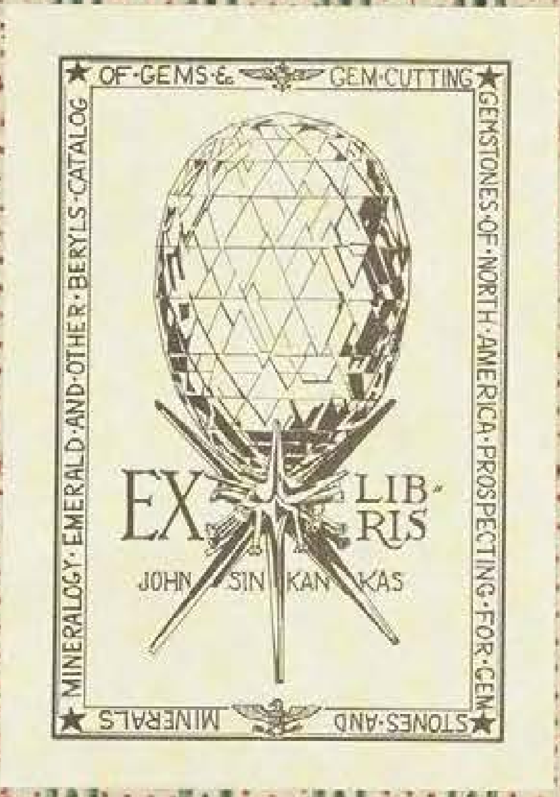

MINERALOGY · EMERALD · AND · OTHER · BERYLS · CATALOG
OF · GEMS · & · GEM · CUTTING
GEMSTONES · OF · NORTH · AMERICA · PROSPECTING · FOR · GEM
STONES · AND
MINERALS
EX LIBRIS
JOHN SIN KAN KAS

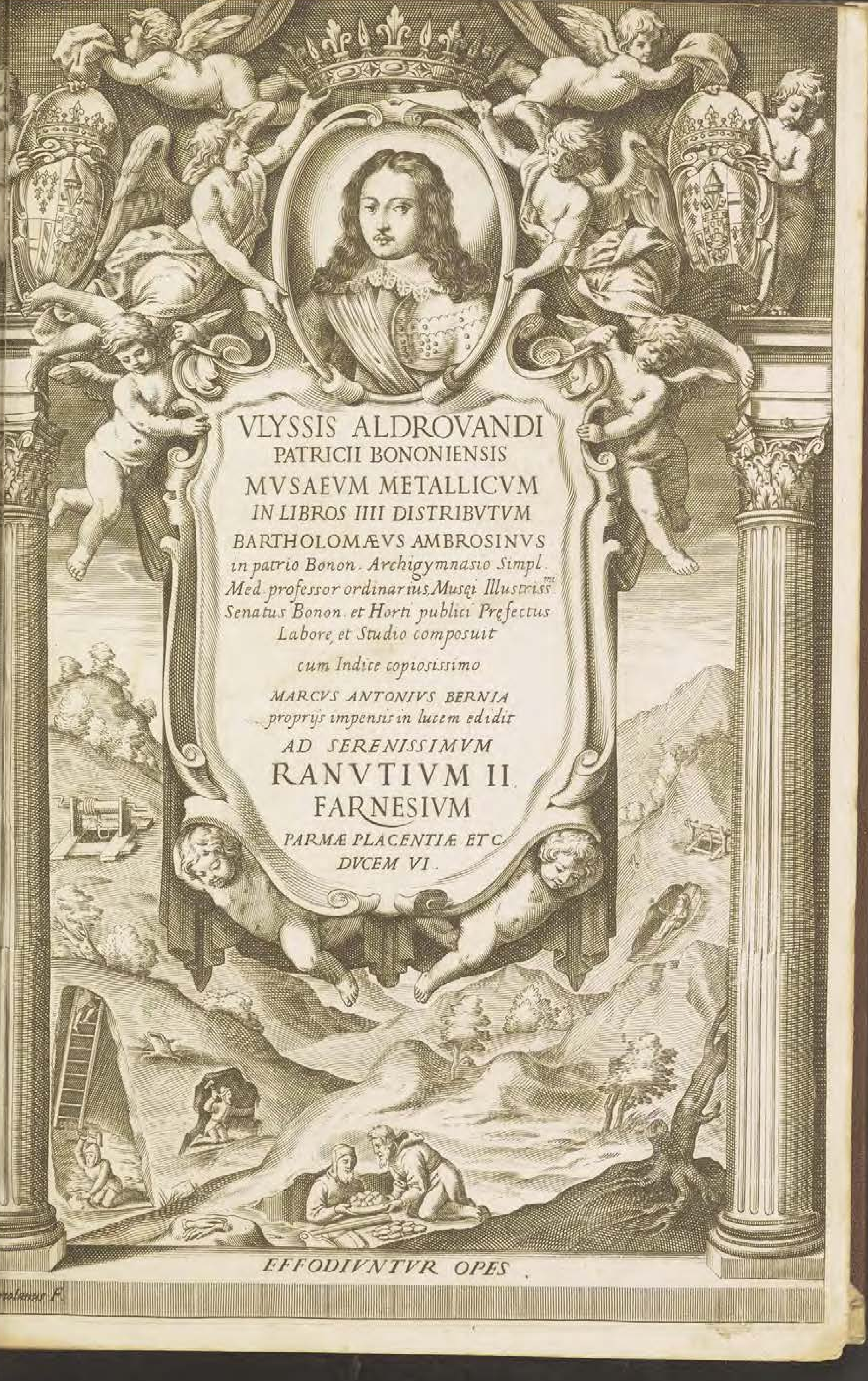
990 Cressley
Oct 1977

ROYAL
ENTOMOLOGICAL
SOCIETY OF
LONDON.

Z.27+(13)

Royal
[illegible]
of
London

HGE

VLYSSIS ALDROVANDI
PATRICII BONONIENSIS
MVSAEVM METALLICVM
IN LIBROS IIII DISTRIBVTVM

BARTHOLOMÆVS AMBROSINVS
in patrio Bonon. Archigymnasio Simpl.
Med. professor ordinarius, Musei Illustriss.mi
Senatus Bonon. et Horti publici Præfectus
Labore, et Studio composuit

cum Indice copiosissimo

MARCVS ANTONIVS BERNIA
proprijs impensis in lucem edidit

AD SERENISSIMVM
RANVTIVM II.
FARNESIVM
PARMÆ PLACENTIÆ ETC.
DVCEM VI.

EFFODIVNTVR OPES.

rmolenus F.

SERENISSIME PRINCEPS.

ERRORES naturæ alienos degenerantis in partus Ferdinandi Secundi Ethruriæ Magni Ducis perenni olim ſacrati glorię miram dum à Mediceis pulchritudinem orbibus mutuantur & firmitatem; quid ni pretioſam eiuſdem palabundæ per Mineralium ſinus naturæ fugam ab eodem Bononienſi depræhenſam. Vlyſſe, & inacceſſis propemodum abditę telluris depromptam. è latebris Tuo ſiſtam in lumine, tanto digniſſime Nepos Auunculo Sereniſſime Princeps? Tuæ hæc ab orbita ſapientiæ circumſcripta, nouiſq; diteſcens Patrocinij Tui fulgoribus poſteris inclareſcet. Quam bellè autem aureo, & gemmeo Principi, qui verè delicium, & ſæculi noſtri pretium es, quidquid rutilat in auro, & nitet in gemmis deuouetur; & ſubterranei lumina firmamenti, quod noſtra indagat Mineralogia, & tot oculis Argus natura, quot metallorum, & lapidum ſcintillis diſtinxit, Tibi verò Italię Soli dicatur! Enim vero ſi metallis ab errantium influxibus ſyderum vis omnis ineſt, quorum lacte adoleſcunt, & vigent; quis ignorat cum Farneſiani cælum ſtemmatis omnia in ſe cæterorum Principum, non ſecus ac Planetarum, tranſcripſerit decora, Tuque illorum omnium in te compendium feceris longè locupletiſſimum, Tibi vni hoc de Metallis opus eſſe ſacrandum? Quis enim plumbeam Saturni grauitatem à Raynucio præſtantiſſimo Auo, electrinam Iouis benignitatem ab Alexandro Vaticanæ Aulæ purpurato; ferream Martis fortitudinem ab Alexandro Duce Belgij quondam fulmine; auream Solis Gratiarum profuſionem, Regiamq; Maieſtatem ab Odoardo parente longè auſpicatiſſimo; Cupream Veneris venuſtatem ab Octauio Duce eximio; hydrargiricam Mercurij prudentiam ab Odoardo S. R. E. Card.; argenteam demum Lunæ ſapientiam ab Heroina armorum, & Pacis arbitra Margharita in te eximiè portentoſa ſplendorum congerie confluere non admiratur? Vt enim miſſum faciam, quem omnium ſæculorum ora deprædicant, Paulum III, quòd immodica luce ora-

tionis hebetet aciem, qui non modo Farneſiano moderatricis inſtar Mentis præfuit cælo, ſed immenſos Romanæ Eccleſiæ rexit Orbes, nec Regijs tantum gazis, at inexhauſtis Dei theſauris opulentus, & ferro fregit hoſtes, & ſplendido Farneſianæ Gloriæ templo auro, & pyropis munificentiſſimè allaborauit, an non Tu perinde ac vnicum Farneſiorum Liliorum Lilium ſeptem, quæ nuper recenſui, aurea grana non aliter atq; Planetarias Maiorum Tuorum exhibes ſphæras, Tuæque orbe complecteris ſapientiæ? Ceterùm quid auri illæ, argenti, ferriq; præſertim vberes Tuis in agris obortæ ſodinæ è quibus & Auiti præſidia Martis, & pacificæ ornamenta Togæ dimanant; quid tot illæ præclariſſimæ Margharitæ non Indici, aut Perſici Thracijue Boſphori erumpentes e vadis, ſed in inclyto Auſtriacæ, Mediceæq; Aulæ Erithræo promicantes, nonne hæc omnia Tibi hoc Metallicum, Gemmeumq; opus iure adiudicant? Excipe igitur, Sereniſſime Princeps, qua ſoles benignitate, opus, quod tot nominibus Tuum eſt. Hinc vel ferri ſcoriæ Tua humanitate conditæ aurum induent, nam ſæcula ipſa, quæ viuimus, omnino ferrea per Te auro recudi, & gemmaſcere ambiunt; meq; vti ſupplex oro, da, vt vltimos inter clientes Tuos poſtremum poſſim enumerare, dum ſtudio Tibi gratificandi lubens ad lapides, & Metalla damnatus ſexcentas auro Tibi contextas Olympiadas, innumeraſq; ſeculorum Mirrhyadas gemmis conſignatas immortalitati auguror.

Sereniſs. D. T.

Addictiſſimus Seruus

Marcus Antonius Bernia.

BARTHOLOMÆVS AMBROSINVS

Beneuolo Lectori S.

NIhil hac tempeſtate laudabilius apud cunctos eſſe videtur, quàm perpetuum ſui nominis monumentum poſteritati relinquere. Quocircà homines honoris, & glorię auidi non ſolum opes, & diuitias, ſed propriam quoq; vitam aſpernantur. Nihilominus, re accuratiùs conſiderata, reprehenſione potiùs digni ſunt iudicandi, qui omnia moliuntur, vt æternum ſibi nomen pariant, dum ambitione, & non virtute impelluntur: quandoquidem non quod honeſtum, & poſteris vtile, ſed tantùm, quod ipſis futurum eſt glorioſum, intuentur. Illi igitur tantummodò veram nominis immortalitatem ſibi conciliare feruntur, qui, virtutis amore, & iuuandi deſiderio ducti, toto molimine, omnium vtilitati impensè fauent. Inter hos procul dubio doctiſſimus Vlyſſes Aldrouandus eſt recēſendus, qui, poſt multa volumina in lucem edita, plurimas etiam icones in tabellis inciſas Illuſtriſs. Bononiæ Senatui, magnificis honorarijs, eruditiſſimos quoſuis profeſſores inuitanti legauit, vt, facta viri harum rerum periti electione, tandem eædem met icones hiſtorijs decoratæ in lucem prodirent. Quamobrem ego, vt Senatui Illuſtriſſimo imperanti obtemperarem, & tibi gratificarer, typis animantium digitatorum, Serpentum, & Monſtrorum hiſtorias addidi, & nunc Metallicorum examen cum iconibus vitali auræ committo, vt, Deo fauente, botanologicum opus tandiù deſideratum, herbarum imaginibus exornatum in aſpectum publicum producatur. Vale candide Lector, & menda libenter emenda; quoniam non ex mente, ſed ex inſcitia, & incuria typographorum dimanarunt.

Perlege Foſsilium Lector ſtudioſe volumen
Hoc, quia terrarum continet Orbis opes.

MVſæum hoc Metallicum Magni Vlyſſis Aldrouandi à præclariſſimo Viro Bartholomæo Ambroſino ſtudioſo rerum ſublunarium indagatore extructum perluſtraui Ego librorum Cenſor deputatus ab Eminentiſs. ac Reuerendiſs. D. D. Card. Ludouiſio Bonon. Archiepiſcopo, & Principi; In quo dum ſubtiliter,atq; ſingulari doctrina Mineralium proprietates enarrantur,admiranda Naturæ arcana eleganti eruditione expoſita mirum in modum eluceſcunt; & quoniam in ipſo nihil Chriſtianæ fidei, vel bonis moribus non conſonum; imò plurima in culturam animorum mirabili pietate exarata reperi, maximo cum fructu, & vtilitate Studentium prælo committi, & luce donari poſſe cenſeo.

Ego Franciſcus Natalis Bonon. in Cathedra Ordinaria publicus Philoſophiæ Profeſſor.

D. Andreas Cuttica Cler. Regularis S.Pauli, Pœnitentiariæ Rector, pro Eminentiſs.& Reuerendiſs. D. Card. Archiepiſc.

VOlumen hoc de Mineralibus, & Lapidibus inſcriptum nomine eximij Vlyſſis Aldrouandi, doctiſſimarum vigiliarum curſu elaboratum, & ad vberiorem doctrinam capientum redactum ab Excellentiſs. D. Bartholomæo Ambroſino, iuſſu Reuerendiſs. P. Inquiſit. Bonon. vidi, & ſanè egregium eſt opus,quod valdè tantum commendat Auctorem, in ipſo enim omnigena eruditione,& mirabili ingenio ſalubris, arcanaq; doctrina Mineralium penetratur, & traditur. Hoc ergo perlecto, attentèq; ponderato, nihil fidei, ac bonis moribus diſſonum inueni: quare ad maiorem Dei gloriam,hominum vtilitatem, & tanti Viri memoriam, in lucem dari optimum eſſe exiſtimo.

Ego Fabianus de Fabianis Philoſophiæ, & Medicinæ Doctor publicus.

Stantibus ſupradictis atteſtationibus Imprimatur ergo
Fr. Ludouicus Maria Calchus S. Theol. Magiſter, & Vic. Gener. S. Officij Bononiæ.

VLYSSIS ALDROVANDI
PATRICII BONONIENSIS
MVSÆI METALLICI
LIBER PRIMVS.

ORDINIS RATIO.

C

NVllam Philoſophiæ partem ad res ſingulares, & ſenſibiles attinentem magis arduam illa eſſe arbitramur, quæ cunctas res metallicas comprehendit: nam licèt tractatus animalium, & vegetabilium, non ſecus ac foſſilium diuturna obſeruatione, & frequenti annotatione indigeant; nihilominus ob confuſam horum generationem, hæc hiſtoria in foſſilibus ab inuicem diſtinguendis non leui premitur difficultate. Vtcunq; ſit, nos auri fabrum, ſeu potius Dactyliurgum imitabimur, qui gemmatum annulum fabricaturus, ex auro obrizo, & infecto primitùs circulum format, deinde encauſto illum exornat, & tandem palæ diaphanum lapidem aptat, Iuxta euulgatum diſtichon. *Dactyliurgus quis.*

Annulus vt fiat, primò colliditur aurum,
Reddere quem pulchrum lucida gemma ſolet.

D Aſſimiliter talis in præſentia nobis ratio ordinis ſuppetit, vt à metallis inchoantes per cætera foſſilia quandam naturam mediam inter metalla, & lapides participantia, & arti encauſticæ materiam miniſtrantia, deſcendere debeamus; vt tandem lapidibus, & gemmis hanc curioſam doctrinam terminemus: præterquamquòd hunc ordinem ſeruantes veſtigia communis præceptoris aſſequemur, qui notiora prius examinanda præcipiebat: Siquidem metalla in comparatione ad cætera foſſilia (in frequentiori enim propter monetas ſunt vſu) ſatis nota eſſe perhibentur. *Foſſilia quæ.*

E

DE METALLIS IN GENERE. Cap. I.

ÆQVIVOCA.

RERVM naturalium cognitione nos ad veram Dei Omnipotentis cognitionem euehi, Theologorum, & Platonicorum ſententia teſtificatur: Ideò, examinata animalium natura, ad inanimata ſermonem conuertentes primò in metalla incidemus, & prima facie appellationem Metalli pluribus conuenire rebus inueniemus. Nam Metallum denotat venam, ex qua id ipſum extrahitur, atque excoquitur, F & in hoc ſenſu ſumptum fuit à Virgilio, quando cecinit.

—— *Fluit æs riuis, auriq; metallum.*

Lib. 8. Aene. — *Minerae etymum.* — *Lib. 34. Cap. 7.* — *Lib. 5. cap. 84*

Aliquando ſumitur pro Fodina, ex qua Metallum eruitur, quæ à Nuperis Minera appellatur, quoniam Foſſoribus in illa laborantibus latera terræ tanquam murorum eminentiæ impendent, quæ Minæ nuncupari ſolent, & in hoc ſenſu Plinius fodinam auri, Metallum aurarium nominauit. Verùm, quod maiori eſt dignum admiratione, hoc Metalli nomine, fodinæ quoque aliorum foſſilium intelliguntur: Quandoquidem Herodotus in Libya circa Atlantem, Metallum ſalis, & in Carmania Metallum Rubricæ reperiri teſtabatur. Dioſcorides etiam ab hac ſignificatione non receſſit, quando ſcripſit ἐν μετάλλοις λιθίνοις, nimirum in Metallis, ideſt in fodinis lapidum. Imò Marbodeus verba faciens de Adamante, hanc gemmam in fodinis Chriſtallorum interdum naſci aſſeuerabat, hoc verſu.

De Chriſtallorum natum, ſumptumue metallis.

Metalli æquiuoca.

Quocirca μέταλλ apud Polybium ſunt cuniculi ad euertendas vrbes accommodati, quoniam Metallorum fodinis aſſimilentur. Interdum Metalli vocabulo aurum ſignificatur fortè per antonomaſiam: Idcircò Pontanus laudes Hermi Lydiæ fluuij arenas aureas ducentis celebrans, Metallum pro auro nominauit hunc in modum. G

Fælices Hermi ripæ, ditante Metallo.

Miſtura metallorũ

Amplius miſturam variorum Metallorum, & præcipuè illorum, ex qua mortaria, Campanæ, lebetes, & bombardę conflantur, nec non illam miſturam, ex qua nonnulla ſpecula fabrefiunt artifices, & cæteri vulgares homines Metallũ vocant; Quamuis poſtea artifices miſturam hanc iuxta maiorem, vel minorem ęris copiam, ad opera diſtinguenda varijs vocabulis vtantur; ita vt illam, quæ ad lebetes, Mortaria, & Campanas funditur, Metallum cognominent; illam vero, ex qua tormenta bellica, & ſtatuæ integrantur, Bronzum indigitent.

Parte prima cap. 11.

Inſuper ex doctiſſimo Patre Aluaro Ieſuita in Hiſtoria Cinenſi, Metallum à Cinenſibus pro vno elementorum vſurpatur: Cum ipſi quinque elementa, ſcilicet Terram, Aquam, Ignem, Lignum, & Metallum conſtituant. Denique Metallum, ſeu vt H alij ſcribunt, Tritium Metallum, eſt oppidum Hiſpaniæ Taraconenſis, de quo Ptolomeus eſt legendus. Poſtremò ſi Metallum in proprio ſignificatu ſumatur, indicat quoddam foſſilium genus, quod Aurum, Argentum, æs, & cætera huius generis complectitur, de quo fuſiùs in hac hiſtoria agendum eſt.

ETYMVM, ET SYNONIMA.

NONNVLLI vno ore cõfirmant, inter quos recenſetur Ioannes Chryſippus in Hiſtoria de arte Metallica, nuncupata fuiſſe Metalla à verbo græco Μεταλλάω, quod ſignificat perſcrutor, quoniam homines intra fodinas terrę metalla ſcrutari ſoleant. Verùm in hanc ſententiam pedibus ire non debemus, nam Μεταλλάω exponitur quidẽ perſcrutor, ſed metaphora à foſſoribus metallorum deſumpta,

A ſumpta, qui per terræ viſcera quodcunq; metalli genus inquirunt. Satius erit Euſtathij iuditio ſubſcribere, qui hoc etymum deducendum eſſe exiſtimauit ἀπὸ τοῦ μετὰ τὰ ἄλλα ἐυρίσκεσθαι; Cum aliud Metallum ſucceſſiuè poſt aliud inueniatur: quandoquidem vna alicuius Metalli vena detecta, non procul alia eiuſdem, vel alterius metalli inuenitur: id enim natura Metallis indidit, vt vna apparente vena, *Lib.* 33. Foſſores magnam alterius inueniendæ ſpem concipiant: quapropter Plinius huius *cap.* 6. rei non ignarus ſcriptis mandauit, vna inuenta metallorum vena, in omni ferè materia, non procul aliã inueniri; hinc Græcos iure optimo Metalla nominaſſe fatetur: non ineptè igitur quidam ad rem canebat.

Quod ſint ſæpè ſimul Græci dixere Metalla.

Itaque ad ſignificandum hoc foſſilis genus, vocabulum metalli in omnibus Græcorum & Latinorum ſcriptis legimus. Encelli us tamen, in Hiſtoria metallica, corpus *Lib.* 1. *cap.* Minerale maius appellauit Metallum, ad differentiam aliorum foſſilium, quæ apud 1. ipſum mineralia media cognominantur. Metallum Gallis Metail dicitur, Italis Me-
B tallo, Germanis Ein metalli, Hiſpanis Metal.

Demum Aſtrologi & Chymici ſingula Metalla ſingulis planetarum nominibus vocitant. Plumbum Saturnum nuncupãt, Stannum Iouem, Aurum Solem, Argentum Lunam, Æs Venerem, & Argentum viuum Mercurium. Hoc autem inde factum eſſe *Lib.* 3. *de* ſcripſit Albertus, quoniam multi Aſtrologi ſingula Metalla à ſingulis planetis pro- *miner. cap.* gigni ſunt opinati. Sed hanc metallorum cum planetis affinitatem, & nomenclatu- 6. ram Scaliger tanquam ridiculam explodere conatus eſt. Scripſit enim, quod huiuſmodi homines non ſolum Metallis nomina planetarum aſſignarunt, verùm quoque *Exerc.* nullis moti firmis rationibus multa alia foſſilia ſignis Zodiaci reſpondere ſtatuerũt, 106. aſſeuerantes Aſphaltum reſpondere Tauro, Auri pigmentum Geminis, Salem armoniacum Cancro, Arſenicum rubrum Virgini, Vitriolum Libræ, Sulphur Scorpioni, *Metal-* Alumen rupeum Sagittario, Alumen ſciſſile Capricorno, & Salem nitrum Aquario. *larum no-* Sed de his lepida Hiſtoria in proprijs capitulis tradetur. *mina iuxt. Aſtrolo- gos.*

C DEFINITIO, ET FORMA.

DISCREPANT inter ſe Auctores in aſſignanda Metallorũ definitione & forma. Paracelſus in primis ſcriptum reliquit Metalla eſſe partem optimam vulgarium lapidum, & per hanc partem optimam, ſpiritus, bitumen, oleum, & adipem, lapidum intellexit. Verùm cum idem auctor alibi lapides excrementa, & purgamẽta ſyderum eſſe monimentis mãdauerit, iuſtis de cauſis, iuxta eiuſdem mentẽ, Metallum eſſe partem optimã excrementorum cæli ſtatuendum erit; ſicq; hæc Me- *Paracelſ.* tallorum definitio inter portẽta Paracelſi erit collocanda. Geber Arabs rectiùs Me- *opinio.* tallum definire videtur, dum Metallum declarat corpus foſſile, & fuſile, quod mal- *Geber* leo in omnem partem extenditur, & dilatatur. Alij cenſent dicendum eſſe, Metallũ *Arabs.* eſſe corpus perfectè mixtum ſimilium partium ea prædominãte humida exhalatione, vi ſuperni caloris, in venis terræ productũ, per congruam luminis, & motus men- *Lib.* 1.
D ſuram elaboratum, & tandem frigore congelatum. Hæc eſt nimis diffuſa Metallorũ *Alchim.* deſcriptio, veluti nimis arcta eſt definitio eorum, qui voluerunt Metalla eſſe vapo- *cap.* 31. res cum quadam exhalatione, vehementia frigoris condenſatos. Satius igitur erit aſſerere Metallum eſſe corpus foſſile durum, igne fuſile, & quod in ſua natura con- *Li.* 4. *Me-* ſiſtens in omnem partem malleo extendi poteſt; quoniam nulla res inuenitur, quæ *teor.* malleo dilatetur, & non ſit Metallum. Hinc colligimus Argentum viuũ nullo modo inter vera metalla collocandum eſſe. Quarè ſententia hæc menti Ariſtotelis magis *Metal-* conformis eſſe videtur; cum ipſe atteſtetur quicquid ex terra eruitur, & ab ipſa fue- *lorum na-* rit repurgatum, deinde igne liquatum, & ἐλατὸν à cunctis iure optimo Metallum *tura.* eſſe nominandum: ἐλατὰ enim ab Ariſtotele nuncupantur quæcunq; malleo in latum, & in profundum dilatari poſſunt. Animaduertendum autem eſt, quòd metallũ à cæteris corporibus foſſilibus eatenùs diſtinguitur, quatenùs hoc corpus foſſile, & fuſile, durum violentia caloris liquefactum, & extincto calore refrigeratum, ad priſtinam duriciem & formam reuertitur: cum multi lapides duriſſimi igne fundan-

tur, nihilominus refrigerati duriciam quidem,ſed non propriam formam acquirũt. E
Quoad formam Metallorum , Calliſthenes cenſuit omnia metalla eandem formã
ſubſtantialem ſortiri ; hac de re Metalla inter ſe ſpecificè, & ſubſtantialiter,diſtincta
verò accidẽtaliter conuenire debent.Huic ſententiæ nemo ſuffragatur,nam affectio-
nes, & Metallorum diuerſæ proprietates totum oppoſitum indicare videntur : ſiqui-
dem ſingula Metalla ſingulis , & varijs gaudent affectibus, quibus variè illorum na-
turæ manifeſtantur . Hermes, & alij voluerunt in quolibet Metallo plures ſpecies,
& formas ita eſſe collocatas , vt alia occulta , & alia manifeſta, alia interna, alia ex-
terna , alia in intimis, alia in extimis partibus cuiuſcunque Metalli contineatur.Imò
hanc ſententiam ſtabilientes aſſeuerantius dixerunt partes plumbi penitiores eſſe
aureas , & in ſuperficie plumbeas, & viciſſim partes auri exteriores aureas , & inte-
riores plumbeas ; & ſic deinceps, de Aere,& Argento idem confirmandum eſſe arbi-
trantur . Cæterùm nos eſſe huius opinionis vehementer pudet, quoniam res homo-
genea expoſtulat, vt omnes illius partes eiuſdem rationis eſſe conſtituantur : Metal-
la autem tanquam homogenea omnes auctores prædicant ; idcirco ab iſtorum ſen- F
tentia recedere debemus : præterquamquòd aurum igne non aduritur, plumbu m
verò ignis violentia, & præcipuè ſulphure conſperſum penitus conſumitur ; nihilo-
minus aurum intactum remanere deberet,quod iuxta corũ mentem in intimis plum-
bi partibus latibulatur. Sed hoc cum experimentis reluctetur , neceſſariò ſententiæ
Alberti Magni accedendum erit , qui vnicuique metallo ſuam formam ſubſtantia-
lem aſſignauit : neque officit , quòd ſæpius experti ſumus , nimirum ex libra plumbi
tantam argenti quantitatem fuiſſe extractam,quæ pendet ſcrupulum vnum & grana
quatuor, quoniam ibi argentum ſub forma plumbi occultatur.Id autem experimen-
tum fieri non eſſe in vſu affirmamus, quia compendium à diſpendio ſuperatur.

Opiniones auctorum circa formam metallorum.

Lib. 3. de Miner. trac. 1. ca. 7.

Argentũ eſt in plũbo.

METALLORVM GENERATIO.

ALIQVI Auctores non proletarij de Metallorum ortu pauca,ſed admiratione G
digna delibant , dum illis ſeminalem aliquam generationem aſſignant , &
Ariſtotelis fiſi verbis, plantarum ritu,metalla produci poſſe inſinuant : cum
ipſe Ariſtoteles referat in Cypro iuxta Tirrham nuncupatam , æs generari , quod in
parua fruſta diſſectum ſeminetur,& deinde multis imbribus auctum colligatur.Idem
ex aliorum fide teſtatur circa Philippos Macedoniæ metalla eſſe, quorum fruſta au-
geantur, & aurum producant . Imò meminit cuiuſdam auri copiæ in Pieria Mace-
doniæ defoſſæ, quæ ad palmi magnitudinem excreuit . Res profecto iocoſa & riſu
digna videtur , ſed nulla teneri debemus admiratione , quoniam citatus Ariſtotelis
liber iuxta doctiſſimorum virorum ſententiam , ſpurius & illi adſcriptus eſſe perhi-
betur . Cæterùm hac non minus ridicula eſt illorum opinio , qui à mundi primor-
dio cuncta metalla,& lapides eo modo procreata fuiſſe , quo noſtra ætate à fodinis
eruuntur , & nulla ratione in dies generari exiſtimarunt . Attamen res ipſa totum
oppoſitum manifeſtat ; nam veteres fodinarum cuniculos ſatis amplos à foſſoribus
fabrefac os, nunc obſeruamus ita in anguſtum redactos, vt aliquem tranſiturum mi- H
nimè adr ittant . Hoc autem non ab alia cauſa pendere poteſt , niſi ab augmento
materiæ ; ex qua lapides & metalla generantur. Præterea Scriptores referunt,quòd
in Ilua inſula metallum ex fodinis ablatum non multò poſt renaſcatur.

Lib. de Admir.

Metalla ſata.

Metallũ renaſcitur in Ilua.

Hermes Triſmegiſtus foſſilium partui cælum tanquam patrem , & terram tanquã
matrem aſſignauit;imò ſtellas fixas tanquam gemmarum parentes,& ſtellas errantes
tanquam metallorum prædicauit , hac potiſſimùm ratione motus, quoniam gemmæ
firmiori natura ſolidentur, ſed metalla tanquam inconſtantia modò liquata fluant,
modò congelata dureſcant: quare ſi proles ingeniũ parentũ referre debet,neceſſariò
gemmas ex ſtellis fixis,& metalla ex erronibus originem trahere pronunciauit.Aliam
Encellius diuulgauit ſententiam,nimirùm quòd veluti Deus Optimus Maximus ani-
malium primordia marem , & fæminam conſtituit, quorum ſemina copulata fætum
producerent,pari ratione in rebus metallicis idem ſtatuiſſe videtur,dum cunctis me-
tallis Sulphur tãquam patrem, & argẽtum viuum tanquam matrem deſtinauit; quo-

Lib. 1. de hoc metal. cap. 1.

A tũ congreſſu metalla ſucceſſiuè reſultarent. Imò quemadmodum ex ſolo patre, vel ex ſola matre nullus emergit fætus; ita ex ſolo ſpiritu fætente, vel ex ſola aqua ſicca nulla metalla generantur. Solent enim Chymici hæc metallorum principia ignotis nominibus occultare, dum, per ſpiritum fætẽtem, ſulphur, & per aquam ſiccam, argentum viuum intelligunt. Quamuis igitur ex ſulphure, & argento viuo congredientibus metalla diuerſarum ſpecierum procreari poſſint; nihilominus Natura, ex mente Encelij, ſemper perfectiſſimum metallum, ſcilicet aurum producere nititur; ſed, ob varia accidentia, varia etiam metalla transformat. Idem addit, quòd iuxta puritatem, & impuritatem ſulphuris, & argenti viui, pura, & impura metalla dimanant. Sed vt magis id innoteſceret, conſiderat ſubſtantiam argenti viui, & ſulphuris proportionabiliter mixtam, & diuturna & temperata decoctione in viſceribus terræ mundæ diligenter denſatam cum humore radicali non corrumpente redactam ad quid fuſile, & malleo, cedens producere aurum tanquam perfectiſſimum naturæ filium; ſed quando mixtio argenti viui paululum immutatur, argentum oritur tanquam filia
B auro fratre ignobilior (ſunt enim, iuxta mentem Chymicorum, aurum, & argentum fratres) viciſſim quando ſubſtantia impura argenti viui, & ſulphuris ſine proportione mixta eſt, & in viſceribus terræ minus decocta, neque iuxta modum ſuperius aſſignatum denſata, tunc ſtannum, aut plumbum, aut cuprum, aut ferrum reſultat. Hæ ſunt operationes, quæ ex prædictis principijs emergere poſſunt. Sed vt veritatem fateamur, infiniti prorſus eſt negotij originem metallorum inueſtigare: quapropter quidam Poeta iuſtis de cauſis canebat.

Aurum & Argẽtum ſunt fratres.

Nec minus his mirum, ſi quis primordia poſſit
Scire, quibus conſtet puri genus omne metalli.

Conabimur tamen quatuor cauſarum genera meditantes, veram metallorum originem inueſtigare, omittentes conſultò eorum ſententiam, qui opinionem Encellij defendere nituntur; dum metalla in fornacibus liquefacta argento viuo ſimilia, & ſulphureos halitus ſpargentia contemplantur; quoniam metalla neq; ſulphur, neq; argentum viuum eſſe affirmandum eſt. Hinc Auctor libri de compoſitione magni
C lapidis prædictam opinionem ſaluare volens, ſcripſit metalla neq; ex ſulphure, neq; ex argento viuo conſtare, ſed ex quadam ſubſtantia, quæ vtriuſq; naturam participat. Deinde animaduertit obſeruandum eſſe ſulphur putrefactum, quod in aerem attritum facile vertitur, quem poſtea Philoſophus argentum viuum nominat; quod iuxta variam craſſitiem, & tenuitatem, nec non diuerſitatem loci, in varias metallorum ſpecies tranſmutatur. Hæc omnia Chymicorum nugamenta eſſe arbitramur, primò, quia rationes illorum experientię repugnant, dum pro comperto habemus in nonnullis fodinis aurum, & argentum generari, in quibus nulla penitùs portio ſulphuris, vel argenti viui reperitur: deinde idem locus vtriq; non poteſt eſſe peraccõmodus, cum natura ſulphuris à natura argenti viui ſummoperè diſcrepet: pręter quamquòd ſi ſulphur (vt aiunt) eſt metallorum pater, non poterit ingredi metallorũ mixtionem; cum idem duo munia ſcilicet cauſæ efficiẽtis, & materialis obire minimè queat. Neq; audienda eſt eorum ſententia, quæ apud Albertum Magnum, attribuitur Democrito, ſcilicet metallorum materiam ex calce & lixiuio conſtare; nec mi-
D nùs illius Gilgil Mauri pro materia eorumdem cinerem aqua madidum prædicãtis: quamuis, ſecundum aliquos, ipſe, poſtpoſito cinere ſimplici ex lignis combuſtis genito, terram comminutam intellexerit. Quidam pro materia metallica ponunt aquã tenuiſſimam, & candidiſſimam cum terra pariter tenuiſſima mixtam; ſicq; non videntur recedere ab Agricolæ doctrina; cum metalla inſtar aquæ vi ignis liquata fluant, & frigore denſentur, qui fortè cauſam materialem ad mentem Alberti Magni, humidum vnctuoſum ſubtile, ſicco terreſtri attenuato, optimè permixtum conſtituere voluit.

Chymicorũ opiniones circa cauſas metallorum.

Lib. 3. de Miner. Tract. 1. cap. 4.

Lib. 4. c. 5. de ortu ſubter.

Braceſchus in Dialogo inſcripto (lignũ vitæ) de cauſa materiali metallorum hæc, protulit nimirum, ex terra & aqua ſimul mixtis, & aduſtis reſultare chalcanthum, vitriolum vulgò nuncupatum, ex quo poſtea tanquam ex materia prima cuncta metalla prodeunt; & hoc inde verum eſſe cõfirmat, quia metalla ſoluta chalcanthi naturã adipiſcuntur. Imò Theophraſtus Paracelſus in libro Auroræ Philoſophorum, quem Monarchiam appellat, ſcripſit Vitriolum præ cæteris nobile eſſe minerale ve-

Cap. 12.

Aenigma Chymicorum. latũ à Philoſophis ſub ſequenti ænigmate. *Viſitabis Interiora Terræ, Rectificando Inuenies Occultum Lapidem Veram Medicinam*. Primæ enim litteræ prædictorum verborum formant hoc vocabulum (Vitriòlum) in quo, vt ipſe aſſerit materialia metallorum principia conſiſtunt: namq; chymicis organis ſublimando vitriolum minerale, elicitur oleum, quo metalla in primam eorum materiam reducuntur. E

In tanta opinionum varietate cõfugere debemus ad cauſam materialem ab Ariſtotele, & eius aſſeclis propoſitam, qui exhalationem ſiccam omnium foſſilium materiam, & halitum omnium metallorum eſſe prædicat. *Li. 3. Meteor. cap. vlt.* Græci vtranq; exhalationem αναθυμιάσει vocare ſolent, nos priorem, quoniam eſt aquea, vaporem, alteram, quoniam terrea, halitum indigitare ſolemus. Sed non eſt credendum, quòd vapor ſine halitu, & halitus abſq; vapore metalla, & cætera foſſilia producat: ſemper enim alter alteri miſcetur, & id iuxta prædominium intelligendum eſt, ſicq; exhalationis tot erunt conſtituendæ ſpecies, quot ſunt res, quæ ab ipſis dimanant: hinc materia generationis omnium metallorum manifeſtatur: etenim ille halitus intra rimas ſaxorum, & terrarum receptus, frigiditate denſatus, tandem in hoc, vel illud metallũ F tranſit; quatenus ex hac, vel illa materia ſublimatur. Et hoc in vèritate verſari eſt clariſſimum, quoniam ſi metallicarum venarum ſaxa mutentur, non effundunt in poſterum talia metalla, qualia illinc antea effodiebantur. *Mutatus locus venarum foſsilium impedit generatione.* Exit igitur è viſceribus terræ halitus παντόμορφος nuncupatus, qui implet porros terræ ſubtilis & puræ, illiq; copulatus tranſit in aurum, & quando peruenit ad loca impura, & frigida, fit plumbũ; nam quò magis depuratus fuerit locus, quem petit halitus, eò pulchriora reſultabũt metalla, & viciſſim in terra ſicca, & impura cohibitus partum ferreum enitetur, & ſic deinceps de reliquis metallis diſcurrendum eſt. Vnde coniectare oportet opinionem Agricolæ eſſe explodendam, qui metalla ex ſucco, & non ex halitu gigni eſt arbitratus, cum tamen iugi obſeruatione experiẽtia doceat filamenta quæ clam quaſi capillos tenuiſſimos in fodinis aurarijs, & argentarijs emergere, quæ ab halitu & non à ſucco concreta eſſe manifeſtè indicant. *Exerc. 102.* Imò Scaliger id euidentius ſtabilire videtur, dum aurum in Vngaria filamenti ſpeciem præ ſe ferens prodire pronũciat.

Non igitur adhærendum erit eorum opinioni, qui crediderunt ſimpliciora, & minus perfecta metalla primum ex halitu dimanaſſe, deinde ex his cætera omnia per magis exactam, & elaboratam coctionem generari: ita vt aurum & argentum perfectiſſima, & abſolutiſſima eſſe ferantur; cætera verò tanquam diſpoſitiones, & viæ ad illa habeantur. G Hæc ſententia prorſus refellenda eſt, quandoquidẽ metalla ſpecies eiuſdem generis conſtituuntur, & ſpecies non ſunt ita à natura diſpoſitæ, vt vna ad aliam dirigatur, ſed æquè primò ſub eodem genere comprehenduntur; non enim aurum & argentum magis compoſita cæteris eſſe dicuntur, ſed æquè primò ac cætera metalla ex halitibus generantur. Itaq; concludendum eſt circa cauſam materialem metallorum, Platonem & Ariſtotelem idem ſentire; *In li. Meteor.* quemadmodum Olympiodorus, & alij teſtificantur: ambo enim halitum terreum & ſiccum materiam illorum conſtituunt. Ideò nobis non arridet Agricolæ ſentẽtia, quando aduerſus Platonem & Ariſtotelem arguit non eſſe veriſimile tot halitus ſimul concludi poſſe, vt tanta metallorum copia ab illis emergat, quanta ex fodinis in dies extrahitur. *Lib. 5. de Cauſ. ſubter.* Debebat animaduertere Agricola, quod exhalationis magna copia in viſceribus quidem H terræ reperitur, & ſucceſſiuè noua facillimè generatur, quæ non ſolum vi radiorum ſolis à terra, & aqua elicitur, verùm quoq; ex aere frigore terræ condenſato generatur. *Cauſa materialis metallorum.* Denuò quando argumentabatur Agricola, ſi metalla ex prædicta conſtarent materia, procul dubio dum ſoluuntur in prædictum halitum, & non in aquam abirẽt. Sed oportebat vt Agricola meditaretur metalla à calore igneo ſoluta, non quia ex aqua, ſed quia ex materia aquea congelata generãtur, & quando funduntur, non in aquam, ſed in humorem mixtum fluẽtem tranſeunt, qui ſi poſtea in propria principia ſolueretur, procul dubio in halitum verteretur.

Hactenus de materia metallorum dictum ſit; iam noſtra intereſt alias tres cauſas formalem, efficientem, & finalem ponderare. Si reſpiciamus formam, multi, inter quos fuit Galenus, temperamentum formam ſubſtantialem metallorum eſſe voluerunt. Nobis autem magis placet ſententia Ariſtotelis, qui formam metallorum perfectionem, & actum à temperamento diſtinctũ eſſe promulgauit: dummodo ſupponatur

A natur temperamentum tanquam neceſſaria materiæ affectio, ex cuius perfectionis,
& formæ varietate, variæ metallorum ſpecies conſurgunt. Circa cauſam efficientē,
nonnulli perperā cenſent metalla veluti animantia,& vegetabilia à ſimili ſpecie ge-
nerari. Alij diuulgarunt cauſam efficientem eſſe ſulphur, quo omnis materia metal-
lica coquitur; quapropter cuncta metalla, dum comburuntur, ſulphur redolent, cum *Li.4.Me-*
tamen ob halitum ſiccum & terreum, odorem ſulphureum ſpargant. Satius erit vnà *teor.in fin.*
cum Auerroe non aliam cauſam efficientem petere, niſi elementa, & corpora cæle- *Proem.*
ſtia: quamuis poſtea cauſa magis proxima, & propria ſit qualitas, quæ immediatè
alterat,& generationem metallorum perficit. Poſtremò cauſa finalis eſt cōſideran-
da, quæ hoc in loco duplex, altera generationis, altera rei genitæ eſſe perhibetur. *Cauſa fina*
Finis generationis eſt metallorum forma, qua præſente & metallum tanquam geni- *lis metall.*
tum, & ſua natura præditum commēdatur, at finis metalli geniti erit perfectio Mun-
di; Mundus enim eſt ſpecierū plenitudo, vt Plato in Timeo aſſeuerauit, prçterquam-
quod metalla varios vſus,& innumeras vtilitates hominibus afferunt, de quibus ſuo
B loco verba fient.

Examinata naturali metallorū generatione, aliquid etiam de artificioſa aſtruen-
dum erit; nam multi, inter quos primas tenet Albertus Magnus, nihil diffitentur
metalla artificioſè gigni poſſe: primitus freti auctoritate Ariſtotelis, qui aliquando *Lib. 2.*
artem vel imitari naturam, vel illam perficere monimentis mandauit; ideoq; liberè *Phyſic.*
aſſeuerant cū extrema procreari arte poſſint, media pariter eodem modo in medium *Tex.79.*
prodire poſſe. Nanq; arte elementa, veluti ignis ex ligno, oleo, & ſimilibus educi-
tur: cum tamen elementa metallis viliora eſſe ferantur. Similiter arte ex taurorum,
& equorum cadaueribus animantes, nimirùm apes, & veſpæ reſultant, quæ anima-
lia metallis præſtantiora pronunciamus; ergo iuxtà eorum ſententiam, media quoq;
nempe metalla arte generabuntur. Opus erat, vt huius ſententiæ fautores animad- *Generatio*
uerterent artem eſſe habitum mentis,& qualitatem, ſicque accidens totis viribus nū- *artificioſa*
quam ſubſtantiam producere valet, & quando artificio quodam plantam, calcem, *Metallo-*
& ſimilia progigni obſeruamus; notandum eſt id arte fieri, quatenus naturę famula- *rum.*
C tur, quæ, cognitis rerum Phyſicarum cauſis, agentia patientibus apprimè accom-
modat. Artifex autem, vt id præſtet, agentium & patientium vires naturales exactè
cognoſcere, & congruas rationes pro conſtituendo rei temperamento habere de-
bet; vt inde forma educatur. Tandem opus eſt, vt principia neceſſaria ad rem effi-
ciendam in manibus artificis liberè verſentur, & horum vno deficiente, ab arte ni-
hil prorſus reſultabit. His poſitis aſſeuerantius dicendum erit, artem nec tanquam
partem principalem, nec tanquam naturæ inſtrumentnm poſſe metalla generare;
nam ſi conſideretur vt præcipua cauſa, nulla ars ſubſtantiam efficere poteſt, vt ſupe-
rius fuit enucleatum; nec etiam quatenus eſt inſtrumentum naturæ, quoniam ei nul-
læ conditiones enumeratæ competunt, ſiquidem non niſi confuſa primordij metal-
lorum cognitio habetur, & ignotæ ſunt rationes, & proprietates, quibus magis hoc,
quàm illud metallum in lucem prodeat. Quamobrem Auerroes, his omnibus dili- *Lib.1.cap.*
genter conſideratis, hanc artem meritò aſpernatus eſt, quia metalla tantummodo *1.Cōmen.*
purgare,& noua minimè procreare valeat. *de Gen.*
D Ex parte metallorum, ea gigni arte aſſerunt, quoniam ex prima elementorum cō- *Anim.*
poſitione conſurgant, & ſicuti ad mentem Ariſtotelis, elementa habentia inter ſe
ſymbolum facile ad inuicem tranſmutantur. Similiter metalla, cum ſimilem ferè na- *Lib. 2. de*
turam ſortiantur, & hæc facile permutari poterunt. Addunt etiam id fieri poſſe, *Gen. &*
quoniam quod eſt idoneum ad coctionem, & non eſt perfectè coctum, & pariter im- *corrup.*
purum, vt ſunt metalla multa, non ſolum coqui, ſed etiam purgari artis miniſterio
poteſt. Has rationes nullius eſſe valoris comperimus, quandoquidem metalla qua-
litatibus parùm alterantibus ſunt inſignita, & animæ ſunt expertia; vnde nec mutuo
ſe ſe alterare, nec ſibi ſimile generare queunt: ideò artifex nec per mutuam horum
connexionem, nec per eorum ſeminis cum certa materia copulationem poterit ita
metalla producere, quemadmodum elementa plantas, & animantia generat. Ex
conducentibus generationi metallorum poſſe, beneficio artis, metalla, conſurgere
arguunt, nam ſi metalla naturalia ope caloris iuxta modum temperati in lucem pro-
deunt, ſic volunt quòd artifex calorem cum frigore ad libitum temperet. Sed ad-
dendum

dendum erat, quòd gradum caloris naturalis in officina metallorum agentis nunquam artifex aſſequi valet: preterquamquod ſi locus generationis metallorum conſideretur, hic non omnis ad eorum generationem confert: cum Plato ſcriptum reliquerit naturam varijs rerum generationibus, varia quoque loca deſtinaſſe: hac de cauſa locus à Porphyrio pater, & principium generationis appellatur. Non igitur vbique locorum metalla, plantæ, & animalia indiſcriminatim oriuntur. E

Tandem ab experientia artium omnium parente, fautores Halchemiæ probant ex fabricato Philoſophorum lapide cætera metalla, & potiſſimùm aurum, & argentum dimanare. Verùm nos abſurdius hoc imaginari non poſſumus; cum ex corpore vno, & vnius naturæ varia, & diſtincta proximè gigni nequeant; ſiquidem diſtinctarum ſpecierum proxima principia varia conſtituuntur, & metalla inter ſe maximè diſcrepant. Deinde lapis ille philoſophicus vel corpus ſimplex, vel mixtum erit nuncupandum, non ſimplex, quia elementi naturam indueret, neque mixtum; ſic enim vel eſſet metallum, vel non; ſi metallum, iam patefactum eſt, vnum metallum ab altero non proſilire, conſequenterq; ab vno metallo cętera non exibunt. Sin ſit ſolum lapis, vt Chymici aſſerunt, nec etiam inde metalla conſurgere poſſunt, quoniam vnius rei, vnus generationis modus aſſignatur; cum metalla abſque tali lapide in viſceribus terræ a natura formentur. His addamus, quòd nemo virtute Halchemiæ ingens diuitiarum pelagus eſt aſſecutus. Ad rem ſcribit Cardanus parentem ſuum operam Halchemiæ diligentem nauaſſe, nec inde maiorem auri farraginem cumulaſſe. Nero quoque pro cognitione huius artis immenſos ſumptus, & ſummam curam adhibuit, & peritiores artifices conuocauit, & tandem ſumma diligentia, & iugi experientia adhibita hanc artem inanem, & deſpiciendam eſſe cognouit. Et ſi nonnulli beneficio huius artis aurum, & argentum produxiſſe referunt, deinceps non narrãt eorum conditionem, progreſſum, & quantitatem, quoniam grauem in ſuis facultatibus ruinam acceperunt. Narrauit nobis vir doctus & fide dignus, qui operam Halchemiæ diuturnam dederat, ſe tantùm ſemel aurum exiguæ molis magno diſpendio effeciſſe, & deinceps frequenter idem opus molientem, ſemper ſpe fruſtratum, oleum, & operam perdidiſſe. F G

Halchemia ars qualis.

DIFFERENTIÆ.

DE metallorum ſpeciebus inter auctores ſententijs variatur; ſed vt cunctis hoc ſit exploratum, foſſilium differentiæ in primis ſunt põderandæ, quoniam diuiſio obiecti reſpicere debet illam ſcientiam, cuius eſt obiectum. Ariſtoteles igitur duo metallorum genera, nempe Foſſilia, & Metallica aſſignat, licèt foſſile in lato ſignificatu acceptum omnia a fodinis eruta compræhendat, & hoc modo metalla quoque complectitur; verùm in arcto ſignificatu ſumptum foſſile, à metallicis diſcriminatur. Encellius foſſilia corpora in maiora, & minora diſtribuit per maiora mineralia, intelligit metalla, quæ vel perfecta vt aurum, vel quaſi imperfecta vt argentum conſtituit cætera vt imperfecta, veluti Stannum, Plumbum, Biſemutum, Æs, & Ferrum pronunciat, & pro minoribus mineralibus reliqua foſſilia demonſtrat. Theophraſtus quoq; foſſilium duas tantùm differentias aſsignare videtur, dum hæc partim ex aqua, vt metalla, partim ex terra vt reliqua metallica conſtituit. Galenus foſſilia in triplici diſcrimine collocat, dum varias terras, diuerſos lapides, & metalla diſcrepantia enumerat. Albertus magnus, quem Beringutius, & multi alij ſequuntur, tria genera foſsilium, nempe lapides, metalla, & media mineralia manifeſtauit, & per media mineralia Sal, Alumen, Nitrum, Pyritem, Atramentum, & alia huius generis intellexit, quæ partim naturam metallorum, partim naturam lapidum ſapiunt. Auicennas, referente Alberto, foſsilium quatuor differentias inuulgauit, eaſque lapides, ſulphura, ſales; & metalla nominauit. Tandem apud alios auctores, quatuor foſsilium capita in lucem prodeunt, ſuntq; Terræ inſignes, Succi concreti, Lapides, & Metalla, quam diuiſionem Dioſcorides amplexus eſt. Hæc diuiſio pleriſque, & potiſsimum Cardano arridere videtur: namque foſsilia vel liqueſcunt, & redeuntia in priſtinam formam dura- H

Li. 3. Meteor. capit. vltimo.

Lib. 1. de Re metal. cap. 1.

In lib. de lap.

Lib. 9. de ſimp. med. fac.

Media mineralia quæ.

Lib. 5. de mat. Medic.

A nent, vt ſunt metalla, dura enim bifariam intelliguntur, quæ nec facile cedunt, nec facile franguntur; huius conditionis ſunt, quæ dilatari poſſunt; vnde Bitumen extenditur, ſed non reſiſtit, Chryſtallum & Stibium reſiſtunt, ſed non dilatantur, dum percuſſa facile franguntur, quæ liquefiunt, & dum priſtinam formam acquirunt, nō ſunt dura, vocantur Succi, quæ non liqueſcunt, & dura ſunt, Lapides dicuntur, tandem quæ ſunt mollia, & facile in partes minimas tranſeunt, Terræ cognominantur; Hinc quatuor ſimplices foſſilium differentiæ colligēdæ ſunt, ſcilicet Metallum, Terra, Succus concretus, & Lapis; Nam ſimilis ordo in hac hiſtoria ſeruandus eſt. Cæterùm, præter has ſimplices quatuor differentias, aliæ compoſitæ ob communem foſsilium generationem oriuntur; quales ſunt ſuccus Lapis, ſuccus terra, ſuccus Metallum, Metallum lapis, metallum terra, & terra lapis, ſuccus terra Lapis, ſuccus terra metallum, ſuccus lapis metallum, terra lapis metallum, & denique ſuccus lapis terra metallum.

Foſsilium differentiæ compoſitæ.

Hactenus de foſſilium differentijs pertractauimus, nunc metallorum ſpecies ſunt B examinandæ. Nonnulli opinantur aliquas metallorum ſpecies perijſſe, & fortaſſis aliàs hodie nobis ignotas à poſteris fore obſeruandas: qua de re non adhuc de numero metallorum Auctores conueniunt. Chymici ſpecies metallorum non eſſe perfectas euulgant, quoniam imperfectiores ad magis perfectas reducendas eſſe exiſtimant. Nihilominus dum ipſi concedunt ſub genere metalli plures ſpecies contineri, ſemper genus metallorum non aliter in ſuas ſpecies, quàm genus lapidis, vel aliquod aliud genus in proprias ſpecies erit diſtribuendum. Itaque à multis ſeptem differentiæ ſcilicet, Aurum, Argentum, Æs, Ferrum, Electrum, Stannum, & Plumbum enumerantur. Valeſius quinque tantùm ſpecies, nempe Aurum, Argentum, Æs, Ferrum, & Plumbum conſtituit, quoniam Stannum ad Plumbum, Electrum ad mixturam Auri, & Argenti, Aurichalcum ad æs, tinctum, & Chalybem ad Ferrum reducit. Alij inter metalla, Aurum, Argentum, Æs album, Ferrum, Chalybem, Aurichalcum foſſile, Plumbum album, nigrum, & cinereum recenſent. Geber ſex tantum metalla ſcilicet Aurum, Argen-C tum Æs, ſiue Cuprum, Plumbum, Stannum, & Ferrum demonſtrat; cum apud ipſum tot ſint corpora mineralia foſſilia, & ſub malleo ad omnem dimenſionem dilatabilia; Inter tot, & tantas de numero metallorum opiniones, duæ ſolum nobis probabiliores eſſe videntur; quarum altera ſeptem differentias nempe, Aurum, Argentum Æs, Ferrum, Plumbum, ſtannum, & Argentum viuum recenſet; altera verò ſex tantùm ſpecies probat, remouet enim ſtannum tanquam id, quod ad Plumbum facile reducatur, & quamuis argentum viuum cæterorum metallorum conditionibus gaudere non videatur, cum liquefactionem, & dilatationem non patiatur; aliquo tamen modo, virtute, & potentia metallum nominatur; ſic enim à ſententia Chymicorum non recedemus, qui & ipſi metallorum ſeptem habent ſpecies vt legitur in teſtamento Hadrianeo, vbi lapis Philoſophorum ſic loquens introducitur.

In lib. de ſacr. Phil. c.49.

Lib. 1. de Alch. ca. 31.

Metallorum ſpecies ſeptē.

———— *mea pronus adorat*
Sceptra metallorum ſynodi ſeptemplicis ordo.

D Quare Aſtrologi vnà cum Chymicis ſeptem quoq; metallorum differentias iuxta numerum planetarum commendant; dum Aurum Soli, Argentum Lunæ, Plumbum Saturno, Stannum Ioui, Ferrum Marti, Æs Veneri, & Argentum viuum Mercurio aſſignant; Imo plerumq; nominibus planetarum metalla ipſa indigitant. Quamobrem ſi communis Auctorum opinio argentum viuū à metallis non ſegregat, nos quoque huic cætui Stibium, vel Antimonium addemus, hac diuiſione vtentes. Metalla vel ſunt dura, vel liquida, ad liquida Argentum viuum reducitur, dura, vel ſunt pura, vt aurum, & argentum, vel impura, & hæc adhuc ſunt in duplici diſcrimine conſtituta, vel ſunt duriora, vt Æs, & Ferrum, vel molliora, vt Plumbum, Stannum, & Stibium, quod breui artificio ad Plumbum reduci poteſt. Iam enumerata ſunt metalla ſimplicia, ſuperſunt mixta memoranda. Natura enim in viſceribus terræ ſimul miſcet, vel duo metalla, vel tria, vel quatuor, duo multifariam, vel enim miſcet auro argentum, vel argento aurum, aut æri aurum, vel argentum, aut vni ex plumbi generibus argentum vel æs, vel ferrum, aut miſcet ferro vel

Metalla mixta qualia.

argentum, vel æs, vel aliquid ex plumbi generibus; raro tamen plumbo candido, E
Electrũ quid ſit. vel ferro aliquod metallum immiſcet, & plumbo nigro, vel cinereo nil aliud quàm argentum addit; & hæ miſturarum ſpecies nominibus carere dicuntur, præter duas, quarum vna vocatur electrum, quando quinta auri portio quatuor argẽti partibus permiſcetur; altera dicitur ſtannum, quando tertia plumbi nigri portio duabus argenti additur.

Nonnulli ſunt, qui alias ſimplices metallorum ſpecies enumeratis addere conantur. Primitùs in fodinis quandam materiam inueniri referunt, quæ ab enarratis metallorum ſpeciebus diſcrepat, & à viris rei metallicæ peritis Cachimia vocitatur, nos prauum ſuccum diceremus; eſt autem hæc materia non metalli ſpecies, ſed immatura metalli vena, ſeu ſemiperfectum metallum, & nondum à natura abſolutum. Facellus quoq; in Hiſtoria Siciliæ meminit cuiuſdam metalli, quo tanquam lapide
Metallũ lapideum. cælatores vtuntur ad varias hominum ſtatuas formandas, idq; in territorio Agrigenti vrbis Siciliæ ſitæ circa oram auſtralem ad oſtia Agragantis fluuij naſcitur. Apud Nicandri Scholiaſtem legitur quædã herba nomine Phyllis, aliter μελιφύλλον, F
Phyllis herba. quæ iuxta illius mentem in Samothracia vocatur γεωφάνιον, fortaſſis ita dicta à loco, vbi metallum vocatum γεωφάνιον naſcitur. Nos verò hanc eſſe metalli ſpeciem à prędictis differentem non arbitramur, potius metalli epitheton eſſe credimus, nam cum Græcis φανίον ſit lucernula, id metalli genus in cauernis terræ, inſtar lucernæ forſitan refulgebit. Non deſunt, qui familiæ metallorum Vitrum adſcribunt; quoniam illorum more fundatur, & in varias vaſorum formas vertatur. Sed licèt ratione fuſionis, vitrum metallicam familiam affinem habeat, quoniam poſtea eſt fragile, ab alijs metallis ſegregari meretur. Qui plura de his differentijs ſcire cupit, adeat Ariſtotelem, Plinium, Albertum, Portam, Braſauolum, Agricolam, Maiolum, Mylium, Renodeum, & Cæſium Ieſuitam, qui in ſua Mineralogia alios auctores ſuperauit.

NATVRA, ET PROPRIETATES.

G

ANIMADVERSIONE dignum eſt metalla inter ſe non puritate, vel impuritate, aut maiori, vel minori decoctione diſcrepare, vt nonnulli liberè pronunciarunt; ſed tẽperatura, viribus, & proprietatibus diſtinguntur. Et licèt in viſceribus terræ talia non oriantur, qualia ſenſibus apparent, nihilominus illa rudis materia in fornacibus poſita in metallum ſoluitur, quod actu non habet aliquam partium diuerſitatem, vt multi aſtruunt, quia metalla ſi nõ mole, ſaltem virtute hanc proprietatem aſſequuntur, & metalla in hoc diſſentiunt à lapidibus, qui liqueſcunt, quoniam metalla fuſa, & frigefacta in priſtinam formam reuertuntur, lapides verò liquati formam propriam perdunt.

Si metallorum qualitates cõtemplemur, primùm in odores, & ſapores incidemus; nam ratione odoris, vnum metallum magis, quàm aliud, odorem iniucundum emittet, quoniã auri odor minus eſt inſuauis, ſed argentũ magis, quàm aurum eſt odorife-
Metallorum odor qualis. rũ; quandoquidẽ odores metallorum vehementer ſicci ſunt; ideoq; fluxionibus oculorũ cõferunt, & præcordijs maximo ſunt detrimento. Id nobis indicant operarij, qui H metalla fundũt; os enim, & nares duplici, vel triplici pãno coactili obturant, ne odoribus metallorum inficiantur, & aliquo morbo afficiantur. Quoad ſapores, aurum ſapore dulci redundat, ſed minus dulci argentum, reliqua metalla, veluti plumbum, & ſtannũ odore, & ſapore hebeti ſunt inſignita; quamuis poſtea experientia acrem horum ſaporẽ demonſtret: ſiquidẽ aquæ diu in vaſis ſtanneis detentæ, vel quæ longum
Sapores metallorum quales. iter per fiſtulas plumbeas habuerint, inteſtina afficere, & dyſenteriã generare ſolent. Sed inter omnia metalla æs, & ferrum, ſapores aquarum vehementer inficiunt, quapropter aqua è fodinis æreis egrediens ita amara, & abominanda eſt, vt vix guſtari poſſit. Idem præſtare ſolet illicò vinum in vaſe æneo infuſum, quod tam citò aquæ non contingit, ob naturalem eius frigiditatem, verùm quando in fodina æris, vel in vaſe æneo diù manſerit, idem aquæ proculdubio accidet. Demùm metalla hoc ſibi proprium nanciſcuntur, vt cote attrita refulgeant, veluti æs aſſiduo vſu ſplẽdeſcit. ad rem quidam canebat.

Aera

Aera nitent vſu, ſplendeſcunt cote metalla.

Præterea metallis natura pondus ingenuit, ſed aurum prę cæteris grauius eſt; idque inde naſci ſcribit Geber, quia habeat denſam ſubſtantiam, & fortiſſimam compoſitionem, & materiæ compactionem, quæ perfectam terræ cum aqua permixtionem concomitatur: hinc fit, vt grauia quæcunque pondera metallis liquefactis innatent. Imò liquefacta non madefaciunt, & ratio eſt, quoniam apprehenſus ſpiritus, & coagulatus ſimul retinet vaporem ſibi vniformiter copulatũ, antequam in aquam vertatur; ideò tangenti non adhæret, neque madefacere poteſt. Vnde oritur quòd in locis patentibus, euaneſcente ſpiritu, vapores derelicti à calore in aquam ſoluantur. Quapropter, vt adnotauit Ariſtoteles, omnia metalla non comburuntur, cum illorum exhalatio incombuſtibilis ſit affinis illi, ex qua ſales generantur. Sed aduertendum eſt, quòd licèt metalla maximam inter ſe familiaritatem contrahant, metallum perfectum, ex mente Gebri non poteſt imperfectum ſanare. Nam ſi plumbum cum auro fundatur, hoc remanente, illud euaneſcit, & aduritur. Inſuper cuncta metalla ſunt ſolida, excepto argento viuo, quod etiam in viſceribus terræ liquidum inuenitur; prodit enim ex halitu, qui humiditate aquea redundat. Item metalla omnia vehementi igne liquefiunt, ſed difficilius illa, quæ concretionem terrenam magis participant, veluti ferrum, quod non niſi vehementi flammarum ardore molleſcit. Pariter omnia metalla ducuntur, & malleo percuſſa dilatantur, ſed illa potiſſimùm, quæ ſimul benè compacta, & mollia ſunt: hac de cauſa aurum præ cæteris metallis in tenuiſſima folia, & fila ducitur. Huic accedit argentum, deinde æs rectè purificatum, & tandem ferrum, ſtannum, & plumbum.

Li. 1. Alchi. cap. 31.
Lib. 3. Meteor. cap. 6.
Li. 1. Alchi. cap. 31.
Quæ metalla melius dilatentur.

Amplius hoc natura metallis ingenuit, vt dum purgantur, multa excremēta emittant, præter aurum, quod propter eius puritatem, aut parum, aut nihil recrementi effundit. Pariter poſita in loco humido, vel ſupra vapores rerum acrium nempè aceti ſuſpenſa, quandam veluti ſordem, nimirum rubiginem contrahunt, quæ totam metalli materiam circumplectitur, ſed horum quædam magis, quædam minus hac affectione premuntur. Aurũ tantummodò puriſſimum ab hac labe eſt immune, niſi fuerit cum argento mixtum, tunc enim quemadmodum, & ipſum argentum longo temporis tractu rubiginem cærulei coloris amæniſſimi ſibi comparant, quam poſtea pictores cæruleo vltramarino præferunt. Sed non poſſumus mediocri admiratione teneri, quòd locus natalis hanc affectionem metallis adimat; ſiquidem in Ilua inſula maris Tuſci, referente Plinio, metalla è viſceribus terræ eruta nullam ibi contrahant rubiginem, & aliò delata inſigni rubigine vexentur. Poſtremò id metallis à natura inſitum eſt, vt in cauernis terræ permiſceantur, ita vt aliquandò vena obſeruetur, cuius altera pars aurum, altera argentum vna cum calce lapidea promat; id autem proprijs oculis vidiſſe, atque à foſſoribus intellexiſſe Albertus teſtificatur.

Metalla vbi rubiginem nõ contrahant.
Lib. 3. de miner. Trac. 2. c. 6.

SYMPATHIA, ET ANTIPATHIA.

CONSENTIVNT metalla cum varijs lapidibus, & præcipuè cum illa ſilicis ſpecie, quæ ab Ariſtot. pyrimachus appellatur. Id non eſt ignotum viris adfuſionem metallorum incumbentibus, qui ſuper liquefacta metalla id genus lapidis inſpergunt ne metalla in auras euolare poſſint. Imò cum illo genere pyritis varijs coloribus inſigniti facilè conueniunt; quapropter opifices hoc genus pyritarum, loco plumbi, metallis addunt, vt in excoctione, metalla liquidiora euadant. Deinde cuncta metalla argentum viuum in amicitiam receperunt, quia libentiſſimè omnibus copulatur; conſequenterq; in familiaritatem ſibi adiungunt illam hæmatitis ſpeciem, quæ argento viuo prægnãs eſt: quocirca hic lapis ad ſe metalla trahere perhibetur. Amplius, iuxta mentem Aſtrologorum, metalla non ſolum amicitiam planetarum ſequuntur, verum quoq; quaſdam præcipuas humani corporis partes familiaritate ſibi coniungunt. Scribunt enim cor ab auro, cerebum ab argento, renes ab ære, cyſtim fellis à ferro, ſplenem à plumbo, pulmonem ab argento viuo, & hepar à ſtanno benignè reſpici. Imò inter ipſa metalla ſympathia, & antipathia obſeruatur; namq; ab auro, & argento plumbum amatur, hæc enim dum ſimul funduntur facilè commiſcentur, viciſſim æs à plumbo abhorret, item ſtannum ab auro, &

Pyrimachus lapis.
Metalla quas partes humani corporis reſpiciunt.

argento

argento diſſentit. Id in fornacibus manifeſtiſſimum apparet, dum plumbum album E
liquatur, argento enim ſupernatat, & bacillis ferreis facilè extrahitur.

Ex altera parte, metalla, & animantia contrarietate maxima diſſident, quia ſpar-
gunt quoſdam halitus ſpiritui animali inimicos: idcircò nullibi legitur metallis ali-
quod animal fuiſſe nutritum: imò vbi venæ metallicæ inueniuntur, ibi neq; plantæ
creſcunt, neq; animantes verſantur; & in huius confirmationem intelligimus, quòd
in fodinis metallorum crura opificum plerumq; vitiantur, quæ poſtea in lapidicinis
Aſſij lapidis ſanantur. Hac etiam cauſa moti Medici iubent pharmacopæis, ne in
præparandis margaritis, vel alio huius generis medicamento, vtantur metallis, ſed
ſolum lapidibus marmoreis, quoniam impendet periculum ne quid metallicum me-
dicamentis præparandis adhæreat, quod ex diametro naturæ humanæ aduerſare-
tur, & inde grauia ſymptomata emergere poſſent. id tanquam coronidem huic tra-

Lib. 33. c. 6.

ctatui addit Plinius, quòd odores à fodinis metallorum dimanantes omnibus qui-
dem animantibus ſunt ingrati, ſed canibus potiſſimum maximo ſunt detrimento, qui

Odor metallorum canibus noxius.

ab argenti metallis exhalant. F

METALLORVM PRÆPARANDORVM RATIO.

HOMINES operarij in primis, referente Agricola, inuenire debent cuneos,
laminas, malleos, bacilla, contos, verricula, ligones, & batilla; hæc enim in-
ſtrumenta fodinis metallorũ eruendis ſunt maximè neceſſaria. Fodina au-

Metallicorum inſtrumẽta.

tem in loco montoſo ſita eſſe debet, nec ab aliquo fluuio, vel ſcatebra, vel riuo re-
mota, vt materia e foſſa ante excoctionem cõmodè lauari poſſit; & quoniã venæ me-
tallorum inter rimas ſaxorum clauduntur; ideò foſſores interdum bacilla ferrea ri-
mis impingunt, & venam decutiunt, quando verò per latera ſaxorum venæ diſcur-
runt, tunc malleis vtuntur, & quando talia inſtrumenta in caſsũm adhibent, tunc G
violentia ignis ſaxa ſeparando venas eximunt. Verùm Metallici primum adinuen-
tæ venæ periculum facere debent, vtrum paucam, vel multam metalli quantitatem
contineat, nam quando laboratur diſpendio, vena eſt relinquenda. Experimentum
fit ex coctione modicæ quantitatis; hinc cognoſcitur num multæ quantitatis exco-
ctio detrimentum, vel emolumentum ſit allatura. Excoctio igitur multifariam neceſ-
ſaria videtur non ſolum vt metalla ad vſum præparentur, ſed etiam, vt à ſe inuicem
ſeparentur: ſunt enim plerumq; mixta, & eorum vitia emendantur. Ignem enim eſſe
præcipuum ad id idoneum inſtrumentum canebat Ouidius in hunc modum.

Lib. 4. faſt.

Omnia purgat edax ignis, vitiumq; Metalli,
Excoquit.

Primùm igitur homines operarij fragmina venarum in capſulas conijciunt, vt pi-
ſtillis præferratis à rota aquaria agitatis tundantur, ſemper enim procurant riuos
aquarum ingentes de montibus eductos, qui rapido curſu magnos rotarum orbes
circumagitent: lapides autem craſſiores, quibus metalla ſunt mixta, malleis prima H
facie minuuntur, in lacunis lauantur, & denuò cribrantur, vt tandem molantur, &
his omnibus modis materia metallica præparatur, antequam in fornacibus exco-
quatur. Sunt multæ fornaces in officina metallica, in quibus venæ liquefiunt, & ar-
gentum ab ære ſegregatur, dum folles ingentes in rotæ aquariæ ſubleuantur, & aſſi-
duo flatu, atq; motu magno cum fragore flammam in fornacibus excitant, & tunc
viri operarij metalla ſuperius inijciunt, & alij metallum fuſum, & à contuſis ſaxis ſe-
paratum magnis cochlearibus exhauriunt, & in modulos transfundunt. At nõ ſolum

Ratio ſeparãdi metalla à metallis.

hoc modo metallũ pretioſum à vili, & viciſſim vile à pretioſo ſecernitur: ſæpius enim
duo metalla in vna, & eadem vena inueniuntur, quoniam naturaliter quædam por-
tio auri cum argento, & ære mixta reperitur, in plumbo nigro, & in ferro exigua ar-
genti portio, plumbi nigri aliqua pars in argento, & deniq; aliqua ferri portio in
ære. Aurum autem ab argento plerumq; ſeparatur aqua valenti parata ex atramen-
to ſutorio, vel alumine, & halinitro, quæ ad ſegregandum ab auro argentum ſum-

mopere

moperè eſt idonea. Vulgaris compoſitio huius aquæ conſtat ex libra atramenti ſutorij, ſalis tantumdem, & aquæ fontanæ tribus partibus. Aliter etiã paratur ex quatuor libris atramenti ſutorij, duabus halinitri, cum ſemilibra aluminis, & aquæ fontanæ ſeſquilibra. Qui autem volunt cuicumque metallo mollitiem inducere ſuperaſpergunt argentum ſublimatum, boracem, & euphorbium in puluerem redactum. Sin velint metalla in calcem, & aquam redigere, metallum nobilius in cutem viliorис trahere, vel illa inuicem tranſmutare, legendus eſt Vuecherius in libro de Secretis, vbi multa huius generis arcana patefecit. *Cap. 10.*

METALLORVM MISTVRA.

NATVRA in terræ vtero progignens metalla, interdum duo, vel tria, vel quatuor permiſcet, vt in Rubrica de differentijs enucleauimus; hinc homines natura edocti, teſte Agricola, rationem miſturæ metallicæ ad vſum reduxerunt. Imò aliquando caſus idem monſtrauit, quando, referente Plinio, incenſa Corintho, aurum, argentum, & æs in vnum confluxerunt; & ſic Fortuna quodammodo tribus Corinthij æris generibus temperaturam aſſignauit, quorum candidum quaſi argentum refulgebat, quoniam id in miſtura præualebat, alterum, in quo fuluus color, ob auri dominium nitebat tertium, in quo æqualis omnium miſtura conſtituebatur. Itaque Naturam, & Fortunam ars, & fraus imitantur, dum metalla addentes metallis, homines varias producunt miſturas, quas Græci κράματα, Latini temperaturas appellant. Artifices igitur duo, tria, vel plura metalla ſimplicia, aut miſta copulare poſſunt, aut metallum ſimplex cum miſto, & viciſſim, aut duo ſimplicia cum vno miſto, & vice verſa, vel tandem plura ſimplicia cum vno miſto, vel duobus, & in his pariter viciſſitudo ſeruari poteſt. Item vile aliquando metallum cum pretioſo ſoluitur, & è contrario pretioſum vili additur. Primitus auro argentum multifariam miſcetur, & hæ omnes miſturæ carent nomine, vt ſuperius fuit manifeſtatum, ſolùm miſtura auri recipiens quintam portionem argenti, Electrum nominatur. Cæterùm quando homines portionem vilioris metalli cum maſſa pretioſioris, compendij cauſa fundunt, abſque dubio fraudem incurrunt; licèt artifices aliqui poſſe id feri ſibi perſuadeant conceſſu, & beneficio Principum, vt numini aurei non puri, ſed cum modica argenti portione cudantur. Hodie quoque, Principum conceſſione in cudendis nummis, miſtura metallorum vtuntur, quam opifices, & aurifabri *Legam* nominant. Nihilominus Tacitus Imperator, referẽte Flauio Vopiſco, in Oratione ad Senatum cauit, ne quis argento publicè vel priuatim æs permiſcere, neque auro argentum, neque æri Plumbum auderet, alioquin cum proſcriptione bonorum capitale iudicium incurreret: quamquam olim, eodem Vopiſco teſte, nonnulli plumbum æri addiderint, vt nummos minimè probatos cuderent. Fabri argentarij ſibi per leges licitum eſſe hanc miſturam procurare pronunciant, dum ſumunt decem vncias cum dimidia argenti, & dimidiam æris vnciam, ſicque libralem argenti maſſam conflant. Chymicorum nonnulli æs dealbatum argento addunt, & pro ſyncero argento vendunt; cum tamen hæc fraus vltimo ſupplicio ſit corrigenda; Hodie plumbi nigri decimam partem miſcent cum ſtanno, & ex hac miſtura patinas vaſa, & multa alia huius generis opera formant. Quondam etiam æri ferrum miſcuerunt, quod multis fraudi fuit. Tot igitur modis metalla viliora precioſiori permiſcentur. At viceverſa hoc criminis loco non eſt reponendum, quando metalla precioſiora vilibus adduntur. Poſtremò ſunt quædam metallorum miſturæ, quæ ab operibus ex illis reſultãtibus nomen ſortiuntur, vt ollaria miſtura, quæ ex ternis, vel quaternis plumbi argentarij libris, & centeni æris integratur, quæ varia vaſorum genera ingreditur. Alia miſtura vocatur bombardaria, ex qua tormenta bellica fabrefiunt, hæc autem fit, dum ſingulis libris viginti æris vna plumbi candidi additur. Tertia fit miſtura, quando, ob ſonitum, ſexdecim libris albi plumbi ſelibra plumbi cinerei copulatur; Quarta miſtura componitur, quando duę portiones plumbi nigri, & tertia albi coniunguntur hanc Veteres ſtannum tertiarium appellarunt, quo ad fiſtulas ſolidandas vtebantur, hanc miſturam vulgus *Saldaduram* nuncupauit. Quinta miſtio eſt, quando

Lib. 8. de Natu. ſſo.

Metallorum varia mixtio.

Lega quid ſit.

Metalla viliora precioſis permiſcetur.

Saldatura quæ.

do æquales portiones vtriuſq; plumbi permiſcentur,hæc miſtura, Plinij ætate, ſtan- E
num argentarium vocabatur ; ex hac noſtris temporibus, orbes, & patinæ parantur. Pariter de alijs miſturis tàm ſimplicibus, quàm compoſitis differendum eſt, cum miſtis omni tempore addi poſſint.

METALLICA FACTITIA.

SVNT metallica factitia, quæ in primis,& ſecundis fornacibus fiunt,dum venæ metallorum excoquuntur, dum metallum a metallo ſeparatur, vel dum æs liquefactum tingitur. Hæc autem ſunt Scoria,Diphryges, Cadmia,Pompholyx, Spodos, Lithargyrium, Molybdena, & Squamæ. Nonnulla ſunt, quæ fiunt extra fornaces;vt Ærugo, Cæruleum,Ceruſſa, & ſimilia,de quibus ſigillatim ſuo loco verba fient. Primitus in excoctione metallorum generantur ſcoriæ, quæ ſunt veluti recrementa venæ excoctę, has ſcorias opifices appellant *Loppas*; Hæ metallo fuſo ſu- F pernatant, & frigefactæ conglutinantur, & tanquam vitrum molles redduntur; & ſi quid humoris metallici retinuerint, graues ſunt, quo ſuperato, leues euadunt. Itaq; pars metalli terreſtrior, & fęculentior abit in ſcoriam, quæ eſt purgamentum venæ, in fornacibus coctæ, vt dictum eſt, loquendo tamen de vena auri, argenti, æris, ferri, & vtriuſq; plumbi; nam venæ argenti viui, & plumbi cinerei ſcorias non producunt, cum non excoquantur: non negamus tamen, quòd ex plumbo cinereo cum alijs metallis mixto, & liquefacto ſcoria exire non poſſit. Hæc metalli ſordes Græci σκωρία merito dicitur, quoniam apud ipſos τὸ σκῶρ eſt ſtercus, à Celſo metalli recrementum nuncupatur.

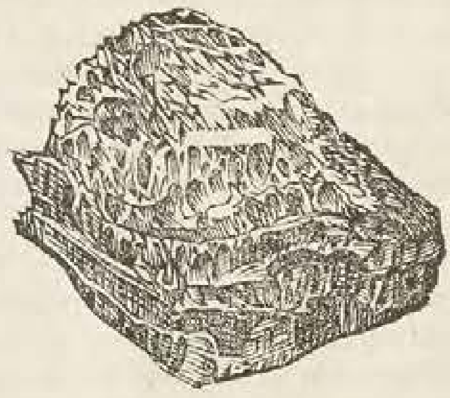
Scoria metallorum quid ſit.

Scoriæ Etymum.

Argenti ſordes, ſeu recrementũ habetur tantùm, quando vena argenti in fornace purgatur, ſed ſyncera eſſe nequit, quoniã opifices, ad purgandum argentum, ei nõnihil plumbi addunt. Hæc ſcoria argenti vocatur Helcyſma τὸ ἕλκυσμα ab ἕλκω traho, quia hoc recrementum fit ita lentum, vt inſtar viſci trahatur. Scoria verò, quæ ab ære, & ferro colligitur plerumq; eſt nigra, ſordida & ſpongioſa. G

Helcyſma quid ſit.

Æris recrementum:

H

Huius conditionis & qualitatis fuit illud recremẽtum æris, cuius hoc in loco iconem damus. Hæc ſcoria tanquam alcyonij ſpecies oblata fuit Excellentiſs. viro Vlyſſi Aldrouando, ſed ipſe, re diligenter examinata, cognouit eſſe recrementum quoddã fiſtuloſum & leue, quod ob ære in fornacibus, vi ignis, in ſuperficiẽ eductum fuit, ideò delineari curauit. Scoriæ maiorem copiam ferrum, quàm æs effundit, cum ſit metallum impurius, & magis terreum, hæc autem non ſolum habetur, quando ferrum in fornace funditur, ſed etiam quando ferrum in vſtrina fabri ferrarij molleſcit. Scoria verò plumbi à cæteris maximè diſcrepat, quia minimè lapidoſa eſt, neq; fragilis, vt reliquæ, ſed admodum lenta ob mollitiem metalli obſeruatur.

Inter has metallorum ſcorias recenſetur Diphryges, & nil aliud eſt, niſi aliud ęris recrementũ, & vocatur διφρυγὴς, quaſi bis vſtus, nam φρύγω, apud Gręcos eſt torreo.

Diphryges quid ſit.

Hic

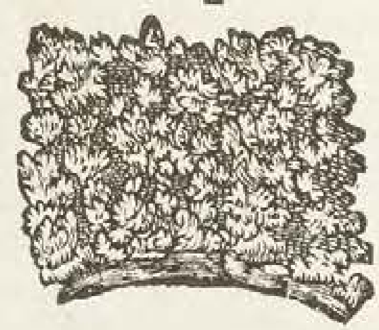
A Hic autem notandum eſt, quod Panaectarius Diphrygem cum lapide phrygio con-
fundit, cum tamen hæc duo inter ſe toto cęlo diſcrepent. Quatuor diphrygis ſpecies
inueniuntur; Prima reſultat ex limo quodam Cypri, qui primum ſole areſcit, dein-
de ſarmentis circumdatus aduritur, ideò iure optimo bis crematus primum calore
ſolis, deinde ardore ignis nuncupari poteſt, & hanc ſpeciem in Cypro tantum fieri
ſcribebat Dioſcorides, ſecunda ſpecies nil aliud eſt, niſi ſedimentum æris in fornace
adusti, quod Galenus in Cypro ab artificibus proiectum obſeruauit. Tertia ſpecies *Diphrygis*
paratur ex pyrite ærọſo cremato, donec colorem Rubricæ contraxerit, ſed aduerten- *quatuor*
dum eſt, quòd Ochra vſta eundem colorem induit, & propterea huic tertiæ ſpeciei di- *ſpecies*
phrygis aſſimilatur, & aliquando pro diphryge perperam venditur. Quarta ſpecies
oritur ex quibuſcunq; lapidibus poſt excoctam metallorum venā in fornace inuen-
tis, & hæc ſpecies ſemper aliquid metalli habet permixtū: huiuſmodi lapis licèt fue-
rit in area toſtus, mox in fornace coctus, deinde quinquies in alia fornace crema-
tus, ita vt ἑπταφρυγὴς iuſta de cauſa appellari poſſit, nihilominus, teſte Agricola, vix
B diphr gis naturam aſſequitur. Hodie opifices in ſecundis fornacibus ſic diphrygem *Lib. 9. de*
parant, quando aliquid auri, vel argenti ineſſe æri ſuſpicantur, denuò æs cum plum- *Nat. foſ.*
bo fundunt, quia plumbum abluit, & ſecum aurum, vel argentum ducit, quo peracto,
in extrahendis plumbi reliquijs, ignem temperatum adhibent, vt plumbum fuſum
deſcendat, æs verò nequaquam: ſic enim tanquam lapis ſpongioſus redditur, qui fu-
ſus & percoctus in æs purgatum mutatur, cuius ſcoria eſt diphryges purgaṭior, quam *Diphryges*
illa, quæ ex primis fornacibus exierat, hanc homines operarij *Raminam* vocantes ſi- *purgatior.*
gulis vendunt. *Ramina*

Amplius dum aurū argentum, æs & plumbum percolantur, oritur aliud recremen- *quid ſit.*
tum, quod vocatur cadmia, quæ ſecundum nonnullos ita nuncupatur ab inſidendo,
eſt autem nomen antiquum apud Græcos, ideoq; adhuc ignotum eſt vnde habuerit
originem, niſi velimus aſſerere cadmiamolim obſeruatam fuiſſe, dum lapis ærarius *Cadmia*
excoqueretur, quem aliqui cadmiam indigitarunt, fortaſſis, quia in Cadmo mōte pri- *quid.*
mo ſit repertus. Galenus ſcriptum reliquit cadmiam ex lapide pyrite interdum fieri, *Lib. 9. de*
C nihilominus metallicam ex ære paratam commēdabat. Huius quatuor ſpecies à Dio- *ſimp. med.*
ſcoride monſtrātur, prima vocatur Botrytes, quaſi racemoſa, quia Βότρος racemus ex- *fac. cap. de*
ponitur, ſecunda nominatur Onychites, eſt enim ὄνυξ vnguis, cum venas inſtar vn- *Cadmia.*
guis diſcurrentes habeat; tertia cognominatur Placodes πλακώδης cruſtoſa, quoniā *Cadmiæ*
eſt ſegmentis, quaſi quibuſdam zonis cincta, quare & zonitis dicitur; quarta appel- *ſpecies*
latur Oſtracites οςρακίτης teſtacea, quæ tanquam peſſima omnium reijcitur. Plinius, *quot ſint.*
præter quatuor genera à Dioſcoride deſcripta, quintam ſpeciem, nempe Capnitim
ſcilicet fumoſam addit, κάπνος enim Græcis fumus dicitur ſed hæc ad Pompholy-
gem potius, quàm ad Cadmiam eſt reducenda. His non additur Cadmia foſſilis na-
turalis, quoniam de hac ſuo loco ſermo peculiaris eſt habendus. Cadmiam Arabes
Climiā vocitant. Noſtra ætate cadmia fornacum ſimilis corticibus arborum ſub no-
mine Tutiæ Alexandrinæ affertur, quod ſignum eſt haſtis ferreis adhęſiſſe. Tutia
eſt nomen Arabicum non tamen cadmiam, ſed Spodium ſignificat. Hic animaduer- *Tutia no-*
ſione dignum eſt, quod Tutia Luſitanorum non eſt metallica, hæc in Quirmon Perſa- *men Ara-*
D rum regione, & Ormuz finitima paratur ex Cineribus cuiuſdam arboris nomine *bicum.*
Goan, ita enim fructus huius arboris cognominatur, & hæc à nōnullis Tutia Alexan- *Goan fru-*
drina dicitur, non quod Alexandriæ fabrefiat, ſed quia ex Quirmon delata Ormuz *ctus.*
inde Alexandriam exportetur; Auctores tamen non hanc, ſed metallicam in medica-
mentis commendant. Hic figuramus multas Cadmiæ *Botrytis* differentias, quæ ad
manus clariſſimi viri Vlyſſis Aldrouandi peruenerunt. Primùm ſub numero 1. & 2.
duæ monſtrantur differentiæ, quarum vna maior altera apparet: poſtmodum aliæ
tres differentiæ delineantur, prima exterius erat colore cinereo prædita, interius ve-
rò ęruginoſa, quas conditiones Dioſcorides in genuina Cadmia botryte ſummopere
probabat; ſecunda erat racemus albus ſimilis Parætonio, & tandem alia quoq; ſpe-
cies vltimo loco conſpicitur.

Cadmiæ Botrytis duæ differentiæ.

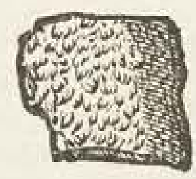
1

Cadmia Botrytis altera maior.

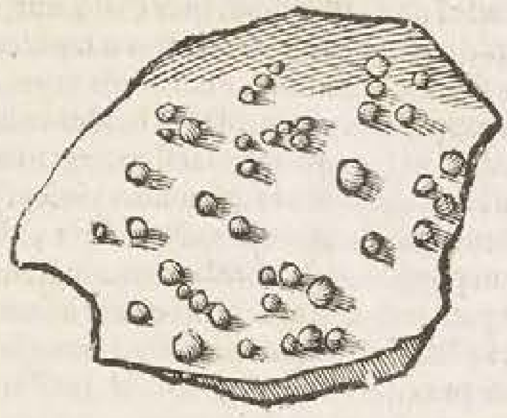
2

Cadmiæ Botrytis figura minor.

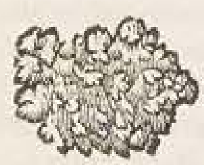

A Cadmia, ratione tenuitatis ſubſtantiæ, Pompholyx, & Spodium diſcrepant; quan- G
doquidem Cadmia, vt fuit expoſitum, in quandam ſolidam materiam condenſatur
ſed Pompholyx, & Spodium inſtar pollinis parietibus fornacum adhærent, cum tam
ex eadem materia originem trahant in illis fornacibus, in quibus æs perficitur, vel in
Pompho- quibus Cadmia crematur. Pompholyx autem leuior eſt, quia euolans ad fornices,
lygis ety- bullarum inſtar, agglutinatur, vnde nomenclaturam traxit, quoniam πομφόλιξ
mum. Græcis bulla eſt. Spodium in comparatione ad Cadmiam ponderoſius eſt: quocirca
ſuper terram, inſtar cineris, cadit: vnde nomen accepit, Σποδιὸν enim cinerula dici-
Spodij ety tur, cum Σποδὰ cinis apud Græcos nuncupetur. Verum antiſpodium arte paratur
mum. ex folijs myrthi, vel oleaſtri crematis, quod cinerulæ, nimirum ſpodij vicem præſtat.
Auicennas hiſtoriam huius rei metallicæ confuſam ſcribit, dum aſſeuerat Tutiam
eſſe fumum, qui ſublimatur, Succudum verò, quod in fundo reſidet, forſitan, per Tu-
tiam, Pomphalygem, & per Succudum ſpodium intellexit, quod ratione grauitatis H
Spodium deorſum tendit: at apud Arabes hoc nomen (ſpodium) æquiuocatione laborat, quia
eſt nomen non ſolum hoc vocabulo Succudum indicăt, ſed etiam quid non metallicum, quod ex
æquiuocũ radicibus arundinum combuſtis præparatur. Itaq; ſpodium metallicum eſt quoddam
apud A- purgamentum, quod opifices ærarij è pauimento colligunt mixtum quandoq; cum
rabes. pilis, & aliquando paleis conglutinatum. Hodie ex Germania, nomine Tutiæ Ger-
manicæ affertur, cum tamen ibi Nil appelletur. Dioſcorides ſpodium cyprium tan-
quam minus fæculentum ad vſum medicum commendat, quod ſub numero 3. ele-
ganter delineatum exhibemus.

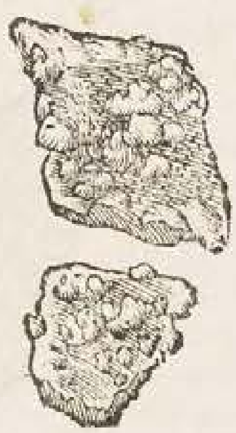
Cadmia Botrytes intus ęruginoſo, exteriùs cinereo colore.

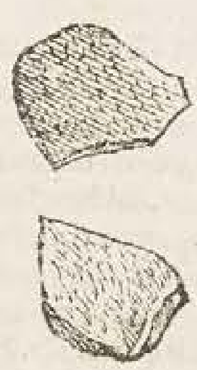
Cadmia Bǒtrytes, ſeu racemus albus ſimilis Parætonio.

Cadmia Botrytes alia.

Spodiũ Pharmõcopolarum Cyprium.

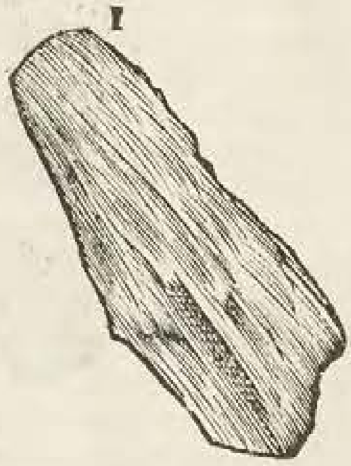
Ad ſcoriam plumbi referri poteſt lithargyrium, oritur enim ex plumbo in fornace diutius percocto; nam eſt ſpuma, quæ colligitur, dum argentum purgatur, & concreſcit inſtar lapidis, & vocatur λιθάργυρος à lapide, & argento nomen habens; cum *Lithargyrij etymũ.* λίθος ſit lapis, & ἄργυρος argentum, quaſi lapis argenteus, ab Arabibus Martech, & à latinis ſpuma argenti nuncupatur. Dioſcorides voluit lithargyriũ ſine argento poſſe concreſcere, dum in ſecundis fornacibus argentum plumbo permixtum purificatur: etenim tunc feruente mixtura, plumbum violentia ignis extenuatum, & acquirẽs leuitatem argento ſupernatat, & fit veluti ſcoria, quam artifices paulatim ad latera *Gettha quid.* pellentes tandem proijciunt, & *gettham* nominãt, qua poſtea figuli vti ſolent. Nonnulli perperam putant ſpumam argenti ex auro factam vocari Chryſitim, ex argento Argyritim, ex plumbo Molibditim: cum tamen lithargyrium ex ſolo plumbo cum alijs metallis, & præcipuè cum argento ad faciliorem fuſionem, vel purificationem mixto dimanet, & quamuis interdum auri, & interdum argenti colorem adipiſcatur, tamẽ id ex maiori, vel minori aduſtione prouenit. nam ſi ſtatim atq; plumbum exuſtum ſupra argentum liquatum apparet, de catino auferatur, tunc lithargyrium colore argenteo refulgebit; ſin diutius ibi manſerit colorem aureum acquiret. Duplex litharg rij genus Opifices conſtituunt, alterum vocant naturale, quod egreditur ex vena argenti mixta cum vena plumbi, & in fornacibus liquata, aliud verò *Lithargyrij differẽtię.* artificiale, quod modis ſuperius deſcriptis præparatur Huius Dioſcorides tria oſtẽdit genera, primum genus ex arena plumbaria in fornacibus perfectè cocta, ſecundum ex purificatione argenti, tertium ex plumbo reſultat. Huius ſpecies flaua dicitur Chryſitis, candida Argyritis, liuida Molybditis. Optima ſpuma argenti in Miſena, & Bohemia paratur. Dioſcorides tamen primas tribuit Atticæ, quæ, cum in monte Laurio fieret, Lauritis vocabatur, ſecundas Hiſpanicæ, & tertias Puteolanæ aſſignabat. Nos in gratiam ſtudioſorum lithargyrium ſponte natum ſub num. 1. hoc in loco figuramus.

E F

Lithargyrium ſpontè natum.

G

I

H

Lithargyrio nõ abſimilis eſt alia metallorũ ſordes, quam Molybdænam, ſiue plumginem nominant, aliter etiam Galena dicitur, quia ſecundùm mentem aliquorum à Gaecia Hiſpaniæ deferatur, quamuis perperàm, ſi Plinio credendum eſt, qui in Galecia plumbum nigrum generari negauit. Nec Molybdena, vt ſcripſit Dioſcorides, ex auro & argento producitur, ſed hæc Dioſcoridis doctrina hoc modo eſt exponenda, ſcilicet dum vena auri vel argenti in fornacibus excoquitur, his aliquid plumbi admiſcetur, nam cum plumbum citò fundatùr, venæ quoque aureæ, vel argenteæ liquefactionem accelerat, & niſi plumbum adderetur potius illæ venæ auri, & argenti *Molybdena, quid ſit.* adurerentur, quàm quòd liqueſcerẽt. Itaq; ex illo plumbo cum venis auri, & argenti mixto quoddam excrementum ſegregatur, quod parietibus fornacis inſtar ſtiriarũ adhæret, & hoc nil aliud eſt, quàm Molybdena: hinc materiã Molybdenæ plũbum eſſe, ſatis ſuperq; manifeſtatum eſt, quidquid alij ſcripſerint de duabus ſpumæ argenti

A genti ſpeciebus, quarum alteram Græci Sterelytida ſcilicet ſolidam vocant, cum
στερεὸς dicatur ſolidus, alteram, Pneumonem, nimirum inanem, & ſpongioſam, cum
Græcis πνευμονώδης ſpongioſus exponatur, & hãc poſtremam cum Molybdena con-
uenire opinantur.

Demum alia recrementa ex durioribus metallis, nempe ferro, & ære reſultant,
quando hæc duo metalla candentia malleo percutiuntur, vel in aqua extinguuntur,
tunc ſquama decidit, quæ eſt tanquam pars metalli in ſuperficie aduſti. Id auro, vel
argento contingere nequit, cum ſint corpora incombuſtibilia, neq; plumbo, & ſtan-
no, nam quod ab illis vi ignis recedit, non areſcit. Hoc recrementum in ære duplex
eſt, nimirum flos, & ſquama, & hæc duo inter ſe diſcriminantur, quoniam flos æris *Aeris re-*
corticibus granorum milij ſimilis ſponte cadit, ſquama verò craſſior, & latior, non *crementa.*
niſi ictibus mallei à metallo diſcedit. Hęc Gręcis dicta λεπὶς melior eſt, authore Dio-
ſcoride, quæ vocatur ἡλῖτις ſcilicet clauaris, ἧλος enim eſt clauus: hęc in Cypro faci-
le habebatur, vbi claui ex ęre pro nauibus configendis parabantur, cum claui ferrei
B in aqua rubigine abſumerentur. Huiuſmodi autem claui vſu attriti pro conficiendo *Claui ex*
ęre vſto magis quàm aliud ęris genus ſeruabantur. Itaq; flos, & ſquama ęris non ſunt *ære pro na*
petenda ex illis fornacibus, in quibus nouum ⸢æ⸣s conflatur, ſed ab illis officinis, in *uibus.*
quibus æs collectaneum purgatur, & malleis dilatatur. Ex ferro etiam, & Chalybe
ſquama decutitur, quæ à Dioſcoride ſtomoma appellatur; nam per vocabulum στόμα *Stomoma*
non ſolum os, ſed etiam gladij acies ſignificatur, & quia gladiorum acies ex puro *quid*
ferro, nimirum & chalybe paratur; propterea Galenus per ſtomoma chalybem in-
tellexit; At Dioſcorides ſquamam ferri ſtomoma fortaſſe cognominauit, quoniam *Lib. 9. de*
ſquama decuſſa ex chalybe, non ex ferro præferretur. *ſimp. med.*
fac.

METALLORVM INVENIENDORVM RATIO.

C

QVAMQVAM metallorum inuentio, & foſſio facilitatem non omnibus ob-
uiam habeat, quoniam foſſores aere fodinarum peſtifero afficiuntur, e be-
ſtijs ſubterraneis nocumentum accipiunt, interdum ruinis montium oppri-
muntur, de ſcalis in puteos decidunt, & quandoq ſpectris Dæmonum in
cryptis metallicis vagantium mirandum in modum vexantur. Nam, referente Agri- *In lib. de*
cola, dæmones humanam ſpetiem induti in cuniculis, & puteis verſantur, & cum ni- *Animal.*
hil operentur, in omni tamen laborum genere ſe exercere videntur. Nihilominus *ſubter.*
multi ſunt, qui arduum negotium aggrediuntur, & varijs modis venas metallorum
inuenire, & in earum foſſura herculanas vires ſibimet comparare vidẽtur. Venas igi-
tur metallorum aliquando humana induſtria, & aliquando caſus; & fortuna pate-
faciunt. Ideò viri ingenij ſolertia præditi per loca montoſa vagantes terræ glebas, & *Lapidum*
lapides iuſto grauiores examinant, nam talem grauitatem tanquam materiæ metal- *grauitas*
licæ argumentum meritò pronunciant. Pariter ſi lapides inuenti igne fundantur, ex *quid indi-*
D illis metallum, eiuſq; qualitatem, & quantitatem arguunt. Imò ex attritu duorum *cet.*
lapidum eiuſdem montis indicium metalli hauriunt, dum ſulphureum odorem ſpar-
gunt. Verùm non ſolum ex odore, ſed etiam ex colore montium, terræ & lapidum,
materiam metallicam ſubeſſe percipiunt; namq; color viridis ab ære, niger ab argen- *Colores*
to, & auro, liuidus à plumbo, & ferro, luridus à chalcantho, & tandem cinereus, & *montium*
obſcurus à ſulphure dimanat. Pariter multæ rimæ in montibus obſeruatæ acres me- *quales.*
tallorum halitus indicare ſolent: cacumina quoq; montium ad meridiem tendentia,
radice verò montis ad Boream ſpectante, metalla, & potiſſimum argenti indicant,
cuius fodinæ feraciores rectà ab ortu in occaſum vergunt. Hac de cauſa Antiquitas
montes diuitiarum parentes, & omnium theſaurorum æraria noncupauit; hinc quos
vidit ſcatebris aquarum redundantes, venis etiam metallicis affluentes prædicauit.
Ideo viri præſtantes ingenio venas foſſilium inueſtigant ex fontiũ ſcaturigine, quæ *Pyritæ*
à metallis non procul abeſſe ſolet, & diligenter perpendunt fragmina venarum, & *ſunt me-*
lapillos pyritam referentes, quæ omnia in copioſis imbribus Torrens aliquis à ter- *tallorum*
indicia.

ra

Qui laborant pro virili parte, vt metallorum venas inueniant, ad plantas conſiderandas ſe conuertunt, & quando montes aſperos, ſteriles, & herbis priuatos conſpicantur, non ſine ratione metalla ſubeſſe arbitrantur: quandoquidem ex halitu Auripigmenti, Antimonij, & aliorum Foſſilium, neceſſariò alimentum plantarum abſumitur. Sunt tamen nonnullæ herbæ, quæ hoc halitu quodammodo roborantur; nihilominus decolores, & ſemiuſtę apparent. Non officit tamen quin montes herbis, & arboribus referti, latentes metallorum venas nutrire poſſint: in montis enim viſceribus ex metallo condito prauus halitus ad ſuperficiem montis aliquando aſcendere non poteſt, cum ab aliqua vena marmorea impediatur. Sunt tamen quædam plantæ, ſed raræ, quæ à metallorum familiaritate non abhorrent, veluti illæ, quæ aut nullum, aut exiguum fructum producunt, vt Iuniperus humilis, Hedera, Caprificus, & Pinaſter. Cæterùm cum maior terræ tractus ſuccis, & qualitatibus metallicis ſcateat, neceſſarium eſt, vt illæ plantæ his qualitatibus potiantur, quę ſuper venam metalli creuerint. Experientia docet vitem in locis ſulphureis creſcentem fructus ſimili odore infectos proferre. Sin vitis in ſolo lapidifico alitur, calculos vt plurimum generare ſolet. Idem atteſtari debemus de alijs plantis, quæ ſuper venas auri, argenti, & ſimilium radices egerint, nam cum vapore metallico alimentum ſugunt, ſicque ſupra metallum argenti creſcentes vnà cum colore qualitatem argenti exhibebunt, & nonnullæ plantę ſupra cryptas argenti viui nutritę mercurium denſare perhibentur: cum tamen experientia id falſum eſſe comprobauerit. Hoc quidem a veritate alienum eſſe non affirmant, quòd omnes herbæ pruinis, & niuibus teguntur, præter illas, quæ ſupra venas metallorum creuerunt, quoniam venæ metallicæ calidum & ſiccum halitum ſpirantes, niuis, & pruinæ concretionem impediunt. Arbores quoq; metalli latibulantis indicium bifariam præbere poſſint; primùm quādo aliquo in loco plantatæ truncos exiles, & folia pallida proferunt, & tardè creſcētes citò flaceſcunt. Deinde quādo folia arborum verno tempore erumpentia liuida ſunt, & ſubcærulea ramis ſuperioribus nigrore, vel alio colore minus naturali infectis, tunc credendum eſt id à calida, & ſicca Foſſilium exhalatione prouenire.

Herbæ indices metallorum. E

Arbores conſiderandæ pro inuentione metallorum. F

In venis metallorum detegēdis, nonnulli vtuntur virgula illa diuinatoria, vel potius metalloſcopia, quam hunc in modum parant. Primitùs virgam colurnam gladio ſecant, quam, præ cæteris, in hoc obeundo opere magis idoneam eſſe exiſtimant, & præſertim ſi corylus ſupra venam aliquam creuerit. Hæc autem virga diuerſimodè paratur. Hodie, vt intelleximus, in Germania ſumitur tenuis, & enodis coryli ſurculus, qui in duos bacillos diſſecatur, quorum vnus in ſuprema parte excauatur, alter in conum acuitur, ita vt hic conus alterius cauitati indi poſſit. Hoc peracto, huc atq; illuc per montes vagantur, & referunt, ſtatim atq; ſupra metallorum venam pedem poſuerint, virgulam verſari, & inclinatione ſua venam metallorum manifeſtare. Verùm ſicuti hoc experimentum multis ſuperſtitionibus ſcatet, ita nemo ei fidem adhibere poteſt. Quapropter Georgius Agricula hunc modum inueſtigandi metalla explodit his verbis. *Virgula illa diuinatoria, qua incantatores venas metallorum ſcrutantur, parùm intereſt recta ne ſit, an in aliam figuram formata; non enim valet virgulæ figura, ſed incantamenta carminum, quæ mihi commemorare non licet.* Omiſſis igitur omnibus incātationum generibus, & ſuperſtitioſis verbis, inquirendum eſt, vtrum aliqua vis naturalis non ſolum corylo, ſed etiam alijs plantis inſit, quibus loca venarum metallicarum facilè manifeſtari poſſint. Paracelſus fuit huius opinionis diuerſa metalla diuerſis virgulis inquirenda eſſe, cum apud ipſum nulla ſit planta, quæ non habeat aliquod metallum, vel aliud foſſile ſibi familiare, in quod naturaliter feratur: quapropter ſcribit corylum ſuper venam argenti creſcentem naturaliter venas argenti appetere: pariter virgam fraxineam ad æs inquirendum, virgulam ex piceaſtro ad plumbum conferre voluit, quia prędictę arbores occulto quodam conſenſu prædictis metallis reſpondeant. Nos autem hanc virgularum inclinationem ad metalla deridemus, & eò magis, quoniam doctiſſimus Kircherus in ſuo opere de arte Magnetica fatetur, ſe experimento facto, nullum in his virgulis, æquilibratis, inclinationis effectum inueniſſe. Imò docet ipſe alium modum metalloſcopum, quo vnuſquiſq; in fodinis facilè experiri poterit. Hunc lector apud ipſum videat: ſiquidem non eſt in dubium reuocandum, aliquas plantas metallica qualitate con-

Coryli facultas. G

Lib. 2. de Re. metal. H

Corylus.

Fraxinus.

Pinaſter.

Lib. 3.

A continuis exhalationibus interdum imbui, & aliquam ſimilitudinem ad metalla, ſupra quorum venas creſcunt, adipiſci, ſed difficultas in hoc conſiſtit, vtrum hæc ſimilitudo atractionem pariat, quod hactenus eſt incompertum.

Tandem nonnulli, ad detegendas metallorum venas, Necromantiā adhibendam eſſe autumant, quam vti quid iocoſum, & nugamentum refellimus. Sed concedamus id poſſe fieri, reddant aliquam rationem, cur hac eadem arte, in fodinis foſſilium excauandis, & metallis purificandis non vtuntur. Si igitur hæc ars damnata ad hoc poſterius præſtandum minimè eſt idonea, ergo nec in primo opere quidquam valoris habere credendum eſt.

Satius, melius, & gratius eſſet, ſi fortuna ſcrutantium venas metallorum deſiderio benignè reſponderet: Nam olim hac ratione, nimirum caſu inuenta fuiſſe metalla Auctores tradiderunt. In Ciuitate Goſelariæ Saxoniæ accidit, vt homo de equo deſcendens, cui nomen erat *Rameleus*, illum ramo arboris alligaret, tunc equus vngula terram ſæpè ſæpius quatiens venam plumbi detexit, non aliter ac Pegaſus, qui
B fontem vngula in monte Parnaſo aperuit; imò quemadmodum hic fons ab equo Hippocrene cognominatur; ita mons in territorio Goſelariæ ab equo venam plumbi detegente Ramelus fuit nominatus. Cottebergi Monachus opacam ſpatians ſyluam fortuitò virgulam rudis argenti à terra erumpentem ab aliquo vento, vel Torrente detectam conſpicatus, in monumenti ſignum, cucullum arbori proximo ſuſpendens domum reuerſus rem multis vtilem futuram patefecit, & deinceps illud metallum à ſigno poſito, metallum montis cuculli fuit nuncupatum. Fortuitò etiam Aberthami metallum fuit recluſum; nam in medio ſyluæ quidam paſtor Domini armenta curans per otium fodiens ſcrobem ad lactis receptaculum, metalli venam inuenit, quam in alueo lauans, puriſſimi argenti ramenta ſubſidere obſeruauit. Accidit quoq; in Galecia, referente Iuſtino, vt vomere aratri glebæ auri exciſſæ fuerint. Incendia ſyluarum caſu metalla prodiderunt. Hoc contigiſſe mineris argentarijs Hiſpaniæ Diodorus Siculus teſtificatur: idcircò ad rem Lucretius ſic cecinit.

Venæ metallorum caſu detectæ.

Incendiū ſyluarum detegit metalla.

Quod ſupereſt æs, atq; aurum, ferrumq; ꝑpertum eſt,
C *Et ſimul argenti pondus, plumbiq; poteſtas,*
Ignis vbi ingentes ſyluas ardore cremarat.

Lib. 5. de Nat. rer.

Violentia ventorum radicitùs euellens arbores, quæ ſupra venas metallicas creuerant, aditum ad metalla ſolet patefacere; veluti terræmotu, vel ictu fulminis prægnantes foſſilibus montes diſrumpuntur, & caſu via ad metallicas venas patula redditur. Idem præſtare ſolet Torrentis impetus, quod accidit Friburgi in Heluetijs; nam ſimilis aquarum impulſus terram abradendo cauernam ad venas argentarias aperuit. In huius confirmationem narrat Stephanus Pigius, quòd flumen obliquo curſu deterens agrum Brithermi pagi, eruit miram antiquarum rerum ſupellectilem, nummos, armillas, & militaria ornamenta cuiuſcunq; metalli, quæ nobis indicare videbantur, non procul à caſtris, in colle poſitis Romanos extra murum, & vallos habitaſſe.

Torrentes detegunt metalla.

D
METALLORVM INVENTORES, & ijſdem ditati.

TOT & tam variæ hac in re Auctorum ſunt opiniones, vt his quodamodo impliciti eſſe videamur: nihilominus communem ſectantes ſententiam pronūciamus, quòd Tubalcayni, quem ex Sella Lamech genuit, æris & ferri metalla inueniſſe, in ſacris Hebrçorum hiſtorijs legitur. Hinc colligendum eſt ab initio ferè Mundi venas metallorum inuentas, conſequenterq; Aſiæ fodinas vetuſtiſſimas fuiſse, præterquamquòd Caynus Adami filius, ſi Ioſepho fides adhibenda eſt, pecuniam magnifeciſſe perhibetur. Legimus apud Cælium Rhodiginum, Semiramidem Reginam metallorum fuiſſe inuentricem, & quamuis hoc apud multos adhuc parùm ſit exploratum, attamen ad hoc ſtabiliendum alij Auctores referunt, quòd Semiramis Regina multos ad metalla damnauerit, quæ Abrahami temporibus Aſſyrijs domina-

Lib. 27. lect. Antiq. cap. 5.

minabatur. Item Erichthonius Athenienſium Rex quartus iuſſit, vt ſerui ex monte E
Laurio argenti venas eruerent, ſed officinam ferrariam Cyclopes poſtea fabricarũt;
deinde Vulcanus, auctore Diodoro Siculo, ferri, æris, argenti, auri, & cæterorum
quæ ad humanum vſum igne fabrefiunt, opificium reperit. Cadmus quãdo regnum
Tyri occupauit, tunc in monte Pangæo auraria metalla ſunt effoſſa. A Phænicibus
metalla Hiſpaniæ ſunt reperta, & non multò poſt Caſſiteridum, & Britanicæ fodi-
næ ſunt apertæ. Dictæi ætate Pandionis quinti Athenienſium Regis ferrarias ve-
nas detexerunt. Faunus quoq; Mercurius nominatus Iouis ex Pico filio nepos in
Mercurij duo fuerunt. Creta fodinas auri, & argenti aperuit; imò Dictæos artem metallicam docuit, & ob
hoc ſingulare collatum in illos beneficium, ſtatuam cum crumena in manu ei decer-
nerunt, veluti alterius Mercurij eloquentiæ inuentoris ſtatua cum caduceo viſitur.
Deniq; Plinius monimentis mandauit, quòd Cynira Agriope filius in Cypro fodi-
nas ærarias manifeſtauit, pariter, ex eodem auctore. Midacritus in Caſſiteride Inſu-
la plumbum album inuenit; hac de cauſa hoc plumbum vel ſtannum κασσίτερον vo-
catur. Poſtremò quis plumbum nigrum, vel argentum viuum inuenerit, adhuc non F
eſt monimentis mandatum.

Præterea multæ hiſtoriæ opulentam ſupellectilem eorum iactant, qui ex metallis
diuites euaſerunt. Etenim Calliſthenes ſcriptis mandauit Tantali, & Pelopidarum
fortunas venis metalliferis fuiſſe amplificatas, quę circa Phrygiam, & Sipylum in-
uentæ ſunt. Cadmus ex metallis in Thracia, & Monte Pangæo inuentis ingens diui-
Metallis ditati qui. tiarum pelagus hauſit. Priamus, ob fodinas aurarias ad Abydum ſitas, copia opum,
& multis facultatibus redundauit. Midas ex metallis aurarijs circa Bermum mon-
tem poſitis, immenſas opes, & loculentas diuitias habuit: vnde adagio dicitur de
homine ditiſſimo, *Mida ditior*. Metalla Lydiæ Gygem, & Creſum nullius indigen-
tes, & diuites ad ambas vſq; aures effecerunt. Hercules auri lucra inflammatus, tunc
diues, & opibus ad luxuriã plenus euaſit, quando Geryoni Hiſpaniarum Regi multa
metalla poſſidenti bellum inferens cum manu propria occidit. Atlas, ob metalla ab
Athante monte eruta, diuitiarum copia gloriatus eſt; Pluto, qui primus omnium
teſte Diodoro Siculo docuit pecunias ad vſus humanæ vitæ neceſſarias ſeruari, G
tunc diuitiarum fulgore tumidus ſuperbiuit, quando frequentes metallorum ve-
nas inuenit. Hinc Poetæ fabulandi occaſionem nacti Plutonem ſubterraneorum Do-
minum & Regem conſtituerunt. Non alia de cauſa Lynceus infinitas ſibi compara-
Lynceus cur dictus acutæ viſionis. tas opes oſtentabat, niſi quia inſignis fuit Metallicus: vnde Palephatus de illo hæc
verba protulit. Lynceum dicunt ea, quæ ſub terra ſunt, intueri, quoniam cuiuſ-
cunq; generis metalla fodiens lucernas ſecum ſub terra ferebat, quod cuncti foſſo-
res præſtare ſolent: ideo vulgares homines pronunciarunt ipſum tam acuta viſione
fuiſſe præditum, vt intimos terræ receſſus penetrare potuerit. Phæniciæ Mercato-
res, iuxta mentem Diodori Siculi, ex montibus Pyreneis expreſſo metallo opulentas
opes ſine fine iactarunt. Metalla in confinio Arabiæ, & Æthiopiæ effoſſa Ægyptios
mirandum in modum locupletarunt. Reges Macedonum belli gloria illuſtres, ſi Li-
uio credendum eſt, ex metallo macedonico immenſas pecunias cumularunt. Athe-
nienſes ex metallis montis Laurij comparatas opes, teſte Xenophonte, oſtentarunt.
Carthaginenſes ex metallis Hiſpaniæ, ſi Plinius veritatem fatetur, ſibi & poſteris H
aureas facultates compararũt. Narrat Sextus Rufus Romanos ęrarij penuria labo-
rantes ex Cyprijs metallis multas diuitias coaceruaſſe. Longam priſcorum Regum,
& populorum metallis ditatorum ſeriem recenſere poſſemus, ſed breuitati ſtudentes
hanc omittimus, quia manifeſtum eſt, quòd vbicumq; terrarum metallicæ venæ fue-
rint, illuc ad congerendas opes ab omnibus itur. Illos autem, qui noſtra ætate in fo-
dinis Germaniæ aurum viribus ſuis expugnauerint, & captiuum duxerint Georgius
Agticola ſigillatim enumerat.

A

METALLORVM LOCVS.

SVNT quidam Auctores non proletarij, qui rudere potius, quam loqui videntur, dum locum metallis flumina aſſignant, quoniam grana auri, vel alterius metalli cum granis arenæ fluuialis interdum obſeruauerint. Sed animaduertere debebant alueum fluuiorum nō eſſe locum idoneum ad metallorum generationem; quandoquidem ramenta metallorum ab aquis fontium per commiſſuras montium tranſeuntibus ad flumina interdum vehuntur. Inſuper multi Arabes præſtanti litterarum ſcientia conſpicui, inter quos ab Agricola recenſetur Auicēnas, opinati ſunt nubem non eſſe ineptam ſedem pro generatione cuiuſcunq; metalli,& ad maiorem huius ſententiæ confirmationem, narrat, quòd in Perſia, tempore coruſcationum,& tonitrui, corpora ænea ſagittis hamatis ſimilia, nec non portiones ferri de
B nubibus ceciderunt, quę ferri portiones liquefieri minimè potuerunt: propterea nonnulli Auctores aſſeuerantius dixerunt enſes Alemanos ex ferro in nubibus genito fabricari. Imò Agricola teſtatur ſe vidiſſe terras in aere genitas, lapides, nec non maſſas æris, & ferri de Cælo fluxas, quæ omnia Scriptores prodigiorum tradiderunt. Demum noſtra etiam ætate in Hiſpania, nimirum in regno Valentię, à nubibus decidiſſe maſſam lapideam metallicis venis refertā nonnulli promulgant. Cum non ſit affirmandum ventorum impetu materiam foſſilem in nubes fuiſſe delatam, neque ab initio mundi ibi detineri ſuſpenſam, vt paulatim deorſum dilabatur, neceſſarium eſt, iuxta iſtorum mentem, cōfiteri hanc materiam de nouo in nubibus generari. Horum eruditorum virorum ſententię non eſt accedendum, quoniam metalla difficulter generantur, & vaporem quendam pinguem expoſtulant, virtutem mineralem temperaturam loci, & ſedem aliquam, in qua materia metallica tanquam grauis aliquandiu quieſcat, donec præfixo tempore perficiatur, quę conditiones in aere, & in nubibus minimè obſeruantur; & ſi aliquando id contigerit, non per ſe, ſed per accidens contigiſſe pronunciandum eſt. *Materia metallica in nubibus grauia.*

C Reliquum eſt, vt metallis, & alijs foſſilibus terram, ſeu terræ vterum tanquam proprium locum attribuamus; ſic iure merito canebat quidam Poeta. *Terræ vterus.*

Vt media quæcunq; ſedent tellure metalla.

Multiplices cauernæ, & varij terræ receſſus, ſunt viſcera, in quibus fœtus metallici concipiuntur. Id non fuit ignotum Ouidio, quando cecinit. *Lib. 12. Metam.*

——— itum eſt in viſcera terræ
Quaſq; recondiderat, Stygijsq; admouerat vndis,
Effodiuntur opes irritamenta malorum.

Sunt huiuſmodi loca, in quibus plurimi vapores, copioſi halitus, multi ſpiritus, & ſucci congrediuntur, vt inde fœtus marmorum, gemmarum, metallorum, & aliorum omnium foſſilium erumpant, quemadmodum his verſibus facilè manifeſtatur.

Principio locus, & ſedes decreta metallis.
Gignendis, terræ eſt imum, atq; immobile viſus
Marmoreæ in morem pateræ ſub montibus altis
D *Exciſſum, veluti q; cauo ſub fornice clauſum,*
Quò ſolis radij penetrant, crebriq; feruntur
Syderei innumeris etiam fulgoribus ignes,
Collectumq; coquunt humorem, ac iugibus inde
Saxa per & rimas loca cuncta vaporibus explent.
Aſt vbi continuum paſſus vapor ille calorem
Conſedit, nec iam ſecreta per antra volutus
Amplius, immenſos poſt tandem induruit annos
Hæret inexpletis venis informe metallum.

Itaq; loca peculiaria metallorum ſunt venæ metallicæ, quę vulgò minerę nuncupantur: etenim ſunt terrę ſinus veluti vaſa, canales, & receptacula materiæ, quę ad generationem foſſilium ſpectat, quę conuenienter cęlo expoſita, temperamentum, & inſtrumenta proxima ſortita, ratione varietatis vena etiam, ſiue minera variatur & deſtin-

ſtinguitur. Illud autem ſpatium, quod inter venas metallorum cadit, Interuenium E appellatur. Per venas, hoc in loco non tales, quales animantium intelligimus, ſed potius ex ſententia Agricolæ dicendum eſt, venas metaphoricè foſſilibus conuenire, nimirum ſumpta à venis animantium translatione; nam ſicuti venæ animalium per ſingulas eorum partes diſſeminantur, pariter venę metallorũ per totũ terrę globum, & potiſſimum per loca montoſa diſperguntur. De hac metaphora venarum metallicarum Seneca elegantiſſimè ſcripſit, ad quem lectores relegamus. Reſtat igitur, vt canales, & vaſa metallorum, venas appellemus; ita ſentiunt Plinius, Dioſcorides, Vitruuius, Albertus Magnus, Cardanus, & Multi alij. Item Ouidius deſcribens ętatem auream, & ferream ſic canit.

Interueniũ quid ſit.

Li.3. Nat. Quæſt. ca. 15.

—— de duro eſt vltima ferro
Protinus irrupit venæ peioris in æuum
Omne nefas.

Lib. 1. Metam.

Vt aſſertam ſtabiliamus ſententiam, metalla interdum pro varia locorum formā, & venarum diuerſitate, varia concreſcunt figura. Vidimus lapides ex fodina ſtanni F exciſſos, qui ſtannum in ſe concretum nigro colore, & variè figuratum continebant; imò argentum habens angulos inſtar iridis obſeruauimus. Sed æri, & ferro hoc contingere nequit, quia plus terræ poſſideant, ſtannum autem, & argentum, quoniam plus aquæ participant, ideo facilius has figuras ſortiri poſſunt. Itaq; cum ſedes peculiaris foſſilium ſit terrarum orbis: hic in quatuor ſoli genera diſtribuitur, nempè in montanum, collinum, campeſtre, & ſolum conuallium, quorum duo prima genera ſummoperè commendantur, quia hæc facilius, quàm alia loca fodiantur. Quapropter mons Tmolus in Lybia, Rhodope, & Pangæus in Thracia, Carpatus in Germania, Cenimenus in Gallia, & Montes Pyrenei in Hiſpania metallorum ſunt feraces.

Montes, & colles ſunt loca metallorum.

Poſteaquam in peculiaria metallorum loca incidimus, operæ pretium eſſe iudicauimus omnes regiones ordine alphabetico digeſtas recenſere, in quibus aut metalla olim fuerint effoſſa, aut noſtra ætate in dies eruuntur. In primis Ægyptus fodinis metallorum non eſt nudata. Aliba regio à Calepino memoratur, vbi triginta G fodinæ ab Homero eſſe traduntur. Ex Coſmographia vniuerſali habemus, quòd in Alſatia ſunt montes Galliam à Germania diuidentes, à quibus incolæ Lotharingica vtentes lingua æs, plumbum, & præcipuè magnam argenti copiam hauriunt: quamobrem, pro horum metallorum purificatione, ibi plures domus ſunt fabrefactæ. Anglia vnà cum Scotia inſulam totius Europæ maximam conſtituens, referente Munſtero, fodinas habet argenti, plumbi, æris, ferri, & ſtanni ſelectiſſimi, quod propter eius puritatem toto orbe terrarum commendatur. Non procul ab Apollonia Ciuitate Illyriæ ad mare ſita, ſunt quædam metallorum fodinæ, quæ albato metallo denuò replentur, vt in Coſmographia vniuerſali legitur. In Artabris, qui partem ſeptentrionalem Luſitaniæ habitant, terra fertilis ſtanni, argenti, & auri eſſe perhibetur. Tandem metalla Auguſtæ Ciuitatis Eburonum, conſenſu omnium laudantur, vt quidam Poeta de hac Ciuitate cecinit.

Aegyptus.

Alibaregio.

Anglia.

Apollonia ciuitas. Fol. 946.

Auguſta.

Nemo mihi iactet ſummis, quæ diuite vena
Viſceribus terræ fortè metalla trahit. H

Sequitur Boemia regio Germaniæ ampliſſima, vetuſtiſſimis fodinis nobilitata, & ditata; quamobrem Premislaus Boemorum primus Dux, argenti metallis repertis, vt Dubrauius ſcripſit, argentarias fodinas in illa regione coluit. Non eſt omittenda Bononia inter vrbes Italiæ præcipuas metallis valdè conſpicua, in cuius territorio mõtes ferè omnes venis metallorũ, & foſſilium redundant. Primitus in Communi *Bombiana* nuncupato non procul à fluuio parui Rheni æris metalla viſuntur; pariter in Communi *Paderno* appellato ſecus flumen ad auſtrum argentariæ, & ęrariæ venæ non deſunt: imò in Communi *Confient* vulgariter dicto mineræ auri, & argenti inuentæ ſunt; quapropter hoc Commune fortè à conflando olim fuit cognominatum, quia metalla ibi conflarentur, ſcilicet liquifierent. Has venas metalliferas, annis elapſis, Dominicus Albanus Cauſidicus inſignis, & vir in omni bonarum litterarum, legumq; genere eruditus obſeruauit, & diplomate Pontificis Maximi Vrbani Octaui munitus has venas erui curauit, & periculo facto, eſſe venas auri, & argenti

Bohemia. Lib. 2.

Bononia Italiæ.

A argenti comperit. Amplius in confirmationem afferti ſunt Bononiæ duæ viæ olim
ſuburbia, quæ ab auro, & argento denominatæ fuerunt, adhuc nomen retinentes,
quia tunc metalla è proximis collibus eruta, ibi purificarentur. De Britannia ſcri- *Britan-*
bit Cornelius Tacitus, quod illi diuitiæ vnionum, argenti, & auri abundè ſuppetunt, *nia.*
ſed de hoc vocabulo in Anglia dictum eſt. Brixia fœcundas habet metallorum ve-
nas in primis ferri, & æris, vnde maximos quæſtus Ciuitas haurit.

Calabria venas auri, argenti, ferri, & aliorum foſſilium poſſidet. Calaris Ciuitas *Calabria.*
Sardiniæ primaria nutrit gentes, quæ à promontorio iuxta partem dextram ſito
eruunt argentum, plumbum, ſtannum, & alumen ſardoum, vt Andreas Baccius
teſtificatur; In Carpatho monte, vt ſuperius fuit expoſitum, metalla, auri, argenti &
æris ſunt effoſſa. Catayum habitantes, ſiue Scythiam extra Imauum copia metallo-
rum potiuntur. In Celtiberis aurum, & argentũ inuenitur. Ex relatione Ioannis Bo-
teri habemus, quòd Cina fodinis auri, & argenti eſt diues, quæ metalla inde ad no-
uam Hiſpaniam deferuntur. Item in Relatione Cinæ à Patre Aluaro conſcripta *Part. 1.*
B legitur, quòd Prouincia *Canton* appellata, eſt ampla, & omnium rerum, ſed potiſſi- *cap. 2.*
mùm æris, & ſtanni ditiſſima. Catti hodie Heſſi regionem metalliferã habent, ferra-
rias, & argentarias venas producentem, vt Cornelius Tacitus refert. Colao inter cæ- *Lib. 2.*
teras regiones tanquàm regnum auri, & argenti ferax Cornelius Iudeus ſummoperè *Annal.*
extollit, & ex eodem auctore, Concincina eſt regio, quæ aurum, argentum, & byſſum *In Tab.*
profert. Coſentiæ vrbis Calabriæ territorium mineris auri, plumbi, & ſulphuris re- *Amer.*
dundat. Cubam inſulam auri, argenti, & aliorum metallorum feracem Ioſephus *Li. 4. Hiſt.*
Acoſta conſtituit. Cyprus multas habuit vrbes metallis nobilitatas, inter quas Soli *Ind. cap. 3.*
vrbs olim, nunc pagus recenſetur, cuius metallorum Galenus meminit. Item Ama-
thus Cypri Ciuitas metallifera, de qua ſic canit Ouidius. *L. 9. Simpl.*

At ſi fortè reges fœcundam Amathunta metallis. *Lib. 10.*

His additur Themeſe, pariter vrbs Cypri tantoperè à Statio laudibus cumulata, *metam.*
quando canit. *Lib. 1. Syl.*

Et queis ſe totis Themeſe dedit hauſta metallis.

C Similiter Ouidius de eadem loquitur hunc in modum. *Lib. 15.*

Hypotadeq; domos regis, Themeſeſq; metalla. *metam.*

Demonetus eſt Inſula Propontidis, in qua Cyanus lapis, chryſocolla, & præcipuè
aurum effodiuntur, vt Hermolaus in Plinium ſcriptis mandauit. *Lib. 5. cap.*

Fitelbergi montis mineras, & totam illam regionem metallo, & potiſſimùm ferro *vltim.*
turgentem Ortelius in Theatro orbis multis encomijs celebrat. Item Friburgenſes
venæ metallicæ, & præſertim argenti fuerũt inuentæ, quo tempore Otho Princeps in
Miſena regnabat. Ortelius etiam in Theatro mundi montes attinentes ad regionem
Foroiulianam non eſſe aſpernendos tradidit, quia omnibus ferè metallorum gene- *Foroiulia*
ribus ſcateant, nempè ferro, ære, plumbo, argento viuo, & auro, præter candida *na regio.*
marmora, quæ inde quoq; erui poſſunt. Galacia, referente Plinio, mineris auri, &
argenti antiquitùs abundauit. Germania, præter alias Europæ regiones tanta me-
tallorum copia potitur, vt tota ferè Italia, Gallia, & Hiſpania magnam metallorum *Germa-*
quãtitatem à mercatoribus Germaniæ recipiant. Giuſpuſcoſa vbiq; in regione mon- *nia me-*
D tana tam ferri & Chalybis ferax eſt, vt nullibi terrarum maior ferri abundantia, & *tallis ple-*
præſtantia conſpiciatur; quare hinc omne genus ferramentorum vtenſilium in vici- *na.*
nas regiones magno incolarum emolumento exportatur. Goſelariæ commune plum-
bi & argenti metallum ad radices Meliboci montis Saxones tunc foderunt, quando
Otho magnus Germaniæ imperabat.

Hannonia regio copioſis ferri, & plumbi mineris celebratur. Heluetiæ montes ve-
nas argenti, plumbi, æris, & chriſtalli producunt. Apud Heleſtadium in Liberia val-
le metalla fodiuntur. In Hiſpania tanta venæ metallicæ fœcunditas reperitur, vt ali- *Hiſpania.*
quãdo Poſſidonius dixerit Plutonem diuitiarum Deum loca Hiſpaniæ ſubterranea
habitare. Id Homero non fuiſſe ignotum credimus, qui in illo tractu campos Elyſios
pijs hominibus deſtinatos repereri finxit. Antiquitùs in hac regione, ad mentem
Plinij, Hiſpani ad hoc opus metallicum obeundem omnes ſuos conatus deſtinabãt;
ſed hodie, vt Ioſephus Acoſta refert, curant, vt Iudei in hoc opificio totis neruis ad-
laborẽt nam, vt habetur in Coſmographia vniuerſali, primus gradus metallorum in

Hiſpania, ſecundus in Thracia, tertius in Britānia, quartus in Gallia Germaniæ ſuperiori coniuncta inueniri perhibetur: quemadmodum nouæ Hiſpaniæ metalla nullis cedunt, & abundantiam auri, argenti, ferri, & vtriuſq; plumbi Plinius citeriori Hiſpaniæ à Pyreneis attribuebat. E

Iapponēſes popul. *Tartariæ vrbs.* *Ilua Inſula.* Iapponenſes populos, ob metallorum quantitatem Ioannes Boterus ſummis proſequitur laudibus, dum illis merces aliarum gentium ad ſe trahunt. Ibylla vrbs Tartariæ multis laudum titulis eſt afficienda, quoniam multas auri, & argenti fodinas habeat. Iluam Tyrrheni maris inſulam egeſtate fructuum, & ſegetum laborantem, metallorum verò ditiſſimam Ioannes Boterus ſumma laude in Cælum effert: quapropter Poetæ non ceſſant illam metalliferam appellare. Baptiſta Mantuanus hæc habet.

Ilua metallificis ſemper fumoſa ruinis.

Pariter Strozus filius de hac inſula ſic canit.

Quiq; metalliferæ ſaxa ardua ſubdidit Iluæ.

Lib. 10. Aeneid. Multa foſſilia ſingularibus prærogatiuis prædita in Ilua eruuntur, ſed maiorem ferri copiam proferre videtur; quod non fuit ignotum Virgilio, quando hos verſus pronunciauit. F

———— aſt Ilua trecentos
Inſula inexhauſtis chalybum generoſa metallis.

India occidētalis. *Lib. 4. Hiſt. Ind. cap. 3.* *Peru.* Indiam Occidentalem quantitate metallorum tumidam ſuperbire Ioſephus Acoſta monimentis mandauit, ſed inter alias Indiæ partes Regnum Peruanum, ob opulentiam metallicam, ſe iactare non deſinit, quoniam in dies nouæ ſemper metallorum venæ deteguntur: in hac autem mundi regione potius quàm in alia, copioſa naſcuntur metalla, & id prouenire ſcribit Acoſta à ſolo ſterili, quod metalla naturaliter amant. Inſulæ Oceani hiſpanici metallicas opes ſcilicet ſtanni, & plumbi habuerunt, & Phænices hoc commercium diù occultarunt, ſed poſtea quam Romani in hæc metalla detecta incubuerunt, fodinæ penitùs ſunt derelictæ. Addamus ex relatione Ioannis Boterij, Inſulam Hiſpaniolam diuitijs metallicis affluere. Sed quid aſſerēdum erit de Italia? quæ, Plinio teſte, in abundantia metallorum auri, argenti, æris, & ferri nullis regionibus non ceſſit, quamdiù libuit opus metallicum exercere; nam vt alio in loco idem Plinius ſcripſit id interdictum vetere conſulto Patrum Italiæ parci iubentium. Alioquin Virgilius de illa canit hunc in modum. G

Hiſpaniola inſula. *Lib. 37. c. vlt.* *Italia.* *Li. 3. c. 20.*

Hæc eadem argenti riuos, ærisq; metalla
Oſtendit venis, atq; auro plurima fluxit.

Lib. 1. Chriſop. Imò Ioannes Aurelius Augurellus idem ſtabilire videtur, quando immenſos in fodiendis metallis labores recenſet, nam hos quoq; olim Italiæ notos fuiſſe memorat, & nullam regionem metallis hac fore fæcundiorem opinatur, cum per longam annorum ſeriem metalla inde non fuerint eruta. Carmina huius auctoris ſic ſe habent.

Hi quoq; iam fuerant Italis quandoq; labores
Flumina per, puteoſuè etiam, montiſuè ruinas
Itala dum patuit priſcis exercita tellus. H
Cui poſt quippe pia lege interdicta pepercit
Auri ſacra fames; neq; enim exhaurire metalla
Italiæ parca, & prudens eſt paſſa vetuſtas.
Nec foret hæc etiam regio fæcundior vlla,
Quæue magis flueret venis nunc iugiter auri,
Ipſa diù cum tot fuerit non hauſta per annos.

Quapropter cum Pontifex Maximus Clemens Septimus hoc cōpertum haberet, iuſſit Fuccaris Germanis, vt duos homines Suacenſes rei metallicæ perfectè peritos, ad aliquot venas Italiæ fodiendas, & excoquendas è Germania in Italiam euocarent; quo diligenter peracto, huiuſmodi opifices Italiam metallis non carere retulerunt, ſed horum lucrum eſſe tantum obſeruarunt, quantum impenſis metallicis reſpondere poſſet. Indicium quoq; paucitatis metallorum Italiæ inde perceperunt, quoniam Riui, Torrentes, & Fluuij aut rara, aut nulla metallorum ramenta ducunt. Hinc facili coniectura aſſequi poſſumus cauſam, propter quam Vetere Patrum Conſulto

Cur Italiæ metalla non eruantur.

Italiæ

A Italiæ regioni omnium conſenſu laudatæ fuerit parcitum, quoniam fructuoſiores
arationes, quam venarum metallicarum foſſiores eſſe decreuerunt. Nam ſi Plinius
nullam tellurem Italia fęcundiorem eſſe aſſeuerauit, hoc tantum lucrum & immenſa
vtilitas non erat omittenda, cum quæſtuoſa mercatura auri, & argenti maius an-
nuo curſu emolumentum, quàm fructuoſiſſimus ager centum annorum ſpatio afferat.
Iucatam Inſulam Laurentius Anania in Fabrica mundi tanquam auri, & argenti fe- *Iucata In-*
racem magnificat, ſicuti Facellus in Hiſtoria Siciliæ innumeras laudes in Iulianam *ſula.*
regionem congerit, quia venis auri, argenti, & ferri turgeat.

In Leodicenſi Diæceſi multa fodiuntur metalla. In finibus Lotharingiæ multa *Luna Vrbs.*
ſunt loca, quæ in hunc vſq; diem multum argenti, æris, plumbi, & ferri ſuppeditāt.
Luna vrbs Hetrurię in confinio Liguriæ ſita olim metallis fuit opulenta, quoniam *Lib. 4. Syl.*
Statius illam nuncupauit metalliferam hoc verſu.

An ne metalliferæ repetit iam mœnia Lunæ.

In Macedonia circa Philippos metalla reperiri dicuntur, ſi vera ſcripſit Ariſtoteles
B in libro de Mirabilibus. Madagaſcar, ſecundum alios, inſula Lunæ, Plinio Cerne *Li. 6. c. 31.*
dicta, ex mente aliorum, Tharſia Salomonis, Nuperis inſula Diui Laurentij ap-
pellatur, hæc multos theſauros auri, & argenti occultat. Mansfeldia Vrbs Saxoniæ *Mansfel-*
inſignis fortis, & metallifera eſt, quoniam venas auri, argenti, & præſertim æris nu- *dia.*
trit. Maroniam Abrahamus Ortelius locum in Attica conſtituit, qui multa metal-
la fundit. Matucca regio Imperij Benomot primaria, metallica materia ſcatet, & *Matucca*
homines ad foſſionem incumbentes Botongos nuncupant. Melce lacus inter Go- *regio.*
thiam & Suetiam ſitus ripas quocunq; metallo habet turgentes. Meroe Inſula, ſi Io-
anni Botero fides eſt adhibenda, non ſolum mineris auri, argenti, æris, & ferri ſca-
tet, ſed etiam arundines tam immenſas producit, vt ex illis cymbæ fabrefiant. Meſſa-
næ, Facellus in Hiſtoria Siciliæ, venas auri, argenti, aluminis, & ferri attribuit. Ma- *Magūtia*
guntia, ſiue Moguntia vrbs Germaniæ ſuperioris ad Rhenum fodinis eſt præclara. *Vrbs Ger-*

Non eſt omittenda Morauia regio Germaniæ inter Bohemiam, & Hungariam, *maniæ.*
quia & ipſa plumbeis, & ferreis metallis abundat. Moſcouiæ tandem Ioannes Bo-
C terus non venas auri, neq; argenti, ſed tantummodo ferri, plumbi, & æris aſſignat. *Moſcouia*

Namur, teſte Ioanne Botero, habet montes mineris ferri, & plumbi prægnantes. *Namur.*
Neanus mons longitudinis vndecim milliariorum, & latitudinis duorum ſupra tri- *Neanus.*
ginta, vt habetur in Coſmographia vniuerſali, aurum, argentum, plumbum, ſtan-
num, & ferrum producit. Deniq; Facellus in Hiſtoria Siciliæ narrat, quòd non pro-
cul à Niſa magnæ cauernæ viſuntur, vbi olim fodinæ auri, argenti, ferri, & alumi-
nis fuerant.

Pangæus mons Thraciæ in confinio Macedonię *Caſtagna* Bellonio nūcupatus au-
reis, & argenteis metallis eſt celeberrimus, quem magnum, & excelſum Herodotus
prædicauit. Peruanam regionem factam eſſe notiſſimam propter infinitas diuitias, *Ycho her-*
quæ à metallis eruuntur, Ioannes Boterus retulit: imò in illius montibus ampliſſimis, *ba qualis.*
& vaſtiſſimis herba inſtar aſparagi creſcit, quæ ab incolis vocatur Ycho, hanc in
fornacibus ad fundēda metalla accendunt; ideò Ioſephus Acoſta maxima tenetur *Li. 4. Hiſt.*
admiratione, cur tanta vis huic plantæ in liquandis metallis inſit, cum alibi lignis *Ind. c. 13.*
D roboreis, & carbonibus quernis vix liquefieri poſſint. Hoc proponimus ſtudioſis cō-
ſiderandum, an Ycho Peruanorum aliqua Kali ſit ſpecies, cum huiuſmodi planta *Herba vi-*
magnam cum metallis familiaritatem habeat; nam vaſa vitrea ex illius cineribus in *tri.*
dies conflantur, ita vt herba vitri à Botanicis nominetur.

Saguntus fuit Vrbs Hiſpaniæ Tarraconenſis, in cuius tractu metalla erant copio-
ſa, ideoq; Baptiſta Mantuanus canens dicebat.

Ecce metalliferi tractus, ecce alta Sagunti
Tecta.

Salzburg Ciuitatis Archiepiſcopalis in Germania territorium & metallis, & foſ-
ſilibus penè innumeris abundat. Sardinia metallis fæcunda eſt, quæ à dextris Cala-
ritani promontorij fodiūtur. In Saxonia propè Goſelariā venæ metallicæ anno Do- *Saxoniæ*
mini ſexageſimo octauo poſt nonageſimū repertæ ſunt. Scania pars Daniæ vocata à *Goſelaria.*
Plinio Scandinaria inexhauſtas habet metallorum venas, ſcilicet auri, argenti, æris,
& plumbi, vt in Coſmographia Vniuerſali legitur. Scotiæ opes in mineris plumbi,

Scotiæ opes. ſulphuris, atq; etiam auri conſiſtunt, ſi Ioannes Broterus veritatem eſt aſſecutus. E
In Itiner. Ind. Seilam Inſula, ex Gaſpare Balbo, ob copiam gemmarum, & venarum auri, argenti, & ferri ſummoperè celebratur. Apud Sequanos ſunt fodinæ, ex quibus argentum, æs, & ferrum effoditur. Apud Sigam Ciuitatem Mauritaniæ Tingitanæ ſunt montes
Sigenſe metallum vnde dictum. à metallis ærarijs, quibus ſcatebant chalcorichij cognominati, vnde metallum Sigẽſe nomen traxit: ad hæc metalla anno Chriſti ſexageſimo poſt ducenteſimum, multi Epiſcopi, Presbyteri, Diaconi, & alij Chriſti fideles, mandato Paterni Proconſulis, damnata fuerunt, ita Baronius in Annalibus Eccleſiaſticis atteſtatur. Inter Saloniki, & Pagum Siderocapſa dictum biduum itineris intereſt, vbi multæ metallorum fodinæ obſeruantur; hic locus olim Chryſites ab auro ibi collecto appellabatur; hodie ab hoc pago Turcarum Imperatori auri maxima ſit acceſſio. Sicyon Vrbs in Pelopo-
Lib. 26. cap. 4. neſſo omnium metallicarum officinarum patria à Plinio nominatur. Sicilia foſſilium
Sicilia. abundantia alijs non cedit regionibus, & quamuis hodiè metalla inde non effodiantur, nihilominus metallis carere non eſt aſſerendum, tum quoniam arenæ fluminum oppoſitum monſtrant, & cauernæ ad hunc finem fabricatæ noſtris etiam temporibus F apparent. Siphus inſula eſt, in qua ſunt venæ aurariæ & argentariæ, vnde tantum pecuniæ colligebatur, vt apud Delphos, iuxta ſententiam Herodoti, ex decima eius parte Theſaurus locupletiſſimus reponeretur. Stiriæ montes, ſicuti etiam Carinthiæ
Lib. 6. Hiſt. ſeptẽ. mineris argenti, & ferri diuites Ioannes Boterus conſtituit. Septentrionales montes, vt refert Olaus Magnus, excelſi ſunt, & maiori ex parte ſteriles, in quibus nihil aliud pro commoditate incolarum generatur, quàm inexhauſta metallorũ vbertas; effundit enim Suetia metalla argenti, æris, plumbi, & aliqua etiam auri, ideò nulla eſt re-
Septẽtrionales regiones. gio Europæ, quæ ratione metallorum, huic comparari poſſit, nam paſſim, eodem Olao auctore, mineræ in dies deteguntur, ſed agricolæ fimo illas occultare nituntur, ne ſuas operas locare, & ligna ad fornaces metallicas deferre cogantur. Sumaton inſula eſt mineris affluens, & nonnulli Iudei mineras Ofir tantopere celebres in ſacris Biblijs ad Sumatram, quamuis alij ad Pegu pertinere opinantur. Demum
Suatianæ fodinæ quales. Suatianas fodinas tamquam opibus præcellentes, & metallorum feraciſſimas Stephanus Pigius ad ſydera exollit; illic extra pagum ad montium prærupta multa fo- G dinarum ſunt antra, è quibus metallum exhauſtum carris euhelunt, & ſuperflua in tumulos coaceruant, & veluti montes montibus imponunt, itaut vaſtæ rupes ſua viſcera euomere, & nouos montes procreare videantur.

Temeſa Vrbs in agro Brutio ab Auſonijs condita ærifodinis illuſtrata eſt. Thaſus aurea quondam dicta ob auri, quod ibi effodiebatur, maximam copiam, miræ ferti-
Thaſus. litatis commendatur; quare Herodotus retulit Thaſum auri, & argenti fodinis celebrem fuiſſe, & potiſſimùm cũ Thucidides grecus auctor Thaſi fodinis ſe præfectum fuiſſe ſcribat, & ex Bellonio in obſeruationibus, Thaſi fodinæ olim ſingulis annis octoginta talenta Philippo, & Alexandro pendebant, nunc verò planè ſunt deſer-
Thracia. tæ. Thracia propè montem Pangęum ob fodinas eſt locupletiſſima. Tirolenſis regio
Dacia occidẽtalis. propter venas metallicas Midæ gazis & lydo ditior auro vocari poteſt. Tranſyluania, ſeu Dacia occidentalis metallicis venis non eget; nihilominus incolæ, ex ſententia Ioannis Boteri, in illis inueſtigandis ſunt negligentes.

Vocontij populi Sabaudiæ vulgò *Belfort* probè ſunt ditati, quia mineras auri, fer- H ri, & vitri habent. In Volaterrano territorio maior copia foſſilium, quàm fructuum, teſte Ioanne Botero, reperitur. Vngaria, ſeu Hungaria vltimo loco conſideranda
Vngaria. ſeſe offert, quę non ſine ingenti metallorum farragine probatus, ſed de hac ſuperius ſatis ſuperq; ſcriptum eſt.

DENOMINATA.

MVLTA ſunt, quæ à metallis denominantur, vt Metallicus, ſeu Metallarius vocatur ille, qui effodit, lauat, & præparat metalla; propterea Plinius aliquandò dicebat quòd Metallicus arenas plumbi candidi lauat, & in fundo ſubſidens in fornacibus coquit. Metallicus vero nomen adiectiuum illud omne ſignificat, quod ad metalla ſpectat; ſicuti metallifer dicitur metallum producens.

Pari-

A Pariter apud Græcos μεταλλουργὸς vocatur, qui per terræ viſcera metalla ſcrutatur, & illis purgandis, & præparandis operam nauat: hinc apud Dioſcoridem legitur μεταλλευργέω, metalla effodio; quamuis per metallurgum Latini intelligant etiam illum, qui campanas, & alia inſtrumenta ex metallis conflat. Metallozeuticam artem Cardanus inter artes acquiſititias reponit, an ſit illa, quę in acquirendis metallis verſatur, inquirendum eſt, alioquin μεταλλευτικὴ τέχνη eſt ars, quæ ad inquirenda, & elaborãda metalla ſpectat: hinc μεταλλάω & μεταλλεύω curioſè ſcrutor, metaphora deſumpta à metallorum indagatoribus; vnde oritur μεταλλίζεσθαι ad metalla damnor. Deinde Metallica dicuntur quæcunq; ad metalla ſpectare poſſunt, & à Medicis quęcunque vel naturaliter, vel artificioſè ex metallis reſultant; vt apud Dioſcoridem σκωρία σιδήρου, μολύβδου, χαλκοῦ nempè recrementum ferri, plumbi, æris. Inſuper Metallia Plinio fodinæ metalli nominantur, & à nobis illa numiſmata, quæ coronis præcarijs appenduntur, *medaglie* nuncupantur, quaſi metallia, quoniam ex metallis conflentur. At Semimetallum eſt illud, quod naturam metalli, & lapidis

B participat, Gallis Ruſma cognominatum. Apyrometallum nonnullis eſt aurum, cum ſit metallum, quod igni non conſumitur; πῦρ enim apud Græcos ignem ſignificat. Poſtremò Metallophiton denotat lignum, quod natura plantæ, & metalli potitur, hoc nullam radicem, neq; ramos profert, ſed ſimplices tantũ truncos diuerſæ figuræ, qui non ſunt erecti more aliarum plantarum, ſed per viſcera terræ ſtrati. Hoc lignum foſſile nuper fuit repertum in prouincia Vmbriæ Italiæ, & in territorio Tuderti Ciuitatis, quo de ligno minerali Franciſcus Stellutus apertè, & dilucidè pertractauit.

Metallurgus quis. *Metallica quæ.* *Medaglia vnde dicta.* *Ruſma quid.* *Semimetallum.* *Apyrometallum.* *Metallophiton.*

EPITHETA.

APVD Poetas tam græcos, quàm latinos, metallum ratione variarum qualitatum, diuerſa etiam epitheta eſt ſortitum. primitùs, quoniam per viſcera terræ varios producit venarum diſcurſus, inſtar ramorũ arboris, ramoſum

C metallum indigitarunt; & Græcis dictum eſt πολυσχιδὲς, quaſi in multas partes diuiſum ob multiplices venas, quæ in metalli fodinis obſeruantur. Aliquando ratione fulgoris, rutilum, & fulgens dixerunt metallum, & Dyoniſio χρυσο[illegible]ις vocitatur, cũ omne metallum inſtar auri ſplendeat. Ratione coloris, fuluum, viride, & croceum, ratione qualitatis durum, & ratione grauitatis ponderoſum nominarunt. Ariſtoteles reſpiciens genuinam metalli naturam, illud appellauit ὀρυκτὸν, σκληρὸν, τηκτὸν καὶ ἐλατόν. ſcilicet foſſile, durum & ductile. Latini à loco natali interdum horarum cognominarunt, Dalmaticum à Dalmatia regione Illyrica, de quà ſuperius dictum fuit; Spartanum à Sparta vrbe nobiliſſima Peloponeſi, Temeſæum à Temeſa vrbe agri Brutij olim ærifodinis celebrata, & hyperboreum à montibus Septentrionalibus hyperboreis nuncupatis, quibus in locis copioſa metalla oriuntur, & oriebantur. Aliter Græcis à loco natali, ſed vniuerſali vocatur χθόνιον, nempè terreſtre, quia ab vtero terræ eruatur. Tandem ab opibus, quæ ratione metalli cõparantur, Dyoniſio gręcè appellatur Βαθύπλουτον, quaſi immenſas diuitias poſſidens, ſimiliter ῥυη-

D φενὴς, quaſi affluens diuitijs; cum ῥυηφένια Gręcis opulentia dicatur, & denique ἀμοιβαῖον mutuum, cum metallum in cauſa permutationis rerum eſſe feratur.

Græca epitheta. *In lib. de ſit. Orb.*

MYSTICA, ET MORALIA.

HVMANÆ neceſſitati metalla famulari non inficiamur; nihilominus, quia in ſacris litteris frequentiſſimè memorantur, aſſerendum eſt cum Apoſt. hæc non ſolum ad humanam cõmoditatem, ſed etiã ad exemplum morum nobis cõceſſa fuiſſe; quapropter Iob in ſuis ſcriptis diuerſas metallorum origines recenſet, ex quibus D. Gregorius in ſuo Moraliũ volumine, multa ad mores chriſtianos attinentia deſumpſit. In hac igitur myſtica, & morali doctrina eatenus metalla cõſiderabimus, quatenus in vniuerſali, & in peculiari modo ſumuntur. Ratione primi metalla in Diuinis Deum filium ſignificãt, ad mentem Ricciardi in commẽtarijs ſymbolicis,

Metallorum myſtica ſignificatio.

nam metalla aquea ſunt, & ſymbolum habent cum illa aqua, de qua ſcriptum eſt. *effundam ſuper vos aquam viuam*. Verùm metalla in Harmonica mundi conſonantia, & Martem,& partem aquilonarem denotant:hæc enim cum ſint in ditione Martis toti terrarum orbi maximo ſunt detrimento, dum Mars aſſiduis bellis mundum deſtruere nititur. Præterea cum partem aquilonarem tanquam ſedem propriam natalem metalla reſpiciant, & omne malum ab Aquilone prodire manifeſtum ſit, ſupereſt vt dicamus omnia ferè vitia à metallis reſultare;ita vt nō malè ſcripſerit Ouidius, quando de metallis hæc verba protulit. E

Effodiuntur opes irritamenta malorum.

His addamus,quòd metalla non ſolum parte aquilonari, tanquam proprio ſolo, ſed etiam intimis,& infimis partibus terræ delectatur, quibus locis Princeps huius mundi, & Mamona iniquitatis præeſt, & ex mente Diui Hieronymi, præerat Ægyptijs, quoniam metallorum copia pollebant. Apud Platonem metalla ſeptem planetarum virtutes generationem omnium rerum moderantes referunt; pariter in doctrina morali per metalla Deus Optimus Maximus, & cuncti Cælites deſignari poſſunt,à quibus omnia animæ noſtræ bona dependent. Metalla fuſa, & polita res proximas ſuo fulgore illuſtrant, ita Metallis,ex Diuo Chryſoſtomo, illi aſſimilantur,qui toto animo in diuina incumbunt, nam alijs boni exempli ſplendorem communicant. Rerum naturalium ſcrutatores pronunciant maſſam metalli in aqua collocatam,inſtar omnium grauium fundum petere, ſed ſi in tenuiſſimas bracteas dilatetur,tunc in eadem aqua ſupernatat, hæc aqua lubricam rerum mundanarum copiam, & merſio metalli aſſiduam hominis propenſionem ad peccatū indicant: Itaq; peccans ob vitia grauis, ſi in ſua criminū maſſa denſatus māſerit,neceſſe eſt,vt fundū aquei inferni petat; iuxta illud Exodi. *ſubmerſi ſunt quaſi plumbum in aquis*. At ſi criminoſus ſacramento pœnitentię,charitate,& eleemoſyna ſe dilatet,ab impendenti ſubmerſionis periculo ſine difficultate emergent: propterea Pſalmographus ad rem dicebat *Viam mandatorum cucurri, cum dilataſti cor meum.* F

Metalla denotant Cælites.

Exo.c.15.

Si meditemur metallicos, nonnulli artis imperiti, & nullo docente, ſed propria induſtria fuſionem metallorum aggrediuntur, & eorum venas non rectè cognoſcentes confundunt, & laborem ſubeunt inanem: ſimili modo, auctore Chryſoſtomo, qui Diuinæ ſcripturæ ordinem non intelligunt, & cuncta iuxta verborum ſonum interpretantur, abſq; dubio venas metallorum confundentes, nunquam reconditum in Biblijs theſaurum aſſequuntur. Opifex autem artis metallicæ peritus varias venas diſcriminare nouit,quemadmodum qui in diuinis verſatus eſt,quid boni ſit faciendum illicò intelligit. Præterea ſunt multi, qui tantam fatuitatem induunt, vt ſponte, & nulla inpulſi mercede metallicis fodinis ſe dicant, vt pro alijs aurum, argentum, & alia huius generis metalla quæritent: hi procul dubio hominem lucris, & opibus inhiantem repræſentant, qui, referente Diuo Chryſoſtomo, non ſibi, ſed alijs opulentam facultatum ſupellectilem cumulant. verba Diui Chryſoſtomi ſunt hæc. *Sunt qui metallorum operi traditi ſunt, & nullum emolumentum, & nullas opes inde conſequuntur, ſed magno periculo, atq; detrimento alijs laborant. Hos igitur plurimi nunc imitantur qui non ſibi, ſed alijs diuitias quærunt.* G

Homil.39

Homil. 56. in Math.

Inſuper ſi diligenter perpendamus illos, qui metallicas excoquunt venas, hi non modo maſſam metalli, ſed eius etiam micas magna ſedulitate colligentes, in fornacem proijciunt, ita & Chriſti fideles prædictos imitari debent, & metallū ex Diuinæ Scripturæ venis collectum in fornacem cogitationis inijcere, & igne ſpiritus excitato paruas etiam micas fundere: etenim iuxta ſententiam Diui Chryſoſtomi, breue quidem eſt verbum, ſed multa virtus in illo occultatur. H

Homil.29

Sin ad peculiarem metallorum ſpeculationem accedamus, prima facie incidemus in illa metalla, quæ ſtatuam Nabucdonoſoris conſtituerunt, à quibus myſticè varia regna ſignificabantur: nam auro Chaldæi, argento Perſæ, ære Graij, ferro Romani, & fictilibus ſtatuæ pedibus cætera mundi regna indicabantur. Id præclarè expreſſit Reuſnerus his verſibus.

Statua Nabucdonoſoris.

Quam videt in ſomnis ſtatuam Babylonius Heros
Quattuor hæc mundi regna futura monet.
Argento pectus, caput auro, venter aheno.

A *Crura micant ferro, plantaq; mixta luto eſt*
Perſarum argentum, Chaldæum, ſcilicet aurum
Aes Graium, ferrum Romula regna notat,
Ferreæ pars plantæ Mahometi regna potentis,
Cætera ſignificat fictile regna lutum.

Amplius his ſeptem metallis, virtutes, ſeptem principales manifeſtantur, quarum
tres Theologicæ, & quatuor Cardinales appellantur: etenim per aurum Fidem, per
argentum Spem, per æs Charitatem, per ſtannum, & per argentum viuum Temperã-
tiam intelligere debemus. Denuò per aurum in ſacris paginis Patientia Martyrum *Patientia*
intelligenda eſt, nam huius metalli verus probationis locus Eccleſia catholica eſſe *Martyrũ*
perhibetur; in illa enim ſola veri Martyres verſantur; quoniam ſine fide, ſpe, & *auro ſigni*
Charitate, quibus membra Eccleſiæ copulantur, paſſio nullum meritum conſequi- *ficatur.*
tur; iuxta aſſertum Apoſtoli. *Si tradidero co pus meum, ita vt ardeam, charitatem* *Lib. 1. ad*
autem non habeam, nihil mihi prodeſt. Per argentum, Diuus Gregorius, in volumine *Corint. ca.*
B Moralium, doctrinam concionatorum ſignificauit, cuius venarum principium eſt ſa- 13.
cra pagina; nam qui ad verba veræ prædicationis ſe præparant, neceſſe eſt, vt ini-
tium à Sacris Biblijs ſumant. Ærario lapidi, ex quo æs conflatur, apprimè interior
cordis duritia aſſimilatur; etenim ſicuti metallicus lapis vehementi calore ſoluitur,
pariter, durities, & frigiditas humani cordis feruore ſpiritus incaleſcit, & tandem
igne Diuini amoris liquatur, & tunc in æs mutari dicitur, quando cor charitate
firmatum ad recta opera conuertitur. Poſtremo per ferrum Patientia, & Fortitudo
Sanctorum deſignatur; etenim veluti ferrum terræ permixtum, opificis induſtria, *Fortitudo*
ab illa ſeparatur, ſimili ratione viri in probitate fortiores à terrenis actionibus ſe- *Sanctorũ.*
gregantur.

SOMNIA.

C QVI concubia nocte dum irriguo turgeſcunt ſomno ad metalla deferri ſibi
videntur, affines mori, & hæredes inſtitui optimum indicium eſſe ſcripſit
Cardanus, qui in hoc doctrinæ genere perpetuas agitare nugas videtur,
quoniam hodie nemo ad metalla damnatur: imò maiori hominum parti *Lib. 1. de*
hoc genus ſupplicij eſt ignotum. Preterquamquod ſi aliquibus doctis id per quie- *Somn.*
tem accidat hoc ex præcedentibus phantaſmatibus prouenire aſſerendum eſt. Am-
plius ſi metallorum ſingulas ſpecies vnà cum Cardano examinemus, ipſum ſemper
nugari obſeruabimus. Auro igitur per ſomnum viſo timorem ob pretium, inſidias, *Aurum.*
difficultates, & multa impedimenta ob pondus, nec non honores ob metalli nobili-
tatem deſignari; Argento autem eadem, ſed minora, cum auro ſit minus precioſum, *Argen-*
ſignificari, imò propter ſonum tumultus indicari autumat. Nemini dubium eſt Car- *tum.*
dano hunc fuiſſe morem, vt lectores infatuaret, dum nigro plumbo per quietem
viſo, onera, impedimenta, & ægritudines ſine dolore ſignificat, & viciſſim plumbo
albo propter ſtridorem morbos cum dolore pronunciat. Similiter quoniam æs tan- *Plumbum*
D quam plumbum album edit ſtridorem, vulnera, & verbera dolorifica denotat; imò *verumq;*
& nummis æreis in ſomno viſis rixas, & lites ſignificari oſtendit, non alia motus ra-
tione niſi quoniam Antiquitas loco ferri armis æneis vtebatur. Ferro robur præmon- *Aes.*
ſtratur, ſi fuerit ſplendidum, alacritas, & fiducia ſi rubiginoſum, timor, & diffiden- *Ferrum.*
tia, & tandem ex ferri eſu in ſomnijs diuturnam vitam, & in Potentes dominium ar-
guit. Aurichalco denotatur homo inanis, & qui apud amicos quicquam fingere *Auri-*
ſoleat, hac friuola impulſus ratione id Cardanus aſſerit, quoniam hoc metallum *chalcum.*
colore fuluo aurum æmuletur. Deniq; argento viuo per ſomnum viſo, neruorum mor- *Argentũ*
bos ſignificari atteſtatur: ſed quis hoc non fateretur? cum effectus in vigilantibus hoc *viuum.*
manifeſtent: artifices enim qui ſæpè argentum viuum adhibent, paralyſim, & neruo-
rum tremorem incurrunt.

Satius eſſet, ſi Auctor hic ſcriptis mandaſſet, auro colorem flauum deſignari, ar-
gento colorem album, ære rubrum, ferro nigrum, ſtanno cæruleum, plumbo viride,
& argento viuo purpureum colorem, namq; ſicut color purpureus ex alijs coloribus
ſimul

ſimul mixtis reſultat, pariter argentum viuum facilè, & libenter alijs metallis adhæ- E
ret,& permiſcetur. Similiter rationi conſentaneum fuiſſet, ſi auro diuitias,& nobili-
tatem ſignificaſſet, argento iuſtitiam, & puritatem, ęre audaciam,cum olim arma in
tutelam ex ære fabricarentur, ſtanno ſcientiam,quia ex illo characteres pro impreſ-
ſione formantur, plumbo venuſtatem, cum ex illo prodeat ceruſſa, qua mulierum
facies mangonizatur;& tandem ferro męſtitiam, dum ex illo enſes ad feriendos, &
vulnerandos homines pręparantur.

HISTORICA.

PVBLICIS encomijs exaranda eſt quædam de Cruce hiſtoria in fodina
argentaria Ambergij reperta,cuius pars recta longa erat ſeſquipalmũ,tranſ-
uerſa palmum,illa integrum ferè digitum lata, hæc dimidium,vtraq; vnciam
craſſa. Præterea narrat Senertus in ſuis regionibus anno trigeſimo ſecũdo poſt mil- F
leſimum, & ſexcenteſimum verſatum fuiſſe quemdam breuis ſtaturæ hominem, no-
mine Claudium, & natione Lotharingum agentem annum quinquageſimum octa-
uum, qui nihil fætidum, & iniucundum, nihil durum abominabatur, quia vitra, la-
Paul. 1.c.6 pides, ligna, carbones, imò etiam metalla, patinas,& orbes ſtanneos dentibus con-
fringebat, & deuorabat, deinde animalium ſtercora, & vrinas cum vino, & cereui-
ſia bibebat,& tandem quicquid illi deglutiendum offerebatur,viliſſima mercede
propoſita ingurgitabat. Demum hic Claudius ingentem abdominis tumorem in-
currit,quo aperto,res deuoratæ exierunt; & licèt omnes de vita illius deſperaſſent,
nihilominus nullis adhibitis præſidijs priſtinæ ſanitati fuit reſtitutus. Non tamen
vt antea ita facilè res deuorabat, & potiſſimum, quia ob ægritudinem pręteritam,
& propter ætatem iam ingraueſcentem, dentes ita redditi erant hebetiores, vt me-
talla amplius confringere nequiret.

INSIGNIA GENTILITIA, & Simulacra. G

AD noſtra vſque tempora talis penetrauit conſuetudo, vt Inſignia gentilitia
partim coloribus,partim metallis exornentur;cum duo colores ſine metal-
lo,neq; duo metalla ſine colore,ex doctrina Sicili Araldi, in eodem Inſigni
gentilitio arridere minimè poſſint: quandoquidem area alicuius Inſignis aurea, vel
argentea aliquo ſeptem colorum eſt figuranda. Colores ſunt Luteus, Albus,Ruber,
Cęruleus, Niger, Viridis, & Purpureus; hic poſtremus color ex prędictis ſex ſimul
mixtis conſtituitur. Sin area Inſignis gentilitij aliquo colore fuerit velata, tunc ali-
quo metallo erit decoranda, quoniam doctrinæ Sicili minimè conſentaneũ eſt co-
lorem alicuius Inſignis alio colore, neq; metallum alio metallo honeſtare.Quamuis
In Tract. autem Inſigne gentilitium Regis Hieroſolymitani duobus metallis fulgens conſpi- H
de Color. in ciatur,cum aurea Crux in illius campo refulgeat: verumtamen non eſt prorſus infi-
Inſign. niti negotij hoc dubium explicare; nam Godofredus Bulionus, quando Terræ San-
Gentil. ctæ victoriam reportauit, quas habebat in conſilijs capiẽdis viros adiuit, vt Inſigne
gentilitium tantò triumpho dignum figuraretur. Hi, conſilio inito, nobilioribus
metallis, nempè auro, & argento hoc Inſigne illuſtrandum fore decreuerunt. Qua-
propter Crux aurea ſupra argentum coruſcans celeberrimæ victoriæ ſignum, tanti
Regis Inſigne gẽtilitium exornare promeruit. Quocirca nemo, præter hunc Regem,
duplici metallo Inſignia gentilitia decorare minimè debet.
Part. 2. Sin ad ſimulacra mentem conuertamus, Ripa in ſuo Iconologia,ad pecuniam re-
pręſentandam, mulieris figuram varijs metallorum coloribus indutam pingit,& lu-
teo colore ad aurum, albo ad argentum, & colore fuſco ad æs indicandum vtitur.

VSVS IN MEDICINA.

ADVERSVS omnia morborum genera metallicam materiam eſſe efficacem non modò ſcribit Agricola, verùm etiam quotidiana docet experientia: cum omne medicamẽtorum genus ex triplici familia animalium, vegetabilium, & foſſilium emergat, & inter hæc, metalla connumerantur. Deinde peruulgati moris eſt apud Medicos, quando medicamina ex animantibus, vel plantis compoſita ægrotis non profuerint, vt ad metalla tanquam ad ſacram anchoram confugiant, quæ non modò in pharmacis extrinſecis, ſed etiam in intrinſecis locum habent. Imò metalla cum poſſint alterare res, quibus cum elixantur, etiam mixta medicamentis humanum corpus iuuare poterunt. Id aquæ medicatæ nobis manifeſtant, nam per venas auri, & argenti tranſeuntes cor, & viſcera mirandum in modum reficere, & roborare traduntur. Itaq; medicamenta hoc in loco enumeranda, partim ex metallis, partim ex illorum recrementis parantur. Primùm quoad illa, quæ ex metallis reſultant; ſciendum eſt arte chymica confici Turbith. metallorum, & quamuis hoc vocabulum, iuxta mentem Arabum, corticem, ſeu radicem herbæ ferulaceæ ſignificet, nihilominus Chymici hoc nomen ſuo Turbith minerali impoſuerunt; fortaſſis propter eundem effectum, quem in medicina præſtat. Fit igitur hac ratione: metallorum Mercurius aqua valenti præcipitatur, & aqua ouorum figitur, deinde, ſublata tenuiori parte, reſtat in fundo Turpethum. Sunt etiam aliæ rationes huius Turpethi extrahendi, quæ apud Libauium legi poſſunt. Amplius metallorum flores chymico artificio conficiuntur, ſcilicet dum metallum aqua ſua valenti ſoluitur, hæc inde extrahitur, illiq; ſæpius redditur, donec metallum ſatis fuerit attenuatum, tunc addatur ſal ammoniacus magiſterio depurante, & attenuante præparatus, & iuxta artis prçcepta alembico cæco ſublimetur, tunc cum ſale flos metalli educitur. Hac ratione totum metallum eleuari poteſt, ſed flos metalli tantummodò appellatur, quod præſtantiſſimum primis operationibus in ſublime tollitur: Item Oleitates metallorum adinſtar tincturç ex venis metallicis eliciuntur, ſi acetum acre deſtillatum adhibeatur. Verùm ſi vena metalli colorem non deponat, tunc Libauius venam metalli in calcem redigendam eſſe docet, vbi etiam aſſignat modum extrahendi primum ens metallorum, qui apud auctorem legatur. Tandem metallorum immundorum purgatio, vt medicinæ famulari poſſint, in Armamentario chymico videnda eſt.

Turbith. metallorum.

lib. 2. Alch. Tract. 2.

loc. cit.

Cap. 1.

Metallorũ retrimenta.

Animum ad recrementa metallorum ſi dirigamus, ex his etiam pro vſu medico non modicam frugem demetemus, primitus omnis ſcoria metallorum, iuxta ſententiam Galeni, & potiſſimum ferri facultatem exſiccantem poſſidet; propterea hæc cum aceto decocta ad aures purulentas laudatur; & eandẽ cum aceto mulſo aduerſus aconiti venenum bibendã Dioſcorides præſcribit. Arabes hanc in potu ad ſtomachum labefactatum, & ad fluxum vrinæ, & menſium commendant: idcircò compoſitionem Tripharæ minoris ingreditur, pariter & in aliud compoſitum medicamentũ de ſcoria ferri, quod apud Raſim deſcribitur, & hoc medicamẽtũ eſt ſalubrius, & tutius, quàm ſit ſcobs, & rubigo ferri, quã nuperi medici adhibere ſolent. Scoria argenti, auctore Dioſcoride, facultatibus molybdenæ potitur; aſtringit enim, & extrahit; ideoq; medicamentis ad cicatricem obducendam conuenientibus admiſcetur. Scoria plumbi eadem præſtat, quæ plumbum vſtum, ſed maiorem adſtringendi vim participat. Flos æris pondere quatuor obulorum humorem craſſum deturbat, & ſquama cum mulſa eſt hydragogum medicamentum, prius tamen diligenter lauatur, vt docuit Dioſcorides. Medici recentiores hoc pharmacum aſpernantes ſola ærugine vtuntur. Flore æris vlcera pudendi exedẽtia citiùs, & fæliciùs, quàm præcipitato ſanantur. Squama à ferro decuſſa, ſecundum Dioſcoridem ſtommoma appellata eandem cũ ſquama æris ſortitur virtutem, & pariter ſimili ratione abluitur, ſed ad ſtimulandam aluum, eſt inefficacior. Cadmia vi exſiccante, & mediocriter detergente eſt inſignita, & quæ in fornacibus colligitur, aliquid igneæ facultatis poſſidet; nihlominus ſi diligenter lauetur, medicamentum abſq; morſu mediocriter deſiccans, & detergens euadit: hac de re vlceribus, & oculorum affectibus non vulgarem affert vtilitatem; ideo ad rem in Enchiridio Iodocij hçc carmina leguntur.

Scoria plũbi.

Squama Ferri.

Cadmia.

Aſtrin-

Aſtringit, cruſtas inducit, & vulnera ſanat, E
Abſtergit ſordes, & cicatrice tegit.
Illinc, cum lacrymis oculus ſuffunditur ortis,
In cauſa capitis quando catærrhus erit.

Spodion & pōpholix. Pompholigi, & Spodio ineſt facultas refrigerandi, aſtringendi, explendi, abſtergendi, obſtruendi, & aliqualiter exſiccandi; hac de cauſa inter medicamenta leuiter cruſtas obducentia recenſentur.

Lithargyrium. Lithargyrium, auctore Galeno, inſtar aliorum metallicorum deſiccat neq; manifeſtè calfacit, vel refrigerat, modicam tamen abſtergendi, & aſtringendi virtutem habet, & tali inter alia metallica gaudet prerogatiua, vt cum oleo ſolutum, abſq; cera conſiſtentiam vnguentis tribuat; quamobrem nonnulli lithargyrium aliorum medicamentorum materiam nūcupant, quoniam cætera pharmaca ſimul copulat, & potiſſimum illa, quę metallica recipiunt. De lithargyrio in Enchiridio Iodocij hoc diſtichon legitur.

Mitigat, aſtringit, mediocriter vlcera ſiccat, F
Atq; eadem pulchra carne ſubacta replet.

De molybdenæ virtutibus nihil in præſentia promulgabimus, quoniam, teſte Dioſcoride, eaſdem vtilitates in medicina præſtat, quæ lithargyrio, & ſcoriæ plumbi aſſignatæ fuerunt.

VSVS IN SVPPLICIIS.

AVCTOR eſt Eutropius Tarquinium Superbum, vt rerum ſceſera ſeueriſſimè vendicaret, fodinas metallorum ad id idoneas excogitaſſe; Imò Ius Cęſareum hoc ſupplicij genus haudquaquam leuè minimè iudicans inter grauiſſimas pænas recenſet; dum illuc damnati non ſolum priuantur libertate, ſed etiam morti appropinquant, quoniam in ſubterraneo carcere illo detenti, fame, labore, vapore, & ruina ſæpè necantur: quare non poſſumus non mirari illos, qui mercede conducti illas caligines profundas libenter intrant; vbi viuunt ſine Superis, exulant a Sole, & interdum ſub terris quærentes compendia, nonnunquam lucis gaudia derelinquunt. G Cælius Rhodiginus hoc ſupplicij genus duplex conſtituere videtur, dum *Duplex genus ſupplicij in metallis.* ſcripſit alios ad opus metalli, alios ad metalla damnari, ſed diſcrimē in vinculis conſiſtere animaduertit, quoniam qui ad metalla damnabantur, grauioribus vinculis premebantur; quamobrem refuga, eodem teſte, ex opere metalli, ad metalla damnabatur, vt grauius coerceretur. Itaq; lege decretum erat, vt homines humilioris fortunæ, & conditionis, ſceleris pudendi genere inquinati ad metalla deſtinarentur; v.g. *l. ſi quas ff. de pæn.* ſi quis ex Ærario Principis, aut ex moneta ſacra aliquid furatus fuerit. Hanc legem ſtabilire videtur Diuus Auguſtinus, quando de hominibus colluuione ſcelerum con- *Ser. 15.* taminatis loquens, hęc verba protulit. *Effractor eſſe voluit, nouit lex iudicij, qui contra legem fecit, & ſic ex effractore metallicus eſſe voluit; quare pœna damnati eſt ornamentum Ciuitatis.* Suetonius tamen in Caligula narrat multos honeſti ordinis viros *Cap. 27.* ad metalla fuiſſe condemnatos. Milites autem hoc priuilegio gaudebant, vt Iuris H *l. mons 6.* Conſulti fatentur, ne ad metalla ob aliquod commiſſum ſcelus deſtinari poſſent. *ſed enim ff. de pæn.* Tandem erat hoc tam acre, & ſeuerum ſupplicium, vt olim aſſiduas funderent preces pro illis, qui ad metalla erant condemnati: nam Diuus Chryſoſtomus agens de in- *Orat. 3.* compræhenſa Dei natura, hæc habet. *Memento Domine eorum, qui ad metalla, & ſupplicia damnati ſunt.*

VSVS IN MONETIS.

MVLTAS ad res conducere metalla iam fuit manifeſtatum: cum homo ſine metallis non poſſit illa parare, quæ ad victum ſuppeditant; multas enim inſtrumentorum ſpecies Agricultura expoſtulat: imò cæterarum artium aliæ ferro, aliæ ære, aliæ plumbo indigent. Aſtrologi metallica materia deſtituti, ſunt

ſunt ferè exanimes, nam eorum inſtrumenta partim ex ferro, partim ex ære, aut au-
richalco concinnantur. Hæ ſunt vtilitates à metallis dimanantes, quarum originem
nobis aſſignat Natura. Verùm aliæ ſunt vtilitates, quæ à Lege oriri videntur, dum
metalla vertuntur in nummos, qui à lege nomen ſũpſerunt (νομος eſt Lex apud Grę-
cos) etenim lege conſtitutum eſt, vt metalla, & præſertim aurum, & argentum pre- *Nummi*
tioſa dicantur, dum pecuniæ,& monetę formam ſubeunt. Hæc metalla ſignata pecu- *etymum.*
nię nomen à pecude ſumpſerunt,quoniam Seruius Rex,teſte Plinio, omnium primus
æs nota pecudum ſignauit; licèt Ouidius libro primo Faſtorum hoc opus Iano attri- *Lib. 33.*
buerit. Monetæ autem fuerunt dictæ, vel quia moneant cuius ſint, vel ad aliorum *hiſt.nat.*
mentem, quia monent, ne fraus aliqua in pondere, & forma metalli committatur;
Itaq; monetæ vſum fuiſſe antiquiſſimum liquidò conſtat, cum apud Ioſephum lege- *Monetæ*
rimus Caynum Adami primi hominis filium in monetas cumulandas anxiè incubuiſ- *etymum.*
ſe. Primus tamen, ex aliorum mente, qui monetam fabricauit, fuit Chare egregius
Faber pater Abrahæ ad petitionẽ Nini Regis Niniuę filij Beli: idcircò legitur in Ge-
neſi. *Abraham publicè appendit monetam probatæ pecuniæ*. Herodotus monimentis
mandauit à Lydis omnium primis nummos aureos, & argenteos ad humanum vſum *Cap. 23.*
percuſſos fuiſſe. Romæ, vt Plinius teſtificatur, anno Vrbis cõditę quadrageſimo ſep- *lib.1.Hiſt.*
timo poſt ſexcenteſimum, nummus aureus fuit ſignatus, & deinceps vbique gentium *Lib.33.*
pecunia cudi cæpit. Argentum primus Phædon ſignare docuit, ſi veritatem Strabo *nat. Hiſt.*
eſt aſſecutus. Alij fuerant huius ſententię, quòd Darius primus ex auro puriſſimo, & *Lib.8.Geo*
purgatiſſimo monetam fabricari iuſſerit.Itaq; cum ex omni metallorum genere con- *graph.*
flari monetæ poſſint, tamen vocabulo monetæ Iuris Conſulti auream tantũmodo, & *l. 2. c. de*
argenteam monetam intelligendam eſſe ſtatuunt,ita Gloſſa verbo pecuniæ ibi docet. *fals. mon.*
Hodie publica conſuetudine eſt receptum, vt appellatione monetæ, aurea, argen- *Monetæ*
tea,& ærea intelligatur. Solent autem percuſſores monetarij, dum metalla pro num- *nomine*
morum fabrica fundunt illis nonnihil plumbi admiſcere, verumtamen plumbum ſub- *quid intel*
ſtantiam monetę non ingreditur, quia partim exhalat, & partim ab alijs metallis ſe- *ligẽdum.*
gregatur: quapropter probatę pecuniæ ex auro, vel argento,vel ęre conſtant, vt ſta-
uit Vlpianus in L. Cornelia, vbi nummi ſtannei, & plumbei vſum prorſus vetat. *Nummus*
Antequam huic Rubricæ finem imponamus,fabricam monetarum rudi modo ex- *ſtanneus.*
plicare decreuimus; primùm artifices monetarij certum pondus certi metalli catinis *Modus cu*
inſertum, in fornacibus liquefaciunt, & tantum argenti auro addunt, vel tantum *dendæ mo-*
æris argento, quantum lege monetaria permittitur,vel decreto Principis,vel Reipu- *netæ.*
blicæ, cuius impenſis pecunia fabricatur. Liquidum iam metallum, & iuxta ſtatutam
legem temperatum, in canales ferreos fundunt, & bacillos bipedales formant, quos
poſtea malleis in laminas aut craſſas, aut tenues dilatant, iuxta pecuniæ genus,quod
tunc temporis,& formare,& ſignare volunt. Iam noſtro ſeculo noua ſignandæ mone-
tæ inuentio reperta eſt, quia non flando, nec malleis feriendo nummi cuduntur, ſed
pręlis expeditiſſimè imprimuntur: nam rota aquaria machinam ferream organo ho-
rologio ſimilem magno impetu circumducit, quę integratur ex multis rotis dentatis
ita ad inuicem copulatis, vt ſeſe mutuò impleāt: ſiquidem in illarum medio cylindri
ex chalybe duo ad ſummam duritiem temperati voluuntur, & ita inuicem ſunt con-
iuncti, vt ſuperior deorſum, & inferior ſurſum rotetur. Geſtant hi cylindri cęlatas
monetarum formas nonnihil extantes cum marginibus adeò acutis, vt ſuperfluum
metallum à cęlatura facilè ſeparetur. Cylindrorum formę ita ęqualiter, & ſumma
proportione aptantur, & inter voluendum apprimè iunguntur, vt nummi ab vtroq;
latere perfectam formę impreſſionem acquirant, quare opifex monetarius nil aliud
ibi debet agere, niſi laminas auri, vel argenti, vel ęris pro pondere, & magnitudine
imprimendę monetæ iam antea pręparatas, cylindris in orbem euntibus admouere;
nam illicò lamina metallica formam adepta vnà cum excrementis metalli in vas
ſuppoſitum deſcendit.

VSVS

VSVS IN VARIIS.

E

QVI in artem Chymicam incumbunt, pro virili parte conantur, vel cum aceto ſępius diſtillato, vel cum lixiuio acuto, vel cum alijs aquis, & acribus ſuccis metalla ſublimare; ſed nouus in volumine Artis Chymicę aſſignatur modus quo metalla abſq; prædictorum cōmixtione diſtillari poſſunt; quoniam omne genus metalli, quod igne conſumitur, facile euaporatione diſtillabitur. Solum igitur metallum in cucurbita terrea cum galea proſtrata luto diligenter clauſa collocetur; deinde igne liquefactionis (dūmodo diu ibi manſerit) vapor, corpore metalli friato, per galeam recipietur. Hanc facilem metalli euaporationem optimè norunt fuſores campanarum, & bombardarum, quia niſi manu veloci metallum liquefactum effuderint, pondere, ob euaporationem diminuitur, itaut metalli quantitas, quæ integrum opus perficere debebat, nec etiam operis medietati ſufficiat. Aliquando Chymici toto molimine adlaborant, vt ex metallis oleum eliciant, quod multi illam eſſe materiam promulgant, quæ in lucernis veterum ſepulcrorum flammæ fomitem perpetuum ſuppeditabat, quòd eſſe falſum poſſumus affirmare, cum oleum metallorum non ardeat.

Lib. 3. c. 7.

Nonus diſtillandi modus.

Metallorum euaporatio.

F

Oleum metallorum quale.

Quid plura? Margaritarij quoq;, ſeu Gemmarij metallis bifariam vtuntur: primò vt gemmæ diaphanæ annulis incluſæ fulgentiores inſtar ſyderis radios ſpargant, in fundo palæ annuli foliolum locant, quod inſtar ſpeculi gemmantem lucem repercutiat. Hæc autem foliola ex ſolo ære, aliquando ex ære, auro, & argento fabricantur, & ad modum tenuiſſimæ chartæ dilatantur, & argilla ex Tripoli delata diligenter poliuntur, vt & lucem, & colorem gemmarum adaugeant. Deinde multi ope metallorum gemmas ſimulatas fabricare profitentur, & cum vitro, vel chriſtallo fuſo metalla, vel colores metallorum miſcent, & gemmas elegantes, & tranſlucidas conficiunt, quas non niſi in arte peritiſſimi à genuinis diſcriminare poſſunt. Etenim antimonium, & plumbum formam Hyacinthi facilè adipiſcuntur. Item lapis Clites nuncupatus ex metallis facticius eſſe perhibetur; ex auro enim, ære, & argento facile conflatur.

G

Præterea varij Artifices laborem circa metalla adhibitum minimè infrugiferum experiuntur, dum multa, & varia ex metallis conflant vaſa, non ſolum ex ſingulis metallis, vt ex plumbo vaſa plumbea, ex ære ænea, & ſic deinceps; verùm quoq; ex metallis ſimul mixtis, quæ vulgò metallica vaſa nuncupantur. Alij ex metallis diuerſos eliciunt colores; nam ex plumbo aceti guttis aſperſo albedo, & oleis madefacto magna nigredo reſultat. Figuli ex molito ære colorem viridem, ex plumbo colorem flauum hauriūt: idcircò ab opificibus ærarijs & florem, & ſquamā æris ſibi cōparant. Scorię verò metallorum ad fundendas agreſtiores venas metallarijs inſeruiunt; quādoquidem ſcoriæ cum metallis in fornacibus tritæ duplici munere funguntur; fuſionem metallorum accelerant, & eorundem euaporationem prohibent, dum ſupernatantes metallis fit veluti operculum, vt materia metallica exhalare nequeat. Item in exarandis litteris metalla etiam adhiberi poſſunt. Vt igitur litteræ colorem cuiuſcunq; metalli ſortiantur; ſumendum eſt albumen oui cum ſubtiliſſimo puluere chriſtalli, & aqua gemmata diligenter ſupra marmor læuigatum, & quod hac mixtura ſcriptum, vel pictum fuerit, exiccari permittatur, deinde perfricetur metallo, quod volueris, & tunc litteræ colorem perfricati metalli repræſentabunt. Poſtremò Derlius alium metallorum vſum aſſignat, dum ſcribit Chaldæos ſolitos eſſe ex metallo quaſdam imagines conflare, quas ad aſpectum quarundam ſtellarum cælabant, vt inde ſyderea virtus ad ſignatum metallum deriuata miros effectus operaretur. Pariter Luna trigono, vel hexagono aſpectu ſtellam in medio cæli, vel in oriente locatam intuente, tunc ex metallo huic ſtellæ dicato annulum fabricabant cum lapide figurato palæ inſerto, ſubiecta tamen herba eidem ſtellæ conſecrata, his ſimilibus annulis animum exhilarari, hoſtes ſuperari, ęgritudines exterminari, & varia miracula fieri tradunt, quæ omnia prȩſtigia eſſe cenſemus. Qui de vſu metallorum ad varios colores multa deſiderat, legat Artem magnam lucis, & vmbræ Athanaſij Kircheri Ieſuitę, qui de Chromatiſmo mineralium doctiſſimè diſſerit.

Colores varij ex metallis reſultant.

H

Litteræ coloris metallici.

Lib. 1. Diſquiſ. mag. cap. 3.

DE AVRO. Cap. II.

CVM puritas,& natura auri ab omni iniuria corruptionis aliena mul-tum præſtantiæ & nobilitatis ei adijciant, hinc oritur, quòd aurum inter res totius mundi, præter animatas, plurimum ſplendoris, & dignitatis ſibi comparauerit; itaut tanquã pretioſum inter cætera metalla, ad naturam Principiorum, quæ incorruptibilia ſunt, magis accedat, conſequenterq; primum locum in hoc tractatu promereat. Prima igitur facie notandum eſt auri nomen æquiuocatione non carere, namq; inter nomenclaturas lapidis philoſophici à Gulielmo Gratarolo collectas hoc auri vocabulum recenſetur, quo Halchemiſtæ ſuum chymicum lapidem indicant. Deinde aurum ſæpiſſimè apud Auctores pro pecunia vſurpatur, qua non ſolum omnia corrumpuntur; verùm etiam arces expugnantur; ideoq; de Philippo legitur, quòd non bellando, ſed aurum donando arces expugnauit, & in hoc ſenſu ſumpſit aurum Propertius, quando de auaritia puellarum ſic cecinit.

Auru pro pecunia.

L. 3. Eleg.

—— —— —— —— plurimus auro
Venit honos, auro conciliatur amor.
Auro pulſa fides, auro venalia iura,
Aurum lex ſequitur, mox ſine lege pudor.

In hoc ſenſu intelligẽdę ſunt eorum Philoſophorum hiſtoriæ, qui aurum ſunt aſpernati. Pariter quando Horatius & Iuuenalis auri detrimenta cecinerunt, nummorum, & pecuniæ damna intellexerũt. Similiter Ouidius ſub fabula Regis Midæ omnia auri, ſcilicet pecuniæ damna, necnon auari pænam, & pænitentiam deſcripſit. Inſuper hoc vocabulum (aurum) quod χρυσὸς Græcis nominatur, maiori æquiuocatione laborare videtur; quia non ſolum chryſos aurum deſignat, ſed etiam quandoq; Atheneo vas aureum, nempè ex auro fabrefactum intelligitur. Imò apud Auctores non proletarios chryſos fuit nomen proprium viri, à quo aurum repertum fuiſſe perhibent, ideoq; Græci aurum τὸν χρύσον ab inuentore indigitarunt. Demùm apud Plinium chryſos eſt piſcis aurei coloris. Hinc nonnulli hunc piſcem eundem cum Aurata, & textum plinianum corruptum eſſe ſuſpicantur, & pro chryſos, χρύσοφρυν legendum eſſe autumant; cum hoc genus piſcis nomen hoc ab aureis ſupercilijs ſibi vindicauerit.

Lib. 11.

Chyſos nomen proprium.

Lib. 32. ca. 11.

Aurata piſcis.

SYNONIMA, ET ETYMVM.

MVLTI, inter quos recenſetur Feſtus, hanc vocem (aurum) à Sabinis deriuarunt, qui, vnica mutata littera, auſum nominabãt, niſi velimus aſſerere aurum, quaſi auſum iuſtis de cauſis eſſe dicendum, quoniam homines audaces faciat; vel aurum quaſi auarum ab auendo, cum ab omnibus paſſim deſideretur; vel potius aurum, quaſi aueo reum, nempè omnium vitiorum, & ſcelerum cauſam concupiſco: quapropter Rutilius ad rem canebat.

Lib. 1. c. 1.

Materies vitijs aurum lethale parandis,
Auri cæcus amor ducit in omne nefas.

Ioannes Franciſcus Picus in ſuo volumine de auro, etymum ἀπὸ τοῦ ὠρεῖν, nempè à cuſtodiendo deducit; cum omnes in auro cuſtodiendo diligentem curam adhibeant. Hæc autem etymologia potius ad nomen italicum, quam ad latinum attinere videtur: præterea addit inde theſauri vocabulum prouenire; cum tamen theſaurus ſit vox, quæ nec ab auro, nec ab ὠρεῖν deriuare poteſt; qua de re inter denominata ab auro nullam huius vocabuli mentionem faciemus; etenim θησαυρὸς in græcis lexicographis eſt aceruus rerum repoſitarum ἐς αὔριον, ideſt in craſtinum, vel in menſes, & annos venturos; cum αὔριον craſtinum diem, & non aurum ſignificet. Alij nomen auri à colore auroræ deſumpſerunt, ſed totum oppoſitum erat præſtandum, ſiquidem aurora, quaſi aurea hora nuncupatur. Itaq; ſatius erit ſi vocis huius primordia ab au-

Theſauri etymum.

Auroræ etymologia.

ra, nempè à ſplendore hauriantur: quocirca Virgilius in hoc intellectu auram vſurpauit, quando cecinit. E

Li. 6. Aeneidos.

Diſcolor inde auri per ramos aura refulſit.

Natura enim hoc indidit metallis,& potiſſimum auro, vt aliena luce repercuſſa plus fulgeant: hinc poſtea multi ob ſimilem ſplendorem, lucem auream vocitarunt: hac etiam ratione motus Ripa, ad deſignandam aeris puritatem, mulierem veſtimentis aureis ornatam pinxit.

Prima parte Icon.

Sin ad ſynonima mentem dirigamus, inueniemus aurum pallorem terræ à Diuo Auguſtino nuncupatum in illo volumine quadraginta ſermonũ, qui nouiſſimè prodierunt. Alioquin à Poetis plerumq; fuluum metallum nuncupatur, iuxta illud.

Indica ſi fuluum condat formica metallum.

Lib. 2. de mat. med.

Renodeus, & alij Auctores aurum non modo Regem, ſed etiam Solem metallorum cognominarunt, cum hoc perfectiſſimum, & temperatiſſimum metallum tincturam Solis præſeferat. Hermes ille Aegyptius, nomine ſulphuris, aurum honeſtauit. Ab aliquibus Apyrometallum dictum fuit, quoniam igne non abſumatur: alioquin hoc F nomine metallum ignem nondum expertum deſignatur. Græcis vocatur χρυσὸς, & χρυσίον, fortaſſis à χρῆσις vſus, vel χρήσιμος vtilis, tum quia aurum apud omnes Nationes in frequenti ſit vſu, tum etiam quia ex illo magna percipiatur vtilitas. Multi, inter quos numeratur Picus Mirandulanus, memorarunt Hippocratem retuliſſe aurũ τὸν χρυσὸν apud Græcos fuiſſe nnncupatum ab Inuentore, qui Chryſus nominabatur. Aurum apud Halchemiæ profeſſores Sol cognominatur. Germanis dicitur Gold; Gallis or: Italis, & Hiſpanis oro.

Apyrometallum.

Auri græca nomina

DIFFERENTIÆ.

AVRVM in triplici diſcrimine à nonnullis conſtituitur. Primum eſt vulgare, de quo in præſenti tractatu verba fiunt. Secundũ dicitur chymicum, quod in multis affectibus vtile commendatur. Tertium appellatur diuinum, quod G cuncta tum diuina, tum humana complectitur, & hoc aurum Plato intellexit, quando hęc verba protulit. Sed cum Deus formaret eos, quicumque ad imperandum idonei nati ſunt, aurum in ipſorum generatione admiſcuit: pariter Ariſtoteles in Politicis hoc memorauit. Cæterùm ſatiùs eſse exiſtimamus, ſi ratione noſtri inſtituti, aurum in naturale, & artificiale diſtribuamus: cum poſtea aurum naturale à loco natali, à mixtione, à purificatione,& ab opere varias ſortiatur differentias. Primitùs ratione loci, aurum appellamus indicũ, quod in India, & aliud montanũ, quod in montibus colligitur; deniq; aliud fluuiatile, aliud ſaxatile, & aliud metallicũ indigitamus, quoniam in arenis fluuiorum, aliquando inter ſaxa, necnon in fodinis reperiatur. Si conſideretur alienæ materiæ permixtio, aurum nuncupatur adulteratum: quamuis Plinius omni auro ineſſe argentum referat; itaut alibi dena, alibi nona, alibi octaua, & demũ alibi quinta portio argenti inſit, quæ poſtrema mixtio electrum ad ipſius mentem conſtituit, quæ mirandum in modum venenis reſiſtere dicitur. Verùm ſi purificatio auri conſideretur, prima facie ſeſe offert aurum apyron, quod nullum ignem eſt ex- H pertum, ſecundum nominatur ἄπυρθον, quod tandiù coquitur, donec ab argẽto prorſus ſeparatum perfectam puritatem adipiſcatur, & tale aurum multi obryzum appellant. Iſidorus hoc vocabulum latinum reputans aurum obryzum tanquam ſplendore radians promulgauit; neq; hoc à veritate alienum eſſe videtur; cum ſcripſerit Plinius aurum ignis colore rubẽs obryzum vocari. Alij verò, vt Hermolaus Barbarus, ſcriptis mandarunt hanc vocem eſſe grecam deductam ab ἁβρὸν, quod molle, & delicatum ſignificat, quale eſt aurum, quod apud Opifices *ſenza lega*, & viginti quatuor Kirat eſſe perhibetur. Picus Mirandulanus hoc nomen ab ὀβρύζον deriuat, quaſi hoc aurum ex optima radice proueniat. In ſacris Biblijs ſeptuaginta Interpretes nomen latinum ponunt, quod puriſſimo reſpondet; Diuus tamen Hieronymus in Ieremiam obryzum aurum dici putat à loco, quaſi Ophriſum; cum olim ex Ophir inſula aurum prꝺſtantiſſimum aduceheretur. Tertium vocatur λευκὸν, nempè argentoſum. Quartum dicitur aurum purum, quod enarratis conditionibus caret, & huius natura eximia, & ſin-

Lib. 3. de Rep.

Lib. 2. Polit. cap. 3.

Electri cõpoſitio.

Apyrũ aurũ quale.

Obryzũ aurũ quale.

Ophriſum aurum.

& ſingularis eſt, cuius maſſas Hiſpani vocant palachas, & Germani Gedygengold; idq; interdum in fluuijs, aliquando in montibus Arabiæ, quandoq; in fodinis adhærẽs cuidam ſaxo candidiſſimo, & teſte Agricola idẽtidem in capitulis piſcium reperitur, quos forellas cognominant. Albertus tamen duabus rationibus motus aurum in arenis fluuiorum collectum magis commendat; primò ob maiorem ſulphuris puritatem in arenis calidis, & ſiccis verſati, & frequentius loti, deinde ob terream argenti viui materiam, quę ab aſſidua amnis lotura purior redditur. Verũtamen Picus Mirandulanus huiuſmodi aurum fluminis ſe habuiſſe teſtatur, quod puriſſimum fore credebat; nihilominus, periculo facto, multum argenti illi ineſſe comperit. Purius eſt illud aurũ, quod in monte Carpatho effoditur, nanque ſine vlla pręparatione ad vſum trahitur. Item auri puriſſimi ſunt illæ ſcintillæ, quæ in Pannonia ſuperiori è ſaxo candido eliciuntur.

Forella piſcis.

Lib. 2. de Auro c. 7.

Ratione operis elaborati, aliud aurum eſt ſignatũ, quod pro monetis cuditur, aliud coronarium, quod olim dabatur triumphantibus, aliud netum, quod iuxta mentem Plinij in fila eſt attenuatum, aliud textile, quod veſtimentis eſt intextum; alioquin aurum infectum nuncupatur, quod eſt in maſſis.

Aurum coronariũ quale.

Præter aurum naturale, ſeſe offert artificiale conſiderandum, quod Chymici laborum tolerantiſſimi parare profitentur. Hoc arcanum communicatum fuit à Democrito Abderita libro de arte magna. Sumunt igitur, iuxta illius mentem, arenam litoralem, quæ ab auri colore chryſites nuncupatur, & ex illa vario artificio præparata, vt ipſe docet, aurum conflant. Aliter monet ſumi ſandaracham, chalcãthum, arſenicum, ſulphur, & cinnabarim, ex quibus permixtis, & in vaſe fictili in calcem redactis aurum puriſſimum eliciunt: propterea Augurellus ad rem canebat.

Iam patet his, vt non tantùm ſub montibus aurum
Natura efficiat, ſed vt id quoq; prodeat arte.

Lib. 11. Chryſopeæ.

Ioannes etiam Braceſchus in libro de ligno vitæ, aurum quoddam hermaphroditũ memorabat, quod ex Mercurio, & Venere compoſitum inter Solem, & Lunam mediũ occupat locum, quoniam vtriuſq; naturam participet. Nihilominus Augurellus laboribus aſſiduis animum, & corpus eſſe fatigandum ſcribit, vt auri ſemen inueniatur, à quo poſtea quantitas auri infinita dimanabit his verſibus.

Fol. 23.

Loco cit.

Non aliunde pares auri primordia, in auro
Semina ſunt auri, quamuis abſtruſa recedant
Longius, & multo nobis quærenda labore.

Hoc autem apud nos non eſt ſitum extra omnem dubitationis aleam; quandoquidem Halchemię profeſſores interdum admirabilem materię maſſam conflant, vt inde aurum dimanet, ſed dum fœtus aureus expectatur, ne mica quidem auri reſultat, & hac ratione lucrum expectatum ab impenſis ſuperatur. Non igitur malè cecinit quidam Poeta.

Halchemiæ fructus.

Dum certis incerta ſequor, rem prodigus omnem
Conuerti in fumos, & miſeros cineres.

Quocirca aduerſus hos profeſſores promulgatum fuit edictum de falſis, & non veris artificibus, vt Baldus Iuris conſultus adnotauit in vſibus feudorum, dum habetur de regalibus mentio. Hac etiam ratione impulſus Nazarius, ad demonſtrãda Halchemię nugamẽta, aſinum exhibet aureum cornucopiæ floribus tantſi pleno adhærẽtem, tibiaſq; inflantem, vbi nonnullę ſimiæ choreas ducunt. Verùm quidem eſt, quòd non ingenti laborũ difficultate premuntur, qui arte aurum ab alio metallo extrahunt, metallum enim in alio ſæpè latibulatur; ideò narrant Romæ fuiſſe epitaphium his litteris exaratum. AVRI EX PLVMBO COLLECTORI. Picus etiam Mirandulanus ſua ætate nouit virum, qui ex rebus metallicis pluries aurum confecit, ſed compendium à diſpendio ſuperabatur.

Somn. 1. c. 7.

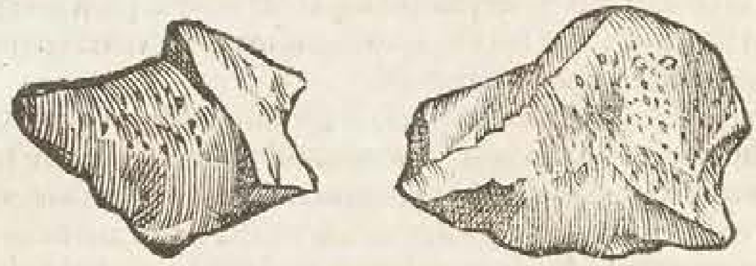
Iam ad ſeria reuertentes, auri mineras parumper contemplabimur; ſiquidem terra, in qua aurum deliteſcit, ratione loci, varia eſt, aliquando colore nigra eſt, vt illa teſte Geſnero, quę propè Sclacheuerdam effoditur, alibi verò pyriti ſimilis reperitur. Nos mineræ auri duo fragmenta ex Anglia delata vidimus, quorum alterum nigricabat, alterũ verò inſtar terræ cretenſis flaueſcebat. Hoc in loco exhibemus duas icones, quarum altera eſt icon minerę auri ex Tranſyluania cum granis auri, vbi mineræ,

In lib. de Foſsil.

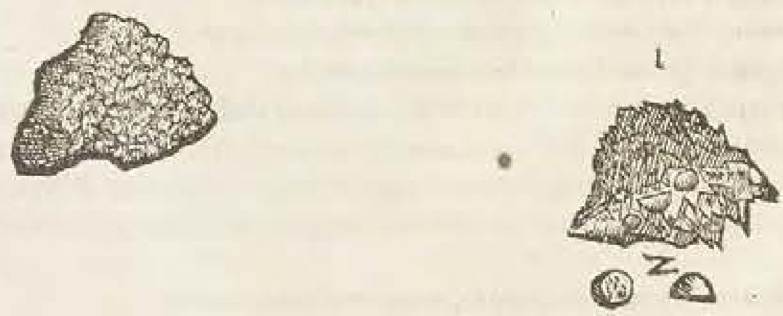
Trãſyluania eſt Dacia.

atque pyrites colore luteo amethiſtino ſubuiride,atq; rubro reperiuntur, & in eorum ſubſtantia integra auri grana paſſim refulgent, quæ poſtea facilè ignea virtute puriſſima ſeparantur. Altera verò eſt icon mineræ auri,quę ex centum ad nouem redit,vbi conſpicitur maſſa auri ab illa extracta ſub numero 1. & 2. quod minerę fragmentum (ſi quis propè contempletur) quaſi mineram plumbi albi æmulatur, quo, indicio noſtro, redundat, intus tamen quædam particulæ auri micantes euidenter apparent.

Minera Auri ex Tranſyluania cum granis aureis.

Minera Auri, quæ ex centum redit ad nouem cum maſsa Auri ex ea extracta.

Minera varia. Olim in muſæo Calceolarij viri in rebus naturalibus diligentiſſimi tres auri mineræ monſtrabantur. Prima ex Pannonia, cui ineſſe argentum color candidus indicabat; ideòq; nonnulli ſimilem mineram appellant argentoſam. Secunda erat minera in lapide coloris ſubcinericij ſatis grauis,quę ex Bohemiæ fodinis allata fuerat. Tertia pariter ex Bohemiæ fodinis habita, vbi è lapide ſubrubei coloris aurum fluere videtur, cui cuprum inſito colore emicans viſitur.

GENERATIO.

IVXTA mentem Profeſſorum Halchemiæ, aurum ex argento viuo claro admixto ſulphuri rubro perſpicuo generatur in vtero terræ, dum diuturno temporis tractu à modico calore excoquitur,& quoniam hæc operatio nõ niſi per longum tẽporis ſpatium elaboratur;hinc fit quod natura auri hanc claritatem adipiſcitur:ſimilem originem hæc carmina manifeſtant.

Mox

Mox inde ad matris deſcendens viſcera magnæ
Reptes ſpectatum thalamos, prolem atq; nepotes
Sulphuris, & vivi argenti in caligine cæca
Te, mihi crede, ſat eſt vires tenuiſſe propinquas,
Vnum efficies gemino quod pendet ab ortu.

Sunt præterea multi, vt ſuperius fuit enucleatum, qui auri generationem arti adſcribunt ob multas, quas de hac re legerunt hiſtorias. Iam cunctis nota eſt illa hominis Mauri hiſtoria, qui in regione Mauritaniæ apud Fabrum puluerem quemdam citrinum argento fuſo addebat, & illud in aurum illicò vertebat. Legimus etiam apud nonnullos authores vixiſſe hominem in Gallijs habentem oleum rubrum, quo Lnnam nempè argentum in lucidiſſimum Solem, ideſt in puriſſimum aurum tranſmutabat. Picus Mirandulanus narrat ſuis temporibus aurum in ventriculis perdicum inuentum fuiſſe, quod vel granorum inſtar animantes illæ ingurgitarunt, vel ex occulta eduliorum poteſtate ibi generatum fuiſſe credendum eſt; ſiquidem illis cibis exordium auri fortè fuit communicatum, & licèt vis aurifica in viſceribus terræ latibulatur, nihilominus natura hanc virtutem ſuperficiei terræ impertitur; narrant enim in montibus Cretæ Capras Ibices nuncupatas fuiſſe viſas, quarum dentes aureo colore erant ſuffuſi in illa potiſſimum parte, qua herbas vellebant. Inſuper, teſtimonio Alberti, aliquando in ſuturis humani cranij inuentum eſt aurum, quod ibi fermè talem repererit diſpoſitionem, qualis in terræ viſceribus occultatur. Itaq; his opinionibus poſtpoſitis, confugiendum eſt ad illam ſententiam in primo capite huius Libri exaratam, vbi de generatione metallorum fuſiùs diſputauimus.

Hiſt. Mauri de Auro.

Lib. 2. de Auro c. 7.

Aurũ in cranei humano.

NATVRA, ET PROPRIETATES.

MVLTIFARIAM Chymiſtæ auri naturam inueſtigare nituntur; quamobrem nulli parcunt labori, ſcilicet illud ſoluendo, ponderando, guſtando, ſublimando, & fundendo, vt inde omnes illius affectiones rimentur, & tandem illud in ſecundo exceſſu calidum, & humidum conſtituunt. Placuit tamen Galeno frigiditatem, & ſiccitatem illius commendare. Verùm vt melius omnes auri proprietates aſſequamur, non erit ab re cunctas qualitates illius examinare. Primitùs ſi meditemur auri qualitates actiuas; aurum diù pertractatum nunquam manus tangentis inficit, quæ prærogatiua cæteris metallis non competit; ideoq; hoc præcipuum puritatis argumentum eſſe ſolet. Deinde aurum percuſſum paucum edit ſonum, & ſui vel alterius coloris lineas alicui corpori non imprimit, niſi coticulæ atteratur, tunc enim lineas ſui ſimillimas reddit, quæ omnia ſummam in auro perfectionem indicant, non tamen talem, qualem ei Cardanus aſſignabat, dum cætera metalla ad aurum tanquã ad ſui perfectionem tendere opinabatur: hæc enim ſententia non ſolum à Scaligero refellitur, verùm etiam à nobis in primò capite huius libri fuit reiecta. Si qualitates puri auri paſſiuæ conſiderentur; primò ab acribus ſuccis in ſua quantitate nullam ſentit noxam, ſecundò non eſt fragile, quanquam ſit molle; quare malleo percuſſum adeò dilatatur, vt ex ſingulis eius denarijs quinquagenæ pluresuè bracteæ ſenum digitorum longæ efficiantur, idq; præcæteris metallis, auro contingit ob perfectiſſimã materiam, ex qua conſtat. Tertiò rubigine non infeſtatur, niſi fuerit alteri metallo permixtum; tunc rubiginem cærulei coloris amæniſſimi effundit, quam Pictores cæruleo vltramarino præferunt. Sin purum, & ſyncerum fuerit, quamuis per multa ſecula intra terram ſepultum manſerit, nullam rubiginem contrahit: propterea has prerogatiuas extollit Augurellus his verſibus.

Auri qualitates actiuæ.

Exercit. 106.

Auri qualitates paſſiuæ.

— — — — *nil deperit auro*
Igne, velut ſolum conſumit nulla vetuſtas,
Ac neq; rubigo, aut ærugo conficit vlla.

Lib. 1. Chryſoppi.

Hùius igitur auri proprietatis non ignarus quidam doctrina admirabili clarus pro Phrenoſchemate, maſſam auri pinxit hoc Dicto decoratam. RVBIGINIS EXPERS. Inſinuare volens virum virtutibus ornatum omnia vitia ſemper arcere. His addamus, quòd aurum non maculatur, & etiamſi ſalinum ex quacumq; materia fabrefa-

Auri qualitates internæ. *Lib. 1. meteor. cap. 6*

ctum à ſale ſuperpoſito fœdetur, nihilominus ſalinum aureum à materia ſalis non inquinatur. Si qualitates internæ puri auri ponderentur. Primò obſeruabimus. ex mente Ariſtotelis, igne ita fundi, vt nihil propriæ ſubſtantiæ amittat, imò ibi purificatur, & ſplendidius euadit, nihilq; ſuæ ſoliditatis perdit. Deinde aurum in aquis acutis poſitum, quas Aurifices ad ſegregandum aurum ab Argento præparant, in limum minimè ſoluitur, vt multi perperam arbitrantur; ſed in particulas inſenſibiles diuiditur, quæ, ſiccata aqua, denuò priſtinæ formæ reſtituuntur. Debemus tamen animaduertere, quando dictum fuit aurũ nec igne, nec vſu abſumi, id in comparatione ad alia metalla intelligendum eſſe; quandoquidem nummi aurei aſſiduo digitorũ attritu abſumuntur, & diuturno igne aurum paulatim euaneſcit. Tandem inter qualitates auri externas recenſetur grauitas plumbo nigro æqualis, & calor, qui diutiùs in candenti auro continetur, necnon color fuluus, & nitor fulgens memoratur, cum aurum inter metalla ſit primum, quod colorem monſtret, qui magis in auro, quàm in alijs metallis refulget. Hinc Interpres Pindari, & Chymiſtæ aurum Soli dicatum eſſe aſſeuerant; namq; veluti Sol in medio planetarum reſplendet, pariter aurum inter cætera metalla coruſcat.

Auri qualitates externæ.

Prædictis addunt nonnulli prauam auri qualitatem, proptereaquòd, ex Plinio, aurum venenatum eſſe cenſent; ſed aduertendum eſt tunc Plinium verba feciſſe de auro, cui aliud metallum permixtum erat; at quando igne purificatur, tunc omnem malam qualitatem exuit, & hoc in medicamentis ſumptum tantùm abeſt, vt homini ſit detrimento, vt potiùs facultatem vitalem roboret, & omnes humani corporis ſpiritus recreet. Deniq; legitur in libro de natura rerum, quòd aurum hac prærogatiua gaudet, vt aduentante die frigeſcat; quapropter qui digitis aurum geſtant, facilè cognoſcunt, quando dieſcit, quod ſi verum ſit, necne, vnuſquiſq; periclitari poterit.

Aurum die aduẽtante frigeſcit.

ANTIPATHIA, ET SYMPATHIA.

PROXIMO, & affine quodam ordine proprietatibus auri antipathia, & ſympathia ſuccedit. Primò ſulphur, & aurum inter ſe diffidere inde colligimus, quoniam aurum vapore ſulphureo, & fætido perfuſum, illicò gratum colorem amittit; quamuis poſteà eodem ſulphure in aqua ferueſacto vnà cum tartaro, & modico ſalis priſtinus ſplendor illi reſtituatur. Pariter à plumbo grauem offenſam recipit; nam aurum fumo plumbi imbutum in puluerem tenuiſſimum redigitur, & interdum odore plumbi adeò rigeſcit, vt malleo dilatari nequeat: quamobrem artifices aurum denuò fundere, & modicum vitri, vel ſublimati ſuperinfundere coguntur, vt malam qualitatem à fumo plumbi receptam deponat. Amplius limonum ſuccus pertinacem auro ſe exhibet inimicum; nam, vt teſtificatur Leuinus Lemnius, aurum aliquot horas in prædicto ſucco infuſum pondere diminuitur. Tandem aurum cum argento viuo vehementes videtur exercere inimicitias, dum ab Argento viuo tãquam à veneno corrumpatur. Verùm, ad mentem clariſſimi viri Fracaſtorij, hanc potiùs familiaritatem debemus appellare, cum ſe inuicem quodammodo amplecti videantur. Nam ſi liqueſcenti auro miſceatur argentum viuum, & moueatur miſtura, donec frigeſcat, aurum in puluerem redigetur, dum argentum viuum penetrando, materiæ aureæ adeò copulatur, vt nullam habere continuitatem patiatur, nulla prorſus auri ſpecie remanente: hoc non eſt ignotum artificibus Saracenis, vt habetur in libro de natura rerum, qui itinerantes aurum hac ratione corruptum ſecum ferunt, nam poſtea ad libitum in fornacula poſitum pulchrius, & ſplendidius reſurgit. Qui ab immundicijs officinæ aurariæ aurum extrahunt, non auri, & mercurij odium, ſed potius quamdam eorum familiaritatem eſſe pronunciãt, quia immundicias mola triturant, & illis mercurium diligenter miſcendo addunt, & quicquid auri permixtum habuerint, mercurio adhæret, qui poſtmodum per corium tranſiens, in fundo aurum relinquit.

Plumbi fumus auro inimicus. *In lib. de ſymp. & antip. rerum.* *Saracenorum mos.*

Ex altera parte aurum cum multis alijs rebus arctiſſimo familiaritatis vinculo copulatur. In primis ab amicitia animalium non abhorret: nam Philoſtratus ſcriptis mandauit Draconem eſſe feram erga aurum beneuolam; ideoq; ſtatimatq; aurum viderit,

derit, illud fouere illicò conatur: hinc Poetæ Dracones theſaurorum cuſtodes conſtituerunt. Hæc autem ratio nobis non arridet; quandoquidem Poetæ ob acutam viſionem Dracones auri cuſtodes eſſe finxerunt, vt in Tomo de Serpentibus à nobis fuit enucleatum. Præterea amor Galli gallinacei in aurum eſt ſingularis, cum auri micas & nummos aureos libentiſſimè deuoret: vnde fit, vt inquit Bruſonius, quòd oſſa huius animantis liqueſcenti auro permixta illud in ſe conſumant. Accipiter etiam inter amicos auri eſt recenſendus; cum Aelianus monimentis mandauerit ab oſſibus tibiæ accipitris, veluti ab oſſe milui piſcis aurum trahi: ſed huius rei nullum periculum fecimus; idcircò nihil temerè aſſerendum eſſe arbitramur. Pariter non vulgaris beneuolentia inter aurum, & echinum piſcem cadere debet, cum hic piſcis ſale ſeruatus, referente Auctore de natura rerum, tanta vi polleat, vt admotus, aurum in puteos delapſum extrahat. Item ex eodem Auctore colligimus aurum etiam cum vegetabilibus amicitiæ copula coniungi, dum virga coryli recens in aurum fuſum immiſſa illud in puluerem redigat, quoniam humiditas virgæ ab auro, & viciſſim humiditas auri à virga attrahatur. Idem de vino aſſerendum eſſe multi pronunciant, cum vinum auri colorem æmuletur, deinde quoniam veluti vinum inter vegetabilia, ita aurum inter mineralia primas partes occupat. Præterea aurum, & multa metalla priuatis odijs non diffident; quandoquidem artifices huius amicitiæ non ignari metalla inter ſe conuenientia permiſcent, & hanc miſturam *Legam* appellant, quoniam hac metalla ſimul ligentur, & vinciantur. Plumbum igitur, & ſtannum ita amicè ſe amplectuntur, vt copulata talem miſturam conſtituant, quæ à perito etiam artifice dignoſci nequeat: aurum verò nonniſi cum argento, & ære apprimè ligari poteſt. Poſtremò aurum ab amicitia etiam lapidum non recedit; cum reperiatur lapis nomine Pantarbe, qui aurum, veluti magnes ferrum, auctore Philoſtrato, trahere perhibeatur, & propterea meritò magnes aureus appellandus eſſet, ſed adhuc de loco natali, & de origine nominis ignotum eſt. Plinius tamen memorat Amphitanem quadratæ figuræ lapidem, & alio nomine chryſocollam, tanquam magnetem aureum, & in India naſci refert, vt tegat mendacium, fortè erit marchaſitæ aureæ ſpecies quadrata, aureo colore tincta. Hic igitur lapis proculdubio erit fictitius cum hactenus talis ignoretur, qui aurum trahat.

Dracones cur theſauri cuſtodes

Accipiter auri amicus.

Echinus piſcis auri amicus.

Quæ vegetabilium auro familiaria.

Qui lapides auri ſint amici.

Li. 39. nat. hiſt. c. 10.

INVENIENDI, ET PRÆPARANDI RATIO.

PLINIVS monimentis mandauit triplicem inueniendi auri rationem, primùm obſeruando arenas fluminum, deinde ſcrobes puteorum, & tertio mineras montium; cæteri modi legendi ſunt in primo capite huius libri, vbi de varijs inquirendorum metallorum artificijs egimus. Supereſt ſolum, vt de arte præparationis verba faciamus, cum alio artificio aurum fluminis elaboretur, & alia ratione aurum minerale præparetur. Itaq; aurum amnis ſola ablutione perfectè præparatur; nam quando ab arena fuerit ſegregatum, funditur, & eſt perfectiſſimum. Memorant qui nouum orbem perluſtrarunt, teſte Maiolo, retia ab Incolis adhiberi, quibus auri glebas ab amnibus extrahant. Id potiſſimum accidit flumini Zenero non procul ab vrbe, cui Carthaginis nomen inditum eſt: etenim Accolę, quãdo in magnos incidunt imbres, retibus multa auri ramenta expiſcantur, quæ nulla præparatione indigent. Pariter, iuxta mentem Cteſiæ, in India fons eſt, qui quotannis auro humido impletur, & inde cẽtum vrcei fictiles auro pleni ſingulis annis hauriuntur; fictilia enim vaſa oportet eſſe, vt ſint fragilia, quoniam aurum ſine præparatione in illis concreſcit: ſinguli autem vrcei pondus talenti exæquant.

Retia pro auro.

Sin ad auri fodinas animum dirigamus, inueniemus, auctore Maiolo, iuxta vrbem regiam Atabalipæ, multas mineras auri eſſe feraces, è quibus ſolo igne aurum eruitur, quoniam in cuniculis fodinarum, accenſo igne luculento, aurum è venis percolatũ facile colligitur. Cęterum alijs in locis, & potiſſimum in Almaden olim grana auri colligebantur, ſed animaduerſa argenti viui facultate, illud per fodinas ſpargunt, &

In li. dier. canic.

illicò

Quomodo aurum in fodinis colligat.
illicò totum aurum colligunt; poſtea Mercurium per corium trãſmittunt, vt aurum ab E
illo ſolutum remaneat. Alioquin alibi mineram auri vna cum terra tritam ſubſtratis
animalium pellibus in lacunis lauant, vt auri ramenta villis pellium adhæreſcant. Hic
auri lauandi modus fuit frequens apud Colchos; vnde Poetæ de vellere aureo fabu-
landi occaſionem traxerunt: quamuis alij dixerint illud vellus aureum Iaſonis fuiſſe
Vellus aurei quid eſſet.
librum ex ouina pelle confectum, in quo exarata erat ratio, qua Halchemiæ profeſſo-
res aurum parabant, tunc temporis tantopere nominatum ob immenſam vtilitatem,
quæ inde percipiebatur. Cæteri modi lauandi, & pręparandi auri apud Agricolam
legendi ſunt.

Lib. 10. de re metal.
Ex alijs etiam rebus, præterquam ex fluentis, & mineris aurum emitur, & præpara-
tur. Primitùs ex mixtura quadam ſtudio parata ex auro aqua ſeparationis ſoluto cum
plumbo, vel pice, & arena, in hac enim mixtione aurum ſine ſuſpicione de regione
in regionem occultè deferri ſolet. Item ex auripigmento aurum elicitur, quoniam
li. 37. nat. hiſt. cap. 4.
auripigmentum vena auri inops celebratur: ideò promulgauit Plinius Caium Princi-
pem auri ſitientiſſimum iuſſiſſe magnam auripigmenti quãtitatem, propter ſimilitudi- F
nem, quam cum auro habebat, excoqui, & inde aurum puriſſimum emerſiſſe, ſed adeò
Auripigmentum ad quid.
exigui ponderis, vt Opifices damnum ſentirent. Ex lapide cyaneo, vel lazuli, vt Ara-
bes legunt, & ex cupro rubeo vngarico virtute argenti viui, aurum ſeparatur. At ex
argento id fit ope aquæ valentis in primo capite huius libri deſcriptæ, vel vi ſulphu-
ris, & antimonij, vt apud Biringutium legitur. Deinde ex alijs rebus metallicis, &
Lib 4. Pyrotech. c. 6
potiſſimum inauratis aurũ varijs artificijs extrahitur, & pręparatur, quos omnes Por-
ta in libro magiæ naturalis recitauit. Præterea Halchemiæ Profeſſores cuiuſdam
herbæ ſucco aurum produci, & præparari tradunt, quod arcanum ex quodam Ra-
Boriza ſpecies lunaria.
bino in libro manuſcripto didicerunt: herba vocatur Boriza Lunarię ſpecies, cuius
caulis eſt violaceus, & folia producit maioranæ folijs ſimilia creſcẽtia, & decreſcẽtia
ad motum Lunæ, & tota planta odorem Croci ſpirat. Succus huius plantæ ita permi-
ſcetur argento viuo, vt fiat veluti craſſamentum, quod in puluerem redactum, & æri
inſperſum illud in purum aurum cõuertit, & vncia huius pulueris ad tingendas centũ
æris vncias ſufficere perhibetur. Id autem ſi veritati appropinquaret, proculdubiò iam G
Lapis philoſophicus.
omnia metalla in aurum eſſent conuerſa. Alij Chymiſtę in hoc opere peragendo lapi-
dem philoſophicum adhibent, & quãdo optatum finem non aſſequuntur, proprium
dedecus, & detrimentum aureo mendacij velo tegere conantur, dicentes Diocletia-
num omnes de Chemia libros conquiſiuiſſe, & combuſiſſe; ne deinceps Aegyptij hac
arte opulentas ſibi ipſis compararẽt opes, quibus ſiſi aduerſus Romanos poſtea rebel-
laſſent, ſed ſatius fuiſſet, ſi hoc diſticho proprio decori conſuluiſſent.

Qui nulla monſtrat poſſe aurum perfici ab arte,
Verum theſaurum perficit arte ſua.

Itaq; aurum à terra purgatum, lotum, fuſum, & elaboratum in his operationibus flauũ,
& ſplendidum colorem amittit; propterea Opifices aliquando illud macerant ſpa-
tio diei naturalis in aqua tartari, poſtea aqua dulci abluunt, & linteo mundo abſter-
gunt; interdum cum ſale ammoniaco, ærugine, & tartaro in aceto feruefaciunt, &
quãdoq; cum ſale cõmuni tartaro, & ſulphure tandiù in aqua cõferuere permittunt,
donec colorem deperditum recuperet. Immò quando aurum eſt mollius neceſſe eſt H
illud figere, & denſare; idcircò ſtatimatq; ex chryſoplyſijs extractum eſt, aqua regia
vtuntur ex ęrugine, chalcantho, alumine, & lapide calaminari parata. His omnibus
expeditis, & præparatis aurum fundunt in virgas, quæ num aliquid argenti conti-
Auri genuini cognoſcendi modus.
neant, necne, opifices, & lapide lydio, & per acus probatorias experiuntur, quas
cuncti aurifices in ſuis officinis ſeruant: vnde vt portio metalli auro permixta, quam
Legam vocant, penitùs auferatur, nonnulli miſtura ex tartaro, & puluere laterum
vtuntur, hac miſtura fornaculam rotundam cum lateribus conſtruunt, & aurum eadẽ
miſtura tectum in illa ponunt, & ignem per diem naturalem accendunt; ſic enim alie-
num metallum, ſeu *lega* abſumitur, & aurum ad viginti quatuor Ceratia reducitur,
quę vulgo *carati* appellantur.

LOCVS.

MVLTI huic accedunt ſententiæ, quòd aurum in omni corpore ex elementis conſtante latibuletur, quare plures chymici, referente Alberto, aſſeuerantius dixerunt tria ex humano corpore, nempè oleum, vitrum, & aurum elici poſſe, & potiſſimùm cum ætate Alberti in futuris cranij humani aurum fuerit inuentum. Verùm etiamſi huic ſententiæ noſtrum addamus calculum, nihilominus in hoc non conſentiunt vniuerſi; propterea quòd montes tanquam propriæ auri ſedes ab illo amantur, & coluntur. Hinc quidam Poeta de inquiſitione auri ſic canebat.

Montes auri loca.

Scrutemur montes, atq; ima viſcera terræ.

Idcircò Leãder in ſua hiſtoria inter alpes Apenninas, & Graias, valles profundas commendabat, è quibus aurum eruitur, ſed ſiuè conualles, ſiuè montes amet, aduertẽdum eſt, aurum non in ſuperficie horum locorum, ſed in intimis terræ penetralibus reſidere: vnde ad rem canitur.

Itur in ima piæ præcordia matris, vt aurum
Euoluat ſtygio foſſor ab vſq; lacu.

Quocircà cum hoc ſit inexhauſti laboris opus, Poetæ finxerunt aurea Heſperidum poma à peruigili Dracone cuſtodiri, itaut vix Hercules illa decerpere potuerit: pariter in auro eruendo herculanas vires eſſe neceſſarias inſinuabant. Pręterquamquod apertis montium ſcrobibus, aurum poſtea in propria vena deliteſcit, quæ interdum ſaxo candido, interdum glareæ marmoreæ adhæret, veluti aurum orientale inhæret ſapphiro, & lapidi cyaneo, nec non pyriti proprio, vnde multi non modico, ſed operoſo labore aurum colligunt. Item infiniti prorſus negotij eſt aperire puteos, è quibus aurum canalitium dictum effodiunt. Et quamuis fluenta tanquam loca auri conſtituantur, vnde facilitate omnibus obuia auferatur, nihilominus illud aurum eſt modicum, & auri propria loca non ſunt, ſed omnes montes, è quibus fluenti aqua aurum ad plana loca deducitur; ideoq; attritu terrę, lapidum, & arenæ inutile ipſi adhærens conſumitur, & deinceps aquarum fluxu eluitur, & hac ratione inter arenas fluminum illa parua auri ramenta coruſcant. Hactenus de vniuerſali ſede auri dictum ſit. Si peculiaria deſideremus loca, Plinius refert aurum in India, Scythia, Hiſpania, Italia, Dalmatia, Thracia, & Aſia generari. Valeſius prædictis locis addit Pãnoniam, Bohemiam, Auſtriam, & citeriorem Germaniam.

Aurũ cui adhæreat.

Li.32.nat. hiſt.cap.4.

In lib. de ſacr. Phil. cap.40.

Cæterùm vt hæc loca, & multò plura cunctis innoteſcant, ſerie alphabetica in illis enumerandis vtemur. Itaq; Abaſſia aurum gignit, & in Aegypto, teſte Dioſcoride, terra eſt nigra cum venis auri. Aethiopia habet multas auri fodinas, ſed potiſſimùm inter delubrum Mercurij, & inſulam Meroen: immò ſcribunt Luſitani aurum præſtãtiſſimum circa Zaphalam Trogloditarum inſulam inueniri. Alti montis territorium mineris auri, & argenti eſt opulentum. America auri fodinis ſcatet, & præcipuè penes Verginiam in montibus, nec non illa regio, quam Vaſe flumen alluit, vbi plurimi pyrites inſtar auri fulgentes viſuntur. Anapaia prouincia eſt auro ditiſſima, & ex Andes montibus amnes deſcendunt auri copiam deferentes. Annebergi, & Zeblicij ſchiſtos, & granati lapides effodiuntur, in quibus aurum inuenitur. Arabia propè Abileos ingens habet auri pelagus; ideò à Propheta recitatum eſt. *Dabitur ei de auro Arabiæ*. Aracan, ſicuti, & Pegu ſunt regiones omnium rerum, & præſertim auri opulentiſſimæ. In Armenia aurũ effoditur. Arimaſpus amnis Aſiæ arenis aureis abundat, cuius Lucanus meminit. Aſturia quoq; non caret auro, cum ibi creſcat frutex aſper, & rori marino ſimilis nomine Vlex, aurum continens; tabulis enim ab aqua in mare profluenti defenditur, vt exſiccetur, nam tunc ad mentem Vincẽtij in ſpeculo naturali, vritur, & ex loto cinere aurum educitur. Demum Auguſtana caſtra, quæ hodie, ex Ortelio, Gaſtanium appellantur, in Norico locus eſt auri fodinis celeberrimus.

Loci natales auri ab A. inchoantes.

Lib.3. Pharſal.

Vlex frutex qualis.

Bacchi montem in Thracia auri nobilitate inſignem Ortelius commendat. Apud Bactros eſt fluuius nomine Theodorus aurum vehens. Aurum Beſſis accolarum

Diuus

Diuus Paulinus celebrat. Benomotappa, ex Geographia vniuerſali, eſt regnum auro abundans. In Benaco lacu ramenta inueniuntur; ideoq; carpiones ibi verſantes auro nutriri aſſeuerant. Apud Bohemos multa ſunt auri metalla, nam arenæ ramentis aureis permiſtę Pleſſę, & alijs locis ad Albim lauantur: immò, teſte Aenea Syluio, in eiuſdem regionis Luſmicio riuo grana auri magnitudine ciceris ſunt reperta, quę nulla coctione, & præparatione indiguerunt. His addit Dubrauius in Gilouenſibus Bohemiæ montibus, olim de ſilice auulſam fuiſſe auri maſſam pondo duodecim, quæ ad Regem Vincislaum delata fuit. Bononia Italiæ venis auri non caret, vt in primo capite adnotauimus, quoniam Dominicus Albanus Cauſidicus vir acri, & ſingulari ingenio clarus venas auri puriſſimi inuenit, & tẽporibus Gregorij Decimitertij Pontificis Maximi in hoc Bononienſi territorio inuentus fuit pyrites aureis punctis adeò ſplendidis micans, vt hunc lapidem auri non eſſe participem minimè dubitandum eſſet: quamobrem clariſſimum virum Vlyſſem Aldrouandum conſuluerunt, vt de hac auri vena ſuam proferret ſententiam, qui re accuratè conſiderata, ex quantitate huius lapidis lucrum fore maximũ aſſeuerauit. Sed quoniam in his regionibus operarij non ſunt veluti in Germania periti, & opus hoc eſt arduũ, & difficile propter opes, quibus indiget, & quas priuati homines non poſſunt ſuppeditare; quapropter ab hoc opere inexhauſto receſſerunt. In Boſna mons eſt niger nuncupatus, vbi, referente Botero, Turcarum Imperator infinitas auri, & argenti mineras poſſidet. Item Borneus inſula auri non eſt indiga. Brandeburgenſes Populi auri diuitias habent perinſignes. Britanniæ colles auro fertiles Strabo celebrabat; propterea Ammonius ad rem canebat.

Loci natales auri inchoãtes à B.

E

F

Auriferoſq; alto quos territat vnda Britannos.

Bremia noſtra ætate auri eſt ditiſſima. Apud Brutios in Monte *Macella* nuncupato effoditur terra minutiſſimis auri atomis radians bitumen, & ſulphur redolens, quæ ad Doctiſſimum Vlyſſem Aldrouandum Roma à Domino Henrico Vander Germano miſſa fuit, ex qua maximo ſumptu, & labore aurum puriſſimum viginti duorum ceratiorum extrahitur. Butua regio in Africa ingentem auri farraginem producit: immò iuxta has arenas locus eſt deſertus *Buro* nominatus, qui auro habet ſuppactum ſolum. G

Callaicum aurum Martialis ſummopere extollit, & Ortelius Cambalam Armeniæ maioris locum auri feracem. Cambaia auri ditiſſima in Coſmographia vniuerſali legitur. In Canadæ montibus venæ auri ſunt Peruanis minimè inferiores. Caniclu Prouincia, & Cappadocia auro non carent. Caria Prouincia, & Carmania ſuos habent fluuios aurum deferentes. Propè Cathay regnum montes Semanthini ſunt, hodie *Id'ſba* nuncupati, quos Cornelius Iudæus in Tabula Aſiæ mineris aureis affluentes celebrat. Celu inſula, ad mentem Ioannis Boteri, auri eſt copioſiſſima, & Cephala regnum, nec non Chiana inſula ei minimè cedunt. Chauilah, in ſacra Geneſi, quę apud Septuaginta interpretes, & vulgatam editionem Euilat dicitur, terram eſſe in India optimi auri feracem Veteres tradiderunt. E Cilica aurum Menander laudibus proſequitur: quocirca apud Terentium hoſpes ille Cilix aureos montes pollicetur. In Cina, referente Aluaro Ieſuita, mineræ auri edicto Regis non aperiuntur; nihilominus in alueis fluminum tanta auri quãtitas colligitur, vt Incolæ Cręſſo opulentiores euadant. In Cocimbo, & Onaiuæ multæ auri venæ eſſe perhibentur: hac de re multi fabulati ſunt, ibi multos theſauros ab Indis fuiſſe occultatos. Colchorum regio aurea dicta eſt ob vellus aureum verſibus Pöetarum tantoperè celebratum, ſed à veritate non eſt alienum Torrentes ad radicem Caucaſi montis aurum deportare, quod pellibus lana refertis excipitur. Colderanachi fluuius aliter Ederanuncupatus auri ramenta apud Francos deponit. Collao regioni aurum non deeſt, quoniam interiores templorum parietes laminis aureis teguntur. Colophonium aurum Ariſtophanes celebrauit. Cuba inſula auri copia redundat, ſed quia caret operarijs, raro, teſte Ioſepho Acoſta, hoc aurum in Hiſpaniam defertur. Currus Deorum mons eſt in Libya interiori, qui, Ortelio referente, auri fodinas regis Luſitaniæ in ſinu fouet. Curbeth locus eſt in Germania, vbi copia auri lauatur, & præparatur. Denique in Cypro penès montem Crucis effoditur terra, quæ præparata fœtum aureum edit.

Auri loca natalia à C. inchoãtia.

Prima parte relat. Cinæ cap. 3.

H

lib. 4. hiſt. Ind. c. 4.

Da-

Dabud propè Nilum auri mineris gloriatur. Daciæ regio extrema, quam Nuperi vocant Tranſyluaniam propter ingentes auri,& argenti opes ab Ortelio laudibus extollitur. Dalmatia regio Illyrica, in qua, principatu Neronis, aurifodinæ fuerunt apertæ, ob affluentiam auri exultabat, quia quinquaginta auri libras in dies effundebat. Ex Damatæ regno apud Abiſſinos magna auri portio ad regionem Pretoianis quotidie defertur, vt Sanutus in Geographia teſtificatur, cum ibi melius purgetur, & perficiatur. Datum Thraciæ vrbem aurifodinis ſuperbientem Ortelius memorat. Immò idem auctor Debis Arabiæ populis copiam auri aſſignat. Tandem Demoneſum inſulam laudat Calepinus, in qua cyanus lapis, chryſocolla,& aurum inuenitur. *Aurũ in locis inchoantibus à D.*

Geſnerus promulgat Engebergi hodie aurum effodi, cuius lapis, ſeu vena, vt plurimùm ochram habet annexam. In Eridano,ſeu Pado ramenta auri interdum viſuntur: propterea Virgilius ipſum auratum cognominat. Refert Ioannes Boterus aliquot auri venas in Etruria, & potiſſimùm Ceraunicę inueniri. Eculam regionem Ortum ſpectantem, Hebraicè Zaab nuncupatam auro puriſſimo ſe iactantem Calepinus exhibet. *Lib.4. Georg.*

Fez vrbs eſt regia, & celebris ab auro ibi reperto denominata, quod incolarum lingua *Fez* nominari Cornelius Iudęus in tabula Africæ monet. Florida opulentam auri, & argenti ſupellectilem oſtentat. Demum flumina aurifera quatuor tantùm Claudianus enumerat, nempè Sangarium, Gallum, Marſyam,& Meandrum: cum tamen noſtra ſententia amnes hac prærogatiua inſignes, ſint ferè innumeri. Præcipui tamen in India Occidentali ſunt Iaches, Iunna, Attribunius, Naibas, Duroba, & Boragua: In India Orientali Ganges, in Hiſpania Tagus; Silius tamen Italicus, præter Tagum, Durium, & Cordubam recenſet. His Nuperi Minium, & Iberum vlterioris Hiſpanię addunt. In Gallia Tarrus ſecundùm Auſonium, & Edera ſecundùm Munſterum in Geographia, in Thracia Hebrus, in Germania Rhenus, & Danubius, in Lydia Pactolus, in Gallæcia Sil, in Italia Ticinus, & Padus aurum ducunt. *Flumina aurifera quæ.*

Gallia regio eſt, cui non defuerunt auri venæ, quia montes Narbonenſes iuxta partem Pyreneo finitimam tanquam auro affluentes Strabo commendabat. Gallæciam auri mineras poſſidere indicium eſt, quoniã in ripis fluuij Sil aurum inuenitur. In Glaſco Scotiæ venas auri, & cærulei inſignes eſſe Ioannes Boterus retulit. Item in libro nauigationis Hollandorum in Indiam legimus agrum Goæ lapidoſum eſſe, & ſiccum, rubroque colore refertum, quocirca Halchemiſtæ exotici aurum effodere tentarunt, ſed Prorex ſemper vetuit, ne fama tantarum opum Accolas ad expugnandam Vrbem inuitaret. *Loca auri à litera G.*

Hircaniam magnis glebis auri micantibus gloriari ſcribit Marcellinus. Hiſpaniolam inſulam auri ditiſſimam eſſe colligimus ex Coſmographia vniuerſali; namq; dum Hiſpani Regem inſulę fugientem perſequerentur, quoniam nonnullos Hiſpanos ibi à Columbo relictos necauerat, in montem arena aurea ſparſum,& in fluuium ramenta auri vehentem inciderunt. Item Hoden regio venis auri tumida ſuperbit. *Lib.23.*

Iapan inſula, ex Paulo Veneto, inter alias inſulas auri feraciſſima eſt. Coſmographia vniuerſalis Iberiam, & Iauam maiorem inſulam auro ditiſſimam conſtituit. Icar mons eſt Scythiæ, quem à generatione auri aureum nuncupant. Indiam auri feracem non ſolum Plinius, ſed inter Nuperos Ioſephus Acoſta retulerunt; hunc Sophocles indicum aurum tanquam præſtantiſſimum extollebat; & inter recentiores Toſtatus ſcriptis mandauit Indiam totam, ſed præcipuè inſulas Chryſen, & Argyram auro redundare, quibus in locis montes auri eſſe feruntur: hac de cauſa nonnulli obſeruantes frequentiam foſſorum auri indici, illos μύρμηκας, nempè formicas appellarunt,& ob aſſiduitatem, & velocitatem in hoc opere alas habere retulerunt: hinc factus eſt fabulæ locus, à formicis alatis aurum in India erui,& cuſtodiri. Apud ciuitatem Ioumai ex parte quarta primi climatis tres ſunt montes ab Oriente Occidentem verſus,& horum medium vocant aureum, quia mineras auri complectatur. Iſabella inſula auri fragmenta exhibet, quæ imbribus à montium cacuminibus deferuntur. Iſchia eſt inſula fertiliſſima, vbi minerę auri vnà cum mineris Sulphuris anno ſexageſimo quinto poſt milleſimum, & quadringẽteſimum à Bartholomeo Perdico Genuenſi inuentæ fuerũt. Similiter Italia mineras auri nutrit, vt in primo capite huius libri recitatum eſt, ſed *littera I.* *Lib.4.hiſt. Ind.cap.4*

hodie ibi non colligitur, niſi illud modicum, quod inter arenas Ticini, & Abduæ reperitur. Iuliana tandem Regio Siciliæ venas auri, argenti, & ferri, ſed inopes habet. E

Lib.4.hiſt. Ind.cap.4. Luſitaniam antiquitùs fuiſſe auro abundantem Ioſephus Acoſta prodidit. Libya etiam commendatur propter fluuium Plutonis auriferum. In Lydia aurum ita copioſum inuenitur, vt in prouerbium abierit. LYDIA ARENA de re valdè pretioſa, & auro ornata: quapropter Statius Papinius huc alludens canebat. *littera L.*

Viue Midæ gazis, & lydo ditior auro.

Denique apud Lygios, qui Bohemis ſunt proximi, riui venis auriferis pleni obſeruantur.

Macedoniæ aurarias venas Solinus aſſignauit. Malabar regnum aurifodinis eſt refertum. Mandiuga eſt Prouincia auri ferax; ideoq; ſecundùm Boterum à mercatoribus Arabibus frequentata. Mariſſa fluuius olim Hebrus nuncupatus, vt annotauit Bellonius, aurum cum arenis ducit: Quamobrem Accolæ huius non ignari, vt ipſe refert, æſtate quando fluminis alueus eſt exiguus, magnos arenæ aceruos cumulant, vt commodiori tempore grana auri abluendo arenas ſeparent. Inſulæ Sanctæ Marthæ auri opes abundè ſuppetunt. Matucca Regio Imperij Benomotappa montibus eſt vallata, in quibus aurum generatur. Menamcambi populi auro affluentes, & duæ aliæ inſulę nomen auri habentes à Botero memorantur. Meroe Nili inſula colitur à Paſtoribus, & ab Agricolis, qui auri metalla poſſident. In territorio Meſſinæ Sicilię mineræ ſunt auri, ſed inopes. Mindanao Terra quædam in inſula Mauri venarum auri ferax eſſe dicitur. Mina propè Meleghetam locus eſt ab auro ibi generato ita nominatus: hac de re Liuius Sanutus in Geographia retulit ad auri tutelam ibi ædificatū fuiſſe oppidum, quod Mina cognominatur. At Cornelius Iudæus in tabula Africæ ſcripſit hunc locum Minam fuiſſe indigitatum, quaſi mineram, ſic ab Hiſpanis dictam propter aurū quod inde effoditur; hæc enim auri vena anno ſalutis ſeptuageſimo primo poſt milleſimum, & quadringenteſimum aperta fuit. Mocambeque iuſula ad finem Melindę ſita, vt recitat Ioannes Hugo, auro puriſſima ſcatet. In Moluccarum inſularum arena aurum colligitur, cuius tres maſſas orbiculares Georgio Saxonū Duci Carolus Quintus dono miſit. Monoemugi, iuxtà mentem Boteri, multas auri venas in confinio primi lacus poſſidet. Demum Mulubamba regio multas aurifodinarum opes oſtentat. *Lib.1.Obſer. ca.63.* *litter. M.* F *Tabul. 1. Orb. terr.* G

In Nicaragna mons eſt, *Maſſaia* nuncupatus, qui, è duabus cauernis flammas adeò limpidas eructat, vt multi à materia aurea illas prodire crediderint: quocirca ad hauriendum inde aurum nonnulli ahenum longæ catenæ appenſum in mōtis hiatus dimiſerunt, ſed, vt ſcribit Boterus, vas cum portione catenæ fuſum eſt. In Normandia noſtra ætate aurum reperitur. Noricum eſt locus auri, vt ſcribit Polybius, vbi partim purum, & partim excoquendum inuenitur. *littera N.*

Onaiue, & Cocimbo aurimetallis abundant, vt ſuperius manifeſtauimus. Ophiræ regioni opes auri affatim ſuppetunt; hinc nonnulli eam vocant auream Cherſoneſum: Ortelius tamen hanc inſulam, vel peninſulam auream cognominat. At Ormuz inſulam Teuetus ſcribit propter auri abundantiam à Luſitanis hoc nomine fuiſſe inſignitam. *littera O.*

Pactoli amnis arena aurea in fortunatum ſinum defertur: quamobrem à Tibullo tanquam fluuius aurifer celebratur. Panama Regio ad aurum congerendum certatim omnes inuitat, quoniam panamium aurum hodie in Europa tanquam præſtantiſſimū probatur. Pannonia citerior mineris auri argentoſi ſcatet, quia colorem argenti præ ſe ferat, cuius vena modò in pyrite ferri, modò in ſaxo proprio inuenitur. Paradiſus Mahometi eſt quidam locus apud Geographos, in quo auri quædam minera reperitur. Parię regioni tanquam aurifodinarum diuiti homines inſidiantur, ſed Incolæ interrogati, vbi aurum deliteſcat, digito indicant proximos montes, ad quos ob multitudinem Ferarū, & Canibales anthropophagos difficilis eſt acceſſus. Pegu regnum eſt totius Indię maioris celeberrimū, cuius Dominus vocatur Rex alborum Elephātorum, & ingenti auri copia pollet. Perſidem auri fuiſſe feracem ex hiſtorijs collegimus, quæ narrant, direpta illa regione, tantam auri quantitatem à Rege fuiſſe inuentam, vt mulorum triginta millia vix illam conueherēt. Peruana Regio, præ cæteris totius terrarum orbis regionibus, vt Boterus refert, auro eſt opulenta; propterea Hiſpani ibi verſantes ob copiam auri, & inopiam ferri, arma tam in perniciem, quàm *littera P.* H

Arma ex auro Fabricata.

in tutelam ex auro ſolido fabricata ſibi compararunt : immò in locis aliquibus peruanis, igne ex ſtercore pecudum accenſo aurum funditur. Phœnicum arua Silius deſcribit aurifera . Pieria mons eſt, quem olim coluit Orpheus, Pangeus tunc nominatus, hodie,Bellonio referente, Malacca, & Caſtagna vocitatur; propè hunc montem auri, & argenti metalla aperta ſunt , quæ in magno pretio habentur . Pithecuſę inſulæ iuxta Campaniam metalla auraria Strabo aſſignauit. Pæoniæ agri poſt diuturnos imbres aurum effundunt.Polonia auri fodinis non caret . Potoſi eſt regio Peruana, in qua die vigeſima prima Aprilis , anno ſalutis quadrageſimo quinto poſt milleſimum, & quingenteſimum multæ aurifodinæ recluſæ ſunt . Deniq; Boterus Punam inſulam auri ditiſſimam conſtituit.

Quito Prouincia iuxta mentem Boteri auri mineras habet.

littera T.

Sabeos Arabiæ populos auri ditiſſimos prædicat Plinius. Sacer mons, ex Ortelio, eſt in Hiſpania , vbi aurum beneficio fulguris detegitur. Saxoniæ Principes auri metalla ditarunt. Saxoferrati fluuius quidam Maurena nominatur corrupta voce quaſi Aurena ob aurum eius arenis permixtum.Propè Schlota oppidum effoditur purum aurum,cuius grana quandoq;ad magnitudinem nucis auellanæ accedunt.De Scotiæ regno Hector Boethius ſcribit aurifodinas regnante Iacobo quarto fuiſſe apertas; præterquamquod ibi eſt mons *Downdor* cognominatus , quaſi aureus, nam aurum ibi deliteſcere arbitrantur.Selebi inſulæ ab Anthropophagis habitatę ſunt auri opulentia inſignes.Siciliam mineris auri prægnantem pronunciat Facellus in hiſtoria regionis; proptereaquod pecudes in monte *Modonia* dicto paſcentes, & viuę , & mortuæ dentes auri coloris habeant . Syderocapſa pagus,atteſtante Bellonio , auri metallis ſcatet; qua de re Antiquis, ob auri copiam , chryſites dicebatur , & huius pagi opes Turcarum Imperatori maximo ſunt emolumento. Siphnorum inſula, vt recitat Pauſanias,auri prouentu erat abundans, cuius decima pars Apollini offerebatur,ſed poſtea quàm huius religionis fuerunt obliti,auri fodinæ alluuie ma is prorſus ſunt abolitæ.Sophala eſt regnum,cuius mult Prouinciæ auri ſunt feraces,hinc multi coniectarunt hanc eſſe regionem,ex qua Salomon,& cæteri Reges Hæbrei tantam auri quantitatem coegerunt; nam in ſacris Biblijs ſcribitur Ophir , & Septuaginta Interpretes legunt Sapheiram, quæ vox Sophale admodum affinis eſſe videtur . Demùm in Sypiride apud Cambala auri metalla effodiuntur.

lib. 1. Obſer. cap. 49

Ophir.

littera T.

Temeſam vrbem in agro Brutio ab Auſonijs conditam olim aurifodinis inſignem Calepinus conſtituit.Terra Tumanama in quodam monte grana auri,inſtar lenticulæ producit . In Thracia , apud Strymonem fluuium Metallici è Lydia pulſi aurum foderunt , & ibi aurum propè montem Pangæum inuentum apud Dionem in magno fuit prètio. Ticinus amnis , vt ſuperius retulimus , in citeriore Gallia,qui agrum Nouarienſem ab Inſubribus ſeparat,auri ramenta ducit, quæ ab aſſiduis operarijs hodie colliguntur. Toloſa Galliæ ciuitas olim auro redundauit,quam cum Q. Cepio Conſul diripuiſſet , quiſquis ex illa direptione , teſte Gellio, aurum attigit, miſerè perijt: hinc ortum eſt illud adagium in calamitoſos. *Aurum habere Toloſanum.* Hodie licèt auro careat,ei tamen opulenta doctrinæ ſupellex auro pretioſior non deeſt,cum viros nutriat acerrimo labore ad litterarū ſtudia incumbentes,qui in primis litterarij theatri ſubſelijs collocari promerentur; vnde prodijt ad nos Nellanus Glacan Tirconallienſis Hibernus Regis Chriſtianiſs. in illa Vniuerſitate Toloſana Conſiliarius,& profeſſor Medicus , litterarum omnium eminentiſſima cognitione nobilis, qui hodie in Eminenti Archigymnaſij Bononienſis Cathedra Medicam facultatem ſumma cum laude profitetur . Topira Prouincia apud Indos tantam auri habet opulentiam , vt vaſa , quæ apud nos ſunt figulina , ibi aurea fabre fiant : immò Franciſcus Vaſquez apud Ramuſium ſcripſit tegulas domorum illius regionis partim aureas , partim argēteas eſſe . Tranſyluania tandem auri eſſe feracem Coſmographia vniuerſalis euulgat.

Aurū Toloſanum quid.

Tom. 3.

littera V.

Vngaria Boterus commendat tanquam vi auri affluentem , præterquamquòd habet multos amnes auri grana ducentes.

littera Z

Zafala inſula multis ornatur montibus auro refertis, quod poſtea, vt habetur in Coſmographia vniuerſali partim in Perſiam , partim in alias regiones nauibus onuſtis deportatur. Zebut inſula, Hiſpanorum ope, venas auri recluſit . Zeilan inſulam, quam nonnulli Taprobanā vocant, aurifera eſt. Ad finē Zunæ incolas auri piſcatores

E Fran-

Franciſcus Lopez appellat, quoniam, in abundantia imbrium, retia in flumine tendunt, & auri grana perfectiſſimi colligunt. E

DENOMINATA.

IAM cunctis liquidò conſtare opinamur res quantò fuerint nobiliores, & præſtantiores, tantò plures ab illis denominari: aurum enim cum inter metalla primas teneat, ſuum nomen aureum aliquibus animantibus, vegetabilibus, lapidibus, & multis alijs rebus communicauit, de quibus ſigillatim in hac rubrica ſermo habendus eſt. Primò ab animantibus nobilioribus inchoantes pronunciamus cum Baronio Auream fuiſſe nomen proprium virginis, & martyris Cordubenſis. Chryſanthius fuit Philoſophus Magiæ peritiſſimus, Chryſippus Apollinis filius, & Chryſaor Neptuni. Item Chryſaſorius vir Romanus; alioquin χρυσαὼρ enſem aurum geſtantem ſignificat. Cryſis, vt notat Rhodiginus, fuit Sacerdos apud Argos. Chryſaphius Eunuchus, qui ſæuit in Orthodoxos. Item Cryſogonus quidã modulator, teſte Rhodigino, F qui vocem tam adæquatè cum remigum manibus cõiungebat, vt iucundam audientibus redderet harmoniã. Saturnus vocatus fuit aureus fortaſſis, quia ſeculo aureo dominabatur. Venus etiam aurea ab interprete Homeri fuit cognominata, fortè propter pulchritudinem; cum ratione prꝍſtantiæ metalli, quicquid pulchrum, & præſtans eſt dicatur aureum: quamuis aliqui crediderint Venerem ab Heſiodo vocatam fuiſſe auream, quoniam auro delectetur, iuxtà hæc carmina.

Nomina virorum aurea.

Li. 5. lect. antiq. c. 6.

Li. 9. lect. antiq. c. 10

Heſiodus pulchrè, quòd ſit Venus aurea, luſit
Et peream, ſi quid rectius eſſe poteſt.
Nunc auro ſolo quia conciliantur amores.

Neſcimus an hac, vel alia cauſa motus Baptiſta Pius Cupidinem aureum appellauerit, fortaſſis à capite capillis aureis decorato; cũ multæ ſint in homine partes, quæ ab auro denominantur. In primis caput dicitur auricomum, & capilli vocantur aureoli, quoniam auri colorem æmulentur: iuxta illud carmen.

Capilli aurei.

Aureoli vt ludunt per lactea colla capilli. G

Hinc χρυσοκόμης, nempè auricomus vocatur, qui coma aurea caput habet ornatum: hac de re Chryſocomus fuit Apollinis epitheton. Cicero quoq; barbam auream indigitauit, quæ auro aſſimilatur. χρυσωπός exponitur aureum vultum habens, &, vt noſtra fert ſententia, de homine icteritia laborante dici poteſt, quam affectionem Medici ab aureo colore Auraginem vocitant, & tandem χρυσίον apud Heſychium puerorum pudendum dicitur. Præterea multi viri ab auro fuerunt cognominati: Chryſoſtomus enim cognomen fuit Diui Ioannis Antiocheni ſcriptoris Eccleſiaſtici, qui ob eloquẽtiæ ſuauitatẽ hoc cognomen ſibi vindicauit, cũ hoc vocabulo os aureum ſignificetur. χρύσασπις vocatur, qui aureum clypeum geſtat: quaproter Chryſaſpides ſimili clypeo muniti milites vocati fuerunt. χρυσοβέλεμνος dicitur aureis inſtructus ſagittis; ideoq; epithetõ Apollini conueniens eſſe ferebatur: ſicuti χρυσοπέδιλος habens calceos aureos apud Homerũ erat epitheton Iunonis. χρυσοστέφανος nũcupatur vir corona aurea redimitus, & χρυσοδακτύλιος aurum geſtans annulum. χρυσοφύλαξ Euripidi dicitur, qui aurum cuſtodit, & aſſeruat φιλόχρυσος auri amans πάχρυσος auro abundans, & H ἄχρυσος auro carens. Halchemiſtæ ab aliquibus vocantur χρυσοδαπανηροί, nimirum auriperdæ, cum, ad aurum producendum, aurum conſumant. D. Paulinus Nolæ Epiſcopus foſſores auri ad Danubium aurilegulos appellauit. Cryſoplytas cognominat Budeus illos artifices, qui in officinis arenas lauando, aurum ſeparant. Alioquin aurifex, vel faber aurarius Græcis χρυσοποιὸς, vel χρυσουργός nominatur, & χρυσαμοιβὴς nũmularius, qui aurum alio metallo permutat.

Lib. 3. de Nat. Deor.

Barba aurea.

Halchemiæ profeſſoris nomẽ.

Inſuper non deſunt Beſtiæ, quarum aliæ nomen, aliæ cognomen ab auro deduxerunt. Apud Ariſtotelem eſt quædam auis vocata χρυσόμιτρος, quaſi auream habens mitram. Aurata eſt piſcis ab aureis ſupercilijs ita cognominata, quá Græci Chryſophrin indigitarunt. χρυσόλοπος eſt animãs aureis intectus ſquamis, & χρυσολοφοι apud Heſychium ſunt quidam Dracones aureã criſtã gerentes. Chryſalis nomen eſt inſecti apud Ariſtotelem, quod Theodorus Gaza Aureolã vel Aureliam vertit; Erucæ ſpecies eſſe perhibetur ex rore naſcens, quæ rupto cui includebatur cortice, papilio euadit. Chryme-

Lib. 8 hiſt. anim. c. 3.

Li. 5 hiſt. ani. c. 19.

Animantes ab auro denominata.

Melanthion habetur in comedia Ariſtophanis,cui titulus eſt Spheces;interpres autem narrat eſſe paruulum animal aurei coloris æmulans ſimilitudinem canthari; ſicq; fortaſſis erit ille Scarabeus coloris aurei, qui ab Heſychio χρυσοκάνθαρος appellatur.Præter hæc, multa ab animalibus prodeuntia dicuntur aurea, vt χρυσᾶ ὠῶν, nempè lutea, vel vitelli ouorum,cum auri colorem referant: ſimiliter mel aliquando aureum à Poetis,propter colorem, fuit nuncupatum.

Plantæ ab auro cognominatæ.

Sin ad vegetabilia mentem conuertamus, multas obſeruabimus plantas,fructus, & ligna, quæ vel propter colorem floris,vel ſeminis,vel etiam ab effectu aurea denominantur. In primis apud Botanicos habetur Eliochryſum, ἑλιόχρυσος etiã dicitur apud Theocritum, quia flores aurei coloris proferat, Theodorus Gaza Aureliam vertit. Chryſanthemum, cuius multæ monſtrantur ſpecies,ob luteum colorem in flore refulgentem, ita nominatur, hanc etiam ob cauſam Linaria apud Tabernemontanum dicitur aurea, & Virga aurea apud Villanouanum propter figuram plantæ, & colorem floris;item Saxifragia rotundi folia aurea Lichenis facie apud Lobellium. Herba aurea Narbonenſium apud Petrum Pennam vulgò italico *Dorea* à flore aurei coloris, & Chryſea fortè à Græcis cognominatur. Chryſopolis inter antiquas Dioſcoridis nomenclaturas Parthenium deſignat, cuius floris diſcus aureus à circumdantibus albis folijs exornatur. Chryſocome, aliter Chryſitis, nomen eſt multis conueniens plantis, quæ comantes auri fulgore corymbos proferunt. Gramen aureum apud Dalechampium illud eſt, quod paniculam pendulam, & auream producit. Præterea ſunt quædam plantæ, quarum pars tantummodo floris colore aureo decoratur, vt lilijs, & roſis contingit, in quibus filamenta aurea conſpiciuntur: ideo canebat quidam de lilijs.

Aureaq; Heſperijs radiarint lilia campis.

Lib.6.cap. 8.

Niſi auctor de lilijs croceo colore tinctis verba fecerit: alioquin hæc aurea filamenta in roſis apparent,& propterea auricomæ dicuntur,quamuis propriè Roſa aurea vocetur illa, quam Summus Pontifex Reginis donandam conſecrat: quocirca Turſelius in hiſtoria Lauretana habet hæc verba. *Gregorius XIII. roſam auream Lauretanæ Virgini tanquam Reginæ Cœleſtium, & Mortalium miſit.* A ſemine quoq;aureo multæ plantæ nomenclaturam ſumpſerunt, vt Chryſoſpermon herba,quæ notiori nomine Semperuiuum maius appellatur,cum ſemen coloris aurei proferat. Alioquin Chryſothales eſt alia Semperuiui ſpecies,quæ florem aureum ſpargit. Item Chryſogonum apud

Lib.4.cap. 46.

Li.26.nat. hiſt.cap.9.

Dioſcoridem eſt planta cum flore Verbaſci coronarij, quæ ab aureo ſeminis colore nomen accepit.At Chryſippea apud Plinium non ab auro, ſed à Chryſippo inuentore fuit denominata,hanc multi Botanici Scrophulariã eſſe arbitrantur. Ab effectu nõnullæ plantæ aureum nomen ſunt adeptæ,vt Chryſolachanum,quaſi olus aureum: eſt enim quædam Atriplicis ſpecies, cui ob excellentes, & præſtantes vires Dodoneus hoc nomen inditum fuiſſe fatetur. Plutarchus quoq; meminit cuiuſdam plantæ nomine Chryſopolæ,qua non aliter ac Lydio lapide aurum examinatur;namq;folia auro contacta ſi inaurentur, aurum purũ, & genuinum, ſin ſecus vitioſum, & improbum indicant.

Plantis aurũ examinatur.

Deniq; apud Botanicos herba inaurans poteſt vocari Liguſtrum, cum Alpinus vir eruditus hanc ab Aegyptijs *Elhanne* nominari, & Alcannam Auicennæ, & Serapionis eſſe voluerit, immò addit puluerem ex huius plantæ folijs parari, quem Aegyptij *Archenda* nuncupant, quo mulieres illius regionis manus, & pedes, ornatus gratia, colore aureo tingunt: cum hic puluis ſimplici permixtus aquæ,colore n... aureũ ei conciliet: ſimiliter à Mauris radicibus Alcannæ capillos inaurari Auicennas teſtabatur. Demum nonnulli etiã fructus colorem auri, & nomen ſortiti ſunt. Chryſobalanus eſt quędam glãdis ſpecies coloris aurei apud Galenum. Chryſocarpos vocatur planta fructum aureum producens:propterea Plinius Chryſocarpon quamdã Hederæ ſpeciem acinos aurei coloris proferentem indigitauit. Mala quędam ex genere cydoniorum chryſomela ab aureo colore nuncupantur, quoniam Columella tres cydoniorum ſpecies, nempe ſtruthia, muſtea,& chryſomela conſtituit, quamuis Virgilius horum malorum genus arbori ſylueſtri attribuat, dum inquit.

Lib. 8. de comp. med ſec. loc.

Lib. 5. de Agric. ca. 10.

Quod potui puero ſylueſtri ex arbore lecta
Aurea mala decem miſi, cras altera mittam.

Non deſunt tamen, qui Mala etiam Armeniaca propter colorem, aurea vocitent.

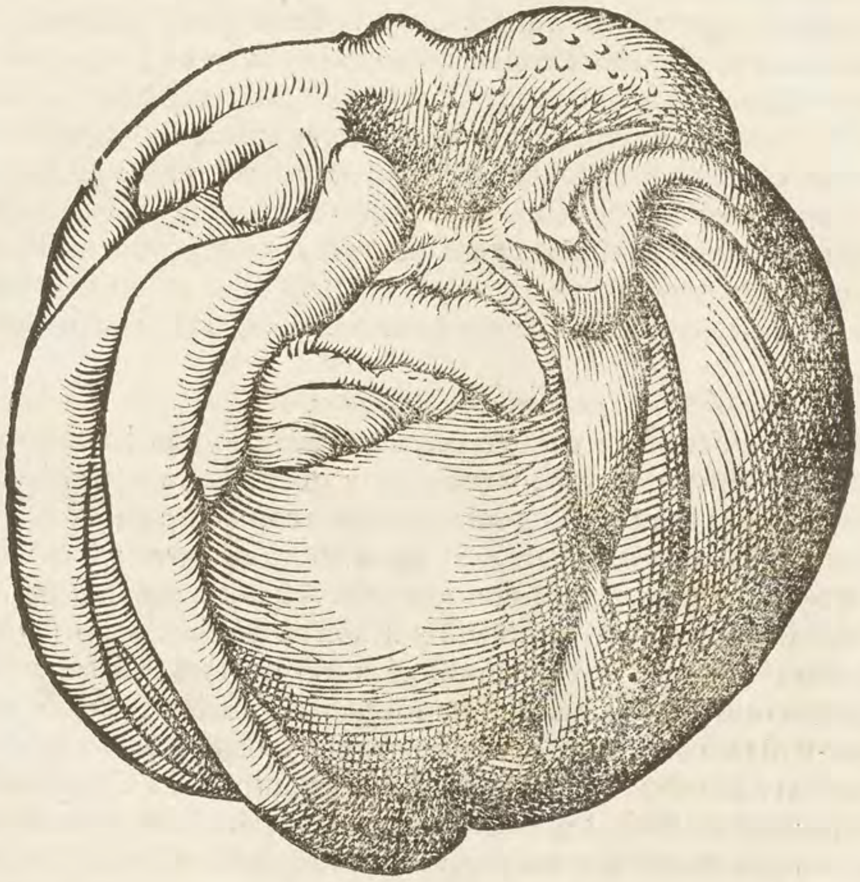
Chryſoxilon, referente Rhodigino, in græcis commentarijs eſt lignum flaui coloris, quo lanæ, & capilli olim inficiebantur. E

Hoc in loco curioſis rerum naturalium Diſquiſitoribus conſpiciendam proponimus aliam Cryſomali ſpeciem, quam Auctores non memorarunt, quoniam Natura ludens illam in ſaxo effigiauit, quæ ratione figuræ, & coloris apprimè Malum Cydonium aurei coloris æmulatur, & propterea Cydonites, ſeu potius Cryſomelites appellari poterit. In eadem tabella Lector conſpicabitur Cucurbitam à natura pariter in lapide elaboratam eiuſdem cum ſuperiori coloris; quocirca meritò Chryſocolocynthites nominabitur.

li.18.lect. hiſt.ca.10

CHRYSOMELITES.

F

G

Chryſocolocynthites.

H

lam

Iam accedendum eſt ad nonnullos lapides, quos ab auro Auctores denominarunt. Legitur apud Plinium Cryſophis gemma, ſed apud Geſnerum rectius ſcribitur χρυσοφαὴς, quaſi gemma ſplendens inſtar auri: eſt etiam ſuccini, ſeu electri epitheton apud Dionyſium Afrum. Sapphirus regia χρυσοστιγὴ Epiphanio nominatur: immò idem Auctor Cryſolithon, & Chryſophilon appellari tradit, quia ſit gemma punctis aureis interſtincta: quare hoc etiam nomine gaudere deberet Corallachates, cum inſtar huius ſapphiri guttis aureis à Plinio diſtinguatur. Sequuntur aliæ gemmæ, quę ab auro nomen habent. Plinius duas Topatij ſpecies conſtituit, quarum alteram Praſſoidem, alteram Cryſopteron ſimilem Chryſopraſſo appellauit; harum altera ad fulgorem auri; altera ad pallidiorem colorem inclinat; & quamuis Chryſopteros aureas habens alas exponatur, nihilominus apud Plinium Topatij ſpecies deſignatur. An ſit Chryſolampis Topatius die pallidi, & noctu ignei coloris, eſt diligenter conſiderandum, cum alijs auctoribus Chryſolampis gemma Aethiopiæ, inſtar auri refulgẽs, eſſe perhibeatur. Amplius quędam gemma eſt in colore ad aurum vergens, quę Græcis Chryſolithos dicitur, cuius nonnullas ſpecies aſſignat Plinius: nam quę melleo, & aureo colore coruſcant, mellichryſos appellat, & quæ candida vena exornantur, leucochryſos nominat. Chryſopilon Ludouicus Dulcis memorat, & Berylli ſpeciem eſſe ſtatuit. Plinius verò, cum de Beryllis egiſſet, ſtatim addit his proximos eſſe Cryſoberyllos, qui ſunt pallidiores, & auri colorem præſeferunt. Chryſopagion, ſecundum mentem Alberti, defertur ex Aethiopia, ſed eſt gemma nobis ignota, niſi corrupto vocabulo Chryſopation intelligerę voluerit. Eſt etiam Chryſantherinus, ex ſententia Ludouici Dulcis, gemma fragilis, quæ puerorum collo alligata, dentitionẽ abſq; dolore iuuat.

l. 37. nat. hiſt. ca. 10

li. 37. nat. hiſt. cap. 8.

Gemmæ ab auro denominatæ.

li. 37. c. 9.

A gẽmis ad cęteros lapides ab auro nomen habentes ſi conuertatur ſermo, inuenimus Græcos vocantes lapidem Lydium, ſeu coticulam chryſitida, quo lapide tanquam trutina aurum exploratur. Chryſites etiam aliquibus eſt lapis armatura aurei coloris obductus, & à Plinio commendatur ſimilis Oſtreæ Atticæ, ſed Geſnerus rectius legit ochrę, nam hæc Attica probatur; & auro aſſimilatur. Duplex genus pyritum in Cypro inueniri referunt, quorum alterum argentei, alterum eſt aurei coloris, quod Chryſopyrites nominatur. Ammochryſos, ex ſententia Plinij, eſt gemma, in qua aurum arenis permixtum apparet, ſed reuera Ammochryſos, ſeu chryſammos, vtroque enim modo pronunciari poteſt, eſt lapis ammonites, qui facilè in arenas aurei coloris ſoluitur, quę poſtea in litteris manuſcriptis exſiccandis adhibetur; his enim nominibus, vt plurimum talis arena ſignificatur; quandoquidem arena illa amnium auriferorum cum granis auri permixta ἄμμος χρυσῖτις appellatur. Itaq; lapidis arenarij hoc in loco multas icones exhibemus, qui poſtmodum ratione figuræ, & ratione materiæ diſcriminantur, & ab auro propter colorem arenarum denominantur. Huius igitur lapidis vna monſtratur ſpecies, quæ Ammonis cornu dicitur, proptereaquòd cum Bacchus, ex ſententia Seruij in Virgilium, vnà cum exercitu Indiam peteret, in arenis Libyæ ſiti ſtimulatus, Iouis auxilium implorauit, & illicò viſus Aries illum ad fontem duxit, vbi in monumentum tanti beneficij, ſimulacrum Iouis cum capite arietino fabricatum eſt, & Iupiter Ammon ab arena cognominatus, cum ἄμμος arenam ſignificet. Quamobrem rerum naturalium Obſeruatores lapides ex arena à natura confictos in modum arietini cornu, cornu Ammonis indigitarunt. Hi autem lapides ſicuti, & alij alterius generis aliquando materia quadam armantur, quæ interdum ad colorem ferreum, aliquando ad colorem plumbeum, vel aureum vergit. Vidimus genus oſtrei petrificati cum armatura coloris aurei, cuius iconem damus. Cęteri lapides hic delineati ſunt chryſammonites varijs figuris inter ſe diſtincti, quemadmodum ſtudioſus Lector poterit contemplari.

Lapides alij ab auro dicti.

li. 27. hiſt. nat. ca. 11

lib. 4. Aeneid.

Chryſammonites duplex.

Chryſammonites foliaceus.

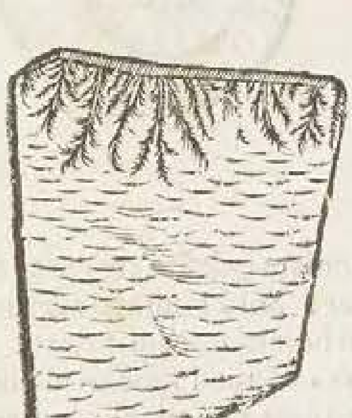

Oſtracites Chryſoplites.

Chryſammonites dendrites cum in eo arbuſculæ à Natura formatę appareant.

Chryſammonites albicans numero 1. & 2.

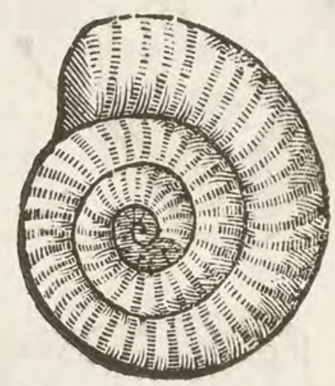
1

2

3

Chryſammonites, & a figura Ammonis cornu num. 3.

Cæleſtia, & Elemẽta dicuntur aurea

Magna admiratione tenemur, quoniam cæleſtia corpora, & etiam elementa ab auro nomen ſumere non dedignantur. Sol à Pontano aureus fuit appellatus, fortaſſis quia Oriens auroram, nimirum horam auream pariat. Luna ab aureo curru χρυσάρματος & ab aurea colo χρυσηλάκατος apud Pindarum nominatur. Aſtra quoq; à colore ſplendido quem diffundunt, aurea à Poetis nuncupantur. Item elementa aureo nomine gaudere dicuntur. Primò dum aerem, ſole oriente, aureum dicimus. Refertur ab Agathocle apud Perſas fuiſſe aquam cognomento auream, quam Rex tantummodo, & filius natu maior potabant, cæteris verò ex illa bibere, fuiſſe capitale. At aqua chryſulca traditur à Budeo eſſe illa, in qua res inauratę ita lauantur, vt nihil auri depereat. Pariter quædam aquæ thermales aureæ ſunt appellatæ, quales Viterbienſes, quoniam ſingulari aliqua dote, & prærogatiua ſint refertæ, & in omnibus affectibus vtiles inueniantur: hæ licet aureum colorem ab imò aluei repræſentent; nihilominus non ſunt auriferæ, cum ab aere, & ſulphure ſimilem colorem adipiſcantur. Sunt quidem aliæ thermales aquæ, vt Fabarienſes, quæ merito aureę nuncupari poſſunt; cum ſuccum aureum à natura nondum concretum recipiant. Inter elemẽta Terra ab auri nomine non eſt immunis; quoniam Chryſitis, nempe aureola dicitur illa terra, in qua ramenta auri reperiuntur, & χρυσοχαιος auream terram habens.

Aquæ thermales

Metallica.

Quid plura? ab auro multa metallica denominari comperimus: quandoquidem Chry-

A Chryſoma Græcis eſt aurum elaboratum, θεδόχρυσος aurum fictitium, χρυσύδιον aurulum, ideſt modicum auri. Electrum dicitur χρυσοφόρον apud Dioſcoridem, & apud Alios Chryſelectrum vocatur; quoniam colorem auri gerat. Chryſocolla exponitur gluten auri, quo aurifices in auro agglutinando vtuntur: eſt enim miſtura ex auro, argento, & ære compoſita, quæ citiùs quam aurum funditur. Item Chryſocolla apud Atheneum eſt quoddam edulij genus ex ſemine lini, & melle compoſitum, fortaſſis ita vocatum, quoniam aureum colorem referat. Auripigmentum eſt coloris genus, quod Pictores ad aureum colorem ſimulandum fęliciter adhibent. Circa aurichalcũ fuit opinio Feſti hoc ex colore auri, & ære nomen traxiſſe, cum tamen ſit ęs auri colorem ęmulans, & etiam ſi re uera color auri ab hoc metallo repręſentetur; attamen Græcis ὀρείχαλκοι ſcribitur. Item nonnulla inſtrumenta ab auro nomen habuerunt, vt Chryſendeta apud Martialem Lances auro litę, Auramentum apud Plinium eſt inſtrumentum, quod vel ad effodiendum, vel ad purgandum aurum idoneum eſſe videtur, & apud Græcos Τριψίχρυσος eſt lima aurum atterens, & χρυσινος dicitur aureus, ſimiliter nummus aureus exponitur.

lib. 3. Dipnoſoph.

Inſuper nonnullæ Vrbes, aliqua loca, & variæ regiones ab auro denominantur. Primùm, apud Lexicographos Geographiæ, Aureatum eſt Vrbs Germaniæ ſub Archiepiſcopo Moguntino, Chryſopolis eſt Vrbs Macedoniæ, & alia eiuſdem nominis in Celeſyria. Pariter apud Plinium Chryſopolis eſt oppidum Bithyniæ propè Chalcedonem ita cognominatum non ab auro, ſed quoniam ibi tributum colligebatur. Chryſe fuit oppidum Phrygię minoris, & Chryſoceras ſuburbium Byzãtij, vbi omnes Chriſti fideles habitant. In Corſica, vt legitur in Coſmographia vniuerſali, eſt campus cognomento aureus, non quia producat aurum, ſed quoniam ſit omnium rerum fertiliſſimus: hac de re pluuia aurea interdum vocatur illa, quę aruis magnam affert vtilitatem. Mõs aureus in regno Scotiæ ab Hectore Boethio ponitur. Boccacius ſcribens de mari, penes Promontorium Thamnia nuncupatum, Inſulam dictã Chryſeam eſſe diuulgauit, quia ſolum habeat aureum. Deinde Chryſas eſt fluuius Siciliæ, & Chryſorrhoas amnis Syriæ per Damaſcum fluens, Chryſius flumen Datiæ per Tranſyluaniam tranſiens; Item eiuſdem nominis alter eſt in Hiſpania Tarraconenſi. Apud Atlantem montem fluit aqua, ex Liuio Sanuto, quæ riuus auri nominatur. Fons eſt in India, qui aureus dicitur; cum inde aurum exhauriatur. Similiter cognominari poſſet fons aureus ille in Charinenſi agro Hiſpaniæ ſitus, qui, teſte Plinio, omnes piſces ibi verſantes coloris aurei oſtendit; cum tamen extra illam aquam cæteris minimè ſint diſſimiles. Nonnulla quoq; ædificia aurea ob excellentiam ſunt nũcupata. Memorat Baronius inter alias Eccleſias, quas Conſtantinus Imperator in Oriente extruxit, Baſilicam Antiochenam excelluiſſe; propterea illam Dominicum aureum vocarunt, cui acceſſit, ob vaſa ex auro fabrefacta, effuſa Imperatoris munificentia. Ex eodem Auctore quoddam Aureæ petræ monaſterium in finibus Ponti, & Paphlagoniæ erat ſitum, & eodem referente, Aurea porta erat Conſtantinopoli officina auraria Græcis χρυσία vocatur, & χρυσοπλύσιον illa, in qua aurum lauatur, χρυσοχοεῖον ea, in qua aurum funditur, quaſi Aurifuſorium, & χρυσωρυχεῖο aurifodina, vnde χρυσωρύχος auri foſſor appellatur.

Loca varia ab auri nominata.

In Geogr.

lib. 2. hiſt. nat. c 103.

In Annal. Eccleſ. anno Chriſti 326.

Poſtremò multa alia ſunt, quæ nomen ab auro deſumunt, quæ partim aliquam cum auro, & partim nullam cum eo affinitatem habent. Prima facie Inauratores ſe ſe offerunt, qui inaurant, nempè auro aliquid tegunt: hinc Græcis χρύσωσι auratura dicitur, χρυσοβαφὴς aureo colore tinctus, χρυσοδαίδαλος auro variegatus, χρυσαυγὴς inſtar auri fulgens, Chryſopaſtus auro aſperſus. Latini vocant auratum, quod eſt auro tectum, auroſum, quod in ſe aurum continet, aureum ex auro confectum, & aurarium, quod ad aurum ſpectat: hinc aureſcere apud Varronem dicitur, quod auro ſimile euadit. Chryſopæia eſt auri confectio, quamobrem in libris Chymiſtarum finem operis Chryſopæiam, & Argyropæiam eſſe legimus. At Chryſargyrum, nempè Aurargentũ, iuxta ſententiam Baronij, erat tributum à Conſtantino negotiatoribus impoſitũ, quod ſummam auri, & argenti pendebat. Eſt etiam apud Aſtronomos numerus, qui vocatur aureus curſum viæ lunaris metiens, ità appellatus, quoniã olim apud Athenienſes litteris aureis notabatur. Meſſem auream nõnulli Curiam, & Tribunal indigitarunt, vbi iudices loco tritici aurum metunt, ideò Plutarchus de Stratocle,

In Annal. Eccleſ. anno Chriſti 330.

Numerus aureus cur ſic dictus.

In Polit.

tocle, & Democlide impijs Iudicibus verba faciens ſcripſit, quòd ipſi interdum ſe ſe E
mutuò ad meſſem auream inuitabant: ſic enim Curiam,& Tribunal vocitabant.Quæ cum auro nullam habent affinitatem, ſunt v. g. eloquentia, quam Nicephorus ſac aureum nominauit, item pax aurea, quæ fortè dicta eſt à valore, cum auro ſit æquiparanda. Ad finem ætas & ſecula dicta ſunt aurea, & potiſſimùm regnante Saturno, non quia tunc etiam aurum regnaret, ſed quoniam illa ætas eſſet inſtar auri pura, quamobrem Ouidius de illa ſic canit.

Aetas aurea cur dicta.

Aurea prima ſata eſt ætas, quæ vindice nullo
Sponte ſua ſine lege fidem, rectumq; colebat.

Li. 1. met.

Qua de cauſa, iuxtà aliquorum mentem, aurea ſecula deſierunt eſſe, quoniam auri dilectio hac tempeſtate regnat, & profectò auri ſeculum rediturum affirmant, dum cōtemptus auri ad nos reuertatur. Non videtur tamen rationi conſonum primam ætatem vocandam eſſe auream ob excellentiam ſimplicitatis, & bonitatis, quandoquidem tunc temporis multa omnis generis crimina fuere commiſſa: potius dicendum eſſe exiſtimamus auream ætatem, ab auri proprietate fuiſſe nuncupandam; nam ſicuti aurum inter cetera metalla diutiùs durat, ita primæ gentes diuturniorem vitam F
protrahebant: niſi velimus cum Seneca aſſerere aureū illud vocatum fuiſſe ſeculum, quando meliori dignitates dabantur. Aliqui in toto humanę vitæ curſu tres aureas ætates conſtituunt, nimirum iuuentam, virilitatem, & ſenium, cum infantia, & decrepitas nullum voluptatis argumentum præſeferant.

In Epiſt.

EPITHETA.

CVM aurum inter metalla dignis celebrandum encomijs Poetæ iudicauerint, illud etiam varijs epithetis cumularunt: quandoquidem à loco natali Lydum, Gallacium, & Dalmaticum; à colore flauum, & fuluum, à nitore, & puritate coruſcans, fulgens, micans, nitidum, clarum, rutilum, fulgurans, radians, ſpecioſum, terſum, & obryzum appellarunt. Quamobrem Græcis quoq; χρυσὸς ἐρίτιμος G
dicitur, quia in maximo honore habeatur. Heſiodo φαεινὸς refulgens, διαυγὴς pellucidus αἰγλήεις fulgens, καθαρὸς purus, & ὄβρυζος purificatus. Ab effectu Latini aurum cæcum, exitiale, & fatale dixerunt. Græcis quoq; in eodem ſenſu χρυσὸς vocatur Pandamator omnia domans, & Μεγασθενὴς magnis viribus pollens, & apud Pindarū δαμασίφρων, cum ſuis illecebris mentem humanam domet. A dignitate, præſtantia, & opulentia diues, pretioſum, illuſtre, nobile, & regale nuncupatur. Græcis quoque χρυσὸς ἀφνειός opulentus dicitur. A modo generationis, & præparationis, latini fuſile, ſolidum, monetale, & canalitium indigitarunt, quoniam per canales venarum per ſaxa diſcurrentium quodammodo vagari videatur. Tandem ἄπεφθος χρυσὸς apud Græcos eſt illud aurum, quod tandiu excoquitur, donec obryzum euadat.

Epitheta ab effectu

A dignitate.

ADAGIA.

H

NONNVLLA ſunt prouerbia, quæ ab auro, nonnulla quæ à rebus aureis deſumuntur. Primùm igitur ab auro inchoantes dicimus. *Aurum ex ſtercore colligendum.* Cum nulla res ſit tanta prauitate imbuta, quin aliqua ex parte Prodeſſe poſſit: propterea Plinius aliquando dictitabat nullum librum eſſe tam inutilem, quin ex illo aliquid boni hauriendum ſit. Pariter Virgilius ex ſtercore Ennij poetæ ſe aurum collegiſſe retulit. *Aurum igne probatum.* De re abſoluta, & perfecta diuulgatur, & apprimè conuenit illi, cuius fides in rebus aduerſis explorata eſt; & Theognis Poeta mentem rectam ad aurum comparabat, cuius verſus ſic latinè ſonant.

Aurum igne probatum.

Omnibus in rebus me comperies velut aurum
Purum, dulce, rubens, indice cum atteritur.

Huic affine eſt aliud adagium. *Aurum coticula cognoſcitur.* Quod de rebus perſpicuis, & perfectis effertur; iuxtà vulgatum aſſertum, experientia eſt rerum magiſtra.

Aurum

Aurũ igne perficitur. Iactatur in illos, qui æquo animo cũcta aduerſa ferentes in diuina gratia perſeuerant: idcircò D. Paulus aliquando virtutem auro comparans ſcripſit, quòd virtus in infirmitate tanquam aurum in igne perficitur. Huic non diſſimile eſt illud. *Aurum colophonium.* Apud vulgum italicum ſic profertur. *Oro di venti quattro carati.* Et dicitur de re perfectiſſima, quoniam apud Colophonios, teſte Herodoto, aurum perfectiſſimum, & ſpectatiſſimum erat. Diuulgatur quoque hoc prouerbium de homine moribus incorruptis prædito, vel de viro acri ingenio inſignito. Huic oppoſitum eſt illud. *Aurum ſubæratum.* Quod de homine callido, & minimè ſincero profertur, qui aliud in ore aliud ſub pectore gerit; ſumptum eſt adagiũ à nummis aureis adulteratis, quorũ pars extima aurea, intima verò ærea cõſpicitur. Ab hoc nõ valdè recedit illud Italicũ. *Tutto quello che luce non è oro.* Quod latinè ſonat. *Omne refulgens non eſt aurum.* Etenim eſt admodũ conforme ſententiæ Ariſtotelis, quando dixit. Non omne, quod apparet, verũ eſt. *Pro auro aurichalcum venditare,* Hoc ſpectat ad illos, qui aliquid fictitium pro genuino vendentes vaniſſimo commento fucum facere nituntur. *Auro habet ſuppactum ſolum.* Attinet ad homines ditiſſimos, cui tanta vis auri ſuppetit, vt illud veluti pedibus premant. *Aurum factum.* Hoc profertur ab Italis de illo, quod non poteſt conſumi, cum aurum etiam in mille fruſta diſſectum ad priſtinam formam, & pondus facilè redigatur. *Auro loquente nihil valet quæuis oratio.* Sic enim indicamus, quando res nummis, & muneribus agitur, diſertiſſimi Oratoris eloquentiam nihil pollere, iuxta illud carmen. Epiſt. 2. ad Corinth. Li. 4. Metaph.

Aurum dum loquitur, Tullius ipſe tacet.

Diuulgatur quoq; de homine, qui fatalibus malis afficiatur, hoc adagium. *Aurum habet Toloſanum.* Cuius originem narrat Aulus Gellius; nimirum cum Toloſam Galliæ vrbem Q. Cepio Conſul diripuiſſet, & aurum etiam ex templis abſtuliſſet, quiſquis illud aurum attigit infelicem vitæ finem eſt aſſecutus. Lib. 3. noct. attic. ca. 9

Iam accedamus ad illa prouerbia, quæ res aureas reſpiciunt. *Ouis aureo vellere.* dicitur de homine veſtium luxui indulgente, ſed indocto, quandoquidem Diogenes ſimilem virum appellare ſolebat χρυσόμηλον, nempè ouem aureã. *Pons aureus inimicis parandus.* hoc monemur viam hoſtibus muniendam, qua fugiant. *Aurea mediocritas.* Hoc pronunciatur ad inſinuandum cunctis, quàm ſit bonum omnia extrema vitare. *Aureis litteris ſcribere,* hoc promulgatur, quando collatũ in nos beneficium gratijs, & laudibus volumus cumulare, & beneficium, vt aiunt, clauo trabali figere. *Clauis aurea omnem ianuam patefacit.* De hoc legendus eſt Horatius, vbi de Danae in turri incluſa verba facit, cuius oſtium auro fuit recluſum, de hoc canit Ouidius hunc in modum. Lib. 3. ode 16.

Iupiter admonitus nihil eſſe potentius auro
Corruptæ pretium virginis ipſe fuit.

Solet pronunciari aliud adagium de re incongrua, & indecenti. *Annulus aureus in naribus tuis.* Ortum eſt prouerbium ab antiqua conſuetudine, quando annulum æreum naribus Suum inſerebant, ne roſtri foſſione aruis nocerent. *Aureos montes polliceri.* Effertur in illos, qui pollicitis tantùm diuites maria, & montes ſpondent. *Aureæ compedes.* Spectat ad illos, & potiſſimùm ad aulicos, qui libenter in ſeruitute verſantur. *Aureo piſcari hamo.* Hoc iactari poſſet in Halchemiſtas, & alios etiam, qui mediocris commodi deſiderio allecti, magnum periculum incurrunt, & maximam rerum iacturam faciunt. *Aureis ligonibus terram fodere.* Hoc videtur pertinere ad illos, qui eruditione pollentes in rebus vanis, & inutilibus acre ingenium exercent. *Aurea æreis permutare.* Dicitur de inæquali permutatione, quando aliquis pro vilibus pretioſa, & pro exiguis grandia exhibet. *Aurea coronis.* Euſtathius ſcribit hoc adagium de bono rerum fine eſſe proferendum. *Aureo laqueo lepus leonem trahit.* Hoc adagio ſignificare volunt nullum negotium eſſe tam arduum, quin etiam ab Imperitis perfici, & nullam nationem eſſe tam feram, quin etiam à timidis ſuperari poſſit, dummodo præſto ſit aurum; iuxtà illud Horatij.

Aurum per medios ire ſatellites,
Et perrumpere amat ſaxa potentius
Ictu fulmineo. Lib. 3. ode 16.

Aureus in Olympia ſtato. Græci hoc prouerbium iactabant in illos, qui ob aliquod egre-

egregium facinus magnum premium promerebant;quandoquidem Græci viris ſimi- E
libus ſtatuam in Olympia decernebant. Huc reſpexit Virgilius canens.

Si fœtura gregem ſuppleuerit, aureus eſto.

Pariter Iuuenalis ad hoc alludens canebat.

Satyr.11. *Præcipui ſunto, ſitq; illis aurea barba.*

Deniq; vt finem huic Rubricæ imponamus, hoc etiam prædictis addimus. *Aurificem te futurum credebas.* Pronunciatur in illum, cuius ſpes de lucroſo negotio concepta in vanum inſomnium degenerat. Tradunt hoc inde ortum eſſe prouerbium, quoniam inualuit fama apud Vulgum Athenienſem in monte Hymeto copioſa auri fragmenta conſpici, ſed à formicis pugnacibus diligenter cuſtodiri: itaq; nonnulli creduli, ſumptis armis, illas expugnaturi exierunt, qui cum, re infecta, & labore incaſſum ſumpto, reuerterentur, à ciuibus poſtea illudebantur.

MYSTICA, ET ALLEGORICA. F

SI varietas rerum myſtica animos legentium recreare ſolet, illa potiſſimùm, quæ ab auro dimanat, maiori nos, & delectatione, & vtilitate afficiet: cum hęc diuino afflatu in ſacris Biblijs fuerit exarata. Ab auro igitur mundana quidem proſperitas ſignificari poterit, cum legantur apud Iob hæc verba. *Si putaui aurum robur meum.* Nihilominus omnes ſententiæ ſacrarum litterarum auri nomine deſignari poſſunt; ideòq; per aurum templi, ſenſus diuini in ſacris Paginis comprehenſi, ſunt intelligendi, quia aurum micantiſſimum diuinorum notitiam demonſtrat; cum chriſtianę veritatis aſſertores, auri nomine, diuinorum cognitionem intelligant. Sed aurum Tyri apud Zachariam Diuus Hieronymus ſapientiam Philoſophorum vanam exponit. At Rubertus Abbas verbum Dei, auri nomine ſignificauit: quandoquidem cum aurum naturaliter in tenuiſſimas bracteas extenſum minimè frãgatur. Sic natura diuina vſquequaq; tota eſt diffuſa, & per totum protenſa. Cæterùm iuxta mentẽ Clementis Alexãdrini auro Chriſtus Dominus ab omni interitu alienus monſtratur; G nisi velimus intelligere diuinitatem in eo, cuius caput aurum optimum nuncupatur, vel regiam illius poteſtatem, cum aurum in pręſepio fuerit oblatum, quod regni ſymbolum eſſe perhibetur; & propterea denotatur etiam iudicium futurũ per Chriſtum regem, vt Sanctus Hieronymus aſſeuerat. Quamuis Diuus Gregorius in Mattheum nobis inſinuet, auro à Magis Chriſto infanti oblato, ſapientiam demonſtrari, iuxta illud, theſaurus deſiderabilis requieſcit in ore ſapientis. Sin aurum cum myrrha, & thure Chriſto oblatum conſideretur, tunc multi Chriſtum moriturum, ſed incorruptibilem, & immortalem fore intelligunt. Verùm ab auro obryzo Angeli claritate iuſtitiæ fulgentes denotantur, cum nullo vnquam culpę contagio fuerint inquinati, & viciſſim ſancti viri in hoc orbe terrarum verſantes auri quidem, ſed non obryzi nomen promeruerunt. Alioquin, aurum non æquari ſapientiæ, vt legitur apud Iob, comprehendendum eſt nullum Sanctum quacumq; claritate inſignem eſſe Chriſto Domino æquiparandum. Inſuper per aurum in Iudęa obſcuratum, vt ſacra docet pagina, Lauretus fidei ſplendorem in Iudęa prorſus amiſſum nobis inſinuat. Sin au- H ri prærogatiuæ conſiderentur, illas charitati competere obſeruabimus, quæ proculdubio cęteris virtutibus antecellit, neq; vllo modo corrumpitur, ſed in ærumnarum pelago verſans, inſtar auri, purior, & perfectior redditur; idcircò aurum ignitum in Apocalypſi, ſymbolũ martyrij eſſe poteſt. Aurum templi apud Mattheum laudes Dei, & preces in templo fuſas reſpicere poteſt. Aurum areæ in Exodo demonſtrare poteſt immaculatam Mariæ Virginitatem, necnon omnia regia in Chriſto, quæ tam ex parte deitatis, quàm ex parte humanitatis conſiderantur. De auro Arabiæ, quòd legitur in Pſalmo ſeptuageſimo primo dicendum eſt ad mẽtem D. Hieronymi, quòd puritatem mentis ſignificet: niſi velimus intelligere martyres, & illos omnes, qui in hac ęrumnarum valle affligantur; & quaſi aurum igne purificãtur, vel ſapientes Ethnicos, qui ad fidem Chriſti confugerunt: namq; auro, quod venit ob Aquilone meritò aſſimilari poſſunt, vt D. Hieronymus in Iob annotauit. Aurum Tharſis in ſacra pagina memoratum, Lauretus ad ſyllogiſmos Hæreticorum contortos comparabat.

Marginalia: *Cap.31.* — *Cap. 9.* — *Lib. 1. de vict. verb. Dei c. 27.* — *Lib.2.Pedagog.c.8.* — *In Matth.cap.2.* — *Cap.28.* — *Thren.c.4* — *Cap.3.* — *Cap.23.* — *Cap.27.* — *Cap.37.* — *Li.3.reg.*

Ha-

A Hactenus de auro, iam ad res aureas myſticè conſiderandas deſcendamus. Virgã illam auream, quæ regibus in ſymbolum poteſtatis offerri ſolet, Chriſtus non habuit, quoniam apud ipſum aurum minimè erat pretioſum; pr teroquamquod multò melior eſt virga ferrea inflexibilis ad mundum iuſtè regendum, cum Daniel omnia ferro domari referat. Aureus veſtitus apud Pſalmographum, ſplendida dogmata, & ſenſus *Pſalm.44.* ſpirituales oſtendit, veluti aureę fimbriæ diuinorum ſenſuum claritates è mente nũquam deficientes ſignificant. Aureus vitulus in Exodo non ſolum Idolatrię, ſed etiam mundanæ, & inanis ſapientię nota fuit: quemadmodum, & aureæ ſtatuę Ethnicorũ *Cap.20.* dogma hęreticum vana, & fucata eloquentia refulgens deſignant. Manna in vrna aurea carnem Redemptoris noſtri dulcedinis, & perpetuæ diuinitatis non expertem denotabat, & ad immortalitatem demonſtrandã vrna aurea erat. Addamus huic Rubricę tanquam coronidem illud myſticum ęnigma fabuloſo ſermone ab Homero recitatum; dum auream catenam è cælo ſuſpenſam omnes Dij, Deæq; Ioue renitente *L.8. Iliad.* in terram trahere non potuerunt, cum tamen ſolus Iupiter Dijs reluctantibus, ad
B Cæli cardines illam religare potuerit. Hac auri doctrina effectus de cauſis ſublunaribus manifeſtarunt, quæ ſuas à Deo recipiunt vires per ſydereos influxus, quos motrices Cælorum intelligentiæ illis impertiuntur.

MORALIA.

EX auri natura carptim multa ſunt deſumenda, quæ ad vitæ, & morum elegantiam attinere poſſunt. Sic prius infigendum eſt animo, aurum collocãdum eſſe inter illas res, quas medici non naturales appellant: Etenim hę ab omnibus rectè adhibitæ valetudinem confirmant, & viciſſim malè adhibitæ diſpendium bonæ valetudinis procurant. Pariter aurum probè adhibitum non ſolum ad vitæ humanæ ſubſidia, ſed etiam ad ſanitatis tutelam mirandum in modum confert: hinc quidam græcus Comicus aurum ſanguinem hominis, & quidam Iuriſcõſultus alteram hominis animam indigitauit. *Sanguis hominum qualis.* Sin prauè adhibeatur, malorum maximè malum, & dux omnium ſcelerum eſſe perhibetur. Itaq; prima facie vires bonitatis auri explorabimus, & in hoc ſenſu Iulianus ſententias Platonis auro, & ſali comparabat, quoniam ſal in *Orat.2.* condimentis, & aurum tanquam viſu iucundiſſimum expetitur. Quare homo in hoc terrarum orbe iuxta doctrinam moralem non poteſt poſſidere rem virtute nobiliorẽ, & pretioſiorem, & ſic non eſt mirum, ſi virtus in ſacris litteris auro comparetur. Similiter inter alias virtutes Fides auro confertur; Sapiẽtia quoq; inſtar auri homines *Li.3. Reg. & 2. Ecleſiaſt. Cap.10.* præclaros, & illuſtres reddit de hac legitur apud Danielem. *Ecce vir vnus veſtitus lineis, & renes eius accincti ſunt auro.* Si contemplemur aurum quatenus in medicina habet locum, obſeruabimus intrinſecus, & extrinſecus adhiberi, nam medicamẽtis internis permixtum, cardiacum euadit pharmacum; cum cordis, & animi ægritudines tollat. Nos in præſentia viros iuſtos, & charitate imbutos aurum appellare poterimus, qui aliorum crimina exterminare nitũtur; peccata enim ægritudines animæ eſſe feruntur, & charitas inſtar auri cætera metalla reſpicientis inter alias virtutes eſt efficacior. Extrinſecus autem aurum à Chirurgis commendatur loco ferri ad inuſtionem alicui membro imprimendam, quoniam vlceris fætorem arceat, quãdo igitur vſtio correctionis in homine crimino ſo erit exercenda, aurum candens, nempè vir iuſtitiæ & charitatis plenus hanc inuſtionem imprimere debet, vt malus infamiæ odor arceatur, cũ in Correctore, vel Iudice honeſtas, bonitas, & deniq; omnes virtutes refulgere debeant: vnde optima cauſa Pſalmographus ſcribebat. *Corripiet me Iuſtus, & increpabit me; oleum autem peccatoris non impinget caput meum.* ad rem ſpectat hoc diſtichon.

Tunc ſic cenſura, & tunc ſic exempla parantur
Cum Iudex, alios quod monet, ipſe facit.

Re vera vir iuſtus clarum ex auro ſtemma promeretur; cum omnes auri prærogatiuæ *Vir iuſtus auro comparandus.* in illo refulgeant. Primùm ſi aurum ab aura, nimirum à ſplendore denominatur; vir iuſtus in hoc æmulatur aurum, dum coram omnibus ob ſpeciẽ honeſtatis rutilet. Aurum dum malleo percutitur, non rumpitur, neq; ſtridorem edit; immò facilè in te-

nuiſſimas laminas dilatatur: ſimili ratione vir iuſtus dum malleo diuini flagelli peti- E
tur, non rumpitur inconſtantia, neq; detrahendo vllum ſonum edit, ſed charitate,&
interno gaudio dilatatur: iuxta aſſertum Apoſtoli. *Cor noſtrum dilatatum eſt.* Habet
Primo ad Corinth. cap.6. etiam verus Chriſti fidelis cæteras auri conditiones: etenim ſi aurum ſolidum eſt, & in igne collocatum nihil exhalat, ita vir patiens in fidei perſeuerantia ſolidus, & firmus eſt, & in ærumnarum igne collocatus, toleranter tanquam aurum reſiſtit.

Satius eſſe opinamur à fodinis auri inchoare, & vſq; ad opus ex auro elaboratum deſcẽdere, vt moralis de illo doctrina perficiatur. Cunctis manifeſtarium eſſe coniectamus foſſores in aurifodinis verſantes nunquam inde diſcedere, niſi copiam ramẽtorum auri collegerint: pari ratione veri Chriſti fideles nullo modo ab operibus bonis recedere debent, quoniam in hac aurifodina virtutum, aurum diuinum inuenient. Rurſus aurum inquirentes non ſuperficiem terræ tantummodo fodiunt,ſed intimos eiuſdem ſinus perſcrutãtur, quamuis poſt diuturnos labores vix pauca auri grana comperiant. *Homil. 20* Diuus Chryſoſtomus id mineris ſpiritualibus aptat, in quibus minorem laborem, & maiorem prouentum collocat; nam dum ad ima ſcripturarum deſcendunt, vim breuibus verbis latentem inueſtigant. F Poſtea vitiatum aurum igne examinantes, illius adulteratam ſubſtantiam detegunt: ſimiliter opera humana igne conſcientiæ diligenter examinata, vitia, quæ habuerint, oſtendunt. Detecto auri vitio opifices ab alieno metallo aurum ſegregantes, illud purum,& ſyncerum reddunt: quemadmodum charitas veri fidelis Chriſti pura, & nulla proprij commodi,aut vtilitatis labe inquinata eſſe debent, & non præſtare quod aſſerit Poeta.

Vulgus amicitias vtilitate probat.

Quando autem aurum diligenter fuerit purificatum ſuper omnia alia metalla rutilabit, & à radijs ſolaribus percuſſum in proximos parietes ſparget fulgorem. Sic Beata Maria ſemper Virgo tanquam aurum puriſſimum omnium virtutum ſplendore ſummopere coruſcauit; quoniam ſola Dei filium in ſinum recipere promerita eſt, & lux ſuæ gratiæ, & virtutis per omnes mundi partes eſt diffuſa. Habemus enim in ſacris litteris. *Primo Machab. cap.6.* *Refulſit ſol in clypeos aureos, & reſplenderunt montes ab eis.* Clypei aurei puriſſima B. Mariæ ſemper Virginis viſcera repræſentant, in quibus Sol Iuſtitiæ Chriſtus G carnem aſſumendo refulſit,& in montes, nimirum in viros iuſtos, & perfectos lux immenſa ſuæ gratiæ redundauit. Neque à ſimilitudinẽ rutilantis auri eleemoſyna recedit; cum hęc micantibus radijs ad cælum vſq; feratur, & hac prærogatiua eleemoſyna ab homine ſano facta gaudet; namq; eleemoſyna infirmi non aurea,ſed ærea vocatur, & Hæbreorum ſapientes ex proprio vocabulo aurum ſignificante collegerunt,ſic *Auri etymũ hæbraicum.* enim ſonat. *Hic eſt qui dat ſanus & fortis.* Deinde ex auro collecto, & fuſo torques, annuli, & alia ornamenta ope artificis fabricantur: ſimiliter expoſitores ſacræ paginæ ex illa eliciunt varia ornamenta, quæ ad decorẽ animæ valdè conferunt. Immò ex auro puriſſimo ſpeculum etiam concinnant, ſed hoc ſpeculum eſt Chriſtus Redemptor noſter, quod omnes conſpicari debent, & iuxta mentem Martini Derlij, omne *Lect.1. ſpec. Mariani.* quod nobis ab eo repræſentatur, ſeruandum eſt. Aliquando etiam Opifices auream laminam cum lamina argenti coniungunt,ſed diligenter cauent,ne inter illas aliquid pulueris cadat, quia tunc copulari minimè poſſet. Dicamus aurum eſſe Deum, & argentum eſſe animam: ſi hæc duo in præſentia charitate, & gratia, & impoſtorum gloria copulari debent, diligenter cauendum eſt à puluere criminum, qui hanc coniun- H ctionem Dei, & animæ impedire poteſt.

Ex altera parte ponderandum eſt, quatenus aurum nobis plurimum detrimenti, magnam perniciem eſt allaturum, & tunc aurum tanquam magnũ incendium vitandum eſt: etenim ad rem quidam dicebat.

An neſcis auro multa ſubeſſe mala?

Quamobrem Pindarus aurũ rutilans eſt admiratus,cum dĩu,tanquam ignis noctu,luceat,& ipſum fugiendũ eſt opinatus: immò ad ſtabiliendam hanc ſententiam accedit Surius, qui narrat Diuum Antonium in Eremo, viſa auri maſſa, ſtatim rapido curſu, *Diuus Antonius viſo auro fugit* quaſi à magno incendio in montem aufugiſſe. Alioquin aurum aſſimilatur Agarico, quod ſupra linguam poſitum prima facie dulcedinem oſtentat,deinceps in guſtu relinquit amarorem, & maiorem illi communicat, cui plus amatur: propterea Nouarinus aliquando canebat.

Aurum cum Myrrha donatum dicitur, Aurum
Donat amatorem maxima amaritie.

Quoniam quando nimio plus diligitur, Deus poſtponitur, non immeritò igitur Pſal- *Pſal. 113.*
mographus pronunciauit. *Simulacra gentium Argentum, & aurum.* Qui aurum
amat, Deum non amat, cum Deus aurum abominetur; & quamuis olim Sacerdos, vt *Leuit. cap.*
habetur in ſacris Biblijs, veſtimenta aurea indueretur; nihilominus quando ſemel *16.*
in anno Sãctuarium intra velum coram propitiatorio, quo tegebatur arca, ingredie-
batur, tunc depoſitis veſtibus aureis, lineas ſanctitudinis nomine decoratus indue- *Cap. 10.*
bat. Quocirca Chriſtus apud Mattheum diuulgabat hæc verba. *Nolite poſsidere au-*
rum, neq; argentum in Zonis veſtris. Et Diuus Chryſoſtomus aſſignat cauſam, quoniã *Homil. 39.*
homines auri amore allecti quandoq; in belluas, & Dæmones tranſmutantur: præter- *in Epiſt. ad*
quamquod idem Auctor alibi protulit hæc verba. *Si rapit animum auri fulgor, ſcien-* *Corinth.*
dum eſt, & terram, & cinerem fuiſſe prius, & modò eſſe. Debemus igitur nonnullos *Primo ad*
Scythiæ populos imitari, qui putantes nonniſi grauem ſe accepturos eſſe ab auro ca- *Timoth. &*
lamitatem, illius vſum damnarunt, vt ſe ab auaritia publica vindicarent. Pariter So- *Homil. 17.*
linus memorat Babytace oppidum Perſidis, cuius Incolæ aurum ita odio habent, vt
illud inuentum in intimos terræ ſpecus proijciant, ne eius vſu polluti auaritia æqui- *Cap. 56.*
tatem corrumpant. Quamobrem non iniuria hæ gentes populo inchoantis Eccleſiæ
erunt aſſimilandi, qui graue exitium ab auro dimanans contemplatus, paupertatem
elegit. Illi igitur, qui loco crucis auro onuſti Chriſtum ſequi credunt à Diuo Hiero- *Epiſt. 1. ad*
nymo irridentur, quoniam Chriſtus non dixit, qui vult venire poſt me tollat aurum, *Heliod.*
ſed dixit tollat crucem ſuam, & ſequatur me. Diſcamus ab Ethnicis aurum aſper-
nari. Crates Thebanus aurum in mare demerſit, ne ab illo demergeretur, Ariſtippus
in locis deſertis auro ſe exonerauit, Plato ſuis legibus aurum tanquam materiam
inuidioſam à ciuitate exegit; cum animos mortalium ad ſacrilegia perpetranda inci-
tare poſſet. Prætérquamquòd aurum exitio fuit Sicheo, & Amphiarao, & pænæ
Cræſſo, & Midæ. Vnde multi religioſi aurum tangere niſi in ſacris noluerunt.

MIRACVLA.

MVLTA de auro ſupra vim naturæ ab Omnipotenti Deo patrata hoc in lo-
co recenſere deberemus; nihilominus breuitati ſtudentes nonnulla ſaltem
inſigniora tãgemus. Gregorius Turonenſis magnopere demiratur Bonifa- *Li. 1. cap. 9*
cium Epiſcopum Florentinum verum paupertatis cultorem: hic cum nepotis ſui au-
rum pauperibus erogaſſet, ille ſæpius Epiſcopum obiurgabat, ſe inſcio, aurum fuiſſe
conſumptum: tandem Epiſcopus tædio nepotis affectus ad Baſilicam Beatæ Mariæ
ſemper Virginis profectus veſte extenſa, orauit, vt è cælo tantùm auri deſcenderet,
quo furentis nepotis inſaniam mitigaret. Mox delapſi ſunt in veſtimenta tot aurei
nummi, quot nepos ſibi ablatos eſſe conquerebatur. Tyberius quoq; Secundus Im-
perator Chriſtiana pietate imbutus, tantam auri copiam pauperibus diſtribuebat,
vt ab Auguſta identidem corriperetur. Verùm contigit, referente Paulo Diacono,
vt Imperator per palatinam ſpacians aulam, crucem marmoream malè locatam
obſeruaret, quam in locum honeſtiorem deferendam iuſſit, ſed operarij, illa ablata,
ſecundam, & poſt ſecundam tertiam inuenerunt, & tunc recluſus eſt locus, in quo tã-
tum auri occultabatur, vt ſupra mille centenaria æſtimaretur; Diuo Benedicto aurum *Aurũ mi*
maximoperè aſpernanti accidit, vt à quodam homine ære alieno grauato rogaretur, *raculoſũ.*
vt illi in tanta calamitate ſuppetias ferret; tunc Sanctus iuſſit tantũ auri è cælo delabi,
quantum ad ſatisfaciendum rogantis creditoribus ſufficeret. Ex Metaphraſte quid
ſimile patratum à Diuo Ioanne Auctores referunt, dum quidam ære alieno grauatus
Sancti auxilium imploraret; tunc Sanctus, vt illi opitularetur, iuſſit ſtipulam in pro-
ximo loco iacentem apprehẽdi; & facto crucis ſigno, illam in purum aurum commu- *Stipula in*
tauit, quo debitor ob onere alieni æris ſubleuaretur. Epiſcopus Tuſcus Donatus mi- *aurum.*
ſertus hominis, qui in iudicium ducebatur, vt aurum conditum reuelaret; cum tamen
locus theſauri illi eſſet ignotus (erat enim ſepulta, quæ aurum condiderat) petijt Eu-
phroſinæ tumulum, nam tale erat defunctæ nomen, & Chriſti nomine prius inuocato,

 adiurat

adiurat cadauer, vt auri occultati locum indicaret, quod reſpondit aurum ſub domus aditu latibulari. Similiter Spiredon Epiſcopus Cyprius filiæ iam mortuæ adiẽs ſepulcrum, ipſam de auro abſcondito interrogauit, quæ ſurgens locum auri reconditi manifeſtauit. Nullus enim eſt theſaurus, quem Deo famulantes non ſint penetraturi; cum tamen aurum maximè odio habuerit. E

HISTORICA.

PETRVS Martyr quandã arborem aurĩ venas habẽtem in Hiſpaniola inuẽtam fuiſſe ſcribit, quæ à radice per apertas, & molles ſcatebras, ramos ad ſuperiorem montis partem diffundebat, donec cæli auram aſſequeretur. Hæc videtur ſimilis illi hiſtoriæ, quam narrat Alexander Neapolitanus, nimirum in citeriori Germania intrà Danubium vites creuiſſe, quæ capreolos cum folijs aureis producebant, quæ poſtmodum Regibus, & ſummis Principibus donabantur, & cauſam F aſſignat aurifodinis, quibus inhærentes vitium radices, mirabili naturæ inſtituto, aut ſyderum decreto, vim auream trahentes germinibus communicabant. Hanc poſtea hiſtoriam doctiſſimus poeta Virgilius fabulis inuoluiſſe videtur, dum virgultum aureum in Cumano luco creuiſſe finxit, niſi fortè alludere voluiſſet ad venas auri, & aliorum metallorum, quę per terræ viſcera diſſeminatæ diuaricatos arborum ramos æmulari videntur. Præterea non poſſumus non demirari hiſtoriam à Cardano recitatam, nempè in cacumine arcis Marochi tria eſſe aurea poma pondere librarum quinquaginta ſupra mille, & trecentas, quæ multi Principes neceſſitate compulſi dum auferre tentarent, aduerſis ſemper caſibus impediti fuerunt. Item ex Geographia Arabica verſa à Ludouico Rugerio, in parte ſecunda primi climatis, eſt gens occidentis, quæ pro comperto habet, quòd in Palatio Regis Ganal ad ripam Nili, eſt lapis aureus triginta libras pendens, quem Deus Omnipotẽs ſine fuſione, ſine malleo, & alia ope artificis creauit. Ideoque Rex inter alios Æthiopiæ Reges hoc lapide ſummopere gloriatur. G

Li. 4. Gen. dier.

Lib. 18. de ſubtil.

Lapis aureus triginta librarum.

Romæ antiquitùs fuit ſtatua cuprea hac inſcriptione notata KALENDIS MAII ORIENTE SOLE MIHI CAPVT ERIT AVREVM. Sed poſt multos diſcurſus, & ſpeculationes, tandem quidam acri ingenio præditus prima die Maij obſeruauit locum, quem vmbra capitis ſtatuæ in ortu ſolis petebat, & aperta terra, theſaurum inuenit. Pariter Gulielmus narrat olim Romę in campo Martio æneam fuiſſe ſtatuam digitum protendentem cum hac inſcriptione. HIC PERCVTE. Idcircò Plebecula in dies ſtatuam percutiebat, quia intus aurum deliteſcere credebat, ſed tandem nonnulli in meridie obſeruarunt locum, ad quem digiti vmbra dirigebatur, & facta ſcrobe, auri copiam inuenerunt. Non deeſſent hiſtoriæ de auro recitandæ, ſed vnam, aut alteram addemus, & poſtea huic rubricæ finem imponemus. Aquilius Dux Romanus à Mitridate captus fuit, & quia in illam Prouinciam ſola auri cupiditate ſe contuliſſe cognouerat, in os illius fuſum aurum infundi iuſſit, vt auri auiditas expleretur; quod non eſſet expertus, ſi abſque auaritiæ crimine fuiſſet inuentus. Auro vendidit Romanum Imperium Co. Curio, & Rex Iugurtha auro vendibile prædixit. H
Denique Cerebaroris populis aurum, ob puritatem, & alias prærogatiuas huius metalli, numen quoddam eſt creditum; ideoque nonniſi expiati illud quærunt; immò à congreſſu, potu, cibo, & omni oblectamento abſtinent, vt religiosè illud legant.

Auri auiditas quid præſtet.

Aurum numẽ creditum.

SOMNIA.

QVANDO oculis alicuius obrepſerit ſomnus, & aurum conſpicari ſibi viſus ſit, ex mente Cardani, metum propter auri pretium expectare debet, nec non inſidias, & difficultates propter metalli pondus. His addit ineſſe mæſtitiam, & honorem, quæ omnia ab auro per quietem viſo ſignificari poſſunt. Immò per ſomnum auri fabrum eſſe, inde Cardanus maleficium arguendum

Libr. 1. ſomn.

dum eſſe monet, cum hic artifex venena pertractet, dum in auro purificando argẽtum viuum ſublimatum adhibent; deinde ex implicationibus torquium, & monilium aureorum ob præſtantiam metalli præſagienda eſt tractatio negotiorum, quæ ad viros natalium claritudine conſpicuos attineat. Sed res huius generis contemplari, nil aliud eſt, niſi totum tempus in illiteratis fabulis terere. Habemus quidem pro comperto ab inuentione annuli aurei per quietem, pontificiam dignitatem prę-ſagiri, cum Petrus de Natalibus verba faciens de Diuo Lanfranco Confeſſore ſic ſcripſerit. Huic enim nuntiatum fuiſſet, quòd Anſelmus monachus eius diſcipulus in lecto per quietem annulum aureum reperiſſet, Epiſcopum omni ex parte integerrimum cum futurum prædixit, & euentus præſagio reſpondit, cum non multò poſt in exercendis paſtoralibus munijs, animarum ſalutem, & gregis inſtructionem diligentiſſimè obſeruauerit. *Li.6.ca.4.*

SIMVLACRA.

STATVAM Apollinis ſceptro aureo, iuxtà ſententiam Homeri, Antiquitas exornabat, quoniam hoc pretioſum metallum Apollini, nempè Soli ſacratum eſſe credebat. Ouidius quoq; ratione dominij, aurum conuenire Soli exiſtimãs, eius currum cum temone, & axe aureo deſcripſit. Niſi velimus aſſerere ope Solis cũcta arua rerum quarumcumq; fertilia reddi, quamobrem nonnulli aurum pro indicio vbertatis aſſignabant, & Pindarus, ad denotandam Rhodi fertilitatem, ibi auro pluiſſe finxit. Pariter Ripa, in delineandis multis ſimulacris, auro vſus eſt. Etenim ſtatuã Herculis cum tribus pomis aureis, ad demonſtrandam virtutem heroicam, figurauit; nam tribus illis pomis aureis, tres virtutes heroicę, nimirum moderatio, iræ, temperantia auaritiæ, & contemptus diuitiarum oſtenduntur. Item, in repræſentanda Ratione, exhibet iuuenem auro coronatam; nam veluti aurum inter metalla eſt ſingulare, ita eiuſdem conditionis eſt Ratio inter potentias animæ, quæ ſuam ſedem in eminentiori corporis parte collocauit. Immò, ad exprimendum Academię Simulacrum, vtitur etiam icone mulieris auro coronatæ; quandoquidem aurum in hoc ſimulacro ſignificat opus ab Academico euulgandum, diligenter prius in mente ponderandum, & perficiendum eſſe, quemadmodum aurum prius informare purificatur, & perficitur, antequam in aſpectum publicum producatur. Apud eundem Auctorem icon Iuſtitiæ auro coronatur, & veſtitur, cum Iuſtitia inſtar auri pura, & incorruptibilis eſſe debeat. Icon verò ſubmiſſi animi eſt figura mulieris coronam auram dextro pede calcantis, ſic enim rerum pretioſarum contemptio demonſtratur. Pro Generoſitate, mulier auro coronata pingitur: Siquidem veluti aurum purũ nobile, & refulgens eſt, ita vir generoſus his conditionibus gaudere debet, cum ſcripſerit Philoſophus illud eſſe generoſum, quod à natura ſua non degenerat. Item, ad patefaciendam Magnanimitatem, auctore Ripa, mulier veſtibus aureis induta, & corona aurea imperiali redimita deſcribitur: etenim aurum, ad pariendos nobiles, & potentes animi liberalis, & magnanimi effectus, materia idonea eſſe dicitur: cum aurum olim nobilitatis, & potentiæ Inſigne fuerit, quoniam Phænices, pro indicio potentię, ſuorum Deorum Sacculos auro plenos ferentium ſimulacra exhibebant. Similiter Antiquitas aurum tanquam ſtemma nobilitatis reputabat, dum aurea monilia collo puerorum nobilium, & diuitum ſuſpendebat, vt ab alijs diſcriminarentur. Pariter huc reſpicientes forſan Hæbrei diuites, ſuas primitias in caniſtris auro velatis offerebant, cum cæteri caniſtris ſimplicibus vterentur.

L.1. Iliad. *Lib.3. Metam.* *Virtutes heroicæ quæ.* *Icon Iuſtitiæ qualis.* *Lib.2. Rhetor.* *Aurum nobilitatis ſignum.*

Inſuper pro ſimulacro delectationis, Ripa monſtrat iuuenem torque aurea decoratum, propter immenſum oblectamentum, quod, viſo auro cuncti homines percipiunt. Pariter ad ſimulacrum Lætitiæ fingendum, delineat mulierem cum patera aurea in manũ; nam ſicuti aurum, ad Medicorum mentem, ſpiritus vitales roborare dicitur, eodem modo aurum lætitiam producere valebit. Ad demonſtrandum exercitiũ, figurauit Iuuenem manu dextra circulum aureum tenentem; quoniam ſimilis circulus ratione figuræ, & ratione materiæ, argumentũ perfectionis eſſe poteſt: circulus enim eſt figura perfectiſſima principio, & fine carens, cum præterea aurum inter cætera *Circulus aureus qd denotet.*

metalla ſummam perfectionem aſſequatur. Poſtremò, in manifeſtanda Auaritia, monſtrat iconem mulieris aurea, & longa catena cinctæ, cuius maior pars per terrã trahitur: ita enim nobis inſinuat hominem lucris, & opibus inhiantem, auro abuti, & hoc non aliunde pendere putamus, niſi quia E

Feruet auaritia, miſeraq; cupidine pectus.

VSVS IN CIBIS.

MVLTI non eſſe negandum arbitrantur aurum cum cibarijs non permiſceri, quandoquidem in inſtructa epularum magnificentia, multa edulia, & bellaria auro velata collocantur. Animaduertendum tamen eſt, quod aurum etiamſi cum cibis ſit permixtum, tamen propter materiæ ſoliditatem, & caloris humani imbecillitatem nutrire minimè poteſt. Id autem exemplo itinerantium liquidò conſtare opinamur, qui ob timorem prædonum aliquando nummos aureos complicatos more catapotiorum ingurgitarunt, nihilominus illos ex fæcibus ponderе minimè diminutos collegerunt. Similiter in obſidione Hieroſolymitana, multi aurum in ventrem dimiſerunt, nec tamen inde nutriti ſunt; quoniam, teſte Ioſepho Hæbreo, ab Arabibus, & Aſſyrijs, vna nocte, duo millia Iudæorum cadauera aperta sũt, & aurei nummi in eorum ventriculis tanquam in arca intacti ſeruabantur. Ex altera parte aliqua animalia auro nutriri poſſe multi pronunciant; quoniam Accolæ Benaci lacus ſibi perſuadent illos piſces, quos Carpiones vocant, è puro auro alimentum ſumere. Pariter Accolæ lacus Paladron in Sabaudia piſces ibi auro ſuſtentari arbitrantur. Immò Laudenſes referunt in Mediolanenſe territorio piſcem *Temula* nuncupatum auri paſtu pinguefieri. Denique in foro piſcatorio Lugduni piſces venales ſępè exponuntur, quos non alium cibum, niſi aurum guſtare aſſeuerant. Hoc autem à veritate alienum eſſe exiſtimamus; primò, quoniam Bellonius vir eruditus, & rerum naturalium diligentiſſimus obſeruator, facta horum piſcium anatome, alijs cibis, pręter aurum, veſci conſpicatus eſt; ſecundò propter rationes in primo capite huius libri allatas, quibus nullum animal metallis nutriri poſſe demonſtrauimus. F G

Aurum a colore natiuo non ſuperatur.

VSVS IN MEDICINA.

Li. 33. nat. hiſt. cap. 4. Lib. 1. Baſil. Chym.

PLINIVS inter alios Auctores aurum putat dignis celebrandum encomijs, quoniam in medicina plurimis viribus polleat. Pariter Ioãnes Daniel Mylius prę-rogatiuas auri omni laude cumulatiſſimas cõtemplatus in compoſitiones præſtantiſſimorum medicamentorum aurum meritò ingredi iudicauit; & præcipuè cum affectus cordis facilè tollat; namq; ſua frigiditate prauas exhalationes à corde arcet, & ſiccitate earum putredini reſiſtit: quapropter Principes aurea pocula tanquam in his affectionibus præſtantiſſima procurant. Hodie igitur Medici ex laminis, folijs, virgis, & puluere auri non modicam pro auxilijs deſumunt frugem. Plinius in primis laminam auream infantibus ſuſpendit, ne maleficia illis noceant: hæc lamina in ore detenta anhelitus graucolentiam tollit, & oris gratiam conciliat; coquitur etiam cum edulijs ægrotantium, vt putredinem arceat. Item laminæ auri candefactæ in vino pluries extinguuntur, vt ſplenetici, & obſtructi illud bibentes prorſus liberentur; immò hoc vinum, vagante peſtilentia, tãquam optimum Leuinus Lemnius commendat; illud etiam cum modico tartari permixtum ad mendas faciei emendandas ſummoperè probat. Langius auream laminam febricitantium linguæ imponit, vt cruciatus ſitis mitigetur. Eamdem Laminam Mizaldus renibus applicat, vt dolores nephritici ſedentur. Eadem ex Arnaldo Villanouano ſupra cerebrum geſtata illud roborat, & regioni cordis appoſita lętitiam auget. Alexius Pedemontanus lamina auri candente pilos diligenter perurit, ne impoſterum renaſcantur. H

Lamina aurea pro Infãtibus.

Lamina aurea pro febricitãtibus.

Præterea aurum cum ſit metallum perfectiſſimum in tenuiſſimas extenditur bracteas, quas Vulgus folia auri appellat: etenim hæc folia cum cæteris mixta medicamentis faciliùs ad partes humani corporis ſe ſe inſinuare valent, hac de cauſa hæc ingre-

gre-

grediuntur Electuarium de gẽmis, Confectionem lætificantem Galeni (niſi perperam Galeno adſcribatur) Auream alexandrinam Nicolai Myrepſici, Confectionem Alchermes, Diamargaritõnem, & multa alia præſidia cardiaca, quæ breuitatis ſtudio, omittuntur. Prætcrquamquòd medicamenta, quæ in bolo à Medicis præſcribuntur, vt plurimum folijs auri inuoluuntur. Inſuper ſuccus limonum, in quo per ſpatium diei naturalis infuſa fuerint folia puri auri cum modico vini albi, & puluеris Angelicæ, ex Mizaldo, peſtilenti morbo medetur. Deniquè folia auri impoſita vlceri carnem ſine morſu exedere dicuntur; idcircò ab auro fiſtulas, & hæmorrhoides ſanari multi Auctores perhibent.

Cauterium virga auri candente inuſtum laudant Chirurgi, vel quia ſaniem non producat, vel quia velocius ſanetur: ſed ſatius eſt aſſerere meliorem eſſe ab auro inuſtionem ob metallicam ſiccitatem, vel quia aurum cum ſit perfectiſſimum, & nihil ab igne patiatur, contumacem eſcharam non producat. *Scobs auri in medicina.*

Ampliùs ſcobs auri in medicina ad multas affectiones conducit: primò, iuxta mentẽ Dioſcoridis, medetur illi; qui ab argento viuo vel intrinſecus ſumpto, vel extrinſecus applicato læſus fuerit: præcipit enim Dioſcorides deuorandam eſſe auri limaturam, quia totum hydrargyrum illi adhæreſcens per ſeceſſum educitur. Renodeus ad tollendos puellarum fœdos colores, loco calybis, auri limatura vtitur, & vnà cum alijs ad id idoneis medicamentis electuarium componit. *Lib.2. de mat. med.* Pariter Matthiolus in commentarijs ad Dioſcoridem, pro roboranda oculorum acie, ſcobem auri extollit, dummodo porphyritico lapide ita læuigetur, donec tactum ferè effugiat, & hoc auri pollen oculis immittit. *Li.5.c.50.* Hinc fortè mulieres clinicæ edoctæ oculos infantium variolis laborantium, auro admoto, ſæpè fouent, vt roborati variolarũ noxam minimè ſentiant. Item auri puluis alopecias ſanat, dum excrementa ſub cute latentia, vi metalli pedetentim exſiccantur. Hic puluis in electuarijs mixtus elephantiaſim arcet, nec non ſcabiei, & lepræ plurimum prodeſt: hac de re Oſiander Theologus auream catenam collo geſtauit, ne lepra vexaretur. *Lepræ remedium.* Sunt etiam, qui ex puluere auri exhibito melancholicos vtilitatem immenſam eſſe percepturos opinantur, qui poſtea à Braſauolo in ſuo ſimplicium examine irridentur, dum inquit; ſatiùs eſſe illos peluibus auro plenis exhilarare. Demùm ex auri ſcobe, vt aliqui atteſtantur, vnguentum parabatur, quod Magorum ſuaſu, gratiam illis comparabat, qui Eliochryſo herba coronabantur: ſed nos hodie non auri inunctione, ſed largitione gratiam conciliandam eſſe affirmamus; præterquamquod putamus huiuſmodi vnguentum eſſe potius aptum ad auferendas noxas ab argento viuo humano corpori inflictas.

Chymiatri quoq; ſuis auri præparationibus incredibilem medicinæ vtilitatem ſe allaturos eſſe exiſtimant. Parant igitur aurum potabile, & ex auro calcem, crocum, ſal, ſulphur, tincturam, oleum, vitriolum, florem, & deniq; aurum vitę extrahunt, *Aurum potabile.* quas pręparationes apud Libauium, & alios Halchemię profeſſores vnuſquiſq; legere poterit. Inſuper ad vſus medicos aurum etiam volatile per fumum Saturni, vel ope hydrargyri cõficiunt. *Aurum volatile.* Tinctura auri vocatur à Chymicis eſſentia Solis per vini ſpiritum extracta. Aurum potabile appellant, cum id vnà cum alijs ſpiritibus, & liquoribus in potionem reſoluitur, propterea ad hoc peragendum opus, parant oleum vitrioli ſolutiuum auri. Oleum auri eſt cum ex ſola auri ſubſtantia per ſe fit oleum purum. Extollunt poſtea hæc medicaminum genera ad elephantiaſim ad Phagedenica, & canceroſa vlcera, ad lepram, ad cor roborandum, ad vitales recreandos ſpiritus, *Oleũ auri.* & deniq; ad omnis generis ægritudines exterminandas, immò & ad iuuentutem renouandam; nihilominus iſti Authores Chymici omnes perierunt, cum tamen vnam iuuentutem vix tranſigerint.

VSVS

VSVS IN TEMPLIS, & Sacrificijs.

PRISCIS temporibus aurum ad varia opera non fuit in vſu; immò rariſſimus in Græcia fuit auri vſus, cum ſolis in templis aurũ conſpici ſolitum eſſet: quapropter tanta huius metalli facti raritas fuit apud Philippum Regem, vt magnum reputaret, ſi aurea phiala, & etiam parua potiretur. In templis poſtea Ethnici multa ex auro fabricata, & potiſſimùm ſtatuas collocarunt. Gorgias Leontinus Delphis in templo primus ſtatuam ex auro ſolido ſibi locauit. Aeſculapij ſtatuæ ex auro cum barba aurea meminit Cartarius in libro de ſimulacris Deorum. Corinthi erat ſtatua Iouis Olympici aurea à Cypſelo Tyranno poſita. Clemens etiam Alexãdrinus ſcribit de ſtatua Iouis aurea quindecim cubitorum, & aureo amictu tecta. Huius meminit D. Ambroſius, dum ait. *Namq; is cum veniſſet in templum, Iouis amictum aureum, quo tegebatur ſimulacrum, detrahi iuſsit, dicens aureum hyeme frigidum, æſtate oneroſum eſſe.* Denique multa alia ex auro ſimulacra in templis ethnicorum conſpiciebantur: quamobrem legimus apud Simeonem Metaphraſtem, quòd aurum ex confractis Idolis collectum pauperibus diſtribuebatur. Haomanes quoque gentis Scenitarum Tribunus, teſte Euagrio, ſtatim atq; Baptiſmi Sacramento fuit renatus ſtatuam Veneris auream liquefieri, & pauperibus erogari iuſſit. Præter ſtatuas, in templis Ethnicorum nonnulla etiam aurea obſeruabantur. Refert Plinius olim Raphanum adeò cæteris cibis fuiſſe prælatum, vt Raphanus ex auro in templo Apollinis Delphici dicaretur, vbi & Tripodes aureæ ſeruabantur. Item Thebis in templo Iſmeni Apollinis erat clypeus aureus, cuſpis aurea, nec nõ haſtile cum cuſpidibus aureis. Columnæ aureæ in Aegyptio Herculis templo erant, & Lychnus aureus Athenis in arce Mineruæ, quem Callimachus fabrefecit. De Sacrificijs habemus, quòd Incolæ Tuniæ regionis Solem, & Lunam venerantur, illiſq; terram offerunt, manibus prius nonnulla voluentes ſuffumigia ex herbis parata, quibus aurum admiſcent. Lignum quoq; viſcum quercinum à Piſcis in tãto honore, & pretio fuit habitũ, vt, in illo colligendo, aurum adhiberetur: quandoquidem à Sacerdote veſtimentis albis induto falce aurea præcidebatur, & ſago albo recipiebatur.

Statua ex auro ſolido

Lib. 2. de Virg.

Li. 6. c. 21.

Li. 19. nat. Hiſt. ca. 5.

Raphanus aureus.

Ligni viſci quercini colligendi mos.

Apud Hæbreos templum Salomonis auro erat micantiſſimum, & præcipuè cum illa trabs aurea tanti ponderis illud redderet illuſtriſſimum. Craſſus tamen, referente Ioſepho, aduerſus Parthos militiam ducens, Iudeã peruenit, & omnia exercitu perſcrutatus, res aureas templi, quas Pompeius non tetigerat, abſtulit, & potiſſimùm trabem illam auream verſatilem ponderis trecentarum minarum, quod pondus hoc ſeculo ad ſeptuaginta quinq; aureorum millia extenderetur. Deinde a ſumma templo altitudine ad pauimentum vſq; parietes laminis aureis erant obtecti. At locus ille, qui Sancta Sanctorum dicebatur, vt habetur in Sacris Paginis, ſexcenta auri talenta in laminis, & clauis aureis habebat. Pariter, eodem Ioſepho teſte, templum Herodianum templo Salomonis fuit magnificentius; namq; partem interiorem immenſa auri copia exornabat, & exteriorem faciem aureę laminæ ita coruſcantes decorabunt, vt intuentium oculos hebetarent, & templi portam munibant columnæ argenteę cum capitulis aureis vite aurea circumdante, cum racemis ſtaturam humanam ęquantibus pondo mille talentorum aureorum. Pręterea narrat R. Beniamin, in ſuo Itinerario, Pſalmorum verſus in columnis Synagogæ litteris aureis fuiſſe exaratos. Inſuper in pontificali Aronis ornamento Superhumerale erat aureum, & ex Fimbria tunicę talaris aurea tintinnabula pendebant: quandoquidem in diuinis Sacrificijs vſus auri commendabatur, vt habemus in Apocalypſi, vbi candelabra aurea, Angeli zonis aureis cincti, & viginti illi Seniores phialas aureas odoramentis plenas geſtantes recenſentur.

Lib. 12. de Ant. Iud. cap. 13.

Lib. 1. Paralip. c. 3.

Loco cit.

Templorũ ornamẽta antiqua.

In Exod. cap. 18.

Cap. 5. & cap. 15.

Reſpublica quoq; Chriſtiana auro ſua templa venuſtat, dum altaria ex ſolido auro conſtruit, qualia Romę, & Conſtantinopoli viſa fuerunt. Franciſcus Aluarez publicat altare ex auro ſolidum in Regno Goane Ditione Pretoianis ab Helena Aethiopię

Altaria ex auro ſolido.

piæ regina fuiſſe erectum. Tabula aurea pedibus duobus longior, vno altior, & digito craſſior Luneburgi in templo Diui Michaelis Archangeli conſpicitur: quamobrem iuſta de cauſa poterit hoc carmen recitari.

Templa micant auro, radiatq; altaribus aurum.

Referunt etiam Hiſtorici fuiſſe in templo Moguntino crucem ex ſolido conflatam auro ponderis mille, & ducentarum marcharum, cum hoc verſu ſubſcripto.

Auri ſexcentas habet hæc crux aurea libras.

Immò malleus campanarum aliquando fuit aureus, vt recitat Anaſtaſius in Leone quarto, dum inquit. *Fecit etiam ibi campanile, & poſuit campanam cum malleo aureo.* Tanta erat pietas apud Chriſtianæ fidei cultores in cuſtodiendis Euangeliorũ libris, vt illos auro, & gemmis decorarent. Namq; ex Gregorio Turonenſi Childebertus Rex in Theſauro ſuo habuit viginti Euangeliorum exemplaria puro auro, & gēmis ornata. Clericos etiam zonis aureis olim fuiſſe vſos conſtat apud Metaphraſtem in Vita Sancti Taraſij Archiepiſcopi, quoniam vir Sanctus imperauit illis, qui erant relati in numerum Clericorum, vt zonis aureis depoſitis, cingulis ex pilis caprarum contextis vterentur. Demum apud Chriſti cultores, aurei calices maximi pretij in templis ſeruantur, quos Sacerdotes in immolanda Deo cæleſti hoſtia adhibent. Baronius memorat calicem aureum ponderis librarum triginta, cum patena librarum viginti octo, iuſſu Gregorij Vndecimi fabrefactum. Calix etiam aureus maximus, & celeberrimus eſt Marſeburgi donum Henrici Imperatoris. Hac etiam ætate in quotidiano Miſſæ Sacrificio calicibus aureis, & argenteis vtuntur, quemadmodum in Concilio Remenſi ſtatutum fuit. Ideòq; interrogatus aliquando Bonifacius Epiſcopus, & Martyr, num liceret Sacerdotibus, in diuina Re facienda, calicibus ligneis vti, reſpondit, vt habetur in Concilio Triburenſi, aureos quondam Sacerdotes calicibus ligneis fuiſſe vſos, ſed hodie Sacerdotes lignei calicibus aureis vtuntur.

Malleus campanarũ aureus

Lib. 3. hiſt. Frãc. c. 10.

In Annal. Eccl. anni Chriſti 731.

Calices aurei.

Cap. 6.

Canon. 18.

VSVS IN MONETIS.

SVNT duo metalla aurum, & argentum, quæ pro monetis cudendis fuerunt vſurpata, quoniã, teſte Alberto, ſpecifica virtute adiuuandæ hominis temperaturæ potiuntur; dum viſum, & facultatem vitalem mirandum in modum roborant. Prǽterquamquod hæc metalla cęteris nobilitate, & præſtantia antecellunt, & per diuturnos annos durant. Refert tamen Ortelius non in omni Regione monetas ex auro conflari, quoniam in toto Pretoianis regno aurum purum, & minimè ſignatũ pro moneta penditur. Cætera quæ ad monetas ex auro fabricatas attinent in primo capite huius libri legenda ſunt.

Aurũ vbi non cudatur.

VSVS IN PICTVRA.

EX auro Pictores non vulgarem percipiunt vtilitatem; primò quia, deficiente Cæruleo tranſmarino, laminas aureas ſupra ollam aceto plenam ſuſpendunt, nam tunc aurum cyaneum colorē amœniſſimum ſpargit, quod prædicto libentiſſimè præferunt: huius meminit Augurellus his verſibus.

Li. 3. Cryſop.

Aurea cyaneo conſpirans arma colori,
Cum floret miræ in morem rubiginis aurum
Suſpenſum ſupra os ollæ candentis aceti.

Deinde vtuntur etiam auro ſoluto, dum limaturam auri triduo mergunt in ſucco à folijs Iuniperi expreſſo; etenim, hoc temporis ſpatio, aurum inſtar aquæ ſoluitur, quæ in ſubſtantia aurum æmulatur. Hac miſtura Pictores ad figuras, & litteras aureas delineandas adhibere poſſunt. Antiquitùs etiam litteræ aureæ erant in vſu, quia diuina Lex litteris aureis erat notata, vt Ariſtæus docet in Hiſtoria de Sptuagiɴta Interpretibus, dum inquit. *Hi poſtquam cum muneribus, & pellibus, in quibus diuina Lex aureis litteris hæbraico ſermone conſcripta erat.* Alexius Pedemontanus in pingendo, & ſcribendo, aurum hoc modo concinnat. Folia auri guttis mellis terendo permiſcet, & mi-

Litteræ aureæ quo modo ſcribantur.

miſturam in oſſeo vaſculo ſeruat, eiq; oblata pingendi, vel ſcribendi occaſione, E aquam gummatam addit. Deniq; libros auro obducunt, dum ſumitur portio boli, & ſacchari candidi modicum, quæ cum albumine oui miſcentur; deinde liber ſub prælo aqua ouorum linitur, qua exſiccata, prædicta miſtura obducitur, hac item ſiccata, diligenter fricatur, aqua communi humectatur, & folia auri ſuperpoſita dente leuigantur.

VSVS IN VESTIBVS.

Lib. 8. nat. Hiſt. ca. 48

NON eſt in dubium reuocandum Priſcos veſtium luxui indulſiſſe; quoniam, auctore Plinio, aurum in tenuiſſima fila ducebant, quod ſtamini circundatum, vel etiam ſine ſtamine texebant, & ex hac tela veſtes ſuebant, quas attalicas Latini, & Itali *veſte di brocato d'oro*, appellitant. Et quamuis aurum hoc cum argento habeat commune, nihilominus aurum ſemper in tenuiores bracteas, & ſub- F tiliora fila extenditur. Itaq; ad manifeſtandam veſtium ſuperbiam, vnam tantùm hiſtoriam recitabimus. Romæ anno ſalutis quadrageſimo quarto poſt milleſimum, & quingenteſimum, dum fundamẽta Baſilicę Sancti Petri iacerent, effoſa eſt capſa marmorea, in qua Maria vxor Honorij Imperatoris fuit condita; cuius corpus, exceptis dentibus, & nonnullis oſſibus, erat abſumptum; nihilominus veſtis, & pallium, quibus cadauer inuoluebatur, intacta erant, & tanto auro onuſta, vt inde triginta ſex auri libræ extractæ fuerint.

Veſtis attalica quæ

VSVS IN OPERIBVS, quæ in officina auraria parantur.

ARTES ſi ratione ſubiecti nobilitatem, & præſtantiam adipiſcuntur, procul- G dubio aurificina dum verſatur circa aurum nobiliſſimum, & præſtantiſſimum metallum maximoperè nobilitatur, iuxta hoc diſtichon.

Artem ſi reddunt pretium, res, munera claram,
Ars nulla eſt clari clarior aurificis.

Ex auro igitur fabricantur inaures, quas non tantùm gratia ornamenti Antiquitas auribus ſuſpendebat, verũ etiam tanquam Inſigne nobilitatis, quem morem Apuleius memorauit. Alij aſſeuerant hæc auriũ Inſignia tanquam amuleta aduerſus faſcinationes à Priſcis geſtata fuiſſe. Niſi velimus prædictis addere, inauribus aureis, olim amicorum natales dies celebrari, cuius conſuetudinis meminit Plautus his verbis. *Non meminiſtì inaurem auream ad te afferri natali die.* Deinde ſecedit aurũ in vſum annulorũ cũ annuli ferrei in ſignũ vinculi à Prometheo inſtituti fuerint, ſed poſtea ſucceſſerunt aurei pro ſymbolo bellicæ virtutis apud Romanos; vel, vt notat Plinius, in gratiam dignitatis, quia aurei annuli publicè dabantur illis, qui ad exteras Nationes Legati erant ituri, quos in publico tantùm ferebant, cum domi ferreis annulis vteren- F tur. Verùm tractu temporis, abolita hac conſuetudine, omnes ferè Romani annulis aureis digitos exornabant, quamobrem narrat Eutropius tres modios annulorum aureorum ab Annibale Carthaginem fuiſſe miſſos, quos è digitis equitum Romanorum, Senatorum, & Militum detraxerat.

Inſigne Nobilitatis Antiquorum quale.
In Epidico.
Li. 33. nat. Hiſt. ca. 2.
Ann. ferrei.
Lib. 3. de Geſt. Rom.

Amplius ex auro varia formantur vaſa, & primum pocula, nam his inter Philoſophos Arceſilas vtebatur. Item crateras ſex aureas miſit Gyges Delphos, quæ triginta talenta pendebant. Immò patinæ, & pelues ex auro in ingenti epularum apparatu ſunt adhibitæ. Legimus apud Sabelicum anno ſalutis nonageſimo poſt ſeptingenteſimum, imperante Carolo Magno, Ducẽ gentis, Ingonem nomine; prouincialibus ſumptuoſum conuiuium præparaſſe, & agreſtibus ad conſpectum ſuum intromiſſis in vaſis aureis, Nobilibus verò, & Dynaſtis procul in fictilibus miniſtrari iuſſiſſe, & de hoc interrogatum reſpondiſſe, non tam mundos eſſe, qui Vrbes, & palatia colunt, quam qui humiles caſas habitant.

Lib. 3.
Vaſorum aureorum in menſis vſus.

Præ-

Præter hæc, vrnas ad cineres cadauerum condendas ex auro conſtructas fuiſſe conſtat; nam oſſa Traiani Imperatoris in vrna aurea ſupra columnam cochlidem ſeruari tradit Eutropius. Pariter in vrna aurea Rex Antigonus oſſa Pyrrhi incluſit, & Rex Aegypti filiæ cadauer in Vaccam auream coniecit. Hodie in Pegu, vt recitat Balbus in ſuo Itinerario, ampliſſima ex auro vaſa formãtur, in quibus Elephantis albis in Regis aula nutritis alimenta præbentur. Tandem ollas aureas ad recipienda alui excrementa habuerunt Heliogabalus, & Baſſa, quem poſtea Martialis illuſit. Diuitum quoq; luxus eò deuenit, vt lucernas aureas fabricare ſint auſi; id colligimus ex Diuo Ambroſio in Hexamerone, quando inquit. *Sed fortè doles, quòd nullum tibi aureorum lychnorum lumen refulgeat.* Sceptra Regum eſſe, & fuiſſe aurea non eſt in dubium reuocandum: canit enim Ouidius hunc in modum.

Lib. 6. c. 8.

Aurea cur dextræ ſceptra dedere tuæ.

Pariter coronæ, & diademata Regum ex hoc metallo præſtantiſſimo concinantur: etenim corona eſt ſimplex circulus aureus, quo Reges in minoribus ſolemnitatibus caput redimunt. Diadema verò eſt quaſi duplex corona, quia priori circulo aureo alter circulus aureus, & gemmis tectus additur; & quamuis Imperator triplici corona decoretur; vna tantùm eſt aurea, qua à Summo Pontifice redimitur: quandoquidem ferream ab Archiepiſcopo Colonienſi, & argenteam ab Archiepiſcopo Mediolanenſi recipit. Item Priſcorum luxus haudquaquam eſt occultãdus, cum Homerus ſcripſerit aurum crinibus aliquando fuiſſe complicatum, nec magna admiratione teneri debemus, quoniam Galienus Imperator aurea ſcobe capillos aſperſit, quem poſtea nonnulli imitati eodem auri puluiſculo purpuream comam exornarunt vt cęſariem Caſtoris, & Pollucis æmularentur, quam Lucianus auream illis aſſignauit. Heliogabalus, qui aſſiduo luxui ſeruiebat, limatura & ipſe aurea porticum ſtrauit. Verùm Affectatores Antiochi Regis Syrię clauos aureos crepidis ſubiecerunt. Immò in Antiochi Soteris exercitu tanta fuit auri copia, vt Milites gregarij ex auro caligas ſibi compararent. Prædictis addit Tertulianus aureis vinculis, & catenis reos olim fuiſſe vinctos, vt eò locupletiores, quò nocentiores eſſent: propterea compedes aureas fabricauit etiam Antiquitas, quibus Darium, Cyrum, Agrippam, & Baiazethem impeditos fuiſſe comperimus. Quid plura? retibus aureis piſcatus eſt Nero, nauem auream fieri curauit Cleopatra, currum aureum à quatuor Regibus captiuis tractum Seſoſtris Aegyptius habuit. Aurea lectica Rex Indię vehebatur. Orodes Parthus in lectis aureis cubabat. Midas Rex Phrygiæ ſellas aureas poſſidebat. Immò Antiquitas ſtrigilibus ex auro fabrefactis vtebatur: huius conſuetudinis meminit Matthiolus in Commentarijs ad Dioſcoridem, quando inquit, quod ſerui in balneis non ſolum corpus abluebant, ſed etiam ſtrigilibus abluebant, quas alij ex auro, alij ex alia materia ſibi comparabant. Olim etiam in Aponi fonte talos aureos viſos fuiſſe Suetonius narrat, quos, temporis tractu, furum auaritia eripuit. Amplius ſimulacra animalium, & plantarum Antiqui ex auro formarunt, & equos rebus aureis exornarũt: quandoquidem Aquilam auream in veſtibulo templi Hieroſolymitani Herodes ſtatuit, pariter Aquilam auream Clearchus Tyrannus ſibi pręferri iuſſit, & Xerſes Platano aurea delectatus eſt. Tandem aurea fræna equis aptarunt, quem morem apud Diuum Chryſoſtomum damnatum eſſe comperimus. Calcaria etiam aurea fabricata fuiſſe legimus in Actis Sanctæ Edendrudis Virginis: nam Hẽricus Imperator cognomento Pius morbo graui oppreſſus, cum huius Virginis interceſſione, optatæ ſanitatis effectum fuiſſet conſecutus, non ſolum reliquias huius Sanctæ in annulo geſtauit, ſed etiam duo calcaria aurea tumulo eiuſdem obtulit. Deniq; Poppea Neronis ſoleis ex auro factis pedes quadrupedum nobiliorum induit.

Coronæ aureæ vſus.

Scobis aureæ vſus.

Lib. de habitu mulier. cap. 7.

Rete aureum.

Nauis aurea.

Li. 1. c. 31.

Homil. 21 lib. ad Corinth. c. 9.

Soleæ aureæ equorum.

VSVS IN ARMIS.

CVM diuerſa armorum genera, nimirum tam in tutelam, quàm in perniciem fabrefiant, hæc cuiuſcumq; generis ex auro Antiquitas ſibi comparauit: namque, vt ſuperius recitatum fuit, clypeus, cuſpis, & haſtile hæc omnia ex auro Thebis in Tẽplo Apollinis Iſmeni appenſa fuerunt munera, quibus Crœſſus Amphiaraum

raum donauit, lorica aurea nonnullos fuiſſe vſos Capitolinus in Maximino iuniore tradidit, vbi etiam hanc fuiſſe Ptolemeorum conſuetudinem pronũciauit: propterea vnum è Ptolomeis aurea lorica indutum in Nilo periiſſe referunt. Perſæ gladios aureos, caſſides, & thoraces habuerunt. Thecas gladiorum fuiſſe aureas prodidit Diuus Ambroſius de Elia, & ieiunio, vbi de militibus verba faciens ſic ait. *Aureis thecis includunt cultros ſuos.* Virgilius quoque armorum ex auro paratorum meminit ſic canens.

Cap. 13.

L. 11. *Aeneid.*

Aureus ex humeris ſonat arcus, aurea vati
Caſsida.

Preterea in bello multa alia ornamenti gratia fuerunt ex auro conſtructa, vt fibulæ tribunitiæ ex auro geſtabantur. Similiter multa Inſignia ex auro coruſcabant: Siquidem Perſæ, auctore Cęlio Rhodigino, in prima acie Gallum aureum præferebant.

Li. 6. *lect. antiq.* *c.* 13

VSVS IN VARIIS.

Ca. 3. *Iſagog.*

NARRANT illi, qui in Catoptricis operam conſumunt, ex auro pręſtantiſſima ſpecula parari poſſe: nam Miramus in prima parte ſpecularis docet varios modos, quibus ſpecula ex auro conflari poſſint: ſiquidem quam hac in re operam locant, nemo vt credimus, perſoluere poteſt. Præterea ex auro puluis pyrius paratur, quem Chymici, & potiſſimùm Libauius aurum fulminatum nuncupant. Refert enim Kircherus Ieſuita vir eruditus in ſuo opere de facultate magnetica, ex auro puluerem pyriũ hac ratione parari. Aurum in calcem redigitur aqua forti, ſale ammoniaco, & oleo tartari præcipitati. Etenim hæc calx ſtatimatq; ſentit odorem ignis ſponte ſua in flammam abit, & ſi fuerit aliquo incluſa inſtrumento, ingenti ſtrepitu, & fragore egreditur. Immò exigua portio huius pulueris magno ſonitu, & inteſa efficacia omnes vires pulueris pyrij vulgaris longè ſuperat. Verùm hic puluis à puluere nitrato alio effectu diſcrepat: ſiquidem vulgaris accenſus ſuperna petit, at ex auro paratus ad inferna deſcendit, & ſi accendatur ſupra laminam non aſcendit, ſed lamina perforata inferiorem locum petit, quem effectum hic vir pereruditus proprijs oculis obſeruaſſe teſtificatur.

Aurum fulminatum quid ſit.

DE ARGENTO.
Cap. III.

ÆQVIVOCA.

HOC iam abijt in ora vulgi, argentum inter metalla ſecundum perfectionis locum occupare, & auri vires quadantenus æmulari: præterquamquòd circumfertur hæc Halchemyſtarum ſententia, talem gradum apud aurum eſſe argento aſſignandum, qualis Lunæ apud Solem attribuitur, cum autem, reſpiciendo ad ſplendorem, Luna poſt Solem in ſecũda ſede collocetur; aſſimiliter optima de cauſa talis locus argento eſt tribuendus: quamobrem ratio ordinis pro argento hoc caput expoſtulabit. Cunctis prorſus obuium eſſe opinamur, argentum ab æquiuocatione non eſſe alienum; cum interdum abſolutè ſumptum pro metallo, interdum pro argento facto, & aliquando pro argento ſignato vſurpetur. Seneca ſanguinem hominum pecuniam appellauit, & Ariſtophanes apud Stobæum in eodem ſenſu argentum hominum ſanguinem eſſe pronunciauit. Pariter Horatius alloquens Criſpum Salluſtium hiſtoriographum, pro pecunia, argentum abditum in theſauris nihil valere dixit, innuens diuitiarum ſplendorem nullum eſſe, niſi fuerit in honeſto vſu his verſibus.

Lib. 7. *de Benaſ. ca.* 10.

Lib. 2. *Carm. ode* 2.

Nul-

Nullus argento color eſt auaris
Abditus terris, inimice Lamnæ
Criſpe Salluſti, niſi temperato
Splendeat vſu.

Pariter apud Græcos ἀργύρος ſignificet quidem metallũ, ſed æquiuocationem effugere non poteſt; quandoquidem hoc vocabulum apud Xenophontem nummos ex quocumq; metallo conflatos deſignat; quemadmodum Galli, noſtra ætate, argenti nomine, pecuniam cuiuſcumq; generis intelligunt: id etiam ex ſacris litteris facilè colligitur, cum apud Iſaiam pecunia, argenti voce, indicetur, cum inquit. *Abſq; argento redimimini*. Præterea Latini eodem argenti vocabulo, vt habetur apud Ciceronem, argenteam ſupellectilem ſignificant: immò, & argentum menſarum apparatum, quòd argentum eſcarium nuncupari deberet, ſimplici nomine argenti, deſignarunt, quemadmodum Virgilius his verſibus exponit. *Cap. 52.* *Lib. 6. in Ver.*

Ingens argentum menſis, cælataq; in auro
Fortia facta patrum. *Li. 1. Aeneid.*

Tandem Halchemiæ Profeſſores, argenti vocabulo, ſalem album argentei ferè coloris cognominant; namq; primã metallorum materiam in venis metallicis deliteſcentem ſalis quamdam ſpeciem eſſe aſſeuerant: propterea, referente Ioanne Braceſcho, naturam imitari, metallum in ſalem albiſſimum transmutare nituntur, quem poſtea argentum indigitant. At Ioannes Garlandus argentum populi apud Chymiſtas ſalem amarum interpretatur. Deniq; Argentum eſt caſtellum, quod Pado flumini imminet. *In li. de ligno Vitæ.*

SYNONIMA, ET ETYMVM.

NON in eorum ſerie argentum collocandum eſſe putamus, quæ nominum multitudine redundant; immo neq; adea ſpectat vocabula, quæ à remotis vocibus etymologiam deſumptum: quandoquidem Latinorum nonnulli argentum dixerunt, quaſi ardens gentem, cum illius deſiderio gẽtes ferè omnes conflagrare ferantur. Nihilominus ſatiùs eſſe opinamur ab emporio Græcorum huius vocis etymum nobis eſſe comparandum: etenim illis argentum ἄργυρος, & ἀργύριον dicitur, quam vocem Etymologus deriuat ἀπὸ τοῦ ἀργοῦ cum argentum candorem excellentiſſimum præſeferat, & ἀργὸς candidus exponitur Chymici argentum vocant Lunam. Hebreis dicitur Cheſeph. Gallis Argent. Italis. Argento. Germanis Sylber. Hiſpanis la Plata.

NATVRA, ET PROPRIETATES.

MATERIAM argenti ex ſubſtantia ſulphuris, & argenti viui dimanare Albertus Magnus, & Mylius pronunciarunt. Braſauolus tamen argentum ſtatuit eſſe argentum viuum condenſatum ſulphur virtute compræhendens; cum ex frequẽti pertractatione argenti, odor ſulphuris perſentiatur. Sed in argento, & auro ſulphur diuerſa ratione latibulari aſſeuerat; quandoquidem auro ſulphur in actu, & argento ſulphur in potentia aſſignat. Veri autem Philoſophi, & diligentes rerum naturalium ſcrutatores argentum ex ſubſtantia magis aquea, quàm ignea prodire affirmant; ideòq; illud in temperatura frigida, & humida conſtituunt; quicquid alij de temperamento frigido, & ſicco argenti dixerint: immò Albertus, & ipſe argentum frigidum, & ſiccum non ſine aliqua humiditate contemplatur. *Li. 4. Miner. cap. 5.* *L. 2. Baſil. Chym.* *Temperamentum argenti.*

Quoad alias affectiones, conſiderandum eſt argentum tractabile, & ſonorum; auribus enim non iniucundum tinnitum communicat, & ſi purum ſit, hominis halitum recipit, & nubem protinus diſcutit. Cæterùm ſi comparetur ad aurum, profectò minus perfectum eſt: quocirca Chymici dicere ſolent; veluti ſe habet Luna ad Solem, ita ſe habet argentum ad aurum, ſed Luna eſt minoris luminis, ita & argentum minoris pretij, & ponderis eſſe debet. Similiter ſi meditemur vtriuſq; metalli proprietates, maximum inter vtrumq; diſcrimen inueniemus. Primitùs in cruendo a fodinis

argento, non ità purum, vt aurum colligitur, ſed terræ, & ſordibus adeò permixtum, E vt illius purificatio immenſum laborem expoſtulet. Inſuper argentum purificatum malleo quidem dilatatur, ſed minus quàm aurum, cum maiorem duritiam, & craſſitiem nanciſcatur. Deinde auro, & plumbo eſt leuius; ſiquidem liquefactum illis inſtar olei ſupernatat, diuturno igne diminuitur, & in locis humidis abditum corrumpitur; quibus affectionibus aurum minimè vexari in ſuperiori capite manifeſtauimus. Itaque Authores non debent magna admiratione teneri, quando argentum, cum ſit candidiſſimum lineas nigras corporibus imprimat, quod non aliunde, niſi ab impuritate metalli dimanare meritò exiſtimamus. Quare Plinius ſemper præcipuam gratiam, præ cæteris metallis, auro tribuebat, non ratione coloris, quia hunc in argento clariorem, diei magis ſimilem; ideoq; ſignis militaribus magis conuenientem tanquã longius refulgentem commendabat. Tandem argentum à natura hoc habet inſitum, vt à familiaritate ſulphuris, ſtanni, & ferri abhorreat: veluti cuncta animantia, & potiſſimùm Canis, teſte Plinio, odorem ab argentarijs exeuntem mirum in modum abominantur. F

Argentũ ſupernatat auro, & plũbo.

Lib. 33. cap. 3

DIFFERENTIÆ.

ARGENTVM ignem non expertum merũ, & omni ex parte verum appellatur, vt diſcriminetur ab illo nato in monte Tmolo, quod Pſeudargyrum Auctores vocitant, ſed poſtea quale ſit non explicant. Dubitandum eſt hoc eſſe illud argẽtum ſterile, quòd Antiquitas theatricum nominabat; cum in laminas extenſum in theatris ſuſpenderetur, & *Extar* Latinis dici Chariſius referebat. Verũ in præſentia de vero argento, & non de falſo verba facimus, de quo multi ambigunt, an venã propriam habeat, vel potius cum cæteris metallis cõmunem mineram participet; cũ plerumq; argẽtum alijs permixtum inueniatur. Non debemus inficiari multa metalla in fodinis permixta reperiri; verumtamen credendum etiam eſt argentum propria vena potiri: quandoquidem omnis materia, quæ in metallum conuertitur, in ſua G ſpecie pura eſſe poteſt. Propterea aliud argẽtum in profundiori terræ gremio venam poſſidet, aliud verò in ſuperficie terræ, quæ vena, ſecundum Plinium, crudaria appellatur. Itaq; diſcrimina argenti in ſua vena conſiderata poſſunt deſumi, vel à materia, cui permiſcetur, vel à colore, vel à figura, vel deniq; à regione, in qua venæ argentariæ reperiuntur.

Pſeudargyrum.

Vena crudaria.

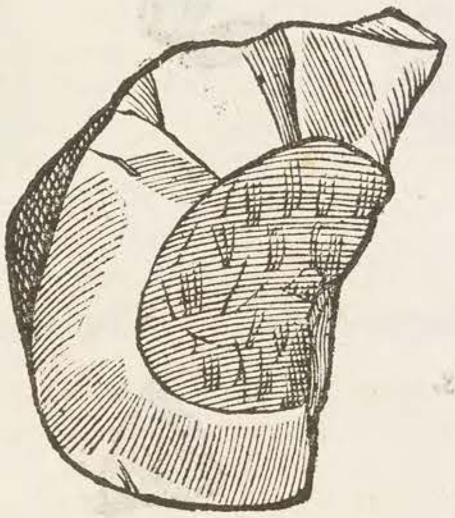
Ratione primi, aduertendum eſt in Germania repertos eſſe lapides, qui per totam ſui ſubſtantiam argentum habẽt diſeminatum, interdum inueniuntur, qui venas argenti per materiam lapideam extenſas demonſtrant. Deinde argentariæ etiam venę per viſcera terreni ſparguntur, & ex his collectum metallum purius eſt, quam illud, quod in petris deliteſcit. Demum, vt notat Geſnerus, inuenitur quoq; in quodam Germaniæ loco *Fribergo* nuncupato (quæ vox montem liberũ ſignificat) argentum, quod molle eſt, pauciſq; abundat excrementis.

Hic damus primo loco iconem ſaxi ex agro Picentino, in quo minera argenti, nonniſi ex lapidis contritione apparet. Saxum eſt coloris leucophæi, cuius medium marga lapidea occupat, & portio ſaxi margam ambientis eſt coloris albicantis. In hac H eadem tabella lector conſpicabitur ſaxum ex multis ſcrupulis ſimul copulatis à natura conflatum, quod ex eodem loco fuit delatum. Neq; de hoc ingens admiratio aliquos inuadere debet; quandoquidem Cardanus & ipſe argentum rude in cryſtallo genitum obſeruauit: etenim natura tantæ rerum varietati argentum admiſcere voluit, vt in illo extrahendo, & perficiendo, multiiugis curis, atq; vigilijs humanus animus angeretur. Nihilominus monſtramus etiam hic figuram argenti puri natiui, ſed hoc raro inueniri opinamur: immò in eadem tabella pingitur lapis apprimè ęmulans Belzoinum, qui maculis alternis inſtar argẽti reſplendentibus eſt refertus, cum quibuſdam alijs nigricantibus, & aliqua ex parte caſtanei coloris.

Argentũ purum natiuum rarum.

Saxum cum minera Argenti ex Agro Picentino.

1

Saxum ex pluribus calculis à Natura productum ex eodem loco.

3

Argentum purum natiuum.

1

3

Lapis Belzoino ſimilis.

Sin contemplemur colorem argenti rudis, & mineralis, homo non poteſt imaginari tantam colorum varietatem, quę in venis argentarijs obſeruatur, cum natura in operibus ſuis ſemper mirabilis appareat. Itaq; Metallarij Germani varia argenti genera quoad colorem ſunt meditati. Primum eſt argentum rubrum cæruleo colore conſperſum, quod aliquando ad colorem iecoris vergit. Secundum eſt plumbi coloris, & quandoq; refert Galenam, in hoc autem ab ipſa diſcrepat, quoniam Galena friabilis eſt, & hoc argenti genus conteri minimè poteſt, immò dẽtibus compreſſum dilatatur, quod Galenæ haudquaquam cõtingit. Tertium genus eſt nigrum, & in illa nigredine interdum argentum plumbei coloris refulget, quia ſcintillas argenti rubri, & quandoq; candidi repræſentat: hoc autem quo magis illis abundat ſcintillis, tantò maiorem argenti copiam in excoctione reddit.

Quartum genus ad purpureum tendit colorem, & hoc vbertate argenti ſcatet, & copioſum in fodinis montis Turcici iuuenitur: immò aliquando colore lureo, & viridi minera eſt referta, rariores colores in hac argenti vena ſunt iecoris, hæc olim Fribergi, & nunc Mariebergi effoditur.

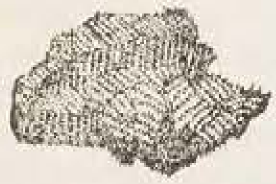
Quintum genus cinerei eſt coloris, & ſaxum rufo colore eſt aſperſum; minera tamen cinerea maximè ſubdura argenti feracior eſt. Hæc duo poſtrema genera Plinio, & Veteribus tantùm cognita fuiſſe arbitramur; nam Plinius loquens de hac minera, terram aliam eſſe rufam, aliam cineream teſtificatur; cum cæteræ ſpecies ſuperius *Li.33.c.6.* enarratæ, nullibi apud Priſcos memoratæ inueniantur.

Hoc in loco repræſentatur figura Argenti rubri rudis, quo flammæ admoto, exhalatio rubicunda euaneſcit, & purum argentum refulget, quod à Ioachino Camerario fuit communicatum Clariſſimo viro Vlyſſi Aldrouando. In eodem tabella apparet icon argenti trichitis, de quo paulò inferius ſermonem habebimus. Pariter hic exhibemus iconem argenti cærulei ab eodem Camerario dono dati, cuius purificatio cõſiſtit in auferenda exhalatione cærulea quam in locis ſubterraneis contraxerat.

Argentum Trichites ſiue capillare.

Argentum rude rubrum.

Argentum rude cæruleum.

Maſſæ argenti magnitudine orob

Ratione figuræ, argentum varijs formis præditum in fodinis ſæpè inuenitur, nam interdum ſaxis adnaſcitur, & oculi figura extuberat; immo quandoque tanquam bractea lapidi adhæret; ſæpius vuæ ſpeciem repræſentat: aliquando figuram virgularum, vel aliarum rerum præ ſe fert. Eſt etiam repertum grana milij referens in terra aquoſa, quod eſt valdè impurum, & diuturna præparatione indiget. Ioſephus Acoſta in hiſtoria Indiæ narrat ſe vidiſſe argẽtum naturale inſtar pruinæ denſatum, & aliud veluti in fruſta diſſectum, quod figurã tuberum terræ exprimebat, & propterea ab Indis Papas argenti vocatur, quod eſt rariſſimum. Denique flexum, expanſum, & inſtar ramorum arboris diuaricatum, teſſelatum, turbinatum, acuminatum, tribus, quatuor, vel pluribus angulis conſtans argentum à Metallarijs ſæpè ſępius in fodinis obſeruatur.

Figuræ argenti in mineris variæ.

Papas Indorum.

Hic delineatur argentum purum extra pyritem metallorum matricem à natura genitum communicatum à clariſſimo viro Ioachimo Camerario rerum naturalium perquiſitore diligentiſſimo. Vocatur hoc argentum trichites, nempè capillare, quoniam inſtar multorum pilorum ſimul conglobatorum à natura fuerit procreatum. Figura huius argenti refert formam illius macri ſucci, qui alumen trichites cognominatur; cum & ipſum ex multis capillamentis integratum eſſe videatur. Simile argentum aliquoties Geſnerus in lapide plumbario, quaſi in cauernis repoſitum, eſt conſpicatus: quapropter in ſuo Foſſilium libro iconem argenti fruticantis ceu pilos criſpos, & cincinnos exprimentis exhibet. Eamdem iconem Studioſis rerum naturalium hoc in loco dare conſpiciendam non piguit.

Argentũ trichites.

Argenti Frutex pilos criſpos, & cincinnos referens.

Argentum eſt etiam aliquando ita ſolidum in vena, vt de illa magnæ, & paruæ maſſæ decutiantur: tale repertum eſt in Germania, cuius figura menſam æmulabatur, & Dux Saxoniæ tali maſſa argenti pro menſa ſe vſum fuiſſe gloriatus eſt.

Maſſa argenti inſtar tabulæ in mineris.

In Muſæo Calceolarij viri in rebus naturalibus peritiſſimi multæ argenti mineræ ex varijs regionibus delatæ viſuntur. Prima eſt minera argenti ex valle Ioachimica, eſtq; lapis ſciſſilis ſatis ponderoſus colore ad ſpadiceum vergente, granis argenteis aſperſus. Secunda eſt minera Annebergica, nimirum lapis in colore ſpadiceo ſatis lucidus multũ argenti continens: hanc fortè intellexit Cardanus, quando dixit hanc mineram adeò fęcibus carere, vt in purificatione decimam tantùm ſui ponderis partem amittat. Tertia argenti minera eſt Suecica, quæ in colore nigro aliquam viriditatem monſtrat; immo æs innatum compræhendit. Quarta eſt minera argenti Bohemica æs, & aurum continens, quod ex coloribus facilè manifeſtatur. Quintò obſeruatur argentum foſſile Annebergicum, cuius micæ in terra flaua refulgere viſuntur, quare nonnulli argentum eſſe flauum exiſtimant. Demùm apud Calceolarium conſpiciuntur argenti granula coloris flaueſcentis iuxta adamantem pyramidali forma, in proprijs venis formata, quæ ex pyrite aurei coloris naſcuntur.

Lib. 6. de Metall.

Variarũ Minerarũ ſpecies.

INVENIENDI, ET PRÆPARANDI ratio.

IAM cunctis metallarijs manifeſtarium euaſit argentum in terreno cinereo, & obſcuro generari, ibiq; inueniri, vbi pyrites multi conſpiciuntur: immò veluti pyrites aureo colore aſperſi venas aureas, ita pyrites albicantes minutis maculati granis venas argenteas indicare ſolent: propterea locus, vbi pyrites candidior, rarior, & minutior obſeruabitur, maiorem ſpem venarum argenti præbebit. Inuenta igitur, & aperta argenti vena, foſſores tandiù in eruendo argento proſequuntur, donec aluminis minerã inueniunt; quandoquidem, reperto hoc ſucco concreto macro, venæ argenti finem prædicunt. His igitur intellectis, ad argentum effoſſum purificã-

Mineræ argenti finis.

dum

A dum accedendum eſt, quod nonniſi cum nigro plumbo, aut cum vena plumbi Galena cognominata excoquitur, quę vt plurimum iuxta plumbi fodinas inuenitur. Interdum metallarij, ex Cadmia bituminoſa, virtute ignis, argentum eliciunt, quia paucam illius quantitatem in ſe contineat. Aliquando Minium, cuius vomica eſt argentum viuum, à metallarijs in argentum excoqui Plinius teſtificatur. Verùm quando argentum auro, vel Æri fuerit permixtum, multa pro ſeparatione metalli magiſteria adhibentur, quæ Georgius Agricola diligenti examine proſequitur. Præterea nonnulli ex Hydrargyro purum argentum extrahere profitentur, & artificia in hoc opere adhibenda Vuecherius proponit, quæ nam ad rem faciãt, experientia docere poteſt. Hoc quidẽ pro comperto habemus, quòd Picus Mirandulanus narrat, nimirum ſuis temporibus accidiſſe, vt argentum viuum cum pleriſq; alijs rebus pro equi medicina permixtum in purum argentum fuerit tranſmutatum. *Lib. 10. de re metall.* *Lib. 10. de ſecretis.* *Lib. 2. de Auro c. 7*

Poſteaquam argentum ingenti laborum difficultate fuerit excoctum, & elaboratũ, caret illo albore, qui in argento deſideratur; quocirca artifices tartarum cum ſale B communi in aqua miſcent ad ignem, in qua argentum nonnihil ferueſaciunt, & inde illud extrahunt candidiſſimum. Inſuper ſunt nonnulli, qui albitudinem argenti colore flauo inficere nituntur, vt hac coloris prærogatiua aurum æmulari poſſit. Alij verò laboribus animum, & corpus fatigant, vt argentum in aurum tranſforment; ſed de his operationibus varij modi legendi ſunt apud Ioannem Baptiſtam Portam, vbi de tranſmutatione metallica verba facit. Poſtremò argentum trifariam auro inducitur; primus operandi modus eſt, quando ſupra tenuem argenti bracteam alia auri ſimiliter tenuis ponitur, & malleo percutiuntur, donec firmiſſimè cohæreſcant: ſecunda ratio eſt, quando ſupra craſſam argenti bracteam denarius aureus collocatur, atq; malleo latiſſimè extenduntur: tertia ratio eſt, quando opera ex argento facta ope argenti viui, auro perfunduntur; & hæc de modis elaborandi, & præparandi ſatis ſuperq; dicta ſunt. *Li. 5. mag. nat.*

C

LOCVS.

QVI ſolerti indagine argenti ſedes inueſtigant, vt inde ad ſua commoda illud trahant, poſſent accedere ad plumbum, ad pyritem, ad quædam marmora, & præcipuè ad lapidem Islebanum, in quibus omnibus aliquãdo argentum latibulatur. Verùm ſatius erit argentum in fodinis rimari, in quibus interdum purum abſq; vllo fornacum opificio inuenitur, quod Plinio ignotum fuiſſe arbitramur, cum ſcriptis mandauerit argentum non niſi in puteis reperiri, carẽs illis ſcintillis, quæ in auri minera refulgere ſolent. Nihilominus in Argentanis bracteæ tenuiſſimæ huius metalli ſaxa amplectẽtes, & corruſcantes aduerſus opinionem Plinij viſuntur. Itaq; ad hoc metallum procreandum montes potiſſimùm idonei eſſe feruntur: quapropter in Coſmographia vniuerſali legimus, quòd mõtes Hiſpaniam à Gallia diuidentes Pyrinei nuncupati, vel quia igne fulmineo ſæpè petantur, vel quia antiquitùs paſtores ibi ſyluas incenderint, vehementia ignis guttas quaſi per- *Li. 33. c. 6.*

D colati argenti ſtillarunt: quare Phœnicię mercatores, hoc intellecto, alijs mercibus illuc accedentes inde magnã argenti copiam ſibi compararunt. Præterea Plinius memorat fluuios Gangem, & Cophon Indiam alluentes, & argentum deferentes. Poetæ Eridanum, Peneum, Erymanthum, & Acheloum, tanquam amnes argentiferos ſuis carminibus celebrant: verumtamen in fluuijs argentum rariſſimè inuenitur. Nos in præſentia legentium commoditati inſeruientes loca peculiaria argenti natalia, iuxtà ſeriem alphabeticam, recenſebimus. Primùm in Albertania magnus puri argenri theſaurus extrahitur, & iuxta Coſmographiam vniuerſalem, Alſatia Argentum, Plumbum, & Æs producit, quoniam ſingulis annis, ex illius montibus rubicundis quingentę cum ſex millibus marchæ argenti eruuntur. Alybæ regioni non procul à Myſia argenti fodinas Homerus attribuit. Alyzones populos iuxtà Pharnaceam inſulam argenti, & ferri diuites Strabo cõſtituit. Per Americam flumen decurrit ab Hiſpanis *Plata* nominatum, fortaſſis propter latitudinem, vel potiùs ob argenti fodinas, quæ in vicinia apertæ ſunt, quas Incolæ *Plata* ſuo idiomate nuncupant. Anapheſte Tri- *Flumina argẽtifera.* *Plata qd ſit.*

bus

bus Atticæ,ad mentem Strabonis,argenti mineras poſſidet. Angola non ſolum argento, ſed etiam alijs metallis abundat. Argentarium Hetruriæ montem Claudius Tolomeus in ſuis Epiſtolis argenti feracem prædicat. Aroſa ſcatet argento, cuius minera eſt adeo diues, vt quindecim argenti libræ excoctæ vnam auri reddant. Apud Argyram argẽti fodina eſt,quæ noſtris etiam temporibus eſt conſpicua. Argyras, & Chryſas Indos populos argenti,& auri Plinius feraces pronunciat;quod etiam vtriuſq;vocabuli etymologia docet. E

Loca natalia argenti inchoantia à lit. B.

Bamba regio montem habet argentarijs celebre m,qui ad regnum Angolæ attinet. Bohemia cum Myſnia de fertilitate argenti certat.In territorio *Beluedere* nuncupato argentanæ apertæ ſunt. Boſna penès Danubium, ex Boteri relatione, Regio eſt montibus referta, vbi copia argenti colligitur. In Britannia noſtris temporibus Scoti argentum fodiunt ad Glaſcham cænobium, & Veruicum oppidum, quod ſitum eſt iuxta fluuium Tinnam, ipſi *Tuidam* cognominant.

Littera C.

Lib. 3.

In Calabria eſt mons argenti lapideus. Cange regnum argentanis ſcatet,vt ex epiſtolis Ieſuitarũ de rebus Iaponis colligitur.Caphras populos argenti fodinis affluentes Ioannes Petrus in Hiſtoria Indię commendat.Carnea non caret argento. In Carpatho monte argentum rude rubrum effoditur, ex quo plerumq; aurum extrahitur. In Catalonia eſt mons Cannarum nuncupatus, in cuius confinio argẽtariæ viſuntur. Apud Cellaſelos argentum eruitur. Celleferdi in Saxonia Metallarij circa argentum operantur.Chinam margharitarum & argenti ditiſſimam faciunt. Chitriacum habet argenti fodinas apud Heduos populos. In Corbiani territorio magnæ Greciæ Leander in ſua Hiſtoria mineras argenti conſtituit, ſed maiorem copiam in eodem territorio penès Bombucum eſſe dicit. Cottebergi in Bohemia argentum habetur. Denique in Cutna argenti copia eſt. F

littera D.

Damaſtij metalla argenti circa Ionium pelagus in Illyride Ortelius refert Strabonem collocaſſe.In regno Dangala verſus Nilum in loco *Coriora* cognominato minerę ſunt argenti, ſed ob imperitiam non effodiuntur. In Dottnau non procul à Baſilea argentum extrahitur.

littera E.

Prouinciam *Eſtremaduram* nuncupatam nimirùm Vctonicã Ioannes Boterus argẽti fertilem eſſe diuulgat.In Hetruria, & potiſſimùm Serauicię nonnullæ argenti venæ producuntur. Euphaliæ montem argenti ditiſſimum Munſterus magnificat. G

Germaniæ nulla eſt regio comparanda, quæ argenti magis ferax ſit; cum plurimis in locis argentariæ recluſæ ſint: quamobrem in Coſmographia vniuerſali hæc regio mirandum in modum celebratur.

littera H.

Li. 4. Hiſt. Ind. cap. 5

Heluetię montibus aliquas argenti venas Ioannes Boterus aſſignat:veluti Coſmographia vniuerſalis in Hircinia ſylua nonnullas argenti mineras collocat. Argentum multis quidem in Prouincijs effoditur, ſed Hiſpania copioſum, & pulcherrimum, vbi operariorum multa millia,referente Botero,circa argentanas verſantur. Noua tamen Hiſpania, vt recitat Ioſephus Acoſta, magnam argenti farraginem cæteris regionibus cumulat.

littera I.

Iapan inſulam,quam Paulus Venetus Ziapangu indigitat,opibus argenti diuitem facit. In Illyride propè Ionium pelagus argenti metalla conſtituit Ortelius. India argento affluit, ſed ibi non tot argenti mineræ, quot apud Bactros conſpiciuntur. At Indię occidentalis non ſolum montes aſperi, & colles deſerti,ſed etiam loca campeſtria argentum natiuum producunt. Ioachimica vallis argenti non eſt indigens. In Iſpruch ex minera Plaiper copia argenti eruitur,immò & Italiæ aliquę argenti venæ ſuppetunt,de quibus in primo capite ſermonem habuimus. H

Littera L.

Li. 2. Hiſt. Amer.

Sancti Laurentij inſulam vnà cum alia parua inſula argenti diuitijs perinſignem Liuius Sanutus in ſua Geographia memorat. Laurion locus in montanis Atticæ ſpectans mare argenti fodinis nobilitatur. Leberam vallem venis argenti refertam Germani commendant. Leonis mons propè Spoletum non caret argenti venis: quandoquidem Antonius Gigas in rebus naturalibus peritiſſimus fragmentum huius mineræ doctiſſimo Vlyſſi Aldrouando miſit.In Longobuco argentariæ viſuntur.Demum in Lucaia inſula opulentas argenti mineras Tenetus extollit.

Maiolę montem opibus ampliſſimis venarum Mercurij, Ochræ,& Argenti auctum Auctores prędicant. In Mansfeldiæ lacu ſaxa è fodinis eruta conſpiciuntur, in quibus

bus piſcium, ranarum, & aliorum reptilium formæ diligenter à natura effigiatæ cognoſcuntur, vt ſcribit Ortelius in Mansfeldia; ſaxa igitur illa ſunt fiſſilia, cuproque prægnantia, & virtute ignis argentum etiam reddunt. Mexicana regio tantis argenti facultatibus pollet, vt, loco ferri, teſte Ioſepho Acoſta, ſoleis argenteis equorum pedes muniant. Milo inſulæ Ortelius in theatro Orbis argenti mineras aſſignat. Miſenam habuiſſe ingens argenti pelagus, inde colligere poſſumus, quoniam, auctore Agricola, ante trecentos annos, ſolæ argenti mineræ Henrico Principi, qui primus ad Miſenam ſe contulit, tantã huius metalli copiam ſunt largitæ, quanta ſufficeret empturo Bohemiæ regnum: quamobrem Princeps ille arborem grandem ex argento conflari iuſſit, & propè Horthuſam Turingiæ oppidum ſtatuit. Morpio mons eſt metallifer, in quem natura argenteas venas ampliter congeſſit; vnde Rex Luſitanorum, aperta illa minera, opibus ampliſſimis auctus eſt, ſi veritatem Teuetus eſt aſſecutus. *Littera M.* *Lib. 4. hiſt. Ind. cap. 4.* *Lib. 1. de nat. foſsil.* *Arbor argenteus vbi.*

Apud Hormannos Munſterus argenti venas eſſe promulgat. Oeniponti comitatus multis alijs regionibus ob mineras argẽti antecellit. Olibam territorio argentanæ non deſunt. Oringin ciuitatem deſcribit Liuius Sanutus in finibus Meleſſum, vbi argentariæ conſpiciuntur. *Lib. 2. Hiſt. Amer.* *Littera O.*

Paleſtina olim opibus argenti, ſed aliunde delati ad luxuriã vſq; fuit plena; nam, regnante Salomone, vt habetur in ſacris paginis, tanta copia argenti, quanta lapidum Hieroſolymis fuit. Plata ciuitas anno trigeſimo octauo poſt milleſimum, & quingenteſimum ædificata, vt Lopez, & Acoſta referunt, à copia venarum argenti fuit denominata; ſiquidem vocabulo *Plata* argentum indicatur. Item in Pampalone diæceſi, ex ſententia Munſteri, argentum effodiunt. Peruana Prouincia ob diuitias auri, & argenti iam popularem auram captauit. Poloniæ redditus regios ex ſale & argento eſſe Ioannes Boterus promulgat. Pomerania ob mineras argenti ſuperbit. Ex Potoſi monte Peruanæ regionis quotannis tantam argenti eliciunt copiam, quę ad quindecies centena millia aſcendit. In Quito mons altus eſt, ex quo argentum ita purum extrahitur, quod exigua purificatione indiget. *Lib. 3. Reg. cap. 10.* *Plata quid.*

In Samnorum gẽte (Paulus Venetus legit Saunorum) regem Colchorum plurimum argenti eruiſſe Plinius pronunciauit. Sardiniæ famam ob mineras argẽti Ioannes Boterus diuulgat. Saxoniæ metalla argentea, cum ſint copioſa, auris popularibus impelluntur. Scandiam regionem ſalubrem, & argenti fodinis abundantem Boterus ſignificat. In Schauutz Tirolis oppido magna argenti vbertas quotannis habetur, vt Ortelius in Theatro Orbis ſcriptis mandauit. In territorio Seſſæ ſunt mineræ auri, & argenti, necnon in Semana ſylua, quæ hodie ex Turingis nomen accepit. Setas Indiæ populos argento abundantes cõſtituit Plinius. Ex Siderocapſæ fodinis auctore Belonio, ingens auri, & argenti ſumma Turcarum Imperatori accedit. Siciliæ non deſunt venæ argenti, quamuis, teſte Botero, non eruantur. Propè Stagyram Ariſtotelis patriam, quæ noſtris temporibus *Nicaldi* cognominatur, argentana obſeruatur. In Stiria, ex Botero, mineræ argenti ſunt diuites. Stercingi oppidum habet montes venam argenti producentes, vt Georgius Fabricius teſtificatur in Itinerario Chemnicenſe, dum inquit. *Lib. 33. cap. 3.* *Littera S.* *Lib. 6. nat. hiſt.* *Lib. 1. Obſeru.* *Ariſtotelis patria quæ.*

Quis verò argenti riuos in montibus illis
Eruit inuentos? quos nunc Stercingia tellus
Suaciacis ſimiles gremio de diuite fundit.

Demum in Suetia ex loco *Nigra ſylua* cognominato argentum effoditur. Apud Tartaſiæ vrbem multas argenti fodinas Ortelius collocat. Tabor Bohemiæ ciuitas, iuxta Coſmographiam vniuerſalem, ditiſſimas argenti fodinas poſſidet. Thaſſum vrbem Herodotus argẽti venis illuſtrem fuiſſe ſcripſit. Thracia habuit argentanas in Pangeo monte, quas Philippus Macedonum Rex occupauit. Deniq; Tranſiluania rerum omnium feraciſſima maximè verò auri, & argenti ferax eſt. In Trepani diæceſi minera eſt argenti celebris; vnde locus ille Argentea cognominatur. *Littera T.*

Valentiæ regnum mons quidam nobilitat, cum mineram argenti feracem habeat. Territorium Veſtrors Boterus exaltat; cum inde optimum argentum extrahatur. Vngariam Ortelius in Theatro orbis ſummis laudibus cumulat, cum argentum, aurum, & cuprum cæteris regionibus impertiatur, quibus metallis ſemper redundat. In territorio Zefaloniæ propè montem eſt argenti vena, quę ab hodierno vulgò Argentea *Littera V.*

nomi-

nominatur, ſed non recluditur. Poſtremò Zeilan habet inſulam *Euerſi* nomine, quæ E
argenti copia gloriatur.

DENOMINATA.

Argyrippus quis.
Lucani vxor qualis.
Lib. 5. de Aſſe.
Elecebræ argẽtariæ quæ.

AB argento non ſolum aliqua virorum nomina, & cognomina fuerunt deſumpta, verum etiam ab ipſo plantæ, lapides, loca, fluuij, montes, & multa alia denominantur, de quibus in hac Rubrica ſigillatim agemus. Primùm Argyrippus fuit nomen proprium adoleſcẽtis, cuius Plautus in Aſinaria meminit, quæ vox equum argenteum ſignificat. Argentaria Polla fuit Lucani poetæ coniux, & Poetria, quia, mortuo marito opus Pharſaliæ emendauit. Argentinus, & Aeſculanus Dij ab Antiquitate dicti fuerunt, quia, ex Budeo, locupletandorum hominum poteſtatem habere credebantur. Præterea Cupido ob candorem, à Poetis vocatus fuit argenteus,
& Elecebræ argentariæ à Priſcis, teſte Feſto, vocatæ fuerunt Meretrices ab eliciendo F
argento, locus eſt apud Plautum, vbi nunc illecebræ argentariæ leguntur. Tethis apud Homerum ἀργυρόπεζα dicitur, pariter Venus apud Pindarum, quia argenteos pedes nimirum formoſos, & candidos habuerint; & apud Atheneum ἀργυρόπους argenteos pedes habens appellatur: quocirca Pontanus ob læuorem, & candorem argento ſimilem aliquando ceruicem, interdum collum, & quandoq; omnia humani corporis membra argentea nuncupauit, dum cecinit.

Nudabant liquidis argentea membra ſub vndis.

Argyraſpides qui dicit.

Argyraſpides vocati fuerunt argentea ſcuta ferentes, veluti Chryſaſpides ab aureis clypeis quidam fuerunt denominati. Argyrognomones ſunt pecuniæ permutatores, quos latini Campſores indigitant. Argyritæ apud Budeum ſunt quidam Agones ab argenteo præmio ità denominati. Præterea Argentarius dicitur, qui aliquid argento perfundit, aliter Tector argentarius apud Varronem appellatur. Alioquin Argentarius vocatur etiam ille, qui argentum exercet, ſeu apud quem pecunia deponitur. Sin
nomen hoc adiectiuum euadit, tunc ſignificat omne illud, quod attinet ad argentum. G

Philargyria qd ſit.

Inſuper ἀργυρώνης vocatur, qui pecunia redundat, & φιλάργυρος argenti cupidus, & auarus; hinc oritur Philargyria argenti auiditas. ἀργυροχόος, qui fundit argentum, & argentarius faber exponitur. At ἀργυρότοξος eſt, qui arcum habet argenteum; ideoq; à Poetis pro epitheto Apollinis vſurpatur. ἀργυροκόπος eſt, qui argentum ſignat, & ἀργυρολόγος, qui argẽtum colligit, hunc Latini Collectorem & Exactorem cognominãt.

Narciſſus totus albus.
Argentina.
Argẽtaria petrea quæ.
Polygonũ argenteũ.

Verùm ad vegetabilia ſi noſmet conuertamus, inter hæc ab argento nonnulla cognominari comperiemus. Plinius aliquando florem argenteum nominauit, quoniam ob candidum coloris læuorem, argentum æmuletur. Narciſſus ille totus albus habens ſenos, ſeptenos, & interdum denos flores cauli inſidentes, qui priori loco apud Cluſium deſcribitur, ab Italis propter eamdem rationem *Tazetta d'argento* nuncupatur. Planta illa, quæ ab eximijs viitutibus Potentillæ nomem inuenit, ab aliquibus Botanicis Argentina ab argenteo foliorum ſplendore nominatur. Alchimillæ altera ſpecies Camerarij in Epitome Matthioli, quæ Pentaphyllũ alpinum petreum minimum
à Lobelio vocatur, Argentaria petrea in Horto Geſneri dicitur; quoniam auerſa H
pars foliorum quemdam ſplendorem argenteum referat. Item in Horto Camerarij memoratur Scabioſa graminea folio argenteo, quoniam hæc planta folijs oblongis, gramineis, & valdè albicantibus ſit inſignita. Demùm in Aduerſarijs deſcribitur quędam planta nomine Polygoni montani niuei ſericei, quæ à Bauhino in Phytopinace Polygonum minus argenteum à foliolis exiguo vellere ſericeo, & argenteo candore lucentibus nuncupatur.

Amplius admirari debemus, quòd Fluuij, Vrbes, Oppida, Montes, Suburbia, & alia quædam loca peculiaria ab argento nomen habeant. Primùm ἀργυροῤῥύθης argentifluus exponitur, & de amne argentum vehente pronunciatur, qualis forſan eſt fluuius Galliæ Narbonenſis Argenteus dictus. Item iuxta Paraguay flumẽ argenti appellatum, vel ab argenteis arenis, aut ab argento aquæ candore, vt Argyrondas Aetoliæ amnis. Immò in Tarteſio Hiſpaniæ agro fontes argenteos eſſe Steſichorus tradidit. De Vrbibus, habemus Argentoratum vrbem Germaniæ ſuperioris inſignem, quam

Itali

Itali Argentinam vocitant. At Argentanum eſt Vrbs Brutiorum in Calabria, & Argyrina vrbs fuit Apuliç, Argypana à Polybio nuncupata. Argyruntum olim Plinio fuit oppidum, nunc pagus Illyrici in Liburnia. Argentomagum, vel Argentomachum eſt oppidum Galliæ Celticæ in Hormania. Argenteolũ oppidum eſt Hiſpaniæ Tarraconenſis in finibus Aſturum. Argentuaria, vel Argentaria oppidum eſt Germaniæ ſuperioris ad Hellum flumen. Argyra quoq; caput oppidorum inſulæ Taprobanæ ex argento nomen traxit. Eſt etiam Caſtellum in noſtris regionibus nomine Argentum, quod Pado iminet. Bizantij ſunt duo ſuburbia, quorum alterum ab auro Chryſopolis, alterum ab argento Argyropolis nominatur. Mons argenteus eſt in Hiſpania Tarraconenſi a nonnullis Argentarius dictus; Argentarius etiam vocatur mons Tuſciæ in ora auſtrali, cuius paulò ante meminimus. Immò in territorio Bononienſi mons eſt *Arienti* nomine, villa Illuſtriſſimorum Paleotorum, qui ab argento nomen inueniſſe credidit doctiſſimus Vlyſſes Aldrouandus, cum ibi pyrites varios, necnon ſpeciem quamdam minij foſſilis obſeruauerit, quæ omnia montẽ hunc metalliferum eſſe indicant. Cæterùm Argentana, vel Argentaria, & Argentifodina, eſt locus vnde argentum extrahitur. Alioquin Argentaria eſt etiam menſa, vel officina, in qua argentum, aut cuditur, aut præparatur; cum Argyrotheca, vel Argentarium ſignificet armarium, in quo vaſa argentea conſeruantur. Amplius metallica nonnulla, vel quædam ex his conflata à nomine argenti non abhorrent, vt Hydrargyrum, quod argentum aqueum denotat, Pſeudargyrum, quod argentum adulterinum indicat. Argentum textile vulgò *Tela d'argento*, moneta candida, ſeu argentea eſt, quæ ex argento facta ſignatur. Spodium argenteum, alio nomine Laureotis, eſt genus cineris in purificandis metallis genitum, quod excrementum tenue excoctionis argenti appellari poteſt. His additur terra argyritis, ex qua argentum effoditur. Item ἀργυρῖτις ψάμμος, nempè arena argentei coloris ità Dioſcoridi cognominata. Talcum ſtellam terræ nuncupatum, quia inſtar ſtellæ ſplendore argenteo refulgeat, Veterum Argyrodamantem eſſe nonnulli exiſtimarunt.

Argentina vrbs.

Arienti Villa Illuſtriſsimorum Paleotorum.

Pſeudargyrũ quid ſit.

Spodium argenteũ quid.

Lib. 5. cap. 101.

Quemadmodum à forma, à ſimilitudine, & à figura, ſimiliter etiam à colore nomina rebus imponuntur: quamobrem non eſt mirandum ſi plurimi lapides ab argento denominentur. Primitùs inter genera magnetum nonnulli argenteum collocant, quia trahendi argenti facultatem poſſideat, veluti de magnete aureo Pantarbe nominato ſuperius relatum fuit. Quiſnam propriè ſit hìc magnes, cuiuſuè formæ, vel coloris non eſt author, qui indicet, nec qui ſe eum vidiſſe memoret. Argyrites eſt lapis coloris argentei obſcuri Stigmatibus aureis inſignitus. Item Argyrodamas eſt lapis pellucidus inter gemmas numeratus, qui partim ab argento, partim ab adamante nomen traxit Cælius Rhodiginus argenteos quoſdam lapides recenſet, in quibus rei, & accuſatores conſiſtebant. Monſtratur etiam quædã gleba, vel lapis ex arenis quibuſdam ſplendore argenteo radiantibus conſtans, ideoq; Argyrammos, vel Ammoargyros nuncupandus eſt, vel potiùs mica ſterilis nominandus, quia rerum metallicarum imperitos decipere poſſit: quapropter Germani hunc lapidem proprio idiomate Argentum felium indigitant, vel quoniã inſtar oculi felium noctu radiet, vel quoniam hac voce quid inutile ſignificare velint: quandoquidem ex hoc lapide argentea illa arena nullius valoris paratur, quæ in ſiccandis tantùm ſcripturis vſurpatur. His additur Lithargyrium alio nomine ſpuma argenti, vel etiam argyritis vocatum; cum aliquando colorem argenti monſtret, aut quoniam in excoquendo argento tanquam excrementum ſeparetur. In numero horum denominatorum Hermolaus Barbarus, in ſcholijs ad Dioſcoridem, lapidem ſelenitem recẽſet; ideòq; illum Argyrolithum nominat, cum inſtar argenti refulgeat: hic lapis à vulgo italico *Talco* cognominatur.

Magnes argẽteus.

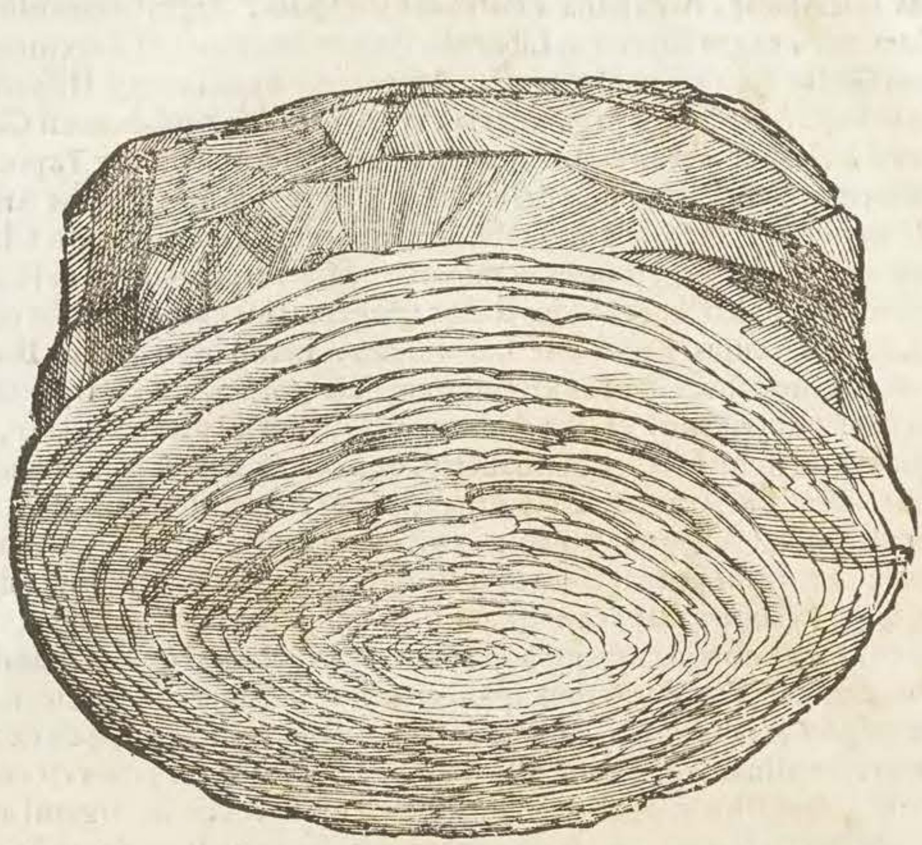
Lib. 12. lec. antiq. cap. 19.

Argentũ feliũ quid ſit.

Argyrolithos.

Poſteaquàm in Argyrolithum incidimus, à ratione alienum non eſſe iudicabimus hoc in loco delineatos dare nonnullos lapides argyrolithi nomine decorandos; cum aliquem argenti ſplendorem repræſentẽt. Primò conſpicitur Argyrolithos cymatilis, cuius vndæ argentei ſunt ſplendoris. Deinde figuratur lapis ad ſilicum genera reducendus, colore nigricante, cum faſcijs argenteum læuorem exprimentibus; quare meritò argyromelanos lapis poterit appellari. Et in eadem tabella apparet λιθόστρωτος, nempè lapis ex lapidibus ſtratus, eſt Lithoſtrotos læuore argenteo micans: etenim quemadmodum ars ex lapillis diuerſorum colorũ lithoſtrota componit varias æmulantia

ARGYLROITHOS CYMATILIS.

lantia picturas, ſimiliter natura quodammodo artem ludificans multos lapillos ſimul iungit, vt in hoc lapide ab agro Bononienſi effoſſo lector poterit contemplari.

Argyromelanos lapis.

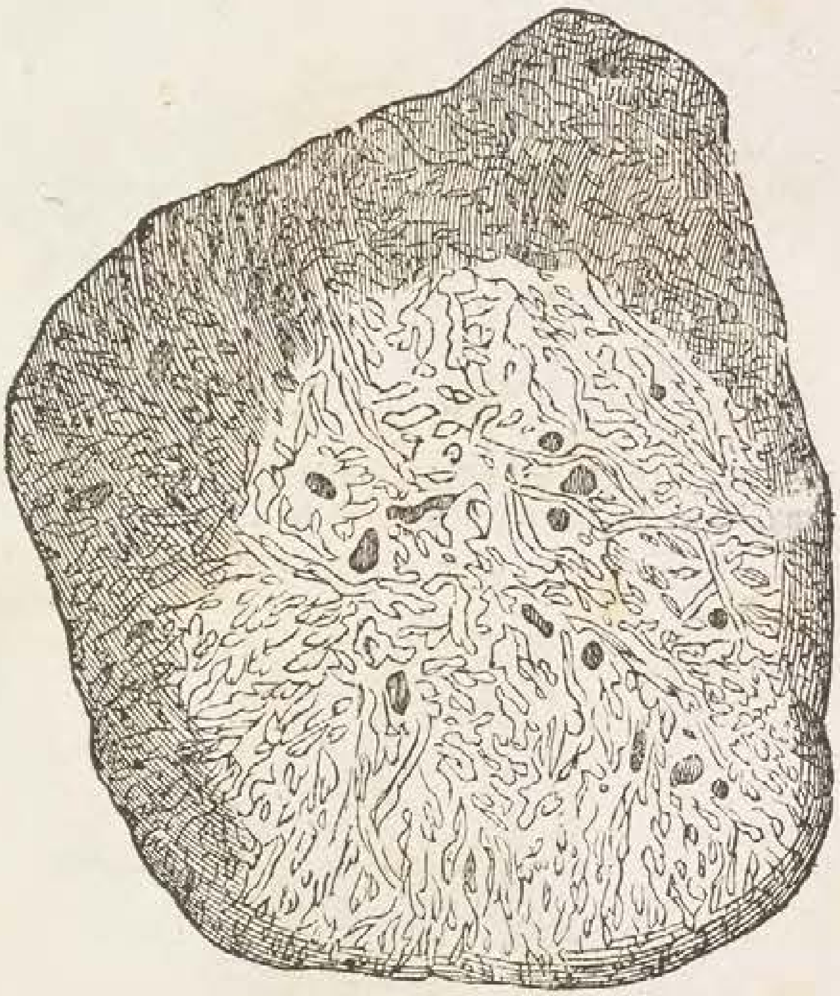

Argyrolithoſtrotos.

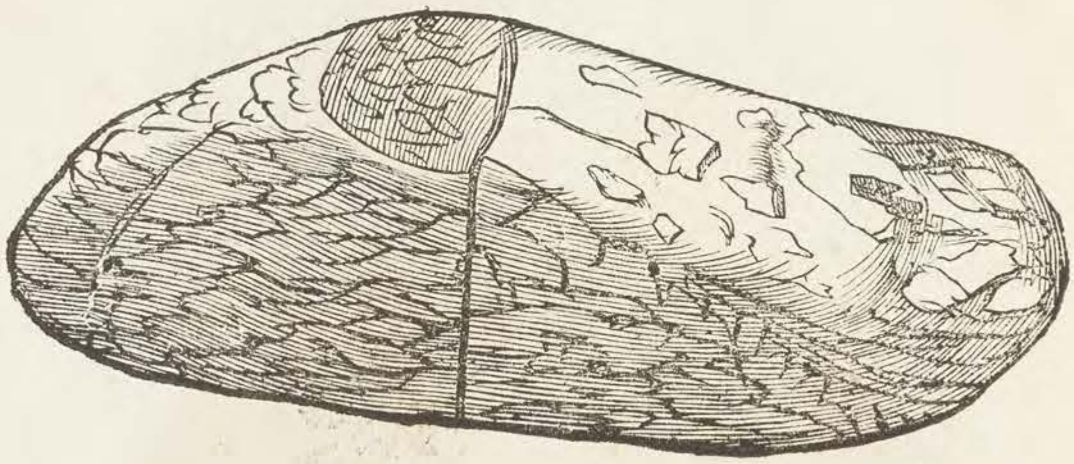
Tertio loco conſpicitur lapis lineis coloris argentei decoratus; ideòq; iuxta de cauſa ἀργυρογραμμώδης λίθος eſt nuncupandus.

Argyrogrammodes lapis.

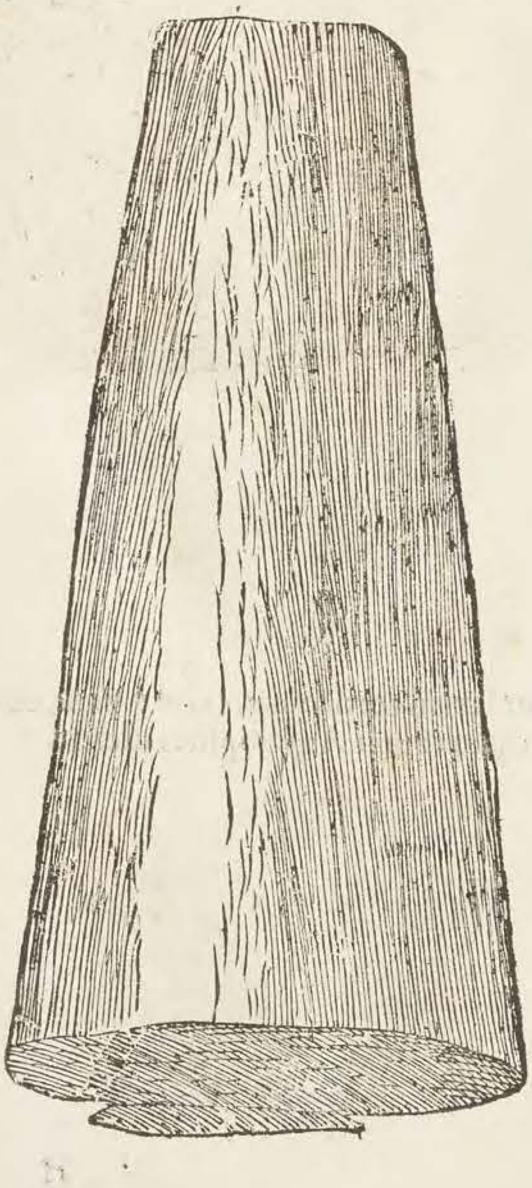
Quarto loco monſtratur ſaxum corticoſum, cuius cortex, ob læuorem, armaturam argenti æmulari videtur: quapropter Argyroplites dicitur.

ARGYROPLITES IN SAXO CORTICOSO.

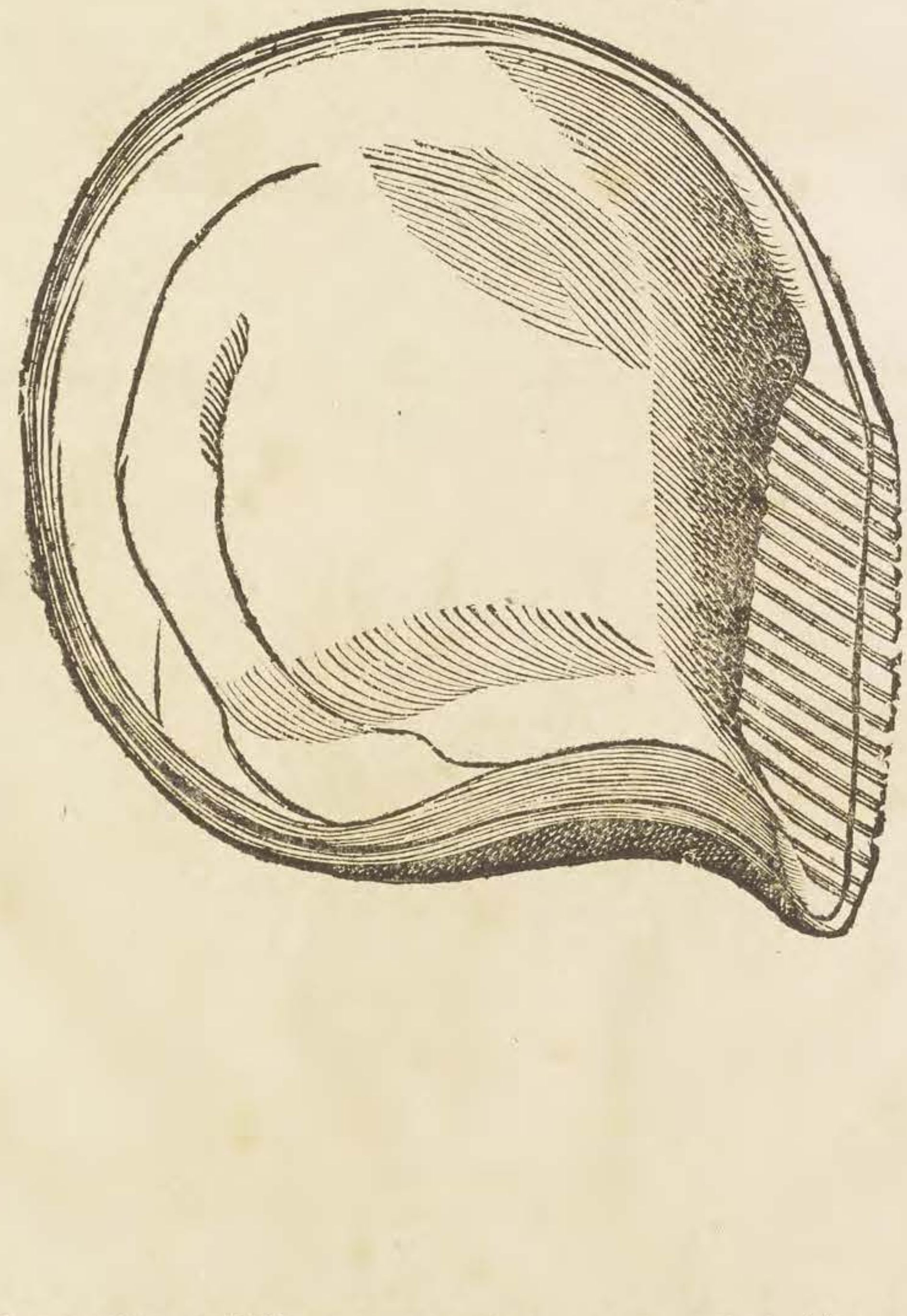
Quinto loco exhibetur fruſtum eburis in lapidẽ verſum, quod ſuo lęuore colorem argenteum demonſtrat; ideòq; Argyreburites dicitur.

ARGYREBVRITES.

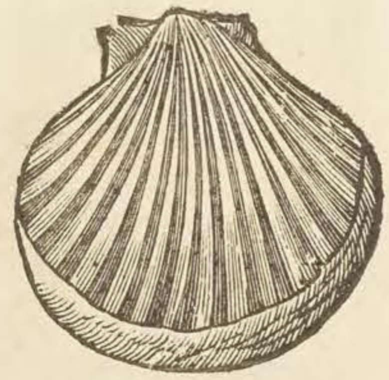
Sexto loco figuratur concha lapidea argentea, quæ conchites argyrodes, vel potiùs Argyroconchites vocatur referens figuram conchæ Margaritiferæ.

Argyroconchites.

Septimo loco pingitur pecten lapideus argentei coloris vtraq; parte concauus qui Argyroctenites dicetur, quia apud Græcos κτεὶς pectinem, & κτένιον pectunculum ſignificat. In eadem tabella conſpicitur altera ſpecies pectinis lapideſcentis eiuſdem coloris, nimirum albi refulgentis, cum teſta ſuperiore, & inferiore aliquo modo eminente, & cum vtraq; aure, vna altera minore: hinc argyroctenitis altera ſpecies nominabitur.

Argyroctenites.

Argyroctenites alia.

Poſtremo damus tabellam, in qua variæ conchæ lapideæ coloris argentei delineantur. Prima facie apparet Purpura lapideſcens maculis argenteis aſperſa. num. a. Conchites cortice externo coloris argentei obſcuri. Rurſus numero 1. & 2. Conchæ ſeſſiles argenteæ lapideſcentes.

Tandem multa quoq; ſunt recenſenda, quæ ab argento nomen accipiunt; quandoquidem color dicitur argenteus, quia ſuo candore æmuletur argentum, itē ſplendor argenteus ob candorem argento ſimilem. Quapropter Latini quicquid læuore, & candore eſt conſpicuum, argenteum vocitare ſolent. Pariter apud Poetas lilia ſunt argentea, & apud Ennium argenteus anſer, in Capitolio Romæ volitauit. Lunam argenteam Iulianus in Epiſtolis nominauit, & ſanctus Zeno in ſermone de Reſurrectione, argenteum Lunæ globum appellauit: propterea huc reſpiciens Baptiſta Mantuanus canebat.

Lilia argentea. *Epiſt. 19.*

Atq; ſoporiferos niueis argentea bigis
Luna vehit radios.

Aqua ſimiliter dicta fuit argentea, quoniam limpida ſit inſtar argenti. Aetas Iouis argentea virorum heroicorum ab Heſiodo fuit celebrata. Cæterùm Argentangina, vel Argyranche eſt nimia argenti auditas, de qua in Adagijs verba fecimus: eſt etiam quædam vnguenti, vel linimenti ſpecies *Argentata* dicta, quæ ad dealbandam faciem adhibetur, & ab Alexio Pedemontano deſcribitur. Alioquin argenteum vocatur, quod eſt argento tectum, & argenteum, quod ex argento conſtat, & argentoſum, cui argentū eſt immixtum. Argyromata dicuntur vaſa argētea, & ἀργυρίς apud Atheneum eſt phialia argentea, & hæc de denominatis dicta ſufficiant.

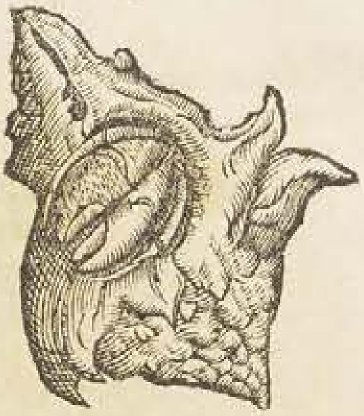
Aetas argentea.

Argyromata quæ

Pur-

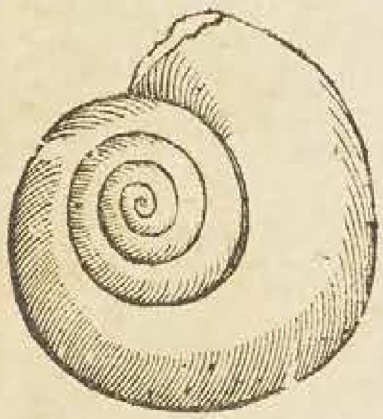
Purpurites cum maculis argenteis.

1

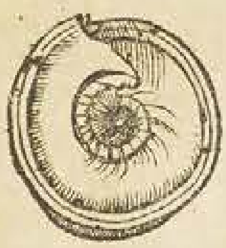
Conchites argen-tei coloris obſcuri

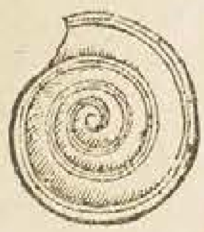
2

Conchæ argenteę ſeſſiles lapideæ

1 2

EPITHETA.

IN aſsignandis rerum Epithetis, Authores,& potiſſimùm Poetæ qualitates, affectiones, & prærogatiuas cuiuſcumq; rei ponderare ſolent, vt inde cogruentia rebus epitheta eliciant. Argentum enim quoad colorem, ſplendorem, materiã, & puritatem conſideratum,variam epitheta tùm apud Græcos, tùm apud Latinos promeruit. Latini igitur Metalli reſpicientes materiam,argentum ſolidum,& lentum nuncuparunt.Græcis verò ἀνήριθμος ἄργυρος nempè argentum innumerum,& immenſum ob copiam dicitur.Ratione coloris Græcis ἀργόχροος ab inſigni albore,Latinis albũ vocitatur. Aliquando tamen nuncupatũ fuit liuens,quoniam talem colorem ante perfectam purgationem repræſentare ſoleat: quapropter Calaber & ipſe in hoc ſenſu ἄργυρον ἠερόεντα appellabat, cum ἠερόεις caliginoſus exponatur. Ratione ſplendoris, Latini nominarunt argentum clarum, & nitidum: hac eadem ratione Græcis ἀγλήεις, nimirum fulgens, & coruſcans, necnon καθαρὸς etiam dicitur ob inſignem illius puritatem: hinc Latini purum, & aliquando puſtulatum indigitarunt; cum ſæpiùs excoctum puriſſimum euadat: quamobrem Suetonius ſcripſit Neronem exegiſſe argentum puſtulatum, & aurum obryzum. Quamuis alij per argentum puſtulatum, intelligant argentum factum, & cælatum,quod manui tangenti aſpredinem cęlaturæ tanquam puſtulas offerat.

Argentũ cur caliginoſum.

ADAGIA.

CVNCTIS exploratum eſſe coniectamus ab illis rebus ſæpè prouerbia dimanare,quæ in hominum ore habentur frequentiùs. Ab his autem argentum non excluditur, quapropter *Argentanginam pati* eſt prouerbium, quod in illos iactari poteſt,qui accepto argento, vel alio munere, anginâ ſe laborare fingunt, ne verbum vllum de negotio proferant:natum videtur prouerbium ex hiſtoria ab Aulo Gellio recitata in Noctibus Atticis; etenim Demoſthenes cum aduerſus Legatos Mileſiorum, qui auxilij petendi gratia , Athenas ſe contulerant, acriter in concione dixiſſet,inſiſtendo quominus poſtulata impetrarent,cauſa in diem poſterum reiecta, Legati Demoſthenem adeuntes copia argenti, ne contra ſe ipſos diceret,redemerũt. Poſtridie cum res denuò foret agenda, Demoſthenes, collo faſcijs circumuoluto in concionem prodijt, ſimulans ſe angina laborare,illiq; hunc affectum eſſe impedimẽto,quominùs iuxtà cõſuetudinem dicere poſſet. Verùm quiſpiam ex populo, re clam intellecta, ſurgens dixit ipſum non angina, ſed argentangina laborare, quoniam argentum à Legatis acceperat. Huc ſpectat aliud. *Argenteis haſtis pugnare*. Quando ſcilicet negotium non alia ratione, niſi largitionibus, & muneribus perfici poteſt. Huius originem deriuant ab oraculo quodam Apollinis Pythij, quod Philippo Regi conſulenti qua ratione victoriam in bellis conſequi poſſet,reſpondit hũc in modum. *Argenteis pugna telis*. Volebat enim inſinuare Regi, vt largitionibus, & muneribus aliquos ad proditionem ſolicitaret,atque hac ratione victoriam eſſe potiturum,cum argenteę haſtæ ſint illæ, quæ per cuncta hoſtium caſtra tranſeunt. Ab hoc non multũ recedit aliud. *Argentum accepi, imperium vendidi*. Profertur in illos, qui acceptis beneficijs,& muneribus libertatem amittunt:quandoquidem apud Terentium inducitur pauper quidam vxorem benè dotatam ducens, cui poſtea imperare non poterat. *Argentea fames*. Adagium eſt,quod effertur de inſtructa non epularum,ſed argentearum lancium magnificẽtia: in illis enim comeſſationibus,in quibus plus apparatus, quàm cibi, & plus ſplendoris, quàm obſoniorũ conſpicitur, conuiuæ argentea fame cõuiuari dicuntur. *Equus argento circumtectus*. Spectat ad hominem diuitem, ſed indoctum;quare non multùm recedit ab illo.Rex illeteratus eſt aſinus coronatus. Huius generis aliud circũfertur. *Bos in quadra argentea*. Hoc iactari poteſt in illum, qui egregium aliquod facinus pollicetur, & tamen non niſi fallaci verborum gannitu pollet, cum ſit tantummodò ad voluptates, non autem ad negocia peragenda ido-

Argentãginã quæ.

Argẽteis haſtis pugnare qd.

Argẽtea fames qualis.

Aſinus coronatus quis dicatur.

idoneus. *Argenteo vomere arare.* Prouerbium hoc legitur apud Cæliū Rhodiginum, quod diuulgandum eſt, vt ipſe refert, de opere inutili, cū hoc metalli genus agrorum cultui minimè aptum eſſe videatur. *Argenteum manubium habere.* Scribit Geſnerus hoc adagium à Germanis de artibus proferri, quæ artificem quemlibet peritum alere, & ſuſtentare poſſunt. Deniq; *Fontes argentei* perhibentur eſſe potentes, quando loquuntur, quoniam ſibimetipſis contradici non permittunt. *L. 26. lect. antiq. c. 4.*

MYSTICA.

ADMIRABILEM myſticorum doctrinam pro quodam numine obſeruandam eſſe cenſemus: quandoquidem ex voce argenti non iniucunda viri eruditi eliciunt. Primitùs per argentum commixtum, in ſacris Paginis memoratum, bona naturalia criminibus inquinata Lauretus interpretatur, & per argentum electū, in Prouerbijs notatum, labia iuſti Beda exponit. Illud verò argentum in ſaccis filiorum Iacob occultatum, ad mentem Laureti, Hebreos operibus legis confidentes ſignificat. At argentum, quod, apud Danielem, pectus ſimulacri Nabucdonoſor integrabat; veritatem ſignificaſſe perhibetur. Per argentum, quo tabernaculum Dei in Exodo ornabatur, Origenes confeſſionem fidei, & puritatem conſcientiæ manifeſtat. Ab argento memorato in Pſalmo quarto ſupra centeſimum, littera legis & Prophetę deſignantur; quandoquidem veluti argentum abſq; frequenti vſu obſcurum euadit; pariter littera legis & Prophetæ, ante Chriſtū natum, veluti in tenebris verſabuntur, ſed ex mente Laureti, poſt aduentum Domini, eorum doctrina adeò perſpicua, & illuſtris euaſit, vt omnibus innotuerit. Quando autem legitur in Eccleſiaſtico. *Quomodo vmbra ſapientiæ, ſic vmbra argenti.* Diuus Hieronymus exponit confidentiam ſiue ſapientiæ, ſiue argenti, quàm homines amplectuntur, tandiù durare, donec vmbra diei euaneſcat. Ideò ſatius eſſet, vt Chriſtianæ fidei cultores comburerentur ſicuti argentum, vt habetur apud Zachariam; quandoquidem Lauretus hoc myſticè interpretans ſcribit Chriſti fideles in ærumnarum incendio purgari, & ſaluari. Idem Author explicat etiam quid ſit argentum diuidere apud Iob, nimirum inquit illo in loco intelligendum eſſe virum iuſtum, qui veritatem à falſis Hæreticorum aſſertis ſegregat. *Cap. 10. In Geneſ. cap. 43. Cap. 35. Cap. 7. Cap. 13. Cap. 27.*

Plerumq; in ſacris paginis, argenti nomine, ob puritatem & candorem metalli, eloquia, & verba Dei deſignantur: etenim Pſalmographus canebat. *Eloquia Domini, eloquia caſta argentum igne examinatum.* Abbas etiam Ioachinus in Apocalypſi, argento, eloquentiam in emolumentum Eccleſiæ redundantem pronunciat. Item Diuus Gregorius, argento, ſignificat ſcriptores diuini eloquij, quorum aſſerta, præ cæteris luce virtutum coruſcant. Immò idem Diuus Gregorius, per argentum multiplicatum apud Oſeam, eloquia veritatis luce referta nobis ſuppeditari demonſtrat. Neq; hoc recedit à ſenſu Diui Hieronymi, qui, per argentum in Geneſi, Eloquentes vi verborum, nec non ipſum ſermonem oſtendit. Immò alio in loco Geneſis, vbi legitur. Argentum candidum, nitidum, & ſonorum, quo Abraham redundabat, Diuus Auguſtinus explicat verbum Dei, quo Abraham refertus erat; & ad ſtabiliendam hanc ſententiā, accedit Argenti vbertas temporibus Salomonis, cuius ſacra Pagina meminit, qua, ex ſententia Laureti, Preconum Euangelij copia verbum Dei per Eccleſiam diuulgantium ſignificatur. Aliter exponit Diuus Hieronymus argentum deſiderabile apud Oſeam, nimirum eloquium Hæretici artificioſum, quo ipſe ſua dogmata componit: propterea Argentarius apud Iſaiam, eodem Diuo Hieronymo interprete, denotat Hæreticum, qui ad perſuadendos cæteris ſuos errores, eloquentem ſermonem concinnat, in quo poſtea nihil niſi fucatum eſt. *Pſal. 11. Lib. 18. moral. Cap. 26. Cap. 2. Cap. 24. Cap. 13. Lib. 17. de ciuit. Dei cap. 5. Lib. 3. reg. cap. 10. Cap. 9. Cap. 40.*

Item habetur apud Amos, quòd vendiderint pro argēto iuſtum. Hæc verba myſticè expoſita, Deum redemptorem argento fuiſſe venditum inſinuant, & hac ratione argentum prouenit à dimenſione Ghedula loco miſericordiæ Dei; quoniam, argento, Dei miſericordia, veluti auro Dei iuſtitia in ſacris litteris ſignificatur; cum aurum à dimenſione Geburah, nimirum ab Aquilone, iuxta aſſertum Iob, proueniat; cum Geburah ſit dimenſio aquilonaris, per quam Deus reos punit; nam ex hac parte *Cap. 2.*

omnis

omnis terror dimanat. Argentum verò Tribunal Meridionale reſpicit, ex quo E
Cap. 37. immenſa Dei pietas, & clementia fluit. Hinc patet, cur argentum in ſacris paginis ſæpè auro præferatur. Iuſtus igitur apud Amos iuſtum alios iuſtificantem deſignat, qui eſt Deus homo Chriſtus viuificans, & redimens, & ob ſingularem pietatem, & miſericordiam venditus eſt, quia voluit, & huc reſpexit Amos, quando dixit. *Super tribus ſceleribus Iſrael, & ſuper quatuor non conuertam eum*
Loco cit. *pro eo, quòd vendidit pro argento iuſtum.* Poſteaquàm in venditionem Chriſti incidimus, notandum eſt, quòd per triginta argẽteos pro mercede appenſos apud Zacha-
Cap. 11. riam, iuxta ſententiam Diui Hieronymi, triginta argentei venditionis Chriſti ſignificantur. Hùc etiam ſpectant viginti argentei, quibus in Geneſi Ioſeph fuit venditus;
Cap. 32. licèt in venditione Chriſti triginta fuerint: ſic enim Gloſſa ordinaria in Geneſim exponit. Alioquin argentei decem, & ſtateres ſeptem prò agro apud Ieremiam, exponente Lyranò, conſiliorum perfectionem ſeptiformi diuini Spiritus gratia munitam, pro agro diſciplinæ cæleſtis indicant. At argenteis quindecim, quibus Hoſe adulte-
Cap. 3. ram conduxit, vt habetur apud Oſeam, Lyrano interprete, exitus populi de Aegypto F
Cap. 8. manifeſtatur, qui luna quinta decima, ſiue die primi menſis contigit. Deniq; per argenteos mille pro fructu vineæ in Canticis, iuxta Diui Hieronymi expoſitionem, omnia bona temporalia pro Chriſto tradita deſignantur.

MORALIA.

IVXTA qualitates, & prærogatiuas argenti doctrina moralis tradi ſolet. Primùm ratione puritatis, ſcribebat Theophilatus, quemadmodum argentum Soli obiectum radios micantes in eumdem reflectit; pariter & nos ſacro Baptiſmatis fonte purgati, & ſpiritus ſplendore illuſtrati fulgorem quemdam ſpiritualem ex aduerſo effundimus, & eamdem imaginem à ſpiritus gloria in gloriam, & claritatem
Moyſes facies qualis. noſtram trãsferimus: quandoquidem Moyſes Dei ſplendore inſpecto, in eius gloriæ imaginem eſt transformatus, quoniam ipſe ſplendorem gloriæ participauit, ipſius G enim facies refulgebat, cum noſtri figuram repræſentaret. Hinc argentum puritatis ſymbolum eſſe intelligimus: hac etiam de cauſa Orpheus, referente Cælio, cecinit
Lib. 13. lect. antiq. ca. 21. Saturnum generi argenteo imperaſſe, quoniam homines primæuam degentes vitam argenteos appellauit. Si conſideretur argenti ſonus, eſt ſuauis, & magnus comparatione ad tinnitum auri, quod parùm ſonat, & tamen aurum argento præponitur. Illi igitur peccantes, qui corriguntur, nec tamen clamant, neq; detrahunt, tanquam aurũ
Hypocrita aſsimilatur argento. argento ſunt præferendi. Præterea argentum ſuauem emittit ſonum, & cum fit albiſſimum lineas nigras corporibus imprimit. Hypocrita ab his affectionibus argenti nõ recedit, quandoquidem ſuauem ſimulatæ eloquentiæ ſonum edit, & licet ſit albi coloris, nempè honeſti aſpectus, nihilominus nigras lineas, ſcilicet praua opera fun-
Cap. 7. dit; cum, iuxta mentem Matthei, arbor mala bonos fructus producere nequeat.

Si contemplemur argentum in igne poſitum, liqueſcit quidem, ſed ab illo ablatum ſolidum, & albiſſimum redditur; vir iuſtus his conditionibus gaudet, quoniam ceſſante calamitatum flamma, conſtantia confirmatur & albedinem caſtitatis acquirit. H Rubet etiam argentum in fornace, & liqueſcit, ſed poſtea extractum, & fuſum frige-
In Eccleſiaſt. ca. 2. ſcit, & dureſcit: rubent etiam nonnulli ob charitatem, & ob miſericordiam liqueſiũt,
Peccãtes qui ſimiles ſint argento. dum in fornace ærumnarum morantur; inde tamen exeuntes frigore impietatis corripiuntur, & duritia obſtinationis vexantur: quare illis aſſiduus calamitatum ignis bono eſſet; cum in ſacris litteris legatur. Quòd igne aurum, & argentum probatur. Rurſus peccantes argento in igne poſito aſſimilantur; ſiquidem hi in flamma cupiditatis, & proſperitatis liqueſcunt, ſed poſtmodum ad frigus pænitentiæ ducti conſtãtia firmantur, & caſtitate albeſcunt.

Amplius argentum ſub terra poſitum rubiginem contrahit, ſed arena confricatum candorem priſtinum recuperat; ſimiliter Chriſti cultor aliquando criminum rubigine infeſtatur, ſed ſtatimatq; arena pœnitentiæ inſpergitur, claritatem perfectionis, & honeſtatis induit. Dicendum etiam eſt, quòd viri prudentes terrena interdum meditantes rubigine alicuius cupiditatis inficiuntur, ſed hi, inſtar argenti, ſale confricati,

nimi-

A nimirum contemplatione ſapientiæ, quæ ſaporem æternorum bonorum nobis repræ-
ſentat, tunc priſtinum cõſcientię alborem adipiſcuntur. Præterea nonnulla ſunt, quæ
melius in argento, quàm in alia materia ſuam virtutem conſeruant V.G. Iaſpis in an- *Iaſpis in*
nulo argenteo incluſus, & balſamum in vaſculo argenteo conſitum: dicamus igitur *qua mate*
ab Iaſpide ſacram paginam, & ab argento virum iuſtum repræſentari: etenim ſacræ *ria melius*
litteræ viſionem intellectiuam roborantes maioris ſunt valoris, quoad humana m- *conſerue-*
vtilitatem, quando in viro iuſto, & perfecto conſeruantur. Vel dicendum eſt, quòd *tur.*
Chriſtianę pietatis cultor tanquam argentum, famę honeſtatẽ conſeruare debet; cum
odor balſami ſuauitatem boni exempli reſpiciat. Demùm Euangelij Præco quoad
omnes conditiones argento eſt aſſimilandus: namq; ſi argentum eſt purum, clarum,
durum, ſonorum, & liquabile; pari ratione Euangelij Præcones quoad conſcientiam
puritate gaudere debent; iuxta illud Malachiæ. *ſedebit conflans, & emundans argen-* *Cap. 3.*
tum. Quandoquidem hi ex verbis ſacræ paginæ multa documenta Chriſti cultoribus
ſalutaria conflant, deinde conſtantia, & perſeuerantia duri, & firmi euadent: clari
B ſapientia diuini eloquij, & doctrina ſonori erunt; iuxta illud Prouerbiorum. *Argen-*
tum electum lingua iuſti. Tandem miſericordia liquabiles eſſe debent. Poſtremò ar-
gentum ſignatum viro ſceleſto ſimile cenſetur, qui cum probis verſans illos ſeducit, *Vir ſcele-*
atq; corrumpit: propterea argentum in hoc ſenſu à Lycurgo fuit vſurpatum, qui, te- *ſtus cui aſ*
ſte Iuſtino, ciues ſuos delitijs corruptos cum ad temperantiam traducere, & virtutis *ſimiletur.*
ſtudioſos reddere vellet, auri, & argenti vſum veluti omnium ſcelerum materiam à
Republica Spartanorum ſuſtulit.

MIRACVLA.

QVI in diuino verſantur famulatu veluti aurum, ita & argentum ex quacumq
re, diuino verbo, conficere poſſunt. Etenim Ioannes Patriarcha Alexandri-
nus cognomento Eleemoſynarius, cum naues eius frumento onuſtæ in Bri-
tanniam fortè fuiſſent à tempeſtate propulſæ, vbi habitantes caritate an-
nonæ plurimùm laborabant, Stanno frumentum fuit permutatum: ſed mirum tunc *Stannum*
accidit. Omne id ſtannum, vt in emolumentum Ioannis cederet, cuius pietate fuerat *in argen-*
fames Britanniæ gentis ſubleuata, in puriſſimum argentũ diuino munere conuerſum *tum mu-*
eſt. Leontius Epiſcopus in Vita ipſius Eleemoſynarij. Hæc habet. Alia huius generis *tatur.*
apud Surium ſupra vim naturæ de argento patrata miracula legenda ſunt.

SIMVLACRA.

PVBLICA conſuetudine receptum erat apud Ethnicos, pro aliqua re obtinen-
da, vouere, & tabellas pictas rem ipſam, cuius compotes facti fuiſſent, repræ-
ſentantes in templis Deorum ſuſpendere. Immò has tabellas aliquando ex ar- *Lib. 4.*
gento varia exprimentes ſimulacra fabricabant. Huius moris meminit etiam Cicero
in Verrem. Alij citantes Dionem referunt non conſueuiſſe hæc ſimulacra ex terra fi-
ctili formare, ne Numen iniuria afficeretur, ſed æreas, & argenteas Dijs fuiſſe gratas
dixerunt, quoniam tabellæ ſemel dicatæ perpetuo in Templis manerent. Nonne
etiam Beta argentea fuit in templo Apollinis Delphici? Ripa, ad figurandam æta- *Beta argẽ*
tem argenteam, ſimulacrum iuuenis argenteis veſtibus indutæ exhibet; veluti ſimula- *tea vbi.*
crum aetatis aureæ habitu aureo ornatum effigiabatur. ſimiliter in exprimenda icone
Vſuræ mulierem annoſam multa vaſa argentea ſtringentem pingit. Romani antiqui-
tùs in ſummitate haſtarum ſimulacra argentea Aquilarum geſtabant, quæ vnguibus *Aquilæ*
fulmina aurea ſtringebant, & Plinius ſcriptis mandauit, ſtudio hæc ſimulacra potius *argentea.*
ex argento, quàm ex alio metallo fuiſſe conſtructa, quoniam argentum præ alijs me- *Lib. 33.*
tallis & diei ſit ſimile, & clarius refulgeat. *cap. 3.*

VSVS

VSVS IN MEDICINA.

IN vſu medico argentum non vulgarem habere commoditatem perhibetur. Quandoquidem Medici dogmatici illius ſcobe, & tenuiſſimis bracteis vtuntur; cum hoc metallum tremori, & palpitationi cordis opituletur, cerebrum roboret, putridam in vlceribus carnem blandè exedat, & tandem in Mania, & alijs affectibus melancholicis multum adiumenti afferrat. Quamobrem cum inter cardiaca pharmaca numeretur, ingreditur Electuarium de gemmis, Lætificātis Galeno adſcriptũ, Auream Alexandrinam, & omnia ferè antidota, quibus aurum etiam permiſcetur. Immò argentum refrigerando, & ſiccãdo ſcabiei, & prurigini medetur, ſi cum oleo tartari mixtum, vt notat Mylius, adhibeatur. Item alij limaturam argenti cum hydrargyro permiſcent, & hanc medicinam in ſanandis hæmorrhoidibus mirum in modum extollunt. Deniq; folijs argenti, deficiente auro, medicamenta in bolo præſcripta inuoluuntur. F

Chymiatri argẽtum potabile parant, deinde calcem, crocum, quintam eſſentiam, oleum, & ſalẽ, quas omnes præparationes apud Libauium, & alios Halchemiæ profeſſores legere licet. *Oleum lunæ.* Oleum argenti, ſiue Lunæ in morbis cerebri magno vſui futurum prædicant; propterea in ſananda epilepſia huius tres, vel quatuor guttas cum aqua florum Betonicæ, Saluiæ, & Meliſſæ patienti propinant. Salem quoq; non ſolum in *Sal Argẽti.* prædicta affectione, ſed etiam in alijs morbis capitis minimè infrugiferum diuulgãt; cũ omnes cerebri humiditates ſuperfluas abſumere dicatur. Immò ex huiuſmodi ſale ſumpto à granis quatuor ad grana quinq; cum ſemidrachma olei Iuniperi, hydrope laborantem ampliſſimum fructum eſſe conſecuturum pollicentur, & tandem ſtomacho labefactato plurimum prodeſſe aſſeuerant. Ad finem, in Pharmacopæis mortaria argentea cum piſtillis pariter argenteis, ad gemmas conterendas pro confectione hyacinthina ſeruari debent, ne à puluere lapidis porphyritici alteretur, qui ob contactum angulorum duriſſimarum gemmarum produci poſſet; neq; aliud metallum ad hoc peragendum opus idoneum eſſe videtur, quoniam colorem, & qualitatẽ gemmarum inquinare, & alterare poteſt; cum autem in mortario argenteo præparatæ fuerint, hoc incommodum à gemmis proculdubio arcetur. G

VSVS IN MONETIS.

OLIM in Luſitania, loco pecunię, argento non ſignato vtebantur; namq; ex virgulis argenteis tantum abſcindebant, quantum rei permutandæ pretio æquari poſſet. *Li. 33. c. 3.* Cęterùm hoc non recedit à doctrina Plinij, qui de ponderandis pecunijs apud Romanos, ſcriptum reliquit, quòd ante Pyrrhum regem deuictum, populus Romanus argẽtum ſignatum non habebat, ſed appendebatur, & quod hoc fit veritati conſonum, inde patet, quoniam hodie etiam libella dicitur. Item *In tract. de mut. monet. c. 4.* Nicolaus Oreſmius diuulgauit, cum primum cæpiſſent homines mercari, in moneta nullam iconem expreſſam fuiſſe, ſed portio argenti, vel æris pro potu, vel cibo ad põdus daba ur. H

Li. 33. c. 4. Ex argento autem ſignato immenſam vtilitatem perceperunt Romani ſub Q. Fabio Conſule, quinq; annis ante primum bellum Punicum, ſi veritatem Plinius attigit, & nota argenti fuerunt bigæ, & quadrigæ, hinc nummi bigati, & quadrigati appellati fuerunt, & quoniam nummus argẽteus pro decem libris æris permutabatur, ideò denarius fuit nuncupatus. Verumtamen argentum pro moneta fuit ex vſu ante Abrahamum, & pecuniæ ſycli vocabantur, namq; Abraham illis eſt vſus, vt ſepulcrũ vxoris in Ditione Canaham emeret, vt in ſacris Biblijs legitur. *In Geneſ. cap. 23.* Quocirca nummum argenteum aureo fuiſſe priorem cognoſcimus. Denarius igitur argenteus eſt valoris drachmę atticæ, quæ noſtris temporibus poſſet nominari *vn Giulio d'argento*. Pręterea conſueuerunt libram argenti in ſexaginta argenteos diuidere, veluti inſtitutio Imperatoris declarat; ita vt quinque argentei vnciam argenti complerent.

His

His ita expoſitis, magna agitatur controuerſia inter Authores, de argenteis denarijs, quibus Chriſtus Redemptor noſter fuit venditus. Cornelius Iamſenius arbitratur nullum diſcrimen cadere inter illos argenteos, & ſyclos in ſacris paginis memoratos; namque ſi illi triginta argentei ſunt illius generis, cuius hodie Romæ, & Pariſijs ſeruati viſuntur, quorum altera pars hominis faciem, altera verò floſculum exhibet, colligit Iamſenius illos triginta argenteos æquare ſummam florenorum argenteorum ſeptem, & ſemis, quia ſinguli eorum didrachmi ponderis eſſe videntur, cum in ſacris litteris argenteus didrachmum nominetur. Alij aliam circa hos argenteos referunt opinionem, quas omnes apud Baronium in Annalibus Eccleſiaſticis licet legere. *Triginta argentei qui.* *Anno Chriſti 34.*

Præterea huius metalli opera pro cudendis monetis non diſcrepat ab auro, niſi in hoc, quòd aurum in virgas, & argentum in laminas trahitur, quæ poſtea ad formam monetæ cæduntur, & aqua ſalis, tartari, & aluminis dealbantur. Sed aduertendũ eſt, quòd tractu temporis tanta creuit hominum auaritia, vt ad augendam huius metalli maſſam portio ęris addita fuerit: quamuis nonnulli aſſeuerent hanc miſturam eſſe admittendam (legam vocant) ad maiorem argenti ſoliditatem, & firmitudinem. Hęc eatenus eſt admittenda, quatenus à Principibus permittitur, vt in primo capite huius libri explicauimus. Itaq; veluti auro portio argenti, quam pariter Opifices *Legam* vocant, ſic argento portio æris permiſcetur; & quemadmodum aurum argento mixtum à veri perfectione recedit, pari ratione æs argento additum argenti perfectionem diminuit, & quantitas metalli augetur. V. G. ſi quantitati argenti partium duodecim vna æris addatur, tunc argentum eſſe vndecim legarum pronunciandum eſt. Item ſi duæ partes æris ad decem argenti, & quattuor ad octo accedant, tunc quantitas argenti ſemper erit nominanda. Hanc autem miſturam, ſeu legam pro regionis conſuetudine, in qua moneta cuditur, variam eſſe aſſeueramus. At hæc miſtura vſq; ad medietatem procedere poteſt, namque ſi illam excederet, argentum ſuum candorem amitteret. *Argentũ vndecim legarum.*

VSVS IN PICTVRA.

QVONIAM Pictores, & Miniculatores cyaneo colore tranſmarino ſæpiſſimè vtuntur, interdum, illo deficiente, varijs artificijs ſimilem colorem ſibi comparare conantur; ideoque ad argentum confugientes, illud in laminas ducunt, quas cum ſale ammoniaco trito in vaſe figulino claudunt, quod ſub fimo per ſpatium quadraginta dierum ſepeliunt, & inde argentum ærugine cęrulea infectum extrahunt. Alij Cæruleo vulgare officinarum cum acri aceto diſſoluto laminas argenti illinunt, eaſque ſupra ollam lotio plenam ad cineres calentes reponunt, & inde, teſte Mizaldo, Cæruleum tranſmarinum optimum eliciunt. Miniculatores in figurandis litteris argenteis, multifariam argento vtuntur, ſed potiſſimùm illud cum hydrargyro, & aceto acerrimo ſupra lapide porphiritico diligenter læuigant, idque exſiccatum, data ſcribendi occaſione, cum aqua gummata diſſoluunt. Alij abſque argento litteras argenteas formare profitentur, dum ſumunt ſtanni optimi vnciam, argenti viui vncias duas, omniaq; cum aqua gummata ſiccant. Sin cuprum dealbare velint, tunc ſumunt oleum Lunæ arte chymica paratum, quòd etiam Album Lunæ, referente Alberto, dicitur, quemadmodum quod extrahitur ab auro, Rubrum Solis vocatur. Hodie portio argenti aqua forti diſſoluitur, addito tanto ſalis ammoniaci, & tartari, vt fiat craſſamentum, quæ materia in trochiſcos formatur, & exſiccatur, quibus cum modica ſaliua ſupra cuprum fricatis, color albiſſimus illi communicatur, dummodo ab acribus ſuccis defendatur. *Argẽteæ litteræ quomodo figurẽtur.* *Lib. 4. miner. ap. 5.*

VSVS

VSVS IN BELLO.

Tubas argenteas qui habuerint.

MOYSES præcepit tubas præliares ex argento,ob metalli tinnitum, eſſe conflandas, quarum clangore milites ad bellum promptiores redderētur, & maior hoſtibus terror incuteretur. Quidam milites Alexandri magni clypeis argenteis muniebantur; ideòq; Argyraſpides nominati fuerunt. Clypeum quoq; Barchini Aſdrubalis argēteum pondo centum triginta octo fuiſſe Liuius tradidit. Item, ex Varrone, Iberi populi ſcuta argento cælata habuerunt. Immò Parthorum arma tam in perniciem, quàm in tutelam ex argento formata fuerunt. Carthaginenſes, deficiente ferro, & ære, aureis, & argenteis armis vſi ſunt. Demùm Maximinus Iunior argenteam loricam, & enſes argenteos adhibuit. Hodie in orbe nouo, ob argenti vbertatem, bombardas bellicas ex argēto ſolidiſſimo conflant:propterea Indi, referente Maiolo, huius generis tormētum maximum ex argento fabrefactum nomine Columbam ad Carolum Imperatorem miſerunt. Equos tandem argento ornatos Diuus Baſilius in Homilia ad diuites memorat hunc in modum. *Præparant equos ad profectionem, & cingula, & fræna, & collaria, omnia argentea tapetis purpureis ornantes veluti ſponſos.*

Colloq. 19

VSVS IN VARIIS.

EX argento ſolido eadem fiunt opera, quæ ex auro formantur, ſed multò plura, quoniam, iuxta nonnullorum ſententiam, argentum ſit copioſius, neq; vt aurum occultetur. In primis dilatatur, & veluti aurum texitur, namque in fila attenuatum argentum netum vocatur. Propterea circa opera argenti varij Artifices, nempè Textores, Phrygiones, Bractearij, Cælatores, Statuarij, & Fabri argentarij verſantur, qui olim in ſuis operibus ex argento fabricatis, monente Seneca, propria nomina inſculpebant. De ſtatuarijs, cunctis patet, ab ipſis Cæſari Auguſto ſtatuas argenteas fuiſſe cælatas.Item magnus fuit vſus,vt nūc etiam eſt, vaſorum argenteorum in Eccleſia,quòd inde elicimus, quia lucernæ erant argenteæ,vt in Actis Proconſularibus apud D. Auguſtinum legitur. Amplius apud Anaſtaſium in Vita S. Innocentij hæc habentur. *Obtulit ad ornatum Baptiſterij Ceruum argenteū fundentem aquam penſantem libras vigintiquinque.* Et in Vita S. Hilarij. *Fecit ceruos argenteos tres fundentes aquam penſantes ſingulis libras triginta.* Ex hoc metallo omne vaſorum genus, nimirum pocula, patinæ, pelues, vrnæ, crateres, & ſimilia ab opificibus ſeruantur. Quamobrem Alyettes Lydorum Rex, vt refert Herodotus, cum ex morbo conualuiſſet, Delphis grandem argenteum craterem donauit. Creſſus quoq; vigente Perſarum bello,hæc donaria fieri iuſſit,nempè argenteum craterem ſexcentarum amphorarum capacem, quatuor dolia argentea, vas manale, & aquiminarios. Heliogabalus menſas, capſas, & lectos ex argento,& Claudius Cæſar eſſedum argenteum habuit: lecticam pedibus argenteis Xerſi fuiſſe ſcribit Harpocration. Sellam argenteam à Teribazio Harmenio poſeſſam Xenophon celebrat.Neq; mentem noſtram occupare debet admiratio,ſi Plinius aliquando ſcripſerit eò luxum deueniſſe,vt carrucas argento cælarent. Preterquamquòd Chriſtophorus Acoſta in libro Aromatum diuulgauit, ex regione Sinarum vaſa argentea diuerſi generis ſummo artificio, & diligentia elaborata aduehi. In Hiſpania Turditani argentea præſepia poſſederunt. Claudij Marcelli cineres in vrna argentea Annibal condidit, & Antiochus a Parthis cæſus in loculo argenteo domum remiſſus fuit.In aula Soteris Antiochi omnia coquinæ inſtrumenta erant argentea. Sed magna admiratione non tenemur; quandoquidem noſtra ætate, ex Geſnero, Eminentiſſimus Albertus Cardinalis Moguntinus habuit omnia vaſa, quibus menſa inſtruebatur, etiam ſportas, & caniſtra argentea. Gaſpar Balbus apud Indos maxima ex argento vaſa obſeruauit, quibus in aula Regis pedes Elephantorum alborū lauantur. Nonne & Domitianus Imperator vaſa ad excipienda ventris onera fuerunt argētea? & forſan hodie ſimilia in aulis Principum ſeruantur.

Epiſt. 165. Cerui argētei vbi.

Argētea præſepia vbi.

Sportæ, & caniſtra argentea vbi.

tur. Nero nutriebat mulas, quarum pedes ſoleis argenteis armabat. Immò quidam virgas cauearum ex argento fieri iubebat. Iudæi opulenti cultellos, qui in circumciſione adhibentur, argento incluſos ſeruant. Amplius Hebrei ſolent inſculpere in lamina argentea nomen Sabati, quam poſtea legis volumini appendunt. Quid plura? Etruſcus ciuis Romanus Thermas ex argento poſſedit, de quibus ſic cecinit Statius in Syluis. *Thermæ argenteæ.*

— argento fœlix propellitur vnda

Argentoq; cadit.

Sed hoc alicui mirum non videatur; quandoquidem, apud Tectoſages, molæ conflatæ ex argento fuerunt inuentæ. Poſtremò notandum eſt materiam argenteam eſſe aptiſſimam ad compoſitionem ſpeculorum, veluti Plinius, Vitruuius, & Cardanus referunt. Primus autem, qui ſpecula ex argento fabrefecit, ætate Pompei Magni, Praxiteles fuit. Hæc autem ſpecula optima eſſe feruntur, quando auro terminantur. *Molæ argenteæ.*

DE ÆRE. Cap. IV.

ÆQVIVOCA.

GARLANDVS, iuxta ſententiam Profeſſorum Halchemiæ, æs argenti fratrem eſſe pronunciauit, ideoq; ſi in præcedenti capite de argento ſermo eſt habitus, iuſta de cauſa hoc in loco æris hiſtoria erit examinanda, dummodo, ex more, primùm ambiguitatem vocabuli ponderemus: quandoquidem, æris nomine, non metallum tantùm intelligitur, ſed interdum ſtatua ænea, vt legitur apud Horatium. Aliquando æs pro roſtris nauium (fiebant enim ex ære) necnon pro tuba Virgilio pluribus in locis vſurpatur, quando canit. *Lib. 4. Car. Lib. 1. & 6. Aeneidos.*

Aere (id eſt tuba) ciere viros, martemq; accendere cantu.

Æs apud Ouidium pro galea legitur, quando ipſa depoſita, faciem nudatam exprimere volens loquitur hunc in modum. *Lib. 8. metam.*

Cum verò faciem dempto nudauerat ære,

Immò quemadmodum apud Virgilium ære exprimetur tuba, ità apud Martialem tintinnabulum ære ſignificatur, quo à Gymnaſio lauaturi ad Thermas reuocabuntur: ita enim canit in Apophoretis.

Redde pilam ſonat æs thermarum, ludere pergis?

Inſuper æs pro pecunia vſurpatur: propterea apud Vlpianum habemus, quòd æris appellatione, nummi etiam aurei, & argentei intelliguntur, quoniam pecunia ære cudi cæpta eſt, & inde poſtea factum eſt, vt cuiuſcumq; metalli pecunia, æris nomine, denotaretur: quamobrem in hoc ſenſu ſic loquitur Marcellinus in Chronico. *Martianus Auguſtus ſuis ſtatuit decretis, vt qui Conſules fieri cupiebant, nihil æris in populum ſpargerent, ſed ſtatutam pecuniam ad reparandum Vrbis aquæductum impenderent.* Pariter nummorum ſolutio apud Columellam æris enumeratio dicitur. Immò æs vetuſtum pro moneta veteri in faſtis Ouidianis legitur. *Tit. de verb. ſign.*

Curq; iuuent noſtras æra vetuſta manus. *Lib. 1.*

Hinc æs militare apud Gellium pro ſtipendio militum ſumitur, & voce æris alieni debitum ſignificatur. Tandem Aes Hermetis apud Chymiſtas Solem, nempè aurum indicat. Item æs in Dictionario Paracelſi non ſemper denotat Cuprum, ſed quandoq; aurum, vel argentum purum abſq; permixtione alterius materiæ in viſceribus terræ genitum, cuius modica quantitas olim in Galilea fuit obſeruata, cum noſtris temporibus id rariſſimè contingat. Pariter in litteris græcis hæc vox χαλκὸς æs exprimens ab æquiuocatione non eſt immunis, quoniam non ſolum metallum, de quo in præſentia agitur, ſed etiam quicquid ex ære conflatum eſt, veluti vaſa & arma deſignat. Immò χαλκὸν pro qualibet pecunia Græci accipiunt: quamobrem apud ipſos pecuniæ indigus ἄχαλκος vocatur, & in hoc ſenſu leguntur hæc carmina apud Lucilium. *Aere intelligitur aurum.*

Lib. 2. Epigr.

Ἑρμοδότου τόδε δογμα τὸ πάνσοφον, εἴ τις, ἀχαλκεῖ
Μηζέτι πεινήτω, θεὶς τὸ χιτωνάριον.

Ideſt.

Hermodoti hoc dogma eſt, quiſquis miſer indiget ære, ideſt pecunia,
Philoſophi aſſumat pallia diues erit.

Similiter Chalcos apud Plutarchum, in Vita Catonis ſenioris, nummum ęreum ſignificare videtur; cum traditum ſit à viris eruditis Obulum Atticum complecti chalcos octonos, & ſecuudum Plinium, denos; nam quadrans binis Chalcis conſtabat, vnde dichalcus fuit appellatus.

SYNONIMA, ET ETYMVM.

VARRO etymologiam æris paucis perſtringens ab Aſſe deductam eſſe voluit, quoniam As libram ſignificat, & Aes ante ſignatam monetam appēdebatur. Iſidorus tamen æris originem, veluti & auri à ſplendore aeris deriuat. Nos autem æs ab auro eſſe denominatum aſſeueramus, quaſi dixerimus, aurum es, propter maximam ſimilitudinem, & conuenientiam, quam æs cum auro habet: niſi velimus hoc etymum ab αἶα, nempè terra deriuare; cum olim ære terra finderetur. Æs à Barbaris, authore Cæſalpino, Cuprum appellatur; cum cyprium æs Palladius Cuprum nuncupauerit. Sed ſatius erit, ſi dixerimus ęs à Romanis Cuprum fuiſſe vocatum, propter nobiliores huius metalli venas, quæ in Cypro inueniebantur: ſic enim Alberto, Valeſio, & Mylio, Cuprum, quaſi Cyprium nominatur, quoniam in illa inſula laudatiſſimum effoderetur.

Lib. 16. Orig.

Aeris græca nomina. In Gręcorum libris æs nuncupatur χαλκός, item χαλκεῖον: deriuant autem Græci hanc vocem χαλκὸν παρὰ τὸ χεῖν τὴν αλκὴν, quoniam hoc metalli genus magna fortitudine polleat. Ni hilominus Ioannes Grammaticus in Commentarijs ad Heſiodū, hanc vocem, nempè χαλκὸν à gente Chalybū inflectit, itaut æs vocetur chalcos, quaſi chalybos, ſiquidem ab his populis primùm in Scythia inuentum fuiſſe ferrum perhibetur, quod ipſi poſtea nomine (Chalcon) indigitarunt, cum ante vſum ferri non diſſimili voce æs appellaretur: quapropter hoc nomen etiam, Euſtathio teſte, ferro impoſuerunt. Vnde quando apud Homerum χάλκεον legimus, Expoſitores, iuxta veterem conſuetudinem, non æreum, ſed ferreum interpretantur. Chymiſtæ hoc metallum Venerem cognominant, vel quia ſit eiuſdem coloris cum ſtella Venere appellata, vel quia huic planetæ æs ſacratum eſſe exiſtiment. Alij, ratione coloris, aurum ęmulantis, ęs Aurichalcum nuncuparunt, cum tamen & ſubſtantia, & colore ab Aurichalco diſcrepet. Itali æs vocant Rame, quaſi Aeramen. Germanis dicitur Ertz, & Cupfer. Gallis Arain, Cuiure, Leton. Hiſpanis Cobre.

Aes Veneri ſacratum.

NATVRA, ET PROPRIETATES.

OMNES affectiones, & dotes huius metalli breuibus comprehendunt Dioſcorides, Galenusq́, Plinius, Iſidorus, Albertus, Porta, Mylius, Valleſius, & Agricola: dum hoc quidem ex ſulphure rubro, & argento viuo non prorſus immundo in terræ vtero conflatum conſtituunt. Alij conſiderant hoc metallum in montium lapidibus genitum ex ſubſtantia elementari terrea paucæ humiditati permiſta: idcircò æs in comparatione ad cætera metalla, firmiſſimum, & ſolidiſſimum prędicant: cum Iob Cęlos quaſi ex ęre fuſo ſolidiſſimos pronunciauerit. In generatione ęris, ſubſtantia eſt aliquantulum aduſta, vnde robur metalli dimanare aſſeuerant: quare Philoſophi ęris temperaturam calidam, & ſiccam eſſe diuulgant; eius tamen ſiccitas ſiccitate ferri minor eſſe creditur. Deinde rubet quidem ęs, ſed poſtea eamdem cum argento duritiam, & liquefactionem participat: hinc Halchemiæ Profeſſores æs tanquam argenti fratrem promulgant.

Cap. 37.

Aes frater Argēti.

Sin meditemur æris fuſionem; hoc Natura illi congenuit, referente Plinio, vt ingruente magno frigore, meliùs, & citiùs fundatur, ſed vehemens flammarū examen non

Lib. 34. cap. 9.

non tolerat, nam totum comburitur: vnde colligẽdum eſt multum exhalationis combuſtibilis ei ineſſe; præterquamquòd, in comparatione ad cętera metalla, odorem ſulphureum, & fętidum ſpargit. Deinde ſi lapillus, vel lutum, vel lignum, vel carbo madidus, teſte Agricola, in ęs adhuc fuſum in catino inciderit, tunc catinus fremens inſtar tonitru, omne æs contentum euomit, & quicquid tetigerit, lædit, & incendit. Si conuertatur ſermo ad æs factum, notandum erit, quòd æra ſæpius deterſa citiùs, quàm neglecta rubiginem contrahunt, & ab hac labe immunia, ex Plinio, pice liquida ſeruantur. Verùm oleo linita, vel ſale, & aceto madefacta illicò ærugine vexantur, quamuis ab hac poſtea non conſumantur. Quamobrem opera ænea æternitatem ferè aſſequi traduntur. Immò æs in ſpeciem argẽti facilè tingitur, vt in Rubrica Præparationis exponetur. Tandem rerum naturalium inquiſitores illam aquam eſſe optimam retulerunt, quæ in vaſe æneo diù contenta illud nõ maculauerit: item aquam in vaſis æreis ſeruatam notabili incremento attolli obſeruarunt, quando nubes in pluuiam denſantur; idque inde naſci coniectarunt, quoniam Venus mari, & æri dominetur.

Lib. II. de re metal.

Æs in ſpeciẽ argenti tĩgitur.

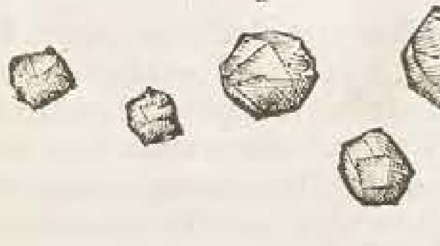
DIFFERENTIÆ.

PRIMA facie æs natiuum, & factitium ſe ſe offert ponderandum. Natiuum vocatur, quod tale ex propria vena eruitur, factitium verò, quod violentia ignis ex lapidibus ære prægnantibus, Cadmia, & terra æroſa extrahitur. Aes natiuũ ratione ſubſtantię conſideratum, magnam varietatem induit: namque interdum cum alijs metallis mixtum inuenitur, aliquando ei plumbum ca. didum, aliquãdo aurum, & quandoq; argentum ineſt. Natiuum tamen etiam purum in metalliferis montibus generatur, quod minimo indiget labore, vt ad humanum vſum trahatur. Neq; hoc nos magna debet admiratione afficere, quandoquidem ſi naturæ vis eò peruenit, vt aurum, & argentum puriſſimum in ſubterraneis locis generauerit, quemadmodum in antecedenti capite expoſuimus; pariter in metallis minus perfectis idem præſtare poterit: veluti in fodinis agri Volaterrani obſeruauimus, quæ iuſſu, & ſumptibus Magni Coſmi Hetruriæ Ducis apertæ fuerunt. Immò aliquando æs purum, & figuratum, & abſq; figura repertum eſt, ſicuti lec or in hac icone contemplari poterit: vbi apparent grana cum multis angulis variarum figurarum hoc modo à natura formata in quibus quædam parua puncta, veluti ſcintillæ aureæ micantes conſpiciuntur: quapropter hoc æs natiuum figuræ pangoniæ à nobis fuit appellatum.

Aes natiuum quale.

Æs natiuum figuræ pangoniæ.

1

Ratione coloris, æs maximè variat, rubet enim, viret, flaueſcit, candicat, aureſcit, & interdum ad colorem purpureum, plumbeum, & nigrum vergit. Quandoq; in venis reperitur ſui coloris, inſtar bractearum, adhærens lapidi duro coloris ſpadicei, vel inuenitur in fluoribus purpureis, in lapide duro candido, necnon in lapide ſciſſi i Mansfeldio ſuum habens colorem: licèt in hoc lapide interdum flaui coloris obſeruetur. Item æs natiuum rubrum ab omnibus metallis liberum apud Mansfeldienſes

Aes varij ſi coloris.

eruitur. Immò ſui coloris eſt æs ſuacenſe in Alpibus Rheticis, quod portionem auri E participare ſolet. Æs etiam foſſile rubrum nonnihil argenti continens ex illa parte montis Carpathi effoditur, quam Cepuſiam, teſte Agricola, nominant. Obſeruantur quoq; quidam lapilli duriſſimi in nigredine rubentes in fiſſili lapide incluſi, renibus animantium ſimiles, qui colore Metallarios decipiunt, nam cum oculis diuites æris appareant, igne poſtmodum explorati, nihil metalli fundunt. Æs pariter violacei coloris, & plerumq;, cærulei lapidi fiſſili adhærere ſolet. Hic exhibemus delineatam æris mineram, quæ in fodinis ferri Iluenſibus fuit reperta, coloris eſt cærulei admixto colore ferrugineo, cum ſcintillis æris radiantibus, vndè æris prægnans apparet.

Lib 2. foſſil.

Æris Minera.

Item æs inuenitur in lapidibus terrei, & cinerei coloris. Effodiuntur quandoq; lapilli, globulorum inſtar, duri, & ponderoſi, quaſi ex arenis compacti, quorum cutis H eſt cinerea & fracti argenteo colore refulgent, ex quibus virtute ignis interdum æs, & quandoq; argentum exprimitur. Vidimus etiam mineram æris ex agro Placentino caſtaneo colore inſignitam, quoad illam partem, quæ ad minerã æris ſpectabat, nam alia pars lapidis erat ſubſtantiæ nigræ, quia mineram ferri præ ſe ferebat: quandoquidem æris minera fluenſis plerumque ferrum annexum habere ſolet. Hic dubitandum eſt, num æs Plinij hepatizon huc referendum ſit, quod ſuo colore hepar animalium æmulatur. Æs autem in lapide fiſſili repertum ſæpè colorem nigrum imitatur. Immò vena ærea plumbei coloris eſt reperta, cui portio plumbei ineſt, qualis in Fodinis Germaniæ ſæpius habetur. Quod naſcitur cum plumbagine, plerumq, multiplici colore eſt refertum, quaſi Zonis aurei, crocei, flaui, viridis, & cærulei coloris ſit decoratum.

Minera æris in agro Placent.

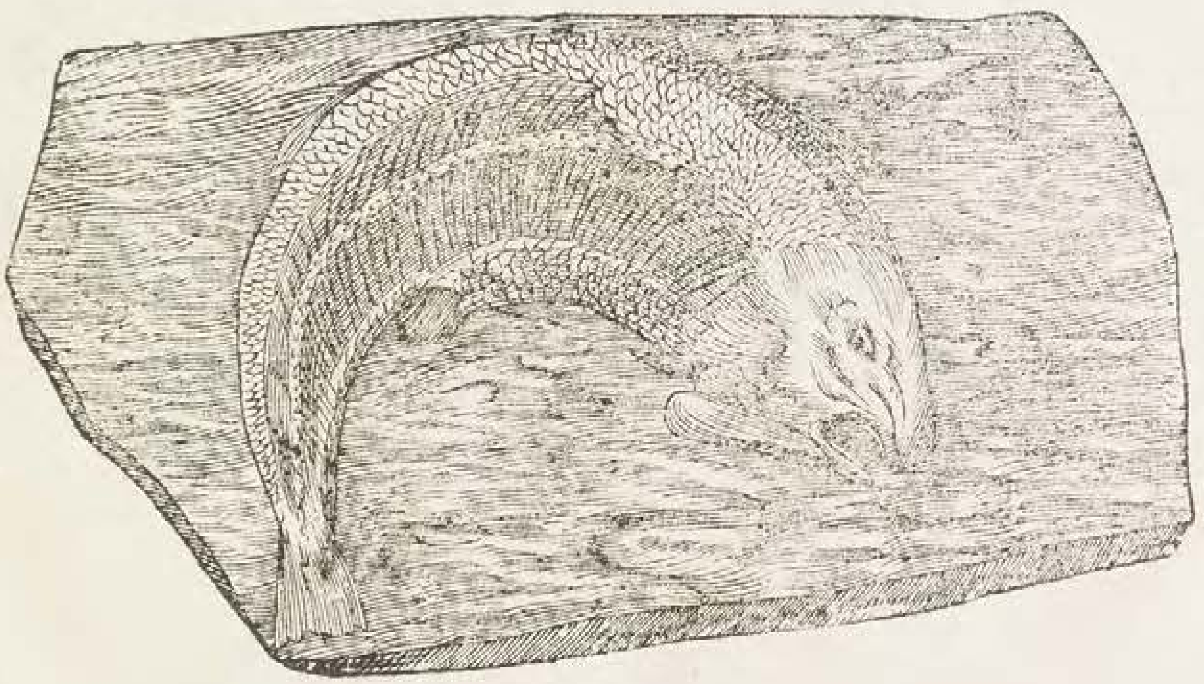
Æris minera coloris multiplicis.

Poſtpoſito æris natiui quocumq; colore, lapides eroſi parumper ſunt examinandi: nam quamuis violentia ignis æs exprimatur ab illo lapide, quem Cadmiam foſſilem vocant,

A vocant, in montibus, & riuis Cypri à Galeno obſeruatam; nihilominus lapides ærarij à natura plerumq; figurati conſpiciuntur. Etenim alij ramos arborum præ ſe ferunt, alij ſignis aureis delineati formas piſcium diſtinctas repræſentant. Sunt autem hi lapides Ichthyomorphi circa Islebiũ frequentes. Immò hæc vena Islebiana quandoq; gallinaceò, quandoq; ſalamandræ, vel ſerpenti aſſimilatur. Quapropter Mũſterus ſcriptis mandauit in Mansfeldia regione metallifera ſaxa quædam fiſſilia effodi ſquamis piſcium æreis referta, æreq; prægnantia, cuius generis alia vix in toto terrarum orbe inueniuntur. Verùm debemus admirari pulchrum naturæ ludentis in his lapidibus ſpectaculũ, dum in his variorum animãtium icones adeò accuratè effigiat, vt penicillo delineatæ eſſe videantur. Islebia eſt oppidum Comitum Mansfeldenſium in Saxonia, vbi talis lapis inſtar laminæ durus, & ære abundans, formam piſcis habens æreis ſquamis conſpicuam, qualis in præſenti icone demonſtratur.

Vena æris Islebianæ qualis.

B Lapis Islebianus Ichthyomorphos, Spinos fortè Theophraſti.

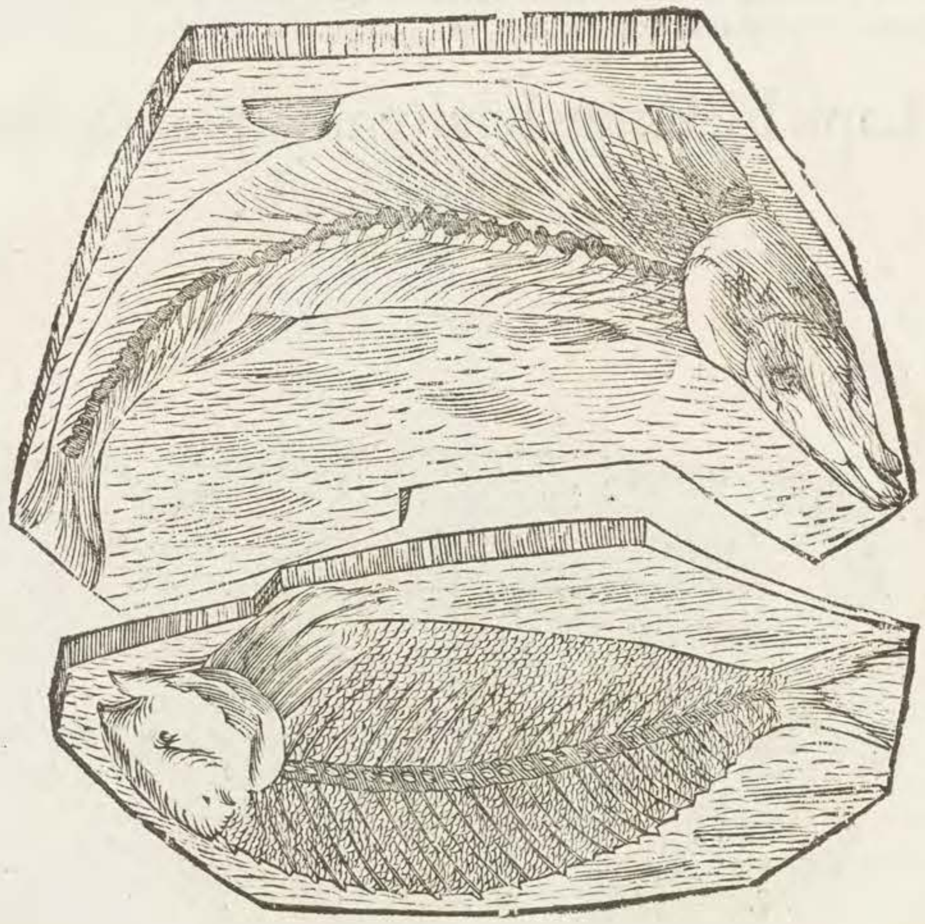
C

D

Hic lapis aliquibus Spinos Theophraſti cenſetur; cum tamen hic in metallis Thraciæ repertus non ſit valdè grauis, cum lapides metalliferi inſigni grauitate nõ careãt Georgius Agricola in Saxo Islebiano effigiem Lucij, Percæ, Paſſeris marini, & ſimilium animantium obſeruaſſe fatetur.

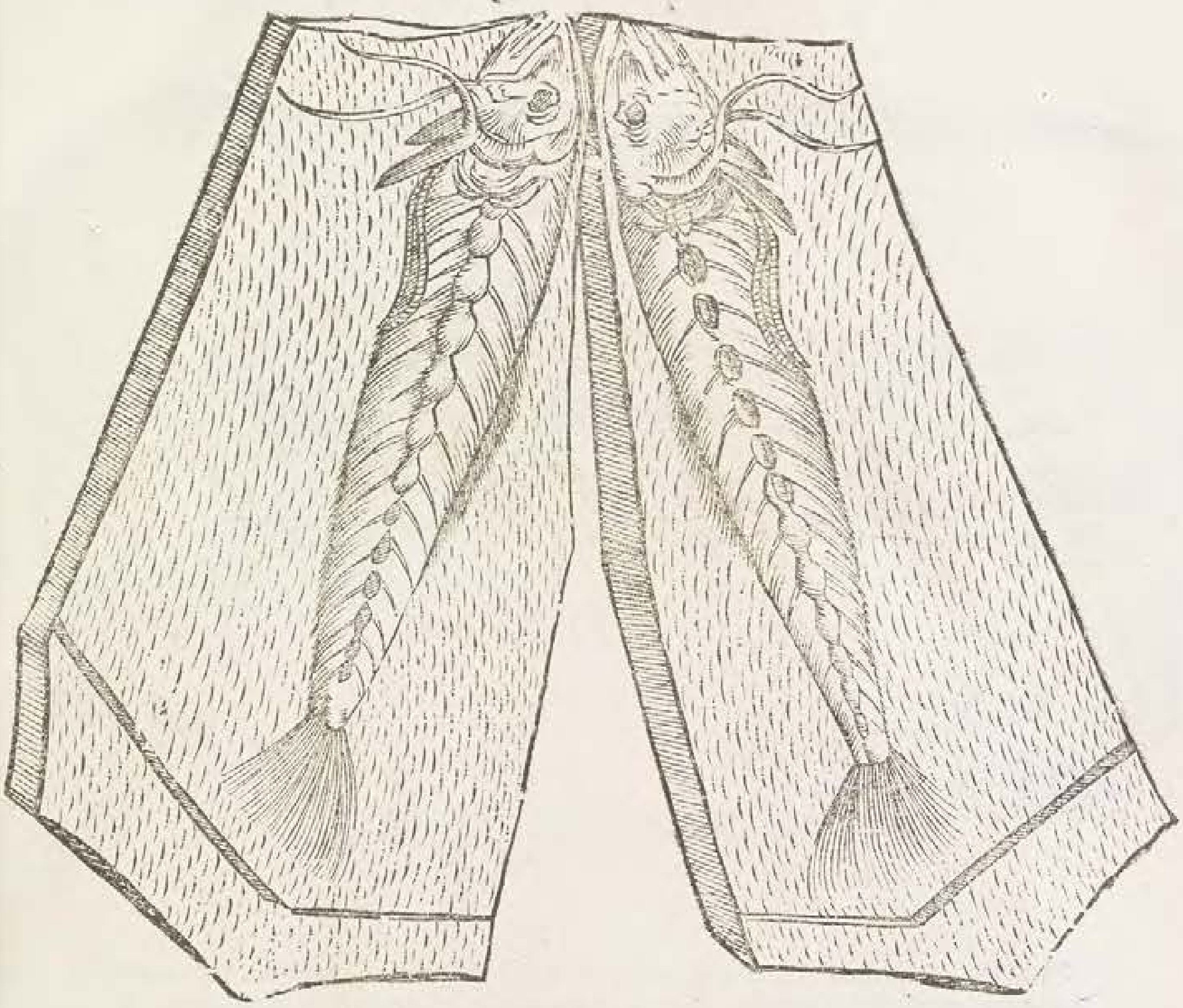
Secundo loco datur figura lapidis piſcem exprimẽtis; propterea Ichthyomorphos alter appellabitur.

Lapis Ichtyomorphos alter.

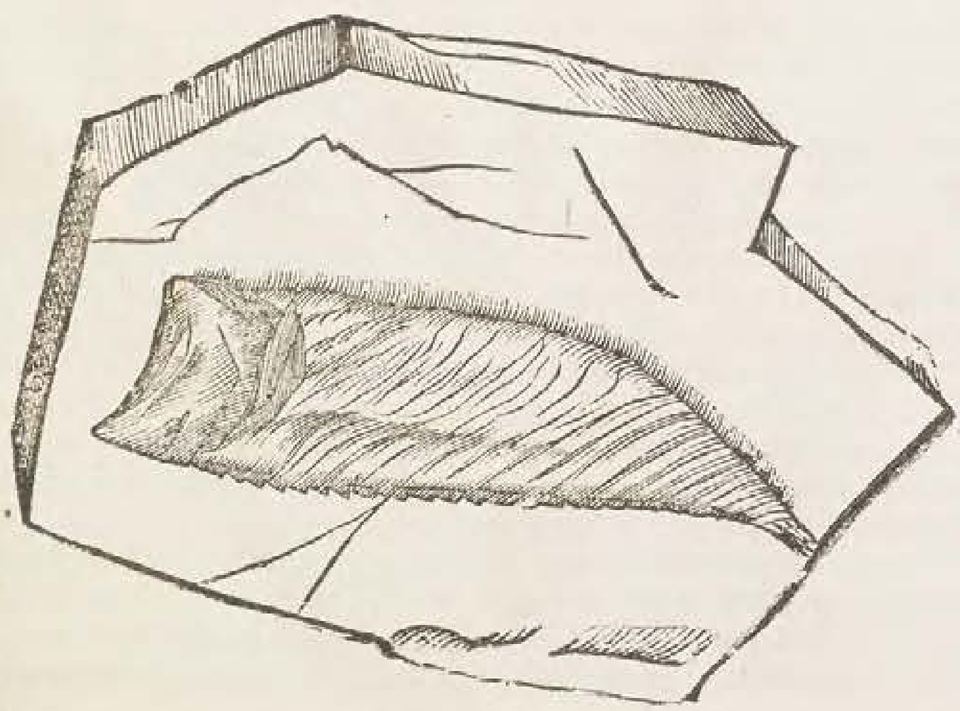

Tertio loco collocatur icon lapidis cum figura Harengi ; ideo Harengites nuncupabitur. Quarto loco in lapide figura Encraſycholi apparet. Quinto loco in lapide pars Anguillæ cõſpicitur, & quoniam Anguilla Grecis ἔγχελυς nominatur ; hæc icon inſcribitur lapis Encheliomorphos.

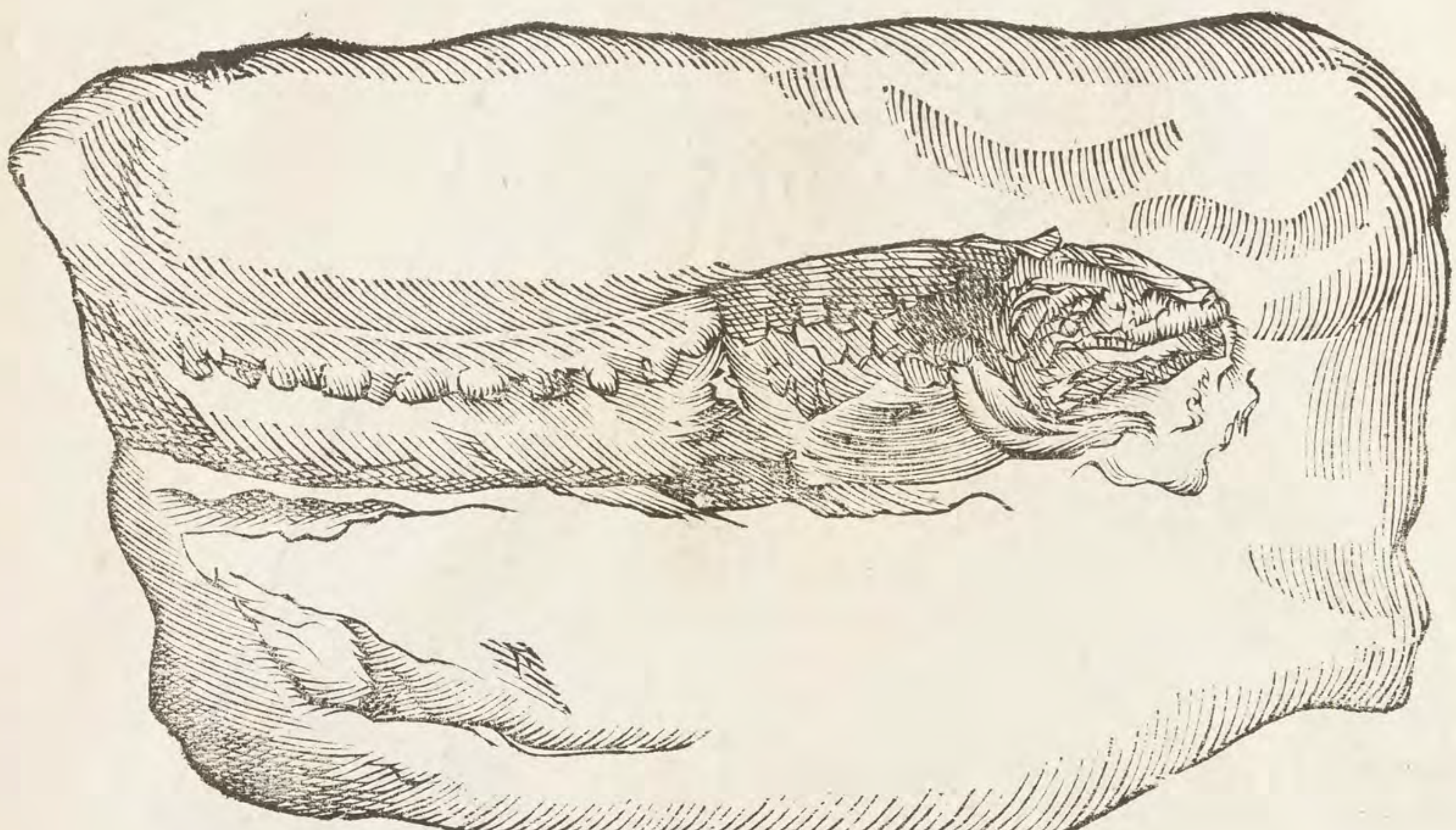
Harengites.

Encraſicholi figura in lapide.

Lapis Encheliomorphos.

Pyritum varia genera.

Inſuper præter hos figuratos lapides in prædicta regione varia pyritũ genera inueniuntur, quorum alia ſolum æs, alia argentum, & æs continent, alia tandem ſunt ſterilia, quæ igne etiam ſtimulata nil prorſus metalli effundunt.

Aeris differentia à loco.

Amplius æs à loco diſcriminatur: qua de re dicitur æs Cyprium, Corinthium, Deliacum, Ægineticum, Cordubenſe, Campanum, Temeſeum, & Dodonæum. Antiquiquiſſima æris gloria Deliaco fuit aſſignata, proxima laus Cyprio, ſeu, vt alij volunt, Æginetico ab Ægina Græciç Inſula, vbi æs minimè producitur, ſed officinarum temperatura nobilitata. Campanum à Campania Italiæ Prouincia denominatur, veluti Cordubenſe à Corduba Hiſpaniæ Vrbe celeberrima. Temeſeum ob antiquitatem ſummopere commendatur, ſicuti Dodonçum propter pateras, tripodes & vaſa ærea, quæ in templo Apollinis ſeruabantur. His addimus Salluſtianum in alpino tractu Centroni repertum, & Liuianum in Gallia inuentum, vtrumq; à Dominis cognominatum. Immò æs quandoq; Corybantium, & Saturnium fuit nuncupatum; cum illud Phryges, & miniſtri vocati Corybantes in ſacris Cybeles, & hoc Itali in ſacris Saturni adhibuerint. Reſtat æs Corynthium memorandum, quod in illius vrbis incendio ex varijs metallis confluxit; quemadmodum in primo capite huius libri explicauimus. Hic exhibemus æs Corynthium, in quo conſpiciuntur biga, & equi ad curſum diſpoſiti, cum icone Famæ, & ſimulacro Victoriæ coronam habentis, vbi eſt etiã Cupido palmæramum geſtans, penès quem Charitatis ſimulacrum iacet.

Huius æris Corynthij fit frequens mentio apud Antiquos Auctores ob metalli prçſtantiam, cum ex illo varia, & pulchra ornamenta fierent.

Si ratione redditus, diſcrimen æris ponderetur; aliquando lapidi fiſſili æs ita copioſum natura impertitur, vt centenarius libras quadraginta æris contineat. Minera Keptnica in Miſnia plumbeum refert colorem, & quibuſdam venis flauis referta eſt, ex cuius libris centum, ope fornacis, duæ æris libræ ſupra viginti extrahuntur.

Mi-

Æs Corynthium figuratum.

Minera Iuaceburgenſis venis aureis eſt decorata, lapidiq; ſciſſili aſſimilatur, hęc pro centum libris, viginti ęris reddit. Tandem minera Anebergica, quę ſubrubei coloris eſt, ſexdecim libras ęris reſtituit, dum centum huius librę in fornace collocantur. *Minerarum redditus.*

Demum quoad opus, aliud eſt ęs perfectè elaboratum, quod Mylius perperam vocat Orichalcum, aliud imperfectè præparatum, & Cuprum nominat: cum tamen orichalcum hodie ex lapide calaminari, & ęre confletur: veluti ſingulis æris vncijs, addito ſenorum ſcrupulorum auri pondere ęs pyropum reſultat, cui color igneus nomen impoſuit, quoniam hæc miſtura, ex Plinio, flammas imitatur. *Aes pyropū quale.* At ęs regale metallicorum nuncupatur, quod in fornacibus ab omnibus vitijs, & immunditijs expurgatum facilè malleo dilatatur; cui, ad mentem Plinij, æs caldarium opponitur, quia malleo percuſſum frangitur: cum tantummodo ad Lebetis, & Aheni formam recipiendam ſit idoneum. *Lib. 34. cap. 8.* Denique ęs theatricum, vel coronarium id cognominatur, quod in laminas dilatatum, & felle Tauri tinctum, veteribus Latinis Lucar dictum ſpeciem auri prę ſe ferebat, & olim in coronis Hiſtrionum, vt ſcribit Plinius, nec non in theatris adhibebatur. Multi perperam opinantur hoc eſſe illius ſpeciei, quę hodie, ornamenti gratia, in templis Italicis ſuſpenditur, cum tamen hoc non ſit æs felle tinctum, ſed potiùs orichalcū in laminas extenſum eſſe exiſtimamus. *Aes coronarium quale.* Chymici quoq; ſua Æris diſcrimina aſſignant, videlicet Cuprum naturale, herminium, & chymicum. Herminium nigrum eſſe, & ab Halchemia arcendum pronunciāt. Chymicum verò eſt illud, quod ſingulari artificio ex alia materia, quam ex vena metallica prępáratur.

ÆRIS RECREMENTA.

IN primo capite huius libri omnia metallorum recrementa fuerunt examinata, inter quæ ſquamam, ſcoriam, & florem æris enumerauimus; æruginem tamen propter duas rationes non memorauimus. Prima eſt, quoniam ærugo, & ferrugo inter ſuccos concretos recenſentur, de quibus tertio libro huius Tomi agendum erit. Secunda eſt, quia in hoc capite nonnihil de ea differendum erat. Itaq; ęs infeſtatur vitio, quod æruginem vocant, & potiſſimùm ſi à contactu rerum acrium lædatur. Hæc igitur ærugo, quæ vulgò Viride, ęris nuncupatur, a Dioſcoride duplex, nimirum

mirum natiua, & factitia conſtituitur. Natiua in metallis Cypri adhęrens lapidibus E
nonnihil ęris participantibus inuenitur, quę pauca eſſe ſolet: optima tamen à fodinis
Aerugo factitia triplex.
ęrarijs eruitur; quoniam Dioſcorides aliam ſpeciem à ſpecu manantem vitioſam eſ-
ſe monuit. At ęruginem factitiam triplicem eſſe perhibent. Prima vocatur raſilis, cum
ex metallo ſupra ſuccos acres ſuſpenſo, & virorem contrahente abradatur, quã
multifariam fieri Dioſcorides docuit: nam quandoq; Opifices laminis, & vinaceis
aceſcentibus, quandoq; ſcobe vtuntur. Hodie limaturam cum tartaro, ſale, & aceto
miſcent, & ęruginem, ſeu Viride ęris pręparant, quod infectoribus lanarum, & pan-
norum vendunt. Secunda ærugo factitia vocatur ſcolecia, nempè vermicularis, quo-
niam ad inſtar vermium cõcreſcat, & iuxta modum aſſignatum à Dioſcoride, & à Pli-
Lib. 34. cap. 12.
nio pręparatur. Huius etiam generis foſſilem in lapide ęrario Plinius ſe obſeruaſſe
teſtificatur. Tertia ęrugo factitia eſt Aurifabrorum vocata Santerna, & Arabicè Tin-
car, vel Borax, & nil aliud eſt, niſi chryſocolla factitia, qua hodie Aurifices vtuntur,
quę fit quidem ex nitro, ſed nihil habet ęruginis. Ærugo in Gallia laminis ęneis, &
vinaceis aceſcentibus paratur, nam hę laminę poſt multorum dierum ſpatium in Viri- F
de ęris vertuntur. At in Hiſpania ſulphure, & vitriolo ęs in calcem reducitur, quę ab
opificibus *Feretto di Spagna* appellatur, & in multis medicamentis externis locum
habet. Sed de his plura ſuo loco dicentur.

ÆRIS VENENVM, ET MEDELA.

AVTHORES non proletarij naturam æris calidam & ſiccam vſq; ad tertium
exceſſum, nec non valdè noxiam humanæ temperaturę conſtituunt. Pariter
ex eorumdem ſententia, Scoria, Squama, & Ærugo huius metalli humanam
valetudinem ſummopere offendunt. Immò æs cum ſiccitatem & caliditatem in
principio quarti gradus nanciſcatur, proculdubiò venenata qualitate magis redun-
dat, & ad ſtabiliendam hanc ſententiam, Ceſalpinus citat Arabes, & pręcipuè Sera-
pionem, qui referũt vas ęneum piſcibus fixis adhuc calẽtibus ſuperpoſitum, eos adeò G
inficere, vt, inſtar veneni, lethales euadant. Quapropter ſi prædictorum aliqua portio
Signo effectum mõſtrantia.
in cibis, data opera, vel incautè aſſumatur, vel liquor, qui diù in vaſis æneis, vel man-
ſerit, vel fuerit decoctus, hauriatur; proculdubiò varia ſymptomata patientem affli-
ctantia reſultabunt. Primò dolor ſtomachi, & ventris emerget, patiens vomitu, &
fluxu alui infeſtabitur, inteſtina vlceribus vexabuntur, & interdum difficultas anhe-
litus patienti maximo erit incommodo. Verùm æs vſtum ſi cum alimentis, vel in me-
dicamentis aſſumptum fuerit, tunc ſymptomata grauiora, & ſæuiora euadunt. Cau-
ſa doloris ventriculi, & inteſtinorum à vellicatione, & roſione, ob inſignem æris ſic-
citatem, & caliditatem, nec non venenatam qualitatem dimanat; hinc vomitus, &
alui fluxus emergunt. At difficultas anhelitus inde oriri creditur, quoniam ſubſtan-
tia pulmonum à venenata æris ſiccitate conſtringitur.

Itaq; medicus cum valetudinem ab hoc metalli genere offenſam obſeruauerit, pri-
mò medicamentis, nempè aqua tepida, oleo, & butyro vomitionem procurare debet,
Lib. 8. ad Al mans.
vt materia venenata adhuc in ſtomacho contenta per partes ſuperiores educatur; H
poſtmodũ clyſteres ſunt præſcribendi, vt noxia materia in inteſtinis deliteſcẽs per ſe-
ceſsum deturbetur. Rhaſis in hoc caſu commendat illa præſidia, quæ ad expugnandũ
In Tract. de Venen.
venenum arſenici ſublimati conferunt, quod medelæ genus ab Auicenna minimè
improbatur. Conciliator in ſimili caſu ſuccum mentæ, vel ſuccum Acori laudat, cuius
drachmas duas cum vino exhibet, vel drachmam terrę ſigillatæ pariter cum vino al-
bo propinat: immò ex corallo rubro præparato, & in potu ſumpto non vulgarem
vtilitatem eſſe percepturum patientem teſtificatur.

ÆRIS INVENIENDI, PRÆPARANDI, & miſcendi ratio.

PLINIVS pauculis verbis complexus eſt quicquid ad inuentionem æris attinere videtur: ſiquidem primùm in Cypro inuentum fuiſſe diuulgauit, ſigna verò loci venarum æris non tetigit. Loca æris prægnantia, propter metalli impuritatem, varijs coloribus refulgere ſolent. Verùm ærugo, chryſocolla, & pyrites ærosi ſi inueniãtur, certiſſimum venæ ærariæ ibi occultatæ indicium eſſe poſſunt. His additur ſignum euidentius, nempè fractura lapidum, qui magis à materia ærea; quàm ab alia exhalatione metallica finduntur; propterea quòd æris ſubſtantia eſt aduſta, & nimia huius materiæ caliditas portionem lapidum humidiorem abſumens, illos neceſſariò fiſſiles reddit: quamuis, vt dicemus ſuo loco, id etiam à ſubſtantia hydrargyri prouenire poſſit. Inſuper Plinius cũ alijs Antiquis, ex lapide æroſo ſolum æs cõflabat, neq; aliud metallum ex huiuſmodi lapide excoqui poſſe pronunciauit: cum tamen hodie non æs ſolum, ſed interdum etiam argentum ex ſimili materia lapidea extrahatur. Verùm quidem eſt quòd huiuſmodi lapides veluti etiam pyrites quandoq; ſine metallo inueniuntur. Præterea Antiqui, & Recentiores varia excogitarunt artificia, vt æris venæ excoquerẽtur, vel vt æs ab argento ſegregaretur, quorum omnium rationem in ſuo opere metallico Georgius Agricola complexus eſt. Amplius ex alia etiam materia, quàm ex prædictis venis, & lapidibus æroſis æs parari ſolet: ſcribit enim Porta in Smolinicio oppido Carpathi montis Pannoniç eſſe puteum, ex quo aqua in tres canales hauſta effunditur, & ferrum illis impoſitum in æs vertitur, & tenuia fruſta in lutum abeunt, quod poſtea ignibus excoctum in æs puriſſimum tranſit. Alij aqua vitrioli foſſilis ferrum diſſolutum perfundunt, vt in rubiginem conuertatur, ex qua poſtea miro artificio æs factitant. At examen æris impuri, ſcilicet quantum puri, & perfecti, vel quantam argenti portionem contineat apud Andream Libauium legatur.

Lapis æroſus qualis.

Lib. 11. de re med.

L. 5. mag. nat. cap. 4.

Æs diligenter purgatum, & ab alijs metallis ſeparatum Opifices multifariam colorare nituntur. Namq; interdum illi fuſo cadmiam addunt, & æs colorem aureum induit. Aliquando Magnetidem, ſeu Talcum, & tunc ſpeciem argenti repræſentat: quandoquidem ex Talco candido chymicis organis oleum extrahitur, quòd in ære dealbando eſt præſtantiſſimum. Alij præterea apud Portam leguntur modi, quibus ex ære argentum mentiri poſſumus. Nonnulli metamorphoſim æris in argentum aſſequi conantur, dum çquas portiones Auripigmenti, & Halinitri in vaſe vitreo ſupra carbones comminuunt, & huius pulueris ſemunciam ſingulis libris æris fuſi addunt miſcendo, donec in veram argenti formam tranſmutetur.

Li. 5. mag. nat. cap. 4.

Sin miſturam reſpiciamus, hæc duplicis generis eſſe ſolet: vel enim æs cum alijs metallis, vel cum alijs foſſilibus permiſcetur. De vltima miſtura paulò ante egimus, quãdo cum magnetide colorem argenteum, & cum lapide calaminari *Gelamina* nũcupato colorem aureũ acquirebat, nam hoc poſtremo modo præparatum, Aurichalcum appellatur. Itaq; æs antequam cum alijs metallis fundatur, eius fuſio tarda, vel celer eſt ponderanda; cum Mizaldus, ad accelerandam æris fuſionem, vngulas equi inter fundendum permiſceat. Quemadmodum igitur cætera metalla ſuam habent miſturam, quam Opifices *Legam* vocant: pariter æs ab hac non eſt alienum, non vt æris maſſa augeatur, veluti de auro, & argento relatum fuit; ſed vt ab illo quædam viſciditas auferatur, quæ impedit, quo minus rectè ad varia opera fundatur. Miſcetur ergo cum Stãno, & Aurichalco; propria tamen, & optima miſtura vel *Lega* perfectum Stannum eſſe traditur, vt opera ſine malleo parentur, nam operibus malleo, & dilatatione egentibus, æs puriſſimum, & perfectum eſſe debet, quoniam æs miſtum malleo frangitur. Hæc miſtura, pro varietate operum, varia eſſe debet, nam aliam ſtatuæ, aliam bombardæ, aliam Campanæ, aliam demum mortaria, & lebetes expoſtulant. Quandoquidem centum libræ æris, cum duodecim ſtanni pro tormentis bellicis maioribus metallum cõficiunt. Sed centum libræ æris cum viginti ſtanni, metallum pro Cam-

Miſtura Aeris varia.

Campanis conſtituunt. Hæc miſtura ab opificibus aliquando metallum, aliquando *bronzum* appellatur, iuxta maiorem, vel minorem ſtanni quantitatem, quam recipit. Nonnulli pro minori impendio Aurichalcum, vel Plumbum æri admiſcent,& ſimiliter *bronzum* pro varijs operibus conflare nituntur.

LOCVS.

Æs procludubiò in proprijs venis, aliquando in argentarijs, ſed copioſiùs in mineris plumbi reperitur; ideoq; Metallarij Fribergenſes ſæpiùs obſeruarunt. Nos in præſentia, ex more, loca peculiaria,& natalia æris iuxta ordinem alphabeticum enumerabimus. Amyclas Politianus vocat æriſonas, quoniam olim ære claruerint. Anglia, & Angola non ſolum ære, ſed etiam alijs metallis abundant: Arabia deſerta ad vicum inter Petram, & Zoaram, æris, metalla ſunt. In Auſtria ſunt æris metalla omnium præſtantiſſima, cum vix alibi æs ſimile reperiatur, vt Ortelius in Theatro orbis narrauit. In Bohemia Cuperburgum,& Corteburgum ærarijs ſcatent, & in Britannia æs Scoti fodiunt.

Loca natalia Aeris.

In Camania æs effoditur,& apud Carthaginéſes in mõte Smaragdicte æs eruebatur. In Carpathi montis parte, quam Cepuſiam vocant, ſunt tria æris metalla, Golmitium, Roſatula, & Smolinitium, vbi etiam atramentum ſutorium paratur. Catinus mons æris minera abundat, quæ ex libris centum, æris ſexaginta reſtituit. Apud Cellenſes thermas ſunt æris venæ, quoniam illæ aquæ, ex Coſmographia vniuerſali, naturam æris ſapiunt. In Centronum alpino tractu æs illud fuit inuentum, quod à Romanis Salluſtianũ vocabatur. In Chattis fodinæ æris veteres, & nouæ ſunt. Chalcitis inſula Aſiæ è regione Chalcedonis vrbis Bithyniæ ſita, æris metalla habuit. Item Chalcæ oppidum, quod ex ærifodinis nomen inuenit. Apud lacum Cotinas Ortelius ærarias,& argentarias collocat. Cuperburgum in radicibus Sudiorum montium æris mineræ eſt ferax. Cyprus, quam veteres Latini Æroſam nuncuparunt, laudatiſſima æris metalla habuit.

Salce oppidum cur ſic dictũ.

Foroiulianæ regionis montes ære abundant. In Euboeæ campo Lilanto, qui ſupra Chalcidem, ex ſententia Strabonis, eſt ſitus, admirabile æris, & ferri metallum commune reperitur, quod nuſquam alibi inueniri memoriæ eſt proditum.

Galliæ non defuerunt æris mineræ, ex quibus delatum fuit illud, quod Romani Liuianum appellarunt. Germania ſemper fuit, & adhuc eſt æris ditiſſima; quandoquidem in Germania ſuperiori habitantes tractum Obrincanũ ad Herſteinum, æs eruũt. Item Germani incolæ vallis Armenſis, tractus Sitteni in Sedunis, æs hodie effodiunt, præterquamquòd in Germania etiam repertum fuit æs illud, quod temporibus Plinij deferebatur. In Goſelaria regione Germaniæ, ad mentem Alberti, æs cum quibuſdam lapidibus miſtum inuenitur, qui pyritem aurei coloris æmulantur. Gothia, & Suetia fodinis huius metalli ſcatent,& Operarij, referente Botero, circa illas verſantes decimam æris partem Regi tribuunt.

Aes Liuianum vbi.

Inter Heluetiæ montes, vt Ioannes Boterus annotauit, mineræ æris ditiſſimæ latibulantur. Hiſpania æreis fodinis probè fuit ditata, vnde effoſſum fuit illud æs, quod Romani Marianum, & Cordubenſe nominarunt. Hundeſtruck, vt legitur in Coſmographia vniuerſali, Regio eſt, ad quam, eruendi æris gratia, certatim ab omnibus itur.

Aes Marianũ, & Cordubenſe vbi.

Indiæ Occidentali Ioſephus Acoſta diuitias æris perinſignes attribuit, quod Incolæ pro varijs tantùm inſtrumentis concinnandis eruebant, cum ferrum tunc apud ipſos non eſſet ex vſu. Iſlebia Regio Mansfeldenſium diuitiarum æris nobilitate eſt clara, cum maiori copia lapidum æroſorum, quàm fructuum ſcateat. Apud Italos in agro Bergomatium, & in Campania ſunt æris metalla; immò in Communi Bombianæ territorio Bononiæ Dominicus Albanus Cauſidius, & vir omnigena eruditione clarus venas æris obſeruauit. Cur autem in Italia huiuſmodi venæ non effodiantur; multi cauſam Incolis aſſignant, quia ſint, vt Græci loquuntur, Micropſychi, vel quia careant illis facultatibus, quæ in foſſione metallorum deſiderantur. Liberia vallis apud Seleſtadiũ opibus huius metalli ampliſſimis eſt aucta, quod facilè funditur, ſed malleo dilatari haudquaquam poteſt.

Lib. 4. hiſt. Ind. ca. 3.

Man-

Mansfeldia in cõparatione ad alias regiones eſt huius metalli opibus ad luxuriam plena, vt ſuperius in Islebia recitatum fuit. Apud Maſſagetes æs copioſum effoditur. Materam vrbem Lucaniæ multi cognominatam volunt, quaſi Matrem æris, licèt alij ſcripſerint dictam quaſi Matrem terræ, cum amplum territorium poſſideat. His additur Mauritania æris abundè diues. In Meliboci montis parte ad Saxoniam ſpectante, ęris metalla non deſunt. In Meroe inſula ſua æraria, ex Botero, Æthiopes habuerunt. In Miſnia ad Snebergum ęris fodina conſpicitur. Monoemugi habet mineras æris, vt Boterus retulit. Immò in Morauiæ finibus æs puriſſimum eruitur. In Noruegia, poſt Bergum oppidum, vetus eſt regio Telemarchia dicta, in cuius montibus duo ęris metalla deliteſcunt. In Obriano tractu ad Herſteinum effoditur vena ęris nil argenti poſſidens; cum tamẽ alibi omnis ferè minera huius metalli aliquam argenti portionem contineat.

Mansfeldia Aere ſcatet.

Telemarchia regio vbi.

Paleſtinę montes, vt Ortelius refert, qui ad Arabiam ſpectant, magnam ęris vbertatem fundunt. In Phrygia propè Ciſthenem vrbem ęraria olim fuerunt, vnde Delos Phryx fortè ortum duxit, quem Theophraſtus ęris conflandi rationem monſtraſſe opinatur: quamuis ſecundùm Ortelium, Pœoniæ gentes primùm æra elaborauerint, & ferrum purgauerint. Polonię regno Ortelius, in Theatro orbis, æris fodinas aſſignat. quæ in montibus ab Incolis Tatriab cognominatis apertæ ſunt. Pariter, iuxta mentẽ Ortelij, Praſſias palus eſt Thraciæ, in cuius confinijs venæ æris generantur. Demùm Ager Puteolanus alumine, ferro, & ære mirandum in modum affluit.

Ager Puteolanus quibus ſcateat.

In Salaſorum alpibus olim venæ æris creuerunt. Penès Sinopem vrbem antiquiſſimã Mileſiorum coloniam, æris copia inuenitur. Sueui, quos Dale arlos Agricola cognominat, in Cuperdala, nimirum in valle æris, circa foſſuram huius metalli deſudant. His additur Sumatra, quæ ingentem auri, argenti, & æris farraginem producit.

Vallis Aeris vbi ſit.

Temeſam Statius, & alij Authores tanquam ęreis venis fæcundam celebrarunt. Sed Strabo duas Temeſas alteram Cypri, alteram Brutiorum in Italia conſtituit, hanc poſtremam ab Auſonijs conditam, & fodinis æris nobilitatam Calepinus memorat. In Troade ad Aſtyram vicum æris metalla non deſunt. Immò in Tirolenſi comitatu, vt Coſmographia vniuerſalis docet, Opifices aſſiduis laboribus circa venas æris verſantur. Vngaria quoq; æris non eſt indiga. Poſtremò recitat Boterus plures mineras æris in agro Volaterrano quàm fructus eſſe.

DENOMINATA,
& Cognominata.

CVM multa diuerſi generis memoratu digna ab ære denominentur; primùm à rebus animatis inchoabimus. Æſculanum Deum ab ære cognominatum Veteres inuenerunt, & tanquam patrem Dei Argentini, & pecuniarum largitorem coluerunt: hinc D. Auguſtinus admiratur, cur Antiquitas Deum etiam Aurinum non conſtituerit, quem Argentini filium, & Æſculani nepotem vocarent. Dionyſius Rhetor, & Poeta cum Athenienſibus perſuaſiſſet, vt nummis æreis vterentur, auctore Cælio Rhodigino, ab illis χαλκȣ̃ς, nimirum æneus fuit cognominatus. Pariter Didymus Grammaticus χαλκέντερος fuit appellatus, quaſi, ob indefeſſum ſtudiũ, ærea inteſtina habuerit. Chalcantem vatem à Poeta tantoperè celebratum ab æreo, vel purpureo colore nuncupatum fuiſſe multi aſſeuerãt; cum Euſtathius chalcem purpuram interpretetur. A colore pilorum quidam cognomentũ Ænobarbi acceperunt, vt Fridericus primus Imperator χαλκοπώγων dictus, quaſi æneam haberet barbam. Item Domitius eiuſdem fuit cognominis, propterea quòd cum Caſtori, & Polluci victoriã ei nunciantibus minimè crederet, barba ab illis permulſa, ex fuſca in flauam fuit conuerſa, & ab æneo colore Ænobarbus fuit appellatus, quod cognomen poſtea familiæ Domitiorum fuit. At Æruſcator vocatur ille, qui malis artibus pecunias colligit; ideò æruſcare, quaſi *buſcare*, Veteres dixerunt, hinc inde fallacijs pecuniam cumulare. Ærarij apud Antiquos vocabantur milites ſtipendia facientes. Item Ærarij, qui monetam ex ære cudebant. Immò ærarij Prætores apud Tacitum, qui publicum Ærariũ

Lib. 4. de ciuit. Dei cap. 21.

Lib. 10. lect. antiq. cap. 2.

Aenobarbi vnde dicti.

Aerarij fabri vbi nõ fuerint.

tractabant. His addantur ærarij fabri, Chalcotypi, vel Chalcurgi à Græcis nominati, qui opera ærea fabricant, quos Sybaritę, vt recitat Athęneus, in ſuam ciuitatem recipi noluerunt, ne ſomnus perturbaretur; immò ob eamdem cauſam gallos etiam in ciuitate ali non permiſerũt. Apud Gręcos χαλκοθώραξ exponitur ęreo thorace vtens, & χαλκοκάρδιος, qui ęneum pectus habet, metaphoricè tamen apud Theocritum fortis, & animo inuicto dicitur. χαλκασπις ęreum geſtans clypeum, nec non bellicoſus vocatur. χαλκογράφος eſt, qui ęreis litterarum notis ſcribit, & πολυχαλκος dicitur ęre nimirum pecunia abundans Apud Sophoclem χαλκόβοας exponitur ęre canens, Æriſonus, & Tibicen, & χαλκοπλάστης, qui ſtatuas, vel alia opera ex ęre fingit.

Animalia ab Aere cognomen ta.

Amplius nonnullę beſtię ab hoc metallo nomen ſumpſerunt. Apud Ariſtotelem legitur Chalcis auis, quę ab ęreo colore nomen inuenit. Similiter apud eumdem eſt piſcis Chalcis, quem Theodorus Gaza Æricam vertit; licèt Ærica apud Metallarios ęruginem ſignificet. Pariter Chalcis Scoliaſti Nicandri eſt Serpentis genus, cuius tergus lineis quibuſdam ęreis diſtinguitur. Plinius hoc animal in lacertarum genere collocat, nec forſitan ſine ratione, quoniam nos id à lacerta chalcidica minimè diſcrepare exiſtimamus, cum multi Auctores hanc, ob exiguos pedes, ſerpentem eſſe opinãtur. Æripes dicitur æreos pedes habens, vel potius ęre munitos: quamobrem Ceruus, Equus, & Taurus, æripedes à Poetis fortè ob fortitudinem nuncupati fuerunt. χαλκόποδες etiam dicti ſunt Boues Æetę, item & furiæ, necnon ſpectrum illud, quod Empuſam vocant, quoniam pedes æneos habuerint.

Plantæ ab Aere denominatæ.

Nonnulla vegetabilia æreo nomine gaudere videtur. Namq; χάλκιος apud Theophraſtum, & Plinium à Theodoro Gaza vertitur Æraria, eſtq; planta iuxta eorum mentem ſpinoſa, ſed ratio nomenclaturę ab illis non redditur. Cęſar Odonus in Theophraſtum huius plantæ deſcriptionem noſtræ pimpinellæ ſpinoſæ conuenire arbitratus eſt, rationem tamen etymi non aſſignauit. Nonnulli igitur plantæ etymologiam ab effectu deriuarunt, quoniam folijs huius plantæ vaſa ænea detergerentur, vel vt alij voluerunt, quoniam folia ſunt ærei coloris, nempè obſcurè virentis, & hoc poſtremum etymum Auctori hiſtoriæ generalis plantarum magis arridet, qui plantam hoc nomine delineat producẽtem folia iuxta ſupernam partem obſcurè virentia, qualis color in ære conſpicitur. Ludouicus Anguillara ſcriptis mandauit ad Chalcei naturam referendam eſſe illam plantam, quæ in Peloponneſo, ex Zacyntho nunc appellatur Chalcoma: eſt enim lignoſa, humilis, rubens, & aculeata. Aera apud Dioſcoridem eſt illa planta, quæ à Latinis vocatur Lolium, & peſtis tritici, quæ cum ære nihil habet commune: quandoquidem græcè ſcribitur αἶρα, hinc farina ærinea, ideſt loliacea, quæ non ab ære, ſed ab Æra nempè Lolio denominatur.

Lib. 37. cap. 5.

Lapides ab Aere denominati.

Cap. 21.

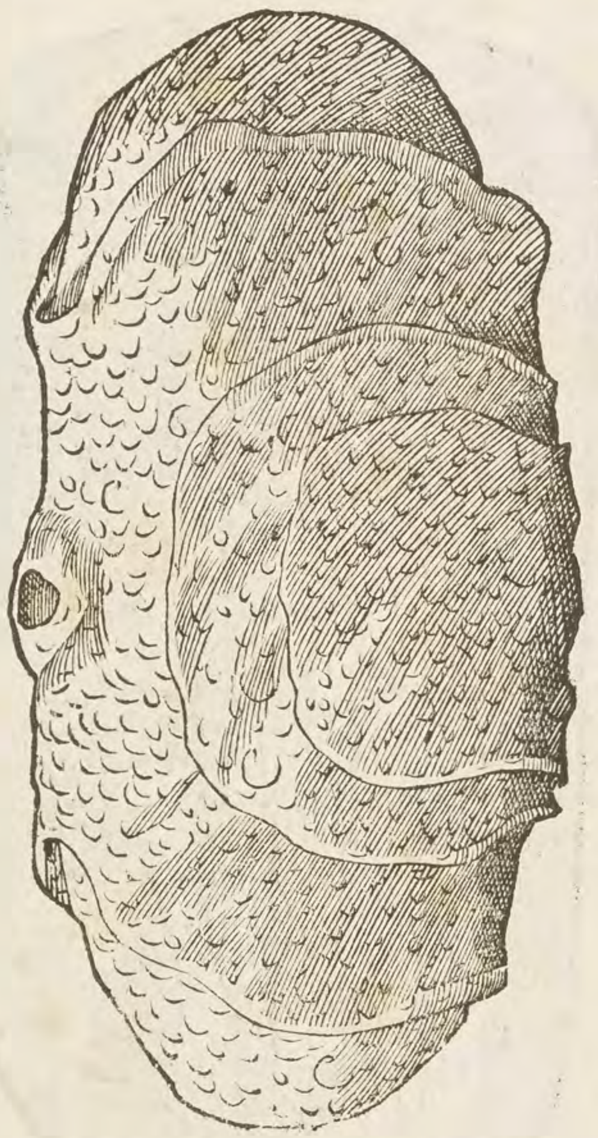
Deinde multi lapides tàm pellucidi, quàm opaci ab ære nomen deſumere videntur: quãdoquidem ſecundùm Plinium Chalcoſmaragdus gemma eſt venis æreis turbida, quæ in Cypro inuenitur. Similiter apud eumdem Chalcophonos lapis eſt niger pellucidus, qui illiſus, ęris tinnitum edit: quamuis, ſecundùm alios, ſit ſaxum fiſſile rubicundum in alpibus natum, quod mutua laminarum colliſione argutũ æris ſonum reddat: alioquin χαλκοφωνός habens ęream vocem, & χαλκοφανής ęreo colore ſplendens exponitur. Item ſpecies quędam adamantis cypria, quę ad colorem ęris vergit, Chalcodamas appellari poſſet. Chalcedonius apud Veteres gemma ab ęre denominata eſſe videtur; ſed in Apocalypſi χαλκηδὼν duodecim gemmis annumeratur, & D. Hieronymus Chalcedonium vertit. Geſnerus tamen putat gręcam vocem eſſe corruptam; quandoquidem legi deberet καρχηδονιος, nimirũ carchedonius gemma, & ſpecies carbunculi, ità dicta à Carchedone, ſcilicet à Carthagine, cum olim à mercatoribus Carthaginenſibus hæc gemma Romam afferreretur. Aliter Chalcedonius lapis hodie vulgò dictus ad Onychem referendus eſt, vt ſuo loco explicabitur.

Lapides opaci ab Aere dicti.

Inter lapides opacos recenſetur Chalcolithos, nempè lapis ærosſus in Aegypto repertus exiguæ molis, ſed ærei coloris, Othonna vocatus, & ad genus pyritum referendus. Chalcitis verò lapis eſt quidam rubicundus, ex quo vt plurimum æs excoquitur: hinc pyrites ærosi, & ſaxa æroſa dicuntur, quæ multũ æris in ſe continent. Aliquando inuenitur lapis cortice ærei coloris armatus, qui meritò chalcoplites erit appellãdus, veluti lapis argenteo, vel aureo cortice tectus, Argyroplites, & Chryſoplites vocabatur. Hic damus primo loco delineatũ pyritẽ æroſum figura œnophori, vel percę.

Æroſus

Ærosſus pyrites figura œnophori, vel percæ.

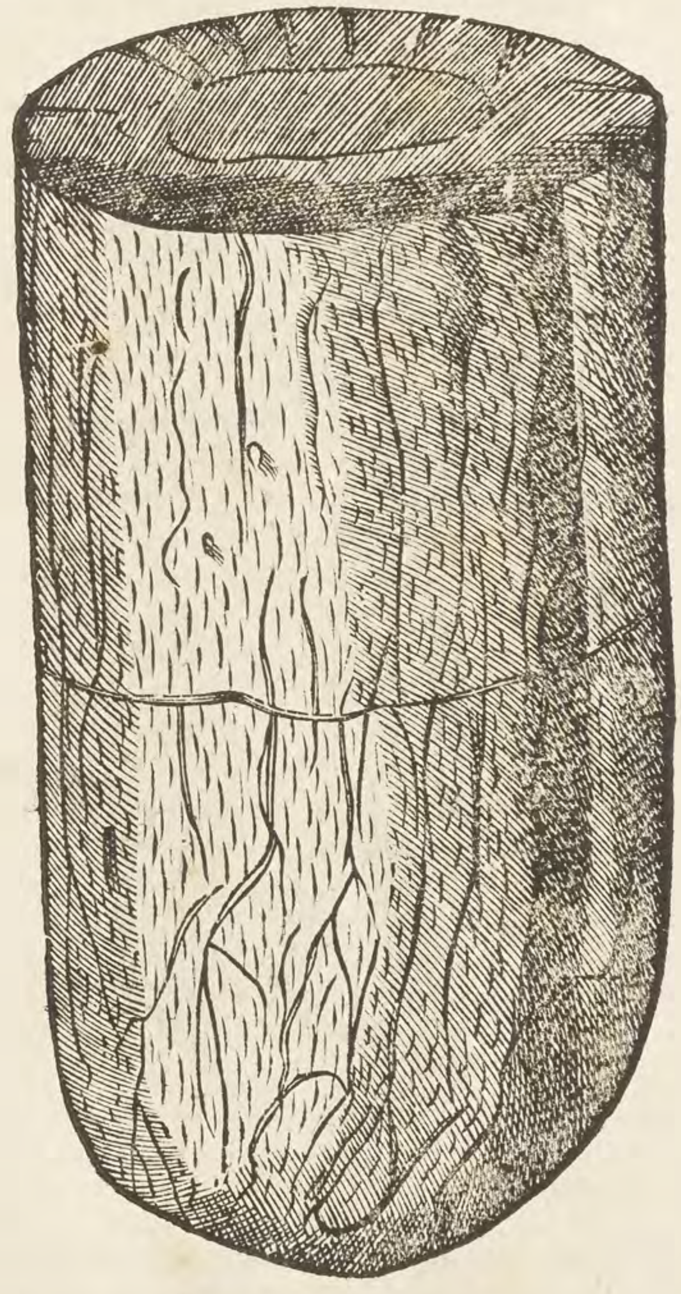

Lapides apaſi ab Aere dicti.

Secundo loco delineatur lapis ſignis quibuſdam æreis diſtinctus, qui non ſine ratione Chalcoſtictos eſſet dicendus, ſed libenter nominatur Allantites παρὰ τὸ ἀλλαντος, nēpè à forma farciminis, immò ratione vtriuſq; Chalcallantites vocari deberet.

Præterea ſunt nonnulla metallica, quæ ab ære denominantur. Apud Hippocratem legitur γῆ χαλκῆς, nimirum terra æraria, quæ nil aliud, niſi lapidem chalcitidem
D paulò ante memoratum ſignificat, quemadmodum Galenus in commentarijs teſtificatur. Item Parætonium eſt genus coloris, quod à loco natali quodam Aegypti nomen inueniſſe perhibetur, hoc ſpuma æris ab aliquibus nuncupatur. Immò illum concretum ſuccum metallicum, quem Nuperi ab aliqua vitri viridis ſimilitudine Vitriolum vocant, & Celſus atramentum ſutorium, & germanicum, vulgus aquam cupri, Gręci Chalcanthū indigitant, quaſi humorem ab ære effloreſcentem dixerint. Nihilominus χάλκανθον, & χαλκοῦ ἄνθος apud ipſos differunt, cum hoc poſtremum vocabulum florem æris tantummodò indicet, de quo ſupra verba fecimus. Orichalcum eſt metallum aurei coloris, ita nuncupatum, quia in montibus generetur, de quo in ſequenti capite ſermo habebitur. Ærugo eſt recrementum, quod ab ære in locis humidis locato dimanat, & ἰὸς à Dioſcoride dicitur. Chalcolibanum in ſacris paginis videtus vocabulum ex ære, & thure compoſitum, fortè erit æs montis Libani. Suidas hoc eſſe genus Electri auro pretioſius aſſeuerat. Tandem ſubæratæ ſtatuæ vocantur quæ intus æneæ, foris autem auro tectæ conſpiciuntur.

Allantites lapis, ſeu Chalcallantites.

Iam accedendum eſt ad Vrbes, Loca, & Fluuia, necnon ad multa alia, quæ ab hoc metallo nomen inuenerunt. Primitùs multæ Vrbes Chalcides fuerunt nuncupatæ. Vna vetus in Euboea, vulgò *Negroponte*, vbi eſt Chalcitis inſula. Altera Corynthi. Tertia Aetoliæ. Quarta Syriæ, quam ad aliquorum mentem Monicus Arabs condidit. Quinta Scythiæ, de qua Homerus ſcripſit, vnde Lydus Scytha dimanauit, qui fuſionem, & temperaturam æris docuiſſe traditur. Alioquin Chalcedon eſt vrbs Bithyniæ iuxta Boſphorum Thracium. Chalcetorium eſt oppidum Cretæ, & Chalce oppidum Laryſſeæ, & Chalcea oppidum Libyæ; Polybius verò id non concedit, ſed Chalceam officinas ærarias eſſe arbitratur. Aeroſam, ob copiam metalli, Antiquitas Cyprum cognominauit. At Chalcis eſt fluuius, qui ab ære nomen inuenit. Porta quædam Romæ eſt Aeſculana dicta, quam & Raudeſculanam nominant. Immò apud Euripidem χαλκόπυλος æreas portas habens exponitur. Item χαλκόπους ὁδὸς eſt via per Ærarias ad inferos, vt Apollodorus ſcripſit, fortaſſis propter ingentem puteorum profunditatem, quibus æs effoditur. χαλκώρυχιον eſt æriſodina, & locus, in quo æs elaboratur, & officina æraria, & cupraria etiam nominatur. Aerarium eſt locus, in quo publica pecunia

Vrbe ab Aere dicta.

A cunia aſſeruatur ita cognominatum, quoniam prima moneta fuit ærea. Aerarium autem nomen adiectiuum indicat illud omne, quod ad æs, vel ad ærarium pertinet. Tandem prædia adærata apud Iuris Conſultos dicuntur æſtimata, quoniam adærare eſt ære æſtimare. *Prædia adærata qualia.*

Æra apud Antiquos vocabatur illa numeri nota in monetis æreis ſignata, ex qua pretium pecuniæ colligebatur. Item, ex Cælio Rhodigino, Aſtrologi vocabãt Aeram aliquod inſigne tempus, à quo ſupputationes incipiebant. Pariter Baronius Æram peculiarem computandorum annorum ratione apud Hiſpanos eſſe ſcripſit. Sed Ærea apud Callimachum pro pila, vel globo æreo accipitur. Hinc ad alia multa ab ære denominata tranſeundum eſt. Primò Chalcea fuit titulus fabulæ à Menandro exaratæ. Item Chalcea erant feſta quædam aliter vocata Athenea, quæ ab operarijs, & potiſſimum à Fabris celebrabantur. Hinc multi coniectarunt, vt refert Euſtathius, Athenienſes ærariam fabricam primos exercuiſſe. Aeroſum vocatur, quod ære abundat. Aeratum quod ære eſt coopertum: idem eſt quod apud Græcos ἐπιχαλκον in ſuperficie *L. 10. lect. antiq. c. 2. Anno Christi 225.*
B æratum. Aereum, & aerificium, quod eſt ex ære factum, idem eſt, quod Græcis χαλκεον. Auctores tamen æreum metaphoricè appellant quicquid firmum fortè, & quaſi inuictum eſt: quandoquidem apud Horatium legitur murus ahenus, & turris ob fortitudinem ahena. Pariter nonnulli dentes Chalceatos, quaſi robuſtos, & fortes nominarunt. Immò æreum vinculum pro perpetuò nonnulli vſurparunt, rationem inde colligentes, quoniam hoc metalli genus ab ærugine non abſumatur. χαλκειον nempe chalceum apud Græcos varias ſolet habere ſignificationes, ſed hæc vox potiſſimũ denotat quodcumq; vas ex ære formatum, propterea Bononienſes vaſa ærea ad hauriẽdam aquam apta *Chalcedra* vocant, quoniam χαλκὸς eſt æs, & ὕδωρ aqua. Pariter Aenum eſt genus vaſis, cacabum, vel caldarium ſignificans, & quando diphtongus interpoſita aſpiratione diuiditur, tunc profertur, & ſcribitur ahenum: ſiquidem aeneum, & ahenum idem, quod æreũ eſſe perhibetur. Chalcothecas Antiqui poculorum æreorum repoſitoria indigitabant. Demùm ætas ærea, vel ſeculum æreum pro tertia illa ætate à Poetis ſumitur, quæ ſucceſſit argenteæ. Hanc Ouidius quãdoq; æratam appel- *Murus cur dicatur ahenus.* *Differentia inter Aenum, & Ahenum.*
C lauit. Poſtremò exchalciare eſt verbum à χαλκὸς formatum, nam ære ſpoliare, & nummos auferre ſignificat.

EPITHETA.

IVXTA noſtram conſuetudinem non eſt antiquanda epithetorum æris memoria: quandoquidem Poetæ à loco natali æs Cyprium, Corynthium, & Temeſeum dixerunt, item Deliacum, cum in Delo prima fuerit æris nobilitas: namq; Deorum, atq; hominum ſimulacra ex illo fiebant. Myron enim ſtatuarius ille celeberrimus ære Deliaco ſemper vſus eſt. Neq; omittendum eſt Aegineticum, quod Polycletus Myronis æmulus, referente Plinio, in formandis ſtatuis ſemper adhibuit. Aes ratione ſubſtantiæ conſideratum, rigidum, ſolidum, & graue dictum eſt: hac de re apud Oppianum χαλκὸς σκληρὸς legitur. Quoad colorem, Homerus χαλκὸν ἐρυθρὸν, nempè rubicundum cognominauit, & alibi ab eodem authore οἴνοπι χαλκῷ nimirum vinei colo- *Statuæ ex qua materia fierent.*
D ris dicitur. Quando verò Poetæ ſplendorem metalli contemplantur, tunc illud coruſcans, ſplendidum, micans, & decorum indigitant: quamuis decorum æs pro orichalco à Virgilio fuerit vſurpatum, quemadmodum Seruius eſt interpretatus. In hoc ſenſu ab Homero χαλκὸς διαυγής, νώροψ & φαεινὸς ſcilicet pellucidus, & ſplẽdens cognominatur; immò ἀργυροδίνης argenteos vortices habens. Si varia reſpiciantur opera, quæ ab ære formantur; Latini in primis æs cauum, & concauum propter tubas nominant. Ab Homero vocatur σμερδαλέος terribilis, & Orpheus ἀπεχθέα χαλκόν, nempè inuiſum nuncupauit, fortè ob arma, quæ olim in perniciem hominum ex hoc metallo fabricabantur. Item δρυτόμος arborum exciſor, quoniam ex ære cuneum ad arbores findendas parabant. Ratione vſus conſideratum æs, Saturnium Poetæ dixerunt, cum id in Saturni ſacrificijs Itali adhibuerint. pariter Corybantium à ſacris Cybeles, quæ multò æris ſtrepitu in Ida monte à miniſtris Corybantibus peragebantur. Deniq; propter ſonum à metallo percuſſo dimanante Poetæ paſſim æs ſtridens, raucum, crepitans, ſonorum, argutum, & canorum cognominarunt. *Aes decorum quid.* *Aes cur Saturniũ dictum.*

PROBLEMATA.

RERVM naturalium inquiſitores non conſumendi ocij gratia, ſed ad veritatem inueſtigandam ſolent indagare cauſam, propter quam æs deterſum, & nudum citiùs, quàm auro tectum æruginem contrahat. Multi reſpondent hoc inde oriri poſſe, quoniam metallum perfectum vim conſeruandi à corruptione imperfectum potiatur. Vel potiùs ſecundùm alios aſſerendum, eſt æruginem à contactu aeris humidioris reſultare, quapropter, interpoſito auro, hæc corruptio ab ære arcetur: hinc colligenda eſt ratio, propter quam vaſa ænea aſſiduè deterſa citiùs, quã neglecta ab ærugine infeſtentur; cum immunditia, ſeu ſordes aerem humidiorem impediat, quominus in æs ſuam actionem exercere poſſit. Secundò nonnulli inquirunt cauſam, propter quam vas æreum ad ignem aqua feruenti plenum fundũ non habeat ita calidum, quin digitis impunè tangi poſſit. Aliqui Philoſophiæ cultores, iuxta doctrinam Ariſtotelis, de terra frigida tempore æſtiuo, & de terra calida tempore hyemali, reſpondent in vaſis æreis aqua feruenti plenis naturam pellere totam aquæ frigiditatem aduerſus ingentes flammarum impetus, qui circa fundum vaſis maximè operantur: ideòq; frigiditas ibi collecta, niſi prorſus calorem à fundo arceat, efficit tamen, vt fundum vaſis impunè tangatur. Aut, iuxta aliorum mentem, aſſerendum erit, quòd vis caloris circa fundum agens ita æs attenuat, & emollit, vt facilè in contentum, tanquam in oppoſitum, relicto continente, operetur. Hoc exemplum habemus euidens in frixorio vaſe ex papyro confecto oleo pleno, & ſupra prunas poſito; namq; ignis primùm oleo, charta intacta, ſuam virtutem communicat. Quærunt alij vnde æris ærugo virorem concipiat. Viri in bonis diſciplinis celebrati reſpondent ærugines eſſe metallorum corruptiones; cum autem omnis corruptio generationi opponatur, neceſſe erit, vt metalla corruptionem induentia in quaſdam metallicas naturas degenerent, & hæ ſunt ærugines, quæ à primæ mixtionis coloribus, ex elementis concinnatæ minimè diſcrepant. Itaque, in æris corruptione eius ſubſtantia luminoſa minuitur, quæ aliqua ex parte aureum colorem referebat; hic mixtus cum nigredine in reliquo ære corrupto reſidente, virorem repræſentat; cum ex nigro, & flauo ſimul mixtis color viridis conſtituatur.

Aes deterſum cur citiùs æruginẽ contrahat.

Aerugo cur viridis

Color viridis ex quo fiat.

ADAGIA.

CVM hoc metallum antiquæ famæ celebritate ſit conſpicuum, multifariam cõſideratum varijs etiam prouerbijs occaſionem prębuit. Namq; nobis illud reſonans meditantibus, ſeſe offert hoc adagium. *Aes Dodonæum.* Quod proferri ſolet in illum, qui inaniter obſtrepens verbis potius, quàm ratione cauſam agit. Tradunt ortum prouerbium à duabus columnis ſublimibus in Dodona collocatis, quarum altera peluim æneam ſuſtentabat, altera ſimulacrum pueri manu flagellum attollentis; ventus autem quoties vehementiùs flabat, ſcutica peluim feriente, magnus inde tinnitus ad multum etiam temporis ſpatium reſonans exibat. Si reſpiciamus ad fortitudinem metalli, incidemus in prouerbiũ ab Horatio recitatum. *Aes circa pectus habere.* Id iactatur in illum, qui propter audaciam nihil non tentat, & aggreditur. Pariter ab Horatio in Epiſtolis aliud profertur. *Murus ahenus.* quod pro certo, & immutabili animi decreto vſurpari ſolet. Immò in hoc ſenſu apud Iob legitur. *Caro mea nõ eſt ænea.* Hoc effertur ad oſtendendum ferream fortitudinem in homine non reperiri. Cæterùm æs conſideratum, quatenus pecunię inſeruit, à prouerbijs minimè eſt alienũ: quandoquidem apud Horatium in Epiſtolis hoc habemus. *Quid diſtent æra lupinis.* Ad illum ſpectare videtur, qui rerum vilium, & pretioſarum diſcrimen ignorat. Natum inde prouerbium opinamur, quoniam Antiqui Hiſtriones in Comędijs pro pecunia lupinos numerare ſolebant: quocirca canebat Horatius:

Nec tamen ignorat quid diſtent æra lupinis.

Pariter in hac ſignificatione dicitur. *Nullius æris doctor.* de illo, qui doctrinam inſulſam

Aes Dodonæum quid.

Cap. 6.

A ſam profitetur, & inanibus quæſtiunculis alios perturbat. At *Vicem ærarÿ præſtare.* *Doctor*
pronunciatur de illo, qui pecunijs abundat. Item *In noſtro ære eſſe.* ſpectat ad illum, *nullius*
quem nobis obſtrictum officijs ſignificamus. Hoc adagio in epiſtolis familiaribus *æris quis.*
Cicero vſus eſt. Demum apud Bononienſes ſolet hoc circumferri. *Æs redolere, vel*
æs ſapere. Hoc effertur, quando res aliqua venalis, & potiſſimùm eſculenta caro pre- *Lib.* 13.
tio venditur: ſic enim pecunia, & mala æris qualitas reſpicitur, cum æſculenta, quæ
diù in vaſis æreis manſerint, venenatam qualitatem contrahant, vt fuſiùs ſuo loco
fuit explicatum.

MYSTICA, ET ALLEGORICA.

NE ſicco pede prætereamus myſtica, quæ ab æris natura deſumi poſſunt; pri-
mò meditantes varias illius affectiones, dicemus, æs, qua parte ſpeciem auri
B repræſentat, inuiolabilem Angelorum ſplẽdorem indicare; quemadmodum
Diuus Dionyſius eſt teſtificatus. At Diuus Gregorius exponens myſticum ſenſum il- *Cap.* 15. *et*
lius æris, quod aſpectu auri apud Ezechielem refulgebat, per hoc nobis inſinuabat *leſt. Hie-*
Hæreſes veritatem ſimulantes, à qua maximè diſtant. Per æs candens apud Ezechie- *rarch.*
lem, Diuus Hieronymus ſplendorem Diuinæ lucis, vel ex deſiderio cæleſtium, ardo- *Lib.* 32.
rem prædicationis interpretatur. Verùm Diuus Gregorius in Ezechielem, hoc can- *Moral. c.*
denti ære, diuinum in Euangelio fulgorem, eiuſq; Præconẽ diuino amore flagrantem 16.
deſignat. Per æs corruptum apud Hieremiam, Lauretus exponit homines, qui à ſplẽ- *Cap.* 22.
didis virtutum ornamentis recedunt. At, ære, quod difficulter à rubigine conſumi- *Homil.* 3.
tur, Diuus Gregorius angelicas virtutes exprimit; quæ, diſſipatis ſuperbientibus an- *Cap.* 6.
gelis, diuino amori tenaciter adhæſerunt. Item Diuus Hieronymus in Iſaiam, per *Lil.* 27.
duritiam æris, homines in omnium colluuione vitiorum inuolutos oſtendit. Inſuper *Moral.*
legitur apud Iob. *Fortitudo lapidum, fortitudo mea, nec caro mea ænea eſt.* Diuus Gre- *Cap.* 21.
gorius, per hæc verba, hominum corda inſenſibiliũ intelligit, qui diuini mallei ictum *Cap.* 15.
C recipientes, nulla tamen diſciplinæ percuſſione molleſcunt. *Cap.* 6.

Præterea æs in ſacris litteris ſimpliciter conſideratum myſticis ſenſibus non caret.
Etenim æs, quod aufertur à meretrice, vt habetur apud Ezechielem, ex mente Diui *Cap.* 16.
Hieronymi ſignificat gratiarum dona à numine ſuperno animæ collata, quæ poſtmo-
dũ ab illa peccante ſtatim auferuntur. Æs, quod in Exodo in obſequium tabernaculi *Cap.* 26.
offerebatur, iuxta ſententiam Origenis. fortitudinem, & patientiam demõſtrat: quem- *Homil.* 9.
admodum quod erat in altari, indicat perſeuerantiam, vt Lauretus annotare videtur. *in Exod.*
Quando autem alibi in ſacris Paginis legitur Aes, quod erat in templo. Id, iuxta mul- *Li.* 3. *Reg.*
torum opinionem, nobis prædicationem inſinuat. Deinde olla ex ære, quæ apud Eze- *cap.* 7.
chielem erat liquefacienda, Diuo Hieronymo exprimente, Hieruſalem euertendam *Cap.* 24.
prænunciabat. Tãdem quando Pſalmographus dixit. *Contriuit portas æreas, & vectes* *Pſal.* 106.
ferreos confregit. Diuus Chryſoſtomus pro myſtica huius loci expoſitione præponde-
rans, quod rigidũ, & inflexibile eſt, nomine æris, & ferri ſignificari; tandem prodidit
à Chriſto æneas mortis portas fuiſſe confractas, quas ex ære fabricatas Pſalmogra-
D phus retulit, vt immitem, & inexorabilem mortis neceſſitatem manifeſtaret. Arnobius *Homil. in*
in expoſitione huius Pſami, portas æreas, prauas eſſe conſuetudines tradidit, quæ nos *Paraſc. to.*
ita claudunt, vt etiam arbitrium noſtræ voluntatis includere conentur, cum tamen id 6.
nequaquam fieri poſſit. His tanquam coronidem addamus ſententiam Platonis in
volumine de Republica recitatam; vbi docuit viros omnes è terra primordium duxiſ-
ſe, & Deum in ipſo ortu quibuſdam aurum, alijs argentum, & nonnullis æs, & ferrum
infudiſſe; quapropter, hac perutili allegoria, nobis inſinuare volebat, primos eſſe do-
minaturos, ſecundos cuſtodiam ſubituros, tertios artifices, quibus æs, & poſtremos eſ-
ſe futuros agricolas, quibus ferrum infuſum fuerat.

MIRACVLA.

VIRI integritate vitæ ſingulari, & admiranda ſanctitudine commendati, in rebus æneis diſſipādis, ſupra vim naturæ mirabilia patrarunt. Metaphraſtes monimentis mandauit tunc diuinum lumen in ære compingendo eluxiſſe; quando Diuus Procopius in Paneade Apollinis templum ingreſſus triginta ex ære ſtatuas contriuit, atq; hoc miraculo binas militum cohortes ad Chriſti fidem, & cultum conuertit. Verùm non oratione tantùm, ſed ſolo crucis ſigno, immò ſimplici oris Sanctorum virorum flatu deſtructa ſunt æra in ſtatuas formata, quæ nulla ferrei mallei percuſſione confringi potuerunt. Plurima ad hoc ſtabiliendum exempla recitanda eſſent; ſed vnum inſtar omnium erit illud Sancti Fælicis Martyris, qui cum templũ ingrederetur, vbi plurimæ proſtabant ſtatuæ, eaſque de more diuina virtute demoliens, tandem ad æreum Serapidis ſimulacrum adductus, quod à Dynaſtis venerari iubebatur, vnica ſufflatione illud deiecit.

In Vita S. Procop.

MORALIA.

DOCTRINA, quæ humanis mentibus virtutem inſerit, vitiaq; prorſus extinguit, & eliminat, minimè prætermittenda eſt. Quamobrē ex omnibus æris proprietatibus diligenter ponderatis multa ad chriſtianos mores attinentia hauriuntur. Ita in primis hoc metallũ ex duris lapidibus eſt excoctum, rubrum, ſonorum, & ductile, ex quo poſtea tubæ potiſſimùm fabricantur. Multi homines, quoad narratas proprietates, æri aſſimilantur: namq; duri ſunt, antequam pœnitentiam amplectantur, ſed in igne mæroris collocati naturam æneam induunt, dum charitate rubicundi, & obedientia ductiles euadunt; immò facti præcones Euangelij ſubeunt tubarum munus, quibus criminoſi ad ſtatum gratiæ reuocantur: iuxta illud Iob. *Lapis ſolutus calore in æs vertitur.* Æs, quoad ſonũ, in doctrina morali habet locum: quãdoquidem ſi percuſſum illicò ſonum reddit: ſic homines perfecti æs imitantur, dum, permittente Deo, mærore calamitatum confecti ſtatim reſonant dolentes non poſſe tantam Dei in nos benignitatem ex æquo reponere: namq; ad rem Iob exclamabat. *Si bona ſuſcepimus de manu Dei, mala autem quare non ſuſtineamus.* Similiter ob tinnitum eloquentia æri aſſimilatur. De hac apud Hieremiã legitur. *Cor meum ad Moab quaſi tibia æris ſonabit.* Primitùs à Propheta cor nominatur, quoniam in locutione meditatio, & deliberatio cordis præcedere debet: deinde tibia æris memoratur, quæ ad harmoniam, proportionem, & mediocritatem quamdam ſoni pertinet. Sin contemplemur huius metalli fuſionem; æs, quod facilè funditur, malleo frangitur, & viciſſim quod diutiùs flammæ reſiſtit, malleo etiam obſequitur: pari ratione, qui adeò molles, & imbecilli ſunt, vt in flammis tentamentorum locati facili delectatione liqueſcunt, tales malleo calamitatum non reluctantur, immò inconſtantia diſiliunt. At vice verſa, qui tentamentorum ignem aſpernãtur, hi malleo ærumnarum percuſſi, non diſſoluũtur. Item æs antequam malleo ad varias vaſorum formas ducatur, priùs in igne excoquitur, vt ab omni excremento depuretur. Aſſimiliter homo, vt poſſit per viam iuſtitiæ à Deo duci, priùs igne dilectionis excoquendus eſt: iuxta illud Iſaiæ. *Excoxi te, ſed non quaſi argentum, elegi te in camino paupertatis.* Æs ex Metallicorum obſeruatione, meliùs, & citiùs tēpore frigido, quàm calido funditur: ſimili modo dicendum eſt de homine, qui meliùs, & citiùs tempore frigido calamitatum, incendio dilectionis liqueſcit, quàm tempore calido proſperitatum. Hoc in probè ditatis, & benè nummatis manifeſtum eſt, qui per ampliſſimum pelagus diuitiarum nauigantes, vix emendationis ſignum præbere poſſunt.

Tuba & Aere. — *Cap. 28.* — *Cap. 2.* — *Cap. 48.* — *Cap. 48.*

Cæterùm ſi noſtra ad æruginem æris conuertatur oratio, ſciendum erit, æs, niſi ſtanno perfundatur, ærugine infeſtari. Idem dicendum erit de hominibus praua conſuetudine vtentibus, qui venenatam criminum æruginem contrahunt, niſi à panno albo, nimirum à viris caſtis defendantur. Amplius vaſa ærea abſq; ſtanno fœtidum odorem,

Criminoſi cui aſsimilentur.

A odorem, & prauum ſaporem cibis communicant: ita homines inhoneſta, & pernitioſa libidine detenti cæteris malum famę odorem impertiuntur; idcircò ſtanno albo caſtimoniæ muniri debent. Inſuper aliqui, ab arcenda à vaſis æneis rubigine, interdum oleo, & interdum arena vtuntur: ſic anima rubiginem peccatorum facillimè contrahit, niſi oleo eleemoſynæ ſępè liniatur, & arena pœnitentiæ identidem perfricetur. Item mixtio æris cum alijs metallis conſiderata non eſt ab hac morali doctrina explodenda: etenim æs, iuxta variã mixtionem, modò album, modò rubrum, modò fuluum euadit: pari modo homines cum viris iuſtis, & perfectis verſantes, albi caſtitate, fului honeſtate, & rubri charitate fiunt. Vel etiam dicendum eſt æs in triplici diſcrimine eſſe conſtitutum; cum aliud ſit album ad modum argenti, aliud fuluum ad inſtar auri, & aliud in laminas attenuatum, & tinctum, quo Hiſtriones vtebantur. Hanc triplicem æris differentiam eloquentia æmulatur. Prima eſt eloquentia Præconũ Euangelij, quæ ad purificationem, & dealbationem animarum ſpectat. Secunda eſt eloquentia Rhetorum, & Cauſidicorum, quæ vt plurimùm lucrum, & aurum reſpicit. Tertia eſt eloquentia B Comicorum, quæ tantummodò delectationem ſpectatoribus affert. Poſtremò, quoad vſum, Medici referunt, ære vſto vlcera purgari, & carnem ſuperfluam facilè tolli: pœnitentia huic æri aſſimilanda eſt, quoniam per confeſſionem purgat, & carnis inquinamenta deſtruit.

Eleemoſyna, & Pœnitentia cui ſimiles

Eloquentia quotuplex ſit.

SIMVLACRA, ET STATVÆ.

VT ſummatim exprimamus, quæ ad ſtatuas, & ſimulacra ex ære conflata attinent, ſciendum eſt hæc Deorum, hominum, & beſtiarum fuiſſe. Primum igitur æreum ſimulacrum Romæ ſtatutum fuiſſe Cereri Plinius recenſuit. Iouis poſtea ex ære ſtatuas penè innumeras fuiſſe Auctores diuulgant. Pauſanias in Peribolo Iouem æneum ſtatuit, & alterum Iouem æneum Sparthæ omnium antiquiſſimum. Suidas quoq; recitat Iouem ex ære formatũ ab Antiquitate in ærarijs fuiſſe locatum, C quia opes, & facultates ab ipſo viuentibus diſtribui poſſe opinabatur. Immò in Actis Sancti Gordiani habemus, quòd Sancta Marina Diuo Ianuario Presbytero in cubiculum introducto, ſimulacrum Iouis æneum oſtendit, quod Sanctus, ſuccenſo igne, conflauit, & in cloacam proiecit. Amplius Sami in templo Iunonis, Bathilli ſtatua ænea fuit, cuius Iuuenalis in Satyris meminit. Hinc tranſeuntes ad hominum ſtatuas, primò incidimus in ſtatuam æneam Alexandri Magni à Lyſippo inſigni ſtatuario fabricatam, quam poſtea, teſte Plinio, Nero Princeps inaurari iuſſit. Statuæ æreæ Socratis, necnon Artydamantis Athenis fuerunt; vbi quoq; ſtatuæ æneæ Narmodij, & Ariſtogitonis conſpiciebantur, qui à tyrannide ciues vindicare conati ſunt. Item Cæſar Auguſtus, referente Suetonio, Antonio Muſæ Medico celeberrimo, ſtatuam æneam iuxta ſignum Æſculapij locauit. In Tenaro videbatur ſtatua ænea Arionis, Methymnei vnà cum Delphino, qui illum ſupra tergus ſuſcipiens per mare vexit. Hodie in Capitolio Hercules ęneus cum claua, & pomis, Marcus Aurelius equo inſidens, & aliæ æneæ ſtatuæ in templo Sanctæ Mariæ Rotundæ conſpiciuntur. Deinde ſtatuas ex ære, quas D Græci, & Romani plurimis poſuerunt, Plinius omnes diligenter memorat. Præterea in Mida Rhetiæ pago è regione Oenipontis æneæ ſtatuæ antiquæ, & recentes Ducum Auſtriacorum ſunt plurimæ, quæ partim eorum ſtaturam puerilem, partim virilem repræſentant. Tandem ſtatuæ ex ære Corinthio Venetijs in templo Diui Marci viſuntur.

Lib. 34. cap. 4.

Iuris ſimulacra varia.

Alexãdri Magni ſtatua.

Statuæ æneæ in Capitolio.

A ſtatuis humanis ad ſimulacra brutorum ſi noſter animus dirigatur: prima facie ſe ſe offerent Boues æneę, quas Scholiaſtes Pindari in Atabycio Rhodi Promontorio fuiſſe diuulgat. Vt omittantur ænea bucula Myronis, ænea Leæna Athenis viſa, æneus equus Domitiani, & æneus Taurus Phalaridis, ad cuius formam Diocletianus Imperator infenſiſſimus Chriſtianorum hoſtis Bouem ęneum fabricauit, in quo, ſuccenſis flammis, Chriſti cultores ad necem vſq; cruciabantur. In Heraclea Elidis Peloponneſi Prouincia, fuit ænea equa, vt refert Cardanus, tanto artificio elaborata, vt equi tandiù illi inhire conarentur, donec fuſtibus inde abigerētur, cum inter tot alias ſtatuas hanc ſolam vexarent. Item ſcribit Geruaſius, referente Berchorio, olim Neapoli muſcam æneam fuiſſe fabrefactam, quæ integra quandiù manſit, nulla muſca ciui-

Simulacra brutorum ænea.

Lib. 18. de ſubtil.

tatem

tatem ingrediebatur. Deniq; in ſacris Biblijs habemus æneum illum, ſed myſticũ ſerpentem à Moyſe conflatum, cuius aſpectu populus à ſerpentibus læſus ſanabatur.

Serpens æneos vbi.

Neq; prætermittenda ſunt varia Idola, quæ à diuerſis Nationibus ex ære ficta fuerunt. Primitus cunctos in admirationem traxit coloſſus Solis Rhodi locatus, quem Chares Lyſippi diſcipulus fabrefecit; cuius altitudo erat ſeptuaginta cubitorum, & digiti qualibet alia ſtatua maiores erant. Hoc ſimulacrum, vt annotauit Plinius ſexto anno poſt quinquageſimum terręmotu proſtratum eſt. Pariter ab Indis varia Idola, quæ Cemmos vocant, ex ære formantur. Hic iconem Idoli Indici exhibemus, quod figuram Serpentis multis amplexibus æmulatur, & eius pars ſuperior ita lata eſt, vt quaſi teſtudinem referat, caput quodammodo criſtis inſignitum apparet, & duæ lineæ à capite ad caudam vſq; producuntur, vt numero 1. exprimitur. Alium Cemmum, ſeu aliud Idolum Indicum ex ære fictum oculis legentium repræſentamus, quod exprimit figuram nudæ mulieris, manibus ſupra caput locatis, cruribus, pedibuſq; coniunctis, vt numero 3. cernitur. Similiter apud Indos idolatras quandoq; viſuntur Cemmi ex ære, qui figuram alati pueri ſedentis referunt, qui niſi ab ipſis pro Cupidine conflati ſint, fortè Indi diuino quodam ſpiritu afflati Angelum exprimere voluerunt, vt in icone 2. apparet. Tandem ſub numero 4. Idolum inſtar Sirenis conſpicitur.

Idola ex ære.

INDICA IDOLA ÆNEA VARIA.

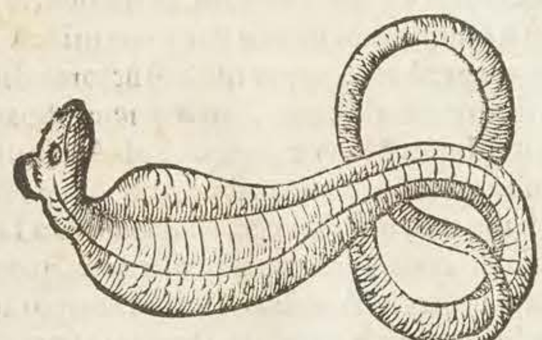
1 Idolũ æneũ figura ſerpentis.

2 Idolum pueri alati.

3 Idolum muliebre.

4 Idolum inſtar Sirenis.

1

4

2

3

A Hodie in Thauringia à familia nobili Dutgerodia Idolum quoddam æneum ſeruatur, inuentum in fundamẽtis Arcis Rothenbergiæ, quæ nunc deſerta iacet. Hoc eſt ſtatura pueri, cum manu dextra auri dextræ, & ſiniſtra genu ſiniſtro appoſita. Idolum intus eſt vacuum, ſed ſi aqua repleatur, & igne circumdetur, aquam ingenti ſonitu in circumſtantes euomit. Cum igitur ſimulacra Ethnicorum ex materia ænea, vt plurimũ fabricata ſint, inquirenda eſt ratio, cur Pſalmographus ſcripſerit. *Simulacra gentium argentum, & aurum.* *Pſal. 113.* Diuus Auguſtinus reſpondet Idola plerumq; ænea, necnon lignea, & etiam fictilia olim fuiſſe, ſed precioſam eorum materiam ſpiritus diuinus memorare voluit, nam quando quiſq; quod illi gratiùs, & clarius eſt, aſpernatus fuerit, multò faciliùs à veneratione viliorum ſe auertit.

VSVS IN MEDICINA.

B IN multis affectibus, quibus humanum corpus affligitur, æs tamquam præſentiſſimum remedium adhiberi poteſt. Hocq; in medicina vtiliſſimum eſſe inde colligimus, quoniam ære vulnerati citiùs, quàm ferro ſaucij curantur, & quamuis aquæ thermales ærugine infectæ vomitionem prouocent, nihilominus ori, glandulis, vuæ, & oculis non mediocri ſunt adiumento: hinc Dioſcorides ad ocularia medicamenta vaſa ænea adhibet. Quocirca iure optimo ſcripſit Macrobius Operarios in fodinis æris verſantes oculorum valetudine ſemper pollere, & alios oculis laborantes ad ęraria accedentes priſtinam ſanitatem adipiſci: hac de cauſa in pharmacopæis æs crematum, flos, ærugo, & ſquama æris ſeruantur, cum, ad mentem Dioſcoridis, exſiccandi, & adſtringendi virtute potiantur. *Oculorum affectus vbi ſanentur.* Flos æris, ex eodem Auctore, non ſolum adſtringit, ſed carnem vlceribus ſupercreſcentem reprimit, & claritati oculorum confert. *Lib. 5. de nat. med. cap. 44.* Squama æris in Cypro optima habetur, quæ pariter ophthalmicis medicaminibus mixta, fluxionem oculorum cohibet, & aſperitatem palpebrarum abſumit. Aerugo guſtui acrem C qualitatem communicat, & ex Galeno digerentem facultatem participat; ideoq; cum cera & oleo permixta ad cicatricem vlcera perducit. *Lib. 9. de ſimp. med. fac.* Hodie in officinis pro flore æris, ærugo adhibetur, cuius vires à Iodocio celebrantur his verſibus.

Aſtringit, tenuat, lacrymas ciet, vlcera ſanat;
Expugnat callos, duritiemq; loci
Exſiccat ſordes auris, ſed naribus intus,
Quando ſupercreſcit inde premenda caro.

Demum æs vſtum vocatur à Barbaris Calcecumenon, quod aliter Chalcos cecaumenos dici deberet, iuxta ſententiam Dioſcoridis, vehementer adſtringit, exſiccat, & vlcera facilè perſanat: ideò varia medicamina extrinſeca ingreditur. Aes crematum in emplaſtro apoſtolico Nicolai Alexandrini collocatur. Aerugo ingreditur emplaſtrũ diuinum Nicolai Prępoſiti, vnguentum Apoſtolorum Auicennę, & vnguentum Aegyptiacum Meſue, quæ omnia medicamenta non ſine aliqua mordicatione ſummopere detergunt, cum acrem qualitatem participent; nihilominus curationibus putridi vlceris non mediocriter conducunt. Halchemię profeſſores vario artificio, æris ſeu Veneris, D vt ipſi loquuntur, puluerem, calcem, crocum, quintam eſſentiam, tincturam, oleum, vitriolum, & florem parant, quorum omnium præparationes apud Andream Libauium legendæ ſunt.

VSVS IN MONETIS.

VIRI multiformi ſupellectile eruditionis inſtructi, & in lectione multum exercitati primam monetam ære fabricatam fuiſſe diuulgant, & potiſſimum, cum ad rem Ouidius cecinerit hunc in modum.

Aera dabant olim, melius nunc omen in auro eſt,
Victaq; conceſſit priſca moneta nouæ.

Poſt Vrbem conditam à Seruio Rege ęs cum gemino Iani capite, & puppi nauis ſignatum fuiſſe multi pronunciant: cum tamen Ianus, vt alij voluerunt, primus gemino ca- *Aes ſignatum.*

pite alteram partem nummi, alteram verò puppi nauis ſignauerit, vt Saturno gratiam referret, qui naui ex Aegypto in Italiam vectus cunctis agriculturæ rationem monſtrauit, cuius hiſtoriæ Ouidius in faſtis ſic meminit.

At bona Poſteritas puppim ſignauit in ære,
Hoſpitis aduentum teſtificata Dei.

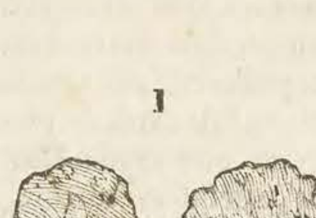
Lib. 5. de bell. ciuil. Olim etiam Britanni nummis æreis vſos fuiſſe Iulius Cæſar in Commentarijs teſtificatur. In Iaua nummus æreus valdè craſſus cuditur, in cuius medio quadratum foramen eſt conſpicuum. Hodie antequam æreæ cudantur monetæ, modicum argenti fuſo æri permiſcetur, non vt maſſa illius augeatur, ſed ratione argenti; cum ex illo tam paruæ monetæ cudi non poſſint, vt valori vnius denarij æquiparentur, nam monetæ ob exiguitatem tractari non poſſent: idcircò ſingulæ æris libræ tantam argenti quantitatem recipiunt, quæ numiſmatibus cudendis, detracta expenſa, æquiualeat; quod opificibus à Principe, & Republicis eſt permiſſum. Sicuti vice verſa, quando aliqui nummis ſubæratis vtuntur, crimine Stellionatus notantur, vt Saxones, qui ex Inſubribus ad ſedes antiquas reuerſi Belgis talia numiſmata dederunt. Verùm in toto Pre-

Crimen Stellionatus.

Monetarum varia genera.

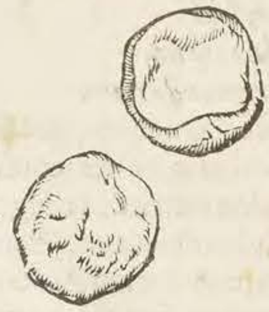
1

1 Moneta Diaboli.

2

2 Moneta in Agro neapolitano effoſſa.

3

3 Moneta Sanctæ Helenæ.

toianis

toianis regno ærea moneta non eſt ex vſu, eiuſque loco, vt Ortelius in Theatro Orbis annotat, æs purum & infectum appenditur. *Lib. 14. de Antiq. c. 12.*

Non debemus in præſentia omittere monetam Sanctæ Helenæ ex optimo Cyprio ære fabricatam, cum poſteritatis memoriam promereatur. Hæc enim fuit illa integerrima Imperatrix, quæ in Paleſtina, ad inueniendam Chriſti Redemptoris noſtri crucem, omnes ſuos conatus deſtinauit. Itaq; cudi iuſſit nummum æreum, cuius pars ſuperior eſt rudis æmulans caput claui Cyprij, altera pars eſt concaua, & imaginem tantæ Reginæ expreſſam gerit, vt icon ſub numero 3. demonſtrat. Hac igitur monetam meritò exprimi caput claui voluit, vt monumentum clauorum, quibus Chriſtus cruci fuit affixus, in poſteritatis mente nunquam conſceneſceret. Poſteaquam egimus de monetis arte paratis, non erit à ratione alienum parumper rimari, an à Natura aliquod monetę genus formari poſſit: quandoquidem in locis ſubterraneis propè Senas, nempè duodecimo ab Vrbe lapide, in loco dicto *Veſcouado* effodiuntur nummi ferè innumeri figuram obuli noſtri ſimulantes, in vtraq; parte quibuſdam tuberculis aſperi, qui ab exhalatione ęroſa proculdubiò formãtur. Hos nũmos monetã Diaboli Plebecula appellat, vel quia ſint admodũ nigri, vel quia in ſinu teræ ſint inuenti, itaut in Inferno cuſi credantur. Horum nummorum icon ſub numero 1. conſpicitur. Has Diaboli monetas apud Senenſes repertas æmulatur nummus in Agro neapolitano effoſſus, & ærugine infectus; vnde eius naturam æream eſſe colligendum eſt. In hoc nummo nulla expreſſa apparet figura, ſed obſeruantur parua quædam tubercula, cum exiguis appendicibus, vt in icone 2. exprimitur.

Moneta varia.

Nummus Diaboli.

VSVS IN BELLO, ET IN ARMIS.

ÆS in prælio, & armis non parùm habere momenti inde nouimus, quoniam in primis tubæ cuiuſcumq; generis ex ipſo conflantur; itaut quandoq; hoc metallum pro tuba à Poetis vſurpetur, iuxta illud Alciati.

Qui clangore alios æris in arma cies.

Pariter Titus Liuius narrat æs interdũ, ratione ſoni, à Campanis in pugna fuiſſe adhibitum, dum ſcripſit, quòd imbellis Campanorum multitudo in muris diſpoſita, tantum æris crepitu clamorem edidit, vt præliantium animos auerteret. Prætera conſtat Antiquorum ſcriptis Græcos, Perſas, Poenos, Hiſpanos, & etiam Romanos ſub Seruio Tullo armis æneis tàm in tutelam, quàm in perniciem paratis vſos fuiſſe. Pauſanias teſtis eſt non ex ferro olim, ſed ex ære arma fuiſſe conſtructa, ſuamq; ſtabilit ſententiam auctoritate Homeri deſcribentis bipennem æneam Piſandri, & ſagittas. Immò haſta Achillis ære præmunita, & in templo Mineruæ locata, enſis totus æreus Memnonis apud Nicomedenſes in templo Æſculapij idem teſtificantur: propterea in Græcorum libris χαλκογορυσςὴ; non ſolum armis æreis munitus, ſed etiam apud Homerum homo ſimpliciter armatus, quemadmodum apud Euripidem αλκέοπλος exponitur. Immò Combe Aſopi filia fuit prima, quæ armaturam æneam inueniſſe traditur; ideoq; Chalcis fuit cognominata, à qua deinde Chalcidi vrbi nomen fuit impoſitum. Itaq; æs prius ferro vſum inueniſſe ſignificat Heſiodus hoc verſu.

Arma olim ærea.

Inuentor armaturæ æreæ.

Χαλκῷ δὲ ειργαζοντο, μέλας δὲ ουκ ἔσκε σίδηρος

Ideſt.

Aere laborabunt, necdum ferrum erat nigrum.

Deniq; omnia armorum genera ex ære fabricata apud Virgilium legimus; vbi ex ære galeæ, thoraces, loricæ, enſes, ſecures, peltæ, clypei, tubæ, cornua, & naues roſtratæ, & ære munitę memorantur: qua de re à Græcis Chalceares nuncupatę fuerunt. Non eſt igitur admiratione dignum, ſi à Poetis paſſim nominentur caſſis, & claſſis ærea, clypeus, & enſis ęneus, galea, & lorica ærata, haſtile æneum, cohors æroſa, pelta, Sagitta, & ſecuris ęrata, & demum thorax æneus, & telum ahenum. Fuit etiam ęneum illud pectoris monimentum à Vulcano fabricatum, in cuius medio Gorgonis caput cõſpiciebatur. In Iaua ſclopos æreos habent, vt ex Diario Nauigationis in Iauam colligitur. Apud Gothos tormentum maius bellicum ex ære, triangulare viſum eſt. Immò ad ſtabiliendum aſſertorum ſermonem aſſeuerantiùs dicimus in Hercimijs effoſſos eſſe *Sclopi ænei vbi.*

L tho-

thoraces, & gladios æneos, eo potiſſimum in campo, vbi Lotharius Elector Saxoniæ cum Henrico quinto Imperatore prælíatus eſt. Pariter cultri, framææ, & calcaria ænea in Luſatia inferiore eruuntur, & præcipuè Bechlingi in Thuringia regione: nam Henricus quartus Imperator Bechlingum expugnauit, propter Dodonem Thuringiæ, & Miſniæ Marchionem, qui illuc confugerat: quapropter armis æneis Saxones pugnaſſe veriſimile videtur.

VSVS IN PICTVRA.

HODIERNI pictores non tabulis ligneis vt Antiquiores, ſed æreis plerũq; ad pingendum vtuntur, & tunc hæc tabula varijs figuris delineata Cuprum pictum nuncupatur. Verùm non ſolum æs politum, & terſum huic arti, ſed etiam colores ex hoc metallo parati famulantur. Ideo Cæruleum commune, & etiam Color viridis, quos miniarij quoq; pictores adhibent, varijs artificijs ab ære extrahũtur. Pro Cæruleo communi concinnando, recipiuntur ſalis communis vnciæ tres, æruginis, ſeu Viridis æris vnciæ ſex cum aqua tartari locantur in phyala vitrea diligenter clauſa ſub lætamine octo dierum ſpatio, nam, referente Mizaldo, ærugo in optimum Cæruleum conuertitur. *Color viridis quomodo fiat.* Sin procreandus ſit color viridis ad miniandum, vel ſcribendum idoneus; recipiatur lithargyrium, flos æris, & argentum viuum; hæc enim cum vrina infantis diligenter trita colorem viridem pulcherrimum, & ſmaragdo non abſimilem dabunt. Aliter flos æris ponatur in aceto acerrimo, donec liqueſcat, & colatus ſuper lapide porphyrite teratur cum aqua communi, addita pauca mellis portione, & inde color viridis reſultabit. Item, ad litteras virides delineandas, Mizaldus ſummit ſuccum foliorum Rutæ, cui florem Æris, & parum Croci addit, & aquæ gummatæ permiſcet ad opus peragendum. Omiſſa æris ſquama, quæ vitro tincturam communicat, accedemus ad aſſignandum modum, quo litteræ ſcriptæ ſint inuiſibiles, & poſt aliquot *Litteræ vt virides appareãt.* temporis ſpatium viſibiles, & virides appareant. Sumitur ergo ſuccus limonum, vel aurantiorum, quo litteræ ſupra cuprum politum exarantur; nam, tranſacto viginti dierum, ſpatio, litteræ virides leguntur. Huc referendũ videtur opus Cælatoris, quod ſcalpendo in lamina æris, quaſi delineando fingit; id aliquando ſine ferro peragitur; dum ſumitur vncia dimidia ſublimati, vncia vitrioli, media aluminis rupei, & tantumdem Viridis æris, quæ omnia in puluerem redacta, in quantitate ſufficienti ſucci limonum, vel aceti acerrimi aliquantiſper ferueant in olla fictili vitro oblita: deinde lamina ænea cooperiatur vernice communi cum modico ceræ liquefacta, ſupra quam graphio delineatis litteris, vel figuris, & facto cera circa laminam margine, tunc lamina prædicta miſtura tegitur, nam ſpatio ſeſquihoræ lamina ærea adeò excauatur, vt factam ferro cælaturam repræſentet.

VSVS IN TEMPLIS.

SVMMIS aſſenſionibus Auctores probant templa ænea olim fuiſſe ædificata: namq; Minerua ſimile templum habuit inter Tenarium Promontorium, & vrbẽ Lacedæmoniorum, cuius Liuius meminit, idq; χαλκίοικον fuit cognominatum. *Templa ænea vbi.* Romæ fuit Ædicula ænea Concordiæ ſacrata, & æneum ſacellum Iani, quod Procopius memorauit. Pariter ſcripſit Pauſanias thalamum æreum in ſubterraneis locis ab Acriſio fuiſſe conſtructum, vt filia ibi cautiùs cuſtodiretur. Item templum Delphicum ex ære fuit fabrefactum, ſi Græci veritatem ſunt aſſecuti. Præterea multis in locis ædes ſacras, & turres laminis æreis eſſe tectas non eſt in dubium reuocandum. Olim etiam Romæ forum erat æneum nuncupatum, quia ſub tecto æneo erat tutum. Inſuper ſunt *Portæ æreæ vbi.* alia templa ex congerie lapidum conſtructa, ſed portas habent æneas. Omiſſis in præſentia æneis centum Babylonis portis tantopere celebratis, memorabimus nouas tẽpli Diui Petri in Vaticano, & quatuor antiquas, quarum prima in templo S. Mariæ Rotundæ conſpicitur, quæ olim fuit Pantheon, alia in templo Diui Hadriani, quod antea Saturno dicatum erat, tertia in aedibus Sacris Sanctorum Coſmæ, & Damiani,

quæ

A quæ Caſtori, & Polluci ab Ethnicis iam fuerant conſecratæ, quarta viſitur in templo Diuæ Agnetis extra Viminalem via Numentana, quæ ex Bacchi templo proximo illuc delata fuit. Aquiſgrani hodie in Baſilica ex ære ſolido valuæ conſpiciuntur, quas Carolus Magnus fieri curauit. Nunc conſultò omittentes æneas Herculis columnas octo cubitos altas, quæ Gadibus erant, accedemus ad illas, quæ ornamenti gratia in templis erigebantur. In templo Sancti Ioannis Lateranenſis quatuor columnæ æneæ ſtriatæ ſunt, terra ſancta repletæ foraminibus peruiæ, vt terra piorum manibus contangi poſſit. Olim in Capitolio, & in templis decreta tabulis æreis deſignabantur, vt Ioſephus retulit. Item in ære ſcalptæ fuerunt leges duodecim tabularum, quas Pomponius Iuris Conſultus eburneas fuiſſe perperam exiſtimauit: etenim harum ænearũ Plinius, & Vlpianus meminerunt. Ab antiquitate legem ære inciſam ſeruari Cicero expreſſit, dum in Catilinam inuehens æra legum liquefacta pronunciauit. Immò in Oratione pro Balbo fædus columna ænea inciſum ſeruari aſſeuerauit. Solebant etiam Veteres quadratas columnas ex ære formatas erigere, in quibus ſceleſtorum hominum crimi-
B na vnà cum proprijs nominibus ſcalpebant, vt eorum infamia ad poſteritatem vſque penetraret. Inſuper ſtatuę, & ſepulcra ad tẽpla attinere videntur. Proſtrabat in Paneade quædam ex ære ſtatua Chriſti pulcherrima, in cuius baſi herba anonyma creuerat, qua ægritudines cuiuſcumq; generis curabantur; hanc ſe vidiſſe Euſebius Cæſarienſis retulit. Aerea ſepulcra duorum Pontificum, nempè Martini Quinti in monte Cælio, & Sixti Quarti in Vaticano conſpiciuntur. Regum Anglicorum aliqua monumenta ſunt ænea, ſed omnium ſplendidiſſimum Henrici ſeptimi commendatur. In templis quoq; candelabra, & organa ſeruantur. Candelabra antiqua ex ære ſunt Romæ in templo Diuæ Agnetis illuc ex templo Bacchi translata, in quorum baſibus ſunt aues humana facie, capita arietum, & pueri vuas colligentes, omniaq; diligenter cælata obſeruantur. Organorum etiam fiſtulæ ex ære interdum conflantur; immo in eodem organo quędam ęneę, quędam ligneę, & alię ex plumbo cãdido factę ſimul copulantur, & tunc in tali organo cornua, tibię, tympana, tubę, & alia inſtrumenta mirabili concentuum varietate audiuntur, quod Gaudentius Merula Medionali in Fano Ambroſiano ſe audiuiſſe teſtificatur. Inſuper apud Romanos, vt ſcribit Seruius, flamen Dialis ęreis cultris tondebatur; cum ęs religioni ſacrum crederetur.

Columnæ æreæ terra ſancta repletæ. — *Lib. 14. de Antiq. c. 12.* — *L. ad tab. ff. ad L. Iul.* — *Crimina columnis æreis olim inciſa.* — *Lib. 7. cap. 14.* — *Organa ænea.* — *L. 5. Mirab. ca. 67.*

Reliquum eſt, vt de Campanis ad templa attinentibus nonnulla dicamus; cum multi in hac ſint ſententia, Veteribus Campanas fuiſſe incognitas: nihilominus ęris ſono vtebantur, quo impendentis alicuius periculi indicium dabatur. Huc ſpectare videtur illud Datij Papinij, quando cecinit:

——— ——— ——— *procul auxiliantia gentes*
Aera crepant.

L. 6. Theb.

Niſi vocabulo ęris campanas ex ęre conflatas intelligere voluerit. Antiquis non campanę, ſed tintinnabula dicebantur, propterea ſuper tectum templi Salomonis quadraginta tintinnabula, ad mentem Euſebij, fuiſſe perhibentur, quorum ſono aues perterrefactę abigebantur. Immò temporibus Porſenæ Etruſcorum Regis paſſim tintinnabula ex vſu fuiſſe ſepulcrum illius teſtificatur, vbi plurima de catenulis pendentia Plinius memorauit. Cęterùm vſus Campanarum in Aſia ante Baſilium Imperatorem non
D adeò fuit cognitus; quoniam Vrſus Venetorum Dux duodecim magnas ex ęre campanas anteà Gręcis incognitas ad eũ, anno ſalutis ſeptuageſimo poſt octingẽteſimum, dono miſit, vt Bergomas in hiſtoria Nicolai Primi Pontificis recitauit. Hic autem animaduertendum eſt campanam non ita eſſe nominandam, quia ex ære cãpano conflata ſit, ſed quoniam Paulinus Nolę vrbis Campanię Epiſcopus in ſua Eccleſia primus Campanę vſum inueniſſe, & ad pia munia tranſtuliſſe proditur, vt eius ſono remotis in locis habitantes ad preces diuinas, & conciones conuocari poſſent. Atq; hinc fortaſſe tenuit conſuetudo, vt vocabulis Nolæ, & Campanę, tintinnabula ab hac Nola Campanię appellarentur. Item in Regno Pegu anno Domini quinquageſimo quarto poſt milleſimum, & quingenteſimum, ex Ferdinando Mandez Ieſuita, ęnea campana ad palmos ſupra quadraginta quinq; patens, & diametro ſeptendecim reperta fuit. Scella quoq; quid ſità multis ignoratur; cum ſit campanę genus mediocris ponderis, & quantitatis, ſiquidẽ in Actis Sancti Pyrminij Epiſcopi hęc habentur. *Ibiquoddam pendebat vas fuſile mediocris ponderis: vulgaris hoc vſus ſcellam nominat, quod miræ ſonoritatis dulcedine audientium ſenſus afficiebat.*

L. 9. Præp. Euang. c. 4. — *L. 36. cap. 13.* — *Campanarũ vſus quando cognitus.* — *Nola cur campana nominetur.*

VSVS IN VASIS, & alijs inſtrumentis.

OPERA multò plura ex ære, quia vilioris ſit pretij, quàm ex argento fabricantur olim fiebant pocula, pelues, lucernæ, candelabra, tripodes, abaci, labra, & alia vaſa multorum generum, quæ in domicilijs, in coquina, & in balneis adhibebantur. Vaſa autem ex ære, potiſſimùm corynthio in tanto pretio fuerunt habita, vt ſępè argenti, nonnunquam auri æſtimationem excederent. His Cęſar Auguſtus adeò eſt delectatus, vt teſtante Tranquillo, Corynthiacus fuerit appellatus: hac de cauſa retulit Plinius, quòd velut Antiqui argento aurum confundebant, vt inde Electrum reſultaret, ita argento, & auro æs addebant, vt vaſa corynthiaca tantopere celebrata formarent. Ideò non eſt mirandum, ſi Ioſephus de Antiquitate Iudaica ſcriptis mandauerit aliquod æs auro melius fuiſſe: quandoquidem inter manubias Dauidis æs huius generis inuentum eſt, ex quo Salomon vas in templo fabrefieri curauit, quod Mare magnum appellabatur. Fuit ex ære ampliſſimus ille crater triginta amphorarum capax, quo Lacedæmonij Cræſſum donarunt. Vaſa illa, quæ Ciceroni authepſæ dicuntur, in quibus vel carnes frigidæ recaleſiebant, vel in eis crudæ faciliùs elixabantur, ex ære conſtructa fuiſſe multi opinantur. Quamobrem vaſa domeſtica omnis generis fuiſſe ænea, & nunc etiam multis in locis eſſe cunctis arbitramur eſſe exploratiſſimum. In omnibus Ægyptiorum habitationibus tria vaſorum æneorum genera, ſcilicet Cyathus, Phyala, & Æthanion ſeruabantur. Pariter in hypocauſtis tria ex ære fuerunt vaſa, primum Caldarium, ſecundum Tepidarium, & tertium Frigidarium dicebatur, quæ tali ordine erant diſpoſita, vt ex Tepidario in Caldarium, quantum aquæ calidæ exijſſet, tantum de Frigidario in Tepidarium influeret, quam conſuetudinem Martialis memorauit. Ænea etiam fuerunt labra, quibus fontium aquæ excipiebantur. Ahenum erat vas ex ære conflatum, in quo Veteres aquam proportione calefaciebant, vas ampliſſimum, in quo tinctura purpuræ parabatur. Hodie opifices ad ſublimandam ardentem aquam, vas ęreum inſtar cucurbitæ; capacitas vulgaris dolij fabricant cũ pileo pariter æneo, & naſo flexuoſa ambage quindecim, vel viginti pedũ, qui poſtea vaſe ligneo aqua frigida pleno excipitur.

Mare magnum quid fuerit. *Authepſæ Vaſa quadam.* *Antiqua vaſa Aeſtuarij tria.* *Lib. 5. Epigr. 66.*

Non deſunt alia ferè innumera inſtrumenta, quæ ex ære formantur. Scripſit Iſidorus, quòd veteres ante ferrum inuentum, ære terram ſcindebant; vnde fortaſſis dictum eſt arare, quaſi ærare, quocirca ad rem cecinit Heſiodus hunc in modum.

Aere laborabant nondum noſcentia ferrum
Secula.

Vmer æreus vbi. Lib. 11. de Italia.

Vomere etiam æneo Tuſci in deſignandis, & condendis Vrbibus vſi ſunt: veluti Carminius monimentis mandauit. Similiter Indi ærea habent inſtrumenta ad agriculturam attinentia: immò ad tripudiandum, laminam æris rotundam adhibent, quæ ſecundùm varium digitorum motum varios quoq; edit ſonos. Hami ad ineſcandos piſces ex ære fiebant, de quibus Ouidius ſic canebat.

Qui ſemel eſt læſus fallaci piſcis ab hamo,
Omnibus vnca cibis æra ſubeſſe putat.

Hami ærei *Præſepe æneum vbi.* *Aes hieroglyphicũ perpetuitatis.* *Caro à putredine defẽditur Aere.*

Gnomon horologij verticalis vmbræ indagator æneus eſſe debet; quoniam ex alia materia paratus iniuriæ ventorum, aeris, & imbrium expoſitus corruptione facilè vexaretur. Acus ex ære olim formabantur; propterea Ouidius in faſtis acum ahenam vocauit. Præſepe Mardonij fuit æneum. Solus æneis calceorum vſus eſt Empedocles, vt Laertius ſcriptum reliquit. Vegetius clauos æneos pro nauibus configendis ferreis anteponendos iudicauit: quoniam ferrei, tractu temporis, rubigine abſumuntur; cũ ærei ſua ærugine veſtiti in fluctibus perennent; qua de cauſa æs pro hieroglyphico perpetuitatis vſurpatur: immo aliquod in longum tempus durans ære perennius eſſe pronunciamus. Hinc nonnulli, inquit Cardanus, ad carnem diutiùs ſeruandam, ęreũ clauum ipſi infigunt, nam vis ſulphuris illam ſiccando, à putredine vindicat. Similiter quando plantæ vermibus laborant, eodem Cardano auctore, clauo æneo purgandæ ſunt, nam æris amarore plantæ à vermibus defenduntur. Lucernæ, & ipſarum ſpiræ ex hoc metallo conflabantur, iuxta illud.

Ten-

A *Tendentes Lychni ſpiris retinentur ahenis.*

Tubi aquas fontium deferētes, ex materia ærea ad perennitatem aliquando formantur, cum ſatiùs ſit illos ex materia plumbea parare; quandoquidem aquæ per æneas fiſtulas fluentes æruginem lambunt, & hauſtæ inteſtinis non mediocrem noxam afferre poſſunt. Serra ænea ſine dentibus Gemmarij cum puluere ſmiri lapidis,& aqua in ſecandis lapidibus duriſſimis vtuntur; namq; puluis æri adhærens lapidem fricat, ſed non ſemper idem puluis illi adhæret,ſed ſingulis momentis nouus ſerræ ab aqua ſuppeditatur. Amplius gladij erant ærei, ſi Feſtus veritatem faſſus eſt, & potiſſimùm illi, quibus in ſacrificijs Sacerdotes vtebantur. Inſuper annuli ex varia huius metalli ſpecie conflati ſunt. Annulus ex ære corynthio cum effigie Iouis, & Iunonis viſus eſt. Annulus ex ære cyprio inuentus eſt in Lucio piſce, qui anno ſalutis ſexageſimo ſeptimo poſt milleſimum, & ducenteſimum captus eſt in ſtagno circa Haillum imperialem Sueuis vrbem. Hic annulus in branchijs ſub cute erat cum hac inſcriptione. Ego ſum ille piſcis huic ſtagno omnium primus impoſitus per manus Friderici Secundi
B Mundi Rectoris:ſic enim ex Græco Ioannes Dalburgus Vuormatienſis Epiſcopus trāſtulit. Cymbala ex ære fabrefiebant,quibus Corybantes Cereris Sacerdotes in Sacris faciendis vtebantur. Similiter ærea cymbala die Paraſceues ligneis inſtrumentis pulſabantur; id in ſuo Cronico Flauius Liuius ſignificauit, quando hæc verba protulit. *Gothi per imperium graſſantur, qui multas à Conſtantinopolitanis conſuetudines acceperunt, & inter alias feria ſexta maioris hebdomadæ ærea cymbala pulſare ligneis inſtrumentis*. Denique Antiquitas ex ære globos æneos iuxta internam partem inanes. Aeolipilas vocatos faciebant cum foramine anguſtiſſimo, per quod aqua infundebatur: etenim his igni admotis, cum aqua feruere cæperit, mox inde flatus euidens cum magno ſtrepitu proſilibat. Sydera etiam ærea permagni ponderis, iuxta Mineruæ ſimulacrum, erat Athenis,qua ſuam fortitudinē Athletæ explorabant;nullus enim ad luctam introducebatur, niſi hanc ſphæram eleuare potuiſſet.

Serra ærea qui vtantur. *Gladij ænei.* *Annulus æneus in piſce inuētus.* *Anno Chriſti 300.* *Sphæra ænea magni pōderis.*

C

VSVS IN VARIIS.

ANtiquitas in Eclipſi Lunari æs adhibebat, quoniam eius ſonitu Lunæ deficientis lumen reuocari poſſe credebat. Immo æris tinnitum aduerſus veneficia plurimùm valere opinabatur.Item in funeribus ęs habere locum tradebatur; cum æs pollutionum expiatorium vocaretur: ideoque in purificationibus vniuerſis habuit locum, vt Apollodorus in libro de Dijs ſcriptum reliquit. Inſuper in excantationibus hoc metallum Veteres adhibebant: nam Sophocles in illa Tragędia, cui titulus eſt Rhizotomi, deſcribit Medeam herbas falcibus æreis ſecantem, & ſuccum ab illis expreſſum in cados æneos infundentem: quare Virgilius huc reſpiciens cecinit.

Aes habuit locū in expiationibus.

Falcibus & Meſſæ ad lunam quæruntur ahenis
Pubentes herbæ.

D Sin proſequamur alios æris vſus, notandum eſt, quòd nonnulli elychnia in atramento ſepiæ,& æris ærugine infuccata in lucernis ahenis accendunt, cubiculo clauſo & cęteris luminibus amotis, vt circumſtantes partim ærei,& partim Aethiopes videantur. Quandoq; ramenta æris in aqua valenti diſſoluuntur, vt in illa ferrum madefactum colorem æneum acquirat. Gluten pro auro conſolidando, aut potius argento, quod Opifices vocant *Saldatura di terzo* duas argenti vncias,& vnam æris recipit. Aes prębet materiam foliolis, quæ ſubſternuntur gemmis in annulo, quæ multifariam ex ęre concinnantur;veluti apud Portam legere licet. Poſtea gemmarum ferè omnium adulteria abſq; ære parari non poſſunt. In primis Smaragdus ſimulatur tenuiſſimo puluere æris cremati adiecto croci ferri dimidiato pondere. Item pſeudotopacius polline æris vſti cinnabari, & chriſtallo cum quadruplo ſtanni combuſti perficitur. Qui cyaneam gemmam ſapphiri ſpeciem aquam marinam vulgò dictam colorare volūt, puluiſculum æris cremati vitro fuſo permiſcent. Tandem ad fingendum chriſolitum, tantillum æris vitio additur, vt aliquantiſper vireat.

Ferrū vt colorem æris acquirat. *Lib. 6. Mag. nat. cap. 13.* *Adulteria gēmarum.*

Cap.38.

Deniq; ſpecula olim non ſine ære conflabantur: propterea legitur in Exodo. *Fecit labrum æneum cum baſi ſua de ſpeculis mulierum, quæ excubabant in oſtio tabernaculi.* Vbi Cornelius à lapide aſſeuerantiùs dicit labrum illud lauatorium propriè ex ſpeculis æneis fabricatum fuiſſe. Hodie in his ſpeculis concinnandis ſumuntur tres partes æris, & vna ſtanni, & ad maiorem ſpeculo conciliandam claritatem, decima octaua pars Antimonij additur, & ab alijs vigeſima quarta pars argenti puri permiſcetur: namq, ex hac miſtura ſpecula nobiliſſima conflantur.

Specula ex Aere.

Prædictis tanquam coronidem addamus, æs in puteis effodiendis non eſſe ſpernendũ, quoniam ſignum vicinæ aquæ polliceri poteſt. Sumitur ergo ænea peluis oleo perlita, & inuerſa ſuper fundum putei collocatur, deinde ſumma foſſura arundinibus operiatur; poſtera die, ſi ab ęre ſudor ſtillauerit, foſſores proximam eſſe aquam præſagient.

Aes in fodiẽdis puteis adhibitum.

DE ORICHALCO.

Cap. V.

ÆQVIVOCA, SYNONIMA, ETYMVM.

VT à nobis faceſſat omnis ſuſpitio aſſentationis, liberè fatemur Orichalcum inter metalla eſſe recenſendum, non ſolùm quia Plinius, Scaliger, & multi alij retulerint natiuũ in venis ſuis reperiri, ſed quoniam ſicuti in Haſdo pago lapis inſtar Lunæ adoleſcentis curuatus inuenitur coloris aurei armatura indutus, & mediocriter durus, qui aliquando ferrei coloris conſpicitur; & quando in terra aluminoſa, & atramentoſa ſtabulatur, ſemper aureo colore ſplendet; quandoquidem virtute aluminis, & atramenti ferrum in Aurichalcum tranſmutatur: ita aſſerendum erit, Orichalcum in viſceribus terræ generari, & abſq; vllo artificio à natura etiam tingi poſſe.

Orichalcũ natiuum vbi.

Itaque ambiguitatem nominis contemplantes nullam in latinis libris inuenimus, niſi dicamus Orichalcum familiæ cuiuſdam nobilis Ferrarienſis fuiſſe cognomentum, ex qua prodijt Medicus ille Orichalcus celeberrimus, qui noſtris temporibus floruit. At in græcis litteris ὀρείχαλκος æquiuocatione non caret: ſiquidem hæc vox adiectiuè etiam ſumitur, & tunc indicat id omne, quod ex Orichalco confectum eſt: namque apud Suidam ὀρείχαλκος ςήλη legitur.

Lib. 16. Orig. ca. 19.

Quoad Synonima, & Etymum, Iſidorus hoc metallum nominat Aurichalcum, & dictum eſſe opinatur, quia ſplendorem auri, & duritiam æris poſſideat: immò hanc vocem ex vocabulo latino, & græco compoſitam eſſe prodidit. Cęlius Rhodiginus monimentis mandauit ſe in nonnullis fragmẽtis legiſſe Aurichalcum enunciatum fuiſſe veluti dictionem ex auro, & ære integratam; cui fauere videtur Feſtus dicens ex auro, & ære Aurichalcum componi, quaſi aureum æs dixeris. Hos viros eruditos in veritate verſari concedendum eſſet, niſi quantitas primæ ſyllabæ huius vocabuli eorum ſententiæ refragaretur, quæ vbiq; correpta legitur. Statius ſic canit.

Emicat effigies, & ſparſa Orichalca renident.

Aes mõtanum quid.

Li. 4. Argonaut.

Satius igitur erit ſequi Græcorum ſententiam, quibus ὀρείχαλκος communiter dicitur, licèt etiam ſcribatur ὀρίχαλκος, & æs montanum exponitur: quamuis Scholiaſtes Heſiodi æs candidum in montibus naſcens ſit interpretatus. Deriuant igitur hoc nomen Græci ἀπὸ τοῦ ὄρεος, καὶ χαλκοῦ, quaſi ſit ὀρείος χαλκὸς nempè æs montanum. Apollonij tamen interpres Orichalcum ab Orio quodam inuentore cognominatum fuiſſe exiſtimauit. Gallis dicitur Cuiure, Laiton. Germanis Meſſæ, Oder moſch. Hiſpanis Laton moriſco. Aliquibus Italis vocatur *Rame alchimiato.* Vt plurimum tamen apud nos nominatur *Ottone.* Ottonium vulgò Otthen Vrbs eſt regni Danici, nempè Danimarchæ; Item Ottonia eſt inſula maris Baltici pariter in regno Daniæ ſita, vbi fortaſſis primò hoc metalli genus repertum, vel ſingulari artificio ibi fabricatum fuerit. Niſi velimus dicere Ottone, quaſi lattone, cum hoc metallum ad multa opera malleo dilatetur.

NA-

NATVRA, ET DIFFERENTIÆ.

HOC metallum ſibi à natura comparauit, vt, ratione coloris, ad aurum accederet: quocircà multi Orichalcum materiam quamdam eſſe metallicam referunt, quæ olim ære pretioſior habebatur: quamuis Cælius Rhodiginus ſcripſerit Orichalcum æreum metallum, nimirum chalcoma videri: nihilominus in comparatione ad æs, natura hoc illi ingenerauit, vt maiorem duritiam poſſideret: iuxta illud carmen. *Lib. 19. c. 9.*

Intexto ſqualore auro, duroq; orichalco.

Beringutius à multorum ſententia recedens orichalcum proprijs carere venis arbitratus Plinium repræhendit, qui inter metalla aliquando Orichalcum connumerans, locum eius natalem non aſſignauerit; rurſuſq; addit Orichalci venam hodie quoq; effodi poſſe, ſi olim inuenta fuiſſet: immo magis, atq; magis ſuam ſtabiliens ſententiam diuulgauit, quòd quemadmodum chalybs ad ferrum, ita Orichalcum ad ęs reducitur. Verumtamen nos, in explodenda hac opinione, affirmare poſſumus noſtris temporibus Aurichalcũ non effodi, non quia in proprijs venis non latibuletur, ſed quia abſq; ingenti laborũ difficultate, & paucis Operariorum expenſis factitium paratur, quibus natiuum non effoderetur. Et quamuis Ariſtoteles, referentibus Cardano, & alijs viris doctis in libro Secretorum, ſcripſerit Orichalcũ naturale nuſquam effodi: attamen huiuſmodi Ariſtotelis librum tanquam ſuſpectum refellimus: cum ibi multa alia tanto viro minimè digna legantur. Itaq; meditantes huius metalli differentias, illud in naturale, & artificiale diſtribuemus. Natiuum vocamus ex proprijs mineris erutum, quod Plinius ob inſignem bonitatem ſummopere commendauit. Id poſtea deſijt, vt idem Plinius teſtificatur, fortè quoniam facilior huius habendi ratio reperta fuerit. Alia etiam ſpecies Orichalci naturalis habetur, auctore Scaligero, in funduribus inter Mexicum, & Darienem, quod nulla flammarum violentia fundi poteſt. *Lib. 1. Pyrotech.* *Cur Orichalcum hodie non effodiatur.* *Natiuum Orichalcũ aliud.*

Artificiale autem multifariam paratur. Iſidorus ex ære, & medicaminibus, necnon violentia flammarum Orichalcum colore aureo refulgens fieri aſſeuerauit. Alij ſcribunt circa Andira quemdam produci lapidem, qui crematus in ferrum tranſmutatur, deinde cum terra quadam in fornace excoctus Pſeudargyrum effundit; poſtmodum hæc terra cum ære excepta mixturam quamdam Orichalcum nuncupatam præbet. Aurichalcum ad mentem Cardani ex auro puro, lapide calaminari, ſeu magneſia, argento, & ære cyprio conflatur, ex quo vaſa præcipui vſus ope artis reſultant, quæ incuſtodita non diù ſuum decorem ſeruant, cum ærugine facilè maculentur. Cum igitur terra illa, quæ Cadmia dicitur, facilè æri copuletur; hodie Orichalcum ex ære, & Cadmia virtute ignea emergit, & non ſolùm æs, quod erat rubicundum, colorem flauum acquirit, duriuſq; euadit; ſed etiam maſſa metalli magno opificum emolumento augetur. *Orichalcũ artificiale.*

PRÆPARANDI RATIO, ET LOCVS.

MVLTI viri, & rei metallicæ profeſſores vulgare æs in laminas dilatant, quarum dimidiam libram ſumunt, vnciam tutiæ cum allio, ficubus, melle, & muſcerda, quæ omnia ſimul fundentes in Orichalcum vertunt. Verùm alios modos & faciliores habemus apud Agricolam in volumine, vbi de Foſſilibus verba facit. Hodie, Mediolani, æs in Orichalcum tingitur hunc in modum. Sumitur illa quãtitas æris dilatati, & in fruſta diſſecti, cuius vas fuſoriũ ſit capax, quod tamen ad ſummam vſq; partem non impletur, vt ei addatur terra quædam mineralis ponderoſa flaui coloris, vulgò fortaſſis propter colorem Gialamina nuncupata, quibus ſuperpoſito vitri puluere, tota maſſa funditur, & æs olim coloris rubri aureum colorem acquirit: immò, quod Opificibus bono eſt, terra illa adeò huic metallo copulatur, vt maſſa mirandum in modum augeatur. Alij tandem profitentur Aurichalco colorem argenteum communicare, inter quos recenſetur Faloppius, qui partes æquales argenti viui ſubli- *Lib. 9.* *Color argẽteus in Orichalco.*

ſublimati, & ſalis ammoniaci in aceto feruefacit,in quo poſtea Orichalcũ calefactum extinguit.

Sin ad locum natalem ſermo dirigatur. Apud Orcades inſulas,& Betoricas, vel iuxta Ortelij mentem, Hebrides, Orichalcum plurimum inueniri referunt. In India naſci Orichalcum ſcripſit Diodorus, idem in Coſmographia prodidit Strabo,à quo poſtea Stephanus idem eſt mutuatus. Verum quidem eſt,quòd in inſula Sanctæ Marthæ magna Orichalci copia inuenitur;illudq; ſucco cuiuſdam herbæ adeò frequenter tergunt, vt colorem prorſus aureum adipiſcatur: immo quantò maiorem huius ſucci copiam in perfricãdo orichalco adhibent,ita auro ſimile redditur,vt non paucos Hiſpanos ab initio illuc accedentes deceperit, quoniam hoc Orichalcum verum aurum eſſe crediderũt Deniq; Scaliger tradit in Funduribus,qui tractus eſt inter Mexicum, & Darienem Orichalci fodinas reperiri, quod nulla ignis violentia, neq; vllis Hiſpanorum artibus hactenus liquefieri potuit. Poſtremò noſtris temporibus Orichalcum factitium multis in regionibus tingitur, nimirum in Belgio, Coloniæ, Pariſijs, in Italia, & potiſſimùm Mediolani, vbi poſtmodum ex illo varia opera in dies parantur.

Vt Orichalcum fiat ſimile Auro.

Exercit. 88.

MORALIA.

CVM ex rebus naturalibus morum honeſtamenta colligantur; non erit ab re in præſentia Orichalci affectiones meditari, ex quibus non minus quàm ex alijs cultiorũ præſtantiam morum hauriemus. In primis Orichalcum ſpeciem auri, ſed non valorem repræſentat, qui color citò euaneſcit; quandoquidem vaſa ex hoc metallo nouè fabricata, cum aurea videantur,paulò poſt ærugine fœdata,aureum colorem amittentia, originalem materiam præſeferunt:immo materiæ in prædictis vaſis diù ſeruatæ ingratum ſaporem, & inſuauem odorem concipiunt. Tales eſſe feruntur Hypocritæ, qui obſtinati duritiam Orichalci æmulantur, dum in mente crimina gerunt,& extrinſecus auri fulgorem oſtendunt.Quocirca Diuus Chryſoſtomus aduerſus hoc hominum genus meritò inuehens dicebat. *Hypocrita aut appare, quod es, aut eſto quod appares.* Veruntamẽ hic ſimulatæ honeſtatis ſplẽdor inſtar coloris Orichalci citò euaneſcit: quare Seneca ad rem ſcribebat. *Quod ſimulatum, & fictum eſt, diuturnum eſſe non poteſt.* Tandem ſimulata hominum verba, & opera ſapiunt naturam eorum, quæ in vaſis ex Orichalco fabricatis continentur, dum malum infamiæ odorem, & ingratum prauitatis ſaporem præbent. Item vaſis ex Orichalco recens factis aſſimilantur illi, qui in iuuentute verſantes aureum honeſtatis, & virtutum fulgorem ſeruant, poſtea paulatim ab hac morum integritate recedentes, tandem ærugine criminum inquinati illuſtrem honeſtatis pulchritudinem perdunt. Vaſa quoq; de Orichalco,quę in ſacris Biblijs fabricaſſe Hiram perhibetur,poſſunt nobis inſinuare illos homines, quos in ficta religione pudor nutrit: quandoquidem Hiram exponitur ciuitas diſcedens, indicatq; ſtatum Eccleſiæ à cæleſtibus ad mundana declinantis, cuius vaſa Orichalcum redolebunt, dum religioſi ſimulationem profitebuntur;& quoniam vaſa ex hoc metallo materiam contentam,ei peſſimum ſaporem,& odorem cõmunicãdo corrumpunt, ad hypocriſim proculdubiò attinebunt, quæ & ipſa interiores affectus corrumpit: idcircò in ſacris litteris ad rem legitur. Pedes eius, ideſt affectus, ſimiles ſunt Orichalco, cum ſint ficti, & ſimulati. Præterea ſunt viri adeò ſimulationem mentientes, vt cum ſint Orichalcum, genuinum aurum eſſe creduntur; & viciſſim nonnulli ſunt inſtar auri immenſo morum ſplendore obſeruandi, & tanquam Orichalcum, nempè hypocritæ eſſe feruntur: propterea in ſacris paginis legitur. *Collegiſti quaſi aurichalcum aurum.* Deniq; Orichalcum diligenter conſideratum inſtar æris ſonat, & ad inſtar auri radiat; hac de cauſa multi Euangelij Præcones huic ſunt ſimiles: namq; canora diuini verbi eloquentia ſonant, & clara morum, & virtutum ſuauitate rutilant.

Hypocritæ cui aſsimilentur.

Li.3.Reg. cap.2.

Apocaly. cap.1.

Eccleſiaſt. cap.47.

VSVS

A

VSVS IN VARIIS.

PRIMITVS ex Orichalco parari poſſunt omnia illa opera, quæ ex ære fabrefieri poſſe in capite ſuperiori recitauimus: hæc ſunt cãdelabra, pelues, lucernæ, ſiphones, cymbala, & ſimilia. Verùm ex Orichalco potiſſimùm fiunt tubę, & codones, vulgò *Sonaglij*, quamuis nonnulli Græci Codonas partem latiorem tubarum interpretentur. In vna, & eadem Officina Mediolani multi circa hoc metallum operarij verſantur, quorum alij Orichalcum dilatant in laminas tenues, quas Vulgus *Oropello* cognominat; Alij laminas craſſiores extendunt pro aciculis, quibus ligulæ armantur; Alij Orichalcum pro cochlearijs, furculis, annulis ad ſuendum, fibulis, tintinnabulis, & alijs huius generis operibus fundunt. Amplius ex illo vaſa cuiuſcumq; generis fabricantur. Vnde Ardoynus cuppam, ſeu ſcyphum ex Orichalco commendat *Lib. 1. de Venen.*
B ad indicandum in menſa venenum; quandoquidem appropinquante veneno huiuſmodi vas proprium colorem in diuerſos colores tranſmutat. Ex Orichalco ab Ethnicis fabricabatur inſtrumentum vngula nominatum, quo Martyres dilaniabantur, & ſimile ex hac materia conflatum Romæ in Muſæo Fr. Alphonſi Gioni doctiſſimus Vlyſſes Aldrouandus ſe vidiſſe retulit. Vngula vocabatur, quoniam inſtar vnguium eſſet adunca, cuius fortè fit mentio in Hymno Sancti Vincentij hunc in modum.

Ridebat hæc miles Dei
Manus cruentas increpans,
Quòd fixa non profundius
Intraret artus Vngula.

Vngula plerumq; erat inſtrumentum priſcorum tortorum, quo veritatem, & fidem à reis extorquebant, & vt plurimum numero plurali vngulæ, & fidiculæ dicebantur. *Fidiculæ quid ſint.* Immò communis ferè opinio Auctorũ fuit has vngulas, vel fidiculas ex duobus lignis aduncis, & compactis integrari. Harum meminit Iſidorus in capite de pœnis in legi-
C bus conſtitutis. Ad finem Orichalcum in tingendis etiam oſſibus locum inuenit, dum Vuecherius iubet ſummi acetum acerrimum, Viride æris, & limaturam Orichalci, tritiſq; terendis fieri miſturam, in qua oſſa per ſpatium dierum quindecim macerata colorem viridem adipiſcuntur. *Lib. 8. de Secr.*

DE FERRO. Cap. VI.

ÆQVIVOCA.

CVM apud Auctores hoc vocabulum (ferrum) extra omnem ambiguitatis notam ſitum non ſit, in hac prima huius capitis facie illius æquiuocationem examinabimus. Ferrum enim pro gladio ſæpè vſurpatur: id præſtitit Cicero in Tuſculanis, quando dixit. *Cum inſeruorum ferrum, & manus incidiſſet.* *Li. 1.* Deinde ferro, nimirùm enſe quiſpiam ſauciatus eſſe perhibetur, & in hoc ſignificatu cecinit Ouidius hunc in modum.

Quid iuuat extinctos ferrum dimittere in artus,
Non habet in nobis iam noua plaga locum.

Immo ferrum quandoq; compedes ferreas ſignificat, & in hoc ſenſu locutus eſt Cicero, quando dixit. *Cum in ferrum, atq; vincula coniecti eſſent.* *Lib. 7. in Verrem.* Tibullus pro vomere ferrum nominauit canens hunc in modum.

Et teneram ferro ſollicitauit humum. *Lib. 1. Eleg.*

Ferro quoque omne ferramentorum genus deſignatur, quo Chirurgi varijs morbis ſuccurrere ſolent, & in hac ſignificatione verba fecit Ouidius hunc in modum.

Vt valeant alij, ferrum patiuntur & ignem.

Eſt quædam inter Canarias inſula, quæ ferrum nominatur, cuius Incolæ non alia *Ferrum Inſula.*

vtun-

vtuntur aqua, niſi illa, quæ ex quadam arbore inſtar ſudoris fluit; vt Author mineræ *Lib. 3.* mundi tradidit. Ferro deniq; viuo magnetem ſignificari multi autumant. Pariter in litteris græcis vocabulum Σίδηρος, quo Ferrũ denotatur, æquiuocatione laborat, quoniam non ſolum metallum, de quo in præſentia agitur, ſed etiam quodcumq; inſtrumentum ex ferro paratum hac voce ſignificatur, quocirca pro gladio, pro thorace ferreo, & alio armorum genere apud Heſiodum, & alios Authores græcos ferrum pronunciatum inueniemus. Poſtremò cum Authores ad ſignificandum ferrum, ſæpè *Chalybs vox Aequiuoca.* chalybis nomine vtantur, animaduertendum eſt, quod chalybs fluuium etiam Hiſpaniæ indicat, cuius tinctura ferrum præſtantiſſimum redditur. Apud Halchemiæ Profeſſores lapis Philoſophorum interdum vocabulo ferri intelligitur, & Anaxagoras *Ferrum candens quid ſit.* ferrum candens ſolem indigitauit: nam veluti Sol rerum gerendarum cauſa eſſe traditur; pari ratione ferrum candefactum ad formam cuiuſcunq; rei induendam diſpoſitum eſſe perhibetur.

SYNONIMA, EORVMQVE ETYMVM.

FERRVM nonnulli nuncupatum exiſtimant à ferendo; cum nemo ſit, qui ob magnam huius metalli neceſſitatem, vel vtilitatem illud ſecum non ferat: aut ex *Li. 16. Orig.* aliorum ſententia, quoniam ad agros colendos ſæpè feratur: idcircò Iſidorus ferrum appellat, quoniam farra, nempè ſemina frugum in agris condat. Nihilominus, ante huius metalli inuentionem, idem in agris ære præſtabatur: propterea ſatiùs eſſet cum alijs ferrum à feriendo, nempè percutiendo deriuare; cùm cætera metalla ferri duritie domata melius attenuentur, & dilatentur. Num verò ferrum à feriendo, nimirum ſauciando originem ducere poſſit, multi hæſitant; quandoquidem ex ære quoq; arma in perniciem olim fabrefiebant: potiùs à feritate hoc nomen deductum eſſe exiſtimamus, iuxta illud diſtichon.

Quis fuit ex ferro primus, qui potuit enſes,
Quàm ferus, & verè ferreus ille fuit.

Apud Auctores latinos, & potiſſimùm apud Poetas, ferrum, nomine chalybis ſæpè in- *Chalybs fluuius.* dicatur: quamuis chalybs, propriè loquendo, ferrum optimè purificatum, egregia imbutum temperatura ſignificare debeat; cum chalybs à Fluuio Chalybe, in quo temperabatur, talem nomenclaturam acquiſiuerit. Stomome Græci chalybem vocant: nam veluti στομὰ os denotat; ita acies ferramentorum ex chalybe facta oris vicem gerere videtur. Alioquin ferrum Græcis dicitur σίδηρος, fortaſſis quaſi σὺνδηρος à δηρίς pugna, & à συν ſimul, quoniam ferrum geſtantes ſecum pugnam ferant, vel quia ferro armati ad pugnandum idoneos ſe reddant. Niſi velimus hanc vocem à δηρῶ nimirum cædo deriuare, cum ferro varijs modis cædatur. In græcis literis σίδηρος, vt plurimum eſt generis maſculini, reperitur tamen fœminini generis apud Nicandrum in Theriacis: im- *Mars vnde dictus.* mò eadem vox in genere neutro apud Scholiaſtem Homeri profertur. Aliter σιδήριον pro ferro in ſcriptis Thucididis legitur. Apud Euſthatium ἄρης ferrũ ſignificat; quamuis hac voce Mars propriè intelligatur: Chymici quoq; ferrũ Martem appellant, cum ferri vſus in bellis ſit frequentiſſimus, quibus Martem præeſſe aſſeuerant. Tandem nomine metalli ignobilis quidam ferrum ſignificant. Hebręis dicitur Barzel, Gallis fer, ferrement, feraille, Italis ferro, Hiſpanis Hierro, Germanis Eyſen.

NATVRA, ET PROPRIETATES.

Lib. 34. c. 8. QVAMVIS Plinius naturam, & affectiones huius metalli multis verbis explicauerit, nos tamen id totum mira verborum parſimonia perſtringemus. Ferrum enim à natura impuritatem ſibi comparauit, quæ pendet à materia exuſta copulata exiguo humori aqueo, cum terræ exhalatione non benè permixto: propterea in igne, præcæteris metallis fumum fætidiſſimum ſpargit: hac de re *Ferri odor qualis.* metallum vile, & ignobile vocatur; idq; ex colore illius liuido arguendum eſſe iudicamus. Hinc optimis rationibus motus Albertus ferrum ex mixtione argenti viui impuri,

A puri, pariter, & ex ſulphure immundo, & terreſtri reſultare prodidit. Non eſt igitur admiratione dignum, ſi ferrum ferro percuſſum ſcintillet, cum id ex ſulphure prodire quiſq; nouerit. Habet præterea ferrum aliam materiam congenitam, quæ nullo modo comburi poteſt: etenim obſeruantur in fornacibus, in quibus ferrum in maſſas componitur, vapores quidam à materia ferrea exhalantes, qui in lanuginem parietibus, & tectis officinæ adhærentem conuertuntur; cui natura tantam vim præſcripſit, vt magna ignis vehementia conſumi nequeat. *Lanugo ferri qualis.* His ita conſtitutis, nonnulli ponderantes ferri temperaturam, illud in caliditate, & ſiccitate conſtituunt, & ab hac ſententia non recedunt Aſtrologi, qui ferrum ſub dominio Martis planetæ calidi, & ſicci collocant. Præterquamquòd experientia calidum ferri temperamentum declarat; dum ab ipſo ſuperfluæ ventriculi humiditates abſumuntur, & obſtructiones contumaces reſerantur. Ex altera parte Galenus ferrum ad frigiditatem, & ſiccitatem reducere videtur, dum illud ſubſtantiæ lapideæ comparat, quæ ob frigiditatẽ & ſiccitatẽ ſtabilis eſt. *Lib. 9. Meth. med. ca. 7.* Hanc poſtea ſententiam multi Auctores in medicina non proletarij ſecuti ſunt: nã

B Conciliator ferrum frigidum pronunciat, Iacobus de Partibus in commentarijs ad Auicenã, ferrum frigidum, & ſiccum declarauit, Manardus aquam chalybeatam, frigidam, & ſiccam eſſe ſtabiliuit; *Diff. 155.* immò multi alij hanc opinionem vno ore confirmare videntur. Quapropter ad conciliandos tantos viros, qui de temperatura huius metalli variè ſcripſerunt, aſſerendum eſt, iuxta dominium primarum qualitatum, ferrum refrigerare, & ſiccare, & quoniam nonnullæ portiones ſulphureæ ab illo poſſidentur; ideo ijs ſtomachus roboratur, excrementa in illo contenta abſumuntur, & vaſa obſtructa mirandum in modum aperiuntur.

Cum igitur hoc metallum ex ſubſtantia terreſtri, craſſa, & combuſta conſtet, igni vehementer reſiſtit, & tandem molleſcit, & nonniſi vehementi flammarum incendio funditur. Quamuis autem natura tantam huic metallo congenuerit duritiam, nihilominus eadem natura aquam produxit, quæ ferrum abſq; difficultate erodit, qualis eſt putealis in Cepuſio Smolinitij, & eiuſdẽ conditionis eſt Styx fluuius circa Theſſalica

C Tempe, ſiquidem huiuſmodi aqua in vaſis ferreis diù contineri nequit, quin ipſis eroſis effluat. *Aqua ferrum erodens.* Immò maiori admiratione dignum eſt, quòd animantes huic metallo ſint detrimento: narrat enim Theophraſtus in Syaro inſula, expulſis incolis, ferrum à muribus eroſum fuiſſe, & nonnulli, referente Mizaldo, pronunciarunt, apud Chalybas, mures in Ferrarijs officinis magnam iacturam feciſſe. Hinc colligendum eſt duritiam huius metalli non eſſe adeò notatu dignam, quin manibus ferrum contoqueri poſſit. Vidimus aliquos mira facilitate clauum ferreum confringentes; ſumebant enim duas faſcias longitudinis trium vlnarum partim ex craſſiori, & partim ex ſubtiliori filo contextas, quibus ita ferrum inuoluebant, vt pars ſubtilior clauum amplecteretur, & tunc ſimplici manuum contorſione clauum in duas partes diuidebant. *Ferreum manibus contorquetur.* Denuò ferrum alias affectiones patitur, primò candens malleo percuſſum ſcintillas emittit, quæ Nonio ſtricturæ vocantur, & in excoctione recrementum, nempe ſcoriam, vel loppam reddit, quæ à Metallarijs, & à Fabris ferrarijs proijcitur. Hæc autem eſt illa materia, ex qua Chymici lapidem Philoſophorum conſtare aſſeuerant. *Materia lapidis philoſophici.* Poſtremò rubiginem patitur, à qua, tractu temporis, prorſus abſumitur: iuxta illud carmen.

D *Ferrugo rodit ferrum, lignumq; teredo.*

Verùm quando à ſanguine humano inquinatur, cæleriùs, authore Plinio, rubiginatur, & hoc vitium à ferro, ad mentem Plinij, arcetur gypſo, ceruſa, & pice liquida. *Lib. 34. c. 15.* Pariter omne ferramentorum genus rubiginem non ſentit, dum medulla ceruina, pinguedine Felis, vel ceruſa cum roſaceo mixta perlinitur. Stannum quoq; ferro ſuperinfuſum effectum, & affectum rubiginoſum impedit, ſed cum ferro permixtum, ex ſententia Alberti, illud frangibile, & minimè ductile reddit.

SYMPATHIA, ET ANTIPATHIA.

AB animantium, herbarum, & lapidum natura Ferrum minimè diffidere comperimus. In primis humanæ naturæ neutiquam aduerſatur; cum ferrum in vulneribus occultatum, citra patientis incommodum, diù delituerit: etenim narrat Zacutus Luſitanus Mulieri cuidam profundum vulnus per verticē capitis acuto cultello inflictum fuiſſe, quæ ſomnolenta pluribus diebus quieuit, & tandem, obducta cicatrice, minimè de actione animali conqueſta iterum domeſtica negotia obiuit; ſed cum, tranſacto octo annorum ſpatio, maligna febre oppreſſa deceſſerit, curioſi Chirurgi, aperto cranio, inter duram meningem, & cranium, mediam partem cultelli, quo olim fuerat vulnerata, rubiginoſam inuenerunt. Inter bruta animantia, nullum eſt, quod tantoperè ferro delectetur, quam Sruthiocamelus: Hęc enim beſtia, obiecto clauo, cultro, vel claue ferrea, illicò fit obuia, & non ſecus ac canis, viſo panis fruſto, ferrum appohenſum auidè deglutit. Cum igitur hæc bellua naturali quodam appetitu ad ferrum feratur, cogitandum eſſet, nùm hæc Sympathia ab aliqua corporis Struthij parte magnetica dimanaret. Amplius cum cornu Rhinocerotis ferrū conuenire quidam Luſitani infallibili experimento ſe comperiſſe referunt; dum gladium ex vtraq; parte manubrij ſupra extremitates vnguiū indicis vtriusq; manus ad perpendiculum librant, vt vnus aſſiſtentium vas ex cornu Rhinocerotis paulatim circumagat, & tunc gladius quaſi ab eodem raptus ad motū vaſis circumagi ſpectatur. Circa hanc veritatem Kircherus Ieſuita meritò hæſitat, cum id tum ab aere moto, tū à liberatione gladij prouenire poſſit. Hoc quidem à veritate non eſt alienum, nimirū Cimices ferri odore ſummoperè delectari, nam ferrum loco infixum, in quo nidulantur, paulò poſt omnes quaſi concordes illud amplectūtur. Præterea nō deſunt Vegetabilia, quę amicitiam ferri diligunt, & hac de cauſa ſuper mineras ferri ſæpiſſimè creſcunt. Inter has plantas Iſatis potiſſimùm ſylueſtris, & Erythrodanum recenſentur, quoniam quadam qualitate ferrea inſignitæ, non ſolum magneti conſeruando conferunt, verùm quoq; in cineres redactæ & fornacibus vitrarijs inditæ, ſedimentum quoddā ferrugineum in fundo catini relinquūt. Viciſſim ſunt aliæ plantæ, quę naturę ferreę penitùs aduerſantur, idq; de ocymo Gaudentius Merula pronunciauit. Pariter Ferrum Mercurio, Auro, & Argento nullo amicitiæ vinculo coniungitur, cum illis difficillimè copuletur; & propterea catinis ferreis officinæ monetariæ quidquam prædictorum metallorum adhæſiſſe opifices nunquam obſeruarunt.

L. 1. Admir. med. obſ. 5.

Ferrum Struthocamelo gratum.

Lib. 1. de fac. magnet.

Cimices ferri amicæ.

Plāta ferrea.

L. 4. Mirab. c. 27.

Cæterùm Magnęti tenaci quodam amicitiæ glutine ferrum ita copulatur, vt amore indiſſolubili, vbicumq; fuerint, ſemper ſe ſe amplectantur: immò ferrum candefactū quando vix ab accenſis carbonibus diſtinguitur, admoto magnete, copula etiam amicitiæ dignoſcitur: ſiquidem ferrum ope flammarum magis, atq; magis perficitur, ideoque illius propenſio ad magnetem nulla ignis vehementia tollitur. Magnetis autem virtus incendio deſtruitur, dum, illius ſubſtantia in calcem degenerante, proprietates euaneſcunt. Quamobrem multi, cognita hac ferri, & magnetis ſympathia, ferrum impurum à puro, magnete admoto, diſcriminare profitentur: nam habitis duobus ferri ſcilicet puri, & impuri fruſtis æquali pondere libratis, illud fruſtum præſtantius, & purius iudicant, quod tenacius magneti adhæreſcit. Item ferrea ſcobs cumulo arenæ permixta eadem ratione ſeparatur, dum admoto magneti, relictis arenis, citò obuiam venit, vt vix exprimi poſſit quanto amore ſe ſe inuicem proſequantur. Hoc artificio Metallarij vtuntur, dum ſordes ferreas ab argento, cupro, & alijs metallis ſegregare volunt. Rurſus nulla locorum & temporis intercapedine, ferri, & magnetis amicitia diuelli poteſt, cum obſeruatum ſit, ferramenta illa longiora, quibus parietes ſepiuntur, & fornices conſtringuntur, tractu temporis, magneticam qualitatem abſq; eiuſdē lapidis contactu contrahere, & ab ædificijs exempta, & magneticè librata ſe ſe ad polos perfectè diſponere. Prædictis addamus tanquam coronidem obſeruationem opificum in ſcalptis factam, quæ ad quoduis cælandum è chalybe temperata, & cote acuminata, continuo vſu, adeò magneti aſſimilantur, vt limaturam ferri, more magnetis, ad ſe trahant.

Modus dignoſcēdi ferrum purum ab impuro.

Scalpri naturæ magneticæ.

FER-

FERRI VENENVM, ET MEDELA.

MVLTI formidine non mediocri capiuntur, quando ferrum à magnete recipi obſeruant: quandoquidem ferrum tunc quodam veneni genere infici, & in illo diutiùs retineri opinantur. Verùm ſatius eſſet, ſi conſideraſſent ferruginem venenata qualitate non carere, quæ non ſecus ac venenum in Macedonia natum, ferrũ exurit, atq; conſumit: quapropter fungũ natum in loco, vbi clauus ferreus rubiginoſus occultetur veneni præſentanei, & exitialis vicem obire obſeruauimus. Nihilominus ſquama etiam, ſcoria, & ipſum ferrum à praua, & maligna qualitate non recedunt; & licèt ferrugo quamdam medicaminum compoſitionem ingrediatur; attamen in maiuſcula portione ſumpta veneni naturam induit, & ſæuia ſymptomata procreat, quæ à Medico perſpicaci ſunt diligenter ponderanda, vt, cognita ægritudinis, & veneni qualitate, præſentaneis auxilijs patienti præſtò eſſe poſſit. Quando igitur notabilis ferri quantitas, aut ſcoriæ, vel ferruginis in medicaminibus, vel cibis ingurgitata fuerit, dolor ventris, ſiccitas oris, totius corporis inflammatio, necnon cephalalgia inſurgunt, quæ ſymptomata patientem mirandũ in modum vexare ſolent. Nam dolor ventris ab eroſione à metallo facta dimanat, & oris ſiccitas ab humiditatibus conſumptis pendet, & inflammatio à portionibus metalli calidioribus reſultat; hinc vapores caput petentes cephalalgiam producunt. *Ferrugo venenata.* *Signa huius veneni.*

Curatio huius veneni à vomitione inchoanda eſt, vt materia adhuc in ventriculo deliteſcens per partes ſuperiores educatur: deinde clyſteribus agendum eſt, vt reliquię venefici metalli in inteſtinis ſtabulantes per infernas partes facilem exitum inuenire poſſint. Poſtmodum, præmiſſis vniuerſalibus præſidijs, ad Bezaartica huius veneni accedendum eſt, inter quæ Rhaſis, in capite de Calamita, exiguam portionem Magnetis in puluerem redacti ad tollendos effectus à limatura ferri productos collocat. Idem Author alibi, quibus ferrugo nocuit, lac, vel butyrum bibendum præbet, donec ſymptomata ſedentur. Conciliator, in auferendis effectibus à ſcoria ferri generatis, iura pinguia præſcribit, & clyſteres ex decoctione pedum hædorum paratos iniijcit, & tandem drachmam pulueris Magnetis in aliquo liquore propinat. Alij verò aquam tantummodò, in qua Magnes maduerit, in hoc caſu mirandum in modum magnificant. *Lib. 23. Contin.* *Lib. 8. ad Almanſ.*

DIFFERENTIÆ.

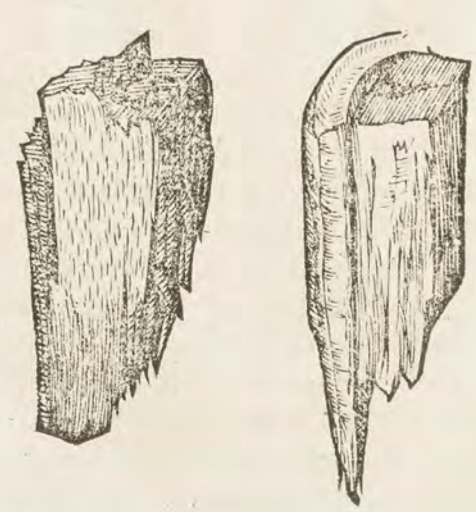
NONNVLLI ſummatim ferri diſcrimina expreſſuri, ferrum in natiuum, & excoctum diſtribuunt. Natiuum appellant, quod in fodinis reperitur, & excoctum, quod in officinis ferrarijs, violentia ignis ex minera reſultat. Alij ſolerti indagine huius metalli differentias veſtigantes, ferrum aut effodi, aut colligi, aut excoqui, aut lauari aſſeuerant: quandoquidem effoditur Lauenſteini, & alijs Miſenæ locis, colligitur in agris paſſim in Norico, & Palatinatu, excoquitur vtrumq; quod foſſum, & collectum eſt, & tandem lauatur, cuius maſſæ, & ramenta ab aquis eruuntur. Plinius quoque varias ferri differentias paucis tantùm verbis notauit. Verùm nos in præſentia ferrum, ratione coloris, ratione ſubſtantiæ, ratione figuræ, & ratione variæ præparationis, diſcriminare decreuimus. Quoad primum, ferrea vena interdum colori hepatis, aliquando pyriti, rarò galenæ, rarius plumbo cinereo ſimilis inuenitur, quæ poſtrema in mõte Capha duobus milliaribus ab Vuiſentala diſtante effoditur. Alia vena ferri proprij coloris magneti rubro permixta ex fodinis Bohemiæ eruitur. Quondam ex Saxonia delata fuit ferri minera, quæ ex vna parte pauonis, & ex altera columbæ colorẽ referebat. Metallarij venam ferri luteam, vel nigram nullis præconijs celebrãt, & viciſſim mineram minutis ſcintillis, vel bracteis refulgentem, & aliam habentem Rubricæ portionem admixtam commendare non ceſſant. *Lib. 34. 14.* *Color ferri varius.*

Quoad ſecundum, ferrum in ſua ſubſtantia purum rariſſimè inuenitur, quamuis ab Authoribus nullibi memoretur: reperitur tamen iuxta venam Magnetis purum, quod

Ferrum diues quale. Metallarijs diues nuncupatur. Rarò etiam in arenis fluuiorum obſeruatur, & puritate caret: idcircò Albertus ferrum in terra aquoſa repertum multis excrementis ſcatere retulit. Itaq; ferri ſubſtantia in eodem metallo diſcrimen conſtituit; dum alia eſt tenax, & optima, alia fragilis, & æroſa, alia mollis, & plumbo proxima. Hinc ab Authoribus mineræ ferri quatuor ſpecies aſſignãtur. Prima eſt clara, ponderoſa, terræ & ſaxorum expers, quæ nullum aliorum metallorum odorem ſpargit; ſecunda habet grana minuta, quæ ſimplici tactu in puluerem vertuntur, & hæc à bonitate parumper recedit; *Quatuor ferri ſpecies.* tertia granis nigris, & craſſioribus eſt referta, quæ à Metallarijs nihil eſtimatur, cum æris, vel alterius metalli odorem ſpiret: quarta pariter granis nigris conſtat, quę poſtea, iuxta qualitatem lapidis, cui adhæret, vel commendatur, vel improbatur. Apud Encelliũ minera ferri duplex ſortitur diſcrimen: ſcripſit enim, quòd veluti pyrites in fragilem, & denſum diſtribuitur; pariter lapis ferri ſub ſe lapidem vi caloris duratum, & alium fragilem, & quaſi terram rubigine læſam nondum virtute caloris in lapidem denſatam compræhendit: vtraq; tamen minera tanquam ferri prægnans ab Encellio ſummopere extollitur. *Minera Iluenſis qualis.* Subſtantia mineræ Iluenſis ferri ditiſſima eſſe perhibetur; cum eius centum libræ, ſexaginta optimi, & puri ferri reddant, quod alijs ferri mineris rarò contingit. *Alidema quid.* In partibus Orientis reperitur genus ferri, quod vulgò Alidema vocatur, & huius ſubſtantia tanquam Cuprum facilè funditur, necnon cælaturis eſt idonea, &, inſtar ferri aliarum regionum, neutiquam duci, & dilatari poteſt. *Lib. 2. de mat. med. cap. 7.* Non diſcrepabit, fortè hæc ferri ſpecies ab illa, quam Renodeus memorauit, ex qua lebetes conflantur: quapropter narrat nonnullos eſſe Lutetiæ, qui ollarum ferrearum fragmenta quærentes emunt, vt ad fornaces denuo liquanda conuehant. Aliquando etiam ferrum ſuam mutat ſubſtantiam, dum in Magnetem conuertitur, & hoc experientia conſtat, nam Arimini ſupra turrim templi S. Ioannis erat Crux à baculo ferreo ponderis centum librarum ſuſtentata, quod tractu temporis adeò naturam Magnetis eſt adeptum, vt, illius inſtar, ferrum traheret: hinc magna admiratione multi tenentur, qua ratione ferrum, quod eſt metallum, in Magnetem, qui eſt lapis, tranſmutari poſſit; Animaduertendum eſt id à maxima familiaritate, & ſympathia ferri, & magnetis dimanare; cum Ariſtoteles in habentibus ſymbolum facilem tranſitum ſemper admiſerit. Hoc in loco damus imaginem fruſti ferrei in Magnetem tranſmutati, quod clariſſimo viro Vlyſſi Aldrouando Iulius Cæſar Moderatus diligens rerum naturalium inquiſitor communicauit: erat hoc fruſtum ferri colore nigro, & ferrugineo, cruſta exteriori quodammodo albicante.

Ferrum in Magnetem conuerſum.

1 2

Demùm alij ponderantes ſubſtantiam ferri hanc diſtinctionem aſſignarunt, nimirum ferri duo eſſe genera, vnum, quod generis nomen retinet, aliud, quod chalybs nuncupatur: propterea Gaudentius Merula, ex nonnullorum ſententia, chalybem natiuum, & factitium eſſe retulit, &, ad id confirmandum, poſſumus addere, quòd ex Hiſtoriographis intelleximus, nempè mineram chalybis in Canada, necnon in montibus ciuitatis Crerman inueniri: quod ſi in veritate verſatur, chalybs ab artificio non penderet. Cæterùm, per mineras chalybis, mineras ferri purioris in comparatione ad alias, ab Hiſtoriographis intellectas fuiſſe exiſtimamus. *Lib. 5. Mirab. cap. 67.*

Si conſiderentur variæ venarum huius metalli figuræ; notandum eſt, quòd interdū quædam cauitas in minera obſeruatur, quæ aliquando ochra repleta eſt, qualis propè Thſcopam flumen iuxta Francobergum oppidum eruitur, aliquando creta cauitatem mineræ replet, qualis Saxenfeldæ effoditur; & interdum cauitas illa mineræ quid pici ſimile amplectitur. Inſuper minera ferri in nonnullis locis, inſtar virgularum turget, in alijs figuram cerebri, vel racemi vuæ ſuperficie modò nitida, modò aſpera, modò colorata, repræſentat. Obſeruatur etiam gleba ponderoſa materia ferrea redundans, ex cuius tota baſi, quæ terra ſubnigra eſt, folia multiplicia in diuerſas partes ſparſa, non ſine oculorum admiratione, ita perbellè pullulant, vt à quouis perito artifice ad viuum rectiùs exprimi nequirent, veluti in hac icone apparet. Aliquando ex Stiria affertur flos ferri candidiſſimus, & leuis, cum ramulis corallo ſimilibus, & interdum filo ſubtilioribus. In Luſatia, quod effoditur, noua incrementa acquirit, dum terra, & arborum trunci materiam metallo ſuppeditant: primitùs enim liquori cuidam aſſimilantur, deinde paulatim manifeſtam ferri duritiem adipiſcuntur. Hic damus iconem lapidis iuxta ferri mineras inuenti, qui cum ferruginei eſſet coloris inſtar Achatis apparebat. *Minerarum Ferri varietas.*

Fluores ex Minera Ferri.

Lapis Ferruginei coloris inſtar Achatis apparens ex mineris Ferri.

Tandem quoniam plurimum laboris in præparando ferro inſumitur, & chalybs à ferro nonniſi accidentali diſcrimine ſegregatur, quia chalybs eſt ferrum diligenter purificatum, quod ſubtilioribus, & aqueis partibus euaneſcentibus durius euadit; ratione huius præparationis, & etiam temperaturæ, quæ in diuerſis regionibus exercetur, varia quoq; ferri diſcrimina ſeſe offerunt enumeranda: nam gloria ferri rectè temperati multa loca fuiſſe nobilitata perhibentur. Hinc aliud ferrum alio eſt tractabilius, vt Pirnenſe Luſatio, aliud alio præſtantius; cum aliter ſit elaboratum, quod in fabricandis armis adhibetur, & aliter, quod ad inſtrumenta agriculturæ trahitur: quandoquidem ferrũ nõ conſumitur, quod in Corcyro inſula arandæ terræ famulatur, quamuis ſępiſſimè in hoc obeũdo munere adhibeatur, & licèt multi id naturæ terreni attribuant; nihilominus id etiã à perfecta, & optima ferri temperatura prouenire poteſt. Propterea ratione huius tẽperationis in diuerſis locis vario modo præparatæ Cardanus varia ferri, ſeu chalybis genera nobiliſſima cõſtituit, veluti Azambina, Aziminia, Carmanina, & Damaſcena ita à Regionibus nuncupata, quæ lingua noſtra vernacula ſic nominantur. Ferrum Aziminum fortè erit æthiopicum, quia elaboretur, vel

Ferrum vario modo elaboratum.

A vel præparetur in Azimina regione ſecundùm Plinium arenoſa , eritq; fortaſſis illud,
quod mercatores Damaſci æquo auri pondere emunt, & in magno pretio apud Tur- *Cultellus*
cas habetur , cum ex illo paretur cultellus manubrio ex lapide corallina dicto mu- *pro circũ-*
nitus, quo in circumciſione puerorum vtuntur. Aduertendum eſt,quòd Damaſci fer- *ciſione.*
rum non naſcitur, ſed ferrum, vel chalybs ab illo loco laudem, & gloriam ſibi com-
parat, cum ibi diligentiſſimè elaboretur,& temperetur;idq; non aliunde niſi ab aquis
illius regionis prouenire poteſt. Pariter , ex Cælio Rhodigino, ratione temperatio- *Lib. 18.*
nis , ferrum Laconicum , Chalybdicum , Sinopicum , & Lydium commendatur : ete- *lect. an-*
nim Laconica temperatura,Sinopica,&Chalybdica ſtructuris potiſſimũ congruebat, *tiq.cap.4.*
laconica limis, terebris, & charecteribus etiam conueniebat, Lydia limas præſtantes,
gladios, & nouaculas exhibebat.

B

FERRI PRÆPARANDI, & temperandi ratio.

NARRAT Plinius,quòd in Cappadocia homines non multis laboribus ſe exer- *Lib. 34.c.*
cent, vt copiam ferri habeant:quandoquidem certo flumine terram perfun- *14.*
dunt,& ex illa terra ferrum producitur tanquam à fornacibus prodiret. Si-
militer habitantes ſupra Amarcanum Hiberniæ vrbem, haſtam ligneã in ſtagno quo-
dam defigunt, & poſt aliquot menſes, pars haſtæ luto inuoluta in optimum ferrum
degenerauit,pars in aqua merſa Cos euadit,& quæ ſupra aquam remanſit propriam
ligni naturam ſeruat: ſic de inſulis Britannicis Maginus retulit: Pariter circa Andira *Tab. 2.*
lapis inuenitur, qui ſimplici combuſtione in ferrum vertitur. Ariſtoteles talem ferri
præparationem aſſignat, dicens vehementi virtute ignis ferrum more aliorum metal- *L.4. Me-*
lorum fundi, & multam ſcoriam ſeparari, ſicq; ferrum purius,& durius reddi,& reite- *ter. ca. 6.*
rata operatione, ferrum in chalybem conuerti. Cæterùm antequam vena ferri exco-
C quatur, diligenter eſt examinanda, num ferri diues, vel inops eſſe poſſit. Itaq; ſumi-
tur minera ferri alicuius noti ponderis, quæ in minutiſſimum redacta puluerem ſupra
paginam collocetur: poſito ſubtus Magnetis fruſto,quod dum paulatim mouetur,gra-
na ferri Magnetis motum ſectantia à terra ſeparantur, & hac facili ratione quantitas *Vena fer-*
ferri in vena contenta cognoſcitur. Hodie in Germania bifariam ferrum præparatur, *ri quæ di-*
primò ex quibuſdam lapidibus elicitur, ſecundò ex terra rubra ferrugine quaſi læſa *ues ſit.*
excoquitur; quod opus in Sileſia potiſſimùm peragitur. Præterea ſunt etiam nonnul-
li in Germania, qui ex Magnete optimum ferrum eliciunt. Animaduertendum tamen
eſt, quòd varijs laboribus ſe exercent illi, qui præcipuæ bonitatis ferrum excoquunt,
diuerſis laboribus corpus fatigant, qui circa venam ferri difficulter fuſilem,& æroſam *Lib. 9. de*
verſantur, qui modi apud Agricolam legendi ſunt. *re metall.*

Sin ad temperaturas ferri animum conuertamus, ferrum recoctum, & à ſcoria dili-
genter ſeparatum, duritiam non vulgarem adipiſcitur. Artifices tamen in Officinis
colorem candentis ferri primò obſeruant,deinde liquorem iuxta intentionem eligũt,
D vt ferrum in illo extinctum duritiem, vel mollitiem nanciſcatur. Quando igitur vio-
lentia ignis ferrum vltimam candoris notam acquiſiuerit, vocant argentum, & tunc
illud non extinguunt,quoniam conſumeretur; at ſi croceo colore, vel rubro tingatur,
ferrum roſeum, vel aureum dicitur, & tunc liquoribus merſum durius efficitur.Hodie
in Officinis quadruplex ferri tinctura obſeruatur, prima colore eſt albo, quæ nimis *Quadru-*
dura eſt, ſecunda flaua, qua oſſa & lapides ſcinduntur, tertia ex purpureo,& cæruleo *plex tem-*
mixta ad ſecanda ligna idonea, quarta eſt nigra , quę nimium mollis eſſe perhibetur. *peratura*
Ex altera parte ponderandi ſunt liquores, in quibus ferrum candefactum, pro varia *ferri.*
temperatione, extinguendum eſt; Multa flumina ad ferri temperaturam apta cele-
brantur: hac de cauſa ferrum in Norico ſcriptis Veterum fuit commendatum: huius
conditionis ſunt Biblis, Taraſſius, Salo, à Iuſtino Chalybs, & ab alijs Iberus: vnde
Iberæ loricæ pro fortiſſimis apud Horatium leguntur.De Salone Fluuio Martialis ſic *Lib. 4.*
cecinit. *Quam fluctu tenui, ſed inquieto.* *Epigr. 5.*
Armorum Salo temperator ambit.

Aquæ ad temperãdum ferrum quales.

Pariter in Italia amnis Comum præterfluens, & Lambrus Mediolanum hac eadem prærogatiua gaudere perhibentur: quapropter de hoc poſtremo flumine ſit canitur.

Nec niſi duratum Lambro thoraca volebam.

Virgilius quoque de gladio Turni in Stygio amne optimè temperato verba faciens cecinit hunc in modum.

Lib. 12. Aeneid.

Enſis, quem Dauno ignipotens Deus ipſe parenti
Fecerat, & Stygia candentem tinxerat vnda.

Mollities ferri quomodo fiat.

Cum igitur in ferro interdum mollities, & aliquando durities deſideretur, erunt aſſignandi modi, quibus vtrumq; facile aſſequi poſſimus. Glaucus ille Samius, qui ferruminandi artificiũ adinuenit, referente Suida, ferrum, quod molle eſſe voluit, oleo, & quod durum aqua tinxit. Nonnulli ad communicandam ferro duritiem, plumbum in cauitate ferri collocantes totum candefaciunt, donec plumbum in fumum abeat, & hoc opus toties repetunt, donec ferrum inſtar ceræ molleſcat. Præterea ferrum ſæpius candefactum, & per ſe refrigeratum mirandum in modum tenereſcit: id experientia docet in filis ferreis, quæ ignita, & per ſe refrigerata, mollia, & ductilia euadunt. Alij in ſucco maluæ, aut fabarum candens ferrum extinctum inde molle extrahunt. Alij ferrum oleo amygdalarum amararum liniunt, illudq; cera cum Aſſa fætida, & modico ſalis a kali mixta cooperiunt, & totum nitro, & luto ex fimo equino inuoluunt, & in igne carbonum per noctem relinquunt, indeq; ferrum tractabile, & molle habent.

8 Enſium temperatura.

Præterea ferrum diligenter elaboratum mollius, & durius, iuxta operantis intentionem, temperari poteſt: cum aliam temperaturam enſes, aliam limę, aliã arma in tutelam parata expoſtulent. Albertus tradidit ferrum acrius fieri temperatura ſucci raphani, & aquæ lumbricorũm terreſtrium, quod experimento reſpondere negauit Porta. Enſes igitur tali indigent temperatione, vt neruoſa exilitate ſint præditi, ne, dum punctim feriunt, rumpãtur: ſimiliter acutam aciem poſcunt, vt cęſim feriendo ſecent: quapropter oleo, & butyro enſis corpus temperatur, acies verò acribus extinguitur, vt in cædendo robur acquirat; & hoc opus, monente Porta, vel canalibus ligneis, vel laneis pannis madidis opifices aſſequuntur.

Lib. 13. Mag. nat.

Scalprum verò, ex eodem Porta, pro ferro incidendo, in vſtrina rubefiat, & quando in ipſo rubicundus roſæ color apparuerit, in aqua extinguatur, deinde ſecundus color fuluus expectetur, & denuò in aqua mergatur. Item ad ſcalpenda marmora, ferrum ex optimo chalybe paratum, & ignitũ, apparente roſeo, vel rubeo colore, aqua madefiat, mox remotum, apparente colore aureo, rurſus aqua mergatur.

Limæ tẽperatur.

Lima ita dura temperanda eſt, vt aliud ferrũ cõmodè limare poſſit: ſumatur ergo fuligo ſummitatũ cornu, vel vngularum Bouis, portio vitri triti, & ſalis cõmunis, & omnia aceto miſceãtur; deinde hac miſtura lima imbuta, igne candefacienda eſt, poſtmodum in aceto, vel vrina, vel aqua frigida illicò extinguenda eſt.

Hami piſcatorij, vt temperandi.

Hamus piſcatorius ſimili indiget temperatione, vt piſcium morſibus minimè flectatur. Viciſſim ferrum pro phlebotomia molem temperaturam exigit, ne in operatione aut flectatur, aut rumpatur, Item falces herbariæ, quia tenues ſunt fortem temperaturam non requirunt.

Characteres in ferro quomodo fiant.

Poſtquã ex ferro purgato, & diligenter temperato varia inſtrumenta, vel arma fuerint fabricata, nonnullis iconibus, aut characteribus inſigniri ſolent: idcircò ad hoc peragendum opus, pyrites aurei coloris in puluerem redactus per diem naturalem in aceto infunditur, & vaſe igni admoto, vt ferueat, aliud acetum ſupperadditur, quo exſiccato, materia vitreis organis diſtillatur in liquorem, quo icones, vel litteræ in quouis ferreo inſtrumento deſignantur, quæ prima facie nigræ apparebunt, ſed ſiccatæ, & panno lineo fricatæ aureæ conſpicientur. Multi occaſione extinctionis ferri in varijs liquoribus, & eius temperaturæ, ferrum, & natura, & artificio in cuprum mutari poſſe arbitrantur: ſed aduertendum eſt, quòd ferrum à natura non ita excoquitur, vt æs euadat; quemadmodum Scaliger in ſuis Exercitationibus optimè probauit:

Exercit. 106.

præterea ferrum merſum in aquis vitriolatis tũ naturalibus, tum ex arte paratis diſſoluitur, & quoniam huiuſmodi aquæ vitriolum participantes, æs etiam, ſiue cuprum continent; ideò, materia ferri ſoluta, in fundo harum aquarum cuprum reperitur, quod ex ferro non generatur, ſed potius beneficio ferri præcipitatur. Chymici ad ſoluendum ferrum, vtuntur aqua valenti rubea, quæ ex quadrante vitrioli albi, ex ſep-

A rem vncijs vitrioli vngarici, triente ſalis, & ſemuncia aluminis conſtat. Verùm Pandulphus Anglus, qui de Foſſilibus ſcripſit, ferrum melle reſtinctum melius liquefieri retulit. Deniq; ferrum æri, & ſtanno permiſcetur, ſed agreſtius, & fragilius redditur. Qui plura artificia deſiderat, quibus ferrũ purgetur, à rubigine defendatur, in chalybem mutetur, mollius, & durius reddatur, cælетur, nec non auro, & argento tegatur, petat Vuecherium, qui horum arcanorum longam ſeriem recitauit. *Lib. 10. de ſecr.*

LOCVS.

SVNT multi, qui moleſto animo tollerant opinionem referentium in nubibus ferrum generari ex vaporibus, non aliter atq; in gremio terræ ab exhalationibus concreſcit, adduntq; ex Auicenna, huiuſmodi ferrum non fundi poſſe, ſed totum in fumum, & cineres conuerti. Omiſſis autem his ſententijs, quæ nullo modo pro-
B bari poſſunt, fatemur ferrum vbiq; ferè locorum, & potiſſimum in regione montoſa procreari. Itaq; de more, loca peculiaria huic metallo deſtinata, iuxta ſeriem alphabeticam, recenſebimus. Primùm in Africæ quodam loco, monte *Bugiu* nuncupato, vt recitat Liuius Sanutus, ſunt mineræ ferri, ex quo fruſta ſemilibralia parant, quibus Incolæ, loco monetæ, vtuntur. In Alſatia, vt legitur in Coſmographia vniuerſali, mons eſt, ex quo ſingulis annis, tanta ferri quantitas eruitur, quæ ad ſummam viginti millia florenorum aſcendit. Aquitania, ex Botero, mineris perfecti ferri redundat, quod poſtea in Comitatu Foix optimè temperatur. In Azima regio eſt Viazambina dicta optimi chalybis feraciſſima, vt Andreas Baccius in volumine de Thermis ſcriptum reliquit. *Ferri quantitas vbi.*

Bauariæ multa loca venis ferri turgent, ſed potiſſimùm, teſte Ortelio, Nortgoia Bauariæ, ſiue Palatinatus, vbi mons eſt Fichtelberg nominatus, vnde Nortgoienſes quot annis eruentes ferrum, magnam vim pecuniæ colligunt. Item Liuius Sanutus in ſua Geographia, Benebeſene regioni terræ Selgonenſis venas ferri aſſignat, quod po-
C ſtea toti prouinciæ diſtribuitur. Bergomenſis ciuitatis territorium ferri prægnans Leander in Hiſtorijs conſtituit. Iuxta Biuincum amnem Mineræ ferri ſunt affluentes. Omnes Britanniæ colles ferro abundant. In Brixiæ ciuitatis Galliæ ciſalpinæ territorio tanta ferri quantitas effoditur, & excoquitur, vt multis alijs ciuitatibus, maximo Brixianorum emolumento, ſuppeditetur: Etenim pollet hæc ciuitas tantis ſingularum rerum opibus, vt à quodam Poeta ſic loquens introducatur. *Brixiæ laudes.*

Vis Ferrum, Aes, Aurum, vis Vellera, Maſsica, Fruges.
Me pete, gallinæ lac dabo læta Samos.

Calabria Mineris ferri probè eſt ditata. Calatri territorium Mineris ferri gaudet. In Chattis Vaidunga ferrario lapide abundat; immò oppidum Siga, & Sauerlandia Coloniam aggripinam verſus, opibus huius metalli ſcatet. Canada venas habet ferri. In Cantabriæ maritima parte mons altiſſimus conſpicitur, qui totus ex materia ferrea conſtat. Demum in Cypro locus eſt, vbi venæ ferri eruuntur. Damaſci ferrum nõ oritur, ſed aliunde delatum ibi perficitur. In Euboeæ campo Lilando metallum com- *Mons totus ex ferro.*
D mune æris, & ferri fuit. De regno Fez ſcripſit Liuius Sanutus, in Geographia, ibi montem Beniheſſen cognominatum conſpici, ex quo non ſolum ferrum eruitur, ſed etiã ibi elaboratur, & in fruſta, ad inſtar ſolearum equi, formatur, quæ loco monetæ adhibentur, cum Incolæ, aut parùm, aut nihil argenti habeant: immò ex ferro annuli fabrefiunt, quibus fæminæ, & digitos, & aures exornant. Foroiulianæ regionis mineris ferri montes minimè carent.

Gallis populis Petrocorijs, & Cabis Biturigibus amplæ ſunt officinæ, in quibus ferrum excoquitur, & præparatur. Germaniæ multa loca ferri mineras habent vberrimas, & potiſſimum penès Baſileam vna eſt, quæ per longam annorum ſeriem effoditur, & adhuc inanis non reperitur, & Ptolemeus addit propè Lunam ſyluam in Germania magna, ferri metallum inueniri. Giuſpuſcoſa regio eſt montoſa, & vbique ita ferri ferax, vt nulibi terrarum maior ferri vbertas, & præſtantia reperiatur: propterea hinc omne genus ferramentorum vtenſilium in vicinas regiones magna incolarum vtilitate aſportatur. Gothia, cuius vocabulum bonam terram ſignificat, mineris ferri re-

referente Botero, non caret. Gothini, iuxta ſententiam Taciti, ſunt Germaniæ populi ferrum effodientes: Ortelius tamen ſcribit hos eſſe populos, qui hodie Vitenbergum Bohemiæ incolunt. Hannonia regio venarum ferri affluit copia Hiſpania citerior, & omnis regio à Pyreneo, teſtante Plinio, opibus ferri, multis alijs locis antecellit.

In Idæ promontorijs Idæi fratres, cognomento Dactyli, ferrum inueniſſe & fabri ferrarij fuiſſe perhibentur. Inter hæc ferri loca primatum proculdubio occupat Ilua vulgò *Elba* inſula Tyrrheni maris, cui Coſmus Magnus Hetruriæ Dux anno ſexageſimo primo poſt milleſimum, & quingenteſimum, inſtitutione Equitum Sancti Stephani plurimum ſplendoris addidit è quadam ferri fodina, ex qua ferrum ſemel erutum poſt annos viginti quinq; renaſcitur, vt Agricola, & Maginus teſtificantur. In hac ergo inſula, è regione Volaterrarum, ferrum in hunc vſq; diem effoditur, quod niſi vehatur in Continentem, in maſſas redigi nequaquam poteſt. Immò venis huius metalli hæc inſula eſt adeò locupletata, vt non ſolum Hetruriæ & locis proximis, ſed etiam duabus Italiæ partibus, necnon Siciliæ, & Corſicæ copiam ferri ſuppeditet: quãobrem non immeritò Virgilius illam celebrauit ſic canens.

Tab. 12. Geograph.

Ilua Inſula.

Illuaq; inhexauſtis chalybum generoſa metallis.

Indiam habere fontem aliàs retulimus, ex quo fictilibus prius aurum, & deinceps hauriebatur ferrum, ex quo enſem fabrefactum & à Rege ſibi donatum habuiſſe prodidit Cteſias, quo in terra defixo, grandines, nebulas, & turbines arceri memorauit. Demum Italia opulenta ferri ſuppelectile gloriatur: idcirco hic vili pretio venditur.

In Leodienſi Diœceſi tractu Belgico optimum ferrum effodiunt, illudq; carbonibus lapideis, & bituminoſis fundunt: quamobrem Incolæ prouerbio dicunt ſe ignem igne calidiorem, & ferrum ferro durius poſſidere. In Lygijs ad Sagam oppidum, ſcrobibus foſſis ad altitudinem bipedaneam in pratis, ferrum inueniunt: nam cum hæc loca ſint aquoſa, ſcrobes altas facere minimè expedit: immò hoc ferrum non ſecus ac ferrum Iluenſe poſt decennium in iiſdem locis renatum reperitur.

Ignis igne calidior vbi.

Ferrum vbi renaſcatur.

Marchia Taruiſana & ipſa ferri opes oſtentat. In Marocchi regno ciuitas eſt ferri ferax, vbi fabri magnam ſolearum equorum quantitatem fabrefaciunt. In Melita inſula ferri metallum fuit antiquiſſimum. Melibocus mons duodecimo lapide à Northuſa diſtans ferri copia eſt tumidus; vnde eruitur lapis ferrarius ferè exeſus, necnon vena ferraria Minij venæ non diſſimilis, & ex ambobus mira facilitate ferrum excoquitur. Meroe ferri mineris ſuperbit. In Miſena excellens ferrum paratur non longè à vico, quà in vallem Diui Ioachimi itur. At in inſula Mori, ob defectum ferri, oſtreorum teſtis ad fabricandas naues vtuntur. Pariter Moluccę populi hoc metallo carent; propterea illuc ab auaris mercatoribus defertur. Penès Montem altum ciuitatem Calabrię narrat Leander in Hiſtorijs ſe obſeruaſſe ianuarum ſeras ex ligno eleganter fabrefactas; ideoque magna correptum fuiſſe admiratione, cum ibi venæ ferri delitescant.

Seræ Ianuarium ex ligno.

Namur prouincia eſt valde montoſa, & fodinis optimi ferri abundans, vt Georgius Braun in Theatro vrbium recitauit. Niſa Siciliæ ferri venis probè eſt ditata. In Norico habetur ferrum verſibus Poetarum tantoperè celebratum: nam de illo canebat Ouidius hunc in modum.

Durior & ferro, quod Noricus excoquit ignis.

Neropes gens eſt Pœoniæ, quæ, ex ſententia Ortelij, æs olim elaborauit, & primò ferrum purgauit. Deniq; in Noruegia inter Sacnadalam, & Oſterdalam ferri diuitiæ inueniuntur. In orbe nouo ſcripſit Boterus magnam ceræ vbertatem fuiſſe, ſed candelas cereas fabricare ignorabant, pariter venis ferri redundaſſe, ſed ob ignorantiam illas non eruebant.

Paleſtinæ montes Arabiam ſpectantes ferro ſunt ditiores. Parmenſi territorio, veluti, & Placentino mineræ ferri non deſunt, quæ cum ſint illis incognitæ, non eruuntur. Pedemontana regio opibus ferri eſt præcellens. In Pegu Coſmin eſt Emporium celebre, vbi, ad mentem Boteri, optimi ferri fit mercatura. In Piceni, & Vmbriæ finibus, veluti & in agro oppidi Saxoferrati fodinæ ferri conſpiciuntur. Piſcaria cum cæteris metallis ſcateat, incolæ tantummodò ferrum effodiunt. Poloniæ pluribus in locis ferri mineræ eruuntur. In Ponto iuxta Thermodontem flumen ſunt populi Chalybes, Alizones Homero dicti, deinceps, ad mentem Strabonis, Chaldęi cognominati, qui

Lib. 12.

A qui ferrum nudi fodere feruntur, quos etiam Virgilius memorauit. Populoniam in Hetruria hoc metallo redundantem Liuius ſingulari præconio proſequitur: namque Populonienſes cum, vigente bello Africano, pro ſuis facultatibus, alij aliud Romanis pollicerentur, quod contribuere commodè poſſent, ſe ferrum daturos promiſerunt. In Principatu prouincia venas ferri excauant, quas poſtea in Tripalda elaborant. Pretegoia Regio, vt in Coſmographia vniuerſali habetur, multarum minerarum, ſed potiſſimum ferri eſt ditiſſima. Demùm Puteolanus ager, ob mineras ferri, ſe iactare non deſinit.

Chaldæi populi qui

Schlakenuerda oppidū eſt, vbi lapides ferrarij nigri, & veluti fuligine obſiti eruuntur: nam incendij naturalis veſtigium præ ſe ferunt. Scotiæ ferri mineræ abundè ſuppetunt. In Scythia officinæ ferri nobiles Chalybum fuiſſe perhibentur. Semana ſylua ferri metallis optimè eſt ditata. Stiria luculentas ferri facultates poſſidet. Suedorum ferrum multi prædicant, quoniam cæteris ferri mineris præſtare ſibi perſuadent. Demùm in Suditorum montium pluribus locis ferri fodinæ eruuntur. Taprobana inſula
B non alio metallo, niſi ferro gaudet. Valentiæ regnum diuitias ferri habet perinſignes, ſed Agri Veronenſis admodum ſteriles.

DENOMINATA,
& Cognominata.

ETHNICI Cupidinem colentes, & ſuis votis minimè fauentem obſeruantes, non ſolum ingratitudinis nota illum ſignabant, verùm quoq; ferreum appellabant. Tres Parcæ, nimirum Atropos, Clotho, & Lacheſis omnes, & ſingulæ à Poetis ferreæ nominantur; immò & Mors dicta eſt ferrea, quia ſuperari minimè poſſit: quemadmodum, & Pluto Rex ferreus Orci fuit nuncupatus: cum Deus ferrugineus Ethnicis Vulcanus diceretur. Ferratos milites, ex Cælio Rhodigino, appellabant,
C qui aſſiduo ferri tegumento erant muniti, ictibus inferendis inepti, & accipiendis impenetrabiles. Plautus genus ferratile ſeruos quoſdam in Muſtellaria vocitat, qui compedibus impediti ferritribaces ab illo dicuntur, dum annulatis cruribus aſſiduè ferrum atterunt. Verſiculi Plauti ſunt hi.

Mors ferrea cur dicta.
Lib. 10. lec. antiq. cap. 11.

Cis hercle paucas tempeſtates Traino
Augebis ruri numerum genus ferratile.

Faber Ferrarius Græcis vocatur σιδηρουργός; nā σιδηρόφρων homo crudelis, & quaſi mentis ferreæ apud Euripidem exponitur. A ferro cognomentū habuit Ludouicus Quartus Princeps Turingiæ, qui ſemper armatus incedebat. Item à brachijs armatis familia nobiliſſima Ferrobracchiorū apud Italos cognomen inuenit. Illuſtriſſima familia Buccaferreorum Bononienſis non eſt ſilentio inuoluenda, quoniam ex illa Viri ſplendidis virtutum ornamentis decorati prodierunt, nimirum Ludouicus Sideroſtomos, qui difficiles Dialecticæ nodos, & Philoſophiæ ænigmata mira facilitate ſoluta monimentis mandauit, & Hieronymus Buccaferreus in diſciplina Iuris, & noſcendis,
D exponēdiſq; legibus ſcientia fuit illuſtri, à quo hodie Franciſcus Maria filius vtriuſq; Iuris profeſſor clariſſimus minimè degenerat, vt apud Iacobum Philippum Tomaſinum Æmoniæ Epiſcopum in libro virorū illuſtrium videre licet. Σιδηροβορῶς ferrum edens exponitur, & apud Sophoclem Cotis epitheton eſſe dicitur; cum potiùs hoc epitheton Struthiocamelo eſſet aptandum, qui proiectum ferrum auidè deglutit.

Buccaferreorū familia Bonon.

Hinc ad varias plantas trāſeundum eſt, quæ nomen à ferro inueniſſe feruntur. Circa foſſata pullulat quædam herba, ob ſiliquæ figuram, Ferrum equinum dicta, vel, vt multi volunt, ab effectu denominata, quoniam equi plantam hanc virentem diù calcantes ſoleis ferreis exuantur. Scrofularia, ſeu Strumaria apud Matthiolum planta eſt, quæ ſtrumis medetur, Ferraria tamen alijs Authoribus dicitur, quoniam ferrugineum colorem præ ſe ferat. Verbena quoq; à Botanicis Ferraria, ob duritiam indigitatur. Item Sideritis planta eſt à ferro cognominata; cum Græcis ferrum ſit σίδηρος; diciturq; Sideritis, quaſi ferruminatrix, quia vulneribus ferro factis non mediocrem vtilitatem afferat. Creſcit in nouo orbe herba, cui nomen eſt Cabuia, ſeu Henequen, ex qua

Strumaria herba.
Sideritis vnde dicta.
Cabuia herba.

ex qua Indi filum ſubrufum conficiunt, quo,admixta arena,quodlibet ferrum ſecant, non aliter atq; lima, quam vulgus ſurdam appellat. Hoc filo captiui in Hiſpaniola frequenter vtuntur, dum, compedibus ſecatis, fuga ſibi conſulunt. Si veritatem Fernādus Ouiedus aſſecutus eſt: quamobrem hæc planta Ferriſeca eſſet nominanda: hoc filo ferrum quidem ſecatur, ſed vſu atteritur; ideòq; nouum filum attrito toties ſubſtituitur, donec opus perficiatur. Naſcitur in Iaua maiore arbor, quæ Scaligero Meroſidera, aut potius Meſoſidera dicitur, quoniam eius medulla ferrea, & exilis ab ima radice ad cacumen vſq; arboris porrecta ſit: qua de cauſa, qui fruſtum huius arboris geſtat, armatum ſe eſſe arbitratur. Rurſus Indi habent aliam arborem, cuius ſubſtantia, inſtar ferri, dura, & denſa eſt: propterea hæc arbor ibi Palus ferreus vocitatur. Ex materia huius arboris anchoras fabricatas Balbus in portu Cocchi, ad magnas firmādas naues, non ſine ingenti admiratione obſeruauit.

Lib. 7. hiſt. noui orbis.

Filum ſecans ferrum.

Lib. 2. Itiner.

Non deſunt Metallica, quæ à nomine ferri non abhorrent. In primis Sideritis vocatur terra illa, ex qua ferrum, vel effoditur, vel excoquitur. Alioquin terram colore non duritia ſimilem, lapide magis fragilem, & ferro minus ponderoſam Geſnerus Argillam ferream nuncupauit. Ferrugo eſt ferri rubigo, detorto à rubore vocabulo, vel quaſi ſit Rodigo, quia ferrum erodat. Aliquando ferruginis color ex fuſco, & rufo mixtus ad cæruleum tendere videtur; hinc ortus eſt ferrugineus color, qui in Hyacinthis, & Violis tātopere à Poetis celebratur: ſunt etiam, qui colorem Caſtaneæ ferrugineum nominent. Aliter Rubigo eſt locus Latij propè Romam, non à rubigine ferri, ſed à rubigine campos vexante cognominatus; ſiquidem ibi preces ad arcendam ab Agris rubiginem fundebantur. Ferretum Hiſpaniæ non eſt materia ferrea, ſed æs cōbuſtum, quod ferri colorem acquirit; propterea vulgò *Ferreto di Spagna* dicitur. Sed apud nos *Ferreto* paruum, & minutum ferrum ſignificat. Aliquod armorum genus, quod totum ex ferro conſtat, Liuius Soliferreum indigitauit. Ferreum eſt, quod ex ferro integratur, ferratum, quod eſt ferro inductum, ferrarium, quod ad ferrum attinet; hinc Faber ferrarius, Fodina ferraria, Officina ferraria, Aqua ferraria, in qua fabri ferrum candens extinguunt. Demùm Ferramenta ſunt ex ferro facta inſtrumenta.

Sideritis terræ nomen.

Rubigo vox æquiuoca.

Ferretum Hiſpaniæ quid.

Ad gemmas, & lapides ſi conuertatur oratio. Primitùs Siderites gemma apud Suidam à ferro nomen inueniſſe videtur; ſed hanc gemmam eamdem eſſe cum Adamāte ex Plutarcho conſtat, qui ab Indis Adamātem vocari Sideritidem, monimentis mandauit. Plinius quoq; multas Adamātis ſpecies conſtituit, ſed vnam ferrei ſplendoris Sideritidem nuncupauit. Alioquin Adamas, ob indomitam duritiem, à Poetis ferreus appellatur. Amplius lapis herculeus, ſeu Magnes, cum facie, pondere, & natura Ferrū æmuletur, Sideritis etiam dicitur. Verùm cum Magnes, & quędam Adamantis ſpecies eodem Sideritidis nomine inſigniātur, diligenter cauendum eſt, ne confundantur. Eſt quædam marmoris ſpecies ferrei coloris, quæ Plinio Baſaltes nominatur à voce æthiopica *Baſal*, quæ ferrum ſignificat, quoniam non ſolum colore, ſed etiam duritie ferrum imitatur; ideòq; hic lapis ab Agricola Siderites nuncupatur. Coticula aliquibus dicitur Sideritis, cum, colore, & facie, ferrum referat. Pyrites apud Hermolaum Barbarum Sideritidis nomen inuenit. Orpheus inter lapides Serpentum morſibus reſiſtentes collocat Oſtritem, ſed Geſnerus legit Oritem, immò Sideritem etiam vocari putat, quem lapidem ſubaſperum, nigricantem, denſum, & ſolidum conſtituit. Inſuper apud Plinium σιδηροποίκιλος nomen lapidis eſſe creditur. Item lapides quidam in Creta idæi dactyli dicti, coloris ſunt ferrei, & figura pollicem humatum exprimunt. Asbeſtos ferrei coloris in Arcadiæ montibus, ad mentem Plinij, naſci traditur. Pariter lapis ferreus in Berecintho Phrygiæ monte, nomine Machera, reperitur, vt Plutarchus in libro de fluuijs narrat, quem ſi quis, tempore ſacrificiorum Cybeles, inueneri it, furorem facilè incurrit. Obſeruatur etiam in rerum natura quidam lapis trunci alicuius arboris ſpeciem exprimens, & duritia ferrum æmulans; ideòq; Stelechites appellatur: quandoquidem Græcis στέλεχος eſt truncus, & στελεχώδης trunci formam gerens. Hoc in loco tria fruſta huius lapidis delineata exhibentur.

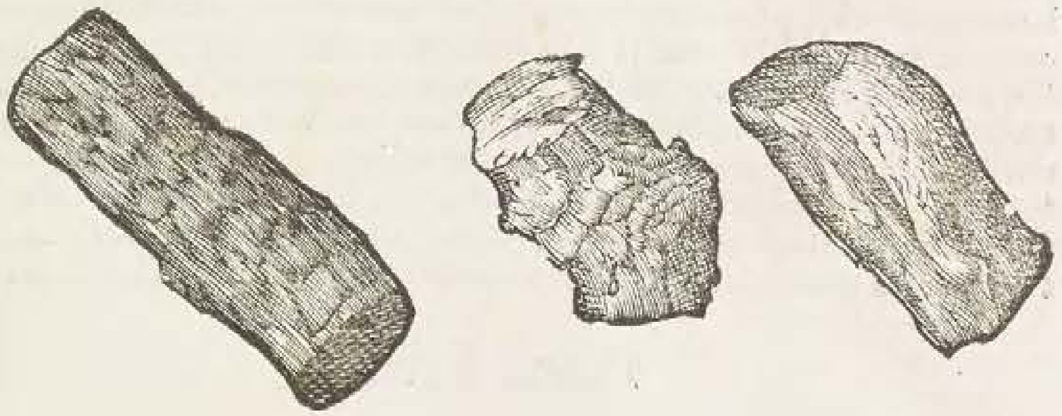
Gemmæ à ferro denominatæ.

Lib. 37. cap. 10.

In lib. de nat. foſſil.

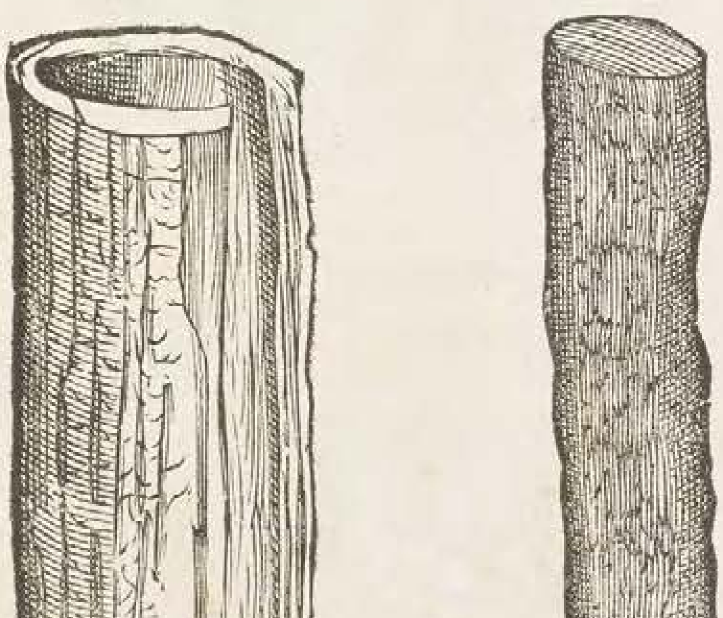
Sideritis nomen æquiuocū.

Stelechitis ferrei tria fragmenta.

Secundo loco apparebit icon Stelechitis ex Minera Ferri.

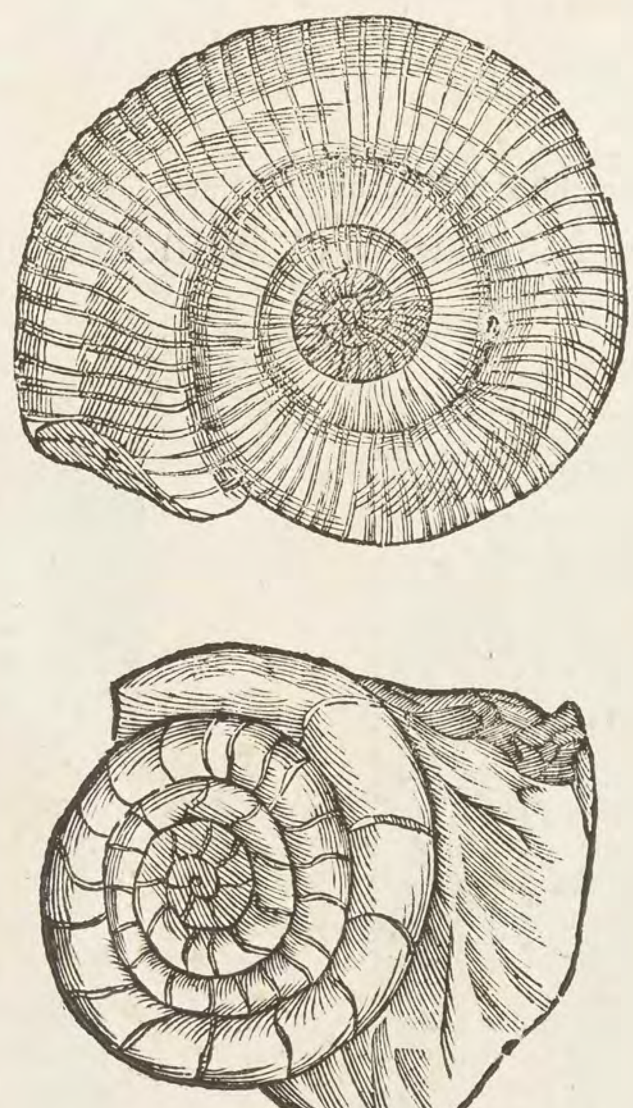
Stelechites ex Minera Ferri.

Præterea lapides etiam ferrei illi dicuntur, qui ſuperficie ferrea ſunt decorati: nam veluti inter ammonios lapides ſunt quidam, vt ſuperius oſtenſum fuit, qui armaturam quamdam coloris aurei induunt: pariter ſunt alij non ſolum figura arietini cornu, ſed etiam varia præditi forma, qui naturaliter tunica ferrea veſtiuntur; talis autẽ lapis cuiuſcumq; ſit figuræ apud Græcos ὁπλίτης nuncupatur à voce græca ὅπλα, quæ arma ſignificat: quandoquidem ſuperficies huius lapidis, inſtar ferri politi, nitere videtur: Producuntur etiam alij lapides à natura æroſam ſuperficiem habentes, veluti in capite antecedenti fuit enucleatum: nihilominus hi ne tantillum quidem æris, aut ferri participant; cum nulla ignis violentia aliquid prædictorum metallorum ex illis excoquatur: indicant quidem rudimentum naturæ producere metalla diſcentis. Hic damus primam tabellam, in qua Ammonites duplex ferrei coloris conſpicitur; ideò Siderammonites, & Hoplites etiam dici poterit. Geſnerus quoq; in libro de figuris lapidum meminit cochleæ fuſci coloris, & ſuperficie ferro ſimili à Kentmano ſibi miſſæ, quæ σιδηρουδῆ, & Hoplites, ipſo monente, nuncupanda eſt. Hæc autem cruſta ſplendida tenuis, ferreiq; coloris in multis lapidibus æmulantibus chamas, ſtrom-

Prima Tabella.

Siderammonites duplex.

bos,

A bos, fungos, & ſimilia ſæpiſſimè obſeruantur. Hic oſtenditur ſecunda Tabella, in qua delineatæ ſunt Conchę variarum figurarum, & potiſſimùm formæ caſtaneæ, quæ à colore ferratę appellantur; in eadem Tabella conſpiciuntur lapilli aſellorum piſcium. Oceani, de quibus poſteà ſuo loco verba fient. In tertia Tabella apparet chama lapi-

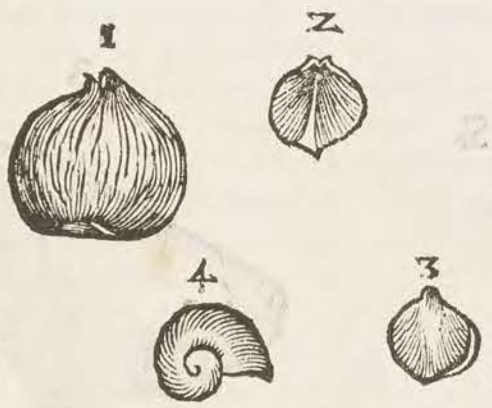
Secunda Tabella.

Lapilli Aſellorum piſcium oceani, de quibus ſuo loco agetur.

Conchæ Sideroides, ſeu Ferratę figura caſtaneæ.

Cochlea Sideroides.

dea coloris ferrei, quę Sideroides erit appellanda. In quarta apparet chamites Sideroides. In quinta datur icon referens Turbinitem Sideroidem. In ſexta tres figuræ lapidum ſunt deſignatæ; prima refert Fungum lapideum Sideroidem, & quoniam Fungus Græcis dicitur μύκης, & σίδηρος eſt ferrum; propterea hic lapis poterit vocari Sideromycetis. Altera figura imitatur lapidem Bezaar coloris ferrei; ideoq; Siderobezarites nuncupabitur. Tertia icon oſtentat nucem tunica duriſſima, inſtar ferri, coloris ferruginei, & quoniam καρύον nux exponitur, Siderocarites appellari poterit.

Tertia Tabella.

Chama lapidea Sideroides.

Quarta Tabella.

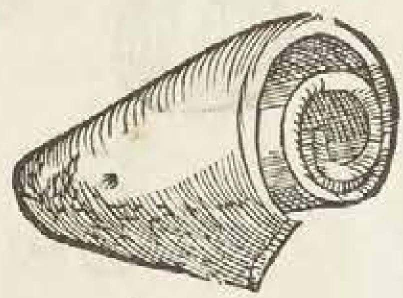
Chamites Sideroides.

Quinta Tabella.

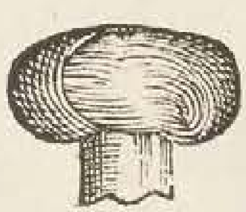
Turbinites Sideroides.

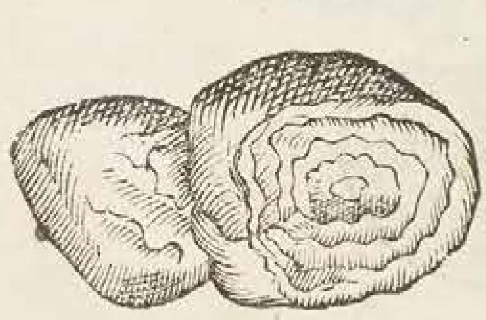
3

Sexta Tabella.

Sideromycetes. Siderobezarites. Siderocarites.

A Rem facere legentibus vehementer gratam exiſtimamus, ſi loca varia à ferro deno-
minata recenſeamus. Eſt igitur in Germania oppidum Eiſtertada à ferro cognomina-
tum. Saxoferratum apud Italos in Piceni, & Vmbriæ finibus oppidum eſt, quod à fer-
ro partem nominis traxit. Inter Canarias inſulas vna eſt, quæ ferri inſula nominatur.
Mons ferreus eſt in Cantabria, quæ Regio eſt montoſa Baccho inimica, ſed Marti, & *Loca à*
Vulcano valde amica: quare non immeritò officina Vulcani appellatur: hic enim mõs *ferro de-*
totus ex materia ferrea compoſitus eſſe videtur. Inter præcipuas Italiæ vrbes Ferraria *nominata.*
ciuitas Aemiliæ ad Padum recenſetur. Ferraria quoq; eſt Hiſpaniæ Promontorium in
litorali ora Regni Valentini ſitum. Item Ferraria eſt Promontorium Sardiniæ, quod
vulgò *Capoferrari* nominatur. Tandem Ferraria, teſte Ortelio, eſt pagus Galliæ in fi-
nibus Senonum. Porta ferrea, ſeu Portæ ferreæ, & Portæ Caucaſiæ vrbs eſt Albaniæ in
Aſia ad Caſpium mare, quoniam hàc in Scytas fiat tranſitus. Ferrata olim Romæ erat
nomẽ carceris teterrimus, cuius Baronius in Annalibus meminit. Hodie Carcer, ob fe- *Anno*
neſtras ferro calatratas, ferreus appellatur. Tandem locus, vbi ferrum candeſit, & ela- *Chriſti*
B boratur, Fucina dicitur, quaſi Ferricina, nimirum ferri officina. Cum Chalybs pro fer- *768.*
ro ab Authoribus, & potiſſimum Poetis ſæpiſſimè vſurpetur, non erit ab re denomina-
ta à Chalybe memorare. Primò Chalybes ſunt Populi Cappadociæ. Chalybon eſt
Vrbs Syriæ vulgò *Aleppo* inter vrbes Imperij Turcici primaria, itinere decem dierum *Denomi-*
à Damaſco diſtans. Chalybs fluuius eſt Hiſpaniæ ferro temperando aptiſſimus, vt *nata è*
paulò antè explicatum fuit. Item Chalybs eſt amnis Cappadociæ ex monte Tauro in *Chalybe.*
Mare Euxinum fluens. Ad finem nonnulla ſunt à ferro denominata, quæ cum ipſo nul-
lam habent cognationem; vt Hyems interdum vocitatur ferrea, non propter ferrum,
ſed ob inclementiam, & aſperitatem aeris. Seculum etiam ferreum nuncupatur: nam
veluti viri honeſtis moribus conſpicui aureo ſeculo nomen dederunt; viciſſim à mori-
bus contaminatis, & ferreis noſtrum ſeculum fuit denominatum. Iulianus in oratio- *Orat. 7.*
nibus ad rem ſic loquitur. *Ne ſaltem oculi noſtri tam diuerſis ferrei iſtius ſeculi flagitijs, & ſceleribus inquinentur.* Hinc ferrea hominum præcordia, ſortem vitæ ferream, &
ſomnum ferreum pro letho apud Poetas legimus.

C

EPITHETA.

NE ſilentij nube ferri epitheta obtegantur, aſſerendum eſt, quòd latini Authores, conſiderata ferri ſubſtantia, illud durum, ſolidum, validum, & fortè appellarunt. Hac eadem ratione Græcis σίδηρος ἀμείλικτος durus, κρατερὸς validus, ἰυσθενὴς robuſtus, & ἀτειρὴς indomitus dicitur. Sin conſiderentur qualitates, dum infectum eſt, rigidum, aſperum, & rubiginoſum, necnon, propter pondus, graue cognominatur. At dum elaboratur, ſtridens, & poſtquam politum eſt, radians nuncupatur. Pariter apud Homerum σίδηρος πολύκμητος nominatur, nempè multum elaboratus, nec- *Epitheta*
non αἴθων flagrans, & ſplendens. Quatenus autem ferrum præparatur in arma ad per- *græca.*
niciem, apud Latinos multa ſortitur epitheta: vocatur enim acutum, mordax, nocens, ſæuum, crudele, triſte, infeſtum, vulnificum, ſanguineum, cruentum mortiferum, &
D lethale. Similiter apud Græcos σίδηρος in hac ſignificatione ſumptus dicitur θηκτὸς, καὶ ὀξὺς acutus, τμήτηρ inciſor, ἀλοιτὴρ percuſſor, ὀλοὸς pernicioſus, & tandem apud Oppianum πανδαμάτωρ omnia domans exponitur.

ADAGIA.

PRO virili parte in præſentia conabimur omnia illa prouerbia exarare, quæ à natura ferri deſumuntur: nam quædam ferri fortitudinem reſpiciunt, veluti quando dicitur. *Ferreus ahenus.* quandoquidem ferrea, & ahena vocantur, quæ in firmitudine, & ſoliditate conſiſtunt, ideo Virgilius quandoq; ad rem cecinit.

Non mihi ſi centum linguæ ſint, oraq; centum
Ferrea vox.

Homerus quoq; in Illiade de animo forti verba faciens, mentem ferream in pecto-

re clauſam memorauit. Hinc aliud oritur prouerbium. *Ferreus eſt.* Prolatum de homine, qui ingenti laborum mole minimè opprimitur. Huic non diſſimile eſt illud. *Celmis in ferro.* Quod conuenit illi, qui præter modum ſuis fidit viribus. Celmis enim fuit vnus ex Idæis Dactylis, qui ferrum ſolidiſſimum indefeſſus cudere ſolebat. Verùm oportet meminiſſe alterius adagij. *Ferrum etiam conſumitur.* Quod iactatur in illos, qui viriũ robore fiſi, omnia pollicentur; cum tamen leuem ob cauſam labefactentur, & diſſipentur: iuxta illud Ouidij. E

Celmis quis fuerit.

Ferreus aſsiduo conſumitur annulus vſu,
Interit aſsidua vomer aduncus humo.

Recitatur à Platone aliud prouerbium huius metalli fortitudinem reſpiciens, nimirum: *Mænia ferrea non terrea.* Quo ſignificare conabatur tutamentum ciuitatis non in mænibus conſiſtere, ſed in hominibus armatis, qui muros inexpugnabiles reddere poſſunt. *Non ſunt iaciendæ ſagittæ in Idolum ferreum.* Hoc proferendum eſt de illo, qui verbis alium ſe ipſo potentiorem, & fortiorem laceſſit. Sin ferrum conſideretur quatenus illius præparatio igne indiget; tunc ſolet dici. *Ferrum candens eſt percutiendum:* quod F enunciatur de opportuna occaſione, quæ ſemper arripienda eſt, & non dimittenda. Viciſſim: *Percutere ferrum frigidum.* Effertur, quando labor incaſsùm labore cumulatur. *Nunc tuum ferrum eſt in igne.* Hoc adagio vſus eſt Seneca in libello, quem ſcripſit de morte Claudij Imperatoris; & ſpectare videtur ad illum, cuius negotium iam peragitur. *Duo ferramenta vno igne calefacere.* Pronunciatur hoc adagium, quotieſcũq; vnico benefitio, duobus viris ſatisfacere poſſumus. *Ferrum, & flamma.* Hoc prouerbium à Cicerone ſæpiſſimè memoratur, & de bello exitiali profertur, vbi res armis, & incendio agitur. *Ferrum virum attrahit.* Hoc dicitur de armis viſis, quæ humanum animum ad bellum accendere ſolent. Id græco Hemiſtichio hunc in modũ ſignificatur.

Occaſio quando ſumenda.

ἕλκει δὲ τὸν ἄνδρα σίδηρος.

Habet oculos ferreos. Eſt prouerbium in illum prolatum, qui detentus in carcere, per feneſtras ferro calatratas homines per viam tranſeuntes conſpicatur. *Ferrum Natare docet.* Hoc ſpectat ad illum, qui negotium molitur, quod naturæ reluctatur, & peragi nequaquam poteſt. G

Oculi ferrei quales

MYSTICA.

APVD Hebręos ferrum ſapientiam ſignificat: quandoquidem veluti ex ferro peſuli, & ſeræ fabricantur, quibus, res pretioſiores domi cuſtodiuntur: ita viri dotibus ſapientiæ cumulatiſſimi arcana eiuſdem ænigmatibus inuoluere debent; & hanc ob cauſam multi Palladem ſapientiæ Deam apud Gręcos armatam fingi opinãtur. Lignum verò, quod Eliſeus in illa aqua collocauit, in qua ferrum erat immerſum, crucem Chriſti præſagibat, & ferrum duritiam criminoſorum in immmenſo omniũ ſcelerũ pelago merſam denotabat. At ferrũ de terra tolli, quemadmodũ apud Iob legitur; poteſt, ad mentem Laureti, ſignificare animum humanum à rebus mundanis ad cæleſtia eſſe dirigendum. Pariter habetur in ſacris Paginis, ferrum ferro acui. Id poteſt indicare charitatem alia charitate augendam eſſe, vel exponente Beda, amicũ amico eſſe mutuò H opitulaturum, non modò in ſcientijs, & virtutibus acquirendis, verùm quoq; in comparanda cognitione veritatis. Quando autem legitur in Sacris Biblijs. *Eduxi vos de fornace ferrea Aegypti.* Anguſtia, & dolor exponitur, vt Gouſchelius in Elocutionibus Sacræ ſcripturæ interpretatus eſt. Deniq; ferreas fuiſſe tibias ſtatuæ Nabucdonoſoris, quemadmodum ſcriptum eſt apud Danielem; Monarchiam Romanorum maiorem cæteris futuram, propter ferri qualitates, multi aſſeuerant, de quibus Marcus Antonius Louiſinus in Eſdram verba fecit.

Minerua cur armata.
Cap. 28.
Prou. 27.
Deuter. cap. 4.
Cap. 11.

MO-

A

MORALIA.

QVI racemos moralis vindemiæ ſuauiſſimos decerpunt, ferro Iuſtitiam aſſimilãt; cum ferrum maiorem nobis vtilitatem, quàm aurum afferat: quandoquidem abſq; ferro Reſpublica tutè non agitur, non acquiritur, & ſecurè non ſeruatur. Item artes ſine ferro ſuis munijs fungi non valent: pariter Iuſtitia hanc ſimilitudinem ſortitur, cum ibi rerum non appareat perfectio, vbi Iuſtitia non adminiſtratur. Amplius lingua Oblocutorum ferro aſſimilatur, cuius fræna niſi cohibeantur, ipſis telis nocentior eſt diuulganda: ad rem hæc ſcripſit Sanctus Valerianus. *Facilius, ſi neceſſe eſt, quilibet poteſt ferre armatas ferro acies, & inſtructas rebus bellicis legiones, quis autem ſuſtineret labiorum tela infixa pectoribus?* Vt autem paucis ad doctrinam moralem Ferri duritiam perſtringamus, aduertendum eſt, ferrum cum ſit durum, maximè cum Adamãte conuenire: quocirca Adamas malleo reſiſtens, Diabolus nemini parcens exponitur; Ferrum autem frigidum, & durum hominem peccantẽ indicat, qui cum Adamante, nimirum cum Diabolo maximam ſympathiam habere videtur; cum ambo ad nocendum hominibus ſummopere conueniant: iuxta illud Pſalmographi. *Conuenerunt in vnum aduerſus Dominum.* Aliquando ferrum candefactum oleo temperandum eſt, ne aqua frigida extinctum duriſſimum euadat: ferro in præſentia homo, oleo pietas, & aqua mundana proſperitas deſignantur: quandoquidem homo pietate imbutus, mollis fit, & benignus, ſed in aqua mundanæ proſperitatis merſus tantam acquirit duritiam, vt malleo diuino facilè reluctetur. Quare in emollienda hac cordis duritia, Diuus Chryſoſtomus verbum diuinum adhibendum eſſe tradit, quod, inſtar ferri, ſeu vomeris, terram duram, atq; denſam findit. Itaq, ferrum, licèt more aliorum metallorum, de terra oriatur: nihilominus duriſſimum eſt, & non ita facilè liqueſcit. Tyranni, & Peccantes huic metallo ſunt ſimiles; nam quamuis de carne terrea originem ducant, attamen prauis conſuetudinibus tenaciter adhærentes, crudelem in modum obſtinati, & duri, nulla pœnitentia, vel miſericordia excitari & emolliri poſſunt, etiamſi malleo verborum Præconis Euangelij percutiantur, & in igne calamitatum à Deo excoquantur. Hi proculdubio à Daniele ſignificabantur; quando vidit beſtiam quartam dentes, & vngues ferreos habentem, ſiquidem hi quoq; dentes, nempè verba, & vngues nempè membra ferrea, ideſt dura, & immania habere feruntur: idcircò Iſaias ad rem dicebat. *Scio quia durus es tu, & neruus ferreus ceruix tua.*

Lingua Oblocutorum qualis. *Homil. 5.*

B

Adamas & Ferrũ cur ſimilia. *Homil. 40.*

C

Cap. 7. *Cap. 45.*

Cum igitur ferrum quamtumuis ſit durum alio ferro acuatur: pari ratione quando, aliquis negligentia dureſcit, & impietate frigeſcit, tunc alio ferro, nimirum aliqua calamitate acuendus, & ſtimulandus eſt, vt ad virtutes acquirendas diſponatur: habemus enim in ſacris Paginis, quod ferrum ferro acuitur. Cum autem ferrum conſideretur quatenus igne præparatur, & elaboratur, tunc etiam morum integritati famulari poteſt: nam ferrum, operante igne, rubrum, & molle redditur, &, ipſo ceſſante, ferrum vt prius nigreſcit, & dureſcit. Qui copia facultatum pollet tale ferrum æmulatur: ſiquidem in igne ægritudinum verſans pietate molleſcere, & charitate rubeſcere ſolet, ſed priſtinæ reſtitutus ſanitati, pariter ad priſtinam duritiem, & prauitatem reuertitur. Rurſus ferrum candefactum, citò corrumpitur, niſi malleis percuſſum dureſcat, & denſetur: ſic Peccans concupiſcentia, & prauis affectibus accenſus, citò conſenſu, & operationibus corrumpitur, niſi malleis ærumnarum percuſſus ad duritiam bonitatis, & virtutum reducatur. Cæterùm notandum eſt, quòd ferrum candens, niſi priùs albeſcat, haudquaquam percuti debet: ita homo furore rubens, tunc malleo correctionis non eſt percutiendus, ſed expectandum eſt, donec albeſcat, nimirum donec ab ingenti irarum incendio remoueatur. Quamuis autem ferrum diutiùs in igne moretur, & ibi candefiat, nullas tamen affectiones, nempè, nec frigiditatem, neque nigredinem igni impertitur: ita homo ſceleſtus, & omnium coluuione vitiorum contaminatus inter flãmas virorum iuſtorum verſans illis nullam criminum labem communicare poteſt. Denuò ferrum candens in lacte, aut vino extinctum liquorem medico vſui idoneum reddit; ſic vir charitate feruens lac ſacræ doctrinæ, & vinum diuinæ elocutionis ad ſanandos animæ noſtræ affectus medicamentoſum reddit. Demùm ferrum dum candeſcit,

Prouerb. 27.

D

Peccans Ferro aſſimilatur.

Sceleſtus Ferro cõdẽti ſimilis.

propriam formam exuit,ignisq; ſimilitudinem induit: hoc de Beatis poteſt pronunciari, qui diuina fulgentes claritate, talem Dei ſimilitudinem induunt, vt proculdubiò Deiformes efficiantur. Ad finem, ferrum politum, ſi aceto, & alumine imbuatur, iuxta aliquorum ſententiam, æri ſimillimum euadit: ſic ille, qui ducem ſequitur ad omne ſcelus impudentiam, rubigine criminum obſitus, deinde acri pænitentia purgatus, ſi aceto, nempa memoria mortis, necnon alumine, ideſt ſapientia liniatur, æri, nimirum viro iuſto aſſimilabitur In Hibernia, vt ſuperiùs fuit recitatum, lacus eſt, in quo baculi ad fundum vſq; fixi pars limum tangens in ferrum vertitur, & portio tacta ab aqua fit lapidea, cum pars ſupra aquam eminens à forma propria non recedat: idem accidit lacui huius mundanæ molis, in quo ſi baculus, nempè anima figatur, dum limum rerum mundanarum tangit, ferrea euadit, in aquis delitiarum verſans, fit lapidea, & cum ab his duobus remota fuerit, priſtinum puritatis candorem non amittit.

Lacus Hiberniæ.

MIRACVLA.

CIRCA ferrum multi viri Sancti varia ediderunt miracula: namque, Deo illis propitius aſpirante, neq; acies huius metalli lædit, neq; vincula ex eodem parata conſtringere queunt propterea, in Actis Apoſtolorum, catenæ Diui Petri ſponte cecidiſſe feruntur; immò Cuſtodiæ ianua ferreis occluſa munimentis ſponte reſerata Apoſtolo tranſeunti ceſſit: quandoquidem vis metallorum diſſoluitur, vt innocentiæ virorum Sanctorum famuletur. Aliquando ferrum ſua natu a ponderoſum, ſupra vim naturæ, aquis ſupernataſſe viſum eſt: etenim Eliſeus ſecurim in flumen delapſam, ſolo iuſſu, Deo votis illius annuente, ad ſuperficiem aquæ redire compulit. Idem miraculum in Sublacenſi lacu Maurum Diui Benedicti diſcipulum patraſſe Maiolus retulit. Item, ex Metaphraſte, Homeritarum Rex ad fretum, quod duorum ſtadiorum latitudine inter Aethiopas, & Homeritas patebat, catenam prægrandem ferream in vtrumq; litus duxerat, vt hoc munitus præſidio militibus Chriſtianis aduerſus ſe à Iuſtino Imperatore miſſis aditum præcluderet; ſed, fauente diuino Numine, catenarum repagulo fluctuum vehementia, & magno ventorum impetu ſoluto, & diſrupto, hoſtis exterminatus, & profligatus eſt. Aliud miraculum de ferro ſilentio non eſt inuoluendum, quod nemini, poſt hominum memoriam, niſi Diuo Antonino Florentino Archiepiſcopo contigit, qui Fornaces in Apennino viſitaturus, è quibus ferrum, veluti quoddam liquidum fluebat, multis aſſociatus viris illuc ſe contulit: interea Faber tantum virum cum comitibus ſibi fore incommodo putans ingenti permotus ira Deum, & Sanctos conuitio inſectari cæpit; tuncq; ferrum, quod ab igne veluti aqua fluere ſolebat, illicò concreuit, & nulla flammarum vehementia, integræ noctis ſpatio, liquefieri potuit: Faber autem reſipiſcens Sanctum adiuit Archiepiſcopum, & ſemetipſum faciẽs reum, ſupplicem ab eo veniam petiuit, & ſtatim, cunctis admirantibus, priſtina vis ferro reddita eſt, &, de more, liquidum ex fornace exire cæpit. Immò, niſi tædio legentibus nos eſſe arbitraremur, infinita huius generis alia eſſent recenſenda.

Cap. 12.

Vis metallorum diſſoluitur in diuina.

Colloq. 19

Ferrum liquidum vbi ſit.

PRODIGIA.

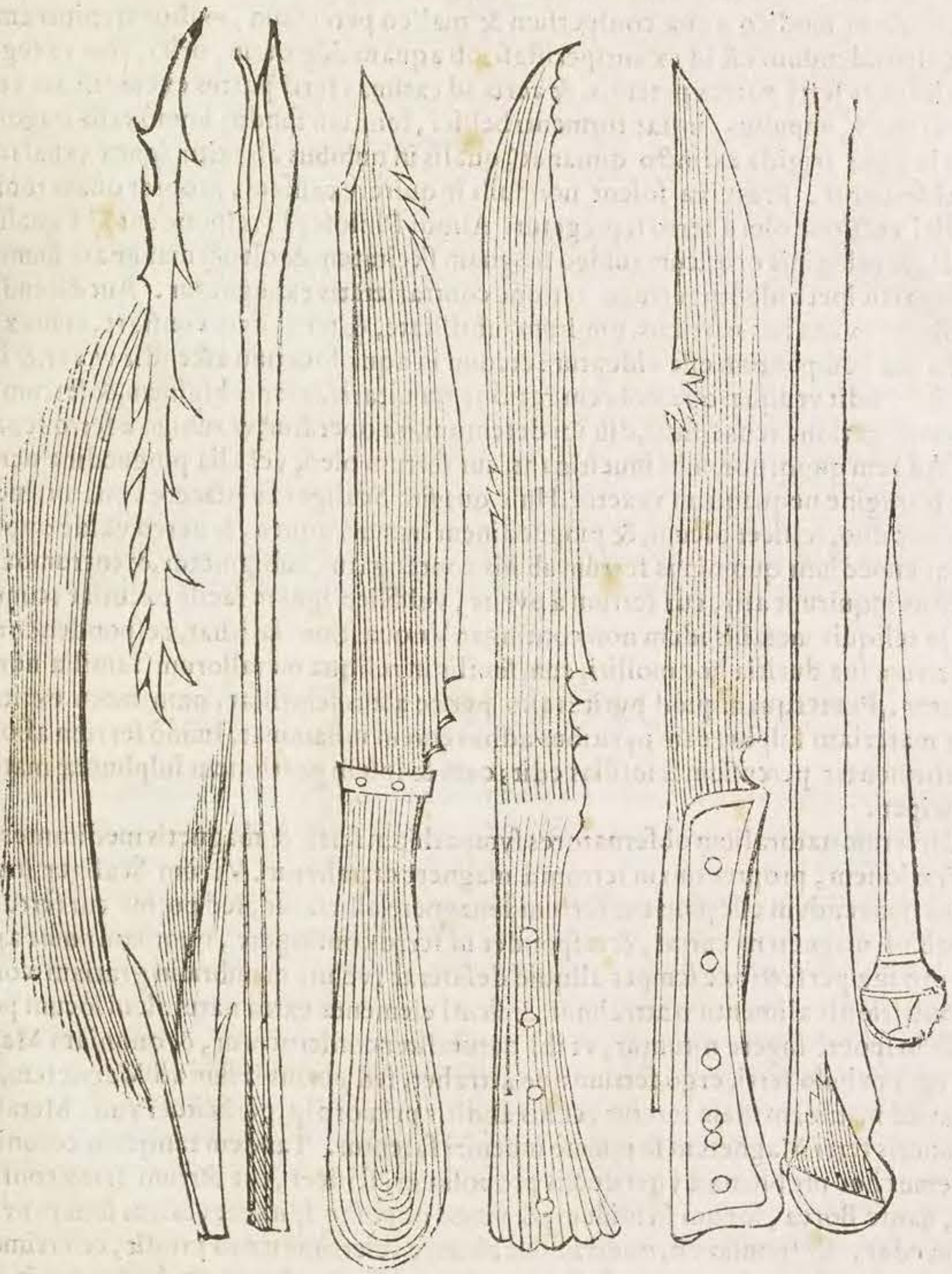
IMBER ferreus olim viuentibus maximæ fuit admirationi: nam, referente Plinio, in Lucanis ferro pluit, antequam M. Craſſus à Parthis fuiſſet interemptus. Pariter maſſam ferream recremẽto ſimilem ex aere decidiſſe in ſyluas Neuhoxianas propè Grimam nonnulli Authores affirmant, & hanc maſſam adeò grauem fuiſſe narrant, vt in nullum locum humeris deferri, neq; curru, propter loca inuia, vehi potuerit. Hoc prodigium contigit ante bellum Saxonicum, quod inter Duces agnatos geſtum fuit. Rurſus anno poſt milleſimum, & quingẽteſimum trigeſimo nono, in quodam Pago Frigenſtull nuncupato Ditione Epiſcopi Eyſtetenſis, quidam loci accola cum varijs doloribus vexaretur, tandem inter cutem, & carnem clauum ferreum iuſtæ magnitudinis inde exeuntem manu depræhendit, donec, aduentante Chirurgo, tandem à corpore penitùs fuerit extractus; ſed, perſeuerantibus ſæuis in ventre cruciatibus, patiens tā-

Lib. 2. ca. 56.

Doloris ingentis cauſa.

ti doloris impatiens factus, arrepto cultro, ſibimet manus intulit. Poſt obitum, aperto à Chirurgis cadauere, cultelli diuerſi generis iuſtæ magnitudinis in ventriculo defuncti inuenti ſunt, quorum vnus rubigine erat velatus, capulo nigro, alterius manubrium deciderat, tertius capulo omninò ferreo; his additum erat ferrum longitudine exten-

Ferramenta Prodigioſa.

ſum formę quadratę, cuius tamen extremitas in duas partes aliqua ratione acuebatur præterea in eiuſdem ventriculo duæ aliæ laminæ ferreæ conſpiciebantur; quorum omnium icones hic ad viuū expreſſas exhibemus. Amplius anno, poſt milleſimum, & quingenteſimum, quadrageſimo ſexto, ante bellum illud Germanicum, quod Carolus Quintus Imperator aduerſus Ducem Saxoniæ, & ſimul conſpirantes geſſit, natus eſt infans in quodam Francorum pago, cum cultro in ventre, cuius cuſpis ſupra abdomen eminebat; quemadmodum Marcus Frytſcius monimentis mandauit.

PRO-

PROBLEMATA.

EX varijs ferri affectionibus varia etiam dimanant problemata, & primò quæri ſolet, cur ferrum candens in aqua illicò extinctum duritiam inſignem acquirat. Reſpōdet prudenter Albertus Magnus id à calore prouenire aquæ frigiditatem fugiēte; quapropter calor intimis ferri partibus occultatus humidum materiale conſumit, & hac ratione maiorem ferro duritiam conciliat. Deinde quæritur cur ferrum candefactum modico aquæ conſperſum & malleo percuſſum, multos crepitus emittat. Reſpondendum eſt id ex antiperiſtaſi, ob aquam admotam, oriri, tùm ex fuga ignis intimas ferri partes petentis, & aeris ad extimas ferri partes exeuntis: aer enim ille, vi ignis, impulſus, inſtar tormenti bellici, ſonitum fundit: immò talis fragor ex ferro in aqua frigida extincto dimanat, qualis in nubibus ab exitu igneæ exhalationis obſeruatur. Præterea ſolent nonnulli inquirere cauſam, propter quam rubigo ſimplici vnctione olei à ferro ſegregetur. Aliqui Philoſophi reſpondent id à qualitate olei, & rubiginis oriri; cum rubigo magnam ſiccitatem, & oleum maximam humiditatem participet: ideòq; ferrugo ratione contrarietatis expugnatur. Aut dicendum erit oleum ex duabus partibus, nimirum ſubtilitate, & tenacitate conſtare, cum ex aere, & aqua compoſitum eſſe videatur: etenim in aqua locatum aſcendit vt aer, & in aere deſcendit vt aqua: quamobrem, ratione tenuitatis, inter rubiginem, & ferrum penetrans, &, ratione tenacitatis, diù ibi detentum, ita operatur, vt rubigo à ferro ſeparetur. Ad rem quoq; nonnulli inueſtigant, cur ferrum oleo, vel alia pinguedine perunctum ferrugine nequaquam vexetur. Huic quæſito Scaliger ſatisfacere conatur: inquit enim hæc duo, ſcilicet oleum, & pinguedinem humori aqueo, & aereo valdè opponi; ideòq; impediunt quominus ferrum ab his contangatur, rubiginetur, & corrumpatur. Amplius inquirunt alij, cur ferrum à pyrite, vel ſilice ignem facilè excutiat; cum tamen in reliquis metallis idem non contingat. Vt quæſtioni ſatisfiat, reſpondendum eſt, ferrum ſua duritia hoc molliri, cum ſimilis in reliqua metallorum familia non inueniatur. Præterquamquòd pyrites alio pyrite actus ſcintillat, nam motu excitatus calor materiam ſulphuream pyritibus adhærentem inflammat. Immò ferrum alio ferro vehementer percuſſum ſcintillas edit; cum & ipſum portionem ſulphureæ materiæ participet.

Lib. 4. de miner. c. 8.

Fragor extinctionis Ferri.

Exercit. 179.

Ferrū ſua duritia quid præſtet.

Alij rerum naturalium obſeruatores ſympathiam ferri, & magnetis meditantes, petunt rationem, propter quam ferrum à magnete attrahatur. Verùm Scaliger inquit, potius quærendum eſſe; non cur ferrum à magnete alliciatur, ſed potius cur ferrum ſpontè ad magnetem currat, & reſpondet id ferro contingere, quoniam omne appetens pro ſua perfectione ſemper aliquid deſiderat; veluti membra in gratiam corporeæ nutritionis alimentum attrahunt; & ſicuti elementa extra naturalem locum poſita ad illum ſpontè fugere nituntur, vt ibi naturaliter conſeruentur, & quoniam Magnes non eget pabulo ferri, ergo ferrum non attrahet, ſed potiùs ipſum ad Magnetem, tanquam ad matricem ſuam feretur, cuius abditis primordijs perficitur: vnde Metallarij in mineris ferri Magnetem ſæpiſſimè inueniri fatentur. Tandem tanquam coronidem addemus hoc problema à viris doctis propoſitum, ſcilicet, cur ferrum ferro confricatum, flante Borea, ſonum ſtridulum, & vento oppoſito ſpirante, talem ſonum nequaquam edat. Reſponſio eſt, quòd ſibilus ab aere celerrimè moto prodit, celerrimè autem mouetur, quando purior eſt, ſed puriſſimus à Borea, & non ab Auſtro venit, quoniam hic ſemper craſſior, & mollior eſt: huius ſignum inde colligatur, quia ferrum adipe linitum, vel aqua humefactum prædictum ſonum effundere nequit.

Exercit. 102.

Magnes in Mineris Ferri.

SIMVLACRA.

NARRAT Plinius à Dinocrate egregio opifice Conclaue ex magnetica materia olim conſtructum, & in medio ſtatuam ferream locatam fuiſſe, quæ ſuſpenſa in aere abſq; retinaculo conſpiciebatur, vt hoc miraculi loco haberetur. Pariter Alexandriæ, vt prodit Diuus Auguſtinus, ſimulacrum ex Ferro integratum, in templo Serapidis ſuſpenſum viſebatur; quoniam artifices magnetem in templi lacquearibus poſuerant. Simulacra verò, in quibus ferrum obſeruatur, multa proponuntur à Ripa. Primitus, ad figurandam ætatem ferream, mulierem armatam cum veſtibus ferrei coloris pingit: quandoquidem in hac ætate viri doli præſtigijs referti ora cæterorum hominum, captione, & impoſtura verborum, in dies ſublinire conantur. Rurſus ex eodem Authore habemus, pro ſimulacro Tyrannidis, mulierem armatam, & ſtemmate ferreo redimitam: hac enim corona tyrannorum ſæuitia indicatur. Item alibi, in delineanda Seueritatis icone, hominem ſeueri aſpectus, manu dextra, virgam ferreã ſtringentem figurauit, quæ virga aſperitatem flagelli ſignificat. Quocirca Diuus Paulus ad Coloſenſes ſcribens, ab illis petebat, num correctionem placidorum verborum, an potius virgæ ferreæ deſiderarent. Immò, apud eumdem Authorem, virga ferrea in manu annoſæ mulieris veſtimento hebraico indutæ obſeruatur, qua icone, lex vetus repræſentatur: etenim, illa virga, dominium legis in mortales oſtenditur; cum in ſacris litteris legatur. *Reges eos in virga ferrea.* Ex ferro autem, vel ære Deorum ſimulacra non fuiſſe conſtructa ſcripſit Plato, quoniam materiam, ex qua bellica inſtrumenta reſultant, Deorum ſimulacris, qui ſunt pacis authores, nullo modo Veteres idoneam eſſe iudicarunt. His addamus, quòd inter delicias artificum Norimbergenſium Regiomontani in Mathematicis eruditorum eſt Muſca ferrea, quæ ex artificis manu veluti egreſſa conuiuas circumuolitabat, & tandem veluti defeſſa in Domini manum reuertebatur.

Lib. 34. ca. 14. *Lib. 2. de ciuit. Dei cap. 6.* *Tyrannidis ſimulacrum quale.* *Legis veteris Icon qualis.* *Muſca ferrea.*

VSVS IN MEDICINA.

HOC metallum multum adiumenti medicinæ afferre inde colligimus, quoniam non ſolùm in medicamentis internis, ſed etiam in externis adhibeatur; & quamuis Plinius ſcripſerit ferro bis, vel ter circumſcriptum circulum infantibus, & adultis aduerſùs noxia medicamina prodeſſe, & clauos ferreos è ſepulchro erutos, & in limine præfixos contra nocturnas Lymphationes valere, & pungi leuiter à mucrone, quo fuerit homo ſauciatus, ſubitò dolores laterum, & pectoris auferri: nihilominus his tanquam ſuperſtitione aliqua non carentibus omiſſis, ad ſeria medicamenta accedemus. Ferrum in primis purgandi facultate pollet, ſed in ſubſtantia ſumptum ſuam non poteſt exercere operationem, cum à calore naturali minimè diſſolui queat. Hanc autem virtutem in ferro cognoſcimus, quoniam vino cum limatura ferri, ſpatio quindecim dierum inſolato, ſtrenua euacuatio celebratur; idq; nonniſi à ferro prouenire poteſt, cum vinum per ſe ſumptum nullam euacuationem moliatur, nam ferrum in hoc liquore maceratum tale redditur, vt à calore natiuo liquari & tenuari poſſit. Præterea ferrum ſiccandi & attenuãdi facultate potitur; quod in aquis thermalibus ferratis obſeruamus, quæ ſtomachum roborant, lienis, & renum affectibus, ſed potiſſimùm veſicæ vlceribus medentur: quamobrem in Tuſcia huiuſmodi thermæ ab effectu Veſicariæ appellantur. Hinc medici didicerunt aquas ferratas arte præparare: ſiquidem aquã, in qua ferrum candens extinctum fuerit, in hæmorrhagia fæliciter adhibent; hocq; feciſſe, in dyſentericis, lienoſis, & ſtomacho imbecillibus magnopere iuuabit. Vinum verò ferri in affectu hypocondriaco commendat Seraphio. At Sauonarola in aceto ferrato, & calenti pannos madefactos, & regioni lienis obſtructi applicatos mirandum in modum probat. Puluis autem ferri, ſeu calybis ad pondus dimidiæ drachmæ cum ſaccharo roſaceo ſumptus prauorum humorum putredinem arcet, ventriculum, ſiccando ſuperfluas humiditates, roborat, obſtructiones viſcerum reſerat,

Lib. 34. ca. 15. *Ferrum habet vim purgandi.* *Aquæ veſicariæ.* *Lienis remedium.*

rat, cachexiam curat, & affectus hypocondriacæ paſſionis liberat. Paratur autem puluis hũc in modũ, limatura chalybis optimè lota in vaſe fictili collocatur, cum tãta quãtitate aceti albi, quæ ſcobi miſcendæ ſufficiat, & vaſe probè obthurato, per ſpatium triginta dierum, hæc materia ibi quieſcat, facta tamen ſingulis octo diebus agitatione, & addito aceti modico, ſi opus fuerit, deinde ſcobs in calcem redacta ſupra tabulam extenſa exſiccetur, & poſtea ope mortarij ęnei, & cribri formam tenuiſſimi pollinis acquirat. Aliquando, huius pulueris loco, paratur medicamentum liquidum hac ratione: ſumitur limatura chalybis aceto optimè lota cum portione cariophyllorum, & ſingulis libris huius miſturæ ſeptem vini generoſi adduntur; idque ſæpius miſcendo ſoli æſtiuo exponitur, donec ſcobs ferè tota in liquorem abeat, & huius liquoris cochlear cum duobus aquæ cicoreæ, vel fumariæ exhibetur, quoniam ſuperiùs recitatos pariet effectus.

Ferri pulu is ad quid.

Tinctura Ferri.

Inſuper ſquama, ſcoria, & rubigo ferri in hac Rubrica locum habere videntur, dum ſquama maiori vi ſiccandi ſit prædita, quàm ferrum: quamobrem adhibetur in calceis eorum, qui pedes odore graues habent. Scoria autem ferri, quæ vulgò ſpuma ferri vocatur: & ab alijs perperam ferrugo, ſe ſe habet ad ferrum, veluti æris ſcoria ad æs relata; namq; eaſdem metalli vires, ſed imbecilliores participat; quemadmodum Dioſcorides optimè obſeruauit. Demùm rubigo ferri, ex auctoritate Galeni, ſiccat, atque aſtringit, quoniam Galenus eamdem virtutem æruginí, atq; ferrugini aſſignauit.

Fætoris pedum remedium.

Lib. 5. de mat. med. cap. 48.

Lib. 9. de ſimp. med. fac.

Chymici, ex ferro, vel chalybe ſubtiliſſimam ſubſtantiam extrahunt, qua ſuum Crocum Martis componunt, vndè poſteà oleum mirabili artificio Quercetanus elicit ad Diarrheam, Lienteriam, Dyſenteriam, Fluxum hepaticum, & ad Hemorrhagias, tam internas, quàm externas præſtãtiſſimũ. Inſuper ex ferro Salem medicum eliciunt, quo, in roborãdo ſtomacho, & labefactatis viſceribus vtũtur: deinde ipſum cũ cera extrinſecus applicatum, in ſanando Apoſtemate, & Anthrace peſtilenti, magnificant. Demùm Chymici parant ferrum potabile, puluerem, calcem, quinta eſſentiã, & tincturam martis, quorum omnium præparationes apud Libauium leguntur. Hoc in loco libet, tantummodò enarrare medicamenta ex Chalybe, quæ Paulus Aldrouandus pharmacopæus Bononiẽſis in nulla Halchæmiæ actione non perfectus fabricat. Præparat autem chalybem hunc in modum. Libram limaturæ chalybis cum dimidia electi ſulphuris violendiæ ignis committit, &, diſſipata ſulphuris materia, maſſam in aceto acerrimo, extinguit, & hoc labore quater iterato, aqua communi lauat, ſiccatamq; & ſupra porphyriticum marmor diligenter læuigatam in teſtudine fictili ad ignem rubificat, & aceto aſpergit, totieſq; hanc induſtriam iterat, donec materia rubicundum colorem adepta fuerit. Poſtmodum librali ſingulo ponderi libras tres aceti, aut vini Cretici affundens, in vaſe circulatorio à Chymicis nuncupato, inſolat, vel ad balneum maris collocat, deinde liquorem tinctum, inclinato vaſe, ſeparat, & nouo extrahente liquore affuſo, eadem procedit induſtria, donec liquor amplius non coloretur, ſicq; Tincturam chalybis perfectiſſimam habet. Inſuper Tincturæ, in vaſe Chymicorum roſtrato ad cineres, humiditatem conſumit, vt in fundo vaſis remaneat Extractum, quod ſpeciem mellis repræſentat. Rurſus ex Tinctura frequẽti agitata motu, copioſam ſpumam colligit, eamq; lento igne exſiccat: etenim hæc aut Spuma, aut Magiſterium Chalybis nuncupatur. Demum maſſam chalybis, ratione paulò antè exarata, præparatam, in teſtudine ſparſam, igne Reuerberij, croceo tingit colore, vt Crocum Martis adſtringentem ſibi comparet; eumdem aqua Agrimonij, vel Intybi ablutum, & aquis, gauſape ad figuram, linguæ formato, elicitis, ſiccatum ſpiritu vini phlegmatis carente humectat, quo inflammato, & conſumpto, denuò exſiccatum, in teſtudine ferrea ſparſum ſpiritu ſulphuris campana fabricato irrorat, & poſteà exſiccatum pro Croco Martis aperiente ad medicos vſus ſeruat, quoniam varijs affectionibus non vulgariter prodeſſe perhibetur. Poſtremo ferrum in omnibus ferè operationibus chirurgicis adhibetur: hoc enim vomicæ, & tumores aperiuntur, venæ cuiuſcumque partis punguntur, oſſa corrupta abraduntur, dentes putridi euelluntur, caro ſuperflua vlceris aufertur, & quandoq; membra integra abſcinduntur.

Sal Ferri.

Chalybis Præpar.

Tinctura Chalybis.

Extractũ Chalybis.

Spuma Chalybis.

Crocus Martis.

VSVS

A

VSVS IN SVPPLICIIS.

VINCVLA ferrea, & torques ex ferro conſtructæ, quibus Rei ligabantur, *Boia*, authore Feſto, vocabātur: vndè nomen hodierni Carnificis apud nos deriuauit. Ferreum etiam vinculum appellabant Neruum, quo pedes reorum impediebantur, & hoc eodem ceruices etiam vinciri, referente Cælio, Plautus tradidit. Item Anchoram ferream ſubnectere ceruicibus eorum ſolebant, quos ſeueriùs caſtigare volebant, & integrum diem ſpectatoribus reum ludibrio eſſe cogebant. Innumeri quoq; Martyres ſęuiſſima perpeſi ſunt malleorum ferreorum ſupplicia quorum maxillæ iuſſu Tyrannorum percutiebantur: habentur enim in Actis Sancti Euplij hæc verba. *Caluitianus his verbis accenſus, iuſsit ferreis malleis eius maxillas, & ora verberaris.* Clauis etiam ferreis in martyrio Diuorum Ethnici vſi ſunt, vt veros Chriſtianæ fidei cul-
B tores maximis cruciatibus afficerent: etenim clauos Diuorum plantis pedum figentes illos ad curſum adigebant: ſic enim legitur in Actis Sancti Georgij martyris. *In plantis pedis Ferreos infigit clauos, & cogit athletam currere, multo ſanguine ſubiectum ſolam aſpergentem.* Vt prætereamus alios, qui ſimilem carnificinam libentiſſimè ſubeuntes aditum ſibi ſtruxerunt in Cælum. Conſultò omittimus Sedem ferream Agatoclis Tyranni ad necandos homines ex hiſtorijs notam, necnon gladium, & ſecurim, quibus caput amputatur, & præciditur.

Lib. 10. lect. antiq cap. 6.

Malleus ferreus in Martyrio.

Claui ferrei in cruciatu martyrum.

VSVS IN BELLO.

IN primo huius libri capite, iuxta multorum mentem, recitatum fuit ferro aurum eſſe nocentius; nunc autem aliud aſſertum memoriæ mandandum eſt, nempe ferrum inter bella eſſe gratius; & quamuis in fędere, quod Porſena, expulſis Regibus, Populo Romano dedit, nominatim comprehenſum inueniatur, ne ferro niſi in agricultura quis vteretur: nihilominus ex hoc metallo in dies fabricantur pugiones, gladij, haſtæ, ſecures, ſagittæ, clypei, thoraces, ſariſſæ compedes, ochreæ, caſſides, frameæ, & fiſtulæ, quibus pyrio puluere globi plumbei in hoſtes exploduntur, & tandem alia arma, tam in perniciem, quàm in tutelam, quæ à peritiſſimis rei militaris adhibentur. Meminimus in Hiſtorijs legiſſe, quòd in nonnullis locis enſem ex ferro parant, deinde illum vagina etiam ferrea tegunt. Ex optimo ferro, vel chalybe parantur Turcarū macherę, quas Vulgus *Simitaras* vocat, & hæ damaſchinatæ, nimirū vtrinq; cæruleæ ab ipſis deſiderantur: idcircò Fabri gladiarij ſalem amoniacum cum ęrugine æris in aceto macerant, &, ſpatio diei naturalis, hanc miſturam ſecundùm enſis longitudinem paulatim defluere permittunt, quæ inſignem gladio venuſtatem conciliat. Pariter ex ferro fabrefiebat Aries tātoperè à Poetis celebratus, quo Priſci, ad cōcutienda mænia, vtebantur. Globi immani pondere, qui bombardæ vi exploduntur, ex ferro conflantur. Quamobrem Plinius multiplicem ferri in bello vſum magnoperè demiratur, cum non ſolum cominus, ſed etiam eminus, nempe per ſagittas, & ſclopos miſſile adhibeatur. Verùm hodie Plinius graui teneretur admiratione, ſi tormenta bellica maiora videret, quibus non ſolum mænia, ſed etiam montes, & ingentia ſaxa ruunt. Quid plura? trabes ferratæ in arce Acriſij fuerunt, & olim turres, ratione bellorum non calce illiniebantur, ſed ferro veſtiebantur, non ſolum vt propter pondus, ſtabiliores eſſent, ſed etiam ne hoſtili incendio conflagrarent. Id ex Ioſepho didicimus, quando ſcripſit. *Turres tres ſingulas pedum quinquaginta altas cum ſtruxiſſet, ferro vndiq; eas texit, tum vt ſtabiliores eſſent & igni incorruptibililes.* Turres quoq; ferreas vigentibus bellis, Elephantis imponi ſolitas obſeruatum fuit. Eutropius etiam Probrum Imperatorem in arce ferrata interfectum fuiſſe monimentis mandauit.

Vagina ferrea pro enſe.

Gladius damaſchinatus quomodo fiat.

Lib. 3. de bello Iudaico.

VSVS IN INSTRVMENTIS vſualibus.

PRIMVM in Officinis Ferrarijs in bacilla rotunda, vel quadrata, vel etiam in tabulas ferrum reducitur, ex quibus poſtea omnis generis opera, & inſtrumenta fabricantur. Netur quoq; & tenuatur in fila, quibus Opifices in varijs vtuntur.

CVLTER LAPIDEVS INDICVS.

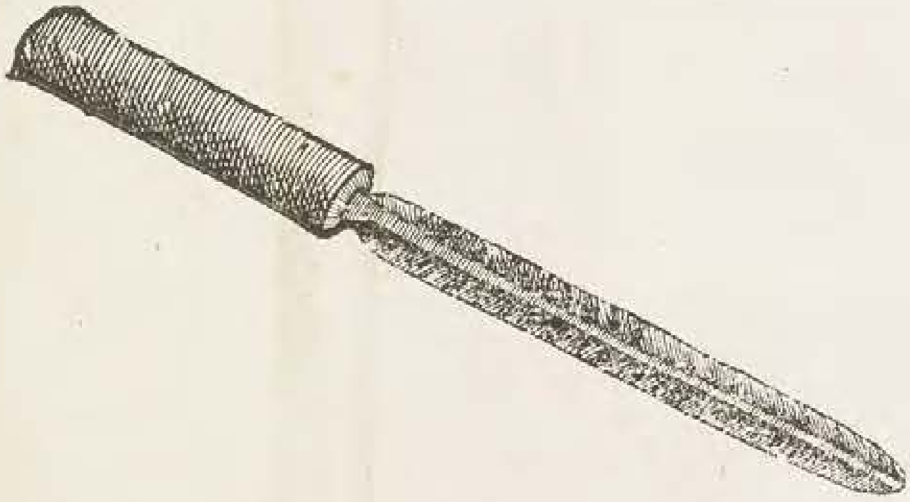
A Acus ad ſuendum idonea ex hoc metallo paratur: quamobrem Americani olim Hiſpanos acu veſtimenta ſuentes admirabantur, &, pro ſimplici acu, multum auri rependebant. Acus etiam nautica materiam ex ferro ſumit, quæ per longiſſima æquoris itinera Naucleros regit. Hodie omnia inſtrumenta ad Agriculturã ſpectantia ex ferro fabrefiunt, vt Vomer, Buris, Dentale, Ligo, Sarculum, Bidens, Tridens, Cylindrus, & Harpax: cum tamen apud Samogitas, vt refert Alexander Guagninus in deſcriptione Lituaniæ, terra ligno proſcindatur; idcircò araturi plura ligna, quibus vomeris loco vtũtur, ſecum deferre ſolent, vt, vno fracto, aliud, atq; aliud in promptu habeatur. Item ex ferro fiunt Claui, Cardines, Cancelli, Claues, Scalpra, Forcipes, Hami, Forfices, Anchoræ, Tripodes, Mallei, Incudes, Cunei, Falces, Runcinæ, Raſtra, Furcæ, Verua; Fuſcinæ, Labra, Serrę ad claudendum, & Serræ ad ſecandum, Patellæ, Cochlearia, Ligulæ, & Cultri, quos, ob frequẽtem neceſſitat, vnuſquiſq; ſecum geſtare ſolet. Sed in Themiſtiana Indię Prouincia, cũ ferro, & chalybe careant, ex lapidibus Smaragdini, & obſcuri coloris (lapidis æthiopici ſpeciem nõnulli vocant) Cultellos parant cum manu-

Acus non erat apud Americanos.

Lignum pro Vomere vbi.

B brijs elegãtiſſimis, quorũ duæ icones ante legentium oculos hic repræſentantur. Prima icon Cultrum latiorem cum manubrio ligneo diligentiſſimè cælato oſtendit. Secunda icon monſtrat Cultellum longiorem, & anguſtiorem, cum manubrio ex lapide renali fabricato. Tertio loco exhibetur figura Securis lapideę in Sacrificijs Indorum vſitatæ, quam Antonius Gigas rerum naturalium diligens perquiſitor clariſſimo Vlyſſi Aldrouando dono debit.

Culter Lapideus alter.

Præterea ferrum habet multos alios vſus, qui ſilentij nube non ſunt inuoluendi: quandoquidem ſoleæ equorum ſunt ferreæ quamuis apud Sinas non ſint in vſu, cum illa loca ſaxorum duritie ſint immunia. Aliquando ex ferro formantur vaſa, vulgò *Crucibula* nuncupata, quia figuram crucis referant; quæ ab Aurifice, in fundendo auro, & argento, adhibentur; terrea enim ſæpius franguntur: verum quidem eſt, quòd, licèt ferrea ſint, luto ex cinere parato intrinſecus, & extrinſecus armari debent, vt igni facilius reſiſtant.

Campanæ ex ære, & ſtanno conflantur, malleus tamen ferreus eſt, qui campanæ lingua appellatur, iuxta ænigma huius tenoris.

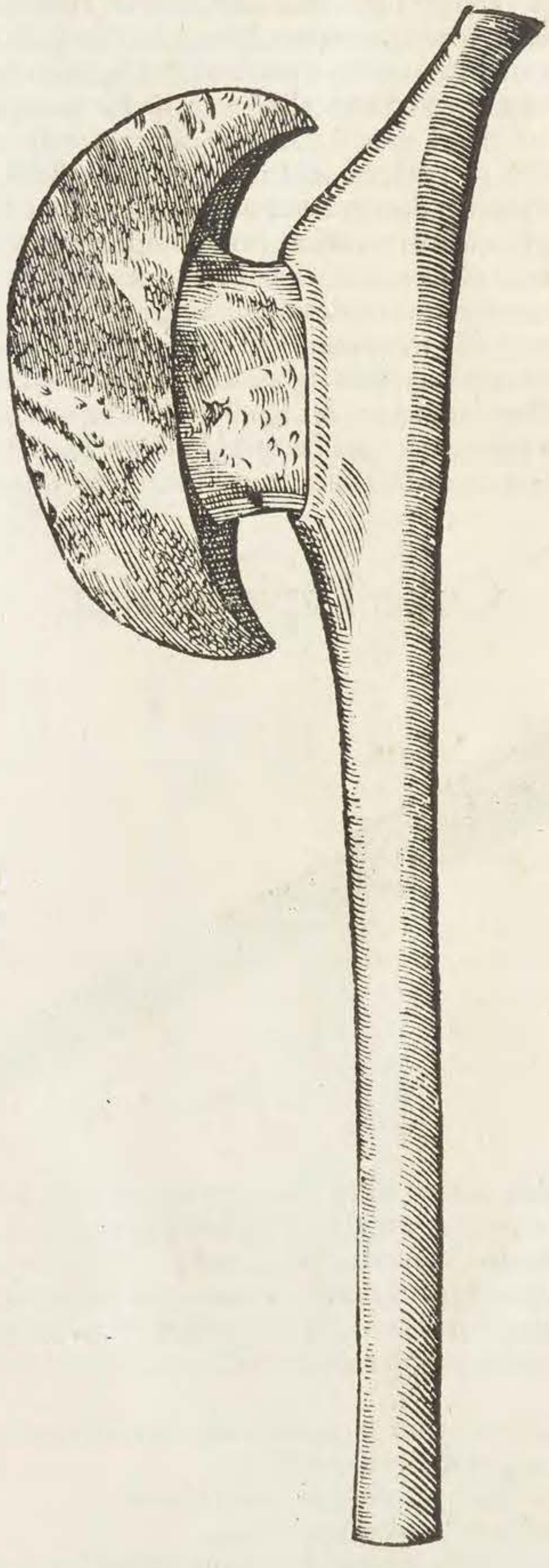
Os mihi ſemper hians, & pendens ferrea lingua
Vox eſt nulla, niſi prodita verberibus.

Lectus Gigantis Ogi in ſacris Biblijs memoratus fuit ferreus. Lectum pariter ferreũ impoſuiſſe Othoni patri ſuo Albertus primus Marchio in germanicis Annalibus perhibetur: quamuis multi caueam, ſeu carcerem interpretentur. Thalami Eumenidum ferrei apud Poetas fuerunt celebrati. Demùm ex ferro multa, ad ornatum, concinnabantur. Mulieres illæ, quæ cadauer Diuæ Marinæ Virginis ornarunt, annulum ferreum inuenerunt, in cuius pala crucis typus apparebat, necnon crucem ferream, quam Sancta

Lectus ferreus.

O Vir-

Securis Lapidea in ſacrificijs Indorum vſitata.

Annuli ferrei olim geſtabantur.

Virgo de collo ſuſpenſam geſtabat. Immò ferrum in tanta æſtimatione olim apud Romanos fuit habitum, vt ad venuſtatem ſoli Viri natalium claritudine conſpicui annulos ferreos geſta e poſſent. Idcircò narrat Plinius ſuis temporibus hanc etiam apud Romanos viguiſſe conſuetudinem, vt in Matrimonijs contrahendis, loco Arrhæ, annu-

lus

lus ferreus daretur; hinc, ſtabilitis nuptijs, illicò ſponſus annulum ex ferro eleganter fabricatum ad ſponſam mittebat. Poſtremo loco recenſendæ ſunt Portæ ferreæ, quæ hodie in Aedibus D.Pauli Romæ viſuntur. Sed olim fuiſſe ſimiles in Iericho ciuitate multi affirmant: nam in ſacris litteris, vbi noſtra lectio habet. *Iericho autem occluſa erat atq; munita.* Chaldæus apud Maſium vertit. *Erat autem Iericho occluſa foribus ferreis, & obſerata vectibus æneis ante filios Iſrael.* *Ioſue c. 6.*

VSVS IN VARIIS.

ALIQVANDO nummos ex ferro fuiſſe conflatos meminit Ariſtoteles in œconomicis. *Lib. 2.* Bizantiorum nummus fuit ferreus; immò & Spartæ ex hoc vili metallo nummus cudebatur, cuius pondus erat magnum, & pretium ferè nullum: idcirco abijt in prouerbium. *Nummus Spartanorum* de re multi ponderis & pauci valoris, quemadmodum Cælius Rhodiginus diuulgauit. *Nummi ex ferro vbi.* Referunt etiam Hiſtoriæ, quòd in toto Regno PretoIanis vſus æris non eſt monetalis, ſed eius loco æs purum, & infectum penditur, veluti in antecedentibus fuit declaratum: *Lib. 10. lect. antiq. cap. 2.* hæc autem conſuetudo non ſolum viguit in illo Regno, ſed in totã ferè Africam penetrauit, vbi ferrum alicubi forma globuli vicem numini præſtat. Hodie ex ferro nulla fabricatur moneta: ſed ex illo fiunt typi, quibus monetæ ſignantur.

Præterea ex ferro elicitur nigra illa Tinctura, qua Infectores coriarij in dies vtuntur, etenim ferramenta rubigine quaſi conſumpta in vino, per multos dies, infundunt, & inde Tincturam nigram habent. Alij ſumunt vnciam limaturæ ferri, duas vncias gallarum contuſarum, & libras ſex aceti albi, omniaq; ſimul mixta ferueſaciunt ad conſumptionem medietatis; deinde hunc liquorem, ad imprimenda ſigna, litteras, & icones in pannis laneis, telis lineis, & veſtimentis adhibent.

Inſuper ad varia conglutinanda, ferrum concurrit. Lithotomi ex calce, puluere marmoris, limatura ferri, ſeu potius ſquama, glutine taurino, ſandaracha & vrina componũt gluten ad fractos lapides copulandos. *Glutẽ pro lapidibus.* Pariter ad lithoſtrota paratur lutum ex calce, oui candido, ſcobe ferri, & marinis vmbilicis, quemadmodum Cardanus prodidit. *Lib. 7. de ſubtil.* Item comiſſuræ fornacum ſolidantur miſtura ex gypſo, limatura, vel ſcoria ferri, puluere laterum, & vrina concinnata.

Alij, ne tonitrua, & fulgura peruertant vinum, ad mentẽ Vuecherij, ferri laminam cum ſale, aut ſilicibus, doliorum operculis imponunt. *Lib. 5. de ſecr.* Ad conficienda pſilothra, mulieres Turcicę Ruſma in tenuiſſimum puluerem redigunt, cui admiſcent dimidiam partem calcis viuæ, & cum aqua in vaſe fictili macerant. Ruſma autem eſt quid ſimile recremento ferri, ſed leuius, nigrum tamen, & aduſtum, quod in fodina ferraria colligitur. *Ruſma quid ſit.* Multi, in ſimulandis gemmis, ferro vtuntur; namq; Anſelmus Boetius narrat ſe nouiſſe amicum, qui, caſu, ex ſcobe ferri in quibuſdã aquis macerata lapillos Adamãtibus ſimiles producebat. *Lib. 1. de lapid.* Alij, vt mentirentur Topatium, quadrantem vnciæ croci ferri adhibuerunt. Cardanus docet modum cognoſcendi vinum melle adulteratũ, dum ſuprà ferrum candefactum paucas vini guttas inſpergit, nam vino reſoluto, mel ibi reſidere ſolet. *Lib. 5. de ſubtil.* Specula quemadmodum ex alijs metallis parabantur, ſimiliter ex chalybe elegantiſſima fieri poſſe Sardus tradidit. *Lib. 2. de Inuen. rer.* Poſtremò ferrum, apud Antiquitatem, alium habebat vſum: nam ſeruis, poſtquam veram amplexi erant religionem, in arboribus, fontibus, & lapidibus iurare interdictum fuit; ſed de criminibus ſuſpectos, Sacerdotibus, ferro, vel vomere, examinandos offerebant: quammobrem apud Francos ſeculo poſt Chriſtum natum octauo, innocentiam ſuam teſtaturi, ferrum candens manibus apprehendebant, quo niſi lædebantur, id erat innocentiæ teſtimonium, ſin ſecus ſontes iudicabantur. Immo Pachimerius narrat ſe adhuc adoleſcentem obſeruaſſe quemdam, maſſam ferri candefactam manibus, citra noxam, ſuſtuliſſe, atq; innocentiam ſuam hoc miraculo cunctis manifeſtaſſe.

DE PLVMBO. Cap. VII.

ÆQVIVOCA.

Lib. 25. ca. 13. *Plumbum morbus.*

CVM diſquirendæ æquiuocationis, in prima facie cuiuſcumq; capitis, nos labor agitare debeat, præter vulgatam huius vocis (Plumbi) ſignificationem, quæ indicat metallum, de quo in præſentia verba ſumus facturi; apud Plinium obſeruauimus Plumbum eſſe quamdam oculorum ægritudinem; cuius verba ſunt hæc. *Naſcitur vulgo Molybdena, id eſt Plumbago etiam in aruo, folio lapathi, craſſa radice, hiſpida hac commanducata ſi oculus ſubinde liniatur, Plumbum, quod eſt genus vitij, ex oculo tollitur.* vnde coniectamus ex adhibito huic affectui præſidio, hoc vitium oculi eſſe illud, quod Græcis Hypoſphagma, ſeu Hypopyon, & Auicennæ Tarfati dicitur, Latini Sugillationem vocant. Tunc autem accidit hic affectus, quando, propter ictum, vel percuſſionem, fractis, vel contuſis vaſis, extima pars cutis ſub oculo liuorem, vel plumbeum colorem acquirit; qui poſtea ſucco Thapſiæ, vel Raphani, veluti & Plumbaginis, ad mentem Plinij, diſcutitur. Plumbum quoq; appellant Fabri murarij perpendiculum, quo, in ædibus ſtruendis, vtuntur: conſtat enim ex portione plumbi funiculo appenſa: idcircò nos vocamus illud, *fatto à piombo*, quod ad perpendiculum conſtructum eſt.

Plumbum inſtrumẽtum eſt.

SYNONIMA, ET ETYMVM.

IAM indagare noſtra intereſt nomina, quibus hoc metallum inſignitur. Latini nũcupant plumbum, quaſi pilumbum, quoniam ex hoc metallo, pilis olim factis, maris altitudo fuerit explorata. Antiquiores Metallici, propter magnam cognationem, quam habet cum Stanno, plumbum Stannum nigrum, & viciſſim Stannum, plumbum album indigitarunt. Immo ab opere, & ab effectu, plumbum cæterorum metallorum Regem cognominarũt: nam veluti Rex omni conatu ſubiectum ſibi populum correctionibus emendat, vt à cunctis vitijs purgatum reddat: ſimiliter plumbum, pro decoratione, & purificatione aliorum metallorum, idem præſtat, dum in fornace liquefactum, cæterorum ſordes abſtergens, conſumitur. Græcis plumbum vocatur Μόλιβδος, ſed ſcribitur etiam Μόλυβδος per υ, teſte Euſtathio, quæ ſcriptura in deriuatis obſeruatur ab Auctoribus. Forſitan ita appellatur, quaſi Μολύσμοδο; cum Μολυσμός inquinamentum exponatur, & ἐδῶ erodo: quandoquidem plumbum inquinamenta aliorum metallorum abſtergit, & erodit. Halchemiæ Profeſſores hoc nigrum Plumbum Saturnum nominant. Arabibus, & potiſſimum Auicennæ dicitur Raſas, Hæbreis Hophereth, Italis Piombo, Gallis Plomb, Germanis Bley, Hiſpanis Plomo.

Rex aliorũ metallorum.

Saturnus Chimicorum.

DIFFERENTIÆ.

NE ſinuoſis verborum anfractibus legentes ſuſpenſos teneamus, breuibus, indicamus plumbum eſſe rem metallicam cunctis manifeſtam, ſed illud, quod non ità omnibus patet, eſt, quòd plumbi non vna tantùm eſt natura, neque vnius tantùm generis: ſiquidem Antiqui aliquot plumbi genera, nõ tamen omnia nouerunt: Nuperi autem prædictis alia genera addiderunt. Priſci igitur plumbum, atteſtante Plinio, in duo genere diſtinxerunt, nempè in nigrum, & album. Plumbum album Græci, teſte Homero, Caſſiteron indigitarunt, de quo ſuo loco verba fient. Plumbum autem nigrum eſt noſtrum commune, ita nuncupatum, quia nigrore manus tangentium inficiat. At plumbum album Veterum eſt noſtrum Stannum, cum Stannum Priſcorum à noſtro, toto Cælo, diſcrepet. Propterea Stannum erit duplex, alterum Antiquorum, & alterum noſtrum, quod apud ipſos plumbum album dicebatur. Auicennas duas

Lib. 34. ca. 16.

2. Canon. Cap. 12.

duas ſpecies plumbi nigri memorat,nobis tamen vna tantùm eſt cognita, niſi, per alteram, Stibium intelligere voluerit. Plinius quoq; trium plumbi nigri ſpecierum meminit,ſed hæ potius, ratione loci natalis, ab inuicem diſcrepare videntur : veluti hodiè plumbi nigri genera ſunt Ioueranum,Caprarienſe, & Oleaſtrenſe. Nuperi Authores, & potiſſimùm Cardanus ſpeciebus enumeratis quartam, nempè plumbum cinereũ addunt,in Germania vocatum Biſemutum,quod inter nigrum, & album medium quodammodo locum occupat; iuxta vulgatum carmen.

Candidius nigro,ſed plumbo nigrius albo.

Biſemutũ quid ſit.

Hoc interdum inſtar argenti radiat ideoq;erit apud Plinium fortaſſis plumbum argentarium pyriti, & cadmiæ adnatum. Reperitur aliquando adhærens lapidi cum argento puro, quod, nonniſi violentia ignis ſeparari poteſt. Quoad figuram, ſimile eſt Antimonio, colore tamen præſtantius, ex hoc vaſa diuerſi generis fabricantur, quæ, propter colorem, argentea eſſe videntur; nihilominus vaſis ex plumbo candido paratis minus grauia obſeruantur. Faloppius refert hoc plumbi genus ab aliquibus Marchaſitam librariorum appellari, quia miſturam Characterum pro Typographis ingrediatur; nos tamen à Metallarijs intelleximus, quòd miſturæ Characterum, aut Antimonium,aut lapidem plumbarium addunt,vt talis miſtura maiorem duritiam acquirat. Itaq; plumbum nigrum, vel vt factitium, nempe ex lapidibus extractum, quod ab aliquibus Stimmi Anglicum nuncupatur, vel vt natiuum conſideratur, & hoc poſtremum ſui coloris quandoq; in maſſas coactum effoditur,vel illius maſſulæ radiant, vel tenuiſſimæ bracteæ ſaxa,lapides,& marmora amplectuntur: hoc poſtea diligenter, quoad ſubſtantiam,examinatum,vel erit durum, & ſolidum vt Polonicum,vel vt noſtrate,quod minorem duritiem poſſidet.

Characterum miſtura.

Color venarum plumbi varius.

Quoad colorem,venæ plumbi variant;etenim aliquando vena erit ſui coloris. Apud Vbios vena plumbi nigri alba cum Fluoribus candidis,nec pellucidis inuenitur. Interdum ſimilis Fluoribus albis,& pellucidis eruitur,cuius centenarium libras ſexaginta plumbi nigri reddit. Quandoq; minera ad rubedinem tendit, vt Sultzbuchiana:immo ad cæruleum colorem accedit vt Fribergica, cui adnatam ochram nonnulli obſeruarunt. Item vena plumbi nigri cum ochra in Polonia etiam reperitur. Cum ochra luteo colore ſit referta, non erit ab re, ad hoc genus referre illam plumbi nigri venam, quæ armatura coloris aurei munita in fodinis metallicis inuenitur. Pariter habetur ex Populonia plumbi minera flaua,quæ vulgò *Minera di piombo bionda* nũcupatur. Hæc aperta colorem internum aureum repræſentat, &, inſtar Orichalci, radiat. Nigra quoque vena in Populonia valdè lucida, denſa, & grauis obſeruatur, quæ paucis excrementis ſcatet. Amplius plumbum viride adnaſcitur plombagini, quod florem plumbi eſſe aſſeuerant. Annis elapſis,conſpicati ſumus coloris nigerrimi, & micantis lapillos, ex quibus plumbum conflatur, quorum interior ſubſtantia colorem Minij foſſilis cum aliquot maculis nigricantibus, æmulabatur. Neq; animus inſigni admiratione detineri,debet quandoquidem mineram quoq; Granatorum cum plumbo habuimus. Idcirco prima facie repræſentamus iconẽ plurium differentiarum lapillorum,ex quibus plumbum elicitur. Secundo loco mineram Granatorum cum plumbo conſpiciendam Lectoribus exhibemus. Animaduertendum tamen eſt,quòd in venis plumbarijs duo lapides valde ſimiles inueniuntur, quorum alter nihil plumbi continet,alter verò copia plumbi redundat. Hi à Metallicis primo aſpectu facilè diſtinguuntur; præterquamquòd ignis ope lapis plumbo prægnans liquatur, alter verò cum multis flatibus ſit refectus ab igne reſiliens, & crepitans nihil humoris plumbei fundit.

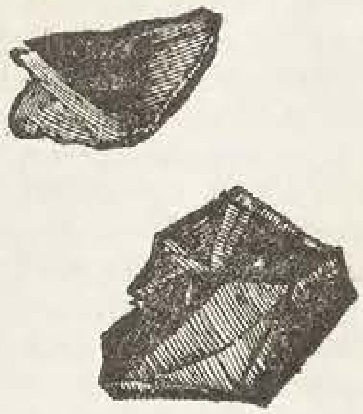
Flos Plumbi qualis.

Lapis plebeus ſterilis qualis.

NATVRA, ET PROPRIETATES.

CVM naturam, & affectiones plumbi Plinius, Dioſcorides, Iſidorus, Galenus, Albertus,Braſauolus,Mylius,& Porta diligẽtiſſimè examinauerint;pauca hoc in loco, & carptim delibabimus, conſultò omittentes quòd plumbum genitũ ſit ex Argento viuo craſſo, & lutulento, necnon ex modico ſulphure impuro,vt voluit Albertus, & pariter quòd partim ex ſua vena prodeat, & partim cum alijs metallorũ venis permixtum ſit. Ad huius metalli tũ primas, tũ ſecundas qualitates examinandas

Duæ differentiæ lapillorum, ex quibus plumbum Elicitur.

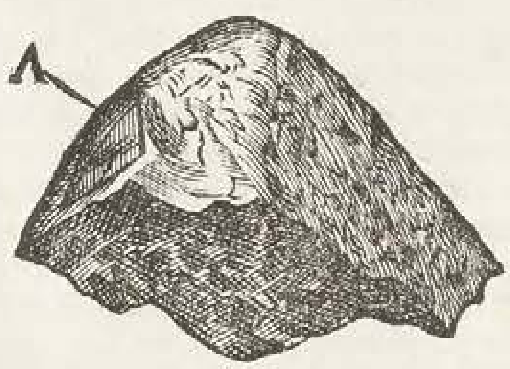

Vena plumbi candidi mixta lapillis nigris.

Granatorum Minera cum plumbo.

1

2.

Minera alia.

accedemus. Quoad primas affectiones, Galenus huic metallo facultatem refrigerãtem, & humectantem aſſignauit. Dioſcorides vim adſtringentem huius metalli prædicauit; cum tamen refrigerãtia, & humectantia omni adſtrictione careant: immo addit plumbum potiri facultate cohibendi augmentum carnis vlcerum, cum tamen vis erodendi plũbo deſit; niſi voluerit Dioſcorides pondus metalli hoc munere fungi poſſe. Vt igitur omnis tollatur difficultas, notãdũ eſt, plumbũ ex pluribus partibus terreis, quàm aqueis conſtare: itaut ex centenis partibus hoc mixtum conſtituentibus nonaginta ſint terreæ, & minima pars ſit ignis, qui poſtea facilè, & illicò euaneſcit: non tamen, ob hanc cauſam, plumbum refrigerat, atq; ſiccat, cum partes illæ terræ cæteris adeò ſint permixtæ vt diſſolui minimè queant. Immo ſi partes plumbi terreæ, quæ ſunt plures, quàm in alio quouis metallo, auro excepto, ſeparari poſſent, plumbum effectus frigidos, atq; ſiccos ederet. Itaq; plumbum agit ratione cuiuſdam partis tenuis, & aereæ, quæ facile à calore alteratur: hinc colligendum eſt, plumbum non agere qualitate terrea dominante, ſed ratione illius portionis aereæ, & tenuis humefacit, atq; refrigerat. Alioquin plumbum, ratione ſuæ naturæ, atq; ſubſtantiæ tanquam frigidum, & ſiccum commendatur. Verùm hoc plumbum in comparatione ad alias ſpecies, plus humoris, & plumbum album plus ſiccitatis participat.

Lib. 9. de ſimp. med. fac.

An plumbum refrigeret.

Sin conuertamus animum ad ſecundas qualitates, plumbum candidum, leue, nigrũ ponderoſum, & cinereum inter vtrumq; medium inueniemus: propterea rem grauem conſiderantes, illam, inſtar plumbi, ponderoſam pronunciamus. Hanc naturalem plumbi proprietatem doctus Philetas Poeta Cous ſoleis plumbeis calceos geſtabat munitos, ne propter corporis exilitatem à vento euerteretur. Horatius quoq; hanc plũbi qualitatem perpendens. Auſtrum aliquando plumbeum appellauit, fortaſſis ab effectu, quoniam, ſpirante Auſtro, humana corpora grauiora reddantur, dum ab huiuſmodi vento liquatæ humiditates per vniuerſum corpus diſſeminantur. Ex altera parte aliqui non ceſſant admirari grauitatem plumbi concreti, & leuitatem eiuſdem liquefacti: etenim fuſum, argento ſupernatat; hic autem effectus pendet à natura, & ſubſtantia plumbi, quæ in catino redditur leuis: dum facile in fumum euaneſcit, & interim argentum ab igne minimè conſumptum in fundo catini reſidet. Inſuper Plinius, circa grauitatem plumbi, notat, quòd eius maſſa in aqua mergitur, ſed dilatata in laminas fluitat. Item, plumbo liquefacto, & ſupra chartam fuſo, illam non aduri, ſed à pondere tantùm lacerari diuulgauit. Præterea plumbum nigrum habet hoc à natura ingenitum, vt facillimè fundatur; nam, antequam accendatur, liqueſcit: quocirca multi ſunt huius opinionis, ſi globus plumbeus ſclopo emiſſus vehementiam motus per longum aliquod ſpatium continuaret, futurum eſſe, vt is liquefieret, cum tanto calori reſiſtere nequiret; & quamuis vas plumbeum aqua plenum igne vehementi non fundatur, id ab aqua impediente prouenire dicendũ eſt; ſiquide, illa ablata, ſtatim liqueſcit; veluti iniecto calculo in illam aquam, ſubito vas plumbeum perforatur. Quòd autem diù plumbum igni non reluctetur, obſeruant Metallici, qui per longum temporis ſpatium illud in magno catino continent, quia tunc partim euaneſcit, partim in Lithargyrium, & Molybdenam conuertitur: hinc non debent admirari, qui mineram plumbi aliquando in lithargyrium tranſmutatam conſpicati ſunt. Deniq; plumbum nigrum eſt molle, & facile malleo dilatatur, durius eſt candidum, & duriſſimum eſt cinereum. Rurſus plumbum candidum eſt tenax, nigrum fragile, cinereum fragilius.

Soleæ calceorum plumbeæ.

L. 34. c. 17.

Vas plumbum aqua plenum ſupra ignem non funditur.

Quoad ſonum, odorem, & colorem, notandum eſt, quòd plumbum candidum ſtridet, cinereum aliquem ſonum edit, nigrum ſono prorſus caret; idcirco mutum appellatur, at dum in fornacibus funditur, grauem, & peſtiferum odorem ſpargit. Plumbum candidum antequam poliatur, aliquantulum coruſcat, cinereum minus, nigrum minimè vnde colligendum eſt, ſubſtantiam plumbi nigri eſſe valdè impuram, nam color illius liuidus cum modico ſplendore id demonſtrat, deinde magisquàm cætera metalla manus tangentis nigredine inficit. Tandem plumbum eſſe talis naturæ multi referunt, vt pluuiam præſagiat, quando vaſa plumbea liquore plena, & aeri expoſita, iuxta extimas partes, guttas cõcipiunt. Poſtremò ſcripſit Ariſtoteles plumbum Indum hac gaudere proprietate, vt liquefactum; & in aquam frigidam proiectum paulo poſt exiliat. Hoc autem, ſi verum eſt, inde poteſt prouenire, quia plumbum illius loci non tam graue, ſed aliquantò rarius generetur; ideoq; ob hanc raritatem ex frigida reſilit & non mergitur.

Odor plumbi qualis.

In l. Admirab.

MORA-

SYMPATHIA.

Plumbum amicum naturæ humanæ.

VELVTI plumbum nigrum amore ita indiſſolubili cum albo coniungitur, vt ſine ipſo agglutinari nequeat; pariter humanæ carni hoc metallum adeo gratum eſt, vt illi diutius abſq; noxa libenter adhæreat. Nouimus multos, qui ictu ſcloporum vulnerati, cum globulis plumbeis in carne, diuturnam, & incolumen vitam duxerunt. Ad rem narrat Senertus in Paralipomenis, quemdam Genuenſem ictu tormẽti manuarij in fronte, cum inſigni fractura cranij, vulnus accepiſſe, & Genuæ curatum, globulumq; plumbeum inuentum non fuiſſe: deinde, vulnere agglutinato, per ſpatium ſemeſtris incolumen vixiſſe. At cum tandem morbo acuto correptus obijſſet, cranium apertum eſt, & tunc globulus plumbeus è regione verticis, inter cranium, & duram matrem, ad latus rectæ ſuturæ, membrana tamen planè illæſa, repertus eſt.

PLVMBI RECREMENTA.

Spuma plumbi quæ.

Ceruſſa quæ.

Ceruſſæ etymum.

Ceruſſæ differentiæ.

Album Hiſpaniæ quid.

Lib. 5. c. 103.

QVAMVIS in primo capite huius libri de retrimentis metallorum ſermo fuerit habitus: attamen in hoc etiam capite de recrementis huius metalli neceſſariò differendum eſt. Itaq; dum plumbum adhuc calens aqua frigida perfunditur, ſcoriam quamdam exuit, quæ propriè recrementum, & vulgò ſpuma plumbi appellatur. Hoc autem retrimentum à plumbo bifariam reſultat: primò, quando vena plumbi excoquitur, & hæc verè ſcoria dicitur. Secundò, quando plumbum purum ad aliquod opus liquefit, & tunc ſpuma ab hac fuſione exiens non ſcoria, ſed plũbum vſtum nuncupatur. Præterea veluti ferrum ferruginem, & æs æruginem; ita plumbum quamdam Plumbaginem eructat; quam alij Ceruſſam, alij florem plumbi, Auicẽnas cinerem plumbi, & tandem alij, ad mentem Galeni, Pſimythion nominant. Etenim Ceruſſa Græcis ψιμμύθιον, & ψίμμυθος dicitur, fortè quaſi ψάμμομιλτος, ideſt arena Minij; cum ex hac aduſta Minium, ſeu Sandyx reſultet, vel à ψαω detergo, quia Ceruſſa vim fucandi, & detergendi poſſideat. Vocatur autem Ceruſſa, quia, antequam dealbetur, ſit ſimilis materiæ, ex qua cera paratur, quæ Græcis χηρωσὶς nominatur, & vulgò *Biacca*, quaſi *Bianca*, propter inſignem albedinem, quam in exſiccatione adipiſcitur. Ceterùm Ceruſſa eſt duplex, altera eſt arte facta, & quaſi plumbum putridum, altera ſub forma ſaxi effoditur, & Ceruſſa metalli cognominatur. Rurſus artificialis eſt duplex, cum duplex ſit plumbum, ex quo dimanat. Chymici Ceruſſam artificialiter ex ſtanno paratam, Album Hiſpanicum nuncupant, cum Ceruſſa præſtantior ex Hiſpania deferatur, & hac potiſſimum vtũtur mulieres ad fucos, & hac imbutæ, ceruſſatæ dicuntur: propterea, nomine ceruſſæ, fucus ſæpiſſimè intelligi ſolet. Altera Ceruſſa artificialis fit ex plumbo nigro, & hæc apud Medicos eſt ex vſu. Vitruuius ſcriptum reliquit, quòd Rhodij, in comparanda Ceruſſa, implent dolia ſarmentis aceto aſperſis, & ſuperpoſitis plumbeis maſſis, vaſa diligenter obthurant, nequidquam ſpirare poſſint: deinde poſt aliquot tempus, reſeratis vaſis, Ceruſſam ex plumbea maſſa deradunt. Alij vaſa plumbea aceto plena optimè claudunt, & poſt ſpatium triginta dierum, recluſo vaſe, ceruſam colligunt. Hæc olim præſtantiſſima Rhodi, & Corinthi, & Lacedemone, & proxima Puteolis, ad mentem Dioſcoridis, parabatur.

PLVMBI VENENVM, ET MEDELA.

Ceruſſæ venenum.

NON ſolum limatura plumbi humano ſtomacho grauis eſt, verùm quoq; ceruſſa valetudinem ad necem vſq; offendit, quoniam illius portiones non digeruntur, ſed in fundo vẽtriculi ſtabulantes humanam temperaturam diſſoluunt: Ceruſſa enim occludẽdo meatus ſpirituum, inſtar lithargyrij, necat quapropter Plinius non immerito venenum plumbi veneno lithargyrij comparabat. Hinc colligẽdum eſt,

A aquas per tubos plumbeos tranſeuntes,vel in vaſis plumbeis pernoctantes,vel organis plumbeis diſtillatas aliqua veneni ſuſpitione non carere. Item quod Ceruſſa humano temperamento officiat, inde cognoſcitur, quia mulieres candorem faciei Ceruſſa ſibi comparantes, fætorem oris, & nigredinem dentium incurrunt, cum portio ſanguinis, quæ partes faciei nutrire debebat, fuco impedita ad gingiuas fluat, & ibi tamquam ſuperflua corrumpatur; vnde fætor oris, corruptio gingiuarum, & nigredo dentium prouenit; etenim nigredo putredinis nota eſſe perhibetur.

Antequam præſidia hoc venenum expugnantia præſcribantur, neceſſe eſt proponere ſigna, quibus venenum plumbi innoteſcit. Itaq; lingua bibentis limaturam plumbi grauatur, vrina ſupprimitur, fluxus alui exoritur ſumma grauitas ventriculi, & inteſtinorum perſentitur, color patientis plumbeus euadit, anhelitus conſtringitur, & interdum paſſio iliaca ſubſequitur. Tandem ſigna veneni Ceruſſæ aſſimilantur ſymptomatibus, quæ à potione Gypſi dimanant: immò in hoc caſu maior albedo linguæ apparet. Dolor igitur ſtomachi primùm affligit, quoniam, veneno impedita cōcoctione, humidum alimentale corrumpitur; hinc flatus multi generantur, ſingultus oriuntur, guttur exſiccatur, & cerebrum, ob vapores aſcendentes, quodammodo delirium incurrere videtur: propterea Nicander in Alexipharmacis hæc ſigna explanat his verſibus in latinum translatis. *Signa veneni plumbi.*

B

Hæc data ſpuma ſtatim multum aſtringente vigore
Infectum tenet os, ſubeunti frigore ſiccæ
Gingiuæ areſcunt, criſpanteq; pelle trahuntur:
Aſpera lingua ſcabret, flaccæ propè guttura glandes
Deficiunt, nullamq; cient è fauce ſaliuam;
Et graue turbata queritur ratione cerebrum
Vanaq; vel media phantaſmata luce videri.

Huic morbo facilè mederi poterimus primò pharmacis vomitum prouocantibus, & medicamentis ſoluentibus Deinde pręſcribuntur Myrrha, vel Abſynthium, vel Hyſſopus, vel Semina Apij, vel Piper cum vino. Plinius ſecundus huic affectui occurrit oleo; cum ſit huius ſententię, omnia venena, & pręſertim Pſimithij, nimirum Ceruſſæ oleo hebetari. Auicennas, in hoc caſu clyſteres, & vomitiones commendat, deinde probat omnia illa remedia, quæ virus lithargyrij profligare poſſunt. Conciliator medicamen vomitum cōcitans ex decoctione ſeminum Rapę, & Atriplicis, necnon clyſteres ex iure caulium paratos laudat. Rhaſis, ſi deiectione alui opus fuerit, octo grana diagridij cum aqua mellis propinat; poſtea Lacte, Malua, & Seſamo huic veneno præſto eſt. Quamobrem Iodocius in Enchiridio Simplicium verba faciens de Ceruſſa ſic canit. *Lib. 23. c. de oleo. 4. Canon. Fen. 6. c. de ceruſſa. Li. 20. Contin. cap. 2.*

C

Sumpta venenoſa tamen hæc cor ſuffucat aura
Copia, cui lactis ſubuenit hauſta malo.

Item Nicander in Alexipharmacis, aduerſus Ceruſſæ virus, propoſita medicamenta, nempè Lac, Maluam, & Seſamum his verſibus magnificat.

Et diſtenta premens teneræ celer vbera vaccæ
Pingue natante dabis lac cum cute triſtibus ægris,
Aut tu mollificæ reſeca, & tere germina Maluæ,
Expreſſumq; homini potandum porrige ſuccum.
Tuſa etiam mixto ſic præbe Seſama vino.

PLVMBI PRÆPARANDI RATIO.

METALLARII aliquando, ex terra ochræ ſimili, plumbum excoquunt præcipuè Ilmenæ ad ſyluam Bacenam, interdum ex ſpuma argenti, & molybdena illud eliciunt, quandoq; ex propria vena, aut ex lapide plumbario ferace id extrahunt. Modus autem tundendæ, & terendæ plumbi venæ, antequam in fornace collocetur, apud Georgium Agricolam legendus eſt. Præterea plumbum præparatur, & in puluerem multifariam reducitur: primitùs virga corylli recente intra plumbum liquefactum locata, namq; vi caloris è virga plumbum mouente humiditas elicitur, viciſſimq; virga proprio ſpoliata humido, plumbi humiditatem attrahit; tuncq; plumbum *Li. 9. de re metall. Corylli viſ.*

bum exſiccatur, & in puluerem redigitur. Aliter idem in puluerem reducitur, dum ei liquefacto argentum viuum additur, quo euaneſcente, puluis plumbi in catino remanet. Halchemiæ Profeſſores plumbum in aurum præparare, & in ſtannum conuertere profitentur, quæ operationes apud Vuecherium leguntur. Has eaſdem operationes Andreas Libauius in ſuo opere de Halchemia explicare conatur. Alij ex plũbo argentum viuum elicere, illudq; ponderoſius reddere nituntur, veluti apud Portam in Magia naturali vnuſquiſq; videre poteſt.

Lib. 10. de ſecr.
Li. 2.
Lib. 5. ca. 2.

LOCVS.

ANDALVSIA, & Anglia multis fodinis redundant, quarum prima copioſis plumbi venis, altera verò plumbi, & ſtanni opibus pollet. Americana regio verſus Oram occidentalem maris Sur, vt in tabula Americæ Cornelius Iudæus obſeruat, Pronincias habet celeberrimas, in quibus ingens continetur lacus, cũ aliquibus inſulis *Titicacha* illorum lingua cognominatis, ideſt Inſulis plũbi; propterea quòd opibus ampliſſimis plumbi auctæ ſunt. In Britannia ferè in terreni ſuperficie plumbum colligitur. Feſularũ Mons in Hetruria florentiæ ciuitati imminens lapides habet plumbarios, qui, breui temporis ſpatio, ſi excidantur, nouis incrementis, teſte Boccacio, inſtaurantur. Pariter Foroiulianæ regionis montes plũbi venis ſunt ditati. Deinde Fribergi diuitię huius metalli ſunt perinſignes, cum, anno quinquageſimo primo poſt milleſimũ, & quingẽteſimum, maſſa plumbi nigri ſex pondo à fodinis extracta fuerit. In ſuperficie telluris Gallitiæ materia coloris nigri naſcitur arenoſa, quæ pondere tantummodò plumbum eſſe depræhenditur. Apud Goſelariam in monte Rameli plumbi nigri fodinæ conſpiciuntur. Demùm Gothia opibus plumbi præcellit. Hannoniæ Regio in Flandria mineris plumbi diues celebratur. Item Heluetiæ montibus aliquas plumbi venas Boterus aſſignauit. Item Plinius Hiſpaniæ, & Galliæ ſimiles mineras tribuit, quæ cum ibi ſint profundiores, Metallarij laborum vehementi mole premuntur. Regionem Hundeſtruck plumbi feracem Coſmographia vniuerſalis conſtituit, vbi, paucis impenſis, quantitas huius metalli purificatur. Ilua inſula præſtat mineris ferri, ſimiliter plumbi, & ſtanni luculentas habet facultates. India Orientalis neq; æs, neq; plumbum poſſidet, ſi veritatem Hiſtoriographi fatentur: quicquid dixerit Ariſtoteles de plumbo Indico liquato ab aqua reſiliente, cum illæ liber Ariſtotelis ſit ſuſpectus. Per Luſitaniæ tractus ſubterraneos multæ plumbi venæ diſſeminantur. Lymburgum, vt recitat Georgius Braun in Theatro Vrbium, fodinis plumbi, & ferri præſtat. Namur, ex Botero mineris plumbi ſcatet. In Petraſancta, Hetruriæ loco, plumbi, & argenti eſt minera. Peruanæ inſulæ quantitate plumbi ſunt ditiſſimæ. In Polonia, quinto lapide à Cracouia, venæ plumbi ſunt feraciſſimæ. Populonia probè ditata eſt minera plumbi nigri, quæ lucida, denſa, & grauis eſt, pauciſq; excrementis redundat, vbi etiam obſeruatur alia plumbi minera flaua, quam paulò antè in Rubrica differentiarum memorauimus. Sardiniæ quædam plumbi, & ſtanni mineræ non deſunt. Deniq; Scotia quantitatis plumbi non eſt indiga.

Plumbarij lapides vbi.

Hannonia regio.

In lib. mirab.

Peru abũdat plumbo.

DENOMINATA.

QVI circa materiam plumbi multis laboribus ſe exercet, Plumbarius appellatur. Plumboſum verò dicitur, quod plurimũ plumbi admixtum, & Plumbeum quod ex plumbo confectum eſt: propterea Græcis Μολυβδὶς globus, vel pila, vel lamina plumbea vocatur. Item Μολίβδωδις apud Dioſcoridem plumbaceus, vel naturam plumbi referens exponitur. Similiter Μολιβδωσις plumbatura eſt, nẽpè ferruminatio plumbo facta: hinc dicimus Applumbare, ideſt plumbo liquefacto, quę diſiuncta ſunt, coniungere, & Replumbare, quod plumbo agglutinatum eſt, diſſoluere. Verùm his nullius ferè momenti ommiſſis, ad metallica, ad herbas, lapides, & varia loca accedemus, quæ à Plumbo denominata feruntur. Primitùs tertia lithargyrij ſpecies viliſſima in primo cap. huius libri memorata, à Plinio Molybditis cognominatur,

Molybditis quid ſit.

quia

quia aliquam plumbi naturam ſapiat. Plumbago aliquibus dicitur ærugo plumbi: attamen Plumbago propriè eſt materia nuncupata Galena, quæ, poſt fuſionem plumbi, in fundo fornacis remanet. Hæc, iuxta mentem Matthioli in commentarijs ad Dioſcoridem, eſt puriſſimum plumbum, quod ignis violentia ſpeciem cineris induit. Cæterùm, *L.5.c.58.* ad maiorem huius metallicæ materiæ intellectum notandum eſt, quòd Plumbago, ſeu Molybdena reſpondet Cadmiæ æris: nam veluti Cadmia paratur, dum vena æris in fornace liquatur, & pars tenuior euolans, & parietibus adhærens eſt Cadmia, quemadmodum in primo capite enucleatum fuit: pariter Plumbago naſcitur, dum liquato in fornacibus plumbo, materia tenuis parietibus adhæret. Itaq; ſicuti Cadmia duplex eſſe dicebatur, nimirum altera naturalis, quæ effodiebatur, & altera artificialis, quæ in fornacibus æris naſcebatur, aſſimiliter Plumbaginis altera in fornacibus plumbi oritur, altera verò naturalis eruitur. *Plumbago, & Molybdena.* Verùm, apud Plinium, Plumbago triplex conſtituitur: prima ſpecies eſt Galena vocata, quæ argentum, & plumbum participat, ſecunda eſt Plumbago, ſeu Molybdæna artificialis tum Plinij tum Dioſcoridis, tertia eſt ſubſtantia quædam foſſilis lapidoſa, quæ Plumbago vel Molybdena naturalis vocatur, effoditurq; ad Sebaſtiam, & Corycum, vt Dioſcorides monimentis mandauit. *Cadmia duplex.*

Item Plumbago ſeu Molybdæna apud Plinium eſt herba, cuius deſcriptio, ex mente Falloppij, quadrare videtur illi plantæ, quæ Biſtorta à Botanicis nuncupatur. Alij *Lib. 25. cap.13.* voluerunt Plumbaginem Plinij eſſe Perſicariam maculoſam, propter notas illas plumbei coloris, quæ in folijs conſpiciuntur. Sed aduertendum eſt, quòd Plinius huic herbæ nomen Plumbaginis non à colore, ſed ab effectu aſſignauit, ſcilicet quia Plumbo *Plumbago herba.* oculorum morbo medetur: quapropter nec etiam veritatem aſſecuti ſunt, qui Dentillariam Rondeletij cum Plumbagine, ſeu Molybdena Plinij coincidere voluerunt, hac tantùm moti ratione, quoniam planta hæc in manu detenta volæ liuorē, ſeu plumbeum colorem communicet.

Ad lapides ſi noſmet conuertamus, primò incidemus in lapidem plumbarium, molybdoidem etiam nuncupatum, qui à vena quadam plumbaria eruitur; huius Dioſcorides, poſt plumbum, meminit, illumq; à vena plumbi diſcrepantem conſtituit, quam venam molybditim appellauit. Itaq; aſſerendum erit cum Ceſalpino molybdoidem *Lapis plũbarius qualis.* eſſe quemdam lapidem in nigro refulgentem, colore plumbeo, & tactu adeò lubrico, vt perunctus eſſe videatur. Hunc Pictores indigitant lapidem Flandriæ, quia illinc afferatur, & illo ad figuras deſignandas vtuntur. Hunc pariter in Germania reperiri, & Biſemutum vocari affirmant, quem cum Stibio fuſum, ad formandos characteres, adhibent. Huius lapidis aliud genus cruſtoſum, & inſtar carbonis, nigrum inuenitur, quo ſimiliter Pictores vtuntur. Ad noſtras peruenernnt manus duo lapides cruſtoſi, ſeu potius eſcharam æmulantes cum aliquo liuore plumbi, quorum icones damus. Primus *Biſemutum quid ſit.* vocabitur Eſcharites niger molybdoides, ſecundus dicetur Eſcharites cum aliquo rubore molybdoides alter. Deinde damus figuram lapidis truncum arboreum cruſtoſum ſimulantis, cũ punctis plumbei coloris, qua de cauſa Stelechites Eſcharoides, & molybdoides apellabitur.

Eſcharites Molybdoides.

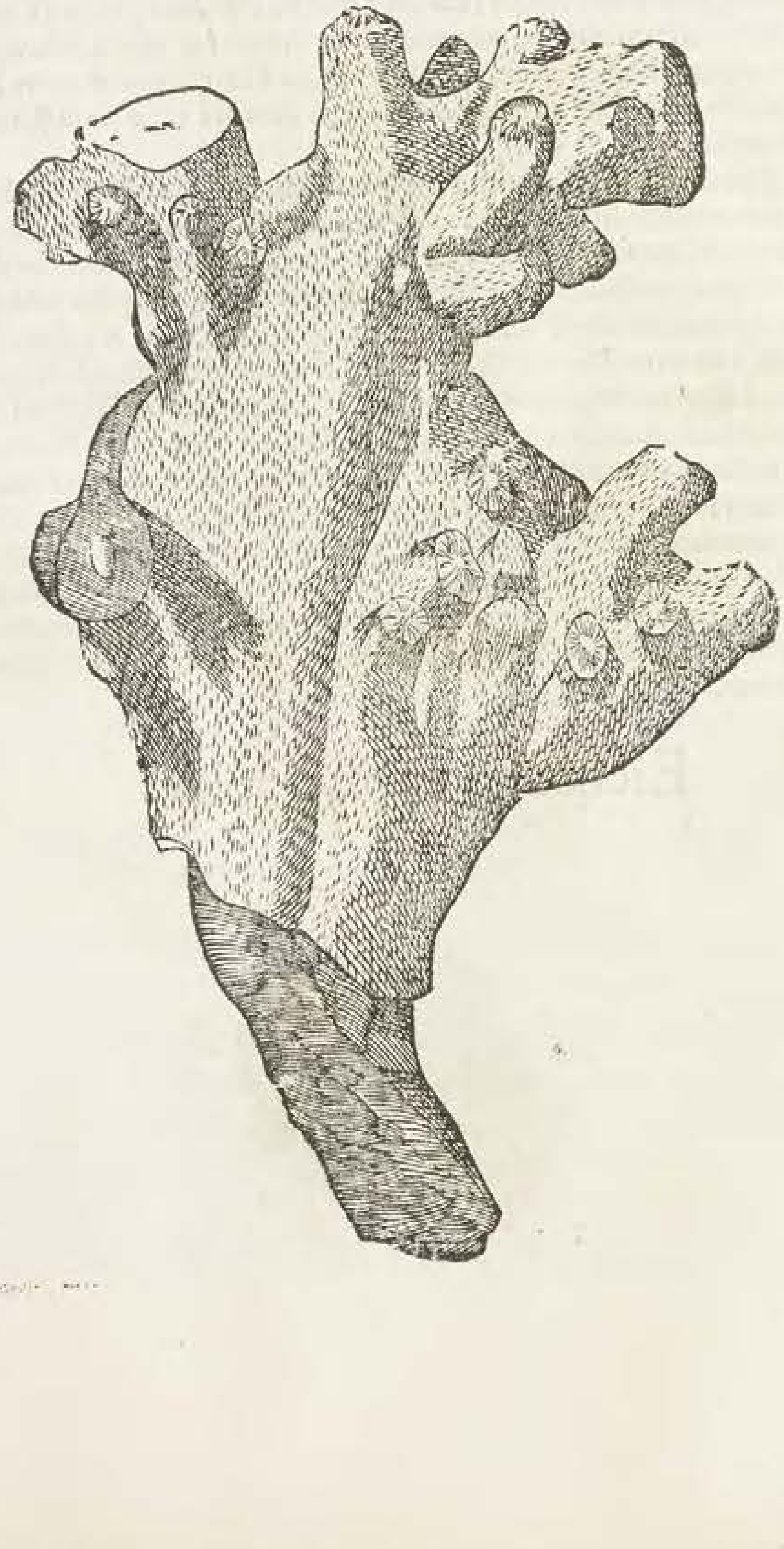
Eſcha-

Eſcharites Molybdoides alter.

Subſequitur delineatus lapischamam lineis plumbeis diſtinctam imitans,qui Chamites molybdoides dicetur. Aliquando natura in lapideis chamis, & pectinibus ludens, figuras pulcherrimas producit ;quandoquidem genuit in montibus Ctenitem,

Stelechites Eſcharites Molybdoides.

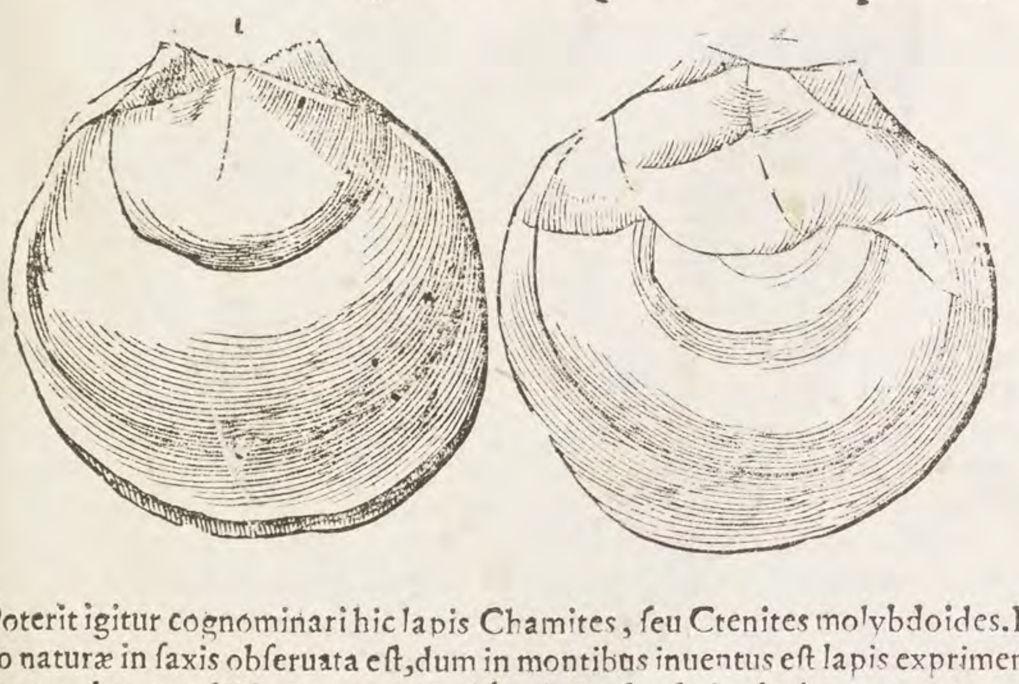
cuius

A cuius hic figuram damus ſine ſtrijs, & tamen formam pectinis referebat, cum auribus, & lineis quibuſdam plumbei coloris: pars ſuperior magis concaua, quam inferior apparebat; pars ſuperior ſub numero 1. & inferior ſub numero 2. conſpicitur.

Chamites Molybdoides.

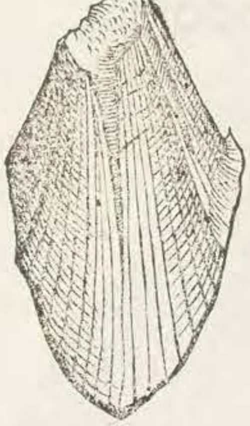

Ctenites Molybdoides pronus & ſupinus.

Poterit igitur cognominari hic lapis Chamites, ſeu Ctenites molybdoides. Ludificatio naturæ in ſaxis obſeruata eſt, dum in montibus inuentus eſt lapis exprimens illud genus conchæ, quod Pinnam vocant obſcuri, & plumbei coloris, propterea exprimitur in hac tabella hoc nomine. Pinnites molybdoides; & in eadem tabella delineatur lapis planus ex vnà parte oualis ſubniger, & ad colorem plumbi vergens. Poſtremò delineatur lapis liuoris plumbei, in quo natura nos ludificàns, triticum effigiauit: quapropter hic lapis Triticites molybdoides erit appellandus.

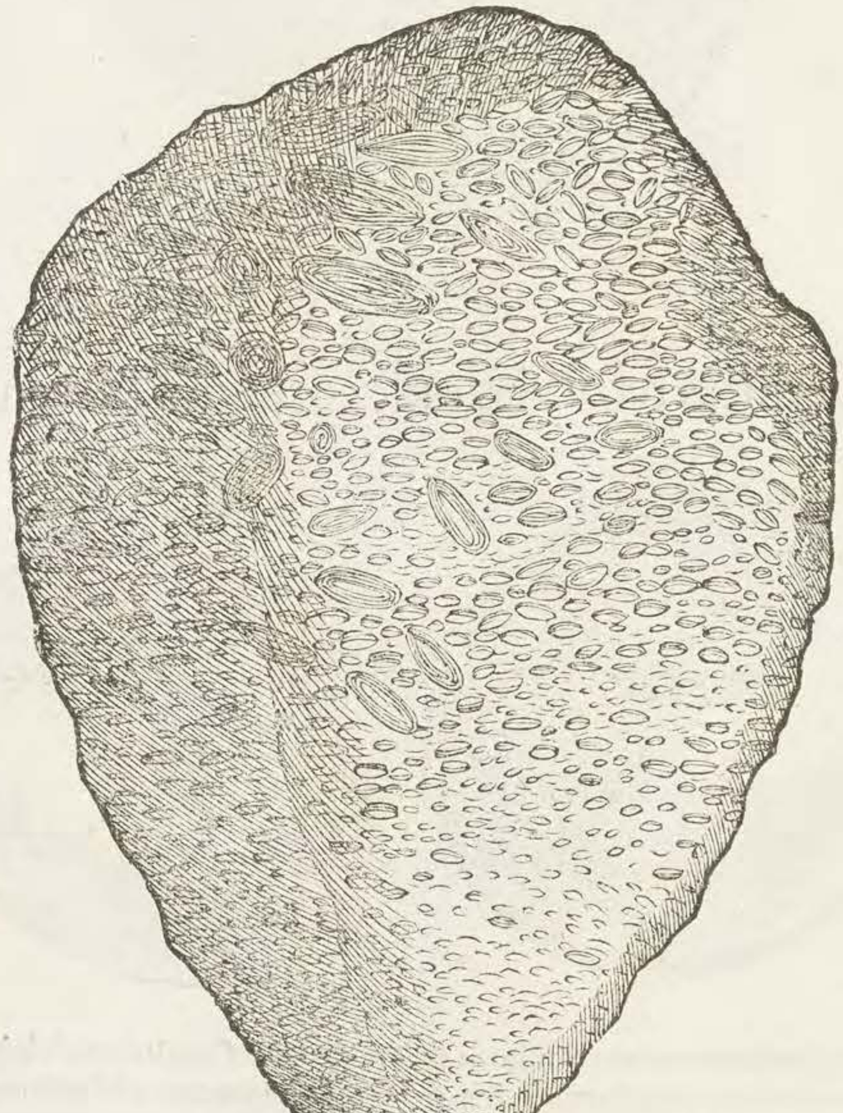
Pinnites Molybdoides.

Lapis coloris plumbei.

Triticites Molybdoides.

Inter loca à plumbo denominata recenſetur plumbaria officina, in qua plumbum funditur, & elaboratur. Item Plumbaria eſt parua inſula Hiſpaniæ Tarraconenſis in Ora Orientali ad Ferrariam Promontorium. Ortelius memorat: inſulas Molybodes Sardiniæ adiacentes, quarum altera vocatur Plumbea, altera Hieracum; Ortelius tamen nomen Molybodis ad inſulam tantùm Plumbeam meritò referendum eſſe arbitratur. Geſnerus ſcripſit reperiri in Germania Thermas nomine plumbeas, quarum aquæ plumbi naturam participant. Item Falloppius monimentis mandauit in agro Vicentino eſſe aquam plumbeam, quæ ex fodina plumbi erumpens, & venam plumbi lambens eiuſdem qualitates acquirit. Demùm pallor ob liuorem à Poetis plumbeus fuit nuncupatus, pariterq; color plumbeus de illis effertur, quorum virtus emoritur: quamuis pronuncietur etiam de illis, qui nigro Ictero laborant: propterea apud Atheneum Μολιβδοφανὴς vocatur, qui aſpectu plumbeus eſſe videtur. Poſtremò metaphoricè vocantur Iræ plumbeæ, quæ cum ſint grauiſſimæ, altas radices egerunt. Immò apud Horatium plumbeus cognominatur Auſter, propter rationes, quas in Rubrica differentiarum aſſignauimus: cecinit enim Horatius.

Loca varia à plũbo cognominata.

Inſula Molybdodes vbi.

In lib. de Thermis.

Lib. 2. ſerm.

Nec mala me ambitio perdit, nec plumbeus Auſter.

EPITHETA.

SILENTIO præterire poſſemus plumbi epitheta, quæ cum pauca ſint, partim ad nigrum, partim ad album plumbum pertinent. Nihilominus breuibus ab his noſmet expediemus. Etenim Latini ponderantes illius ſubſtantiam denſam, grauem, & minimè reſiſtentem, plumbum ſolidum, graue, & flexile cognominarunt, ratione coloris, liuens, & fuſcum dixerunt. Quoniam verò, cum ad varia opera deſtinatur, facilè liqueſcit, liquidum, & liquens indigitarunt. Deniq; quia ex ipſo globi pro tormentis bellicis fabricantur, vulnificum appellare decreuerunt. In libris græcis epitheta ad plumbum album tantummodò attinentia legimus: quandoquidem ἑανὸς exponitur indutu pulcher, attamen apud Dioſcoridem plumbum album, nempe Caſſiteros ἑανοὶ dicitur, nam ibi hoc nomen pro molli, & delicato vſurpatur. Item apud Homerum in Illiade Caſſiteros νεότευκτος, ideſt nuper fabricatus vocatur, immò, & φαεινὸς, ſplendens. Tandem ϖάνεφθος, ſcilicet omni ex parte coctus, vel perfectè coctus Heſiodo Caſſiteros appellatur.

Epitheta græca.

ADAGIA.

VILITAS, & imbecillitas huius metalli multis prouerbijs anſam præbuerũt: ſiquidem *Plumbeis pugionibus dimicare* dicuntur, qui inutiliter præliantur. Pariter *Plumbeo gladio iugulare* eſt prouerbium, quod de leui, & futili argumento pronunciatur: hoc adagio ſæpè vſus eſt Cicero ſcribens ad Atticum, & alibi, quoddam argumẽtum inane, & nullius valoris, pugionem plumbeum appellauit. Item apud Terentium *Homo plumbeus* ignauus, & nullius ingenij dicitur. Nam plumbum eſt indicium hebetudinis, quia cum velociſſima debeat eſſe mentis agitatio, quando ad ſpeculationem, & ad operationem erit tarda, plumbea vocabitur: quamobrem huc reſpiciens Cicero in Tuſculanis ſcribebat. *Niſi ſanè in Phyſicis plumbei ſumus*. Totum oppoſitum ſignificant *Iræ plumbeæ* apud Plautum, nam pro grauibus ſumuntur, & ſpectare videntur ad illos, qui ingentes, & ſubitos irarum motus concipiunt. Præterea *Plumbeus gladius in eburnea vagina* profertur de re admodum abſurda. Nonnulli tradunt hoc adagium dimanaſſe ab apophthegmate Diogenis Cynici, qui aliquandò obſeruans adoleſcentem venuſta decoratum forma, ſermonẽ obſcænum proferentem, dixit; is ex eburnea vagina plumbeum educit gladium. Huic opponitur illud. *Gemma annulo plumbeo incluſa*, quod de re etiam incongrua pronunciatur, eſtq; admodum conforme illi, quod in capite ſecundo recitatum fuit, nimirum, *Annulus aureus in nare ſuilla*. His additur aliud. *Nummus plumbeus*, quod de re inutili diuulgatur: quapropter Plautus in Muſtellaria ad rẽ dixit. *Taceſis faber, qui cudere ſoles nummos plum-*

Plumbeus gladius qualis.

Nummus plũbeus.

plumbeos, ideſt qui nihil boni operaris. Hoc non eſt diſsimile illi. *Caracallæ nummi*. Id ſpectat ad illos, qui ſub blando vultu animum virulentum occultant. Narrat .n. Dion, Antonium Caracallam nummos adulterinos, ſcilicet ex plumbo argentato, & ære inaurato in vſu habuiſſe, & ſuis Senatoribus dediſſe. Deniq; ex grauitate metalli ortũ eſt aliud adagium. *Plumbeo pede incedere*, quo Veteres nobis inſinuabant, in negocijs difficilibus peragendis, pedetentim, & paulatim incedendum eſſe.

MYSTICA, ET MORALIA.

In Hieremiam c.6.

Plumbũ in igne conſumitur. Cap.6.

Pauperes plũbo aſsimilantur.

Vir perfectus cui ſimilis.

INIQVITAS, ſeu hominum malignitas, iuxta viſionem Zachariæ Prophetæ, ſuper talentum plumbi ſedet: ideoq; nefarius Pharaonis exercitus, quippequi iniquitatibus ſemper adhæſit, tanquam plumbum in aquis ſubmerſus eſt. Diuus Hieronymus ſcriptis mandauit plumbum nõ eſſe metallum prorſus contemnendum, quoniam eloquio Sanctorum Prophetarum, & Doctorum comparatur: etenim hoc alijs metallis permixtum, pro eorum purificatione, paulatim conſumitur, & euaneſcit: pariter omne eloquium doctrinarum, & ſermo Prophetarum perit in illis, qui illud audire contemnunt. Cæterùm ſi cunctæ plumbi conditiones ponderentur, illas varię morum honeſtati inſeruire comperiemus. Primitùs vena huius metalli nigra eſt, & calculoſa, quæ purgata in fornace in plumbi ſubſtantiam conuertitur: id aliquando accidit multis hominibus, qui in vitæ primordio multis flagitijs ſunt nigri, & varijs criminum calculis referti, ſed in fornace calamitatum poſiti, fiunt plumbum, nempè viri iuſtitia inſignes, & pietate molles. Item plumbum licèt fuſco, & nigro colore ſit refertum: attamen in igne locatum rubeſcit, deinde, calore ceſſante, plumbo frigeſcenti priſtina nigredo reſtituitur: ſic multi homines in hac mundana mole verſantur, qui nigrore criminum tincti, ſi in flammis ærumnarum collocentur, illicò charitate, & dilectione rubeſcunt, at, ceſſante moleſtiarum incendio, priſtinam nequitiæ nigredinem induũt. Verùm plumbum non ſolum in igne rubeſcit, ſed etiam, violentia ignis perſeuerante, penitùs conſumitur: idcircò dicamus, in hac morali doctrina, plumbum eſſe hominem peccantem, qui in igne correctionis locatus, ſtatim claritate refertus rubeſcit, at, ſi diu acris correctionum flamma perdurauerit, peccans ſtimulis deſperationis agitatus tãquam plumbum deſtruitur: quare ad rem Hieremias hæc verba protulit. *Fruſtra ſufflauit. Conflator, in igne conſumptum eſt plumbum.* Immò plumbum eſt metallum craſſum, obſcurum, ponderoſum, & fædum, quoniam manus pertractantium maculat. Peccans has omnes ſortitur conditiones; eſt enim craſſus, dum faſtu intumeſcit, ignorantia obſcurus, pigritia grauis, & inhoneſta, & pernitioſa libidine fædus; quare proximos inquinat, & eos potiſſimum quibuſcum aſſiduè verſatur. Deniq; plumbum, licèt inter alia metalla vilitatem quamdam præſeferat, nihilominus ad varios vſus idoneũ commendatur. Hanc vilitatem plumbi æmulantur pauperes, qui quamquã inter alios viles reputentur, tamen ad vſum Reipublicæ valdè vtiles eſſe feruntur. Sin plumbum cõſideretur, quatenus vſui medico famulatur, morũ quoq; integritati occaſionem præbebit: nam puluis plumbeus tumores deprimere, fluxus ſanguinis cohibere, & morbos oculorum ſanare perhibetur: ideoq; imaginari debemus plumbo carnem, & eius puluere memoriam mortis repræſentari: ſic enim hoc puluere tumores ſuperbiæ deprimuntur, fluxus ſanguinis effæminatæ molliciei coercetur, morbuſq; oculorum inuidiæ penitus aboletur. Deniq; plumbum frigidum, & humidum, ponderoſum, & vtile multis medicinæ vſibus traditur. Huic meritò aſſimilatur Vir perfectus, qui caſtitate frigidus, pietate humidus, animi demiſſione grauis, & perfectione doctrinæ Chriſti munitus ad medicinam animarum valdè vtilis euadit. Ad finem, cum nomine plumbi, peccantes ſignificentur, & plumbum in India minimè inueniri Hiſtoriographi referant, neceſſe erit aſſerere in India, nimirum in Cæli Regia, plumbum, nempe hominem lethali conſcientiæ vulnere affectum locum non habere.

PRO-

PROBLEMATA.

VARII huius metalli effectus amplam, & pręclaram occaſionem varias querē-di cauſas nobis prębuerunt. Itaq; plumbum dum virtute fornacis in cinerem redigitur, cuicumq; centenario octo, aut decem pondo adduntur, vt Metallarij teſtificantur: immò eumdem effectum ſortiuntur lateres in fornace cocti, quia, poſt coctionem, grauiores euadunt, cum tamen, abſumpta eorum humiditate, maiorem leuitatem acquirere deberent. Quocirca huius effectus cauſam inueſtiganti reſpondendum eſt, quòd dùm lateres coquuntur, fuligo ignis illis adhærens deperditæ humiditatis ſubſtantiam reſtaurat, conſequēterq; eorum pondus auget. Pariter aduſto plumbo idem contingit; nam flamma fornacis, quam vocant reuerberij, ſupra cineres reflectitur ibiq; ſuam fuliginem deponit, atq; hac ratione plumbi pondus augetur, & huius effectus ſignum inde colligere oportet, quoniam ſi cinis ille fundatur, in plumbum quidem conuertitur paucum, & reliquum in retrimentum tranſit. Et quamuis cætera metalla in eadem fornace flammæ reflexum recipiant, eorum tamen pondus minimè augetur, quoniam fuligo illis haudquaquam adhæret. Deinde quæritur, cur plumbum in loco humido locatum augeatur, cum id monſtret experientia, dum Imbrices plumbei, quibus ædes magnificæ teguntur, poſt multorum annorū ſpatium, grauiores inueniantur tanto exceſſu, vt ob nimiam grauitatem permutari debeant. Hāc veritatem oſtendit etiam Galenus exemplo ſtatuarum, quæ plumbo ferruminantur; in illo enim plumbo, tractu temporis, quædam veluti verrucæ creſcunt, qua nil aliud, niſi partes plumbi auctæ eſſe poſſunt. Reſpondent nonnulli hoc metallum augeri, quia rarum eſt, continetq; partes aereas, quæ paulatim in ſubſtantiam plumbeam tranſmutantur; hac de re eius moles, & pondus augetur. Laminæ igitur plumbeæ turres, vel templa tegentes pondo centum, poſt aliquod temporis ſpatium, ad decem libras ſupra centum accedunt. Viri in Philoſophica paleſtra exercitatiſſimi docent laminas plumbeas Sole, & frigore ita corrumpi, & veluti exanimari, vt cruſta ſuperficialis in plumbum veluti mortuum degeneret: idcirco laminæ illæ ſi liquefiant, nonniſi duas plumbi partes fundent, cum reliquum in excrementa tranſeat. Hinc vera problematis cauſa reſultat, ſi dicamus laminas illas, ratione frigoris, & Solis, ob corruptionem, in cineraceam materiam abire; vnde qualitas terrea plumbi tunc magis, quàm anteà viget, & metallum magis ponderoſum euadit. Rurſum quæritur cur lamina plumbi ſupra vaporem aceti collocata albeſcat, & in ceruſſam conuertatur. Reſpondet Albertus id prouenire ab acrimonia vaporis calidi aceti in ſubſtantiam plumbi penetrantis & argentum viuum ibi condenſatum abluentis, cogentiſq; illud ad ſuperficiem laminæ plumbeæ, inſtar granorum milij, aſcendere. Iterum quæritur cur altera parte ſpeculi plumbo lita, ſimulacra facilè repræſententur, &, abſq; illo, ſimulacra minimè reddantur. Hoc fortaſſis euenit, quoniam ex vitro tanquam ex re lucida, & ex plumbo tanquam ex re opaca, altero quodammodo albo, & altero nigro quoddam gignatur idoneum nigrum, in quo rei imago præſentis facilè ſeruetur. Deniq; inueſtigant nonnulli cauſam, propter quam vaſa plumbea aqua plena, & ſupra flammas collocata non liqueſcant. Reſponſio eſt, virtutem ignis per vaſa tranſire, & ſuam actionem in liquorem contentum exercere. Hinc colligenda eſt ratio, cur charta ſupra candellam accenſam poſita non accēdatur, dum aquam vel oleum contineat.

Laterum pōdus cur augeatur.

Plumbi pōdus augetur.

Plumbū Imbricū quomodo augeatur.

Lib. 2. de miner c. 2

Speculi effectus.

SIMVLACRA.

AD ſignificandam Aulicorum cohortem, Ripa pinxit iuuenem veſtimentis viridibus indutam cum calceis plumbeis, vt Aulicis inſinuaret quòd quando, alicuius cauſa, aliquid operantur, graues, nec facilè cuiuslibet verbis mobiles eſſe debeant. Idem Auctor, vt Legem veterem exprimeret, delineauit mulierem veſtibus hæbraicis ornatam ſiniſtra manu tabulas Legis veteris tenentem, &, penès

In prima parte Icon.

 dex-

dextram, habentem pilam plumbeam, cum hoc Dicto. PONDVS GRAVE. Quandoquidem præcepta legis veteris grauia, & ſeuera erant, cum illa lex timorem, & ſeueram Iuſtitiam reſpiceret: propterea huc reſpexit Pſalmographus, quando dixit. *Deus vltionum Dominus.* Pariter Ripa, vt oſtenderet Fatuitatem, figurauit mulierem cum maſſa plũbea ſupra caput:nãq; veluti plumbũ, ob grauitatem, ſemper deorſum tendit, ita Fatuus nunquam ad ſuperna mentem eleuat; quocirca huic merito competit illud adagium. *Plumbeum ingenium.* Demum, in Pertinacia demonſtranda, idem Author mulierem nigris velatam veſtimentis cum talo plumbeo ſupra caput effigiauit:etenim plumbum quid difficilè mobile deſignat, præterquamquòd ignorantia, plumbo, indicatur, quæ pertinaciæ mater, & nutrix eſſe perhibetur. His addatur ſimulacrum Rapi plumbei, quod Plinius in templo Apollinis Delphici fuiſſe memorat.

Pſalm. 93. Parte 3. Icon.

VSVS IN MEDICINA.

REPONITVR plumbum inter illa metalla, quæ varijs morbis, & præcipuè extrinſecis plurimùm conferunt. In primis, ad varios vſus medicos, mortarium, & piſtillũ ex plumbo paratur, ſed potiſſimùm in illo roſaceum oleum tamdiù agitatur, donec aliquam ſpiſſitudinem acquirat, poſtmodum ſpatio quinq; dierum inſolatur, quod medicamentum hæmorroidibus non paucam affert vtilitatem, & ambuſtis fæliciter medetur. Immo Medici curant vaſa ex plumbo formari, in quibus varia electuaria, & pinguedines optimè ſeruantur. Præterea plumbum in Pharmacopolijs variè præparatur: lauatur enim, crematur, & eius etiam ſcoria non abijcitur. Itaq; plumbum lotum, & combuſtum eundem ſortitur colorem; quarè Pharmacopei emptores decipere poſſunt, niſi igne, & experientia diſtinguatur: namq; ſi ſupra laminam ferream cãdentem portio plumbi vſti ponatur (dummodo optimè ſit combuſtum) non eliquabitur, & liqueſcens ruborem acquiret; ſin fuerit lotum illicò liquefiet, & conglobabitur. Eſt autem aduertendum, quòd plumbum crematum maiori virtute ſiccandi, & refrigerandi potitur, quoniam aduſtione omnis humiditas euaneſcit. Modus autem adurendi plumbum multiplex eſt, ſed duo tantùm ſunt in vſu. Vnus eſt, qui primo loco à Dioſcoride aſſignatur, & fit cum ſulphure; alter modus in medicina non habet locum, cum illo Figuli tantùm vtantur, vt cruſtam illam vitream vaſis impertiantur, & hoc plumbum vſtum Figulorum rubri eſt coloris. Hoc etiam aliqui Chirurgi vtũtur, vt vitent plumbum primo modo combuſtum, quia mixtionem ſulphuris abominantur.

Oleum ad hæmorrhoides.

Differentia plumbi vſti, & loti.

Lib. 5. cap. 50.

Plumbi adurendi modus.

Scoria plumbi, & præcipuè illa, quæ ad luteum colorem tendit, maiorem vſum, quam plumbum vſtum in medicina habet, ſiquidem maiori facultate adſtringendi, & ſiccandi pollet: etenim conſtat ex parte terreſtriori lapidis, lauatur autem, vt præcipit Dioſcorides, antequàm medicamẽtis admiſceatur: nam in Dyſenteria, & Teneſmo ad ſuffitus adhibita inſignem ſolet habere prærogatiuam. Quapropter aquæ thermales plumbeam venam lambentes, in fugandis multis extrinſecis morbis, ſunt præſtantiſſimæ; cum in potu nullo modo exhiberi debeant. Immo laminæ plumbi varijs affectionibus multum adiumenti afferunt. In primis paratur lamina plumbea latitudinis duorum digitorum, quæ ſupra regionem renum geſtata, auctore Oribaſio, inuoluntarium ſeminis fluxum cohibet, conſequenterq; nocturnam pollutionem arcet. Verùm huius laminę vſus multis videtur ſuſpectus, ſi diù ſupra renes feratur, quoniam, ob nimiã illarum partium refrigerationem, impendet periculum, ne lotium ſupprimatur. Rurſus talis lamina ganglijs alligata, tumorem diſcutit. Chirurgi laminas plumbeas in profundis vlceribus adhibent, dum ex illis fiſtulas, & turundas fabricant. Item quandò naſum amputatum reſtaurant, ſolent, cum ex brachio appoſita eſt caro in locum deficientis naſi, ſuperponere carni illi naſum ex lamina plumbea formatum, vt comprimendo, naſi figuram carni imprimat. Ceruſſa etiam, quæ flos plumbi nominatur, multas ad res in medicina conducit: refrigerat enim, & ſiccat, teſte Auicenna, in ſecundo exceſſu Sandyx verò ex aduſta prodiens ceruſſa ſiccat quidem, ſed non refrigerat: ſin abluatur ſiccandi, & refrigerandi virtutem acquirit. Itaq; Laborantes vlceribus, ex vſu ceruſſæ ampliſſimum fructum ſemper ſunt conſecuturi. De hac quoq; Iodocius in Enchiridio Simplicium ſic cecinit.

Lamina plumbi ad quid.

L. 1. curat.

Naſus plumbeus.

A *Vlceris ardores reprimit, carnemq; reſoluit,*
Et ſiccata tegit vulnera cruda cute.

Ideò, in cicatricibus dealbandis, ceruſſa eſt medicamentum commodum, & ſalutare, dum carnem cicatricis dealbans, eius colorem reliquæ cuti ſimilem reddit. *Ceruſſæ vires.*

Chymici plumbum in calcem redigunt,&, in ſanandis vlceribus tanquam medicamentum non ſpernendum prædicant. Similiter, ex Saturno, nimirum ex plumbo ſalem eliciunt, & huius grana quatuor cum ſpiritu vini, ad cohibendas pollutiones nocturnas, propinant: deinde hunc medicamentis externis permiſcent, & potiſſimùm in ægritudinibus oculorum commendant. Item ex eodem Saturno non ſolum extrahunt Calcem, ſed etiam Liquorem, quintam Eſſentiam, Oleũ, Florem,& Crocum,quorum omnium præparationes apud Andream Libauium diligentiſſimè exarantur. His addamus tanquam coronidem, quòd dolores capitis acuti plumbo liquato Scutellæ ligneæ capiti ſuperpoſitæ,& aqua ſemiplenæ infuſo tolluntur,idq; fieri poſſe multi credunt, quoniam vapores, quibus cerebri menynges punguntur, plumbo coagulantur, B & veluti ſpiritu quodam ſaturnino figuntur. *Dolor capitis vt tollatur.*

VSVS IN SVPPLICIIS.

INTER inſtrumenta, quibus ab antiquis Tortoribus Rei cruciabantur, Ligna, Vngues, Lora,& Plumbum recenſentur. Immò plumbo liquido ſæpiſſimè, in puniendis Sontibus, Veteres Iuſtitiæ miniſtri vtebantur. Huius cruciamenti meminit Horatius ſic canens.

——————— *nec ſeuerus* *Lib. 1. car.*
Vncus abeſt, liquidumue plumbum.

Fornacem plenam plumbo, reſina, & pice tanquam nouum cruciatũ Diocletianus Imperator adinuenit. Hac fuit tortus Sanctus Vitus, quemadmodum in illius Vita legitur, qui, iuſſu Valeriani Præſidentis Diocletiani, in ſimili fornace locatus in ea, tanC quam in aqua fluminis, ſupra vim naturæ, illæſus natabat. Pariter plumbum liquefactum aliquando in os Sanctorum Martyrum infuſum fuit,immò & in aures vt in Actis Sancti Moniati militis habetur, his verbis. *Tyrannus ait, Feruens plumbum auribus eius infundite, ne vocem Dei ſui maleficia docentis admittere poſsit.* Quandoq; in nudum tergus feruens plumbum Tortor infundebat: propterea in Actis Sanctorum Thyrſi & ſociorum hæc legũtur. *Feruens adhuc plumbum in medium eius tergus effundunt; plumbum verò in ſuperficie tantùm, & leuitèr id attingebat, nihil omninò eum offendens.* Similiter eò deuenit Tyrannorum ſeueritas erga Chriſti cultores, vt pedes martyrum excauatis lapidibus plumbo liquefacto infererent: id legimus in Actis Sancti Benigni, his verbis: *Iniquiſsimus Imperator in carcerem eum includi præcepit, & grande ſaxum, idem ipſe foratum adduci, atq; illi pedes eius plumbo liquefacto inſeri.* Immane quoq; fuit illud ſupplicium, quo Martyres cruciabantur, dum in lebete plũbi liquefacti pleno mergebantur: hoc ſupplicium in Actis Sãctorum Acyndini, & Sociorum exaratur. In alijs ſupplicijs plumbo denſato Veteres vtebantur; quando porD tiones plumbi collo, manibus, & pedibus alligabant, deinde in mare patientem mergebant. Amplius Scriptores eccleſiaſtici meminerunt flagelli ex funiculis parati, cum pilis plumbeis, quo multi martyres cæſi fuerunt. Olim etiam Romæ Debitores ſimili flagello verberabantur, & hic flagellandi modus ad tempora vſq; Conſtantini Imperatoris penetrauit, qui, cum eſſet Chriſtianæ pietatis cultor, hanc pænam prorſus antiquauit, quemadmodum Baronius in Annalibus eccleſiaſticis retulit. *Plumbũ auribus infuſum.* *Flagellũ cum pilis plumbeis.* *Anno Chriſti 33.*

VSVS IN BELLO.

ANTIQVITAS in prælijs vtebatur nonnullis glandibus,quæ nil aliud erant,niſi plumbum in figuram glandis formatum. Has glandes Priſci loro alligabant,& proijciendo in hoſtes, eas illicò ad ſe trahebant ſumma hoſtium perniciè. Alij referunt, quòd in Bello huiuſmodi glandes cum fundis adhibebantur. Hoc in loco re-

præ-

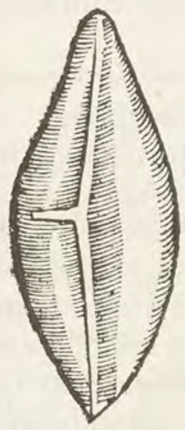
præſentantur icones duarum glandium ex plumbo, quæ figuram balani prorſus æmulantur, nam in medio ſunt tumidæ, & ambæ longitudinis duorum digitorum, cum dimidio, & in medio latitudinis ferè digiti pollicis, quibuſdam characteribus ſignatæ, qui fortè nomen Ducis cohortis, vel Præfecti Belli indicabant, vt in tabella apparet. Ex plumbo paratur etiam Plumbata, vulgò *Piombarola*, quę nil aliud eſt niſi pila plumbea longo funiculo annexa. Huius inſtrumenti fortaſſi meminit Chriſtophorus Acoſta, dum Venatores Peruanæ Regionis memorat, qui animantes Vicugnas nuncupatas comprehendunt, vt ex illis lapidem Bezaar extrahant: quandoquidem nonnulli ex illis in particulari venatu has animantes aggrediuntur currentes, & proijciendo funes, in quarum ſummitate ſunt plumbi portiones annexæ, currentium animalium pedes implicant, atq; hac ratione coercent. Hodie globi bõbardarij, ſeu tormentarij ex plumbo parantur, & potiſſimum pro tormentis manuarijs; namq; pro bellicis tormentis maioribus, ex ferro fabrefieri ſolent.

Glandes plumbeæ Antiquorum.

1

2

Li.4. Hiſt Ind.c.40.

Venatio Vicugnarum.

VSVS IN COLORIBVS.

CERVSSA in fictili nouo combuſta colorem rubrum acquirit, &, ad mentem Dioſcoridis, Sandyx euadit; & talis color apud Plinium caſu, nimirum incendio Pyrræ inuentus eſt, quo poſtmodum Nicias pictor primus vſus eſt. Hæc, ſi cum æqua portione Rubricæ aduratur, vt nonnulli affirmant, Minium præbet, quod poſtea à Minio Antiquorum valde diſcrepat, quod, noſtra ætate, Cinnabrium dicitur. Eſt igitur Sandyx ſpecies quædam Minij artificialis: immò huius ceruſſæ vſtæ meminit etiam Galenus. Animaduertendum tamen eſt, quòd hæc ceruſſa aduſta Aetio, & Paulo Sericum dicitur, Vitruuio Sandaracha: quocirca apud hunc Authorem duplex erit San-

Ceruſſa vſta quid præſtet.

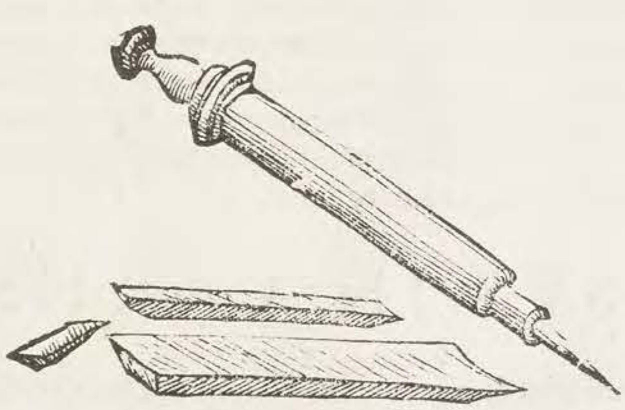
A Sandaracha, vna foſſilis, & eſt Arſenicum rubrum, altera artificialis, quæ Sandyx Dioſcoridis, & Galeni appellatur. Propterea aſſerendum eſt Sandycem Dioſcoridis, & Galeni, Cerusſam factam rubram per aduſtionem apud Aetium, & Paulum Sandaracham factitiam apud Vitruuium, & Sãdaracham adulterinam apud Plinium vnum & idem eſſe pigmenti genus, de quo Virgilius in Buccolicis ſic cecinit. *Eclog. 3.*

Sponte ſua Sandyx paſcentes veſtiet agnos.

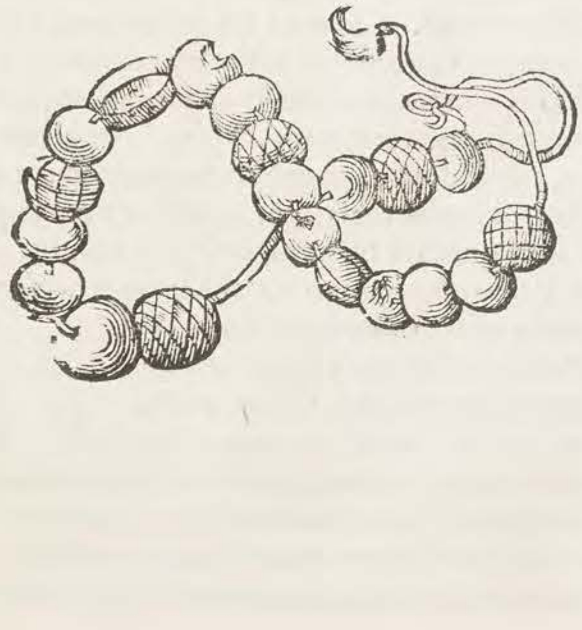
Ochra quoque eſt genus pigmenti lutei, & eſt duplex, altera naturalis, quæ in fodina plumbi inuenitur, altera ex plumbo vſto arte paratur, quæ pictoribus magis probatur, & vtraque aduſtione rubeſcit. *Ochra duplex.* Præterea Ceruſſa inter pigmenta alium habet locum, dum albiſſimum colorem præbet: hæc quoque duplex aſſignatur, naturalis ex fodinis eruta, & artificialis ex corrupto plumbo nata. *Ceruſſa duplex.* Inſuper Pictores, vt nonnulli aſſeuerant, ad imagines deſignandas, ſtylo ex materia plumbea parato vtuntur. Hodie huiuſmodi ſtylus ex lapide plumbario fabricatur, vt in Rubrica Denominatorum annotauimus. Aliqui ad ſignandas chartas modico plumbi acuminati vtuntur, idq;
B *Piombino* nominant. Repræſentamus hic iconem ſtyli ex cuiuſdam plumbi genere facti in mucronem deraſi, & manubrio ligneo inſerti. Putat tamen Geſnerus eſſe genus plumbi factitij, quod apud aliquos Stimmi Anglicum appellatur. In eadem tabella conſpicitur ſeries globorum inſtar coronæ precariæ, qui partim ex Chalcedonio, partim ex Succino formati ſunt, de quibus ſuo loco verba fient.

Stylus plumbeus manubrio ligneo inſertus ad deſignandum.

C

D

Ad litteras delendas Ceruſſa ob albedinem vſurpatur. Cardanus igitur præcipit Ceruſſam cum lacte ficus tempore æſtiuo eſſe permiſcendam, in paſtillos redigendam, & in vmbra ſiccandam, quæ operatio quater repetenda eſt. Quando igitur delendarum litterarum ſe ſe offert occaſio, hæ leuiter ſunt humectandæ, & hoc puluere inſpergendæ, deinde, poſt horas duodecim, tenui linteo fricandæ. Demum, ad colores pro fictilibus, figuli plumbum mola truſatili in pollinem redactum pro colore flauo adhibent: ſcoria tamen plumbi ſæpe vtuntur, quia minori pretio venditur, & hæc illis non ſcoria, ſed *Ghetta* nominatur, quæ ex Germania potiſſimum defertur.

Vt literæ deleãtur.

VSVS IN FVCIS.

OLIM Veteres vſos fuiſſe Ceruſſa ad fucos, & coſmeticam mulierum, vt candidiſſimæ viderentur, colligere licet ex Galeni libris de facultatibus ſimplicium medicamentorum, capite de fuco, qui Græcis φῦκος dicitur. Sed animaduertendum eſt hanc vocem græcam, φῦκος, quãdo in caſu obliquo format φύκεος, ſignificare plantam, ſeu quamdam Algæ ſpeciem, qua antiquitùs lanæ rubro colore inficiebantur, & eadem mulieres faciei ruborem conciliabant. Quando autem hæc vox in primo caſu obliquo inflectitur φύκε, tunc metallicum ſignificat medicamentum, de quo Galenus in libro, & loco citato, & in capite de ceruſſa verba fecit. Id autem nil aliud eſt, niſi ceruſſa præparata, qua mulieres fucoſæ redduntur, vt hac, & alijs quibuſdam pigmentis vitia corporis tegantur: ideo ad rem canebat Ouidius:

Fœmina canitiem germanis inficit herbis,
Et melior vero quæritur arte color.

Animaduerſionem circa vocem græcam φῦκος propoſuit Falloppius in libro de Metallis, & Foſſilibus; nos autem apud Authores illam confundi obſeruauimus. Vtcumq; ſit hunc fucandi morem fuiſſe apud mulieres antiquiſſimum conſtat in ſcriptis Plauti, & Martialis, qui mulieres fucatas ſæpè nominant; his accedit authoritas Plinij, qui Ceruſſam ad candorem fœminarum adhibitam memorauit. Itaque Ceruſſa Stanni, & plumbi ad mangonium faciei trahitur, quoniam argentum ſublimatum in fucis mulierum tantoperè commendatum grauiſſimo dentibus, & gingiuis eſt nocumento. Hęc autem Ceruſſa, pro decoratione faciei, multifariam præparatur, cuius præparationes apud Portam in Coſmetica mulierum leguntur.

Fucorum mos antiquus.
Lib. 34. cap. vlt.
Lib. 9. Mag. na. cap. 18.

VSVS IN VARIIS.

EX miſtura plumbi albi, & nigri varia reſultant opera, quoniam ex mixtione cinerei, & albi opera difficulter formantur. Hæc igitur ſunt varij generis, nimirùm Lances, Patinæ, Salina, Orbes, Malluuia, Organa, & Candelabra, necnon varia alia vtenſilia fabricantur. Chymici ad ſublimandas aquas organis fictilibus cum pileo plumbeo vtuntur, vt maiorem aquarum copiam eliciant. Statuæ ex plumbo veluti ex alijs metallis non fuerunt conſtructæ; nihilominus ex alijs conflatæ metallis, vt firmæ, & immotæ manerent, terra, & plumbo repletæ fuerunt. Aliqua retia ad coercendos piſces, appendicibus plumbeis muniuntur, vt citiùs in aquis mergantur. Item horologia machinalia rotis ſunt conſtructa, quæ ponderibus plerumque plumbeis mouentur: ideo quidam Nuperus de his ſic cecinit.

Pileus plumbeus

Nola ſilet, ſi atque hora, grani & trahopondera plumbo,
Ii rota nexa rotis, tinnulaque æra ſonant.
Quis tentat lento fugient a tempora nodo
Si dant & celeres plumbea vincla pedes.

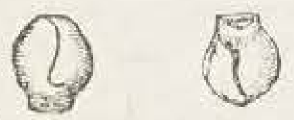
Mulieres etiam nentes, vt facilius fuſum vertant, verticillis plerumq; plumbeis vtuntur: quandoquidem fuſus tali pondere grauis redditus facilius voluitur. Verùm natura in operibus ſuis eſt mirabilis, quoniam in Agro Placentino inueniuntur lapilli albi, & rubicundi coloris, in medio perforati figuram verticillorum æmulantes. Immò Mulieres ibi habitantes hos lapillos tanquam verticullos fuſis aptant. Incolæ Regionis

Verticilli naſcūtur.

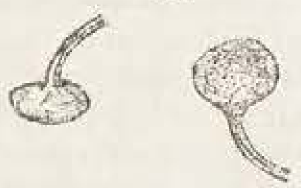
nis, illos vocant lapides ſerpentum, aſſeuerantes ex ſpuma & ſenecta anguium concreſcere, dum verno tempore ſenectam exuentes foramen illud relinquunt. Conſiderandum eſt potius, an huiuſmodi verticillus foſſilis ſit ouum anguinum Plinij, vel quid ei congener, cum, & ipſe referat ſuum anguinum ouum ex ſpuma ſerpentum emergere. Hic exhibetur. Icon verticilli foſſilis ſub numero 3. qui ab Excellentiſſimo Antonio Anguſciola Philoſopho & Medico Placentino ad Clariſſimum Virum Vlyſſem Aldrouandum miſſus fuit: nam ſub numero 1. & 2. conſpiciuntur alij lapilli diuerſarum figurarum ad colorem plumbeum vergentes. *Ouum anguinum Plinij.*

Verticillus Foſsilis ſub numero 3.

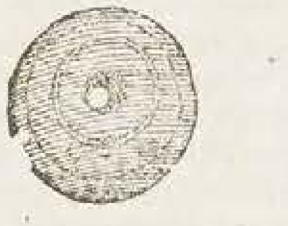
1

2

3

Pariter perpendiculum vulgo *Piombino* eſt plumbum à filo dependens, quod à ſummo ædificio deorſum demiſſum rectitudinem vel obliquitatem oſtendit. Præterea plumbum liquefactum in multis operibus ferruminandis adhibetur. Item Opifices, ad ſordes auri, argenti, & gemmarum abſtergendas, plumbo liquefacto vtuntur: nam fuſis cum plumbo cæteris metallis, id cum diu igni reſiſtere nequeat, paulatim euaneſcens ſimul aliorum metallorum immunditias aufert. Hic autem purgandorum metallorum modus ab Aurificibus *Cupella* appellatur. Gemmæ quoq; ſordidiores, & veluti obcæcatæ in plumbo liquefacto immerſæ, ſplendidiores redduntur. Hinc colligendum eſt aliquam vim attrahentem in plumbo latibulari. Sed magis admirari debemus illos, qui plumbum liquefactum manibus ſucco Mercurialis, & Portulacæ madefactis pertractare profitentur. Amplius, ad ſimulandas gemmas, aliqua metalla, & præcipuè plumbum concurrunt. Alexius Pedemontanus recipit plumbi à figulis præparati vncias, tres, minij vncias totidem, & addita chriſtalli calcinati vncia, omnia fornaci vitrariæ *Cupella quid ſit.*

com-

committit, vt inde paſta pro gemmis factitijs pulcherrima reſultet. Rurſus ſi chriſtallo calcinato triplum plumbi addatur, & ſpatio diei naturalis in fornace moretur Topatium proculdubio producet. Multi in marmore fingendo ſumunt gypſum, puluerem aliorum lapidum, &, ad pondus augendum, plumbi cineres addunt. Scobs etiam tenuiſſima plumbi, ad mentem Mizaldi, in plumbeo vaſe diligenter ſubacta cum modico olei de Spica, in ferro, & chalybe adhibetur, vt à labe ferruginis defendatur. Demùm ex ſententia Cardani, fumo plumbi argentum viuum cogitur.

Cini s plũbi ad quid.

Poſtremò laminæ plumbi ad multos vſus trahuntur. Primitùs his templa, turres, & palatia teguntur Ad arcendas imagines nocturnas, ex Cælio Rhodigino, huiuſmodi laminæ renibus ſuperponuntur. Itẽ truncus Mali arboris, iuxta ſententiam Mizaldi, lamina plumbea circumdatur; vt prolem numeroſam proferat. Veteres Symphoniaci, teſte Iſidoro, pectori laminas plumbeas imponebant, vt meliùs, & faciliùs modulatè canerent: quamobrem, referente Suetonio, Nero Imperator ſupinus vocis conſeruandæ, & augendæ cauſa, chartam plumbeam pectore ſuſtinuit, e plumbeis etiam laminis, ſeu, Suetonio ſcribente, ex chartis plumbeis codices olim factos fuiſſe conſtat. Quandoquidem Neapoli, in quibuſdam ſepulchris, tales viſos fuiſſe pro comperto habemus, & ſimiles vir nobilis Hadrianus Gulielmus totius antiquitatis diligens inueſtigator nobis oſtendit. Item laminæ plumbi inſcriptæ, loco chartæ, ad brachia tranantium flumina alligantur, quia chartæ ſcriptæ fieri non poſſunt abſq; corruptione chartæ, & litterarum abolitione. Falloppius ex laminis plumbi ſale communi interpoſito in vaſe vitreo, ſub tetra, ſpatio nouem dierum, collocato, argentum viuum colligit. Charta ſcripta globo plumbeo quandoq; inſeritur, qui poſtea pyrio puluere per tormentum manuarium ad homines remotos mittitur, vt, quid agendum ſit, ſignificetur, quoniam globus plumbeus in hydrargyro locatus paulo poſt papyro intacta, ſoluitur. Ex laminis plumbi fiunt tubi, vel fiſtulæ, per quas aqua à locis remotis ad vrbes, & varia loca ducitur. Vnde Statius de aqua Martia ſi cecinit.

L 15. lect. antiq. c. 6.

Charta plumbea ad quid.

——— *audaci tranſcurens flumina plumbo.*

Verùm huiuſmodi aquæ, propter ſordes plumbi, ſunt vitandæ; quandoquidem potatæ varias affectiones in humanis corporibus generare ſolent. Similiter tubi plumbei longitudinis ad multa milliaria ſub terra ſepeliri poſſunt, vt quicquid ex vna parte tubi quis loquitur ad aliam extremitatem tubi remotiſſimam deferatur. Idq; fieri facile poteſt, quoniam vox incorrupta minimè diuulſa, & diſſipata per longiſſimum interuallum integra fertur. Ad finem, ex lamina plumbi, quibuſdam in locis, moneta formatur. Iauæ conſpicitur nummus plumbeus in medio perforatus, & affertur ex China, vbi cuditur, quemadmodum in Diario nautico itineris Batauorum legitur. In Malacca viſuntur nummi parui ex plumbo, qui in altera parte ſpheræ imaginem, in altera verò crucem Luſitaniæ impreſſam gerunt. Aliqui in hanc venerunt ſententiam, quòd moneta plumbea fabricari, & admitti poſſet; cum in pecunia, nec materia, nec bonitas, ſiuè qualitatis ſiue ponderis, ſed tantùm ęſtimatio publicè impoſita conſideretur. Hæc autem opinio prorſus irrationalis, & ridicula videtur; ſiquidem hac ratione pecunia etiam ex papyro formari poſſet; quod non ſolum profectò iocoſum, & riſu dignum catoniano foret, ſed etiam monetæ originem, experientiam, & ſenſum communem euerteret, quoniam moneta primò ſubiectum idoneæ materiæ, quæ ſit ſolida, & conuenientis valoris expoſtulat.

Tubi plũbei ad loquendum.

Nummi plũbei vbi.

DE-

DE STANNO. Cap. VIII.

SYNONIMA, ET ETYMVM.

CVM ſtannum non ſolum plumbo ſit ſubſimile, ſed cum eo quoq; maximam naturæ conuenientiam habeat, non abſre in hac hiſtoria hunc locum promeretur. Itaq; Stannum à Stagnando nomen ſumere videtur; nam cum Stagnantes vocentur aquæ, quæ de loco non mouentur; pariter Stannum metalla mixta & adulterata, ignis virtute, ab inuicem diſſociat, & quodammodo Stagnare facit. Aliter Stannum deriuare poſſumus à Stimmi, cui valde aſſimilatur. Eſt autem Stimmi, quod Stibium, & Antimo-
B nium vocatur. Hæc autem nempe Stibium, & ſtannum ad varia opera facile, & optimè permiſcentur. Immò hoc metallum apud Dioſcoridem non inuenitur memoratum, niſi cum Stibio illud comprehenderit. Quod autem ex Stibio conflatur, & candore & fragilitate ab operibus Stanni diſcrepare non videtur. Latini hoc metallum appellant Plumbum candidum, vt multi volunt, ad differentiam plumbi nigri, quod plumbum ſimpliciter nominatur. Aut, ſecundùm alios, nuncupatum eſt plumbum album, non quod natura ſit tale, ſed quia poſt excoctionem, ſingularem candorem acquirat. Græcis dicitur κασσίτερος, & Atticè καττίτερο: hinc κασσιτέρινος; Stanneus, vel ex Stanno confectus, & κασσιτερόω ſtanno aliquid induco; vnde etiam, ex ſententia Plinij, denominatæ ſunt decem inſulæ Caſſiterides ex aduerſo Celtiberiæ, in quibus plumbum album effoditur. Halchemiæ Profeſſores hoc metallum dicunt Iouem, ſicuti plumbum nigrum Saturnum appellant. Italis dicitur Stagno, Gallis Eſtain; Hiſpanis Eſtanno, Germanis Zinn, Arabibus Azerebrum.

Stimmi quid ſit.

Caſſiterides Inſulæ.

C
NATVRA, ET PROPRIETATES.

DE natura, & affectionibus Stanni Plinius, Albertus Magnus, Mylius, Porta, Iſidorus, & Agricola tam diligenter ſcripſerunt, vt deliramenta loqui videantur, qui de illo pertractare cupiunt. Verumtamen ad noſtrum opus perficiendum nonnulla neceſſariò aſſignanda eſſe videntur. Itaq; Stannum cum Stibio, & plumbo tam conuenientem ſortitur naturam, vt Dioſcorides, eorumdem nomine, illud comprehenderit. Putant etiam aliqui, ità ex argento viuo, & ſulphure generari, vt ſulphur in huius productione ab argento viuo ſuperetur. Ideò naturaliter hydrargyro copulatur, quia, ratione Principiorum, ad metalla perfecta magis accedat. Cæterùm hoc ſibi à natura comparauit, vt alia metalla frangibilia reddat; idq; prouenire arbitrantur rerum naturalium Perquiſitores ab aquoſa metalli materia prauè concocta, quæ ferè ſubſtantiæ argenti viui aſſimilatur. Item Stannum naturaliter cum plumbo in
D hoc conuenit, quia neutrum illorum ſonum reddit, & huius effectus cauſa eſt mollities. Stannum tamen, ſecundùm Albertum, plumbo magis eſt ſonorum, præterquamquòd ſi dentibus comprimatur, quemdam edit ſtridorem, inſtar aquæ gelu concretæ. Eſt etiam ſtannum aridum, & eius ariditas ex ſono colligitur, quem æri permixtum communicat: quandoquidem tinnitus non in corpore molli, ſed in duro, & rigido terminatur.

Hoc metallum nõ ſonorum.

Præterea ſtannum in aquis diu permanens putreſcit; quapropter tubi plumbei, qui in locis ſubterraneis diu morari debent, non Stanno, ſed plumbo ſolidantur; cum plũbum ſub terra diù perduret. Pariter Stannum cum difficulter rubiginem contrahat, vaſa ex hoc metallo fabricata poſt aurea, & argentea cæteris præferuntur. Vndè in hoc etiam conuenit cum plumbo, dum nullam rubiginem, ſed potius ſqualorẽ quemdam, & ſorditiem, inſtar ceruſſæ, candidam concipiat, quam noſtri Pharmacopæi Album Hiſpaniæ, vel *Biacca Aleſſandrina* nuncupant. Hanc mulieres libentius, quam ceruſſam ex plumbo in fucis adhibent; quæ ſi comburatur in cinerem candidum verti-

Rubigo plũbi qualis.

tur, qui denuo in Stannum conflari vix poteſt; tranſmutatur tamen in ſubſtantiam vitream colore candido refertam, qua fictilia liniuntur, vt in fornace cocta cruſta alba vitrea obducantur. Cum igitur Stannum, & plumbum naturalem conuenientiam habeant, Metallarij ita ſimul hæc duo permiſcent, vt admodum difficulter miſtura cognoſcatur. Verũ quidẽ eſt quòd ex miſtura vtriuſq; corpus magis dilatari poteſt, quoniam plumbum ſua humiditate extenſionem Stanno communicat, & Stãnum ſua tenuitate plumbum tenuius reddit: quamobrem Ariſtoteles tenuitatem huius metalli perpendens, hæc verba protulit: ſi ſtanni exigua quantitas æri addatur, ita ipſum colorat, vt paſſio ſine materia eſſe videatur. Licèt autem Stannum plumbo ſit tenuius, non tamen ipſo eſt grauius, quoniam eius ariditas tantam materiæ condenſationem non patitur, quæ in plumbi humiditate obſeruatur. Vena igitur ſtanni, ob nimiam ſiccitatem, difficulter funditur; Quapropter plumbo mollificante indiget; id affirmant, qui ſtannum ex Anglia deferunt. Immo qui vaſa ex ſtanno fabricant, ei portionem plumbi addunt, vt facilius fundatur, & extendatur. Demum in colore, & ſubſtantia ſtannum plumbo albius & purius eſt; quoniam, teſte Alberto, parum habet ſulphuris, eiuſq; argentum ſplendidius, quàm argentum plumbi perhibetur.

Lib. 2. de gen. & corrup. tex. 90.

Facilior plumbi fuſio.

DIFFERENTIÆ.

ALBERTVS Magnus ſtannum diſtinxit in durius, vel ſiccius, quod affertur ab Anglia, & in mollius, quod in Germania naſcitur. Apud Andream Libauium legitur, quòd plumbum candidum Celticum citius plumbo nigro liqueſcit; quarè multi exiſtimant hoc eſſe Biſemutum, nempe plumbum cinereum; idque natiuum, ſed tamen nondum maturum: dummodo hodie apud Celtas ſimile metallum eruatur. Aliud genus Stanni argento ſimile ex ſquamis quadratis compoſitum, ad inſtar pyritis, ex Germania noſtris temporibus aſportatur, ſed adeò fragile, vt vitrum potius eſſe videatur; quapropter nonnulli id Marchaſitam argenteam nuncupant, & ex fæcibus argenti viui haberi narrant, & Stanno Anglico permiſcent, vt liquefactum facilius fluat. In Hiſtoria relationis Cinæ, Pater Aluarus Ieſuita memorans diuitias Cinenſes, recenſet Stannum, & aliam metalli ſpeciem Stanno ſimillimam, ſed firmiorem, quam Cinenſe lingua *Tomnaga* indigitant. Vt igitur rectius differentiæ Stanni pateſiant, dicendum eſt Stannum eſſe duplex, aliud Veterum, & aliud Noſtrate. Primum quoque erat duplex, vnum naturale nobis ignotum, & aliud artificiale, &, ad maiorem horum intellectum, animaduertendum eſt, quòd Antiqui ſolebant venam plumbi argenteæ venæ permixtam in fornace liquare, & liquor primo egrediens ab ipſis Stannum vocabatur: quare apud ipſos Stannum erat plumbum cum aliqua argenti portione permixtum, deinde adaucto fornacis igne, purum exibat argentum, & quod in fundo catini remanebat, ad mentem Plinij, Galena nempe Plumbago vocabatur; ex qua rurſus in fornace locata plumbum purum egrediebatur.

Marchaſita argentea.

Parte 1. cap. 1.

Galena qualis.

Sin vertamus animum ad venas Stanni, notandum eſt, in aurarijs metallis inueniri, quæ Metallarijs Elutia vocantur, & aqua immiſſa calculos nigros grauitatis auri abluente, hi poſtea in album plumbum, Plinio authore, conflantur. Quandoquidem obſeruatur aliquando vena plumbi candidi lapillis nigris permixta, necnon cuidam materiei lapidoſæ micis lucentibus radianti. Interdum Stannum purum non modò in lapidibus nigris, verùm quoque flauis, & candidis etiam pellucidis inuenitur. Immò Georgius Fabritius mineram plumbi candidi ſimilem Antimonio quandoq; cõſpicatus eſt. Stannum non purum ſæpe lapidi candidiſſimo, inſperſis fluoribus coloris argentei, adhæret, qui lapis & duritie ſilicis, & fribilis etiam inuenitur, & hic poſtremus multò eſt feracior. Quandoq; purum in mineris inuenitur quatuor, quinque, vel ſex angulis refertum, vel depreſſiones fauis ſimiles vel eminentias, inſtar botri vuæ, habet. In multis fodinis lapides plumbi candidi adeò duri procreantur, vt niſi igne domari, & excindi poſſint: propterea ingentes montis maſſæ perticis magno foſſorum periculo decutiuntur. In prædictis mineris lapilli nigri, ſed ſteriles, & adulterini obſeruantur; item cinerei, & flaui, quos Germani lingua vernacula ſpumam lupi cognominant, qui dum excoquuntur à bonitate plumbi candidi valde recedunt. In valle Ioachi-

Li. de reb. met. ca. 5.

Spuma lupi quid ſit.

A Ioachimica plumbum candidum puriſſimum effoditur. Item ramenta huius metalli in riuis colliguntur, dum lapilli huius generis minuti crocei, purpurei, virides, & nigri per flumina deferuntur. Amplius nigri mediocres in metallico ſunt marmore & venæ huius metalli cum cadmia metallica copulatæ ſæpè etiam obſeruantur.

PRÆPARANDI RATIO.

DE varijs excoquẽdarum ſtanni venarum modis Georgius Agricola prolixum ſermonem habuit. Verùm poſteaquam excoctum eſt, rurſus liquato ſebum, aut ceram, aut mel addunt, donec hæ res additæ comburantur, deinde metallum in aquam effunditur, & ſiccatum acribus lauatur aquis, donec argenteum candorem adipiſcatur. Nonnulli Opifices ſtanno modicam plumbi nigri portionem permiſcent, vel vt illud adulterent, vel forſan vt melius ex illo varia opera fabricari poſſint, B quoniam ſtannum per ſe minus tractabile obſeruatur. Alij portionem plumbi cinerei in gratiam ſplendoris & leuitatis cum ſtanno fundunt. Sunt qui quartam Orichalci partem plumbo candido addunt, & ex his ſimul fuſis talia formant vaſa, vt argento ſimilia eſſe videantur. Quoniam verò ſtannum, dum flectitur, ſtridorem quemdam edit, illius preparatio expoſtulat, vt, ad mentem Portæ, hac ratione tollatur, ſi ſepties in vrina pueri, & totidem in oleo auellanarum extinguatur. Præterea ſunt qui poſt primam ſtanni excoctionem, illud in nobilius metallum, veluti in argentum tranſmutare conantur, ſed hæ operationes apud Portam legantur. Demùm ſunt quidam Chymici, qui ſpiritum ex ſtanno elicere, & ſurditatem ei adimere profitentur, de quibus operationibus, & præparationibus Vuecherius verba fecit.

Stanni Stridor vt tollatur. *L. 5. Mag. Nat. ca. 1.* *Lib. 10. de Secr.*

LOCVS.

C INTER regiones loci natalis Stanni primò recenſetur Aethiopia, & Aldebergum in Miſnia plumbi candidi fertile. Immò copioſum hodie ex inſula Angelica defertur. Anglia etiam eſt Stanni feraciſſima, ſed ibi locus eſt *Cornuualia* nuncupatus, vbi ſtannum tam perfectum naſcitur, vt, ex ſententia Boteri, puriſſimum argentum æmuletur. in Bauaria Stannum habet locum natalem penès faſtigium montis Hortopiæ. Vltra Britanniam in inſula Mitterim nuncupata candidum plumbum prouenit, vt in Calepino legitur. Inſulæ poſtea Caſſiterides opibus Stanni ſunt ditatæ, vnde proprium nomen inuenerunt. Inter Cinæ opulentias Stannum recenſetur, quod ibi eruitur, vt in Hiſtoria Cinæ Aluarus Ieſuita memorauit. Flandriæ nonnulla loca optimam ſtanni mineram præbent. Flaccheualdi, anno quadrageſimo nono poſt ſeſquimilleſimum, maſſa duorum librarum plumbi candidi puriſſimi effoſſa eſt, quæ formam echini terreſtris repræſentabat, vt Georgius Fabritius in libro de metallicis affeuerauit. Hinc patet falſam eſſe illorum opinionem, qui primum metallum ab excoctione plumbi nigri dimanans, Stannum eſſe voluerunt. Ad ſummitatem montis Fictelbergi, Stannum inuenitur, & montes Foroiulianæ regionis eodem abundant. Hodie in Gallijs, & in quibuſdam Germaniæ partibus abundantiſſima eſt Stanni vena, ſed mollior, quàm in Anglia obſeruatur. In Gallætiæ arenoſa tellure, colorisque nigri, quæ pondere tantùm cognoſcitur, ſtannum inuenitur; ideoq; Metallarij arenas illas lauant, & quod in fundo ſubſidet, ope fornacis, in Stannum conuertunt. Grauperi, vt habetur in Coſmographia vniuerſali, magna Stanni quantitas effoditur. In Promontorio, quod olim Helena dicebatur, nunc verò Cornubia, Stanni vena reperitur, vt Stephanus Aqueus in Plinium obſeruauit. Hiſpaniæ populi Artabri, in extremis finibus Luſitaniæ, ab Artabro vicino Promontorio denominati, vt notat Calepinus, facultatibus Stanni affluunt. In valle Diui Ioachimi vena Stanni pura, & impura effoditur. Apud Luſitanos Stannum gignitur Peræ non Stannum tantùm, ſed multa etiam copia *Calaem* materia Stanno ſimillima, veluti etiam in Gunſalan eiuſdem tractus loco, ad Circium, producitur. Boterus Regioni Siam ſtanni mineram, & montibus Samatræ aſſignat; Denique Viſabar, ex Ortelio, locus eſt, vnde quantitas ſtanni aliò defertur.

Caſſiterides Inſulæ cur ſic dictæ. *Li. 4. c. 16.*

MORALIA.

SI natura, & affectiones ſtanni in doctrina morali ponderentur, pulcherrima ſcitu digna obſeruabuntur. Nam ſubſtantia ſtanni, iuxta opinionem multorum, ex ſulphure, & argento viuo conſtare perhibetur; deinde ſtannea hæc materia, inſtar argenti, albeſcit, cum poſtea ab argenti valore admodum recedat. Huius conditionis eſt Hypocrita, qui ex ſulphure luxuriæ, & argento viuo inanis gloriæ conſtat: quare candorem honeſtatis præ ſe fert, ita ut argentum, nempe vir iuſtus eſſe videatur; & tamen viri iuſti conditionibus, & valore prorſus caret. Rurſum veluti ſtannum per ſe conſideratum, non ſolum pulchrum, ſed etiam vtile apparet, & comparatum ad argentum, tanquam vile contemnitur; pariter illa omnia ſanctimoniæ merita, quæ in præſenti optima, & vtilia ſunt, in comparatione tamen ad merita diuinæ contemplationis vileſcere videntur. Item ſi ſtanno argentum viuum miſceatur, ſtatim albiſſimum redditur, ſed paulò poſt nigredinem incurrit. Multi ſunt naturam ſtanni æmulantes, quibus ſi viuum correctionis argentum addatur, illicò emendationis alborem concipiunt, ſed poſtea non perſeuerant, dum nouam vitiorum nigredinem induunt. Amplius quibus ſtannum admiſcetur, à combuſtione ſeruantur: pari ratione Vir iuſtus eſt inſtar ſtanni, dum illos quibuſcum verſatur, verbis, & exemplis ab igne criminum tutatur. Diuus Hieronymus in Zachariam exponens illa verba. *Videbunt lapidem ſtanneum.* Hunc lapidem Chriſtum Dominum interpretatur, dum inquit, quòd ſicuti ſtannum alia metalla ab igne defendit (æs enim, & ferrum natura duriſſimum abſque ſtanno cremantur) ſic omnis Angelorum, & hominum fortitudo abſq; Saluatoris ope fragilis, & imbecilla iudicatur. Deinde veluti ſtannum metalla ſimul mixta, virtute ignis, ab inuicem diſgregat. Ita Dominus verus probator metalla bonorum operum à metallis vitiorum diſſociat. Hanc etiam ſtanni conditionem Principes, & Dynaſtæ imitari deberent, &, quos in poteſtate habent, ab inuicem ſeparare, quando rixarum, & criminum glutine copulantur. Aliquandò ſtannum alijs metallis permixtum ſua nimia ſiccitate illa frangit, dum impedit, ne malleo dilatari poſſint. Id præſtat Temperantia, & Abſtinentia continuata, quæ ad inſtar ſtanni ſuperbiam, & omnia corporis delectamenta frãgit: ideo Eccleſia optimo iure in quodam hymno canit. *Carnis tergat ſuperbiam potus cibiq; parcitas.* Tandem modica ſtanni portione multa ſimul iunguntur, & ſolidantur, & potiſſimum quando illi aliquod vnctuoſum additur. Viri perfecti aliquando ſunt inſtar ſtanni, dum homines odio agreſti ab inuicem diffidentes ad priſtinam concordiam reuocant, & præcipuè quando aliqua vnctio, nimirum gratia diuini Spiritus additur.

Hypocrita cui aſsimiletur.

Vir iuſtus cui ſimilis.

Cap. 4.

Temperãtia, & abſtinentia quid præſtent.

PROBLEMATA.

PRIMO quæri ſolet, cur ſtannum ſemel fuſum citò putredinem concipiat, plumbum verò ſub dio morans, & ſub terra locatũ potius augeatur quàm putreſcat. Id contingere aſſueueramus, quoniam ſtannum eſt malè permixtum, ideoq; ab igne debilitatum à loco ſuæ generationis remouetur; propterea citius alijs metallis corrumpitur. At plumbũ cũ craſſę admodum ſit ſubſtantiæ, & multum terreſtris humoris poſſideat, facilè humores craſſos ad ſe trahit, quos in ſuam ſubſtantiam conuertere, & hoc modo incrementum ſumere videtur; aut potiùs dicendum eſt, vt ſuperius expoſuimus, quòd auctio plumbi ab eiuſdem putredine dependet. Secundò quæritur cauſa, propterquam, in obliniendis ſtanno vaſis æneis, reſina adhibeatur; cum abſq; illius ope ſtannum ſupra vaſa dilatari nequeat. Reſpondendum eſt ſtanno magnam terræ portionem ineſſe; ideoq; ſiccæ, & duræ eſt conditionis, hac de re maxima difficultate dilatatur; idq; indicatur à ſtridore, quem in flexione emittit; quando autem cum reſina liquatur, mollius, & tenuius redditur, ſicq; melius extenditur, & vaſis tenaciùs adhæret.

Reſina cur adhibeatur cum ſtanno.

A

VSVS IN MEDICINA.

SERAPIO huic metallo virtutem ſiccandi, & refrigerandi aſſignat, deinde illud in tenuiſſimum puluerem redactum remedio ictui ſcorpionis eſſe aſſeuerat. Item Ceruſſam ſtanni Arabes fricant ſupra vulnus à marino ſcorpione inflictum, & hoc modo Patienti non mediocrem vtilitatem afferunt. Immo ſtannum vlceribus antiquis, & ſerpentibus maximo eſſe adminiculo multi teſtificantur, dum hoc medicamine, breui temporis ſpatio, ad cicatricem reducuntur. Halchemiæ Profeſſores ſalem Iouis, nempe ſtanni conficiunt, quem in Morbo comitiali, in Melancholia, & Vertigine non infrugiferum prædicant. Rurſus in Catarrhis caput affligentibus, & per oculos exeuntibus exſiccandis, remedium ſalutare, & commodum eſſe affirmant. Præterquamquòd huiuſmodi ſale ad grana ſex exhibito memoriam mirum in modum roborari autumant.

Sal Iouis quid ſit.

B

VSVS IN PICTVRA.

EST quædam ſpecies fului coloris, quæ Purpurina à Pictoribus nuncupatur. Cōſtat, referente Cardano, ex plumbi albi & argenti viui æquis portionibus, rurſus ſalis ammoniaci, & ſulphuris partibus æqualibus, ſed priorum ſextantes, aut quadrantes ſint. Plumbum igitur album in tenuiſſima folia dilatatur, & in vaſe vitreo hydrargyro permiſcetur, &, quod remanet in fundo vaſis, Purpurina appellatur. Hāc non ſolum Pictores, ſed etiam Sculptores adhibēt, dum ſtatuas ex gypſo formatas, metallicas fingunt nam colore viridi tinctæ & Purpurina inſperſæ, ex metallo conflatæ eſſe videntur. Rurſum fit quædam compoſitio ex æqua ſtanni, & hydrargyri portione, iuxta ritum Aurifabrorum, deinde aqua gummata ſoluitur, inſtar pigmenti, quo litteræ ſi ſcriptæ fuerint, legentibus argenteæ videbuntur.

Lib. 5. de ſubtil.

Purpurina quid ſit.

C

VSVS IN VARIIS.

CVM ſtannum ſono careat, illa, quæ acutè ſonant, temperare poteſt: idcircò Opifices, in conflandis campanis, æri ſtannum admiſcent. Deinde, pro varijs operibus, hoc metallum plumbo additur; & miſtura æqualis portionis vtriuſq; plumbi ſtannum argentarium cognominatur, & quæ duas partes nigri, & vnam albi recipit, ſtannum tertiarium indigitatur, & hoc fiſtulæ ſolidantur: propterea vulgò *Saldatura* dicitur; ferro enim ignito huius aliqua portio rapitur, qua illicò ad eius tactum liquata, illiniuntur æra, & rimæ clauduntur; hinc vulgus illud verbum *Stagnare* deriuauit. Tandem vaſa ſtanno illiniuntur hunc in modum: vas æneum ſuprà carbones accenſos in Vſtrina ponitur, illudq; puluere picis græcæ inſpergitur, deinde ſtannum D ſuperpoſitum paulatim liqueſcens ſtupa ſupra vas fricatur, & optimè, atq; tenaciter adhæret. Id autem fit, quoniam ſtannum gratum ſaporem rebus eſculentis conciliat, & virus æruginis compeſcit. Hodie ex hoc metallo patinæ eſcariæ parantur, quæ paſſim domibus adhibentur, has vulgus *Peltrum* appellat. Prætereà fiſtulæ organorum, & characteres, pro Chalcographis, fabricantur, dummodo ei octaua pars plumbi nigri, & tantumdem Marchaſitæ antimonij addatur. Qui poliunt gemmas, rota ſtannea vtūtur, margine eminenti, ne aqua cum puluere Smiris, vel adamantis ſupra eadem aſperſa effundi poſſit. Ad fingendum Opalum ſcribit Porta calcem ſtanni eſſe adhibendam, quæ, cum vitro chriſtallino fuſa, illud ità obnubilat, vt genuinum Opalum repræſentare videatur. Ex folijs ſtanni fiūt quadratæ tabellæ, quæ, iuxta adamantes, palæ annulorum includuntur, vt eorum color melius appareat.

Stagnare vnde dictum.

Gemmæ adulterinæ.

Amplius bracteis ſtanneis partem alteram ſpeculi vitrei plani, & adæquati cooperiunt, vt viſio terminetur, & imago impreſſa conſpiciatur, deinde ſupra has bracteas viuum argentum pede leporino fricant, vt totæ argenteæ videantur. Item varij Auctores,

res, vt Miramus, Cardanus, & Porta, ſpecula olim ex ſtanno,& plumbo confecta fuiſſe memorant. Hodie ſtannum combuſtum in pharmacopolijs venale ſeruatur,quo metallica ſpecula optimè deterguntur:propterea hoc arcanum felici cum ſucceſſu ſemper adhibetur. Item Opifices Clepſammidia parua,nempè Horologia arenaria fabricantes, ſtanno,pro arena, vtuntur: eſt enim puluis ille arena ſtannea,ope argenti viui diſſoluta; nam ſtatim atq; ſtanno argentum viuum permiſcetur,illicò ſtannum diſſoluitur & in minutiſſimas partes attenuatur,quibus poſtmodum aquas quaſdam addunt,quibus argentum viuum ſegregatur, & puluis ſtanneus purificatur. Inſuper Priſci laminis *Centur.2.* ſtanneis figuratis ad varias operationes vti ſolebant; narrat enim Mizaldus, quòd ad congregandos in vnum locum piſces, in lamina ſtanni piſcem effigiabant, aſcendente prima facie Aquarij (forſitan meliùs aſcendente primo gradu Piſcium) illam in aqua locabant, vt ibi piſces congregarentur. Alij, ad fugandos Lupos, in lamina ſtanni Lupum pedibus ligatis, aſcendente ſecunda Sagittarij facie figurabant. Verùm his *Exercit. 146.* idem accidiſſe dubitamus, quod cuidam Mago Scaliger contigiſſe refert, qui laminā cattiterinam, nempè ſtanneam cum quibuſdam figuris ad arcendas muſcas conflauit; namq; Scaligero, & multis alijs non ſine riſu ſpectantibus, ad laminam pro feneſtra poſitam, muſca aduolans illicò aluum ſuam exonerauit.

DE STIBIO. Cap. IX.

ÆQVIVOCA.

MAGNI noſtra intereſt de Stibio poſt plumbum verba facere,quoniam Dioſcorides ſcriptis mandauit Stibium vlteriori coctione in plumbū transmutari: quamuis ſic intelligendus ſit Dioſcorides; non quòd Antimonium in plumbum degeneret, ſed quòd, inſtar plumbi, liquefiat. Erit potiùs aſſerendum Dioſcoridem ſolere aliquando interponere quædam inter illa diuerſi generis, propter naturæ, & virium ſimilitudinem; idque in hiſtoria Stibij præſtitit, quoniam vires poſſidere dicatur ſimiles, & etiam validiores *Vires Stibij.* illis medicaminibus, quæ ex plumbo parantur. Quapropter ordinis ratio expoſtulare videtur, vt in præſentia de Stibio agatur. Quamuis alij velint Antimonium tanquam metallum hoc in loco eſſe collocandum, tùm quia, inſtar metalli, liqueſcat, tùm etiam quia cæteris facilè permiſceatur, & eorum liquefactionem adiuuet; ſed errant, quo- *Metallū lapis quid* niam Stibium, lapis metallum, vel metallum lapis nuncupatur. Idcircò Falloppius hac nixus ratione reprehendit illos, qui Stibium eſſe metallum exiſtimarunt, nam hoc reducit ad illud genus Foſſilium, quæ naturam lapidis, & metalli ſapiunt: quandoquidem quatenùs friatur, naturam lapidis, & quatenùs liquefit, naturam metalli refert. Nihilominus in præſenti capite Antimonium inter metalla, non quoad formam, ſed quoad materiam recenſemus; idemque de hydrargyro ſentiendum eſſe opinamur, de quo in ſequenti capite verba fient. Hactenus de ordine; iam ad vocabuli ambiguitatem accedemus. Apud Hermolaum Barbarum, in Corollario ad Dioſcoridem, habetur Stimmi cognomento Regis Alexandri, ſed compoſitio medicamenti ad oculos eſſe perhibetur. Alibi verò ab eodem authore memoratur planta Hippophaes, ita dicta, quoniam naturæ equorum ſit accommodata, hancq; ad mentem Galeni, Stybon, & *L.27.lect. antiq.cap. 25.* Stybion nūcupat. Item legitur apud Cælium Rhodiginū, quòd Stibas Cyprijs Bunus dicitur; quamquam in montibus conditæ vrbes Buni appellentur, quoniam, hac voce, apud Græcos collis ſignificatur, immò & Ara ceſpitibus ſurrecta; nec immeritò, quia apud Ariſtophanem ςιβὰς eſt tumulus ex herbis collectis denſatus, & calcatus, idem quod apud Latinos ſtratum. Alioquin ςιβία eſt via apud Suidam à verbo ςιβῶ calco, cum via ab omnibus calcetur.

SY-

SYNONIMA, ET ETYMVM.

APVD Latinos varijs nominibus Antimonium inſignitur; quandoquidem Encellius Alabaſtrum fortaſſis à ſplendore fuiſſe cognominatum retulit, ex quo poſtea vnguentum paratur longè diuerſum ab illo, quo, in Sacro Codice, Chriſtus vnctus eſſe prehibetur. Apud Matthiolum, & Braſauolum Larbaſon etiam nuncupatur, quia copioſum inueniatur; cum, hac voce, quid copioſum ſignificetur. Immo vocatum etiam fuiſſe Calcedonium nonnulli memorant, quia olim in Bithynia ad Calcedonem effoderetur. Alexander Aſuchten ſcripſit Antimotium eſſe metallum imperfectum, & in Philoſophia Saturnum nuncupari; idq; non ſine ratione dictum eſſe exiſtimamus, quoniam naturam plumbeam referat. Plinius Stibium indigitauit lapidem ſpumæ candentis, dum nitore, & candore ſpumam argenti æmulatur. Renodeus hoc vocauit Idolum Chymiſtarum, & vnicum Empyricorum catharticum. Deniq; à Latinis paſſim vocatur Stibium, & Stibi nomine à Græcis detorto, quibus Stimmi dicitur; ita enim apud Dioſcoridem, & Galenum legitur, & generatim apud Authores græcos τὸ ςίμμι & etiam ἡ ςίμμις apud Ionem Tragicum, teſte Polluce, & Euſtathio; quam vocem Ægyptiorum propriam eſſe Ariſtophanes Grammaticus apud Euſtathiũ teſtificatur: hinc ortum eſt verbum ςιμμίζομαι, Stibio ſupercilia fuco, aut, Stibio, ad pigmenta oculorum, vtor: quapropter apud Heſichium ςιμμίςματα τῶν ὀφθαλμῶν nempè oculorum pigmenta leguntur. Item apud nonnullos Græcorum dictum fuit Γυναίκιον Gynæcion, quoniam à mulieribus ad conciliandum cilijs colorem olim adhiberetu: hac de re alijs ὀμματόγραφον quaſi oculos pingens nominatur. Item πλατυόφθαλμον, quoniam huiuſmodi fuco oculi dilatari videantur. Nobis tamen magis arridet opinio Falloppij circa etymologiam huius vocabuli, dum ſcripſit oculos fluxione, & inflammatione laborantes recludi minimè poſſe, ſed ope Antimonij, hac affectione liberati aperiuntur; quamobrem hoc nomen (Platyophthalmon) calliblepharis admixtum ſortitur. Apud Hippocratem vocatur Τετράγωνον, quia, vt multi volunt, in paſtillos formæ quadratæ, inſtar teſſerarum, formaretur; & licèt interpres non vertat Stibium, ſed cruſtas quaſdam quadratas in metallo Stibij, Falloppius tamen, hoc nomine, Stibium noſtrum ab Hippocrate intellectum fuiſſe arbitratur. Alij autem opinantur Tetragonum dictum, quoniam in fodinis forma quadrata ſæpiſſimè inueniatur, & hoc eſſe illud medicamenti genus, quo Hippocrates ad purgandum caput vtebatur, quorum ſententiæ adhærere non poſſumus; cum, hæc virtus Stibij cathartica, à Dioſcoride, Galeno, & cæteris græcis, latinis, & arabibus Medicis non fuerit memorata, & tamen alias antimonij qualitates recenſuerunt, præterquamquod hoc pharmacũ catharticũ adeò in purgationibus eſt validu, & vehemẽs, vt Hippocrate haudquaquam dignum eſſe videatur, qui aliquando monimentis mandauit Patientes tutò, citò, & iucundè medicinis catharticis eſſe curandos; & tamen Antimonium in expellendis humoribus noxijs, neq; tutum, neq; ſuaue, neq; benignum eſt medicamentum. Quocirca Tetragonon Hippocratis fuit potiùs aliquod aliud ſimplex, vel compoſitum medicamentum formæ quadrangularis, facultate trahendi à capite præditum, notum quidem Hippocrati, & ſiuæ ætati, nobis verò prorſus ignotum. Georgius Fabritius in Hiſtoria metallica fatetur ſe ignorare rationem, propter quã hoc Minerale Pharmacopæis, & Chymiſtis Antimonium vocetur. Falloppius tamen hoc vocabulum ab Arabibus detortum putat, quibus dicitur Aitmad, & Atimad, vnde Halchemiæ Profeſſores Atimadium, & poſtea corruptis vocibus Antimonium deduxerũt. Gallis Antimoine, Italis Antimonio, Hiſpanis Elalchol, Germanis, apud quos frequens naſcitur Spyſſglaſſ nuncupatur.

Lib. 1. de re metal. cap. 33.

In lib. de ſecret. Antimõ.

Lib. 2. de Mat. Med.

Nomina græca Antimonij.

Tetragonon Hippocratis quid.

DE-

DESCRIPTIO, ET DIFFERENTIÆ.

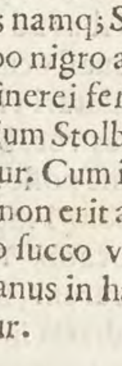
ANTIMONIVM prima facie lapidem plumbarium repræſentat, ſed magis eſt friabile, fiſſile, magiſq; manus tingit. Braſauolus in Examine Simplicium Stibium à plumbo diſcrepare ſcripſit, quia teratur, & non fundatur, quod falſum eſſe monſtrauit Matthiolus; quandoquidem experientia comprobatum eſt Stibium igni admotum, inſtar plumbi, liqueſcere. Thomas Eraſtus declarauit Stibium medicamentum eſſe naturam vitri æmulans; cum fragilitas illius & ſplendor id demõſtrent. Propterea Plinius huc reſpiciens, Stibium tanquam lapidem ſpumæ candentis deſcripſit: quamobrem vnà cum Iacobo Greuino aſſeuerantius dicamus Antimonium eſſe rem foſſilem, quæ Marcheſitam, nempè Pyritem, vel lapidem plumbarium refert; cum, adinſtar ſpumæ argenti, rutilet, & ad naturam plumbeã proximè accedat. Itaq; ſi conſideretur Stibium foſſile, eſt horridum, ſcabroſum, arenoſum, & minus ponderoſum. Alioquin, ſecundùm alios, eſt metalli genus Galenæ ſimile, minuſq; radians. At in Ilua inſula maris Tyrrheni friabile, & ferro polito ſimile inuenitur: immò ibidem rotundis cruſtis anguli figuram exprimentibus conglobatũ effoditur. Aliquando Romæ in Circo Flaminio molle, nigrum, & cruſtaceum fuit inuentum. Item doctiſſimus Vlyſſes Aldrouandus olim Romæ verſans, temporibus Gregorij Decimi Tertij Pontificis Maximi, in Muſæo Michaelis Mercati Philoſophi, & Medici clariſſimi, Antimonium plumoſum obſeruauit. Deniq; Stibium foſſile, iuxta varias Regiones, in quibus generatur, varijs etiam rebus copulatur; namq; Stibium Bohemicum in ſilice candido inuenitur, Pannonicum auro, & plumbo nigro adhæret, Suacianum in Alpibus, pyriti iungitur, necnon micæ, quæ plumbi cinerei ferax eſt. Propè Fribergum in Miſnia cum Schiſto lapide naſcitur. Item Stibium Stolbergicum obſeruatur, in quo fluores candidi hexagoni, & pellucidi reperiuntur. Cum igitur varijs, & diuerſis rebus Antimonium permixtum à natura producatur, non erit admiratione dignum ſi idem cum fluore albicante, & diaphano, necnon alio ſucco viridi, & lapideo genitum fuerit obſeruatum; quod ad noſtras perueniens manus in hac tabella delineari curauimus, in qua etiam Stelechites Stibij facie conſpicitur.

Lib. 2. de Venen. c. vlt.

Stibiũ vbi inuentũ.

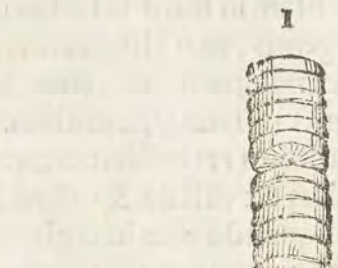
Antimonium plumoſum.

1

Stelechites Stibij facie.

2

Stibium cum fluore.

No-

A Noſtra ætate Antimoniũ foſſile non venditur, vt teſtator Agricola; ſed tantummodò excoctum, quod ſpeciem plumbi cinerei repræſentat. Ad nos etiam ex Germania fuſum, & in maſſas conglobatum affertur, quo poſtea multi Artifices vtuntur. Deniq; Antimonium, quoad colorem, & ſexum, ab Authoribus varium proponitur (Sexus enim in metallis, & in plantis ratione maioris, vel minoris virtutis conſideratur) Itaq; ratione coloris, Stibium triplex conſtituitur, ſcilicet nigrum, quo Opifices in auro repurgando vtuntur, album, vel plumbeum, quod alij Magneſiam, alij Regulum Antimonij vocitant, & tandem luteum, vel Subcroceum, quod plerumq; in medicina adhibetur; quamuis ex nigro flos etiam croceus eliciatur. Ratione ſexus, Antimonium mas, eſt horridius, ſcabroſius, minus rutilans, & minus ponderoſum; fæmina autem facile friatur, fiſſuris dehiſcit, & magis radiat; quapropter à Chymiſtis magnopere commendatur.

Sexus in Antimonio.

B NATVRA, ET AFFECTIONES.

HALCHEMIÆ Profeſſores naturam Stibij duram, terreſtrem fragilem ex ſulphure, & Arſenico turbido, necnon ex Hydrargyro ſatis terreo conſtãtem proponunt; ideoq; non admirantur, ſi fætidum halitum ſpargat. Præterea nullam habet manifeſtam qualitatem, quæ guſtui communicetur. Falloppius tamen, in illo, quaſdam partes ſulphureas, & acres obſeruauit. Dioſcorides ei virtutem refrigerandi aſſignat, ſed in quo gradu, non explicat. Galenus quoq; facultatem deſiccantem illi attribuit: vnde poſtea Auerroes circa frigidam, & ſiccam Stibij naturam à prædictis Authoribus minimè diſſentit, ſed de gradu intenſionis, non conueniunt, cum illis latitudo gradualis ſit incerta. Cæterùm Iacobus Greuinus, diligenter conſiderata Stibij temperatura, non ſolum terreum, & ſiccum, ſed etiam frigidum, & aqueam vſq; ad tertium gradum prædicat.

Li. 5. c. 53.
Lib. 9. de ſimp. med. fac.
Lib. 2. de Venen. ca. vltimo.

Deinde Stibium affectum eſſe praua qualitate vnà cum Greuino ſtatuendum eſt. C Primo, quia tanta eſt affinitas, & ſimilitudo Antimonij cũ plumbo, vt nonnulli id quartam ſpeciem plumbi eſſe conſtituerint, ſicq; tanquam plumbum inter pharmaca venefica erit collocandum: quandoquidem, in capite de plumbo, medela eiuſdem veneni aſſignata fuit. Inſuper veneficum eſſe iudicamus, quia ingrediens humanum corpus vim infert naturæ, more veneni. Tandem ſi argentum viuum, ad mentem Dioſcoridis, inter venena recenſetur, erit neceſſario ſtabiliendum venenata qualitate Antimonium non carere: etenim Stibium hydrargyri eſt particeps, vt Authores, & experientia docent.

Plumbi quarta ſpecies.

LOCVS.

IN venis ferri, & in fodinis argentarijs aliquando Stibium inuentum fuiſſe multi Authores prodiderunt, ſed quibus in locis, nunc eſt declarandum. In primis Africa vt recitat Cornelius Iudeus, mineris Auri, Salis, Argenti, Picis, & Antimonij redundat; vbi aliquando in fodinis plumbi reperitur. Antiquitùs in Bithynia propè vrbem Chalcedonem copioſum, & præſtantiſſimũ effodiebatur, & inde ad alias regiones deferebatur. Hodie in Germania, Norico, & potiſſimum Planæ, oppido Bohemiæ eruitur, vt Georgius Agricula teſtificatur. Item, iuxta ſententiam Boteri, *Caſaia*, eſt locus in Deſerto Numidiæ, penès Atlantem montem, vbi minera plumbi, & Antimonij reperitur; ideoq; hæc duo tantùm metalla inde eruta ad Fez deferuntur, cum nil aliud ibi oriatur. In Pago quodam, mille paſſuum ſpatio diſtante, à Fribergo, iuxta venam Schiſti lapidis, Antimonium naſcitur. Immò Fictelbergi in venis proprijs, eiuſdem quantitas, ex Agricola, cum argento adeo permixta inuenitur, vt nonniſi, violentia ignis, ſegregari poſſit. Amplius, Isfeldæ in Hircinijs, venæ Stibij propriæ generãtur. Noſtra ætate copioſum in Senẽſi agro, & pręcipuè in Comitatu Sanctę Florę propè Seluenam, & Maſſam oppida effoditur. Eſt etiam ciuitas Calabriæ, vulgò *Tauerna* dicta, Latinis Triſchene, in cuius territoriominera eſt Antimonij, quæ lapidem coloris plumbei

In Tab. Africæ.
Lib. 10. de Metall.

bei refert. Hæc autem in mollitie ſimilis eſt venis Stibij, quæ in Britannia naſcuntur. Venetijs quoq; copioſum habetur, ſed ex Germania allatum, vbi fodinæ Stibio ſcatentes ſunt plurimæ.

PRÆPARANDI RATIO.

AD metallicam Stibij præparationem, Agricolam habemus facillimum, qui venam Antimonij in catino fundit, vbi, adinſtar Biſemuti, Stibium deponit; quod opus etiam per deſcenſum, catino pertuſo, in ollam ſubiectam peragi poteſt. Item Stibium, veluti & argentum viuum in ollis excoquitur, quemadmodum idem Agricola docuit, vbi etiam rationem adhibendi Antimonij, in ſeparando argentum ab auro, exponit. Regulum verò Antimonij cum nitro, ſale petræ, & limatura ferri, per fuſionem, eliciunt, & fuſum in catinum coniformem transfundunt, vbi, inſtar formæ ſtellæ, vel globi, vel coni ſtatim ſubſidet.

Lib. 9. de re metall.

Nonnulli Chymici ſummunt Stibium, vel potius Regulum Stibij, & ſæpius excoquendo cremant, & hac ratione Stibium vertere in plumbum profitentur. Hoc etiam à Dioſcoride notatum fuit, quando dixit, Stibium ſi paulò magis excoquatur in plumbum comeabit: quamuis poſtea multi voluerint mentem Dioſcoridis hanc fuiſſe, quòd Stibium vlteriori coctione non in plumbum tranſmutetur, ſed more plumbi fundatur. Hoc autem ſuperius fuit enucleatum.

Stibium vertitur in plūbū.

MYSTICA, ET MORALIA.

HABEMVS in ſacro Codice, quod Ieremias de Stibio hæc verba aliquandò protulit. *Cum veſtiero te coccino, cum ornata fueris monili aureo, & pinxeris Stibio oculos tuos, fruſtra componeris, contempſerunt te Amatores tui, animam tuam quærent.* Hoc in loco Propheta, Diuo Hieronymo exponente, ſub forma mulieris adulteræ, verba hunc in modum explicare videtur. Hæc enim mulier cum offendit Deum, & quaſi virum ſuum Creatorem relinquit, fruſtrà ornamenta requirit, quia illam Dæmones amatores ſui contempſerunt, qui non ſtupri immundiciam, ſed animæ ſuæ quærunt interitum. Hoc idem myſticè intelligendum eſſe admonet Diuus Hieronymus, aduerſus illos, qui coniugales affectus, & veræ fidei pudicitiam amiſerunt: nam quando inquit Propheta: *ſi te veſtieris coccino* ideſt fidem ſanguinis Chriſti aſſumpſeris; *ſi monili aureo ornata fueris*; nimirum habueris ſenſus meditationis, & intelligentiæ ſpiritualis; *& pinxeris oculos tuos Stibio*, nempe ſtudueris noſce Myſteria, & Arcana Dei; quandoquidē Deus non recipit ornamēta, quibus anteà Amatoribus tu placuiſti.

Cap. 4.

Stibium ad oculos.

Cæterùm in morali doctrina quid de Stibio ſentiendum ſit, paucis exponemus. Etenim vena Stibij dura, & firma inſtar lapidis, in fodina à Metallarijs reperitur, & poſtea in partibus intimis metallum latibulatur, quoniam Stibium, dum funditur, illicò quid metallicum effundit, quod vulgus Regulum Antimonij vocitat. Talis eſſe debet iuſtus Princeps, & Vir perfectus, qui conſtantia in primis ſolidus eſt, & firmus, deinde in intimis cordis penetralibus metallum gratiæ & virtutum complectitur.

VSVS IN MEDICINA.

MVLTOS ad affectus Antimonium conducere, in progreſſu huius hiſtoriæ, comperiemus. Primitus Antiqui Stibium medicamentis tantummodò externis permiſcebant. Nam cū virtute plumbo vſto ſimilē poſſideat, in ſanandis vlceribus ex hoc non modicam frugem demetebant. Ætate Dioſcoridis, Stibium vſui medico minimè famulabatur, niſi prius fimo bubulo inuolutum, & inter carbones concrematum, & deinde muliebri lacte extinctum fuerit. Verùm, ad mentem Plinij, larido inuolutum accendebatur, &, conſumpto larido, pariter lacte muliebri mergebatur. In græco Dioſcoridis codice στέαρ legitur, qua de cauſa modus adurendi Stibij à Pli-

Plinio propoſitus erit Dioſcoridis. Ruellius tamen non στέαρ, ſed σταὶς legendum eſſe aſſeuerat, quæ vox farinam pinſitam ſignificat, quaſi Stibium ad combuſtionē in paſta ſit inuoluendum: nihilominus vterq; concremandi Stibij modus eſt commendandus. Hodie ex Antimonio paratur oleum in vlceribus malignis præſtantiſſimum. Oleum tamen ex Antimonio eſt duplex, alterum paratur à Chymiſtis, quo metalla aureo colore tingere profitentur, alterum eſt, quod, ratione ruboris, Stibij ſanguis nominatur, cuius deſcriptionem Vuccherius, Falloppius, & Cardanus aſſignarunt, quod, in auferenda vlcerum malignitate, cæteris non cedit medicamentis. Idem Cardanus in libro de Æthere, ſiue de Vitali aqua, docet medicamen Æther nuncupatum ad omnia externa vlcera valdè commodum, & ſalutare: nomine autem Ætheris, hic Author in illo libro quamdam vitalem aquam artificioſè paratam in omni genere morbi commēdatiſſimam intelligit. Præterea Antiqui Antimonium tanquam deſiccans, & aſtringens collyrijs addebant. Ideo Galenns agens de regimine ſanitatis; inquit: oculis robur adijcietur, ſi collyrium ſiccum adhibeatur, quod ex frigido lapide componitur, dummodo palpebris ſpecillo inducatur, ne interior membrana lædatur, ſic enim quotidie mulieres faciunt, quando Stibio oculis gratiam conciliant. Quamobrem manifeſte cognoſcimus Priſcos, cum naturam Stibij optimè perſpectam non haberent, in purgandis corporibus, illud nunquam adhibuiſſe, ſed tantummodò extrinſecis medicamentis addidiſſe. Dioſcorides tamen agens de Elaterio, Stibium tanquam pharmacum catharticum cognouiſſe videtur, dum inquit. *Quod ſi per inferna deiectio facienda eſt, duplum Salis addere oportet, & Stibij quantum colore ſuo inficiat.*

Stibij cremēdi modus.

Lib. 10. de ſecr.

Lib. 1. de foſſil.

Lib. 5. de ſubtil.

Aether medicamenti genus.

Lib. 6. de ſanit. tuend.

Lib. 4. de met. med.

Itaq; facultas purgandi in Stibio latens, ſuperiori ſęculo, authore Theophraſto Paracelſo, emerſit: quare comperta Stibij facultate cathartica, Nuperi Medici ſic ratiocinati ſunt: veluti in magno mundo aurum à nullo alio meliùs, quàm ab Antimonio purificatur; pariter, & in minori mundo, ſcilicet in homine idem præſtare poterit, & rectius, quàm aliud pharmacum exipoticum humores noxios extra venas trudere. Quapropter Paracelſus monimentis mandauit, quòd veluti Antimoniū auro metallorum Principi ſummoperè confert, dum illud optimè purificat, & cætera metalla vitiat, & corrumpit; ſimiliter homini animantium regi in purgationibus ſalutare cenſendum eſt. Quamuis hoc Paracelſi argumentum ex ſimili analogia petitum à multis irrideatur, cū inter Antimonium, & corpus humanum nulla prorſus ſit naturæ cognatio, qualis inter aurum, & Stibium intercedit, nihilominus experientia docet hoc medicamento non ſolum deiectione, ſed etiam vomitione humanum corpus mirandum in modum expurgari poſſe. Ioannes de Rupeſciſſa mirabilia de Antimonio prædicans nullum pharmacum poſſe hoc præſtantius inueniri teſtificatur. Bouius patritius Veronenſis, & medicus clariſſimus in ſuo Fulmine aduerſus medicos putaticios edito, innumeris nixus experimentis, vſu Antimonij grauiſſimis ægritudinibus ſuccurrere profitetur, quia non ſolum more Antiquorum vlceribus putridis medetur, verùm quoq; in Febribus chronicis, in Aſthmate, in Melancholia, in Alui torminibus, & multis alijs morbis deploratis minimè infrugiferum eſſe perhibetur Vnde Iodocius in Enchiridio Simplicium prærogatiuas Antimonij magnificabat his verſibus.

Vis cathartica Antimonij quando inuenta.

Creſcentem prauo conſumit in vlcere carnem
Natiuaq; tegit vulnera ſæua cute.
Quod tamen artificum manibus miſcetur & arte,
Diuum præclaras munere donat opes.
Nam nocuos facili purgat molimine ſuccos;
Vnde ſibi Febris, Aſthmaq; robur habent.
Vnde Furor mentis, tumidi quoq; Tormina ventris,
Et miſerabilibus corpora plena malis.

Morbi, quibus Antimonium conuenit.

Multi igitur, inter quos recenſetur Matthiolus, in præparando hoc medicamento, ſumunt duas libras Antimonij minutiſſimè triti in patella non vitreata ad lentum ignem tatenùs ſpatula ferrea agitant, donec materia conglobari incipiat, quam rurſus tritam eodem modo agitant, & hanc operationem toties repetunt, donec materia ſupra carbones ſparſa nullum fumum emittat, quæ poſtea in crucibulo cum ſale ammoniaco excocta ſupra marmor fuſa in lapillos hyacinthini coloris pellucidos tranſmutatur. Itaq; Stibium hoc modo præparatum hyacinthinum appellant, & à granis tribus vſq; ad ſex

cum

Antimonium hyacinthinū quale.

cum modico vini optimi, vel cum roſarum conſerua, in prædictis affectibus, præſcribunt, quod ingreſſum corpus humanum, Patientem vomitione, & deiectione mirandum in modum exagitat. Vnde Iacobus Greuinus, ſumptis aliquando tribus huius Antimonij granis, cum modico conſeruę roſarum, poſt horæ ſpatium tam vehementi vomitu correptus eſt, vt quoties vomebat, toties moriendum eſſe exiſtimaret; nam octies euomuit, & toties aluus reſpondit, & tantam virium imbecillitatem incurrit, vt ſpatio octidui vix illas reficere potuerit. Libauius verò Stibio vnà cum æqua portione nitri in calcem, vi fornacis vitrariæ redacto, aquam ardentem ad tres digitos affundit, digerit, & aquam catharticam deſtillat. Alij ex æquis portionibus Antimonij Scamonij, & Tartari puluerem purgantem componunt, quem in morbis deploratis tanquam præſtantiſſimum magnificāt. In libro Haliographiæ, ſal ex Antimonio viribus ſali auri æquandus elicitur, qui ſanguinem purificare, Lepram curare, Podagræ conferre, & Morbum Gallicum pondere granorum quatuor, cum drachma aquæ ex ligno guaiaco deſtillatæ expugnare traditur. Præter oleum Stibij, & Antimonium hyacinthinum Chymici calcem, liquorem, Quintam Eſſentiā, Flores, Tincturam, & deniq; Antimoniū diaphoreticum præparant, quæ omnes præparationes in volumine Libauij, recitantur. His additur Butyrū Antimonij, quod non omni quaq; probatur, quia non ſolū ex ſubſtātia Antimoniali, ſed etiā Mercuriali conſtat; quandoquidem, dum fabricatur, vt plurimū nō totus Mercurius ſublimatus in vas recipiens deſtillat, & butyro miſcetur, cū illius portio in poris Antimonij relinquatur, & alia portio in Retorta ſub forma viua reperiatur. Quandoq; Antimonium ab aliquibus toties præparatur, donec facultatē catharticam amittat, & in puluerem candidiſſimum abeat, quia tunc à propria degeneraris natura maximam roborandi virtutem adipiſcitur: propterea huiuſmodi puluis in ſtomachos labefactato cum ſaccharo roſaceo ad multos dies exhibitus præcipuam Patienti affert vtilitatem.

Lib. 2. de Venen.

Sal antimonij.

Butyrum Antimonij.

Cæterùm ſi quæ de viribus, & præparationibus Antimonij ab Authoribus paſſim memoriæ ſunt tradita, recenſere vellemus, proculdubio hoc opus in immenſum excreſceret. Solummodo magis curioſa, & ijs profutura enumerabimus, qui in dies medicinam factitant. Medicamina igitur ex Antimonio elicita, quæ Paulus Aldrouandus Pharmacopæus Bononienſis vir non vulgariter eruditus; & in omni chymicarum operationum genere conſpicuus fabricat, hic exarare operæ pretium eſſe duximus. Primitùs ſumit libram Antimonij crudi in puluerem redacti, vnciam chryſtallorum ſalis communis decrepitati, libram ſemiſſem aceti deſtillati, omnia diligenter mixta in Teſtudine fictili lento, & aperto igne, ſpathula ſemper agitando, ne conglobetur, in calcem redigit, in hoc opere tamdiu proſequitur, donec corpus illud phyſicè apertum fuerit; deinde refrigeratum aqua ardenti lauat, & exſiccatum in crucibulo fundit, & fuſum ſenſim ſupra politum marmor proijcit. Rurſus recipit prædicti Antimonij præparati dimidiatam libram, arenæ marinæ tantūdem, ſalis ammoniaci drachmas duas, & ex omnibus in vaſe collocatis ad ignem ſublimationis Flores rubicundos extrahit. Iterùm vt habeat Tincturam, Floribus prædictis acetum deſtillatum tres digitos ſupereminens affundit, ſicq; in Matracio cæco ad balneum mariæ calidum, ſpatio horarum quadraginta, digerit; opuſq; toties repetit, donec inde aliqua Tinctura exeat. Deinde ab omni Tinctura, organo roſtrato, humiditatem elicit, vt in fundo Magiſterium ſiccum habeat. Huic poſtea affundit ſpiritum vini rectificatum, & denuò deſtillat, & quod in fundo vaſis remanſerit, Magiſterium Antimonij appellat, quod cardiacis, ante vſum, edulcat. Deniq; cuilibet libræ Magiſterij non edulcati cum tantumdem ſacchari candidi vnciam Aluminis ſciſſilis in ſpeciem calcis redacti permiſcet, & Retorta luto munita Oleum Antimonij rubicundiſſimum in affectibus ſuperius enarratis præſtantiſſimum concinnat.

Operationes chymicæ Pauli Aldrouādi circa Antimonium.

Flores Antimonij.

Tinctura Antimonij.

Magiſterium Antimonij.

Oleū Antimonij.

Cum igitur hoc medicamen terribilem in modū humana corpora perturbet; Theologi diſputant, nū Medici tutò, in foro conſcientiæ, huiuſmodi pharmacum præſcribere poſſint: ideo Sayrus examinans opinionem, quam, in pharmacis præſcribendis, Medici ſequi debeant; Tandem reſpondet in tanta præſidiorum farragine, prætermiſſis ambiguis, & incertis, ſemper faciliora, & ſalubriora medicamenta eſſe eligenda. Quoniam verò affectus interdum ſunt contumaces, & facilioribus remedijs reluctantur, Medici interdum ad ambigua etiam pręſidia, veluti ad ſacram anchoram confugere coguntur.

Lib. 1 Clauis regiæ cap. 10.

Dein-

Deinde quoniam Antimonium, ſua violentia cathartica, paucis prodeſſe, & plurimis obeſſe videtur, vt, longa certorum exemplorum ſerie, Eraſtus, Mercurialis, & Greuinus oſtendunt; idcircò aſſignare quædam præcepta, in ſumendo hoc medicamento valdè neceſſaria, operæ pretium eſſe iudicauimus; quorum alia Patientem, alia medicamentum reſpiciunt.

Quoad Patientem, notandum eſt primò Antimonium non omnibus indiſcriminatim eſſe præſcribendum; quoniam non conuenit pueris, mulieribus vtero gerentibus, hominibus effæminatis, & anguſti thoracis, neq; ijs, qui ad vomendum ſunt difficiles, neque illis, qui deliquium animi incurrere ſolent. Deinde Patiens alijs communibus medicamentis prius diligenter eſt expurgandus, vt apertis vijs, Antimonium citius, & facilius operetur. Viciſſim improbandi ſunt illi medici, qui abſque præuia præparatione ad Antimonium præſcribendum accedunt. Morbi Patientis ſunt conſiderandi, quandoquidem hoc medicamentum præcipuè datur in Febribus chronicis, Melancholia hypocondriaca, contumacibus obſtructionibus, & alijs huius generis affectibus longis, qui ex Pituita, & Melancholia pendent; immò in illis potiſſimum, qui ſuam ſedem in ventriculo, inteſtinis, meſenterio, & primis venis habent. Patiens autem quando, facta ſuperna, & inferna euacuatione, miram virium iacturam incurrit, præſidijs roborantibus intrinſecis, & extrinſecis indiget: quapropter prudens medicus Epithemata cardiaca regioni cordis applicare, & confectionem Alchermes, vel Hyacinthinam cum vino maluatico propinare debet. Quoad præcepta Antimonium reſpicientia, in primis notandum eſt quòd diligēter præparari debet, vt malefica eius qualitas caſtigetur, & illa præparatio eſt adhibenda, quam diuturna experientia comprobauerit. Poſtremò doſis Antimonij ſuperius aſſignata erit varianda, pro varia medicamenti præparatione, & pro diuerſitate virium Patientis, Temperaturæ Ætatis, Morbi, & Anni temporis: nam quando malitia medicamenti vehementer refracta erit, tūc doſis erit augenda, & quando Patiens erit viriū imbecillium, temperaturæblioſæ ætatis puerilis, & morbus non erit inueteratus, & anni tempus erit æſtiuum, tunc hoc medicamentum in minori doſi erit exhibendum. Sin vice verſa totum fuerit oppoſitum, in maiuſcula quantitate erit præſcribendum. *Quibus Affecti-bus Anti-monium conueni-at.*

VSVS IN DECORATIONE.

ANTIQVISSIMA fuiſſe artis coſmeticæ primordia, de quibus nihil certi apud Scriptores inuenitur, Stibium hoc in loco patefaciet. Nam fuiſſe conſuetudinem apud mulieres Hebreorum Stibio pingendi oculos, ſacri Codices teſtificantur: quandoquidem in libris Regum hæc leguntur. *Iezabel depinxit oculos ſuos Stibio, & ornauit caput ſuum.* Inſuper apud Ezechielem hæc habemus. *Ecce venerunt quibus te lauiſti, & circumliniſti Stibio oculos tuos.* Amplius apud Ieremiā Prophetam, hæc verba legimus. *Cum pinxeris Stibio oculos tuos, fruſtra componeris &c.* Immò Diuus Hieronymus ad Furiam ſcribens, ad rem hæc habet. *Non habuit criſpantes mitras, nec Stridentes calceolos, nec Orbes Stibio fuliginatos.* Temporibus etiam Galeni, Dioſcoridis, & Plinij Mulieres Antimonio ſupercilia fucabant, vt ſuperius ad mētem Galeni explicatum fuit, ſed præſertim mulieres Hiſpanæ, quibus nullæ in mollitiem, & prodigum luxum magis procliues eſſe perhibentur. Quamobrem doctiſſimus Mercurialis agens de compoſitione medicamētorum ſcripſit Maiores noſtros ad purganda corpora Antimonio non fuiſſe vſos, ſed tantùm ad oculos ornandos, & ad ſupercilia denigranda. *Li. 4. Reg. cap. 9. Cap. 23. Cap. 4. Hiſpanæ mulieres quales. Lib. 2. de cōp. med.*

VSVS IN VARIIS.

METALLARII, & potiſſimum campanarum artifices aliquid Stibij metallis fuſis ſemper addunt, vt campanas magis ſonoras reddant. Idem quoq; præſtant, qui patinas ex Stanno fabricant, vt ſono argenteas imitentur. Illi etiam Opifices, qui, pro tormentis maioribus bellicis, globos ex ferro formant, Sti-

bium materiæ ferreæ permiſcent, vt citius, & facilius fundatur; Alioquin ferrum non liquefieret. Gemmarij, & ipſi Stibio vtuntur, dum, Authore Anſelmo Boetio, ope
Lib.2.de gemm. cap.4. ignis, & aqua mercuriali ex Stibio deſtillata natiuas maculas, & nubes, vel alios colores adamantem fœdantes, auferunt: ſic enim adamantem adeò nitidum, & purum reddunt, vt valore purum natũ longè ſuperet. Demum ex Antimonio nonnulli argentum viuum eliciunt, quo ſupra æs fricato, illud optimè dealbant, quod opus argentum viuum foſſile, & metallicum præſtare minimè poteſt.

DE ARGENTO VIVO. Cap. X.

SYNONIMA, ET ETYMVM.

NONNVLLI Argentum viuum vel inter excrementa, vel inter venena collocarunt; proptereaquod non gaudeat illis proprietatibus, quæ naturæ veri metalli competere ſolent: cum ſit actu liquidum, neq; malleo, more aliorum metallorũ, reſiſtere poſſit. Geber igitur, & alij Chymici non metallum, ſed potius cæterorum metallorum materiam, & principium eſſe voluerunt. Alij pariter non metallum, ſed metallicum, & foſſile appellarunt. Nos in præſentia id cæteris metallis addimus, quoniam, more Stibij, non quoad formam, ſed quoad materiam nomen metalli promereatur. Ideo ad ſynonima examinanda accedimus. Iſidorus hoc nuncupauit Argentum viuum, quia exſcindat, ſeu exedat, more viui animantis, materias, in quibus collocatur. Satius eſſet dicere appellatum fuiſſe Argentum viuum à motu, dum viua vocamus illa, quæ ſe
In Cynaeget. mouent. Propterea apud Angelum Bargeum, Argentum vagum dicitur. Augurellus quoq; Argentum aufugiens nominauit ſic canens.

Inualido aufugiens argentum ſiſtere ſucco.

L.2.Chryſop. Et paulò inferius idem à motu vocat argentum tremulum dum inquit.

—— aut viuum ſulphur, tremulumq; repones
Argentum.

Exercit. 88. Scaliger aurum regem metallorum, & argentum viuum eorumdem tyrannum nominauit. Renodeus id tãquam naturæ mõſtrum indicauit, quia nullis naturæ legibus teneatur. Deniq; Falloppius naturæ miraculũ indigitauit. In Officinis Argentum viuum liquidũ vocatur crudum, extinctũ verò, & inſtar ſacchari concretum, argentũ ſublima-
Lib.5.cap. 102. tum dicitur. Græcis, & præſertim Dioſcoridi cognominatur ὑδράργυρο quaſi argẽtum aqueum: etenim ὕδωρ apud Græcos aqua, & ἄργυρος argentum exponitur; cum colorem argenti, & mobilitatẽ aquæ referat. Hinc apud Ariſtotelem, & Alexandrum Aphrodiſeum legitur ἀργυρος χυτὸς, nempe argentum fuſum, quoniam id more aquæ diffluat, &
Lib.33.c.4. faciem argenti fuſi repræſentet. Plinius verò inter Hydrargyrum, & Argentum viuũ aliquod diſcrimen collocat; dum argentum viuum natiuum, & foſſile, & hydrargyrum ex minio factitium eſſe exiſtimat; ſed ipſum falli opinamur, quia hydrargyrum apud Græcos idem, quod argentum viuum apud Latinos ſignificat. Præterquamquòd hæc duo nomina apud Authores paſſim confunduntur, dum hydrargyrum pro argento viuo, & viciſſim argentum viuum pro hydrargyro vſurpatur.

Sperma metallorũ quid. Halchemiæ Profeſſores varijs nominibus argentum viuum decorarunt. Primitùs illud cognominant ſperma metallorum, & lapidem, quem Philoſophi venerantur; quoniam hoc tanquam lapidis philoſophici materiam conſtituunt, quo, Midæ inſtar, contacta omnia corpora illico in aurum, & argentum permutari ſibi perſuadent. Deinde Aquam vitæ, Lac virginis, Serpentem ſemetipſum grauidantem, Vrinam humidam, Seruum, vel Ceruum fugitiuum, & demum Patrem omnium mirabilium vocitant. His addamus, quòd Chymici varijs rationibus ſtimulati id etiam Mercurium cognominant. Primò quoniam ſicuti Mercurius à Poetis fingitur alatus; ita Argentum viuum alas induere videtur, dum in igne poſitum cõfeſtim auolat. Secundò quemadmodum

modum Mercurius alienum appetens furti inuentor fuiſſe traditur: pariter Argentum viuum cætera reſpuens metalla, ſolum aurum furari videtur. Falloppius tamen tali nomine inſigniri promulgat, quia Mercurius græca fide præditus ſinceræ veritatis nō fuit ſtudioſus: pari ratione ab Hydrargyro mendacia dimanant, dum Chymiſtas decipiendo pollicetur, quod Natura nullo modo pati, nec attingere poteſt; prætérquamquòd in Chymiſtarum manibus fumum, & non aurum relinquit. Hic notandum eſt, quòd Chymici argentum viuum commune vocant Mercurium vulgi, ad differentiam Mercurij, quem ipſi in generatione lapidis philoſophici deſiderant. Denique Arabibus dicitur Zaibar, vel Zaibat. Italis argento viuo & Mercurio, nomine à Chymiſtis detorto. Gallis Vif argent. Hiſpanis El azogue. Germanis Queck ſylber. *Mercurius Chymiſtarum qualis.*

DIFFERENTIÆ.

SCRIPTIS reliquit Galenus hydrargyrum tantummodò arte paratum reperiri, cum natiuum, & foſſile minimè nouerit; quam ſententiam fusè Mathiolus in commentarijs ad Dioſcoridem refutauit, nam manifeſtè hoc experientiæ repugnat: ſæpè enim Argentum viuum tale conſpicitur, quale ex propria fodina elicitur. Dioſcorides in hoc fuit veritatis perquam Studioſus, quandò tres Argenti viui differentias aſſignauit, quarum primā ex cinnabari vel Minio arte extractam prædicat (eſt enim Cinnabari Dioſcoridis, & Minium natiuum aliorum vnum, & idem foſſile) hæc ſpecies ſecundùm Vitruium ex Anthrace lapide eliciebatur. Secundam ſpeciem in fodinis argentarijs Dioſcorides conſtituit, qua nos caremus. Tertiam in venis proprijs inueniri tradit, & hæc hodie ex fodinis Germaniæ ad nos affertur. Vitruuius quatuor huius genera, duo natiui, & duo facticij enumerat Pariter Braſauolus in ſuo ſimplicium Examine quatuor exhibet differentias, primam, quæ ex propria vena tanquam fons ex ſcatebra dimanat, quæ ſpecies hodie in frequenti eſt vſu; ſecundam, quæ inter metalla reperitur; tertiam, quæ ex Minio educitur; quartam, quæ, ad mentem Vitruuij, ex marmore eliciebatur, vel potius, vt noſtra fert opinio, quæ inter marmora oriebatur. Verùm ex his quatuor generibus, Primum nempè natiuum commendat. Cæterùm alij authores opulentius rem pertractantes, multò plura Argenti viui genera recenſent. Primò commendant, quod naturaliter purgatum in ſua minera reperitur, ſecundum, quod ex partibus lapideis mineræ ſuæ artificio paratur, tertium, quod ex Minio, & Cinnabari elicitur iuxta modum, quem Dioſcorides in textu docuit, quartum, quod prius aliquo modo fuit ſublimatum, & poſtea ad ſuam eſſentiam, & naturam redijt; quintū quod in venis aliorum metallorum colligitur; ſextum, quod quidem ex Minio educitur, ſed poſtmodū cum fuerit ſiccatum ad Minij formam reuertitur: etenim Minium, & lapis ſchiſtos huius metalli parens eſſe perhibetur. Quocirca Georgius Fabritius in vena Schiſti Argentū viuum ſe obſeruaſſe fatetur. His ſpeciebus addamus Argentum viuum ſumblimatum, Argentum viuum præcipitatum, & Argentum viuum arte chymica concretum. Chymici Mercurium ſublimatum, Mercurium præcipitatum, & Mercurium philoſophicum nuncupant. *Lib. 9. de ſimp. med. fac.* *Lib. 7. Architec.* *In lib. de foſſ.*

Ratione coloris, aliqua varietas in Argento viuo obſeruatur. In primis aliud eſt minus album cum tantillum ſordis contineat, quod Argenti candorem deturpare ſolet. Immò minera illius variè à natura coloratur. Rubet illa, quæ Græcis dicitur ἄνθραξ propter ſimilitudinem, quam habet cum carbonibus. Aliquando eſt coloris hepatici, veluti illa, quæ obſeruatur in Hydra monte Goritiæ. Interdum nigricat, quæ rara eſſe traditur. Minera Suacenſis eſt lapis durus ponderoſus coloris plumbei, non ſine aliquo candore, qui minutim fractus nihil argenti viui effundit, ſed tantùm, ope fornacum, Argentum viuum genuini coloris præbet. Annis elapſis in Quito prouincia, referente Botero, minera Argenti viui coloris lutei inuenta eſt, quæ vi ignis odorem ſulphureum ſpargebat. Prædictis differentijs Chymici alias ſpecies addunt, quas fortaſſis ipſi imaginantur, vnam vocant fel Draconis, quam ex Argento & Stanno elicere profitentur; alteram, nominant Diſcum Solis, quam ex auro ſe extrahere aſſeuerant. Sed nos vnà cum Falloppio rem profectò iocoſam, & riſu dignam eſſe exiſtimamus, etquamuis ipſi tale Argentum viuum oſtendant; nihilominus ex prædictis materijs confectum eſſe ne- *Differentiæ ratione coloris.* *Fel Draconis quid.* *Diſcus Solis quid.*

mo eſt, qui iuſiurandum diceret. Amplius Chymici aliud Hydrargyrum vulgi; aliud Hydrargyrum philoſophorum eſſe atteſtantur, & hoc diuinum indigitant. Has differentias alijs examinandas conſultò relinquimus, quoniam huiuſmodi genus hominum audaci illecebra, & vaniſſimo commento mentes legentium decipere nititur.

NATVRA, ET PROPRIETATES.

HYDRARGYRVM hoc ſibi à natura comparauit, vt omnibus metallis libenter permiſceatur: licèt æri, & ferro difficulter adhæreat, quoniam hæc duo magis terreſtria ſint. Hinc Albertus Magnus & omnes alij Chymici in hanc venerunt ſententiam, quòd Argentum viuum ſit materia proxima generationis metallorum; ideoq; illud Panſpermeam metallicam cognominarunt, quam ad primordia cunctorum metallorum concurrere aſſeuerantius dicunt. Falloppius tamen ab ipſis diſſentit, quoniam Argentum viuum, etiamſi libenter metallis hæreat, nihilominùs eorum eſſe materiam non eſt aſſerendum; quandoquidem, quæ cum aliquo amicitias gerunt, & ad illud ſuapte natura feruntur, illius materiam eſſe non eſt dicendum, eſt enim à veritate valdè alienum, quia ferrum non eſt materia Magnetis, neq; palea Succini, & tamen hæc vinculo amicitiæ libenter copulãtur. His addamus, quòd Chymici Argentum viuum ex humido aqueo conſtare teſtantur, & propterea id tanquam materiam metallorum prædicant, quod, nullo contradicente, confirmare non poſſunt ſiquidem, ad mentem Ariſtotelis, humidum aqueum ſubſtantiam Argenti viui non conſtituit: etenim ipſe in Meteorologicis docet humiditatem Hydrargyri eſſe aeream, quapropter ſtatim atq; calefit in auram euaneſcit. Id autem conſtantibus ex aquea meteria non contingeret, & hæc eſt ratio potiſſima, propterquam Hydrargyrum eſt incongelabile.

Li. 4. Meteor. ca. 8.

Inſuper Natura illi tales proprietates præſcripſit, vt nunquam madefaciat, ſæpè refrigeret, ſæpè calefaciat, aliquando calidas affectiones producat, & frigidas interdum tollat. Modica quantitate identidem nocet, & viciſſim magna quantitate nonnunquam prodeſſe ſolet. Sæpè à corporis ſuperficie ad centrum ducit, dum nocuos humores per ſeceſſum trudit. Interdum oppoſitos effectus parit. Propriam formam facilè perdit, deinde ipſam facillimè recuperat. Quandoq; medicinis internis mixtum ſummo eſt Patienti emolumento, at extrinſecis additum ſæpè ſæpius Patientes lædit. Quamobrem non eſt mirandum, ſi circa Hydrargyri qualitates tot ſint ſententiæ, quot ſunt authores, qui de illo verba fecerunt. Quod autem hoc ſit verum, atque indubitatum; Albertus in primis frigidum, & humidum in ſecundo gradu conſtituit. Matthiolus quoq; ei ſummam frigiditatem, & humiditatem aſſignat, quoniam, hac excellenti humiditate, omnes humores in ventriculo, & partibus annexis contentos ad putredinem compellat. Chimiſtæ illius frigiditatem, & humiditatem in quarto gradu collocant: deinde, iuxta chymicam doctrinam, illud liquidum in tertio, album verò, & tenebroſum in ſecundo exceſſu prædicant. Hoc eſt quidem exploratũ quoad primas qualitates, ſiccum potius quàm humidum, & calidum potius quam frigidum videri: propterea ex duplici ſubſtantia, nimirum frigida, & humida, necnon calida, & ſicca, & potiſſimum ſulphurea conſtare aſſerendum eſt. Cum igitur virtutibus contrarijs quodammodo præditum eſſe videatur; iure optimo poterimus canere hunc in modum.

Frigidum & humidum Alberto.

Frigida cum calidis, ſunt miſta humentia ſiccis.

Quapropter nonnulli fuerunt huius opinionis Argentum viuum, quamdiu eſt ſuæ naturæ, frigefacere, nec multum à natura plumbi differre: immò eodem in magna doſi ſumpto calorem natiuum extingui, & in modica quãtitate, à calore natiuo in actum deduci. Itaque valenter calefacere, putrefacere, & inteſtina corrodere atteſtantur. Præterquamquòd, vt veritatem fateamur, multa medicamenta, experientia teſte, ex Argento viuo fabricata caliditatem, & ſiccitatem quarti gradus præ ſe ferunt. Quamuis autem, virtute Hydrargyri, multæ humiditates per os quandoque educantur; hinc manifeſta Argenti viui frigiditas, & humiditas non eſt inferenda; ſed potius hunc effectum à proprietate occulta humanam deſtuente naturam prouenire creden-

dum

A dum eſt; quandoquidem Argentum viuum ſpiritus præcipuè diſſipat, quibus exter- *Caput*
minatis, multæ affectiones oriuntur, primumque caput læditur; cum ſpiritus animales *præcipuè*
facilius, quàm vitales, & naturales corruptionem incurrant. Immò cum lentam, & *læditur hy*
craſſam pituitam, humoreſq; virulentos educat, numero purgantium medicamento- *drargyro.*
rum erit adſcribendum, quæ proculdubio calidiſſima eſſe traduntur. Item calidum
Argentum viuum iudicamus, tum quia eſt tenuium partium, dum linitum ſupra cor-
pus vſque ad oſſa penetrat, tum etiam quia in igne poſitum ſtatim in vaporem reſo-
luitur. At illa quæſunt huius conditionis, referentibus Ariſtotele & Galeno, inſignem
caliditatem participant. Vnde Falloppius optima de cauſa ipſum calidum in tertio *L.4. Me-*
gradu incipiente, & ſiccum in fine eiuſdem gradus pronunciauit; idque effectu com- *teor. lib.9.*
probatur, nam, præ alijs medicamentis, omne genus ſcabiei delet: quocirca ab Ara- *Meth.*
bibus in Pſora maligna fælici cum ſucceſſu adhibetur; etenim Scabies ad genus vlce-
rum reducitur, quæ ſiccantibus potiſſimum pharmacis ſanantur. Verùm in maiorem
aſſerti confirmationem addamus, quòd vulgus paſſim Argento viuo, ad necandos cu-
B iuſcumque generis pediculos, fæliciter vtitur, namque facta Argenti viui iunctione.
paulo poſt huiuſmodi animalia rubicunda, & quaſi ab igne combuſta apparent; & ta-
lis effectus nonniſi ab ingenti caliditate, & ſiccitate prodire poteſt. Itaq; nonnulli Hy-
drargyri liquida, & ſenſibili qualitate decepti humidum iudicarunt, non animaduer-
tentes cuncta metallica naturæ humanæ applicata eſſe ſicca, quemadmodum aliàs ex
Galeno manifeſtauimus.

Quoad ſecundas qualitates, Hydrargyrum plus aeris, quàm aquæ continere vide-
tur, & nonniſi per artem chymicam concreſcit. Deinde in amicitiam auri abundè in-
cidit, quia illius ſordes mirandum in modum abſtergit; illique adeò adhæret vt auri
ſubſtantiam citò penetret, illudque fragilius oui cortice reddat: propterea annuli au- *Hydrar-*
rei dealbantur, ſi geſtantes per loca tranſierint, in quibus Hydrargyrum elaboratur; *gyri ſecũ-*
quod ſibi pluries contigiſſe Cardanus narrat. Cuncta igitur metalla Hydrargyro ſu- *dæ quali-*
pernatant, vno excepto auro, quod Argento viuo impoſitum ſtatim ab eo abſorbetur. *tates.*
Hocq; inde credimus prodire, quia Hydrargyrum auro, quàm alijs metallis ſit pro- *Lib.7. de*
C ximius: pondere enim, & tenuitate auro, ſolo autem colore, argento aſſimilatur: quã- *ſubtil.*
uis poſtea ab vtriſq; differat, cum fluat, & igni admotum confeſtim euaneſcat. Dein-
de quoad cætera metalla, facilè generibus plumbi, difficulter argento, difficilius æri
& difficillimè ferro adhæret. Amplius natura illi maximam tenuitatem communica-
uit: propterea cum, ad mentem Ariſtotelis, plus aeris contineat, facile in fumum
abit: at ſi diligenter velo cooperiatur, denuo fumus in argentum viuum denſatur; ſul-
phure verò, ſeruata tamen æqualitatis proportione, ne ſit fugaciſſimum retinetur.
Quamobrem nemo admirari debet ſi dum Argentum viuum ſublimatur, nihil in fun-
do vaſis remaneat; etenim hoc, ob ſubſtantiam terream optimè attenuatam, & humi-
do viſcido permixtam, illo accidit. Itaq; obſeruamus, cum ſit tenuiſſimum, non mo-
dò per corium inſtar ſudoris, tranſire, ſed etiam per nares illud pertractantium vſq; *Hydrar-*
ad meningas cerebri penetrare; hinc huiuſmodi opifices tremore, & reſolutione ner- *gyri ſub-*
uorum ſæpè corripiuntur. Hanc Hydrargyri tenuitatem fuiſſe putamus rationem po- *ſtantia te-*
tiſſimam, propter quam inualuit opinio apud Priſcos, quòd non poſſit in quocumque *nuiſſima.*
D vaſis genere contineri: etenim venenum rerum omnium eſſe pronunciarunt, quia cun-
cta ferè vaſa excindat. Scripſit enim Dioſcorides Hydrargyrum nonniſi in vaſis vi-
treis, plumbeis, ſtanneis, & argenteis ſeruari. Nuperi tamen aduerſus Dioſcoridis
opinionem totum oppoſitum obſeruant cum materia Hydrargyri in alijs etiam vaſis *Vaſa ad*
contineatur, dummodo non ſint adeò rara, vel aliquo foramine exiguo referta, vt fo- *continen-*
ras penetrare poſſit. Multi Pharmacopæi noſtræ ætatis illud in veſicis, vel etiam in *dum ar-*
vaſis aliquibus ligneis conſeruant: at ſi foramen aliquod ferè inſenſibile inueniat, to- *gentum*
tum egreditur, non quia vaſa erodat, ſed quoniam ſit ità tenue, vt exiguas etiam ri- *viuum.*
mas inueniat.

Inſitum etiam hoc habet à natura, vt fuſum in minutiſſimas; & infinitas particulas
diſſipetur, nullaque illarum amittatur, quoniam paulatim in priſtinam vnionem con-
grediuntur: hac de cauſa Chymiſtis æterna Subſtantia, & æternus Liquor nũcupatur. *Æternus*
Deniq; ope Argenti viui, metalla à ſe inuicem ſeparantur, & rurſus illa iungere ſolet, *liquor*
vt Tectores aurarij quotidiana experientia comprobant: nam Hydrargyrum eſt in *Chymico-*
cauſa *rum.*

cauſa vt aurum alijs metallis adhæreat,& paulò poſt veluti ſuo munere functum euaneſcit. Num verò natura hanc proprietatem Argento viuo ingenuerit,vt magneti ita aduerſetur, vt ſimplici tactu, vim attrahendi ferri ab ipſa in perpetuum adimat, periclitari oportet, cum ſimplici narrationi aſſentiri non debeamus. Qui plura de natura, & affectionibus Hydrargyri ſcire deſiderat, Dioſcoridem, Galenum, Iſidorum, Plinium, Albertum Magnum, Mylium, Braſauolum, Portam, Cæſium, & alios Auctores huius generis adeat. De veneficio autem Argenti viui in propria Rubrica verba fient.

LOCVS.

PAVCIS de locis Hydrargyri noſtram proferemus ſententiam. Aliqui volunt illa loca argento viuo redundare, quibus Planeta Mercurius tantum bonum influit. Reperitur tamen altis in montibus, ſed potiſſimùm in lapide calcario ſimili, vel potius in rimis cuiuſdam ſaxi rubicundi coloris, interdum in fornacibus argentarijs, guttarum inſtar, tectis adhærens conſpicitur. Plinius tamen ſcriptum reliquit vomicam argenti viui copioſam in argentarijs fodinis inueniri. Falloppius mendacij Plinium arguit, cum nulla argenti vomica in fodinis metallorum vnquam reperta fuerit. Quandoque in ſtercore vetuſtiſſimo cloacarum, necnon in limo puteorum reperitur. Ceſalpinus quoque retulit ſe Piſis inter ſaxa Argentum viuum fuiſſe conſpicatum, dum vetera quædam fundamenta ad ſolidum foderentur. Deniq; in omnibus locis producitur, in quibus materia ad inducendam ſimilem formam rectè diſpoſita inuenitur. Iam ad regiones, in quibus naſcitur, enumerandas accedemus.

Lib. 33. c. 4.

In Almaden eſt vena Argenti viui ita diues, vt toti Hiſpaniæ, & Orbi nouo ſeruiat. Hæc quodammodo duplex ſcatebra conſtituitur, quarum alteram vilioris pretij tanquam de terra erumpentem pronunciant; alteram verò à lapide emergentem, pretioſiorem, & virginem appellant. Apud Berauum ſupra Pragam Bohemiæ Metropolim Argentum viuum reperitur. Pariter in Bohemia, vt refert Munſterus, Schombacum Argento viuo affluit. Item noua Argenti viui metalla in Britannia ſunt Scotis. In China eruitur, necnon in Comitatu Archiducis Auſtriæ. Forauilianæ regionis montes illo abundant. Similiter iuxta locum Kunigeſtein apud Francos colligitur. In Germania apud Landesberg multa Argenti viui metalla obſeruantur. Goſelariæ Hydrargyrum minus digeſtum reperitur. Olim Romani tanti fecerunt hoc metallum, vt fruſta mineræ ſigillis munita ex Hiſpania Romam deferri curarent, ne in proprio natali Solo elaboraretur. In Hydra monte propè Goritiam lapis ponderoſus, inſtar plumbi, ad rubedinem tendens generatur, guttas Hydrargyri micantes præ ſe ferens, qui interdum à Metallarijs percuſſus riuulos argenti viui fundit. Maiolæ mons nutrit Mercurij venas. Item Nicaſtri territorium non modo hydrargyrum, ſed multas quoque marmorum ſpecies producit. In Peruana regione copia argenti viui gignitur. Sed olim Barbaris fuit ignotum, & nullius vſus, quia, loco illius, ad purificanda metalla, quodam viliori metallo vtebantur, quod naturam plumbi argento mixti æmulabatur. Immo in eadem Peruana regione iuxta montem *Guancauilca* nuncupatum, necnon propè ciuitatem eiuſdem nominis Ioſephus Acoſta infinitas Hydrargyri fodinas ab Indis factas recenſet, vt terram rubram ad tingendam faciem eruerent nec tamen ipſi, neque etiam Hiſpani ibi verſantes diuitias harum fodinarum cognouerunt, donec quidam Luſitanus anno ſexageſimo ſeptimo poſt ſeſquimilleſimum, hoc metallum rubrum Indis *Climpi* vocatum, lapidem Minij maximam copiam Hydrargyri fundentem, facto prius periculo, eſſe dixerit. Ioannes Boterus in hac regione mineram Argenti viui ditiſſimam, anno ſeptimo poſt milleſimum, & ſexcenteſimum inuentam prædicat. Item Boterus Quito Prouinciæ mineram Hydrargyri lutei coloris aſſignat. In territorio Soriani hoc metallum naſcitur. In Suacenſe regione ſunt lapides coloris plumbi Argentum viuum fundentes. Demum apud Treſtanum in Ruſcia, & in Vueſtrich, nimirum Auſtraſia Germaniæ Argenti viui noua metalla fodiuntur.

Minera Hydrargyri Romam delata.

Li. 4. hiſt. indi. cap. 11.

IN-

A

INVENIENDI,
& Præparandi ratio.

METALLARII ad venas argenti viui indagandas bifariam incedunt. Primò loca viridibus herbis,& arboribus conſita obſeruant,quoniam Hydrargyri frigiditate plantæ recreari perhibentur: cum Hydrargyrum non inſtar aliorũ foſſilium ſiccã euaporationem ſpargat. Deinde menſibus Aprilis, & Maij, ſerena aurora per montes vagantur, & ſtatim atq; vapores inſtar nebulæ non altius aſcendentes, ſed quaſi terræ hærentes conſpicantur, tunc ibi ſedem Argenti viui eſſe affirmant: quandoquidem argentum viuum grauiſſimum, & tenuiſſimum eſſe declarauimus. Itaq; opifices collectã mineram, veſicis prius ori applicatis, ad arcendam me-
B talli malignitatem, molunt, & in vaſe fictili excoquunt, alio vaſe inſtar campanæ ſuperpoſito;, vt Mercurius ad campanam aſcendens, per roſtrum in vas recipiens tranſeat. Rurſus aliæ excoquendi Hydrargyri variæ rationes apud Agricolam legantur. *Li.9.de re metall.* Item ex Minio in conchula ferrea collocato, patina fictili ſuperpoſita, & carbonibus circundantibus, Argentum viuum ſtillat. Immò ex chalcanto Hydrargyrum quoq; extrahitur,& rationem huius operationis Caneparius aſſignauit; *Lib.2 de Attrament.* Num verò, ad mentem Vitruuij, Braſauolo referente, ex marmore etiam eliciatur, periculum eſſet faciendum; potius inter marmora aliquam Hydrargyri venam à natura gigni aſſerendum eſſet. Niſi velimus cum Chymiſtis confirmare argentum viuum ex omnibus mixtis, non ſecus ac ſalem, & ſulphur extrahi poſſe.

Poſtmodum ex argento viuo ſublimatum, & Præcipitatum multifariam paratur. Nonnulli ex libra argenti viui, & tantumdem ſalis communis, necnon chalcanthi in Sublimatorio vitreo ignem per gradns augẽdo, ſpatio horarum quatuordecim, Mercurium ſublimatum parant. Multæ aliæ præparationes apud Portam leguntur. *Li.9.mag. nat.c.14.* Præte-
C rea vt fiat Præcipitatum, cum aqua acuta coquitur, donec in cinerem redigatur, qui ſiccatus ad ignem, colorem rubicundum acquirit. Inſuper Chymici argentum viuum rebus adſtringentibus denſare, & in verum argentum tranſmutare nituntur. Sed difficile eſt rem adeò tenuem inuenire, quæ toti huic ſubſtãtiæ permiſceatur. Sunt qui ſulphure, & fumo metallorum illud cogi referant. Cardanus tamen fumo potiſſimum plumbi hoc metallum denſari aſſeuerat. Item herbæ ſupra mineras hydrargyri creſcentes Mercurium coagulare dicuntur. At coagulatio argenti viui multifariam facta apud Portam legatur. *L.4.mag. nat.ca.5.* Amplius multæ aliæ præparationes huius metalli ab Vecherio ſigillatim recitantur. *Lib.10.de ſecr.* Cæterùm eſt aduertendum, quatuor requiri, vt hydrargyrum naturam veri argenti induat. Primò, vt firmetur, deinde vt ignibus reſiſtat, tertiò vt leuius euadat poſtremò vt craſſiorem ſubſtãtiam adipiſcatur. Sed vt in aurum vertatur, neceſſe eſt, vt tingatur, firmetur, & ignem toleret. An verò Chymiſtæ aliquo artificio id conſequi poſſint non facilè adduci poſſumus, vt credamus, & ſi quandoque caſu argentum, vel aurum ex Hydrargyro reſultauerit, non tamen veram auri & ar-
D genti materiam eſſe aliquis crediderit.

HYDRARGYRI VENENVM,
& Medela.

SI crudo Argento viuo valetudo offenditur, multò magis in ſublimatum redactum noxium erit, quia tunc peſtiferam qualitatem nanciſcitur. Sunt qui opinentur illud per accidens officere, dum in ſtomaco diu moratur, vel ſi alicui parti principi addatur, nimirum ſi aurem ingrediatur: tunc enim ratione cerebri, Apoplexiæ, & Epilepſiæ periculum impendet: quandoquidem foſſores argenti viui, quamuis robuſtæ ſint temperaturæ, raró quartum laboris annum attingunt, cum tremorem omnium partium incurrant. *Li.9.de re metall.* Propterea admonet Agricula, in excoctione Hydrargyri, ter-

ga in

ga in ventos eſſe vertenda, qui fumum metalli peſtiferum in partem contrariam pellant. Inſuper ſumptum non ſolum animales facultates primò lædit, verùm quoq; extrinſecus adhibitum idem præſtat: ſiquidem lue gallica laborantes hoc iniuncti morbis cerebri, & neruorum corripiuntur, maxima pituitæ fluxio excitatur, & tremores immedicabiles generantur. His igitur de cauſis Dioſcorides huic metallo vim necandi iure optimo attribuebat. Galenus quoq; licèt interdum dixerit ſe nullum Hydrargyri periculum feciſſe; attamen alibi Hydrargyrum in catalogo venenatorum collocauit. Immò Arabes, vt Auicennas, Serapio, Halyabas, & Rhaſis argentum viuum inter venena recenſuerunt.

Lib. 9. de ſimp. med. fac.

Lib. 5. de ſimp. med. fac. ca. 19.

Itaq; Hydrargyrum in humanò corpore, iuxta mentem Dioſcoridis, producit illa ſymptomata, quæ potantem lithargyrium affligare ſolent: grauitas enim in ſtomacho, & tormina in inteſtinis ſubſultant, deinde vrina ſupprimitur, corpus tumeſcit, & plumbeus color Patientem deturpat. Immò quando hæc materia Hydrargyri cito extra corpus non truditur, Patiens Apoplexiam, vel Paralyſim, vel Epilepſiam incurrit. Sin Patiens fumum Hydrargyri, vel vncturam paſſus fuerit, tunc prædictis ſymptomatibus fætor oris, & tremor partium copulatur. At, poſt deuoratum Sublimatum, accidentia fortiora contingunt. In primis enim, vt animaduertit Matthiolus, aſperitas linguæ, eiuſdē tumor, difficultas anhelitus, immenſa ſitis, & animi deliquiū accedunt.

Symptomata Hydrargy.

Lib. 5. cap. 64.

Dioſcorides igitur illis, qui hauſerunt Argentum viuum, præmiſſis chyſteribus, & vomitionibus, lac copioſum præbet, deinde præſcribit illa medicamēta, quæ venenum lithargyrij ſuperare poſſunt; nempè ſemen Hormini, Apij, florem Liguſtri, Abſynthium, Hyſſopum, & Myrrham. Sunt qui oleum amygdalarum dulcium commendant. Alij ramenta auri in vino propinant. Oribaſius Apium combuſtum & tritum in potu extollit. Eminentiſſimus Cardinalis Ponzettus in ſuo Tractatu de Venenis, vinū cum radice Acori probat. Arabes, & potiſſimum Auicennas fimum columbarū ſylueſtrium alicui liquori permiſcet. Neq; erit inutile Patienti annulum, vel nummum aureum in ore volutare, cui materia Hydrargyri adhæreat. Quando autem viuum Argentum in aurem lapſum fuerit, tunc, excitatis ſternutamentis, extruditur, vel paruus auri globus inditur, vt totum Argentum viuum ad globulum aureum, tanquam ad magnetem recurrat. Quando Argentum ſublimatum inteſtina, vel ſtomachum læſerit, tunc Conciliator incedit clyſteribus ex adipe anatis, & butyro paratis, deinde vomitum prouocat, antequam venenum ad partes inferiores deſcendat. Verùm quando Hydrargyrum, propter vnctionem, vſq; ad oſſa penetrauerit, Hollerius parat oleum ſulphuris hunc in modum: ſulphur in aqua ardenti ferrefacit, & lentorem ſupernatantem colligit quo Patientem fælici cum ſucceſſu inungit.

Lib. 2. de Venen.

HISTORICA.

RELATVM eſt in hiſtorijs, quōdàm in caluaria mulieris, quæ iam, biennio, ingenti dolore capitis perierat, Argentum viuum pondere duarum vnciarum inuentum fuiſſe, namq; id ſenſim in cerebro colligebatur, dum mulier quotidie in fucis eodem vtebatur. Etenim ea eſt vis Argenti viui, vt in tenuiſſimum habitū facile tranſeat: hac de re non eſt admirandum, ſi, referente Leuino Lemnio; quandoq; ex inciſa eorum vena, qui ſemel atq; iterum, propter luem Gallicā, hoc inuncti fuerunt, aliquot drachmas Hydrargyri emanaſſe conſpectum ſit. Nota etiam eſt hiſtoria cuiuſdam Antonij Galli, qui plures hydrargyro inunctus, neq; copioſo ſputo, neq; fluore alui correptus eſt, ſed tantùm per vrinam Hydrargyrum minxit. Tradunt etiam quædā hiſtoriæ nonnullas mulieres, vt maritorum vitæ læthaliter officerent, Argentum viuum eis deglutiendum dediſſe, ſed cum ſit ponderoſum, illicò per aluum abſq; vllo incommodo fluxiſſe Mulier quoq; illa apud Auſonium poculo venenato Argentum viuum addidit, vt quamprimū vitæ mariti diem extremum clauderet; nihilominus Hydrargyrum fuit in cauſa ſalutis Viri, dum pondere ſuo deſcendens alium liquorem venenatum per ventrem ad exitum duxit, ne, in corpore lethali ſuo munere fungi poſſet. Sic igitur canit Auſonius.

Hydrargyrum in Fucis.

A *Toxica Zelotypo dedit vxor Mæcha marito,*
Nec ſatis ad mortem credidit eſſe datum.
Miſcuit Argenti lethalia pondera viui,
Cogeret vt celerem vis geminata necem.

Et paulò inferius addit.

Protinus vt vacuos alui petiere receſſus
Lubrica deiectis qua via nota cibis.

Nouimus & nos quemdam, qui in pharmacopolio putans ſyrupum acetoſum ſimplicem bibere, Argentum viuum incautè hauſit, attamen paulò poſt totum per inferiora expulit. Fracaſtorius etiam teſtatur quaſdam mulieres ad perdendum fætum, ſingulas libram Argenti viui hauſiſſe, nec tamen votorum compotes extitiſſe, quia ſtatim Hydrargyro per aluum educto, fætus minimè excluſi fuerunt. Periucundum quoq; legitur monumentum in hiſtorijs Africæ, vt notauit Cardanus, quod Mauri, cognita Hydrargyri frigiditate, vrgente æſtu requiem quærentes, vas lapideum Hydrargyro implent, B & corio ſuperpoſito incubant, vt aliquantiſper refrigerentur.

Lib. 5. de ſubtil.

ADAGIA.

IOANNES Zetzes quandoq; admonens Præſules ſui temporis, ne animum plus nimio inflexum ad auaritiam haberent, huiuſmodi verſiculum græcum publicauit.

Υδραργυρου ἐίσι κλεπτότεροι του κλέπτου.

Ideſt.

Hydrargyro ſunt furaciores fure.

Hinc profertur prouerbium, quod iactari poteſt in illum, qui res alienas nimis auidè appetit; ſicq; dicitur *Hydrargyro furacior.* Originem autem huius adagij ex quadam hydrargyrij proprietate prodijſſe recitant. Quandoquidem veluti fures opibus ſemper C inhiantes, inexplebili cupiditate auri laborant: pariter Argentum viuum omnia metalla ignobiliora ſibi innatantia reſpuit, & ſolum aurum abſorbet, & amplectitur. *Argentum viuum habere ſub pedibus.* Vulgare eſt prouerbium quod præcipuè ad pueros viuidiores ſpectat, qui vllo in loco conſiſtere nequeunt. *Argentum viuum ſecum deferre.* Hoc pronunciatur in illos, qui manibus nunquam quieſcunt, immò geſticulantes, Socios, & comites ſemper vexare non ceſſant.

Aurum ab hydrargyro abſorbetur.

MORALIA.

VARIÆ Hydrargyri affectiones non modicam habendæ ratiocinationis occaſionem doctrinæ morali dederunt. Etenim ſi Argentum viuum tanquam album ſplendens, & ſiccum conſideretur: talis debet eſſe perfectio viri iuſti, qui caſtitate albeſcit, proſperitate fulget, & pænitentia ſiccus apparet. Deinde Ar-D gentum viuum, iuxta opinionem multorum, vnà cum ſulphure cæterorum metallorum materia, & principium eſſe perhibetur: ſimiliter, ob candorem puritatis, Innocentiæ ſymbolum eſſe dicitur, quæ proculdubio tanquam origo omnium bonorum, nempe gratiarum & virtutum prædicatur. Præterea Hydrargyrum difficulter alicui permiſcetur rei, niſi prius ſaliua, & cinere etiam addito extinguatur. Vir faſtuoſus, & arrogans huius conditionis eſſe videtur, qui nulli conſuetudini miſcetur, niſi prius ſaliua, videlicet reprehenſione, necnon cinere, nimirum memoria mortis extinguatur: propterea ad rem ſancta recitat. Eccleſia. *Memento quod cinis es, & in cinerem reuerteris.* Vel poſſumus etiam ſic ratiocinari, multos in hoc terrarum orbe verſari, qui nulli perfecto homini nec etiam Deo copulari poſſunt, niſi prius in pelago calamitatum extinguantur. Vel dicamus nunquam rebus mundanis, & præcipuè diuitijs aliquem rectè permiſceri poſſe, niſi prius crimina extincta fuerint. Item Hydrargyrum ſolum non coagulatur, ſed tantùm quando ſulphuri, & plumbo cōmiſcetur. Ita ſunt multi, qui dum ſoli viuunt criminibus non denſantur, ſed verſantes in conſuetudine eorum, qui ſa-

Superbia quomodo deprimatur.

piunt naturam ſulphuris; hi enim ſunt qui fœdam amplectentes libidinem, indignis modis animam, & corpus polluunt. His ſimiles dicuntur naturam plumbeam redolentes, qui pertinacia ſunt ponderoſi, & praua conſuetudine indurati, dum praui tenaces eſſe non deſinunt, immò ſicut Argentum viuum aliquando in vetuſtiſſimis cloacis inuenitur: ſic criminoſus tandem in cloaca inferorum reperitur. Amplius ſi hoc metallum ore ſumptum, vel auri immiſſum interficere traditur: idem praua Hæreticorum doctrina præſtat, quoniam audientem culpa in præſentia, & pœna in futurum perimit. Inſuper Hydrargyrum donec ab igne remotum eſt, pulchrum, refulgens, & mundum apparet, ſic multi ſunt, qui ab igne tentamentorum remoti, in ſtatu gratiæ morantes, pulchritudine honeſtatis coruſcant; ſed tentamenti flamma ſtimulati conſtantia minimè reluctantes, conſenſu in crimina euaneſcunt, & inde mali exempli fumus dimanat. Vel dicamus Hypocritam Argenti viui nomen promereri, qui in ærumnarum incendio locatus, ſtatim in crimina infinita exhalat, vnde fumus infamiæ prodit, cuius exemplo alij offenduntur. Tandem nullum metallum abſq; Hydrargyro inaurari poteſt, necnon melius in vaſe vitreo conſeruatur: pariter homo, vt perfecta honeſtate inauretur, Argento viuo gratiæ charitatis, caſtitatis, & honeſtatis indiget; quarum virtutum Hydrargyrum eſſe ſymbolum perhibetur, quæ melius in vaſe vitreo cõſeruantur, nempe in illo homine, qui ſe fragilem, & animo dimiſſum eſſe reputat, quoniam Deus Optimus Maximus huiuſmodi virum à criminibus tutatur, & diuina beneficia in illo conſeruat: etenim Diuus Bernardus ad rem ſcribebat. *Magna eſt firmitas apud Deum infirmitatem propriam cogitare.*

Hypocrita cui aſsimilatur.

Hydrargyrum quarũ virtutum ſit ſymbolũ.

PROBLEMATA.

CVRIOSI indagare ſolent, cur Argentum viuum pondere, colore, & frigiditate ſit metallis ſimillimum, cum poſteà, inſtar aliorum metallorum, ignem non toleret ſed ſenſim in fumum abeat. Reſpondetur id euenire, quoniam eius ſubſtantia ex materia plumbea, & ſalſilagine aquea componi videtur: ſiquidem hæc duo, tractu temporis, in Argentum, viuum degenerare perhibentur. Hoc manifeſtè obſeruatur in vetuſtiſſimis Venetiarum fundamentis, in quibus quadrata marmora ferramentis applumbata conſpiciuntur: hæc enim ſi fodiantur in illis plumbum in Argentum viuum ſolutum apparet; quia glutinoſa plumbi ſubſtantia, longo annorum ſpatio, ab acuta vi ſalis ſoluitur. Quapropter Hydrargyrum grauitatem, & ſplendorem à plumbo, ſubtilitatem verò à ſale ſibi comparat: ideoq; igni non reſiſtit; cum ad primam caloris præſentiam, inſtar roris, in vaporem tranſeat. Deinde aliqui ſtudioſi inquirunt, cur argento viuo alicui rei pingui permixto, humanis cruribus inunctis, ſpatio octo, vel nouem dierum, gingiuas Patientis ſcindat, & ſputa glutinoſa, & copioſa prouocet. Reſpondendum eſt, quoniam, ope caloris humani, non tam facile in vaporem ſoluitur, veluti virtute ignis vaporabat: hinc longum temporis interuallum expoſtulat, antequam exitum per gingiuas, & os inueniat, & præcipuè cum in itinere obuiam pituitam copioſam ſecum ducat. Demùm quæritur cum Argento viuo aurum præcipue, inter alia metalla, frangatur. Reſponſio eſt, quoniam ſolum aurum expers eſt pinguedinis craſſioris: illius enim humidum eſt tenuiſſimum. Cum igitur omnia pinguia denſentur, & tenuia congelentur; hinc fit quòd frigus Argenti viui penetrãs humidum auri illud congelet, & ſic aurum admodum fragile reddatur.

Actiones Argenti viui in corpore humano.

VSVS IN MEDICINA.

GALENVS fatetur ſe Argenti viui tam in medicamentis internis, quàm in externis nullum habuiſſe experimentum. Nihilominus recentiores Medici, & præcipuè Arabes ſcripſerunt non defuiſſe, qui, medicinæ gratia, Argentum viuum biberint, nullum inde reportantes nocumentum; quoniam ratione ponderis facilè ad partes inferiores labatur, dummodo Patientes deambulent. Paulus etiam Aegineta retulit hydrargyrum concrematum, & in aliquo liquore quibuſdam alijs ſpe-

Lib. 7.

ſpeciebus permixtum Colicis, & Iliacis propinatum fuiſſe. Braſauolus in Examine ſimplicium narrat ſe pueris verminatione ad deſperationem laborantibus Argentum viuum præbuiſſe, & illicò ſanitati fuiſſe reſtitutos. Hoc experimentum à Matthiolo confirmatur, & quantitas debet eſſe duorum granorum milij, quæ in hoc caſu, citra vllam moleſtiam, mirum in modum operatur. Immò addit idem Matthiolus mulieres Goritienſes, in difficili fætura, ad Argentum viuum confugere, cuius ſumpto ſcrupulo, ſtatim paritura facilis redditur. Amplius varijs affectionibus, doloribus, ſcabiei, prurigini, & podagræ mederi perhibetur. De hoc Iodocius in Enchiridio ſimplicium ſic canit.

In cõment. ad Dioſc. lib. 5.

Difficilis fætura quomodo ſoluatur.

Diſſoluit, penetrat, conſumit, mundat, & arte
Extinctum, vario membra dolore leuat.
Vngito, ſic poteris ſcabie, & prurigine corpus
Soluere, vel podagræ tormina cuncta tuæ.

Mulieres noſtræ ætatis, cognita hydrargyri aduerſus pediculos facultate, illud ſaliua, vel axungia ſuilla extinguunt, & poſtea caput puſionum linunt, ſicq; pediculos, & lendes enecant: nam hydrargyrum cum ſit tenax, nonniſi alia re tenaci, nimirum ſaliua cohibetur. Item, in exterminandis latis pediculis, quos Vulgus *Piatolas* vocat, Falloppius modicum Hydrargyri cum pulpa pomi dulcis cocti diligenter miſcet, & Patientem verſperi linit, vt ſequenti die animalia perempta obſeruentur. Bayrus, in parando hoc vnguento, recipit drachmas tres Argenti viui hominis ieiuni ſaliua extincti, dimidiam vnciam pulueris ſtaphiſagriæ, vncias tres olei communis, & cum ſufficienti quantitate ceræ vnguentum conficit.

Hydrargyri vnguentum.

Olim in lue gallica expugnanda, Sublimatum minimè infrugiferum inuenerunt, ſed Nuperi, eius loco, Argentum viuum receperunt. Propterea pilulæ ex illo parantur, quarum deſcriptio apud Rondeletium legitur. Animaduertendum autem eſt ex Hydrargyro vnguentum pro ſcabie gallica præſtantiſſimum confici, dummodo conſtitutioni Patientis, ætati, & temporibus quadret; quia ſunt nonnulli Iatraliptæ vitandi, qui nulla habita prædictorum conſideratione, & nulla purgatione præuia, hoc vnguentum adhibent, pluresq; interficiunt, quàm ſanent. Nihilominus, vt annotauit Euſtachius Rudius, ſi rectè adminiſtretur, nemo perire potuerit; cum talis vnctio etiam in puſionibus fæliciter adhibeatur. Meminit idem Rudius pueri filij Illuſtriſſimi Principis Doriæ, qui ab vberibus nutricis vnà cum lacte affectionem gallicam combiberat, & bis perunctus Hydrargyro, curatus eſt. Itaq; iuxta ſententiam huius doctiſſimi viri, vnguentum Hydrargyri paratur hunc in modum. Sumuntur tres vnciæ axungiæ ſuillæ, ſeſquiuncia Hydrargyri, olei maſticini tantumdem, vncia pulueris maſticis, & drachma dimidia croci, & omnia cum pulpa duorum pomorum dulcium coctorum ſecundùm artem in formam vnguenti rediguntur. Quantitas huius erit pondus duorum ſcrupulorum in adultis pro vnica vice, in puſionibus verò erit lentis magnitudo. Alij ex Argento viuo cum ſulphure Cinnabrium parant, quo in ſuffumigijs ad exterminandum affectum gallicum vtuntur. Omnia ex Hydrargyro medicamenta caput petunt, idemq; præſtant aquæ thermales venis Argenti viui imbutæ: etenim humoribus caput replent, quos ſecum deferũt, hi rurſus deorſum lapſi gingiuas corrumpunt, & omnes artus labefactant. Deniq; in delenda equorum ſcabie, ex Vuecherio, recipiuntur vnciæ duæ argenti viui, vncia Hellebori albi, ſeſquiuncia olei laurini, quæ omnia mixta vnguentum formant.

In lib. de morb. gallico.

Vnctio hydrargyri in pueris.

In lib. de cur. morb. gall.

Doſis vnguenti.

Lib. 10. de ſecr.

Præterea in pharmacopolijs, ex Argento viuo, & ſale ammoniaco conficitur illud medicamentum, quod Argentum ſublimatum vocatur; & quia in hac præparatione Argentum viuum in ſublimem locum attollitur, & inſtar candidiſſimi ſalis concreſcit; ideoq; tale nomen inuenit, necnon calorem & ſiccitatem quarti gradus acquirit, cauſticumq; medicamentum euadit. Aliquando miſcetur cum aqua acri, quæ vulgò dicitur *Aqua da partire*, & inde reſultat Præcipitatum, ita nuncupatum, quoniam in excoctione non aſcendit, ſed quodãmodo præcipitatur, & in fundo vaſis remanet. Alter huius medicamenti præparandi modus à Ioanne de Vigo recitatur: hoc medicamentum ab alijs Angelicus Puluis appellatur, quia, in expugnanda lue venerea, inſignem habeat prærogatiuam. Quandoquidem in hoc caſu à nonnullis per os ad quinq; grana præſcribitur; præterquam quòd gallicis vlceribus ſanandis ſummopere conducit. Item ex Præcipi-

Sublimati etymum.

Præcipitati etymum.

cipitato, & Triapharmaco vnguentum componitur, quod cum tenui cereo in collum veſicæ impoſitum carunculas in meatu vrinario ortas reprimit, & conſumit.

Poſtremo Chymici ſalem ex Mercurio eliciunt, cuius duo grana in cochleari pleno aqua ligni guaiaci ad curationem Luis gallicæ, ſcabiei, & lepræ præſcribunt. Amplius ex æquis portionibus argenti viui, & ſublimati chryſtallum Mercurij parant, & toties hanc materiam ſublimant, donec aurum ab hoc chryſtallo tactum non tingatur. Hoc medicamentum in vlceribus pudendi ſanandis mirandum in modum prædicant. Deinde tria huius Chryſtalli grana in affectu gallico, in febre quartana, & alijs morbis chronicis commendant. Pariter ex Mercurio quinquies exaltato Turpetum minerale fabricant, quod in varijs affectionibus magnificant. Demum deſcriptio Mercurij dulcis, & Mercurij correcti in Armamentario chymico legenda eſt, quæ medicamenta in Hydrope, in Lepra, in Peſte, in Podagra, in Pleuritide, in Icteritia, & Vlceribus malignis eximia facultate potiri arbitrantur.

Turpetum Minerale quale.

VSVS IN FVCIS, ET LVDICRIS.

MVLTÆ mulieres, vt ab ore honeſtiſſimæ, & venuſtiſſimæ videantur, Argento viuo, vel Argento ſublimato vtuntur. Sumunt enim, vt recitat Cardanus, vncias duas ſucci limonum, aquæ roſaceæ tantumdem, drachmas duas Argenti ſublimati, & Ceruſæ tantumdem, omniaq; in modum vnguenti concinnant. Id autem præſtant mulieres maximo vitæ diſpendio, namq; breui temporis tractu, corruptionem gingiuarum, fætorem oris, caliginem oculorũ, & plerumq; morbum attonitum incurrunt. Præterea Circumforanei ad ludicra Argentum viuum ſæpè vſurpant. Primitus annulum concauum Hydrargyro implent, qui poſtmodum calefactus ſtatim ſaltare videtur: hocq; inde prouenit, quoniam Argentũ viuũ calore ſtimulatũ in ſpiritus vertitur, qui exitum quærentes illum annuli motum efficiunt: cum tamen Idiotæ id arte magica fieri exiſtiment. Alij paruas ſtatuas Hydrargyro repleuunt, vt igne ſalientes admoto, viuæ videantur. Item ſi hoc metallum proijciatur inter piſa apud ignem in ollis feruentia, ſtatim omnia piſa extra ollas ſalire referunt. Pariter nux viuo ſulphure, ſale petræ, & Argento viuo plena, & diligenter clauſa ſi conijciatur in furnum inter panes, nuce concalefacta, ita ſalire panis dicitur, vt maximam ſpectantibus admirationem afferat. At Hydrargyrum in calamo cera concluſum, vt maleficia ſoluantur, Alexius Pedemontanus ſub puluinari, vel in oſtij limine collocat. Ad perdendas arbores, aliqui, ex Falloppio, factum vſq; ad medullam arboris foramen Argento viuo implent, & cera, vel creta obturant. Immò ne litteræ comburi poſſint, ſumuntur, ad mentem Mizaldi, albumina ouorum cum aceto acerrimo, & Argento viuo: hæc enim miſtura charta linitur, & ad vſum prædictum exſiccatur.

Male ex fucis prodeuntia.

Abores vt exiccentur.

VSVS IN VARIIS.

NONNVLLI Argentum viuum cum oximelle ſcillino ita agitant, vt quodammodo in cinerem vertatur, deinde lotum aceto, & purificatum ad multa vtile eſſe prædicant. In Mexico, & Peruuia totum Argentum, ope Hydrargyri, præparatur, quemadmodum Kircherus Ieſuita retulit. Ideo non eſt mirandum ſi Ioſephus Acoſta ſcripſerit magnam Hydrargyri quantitatem ſupra Mulos, & Veruecces ſingulis annis ad Potoſi deferri; cum ibi ad purificanda metalla quotidie adhibeatur. Amplius virtute Hydrargyri metalla inaurantur: namq; Opifices Argentum viuum cum Auro miſcent, & veluti farinam ex aqua ſubactam formant, quam poſtea ſupra vaſa extendunt, mox eadem igni admouentes, vt Argentum viuum in fumum euaneſcat, & Aurum vaſis adhærens remaneat, quod nulla ratione ſeparari poteſt, niſi alia compoſitio adhibeatur, quam Aurifices aquam fortem, nempe aerem appellant. Aliter etiam Aurum à rebus inauratis detrahunt; vas Argento viuo plenum calefaciunt, in quo fragmenta veſtium, vel vaſa auro tecta mergunt, quia ſtatim aurum ab Argento viuo abſorbetur, idq; corio exprimitur, vt in eius fundo Aurum remaneat. Sunt qui profitentur Cæru-

Lib. 4. de Hiſt. Ind. cap. 3.

Vaſa quomodo inaurentur.

A leum ex Hydrargyro elicere, dum ſumunt partem vnam chalcanthi rubificati, partes duas ſulphuris viui, & partes tres Hydrargyri, omniaq; in vaſe vitreo, ſpatio dierum quadraginta, ſub fimo ſepeliunt, & inde materiam cæruleam pulcherrimam extrahunt. Item Purpurina coloris ſpecies ex ſtãno, ſulphure, & Argento viuo conficitur, qua Opifices colorem, quem *bronzinum* vocant Statuis conciliant. Pigmentum illud metallicum, quo litteræ aureæ finguntur, vnciam Argenti viui recipit, cuius perfecta deſcriptio apud Caneparium habetur. Deniq; qui Clepſammidia parua, nempè Horologia arenaria vitrea fabricant, Argento viuo vtuntur; eſt enim puluis ille Horologiorũ ſtannum ope Hydrargyri diſſolutum; namq; ſtatim atq; Argentum viuum ſtanno permiſcetur, diſſoluitur, & attenuatur, cui attenuato quaſdam aquas addunt, vt puluis ille ab argento viuo ſeparetur.

Puprurinæ compoſitio.

In lib. de Atram.

Finis Libri Primi.

VLYSSIS ALDROVANDI PATRICII BONONIENSIS MVSÆI METALLICI

Lib. II.

DE TERRA IN GENERE.

Cap. I.

ÆQVIVOCA.

VT immenſo hiſtoriarum agmini cedamus, quæ non importunè etiam adduci poſſent; erunt tantummodò breuiter percurrendæ rationes,quibus ducti in præſentia de Terris verba facimus. Prima facie de metallis fuit pertractatum, quoniam hæc in proprijs obſeruata fodinis terram proculdubio æmulantur: deinde cum actum ſit de metallis tanquam vulgò magis cognitis;poſtmodum Terra ſeſe offerebat conſideranda;ex illa enim metalla reſultant. Hæc ſentẽtia eleganter explicatur hoc Monoſticho Trochaicho.

Terra ſi metallorum igne efflatur, aurum redditur.

Prætereacum de illis Terris potiſſimùm diſſerendum ſit, quæ medicis vſibus famulantur, hæ vel in metallorum venis inueniuntur, vel metallorum natura potiuntur: quapropter cognita prius metallorum natura, de Terris hoc in loco ſermonem habere decreuimus: dummodo prius de Terra generatim nonnihil dixerimus. Eſt autem ambiguum Terræ vocabulum, dum aliquandò pro tota hac inferiori, & elementari Regione vſurpatur, & interdùm pro ſimplici Terra, inexplicabili opificio in centro Mundi ſita circumambientis aeris inani ſpatio nullo nixa fundamento, ſed ſua tantùm ſtabilita mole ſumitur. Hinc Ouidius ad rem canebat.

Terra vt elementũ.

Terra pilæ ſimilis nullo fulcimine nixa
Aere ſubiecto tam graue pendet onus.

Inſuper Terra ab alijs accipitur quatenus partim ab aquis alluitur, & partim ab hominibus colitur. Verùm apud Philoſophos Terra dicitur quartum elementum ſimpliciſſimum, & puriſſimum, quod Galenus, & alij Authores tanquam corpus extremè ſiccum,

frigi-

A frigidum, duriſſimum, grauiſſimum, album, & fortè etiam inſipidum prædicant. Hoc *Terra pura*
genus Terræ licèt reuera detur, nemo vnquam illud conſpicari potuit, cum in intimis *inuiſa.*
Terræ viſceribus latibuletur, & de hac Terra in præſentia non ſumus locuturi, ſed tan-
tummodò de illa, quæ paſſim vt terra cognoſcitur, & appellatur: etenim hæc ſolum eſt
nuncupāda Terra, cum illius Terræ ſimpliciſſimæ naturā participet, de qua omnes Phi-
loſophi diſſeruerunt. Alioquin apud Platonem, nomine Terræ, cuncta ſub Cælo con-
tenta intelliguntur. Ab alijs pro Cœli puncto Terra accipitur, & ab alijs pro modico *Cuncta ſub*
Terræ, ex quo aliquid componitur. Aliter, Terræ vocabulo, Prouincia, vel Regio, vel *Cælo contē-*
Patria indicatur; immò interdum breue ſpatium in aliqua regione deſignatur: quamo- *ta.*
brem Terra dicitur ſedes, & habitatio hominum, quorum cauſa mundus fuit creatus.
Eſt deniq; Terra ipſum Solum, nempè illa Terræ ſuperficies, quæ à Cunctis calcatur, *Terra So-*
vel in qua homines aliquid agunt, aut patiuntur. Sunt qui velint, voce Terræ, in nu- *lū dicitur.*
mero ſingulari vſurpata quartum tātummodo elementum denotari, & in numero mul-
titudinis, Regiones ſignificari, hæc autem differentia apud Authores non ſemper ob-
B ſeruatur; cum Terra frequentiſſimè pro qualibet Regione legatur. Pariter Γαῖα apud *Terra Re-*
Græcos æquiuocationem ſortitur; namq, hoc vocabulum Terram ab omnibus calca- *gio.*
tam; necnon Regionem, & Patriam demonſtrat.

SYNONIMA, ET ETYMVM.

NON immeritò Terra variam nominum farraginem ſortiri promeruit, cum re-
rum omnium mater prædicetur. In primis Terra appellatur, teſte Varrone, quia
paſſim pedibus teratur; quapropter ab Antiquis per ſimplex R. ſcribebatur. *Humus cur*
Humus vocatur, quoniam humore Maris humectetur. Tellus dicitur, quia fructus ab *dicatur.*
ea procreati tollantur. Aridam nonnulli vocant terram, vel tanquam ſiccam, vel tan-
quam araturæ idoneam cognoſcant. Ops nominatur, cum mortalibus opem varijs ali-
mentis afferat. Veſta Priſcis fuit nuncupata, cum, ſingulis annis, nouis herbis veſtiatur, *Ops dicta*
C vel potius quoniam hominibus veſtimenta præbeat. Item Solum fuit appellata, cum *eſt Terra.*
ſemper ſolaribus radijs ſit expoſita. Fuerunt nonnulli, qui Terram vterum mundi indi-
gitarunt, quandoquidem in illa omnia generantur. Idcirco optimo iure cum alijs poſ-
ſumus Terram Horreum Cereris, Apothecam Bacchi, & Cellarium Vitæ cognomina-
re. Legitur apud Græcos γαῖα, item γῆ ſed hæc ſecunda vox ab Authoribus in proſa vt
plurimum vſurpatur. Rurſus ἔρα Terram quoq; ſignificat. Apud Hæbreos Adhamah ter-
ra eſt: vnde homo de Terra formatus Adam fuit nuncupatus. Dicitur etiam Erets no-
mine generaliſſimo, & hoc vocabulum pro hominibus in Terra verſantibus quādoq; ſu-
mitur. Demum Terra Abyſſus, Aqua, & Puluis in Sacro Codice Synonima eſſe ferūtur.
Italis vocatur Terra, Hiſpanis Tierra, Gallis Terre, Germanis Das Erdtrich Oder Erd.

NATVRA, ET AFFECTIONES.

D IOANNES Damaſcenus Terram vnum ex quatuor elementis frigidam, & ſic- *Li.2.c.10.*
cam, grauem, & immobilem à ſummo rerum omnium Opifice, prima die, ex non
ente ad eſſe deductam conſtituit. At Galenus aliter Terram meditans ſcripſit hunc *Lib. 9. de*
in modum: Terra ſicca cum ſit abſq; humore non cohæret ſed inſtar pulueris difluit, *ſimp. med.*
humore autem madefacta in lutum glutinatur. Hæc igitur eſt Terra, quæ calcatur, & *fac.*
hac ratione ab arena, & lapide diſcrepat. Ex altera parte ſi naturam terræ pondere-
mus, illam matrem dici comperiemus propter eximia merita in humanam naturam col-
lata, immò rerum omnium parentem, cuius Oſſa lapides eſſe traduntur: iuxta illud
Ouidianum. *Lib. 1. me-*
tam.

Magna parens Terra eſt, lapideſq; in corpore Terræ
Oſſa reor dici.

Præterea non ſolum omnium parens, ſed etiam commune ſepulchrum poterit appellari,
quod eleganter Lucretius multis verſibus expreſſit. Nos autem in præſentia hoc carmi-
ne Iambico contenti erimus.

Quodcumq; Terra procreat, dein deuorat.

Li.1.de gener. anim. cap.10.

Eſt autem terrra,ex ſententia Ariſtotelis,veluti fæmina,cum in ſe concipiat,& generet;Sol autem, & Cælum tanquam mas in comparatione ad Terram nuncupatur.Hinc Hermes Trimegiſtus ſcriptis mandauit, omnium in Mundo genitorum patrem eſſe Cælum, à quo omnis agendi virtus dimanat, matrem verò eſſe Terram pronunciauit. Deinde Terra eſt ſphærica, quemadmodum Lunæ defectibus manifeſtatur, qui non eodem, ſed diuerſo tempore Orientalibus, & Occidentalibus apparent. Item in Centro tanquam in proprio loco manet,& quieſcit,licèt ſecundùm aliquam partem moueatur. Ideo Ariſtoteles dicebat, Terra ſubtracta, aquam in illius locum ingredi, conſequenterque aerem in locum aquæ: non igitur perperam loquuntur,qui Terram in aqua, aquam in aere, aerem in æthere, & Æther in Cælo conſtituunt. Amplius eſt immobilis, cum diſtet à circumferentia in loco frigido ſita, & hanc eſſe cauſam efficientem immobilitatis, & grauitatis terræ Albertus Magnus credidit, quemadmodum cauſam finalem,non participare mobilitatem primæ cauſæ declarat; Sicque Igni, propter locum, propter motum, & propter perſpicuitatem aduerſatur.

Li.4.de Cælo,& Mũdo

In Com. ad Lib. 2. de Cælo.

Inſuper Terra ſimplex, & pura naturaliter illa nuncupabitur, quæ nullum odorem neque ſaporem præ ſe feret; quandoquidem odores, & ſapores, iuxta mentem Ariſtotelis, ex mixtione dimanant. quamuis ſint nonnulli, qui proprium Terræ odorem ſupra vnguentorum ſuauitatem prædicent, & ſimilem ſuauitatem tunc ex Terra ad nares penetrare volunt, quando, poſt diuturnam ſiccitatem, imber deciderit. Terra quidem apud nos mixta obſeruatur, nihilominus combuſta, & diligenter lota ſuapte natura alienas deponit qualitates, & ad ſuam ſimplicitatem facilè reuertitur: tunc enim maximè ſicca eſt, ſed propter imbres multa humiditate potitur. Hinc Ariſtoteles enumerans affectiones rerum ſimilarium ſcripſit Terram eſſe, quæ humido irrigata molleſcit. Quare colligendum eſt talem eſſe Terræ naturam, vt humiditate aſperſa molleſcat. Hanc ſententiam ſtabiliuit Galenus dicens, Terram eſſe, quæ humido ſubacta in lutum reducitur: lutum autem nil aliud eſſe fertur, niſi terra mollis reddita. Et quamuis multa alia, vt ſpongiæ, ſtupa, & ſimilia humiditate aſperſa mollia reddantur; attamen nullo modo, inſtar Terrę, diſſoluuntur. Succi quoque concreti humiditate inſuccati liquantur, nihilominus in hoc à Terra diſcrepant, quòd Terra primùm molleſcit, antequam liqueſcat, cum Succi concreti immediatè liquefiant.

Terræ odor qualis.

Lib.4. Meteor. cap.8.

Li.9.de ſimpl.med.fac. cap.de Terris.

Dioſcorides ponderans primas Terræ qualitates, ei pręcipuam refrigerandi, & meatus occludendi virtutem aſſignauit. Omnis enim Terra, quoniam corpus ſiccum naturaliter poſsidet, virtute ſiccandi potitur, quæ verò aſtringit, frigoris particeps eſſe traditur, ideoque refrigerare dicitur: immò quò magis aſtringet, eò magis refrigerabit. At illa Terra, quæ deguſtata acrimoniam linguæ communicat, calorem proculdubio participat, conſequenterque calefaciet, & quantò acrior fuerit, tantò maiorem calorem demonſtrabit. Inuenietur etiam mediocris, quæ prædictum effectum mediocriter præſtabit. Item Terra obſeruabitur tam pauca acredine prædita, vt vix ſenſu percipi poſſit, conſequenterque parum calefaciet, cum tamen abſtergere queat. Sed Terra, quæ guſtata, pinguedine, quaſi quodam glutine linguam afficit, & tamen neque aſtringens, neq; acris eſt, potentiam illi nendi, & modicè refrigerandi obtinet. Has igitur conditiones quicumq; diligenter obſeruauerint, & manibus quamlibet ſimplicem terrã pertractauerint facile illius vires examinare, & explorare poterunt.

Qualitates Terræ quæ.

GE-

GENERATIO.

A QVAMVIS à Mundi primordio Summus rerum omnium Opifex cuncta elementa, conſequenterq; Terram puram, & ſimpliciſſimam creauerit, nihilominus Terra, de qua in præſentia ſermo habetur, cum puritate, & ſimplicitate careat, continuam generationem ſentit, quam diligenter inueſtigare debemus. Georgius Agricola ſcriptum reliquit Terram ex lapide calcario, interdum ex lapide arenario, & quandoque ex Terreno generari, dummodo, per Terrenum, maſſa Terræ al omnibus conſpecta intelligatur. Hæc autem generatio, iuxtà mentem Agricolæ, celebratur, dum aqua pluuia lambens prædictos lapides ad aliquem locum concauum peruenit, vbi facilè ſtagnat, ſed, loco exſiccato, Terra ex hoc, vel illo lapide reſultans ibi relicta obſeruatur. Hanc Agricolæ opinionem non omninò veram affirmamus; propterea quòd Terra in altiſſimis montibus, vt optimè notat Falloppius, generata illuc aliundè non trahitur. Inſuper in fibris montium, & ſaxorum materia terrea, & argilloſa reperitur, quæ proculdubio ibi producitur: ſententia enim fuit Ariſtotelis Terram ab exhalatione ſubterranea prodire, cum talis fumus, ratione cuiuſdam vaporis aquei, cõcreſcens modò in hac, modò in illa parte Terram procreet. Hæc ſententia videtur deſumpta à Platone in Timeo, vbi contemplatur Terram à calore exagitari, ſicq; Terra tenuior facta exhalationem de ſe mittit, quæ aſcendens vapori aqueo mixta in Terram glutinatur, & hac ratione Terræ generatio in montibus conſeruatur. Quamobrem duplex Terræ generatio manifeſtatur. altera iuxta mentem Philoſophorum, altera procedit ex mixtis per putredinem, in fimum, conſequenterque in Terrã conuerſis, aut pẽdet ex lapidibus Solis calore concoctis, & imbre ſolutis, ſicq; montes lapidei paulatim æſtu, & pluuijs in Terram ſoluuntur.

In lib. de Ortu ſubter.

Lib. 4. meteor. cap. 8.

Terræ generatio duplex.

Cum hactenus de vniuerſali Terræ generatione ſermo ſit habitus, iam explicandus erit modus, quo variæ Terrarum ſpecies diuerſis qualitatibus inter ſe diſcrepantes gignantur: quandoquidem aliæ ſunt candidæ, aliæ rubræ, & ſic deinceps vario colore refertæ, aliæ ſunt pingues, aliæ macræ, aliæ igni reſiſtunt, aliæ incendijs ceduut, aliæ denſæ, raræ, dulces, acres, & amaræ, & tandem aliæ varijs qualitatibus inter ſe diſtinctæ obſeruantur. Itaq; harum Terræ varietatum generatio breuiter ex Theopraſto colligenda eſt. Prima cauſa pendet ex materia, nempè ab exhalatione calida, & ſicca, quæ vapori aqueo copulatur, vt paulo ante fuit explicatum. Huic additur cauſa efficiens exhalationis, deinde coſideranda ſunt media, per quæ exhalatio tranſit; ſiquidem eadem loca ſemper non penetrat. Item ratio mixtionis eſt perpendenda, quæ ab exhalatione, & vapore conglutinante naſcitur. His addamus tanquam coronidem cauſam varietatis Terræ, efficiens Terræ, cum hoc efficiens duplex conſtituatur, alterum, quod à Terra exhalationem elicit, alterum, quod ab exhalatione eleuata Terram generat. Exemplo id facile manifeſtari poteſt, nam in Terræ viſceribus puriſſima, & ſimpliciſſima Terra, & in illius ſuperficie Terra minus pura conſtituitur: vtraq; colore exagitata exhalationem emittit, quæ tranſiens per cauernas Terræ, varias Terræ ſpecies producit. Primitus ex fumo eleuato à Terra purra gignitur Terra candida, & ex fumo eleuato à Terra impuriori ſpecies Terræ impuriores emergunt. Immò ſi calor ſubterraneus has Terras exagitans à ſulphure vel à bitumine foueatur, tunc terra minus pura, & nigrior reſultabit. Præterea aſtringens Terra generatur, ſi madefacta ſit antequam calor illam multũ concoquat, vel ſi Terra aliquem ſuccum aſtringentem, vt aluminoſum, combibat; veluti Terra euadit acida, quando acido ſucco imbuitur. At humor dimanans ab aqua in dulcedinem, & qui ab aere in pinguedinem tranſit: verùm ſi prædictæ Terræ in ſubterraneis locis calori copulentur, depoſita dulcedine, ſalſedinem adipiſcuntur, & vlterius ſi virtute alicuius incendij magis alterentur, inſignem amarorem acquirunt. Demùm Terræ ex rebus cremabilibus ortæ, veluti ex ſaxo calcario, glutinoſæ, vt omnes Cretarum ſpecies, euadunt, ex rebus autem non cremabilibus genitæ, minus cohærentes, & arenoſæ fiunt. Poſtremo ex animalium & plãtarum putredine pingues Terræ reſultãt.

In l. de lap.

Efficiens duplex qualis.

Terræ candidæ generatio.

Terræ pinguis generatio.

DIFFERENTIÆ.

Terræ fragrantes, & fætentes,

NON pluribus complectemur, quæ breuibus exponere poſſumus. Inprimis ratione mixtionis, Terra erit cretoſa, & argilloſa; ratione fructus, ſterilis, vel frugifera, ratione operis, lateritia, & figulina dicetur. Si meditemur colores, Terram in albam, luteam, nigram, rubram, purpuream, viridem, cæruleam, cineream, & fuſcam diſtribuemus. Sapor Terrarum illas in dulces, vel pingues, vel acres, vel aſtringentes diuidit. Odorem quoq; multæ Terrarum ſpecies diu manibus pertractatæ ſpargunt: quamuis vt plurimum hæ ſint compoſitæ, ſed fragrantes ſunt raræ, fætentes autem frequentes inueniuntur. Inter odoratas recenſenda eſt Terra fragrans in Malacca Indiæ portu inuenta, ex qua nonnulla vaſa formantur. Viceuerſa Annebergi eſt quædam fodina Terra fætente referta, cuius tetro odore multi Metallarij exanimes conciderūt. Deniq; figura aliquando Terris differentiam aſſignat, cum quædam ſpecies Terræ tabulis ſimiles obſeruentur

Li. 2. foſsil.

Agricola prima facie Terrā in ſimplicem, & compoſitam diſtribuebat, & per ſimplicem non à cæteris elementis ſeparatam, ſed cuiuſcumque rei foſſilis expertem intelligebat. Terras autem ſimplices in pingues, macras, & mediocres, in raras, ſpiſſas, & mediocres, in molles, duras, & mediocres, nec non in aſperas, leues, & mediocres diuidebat. Cæterùm Terram compoſitam alicuius rei foſſilis participem eſſe pronunciabat; quæ poſtea triplex vel metallica, vel lapidoſa, vel ſuccoſa eſſe perhibetur. Terra metallica varia eſſe poteſt, iuxta metallum, cui copulatur; ideoq; Terra auraria, alia argētaria, alia æraria, plumbaria, & ferraria nuncupatur. Rurſus Terra lapidoſa diuerſa eſſe poteſt iuxtà varietatem lapidum, quos complectitur: quapropter Terrarum aliæ lapidoſæ, ſaxoſæ, arenoſæ, marmoreæ, & gemmis refertæ vocabuntur. Deniq; Terra ſuccoſa nominabitur, quæ ſuccum aliquem concretum complectetur: Siquidem à Sale ſalſa, à Nitro nitroſa, ab Alumine alumino a, à Sulphure, ſulphurea, & ſic deinceps à Bitumine bituminoſa cognominabitur.

Terra compoſita triplex.

Alia Terreni diuiſio

Poſt tot, & tam varias Terrarum differentias ab Authoribus paſſim recitatas, nos omiſſa Philoſophorum doctrina, vt Vulgarium intelligentiæ famulemur, hanc diuiſionē comunē amplectemur, Terrarum ſpecies ad duo potiſſimū genera reuocātes, nempe ad humanum vſum, nec non ad Regiones, a quibus variæ Terræ nomen, & originem ſortiuntur. Cæterùm cum hæ in humano vſu præcipuè ſint neceſſariæ, de Terris Agricolarum, Figulorum, Fullonum, Pictorum, & Medicorum agemus; & quamuis multæ Terræ medicæ aliquibus alijs artificibus famulentur: cum tamen vſus Medici ſint plures, de his fuſ, & ſigillatim verba fient.

TERRÆ AFFINIA.

ARENA, Sabulum, Saburra, & Glarea ſunt quædam, quæ vel propinquitate, vel affinitate Terræ coniuncta eſſe videntur; ideoq; poſt Terræ differentias in hac hiſtoria aliquem locū promerere videntur. Arena nuncupata eſt ab adhęrendo, vel potius ab ariditate; cum arena maximè ſicca probetur, & quæ humorem affuſum citò conbibat; quapropter arenæ bibulæ à Poetis meritò nuncupantur: quamobrē Medici ab hoc effectu edocti, in ſananda hydrope, arenas adhibent, dum Patientem in arenarum aceruo ſepeliunt. Romani quoq; in area Amphitheatri copioſam arenā ſpargebant, vbi venatio Ferarum, & ludi gladiatorij celebrabantur, fortè vt Rixantes abſq; corporis noxa caderent, vel potius, vt arenæ bibulæ ſparſum ſanguinem citò ſorberent ne ferale ſpectaculum oculos ſpectantium læderet. Ab hac arena ortum eſt illud adagium. *In Arenam deſcendere.* Hoc ſpectat ad illos, qui certamen inire ſolent. Immò Manutius in Adagijs dixit. *Arena cedere.* Hoc prouerbium profertur de illis, qui à pugna recedunt. Deinde arena diuerſa eſt iuxtà locum, quandoquidem alia Foſſititia, alia Fluuialis, & alia Marina nuncupatur. Ratione ſubſtantiæ, alia eſt craſſa, alia tenuis, alia mediocris. Præterquamquod coloris cuiuſcumq; generis eſt capax. Figura arenæ eſt ad ſimi-

Hydropis remedium.

Arena cur in Amphitheatro.

A ſimilitudinem lentis; ſed hoc de quacumq; arena non eſt pronunciandum, ſed tantùm de illa, quæ in maiori parte Africæ reperitur. *Arenæ figuraqualis.* Interdum arena alicuius rei foſſilis eſt particeps, ſicq; aurea, vitraria, nitroſa, & ſic deinceps nominatur. Demùm varios ſortitur vſus, dum in fabricis, in ſectione marmorum, & in horologijs arenarijs adhibetur. Huic cõſultò addere poſſumus ſabulum, & ſaburram, cum quamdam arenæ ſpeciem eſſe Scaliger ſtabiliuerit. Sabulum autem craſſius arena, & Saburra Sabulone craſſior conſtituitur. *Exercit. 140.* Varias ſortitur Sabulũ differentias, nam aliud albũ, aliud nigrum, aliud rubrũ, & aliquãdo pingui Terræ permixtum inuenitur. Originem ab arena non habet diſcrepantem; quandoquidem arena, iuxta eruditorum virorum ſententiam, ortum ducit ab arenario ſaxo, æſtu, vel gelu, vel aquarum impetu comminuto. Cęterùm naſcitur etiã arena ex lapide vitrario, ex Marga lapidea, ex ſaxo calcario, & ex omnibus ferè lapidibus, & ſaxis, immò interdum ex bitumine terreno in lapidem durum iam tranſmutato, & tunc reſultat illud arenæ genus, quod carbunculum cognominant, veluti Agricola optimè annotauit. *Li. de cauſ. ſubter.* Poſtremo prædictis copulanda eſt glarea, quę fragmenta lapidis marmoris, ſilicis, tophi, & ſaxi refert: hæc enim iuxtà mentem Agricolæ, iiſdem modis, quibus ſabulum, & arena, oritur.
B *Lib. 7. de nat. foſſil.*

PARTVS TERRÆ REMOTIORES.

CVM Terra omnium parens paulò ante fuerit cognominata neceſſariò quædã Mixta imperfecta, vt Meteora originem ab illa trahunt; cum tamen nullam cũ Terra cognationem, vel affinitatem habere videantur: quandoquidẽ ab omnibus Philoſophis Aer cunctorũ μετεώρων perpetua ſedes, & officina cõſtituitur: nihilominus, quia hęc Miſta imperfecta ſuo pondere in terrã dilabuntur, vel in ſuperficie terræ colliguntur, vel potius, quoniã ab vtero Terræ ſua primordia ducunt, inter partus Terræ remotiores collocãda eſſe cẽſuimus. Etenim exhalationes, & vapores partim ex Terræ ſuperficie, partim ex penitioribus partibus eleuantur, deinde in ſuprema, vel media,
C vel infima aeris regione formã Mixtorũ imperfectorum recipiunt, de quibus Philoſophus ſigillatim in libris Meteorologicis verba fecit. Verùm non memorauit Agaricum aereũ noſtris temporibus obſeruatum, quo in Perſia, & Arabia pluit, & formã Agarici in ſecunda Aeris Regione induit (vt noſtra fert opinio) leue eſt colore leucophæo, ſapore ſalſo, ſubſtantia quaſi lanea: immò inſtar Amianthi in filamenta ducitur, & in Odontalgia à cauſa frigida pendente fælici cum ſucceſſu adhibetur. *Agaricum aereum quid.* Diuus Hieronymus in Epiſtolis ſcriptum reliquit, anno AVG. M. C.XIX. Valentiniano, & Valente Impp. Attrebati in Gallia Belgica, Manna lanea huic fortaſſis Agarico non abſimili pluiſſe, eaq; cum ſubtilis foret, & lanificio apta, Incolas plurimùm ditatos fuiſſe. Hæc Manna hodie Attrebati in Aede D. Virginis tanquam res ſacra adhuc ſeruatur. *Manna lanea quæ.* Item L. Paulo, & C. Marcello Coſs. lana pluit circa caſtellum Cariſanum, iuxta quod, tranſacto anno, T. Annius Milo fuit interfectus. Deinde Ceraunium lapidem, Ombriam, vel Notiam, vel Brontiam in media aeris regione generari, & in terram cadere multi referunt; ſed de his in poſtremo libro huius operis agemus.

D Ad ſimiles Terræ partus Alcyonium, & Adarcion referri debent, cum partim ab exhalationibus, & vaporibus, partim ex limo Terræ concreſcant. Itaq; concretio quædam reperitur circa frutices Maris, & aliquando in locis paluſtribus ſalſis iuxta arundines, & herbas, quæ ſpuma maris à Multis nuncupatur, quoniam ex ſpuma craſceſſente naſci videatur. Nuperi ſpumam maris vocant omne Alcyonij genus, cum tamen hoc nomen Dioſcorides quinto tantùm Alcyonij generi aſſignet: etenim Haloſachne, nimirum ſpuma Maris patrio nomine in Propontide nuncupatur, quoniam ἄχνη eſt gluma; *Alcyoniũ, & Adarcion.* hinc ἁλοσάχνη ſpuma Maris, cum in Mari tanquam gluma innatet. Plinius Alcyonium ex nidis Alcyonium auium generari ſcripſit: *Li. 32. c. 8.* eſt enim ἀλκυὼν auis ita nominata παρὰ τὸ ἐν ἁλὶ κύειν, apariendo in mari; hinc ἀλκυονίδες ἡμέραι dicuntur illi quatuordecim ſereni dies, tẽpore brumali, quibus huiſmodi aues nidificando fætificant: vnde poſtea Alcyonium eſt denominatum, quia ex ſordibus tenuiſſimis, ex quibus prædicta auis nidum componit, conſtructum eſſe videatur. Cæterum, vt noſtra fert opinio, Alcyonium erit vocandum, quoniam ſupra id congeſtum Alcyones aues nidificent. Vtcumq; ſit Dioſco- *Li. 5. c. 21.*

rides

Alcyonij ſpecies quæ. rides quinq; Alcyoni genera proponit, quamuis Plinius quatuor tãtùm cognouerit. Primum eſt ſpongioſa facie & tetri odoris, ſecundum eſt ſpongioſum, & Algam redolet, tertium eſt formæ vermicularis, & colore purpureum, quartum lanis ſuccidis aſſimilatur, quintum eſt figura fungi aſperum, & parte interna quodammodo fiſtuloſum. Duo prima genera in Smegmatibus fæminarum aduerſus lentigines, & maculas faciei Dioſcorides commendat, & poſtremum genus ad dentes dealbandos prædicat. Hic primo loco damus iconem ſecundæ ſpeciei Alcyonij Dioſcoridis ſub numero 1.

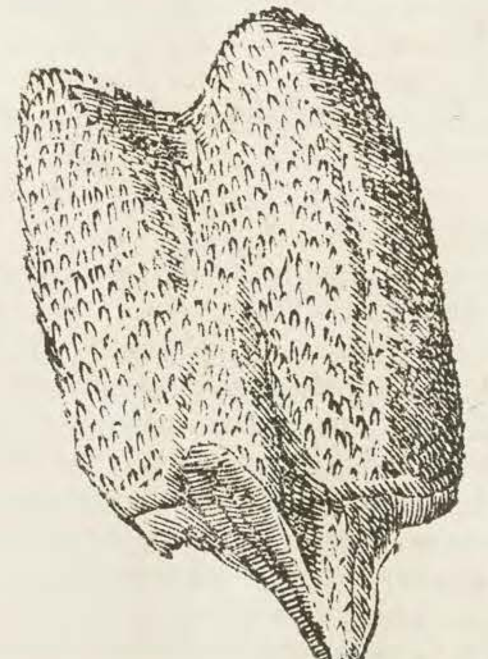
Alcyonij ſecunda ſpecies Dioſc.

1

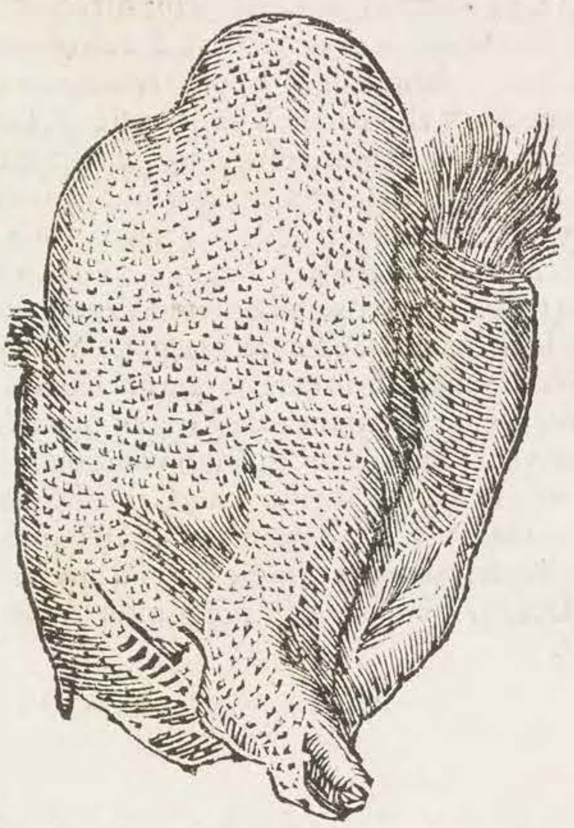
Deinde duas alias Alcyonij ſcabri ſpecies repræſẽtamus. Prima poteſt vocari Alcyonium ſcabrum, & aſperum inſtar limæ, nam ſua aſperitate pellem ſquatinæ piſcis exprimere videtur. Superior pars eſt figuræ bifidæ, & in parte inferiori ſua radicula terræ innatum videtur: ſubſtantia partis internæ apparet quidem mollis, non tamen ſpongioſa, neq; foraminibus referta, & odorem minimè ingratum ſpargit. Deinde Alcyonij ſcabri alteram ſpeciem damus delineatam.

Alcyonium aſperum inſtar limæ.

A

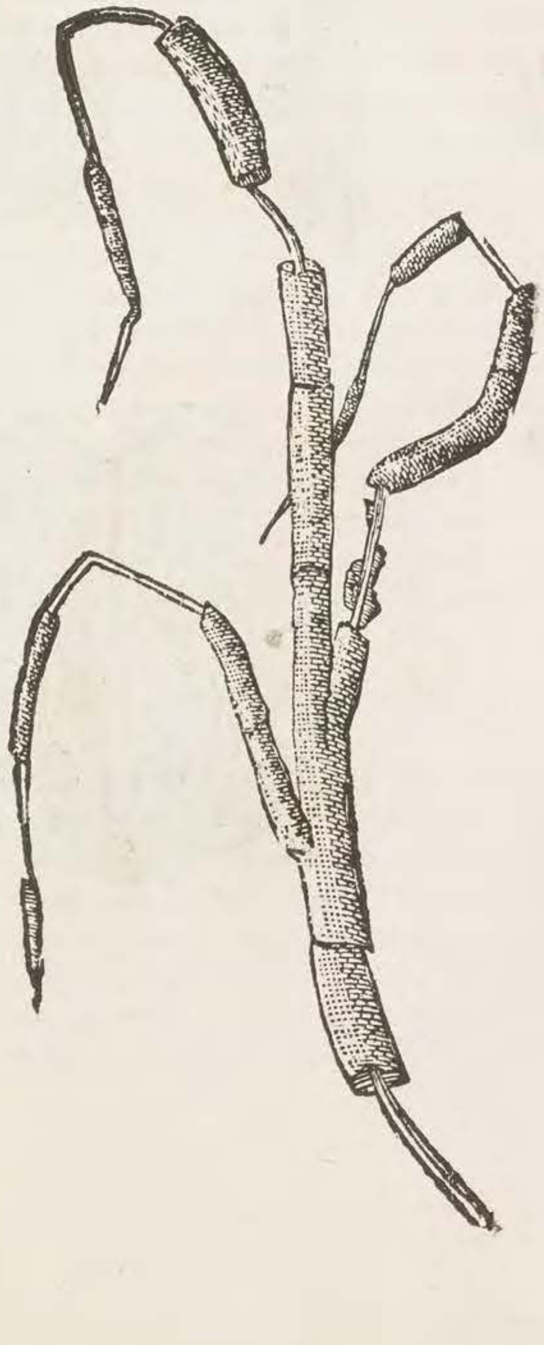
Alcyonij aſperi altera ſpecies.

B

Ab Alcyonio non valde diſcrepat Adarcion, ſeu Adarces, vt monet Dioſcorides, qui, poſt hiſtoriam Alcyonij, de Adarce diſſeruit. Eſt enim Adarces quaſi concreta ſalſilago in locis paluſtribus Cappadociæ per ſiccitatem emergens circa Arundines, & alias herbas, & aliquando circa Iuncos, vt in hac icone oſtendimus. Lib. 5.

Salſilago concreta circa iuncū inſtar Adarcis.

Eſt

Eſt Adarcion facie Alcyonij mollioris, ita ut Alcyonum lacuſtre nũcupari poſſet. Galenus Adarcion, ſeu Adarcon vocari ſcribit, & acerrimum, necnon calidiſſimum eſſe medicamentum foris tantùm vtile alijs commixtum, quæ eius violentiam frangere poſſint. Lepræ, Lentigini, & alijs cutaneis vitijs medetur. Iuxta mentem Plinij, Adarcion dicitur etiam Adarcha, & Græcis, ipſo referente, nominatur Calamochnos, quaſi calami lanugo; quia χνοός eſt raſio, item lanugo, hinc καλαμοχνὸς lanugo Arundinum, cum naſcatur adhærens Arundinibus tenuibus, e ſpuma aquæ dulcis, & marinæ, quando ad inuicem permiſcentur. Si vocabulum, Adarces, à Græcis deducatur, fortè ab hac voce ἀδέρκης originem trahet, quæ vox obſcuritatem exponit, cum Adarces ſit quædam concreta ſalſilago in locis opacis, & obſcuris inuenta. Plinius alibi tradidit Adarcham in Italia eſſe paluſtrem lanuginem in cortice tantùm ſub ipſa coma naſcentem. Obſeruatur autem in prædictis locis quidam veluti frutex pennis auium ſimilis, quem Vulgus Pennam marinam vocat, huius cauliculo ſub coma mollis lanugo adhæret, inſtar ſerici, quæ in parte inferna a cruſta tegitur. Itaq; Calamochnos erit prædicta lanugo, cruſta verò erit Adarcha. Hoc in loco exhibemus tabellã tribus figuris delineatam, in qua ſub numero 1. Adarces pericalamites conſpicitur, ſub numero 2. apparet Adarcion ſimile alumini ſciſſili. Deniq; ſub numero 3. proponitur Adarcij figura, quæ penam marinam repræſentat.

Adarces quibus morbis medeatur.

Penna marina quid ſit.

1 **Adarces Pericalamites.**

2 **Adarciõ ſimile Alumini ſciſſili.**

3 **Penna Marina.**

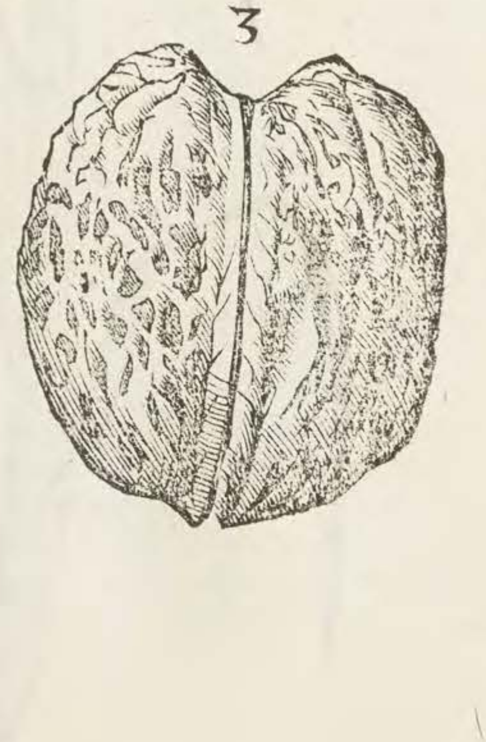
1

2

3

DE.

DENOMINATA.

VT in famulatu ſtudioſorum maximè voluntarij ſimus, illa in præſenti enumerabimus Præcipua, quæ à Terra denominantur. Primitùs Territorium ſe ſe offert conſiderandum, quod, Frontino teſte, indicat quicquid, arcendi hoſtis cauſa conſtructum eſt. Alioquin pro Territorio Vniuerſitas agrorum iuxtà fines cuiuſcumq; ciuitatis intelligitur. Deinde Terreum, & Terreſtre vocatur quodcumq; ex Terra reſultat. Terrenum verò ſignificat quicquid in Terra natum eſt, quod in Terra viuit & id omne, quod commune aliquid cum Terra habet. Sed Terrenum ſubſtantiuè acceptum Terram cultui aptam deſignat. Terrigena ex Terra genitus exponitur, & Terricola, qui Terram habitat, & pro epitheto hominum à Poetis vſurpatur. Deniq; Terremotus eſt Terræ concuſſio, quæ ab exhalationibus in vterò Terræ genitis procedit, dum exitum quæritant.

Terrella eſt parua Terra, quę Gręcis μικρόγη nominatur. Item Terrella, ex aliquorum ſententia, vocatur Magnes, in formam ſphæricam redactus, quia Terram æmulari videatur, nam, præter polos, Mundi polis reſpondentes, Æquatorem, Parallelos. Meridianum; & Orizontem proprium ſortitur. Terraneola, authore Sipontino, eſt auis Alaudæ ſimilis, in capite tamen apicem, inſtar Alaudę, non geſtat, & talem à Terra denominationem eſt adepta, quoniam non in arboribus, Sed in terra ſemper niduletur. *Terrella quid ſit.* *Terranella eſt Auis.*

EPITHETA.

MAGNA non debet nos inuadere admiratio, ſi Authores, & potiſſimum Poetæ omnibus Epithetorum aceruis Terram cumulare nitantur quandoquidem varijs modis conſiderata, diuerſa quoque epitheta promeretur. In primis ſuperficiem Terræ contemplati, illam Herbidam, Gramineam, Viridem, & Floridam cognominarunt. Pariter Græcis in hoc ſenſu τῆ θαλέρη, nimirum virens, & florés fuit nuncupata. Item Terræ forma, & ſubſtantia diligenter conſiderata, ea dicta eſt Solida, Rotunda, Globoſa, Sinuoſa, Pumicoſa, Habitabilis, & Rudis, Necnon Græcis πολυκμήτις circa quam multum laboratur; pariter πελώρη Immanis, μέγαλη Magna, & Ingens, & Βαθύκρηπις habens fundamentum profundum. Similiter ὀρεστέρα Montoſa, & Τροχοειδῆ Rotunda. Sin meditemur Terram vt communem omnium parentem, & alimenta in gratiam animalium producentem, non poſſumus niſi illam cum Poetis, Grauidam, Feracem, Fertilem, Frugiferam, Multi param, Benignam, & Altricem appellare: propterea Nazianzeno μητειρα Βροτῶν, nempe Mater mortalium non immeritò cognominatur, & Alijs γῆ πολυθορμη & παμμήτειρα, quia multis pabulum præbeat, & omnia pariat. Amplius cum res pretioſas etiam producat, Diues, Opulenta, Metallifera, & tandem Omnipotens fuit vocitata. Poſtremò, quoad primas, & ſecundas qualitates Poetæ Terram ſiccam, Vdam, Odoriferam, Lutoſam, Lutulentam, Glutinoſam, Tenacem, Pinguem, Argilloſam, Arenoſam, & Cretoſam indigitarunt. Item apud Homerum γαῖα μέλαινα, nempe Terra nigra, necnon στυφελη ſcilicet Dura, & Aſpera legitur. *Epitheta græca.*

ADAGIA.

IAM in prouerbijs inquirendis à Terra deſumptis non modicus labor nos agitare debet, cum hæc vtilitatem non vulgarem afferre poſſint. Itaq; *Terræ onus.* Eſt prouerbium, quod de homine vehementer inutili dicitur, qui nil aliud præſtat, niſi quòd ſuo pondere Terram grauat. Hoc adagium Homerus varijs in locis Illiados memorauit. *Tuam ipſius Terram calca.* Hoc profertur, quando iubemus alicui vt ſuo loco ſe contineat, quoniam cum parum illi fidamus, nolumus illum in domeſticam conſuetudinem recipere *Alienam calcare Terram.* dicuntur illi, qui ad aliena ſtudia, vel negotia ſe conuertunt; verbi gratia cum ſint Iuris periti de rebus medicis diſpu-

diſputare volunt. *Terram videre* hoc pronunciatur adagium, quando moleſti alicuius negotij finis impendet: hoc enim prouerbio à Nauigantibus ſumpto Q. Curtius vſus eſt. Item Diogenes aliquando prolixum volumen recitans, cum eò perueniſſet, vt libri finem videret ſtatim exclamauit γῦν ὁρῶ ideſt Terram video. *Terræ filius.* Hoc ſpectat ad illum, qui obſcuro, & ignoto genere eſt prognatus; cum Terra communis omnium parens eſſe feratur: quocirca Poetæ Gigantes Terræ filios eſſe finxerunt, propterea quòd eorum origo eſſet incognita. *Terram pro Terra* hoc iactatur in hominem exulem, & ſedibus incertis vagantem: Siquidem Cicero hoc vſus eſt in Epiſtolis ad Atticum, quando dixit. *Hæc, & alia ferre non poſſum, itaque γῆν πρὸ γῆς cogito.* Vbi Author ſignificare conatur ſe de fugiendo cogitare. *Terræ bona.* Hoc effertur de immenſis bonis, quaſi dixerimus: illæ habet Terræ bona, nimirum quicquid Terra rerum omnium parés producit. *Terra amat imbrem.* Spectat ad illos, qui bona ſibimet commoda, & perutilia deſiderant. Terra enim frigida cum ſit, & ſicca imbrem appetit, qui, iuxtà locum, à quo deſcendit, calidus, & humidus nuncupari poteſt. *Terræ inteſtina* hoc pronunciatur de rebus vilibus, & nullius valoris, quoniam ſaxa inteſtina Terræ eſſe feruntur: pariter homines inutiles lapides appellantur. Hoc non videtur ab ſimile illi. *Telluris inutile pondus.* Plautus in Pſeudolo vſus eſt adagio. *Aut Terra, aut mari.* Idq; ſumpſit pro quacumq; ratione. Item Cicero ſcribens ad Atticum hęc verba protulit. *Qua aut Terra aut Mari proſequar eum, qui vbi ſit neſcio.* Voluit enim inſinuare hanc ſententiam: qua ratione potero illum proſequi? *Terra volat* dicitur de re admodum abſurda. Huic ſimile eſt illud. *Terra citius ætherem conſcendet* profertur ad ſignificandam negotij difficultatem; quod nequaquam peragi poteſt.

Lib. 4.

Gigantes cur Terræ filij dicantur.

Lib. 14.

Terræ Inteſtina quæ.

Lib. 7.

SOMNIA.

Lib. 1. de Somn.

SOMNIAVIT aliquando vanus ille ſomniorum conіector Cardanus, Terra per quietem viſa aliquid præſagiri. Propterea per Terram viſcera intelligit, cum ex illis alimentum trahatur, necnon Matrem, & Patriam: quandoquidem Terra non ſolum omnium Mater, ſed etiam Patria communis nominatur. Ideo ſi quis in otio ſomni verſans Terram alloqui ſibi videatur, longam ſibi vitam polliceri poteſt; prętertquam quòd hoc ſomnium immenſas opes promittit; cum è Terra omnes facultates eruantur. Effodiuntur quidem ex Terræ viſceribus multæ opes, ſed in vtilitatem ſomniantis nunquam redundaſſe vidimus.

Inſuper addit Cardanus, ſi quis ſomno oppreſſus Terram temere obſeruauerit, eum infælicitate, atq; timore eſſe afficiendum. Pariter Terræ mugitum calamitatis indicium eſſe voluit. Sed quis erit tam ſtolidus, qui neſciat hoc etiam vigilantibus eſſe detrimento: Siquidem huiuſmodi tremor; & mugitus ab exhalationibus in Terræ vtero genitis exitum quęrentibus oritur: vnde interdum fiunt Terræ hiatus qui homines, & beſtias abſorbent. Immo Author ex ingenti ſpecu per diuiſionem Terræ facto, & per ſomnium viſo, non ſolum mortem potentis viri, & animalium peſtilentiam, ſed etiam regionis perniciem præſagit. His addit aliud nugamentum, nempe ſi Terra ſomnianti benè olere videatur, tunc ſomnians nobilem de ſe famam per hominum ora ſpargi intelliget. His igitur rationibus moti non poſſumus niſi hunc Authorem aſſiduum Congerronem prædicare, dum bonam temporis partem in nugis collocat.

Terræ tremoris cauſa.

MYSTICA.

NIHIL eſt nobis magis in votis, quàm vt res myſticæ intelligantur. Codex ſacer in Geneſi hæc habet verba. *In principio creauit Deus Cælum & Terram:* quo in loco, exponente Ioachimo, Terra ſignificat illam partem hominum, qui in primordio Seculi, Deo poſtpoſito, carnem ſequebantur, ideoq; dicti ſunt filij hominum, ad differentiam eorum, qui filij Dei vocabantur. Immo, eodem Ioachimo interprete, per Terræ creationem cum Cælo, Angelica, & Humana natura denotatur. Rurſus quãdo legitur in Geneſi. *Terra es, & in Terram ibis*; tunc, per Terram, homo criminoſus intelli-

Filij Dei qui

Cap. 3.

A ſigendus eſt. Item, in eodem capite, Terra, quam comedit Serpens, ad mentem Laure-
ti, crimina, & curioſitatem deſignat. Similiter in eodem capite, & ſubſequenti: Terra, in *Cap.4.*
qua laborandum eſt, denotat veritatem, quæ non adeò facile inuenitur. Amplius in
eodem Sacro Codice, Terra, cuius medulla erat à filijs Iacob deuoranda, ex ſententia *Geneſ.c.45*
Laureti, indicat Legis litteram, quæ medullam ſpiritualis intelligentiæ continet. De-
nuò, in ſacris Biblijs, Terra promiſſionis memoratur; ſed, per hanc, Beda Eccleſiam *Exod.ca.3*
militantem, & triumphantem intelligit. Immo Terra fluens lac, & mel oſtendit cogni-
tionem rerum diuinarum, qua Prophetæ, & Viri ſapientes imbuti ſunt. Alibi legitur
Terra hoſtilis conſumens Iudæos. Hæc, iuxta expoſitionem Laureti, demonſtrat Euan-
gelium, quo Iudæorum errores confunduntur. In eodem textu habetur Terra ænea, *Leu.c.26*
quam Lauretus legem interpretatur, quæ Iudæis ænea eſt reddita, cum illam non intel-
lexerint. Cæterùm Terram, quam dat Moſes trans Iordanem, Origenes exponit legem
Patribus antiquis datam, & viciſſim Terra, quam dat Ioſue citra Iordanem, legem *Ioſue c.13*
euangelicam, & perfectam beatitudinem à Chriſto Domino aſſignatam deſignat. Ite-
B rum in Sacris paginis legimus Terram ſupra nihilum appendi; & Diuus Gregorius in- *Iob.c.26.*
telligit Eccleſiam ſupra gentes fundari, quæ olim nihilum appellabantur. Ibidem apud
Iob, Terra abſq; homine, Diuo Hieronymo exponente, Ethnicos abſq; Prophetis de-
monſtrabat. At paulò inferius, per Terram ſalſuginis, Lauretus Iudæam à Deo dereli- *Cap.38.* *Iob.ca.39.*
ctam interpretatus eſt.

Verùm Pſalmographus, & ipſe varijs in locis Terram memorauit. Itaq; per Terram,
ex qua Veritas orta eſt, Eſſentia diuina ſignificatur. Item Veritas de Terra germinans, *Pſalm.84.*
vt alibi in pſalmis habetur, exponitur alia Pſalmographi doctrina in pſalmo ſexageſi- *Pſalm.86.*
mo quarto recitata, vbi legitur, quòd Terra dabit fructum ſuum: ſic enim intelligitur
Chriſtus, qui de puriſſima Virgine carnem erat aſſumpturus. Alibi legitur Terra deſi- *Pſal. 105.*
derabilis; & hanc Terram Gloſſa interlinearis cæleſtem gloriam interpretatur. Poſtre- *Pſal. 140*
mò habetur in pſalmis. Sicut craſſitudo Terræ erupta eſt ſupra Terrã: his verbis Diuus
Auguſtinus tumorem ſuperbiæ declarat. Præterea in ſacris aliorum Prophetarum Co-
dicibus Terra paſſim legitur. Apud Iſaiam habemus: *in Terram reſpicere.* Et Gloſſa ordi- *Cap.5.*
C naria hominem auxilio carentem exponit. Apud eumdem habemus: *In Terra mea conte-
ram Aſſyrium.* Multi interpretantur Dæmones, qui à viris iuſtis, & ſanctis conculcan- *Cap.14.*
tur. Immò in eodem Codice legitur. *Aperiatur Terra, & germinet Saluatorem.* Hæc ad mẽ-
tem Georgij Veneti, ſignificat Deum omnipotentem, tamquam primam cauſam, ex qua
omnia producuntur. Amplius apud Ieremiam Terra ab ingreſſis contaminata indicat *Cap. 2.*
Dei Eccleſiam à malis Chriſti cultoribus pollutam, dũ prauis exemplis, & culpatis mo-
ribus cæteros offendunt. Quando autem idem Propheta ſcripſit Terram in ſolitudinem *Cap.3.*
poſitam: tunc Synagoga deſolata, & deſtructa intelligi poteſt. Apud eumdem Ioachi-
mus, per Terram Aquilonis, Mundum omni ſcelerum genere inquinatum interpreta- *Cap.18.*
tur, & per Terram promiſſam, Eccleſiam, vel æternam Patriam promulgat. Narrat et-
iam Ieremias quandoq; imperante Domino in ædes figuli opus ſuper rotam formantis
deſcendiſſe, qui, vaſe diſſipato, quod è terra fingebat, aliud ſtatim ſibi magis congruũ
formauit. Hoc diligenter obſeruato, Propheta audiuit Dominum hunc in modum lo-
quentem: nunquid ſicuti figulus iſte, non potero vobis facere domus Iſrael? Ecce
D ſicut Terra in manu figuli, ſic vos in manu Domini; quoniam figulus, cum luti poteſta-
tem habeat, ex eadem Terræ maſſa aliud vas in honorem, aliud in contumeliam finge-
re poteſt. Rurſus idem Ieremias in ſubſequenti capite, per Terram figuli, facta lagun- *Cap.19.*
cula, interitum Iudæorum expoſuit. Quapropter hæc Prophetarum Myſteria nil aliud
nobis, niſi timorem Domini inſinuant, quem Pſalmographus eſſe initium Sapientiæ re- *Pſal. 110.*
tulit. Demùm legitur in Sacris Paginis ſuper latitudinẽ Terræ ambulare, & Diuus Hie- *Abac.ca.1.*
ronymus exprimit amplam, & latam viam, quæ homines omnium colluuione crimi-
num contaminatos ad loca inferna ducit. Item habetur apud Oſeam, Terram abun- *Cap.10*
dare ſimulacris iuxta vbertatem ſuam. Diuus Hieronymus exponit Hæreticos, qui acu-
men ingenij ab omnipotenti Deo recipientes Idola ſibi fabricarunt.

MORALIA

DOCTRINA moralis circa Terram verſans, primò illam tanquam elementũ poteſt meditari: ideò in hoc ſenſu Terra eſt fundamentum omnium grauium, omniaq; præter illam, mouentur, & cuncta ad illam peruenientia quieſcunt. Deus Optimus Maximus nobis Terra eſſe videtur, cum omnium rerum fundamentum, & Origo ſit; omniaque præter ipſum, naturaliter motum, & mutabilitatem ſortiantur: *Cap. 3.* iuxtà illud Malachiæ. *Ego Deus, & non mutor.* Quocirca Viri perfecti, & virtutibus graues ad Deum affectu mouentur, & cum illo tantùm quieſcunt. Rurſus Terra in medio Cæli fixa, & immobilis manet, necnon frigida, & ſicca, & ab aſſiduis fluctibus maris flagellata. Eccleſia Terram æmulatur, dum in medio Cæli ob virtutem contemplationis, quieſcit, ibi firmitate fidei ſtabilis manet, frigida ob caſtitatem, & ſicca ob pœnitentiæ auſteritatem, necnon ab aſſiduis calamitatum fluctibus affligatur. Terra cum ſit infimum elementum, & in medio omnium ſita à Sapientibus ſcabellum, & Mundi centrum appellatur. Cum igitur in Terra veſtigium Dei impreſſum appareat, Beata ſemper Virgo in hoc ſenſu Terra poterit nuncupari, quia fuit ſcabellum, in quo Deus Pater veſtigium impreſſit, dum filium nobis eſt largitus, qui imaginem, & ſapientiam Dei Patris *Cap. 66.* repræſentat: iuxtà illud Iſaiæ. *Terra ſcabellum pedum meorum dicit Dominus,* Deinde veluti Terra cunctorum Mater eſſe traditur: ita Beata ſemper Virgo Peccantium mater nominatur: etenim dicebat Diuus Bernardus. *Maria omnibus omnia facta eſt, & in ea Peccator veniam, Iuſtus gratiam, & Angelus Lætitiam inuenit.* Aut potius dicamus Beatam ſemper Virginem, inſtar Terræ, in medio ſemper verſari, dum inter Deum, & hominem manet: iuxtà *Cap. 5.* illud Ezechielis. *Iſta eſt Hieruſalem, in medio gentium poſui eam.* Aut etiam aſſerendum eſt Mariam ſemper Virginem tanquam virtutem in medio eſſe, cum virtus in medio ſemper conſiſtere perhibeatur. Rurſum Terra eſt corpus ſummè diſtans à Cælo, immobile, opacum, & obſcurum: huius conditionis eſt homo criminoſus, qui à Cælo, nimirum *Peccans à Deo diſtat.* ab Omnipotenti Deo maximè diſtat: dicebat enim Iſaias. *Iniquitates veſtræ diuiſerunt inter vos, & Deum veſtrum.* Præterquamquòd Peccans pigritia immobilis, ignorantia, & ſtoliditate obſcurus, impietate frigidus, & deniq; priuatione humoris gratię ſiccus eſſe dicitur. Iterum Terra ab omnibus calcata, vilis quoad partem extimam apparet, cum tamen partes intimæ multa pretioſa, nimirum metalla, & gemmas occultet, quæ ibi virtute Solis producuntur. Viri pij, & animi demiſſione perfecti partem exteriorem cunctis tanquam vilem oſtendunt, cum penitiores conſcientiæ partes pretioſam gratiæ virtutem complectantur, quæ à verò Sole Chriſto procedit. Viceuerſa Terra iuxta ſuperficiẽ conſiderata frigida eſt, cum tamen internæ partes incendijs conflagrent; idq; in multis Terræ locis ignem eructantibus manifeſtatur: pariter multi ſunt homines, qui, quoad faciem exteriorem, benignitate, & animi demiſſione perfecti videntur; nihilominus partes cordis intimæ ardore auaritiæ, & odij comburuntur: iuxtà illud Eccleſiaſtici. *Cap. 19.* *Et qui nequiter ſe humiliat.* Si diligenter Terram meditemur, illam aliquibus in locis eminẽtem, & in alijs depreſſam comperiemus, cum hoc tamen diſcrimine, vt depreſſa ſit calidior, & fæcundior, cum maior in conuallibus, quam in montibus radiorum Solis aggregatio fiat. Multi homines ſunt huius cõditionis: ſiquidem alij proſperitatibus, & dignitatibus attolluntur, & alij ærumnis, & calamitatibus deprimuntur, ſed hi ſunt cæteris charitate calidiores, & bonis operibus fæcundiores, quoniam maiorem radiorum diuinę gratiæ copiam participant. Item cum Terra à Cælo valde diſtare videatur; attamen Cælum occultè in illam influens, eſt in cauſa generationis eorum, quæ ibi producuntur: ſic Deus *Omnia Dei prouidẽtia agi.* Cælo, & Homo Terræ aſſimilari poteſt, nam Deus occulta prouidentia in hominem terrenum influit, & eſt cauſa omnium, quæ pro ſalute animæ ibi producuntur, iuxta aſſertũ Diui Hieronymi. *Omnia Dei prouidentia aguntur.* Tandem elemẽtum Terræ ad ſingularem Chriſtianorum morum integritatẽ ab Omnipotẽti imperfectè conditũ eſſe perhibetur; ne ſcilicet contemplantes omnia ex Terra oriri, & orta ad eam reuerti, diuinis honoribus eam cumularent: quamobrem Diuus Chryſoſtomus id diligenter ponderat his ver- *In ſerm. de ieiun.* bis. *Terram perfectam poterat producere ſicuti Cælum, ſed propter te, & propter ſalutem tuam non fecit, nam, & corpora noſtra ex ipſa ſunt, & ex ipſa etiam corporum nutrimenta, & ex ipſa quoq; &*

in

A *in ipſa noſtra habitatio eſt, & poſt mortem in ipſam rurſus redimus: ne fortè igitur ex his omnibus,*
quæ ex ea videris conſequi beneficijs, lubrica cogitatione in impietatem delapſus ipſam eſſe vitam pu-
tares, & vituperares Authorem; propterea imperfectam eam, atq; incompoſitam produxit, vt tu in-
telligens, quòd indiget etiam ipſa opere, & beneſitio Conditoris, cultum, venerationemq; diuinam
Creatori omnium referes Deo.

Hactenus de Terra, quatenus eſt elementum, conſiderata. Iam ſeſe offert ponderãda,
quatenus cultui peridonea traditur: Sic enim moribus etiam inculpatis famulari poteſt.
Itaq; Terra veluti in medio Maris ſita, frigidæ, & ſiccæ temperaturæ, aratris ſcinditur, vt
fæcunditatem acquirat. Homo pænitentia ductus in medio maris contritionis merſus *Homo pæni-*
eſſe videtur, dum frigidus, & pænitentiæ auſteritate ſiccus dicitur; ideoq; rectis opera- *tentia du-*
tionibus excultus, acquiſita gratia, fructibus, nimirum meritis fæcundatur. Etenim Ter- *ctus cur ſi-*
ra, iuxta diuerſam culturam variè ſe ſe habet; nam quantò plus foditur, & colitur, tantò *milis.*
magis ad recipiendos Cælorum influxus diſponitur, & fructus copioſiores generat: vi-
ciſſim ſi relinquatur inculta, influxus cæleſtes minimè recipit, & tandem infæcunda re-
B manet: Similiter anima noſtra, quando pænitentia, & ærumnis exercetur ad lumen diui-
næ gratiæ recipiendum idonea redditur, & fructus copioſiores fundit: iuxtà illud Pro-
uerbiorum. *Qui operatur Terram ſuam, ſaturabitur panibus.* Quando autem anima noſtra, *Cap. 28.*
pænitentia poſtpoſita, & ſpretis ærumnis in dies otiatur, tunc illi diuinæ gratiæ lumen
non communicatur, conſequenterq; fructibus bonorum operum priuatur. Terra inter-
dum ita globoſa, & compacta eſt, vt ſemina haudquaquam recipere poſſit: nihilominus
fracta, & comminuta non ſolùm ſemina facilè amplectitur, ſed etiã copioſiores fructus
gignit. Terræ huius generis diuitijs comparantur, quæ in ſcrinijs cumulatæ ſemina vir- *Diuitiæ cu-*
tutum, germina gratiarum, & fructus rectarum operationum impediunt. At diſſipatæ *mulatæ qd*
cum fuerint, ſemina, germina, & fructus virtutum, & gratiarum perficiunt. Optima *pariant.*
Terra vel pluuia, vel rore perfuſa, illicò molleſcit, & fæcundatur, ſed lapidoſa cum fue-
rit, nulla humectatione roris, vel imbricum mollitur: Vir probus optimæ Terræ aſſimila-
tur, qui ſtatimatq; rore diuinæ ſcientiæ aſpergitur, & imbre prædicationis humectatur,
illicò contritione molleſcit, & bonis operationibus fęcundatur. Sin fuerit homo crimi-
C nibus lapidoſus, hic obſtinatione duratus nullam mollitiem acquiret. Tandem Terra
brumali tempore, niue operitur, gelu conſtringitur, necnon floribus, & fructibus ſpolia-
tur, ſed redeunte Veris Sole, deperditum virorem, & decorem adipiſcitur. Sũt aliqui
homines, qui, hyemali impietatis tempore, obſtinatione conſtringuntur; quapropter
fructibus, & floribus gratiarum, & virtutum priuantur; ſicq; decore perfectionis, gratiæ
& honeſtatis nudati niue tantùm mundanæ proſperitatis exornantur. Verùm ſi Ver cũ *Chriſtus*
Chriſto Sole gratiarum ad eos reuertatur, tunc virorem honeſtatis, flores diuinarũ co- *verus Sol.*
gitationum, & fructus rectarum operationum recuperant.

Iam ad ponderandas varias Terræ ſpecies accedamus, & Terram ſigillatam Terræ
medicæ ſpeciem meditemur, quæ cohibendi ſanguinis vndequaque manentis faculta-
tem poſſidet. Huiuſmodi Terra nobis memoriam mortis repræſentat, quæ virtute ad-
ſtringente potitur, dum monumento mortis ſanguis voluptatum coercetur: ad rem enim
ſcriptum eſt in ſacro Codice. *Memor eſtò, quoniam mors non tardabit.* Eſt alia Terræ ſpe- *Eccl. c. 13.*
cies Argilla nuncupata, glutinoſa, & tenax hæc ad impreſſiones, & ſigilla recipienda
D valdè idonea eſt, immò virtute ignis in lapidem vertitur: hac Terræ ſpecie homo perdi-
to luxu viuẽs ſignificatur, in quo voluptatum tenacitas viget, ideoq; is ad recipiendam
quamcumq; vitiorum impreſſionem eſt valdè idoneus, & tandem criminum incẽdio cõ-
calefactus dureſcit in lapidẽ: quamobrem de huiuſmodi Peccantibus apud Iob legitur.
Cor eorum indurabitur tanquam lapis. Deniq; homo poteſt ad Argillam comparari, quæ *Cap. 41.*
cum ſit terra mollis tandem in lapidem cõuertitur, quandoquidem homo in iuuentute
conſtitutus, propter mollitiem, omne correctionis genus ſuſtipit. At ſeneſcens adeò
dureſcit, vt nullam correctionis impreſſionem recipiat.

HISTORICA.

L.35 c.13. IN Regione Cyzicena eam eſſe Terræ naturam ſcribit Plinius, vt exciſa, & in mare proiecta paulò poſt in lapidem conuertatur. Hoc idem circa Caſſandram accidere multi tradunt. Immò in Fonte Cnidio aquam dulcem fundente, ſpatio octimeſtri, Terra lapideſcit. Circa Aulidem quæcunq; Terræ portio, quæ mari alluitur, in ſaxum tranſmutatur. Litus etiam Paleſtinæ, & Ægypti, referente Agricola, eodem modo dureſcit. Quamobrem id Terræ genus aluminoſum, atramento ſutorio infectum, & bituminoſum eſſe oportet. Huius etiam conditionis videtur eſſe puluis puteolanus; *Puluis Puteolanus qualis.* quandoquidem ab aqua maris contactus in lapidem vertitur. Paraſinum eſt ciuitas Peninſulæ Turcarum, cuius Terra, ex Plinij ſententia, referente Ortelio, cuncta vulnera ſanare perhibetur. Demùm narrat Adricomius in Theatro Terræ Sanctæ, Aceldema fuiſſe figuli agrum ad partem auſtralem montis Sion ſitum, qui, Iudæorum conſilio, triginta argenteis, quibus Iudas Chriſtum vendidit, in ſepulturam Peregrinorum venditus fuit, *Aceldema quid ſit:* quem Imperatrix Helena quatuor muris longitudinis ſeptuaginta, & latitudinis quinquaginta pedum includi iuſſit; vbi Chriſtianorum cadauera conduntur. Eſt autem huius Terræ virtus mirabilis, quæ omnem fidem ſuperare videtur; ſiquidem hoc in loco corpora defunctorum, ſpatio horarum viginti quatuor, in puluerem rediguntur; quam virtutem hæc Terra in aliam etiam regionē delata nequaquam amittit; quoniam, iuſſu Helenæ Imperatricis, tantum huius Terræ Romam aduectum eſt, quantum ducentæ, & ſeptuaginta naues capere potuerunt, quæ iuxta illum locum montis Vaticani exoneratæ ſunt, quem Incolæ Campum Sanctum vocitant. Hæc autem Terra, licèt Cælum mutauerit, eamdem tamen vim retinere quotidiana docet experientia; cum Romanos reſpuens ſola Peregrinorum cadauera admittat, quorum omnem carnis ſubſtantiam, Oſſibus tantùm relictis ſpatio diei naturalis, abſumit.

SIMVLACRA, ET HIEROGLYPHICA.

PRISCI, pro Terræ ſimulacro, Cybelem Saturni vxorem in curru à Leonibus tracto pinxerunt. Alij autem, pro Hieroglyphico Terræ, caput Papaueris delinerunt, quoniam globoſum ſit inſtar Terræ, & infinita ſemina varijs interſtitijs diſtincta contineat, quæ ſemina varias Terræ nationes repræſentant, & quoniam in ſummitate capitis papauerei nonnullæ depreſſiones, & eminentiæ viſuntur, hæ montes, & conualles ſignificare traduntur. Deniq; caput papauereum nonniſi concuſſum edit ſonitum; ſic Terra aratro concuſſa, & agitata copioſum fructum reddit. Ægyptij, figura Tauri, ad indicandam Terram vtebantur, cum hoc animal ad agriculturam valdè ſit idoneum. Id etiam Sacræ Paginæ teſtantur, dum Boues pingues in ſomnis oblati Ioſepho fertilitatem, *Par.3.Icō.* & macilenti ſterilitatem portendebant. Demum Ripa, vt ante oculos ſtudioſorum iconē Terræ repræſentaret, delineauit Matronam ſedentem iuxta mentem Manilij, qui de Terra ſic canit. *L.1.Aſtrō.*

Vltima ſubſedit glomerato pondere Tellus.

Hæc Matrona corolla fructibus, floribus, & frondibus contexta redimitur, herbaceo induitur veſtimento, dextra globum, & ſiniſtra manu Cornucopiæ tenet, immò penès hoc ſimulacrum Leones, & aliæ animantes terreſtres viſuntur.

PRO-

A
PRODIGIA.

IVLIVS Obſequens, qui relatione Prodigiorum immortalitatem apud Poſteros ſibi comparauit, narrat Terræ tremorem circa acies Romanorum, & Picentium iam iam dimicaturas bis obſeruatum fuiſſe, anno ab Vrbe condita octuageſimo quinto poſt quadringenteſimum, & ante Chriſti aduentum ſexageſimo ſeptimo ſupra ducenteſimum. Hic autem Terræ tremor atrociſſimam cladem præſagiuerunt: ſiquidem Picentes ferè ad vnum trucidati, & Romanorum perpauci Victores fuerunt. Item anno ab Vrbe condita quadringenteſimo quinquageſimo octauo idem Author Terram pluiſſe refert, quæ peſtem Italiæ vniuerſalem prædixit. Ex eodem Authore poſſumus *Prodig.71.* etiam colligere pluuiam terream, & etiam ſanguineam è Cælo deſcendiſſe, in templo Mineruæ tres mulieres fulmine fuiſſe afflatas, ſtatuam aeream longo tempore aquam
B ex ore profudiſſe, & alia multa huius generis accidiſſe anno ab Vrbe cōdita poſt quingenteſimum octuageſimo octauo, & ante Chriſtum natum cēteſimo ſexageſimo quarto.

DE TERRA IN SPECIE,
Et primùm de Terra Agricolarum, & potiſsimùm de Marga. Cap. II.

SYNONIMA, ET ETYMVM.

MARGA ad mentem Geſneri germanicæ originis eſſe traditur: Marg
C enim nomine gentili medulla vocatur: vnde Margiuna Regio ad Mare Caſpium ſibi nomen comparauit. Eſt autem Marga Terra pinguis, & ad agros fæcundandos aptiſſima; ideoque non eſt mirū, ſi Plinius hanc *Li.17.c.6.* veluti Terræ adipem appellauerit. Immò hæc inter ſaxa aliquando tam fluida reperitur, vt alicuius animantis medullam referat. Quamobrem non immeritò ſaxa magnæ matris, nimirum Terræ oſſa, & Marga medulla ſaxorum nuncupātur. Hinc Germani idem ſignificantes Steinomargam cognominant. Animaduertendum autem eſt Margam non inter vnum, & alterum ſaxum oriri, ſed in fibris, & *Steinomarga quid ſit.* commiſſuris ſaxorum produci. Immo quantò fuerit mollior, tantò pinguior pro agris aratis fæcundandis, & quantò fuerit durior, eò plures annos durat, antequam tota ſoluatur. Niſi velimus aſſerere Margam eſſe deriuandam ἀπὸ τȣ̃ ἀργο, cum hęc potiſſimū alba inueniatur, quamuis varijs ſit coloris, vt ſuo loco explicabitur. Aut quia μάργος Græcis dicatur luxurioſus; hinc fortè Marga nuncupata eſt illa Terra, quæ nimia pinguitudinis ſuperfluitate redundat.

D
DIFFERENTIÆ.

SI prima facie meditemur Agricolarum Terras, hæ aut pingues erunt, & raræ, aut pingues, & ſpiſſæ, aut pingues, & mediocres. Aut erunt Macræ, & raræ, vel macræ, & ſpiſſæ, vel Macræ, & mediocres. Aut Terræ mediocres, & raræ, vel mediocres iuxta vtramque differentiam obſeruabuntur, & hac ratione nouem differentiæ reſultabunt. Rurſum Terræ pingues, aut dulces ſunt, aut acres, aut aſtringentes. Itē macræ, & mediocres vel acredinem, vel adſtrictionem participabunt: hinc aliæ differentiæ *Terrarum nouem differentiæ.* manabunt. Verū in aſſignandis huiuſmodi Terrarum differentijs, confugere oportet ad doctrinā inſignis illius Philoſophi, & Poetæ Virgilij, qui in libris Georgicorū has omnes differētias diligenter examinauit. Primitùs varias Terræ Agricolarum differentias, ratione temperamenti enumerat, dum canit. *Li.2. Geor.*

Nec verò Terræ ferre omnes omnia poſſunt,
Fluminibus ſalices, craſsiſq; paludibus Alni
Naſcuntur, ſteriles ſaxoſis montibus Orni.

Idem Author paulò inferius memorans Terras macras, pingues, raras, & denſas, ſalſas, & amaras, humidas, graues, & leues.

Difficiles primùm Terræ, colleſq; maligni,
Tenuis vbi Argilla, & dumoſis calculus aruis.

Deinde.

At quæ pinguis humus, dulciq; vligine læta.

Et paulò inferius.

Nigra ferè & preſſo pinguis ſub vomere terra.

Rurſus de Terra ſpiſſa, & rara ſic cecinit.

Rara ſit, an ſupra morem ſi denſa requiras
(Altera frumentis, quoniam fauet altera Baccho,
Denſa magis Cereri rariſsima quæq; Lyæo.)

Demum inferius de ſalſa, & amara Terra ſcripſit hunc in modum.

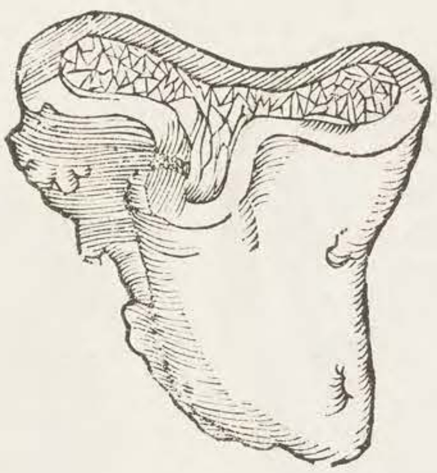
Salſa autem Tellus, & quæ perhibetur amara
Frugibus infælix.

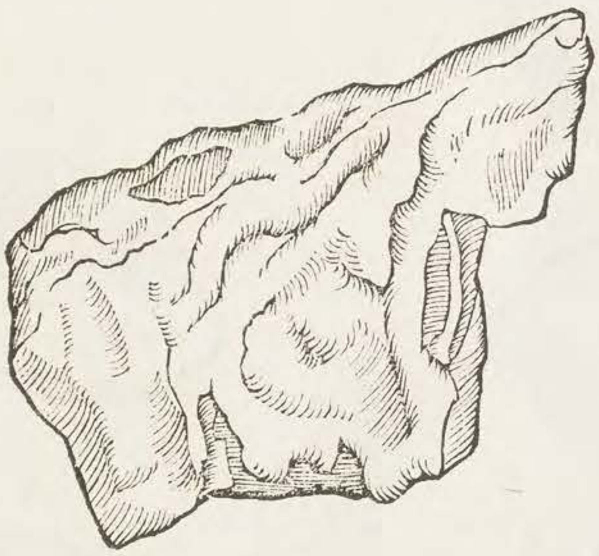
Plinius, in recenſendis Margæ differentijs, ſcriptis mandauit Græcos non præterijſſe illas Terras, quæ in aruis pinguefaciendis adhibentur, & memoraſſe inter margas albas vnam ſpeciem Leucargillam, nimirum Argillam candidam, qua in Terra humida, & frigida Agri Megarici vtuntur, nec non Cretam argentariam, & Gliſchomargã: eſt enim γλισχος glutinoſus, cum hæc Marga valde ſit glutinoſa. *Li.17.c.7.* Alioquin multas alias Margæ ſpecies aſſignat, nempè, præter albam, rufam, columbinam, argillaceam, tophaceam, & arenoſam. Tophaceam albam tactu aſperam, ſed fertilem prædicat; huic proximam rufam, Capnomargam dictam commendat, quæ intermixtum habet lapidem Terræ minutæ, & arenoſæ. Hanc Stephanus Aqueus in Plininm fumum Margæ interpretatur. Differunt etiam Margæ ratione loci, quandoquidem aliæ in proprijs venis inueniuntur, quarum poſtea aliæ ſunt duræ inſtar lapidis, quæ, iuxtà ſententiam Agricolæ, frequenter à Ruſticis adhibentur, quoniam madefactæ in quemdam veluti ſuccum vertũtur. Nos hoc in loco Margas in lapidibus obſeruatas, iconibus exprimemus, cum nõnulli ſint lapides, in quibus Marga clariſſimè conſpiciatur. Habent enim tales lapides veluti vẽtrem diuerſa materia repletum. *Marga in ſaxis.* Prima facie exhibetur figura lapidis coralloidis nuncupati, ob ſimilitudinem, quam cum Corallo gerit; coloris eſt ſubrubri tuberculis quibuſdam inſignitus, & cauitatem Marga dura, & ſplendida habet repletam, quæ ratione ſplendoris, lapidem Selenitem æmulatur.

Non ſolum in multis ſaxis, ſed etiam in Silicibus Marga interdum obſeruatur: nam in multis Silicum figuris, quas hic exhibemus, ſed potiſſimùm in Silice ſub numero 2. id clarè poterimus conſpicari. Hic Silex corticem habet tenuem, cuius pars interior Margam ſolidam complectitur. Tertiam damus tabellam varijs Silicum figuris inſignitam, quarum prima eſt formæ trigonæ, & Margam nigram comprehendit. *Deſcriptio ſilicis Margam continentis.* In hac eadem tertia tabella ſub numero 7. delineati ſunt Hirundinum lapilli, qui admoti oculis extrahũt feſtucas, de quibus poſteà ſuo loco ſermo habebitur.

Præter enumeratas Margæ differentias, notãdum eſt in altiſſimis montibus Heluetiç Ditionis Bernenſium, & Lucernenſium, ſubſtantiam quamdam fungoſam oriri candore niueo, friabilem, leuiſſimam, & fornicibus ſpeleorum adhærentem, quæ fungum petreum, vel Agaricum ſaxatile imitatur; Incolç lingua vernacula Monmilch, nimirum lac Lunæ indigitant. *Lac Lunæ quid ſit.* Quidam Morochthum Veterum eſſe pronunciarunt. Nos Margæ friabilis genus eſſe exiſtimamus, quoniã in aquis ſi diſſoluatur, lacteum colorem producit. Similem Margam craſſiorem tamen, & duriorem prædicta R. P. Euangeliſta Quatramius Eugubinus in monte Maiella ſe inueniſſe fatetur: Item Balme eſt ſpecies terrç putris, & ad pinguefaciendos campos idonea; hanc quoq; Margæ ſpeciem eſſe opinamur. Apud Indos etiam reperitur genus Terræ candidæ, referente Ioanne Euſebio Ieſuita, quod ibi lapis Goſſipij nuncupatur, & febrientibus in aliquo liquore fæliciter propinatur, ſed cum in cauitatibus ſaxorum generetur, id quoq; ad genus margæ referendum eſſe arbitramur.

Lapides Margam continentes, ſed in primò clarè conſpicitur.

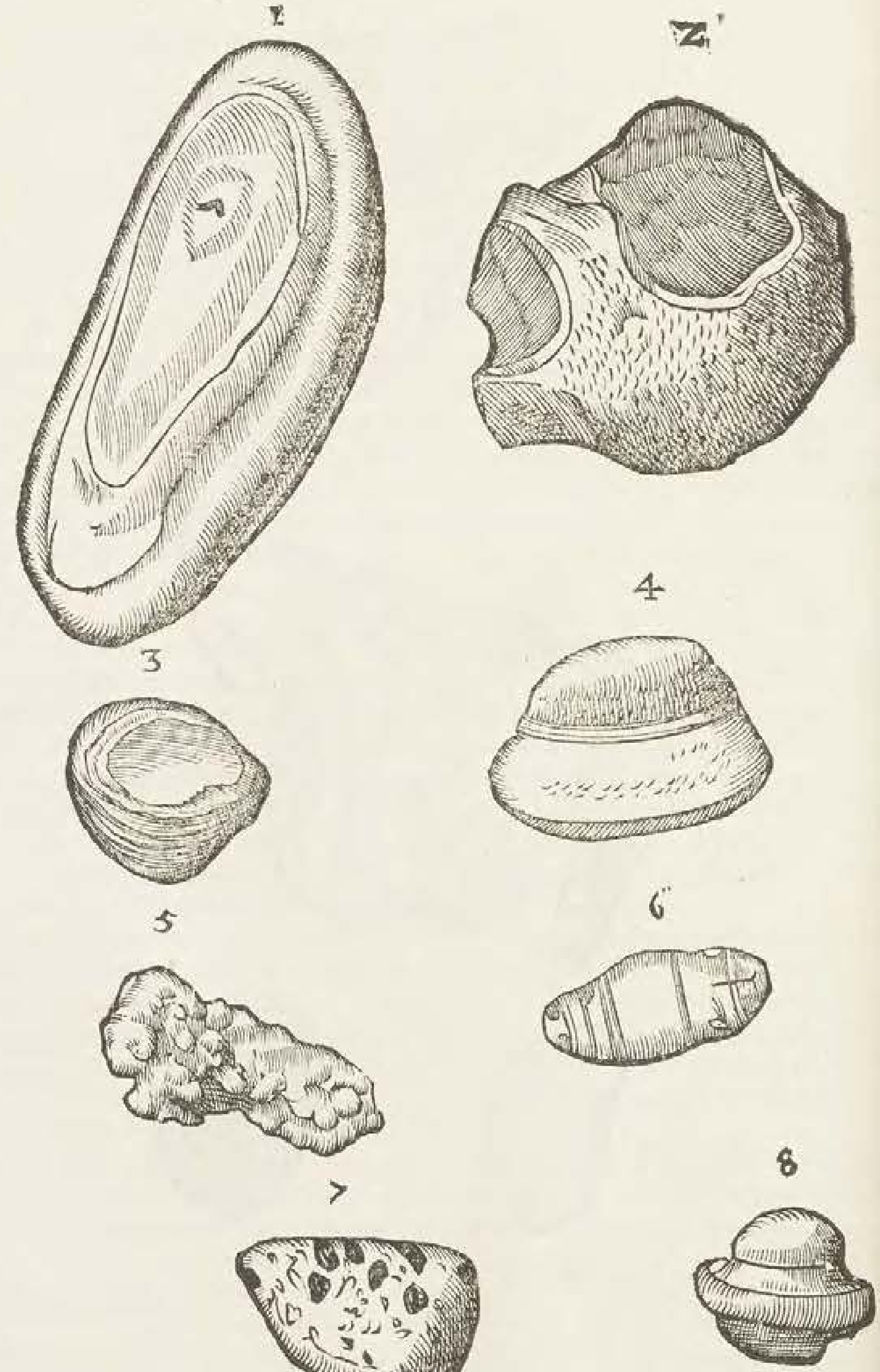

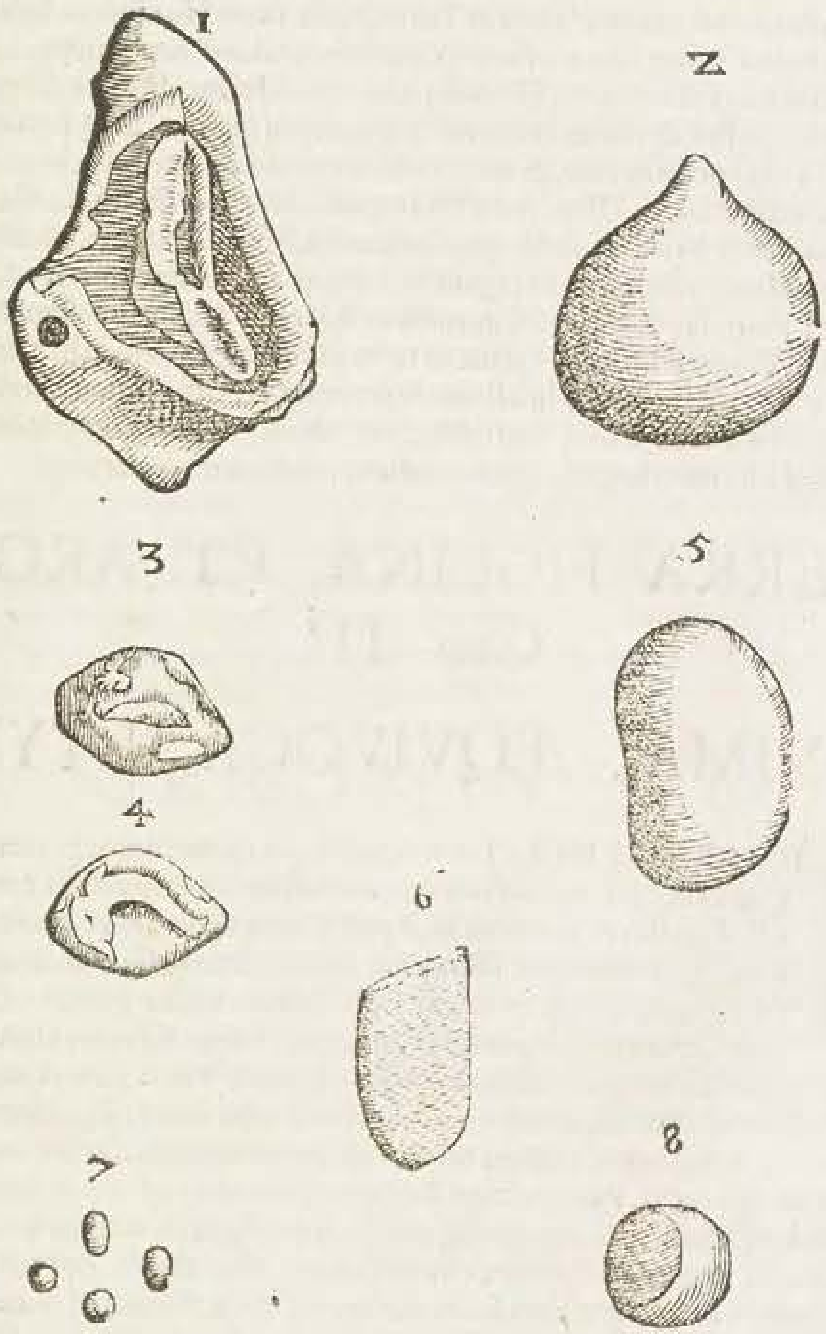

Silicum octo differentiæ cum Marga, quæ in ſecundo Silice eſt conſpicua.

Aliæ Silicum Differentiæ cum Marga, ſed in prima differentia Marga nigra continetur.

LOCVS, ET VSVS.

METALLARII ſæpius inueniunt hanc terram in venis, & commiſſuris ſaxorũ vocantes Steinomargam, & hanc apud Agricolas rarum habere vſum perhibent, cum nonniſi in lapidicinis reperiatur. Quoad vniuerſalem locum natalem huius terræ, notandum eſt hanc reperiri in nonnullis Galliç locis, qua per campos ſparſa pingueſcunt arua. Pariter hæc in aliquibus Saxoniæ locis iuxta flumina ſimilis alabaſtriti obſeruatur. Item in Turingis, & iuxtà Hirciniam Syluam reperitur. Præcipuus huius Terræ vſus verſatur in aruis fæcundandis, quandoquidẽ per agros ſparſa non ſtatim maceratur, neq; illicò in puluerem ſoluitur, ſed per aliquod temporis ſpatium aeri expoſita, & matutino rore, & diuturnis pluuijs, & hyberno gelu liquefacta tandem Telluri permiſcetur, & vicem lætaminis ſubit, ſicq; ad vbertatem frugum
Li.36.c.7. veluti condimentum euadit. Olim, teſte Plinio, vſus Margę in Britãnia, Gallia, & Græcia viguit. Hodie ſoli Saxones, in Magna Germania, Marga vtuntur; cæteræ autem Regiones fimo abundant, propterea Margam non perquirunt. Pariter arua Campaniæ in Italia adeò ſunt pinguia, vt Margam minimè deſiderent. Illam ſpeciem Margæ, quæ lac Lunæ nominabatur, Chirurgi, Geſnero teſte, in ſiccandis vlceribus ſummopere probant: immò huius drachmam in aliquo liquore ad lac augendum nutricibus propinant. Similiter addit Geſnerus ſe audiuiſſe à viro docto, & fide digno huiuſmodi Margam in coercenda hæmorrhagia cæteris medicamentis non cedere.

DE TERRA FIGLINA, ET ARGILLA. Cap. III.

SYNONIMA, ÆQVIVOCA, ETYMVM.

L.35.c.19. FICTORES, & Plaſtæ Terras tenaces, in quamcumq; partem ductiles, & quæ exſiccatæ non dehiſcant, communi nomine, iuxta ſententiam Plinij, Argillas cognominant. Apud Græcos κεραμὶς γῆ Terra figlina exponitur, quæ vox apud Platonem Cretam quoq; ſignificat: nec mirandum eſt, quandoquidem etiam Itali Terram huius generis Cretam nomi-
Li.17.c.4. nant, quamuis perperàm, quoniam Plinius Cretam ab Argilla diſtinxit. Hoc nomen græcum nonnulli deriuant ab ἔρα ſcilicet Terra, vt κέραμος, quaſi ἔραμος dicatur. Sed aduertendum eſt, quod κέραμος eſt vox æquiuoca, ſiquidem interdum te-
Aequiuoca. gulam, quandoq; vas figlinum, necnon omne inſtrumentum menſarium tam aureum, quam argenteum ſignificat. Pariter hanc Terram vncitant Argillam, & ſunt, qui hoc vocabulum vnico L. ſcribant, nec immeritò, quia hoc cum græca origine conuenire videtur: etenim Græcis antiquioribus ἄργιλος ſcribitur. Vſus tamen oppoſitum obtinuit; cum apud Nuperos Lexicographos ſcribatur ἄργιλλος, quaſi albulus, nam ἄργος album deſignat. Fuit enim vt plurimum hæc Terra olim alba, & pura illa, quæ figlino opificio famulabatur; hodie tamen hæc variorum colorum moſtratur. Iſidorus fuit huius opinionis hoc vocabulum (Argilla) deductum fuiſſe ab Argis, apud quos primùm figlina vaſa ficta fuerint. A varijs Artificibus tam fictilia, quam lateres formantibus hæc Terra nuncupatur Maltha, forſitã, quia mollita, & Malthæ Priſcorum aſſimiletur, quæ ex cera,
Malta Ethymum. & pice liquida ad tabulas cerandas componebatur. Hæc ἀπὸ τῆς μαλθακίας nimirum à mollitie nomen deſumpſit. Alioquin Maltha erat quædam materia aduerſus omnem annorum iniuriam ex calce viua, & adipe ſuillo ſubacta. Immò aliquid hac materia inducere, Malthare Priſci dicebant. Italis vocatur Terra Creta, item Malta, Gallis Argille, Germanis Duhlic, Hiſpanis Arzilla.

NA-

NATVRA, ET PROPRIETATES.

ARGILLA, iuxta Galeni ſententiam, Terra eſt aliqua ex parte candida, friabilis, & pinguitudinis expers; quod de omni Argilla non eſt intelligendum, ſed de illa tantũ, quam σκίρραν Græci cognominant. Aliter Argilla conſtat aqueo humido mediocri, & craſſo; propterea parum dureſcit, habetq; nonnihil humidi pinguis: eſt enim mollis, viſcoſa, tenax, & naturaliter hac proprietate gaudet, vt quamlibet figuram facilè recipiat. Hinc Horatius ad rem de hac canebat.

——— *Argilla quiduis imitabitur vda.* *Li. 2. Epiſt.*

Namq; ſicuti Terra Agricolarum debebat eſſe pinguis, & ſoluta; ita Terra figulorum pinguis, ſpiſſa, & mediocris eſſe debet, non dura, vti erat Marga. Immò deficiente terra ſpiſſa, mediocres raris ſunt vtiliores. Quando igitur Terra hæc figlina erit pinguis, & B ſpiſſa ad illa opera, & vaſa reddetur idonea, quæ violentiæ ignis reſiſtere debent. Viciſſim quando Terra figularis erit pinguis, & rara, vaſa ex hac ficta liquorem combibent, vel exſudabunt. Quapropter nonnulli Artifices, ad euitandum hoc incommodum, huiuſmodi argillis arenas permiſcent, ſed pauco emolumento, quandoquidẽ fictilia ex his parata, & in fornacibus cocta priſtinam raritatem recuperant, & liquorem pariter exſudant. Argilla verò ad lateres formandos apta naturaliter pinguis, & rara eſſe debet, quia facile cohæret in operibus minimè eſt ponderoſa. Itaq; Cardanus quinq; proprietates optimæ Argillæ aſſignabat; primum vt eſſet leuiſſima, vt liquorem neq, combiberet, neq; exſudaret, deinde ne facilè frangeretur, & igni reſiſteret: nam quando figlina Terra his conditionibus gaudebit, inſignia vaſa ex illa formari poterunt. Quamobrem propter Argillam his prærogatiuis dotatam, variæ Regiones nobilitatæ fuerunt, in quibus ſimilis Terra naſcitur. Quapropter vaſa, quæ olim fiebant Sagunti in Hiſpania laudabantur In Italia quæ Polentiæ, Aſtæ, Aretij, Mutinæ, Surenti, Cumis, Rhegij, & ſic deinceps in alijs huiuſmodi locis ficta probabantur.

Argilla pro lateribus.
Lib. 5. de Variet.

C

DENOMINATA.

IN his hiſtorijs conſuetum eſt Denominata, & Cognominata recenſere: propterea ab hac voce κέραμος deducitur κεραμεὺς, vel κεραμεὺς figulus: nam κεραμεῖον eſt officina figuli, & κεραμευτικὸς ad figulum pertinens. Item κεράμικος, καὶ κεράμεος fictilis, vel figulinus dicitur, & κεράμιον vas figulinum. At κεραμὶς indicat tegulam: hoc tamen vocabulum apud Athenæum eſt æquiuocum. Quandoquidem, & teſtam, & dolium ſignificat. Amplius ἀργιλλώδης eſt argilloſus, vel argillaceus; nam argillaceum eſt, quod ex Argilla conſtat, aut quod inſtar Argillæ eſt tenax, atq; viſcoſum. Deniq; argilloſum vocatur, quod Argilla abundat.

Aequiuocatio.

DIFFERENTIÆ.

CONSIDERANTES Argillarum differentias ratione qualitatis, primò incidemus in colorem: ideò Plinius huc reſpiciens variam eſſe argillam ſcriptum reliquit. Pariter Agricola, quoad colorem, varia Argillarum genera conſtituit. Itaq; Argillarum alia eſt candida, quæ ſæpè in fodinis metallorum reperitur, Leucargillam Plinij nonnulli nominant, ſed hæc inter ſpecies Margæ fuit numerata. Alia eſt Argilla alba, Eislebana dicta, in qua micæ argenteæ radiant. Alia pariter eſt Argilla candida, ſed macra, & friabilis, Græcis Σκίρρα nuncupata, vt annotauit Suidas, ex hac Argilla Theſeus aduerſus Minotaurum bellaturus fictã in itinere Mineruam ſecum detulit: hinc menſi, quo id factum eſt, σκιροφοριῶνος nomen impoſitum fuit: παρὰ τὸ φέρειν ἐν αὐτῷ τὸν θησέα Erat autem σκιροφοριῶν vltimus Athenienſium menſis, vt ſcripſit Demoſthenes, & decimus apud ipſum eſſe videtur, vt animaduerterit Vlpianus. Nos corruptum Codicem eſſe exiſtimamus: quandoquidem Suidas idem ſcribens. δωδέκατον,

Li. 17. c. 7.

nempè

Differentiæ ratione coloris.

nempè duodecimum ſegit. Hactenus de Argillis, quæ quamuis à candore nomen inuenerint: nihilominus varij etiam coloris obſeruantur. Aliæ ſunt nigræ, aliæ luteæ, quæ magnam tenacitatem participant, aliæ puniceæ, virides purpureæ, cæruleæ, & cinereæ, ex quibus omnibus pigmenta parari poſſunt, & vaſa fingi, dummodo Argillæ diligenter elaboratę fuerint. Item Argilla odorifera inuenitur in Regno Bengalæ, ex qua fictilia egregia formantur. Immo eruitur è monte Maiella in Aprucijs terra ſimillima Argillæ cinereæ, quæ bituminis, & ſulphuris odorem ſpargit.

Sigillaria Argilla quæ.

Præter colorem, & odorem Argillarum, ab earundem loco natali, & ſubſtantia, aliæ emergunt differentiæ; ſiquidem nonnullæ ſpecies tenuiùs, aliæ verò minùs duci poſſunt. Ideo nobilitate præſtant, quæ tenuius ducuntur. Propterea olim Romæ oſtendebantur duo fictilia in templo conſecrata propter tenuitatem Argillæ, certamine duorum figulorum, vter eorum tenuiorem Argillam duxiſſet. Quamobrem Columella huiuſmodi delicatam Argiilam ſigillariam appellauit, cum imaginibus, & ſigillis ſit aptiſſima, & Hippocrates γῆν κεραμικὴν, καὶ κεραμίτιδα indigitauit. Craſſioris autem ſubſtantiæ eſt illa Argilla cinerea dura, qua typi tormentorum bellicorum maiorum, nempe bombardarum formantur. Item Pariſijs eſt fluuius Sena nuncupatus ambiens paruam inſulam, quæ in littore habet terram huiuſmodi typis valdè idoneam, quæ etiam ſi ſit humida, metalla liquefacta recipit, ad differentiam aliarum huius generis terrarum, quæ niſi fuerint exſiccatæ, metalla liquida non admittunt. In Valdeburgia Germaniæ nobile genus Argillæ naſcitur, quod denſæ, pinguis, & tenaciſſimæ eſt ſubſtantiæ; ideoq; vaſa ex hoc formata neq; ignibus læduntur, neq; ſorbent, neq; exſudant liquorem: his aqua fortis Antuerpiam atq; Venetias defertur. Vice verſa in Giſclana Regione Terra cinerea & rariſſimæ ſubſtantiæ inuenitur, ex qua facta vaſa, & vinum, & alium liquorem exſudant. Item Pitanæ vrbs Aeolidis, & Maſſia oppidum Hiſpanię vlterioris non procul à Tarteſo producunt Argillam adeò raræ, & pumicoſæ ſubſtantiæ, vt lateres ex illa formati aquæ ſupernatent. Ab hac diuerſa eſt Argilla dulcis Columellæ, quam ad tegulas & lateres aptiſſimam commendat.

Vaſa denſa quæ.

Argilla Bononienſis quæ.

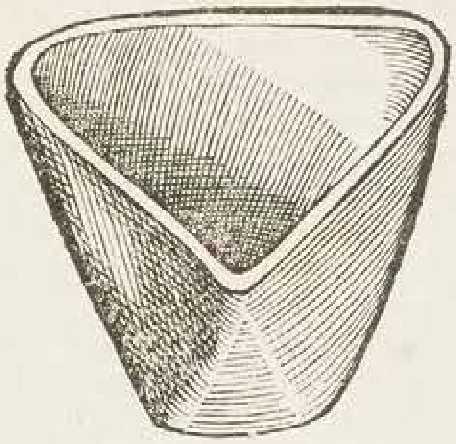
Taſconium quod.

Hinc conſiderandum eſt, quod ratione Regionum, Argillæ in qualitate & ſubſtantia variant. Argilla Bononienſis cinerea, excocta albedinem acquirit, & ignem difficulter tolerat, ex hac patinæ, & vrcei formantur. Alia eſt Argilla ſublutea Bononienſis, ex qua ollæ paratæ igni reſiſtunt. Argilla Fauentina eſt niuei coloris, propterea ex illa finguntur vaſa, quæ Balearica nimirum Maiolica imitantur. Eſt etiam alia terra alba Argillę ſimilis, quam Plinius Taſconium vocat, ex hac catini pro fundendis metallis parantur. Hodie Terra alba Toſconio ſimilis è monte Carolo prope Piſas effoditur, quæ Terram Valentię, & Treguandæ æmulatur; ex hac apud Piſanos finguntur vaſa, quæ vitrum fuſum in fornacibus cõtinent, nequè omittẽda eſt Terra cinerea Norimbergenſis, ex qua vaſa ad Orichalcum fundendum formantur. Pariter Argilla Ipſenſis vehementiæ ignis reluctatur, plumbei eſt coloris, & manus contrectantes liuido colore inficit. Ex hac terra finguntur vaſa trigona, quæ cum quodammodo figuram crucis æmulentur ab Aurificibus crucibula nuncupantur, iuxta formam hic delineatam. Eſt autem Ips Pannoniæ ſuperioris oppidum, quod nonnulli Vsbiũ Ptolemei eſſe opinantur. Itaq; ex hac regione ad nos mittuntur huiuſmodi vaſa, Crucioli Italis dicta, Gallis Croſet Græcis χόανος, ſiue χόανον dicitur ſcilicet vas ex Argilla fuſorium, in quo metalla liquantur. Heſichius χόανοι exponit typos in quos liquefactum metallum transfunditur vt varias figuras recipiat.

Venenatæ potionis remedium.

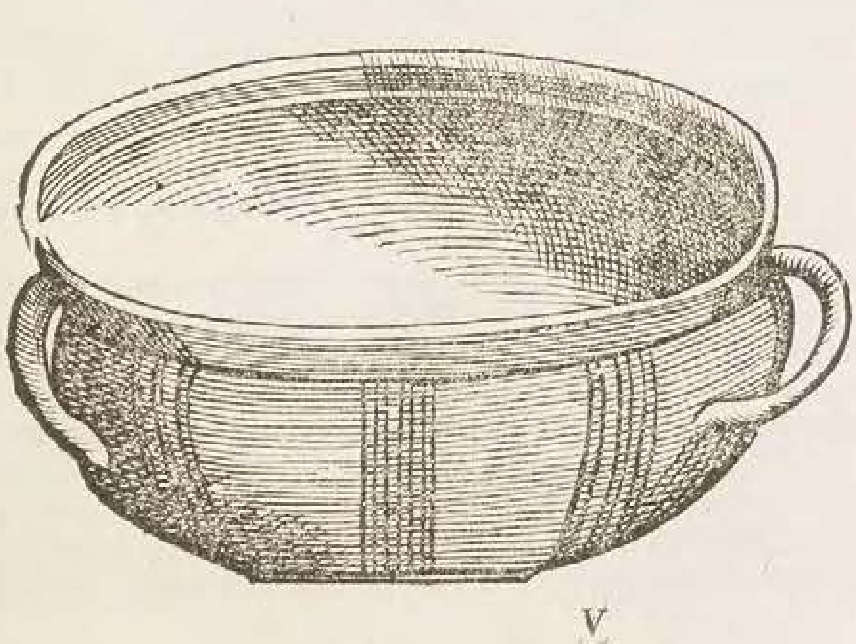
Apud Abyſſinos Argilla nigra reperitur, ex qua magnas patinas conficiunt. Aretij eſt Argilla ſabuli modo aſperſa, ex qua va∿ formatum, & in igne poſitum inſtar vitri flectitur. quare Opifices coguntur cum hac Argilla aliam permiſcere. In Africa, & Hiſpania ex Argilla cruda parietes conſtruunt, qui ventorum, imbrium, & ignis iniuriam ſuſtinentes diutiſſime incorrupti durant. In Luſitania Argilla eſt rubra, ex qua vaſa quædam pretioſa aduerſus venena formantur, ſed hæc ex hac terra colata fiunt, nam ex eadem non colata vaſa viliora finguntur. Hæc terra, ſeu vaſa ex eadem, linguæ tactu adeò ſunt glutinoſa, vt eidem penſilia hæreant; in his liquor infuſus, vrgente æſtu, mirum in modum refrigerat: præterquamquòd venenata potio in huiuſmodi vaſis ſumpta nequaquam lædere poteſt, quoniam vis veneni occulta Argillæ qualitate obtunditur. Nonnulli puluerem teſtæ horum vaſorum in dentificijs adhibent, & mulieres

Vas ex Terra Ipſenſe.

Vaſa figlina Luſitanica aduerſus venena.

prægnantes horum vaſorum fragmenta edunt. Ex hac Argilla colata habemus vaſa, quorum icones hic damus.

Ab hoc Argillarum genere non eſt ſegregāda Terra Campi Damaſceni, vbi primum hominem Adamum creatum fuiſſe cuncti Orientales credunt. Hæc Terra ad aliquem ruborem vergit, molliſque eſt, & flexibilis inſtar ceræ. Ex hac Chriſti cultores in illis Regionibus verſantes globulos precarios formant, vt coronas pariter precarias cōcinnant, quas poſtea Hieruſalem deferunt, vt Peregrinis vendant. Immò Mercatores Saraceni,& Turcici eamdem Terram,teſte Adricomio, in Aegyptum, Aethiopiam aſportantes caro pretio illam vendunt, nam talem virtutem de illa falsò prædicant, vt eam geſtantibus nulla incommoda contingere poſſint. Præterea alij ad varias ſuperſtitiones illam vſurpant. Aegyptij tamen illam tanquam rem ſuauiſſimam libenter edunt.

In Theatro Terræ Sanctæ.

Poſtremò non eſt ſilentio inuoluenda illa Terræ figularis ſpecies, quam Vulgus Porcellanam appellat. Hæc tali nomine fortè eſt inſignita, quoniam vaſa ex hac formata, tanquam Achates,ſint translucida:ſiquidem hæc gemma à nonnullis Porcellana appellatur;aut fortaſſis quoniam aliqui arbitrati ſunt vaſa Porcellanica non ex aliqua Argillæ ſpecie, ſed ex corticibus illorum Maris Conchiliorum parari, quæ Vulgus Porcelletas indigitat. Quoniam verò circa materiam horum vaſorum multi Authores hæſitant operæ pretium eſſe duximus varias recenſere opiniones,vt poſtmodū clariorem,& euidentiorem amplectamur. Iam nota eſt vaſorum Myrrhinorum, vel Murrhinorum memoria, ſed Feſtus,hoc vocabulo illud genus potionis intellexit,quod Græcis μυῤῥίνην vocatur,& Nectar Priſcorū fuiſſe perhibetur. Plinius autem, hoc vocabulo, vaſa quædam pretioſa indicauit, & odore commendata ab Oriente deferri promulgauit: hæc enim vaſa, nomenclatura docente, aliquem Myrrhæ odorem ſpargebant. Cardanus, prædictis omnibus diligenter ponderatis, tādem in hanc venit ſententiam vaſa noſtræ ætatis Porcellanica ab Indis miſſa nulla ratione à myrrhinis Antiquorum vaſis diſcrepare,vbi ex Conchiliorum corticibus parari dicuntur,cui Scaliger aſſentitur.Præterea hanc ſententiam Tabula Aſiæ ſtabilire videtur, in qua legimus vaſa Porcellanica non ex Argilla illarum Regionum formari, ſed Incolæ materiam artificialem parant, ſumentes teſtas Limacum marinarum, & putamina ouorum, quibus in puluerem redactis ſuccum nobis ignotum addunt, & maſſam ub terra ad centum annos condentes, Poſteris theſauri loco relinquunt,ex qua poſtmodum effoſſa huiuſmodi nobilia vaſa finguntur. Alij ex ſucco quodam ſub terra denſato, & ex Oriente delato ſimilia vaſa formari credunt.

porcellanici vaſis Etymum.

Nectar quid.

Li.37.c.2.

Exerc. 92.

Cæterùm omiſſis vanis opinionibus, & Nuperis adhęrentes Argillam eſſe horum vaſorum materiam aſſeremus. Primitùs ſcribit Anſelmus Boetius Murrhina Antiquorū vaſa ab his toto Cælo diſcrepare. Quandoquidem illa ex Oniche, & Sardoniche conſtare voluit. Ramuſius materiam Porcellanorum vaſorum Terram foſſilem ad Solem,& ventum ſpatio multorum annorum duratam, deinde pictam eſſe ſcripſit: ſiquidem in Mazdaga ciuitate Cauz Regni Fez ſunt multi figuli, qui ex Argilla vaſa porcellanica fingunt, & venalia exponunt. Hæc enim Terra dura eſt,ideò mola tunditur,& in ciſternis maceratur; deinde ſubtilior colligitur, nam ex maſſa craſſiori vaſa minus pretioſa fiunt: vaſa enim formata pinguntur, & arbuſculis exornantur, & in fornacibus cocta apparent iuxta formam, quæ in hac icone delineatur; & quoniam ex ſubtiliori Argilla vaſa finguntur, quæ chriſtalli perſpicuitatem ſuperant; ideò hæc, periculo capitis cautum eſt, ne extra Regnum deferantur, quoniam Principibus tantummodò, & Dynaſtis deſtinantur. Huiuſmodi vaſa translucent folijs, atq; imaginibus commendata, nullumq; purpuræ veſtigium referunt, quæ omnia nobis inſinuant hæc à Myrrhinis vaſis Veterum diffidere.

Lib. 2. de Gem.

Tom.1.Nauig.

Veris, & genuinis porcellanæ vaſis has dotes aſſignat Scaliger, primum vt icones in vaſis expreſſæ luci obiectæ magis appareant, deinde vt iuſculis in huiuſmodi vaſe poſitis tantum vaſis calefiat,quantum à prędictis tangitur,necnon hęc vaſa à veneno contacta frangantur, & ex horum fruſtis ignis excutiatur. R.P. Aluarus Ieſuita,qui per Regnū Chinenſe diù vagatus eſt,& adhuc verſatur inter viuos, retulit in Kiamſi Prouincia Cinæ vaſa Porcellanica in vna tantum villa fabricari, cum tamen horum maxima copia & toti Regno, & vniuerſo Orbi diſtribuatur. Hæc autem vaſa ibi tantummodò fabricantur, cum tamen Argilla hæc ibi non eruatur, ſed aliunde aſportetur,propter aquam illius loci, quæ politiam, & perſpicuitatem vaſis conciliat. Immò, ipſo referente, hæc

Prima Parte relat. Cinæ cap. 2.

vaſa

Vas Porcellanicum.

vaſa ad inſtar noſtrorum ab Artificibus laborantur, & finguntur, coloremq; cæruleum illis impertiuntur Anil, quo abundant, alia puniceo colore decorantur, & quæ Regi offerunt luteo tantum colore pinguntur. Hæc vaſa in noſtris Regionibus deficiente tali Argilla, & aqua memorata, fabricari non poſſunt: nihilominus Magnus Hetruriæ Dux æternæ memoriæ Franciſcus huiuſmodi vaſa Chinenſibus non inferiora fieri curauit. Hodie Artifices huiuſmodi vaſa Maiolicis imitantur: ſũt enim vaſa Maiolica in Maiorica inſula vna Balearium, teſte Scaligero, primum formata. Noſtris temporibus hæc vaſa Maiolica Fauentiæ ad imitationem Maioricæ elegantiſſima finguntur Gargias ab Horto monimentis mandauit tale apud Indos inueniri genus Iaſpidis viridãtis coloris,
D vt vaſa ex hoc conſtructa, ex Smaragdo parata eſſe videantur, hæcq; Porcellanica nuncupari pronunciauit. *Li. 1. Hiſt. Aromat.*

VSVS IN VASIS.

CVM primum figlina ars inuenta fuerit, ex illa fictile formatum eſt, quod Teſta fuit nuncupatum, quaſi Toſta, cum ad vſum huiuſmodi vas nonniſi in fornacibus coctum trahatur. Hæc autem fictilia in menſis ſummoperè commendantur, & quamuis ille Poeta de Agathocle cecinerit, qui ea de cauſa vaſis argenteis fictilia prætulerit, quoniam ex figulis genitoribus natus fuerit: nihilominus olim multi Principes cum ingentem argenteorum vaſorum apparatum in menſis habuerint, tamen ob ſaporis integritatem vti conſueuerunt fictilibus: quibus noſtræ ætatis plures Principes aſſentiuntur, dum, poſthabitis ad commeſſationes argenteis, fictilia ex Regionibus

Dapes in quibus vaſis ſint Gratiores. remotis obferculorum munditiam ſibi comparant. Gratiores enim ſunt palato illæ dapes, quæ in ollis fictilibus, quàm quæ in vaſis alterius materiei coquuntur. Quapropter in multis Regionibus huiuſmodi vaſa fabrefiunt. Apud Ortelium Clytropolia eſt locus non valdè diſtans à Telepho oppido, vbi ex optima Argilla ollæ venales tantum modò fabricantur: hac de cauſa Latini hunc locum Ollariam cognominarunt. *Ollaria quid.* Plinius quoq; vſum fictilium his verbis commendauit. Maior pars hominum terrenis vtitur vaſis. Samia vaſa etiamnum in eſculentis laudantur, & ob hanc cauſam retinet nobilitatem Aretium in Italia: quamuis ſint, qui non Aretium, ſed Erectum legant. *L.31.c.12.* Eſt autem Erectum vicus Sabinorũ ad Tyberim decem & octo millia paſſuum ab Vrbe diſtans, figlinis olim celebris; hodie *Monte Rotondo* nuncupatur. *Erectum quid ſit.* Quoniam autem opera huius generis Aretina ſunt mirifica, non piguit exhibere iconem Aretini vaſis antiquiſſimi coloris in ſuperficie lei, iconem Famæ buccinam inflantis delineatam habentis.

Vas Aretinum cum Icone Famæ.

Vſum fictilium fuiſſe antiquiſſimum inde colligimus, quoniã ſub Terra antiquiſſima & pulcherrima fictilia inueniuntur. In Saxonia, Thuringia, & Luſatia fodiendo terram plura fictilia eruunt, quibus plerũq; collum eſt anguſtum, & venter tumidus. Horũ quędam anſam vnicam habent, quędam binas, alia ternas, & nonnulla operculis teguntur.

Hu-

Huiuſmodi fictilia intra Terram eſſe nata Incolæ firma opinione ſibi perſuadent. Georgius Agricola id aſſeueranter negat, & addit hæc fictilia fuiſſe Vrnas, in quibus Veteres Germani cineres corporum combuſtorum condebant, & hoc eſſe veritati conſonum cõfirmat, cum vaſa operculum habuerint, & quandoq; cineres, carbones, & annulos contineant. Hoc autem facilè Georgio Agricolæ concederetur, niſi liquidò conſtaret multis in locis illarum Regionum ſub Terra vaſcula adeò exigua, & ſine operculo reperiri, vt ridiculum ſit affirmare in huiuſmodi vaſis cadauerum cineres conditos fuiſſe. An verò à natura figlinam artem imitante hæc vaſa ſub terra formata ſint, an verò arte aliquando ita elaborata, ambigui hæremus, nec quicquam certi pronunciare audemus. Quãdoquidem in maiori etiam Polonia, propè Sremum oppidum ollæ, amphoræ, cacabi, & aliarum figurarum vaſa fictilia intra terram generari feruntur, quæ quando effodiuntur, ſunt mollia, ſed in aerem producta, more Coralli, dureſcunt. Martinus Cromerus in ſua Polonia, vnum, & alterum vas huius generis ſe vidiſſe tradit, quod tunc à Terra erutum, nondum ſatis benè erat conformatum.

Vaſa fictilia ſub terra inuenta.

Olla fictilis ex Luſatia.

1

Hic damus effigiem ollæ ex Luſatia Germaniæ Prouincia ex terra eruta vnicam anſam habentis. Ex Argilla admodum leui vaſa quædam parua fingebantur, quorum vſus apud Ægyptios erat ad colligẽdas lachrymas in funeralibus: quapropter huiuſmodi vaſculum lachrymatoriũ appellabatur. Fictiles etiam erant vrnæ, in quibus Cadauerum combuſtorum cineres claudebantur, quarum vna antiquiſſima adhuc in publico Muſæo conſeruatur ex ruderibus Romanis eruta, διωτος, in lapideam ſubſtantiam longo annorũ decurſu durata pulcherrimis imaginibus coloris ſubflaui exornata. Vaſa quoq; violentiæ ignis diù reluctantia ex varijs Argillarum ſpeciebus finguntur, quas Augurellus indomitas vocat his verſibus.

Lachrymatoriũ vas.

Li. 3. Chryſop.

Eſt genus indomitæ, mirum, telluris, Hyberus
Quam Foſſor vitreas Italum tranſmittit ad artes,
Hac etenim Argilla fictis Vitrarius ollis
Vitra liquat feruens, eademq; liquentia totas
Noctes, atq; dies longo depurat in igne.
Hanc igitur primùm creta compone tenaci,
Qua Figulus currente rota ſurgentia profert
Vaſcula, & his pergit gratas inducere formas.

Vaſa ad fuſionem ex qua materia.

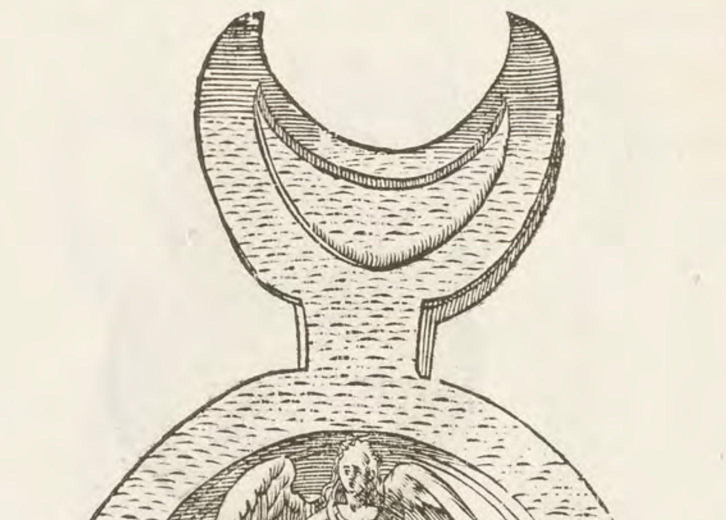
Deinde variæ ſunt huius generis Argillæ iuxta Regiones, quemadmodum in antecedenti Rubrica annotauimus; ſed interdum hæc vaſa ad fuſionem idonea ex quadam Terra parantur; quæ facta cum ſint, in puluerem rediguntur, & rurſus ad fuſionem æris in vaſa formantur. Quando autem Artifices prædictis Argillis carent, ad artificium confugiunt, & ex cineribus cornibus combuſtis, & vitro tenuiſſimè trito maſſam componunt, vel cuilibet Argillæ vitrum permiſcent, & ex his vaſa ad fuſionem metallorum peridonea fingunt.

VSVS IN LVCERNIS.

Cap. 15.

QVAMVIS aliquæ Priſcorum lucernæ ex ære, vel alio metallo conflatæ fuerint; Verumtamen plerumq; ex terra figulina concinnabantur, & fortè ex hac materia conſtabat illa lucerna, quam mulier apud Lucam in Parabola Euangelica adhibuit; nam D. Auguſtinus id videtur affimare, dum exponens Pſalmum trigeſimum octauum ſupra centeſimum, inquit. *Quid facit mulier ſapiens accendit lucernam,*

Lucerna antiqua fictilis dimyxos.

lucerna

A *lucerna da luto eſt*. Item Clemens Alexandrinus huc reſpiciens fictiles fuiſſe lucernas probat, dum aſſerit: neq; lumen lucernæ miniſtrabit, quæ t figuli opus, nõ Aurificis. Erant igitur lucernæ ex Argilla, in fornace coctæ, cinerei plerumq; coloris, aut rubri, aut flaui. Aliæ erant figuratæ, varijſque lineamentis decoratæ, aliæ ſculptæ, aliæ prorſus rudes. Lucerna autem ſimplex vnico contenta ellychnio vocabatur Monomyxos, Dimyxos, ſi duo Ellychnia ferebat, Trimyxos, ſi tria, & Polymyxos, ſi plura habuerit: ſiquidem μύξαι Græcis nares exponuntur, & canaliculi, quibus ellychnia inſeruntur. De lucerna plures myxos habente Martialis ſic cecinit.

Lib. 2. Pedag. cap. 3.

Lucernæ variæ iuxta canaliculos.

Illuſtrem cum tota meis conuiuia flammis
Totq; geram myxos, vna lucerna vocor.

Lib. 14 41

Verùm quoniam ad noſtras peruenit manus Lucerna antiqua fictilis, Dimyxos, non piguit illam delineatam repreſentare, in cuius medio eſt icon Angeli alis expanſis, Zona ſupra pectus decuſſata, dextra ramum lauri, vel oleæ porrigit, ſiniſtra circulum veluti coronam geſtat. Lucerna etiam illa, quæ apud Hæbræos in honorem ſabathi accen-
B debatur, erat dimyxos, & aliquando plura Ellychnia habebat.

In cauerna quadam Cretæ, quæ Vulgò crypta Iouis nuncupatur, multa fictilium fragmenta inueniuntur, & potiſſimùm lucernæ diuerſarum figurarum eleganter cælatæ. Vna autem inter alias redolet antiquitatem, cuius operculum delineatum exhibemus, quod è quodam puteo fuit erutum; cui mulieris velo ornatæ, & Arieti inſidentis imago impreſſa eſt. Erat olim apud Eleos in templo Veneris ſimulacrum eiuſdem Arieti inſidens Scopæ (vt ait Pauſanias) opus, eiq; cognomen erat πανδήμια; quandoquidem πάνδημος publicus exponitur, quod Arietis procacitati conuenire videtur: eſt enim Aries animal in Venerem valdè procliue: etenim qui Corinthi inter priores Lęnę pedes erat delineatus libidinem, nempè πανδημίαν eius proſtibulì indicabat. Pariter hoc in loco iconem alterius lucernę antiquę conſpiciendam legentibus repreſentamus, quę inſculptam habet effigiem Apollinis arcum manu tenentis.

Lucernæ antiquæ operculum cum Veneris inſidentis Arieti ſimulacro.

Lu-

Lucerna antiqua fictilis habens inſculptam effigiem Apollinis arcum manu tenentis.

Itaq; Antiquitas huiuſmodi lucernas tam diligenter fictas, & eleganter cælatas in ſepulchris plerumq; collocabant. Legimus in quibuſdam hiſtorijs, quod temporibus Henrici Secundi Imperatoris, Romæ fuit inuentum cadauer Pallantis gigantis, quod ſpatio mille annorum ſub terra iacebat, hoc epitaphio decoratū. HIC IACET PAL- G
Lib. 10. LAS FILIVS EVANDRI, QVEM LANCEA TVRNI MILITIS INTERFECIT.
Mag. nat. cap. 13. Et iuxta caput ſepulchri inuenta eſt Lucerna ardens, quæ nulla aqua, vel vento extinguebatur, ſed ſubtus perforata illicò, aere ingrediente, lumen amiſſit. Iuxta oppidum Ateſte, referente Porta, in Agro Patauino, olim reperta eſt vrna fictilis, in qua lucerna ardebat, ſed imprudentia operariorum extincta eſt. Nos autem intelleximus in Territorio Patauino olim inuentam fuiſſe Vrnam hoc hexaſtico decoratam.

Plutoni ſacrum munus ne attingite fures,
Ignotum eſt vobis hoc, quod in Vrna latet;
Namq; alimenta graui clauſit digeſta labore
Vaſe ſub hoc modico Maximus Olibius. H
Adſit fæcundo cuſtos tibi copia cornu,
Ne pretium tanti depereat laticis.

Verū ſub hac Vrna alia minor occultabatur hac inſcriptione inſignita. MAXIMVS MAXIMO PLVTONI HOC SACRVM FECIT. In hac exigua vrna radians Lucerna claudebatur puriſſimo quodam liquore repleta, cuius virtute per longum annorum
Loco cit. ſpatium accenſa permanſit. Immò noſtra ætate, Porta authore, in Neſide inſula, anno quinquageſimo ſupra quingenteſimum, cuiuſdam Romani marmoreū ſepulchrum fuit repertum, quo recluſo, viſa eſt phiala, quæ flagrantem lucernam continebat, ſed fracta phiala, lumen ſtatim euanuit. Memorat etiam doctiſſimus Vlyſſes Aldrouandus ſe adhuc puerum vidiſſe Bononiæ in Ædibus Diui Laurentij propè templum Sancti Iobi, ſepulchro quodam aperto, lucernam ſplendentem, quæ ſtatim, ob aeris ambientis motum, extincta eſt. Putabant igitur Priſci, ſicuti cineres in ſepulchris condebantur, ita animam defuncti ibi quieſcere, & ne tenebræ illi tædio eſſent, maximo ſtudio labora-

bant

A bant talem ibi excitare lucem, qua animæ perpetuò fruerentur: ideoq; prædictas lucernas fictiles adhibebant, quarum plurimæ nomen defuncti geſtabant, vt in hac icone licet conſpicari.

Lucerna antiqua vario frondium complexu ornata, & nomine Defuncti ſignata.

Harum lucernarum vſus ad ritus etiam cultorũ Chriſti penetrauit. Hoc R. P. Ciottus Min. Conuent. Sancti Franciſci in ſua Peruſina hiſtoria animaduertit: monet enim ſe dono accepiſſe à fratre ſuo lucernã ſepulchralem, cuius fundum littera P. erat ſignatum; ſiquidem hac nota lucernæ Ethnicorum à lucernis Chriſtianorum diſtinguuntur. Hæc autem arbitraria nota, iuxta aliquorum mentem, vt ipſe refert, Chriſtum, vel pro Chriſto indicat. Item addit Romæ hanc inualuiſſe conſuetudinem, vt Lucernæ hac notacarẽtes in ſepulchris inuentæ, huiuſmodi ſepulchrum Ethnicorum fuiſſe ſignificent. *Li. 7. primæ part.*

Erant autem huiuſmodi Lucernæ ſepulchrales, quoad magnitudinem variæ, nimirũ magnæ, paruæ, mediocres, & minimæ. Exiguam vidimus longitudinis duorum digitorum latitudinis pollicaris, colore cinereo cum duobus foraminibus rotundis, in fine lucernæ in parte oppoſita foramini ellychinij habebat manubrium, vt facile manibus apprehendi poſſet, & cum hæc eſſet tam parua, in tumulo alicuius infantis condita fuiſſe deprehendimus. *Lucernæ paruæ in tumulo Infãtis.*

Præterea Veteres lumen harum lucernarum perpetuò durare affirmabant, quod ſi eſſet verum necne, ambigui ſumus. Aſſerit quidem Beniamin in ſuo Itinerario lampadem ad Ezechielis ſepulchrum perpetuò arſiſſe. Cæterùm ſi lux aliarum lucernarum fuerit æterna, inquirendum eſt, quiſnam fuerit talis liquor, qui perpetuum fomitem lucernis ſuppeditauerit. Scribunt nonnulli Authores, qui chymicis ſtudijs operam nauarunt, hunc liquorem eſſe quamdam cœleſtem aquã chymicis organis ſublimatam, quam Democritus, & Mercurius Trimegiſtus ſcyticum laticem indigitarunt, & ellychnia ex Amiantho parata fuiſſe perhibent: cum ſimilis materia ignibus intacta maneat, vel propter ſubſtantiæ proprietatem, vel quia eius humidum ſubſtantificum ab

igne

Lucernæ aurei Athenis. igne ſuperari nequeat. Sed de his opportuniori loco diſſeremus. Pauſanias in Atticis meminit lucernæ aureæ Athenis in ædibus Mineruæ ardentis, in quam oleum infuſum nonniſi tranſacto annuo ſpatio abſumebatur, cum tamen diù, noctuque arderet; & id contigiſſe Pauſanias refert, quoniam funiculus è lino Carpaſio contectus lucernæ ineſſet, quod linum haudquaquam flammis conſumitur. Meminit etiam Diuus Augu- *Lib.21.de Ciu.Dei c.6* ſtinus Fani Veneris (Regionem non nominat) vbi lucerna ſub dio ita ardebat, vt nullus imber, & nulla tempeſtas illam extingueret: vndè ſicuti Amianthus lapis, ita & illa λύχνος ἄσβεστος nominata fuit. Aut igitur, inquit Diuus Auguſtinus, in illa lucerna mechanicum aliquid ex lapide asbeſto Ars molita eſt, vt arte Magica factum eſt, vt homines illi in templo ludificati admirarentur: aut Dæmon quiſpiam ſub nomine Veneris tanta ſe efficacia prætentauit, vt hoc prodigium ibi hominibus appareret. Hiſpanus ille, qui hos Diui Auguſtini libros commentarijs illuſtrauit, narrat ſe vidiſſe multa ex Amiantho ellychnia Lutetiæ Pariſiorum, & huiuſmodi lapidem flammis inuiſum eſſe. Hoc autem non affert admirationem, quoniam multi Veterum id monimentis mandarunt, & noſtra etiam ætas idem conſpicata eſt, ſed de hoc Amiantho ſuo loco dicetur.

VSVS IN VARIIS.

STATVAS, & Idola olim Antiquitas ex Argilla etiam fa bricauit. Seruatur in publico Muſæo Idolum formam Iſidis referens, quod ex Argilla fictum, & in for- *Tom.1.l.1.* nace coctũ euidenter apparet. Et Sanctus Epiphanius aduerſus Hæreſes meminit cuiuſdam Tharra, qui arte figulari ſtatuas fingere cæpit, & huiuſmodi ſtudium in *Li.7.c.56.* vigeſimam generationem duraſſe memorat. Plinius ſcripſit figlinam artem inuentam *L.35.c.12.* fuiſſe à Chocebo Athenienſi, & alibi aſſeruit Diburadem Sicyonium fuiſſe primum, qui Corinthi fingendarum ex Argilla ſtatuarum artem exercuerit. Sunt qui tradunt multò antè Batriadas Corintho pulſos, à Rhæto, & Theodoro hanc artem in Samo repertam *Artis figlinæ inuẽtores.* fuiſſe. Item diuulgat Ortelius quoſdam populos Cani cognominatos apud Clementem Alexandrinum memorari, qui figlinæ artis inuentores fuiſſe perhibentur. Poſtmodum, tractu temporis, hæc ars tantam famam auſpicata eſt, vt nulla ſigna, & ſtatuæ ſine Argilla pararentur. Hinc colligit Plinius hanc artem facultate fundendi æris prio- *Exod.c.31.* rem fuiſſe. Cæterum Cæſar Bulengerus, referente Cæſio, altiùs originem Plaſtices, & Statuariæ repetit. Nam in ſacris Biblijs huiuſmodi artes à Deo hominibus traditæ fuerunt, quando Arca Fœderis extruebatur; vbi primi Plaſtæ, & Statuarij Beſeleel, & Oliab fuiſſe feruntur. Præterquamquòd Deus Optimus Maximus Protoplaſtes dicitur, cum ex Terra primum hominem Adamum formauerit.

Hodie ex hac terra formantur lateres, qui in fornacibus cocti ædificijs famulantur. Immò vt intelleximus lateres variorum colorum in aliquibus locis, fortè ex varijs Ar- *Geoſtrota, & Lithoſtrota quæ.* gillæ ſpeciebus parantur; ex quorum varietate nobiliſſima pauimenta reſultant, quæ Geoſtrota appellari poſſunt; quemadmodum ex varietate lapidum naturalium ſtructuræ fiunt, quæ lithoſtrota, vulgò Muſaica nuncupantur. Auguſtæ, & Norimbergi, ex hac Terra ramentis ligni abietini permixta lateres finguntur, qui in fornace cocti, & ſcobe combuſta, pumicoſi foraminulenti, & leues remanent, ex quibus Camini, & inteſtini pa- *L.2. Arch.* rietes conſtruuntur. At qui carent materia lapidum, & laterum, Leone Baptiſta referẽte, ex cratibus, & Argilla muros erigunt. Halchemiæ profeſſores, ad fabricandum ſapientiæ lutum, Argilla, puluere laterum, ſtercore equino, ſcobe ferri, & tomento vtuntur. Alij Argillam, fimum Aſini, tomentum, & farinam albumine ouorum excipiũt. Alij *Lutum Sapientiæ ex quibus cõſtet.* addunt Argillæ fimum equinum, puluerem vitri, & aquam ſalſam. Alij ſumunt Argillam cinerem oſſium, ſcobem ferri, ſalem vulgarem, puluerem laterum, ceruſſam, & calcem, & ex his addita muria lutum ſapientiæ formant. In Ilua inſula Terra huius generis inuenitur ad rubeum colorem tendens, quæ in aqua refrigeranda adhibetur. Deniq; Argilla ab vſu medico non eſt ſegreganda, quoniam in tollẽdis Vibicibus commendatur, propter facultatem attrahendi, qua potitur.

DE

DE TERRA SAMIA. Cap. IV.

ETYMVM.

AD Argillarum genus Terram Samiam meritò referendam eſſe inferius patebit: quandoquidem ex hac fiebant vaſa multorum ſcriptis nobilitata, quæ ad fercula, & vina fundenda in ſacrificijs olim adhibebantur: hac de cauſa hunc locum poſt Argillam promeruit, & eò magis alijs eſt præferenda, propter inſignes dotes, & prærogatiuas, quas Dioſcorides, & Galenus ei attribuunt. Nomen habet à natali loco, nimirum à Samo Aegæi maris Inſula, quæ cum eſſet Thraciæ proxima, inde Samothracia nuncupata eſt. Quamuis autem plures Terræ ſpecies ſint in hac Inſula: nihilominus hæc, de qua agimus, antonomaſticè Samia nominatur. Hodie hæc Inſula inculta, ſyluiſq; horrida iacet: propterea Pyratis aptiſſimum eſt refugium, cum illis ad fabricandas naues, copioſam, & cæduam materiam præbeat; nec alia de cauſa Ariſtoteli δρυοῦσαι cognominatam fuiſſe putamus, niſi propter quercuum, & conſimilium arborum copiam, & vaſtitatem.

Samothracia quæ.

Dryuſæ Ariſt. quæ.

LOCVS, ET NATVRA.

SI locum peculiarem huius Terræ, & eiuſdem loci qualitatem in Samo perquiramus, confugiendum eſt ad Theophraſtum, qui ſcriptum reliquit Fodinam huius Terræ in Samo eſſe ita depreſſam, vt foſſor per illam rectus vagari nequeat, ſed ſupinus, vel ad latus in ea verſari cogitur: ſiquidem vena Samiæ bipedali altitudine, & latitudine multò maiori extenditur. Hæc Terra ſibi à Natura has comparauit conditiones à Dioſcoride, & Galeno recitatas: nimirum vt ſit candida, mollis, rara, leuis, pinguis, & friabilis, deinde guſtanti ſaporem dulcem in principio communicet, & admota linguæ vehementer adhæret: etenim multum aereæ ſubſtantiæ participat, quæ leuitatẽ ei impertitur: vnde Galenus Terram Samiam ad Lemniam comparatam, magis aeream eſſe pronunciauit. Diſcorides verò facultatem refrigerandi, & aſtringendi ei aſſignauit. Deinde, iuxta ſententiam Dioſcoridis, Natura aliam conditionẽ huic Terræ ingenuit, nempè vt plerumq; inſtar Aetitis, quemdam lapidem in proprio vtero claudat, qui lapis Samius appellatur. Hunc autem ijſdem pollere viribus, quibus Terra Samia Authores diuulgant. Hoc lapide Aurifices antiqui, ad conciliandum nitorem auro, & argento vtebantur. Hodie huius loco, Aurifices noſtrates Terram Alanam adhibent, quam Tripelam, vel ad mentem Plinij, Exhebenum Zoroaſtis cognominant.

Conditiones Terræ Samiæ.

Lapis Samius quales.

DENOMINATA.

IVNO Samia fuit denominata non à Terra Samia, ſed ab Inſula Samo, in quam adducta, & Ioui nupta fuit, vt Poetæ teſtificantur. Pytagoras etiam ab hoc natali loco Samius fuit cognominatus. In hac etiam inſula, temporibus Numæ Pompilij nata eſt Sybilla vocata Samia, teſte Euſebio, quæ poſtmodum vaticinio afflata ſpiritu, regnante Ioſia in Iſrael, Deum vnum prædicauit, & de Chriſto Redemptore multa prędixit, ſed de his hactenus. Nunc accedamus ad illa, quæ à Terra Samia denominantur. Antiquitas hac ad detergenda, polienda, & acuenda ſpicula, & alia arma vtebatur: hinc Samiare pro acuere dictum fuit: quapropter ferramenta Samiata dicebantur, quæ hac terra polita, deterſa, & in aciem directa conſpiciebantur. Samiarij nominabãtur illi homines, qui autem hanc exercebant, & Samiator in veteri Lexico ἀκονητὴς exponitur. Turnebus vir doctiſſimus in fragmento legis peruetuſtæ Samiarios appellat illos, qui Samia Ter-

Samiare quid ſit.

Samiarij qui.

Terra enſes, & arma Prætonianorum,& Satellitum Imperatoris ad nitorem fricabant,& aciem exaſperabant.

DIFFERENTIÆ.

ERANT apud Antiquos duæ Terræ Samiæ ſpecies,quarum altera Collyrion,altera Aſter nominabatur. Plinius verò Syropicon, & Aſtera duo Samiæ genera conſtituit. Verùm Dalechampius in Codice manuſcripto non Syropicon, ſed Collyrion legit.Quare non Tyropicon legi poſſet?Quaſi dixerimus aſpectu caſei recenter coacti: cum Dioſcorides, & Plinius Samiam leuem,recentem,& albam probent, quæ his cõditionibus gaudens faciem caſei recentis repræſentat. Primum Samiæ genus nomenà medicamentis eſt ſortitum,quoniam Collyrijs miſceri ſoleret,vel quia, ob mollitiem ad inſtar Collyrij facilè ſolueretur: ſiquidem hæc ſpecies cæteris præſtantior,leuis, & pinguis eſſet, & linguæ admota ſtatim in ſuccum abiret. Aſter verò ſecunda Samiæ ſpecies à prima, nimirum à Collyrio diſtinguitur, quoniam cruſtacea,&, cotis inſtar, denſa ſit, immò globoſior, vt notat Plinius. Hæc ſecunda ſpecies nomen Aſtri ſibi comparauit,quia, ſicuti terra Lemnia icone Capræ, ita hæc icone ſtellæ ſignaretur: aut potiùs quoniam nonnullis micis tanquam ſtellis radiaret. Alij tradunt,quod in fodinis Samijs vena huius Terræ longè porrigitur, illamq; ſaxa vtrimq; amplectuntur, & diſcrimen obſeruatur, dum alia,atq; alia ad quartam vſq; extrahitur, & vltima Aſter nuncupatur.

Lib. 35. c. 17. *Collyrion quid.* *Aſter quid ſit.*

Non deſunt Authores, inter quos numeratur Braſauolus, qui Aſterem Samium cum Talco conuenire opinantur: hæc autem opinio optimis rationibus à Matthiolo exploditur,cum Talcus careat illis conditionbus,quæ in Aſtere Samio obſeruantur. Primò Talcus inſtar glutinis linguæ non adhæret, attritu eſt contumax, non cruſtoſus, ſed ſquamoſus, & perſpicuus inſtar vitri, deinde nonniſi magno labore, & diuturno igne comburi poteſt; cum Aſter Samius facilè cremetur. Præterquamquòd puluis Talci, inſtar Gypſi, ſtrangulat; idq; Aſter Samius nequaquam præſtat.

Inter recitatas terræ Samiæ differentias nonnulli reponunt illam Terram Iluenſem, quæ, nomine Terræ Samiæ, circumfertur, quia ſit candidi coloris, valdè grauis,& denſa,linguæ adhærens, & admodum frigida, ſed aliquando ferrugineis maculis ſuperficietenùs referta obſeruatur. Præterea his differentijs nonnulli addunt Terram ex inſula Melitenſi delatam, quam Circumforanei Gratiam Diui Pauli appellant, nec præter rationem, cum hæc gaudere videatur illis prærogatiuis,quæ Terræ Samiæ conueniunt: nihilominus hanc inter Cretas inferiùs memorabimus.

VSVS IN VARIIS.

IN Samo inſula ex hac Terra, tanquam ex nobili, & excellenti Argillæ ſpecie vaſa perpulchra, & in hoc genere pretioſa fiebant, nõ ſolũ ad fercula,ſed etiam ad vina Authorum monimentis ſummopere celebrata. In primis Plinius ſcripſit Samia etiam vaſa in eſculentis laudari, & ad fundenda vina Veteribus fuiſſe in vſu, teſtis eſt Tibullus hoc verſu.

Lib. 35. ca. 12.

Et tibi læta trahant Samiæ conuiuia teſtæ.

Et Pamphilius Poeta in eodem ſenſu ſic cecinit.

Non pudeat Samio te Maſsica fundere vaſe.

Neq;tantum in priuatis commeſſationibus, ſed etiam in Deorum ſacrificijs Samia vaſa fuiſſe adhibita Plautus diuulgat.

—— Genio ſuo vbi quando ſacrificat,
Ad rem diuinam, quibus eſt opus, ſamijs vaſis vtitur.

Tullius quoque, citante Nonio, Pontificum Sympiuia, & Samias Capedines inter vaſa ſacra recenſuit: Siquidem Romani, inualeſcente luxu, non murrhynis, & chriſtallinis, ſed potiſſimum fictilibus, & Samijs,ex inſtituto Numę prolibabãt. Hoc vaſorũ Samiorũ genus,ob tenuitatem, erat admodũ fragile,quod à Plauto declaratũ fuit his verbis. *Sis tu, vt confringi vas citò Samium ſolet.* Factis vaſorum Samiorum fruſtis vſus,ſeu potiùs abu-

Lib. 6. de Rep.

ſus

A ſus non defuit:nam Sacerdotes matris Deorum, nempe Cybeles, qui Galli vocabantur, Samia teſta, non ſolum didymos, ſed etiam caudam ſalacem amputabant; quemadmodum meminit Plinius, & Martialis cecinit hunc in modum. *Lib. 35. c. 12.*

Abſciſſa eſt quare Samia tibi mentula teſta. *Li. 3. Epig.*

Traxerunt autem ad hunc vſum teſtam Samiam, quia eius vulnus innoxium foret, & acies ad proſcindendum, ob ſui tenuitatem, & duritiem, celerior eſſet. Iſti boni viri id fecerunt imitatione Atys, quem Arnobius narrat furiarum plenum, & perbacchatum, cum ſe humi proieciſſet, ſub Pinu arrepta teſtula, quam Agdeſtis inſtigator amentiæ geſtabat, virilia ſibi præſecuiſſe. Pariter extat apud Lucilium citante Honio, lepidũ carmem de viro, qui vt cruciaret vxorem, in quam ingentes irarum motus conceperat, ridiculo, & ſtulto vltionis genere caudam totam ſibi præſecuit. Verba ſunt hæc. *Lib. 5. aduerſ. Gent.* *Li. 8 Satyr.*

Et teſtam ſumit Samiam, ſibiq; illico telo
Præcidit caulem teſteſq; vnà amputat ambo.

Item, Marco Cælio circa Turios victo, lingua in contumeliam teſta Samia fuit præciſa, quod exemplum poſtea M. Antonius Triumuir in proſcripto Cicerone ſecutus eſt. B Præterea vtebantur Antiqui terra Samia in poliendis, & acuendis armis, vt ſuperius in Rubrica Denominatorum explicatum fuit. Scripſit Volaterranus Terram Samiam coloribus etiam inſeruire, cui Theophraſtus refragatur dicens; licèt terra hæc ſit pulchra, pinguis, denſa, & leuis, non vſurpatur tamen à Pictoribus, quoniam ipſi terram raram, aſperam, & macram picturæ magis idoneam prædicant. *Vſus in poliendis Armis.*

Poſtremo hæc Terra tantoperè ab Authoribus celebratur, quoniam medicis viribus non careat: etenim Dioſcorides, & Galenus, quia virtute refrigerandi, & aſtringendi polleat, illam in Celiacis, Profluuio vteri, Hæmorrhagijs, Dyſenteria, & in Tumoribus mammarum, & teſtium præſcribunt. Demùm ſudores immodicos inaqua cohibere, & venenatis Serpentum morſibus reſiſtere perhibetur. Cęterùm ambiget aliquis circa ſpecies terræ Samiæ, quænam in medicina potiorem vſum habeat, an Collyrion, an Aſter, quoniam Galenus Aſterem, & Dioſcorides Collyrion commendauit. Vtraq; tamen ſpecies à medicamentis non eſt arcenda; ſed diſcrimèn inter hos Authores forſitan ortum eſt, ad mentem Agricolæ, cum plures in Samo Terrarum differentiæ reperian-C tur, nam facilè alia Terra Samia ad manus Dioſcoridis, & alia ad manus Galeni peruenit. *Vſus in medicina.*

DE TERRA CRETA NVNCVPATA.
Cap. V.

ÆQVIVOCA, SYNONIMA, ETYMVM.

CRETÆ vocabulum non ſolum indicat Terram, de qua in præſentia acturi ſu-D mus, ſed etiam Inſulam Maris Mediterranei olim centum vrbibus nobilitatam, & celebratam. Ab hac fortè inſula Terra hęc nomen deduxit, licet Sipontino dicta feratur à creſcendo, quoniam macerata intumeſcat, vel quia fodina euacuata denuò ibi creſcat. Potius credendum eſt hanc Terram nuncupatam fuiſſe à Creta Inſula, quæ hoc candidæ Terræ genere abundat; & noſtrę ſententiæ Galenus, & Aetius fauent, qui illam Terram, quæ nobis Creta dicitur, κρητικὴν, ὡς patronymicῶς à Creta Inſula appellarunt. Ideo nuperum Candiæ nomen non alia forſitan ratione huic Inſulæ fuit inditum, quàm à candore, quem procul nauigantium oculis Solum Cretæ offert. Plinius enim alborum in Creta montium meminit. Pariter Britannia Albion olim ab albicantibus procul cretaceis collibus cognominata fuit. Hodie vocamus Cretam Terram, non modo in prædicta Inſula natam, ſed alibi etiam effoſsam, huic tamen ſubſtantia, & colore ſimilem: Quamuis hoc nomen ad alias etiam Cretas colore multùm diſſimiles translatum ſit: ſiquidem Cretæ variorum colorum monſtrantur, vt inferius manifeſtabitur. Plinius aliquando Cretam metallum nuncupauit, ſed id præſtitit vt opinamur, vel pro fodina huius Terræ, vel generiκῶς ſumpto metalli nomine pro omni re foſſili: *Creta Inſula vnde dicta.* *Li. 16. ca. 22.*

ſili;ſic Herodotus metallum ſalis,& Diodorus Siculus Alumen metallum celebre eſſe ſcripſit : quem imitatus Strabo in lipareis Inſulis metallum aluminis effodi retulit, & Vitruuius Melinum Metallum vocauit.

Quando autem Creta ſoluta fuerit ſecundùm aliquos, mutat nomen, & dicitur Maltha, *L.36.c.42* ſed aduertendum eſt, quòd Plinius, nomine malthæ, duo intelligit, nimirum miſturam ex calce recenti, & ſuillo adipe integratam, deinde flagrantem limum: etenim ipſe *Li.2.c.14.* retulit in Samoſata Vrbe ſtagnum eſſe limum flagrantem producens, quem Vulgus Maltham cognominat. Quamobrem ex dictis Plinij duplex Maltha, ſcilicet natiua, & factitia colligitur. Agricola quoq; duplicem multham conſtituit, alteram ſcribit eſſe *L.1 de nat. foſſ.* pinguem, & craſſum limum Bituminis ſpeciem, alteram factitiam in duo genera Veteribus etiam cognitam diſtribuit. Metallarij ſuum habent genus Malthę, quo rimas cati- *Maltha quid & quotuplex.* norum obſtruunt, ne metalla in illis liquefacta dilabantur. Lapicidæ quoq; Maltha nõ carent, quam lithocollam vocant. Sed de his actum eſt in capite de Argilla, quæ & ipſa ſoluta cum fuerit Vulgò Maltha nominatur. Terra hæc Italiæ vocatur Creta, Gallis Creye, Germanis Kaciden, Hiſpanis la Creda.

LOCVS, ET DENOMINATA.

L.7. Achitec.cap.7. ISIDORVS obſeruauit hoc Terræ genus in Creta Inſula maximè excellere. Vitruuius tamen optimum huius Terræ genus Zinginæ reperiri aſſeruit. Verùm iuxta ſententiam Agricolæ, in Theſſalia, Lycia, Sardinia, Vmbria naſcitur. Habet etiam Colles Cretæ Gallia, Britannia, & Muna Maris Balchici Inſula. Præterea effoditur etiam in Brabantia, vbi Ruſtici hac in aqua diſſoluta parietes domorum dealbant. Hodie in particularibus quibusdam Germaniæ locis tale genus Terræ obſeruatur, vt Fuldæ in Tribochis. Hildeshemi in Saxonibus inuenitur candida Creta, & Topho ſimilis, & altera cinerea ſimilis eſt Cadanæ in Bohemis, ſed non refert cuius ſit coloris, dummodo habeat vim abſtergendi, & pannos purgandi.

Quoad denominata, Cretula eſt nomen diminutiuum à Creta. At ſecundùm Pliniũ *Cretula quid.* Cretula inter colores recenſetur: an eadem ſit cum Creta docti viri iudicent. Cretaceum vocatur, quod ex Creta eſt compoſitum : aliter planta cretacea nominabitur quæ in Solo cretoſo creuerit. Cretoſum eſt, quod Creta eſt plenum, & cretatum, quod eſt Creta inſperſum: vnde cretati pedes dicebantur Creta dealbati, qnales erant pedes Seruorum, qui venales tranſmare aduehebantur.

DIFFERENTIÆ.

CRETARVM quædam pingues, quædam mediocres, quædam acres. Pinguis eſt Britannica, qua campos lætificare ſolent. Cretæ glutinoſæ, & optimæ vetuſtiſ- *In lib. de Mach. bell. cap.5.* ſimus Heron meminit. Creta pingui lætum agrorum prouentum augeri hæc verba Palladij Rutilij oſtendunt: ſpiſſa, cretoſa, & humida Terra benè Far, & Triticum nutrit. Creta argentaria dicitur illa, qua vaſa argentea exterguntur: hac etiam vtuntur Belgæ ad conciliandum nitorem vaſis ex plumbo candido formatis, quod plumbum Vulgus perperam ſtãnum Anglicum nuncupat. Vitruuius memorat quamdam Cretam annularem, quam ita fortè cognominat, quia in ipſa ſigillum annulare imprimeretur. Vocatur etiam Galeno κρηπίδικη γῆ ἀπλῶ Gypſum Sutorium quibuſdam propter vſum ad dealbanda calceamenta: quare Tullius aliquando crepidas cretatas vocitauit. Hoc genus Cretæ eſt macrum, candidum ſiccum, aereæ ſubſtantiæ; ideoq; rarum, & leue, & Pictoribus admodũ vtile: An hoc ſit Cretula Plinij inter colores numerata Studioſi diligenter meditentur.

Inter has ſpecies recenſetur Creta Mauritana leucophæi coloris Feſſa Mauritaniæ Tingitanę nobili vrbe allata. Hac illius regionis Incolæ hominum cadauera lauant, ſimulq; peccata abſtergi ſtolidè credunt: Quamobrem hanc Cretam Dei Terram indigi- *Terra Dei* tant. Item ex eadem Regione Creta Mauritana alia colore referta nigricante ad ferrugineum tendente affertur, qua Incolę loco ſaponis vtuntur. Has duas Cretæ ſpecies Ferrantes

A rantes Imperatus Pharmacopęus Neapolitanus doctiſſimo Vlyſſi Aldrouando communicauit. Prædictis addatur ſpeciebus Creta Syriaca, quam Terram lactis, vel lac Virginis cognominant; Bethlehemi è Specu ſubterraneo eruta traditur, in quem Beata ſemper Virgo cum infante Ieſu, inſidias Herodis fugiens ſeceſſiſſe perhibetur. Hæc Creta in orbem formari ſolet, cuius altera pars effigie Domini reſurgentis, altera imagine Crucifixi ſignatur, vt in icone repræſentata cernitur. *Terra lactis quæ.*

Creta Syriaca in orbiculum formata effigie Reſurgentis Domini ſignata.

B

His orbiculis Itinerantes in Terram Sanctam, pietatis ergo, à Monachis illarum regionum donantur. Huius autem Cretæ tantillo cum vino, vel alio liquore ſumpto, lac in mammis mulierum augeri referunt, quam virtutem huic Terræ collatam volunt à gutta lactis è pectore Virginis deſtillata: hac de re hanc Cretam Lac Virginis indigitarunt.
C Orbiculos quoque, ſeu Trochiſcos è Terrã Sepulchro Domini adhærẽte formari, & toti Terrarum Orbi diſtribui noſtrum non eſt inſtitutum; teſtem habemus Gregorium Turonenſem antiquum Authorem, qui in Hiſtoria de gloria Martyrum ſcripſit hunc in modum. *Prodit ex monumento, in quo Dominicum iacuit corpus, mira virtus, quòd ſæpiùs Terra naturali candore radiante repletur, & ex inde iterum ablata, aqua conſpergitur, de qua Tortulæ, parvulæ formantur, & per diuerſas Mundi partes tranſmittuntur, de quibus plerumq; Infirmi ſanitatem hauriunt, illud eſt tribudiale* (quid ſit hoc non intelligimus, niſi fortè legendum ſit triuiale) *quòd ſæpiſſimè acceſſus Serpentum vitant.* Diuus Auguſtinus meminit Heſperij viri Tribunitij, qui Terram Sanctam Hieroſolymis allatam in cubiculo ſuſpenderat ad Dæmones fugãdos, quibus domus infeſtabatur. Eſt alia Creta Syriaca Hieroſolymis à Mõte Caluariæ eruta candida, friabilis, & Terræ Melitenſi ſimillima. His addatur Creta Turcica rubra, pinguis, linguæ aliquantulum adhærens, lineaſq; rubeas ducens, qua Falloppius in verminatione fæliciter vtebatur. *Lib. 1. ca. 7* *Lib. 22. de Ciuit. Dei cap. 8.*

Præter hanc Cretam rubram, inuenitur Creta viridis dura, linguæ parùm adhærens, cum aliquo in ſuperficie albore Theodotium Vitruuio dicitur, à quodam viro nomine Theodoto, in cuius Fundo hoc Cretæ genus primò inuentum eſt. Inter has multæ aliæ numerantur, quæ à natali loco nomen habent, de quibus ſigillatim inferius agetur. *Theodotiũ quid ſit.*

V S V S.

SOLEBANT Antiqui viliori Creta vti, ad ducendas lineas albas, & ad aliquid aliud iudicandum: quemadmodum nos hodie Gypſum in rebus ſimilibus adhibemus. Priſci igitur pedes pręcipuè ſeruorum venalium hac Creta inficiebant: ideoque apud Plinium homines cretatis pedibus venales intelliguntur, & qui ex ſummis diuitijs in paupertatem redacti erant. Huc alludens Iuuenalis canebat.

Nuper in hanc vrbem pedibus qui venerat albis. *Satyr. 1.*

Pedes albos in hoc loco omnes Interpretes cretatos exponunt: cum hæc Creta albe-

dine gypſum æmuletur. Tibullus in eodem ſenſu dixit.

Barbara gypſatos ferre catoſta pedes.

Immò Piſci hoc Terræ genere multa alia ſignare ſolebant. Habemus apud Horatium quem Pierij vates latinum ſalutant Pindarum, hoc carmen.

Creſſa ne careat pulchra dies nota.

Creſſam notam dicit Poeta pro ſigno Creta, ſeu cretica Terra notato. Scimus quidem à nonnullis huius loci lectionem variari, & pro Creſſa, Threſſa legi, quoniam hoc publica conſuetudine Thraciæ populis fuiſſe receptum apud Plinium legerant. Nos autem

Lib.7. cum viris eruditis in textu Horatij nihil mutandum eſſe cenſemus, & tantidem apud Horatium valere Creſſam notam, quanti apud Catullum candida nota in hoc verſu ad Lesbiam.

O lucem dignam candidiore nota.

Quandoquidem legimus apud Plinium, & Plutarchum ſolemnem fuiſſe conſuetudi-

Lib.7. nem à Thracibus primò defluxam, eos dies, quibus fortuna eis benigna fuiſſet, & iucun-

Plut. in Pericl. dam duxiſſent vitam, candido notare lapillo, & quando fortuna aduerſa fuerit, nigro notabant. Pythagoras enim, quod candidum ad boni, & quod nigrum ad mali naturam referebat.

Habebat inſuper Creta alios vſus apud Veteres: namq; illa in operibus figlinis, & interdum in aruis pinguefaciendis vtebantur, quod etiam Britanni facere conſueuerūt. In obſignandis etiam literis tùm publicis, tum priuatis eam adhibebant, cuius rei nobis teſtis inter cōplures alios Herodotus in Euterpe, vbi apud Aegyptios; boues ſacrificijs

Vſus in ſigillis. deſtinatos Cretæ ſigillo impreſſo à Sacerdote ſignari ſolere tradit, & bouē huiuſmodi ſigillo carentem immolanti pænā morte fuiſſe ſancitam. Amplius Priſci Creta, nō ſecus ac noſtræ mulieres amylo ad candorē, ſoliditatem, & nitorem togis, caligis, crepidis, fa-

Creta inſtar Amyl. ſcijs, & mappis comparandum vtebātur. Teſtes ſunt Tullius, Martialis, & Septimius; id etiā à clariſſimo viro Mercuriali in Varijs lectionibus annotatū fuit. Cęterùm, quod maiori admiratione dignum eſt, alimentis olim Cretam, candoris conciliādi gratia, per-

Lib. 18. ca. 11. miſcebant. Huius rei nobis Author eſt Plinius, qui Cāpanos Alicæ (apud hos Populos hæc laudatiſſima parabatur) Cretā cādoris, & teneritatis cōparandæ gratia, addidiſſe refert. Verba Plinij, quoniam ad noſtrum inſtitutū ſpectant hic recenſere placuit. *Poſtea mirum dictu, admiſcetur Creta, quæ tranſit in corpus* (Alicæ intelligit, de qua illi eſt ſermo) *coloremq; & teneritatem affert. Inuenitur hæc inter Puteolos, & Neapolim in Colle Leucogæo appellato. Extatq; D. Auguſti, quo annua vicena millia Neapolitanis pro eo enumerari iuſsit è Fiſco ſuo Coloniam deducens Capuam, adiecitq; cauſam offerendi, quoniam negaſſent Campani Alicam confici ſine eo metallo.* Plinius hoc in loco metallum pro fodina Cretæ vſurpauit.

Habet etiam Creta hunc vſum in fodiendis puteis, vt aquarum ſit terminus. Siquidem, Creta inuenta, aquarum inueſtigatoribus omnem ſpem aquæ adimit, nec amplius fodiendum eſſe puteum indicat. Id ante Plinium à Platone in Politicis annotatum obſeruauit Petrus Victorius in Varijs. Noluit autē Plato licere alicu ſuæ Reipublicæ, cuius Ideam fingit, ſumere aquam è puteo vicini, niſi prius ipſe aquam ſedulo in proprijs ædibus conquiſiuiſſet, ſcilicet donec ad Cretam peruentum eſſet; tunc enim, illa non inuenta, liberè poſſe vti propinquę domus puteo aſſeruit. Cretam verò aquæ terminum eſſe cūctis perſcrutatoribus aquarum eſt manifeſtum: nam cum hæc Terra ſolida, & dura ſit, eam aqua penetrare non poteſt. Superſunt adhuc Cretæ alij vſus, ſed potiores

Li. 35. c. 6. recenſere non pigebit. Plinius duos colores viliſſimos, nempè pigmentum Apianum, & Annulare memorat. Apianum erat viride, & ex Creta viridi parabatur, Annulare erat cādidum ita nuncupatum, quia ex Creta alba admixtis gemmis vitreis ex annulis Vulgi fieret. Item ex Creta argentaria ſucco purpuræ imbuta, Priſci Purpuriſſum coloris

Pigmētum Apianum, & Annulare. genus concinnabant, quo & Pictores vtebantur, & mulieres genarum colorem ſibi conciliabant. Tandem Creta à medicamentis non eſt arcenda, immò inter Alexipharmaca reponenda; cum, in Creta Inſula, nihil maleficum, præter Phalangium, gigni conſtet: hinc mirum non eſt, ſi Terræ Creticæ beneficio, hæc inſula tot herbarum ſalutarium ſit ferax. Præterea, cum, ad mentem Galeni, facultatem extergendi abſq; morſu, & leuiter aſtringendi habeat: hac de cauſa hanc terram acidam Martiali vocatam fuiſſe credimus hoc verſu.

—— —— *aut acida latet oblita Creta.*

Idcir-

A Idcircò eius in Medicina vſus erit ad illa omnia, ad quæ alia ſine morſu extergentia valere poſſunt. Apud Belgas pueris verminatione laborantibus in lacte vtiliter offerri audiuimus.

DE CRETA CIMOLIA. Cap. VI.

SYNONIMA, ET ETYMVM.

AD Cretarum genus Cimoliam eſſe referendam non eſt in dubium reuocandum: cum effectus Cretæ, & etiam valentiores præſtet. Hæc nomen inuenit à Cimolo vna Cycladum inſula, ex qua optima aduehebatur. Hanc inſulam Ptolemeus Cimolin, Iulius Obſequens Cimoliã appellauit. Plinius verò olim Echinuſam nuncupatam fuiſſe ſcripſit. Licèt Iſidorus nõ Cimoliam, ſed Cimæam Italiæ inſulam perperàm nuncupet.
B Hæc inſula copia Cretæ redundabat: vnde Ouidius canebat.

Hinc humilem Myconem, cretoſaq; rura Cimoli.

Itaq; omnes Authores non proletarij terram hanc Cimoliam vocant, & Græcis dicitur κίμωλια γῆ. Alijs vocata fuit Saponaria, quia loco ſaponis olim adhiberetur. Apud Agricolam Cimolia appellatur Smectis ob facultatem abſtergendi, qua potitur. Galenus, & Erotianus Onomaſtes σμηκτίδα γῆν apud Hippocratem τὴν κίμωλιαν exponunt. Quamuis omnia Hippocratis exemplaria την σμηκτρίδα γῆν habeant, & Iulius Pollux κιμωλιαν Cephiſidoro σμηκρίδα vitioſè pro σμηκτριδα dici ſcribit. Hæc autem Terra vocata fuit Græcis σμηκτρίς, ſeu σμῆκτις quoniam σμηχω extergere ſignificat. At Vidius Florentinus vocabulo σμηκτριδος apud Hippocratem, vel Terram Chiam, vel Selinuſiam nullo authore prodit. Apud Theophraſtum πλυντρὶς γῆ ſcribitur, ad denotandam Cimoliæ virtutem, qua olim Pannorum maculæ extergebantur: etenim πλύνω lauare
C ſignificat.

Saponaria Terra quæ.

Lib. 2. de Cauſ. plant. cap. 5.

DESCRIPTIO, ET NATVRA.

CIMOLIA præcipuè, iuxta ſententiam Agricolæ, deſcribitur Terra modicè pinguis, rara, mollis, nihil arenoſum continens, & in candido ad purpureum colorem nonnihil vergens. Hæc tactu frigida ſentitur, & in pingui partim aſtrictionem partim aliquam acredinem participat. Deinde virtus ſiccandi, atq; refrigerandi illi maior ineſt, quàm vel Terræ Chiæ, vel Selinuſiæ; cum tamen aſtringendi ſine morſu, & extergendi inſigni facultate polleant. Quocirca Fullonibus, in pannis emundandis, non mediocrem præbet vſum. Cæterùm Theophraſtus hanc Terram pinguem nominauit, ſed plantis alendis inutilem, cum plus iuſtò exſiccare poſſit.

DIFFERENTIÆ.

DE ſpeciebus Cimoliæ ſi petamus Dioſcoridem, duas tantùm huius Terræ inueniemus differentias, quarum altera eſt candida, altera ad purpureum inclinat, & vtramq; tactu frigidam pronunciat. Plinius autem Cimoliæ ſpecies Sardam, Vmbricam, & Saxum conſtituit, ſed poſtea quid, per Saxum, intelligendum ſit, non declarat; fortaſſis huiuſmodi Terræ ſpecies duritiem lapideam participabit. Ab his ſpeciebus nõ eſt arcenda quædã Creta in Theſſalia, & in Lycia naſcẽs circa Bubonem oppidum, necnon alia Terra huic ſimilis Saponaria nuncupata coloris cinerei manus tangentium quodam veluti vnguine inficiens, quæ ex quodam monte effoditur non procul à Ripa oppido Ditionis Tridentinæ, qua Incolæ, in expurgandis pannis, loco Saponis, vtuntur. Ab hac non multum diſcrepat alia in agro Vicentino eruta propè Schium oppidum, quæ nõ ſolum in eluendis veſtium maculis eſt præſtantiſſima, ſed etiã materiã præbet figulis ad quædam vaſa, quę proculdubiò Fauentina æmulãtur.

L. 5. c. 176.

Præterea Puteolis alia inuenitur, quæ ſulphur, & auripigmentum redolet. Item puteolana quædam alia obſeruatur coloris cinerei, quæ Tutiam officinarum imitatur. Vidimus aliquando Cypriam Terram, quam Cimoliæ ſpeciem eſſe iudicauimus. Hæc erat colore rubro, albo, & luteo referta, ſubſtantia leui, rara. & ſapore aſtringente, ſeptem millia paſſuum a Nicoſia regia Cypri vrbe effoſſa. Famaguſtæ terram hanc in fornacibus comburunt, & crematæ puluerem ſupra aquam frigidam inſpergunt, quæ ſtatim rubea redditur, qua Infectores pannos ad colorem nigerrimum reducunt. Huic alia eſt congener maculis albis ſubluteis, & rubeis inſignita, & linguæ tenaciter adhæret, quam in vino potam aduerſus hydrargyrum ſublimatum medicinam præſtantiſſimam prædicant.

Terra Cyp.

VSVS.

PRIMITVS Creta, & potiſſimum Cimolia dummodo pinguis ſit, & acrimoniam poſſideat, eſt in vſu ad abſtergendum ſebum, oleum, & alia huius generis vnguina, quæ veſtibus adhæſerunt. Quamuis alij ſola Creta non contenti, lixiuium addant. Ille autem qui id genus artis exercet, fullo appellatur, quaſi fouendo luo; cum Creta, & calida aqua pannos foueat, lauet, & maculas ab illis abſtergat. Fulloniam artem primùm exercuit Nitias Megarenſis, ſi veritatem Plinius eſt aſſecutus; nam Cretis inuentis veſtimenta curare & tergere cæpit. Itaq; Cimolia in veſtibus pretioſis colores emollit, & quodam nitore exhilarat. Græci autem, loco Cimoliæ, Gypſo tymphatico vtebantur: ſed aduertendum eſt, quòd quando veſtis erat varij coloris, Cimolia, vel Vmbrica Creta vtebantur, & quando veſtimentum erat candidum, loco Cimoliæ, vel Vmbricæ, Sardam adhibebant, vt Plinius optimè annotauit. Deniq; cum magnam vim abſtergendi participet, non eſt mirandum, ſi ſordes etiam à vaſis ſtanneis, & argenteis auferat. Immò Iſidorus talem virtutem in eſſe Cimoliæ abſtergentem aſſeruit, vt gemmis quoq; nitorem conciliet. Demum inter illa Smegmata, quæ Balneator loturis olim exhibere ſolebat, Cimoliam fuiſſe numeratam his verſibus Ariſtophanis liquido conſtat.

Fullonis etymum.

Li.7.c.56.

L.35.c.17.

In Ranis.

—— κλειγένης ὁ μικρὸς
ὁ πονηρότατος βαλανεὺς, ὁ πόσοι
κρατοῦσι κυκησι τέφρου,
ψευδονίτρου τε κονίας,
καὶ κιμωλίας γῆς, ideſt.

—— *Cligenes paruus*
Peſsimus balneator (omnium) quotquot
Imperant commixtæ cineri
Falſinitriq; pulueri,
Et Cimoliæ Terræ.

Ab vſu medico Cimolia non eſt remouenda; quoniã Dioſcorides, Galenus, & Plinius ſummopere illam commendant, & vires Chia, & Selinuſia valentiores ei attribuunt. In primis Dioſcorides vtramq; Cimoliam aceto diſſolutam ad Parotides diſcutiendas probat. Item Ambuſtis illam applicat, cum preſtulas generari prohibeat. Plinius verò Cimolię addit nitrum, & acetum, vt tumores pedum diſſipentur, deinde illam cypriæ cerę miſcet, vt tumores teſtium diſsoluat, Cimoliam quoq; illinit, vt ſudorem immodicum cohibeat. Idem Plinius non ſolum Cimoliam, ſed etiam omnes Cretæ ſpecies in Podagra miram habere prærogatiuam diuulgauit, exemplo Fullonum, qui aſſiduè verſantes in Cretis, podagra nunquam corripiuntur. Hæc Terra, referente Galeno, defluuium capillorum ex Cleopatra in libro de Ornatu, curat. Tandem vlcera illa capitis tollit, quæ Achores medicis appellantur.

Li.28.c.6.

L.1.de cõp. med. ſec. loc.c.2.

DE TERRA CHIA.
Cap. VII.
ÆQVIVOCA, SYNONIMA, & Etymum.

IN capite antecedenti Cretæ Chiæ, & Selinuſię ſæpiùs meminimus: vnde ratio ordinis expoſtulat, vt hoc in loco de Chia verba faciamus. Animaduertendum tamen eſt, quòd vocabulum (Chia) præter Terram, de qua hic agimus, ſignificat etiam ſpeciem ficus, quæ grato quodam ſapore palatum pungit, viniq; veteris, & ſalis ſaporem refert: huius Martialis meminit hunc in modum.

Infanti melimela dato, fatuaſq; mariſcas L.7.Epigr.
Nam mihi, quæ nouit pungere, Chia placet.

Ex altera parte Chia eſt Crætæ ſpecies à Chia Inſula Maris Aegei denominata, quæ Inſula tantoperè ab Authoribus celebratur, non ſolum ob ſublime, & excelſum Apollinis templum, ſed etiam ob Homeri tumulum. Hodie hæc Inſula non propter Chiam terram, ſed propter Maſtichen lachrymam, quam Lentiſcus planta, gummi modo, ſudat, commendatur, vnde ad nos defertur, cum ibi planta Lentiſci fæliciter creſcat. Hæc Inſula, authora Magino, in mari Icario circa minorem Aſiam eſt ſita, olim Chios, & Pityuſa, hodie *Chio*, & *Scio* cognominatur. Huic inſulæ nomen fuit impoſitum à niueo fæminarum candore: χιὼν enim nix Græcis exponitur. Tab. 26. Coſmog.

Terra hæc ab Indigenis hodie patria voce *Tilo* nominatur, ex qua paratur vnguẽtum, quo mulieres faciem leuigant, & erugant. Nonnulli hanc Terram vocant edulem, quoniam à grauidis illarum regionum mulierculis in cibum expetatur. Apud Arabes vocatur Tinbalad almaſtichi, quaſi dixeris Terram Regionis Maſtiches. Terra quoq; capillorum nuncupatur, vt Auicennas tradit, cum apud Aegyptios, Arabas, & Syros, in detergendis, & decorandis capillis, Terræ Chiæ adhibendæ conſuetudo inualuerit. Regio Maſtichis quæ.

DESCRIPTIO, ET DIFFERENTIÆ.

CRETA hæc candida conſpicitur ad colorem cinereum vergens, qualis eſt illa, quam Dioſcorides pro optima eligi, & Terræ Samię admodum ſimilem eſſe ſcripſit. Idem Author Chiæ fodinam in multis Phrygię locis, & potiſſimùm apud Lampſacum fuiſſe aſſeruit.

Tres huius Cretæ ſpecies obſeruauimus; prima eſt Chia candida ad vaſa figlina dealbanda per vtilis, cui ſimilis eſt illa quæ in agro Vicentino eruitur: hac de cauſa *Fioretto di Scio* cognominatur. Secunda eſt Terra Chia candidiſſima, pinguis, ad inſtar Amyli, in puluerem redacta, quæ inter venas ferri inuenitur. Tertiam Chiam habuimus ex Inſula Chio, quæ erat candida, pinguis, mollis, & modicè adhærens lingue.

VSVS.

DIOSCORIDES huic Terrę eamdem cum Samia virtutem aſſignat: Siquidem faciem extendit, & erugat, ſplendidum colorem ei conciliat, totum corpus cõmendat, & in balneis, inſtar Nitri, detergit. Hinc colligimus nitroſam quamdam qualitatem participare, quam etiam Galenus optimè nouit, dum de hac Terra ſermonẽ habuit. Auicennas, & alij Arabes tradunt Chiam ab omni memoria, ad detergendum, in vſu fuiſſe apud Arabes, Aegyptios, & Syros; cumq; huiuſmodi vſus eſſet apud ipſos ita Lib. 9. de ſim. med. fac.

frequens, nullus erat Propola, qui eam in taberna non haberet: etenim Terra hæc macerata vnguinis conſiſtentiam acquirit, quo poſtmodum mulieres balneum ingreſſuræ corpus, vniuerſum, faciem, atq; etiam capillos diligenter inungunt, non autem ſapone vtuntur, quia extremi capilli in flauum colorem puluere Alchanæ tinguntur namq; ſi capillos ſapone detergerent, cum hic, ob ſalis, olei, & calcis cõmixtionem, acrimoniã participet, capilli optatum colorem non reciperent; immò infecti in atrum, vel rubrum colorem verterentur. Hinc fit vt etiam fœminæ ruſticæ Aſiaticæ molles ſint, & candidæ, cum hac Terra ſæpius vtantur.

Saponis qualitates.

DE CRETA SELINVSIA. Cap. VIII.

ÆQVIVOCA, ET ETYMVM.

HOC pro comperto habent Authores Selinuſiam, Cimoliam, Chiam, Meliam, & Creticam terras fuiſſe Antiquitati notiſſimas, & in frequenti vſu. Verùm ab illis, qui nos præceſſerunt, ita fuerunt neglectæ, vt nulla earum ad nos amplius afferatur. Quare nõ eſt mirandum ſi Matthiolus circa harum hiſtoriam parùm verſetur, ſed nudo tantùm Dioſcoridis textu contentus ſit. Nihilominus, vt noſtræ ſeriẽ hiſtoriæ continuemus, nõnulla etiam verba de hac Terra faciemus. Itaq; Creta Selinuſia nomen inuenit à Selinunte oppido Siciliæ, vbi copioſa eruebatur, quemadmodum Agricola, & alij Authores referunt. Nos autem animaduertimus hoc nomen (Selinuſia) æquiuocatione laborare: quandoquidem apud Atheneum legitur σελινουσία τῆς κράμβη, nimirum Selinuſia Braſicæ ſpecies, ita nuncupata à foliorum criſpitudine, qua hæc planta Apium (σέλινοι Græci dicunt) æmulatur, vnde & σελινοειδὴς etiam cognominata fuit.

Lib. 4. Dipnoſo.

DESCRIPTIO, ET VSVS.

HÆC Creta, iuxta Plinij ſententiam, quando fuerit optima, candida eſt, maximè ſplendens, friabilis, & in aliquo humore, vel liquore poſita illicò mutatur in ſuccum, & ſi modico coloris cærulei inficiatur, ſtatim Indicum coloris ſpeciem imitatur Huius duas ſpecies conſpicati ſumus, quarum altera erat Creta candida, inſtar Nitri ſplendens, altera verò in candore, & ſplendore priori erat ſimilis, ſed linguæ admota ei parùm adhærebat. Huiuſmodi Creta olim ad dealbandos parietes vtebantur, quemadmodum noſtra ætate calx candidiſſima adhibetur. Præterea Antiquitas, in adulterando Indico, Selinuſiam Cretam vſurpabat: quandoquidem Indicũ naturale apud Priſcos erat rarum, cuius loco Indicum arte factum ſucceſſit, & huius adhuc duplex genus parabatur, alterum ex ſtercore columbino, & Creta Selinuſia fiebat, hocq; improbabatur, & ab altero, igne, & odore, teſte Plinio, diſtinguebatur. Etenim Indicum factitium ab ipſis expetitum igni admotum fumum purpureum ſpargebat, & odorem aquæ ſalſæ ſpirabat.

Indicũ coloris genus.

Li. 35. ca. 6

Si vires medicas Selinuſię meditemur, notandum eſt pollere eadem virtute medica, quæ Terræ Chiæ ineſt: quemadmodum Dioſcorides, & Galenus annotarunt; cũ aduerſus venena tantam vim poſſideat, quanta ab Authoribus medicis Terræ Lemniæ attribuitur; itaut ipſi meritò comparari poſſit.

Lib. 5. cap. 132.
Lib 9. de ſimp. med. fac.

DE

A

DE CRETA ERETRIA.

Cap. IX.

ETYMVM, DESCRIPTIO, & Differentiæ.

AD Cretarum genus hæc quoq; referenda eſt, quæ Eretria terra, τῆ ἐρετρίς, ἐρέτρια, καὶ ἐρετριὰς Græcè nominata eſt nimirum ab Eretria, quæ & Melanis dicitur, Euboeæ Iuſulæ propè Chalcidem oppido loco olim
B huius Terrę natali; vnde ad alias regiones deferebatur. Quoniam autē hodie copioſa Eretria ad nos non affertur, nonnulli eius vſum iam deſijſſe pronunciarunt. Terra hæc deſcribitur modicè pinguis, εὐώσμο, nēpe bonum ſpirans odorem, & huius rei teſtis eſt Galenus, qui inter illa, quæ medicinas reddunt odoratas, Terram Eretriam recenſuit.

Dioſcorides enumerans huius Terræ differentias Eretriam in albam, & cinereā diuiſit, quoniam illa pictores, & hac Medici vtebantur. Mollitie probabatur, & quæ ſuper ęs attrita violaceum colorē reddebat. Hęc bonitatis nota à Plinio fuit recitata, & à Medicis probata; quoniam hæc ſpecies candidæ Eretriæ præfertur. Galenus terram Eretriam dixit eſſe rubicundam, & ei vires valdè aſtringentes, & Terra Samia efficaciores aſſignauit. Ex altera parte idem Galenus alibi hanc eamdem terram non admodum aſtringentem eſſe prodidit: propterea ille Galeni locus ſuſpectus eſſe videtur. Vidimus aliquando Terram Eretriæ cinereæ valdè ſimilem, duram, ſiccam, & friabilem. Item, iuxtà mentem Agricolæ, obſeruata eſt Terra pinguis in modico cęruleo cinerea, & viri-
C bus Eretriæ non diſſimilis, reperiebatur hæc Hanoberæ in lapidicina ſaxi calcis, quæ attrita æramentis, eorumdem colorem referebat.

Lib. 1. de ſimp. med. fac.

Lib. 9 de ſimp. med. fac.

VSVS

ERETRIA candida, authore Plinio, Pictoribus magis, quàm Medicis ex vſu fuit: propterea idem Pliniu duos inſignes Pictores Nicomachum, & Paraſium memorauit, qui huiuſmodi terra ſæpius vtebantur. Pictores noſtræ ætatis, huius loco, Ceruſſam adhibere credimus. Item Galenus, ex ſententia Archigenis, Eretriam ad capillos denigrandos valere diuulgauit. Quoad virtutem medicam, vis huic terræ ineſt refrigerādi, emolliendi, & extergendi valenter ſine morſu, & potiſſimùm quando hæc Terra elota fuerit: quarè vulneribus, & doloribus capitis à cauſa calida ortis vtiliter admouetur. Non erit igitur mirum, ſi in Taurorum Peninſula in ciuitate Pariſano, virtu-
D te cuiuſdam Terræ fortaſſis Eretriæ Dioſcoridis omnia vul era ſanentur.

Ceruſſa in picturis.

Quinimò ad deprehendenda empyemata adhibetur: quemadmodū Hippocrates, & Plinius teſtificati ſunt. Hippocrates enim hæc verba ſcripta reliquit. *In Eretriade terra liquida, valdè trita, & tepida intingito, eoq; thoracem circumcirca integito, & quo loco primùm ſiccatum fuerit, ibi oportet ſecare, aut vrere, tanquam proximè ad ſeptum tranſuerſum, cauendo tamen ne hoc ipſum lædatur. Sin ipſam Terram Eretriadem illinito, & ſimiliter veluti in linteo conſiderato. Multi ſimul illinunt, neque primùm hac Terra illita fuerint, ſiccentur.* Plinius aliquantiſper à recitatis Hippocratis verbis diſentire videtur de Terra Eretria loquens hunc in modum. *Vilis, & depræhendenda pura, ſubeſſe enim ea intelligitur, ſi ex aqua illita non areſcat.* Hic non ſatis miramur doctiſſimum virum Iacobum Dalechampium, qui in Annotationibus ad Plinium pro voce (pura) obſcura legi mauult, locutumq; fuiſſe Plinium tradit non de ſuppuratione pectoris depræhendenda, ſed de illa, quæ, oſſe vulnerato, in calua latibulatur. Nos tamen lectionem vulgatam libenter admittimus, & aſſeuerantius dicimus, non aliam fuiſſe Plinijmentem, quàm aſſignare rationem, qua pectoris em-

Lib. 3. de morb.

Difficult.

empyema depræhendi poſſet. In hoc quidem ab Hippocrate diſſentit, quòd hic ibi ſecandum, vel vrendum præcipit, vbi Terra Eretria illita primùm ſiccari cæperit: ille verò ſi Eretria ex aqua illita non areſcat. Huic liti Nos non immiſcemus, ſed loca Authorum tetigiſſe ſufficiat.

DE TERRIS PICTORVM, & primùm de Paratonio. Cap. X.

SYNONIMA, ETYMVM.

BENE ſe res habebit, ſi hoc in loco Pictorum Terras recenſeamus; cum earum plurimæ Cretę naturam participent, de qua paulò ſuperius egimus. Quare Paratonium ob colorem candidum picturis inſeruire omnes Authores tradunt. Hoc autem nomen ſortitum eſt, teſte Vitruuio, à portu Aegypti verſus Cyrenaicam regionem. Plinius aſſeruit hoc nomen habuiſſe ab Aegypto, ſed Volaterranus ex ciuitate Aegypti eiuſdem nominis, vnde olim hoc genus coloris afferebatur. Sunt qui Paratonium appellent Cretam litoralem, nec præter rationem, cum ſubſtantia diſcrepare non videatur à Creta, & in litore Maris colligatur. Deniq; Theophraſtus hoc genus pigmenti Phalaridem terram vocitare videtur.

L.7.Arc.c. — *In l.de lap.*

LOCVS, DESCRIPTIO, & Generatio.

HOC coloris genus, quod Paratonium Authoribus nominatur, non ſolum Cyrenis, ſed etiam in Creta inſula erui, ſeu colligi perhibetur. Hoc, iuxta ſententiam Plinij, ſpuma Maris cum limo ſolidata eſſe dicitur; quapropter minutæ conchæ in illo inueniuntur. Iacobus autem Dalechampius naturam ſpumæ marinæ ſicciſſimam, & ariddiſſimam meritò conſtituit, quibus qualitatibus Paratonium carere debet, cum tenaciſſimum, & pinguiſſimum ſit: quamobrem doctrinæ Dalechampij aſſentiri debemus, qui ſcripſit, Paratonium eſſe Cretam litoralem candidiſſimam glutinoſam, & pinguem, quæ non poteſt effodi, atq; colligi abſq; limo, & ſpuma Maris, in qua minutæ conchæ interdum occultatæ obſeruantur. Hæc autem fuit potiſſima ratio, quæ mouit Pliniũ ad ſcribendum, Paratonium eſſe ſpumam maris ſolidatã. Et quamuis Terræ picturis famulantes macræ, vel mediocres eſſe debeant: nihilominus inter tot terras ſolum Paratonium pinguiſſimum eſt.

L.35.c.6. — *Paratoniũ an ſpum Maris.*

Itaq; generatur hoc Terræ genus ex ſaxis pinguibus reſolutis, qualia ſunt calcaria. Hoc autem fit, quando aqua prædictos lapides lambit, & abradit, ſecumq; materiam per cæcos meatus in mare ducit.

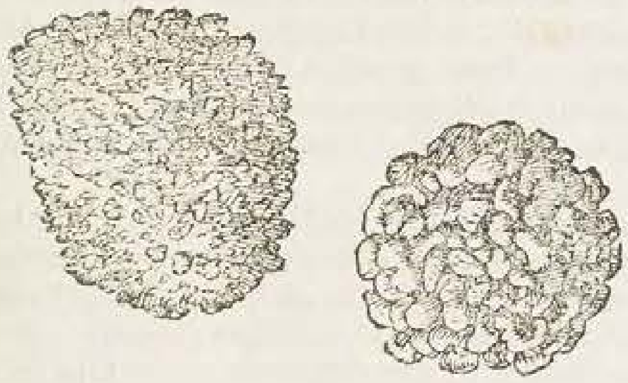
DIFFERENTIÆ, ET VSVS.

TERRÆ Pictorum inter ſe potiſſimum ratione coloris diſcriminantur, quia tales ab ipſis expetuntur: etenim aliæ ſunt candidæ, vt Paratonium, de quo in præſentia agimus, necnon Melia, & Eretria, aliæ ſunt rubræ, vt variæ rubricarum ſpecies, quædam luteæ, vt Ochra, quædam ruſæ, & ſimiles Sandarachæ, quales in fodinis metallorum inueniuntur, aliæ ſunt virides, vt Creta viridis, aliæ nigræ, vt Pnigitis, & Ampelitis, aliæ demum diuerſis alijs coloribus ſunt refertæ, de quibus ſigillatim inferius agendum erit. Itaq; quoad varios Terræ colores, mirum ſpectaculum in Peruanis Prouincijs eſſe Hiſtorici produnt: ſiquidem eminùs aſpicientibus Territoriũ

Terræ varij coloris.

Perua-

Paratonij duæ differentiæ.

Turben cum Parętonio iuxtà partem concauam, & conuexam delineatum.

Peruanum tam varijs coloribus refertum ſeſe offert, vt tot panni diuerſorum colorum Soli expoſiti eſſe videantur. Immò Terra nigra Peruana in aqua diſſoluta optimi atramenti vicem ſubit; cum va iæ regiones variarum etiam Terrarum, & colorum ſpecies producant. In Territorio Meſſaraiæ nuncupato reperitur vena cuiuſdam Terræ, ex qua eliciunt colorem, quem Latini Giluum appellant. Affertur ex Anglia genus cuiuſdam Terræ, quod Vulgus *Bruno d' Inghilterra* cognominat, quo Pictores colorem caſtaneæ ſimilem imitantur. Hæc Terra Eretriæ ſimilis, ſed multò obſcurior obſeruatur. Vocant autem huiuſmodi colorem *Brunum*, quia ſit color quodammodo obſcurus, & ſubfuſcus, & ſubfuſci Bruni appellari ſolent. Hoc in loco in gratiam ſtudioſorum duas Paratonij differentias exhibemus delineatas. Immo quoniam ad noſtras peruenit manus Turbinatum Conchylium, cui Paratonium adhærens tenaciter concreuit, illud iuxtà partem concauam, & conuexam delineari curauimus; vt Studioſi rerum naturalium in hac tabella conſpicari poterunt.

Giluus color.

Pictores vſum Parętonij ſuum fecerunt, nam Medici tanquam inutile reliquerunt: illi tamen ſuum in Medicina vſum negare non debemus; quamuis hactenus ſit incognitus. Scripſit Plinius Romæ Creta Cimolia cocta, & ſpiſſata Paratonium adulterari, & inſuper addit, quòd Paratonium atramento interdum aſpergitur, ne illius candor Chryſocollæ pallorem afferat. Prædictis Terris non ſolum Pictores, ſed etiam Fabri Materiarij vtuntur, & præcipuè Rubrica fabrili, Creta nigra viridi, & alterius coloris, pręter Terras candidas, cum harum lineæ ſupraligna ductæ malè appareant.

Li. 35. c. 6.

DE TERRA MELIA.
Cap. XI.

ÆQVIVOCA, SYNONIMA, ETYMVM, Deſcriptio.

MELIA in primis licèt ſit Terra Pictoribus tantùm familiaris; nihilominus æquiuocationem patitur; quandoquidem Melia apud Botanicos ſignificat illam arborem, quā Latini Fraxinum indigitant. Immò apud Hecatęum Melia oppidum Cariæ eſſe perhibe tur. Melia igitur Terra triplex ſortitur nomen; primò apud Theophraſtum Melina dicitur, deinde Dioſcoridi Melia cognominatur. Plinius verò Iſidorus, & alij Melinum nuncuparunt. Hic aduertendum eſt, vocabulum (Melinum) æquiuocatione laborare, cum non ſolum ſignificet illam coloris ſpeciem, de qua in præſentia agimus, ſed etiam oleum, quod ex floribus malorum olim apud Plinium parabatur. Itaq; hæc Terra nomen a Melo Inſula vna Cycladum acquiſiuit, non quòd in Melo tantùm effoderetur, cum in Samo quoq; Inſula inueniatur, ſed ita nuncupata eſt, quoniam hæc Terra in Melo optima erueretur, vel etiam quia ibi copioſa reperiretur, vt Vitruuius teſtificatus eſt.

Melia arbor.

Li. 13. c. 3.

Color huius Terræ, ex mente Plinij, Iſidori, & Agricolæ, albus eſſe traditur. At ſecundùm Dioſcoridem cinereus eſt, & Eretriam Terram imitatur. Volaterranus autem Meliam colore Melino refertam, & Eritriadi ſimilem conſtituit. Hæc Terra, authore Dioſcoride, tactu aſpera eſt, digitiſq; confricata ſtridorem pumici ſimilem reddit, & aliquam aluminis naturam participat.

A

DIFFERENTIÆ.

DIVERSÆ, quoad colorem, in hac Terra differentiæ obſeruantur: quandoquidem Melia Plinij eſt alba, Dioſcoridis cinerea, & illa Volaterrani, ad Melinum inclinat. Id fortaſſis contingere poteſt, quoniam ex varijs locis olim effoderetur. Nonnulli ad Terram Meliam reducunt Cretam Melitenſem, quæ tactu eſt aſpera, colore alba ad cinereum inclinante, & adſtrictionis eſt particeps, quæ à loco natali, nimirùm ab Inſula Melite (Maltam hodie vocant) nomen accepit Ibi non paſſim eruitur, ſed è ſpecu quodam, ad quem Diuus Paulus naufragium paſſus diuertiſſe traditur. Aiunt autem hanc Terram ab eo tempore, Diui Pauli munere, aduerſus Serpentū morſus, & venenatos animalium ictus certum alexipharmacum euaſiſſe: qua de cauſa Vulgò *Gratia di San Paolo* cognominatur. *Terra Melitenſis qualis.*

B Sunt tamen, qui huius Terræ virtutem, inſtar aliarum Terrarum, à Natura recepiſſe aſſeuerant. Quicquid ſit hoc liquidò conſtat Terram hanc non iniuria inter præſidia Alexiteria eſſe numerandam: quapropter non deſunt viri grauiſſimi, veluti Gabriel Falloppius, & Bartholomeus Maranta, qui Antidotis regijs hanc Terram, loco ſigilli Lemnij, tutò miſcendam eſſe aſſeuerant. Reperitur etiam hoc Terræ genus in alijs huius Inſulæ locis, ſed longè inferior eſt illa, quæ à prædicto ſpecu eruitur. Solent Naucleri ſæpius hac Terra naues ſaburrare eamq; cum portum attigerint, pro vera, & genuina melitenſi Terra dolo malo venundare. Huius Terræ genuinę adhuc duæ mōſtrantur differentiæ, quarum altera eſt naturalis, ex prædicto ſpecu effoſſa, altera eſt aquæ macerata, & lota croceum ferè colorem induit: etenim hæc diligenter elaborata, & in paſtillos redacta, ad penetrandum in penitiores corporis partes idonea redditur.

VSVS.

C

MELIA Pictoribus ad diuturniorem colorum firmitudinem inſeruire traditur; quoniam ad colores, & pigmenta huiuſmodi Terram reduci omnes Authores conſentiunt. Plinius tamen diuulgauit, propter nimiam pinguitudinem, hanc Terram à Pictoribus non admitti. Sed Theophraſtus, & Agricola poſſe Meliam Pictoribus famulari affirmant; cum hoc pigmenti genus macrum eſſe feratur. Quare ad conciliandos inter ſe hos Authores, Meliam in duplicem diſcriminare debemus, nimirum in pinguem, & macram, itaut hæc poſtrema in picturis admittatur. *Melia duplex.*

Terra Melia viribus medicis non caret: quandoquidem eamdem cum alumine virtutem, ſed ignauiorem poſſidet: propterea Vitiligines, & Lepras delet; dummodo, ad hoc munus obeundum, optima eligatur. Talis autem erit recens, mollis, non lapidoſa, friabilis, & quæ contactu alicuius hūmoris facilè ſoluatur.

Quoad vires medicas Terræ Melitenſis, hæc potitur facultate frigida cum ſiccitate, & aliqua tenacitate: quapropter linguæ admota vehementer adhæret. Sunt nonnulli, D qui illam viribus Lemniæ, & Samiæ æquent, vt ſuperiùs fuit annotatum: Quandoquidem in venis putredinem coercet, in febribus peſtilentibus, pondere drachmæ in liquore conuenienti exhibita multis fuit ſaluti. Deinde hæmorrhagiæ occurrit, morſibus Serpentum, & canis rabidi medetur, necnon pueris verminatione oppreſſis præſtò eſt.

DE OCHRA.

Cap. XII.

SYNONIMA, ETYMVM.

Sil quod vocabulũ.

CVM hæc Terra Picturæ non modicam frugem afferat, libentiſſimè hoc caput illi deſtinauimus. Hæc Græcis vocatur ὤχρα, quia pallido colore ſit referta: ὠχρὸς enim pallidus exponitur. Ideoq; dum Greci ὤχρει dicunt, Latini Terram luteam vertunt: quamuis ſæpiſſimè, ſumpto à Græcis vocabulo, Ochram etiam hanc Terram vocitent. Hæc Terra Vitruuio, & Plinio Sil quoque appellatur vocabulo, vt opinamur, à Pœnis petito: quapropter Auſonius in Monoſyllabis quærit, vtrum hæc vox (Sil) ſit peregrini nominis, aut Latij. Sil autem apud Plinium cum Ochra conuenire inde colligimus, quia Plinius Sil pigmentum de genere limi conſtituit, & in metallis auri, & argenti inueniri retulit, & optimum Sil eſſe Articum voluit. Cum autem has conditiones Ochræ, Dioſcorides aſſignauerit, hoc vnum, & idem Pigmentum eſſe atteſtabimur. Italis dicitur Terra Gialla, Gallis Ochre, Hiſpanis Color de Almagra quemada.

NATVRA, ET LOCVS.

OCHRA lutea, & ſubpallida conſtituitur, ab alijs aurei coloris. Theophraſtus ſcrij ſit ęmulari colorem Auripigmenti; quapropter illius loco nonnulli Pictores Ochra vtuntur. Demùm Cardanus colorem Ochræ flammeum eſſe voluit. Ochra genuina ad mẽtem Dioſcoridis, leuiſſima omninò lutea, non lapidoſa, friabilis, & natione Attica eſſe debet. Rurſus acrimonia quadam eſt referta, itaut guſtum cõmoueat; quod præſtare ſolent aliæ terræ, quas immodicus calor ſubterraneus adeo exſiccauit, vt poſtmodum aduſtæ eſſe videantur. Præterea ſubſtantiam metallicam participat, & præſertim plũbeam, quia ſemper in fodinis plumbi reperiatur: quare ex fumo plumbi ſuam originem trahere videtur.

Attica Ochra optima.

Atticam Achaiæ Regionem cõſtituit Dioſcorides locum natalẽ Ochræ; idcircò idem Author, Vitruuius, & alij Ochram Atticam cæteris ſpeciebus præferebãt. Delatio Ochræ ex illis Regionibus, Vitruuij temporibus, ceſſauit, vt ipſe teſtatur, dum Athenienſes non amplius habebant fodinas Argenti, cuius eruendi occaſione, Ochram quoq; inueniebant. Hodie, Agricola teſte, foditur Ochra in illa parte Vngariæ, quæ olim Dacia nominabatur, in Norico, in Rhetia, & in metallis argentarijs Germaniæ. Pariter, noſtris temporibus, authore Matthiolo, non procul à Tridento Ochra optima habetur, ſimiliter in Agro Veronenſi, & in montibus Vicentinis. Ad flumen Albim reperitur, & plerumq, ad flumen Ochrã Brunſuigam alluens; qua de re Ochra à Saxonibus nuncupatur. Item in Regione proxima Orano eruitur Ochra coloris lutei ſaturati, friabilis, & leuis non ſecus ac eſſet in lapide prophyrite leuigata, quæ Atticæ tantoperè à Dioſcoride commendatę nequaquam cedit. Naſcitur inter cruſtas lapideas, quarum aliæ ſunt ferrugineæ, aliæ marmoreæ. Alia naſcitur lapidibus adhærens, qualis Francobergi habetur. Alia lapidem plumbarium amplectitur, qualis eſt Frimbergenſis.

L. 7. Architec. cap. 7

Ochra fluuij nomen.

DIFFERENTIÆ.

OCHRA in duplici diſcrimine conſtituitur; cum alia natiua, alia factitia habeatur. Primitùs natiua in fodinis colligitur, & ratione loci, Dacica, Vngarica, Attica, Germanica, Vicentina, & Veronenſis dicitur. Huius poſtremæ duo monſtrantur genera, alterum compactum eſt ex cruſtis complectentibus lapides ferri, ſicq;

ſicq; ferrugineum colorem oſtendit; alterum genus eſt cruſtoſum, ſed vbiq; croceum, vtrumq; tamen eſt friabile.

Huius Ochræ natiuæ adhuc, quoad ſubſtantiam, quatuor differentiæ obſeruantur. Prima eſt lapidoſa in fodinis, & circa ripas fluuiorum inuenta; ſecunda eſt puluis, & terra arida lapidibus adhærens, quæ vnà cum lapidibus ad ædificia Laueldiæ effoditur; tertia eſt terra ſimplex ad ripas; quarta, vel eſt limoſa, & tenax, vel marmoroſa in fodinis inuenta. Quinimò alia reſultat ſpecies, quando Ochra calore Solis aduſta in Rubricam tranſit. Nouimus quemdam, qui monſtrabat Ochram, cuius altera pars Ochram, altera Rubricam repræſentabat. *Ochra calore Solis aduſta.*

Ochra factitia duplex oſtenditur, altera erat Veterum, qualis à Plinio deſcribitur, & ex Rubrica fiebat Hodie factitiam Germania tranſmittit copioſam, quæ valdè cocta eſt, & colorem à fumo recipit, dum plumbum liquatur, hacq; Pictores vtuntur. Altera pariter factitia ex plumbo vſto, & macerato in Germania etiam paratur. Hic notãda eſt difficultas in ſcriptis Plinij, quando aſſeruit Ochrãm factitiã eſt Rubrica vſta in ollis nouis luto circumlitis reſultare; quandoquidem hoc aſſertũ ſententię Dioſcoridis, & experientię repugnat; cum Rubrica aduſtione non tranſeat in Ochram, immò totum eſt oppoſitum, dum Pictores cremant Ochram, vt colorem Rubricæ habeant, quem poſtea *Roſſo di giallo brugiato* vocitant. Quapropter putamus textum Plinij citatum eſſe corruptum: nam quando dixit Ochram ex Rubrica fieri, legendum eſt Ochram crematẽ in Rubricam trãſire, vt quotidiana docet experientia. Ratio autem erroris fuit, quia Plinius omnia ferè ex Dioſcoride, & Theophraſto accepit, qui Rubricã ex Ochra cremata fieri retulerunt. *L. 35. ca. 6.* *Rubrica ex Ochra qualis.*

Apud Indos quoq; vt prodit Ioannes Euſebius Ieſuita, Terræ pallentis genus reperitur fortaſſis Ochræ, quo Pictores luteum colorem imitantur. Immò huiuſmodi colore mulieres faciem fucant, & viri ad bellum ituri, & in hoſtes impetum facturi vniuerſum corpus inficere conſueuerunt, quoniam hoc colore deturpati hoſtibus terrori eſſe ſibi perſuadent. Item ad Ochræ genus, vt noſtra fert opinio, reducenda eſt terra Tripolea ad luteũ colorem vergens, ſicca eſt, & linguæ adhærens, & in poliendo auro, & Orichalco vſitatiſſima. Nomen illi inditum eſt à loco vnde defertur, nimirum Tripoli Africæ vrbe. Naſcitur, & in Saxonia crebris in locis, & potiſſimùm Heldisheimiũ Terræ genus, quod colore, & ſubſtantia Tripoleæ eſt proximum. Sunt aliqui, qui hanc Tripoleam ad Meliam reduci volunt, ſed quàm verè, incertum eſt; quoniam Melia Dioſcoridis cinereæ Eretriadi eſt ſimilis, & aluminoſam naturam poſſidet, tactu eſt aſpera, & digitis fricata, inſtar pumicis deraſi, crepitat, quæ conditiones in terra Tripolea deſiderantur. Quocirca hæc ad Ochram potius ſpectat, vt ſuperius annotauimus: nam color id ſuadet, deinde macra eſt, & linguam tactu ſiccat. Eiuſdem conditionis eſt terra Alana à Regione eiuſdem nominis cognominata, quæ hodie Valachia dicitur. Hæc tactu eſt aſpera coloris cinerei, & pallidi, & magna extergendi facultate potitur: idcircò vaſis argenteis ſplendorem conciliat. *L. 16 Hiſt. nat. cv. 36.* *Tripoleæ terræ etymum.* *Alana Terra.*

VSVS.

HÆC Terra Pictoribus potiſſimùm famulatur, dum loco auripigmenti illam adhibent: nam in colore ab eo parùm diſcrepat, & præcipuè quando colorem melinum non ſplendentem exprimere volunt. Verùm in hoc vſu Ochra factitia vſurpatur, quæ hodie ex Germania affertur. At ſi Ochra foſſilis, & natiua in picturis interdum adhibeatur, hæc proculdubiò Dacica, & Vngarica erit.

Quoad vſus medicos, Aetius ex Ochra medicamentum componit, quod ad colliſa, & Vibices multum valet. Quoniam verò hæc Terra guſtata linguę acrimoniam communicat, ei vis erodendi, & diſſipandi aſſignatur, & quia habet in ſe ſubſtantiam metallicam, extrinſecis tantùm medicamentis permiſcetur: ideò tumores diſcutit, carnem vulnerum ſupercreſcentem reprimit, vlcerum cauitates replet, & articulorum tophos comminuit: quapropter Galenus, & ipſe Ochram reponit inter illa medicamenta, quæ tophaceas, & calloſas conſiſtentias incidunt. Medici nuperi Ochra non vtuntur, vel ob negligentiam, vel quia, illius loco, medicamina præſtantiora habeant. Poſtremò circa Ochram nos grauis premit difficultas ex textu Theophraſti, & Dioſcoridis orta. Si- *Ochræ vſus medicus.* *Lib. 5 de ſimp. med. fac. c. p. 10.*

quidem Theophraſtus de Ochra naturali, & in fodinis ærarijs naſcente loquens dicebat, hanc eſſe coloris lutei, detergere, ſiccare, & causticā vim poſſidere: hæc eadē à Dioſcoride deſcribitur, & probatur illa, quæ ab Attica deferebatur, & in hoc Dioſcorides decipi videtur, cum Ochra in Attica, virtute cauſtica careat: cum ſcripſerit Vitruuius Terram in Attica fodi ſolere, vt argentum eruerent, & Ochram non deſpiciendam inueniebant. Pariter Galenus ſimilem Ochram non exurere retulit. Quamobrem Dioſcorides tunc deceptus videtur, quando ab Attica Regione non æraria, vt ipſe credebat, ſed argentaria Ochra vi cauſtica carens aſportabatur.

Lib. 7. Archit. cap. 7. Com. 6 in ſec. Progn. Hipp.

DE CADMIA.
Cap. XIII.

Cadmia duplex.

POST Ochram Terra Cadmia ſuccedit conſideranda, quæ cum ſublutei ſit coloris, à nonnullis, loco Ochræ, adhiberi perhibetur. Hoc caput erit tumultuarium, cum in primo libro à nobis de Cadmia fornacum agentibus multa de ipſa exarata fuerint. Eſt igitur Terra Cadmia, quam Vulgus à colore Gialaminā vocat, & Feſtus ex hac adiecta ęri Orichalcū fieri diuulgauit. Duplex autem eſt Cadmię genus, vnum, quod in fornacibus metallorū oritur, de quo in primo libro verba fecimus, alterum eſt naturale, & foſſile, quod adhuc eſt duplex, alterū eſt metalli particeps, alterū verò expers, & de hac poſtrema Cadmia ſermo habetur, quæ in Agro Inſubrum, Bergomatium, Senenſium, & in Germania Belgica inter Coloniam Agrippinatem, & noblle oppidum, quod ab aquis nomen duxit, alijsq; Germaniæ Magnæ locis effoditur. Falloppius in materia medica diligentiſſimus hanc eſſe Cadmiam Cypriam Galeni aduerſus Georgium Agricolam aſſeruit; qui voluit Cadmiam Metallicam, quam pro lapide æris Plinius memorauit, eſſe illam Cadmiam Cypri à Galeno tātoperè celebratam. Sed in hoc Authorem hunc valdè errare ſcripſit Falloppius; cum Cadmia foſſilis Galeni eſſet mitis, & nulla vi cauſtica referta: ſed lapis ærosſus, & Cadmia metallica Agricolæ non modò cauſtica, ſed etiam venenata eſſe perhibetur. Eſt autem duplex hæc Cadmia foſſilis, vna dura, quā aliquis non iniuria cum Galeno lapidem vocare poterit, eò quòd aqua non ita facile molleſcat, ſublutei, vt plurimùm eſt color is: ideo Ochra quibuſdam exiſtimata, hæc quandoq; etiam alba inuenitur.

L. 34. c. 10.

Lib. 34. cap. 10.

Ad affectus oculorum vtiliſſima eſt, ad illas omnes affectiones, quibus Cadmia fornacum lota tutò occurrit. Neq; diſſentit à Galeno Plinius, vt voluit Matthiolus, quando dixit: *namq; lapis, ex quo conflatur æs Cadmia vocatur fuſuris neceſſarius medicinæ inutilis:* quādoquidem Plinius de Cadmia foſſili metallica, Galenus verò de foſſili Cadmia metalli experte locutus eſt, quæ eumdem cum Cadmia fornacum in medicina vſum habere traditur. Huius Pliniū meminiſſe opinamur, vbi de ære Mariano, ſeu Cordubenſe ſermonem habet, dum inquit. *Hoc à Liuiano Cadmiam maximè ſorbet, & Orichalcum bonitate imitatur.* Fortaſſis Marianum æs erit illud, quod Nuperi perperàm Orichalcum appellant; cum verum iamdiu Plinij ætate, æffæta tellure, deſierit, quòd & eodem Plinij loco conſtat. *Veriſimile autem illi æri, quod colore, & bonitate Orichalcum verum quàm proximè imitaretur nomen etiam relictum.*

DE

A

DE RVBRICA. Cap XIV.

ÆQVIVOCA, SYNONIMA, ETYMVM.

HÆC vox (Rubrica) non ſolum deſignat terram, quæ in præſenti capite ponderanda nobis ſe ſe offert, cum & ipſa picturæ inſeruiat, ſed etiam miniata Iuris capita indicat. Etenim Mos Veteribus erat, Legum epigraphas, & capita, vt illarum maieſtatem augerent, colore rubro, nimirum Sinopide, Minio, & Cinnabari notare. Quapropter Rubrica apud Iuris
B Conſultos nil aliud eſt quàm δια μίλτȣ ἐπιγραφὴν. Neq; id ſolum factum eſt, vt maieſtatem legibus afferrent, verùm etiam vt terrorem Violatoribus Legum incuterent. Miniaceus enim color quid ſanguineum, & cruentum minatur, & huc reſpexiſſe videtur Prudentius, quando cecinit.

—— —— Dicant cur condita ſit Lex L. 2. contra
Bis ſex in tabulis, aut cur Rubrica minetur. Symach.

Poſtmodum in hoc ſenſu Rubrica translata eſt ad Titulos aliarum materierum, quæ in quibuſuis libris tractantur.

Itaq; Terra hæc propter concoctũ à calore ſubterraneo humorem, rubea eſt, ſanguinei, & hepatici coloris, vnde nomen Rubricæ adepta eſt. Immò teſtatur Falloppius hanc Terram Cælſo Minium nuncupari propter coloris ſimilitudinem; alioquin à Minio valdè diſcrepat, vt ſuo loco oſtendetur. Synopica dicta eſt à Synope Cappadociæ vrbe, vnde olim aduehebatur; & licèt etiam in Lemno, Africa, & Inſulis Balearibus eruere-tur: nihilominus Dioſcorides eam hoc nomine inſigniuit, quia ex prædictis locis pri-
C mùm collecta, mox purgata, & in Synopem vrbem delata, & lota venalis exponebatur: hac de cauſa Cælſus illam Minium Synopicum indigitauit. Pariter Græcis vocatur μίλτος, nempè terra rubei coloris. Hæc vox in græcis litteris eſt æquiuoca, quoniam Minium, necnon Rubiginem ſegetum ſignificat. Vtrum dicatur μίλτος, quaſi μίτος: hoc enim vocabulum ſignificat filum: ſiquidem hac terra aqua diſſoluta fabri Lignarij filum inſuccãt, vt ſupra ligna varias lineas ducant: hinc Rubrica fabrilis nominata eſt fortè. Apud Plautum legitur Rubriceta, quod nomen non eſt Rubricæ diminutiuum, ſed erat genus fuci, quo mulieres ruborẽ faciei conciliabant. Arabibus dicitur Magra, ſeu Mogar, Gallis Terre Rouge, Italis Terra Roſſa, Germanis Rubrich, Hiſpanis Bano Bermeio.

Miltos quid ſit.

NATVRA, ET LOCVS.

D

APVD Dioſcoridem Rubrica Synopica probatur dẽſa, ponderoſa colore iecoris, ſibimet tota concolor, quæ ratione ſaporis ſit dulcis, pinguis, & aſtringens. Galenus illam Rubricam in Lemno Inſula naſcentem primò commendat, deinde quamcumq; in alijs etiam Regionibus ortam, dummodò ſit rubicundiſſima, ſpiſſa, grauis, concolor, & lapillis careat. Aliquando Rubrica Ochræ annexa inuenitur, quæ naturaliter Foſſoribus eſt nocua, quoniam illos ſuffocare poteſt. Animaduertendum etiam eſt, quòd ſi contingat aliquando, vt riui aquarum per venas Rubricæ tranſeuntes à terra erumpant, ſanguineum colorem præſeferunt. Reperitur omnis Rubrica vel in metallorum fodinis, vel in proprijs venis, quæ ſaxis adhærent. Quoad loca, ex quibus olim, & hodie huiuſmodi Terra habetur, notandum eſt, quòd Rubrica optima ex quibuſdam Cappadociæ ſpecubus extrahebatur, vnde poſtea Synopem vrbem afferebatur. Locus quoq; natalis huius Terrę erat Lẽnus maris Ægei inſula, deinde Ægyptus, & Africa, necnon Inſulæ Baleares. Nunc in metallis Magnæ Germaniæ inuenitur, & Falloppius addit Rubricam noſtræ ætatis ex fodinis ferrarijs Agri Brixienſis, & Iluæ inſulæ deferri.

Rubricæ locus.

DIFFERENTIÆ.

QVOAD natales locos variæ recenſentur Rubricę ſpecies: quandoquidem in Aldebergo Rubrica metallica arenoſa eſt. In Ferrarijs Ambergi Rubrica inſtar Hæmatitis dura eſt, & ſplendorem ferri præſefert. Circa Leumbingum Pagum Rubrica Fabrilis, mollis, & pura effoditur, ſed Aquiſgrani Rubrica continens Cadmiam foſſilem obſeruatur. In Coſmographia vniuerſali legitur quòd Synopis eſt ciuitas Gallogræciæ, vbi Rubrica nobilior, & præſtantior illa colligitur, quæ in Iberia naſcitur. Hodie ex Pontica Regione Rubrica aſportatur, quæ primo aſpectu genuina eſſe non videtur: nihilominus quia redundat illis conditionibus, quæ à Dioſcoride, & Galeno huic Terræ aſſignantur, propterea facilè admittitur. In Media quoq; colligitur Terra quædam rubra, & minuta propria lingua *Cambil* nuncupata, quæ fricata ſupra cutim, illico illam penetrat. Rubra etiam Terra reperitur in Hebron, quam, commiſſo fratricido, ex ſanguine Abel Ruborem traxiſſe ferunt: hac terra Saracenni ad nõnulla veneficia vtuntur. Toſtatus quoq; in Hebron eſſe agrum terra rubra refertum retulit, quam Incolæ non ſolum effoſſam edunt, ſed etiam per Ægyptum eam deferentes pro ſpecie aromatica caro pretio vendunt.

Cambil quid ſit. *Tom. 2.*

Ratione coloris hæc Terra diſtinguitur; cum quædam Rubrica vnicolor, & quædam variegata inueniatur. Rubrica rufa valde pinguis penes Thermas Caroli Quinti eruitur. Quinimo verſicolor, nempe candidi, flaui, cinerei, & punicei coloris in eodem loco obſeruatur. Amplius Rubrica gradibus colorum diſtinguitur. Plinius enim huius Terræ tres differentias conſtituit, nimirum rubram, minus rubram, & inter has mediam, quæ omnibus præfertur: hac de cauſa Theophraſtus hanc poſtremam αὐτάρκην nempe ſua bonitate contentam appellauit. Cæterùm hanc diuiſionem multi Authores Synopidi aptant, Georgius tamen Agricola hanc diſtinctionem cuicumq; Rubricæ ſpeciei cõtingere exiſtimauit. Quoad vſum, iuxta mẽtem multorum Authorum, differentiæ Rubricæ variæ eſſe poſſunt: quandoquidem alia eſt Rubrica, quã Medici adhibent; hæc enim eſt Terra Lemnia rubra; alia eſt, qua Fullones vtuntur, & demùm alia, in qua diſſoluta Fabri lignarij filum intingunt. Agricola tamen putat omnes Rubricæ ſpecies picturis inſeruire. Poſtremò animaduertendum eſt, aliam Rubricam eſſe natiuam, & aliam facticiam. Prima vel eſt mollis, vel dura, vel ſpiſſa, vel pinguis, vel media, At facticia illa eſt, quæ ex Ochra cremata reſultat, vt in Capite de Ochra explicauimus.

Rubrica ad medicinas.

V S V S.

L. 35. ca. 6.

PRIMITVS Rubrica non ſolum per ſe picturis famulatur, ſed etiam alios colores factitios ingreditur. Scribit enim Plinius Syricum inter colores viliores recenſeri, & ex Sandyce, & Rubrica parari, & addit Phænicium etiam nominari; cum in Syria Phœnices id pigmenti genus olim compoſuerint. Agricola quoq; Syricum colorem ex pari pondere Rubricę, & Sandycis confici aſſeruit. Ad formandos Numiſmatum, vel metallorum typos miſturam quamdam ex cinere vitium, fimo equino, puluere laterum & Rubrica componunt, quæ igni vehementer reluctatur, & quaſuis metallorum formas facilè recipit. Hac etiam Terra fabri lignarij vtuntur ad opus ſuum dirigendum, & bene coaptandum, ne vlla inæqualitas in opere ligneo apareat. Huc reſpexit Perſius quando cecinit:

Syricus color qualis.

Non ſecus ac ſi oculo Rubricam dirigat vno.

Satyr. 1.

Antiquitas in pingendis nauibus hac terra vſa eſt, vt Herodotus in Thalia author eſt. Veteri, inquit, inſtituto naues omnes erant Rubrica delibutæ. Troianorum etiam temporibus Rubrica in honore erat, teſte Homerò, qui pariter naues ab hac terra commendat. Quinimò antiquiſſimus fuit Rubricæ vſus; cum in Sacro Codice, Idola pro Dijs habita Rubrica perlinirentur, vt hoc colore rubicundo maieſtatis honor illis augeretur, & hac fortaſſis ratione moti Iuriſconſulti titulos Legum Rubrica notarunt.

L. 3. Iliad. *Sapien. ca. 13.*

Rubrica quoq; ad agriculturam ſpectare poteſt: quandoquidem Columella ſcripſit arbu-

Lib. de Arbor. ca. 17.

A arbuſculas omnes, priuſquam transferantur, Rubrica notare conuenit, vt cum feruntur,
eiuſdem Cœli partes aſpiciant, quas etiam in Seminario conſpexerant. At diligentes
noſtræ ætatis agricolæ doctrinam Columellæ ſeruantes, Rubricæ loco, arbores cera
rubra notant, antequam tranſplantentur. Quoad vires medicas, notandum eſt, ex Dio-
ſcoride Rubricam poſſidere virtutem exſiccandi, detergendi, & adſtringendi; propte-
rea emplaſtris vulnerarijs permiſcetur, & ſumpta in ouo ſorbili, necnon clyſteribus in-
iecta aluum cohibere dicitur]. Hippocrates in libro de Vlceribus, hanc terram libenter
adhibet ad πυρίκαυστα optimum enim eſt ad ambuſta præſidiũ. Amplius vitio iecoris la-
borantibus fæliciter præſcribitur, & potiſſimùm quãdo excrementa loturæ carnis ſimi-
lia redduntur: namq; à ſignatura hoc viſcus Rubrica roborari poſſe color eiuſdem indi- *Signaturæ*
cat: cum multoties coloribus virtutes medicamentorum oſtendantur; quemadmodum *à Colore.*
in Rubrica, Hæmatite, Sarda, & ſimilibus manifeſtè apparet, quæ colore rubro cum
ſint inſignita, coercendi ſanguinis, & vulneribus medendi facultatem habent.

B

DE TERRA PNIGITE.
Cap. XV.

ETYMVM, ET NATVRA.

HÆC Terra Pnigitis à Pnigeo Libyæ Maræotidis vico nomen accepit,
quemadmodum Agricola, & alij Authores atteſtantur; cum ex hoc
præcipuo loco olim aſportaretur. Alij malunt deriuare huius vocabuli
etymologiam à verbo græco πνίγω ſuffoco, cum hanc terram deglutiẽ-
ti periculum ſuffocationis immineat: quapropter apud Græcos πνιγῖτις
γῆ appellatur, quaſi terra ſuffocans. Hanc igitur terram, quam Dioſco-
C rides Pnigitim nominat, Plinius, inuerſo elementorum ordine, Pignitim nuncupauit.

Huic terræ Dioſcorides colorem Eretriadi cinereæ ſimilem aſſignat, quem poſtea
Secutus Plinius colorem Eretriæ ſimillimum conſtituit. Galenus verò, & Paulus Aegi-
neta, & alij Authores non proletarij colorem huius terræ nigrum, & Ampeliti ſimilem *Color Pni-*
faciunt Deſcribitur hæc terra à Georgio Agricola pinguis, ſpiſſa, mollis, partim aſtrin- *gitis qua-*
gens, & partim acris, cum diuerſis partibus ſit integrata; ideoq; aliæ partes ſunt aereæ *lis.*
quæ calefaciunt, aliæ quæ refrigerant, hinc manus tangentiũ refrigerare videtur. Cum
autem ſit pinguis, eſt etiam glutinoſa, ita ut linguæ admota valde adhæreat.

DIFFERENTIÆ.

TERRA admodum ſimilis Pnigiti effoditur Aquiſgrani, quod eſt nobile Gal-
liæ Belgicæ oppidum, Cretam nigram vocant, qua fabri tigniarij, Rubricæ
D fabrilis loco, vtuntur ad lineas nigro colore protrahendas. Hanc fortè imitabi-
tur alia Creta nigra minimis Pyritum micis radians, guſtum ſalis, & Chalcanthi præ-
bens, quæ ſupra Saluediam Thuringiæ vrbem naſcitur: hanc ad denigrandos ædificio-
rum trabes adhibent. In Germania quidam lapis niger friabilis reperitur, quo pueri
attramentum componunt, & Terra Pnigitis calore indurata videtur ſimillima. Pnigitis
ex quibuſdam Aprucij montibus habetur, quæ in Muſæo Calceolarij Veronenſis Phar-
macopęi ſeruatur. Nos habemus terram nigram Pnigiti aliquo modo ſimilem, quæ in-
terdum argenteis micis abundat, & aliquando eſt ſterilis, quæ terra nigra ſimpliciter *Terra ni-*
appellatur. Quędam etiam terra purpurea eſt apud nos, quæ Pnigitis conditiones ha- *gra quæ.*
bere videtur; *Moreletto* Vulgò appellatur. Hac Bibliopolæ ad tingendos libros colore *Li. 16. hiſt.*
amethiſtino obſcuro vtuntur. In Regionibus nouæ Hiſpaniæ, vt recitat Ioannes Euſe- *nat. ca. 36.*
bius Ieſuita, eruitur terra, qua Pictores colorem nigrum imitantur.

DE TERRIS COMPOSITIS, & potiſsimùm de Ampelite. Cap. XVI.

SYNONIMA, ET ETYMVM.

ANTEQVAM ad terras medicas ſermonem conuertamus, occaſio terræ Ampelitis expoſtulat, vt de Terris compoſitis nonnulla dicamus. Itaque Terras compoſitas vocamus, quæ ſucci alicuius concreti, ſeu pinguis, ſeu macri quidpiam admixtum habent. Hæ autem omnes inueniuntur in locis, in quibus vel ſucci concreti effodiuntur, vel aquæ prædictis infectæ labuntur. Illæ autem Terræ, quę metallorum portiones complectuntur, Pyritæ Græcis, & Marcheſita Barbaris cognominantur, de quibus ſuo loco verba fient. Itaq; Ampelitis inter has Terras recenſetur, quæ cum nigra ſit, & pictoribus inſeruiat, non iniuria hunc locum promeretur. Dicitur Ampelitis (ἄμπελος enim apud Græcos Vitis eſt) quia Vitibus circumlita vermes oculos vitium rodentes, quos Græci κνίπας vocant, odore ſuo interimat. Hermolaus Barbarus huiuſmodi vermes Voluoces, & Conuoluulos cognominat. Eſt enim Erucæ genus infeſtiſſimùm, quòd Vulgus Bruchum vocat. Fuerunt tamen alij, qui voluerunt hanc Terram nominari Ampelitem, quia in hac Vites fælicius prouenirent. Vocatur quoque Pharmacitis quaſi medicamētoſa, vel quia morbis vitium medeatur, vel quia medicamentis permiſceatur, aut denique, quia odorem medicatum ſpargat. De hac Dioſcorides, & Galenus fuſum ſermonē habuerunt. Hanc Georgius Agricola impropriè Terram, ſed potius Bitumen terrenum nigrum vocari poſſe exiſtimat. Theophraſtus ἀνθράκας γεώδεις, nimirum Carbones terrenos appellauit. Quidam Græci Lithanthraces ad imitationem germanicæ nomenclaturę indigitarunt; quandoquidem in Germania Steinocolen, nempè lapidei carbones nominantur. De hac Terra multò plura in Capite de Bitumine in medium afferentur.

Voluoces, & Conuoluoli qui.

Lib. 5. de mat. med. cap. 58.

Lib. 9. de ſimp. med. fac.

DIFFERENTIÆ.

TERRARVM compoſitarum multæ apud Authores enumerantur differentię, verùm in pręſentia inſigniores recenſebimus, & poſtremò de ſpeciebus Ampelitis verba fient. Primò obſeruabimus Terram atramentoſam nigram ſucco liquidò atramenti ſutorij infectam. Poſt hanc alia eſt pariter atramentoſa, colore ex cinereo purpuraſcente in Ilua inſula circa Pyritem eroſum inuenta. His additur Ochra Chalcanthi particeps, alia Chalcantho, & Melantheriæ connata, Item Ochra cum lapide ęroſo, Ochra colore pallido, & ſapore acido, cui fortaſſis Myſi commixtum eſt. Zaphera eſt Terræ metallicæ genus ponderoſum, cinereum, & friabile, quo vitrum, & vaſa vitrea colore cæruleo tinguntur. Huius nomen à ſapphiro deductum videtur, cui color cæruleus ineſt. Compoſita etiam Terra eſt Viterbienſis ſulphurea, quæ igni admota ardet. Ab hac non multùm diſcrepat Terra Puteolana, ſeu puluis Puteolanus vulgò Pozzolana. Hęc in collibus Puteolanis; quemadmodum, & in Regionibus Baianis circa Veſuuium montem colligitur. Sidonius Apollinaris Dicarcheiam arenam nuncupauit hoc verſu.

Zaphera quid ſit.

Porcelana quid.

Namq; Dicarcheiæ translatus puluis arenæ.

Etenim Dicarcheia, ſiue Dicęarcheia, ad mentem Feſti, ciuitas Puteolana olim vocabatur, quia iuſtiſſimè regeretur. Hic puluis generatur in ſuperficie montium, dum ſulphurea, aluminoſa, & bituminoſa incendia flammas, & vapores per interuenia eructant: ſic enim Terram ſupernam exſiccant, & ſuo vapido fumo inficiunt; vnde contin-

git,

A git, vt talis Terra bituminoſam, ſulphuream, & aluminoſam naturam redoleat; quæ poſtmodum humore madefacta in lapideam materiã ſolidatur. Et hac terra, ſeu ex hoc puluere ſi moles in mari conſtruatur cum calce, & cæmento præſertim Cumano, lapis inexpugnabilis euadit, cum neq; fluctus, neq; vis aquæ huiuſmodi molem diſſoluere queat. Puteolano puluerí aſſimilatur Terra quędam in agro Romano effoſſa, quæ ſabuli loco calci commixta agglutinandis in ædificio lapidibus materia fit aptiſſima, qua Romani in fabricis vtuntur: ſiquidem, tractu temporis, inſtar puteolani pulueris, in lapideam ſubſtantiam degenerat: quamobrem hanc Porcellanam Vulgò vocant, corrupto à Pozzolana nomine, cui eadem natura ineſt. A terris compoſitis non eſt arcendum illud metallicæ terræ genus, quod Ruſma nuncupatur, quod excremento ferri eſt ſimile, non tamen æquè ponderoſum, colore fuſcũ, & terram leuiter aduſtam æmulatur. Hoc Ruſma in tenuiſſimum pollinem redactum cum dimidia parte calcis viuæ, & ſufficienti quãtitate aquæ in maſſam redigunt, qua partes pilis tectas balneum ingreſſuri illinunt, vt breuiſſimo temporis ſpatio omnis pilorum ſylua decidat, dum tamen aqua tepida *Ruſma quid ſit.*

B partes abluantur; ſicque cutis, & leuis, & abſq; vllo pilorum veſtigio nitida remanet. Hoc pſilothrum in Græcia, Aſia minori, Syria, Arabia, Aegypto, reliquiſque Turcarũ Imperatoris Prouincijs non ſolum apud Ditiores, ſed etiam apud homines proletarios *Pſilothrum vſuale.* in frequentiſſimo eſt vſu. Bellonius ſcribit fodinam huius Terræ in Aſia minori ab Imperatore Turcarũ XVIII.M. aureorum locari: ingens ſanè eſt vectigal ex re tam vili, & abiecta. Idem Bellonius à mulieribus tantùm id adhiberi diuulgat; cum viri huiuſmodi rem tanquam eo ſexu indignam aſpernentur. Sunt tamen, qui promiſcui vſus eſſe, & à viris nequaquam negligi aſſeuerant: vellere autem pilos ad ornatum, & mundiciam corporis Antiquitas conſueuit; idq; volſellis, dropace, pſilothro, viſco, & reſina moliebatur: quinimò pumicis etiã ad hoc præſtandũ erat vſus, vt Ouidius hoc verſu fatetur.

Nec tua mordaci pumice crura teras.

Iuuenalis quoq; huc reſpiciens cecinit.

— — — *attritus Catinenſi pumice lumbum.*

Præterquamquod apud Antiquitatem erant mulieres vſtrices, & vſtriculæ cognomi-

C natæ, quæ erumpentem genarum lanuginem, aut aliarum partium adurebant; immò ab hoc eodem officio depilatrices etiam vocabantur. *Mulieres Vſtrices quæ.*

Inter compoſitas terras non infimum occupat locum terra bituminoſa, & præcipuè ceſpes bituminoſus in Belgio foſſus, quem patrio nomine *Turf* appellant. In multis Belgij Prouincijs Geldria, Brabantia, Hollandia, & Friſia, in Germania etiam, vt in montanis Miſniæ locis, id terræ bituminoſæ genus effoditur; quod Sole excoctum igni pabulũ minimè contemnendum præbet: ſic enim prouida Natura populis illis proſpexit, & forſitan melius, quàm nonnullis Scytharum populis, qui lignis egentes, oſſibus ignem alere feruntur.

Quamuis autem in illis Regionibus aliquæ ſyluæ cæduæ inueniantur, nihilominus copia arborum cæno obrutorum aſſiduum ignem alere minimè poteſt: quapropter effoſſus ceſpes lignorum vicem explet, ſicq; coquendis cibis, & fouendis corporibus eſt aptiſſimus. Hoc autem non eſt Nuperorum inuentum, ſed etiam Plinij æuo, huiuſmodi *Ceſpes foſſititius.* gentibus fuit cognitum. Locus Plinij eſt, vbi de Cauchis Friſiæ Populis loquitur. *Cap-* *Li. 16. c. 1.*

D *tumq; manibus lutum vento magis, quàm Sole ſiccantes, Terra cibos, & rigentia Septentrione viſcera ſua vrunt.* Huiuſmodi Terra eſt luculentum ignis pabulum, ob copiam admixti bituminis, id odor grauis accenſæ Terræ indicat, quem odorem Incolæ aſperſo ſale corrigunt. Eſt autem ita facilis ad concipiendum ignem hæc Terra, vt quandoq; in Brabantia integra iugera conflagrauerint.

Huius Terræ, ſeu ceſpitis plura genera colore, leuitate, & pondere diſcrepantia recenſentur. In primis ſummopere probatur, quod ponderoſum eſt, & duritiam quamdam laterum coctilium imitatur, & in aquis merſum inter cætera genera ſubſidet, tardèq; ignem concipit, ſed conceptum diutiſſimè ſeruat. Secundùm bonitatis gradum obtinet illud genus, quod aliquantiſper eſt graue, mediocriter denſum, ſegmentis virgultorum intermeantibus, & paluſtribus cannis interciſum. Omnium verò deterrimum *Ceſpitum genera varia.* eſt, quod rarum, inane, & fungoſum, quod accenſum odorem Mephitis terræ exhalat, & nitroſa quadam fuligine oculos Circumſtantium mordicat. Hoc poſtremum vſui Ciuium non expetitur, ſed tantummodo cortinis Cereuiſianorum inflãmandis, & coquendis inſeruit.

Eſt

Eſt aliud in Campania Brabantię huius Terræ, vel Ceſpitis genus minimè bituminoſũ,eſtq;nil aliud,quàm gleba ex marcidis,putridiſq;lignis coacta.Quãdoquidẽ conſtat, ante multos annorum decurſus, ab inundatione quadam enormi ſyluas integras huius Regionis ſubmerſas fuiſſe, quarum arbores paulatim putrefactæ æuo,& imbribus talem putredinem conceperunt, vt inde genus quoddam terræ ſpongioſæ reſultauerit. Eſt igitur huiuſmodi Terra è marcidis putridiſq;lignis coacta ſub terra ſuperficie ſepulta, craſſitudine octo cubitorum, & acutiſſimis ligonibus exciditur ad formam Lateris tetragoni, pedali longitudine,& palmari paulò plus latitudine.Terra exciſa in metas perflatiles erigitur,vt Vento,Soleq;ſiccetur,quę tandem ſiccata pondere leuiſſimum quoduis lignum ſuperat.

Ceſpitis cõficiendi ratio.

Terræ autem, ſeu Ceſpitis bituminoſi conficiendi ratio,de quo in præſentia nobis eſt ſermo, talis eſt. Apud Belgas loca quamplurima ſunt humilia,& ad ictum pedis tremula, quibus Terra atra ſubeſt, & quodam bituminoſo conſtans cæno. Hæc effoſſa Iunio, Iulio, & Auguſto menſibus accuratè agitata, & ſubacta per aream quadrangulam ſpargitur, & craſſitudine palmari extenditur, mox vbi paululùm conſtiterit, in taleolas pariter palmares ſcinditur, & ſiccior reddita in metas attollitur, vt diligẽter Sole,& Ventis areſcat, quod ad ſummum quatuor menſium ſpatio contingit.

Bituminoſa illa Terra non eſt prætermittenda leucophæi coloris, odore, & ſapore Naphthæ è monte Gibio agri Mutinenſis, vbi Naphthæ ſcaturigo eſt perennis. Hac Incolę ad maturandos abſceſſus, & inueteratas iuncturarum duricies emolliendas fæliciter vtuntur. Modò redeamus ad Terram Ampelitem bituminis non expertem, quæ vt plurimum nigri eſt coloris. Reperitur quidem alia ad colorem album, & cinereum inclinans, ſed apud Dioſcoridem, & Matthiolum vitioſa appellatur.

NATVRA, ET VSVS.

L.5.c.181

AMPELITIS in Seleucia Syriæ naſcitur, vt Dioſcorides voluit, & inter terras bituminoſas meritò connumeratur; cum propter qualitatem ſucci imbibiti odorem medicatum ſpargat. Plinius hanc Terram bitumini ſimillimam facit: namq; oleo permixta,more omnium bituminum,facilè accenditur, necnon igni admota illicò liqueſcit. Præterea, iuxta ſententiam Dioſcoridis, & Galeni, nigerrima eſt, & longos Piceæ carbones æmulatur: hinc Georgius Agricola glebas huius Terræ carbones terrenos nũcupari poſſe diuulgauit. Vim ſiccandi,&digerendi poſſidet,quemadmodum verba Galeni indicant: quapropter malignis vlceribus medetur.

Carbones terreni qui.

Lib.5.de Comp.med. gen.

Naſcitur quidem in Seleucia, vt ſuperius annotatum fuit: hodie tamen ex Vmbria Italiæ Regione inter Apenninum, & mare Adriaticum, ſub nomine Terræ nigræ,affertur, & à Pictoribus adhibetur. Valet etiam ad honeſtandas palpebras. Olim Coloni ad mentem Dioſcoridis, vites, tempore germinationis, hac terra linibant,antequam gemmas proferrent; ſic enim vermes in illis naſcentes necabant. Medici hanc terram in emolliendo, & diſcutiendo adhibent; propterea multis medicamentis permiſcetur.

DE TERRIS MEDICINALIBVS, & primùm de Lemnia. Cap. XVII.

ÆQVIVOCA, SYNONIMA, ETYMVM.

QVAMVIS Terræ ſuperius memoratæ,& examinatę medicis viribus non careant,quemadmodum enucleatũ fuit;nihilominus Terræ Lemnia, & Armenia, antomaſticè medicinales appellari poſſunt, cum in quotidianis medicinis frequentiſſimum locum habeant. Immò licèt de Terris compoſitis paulò ante actum fuerit, & hæ inter ſimplices Terras recenſeantur;attamen id factum fuiſſe manifeſtum eſt ob Ampeli-

A pelitem Terram ad Pictores attinentem, quæ in numero compoſitarum collocatur. Iam ad Lemniam terrarum medicinalium præſtantiſſimam ponderandam accedemus, quæ à Patria, nimirum à Lemno Inſula Maris Aegei proprium nomen inuenit. Hodie hæc Inſula Stalamine cognominatur: Quoniam autem ſæpiùs hæc Terra aliquo ſigillo impreſſa venundatur, à Pharmacopæis Terra ſigillata nominatur. Græci σφραγιδα αἰγὸς appellarunt, quoniam αἰγός, nimirum Capræ ſignaretur effigie Galenus ſacro Dianæ ſigillo ſignatam dixit, eò quòd Capra illi Deæ ſacra foret. Sphragis etiam à multis appellatur, cum Græci σφραγίζειν ſignare interpretentur. Cæterùm eſt animaduertendum, quòd vocabulum (Sphragis) æquiuocatione laborat: ſiquidem, ex Plinij ſententia, ſphragis eſt gemma viridis minimè diaphana tali nomine inſignita, quoniam optimè ſignet. Plinius Terram ſigillatam, & Rubricam Lemniam eiuſdem Terræ Synonima eſſe protulit: Leonicenus tamen huic ſententiæ non adhæret, cum in Lemno Inſula Rubrica ſeorſum naſcatur ab illa Terra, quæ poſtmodum ſigillo ornatur. Verùm Plinius aliqua excuſatione dignus eſſe videtur, dum Galenus etiam Lemniam Terram Rubricam indigi-

Stalamine Inſula.

Sphragis vox Æquiuoca.

Li. vlt. c. 8.

B tauerit. Milton quoq; hæc Terra, ratione rubri coloris, nominatur; idcircò multi Authores illam ad genus Rubricæ reduxerunt. Quare Sphragis Milton, Lemnia, Rubrica, Lemnia, Sigillum Lemnium, & Terra ſigillata ſunt nomina, quibus hæc Terra ab Authoribus inſignitur. At, iuxtà mentem Auicennæ, Lutum diuinum vocatur, aut propter inſignes prærogatiuas, & vires, quas in vſu medico exerceat, aut quia mulier quædam Diuina nomine Bartamiſe hanc Terram inuenerit. Arabicis characteribus aliquando eſt ſignata hunc in modum *Thin Imachtom*, nempè Terra ſigillata, quo nomine Arabibus, & Turcis eſt cognita: Quandoque etiam ab Arabibus ſcriptoribus dicta eſt Thin Alboherah, ſcilicet Terra Maris, ſeu marina, quoniam è Lemno Maris Aegei Inſula ad illos deferri ſoleret, in quo ſenſu Terram quoq; græcam dixerunt. Quinimò à facultate Albezaard cognominata fuit, quaſi quid ἀλεξιφάρμακον indicarent, cum venenis mirandum in modum reſiſtat.

Lutum diuinum qua lis.

Terra græca quæ.

C

DESCRIPTIO, ET LOCVS.

HÆC Terra aliquantulum habet tenacitatis, & ob pinguitudinem, lubricitatis, linguæ adhæret guſtu non mordaci, & ſi aqua ſoluatur, ceræ mollitiem adipiſcitur. Color illi, vt Rubricæ, ineſt, eo tamen diſcrimine, vt hæc tangentium manus non contaminet. Huiuſmodi color eſt Terræ proprius non autem à ſanguine hircino illi communicatus, ſic enim Galenus retulit, qui Lemnum inſulam, in gratiam huius Terræ, viſitauit: & quamuis hodie aliqua Terra Lemnia candicet, & alia roſeo colore rubeat; id fortaſſis accidere poteſt (ſi tamen vera hæc aſſertur) quoniam in profundū fodiatur, & hac de cauſa calore Solis hæc Terra minus aduratur. Quapropter huiuſmodi Terra alio colore referta, neq; deterior, neq; vitioſa eſt iudicanda. Errant igitur, qui ſolo colore adulterinam Terram deprehendere volunt.

Locus natalis huius Terræ, iuxtà ſententiam Galeni, Dioſcoridis, Plinij, & aliorum Authorum eſt Inſula Lemnos Maris Aegei è Regione Thraciæ ſola Terrarū ferax, & ob
D Terram potiſſimùm Lemniam, celeberrima. Duæ autē ſunt vrbes in hac Inſula inſigniores, nimirum Myrrhina, quæ Occidentem, & Hephæſtia, quæ Orientem ſpectat, in huius poſtremæ territorio conſpicitur collis, vnde talis Terra eruitur. Hinc orta eſt illa Poetarum fabula, ſcilicet Vulcanum Iouis, & Iunonis filium, qui cum eſſet admodum deformis, à patre in Lemnum Inſulam præcipitatum fuiſſe, & tunc huiuſmodi Inſulam Vulcano ſacratam fuiſſe. Galenus quoq; huius fabulæ memor Vulcanum ab hac vrbe Hepheſtia, vbi eſt collis Terræ Lemniæ ferax, Hepheſtium cognominatū fuiſſe prodit: Quinimò addit fabulam ab hoc colle Originem duxiſſe, qui colore fuluo eſt præditus, & eminus totus combuſtus intuentibus apparet. Hoc ſtabilire videtur Bellonius, qui huiuſmodi loca viſitauit: narrat enim Calohiros nempe Sacerdotes huius Inſulæ ſexta die Auguſti conuenire, quo tempore hæc Terra à ſpecu erui ſolet, qui a quodam ſacello egreſſi rectà ad collem ſe conferunt, vbi Terra apparet arida, cū nullæ prorſus arbores ibi creſcant. Gradus ad aſcendendum ſunt lapidei, vt facilior ſit aſcenſus ad locum, ex quo Terra ſigillanda effoditur, & ſecus ſiniſtram partem locus Terram continens conſpici-

Locus natalis.

Vulcanus cur Hepheſtius.

Li. 1. obſer. cap. 28.

tur

tur foramine obliquo, & obturato, quòd niſi ſexta die Auguſti recluditur; idq; non ſine magno apparatu, & ceremonijs celebratur.

DIFFERENTIÆ.

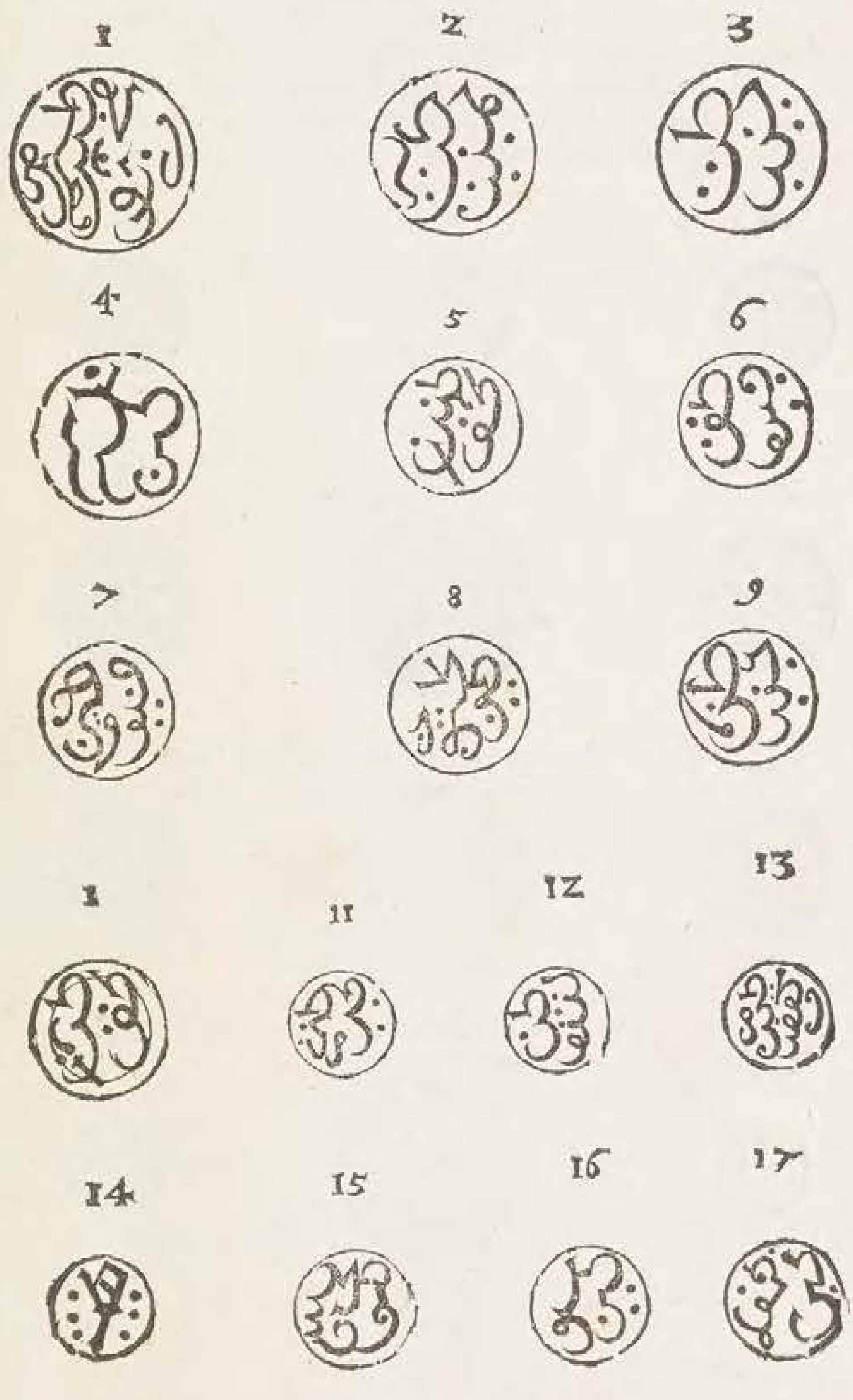
GALENVS Terræ Lemniæ tres differentias recenſet, quarum prima dicebatur ſacra, quoniam à Sacerdote ſigillo Capræ, ſeu Dianæ notabatur, & hæc tãquam præſtantior commendabatur. Secunda vocabatur Rubrica ad vſus Fabrorum. Tertia erat prædita facultate abſtergendi Fullonibus ad purgandos pannos peridonea. Quamobrem Galenus, & alij Authores hanc tertiam ſpeciem in extergendo, loco ſaponis, probabant. Prima ſpecies iam memorata hodie, vt noſtra fert opinio, ad nos non affertur, ſed alia characteribus turcicis inſignita, quæ vera Lemnia non eſt, ſed pro illa bolus armenus Orientalis vſurpatur, qui non rubet, ſed inſtar Ochræ palleſcit. Hanc opinionem non ſolùm Matthiolus, ſed etiam Braſauolus, & Falloppius ſequuntur; cum noſtra ætate ex Lemno nihil amplius deferatur: loca enim illa prorſus deſerta, & deſtituta ſunt; hinc viri docti colligunt falſum eſſe bolum orientalem Officinarum eſſe veram, & genuinam Terram Lemniam, licèt eaſdem ferè vires participet, neq; etiam veram Lemniã eſſe illam, quæ ſigillo Imperatoris Turcarum in Officinis ſeruatur.

Lib. 1. Obſer. ca. 22. Bellonius tamen ſcriptis mandauit antiquiſſimum huius Terræ ſigillum, referentibus Græcis, & Turcis, quatuor tantùm characteres continere, quorum qui latera occupant hamis aſſimilantur, alij verò medij valdè ſunt intricati, & notam vnciæ medicinalis repræſentant, in medio autem ſigilli inter characteres quatuor puncta conſpiciuntur. Terra autem huiuſmodi ſigillo notata adeò pinguis eſt, vt ex ſebo conflata eſſe videatur; eius color in rubore inclinans ad obſcurum palleſcit. Aliud eſt huius Terræ genus in minores rotulas formatum, cuius tres tantùm ſunt characteres, grandiores tamen, & ſeptem punctis diſtincti. Hoc genus priore magis rubeſcit, guſtu nonnihil aliquantiſper arenoſum, minus pingue, & bonitate priori minimè cedit. Tertium genus exiguorum eſt paſtillorum cum notis differentibus, quia figuram vnci Hamo piſcatorio ſimilis referunt. In colore quoq; à cæteris differt; cum in illo color albus rubro permixtus maculis conſperſus appareat. Quartum genus reliquis dilutius rubet, in quo ſigilla etiam differentia obſeruantur. Præter hæc, alia duo genera tum forma, tum characteribus diſcrepantia idem Author manifeſtauit. Alterum eſt bolo Armeno diſſoluto adulteratum, duas notas admodum obliquas exprimens. Alterum in trochiſcos rudes, & impolitos eſt formatum cæteris rotundiores nucis iuglandis magnitudine, globis ferè ſimiles, præter illam partem, quæ ſigillũ admittit. Amplius aliã Terræ ſigillatæ ſpeciem admodum

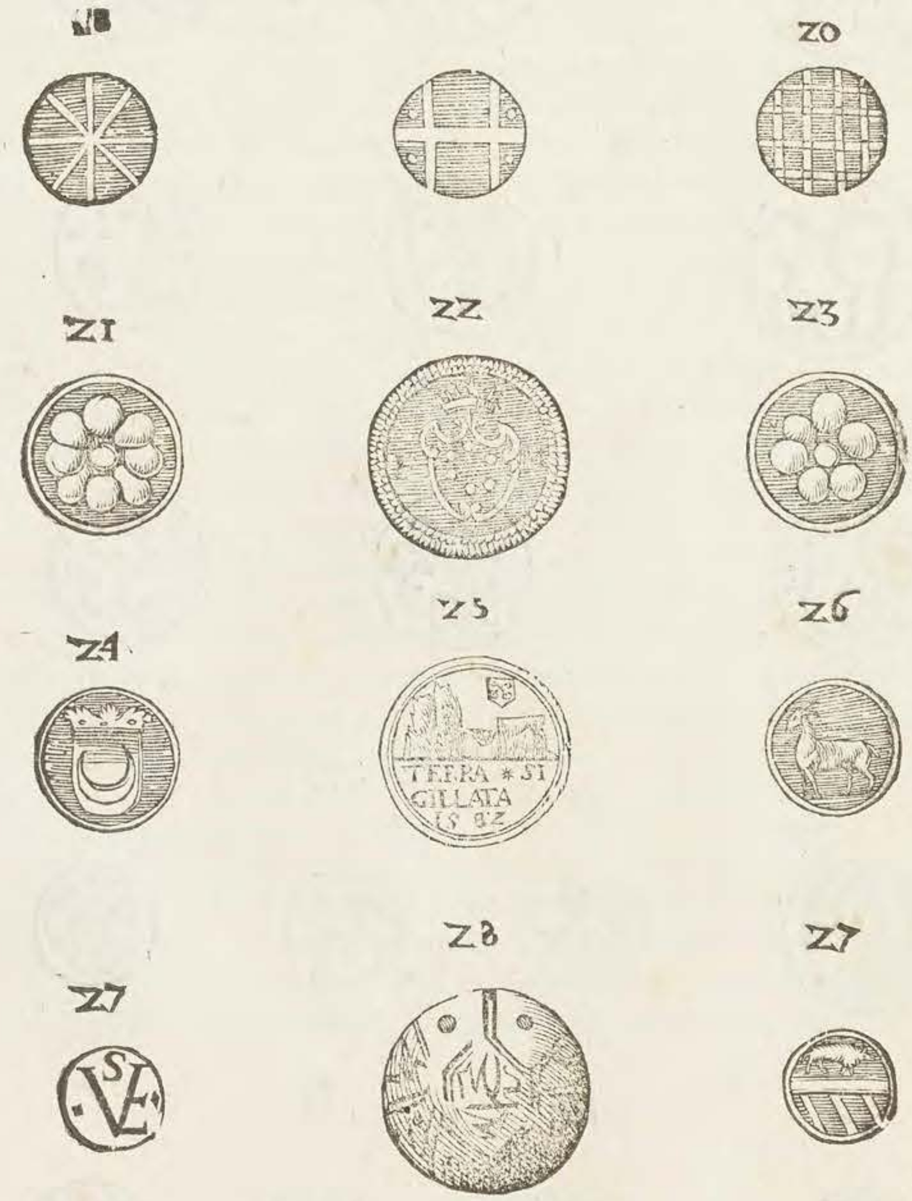
Terræ Lemniæ raræ ſpecies. raram, duobus in locis Conſtantinopoli Bellonius obſeruauit, quæ aromaticum ſaporem præſeferebat, eiuſq; color ſaturatius rubeſcebat, & ſigillo plurium notarum erat inſignita. Hinc colligendum eſt omnia Terræ ſigillatæ genera, eiuſdem non eſſe coloris, cum alia candida, alia rubicunda, & alia ex vtroq; colore mixta conſpiciantur.

Ter-

Terræ ſigillatæ decem, & ſeptem differentiæ.

Aliæ duodecim Terræ ſigillatæ differentiæ.

A Hoc in loco exhibemus duas tabellas repræſentantes Terræ ſigillatæ varias icones, in quarum prima decem, & ſeptem figuræ conſpiciuntur, in altera verò duodecim, quæ omnes ad nouem ſupra viginti aſcendunt. Cum igitur tot, & tam variæ ſint Terræ ſigillatę impreſſiones, Bellonius aliquando cuidam Turcę perito linguæ arabicæ omnes mõſtrauit, vt varietatis characterum cauſam doceret. At ille, omnibus perlectis, reſpondit ſingulos paſtillos duas tantùm dictiones arabicas continere nimirum *Thin Machtom* quæ Terrã ſigillatam indicant, & varietatem characterum inde prodire aſſeruit, quia Turcæ eamdem rem exprimere volentes, variè ſuos characteres miſcere poſſunt. Alij autem hanc varietatem referunt ad diuerſos Magnates varios ſigillos habentes, qui huic muneri, ideſt Terræ ſigillandę præfuerunt. Antequam noſter ſermo aliò dirigatur, nolumus ſilentio inuoluere Terram ſigillatam Legnicenſem, quæ in rotundos formatur paſtillos altitudinis vncialis, quemadmodum in hac icone Lector poterit conſpicari. *Cauſa varietatis characterum.*

B Terra ſigillata Legnicenſis altitudinis vncialis.

C Terra ſigillanda, & ſigillata in Bloſio Galliæ oppido etiam effoditur, quæ prærogatiuas veræ Lemniæ poſſidet: quemadmodum Georgius Braun in Theatro Vrbium diuulgauit. Hæc Terra cum in Agro Bloſienſi oppidi eruta fuerit, & inuenta ab erudito viro, rerumq; naturalium diligenti inquiſitore Franciſco Guerino, non immeritò à loco natali Bloſiaca, & ab inuentore Guerinenſis appellabitur.

Ad claſſem Terræ Lẽniæ referẽda eſt quædã gleba ex albo, & rufo colore mixta, cuius Hercules Saxonia meminit: hanc ex Armenia, & Samia terra conſtare, & aduerſus febres peſtilentes virtutem Lemniæ exercere prodidit. Pariter terra quædam in luteo colore obſcura, annis elapſis ab Hiſpania ad peſtem exterminandam delata fuit, quæ Lemniæ facultates poſſidere dicebatur, & effodi penès Marſiam Hiſpaniç ciuitatem intelleximus. Non multum ab hac recedit Pedemontana terra luteo colore referta, intus partim candida, & partim rubra, linguæ, adhærens, quæ in vino, vel alia portione liquoris, vel aquę cardiacę pota veneni remediũ eſt efficax; ex Mondeui in Taurinis oppido habetur, montem regalem quidam latinè vocant. Hanc virtutibus imitatur Bolus D Iluenſis in colore candida, & gypſo ſutorum ſimilis. Hic ſimiliter alterius generis monſtratur; nempe coloris albi, maculis ferrugineis inſignita; item alia ſublutea aliquã ex parte lineis albis prædita. Annis præteritis in Agro Bononienſi à Colono Terra quædam pinguis, tenax, & ceram ferè æmulans effoſſa fuit, quæ lucernæ admota nullũ liquorem fudit; hinc bituminoſam non eſſe coniectauimus: item linguæ vehementer adhærebat: idcirco Lemniæ congenerem, & eiuſdem virtutibus pollere indicauimus. Neq; mirandum eſt in Agro Bononienſi huiuſmodi Terram fuiſſe repertam, cum alijs etiam foſſilibus ſcateat. Deniq; præter Lemniam, quæ aduerſus venena commendatur, habetur Galata, Culpea, Balearica, & Ebuſiana, quæ omnes Terræ à Regionibus, in quibus naſcuntur, ſunt cognominatæ; & Plinius has omnes tanquam terras medicinales publicauit, dum his ſerpentes necari, & ſcorpiones perimi prodidit. *In lib. de Veſic. c. 29.*

ELECTIO.

Lib.5.c.72
Lib.9.de ſimp. med. fac.

IN eligenda Terra ſigillata, quæ magna antidota ingreditur, Medicus vigilans,& oculatus eſſe debet, ne Terra vitiata pro genuina ſuppeditetur:quandoquidem circa hanc Terram varię Authorum opiniones circumferuntur. Dioſcorides,& Galenus Terram è Lemno Inſula eligebant, quæ redacta in paſtillos,ex Dioſcoride ſigno Capræ,& ex Galeno ſigno Dianę notabatur.Immò Galenus, ob varietatem ſigillorum,anceps,veritatem indagaturus in Lemnum Inſulam itinerari non recuſauit,vbi obſeruauit ſacerdotem, quæ Terram colligebat,& in vrbem translatam purgabat,& ex illa formatos trochiſcos ſigillo Dianæ exornabat.Hæc erat ita rubicundi coloris, vt nonnulli Rubricam Lemniam vocauerint, ſed impropriè,cum hoc nomen ſpectet ad illam Rubricam, qua fabri materiarij vtuntur. Cæterum quoniam hęc Terra hodie ad nos nonniſi adulterata affertur, Pharmacopæi Terram ſigillatam Magni Hetruriæ Ducis tutò eligere poſſunt, cuius trochiſci ex Bolo Armena orientali finguntur. Quamuis autem huius etiam Terræ ſpecies variæ oſtendantur, nimirum rubra, lutea, & alba; nihilominus rubra perfectior eſſe perhibetur,deinde lutea,cum hęc ex vera Bolo integretur, his autem deficientibus ſuccedit alba, quæ Terræ licet colore Antiquorum Terris non reſpondeant; attamen ex minera Priſcis incognita prodire poſſunt:namq; periculo facto, illis bonitate, & præſtantia non cedunt. Inſuper Bartholomęus Maranta, in ſuo Simplicium Examine,circa Terram Lemniam valde hęſitat:quapropter illam à magnis antidotis arcet, cuius loco Terram Melitenſem probat, cui tantam vim aduerſus toxica Diuus Paulus impetrauit: Quinimo, hac deficiente, Bolum Armenam admittit, non illam quę ex Matera a fertur, ſed legitimam, quę morbis peſtilentibus facilè occurrit, quā Galenus in Cap.de Terra Samia memorauit:huic enim omnes prerogatiuę,& conditiones Terræ Lemniæ à Galeno aſſignantur: præterquamquòd odorē,& ſaporem habet aromaticum, & manus tangentium minimè inficit. Item Matthiolo in Commentarijs ad Dioſcoridem Terra characteribus Turcicis ſignata non arridet, quoniam miſturam ex pluribus Terris compactam eſſe arbitratur.

Terra Melitenſis.

PRÆPARANDI RATIO.

Lib.9. de ſimp. med. fac.

GALENVS oculatus teſtis retulit, quòd Sacerdos quædam egreſſa in collem Terræ Lemniæ feracem, nullis animalibus mactatis, ſed tantùm quadam Tritici, & Hordei quantitate in Terram proiecta, alijſq; iuxta morem Patriæ, ceremonijs peractis, plauſtrum Terra illa ſacra onerabat, quam cum in vrbem duxiſſet, aqua macerabat, & Terra in lutum redacta, & exſiccata,ſupernatante a qua,lutum pingue exſiccabat donec conſiſtentiam mellis, aut ceræ acquiſiuiſſet, & huiuſmodi luto in paruas particulas diſtributo ſigillum Dianæ imprimebat:denuo particulas ſiccabat,donec, omni humiditate conſumpta, in vſum medicum trahi poſſent. Lutum autem quod in fundo ſubſidebat tanquam arenoſum, & inutile reijciebatur.

Hodie hæc Terra, vt nonnullis placet, ſigillo Turcico munita ad nos defertur, quoniam Turcarum Imperator, arce in illo loco erecta, Principes,& Legatos hac Terra donare ſolet. Primus autem, vt referunt, qui noſtro æuo hanc Terram in Italiam deferri curauit,fuit Pharmacopæus Venetus ad Inſigne Campanæ,qui proprijs expenſis homines in Lemnum miſit.

VSVS.

FLORENTINVS in Geoponicis,ad liberandas arbores vermibus vexatas,Terram Lemniam ſigillatam commendat: illam enim cum origano terit,& omnibus aqua ſubactis radices arborum illinit. Hæc Terra, ex Medicorū ſententia, profluuium ſanguinis ex vtero compeſcit, prauis vlceribus medetur, morſum rabidi canis curat,febris

bris peſtilentis malignitatem reprimit. Immò hodie nonnulli Medici in alijs etiam febribus illam adhibent. Quapropter non debemus mirari, ſi talis Terra inſignes antidotos, nempè Theriacam, & Mitridaticam compoſitionē ingrediatur. Amplius vlcera pulmonis ſanat, & fluxum ventris coercet. Mirabiles igitur ſigillatæ Terræ vires extollit Iodocius his verſibus. *In Enchirid. ſimpl.*

Lemnia pulmonis conglutinat vlcera tetra,
Et ventris fluxum ſanguinis eſſe premit.
Nil melius peſtem, ſeu Toxica ſaua repellit.
Sumito cum tenui munera tanta mero.

Non eſt igitur mirandum ſi Dioſcorides, & Galenus hanc aduerſus illorum animalium ictus celebrauerint, quæ virus eiaculantur. Inſuper Ioannes Boterus animaduertit, quòd ex hoc Terra tanquam ex Argilla ad potandum varietas vaſorum formatur, quę, vt diutiùs durent, in Fornacibus, more fictilium, coquuntur. In his igitur vaſis potiones pro febricitantibus ſeruatæ frigidiores redduntur: præterquamquòd virtutem alexiteriam habere feruntur. Quidam Medicus annis elapſis vas pretioſum ex hac Terra conflatum Florentiæ oſtendebat, quod poſtea ſecum in Patriam detulit. *Vas ex terra Lemnio.*

Halchemiæ Profeſſores ex Terra ſigillata ſalem extrahere nituntur, dum ſuper illam ab arenis purgatam ſpiritum terebenthinæ fundunt, nam, facta ſpatio bimeſtris digeſtione, ſpiritus optimam ſubſtantiam Terræ elicit: deinde chymicis organis ſalem ſublimāt, qui omni veneno reluctatur, peſti aduerſatur, & fabres male morigeratas ſuperat.

DE TERRA ARMENIA.
Cap. XVIII.

ÆQVIVOCA, SYNONIMA, ETYMVM.

BOLVS, ſeu Terra Armenia hoc nomen ſortita eſt, quoniam ex Regione Armeniæ finitima Cappadociæ Romam primùm allata fuerit, vagāte temporibus Galeni teterrima peſtilentia; quod nomen poſtea ad aliàs etiam Terras, poſteriori ſeculo, huic & facultate, & forma externa ſimiles deductum fuit. Natura enim nulli nouerca, tùm apud nos, tùm apud alias gentes extra regionem Armeniæ, complures Terras viribus Armeniæ nequaquam inferiores produxit. Hinc factum eſt, vt boli Armeni appellatio terris etiam extra Armen iam genitis attributa fuerit; quod reliquis terrarum generibus contigiſſe videmus. Græcis βῶλος ἀρμένια & Latinis Gleba Armenia dicitur. Itaq; ad euitandam æquiuocationem, notandum eſt, quòd hæc vox (Bolus) ſimpliciter prolata ſignificat illam Rubricæ ſpeciem, qua Inauratores, vel Pictores ſuis operibus aurum inducunt. Bolus verò, penultima correpta, fruſtum cuiuſcumq; rei deſignat. At βῶλος Græcis, & Gleba Latinis Terram pinguem, & in puluerem ſolubilem indicat. Quare, ſecundùm Columellam, omnis gleba refringitur, & in puluerem ſoluitur: hinc optimo iure Iſidorus Terram ligatam glebam, & ſolutam puluerem appellabat. Bolus aliquando pro Fundo ab Authoribus ſumitur: quapropter apud Syneſium πατρῷον βῶλον pro paterno, & auito agro legimus. Immò hoc vocabulum metaphoricè ſumptum cuiuſcumq; rei maſſam ſignificat. Item Sol elegāti translatione βῶλος χρυσέα ab Euripide dicitur. Nos autem hoc in loco, nomine Boli, fruſtum, vel glebam Terrę ex Armenia allatam intelligimus. Falluntur, qui hanc Terram lapidem Armenum indigitant: ſiquidem Terra facilè in aqua ſoluitur, lapis autem nequaquam: deinde Terra hæc eſt pallidi coloris, cum lapis Armenus ad colorem cæruleum inclinet. Multi Authores Terram hanc, propter formam, Lutum Armeniacum cognominarunt: quandoquidem ex hac tanquam ex luto Boli, nimirum Globuli, iuxta Galeni ſententiam, in medio preſſi finguntur. Auicennas autem lutum rubrum ad cinereum inclinans Terram hanc nuncupauit: fortaſſis hic Author aliam Terram intellexit: ſiquidem hæc, teſte Galeno, colore pallido eſt referta. Hinc colligimus hodiernam Armeniam nuncupatā eſſe potius Lemniam,

Gleba, & Bolus quid.

Lapis Armenus qualis.

Lutum Armeniacum.

Lib. 9 de ſimp. med. fac.

niam, tum quia propè Armeniam non eruitur, tùm quia, ex Galeno, legitima Armenia pallorem præ ſe ferat. Hæc autem pallida non eſt deinde lapis Armenus inſtar calcis, vel lapidis coƈti facilè teritur; nam Bolus, cum ſit vnƈtuoſus, in puluerem teri nequeat.

LOCVS, NATVRA, & Adulteratio.

ARMENIA Terra, authore Aetio, eruitur in monte Baganaſa Armeniæ. Cardanus tamen à communi opiniòne recedēs negat ex Regione Armeniæ vehi, additq; illam potius Samiam, quam Armeniam Terram eſſe. Nos aliquando vidimus Terrā Armeniam ex loco natali allatam pallido colore refertam, ſiccamq; inſtar calcis: propterea Bolum Armenam Galeni eſſe credidimus: ſecundum alios denſior, & grauior eſt Aſtere Samio, & inſtar calcis facillimè ſoluitur, & in ore veluti butyrum liqueſcit.

Cum autem huius Terræ olim frequens eſſet vſus, Impoſtores illam adulterare didicerunt: quapropter Matthiolus, & Braſauolus diligentes rerum naturalium inquiſitores adulterationem huius Terræ ponderant, dum inquiunt Mercatores, lucri cauſa, ex duabus Terris vnam cōponere; quandoquidem Terram Lemniam Conſtantinopolim deferri curant, & pro Armenia vendunt ſuadentes eamdem, ex Armenia illuc aſportari; quam verò pro Lemnia exhibent, vt colore ab altera diſtinguatur, cuidam albæ Terræ ibidem naſcenti permiſcent: hinc contingit, vt minus, quàm ſincera ruſeſcat, & hanc, loco legitimæ Terræ ſigillatæ, ab illis etiam ſigillo munitæ, miniſtrant. Cæterùm cum hæc fraus à pluribus ſit deprehēſa, relicta vulgaribus Medicis Terra, quæ ſignata aduehebatur, quando Terra Lemnia opus eſt, Bolum Armenam falsò vocatam ſuppeditant. Hinc intelligimus ex eadem Terra Lemnia duo adulteria fieri, vnum Terræ Armeniæ, alterum Terræ ſigillatæ, hoc tamen diſcrimine, vt Terra illa ſigillo munita non ſit vera Terra Lemnia, neq; Terra ſigillata genuina, & Terra, quæ Vulgò Bolus, vel Gleba Armenia dicitur non ſit legitima, ſed naturam illius ſigillatæ aduerſus venena præſeferat.

DIFFERENTIÆ.

L. 5. de ſubtil.

CARDANVS Terram Armeniam in natiuam, & artificialem diſcriminat. Artificialem componit ex ſiccato luto rubeo Apuliæ, viribus Terræ Armeniæ non diſſimili, addito aceto acerrimo, & ſexta parte olei communis, totum in formam pultis redigit, & loco humido ad multos annos ſepelit. Id autē Cardani ſomnium eſſe Scaliger iure optimo arbitratur. Terra verò Armenia natiua Gleba eſt inuenta in parte illa Armeniæ, quæ Cappadociæ eſt contermina, quemadmodum ſuperius fuit annotatum, & ad colorem Ochræ inclinat. Hodie apud nos eſt admodum rara, nam quæ apud Pharmacopæos adhibetur ad colorem Rubricæ accedit, & ex Hiſpania, aut ex Normania aduehitur. At Bolus Armenus naturalis flauus, & albus ex Hungaria habetur, cuius beneficio Ferrum in Cuprum tranſmutari perhibetur.

Boli varij quales.

Quoniam autem Boli hoc in loco ſit mentio, non erit à ratione alienum omnes Bolos alexipharmacos ſimul collatos recenſere, & omnes præcipuas ſpecies, quas aliquando obſeruauimus enumerare. Quandoquidem, licèt in diuerſis Regionibus huiuſmodi glebæ effodiantur; nihilominus omnes facultate aduerſus venena potiuntur. Primitùs viſa eſt Bolus, ſeu Gleba Acherontina lutea, pinguis, & taƈtu adeò glutinoſa, vt linguæ pēſilis hæreat; apud Acherontū, ſiue Acherontiam (Apuliæ vrbs eſt, quam hodie Materam vocant) eruitur, & Medici illius ciuitatis in febribus peſtilentibus Boli orientalis loco vtūtur; quare ob inſignes dotes iam ſigillari cæpta eſt. Ibidem eſt alia Gleba rubra Bolo Orientali, quæ pro legitima Terra Armenia in Pharmacopolijs proſtat, colore, & ſubſtantia adeò ſimilis, vt ſuperioribus annis Impoſtor quidam Matera Venetias allatam pro Bolo Orientali Mercatoribus vendiderit, qui poſtmodum per vniuerſam Italiam

magno

A magno quæſtu eamdem Glebam diſſeminarunt. Quinimò hodie in Regno Neapolita- *Bolus Ache*
no cautum eſt Edicto Regio, ne quis Pharmacopæus alia, quàm hac, loco Orientalis *rõtina quæ.*
Boli vtatur. At Bartholomæus Maranta magni vir nominis, & maioris doctrinæ de il-
lius facultatibus in Antidotis plurimùm dubitat, cum ex forma ſuperficiali de interna
quidpiam iudicari poſſe negat. Bolus autem, ſiue Gleba Armena, quoad colorem, ſecũ-
dùm Galenum eſt pallida, qnamuis varietas colorum in illa hodie oſtendatur.

Prædictis copulanda eſt Gleba, vel Bolus Bætica colore obſcuro luteo, linguæ per- *Bolus Bæti-*
tinaciter adhærens, qua Chirurgi Genuenſes, vagante peſte, anno ſeptuageſimo no- *ca.*
no poſt ſeſquimilleſimum, fælicißimo euentu vſi ſunt, & propter illius vim maximè ex-
ſiccantem vlceribus depaſcentibus mirò ſucceſſu applicarunt. Hæc Gleba, nomine Bo-
li Armenæ ficto, Genuam allata fuit Eruitur in Hiſpania Bætica propè Marſiam Regni
Metropolim, quam Carolus Cluſius tum Botanicæ facultatis, tum omnis elegantioris
litteraturæ peritiſſimns Murgin Ptolemei, & Plinij eſſe aſſeuerat. Hanc ſequitur Bolus,
vel Gleba Bohemica colore roſeo, ſubſtantia admodum pingui, ſapore, & colore cro- *Bolus Bo-*
B ci, quæ in febribus exãthematum ſimptomate oppreſſis præſtantiſſima prædicatur. Hæc *hemica.*
nomine Terræ Lemniæ, aut Boli Armenæ ex Bohemia miſſa fuit. Succedit Bolus Budẽ-
ſis cinerei coloris linguæ modicè adhærens, & Lemniam imitatur. Budæ, quæ Regia
eſt Hungariæ ciuitas effoditur. His addimus Bolum Caſinenſem leucophæi coloris lin-
guę tenaciſſimè adhærentem. Eruitur Caſini nobili Latij oppido, in cuius ruderibus ho-
die Monaſteriũ Caſinenſe antiquiſſimum à Diuo Benedicto extructum ſpectatur. Item
viſa eſt Bolus Cypria, Hungarica lutea in Hæmaptoe, & Hæmorhagia laudatiſſima. Itẽ *Bolus Cy-*
Hungarica alia caſu apud Arcem Tokai inuenta: nam cum Metallarij montem Arci im- *pria.*
minentem, aptis cuniculis, perfoderent, pingue quidpiam supernè deſtillare obſer-
uarunt, quod collectum, & aeri aperto expoſitum in ſubſtantiam Bolo Orientali ſimi-
lem ſe conuertit. Non eſt omittenda Bolus Mechoacana lutea Orientalis viribus
præſtans, necnon Bolus Meldulenſis (Meldula Æmiliæ Regionis Italiæ eſt Munici-
pium non ignobile) colore ferrugineo, grauis pinguis, Armeniæ loco vagante pe-
ſte à Municipibus vſurpata fuit. Item Bolus orientalis colore amethiſtino (Pauonaz-
C zo Vulgò vocant) naturæ eſt exſiccantis, & vnà cum Bolo Orientali, quam Glebam Ar-
menam falsò nominant, affertur. Similiter Bolus Orientalis colore roſeo, & colore Mi- *Bolus Oriẽ-*
nij. Bolus Pedemontana, & Bolus Romana lutea, quæ linguæ adhæret. Amplius obſer- *talis.*
uata fuit Terra foſſilis ex collibus Beatæ Virginis Montis Veſuli in colore Rhabarbarũ
æmulans, in qua mixti colores violaceus, flauus, & albus conſpiciuntur: hæc febribus
malignis, & venenis aduerſatur. Bezaar fortaſſis foſſile Antiquorum appellari poterit.
Bolus quoq; Iuliacenſis vi bezartica eſt prædita, ex colore luteo, ad albedinem accedit;
Sleſiana Terra haber facultates Armeniæ, nam ibi eſt amnis, cuius alueus hac Terra
eſt refertus, & quoniam per ciuitatem Strigoniam fluit; ideò Terra hæc Strigonia ſigil-
lata fuit appellata. Gleba hæc Sleſiana tactu eſt lubrica, & in colore Bolum Theophra-
ſti imitatur. In Bolos quoque formatur Terra Iluana ſigillo Magni Ducis munita, & ſu- *Terra Ilua*
perius fuit notatum, quæ febres ex venenata qualitate pendentes exterminat, & cum *na ſigilla-*
ſucco limonum in verminatione puerorum vtiliter adhibetur. Huius autem variæ ſpe- *tur.*
cies, ratione coloris, in Ilua Inſula obſeruantur. Alia eſt coloris albi tendentis ad ci-
D nereum, ita mollis, vt tangentium manus vngere videatur: quapropter hanc loco Sa-
ponis adhibent. Ibidẽ etiã inuenitur Terra Samio lapidis ſimilis; ideoque non Terra, ſed
potius conſiſtentia quędam lapidea nominari poteſt, & ob innatam pinguedinem, lin-
guæ oblata vehementer adhæret. Nonnulli Calamitam albam vocant, & in rebus ama- *Calamita*
torijs, non ſine magna Dei offenſa, vtuntur: quandoquidem credunt, quòd ſicuti Ma- *alba quæ.*
gnes vulgò Calamita attrahit ferrum, hæc ſimiliter carnem allicere poßit. Hoc tamen
inter nugamenta ridicula recenſendum eſt.

VSVS IN MEDICINA.

CVM hæc Terra in medico vſu vt plurimum adhibeatur. Primitùs contra mor-
bos venenatos valere traditur: quapropter per vniuerſam Germaniam maximi
eſt nominis, & in ſummo cultu habita, cum Patientibus febre malemorigerata
corre-

correptis fælicisſimo euentu adhibeatur. Etenim ſummopere ſiccat, atq; refrigerat; quod Terræ ſimpliciſſimæ proprium eſſe liquido conſtat; quemadmodum in Terra Samia, & Lemnia obſeruatur, quæ omnes frigidæ eſſe perhibentur. Propterea in peſte illa ſimili memoratæ à Thucitide, quæ Romæ, Galeni temporibus, ſæuiebat, hanc Terram vnicum fuiſſe præſidium Galenus ipſe teſtatur. Immò idem Author eamdem in Indyſenteria, alijſq; alui profluuijs, in eruptione ſanguinis, in vlceribus pulmonis, & in fiſtulis ſedis mirum in modum magnificauit; namq; cum egregiè ſiccet, omnis generis deſtillationes ſupprimere poteſt

Cum igitur hæc Terra non ſolum tanquam medicamentum curans, ſed etiam tanquam præmuniens vi peſtiferæ reluctetur; ſunt nonnulli, qui huius Terræ virtutẽ qualitati emplaſticæ, & aſtringenti acceptam referunt, nimirum qua meatus conſtringuntur, ne eorundem laxitas ingruens venenum recipiat, & ne in cor recta meare poſſit. Hæc autem opinio locum habere poſſet, ſi Terra hæc tantummodò tanquam præſidium præmuniens adhibeatur: ſed cum conſtet Patientibus quoq; aſſumpto veneno, propinari, ſententia hæc parùm tuta videtur: quandoquidem huiuſmodi medicamentum, ſumpto prius veneno, ſua vi aſtringente coarctaret os ventriculi, & impediret, quominus per vomitum reijci poſſet; & tunc citius ad cor accederet. Totum autem oppoſitum nos docet Galenus, qui fide oculata prodit venenum præſumptum vomitu ſemper reijci, hauſto medicamento, quod Terram Lemniam recipiat. Id autem quod de Terra Lemnia tradit, idem de Terra Armenia intelligere debemus. Præterquamquòd periculum ſuffocationis ab aliqua qualitate maligna prodiens medicamine huius Terræ tollitur. Huius rei exemplum habemus à Clariſſimo Iouberto, qui narrat hiſtoriam quatuor hominum à ſe curatorum, qui dum Stibio chatartico incautè præparando incumberent, aura Stibij venenata penè ſuffocati ſunt, mox duobus ſcrupulis Glebæ Armeniæ legitimæ ſingulis illorum exhibitis, libera facta eſt reſpiratio, & ſtrangulatus, quo maximè premebantur, omninò ſublatus eſt. Quamobrem non erit dicendum id à vi emplaſtica, & aſtringente medicamenti prouenire, ſed potius à tota, vt aiunt, ſubſtantia, qua huiuſmodi opus peragitur: cum terra, & argillacea medicamenti qualitas id præſtare minimè queat.

Difficultas circa Armeniam.

Hiſtoria Stibij venenati.

VLYSSIS ALDROVANDI PATRITII BONONIENSIS MVSÆI METALLICI LIBER TERTIVS.

DE SVCCIS CONCRETIS in Genere: Cap. I.

ORDINIS RATIO, ET DESCRIPTIO.

EXPLICATA Terrarum natura, & facta eorum, quæ ex illa finguntur enumeratione, ordinis ratio expoſtulat, vt ſuccos concretos proſequamur, qui à varijs Terris ſuam originem ducunt. Eſt autem ſuccus concretus propriè dictus corpus foſſile, quod vel calor denſauit, vel frigus coegit, & in humore aliquo poſitũ facilè ſoluitur: propterea neq; lapidis nomine, neq; metalli, ſuccus concretus erit appellandus; nam licèt lapides, & metalla ex ſuccis integrentur, ita tamen compacta ſunt, vt aut nunquam, aut admodum difficulter diſſoluatnur.

GENERATIO, ET DIFFERENTIÆ.

QVADRIFARIAM ſuccus concrectus generatur: primò dum calor rem ſiccam immiſcet humidæ, deinde mixtionem coquit, aut quando aquæ terram lambentes aliquantulum craſſæ efficiuntur: aut quando humor concluſus materiã metallicam corrodit. Nam quando materia eſt æraria, inde reſultat ſuccus concretus Chryſocolla cognominatus. Si aqua lambat Pyritem ærosum, & friabilem, ſuccus euadit acerbus, vnde poſtea atramentum ſutorium, vel alumen liquidum emergit. Aut denique ſucci liquidi virtute caloris à Terra erumpunt, & ſi ingens fuerit vis caloris, ſuccus è Terra manat copioſus, veluti Pix ex Piceis crematis difluit: ſin autem virtus ignea non fuerit vehemens, ſuccus paulatim, inſtar reſinæ Laricis, Abietis, & ſimilium arborum, deſtillabit. Itaq; ex his omnibus humoribus, vel calore denſatis, vel fri-

Chryſocolla Atramẽtum ſutorium.

frigore coactis ſucci concreti ita cognominati oriuntur: nam qui ſalſus eſt in Salem denſatur, qui amarus in Nitrum, qui acerbus, & calidus, alter in Alumen, alter in Atramentum ſutorium conuertitur. Hoc autem ordine naturam operari inde manifeſtum eſt, quoniam artis experientia id demonſtrat, quæ ex aqua ſalſa ad ſpiſſitudinem denſata Salem, ex aluminoſa Alumen, ex ea, quæ Atramento ſutorio infecta eſt, Atramentum ſutorium concoquit.

Ars Naturæ æmula.

Hi autem ſunt ſucci medicinales, qui vel ſunt concreti, veluti qui ſuperius fuerunt memorati, vel ſunt liquidi. Succum liquidum vocamus materiam compoſitam in viſceribus Terræ, quæ materia licèt ſit liquida, non poteſt tamen aqua nuncupari ratione mixtionis, veluti eſt Alumen liquidum, quoniam eſt materia liquida actu, & mixta. Huius conditionis eſt Naphtha ſeu Petroleum, vel ſuccus lapideus, qui eſt veluti lapis eliquatus, & cum refrigeratur, concreſcit. Deinde ſuccus concretus duplicem habet intellectum; vel enim eſt materia facilè liquabilis ab humido, & hic eſt ſuccus concretus propriè dictus. Succus autem concretus impropriè dictus vocatur quicquid ex humido concretum nunquam, aut difficulter, niſi longo temporis tractu, in humorem diſſoluitur, veluti eſt omne genus lapidum: nihilominus apud Vulgum ſucci concreti lapidei appellantur, quos ex aquis in dies lapideſcere obſeruamus; hoc tamen diſcrimine, vt alij ex ſedimento aquæ reſultent: qnemadmodum Lector poteſt conſpicari in hac figura ſucci concreti Caſtelli ſeptem aquarum Romæ.

Succus concretus impropriè dictus.

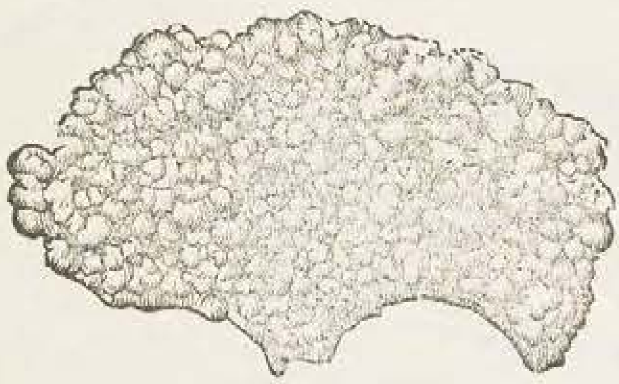
Succus concretus Caſtelli ſeptem aquarum Romæ.

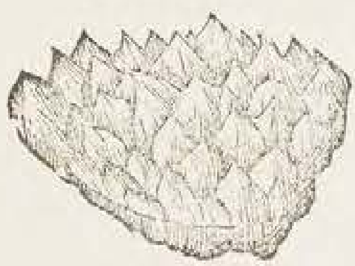
Sunt enim Romæ ſeptem Caſtra nuncupata ſub monte Eſquilino propè templum Diui Petri ad vincula, vbi ex aquæ ſedimento concreſcit huiuſmodi lapis multis tuberculis refertus ad inſtar fæcis vini (Vulgus vocat Tartarum) quæ circa partem doliorum internam concreſcere ſolet. Ad huius imitationem, alias ſucci concreti lapidei ſpecies monſtramus, quales ſunt tres in hac Tabella delineatæ.

Succi

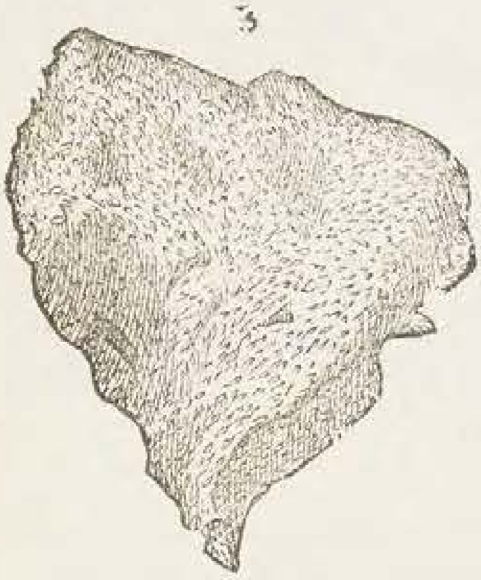
Succi concreti lapidei variæ ſpecies.

2

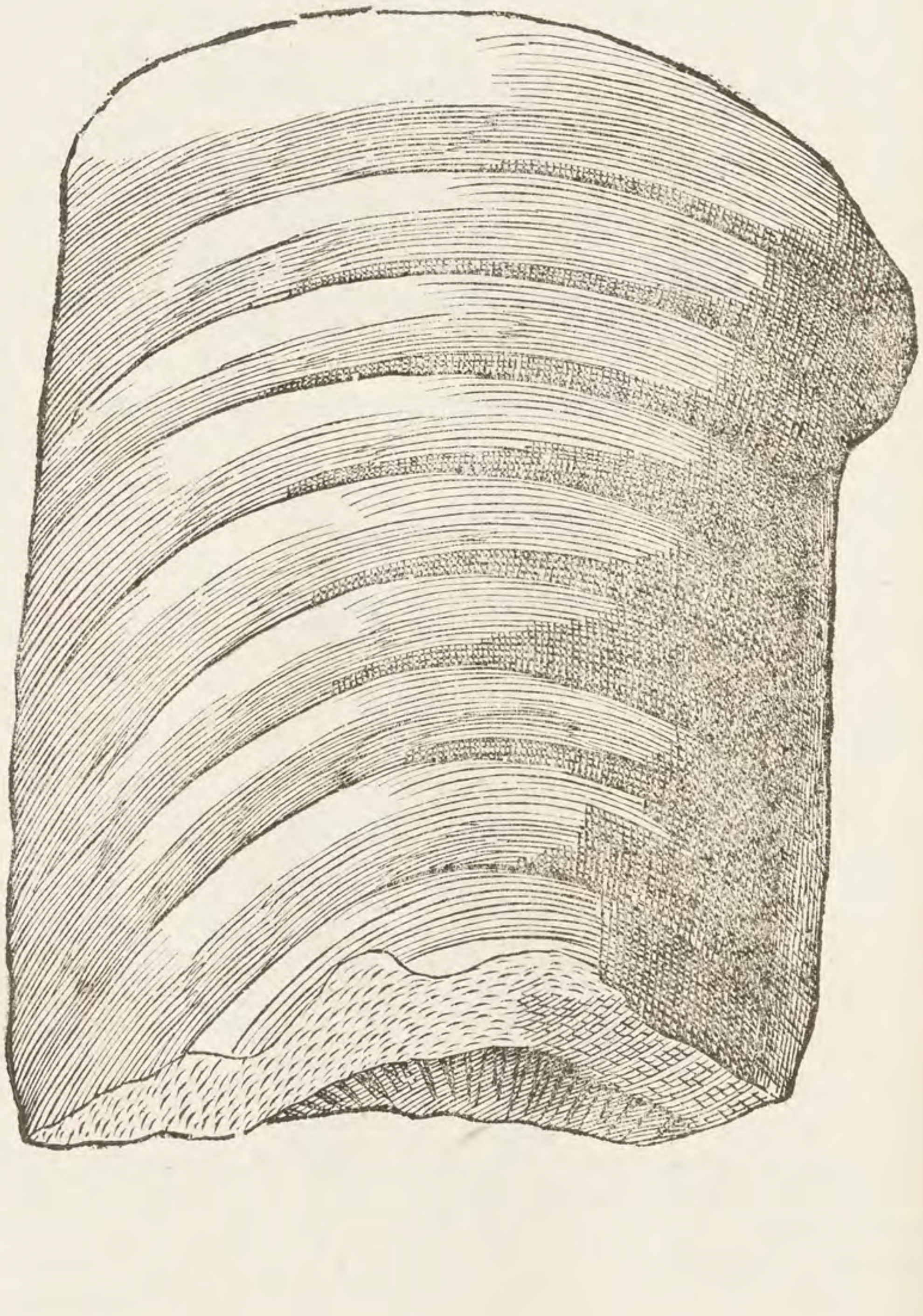

3

Item ex ſedimento aquę in tubulo plumbeo Fontis Bononienſis talis reſultat ſuccus cõcretus, qualis ante oculos hoc in loco ponitur figuratus.

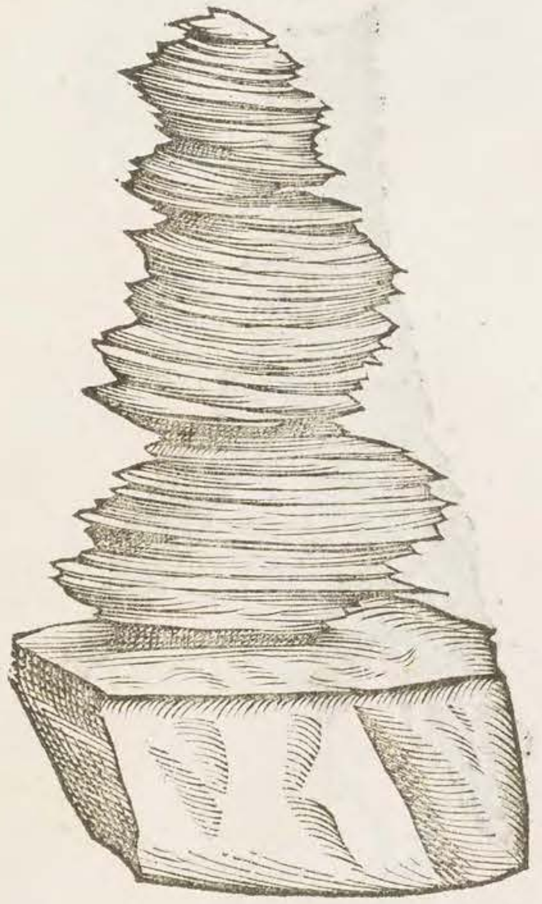
Succus concretus in tubulo plumbeo fontis Bononienſis.

Succi arenarij concreti origo. Similiter in genere lapidis arenarij ſępiſſimè obſeruauimus ex aquis per fodinas trãſeuntibus ſuccum concretum arenarium circa Antra, & Cauernas, ex quibus lapides arenarij eruuntur oriri, qui non ſolum figuram Stiriæ lapideæ ſecundùm longitudinem adipiſcitur, ſed etiam aliquando iuxta latitudinem aqua deſtillat, & ſuccum concretum tanquam laminis, corticibus, & membranis integratum producit. Hic enim oritur à frigiditate aquæ tanquam cauſa efficiẽte, & à materia arenoſa in aqua exiſtente, iuxta formam, quæ in hac tabella exhibetur.

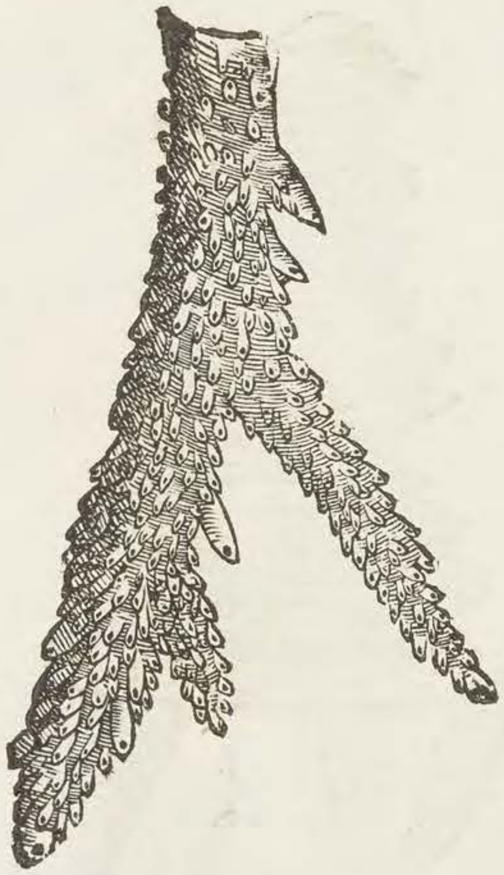
Succus

Succus concretus arenarius lapideus.

Erat autem huiuſmodi ſuccus concretus coloris cinerei obſcuri; deinde poſſumus conijcere, ab aquis erodentibus in hanc formam fuiſſe redactum. Pręterea ex aquis ſtillantibus ſucco lapideo imbutis concreſcit ſuccus, vel potius Tophus, vel ſtiria iuxta formam in hac Tabella delineatam. *Aquæ ſtillantis effectus.*

Succus concretus ex aquis ſtillantibus.

Huic addimus Stiriam lapideam Topho congenerem in hac Tabella effigiatam, vbi etiam conſpicitur ſuccus in lapidem concretus cum palea.

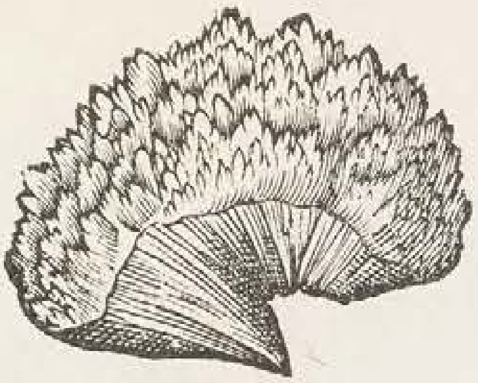
Inter ſuccos concretos lapideos recenſendum eſt Stalagma Tyburtinum, quod aſſimilatur Aniſis Sacharo albiſſimo coopertis, quod opus Seplaſiarij peragere ſolent, huius iconem ob oculos ponimus. Namq, Græci ϛαλάζειν dicunt ſtillare: ideoque apud Plinium Stalagmum vocatur puriſſimum Chalcanthi genus, quoniam fieret hyberno tempore guttis, vel Stirijs in Scrobes decidentibus. Antiqui etiam Stalagmum vocarunt genus Inauris figuram guttæ imitantis, quam ϛαλαγμὸν Græci nominant.

Li. 34. cap. 13.

Sti-

Stiria lapidea Topho congener nu. 1. & 2.

1

2

3

Succus concretus lapideus cum palea num. 3.

Stalagma Tyburtinum.

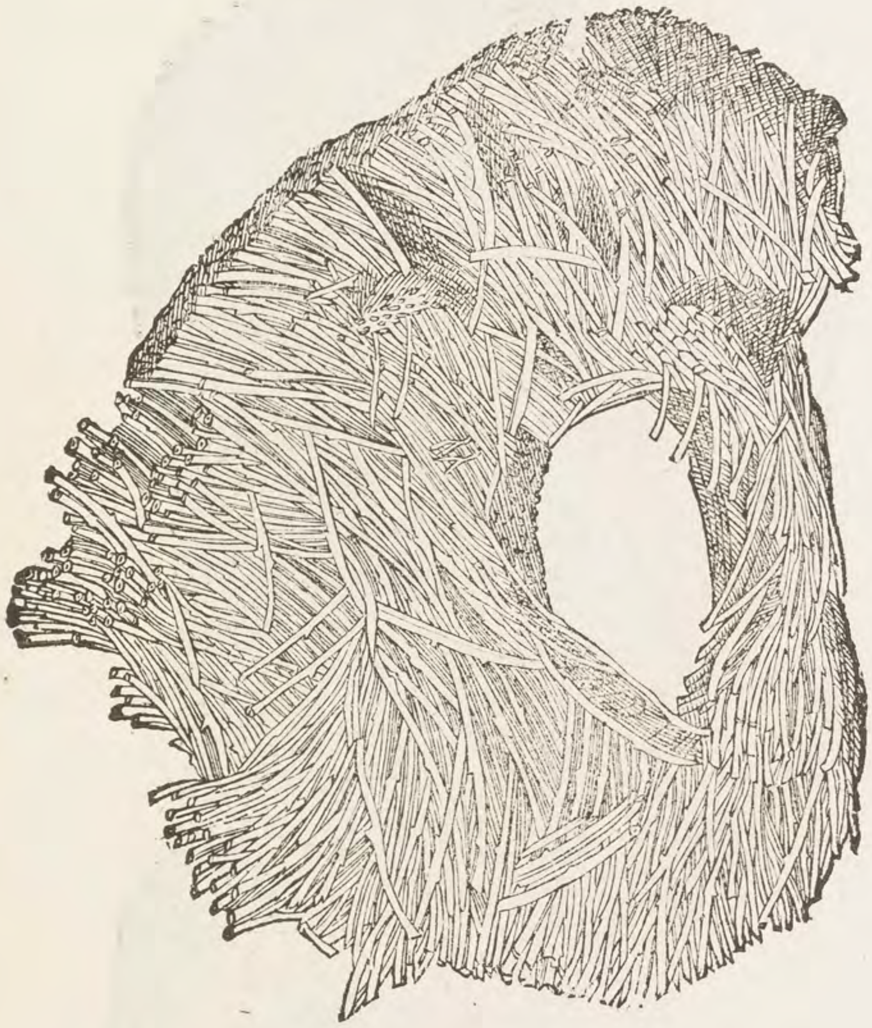
3

Amplius ſucci concreti impropriè dicti nominantur ètiam illi, qui ex liquore Maris ſalſo reſultant Siquidem ſpuma Maris cum tenuiſſimis ſordibus permixta Alcyonium, & Adarcion producit, de quibus in ſecundo libro verba fecimus. Quando autem huiuſmodi materia ex Maris ſpuma, & ſordibus concreſcens ſubrotundam formam acquiſiuerit, hanc pilam marinam appellare ſolemus. Cæterùm aliquando obſeruauimus huiuſmodi materiam in mari concreſcentem, & vermiculorum ſpeciem induentem; Quapropter ſuccus concretus marinus ſcolecias nobis fuit nuncupatus.

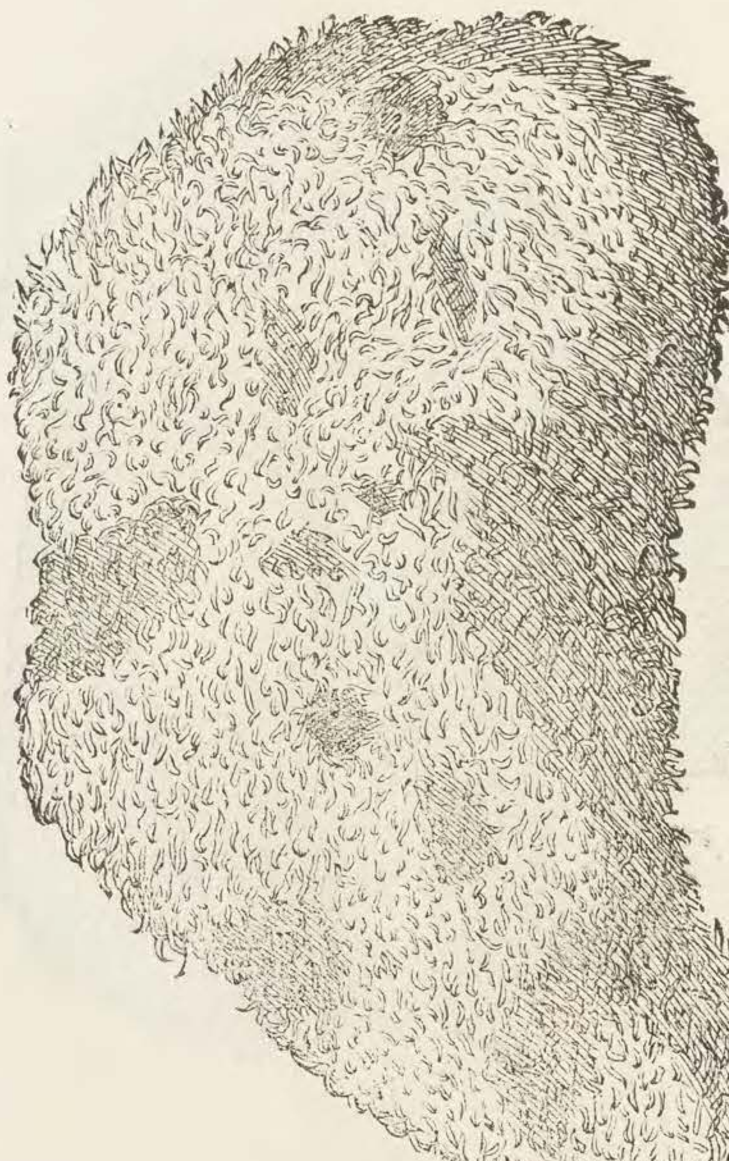
Pila marina quid ſit.

Succus concretus marinus ſcolecias.

Quãdoquidem σκώληξ Græcè Vermis latinè dicitur;& quoniam huius duas ſpecies obſeruauimus, eaſdem ambas in duabus Tabellis delineatas ante Legentium oculos repræſentamus.

Succus concretus Marinus ſcolecias alter.

Inſuper addere voluimus aliam tabellam, in qua delineatur Adarcium verum molle Dioſcoridis ſub numero 3. cum ex materijs prædictis in mare concreſcat: immò in eadem tabella delineatur ſuccus concretus candidus ſtalagmites ſub numero 1. Ibidem quoq; ſub numero 1. & 2. conſpicitur lapis ſpongites; ſiquidem hæc omnia ex ſordibus marinis concreſcere perhibentur.

Succus concretus candidus ſtalagmites.

1

2

2

3

Quid

Li. 16. hiſt. nat. ca. 28.

Quid ſimile prædictis ſuccis concretis,& pręſertim mollibus eruitur in Lacu Mexicano, vt refert Ioannes Euſebius Ieſuita. Nam quidpiam limoſum in nonnullis Mexicani lacus alueis ſummas petit aquas, idque veritur, & palis coaggeratur: Indi excoctum, & aliquantiſper inſolatum in placentas formant, rurſuſq; herbis virentibus ſuperpoſitum Soli exponunt, donec perfectè areſcat: deinde tanquam caſeus ad vnius anni vſum reponitur. Eſtur vbi opus eſt cum Maizo torrefacto, & vulgaribus Indorum placentis. Sapore eſt caſei; vnde apud Hiſpanos nomen inuenit, ſed minus grato, & cæni quodã odore. Color adhuc recenti cyaneus, aut viridis ineſt, ſed inueterati color ad nigrum inclinat: improbi eſt, & ruſticani cibi: Demùm in aquis marinis ſuccus etiam lapideus latibulatur, ex quo Coralium ſub vndis concreſcit, & alitur; & hæc de ſuccis concretis impropriè nominatis dicta ſufficiant.

Succi Macri qui. *Succi pingues qui.*

Sin ad differentias ſuccorum concretorum propriè nuncupatorum accedamus, hos partim macros, partim pingues comperiemus. Inter macros, Sal, Nitrum, Alumen, Chalcanthum, Chalcitis, Miſy, Sory, Melantheria, Chryſocolla, Cæruleum Armeniũ, Aerugo, & Ferrugo recenſentur. Verùm ad ſuccos pingues Auripigmentum, Sandaracha, Sulphur, Bitumen, conſequenter Naphtha, Piſſaſphaltum, Mumia, & Camphora, & Succinum reducuntur; de quibus omnibus ſigillatim differendum erit: dummodò priùs de Coralio, quòd inter ſuccos concretos impropriè dictos connumeratum fuit, nonnulla in medium afferamus.

DE CORALIO.
Cap. II.

SYNONIMA, EORVMQ. ETYMVM.

CORALIVM cum ſuccis concretis maximam exercere cognationem inde colligimus, dum aliquando illud vidimus adhuc imperfectum, & rude ſucco concreto albeſcente circumdatum, cui ſpecies quædam Alcyonij ſpongioſa, & colore ferrugineo inſignita adhærebat. Immò in publico Muſæo Chama Marina colore interno albicante, & externo cinereo adhuc ſeruatur, in cuius dorſo ſuccus coralinus concreuit. Quapropter magna nõ debemus premi admiratione, ſi Coralium ab alijs inter frutices marinas, ab alijs inter lapides, & demũ ab alijs inter bitumina recenſeatur. Hunc igitur locum in hac Hiſtoria promeruit, cum viam ad ſuccos concretos propriè dictos nobis ſternat, inter quos Bitumina connumerantur.

Coralium quale.

Præterea cum in ſequenti libro de lapidibus verba ſint facienda, Coralium locum medium occupabit, quod neq; frutex, neq; lapis eſſe perhibetur, ſed lapidis quodammodo naturam induit. Itaq; Coralium aut Corallum, ſiue Corallus, ſecundùm Marbodeum Gallum, appellatur. Deberet autem hoc nomen vnico L. ſcribi contra communem abuſum, nam ſemper apud probatiſſimos Poetas hoc vocabulum, ante penultima correpta, inuenitur. Huius exemplum præbet Ouidius hoc verſu.

Li. 4. Met.

Nunc quoque Coralijs eadem natura remanſit.

Aliquando tamen Auſonius, metri cauſa, in Moſela, L. geminauit, quando cecinit.

Cum virides Algas, & rubra Corallia nudat
Aeſtus.

Idem præſtitit Claudianus in Nuptijs Honorij, & Mariæ hoc verſu.

Mergit ſe ſubito, vellitq; Corallia Clotho.

Inſuper Corallus apud Marbodeum, & Corallum apud Sidonium in Epithalamio Rutecij legitur.

Lactea puniceo ſinuantur colla Corallo.

Curalium cur dictũ.

Apud Lexicographos græcos habetur κοράλλιον, ſiue κουράλιον ἀπὸ τῆς κουρᾶς vel quaſi τῇ κουρᾷ ἁλόν, nempè tonſura, & præſectione captum, nec aliter Theophraſtus, quam à radendo, vel ſecando Curalium vocauit. Quamobrem aliquibus Latinis Curalium, &

Cc-

A Coralium fuit cognominatum. Cur non poterit vocari Coralium, quaſi cor alat? cum Auicēnas inter cardiaca medicamenta illud recenſeat, quę cordi ſummam hilaritatem afferunt. Aliqui, teſte Dioſcoride, Coralium λιθόδενδρον indigitarunt, cum illius figura lapideam arborem repræſentet. Amplius Coralium, teſte Plinio, Gorgonia vocatur, cum ab aquis extractum duriciem lapideam protinus induat, quemadmodum illi euaſerunt lapides, qui Gorgonas exaſperarunt. Plinius quoq; Coralium aliquando Pyritem cognominauit; cum ignis illi plurimum inſit. *Li.36.c.19* Sed aduertendum eſt Coralium neq; Pyritem, neq; aliquam eius ſpeciem eſſe; Plinius enim Pyritem vocitat omnem lapidem, ex quo ignis excutitur. Deniq; Antipathes eſt nomen Coralij nigri, quod aduerſus multos affectus medicamen amuletum eſſe perhibetur: cum apud Græcos ἀντιπαθὴς contrariam habens affectionem exponatur, aut illud, quod oppoſita affectione præditū eſt, conſequenterque vim reſiſtendi poſſidet: vnde oritur Antipathia, quæ repugnantiam ſignificat: Coraliū Arabibus vocatur Baſad Mergen, Beſt, ſiue Morgian, Gallis Du Coral, Italis Corallo, Germanis Corall, Hiſpanis El Coral. *Antipathes quid ſit.*

B

DESCRIPTIO, ET GENERATIO.

DIOSCORIDES Coralium plantam marinam conſtituit, quæ ſub vndis maritimis ſuam mollitiem naturalem poſſidet, ab aquis autem educta lapideam ſubſtantiam adipiſcitur. Idem exponit Ouidius his verſibus: *Lib. 15. metam.*

Sic & Coralium, quo primum contigit auras
Tempore, dureſcit, mollis fuit herba ſub vndis.

Quapropter Dioſcorides Coralium ferro comparauit, quod candefactum, & in aqua merſum induratur: pariter Coralium in Aere temperatur, & dureſcit: Quinimò ſub aquis hæc planta viridis eſſe dicitur, ſed in Aere, quaſi quòd illam pudeat proprium amiſiſſe locum, rubeſcit. Plinius huic marino frutici baccas candidas ſub aqua pariter molles aſſignauit, quæ vnà cum frutice ad aerem eductæ indurantur, & rubefiunt. Hæc
C autem Plinij deſcriptio multis non arridet; cum nullæ baccæ in Coralio obſeruentur: nihilominus in præſentia Plinius reprehendendus eſſe non videtur: ſiquidem Lobelius aliquando deſcripſit, & Coralij plantam cum baccis delineauit, quæ baccæ potius tubercula circa ramos Coralijs eſſe videntur. Item Marbodeus Gallus in libro de Gemmis Coralium hunc in modum deſcribit. *Baccæ coralij.*

Corallus lapis eſt, dum viuit in Aequore vimen
Retibus auulſus, vel cæſus acumine ferri,
Aere contactus fit durior, & lapideſcit;
Quiq; color viridis fuerat modò puniceus fit,
Et velut arbuſti ramuſculus eſſe videtur;
Circa ſemipedem vix longior inueniendus.

Hinc colligendum eſt à Poetis Coralium ratione coloris punicæum nominari, & ab alijs fragile, & liquidum dici, cum ex ſucco concreſcat lapideſcente. Poſtmodum, quoad fruticis altitudinem, Marbodeus veritatem non eſt aſſecutus: quandoquidem Geſnerus, & Anſelmus Boetius oculati teſtes plantam Coralij ad proceritatem humanam aſcendentem obſeruarunt.

Quoad generationem, & originem Coralij, Primitùs fabuloſa, deinde ſeria recitabimus. *Li.4. met.* Ouidius canendo narrat, cum Perſeus caput Meduſæ abſciſſum circa litus in arenam ſubſtratis virgis, & folijs depoſuiſſet, virgas illas à capite contactas induruiſſe. Hoc autem Nymphæ Pelagi animaduertentes, virgas in lapides mutatas per Mare ſparſerunt, quæ quodammodo Coraliorum ſemina, & propagines fuerunt; de quibus lapideſcentibus virgis Poeta verba faciens canit hunc in modum.

Nunc quoq; Coralijs eadem natura remanſit
Duritiem tactu capiant vt ab aere quodq;
Vimen in æquore erat, fiat ſuper æquora ſaxum.

Hactenus nugas aſſeruimus, nunc ſeria loquamur oportet. Planta Coralij in fundo Maris lignoſa eſt conſtituenda, quæ naturam Coralij tunc induit, quando ſuccus lapideſcens totum lignoſæ plantæ corpus ſubit, illudque adeò alterat, vt in propriam conuer- *Generatio vera Coralij.*

uertat naturam, cum huiuſmodi ſuccus coagulatur. Quapropter non eſt veriſimile, hanc plantam ſub aquis mollem, & eductam dureſcere; quoniam narrat Anſelmus Boeticus vir fide dignus ſe conſpicatum fuiſſe apud Antiquarium Imperatoris Coralia, quorum nonnulli ſurculi adhuc erant lignei. Hinc colligendum eſt nullam huius generis plantam haberi poſſe cum aliquibus ligneis ſurculis, ſi tota extra aquam lapideſceret. Quamobrem notã dum eſt idem Coralio contingere, quod arbuſculis in alijs aquis lapideſcentibus natis accidit: namq; ſuccus lapideus totã illam arbuſculę partem, quam penetrat in lapideam ſubſtantiam tranſmutat. Similes arbuſculæ partim ligneæ, & partim lapideæ in Muſæo publico viſuntur. Vnum ſupereſt conſiderandum, an Coralij arbuſcula ex ſucco lapideo creſcat, & poſtea ab eodem ſucco alteretur. Primò hunc Coralij fruticem inſtar Coralinæ, Algæ, & aliarum plantarum in Mari creſcentium ſine ſucco lapideo non augeri exiſtimamus. Præterea dicendum eſt huiuſmodi arbuſculas non lapideſcere, priuſquam emoriantur, &, iuxtà ſententiam Anſelmi Boetij, emoriuntur, vel ordinario naturæ motu, vel quando ſuccus lapideſcens in arbuſculas nimis vehementer agit: namque penetrans intimiores partes illas facilè tranſmutat, & enecat.

Arbuſculæ Maris quãdo lapideſcant.

NATVRA, ET LOCVS.

MVLTI Authores in hanc venerunt ſententiam Coralium participare naturam gemmarum: Cardanus tamen Coralium non eſſe gemmam aſſeuerantius dixit. Eſt huius naturæ, ſi veritatem Dioſcorides, & Plinius aſſequuntur, vt in aere indureſcat. Hoc autem ſi in veritate verſatur, quod non credimus, inde procedit, quoniam Aer illius humiditatem ſiccat, & frigus partes cogit. Refrigeratur autem ab aere etiam æſtiuo, quia pars aeris intimas Coralij partes penetrans frigida euadit: cunctis enim conſtat aerem diſſipatum refrigerari. Auicennas contemplans naturam Coralij, illud frigidum in primo, & ſiccum in ſecundo gradu conſtituit: propterea inter medicamenta cordialia illud recenſet, cum vapores putridos exſiccare poſſit, qui interdum ad cor peruenientes naturalem illius calorem derſtuere poſſunt. Et quando Coralium ſuſpenſum ad dolorem ſtomachi ab Authoribus commẽdatur, hunc effectum à primis qualitatibus minimè pendere exiſtimandum eſt; cum frigiditas, & ſiccitas calori naturali opponatur: quamobrem ſimilis effectus ab alia qualitate occulta emerget. Itaq; Coralio hanc proprietatem Natura ingenuit, vt ſanguinem purificet, partes pręcipuas roboret, & hominem hilarem reddat; immò has affectiones magis intenſas habebit illud Coralium, quod maiori rubedine erit inſignitum. At vice verſa Coralium nigrum, vel ſubnigrum hominem Melãcholicum reddere perhibetur. Quando autem Coralium elaboratum, & perpolitum à viris geſtatur, hoc ſibi à natura comparauit, vt exuberantius rubeſcat, quàm ſi geſtetur à fœminis: quandoquidem muliebri cõſuetudine in quemdam pallorem elangueſcit, & colore natiuo ferè deſtituitur. Hoc autem inde oriri creditur, quoniam fœminæ tanto calore, quàm viri non ſint præditæ, aut quia non tam puri vapores à corpore mulierum, quàm à corpore virorum in Coralium exhalent, à quibus Coralium vehementer afficitur: etenim manifeſtum eſt Coralium rubrum palleſcere, & varijs contaminari maculis, quando ab homine affectu læthali correpto geſtatur: Quapropter futuros morbos, mutatione coloris, demonſtrare ſolet.

Lib. 2. cap. 125.

Coralij qualitates.

Coralium quãdo maculetur.

Quoad locum natalem, ſcribit Dioſcorides, plurimum Coralium circa Syracuſas ad Promontorium Pachinum reperiri. Item generatur in Mari rubro, ſed nigrius: ſimiliter in Mari Perſico, vbi *Iace* cognominatur. In Gallico ſinu præſtantiſſimum circa Stæchadas Inſulas, necnon in Mari Siculo circa Heliam, & Drepanum, ad mentem Plinij creſcit. Cornarius verò Aeolias pro Heliam emendat. Quinimò ante Neapolim Campaniæ maximè rubens, & molle eruitur. Itaque dicendum erit Coralium creſcere in Mari rubro, Perſico, Gallico, Siculo, Tyrrheno, Liguſtico, & Africo; quemadmodum Dioſcorides, Plinius, Matthiolus, Braſauolus, & Mylius aſtruunt. Hodie in Mari potiſſimum Tyrrheno, & Siculo copia Coralij colligitur; cum tamen Plinius de illius inopia olim conquereretur. Retibus etiam apud Sardiniam, & Corſicam Coralium expiſcantur,

Coralij locus natalis.

tur, quod deinde apud Genuenſes expurgatur. In ijſdem locis candidum quoq; inuenitur, non tamen compactum, neq; tam ponderoſum, vt rubens, ſed leuius, & inſtar ſpongiæ rarum apparet. Deniq; Coralium nigrum genuinum in Galitia Hiſpaniæ inueniri tradit Geſnerus. Spurium verò *Sauualia* nuncupatum è Barbaria, vel Africa mittitur.

DIFFERENTIÆ.

PRISCI Authores duo tantùm Coralij genera, quoad colorem, propoſuerunt; nempè rubrum & nigrum, quod Antipathes nuncupatur. Candidi autem neq; Dioſcorides, neq; Plinius meminerunt: Niſi ex aliquorum interpretatione, velimus aſſerere, Coralium album tunc fuiſſe à Dioſcoride indicatum, quando pallidum tanquam vitioſum improbauit. At nuperi Authores varias Coralij differentias, ratione coloris, conſtituerunt, nempè rubrum, album, nigrum, viride, ſubflauum, cinereum, fuſcum, & alio mixto colore inſignitum. Amplius in vna, & eadem Coralij arbuſcula, immò in vno, & eodem plantæ ramulo varietatem colorum obſeruaſſe teſtatur Braſauolus. Hoc etiam cum animaduertiſſet Cardanus, tandem pronunciauit: hanc Coraliorum varietatē, nec ætate, nec ſpecie differre: cum huiuſmodi Coralij frutices quemadmodum reliqui lapides vapore Maris tingantur. Inſuper in ſingulis priorum colorū differentijs alię multæ obſeruantur: cum aliqua Coralij planta ſit, quæ exterius albicet, & interius rubeat. Item vna, & eadem Coralij arbuſcula varij eſt coloris: vidimus enim aliquas nondum exactè in lapidem mutatas, & omnes, vel fuſco, vel viridi, vel alio colore erant infectę: ramuſculi ſolū, in quibus vix aliquid ligneum apparebat, rubeſcere incipiebant; quemadmodum pomis contingit, in quibus color poſtremus, qui eſt ruber, maturitatem indicat. Aliquandò fragmentum Coralij doctiſſimo Vlyſsi Aldrouando communicatum fuit, quod erat bicolor; nam pars in terra Maris deliteſcens ſubalbi erat coloris ad cinereum tendentis, & pars Coralij ſuperior intensè rubeſcebat: quare Coralium Erythroleucon iure optimò poterat appellari.

Coraliorū varietas.

CORALIVM ERYTHROLEVCON.

HIC

Hic aduertendum eſt, quòd, ratione coloris, ſexus in Coralijs ita obſeruatur, vt rubicundius mas, & dilutius fæmina cognominetur. Hic exhibemus iconem maris Coralij, quod eſt colore ſaturatiore rubens.

Coralium ſaturatiore colore rubrum.

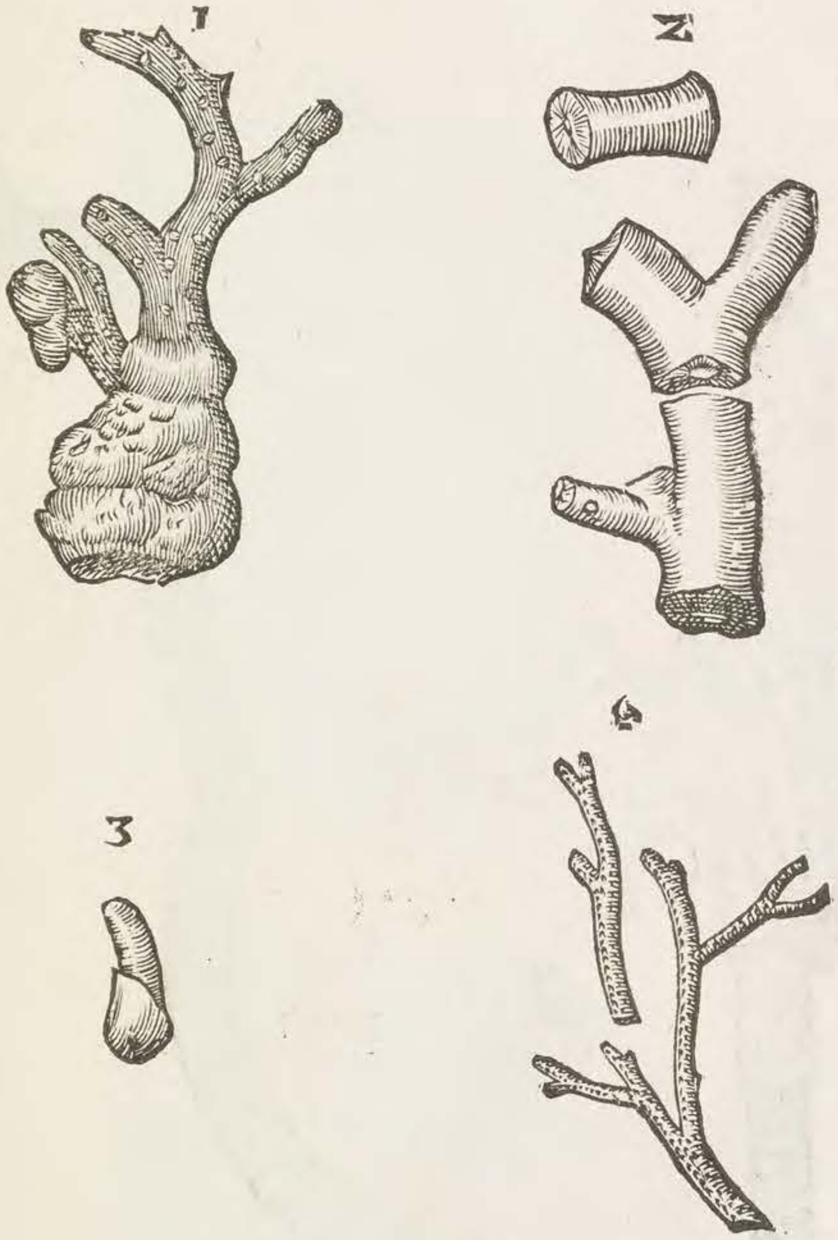

Quocirca poterimus aſſerere duplex eſſe Coralium, aliud maturum, aliud immaturum, maturum, quod perfectè rubeſcit; immaturum, quod varijs coloribus eſt refertum. Coralium album verum à rubro non ſubſtantia, ſed colore tantùm diſcrepat: quamuis ſint, qui album non reperiri exiſtiment. *Coralium album officinarum.* Coralium album, quod in Pharmacopolijs ſeruatur exiguus ſurculus, tanquã Stelechites eſſe videtur, meatibus vbiq; cauis (cum legitimum fortaſſis ſolidum ſit) ramis paruis, breuibus veluti mutilis. Denique Coraliũ nigrum vocatum Antipathes obſeruatur figura arborea, & rubro magis ramoſum. Simile Matthiolus Neapoli ſe conſpicatum fuiſſe affirmat, quod, ratione coloris, Ebenum referebat.

Quoad materiam, Coralium multiplex eſſe perhibetur, nempè durum, molle, ſolidũ, fiſtuloſum, aſperum, politum, & lapidoſum. Quandoq; ex Mari erutum fuit Coralium, inſtar limæ aſperum, minutis, & paruis tuberculis, quaſi punctis refertum; itaut tangenti aſperitas quædam ſe ſe efferret, coloris erat flaueſcentis valdè diluti, & ad ferrugineum inclinantis. *Coralium aſperum.* Hoc Coralium conſpicitur in tabella ſub numero 4. In eadem tabella ſub numero 1. delineatur Coralium rude in materia lapidea natum, ſub numero 2. Coralium rubrum emaculatum, & ſub numero 3. Coralium rubrum, & candidum.

Cora-

Coraliorum quatuor differentiæ.

Præterea Coralium album, quoad ſubſtantiam, leuius eſt, & ebur foſſile æmulatur. Quandoquidem Ebur intra terram diu conditum tandem lapideſcit. Coralium verò nigrum rarius inuenitur, & Ebeno foſſili aſſimilatur. Sunt tamen nonnulli, qui hoc Coralij genus Ebenum genuinum eſſe opinantur, ſed in magno errore verſantur, cum Ebenus lignum ſit ante paucos annos ab Hollandis delatum: ſiquidem in Inſula quadam deſerta inter Iauam minorem, & Inſulam Sancti Laurentij arbores Ebeni Sylua, conſtituunt. Itaq; vt cunctis manifeſtum ſit locum natalem Coralij nigri eſſe etiam alijs ſpetiebus Coraliorum communem. Hic repræſentamus Coralium nigrum ſeorſim effigiatum, quod nominatur Antipathes, vbi etiam conſpicitur figura Coralij rubri cum Antipathe. Hinc colligendum eſt has ambas Coralij ſpecies ex eodem maris loco originem trahere.

Ebenus quid ſit.

Coralium rubrum cum Antipathe.

Antipathes.

Hactenus de Coralio legitimo, & genuino dictum ſit, iam ad Pſeudocoralia accedemus quæ adhuc duplicem differentiam ſortiuntur: alia enim ſunt naturalia, alia factitia. Primitùs de natiuis, poſtmodum de factitijs differemus. Pſeudocoralium rubrum olim obſeruauimus, quod Alcyonium referebat, ſolidius tamen erat, & tot veluti calamis inſignitum, vt in figura apparet.

Pſeudocoralia qua.

Pſeu-

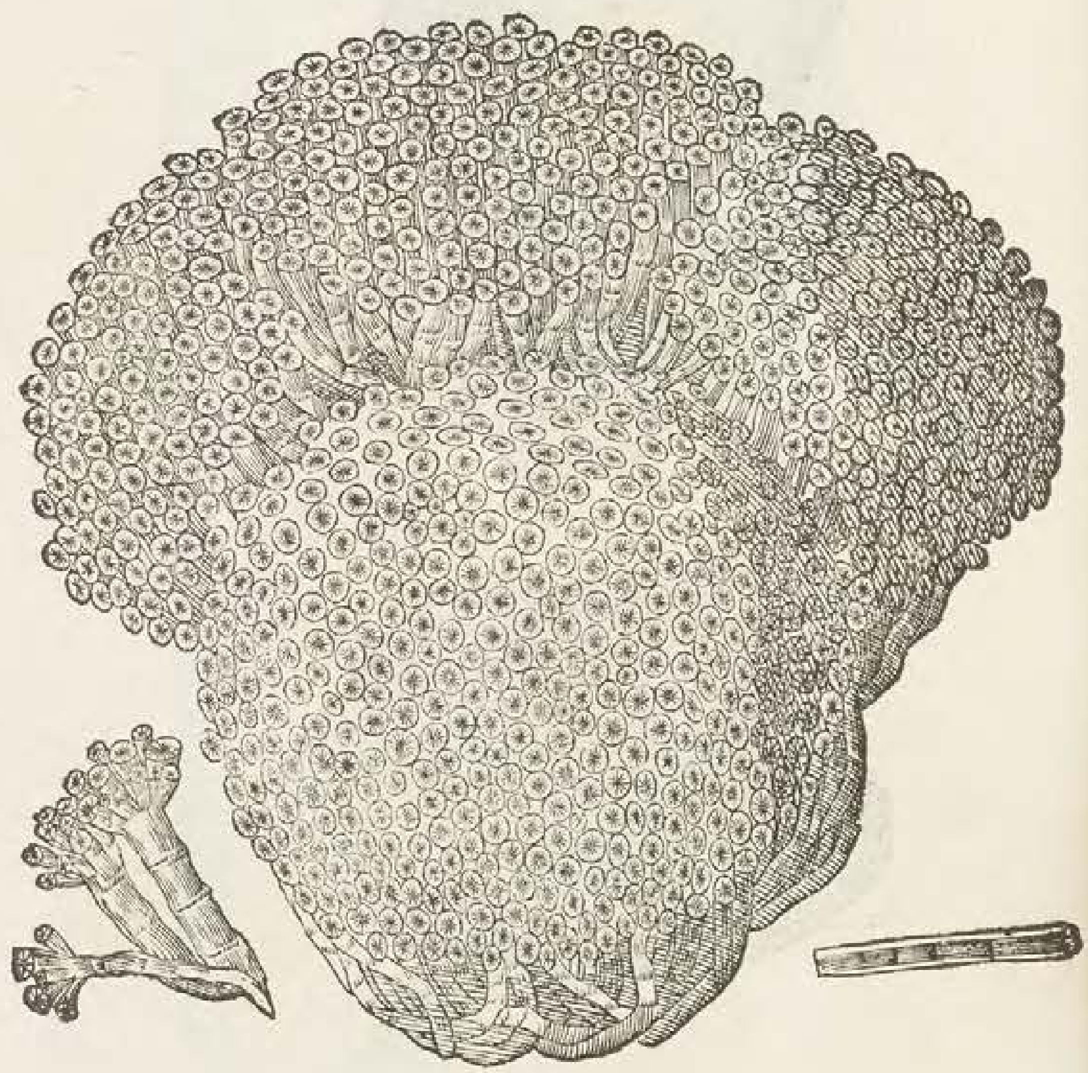
Pſeudocoralium rubrum calamites.

Pſeudocoralium album habet inæqualitates tuberoſas, cruſta externa ambiente alba, ſed pars interna tota fungoſa, & friabilis eſt. Alia Pſeudocoralij albi ſpecies ab Hiſpanis *Polo* cognominata in Catalania inuenitur ab illis, qui Coralia rubra expiſcantur: hanc in litus proiectam prætereuntes colligunt, & vili pretio, pro legitimo, & genuino Coralio albo, vendunt. Huiuſmodi Coralum caret cortice, in fundo Maris creſcit, non autem ſaxis adhæret, more aliorum Corâliorum. Hic damus iconem Pſeudocoralij albi, quod Genuenſes dentes Anus cognominare ſolent. Præterea exhibemus aliam Pſeudocoralij albi effigiem, quæ potius Iuncum petreum maiorem colore cinereo valdè rarum repræſentat.

Dentes anus apud Genuenſes.

Pſeudocoralium album fungoſum.

Pſeudocoralium album aliud, vel Iuncus petreus maior.

Geſnerus in ilbro de lapidibus delineauit Pſeudocoralium nigrum, cuius pars interior lignea, & exterior cornea, ſiue lapidea erat, hoc à quodam Rhopopola accepiſſe ſcripſit, qui dixit huiuſmodi Pſeudocoralium nomine *Saualia* ex Barbaria, ſiuè Africa deferri. Ad ſpecies Pſeudocoralij reduci poteſt planta, quæ in litore Baiano inuenta, ab Incolis *Parma* nominatur: hanc ſpeciem multi Coralium imperfectum, & ab Ariſtotele Adarcem, ſiue Antoliden cognominari exiſtimant Immò inter has differentias multi recenſent materiam gypſeam Coralloidem, & Coralinam, ad vermes necandos tantopere celebratam.

Saualia quid ſit.

Coralina ad vermes.

Iam ſuccedunt ponderanda Coralia factitia, quæ pluribus artificijs concinnantur. Mizaldus cornua Hirci in puluerem redacta acri lixiuio ex cineribus fraxini parato ſpatio dierum quindecim infundit, deinde extractum puluerem Cinnabari in aqua ſoluto permiſcet, & lento igne ſpiſſamentum in quaſuis formas fingendum expectat. Alij fruticem Pyri ſilueſtris vix pedem altum, & ex vetuſtæ arboris radice natum colligunt, & ramos, inſtar Coraliorum, inflexos mundant, illoſque oblinunt emplaſtro calido, quod ex Cinnabari, Colophonia, & Cera alba paratur, poſtea igne carbonũ ita hanc materiam leuigant, vt Coralium genuinum nonniſi à peritis dignoſcendum referat. Alij ex fragmentis Coraliorum in puluerem tenuiſſimum redactis, oui albumine, & cinnabari miſturam componunt, vt inde quælibet Coraliorum formæ fingantur, quę rurſus oui albumine obducuntur, vt ſplendeſcant. Ioannes Baptiſta Porta Coralium in tenuiſſimum puluerem redigit, & in tepido ſalis Alkali lixiuio manibus noua adiecta aqua lauat, rurſuſq; aqua ſimplici abluit; deinde ſedimento colorem Cinnabaris, Minij, Hæmatitis, Boli Armeni, Sanguinis Draconis, Rubricæ, Santali, Braſilij, & Erythrodani, addito Limonum ſucco diligenter purgato, permiſcet, & in fimo condit donec puluis in colorem rubicundiſſimũ ſoluatur; miſtur ã manibus adipe prius illitis pertractat, & in formas varias illam fingit, Soli exponit, & oleo perungit, vt leuigetur, & inſtar veri, & genuini Coralij dureſcat.

Centur. 1.

Coralia factitia varia.

ELECTIO, ET PRÆPARANDI Ratio.

QVANDO Coralium ſimpliciter nominatur, ſemper rubrum intelligendum eſt idque ramoſum, & rubicundiſſimum à Dioſcoride commendatur. Item quod facilè teratur, ſeu frangatur, & odorem Algæ ſpiret: immò non ſit lapidoſum, neq; tactu aſperum, neq; concauum Pariter Coralium album ad medicamenta expetitum debet eſſe candidum, ramoſum, denſum, graue, non inane, non perforatum: quandoquidem virtus huius Coralij vacui, & ſpongioſi euanuit. Itaq; Coralia tam rubra, quàm alba in Pharmacopolijs præparantur hunc in modum. Diligenter teruntur mortario, & piſtillo ex Porphyrite paratis, tam diu affuſa roſarum aqua, donec in tenuiſſimum puluerem redacta fuerint; & donec puluis in ore poſitus ſub dentibus nullum ſtridorem edat: poſtmodum limus, aqua effuſa, in offas formatur, quæ ſiccatæ in vaſis vitreis ad varios vſus ſeruantur.

Cõditiones vtriuſq; Coralij.

Ad præparationem Coraliorum ſpectare videtur illud artificium, quo Coralia pallidiora amiſſum colorem recuperant. Nonnulli hac vtuntur arte, Coralia pallidiora, in ſterquilinio ita ſuſpendunt, ne ſtercus attingant, & poſt multos dies illa pulcherrima extrahunt. Alij Coralia ſeminibus Sinapi obruunt, & pane madefacto lauant, & hac ratione priſtinum colorem illis reſtituunt. Aliqui puluerem nucum Iuglandium veterum, addita ſalis nitri drachma procurant, hacq; miſtura Coralium ita fricant, vt amiſſum colorem facilè recipiat. Multi in veteri Puerorum vrina, ablato tamen ſedimento, per quatriduum Coralia mergunt, deinde illa ſiccata panno rubicundo tergũt, donec elegantiſsimè rubeſcant. Hodie mulieres Coralia pallidiora ſola panis mica adhibita pulcherrima reddunt.

Color Coralij vt reſtituatur.

A

DENOMINATA.

APVD Plinium Coralius eſt Phrygiæ fluuius, qui Sangarius alio nomine dicitur. Coralli vero ſunt populi immanitate inſignes, de quibus verba fecit Ouidius hunc in modum. *Lib. 6. ca. 1*

Hæc mea cui recitem, flumis niſi ſcripta Corallis. *Li. 4. de Põto.*

Hæc autem à Coralijs, de quibus in præſentia agimus denominari non arbitramur. Conſtat quidem Corallinam Botanicis nominari plantam marinam, quę ſinè radice ſaxis adhæret: hæc enim ad mentem Matthioli, muſcus marinus Veterum eſſe perhibetur, & Corallina vocatur quoniam Coralijs, vt muſcus arboribus adhæreat. Item Corallina Pauli Aeginetæ, ſecundùm nonnullos, Anagallis mas appellatur, cum eius flos Coralij rubicundum colorem imitetur. *Corallinæ etymum.* Pariter Corallinæ apud Theophraſtum cognominantur quædam arbuſculæ, quæ in Mari adhærentes ſaxis inueniuntur, quarum ſubſtantia Coralium imitari videtur. Similiter Cluſius nonnullas plantas marinas delineat: quas, ob ſimilitudinem, quam cum Coralijs gerunt, Coralloides indigitauit. *Li. 6. Exot.* Amplius Dentaria herba eſt à forma radicis ita nominata, quæ ex pluribus ſquammis quaſi tot dentibus componitur: hæc à multis Botanicis Coralloides appellatur, fortaſſis quoniam figuram albi Coralij imitetur.

Non deſunt gemmæ à Coralijs denominatæ. Quandoquidem apud Plinium Corallis gemma eſt Minio admodum ſimilis, quam in India, & Syene inueniri prodidit. Item Corallachates gemma eſt Coralio ſimillima, & guttis aureis diſtincta, quæ ſubſtantiam Achatis, & Coralij refert. *Gemmæ à Coralijs dictæ.* Poſtremò multa ſunt, quæ à rubore Coralij Coralia cognominãtur; ideoq; hoc vocabulum labiorum epitheton apud Poetas eſſe perhibetur. Hinc κοραλλίζω, ſiuè κοραλίζω, Coralium imitor, vel, ſecundùm Dioſcoridem, inſtar Coralij rubeſco.

MORALIA.

SVMMIS rationibus in doctrina morali Authores Coralium meditantur, cum ex illius proprietatibus, & facultatibus multa documenta percipi poſſint. Coralium igitur in Mari rubro natum quamdiu ſub aquis moratur molle eſt, ſed retibus ab vnda eductum lapis pretioſus euadit. Homo in mari rubro voluptatum verſans Coralium meritò cognominari poteſt: ſiquidem mundanis proſperitatibus molleſcit, ſed quando retibus prædicationis ab vndis delitiarum ad litus pænitentiæ trahitur, tunc lapis pretioſus, ratione virtutum, euadit, dum charitate rubeſcit, & conſtantia dureſcit, & perſeuerat. Rurſus Coralio in Mari rubro verſanti purgatio criminum aſſimilatur, quæ in amarore contritionis, & rubore confeſſionis conſiſtit. Præterquamquòd Peccantes naturam Coralij tunc imitantur, quandò ſub aqua pænitentiæ, & ærumnarum morantes, molles, & ad omnes rectas operationes idonei, & flexibiles fiunt: quando autem ab huiuſmodi aquis educuntur, illicò rubedine peccati inficiuntur. Pariter alij in egeſtatis vnda natantes mollitie, nimirum benignitate redundant: iuxtà illud Prouerbiorum. *Vir indigens miſericors eſt.* *Cap 19.* Sed quando ab huiuſmodi aqua emergunt, auaritia, vel obſtinatione dureſcunt, & voluptatum rubore tinguntur. Id in facultatum copia pollentibus manifeſtatur, qui affectu aliquo correpti, & timore mortis oppreſſi, nil niſi rectum operantur; ſed ab aquis calamitatum, & ægritudinum educti magis lapidei, quàm antea efficiuntur: iuxtà aſſertum Ieremiæ. *Indurauerunt faciem ſuam ſupra petram, & noluerunt reuerti.* *Cap. 5.* Rurſus Coralium in fundo Maris deliteſcens, quia molle eſt, nullius emolumenti eſſe perhibetur, ſed auras attingens, quia lapideſcit, ad multa idoneum, & perutile redditur. Huic igitur Coralio vir ille poterit aſſimilari, qui dum verſatur in Patria, nullius valoris in peragendis negotijs eſſe videtur, ſed poſteaquam multarum gentium mores meditatus ad Patriam reuertitur, tunc ad negotia magis idoneus redditur. Hinc Camillus Camillius accepit argumentum Phrenoſchematis Ioannis Baptiſtæ Leonij, quando effigiauit Coralium ſupra aquas Maris hoc Dicto inſignitum, *Phrenoſchema Coralij*

tum, VT PRIMVM CONTIGIT AVRAS; ſic enim ad virtutē illius, cuius erat Phrenoſchema optimè alluſit Tandem ſi Coralij virtus conſideretur hoc domi foriſque geſtatum tempeſtates, & fulmina arcet, fluxum ſanguinis cohibet, & aduerſus dæmoniaca phantaſmata valere dicitur. Coralium in hac morali doctrina memoriam ſanguinis Chriſti repræſentare poteſt, quæ in mente humana vbique geſtata aduerſus vitiorum tempeſtates, & fulmina æternæ damnationis præmuniens medicamentum euadit: Quinimò diabolica tentamenta diſſipat, & fluxum ſanguinei luxus coercet.

Coralium aduerſus tēpeſtates.

VSVS IN MEDICINA.

GALENVS in libris ſimplicium medicamentorum Coralij non meminit, ſed alibi agens de medicamentis localibus multa deſcribit pharmaca ad Phthiſim inchoantem, & ad ſuppuratos idonea, quæ Coralium recipiunt. Dioſcorides, in cauitatibus vlcerum explendis, in reiectionibus ſanguinis, in difficultate vrinæ, & in minuendo liene, Coralium in aqua potum commendat. Item, ex mente Alberti, Coralium tenuis eſt ſubſtantiæ: propterea membra confirmare, & ſpiritus recreare dicitur, vnde cor & cerebrum roborantur, & mens hilaris redditur. Demum, iuxta Regionem ventriculi ſuſpenſum praua affectione liberatur: quare Marbodeus de hac veritate ſic canit.

Lib. 7. de Comp. med. sec. loc.

In libro de Gemmis.

Collo ſuſpenſum pellit de ventre dolorem.

Coralium, ſecundùm Matthiolum, & alios nuperos Authores, comitiali morbo intrinſecus, & extrinſecus adhibitum occurrit menſium abundantiam ſupprimit, dentes commotos firmat, gingiuas deſquamatas emendat, & omnia oris vlcera ſanat. Puluis quoq; Coralij pota Dyſentericos iuuat, & feminis profluuium reprimit: quinimò Mizaldus in Dyſenteria cochlear liquoris Coralij in ſucco Berberorum diſſoluti propinat. Inſuper, ex ſententia Rhaſis, Coralium de collo ſuſpenſum Epileptici caſum prohibere traditur. Hinc Arnoldus Villanouanus grana decem Coralij rubri in materno lacte infanti primùm nato prabet, antequam alium cibum, vel potum deguſtet, ne infans viuens epilepſia vnquam corripiatur; idq; Camillus Leonardus Piſaurenſis frequenter ſe expertum eſſe teſtificatur. Medici Arabes experientia comprobarunt virtutem Coralij, in expugnandis venenis, multum adiumenti Patientibus afferre: quapropter non eſt mirandum ſi Coralia apud Indos, veluti Vniones apud nos plurimi fiant. Hac eadem ratione moti multi in re medica periti, vagante Peſte, puluerem Coralij ad pondus ſemidrachmæ præſcribunt. Clariſſimus Foreſtus drachmas duas Coralij exhibet ijs, qui veneno vitrioli infeſtantur: cum omnia huius veneni ſymptomata compeſcere poſſit. Mylius Coralium cum ceruino cornu, & aqua pluuia mixtum Verminationi medetur Deinde idem contuſum cauis dentibus inſerit, vt abſq; dolore euellantur. Eſt etiam manifeſtum dentitionem puerorum iuuari, ſi Coraliū rubrum gingiuis ſæpius mordere conentur: namq; hoc frequenti motu gingiuæ ita tenellæ euadunt, vt dentes abſq; dolore erumpere poſſint. Deniq; Mizaldus Coralium rubrum de collo ſuſpendit, vt hæmorrhagiam narium ſtatim ſupprimat.

Centur. 6.

Medicamētū præmuniens ad Epilepſiam.

Remedium ad dentitionem.

Centur. 4.

Amplius Halchemiæ Profeſſores ex Coralijs Tincturam, Oleum, Sal, Magiſterium, Extractum, & alia huius generis eliciunt, quæ in prædictis affectibus iam enumeratis fæliciſſimo euentu adhibent. Coralia autem in ſucco Limonum, Berberis, Ribes, vel Aceto deſtillato ſoluunt, & Sal ex Coraliorum fæcibus, poſt primam deſtillationem habent. Quamuis ſint nonnulli, qui liquorem ex Coralijs, in albumine oui indurato collocatis promptiùs elicere profiteantur. Cæterùm inter alia Coraliorum opificia, Tinctura admirādis viribus inſignita ſummoperè ab Authoribus celebratur. Etenim Anſelmus Boetius, narrat ſe ad deſperationem febre peſtilenti laborantem ſex guttis huius Tincturæ cum cochleari decoctionis violarum hauſtis, extemplo, & quaſi ſupra vim naturæ liberatum fuiſſe. Hæc enim Tinctura cæleſti quadam vi corpus humanum ad temperiem redigit; & propter quamdam analogiam, quam cum ſpiritibus gerit, illos adeo reſocilat, & roborat, vt facilè ægritudines ſuperare poſſint. Item ad tollendum morbum Comitialem etiam inueteratum, paucis hebdomadis ſumpta commendatur, & præſertim quando cum ſpiritu Vitrioli præparata fuerit. Deinde Gonorrhæam virorum diuturnam ſanat,

Lib. 2. de lapid. cap. 154.

Tinctura Coralij virtus.

A nat, & minori periculo, quàm puluis Coraliorum præparatus præſtat. Apud Chymiſtas præter Tincturam, Magiſterium, Extractum, Quintam eſſentiam, Oleũ, & Sal Coraliorum parantur, quorum omnium præparationes tùm apud Libauium, tùm apud Mylium legi poſſunt. Hæc enim præſidia chymica in affectionibus ſuperius enumeratis fælici euentu adhiberi poſſunt.

VSVS IN VARIIS.

PRÆTER vſus medicos, multas ad res Coralium conducere nouimus. Primitùs ſcribit Ruuius puluere Coralij aquas amaras in dulces trãſmutari. Deinde Mizaldus, ex relatione cuiuſdam Hiſpani, puluere Coralij in aqua ſoluto plantas, & arbores reſperſas mirandum in modum recreari, & fæcundari diuulgauit. Amplius Antiqui Coralio tempeſtates, tonitrua, & marinos æſtus arceri credebãt: Quinimò Co- *Coralium cui ſacrum.*
B ralium contuſum per arua ſpargebant, & arboribus alligabant, necnon Ioui, Phœboq; ſacrabant. De his omnibus Coralij virtutibus Marbodeus Gallus eleganter cecinit hunc in modum.

Ex hoc finguntur geſtamina commoda multis,
Quippe ſalutaris geſtantibus ipſe probatur.
Illius, vt dixit Zoroaſtes, mira poteſtas,
Et ſicut ſcribit Metrodorus maximus author
Fulmina Typhonas, tempeſtateſq; repellit
A rate, vel tecto, vel agro quocumq; geratur,
Aut in vinetis aſperſus, & inter oliuas,
Aut à Ruricolis cum ſemine iactus in agros
Grandinis auertit calamis contraria tela
Multiplicans fructus, vt fertilitate redundent.

Inſuper virtus Coralij geſtantium animos lætificare dicitur: vnde Antiquitatis Aruſpices geſtationem Coralij religioſam eſſe prædicabant, quoniam pericula arceret, & humanam mentem exhilararet. Quapropter multi aduerſus faſcinationes, & incantamenta valere prodiderunt: Quamobrem Marbodeus Gallus huc reſpiciens ſic cecinit.

Vmbras dæmonicas, & Theſſala mõſtra repellit
Introitus præſtat faciles, fineſq; ſecundos.

Author hoc in loco, per monſtra Theſſalica, veneficia, & incantamenta intellexit, *Lib.6.met.* quæ olim in Theſſalia, propter Medeam Iaſonis vxorem, floruerunt. Hæc omnia Ouidius in Tranſmutationibus diligenter exarauit. Solinus quoq; hiſtoriam Coraliorum proſequens, citat Metrodorum, & Zoroaſtrem, facultatemq; Coralij aduerſus fulmina, & Typhonas magnificat. Poſtremò ad venuſtatem, & ornamenta Coralium non fuit prętermiſſum: quandoquidem Galli, ex authoritate Plinij, gladios, ſcuta, & galeas Coralijs exornabant. Alij ſurculos Coraliorum infantibus alligabant, quia eorum tutelam habere credebantur. Immò Priſcorum Matronæ, & Puellæ Coralia ad conciliandam gratiam geſtabant, quia talem virtutẽ illi ineſſe opinabantur, quamobrem qui res terreſtres ſuis planetis aſſignant, veluti Soli Styracem, & Maſtichen ſacrarunt, ita Veneri tanquam Deæ venuſtatis, & gratiæ Coralium tanquam dicatum obtulerunt. Talis geſtandorum Coraliorum conſuetudo ad noſtra vſque tempora penetrauit, dum monilia, & coronæ precariæ ex Coralijs parantur, & aduerſus prauas affectiones geſtantur.

DE

DE SALE. Cap. III.

ÆQVIVOCA.

CVM de ſuccis concretis propriè dictis ſermo nunc ſit habendus, ſatius
eſſe iudicauimus à ſale exordiri; cum omnium ſuccorum concretorum
ſit præſtantiſſimus: hac de cauſa multi Authores, & potiſſimùm Home-
rus ſaltem diuinum indigitarunt: ſed quoniam hæc vox ambigua eſt,&
multa ſignificare videtur; Quapropter æquiuocatio prius examinanda
eſt. Itaq; Sal, apud Plinium, in gemmis vitium ſignificat. Item hoc vo-
Li.37.c.1. cabulo Mare deſignatur, vel quia ſalſum ſit, vel quia ex illius aquis Sal ad condimen-
tum ciborum eliciatur. Quinimò, pro Mari, Sale in caſu recto neutraliter apud Priſcia-
num inflectitur. Similiter hoc vocabulum (Sale) apud Chymiſtas pulchrum exponit, vt
Ioannes Garlandus interpretatur. Neq; hoc à ratione alienum eſſe videtur; Quãdoqui-
dem, nomine Salis, Venuſtas, & Gratia tanquam condimentum pulchritudinis oſten-
Lib.5.Sym ditur: vnde Plutarchus aliquando dixit; factum eſt vt Gratiarum nomen Sali aliquan-
poſ. quæſt. do à quibuſdam imponeretur: hac de cauſa pulchritudinem mulieris non otioſam, aut
10. inuenuſtam, ſed gratioſam, & ad promouendum ſalſam nuncuparunt. Inſuper Sal pro
Sapientia vſurpatur,& in hoc ſignificatu, maſculino tantùm genere declinatur, vt legi-
mus apud Terentium. *Qui habet Salem, qui in te eſt.* Donatus in expoſitione huius loci
animaduertit, Sale neutraliter prolato, condimentum, ſed in maſculino genere pronũ-
tiato, Sapientiam deſignari. Interdum pro Vrbanitate, Ioco, & Dicto ad delectatio-
nem ridiculo accipitur, & tunc tam in numero ſingulari, quàm in numero multitudinis
Epigr.81. maſculino genere effertur: in hoc ſenſu locutus eſt Catullus in Quintiam.

Non eſt in toto corpore mica Salis.

Quaſi vellet inſinuare nihil argutum; nihil venuſtum, & nihil facetum in illa conſide-
rari poſse. Pariter apud Ciceronem, ad Quintum Fratrem, Sales dicendi, & facetiæ le-
guntur, necnon apud Propertium in hoc verſu.

Librorumq; tuos docte Menandre Sales.

Li.3.Eleg. Hinc colligere debemus, per Sales, non ſolum intelligendos eſſe illos, qui oculis ob-
ijciuntur, ſed etiam eos, qui per aures admittuntur. Horum duplex genus aſſignatur, al-
terum genus eſt purum, pulchrum, & ſerium, quod homines in admirationem rapit; al-
terum infimum, iocoſum,& ridiculum appellatur. A priori genere tãquam ex vberrimo
fonte Sales ſacri, Theologici, Myſtici,& Philoſophici ſcaturiunt, ex poſteriori genere
Sales Myſti Sales Mimici, Scurriles, Comici, Satyrici, Aulici, & ſimiles prodeunt. Itaq; inter Sales
ci qui. ſerios principem locum occupant, qui ex ſacris Biblijs depromuntur; à quibus D. Pau-
lus minimè abhorruit, quoniam ſua ſcripta altiſſimis replens myſterijs ab huiuſmodi ſa-
libus aliena eſſe noluit, dum ſcribens ad Corynthios dixit hæc verba: Sermo veſter ſem-
Cap.4. per per gratiam ſit Sale conditus. Ex altera parte Sales Mimici turpes, & atyrici tan-
quam nigri damnantur, quoniam ad nil aliud, niſi ad denigrandam cuiuſcumq; famam
Sales nigri reſpiciunt. Huc alluſit Flaccus, quando cecinit hunc in modum.
qui.

Carmine tu gaudes, hic delectatur Iambis,
Ille Bioneis ſermonibus, & Sale nigro.

Sermones enim Bionis poetæ ſatyrica mordacitate, nempè Sale nigro erant referti,
quibus omnes Poetas ita inſectabatur, vt nec etiam Homero pepercerit. Ab omnibus
prædictis ille Sal penitùs diſcrepat: de quo in præſentia ſumus acturi: quemadmodum
etiam toto Cælo differt à Sale Indo, qui primùm à Paulo, & poſtmodum ab Auicenna
Zuccharum nuncupatur, dum ſcribit eſſe mannam cadentem ſupra rem, quam vocant
Sal Indus Alhoſor ſimilem Sali: ideòq; propter hanc ſimilitudinem Saccharum Sal Indus nomi-
qualis. natur,& ſummis laudibus ab Auicenna extollitur ad linguæ ſcabritiem, dum in ore hu-
iuſmodi Sal detineatur, qui in colore Salem, & in dulcedine mel æmulatur.

SY-

SYNONIMA, ET ETYMVM.

SAL ita inflectitur in vtroque numero, vt in numero multitudinis ad genus tãtùm maſculinum referatur, & in ſingulari neutrum etiam genus admittat. Sale quoque in caſu recto profertur apud Priſcianum, vt ſuperius fuit annotatum, ſed tunc Mare, hoc vocabulo, ſignificari credimus, quoniam citat Ennium vocantem cæruleum Sale. Quoad etymologiam, ſcripſit Iſidorus Sal cognominatum fuiſſe à Saliendo, cum in ignem proiectum, inde facillimè ſaliat, aut exiliat. Deinde putat cognominatum etiam fuiſſe à Salo, nimirum à Mare: cum Sal ex aqua Sali, nempè Maris conficiatur. Tandem Salem à Sole nominatum fuiſſe opinatur, cum ſpuma Maris in littore vel ſcopulis relicta, & calore Solis concocta in Salem conuertatur. Cæterùm Sal, vt noſtra fert opinio, per metatheſim, etymologiam inuenit. Quandoquidem Sal à multis viris doctis inter illas ditiones collocatur, quæ, tranſpoſitis litteris, alium ſonum edunt. Itaq; Græcis Sal vocatur ἁλ·; ideoq; S. tranſpoſito Sal euadit. Hęc igitur vox græca ἅλς in maſculino genere prolata Salem ſignificat; nam in fæminino genere pronunciata Mare deſignat. Alioquin apud Suidam ἅλας τὸ generis neutri pro Sale vſurpatur. Denique à Lucretio inſigni Poeta Sal Panacea vocatur à πᾶν, & ἄκος, deducta etymologia, ob multas virtutes pro remedio, & tutela corporis animantium, quas Sal poſſidere dicitur Sal vocatur Hebręis Melach, Arabibus Malek, Italis Sale, Gallis Du Sal, Germanis Saltz Hiſpanis Sal. *Lib. 16. Orig.* *Etymum verum Salis.*

NATVRA, ET AFFECTIONES.

SI diligenter naturam Salis contemplemur, illum eſſe ſpeciem terræ combuſtæ comperiemus, quoniam frigido, & humido liquatur, deinde calido, & ſicco concreſcit; ſed quandò calor adurens menſuræ modum excedit, tunc vapor ille non Sal, ſed veluti cinis euadit, ex quo poſtea aquæ ſaporem amariſſimum ſibi comparant: nam res aduſta, humore ſeparato, fit amariſſima. Videtur autem Sal naturalem cum igne inimicitiam exercere, quoniam ex terra, & aqua reſultans, calore extrinſeco accedente, durior euadit, & diſſolutioni magis reluctatur: ideoq; poſteaquam calor igneus illius humiditatem conſumpſit, ad partes terreas conuerſus, totis viribus, illas diſſipare conatur. Alioquin Sal naturaliter penetrat, aſtringit, abſtergit, diſſipat, reprimit, & extenuat. Deinde tanto calore refertus eſt, vt cruda in ventriculo contenta digerat. Hoc autem inde colligimus, quoniam cum Stomachus carnes tantùm coctas perficiat, piſces tamen crudos ſed ſalitos, & pariter carnes crudas, & Sale imbutas facilè concoquit, & digerit: quapropter non inſulsè poterimus canere. *Sal digeſtionem adiuuat.*

Igneus eſt Sali vigor, & cæleſtis origo.

Nam cibus crudus, & ſtomacho inſuetus Sale conſperſus adeò purgatur, vt quodammodo concoquatur, & guſtui fiat familiaris.

Hinc cunctis liquidò conſtat Salem ab aquis naſcentem naturam igneam participare; cum omnia corpora corrodat, viua deſtruat, & mortua conſeruet: Quocirca optimis rationibus Sal viuentium mors, & mortuorum vita nuncupari poterit. Quamobrem Plutarchus quandoq; in hęc verba prorupit: Quemadmodum anima noſtra rerum diuiniſſima non ſinit defluere molem animalis, ſed eam continet: ita natura Salis opus animæ æmulatur, dum cadauera conſtringit, & ad conſeruationem cohibet. *Lib. 5. Sympoſ.*

Præterea Sal quamdam vim generationis poſſidere creditur, cum vigorem ſeminalem expergefaciat: propterea ſunt aliqui, qui mulieres ſolo linctu ſalis grauidas fieri poſſe exiſtiment. Hæc igitur erit potiſſima ratio, propter quam Priſci Venerem prolis Deam eſſe conſtituerint; cum hæc ex Sale, ſeu Salo nata eſſe perhibeatur, ideoque à Græcis ἁλιγενὴ, quaſi ex Mari genita, fuerit cognominata. Quid plura? eximia, & pluſquam aurea ſalis natura & vis prædicatur, quæ cum Principibus notiſſima ſit, id operata eſt, vt Vectigalia, & Tributa Salis, præceteris, lōgè illis chariora ſint. Quinimò, propter ſummum Salis cenſum, quo Sal auro ferè æqualis euadit, ſunt, qui opinentur. Omnes *Dea prolis quæ.*

nes in vniuerſum ſalinas, non minus quàm auri, argenti, & aliorum metallorum fodinas ad Reges iure pertinere, alijs verò ex priuilegio conceſſas fuiſſe: propterea Salem inter iura regia, quæ Iuriſperiti vocant Regalias, annumerandum eſſe cenſent. Hinc Reges, liberalitate Salis, gratiæ popularis conciliandæ, & fidei etiam retinendæ occaſionem haurire poſſunt: nam cum primùm populi ab eadem gratia, & fide deceſſerint, ſubita Salis ſubſtractione grauius ad iugum redire ſolent. Hoc manifeſtatum fuit temporibus Pauli Tertij Pontificis Maximi in quibuſdam pertinaciſſimis Etruriæ populis ad Ditionem Pontificiam attinentibus ob recuſatum Salis nouum Tributũ, quibus cum Sal triennio interdiceretur, protinus omnes ſupplices, nulla conditione, vel pacto interpoſito, Summo Pontifici morigerarunt.

Regaliæ quæ.

GENERATIO, ET PRÆPARANDI Ratio.

Lib. 2. Meteor. cap. 3.

CVM Philoſophus ſcriptum reliquerit terrã iuxtà maiorem, vel minorem exuſtionem varias ſaporum, & colorum formas recipere; iam manifeſtarium euaſit, ex omnibus cineribus, & corporibus combuſtis, aquæ ablutione, ſubſtantiã ſapidam extrahi poſſe, quæ in quodam ignis veſtigio conſiſtit: ideoque cinere loto, eoque remanente inſipido, aqua in ſalem denſatur. Hoc idem exhalationi contingere putandum eſt: cum enim ſubſtantia ſit terrea ad ignis naturam accedens, ſi ab aqua aprӕhendatur, vel in imbre, vel in viſceribus terræ, pars illius ignea ſalſam reddet aquam; Reliquum verò in terram mutabitur: hinc vera ſalſedinis generatio eluceſcit.

Itaq; Sal generatur ex aqua, quæ vel naturaliter ſalſa eſt, vel humano artificio ſalſa reddita. Aqua autem naturaliter ſalſa, vel in ſalinis ab ardore Solis, vel in cortinis, aut vaſis calore igneo ſpiſſata in ſalem vertitur. Pariter quæ humana ope ſalſedinem eſt adepta, igne ſimiliter denſata in Salem mutatur Verùm multis in locis vſitatior modus eſt aquæ Marinæ in Salinam infundendæ, vel deriuandæ. Mirandum autem eſt, quòd aquæ etiam puteales, & fontanæ in ſalinas ingeſtæ fuerunt, vt Plinius de Babylone, & Cappadocia monimentis mandauit. Hoc quidem certum, & cunctis manifeſtum eſſe debet, quòd omnes aquæ ſalſæ etiam lacuſtres in Regionibus calidis ad Salinas ductę & ardore Solis ſiccatæ in Salem concreſcere poſſunt. Dalechampius in Plinium diuulgauit Monſpeſſuli ex ſola Maris aqua Salem produci, & cadente imbre citius ſpiſſari. Pariter in Creta Sal ex riuis marinis in Salinas fluentibus generatur. In Aegypto autem Sal ex Mare in Solum fluente producitur. In Africa circa Vticam, teſte Plinio, ſtruunt aceruos Salis ad modum Collium, qui ad radios Solares, & Lunares ita dureſcũt, vt deinceps nullo humore liquefieri poſſint.

Modus vſitatior Salis præpar.

Lib. 31. c. 7.

Ars igitur cum Naturam imitetur, multa Salis factitij genera producit. Antiquitas olim id præſtitit ardentibus lignis in aquam ſalſam infuſis, quod, ex mente Plinij, in Gallia, Germania, & quadam Hiſpanię parte Populi præſtare conſueuerunt: propterea, ad hoc opus, Quercus, & Corylus laudabantur. Præterea, ex ſententia Ariſtotelis, quidam in Vmbricis locus eſt tales Calamos, & Iuncos producens, quorum cinis in aqua decoquitur, quæ poſtmodum refrigerata Salis copiam reddit. Neq; hoc nos in admirationem trahere debet: quandoquidem, referente Botero, in Tunia regione nouæ Granatæ, Sal ex ramis Palmæ ſiccis, & vrina paratur. In toto ferè Valentino Regno ad oram maritimam copioſa creſcit herba, quam nonnulli perperam Anthyllida Dioſcoridis eſſe putant, huiuſque duæ ſpecies eſſe traduntur, quarum altera Valentinis *Soſa Borda*, altera multò præſtantior *Barili* cognominatur, vtraque ſapore ſalſo cum quadam adſtrictione referta eſt. Hanc ſolent Paſtores, vrgente inopia Salis, inſolare, & ſiccatam, & in puluerem redactam pro Sale adhibere. Huius herbæ cinerem Arabes Kali, & Salem ex hoc cinere reſultantem Salem Alkali & cinerem induratum Alumen catinum indigitant, Vitrarij ſodam appellant. Præparatio Salis Alkali, ex Ioanne Bauhino, fit foſſa excauata, ligniſq; per tranſuerſum locatis, quibus aceruus herbæ Kali imponitur, & ſubtus accenſo igne, liquor herbæ in foueam deſtillat, qui poſtmodum

Quercus, & Corylus ad quid.

Alkali quid ſit.

Alumen Catinum quid.

dum in Salem Alkali paulatim concreſcit. Denique Halchemiæ Profeſſores vt ſuum lapidem philoſophicum concinnent, varijs modis Salem præparare nituntur; primitùs Salem communem mundant, deinde Salem Gemmæ, Salem Alkali, Salem Ammoniacum, & alias Salis ſpecies varijs artificijs præparant, quæ præparationes apud Gebrum legi poſſunt.

DIFFERENTIÆ.

PRIMA facie Sal in duplicem, nempè in natiuum, & factitium diſtribui poteſt. Natiuus, vel in terra, vel extra terram reperitur. Qui in terra eſt, aut in montibus cæditur, aut in campis foditur, vel ab arenis eorundem extrahitur. Sal verò genitus extra terram, in fontibus, in fluuijs, in Mari, & in lacubus latibulatur. Inter natiuos foſſiles, qui cæduntur, Sal Gemmeus primùm locum occupare perhibetur, quia inſtar cryſtalli radiet: propterea in Officinis Sal Gēmæ nuncupatur. Hic in ignem coniectus, more aliorum Salium, non crepitat, ſed inſtar ferri igneſcit. Talis ex fodinis Calabriæ eruitur, cui congener eſt Sal foſſilis ex Alpibus Oeniponticis. Similis in Polonia coloris cinerei, & nigri reperitur: ibi enim maſſæ Salis creſcunt, quæ ferris poſtea ſcinduntur: vbi etiã conchæ Salis innatæ Sali foſſili obſeruantur. Huiuſmodi Sal gemmeus arte quoq; paratur, quod artificium Diodorus in libro de Salibus deſcripſit. Hic damus iconem Salis foſſilis formæ quadratæ, & lineatæ, craſſitie digiti ferè auricularis, colore in cinereo albicante; cum huiuſmodi Sal non adeò ſit diaphanus, vt Sal Polonicus, & Sarmaticus, intenſè tamen eſt ſalax, & tempore humido imminente, Aeris mutationem oſtendit. Hæc figura eſt in tabella ſub numero 3. nam ſub numero 1. monſtratur Sal Gemmæ foſſilis Sarmaticus figura vaſis, & ſub numero 2. Salis ſtirię conſpiciuntur. Hæc ſtiria Salis ex Polonia fuit miſſa, quæ ad Stillicidia concreſcit, & ex illius coctura Sal albiſſimus conficitur.

Sal foſsile ſecatur.

Huius conditionis Sal Indus eſſe perhibetur, quem Meſue in compoſitione Pilularũ de lapide lazuli repoſuit: & errant, qui, nomine Salis Indi, apud Meſuem, Saccharum intelligunt; Quoniam illi Populi ſuum Salem ex Monte Oromeno eruunt; quo deficiente, Sal gemmeus illi congener ſubſtituitur. At inter Sales foſſiles, præter Gemmeum, multę aliæ ſpecies, quoad varietatem coloris, inueniuntur. Sal foſſilis flaui coloris aliquando repertus eſt, qui fruſtum mali Cydonij imitabatur. Pariter Sal foſſilis æmulus Ammoniaci viſus eſt, cuius altera pars rubedinem, & altera albedinem repræſentabat. Habetur etiam Sal foſſilis niger aliquibus vocatur Carbo Salis. Vtrum verò huiuſmodi Carbones ex incendijs reſultauerint, quæ interdum in fodinis contingere ſolent; an potius ſint Carbones ſuccis ſalſis permixti; diligenter ponderandum eſt. Inſuper ſi colores Salis adhuc conſiderentur, incidemus in Salem ſodomeum, non foſſilem, ſed ex lacu Aſphaltite Iudeę delatum, qui in colore nigro rufeſcit, & guſtus amarus eſt, & Naphthicus etiam appellatur, deſumpto à Naphtha ſpecie Bituminis nomine, cuius odorem ſpargit. Vidimus quoque ex Polonia miſſum Salem foſſilem duritie alabaſtrina, & colore rubeſcente, quem ex montibus erutum referebant. Huius icon exprimitur nomine Salis foſſilis rubri in tabella ſub numero 1. Ibidem quoque ſub numero 2. effigiatur Sal Omphacinus ex Polonia pariter miſſus, qui non iniuria hoc nomine donatur; cum ſaporem Omphacinum referat, & coloris eſt ſubalbidi.

Colores Salis varij.

Sal Naphthicus.

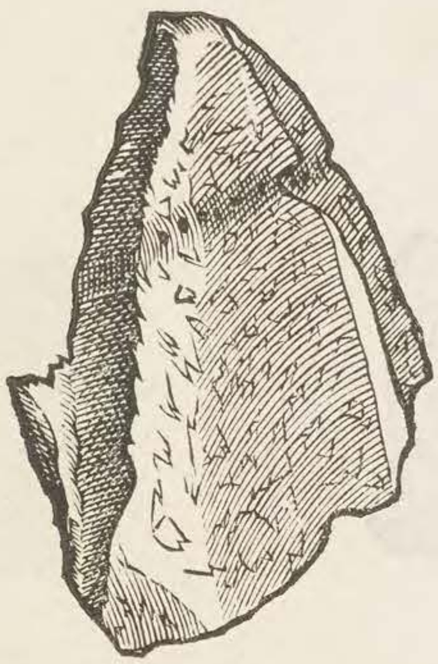
Salis tres Differentię.

1 Sal gemmæ foſſilis Sarmaticus figura vaſis.
2 Stiriæ Salis.
3 Salis foſſilis Tabula lineata.

Sal foſſilis ruber.

1

Sal ompha-cites.

2

Amplius in fodinis Poloniæ inter Sales tophi aliquantulum diaphani, & colore albicantes aliquando inueniuntur, qui figuram Stelechitis æmulantur: quapropter Stelechites Salis nominantur: quemadmodum in hac tabella poterit conſpicari Lector In iiſdem fodinis interdum obſeruatur lapis æmulans Stelechitem, quem Salicidæ Cornu Salis, forſitan à figura, indigitant. Hic lapis ſemper particulæ Salis adhæret, & diuiſus lineas ſubtilliſſimas à centro ad circumferentiam productas oſtendit; quare infinitis radijs refertus eſſe videtur, & Aſtroiti lapidi aſſimilatur, quemadmodum icon in tabella exprimit. In eadem tabella ad calcem delineata ſunt quædam ſemina nomine Mattaloræ fluuij Gangis olim doctiſſimo Vlyſſi Aldrouando miſſa ſunt hæc plantæ ſeminis naſcentis in Gange fluuio granis Tritici duplo maiora, colore ſubflauo, ſubſtantia ferè lapidea, ideoq; inter lithoſpermata merito numerari poſſunt. *Stelechites Salis.*

Sal Stelechites ex Polonia cum Cornu Salis.

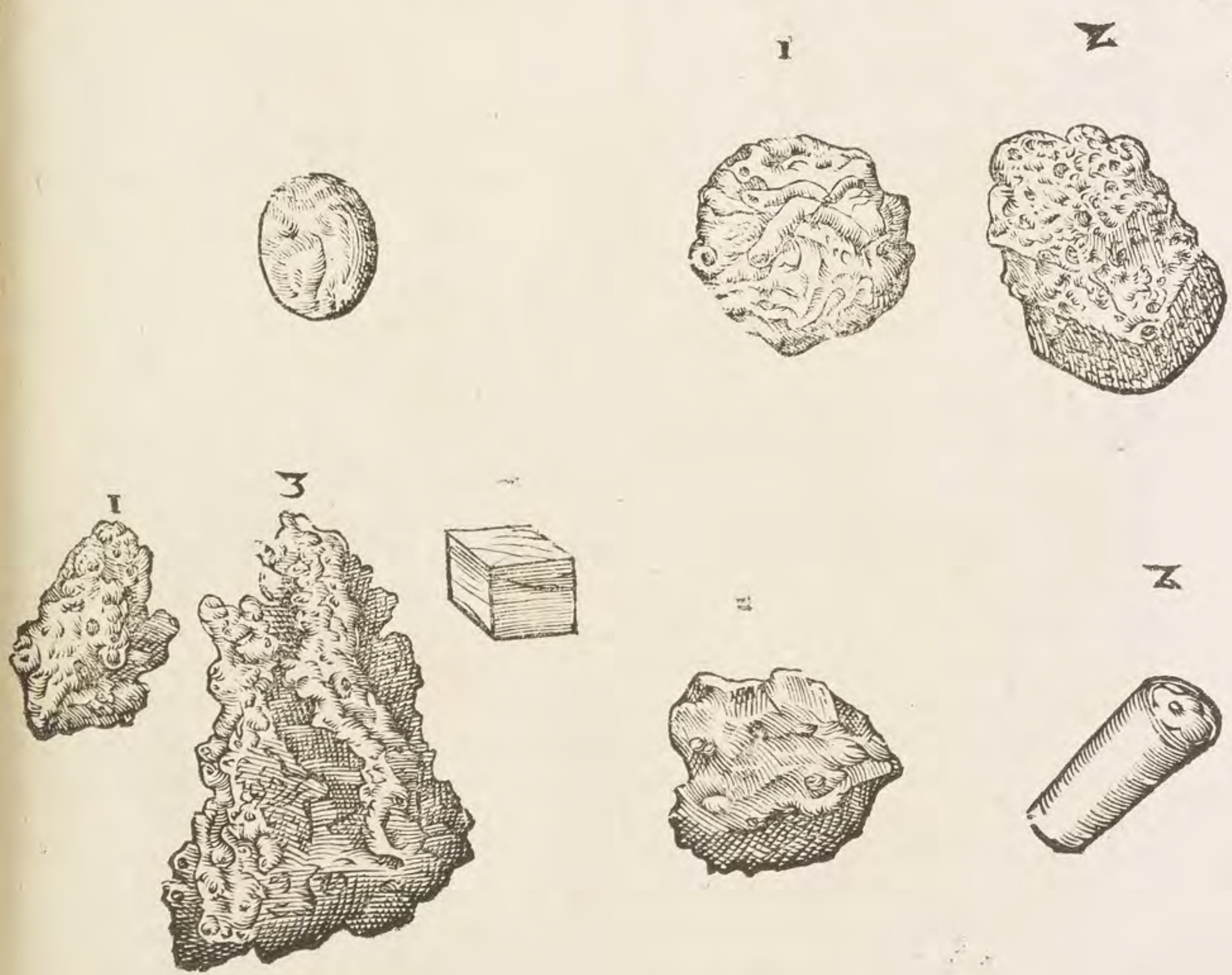

A Vt redeamus, vnde digreſſi ſumus, à Sale foſſili non valde recedit Sal Ammoniacus, quem Dioſcorides Salſuginem eſſe in arenis Libyæ concretam, & Alumini ſciſſili ſimilem con ituit, Hic Sal glebis oblongis,& venis in longitudinem porrectis circa tractum Cyreniacum præcipuè inuenitur. Nomen autem ſortitus eſt ab arenis, ſub quibus latibulatur, vel ab Ammonia regione Libyæ, vbi Iuppiter Ammon colebatur . Cæterùm Sal ille Ammoniacus,qui hodie in officinis Medicorũ venalis ſeruatur non eſt natiuus, ſed artificio quodam elaboratus, qui ex regionibus Syriæ, & ex Germania formatus in glebas ſplendeſcentes, & obſcuritate quadam velatas defertur. Hoc Chymici ad ſublimandum argentum viuum, & ad ſolutionem metallorum vtuntur. *Li.5.c.31.* *Ammoniacus Sal arti ficialis.*

Poſt Salem foſſilem, Sal marinus, vel æquoreus durior, & nigrior monſtratur, qualis penès Ceruiam Romandiolæ ciuitatem paratur. Item Sal excoctus habetur ex Salinis, quæ in Saxonia Halenſes, & Luneburgicæ appellãtur. Aduertendum eſt, quòd micæ Salis ſunt grana in Sale marino grandiora,quæ in Sale ęxcocto talia non obſeruantur. *Mica Salis quæ.*

Poſt Salem, Dioſcorides Muriam , & florẽ Salis recenſet. Muriam duplicem conſtituit, nimirum naturalem, vnde noſter Sal communis elicitur, & factitiam, quæ ex aqua
B pluuia, & modico Salis conficitur. Verùm flos Salis in fodinis colore candidiſſimus ad ſimilitudinem lanuginis caneſcentis effloreſcit. Poteſt etiã flos ſalis appellari illa Salis aſpergo, quæ veluti pruina in campis, & pratis apparet, quà riui Salſi præterlabuntur, vt in Thuringia obſeruatur. Geſnerus in libro de lapidibus memorat quamdam Salis ſpumam, quæ ſpeciem pumicis repræſentat. Hancquè in patinis ferreis aqua ſalſa ferueſcente generari pronunciat. Propterea hoc in loco non ſolum hanc delineatam in tabella exprimimus , ſed etiàm aliàs ex Burgundia allatas. In medio autem tabellæ Sal gemmæ figura Tali conſpicitur . Ad calcem tabellæ habetur icon Sapphiri Orientalis manubrio plumbeo incluſi, quo Chyrurgi in Germania, Geſnero authore , ſæuos carbunculos demulcere ſolent. *Salis flos quotuplex.*

Variæ ſpumæ Salis differentiæ.

Sin ad Sales facticios ſermonem conuertamus, ommiſſo Sale Kali, ſeu Sodæ, de quo ſuperius egimus, ad Sales aliorum Simplicium enumerandos deſcendemus, quorum primas Sal Abſynthij occupare videtur, cum in Medicina tantopere commendetur. Deinde ſequitur Sal Iuniperi, Imperatoriæ, Ononidis, Cymini, Limonum, Tartari, Saxifragiæ, Ligni Guaiaci, Nucis Myriſticæ, Coraliorum, Succini, Cranij humani, vel aliorum oſſium humani corporis, & Sal theriacalis Galeni, quorum omnium præparationes

L. 10. Mag. nat.

Ioannes Baptiſta Porta diligenter proſequitur. Deniq;, ad mentem Chymiſtarum, ex Colcothare, nimirum ex capite mortuo, ideſt fæce poſt deſtillationem in fundo vaſis relicta, ablutione aquæ, Sal elicitur, quem Terram magicam appellant. Alioquin Sal

Terra magica quid ſit.

metallicus apud eoſdem Chymiſtas Vitriolum nominatur. Item ἅλς δωδεκάθεος apud Ætium eſt quædam ſpecies Salis ex multis ſpeciebus compoſita. Demum Sal Sacerdotale quid ſit apud Diodorum in libro de Salibus legatur. Sal vitri eſt illud liquidum, quod in coctione vitri ſeparatur, & frigore gelaſcit inſtar lapidis, colore albo, ſapore admodum acri, quo pro ſapone aliqui adhibent.

ELECTIO.

INTER Sales ſi quæratur, qui bonitatis arcem teneat: nonnulli Authores marinorum Salium maximè Cyprium commendant. Alij inter lacuſtres Tarentino primas aſſignant, quia ſuauiſſimus, & candidiſſimus ſit; necnon Phrygio, qui Tattæus appellatur; cum ambo medicamenta ophthalmica ingrediantur; quoniam Sal Beticus, iuxta ſententiam Plinij, oculis tantummodò Boum medetur. Qui affertur ex Cappado-

Sal Atticus & Euboicus.

cia cuti candorem conciliare dicitur. Deniq; Sal Atticus, & Euboicus, ex mente Plinij, minorem habet amarorem, & carnibus ſeruandis aptior eſſe perhibetur. Itaq; Sal perfectiſſimus omnium Medicorum conſilio eligendus eſt, qui ſit candidus, pellucidus, denſus, odorus, minimè arenoſus, æqualis, & qui cum quadam ſuauitate temperatam acrimoniam præſeferat, necnon ob perſpicuitatem, veram cryſtallum referat, qualis eſt, qui inter Sales foſſiles Gemmeus appellatur, ſicq; Salium foſſilis erit præſtantiſſimus, & foſſilium montanus excellentiſſimus, cum in hoc perfecti Salis proprietates elucefcant. Etenim Sal foſſilis quò ſiccior eſt, & durior, minùs fragilis, & magis aſtringens, eò ad C

Salis foſſilis laudes.

ſalituram aptior, & vtilior euadit. Namq; ſiccior cum ſit, eò maiorem ſalſedinem participat, & linguæ admotus mordet, excitat, ſiccat, aſtringit, corródit, detergit, atq; vrit. Quapropter Sal præſtantiſſimus enumeratas conditiones, & prærogatiuas poſſidere debet.

LOCVS.

SAL præſertim foſſilis ſuos natales habet ſubterraneos, & plerumque penès metalla; ideò diligentes rerum naturalium inueſtigatores, non longè à vena Salis, metallorum venas inueniri obſeruarunt. Quinimò in vno, & eodem metallo varia Salium genera reperiri retulerunt. Verùm, vt regiones Salium feraces nobis innoteſcát ſeries alphabetica, in illis enumerandis, nobis fauebit. Primùm Aegyptij, ſi veritatem

Li. 31. c. 7.

Plinius fatetur, Florem Salis in quibuſdam fontibus natantem inuenerunt. In Aethiopia ſuperiori penès Regnum Abyſſinorum, Sal ex montibus figura teſſellarum cæditur: D Quinimò Inſula Aulilo eiuſdem Aethiopiæ Salinas habet publicas, nec præter hanc, regio Aethiopica nouit ſimilem; cum ex illa Sal ad omnes regiones Aethiopiæ deferatur. Africa multis Inſulis eſt locupletata, quæ in locis humilibus cum ſint ſitæ, aquas marinas facilè recipiunt, quæ poſtea in Salem paulatim concreſcunt: immò inter has

Inſula Salis vbi ſit.

inſulas, vna eſt, anthore Botero, quæ à copia Salis, nomen Inſulæ Salis ſortita eſt. Ammoniam Regionem Salis diuitem prædicant, & Herodotus in Melpomene, poſt Ammonios, collem Salis collocat. In Arabia non ſolum ſunt Sales Odorati, verùm etiam ibi eſt oppidum Carris cognominatum, cuius gentes domos maſſis Salium conſtructas, & aqua ferruminatas habitant, & Calepinus Gerram Arabiæ fælicis oppidum cõſtituit, vbi turres molibus Salium quadratis erectæ cõſpiciuntur. Arayæ Salinis tanta vis ineſſe di-

E ſe dicitur, vt, ſi decem nauigia Sale onerentur, quatriduo tranſacto, totidem impleri *Fluuij Sa-*
ibidem poſſint In Aragoniæ regno ſunt montes, & lapides Salis ita duri, vt inſtrumen *le ducentes.*
to etiam ferreo difficulter cædantur: immò admirabilis eſt illa Regio, quoniam, facta
fouea, illicò cadente pluuia, Sale repletur.

Apud Bactros duo vaſti lacus plurimo Sale redundant: item illuc duo amnes Och-
ſus, & Iaxartes fluunt, qui ex appoſitis montibus ramenta Salis ducunt. Amplius Salis
vis ingens in fluuio Boriſtene concreſcit. Burgundia habet vrbem Viſuntiũ nuncupatã,
in cuius agro duo fontes ſcaturiunt, quorum alter aquam dulcem fundit, ex altero au-
tem Salem deniant candore præſtantiſsimum, qui Incolis maximo eſt vectigali.

In Calabria penès Siberenam Vulgò *Santa Seuerina* Sal copioſus eruitur. Cappado- *Siberen*
cia, authore Strabone, opibus Salis foſſilis eſt aucta: Propè Carcaſſonem, vulgò *Mar-* *vbi ſit.*
ſenette: teſte Dalechampio in Plinium, eſt lacus Salem producens. Per Cariam, vbi eſt
Neptuni templum, plures ſalſi amnes labuntur ad Caſpias portas. Cæſarauguſta Cel-
tiberorum, nunc Aragonum Metropolis, inter alia præcipua, habet montem Salis ter-
F tio ab vrbe lapide ſitum, ex quo ſtatuto quotannis die (quod regia dignum eſt magnifi-
centia) cuique ciui quantitatem Salis neceſſariam aſportare licet. Coroſeni terra eſt in
Oriente, vnde Serapio, referente Ortelio, Sal Ammoniacum, & Bezaar deferri pronũ- *Mons Salis*
ciat. Cuba Inſula habet montem Salis Mari proximum, qui montem Salis Cypri ſupe- *in Cuba.*
rat. Curicta Inſula Maris Adriatici diuitias Salis habet opulentas, quibus Reſpublica
Veneta multum ditatur. In Cuzco Ioſephus Acoſta fontem obſeruauit, de quò *Lib. 3. hiſt.*
ſcaturiens aqua in Salem albiſſimum denſatur. Cypro Ioannes Boterus aſſignat lacum, *Ina. ca. 17*
qui diebus æſtiuis, & natura Soli, & virtute Solis, Sale candidiſſimo repletur. Tandem
Cyrenaicæ regionis populi Sale lapideo minimè carent

In Dacia Ioannes Boterus mineram Salis ſolidam inſtar marmoris, & coloris viola-
cei obſeruauit, qui minutiſsimè tritus albedinem acquirit.

Apud Garamantes ſunt montes Salis & Germaniæ multas Salis mineras Coſmogra-
phia vniuerſalis attribuit: ibi quoque ſunt multi fontes aquam ſalſam fundentes, quos
Incolæ vocabulo à Græcis detorto (quibus ἅλς Sal exprimitur.) Halas nominant vt Hala
G Hermundurorum, quæ eſt ad Salam fluuium, Hala Sueuiæ, & Hala Rhetiæ primæ, quæ
eſt ad Oenum.

Hala eſt ciuitas Saxoniæ, vbi Sal conficitur, & Salinæ halenſes vocantur: namq; ſal- *Halenſes*
ſos fontes è vicinis montibus per canales ſupra vrbem ductos in Ahena ampliſſima de- *fontes.*
riuant, &, excitatis folle ingentibus flammis, aquam breui temporis ſpatio in candidiſ-
ſimum Salem exſiccant. Præter aquas marinas, multi ſunt in Hiſpania putei, quorum
aquæ in Salem concreſcunt: Præterquamquòd Egelaſta oppidum eſt citerioris Hiſpa-
niæ Salis natiui fodinis nobilitatum, & Sal Hiſpalenſis apud Plinium aduerſus ſuffu-
ſiones commendatur. Scribit quoq; Franciſcus Hernandus apud nouam Hiſpaniam *Li. 31. c. 9.*
omnia illa Salis genera reperiri, quæ in reliquis Regionibus proueniunt.

Illyria Sale ſcatet, & apud Indos eſt mons nomine Oromenus, authore Boccacio de *Oromenus*
montibus, qui Salis adeò eſt ferax, vt Rex ex illo maius, quàm ex aurifodina, vectiga *mons vbi.*
lis emolumentum reportet. Ibi quoq; eſt quædam regio longitudinis, & latitudinis ſex
millia paſſuum, quæ Indis Carchi ies vocatur: hæc tota Sale candido aſperſa intuenti-
H bus apparet, qui tam æſtiuò, quàm brumali tempore non corrumpitur: qua de re Salem
foſſilem eſſe exiſtimamus. Inſula cognomento Bona habet fontem, cuius aqua ſalſa
æſtiuis diebus in Salem degenerat. Inſula Ormus Oceani Meridionalis in faucibus Ma-
ris Perſici ſita, tota tanquam ampliſſimus Salis campus apparet. In Italia apud Came-
rinum Sal ſaxeus adeò pellucidus inuenitur, vt inſtar ſpeculi imagines reddat.

Libyæ quædam pars ampliſſimis Salis foſſis minimè ſolidi referta eſt. qui poſtea Soli
expoſitus ita dureſcit, vt lapidi Pario ſimilis euadat. Lucaniæ montes propè oppidum
Altimontis, foſſili Sale ſunt ditati, ex quo laminæ fabrefiunt, quæ calefactæ & abdomini
applicatæ affectui colico medentur.

Maſerephot aquæ, ſunt Salinæ iuxta Mare Magnum, vbi æquore intumeſcente vnda
in alucos quoſdam fluit, quæ feruore Solis in Salem concreſcit; ad has vſq; aquas Filij
Iſrael, Duce Ioſue, Cananeos perſecuti ſunt. Media habet lacum, qui, authore Strabo-
ne, ex aqua dulci Salem generat. Item fons in vico Monſpeſſuli vicino à Dalechampio *Lib. 1.*
in Plinium memoratur, quem Incolæ *Balerne* vocitant; hic calidis aquis ſcatet, & ſalem

pro-

producit. Moſcouia Salem metallicum optimum, & puriſſimum poſſidet, qui inſtar lapidum cæditut.

Saxa ingẽtia Salis vbi.

Penès Nilum vbi arua non coluntur, teſte Botero, aqua in lacus recepta in albiſſimum Salem vertitur. Nortuegia Sale nigro referta eſt, qui ferreis ollis coquitur. Cornelius Iudæus in Tabula Africæ, multas Salis mineras marmori non abſimiles Numidię aſſignat, cuius quantitatem ad alias Regiones, ope Camelorum, deferunt. Petrus Hiſpanus in Orbe nouo ſaxa Salis ingentia inſtar ſcopulorum circa litora Sancti Michaelis comperta fuiſſe prodit.

Balneũ Porrectanum quale.

In Papaya Regione, ex aqua congelata Sal fit candidum, inefficax tamen, & prauum. In Phrygia Sal generatur, qui Dioſcoridi, & Plinio Tattæus appellatur, & in affectibus oculorum perutilis commẽdatur Placentinum territorium ſcatet fontibus ſalſis, ex quorum liquore Sal optimus excoqui poteſt. In Ponto Ximenem Regionem fodinas Salis foſſilis habentem Calepinus prædicat. Polonia mineris Salis, & argenti eſt probè ditata, ex quibus tributa Regia extrahuntur: quinimò Ioannes Boterus Salinas optimas in territorio Cracouiæ, anno quinquageſimo ſecundo poſt milleſimum, & ducenteſimum, compertas fuiſſe tradit, quarum ſalem partim mineralem, & partim facticium conſtituit. Porrectanum balneum in Territorio Bononienſi Sal habet, alumen, & ſulphur.

Sal odoris violacei.

Romandiola in loco *Ceruia* nuncupato tantam Salis facticij quantitatem fabricat, vt alijs etiam Regionibus diſtribuat. Salinæ locus eſt Thuſciæ, vbi, referente Ortelio, copia Salis fabricatur. Sardinia Salis opibus ad luxuriam vſq; eſt plena. Saxonia Salinis vberrimis ab Othono primo inuentis eſt referta. Penès Ennam, & Nicoſiam ciuitates Siciliæ montes Salis fertiles conſpiciuntur, qui ferramentis cæditur: ibidem quoq; lacus eſt Cocanicus appellatus Salem producens: item in littore Meſſanæ ex aquis marinis Sal elicitur, qui ad Solem ſiccatus, odorem violaceũ ſpirat: ibi pariter in aruis Agrigentinis, monente Plinio, minera eſt Salis à natura Salium valdè diſcrepans; cum in igne diſſoluatur, & in aqua gelaſcat:

Tarentini ingentem Salis farraginem cumulant, quem Plinius omnium ſuauiſſimum & præſtantiſſimum commendat. In Tirolenſi comitatu eſt Halz oppidum, vbi plurimum Salis coquitur. Similiter in Taican Regno ſunt montes Salis ad meridiem ſpectantes è quibus Sal malleis ferreis decutitur. Thuringia riuis ſalſis irigatur ſuprà montem Kiſhunſianum. Item Sal in Tombruz Prouincia facilè in lapidem cogitur,

Aqua Salſæ vbi.

Apud Valeſianos populos, anno quadrageſimo quarto poſt ſeſquimilleſimum, vt legitur in Coſmographia vniuerſali, fons Salis ditiſſimus inuentus eſt. Viſuntium eſt Vngariæ Regio (vulgò Salineſe) vbi fons diuitias aquę ſalſæ poſſidet, ex qua Sal albiſſimus in dies conficitur. Aquam ſalſam habet Volateranus ager, quæ in Salem candidiſſimum excoquitur: Quandoquidem aquæ ſalſæ non ſolum in Mari ab exhalatione aduſta generantur, ſed etiam fontes ſalſi reperiuntur, vt prænominati, necnon aqua Tetutij in agro Lucenſi, aqua Balneoli Montis Catini, Porrectana noſtra, & aliæ multæ, quas omnes in præſentia recenſere non eſt opus. In Zac ibero lacu Salis ingens vis colligitur, ſed quoniam eſt propè Otzar on Tartarorum Caſtrum, ſæpè Ductores Salis vnà cum plauſtris à Tartaris intercipiuntur.

EPITHETA.

Sal cur diuinus dictus.

SAL à loco, vnde plerumque originem trahit, æquoreum, ab aſperitate rigens, quia in aqua facilè ſoluatur, fuſile, quia arenis careat, purum, & à colore albidum Poetæ nuncuparunt. Græcorum quidam Salem χαριτα appellarunt (χάρις Græcis eſt gratia) vel quia hominibus in condimentis ſit gratus, vel quia veſcentibus gratiam, & venuſtatem concilict. Niſi velimus aſſerere hoc epitheto fuiſſe inſignitum, authore Plutarcho, quia Veneris acer ſit ſtimulus; namque χάρις etiam Veteribus fuit vocatum obſequium, quod fæmina Mari præſtare Solet, Inſuper Homerus Salem diuinum, & Plato amicum Dei indigitarunt cum nulla Sacrificia, teſte Plinio, abſque mola ſalſa celebrarentur: deinde quia res Sale conſperſæ ferè perpetuæ euadunt; & in hoc ſenſu

Plu-

Plutarchus fulmen ab Antiquis diuinum fuiſſe nuncupatum prodidit,quoniam corpora *Lib.4.Sympoſ.queſt.*
illius afflatu tacta diutius incorrupta durent:immò commendat epitheton, quod Sali ab
Homero fuit impoſitum:cum Sal humano generi tanquam lux, & aqua ſit neceſſarius. 10.

Præterquamquòd Sal carnibus inſperſus, illas à corruptione vindicans,nonnihil di-
uinitatis participare videtur; cum res incorruptæ quamdam immortalitatis notam
referant. Denique χόνδρυς ἁλῶν Græci de Sale dicunt, qui craſſior ſit, & veluti Chon-
dritis vocetur,

DENOMINATA.

SALSVM exponitur, quod Salis ſaporem præbet. Quintilianus tamen vocauit
Salſum,quod in conſuetudine pro ridiculo vſurpatur.Salſamentum eſt,quod Sa-
le ad vſum diuturnum conditur: hinc Salſamentarius, & Salarius deducitur, qui
Salſamenta præparat; aut vendit. Salitura, & Salſura eumdem ſenſum cum ſalſamento
ſortiuntur. Salſedo eſt ſapor Salis, & ſalſitudo quidam humor ſaporem Salis referens:
Salſilago, vel Salſugo, apud Plinium, liquorem quemdam Salis indicat, Salire cum
ſimplici L. etiam prolatum ſignificat Sale condire: Salarium adiectiuè ſumptum voca-
tur, quod ſpectat ad Salem. Salarium autem ſubſtantiuè acceptum eſt merces,quam *Salariũ cur*
Operarius promeruit, ita nuncupata, quia illi, tanquam homini Sal, ſit neceſſarium. *dicatur Merces.*
Deinde Salararius apud Vlpianum eſt ille, cui Salarium perſoluitur. Demùm Salitor
vocatur, qui Salis tributum colligit. Inſuper Halchemia eſt vocabulum græcum
à Sale deductum: exponitur enim fuſio Salis: namque arti Chymicæ operam nauan- *Lib.3.*
tes primò Salem fundere conantur. Salimola apud Platinam eſt, quæ vulgò *Salamoia*,
& Latinis Muria nominatur. Salgama Priſci dixerunt quodcumque conditaneum *Salgama qd ſit.*
ad vſum victus in vaſis ſeruatum: propterea Columella vaſa ad hoc opus ab Orificio ad
fundum æqualia laudabat, vt, exemptis ad vſum Salgamis,quicquid ſupererat æqua-
li pondere deprimeretur, vt iure ſemper ſubmerſum diu ſeruari poſſet: hinc poſtea
Salgamarij fuerunt denominati, qui Salgama condiebant, vel vendebant. Amplius
menſæ olim lautæ, & ſplendidæ vocabantur Saliares, aut à Sale, aut, ſecundum
Calios, à Salijs Sacerdotibus Martis, qui Sacris quibuſdam ſaltationibus præerant,
qui vt continuatis tripudijs Sacra illa per vrbem efficere poſſent, lautiſſimis comeſ- *Saliares menſæ quæ.*
ſationibus vtebantur. Nos autem ſi vim vtriuſque vocis ad voluptarium epulandi
hominum finem, & vſum referamus, nec ipſi Salij ſine Sale, neque ſine vlla volupta-
te, quæ lautis menſis per Salem inerat, Sacra illa celebrare potuiſſent.

Salſolam herbam multi Botanici vocant Kalim, quia ex illa Sal exprimatur. Sed *Salſola herba.*
præter hanc, aliam non inuenimus, niſi multa loca à Sale cognominata. Salinæ
erat locus Hetruriæ ad Cecinam fluuium, vbi Sal parabatur. Salinæ eſt vrbs Burgun-
diæ in Sequanis ampliſſima, quæ à copia Salis ibi parata denominatur. Salinæ quoq;
Saxoniæ, vocantur Hala vrbs Saxoniæ, vt in Itinerario legitur. *Lib.7.*

Tandem ad Saxonias peruenimus vſq; Salinas.

Similiter Halas vrbs Achaiæ à Sale ibidem reperto cognominata fuit. Salaria
eſt vrbs Hiſpaniæ Tarraconenſis gemina, Item Salaria via & Porta Romæ in Sabinos *Salaria via vbi.*
ducens ita nominata, authore Feſto,quia Sabini per illam Salem ab Vrbe acceptum
deferrent: hinc Salarius pons fuit vocatus, qui ſupra Aniene fluuium quarto ab Vrbe
lapide in via Salaria viſitur, quà in Sabinos itur. Amplius in Veronenſi agro Salina-
rum vicus eſt, vbi olim Sal foſſilis fuit. Alioquin Salina eſt locus,in quo Sal,vel effodi-
tur, vel ex aquis marinis arte paratur. Denique Salinum eſt vas; in quo Sal ad vſum
menſæ ſeruatur.

ADA-

ADAGIA.

NVLLA pectoris noſtri ſinus voluptate oppleretur, niſi hanc hiſtoriam prouerbijs à Sale ſumptis ornaremus. In primis conſideratus Sal quatenus res vtilis & condimentis neceſſaria multis adagijs occaſionem præbuit. Dicitur enim *Sale nihil vtilius.* Hoc prouerbij titulo circumfertur: cum manifeſtum ſit humano corpori nihil eſſe vtilius Sale, & Sole. *Sale, & aceto* hoc prouerbio ſtabilire poſſumus ſententiam Hippocratis in Aphoriſmis; quando ſcripſit extremis morbis extrema præſidia conuenire: namque hi duo ſucci acerrimi omnium rerum domitores eſſe perhibentur. *Sicuti Sal carni.* Hoc de re admodum congrua pronũciatur; cum Sal facilè impediat, quo minus carnes putrefiant. *Salē, & menſam ne prætereas:* hoc ſymbolum indicat conſuetudinem amicorum non eſſe negligendam: cum olim mutuis conuiuijs amici conciliarentur. *Nunquid poteſt inſulſum abſq; Sale edi?* Hoc iactatur in illos, qui debitos Sales ab humana conſuetudine arcent, vel ijs magiſquàm oporteat vtuntur, neq; norunt auream mediocritatem ſeruare, quæ rerum omnium condimentum eſſe traditur. *Sales apponito.* Pythagoras hoc ſymbolo ſignificabat, quod ſicuti Sal obſoniorum optimum in mēſa ſemper eſt apponendum; ita, in omni negotio, iuſtitia, & æquitas ſemper eſt adhibenda. *Ouum Salis expers* neque prodeſt, neq; officit. Hoc adagium apud Italicum Vulgus ſic profertur. *Ouo ſenza Sale, non fà ne ben, ne male* Hoc Vulgi Dictũ videtur, quod tantum valet quantùm verba ſonant: nihilominus poterit etiam pronunciari de viro optimis animi dotibus imbuto, quas poſtea exercere nequeat *Quod ſapit nutrit*. Vt aliquid in perfectum nutrimentum abeat, ſapidum, & ſalſum eſſe debet, vt ſtomacho gratificari poſſit: etenim noxia quædam interdum pro ſalubribus modò ſapiant, Hippocrate annuēte, ægrotis conceduntur.

Li. 1. Apho.

Sales humanæ conſuetudinis.

Noxia alimenta dum modo ſapiāt grata.

Præterea ſunt alia prouerbia à Sale deſumpta quæ humanum animum reſpicere videntur. Primùm hoc eſt vulgatiſſimum. *Nemini fidas, niſi cum quo prius modium Salis abſumpſeris.* Hoc prouerbium eſt antiquiſſimum, cum Ariſtoteles in Moralibus illius meminerit, & denotat ingenium hominis non poſſe, niſi longo conuictu, & diuturna conſuetudine cognoſci. *Salem ne alijs porrigito, Romæ qui verſatus non fueris.* Hoc ſpectat ad animi ſanationem: quandoquidem per Salem prudentiam alteram ſapientię partem, & per Romam, præcipuum Prudentiæ locum, & quaſi ſeminarium denotant. *Salſitudo illi non ineſt.* Hoc profertur de homine ſtupido, & ſtolido, vel de homine, quem tanquam ſapientiæ, & leporis expertem taxare volumus. *Sale defricare.* Hoc attinere videtur ad illos quorum animus eſt expergefaciendus; nam cauillationum morſu tanquam Sale acri deſides, & ſopiti animi excitantur: quemadmodum Apopletici, facta fictione Salis circa plantas pedum, quandoque reuiuiſcunt. *Sumpſit Salem.* Diuulgatur de illo, qui, mutato prauæ vitæ inſtituto, ad bonam frugem reuertitur *Sale perunctus adiuuabitur.* Hoc adagiũ ab Ariſtophane memoratum pertinere videtur ad illos, qui vel ætate, vel vino delirant; Ortumque dicunt prouerbium à laborantibus temulentia, qui ſimili vnguine liniti liberabantur. *Sale, & faba.* Hoc eſt ſymbolicum prouerbium, quod demonſtrat ad reſcipiſcendum, gratia, & diuinatione opus eſſe: ſiquidem cum olim diuina reſponſa ab Aruſpicibus redderentur Sal, & Faba apponi ſolebat. *Salem, & oleum emere.* Huius meminit Ariſtoteles, & ſignificat remedia oppoſita interdum eſſe adhibenda: nam Sal mordicat, & oleum mulcet, quoniam Sapientes acrimoniam admonitionis, vel correctionis, blandis verbis permiſcere ſolent. *Lupus non curat Salem.* Hoc diuulgatur de illis, qui Sermones ab amicis etiã prolatos aduerſus ſe contumelioſè dictos eſſe opinãtur, & illos abſq; vllo circumſpectionis Sale tanquam Lupi deuorant.

Lib. 10. Moralium.

L. 2. Retho.

Denique recenſenda ſunt alia prouerbia, quę parſimoniam reſpiciunt. *Ne Salem quidem dedit.* Hoc iactatur in hominem parciſſimum, & ſordidum, qui ne micam quidem Salis largitur, quam olim omnibus Hoſpitibus largiter impertiebantur. *Salem lingere.* Hoc promulgandum eſt de illis, qui ſumptibus parcunt, & tenuiter victitant: namque Sal olim obſoniorum loco, tenuioribus fortunæ hominibus erat. Quocirca Diogenes interdum à Cratero diuite inuitatus, vt ſuo hoſpitio, & liberalitate frueretur, reſpondit ſe malle Athenis Salem lingere, quàm apud illum inſtaurata epularum magnificen-

Diogenis reſponſum.

A tia vti. *Sale emptum mancipium*. Pronunciatur hoc adagium de homine vili, quoniam
olim negotiatores in Mediterranea Salem importantes mancipia à Barbaris reporta-
bant: quinimò mos erat antiquus apud Thraces mancipia Sale commutare. *Sal abit illuc
vnde venit*. Hoc diuulgandum eſt in illos, qui parta tueri nequeunt, aut in illos, quorum
malè parta malè dilabuntur: quocirca ad rem canebat Ouidius.

Non habet euentus ſordida præda bonos.

Hoc prouerbium à quodam negotiatore Originem duxiſſe traditur, qui nauem Sale
onuſtam vehebat, ſed, nautis dormientibus, & aqua in ſentinam paulatim fluente, Sal
ſolutum eſt, & nauis ſubmerſa: Quare Sal quod ex aqua marina habuit ortum, in illam
quoque transmutatum eſt.

MYSTICA, ET SYMBOLICA.

CVM in ſacro Codice fieri ſacrificia abſque Sale prohibitum ſit, inde colligendũ
B eſt ſacras Operationes nonniſi diuini Numinis fauore fultas eſſe peragendas:
alioquin omnis humana operatio inanis eſſe perhibetur. Theologi Sal pro Do-
ctrina Euangelica accipiunt. Siquidem in ſacris Paginis legitur. *Quicquid obtuleris ſacri- Leuit. c. 2.
ficij Sale condies, nec auferes Sal fœderis Dei tui in Sacrificio tuo, in omni oblatione offeres Sal*,
Quaſi aſſerere voluerit Legislator, quodcumque docueris, & in quacumq; virtute ver-
ſatus fueris, Doctrinam apoſtolicam imitari debes; cum, Domini teſtimonio, Apoſtoli
nomen Salis terræ promeruerint: ideoq; veluti omnis cibus ad nutrimentum aptus Sale
conditur: pari ratione omnis ſermo ad iuuandum idoneus apoſtolicæ Sapientiæ condi-
mento indiget. Quamobrem in lectione Euangelica Sal terræ Sapientia exponitur, qua
præcordia noſtra condiuntur, nè popularibus erroribus implicari poſſint. Immò Sal bo- *Cap. 9.*
num, vt legitur apud Marcum, & apud Lucam, Laureto exponente, Doctrinam Sacram *Cap. 14.*
ſignificat. Cæterùm Sal de ſacrificio auferre, vt in Sacris Paginis habetur, iuxta men-
tem Laureti in ſylua Allegoriarum, nil aliud deſignat, niſi ignaua, & indiſcreta ratione *Leuit. ca. 2.*
offerre.

C Sal apud Pythagoreos moderamen actionum ſignificat: hinc multi colligunt expla-
nationem huius ſymboli. *Neque Sal, neque ſtatera intrant viam publicam*. Item, Sale, myſtica
amicitiæ coniunctio deſignatur, non ſolum quia corpora Sale aſperſa ſolidiora fiant,
ſed etiam quia ſicuti Sal ex aqua ſalſa reſultans in vnum corpus coit: pariter amici in
vnum animum coaleſcere debent. Præterquamquòd amici mutui deguſtatis ingenio-
rum monimentis, ob incredibilem morum comitatem, maiori neceſſitudine in dies con-
ſtringuntur. Deinde Iulius Iacobonius in Epiſtola ad Eminentiſſimum Donatum Cæ-
ſium Cardinalem, Symbolicam Pythagoræ ſententiam de apponendo Sale, pruden-
tiam in omni vita excolendam eſſe interpratatur. Poſtremò Nequitia quoq;, Salis nomi-
ne, in Myſtico ſenſu intelligenda eſt; cum Sal, ſua virtute acri, animantes in libidinem
procliues reddere poſſit.

MORALIA.

D AD puritatem morum nonnulla ſpectant, quæ à Salis proprietatibus dimanant.
Primitùs quoad generationem, expoſuimus Salem ex aquis marinis, ope Solis,
circa litora ſiccatis produci, & interdùm ex aqua ſalſa puteorum, igneo calore,
concreſcere. Mare, in hac Morali Doctrina, Mundum ob ærumnarum fluctus, ſignificare
poteſt: puteo denotatur caro, quæ, in Prouerbijs, puteus profundus eſſe dicitur: horum *Cap. 22.*
aquæ ſunt Peccantes, qui à puteis vitiorum educti, diuini Solis feruore, aut calamita-
tum calore, humore criminum conſumpto, in Salem, nempe in viros iuſtos, & perfectos,
imperfectos conuertuntur, de quibus in Codice Euangelico Mattheus ſic loquitur.
Vos eſtis Sal terræ aliquando Sal ſub arenis, & interdum in montibus tanquam durus lapis *Sal terræ*
inuenitur, qui poſtmodum malleis ad vſum confringitur. Arenæ ſunt diuitiæ, & montes *qui dicãtur*
dignitatum eminentiæ, in quibus Sal, nempè vir iuſtus, & perfectus quandoque verſa-
tur, qui, licèt prima facie, durus obſtinatione videatur: nihilominus ſi diuino malleo cõ-

fringa-

fringatur, nimirum interiori, & exteriori ærumnarum flagello, Sal fit perfectiſſimus; cum deinceps doctrinis, & exemplis præceptor aliorum euadat.

Sales, quoad colorem,& ſaporem, varij conſtituuntur; cum alius albus, alius ruber, alius rufus, & alius ita ſplendēs inueniatur, vt lucidum vitrum æmuletur. Pariter viri, tanquam tot Sales, varij in gradu perfectionis, & bonitatis obſeruantur: quandoquidem alij charitate rubent, alij pœnitentia rufeſcunt, alij tandem caſtitate albeſcunt,& honeſtate refulgent. Similiter Sal in ſapore variat. ſiquidem alicubi eſt ſuauis, alibi ſalſus, & amarus: vnde quantò amarior fuerit, tantò maioris caliditatis erit particeps.

Pœnitentia cui aſsimiletur.

Huic Sali aſſimilatur pœnitentia, quæ in aliquibus viris leuis, & mitis eſt, in aliquibus inſuauis, & amarior: Sed quantò amariorem quis guſtabit pœnitentiam, tantò maiorem caloris diuini copiā participabit. Si neceſſitas Salis conſideretur:inde etiam doctrina moralis dimanabit; Quandoquidem conditis Sale cibis ſapor delectabilis conciliatur; cum abſque Sale omnis cibus inſipidus, & inſuauis remaneat. Per Salem hoc in loco diſcretionem interpretari poſsumus, quoniam hac omnes cibi,nempè omnes noſtræ operationes moderantur, & condiuntur, vt debitum ſaporem, & odorem acquirant: etenim abſque Sale diſcretionis, & prudentiæ, omnis cibus, nimirum actus quamuis per ſe probus, & rectus, inſipidus tamen, & inutilis apparet. Denuò Sale appetitus excitatur, & pecudes ad paſtum, & ad pòtum prouocantur. Sal huius generis eſt diuinæ Doctrinæ ſuccus, quem dum pecudes, ſcilicet auditores in prædicatione oblatum recipiunt, tunc eorum appetitus æternorum excitatur, necnon cibus refectionis cæleſtis, & potus gratiæ, & pietatis deſideratur.

Diuina Doctrina cui ſimilis.

Demùm Sal exuſtus maiorem ſiccandi facultatem adipiſcitur: ideoque carni putridæ inſperſus, illam corrodit, & quia vſq; ad intimas partes penetrat, diligenter eam purificat: huius conditionis eſt Princeps perfectus,qui dum igne charitatis, & flammis ærumnarum eſt exuſtus, tunc maiorem vim perfectionis acquirit, & tunc putridam, & fœdam voluptatum carnem, quæ indignis modis corpus, & animum ſubditorum polluit, auferre conatur; nam correctiones, quaſi roſiones adhibens, fætentem libidinis ſaniem abſtergit.

AVGVRIA, ET SOMNIA.

HÆC duo, ſcilicet ſomnia, & auguria, pari gradu in fabulari hiſtoria verſari exiſtimamus. Etenim Antiquitas malum conuictoribus facere omen pronunciabat,quando Sal in menſa euertebatur, vel diſſipabatur; quia conuiuarum amicitiā non diù eſſe duraturā præſagiret: aut quia Sal in prima lingua à conſeruando denominaretur,aut quia Sal amicitiam,& fœdus denotet,dum ex aquis concreſcens in vnum corpus coeat. Author etiam eſt Plutarchus in Craſſo, Salem, & lentem ingruentium malorum fuiſſe præſagium: cum hæc duo à Romanis lugubria fuerint credita,dum hæc mortuis apponere conſueuerint. Augurijs Somnia affinia eſſe credimus: cum ambo illiteratæ fabulæ eſſe videantur. Itaq; ſpecie Salis inter quietem viſa, iuxtà opinionem Cardani, prudentia, ſapientia, diuturnitas, & defenſio deſignantur,& viciſſim Magno Salis aceruo dolor, & mœror indicatur. Quinimò ſomnum capienti Sal oblatus periculoſam mercaturam demonſtrare fertur, quoniam Sal ſpontè liqueſcat:veluti quando in quiete Sal domi liqueſcere videtur, redditunm diminutionem expectandam præſagit. At Sale per ædes,vel per vrbem ſparſo, vrbem, vel domum deſolandam Cardanus ſomniat. Sale verò inter quietem in ignem proiecto, ingenium in re ardua adhibendum ſignificat: namq; ſi ſtrepitum edat,inde tumultus reſultabit; ſin ardeat,conatus, & cogitationes euaneſcent.

Somnia qualia.

li.1.Somn.

Furari Salem, occultam Sapientiam diſcendam eſſe demonſtrat, vt nugamenta nugamentis addantur. Copiam autem Salis deuorare, eſt re vtili, & proba abuti;& Salem in puteum proijcere,eſt inſulſam operationem moliri, & pura vitiare. Verùm ſi quis in quiete conſpiciat Salem ab ædibus auferri, eſt omnia abſq; conſilio præſtare. Quando autem ſomnians meditatur aues Salem edentes, eſt optimum conſilium aſpernari: quandoquidem aues Sale necantur. Salem edere poſt potum, vel potare poſt Salem, contrariæ operationes monſtrantur. Cibos ſalſos ita in Somnis contemplari, vt degu-

Aues Sale necātur.

ſtari

A ſtari nequeant, rerum iucundarum ſpem in res iniucundas, & infælices degenerare
ſignificat. Sal inſipidus amentiam prædicit, & cumulus Salis per quietem inuentus, eſt
cætui ſapientum hominum, ſed malignorum occurrere. Immò cum per Salem amicitia
oſtendatur, voluit Cardanus amicum prudentem, ſed iracundum ſignificari; itaut qui
Salem ſomnians emat, huiuſmodi amicum beneficijs ſibi comperet. Denique radices
plantarum Sale inſpergere, eſt, ad mentem Congerronis, ob hæreditatem, Propinquis
ad necem vſque inſidiari. Hinc vnuſquiſq; colligere poteſt, quòd Cardanus alioquin
vir inſignis, ob ſimilia nugamenta, in æſtimatione hominum vileſcit.

HISTORICA.

POSTPOSITIS fabulis, ad ſeria accedendum eſt. Ferdinandus Aragonum, & Hi-
ſpaniarum Rex, propter eius inſignem pietatem, & religionem cognomento Ca-
B tholicus, cum, Medicorum conſilio, piſcibus perpetuò abſtineret; ideoque quo-
tidie carnibus veſceretur: has tamen diebus, quibus ex religione eſus carnium interdi-
ctus eſt, nullo Sale conſperſas ad menſam ferri iubebat, modeſtè innuens ſe carnes illas
abſque Sale edere, quia cum malè ſaperent, appetitum, & guſtum illis diebus à volu-
ptate arcerent. Cæſar Carolus huius nominis Quintus, potentiſſimum exercitum ab
Hiſpania in Africam ducens, vt Tunetum vrbem à truculentiſſimo Chriſtiani nominis
hoſte Ariadeno Mythileneo occupatam eriperet. Cùm primùm, debellatis hoſtium
præſidijs, vrbem obſeſſurus accederet, Cæſariani milites ardore Solis, infeſtiſſimo pul-
uere, & maximè penuria aquæ grauiùs, & ardentiùs ſitire cæperunt.
At Cæſar, hoc animaduerſo, Salem omnibus diſtribuere, & ſingula cuique grana *Vis Salis in*
Salis linguæ ſupponere iuſſit; quod milites præſtiterunt, & hac ratione, diem integrum, *ſiti cohiben-*
non ſolum ſitim, & famem repreſſerunt, verùm quoque multò alacriùs in hoſtes erupe- *da.*
runt. Deniq; Herodotus in Erato ſcriptum reliquit, propè Suſas, decem ſtadijs, puteum
inueniri, qui trifarias rerum ſpecies continebat, nimirum Salem, bitumen, & oleum, quæ
C omnia, inſtrumento Ciconia nuncupato, hauriebantur.

MIRACVLA.

QVI Deo Omnipotenti ritè famulantur, ſalſos, & amaros fontes in dulces, &
gratas aquas ſupra vim naturæ tranſmutare poſſunt. Id præſtitit Eliſeus in *Lib. 2. Reg.*
Hierico, vt in Sacris Biblijs legitur, qui ope Salis, pernicioſas aquas in ſalu- *cap. 2.*
bres, & prædulces conuertit. Perhibetur etiam de Sancto Portiano, vt Gre-
gorius Turonenſis in eius vita recitat, qui magnis æſtibus, feruente Cælo, & viſceribus
areſcentibus, poſt longa ieiunia, Salem mandere conſueuerat: propterea cum magna
Salis acrimonia internus ardor, & ſitis augeatur: nihilominus ſupra vim naturæ partes
internæ huius viri ſancti refrigerabantur, & ingens ſitis ſedabatur. Item ex Surio, Sale à *Tom. 5. mē-*
D Diuo Bonifatio Moguntino conſecrato, cum Monaſterium Biſchſchein fortuito con- *ſe Sept.*
flagraret incendio, in globos flammarum proiecto, ſtatim diuina virtute, incendium
Monaſterij repreſſum eſt. Solebat etiam Diuus Bernardus Salem conſecrare, quo ani-
malia varijs morbis affecta, ſed potiſſimùm peſte infecta ſupra vim naturæ ſanabat.
Interea non eſt prætermittenda mirabilis vxoris Loth in ſtatuam Salis tranſmutatio,
quam Ioſephus ſe ſuis adhuc temporibus conſpicatum fuiſſe fatetur: quinimò hactenus
manet, ſi Brochardo, Brendebachio, Saligniaco, & alijs oculatis teſtibus credendum
eſt; qui hanc inter Engaldi, & Mare mortuum ſitam eſſe referunt, quam multi dicunt *Statua Sa-*
vſque ad diem Reſurrectionis vniuerſalis, & Iudicij finalis eſſe duraturam. De hac igi- *lis vbi.*
tur circumfertur hoc ænigma.

Cadauer nec habet ſuum ſepulcrum,
Sepulcrum nec habet ſuum cadauer;
Sepulcrum tamen, & cadauer intus.

Mirabilis hæc ſtatuæ Salis hiſtoria verſibus à multis fuit memorata. Diuus tamen
Cyprianus, qui non ſolum Theologus, ſed etiam poeta fuit inſignis, hanc admirandam

tranſmutationem alijs mirabilibus aſſociatam his carminibus exarauit.

Namq; comes coniux heu me? malè tum quoq; legis
Fæmina non patiens diuini ad murmura Cæli
Audaces oculos nequidquam ſola retorſit,
Nec habitura loqui quod viderit, & ſimul illic
In fragilem mutata Salem ſtetit ipſa ſepulcrum,
Ipſaq; imago ſibi formam ſine corpore ſeruans.
Durat adhuc, etenim nudaſtatione ſub æthram
Nec pluuijs dilapſa ſitu, nec diruta ventis,
Quin etiam ſi quis mutilauerit Aduena formam,
Protinus ex ſe ſe ſuggeſtu vulnera complet.

VSVS IN SACRIS Ethnicorum.

POSTEAQVAM Antiquitas vſum, & eſum glandium reliquit, & hordeum pro alimento recepit; tunc hordeum Sale conſperſum aris Deorum imponere cæpit: ſic enim Priſci Dijs magnopere ſe deuinctos eſſe fatebantur, quia, relictis glandium cibis, ad mitiorem victum perueniſſent. Plinius quoq; monimentis mandauit, in Sacris Ethnicorum, magnam Salis fuiſſe authoritatem, quoniam nulla ſacrificia abſque mola ſalſa celebrabantur: huc alluſit Ouidius, quando cecinit.

Li.31.c.7.

Inde vocor Ianus, cui cum cereale ſacerdos
Imponit libum, farraq; miſta Sale.
Ante Deos homini quod conciliare valeret,
Far erat, & puri lucida mica Salis.

Aegyptij quoque à ſacrificijs Salem non arcebant, ſed quoniam marino non vtebantur: cum à Mare valdè abhorrerent, Salem pro ſacrificijs à fonte Ammonio petebāt, & ciſtulis ex palma contextis inde deferebant; quia illum purum eſſe exiſtimabant; cum ex fonte, & non à Mari proueniret. In ſacris etiam marinæ Veneris, pugillus Salis adhibebatur: illis enim porrigebatur, qui ad hæc ſacra intrabant, quia voluptatem generationis denotabat: viciſſim, ab ijſdem, Deæ nummus offerrebatur, qui erat indicium munerum, quæ Amatores Amaſijs impertiuntur, vt Clemens Alexandrinus in Adhortatoria ad gentes retulit. Poterat etiam Sal, in ſacris Veneris, connubij arctiſſimum vinculum ſignificare: cum olim apud nonnullos Orientis populos, hęc conſuetudo religioſiſſimè ſeruata fuiſſe tradatur; vt Sal, in actu connubiali, marito, & vxori, deguſtandus daretur, non ſolùm vt ambos ad mutuum amorem perpetua animorum copula ſeruandum adhortaretur, verùm etiam vt ex inhoneſto diuortio ijſdem terrorem incuteret. Nam, Salis ſuauitate, vinculum amicitiæ deſignatur, & viceuerſa Sal ſua acrimonia prauis, & perfidis atrociſſimas vindictæ pœnas annunciat.

In ſacris Veneris vſus Salis.

VSVS IN SACRIS HÆBREORVM, & Chriſticolarum.

PROPHANA non ſunt inquirenda teſtimonia, vbi diuina ſuppetunt: quandoquidem in ſacris litteris de ſacra Salis natura hæc habentur. *Quicquid obtuleris ſacrificij Sale condies, nec auferes Sal fœderis Dei tui de ſacrificio tuo: in omni oblatione offeres Sal.* Pariter apud Ezechielem leguntur hæc verba. *Offeres Vitulum de armento immaculatum, & Arietem de grege immaculatum, & offeres eos in conſpectu Domini, & mittent Sacerdotes ſuper eos Salem, & offerent eos holocauſtum Domino.* Populo igitur Iſraelitico typum Chriſtianæ gentis ferenti præmonſtratum eſt, vt, dum humana diuinis reconciliantur, myſterium diuinæ comparatæ gratiæ perpetuò Salis fœdere ſanciretur: propterea quòd omnia ſacrificia diuinitùs inſtituta eò potiſſimùm tendunt, vt diuinam nobis imminentem

Leuit.ca.2.

Cap.43.

A tem iram mitigent. Deinde quicquid dominico Altari offerendum apponebatur, diuino præcepto, Sale condiebatur, vt ſacra facientes intelligerẽt, per candorem Salis, puritatem mentis eſſe habituros, &, per Salis acrimoniã, conſcientiam ſtimulis cõmiſſorum criminum eſſe vellicandam, vt poſtea animo demiſſo ad litandum accederent. Cæterum alibi in ſacris paginis hoc legitur. *Dixit Dominus ad Aaron: omnes primitias Sãctuarij, quas offerent filij Iſrael Domino, tibi dedi, & filijs, & filiabus tuis iure perpetuo: pactum Salis eſt ſempiternum coram Domino, tibi, & filijs tuis.* *lib. Numer. cap. 18.* Cur autem pactũ inuiolabile, & ſemper duraturum, dictum fuerit pactum Salis, multi multas aſſignant rationes. Lyranus inquit: cum præcipiſſet Dominus in omni oblatione Salem eſſe adhibendum, id perpetua lege ſanciuit: propterea pacta Salis ſemper duratura eſſe dicuntur. *In cap. 18. Numer.* Vel dicendum eſt, quòd priſcis illis temporibus, pactum aliquod inituri, Salem deguſtabant, ſignificantes quæcumq; dixerint, vel fecerint, eſſe ſeruaturos, non aliter, atq; ſi Sale eſſent cõdita; cum Sal hac prærogatiua ſit refertus, vt corruptioni obnoxia, incorrupta ſeruet. Hinc colligendum eſt Salem, ob hanc innatam affectionem, eſſe idoneum perpetuitatis ſymbolum, & hac ratione pactum Salis forſan pactum ſtabile, & firmum
B nuncupatur. Plura de vſu Salis in ſacris ſcripſit Philo in libro de Victimis.

Iam ad vſus ſacros Salis apud Chriſticolas accedere oportet: namq; in noſtra religione Sal tales fecit progreſſus, vt ab illo ipſa inchoetur; propterea ipſius eſt veluti Ianitor, & cuſtos: quandoquidem ſacro fonte luſtrandis Sal apponitur, vt conſtat in Concilio tertio Carthaginenſi, in Catechiſmo Pij Quinti: *Canon. 5.* immò ad hunc Salem fortè alluſit Diuus Auguſtinus, quando de ſe puero ſic inquit. *Signabar iam ſigno Crucis eius, & condiebar eius Sale iam inde ab vtero matris meæ.* *Lib. 1. Cõfeſs. cap. 11.* Apponitur ergo Sal ſacro fonte luſtrãdis, & à natiua impietate expurgandis; quoniam Sal ſapientiam præ ſe ferat, qua ab ignorantia peſſimo animi effectu liberamur: eſt enim quædam mentis ſanitas ſapientia, quemadmodum inſipientia ægritudo: quocirca ſapientiſſimè præſcriptum eſt, vt Myſtagogus, vel Parochus, dum Chriſto nomen damus, Salem in os inferat inquiens. *Accipe Salem Sapientiæ, per quem habeas propitium tibi Ieſum Chriſtum Saluatorem noſtrum.* quaſi dicere velit: cunctorum auorum parens eſt ignorantia; fit enim, vt ab illa facilè in er-
C rorem, ab errore in culpam, & à culpa in odium diuinum incurramus; quamobrem à Deo, qui eſt ſumma ſapientia, & bonitas non ſolum recedimus, verùm quoq; maiorem illius iram, & offenſam incurrimus. Si ergo Chriſtum tibi velis habere propitium, ait ille, tum gratia, tum ſapientia imbui neceſſarium eſt, vt, per hanc, Deum intelligas, & intelligendo diligas, vt, antiqua ira ſedata, in Dei amicitiam recipiaris, ideòq; hunc Salem ſacrum accipe, in quo eſt guſtus diuinæ ſapientiæ, quam ſi optimè guſtaueris, fieri non poteſt, quin diuina etiam gratia perfundaris. Alioquin Catechiſmus, vbi de Ceremonijs Baptiſmi agit, docet hoc Sale myſticè ſignificari baptizandum fidei doctrina, & dono gratiæ cõſecuturum eſſe, vt peccatorum putredine liberetur, ſaporem bonorum operum percipiat, & diuinæ Sapientiæ pabulo delectetur. *Myſtica Salis ſignificatio.* Plura de Sale baptiſmali apud Bellarminum videnda ſunt.

Inſuper aqua luſtralis vulgò benedicta abſq; Sale non ſacratur: ſiquidem vetuſto Romanæ Eccleſiæ inſtituto, nimirum decreto Alexandri Pontificis Maximi huius nominis primi edito, qui poſt Diuum Petrum ſextus Eccleſiam Dei rexit, commonemur,
D vt templa, & domicilia, vbi Dæmones nobis occurrunt, Sale, & aqua ad eos fugandos aſpergamus; cum illis, aqua, impuritatem, & Sale, ignorantiã exprobremus, qui cum in eminenti gloriæ gradu verſarentur, neq; ſe, neq; ſua bona nouerunt, ſed inſolentiſſima eorum audacia factũ eſt, ab altiſſimis ſummæ dignitatis gradibus deiecti fuerint. Verba autem Alexandri Pontificis, quæ in ſua epiſtola prima leguntur, quoniam ad noſtrum inſtitutum pertinent, hoc in loco exarare non piguit. *Aquam Sale conſperſam populis benedicimus, vt ea cuncti aſperſi ſanctificentur, quod & omnibus Sacerdotibus faciendum eſſe mandamus: nam ſi cinis vitulæ aſperſus populum ſanctificabat, atq; mundabat; quantò magis aqua Sale aſperſa, diuiniſq; precibus ſacrata populum ſanctificat, atq; mundat?*

VSVS IN SVPPLICIIS.

LEGIMVS apud Vlpianum, quod Priſci Reos olim ad metalla damnabant, quemadmodum in primo libro explicauimus:ſed fœminæ in miniſterium metallicorum, vel in perpetuum, vel ad tempus damnari ſolebant. Eodem modo, inquit Vlpianus, fœminæ & in Salinas relegabantur, & quidem in perpetuum, quaſi ſeruæ pœnarum conſtituerentur. Pariter olim Tyranni nominis Chriſtiani hoſtes infenſiſſimi, ad cruciatus Martyrum, quãdoq; Salem adhibere ſolebant: etenim legimus in Actis Sancti Tharaci, & Sociorum hæc verba. Maximus Præſes dixit: afferte acetum cum Sale, & in nares illius fundite.

VSVS IN CIBIS.

HOC ſpectat ad dignitatem Salis, vt ſit condimentum iucundiſſimum, & aliorum etiam condimentorum condimentum: hinc factum eſt, teſte Plutarcho, vt Gratiarum nomen Salibus imponeretur; quapropter Plautini Sales apud Horatiũ in Arte poetica leguntur. Itaq; Veteres conſueuerunt omnium primum menſis Salinum apponere, quoniam Sali quamdam religionem ineſſe putabant: vnde Græci ἱερὰς ἅλας dixerunt. Quinimò, ſimplici Salis appoſitione, menſam cõſecrari credebant: hinc aliquando Arnobius ſcripſit: ſacras facite menſas Salinorum appoſitu. Verum quidem eſt, quòd omnium eſculentorum Sal primas in menſa occupare debet: etenim tanta eſt Salis cum guſtu familiaritas, vt non magis ſine Sale menſa, quàm ſine iucunditate fœlicitas vitæ conſtare poſſit: idcirco Sal primus menſæ apponitur, & vltimus à menſa remouetur, vt epulas paulatim illatas continuò ſapore ſuo, quaſi ſplendore perfundat. Hinc colligimus proprium, & præcipuum Salis locum eſſe medium menſæ, ſiue hæc orbiculata, ſiue quadrata fuerit. Nonnulli tamen fuerunt, qui Salem menſæ primò apponendum, ſed primum etiam reponendum eſſe dixerunt, vt cõſtat in Hexaſticho de laudibus Salis decantato, quod hic recenſere eſt neceſſarium, cum, quæ hactenus de excellentia Salis in menſis dicta ſunt, ſtabilire videatur.

Locus Salis in menſa.

Sal primum poni debet, primumq; reponi,
Non bene menſa tibi ponitur abſq; Sale.
Exornat Regum menſas Sal cætera vincens
Condimenta cibos Sal facit eſſe bonos.

Salem cum pane Antiqui eſitabant: propterea, Varrone authore, Sal tunc temporis pulmentarij vice adhibebatur. Hinc Pythagoras Salem præcipuè in menſa ponendum eſſe ſanxit; quem morem à poſterioribus diligenter ſeruatum eſſe conſtat: vnde ad rem Horatius in Odis ſic cecinit.

Viuitur paruo bene, cui paternum
Splendet in menſa tenui Salinum.

Noſtra etiam ætate, vt intelleximus, in Confinijs Lituaniæ, & Pomeraniæ ad Aquilonem ſunt milites (quos vulgò Coſſacos vocant) in præſidijs ad tuendos fines ab excurſionibus hoſtium, & quarto quoq; menſe in ſyluis collocantur, qui non frumentum, vel alium commeatum ſecum ferunt, præterquam ſacculum Salis, & vtriculum aceti, quibus Feras, quas arcu, & ſagittis necant, condire poſſint: ſic enim abundè ſuſtentantur, & horũ corpora huiuſmodi alimẽto firmiora euadunt; quare Sal quotidiano victui commodiſſimum, & reliquorum ciborum caput eſſe conſtat: vnde in prouerbij conſuetudinem venit, vnum Salis condimentum omnibus aromatum condituris præſtare; quandoquidem in cibis faſtidium arcet, nauſeam prohibet, & edendi auiditatem excitat. Hinc Auſonius inter verſus monoſyllabis terminatos ſic luſit.

Salis vis in cibis.

Nec noſtros reticebo cibos, quos priſcus habet mos
Irritamentum quibus additur æquoreum Sal.

Schola igitur Salernitana, interprete Arnoldo Villanouano, multa commoda recenſet, quæ à Sale in menſa poſito dimanant. Primò reluctari veneno dicitur, quoniã Sal vehe-

A vehementer ſiccat, & aſtringit, ideò non ſolum humores è corpore educendos liquat, incidit, tenuat, purgat, atq; ſiccat, verùm quoque poros, per quos veneni vis ad partes corporis interiores penetrat, denſare, & aſtringere conatur: hac de cauſa veneni penetrationem intercipit. Præterea cibos condit, & ſapidiores reddit. Canit igitur ſchola Salernitana hunc in modum.

Vas condimenti proponi debet edenti
Sal virus refugat, rectè inſipidumq; ſaporat.
Non ſapit eſca probè, quæ datur abſq; ſale

Aegyptij Sacerdotes ſalem cibis non permiſcebant, vt Alexander ab Alexandro teſtatur, & fortaſſis quoniam ſalem Veneris ſtimulum eſſe obſeruarunt, ſed maiori admiratione dignum eſt, quòd conuiuijs Magorum Sal non apponitur, vt Derlius animaduertit, & huius ſuperſtitionis cauſam eſſe putat hic Author, quoniam Dæmon myſterijs diuinis contraria inſtituat: namq; in veteri Teſtamento omnis victima, & oblatio Sale aſpergebatur, & hodie Sal in Baptiſmo, & aqua luſtrali adhibetur.

Lib.6.Gen. cap.12.

Tom.1.Diſquiſ. Mag. quæſt.12.

Præterea Sal infinitis edulijs, & alimentis permiſcetur. Primitùs carnes animalium, & piſcium, vt diutiùs incorruptæ ſeruentur, Sale aſperguntur deinde illis ad ignem in olla poſitis ad primum feruorem Sal debet immitti; nam tunc carnes multò ſuauiores euadunt, quàm vbi feruor Salem anteceſſit: quandoquidem calor carnes præoccupans ſua ſiccitate obſtruit, & aſtringit, vt poſtèa, adueniente Sale, non ita peruiæ, nec ad conditurana ita faciles reddantur. Inſuper caſeus, butyrum, multi fructus, vt Cappares, Oliuæ, & ſimiles ad diuturnum tempus Sale conſeruantur; dum illorum ſuperflua humiditas Sale abſumitur, & quod reliquum eſt ſubſtantiæ ſolidæ, aſtrictione contrahitur, atq; ita à putredine defenditur.

B (margin)

Neq; ſolum eſculentis, ſed etiam potulentis Salem permiſcere conſueuerunt: etenim vino Salem addebant, vt eius grauem odorem auferrent, neq; impendebat periculum, vt in acetum verteretur. Præterea vina turbida Sali permixta illicò clareſcunt, quoniam Sal ſua grauitate partes vini terreſtriores ſecum ad fundum vaſis ducit, & hac ratione vinum citiùs purgatur, & eius aſperitas mitigatur. Quamobrem vina Sale, vel marina aqua condita, minus inebriare dicuntur, niſi fortè Sal in vini cyatho propinetur, quia tunc ſitim auget, & ſubitam inducit ebrietatem. At quando Sal à ieſuno ſumitur, vini potentiam extinguit, & ebrietatem C arcet. Tandem Figuli maſſam, ex qua vaſa fingunt ad refrigeranda potulenta, Sale congruo aſpergere, & ſtatim ſubigere debent, quia Sal Argillam aſtringit, & maſſam ad vaſorum conſeruationem melius conglutinat: deinde liquores in huiuſmodi vaſis contenti, ope illius Salis, citò frigeſcunt. Hanc Salis vim, in refrigerando, Mediterranei nouerunt, qui in locis campeſtribus verſantes, æſtiuis diebus, nullis ſpirantibus auris, ſiti, & calore oppreſſi puteos ſiccos effodiunt, in quibus vaſa, ad refrigeranda, poculenta collocant, quæ vt frigidiora euadant, ſalem potiſſimum foſſilem in fundo puteorum ſubſternunt.

Sal vino permiſcetur.

VSVS IN MEDICINA.

MVLTAS ad res Sal in medicina conducit: nam cum calefaciat, ſiccet, extenuet, diſſoluat, diſcutiat, abſtergat, & aſtringat, in multis affectibus adhibetur: ſiquidem Serpentum morſibus, crabronum, & veſparum ictibus illinitur, & aduerſus D opium, & fungos cum aceto mulſo hauritur. Cæterùm cum multum adiumenti multis affectibus afferat; ſatius erit à capite inchoare. Itaq; primùm vlcera, & puſtulas capitis cum ſebo vitulino curat, aurium doloribus cum aceto imponitur, & Galenus in oculorum apoſtematibus Salem adhibet. Dentium ſtuporem quem Græci αἱμωδίαν vocant Portulaca mãſa diſſoluit, & frictio Salis idem præſtat. Deinde impedit, ne dentes corrumpantur, & ſemicorruptos inſtaurat, necnon eorumdem dolorem leuat, dum Patiens ieiunus manè granum Salis ſub lingua contineat, donec prorſus liqueſcat. Præterea, ad dentes detergendos, nulla inuenitur medicina præſtantior, quàm illa, cui Sal permiſcetur. Item gingiuis humore vexatis, nec non ſcabritiei linguæ opitulatur. Archigenes quoq;, referente Galeno, extrinſecum fomentum ex Sale torrefacto in odontalgia adhibet. Rurſus faciei ſuggillationibus Sal non vulgariter prodeſt: immò & nitorem vultui conciliat, vt Ouidius de medicamine faciei verba faciens cecinit.

Li.de ocul. Cap.6.

Lib.5.de comp med. ſec.loc.c.9.

Arentiſq; roſæ quantum manus vna prehendat
Cumq; ammoniaco maſcula thura Sale.
Hordea quem faciunt illis infunde cremorem,
Aequent expenſas cum Sale thura roſas.

Neque hoc admirari debemus,quoniam multi Authores prodiderunt,pane cum Sale frequenter manſo, roſeum colorem genis conciliari. Sin deſcendamus ad partes infra caput affectas,comperiemus Salem ex melle,aceto,& oleo Anginæ vtiliter illiniri,& multos linctu Salis tuſſim antiquam ſedare, dummodo Sal gemmeus ad hunc vſum trahatur. Deinde ægritudinibus ſtomachi magno vſui eſt futurus, quoniam acrimonia ſua exiliores meatus reſerans ita operatur, vt alimentum facilius, & melius toti corpori diſtribuatur: quare Apollonius Herophili diſcipulus homines graciles cibis ſalſuginoſis, non autem dulcibus,& glutinoſis alebat. Præterquamquòd Sal flatus attenuat, ventrem mollit, corporis ſuperfluitates educit,& facultatem expultricem ſui officij admonet. Huiuſmodi autem operationes in aquis thermalibus ſalſis manifeſtantur, quæ multorum dierum intercapedine hauſtæ pituitam pellunt, aquam intercutem exſiccãt, obeſa corpora extenuant, frigidum ventriculum calefaciunt, & omnia inteſtina roborant. Item Patientes leucophlematiam Sale, & oleo inunguntur. Quidam Hydropici Sale decumbentes radijs ſolaribus ſe exponunt: Oportet autem Salis altitudinem non minorem eſſe tribus palmis, ne illius caliditas facilè diffletur. Sal Tormina,& Colicam ſanat clyſteribus iniectus, & ſacculis etiam impoſitus, & applicatus. Quidam ſacculum Sale vſto implent, & regioni ſtomachi calidum aptant,vt nauſeam,& vomitum ſedent. Item Sal in vino hauſtus omnium lumbricorum genera exterminare dicitur.Tandem in morbis pedum nõ vulgarem habet prærogatiuam: quandoquidem Sal cum farina, melle, & oleo tritus in Podagra remedium commodum eſt, & ſalutare: quinimò antequam dolores artritici vrgeant,Sal cum oleo minutiſſimè tritus,& ſupra articulos fricatus medicamen præmuniens euadit præſtantiſſimum. Pedes quoq; Sale fricati à clauis, & pernionibus liberantur.Amplius in cutaneis affectionibus Sal plurimum commoditatis affert, dum pruritum ſedat, & ſcabiem tollit. Vulgus Salem cum tela aranearum leuiori vulneri imponit, cum ſanguinis fluxum cohibeat, & putredinem arceat. Deinde peſtiferis anthracibus imponitur, necnon ad ſacros ignes,& vlcera ſerpentia cum aceto adhibetur: quapropter, vagante peſtilentia, cibos ſalſos conuenire multi opinantur.Quidam feruores febrium, authore Plinio,vnguine Salis,& olei mitigarunt.Item Priſci temulentos Sale, & oleo linibant, idque aduerſus ebrietatem remedium præclariſſimum iudicabant. Ad finem Sal iuuare ſterilitatem dicitur: nam mulieres obeſæ, & pingues, quæ vt plurimum ſunt ſteriles, Salis moderato in condimentis vſu fęcundæ euadunt. Iodocius in Enchiridio Simplicium conatur virtutes Salis exarare his verſibus.

Salis gẽmei vis.

Sal ad Nauſeam.

Sal in morbis Pedum.

Vindicat humentes fœda putredine carnes,
Ad flatus ventris ſit cataplaſma potens.
Illitus anginam curat cum melle, & aceto,
Affrictu gelidus tunc quoq; ceſſat hydrops.
Obſiſtit tyro ſimili ratione veneno;
Tum ſacros ignes, vlcera ſæua regit.

Halchemiæ profeſſores conficiunt oleum Salis,liquorem Salis, Salem vitrioli,quintam eſſentiam, & florem Salis,nempè Salem ſublimatum,quæ omnes operationes apud Libauiũ, & Mylium legi poſſunt.Item Sapphirum redigunt in Salem,quem putant longè maiores poſſidere vires, quàm cætera huius generis medicamenta. Sapphirum enim in calcem reducunt, & ſpiritu vini macerant, atque deſtillant; quod remanet in fundo vaſis, rurſus ad calcem reducunt,& toties deſtillant,donec in vino liqueſcat,& tandem in coquendo Sal proueniat, qui in loco humido locatus abit in magiſterium, & in liquorem ſoluitur: namq; ad affectiones cordis, ad peſtem, & ad venena ſummoperè commendant.

Operationes Chymicæ Salis.

Reliquum eſt,vt de alijs ſalibus facticijs verba fiant,qui ex triplici familia plãtarum, ſcilicet,animalium,& foſſilium elici poſſunt: communes tamen in præſentia, & vſitatiores recẽſebimus. Primum paratur Sal Abſynthij,qui in affectibus ſtomachi, & in febribus laudatur, Sal baccarum Iuniperi, qui peſti aduerſatur, Sal ſuccini in epilepſia eximius, Sal de oſſibus humanis, quem in eliminanda febre quartana adhibent, nam Sal hu-

Febris quartanæ remedium.

A humani cranij in affectibus tantùm capitis,& potiſſimùm in morbo comitiali à Medicis vſurpatur. Sal Coraliorum in affectibus ex ſanguine putrido ortis locum habet. Sal Ononidis in Nephritide magnificatur. Denique Sal theriacalis Galeni ita nuncupatus non quia theriacam ingrediatur,ſed quia eiuſdem viribus polleat, in expugnandis venenis, in reſerandis obſtructionibus,in morbo regio, in Spleneticis,in Hydropicis, in Colicis, & alijs infinitis morbis inſignem habet prærogatiuam.

VSVS APVD AGRICOLAS, & Paſtores.

AGRICOLÆ Salis naturam optimè norunt; quoniam Solo ſalſuginoſo talis inſita eſt vis pinguis, vt Oleæ, ſingulis annis in his locis creſcentes, dummodo cæleſtis pluuia faueat, ſuo fructu exuberant; quam olei vbertatem Sali attri-
B buendam eſſe cenſemus; & euidentiſſimo experimento populi Illicitani obſeruant: nam quando vberiorem fructum ex aliqua Olea, vel ex vniuerſo olineto percipere deſiderant, tertiam modioli Salis partem cuiuſcumq; oleę radici addunt, atque ſalſa aqua irrigant, qua ſemper abundare ſolent, agro deinde diligenter occato, & pluuiali aqua identidem aſperſo, tunc duplicatos inde fructus percipiunt. Hoc experimentum in Palmis etiam procreandis obſeruatur: ſiquidem Plinius de Palmis verba faciens ita ſcribit. *Diximus ſalſum ab his ſolum diligi; ergo vbi non eſt tale, Salem aſpergunt non radicibus, ſed paulò longius.* Pariter Gomeſius ad rem narrat, in Horto cuiuſdā Oppidani Palmam antea fertiliſſimam, intercapedine quinquennij,à fructu ceſſaſſe, atq; ferè penitùs exaruiſſe; ſed eam mox excauatam, iniectis tribus Salis modiolis, & poſtea irrigatam priſtinæ ſanitati fuiſſe reſtitutam. Quinimò frumenti etiam incredibilis,& nuſquā alibi cōſpecta fertilitas ijſdem Illicitanis propter Salē prouenit. Apulia quoq; Prouincia, quæ maritima eſt, & ſalſuginoſo gaudet Solo tanquam vberrima commendatur, & alendis pecoribus omnium Italiæ regionum longè fertiliſſima. Præterea vites ſi lacrymoſæ ſint,
C aqua ſalſa radicibus affuſa, illicò ſanantur. Item Raphanus, Beta, Ruta, & Cunila, Plinio teſte, ſalſis aquis delectantur.

Lib. 13. c. 4

Lib. 2. de Sale.

Authores, qui de re ruſtica agunt, multiplicē Salis vſum ad pecudes, armenta, & iumenta memorant: quandoquidem Paſtores Salem pecudibus interdum præbent, vt ab illis faſtidium pabuli auferant,namq;huiuſmodi animantes eo ſapore ad cibū,& potum maximè ſollicitantur: præterquamquòd lac inde largius emergit, & caſeus guſtui gratior euadit. Id Virgilius elegantiſſimè expreſſit his verſibus. *Lib. 3. Georg.*

At cui lactis amor Cytiſum, lotoſq; frequentes
Ipſe manu, ſalſaſq; ferat præſepibus herbas;
Hinc & amant fluuios magis, & magis vbera tendunt
Et ſalis occultum referunt in lacte ſaporem.

Inſuper nimiam pinguedinem, quam pecori noxiam eſſe paſtores cognoſcunt, Sale abſumere, & diſcutere nituntur; Quemadmodum Plutarchus aliquando declarauit. Sal quoq; oues ad Venerem ſtimulare ſolet: quapropter ante congreſſum illis præbendum
D eſſe Ariſtoteles conſulit. Amplius,qui Canibus alendis operam nauant, quādo illos ad coitum ignauiores obſeruant, Salem eorum cibis permiſcent, vt languentem eorum libidinem ſuſtentent. Salſedini enim vim ineſſe prolificam experientia docet, quia naues Salem vehentes incredibilem murium copiam producunt, ſalſugine mures ad congreſſum ſtimulante. Hinc colligit Plutarchus rationem, propter quam Poetæ Venerem ex Mari ortam finxerint, nimirum,vt,hoc inuolucro,vim Salis prolificā eſſe exprimerēt; ideoq; Deos etiam marinos fæcundos,& multorum liberorum parentes conſtituerunt. Immò, vt veritatem fateamur, nullum animal marino fæcundius inuenitur.

Lib. de hiſt. An. cap. 19.

VSVS IN VARIIS.

APVD Orientales gentes in Prouincia Caniclu, quæ magno Cam eſt ſubiecta, monetæ iuſti, & probati ponderis ex Sale conflantur: etenim Salem in lebete coquunt, deinde eius maſſam in formas orbiculares cogunt, quas exſiccatas pro monetis exponunt. Antiquitas quoque vtebatur Sale, in extirpanda Tyrannorum memoria, dum Edicto publico, domibus eorum ſolo ęquatis, totam illam aream Sale ſpargebant, quaſi quod Tyrannis ſterilitatem Salis nunquam renaſcentis imprecari vellent. Solebant etiam Antiqui vti Sale ad corpora roboranda; nec præter rationem; quandoquidem id in piſcatoribus in aqua ſalſa verſantibus obſeruamus; cum corpora illorum cornea eſſe videantur. Hac fortaſſis ratione Galenus motus infantes nuper natos aqua ſalſa lauari præcepit, non ſolum vt cutis detergeretur, ſed etiam vt denſior reddita iniurijs aeris melius reſiſteret. Cæterum hic mos fuit Galeno antiquior, vt ex ſacris Paginis intelleximus: nam Ezechiel Propheta translatione ſumpta à veteri Hæbreorũ conſuetudine de ſaliendis infantibus recens natis, hæc verba prodidit. *Et quãdo nata, & in die ortus tui, non eſt præciſus vmbelicus tuus, & aqua non es lota, & in ſalutẽ, nec Sale ſalita, nec inuoluta pannis.* Priſci etiã ſolebant in ſeruãdis cadaueribus incorruptis, illa aromatibus pretioſis cõdire, ſed hęc ſine Sale nihil operabãtur: quocirca Ægyptij Defũctorũ corpora, exẽptis cerebro, & inteſtinis, ſalibant, deinde Myrrha, Caſſia, & alijs rebus odoratis replebant: hinc Chryſippus, apud Ciceronẽ Salis, & animę ſimilitudinẽ cõmendauit. Multi, hac Salis natura diligenter conſiderata, oleum ex Sale communi paratum perpetuò duraturum exiſtimarunt, & hoc eſſe fomitem dixerunt, quo lucernæ ſepulchrales alebãtur, quoniam Sal cõmunis in oleum proiectum ita operatur, vt duplò amplius oleum in lucerna ardeat, quod verum eſſe affirmamus; hinc tamen non eſt colligendum oleum ex Sale deſtillatum in lucernis perpetuò arſurum, quoniam oleum ex Sale deſtillatum non magis ardet quàm lapis.

Moneta, ex Sale vbi. — *li. 2. de nat. Deorum.* — *Oleũ ex Sale communi*

Quidam in veſtibus emaculãdis vtuntur Sale, dum ſumunt partes æquales Salis communis, & ſaponis nigri, quibus permixtis maculæ liniuntur, quæ, ad mentem Alexij Pedemontani, exſiccatæ primùm lixiuio, deinde aqua tepida lauantur. Item ex Sale communi, & ſucco limonum vnguen paratur, quo, iuxtà ſententiam Vuecherij, manus illitæ, & exſiccatæ, deinde optimè lotæ elegantiſſimè dealbantur. Falloppius litteras hoc modo facilè delet. Recipit vncias duas Salis communis, & tantumdem Salis gemmæ, & Aluminis rupei, & vncias quatuor Salis ammoniaci, ex his omnibus iuxta præcepta artis deſtillat aquam, qua litteræ humectatæ euaneſcunt. Alia huius generis aqua ex diuerſis ſpeciebus Salis deſtillata à Caneपario deſcribitur. Acetum quoq; arte paratur Sale impoſito, vel alia re acri, & potiſſimùm Siliquaſtro. Deniq; ſolus Sal indomitæ tormentorum bellicorum ruinæ reſiſtere poteſt; quandoquidem Plinius monimentis mandauit Salem cum nitro, & ſulphure coctum in lapidem conuerti, quem Lithographi ita dureſcere affirmant, vt arx illo munita nullo prorſus tormentorum genere conquaſſari poſſit.

l. 8. de ſecr. — *li. 2. de Atr.* — *Acetum arte paratur.*

Tandem multi Artifices in varijs operibus Sale vtuntur. Chymici conficiẽtes aquam ſepa rationis metallorum, plerumq; ſpecies Salis adhibent. Qui potabile aurum parant, referunt omnem vim diſſoluendi, & auri conuertendi in aquam, conſiſtere in Sale. Metallarij, vt venas metallorum citiùs excoquant, ad Salem confugiunt, qui cum facilè liqueſcat, metallorum etiam liquationem adiuuat. Aurum, vt purificetur, Salis grummo pondere triplici torretur, deinde Sale communi, & Sale ammoniaco politur. Quidam Aurifices Sale communi, Sale alkali, & Sale gemmæ, pro chryſocolla, vtũtur. Sunt qui Boracem, & Salem communem fuſum Sali alkali permiſcent, & hanc mixtionem tanquam Boracem fæliciter adhibent. Alij Sale ſimplici rubiginem à ferro detrahunt. Alij, in detergendo Orichalco, & ære communi, Sale tantummodò, vtuntur. Hyalurgi Salem, ſed præcipuè Alkali vitro in fornacibus collocato permiſcent. Vaſa teſtacea Sale imbuuntur, vt fidelius infuſum liquorem contineant. Pelles quoq; ſi mollientur Sale, laxiores, conſequenterq; capaciores euadunt; cum Salis acrimonia craſſitiem corij emendet: propterea, ex ſententia quorumdam, Vtres Sale loti meliores reddũtur.

Aurum vt purificetur. — *Hyalurgi Sale vtũtur*

DE

DE NITRO.
Cap. IV.

SYNONIMA, ET ETYMVM.

RATIO ordinis expoſtulare videtur, vt in præſentia de Nitro diſſeramus: cum hoc genus ſucci concreti Salis cognatum eſſe tradatur: quandoquidem relatum ad ſenſum guſtus, nonniſi intenſione à Sale diſcrepare iudicabimus. Itaque cum Cicero ſuadeat in quauis inſtitutione à nominis ratione inchoandum eſſe, ne, ignorata nominis ſignificatione, facilè decipiamur. Propterea prima facie Nitri etymologiam examinabimus: dummodo hoc nomine paſſim donetur: vidimus enim apud Galenum Litrũ etiam nominari: communis tamen lectio Nitrum habet. Nitrum nonnulli à Nitore deriuant; ſiquidem abſtergendi facultatis particeps veſtimentis, faciei, & toti denique corpori nitorem conciliat. Idque Græcorum authoritate ſtabilire poſſumus, quibus vocatur νίτρον, quaſi νίπτρον παρὰ τὸ νίπτειν τὸ νίζειν, nimirum à lauando, & detergendo: hac enim facultate nitrum potitur. Alij malunt hoc vocabulum à loco natali deriuare, nempè à Nitria Aegypti regione, in qua Nitrum olim copioſum proueniebat. Aliqui ponderantes Nitrum tãquam rem Sali cognatã, & quaſi ſpeciem Salis, illud Sal lucidum, Sal Alexandrinũ, & Sal nitrum cognominarunt. Hic tamen aduertendum eſt, illud, quod hodie Sal Nitrum dicitur, eſſe ſpeciem Nitri, & non Salis: licèt Nitrũ à natura Salis non multùm diſcrepet. Sed error huius vocabuli inde ortus eſt; quia Plinius de ſpeciebus Nitri verba faciens, ſcripſit Sal Nitrum ſulphuri permixtum in lapidem verti. Verùm Pliniana lectio ſic ſe habet. *Sal, & Nitrum ſulphuri permixtum &c.* Vtrum modò Nitrum, quod hodie Vulgus Salnitrum appellat, ſit verùm Nitrum Antiquorum, non audemus aſſeuerare: quamuis in temperatura primarum qualitatum à Nitro Priſcorum non valdè differat.

l. 1. de offic. — *l. 9. de ſimp. med. fac. c. 58.* — *li. 31. c. 10* — *Salnitrum cuius naturæ.*

Halchemiæ Profeſſores Nitrum vocant Barach, vt Ioannes Garlandus exponit, nomine fortaſſis ab Arabibus detorto, quibus Baurach nuncupatur. Mauris Boras dicitur: hinc ſcriptoribus Barbaris Borax cognominatur. Hodie tamen, hoc vocabulo, deſignatur quoddam facticium Nitri genus lucidum, quo Aurifices pro glutine auri vtuntur: quemadmodum Priſci in ſimili opere Chryſocollam adhibebant. Hoc Venetijs ex cremato quodam lapide candido, & fiſſili paratur, quem Boracem crudum indigitant. Scrapio Boracem Tincar appellauit, & eſſe ſpeciem Salis, ſapore Nitri, cum quodam amarore conſtituit. Quamuis autem Arabes Nitri lapidoſi meminerint, non tamen Borax eſſe videtur, quem Operarij Veneti crudum nominant; cum humore nõ ſoluatur, neq; vllum ſaporem, niſi vſtione reddat. Gallis dicitur Nitre. Italis Nitro. Germanis Rhamer, Sal peter. Hiſpanis Salitre.

Tincar Arabum.

NATVRA, ET AFFECTIONES.

NITRVM naturæ eſſe mediæ inter Aphronitrum, & Salem multi affirmant. Nitrum tamẽ ad naturam Aphronitri propiùs accedit: quãdoquidem, aduſtione, acriùs redditum magis ſiccat, atq; digerit. Sunt autem Nitrum, & Sal duo ſucci concreti natura valdè ſimiles, vt expreſſit Galenus his verbis. *Saporem ſalſum, aut nitroſo eſſe imbecilliorem, & aſtrictionis quoque aſſumere aliquid, amarumque ex nitroſi prouenire intenſione; ambigit enim ſapor ille inter ſalſum, & amarum, eſtque amaro remiſſior, & ſalſo intenſior.* Ariſtoteles quoque hos duos concretos ſuccos conformes eſſe iudicauit: Quapropter humido ſolui, & terræ magis, quàm aquæ eſſe retulit. Cum autem forma, & qualitatibus à Sale Ammoniaco Nitrum non valdè diſcrepet; hinc aliqui Salis genus eſſe ſtatuerunt. Omnis Nitri ſpecies naturaliter calida, & ſicca eſt: quamobrem incidit, deter-

lib. 1. de ſimp. med. fac. cap. 36. — *lib. 4. met. cap. 2.*

tergit, & corrodit. Hocq; inde colligendum eſt, quoniam verſantes in Nitrarijs corroſa ſemper habent calceamenta; præterquamquod ibi nullum animal viuit, neq; vlla planta creſcit. Hinc Nitra iudicanda ſunt acria, & in medelis præſtantia, quoniam aperiant, & humores euocent: His intellectis, facilè cognoſci poterit aqua nitroſa, quamuis apud Falloppium, eius cognitio difficilis eſſe perhibeatur. Aqua igitur nitroſa in ore detenta ſaporem acrem linguæ communicat, quæ acrimonia totam linguæ ſubſtantiam ſtatim penetrat, & acredo quamdam veluti roſionem coniunctam habere videtur, &

Nitri cognitio ex ſapore.

eędem affectiones ex Nitro in ore poſito dimanant. Cæterùm admiratione dignum eſt, quod aliquando ſcripſit Plinius, nimirum fæcem vini ſiccatam vires, & naturam Nitri poſſidere. Deniq; Natura talem Nitro ingenuit proprietatem, vt fœcunditatem iuuet: ideò Nili aqua, cum nitroſa ſit, ab Authoribus ad mulieres fæcundandas commendatur.

L. 14. c. 20.

Quocirca aliquando Nilus à Plinio amnis fætifer fuit appellatus, & Ægyptiæ mulieres nō alia ratione, niſi ob hāc aquam, ita fæcundæ ſunt, vt ſeptenos partus vnico vtero geſtare dicantur. Hac etiam ratione motus Ptolemeus cognomento Philadelphus, ſecundus Ægypti Rex, cum, referente Polybio, filiam Berenicem in Antiochi Syriæ Regis matrimonio collocaſſet, Nili aquam, quam ſolam biberet, ei miſſit. Sed aduertendum eſt, quòd nō ſolum in homine, ſed etiā in reliquo animantium genere huiuſmodi aqua,

Aquæ Nili virtus.

iuxta mentem Diodori Siculi, prolificam virtutem habere traditur.

Has eaſdem affectiones participare Sal Nitrum, ſiue Halinitrum credendū eſt, quamuis à Nitro Antiquorum diſcrepet, non autem à Nitro noſtræ ætatis diſſentit. Eſt autem Halinitrum, quod in vetuſtis cæmentis, & parietibus legitur, & eſt huius naturæ, vt à terra detractum, & aqua diſſolutum, ſi in cumulos terræ ſpargatur, non ſecus ac ſato tritico, poſt quinquennium, copioſior ex illo fructus redditur. Conſtat ex tenuiſſima ſubſtantia ſegnius tamen, quam ſulphur accenditur; nihilominus accenſum maiorem ſulphure edit ſtrepitum, & ratio ex hoc colligitur, quoniam ſulphur pingue ſit, & Halinitrum terreum, & maius ſpatium occupat, dum in flammam conuertitur.

GENERATIO, ET ELECTIO.

VIRTVTE caloris, Nitrum ex ſucco amaro, quemadmodum Sal ex ſucco ſalſo generantur. Alioquin, loquendo de genetatione artificiali, Nitrum ex quocumq; metallo educi poteſt, necnon ex quolibet ligno aduſto: quandoquidem ex vſtis corporibus lixiuium ſalſum parari poteſt, ex quo poſtmodum, Fallopio teſte, Sal, & Nitrum elici poſſunt. Præterquamquòd Nitrum in Aegypto copioſum producitur, aqua Nili in nitrarias immiſſa. Albertus Magnus fuit huius opinionis Nitrum ex

Li. 5. foſsil. cap. 6.

aqua pluuia per venas æris colata reſultare. Narrat enim in Goſſelaria regionis Teutonicæ ſe copiam Nitri inueniſſe, quod tamen Incolæ Salem eſſe putabant. Namq; pluuia cadens ſupra montem venis æreis refertum, cum ad centum paſſus per fodinam fluxiſſet in Nitrum paulatim concreſcebat, quod ab Incolis Sal gemmeus eſſe credebatur. In hoc lapidis genere multi putant collocandum eſſe Boracem crudum Venetijs appellatum, ex quo poſtea extrahunt Boracem, quem Vulgò *Raſinato* vocitant.

Ad medicum vſum Nitrum natiuum eligendum eſt, quod illis gaudere debet conditionibus, quæ à Dioſcoride, Plinio, & Matthiolo recenſentur. Debet igitur, iuxta mentē horum Authorum, eſſe tenuiſſimum, fiſtuloſum, & ſpongioſum: quocirca in hoc genere ſpumam Nitri meliorem eſſe Nitro exiſtimant. Sed quoniam in Aegypto, calce, vt aiunt, adulteratur, obſeruandum eſt hoc vitium guſtu deprehendi poſſe. Etenim legitimum Nitrum facilè ſoluitur, & calce aſperſum odorem vehementiorem ſpirat.

Conditiones optimi Nitri.

DIFFERENTIÆ.

SERAPIO ſermonem habens de Baurach, nempè de Nitro, duas ſpecies aſſignare videtur, dum aliud natiuum, & aliud artificiale, ſiue facticium memorat. Natiuū foſſile plures habere differētias traditur, quę, ſubſtantia, modo generationis, & potiſſimùm loco, ſunt diuerſæ; quia aliud Armenum, Africanum, Aegyptium, Baby-

loni-

Ionicum, & Romanum vocatur. Quamobrem ſic ratiocinari poſſumus. Nitrum veluti,& Sal, aut naſcitur, aut arte paratur. Natiuum, vel in terra, vel extra terram reperitur. In terra, vel aliorum foſſilium modo cæditur durum, denſum, & lapidi non abſimile,vel in ſpecubus legitur, ex quorum fornicibus pendet, inſtar ſtiriarum, vel adhuc liquidum in terram labitur, hoc eſt molle, laxum, cæteris candidius, & ſpumæ ſimiliùs conſpicitur, quod potiùs Aphronitri,quam Nitri nomē promereri videtur. Quamquam aliquis meritò dubitare poſſet, an vtrumq; tam durum, quod effoditur, quàm quod in cauernis,ſiue denſum,ſiue molle legitur,nomine Aphronitri, appellari poſſit.Deniq; Nitrum natiuum colligitur in conuallibus,& campis,vel in lacubus reperitur.Huius generis cādidum in Agro Eugubino effloreſcit. Idem apud Medos, caneſcentibus ſiccitate conuallibus, fieri, Plinius ſcripſit; Malmyragen nonnulli vocant,nomine partim deducto à ſalſedine, partim quoniam à terra ſpontè erumpat.Hoc in ſubſtantia tenuiſſima ſpumæ Nitri reſpondet : quare hoc genus pro Aphronitro, & Salnitrum pro Nitro Antiquorum vſurpari poterit. De hac ſpuma Nitri Martialis ſic cecinit.

Differētiæ ratione loci.

Halgiraga quid.

Lib. 14. Epigr.

Ruſticus es, neſcis, quid græco nomine dicar,
Spuma vocor Nitri, dicor, & Aphronitrum.

Hoc inter ſpecies Nitri meritò collocatur, cum illius proprietatibus gaudeat. Quinimò quemadmodum magna eſt inter Salem, & Nitrum cognatio ; pariter inter ſpumā Salis, & ſpumam Nitri maxima intercedit neceſſitudo . Eſt enim res leuiſſima, friabilis, ſpumoſa, coloris penè purpurei,& hæc tanquam optima ab Authoribus commendatur.

Nos ſpumam Nitri dicimus,& ſpumoſum Aphronitrum vocamus, quod circa parietes naſcitur,& effloreſcit:ideòq; in vnum ferè coincidunt ſpuma Nitri,flos petræ,& flos Aſiæ petræ, de quo poſtremò, ſuis loco, & temporibus verba fient.Diſcrepant tamen in ſubſtantia, nam quando reſoluitur in igne, eſt flos Aſiæ petræ, niſi reſoluatur, ſpuma Nitri eſſe perhibetur. Hanc Nitri ſpumā Græci diſtinctis duobus vocabulis nominant, nempè ἀφρὸν νίτρου, vt diſcriminent à quodam Nitro foſſili ſpumæ ſimili, quam poſtea voce compoſita ἀφρόνιτρον indigitant. Dioſcorides tamen Aphronitrum, & ſpumam Nitri ἀφρὸν νίτρου nuncupat, & bonitate tantùm hæc duo inter ſe diſtinguit, primaſq; Lydio aſſignat. Extat apud Galenum praui Aphronitri mentio, ſed qualenam fuerit, neq; ex Galeno, neq; ex alijs Authoribus intelligi poteſt. Agricola tantùm hoc durum,& denſum, inſtar lapidis, fuiſſe opinatur.

Spuma Nitri.

Nicolaus Myrepſicus νίτρον παρθενικὸν memorat: id autem(vt noſtra fert opinio) erit illud, quo Virgines in balneis,& in fucis vtebantur. Neq; ab hoc Nitro multum diſcrepabit aliud ab eodem authore nuncupatum ματρωνικὸν,& à Marcello Empyrico Matronale: quandoquidem tam matronæ, quàm innuptæ faciei fucandæ ſtudium affectant: hac de cauſa apud Alexandrum Trallianum ἀφρονίτρου ματρωνικοῦ factam mentionem inuenimus.

Nitrum virginale quid.

Sin mentem ad Nitra facticia dirigamus , inter hæc recenſendum erit Salnitrum vulgò nuncupatum ex Nitro Stalactico coctum,quod poſtea ad parandum pyrium puluerem adhibetur. Multi tamen tria tantùm Nitri facticij genera conſtituunt. Primum eſt,quod ex aqua Nili in Nitrarijs denſatur,ab aliquibus Alexandrinum nuncupatum, cuius apud Galenum facta eſt mentio : neq; Alexandrinum vocatur, quoniam in illa ciuitate paretur ; ſed quoniam illuc ex Nitrarijs Ægypti affertur, indeq; toti Europæ diſtribuitur. Secundum eſt illud,quod ex Nitro foſſili paratum,Boracem cognominant. Tertium eſt, quod ex cremata Quercu, vel Robore paratur. Hodie, Nitro deficiente, ex calce lixiuium parant, quo denſato cum oleo, Nitri loco, vtuntur, non ſolùm ad ſordes ex corpore in balneis detergendas, ſed etiam ad linteamina dealbanda, & ad veſtes emaculandas,vulgus ſaponem, à guſtu ſapido vocat. Ad genera facticij Nitri reducenda eſt fæx vini combuſta, quam Officinæ Tartarum nuncupant, cum facultatis vrentis, & abſtergentis ſit particeps. Huc etiam referre debemus Salem Armeniacum, vel Ammoniacum, qui, inſtar Nitri, acrimoniam participat: ille tamen intelligitur facticius, qui ex Germania allatus ad ſublimandum Hydrargyrum, arti chymicæ famulatur, eſt enim candidus translucens, & figura placentæ.Sunt,qui huiuſmodi Salem ex vrina Camelorum in Armenia confici exiſtimant, & propterea Salem Armeniacum indigitant. Illud quoq; Nitrum, quod Salnitrum vulgò dicitur, facticium eſt, & Nitrum veterum eſſe negamus,quoniam conditiones genuini Nitri non habeat: ideòq; cum ad illius facultа-

Nitri facticij variæ ſpecies.

Sal Armeniacus.

facultates accedat, noſtri Pharmacopæi pro Nitro in medicinis vtuntur.

Placuit hoc in loco recenſere illas Nitri differentias, quas aliquando obſeruauimus. Primum Nitrum fuit, quod in recremento æris, atq; plumbi interdum effloreſcit: deinde Nitrum σταλακτικὸν circa ædificia ſubterranea inuentum, ex humore cum cæmento, & calce mixto: ſtillat enim ibi ſuccus candidus ſtirijs oblongis, friabilis, aridus, guſtu ſalſus, & feruidus, parùm, aut nihil diſtans ab Aſiatico Nitro, & quoniam circa parie-

Sal petræ.

tes annoſas effloreſcit ad modum Salis; idcircò Sal petræ nuncupari cæpit. Vidimus etiam Nitrum Aegyptium colore roſeo, leue, & friabile, cui Dioſcorides primam bonitatis notam aſſignauit. Id etiam apud ipſum ῥοδωπὸν, ideſt coloris roſei, & apud Hippocratem νίτ̓ρον ἐρυθρὸν, nempè rubens appellatur. Quamobrem non erit mirandum ſi Ouidius, in libro de Medicamine faciei, Nitri rubentis mentionem fecerit. Facticium quoq; Ægyptium in Nitrarijs paratum, forma Salis, & ſapore paulò acriori obſeruauimus. Item pertractauimus Nitrum Puteolanum colore candidum, præter inferiorem partem,

Nitrũ vnde Borax coquitur.

quæ ſulphurei eſt coloris, forma Salis gemmei, & guſtu acerrimo. Habemus etiam natiuum Nitrum ſciſſile, durum, ex quo Venetijs Borax coquitur; necnon idem coctum, & præparatum. Demum ex Agro Volaterrano Nitrum foſſile candidiſſimum habetur, & aliud ibidem effloreſcens ex rupe atramentoſa. Vbi viſitur etiam Nitrum purum, & luteum cum atramento ſutorio natum: immò cum Melanteria impura; necnon Aphronitrum Melanteriæ annexum ibidem quandoq; inuentum eſt.

L O C V S.

Aquæ puteales nitro fœdi.

TOTA Ægypti terra, ſeu gleba nitroſa eſt, cum copioſum Nitrum, tum in planitie, tum in montibus effloreſcat: quapropter illic omnia Nitro, ſicuti apud nos ſapore, & lixiuio expurgantur, & emaculantur. Mechæ in Arabia aquæ etiam puteales Nitro infectæ eſſe perhibetur. Arſenus Armeniæ lacus, Aretuſa etiam nuncupatus, nebulis Nitrum exhalat. In lacu Aſcanio, & in quibuſdam fontibus circa Chal-

L.31.c.10.

cida, authore Plinio, ſummæ aquæ ſunt dulces, cum profundiores Nitro redundent. Aphronitrum quoq;, ex eodem Plinio, in ſpeluncis Aſiæ colligitur molle, quod deinde

L.2.Obſer. cap.23.

Sole exſiccatur. Cairum, vt notat Bellonius, Nitrum adeò frequens habet, vt illic viliſſimo pretio vendatur. In Italia naſci Nitrum Plinius negauit: nihilominus, noſtra ætate, multis in locis, & potiſſimùm in Territorio Eugubino, albiſſimum, inſtar Goſſypij, inuentum eſt; quod conditionibus Nitri Veterum optimè reſpondet. In Iſchia Inſula varijs foſſilium differentijs redundante Ioannes Baptiſta Porta Nitrum collegit. At Nitri ſpuma in Deſertis Lydiæ copioſa inuenitur. In Clytis Macedoniæ optimum Nitrum gignitur (vetus lectio habet: Chytas Geographi collocant in ora ſinus Macedonici, vbi eſt Promontorium Chalaſtræum, Dalechampius in Plinium) quod nuncupatur Chalaſtræum candidum, purum, & Sali proximum. Apud Medos Nitrum producitur caneſcentibus ſiccitate Conuallibus, quod Almiragen, quaſi terræ ſalſuginem appellant. Item in lacu Mexicano, authore Ioanne Euſebio Ieſuita, æſtiuis diebus, &

L.16.Hiſt. nat. ca.70.

arefactis aquis, Nitrum ſcopis legitur, necnon Aphronitrum puriſſimum, & candidiſſimum, quod, inſtar Salis vulgaris, in grana cogitur. Nitrum colore roſeo Ager Neapolitanus exhibet, & colore flaueſcens inſtar Auripigmenti ex Agro Puteolano habetur. In Thracia, iuxta Philippos, Nitrum ſordidum generatur, quod Incolæ Agrium, fortaſſis ſylueſtre vocant. Effloreſcit etiam in Terra Thuringica, quæ vt plurimum nigra, & nitroſa. Demùm in Toletano lacu copia Nitri conficitur, quo Magnates illius regionis vina refrigerare ſolent.

PRÆPARANDI RATIO.

Lib.12. de re metal.

NE legentibus polylogi videamus, breuibus varias Nitri præparandi rationes amplectemur. Agricola in primis Nitrum, vel ex aqua nitroſa, vel ex diluto, vel ex lixiuio confici ſolere narrat. Interea eodem modo, quo Sal, conficitur, atq; paratur. Quandoquidem Salinis Mare, & Nitrarijs Nilum infundũt: veluti igitur aqua

Maris

A Maris, aut alia aqua ſalſa, virtute radiorum Solis, in ſalinis coquitur,& in Salem tranſmutatur: pariter aqua Nili, virtute eiuſdem caloris, in Nitrarijs cocta denſatur in Nitrum. Quinimò veluti Mare ſuaui ſolum Aegypti alluens paulatim abit in Salem, ita poſt Nili inundationem, illa humiditas concreſcit in Nitrum. Præterea quandò ſalſugo ex terra ſpontè efflorefcens exigua eſt, arte, nimirum ablutione terrarum, extrahitur à terris ſalſuginoſis, quæ lingua, ſalſæ, eſſe deprehenduntur: deinde talis aqua decoquitur, vt in illud Nitri genus denſetur, quod Vulgus Salnitrum appellat. Prætcrquamquòd hoc optimum pro pyrio puluere paratur ex quodam ſalicis genere exotico, & raro, quod Mauri, veteri Arabum nomine, Gorab cognominant. Huiuſmodi arbor non multum ſe attollit, ſed humiliores ramos coloris lutei, & palleſcentis diffundit, craſſiores tamen virgas, quàm Salix noſtras habet. Noſtra ætate, in preparando Sale nitro vulgò nuncupato, ciſtas quaſdam vimineas, aut ligneas frequentibus circa fundum foraminibus peruias fimo bubulo, vel equino, ſed plerumq; columbino, quod cæteris ſit præſtantiùs, replent (quoniam ex computreſcentibus huiuſmodi fimis Salnitrum in terra efflorefcere obſeruarunt) deinde ſuperinfundunt aquam, ſed rectiùs lixiuium vehementer B calidum, donec materia ad mediocrem quemdam lentorem humectetur, & humor colatus, in vaſis æneis, ad conſumptionem duarum partium decoquitur, quod decoctum ſuper aliud recens ſtercus funditur, & colatum rurſus in vaſis æneis ad duarum partium conſumptionem coquitur, deinde quæ ſuper eſt tertia pars, aeri nocturno frigidiori expoſita, paulatim in vocatum Salnitrum conuertitur. Hoc poſtea in lixiuio, vel alio liquore percolato liquefiat, & iuxta conſuetudinem decoquatur; nam quod ſupereſt concretum poſt hanc decoctionem, Nitrum pro pyrio puluere nuncupatur.

Gorab Salicis ſpecies.

Salis Nitri conficiendi ratio.

DENOMINATA.

APHRONITRVM apud Latinos ſpuma Nitri exponitur, & Ammonitrum eſt, iuxta mentem Plinij, maſſa ex arena molli trita, & tertia parte Nitri con- C ſtans, quæ recocta purum, & candidum Nitrum effundit. Nitroſum vocatur illud, quod habet Nitrum, vel quod ſaporem Nitri guſtui impertitur. Nitratum verò eſt illud, cui Nitrum permixtum eſt. Nitraria eſt locus, vbi Nitrum paratur, aut locus vnde eruitur, ſi de Nitro foſſili verba fiant. Nitria eſt mons Ægypti apud Scyathim vrbem, in quo olim plura cænobia fuerunt. Pariter Nitria eſt vrbs in Hungaria trans Danubium ſita, vt in Lexico geographico habetur, quæ loca an nomen à Nitro habuerint, an potiùs Nitrum ab illis nomenclaturam fuerit ſortitum, in præſentia non eſt diſputandum.

L. 36. c. 26

MYSTICA, ET MORALIA.

CVM in ſacro Codice lotionis Nitri fiat mentio, multi, per Nitrum, quoniam acre, & mordax ſit, acres etiam admonitiones, & ſeueras correctiones interpræ- D tantur. Immò Diuus Hieronymus, in expoſitione huius loci, per Nitrum, ſermonem Eccleſiaſticum exponit, qui delinquentes, & criminoſos increpat, atq; arguit. Rurſus vbi legitur. *Si laueris te Nitro, & multiplicaueris herbam Berith.* Abbas Ioachimus in hoc loco Iuſtitiam, & cordis puritatem exprimit, ſicuti herba Berith carnis integritatem indicat. Itaq; hæc duo, nempè Nitrum, & herba Berith, quæ Saponaria dicitur, doctrinam vtilem ſignificant, quæ modo blanditur, modò redarguit.

Ierem. c. 2.

Herba Berith eſt Saponaria.

Cæterùm doctrina moralis omnes Nitri conditiones meditatur, vt in dies diuina eliciat documẽta. Quapropter Nitrum ex aqua amara, calore Solis, cõcreſcit inſtar Salis, & cum leue, album, & molle ſit, ad varios medicinæ vſus trahitur. Hæc aqua amara hominem peccantem deſignat, qui in continuo criminum amarore verſatur, ſed calore calamitatum ſiccatus, & virtute Solis Chriſti tactus, tandem in Nitrum, nempè in virum iuſtum conuertitur: ſic enim caſtitate albus, paupertate leuis, & pietate mollis euadit, qui tandem exemplis, & doctrina alijs criminoſis tanquam medicina præſtò eſt; quæ omnia in Diuo Paulo Apoſtolo manifeſtata ſunt. Inſuper Nitrum virtute diſſoluendi, abſtergendi, & purificandi potitur: quocirca in multis medicamentis adhibetur: ita Nitrum

Pœnitentia Nitro aſſimilatur. trum pœnitentiæ aſſimilari poteſt,quæ vera eſt animæ medicina,quoniam crimina contritione diſſoluit, confeſſione abſtergit, & ſordes veſtium, nempè maculasſprauæ conſuetudinis purificat,atq; tollit. Aut dicendum erit, veluti Nitrum eſt amarum, & medicamina ingreditur,quæ faciem nitidam reddunt, pediculos necant,& Paralyſim linguæ ſanant: ſimiliter correctio naturam Nitri æmulatur, quæ, licèt aliquantiſper amara ſit, nihilominus faciei conſcienriæ nitorem conciliat, pediculos prauorum affectuum perimit, & paralyſim linguæ, nimirum verecundiam confitendi peccata ſanat.

VSVS IN MEDICINA.

CVM Nitrum habeat vim calefaciendi, ſiccandi, extergendi, attenuandi, & diſcutiendi, præcipuam medicinæ affert vtilitatem. Præterquamquòd alexiteria virtute potitur; quoniam aduerſus venenum fungorum, veluti, & ſpuma Nitri cum poſca præſcribitur: quinimò Nicander in lexipharmacis illud contra potionem ſanguinis taurini commendat. Reliquis poſtea morbis ferè omnibus multò eſt adiumento: namque ſi de affectibus capitis verba fiant, hoc illitum pediculos enecat, aurium vermes interficit,& earumdem ſaniem extergit.Oculorum claritati prodeſt exemplo eorum, qui in Nitrarijs verſantur: quandoquidem, ex Plinio, nunquam lippire dicuntur, quinimò oculorum argemata abolet. *Lippitudinis remedium.* Odontalgiæ ex vino plurimùm confert, denteſq;nigreſcentes alicui permixtum dentifricio ad priſtinum colorem reducit.Tuſſim antiquam minuit, & ſuſpirioſis cum ptiſana præbetur. Icteritiam cum vino potum exterminat, & saniem ab apoſtemate ventriculi, vel inteſtinorum manantem celeriter abſtergit. Tormina pondere drachmæ cum Cymino, vel Anetho decoctum facilè diſſipat. Hydropicis cum fico tuſum datur,& extrinſecus fælici euentu illinitur.Demùm inflammationi teſtium occurrit. In Mexicana Regione, aqua Nitro inſperſa pedes lauāt: ſic enim roboratione,& aſtrictione quadam, illos à frigore,& à pernionibus defendunt. *Pernionum præſidia.* Tandem omnes cutis affectiones expugnat.Primitùs in fucis collocatum faciem emaculat. Cum puluere Iridis in oleo diſſolutum ſudores minuit, necnon in papulis, & puſtulis adhibetur. Vitiligines, lentigines, & alias cutis mendas facillimè emendat. Ambuſtis Nitrum minutim tritum vtiliter illinitur, & reſinæ admixtum furunculos extrahit. Serpētum morſibus cum aceto medetur Deniq; clyſteribus etiam permiſcetur;& quamuis nuperi Medici illis ſalem addunt ad faciliorem ventris purgationem. Hippocrates tamen oppoſitum ſentire videtur, dum,illius loco, Nitrum apponendum præcipit: propterea quòd Sal aſtrictione ſua vētrem cogat, Nitrum verò in hoc opere ob ſingularem abſterſionem ſummoperè probatur. *Nitrum in Clyſteribus laudatur.*

Ex hactenus enarratis colligendæ ſunt vires aquarum, quæ Nitrum participant.Etenim harum hauſtus pituitam trahit, fæminas fæcundas reddit, tremores ſtrumarum minuit, vitijs neruorum,& pectori deſtillatione vexato prodeſt,& tandem illas vires poſſident aquæ nitroſæ, quæ ſalſis aquis ſuperiùs aſſignatæ fuerunt, ſed efficaces,quia non aſtringunt, ſed abſtergunt: ideòq; cutem mundant, & ſcabiem ſanant.

VSVS IN ESCVLENTIS, & potulentis.

ANTIQVITAS Nitro præcipuè præſtantiſſimo vtebatur,nimirum illo,quod in nitroſo Macedoniæ lacu ſponte naſcebatur: Siquidem hoc,vice Salis,eſculentis addebat, & ad raphanos tenerrimos reddendos vſurpabat. Aegyptij quoq; Nitrum, loco Salis, adhibebant. Babylonici quamdam Nitri ſpeciem, Baurach panis,appellabant:quandoquidem huiuſmodi Nitro in aqua diſſoluto panem linibant, antequam coqueretur, nam ab illo quamdam veluti claritatem, poſt decocturam, reportabat. *Baurach quid.* Item legumina, vt facilè coquerentur, ante ſationem,Nitrum cum lætamine aruis committebant: huc fortè reſpexit Plinius,quando ſcripſit ſemina etiam Nitro imbui ſolere, & Virgilius ab hoc ſenſu non receſſit, quando cecinit hunc in modum. *L.14.c.20.*

Semina

A *Semina vidi equidem multos medicare ſerentes,*
Et Nitro prius, & nigra perfundere amurca. *L. 1. Georg.*

Verùm non eſculentis, ſed etiam potulentis, & potiſſimùm vinis Antiquitas Nitrum permiſcuit. Hodie in vinis, & alijs potionibus refrigerandis Nitro vtũtur. Scribit enim Langius, diebus canicularibus, vaſa œnophora in labro aqua frigida pleno eſſe collocanda, deinde Salpetræ, vel Nitrum illi eſſe inſpergendum, quoniam prius aqua, deinde vinum magna frigiditate imbuentur. Hanc autem refrigerandorum potulentorum inuentionẽ Nitro factam ab operibus chymicis proculdubiò dimanaſſe credimus: nam Chymiſtæ, qui ſæpè ſæpius Nitro in aquam proiecto vtuntur, cum illã iuſto frigidiorem obſeruaſſent; hinc tale refrigerandi ingenium ſumpſerunt. *Inuentio vini refrigerand.* Prætérquamquòd multoties obſeruatum eſt, aquas naturaliter ſalſas, & nitroſas, æſtiuo potiſſimùm tempore, ex alto cadentes, frigiditas mirandum in modum reddi. Quamobrem Blaſius de Villafranca hoc opus duobus vaſis, & Nitro diligenter peragit. *In L. de Met. refrig. Vin.* Aquæ in vaſe cauo poſitæ duæ partes ex tribus Nitri vocati permiſcẽtur: deinde ſubitò aliud vas ſphericum vino,
B vel alia re potulenta plenum collo oblongo, & orificio obthurato, motu vniformi continuo, & lento, eodem ſemper verſus, per illam aquam nitratam, manu circumfertur, & paulò poſt circulatio vaſis acceleranda eſt, & poſt quam Nitrum in aqua fuerit diſſolutum, reliqua tertia Nitri pars aquæ permiſceatur, non vnico tractu, ſed primo media, & paulò poſt alia pars media, & vltima aquæ addatur: ſic enim aqua maiorem frigiditatem acquiret. Proportionem ponderis vocati Nitri ad aquam hic author debere eſſe ſubquadruplam exiſtimat. *Doſis Nitri in vino refrigerand.*

Rationem verò naturalem huius effectus, cur ſcilicet Nitrum aquæ permixtũ æſtiuo tempore illam refrigeret, hanc potiſſimam eſſe arbitramur, quoniam Nitrum calidum, & ſiccum eſt, deinde aqua ſummè frigida, & humida exiſtit: ideòq; ex his ſimul copulatis actionem, & paſſionem prodire neceſſe eſt, ſi veritatem Ariſtoteles eſt aſſecutus, qui aliquandò ſcripſit duo corpora naturalia facultatibus oppoſitis referta, abſq; mutua eorumdem actione, & paſſione ſe contãgere haudquaquam poſſe. *Lib. 1. de Gen. & Corup. cap. 2.* Non eſt igitur mirandum, ſi aqua in Nitrum agens ſeſe per antiperiſtaſim vniat, & frigidior reddatur, &
C viciſſim credendum eſt partes etiam Nitri interiores multò calidiores fieri. Quocirca vas continens aquam, Nitrum magnam frigiditatem rebus potulentis in alio vaſe locatis communicare poterit. Hunc autem effectum alio experimento ſtabilire poſſumus; quoniam, æſtiuo tempore, vulgares homines, abſque vlla Nitri mixtione, ſed ſolo motu circulari potum in aqua refrigerant, dum vaſi aqua pleno ampulas vitreas vino plenas imponentes, & circumferentes, breui temporis ſpatio potui frigus impertiuntur. Hoc à nulla alia cauſa prodire poteſt, niſi ab excitato calore propter motum; quamobrem aqua per concentrationem frigidior euadit.

VSVS IN VARIIS.

SOLEBANT Antiqui Aphronitro, quod reliquis Nitri generibus erat purius, in balneis quotidie ad detergendas ſordes adhibere id nobis inſinuauit Ariſto-
D phanes in Ranis, quando illud inter ſmegmata balneatorum recenſuit, cuius verſus ſuperius recitauimus. *Lib. 2. cap. de Terra Cimolia.* Quinimò olim Virgines, & cæteræ etiam mulieres non modò in balneis, verùm quoq; in fucis ad faciem præcipuè tergendam Nitro vtebantur. Huius meminit Ouidius in libello de medicamine faciei, quando ſic cecinit.

Nec ceruſſa tibi, nec Nitri ſpuma rubentis
Deſit.

Nili quoq; arenæ minutiſſimæ, quia erant nitroſæ, ad dealbãda corpora paleſtræ, Patrotio Neronis Principis liberto aduehebantur, vt author eſt Plinius, qui aliquando etiam ſcripſit maculas veſtium à Fullonibus elui lixiuio, & Nitro, & ab Infectoribus cum eodem lanam in aqua coqui, vt colores faciliùs ſubiret. Deniq; tantam abſtergendi facultatem Nitrum ob continuum vſum poſſidebat, vt abierit in prouerbium apud Priſcos. *Aſini caput ore laueris Nitro.* *Adagium.* Quando ſignificare volebant, in rem vilem, & ſordidam, multos ſumptus non eſſe impendendos. Hyalurgi ſuum habent Nitrum, ſine quo arena non glutinaretur in Vitrum, olim Nitro Aegyptio vtebantur, ſed, noſtris tempori-

poribus, adhibent aliud genus Nitri factitij ex planta ſalſuginoſa cremata, quā Sodam *Soda herba.* vel Kali vocant: hanc inter Sales recenſuimus. Aegyptij olim Sale, & aliquando etiam Nitro cadauera condiebant, quia hoc abſumens carnes, pellem tantùm cum oſſibus relinquebat.

Salnitrum ad multos alios vſus trahitur. Primitùs diligenter præparatum in duplo aceti albi ſoluitur, mox in ipſo, diei naturalis ſpatio, ellychnium xilinum infunditur, deinde ab aceto exemptum, ſiccatur ad Solem, & in lucerna, vel lampade adhibetur, quia neq; fumum edit, neq; fungum prodit. Alij recipiunt partem vnam Salnitri cum quinta parte thuris, olei communis, lactis lathyridis, & decimam partem ſulphuris, quibus ceræ dimidium addunt, & candelam componunt, quæ calore, odore, motu, & ſtrepitu eſt mirabilis. Præterea, ad formandas faces, ventis inextinguibiles, ellychnia Salenitro, & aqua feruefaciunt, deinde exſiccata, Sulphure, & aqua ardenti madefaciunt. Inſuper Salnitro, Sulphure, & carbone ad parandū pyrium puluerem, vtuntur. Siquidem ex virtute Salnitri vis, & rumor flammæ emergit, ex Sulphure incēſio prodit, *Puluis pyrius.* & carbo incenſionem accelerat. Ideò ſi puluis quæratur pilam abſque ſtrepitu proijciens, Salnitrum debilitare oportet, quod tauri glutine, & butyro præſtare poſſumus, authore Porta. Verùm cum puluis tantum ſtrepitum nō ſit productura, minorem etiam, & ferè nullum impulſum molietur.

DE ALVMINE.
Cap. V.

ÆQVIVOCA, SYNONIMA, ETYMVM.

LATINI hoc ſucci concreti genus ſalſuginem terræ, & Alumen etiam cognominarunt; quoniam lumē coloribus pannos inficientibus præſtet: nihilominus Alumen ambiguitatem ſortitur, quandoquidem, in lato ſignificatu ſumptum, vocatur, quod tincturam in aliquo corpore ligat, & veluti diuerſæ tincturæ inueniuntur: pariter varia etiam alumina aſſignantur. Etenim quælibet tinctura ſuo alumine indiget, ſine quo rei inficiendæ imprimi nequaquam poſſet: hinc non erit dicendum, vt quidam putant, quòd Alumen det lumen, ſed quòd ita operatur, vt lumē, nempè color rebus adhæreat. Quapropter Galla ad inficiēdū corium tincturæ nigræ Alumen vocabitur. Vnde cōcludendum erit Alumen non præbere coloribus lumen, ſed operari, vt rebus lumen, nimirum *Denominata.* color adhæreat. Hinc aluminoſum, & aluminatum vocatur, quòd naturam Aluminis participat; cuius conditionis ſunt aquæ per venas aluminis dilabentes. Alumeria verò eſt fodina, ex qua Alumē eruitur. Aliter à Latinis Alumen nūcupatur Stypteria nomine à Græcis detorto, qui στυπτηρίαν vocant ἀπὸ τοῦ στύφειν nimirum ab aſtringendo. De- *Stypteria.* mum Alumen liquidum appellari cuperoſam, teſtis eſt Ceſalpinus, quando ſcribit. *Hodie in confectura Chalcanthi ſpumea quædam ſubſtantia efflorescit extra, quæ concreſcit ſpongioſa* *Lib. 1. de Metall. cap. 21.* *facie, colore pallido, Cuperoſam vocant. Reperitur. & albicans plumoſa intus ſubſtantia. Reſudant quoq; ſponte omnia genera in Ilua, vbi Chalcitis reperitur, & Melanteria, & tandem vbi lapis ærarius continetur, quem Plinius Chalcitim vocat: cuius exemplo non ineptè hodie Cuperoſam vocant, non ſolum Chalcitim, & congenera eius, ſed etiam alumina ipſa natiua.* Et paulò inferiùs addit hæc verba. *Cuperoſa autem quidam vtuntur etiam intrinſecus ad venena, & peſtem, præcipuè* *Cuperoſa.* *candida, quam Alumen liquidum eſſe diximus.* Alumen rupeum apud Chymiſtas vocatur glaciale, quoniā glaciei faciē æmuletur. Sed varia particularium Aluminis ſpecierum nomina, in enarrandis differentijs, recenſebimus. Ne nomina ſpeciebus conuenientia, generi aſſignentur. Alumen Hæbreis dicitur Neter. Gallis Alun. Italis Alume. Germanis Alun, Alat. Hiſpanis Alumbre.

A

NATVRA, ET AFFECTIONES.

ENCELLIVS monimentis mãdauit eſſe naturæ mediæ inter Salem, vel Nitrum, & Chalcanthum: quare non immeritò hoc caput Alumini diſtinatur; cum in ſequẽti de Chalcantho verba ſint facienda. Quando igitur Alumen ſupra carbones accenſos collocatur, vel ollæ, ſuccenſis ignibus includitur, non ſecus ac eſſet Nitrum, ſtatim intumeſcit, & in multas bullas attollitur, necnon aliquid ſuæ ſubſtantiæ deperdit: deinde, more aliorum ſuccorũ concretorum, in aliqua humiditate liqueſcit. Præterea hoc ſibi à natura cõparauit, vt non ex diſſimilibus, ſed ex eiuſdem generis partibus conſtet; itaut vnaquæq; pars Aluminis ſit Alumen. Item poſſidet acidam facultatem; quæ huius ſucci concreti peculiaris, & naturalis eſſe perhibetur: lambit enim in venis terræ huiuſmodi acerbum ſaporẽ, quem Auicẽnas, & alij Arabes Ponticum nominant; quam-
B obrẽ virtute aſtringendi potitur: vnde nonnulli non ſolum hac ratione moti, ſed etiam authoritate Galeni freti, Alumen refrigerare aſſeuerarunt. Galenus enim ſcriptum reliquit aſtringentia terrea eſſe, & craſſa corporis conſiſtentia, qualitate verò frigida; deinde alibi vehemẽtiſſimam adſtrictionem Alumini conuenire apertiſſimè docuit. Ex altera parte Dioſcorides Alumini facultatem excalfaciẽtem attribuit; cũ ad eius mentem omnia Aluminum genera calefaciendi, aſtringendi, & repurgandi vires poſſideant. Matthiolus in Commentarijs ad Dioſcoridem prodidit diligenter eſſe perpendendos Aluminis effectus; & facultates ponderandas, quibus in humanum corpus agunt: ſiquidem tunc neceſſariò affirmabimus omne genus Aluminis non obſcurè calefacere, quod Chalcanthum, Chalcitis, & Miſy præſtant, quæ cum vehementer aſtringant, non tamen refrigerant; immò maximoperè calefaciunt. Et quãuis Galenus omnia adſtringentia frigida prædicauerit, inter hæc tamen Chalcanthum, Chalcitim, Miſy, & omnia Alumina non recenſuit: etenim compertũ eſt, aqua ſtillaticia Aluminis, & pręſertim rupei non ſolum carnem, ſed etiam metalla exedi. Hunc autem effectum non ſo-
C lum ex Alumine, ſed etiam ex Chalcantho prodire manifeſtum eſt: namq; hi duo ſucci concreti cognati eſſe feruntur. In hoc autem tantummodo diſcrepant, quoniam Alumen Chalcantho minus terreum eſſe dicitur, & hoc inde colligendũ eſt, quia ex Chalcantho Alumen prodeat.

Lib. 4. de ſimp. med. fac. cap. 6.

Lib. 9. de ſimp. med. f. c. cap. de Alum.

Aluminis effectus.

Deniq; nonnulli Authores hoc naturaliter eſſe ingenitum Alumini referunt, vt ignibus pertinaciſſimè reluctetur. Id annotatum fuiſſe in Q. Claudij Annalibus Rhodiginus pronunciauit, & hoc eſſe verum, è Scylla in Archelaum belligerante comprobatum fuit. Quinimò idem ab Aulo Gellio, ad mẽtem Quadrigarij, recitatur his verbis. *Cum oppugnaret L. Scylla in terra Attica Pyreum, & contra Archelaus Regis Mitridati Præfectus ex eo oppido propugnaret, turrim ligneam defendendi gratia ſtructam, cum ex omni latere circũplexa igni foret ardere non potuiſſe, quia ab Archelao Alumine oblita fuiſſet.* Hanc eamdem Aluminis facultatem Ammianus Marcellinus alia confirmat hiſtoria his verbis. *Perſæ aſſiduè malleolos, atq; incendiaria tela torquentes laborabant incaſſum eare, quod humectis ſcortis, & centonibus erant opertæ, materiæ plures, aliæ vnctæ Alumine diligenter, vt ignis per eas laberetur innoxius.* Maiolus quoq; memorat virgam ſigneam in ignem proiectam nec inflammatam, nec combuſtam fuiſſe; propterea quòd Alumine eſſet illita: quocirca ex recitatis hiſtorijs, quæ illita ſunt alumine αφλογιςα nominari poterunt. Cæterùm, vt veritatem fateamur, Alumen in narratis hiſtorijs memoratum, fuiſſe Amianthum lapidem opinamur, qui validiſſima aſtringendi, & ignibus reſiſtendi virtute potitur: neq; mirandum eſt Alumen pro Amiantho vſurpatum, & nominatum fuiſſe; cum Alumen ſciſſile, teſte Dioſcoride, Amiantho maximoperè aſſimiletur: hac de cauſa hæc ſimilitudo multos Authores nuperos à gradu veritatis detruſit.

Alumen reſiſtit igni.

Colloq. 18.

DIFFERENTIÆ.

PRISCI Authores, vt Dioſcorides, & Galenus, tria tantum Aluminis genera, nempè liquidum, rotundum, & ſciſſile recenſuerunt: quapropter Marcellus admiratur, cur tria tantũ Aluminis genera Dioſcoridi cognita fuerint; cum tamẽ multò plura inueniantur. Verùm animaduertere oportet verba Dioſcoridis in textu exarata, quæ nobis inſinuant ea tantùm Aluminis genera à Dioſcoride fuiſſe memorata, quæ vſui Medico inſeruire poſſunt. Itaque nos in præſentia omnes differentias enumerare conabimur. Prima igitur facie Alumen in natiuum, & facticium eſt diſtribuẽdum: rurſus vtrumq; in liquidum, & concretum eſſe diuidendum. Liquidum plerumq; naſcitur, & raro conficitur. Concretum ſæpè oritur, & ſæpè etiam arte paratur. Liquidi duo genera aſſignantur, quorum alterum purum eſt, & lactei coloris, φοινιμον Græci nuncuparunt, quia vili pretio, & vulgò vtile eſſe perhiberetur. Alterum impurum, pallidum, & multis ſordibus inquinatum; propterea Græci παράφορον, quaſi abijciendum cognominarunt. Concreti verò Aluminis, ob varietatem figuræ, multæ conſtituuntur differentiæ. Primitùs recenſetur ſciſſile, quod Græci σχιςον vocant, quod aliquantiſper variat: nam quandoq; obſeruatur veluti flos natiui Aluminis, & caneſcentibus capillis ſimile, tuncq; Græcis Trichite dicitur. Aut Alumen concretũ eſt rotundum, ideoq; Strongylon nuncupatum: quamuis nonnulli à Strongyle inſula denominatum eſſe velint; idq; triplex oſtenditur, quia vel inſtar bullarum intumeſcit, vel fiſtulorum eſt tanquã ſpongia, vel eſt ſolidum, & Talo aſſimilatur; ideòq; Aſtragalote nuncupatum. Aut habet figuram lateris, & Plinthite dicitur. Aut deniq; ex cruſtis integratur, & Placite nominatur. Hoc poſtremum Aluminis genus Dioſcorides Βωλῖτοι, quaſi globoſum cognominare videtur. Huiuſmodi genuina alumina annis elapſis nemini ferè fuerunt cognita: quapropter ex illorum ignorantia. Medici in labyrintos varios labebãtur, cum tamen apud antiquos eſſent notiſſima. Noſtra autẽ ætate, diuina ope, nõ tantùm genera Priſcis nota, ſed multa alia illis congenera nobis innotuerunt. Primus, qui has Aluminum ſpecies ad recentem reduxit notitiã, fuit Bartholomeus Maranta diligẽtiſſimus rerum naturalium inueſtigator, qui in ſulphurarijs, & alijs fodinis Puteolanis propè Neapolim, & in alijs etiam Regionibus inuenit; illaſq; clariſſimis, & doctiſſimis viris Matthiolo, Ghino, & Aldrouando humaniter communicauit. Propterea harum ſpecierum multas icones in hac tabella delineatas repræſentamus.

Aluminis concreti varia ſpecies.

Marantæ laus.

Prima differentia eſt Alumen ſciſſile non purum, ſed ſulphuri, atq; Melantheriæ permixtum; quemadmodum odor, ſapor, & color indicabant.

Sub numero 2. deſignatur fragmentum Aluminis ſciſſilis Volaterrani, ad differentiam illius, quod Puteolis effoditur. Hoc fragmentum erat puriſſimum, quibuſdam in locis perforatum, & flaueſcens, coloris tamen albi, facultatis aſtringentis, vt natura omnium Aluminum expoſtulat.

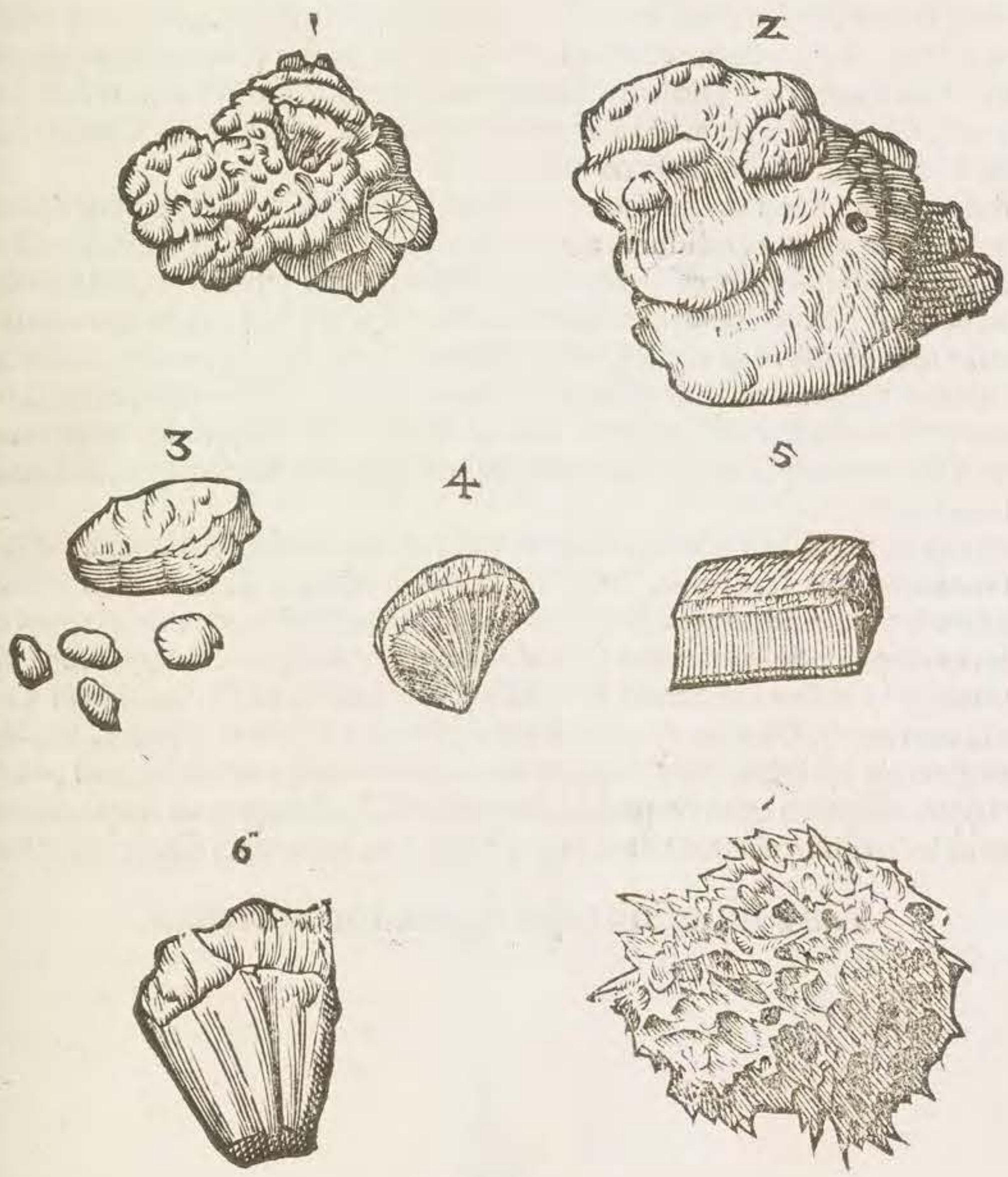
Sub numero 3. pingitur Alumen rotundũ cum ſua minera erutum ex fodinis Puteolanis. Eſt enim talis minera matrix, ex qua Alumen emergit; quoniam in illa conſpiciuntur grana rotunda, ſubrotunda, & interdum oblongæ figuræ: quapropter ratione huius figuræ, non immeritò Strongylon fuit nuncupatum, coloris erat candidi, matrix cum granis ab illa effluentibus, quæ omnia in icone apparent.

Sub numero 4. exhibetur figura fragmenti cuiuſdam Aluminis, quod nomine Adarcij doctiſſimo Aldrouando fuit communicatum: nihilominus locatum fuit inter ſpecies Aluminis, propter inſignem aſtrictionem, qua pollebat; coloris erat ſubalbi ad fuſcum tendentis, & quibuſdam filamentis conſtare videbatur.

Sub numero 5. exhibetur icon Aluminis ſciſſilis in Ariminẽſi agro effoſſi. Succus quidem concretus erat, ſed ita durus, vt potius lapidem, quàm Alumen æmularetur, vel Amianto lapidi aſſimilabatur, aut potiùs materiam gypſeam imitabatur, & præſertim lapidem ſpecularem; licèt non eſſet ſciſſilis, ſed fragilis admodum, & friabilis, vt potiùs inter Gypſi genera, quàm inter Alumina eſſet reponendum. Particula hoc in loco depicta non erat craſſior annulari digito cum lineis per longitudinẽ ductis: huius ſuperficies, & planicies erat fuſci coloris, & cortex ſuperior denſior erat, quàm inferior, & demum materia interna candida, & pellucida.

Sub

Variæ Aluminis natiui differentiæ.

D

Sub numero 6. monſtratur icon Aluminis ſchiſti, quod lapidiforme appellari poterat ob antiquitatem, & duriciem: ſuperficies externa erat coloris ſubfuſci, pars interna erat ſubalba, & ſubſtantiæ admodum aſtringentis.

Sub numero 7. delineatur minera aluminoſa balnei Scorpionis (alij legunt Serpētis) in agro Viterbienſi, quæ doctiſſimo Aldrouando miſſa fuit. Hæc materia erat alba, hiſpida, foraminibus prædita inſtar ſpongiæ, necnon leuis ſubſtantiæ.

Prædictis differētijs aliqui Authores addunt Alumen Scaiolæ, quod nil aliud eſt niſi pars gypſi perfectior: hac de cauſa flos gypſi fortè appellatur, & pariter ex minera gypſi eruitur. Et Pandectarius hoc Alumen ab Alumine Plumæ nequaquam diſcrepare perperàm credidit: immò Stipterion à Græcis appellari magno errore prodidit; quandoquidem generis nomen ſpeciei malè attribuit. Etenim Alumen plumæ, quod ſciſſile Latinis, Schiſton Græcis, & quandoq; etiam Trichite dicitur, dum ex illius fractione capillamenta tanquam plumæ exire videntur, & Alumen Iamenum apud Serapionem,

Alumen Scaiolæ quid ſit.

Alumen plumæ.

& alios

Alumẽ Iamenum.

& alios Arabes, mulieres florem lapidis cognominant; & ad fucandã faciem adhibent. Itaq; hoc Alumen non ſolum diſcrepat ab Alumine Scaiolæ, ſed etiam ab Amiantho lapide, quemadmodum Braſauolus, & alij Authores optimis rationibus animaduertunt.

Lib. 5. de ſubtil.

Cardanus quoq; ſcriptum reliquit Alumen plumę differre ab Amiantho lapide, ſed poſtea addit huiuſmodi Alumen, inſtar Amianthi, ignibus reluctari. Hoc autem Cardani

Amianthus lapis.

aſſertum prorſus amplecti non debemus: quandoquidem hoc Alumen non inflammatur, nec vritur, ſed paulatim conſumitur; quod Amiantho contingere nequaquam poteſt. Hanc ſententiam Dioſcorides ſtabiliuit, quando ſcripſit omnia Alumina cre-

Li. 5. c. 77.

Cap. 100.

mari modò Chalcitidis, & paulò inferius pronunciauit Amianthum lapidem Alumini ſciſſili aſſimilari, non tamen igne conſumi.

Si differentiæ Aluminum, ratione coloris, obſeruentur: hæ pariter erunt variæ; quoniam aliud Alumen eſt candidum, aliud in candido cinereum, vel aliquantiſper ſubfuſcum, quod aliqui Authores nigrum appellarunt. Immò rubrum in candido obſeruatum eſt; necnon Alumen candidum natiuum in vena nigra Lobeslana inuentum eſt. Similiter lapides ab illa rupe exciſi, vnde Alumen rupeum arte prodit, varios colores nanciſcuntur. Vidimus quandoq; lapidem huius generis maculis rubentibus, cinereis, & flaueſcentibus in albo variegatum. Interdum huiuſmodi lapidem colore marmoris Tyburtini ſumus conſpicati, & aliquando colore cinereo, faſcia nigra, & maculis luteis diſtinctum.

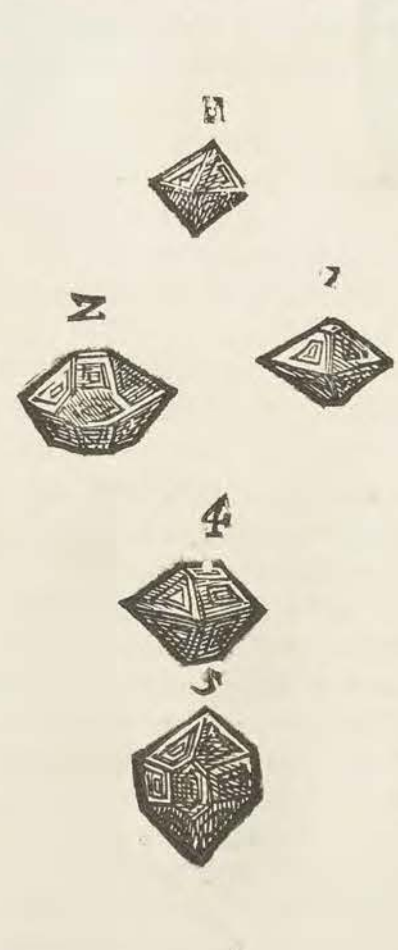
Aluminis acticij differẽtiæ.

Hactenus de ſpeciebus Aluminis natiui diſſeruimus: modò ad Alumina facticia ſermo eſt conuertendus. Itaq; inter hæc primum locum occupat Alumen illud pellucidum ex præduro lapide candicante, & aluminoſo, vi fornacis vſto, deinde pluribus diebus irrigato; quemadmodum inferius explicabimus, quod in Agro Romano propè Tolfam elaboratur, & à fæcibus ſeparatum in ligneis receptaculis, ad ſimilitudinem Cryſtalli

Alumen Rochæ.

anguloſi, concreſcit. Officinæ Alumen Rochæ, Cordus Alumen rupeum, & Chymiſtæ Alumen glaciale indigitãt. Hoc Alumen interdũ in candido rubeſcit, quod poſtea arte varias acquirit figuras: quandoquidem Octagonon, Dodecagonon, & Pangonion viſitur. Hoc in loco exhibemus tabellam, in qua varię Aluminis rupei figuræ conſpiciuntur.

Variæ Aluminis rupei figurarum differentiæ.

A Sub numero 1. viſitur figura Aluminis rupei duodecim triangulorum,& in medio ſingulorum apparet foramen.

Sub numero 2. cernitur icon Aluminis valdè ſimilis priori,niſi quod inter illos duos ſuperiores, & inferiores triangulos habet figuras quatuor, quæ potiùs formæ quadratæ, quàm triangularis faciem referunt, & in medio quadratarum figurarum quatuor aliæ figuræ inæquales cernuntur: itaut hoc Alumen octo triangulos, & totidem alias figuras tum quadratas, tum diuerſas habere videatur.

Sub numero 3. figura Aluminis quodammodo ad primã accedit, ſed in hoc diſcrepat, quia non omnes angulos acutos, ſed aliquos obtuſos habeat.

Sub numero 4. icon Aluminis duodecim triangulis conſtat. Deniq; quinta figura ex quindecim triangulis integrari videtur, colore autem, omnia hæc Alumina erãt conſimilia, nimirum ſubrubra.

Fuerunt multi Authores, qui monimentis mandarunt Alumen rupeum ab Alumine liquido Veterum minimè diſſentire, quorum opinio nobis admittenda eſſe non vide-
B tur; quia rupei Aluminis nulla materia liquida reperitur, ſed potiùs denſa, & lapidea, cum de rupe cædatur. Quinimò illud Alumen, quod ex huiuſmodi lapide candido paratur, albedinem ſeruat, & inſtar Cryſtalli radiat, quod autem conficitur ex huiuſmodi lapide obſcuriori, rufeſcit,& maiori acrimonia pollet. Quapropter candidum ab Infectoribus expetitur, quoniam præſtantius, nitidius, & minori acredine ſit refertum. Hinc apertiſſimè cognoſcimus Alumen rupeum cum Alumine liquido Priſcorum nullam prorſus habere cognationem. Hanc ſententiam ſtabiliuit Plinius dicens Alumen *l. 35.c.15.* liquidum fieri ex aqua, & limo, nimirum terræ exſudantis natura, corriuatum hyeme, æſtiuis Solibus maturari, nitidumq; & lactei coloris probari cum quodam acri calore,& adulteratum mali punici ſucco deprehendi; namq; ſincerum ea miſtura nigreſcit; quæ conditiones in Alumine rupeo minimè obſeruantur.

Aluminum facticiorũ generibus additur illud, quod Officinæ Alumen Zuccharinum vocant à metæ Zuccharinæ faſtigiata forma,in quã miſtura ex Alumine rupeo, albumine oui, & aqua roſacea ſolidatur, quo mulieres in mangonio faciei ſæpè vtuntur. Neq; *Alumen Zucchari- num.*
C prætermittendum eſt Alumen fæcis, quod ex Tartaro, nempè ex fæce vini vſta conficitur, & inter Nitra collocatur: quemadmodum in proprio capite fuit declaratum. Huic *Alumē fæcis.* affine eſt Alumen Catinum,quod nomen inuenit à Catino,in quo paratur:quamuis alij ſcripſerint fuiſſe cognominatum Catinum, quaſi Catharum à purgando: ſiquidem *Alumē catinum.* Hyalurgi,in purificatione vitri,hoc adhibẽt; componiturq; ex cinere illius herbæ,quam Sodam, vel Kali nuncupant, de qua in capite de Sale diſſeruimus.

L O C V S.

DIOSCORIDES ſignificauit omne genus ferè Aluminis in Ægyptiorum *Li.5.c.82.* Regione naſci, ſciſſile verò etiam alijs in locis oriri, in Macedonia, Sardinia Hieropoli Phrygiæ, Libya,& Armenia Agricola autem Alumen inueniri ſcri- *L.3.de foſſ.* bit in multis Germaniæ locis,in Saxonibus ad Albim,in Miſenis vltra Albim,Badeber-
D gi in Voltlandis ad Blauam,in Thuringis ad Salfeldiam,in Bohemis Schachieij,in Norico, in Italia, in Sicilia, in Ponto, in Iudæa, in Babylone, & in alijs locis a Dioſcoride, & Plinio memoratis. Plinius autem Alumen Melinum, ab Inſula Melo denominatum maximoperè probauit. Deniq; Braſauolus & ipſe fatetur ex Fodinis Germaniæ ſe Alumen accepiſſe; quandoquidem vbi fodinæ ſunt, ibi Alumen, aut propè reperiri teſtificatur. Nos autem iuxta conſuetudinem,ordine alphabetico,locos natales Aluminis magis peculiares enumerabimus. Omiſſis igitur Ægypto, & Africa, in territorio Calatrano minera Aluminis valdè diues collocatur. Territorium Coſentiæ ciuitatis Calabriæ venis Aluminis, & Salis abundat. Cuba inſula Alumen profert, & in Cypro minera quaſi nigra Aluminis rupei inuenitur. Cypſella in Thracia ſita eſt, & vulgò partim græco, partim turcico nomine Chapſylar nominatur,cuius Incolæ,vt annotauit Bellonius,maiori ex parte Turcæ ſunt, pauci Græci, & nonnulli Iudæi, quorum vnus Aluminis cen- *Lib. 1. Obſer. cap. 6.* ſum, perſoluto annuatim certo pretio, obtinet Hoc autem in loco Alumen non ſecus ac in Italia præparatur. Dibana terra aluminoſa,eſt media inter Lipſiam, & Vibergam.

Ger-

Germaniæ fodinas Agricola, & Braſauolus commendat; cum ibi copioſum Alumen reperiatur. In Haſſia aquæ ſapiunt Alumen, vt in Coſmographia vniuerſali annotatur. Huiuſmodi mineræ ſunt etiam in Helleſponto penès Metelinem, in Hiſpania penès Carthaginem.

Ilua inſula producit Alumen liquidum lutei coloris, quod manibus pertractatum molleſcit. In India, ad montem Ciapotulanum, Alumen perfectiſſimum fuit obſeruatum. Iſchia inſula venis auri, & Aluminis probè ditata eſt. Lipareæ inſulæ mineris Aluminis redundant, quæ habitantibus maximo ſunt emolumento. Lobeslana vena nigra eſt, ex qua poſtea candidum Alumen extrahitur. Luſatiæ quoque venam Natura aluminoſam nigram ſuppeditauit.

Propè Maſſam ciuitatem Italiæ, venæ Aluminis ſunt inuentæ. In Mexicana Regione ex terra aluminoſa coquunt Alumen, quod candidum, & pellucidum eſt inſtar noſtratis, necnon acri & aſtringenti ſapore eſt præditum. Hoc, referente Ioanne Euſebio Ieſuita, in Emporijs venale exponitur.

In Puteolano territorio ſunt mineræ ſulphuris, & Aluminis: immò non longè à Puteolis in foro Vulcanio habetur Alumen liquidum craſſæ ſubſtantiæ in colore flaueſcẽs, cui ſapor ita acutus, & aſtringens ineſt, vt linguam inficere poſſit. Penès Plumbinum eſt Caſtrum, referente Sanſoino, vnde alumen effoditur. Porettanum balneum in territorio Bononienſi ſapit Alumen, Salem, & Sulphur; cuius conditionis ſunt Albulæ appellatæ in Agro Romano, & Corſena in Agro Lucenſi. Sardinia, annotante Botero, venis Aluminis eſt ditata, ſed Incolarum negligentia locus fodinarum ignoratur. Saxonia propè Luneburgum nobile oppidum venis aluminoſis ſcatet. Sicilia affluit alumine multis in locis, ſed potiſſimũ Meſanæ, vt in Coſmographia vniuerſali habetur. Deniq; Tolfa locus eſt in Ditione pontificia luculentis opibus Aluminum ditatus, cuius maior pars ſunt montes ſaxis aluminoſis referti. Pariter in Agro Volaterrano aquæ aluminoſæ vertuntur in Alumen.

Li. 16. hiſt. nat. cap. 27.

PRÆPARANDI RATIO.

Lib. 12. de re metal.

DOCET Agricola varijs rationibus Alumen præparari: primò ex aqua aluminoſa ita decocta, vt in Alumen denſetur, vel ex diluto Aluminoſo, vel ex terra aluminoſa, vel ex ſaxo, vel pyrite, vel alio mixto conficitur. Alumen rupeum candidum, & pellucidum paratur apud Tolfam (Etruriæ apud Fliſcos municipium eſt, forum Claudij apud Ptolemeum eſſe ſunt, qui ſcribant) ex ſaxo, ſiue rupe exciſa, & in calcem redacta. Hanc autem conficiendi Aluminis rationem à Ioanne quodam de Caſtro Longobardo, temporibus Pij Secundi Pontificis Maximi, inuentam fuiſſe ſcribit Volaterranus. Itaq; lapides Aluminis fodina erutos, & in calcem coctos, frigida reſoluunt, huiuſmodi calcem in prægrandem Cacabum, cuius fundus eſt ex ære campano, conijciunt, & ſuppoſito igne validiſſimo, aqua in quam calx reſoluitur, per canales in vaſa quædam ex aſſeribus quernis, & Ilicinis (aliud enim lignum huic operi eſt ineptum) ruditer parata ducitur, & lignum mox aquam receptam in Alumen conuertit; itaut latera vaſorum tota cryſtallina, & adamantina eſſe videantur, ſingulis particulis in figuras plerumq; hexagonas abeuntibus, pellucidis, & candidis; quotieſcumq; huiuſmodi calx ex minera alba parata fuerit: alioquin ex lapide rubeſcentis mineræ Alumen emergens, & ipſum rubeſcit.

Alumen Rochæ vſtũ.

In Pharmacopolijs Alumen rupeum ad varios medicamentorum vſus præparatur hunc in modum. Collocatur Alumen rupeum in olla ſupra carbones accenſos, & tandiù vritur, donec bullas amplius non attollat: ſic enim redditur admodum leue, & pumicoſum, tuncque vocatur Alumen Rochę vſtum, quod in operationibus Chirurgicis tantoperè celebratur. Halchemiæ Profeſſores ex Alumine calcem, quintam eſſentiam, aquam aluminis dulcis, & alia huius generis eliciunt, quæ operationes, & præparationes apud Libauium recitantur. Aliter pro medicaminibus chymicis, præparatur Alumen, ſi quinquies phlegma illud capiti ſuo mortuo, aut fæcibus, ex quibus elicitum fuit, affundatur, & deſtilletur, & poſtremò ad ſiccitatem pellatur. Deniq; multa de præparatione Aluminis glaciei (ſic enim Alumẽ rupeum Chymiſtis nominatur) necnon de

Alumen glaciale.

de mundatione Aluminis Iameni pro magiſterijs chymicis apud Gebrum legenda ſunt. *Part.1.lib. 2.*

VSVS IN MEDICINA.

ADLABORARE debemus pro virili parte, vt omnes Aluminis in medicina vtilitates explicentur Dioſcorides celebrat præſertim Alumen ſciſſile, rotundum, & liquidum, ſed probatiſſimum omnium ſciſſile, & in hoc genere quod recens ſit, candidiſſimum, & minimè lapidoſum. Quandoquidē vis Aluminis fætorem oris tollit, tonſillas, & vuam labentem cōprimit, humentes gingiuas cohibet, & earumdem inflammationibus occurrit. Dentes mobiles ex aceto, aut melle confirmat. Aurium diſtillationibus cum ſucco herbæ ſeminalis (Botanici Polygonū vocant) fæliciter auxiliatur. Alumen liquidum natiuum, non tamen fluidum in bullas formatum, teſte Plinio, aduerſus vitia lienis probatur. Fœtum ex vtero pellit, vt ſcribit Dioſcorides, deinde, exſiccando, omnes ſanguinis fluxiones coercet. Quinimò cum aqua mixtum cimices, & pediculos interficere perhibetur. Sunt etiam, qui ſcribant puluerem Aluminis vſti ſub axillis, pedibuſq; geſtatum eorundem prauum odorem corrigere. *Lib. 5.cap. 77.* *Herba ſeminalis.*

Præterea omnes Aluminum differentiæ cum ſucco Olerum lepram curare dicuntur. Cum fæce vini vlcera difficilia ſiccant, ſerpentia reprimunt, & carnem ſuperfluam in illis abſumunt. Deniq; omnia cutis vitia emendant, quæ à Dioſcoride, & ab Auicenna enumerantur. Vnde Iodocius, in Enchiridio ſimplicium, vnico Tetraſtico omnes Aluminis virtutes comprehendere conatur hunc in modum.

Vlcera, quæ putrent, compeſcit, ſtringit, & vrit.
Confirmat dentes, membraq; laxa iuuat.
Cum Sale compones ſi balnea, curat hydropem.
Aphthas (decoctum) ſanat in ore tuo.

Hinc colligendæ ſunt facultates aquarum Alumen participantium, quæ aſtringunt, & roborant; ideòq; profluuia mulierum cohibent, vomitiones, & abortum reprimunt, vlcera veſicæ, & renum detergunt, ſanguinis mictum compeſcunt, vt in aqua Brandula nuncupata in Agro Carpenſi manifeſtarium euaſit. In ore ſi ſæpius detineantur, diſtillationem ad fauces ruentē inhibet. Extrinſecus quoq; adhibitæ cuti vitiatæ magno ſunt adminiculo: qnamobrem Auicennas in ſcabie, & hydrope balneum aquæ aluminoſæ commendabat. Falloppius proponit aquam, quam vocat Aluminis, vel aquam aluminatam magiſtralem, cuius artificioſa compoſitio, & virtus apud Authorem legenda eſt. *In Lib. de morb. gall. cap. 93.*

VSVS IN VARIIS.

PRÆTER vſum medicum Aluminis, in multis alijs hic ſuccus concretus quamplurimum prodeſſe poterit. Propterea Alumen dum Vinum adhuc nouum eſt, in eo infunditur, antequam ferueſcat: hac enim ratione, ad mentem Cardani, corruptionem incurrere nequit. Alij cum Origano, & lacte Alumen terunt, vt fiat ſpiſſamentum, quo illita à muſcis eleganter defenduntur. Vt aliquid ſcribatur ſupra chartam à litteris abſterſam, locus aqua priùs aluminoſa eſt humectādus: ſic enim atramentū non diffunditur. Rurſus, in ſcribēdis litteris latētibus, recipienda eſt ſufficiens quantitas Aluminis rupei, & minutim trita pauca obruatur aqua, vt litteræ ſcribi poſſint, quæ per ſe exſiccatæ in propatulo nuſquam apparebunt, niſi charta communi aqua mergatur, nam tunc aqua obſcurans chartam, in qua Alumen candicabat, ita operatur, vt litteræ legi apertiſſimè poſſint. Aliqui ſumunt partes æquales Aluminis, & Ichthiocollæ, & cum aceto miſturam componunt, qua aliquid imbutum, ad mentem Alberti, non comburitur. Item manus ſucco maluæ, & ouorum albumine illitæ, deinde Alumine inſperſæ, abſq; læſione ignem pertractabunt. Pariter, ex eiuſdem Alberti ſententia, vt quis totus appareat ignitus, liniatur Alumine, & aſpergatur Sulphure; namq; abſq; noxa conflagrare dicitur.

Varij Artifices, & præſertim Aurifices Alumine vtuntur. Primitùs aquam ſeparationis

Varij Artifices vtuntur Alumine. nis auri ex Alumine, Halinitro, & Chalcantho parant: deindè aqua ex Alumine aurum purificant. Amplius aquæ aluminoſæ, & atramentoſæ colorem æris ferro impertiuntur. Præterquamquòd mixtura Aluminis, & Atramenti ferrum indurat. Laccam artificialem ex lotio optimè deſpumato, & Alumine rupeo minutim trito conficiunt. Infectores lanas in aqua cum Alumine coquunt, vt faciliùs recipiant, & diù colores retineant.

Amplius veſtimenta maculoſa, aqua Aluminis, emaculantur, & præcipuè quando diligenter in hac confricata, aqua frigida abluantur: nam maculæ euaneſcunt, ſi hoc opus ſecundò repetatur. Item ad mangonizandam faciem Alumen alijs ſmegmatibus non cedit; quoniam, iuxta Mizaldi ſententiam, Alumen teritur cum oui albumine, & paratur vnguen, quo biduo, vel triduo facies linita emaculatur, erugatur, & venuſta redditur: idem præſtat Alumen Zuccharinum. Alioquin Alumen ſciſſile, vel plumæ ſupra genas fricatum illis ruborem adeò intenſum impertitur, vt ignis in illis eſſe videatur. Vuecherius etiam notat hoc Alumen ſciſſile ad formam ellychnij ſecari, quia in oleo ardet perpetuò, & non conſumitur. *Lib. 3. de ſecr.* Similiter hoc Alumen minutim tritũ, & ioci gratia intra humeros proiectum, vel in lecto ſparſum, aſſiduo, & intenſo pruritu patientes afficit.

DE CHALCANTHO.

Cap. VI.

ÆQVIVOCA.

POST Alumen, de Chalcãtho agendum eſſe immediatè arbitrati ſumus; quoniam natura huiuſmodi ſuccorum cõcretorum valdè ſit affinis propter inſignem aſtrictionem, quam poſſident: diſcrepat tamen in hoc, quia Chalcanthum magis terrenæ ſubſtantiæ, Alumen verò minus ſit particeps. *Ordinis ratio.* Hoc autem inde colligendum eſt; cum Chalcanthum producat Alumen: etenim oleum ex Chalcantho elicitum, quid aluminoſum ſpirare ſolet. Cæterùm, quia hic concretus ſuccus varijs apud Authores gaudet nominibus ambiguitatem euadere nõ potuit: quandoquidem vocatũ etiam fuit atramentum ab atro colore, quod multis rebus, ſed præſertim corijs impertitur. Quinimò hoc nomen, atramentum, æquiuocatione laborat: namq; aliud eſt atramentum naturale, quod ſanguis Sepiæ Authoribus dicitur, aliud eſt atramentum ſcriptorium, vel librarium, quo *Atramenta varia.* in ſcribendo quotidie vtimur, aliud eſt typographicum, quod Chalcographi pro characteribus imprimendis adhibent, aliud tectorium ad picturas idoneum, aliud deniq; ſutorium, quo Sutores colorem atrum corijs communicant, quod etiam, nomine Chalcanthi, deſignatur, de quo in præſentia ſermo habetur. Albertus Magnus, Matthiolus, & alij Authores ſuccum hunc concretum, nempè Chalcanthum, nomine Vitrioli, vel Vitreoli indicarunt. Sed aduertendum eſt, quòd vulgus, hoc nomine, Chalcitim, Miſy, & cætera huius generis Chalcantho affinia intelligit. Præterquamquòd Vitreolum apud *Vitriolum herba.* Botanicos ſignificat herbam circa muros naſcẽtem, quam propterea Parietariam indigitant. Dioſcoridi tamen Helxine appellatur, quia veſtimentis tenaciter adhæreat. Vitreolum autem dicitur, quia ad tergenda vitra ſit idonea: quinimò ob hanc etiam cauſam Vrceolaris quibuſdam cognominatur; cum in tergendis vrceis alijs remedijs abſtergentibus non cedat.

SYNONIMA, ET ETYMVM.

CHALCANTHVM in primis vocabulum eſt à Græcis deſumptum, quandoquidem in lexicographis Græcis non ſolum legitur χάλκανθον in genere neutro, verum quoq; χάλκανθος generis maſculini, & χαλκανθη generis fæminini, quibus nominibus Chalcanthum, ſeu Atramentum ſutorium ſignificatur. Dicitur autem Calcan-

A canthum, quaſi flos æris, aut quia, vt alij volunt, ex Chalcitide, vel lapide æroſo effloreſcat; non autem χαλκȣ̃ ἄνθος, diuiſa voce, quæ denotat æris florem, ſeu æruginem, de qua partim in primo libro partim in hoc tertio diſſeremus. Nicander in Alexipharmacis χαλκοῖο ανθὴν pro Chalcantho ſcripſit; idq; Scholiaſtes græcus animaduertit, dum illud aduerſus fungorum venena præſcribit, & eadem vis à Dioſcoride Calcantho attribuitur. Præterea Dioſcorides, Plinius, & multi alij Authores Chalcanthum vocarunt. Atramentum ſutorium, & coriarium, quoniam olim apud Sutores, in tingendis corijs, adhiberetur. Hodie, quia eſt admodum acre, & coria adurit, Opifices rariſſimè eo vtũtur; namq; illius loco, vinum eſt in vſu, in quo ferrum computruerit. Albertus Magnus, Matthiolus, & alij Chalcanthum cognominarunt Vitreolum, cum inſtar vitri pelluceat. Braſauolus, in Examine Simplicium, notat ab aliquibus nuperis, corrupto vocabulo, vocari Colcotar, quo vocabulo Chymiſtæ etiam vtuntur ad caput mortuum olei Chalcanthini denotandum. Admonet etiam Braſauolus, quòd Zez Serapionis nõ eſt Chal-
B canthum, vt nonnulli perperàm affirmant, ſed Miſy Antiquorum ſignificat, quod Chalcantho affine eſſe dicemus.

Chalcanthum cur dicatur Vitriolum.

Primam ſpeciem Chalcanthi apud Dioſcoridem, quod ſtalacticum vocatur, Serapio in Tractatu de ſimplicibus, Sciaron Arabibus appellari ſcripſit. Nuperi Authores Coperoſam, vel Cuperoſam, veluti roſam varij coloris indigitarunt, effloreſcentem circa cupas, in quibus aqua atramentoſa condenſatur in Chalcanthum. Quamuis ſint, qui omnes Chalcanthi ſpecies hoc nomine donauerint. Quinimo in fodinis circa pyritem æroſum, & extra fodinas circa terram atramẽtoſam huiuſmodi materia, inſtar roſæ varij coloris, effloreſcere obſeruetur. Item Amatus Luſitanus animaduertit hoc naturale vitriolum ab Hiſpanis, Italis, & Gallis Cuperoſam appellari. Geber eximius artis Chymicæ profeſſor, quando agit de medicinis Lunam citrinantibus, Chalcanthum gummam Cupri vocat: ibi enim æroſam Cupri ſubſtantiam intelligit. Auicennas tertiam Chalcanthi ſpeciem à Dioſcoride deſcriptam Sahire, & Serapio Afron indigitarunt. Gulielmus Placentinus, in explicatione medicinarum ſimplicium Chalcanthum, voce corrupta, Chalcaturã nuncupauit. Italis dicitur Vitriolo, Gallis Vitriol, ou Cuperoſe,
C Hiſpanis Caparcoſa, Germanis kupfer, Vuaſſer, nimirum aqua Cupri, & interdum Victriol.

Cuperoſæ etymum.

Annot. 74. in Dioſc.

Gummi Cupri quid

NATVRA, ET AFFECTIONES.

AQVAM congelatam, aſſumpta æris natura, Chalcanthum prædicare poſſumus, quæ poſtmodum habeat diuerſam formam, atq; ſubſtantiam, iuxta naturam lapidis, cui adhæret. Quandoquidem hoc veluti & Chalcitis, Melanteria, Sory, & Miſy (omnes hi ſucci concreti magnam inter ſe habent cognationem) ex acerbo ſucco producuntur, qui generatur, quotieſcunq; humor circa pyritem eroſum, & friabilem concreuerit. Quamobrem non eſt mirandum, ſi aliquãdo Galenus ſcripſerit Chalcanthum, tractu temporis, in Chalcitim degenerare. Vidimus quandoq; circa lapidem ærarium agglutinatum inſtar cryſtalli Chalcanthum candidum, aliqua tamen ærugine
D infectum: vnde colligendũ eſt materiam Chalcanthi ex ære originem ducere. Præterea Chalcanthum naturã quoq; Aluminis participat, cum ipſius oleum, referente Cardano, Aluminis odorem ſpiret: idcircò non eſt mirum ſi vehementer aſtringat. Immò, ad mentem Agricolæ, odorem etiam fulminis ſpargit, & cum odor fulminum ſapiat ſulphur, aſſerendum erit Chalcanthum, & ſulphur in vnã quodammodo naturam conuenire, non tamen colligendũ eſt Chalcanthum ex ſulphure vulgari conſtare, ſicuti neq; arguendum eſt ſulphur ex Chalcantho integrari. Poſſumus tamen affirmare Chalcanthum habere quamdam ſubſtantiam communem, quæ vtriuſq; compoſitionem ingreditur. Hæc autem ſubſtantia communis eſt Salina quædam, vnde acris illa fuligo exhalat', & ſpiritus ille acidus prouenit. Quapropter Chalcanthum, & ſulphur erunt ſubſtantiæ compoſitæ, dum vtraq; Sale ſui generis potitur, qui in fuliginem acrem, & ſpiritum acidum reſoluitur. Hactenus à multis peritis Chalcanthi, & ſulphuris ſpiritus pro rebus diuerſis ſunt habiti, cum tamen ſpiritus ſulphuris, & Chalcanthi veluti ex eadem re prouenientes nulla ratione diſcrepent, dum ambo eumdem ſaporem, colorem, eaſdem prorſus quali-

Lib. 5. de ſubtil.

Spiritus Sulphuris, & Chalcanthi differentia.

Spiritus ſulphuris, & chalcanthi differentia. litates,& effectus poſſideāt,& in ijſdem affectionibus à medicis præſcribantur.Neq; hactenus eſt inuentus, qui peculiarem aliquam ſeu manifeſtam, ſeu occultam qualitatem in ſpiritu ſulphuris oſtendere potuerit, quæ in ſpiritu Chalcanthi eadem non fuerit obſeruata. E

Halchemiæ profeſſores aſſiduis operationibus,& diuturnis obſeruationibus,inuenerunt metalla in Chalcanthum reſolui: quapropter ſi hoc veritati eſt conſonum,non immeritò Chalcanthum omnium metallorū parentem cognominarunt. Quamobrem fortaſſis Theophraſtus Paracelſus,in libro Auroræ Philoſophorum,Chalcanthum nobiliſſimum minerale prædicauit hoc ænigmate à Philoſophis velatum. *Viſitabis Interiora Terræ Rectiſicando Inuenies Occultum Lapidem Veram Medicinam.* Huius ænigmatis omnes primæ litteræ, à quibus ſingula vocabula inchoant, ſimul iunctæ formant nomen, quod ſonat Vitriolum: Hoc ænigma recitatum etiam fuit in primo capite primi libri huius Tomi, quando de ortu metallorum agebatur.

Sin odor, fumus, & color obſeruentur: notandum eſt odorem eſſe noxium, & fumum adeò grauem, vt omnes arbores enecet. Quoad colorem Chalcanthum Italicum eſt viride, vſtum verò rubedinem Rubricæ valdè ſimilem acquirit, æs enim in illo latibulatur; F quocirca colore æris partes Chalcanthi interiores ſunt refertæ, non eſt ergo mirandum ſi aduſtum rubrum euadat, dum talis color in ære etiam obſeruatur. Alioquin in Chalcantho color aliquando candidus,quandoq; viridis,& interdum cæruleus viſitur, in ſua quoq; materia quaſdam micas habet veluti ſcintillātes: cum omnia foſſiliū genera aliquid habeant, quod refulgeat,vt inter metalla,aurum,inter lapides,gemmæ,& inter ſuccos concretos, Chalcanthum, de quo in præſentia agitur. Ex conditionibus, & prærogatiuis Chalcanthi recitatis natura aquæ Chalcanthoſæ cognoſci poterit: namq; hæc, more Vitrioli, aſtringens eſt,& cum aſtrictione intenſam acredinem poſſidet: præterquamquòd, dum guſtatur, odor abominabilis percipitur. Verùm, colore,huiuſmodi aqua non cognoſcitur, quoniam Chalcanthum in propria vena non refert illum colorem, qui extra venam in illo obſeruatur.

DIFFERENTIÆ. G

VARII Authores varias Chalcanthi differentias conſtituerunt. Plinius illud in foſſile, & facticium diſtribuit. Matthiolus quoq; diuiſioni plinianæ inhærens, duo Vitrioli genera in Hetruria eſſe retulit, quorum alterum eſt foſſiticium, & per ſe in viſceribus terræ concreſcit, quod vulgò Cuperoſam vocant. Alterum facticium, cuius apud Infectores frequens eſt vſus. Semper nobis placuit diuiſio Chalcanthi à Dioſcoride aſſignata, dum illud in natiuum,& facticium diſtinguit; deinde natiui,& foſſilis duas ſpecies enumerat. Prima eſt, quæ in venis, fibris, & commiſſuris ſaxorum à Chalcitide efflореſcit, aut circa fornices fodinarum, inſtar ſtiriarum deſtillat. Hoc genus græci ϛαλακτικὸν nominant. Hoc puriſſimum Chalcanthi genus à Plinio celebratur genitum hyberno tempore ſtirijs in ſcrobes decidentibus. Alterum foſſile Dioſcoridis, quod partim natiuum, & partim facticium æmulatur à Græcis πηκτὸν, ſcilicet concretum dicitur; fitq; ope pluuiæ à montibus per metalla labentis in lacunam,quæ poſtea in vaſa transfuſa,ope illorum,qui damnati erant ad metalla,paucis diebus in Chalchanthum concreſcebat. Metallarij olim in Cyprijs verſantes fodinis primum Vitrioli, genus ſtalacticium, & ſecundum concreticium indigitabant. Hæ duæ Chalcanthi differentiæ natiuæ à Dioſcoride nuncupatæ, tum ratione glebarum, tum ratione productionis inter ſe diſſident. Hoc Chalcanthi genus in fodinis ſpontè concretum Germani Kupfer Rauch, nimirum fumum æris cognominant. Exactam ſecundæ ſpeciei Chalcanthi Dioſcoridis generationem docuit Galenus, quam verſans in fodinis Cypri, & præſertim in mineris montis Solei, vel Solis (hic noſtra ætate vocatur mons Sanctæ Crucis, cum in illius faſtigio extructum ſit templum nomine Sanctæ Crucis Deo Sacratum) obſeruauit, & præcipuè conſpicatus eſt locum effoſſum repleri aqua viridi ex pertuſo colle deſtillante, quæ à nonnullis in piſcinas vinctis, extra ſpecum, fictilibus quadratis, efferebatur, quæ poſtea paucis diebus in Chalcanthum denſabatur, quemadmodum etiam docuit Dioſcorides. Hic vnum eſt animaduerſione di-

Lib. 34. cap. 12.

Lib. 5. cap. 64.

Lib. 9. de ſimp. med. fac.

A dignum, quod in prima differentia, nempè in Chalcantho ſtalactico perfectam co-
ctionem, ſed in ſecunda, nempè in Chalchantho concreticio molita eſt.

Ha enus de natiuis, & foſſiticijs Chalcanthi ſpeciebus dictum ſit. Iam ad Chalcan-
thum facticium properandum eſt. Hoc plerumq; ex gleba quadam maculis ferrugineis,
& æruginoſis conſperſa paratur, dum in aqua coquitur: quapropter Grecis ἑφθὸν nimi- *Chalcāthū*
rum coctile nuncupatur. Quādoquidem ars naturæ æmula nititur, breui tempore, moli- *factitium.*
ri illam operationem, quam Natura, tempore diuturniori, efficit: ideò materiam, ex qua
Natura Calchāthum producit, in aqua diligenter coquit, & inde Vitriolū breui tempo-
ris ſpatio elicit, quod ob illius imperfectionem, & imbecillitatem cæteris Chalchanthi
ſpeciebus poſtponitur: quocirca eius vſus potiùs apud Infectores, quam apud Medicos
eſt frequens. Inter facticia olim Vitriolum Cyprium excellebat; hodie Germanicum,
& Romanum ſummoperè commendatur: Romanum tamen in omni opere cæteris ante-
cellere videtur. Nuper ex regionibus tranſmarinis, à quibuſdam Syris nomine Tutiæ
B Indicæ, genus quoddam Vitrioli facticij, ſapphirini coloris, & taxillorum forma, ad-
uehi cæpit, & Venetijs pro medicamine oculorum venundatur. Inda Tutia ab illis ap- *Tutia In-*
pellatur, quia olim ex India in Syriam afferreretur; cum tamen à Tutia toto Cælo diſ- *daquæ.*
crepet. Nunc quoq; hæc eadem materia ex quadam Dalmatiæ parte aſportatur.

Nonnulli viri docti admirantur, cur Galenus omniquaq; diligentiſſimus primæ, &
tertiæ differentiæ Chalcanthi non meminerit; cum tamen Dioſcorides omnes tres dif-
ferentias diligenter ponderauerit: hinc has ſpecies Galeno incognitas fuiſſe arguunt.
Quamobrem, vt partes Galeni tueamur, aſſerere debemus ſecundam Chalcanthi diffe-
rentiam à Galeno tātummodo fuiſſe examinatam, quoniam hæc in vſu medico erat fre-
quentiſſima, dum Chalchanthum ſtalacticum in prima ſpecie conſtitutum eſſet modicæ
quantitatis, & Chalchāthum tertiæ differentiæ in Hiſpania tantummodo, ſua tempeſta-
te, pararetur; quemadmodum Dioſcorides nobis inſinuauit. Præterquamquod hæc ter-
tia ſpecies ad medicinæ vſum non trahebatur. Galeno tamen hanc quoq; differentiam
fuiſſe cognitam inde colligimus, quoniam meminit atramenti ſcriptorij, cuius miſtu-
ram Chalchantum tertiæ ſpeciei ingreditur. Deinde noſtra ætas Chalcantho ſecundæ
C ſpeciei caret, quod à Galeno tantopere celebratur, quoniam hodierni artifices Chal-
cantho coctili, nimirum tertiæ ſpeciei vtuntur.

Quoad colorem, in Chalcantho varij colores obſeruantur. Scribit Albertus Magnus *Lib. 5. mi-*
aliud eſſe rubrum, aliud citrinum, aliud fuſcum ad nigredinem inclinans, & aliud viride. *ner cap. 3.*
Secundū Dioſcoridem, Braſauolum, & Plinium, aliud eſt cæruleum, & pellucidum, aliud
candidum, quod Leucoium appellatur: alioquin Leucoium apud Botonicos eſt violæ
flos notus.

Poſtremò recenſebimus illas Chalcanthi differentias, quas longa obſeruatione cōn- *Leuiorum*
ſpicati ſumus. Primum fuit Chalcanthum Saxonicum tenue, & albæ violæ perſimile, *vox æqui*
quale Leucoium nominari paulò ante diximus. Secundum fuit Chalcāthum ex fodinis *uoca.*
Bohemiæ, ad inſtar teſſellarum à natura formatum, prodiens à pyrite æroſo; & Melan-
teria pyritem circumplectente. Obſeruauimus quoque Chalcanthum cæruleum ſtilla-
ticium ex Cypro, & idem ex Agro Volaterrano; immò & Tridentinum vnà cum ſua vena
ex fodinis Tridenti erutum. Pariter Chalcanthum cum Miſy natum, cum Chalcitidē,
D cum Miſy, & Sory, necnon cum Miſy, Melanteria, & Alumine.

Amplius Chalcanthi facticij plura genera examinauimus primum fuit cyprium co-
ctile pellucidum, colore cæruleo; huius autem multas etiam ſpecies vidimus, nempè Cy-
prium fiſtuloſum, & alterius qualitatis, item facticium in Italia cognomento Roma-
num, viride, rubrum, & alterius coloris. Chalcāthum in Germania coctum, & cæruleum
præ manibus habuimus non elegantia, ſed bonitate cyprio inferius, inſuper aliud Ger-
manicum ſubalbum, quo nonnulli in componenda theriaca, pro Chalcitide perperàm
vtuntur. Denique Vngaricum nobis fuit communicatum, cuius beneficio ferrum in æs
tranſmutatur, dum illi in aqua diſſoluto ferrum additur, quod paulatim in rubiginem
ſoluitur, ex qua poſtea miro artificio æs factitatur.

CHALCANTHO AFFINIA.

INTER quinq; ſuccos concretos, nempè inter Chalchãtum, Miſym, Sorym, Chalcitim, & Melanteriam maxima intercedit cognatio, & affinitas. Id cõfirmarunt non ſolum Dioſcorides, Galenus, & Plinius, verũ quoq; Matthiolus in Prolegomenis ad
Lib.5. Dioſcoridem, dum hos quinq; ſuccos concretos viribus inter ſe non diſſidere pronunciauit: quãuis maior pars horum ſuccorum, noſtra ætate, ſint ignota: pauci enim ſunt in Italia, referente Matthiolo, qui legitimas horum ſuccorum differentias obſeruauerint. Priſci tamen horum ſuccorũ cognationem nouerunt ex fodinis vnde eruuntur, quæ pyrite tanquam horum generum omnium cõmuni parente redundant. Deinde horum affinitas inde colligitur, quoniam Chalchanthum natiuum, & præſertim Cyprium, Chalciteos, Miſyos, & Soryos eſt particeps, cum ducat originem ab aqua vireſcente, quæ continuò ſtillicidio ex monte dilabẽs in ſpeluncam, Chalcitim, Miſym, & Sorym abluit, deinde ſpontè in Chalcanthum denſatur: idcircò facilis eſt inter hos ſuccos tranſitus, dum F
Li.9.de ſimp. med. fac. omnes tractu temporis inter ſe tranſmutantur: quinimò Galenus Calcanthum conſeneſcens paulatim verti in Chalcitim obſeruauit. Quamobrem nonnulli iure optimo atramentum metallicum patrem Chalcanthi conſtituerunt, &, per atramẽtum metallicum, Chalcitim, Miſym, & Sorym intellexerunt: etenim has omnes ſuccorũ ſpecies ſimul copulatas Agricola Pyritem ærosum appellauit. Huiuſmodi atramentum metallicum Galenus ſimplici nomine metalli vocitauit, non quòd malleo, inſtar metalli, duci poſſit, ſed metaphoricè loquens id tanquã magnam metalli portionem continens ſimplici nomine
Loco cit. metalli indigitauit. Idcircò idem Galenus fatetur ſe in fodinis Cypri ęrarijs conſpicatũ fuiſſe huiuſmodi metallum ſuaptè natura concretum, & in tres Zonas valdè extenſas alternatim hoc ordine diſtinctũ, vt inferior Zona eſſet Soryos, ſupra quam ſecunda Zona Chalciteos inſtar efflorescentiæ apparebat, & tertia erat Miſyos, quæ ſupra Chalcitim ad inſtar æruginis cõſpiciebatur: quapropter hi tres ſucci concreti proculdubiò tãquam cognati, & affines ex vnica radice dimanare videntur. Iam accedendum eſt ad ſingulorum examen. G Chalcitis eſt ſuccus metallicus cõcretus rubro æris colore refertus; vnde nomen ſibi vindicauit. Eſt tamen diuerſa à Pyrite æroſo, qui & Chalcitis à Plinio fuit nuncupatus; ex illo enim æs, & argentum excoquitur, eſtq; coloris nigri, aut fuſci, aut cinerei, cũ tamen Chalcitis, de qua in præſentia agitur, colorem æreum perpetuò referat.
L.34.c.12. At Plinius hanc diſtinctionem exactè non obſeruauit, dum de noſtra Chalcitide verba faciens, lapidem vocari ſcripſit, ex quo æs coquitur, item continere tria foſſilium genera, Æris, Soryos, & Miſyos, quibus verbis pyritem ęroſum, & Chalcitim veram cõfudiſſe videtur.
L.de Vlcer. Præterea legitur Chalcitis στυπτηρίη apud Hippocratem, quam nõnulli viri eruditi quamdam aluminis ſciſſilis ſpeciem, eamq; trichitim eſſe aſſeuerant, quæ in pyrite ærario cõcreſcere ſoleat. Galenus, in expoſitione vocum Hippocratis, ſimpliciter Chalcitim intelligere voluit: inquit enim χαλκῖτις στυπτηρίη ἴσον τῷ χαλκίτιδι. Quamuis ſint, qui velint Chalcitim, & Alumen tanquam duo diſtincta ab inuicem medicamenta ibi ab Hippocrate fuiſſe memorata. Verùm Chalcitis ita aſtringit, & acris eſt, vt acrimonia ſuperet, quæ tanta eſt, vt carnem vrat, & eſcharam inducat: quocirca collocatur inter H venena, quæ, viſcera erodẽdo, interimunt. Eſt autem mediæ inter Sorym, & Miſym naturæ.
Theriaca color qualis. Item Chalcitis, in compoſitione Theriacæ Andromachi ſenioris reponitur, vt tota antidoti maſſa colore nigro inficiatur. Hinc multi crediderunt hoc ſimplex medicamentum ab hac antidoto vtiliter arcendum eſſe, cum id medicamenti genus cauſticum ſit, & internis viſceribus ſummoperè noceat. Sed non animaduertunt Chalcitim vſtam reddi mite medicamentum, & acrimoniæ expers. Qui autem ſcripſerunt hoc medicamen vſtum maximè cauſticum fieri, non ſolum veritatem non ſunt aſſecuti, verum
Lib.4.de comp. med. ſec. gen. ca. 5. quoq; in doctrina Galeni parùm verſati eſſe viſi ſunt: is enim pluribus in locis pharmaca erodentia vſtione vim cauſticam deponere tradidit, & præſertim quando ſcripſit. *Nulli dubium eſt mitia pharmaca mihi dici Diphrygem, Sarcocollam, Chalcitidem vſtam, item combuſtum æs, æruginem, & Chalcantum; quæ ignem non experta, acria omnia ſunt; combuſta moderata: lota, poſt combuſtionẽ, lenia, mordacitatiſq; expertia fiunt.* Id longè ante Galenũ à Dioſcoride annotatum fuit: nam poſteaquam de Chalcantho, Chalcitide, Miſy, Sery, & Melanteria

A teria abundè pertractàuit, deinde addit hæc verba. *Hæc autem ferè omnia, quæ vſtionem experta non ſunt, peruſtis validiora eſſe exiſtimandum eſt, præter Salem, vini fæcem, nitrum, calcem, & conſimilia, quæ cruda remiſsiora ſunt, combuſta autem efficaciora redduntur.*

Pariter Galenus ſeorſim de Chalcitide verba faciens, talia protulit verba, *Chalcitis eſt medicamentum mordax, ſi cruda adhibeatur. Quapropter, vt vim ipſius diminuamus, vſta frequentius vtimur.*

Lib. 6. de comp. med. ſec. loc. c. 3.

Quamuis autem Chalcitis in gratiam ſolius coloris Theriacæ admiſceatur, vt Galenus teſtificatus fuit, non tamen omittenda eſt, etiamſi toti maſſæ ſaporem ingratum conciliet: propterea quòd id commodè peragi nequit, ſinè vitiata totius antidoti præparatione. Præterquamquòd ſi Chalcitis omitteretur, illius loco, aliud medicamentum eſſet ſubſtituendum, quod præſtare, nimis temerarium foret: omnis enim vis, & facultas antidoti peruerteretur: Satiùs igitur erit vnà cum Galeno huic pharmaco theriacali addere Chalcitim, vt deinde, deriuata eius rei, & facultate, in vniuerſam antidoti B maſſam, quibuſdam internarum partiũ affectibus opitulari poſſit, verbi gratia, ſputo ſanguinis, & cęteris ęgritudinibus, quę inſigni aſtrictione indigeãt: quinimò vt externis etiã morbis, nempè vlceribus malignis occurrere queat. Verum quidem eſt, quòd, in defectu Chalcitidis, Chalcanthum aduri poteſt, cum genere, & viribus illi proximum eſſe paulò ante declaratum fuerit.

Morbi aſtrictione indigentes.

Miſy, affinitate generis, Chalcitidi ſimile Dioſcorides prædicat, non autem illud Miſy è tuberũ genere, quod in Cyrenaica Prouincia ſuauitate odoris, & ſaporis præſtãtiſſimum naſci, Plinius prodidit, ſed hoc in loco intelligimus foſſile, & metallicum, quod colore eſt luteo, & friatum aureis ſcintillis radians, ſubſtantia dura, arenoſa, & terrea: quamuis nonnulli id in formam pollinis concreſcere obſeruauerint. Eſt autem Miſy partium multò, quàm Chalcitis tenuiorum, nec ſolum ex Chalcitide, ſed etiam ex Chalcantho tum foſſili, tum facticio, Melanteria, & Sory efflorescit. Quinimò, ob ſpecialem cognationem, Chalcitim in Miſy quandoq;, temporis tractu, tranſire aunotauit Galenus, nimirum craſſis partibus Chalcitidis, naturæ, & temporis ope, attenuatis: Naſcitur in ijſdem metallis, in quibus creſcit Chalcitis, necnon tanquam ærugo ſupra æs in-C terdum effloreſcit.

Miſy Tuberum genus.

Sequitur Σῶρυ, ſeu Σῶρι (ſic enim apud Aetium, & Paulum legitur) an quia Σωρὸς ſit cumulus, vel aceruus, quoniam aceruatim vnà cum Miſy, & Chalcitide augeatur. Eſt melanterię natura adeò proximum, vt Dioſcorides ſcripſerit multos Veterum, in vtriuſque cognitione, deceptos fuiſſe, quia Sorym recipiẽtes, Melanteriam eſſe crediderunt. Eſt autem Sory ſui generis, melanterię non abſimile, colore ferè nigro, duritie lapidea, ob vehementem cõcretionem, odore ita graui, vt olfacientes nauſeam ſentiãt. Pinguedinẽ aliquam habere ſolet cum aliquibus foraminibus, quæ proprietas huic concreto ſucco peculiaris eſſe perhibetur. In ijſdem, quibus Chalcitis, & Miſy metallis, prouenit. Virtutibus, & aſtrictione prædictis ſuccis aſſimilatur. Apud Aetium Διασώρεως emplaſtrum habetur ad vlcera κακοήθη efficaciſſimum.

Sory natura & vires.

Melanteria ſuccedit dicta Dioſcoridi μελαντηρία, Latini atramentum metallicum appellant. Hic ſuccus in metallis cõcreſcens duplicis originis obſeruatur; nam aliquandò inſtar ſalſuginis, vel lanuginis, circa pyritem ærosum effloreſcit, rara, mollis, leuis, per D quam atramentum viride ſutorium, forma capillorum ſæpè numero procedit, aut eſt gleboſa, dura, & ſolida, quam Dioſcorides terrenam nuncupauit. Color Melanteriæ niger eſt, vt ipſa indicat nomenclatura: etenim μέλας eſt niger, & τηρέω ſeruo, quia nigrũ colorem ſemper ſeruet. Exſiccata plerumq; cinerea euadit, & contactu aquæ (digiti, aliqui ex Arabibus ſcripſerunt) confeſtim nigreſcit. Præterea in melanteria ſulphureus quidam puluis guſtu Miſyos effloreſcit. Quamuis Agricola Sorym melanteriæ, quaſi florem, & Miſym Chalcitis eſſe voluerit. Amplius Melanteriæ veluti, & Miſy vis maxima aſtringens ineſt, itaut omnia medicamenta aſtringentia ſua tenuitate ſuperent.

Melanteriæ natura, & vis.

LOCVS.

CHALCANTHI peculiaris locus erit venæ metallorum terminus, ſi nonnulli, referente Falloppio, veritatem ſunt aſſecuti. Quandoquidem Plinius aliquãdo ſcriptis mandauit, finem effodiendorum metallorũ eſſe venam Aluminis repertam: cum hæc indicare ſoleat nihil amplius metalli ibi ſupereſſe. Aliqui autem, per Alumen, in hac Pliniana lectione, exponunt glebam quamdam in terræ viſceribus aduſtam, quæ Vitriolum vulgò nuncupatur. Hanc opinionem Falloppius iure optimo probare non videtur. Verùm, quoad regiones Chalcantum producentes, Galenus meminit Cypri, & Plinius Hiſpaniam, & Cyprum memorauit. Agricola loca multò plura pro natali Solo aſſignauit Chalcantho, nimirum Hiſpaniam, Germaniam, Saxoniam, Hyrciniam Syluam, illam Hungariæ partem, quę Dacia quondam vocabatur, Cyprum, Ciliciam, Aegyptum, Africam, & Italiam.

L.5. foſsil. cap.6.

L.33.c.11.

Nos autem, iuxta conſuetudinem, natales locos magis peculiares recenſebimus. Primitùs ad radices Apennini, quæ vulgò Alpes Diui Peregrini appellãtur, vena eſt Chalcanthi, quæ, ex centenis, denas optimi Chalcanthi libras reddit. Apud Branbecum pagum vena, ſeu terra aluminoſa inuenitur, quæ nonnihil Miſyos, & Chalcanthi participat. Bagnaceræ Agri Romani oppido, Chalcanthum viride paratur, Vngarico, ob præſtantiam æquandam ſimile. Apud Cepuſiũ, quod eſt pars Carpathi montis, tria æris metalla inueniuntur, vbi atramentũ ſutorium, nempè Chalcanthum conficitur. Falchia eſt quædam regio, vnde, teſte Serapione, Vitriolum effoditur, vt refert Ortelius. In Germania omne Chalcanthi genus habetur, primò Stalacticum variorum colorum, deinde concreticium rufum, puniceum, candidum, & viride, præterea in ſubſtantia varium, nempè lapideum, pingue, ſciſſile, & teſſellatum, deniq; coctile cæruleum, & viride. Iluæ inſulæ mineras Chalcanthi, ſulphuris, & plumbi Boterus aſſignauit: immò Vitriolum in hac inſula effoditur Cyprij æmulum, quod colore Armenij lapidis colorem imitatur. Inſuper facticium in multis Inſulæ locis paratur. In Poloniæ montana regione, apud Miezum oppidum, eruitur Vitriolum, quod poſtea in lapideam duriciem coqui nuper cæpit. Schemmicij, vena Chalcanthi in candido pallida obſeruatur, quæ Alumen participare perhibetur. In Senenſis agri pluribus locis, præſertim in ſylueſtribus plerumq; vallibus, authore Matthiolo, vena Chalcanthi foditur, quæ potiùs terrea, quam lapidea eſſe dicitur, nonnullis maculis reſperſa, quarum aliæ colorem rubiginis, aliæ æruginis referunt. Demum in Agro Viterbienſi, ſed præcipuè in Volaterrano apud Libienum montem, terra nigra vnà cum Vitriolo eruitur, & ibi fontes aquam fundunt, quam, ob ſaporem, acutam, & acrem cognominant, cum nullum animal illam guſtare audeat, quia ſubſtantiam Chalcanthoſam participat.

Chalcanthum vbi paretur.

In comm. ad Dioſc. l. 5. ca. 74.

PRÆPARANDI RATIO.

FACTICIVM Chalcanthum præparari docebat Dioſcorides ex gleba quadam maculis rubiginoſis conſperſa, aqueo humore madefacta, & fermentata ardore Solis; vnde poſtea Chalcanthinus humor elicitur, qui ſolo interdum calore Solis, & quandoq; ignis in Chalcanthum denſatur. Præterea alios præparandi, & conficiẽdi Chalcanthi modos Plinius aſſignauit. Alios etiam doceãt Metallarij quos, breuitatis ſtudio, prætermittimus, & ſolam huius parandi rationem recitabimus, quam Matthiolus in commentarijs ad Dioſcoridem recenſuit. Itaq; in Italia eruunt quemdam lapidem, vel potiùs cuiuſdam terræ glebam coloris cinerei, intermixtis maculis viridibus, & rufis, ſapore acerbo, odore viroſo, foſſoribus admodum noxio: quapropter hanc non in cuniculis, ſed, aperto Solo, & Cœlo, fodiunt. Huius materiæ aceruos, ſpatio ſemeſtri, imbribus, & Soli exponunt, deinde totidem diebus ſub tecto ſeruant, deinde aqua ſoluunt, defæcant, & in vaſis plumbeis coquunt: ſola enim materia plumbea ab acredine ſucci huius concreti non corroditur: Hæc igitur aqua refrigerata, & alueis ligneis transfuſa, vt de ælumine rupeo explicatum fuit, paulatim in Chalcanthum

Li. 5. c. 74.

L. 34. c. 15.

thum concreſcit. Gabriel Fraſcatus agens de aquis Returbij, Agri Ticinenſis, ſcripſit multos, in Hetruria apud Maſſam, in parando Chalcantho, obſeruaſſe, ex permixtione ferri, & æris, in aqua chalcanthoſa feruente, eamdem in Vitriolum meliùs, & citiùs condenſari, quam operationem eſſe neceſſariam multi alij Authores prodiderunt. Sed vt veritatem fateamur, valdè decepti ſunt, cum experientia totum oppoſitum doceat. Cæterum obſeruatione dignum eſt, quòd materia chalcanthoſa in aceruos cumulata, quamdam materiam ſpongioſam varij coloris extra ſuperficiem ſpargit, quemadmodũ etiam effloreſcit extra vaſa lignea, in quibus prædicta aqua denſatur in chalcanthum, hæc tamen tenuioris eſt ſubſtantiæ, & vtramq; Cuperoſum vocant. *Lib.* 1. *Cuperoſa quid ſit.*

Adeò frequens, & neceſſarius fuit Chalcanthi vſus, vt ingenium hominis excogitauerit nouum factitandi Vitrioli modum, iuxta vulgatum carmen.

Eſt ſemper nobis nouitas grat ſſima e um.

Hoc nouum Vitrioli genus eſt illud, quod Syri quidam Venetijs Tutiam Indam vocantes venditant. Paratur autem hunc in modum, iuxta deſcriptionem à Canepario aſſignatam. Recipitur æqualis portio Salis nitri purificati, Salis Sodæ ſimiliter depurati, Aluminis rupei, Aluminis Fęcis, Chryſocollæ naturalis, limaturæ æris, vel æruginis vulgò Viridis æris: his omnibus tritis, & in fictili olla collocatis ſufficiens quantitas vrinæ, & aquæ affunditur, quæ iuxta ignem poſita ſeruefiant, donec tertia pars decreſcat, & tunc materia colata, &, abiectis fæcibus, in cella vinaria, vel alio loco humido reponatur, nam, breui tẽporis ſpatio, inſtar facticij alterius Chalcanti in magnos lapillos, forma ferè quadrata, & oblonga concreſcet, colore cæruleo ſubuiridi, ſubſtãtia magis denſa, quam vulgaris Chalcanthi, & ad inſtar lapidis ſolida. Nihilominus etiamſi conſtet materia denſa, & ſolida, more aliorum ſuccorum concretorum, in aqua, vel alio quouis liquore liqueſcit, & facultatem aſtrigendi, exſiccandi, & abſtergẽdi poſſidet. Quinimò quamuis ſit Vitriolum abſq; vlla portione Vitrioli paratum, attamen naturam Vitrioli refert, quoniam ex ære, & Alumine integratur, quos duos concretos ſuccos Vitriolo affines, & cognatos eſſe explicauimus. *Tutia Inda quæ. In Lib. de Atram.*

Ad præparationem Chalcanthi ſpectant etiam nonnullæ operationes chymicæ, quibus ſulphur, & hydargyrum à Chalcantho elicitur. Conſtat enim ex Ariſtotile, & communi omnium Philoſophantiũ ſententia, nullũ corpus in hoc mundo eſſe conſtitutũ ex aliqua ſimplici, & vniformi ſubſtantia, ſed ex pluribus inter ſe contrarijs, & diſcrepantibus, quæ poſtea ab inuicem aliquo artificio ſegregari poſſunt, cui ſententiæ, multis in locis Galenus aſſentitur. Cum igitur Vitriolum ſulphuris odorem ſpargat, nõnulli Halchemiæ Profeſſores, chymicis organis, illud necnon hydrargyrum à Chalcantho ſegregare conati ſunt. Huiuſmodi autẽ artificioſæ operationes apud Caneparium leguntur. *In Lib. de Atram.*

Præparatio Chalcitidis tanquam Chalcantho cognatæ hoc in loco eſt ponderanda ſiquidem, pro vſu medico, eatenùs aduri debet, donec colorem floridum contraxerit: At, apud Galenum, ex vario huius medicamenti adurendi modo, varij etiam colores in Chalcitide reſultant. Quandoquidem Chalcitis in olla abſq; operculo ſupra carbones accenſos poſita liqueſcit, parte eius ſpumoſa innatante; tuncq; ab igne depoſita, Chalcitis priſtinum colorem ſeruat, & hac ratione, ad conficiendam theriacam, expetitur: alioquin ſi alio modo aduratur, alium colorem acquirit, qui poſtmodum à Galeno minimè commendatur. *Lib.* 1. *de Antid. cap.* 15.

VENENVM CHALCANTHI, & Medela.

BRASAVOLVS, in Examine Simplicium, Chalcantho humanam valetudinem offendi poſſe inde dicit, quoniam, in parando Chalcanthi oleo, fumus ab illo dimanans non modò homines, ſed etiam vicinas arbores interimat. Quapropter multi Authores aquam Stygij fluminis Theſſaliæ Calcantho infectam fuiſſe perhibent, qua olim Alexãder peremptus eſſe traditur. Sunt enim huiuſmodi aquæ Chalcanthoſæ adeò acres, vt non ſolum humana corpora, ſed etiam vaſa ænea, & ferrea erodere poſſint. Hinc aqua ſtygia fuit cognominata, quaſi ςυγερὸς, quæ vox mœſtum, & odioſum ſigni- *Stygiæ aquæ etym.*

ſignificat: qua de cauſa Plato Stygem, ob prauã huius aquæ qualitatem, Tartaro Acheronti, & Cocyto infernis amnibus annumerauit. Idcircò non eſt mirandum ſi Chalcanthum ſit acre, erodens, cacoſtomachon, & vomitorium: immò narrat Renodeus, quòd nonnullæ mulieres clinicæ, ad arcendas quaſdam febres chronicas, & typos quartanarios tollendos, incerto pondere, cum vino, vel aqua roſacea Patientibus propinant, & ſæpè citato vehementiſſimo vomitu, & temeritate adiuuante, febres ſoluuntur, & ſæpè etiam formidoloſa ſymptomata reſultant. Hinc diſcendum eſt omnia Atramenta non præparata, ad mentem Galeni, pluribus in locis, acria, exedentia, & adurentia eſſe. Huic ſententiæ accedit Auicennas, qui verba faciens de Atramẽtis pronunciauit Atramenta, ſine præparatione, eſſe nocua, & præſertim Colcotar, quod pulmoni, & ventriculo eſt inimicum; cum qualitate venenata minimè careat.

l.4.de ſimp. med. fac. cap.18. *lib. 2. de Art.cur.ad Glauc. ca. 2.*

Itaq; ſymptomata Chalcanthi malignitatem conſequentia erunt tuſſis ſicca, necnon phthiſis, & aliquando totius corporis extenuatio. Cauſa tuſſis ſiccæ eſt caliditas, & ſiccitas Chalcanthi attenuans materias in pulmone contentas; vndè oritur poſtea exulceratio ob materierum acrimoniam, quam ex vi adurente Chalcanthi contrahunt. Præterea caliditas, & ſiccitas huius veneni abſumens humiditates totius corporis, neceſſariò illud extenuant.

In expugnanda hac praua Chalcanthi qualitate, Authores medici pharmaca communia cum medelis Arſenici ſublimati, & calcis præſtantiſſima, & efficaciſſima cõmendant. Itaq; ſtatim ab initio morbi, vomitum prouocare nituntur, vt materia venefica adhuc in ventriculo contenta educatur: deinde clyſteribus procedendum eſſe autumant, vt eadem materia in cellis inteſtinorum ſtabulans per ſeceſſum purgetur. Item frigida, & humida alterantia præſcribunt. Raſis ſcribens ad Almanſorem, lac cum ſaccharo, & butyrum etiam crudum laudat. Albucaſis non ſolum lac cum ſaccharo, verum quoq; ſaccharum cum oleo roſaceo, & butyro extollit. Auicennas, in hoc caſu, à lacte aſinino, & à ſyrupo de Hyſſopo non recedit. Alij tanquam Bezaar huius veneni Iuleb violaceum cum aqua violarum deſtillata paratum tanquam efficaciſſimum prædicant.

Vomitoria quando cõueniant.

VSVS IN MEDICINA.

CHALCANTHVM in medicina tam internis, quã externis pharmacis commoditatis plurimum affert. Natiuum autem Vitriolum cuiuſcumq; coloris, & ſpeciei rarò in vſu medico habetur, propter nimiam hominũ auaritiam, qui mineras exhauriunt, nam feſtinantes naturæ partum, fructus acerbos colligunt, & cupiditate maioris lucri, perſæpè eruũt terram Vitrioli, antequam natura illud in actum producat, deinde ex eadem terra Vitriolum coctile arte eliciunt, quemadmodum in Rubrica antecedenti expoſuimus, & hæc eſt ratio potiſſima, propter quam Vitriolum natiuum non reperiatur. Verùm ſi aliqua huius portio aliquando videatur, hæc ſeruatur pro oſtentatione apud illos, qui facultati Simplicium operam nauant. Itaq; hoc præparatum, pro ſingulari arcano, in Germania, & Vngaria, preſcribitur vexatis peſte, quę in illis regionibus ſæpè craſſari ſolet. Præparatur verò dum ſoluitur in aqua roſarum, & panno percolatur, deinde hæc materia in vaſe vitreo, penès lentum ignem, ponitur, donec aqua exhalet, &, data occaſione, drachmam huius in iure, vel vino, & præſente febre, in aqua Roſarum, vel Gallegæ, maximo auxilio & proſpero ſucceſſu, Patientibus propinat. Rhaſis in illo opere, quod Continens vocatur, vbi remedia canitiei diuulgat, de Chalcantho loquitur hunc in modum. *Retulit mihi quidam amicus meus, quod ipſe eo quod in potu ſumpſit drachmam Vitrioli, ex eo diſſolutæ ſunt ventoſitates groſſæ, & calefactus, & ex inde diminuti ſunt capilli albi, qui in ſuo capite erant,* ex quibus verbis colligendum eſt, non modò Chalcanthum eſſe caniciei remedium, verùm quoq; id abſq; noxa, vt medicamentum internum, præſcribi poſſe. Hãc ſententiam non ſolum inter Arabes Rhaſis, ſed etiam inter Græcos Dioſcorides eſt amplexus, qui hæc verba de Chalcantho protulit. *Latas ventris tineas necat, drachmæ pondere, deuoratum, aut cum melle linctus, vomitus ciet. Aduerſus hauſta fungorum venena ex aqua potum auxiliatur.* Ab horum ſententia recedere videtur Galenus, qui Chalcanthum deuoratum noxium eſſe, & pharmacis internis permixtum nullo modo eſſe tutum ſcripſit. Quare, in conciliandis horum grauiſſimorum

Peſtis remedium. *li. 25.cap. 34.* *li.15.met. med.c.20.*

E F G H

A rum authorum opinionibus, aſſerendum erit; Chalcanthum crudum, & nullo artificio præparatum maximo Patientibus nocumento fore: cũ eius vis erodens obtundatur, tunc medicamentis internis permiſceri poſſe concedimus. Quandoquidem ipſe etiam Galenus *[Lib.2.de comp.med. per gen.]* Calcanthi morsũ aceto pluribus diebus contriti proculdubiò obtundi, & bonitatẽ illius augeri diuulgauit. Præterquamquòd Galenus, in libro de Theriaca ad Piſonem, & in libro de vſu Theriacæ ad Pamphilianum, Chalcitidis vſtæ meminit: vnde diſcendum eſt Atramenta, inter quæ recenſetur Chalcanthum, correcta, & præparata, tutò in medicina adminiſtrari poſſe. Hæc autem multifariam corriguntur; quemadmodum *[Comm. 4. in 6. lib. Hipp. de morb. vulg. text. 19.]* docuit Galenus agens de materiæ medicinalis præparatione; namq; iuxta illius mentem, quædam decoquuntur, quędam aduruntur, & quædam lauantur. Quinimò idem Galenus alibi Atramenta admixtione aliorum, ſed præſertim mellis præparauit. Id quoq; Dioſcorides, Auicennas, & Serapio præſtiterunt. Quocirca Atramentorum malitia aduſtione, & frequẽti aquæ roſarum ablutione optimè caſtigabitur. Hodie multi Phar- *[Li.6.& 7. de Comp. med. ſec. loc.]*
B macopæi, Chalcantho ad albedinem torrefacto, deficiente Chalcitide, in Theriaca componenda, vtuntur. Thomas etiam Bouius Empyricus Veronenſis Chalcanthum ad pondus drachmæ diſſolutum in tribus vncijs aquæ communis, & totidem mellis, per ſpatium quatuor horarum, ante prandium, aduerſus Pleuriſim, & peſtem præſcribebat: ſiquidem, per partes ſupernas, & infernas, elegantem peccantium humorum purgationem molitur. Demum clyſteribus etiam iniectum cum vino, Iſchiadis doloribus opitulari multi referunt.

Chalcanthum medicamentis externis permixtum aduerſus innumeras affectiones adhibetur. Primitùs Chalcantho in oleo diſſoluto non ſolum Alopecia, & Ophiaſis curatur, verùm quoq; capite illito, furfurationem tolli, Galenus ex Archigene prodidit. Multi medici illo in collyrijs ad oculorum rubedinem vtuntur. Deinde cruſtis in ore natis *[Lib.1.de comp.med. ſec.loc.]* Galenus ex Archigene, & Heraclide, multò eſſe adiumento tradidit. Pariter idem Galenus, iuxtà mentem Aſclepiadis, & Scribonij Largi, pharmaca Ozenas, & Polypos reſpicientia ex Miſye, Sorye, Chalcitide, & Chalcantho conſtare publicauit. Auicennas *[Lib.6.de comp.med. ſec.loc.]* id medicamenti genus non infrugiferum proponit ad tollendos fiſtularum callos, &
C præſertim naſi. Immò idem in aqua ſolutum, & naribus infuſum nobile capipurgium euadit; quoniam, annotante Dioſcoride, ſua acredine ſternutamenta prouocat. Galenus *[Lib.3.de comp.med ſec.loc.]* verò ex Aſclepiade tradit, Chalcanthum minutim tritum, & in nares arundine inſufflatũ, ſanguinis profluuium cohibere: hinc Falloppius virgas ex Chalcantho liquefacto format, vt ſolo tactu, coerceat ſanguinem ex aliquo loco abdito dimanantem, quò vel manus, vel aliud medicamentum penetrare nequeat. Inſuper affectibus dentium, & gingiuarum, necnon fœtori oris Galenus ex Chitone, Chalcanthum auxiliari ſcripſit. Compoſitio *[Lib.5.de comp.med. ſec.loc.]* autem huius medicaminis conſtat ex æquis portionibus Chalcanthi, Aluminis, putaminum Mali Punici dulcis, quæ trita, & leuigata dentibus, & gingiuis, quando opus eſt, affricentur, ſtomacho tamen ieiuno, deinde vino aſtringenti os abluatur.

Componitur etiam vnguentum ex Chalcantho deſcriptum à Caſtore Durante in Herbario, *[Cap. de Plantag. aquat.]* & eadem deſcriptio habetur apud Ambroſium Pareum, quod non ſolum excreſcẽtias carnis in qualibet corporis parte tollit, ſed etiam Carunculam in collo veſi-
D cæ natã deprimit, atq; eradicat. Hinc multi Chirurgi didicerunt ſoluere Chalcanthum in aqua roſacea, vt cariem ſanarent, & vlcera cuiuſcumq; generis gallica ad cicatricem perducerent. Bernardus Penotus, in Tractatu de ſpecificis Receptis, ad tollendos Podagræ cruciatus, Chalcãthum, vel Vitriolum romanum in aqua marina ſolutum coquit, deinde lintea in hac humefacta partibus affectis ſæpiùs applicat. Pariter ex hoc, pro partibus ambuſtis, Patientes vtilitatem immenſam accipiunt: ſiquidem Dioſcorides, & Galenus Atramentum ſcriptorium in hoc affectu commendant, cum illius compoſitionem Chalcãthum ingrediatur. Hanc ſententiam ſtabiliuit Fernelius dicens: *[L.6.Meth. cap.20.]* ſeu igni, ſeu aqua, oleouè feruente ambuſta fuerit quæpiam pars corporis, ardorem extinguet, & inflammationem ſedabit Atramentum ſcriptorium, ſi ab vſtione protinus arripiatur, & ex aqua tepida applicetur. Non erit igitur mirandum, ſi quædam mulieres clinicæ partes inflãmatas, & præſertim eriſipelate vexatas atramento ſcriptorio liniant. Auicẽnas ſermonẽ habens de Colcotare, nimirum de Chalcantho, & Chalciti, hoc ſimplex, & crudum *[Lib.2.tract.2.cap.167.]* in ſcobem redactum, & vlceribus inſperſum probauit, quoniam additam carnem

Li. 4. de comp. med. per gen. ca. 5.6.& 7. abſumat, & cicatricem acceleret. Quocirca Galenus, ex mente Andromachi, Aſclepiadis, & Heræ, memorat quædam emplaſtra ad vlcera putrida, maligna, phagedenica, chironia, & diſepulotica, quæ ex Miſye, Chalcitide, Sorye, & Chalcantho integrantur. Quinimò, pro operibus chirurgicis, in Medicorum officinis paratur emplaſtrum Diachalciteos, aliter Diapalma nuncupatum; quamuis hoc, neq; Palmam, neq; Chalcitim, ob raritatem, recipiat. Chalcitis enim Miſy, Sory, Melanteria, & alia huius generis ab Antiquis celebrata, hodie nobis ferè ſunt incognita; ideòq; pro Chalciti, in hoc medicamento, Calcanthum ei affine collocatur. Quemadmodum etiam in alijs huius generis medicaminibus Chalchanthum munus Soryos, Miſyos, & Melanteriæ obire poterit; quoniam hæc omnia inter ſe connata eſſe, in Rubrica antecedenti, expoſuimus. Demùm in Scabie delenda, & Chalcitide, addita Cadmia, in aceto, quadraginta diebus canicularibus, infuſo, medicamentum pſoricum apud Dioſcoridem, & Plinium parabatur, & ſecundùm Galenum, ex Chalcantho, & Chalcite, addito lithargyro conficiebatur. Pariter Falloppius recenſens cauteria potentia ignea, Chalcanthum, Miſy, Chalcitim, *Cauterium excitantia.* Cadmiam, & Calcem non extinctam memorat; cum hæc ignis caliditate referta inflammationem excitare poſſint. Ex virtutibus Chalcanthi hactenus enarratis eliciendæ ſũt facultates aquæ Chalcanthoſæ, quæ à viribus aquæ aluminoſæ non multùm diffident, niſi quòd illæ ſunt multò efficaciores, quoniam, ſecundùm Agricolam, inſignis earum acrimonia virtuti aſtringenti eſt copulata: hinc ad præſidia multorum affectuum trahuntur. Quapropter Renodeus memorat aquas Spadenſes, & Pucenſes Chalcãthi qualitate refertas, quæ quodam quaſi miraculo affectus deploratos perfectè ſanant.

Chymiſtæ quatuor præcipua medicamenta ex Chalcantho, chymicis organis, eliciunt, nimirum Phlegma, Spiritum, Oleum, & Salem, de quorum virtutibus mirabilia prædicant. In primis, leui igne, deſtillantes Chalcanthum, ſeu Vitriolum, extrahunt *Phlegma Vitrioli.* Phlegma æmulans elementum aquę: eſt enim album, clarum, frigidum, & inſipidum, conſequenterq; ſpiritus, ſaporis, & odoris expers, quod tam in capillis denigrandis, quàm in vitijs oris auferendis magnificant. Secũdus humor ex deſtillato Vitriolo prodiens vocatur aqua Vitrioli, aut ſpiritus volatilis cryſtallinus, & in officinis Spiritus Chalcanthi, ſapore, odore, & valore à prædicto phlegmate diſcrepans, cum mediam quamdã naturam inter Spiritũ, & Oleum poſſideat: ſiquidem odore eſt ſuauis, ſapore acidus abſq; ſenſibili acredine, & denique valore prædictum humorem phlegmaticum, *Spiritus Chalcãthi.* & etiam oleum ſuperat. Hic ſpiritus Chalcanthi, quoniam volatilis eſt, facilè per meatus corporis ad cerebrum, ad cor, & ad alia viſcera penetrat: quare, ad arcendam Epilepſiam, Paralyſim, cordis palpitationem, & morbos vterinos vtiliter adhibetur. Immò ad inſtar ſyrupi de ſucco limonum, putredini reſiſtit, & partium tenuitate obſtructiones hepatis, & lienis reſerat. Interdum huius ſpiritus aliquot guttæ florum Cichorij conſeruæ permiſcentur, & euadit medicamentum ori gratiſſimum, & ad immodicam ſitim extinguendam efficaciſſimum. Sin huiuſmodi guttæ ſyrupo violaceo addantur, eumdem rubicundum, & elegantem colore, & ſapore pergratum efficiunt; idemq; oleum ſulphuris præſtare perhibetur.

Tertium medicamen, quod ex deſtillato Chalcantho egreditur, eſt oleum æmulans ignis elementum, id quoniam maxima ignis violentia ex Colcotare exit; propterea Colcotarinum nuncupant oleum; eſtq; adeò calidum, vt lignum in eo poſitum emittat fumum, non ſecus ac ſi conflagraret, & guſtatum ferit linguam non ſecus ac ſi ferro can- *Oleum Vitrioli.* dente tangeretur. Hoc eſt verum, & legitimum Vitrioli oleum, quo Chymiſtæ aurum, argentum, & ferrum ſoluunt. Huius præparandi modum Porta, Cardanus, Libauius, Crollius, & alij nuperi Authores aſſignant. Chirurgi illud adhibent in Vlceribus putridis, & deploratis, necnon in præſcindendis cancris, & membris corruptis. Huius ope euellunt porros, verrucas, & cuiuſcumq; generis callos. Bartholomeus Maggius, in libro de vulneribus ſcloperorum, narrat oleum Chalcanthi conducere ad remouenda grana pulueris pyrij vulneribus, & cuti impreſſa, ſi, ſpecillo huiuſmodi oleo humefacto, madefiant. Præterea inſignis huius medicamenti acredo, aliqua induſtria, remittitur, & potiſſimùm eius phlegmate, quod primũ ex deſtillatione exierat; hoc enim modo caſtigatum multi Medici internis etiam pharmacis permiſcent. Bouius Empyricus Veronenſis in ſuo Fulmine aduerſus medicos putaticios rationales, poſt rationem conficiendi huius olei aſſignatam, docuit etiam modum quatuor, vel quinq; guttarum permiſcendarum

rum

A rum aquis deſtillatis varias partes humani corporis reſpicientibus. Quandoquidem cum aqua Sampſuci, Bugloſſæ, vel Meliſſæ, capitis dolorem, & vertiginem curat, cum aqua roſarum febrem continuam exterminat, cum aqua Fumariæ ſcabiem delet, cum aqua Acori, vel Fœniculi memoriam labilem reſtituit, cum vino cretico obſtructiones aperit, cum aqua Plantaginis fluxum alui cohibet, cum aqua lactucæ ſomnum conciliat, & ſic deinceps, huiuſmodi oleo cum alijs diuerſis aquis permixto, cæteris morbis humanum corpus affligentibus mederi profitetur: proprium enim eſt Empyricorum velle, vnico præſidio, omnes ægritudines exterminare. Hæc autem omnia à Bouio recitata, in volumine Clauis Chymicæ etiam exarata leguntur.

Empyricorũ remedia

Quartum medicamentum, quod Chymiſtę ex Vitriolo extrahunt, eſt Sal, quem à grana ſex, cum aqua Meliſſæ, præſcribant, vt affectionem colicam expugnent, dolores vterinos diſſipent, Hydropicos iuuent, & languentem appetitum excitent: namq; omnes crudos, & viſcidos humores tunicis ventriculi adhærentes detergit, & abſumit. Deinde
B Chymiſtæ veluti ex Chalcantho, deſtillandi arte, Phlegma, Spiritum, Oleum, & Salem habuerunt, rurſus hæc quatuor copulant, vt inde reſultet (vt ipſi aiunt) Clyſſus vitriolatus, quem, ad eliminandos omnes morbos, ſpecificum remedium diuulgant, cum ex eorum ſententia, per aluum, per vomitum, per ſudorem, & per lotium noxios humores trudat.

Deniq; ex Vitriolo parant Tincturam eſſentialem, Magiſterium Vitrioli, Lapidem Salamandricum, vel Elyxir, Oleum Vitrioli compoſitum a Bernardo Penoto Aquitano deſcriptum, Oleum Vitrioli abſq; deſtillatione, Aquam Vitrioli deſtillatam, Oleum Vitrioli rubicundũ, Epilepſię reluctans à Theophraſto Paracelſo deſcriptum, & Oleum Vitrioli potabile, iuxta opinionem Zapatæ; quorum omnium deſcriptiones, & præparationes apud Milyum, Libauium, & Canepariũ leguntur. His addamus, quod multi Chymiſtæ, in parando croco Martis, quamuis perperam, Vitriolo vtuntur, dum ſumũt quantitatem ſufficientem Vitrioli purificati, dimidium limaturæ ferri, & omnia molita, & ſiccata in olla ad fornacem reuerberij collocant, & hanc materiam in rubram calcem tranſmutatam, Crocum martis vocitant. Optimus tamen Martis crocus à peritis Phar-
C macopæis abſq; Chalcantho conficitur.

Magiſteriũ Vitrioli.

Crocus Martis quomodo paretur.

VSVS IN VARIIS.

CHALCANTHO, ſeu Vitriolo facticio, & tertiæ ſpeciei, varij Artifices, nempè Pictores, & Infectores vtuntur. Quinimò in Officina infectoria maximum habet vſum, dum non ſolùm panni hoc denigrentur, ſed etiam illi obſcurantur, qui radice Rubiæ fuerunt infecti, quoniam illos decoquunt in aqua, in qua Vitriolum prius liquefactum fuerit. Cæterùm non modò pannos, ſed capillos quoq; denigrat: Quocirca Vegetius, ad hoc peragendum opus, recipit ſeptem ſcrupulos Chalcanthi; quatuor ſucci Rhododaphnidis, & cum quantitate ſufficienti ſebi caprini linimentum componit. Item, ob nigredinem, quam rebus communicare ſolet, ludus, teſte Cardano, aduerſus conuiuas ſic paratur: lintea, & mappæ puluere Chalcanthi inficiuntur, quia ſuum candorem non amittunt, deinde manus lotæ horum contactu nigræ euadunt. Amplius, ob inſignem nigredinem, atramẽtum ſcriptorium abſq; Vitriolo non præparatur. Id olim ex fuligine, gummi, glutine taurino, & Chalcantho conficiebatur. Hodie in noſtris Pharmacopolijs diuerſæ habentur huius deſcriptiones; vna tamen & valdè cõmunis eſt, quæ Gallas, Vitriolum, Gummi, & Vinum recipit; quorum ingredientiũ quantitatem ſequentes verſiculi indicabunt.

Linimentũ ad capillos.

Sit Chalcanthi quarta, ſemis tantùm vncia Gummi
Integra ſit Gallæ ſuperaddas octo Falerni.

Verùm magna admiratione dignum eſt, quomodo Chalcanthum haudquaquam nigrum poſſit alijs rebus, & præſertim atramento ſcriptorio nigredinem communicare: ſic enim, quod non habet, cæteris impertiri videtur. Cauſa autem naturalis huius effectus eſt, quia ſuccus eſt denſus, & ex partibus tenuibus, & aduſtis conſtat; propterea in humida ſolutus ſubſtantia lumen prohibet, & nigrorem producit.

Atramentũ ſcriptorium ex quibus conſtet.

Quidam ad formandos characteres citò euaneſcentes, Chalcantho in ſpiritum redacto,

cto, & humidæ, tenacique materiæ permixto id præſtare conantur. Quando autem formare volunt characteres, chartam corrodentes, oleum Vitrioli atramento ſcriptorio addunt, nam paucis diebus, exuſta charta, litteræ ſcriptæ pereunt. Idcircò Chymiſtæ hoc vtuntur, dum aquas ardentes, & corroſiuas fabricant. Gemmarij, referente Anſelmo Boetio, vt Turcoidi colorem amiſſum reſtituant, varia adhibent artificia, ſed inter alia, hoc eſt preſtantiſſimum, ſi, Oleo Chalcanthi, cutis gemmæ ſuperior exedatur; nam ſubiectus color gemmam elegantiorem reddit. Inſuper Chymici, ad tingendum, & figendum Mercurium, aqua ex Halinitro, & Vitriolo Romano deſtillata vtuntur. Deinde ex Sale communi, & Chalcantho Romano elicitur aqua, in qua, annotante Vuecherio, oſſa macerata mollia euadunt.

Lib. 2. de Cap.

Poſtremò ſunt, qui velint ignem perpetuum Antiquorum ſine fomite Chalcāthi præparari minimè poſſe: hic enim ignis non ſolum in lucernis ſepulchralibus, ſed etiam in æde Victoriæ perpetuò ardebat, eiq; Virgines Veſtales erant ſacratę, vt perpetuum illum ignem cuſtodirent. Huius etiam meminit Virgilius, quando cecinit.

Lib. 6. de Secr.

Æternumq; adytis effert penetralibus ignem.

Lib. 2. Aeneid.

Caneparius autem in libro de Atramentis, liquorem hunc ignis perpetui fomitem parari hunc in modum ſcripſit. Sumantur tres ſitulę lotij putrefacti, in quo ſex libræ Chalcanthi Romani ſolutæ triduo infundantur; deinde, leui igne organis vitreis deſtillentur, nam egredietur pars tenuior, & halituoſa, inſtar ſpumæ, quæ rurſus deſtillatione leui igne rectificanda eſt, quia tunc exibit ſpiritus lotij cum ſpiritu Vitrioli, inſtar Salis, qui in noua ampulla reponatur, altera ſubiecta ſtipatis iuncturis, & ignis augeatur, donec Sal aſcendat, ſeptieſq; huius Salis ſublimatio repetatur; deinde libra huius Salis addatur vncijs tribus Talci minutim moliti, cum lapillis fluminis in ſacculo, vt moris eſt, poſtea ter ſublimetur per balneum maris, & ſoluetur inſtar olei viridis, quod perpetuò ardere perhibetur.

Fomes ignis perpetui.

DE CHRYSOCOLLA. Cap. VII.

ETYMVM, DIFFERENTIÆ, & Vſus.

CHRYSOCOLLA, quę ab illis ſuccis concretis non recedit, quos venę potiſſimum ærariæ producere ſolent, id nominis apud Græcos obtinuit, quia ſit τȣ̃ χρυσοκόλλα, nempè auri gluten, quo aurum auro copulatur. Hæc Chryſocolla duplex eſt natiua, & facticia. Quamuis Gręci hoc nomen primò facticiæ impoſuerint, quam Romani Santernam appellarunt. Natiua in venis metallorum generatur, dum materia metallica imbribus humefacta ſiccatur. Id nobis vaſa ænea manifeſtare poſſunt, quæ diu huma defacta cum fuerint, inſigni viriditate efflorefcunt. Itaq; natiua in fibris, & venis metallorum plerumq; arenę ſimilis inuenitur, aut adhærens materiæ metallicæ, abraſa tamen eiuſdem arenę ſimilitudinem refert. Nam quādo aquæ materias metallicas lambunt, tunc Chryſocolla pulueri ſimilis naturaliter ſubſidit. Plinius tamen id hominum cura, & induſtria factum fuiſſe ſcribit, nimirum immiſſis in venam metallorum aquis len ter tota hyeme vſq; in Iunium menſem, deinde Iunio, & Iulio ſiccatis.

Differentiæ

Li. 33. c. 5.

Naſcitur omnis Chryſocolla natiua in metallis ærarijs, quoniam ex ſolo ære prodit; neque obſtat ſententia Plinij, qui aliquando ſcriptum reliquit in aurarijs etiam metallis Chryſocollam generari, & hac de cauſa hanc auri ſaniem indigitauit: ſiquidem hæc etiam in argentarijs, & plumbarijs producitur, quotieſcumq; huiuſmodi venæ metallicæ nonnihil æris participauerint.

Lib. 33. cap. 1.

Color natiuæ Chryſocollæ eſt viridis, ſuis tamen diſtinctus gradibus; nam alia inſtar Smaragdi ſaturatè viret, alia eſt viridi colore diluto referta, quam viliſſimam diuulgāt

alia

alia demùm, inter has, medium coloris, & bonitatis locum occupat.

Chryſocolla factitia duplex conſtituitur, altera fiebat ex natiua dura, deinde lutea herba tingebatur: idcircò herbacea nominata fuit, necnon ὀροβῖτις, ab erui colore, aut *Herba lutea.* potiùs quia, inſtar granorum Orobi, formaretur. Huius conficiendæ rationem Plinius aſſignauit, qua Pictores vtebantur, hodie hac caremus. Altera facticia Santerna à Latinis fuit appellata, quæ, ad mentem Plinij, cypria ærugine, & pueri impubis vrina, addito Nitro, temperatur, & cyprio ære, cyprijſq; mortarijs teritur. *Lib. 33. cap. 5.* Galenus verò hanc ex ærugine, & vrina tãtum componi ſcripſit. Id autem genus à Dioſcoride in genere ęruginum reponitur, eoq; aurum ab Aurificibus ferruminari traditur; & alio in loco retulit *Lib. 2. cap. de Vrina.* parari ex vrina pueri impubis, & cyprio ęre ferrumen auri (ἐπὶ τῇ χρυσίῳ κόλλα) nulla Nitri mentione facta. Eſt etiam aliud facticię Chryſocollę genus è nitro confectum, quod tamen nihil æruginis continet: hoc hodierni Aurifices, loco Chryſocollæ, vtuntur, Boracem Barbari nuncupant, & inter Nitri genera à nobis fuit memoratum.

Varius Chryſocollæ apud Veteres fuit vſus, primò ad aurum glutinandum, vnde nomen ſibi comparauit, deinde ad pingendum, & tandem ad medicandum. Vis enim illius aſtringens, calefaciens, & ἐμετικὴ eſt, debetq; in eorum numero medicamentorum collocari, quæ, in modica quantitate ſumpta, vomitum prouocant, & in maiuſcula doſi interficere poſſunt. Demùm olim in ſpectaculis Chryſocollam fuiſſe adhibitam, author *Lib. 33. cap. 5.* eſt Plinius, qui aliquandò protulit hæc verba. *Viſumq; iam eſt, Neronis Principis ſpectaculis, arena Circi Chryſocolla ſterni, cum ipſe concolori panno aurigaturus eſſet, introducta Opificum turba.*

DE CÆRVLEO, QVOD CYANON Græci appellant. Cap. VIII.

ÆQVIVOCA, SYNONIMA, ETYMVM:

CÆRVLEVM, quaſi Cæluleum (æmulatur enim colorem cæleſtem) quod Græci κυανὸν vocant. Apud Arabes vocabitur Lazuli, quoniam hac voce colorem cæruleum indicant: vndè fortaſſis prodit *Azurum* apud Italos, quo ſimilem colorem ſignificant, & quoniam hoc genus coloris tranſmare ad nos aduehitur: propterea vulgò Azurum vltramarinum nuncupatur: ſuccus eſt concretus Chryſocollæ adeò affinis, & cognatus; vt hi duo ſucci ſæpiſſimè ſimul nati, & concreti, vni, eidemque materiæ metallicæ adhærentes in fodinis inueniantur. Immò quandoq; alter horum ſuccorum alterum incluſum complectitur; vbi modò plus Cærulei, modò plus Chryſocollæ concreuiſſe videtur.

At quoniam κυάνου apud Græcos varia ſignificata legẽtibus obſcuritatem parere poſſunt; nos in præſentia hanc æquiuocationem explicare decreuimus. *Cyani æquiuocatio.* Primitùs Cyanos eſt floris nomen in Agro Frumentario naſcentis, quem Herbarij Italici Græculam vocant, quaſi inſinuare velint hanc plantam non vulgari, ſed græco nomine fuiſſe donatam. *Græcula herba.* Cyanos quoq; apud Ariſtotelem, eſt nomen illius auis, quam multi Paſſerem ſolitarium indigitant. Heſychius κυανόν aquam marinam, tanquam cæruleam exponit. Sed, quod maiorem nobis parit difficultatem, eſt alia duplex huius vocis ſignificatio. Etenim Cyanus vocatur ille ſuccus in metallis concretus cærulei coloris, de quo in pręſentia nobis habetur ſermo, necnõ Gemma, ſeu lapis ab hoc ſucco valdè diuerſus: quarè, vocis Cyani non intellecta homonymia, multos in errorem induxit, qui ſuccum hũc cum gemma, vel lapide confunderunt. *Cyanus eſt lapis Lazuli.* Notandum eſt igitur Cyanum eſſe lapidem aureis aliquando arenis conſperſum, Arabibus lapidem Lazuli nuncupatum; eſſe quoq; ſuccum metallicum, de quo in præſenti agitur. Plinius huiuſmodi ſuccum latina voce Cæruleũ, Gemmam verò, ſeu lapidem, ſeruata dictione græca, Cyanon cognominauit. *Lib. 33. ca. 12.* Ideò ſunt hallucinati, qui Plinio, his duabus vocibus, vnam, & eadem rem intellectam fuiſſe crediderunt.

Li.37.c.9. Nam, diligenter animaduertentes verba Plinij, inuenient ipſum vocaſſe Cæruleum E arenam, & inter colores repoſuiſſe, & Cyanon inter gemmas recenſuiſſe, in mares fœminaſq; diſtraxiſſe, & ſapphiri ſimilem conſtituiſſe. Neq; de gemma, aut lapide verba fecit Dioſcorides: quemadmodum illius verba oſtendunt. *Cæruleum naſcitur in Cypro ex ærarijs metallis, copioſius vero ex litorali arena, quia inuenitur ſecundum quoſdam Maris excauatos ſpecus*. Galenus quoq; Cyanon inter medicamenta metallica repoſuit, Theophraſtus arenæ ſimilem dixit, Plinius arenam ſimpliciter nuncupauit: vnde hos omnes Authores de ſucco, & non de gemma, vel lapide locutos fuiſſe intelligimus. Prędictis addamus, quòd gemmam, quam Gemmarij Turchoidem, Turcheſiam, vel Turchinam *Turcheſia gemma.* fortaſſis à loco natali appellitant, nuperi quidem Authores, ob colorem cæruleum, Cyanon quoq; indigitarunt.

DIFFERENTIÆ.

THEOPHRASTVS, in libro de lapidibus, duo Cærulei genera conſtituere videtur, nempè natiuum, & factitium. Alij Græci tria Cyani genera in vſu F nationibus diſtincta proponunt, nimirum duo natiua, Scythicum, & Cyprium, Factitium vnum, nempè Aegyptium, quod præcæteris maximè probatur. Vitruuius, & Plinius alia duo, ſcilicet Puteolanum, & Hiſpanienſe addiderunt. Quinimò Anonymus quidam Græcus monimentis mandauit, Carthaginenſes huius ſucci natiuum genus habuiſſe, quod ex metallis Inſulæ Damoneſi eruebatur. Affertur tamen terra illa mineralis à Toſtato memorata, quàm Vulgus Azurinum vocat ad pingendas imagines, *Ioſue c.15.* & litteras idoneum, & alij appellant *Azuro D'Acre*. Hodie enim Acre vocatur, quod Acaron in ſacris Biblijs dicitur.

Facticij Cærulei multæ aſſignantur differentiæ, & ex his aliquæ natiuis ſunt præſtantiores. Cæruleum Aegyptium olim laudatiſſimum, cuius temperationes Vitruuius pri- *Li.7. Architec. cap. 11.* mùm inuentas fuiſſe docet, apud quem variæ huius parandi rationes leguntur. Deinceps, & Veſtorius Puteolis faciendum inſtituit; & in Hiſpania arte fieri ſolitum, hæc verba Plinij oſtendunt. *Acceſsit his* (Aegyptio ſcilicet Scythico, & Cyprio, quæ Cæru- *Lib.37.ca. 13.* lei genera ante memorata fuerant) *Puteolanum, & Hiſpanienſe arena ibi confici cæpta*. Hinc G mirari debemus Agricolam virum rei metallicæ peritiſſimum, qui Hiſpanienſe ad genera natiua reduxit. Cæterùm Cærulei varios conficiendi modos, apud eumdem Agricolam, curioſus lector legere poterit. Nuperi Pictores, deficiente hoc cæruleo, ex lapide lazuli ſimile præparant. Penès Ciuitatem Volterræ, quædam glebæ terræ cęruleæ inueniuntur, ex quibus Pictores Cęruleum etiam ſibi componunt. Tandem diſcrepat Cæruleum colore cæruleo, quoniam alterum altero, vel obſcurius, vel candidius obſeruatur.

GENERATIO, ET LOCVS.

NATIVVM Cæruleum producitur, quotieſcumq; humor ſalſus, & acidus materiam metallicam eroſerit. Reperitur in venis, aut fibris metallorum, aut per ſe arenę durę, vel ſabuloni ſimile, aut abraditur à materia metallica, quæ ple- H rumq; arenæ aſſimilatur; ſed vis ingens caloris Cęruleum arenæ ſimillimum efficit. Effoditur autem omne Cæruleum ex metallis, non ſolùm ærarijs, quamuis Dioſcorides ex arena litorali in Cypro olim generari voluerit. Eſt tamen magis veriſimile in cauernis Cypri, quas marini fluctus effodiendo fecerant, circa venas metallicas concreuiſſe, ex quibus poſtmodum Cæruleum huiuſmodi natum erueretur. Sed aduertendum eſt, quòd huiuſmodi ſuccus probè à natura concoctus, & ita duratus, vt inſtar gemmæ niteat, poſſit iure meritò gemma nuncupari: quemadmodum in Samothratia gemma, & lapide Thracio euenire ſolet, qui ob duritiem inter lapides, & quidem gemmas à Plinio *Lapis Thracius qualis.* recenſentur: cum tamen omnis eorum materia ex puro (vt noſtra fert ſententia) bitumine conſtet. Sunt enim nil aliud, niſi ſuccus bituminoſus in ſpeciē lapidis denſatus. Idem credendum eſt lapidi cyaneo, vel Lazuli cōtingere poſſe, qui proculdubiò nil aliud eſt, quàm

A quàm ſuccus cæruleus in lapidem concretus: idcircò, lapidis nomine, paſſim vocitatur; cum tamen ratione originis, & modi generationis, inter ſuccos concretos connumerari poſſit.

FACVLTAS, ET VSVS.

CÆRVLEVM facultatem mixtam, nimirùm acrem, & parùm aſtringentem poſſidet. Quocirca Dioſcorides hæc verba in textu græco protulit. Δύναμιν δὲ ἔχει καθαιρετικήν, καὶ μετρίως σηπτικήν, ideſt vim habet reprimentem, & modicè erodentem, Galenus quoq; Dioſcoridis ſententiæ accedit, dum inquit: acris facultatis, detrahendi, & digerendi maioris, quàm Cinnabari, particeps eſt etiam aſtrictionis. Galenus hoc in loco, per καθαιρετικὴν δύναμιν, intelligit facultatem medicaminis, qua caro ſupercreſcens imminuitur, detrahitur, & pars ad ſtatum naturalem reducitur. Neq; id de humorum detractione, ſeu euacuatione id intelligendum eſſe cenſemus, vt Matthiolus admonere viſus eſt; hancq; noſtram ſtabilimus ſententiam, quoniam Galenus in textu B græco, ſtatim addit διαφορητικήν tanquam verbum æquiualens. Eſt autem διαφορητικὸν medicamentum, quod latenter digerit, atq; diſcutit. Immò alibi Galenus prodidit hæc verba: ſunt inter ſeptica quædam, quæ vocant καθαιρετικά, iiſq; vtuntur ad inducendam vlceribus excreſcentibus cicatricem. Hæc Galeni verba ſatis monſtrant, quid, per catheretica pharmaca, his in locis intelligendum ſit. Neq; conſtat quomodo Matthiolus, ex hoc Galeni loco elicere velit purgantem Cyani, ſeu Cærulei facultatem non incognitam fuiſſe Galeno. Huic lapidi Arabes æquam cum Armenio ducendæ melancholiæ virtutem aſſignant: idcircò ex hoc in Pharmacopolijs pilulæ componuntur; ſed grauiter puniendi eſſent illi Medicamentarij, qui, in his componendis, loco lapidis Lazuli, Cæruleo facticio vtuntur.

Lib. 5. cap. 105.
Lib. 9. de ſimp. med. fac.
Lib. 5. de ſimp. med. fac. cap. 5.

DE ARMENIO.
Cap. IX.

C ARMENIVM, quod Armeniacum vocat Galenus, eſt ſuccus pariter metallicus à Cyano, niſi candore modico, diſcrepans: cũ huiuſmodi ſuccus & ipſe cærulei ſit coloris, vt teſtatur Dioſcorides, qui in textu græco id ὁ χρώματι κυάνιον eſſe ſcribit. Quamuis Plinius à Dioſcoride diſſentire videatur, dum inquit: optimum eſſe, quod maximè vireat communicato colore cum cæruleo; idem Author mox addit hæc verba: à Cæruleo diſtat cãdore modico, qui teneriorem hunc colorem efficit. Ioannes autem Meſue meliorem eſſe pronunciat eum Armenium lapidem; qui colorem medium inter viridem, & obſcurum participat, & qui macularum diſtinctiones partim virides, & partim nigras oſtendit. Hæc Authorum varietas maximam parit legentibus difficultatem, in dignoſcendo Antiquorum Armenio. Hinc fortè aſſerendum erit non vnicum, & perpetuò cõſtantem Armenio fuiſſe colorem, aut modò hunc, modò illum colorem, pro ætatum, & D opinionum diuerſitate, in Armenio commendatum fuiſſe. Nam Dioſcoridi, & Plinio genuinum Armeniũ ignotum fuiſſe non debemus affirmare. Præterea conſtat apud Romanos, inter pigmenta, Vitruuio, & Plinio authoribus, fuiſſe vſitatiſſimum. Neq; mirandum eſt à Dioſcoride, & Plinio Armenium inter lapides recenſeri, cum nos ſuccum metallicum eſſe dixerimus; quandoquidem notandum eſt, quod Dioſcorides eodem ſenſu lapidem vocauit Armenium, quo & Indicum in ſequenti capite appellauit, nimirùm à lapidea duritie, & tamen Indicum herbæ ſuccum eſſe eodem loco docuit. Meſue quoq; Armenium probat, quod in lapidis termino facilè non ſoluatur: neq; in puluerem redigatur.

Lib. 5. cap. 105.
Lib. 35. cap. 6.
Lib. 2. de ſimp.
Armenij color quis.

Sapore Armenium à Cæruleo diſcrepat; nam quamuis ei, vt Cæruleo mixtus ſit; nihilominus aliquantulum acre eſt, & minimè aſtringit. Differt etiam loco, quoniam ex Armenia tantũ (de legitimo enim loquimur, cuius apud Veteres ſit mentio) affertur; cum *Sapor.*

viciſſim Cæruleum multis in locis inueniri ſoleat. Quare Armenium poſſumus appellare Cæruleum apud Armenos genitum.

Quoad vſum medicum, Armenium virtute abſtergendi, & facultate bilis atræ purgandæ potitur. Huius virtutis licèt Galenus, & alij Antiquiores non meminerint, poſteriores tamen Græci, vt Alexander Tralianus, Paulus Ægineta, & Ætius, necnon tota Arabum familia id monimentis mandarunt.

DE ÆRVGINE, ET FERRVGINE. Cap. X.

Æruca quæ.

INTER ſuccos concretos macros poſtremum locum Ærugo, & Ferrugo occupant, quorum, licèt primo libro, inter recrementa metallorum meminerimus; attamen hoc etiam in capite illis proprio, nonnulla de eis recenſere decreuimus. Itaq; Ærugo, ſeu Æruca duplex conſtituitur, nempè natiua, & facticia. Prima eſt ſuccus metallicus in ærarijs metallis concretus, qui generatur, dum ſuccus vehementer acidus æris materiam eroſerit: huius duo genera Dioſcorides in Cyprijs ærarijs conſtituit. Primum exiguæ tantùm quantitatis circa lapidss ærosos effloreſcit; ſecundum è quodam ſpecu, æſtiuis Caniculæ diebus, probi coloris, & copioſum, ſed vitioſum deſtillat. Eſt, & tertium æruginis genus, quod à ſimilitudine vermium σκωλήκα Dioſcorides nominauit. At Dalechampius in Annotationibus ad Plinium legit κολλίκα, quaſi in placentulas, & veluti in rotundos, & exiguos panes formatum; & huius erroris authorem citat Plinium. Textus autem Dioſcoridis, qui Plinium fefellit, ſic ſe habet. *Donec æruginis colore ſit, & ſtrigmentorum fiat craſsicie; tunc placentulas Rhodijs ſimiles firmato, & recondito.* Plinij autem verba ſunt hæc. *Teritur autem, donec viride fiat, contrahatq; ſe ſe vermiculorum ſpecie; vnde & nomen.* Hic animaduertendum eſt, quod Plinius ſtudio tacuit Rhodiorum vocabulum, cum explicare neſcieret, quales Rhodij vermes eſſent. Dioſcorides igitur non expectandum eſſe iubet, donec hoc genus æruginis in vermiculos ſe ſe cōtrahat, vt Plinius intellexit, ſed cum ſatis ſpiſſa ſit, manibus formari εἰς κολλίκα ῥοδιακοῖς ὁμοίως, quod de vermibus nō eſt exponendū; fiebat enim apud Rhodios probatiſſima ærugo in exiguos panes formata, vt annotauit Vitruuius, qui poſteaquam Ceruſſæ apud Rhodios conficiendæ modum aſſignaſſet, eadem, inquit, ratione, circa lamellas æreas verſantes effingunt æruginem, quæ æruca appellatur. Ideò ex hoc Vitruuij loco ſatis conſtat quid Dioſcorides, per κολλίκας ῥοδιάκοις ὁμοίως intelligere voluerit. Errant igitur, qui κολλίκας ῥοδίως malè interpretantur non placentas è Rhodo Inſula, ſed paſtillos ocularios ex roſis confectos, ad quem vſum, paſtilli etiam ex ærugine parabantur. Quocirca ex hactenus dictis manifeſtarium euaſit Plinium in exploranda hac Dioſcoridis ſententia, hallucinatum fuiſſe, dum corrupto exemplari vſus eſt.

Lib. 34. cap. 12.

Lib. 7. Architec. cap. 12.

Æruginis facticiæ ſpecies.

Præterea facticiæ æruginis tria ſimiliter genera oſtenduntur; vel enim abraditur ab ære, quod Græci ξυστὸν appellant, vel in paſtillos, & placētulas (ex Dalechampij ſentētia, nam omnes alij Authores Plinium ſecuti, in vermes habent) formatur: vel ab Opificibus paratur mortario, & piſtillo Ciprij æris, cum vrina pueri impubis, qua aurū ferruminatur. Hanc ſpeciem nomine Chryſocollæ, vel Boracis ſuperiùs memorauimus. Color æruginis in cæruleo eſt ſubcandidus, ſapore eſt acris, & inſigni facultate potitur, in liquanda non ſolùm tenera, ſed etiam dura carne.

Ferrugo quia, & qualis.

Ferrugo, ſeu Rubibo ferri, veluti ærugo æris eſt vitiū, & ſcabres quædam, qua ferrum humore contactum infeſtatur. Color illi ineſt ruber, ſed nigredine permixtus: vndè rubiginis etiam nomen inuenit. Vis illius, inſtar Chalcanthi, eſt aſtringens, minus tamen erodēs, qua de cauſa hodie in Germania ſutores illam in tenuiori Cereuiſia diſſoluunt, & coria tingunt. Noſtri verò Coriarij in Italia, ferrum vetus, & rubiginoſum in vino putrefaciunt, quo deinde coria nigro colore inficiunt. Hac Telephum ſanaſſe Achilles perhibetur, qui propterea apud Veteres è gladio decutiens rubiginem pingebatur.

Rubigo æquiuocatione non caret, eſt enim malum cæleſte, & communis Vinearum, & frugum peſtis, cuius gratia, Rubigalia apud Romanos à Numa Pompilio instituta fue-

A fuerunt. Græci hoc malum ἐρυσίβην vocant de hoc Ouidius ſic loquitur.

Interea creſcat ſcabræ rubiginis expers, Lib. 1.
Nec vitio Cæli palleat ægra ſeges. Faſt.

Quocirca per metaphoram apud eumdem Authorem ſic dicitur.

Roditur vt ſcabra poſitum rubigine ferrum. De Ponto

Namque veluti Rubigo ferrum exedit, & paulatim conſumit; pariter hęc peſtis ſegetem exurit, & omnem meſſis ſpem adimit. Id nobis idem Poeta inſinuat hoc verſu. Eleg. 1.

Et teneras ſegetes, & ferrum amplectitur acre. Lib. 4.

Hinc originem duxit Rubigus, apud Varronem, vnus è duodecim Dijs Agricolarum, & Ruga Dea apud Ouidium, & apud Diuum Auguſtinum de Ciuitate Dei; quibus Antiqui ſacrificabant, ne rubigo ſegetem, & arbores conſumeret. Quamobrem huiuſmodi ſacrificia Rubigalia dicta, ſeu potiùs Feriæ in honorem Rubigi Dei VII. Kalend. Maias celebrabantur, vt Rubiginem à campis auerteret; cum eo potiſſimùm tempore huiuſmo-
B di labes ſegetem corrumpere ſoleat.

Faſt. Li. 1. de re ruſt. Lib. 4. cap. 31.

DE SVCCIS CONCRETIS PINGVIBVS, & primùm de Auripigmento. Cap. XI.

SYNONIMA, ET ETYMVM.

SVCCVM omnem concretũ in macrum, & pinguem diſtribui ſuperiùs fuit explanatum: cum igitur de macris hactenus diſputatum fuerit, reliquum eſt, vt de pinguibus diſſeramus. Verùm ſi quis Chalcanthum Alumen, & Sory ſuccos pingues tradiderit. Obiectioni occurremus, aſſerentes prædicta eſſe quidem pinguia, ſed igni appoſita non conflagrare: præterquamquòd, origine, à ſuccis pinguibus diſcrepant: nam
C hi, virtute caloris, è terra exprimuntur, illa verò producuntur, quando humor pyritem erodit. Quocirca deinceps ſucci pingues ſeſe offerunt conſiderandi, nempè Auripigmẽtum, Sandaracha, Sulphur, & Bitumen, de quibus ſigillatim verba fient, dummodo prius de Auripigmento agatur.

Itaq; quoad nomen, Iſidorus ſcriptum reliquit Auripigmentum appellari, quia ſit aurei coloris pigmentum, dum in picturis auri colorem repræſentat. Aut potiùs, quia in fodinis inuentum aureo colore refulgeat: vnde Augurellus huc reſpiciens cecinit hunc in modum. Auripigmenti Etymum.

Eſt lapis effoſſus Syriæ pictoribus, auri Lib. 1.
Pigmentum verò, quod & ipſi nomine dicunt. Chryſop.
Frangitur attritus ſpecularis more lapilli
In ſumma oſtentans auri tellure colorem.

Græcis, vt legitur apud Dioſcoridem, vocatur ἀρσενικὸν; fortaſſis, quia ἄρσην mas, &
D ἀρσενικος maſculinus exponatur; & quoniam metaphoricè fortis, & ſtrenuus dicitur; hinc Arſenicum in familia mineralium, vt tanquam ſtrenuum venenum exprimatur, Arſenicum nominatur. Veteribus Atticis, annotante Euſtathio, dicebatur ἀῤῥενικον. Quocirca non eſt mirum, ſi apud Galenum, pro Arſenico, Arrhenicum, & Arrhenice legatur; cum apud eoſdem Græcos tam ἀρσενικὸς, quàm ἀῤῥενικὸς maſculinum ſignificent. Arſenicum igitur, & Auripigmentum ſunt nomina huius Mineralis, quæ ab Authoribus ſæpè ſæpius confunduntur, & indiſcriminatim vſurpantur: nihilominus omnia eadem eſſe non videntur; cum nomen Arſenici latiùs, quàm vocabulum Auripigmenti pateat: quandoquidem omne Auripigmentum Arſenicum declaratur, ſed viciſſim omne Arſenicum Auripigmentum eſſe non videtur. Idcircò Albertus Magnus triplex Arſenicum conſtituit, album, rubrum, & citrinum, & hoc poſtremum Auripigmentum appellat. Idem nobis Braſauolus inſinuare videtur, quando tradit, apud nuperos Chymiſtas, Arſenici nomine, tria intelligi, nempè Auripigmentum, Riſagallum; & quod peculiari vocabulo, Arſenicum nuncupatur: quinimò Chymiſtarum

Lib. 5. cap. 121. Lib. 9. de ſimp. med. fac. Lib. 5. miner. cap. 3.

rum nomina proponit, ſcilicet Arſenicum croceum, quod eſt Auripigmentum; Arſenicum rufum, quod eſt Sandaracha, & Arſenicum album, quod, ſimplici nomine Arſenici, intelligitur. Sed in hoc poſtremo, teſte Braſauolo, decipiuntur, quia hoc album Arſenicum, non naturale, ſed Venetijs ex Auripigmento arte paratum credunt; cum tamen in fodinis Arſenicum etiam coloris albi inueniatur. Hebræis vocatur Zarnach, deinde Arabibus, & Mauritanis propter linguæ affinitatem, Azarnach, Gallis Orpin, Arſenic. Italis Orpimento, Arſenico. Germanis Operment. Hiſpanis Oropimento. E

In Exam. ſimp.

DIFFERENTIÆ.

DIOSCORIDES duo genera Arſenici aſſignat, quorum alterum eſt cruſtoſum coloris aurei, cruſtis tamen inuicem hærentibus, & cum alia materia minimè permixtis, quod optimum eſſe iudicat: alterum gleboſum (βωλῶδες, non βαλανῶδες, ideſt effigie glandis, vt nonnulli perperam legunt) & accedens ad colorem Sandarachæ, quod deteriùs eſſe voluit. F Plinius tria genera conſtituit, optimum coloris aurei prædicat, pallidius, & coloris Sādarachæ deteriùs, tertium mixti coloris. Primùm cruſtoſum, nulli materiei permixtum, & vocatum à nonnullis foliatum fuit illud, ex cuius magna quantitate C. Princeps aurum excoxit. Aliud verò accedens ad colorem Sandarachæ ignobilius eſt, & ex illo nullum aurum excoqui poteſt. Cardanus quoque tria genera recenſet, primum candidum, quod vocat Arſenicum, ſecundum croceum, quod nomen Auripigmenti retinere ſcribit, & tertium lucidum, quod Riſagallum nominat; hocq; ex duobus prioribus integrari, & arte etiam parari retulit. Scaliger tamen aduerſus Cardanum ſcripſit, hoc tertium genus valida ignitione fieri, & colore eſſe rubrum, non autem luridum, cum color luridus ſit liuidus ex pallenti, & viridi mixtus, quali s in carne ex percuſſione lori reſultare ſolet.

Lib. 5. de Subtil.

Exercit. 104.

Coloris luridi etymū.

Satiùs erit cum Agricola hoc, prima facie, in duo genera, nempè in natiuum, & facticium diſtribuere. Natiuum, ratione coloris, & figuræ, ad tres differentias reducit. Primum conſtat ex multis cruſtis, & auri colorem imitatur, & cruſtæ ſunt ad ſimilitudinem cruſtarum Magnetis, & lapidis ſpecularis, cruſtæ tamen Auripigmenti faciliùs ab inuicem ſeparari, necnon meliùs frangi, & in puluerem teri poſſunt. G Secundam ſpeciem puluerem eſſe coloris auri, & ſecundas in bonitate occupare tradit. Tertiam ſpeciem cæteris viliorem, colore quodammodo Sandarachæ refertam proponit. Tandem duo etiam genera facticij Arſenici deſcribit. Præter aſſignatas natiui Arſenici differentias, multi ambigere poſſunt, an aliqua alia reperiatur. Quandoquidem ſcripta inuenimus apud Heſychiū lexicographū hæc verba ἀρνικὸν χρώματος εἶδος χλωρὸν ὅπερ ἡμεῖς ἀρσενικὸν λέγομεν, ideſt Arnicon coloris ſpecies viriditatem exprimens, quam Arſenicon dicimus fortaſſis, quia Pictores Auripigmentum cum Indico miſcentes colorem viridem componunt: luteum enim, & cæruleum viridis coloris termini tanquam medij conſtituuntur. Aut quia aliquando portiunculæ virides immixtæ luteo conſpiciantur, niſi velimus aſſerere χλωρὸν non propriè ab Heſychio pro pallido, aut luteo acceptum fuiſſe: quandoquidem apud Galenum multis in locis χλωρὸν interdum idem dici, quod ὠχρὸν legimus, quoniam Atticæ gentis fuit proprium vnum pro altero pronunciare, & in hoc ſenſu ab Hippocrate ſæpiùs fuit vſurpatum. H Dicamus igitur duplex eſſe Auripigmentum, luteum, & rubrum, quod eſt Sandaracha. Luteum duplex conſtituitur, natiuum, & facticium. Natiuum, fiſſile, & gleboſum, denique facticium album eſt, & flauum. Primum facticium ex æquo pondere naturalis Arſenici, & Salis paratur, dum hæc ſimul mixta in fictili comburuntur, donec vapores elati circa vas, ad ſimilitudinem cryſtalli concreſcant; quod poſtea Arſenicum cryſtallinum nuncupant. Secundum facticium ex Arſenico naturali, & Sulphure permixtis componitur, quod Arabes medici Realgar cognominant, & alij, nomine corrupto, Riſagallum vocitant. Clariores facticij Arſenici modi apud Agricolam leguntur. Demum ex illa Arſenici ſpecie delata ex Germania, quę Petraltum vocatur, & colore citrino, & rubro referta eſt, tanquam ex deteriori, & viliori Arſenicum ſublimatum conficitur: namq; ſcobe æris admixta, albedinem acquirit, deinde modicum ſulphur illi permixtum aliquem ruborem producit, & Riſagallum conſtituit.

An alia ſpecies Arſenici.

Arſenicum cryſtallinum.

Riſagallum quid.

NA-

A

NATVRA, ET LOCVS.

NATIVVM Auripigmentum eſt ſuccus in terræ viſceribus concreſcens, colore, & ſplendore auri æmulus: immò ita auro aſſimilatur, vt quemlibet, præter peritum in re metallica, fallere poſſit, hinc Agricola aliquando ſcriptum reliquit, Auripigmentum auri ſingulare indicium eſſe. Similiter Cardanus prodidit Auripigmentum eſſe Auri particeps; cum tamen impenſa lucrum ſuperet. Hoc generatur in venis metallorum, virtute ignis ſubterranei, elaboratum, & ob exactam, & perfectã coctionem flauum colorem, & auro valdè ſimilem acquirit. Minorem, quam ſulphur, & bitumen, pinguedinem poſſidet, & guſtui acrimoniam inſignem communicat. Eſt enim, ad mẽtem Alberti Magni, naturaliter ſulphureũ, adurens, calidũ, ſiccum, plus tamen calefacit, quàm B ſiccet, cõſequenterq; putrefacit. Agricola Auripigmentum ſimile lapidi ſpeculari conſtituit, & tamen lapis ſpecularis pinguidine caret: propterea addit eſſe ſuccum concretum vſtum, & pinguem. Quocirca Theophraſtus, in libro de lapidibus, id inter illa foſſilia reponit, quæ ignem paſſa, & veluti combuſta ſunt, cum ab exhalatione ſicca, tanquam à propria minera prodeat. Tãdem Auripigmentum ad naturam Sandarachæ erit reducendum; cum ab illa, nonniſi maiori coctione, diſſentiat: quapropter aſſerendum erit hæc duo inter ſe differre, quia vnum altero in terræ vtero magis ſit concoctum: ſiquidem Sandaracha, vlteriori concoctione, rubedinem acquirit. Quamobrem Dioſcorides, in vno, & eodẽ capite, de Auripigmento, & Sãdaracha pertractauit, cum hæc duo eiuſdem naturæ, & qualitatis eſſe iudicauerit. Pariter Galenus idem de Auripigmento, & Sandaracha affirmat, cum ambo vrentis facultatis eſſe perhibeantur. Hæc autem omnia Matthiolus in Commentarijs ad Dioſcoridem confirmauit.

Lib. 5. de re metal. *Lib. 5. de ſubtil.* *Lib. 5. de miner. cap. 5.* *Lib. 9. de ſimp. med. fac.*

Quoad locum, Euſtachius Rudius monimentis mandauit omnes Arſenici ſpecies ex regionibus orientalibus vehi. Ortelius autem nominat Diſpontum regionem circa Pontum, vnde Auripigmentum affertur. Item ex Myſia optimum cruſtoſum, & aureo colo- C re defertur. Propterea optimis rationibus Dioſcorides, Vitruuius, & alij Authores ſcribũt in Ponto, in Myſia, & in Cappadocia naſci: quinimò addit Agricola in Carmania quoq; reperiri: vnde Strabo duos Montes in Carmania conſtituit, quorum alter Salem, alter verò Arſenicum continet. Plinius etiam refert Auripigmentum, quod apud Pictores eſt in vſu, in Syria effodi. Demum Euſtachius Rudius aſſerri ex nonnullis Germaniæ locis illud Arſenici genus ſcripſit, quod Petraltum nominant, & ex citrino, & rubro mixtis componunt.

Lib. 15. *Lib. 33. cap. 4.*

Si reſpiciamus peculiares fodinas, notandum erit in iiſdem aurarijs, & argentarijs metallis reperiri, in quibus etiam Sandaracha naſcitur. Hanc ſentẽtiam ſtabiliuit Theophraſtus, in libro de lapidibus, dum ex aurarijs Auripigmentum, Sandaracham, Chryſocollam, Rubricam, Ochram, & Cæruleum erui tradidit.

VENENVM ARSENICI, & medela.

D

IMPROBÆ Arſenici qualitates tanquam exitioſæ, tum ab edulijs, tum à medicamentis ſemper ſunt arcendæ: nam, ob vim erodentem, humido radicali officiunt, calorem natiuum afficiunt, & omnes partes internas humani corporis labefactãt. Hoc autem Arſenicum, ſiue ſit naturale, ſiue facticium, præter vim erodentem, quæ à quarto caliditatis, & ſiccitatis gradu dependet; deleteria, & putrefaciente facultate eſt inſignitum. Hinc propterea venifica, & lethifera proprietas, maior tamen & efficacior, quàm ab Euphorbio dimanat. Hoc eſſe peſſimum venenum Dioſcorides, Matthiolus, Agricola, & multi alij Authores diuulgant: Quinimò Cardanus non ſolum hominibus, ſed etiam brutis, plantis, & metallis vehementer obeſſe pronunciauit: quandoquidẽ mures, lupi, vulpes, & alij huius generis animantes, nõ ſolum, hoc deguſtato, pereũt, ſed etiam in rabiem ita feruntur, vt ſui generis animalia inuadant, & quæcumque

mo-

mormorderint, eadem rabie ſtatim corripiantur. Deinde plantæ Arſenico ſuffitæ ſiccantur, & prorſus intereunt. Similiter hoc veneno metalla inficiuntur, quia eorum humidum ita abſumitur, vt perfectè liquari nequeant.

Arſenicum cunctis rebus eſt venenum.

His de natura Arſenici venenata intellectis, enumeranda, & ponderanda ſunt ſigna, & ſymptomata, quę virus huius mineralis conſequuntur. Authores memorant ſymptomata, quæ ab Euphorbio ſumpto excitari ſolent, ſed tamen, propter maiorem caliditatem, & ſiccitatem Arſenici, hæc quoq; validiora, & vehementiora euadunt. Namq; ſitis, & inflammatio eſt intenſior, palatum, ſtomachus, & inteſtina eroſione infeſtantur, & omnes nerui, ob inanitionem, & morſum, conuelluntur. Demùm Patientes aſperitatem gulæ, tuſſim, difficultatem ſpirandi, ſuppreſſionem lotij, & dyſenteriam incurrunt. Item ſimilia accidentia ab omni ſpecie Arſenici ſumpta reſultabunt. Nihilominus præſtò eſſe debet medicus illi, qui Riſagallum deuorauerit: nam Conciliator narrat ſe curaſſe iuuenem, cui Riſagallum cum hepate ſuillo fuerat exhibitum, qui poſteaquam præſentiſſimo remedio à morte fuit vendicatus, circa omnes iuncturas, ob nimiam veneni ſiccitatem quaſi immobilis remanſit.

Symptomata Arſenici.

Lib. 6. cap. 29.

Quoad curationem, Dioſcorides danda eſſe Patientibus hoc veneno vexatis illa præſidia exiſtimat, quæ acrimoniā Arſenici retundere, & aluum lubricam ſeruare poſſint; & inter hæc recenſet ſuccum Ibiſci, & Maluæ; Item probat decoctum ſeminum Lini, Tragi herbæ, vel Orizæ, necnon lac copioſum cum mulſa, & iura pinguia, quibus veneni acredo facilè hebetatur. Tandem præſcribit omnia medicamenta, quæ, in profligando Cantharidum veneno proponuntur. Idcircò mucilagines Pſyllij, Maluæ, Cydoniorum, & oleum Amygdalarum dulcium in hoc caſu ſummam vtilitatem afferre dicuntur. Sed nonnulli Authores cryſtallū foſſile in puluerem tenuiſſimum redactum, & pondere drachmæ cum oleo amygdalarum dulcium propinatum, tanquam antidotum huius veneni præſtantiſſimum extollunt. Conciliator, in expugnando Riſagalli veneno, tanquam proprium veneni antidotum, ſtatim oleum nucleorum Pini, ad pondus vnciarum quatuor, exhibitum proponit. Alij oleum ex nucibus magnis, quæ ex India vehuntur, ad pondus ſemilibræ, expreſſum, & potum magnificant.

PRÆPARANDI RATIO.

Lib. 5. c. 75

AVRIPIGMENTVM crematione præparatur, & modum huius aduſtionis Dioſcorides aſſignat, dum illud ponit in noua teſta, ſubiectis carbonibus ignis, & aſſiduè mouet, donec candefactum mutauerit colorem: tunc enim refrigeratum teritur, & reponitur. Alij Auripigmentum coloris ſubcitrini in vaſe vitreo excoquunt, donec adhærens vaſi rubeſcat; quia tunc vires Præcipitati adipiſcitur. Solent enim metalla plerumq; virtute ignis colorem mutare: præſertim Auripigmento hoc cōtingere ſolet; cum, violentia ignis, rubicundum euadat: veluti in fodinis, vehementiori calore ſubterraneo, in Sandaracham vertitur; quæ ſolo colore, non autem ſubſtantia, teſte Cardano, ab Auripigmento diſcrepare perhibetur. Itaque Chymiſtæ à natura edocti Auripigmentum catinis includunt ad furnum, quem reuerberij vocant, quinque horarum ſpatio, citra expirationem, & hac ratione illud in Sandaracham tranſmutāt. Eſt tamen alia Sandaracha foſſilis, quæ in venis Auripigmenti reperitur.

Lib. 5. de Subtil.

MORALIA.

RERVM naturalium ſcrutatores Auripigmentum, inſtar auri, radiare, & ad rubedinem tendere obſeruarunt, præſertim quando in Sandaracham conuertitur. Idcircò Præceptores moralis doctrinæ, per Auripigmentum, deſignant hominem honeſtatis aurum, & charitatis ruborem ſimulantem, qui poſtmodum acredine Auripigmenti non caret, dum, euaginata lingua, aliorum famam ſemper rodit. Deinde Auripigmentum quatenus aureum repræſentat colorem, & naturaliter eſt minerale fragile, & ſulphuri additum omnia metalla, præter Aurum, conſumit, carni humanę erit aſſimilandū, quæ, quoad ſpeciem, & venuſtatem corporis, aurea apparet, ſed poſtea

Detractor cur ſimilis.

ſtea fragilis dicitur, dum criminibus reluctari minimè poſſit; verùm ſi illi fætidum libidinis ſulphur copuletur; tunc, inſtar Auripigmenti, tentamentis animam diſſoluit, delectationibus erodit, conſenſu, & operationibus diſſipat: propterea nullum inuenitur metallum, nempè nullus homo, qui ab hac, præter aurum, ſcilicet præter virum ſanctum, & iuſtũ, non conſumetur, & erodatur: habetur enim in Apocalypſi. *Quis poterit pugnare cum beſtia?* Inſuper ex Auripigmento calci admixto medicamentum pſilothrum paratur, quo pili imbuti abſq; dolore cadunt. Auripigmento mors denotari poteſt, cuius morſu omnes apprehenduntur, & deſtruuntur, calce, intelligenda eſt charitas, quæ calefacit, & vitam gratiæ parit. Quando igitur hæc duo, nempè dilectio Dei, & monumentum mortis aqua pietatis copulantur, proculdubiò inde pſilothrum morale reſultabit; quo omnes diuitiarum pili abſq; dolore peribunt. *Cap. 13.*

Rurſus Auripigmentum facultate calefaciendi, diſſoluendi, purificandi, & erodendi potitur: Quocirca ad multas corporis affectiones tollendas fæliciter adhibetur. Pænitẽtia Auripigmento aſſimilari poteſt, quæ Peccantes dilectatione diſſoluit, confeſſione purificat, & corporeis calamitatibus erodit: propterea ad delendos multos animæ affectus, & vitia adhibetur. Tandem veluti, virtute Auripigmenti, vngues vitioſæ, & deformes cadunt, nouæque, & meliores creſcunt: pariter ardor pœnitentiæ vetera deſtruens crimina, eſt in cauſa, vt gratiæ, & virtutes animæ in dies magis atque magis creſcant.

VSVS IN MEDICINA.

DIOSCORIDES, & Galenus vnanimes ad denudandas pilis partes Auripigmento vtũtur. Hinc colligit Agricola aquas in regione Oenipeorum, in Aegypto, & in Gadaride, Auripigmentum, vel ſimile aliud foſſile participare: propterea quòd homines caluos reddant, & pecora illas potantia, pilos, vngues, & cornua amittant. Hodie, in Thermis, vel Hypocauſtis, Auripigmentum eſt notum, dum ibi pſilothrum vulgare componunt ex quatuor partibus viuę calcis, & ſingulare Auripigmenti, omniaq; ſimul decoquunt, & coctionis terminum eſſe dicunt, quando penna gallinacei in illo immerſa deplumis euadat. Circa hoc pſilothrum difficultas oritur quandoquidem Ariſtoteles in Problematibus ſcriptum reliquit capillos Auripigmento rufos reddi, neq; ob huius mineralis colorem, hoc à veritate alienum eſſe videtur: ſed quomodo hic effectus ab illo prouenire poterit; cum, illius contactu, ex Dioſcoridis, & Galeni ſententia, pili cadant? Reſpondere oportet vtrumq; effectum ab Auripigmento diuerſimodè adhibito dimanare poſſe: namq; capilli hoc infecti, cute intacta, rufeſcunt, ſed, cute linita, pili cadunt. *Pſilothrum vulgare quale.*

Deinde Agricola ſcriptis mandauit Arſenicum eſſe quidem nocentiſſimũ venenum, hoc tamen Syndone inuolutum, & penès regionem cordis geſtatum, tanquam aduerſus peſtem prophylacticum remedium prædicauit: item hoc, amuleto, multos, vagante peſtilentia, ſeruatos fuiſſe, aliqui Authores perhibẽt. Huius autem effectus rationem multi volunt eſſe, quoniam cor veneno ſenſim aſſuefactum, minùs facilè ab aere venenato offendatur. Sed veriſimilius eſſe credimus venena eſſe venenorum antidota; cum Scorpius proprium virus ſanet, & caro viperina non ſolum proprio, ſed etiam cæterorum Serpentum veneno occurrat. Item oleum ex luteo Arſenico paratum pulſibus illitum, vt aiunt, ſumptum venenum, per vomitum, per ſeceſſum, & per ſudorem expellit.

Præterea extrinſecis etiam miſcetur medicamentis, ideòq; in vlceribus adhibendum eſſe præcepit Hippocrates. Quamobrem, in curandis fiſtulis, emplaſtrum ex Auripigmento, ſulphure, calce, & ſapone paratur, cum hæc omnia vehementem exſiccandi, & purificandi virtutem poſſideant: hæc enim, in curatione huius vlceris, requirũtur. Schola igitur Salernitana huc reſpiciens canit hunc in modum. *In lib. de Vlcer.*

Auripigmentum, ſulphur miſcere memento
His decet adponi calcem, coniuge ſaponi,
Quatuor hæc miſce, commixtis quatuor iſtis,
Fiſtula curatur, quater ex his ſi repleatur.

Lib. de Cuter. cap. 8.

Alij in ſimili caſu oleum Arſenici fæliciter adhibendum eſſe præcipiunt. Hoc autem, iuxtà ſententiam Falloppij, tali ratione paratur. Recipitur libra Arſenici cryſtallini, & Saliſnitri, teruntur, & miſcentur in botia (vt inquiunt Chymiſtæ) contra botiam, rimis diligenter ſtipatis, & ſuperius vas habeat in ſummitate paruum foramen. Igni lento tandiù laboratur, donec omnis humor ſit egreſſus; quod veluti in oleo Vitrioli, ſuperficie gladij, cognoſcitur; tunc apertis vaſis ſumatur libra illius mixturæ, Salis ammoniaci tantumdem, & mixta, iuxta pręcepta artis, toties ſublimantur, donec in fundo vaſis ſolum Arſenicum tanquam oleum ſolidum relinquatur, quod in vaſe vitreo clauſum, & in loco humidiori collocatum, in oleum limpidiſſimum tranſmutabitur.

Oleum Arſenici.

Iam ponderandum eſt, vtrum Arſenicum medicamentis internis permiſceri poſſit. Quandoquidem Auicennas Auripigmentum datum tuſſientibus, & ſaniem expuentibus in ouo ſorbili multùm valere ſcripſit. Etenim hic vir inſignis illam virtutem Auripigmento aſſignat, quæ ſulphuri, ex Dioſcoridis, & aliorum Græcorum mente, tribuitur; dum Tuſſientibus, & Aſthmaticis ſulphur in ouo ſumptum mirandum in modum prodeſſe tradiderunt. Quinimò idem Auicennas alibi protulit hæc verba. *Arſenico eſt virtus mirabilis in omnibus, quæ ſunt neceſſaria de incarnatione, & reſolutione ſanguinis, & prohibitione nocumenti, cum in potu ſumitur.* Verùm in hanc ſententiam Dioſcorides etiam græcus author venit, dum Sandaracham (quæ nil aliud eſt, quàm Arſenicum vlteriori coctione aduſtum) Empyematicis, & Suſpirioſis cum melle, & reſina exhibet. Nos autem huiuſmodi genus medicamenti prorſus vitandum eſſe cenſemus: Quamuis correctum, & caſtigatum in modica quantitate, ad mentem clariſſimorum virorum, præſcribi poſſet. Immò grauiter puniendum eſſe errorem illorum opinamur, qui, in Athanaſia magna Nicolai Myrepſici, pro ἑλενίȣ legunt ἀρσενικȣ, & propterea Auripigmentum pro Helenio planta, huic compoſitioni addunt: quos poſtea Arnoldus Villanouanus, in ſuo Antidotario, ſecutus eſt. Chymici tandem, ad vſum medicum, ex Arſenico, conficiunt, calcem, oleum, florem, & butyrum Arſenici, omnes autem hæ præparationes apud Libauium recitantur.

Lib. 4. Canon. fer. 4. tract. 2. c. 5

VSVS IN VARIIS.

PICTORES in primis, loco Ochræ, Auripigmento vtuntur, & viciſſim, ex Theophraſto in libro de lapidibus, loco Auripigmenti, Ochram adhibent; cum, colore, nihil inter ſe diſcrepare videantur. Nihilominus, iuxtà rei veritatem, hi duo colores ab inuicem valdè differunt; nam Auripigmentum clarius fulget, & color Ochræ obſcurior apparet. Alij, Auripigmento, Rubinum ementiri conantur, dum, lento igne, Auripigmentum in vitro non exactè obthurato diligenter excoquunt: namque fruſtula vitri lateribus adhærentia, ſed admodum frangibilia, Rubini vices ſupplent. Amplius, in fabricando auro, Auripigmentum à nonnullis Chymicis adhibetur, exemplo C. Principis, cuius hiſtoria à C. Plinio ſecundo his verbis recitatur. *Aurum faciendi eſt etiam vna ratio ex Auripigmento, quod in Syria foditur: Pictoribus in ſumma tellure, auri colore, ſed fragile lapidum ſpecularium modo. Inuitaueratq; ſpes C. Principem auidiſsimum auri; quamobrem iuſſit excoqui magnum pondus Auripigmenti, & planè fecit aurum excellens, ſed ita parui ponderis, vt detrimentum ſentiret; illud propter auaritiam expertus: quamquam Auripigmenti libræ XIIII. permutarentur, nec poſtea tentatum ab vllo.* Quid ſibi velint poſteriora illa Plinij verba (quamquam Auripigmenti libræ XIIII. permutarentur) non intelligimus, & libenter audiremus aliquem huiuſmodi verba explanantem.

Rubinus ſimulatur.

Li. 33. c. 4.

Deniq; ad enecandos mures, Arſenicum apud nos eſt in frequentiſſimo vſu; quoniam id inter alia murium venena multi Authores efficaciſſimum diuulgant: Quinimò, ad accelerandam muribus necem, vas aqua plenum apponi iubent: ſic enim virus per venas citiùs meare, & mures inflatos mori perhibent. Hoc autem nobis minimè perſuadent; quandoquidem huiuſmodi animantes, poſt deuoratum venenum, copia aquæ hauſta, liberari credimus: nam aqua vis veneni retunditur, & faciliùs euomitur. Succus etiam Chamæleonis herbæ, addita aqua, & oleo, mures necare perhibetur, niſi protinus, authore Plinio, aquam biberint. Item noſter Creſcentienſis mures occidi ſcripſit Roſalgario

Murium venenum quale.

garìo trito in cibis, quibus delectantur; ſed remouendam eſſe aquam ait, cuius potu, ſæpè iuuãtur. Etenim huiuſmodi animalcula, poſt ſumptum venenum, ocyus ad aquam confugiunt, vt æſtuantem, & erodentem, veneni facultatem madore, & frigiditate aquæ mitigent: præterquã quòd, ventriculo aqua repleto, venenum vomitione reijciunt. Hanc noſtram ſtabilire poteſt ſententiam authoritas Ariſtotelis, qui in Hiſtoria animalium, Arſenicum muribus necandis appoſitum à familia fuiſſe narrat, & huiuſmodi puluiſculum fortè fortuna, quam domi alebant, Columba deguſtauit, quæ, poſteaquam lethalis veneni acredinem ſenſit, illicò ad ſitulam aquæ plenam accurrit, ſed cum à familia arceretur, protinus interijt; victura fortè, niſi ſalutari aquæ præſidio prohibita fuiſſet. *Lib.8 c.28*

DE SANDARACHA. Cap. XII.

ÆQVIVOCA

POST Auripigmentum, Sandaracha ſuccedit examinanda, quoniam inter hæc duo foſſilia cognatio maxima, tum ratione coloris, tum ratione ſubſtantiæ, intercedit. Sed primùm, quantum noſtræ ſe ſe extendent vires, æquiuocationem explanare conabimur: quãdoquidem non ſolum Sandaracha ſignificat ſuccum in vtero terræ Auripigmento affinè, de quo in præſentia ſermo eſt habendus, verũ quoq; apud Arabes, & eorum interpretes, Sandaracha, ſiue Sandarax, magna nominum confuſione, deſignat vernicem ſcriptoriam, nimirum gummi Iuniperi, cuius puluere chartę inſperguntur, ne bibulæ euadant, vocatur enim vernix, quaſi veris ros, cum gummi iuniperinum, tempore vernali, gignatur, & æſtiuo perficiatur: aut, ſecundùm alios, vocabulum vernicis deducitur à Verno, nempè ſplendeo, quia picturis ſplendorem conciliet. Cornarius autem hoc vocabulum à voce Germanica Verneſter deriuat, qua vernicem ſignificari perhibet: Prętereà noſtri Pictores vernicem vocant quandam compoſitionem ex gummi iuniperino, aloe, & oleo nucum, vel ſeminum lini paratam, quam coloratis iconibus lumen impertiuntur. Item Sandaracha, apud Vitruuiũ, colorem ex ceruſſa in fornace combuſta paratum indicat: hunc colorem Dioſcorides, & Galenus Sãdycem, Aetius, & Paulus Aegineta Syricum appellarunt. Sandaracham eſſe nomen herbæ apibus gratiſſimæ, refert Calepinus, ad mentem Plinij, & alio nomine Cerinthum nominari ſcripſit. Sed, vt noſtra fert opinio, Calepinus in magno errore verſatur. Quandoquidem Plinius illo in loco, per Cerinthum, vel Sandaracham, mellis ceraginoſi ſpeciem fortaſſis in colore ad Sandaracham accedentem intellexit, quam Ariſtoteles Erithacen appellauit. Eſt quidem verum, quod Plinius alibi peculiara enumerans pabula apibus valdè grata, memorauit Cerinthem herbam, non autem Cerinthum, quam poſtea Virgilius in Georgicis inter herbas apibus pariter gratas recenſuit, & ignobile gramen appellauit his verſibus.

Sandaracha nomen æquiuocũ. *Vernix cõmunis.* *Lib.11.c.7 Cerinthus quid.* *Lib. 21. cap.12.*

——— huc tu iuſſos aſperge ſapores,
Trita meliphilla, & Cerinthe ignobile gramen.

Deniq; Sandaracha, in lexico geographico, eſt Portus Bithyniæ in ora maris Euxini extra fauces Boſphori Thracij, & hic locus hodie Sorochon appellari perhibetur.

SYNONIMA, ET ETYMVM.

CVM Auripigmentum optimum exiſtimetur cruſtoſum, aureo colore micans, nulli materiæ permixtum, & ſquamis fiſſile, non erit ab re, ſi hoc in loco Sandaracha, nomine Auripigmenti rubri, vnà cum Schola Arabum indigitabimus: ſiquidem prædictas ſortitur Auripigmenti cõditiones, præter rubicundum colorem. deinde eumdem cum Arſenico ſpirat odorem, vires habet æquales, & ijſdem generatur metal-

metallis, in quibus Auripigmentum prouenit. Dioſcoridi,& alijs Authoribus græcis dicitur Σανδαραχη, fortaſſis ἀπὸ τοῦ σανίδια ἔχειν, nimirum ab habendo tabellas, & cruſtas, & forſitan copioſiores, quam habeat Arſenicum : etenim valdè ſquamoſa, & cruſtoſa obſeruatur. Hinc poſtea Plinius Sãdarachatum appellauit, quod admixtam habet Sandaracham, & Sandarachinum dicitur, quod colorem flammeum refert, qualis in Sandaracha conſpici ſolet. Germani lingua vernacula, hoc foſſilis genus, Mauſgift, nimirum Myophonon, ſeu muricidam cognominarunt: nam, quamuis, in capite antecedenti, explicatum fuerit Auripigmento mures ocyſſimè necari, nihilominus, Sandaracha, in perimendis huiuſmodi animantibus, multò lethalior eſſe perhibetur.

Sandarachatũ quid.

NATVRA, ET PROPRIETATES.

Lib. 3. foſſ.

EXPONITVR Sandaracha, ſecundum Agricolam, ſuccus concretus, quaſi vſtus, colore rubro, vel flammeo refertus, redolens virus ſulphuris, & generatur, dum vi caloris ſubterranei Auripigmentum ruborem acquirit, veluti dum Ochra exuſta in Rubricam conuertitur. Quocirca Theophraſtus, in libro de lapidibus, Sandaracham inter illa foſſilia reponit, quæ ignem paſſa ſunt, ideoq; minorem Auripigmẽto pinguedinem participat, cum portionem illius vlteriori coctione amittat. Amplius naturaliter potitur ijſdem viribus, quas Arſenicum poſſidet. Dioſcorides enim ſic inquit Δύναμιν δὲ ἔχει τὴν αὐτὴν τῷ ἀρσενικῷ. Quocirca non ſecus ac Arſenicum lethale venenum, & præſertim brutorum animantium generi eſſe traditur, quod etiam Ariſtoteles in hiſtoria Animalium exarauit. Vnde poſtea Rhaſis, in Continente, ſcriptum reliquit: Arſenico rubro (ſic enim ille, & cæteri Arabes Sandaracham appellãt) peculiarem hanc proprietatem ineſſe, vt in aqua diſſolutum, quam equi potare ſolent, eos illicò necare poſſit.

Lib. 8. c. 24

Inſuper Natura concreto huic ſucco colorem quẽdam, veluti rubicundum ingenuit: nihilominus hic ſuccus tritus, in aqua diſſolutus, & ad opus picturæ accommodatus colorem luteum intenſum, non autem rubicundum refert. Hinc manifeſtè cognoſcimus Sandaracham ad naturam Auripigmenti proximè accedere: Vitruuius igitur Sandaracham facticiam natiua meliorem eſſe iudicat, cum foſſili, & natiua multò ſit rubicũdior. Probatur tamen rufa ſaturatior, friabilis, pura, colore, accedens ad Cinnabarim, & odore, ſulphur referens. Hodie rarò ſola reperitur, ſed plerumq; mixta cum auripigmento ſquamoſo, quale fuit tertium genus à Plinio memoratum.

Lib. 7. Architec. cap. 11.

DIFFERENTIÆ, ET LOCVS.

HIC ſuccus concretus pinguis ab Authoribus in Sandaracham foſſilem, & natiuam, necnon in artificialem, & facticiam diſtribuitur. In primo genere aliqua obſeruatur differẽtia, ratione coloris, & figuræ: namq; , vel ad ſatietatem rufa eſt, & Cinnabaris colorem imitatur, aut minus eſt rufa, & partim ſublutea. Deinde diſcrepat, propter figuram: ſi quidem alia eſt naturaliter gleboſa, quæ vt plurimum eſt illa, quæ pluribus locis naſcitur, ſed optima, præſertim in Ponto, teſte Vitruuio, prouenit. Alia eſt inſtar pulueris, vt Theophraſtus, & Vitruuius animaduertunt, qualis ex loco quodam inter Magneſiæ, & Epheſi fines eruitur. Hanc ſpeciem nec molere, nec terere oportet, eſt enim ita ſubtilis, quemadmodum ſi manibus contrita fuiſſet. Artificialis, ſeu facticia ex Auripigmento hac ratione paratur: mediocres particulæ Auripigmenti in olla, orificio obturato, ſpatio quinq; horarum, ita in fornace coquuntur, vt colorem Sandarachæ contrahant. Georgius Agricola Auripigmentum in vaſe vitreato, igne ſuppoſito, liquefacit: nam ferè inſtar ſulphuris accenditur: deinde combuſtum, & refrigeratũ in Sandaracham tranſmutatum obſeruat. Aliter etiam Sandaracha facticia præparatur. Auripigmẽtum puriſſimum candenti ferro impoſitum, ad inſtar ſulphuris, liqueſit: liquefacto bacillus immittitur, & mox filum oblongum tenue, ad ſimilitudinem capillorum, extrahitur coloris aurei rutilantis, & poſtquam, ſublato igne, induruit, colorem Sandarachæ ſubrufum adipiſcitur. Ex hac materia trita colorem

rem luteum χρυσοζοντα pulcherrimum eliciunt, colorem floris calendulæ æmulantem, quem noſtri Pictores *Gialdorato*, aut *Naranzato* vocitant.

Quoad locum natalem, inuenitur Sandaracha in iiſdem fodinis tum aurarijs, tum argentarijs, in quibus Auripigmentum naturale creſcit: qua de cauſa, inter hæc duo foſſilia, maxima dignoſcitur affinitas. Hinc Scaliger aliquando pronunciauit fruſtilla quædam rubicunda in Auripigmenti vena inueniri, quæ nil aliud, niſi Sandaracham ſapiũt. *Exercit. 104;* Si reſpiciamus regiones. Naſcitur Sandaracha in Topazo Maris rubri inſula, quæ, authore Plinio, ad nos non affertur. *Li. 35. c. 6.* At iuxta ſententiam Agricolæ, creſcit in Myſia Helleſponti, in Ponto ad fluuium Hiſpalim, in Aſia minore, in finibus Magneſiæ, & Epheſi in Cappadocia, in Pimoliſeno tractu Paphlagoniç, & tandem in Carmania.

VSVS IN MEDICINA.

CVM Sandarachæ natura Auripigmento valdè ſit affinis, vires etiam, ad inſtar Auripigmenti, in medicina exercere poterit. Dioſcorides ſcripſit Sãdaracham cum reſina mixtam Alopeciæ mederi, cum pice ſcabras vngues pellere, cum oleo, pediculoſis prodeſſe, necnon narium, & oris vlceribus opitulari, & cum roſaceo cæteris puſtularum præſidijs non cedere. Dioſcorides autem, quia Sandaracham Auripigmento mitiorem cognoſcit, illam medicamentis internis ad purulentos permiſcuit, & patientibus antiquam tuſſim, huius fumum per fiſtulam receptum, tanquam commodum, & ſalutare remedium præſcripſit. Vnde mirandum non eſt, ſi Auicennas & ipſe Arſenicum medicamentis internis addiderit: quandoquidem vis huius medicamenti in modica quãtitate exhibiti, cum liquoribus, & reſinis obtunditur, & temperatur. Namq; cum mulſo purulentæ excretioni præbetur, & cum melle antiquæ tuſſi, & raucitai medetur. *Remedium vocis.* Quocirca eſt notanda Agricolæ ſententia, qui prodidit, Zamæ in Africa fontem eſſe, quo canoræ voces euadunt, cuius effectus hanc eſſe cauſam opinatur, quia huiuſmodi aquæ Sandaracham participent. Tandem Galenus huic Foſſili tanquam Arſenico facultatem vrentem aſſignat, ideòq; digerentibus, & extergentibus permiſcet. *Lib. 9. de ſimp. med. fac. cap. de Sandarac.*

VSVS IN VARIIS.

PLVRIMOS vſus habere Sãdaracha ab Authoribus traditur. In primis Pictores illa vtuntur, & præſertim quoniam ſit ἄνθηρον χρῶμα, nimirum quoniam colorem floridum repræſentet: hinc Heſychius antonomaſticè Sandaracham ἄνθηρον expoſuit, cum olim inter floridos colores reponeretur. Erant enim floridi colores, quos Dominus pingenti præſtabat: quandoquidem, cum pretioſi eſſent, legibus excipiebantur, vt à Domino, & non à Redemptore repræſentarentur: nam qui extruendam domum recipiebat tales adhibere colores ad pingendum cogi non poterat, quia pretioſiores eſſent; ſed tantummodò coloribus vulgaribus vti tenebatur, niſi fortè prius de hoc pacti fuiſſent. *Colores floridi Antiquorum.* Inſuper inter ſmemgata poteſt recenſeri, cũ Plinius, ad delendas faciei lentes acetum Sandarachatum admixta æris ſquama commendet. *Lib. 35. ca. 15.* Demum ad fabricam Sandycis concurrere Sandaracham aliqui affirmant. Nam, licèt Sandyx, iuxta communem Authorum ſententiam, ex combuſta Ceruſſa præparetur, quem colorem Plinius Sandaracham adulterinam appellat: nihilominus ſcriptum reliquit Volaterranus, Sandycem ex æquis portionibus Sandarachæ, & Rubricæ præparari. *Lib. 27.*

E

DE SVLPHVRE.

Cap. XIII.

ÆQVIVOCA, SYNONIMA, ETYMVM.

IMMENSO verborum agmini cedentes, breuibus æquiuocationem, & Synonimiam Sulphuris compræhendemus. Quandoquidem Chimiſtæ, ad mentem Theophraſti Paracelſi, vocabulo Sulphuris, intellexerunt omne pingue in corporibus, & quod facilè inflammatur. Deinde hac eadem voce vſi, omne aridum, & ſiccum in metallis exiſtens deſignarunt, quemadmodum, nomine argenti viui, omnem humidum, & F viſcoſum humorem denotarunt.

Quoad nomen, Iſidorus ſcripſit Sulphur vocari, quaſi Solum vrens, quoniã πῦρ apud *Lib. 16. Orig:* Græcos ignis exponitur: multum enim igneæ, & areæ naturæ participat. Omnes Latini Authores indiſcriminatim Sulphur, & Sulfur ſcribunt. Legimus etiam in vetuſtiſſimo marmore Sulpur, & fortaſſis quaſi σὺν πῦρ, nimirum cum igne: ſæpè enim υ à Latinis in u. *L. 7. Hermath.* vertitur, & u verſo in L, factum eſt vocabulum Sulpur. Hodie, P. in F. tranſmutato, Sulfur conſtituitur. Goropius prodidit, quòd Sulphur in lingua Cimbrica dicitur Solfer, quæ vox nil aliud, niſi conſeruationem ignis ſignificat. Nobis autem ſemper arriſit Go- *Lib. 2. de Sale.* meſij opinio, qui ſcriptis mandauit Sulfur nuncupari, quaſi Salis furfur; cum igneas ſalis vires poſſideat, & virtute ignis, ex materia ſalſa reſultet: ſiquidem ex ſalſis exhalationibus perpetuò generatur; licèt ſalſum ſaporem depoſuerit. Hoc autem eſſe verum nobis loca maritima inſinuant, quæ perpetuis conflagrantia incendijs, inſigni Sulphuris copia redundant. Itaq; natura operante, tunc conficitur Sulphur, quando ſalſum, & oleoſum maris alimentum igni occurrit, & vna cum bitumine terræ permiſcetur: ſic G *Salis furfur.* enim humor ignis abſumitur, & tunc Sulfur tanquam aliquis ardor veluti furfur, ſeu quoddam ignitum Salis, & bituminis recrementum ſecernitur. Ideò Fernelius, ad mentem eorum, qui naturas metallorum perſcrutantur, Sulphur oleum terræ appellari re- *Lib. 4. Phyſiol. cap. 3.* citauit. Apuleius Sulphur appellauit metallum viuax; Sulphur tamen apyron Dioſcoridis, & Plinij intellexit: Comaris etiam Scythica, ex ſententia Hermolai Barbari, cogno- *Oleũ terræ.* minatur, fortaſſis quoniam in Scythia Sulphur copioſum proueniat. Ab aliquibus vo- *Androdamas.* catur Androdamas fortaſſis, quia ſuo fętore hominum impetus domet, ad inſtar gemmę eiuſdem nominis, quam deſcripſit Plinius. Ab alijs dicitur lapis philoſophicus; immò in arte chymica, non ſolum, nomine Parentis metallorum, ſed etiam Vitri, quandoque intelligitur: etenim referunt Halchemiæ Profeſſores, quòd ſicuti vitrum omnes colores recipit, pariter, in præparatione Sulphuris, varij colores apparent, qui poſtea oculis Argi in Pauonis caudam conuerſis deſignantur.

Græci θεῖον, & θέειον, necnon θήιον Poeticè, & Ionicè Sulphur appellarunt. Heſychius *Lib. 22.* θεάζιον, & θέαγον vocauit. Gloſſographus vetus, & Euſtathius in Odyſſea τὸ θεάδου interpretantur. H Fuit autem his donatum nominibus, quia θεῖον in græcis litteris diuinum ſi- *Sulphur ſacrum quid.* gnificat; cum Sulphur odorem fulguris, & fulminis ſimilem ſpargat, quæ diuinitùs miſſa eſſe videntur. Hac de cauſa Perſius fulmen Sulphur ſacrum indigitauit his verſibus.

Ignouiſſe putas, quia cum tonat, ocyus Ilex
Satyr. 2. *Sulphure diſcutitur ſacro.*

Niſi velimus aſſeuerare Sulphur vocari apud Græcos diuinum, & ſacrum, quoniam Antiquitas illud, in ſacrificijs, & luſtrationibus adhiberet. Aliter à Græcis cognominatum fuit κεραύνιον πῦρ, quaſi fulminalis ignis. Quinimò dictum etiam fuit ἅρπαξ, & Harpaction ab effectu, quia facillimè ignem rapiat. Hebræis vocatur Opherit, vel Gopherit, quæ vox, annotante Goropio, promptitudinem ad incendium ſignificat. Arabibus Chibur, vel Albuſach, Gallis Soulfe, Italis Solfo, Hiſpanis Piedra Cafre, Germanis Schuuefel, Luſitanis Enxufre.

A

NATVRA, ET AFFECTIONES.

SI meditemur naturalem Sulphuris ſubſtantiam, Dioſcorides pronunciauit eſſe medicamentum foſſititium ex quadam pingui terræ materia prognatum. Neque hoc à veritate alienum eſſe videtur, cum re vera Sulphur ſit pinguitudo terræ, quam violentia ignis expreſſit. Idcircò Lactantius Firmianus non ſine ratione obſeruauit Sulphur circa loca flagrantia potiſſimùm diffluere, & propterea illud ſpumam terræ bullientis conſtituit. Etenim Sulphur, quemadmodum, & bitumen plurimum aeris, & ignis continet: quapropter facilè accenditur, &, ob hoc incendium, cum bitumine maximam habet affinitatem. Immò, propter eamdem cauſam, Auripigmento, & Sandarachæ maximè eſt amicum; cum hæc duo ex pingui, & ſulphureo ſucco reſultent: huius indicium eſt illorum incendium, quia dum comburuntur, pinguedinem ſulphuream redolent Qui plura de ſubſtantia Sulphuris ſcire deſiderat, petat Albertum Magnum, qui omnes conditiones ſubſtantiæ ſulphureæ diligenter examinauit.

Lib. 5. cap. 83.

Spuma terræ bullientis.

Lib. 4. Miner. cap. 1.

B Quoad primas huius concreti ſucci qualitates, notandum eſt, Sulphur eſſe intensè calidum, quoniam ab exhalatione fuliginoſa proueniat, & ea ratione creſcat, qua fuligo fumi in caminis augetur. Galenus illud tenuis eſſentiæ, & temperaturæ calidæ conſtituit, & alibi idem Galenus ſcripſit Sulphur tanta caliditate eſſe refertum, vt diutiùs, ſi cuti adhæreat, exurendo, vlcus aperiat. Quinimò cum igne tantam habet cognationem, vt prunis inſperſum illicò accendatur, neque vnquam extinguatur, donec pinguis, & oleoſa eius ſubſtantia prorſus conſumpta fuerit: huc reſpiciens Ouidius quandoque cecinit.

Lib. 9. de ſimp. med. fac. cap. de Sulph.

Lib. 5. de comp. med. per gen.

Vt penè extinctum cinerem ſi ſulphure tangas
Viuit, & ex minimo maximus ignis erit.

Hinc multi Sulphur in quarto gradu calidum conſtituerunt. Braſauolus tamen in Examine ſimplicium, huic opinioni refragatur; quandoquidem calida in quarto exceſſu venena eſſe pronunciauit; cum tamen Sulphur in ouo ſorbili præſcribatur à Dioſcoride in tanta quantitate, quæ hominem proculdubiò interimeret: quocirca Sulphur ca-
C liditate tantùm tertij ordinis potiri tradit. Neq; officit quod comburat, quoniam nonnulla in tertio gradu etiam calida idem præſtare poſſunt.

Quoad cæteras Sulphuris qualitates, materia Sulphuris tetrum, & ingratum ſpargit odorem: namq; minera Sulphurea fætorem Allij in mortario contuſi refert. Quocirca talis odòr indicium venæ ſulphureæ Metallarijs præſtare ſolet. Præterea, quando vritur iniucundum pariter fundit odorem: immò vapore hoc, & fumo fætido amabilis ab auro flauities detrahitur, & ſplendor illi congenitus aufertur. Inſuper ſaporis eſt ſubpinguis, & ingrati, & quò puriùs eſt, eò magis fumum cæruleum emittit: vnde Ouidius cecinit.

Sapor Sulphuris.

——— *puro de Sulphure fumi*
Cærulei.

Pariter Claudianus eadem ratione motus Sulphur cæruleum indigitauit: ſiquidem incenſum huiuſmodi coloris fumum fundit; qua de re Poeta cecinit hunc in modum.

Lib. 1.

——— *& lumen odorum*
D *Sulphure cæruleo, nigroq; bitumine fumat.*

Aliquem aquis candorem Sulphur impertiri ſolet, vt admonuit Agricola, in Tractatu eorum, quæ effluunt è terra: hinc Virgilius huius meminit, quando canens, aquam ſulphuream Naris fluuij albam eſſe prodidit.

Sulphurea Nar albus aqua.

Lib. 2. Aeneid.

Quoad figuram, aduertendum eſt, Sulphur foſſile non admodum in figura variare, cum plerumq; illius glebæ eruantur, & raró ſtiriæ de ſpeluncis, vel cuniculis pendentes decutiantur. At facticium quandoque habet figuram teretis baculi, interdum figuram cruſtæ, & aliquando figuram rotundam acquirit, dum per foramina ollarum deſtillat.

Figura Sulphuris facticij.

Deniq; Natura, in procreando hoc Mineralis genere, fuit admodum liberalis, cum

aliorum foſſilium aliquæ tantummodo venæ in fodinis extenſæ obſeruentur, ſed ſulphuris integros montes produxit, quemadmodum in Inſulis Æolijs penès Siciliam, in Æthna monte, & alijs locis huius generis manifeſtum eſt, de quibus ſuo loco verba fient. E

Poſtremò Chymiſtæ referunt Naturam materiæ Sulphureæ nonnihil argenti viui permiſcuiſſe. Quapropter cum aliquas in Sulphure partes metallicas obſeruauerint, illud materiam, principium, & parentem metallorum indigitarunt.

DIFFERENTIÆ.

Lib. 5. cap. 73.

DVO prima facie Sulphuris genera conſtituere poſſumus, nempè natiuum, & facticium: ſic enim veſtigia Dioſcoridis ſectabimur, qui primum vocat Sulphur apyron, nempè ignem non expertum, cum apud Græcos ἄπυρος, ignem non expertus, exponatur. Alterum nuncupatur Pepyromenon; nam πῦρ ignis, & πέπτω, coquo, exprimitur; quandoquidem Sulphur facticium igne perficitur. Deinde natiui, ſeu foſſilis, nimirum Apyri multæ differentiæ aſſignantur. F Primum genus in terram gleboſam, & ſolidam concreſcit, & hoc, quia pellucidum eſt, & purum, medici adhibere ſolent. Secundum omninò eſt tenue. Tertium quaſi mica reperitur. Facticij Sulphuris Plinius varias recenſuit ſpecies, nempè glebam, Sulphur familiare Fullonibus, deinde Egulam, cuius vſum in ſuffiendis lanis prædicat, & aliud ad ellychnia commendat, non quia ellychnia lucernarum ex illo fierent, ſed quia Sulphurata ad lucernas incendendas ex illo pararentur: quamobrem nonnulli hoc vocant Cauton, vt notat Hermolaus Barbarus, quia Græcis καυτὸ & καυστὸς vſtus, vel vſtilis dicitur.

Sulphur cauton quid.

Hodie, apud nos, duo facticij Sulphuris genera monſtrantur in figura, & colore diſcrepantia; namq; aliud eſt pallidum, & congelatum figura panis, hocq; virgineum nuncupant, vel quia purius ſit, vel quia illo Virgines capillos rufent. Aliud magis viret, & figuræ eſt teretis, quia liquatum, & transfuſum in fiſtulas arundineas, talem figuram adipiſcitur: hoc Vulgus noſtræ ætatis *Solfo in canna* vocitat. Ratione coloris, Sulphur à Sulphure diſcrepare ſolet, nam aliud eſt luteum, aliud viride, aliud cinereum, aliud rufum, & aliud alterius coloris, quæ differentiæ non ſolum natiuo, ſed etiam facticio Sulphuri competere poſſunt. G

Sulphuris colores.

Halchemiæ Profeſſores duplex Sulphur conſtituunt, alterum intensè calidum, & ſiccum, quod Martem vocant; alterum non ità calidum, atq; ſiccum, ſed ſubtile, & Soli intrinſecum, quod Venerem nuncupant, compoſitumq; ex ſale, & Sulphure prædicant. Sulphur autem in argento viuo abditum illud eſſe aſſeuerant, quod formam Solis, & tincturam coloris auri naturalis exhibet. Sulphur quoq; metallicum chymicum nominari Latonem ſcripſit Braceſchus, in libro de Ligno vitæ; vbi citat hæc Morieni verba. *Ignis, & Azoth, ideſt Argentum viuum conuerſum in Solem Latonem lauant, ideſt Sulphur noſtrum metallicum.* At Garlandus notat Sulphur viuum, Sulphur decoctum, & Sulphur clauellatum, apud Chymiſtas, vnum, & idem eſſe. Item Sulphur Naturæ, & Sulphur Artis, in eadem Chymiſtarum Schola, per ſpiritum metallorum ſublimatum, & concretum in terram foliatam, deſignatur. Deniq; Chymici Sulphur incombuſtibile album, vel rubrum memorant, quod in generatione auri, vel argenti requiritur; quandoquidem Sulphur combuſtibile omnia denigrat, & in igne conſumitur. Hoc autem genus Sulphuris, H cum hactenus non inuenerint, ipſis ſolis notum, & inter eorum arcana repoſitum eſſe perhibent. Iam nobis innotuit, quòd ipſi varijs operationibus Sulphur ad naturam incombuſtibilem reducere incaſsùm conati ſunt. Quandoquidem pinguitudo illa combuſtibilis, aut non eſt ablata, aut, illa ablata, genus quoddam aluminis, vel Chalcanthi reſultauit.

Sulphur metallicum.

Reliquum eſt, vt recenſeamus illas Sulphuris differentias, quas, longo temporis tractu, ad noſtras manus peruenerunt. Primum fuit Sulphur viuum colore flauo refertum, & ſuccini æmulum, quod apud Ceſenates effoſſum fuit. Idem quoque præſtantiſſimum ex Quito Prouincia Peruana habetur. Fuit etiam nobis communicatum Sulphur Apyron ex Melo inſula, pellucidum quidem, ſed

A ſed ex viriditate flaueſcens, præcæteris, à Plinio commendatum. Item Sulphur apyron, inſtar Nitedulæ radians, colore luteo ad viriditatem tendente, quod Dioſcorides λαμπύριζον appellauit. Neq; prætermittendum eſt Sulphur cinereum ex Nicaragua noui Orbis Prouincia aduectum, quod denſum, gleboſum, & minimè pellucidum eſt. Amplius Sulphur viuum nigrum, rubrum, ruſum, & ποικίλον dictum, quod colorum varietate eſt conſpicuum. Sulphur viuum colore ſubflauo vidimus, quod, in locis ſpontè conflagrantibus, in ſublime elatum circa lapides concreſcit, & propterea ſublimatum nuncupatur. Conſpicati etiam ſumus ſulphur virgineum puriſſimum coloris lutei, collectum in illa planitie Sulphurea, quam Forum Vulcani cognominant. Neq; omittimus Sulphur viuum circa radices montis Æthnæ collectum, cuius maior pars pinguedinis ab incendio montis eſt conſumpta. *Sulphur ſublimatum quale.*

Præter has ſimplices Sulphuris differentias, nonnullas quoq; compoſitas obſeruauimus, nempè Sulphur viuũ luteum cum Alumine, cum Nitro, cum Atramẽto ſutorio, necnon cum Alumine ſciſſili, & Melanteria. Item cum Piſſaſphalto delatum à Samnitibus, quos hodie Aprutios nominant. Nuper habitum fuit ex Agro Neapolitano Sulphur natiuum candidum, & liquidum portioni Aluminis permixtum, quod inundante certis B temporibus lacu (qui continuò feruet, & ebullit) in ſuperficie terræ colligitur, & ex eo oleum ad multa vtiliſſimum exprimitur. Tandem Sulphur auri particeps ex Comitatu Tyrolenſi habuimus, è cuius centum libris dimidia vncia auri puriſſimi excoquitur.

THIOTOPOGRAPHIA.

AGRICOLA monimentis mandauit Sulphur plerumque circa loca ardentia reperiri: ſiquidem terra conflagrans mineras Sulphuris, & bituminis continere perhibetur. Pariter loca aquis calidis ſcatentia Sulphur, etiam habere dicuntur. Agricola autem hanc aquarum caliditatem à bitumine prodire voluit: ſed ſententia tanti viri à multis Authoribus, & præſertim ab Andrea Baccio reprobatur, qui cauſam aquarum calidarum Sulphuri aſſignauit. Id videtur confirmatum ab Ouidio, C dum cecinit. *Lib. 3. de ortu ſubter.* *Lib. 1. de Ther. cap. 17.* *Lib. 1. de Arte.*

Quid referam Baias prætextaq; litora velis,
Et quæ de calido Sulphure fumat aqua.

Quandoquidem nonnulli fontes adeò feruent, vt oua infuſa percoquant, & animalia quoq; in illis demerſa depilent. Id in Germania, teſte Ceſalpino, contingere tradunt. Item in Agro Volaterrano aqua ita feruens inuenitur, vt ex animantibus iniectis, modico temporis ſpatio, oſſa tantùm à carnibus nudata extrahantur. Albulæ aquæ in Agro Romano ab albo colore cognominatæ, quem à mixtione Sulphuris acquirunt. Corſena in Agro Lucenſi, & Porectana in Agro Bononienſi, Sulphureę, & Aluminoſæ ſunt; ideoque à fonte calidiſſimæ egrediuntur. Alumen autem participare dicuntur; cum Sulphuris combuſtio Alumen reddat. Pariter aquæ malè olentes plerumq; admixti Sulphuris ſunt indicium. Fons in Heldesheimio fædum pulueris pyrij extincti odorem ſpargit, & aqua huius fontis lapides circumiacentes limo obducit, qui deraſus, & exſiccatus genuinam Sulphuris materiam refert. Tetrum quoq; odorem Sulphuris ſpirabat Fons, D qui nuper erupit ex montibus proximis Scarpariæ oppido in Valle Mugelana ſito, cum terręmotibus conquaſſaretur, ſed paulò poſt, ceſſante terræmotu, exſiccatus eſt. Tandem Plumbum in ſua minera nonnihil Sulphuris continere traditur: quocirca credendum eſt aliquid etiam Sulphuris reperiri poſſe in venis, in quibus plumbi materia generatur.

Iam noſtra intereſt ad peculiaria Sulphuris loca, iuxta ſeriem alphabeticam recenſenda accedere. Aeoliæ inſulæ adiacentes Siciliæ, quæ ſeptem ab Authoribus numerantur, nempè Lipara, Hiera, Strongyle, Didyme, Ericuſa, Phenicuſa, & Euonimus, Seruius has eſſe nouem retulit, & Facellus, in Hiſtoria Siciliæ, decem, iuxta tabulas Tolomei, deſcripſit; ita nuncupatæ, quoniam temporibus Iliacis ibi Aeolus regnaſſe creditur; item Vulcaniæ dictæ, quoniam harum omnium natura ſit Sulphurea, & per interualla, tanquam ex fornacibus Vulcani, ignis euomatur. *Regiones, quibus Sulphur naſcitur.*

Lib. 4. In his igitur, & præſertim in Lipara, teſtibus Dioſcoride, & Plinio, optimum Sulphur generatur. Hoc Silio Italico non fuit ignotum, quia cecinit hunc in modum.

Nam Lipara in vaſtis ſubter depeſta caminis.
Sulphureum vomet exarſo de vertice fumum.

Leander etiam, in ſua Hiſtoria, ſcribit, ad mentem Plinij, copiam Sulphuris ex nominatis Inſulis extrahi. Verùm, noſtris temporibus, mineræ Sulphuris deſierunt, fortaſſis quia in illis incendia ceſſarunt; conſequenterq; materia Sulphuris fomes, & alimentum ignis, non amplius generatur. Æthna mons nocturnis admirandus incendijs, ob copiã Sulphuris, eſt celebratus: nam conſtat hunc montem ab ea parte, qua Eurus, & Africus flant, ſpeluncas habere plenas Sulphuris vſq; ad mare deductas, hæ cauernæ recipientes in ſe marinos fluctus ventum creãt, qui agitatus ignem ex Sulphure accendit: vnde flammæ poſtea, & fumi vſq; in Siciliam feruntur. Quapropter hoc in loco Gigantes à Ioue fulminibus fuiſſe peremptos Poetæ fabulantur, vt Virgilius eſt teſtificatus. De hoc monte, & eius conditionibus locutus eſt Ouidius hunc in modum. *Aethna mons.*

Nec quæ Sulphureis ardet fornacibus Aethna,
Ignea ſemper erit, neq; enim fuit ignea ſemper.

Perpetuus enim humor, qui in his generatur cauernis, perpetuum incendijs fomitem F ſuppeditat: vnde ad rem aliquando Virgilius cecinit loquens de flamma Aethnæ montis ſic.

Lib. 3. Aeneid.
Atq; hæc ipſa tamen iam quondam extincta fuiſſet,
Ni furtim accedat ſecretis callidus humor.

Amplius aquæ ab hoc monte ſcaturientes inſignem Sulphuris putorem ſpargunt, quarum Ouidius in Metamorphoſi meminit. Ideò non eſt mirandum, ſi Poetæ huiuſmodi *Lib. 1.* montem Sulphureum cognòminauerint. Claudianus ſic canit de Æthna.

Seu Mare Sulphurei ductum per viſcera montis.

Cæterùm non modò in Æthna, ſed in multis quoq; Æthiopiæ montibus copia Sulphuris producitur. Amſanctum locus eſt apud Hirpinos, qui Vulgò hodie dicitur *Valle di Picenti*, & à Coſmographis Vmbilicus Italiæ deſcribitur: hoc in loco ianuam ſedium infernarum eſſe fabulantur, propter mortiferas Sulphuris exhalationes, quæ illinc egrediuntur, de hoc loco locutus eſt Cicero hũc in modũ. *Quid ſi videmus, quam ſint varia* *Lib. 1. de Diuin.* *terrarum genera, ex quibus, & mortifera quædam pars eſt, vt & Amſancti in Hirpinis, & in Aſia* G *Plutonia?* Talis locus, iuxta mentem Partaſij in Claudianum, ab Incolis propter inſignem putorem, Mephitis appellatur. In Anconitano Agro ad montem aqua Sulphurea obſeruatur. Aſia circa flumen Ochrum, authore Strabone, terram Sulphuream produ- *Lib. 2.* cit. Penès Aſculanam ciuitatem, aquæ Sulphureæ, ab odore, ſapore, & colore cognoſcuntur. Auernus eſt lacus in Campania apud Baias, & Puteolos, qui ob inſignem Sulphuris fætorem, Plutoni dicatus eſſe perhibetur, Græcis cognominatur Aornus, quia ſuperuolantes aues læthali exhalatione peremptæ decidant. Huc Virgilius reſpexit canens hunc in modum.

Lib. 6. Aeneid.
Quem ſuper haud vllæ poterant impunè volantes
Tendere iter pennis &c.
Vnde locum Graij dixerunt nomine Auernum.

Hac de cauſa multi ſedes infernas, hoc in loco, eſſe exiſtimarunt. Demum in Auſtria aquæ Badenſes mineram habent Sulphuris, immò nonnihil Aluminis, & Salis participant. Baianus lacus copia Sulphuris à Natura probè fuit ditatus, quemadmodum H Ouidius libro primo de Arte fuit teſtificatus. In Bohemiæ argentarijs fodinis aliqua portio Sulphuris inuenitur: quamobrem in illa etiam regione aliquæ Thermæ ſulphureæ inueniuntur. Apud Boſſetum minera ſulphereæ materiæ diues conſtituitur, quæ Andrea Baccio teſte, inſigni pinguitudine eſt referta.

Lib. 4. de Ther. Calabria opes Sulphuris habet luculentas, quia non ſolum in Territorio Terræ Reginæ nuncupatæ reperitur materia ſulphurea, ſed etiam penès ciuitatem Coſentiæ, quàm nonnulli ad Aprutios pertinere ſcribunt; Leander tamen illam in Calabria collocat. Ceſenæ montes opibus ampliſſimis Sulphuris aucti ſunt. In Cilicia Fluuius quidam Cilix cognominatus ſapit Sulphur. In Cinenſi regione mineras eſſe Sulphuris non *Part. 1. rel. Cin. c. 3.* eſt dubitandum, quoniam narrat Aluarus Ieſuita, ad vſus domeſticos Cinenſium, puteos eſſe refertos igne, quemadmodum noſtri in Europa aqua redundant, habereque angu-

anguſtum orificium, cui appoſita edulia optimè coquũtur. Vnde colligit hic vir doctus, ſubtus copioſas eſse Sulphuris mineras. Colles Leucogæi Campaniæ à colore albi Sulphuris cognominati fuerunt, vulgò *la lumiera del Solf.* Creta venis Sulphureis non caret. Apud Cumas, vbi Oraculum Sybillæ celebrabatur, erat ſudatorium valdè vtile, quod à vaporibus Sulphureis erat generatum

Europa, inter alias Orbis partes, magnas Sulphuris opes ſibi à Natura cõparauit Gallia, quoniam duplici Mare, nimirum Mediterraneo, & Anglico clauditur, multis aquis Sulphureis ſcatet. In Germaniæ multis locis aquæ Sulphureæ, & potiſſimùm in Moguntia obſeruantur: etenim hæc ciuitas, Antiquorum teſtimonio, metallis, & Sulphure affluit. In Gothia Regione vicina Thraciæ, & Noruegiæ Sulphureos aquas Andreas Baccius obſeruat. *Europa.* *Gallia.* *Germania.*

In Heluetia, non ſolum apud Badam oppidum, vt relatum fuit ſuperius, ſed etiam penès Limacum flumen, aquæ ſunt calidiſſimæ, referente Cornelio Tacito, quæ à prædominio Sulphur poſſident. In Hibernia copioſum Sulphur, circa Eglam montem, effoditur, qui flammarum globos oſtendere nunquam ceſsat. Apud Hierapolim ciuitatem Phrygiæ, Vitruuius copiam aquarum feruentium, & Sulphurearum memorat. Hiſpaniam non ſolum metallis auri, & argenti, ſed etiam venis Sulphureis diuitem Baccius conſtituit. Per hanc regoinem amnis Minius labitur ſeſe in Oceanum Occidentalem exonerans, cuius aqua non modò minioſa, ſed Sulphurea quoq; eſse traditur.

Iaua inſula montem Sulphureum habet ſemper ardentem, cuius flammæ, anno octuageſimo ſexto poſt ſeſquimilleſimum, tanta violentia eruperunt, vt decem ferè hominum millia perierint, proiectis in vrbem lapidibus, deinde tanta cineris, & fumi copia, tridui ſpatio, aerem occupauit, vt dies in noctem conuerſus eſſe videretur. Iluæ inſulæ non modò metallorum, ſed etiam Sulphuris abundè ſuppetunt diuitiæ. India quoq; Sulphur viuum optimum pellucidum, & coloris auri habere traditur. Islandiæ montes circa latera monſtrant incendia, & cacumina niue habent cooperta; riui autem aquarum ex illis fluentes copiam Sulphuris reddunt. Italiam magna Sulphuris quantitate auctam Andreas Baccius prædicat; cum in multis locis varia obſeruentur incendia, nimirum penès Florentiolam oppidum inter Bononiam, & Florentiam ſitum, circa Alpes Apennini, & in multis alijs locis: vnde colligit Author hæc loca mineris Sulphuris, & bituminis ſcatere. Sed notandum eſt illam Italiæ partem ad Mare Adriaticum, & Septentrionem ſpectantem, vmbręq; Apenniui ſubiectam, paucis aquæ calidæ fontibus redundare: partem verò circa Mare Tirrhenum, & Meridiem, cnm ſit magis aprica, magis eſſe Sulphuream. Propterea Matthiolus, in Commentarijs ad Dioſcoridem, apertiſſimè pronunciauit quodcumq; Sulphur, ſiue natiuum, ſiue facticium in Italia ſemper copioſum haberi. Deniqne in Iudæa olim non procul ab Oppido Macheronte, Sulphuris vena fuit obſeruata. *Iaua Inſula.* *Lib. 2. de Ther.* *Italia Sulphurea eſt.*

In Lycia eſt mons Chimęra nuncupatus, cuius cacumen propter Sulphur, & bitumen ardet. Id teſtatur Virgilius.

——— *Flammisque armata chimæra.*

Pariter Plinius: flagrat, inquit, mons Chimæra, & quidem immortali, diebus, & noctibus, flamma. Liris fluuius eſt in Campania, quem hodiernum Vulgus Liternum appellat, & Sulphureas ducit aquas: Quemadmodum Silius Italicus his verſibus expreſſit. *Lib. 2. cap. 106.*

At qui Fibreno miſcentem flumine Lirim
Sulphureum. *Lib. 8.*

In Maiela monte Apuliæ, præter venas multorum metallorum, Sulphureæ etiam mineræ reperiuntur. Ex Melo Inſula, teſtibus Dioſcoride, & Plinio, optimum Sulphur aduehitur. Mexicanum regnum non caret montibus lapides, & flammas eructantibus, circa quos Sulphuris quantitas colligitur. In Moguntinis etiam balneis Ioannes Boterus copiam Sulphuris obſeruauit. Moſcouia lacum habet totum Sulphureum, vt Sigiſmundus in Hiſtoria eiuſdem Regionis recitauit.

Inter Neapolim, & Cumas ſemper magna fuit Sulphuris mercatura. Nicaragua, teſte Nicolao Monarde, mittit Sulphur valde ſimile illi, quod ex fodinis Ceſenæ eruitur. Orbis nouus, & præſertim regio Vtlatlan, multas mineras perfectiſſimi Sulphuris poſſidet, ex quo, referente Botero, Hiſpani optimum puluerem pyrium confecerunt in Ormuz inſula Boterus duos obſeruat eminentes colles, quorum alter Salem, alter *Orbis nouus.*

vero

verò Sulphur prebet. Alij vero narrant, hanc inſulam tanta Sulphuris materia olim abundaſſe, vt ſpatio ſeptem annorum conflagrauerit.

Pamphilia Sulphuris opibus pollere traditur, cũ in multis huius regionis locis incendia appareant: vbi nullæ prorſus plantæ conſpiciuntur: terra enim illa, ob incendia, humore caret, quo herbas nutrire poſſit. In Pannonia inferiori aquæ cuiuſdam frigidi fontis odorem Sulphureum ſpargũt. Parnaſſus mons liquorem album Sulphuris fundit. Patauinum territorium multa habet balnea Sulphurea, ſed potiſſimùm Aponenſe, de quo Mantuanus ſic cecinit.

Hinc Aponi fons ille vetus toto inclytus orbe
Exit in Euganeos colles, fluuiumq; calentem
Sulphure, porrectis in Cælum è montibus haurit.

Phlegæi campi comprehendunt illam planitiem Sulphuream, quam Forum Vulcani nuncupant, vbi ſunt colles leucogęi, de quibus paulò ante ſermo fuit habitus. Polonię regnum Sulphuris fodinas in montium iugis habere Ortelius tradidit. Circa Puteolos loca ardentia, ob exhalationes Sulphureas, viſuntur, & quamuis Varro à frequentibus puteis (ſunt enim circa hunc locum aquæ calidæ, & frigidæ) ciuitatem hanc in Campania fœlici ſitam denominatam fuiſſe crediderit: nihilominus, iuxta communem ſententiam, à putore dictus eſt huiuſmodi locus, quoniam grauibus Sulphuris, & Aluminis odoribus ſit putidus. Demum circa Pyreneos montes mineram Sulphuream Andreas Baccius conſtituit.

Lib. 4. de ling. lat.

Apud Sabinos labitur fluuius Nar cognominatus à Veſeuio Monte ortum ducens, & aquas albas, & Sulphureas oſtentans, de quo Auſonius ſic cecinit in Monoſtichis.

Fluminibus Italis propellens Sulphureus Nar.

Quamobrem non erit mirandum, ſi Sulphureus ſit lapis Sabinus, Salentinus, & Sidicinus, quoniam hæc loca plena eſſe Sulphure Georgius Agricola pronunciauit. Samatra montem habet continuas euomentem flammas; ideòq; hæc inſula Sulphureis diuitijs ſe iactare non deſinit. Neq; ſilentio inuoluenda eſt Sardinia, quam Plinius, ob venas Sulphuris, prædicat. Scotia opibus Sulphureis gloriatur. In Senenſi agro eſt balneum Sancti Philippi, & non procul ab illo Sulphur fabricatur. In Septentrionis finibus, vbi trium menſium dies eſt longa, Sulphureæ venæ reperiuntur, cum, teſte Baccio, in multis Agri illius locis, terra ardeat; quemadmodum in montibus Islandiæ conflagrare dicitur. Sicilia multa habet loca fodinis Sulphureis celebrata, vt Facellus, in hiſtoria Regionis, exarauit Siciliam Italiæ olim coniunctam fuiſſe conſtat, ſed cum eſſet naturæ Sulphureæ, fortaſſis violentia accenſi ignis, ſeparata fuit. Id Virgilius optimè expreſſit his verſibus.

Lib. 10. de nat. foſ.

Lib. 31. ca. 14.

Lib. 3. Aeneid.

Hæc loca vi quondam, & vaſta conuulſa ruina
Diſſoluiſſe ferunt; cum protinus vtraque tellus
Vna foret &c.

Leander recitans Siciliæ hiſtorias, natiui Sulphuris meminit, cum habeat locum Sulphureo concrematum incendio, qui adhuc vulgò *la Cremata* appellatur: nam ibi mineras Sulphuris eſſe cognoſcunt, propter aquas, quæ grauem Sulphuris odorem ſpirãt. Præterquamquòd in eadem Sicilia inter Agrigentum, & Bibonam, lacus eſt nomine Biſana, qui prætereuntium naribus Sulphureum odorem impertitur. In Syriæ lacu *Coppe* nuncupato naſcitur Sulphur, vt Ioannes Boterus eſt teſtificatus.

Teneriffa inſula habet montem, è cuius cacumine Sulphurei lapides euulſi in Hiſpaniam mittuntur.

Veſeuius mons.

Veſeuius vulgò *Monte di Soma* proculdubiò opulentia Sulphuris, bituminis, & aluminis tumidus ſuperbit, quoniam conſtat experientia, & teſtimonio Vitruuij, Strabonis, & aliorum Authorum Veterum, non ſolùm ſub Veſeuio, ſed etiam ſub alijs montibus illius oræ maritimæ, ignes ex Sulphure, & bitumine incenſos latibulari. Hinc huiuſmodi montis cauernæ incendijs maioribus in dies agitatæ tonitruis, & terręmotibus interdum ingentibus concutiuntur, vt tanta cineris copia inde exeat, vt, obſcurato Sole, in Africã, in Aegyptum, & Romam vſque peruenerit; & hac de cauſa, aquæ fontium huius loci ſemper bullientes obſeruantur. Item Viterbienſis lacus noſtra ætate eſt famoſus, Vulgò *Bullicano*, ab effectu, quoniam ob exhalationes Sulphureas, bullire nunquam ceſſet. Quare autem aliquæ aquæ Sulphureæ bulliant, aliæ autem calidę tantummodò ſint, & non

A non bulliant, id credendum eſt, inquit Andreas Baccius, prouenire, quia bullientes ſubtus caminos ignis habeant, calidæ verò, & non feruentes, calidos tantummodò vapores recipiant. Volaterranus ager non caret Sulphure, ſicuti neq; Vngaria, ſed quoniam ſuperius Sulphuris in Pannonia meminimus, in locorum enarratione, non vlterius progrediemur. *Lib 7. de Therm. c. 7*

PRÆPARANDI RATIO.

FACTICIVM Sulphur Pepyromenon Græcis dictum in multis Italiæ locis multifariam præparatur; nimirum in Agro Senenſi, in Volaterrano, in Puteolano, & apud Ceſenates. Primitùs Sulphur, vel liquor Sulphureus purificatur, & ab aliena ſubſtantia ſeparatur, vaſis factilibus ignem in fundo tantùm ſentientibus: ſic enim purior ſubſtantia aſcendit ad ſuperiorem vaſis regionem, & per roſtrum in aliud vas recipiens, inſtar olei, paulatim dilabitur, quod poſtea in loco frigidiori locatum varia figura concreſcit. Verùm Georgius Agricola verba faciens de facticio Sulphure, monuit *Lib. 12. de re metal.*
B Sulphur præparari, & confici ex aquis Sulphureis, ex venis, & glebis eiuſdem, necnon ex rebus Sulphuri admixtis. Quandoquidem aquæ in cortinas plumbeas ingeruntur, & eatenus coquuntur, donec in Sulphur denſentur. Ex hoc poſtea, & ſquama ferri concoctis, & in vrceos transfuſis, & facticio Sulphure luteo obductis paratur aliud artificiale Sulphur, quod Caballinum vocant, quoniam Veterinarijs, ad ſcabiem equorum delandam, relinquatur. Gleba Sulphurea effoſſa, in parando Sulphure facticio, Ceſenates, Puteolani, & Volaterrani vtuntur. Ex aquis Sulphureis conficitur in Pannonia inferiori propè Budam. Tandem fit etiam Sulphur ex pyrite, vel lapide cruſtaceo proprij generis. *Sulphur Caballinum.*

Præterea Sulphur cum argento viuo Chymicis organis ſublimatur, & in pigmentum rubicundiſſimum tráſmutatur, quod officinæ Cinabriũ appellant. Demum ex Sulphure oleum varijs modis elicitur. Hollerius Sulphur in Œnoſtagmate, nēpè in aqua vitę tamdiù ebullire permittit, donec lētor quidam aquę innatet, quem molliori lana, vel Goſſypio excipit, aqua toties permutata, donec tota olei quãtitas collecta fuerit. Hoc poſtmo- *Cinnabriũ.*
C dũ oleo, ad eliciendum in corpore humano hydrargyrum detentũ fæliciter vtitur. Alij recipiunt vncias tres Sulphuris, Terebenthinę tantumdem, vncias duas vini optimi, libram olei roſacei, omniaq; ad ignem lentum ferueſieri permittunt, donec vinum fuerit conſumptum. Nonnulli partes æquas pumicis, & Sulphuris ſumunt, & trita ad moderatum ignem in cucurbita vitrea collocant, & oleum optimum educunt. Aliqui ſpiritum vini puluei Sulphuris addunt, deinde accenſo, & conſumpto œnoſtagmate, Sulphur tritum, & arenæ commixtum ampullæ includunt, & lento igne oleum eliciunt. Noſtra ætate, Pharmacopæi campanæ vitreæ ſuſpenſæ ita ſupponunt patinam aliquantò latiorem, vt labra eiuſdem, ad duos circiter digitos, ambitum campanæ ſuperent: fundo patinæ ſuperponitur vaſculum Sulphuris apyri, quod candenti ferro accenditur, & agitatur, deinde, illo abſumpto, aliud, atq; aliud vaſi imponitur, vt ex eius copioſo vapore ad campanam elato oleoſus vapor in paropſidem ſubditam deſcendat. Optimum autem oleum præparari referunt ex ſolo flore Sulphuris, qui in locis Sulphuroſis, tanquam ros ex mõtibus, exſudat, ſapore dulci, & ita grato, vt tanquam edulium cum pane, Braſauolo teſte, prandentibus ſeruire poſſit. *Olei Sulphuris præparatio.*
D

VENENVM, ET MEDELA.

SVLPHVR eſſe venenatæ naturæ ex aſſertis Plinij colligere poſſumus, qui aliquando ſcriptum reliquit: depreſſis puteis, Sulphuroſa, vel aluminoſa occurrentia Puteariosnecare. Præterea, ex mineris Sulphureis, dimanat quandoque vapor ita putidus, & acutus, vt anhelitum claudat, & ſpiritus vitales corrumpat. Quamobrem aues ſupra huiuſmodi loca volantes à ſimili vapore ſuffocatæ cadunt. Quinimò ſylueſtres, & domeſticæ animantes, item lacertæ, & ſerpentes, quando ad talia loca fortuitò acceſſerint; illicò læthali vapore affecti moriuntur. His addamus caliditatem, & ſiccitatem *Li. 31. c. 3.*

tem Sulphuris, quæ quartum gradum attingere videtur.

Quare noſtra intereſt recenſere ſymptomata, quæ huiuſmodi venenatam materiam in corpore humano operantem conſequuntur. Ardoynus Piſaurenſis, inter hæc ſigna, enumerat ingentem totius corporis calorem, dolorem hepar affligentem, & inteſtinorum torſionem, ſiquidem calor excedens à temperatura Sulphuris calidiori dimanat, & cauſa doloris hepatis eſt illius inflammatio, necnon ſanguinis accenſio in iecore generati. Deinde torquentur inteſtina à mordicatione, quæ à tenui Sulphuris ſubſtantia promanat. His accedit grauedo linguæ, & ſtomachi propter ſiccitatem ſuperfluam, quæ huiuſmodi partes, & præſertim linguam ad motum ineptam reddit. Tandem aluus fluxu vexatur, quoniam inteſtinorum membranæ vellicantur, & punguntur ab excedenti caliditate, & tenuitate Sulphuris: quapropter inteſtina ad producendum fluxum excitantur.

Symptomata huius veneni.

Cum medici finis ſit humanum corpus curatione ſanare, animaduertendum eſt, curationem huius veneni eſſe ferè ſimilem medelæ argenti viui ſublimati, & calcis: idcircò ad illa præſidia erit cõfugiendũ. Albucaſis tamen, in capite de potu Sulphuris, potionem Secaniabin Saccharini, nempè Syrupum acetoſum ſimplicem, ſuccum granatorum, & ptiſanam hordeaceam exhibet. Plinius Secundus, in capite de medicinis ex vſu lactis, ad Gypſum, ad Ceruſſam, ad Argentum viuum, & ad Sulphur, lac aſininum propinat. Haliabas in regali diſpoſitione, laudat oleum Seſami; & aquam calidam, aut butyrum calidum, vt Patiens euomat. Deinde iura pinguia, mucilagines ſeminum Pſillij, & clyſteres cum aqua Hordei, & oleo violaceo conueniunt. Tandem Chriſtophorus de Honeſtis, in ſuis Problematibus, pro bezaartico medicamento Sulphuris, cryſtallum tritum cum vino ad drachmam, præſcribit.

Lib. 28. hiſt.
Lib. 4. Pract. cap. vlt.

DENOMINATA.

NON deſunt multa tam animata, quàm inanimata, quæ à Sulphure denominari poſſunt. Inprimis Pluto Sulphureus fuit cognominatus, quoniam locis ſubterraneis, & præſertim natalibus Sulphuris dominari perhibetur: idcircò Poetæ de nuptijs Proſerpinæ verba facientes ſic cecinerunt.

Totaq; Sulphureo nubit Proſerpina Diti.

Illa planta, quæ Latinis Peucedanus, & Peucedanum, & Græcis pariter πευκέδανος appellatur, quoniam folia Pinus ſimilia gerat: etenim πεύκη apud Græcos Pinus exponitur. Aut potius denominatur à piceo fætore: vnde Germani lingua vernacula, Peucedanum Schuuefenchetz, nempè radicem Sulphuream indigitarunt. Inſuper Melilotus ille vulgaris, ſeu Trifolium odoratum Dodonei, noſtri Rhizotomi *Solfanello*, ideſt Sulfuratum cognominant, cum eius flos neſcio quid odoris Sulphurei ſpiret. Ludouicus Dulcis quamdam gemmam memorat Kaman, aut Kakaman nuncupatam, varijſq; coloribus diſtinctam, quę à loco natali Sulphuraria poſſet indigitari: ipſe enim putat dictam à Kaumate, nempè ab incendio, cum nonniſi in locis Sulphureis inueniatur. Deinde accedẽtibus ad loca denominata à Sulphure, primò ſeſe offert Forum Vulcani in Agro Neapolitano ſitum, quod hodie vulgò vocatur *la Solfatara*, à copia Sulphuris, quod ibi generatur. Apud Plinium, & Solinum hæc loca Campi Phlegæi, quaſi Sulphure ibi inuento flagrantes dicuntur. Id teſtificatur Silius Italicus his verſibus.

Peucedanus.
Melilotus vulgaris.

——— *illos quos Sulphure pingues*
Phlegæi legere ſinus.

Vnde poſtea Poetæ Gigantes his in locis cum Hercule fuiſſe præliatos, & horum vulnera aquarum bullientium, & incendiorum loci cauſam fuiſſe finxerunt. Ad loca ſpectat etiam Sulphuraria, quod vocabulum aliquando indicat fornacem Sulphuream, in qua facticium Sulphur elaboratur, & quandoq; denotat fodinam, vnde Sulpur eruitur. At Sulphuratio eſt nomen verbale, & Sulphureitas fixa eſt nomen à Chymiſtis fictum, ſicuti & argenteitas fixa in profundo ſubſtantiæ auri, & argenti, quibus vocibus, deſignant ſubſtantiam ſubtiliſſimam, & puriſſimam, quæ facilè, ad modum cerę liqueſcit. Mephitis quoq; Sulphurea appellatur. Eſt autem mephitis propriè putor terræ, qui ab aquis Sulphureis dimanat: quare huc reſpiciens Perſius, cecinit hunc in modum.

Mephitis quid.
Satyr. 3.

Gutture

Gutture Sulphuras lentè exhulante Mephites.

Sulphureum vocatur illud, quod ex Sulphure conſtat, vel quod naturam Sulphuris refert. Sed Sulphuratum nomen adiectiuum exprimit illud, quod habet admixtum Sulphur. Hinc Sulphuratum ſubſtantiuè ſumptum ſignificat illud exile lignum ex vtraque parte Sulphure imbutum, quo lucernæ accendi ſolent: hoc à Martiali ramentum Sulphuratum, & à vulgo Italico *Solfanello, & Solfarolo* dicitur.

Pariter apud Græcos θειώδης (cum θεῖον ſit Sulphur) Sulphureus, vel Sulphuroſus exponitur: hinc θειόω Sulphure perfumo, vel expio, & περιθειῶσαι eſt luſtratio, quæ Sulphure celebratur. Item θειόχροος non ſolum Sulphuris colorem habens, ſed etiam luridus exprimitur. Deniq; apud Meſuem memoratur Diaſulphur, quod eſt medicamenti genus in varijs affectionibus adhibendum.

EPITHETA.

SVLPHVR ob varias affectiones, quibus potitur, varia etiam ſortitur epitheta. In primis viuax, viuens, & viuum fuit nuncupatum, quoniam ſtatim atque ignem ſentit, illicò accendatur. Ouidius dixit.

Admotas rapiunt viuacia Sulphura, flammas.

In hoc etiam ſenſu Nemeſianus Poeta viuum vocauit canens.

Incendens viuo crepitantes Sulphure lama.

Item Claudianus illud viuens nuncupauit, quando dixit.

——— *viuentia Sulphura tecum.*

Ratione coloris vocarunt Sulphur Authores, & præſertim Poetæ luteum, atrum, luridum, & cæruleum. Ouidius luteum nominauit, in Methamorphoſi canens.

Lutea, & exiguis ardeſcunt Sulphura fumis. *Lib.15.*

Atrum Sulphur cognominauit Silius Italicus, quando ſcripſit.

——— *atq; atro circumlita Sulphure fumant.*

Pariter, ob coloris obſcuritatem, Ouidius quandoque luridum indigitauit, quando cecinit.

Lurida ſupponunt fæcundo Sulphura fonti.

Deniq; Claudiano Sulphur viſum eſt cæruleum, non ratione ſubſtantiæ, ſed forſitan ratione flammæ, quam accenſum oſtentat: protulit igitur Poeta hæc verba.

Sulphure cæruleo, nigroq; bitumine fumat.

Quoad alias qualitates, Sulphur alia quoq; ſortitur epitheta. Ouidius in libris de arte, calidum, ratione temperaturæ, ſic vocauit.

Et quæ de calido Sulphure fumat aqua. *Lib.1.*

Item fumans Sulphur Veteres nominarunt, fortaſſis, quia illius ſuffumigio in multis vterentur, vt ſuo loco exponetur. Ouidius id memorat.

Tactaq; fumanti Sulphure balat ouis. *Li.4 Faſt.*

Et quoniam, ratione caloris ingeniti, Sulphur caliditatem, & acredinem guſtui communicat: idcircò Ludouicus Bigus Poeta illud acre prædicauit.

——— *acre nimis fæmina Sulphur habet.*

Mantuano vocatum fuit liquidum, cum leui calore Sulphur liquefiat.

——— *Liquidoq; calentes*
Sulphure Cumarum campos.

Statio nuncupatum fuit odorum, fortè ob grauitatem odoris, quem ſpirat; cum odorum tam de fædo, quàm de iucundo odore pronuncietur. *L.4.Theb.*

Viſceribus laceris, & odori Sulphuris aura.

Quocirca multi hac ratione moti, Sulphur tetrum, quaſi fædum, & graueolens appellarunt.

Flammarum exarmata globis, & Sulphure tetro.

Cæterùm Sulphur non ſolum graue, fædum, & tetrum, ſed ingratum quoq; nominatum fuit: iuxta hoc diſtichon.

Qui bibit ingrato fædatum Sulphure Bacchum,
Præparat ad Ditis ſe Phlegetontis aquas.

Deniq;

Denique à Statio Sulphur gregale,nimirum commune,& vile fuit dictum. Apud Grȩcos φλόγερον vocatur Sulphur, quaſi ignitum. Apud Homerum in Odyſſea legitur κακῶν ἄκος, nimirum medicina, ſeu remedium malorum. Alioquin, apud eoſdem Græcos, appellatur etiam καθαρὸν, quaſi expurgans; vel quia in multis morbis adhiberetur, vt ſignificauit Homerus, vel quoniam Antiquitas, in expurgandis domibus, illo vteretur. Hinc fortè Latini Sulphur diuinum indigitarunt,aut potiùs,quia olim inſitum eſſet mortalium mentibus, fulguri, & fulmini neſcio quid diuini, aut ſacri ineſſe, & cum Sulphur odorem fulminalem ſpargere obſeruaſſent; quapropter hoc epitheton illi aſſignarunt. Aut quoniam Sulphur multarum rerum, & pulcherrimarum ſit origo: quamobrem Chymiſtæ illud, Patrem, & Originem metallorum nominarunt. Quinimò Priſci Sulphur non ſolum diuinum, ſed etiam balnea ſulphurea reputarunt diuina veluti oracula, à quibus Auguria ſumebant. Id præſtitit Tiberius Cæſar, qui in illis ſibi fælicitatem eſt auguratus, vt Suetonius monimentis mandauit. Pariter Lucanus meminit Cornelij Vatis, qui in balneis Aponenſibus diem ſtragis Pharſalicæ præſagiuit: cecinit igitur Lucanus hunc in modum.

Lib.22.

Balnea ſulphurea diuina dicta.

Euganeo (ſi vera fides memorantibus) augur
Colle ſedens Aponus terris, vbi fumifer exit,
Atque Antenorei diſpergitur vnda Timaui.
Venit ſumma dies, geritur res maxima, dixit
Impia concurrunt Pompei, & Cæſaris arma.

MYSTICA, ET MORALIA.

Cap.9. Memoratur in ſacris Biblijs Sulphur, & præſertim in Apocalypſi apud Ioannem, quod ab ore equorum egrediebatur. Lauretus autem in ſylua Allegoriarum, hoc Sulphure ſacrilegas Hȩreticorum obtrectationes deſignat,quibus Eccleſiæ dignitati derogare nituntur. Quando autem alibi, nimirum apud Iob legitur. In habitaculo iniqui Sulphur aſpergi; ſignificat fætorem libidinis accendi. Demum Sulphur, quod ſupra infames ciuitates pluiſſe in Geneſi dicitur, denotat hoc crimine irretitos non minutulam labeculam, ſed maximam,& nefariam labem contraxiſſe pænis infernarum ſedium dignam, quarum materia Suphur eſſe traditur. Quapropter, cum hæc materia in lacu Gomorrheorum maximè augeatur, nōnulli viam ad infernas ſedes tendentem ab hoc lacu originem ducere coniectarunt.

Cap.18.

Præterea natura Sulphuris multa nobis ſuppeditat documenta, quæ ad integros,& incōtaminatos mores ſpectare poſſunt. Etenim Sulphur proprium fætorem aquis etiam frigidis ſecus mineram labentibus communicat. Ideò aſſimilatur homini, in cænoſa libidinis latrina verſanti, qui aquam etiam frigidam, nempè hominem caſtum aliqua conſuetudine ſibimet coniunctum prauo exemplo offendit, necnon odorem optimæ famæ in fætorem vituperationis conuertit: nam, vt habetur in ſacro codice, *Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea.* Item Sulphur accenſum emittit tetrum odorem,& talem ſpargit fumum, qui faciem decolorare perhibetur. Quare Sulphur vitium Hypocritarum repræſentare poterit, quorum facies ſimulatione palleſcit; ideòque ad rem legitur in ſacris Paginis apud Mattheum: *Exterminant facies ſuas, vt appareant hominibus ieiunantes.* Deinde ob grauem Sulphuris odorem;reuocandum eſt in mentem monumētum mortis, necnon fætoris, quem caro humana, poſt interitum, incurrit. Itaq; memoria mortis inſtar Sulphuris, habebit vim attrahendi ad bonum, diſſoluendi cor per contritionem,& abſumendi crimina. Amplius,nomine Sulphuris,quod putorē ſpargit,& facilè accenditur, in doctrina morali,fætor,& ardor infernæ ſedis intelligendus eſt, qui neq; extingui, neq; ſuperari poteſt:quandoquidē,iuxta ſacras paginas,ſtagnū ignis, & Sulphuris in locis infernis eſſe perhibetur. Demum aquæ per venam Sulphuream labentes, fætorem, calorem,ſa porem,& efficaciam Sulphuris contrahunt: his aquis,homines in luxum ſoluti repræſentantur;qui calorem cogitationis, ſaporem delectationis,& efficaciam operationis ſibi comparant,& tandem fȩtorem infamiæ nanciſcuntur. De his apud Iſaiam legitur. *De cadaueribus eorum aſcendet fætor.*

Eccleſiaſt. cap.13.

Cap.6.

In Apocal. cap.19.

Cap.34.

Inſuper Sulphur, cum ſit igneæ naturæ, & facilè flammam concipiat, poterit humanæ car-

A ni aſſimilari,quæ, appoſito tentamentorum igne,ad praua deſideria facilè accenduntur.
Vel etiam humanam voluntatem poteſt referre,quæ, igne appoſito, nempè oblata occa-
ſione,ad prauas cupiditates illicò inflammatur,aut ad bonũ deſiderium mouetur. Aquę
etiam ſua natura frigidæ per mineram Sulphuris tranſeuntes, dum naturam Sulphuris
participare incipiunt, calidiſſimæ euadunt. Per Sulphur, in hac doctrina, intelligendæ
ſunt mundi diuitiæ, in quibus ignis, & ardor auaritiæ latibulatur : namq; licèt nonnulli
homines ſint pietate aquei,& temperantia frigidi;tranſeuntes tamen per venas Sulphu-
ris, nimirum bona temporalia adminiſtrantes, proculdubiò calorem auaritiæ, conſe-
quenterq; prauum famæ odorem acquirunt. Poſtremò, cum multæ Sulphuris ſpecies ab
Authoribus aſſignentur, vna tantùm à Medicis, nempè, Sulphur apyron, & pellucidum
probatur, cæteræ autem ſpecies, tanquam impuræ à medicina arcentur. Sulphure, pro-
pter calorem, Amore, & dilectio denotatur, cuius ſimiliter multæ ſpecies recenſentur:
nam alia eſt dilectio à Venere cruciante dimanans, alia eſt beneuolentia ficticia, alius
eſt amor ſui, quem Græci Philautiam vocant, alia eſt beneuolentia fraterna, alia
B charitas conſanguinea,alia demum eſt dilectio,qua verus Chriſticola Deum proſequi-
tur. Sed,inter tot affectiones, nulla eſt magis animæ medicinalis,quam vnus erga Deum
amor; reliquæ enim dilectiones aliquid ſemper impuritatis participant.

VSVS IN MEDICINA.

APYRON Sulphur non parùm vtilitatis allaturum eſſe medicinæ,Dioſcorides,
& Plinius atteſtantur. Primitùs eius ſuffitu Surditas curatur, lethargici excitã-
tur,& Paralytici iuuantur. Iſidorus illi tantam vim ineſſe ſcripſit, vt Comitia-
les depræhendat: ſed potiùs aſſerendũ eſt, Patientes in paroxiſmo epileptico detentos
fœdo Sulphuris odore liberari. Morbis etiam thoracis multò eſt adiumento, quia Aſth-
maticis cum ſpiritu terebenthinæ præbetur. Ad purulentos in aliquo pectorali liquore
præſcribitur. Dioſcorides puluerem Sulphuris in ouo ſorbili ſuſpicioſis propinat, & alij
C puluerem Sulphuris in ouo ſorbili Iſtericis prodeſſe referunt. In expugnando veneno, *Veneno re-*
Sulphur non eſt prætermittendum, quoniam, cum ſit præditum virtute attrahendi, cum *ſiſtit.*
aceto ictibus venenatorum fæliciter imponitur. Ideò Eminentiſſimus Cardinalis Pon- *Lib. 3. de*
zetus Melfitenſis proponit puluerem Sulphuris cum ſputo hominis mixtum, vt morſus, *Venen. cap.*
& ictus omnium animantium aquaticorum, & præſertim Scorpionis marini, & Draco- 24
nis curentur. Doctiſſimus quoque Fernelius hanc ſequitur opinionem, dum laudat Sul- *Lib. 6.*
phur ſaliua, vel lotio, vel melle, vel oleo ſubactum, vt ictibus venenatis proſit. *meth. med.*

Ampliùs in morbis cutaneis, & potiſſimùm in tollendo pruritu, & delenda ſcabie,
Sulphur minimè infrugiferum Authores inueniũt, quoniam medicaminibus intrinſecis,
& extrinſecis illud permiſcent. Braſauolus Sulphur in ouo ſorbili quotidie ſcabioſis
præbet. Extrinſecus verò ad prædictum affectum, cum nitro, vel reſina adhibetur. No-
ſtræ mulieres clinicæ Sulphur cum oleo communi ſoluũt, & aliquando cum terebenthi-
na, & linimentum ad ſcabiem componunt. Virgilius quoq; in Georgicis, vt pecudum *Lib. 3.*
ſcabiem reprimat, à Sulphure non recedit, quando canit.

D *Aut tonſum triſti contangunt corpus amurca,*
Et ſpumam miſcent argenti, & Sulphura viua.

Pariter Iodocius in Enchiridio ſimplicium conatus eſt vires medicas Sulphuris vni-
co hexaſtico comprehendere hnnc in modum.

Conſumit, ſoluit, trahit, & coquit omnia cruda,
Aſthmaq; cum tuſsi tollitur inde graue.
Ad ſcabiem, lepras, pruritum corporis vngues
Scabros, ad quæuis ſæua venena feræ.
Vt venter tumeat minus, hinc tibi balnea fingas.
Ad ſpaſmum, podagram, membra perunge, valet.

His intellectis de virtutibus Sulphuris facillimè poterimus cognoſcere vires aqua-
rum Sulphurearum, nam & ipſæ calefaciunt, & neruos emolliunt: quamobrem Re-
ſolutis, Conuulſis, Tremulis, Stupidis, & Contractis conuenire perhibentur. Quin-
imò his tumores diſcutiuntur, dolores mitigantur, Coxendici, & Podagrici iuuan-

tur. Scabrem delent, vlcera ſanant, lentigines tollunt, vitiligines emendant, dolores E
Iecoris, Lienis, & veteri ſedant, necnon tumores in huiuſmodi viſceribus genitos abſq; magno labore reſoluunt. Huius conditionis ſunt balnea patauina nuncupata Aponenſia, quoniam ſine labore prædictis morbis medeantur.

Tandem oleum Sulphuris, quod in Officinis ad varios vſus medicos ſeruatur, non ſolum vtiliter adhibetur exterius ad dentes dealbandos, ad fœditates cutis auferendas, & ad vlcera venerea ſananda, nam, teſte Falloppio, hoc gummata etiam gallica diſcutiuntur, ſed etiam interius ſumitur, ad eliminandos illos affectus, qui à flatibus, & à materia frigida craſſa, & putri procedunt. Peſte quoq; affectis magno eſt adminiculo, Epilepſiæ, Aſthmati, & multis alijs ægritudinibus pulmonis, ſi cum aqua, vel alio decocto idoneo ſumatur. Odontalgiæ etiam plurimum commoditatis affert, ſi illo dentes affecti leuiter contangantur. Deniq; oleum Sulphuris in medicina illas exercet vires, quas de ſpiritu Chalcanthi in proprio capite recitauimus.

In lib. de Tum. præter. cap. 18.

Ad finem Theophraſtus Paracelſus, & chymici aſſeclæ infinitas virtutes Sulphuri, & potiſſimùm oleo aſſignant, quo rectè adminiſtrato, omnes morbos curari aſſeuerāt. Præterea ipſi ex floribus Sulphuris cum Terebenthina mixtis, & ad calorem ſiccum, aliquot F
dies, digeſtis liquorem, inſtar rubini, extrahunt, deinde menſtruum ſeparant, vt remaneat oleum Sulphuris rubicundiſſimum, quod, more chymico, cum œnoſtagmate circulatum reddit Sulphuris balſamum, cuius tres, vel quatuor guttas in Suſpirioſis, & Purulentis mirabilia operari diuulgant. Rurſus Sulphur ter, & quater cum Colcotare ſublimant; vt ab immundicijs ſeparetur, deinde ex illo purificato vtiliſſima medicamenta cum ſaccharo, ad medelam Aſthmatis, parant; quoniam Sulphur balſamum pulmonum eſſe prædicant: Quinimò ex Sulphure ſalem quoq; eliciunt, cuius grana tria cum Pulmonariæ aqua ſufficientibus propinant, & pariter tria grana cum drachma balſami Sulphuris, aduerſus Phthiſim, commendant. Item Crollius in Baſilica chymica ſcripſit lac Sulphuris eſſe balſamum humidi radicalis: hac de cauſa in Hecticis, & aridis id maximoperè conuenire retulit. Verùm, pace tanti viri, hæc ſententia à recto tramite recedere videtur, quandoquidem hoc præſidium Phthiſicos tantummodò iuuare poteſt exſiccando vlcus; cum radicale humidum augere minimè queat: hoc enim nonniſi alimentis humectantibus conſeruatur, & inſtauratur. Sulphur autem veluti foſſile, & minerale G
non alit, ſed, inſtar ignis, conſumit, ideòq; tantùm abeſt, vt Hecticis ſit emolumento, vt potiùs illis plurimum nocere poſſit. Demum in Officinis Chymiſtarum paratur Sulphur vitriolatum, quod à ferro elicitur, & Crocus etiam Martis appellatur; ſed de hac operatione ſuo loco habitus eſt ſermo.

Balſamum pulmonū.

Sulphur Vitriolatum.

VSVS IN SVPPLICIIS.

Lib. 25. lec. antiq. cap. 19.

CÆLIVS Rhodiginus monimentis mandauit Apolidas ſeruos viles nuncupari à Iureconſultis, qui ſine ciuitate in opus publicum perpetuò dabantur, & in inſulas deportabantur, ſiue in miniſterium metallorum, ad quæ fœminæ quoq; damnari in perpetuum ſolebant, vt teſtatur etiam Vlpianus ſiue in Salinas, item, & Sulphurarias. Cum autem in Agro Neapolitano maxima Sulphuris copia eruatur; veriſimile eſt loca Sulphuraria à Iureconſultis ſæpè nominata in eodem regno fuiſſe, ad quæ H
olim mittebantur Rei, vt eorum crimina vindicarentur. Sed quid per prophana vagamur, cum ſacri codices ſimilem diſſerendi materiam nobis ſuppeditent? Nam ſummus rerum Opifex ſcelerum omnium punitor, ad diuinam manifeſtandam Iuſtitiam, Sulphure, & igne ſupplicium nefandis Ciuitatibus impoſuit, vt in Geneſi legitur. *Igitur Dominus pluit ſuper Sodomam, & Gomorrham Sulphur, & ignem à Domino de Cælo, & ſubuertit ciuitates has, & omnem circa regionem vniuerſos habitatores Vrbium, & cuncta terræ virentia.* Pariter in Deuteronomio verba fiunt de Supplicijs, quibus Deus Omnipotens Populum Hæbraicum conſtrinxit, & inter hæc Sulphur, & ardor Solis recenſentur. *Dicetque ſequens generatio, & filij, qui naſcentur deinceps, & Peregrini, qui de longè venerint videntes plagas terræ illius, & infirmitates, quibus eam afflixerit Dominus Sulphure, & Solis ardore comburens, itaut vltra non feratur, nec viuens quipiam germinet.* Item Pſalmographus memorat torrentem Sulphuris, quem diuina Sapientia in ſupplicijs exercuit.

Cap. 19.

Cap. 29.

Pſalm. 30.

Quin-

A Immò apud Iſaiam, Populo hebraico minitabatur his verbis. *Et conuertentur torrentes in* Cap. 34.
picem, & humus eius in Sulphur. Inſuper apud Ezechielem legitur, quod in pœnam ſcelerũ Cap. 38.
commiſſorum, Sulphur, & ignem pluet ſupra exercitum Hebræorum. *Ignem, & Sulphur pluam ſuper eum, & ſuper exercitum eius, & ſuper populos multos, qui ſunt cum eo, & magnificabor, & ſanctificabor, & notus ero in oculis multarum gentium, & ſcient, quia ego Dominus.* Amplius Diuus Ioannes in Apocalypſi memorat quatuor equorum capita, quę ignem, fumum, & Sulphur ſpargebant; quibus tertia hominum pars fuit interempta. Vnde colligimus, quod mundi Rector, in puniendo, à ſupplicijs Sulphuris non ſe continuit. Quinimò in eadem Apocalypſi ſtagnum ignis, & Sulphuris tanquam inſigne ſu plicium fuit Cap. 20.
Diabolo aſſignatum. *Et deſcendit ignis à Deo de Cælo, & deuorauit eos, & Diabolus, qui ſeducebat eos, miſſus eſt in ſtagnum ignis, & Sulphuris, vbi Beſtia, & Pſeudoprophetæ cruciabuntur die, ac nocte in ſecula ſeculorum.* Tandem apud Diuum Ioannem in ſubſequenti capite, in In- Cap. 21.
credulos, Homicidas, Fornicatores, Veneficos, Idolatras, & Mendaces, ſtagnum igne, & Sulphure plenum tanquam ſupplicium conſtituit.

B

VSVS IN SACRIS ETHNICORVM.

CVNCTIS manifeſtarium eſſe cupimus luſtrationes, & ſacrificia Ethnicorum fœdi Sulphuris odore eſſe decoranda, quoniam eorum Dij digni ſunt, quibus perpetui honores ſimili odore tetro decernantur, nã Sulphuris fœtore, & flamma in ſedibus infernis crucientur. Habemus enim apud Pſalmographum hæc verba. Pſalm. 95.
Quoniam omnes Dij gentium Dæmonia, Dominus autem Cælos fecit. Agricola ſcriptum reliquit Græcos, necnon Romanos veteres, cum anili nimirùm ſuperſtitione tenerentur, crediðiſſe ſe Sulphure religionem ędium expiare poſſe. Quocirca Vlyſſes apud Homerum, igne, & Sulphure domũ, & aulam adoleuiſſe perhibetur. Etenim ſimili odore graui, & tetro Sulphuris Phantaſmata pelli ſunt opinati. Tibullus ad rem ſic cecinit. Lib. 2. eleg. 5.

C

Ille ego, cum triſti morbo defeſſa iaceres
Te dicor votis eripuiſſe meis.
Ipſaq; ter circum luſtraui Sulphure puro,
Carmine cum magico præcinuiſſet Anus.

Neq; hoc à ratione alienum eſſe videtur; quandoquidem Dæmones imbuti hoc ſuffitu Sulphureo, & recordati cruciamentorum Sulphuris infernæ ſedis, inde aufugere veriſimile eſt. Plinius quoq; Sulphur, in Antiquorum religionibus, ad expiandas ſuffimẽ- Lib. 35. ca.
to domos, locum habuiſſe prodidit. Ouidius etiam huius conſuetudinis recordatus in li- 15.
bris de Arte exarauit hæc carmina.

Et venit, quæ luſtret anus, lectumq; locumq;
Præferat, & tremula Sulphur, & oua manu.

Immò non ſolum ædes Sulphure luſtrabantur, ſed & ipſi homines, ſi aliquo polluti crimine fuiſſent: nam manè caput Sulphure aqua, & igne purgabatur. Ouidius id explicauit hoc verſu.

Terq; ſenem flamma, ter aqua, ter Sulphure luſtrat.

D Rectius idem expreſſit Propertius canens.

Imperat & totas iterum mutare lacernas, Lib. 4.
Terq; meum tetigit Sulphuris igne caput. Eleg. 9.

Proclus etiam Platonicus, in libro de ſacrificijs, narrat olim ſacerdotes, in purificationibus, & luſtrationibus, Sulphure, & bitumine vſos fuiſſe, quoniam illud cum aqua marina permixtum, maxima cum reuerentia ſpargebant. Id poſſumus confirmare teſtimonio Apulei, qui ſcriptis mandauit, ante Deorum ſimulacra nauem picturis exornatam ab Antiquitate collocari ſolere, vbi ſacerdos, face accenſa, ouo, & Sulphure, multis precibus fuſis, luſtrabat. Tandem in ſupplicationibus, quas Vulgus proceſſiones appellat, ob variam cauſam inſtitutas, Priſci ſuffumigio Sulphureo vtebantur. Nam tempore meſſis, præcedente vitula, & agna coronata, cætus Agricolarum, & Paſtorum arua circumdans, clangore tubæ, & cantu, ſua falſa Numina mulcere credebat. Neque ob aliam rationem, neq; in alio ſenſu Sulphur apud Græcos θεῖον, nempè ſacrum, vel diuinum nuncupatum fuiſſe exiſtimamus.

VSVS IN VARIIS.

MVLTI Opifices Sulphur adhibere ſolent. Nam Fullones veſtimenta lixiuio prius abluta eo Sulphuris genere ſuffiunt, quod, iuxta mentem Plinij, gleba vocatur. Sicuti Infectores in ſuffumigio Lunarum eo vtūtur, quod Egula nominatur: quoniam huius ſuffitu lanis candorem, & mollitiem cōmunicare nituntur. Alij, vt ab operibus inauratis detrahant Aurum, Sulphur adhibent, dum puluerem Sulphuris ſupra inaurata inſpergunt, & accēdunt, deinde ſupra catinum materiam decutiunt: etenim quod cum Sulphure cadit erit aurum, quod, purgato Sulphure, facilè extrahitur. Amplius Sulphuri ineſt vis ſegregandi aurum ab argento, & huiuſmodi ratio apud Georgium Agricolam legenda eſt. Chymiſtæ aſſeuerant Sulphur, ad producendum aurum, maxime prodeſſe, quia colorem, & ſplendorem metallis impertitur. Sulphur etiam, teſte Hermolao Barbaro, vſtum cum ære, colorem violaceum, & cū argento, cæruleum producit. Aurifices, in colorando auro, vel alio opere inaurato, ſumunt æquam portionem Sulphuris, & tartari, addito ſalis modico, vel ſecundùm alios portionē cucurmæ; omnia cum aqua ad lentum ignem in olla feruefiunt. Tunc res coloranda priùs diligenter lotio abſterſa, & funiculo appenſa in prędicta materia mergitur, deinde extracta, ſi perfectè fuerit colorata, linteo exſiccatur: ſin ſecus, toties infunditur, donec perfectum auri colorem acquiſiuerit.

Lib. 10. de re metal.

Quoniam Terræmotus, & incendia ſubterranea ex Sulphure potiſſimùm prouenire ſolent: hinc humanum ingenium excogitauit tormenta bellica, quibus, ope pyrij pulueris, globi ferrei, vel plumbei, imitatione fulminis impelluntur. Conſtat autem huiuſmodi puluis quatuor partibus Halinitri, vna Sulphuris, & alia Carbonis, quæ omnia trita, & per incerniculum tranſmiſſa, œnoſtagmate miſcentur, deinde exſiccata in puluerem pyrium conuertuntur. Fomes ignis, quem Vulgus eſcam vocat, paratur ex fungis arborum à parte lignoſa ſeparatis, & in lixiuio coctis, ſed horum vnicuiq; libræ, Sulphuris duæ vnciæ adduntur. Sulphurata, quibus ignis ex ſilice, & ferro excuſſus elicitur, Sulphure parantur. Etenim Sulphur adeò amicum eſt ignis, vt illo vix tacto ſtatim accendatur: hac de cauſa nonnulli lucernam accenſam flatu extinguunt, & parieti admotam, magna ſpectantium admiratione, illicò reaccendunt. Verùm admiratio ceſſare debet, inquit Galenus, quoniam murus antea Sulphure fuerat illitus. Qui deſiderant lapidem, qui re humida, vel ſputo tactus ignem excitet, ſumant lapidem calcarium, coctum, & aqua aſpergant, nam adeò incaleſcet, vt admoto Sulphure, flammam emittat, & puluerem pyrium inflammet. Aliter recipitur æquale pondus Sulphuris viui, & Halinitri, Camphoræ duplum, hæc cum calce in mortario priùs tenuiſſimè trita, & in ſyndone ligata, & vaſe teſtaceo clauſa, ſtipatis argilla rimis, in fornace figulorum, ad coctionem vaſorum ponatur. Deinde aperta olla, erit in lapidem prædicta materia tranſmutata, qui ad prædictum effectum erit idoneus.

Puluis pyrius ex quibus conſtet.

Lapis aqua vel ſputo tactus ignē excitans.

Nonnulli, ope Sulphuris, procurant ignem, cuius incendij vis neq; pluuia, neq; ventis elangueat. Quapropter candelam in aqua ardentem parant ex vncijs duabus Sulphuris apyri, calcis viuæ, terebenthinæ, & ſalis ammoniaci, vncia naphthæ, & dimidia camphoræ, libra ſemiſſe addita ceræ. Etenim candelæ, faces ceroſæ in caſtris, & bellis nocturnis vſurpatæ diutiſſimè perdurantes, ventis, & pluuijs reſiſtentes abſq; Sulphure non conficiuntur, quarum variæ deſcriptiones apud Vuecherū, & apud Caneparium leguntur. Aliqui procurant ignem, cuius incendium nulla aquæ violentia reſideat: nam ex Sulphure, pice nauali, tartaro, ſarcocolla, halinitro, & naphtha, addito calcis viuæ duplo, cum luteis ouorum, paſtam componunt, & in fimo equino ſepeliunt. Alij vas æneum amplum, & rotundum vnico foramine implent æquis portionibus calcis viuæ, & Sulphuris, & ſtipato orificio, illud in fonte, vel puteo collocant, & aquam calidiuſculam multorum dierum ſpatio efficiunt.

Lib. 3. de ſecr.
In lib. de Atram.

Sulphur ad ſmegmata etiā attinere intelleximus. Nā Virgines, vt lectæ venuſtatis eſſe videātur, decorā faciem Sulphure reddunt: hinc Sulphur virgineū cognominatum fuiſſe multi perhibēt. At viciſſim eiuſdē fumus faciem, per aliquod temporis ſpatium decolorat. Quocirca qui macerationem, & extenuationem ſimulare ſolent, Sulphure vtuntur.

Hypo-

A Hypocritæ non modò fumum Sulphuris,verùm quoq; paleæ combuſtę adhibent,vt vultum macilentum mētiantur. Vnde aliqui, ad ludicra, Sulphur in vaſe accēſum in medio multorum circumſtantiū collocant,vt eorū facies inſigni pallore perfuſę eſſe videantur. *Sulphur decolorat faciem.*

Inſuper multa Inſectorum genera ſummopere à Sulphure abhorrent. Primum puluiſculo Sulphuris, & origani cauernis formicarum inſperſo, ſtatim antiquas ſedes relinquunt, & aliò demigrant. Auicennas, fumo Sulphuris, cum bdelio, ſtyrace, & aſſa fœtida, culices, & cimices perire pronunciauit. Quamuis alij, ad interficienda huiuſmodi inſecta,ſuffumigium foliorum myrthi cum Sulphure,& bdelio vſurpauerint. Nonnulli, cum oleo antiquo Sulphur viuum, & tritum ſoluunt, & lectos diligenter illinunt, vt cimices pereant. Licèt in Morauia, herba Holitha idem præſtare dicatur. *Holitha herba.*

Sulphur quoq; adhibetur, quando mutatum fuerit vinum, nam ope illius, necnon calcis, & aluminis factitium, & præſtans euadit, ſed ne ex harum rerum miſtura, ſtomachus aliquid detrimenti ſentiat, iuxta mentem Leuini Lemnij radix Ireos illi additur. Hodie quando elegans vini color in nigrum mutatur, ſolo Sulphuris fumo ita in ſi-
B citur,ne impoſterum proprium colorem amittat. Item ſigillum mētiuntur,dum liquefacto Sulphuri Ceruſſam in puluerem redactā permiſcent. Hanc miſturam ſupra ſigillum, circummunito papyro cera, vel creta, comprimunt, nam materia frigefacta typū ſigilli repræſētabit. Tandem, ex multorū relatione, Sulphur apyron in lotio maris, vel fœminæ merſum, ſi inde prodeant vermes, fœcunditatem ſeminis, ſin ſecus ſterilitatem oſtendet.

DE BITVMINE.
Cap. XIV.

ÆQVIVOCA.

C CVM Bitumen inter ſuccos admodum pingues ab Authoribus reponatur, ſciendum eſt hoc peculiari quadam affinitate non ſolum Sulphuri copulatum, ſed etiam igni alendo eſſe aptiſſimum. Quapropter poſt caput de Sulphure, neceſſariò de Bitumine agendum erat, cuius nomen cum ambiguum eſſe videatur, operæ pretium eſſe iudicauimus, nonnulla prius de ipſius ſignificatione prælibare, ne nominis æquiuocatio aliquā legentibus dubitationem pariat. Itaq; notandum eſt, voce Bituminis in genere, omnem ſignificari Bituminum congeriem tum ex Mari, tum ex Fluuijs, tum ex Lacubus, Lapidibus, montibus, aut ex terra ſponte emanantem; ſiue ea mollis ſit, ſiue liquida, ſiue dura, aut ſolida; ita vt, ob hanc cauſam, mirandum non ſit, ſi variæ Bituminis ſpecies varijs etiam nominibus donatæ fuerint, propter diſcrepantes qualitates, & varietatem in illis diſtinctam, & ob maioris, vel minoris ſoliditatis, aut compoſitionis rationem. Quandoquidem, inter hæc genera Bituminum, quædam ſunt foſſilia, dum ex terræ viſceribus eruuntur, & quædam inſtar carbonum, & picis radiant, alia multa inter gemmas à Pli- *Bituminū varietas.*
D nio recenſentur. Quocirca non erit admiratione dignum, quando ab aliquibus Authoribus Aſphalti, ideſt Bituminis nomine, Bitumen, Naphtha, Camphora, Maltha, Piſſaſphalthum, Gagates, Samothracia gemma, Thracius lapis, item Obſidianus, Carbo foſſilis, Terra Ampelitis, Succinum, & Ambra intelligantur. Tot enim vocabulis indicatur hic pinguis ſuccus, propter varietatem qualitatum, quibus diſtinguitur, & propter ſermonem gentium, in quarum regione naſcitur. Primitùs, quia hic ſuccus pinguis ex ſaxis fluit vocatur Petroleū; idem ſuccus niger liquidus propter ſimilitudinē coloris, & ſubſtantiæ Picis, quibuſdam Pix, Babylonijs Naphtha, Samoſathæis Maltha, Mauris vtentibus vocabulo indico Camphora nominatur. Scriptores rei ruſticæ animaduertentes hunc ſuccū terræ permixtū, terrā Ampelitim nuncuparunt. Theophraſtus obſeruans hunc ſuccū denſum, leuem, & in colore carboni ſimilem, Carbonem foſſilem cognominauit. Quando autem Bitumen euadit ita durum, vt torno poliri poſſit, tunc vocatur Gagates, Plinius nominat gemmā Samothraciā, quia in inſula Samothrace naſci diceretur. Nicander vocat Thracium lapidem, quoniam paſtores in Thracio flumine inuenerint. *Petroleum quid.*

Item dicitur lapis Obſidianus, cum ab Obſidio in Aethiopia inuentus fuerit. Tandem quando Picis, & Aſphalti ſubſtantiam, vel colorem referat, Græcis Piſſaſphalthum, Mauris Mumia appellatur. Hæc autem omnia, licèt generali quadam ratione, Bituminis nomine, deſignentur: nos tamen in præſentia, his ommiſſis, primùm de Bitumine propriè, & vniuocè accepto verba faciemus, præuijs Synonimorum aliqua ſerie, & Etymo.

Mumia quid.

SYNONIMA, ET ETYMVM.

HIC ſuccus pinguis à quibuſdam Latinis vocatur Pix aquatilis, propter lacum, in quo naſcitur, & ob ſimilitudinem, quam Picis refert. Paſſim tamen ferè ab omnibus appellatur Bitumen, fortaſſis quaſi Vitumen, à vitando, propter ingratum, quem ſpirat, odorem: cum Latini B. in V. & viciſſim has duas litteras vertere ſoleant. Cæterùm ſatiùs erit, ſi dicamus Vitumen, quaſi Vinctumen, & hanc noſtram ſententiam Gloſſa græca ſtabilire poteſt, quæ Vitumen pro Bitumine legit, & hoc vocabulum à verbo Viere fortè deductum exiſtimamus, eadem forſan origine, quam Vimen, Vitex, & Vitile potitur: ſiquidem Viere in obliquum flectere, & ligare ſignificat. Bitumen autem gluten eſt tenaciſſimum, quo ligna ſemel, & ſimul illita nulla poſtmodum violentia diſſolui poſſunt: Quinimò calcis loco, ſaxa, & lateres in parietibus, firmiſſima compagine, calcat, atq; nectit. Aliquando etiam Latinis, nomine à Græcis detorto, Bitumen vocatur Aſphaltum: quapropter Falloppius carpit quemdam medicum Patauinum, qui Bitumen ab Aſphalto diſtinguebat. Item Cardanus animaduertit, ne pro Aſphalto legamus Aſpalathum, cum, hac voce, arbor odorata ſignificetur.

Vitumen quid.

Apud Dioſcoridem vocatur ἄσφαλτος, & apud Alexandrum Aphrodiſeum ἄσφαλτον. Dictum autem volunt παρὰ τὸ σφάλλεσθαι, quoniam in collectione ſupplantetur, & excidatur. Niſi nominatum velimus à σφάλλω offendo; cum ſuo odore tetro nares mirum in modum feriat. Alij cognominatum volunt Aſphaltum ab Aſphaltite lacu Iudeæ, qui hodie mortuum mare appellatur, cũ in illo lacu copia Bituminis generetur. Nos autem totum oppoſitum eſſe opinamur, nimirum, ob Aſphalti copiam, locum, vel lacum illum Aſphaltitem nuncupàtum fuiſſe.

Lib. 1. cap. 100.

Lib. 2. Problem.

Apud Hebræos, vt nonnulli eruditi viri referunt, Bitumen nominatur Hemar. Quapropter Rabi Dauid Kimbi ſcripſit Hemar eſſe ſpeciem Picis, Græcis Aſphaltum dictã, qua, vt legitur in ſacro Codice, filij Adam vſi ſunt loco Malthæ, in fabricanda turri Babyloniæ. Verum ſatiùs erit, vt cum alijs Doctis dicamus, Bitumen Hebręis appellari Cophar, & Hafral ieudi, ſiue Chefer Aliheud. Arabes, iuxta mentem Rhaſis, & Auicennæ, Caffo vocant. Alij verò Arabes Cafaron Hodie Turcæ Conſtantinopolitani Cuffre indigitant. Idcircò, ab hac voce hebraica (Caffor) Græci recentiores nomen Camphorę, vel Caphuræ pro quadam ſpecie Bituminis vſurparunt, de qua paulò inferius agemus. Eadem voce (Caphor) Moſes in ſacris Paginis vſus eſt, vbi ſcribit arcam Noe intus, & extra Bitumine illitam fuiſſe. At vbi arca ex lignis leuigatis facienda præcipitur, quidã legunt bituminatis, vt refert Eugubinus. Auen Eſdra exponit lignum Abietis. Chaldaica verſio legit Cadros, quæ vox Cedrum ſignificat, quam multi Abietis ſpeciem eſſe ſtatuunt. Et alij, ad mentem Plinij, Cedrelate interpretantur. Manifeſtum igitur eſt nomen Bituminis, & huius ligni ab inuicem diſcrepare; cum Bitumen voce Cophar, & lignum hoc vocabulo Clopher deſignetur: quocirca ex vocum ſimilitudine hunc errorem dimanaſſe credimus. Præterquamquòd obſeruarunt tam reſinã Cedri, nempè Cedriam, quàm Bitumen, in arcenda putredine, à cadaueribus, eadem facultate pollere: cum Aegyptij quandoq; Cedria, & quandoq; Bitumine cõdituram defunctorum præpararent. Vnde quidam Cedriam, & Bitumen mortuorum vitam cognominabant. Sanctes Pagninus eamdem vocem exponens, perperam aromatis ſpeciem eſſe conſtituit. Italis dicitur Bitume, & Aſpalto, Gallis Limon glueux, & Terre Limoneuſe, Hiſpanis el Betum. Germanis, & potiſſimùm Brabantis Iodenlym, & Iudenleim.

Geneſ. cap. 11.

Geneſ. cap. 6.

Cedrelate Plinij.

NA-

A

NATVRA, ET AFFECTIONES.

VT natura Bituminis propriè dicti cũctis innoteſcere poſſit, pronunciamus Bitumen eſſe ſuccum concretum, pinguem, limoſum, valdè lentum, & præpinguedine, aquis innatantem, ignis aptiſſimum pabulum aqua ineſtinguibilis. Hæc deſcriptio proculdubiò eſt potior illa, quam Strabo Hiſtoricus, potiùs, quàm Phyſicus aſſignauit. Is enim admodum inſulsè illud deſcripſit his verbis. *Bitumen eſt terræ gleba, quæ à calore liquefacta diffl[u]atur, atq; diffunditur, rurſuſq; in glaciem firmiſſimam ab aqua frigida immutatur*. Quid autem velit hac deſcriptione inſinuare, non clarè videmus, quoniam nullas genuini Bituminis notas manifeſtat, & nullas differentias proponit, quibus ab alijs ſpeciebus diſtinguatur. Non enim eſt terræ gleba, ſed potiùs quidam ſuccus pinguis concretus, vt ſuperiùs explicauimus. Quinimò, iuxta hanc Strabonis deſcriptionem,
B omne lutum congelatum eſſet Bitumen, quoniam eſt terræ gleba, & vrgente bruma in glaciem concreſcit. Hæc autem omnia abſurda eſſe magis apparebunt, dum propria Bituminis ſigna ſubnectemus.

Lib. 16. de ſitu Orbis.

Dioſcorides igitur genuinum Bitumen his notis facilè diſcerni poſſe aſſeuerat. Primùm, ſi purpuræ modò ſplendeat, ſi ponderoſum ſit, & validum odorẽ habeat: nigrum autem, & ſordidum tanquam vitioſum prædicat: Ideòq; ſimpliciter loquendo, hæc de Iudaico Bitumine intelligenda eſſe exiſtimamus. Huius autem probatio eſt, vt odorem Trifolij Menyanthis referat, quod ab odore Aſphalthi, nempè Bituminis, appellatur Aſphaltites, aliter ὀξυτρίφυλλον ab acuto foliorum apice dicitur; nam folia huius plantæ adulta Bitumen redolent, cum recenter nata odorem rutæ ſpargant. His notis, ex Veterum ſententia, verum Bitumen inſignitum eſſe dicebatur. Quid autem apud nos pro legitimo Bitumine vſurpandum ſit, vix ex Authoribus noſtræ ætatis intelligi poteſt, cum hac in re non mediocriter inter ſe diſſentiant. Braſauolus in primis verum Bitumen Iudaicum, noſtroq; vſui peraccõmodum Mumiam eſſe arbitratur, fortaſſis ex Aui-
C cennæ interpretis opinione, qui in compoſitione Theriacæ, pro Aſphalto, Mumiam legit ex cadaueribus Mauritanis conflatam, de qua in Capitibus ſubſequentibus fusè agemus. Hic grauis Author valdè hallucinatur; cum id, non Bitumen, ſed potiùs miſtura talium cadauerum eſſe perhibeatur. Alij Authores legitimum Bitumen noſtro æuo deſiderari aſſeuerant; illudq;, quod hodie in Italia venditur, potiùs impoſturam quamdam ex pice, petroleo, & alijs rebus paratam eſſe prædicant. Hi & ipſi (vt noſtra fert opinio) in errore verſantur. Namq; illud Bitumen, quod quandoq; in Officinis ſumus contemplati, tum Dioſcoridis, tum Galeni deſcriptionibus minimè aduerſatur. Galenus enim in libris de compoſitione medicamentorum ſec. gen. vbi docet rationem conficiendi emplaſtri, quod ex argenti ſpuma, & oleo conſtat, inter cætera, Bitumen, nigrum, atq; ſplendens eſſe debere iudicat. Noſtrum autem, ſi gaudeat his conditionibus, ſpurium nullo modo erit reputandum. Quandoquidem ſi illi aliquid permixtum eſſet, proculdubiò non ſplenderet, ſed opacum prorſus conſpiceretur. Neq; nos terrere debent verba Dioſcoridis, quæ & noſtro bitumini, & Galeno aduerſari videntur, qui illud
D non nigrum, ſed, purpuræ inſtar, ſplendidum, necnon ponderoſum prædicat; cum noſtrum Bitumen admodum leue eſſe videatur. Etenim ſi verba Græca πορφυροειδὸς, γυαλ-λεοα apud Dioſcoridem conſideremus, dicendum eſt, hunc Authorem non Bituminis colorem, ſed ſplendorem tantùm reſpexiſſe, quo, Purpura, præ cæteris, exornatur. Niger enim color naturaliter non radiat; immò ſi interdum aliquem ſplendorem ſpargere videatur, illum à natura non eſt adeptus, ſed id contingit propter admixtionem materiæ alicuius aereæ luminoſæ, & opimæ: tunc enim nigrum primo aſpectu non micat, ſed ſoli expoſitum, purpuræ ſplendorem diffundit, vt in Coruis, & Columbis licet intueri, qui quamuis colore nigerrimo ſint referti, nihilominus in ſole apricantes, colore purpureo refulgere videntur. Hac fortaſſis ratione motus Horatius Cygnos aliquando purpureos appellauit, non quia re ipſa purpurei ſint, cum tales in rerum natura non reperiantur, ſed quia, inſtar Holoſerici radient.

Notæ optimi Bituminis.

Braſauoli error.

Splendor purpuræ qualis.

Cygni purpurei.

Quando autem Dioſcorides Bitumen ponderoſum eſſe retulit; reſpondendum eſſe arbitramur, tale nuncupari à Dioſcoride, ſi ad cætera, quibus Iudaicum anteponit, compara-

paratio fiat: ſiquidem nigrum, ſordidum, & vitioſum, quamquam magis ponderet, ei tamen nigrum, & ſplēdidum prępomit. Illud igitur, quod ſæpius obſeruauimus,& quod in Muſæo publico cuſtoditur, omnibus notis, deſcriptioni Dioſcoridis reſpondet; cum terſiſſimum ſit, colore nigro, & tanquam purpura niteat, digitiſq; contritum facilè teratur, & diſſoluatur, & odore ſit graui. Idcircò Lucretius huc reſpiciens ſic cecinit.

Lib. 6. de nat. rer.

Non ne vides etiam terra quoq; ſulphur in ipſa
Gignier? & tetro concreſcere odore bitumen?

Præterea eſt ponderoſum,& igni admotum facilè flammā concipit. Id non fuit ignotum Horatio, quando ſcripſit.

Cum non amore meo ſic flagres vti bitumen.

In Epod.

Hinc nonnulli Bitumen ſpeciem Naphthæ conſtituunt; cum hæc eminus etiam ignem ſemper attrahat. Verùm totum oppoſitum dicendum eſſe arbitramur, nēpè Naphtham inter ſpecies Bituminis eſſe reponendam. Eſt autem omne Bitumen pingue, & ad eius temperationem, annotante Agricola, aer, & ignis concurrit: quapropter facilè accenditur, & tantam ad ignes propenſionem poſſidet. Immò Bitumen accenſum affuſa aqua magis ardere traditur. Hinc colligendum erit perpetuitatem incendiorum ſubterraneorum multis in locis à Bitumine pendere, cum huiuſmodi loca, cadentibus pluuijs, magis conflagrent. Ideò, qui artificiales fabricant ignes,vt in aquis mirabiliter ardeāt, his, teſte Agricola, aliquid Bituminis permiſcent; cum affectio hæc propria ſit huius ſucci cōcreti pinguis, vt aqua inflammetur, & terra, vel puluere extinguatur; quemadmodum Plinius de Maltha ſpecie Bituminis pronunciauit. Accenditur autem aqua, quia irritatur magis, quàm vincatur. Huius exemplum habemus in oleo, quando id in ſartagine adeò feruet,vt combuſtioni ſit proximum, cui ſi portio aquæ inſtilletur, illicò flammam concipit, cum aqua ſuperinfuſa calorem augeat, & antiperiſtaſim faciat, vt calci contingere obſeruamus. Cæterùm ſi addantur,quæ familiaria ſint,veluti terra,& puluis,quæ ſiccitate cum ignibus conueniunt, tunc ſucci pingues accenſi ſtatim extinguuntur. Non ſolùm igitur Bitumen, vt expoſuimus, eſt igneæ naturæ; verùm quoq; cæleſtem ignem nutrire perhibetur,dum in campo Sennaar frequentiſſima fulmina cadunt;cum ibi multi fontes, & putei Bituminis inueniantur, ex quibus copioſi vapores Bituminis eleuati fulmina, præſertim lapidea, in aere producere feruntur. Idq; ex odore collectorum in illis locis vnicuiq; arguere licet, quia odorem bituminoſum naribus communicant.

Lib. 4. de nat. foſsil.

Cæleſtis ignis alimētum quale.

Quamuis autem Bitumen ex aerea, & ignea materia integretur, & aquæ bituminoſæ, teſte Agricola, piſcibus careant: nihilominus cunctis viuentibus, veluti Sulphur non eſt adeò inimicum, quoniam (ſi Plinio fides eſt habenda) Fraxini, & aliæ plantæ iuxta fontem Bituminis virent. Oppoſitum tamen de locis Sulphureis eſt pronunciandum, in quibus halitus Sulphurei omnibus viuentibus pernicioſi, & deleterij eſſe feruntur.

Lib. 2. de cauſ. ſubter.

Eſt præterea Bitumen alia proprietate affectum, vt in aquis ſemper aſcendat, illiſq; ſupernatet, dum ſubſtantia pingui aerea, & ignea maximè conſtet. Cum igitur facilè partes ſuperiores petat, aquæ bituminoſæ, authore Agricola, ſunt vitandæ; propterea quòd poſſint homines in furorem pellere. Immò aliqua portio Bituminis potionibus aqueis permixta, inſtar vini inebriare ſolet.

Loco cit.

Eſt quoq; Bitumen lentum, & tenax, & mollitie adeò glutinoſa refertum, vt à ſe inuicem difficillimè ſeparari poſſit. Quocirca Ouidius in hoc ſenſu ita eſt locutus.

Vtue tenax grauida manat tellure Bitumen.

Lib 9. Metam.

Quamobrem aſſeres,aut ligna Bitumine illita nec vermibus exeduntur,nec ardore Solis, nec ventorum flatibus, nec aquarum violentia diſſoluuntur. Ideò, ob hanc inſignem tenacitatis prærogatiuam, rebus diuturnitatem præſtare poteſt. Tandem vim diſcutiendi, emolliendi, & glutinandi medici authores illi attribuunt.

DIFFERENTIÆ, ET LOCVS.

MVLTI meditantes Bituminum varietatem, primò illud in durum, & liquidum diuiſerunt. Hoc in aquis produci, illud verò, nempè durum, in terra generari aſſeuerarunt, & forſan erit illud, quod Theopompus picem foſſilem nuncupauit. Immò hodie Venetijs venditur Bitumen pici adeò ſimile, vt vix vllo modo ab ea diſtin-

diſtingui poſſit. Bitumen autem liquidum eſſe colamen Bituminis, & Naphtham affirmant. Deinde Agricola denſum Bitumen in candidũ, nigrum, & flauũ diſtribuit, quæ differentiæ, ex aliorum etiã ſententia, in liquido Bitumine obſeruãtur; cum modò candidum, modò nigrum, & modò citrinum aquis ſupernatare conſpiciatur. Idem Agricola vnicuiq; differentiæ ſuum odorem aſſignat, quia Bitumen candidum odore iucundo, & nigrum odore graui refertum diuulgat; cum reliquæ differentiæ medio modo ſe ſe habeant, dum odorem myrrhæ ſpirare ſolent. Braſauolus autem, generaliter loquendo, odorem Picis ſimilem, Bitumini attribuit. Item Agricola ſaporem etiam in Bitumine, ſed potiſſimùm in Succino meditatur, vt ſuo loco exponemus. Tandem, ratione loci natalis, varietas in Bitumine obſeruatur; dum alibi fluit frigidum, vt in nonnullis Germanis locis, alibi tepidum, vt ad Nymphæum, & denique alibi calidum, vt in lacu Iudeæ nuncupato Aſphaltite. Præterea non erit abſurdum Bitumen in natiuum, & facticium diſtinguere: quandoquidem Plinius ſcripſit, apud Gallos, violentia ignis, Bitumen ex Betula arbore elici ſolere.

Lib. 1. de cauſ. ſubter

Li. 16. cap. 18.

Cæterum, vt melius legentium mentibus differentiæ, & loci natales Bituminis inhęreant, ad loca rectiùs enumeranda, & differentias diligentiùs examinandas pergemus, quæ licèt variæ ſint, nos tamen, breuitatis ſtudio, triplices tantùm conſtituemus; quoniam illas partim à ſubſtantia, ſeu conſiſtentia, partim à colore, & partim à loco deſumemus. Differentiæ conſiſtentiam reſpicientes partim ad liquidum, & partim ad craſſum Bitumen reducuntur. Liquidum plerumq; in aquis, nempè in fontibus, vel lacubus reperitur, quale eſt illud à Dioſcoride propoſitum, quo Agrigentini in lucernis, vice olei, vtebantur. Notandum tamen eſt, nos in præſentia liquidum Bitumen non tam duro, quàm craſſo opponere; cum omnia Bituminum genera, primùm mollia ſint, quæ dum ab aquis eximuntur, paulatim, exhalantibus tenuioribus partibus, dureſcunt. Quæ craſſa ſunt, maiorem limi copiam participant, atq; mirorem terrenæ ſubſtantiæ quantitatem habent admixtam, quale eſt illud omnium præſtantiſſimum, quod Iudaicum nominatur: hac de cauſa apud Plinium limus nuncupatur, & in Paleſtina, nempè in Mari mortuo inuenitur. Quod extra aquam in duritiem concreſcit, foſſili nigro non eſt abſimile, & carbonis lapidei colorem refert. Huic ſimile in Agro Neapolitano producitur, quod ita craſſum aliquandò è fontibus fluit, vt limus eſſe videatur. Id dum aquis adhuc inſtatat, molle eſt, exemptum autem paulò poſt ſicca pice durius euadit. In Alpibus etiam Heluetiorum Bitumen quoddam nigrum reperitur ſimile lignis arborum bituminatis, veluti & in tractu illo, qui eſt inter Egeram, & Kulmum, vbi interdum Bitumen nigrum, & durum colligitur. Sed præſtantiùs eſt circa Sathelam Pagum, cruſtaceum enim eſt, & leue, necnon accenſum flagrat, & copioſum vaporem emittit: deinde partim eſt pyritoſum, & partim fruſta pyritis ærofi repræſentat. Hodie quoq; generatur in Zelandia, vt author eſt Leuinus Lemnius, quædam concretio *Dauri* vocata, ex qua Indigenæ tanquam ex fodinis glebas nigras, & pinguedine imbutas eruunt, quæ accenſæ tanquam ceſpites calorem ingentem excitant. Hoc propriè illius generis eſſe credimus, quod Plinius terram vocauit, quando Bitumen non liquidum in terram, & limum diſtinxit ſecunda differentia Bituminis eſt, quæ à colore deſumitur. Etenim omne genus Bituminis colore nigro refertum eſſe videtur, quale eſt, inter cætera, quod ex Iudæa ad nos affertur, deinde illud, quod, ex relatione Nicolai Monardis, in Cuba inſula, iuxta litus Maris, ex quibuſdam fontibus dimanat, necnon aliud, quod Virgilius in Georgicis nominauit.

Triplex Bitumen.

Bitumen durum, & nigrum inſtar Carbonis.

Lib. 35. ca. 24.

Scyllamq; Helleboroſq; graues, nigrumq; Bitumen.

L. 3. Georg.

Idem eſt, de quo Claudianus Poeta loquitur hoc verſu.

Sulphure cæruleo, nigroq; Bitumine fumat.

At ſi aliquando contingat, vt Bitumen medio quodam colore refertum inueniatur, dicendum erit huiuſmodi colorem, aut tractu temporis, aut ex permixtione alicuius materiæ acquiſiuiſſe: quandoquidem, ætate color ille ater Bituminis euaneſcere poteſt. Hieronymus Benzonius, qui nouæ Indiæ hiſtoriam diligenter exarauit, reperiri retulit in Peru Bitumen rubicundi coloris, quo Incolæ illarum Regionum faciem ſuam tingunt fortaſſis vt pulchriores euadant: quemadmodum noſtræ mulieres alumine plumeo, ad venuſtatem ſuum vultum tergunt, ſicuti & Britannos olim feciſſe legimus, qui Glaſto, nimirum Iſatide totam faciem imbuebant, vt horribiliores in bello viderentur. Scribit

Bitumen rubri coloris.

etiam

etiam idem Author colligi aliud quoddam Bitumen colore albo, in Inſula Molucca, quod Incolæ Regionis lingua vernacula *Galagala* cognominant, hoc naues ſuas linire, & picare ſolent. Verùm an hoc ad Bituminis ſpecies referendum ſit, non audemus affirmare; cum nec Dioſcorides, nec Galenus, in differentijs Bituminum recenſendis, huiuſmodi coloris meminerint. Plinius tamen Bitumen candidum memorauit, quod in Babylone naſci tradidit.

Tertia differentia, quam à loco deſumimus, in duplicem diſtribuitur. Prima eſt illa ſpecies, quæ ex aquis, & altera, quæ ex terra ebullire videtur. Bitumina igitur aquis innatantia, vel in Mari, vel in Lacubus, vel in fluuijs, vel in fontibus reperiuntur. Inter illa, quæ à Mari, ſeu Lacubus colliguntur, primas tenet, quod in Mari mortuo naſcitur. Alterum, quo latiſſimus ille Babyloniæ lacus, Limnaſphaltites cognominatus, abundat. Meminit quoque Gaſpar Balbus, in ſuo Itinerario, cuiuſdam lacus producentis Bitumen, quod ipſe perperam Picem appellat. Hìc lacus maximè feruens bullas emittit, & riuulos etiam de ſe ſpargit, qui egredientes alueum, tanta copia huius ſucci vicina loca replent, vt niſi Eufrates fluuius quandoq; inundans, huius quantitatem in agris diſperſam ſecum abriperet, magni Bituminis coaceruati montes ibidem remanerent. Item in Syria, & Arabia, teſte Vitruuio, aliqui immanis magnitudinis lacus obſeruantur, qui magnam Bituminis molem protrudunt. His alij quamplurimi lacus addi poſſent, qui in diuerſis mundi plagis, non modò prædictis ſimiles, ſed fortaſſis maiori copia huius ſucci fæcũdiores eſſe ferũtur, in quibus recenſendis, nimis in longum oratio protraheretur. F

Limnaſphaltites lacus vbi.

Iam ad fontes Bituminis feraces accedemus. Recenſetur primò Bitumen illud, quod in Eubagua Inſula fons quidam eructat, quod ſtercus Dæmonis appellatur, eodem nomine Germanis cognitum. Pariter fons iuxta Coranibin Aegypti vrbem, teſte Plinio, Bitumen eijcit. In Phœnice quoq; propè Sydonem, & Zazinthum inſulam, fontes aliquot Vitruuius collocat, qui Bitumen copioſum effundunt. Similiter Plinius tradit, penès Carthaginem reperiri fontem quemdam bituminoſum authoritate maiorum inſignem, & præter hunc, alios etiam nonnullos, qui Bitumen vnà cum aquis vberrimè ſpargunt. Ioannes Laurentius de Anania ſcribit, in Hiſpania, iuxta portum Principis, fontem quemdam eſſe Bituminis, quo Nautæ illarum regionum, ad picandas naues, vtuntur. Ortelius montem igniuomum, inſtar Aethnæ, fontemq; ignitæ aquæ in Groenlandia eſſe pronunciat, quæ aqua, tractu temporis in Bitumen denſatur, quo ſolidiſſima opera, aduerſus omnem temporum iniuriam, Incolæ Regionis imbuere ſolẽt. Inter Claramontem, & montem Ferandi, milliari tantùm ſpatio, à ſe inuicem diſtantes, ad extremam pratorum viam, collis quidam aridus, & lapidoſus conſpicitur, nigricante Solo, ex cuius radice fontem proſilire tradunt, cuius aquæ Bitumen inſtar adipis, vel olei ſupernatat, idq; veram eſſe Naphtham diuulgant. Hoc Bitumen, temporis progreſſu, inſtar glutinis, optimè denſatur, & euadit ita tenax, vt alicui adhærens rei, inde auelli minimè poſſit, & propterea hoc genuinum, & legitimum Bitumen eſſe confirmant. Huc accedunt alij fontes quamplurimi à Theophraſto memorati, quibus Bitumen etiam innatare perhibetur. G

Stercus Dæmonis quid.

Eſt & alia quædam Bituminum differentia, quæ à nulla alia re pẽdet, niſi à diuerſitate fluuiorum, in quibus Bitumen producitur. Etenim ex horum diuerſitate ipſa quoq; Bitumina aliquam varietatem induere videntur. In horum numero primas tenet Bitumen, quod in Iordano (hic Paleſtinæ celebris eſt fluuius, & propè Hieroſolymam in lacum Aſphaltitem ſe ſe exonerans) generatur, cuius benefitio, Naaman Syrus, iuſſu Eliſæi Prophetæ, ſepties ibi lotus à lepra liberatus eſſe traditur. Quamuis id diuino potiùs nutui, quàm aquæ illi bituminoſæ ſit piè attribuendũ. Lyparis quoq; fluuius in Cilicia recipiens quemdam fontem, iuxta Solos oppidum, adeò pinguis redditur vt in eo nantes, Bitumine peruncti ſemper emergant. Callyroe amnis, authore Plinio, ſimili bituminoſa materia admodum calidus, iuxta Tyberiadem erumpit. In Media pariter Ecbatanis fluuius in Trogloditica Regione, item Diactis in Scytharum gente, & Eurotus in Theſſalia omnes ſunt amnes Bituminis copia redundantes. H

Bitumen Iordanis fluuij.

Li.5.c.16.

Reſtant adhuc quædam aliæ Bituminis ſpecies, quæ neq; à Mari, neq; à lacubus, neq; à fontibus, & fluuijs proueniunt, ſed ex terra ipſa ebulliunt. Inter has ſpecies reponitur Bitumen natum in Apollonia, quæ iuxta regionem Atlanticam ſita eſt. Id, more Picis, è terra ebullit, & ratione coloris abſimile eſt illi, quod in Macedonia producitur; eo enim

Tertia differentia eſt bitumen foſſile.

enim nigrius, & denſius obſeruatur. Item illud, quod in ſacris Paginis ex valle quadam, tanquam ex puteis Bitumine ſcatentibus, hauritur, quale & illud quod Poeta Virgilius, in monte Aethna ebullire teſtatur his verbis. *Geneſ. cap. 14.*

Commixtum vento flagrat Bitumine Sulphur.

Item illud, quod, teſte Philoſtrato, Erythreorum regio producit, quod non ſolum eſt in cauſa, vt plantæ in illis locis rarò coaleſcere poſſint, ſed etiam vt hominum vita breuior reddatur. His addere libet, quod Poſſidonius memoriæ prodidit, teſte Strabone, nimirum in Seleucia Pieria terram vinetis conſitam Bitumine ſcatere, quod vineis pediculoſis remedio eſſe traditur, dum Indigenæ hoc cum oleo diſſoluto vites inunxerint: hac enim ratione necant beſtiolas, antequam à radice ad germina vitium aſcendant. Aelianus quoq; in varia hiſtoria circa Apollonitarum vrbem Epidauro finitimam, hodie Dyrhachium nuncupatam, & in ſinu Ionico ſitam, Bituminis fodinam eſſe narrat, quæ, veluti aliæ fontium ſcatebræ aquas fundunt, Bitumen emittit. Non procul ab hac loco, authore eodem referente, collis quidam non admodum magnus Sulphur, & Bitumen olet, vbi ignis perpetuus alitur. Vnde colligendum eſt ibi multas Bituminis eſſe venas, quæ continuum fomitem flammis ſuppeditant, quæ nullis extinguuntur ventis, & imbribus magis, atq; magis ardent. Hanc autem proprietatem Bitumini ineſſe naturalem ſuperius manifeſtauimus. Diodorus etiam Siculus, in libris de rebus in Babylonia admirandis, ibi copiam Bituminis à terra prouenire, & tanquam in fonte quodam ebullire recenſet; ibidemq; hiatum eſſe ſcribit, qui odorem quemdam grauem, & Sulphureũ vibrat, quo animalia tranſeuntia, anhelitu intercluſo, concidunt, & necantur. In Hermunduris, quos hodie Miſenos vocant, mons quidam eſt ardens Carbonum nuncupatus, refertus terreno bituminoſo; cuius terræ glebas Incolæ carbones appellant; cum his fabri ferrarij, loco carbonum, vtantur. *Lib. 7.* *Bituminis proprietas.*

Præter commemorata Bituminum genera, adhuc alia obſeruauimus, veluti illud foſſile, inſtar lapidis, cum fluore albo annexo in fodinis Salinarum Cracouiæ repertum. Item aliud ab Authoribus non deſcriptum, quod cum Carabe erat coniunctum: vnde Carabem Bituminis ſpeciem eſſe colligimus. Item vidimus, quoddam natiuum durum ex Ritterbuſſia, immò foſſile Bitumen Indum, necnon nigrum quoddam, & liquidum ex Arabia deſerta allatum, quod euaporatione minuitur, & attollit veſicas, Arabibus Hainelchir dicitur. Alias quoq; multas Bituminis differentias, progreſſu temporis, conſpicati ſumus, quas, cum veræ ſpecies Bituminis non ſint, conſultò omittimus: cum de genuino, & propriè dicto Bitumine in hoc capite agere decreuerimus.

PRÆPARANDI, ET COLLIGENDI ratio.

EO penetrauit humani acies ingenij, vt, quando aliquid natiuum haberi non poſſit, facticium, & artificiale præparetur. Quapropter, deficiente natiuo Bitumine, ſolent in Germania Bitumen liquidum coquere, donec denſetur, & ſpiſſum euadat, quo poſtmodum vice Bituminis Iudaici, vtuntur. Poteſt etiam Bitumen, ex ſententia Agricolæ, non ſolum ex Bitumine liquido denſato, ſed etiam ex aquis, & alijs mixtis bituminoſis præparari. Præterea creſcunt plures plantæ Bitumen redolentes, & præſertim Betula arbor, ex qua, Plinio referente, Galli Bitumen exprimunt. *Lib. 12. de re metall.*

Circa Bituminis collectionem, Plinius, de liquido verba faciens, paniculis arundinum optimè, & citò colligi poſſe aſſeuerauit, quoniam illis facilè adhæreſcat. Addit quin etiam Agricola hoc opus peragi poſſe alis Anſerum, quotieſcumq; ob exiguam quantitatem, vaſis hauriri nequeat. Hoc poſtea in vaſis diutiùs ſeruatum denſari ſolet. Alioquin in Cacabis æneis, & ferreis feruefiat, donec in ſolidum Bitumen concreſcat: ſic enim Germani habitantes Daciam, & Saxones operantur. Durum autem Bitumen, quod in Aſphaltite lacu Iudeæ generatur, non ita facilè colligitur: quandoquidem eſt ita tenax, vt, appræhenſa illius portione, vniuerſitas ſequatur. Quamobrem multi Authores referunt partes huius Bituminis à ſuo toto, nonniſi filo fæminarum labe imbuto ſeparari poſſe: nam ob quamdam ſympathiam, aut potiùs antipathiam, tactum ſangui- *Li. 35. cap. 15.*

ne

ne menſtruo, quaſi illum vitans, & fugiens illicò ſeparatur. Hinc nonnulli fabulãtur, teſte Braſauolo, illud Bitumen lacus Aſphaltitis ſemen fuiſſe virorum, cum lentoris ſit tã tenacis, vt nonniſi menſtruis fæminarum excrementis à ſe inuicem ſegregetur. Hoc merum eſſe nugamentum affirmamus, ſed philoſophicè loquendo, id in ſenſu cauſali, non autem formali à veritate alienum eſſe non videtur; dum Sodoma, aliæq; vrbes præpoſtera Venere infames, Cælo vindice, in bituminoſum hunc Aſphaltitem Lacum, ſeu mare mortuum conuerſæ ſint. Verùm, his omiſſis, de collectione huius Bituminis dicendũ eſt vnà cum gnaris locorum, glebas huius Bituminis ad litus pelli, & manu præhendi, quæ cum vapore terræ, & virtute Solis aruerint, ſecuribus, & cuneis, more lignorum, finduntur.

Colligendi modus.

SYMPATHIA, ET ANTIPATHIA.

NONNVLLI proprietatem quamdam Bituminis occultam ponderantes, Sympathiã eſſe affirmarunt, quam hic ſuccus concretus cum menſtruo ſanguine habere Plinius perhibet. Is enim in Lacu Aſphaltite, certo anni tempore, Bitumen innatare tradit, quod alioquin eſt ſequax, necnon lentoris, & viſciditatis ita admirandæ eſt particeps, vt ſibi cohærens nulla alia re, quam filo menſtruo ſanguine infecto ſeparari, & auelli queat. Nos tamen hanc proprietatem pro Antipathia diuulgamus: propterea quòd hoc Bitumen menſtrua labe contactum ſtatim ab inuicem ſeparatur, quaſi ob antipathiam illum ſanguinem euitare conetur. Tertullianus quoque hanc proprietatem in Bitumine, vel potiùs antipathiam conſiderauit, quando in hæc verba prorupit.

Nam ſe ſponte leuans adnubit mercis ad oras
Nauigij, pretiumq; dabit pro munere largo,
Ni plaga contigerit, quam menſis fæmina veſtit.

Ioſephus tamen, qui de Bello Iudaico hiſtoriam conſcripſit, hanc operationem non ſolum ſanguine menſtruo, ſed etiam vrina pueri peragendam eſſe diuulgat. Cornelius etiam Tacitus hunc lacum Aſphaltitem gaudere alia proprietate tradit, dũ ſingularem cum ventis Sympathiam gerit; quandoquidem nullo ventorum impulſu dimouetur, ſed illis ſumma quiete reluctatur. Cæterùm manifeſtas cum piſcibus, & alijs beſtijs aqua delectantibus gerit inimicitias; cum nullas prorſus animantes admittat. Aliud etiam ſumma admiratione dignum de hoc Lacu eſt pronunciandum, quòd omnes ſiue natationis periti, ſiue imperiti huiuſmodi aquæ ſupernatant; immò nec ſubmergi quidem poſſunt; cum cadauera iniecta ſubitò demergantur. Pariter lucernæ ardentes huic aquæ innatare, extinctæ verò ſubmergi feruntur. Hos autem effectus non huic Lacui Aſphaltiti, ſed potiùs Bitumini ibidem genito attribuendos eſſe cenſemus. His addere libet antipathiam, quam Aelianus inter Bitumen, & Charadrium auem, ſeu Hiaticulam cadere monet; quandoquidem Bituminis qualitate quadam occulta interimitur.

Vrina pueri ad quid.

Lib. 6. de Anim.

Charadrius, ſiue Hiaticula.

DENOMINATA.

BITVMINEVM, & bituminoſum appellatur, quod ex Bitumine conſtat: idcircò venæ, & glebæ bituminoſæ à Metallarijs nuncupãtur, è quibus Bitumen elicitur. Bituminatum autem vocatur, cui Bitumen eſt admixtum, vt naues bituminatæ, quæ huiuſmodi ſucco ſunt illitæ, & aquæ bituminatæ dicuntur, quæ per ſubterraneos ſpecus tranſeuntes, venam bituminatam lambunt. Quoniam autem apud Græcos ἄσφαλτος ſignificat Bitumen: hinc legitur apud Suidam ἀσφαλτίτις λίμνη nempè lacus Bitumen fundens. Quin etiam lacus Iudeæ appellatur Aſphaltites, in quo ingens copia Bituminis generatur. Græci poſtea à voce ἄσφαλτος nonnulla formant verba, vt ἀσφαλτίζω apud Dioſcoridem, quod denotat, Bitumen refero, & ἀσφαλτόω in Geneſi, Bitumine illino: vnde oritur ἀσφάλτωσις bituminatio. At πισσάσφαλτος nomen eſt compoſitum, quod latinè ſonat Picibitumen, eſt enim Bituminis genus, odorem picis, & Bituminis ſpargens, de quo ſuo loco verba fient.

A Inſuper ſunt nonnullæ plantæ, quæ à Bitumine denominationem ſortiuntur, inter quas recenſetur Trifolium apud Dioſcoridem Aſphaltion nuncupatum, cuius icon primo loco apud Matthiolum proponitur, & Trifolium Aſphaltite nominatur; cum eius folia adulta Bitumen redoleant; nam recenter nata odorem rutæ vibrant, & ob hanc eandem rationem Dodoneo Trifolium bituminoſum, & lobellio Trifolium aſphalteum cognominatur. Inter arbores, Populus bituminoſa eſſet nuncupanda, cum huiuſmodi odore non careãt, ſed rectiùs Betula arbor, quaſi Bitula à Bitumine denominata eſt: hæc enim quadam bituminoſa pinguedine redundat, ex cuius delibrato, & contorto cortice, ad nocturna lumina, faces concinnant, quæ inſtar tedæ flagrant, & reſinoſum quiddam nigrum ſimile pici ſudant. Idcircò non eſt mirandum, ſi, ad mentem Plinij, ex Betula, in Gallijs Bitumen excoquatur.

Lib. 3. cap. 106. *Trifolium aſphaltite.* *Betula ad quid.* *Lib. 16. cap. 40.*

MYSTICA, ET ALLEGORICA.

B SI deſideramus cognoſcere, quid Bitumen myſtici habeat; oportet mentem conuertere ad arcam Noe, quæ, vt legitur in ſacris monumentis, extrinſecus, & intrinſecus bituminata fuit. Vnde Origines in Geneſim monuit, hoc Bitumine, virtutes intrinſecas, & extrinſecas hominem munientes ſignificari, vel fidem in corde, & confeſſionem in ore denotari. Aut, ſecundùm ſententiam venerabilis Bedæ, Continentia corporis, & animæ deſignatur. Alioquin Pierius in Geneſim allegoricè loquens de Arca Noe, ſcripſit architectum Eccleſiæ Chriſtũ hac nobis inſinuare, nos non debere eſſe tales, quales ſunt multi, qui externo corporis habitu hominibus iuſti apparent, intus autem ſunt defunctorum ſepulchra, ſed velle nos tam interno, quam externo affectu, & effectu ſanctitatem, & iuſtitiam redolere. Item, Bitumine cum Pice, viles Iudæorum traditiones adumbrari in Sacro Codice manifeſtum eſſe obſeruamus. Nam Moyſes intra fiſcellam ſcirpeam bitumine, & pice imbutam aquæ expoſitus, indeq; extractus, & à matre ſua altus, iuſſu filiæ Pharaonis, quæ poſtea ipſum adoptauit, Gloſſa interlineari exponente, filia Pharaonis eſt Eccleſia de gentibus congregata, quæ licèt nunc vero
C parente, ideſt Deo patre, gaudeat, nihilominus quando Idolis famulabatur, alium ſecuta eſt patrem: hæc ergo de domo patris egreſſa, ad ſacri fontis aquas accedens legem ſuſcepit: hæc autem lex condebatur in fiſcella ſcirpea, pice, & bitumine illita, quoniam vilibus, & vanis Iudæorum traditionibus ſordeſcebat.

Geneſ. cap. 6. *Lib. 10. Comment.* *Exod. cap. 2.*

Inſuper Bitumen quatenus perpetuum flammis alimentum præbet, ignem ſedium infernarum ſignificat. Bituminis autem putei, vt in ſacris legitur Paginis, ipſam infernam ſedem denotare poſſunt. Epiphanius meditans Bitumen Arcæ, cuius ſuffitu ſerpentes fugantur, hoc nobis vim in Eccleſia, ad fugandos Dæmones, manifeſtauit. Lauretus quoq; ponderans Bitumen, quo, in turri Babel fabricanda, pro cæmento vſi ſunt, vt ſacræ chartæ docent, illud tumorem ſuperbiæ interpretatus eſt. Origines etiam in Mattheum contemplãs naturalem quamdam attractionem, & propenſionem in corporibus, veluti in ferro ad magnetem, & in Bitumine ad ignem, hanc eamdem propenſionem in fide ad diuinam virtutem meditatur: hac de cauſa dictum fuiſſe in textu ſacro refert. Si habueritis fidem, vt granum ſinapis, de loco ad locum ſolo nutu, montes transferetis.

Geneſ. cap. 14. *Geneſ. cap. 11.*

D

MORALIA.

TENAX eſſe Bitumen, & in locis paluſtribus limo obſitum perhibetur. Huius conditionis eſt vitium inhoneſtæ, & pernicioſæ libidinis, quia glutinoſum eſt, dum hominem luxui deditum ita tenaciter inuoluit, vt inde difficillimè ſe extricare poſſit: cum inſtar Bituminis, talis homo eſt affectu voluptuoſo limoſus, dum in locis paluſtribus delitiarum verſatur. Antequam à viſciditate Bituminis recedamus, reuocare oportet ad mentem, quod Bitumen interdum ob tenacitatem, nec ferro cædi, nec aqua ſolui poteſt: ſimiliter in ſedibus infernis Bitumen redolentibus tãta tenacitas obſeruatur, vt criminoſus illic inuolutus, neq; ab illa liberari, neq; inde egredi vllo modo valet. Quando autem in morali doctrina Bitumen facilè conflagrans conſideratur, optimo iure aſſimilatur charitati, quæ hominẽ ad diuinum amorẽ excitat, & inflammat, deinde, inſtar Bituminis, naturã tenacẽ poſſidet, cuius tenax vinculũ cõcordia eſſe traditur. Item ſacri Doctores quamdam analogiam inter Bitumen, & charitatem cognoſcunt: ſiquidem,

Charitas bitumini aſsimilatur.

quidem, quando in ſacris litteris, Arca Noe intrinſecus, & extrinſecus Bitumine imbuta dicitur, Gloſſa ordinaria exponit, ligna interna, & externa Bitumine fuiſſe conglutinata, vt ex compage vnitatis tollerantia charitatis denotetur.

Geneſ. cap. 6.

Sin conſideretur Bitumē, quatenus de limo terræ genitum,& ignis rapaciſſimum,cum facillimè incendatur; poterit proculdubiò ad humanam carnem comparari, quæ de limo terræ primariam originem traxit,& ignis concupiſcentiæ eſt admodum rapax:quandoquidem, præſente igne, nimirum minima occaſione oblata, flamma concupiſcentiæ accenditur. Quinimò, ratione huius proprietatis, Bitumen Amori prophano eſt aſſimilandum, qui ab oculis exire, & ignem venereum concipere traditur, vt optimè Ouidius in libris Amorum obſeruauit canens.

Perq; tuam faciem magni mihi Numinis inſtar,
Perq; tuos oculos, qui rapuere meos.

Quocirca ſicuti Bitumen accenſum non aquis,ſed ſola terra extinguitur,pariter amore venereo perculſi,oculos à decora,& venuſta facie, ad terram inclinare debent, vt ſuæ Originis recordati, hac terrena contemplatione, flammas impudici amoris extinguant. F Præterea memoriæ mandandum eſt, quòd ſicuti fumus combuſti Bituminis Lethargicos excitat;ſimiliter memoria,ſeu fumus Peccantium flamma infernæ ſedis cruciatorum multos à lethargo vitiorum excitat. Tandem Cauſſinus, lacu bituminoſo, mundi, & vanitatis voraginem deſignari ſcripſit, & quoniam huiuſmodi lacus animantes non abſorbet: quapropter hinc colligit in lacu mundanæ voraginis homines inuolutos ſubmergi: cum tamen huiuſmodi lacus nihil iuris habeat in illos, qui animam, nempè prudentiam chriſtianam,vel charitatem poſſident, quibus omnes humanæ operationes animantur.

Lib. 1. Symb. 33.

VSVS IN MEDICINA.

MVLTVM adiumenti, ex Galeni authoritate, Bitumen Medicinæ affert. Quocirca idem Galenus ei vim calefaciendi, & ſiccandi in ſecundo ordine attribuit, & illud in cruentis vulneribus commendat, & ad illas omnes affectiones, quæ exſiccatione, & modica calefactione indigent. Vnde, in gratiam huius effe- G ctus, empla ſtrum barbarum recipiens Bitumen Galenus compoſuit; cum Bitumen ſit aptiſſima materia conficiendis ceratis, malagmatibus,& empla ſtris,quæ, tum barbara,tum ἔναιμα, ſiue cruenta appellantur. Auicennas autē ſcriptum reliquit, virtutem Bituminis eſſe propinquam viribus Picis; cum ſolutionem continui ſanet, & neruos conglutinet. Empla ſtrum quinetiam ex Bitumine confectum, Podagræ, & Coxendicum doloribus multùm conferre aſſeuerat. Deinde in morbis cutaneis, & præſertim in ſcabie, & lepra delenda, cæteris non cedit medicamentis. Aduerſus vteri ſtrangulatus, teſte Mizaldo, id tanquam remedium efficax extollitur: dummodò Bitumen lana inuolutum de collo fæminarum ſuſpendatur, quæ vteri affectioni ſunt obnoxiæ, vt continuò huius olfactu paroxiſmum ſuffocationis arceant. Ad hos eoſdem affectus Hippocrates Bitumine vtebatur, vt in libris de mulierum morbis legitur. His additur,quòd ſuffitus Bituminis procidentiam ſedis reprimere poteſt. Aetius quoq; in Teneſmi curatione hoc eodem ſuffimine vtebatur. Tandem Nicander in Theriacis,ad necandos animantes venenatos ſuffumigium Bituminis, prædicat his verſibus in latinum ſermonem redactis. H

Lib. 11. de ſimp. med. fac.

Lib. 2. de comp. med. per gen. cap. 22.

Noxia Serpentum redolenti ſpicula thymbra,
Ceruiniq; graui cornu nidore fugabis.

Et paulò inferius laudat ad hoc opus Nigellam*, Sulphur, & Bitumen.

Aut exſiccantem mares, cerebrumq; Nigellam
Interdum Sulphur, fœdum quandoq; Bitumen.

Anatolius quoq; huiuſmodi ſuffumigium contra Erucas magnificabat,ne herbas, atque olera depaſcerent.

Maiori autem admiratione dignum eſt, quòd Bitumen in medicinis etiam internis locum habeat, dum Medici drachmam Bituminis, cum æqua portione Hedyoſmi,& obulo Myrrhæ Patientibus quartanam febrem in vino potandam præſcribunt; namq; huius præſidij violentia, & ſpiritus acrimonia, talem febrem expugnari perhibent. Alij catapotia ex Bitumine parata vtiliter in colico affectu exhibēt. Item ad profluuium alui Boum Democritus folia Rhamni contuſa,& Bitumine intecta illis deuoranda præbet. Plinius monimentis mandauit eadem vi, qua Sulphur, Bitumen pollere: qua de re, iuxta

Bitumē in medicinis internis.

A iuxta illius mentem, non ſolum effectus Sulphuris producit, ſed etiam ad ægritudines oculorum, & albugines valet, necnon doloribus dentium vnà cum Nitro medetur. Tuſſim antiquam, & anhelitus difficultatem cum vino hauſtum emẽdat. Dyſentericis opitulatur, & muliebres purgationes prouocat. His addit Aetius, quod Bitumen magnitudine nucis ponticæ cũ vino ſumptum prodeſt Cardiacis, ſed potiſſimũ mulieribus, pueris, & hominibus effeminatis, quãdo animo linquuntur. Itẽ demorſis à cane rabido auxiliatur, quoniam prohibet, ne Hydrophobiã incurrant. Iodocius autem, in Enchiridio Simplicium, affectiones illas enumerare conatur, quibus Bitumen occurrit, hoc hexaſtico. *In cap. de Bit.* *Hydrophobia quomodo arceatur.*

Mollit, matricemq; poteſt releuare cadentem,
Et cum caſtoreo menſtrua tarda trahit.
Soluit anhelosos, lentumq; in ventre cruorem,
Et conuulſiuus pellitur inde dolor.
Sic quoq; nodoſam poteris curare podagram,
Illine, veſicæ ſic mala cuncta tuæ.

B Ad finem aquæ bituminoſæ internis quibuſdam morbis conueniunt, & pro balneis adhibitæ, aliquo temporis tractu, neruos emolliunt, & excalfaciunt: nihilominus caput replent, & omnes ſenſus, ſed prę ſertim oculos hebetant.

VSVS IN VARIIS.

NON ad venuſtandas, vel picturandas naues, Priſci Bitumine vtebantur, ſed ad illas picandas, teſte Strabone, vt conſtiparentur, & ingreſſus aquæ prohiberetur. Sic Noe in Geneſi feciſſe traditur, qui partes internas, & externas Arcæ liniuit Bitumine, vt illam, aduerſus quemcumq; ventorum, & aquarum impetum, tutiorem redderet. Quamuis Pierius, & Cornelius à Lapide ſcripſerint, id etiam, ad arcendum fætorem à fimo tot animalium in arca ſtabulantium prodeuntem, peractum fuiſſe. His addamus, quòd hac bituminatione, aſſeres & ligna à beſtijs Xylophagis optimè defen- *Lib. 6. de ſitu Orb.*
C duntur. Eadem quoq; ratione fiſcellam, ſeu nauiculam, in qua Moyſes vndis fuit expoſitus, pice, & bitumine illitam fuiſſe ſacræ litteræ teſtantur. Hic autem picandi, vel bituminandi modus ad noſtrum vſq; æuum penetrauit, cum in Regionibus copia Bituminis abundantibus obſeruetur. Huius fidem facit Gaſpar Balbus in ſuo Itinerario Indiæ Orientalis, vbi meminit cuiuſdam lacus producentis Bitumen (hoc picem perperàm vocat) quo Indigenę non ſolùm in ædificijs conſtruendis, ſed etiam in nauibus picandis vtuntur. In Cuba etiam Inſula, Hiſpani naues ſuas hoc vnguine liniunt. ſebum admiſcentes, vt melius induci poſſit. Nicolaus Monardes hoc in loco putat id, quod Hiſpani adhibent, non eſſe verum Bitumen Iudaicum, ſed potiùs Naphtham. Verùm hac in re non poſſumus niſi ab illo diſſentire, cum vſum hunc probati Authores Naphthæ nunquam aſſignauerint, ſed tantùm Bitumini, quod, propter craſſitiem, & tenacitatem huic operi accommodatiſſimum eſſe videtur. Naphtha autem tanquam ſuccus liquidus reprobatur. Item Strabo narrat quibuſdam in locis varia contexi ex arundinibus vaſa, quorum quæ liquida capere debent, Bitumine illiniuntur. Hodie apud nos nonnulla *Exod. cap. 2.* *Bitumen cum ſeno mixtum.*
D vaſa œnophora ex fiſcis ſalicibus texuntur, deinde partes vaſis internæ, loco Bituminis, cera lutea liquefacta imbuuntur.

Bitumen etiam in ſtructura ædificiorum valere perhibetur: namq; in Sacro Codice ædificaturi turrim Babel lateres pro ſaxis, & Bitumen pro calce habuiſſe feruntur, idcircò Liranus in Geneſim, & Strabo Bitumẽ genus cæmenti fortiſſimi eſſe exiſtimarunt. Id autem multis alijs in locis vicem calcis ſuppleuiſſe, varijs authorum teſtimonijs, comprobari facilè poteſt. Author enim foſſilium de Bitumine verba faciens, diuulgat non procul à fonte cuiuſdam ſcaturiginis, quæ in Aruenioꝛum Regione obſeruatur, ſacellum adhuc extare vetuſtiſſimum, cuius parietes ex materia bituminoſa tam firmiter cohærent, vt nullo cæmento, vel arenato, vel intrito cedant. Item Quintus Curtius, de Babylone ſcribens, retulit huius ampliſſimæ Vrbis Muros toto terrarum Orbe celeberrimus ex lateribus, & Bitumine, iuſſu Semiramidis, inexpugnabiles redditos fuiſſe: etenim iuxta Memnium ciuitatem cauerna erat tam vaſta Bitumen fundens, vt huic operi extruendo ſufficiẽtem materiam ſuppeditauerit, cui Herodotus aſſentitur, quamuis *Geneſ. cap. 10.*

uis de loco cum Quinto Curtio non conueniat. Beroaldus quoq; Poeta huius meminit E canens hunc in modum.

Alta ſemiramio fabricata Bitumine quondam
Mænia, ſubuerſa iam Babylone, iacent.

Pariter Strabo mænia Suſæ, ciuſq; templa ex lapide teſtaceo, & Bitumine, inſtar Babyloniorum, erecta fuiſſe pronunciat. Ortelius, inter nuperos Authores, celebris memorat cœnobium religioſi Ordinis Prædicatorum, nomine Diui Thomæ, Deo conſecratum, in Inſula Groenlandia Daniæ ſitum, & non procul hinc eſſe montem flammas, & lapides euomentem, inſtar Aethnæ, & ex reiectis lapidibus, & aqua bituminoſa ferruminatis ædificium Monaſterij conſtare prodit, factumq; eſſe gluten adeò tenax, vt omnibus temporum iniurijs reluctetur.

Monaſteriũ ex Bitumine, & lapidibus ædificatum.

Habuit Bitumen alium vſum, extra ſtructuram ædificiorum: nam Veteres ſuorum defunctorum cadauera eo illinibant in ijs potiſſimùm locis, vbi Balſami copia deſiderabatur, vel apud homines tenuioris fortunæ, ob Balſami caritatem. Leguntur autem apud Strabonem hæc verba. Vtuntur Aegyptij Bitumine ad conditurani mortuorum: F Bituminis enim eamdem eſſe facultatem in conſeruandis cadaueribus à putredine, longo vſu didicerunt, qua verum Balſamum pollere omnibus eſt in confeſſo. Quamobrem Boterus narrat, innumera ferè Ethnicorum cadauera in locis Chayri ſubterraneis conſpici incorrupta, cum Bitumine Iudaico imbuta fuerint.

In Gothia, & Saxonia, iuxta Borchdarſen oppidum, vt Cordus teſtificatur, Bitumine ad currus perungendos vtuntur. Amplius Incolæ Regionis, ad lucernarum lumina adhibent, & ex caulibus aridi Verbaſci Bitumine imbutis, faces nuptiales formant. In Valachia Bituminis quamdam ſpeciem eſſe odoris cerei, Laurentius de Anania ſcribit, ex quo optimæ candelæ pro vſu Regionis fabricantur.

Lib. 35. cap. 15.

Præter recitatos vſus, narrauit Plinius æramenta, & ſtatuas olim Bitumine aduerſus ignes liniri ſolere. Agricola tamen æreis, & ferreis operibus linimentum Bituminis conuenire tradit, vt ab ærugine, & ferrugine defendantur. Saxones poſtes ligneos Bitumine imbuunt, vt ab iniuria imbrium illos tueantur. Hodie noſtri Fabri ferrarij Bitumine (Aſpaltum vocant) non ſolum ferro colorem nigrum impertiuntur, ſed etiam ab illo G ferruginem arcent. Demùm Antiquitas Bitumine aqua, & Sulphure in luſtrationibus, & expiationibus vti ſolebat; quemadmodum Alexander ab Alexandro annotauit.

Li. 27. gen. dier. cap. 7.

DE NAPHTHA. Cap. XV.

ÆQVIVOCA, SYNONIMA, ETYMVM.

Lib. 3. de re metal.

HOC nomen, apud Authores, plures ſortiri ſignificationes inuenimus: memorat enim Encellius quamdam Naphtham, quam pro veneno facticio apud Nicandrum in Alexipharmacis cognoſcit, nec non aliam, quæ herba quadam paratur. His igitur ommiſſis, Naphthæ vocabulo, vnà cum Strabone, Bitumen liquidum intelligimus, & propterea poſt H hiſtoriam Bituminis, iure optimo, propter cognationem, Naphtha hoc caput ſibi vendicauit. Eſt autem hoc nomen peregrinæ originis, nempè à Babylonijs primò mutuatum, quo liquorem bituminis intelligebant. Præter alios Authores, Dioſcorides id expoſuit, qui Naphtham τȣ βαβυλώνιȣ ἀσφάλτȣ περιήθημα facit, nimirum colamen Babylonici Bituminis, quod in hodiernũ vſq; diẽ, Arabes, & Turcæ Nephet indigitant. Suidas notat hoc nomen trifariã, ſcilicet in quocũq; genere inflecti, nẽpè ἡ νάφθα, ὁ νάφθος, & τὸ νάφθα. Aliter etiã Græci oleum Medeæ appellarunt, cũ hoc liquoris genere, Creontis filia conflagrauerit. Plutarchus tamen in Alexandro animaduertit, non oleum, ſed pharmacũ, ſcilicet venenum Medeæ à quibuſdã nuncupari, quoniam, hoc, coronam, ſeu peplum (de quibus in Tragędijs fit mentio) inunxerit, vt Creõtis filia cremaretur. Alij quinetiã fuerunt, qui non Naphtham, ſed quid compoſitum ex Sulphure, & Aſphaltho fuiſſe aſſeuerarunt; inter quos Scholiaſtes Nicãdri recenſetur. Diodorus Siculus, virtute cuiuſdam radicis, id peractum fuiſſe affirmat, quam Circe Medeã docuit. At

Etymum.

A At idem Nicandri Scholiaſtes non radicem, ſed herbam à nonnullis Ephemeron vocatam fuiſſe ſcribit, quæ manè circa Tanaim flumen oritur, meridie perficitur, & Veſperi areſcit. Aut potiùs Ephemeron appellatur, quoniam illam deguſtantes, vnum tantummodò diem, ſuperuiuant. Solinus inquit, in Meſſinarum gente, herbam creſcere, qua inficitur oleum, quod Medicum nuncupant, quoniam incenſum, & aqua aſperſum, magis ardeſcat, neq; alia materia, niſi iactu pulueris extinguatur. Hæ conditiones ad naturam Naphthæ, non autem ad memoratam herbam attinere videntur. *Ephemeron plāta cuius qualitatis.*

Rufus Epheſius, apud Oribaſium, monimentis mandauit, Stagnum reperiri apud Medos, cui niger liquor ſupernatat, qui admotus igni facilè accenditur: hac de cauſa hunc à Solino oleum Medicum cognominatum fuiſſe credimus; cum in Media ſit, huius olei vberrima ſcaturigo; diciq; Medicum, non ſecus ac vocatur herba Medica ab eodem loco denominata, quam poſtea hoc nomine intelligant, incertum eſt. Meminit quidem Plinius Aporexis herbæ ita à Pithagora appellatæ, cuius radix eminùs flammam concipere traditur. Ariadnā quoq; in Arianis generari idē Plinius ex Democrito diuulgat, B qua collecta, ſole ſignū Leonis illuſtrante, ligna oleo peruncta accēduntur. Cæterùm his ommiſſis, nobis quidem manifeſtum eſt, Naphtham vocari oleum Siculum, quoniam in Sicilia copioſum colligatur, necnon oleum Bituminis, cuius odorem ſpargit. Dum verò à montibus ſaxoſis in amnes fluit, Oleum ſaxi dicitur, & apud Nicolaum Myrepſicum πετρέλαιον. Meſue omnes Naphthæ ſpecies, Oleum Philoſophorum, & Oleum Secretorum iuuamentorum cognominauit. Hodie in Officinis, nomine Olei Philoſophorum, Oleum compoſitum monſtratur chymicis organis ex lateribus ſublimatum, quod (vt veritatem fateamur) in medicina parit omnes illos effectus, qui à Naphtha, vel Oleo Saxi prodeūt. Item Oleum viuum à Gratio Poeta nominatum videtur, quando cecinit. *Lib. 2.* *Herba Medica.* *Aporexis.* *Ariadna.* *Oleum Siculum.* *Oleū Sax.* *Oleum Philoſophorū.* *Oleum viuum.*

Stagna ſedent venis, Oleoq; madentia viuo.

Herodotus, in Erato, ſcriptum reliquit, Naphtham à Perſis vocari Rhadinacen: quamuis Bahuinus, in annotationibus ad Matthiolum, ſcripſerit, apud Perſas, ex mente Herodoti, Naphtham Oleum rhodinum vocari. Alij, ob fædum odorem, ſtercus Diaboli nuncuparunt, quo etiam nomine in nonnullis Germaniæ locis Aſphaltum Iudai- C cum ſignificatur. Italis dicitur Oglio petroleo, aliter Oglio di Saſſo, Germanis Petrol, Brabantis Petrolie. *Lib. 6.*

NATVRA, ET AFFECTIONES.

NAPHTHA, veluti flos Aſphalthi, eſt liquor fluidus inſtar Olei, Sulphur olens, acriq; ſaporis: quamuis plerumq; eius odor ſit varius, cum minus oleat, quæ ex Sicilia defertur, Mutinenſis verò non tam graui odore eſt referta, & in colore nigro quodāmodo rufeſcit. Deinde eius naturam rectè examinantes, plus ignis, quàm Sulphur, & Bitumen, participare comperiemus. Idcircò nonnulli in tertio gradu excalefacere, & remiſſiùs exſiccare affirmant; ideoque medicinis internis nonniſi vnà cum rebus refrigerantibus permiſcetur. Item conſtat ex natura, & virtute, quæ facilè reſoluitur, & euaneſcit; quocirca, referente Falloppio, Naphtha, & Olea ſtillaticia ad medi- D cū vſum alijs medicamētis viſcidis permiſceri debēt, ne tam citò eorū vires euaneſcant. *In lib. de comp. med. cap. 13.*

Præterea Naphthæ hoc Natura congenuit, vt ignem facilè concipiat: immò priuſquam flammam contangat, ab ipſo ſplendore circa lumen fulgente incendium ſuſcipit, & aerem medium inflāmat; vnde tanta eſt cognatio inter Naphtham, & ignem, vt, teſte Plinio, in lumen, vel ignem longè conſpectū protinus trāſiliat. Ideò Falloppius animaduertit, neceſſarium eſſe illis, qui in Agro Mutinenſi, Naphtham, ſeu Petroleū colligunt, lucernam à loco Naphthā fundente remotiſſimā relinquere, cum talis liquor in ſubterraneis, & obſcuris locis exſudet, vt colligētes lucernis aliquādo indigeant. Ad rem narrauit quidam illuſtris Comes Matthiolo, ſe in quodā prædio habuiſſe puteū Naphtham cum aqua fundentem, ſed cū in fundo quædā rimæ nimis patentes eſſent, Fabrū cæmentarium conduxiſſe, qui illas obſtrueret, ſed cum artifex id ſine lumine præſtare nequiret, laternam diligenter occluſam expoſtulaſſe; & paulò poſt eueniſſe affirmabat, vt, accēſis putei parietibus, & impetuoſo admodū excitato vapore, vis Naphthæ non ſolū Cæmentariū, perinde ac è bombarda extinctū extra puteum eiaculauerit, ſed etiam cū omnium *In lib. de Aquis Ther.*

Oleum Medeæ.

Lib. 15. lect. antiq. cap. 18.

In lib. de Aquis ther. cap. 5.

aſſiſtentium læſione totum putei tectum in aera eiecerit. Cognita igitur hac Naphthæ natura, Albertus narrat quædam miracula apparentia, à Priſcis fuiſſe patrata, dum ad tempora hominum hoc liquore inũcta ignis ſuppoſitus ſurſum ferebatur. Eſt enim tam æſtuantis naturæ, vt vetuſtus Nicandri Scholiaſtes ſcripſerit, ſi Naphtha peruncti, vel veſtem hoc liquore fædatam geſtantes aduerſus Solem ſteterint, ceù igne inflammati abſumuntur. Erit fortaſſis Naphtha illud Medeæ oleum à Græcis tantoperè celebratum, quo Creontis filia fuit concremata, dum ad aras ſacrificatura accedens, corona huiuſmodi vnguine linita, quam geſtabat ignem rapiente, illicò conflagrauit; quamuis alij voluerint hoc Medeæ pharmacum, quod flammis admotum citò igneſcebat, conſtare (referente Rhodigino) ex Sulphure, & liquido Aſphalto, quod Naphtha nuncupatur. Naphthæ quoq; vires exurentes Luculli exercitus Trigonocerta obſidentis expertus eſt: recitat enim Dion in Pompeio hæc verba, Barbari namq; eum grauibus incendijs affecerunt, non ſolum coniectis telis, ſed etiam Naphtha, quam tormentis quibuſdam emittebant; additq; Naphtham ex genere Bituminis eſſe vſq; adeò ardentem, vt omnia, quibus adhęreſcit protinus exurat. Huic infortunio obnoxij etiam fuerũt milites Seueri Imperatoris, in obſidione Atræ, ex eodem Dione in Seuero, dum Naphtham in eos proiectam fuiſſe ſcribit, qua milites omnes, quos attigit, conflagrarunt, quoniam à rebus humidis facilè non extinguatur. Id etiam exemplo Magni Macedonis conſtat, quem Plutarchus, & Strabo prodiderunt, experimenti gratia, in balneis, puero Naphtham affundi & lucernam admoueri curaſſe, eaq; de cauſa puerum ita ignitum eſſe factum, vt planè interijſſet, niſi miniſtri multam affundentes aquam, incendium ſuperaſſent: etenim modica magis ardet. Quapropter Strabo alumine, cæno, & viſco, Solinus verò proiecto puluere Naphtham accenſam faciliùs extingui pronunciarunt. Quinimò animaduertit Falloppius guttam Naphtæ in aqua accenſam diutiſſimè ardere, quod nullo modo contingere poſſet, niſi pabulum illius flammæ augeretur ratione humiditatis aquæ, quam Naphtha attrahens in ſui naturam conuertat. Niſi velimus aſſerere Naphtham in contraria materia reſidentem non ita facilè in euaporationem abire, conſequenterq; illius ignem ibi diutiùs perdurare.

Amplius in quacumq; Naphta Bellonius hanc proprietatem obſeruauit, vt cũ aqua ſalſa ſemper à ſcaturigine prodeat. Id autem plerumq; contingere huic Authori concedimus, non tamen perpetuò id verum eſſe conſpicati ſumus, dum montem Zibium Agri Mutinenſis hoc Bituminis genere celebrem inuiſeremus. Quandoquidem in fonte nouo ab Incolis ita vocato, huiuſmodi liquorem pinguem, nulla admixta aqua, obſeruauimus. Nam vnde Naphtha cum aqua ſalſa prodit, inde etiam Sal Naphthicus, vel ſpontè concręſcit, vel arte paratur. Huc ſpectat ſententia Herodoti ſcribentis circa Suſas bituminoſum inueniri puteum, ex quo triplex rerum genus, nempè Aſphaltum, Sal, & Oleum hauritur.

Naphtha alba montis Zibij.

Naphtha rufa calidior.

Inſuper animaduertendum eſt, omnes Naphthæ ſpecies non eſſe eiuſdem naturæ: ſiquidem Naphtha alba ex fonte nouo montis Zibij dimanans, non vt cęteræ ſpecies, vnà cum aqua ſalſa, ſed ſolą colore candido ex terra argillacea, & çinerea egreditur: deinde hac peculiari proprietate gaudet, vt, vrgente gelu, aliquo modo concreſcat; quæ affectio cæteris ſpeciebus minimè contingit. Quinimò ſi huic quarta pars Naphthæ rufæ admiſceatur, quæ vnà çum aqua ſalſa à ſcaturigine promanat, nullo modo congelabitur. Huius autem proprietatis cauſam diligenter rimari oportet: quandoquidẽ Naphtha potiùs prodiens à Fonte cum aqua, aduentu frigoris, ob humorem aqueum, aſtringi deberet. Quare, in ſoluęnda hac difficultate, primò non eſt aſſerendum Naphtham cum aqua ſcaturientem citiùs gelaſcere poſſe; cum hæc duo tãquam etherogenea, nunquam re vera commiſceantur: aqua enim grauior imũ petit, Naphtha verò aeris, & ignis particeps, aquæ ſupernatat. Immò tantùm abeſt, vt ob aquæ præſentiam congelari debeat, vt potiùs contrarium contingat. Nam cum hæc aqua ſit ſalſa, propter calorem, nunquam gelu conſtringetur. Huius exemplum in aquis marinis habemus, quas propter ſalſedinem calidas, rerum naturalium periti, quocumque aduentante frigore, minimè denſari poſſe aſſeuerant. Naphtha verò alba, quæ ſine aqua à ſcaturigine emanat, frigore concreſcit, quoniam cæteris ſpeciebus temperatura eſt frigidior. Primitùs experientia id nobis manifeſtat, cum in frigidis affectibus ſuperandis Naphtha rufa longè ſit inefficacior. Namque ſi facultas à qualitate prodit, neceſſariò concedendum erit,

Naphthæ

A Naphthæ albæ calorem eſſe inferiorem, dum illius facultas, in expugnandis ægritudinibus contrarijs, eſt imbecillior. Præterquamquòd color albus huius Naphthæ id nobis inſinuat: albedo enim à multo aqueo humido proficiſcitur, & color rufus magni caloris, & exuperantis eſt indicium.

DIFFERENTIÆ

SVNT qui Naphtham in naturalem, & factitiã diſtribuant, quoniam hanc ex Bitumine, virtute ignis, exprimi poſſe opinantur: aut quia, ſecundum aliorum mentem, in Meſia, ex herba quadam paretur. Nos autem hanc non inquirimus, ſed natiuam, quæ generatur ex Bitumine, in terra, & montibus naturaliter accenſo, tenuiſſimis eius vaporibus ſurſum eleuatis, & ad frigidiora ſaxa in tenuem liquorem veluti oleum reſolutis, qui deinde per meatus ſubterraneos, è montibus, more fontium, ſca-
B turiunt. Quocirca ex craſſo, & terreſtri bitumine Naphtha craſſa, & ex tenui, & puro, pura ſimiliter, & tenuis generatur. Dioſcorides igitur duas Naphthæ differẽtias, nempè candidam, & nigram agnouit. Sed Poſſidonius Naphtham candidam, Sulphur liquidum ignis rapaciſſimum, nigram verò bitumen inſtar olei eſſe exiſtimauit. Pariter Strabo, authoritate Poſſidonij fultus, apud Babylonios collocauit quoſdam fontes albam Naphtham fundentes, alios verò nigram producentes, qua poſtea Indigenæ in lucernis vtuntur. *Lib. 1. cap. 84.*

Nuperi verò Authores differentias multò plures cognouerunt. Idcircò vnà cum Bellonio tres ſpecies, nimirum nigram, albam, & rufam eſſe ſtatuemus. Prima tamen eſt craſſior, & fœtidior, cum aliæ duæ ſpecies, inſtar aquæ, ſint liquidæ, & inter has, alba eſt odoratior. Variant quoque ratione loci: quandoquidem Italica in ſuo fonte non flagrat, quod præſtat Babylonica, ſi Plutarcho, in vita Alexandri, fides eſt adhibenda. *Naphtha eſt triplex.*

Iam memorare libet illas Naphthæ differentias, quas, progreſſu temporis, obſeruauimus. Prima fuit Naphtha rufa (hoc nomine, flaua quoq; & citrina intelligenda eſt)
C ex monte Zibio Agri Mutinenſis, necnon Naphtha alba ex eodem monte allata. Item conſpicati ſumus Naphtham, quæ in Agro Parmenſi ſcaturit decimo lapide ab vrbe diſtante. Pariter vidimus Naphtham nigram in deſerto Arabum natam.

LOCVS.

AGYRTÆ, ſeu Circumforanei Naphtham, vel Petroleum in foris venale exponentes, cum perpetuas agitent nugas, circumſtantes vaniſſimis commentis decipientes, locum natalem huius liquoris, ſepulchrum alicuius Sãcti eſſe promulgant. Cum potiùs aſſerendum ſit loca incendijs vexata, quantitate cuiuſcumq; ſpeciei Bituminis redundare. Nulla enim terra pinguis, iuxta ſententiam Agricolæ, præter Sulphuream, & bituminoſam, ardeſcit. Huius conditionis ſunt Aethnas, Chimera, & Veſeuius montes, necnon multa alia loca in Italia, ex quibus perpetuæ flammæ emer-
D gunt. Cæterùm à remotis partibus exemplum petere non debemus, cum anno proximè elapſo quadrageſimo ſexto poſt milleſimum, & ſexcenteſimum, menſe Maij, conquaſſatio Pagi *Veſte* nuncupati, in extremis finibus Apuliæ ad mare Adriaticum, Dalmatiam verſus ſiti, id nobis manifeſtet; quandoquidem propter horrendos terręmotus, necnon incendia ſubterranea, domus ferè omnes, & templa euerſa ſunt; quibus incendijs continua cuiuſcumq; ſpeciei Bituminis, & Sulphuris generatio materiam ſuppeditant. Etenim huic infortunio tales regiones antiquitùs etiam fuerunt obnoxiæ. Cicero enim in libris de Diuinatione hæc habet. *Delata etiam ad Senatum labes Agri Priuernatis, cum ad infinitam altitudinem terra deſediſſet, Apuliaq; maximis terræmotibus conquaſſata eſſet.* Hoc autem nonniſi in locis Bitumine, Naphtha, & Sulphure ſcatentibus euenire ſolet. *Pagi Veſte nuncupat. incendium. Lib. 1.*

Cognoſcuntur etiam loca Bitumine, & Naphtha affluẽtia ab aquis, quæ vinum redolere ſolent: ſiquidem aquæ hac prærogatiua inſignitæ, Bitumen participare feruntur. Tales ſunt aquæ, ad mentem Theophraſti, iuxta Paphlagoniam, ad quas, potandi gratia, Indigenæ libenter accedunt. Huic ſimilis fuit aqua fluminis in Naxo, quod Poetæ,

propter

propter eamdem rationem, Baccho aſcribunt, de hoc Propertius ſic canit.

Et tibi per mediam benè olentia flumina Naxon,
Vnde tuum potant Naxia turba merum.

Propterea huiuſmodi aquæ non ſolùm potantes reddunt temulentos, verùm quoque furioſos, cum ſubſtãtia Naphthæ, & Bituminis admodum tenuis, penetrans, & ſpirituoſa ſit. Hinc bibentes aquam rubri fontis in Aethiopia, aut profundum ſomnum, aut furorem incurrebant, quoniam tenuiores aquæ partes caput feriebant. Idcircò Ouidius de huiuſmodi aquis ſic cecinit.

Aethiopoſq; lacus, quos ſi quis faucibus hauſit,
Aut furit, aut patitur mirum grauitate ſoporem.

Amplius amnis Lynceſtius potantes reddit temulentos, non ſecus ac ſi vinum copioſum bibiſſent. De hoc amne habentur hæc carmina.

Quem quicumque parum moderato gutture traxit,
Non aliter titubat, quàm ſi mera vina bibiſſet.

Inſuper equi in Caſſinitio Thraciæ fluuio bibentes, efferantur. Vnde cognoſcimus huiuſmodi aquas eſſe naphthicas, & bituminoſas, cum caput petant, & mentem furore quodam inflammment. Aquæ etiam ſaporis acidi, qualis in aceto obſeruatur, indicium Bituminis eſſe ſolent. Huius cõditionis eſt fons ad radices collis Montioni, cuius aquam ruſtici alia communi aqua dilutam, pro vino, potant. Recitat etiam Ariſtoteles, in Sicania Siciliæ, reperiri aquam, ex qua acidam muriam pro condimentis parant. Hæ autem aquæ acidæ in alueo plerumq; lapides Bitumine obſitos habere ſolent.

Aquæ acidæ ſubſtantia.

His in genere de ſede natali Naphthæ intellectis, deſcendere oportet ad peculiaria loca, quæ alphabetica ſerie ſunt enumeranda, vt, quæ in capite antecedenti non fuerunt memorata, hic recenſeantur. Primitùs in Abrutiorũ Prouincia, quæ Latinis Samnium vocatur, fluit Bitumen, inſtar Picis, nigrum, cuius minera, anno ſeptuageſimo ſeptimo poſt ſeſquimilleſimum inuenta fuit. Ibidem quoq; ad radices cuiuſdam montis ſcaturit liquor, quem Petroleum nuncupant. Arabia deſerta habet quendam fontem Bituminis nigri, & liquidi, quod abiens in vaporem, attollit veſiculas, quæ apertę, & aqua effuſa, in Naphtham nigram, Arabibus Hainelehir nominatam degenerat. In Armenia, vt referunt Hiſtorici, fons quidam magnus ad Aquilonem ſpectat, de quo liquor oleo ſimilis egreditur, ad condienda cibaria inutilis, lucernis verò fouendis vtiliſſimus: idcircò Naphtham eſſe credimus. Non procul ab Aruernijs, vt notat Dalechampius in Plinium, eſt quædam rupes Petroleum nigrum fundens. Quinimò totum illum agrum Bitumine ſcatere nonnulli affirmant, quoniam tempore præſertim æſtiuo, equi penès riuos fontis tranſeuntes, pedibus lentore Bituminis inuolutis, difficillimè illinc ſe extricare queunt.

Lib. 37. cap. 2.

Babylonia, inter cæteras Regiones, copioſa Naphtha abundat: hæc enim locis feruidis gaudere ſolet. Eſt igitur tam feruidus huiuſmodi locus, vt grana hordei in humum proiecta ſæpè ſubſultent, & Incolæ, æſtiuis diebus, ſupra vtribus aqua plenis dormiant. Herpalus quin etiam Gubernator illius Regionis, cum, elegantiæ gratia, ambulationes regias plantis græcis exornare conaretur, ſolam Hederam, teſte Plutarcho in Alexandro, ſerere nequiuit, cum, ob igneam terreni naturam, ſemper areſceret: Etenim Hedera loca frigida, & opaca amat. Apud Bachal, mons quidam exſudat oleum nigrum inſignis fætoris, quod Naphtham nigram eſſe opinamur. Propè Bonam Inſulam, Naphtha fortaſſis erit illud oleum, quod in fonte naſcitur.

Hederæ quæ loca amet.

In Cantalupo fluit humor dictus Petronicum, Naphtha proculdubiò eſſe perhibetur. Cuba Inſula, verſus Floridam, Bitumine liquido ſcatet. In Cumana Regione eſt quædam Bituminis liquidi vena ignium valdè rapax; vnde Naphtham eſſe fateri cogimur. Naphtham quoq; eſſe in Cyſitrato aſſerimus, vbi fons tanquam oleo fluens obſeruatur, & huiuſmodi liquor, ex ſententia Ortelij, in lucernis ardeſcit.

In Theatro Orbis.

Propè Edemburgum, Naphtha cuidam fonti innatat, cuius portio ſi auferatur, quantitas non minuitur, & niſi extrahatur, non tamen augetur. Hammodaræ, inter Aegyptum, & Aethiopiam, fontem Bituminis Calepinus aſſignat.

India multis in locis Naphthæ diuitijs redundat: primùm ad Zecuruas populos Indiæ reperitur Bitumen liquidum, quo telorum cuſpides ex arundine paratorum liniũt, & accẽſa in hoſtes eiaculant. Lycos pariter in India habet fontem, cuius aqua lucernæ con-

A conflagrare dicuntur. Item Inſula Sanctæ Helenæ vberrimam habet Bituminis ſcaturi-
ginem, quod non eſt abſimile illi in Sacris Paginis memorato, vt Ioſephus Acoſta, in *Lib. 3. hiſt.*
Hiſtorijs, obſeruauit. Tandem Italia habet multa loca, in quibus huiuſmodi oleum col- *Ind.ca. 17.*
ligitur. Primùm in tractu Parmenſi, apud Meianam Pagum, tres obſeruantur ſcaturigi-
nes, è quibus paulatim Naphtha ſtillat, vnà cum maiori aquæ quantitate. Incolæ igitur
ſingulo die ſcopis aquam quatiunt, & oleum in angulos coactum, vaſe quodam, hauriunt
ad libram ſemiſſem circiter, æſtiuo præſertim ſicco, & ſereno tempore, eſtq; odore non
ingrato præditum. Pariter in Italia, circa montem Zibium Agri Mutinenſis, naſcitur co-
pia huius Olei, cum ibi duæ, aut tres ſcatebræ reperiantur. Hoc Oleum per rimas ſaxo-
rum gradiẽs, in puteos ad id arte, paratos fluit. Naphtha rufa ibidem hyberno tempore
ad vncias quindecim ſingulo die, Æſtate, ad vncias quadraginta quinq; colligitur. Si-
militer Naphtha alba oritur ex fonte nouo montis Zibij, in valle, propè Municipium
Caſtelaranum, cuius ſcatebra anno quinquageſimo nono poſt ſeſquimilleſimum in-
uenta fuit. Hæc Naphtha, non vt aliæ ſpecies, cum aqua, ſed ſola, & ſyncera colore can-
B dido, ex terreno argillaceo, & cinereo erumpit. Naphtha tandem nigra, in Vico Alenſi,
non longè à Mediolano, habetur ex puteis, qui non cauſa Naphthæ, ſed in gratiam
ſalis, fabricati fuerunt. Aquis enim, quæ ſalis conficiendi gratia, hauriuntur, Oleum
ſupernatat, quod poſtea, vel conchis hauritur, vel à linteis in eo inſuccatis exprimitur,
& hæc de natalibus locis inſignioribus Naphthæ apud Italos dicta ſint.

Lycia habet montes Ephæſtios, teſte Plinio, qui face accenſa contacti illicò igneſcũt: *Montes*
quinimò & lapides, & arenæ montium accenſæ, in aquis etiam conflagrare feruntur: *Ephæſtÿ v-*
Quocirca hos montes quamcumq; Bituminis ſpeciem generare aſſeuerandum eſt. *bi.*

Maiellæ mons multas Bituminis venas nutrit, vbi Paſtores quoddam viſcidum, &
grauiter olens in aquis fontium inueniunt. Memnium, vel Mennium videtur eſſe illa ci-
uitas Aſsyriæ, in qua Quintus Curtius, referente Ortellio, fontes Bituminoſos circa *Lib. 5.*
Babylonem collocauit.

Apud Nabathæos Bitumen etiam inueniemus; cum ſcribat Diodorus, à ſtagno Na-
bathæorum Bitumen egeſturo, inſignem fætorem ad nares Accolarum penetrare, quo-
C niam tunc aqua à vẽtis maximoperè agitatur. Galenus quoq; in libro de bonitate aqua-
rum, memorat Nigram regionem, cuius aqua facilè accendatur: quamobrem aquam
illam Naphtha perfuſam eſſe arbitramur. In Pannonia Braſauolus Bitumen eſſe affir-
mauit, quo funalia mirandum in modum conflagrant. Ad Poloniæ quoddam oppidum
Bretz cognominatum, Naphtha generatur. In Regione Quahutemilla fluit Bitumen
liquidum inſtar olei, quod facilè igneſcere dicitur; hoc igitur Naphtham eſſe affirma-
re poſſumus.

In Scotiæ hiſtoria, Hector Boetius recitauit, cuiuſdam fontis aquæ guttas olei inna-
tare, & hoc ortum eſſe tradunt ab Oleo Diuæ Catherinæ illi aquæ affuſo, quod ad Di-
uam Margaritam ex monte Sinai afferebatur, huiuſq; fidem facere aſſeuerant nomen
fontis, quod à Diua Catherina inuenit. Huiuſmodi Oleum aduerſus varias cutis affe-
ctiones, & ſcabrities valere traditur. Cum autẽ Naphtha in huiuſmodi affectibus com-
mendetur, forſitan à veritate non recederet, qui hoc Oleum Naphthæ ſpeciem eſſe aſſe-
ueraret. Sicilia multa habet loca, ex quibus Oleum naphthicum elicitur. Sirbonis locum *Sicilia.*
D Bitumine plenum eſſe referunt, ex quo, certis temporibus, erumpit, idq; Accolæ cogno-
ſcunt, quando vaſa in illis aquis merſa aliquem ſitum contrahunt: quandoquidem, hoc
animaduerſo, ad mentem Strabonis, eruptionem Bituminis imminere coniectant. Suraſſi *Lib. 16. de*
montis quædam vallis Naphtham habet copioſam in fontibus, & Accolæ Oleum eſſe *ſitu Orb.*
pronunciant.

Deniq; apud Tocchum regni Neapolitani oppidulum, Naphthæ copia inuenitur.
Item apud Triballos Myſiæ populos (Bulgaros hodiernum vulgus appellat) Naphtha *Bulgari po-*
odoris fætidi obſeruatur, & hæc paſſim Naphtha Bulgarica nominatur. *pul. vbi.*

MYSTI-

MYSTICA, ET MORALIA.

EX Naphtha, ſeu Petroleo aliquod pium, & Chriſtianæ religioni vtile oleum eli-
Cap.29. ci poteſt. Legimus enim apud Iob: *Quando lauabam pedes meos butyro, & petra fun-
debat mihi riuos olei. Diuus Thomas, ad litteram, bonitatem, & abundantiam fru-
Li.19. mo- ctuum exponit. Diuus autem Gregorius, ommiſſa litteræ expoſitione, in his verbis my-
ral. cap.11. ſterium rimatur, dum in Eccleſia vigilantiam Præconum Euangelij meditatur, quando
enim dicitur: petra fundebat mihi riuos olei, nomine petræ Chriſtus intelligitur, vt
Ad Co- Diuus Paulus Apoſtolus aſſeuerantiùs dixit, *Petra autem erat Chriſtus*. quæ videlicet pe-
rinth.1. ca. tra ad vſum Sanctæ Eccleſiæ riuos olei fundit, dum Apoſtolos tanquam Euangelij Præ-
10. cones in diuerſas Orbis partes miſit: vnde poſtea hodierni Præcones Euãgelij riui Dei
eſſe perhibentur. Item, nomine olei, ipſa Sancti Spiritus vnctio deſignari poteſt; de qua
Cap.10. apud Iſaiam dicitur. *Computreſcet iugum à facie olei.* Iugum autem à facie olei computre-
ſcit, dum gratia diuini Spiritus vngimur, à ſeruitute captiuitatis noſtræ liberamur, &
In Iob. cap. dum ſuperbum maligni Spiritus dominium repellitur, iuxta expoſitionem Diui Hiero-
19. nymi, iugum conteritur, quo libertatis noſtræ collum premebatur.

Ampliùs doctrinæ moralis præceptores Naphtham tanquam amoris ſymbolum pro-
nuntiarunt. Vnde, in huius aſſerti confirmationem, Cauſſinus monimentis mandauit
Lib.1.Sym. Chaldæos, ſub Conſtantino Magno, totum terrarum Orbem luſtraſſe, vt Deum, quem,
ſub ſpecie ignis, colebant, omnibus Dijs præſtantiorem re ipſa conuincerent. His ad-
damus, quod ignis tanquam hieroglyphicum diuinitatis à multis ponitur, quare Moy-
Cap.4. ſes in Deuteronomio, & Diuus Paulus ſcribens ad Hebræos, Deum noſtrum eſſe ignem,
Cap.12. & quidem conſumentem teſtificati ſunt. De hoc, apud Lucam, verba fiunt. *Ignem veni*
Cap.12. *mittere in terram.* Etenim hunc ignem miſit, & accendit, quando apparuerunt Diſcipulis
eius diſpertitæ linguæ tanquam ignis, seditq; ſuper ſingulos eorum, & omnes Spiritu
Cap.2. Sancto repleti ſunt, veluti in Actis Apoſtolorum legitur. Hinc colligendum eſt, quod, ſi
Deus eſt ignis, nos Naphthæ naturam debemus æmulari, & ipſum, ignem nempè Deum,
ad nos allicere.

Ex altera parte Naphtha ad venuſtatem, & ignis ad amorem poteſt comparari: nam
quemadmodum Naphtha natiua è longinquo ignem rapiens inflammatur; pariter ve-
nuſtas, & pulchritudo, quæ iuxta ſententiam Platonis, in Phœdo, eſt amoris Naphtha,
eminus quoq; amoris incendium concipere traditur. Quod autem amor igni aptè com-
parari poſſit, non eſt in dubium reuocandum. Primùm, quoniam meminimus in hoc ge-
nere hoc diſtichon legiſſe.

Neſcio, quid ſit amor, nec amor, nec amo, nec amaui,
Sed ſcio, ſi quis amat, vritur igne graui.

Deinde aliquando Ouidius vinum tanquam igneum, & Venerem pariter igneã me-
ditatus, cecinit hunc in modum.

Et Venus in vinis, ignis in igne fuit.

Immò quando Poetæ fabulantur, ad communicandam alicui amoris flammam, Cu-
pidinem Veneris, & Mercurij filium, ſagittis illum figere, potiùs aſſerere debuiſſent il-
lud ferrum volatile Naphhta fuiſſe perunctum: ſiquidem Sagittarij Perſarum, hac, olim
ſua ſpicula linibant, vt accenſa, & in hoſtes eiaculata, non ſolùm illos, ſed etiam eo-
rum ſarcinas ad incendium compellerent. Cæterùm non ſolum Cupido, vt aiunt, natu-
ræ igneæ eſſe dicitur, verùm quoq; ſagittæ ex eius arcu in aliquem excuſſæ, etiamſi ex
niue concreta fabricatæ, illicò in igneam naturam conuertuntur. Ad rem recitabimus
diſtichon à quodam acris ingenij cõpoſitum, qui cum ſenſiſſet ſe niue perculſum à mu-
liere dotibus formæ inſignita, per feneſtram, illicò amore illius flagraſſe retulit; eſt au-
tem diſtichon huius tenoris.

Cum niue candenti petijt me Liuia, rebar
Igne carere niuem, nix tamen ignis erat.

Genes. Innumeri poſſent amoris ignes venuſtate Naphthæ rapti recenſeri, ſed ommiſſis pro-
Cap.6. fanis, intueamur memoratos in Sacris Biblijs, quibus arſere filij Dei in filias hominum,
Cap.12. vt legitur in Geneſi: deinde Pharao amorem in Sarram ſuſcepit, vxor Puriphanis in
Io-

A Ioſephum. Dauid in Bethſabeam Vriæ coniugem, Amnon in Thamar ſororem, Holophernes in Iuditham, Aſſuerus in Eſther, duo illi Seniores in Suſanam, Herodes in filiam Herodiadis, cui, apud Marcum, dimidium Regni ſpopondit. Sed aduertendum eſt, quod Naphtha myſtica, ſeu moralis toto cælo à Naphtha prophani amoris diſcrepat: quandoquidem hæc aqua calamitatum aſperſa ſtatim extinguitur; cum Naphtha moralis æmulans genuinam, & naturalem, ærumnarũ pelago obruta maius ſemper amoris incendium in Deum ſuſcipiat.

Cap. 39. Lib. 2. Reg. cap. 11. Cap. 13. Iudit. cap. 10. Eſter cap. 2. Daniel cap. 13. Marc. cap. 6.

VSVS IN MEDICINA, ET ALIIS.

CVM Naphtha maximam cum Bitumine habeat affinitatem, eoſdem præſtabit vſus in medicina, qui à facultate Bituminis prodire ſolent. Nihilominus Naphtha, ob ſubſtantiæ tenuitatem, longè efficaciores vires poſſidebit. Itaq; extenuat, penetrat, digerit, ſiccat, & omnem materiam frigidam in quacumq; corporis parte ſtabulantem abſumit. Quapropter Paralyſi, morbis articulorum, & affectibus vteri frigidioribus optimè mederi poteſt. Arabes, in diſcutiendis flatibus, Naphtham tanquam præſtantiſſimum medicamen commendant: Quinimò genus candidum huius liquoris, in auferenda tuſſi antiqua, cum iuſculo, vel aqua præſcribunt; nigra verò Naphtha vermes in inteſtinis contentos interiere, prædicant, dummodo lana huiuſmodi liquore inſuccata regioni abdominis applicetur. Iodocius in Enchiridio ſimplicium, conatur, vnico hexaſticho, omnes Naphthæ virtutes examinare hunc in modum.

Attrahit, abſumit, quæuis nocumenta podagræ,
Iſchiadem ſoluit, perline, nocte grauem.
Sumito, quo lapidem, veterem quo tollere tuſsim,
Aſthmaq; thoracis frigora cuncta queat
Suffitu ſolita eſt lapſus, fulcire cadentis
Matricis, factus ſemper odore premit.

C Illas autem facultates, & vires, quas cuncti Authores Naphthæ aſſignant, noſtro Petroleo competere credendum eſt. *Petrolei vires.*

Quoad reliquos vſus huius ſucci, author eſt Ammianus Marcellinus, apud Perſas, tela Bitumine, vel Naphtha inungi, quibus in tecta hoſtium eiaculatis, mirum incendium ſuſcitabant. Hodie ignes artificiales, qui in aquis conflagrare conſpiciuntur, ex Naphtha, ſulphure, & cera plerumq; parantur. Vernicem liquidam nonnulli Opifices ex oleo Sulphuris, iuniperino, oleo lini, Naphtha, & reſina conficiunt: Nuperi pictores, ad illuſtrandas picturas, diſſoluto maſtiche in Petroleo vtuntur.

DE PISSASPHALTO.
Cap. XVI.

D SYNONIMA, ET ETYMVM.

PISSASPHALTIM, ſeu Piſſaſphaltus, apud Græcos vocatur πισσάσφαλτος, ſiue πιττάσφαλτος, quod vocabulum apud Latinos ſonat Picibitumen. Theopompus Picem foſſilem appellauit, quã in Agro Apollonitarum generari aſſeruit. Quocirca hinc poſſumus coniectare hanc Picem foſſilem coincidere cum Piſſaſphalto natiuo Dioſcoridis, quod eodem loco naſci tradidit Dioſcorides, & ita appellatum eſſe voluit, quoniam Picem ſimul, & Bitumen oleat. Hoc tamen falſum eſſe Dalechampius affirmauit, veramq; huius vocis etimologiam eſſe ſcripſit, quia cum natiuum ſit Bitumen, ſua craſſitie Picem æmulatur. Serapio ſententiæ Dioſcoridis aſſentitur: quandoquidem, ob odorem, quem ex miſtura Picis, & Bituminis cum aliquo fætore vibrat, non ſolum ità nuncupatum eſſe credit, verùm quoq; ob virtutem, quam ex eorumdem commixtione poſſidet. *Etymum Dalechampij.*

poſſidet. Piſſaſphaltum Arabibus dicitur Mumia, Mumie, vel Mumiay, Hiſpanis Cera di mineres, fortaſſis à voce Mum Arabum, quæ ceram, ſiue propolim ſignificat. Vnde Germani Bergirachſs vocant, quo vocabulo, Ceram montis deſignant. Pariter ijdem Germani aliquando Teuffels, nimirum ſtercus Dęmonis appellant, ob tetrum, & fædum odorem, quem vibrat. Andernacus agens de noua, & veteri medicina, Bitumen piceatũ cognominaſſe videtur. Herodotus quoq; in Melpomene Picis perſicæ meminit, quam nos Piſſaſphaltum eſſe credimus.

NATVRA, ET DIFFERENTIÆ.

CIRCA naturam, & generationem Piſſaſphalti, maxima inter Authores agitatur controuerſia. Alij, etymologia vocabuli decepti, id ex Pice, & Aſphalto aliqua arte parari exiſtimant. Alij Mumiam artificialem (quæ nil aliud eſt, quàm conditura cadauerum, de qua in ſequenti capite verba fient) cum Mumia Arabum confundunt, quæ à Piſſaſphalto re vera non diſcrepat, & hac ratione maximum errorem incurrunt. *Mumiæ differentia.* Licèt autem Meſue, initio capitis, Mumiam deſcribens, ad conditum funus deflectere videatur; nihilominus mox ad Piſſaſphaltum Dioſcoridis reuertitur. Quapropter interpretis potiùs, quam illius errorem eſſe ſtatuemus. Nam, ſi vel Serapionem, vel alios Authores legerimus, ex eorum ſententia, id eſſe conditum funus minimè comperiemus, quemadmodum eorum interpretes teſtificantur. Auicennas de illo agens, ſtatim vires eius examinandas aggreditur, neq; vllam deſcriptionem aſſignat: hinc colligendum eſt, nil aliud, quàm Piſſaſphaltum Dioſcoridis ab Auicenna intellectum fuiſſe. Alij fuerunt, qui Plinij authoritate decepti, ex Pice, & Bitumine id compoſitum eſſe crediderunt. Plinius enim hoc ſcriptũ reliquit. *Lib. 24. cap. 7.* *Eſt & Piſſaſphaltos mixta cum Bitumine Pix naturaliter, ex Apollonitarum agro.* Hæc Plinij verba tanti lapſus cauſam prębuerunt, vt Andernacus de veteri, & noua medicina dixerit, reperiri etiam Bitumen piceatum, quod Græci Piſſaſphaltum, & Arabes Mumiam appellant; idq; duplex, vnum, cui Pix naturaliter eſt inſita, vt Iudaicum, alterum, cui Pix artificio eſt commixta. Cæterum his Plinij verbis vnà cum doctiſſimo Dalechampio reſpondendum eſſe arbitramur, Picem facticiam cum Bitumine haudquaquam permiſceri poſſe: Piſſaſphaltum verò eſſe Bitumen Sole, & ventis exſiccatum, & denſatum ad craſſitiem Picis. Quamobrem iure optimo Bellonius nuperos reprehendit Authores, qui mentem conuertentes ad rem, quæ, ſub falſo nomine, habetur in magno pretio, minimè conſiderarunt eorum Authorum ſententiam, qui de condito funere diligenter ſcripſerunt. *Funus conditũ quid.* Etenim hi retulerunt ſeruatum hoc funus à Negotiatoribus ſummopere expeti, & frequentem eius vſum eſſe in medicina: deinde genuinam huius nomenclaturam ignorantes, vnà cum Vulgo Mercatorum in errorem lapſi, Mumię nomen condito funeri aſſignarunt; immò & huius vires Mumiæ attribuerunt: cum tamen Mumia Arabum verum ſit Gręcorum Piſſaſphaltum. *Mumia Arabum eſt Piſſaſphaltũ Græcorum.* Matthiolus autem, qui horum Authorum patrociniũ ſuſcepiſſe videtur, duplicem Mumiam inueniri aſſeruit, Belloniumq; erroris, & ignorantiæ mordicùs accuſat, dum ſcripſerit non aliam Mumiam apud Græcos, & Arabes, quàm Piſſaſphaltũ eſſe, & errorem Bellonij, ex authoritate Rhaſis, & Serapionis manifeſtare conatur. Rhaſis igitur, in libro de arabicis nominibus, ex authoritate Iſac, hæc verba protulit. *Mumia eſt nomen perſicum, & eſt res nigra confecta, & eſt etiam alia res reperta in ſepulchris, quando effodiuntur, quæ ponitur cum mortuorum corporibus, vt vermes non approximentur eis.* Rhaſi autem adſtipulatur Serapio, primo ſtatim initio capitis, vbi ſic loquitur. *Cap. 239.* *Mumia ſepulchrorum fit cum Aloe, Myrrha, & quod admiſcetur eis ex humiditate corporis humani cum ſimul coierint.* Veriſſimum eſſe pronunciamus Rhaſim, iuxta ſententiam Iſac, ita locutum fuiſſe, nihilominus in principio eiuſdem capitis hæc ſcripſit. *In montibus, qui dicuntur Fulgneri, eam naſci, & aquam gelatam in eis effici, ad modum Picis, & odorem eius eſſe ad modum Picis mixtæ cum Aſphalto.* In hoc autem Rhaſis optimè cum Piſſaſphalto Græcorum conuenire videtur. Quando autem paulò poſt aſſerit, eſſe rem inuentam in Sepulchris, tunc non de Piſſaſphalto, ſiue Mumia Arabum, ſed de illa, quæ vulgò ita nominatur, nimirum de condito funere verba facit.

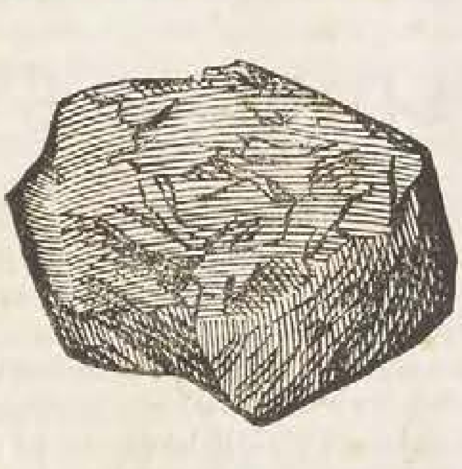
Quoad Serapionis citatam authoritatem, reſpondere poſſumus, Serapionem optimè de Mumia ſenſiſſe, cum eadem ferè habeat, quę Dioſcorides in textu retulit, exceptis illis,

A illis, quæ citat Matthiolus, in quorum citatione, non ſolùm linguæ Arabicæ, ſed etiam rei ipſius ignorantiam prodit: cum illa verba non à Serapione, ſed ab illius interprete proferantur; quæ cum exponere neſciuerit, in prædictum errorem lapſus eſt. Braſauolus quoq; in defectu Syncerae, Mumiam à Mauritanis vocatam ſurrogat, ſed hac in re (vt noſtra fert opinio) à veritate recedit: namq; cadauera ex Syria, & Ægypto delata, quamuis interdum Aſphalto, vel Piſſaſphalto repleantur, & condiantur loco Myrrhæ, Balſami, & Aloes; nequaquam tamen id ſine ſale, vel nitro peragi poteſt: cum ſolùm Bitumen à cadaueribus putredinem arcere nequeat. Quapropter hæc conditura, pro vero Aſphalto, vel Piſſaſphalto ſubſtitui minimè poterit: Etenim ſi cadauera prius ſale, vel nitro inſperſa areſiant, deinde Bitumine, vel Piſſaſphalto condiantur, fieri non poteſt, quin facultatem ſalis, vel nitri concipiant. Quamobrem dum hac ratione diuerſam virtutem acquirunt, non videmus quomodo huiuſmodi funus pro Aſphalto, vel Piſſaſphalto vſurpari poſſit. In alio quoq; Braſauolus decipitur, dum Mumiam Arabum eſſe Mumiam vulgarem exiſtimat, quæ Funus conditum appellatur. *Mumia Arabū non eſt Mumia vulgi.*

B Itaq; Piſſaſpaltum nil aliud eſt, quàm cõcretum Bitumen, quod inſtar Picis dureſcit, & prodit ex eodem liquore, vel maſſa, ex qua Bitumen generatur, & æſtu in ripas fluminis reiectum, ibi in duriſſimam glebam cogitur. Piſſaſphaltum enim ſicca admodum conſtat concretione, vt quandoq; lapidem Gagatem æmuletur, licèt aliquantulum pallidioris, & obſcurioris ſit coloris. Deinde veluti Pix liquefieri poteſt, dummodò ei res aliqua pinguis, & oleoſa admiſceatur: quandoquidem naturaliter ita ſiccum eſt, vt per ſe lentorem ſequacem nunquam conſequatur: idcircò aliqui cum ipſo Cedriam miſcere conſueuerunt, quæ ex Aſia in Europam deferri, & in vtribus liquida ſeruari ſolet. Pariter Piſſaſphaltum naturaliter ex nigritia ad colorem cinereum deflectit: nam quamuis nigritudine ſit refertum, non tamen gaudet illo nigrore hilari, quo genuinum Bitumen refulgere conſpicimus. Deinde confractum in grumos diſſilit, & digitis contritum ſcabritie quadam horret, naribuſq; admotum nõ vehementer illas ferit. Viciſſim Bitumen ſaturata nigritie eſt inſignitum, ſplendidum, & terſiſſimum, quemadmodum ſuperiùs explanauimus. Præterquamquòd digitis friatum, ſtatim in puluerem vertitur, odore C eſt graui, & igni admotum facilè inflammatur. Hinc cognoſcimus illos fuiſſe hallucinatos, qui, nomine Aſphalti, vtrumq; intellexerunt, cum tamen inter ſe valdè diſcrepent. Similiter diſſentit à Pice nauali, quoniam hæc violentia ignis, ex arborum reſinis elicitur, illud verò in aquis, & montibus tantùm producitur.

Optimum igitur Piſſaſphaltum Plinius illud eſſe iudicauit, quod dum feruet, aquæ innatat. Propterea Dalechampius & ipſe præſtantiſſimum illud prędicat, quod non ſolùm more Bituminis ſupra aquas feratur, ſed quod nec terram, nec lapides admixtos habeat. Huius conditionis eſt illud Piſſaſphaltum, cuius iconem hoc in loco damus. *Probatio Piſſaſphalt.*

Piſſaſphaltum, ideſt Picibitumen.

Prædictis addimus, Piſſaſphaltum naturaliter, iuxta ſententiam Auicennæ,calidum eſſe in fine ſecundi gradus, & ſiccum in primo. Præterea facultate roborandi ſpiritus pollet, ipſumq; lentor adiuuat, quo ſpiritus ſolidare poteſt. Serapio, ex authoritate Atabazis, calidum, & tenuium partium eſſe ſcripſit, omniaq; præſtare voluit, quæ Bitumen cum Pice mixtum, ex mente Dioſcoridis, operatur.

Tandem, ommiſſis differentijs, quæ à natiuo, & facticio Piſſaſphalto ſumi poſſunt, breuiter illas recenſebimus, quas diuturnitate temporis, obſeruauimus. Inter hæc Piſſaſphalti genera, vnum eſt ex Samnitibus (Abrutios vocant) tranſmiſſum, quod nonnihil Sulphuris admixtum habuit. Item aliud, quod albo ſucco permixtum, fuit impurum. Præter hæc,aliud quoddam conſpicati ſumus, quod copioſiſſimum effoditur propè oppidum Leſch, vel Oleſt, quo Incolæ, Picis loco, vtuntur cum oleo Cannabis ad axes curruum inungendos; ijdem etiam, loco lucernæ,in caminis adhibēt. Qua de cauſa ſumma tenemur admiratione, cur, in Hiſtoria Poloniæ, Cromerius Piſſaſphalti huius non meminerit,ſicuti neq; Naphthæ,quæ ad Bety oppidum generari ſolet. Ad finē conſpicati ſumus quamdā Piſſaſphalti ſpeciem maculis quibuſdam refertam, & impuram.

LOCVS.

DIOSCORIDES, circa Epidaurum in Apollonitarum agro, Piſſaſphaltum naſci ſcribit, quod Ceraunijs montibus deuolutum violentia fluminis rapitur, & ad ripas reiectum, inſtar Picis,ibi dēſatur. Bellonius quoq; Dioſcoridi ſubſcribit, aſſeritq; propè Epidaurum, duorum dierum nauigatione, locum Epiro finitimum eſſe, vnde naues Piſſaſphaltum petunt, quod poſtea per vniuerſum litus Anconitanum,& Venetum deferunt. Hoc paſſim Venetijs,in Pharmacopolarum Officinis reperitur, & vili pretio venditur. Pariter hoc, interdum verum, & genuinum eſt, quandoq; falſum, & adulterinum conſpicitur. Plinius id circa paludem Meotidem generari promulgauit In Albaniæ quoque deſcriptione, inquit, vltra Colchicha eſſe ſolitudines, in quarum latere verſus Ceraunios Armenochalybes habitant,montes argentei vulgò dicuntur, ex quorum radicibus Piſſaſphaltum eruitur. Cteſias de India ſcribens, narrauit apud Zazynthum in India fontes eſſe piſciū fertiles, à quibus Pix (vt ipſe refert) educitur, hanc Piſſaſphaltum eſſe credimus, quoniam Bitumen cum Pice mixtum redolere perhibetur. Hodie verum Piſſaſphaltum ex Apollonia Epiri (hunc locum Vulgus Vallonam appellat) defertur; quandoq; etiam ex Dalmatia, vbi propè Leſinum prouenit. Item ex Pannonia aduehitur. Leonardus Fuchſius Piſſaſphaltum propè Iſpruch inueniri tradit, quod, voce germanica, Tniſchenblut vocitant. Matthiolus autem, in capite de Bitumine, eum taxat dicens ſe huiuſmodi loca diligenter luſtraſſe, & nunquam Piſſaſphaltum, ſed tantummodò Gagatem inueniſſe: hancq; ſuam opinionem roborat hac ratione, quoniam Gagates inſtar ligni, vel tædæ, ardeſcit, Piſſaſphaltum autem igni admotum liqueſcit. Cæterùm, vt veritatem fateamur,Fuchſius alibi, re accuratiùs conſiderata, de hoc errore ſe excuſauit. Ouiedus tandem,in Hiſtoria,Indiæ Picem quamdam nigram foſſilem memorat, quam eamdem eſſe cum Piſſaſphalto ſuſpicamur.

Lib. 1. de com. med.

Gagates cū Piſſaſphalto cōfunditur.

VSVS IN MEDICINA ET ALIIS.

MVLTI medici, authoritate Rhaſis, fulti doloribus capitis à pituita,vel frigore ortis, Hemicraniæ, Reſolutis, Cynicæ conuulſioni, Comitialibus, & Vertiginoſis Piſſaſphaltum, grani pondere,naribus cum aqua maioranę inditum ſummopere opitulari aſſerunt. In Scorpionis ictibus remedium efficaciſſimū prædicant, dummodo,pondere obuli,ex vino meraciori ſumatur,& cum bubalo butyro,vulneri illiniatur.Serapio etiā ſibi relatum eſſe ſcribit, quemdā adeò copioſum ſanguinem reieciſſe,vt nulla medicina coerceri poſſet, ſed Piſſaſphalto cū vino ad pondus triū granorum exhibito,continuū ſanguinis fluxum ſuppreſsum fuiſſe. Bellonius aliquando affirmauit nullos antiquos Græcos, ſed tantūmodò Arabes Piſſaſphalto vires medicas aſſignaſſe.

Dioſco-

A Dioſcorides tamen, licet in proprio capite de viribus Piſſaſphalti non egerit: nihilominus in capite de Naphtha, vbi in genere vires Bituminis recenſet, Piſſaſphalti quoq; meminit. Item in fine eiuſdem capitis, Bitumen cum Pice mixtum in locum Piſſaſphalti ſurrogare videtur. Quamobrem fortaſſis non eſſet præter ratione, deficiente Piſſaſphalto, Picem naualem Bitumini permixtam adhibere ſic enim eſſet Piſſaſphaltum, ſeu Bitumen artificiale, quod interdum apud Seplaſiarios inuenitur. *Piſſaſphaltum Officinarum.*

Deniq; Epidauri Incolæ, ad picandas naues, Piſſaſphaltum adhibent, & ex eo non contemnendum faciunt vectigal. Quinimò, cum magna vi polleat in compaginandis nauigijs, circa litora Maris mediterranei, loco Picis naualis, illo paſſim vtuntur.

DE MVMIA.
Cap. XVII.

B

ÆQVIVOCA.

QVAMVIS Mumia inter ſuccos concretos locum habere non videatur, attamē propter nominis cum Piſſaſphalto, ſeu potiùs cùm Mumia Arabum ſimilitudinem, nonnulla hoc in loco de ea pronunciare cògimur. Primò igitur, vt omnis huius vocabuli ambiguitas tollatur, notandum eſt, nomen Mumiæ varias ſortiri ſignificationes; quādoquidem Arabes, hac voce, Piſſaſphaltum intelligunt, quod nil aliud eſſe dicitur, quam Bitumen Pici permixtum, vt in Capite antecedenti explanauimus. Hoc eodem nomine inſignitur quædam pulcherrima ciuitas ad Elchaſch ſupra Nilum, tempore Mahometis, ædificata, cuius in Geographia Liuius Sanutus meminit. His igitur ommiſſis ſignificationibus, tantummodo de Mumia propriè dicta verba fient; quam nil aliud eſſe credimus, quàm Funus, ſeu Cadauer ſale, vel nitro conſperſum, & multorum dierum ſpatio Cedria, vel Aſphalto conditum, deinde aromatibus, vnguentis, myrrha, cinnamomo, & alijs huius generis munitum; non ſolum vt à putredine remotum ſeruaretur, ſed etiam vt ei ſuauis odor conciliaretur. *Mumia ciuitas.*

C

SYNONIMA.

MVMIAM vulgarem ταριχέυσυν Græcis appellari, ex verbis Herodoti, Diodori, & Strabonis facilè colligere poſſumus: nam ταριχέυσις ſalſuram, vel conditurum ſale paratam ſignificat. Poſſet etiam φιλαγμα νεχρῶν σώματων nuncupari: cum Dioſcorides, in capite de Cedro, vim ineſſe ſcripſerit Cedriæ φίλαχτικην τῶν νεκρων nempè conſeruatricem mortuorum: idcircò conditura optimè nominari poterit. Pariter, ex Galeni Sententia, hoc idem nomen ei aſſignabimus: etenim ipſe agens de Cedria, virtutem illi tantam ineſſe ſcripſit, vt cadauera à putredine incorrupta ſeruare valeat. Latini, qui de hac re ſcripſerunt, à Grçcis nomen mutuati ſunt: quandoquidem hanc Mumiam, cadauer conditum, ſeu funus medicatum, iuxta Antiquitatem, cognominarunt. Plinius, qui græcorum Authorum fuit acuratiſſimus indagator, de Ægyptiorum moribus ſermonem habens, apud eos hanc conſuetudinem inualuiſſe prodit, vt cadauera medicata aſſeruarent. Item Pomponius Mela hanc rem memorans, medicatum corpus, & medicatum mortuum nuncupauit. Nuperi autem ſcriptores hanc cōditurum, vocabulo vtētes externo, Mumiam indigitarunt. Hoc enim nomine hodie quoque apud Vulgus, non modo in Europa, ſed etiam in tota Aſia, & Africa circumfertur. Pandectario dicitur Cretal, Italis Mumia, Gallis Mumie. *Lib. 7. de ſimp. med. fac.*

D

NATVRA, ET PROPRIETATES.

MVMIA nil aliud eſſe fertur, quàm funus ſale conſperſum, aut Nitro ſalitum, deinde Cedria, Aſphalto, & alijs rebus odoratis munitum, vt diutiſſimè conſeruetur, & iucundum odorem ſpargat. Idcircò hæc materia vnà cum ſanie cadaueris, tractu temporis exſiccata, pro medicinis, Mumia nominatur. Huius funeris ita conditi etiamſi varia genera in Officinis conſpiciātur, quæ notas inter ſe diſcrepantes, colore nimirùm, & pondere habeant, nihilominus eligenda eſt Mumia ſubrubra leuis ſubpinguis, & ſubodora, quæ ab omnibus tanquam genuina probatur. Etenim grauis, nigra, friabilis, terrea, & quæ digitorum attritu facilè in puluerem abeat, tanquam adulterina reijcitur. Deinde omnia condita funera plerumq; alicuius odoris, & ſaporis eſſe deprehenduntur, non tamen in omnibus ingratus odor, & ſalſus ſapor percipitur, F ſed quatenus maiori, vel minori ſalis, aut Nitri copia condiuntur.

Mumiæ Officinarũ cõditiones.

Præterea huius Mumiæ præſtantia ex bonitate rerum deprehenditur, quæ corporum condituram ingrediuntur. Nam quæ cadauera Balſamo, Myrrha, Cedria, Croco, & alijs ſimilibus odoratis præparantur, hæc meliora, & vſui medicinæ ſunt accommodatiora. Illa autem, quæ Bitumine Iudaico, vel Babylonico, & ſimilibus minus pretioſis imbuuntur, cæteris etiam minus præſtantia reputantur. Hinc cognoſcimus Mumiam vulgarem eſſe rem compoſitam carne humana mixta cum ſale, vel Bitumine, vel Cedria, vel alijs rebus huius generis corruptionem à cadauere arcentibus. Illa verò corpora exſiccata, & nigra à mercatoribus quibuſdã delata, quæ interdum in Officinis medicamentariorum monſtrantur, non eſſe veram Mumiam affirmamus; quandoquidem cum illa nihil prorſus commune habent: non enim Balſamo, vel Myrrha, vel Bitumine, vel alijs rebus huius generis fuerunt condita, ſed pura ſunt corpora Viatorum in arenis exſiccata, qui aut Ventorum violentia obruuntur, aut nimio æſtu necati in arena à Ventis ſepeliuntur. Huiuſmodi corpora nonnulli Authores in Arabia deſerta reperiri teſtificātur. Odoardus enim Barboſa, in deſcriptione maris rubri, & Inſularum ei adiacentiũ, monimentis G mandauit, Ventos per illam regionem vagari ita calidos, vt ſi hominem, vel aliud animal ibi mori contingat, ſtatim cadauer ita exſiccatur, vt nullam prorſus putredinem ſubeat: deinde addit huiuſmodi corpora, nomine Mumiæ, in Europam deferri, cum tamen à vera, & genuina Mumia valdè diſcrepent. Item Nicolaus de Nicolao Gallus, in deſcriptione Indiæ orientalis, ſcriptum reliquit deſertum quemdam, & incultum locum eſſe in Arabia, vt maris arenoſi nomen promeruerit; vbi Venti aliquando ita ſæuiunt, vt Viatoribus aduerſantes, illos facilè arenis obruant, & ſuffocent. Horum poſtmodum corpora ab Incolis ſumma diligentia ab arenis effodiuntur, & mercatoribus venduntur, qui, pro vera Mumia, hęc corpora in alias Mundi partes deferunt, & indoctis Seplaſiarijs imponunt, Plutarchus etiam, in Vita Alexandri, memorat hoc Deſertum, in quo quinquaginta millia hominum exercitus Cambyſis arena perierunt.

Mumia officinarum quæ non ſit vera.

Nonnulli Authores nuperi commendant cadauera mortuorum in Noſocomijs Aloe, Myrrha, & Croco condita, quæ ad tempus opportunum ſeruata, pro vera, & genuina Mumia vſurpari poſſe autumant, & eximiæ virtutis eſſe celebrant. Etenim opinantur, H in defectum Mumiæ genuinæ (cum hæc admodum difficulter ad nos afferatur) huiuſmodi corpora ita pręparata, & condita eſſe ſubſtituenda. Ceterùm hos Authores prorſus hallucinari affirmamus; cum neq; Aloe, neq; Myrrha, neq; Crocus vim habeant conſumendi illam humiditatem, quæ in Cadaueribus putredinem generare poteſt. Immò cum huiuſmodi corpora dura ſint, & condimenta nominata tenues partes non poſſideant, quibus anguſtos meatus ſubire poſſint, munus, quod viri docti pollicentur haudquaquam præſtare valebunt. Etenim Myrrha, & Aloe ſunt aqueæ qualitatis; idcircò & ipſa, ob corporum humiditatem, facilè putredinem concipient. Præterea ſi Mumia vulgaris aliqua portione Aloes præparata eſſet, inſignem amarorem guſtanti impertiretur. Verùm qui plurima corpora condita, & viderunt, & guſtarunt, nullam prorſus amaritudinem perceperunt.

Cadauera Noſocomij cõdita qualia.

DIFFE-

DIFFERENTIÆ

A VT omnes Mumiæ officinarum differentiæ innoteſcant: in primis exarandæ ſunt variæ rationes, quibus corpora apud Antiquitatem, condita fuerunt. Notandum igitur eſt Authores paſſim teſtari (referente Bellonio) Ægyptios, ante Moyſem, Defunctorum corpora ad æternitatem condimentis munire conſueuiſſe. Quinimò tanta in condiendis cadaueribus vſi ſunt ſolertia, teſte Diodoro Siculo, vt ſingulis partibus etiam ſuperciliorũ, & palpebrarum pilis integrè ſeruatis, forma totius corporis ad inſtar Dormiẽtis ſeruaretur: cuius rationem Herodotus ex Zoroaſte affert. Potiſſima autem ratio eſt, quæ ab eorum religione pendebat, quoniam Ægyptij, Arabes, Æthiopes, vicinæq; gentes Reſurrectionem mortuorum, more Iudæorum, expectabant.

Triplex igitur apud Ægyptios, vt Herodotus teſtificatur, condiendorum corporum B eratmodus. Primus erat Nobilium, & maximi pretij, quod, teſte Diodoro Siculo, argẽti talentum quandoq; adæquabat. Alter eo inferior, & minoris pretij, quod minas viginti non ſuperabat. Tertius viliſſimus, & infimæ ſortis hominum, in quem modici ſumptus erogabantur. Itaq; Nobilium corpora, educto per nares cerebro, ferro repando, & ad hoc ſolum opus fabrefacto, deinde inteſtinis per abdomen exemptis, & à fæcibus repurgatis (vt teſtes ſunt Sextus Empyricus, & Lucianus de Ægyptijs) & rurſus Myrrha, Caſſia, & cæteris odoribus, excepto thure, refarctis, ſaliebant ſeptuaginta dies, diutiùs enim ſalire corpora non licebat. His peractis, cadauer abluebant, ſyndoneq; byſſina in lora oblonga, & tenias diſſecta, totum corpus inuoluebant, gummi Cedrino illinientes, quo Ægyptij, loco glutinis, plerumq; vtebantur.

Modus condiendorum cadauerum apud Ægyptios.

Alter condiendi cadaueris modus non ita regalis, & ſumptuoſus erat, quo corpora hominum tenuioris fortunæ à putredine arcebant. Erat autem talis: clyſterem vnguine, quod manat ex Cedris, implebant, & abſq; vlla abdominis ſciſſione, per poſteriorem hiatum, corpus infarciebant, & dies pariter ſeptuaginta condiebant, quorum dierum C vltimo, cedrinum vnguem, quod priùs ingererant, ex aluo egerunt, nam tanta vi pollet, vt ſecum omnia inteſtina tabefacta educat; deinde Nitrum ita carnes tabefacit, vt cutis, & oſſa tantùm Defuncti remaneant. Verus autem modus ſciſſionẽ admittens, à Diodoro elegantiſſimè explicatur. Inquit enim, qui funera mortuorum curant, eo exercitio à Maioribus tradito, primùm impenſam funeris deſcriptam domeſticis oſtendunt, & diligenter ſcrutantur, quanti funus celebrari velint, &, pacta conuentione, corpus eis traditur, vt, iuxta pactionem, impenſa funeris fiat. Primus Grammaticus (ita enim appellatur, qui poſito humi corpore, circa ilia partis ſiniſtræ deſcribit locum incifionis) proprio fungitur munere: deinde accedit Sciſſor, qui lapide Æthiopico, iuxta præceptum legis, latus aperit, & illicò curſum arripit; Quandoquidem Aſtantes lapidibus, & execratione eum perſequuntur: nam odium inhærendum eſſe illi exiſtimabant, qui vulnere corpus amici violauerit. Curatores verò corporum, quos ſalitores nuncupant, honore, & exiſtimatione digni habebantur: Horum vnus per ſciſſuram interanea, præter cor, & renes, eximebat, vino phœniceo, & rebus odoratis lauabant; deinde totum cor- D pus, primùm Cedria, cum alijs pretioſis vnguentis dies amplius triginta; deinceps myrrha, & cinnamomo, cæteriſq; huiuſmodi rebus liniebant; quæ non ſolum (aſſerente Diodoro) ad diutinam Cadauerum conſeruationem conferebant, verum quoq; illa fragrantia reddebant.

Tertia conditura erat, qua Defuncti homines plebei, & proletarij ſeruabantur. Corpus dilutum, ſale ſpatio dierũ ſeptuaginta arefaciebant. Præter citatos Authores Strabo etiam teſtificatur, apud Ægyptios, condituras Cadauerum ex Bitumine fuiſſe præparatas, cui addebant aliqui Picem, Salem, & Nitrum; hancq; eſſe Mumiam refert, quæ hodie ad nos affertur. Hæbreos quoq; eodem modo, quo Ægyptij, corpora ſua condire docet Moſes, quando de morte Iacobi patris Ioſephi agit, qui in Ægypto deceſſit. Narrat enim, Ioſephi filij iuſſu, qui tunc in Ægypto, & gratia, & authoritate plurimum valebat, quadraginta diebus, more Ægyptiorum, Iacobi corpus conditum, & ſeptuaginta defletum fuiſſe. Præterea in Sacro Codice leguntur apud Ioannem hæc verba. *Venit & Nicodemus, qui venerat ad Ieſum nocte primum ferens miſturam myrrhæ, & Aloes, quaſi* Cap. 19.

Tertius cõdiendi cadaueris modus.

Mumia vulgi.

libras

libras centum, acceperunt ergo corpus Ieſu, & ligauerunt illud linteis cum aromatibus, ſicuti mos erat Iudæis ſepeliri. Alioquin Strabo Iudæos, in condiendis cadaueribus, Aſphalto, ſiue Bitumine vſos fuiſſe affirmat, quod è Sodomeorum mari colligebatur.

Æthiopes adhuc eadem, qua Ægyptij, ratione, ſuorum funera condire ſolebant, & condiendi ratio diuerſa erat: quandoquidem horũ ſepulchra erant vitrea. Defunctum igitur, more Ægyptiorum conditum picturis exornabant, & eius effigiem, quoad fieri poterat, repræſentabant, deinde illum tumulo vitreo circumdabant, cuius copia apud illos facilè foditur (fortaſſis fuit Talcum flexibile, ex quo hodie parantur laternæ, hoc etiam apud Polonos eſt foſſile, & cum prædicto optimè conuenit) in huius medio Defunctus interlucens conſpiciebatur: nihilq; vel odoris ingrati, vel fœditatis redolebat, ſed omnia Viuo ſimilia gerebat. Hunc cippum, ſeu tumulum Conſanguinei intra ædes, per ſpatium annuum detinebant, eiq; omnium rerum primitias offerebant. Sed annuo ſpatio elapſo, efferebant, circaq; vrbem ſtatuebant. Præter Strabonem, Cicero quoq; tradit Perſas cera circumlitos mortuos condire, vt corpora maiorem diuturnitatem ſentirent. Gallorum Reges, eiuſdemq; Regni Proceres nonnulli eodem modo, quo Reges Scytharum olim, nimirum puluere (qualis à Bellonio deſcribitur) myrrhaceo mortui condiuntur. Ex hactenus enarratis coniectare licèt Mumiam Officinarum facticiam, nil aliud eſſe, quàm liquamen, quod ex huiuſmodi corporum conditorum ſepulchris effluit, vel compoſitionem quandam, qua ipſa corpora condiri ſolebant, vel, vt rectiùs loquamur, ipſum funus medicatum.

Perſarum mos in conditura cadauerum.

Mumia Officinarum qualis.

Supereſt, vt recenſeamus illas Mumiæ ſpecies, quas conſpicati ſumus. Prima fuit Mumia genuina ſubrubra, ſeu funus conditum. Deinde vidimus Mumiam Viterbi paratam, in Cadauere ex Myrrha, Aloe, & Croco, in Sepulchro per quinquennium ſeruato. Item Mumiam Officinarum, ſiue funus conditum Plebis, in quo Aſphaltũ tantummodo, ſeu Bitumen craſſum, & nigrum obſeruatur. Rurſus quamdam Mumiæ vulgaris ſpeciem, ſeu funeris conditi ex Gagate, & ſuccino inuentam in Torrente iuxta vrbem Proſternam Morauiæ. In illis enim Torrentibus reperiuntur Fragmenta cum numiſmatibus aliquo charactere inſignitis, Mumiam Incolæ cognominant.

LOCVS.

REFERT Bellonius Memphi magnam medicatorum funerum, ſeu Mumiæ eſſe copiam, & præſertim in Deſertis Africæ ſupra Buſyrim vltra Nilum. Immò valdè admiratur, cum tanta ſit horum corporum copia, ea non eſſe viliora, quoniam in dies magis, atq; magis cariori pretio venduntur. Cauſam autem huius rei eſſe arbitratur, quoniam, hac noſtra ætate, cadauera ampliùs non condiuntur. Quocirca nuperi Ægyptij huiuſmodi corpora medicata, inter ruinas veterum ædificiorum ſtudioſiſſimè inquirunt, vt ex illis magnum quæſtum conſequantur.

MORALIA.

DOCTRINA morali magis ex Mumia, quam ex qualibet alia re, documenta ad chriſtianos & incontaminatos mores attinentia elicere poteſt. Etenim veluti Mumia innumeris affectionibus opitulatur, ſic memoria mortis, cuius Mumia eſt ſymbolum, infinitis gaudet præſidijs, vt tot vitiorum morbi extermineNtur. Prima laus huius medicamenti in lapſu Adam primi parentis noſtri refulſit, quem Medicus Eccleſiæ in ſacro Codice ſic eſt allocutus. *Puluis es, & in puluerem reuerteris.* Item alibi hæc verba habentur. *In omnibus operibus tuis memorare nouiſsima tua, & in æternum non peccabis.* Similiter Ægyptij, apud Plutarchum in conuiuio ſeptem ſapientum, ſolebant in conuiuia humanum ſceleton inferre, & hortari Conuiuas, vt meminerint ſe non multò poſt tales eſſe futuros. Hac igitur ratione, iuxta mentem tanti Philoſophi, Mumia Ægyptiorum illuſtratur. Neq; ob hanc cauſam magna admiratione teneri debemus, quoniam idem, in libro de educandis liberis, ſcripſit ſolam Philoſophiam eſſe illã, quæ animi ægritudinibus medetur.

Geneſ. cap. 3.

Eccleſiaſt. cap. 4.

VSVS IN MEDICINA.

FVCHSIVS monimentis mandauit, Mumiam Piſaſphalti facultatem participare; dummodo rectè adhibeatur, nimirum ſi prius terra, & oſſium fragmenta abijciantur, & Seplaſiarij liquore tantùm inter carnes concreto vtantur: hic enim in cauis partibus humani corporis colligitur. Quandoquidem, cum ex Ægypto integra ad nos corpora condita aduehantur; neceſse eſt noſtram Mumiam cum Piſſaſphalto eamdem virtutem habere. Deinde manifeſtum eſſe debet, Piſſaſphalto naturali deficiente, proculdubiò artificiali, in alterius defectu adhiberi cæpiſſe. Cæterùm huic ſententiæ Fuchſij Andernacus ſubſcribere videtur, dum illos erroris accuſat, qui Cadauerum carnem, citra liquorem ex ea manantem, aſſumunt. Item medicamentarij malè operari videntur, dum carnes, & oſſa contuſa medicamentis, loco Mumiæ, permiſcent.

Iuuamenta autem, quæ in vſu medico Mumia prẹſtare poteſt, infinita eſſe perhibentur. Itaque corpora ab alto deuoluta hoc medicamine plurimùm adiuuantur, cum horum ſanguinem in grummos concretum facilè diſſoluat, quæ cauſa eſt, vt Rhabarbarum perpetuò illi permiſceatur. Pariter varijs alijs affectibus Andernacus Mumiam tanquam ſalutare præſidium prædicat. Primitùs, pondere drachmæ ſemiſſis, ex vino, Vertiginoſis, Comitialibus, Obſtructis, & Venenatis auxiliatur. Item Mumia cum oleo Leucoi auribus infuſa, frigidos illarum dolores diſcutit. Deinde Rupturis, Fracturis, & plagis optimè conuenit. Inſuper cum Moſcho, Caſtoreo, Camphora, & oleo Balanino, naribus indita diuturnos, & contumaces capitis dolores expugnat, & præſertim quando alia præſidia in huiuſmodi affectionibus adhibita nihil profecerint. Tribus diebus ex decoctione pectorali pota Tuſſientes adiuuat. Quatuor granorũ pondere, cum aqua mentæ ſumpta, Cardialgiam tollit. Cum iure, in quo ebullierint ſemina Cimini, & Carui, flatus ventriculi, & inteſtinorum penitùs abſumit. Pariter ad pondus granorum quatuor, cum decoctione Apij ſingultum diſsipat. Aduerſus Anginam, in gargariſmis cum oximelle probatur. Lienis affectus cum decoctione Carui profligat. Tandem contra Scorpionum ictus eſt efficaciſſima. Rurſus Mumia foras illita externa ſanguinis profluuia aſtringit, & in aliquo liquore hauſta, cruentas etiam excretiones ſupprimit. Iodocius quoq;, in Enchiridio Simplicium, quatuor verſibus conatur vires medicas, Mumiæ hunc in modum exarare

Venen. præſidium.

Cephalagiæ contumacis remedium.

Ad profluuium Sanguinis.

Ructus, ſingultus, auris, capitiſq; dolores,
Et mira flatus dexteritate leuat.
Pulmonum vitijs, inteſtiniq; cruentis
Vlceribus renum ſit medicina tuis.

DE SVCCINO, SEV ELECTRO.
Cap. XVIII.

ÆQVIVOCA.

DE Succino in præſentia acturis neceſſarium eſſe nobis videtur, huius nominis amphibologiam diſcutere, ne (vt in alijs quandoq; contingere ſolet) diuerſæ vocabuli huius ſignificationes difficultatem aliquam pariant. Itaq; Electrum, ex Plinio, quãdoq; deſigant metallum quoddam, cui inter quatuor auri portiones, quinta argenti ineſt, quæ ſi exceſſerit, hoc metallum incudibus non reſiſtet. Electrum in hoc ſignificatu acceptum Chymiſtæ Phaetontem nuncupant. Alioquin, ex mente Theophraſti Paracelſi, Electrum eſt compoſitum ex omnibus metallis, iuxta obſeruatas Planetarum coniunctiones. Electrum quoq;, ſecùndum Strabonem, eſt auri purgamentum in prima coctura à tenaci quadam creta ſeparatum. Item, iuxta Atlanticum mare, eſt lacus Cephiſida

Lib. 33. cap. 4.

nuncu-

[?]acus Ele- nuncupatus, quem Mauri Electrum cognominât, fortaſſis, quoniam in illo Electrum col-
ctrum di- ligeretur. Similiter hoc vocabulum, in numero multitudinis, ambiguitatem vitare non
ctus. poteſt: quandoquidem Electra, apud Heſiodum, eſt nomen cuiuſdam Nymphæ, quæ Io-
Electra no- ui Dardanum peperit. Hoc etiam eodem nomine, Agamemnonis Regis filia, & Piladis
men pro- vxor appellatæ fuerunt. Electra deniq; apud Pauſaniam, nomen eſt amnis, in Meſonica,
prium. necnon aliqui fontes (vt in Itinerario Antonini Pij legitur) non longè à Volturno Fano
eodem nomine inſigniuntur. Braſauolus quoq; Succinum, Electrum Mauris, & iunio-
ribus Græcis Ambram vocari prodidit: cum tamen Ambra, propriè loquendo, rem odo-
ratiſſimam ſignificet, de qua paulò inferius verba fient. Rurſus cum Electrum paſſim
Carabe etiam nuncupetur, aduertendum eſt, hac voce nonnullos Laccam intelligere:
quapropter Auicennas reprehendebat illos, qui Carabem eſſe laccam tradiderunt: li-
Lib. 2. cap. 432. cet Carabe nonnullas facultates Laccæ ſimiles habeat.

SYNONIMA, ET ETYMVM.

SI nomen Electri Latinum eſſet, proculdubiò exiſtimaremus dictum fuiſſe, quaſi
Alectrum ab alliciendis ad ſe paleis, & quiſquilijs; cum hac de cauſa quibuſdam
Græcis ἅρπαξ, nempè raptor nominetur. Sed cum hoc nomen ſit græcum, neceſſe
eſt aliam etymologiam excogitare. Dicitur enim Græcis ἤλεκτρος, & ἤλεκτρον; ſiquidem
tam in maſculino, quã in neutro genere effertur: immò ſunt alij Authores græci, vt Dyo-
niſius, & Alexander Aphrodiſeus, qui hoc vocabulum in fæminino etiam genere pro-
Elector no- ferunt. Itaq; Electrum vocari videtur, quia ἠλέκτωρ apud Homerum ſit nomen Solis, ita
men ſolis. nuncupati; quoniam homines faciat ἀλέκτρυς, dum oriens cogat illos è lecto diſcedere,
& ob eamdem cauſam gallus etiam gallinaceus apud Græcos Alector nuncupatur. Ad
rem noſtram reuertẽtes Electrum nuncupatum fuiſſe aſſerimus, quia ſuccum Solis radijs
concretum eſſe crediderunt, aut quia, iuxta Poetarum fabulas, Electrum lacryma Po-
pulorum arborum eſſe feratur, quæ ſorores Solis eſſe fingebantur. Itaq; Græci veteres
Bitumen, quod in lapidem cuiuſcumq; coloris, nigro excepto, conuerſum videbant, G
ἤλεκτρον vocabant. Iuniores autem Græci, ſicuti & Mauri Succinum Indicum, & Ambrum
Arabicũ nuncupant, cum alienis vocibus non indigeant: nam vocabulis cum ipſis rebus
natis abundant. Alioquin apud Syros, dictum fuit Harpaga, ab attrahendis ad ſe rebus,
Charitoble- vt paulò ante manifeſtauimus. Apud Troglodytas vocatur Charitoblepharon, quaſi di-
pharon. cant gratioſa cilia: etenim ex fumo Electri nigra cilia redduntur. Verùm, apud Dioſco-
Pterygopho- ridem, nominatur Pterygophoron: nam πτερυφορος, vel πτερυγοφόρος penniger exponi-
ron. tur, ſic cognominatur Electrum, quoniam pennas, paleas, & leuia quæq; attrahat. Fuit
etiam dictum Græcis χρυσοφόρον ab aureo fortaſſis colore, quem poſſidet: alioquin aurum
non trahit, vt illa vox græca ſonat, niſi fortè πτερυγοφόρον intelligere voluerint. Calli-
ſtrates, referente Plinio, quaſi nouam aſſignans Electri differentiam, Chryſelectrum,
nempè Electrum aurei coloris nuncupauit.

Homil. 5. Latini Succinum, quaſi arboris ſuccum nuncuparunt: nam Diuus Baſilius, & ipſe
Succinum ſtatuit eſſe ſuccum plantarum in naturam lapidis concretum. Aut potiùs La-
tini Succinum indigitarũt, quoniam ex Bitumine pingui paulatim dureſcat in lapidem. H
Gleſſum Germani veteres, vt Cornelius Tacitus, & Plinius referunt, Gleſſum vocabant, quæ vox
quid. hodie vitrum ſignificare videtur, cum aliqua Succini ſpecies, inſtar vitri pelluceat, vn-
de poſtea ortum eſt prouerbium in aliquod micans, & nitidum. *Electro lucidius.* Niſi di-
ctum velimus à Gleſſaria inſula, vbi copioſum Succinum colligeretur. Nuperis Germa-
nis inſignitur alijs nominibus: dicitur enim Agſtein, vel Verniſtein, quaſi lapis Verni-
cis: item Gelbr. Aidſtein, quaſi ſit crocei coloris, rurſus Beraſtein, qua voce indicatur,
quod accenſum inſtar tedæ flagrat. Horum alterum idem eſt, quod lapis Gagates, qui
ex Bitumine etiam conſtat; alterum, quia ardeat, nomen inuenit, vt Plinius, & Corne-
Sacrium lius Tacitus teſtificantur. Pruſſis iunioribus vocatur Gentarus. Scythæ Sacriũ, ſed Suc-
quid. cinum fuluum Sualternium indigitant. Ruellius prodidit Succinum apud Vulgum Me-
Sualternũ dicorum, Ambram citrinam, vel luteam nuncupari. Aliquibus vocatur Lyngurium, te-
quid. ſtibus Heſychio, & Varino, fortaſſis, quia Theophraſtus Succinum in Liguria effodi tra-
diderit: deinde ex aliquo fortè emporio Liguriæ in Græciam aduectum, primò ibi vul-
gò are-

A gòà regione Ligurium nuncupatum, ſed poſtea, propter imperitiam, Lyngurium, in-
nitante vocabuli affinitate, quaſi Lyncis vrinam nominare voluerint. Id autem à veri-
tate prorſus alienum eſt: quemadmodum neq; veritati eſt conſonum, Succinum con-
creſcere ex vrina beſtiarum circa Padum verſantium, quas Langias appellant, vt Pli-
nius recitauit. Ægyptij vocant Sacal, Arabes Aluptan, & Arſopodon,& interdum Am- *Lib. 37.*
bram. Mauri Perſico vtentes vocabulo, Carabe, ſiue Karabe, aut Kakabre nominant; *cap. 2.*
quod idem eſt, quod ἁρπαγν, nimirùm rapiens. Pandectarius Cacabre, Carba,& Elida- *Carabe*
rium cognominat: eidem quoq lapis Succinos, & varijs alijs nominibus barbaris, & *quid ſit.*
confuſis appellatur. Xenocrates, teſtificante Plinio, Succinum in Italia Thienum dici
voluit. Hodie tamen in Italia dicitur Ambra gialla. Gallis Ambre, Hiſpanis el Ambar.

GENERATIO, ET ORTVS.

B MAGNA ſemper fuit diſceptatio inter viros doctos, & Authores eruditos,
circa ortum, & naturam Succini. Primitùs Poetæ, ſorores Phaetontis in Po-
pulos arbores olim tranſmutatas fuiſſe fingunt, quę ſingulis annis, iuxta Eri-
danum flumen (Padum alio nomine vocant) lacrymis Electrum fundere dicuntur, vt
Ouidius luculenter teſtificatur his verſibus. *Lib. 2. metam.*

Inde fluunt lacrymæ, ſtillataq; Sole rigeſcunt
De ramis Electra nouis, quæ lucidus amnis
Excipit, & nuribus mittit geſtanda latinis.
Tunc mater truncis auellere corpora tentat,
Et teneros manibus ramos abrumpit, & inde
Sanguineo manant, tanquam de vulnere guttæ.

Ouidio adſtipulantur quamplurimi alij Poetæ, vt Æſchylus, Philoxenes, Nicander,
Satyrus, Euripides, & Dionyſius, quorum ſententiam Plinius longo ſermone refellit. *Lib. 33.*
Apollonius verò non ex Heliadum lacrymis, ſed ex lacrymis Apollinis Succinum na- *Hiſt. nat.*
C tum finxit, quando, propter necem Æſculapij, affictabatur. At Sophocles ex lacrymis *Lib. 4. Ar-*
Meleagridum auium Meleagrum deflentium originē duxiſſe promulgauit: Non defue- *gonaut.*
runt quoq;, qui lacrymas Lyncis animalis denſatas in Electrum eſſe ſcripſerint. Hinc
poſtea multi Authores hac fabula imbuti opinati ſunt, Succinum etiam in India eſſe la-
crymam arborum, quæ in aquas fluuiorum cadens paulatim in Electrum conuertatur.
Fuerunt alij Authores, qui nō lacrymam, ſed gummi arborum eſſe cenſuerunt: namq; in
extremis Adriatici ſinus rupidus, quaſdam arbores creſcere pronunciarunt, quæ, circa
ortum Caniculæ, talem materiam fundunt. Huius ſententiæ Lucianus, Paulus Ægineta, *In lib. de*
& ipſe etiam Ariſtoteles eſſe videntur. Propterea Alij ſunt arbitrati Reſinam eſſe ab Al- *Admir. cap*
nis dimanantem: idcircò Dionyſius Afer in Coſmographia ſic loquitur. *70.*

Illic finitimæ Celtarum Electra puellæ
Aurea perquirunt mæſtis ſtillantia ab Alnis.

Hęc autē opinio prorſus explodenda eſſe non videtur. Narrat enim Seuerinus in ſuo *Lib. 2.*
volumine de Succino, ſe aliquando ſpeciem reſinæ in aquam Vitrioli, cum rebus alijs
D aſtringentibus, proiecisse, quæ paulò poſt duritiam Succini adepta eſt.

Fuerunt alij, qui Succinum glaciatam Lyncis vrinam (non autem eiuſdem animalis
lacrymam, vt ſuperius fuit notatum) eſſe voluerint, inter quos numeratur Demonſtra-
tus, qui hac ratione motus Electrum appellauit Lyncurium: immò ex maribus huius ge- *Lyncurium*
neris beſtijs fuluum, & igneum, ex fæminis verò languidius, atq; cādidum prodire tra- *quid ſit.*
didit. Cteſias Cnidius Succinum nil aliud eſſe, niſi ſemen Elephanti putauit, ſed ſatiùs
eſſet, cum ſalijs, aſſerere, eſſe potiùs ſemen alicuius piſcis induratum; cum Succinum in
locis maritimis expiſcentur; hanc ſententiam eſſe falſam colligimus, quoniam nullum
ſemen adeò terreum eſt, vt in duritiem lapideam denſari valeat.

Alij Succinum eſſe Succum arborum pronunciarunt, quorum poſteà nonnulli, nec
qualis eſſet huiuſmodi ſuccus, nec quibus in arboribus naſceretur, memoriæ prodide-
runt, ad quorum ſeriem (loquendo de Græcis) Sudines, Metrodorus, Sotacus, Theo-
menes, & alij ſunt referendi. Alij nomina arborum manifeſtarunt, vt Cornelius Tacitus,
inter Latinos, qui Succinum lacrymam arboris ex genere Pinorum eſſe ſcripſit, immò
hoc

Succus arborum ſecūdùm aliquos.

In Balyſi.

hoc genus arboris, penès Germanos Oceani accolas creſcere aſſeruit. Huic rei fidem, & teſtimonium olim Romanis præbuit quidam eques illuc miſſus à Iuliano munus gladiatorium Neronis curante, qui Oceani litora diligenter perluſtrans, veram Succini originem didiciſſe, & magnam eiuſdem copiam Romam aduexiſſe traditur. Eamdem hiſtoriam Plinius recitat, & addit tantam huius quantitatem inde delatā fuiſſe, vt retia, ad arcendas à prædijs feras, Succino nodarentur. Similiter Plinius ſententiæ Cornelij Taciti ſubſcribit, dum ſuccum pineæ arboris eſſe ſtatuit, qui ex huiuſmodi arborum medulla, veluti gummi in Ceraſis, & reſina in Pinis; defluere videtur: etenim ex illis erumpit (vt inquit ipſe) propter humoris abundantiam, qui poſtea rigore, aut tepore autumnali denſatur. Solinus etiam, qui id à Plinio accepiſſe videtur, ſuccum arboris eſſe cenſet, quando inquit. Gleſſaria præbet cryſtallum, & Succinum; quod Germani Gleſſum appellant, Germanico Cæſare omnes res Germaniæ perſcrutante, arborem pinei generis compertam eſſe ſcribit, cuius medulla, tempore autumnali, lacrymatum Succinum effundit. Alij deniq;. teſte Plinio, ſuccum ex prædictis tribus vnum definiebant, vt Ariſtoteles, cui lacryma eſſe videtur Mithridates cedrinæ arboris reſinam eſſe credebat. Dioſcorides autem, qui fabulis fidem non præſtabat, hanc hiſtoriam nobis ſuſpectam reliquit; cum ſcripſerit lacrymam Populi arboris eſſe, quæ inde in Padum manè defluens, poſtea in Succinum, vel Electrum cogitur.

Succinum terræ ſudor.

Præter enumeratas opiniones, alij fuerunt viri eruditi, qui Succinum terræ ſuccum eſſe voluerunt, temerè credētes Solis radios circa occaſum validiores in terram ita operari, vt pinguem quemdā ſudorem ab ea eliciant, qui poſtea paulatim dureſcens in Electrum conuertatur. Hæc ſententia Niciæ videtur fuiſſe, qui voluit hunc terræ ſudorem æſtiuo tempore ſiccari, & a fluctibus maris in Germanorum litora eijci. Sunt & aliæ aliorum Authorum de Succino opiniones, quas omnes recenſere, inſtituti noſtri rationem excederet. Itaq; ſententias tum Veterum, tum Nuperorum, quas paulò ante in medium adduximus, cum hæ, vt plurimùm inter ſe pugnare videātur, falſas maiori ex parte eſſe manifeſtauimus.

Quæ animantes in Succino ſint

Quocirca quoad Poetarum opinionem attinet, longiori ſermone, in illa refutanda non erit opus, cum prorſus ſit fabuloſa, & a Plinio, Italiæ teſtimonio, planè reijciatur. Neq; etiam erit gummi arborum, vt multi exiſtimarunt, quandoquidem in Succino fuluo, ſeu falerno, quod inter cætera maximè perſpicuum eſt, interdum, & animalia, vt Volucres, & Inſecta, vt Culices, Muſcæ, Apes, Formicæ, Vermiculi rubri, Lacertæ, Aranei, & Viperæ conſpiciuntur, quæ omnia in liquidum adhuc Bitumen, vel inuolarunt, vel irrepſerunt, vel inciderunt, dum ſcilicet à terra effluebat, ideoq;, ob viſciditatem detenta, vnà cum eodem in lapidem tranſmutata fuerunt. Ex his igitur patet multos Authores nuperos, & præſertim Matthiolum, fuiſſe hallucinatos, qui eodem argumento Succinum pineæ arboris gummi eſſe probarunt; cum tamē, vt explicatum fuit ſuperius, huiuſmodi animalia ei permiſceantur, quando, vel ex terra fluit, vel mari innatat. Obijciet tamen aliquis, Dioſcoridem etiam in eadem opinione verſatum fuiſſe, quando in capite de Populis, eius mentionem fecit. Huic obiectioni occurrere poſſumus aſſerētes: quando Dioſcorides Priſcorum opiniones non ſatis firmas, & probabiles videret, vt aliquid certi de Succino ſcribere poſſet, ſatiùs eſſe iudicauit, capite de Populis, illud memorare, quippe qui apud Poetas legerat, prædictas arbores huiuſmodi Succum fundere. Hinc affirmari, & colligi non poteſt Dioſcoridem latuiſſe, Succinum nullo pacto gummi eſſe poſſe; cum pro comperto haberet huic fabulæ anſam, & locum dediſſe globulos illos Succino paratos, quos Eridani fluminis Accolæ filo traijciebant, & collo ſuſpendebant.

Non eſt vrina lyncis.

Lib. 37. cap. 3.

Pariter qui Succinum vrinam Lyncis in lapidem concretā eſſe tradiderunt, ipſi quoque à ſcopo veritatis receſſiſſe videntur. Nam quando ſcribunt illius animalis vrinam egeſtam terra, vel arena obrui, donec in lapideam duritiem denſetur. Hoc Dioſcoridi vanum, & fabuloſum videtur, quippè qui Lyncurium nihil aliud eſſe voluit, quàm quoddam Succini genus, quod neq; paleas, neq; feſtucas, ſed pennas tantùm ad ſe trahat, vnde, & Pterygophoron nominari tradit. Eamdem ſententiam quamuis Dioſcorides, & Theophraſtus tutati ſint; Plinius tamen hanc omnino abſurdam, & falſam pronunciat: quapropter aduertendum eſt, id, quod hodie lapidis Lyncis nomine, monſtratur, non eſſe Lyncurium à Theophraſto deſcriptum, cum nullo modo ei aſſimiletur,

nec

A nec eamdem facultatem poſſideat, immò nec paleas, nec alia huius generis leuia ad ſe
alliciat. Quocirca Fuchſius, & Agricola lapidem Lyncis vulgò nuncupatum à lapide
Phrygio Dioſcoridis non diſcrepare arbitrantur. Qui verò exiſtimant Succinum nihil
aliud eſſe, quàm ſuccum quemdam ex arboribus manantem, deinde frigoris violẽtia, ad
inſtar lapidis, concreſcentem, bifariam coargui poſſunt. Primùm probando Succinum
etiam in illis reperiri locis, in quibus nullæ arbores creſcunt. Deinde probando Succi-
num, vel Electrum, nec gummi, nec reſinam, neq; lacrymam eſſe: namq; fieri non poſſet
vt Succinum tanta colorum varietate inſignitum conſpiciatur, ſi ab arboribus dimana-
ret; neq; tantam Succini copiã exſudare poſſent arbores, quanta hodie paſſim habetur.
Præterquamquòd ſi variæ ſpecies Succini ex differentibus inter ſe arboribus fluerent,
proculdubiò Succini etiam virtutes variæ obſeruarentur, cum varias eſſe arborum reſi-
nas, iuxta naturam arborum, illas producentium experientia monſtret.

Succinum non eſt gummi arborũ.

Illi autem, quo terræ Succum eſſe crediderunt, inter quos recenſetur Nicias; quamuis
aliqua ex parte non errauerint, dicentes eſſe terræ ſuccum; nihilominus tunc à verita-
B te receſſerunt, quando, virtute radiorum Solis, huiuſmodi ſuccum à terra exprimi vo-
luerunt, cum tamen ſubterraneus calor, vel Succinum adhuc liquidum exprimat ex ter-
ris pinguibus, vel liquefaciens iam concretum refundat: aut aquæ, quæ concretum
humefaciunt, & lambunt, illud liquidum ex venis terræ ſecum afferant. Non igitur ra-
dii Solis id præſtare poſſunt, neq; in locis frigidis, & Septentrioni ſubiectis, quia ſola-
ris calor in tali regione nullius eſt valoris; neq; in locis calidis; quandoquidem ſuc-
cus concretus aeri expoſitus tantùm liquefieret, ſed rariſſimè Succinum in ſuperficie
terræ inuenitur; cum plerumq; in terrenis viſceribus latibuletur, vnde cum aquis lique-
factus effluit.

His itaq; variorum Authorum opinionibus propoſitis, & refutatis, neceſſarium eſt
noſtram aperire ſententiam. Arbitramur ergo Succinum potiùs Bituminis genus quod-
dam eſſe, aut terræ pinguedinem, maris æſtu, ex quibuſdam ſcopulorum crepidinibus
erumpentem, & in mare defluentem, vbi aquarum ſalſugine concreſcit: cum enim pin-
guitudinem quamdam contineat, facilè flammam concipit, & ardet: hinc naturam Sul-
C phuris, aut Bituminis participare videtur. Quòd autem potiùs ad Bitumen, quàm ad
Sulphur referendum ſit, indicat primùm illa coquendi artificioſa ratio, qua partim ver-
titur in oleum ſui coloris, partim in Bitumen nigrum (quod attritu purpureum, & Bitu-
mini Iudaico ita ſimile redditur, vt vix ab eo diſtingui poſſit) partim in cinerem nigrum,
partim deniq; in quoddam candidum, & tenue, quod ſpeciem quandam ſalis repræſen-
tat, quod veluti aliud Succinum tenue accenſum ex flamma euolat. Id totum confirmãt,
& verũ eſſe demonſtrant Fontes Bitumen varij coloris effundentes. Id manifeſtat etiam
odor Bitumen, & Naphtham referens. Demùm Succini vires Bituminis virtutibus val-
dè ſimiles totum probant, & patefaciunt.

Succinum eſt de genere bituminis.

Quod autem Succinum magis ad naturam Bituminis, quàm reſinæ propiùs accedat,
ſicuti Plinius credidit, facilè conprobatur. Primò, quia iiſdem locis, vbi denſum, & li-
quidum Bitumen generatur, etiam quaſi ſemper Succinum reperitur. Deinde quia Suc-
cinum nigrum quandoq; inuenitur, cuius coloris reſina nullibi fuit obſeruata. Præte-
rea ſi Succinum eſſet arborum reſina, non in glebas, ſed in ſtirias, more aliarum reſina-
D rum concreſceret. Quinimò aliqua folia, vel fruſtula ligni in ſe contineret, quemadmo-
dum in alijs gummatibus, & reſinis conſpicati ſumus. Quamobrem, in aſſertorum con-
firmationem, Georgius quidem Agricola citari poteſt, ſed inter alios authores nobis
magis arridet Eraſmus Stella, in libro de Boruſſiæ antiquitatibus, qui diuulgauit è limo
quorumdam montium, Sole operante, fluitare, & in herbido, atq; algido ſolo his mon-
tibus ſubiecto denſari, & Oceano illic efferueſcente inde rapi, & in proxima litora pro-
pelli. Indicium autem huius rei eſſe tradit, quoniam ex ſolo interdum eruitur, quod
cum molle, & lentum adhuc ſit, loci Incolæ mari immergunt, cuius ope poſtmodum
lapideſcit.

Lib. 4. de nat. foſſil.

NATV-

NATVRA, ET AFFECTIONES.

SVCCINVM à natura id habet inſitum, vt conſiſtentia plerumq; ſit dura, non parum tamen infra lapidis duritiem conſiſtente, cum non ſit admodum graue. Odorem habet Bituminis, & colorem non vnum, ſed modò candidum, modò fuluum, modò falernum, modò ſubalbidum, & modò croceum, nec non cinereum. Et quamuis apud Veteres, & præſertim Romanos magis probarentur illæ ſuccini ſpecies, quæ fului, falerni, & mellei coloris eſſent, quàm quæ candido colore forent inſignitæ. Nihilominus apud nos Succinum candidum maiori inpretio habetur; tum quia odoris, & coloris ſit præſtantiſſimi, tum quia valentiores in medicina vires poſſideat.

Succinum quod præſtantius.

Alij ſcripſerunt Succinum ſibi à natura cõparaſſe aliquam cum Luna affinitatem: propterea Dionyſius Afer id verum nobis perſuadet, quoniam lunari morbo, nempè comitiali aduerſetur: aut quoniam, Luna creſcente, Succinum augeatur, & ipſa decreſcente diminuatur. Hanc proprietatem multi Authores non Succino, ſed lapidi Seleniti, nimirum Lunari aſſignarunt. Quamobrem vnà cum Geſnero, in libro de Lapidibus, poterimus affirmare Succinum nõ aliam vim Lunæ ſentire, niſi illam, quàm totus ſentit Oceanus, & pro maiori, vel minori mari incremento, maiorem, vel minorẽ Succini copiam ad litora protrudi. Inſuper, cum Succinum adhuc liquidum, naturaliter ita ſit tenax, vt non modò viſcatum, ſed ipſum etiam viſcum eſſe videatur. Vnde non eſt mirandum, ſi animalcula quandoq; illi incidenter adhærentia, ita implicentur, vt neceſſariò in duritiem lapideam cum illo paulatim concreſcant. Martialis meminit formicæ Succino inuolutæ hunc in modum.

Succinum anſentiat vim lunæ.

Lib.6.Epigr.

Dum Phaetontea formica vagatur in vmbra,
Implicuit tenuem Succina gutta feram.

Idem Martialis memorat etiam apem, quæ adhæſit lentori Succini, antequam in lapidem denſaretur.

Et latet, & lucet Phaetontide condita gutta,
Vt videatur apis nectare clauſa ſuo.

Lib. 1.epigr.95.

Eſt enim adeò tenax Electrum, antequam dureſcat, vt non modò formicas, & apes, ſed etiam animantes grandiores, veluti Lacertas, & Viperas comprehendat: Martialis de Vipera Electro incluſa ſic cecinit.

Lib. 1.epigr.118.

Flentibus Heliadum ramis, dum vipera ſerpit,
Fluxit in obſtantem Succina gemma feram.
Quæ dum miratur pingui ſe rore teneri,
Concreto riguit vincta repente gelu.

Hæc autem animalia nonniſi in Succino diaphano conſpici poſſunt, quam prærogatiuam Succinum falernum, fuluum, & aureum poſſidet. Et quamuis in alijs Succini ſpeciebus huiuſmodi animantes quandoq; implicentur: nihilominus, propter Succini opacitatem, animalia non apparent. Amplius natura in varietate Succini ludere videtur, dum eius concretione, nunc Chryſolithum, nunc Carbunculum, nunc Hyacinthum, nunc Topatium, & alias gemmarum ſpecies quandoq; repræſentat. Item ramenta Succini, quæ tornum effugiunt, hac proprietate gaudere dicuntur, vt accenſa, non aliter, atq; puluis pyrius exiliat, ob maris ſalſedinem, quam, referente Agricola, contraxerunt. Reliquum eſt, vt poſtremam, ſed potiorem Electri proprietatem examinemus, quæ in palearum, & quiſquiliarum attractione conſiſtit. Vnde Theophraſtus retulit, quòd à virtute Succini omnia leuia, præter folia Ocymi, attrahuntur. Cardanus tamen Theophraſtum taxat, quia dixerit folia Ocymi Succino eſſe inimica; cum tamen experientia doceat, folia etiam Ocymi vim Succini attractiuam non vitare. Circa attractionis cauſam, varij Authores varias attulerunt ſententias Epicurus atomos, ſeu indiuidua corpuſcula aut à ferro, vel magnete, aut à Succino vel palea defluere exiſtimabat, quos atomos inter ſe conuenire credebat, itaut facilè ſe ſe complecterentur. Hanc Epicuri ſententiam Galenus acriter explodit, & tres tantùm attrahendi modos recenſet, quorum primum ab elementari qualitate, nimirum à calore, ſecundum à ſucceſſione vacui, tertium à proprietate totius ſubſtantiæ prodire aſſeuerat. Horum poſtremus, attrahendi modus ea

Lib.4.Foſsil.

Varij modi attrahendi.

ratione

ratione reliquis eſt contractior, quia ea tantummodò attrahat, quæ naturæ conueniunt. In hoc autem attrahendi genere Galenus & ipſe hallucinatus eſſe videtur: quandoquidem neq; Magnes Ferrum, neq; Succinum paleas, quia animam habeat, vt Thales Mileſius credidit, neq; propter atomorum commixtionem, vt Epicurus, nec à proprietate totius ſubſtantiæ, vt voluit Galenus, ſed à forma ipſius ſubſtantiali potiùs prouenire credendum eſt, tanquam à primo, & per ſe mouente, & quaſi ipſius natura potiſſima, vt Ariſtoteles teſtatur, atq; ab eius temperamento natiuo veluti inſtrumento, quo eius ſubſtantiæ forma efficiens, ſuis operationibus vtitur, veluti cauſa ſecunda, medioq; priuata.

Atſi cõuertatur ſermo ad ſolam electri attractionem; Cardanus humorem pinguem, & glutinoſum Succino attribuit, quem emiſſum (vt ipſe inquit) res ſicca combibere cupiens, verſus ſuccinum mouetur, nam omne ſiccum, poſtquam humidum abſorbere cæperit, ad ipſum, tanquam ignis ad pabulum, fertur: ideòq; dum fricatur, valentiùs etiam propter calorem trahit. Gilbertus putauit hanc attractionem fieri, dum ſpiritus ab electrico corpore egreditur, quod iam ab humore, vel ſucco aqueo concreuerat, & corpus attrahendum attingit, tuncq; copulantur, quoniam omnia corpora, quaſi humore glutinantur, & ferruminantur. Cæterùm, inter tot opiniones, tanquam melior, & præſtantior nobis ſemper arriſit illa Kircherij, quam in libro de facultate magnetica aſſignauit. Inquit enim, quòd effluuium electri eſt calidum, ſubtile, & tenue, quod quouis leuiſſimo attritu magis concitatur, & aptum redditur, raritate ſua, ad aerem comprimendum, cum autem admodum ſit tenue, facilè ab aere fortiori aliquantulum compreſſo fugatur, quo fugiente, aer ſuum locum repetens, corpora quæq; leuia ad corpus electricum ſecum defert, vbi pingui effluuio, veluti agglutinatur. Hinc colligendum eſt ab omni corpore eiuſdem temperamẽti cum Electro, nempè ex pingui, & aquea materia concreto, quæuis corpuſcula leuia ſuis effluuijs trahi poſſe. Quapropter non modò Succinum, & Gagates corpuſcula allicient ſed Sulphur quoq; Maſtiche, Cera dura ſigillaris, Selenites, Sapphirus, Iſis gemma, & multi fluores ex fodinis petiti idem præſtare valebunt. Sed aduertendum eſt, quòd Electrum, igni admoto, non attrahit, quoniam à corpore Succini inflammato vapidum, & tenue illud effluuium conſumitur: idcircò in hac operatione, Succinum leui tantùm calore per ſimplicem frictionem conceptoindiget: vnde aſſeuerandum erit Succinum, & Gagatem fricatum non ſolùm paleas, ſed cuncta quoq; corpuſcula leuia ad ſe trahere. Id experimento comprobatum fuit à Kirchero, in quodam Viridario, verſanti: ibi enim nigro Gagate, Tulipas, Anemones, Narciſſos, ſimileſq; flores, magna circumſtantium admiratione trahebat, qui nouum magnetis genus inuentum eſſe clamabant, quo herbæ, & flores trahi poſſunt.

Lib. 5. de Subtil.

Verus attractionis modus.

DIFFERENTIÆ.

SVCCINVM, more aliorum ſuccorũ, vel foſſilium, in natiuum, & facticium diſtribui poteſt. Facticium à multis fingitur, atteſtante Porta, Maſtiche, Chryſocolla, & oui albumine. Quinimò Succinũ mellei coloris ſimulatur oui candido, croco, & lacryma Tragacanthi, miſcenturq; cum illo Formicæ, Culices, Muſcæ, Scobs ferri, ramenta, & paleæ, necnon puluis genuini Electri, vt maſſa benè oleat, & quiſquilias attrahat. At in præſentia de natiuo tantùm verba fiunt, cuius differentiæ partim à loco natali, partim à ſubſtantia, & partim à colore, & alijs qualitatibus petuntur. Ratione primi, aliud Succinum Europeum, aliud Africanum, aliud Aſiaticum, aliud Indum, & Arabicum conſtituemus. Ratione ſubſtantiæ, Succinum in legitimum, & adulterinum, ex Plinij ſententia, diſtinguetur. Etenim adulterinum vocatur illud, quod vitioſum, & impurum eſt, quando alienam à Succino materiam naturaliter admixtam habet. Purum, ſed aliquo cortice tectum quondam Bellonius obſeruauit, propterea aliquod gummi arboris eſſe exiſtimauit. Alij Succinum in liquidum, & concretum diſtribuunt; verùm hæc non eſt legitima Succini differentia, quoniam hac ratione non in diuerſas ſpecies, ſed potius in varios ſtatus diuiditur; cum non ſit in dubium reuocandum Succinum ante ſuam concretionem liquidum fuiſſe. Succinum Pruſſium eſt duræ admodum ſubſtantiæ, & guſtatum ſingulari dulcedine linguam afficit, quæ condi-

Li. 5. Mag. nat.

Succinum adulterinũ quale.

tio in alijs Succini ſpeciebus non obſeruatur. Eſt aliud Succinum durũ, nigrum, ingrati odoris, leue tamen, & ligno ferè ſimile, hoc Samothracia gemma Plinij eſſe perhibetur ex inſula eiuſdem nominis delata, Ambra nigra vulgò nuncupatur. Gagates fortè, & in Compoſtella Hiſpaniarum regione generatur, ex hac Imagines D. Iacobũ repręſentantes formantur, cuius ſacrum corpus illo in loco diligenter cuſtoditur; quas poſtmodum imagines, & globulos etiã precarios ex eadem materia fabricatos Peregrini ex illis regionibus ad nos deferũt. Apud Authores memoratur alia Succini ſpecies coloribus varijs ignobilioribus fœdata, cuius ſubſtantia eſt pinguis quędam exhalatio, & bituminoſa, quæ vna cum terreſtri, & nitroſa materia concreſcit. Quoad alias qualitates, & potiſſimũ quoad colorem, Succinum inuenitur candidum, cereũ, falernum, igneum, & fuluũ, quod aliquando eſt pellucidum, & quaſi vitreum: quapropter Veteres hoc poſtremum à perſpicuitate vitri, Gleſſum cognominarunt: nam Germani vitra illa perſpicua Gleſſer nuncupant Succinum candidum, quia leuius, & adoratius eſt optimum cenſetur: quinimò ad Camphoram magis accedit, & hodie in maiori eſt exiſtimatione. Aureus etiam color in Succino obſeruatur, & fortaſſis erit illa ſpecies, quam Plinius Chryſelectrum appellauit, hoc amiciſſimum ignis, & matutino aſpectu gratiſſimum prædicauit. Hoc poſtea à fuluo Succino non multum recedere credimus. Apud Indos quoq; multiplex color in Succino obſeruatur, nimirum flauus, flammeus, dilutior, & obſcurus, quo poſtremò colore refertum Succinum potius ad Gagatem, quàm ad aliam ſpeciem Succini referendum eſt. Ratione odoris, Succinum myrham ferè redolet, ſed Agricola aliquam differentiam in odoribus Succini animaduertit: nam cum omnes ſpecies odorem myrrhæ ſpirare ferantur, candidum verò præſtantiſſimi odoris prædicat. Demum ratione ſaporis, Succinum etiam à Succino diſcrepat; quoniam candidum in pingui eſt dulce, & minus dulce eſt, quod reliquis coloribus eſt inſignitum. At gemmam Pentauram, quam dicunt ad ſe trahere alios lapides pretioſos, à ſpeciebus Succini remouendam eſſe cenſemus; cum tamẽ vetus Græcia Succinum, vel Succini ſpeciem appellauerit: caret enim illis dotibus, quæ in genuino Succino obſeruantur.

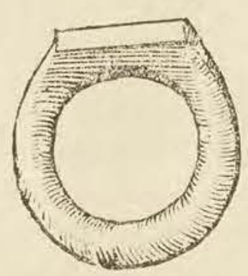
Ambra nigra vbi.

Succini colores varij.

Odor, & ſapor Succini quales.

Succini variæ differentiæ.

1

1 Succinum colore vini falerni in formã annuli redactum.

2

2 Succinũ aureũ pellucidũ, in quo culex cõſpicitur.

3

3 Succinũ fuluũ figura cordis,

Iam noſtra intereſt recenſere illas Succini ſpecies, quas pertractauimus. Inter has numeratur Succinum aurei coloris in formam annuli redactum, ex ſinu Codano, Chryſelectrum dictum, alijs Lyncurium, & Argurium perperàm in Epiphanio legitur, Leſchen Hebreis, ſeu Leſlen nuncupatum. Hoc in tabella primo loco apparet. Secundo loco delineatur Succinum fabricatum ad formam globuli precarij, in quo Culex conſpicitur. Tertio loco figuratur Succinum coloris aurei figuram cordis repræſentans.

Inſuper conſpicati ſumus Succinum Orientale, prorſus album, necnon Falernum paleas non attrahens, & aliud mellei coloris non pellucidum à Ioachimo Camerario communicatum. Item obſeruauimus Succinum fuluum, dilutum, & pellucidum, & aliud maculis variegatum, nimirùm flauis, ſubluteis, atq; caſtanei coloris, diaphanum, & paleas attrahens. Vidimus quoq; portionem Succini in monte Floris inuenti, vbi erant oſſa Aſdrubalis, quod pro genuina myrrha à quibuſdam venditum fuit. Hinc credendum eſt, huiuſmodi cadauer, loco Mumiæ, Succino conditum, & præparatum fuiſſe. *Succinum loco mumiæ adhibitũ.*

LOCVS.

DE locis, & regionibus, in quibus Succinum oriatur, variæ Authorum opiniones circumferuntur. Nam multi Græcorum, in Italia, generari tradiderunt, & præſertim Poetæ, quorum alij, iuxta Padum flumen, alij in inſulis, quas vocãt Electridos, alij in extremis ſinus Adriatici rupibus, prouenire pronunciarunt. Theomenes, iuxta Syrthim, amænum, & amplum Heſperidum hortum eſſe ſcribit, in quo Bitumen genitum, in ſtagnum vicinum, cadit, quod poſtea in Electrum concreſcens à Virginibus Heſperidum colligitur. Plinius tamen rectiùs de Succini loco ſcribere videtur: cum illud, in Inſulis ſeptentrionalibus, Oceano proximis naſci referat, earumq; vnam (quia Gleſſum germanico idiomate Succinum ſignificat) Gleſſariam, militia Germanici Cæſaris ibi rem gerente, appellatam fuiſſe. Inuenitur quoq; in alijs germanici Oceani litoribus, & potiſſimùm in illis, quæ inter Sueui amnis, & Viſtulæ oſtia ſita ſunt. Hoc in loco parua quantitas inuenitur, ſi comparetur ad illud, quod in clara illa peninſula colligitur. *Gleſſana Inſula vbi, & cur ſic dicta.* Pariter Succinũ, quod eſt foſſile, paſſim in Germania eruitur, vt in Saxonia, propè quemdam Pagum, qui Oberbirca nominatur. Item in Miſenæ celebri carbonum monte, & propè Dreſdam eiuſdem Prouinciæ ciuitatem, perſpicuum Succinum effoditur. Similiter in tribus Elbogani locis, circa Satelum pagum non longè ab oppido, quod nomen ex illo accipitrum genere, quos vocant Falcones, inuenit; in loco tamen altiori, qui collis ardens appellatur; cum olim arſerit. In Liguria etiam Theophraſtus Succinum prouenire ſcripſit. Prçterea multa alia Succini loca natalia ab Authoribus referuntur, quæ leuiter tantùm attingere, alphabetico ordine non erit abſurdum.

Abalum inſulam in mari germanico Plinius memorat, quò Succinum concretum maris purgamentum protruditur; & Incolæ non ſolùm pro lignis ad ignem ferunt, verum quoq; proximis Territorijs vendunt. Alij ex antiquis Authoribus in Aethiopia, alij in Ægypto naſci tradunt, cum veros Succini natales locos ignorauerint. In Africa Cratim fluuium Calepinus collocat, iuxta quem, Electrum prouenire perhibet.

In Baltico mari Succinum album colligitur. Diodorus autem Siculus memorat inſulã nomine Baſiliam Scythię oppoſitam ſupra Galatiam in Oceano, in quam tempeſtas plurimum Electrum trudit, nulla in alia Orbis parte repertum, ſed id fabuloſum eſſe opinatur. *Li.6.ca.8.* Eſt quidem veritati conſonum, quòd Boruſſici Maris Accolæ nobilem Succini ſpeciem expiſcantur, cum aliæ ſpecies opacæ, & varijs coloribus fedatæ, in agris, paſſim inueniantur. Sotacus credidit Succinum in Britannia ab arboribus fluere, quas Electridas nuncupant. Id (loquendo de arboribus) à veritate recedit: cum tamen fieri poſſit, vt ibi Succinum, more aliorum locorum, & gignatur, & colligatur.

Cedros inſula in Germaniæ litoribus conſpicua, arborumq; Cedri genere ſyluoſa eſt, vnde Electrum in petras fluere dicitur, vt Calepinus in dictione Cedros aſtruit. Hoc autem eſſe falſum credimus; cum Succinum neq; gummi, neq; reſinam eſſe narratum fuerit. Cephiſum eſſe lacum, iuxta mare Atlanticum, iam manifeſtauimus, quem Mauri Electrum indigitãt, quoniam aqua Sole excalfacta è limo fluitans Electrum prębeat. *Par. 1. relat. Cin. ca. 2.* Pariter ex Cina, Succini magna quantitas extrahitur: cum referat Aluarus Ieſuita, lo-

quens de Prouincia Yunam, aliam mercem inde non extrahi, niſi materiam illam, ex qua globuli precarij torno parantur, quam materiam, lingua Luſitanica, Alambras,& lingua Caſtiliana, Ambares nuncupant. Hanc materiam, ſeu Succinum noſtrate rubicũdius eſſe affirmat. Iuxta Crathim amnem in Oceanum ſe ſe exonerantem, naſci electrũ, referente Calepino, multi pronunciant.

Omiſſo lacu Electride, in quo Succinum oritur, Germania laudanda eſt, cui copiam Succini Cornelius Tacitus attribuit. Quandoquidem, pro ſua ætate, locum natalem huius Succi concreti ſatis exactè deſcribit. Ideò quando apud Authores legimus Haeſtas eſſe populos circa litora Oceani, vnde Succinum affertur; hunc locum Æſtyos eſſe apud Cornelium Tacitum credimus. Nicias apud Indos Succinum prouenire, & illis populis thure gratiùs eſſe voluit. Quamobrem flumen Indiam præterlabens, quod illis
Li.37.c.2. populis cuncta bona ferens appellatur, ſpatio triginta dierum cuiuslibet anni, Electrum fundere traditur. Verùm Cteſias, referente Plinio. Hypobarum flumen Indorum eſſe ſcribit à Septentrione in Oceanum exortiuum ſe ſe exonerans, vbi iuxta montem arbores Electrum ferentes collocat, quod falſum eſſe ſuperiùs manifeſtauimus. Item F Sophocles poeta tragicus, eodem atteſtante Plinio, vltra Indiam, ex lacrymis auium Meleagridum gigni Succinum ſcripſit. Id pariter inter nugamenta fuit repoſitum. Verum quidem eſſe multi affirmãt in Continenti Islebiæ, maſſam Succini, capitis humani magnitudine, quondam in Fodina fuiſſe inuentam. Item Xenocrates, ſcribente Plinio, Succinum in Italia oriri prodidit. Ex monte Floris Succinum defertur, quod à multis vera myrrha eſſe creditur. Numidiam quoq; Succino abundare, ex ſententia Xenocratis, tradit Plinius. Alioquin, vt annotauit Dalechampius, ex Oceani fluctibus magna Succini quantitas ſemper eijcitur. Demùm in inſulis Orcadibus ad ſcopulos, Succinum, & præcipuè flauum, naſcitur.

In Annot. in Plin.lib. 37.c.2.

Iuxta Padum, eſſe proprium natalem Succini locum, multi Poetæ, vt Æſchylus, Philoxenes, Nicander, & Euripides, referente Plinio, fabulati ſunt. Propterea Solinus, teſtificante Ortelio, nominat Padanas ſyluas ad Padum flumen, quas Succinum fleuiſſe
Lib.3. Antiquitas fruſtra credidit. In Pannonia, vt Munſterus teſtatur, plurimum Succinum legitur: cum tamen, circa illa Maria, nullæ creſcant arbores, ex quibus talis reſina ſtillare poſſit Item à Proſtenburga, tribus milliaribus, lacus quidam diſtat profundiſſimus, G per cuius aquas, ſi Piſcatores retia extendant, copioſum Succinum extrahere ſolent. Quinimò, penès Ruſſiæ Regiomontem, Succinum ex terreno eruitur; ſed maior copia circa litus Sudinorum colligitur, vnà cum herba ſimili Pulegio, quæ illi adhærens creſcit. Quocirca multi Authores non immeritò ſcripſerunt Succinum in Mari Sarmatico Pruſſiam alluente, retibus extrahi, quod cum molle ſit, conſpecto aere, paulatim dureſcit. Pariter Gleſſaria eſt peninſula Pruſſiæ, vbi Succinum, inſtar vitri, pellucidum inuenitur.

Gleſſaria vbi ſit.

Li.37.c.3. Hector Boetius recitat (referente Dalechampio in Plinium) apud Scherlandiæ Bucquaman, aliquando maſſam Electri equo maiorem ventis fuiſſe appulſam, qua Incolæ,
Lib.7.c.2. loco thuris, vtebantur; cum, quid hoc eſſet, prorſus ignorarent. Scripſit etiam Plinius Xenocratem retuliſſe Succinum à Scythis Sacrium nũcupari, quoniam copioſum apud illos generetur. Item in Sueuiæ fonte, iuxta Cœnobium lacus *Degere*, Succinum melleũ, vinoſum, & aureũ inuentum eſſe perhibetur. Tandem, eodem Plinio authore, Xenocrates tradidit, iuxta Syrtim, eſſe hortum Heſperidum, vbi copioſum Electrum colligitur. H

SVCCINI COLLIGENDI,
& præparandi ratio.

COLLIGITVR Succinum, vt ſcribit Georgius Agricola, à gente Sudinorum, quæ illam Peninſulæ partem (quæ Bruſſa dicitur) incolunt reticulis quibuſdam ex lino contextis, quæ longis perticis, furcarum inſtar, diductis affigunt, & annectunt, iiſq; flante Fauonio, aut Coro, aut Thraſcia, nudi cum fluctu à litoribus recedente in mare ingrediuntur, & ex fundo Maris Succino collecto, vnà cum ſecundo fluctu ad litus accedente reuertuntur, vbi ab eorum vxoribus in litore expectantibus Succinum reti-

Arcticulis eximitur, & ab herbis, in quibus eſt inuolutum, ſeparatur. Etenim ſtatimatq; eſt collectum ad Præfectos deferri debet, à quibus tantum Salis, quantum Succini attulerunt, eadem menſura recipiunt. Et huiuſmodi præmium pro tanta opera, veteri conſuetudine, & Maiorum inſtituto, illis deſtinatur. Quinimò tanti faciunt Succinum, vt cuiuis adeũdi Sudinos facultas non concedatur, ne furtum Succini committatur: namq; in hoc deprehenſus, illicò, lata ſententia, vltimum ſupplicium incurrit. In alijs autem locis, in quibus Succinum non expiſcantur, quoniam à fluctibus ad litora reijcitur, in ſiccis arenis derelictum, & exſiccatum colligunt. Aut quando Mare tranquillum, & placidum eſt, fuſcinis apprehenſum è fundo Maris extrahunt. Idcircò Seuerinus, in ſuo Tractatu de Succino, prodidit, in litore ſinus Pruſſici, non longè à Cœnobio, quod appellant Oliuam, in arena cuniculos parari, vt Succinum eruant: quamuis interdum ex locis etiam à litore remotioribus effodiatur. Ibidem nonnulli Operarij foſſata tetragona non valdè profunda aperiunt, quorum fundum acutis palis, magno conatu, perfodiunt, vt detractis palis, aqua inde ſcaturiat, & foſſatum aqua repleatur, in qua poſtea Succinum expiſcantur. *Succini æſtimatio.* *Lib. 2.*

B Quoad præparationem, ſcripſit Plinius Succinum rude primùm naſci, & aliquo cortice tectum, ſed decoctum in adipe lactentis ſuis, facilè poliri, & nitorem etiam adipiſci. Mizaldus ſe à quodam Lapidario intellexiſſe refert Succinum molle, inſtar luti euadere, ſi in ceram efferueſcẽtem, & deſpumatam proijciatur, nam illinc adeò tractabile educitur, vt etiam ad ſigilla commodè adhiberi poſſit. Temporibus Plinij, Succinum radice Anchuſæ tingebatur, ſed hoc tingendi artificium, noſtra ætate, perijt. Quare ſi veritatem Mizaldus eſſet aſſecutus, nimirum ſi poſſet Succinum molle fieri, tunc facilè omnes colores reciperet. De Succino facticio varijs modis parato, legenda eſt Rubrica differentiarum, vbi variæ rationes huius artificij, ad mentem Portæ, & Cardani, aſſignantur. Sed rectiùs, & meliùs ille Succinum natiuum, & genuinum arte imitabitur, qui illud primò diſſoluere, & rurſus illud in maſſam cogere nouerit. *Li. 37. c. 3.*

C

DENOMINATA.

SVccinum, penultima Syllaba correpta, nomen eſt adiectiuum, quo ſæpè vſus eſt Martialis ad deſignandum id, quod ex Succino conſtat. Item Domitius Nero, in cęteris vitę ſuæ portentis, capillos coniugis ſuę Popeæ, fortaſſis propter colorem, quodam carmine Succina appellauit. Chryſelectris, apud Iſidorum gemma eſt auro ſimilis, ad colorem tamen Succini vergit, & ignem facilè concipiens. Electrides, iuxta mentem nonnullorum, ſunt inſulæ ad oſtia Padi, ita à Græcis nuncupatæ ab Electro, quod ab arboribus ibi naſcentibus defluere credebatur. Id poſtea falſiſſimum eſſe compertum eſt. Electrides quidem inſulæ Gleſſariæ dicuntur, quæ in Mari Germanico ex aduerſo Scotiæ ſitæ ſunt. Electris apud aliquos arbor Electrum fundens eſſe traditur; cum Plinius ſcriptum reliquerit, ad mentem Sotaci, Electrum in Britannia prodire ex arboribus, quas Electridas nuncupant. Electris quidem eſt parua inſula, ex ſententia Seruij, quæ non longè à Calabria diſtat, in conſpectu Tarentinæ ciuitatis, & addit hoc in loco aues Diomedeas habitare, ſed fides ſit penès Authorem. Ortelius quoq; huius inſulæ, Virgilium citans, meminit, apud quem non legitur Electris, ſed Electra filia Atlantis, ex qua Iupiter Dardanum ſuſcepit. *L. 16. Orig.* *In lib. 2. Aeneid.* D

——— *Electram maximus Atlas*
Edidit æthereos humeris, qui ſuſtinet Orbes.

Deniq; Chryſelectrum, apud Plinium, vocatur quædam Electri ſpecies ad aureum colorem inclinans, quæ gratiſſimi aſpectus eſſe perhibetur. At Chryſelephantelectros, auro, ebure, & Electro ornatus exponitur. *Li. 17. c. 4.*

SVCCINO AFFINIA.

MAGNAM cum Succino cognationem habere dicuntur illæ gemmæ, quæ ſuauẽ ſpirant odorem; vt Myrrhites gemma colore Myrrhæ referta, odorem vnguenti fundens, immò attrita odorem nardinum vibrat. Myrſinites eſt coloris mellei, & odorem habet Myrthi. Liparis eſt gemma, cuius ſuffitu omnes beſtiæ fugantur, ita fortaſſis appellata ob egregias dotes, cũ λιπαρος, apud Græcos, inſignis exponatur. Antachates conflagrans myrrhaceum odorem refert. Aromatites prædictâ gemmã colore, & odore æmulatur. Zanthenes Electri colore referta eſt, inſtar ceræ lenteſcit, & miram odoris ſuauitatem fundit, fortaſſis ita nũcupata, quia ζαθεος valdè diuinum ſignificet. Baptes gemma inſigni excellere odore traditur, fortè nominata, quoniam βαπτὸς tinctus aliquo colore dicatur, vnde Baptes, quaſi gẽma colorata. Libanochros thuris colorem referens exponi poteſt, & fortaſſis etiam odorem; cũ in græcis litteris λίβανος thus deſignet. Antizois ſplendere inſtar argenti, & odoris eſſe ſuauis creditur, forſan ab ἀντὶ, quod verbum in compoſitione æqualitatẽ ſignificat, & ζωὴ eſt vita, quaſi hæc gemma vitæ ſit æquiparãda. Cum autem omnes huiuſmodi gemmæ in rerum natura eſſe liquidò non conſtet; propterea Anſelmus Boetius in vltimum caput libri poſtremi de lapidibus eas reiecit, vbi multas alias gemmas ab Authoribus nominatas, ſed ignoras recenſuit.

Gemmæ odoratæ Succino familiares.

MYSTICA, ET MORALIA.

Cap. 1. ELECTRVM, in ſacro Codice, & præſertim apud Ezechielem nominatur, quando legitur. *De medio eius quaſi ſpecies Electri.* Rupertus Abbas, per Electrum, Chriſtum Dominum intelligit, in quo duæ naturæ, nimirum aurea Diuinitatis, & argẽtea Humanitatis coruſcant, Electrum enim ex auro, & argento (loquendo de metallo) integratur, & pariter Electrum fuluum (loquendo de ſucco concreto) auri, & argenti colorem præ ſe ferre videtur. Similiter Electrum, apud Diuum Dionyſium, quatenus aurum refert, inuiolabilem in Angelis ſplendorem deſignat, qui neq; conſumi, neq; imminui, neq; vlla ratione inquinari poteſt.

C. 15. cæleſt Hierarch.

At viri doctrina morali inſignes primò Electrum, quoad primum ſui ortum, molle, deinde æſtu, vel frigore dureſcens in pellucidum lapidem contemplantur. Namq; huius conditionis homines iuſtos eſſe diuulgant, qui, ad Deum dum conuertuntur, pietate tenelli, & timore molles eſſe videntur; ſed deinceps ardore charitatis, pellucidam cordis munditiem adepti, in dies magis, atq; magis in operibus rectis ſolidantur. Iuxta illud, quod recitatur apud Ezechielem. *Ab aſpectu lumborum eius, & deorſum ignis, & à lumbis eius, & ſurſum, quaſi aſpectus ſplendoris, & viſio Electri.* Vnde intelligimus Sanctos inferius, ſcilicet dilectione proximi ardeſcere, & ſuperius, nempè Dei contemplatione, tanquam Electrum refulgere. Præterea humana caro mollem Succini ortum, deinde eius etiam duritiam, & ſplendorem æmulabitur: quandoquidem in ſuo ortu, nimirum dum in his mundi vanitatibus verſatur, mollitie delitiarum non caret, ſed tempore reſurrectionis, diuino durata calore rutilans, inſtar Electri, apparebit. Aut dicendum erit, quòd, licèt homines à primordio ſint molles, & ad quælibet crimina perpetranda proni, nihilominus frigore diuini timoris, vel calore humanarum calamitatum perculſi, conſtantia, & perſeuerantia dureſcunt. Niſi velimus aſſerere hanc ſimilitudinem inter Succinum, & hominem cadere propter varias Succini mutationes; cum interdum ſit molle, aliquando durum, & attritu digitorum quælibet leuia ad ſe trahat: aſſimiliter homo eſt varius, cum in ſacris paginis legatur, quod homo ſtultus mutatur vt Luna. Namq; homo rerum mundanarum calore fotus, omnia bona temporalia, quæ nullius ſunt valoris, ad ſe trahit, & amplectitur.

Cap. 8.

Eccleſiaſt. c. 27.

Amplius Succinum adhuc molle, & tenax multas animantes implicat, quæ inde ſe explicare minimè poſſunt: huius naturæ ſunt Hæretici, qui incautas multorum animas criminum lentore implicatas facilè opprimunt. Item Succinum nonniſi excalfactum leuia quæq; corpora ad ſe trahit: pariter Chriſtus Dominus charitatis æſtu ardeſcens va-

vanos peccantes ad ſe allicit. Iuxta illud Oſeæ. *In funiculis Adam traham eos, in vinculis charitatis.* Siquidem Electrum, quatenus folia, & paleas allicit, Symbolum diuinitatis, & eloquentiæ eſſe perhibetur. Ideò Diuus Hieronymus in Mattheum, ad illa verba Sacri textus. *Vidit Ieſus hominem ſedentem in telonio Mattheum nomine, & ait illi, ſequere me.* Inquit, ſi facultas ineſt Succino alliciendi, & trahendi ad ſe paleas, & feſtucas. Quantò magis Dominus creaturarum opifex ad ſe poterit trahere, quos vocabit? Tandem Succinum nonniſi maceratione, contuſione, vel vſtione, odorem, & virtutem prodere, & manifeſtare poteſt: pari ratione viri pij, & iuſti quantò maioribus ærumnis ſubijcientur, & maiori calamitatum cumulo opprimentur, tantò magis diuinam opem percipient, & ſuas virtutes exercere poterunt. *Cap.* 11. *Cap.* 9.

VSVS IN MEDICINA.

GEORGIVS Agricola Succinum tanquam remedium calefaciens, ſiccans, & glutinans prædicat, & propterea id opportunum, in reprimendo ſanguine vndequaq; fluente iudicat. Et quamuis Galenus, in libris de ſimplicium medicamentorum facultatibus, nullam huius præſidij mentionem feciſſe videatur: nihilominus alibi agens de ſanguinis reiectione, ad mentem Aſclepiadis, paſtillum ex Succino paratum commendat, vt Hæmaptoici, Phthiſici, & longo tempore tuſſientes liberētur: quinimò, & Cæliacis, & Dyſentericis conuenire tradidit. Primitùs ſi partes ſuperiores malè affectas cōſideremus Succinum tanquam prꝺſtantiſſimum remedium illis competere videbimus. Quandoquidem cum leuiter calefaciat, & ſiccet, humidas capitis affectiones ſanare valebit. Etenim cerebrum nimio humore grauatum leue reddet, vertiginem amouebit, Epilepſiam, Apoplexiam, Lethargum, & Paralyſim curabit, non ſolum quando internis miſcebitur medicamentis, ſed etiam ſuffumigio Succini Epileptici, Vertiginoſi, & ſyncope laborantes excitabuntur. Item probatur tanquam medicamentum præmuniens, ne aliquis prædictos affectus incurrat. Narrat Matthiolus Germanos, in fluxionibus oculorum, felici euentu, globulos Succini occipitio annectere. Sed hoc non debemus mirari, quoniam Succinum coercendæ fluxionis virtutem poſſidet. Item hoc miſtum cum melle aurium vitijs occurrit, dentium dolores ſedat, & collo geſtatum tonſillis, & faucium, gulæq; vitijs reſiſtit. Quinimò thoracis affectus exterminare conatur: nam ex vino cum modico Croci, & Schænanthi illis auxiliatur, & aduerſus venena cor mirandum in modum tutatur, dum, inſtar balſami, ſpiritus vitales recreat, & puros reddit. Vnde in morbis contagioſis inſignem prærogatiuam habere traditur: quapropter eius fumus in conclauibus, vagante peſtilentia, excitatur, eiuſq; odor ad tertium vſq; diem perdurās vapores corruptos abſumit, & aerem ab omni inquinamento liberat. Has autem omnes virtutes Succino albo principaliter competere Authores diuulgant; cum tamen Succinum fuluum, in prꝺdictis operationibus obeundis, inferiorem facultatem non habeat. *Lib.* 4. *de nat. foſſ.* *Lib.* 7. *de comp. med. ſec. loc. c.* 4. *Fluxionū remedium.*

Præterea Succinum ſtomacho, & ventri inferiori præcipuam affert vtilitatem, dum vitia ventriculi corrigit, & humores tunicas eiuſdem imbuentes ſiccat, & detergit, ſi pulueris Succini præcipuè albi cochlear ex vino, vel iure ſumatur; nam appetitum quoq; excitari tradidit Vuecherius, dummodò, eiuſdem Succini oleo, ſtomachi regio liniatur. Tritum pariter, & potum alui fluores reprimit, & Dyſentericos magnopere iuuare traditur: quamobrē, in Officinis, ad hanc vſum trochiſci Carabe, nimirū de Succino parantur. Rurſus multū adiumenti affert Hydropicis, prouocādo vrinam, dum, per illas vias, aqua citrina inter inteſtina, & peritoneū detēta educitur. Hinc, & difficultati vrinæ non ſolùm potum, ſed etiam alligatū prodeſſe creditur. Quinimò cū ſemine Paliuri ſumptum lithiaſi auxiliatur. Idem feciſſe in alijs affectibus partium inferiorum, magnopere iuuabit: ſiquidem ex vino hauſtum geſtationem fætus leuiorem reddit, & in vteri ſuffocatione, nullum remedium inuenitur præſtantiùs, quàm hoc accenſum, & naribus ſubiectum, quia matricem in priſtinum locum reſtituit. Idem in puluerem redactum, & cum vino propinatum fluori vterino non parum vtilitatis eſt allaturum, pariter & Gonorrheæ auxiliabitur. Deinde variæ pulueres compoſiti, & etiam pilulæ ex Succino parantur, quæ in prꝺdictis affectibus ab Anſelmo Boetio ſummopere approbantur. Tandem *Lib.* 5. *de Secr.* *Lib.* 2. *de Gemm.*

dem collo puerorum ſuſpenſum, aduerſus lymphationes non mediocriter conducit, & alijs alligatum, febribus medetur.

Chymiſtæ ex Succino, vel Carabe varia medicamenta eliciunt. Primitùs Ioannes
L.10.c.14. Baptiſta Porta, in Magia naturali, parat Succini magiſterium hoc modo. Succino minutim tuſo ænoſtagma inſpergit ad illud diſſoluendum, ſolutum transfundit, & nouum
Succini magiſteriũ. adijcit, idq; toties repetit, donec totum ſolutum fuerit, deinde aquis omnibus in vnum vas colatis, igneq; in auras paulatim euaneſcentibus, in fundo Succini magiſterium remanet, quod ab eodem Authore, ad delendas cicatrices, & ad fugandas vertigines commendatur. Apud Libauium, præter magiſterium Succini deſcriptum, leguntur varij modi, quibus ab Electro extrahitur tinctura, quinta eſſentia, liquor, flos, & deniq; oleum, cui poſtea Chymici multum fidunt, in varijs affectionibus exterminandis. Anſelmus Boetius, huiuſmodi oleo, nares ſæpè inungit, ad aeris contagium diſſipandum, & ad arcendam peſtem. Quinimò huius duas guttas cum ſale Abſynthij, & aqua Scabioſæ, vel Tormentillæ tanquam medicamentum in peſtilentia præmuniens, magnificat. Præterea eiuſdem ſeptem guttas cum aqua Cardui benedicti commendat, vt vrina prouocetur, & peſtiferum virus expellatur. In Vertigine, Apoplexia, & Paralyſi, cum aqua Betonicæ, Tiliæ, vel Saluiæ, Patientibus plurimum commoditatis afferre aſtruit. Duæ guttæ cum aqua Pimpinellæ, Saxifagiæ, Naſturtij, vel Petroſelini nõ ſolùm obſtructiones reſerant, ſed etiam calculos, & arenulas pellunt. Amplius duæ guttæ ex aqua Plantaginis potę, ſanguinis ſputum reprimunt, antequam putreſcat, ad melancholiam cum aqua Roſmarini valent, & ad viſus obſcuritatem cum aqua Eufragiæ propinantur. In omni deliquio animi, ceruix, nares, & pulſus temporum hoc oleo inunguntur, & cum aqua Tanaceti exhibitum verminationi occurrit. In Icteritia tres guttæ huius olei cum aqua Chelidonij præbentur. Ad vomitum regio ſtomachi inungitur. Ad colicum affectum cum aqua cinnamomi, & ad febres cum aqua Gentianæ præſcribitur. Item tres guttæ cum aqua Menthę, facta prius eiuſdem circa vmbelicum inunctione, laudantur, & ſuffocatio vteri tollatur. Deniq; tres guttę cum aqua Aniſi ſumptę profluuium vteri coercent, & ſeptem guttæ cum aqua Pulegij ſpatio octidui, bis hauſtę menſes retentos prouocant. G

VSVS IN VARIIS.

Lib.4.de nat.foſſ. GEORGIVS Agricola monimentis mandauit gentes Africanas, quæ cadauera ſuorum defunctorum comburunt, particula Succini in rogos ardentes proijcere, additq; Rutenos ſumere Succinum cum oleo ex Betula, & liquorem componere, quo animalium coria inficiunt. Valet quinetiam Succinum ad parandam vernicem, qua Pictores, & Typographi vtuntur. Ruricolæ, in aliquibus Regionibus, Succinum, in vitibus ablinendis, adhibent, quia vermes earum oculos erodentes interficere credunt. Nonnulli etiam, decoris gratia, eodem palpebras, & capillos inungunt. Albertus Magnus puluerem ſubtiliſſimum Succini verſus lampadem inſuflat, vt inflammatus ignem magnum procreet, & nihil comburat.

Suidas in verbo Σουχινοι ſcribit annulos ex Succino, atq; eburneos mulieribus conducere: vnde colligimus ex materia Succini annulos etiam fabricari ſolere. Item Plinius H
L.37.ca.7. retulit, quòd mulieres, in Syria, ex Electro verticillos ſibi comparant. Hodie monilia collum exornãtia parantur, quibus mulieres Tranſpadanæ non ſolum in gratiam decoris, ſed etiam in gratiam medicinæ, vtuntur, quoniam Succinum reſiſtere morbis faucium, & gutturis creditur, quibus tales mulieres ob aquarum vitium, obnoxiæ eſſe feruntur. Cæterùm legimus etiam apud Martialem hoc monili Electrico manus etiam Virginum exornari, quando canit.

L.11.Epigr. *Succina virginea, quod religata manu.*

Lib.2.Obſer.c.72. Turcæ autem, referente Bellonio, ad ornatum equorum, mulorum, & camelorum multifariam Succinum concinnant. Pręterea ex Succino cuiuſcumq; coloris non ſolùm annuli, monilia, verticilli, ſed etiam calices, cochlearia, & globuli precarij torno parãtur, ex quibus apud Chriſticolas coronæ Electrinæ fiunt. Sed Bellonius animaduertit, quod etiam Turcæ huiuſmodi ſphęrulas ex Succino ſibi comparant, quoniam ſuas pre-

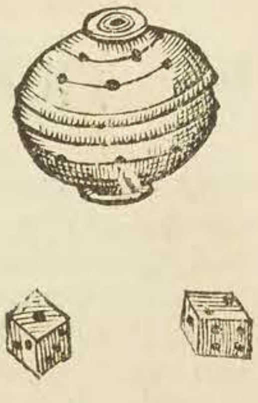
A ces, ex conſuetudine, ad eas demurmurant. Placuit hoc in loco exhibere tabellam, in qua Succinum rude,& Sphærulæ ex eadem materia torno concinnatæ conſpiciuntur.

Carabe cum globulis precarijs ex eodem.

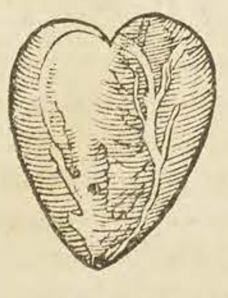

Inſuper ex albo Succino olim fiebant taxilli, quibus ludebant, quemadmodum, & ex ebure (hodie apud nos ex cruribus boum fabricantur) in quibus numeri vſq; ad ſenarium ſignabantur. Huiuſmodi taxillos in hac tabella repræſentamus, vbi conſpiciuntur etiam ſphærulæ ex Succino nobis dono datæ, quæ duo cotyledones, rotunda baſi, ſimul copulati eſſe videntur: quinimò ſimul iuncti corpus ſphæricũ conſtituunt, at ſeparati cotyledones ſunt hemiſphærici: habent cum baſi nouem foramina, quatuor in primo, & quatuor in ſecundo ordine, & nonum in baſi conſpicitur; totidemq; ſunt in alia parte: quare ad numerum decimum octauum aſcendunt. Item exhibemus figuram
C cordis ſculptam in Succino luteo ad aureum colorem tendente, lucido, cum quibuſdam maculis, & lineamentis coloris fuſci, necnon foramine per medium ducto, vt de collo ſuſpendi, vel coronis precarijs facilius inſeri poſſet.

Sphærula ex Succino cum taxillis.

Succinum figuræ cordis.

Fue-

Fuerunt nonnulli, qui tantam molem Succini quandoq; inuentam fuiſſe putant, vt ex illa ſtatuæ cælari poſſent. Cum tradiderit Pauſanias, in Eliacis, ſtatuam Auguſti ex Electro fuiſſe fabricatam. Præterquamquòd in templo Iouis, cuius ianua ſemel tantùm ſingulis annis reſerabatur, tres ſtatuæ, nimirùm Iouis, Mineruæ, & Iunonis ex Electro factæ conſpiciebantur. Id colligitur ex Actis Sancti Iuliani Martyris, vbi hæc verba leguntur. *Alia die conuocans Martianus ad ſe ſacerdotes templi, dixit ad eos: ornate venerandum Iouis templum, quod pro conſuetudine ſemel in anno ſolet pateſieri, vbi habentur veneranda Numina, id eſt Iouis, Mineruæ, & Iunonis, ex Electro puro confectæ imagines.* Verùm, vt veritatem fateamur, per Electrum, hoc in loco, credimus metallum potiùs, quàm Succinum eſſe intelligendum; cum huius tanta moles non inueniatur, vt inde ſcalpello magnæ ſtatuæ elici poſſint.

Lib.5.

DE GAGATE.
Cap. XIX.

SYNONIMA, ET ETYMVM.

TANTAM cum Succino Gagates habet affinitatem, & conuenientiam, vt nonnulli non immeritò Gagatē Succinum nigrum indigitauerint. Huius autem etymologiam intelligere poſſumus ex Galeno, qui ſcriptis mandauit, alium eſſe lapidem colore atro refertum, qui igni admotus perſimilem bitumini odorem ſpargit; quem poſtea Dioſcorides, & alij multi in Lycia inueniri tradiderunt, ad fluuium nomine Gagatem, qui huic lapidi nomenclaturam indidit. Plinius quoq; hunc lapidem inueniſſe nomen à fluuio prodidit, & Gagatis amnis Lyciæ meminit. Alij, Nicandrum citantes, Engangin, & Gangitin appellarunt, aut à Gange Lyciæ ciuitate, aut à Gagate fluuio lapidem hunc, ſeu potiùs concretum durum nominantes ſuccum. Agricola Gagatem putauit eſſe obſidianum lapidem, alij Samothraciam gemmam, quæ ob ſolam polituram, à Gagate diſcrepat. Sunt, qui inter Gagatem, & Thracium lapidem nullum diſcrimen cognoſcunt. Apud Syluaticum, Lithodæmon, quaſi lapis Dæmonis nuncupatur, vel quia ſit nigerrimus, vel quia eius ſuffumigio, Dæmones fugari perhibeantur. Apud Græcos dicitur γαγάτης, & apud Vulgum, cum præſtet omnes Succini operationes, Ambra nigra nominatur. Etenim ardeſcit, inſtar Succini, paleas trahit, ex hoc etiam globuli precarij pulcherrimi parantur. Dicitur præterea Gangetis apud Solinum, & Gangitis apud Strabonem, Ætites perperàm apud Plinium, cui & Samothracia gemma appellatur, Ambra vulgò apud Cardanum, Obſidianus lapis apud Agricolam, & deniq; lapis thracius apud Nicandrum; cum ei attribuant omnes illas dotes, quas alij Authores Ambræ nigræ, ſeu Gagati aſſignarunt.

Lib.9 de ſimp. med. fac.

L.36.c.29.

Lithodæmon quid ſit.

NATVRA, ET AFFECTIONES.

QVAMVIS durities natiui Gagatis ſit lapidea, nihilominus ad ſuccos concretos reducendus eſt; quoniam conſtat ex Bitumine, quod paulatim duritiã lapidis adipiſcitur. Quapropter non eſt mirandum, ſi Agricola Gagatem inter lapides recenſens, ſuccum appellauerit: quandoquidem hic exuſtus bitumen redolet: quemadmodum Dioſcorides, Galenus, Matthiolus, & alij Authores non proletarij tradiderunt. Nam quæ bituminoſam naturam participant, facta leui attritione, bituminoſum odorem referunt, vt Gagates, qui celeriter accenditur, & odorem bituminis vibrat; deinde leuis eſt, & ſecundùm Plinium, ab aliquo ligno denſo non multum diſcrepat. Item Gagates nigerrimus, planus, leuis, & politus, teſte Agricola, inſtar ſpeculi imagines reddit, & leuia quæq; ei applicata, inſtar Succini, detinet. Dioſcorides addit, quòd ardeſcens, oleo affuſo, faciliùs quàm aqua extinguitur. Siquidem oleum

velu-

A veluti explicatum fuit de bitumine, propter pinguedinem, ei permiſcetur, vt ignitum corpus ſuffocet; aqua enim cum miſceri nō poſſit pinguedini, ignito corpori cedit, niſi omninò totum corpus illud ignitum tegat, atq; obruat. Quamobrem lapis Thracius Nicandri cum Gagate conuenire videtur, dum Nicander de illo canit hunc in modum.

Si lapis vratur candenti thracius igne, &
Poſt madeſiat aqua, flagrabit totus, at idem
Mox oleo fuſo penitus reſtinguitur, affert
Thracius hunc ad nos paſtor de flumine, nomen
Cui Pontus.

Hinc colligere debemus affectiones Gagatis eſſe admodum ſimiles proprietatibus Succini, Bituminis, & Piſſaſphalti, tum quia Gagatem diligenter examinantibus, Succinum exuſtum, nigrum, & induratum eſſe videtur, tum quia politum refulget, quamuis eius odor magis ad Sulphureum tendat, deinde aliquantiſper calefactus, paleas, & leuia quæq; more Succini, trahit. Piſſaſphalto non eſt diſſimilis, ſed multò durior, & odo- *Dotes Gagatis.*
B ratior. Diſcrepat quidem à carbone foſſili, quia Gagates eſt ſolidior, & denſior, propter exhalationem, quæ ſenſim humorem oleoſum aſſauit, & excoxit. Ideòq; materia Gagatis valdè aſſimilatur fæcibus, quæ in organo chymico, poſt deſtillationem Succini remanent: etenim hæ, omni oleo ſublimato, ſi aſſentur, inſtar picis, radiant, & tandem refrigeratæ in Gagatem permutari poſſe videntur.

DIFFERENTIÆ.

AD lapides bituminoſos, ſeu potiùs ad ſuccos concretos, inſtar lapidis concreſcentes reducendum eſse Gagatem, omnes Authores vno ore confirmāt: dummodò, per lapides bituminoſos, non intelligamus illos, per quos Naphtha, ſiue Petroleum tranſit: etenim hi veri ſunt lapides, & nullam naturam ſucci concreti poſſident. Huius conditionis fuit quoddam ſaxi fruſtum leucocaſtanei coloris nobis oſten-
C ſum, quod fragmentum ſepulchri referebat, & mirum bituminis odorem ſpirabat, & fortaſſis, ob hanc cauſam, ad vſum tumuli fuit tractum, cum vi bituminis cadauera conſeruentur. Lapis autem bituminoſus, ſeu Gagates, de quo in præſentia fit ſermo, non eſt verus lapis, ſed ſuccus concretus bituminoſus duritiem lapideam adeptus. Hic autem duplex conſtituitur, nimirum natiuus, & facticius. Hunc deſtillando, Naphtham parant, nam fæces in fundo vaſis remanentes, aqua ſalſa coquunt, quæ vbi iuſtum frigiditatis gradum attigerint, in Gagatem conuertuntur. Sed nos in præſentia de Gagate natiuo tantùm differentes, poſſumus duplicem aſſignare, ſcilicet nigrum, & rufum. Deinde aliquando inuenitur ſciſſilis, aliquando bene compactus, interdum alter altero eſt durior, quandoq; accenſus, thuris odorem refert. Idcircò apertè aſſerendum erit, Naturam in Gagate veluti, & in Succino, colore, & conſiſtentia ludere.

Ad genus Gagatum nonnulli reducunt quandam materiam nigram, quæ Germanis Stein col, Gręcis Lithāthrax, & Latinis Carbo lapideus nominatur, eritq; fortaſſis Nymphæus lapis, de quo flammas erumpere Maiolus recitauit. Rurſus non diſcrepabit à *Colloq. 12.*
D bitumine nigro in Bohemia reperto, & in terra conſumpto, quod vllo modo poliri nequit (Carbonem foſſilem nuncupant) nam ſi polituram admitteret, proculdubiò Gagates nominaretur. Hic Carbo, vt cætera bitumina, in terræ ſinu, ex ſucco pingui cum Sulphure mixto oritur, ſed illic cōcluſus, violentia ignis ita aduritur, vt, deperdita omni ferè pingui aerea, & ignea ſubſtantia, quam contraxerat in natalibus, degeneret in bitumen ignobile, quod non immeritò Carbonis nomen adeptum, Gagates imperfectus appellatur; cum ex eodem bituminoſo ſucco cōſtet, ex quo Gagates integratur, ſed, præ nimia combuſtione, duritiam Gagati ſimilem acquirere nō potuit: propterea imperfectus Gagates, & Bitumen etiam Bohemicum nuncupatur: quandoquidem in fodinis Bohemiæ bituminoſi sfrequēs inuenitur. Horum carbonum foſſilium duplex differentia aſſignatur. Alij ſunt ita leues, vt aquæ aliquando ſupernatent, hos Theophraſtus γεώδεις dicit. Alij ſunt graues, & in agro Leodienſi effodiuntur, qui dicuntur λιθώδεις. Aliter Gręci ἄνφραχας vocant. Hos carbones in Scythia Galenus ſe vidiſſe teſtatur non procul à Mare mortuo, vbi bitumen colligitur, qui erant nigri, cruſtoſi, & in ignē proiecti, flammam *Bitumē Bohemicum.*

mam concipientes, odorem bituminis ſpirabant.

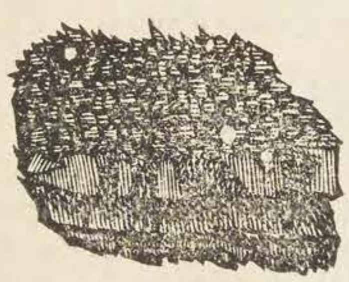
Exhibemus ergo iconē Gagatis nigerrimi, & dēſiſſimi primo loco in tabella delineati. Erat enim lucidus admodum, & eius ſuperficies, inſtar botrytis Cadmię, verrucis erat perornata. Interna autem pars inter vtramq; ſuperficiem non tam intenſa nigritie erat affecta.

Secundo loco pingitur Gagates planæ figuræ, refertus lineis quibuſdam ab vtraque parte per longitudinem ductis, niger, & lucidus, Thracium lapidem verè æmulans.

Tertio loco habetur icon Carbonis foſſilis, in quo, caſu, concreti ſunt cum eo tubuli valdè exigui, figura, & longitudine ſetæ equinæ, in quorum cauitate fortaſſis animalculum delituit.

Gagatis, & Carbonis foſsilis variæ differentiæ.

1

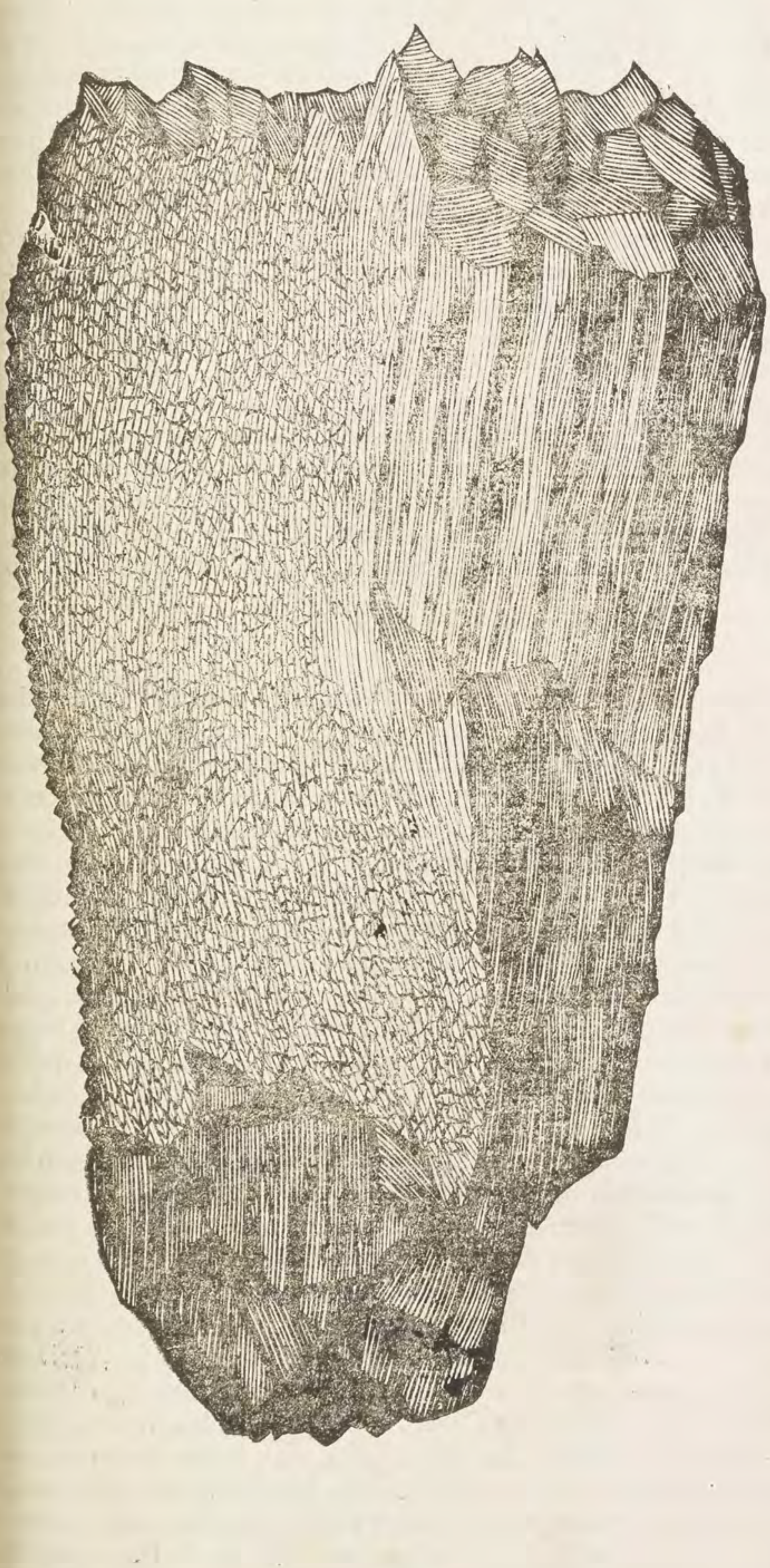
2

3

Lignum inſtar Gagatis.

Præterea aliquando inuenitur in montibus flammas euomentibus lignum, quod accẽſum odorem habet bituminis: quapropter aſſerendum erit, eſſe lignum de genere Gagatis; cum in huiuſmodi montibus conflagrantibus ſemper aliquæ ſpecies bituminis latibulentur. *Dryites Plinij quid.* Plinius quoq; memorat lignum lapideum, nempè dryitem, non ex ligno in lapideam naturam mutato, ſed lignum ita à natura procreatum, cum inſtar ligni ardeat, & nonnihil odoris bituminoſi fundat. Hoc Gagati cognatum eſſe aſſeremus. Etenim reperitur etiam Dryites truncis arborum ſimilis, ligni inſtar, ardens, ſed nullum bituminis odorem ſpargens. Anno ſexcenteſimo poſt milleſimum communicatum fuit fruſtum ligni doctiſſimo Vlyſſi Aldrouando, quod colorem habebat ferrugineum, maculis nigricantibus, & ad genera Gagatum erat referendum, quia mediꝫ eſſet naturæ inter lignum, & lapidẽ, & quia flagrans odorem bituminis ſpirabat, vocatum fuit lignum, inſtar Gagatis, & viciſſim Gagates inſtar ligni, vt in ſuperiori figura apparet.

Itaq; qui inter differentias Gagatis Thracium lapidem recenſent, non errant, cum illis gaudeat conditionibus, quibus Gagates. Immò, & lapis ſpinus huc referri debet, quoniam Agricola hunc ad Thracium lapidem comparat, ſed illum ſimplicem, hunc mixtum iudicat, quia aliquem alium ſuccum, præter Bitumen, copulatum habeat. Præterea Obſidianum lapidem ab Obſidio in Aethiopia inuentum, & bituminoſum, & eumdem eſſe cum Gagate Agricola opinatur. Quinimò Samothracia gemma à differentijs *Lib. 37. cap. 10.* Gagatum non eſt excludenda, quam Plinius ab inſula eiuſdem nominis cognominatam voluit. Hanc Agricola eſſe bitumen durum, & ratione polituræ, à Gagate polito haudquaquam diſcrepare aſſeruit. Præterquamquòd Plinius ei attribuit illas dotes, quæ ab omnibus Authoribus in Gagate obſeruantur. Tandem ab hoc genere Gagatum Carbo foſſilis non eſt arcendus, propterea quòd, illorum inſtar, comburatur, & bituminoſum odorem ſpargat.

LOCVS.

PLINIVS monimentis mandauit Gagatem habere nomen loci natalis, nimirum Gagis Lyciæ fluminis: vnde Dioſcorides aliquando ſcripſit, locum natalem Gagatis eſſe in Lycia. Galenus autem hanc doctrinam reddere dubiam videtur, dum in libris de ſimplicium medicamentorum facultatibus, recitat, ſe verſantem in illis *Lib. 9. cap. de Gagate.* regionibus, huiuſmodi flumen non vidiſſe, dum parua nauicula totius Lyciæ litora nauigauerit, vt omnia diligenter conſpicaretur. Sed Agricola tutans partes Dioſcoridis *Lib. 4. nat. foſsil.* ſcripſit facilè potuiſſe fieri, vt à Galeno prætereunte huiuſmodi fluuius nõ fuerit obſeruatus. Strabo natale ſolum Gagati in Meſopotamia aſſignat. Solinus in Britannia eſſe aſſeuerat. Alij Authores ſcribunt Gagatem primum in Sicilia fuiſſe inuentum. Matthiolus obſeruat Flandriam, & Cimbriam Gagate ſcatere, additq; fodi etiam apud Ita- *Lib. 5. in Dioſc.* los in Agro Brixiano; item in Comitatu Tirolenſi Germaniæ non procul ab Oeniponte, vulgò Iſpruch, in alueo cuiuſdam Torrentis. In agro quinetiam Vrbinate, quędam Gagatis ſpecies lucida inter ſaxa obſeruatur. Ouidius etiam Montalbanus Philoſophicæ, & Medicæ ſapientiæ Doctor, in Archigymnaſio Bonon. Syderalis ſcientiæ profeſſor, & rerum naturalium diligentiſſimus inueſtigator multa fruſta Gagatis, necnon Succini in varijs locis Agri Bononienſis inuenta, officij cauſa, nobis compluries impertitus eſt.

Cum autem ſint plures Gagatum differentiæ: nimirum quædam ligni, & quædam carbonum effigie. Vidit Galenus non procul à mare mortuo lapides nigros, & cruſtoſos, qui in ignem proiecti fumum bituminis odoratum fundebant. In Olanda Belgij Peninſula, luto nigro in lapides dureſcente ad parandos, & fouendos ignes vtuntur. Hector Boetius de Scotia, inquit, ibi lapidem nigrum effodi copioſum igni fouendo valdè accommodatum tanti caloris, vt Fabri ferrarij, ad molliendum ferrum, illo vtantur. In aliquibus locis Prouinciæ Catai, ex Coſmographia vniuerſali, ob inopiam lignorum, cædunt è montibus lapides nigros, qui, inſtar carbonum, conflagrant, & diù ignem conſeruant. Item propè oppidum Sancti Ioannis vallis Arni, in Agro Florentino, carbones eruuntur, qui accenſi neque imbribus, neque amne propinquo intromiſſo, extingui poſſunt, cum magis exardeſcant, & flammas altiùs attollant. Huiuſmodi carbonibus in aliquibus Germaniæ locis inuentis, ad fundenda metalla, vtuntur. Inſuper varia carbonum foſſilium genera varijs in locis effodiuntur: nam propè Dreſdam Miſniæ, Carbo bituminoſus mollis, & fiſcilis eruitur.

Aliud

Aliud genus durum nō procul à Dreſda reperitur,necnon aliud Pyriti aluminoſo copulatum. Ibidem etiam carbones bituminoſi,quaſi glebæ Piſſaſphalthi inueniuntur.Bohemia producit aliud genus nigrum, & ſub terra à calore eſt conſumptum,quod poliri nequaquam poteſt. Tandem maxima horum carbonum copia in Agro, & Ciuitate Leodienſi,foditur,cuius baſis tot antris excauata eſt, referente Anſelmo Boetio,vt magnum impendat periculum, ne aliquando à terræ hiatibus abſorbeatur: alteram enim partem ciuitatis huiuſmodi cauernas pro fundamento habere tradit: immò & ſub ipſo flumine ampliſſimo ita excauarunt, vt infiniti foſſores extincti,& ſubmerſi fuerint. Namq; huiuſmodi foſſores catenis ferreis inhærentes, ob rem viliſſimam, in abyſſum a ſuperiori orificio, duobus paſsuum millibus, diſtantem demittuntur. *Carbo foſſilis pyriti aluminoſo copulatus.* *Lib. 2. de Gemm. cap. 167.*

MORALIA.

QVI vitæ, & morum elegantiam curant, meditantes Gagatem aqua accendi, & oleo extingui, & ex altera parte conſiderantes virtutem in aduerſis feruere, & in proſperis, ſcilicet affuſo voluptatum oleo paulatim languеſcere, & deniq; obrui, tandem hunc Gagatem in aqua ferueſcentem, & in oleo morientem ſymbolum virtutis eſse ſtatuerunt, quæ in ærumnis florere, in proſperitatibus languere, in calamitatibus feruere, & in voluptatibus frigere perhibetur.

Præterea cum Gagates aduerſus nocturna Phātaſmatum, ſeu Dæmonum ſpectra valere dicatur, & in puluerem redactus ſubſultantes, roboret dentes, poterit iure optimo, in doctrina morali, tanquam ſymbolum ſacræ ſcripturæ prædicari. Etenim hæc tanquam præſtantiſſimum amuletum diabolicis vexationibus, & Hæreticorum ſophiſmatibus reluctatur. Præterquamquòd dentes, nimirum homines in fide vacillantes roborat, & confirmat.

VSVS IN MEDICINA.

MVLTVM adiumenti Gagates rebus medicis afferre perhibetur,quia non ſolum extrinſecus, verumetiā intrinſecus adhibetur.Imprimis geſtatus contra Ephialtem, & aduerſus nocturna terricula menta confert. Galenus ad genuum tumores flatuoſos, diuturnos, & ægrè curabiles, Gagate vtebatur: deinde eumdem Gagatem emplaſtro barbaro permiſcebat,vt maiorem exſiccandi facultatem poſſideret. Plinius Gagatem ceræ addebat, vt ſtrumis mederetur. Præterquamquòd in frigida Podagra, & in omnibus affectibus frigidis, tanquam præſidium excellens commendatur. Gagates ſuo nidore ſtrangulatui matricis, & comitialibus opitulatur, deinde fugat Serpentes, & omnes alias virtutes cum Bitumine communes participat. *Lib. 36. cap. 19.*

Rurſum puluis Gagatū in vino decoctus odontalgiæ occurrit. Matthiolus verò Gagatem accēſum vino extinguit,& huiuſmodi vinum Cardiacis potādum exhibet, vt ſudor cohibeatur,& pulſus arteriarum excitetur. Item huiuſmodi puluis,ad pōdus drachmæ ex vino hauſtus, ſeptem dierum ſpatio, colicam affectionem integre ſanat. Inſuper idem puluis in aliquo liquore potatus partum valdè iuuat, atq; accelerat.Eſt etiā diureticæ facultatis,quocirca Hydropicis magno futurus eſt emolumento,dum humorem per vrinam pellere poſſit. Immò virtute roborādi hepatis,& ventriculi pollet, dum ſuperfluos humores digerit, & per halitum conſumit.

Amplius ex Gagate, quemadmodum ex Succino, violentia ignis, oleum præſtantiſſimum extrahitur, cum horum omnium bituminoſa ſit ſubſtantia: quinimò in viribus Petroleo valdè aſſimilatur. Meſue autem hoc præſidium in Epilepticis, Paralyticis, Tetanicis, & Vteri ſuffocationibus approbat.Tandem, multorum teſtimonio, quidam Authores tradunt, non ſolùm ſuffitu Gagatis, ſed etiam eius hauſtu virginitatem prodi: nam ſi puluerem bibat Virgo non mingere fertur, at ſi corrupta fuerit, vrinam retinere non poterit. Hinc Marbodeus Gallus aliquibus carminibus non modò prædictas Gagatis virtutes, ſed eius quoq; locum natalem, & proprietates exarare ſic conatus eſt. *Oleum ex Gagate.*

Naſcitur in Lycia Lapis, & propè gemma Gagates,
Sed genus eximium fœcunda Britannia mittit,
Lucidus & niger eſt, leuis, & leuiſsimus idem
Vicinas paleas trahit attritu calefactus,
Ardet aqua lotus, reſtinguitur vnctus oliuo.
Prodeſt geſtatus tumidis intercute lympha,
Et dilutus aqua, dentes firmat labefactos,
Per ſuffumigium mulieri menſtrua reddit
Accenſus prodit fumi nidore caducos.
Effugat immites ſimili ratione Chelydros
Euerſos ventres iuuat, & præcordia tenſa
Inde Dæmonibus contrarius eſſe putatur
Vincit præſtigias, & carmina dira reſoluit
Et ſolet, vt perhibent, deprahendere virginitatem
Prægnans potet aquam triduo, qua merſus habetur,
Quo verſabatur, partum citò liberè fundit.

VSVS IN VARIIS.

GAGATEM olim in vſum fictilium veniſſe Plinius,& Solinus teſtificantur;quandoquidem fictilia eo inſcripta non delebantur. Deinde virtutem Gagatis, in detegendis Epilepticis,Antiquitati manifeſtam fuiſſe monet Apuleius: ſiquidem emptores ſeruorum,vt illos haberent ſanos,ſuffitu Gagatis explorabant, num ſerui venales in foro expoſiti paroxiſmũ epilepſię incurrerent,antequam de illis mercarẽtur. Plinius etiam author eſt, Magos antiquitùs vſos eſſe Gagate, in ea, quam vocant Axinomantiã, & aduri negabant, ſi euenturum eſſet, quod aliquis optabat. Inſuper Gagates veluti, & Succinum ad luxum quoq; pertinere videtur, dum colla fæminarum exornans, ſua nigredine, albiora repræſentat.Fiunt enim ex hoc monilia, quæ vices catenæ G

Monilia ex gagate.

aureæ gerunt,dum de collo fæminarum ſuſpenduntur.Pariter ex hoc globuli,ad numerandas preces, formantur, necnon varię imagines, quas Peregrini ex Hiſpania ad nos deferunt. At ſi verum eſt, quod ſcripſit Agricola, ſcilicet Obſidianum lapidem à Gagate polito nõ diſcrepare,dicemus cum Plinio multas ex Obſidiano lapide gemmas.Immò ſolidas imagines D. Auguſti vidit: & dicauit ipſe pro miraculo, in templo Concordiæ Obſidianos quatuor Elephantos. Remiſit Tiberius Cęſar ceremonijs Heliopolitarum Obſidianam imaginem Menelai repertam in hæreditate illius,qui Aegypto præfuerat.

Lib. 36. cap. 26.

Cæterùm carbonem foſſilem, qui Gagatis ſpecies eſſe perhibetur, vt Matthiolus recitat, Incolæ Flandriæ, & Cimbrię, ob inopiam lignorum, igni alendo ſuppeditant. Hoc enim aduſto ſucco bituminoſo montes, & ſyluę illarum regionum pręgnantes obſeruantur.Deinde Fabri ferrarij multis in locis Germanię,& Brabantiæ hunc, loco carbonum, adhibent, ſed qui nobiliora opera fabrefaciunt, illo non vtuntur, cum ſua pinguedine ferrũ fragile efficiat, & inficiat. Leodienſes,ad coquenda cibaria, & ad pellendas Hyemis iniurias, hoc carbonis genere vtuntur, ſed aerem ita inficit, vt ſi quis H non aſſuetus, huic igni interfuerit, ſęuiſſimos capitis dolores incurrat. Tandem hic carbo foſſilis cum oleo tritus,& permixtus, ad interimendos vitium vermes, apud Mizaldum extollitur.Etenim Agricola hoc tanquam vnguento, ſeu tanquam terra ampelite oculos vitium linire docet, ne ab Inſectis erodantur.

DE CAPHVRA.
Cap. XX.

ÆQVIVOCA, SYNONIMA, ETYMVM.

EXPLICATA in præcedentibus capitibus ſuccorum bituminoſorum hiſtoria, nunc, præter rationem, non eſſe arbitramur, ſi prædictis caput de Caphura addiderimus; quoniam ſuccum potiùs concretum, quàm gummi, vel lacrymam (vt nonnulli ſentiunt) eſſe opinamur, de quo in præſenti agendum eſſe decreuimus: dummodò omnis huius vocis æquiuocatio de medio tollatur cum varias ſortiatur ſignificationes. Primò apud Nicolaum, in deſcriptione vnguenti Martiati, Camphura eſt herba (quamus alij Camphuratam legant) quæ nil aliud eſt, quàm Abrotanum mas, Barbari Ambroſiam ſylueſtrem vocant. Dioſcoridi quoq; Camphorata dicitur herba Achillea, ſicuti quæ Ageraton appellatur. Alioquin Caphura, ad mentẽ Aetij, & Actuarij, eſt arbor Indica tantæ magnitudinis, vt ſub illius vmbra hominum centuria à radijs ſolaribus tuta quieſcere poſſit, deinde in montibus Mari proximis creſcere, & gummi eiuſdem nominis exſudare perhibet. Demum Caphura, Caphert, vel Caphara, apud Ioſephum, fuit olim oppidum Iudeæ Hieroſolymis proximum.

Quoad nomenclaturam, tradit Agricola, Caphuram videri vocem indicam factam Mauris familiarem, ad ſignificandum ſuccum concretum, de quo in pręſentia ſermo habetur. Omnes Arabes Capur, ſeu Cafur nominant, cum apud ipſos hæ duæ literæ P. & F. maximam affinitatem inter ſe habeant. Habreis vocatur Caphur, nam apud ipſos Chophar bitumen denotat, a verbo Caphari quo bitumina deſignantur, cum Bituminis potiùs, quam alterius rei naturam Camphora noſtra participet. Gręcis recentioribus, vt Actuario, Pſello, Sethio, non autem Aetio, Caphura dicitur. Ioannes Manardus author eſt, Simeonem Sethi Caphuram appellare Ampar, ſed valdè errat, cum Simeon Sethi duo capita diuerſa nempè de Caphura, & de Ampar habeat. Pandectarius, qui ſæpè nominibus barbaris vtitur, Alcanfur, Anagit, & Alſeir nominat. Seplaſiarij in Officinis Camphuram dicunt. Itali Canfora, Galli Camphre, Hiſpani Kafor, Kamfora, & Alcamphor, Germani Canphar.

Camphura oppidum.

In annot. in cõp. Meſ.

GENERATIO, ET NATVRA.

INTER Antiquos, & noſtri æui Authores, de ortu Caphuræ, maxima vertitur diſceptatio. Quandoquidem maior pars Veterum, & Neutericorum Camphoram gummi arborum eſſe opinantur, inter quos recenſetur Serapio, qui lacrymam, ſiue gummi eſſe aſſeruit. Auicennas quoque eiuſdem fuit ſententiæ cum Serapione, qui arboris cuiuſdam gummi (ex aliorum tamen ſententia) eſſe exiſtimauit, & arborem, in qua gignitur, magnam vmbram reddere pronunciauit, ſub qua Alnemur, ſeu Alnemer velut alij dicunt, Leopardi habitare ſolent, vel vt Simeon Sethi, prodit in libro de Cibariorum facultatibus, arbor hæc tantæ eſt amplitudinis, vt centuriam hominũ adumbrare poſſit. Matthiolus, inter neutericos authores, ſententiæ Veterum adſtipulari videtur: namq; gummi arborum eſſe credens, Fuchſium repræhendit, cum potiùs ipſe repræhendendus eſſe videatur. Iulius etiam Scaliger in Cardanum, lacrymam arboris eſſe, & ab arboribus gummoſis fluentem ad litora deferri voluit. Nuperi quoq; Indianarum nauigationum Authores, vt Odoardus Barboſa, Nicolaus de Comitibus, & Antonius Pigafetta, Camphoram arboris gummoſi lacrymam eſſe ſcripſerunt. Ludouicus tamen Romanus aſſerit Incolas Burnei inſulę affirmare ibi naſci Camphoram, quam gummi arborum eſſe dicunt; cum tamen ipſe id affirmare non audeat, nam proprijs oculis id obſeruare non potuit. Horum Authorum, de ortu Camphoræ, recitatæ opiniones

Alnemer.

Exercit. 104.

nobis non ſatis firmæ, & conſtantes videntur: quandoquidem, ſi exactè, quæ ab illis E ſcripta ſunt, examinentur, comperiemus ipſos etiam Arabes hac in re vacillare parumper. Nam quamuis Serapio Camphoram gummi arboris eſſe tradat; paulò poſt quaſi aſſertorum immemor, hæc verba protulit: vbi Cælum frequẽtibus coruſcat fulminibus, aut crebro tonitru conſtrepit, vel Solum terręmotu concutitur, largioris Camphoræ prouentus indicium eſſe; id autem ſuperius de Naphtha, & de omni Bituminum genere explicatum fuit, quæ in prædictis locis, & temporibus, copioſiora effluunt. Vnde Georgius Agricola Camphoram Bituminis quamdam ſpeciem eſſe opinatur; idq; quorumdam mercatorum teſtimonio comprobat, qui aſſerebant ſe Camphoram ex terra ſcaturientem, non aliter, quàm multa Bituminum genera obſeruaſſe. Huc accedit ex Veteribus non contemnenda Auerrois authoritas, qui eam Ambræ congenerem eſſe affirmat; cum odor, & color hanc eſſe ſobolem candidi Bituminis teſtificentur. Bitumen enim aliquando, pro ratione loci natalis, odoratius eſſe ſolet; itaut parùm (ſi partium tenuitas dematur) à candida Arabiæ Ambra, & alba Babyloniorum Naphtha diſcrepare videatur. His addamus, quòd Auicennas in Succino odoratam vim Camphoræ obſeruauit. Inter nuperos Scriptores Ioannes Baptiſta Porta apertè ſcribit, Camphoram ad F genus Bituminis, vel Naphthæ eſſe referendam. Pariter Cardanus hanc de genere Succini eſſe retulit; quoniam animaduertit fumum Succini conflagrantis linteo madido exceptũ redolere Camphoram. Quinimò idem Cardanus, vt varias Authorum opiniones, de hoc Succo concreto, inter ſe conciliaret; duplex genus Camphoræ eſſe poſſe tradidit; vnum foſſile, quod in terræ viſceribus, more Bituminis, generatur, aliud verò, quod, inſtar lacrymæ, ab arboribus exudat. Hancq; opinionem Cardani, non eſſe ſpernendam cenſemus; cum Gargias ab Orto Proregis Indiæ medicus tabulas arboris Camphoram producentis ſe vidiſſe teſtetur. Deinde Odoardus Barbota, in Borneo Indiarum orientalium inſula, ſe Camphoram naturæ metallicæ conſpicatum fuiſſe tradit. Nos pariter à quibuſdam Mercatoribus fide dignis ſimile quid intelleximus, qui Camphoram veram ſe vidiſſe aſſeuerabant.

L.4. de nat. foſsil.

Lib. 5. de ſubtil.

Nos igitur prædictis rationibus moti, Camphoram Bituminis potiùs genus, quàm gummi aliquam eſſe ſpeciem liberè pronunciamus: cum Arabes, & qui oppoſitam huic ſententiæ opinionem proponunt, ex relatione potiùs aliorum, quàm quòd ipſi viderint G proprium iudicium proferant. Quapropter audemus affirmare, aut Arabes aberraſſe, aut arte, quod, apud illos, Camphoræ nomine, circumferebatur, longè aliud quidpiam fuiſſe; quandoquidem Camphora, quæ hodie apud nos eſt in vſu, neq; lacryma eſt, neq; cum gummi aliquid commune habere videtur. Etenim quotidiana monſtrat experientia, Camphoram eminus facilè ignem concipere, & in medio aquarum, inſtar Naphthę, & Bituminis, ardere. At gummi, tantum abeſt, vt in aquis ardeſcat, vt potiùs in illis diſſoluatur, quæ proprietas Camphoræ non competit, cum hęc nonniſi aliqua re oleoſa diſſolui poſſit. Hinc Pharmacopolæ longo vſu edocti, quando diſſoluendæ Camphoræ ſe ſe offert occaſio, mortarium oleo amygdalino liniunt, aut nucleos nucis iuglandis ei affricant.

Ardeſcit in aqua.

Præterea ſi odorem, colorem, & facultatem Camphoræ meditemur, Bitumen potiùs, quàm aliquod gummi redolere comperiemus; præterquamquòd magis illius, quàm huius colorem repræſentat, & deniq; Bituminis, & non gummi facultates poſſidet. Quocirca ex dictis Camphoram bituminis eſſe ſobolem iam Lippis, atq; Tonſoribus notum H eſſe credimus. Rurſus ſi colores perpendamus, ijdem, qui in Bitumine etiam in Camphora apparebunt. Quare antequam præparata ad nos afferatur, in ſuis locis natalibus rudis, atq; ſubnigra eſſe perhibetur. Tandem, quoad facultates, has cum Bitumine cõmunes participat. Aetius enim, vbi admirandam virtutem Gagati attribuit, id genus remedij in Camphora etiam experimento cognouit. Sed, in maiorem aſſertorum confirmationem, accedit vocis etymologia; cum Hębrei, hoc nomine, Bitumen etiam intelligant; quemadmodum, in Rubrica antecedenti, enucleauimus.

Lib. 2. cap. 24.

Deinde Camphoræ hanc Natura ingenuit proprietatem, vt facilè in euaporationem abeat, niſi diligenter in capſulis cuſtodiatur. Idcircò Medicamentarij illam in vaſe marmoreo, vel alabaſtrino claudunt. Apud nos tamen in lignea pyxide vnà cum ſeminibus Milij, vel Pſyllij, vel Lini, vel Piperis conſeruatur. Bonitas autem, & præſtantia Camphoræ ex quatuor potiſſimùm notis elucet, nimirum albedine, claritate, puritate, & odo-

Bonitas, & præſtantia Camphoræ.

A & odore:nã quantò has notas habuerit euidentiores, tantò minus vitiata conſpicietur. Etenim adulteratur quandoq; à Mercatoribus, quãdo ei Bitumen permiſcent; ſed fraus facilè ex colore depræhenditur, quoniam non ita alba conſpicitur. Ruellius, in cognoſcendo Camphoræ adulterio, illam in pane calido premit, namq; ſi humore madeat, illam legitimam iudicat, ſin perareſcat tanquam ſpuriam, & facticiam reprobat. Omnis autem Camphora rudis Venetias importatur, vbi igne, & vitreis organis elaboratur, vt candeſcat, & pelluceat.

TEMPERAMENTVM.

QVEMADMODVM de ortu, & natura Camphoræ, variæ fuerunt Authorum opiniones recitatæ: pariter, circa eiuſdem temperaturam, & primas qualitates, diuerſæ apud illos ſententiæ leguntur. Alij frigidam, & ſiccam in tertio exceſſu conſtituunt. Viciſſim Alij calidam, & ſiccam in ſecundo ordine
B diuulgant. Alij inquiunt eſſe mixtæ qualitatis, & propterea illam tam in affectibus calidis, quàm frigidis magnificant. Omnes autem non contemnendas rationes, ad ſuam ſtabiliendam ſententiam, in medium afferunt. Qui frigidam eſſe volunt (inter quos Arabes recenſentur) huic rationi nituntur, quia illam congelari videmus. Auicennas quoque agens de viribus cordis, & de medicinis cordialibus, frigidam, & ſiccam in tertio gradu exiſtimat; cui Serapio, ex authoritate Iſaci, ſubſcribit. Rhaſis frigidam quidem, ſed tenuium partium, & alio in loco ſcribens ad Almanſorem, humidam, & frigidam diuulgat. Platearius adhuc magis frigidam, & ſiccam, nempè in quarto gradu eſſe arbitratur. Pariter Nicolaus, in omnibus ſuis compoſitionibus, in quas Camphora ingreditur, pro medicamento frigido vſus eſt, vnde multi prædictæ inhærentes opinioni dixerunt, virtute Camphoræ, immò ſolo odore, ob frigiditatem, ſtimulos Veneris arceri, & ſomnum olfacientibus conciliari: iuxta hunc verſiculum. *Lib. de vir. cord. cap. 133.* *Lib. 3.*

Camphora per nares caſtrat odore mares.

C Sed Scaliger vir eruditus periculum huius rei in cane feciſſe, & totum falſum depræhendiſſe tradit. Ex altera parte, qui Camphoram calidam eſſe pronunciant, rectiùs naturam illius (vt noſtra fert opinio) agnouiſſe videntur, & ſuas rationes à rei natura deſumunt. Namq; ſi illius odorem, ſaporem, & partium tenuitatem conſideremus, profectò non frigidam, ſed calidam potiùs iudicabimus; ſapor enim eius amarus eſt, odor ſua acrimonia caput tentat, deinde ſubſtantia aerea, ponderis leuitate, raritate, & partium tenuitate prædita eſt. Quinimò partes ita tenues, & raras poſſidet, vt niſi ſeminibus Lini, aut Pſyllij (vt expoſitum fuit ſuperius) obruta ſeruetur, breui temporis ſpatio in auras euaneſcat. Galenus etiam agens de temperamentis, necnon de vſu partium, ea calida eſſe iudicat, quæ ignem facilè concipiunt, & ardent. Idcircò Camphora tanquam calida erit vſurpanda, cum eius natura adeò igni ſit amica, vt cum ſemel flammam conceperit, ſemper conflagret, donec aliqua eius ſubſtantiæ portio ſuperfuerit. *Exercit. 104.* *Lib. 1. de Temper.* *Li. 4. de vſ. par.*

Quàm verò circa temperaturam Camphoræ, Auicennas malè ſibi conſtet, ex eo facilè coniectamus, quando illam electuarijs, ad iuuandã coctionem, ad ventriculum roborandum, & ad pituitam incidendam permiſcet: immò, pro flatibus diſcutiendis pariter illa vtitur. Hinc patet Camphoram ab Auicenna non pro frigido, ſed pro calido medicamento adhibitam fuiſſe. Etenim frigida medicamina pituitam craſſam non extenuant, coctioni non opitulantur, neq; flatus diſcutiunt. Deinde idem Author, Canone ſecũdo, vbi ex profeſſo de viribus Camphoræ verba facit, vigilias, ea adhibita, generari ſcripſit, quæ ſi virtute Camphoræ excitentur, quomodo frigida ſit, imaginari non poſſumus. Quamobrem optimè de Camphora ſentire videtur Mauritanus ille, qui contra omnium memoratorum Authorum ſententiã, calidam, & ſiccam in ſecundo ordine eſſe promulgat, cui poſtea Pãdectarum author adſtipulatur. Ioannes quin etiam Manardus calidam, & rem facticiam eſſe arbitratur. At ſi quis objiciet hanc vtiliter in Ambuſtis adhiberi, propterea quòd frigiditatis ſit particeps, notandum eſt, id ex accidenti præſtare, nimirum ad ſe attrahendo calidos, & igneos atomos: nam eumdem affectum ſuccus Cæpæ, & olea calida, veluti & Petroleum, in Ambuſtis, parere ſolent. *Cap. 119.*

DIF-

DIFFERENTIÆ.

RATIONE loci natalis, multi Authores duplicem Camphorã conſtituunt, primam vocant de Burneo Indiæ loco, quæ minutis eſt granis drachmã non excedentibus, ſecundam vocant Chinenſem, quam viliorem iudicant; quapropter, deficiente Camphora de Burneo, huius modicam quantitatem multæ Chinenſi permiſcent, & hac impoſtura totam de Burneo vocitantes, mercatoribus vendunt. Cæterum ſatiùs erit, vt doctrinæ Serapionis, hac in re, adhæreamus, qui tria Camphoræ genera memoriæ prodidit, quorum primum Rachinum vocat, à Rachino rege, qui primus eo in loco dealbandæ Camphorę præcepta aſſignauit. Locus, in quo naſcitur, ad illius mentem, vocatur Panzor, quo etiam nomine Camphora aliquando dotatur. Hoc primum genus cæteris, tum bonitate coloris, tum tenuitate, & cãdore præſtat, longioriq; tempore durat. Alterum genus Camphoræ Fauzen dicitur, conſiſtentia craſſum, colore atro, necnon, vt Rachinum, pellucens, ſed tamen eo vilius habetur. Tertium genus Ballonichi appellatur, antiquitus in ſacrificijs adhibebatur, cum cæteris, & pretio, & facultatibus vilius eſſet. Fuchſius duplicem Camphoræ ſpeciem recenſet, vnam natiuam, quæ ab alijs dicitur rudis, cum nullam ignis vim experta fuerit, alteram facticiam, quæ virtute ignis, præparata colorẽ album acquirit, & in laminas ſplendentes digeritur. Hinc eſt, quod Simeoni Sethi ἐργαζομένη, ideſt vi ignis elaborata, & Serapioni ſublimata dicatur: ideòq; quando rudis affertur Venetias ibidem virtute ignis, & vitreis organis, elaboratur, vt candorem, & nitorem acquirat.

Lib. 1. de comp. med.

LOCVS.

PAVLVS Venetus, in Hiſtoria ſuæ nauigationis, ſcriptum reliquit optimam oriri Camphoram in Inſula Fanfur (hic fortè locus idem erit, qui à Serapione Fabella dicitur) quæ adeò prętioſa eſt, vt auri pretio adæquetur. Aliqui, iuxta mentem Serapionis, nominant Camphoram de terra Panzor, nempè de inſulis propinquis regioni Saradin, in quibus quando multa contingunt tonitrua, fulgura, & terręmotus, tunc etiam multa ibi copia Camphoræ progignitur. Sed aduertendum eſt, quòd laca à Serapione memotata maiori ex parte, corrupta ſunt. Verum quidem eſt Bornei inſulam quotannis Camphoræ ad nos quantitatem mittere, vt in hiſtoria noui Orbis legitur. Ioannes etiam Laurentius de Anania promulgauit in Iaua maiori Camphoram naſci, & elici ex arbore Copei, quam Incolæ Caphur indigitant. Item Odoardus Barboſa monimentis mandauit, in pluribus Indiæ locis, Camphoram reperiri, veluti in Zamatra, quæ atiquitus Taprobana dicebatur, & in ciuitate Ormuz nominata, necnon in Calecutana regione, immò & in China maximam eius abundãtiam eſſe ſcripſit. Ideò non eſt mirum ſi Ioannes Boterus referat multas ex China merces, veluti Hydrargyrum, vaſa porcellanica, & Camphoram ad nouam Hiſpaniam importari. Idq; à Patre Aluaro Ieſuita, in Hiſtoria nouæ relationis Chinæ, confirmatur.

Lib 3. *Lib. 2. Ind. orien.* *Parte 1. cap. 2.*

DENOMINATA.

MVLTÆ plantæ ratione odoris, à Camphora denominari videntur. In primis Chamæpeuce Plinij à quibuſdam eſſe creditur illa planta, quam Botanici Camphoratam minorem appellant, ob grauem Camphoræ odorem, quem ſpirat. Eſt etiam alia planta à Hieronymo Trago deſcripta, nomine Muſci terreſtris, vel nomine Sabinæ ſylueſtris, quam poſtea Monſpellienſes Camphoratam indigitant, cum digitis contrita odorem Camphoræ ſimilem vibrare ſoleat. Hanc nonnulli Herbarij Selaginem Plinij eſſe volunt. Tandem, in Hiſtoria generali plantarum, depingitur herba nomine Cneori nigri Myconi: vnde quidã probabili quadam cõiectura hanc eſſe illam herbam ſuſpicantur, quam Herbarij Monſpelienſes Camphoratam maiorem nuncupant.

A

MORALIA.

AD mores vndequaq; integros, & incontaminatos conſeruandos ex Camphora etiam doctrina moralis documenta elicit. Nam ſi Camphoræ geſtatio, vt rerum naturalium ſcrutatores obſeruarunt, homines ad Venerem inhabiles, & ineptos reddit: pariter, in hac doctrina, ſunt multa, quæ vires, & vices Camphoræ obire poſſunt. Primitùs ieiunium, & abſtinentia commendantur: hæc enim, cum ſubtrahant cibos ratione regulata, humanum corpus caſtigare poſſunt, cum ſine Cerere, & Baccho Venus frigeſcat. Soli enim viri caſtimonia, & puritate inſignes Deo placere poſſunt. Hocq; veritati eſſe conſonum norunt etiam Ethnici; quandoquidem Tibullus ad rem ſic cecinit.

Caſta placent Superis, pura cum veſte venite,
B *Et manibus puris ſumite fontis aquam.* *L. 2. eleg. 1.*

Deinde timor Dei munus Camphoræ præſtare poteſt, iuxta ſententiam Pſalmographi ſcribentis. *Confige timore tuo carnes meas.* His additur oculorum cuſtodia, quæ Camphoræ virtutem æmulans, caſtimoniam in corpore humano ſeruare poteſt, iuxta aſſertum Iobi. *Pepigi fœdus cum oculis meis, vt ne cogitarem quidem de Virgine.* Tandem ſi Camphora de collo ſuſpenſa Venerem naturaliter arcere poteſt, quanto magis ſacrarum reliquiarum geſtatio mentem caſtificam in homine conſeruare poterit? Nam diuulgauit Cęſarius, Bernardum quemdam ordinis Ciſtercienſis Monachum, cum carnis illecebræ eum ad delectationem excitarent, reliquijs Beatorum Martyrũ Ioannis, & Pauli, quas, ex conſuetudine, de collo ſuſpenſas ferebat, pectore libidinis face inflammato, ſemel, atq; iterum percuſſo, ab incendijs venereis liberatum fuiſſe. *Pſal. 118.* *Cap. 31.* *Lib. 8. c. 67.*

VSVS IN MEDICINA, ET ALIIS.

C CAMPHORA, ex Auicennæ ſententia, ventriculi, iecoriſq; concoctionem iuuat, pituitam incidit, flatus diſcutit, & vigilias parit. Sed ab alijs Authoribus oppoſitas facultates poſſidere traditur: quandoquidem Cardanus ei tantam frigiditatem aſſignat, vt ſterilitatem inducat, & iuuenes ipſam geſtantes ad cõgreſſum inhabiles reddat. Id poſtea Iulius Scaliger experimento edoctus eſſe falſiſſimum diuulgauit. Verum quidem eſt, quòd dolores capitis a calore prouenientes mulcet, inflammationibus medetur, eriſipelati opitulatur, & ambuſta ſanat, non quia frigida ſit, vt paulò ante fuit narratum, ſed quoniam atomos calidos, tenuitate partium penetrans facile euocat. Quocirca Fuchſius pro Camphora, quam, ex ſententia Arabum, frigidam cenſuit, aut flores Nymphææ, aut ſemen plantaginis, aut ſuccum Semperuiui ſubſtituit. Præterea Camphora cum Succino in aqua Nymphęæ hauſta non ſolùm Gonorrhæam, ſed etiam vteri profluuium ſupprimit. Item cum ſucco plantaginis fronti illita fluxum ſanguinis ſtatim coercet. Collyrijs, ad calidas oculorum lippitudines, permiſcetur. D Deniq; ſomnum conciliat, referente Gargia, ſi intrinſecus, & extrinſecus vſurpetur. Quinimò candorem faciei conciliat: quapropter ex Camphora paratur arte chymica oleum, quod, in dealbandis cicatricibus, æquale non habet medicamentum. Verùm Andreas Libauius non ſolum oleum ex Camphora, ſed etiam butyrum, & complura alia magiſteria elicit, quæ apud ipſum legenda ſunt: Tandem Iodocius, in Enchiridio Simplicium, recitat hexaſtichon, quo omnes Camphoræ vires medicas comprehendit hunc in modum. *Oleum Cãphoræ ad quid.* *Li. 2. Halchem.*

Vrentes Iecoris mulcet capitiſq; dolores
Effluxuſq; tui ſeminis eſa premit.
Vindicat à nocua viuens putredine corpus,
Atq; venenatis, peſtiferiſq; malis.
Illita teſticulis Venerem cohibere furentem
Dicitur, & facies inde nitere magis.

Præter vſus medicos, ſcribit Author nauigationis in Burneum inſulam, incolas illius regio-

regionis Camphora non modò in cibarijs,ſed etiam in alijs compoſitionibus vti, eſſeq; apud illos in tanta ſtimatione, vt argenti pretio adæquetur. Gaudentius Merula ex Sulphuris puluere puriſſimi,& ceræ pari pōdere candelam componi poſſe tradit, quam accenſam nulla aura etiam violentiſſima extinguet, quibus ſi addatur tantumdem Camphoræ eamdem cadentibus etiam imbribus ſemper lucere affirmat. Pariter, ad mentem Ioannis Baptiſtæ Portæ, ellychnium, quod arcta manu conflagret, & aperta extinguatur, ex Camphora parandum eſſe prodit.

Lib 4. de Mir.

DE AMBRA.
Cap. XXI.

ÆQVIVOCA, SYNONIMA, ETYMVM.

EXARATA Camphoræ hiſtoria, ſuccedit Ambra ponderanda, cum Auerroes aliquando ſcripſerit, Ambari nomine, Camphoram quoq; intelligendam eſſe. Ideò hoc nomen æquiuocationem vitare non potuit, & potiſſimùm, quia Ambra fuit oppidum Vindeleciæ, cum flumine eiuſdē nominis, nunc eſt Pagus Amper cognominatus, ad lacum eiuſdem nominis,ex quo Ambra fluuius,iuxta Monachium,primariam Bauariæ ciuitatem, egreditur. Alioquin Ambra eſt nomen commune ad omne Succini genus, nam illud lutei coloris, Ambra lutea nuncupatur. Priuatim verò apud Arabes Ambra eſt medicamentum odoratiſſimum, de quo in præſenti capite ſermo eſt habendus. Aliter, nomine Ambræ, Salis, ſeu Maris florem, & ſperma Cæti in officinis intelligunt.

Lib. 5. collect. ca. 56.

Si meditemur Ambræ nomen,hoc neq; eſt latinum,neq; gręcum,neq; arabicum:nam Caninius illud reponit inter illa vocabula,quæ linguę Syriacę accepta refert,cum,apud illos populos, Ambar dicatur. Cæterum, hac voce ſimpliciter prolata, intelligendum eſt illud odoramēti genus,quod Vulgò Ambracane appellatur. Præterea à multis Ambar, vel Ampar caninum dicitur. Iulius Scaliger recitat ſe inueniſſe in libris Mauritanorum Ambarum nominari Balenam ab Incolis Marochi, & Fez. Hoc ſi verum eſt,non erit abſurdum, ſi incolæ illarum regionum exiſtimauerint Ambram ex aliqua parte Balenæ originem trahere. Ceſalpinus agens de Metallicis,tradit aliquem non errare, ſi diceret Ambram vocari Aromatitem Plinij, quam inter gemmas repoſuit. Latinis Ambra,ſiue Ambarum odoriferum appellatur, Græcis incognitum, Italis Ambra Griſia,& Ambracane, Gallis Amber gris.

Ampar quid ſit.

ORTVS, NATVRA, ET AFFECTIONES.

CIRCA generationem Ambræ, Authores ſententijs inter ſe variant: quandoquidem nonnulli ſtercus illarum auium eſſe autumant, quæ herbis odoriferis in Maldiua inſula nutriuntur: hoc enim alluuionibus vndarum maris à ſcopulis abradi, vel ablui,& ad litora deferri affirmant. Quinimò propriam ſententiam magis ſtabiliunt, cum Ambram roſtris Auium quandoq; refertam obſeruauerint: etenim his in locis tales aues aſſiduè nidulantur. Carolus Cluſius, in Annotationibus ad hanc hiſtoriam, à quodam mercatore fide digno intellexit,hæc non Auium, ſed Sepiarum (quod magis credendum eſt) roſtella eſſe. Alij ſcriptis mandarunt Ambram eſſe ſemen horrendi, & monſtroſi piſcis ex cetaceo genere cuius caput lapideam duritiem repræſentat: Alij retulerunt Ambram inueniri in quodam piſcis genere, qui illam deuorans ſubitò interit. Quapropter Piſcatores huiuſmodi piſcem mortuum, & ſupernatantem obſeruantes apprehendunt, & aperto ventre, Ambram eximunt. Nicolaus Monardes narrat,ſuis temporibus, circa Canarias inſulas, quas Fortunatas putant,Balenam fuiſſe interfectam,ex cuius aperta aluo magna Ambræ copia exempta fuit;ſed poſtea addit innu-

Lib. 7. Exot.

In hiſt. Aromat.

innumeras ferè Balenas cum ſuis catulis fuiſſe peremptas, in quibus nihil prorſus Am-
bræ fuit inuentum. Inde colligendum eſt in huiuſmodi piſcibus, ſeu cætis Ambram mini-
mè generari. Quandoquidem ſi hoc veritati eſſet conſonum, loca circa litus Biſcaiæ,
Ambra redundarent, vbi Balenarum plurima fit captura, cum tamen ibi nullus Ambræ
fiat quæſtus. Verum ſi aliquando, vt notauit Monardes, Balena ſimilem materiam in
ventre habuerit, dicendum eſt ex accidenti forſan deuoratam fuiſſe. Auicennas, & Se- *Lib. 2. cap.*
rapio huiuſmodi materiam in fundo maris, fungorum more naſci voluerunt, quæ poſt- *63.*
modum vnà cum lapillis, quibus adhęret, ad litus expellitur. Ioannes Hugo, in ſuo *In lib. ſimp.*
Itinerario, tradit eſſe multos, qui Ambram partem rupium, vel inſularum eſſe pronun- *cap. 196.*
ciarunt, quæ tempeſtatum impetu auulſa ad litus propellatur, cum ingentia huius ma-
teriæ fruſta interdum inueniantur. Quinimò integras ex Ambro inſulas inueniri opi-
nantur, quas cum repetere vellent mercatores, qui naues anteà ibi onerauerant, nullas
inuenerunt. Hæ autem opiniones facilè explodi poſſunt, tùm quia Ambra fungorum
neq; formam, neq; ſubſtantiam habeat, tùm etiam, quia ſi huiuſmodi inſulæ repetitæ,
à mercatoribus non fuerunt repertæ, proculdubiò ſubmerſę, non autem in Ambram
conuerſæ eſſe tradentur.

Si confugiamus ad veteres Authores, vt exactam huius Ambræ ortus cognitionem
habeamus, inueniemus, neq; Dioſcoridem, neq; Galenum huius meminiſſe. Simeon
tamen Sethi, & Aetius inter Græcos hanc memorarunt, & horum primus Ambarum
inſtar Bituminis, à fontibus manare retulit, & quod à piſcibus deuoratur peſſimum
eſſe iudicauit. Fuchſius aliquod facticium ex Ladano, Xyloaloe, Styrace, & Zibe-
to eſſe credidit. Id autem eſſe falſum inde colligimus, quoniam in litoribus Maris,
inſtar Succini, inueniatur. Hanc autem ſententiam Ioãnes Hugo magis confirmat, dum *Verus Am-*
in Ambaro Conchiliorum teſtas, & marinarum auium ſtercora interdum obſeruet. Pa- *bræ ortus.*
ludanus in ſuis annotationibus ad Itinerarium Hugonis, Ambram è certis fontibus in
profundo mari exiſtentibus exire tradit, quæ poſtea in litoribus Soli expoſita dureſcit,
more aliarum Bituminis ſpecierum, quas mare eructat. Pręterquamquòd Carolus Clu- *Lib. 7. exot.*
ſius, Iulius Scaliger, Nicolaus Monardes, Libauius, & alij viri eruditi, natura Ambræ *Exercit.*
griſeæ diligenter examinata, tandẽ quoddã Bituminis genus eſſe ſtatuerunt. Et quam- *104.*
uis Gargias ab Horto Ambram terrę odoratæ ſpeciem quãdam eſſe conſtituat: attamen *In Hiſt.*
à noſtra opinione non recedit; namq; ſi fontes bituminoſi conceduntur, terræ etiam bi- *Arom. c. 7.*
tuminoſæ inueniuntur. Siue igitur ex fontibus hæc materia effluxerit, ſiue ex terris qui-
buſdam bituminoſis eruatur, Ambarum Bituminis genus eſſe conſtituimus. Quocir-
ca Ioannes Crato, in Volumine Conſiliorum, agens de vera curandæ febris peſtilen-
tis ratione, narrat ſe dono accepiſſe Ambram à Maria Auguſta coniuge Maximiliani
Secundi Imperatoris, quam purum, & natiuũ Sulphuris cõcretum ſuccum eſſe putauit,
cum arderet incenſa, & maculis Sulphureis eſſet prædita: idcircò hanc, more Sulphuris,
& Bituminis generari credendum eſt.

Quoad proprietates, notandum eſt Ambram eſſe à Natura dotatam ſuauiſſimo odo-
re, & propterea Myropæi hoc odoramenti genere chirothecas Nobilium imbuere ſo-
lent. Probatur ergo Ambarum odoratiſſimum, ab immunditijs purgatum, quod acu per-
foratum, nonnihil ſucci pinguis exſudet, aut candenti ferro contactum pinguedinem,
vel oleum odoratum fundat, cinereiq; non autem nigri ſit coloris: nam Ambarum ni-
grum, & valdè candidum improbantur: quemadmodum viceuerſa cinereum, vel gri-
ſeum (vt vocant Arabes) ſummoperè commendatur. Quando autem fuerit adultera-
tum, cognoſcitur ſi in ore teneatur, & teratur, vel potiùs ſi ſupra prunas ponatur, namq; *Probatio*
eo liquefacto, ſi nullum excrementum relinquatur, non erit vitiatum. Demum id na- *Ambræ.*
tura Ambræ ingenuit, vt calefaciat, reſoluat, & roboret, cum calido, & ſicco tempera-
mento ſit prædita, id autem præſtat cum quadam pinguedine, qua emollire poteſt.

DIF-

DIFFERENTIÆ. E

PRIMA facie à nonnullis hęc Ambra odorifera in natiuam, & facticiam di-
ſtinguitur, quarum poſtremam ex Moſcho, Algallia, Ligno Aloes, Styrace, &
Ladano conſtare perhibent. Braſauolus, in ſuo ſimplicium examine, tria Am-
bræ genera ad mentem Nuperorum aſſignat. Vnum rufum, & pingue, quod cæteris
præfertur, & Selachiticum appellatur, à loco Indiæ vbi naſcitur. Alterum dicit eſſe
ſubalbidum Sechra nuncupatum, & ex Arabia fęlici delatum. Tertium vocat ni-
grum, quod tanquam vitiatum improbauit. Primum genus ſe vidiſſe Genuæ fatetur,
vbi manicæ odoratiores præparantur. Secundum, & tertium genus Venetijs paſſim ob-
ſeruari poſſe refert. Auicenas quoq; in capite de Ambra tria & ipſe genera enumerat.
Primum genus, quod ſuis vocabulis griſeũ appellat, & ſummoperè extollit, & viciſſim
nigrum genus valdè improbat. Quare breuiter poſſumus concludere tria eſſe Ambari F
genera, colore, odore, & pondere ſibi inuicem reſpondentia. Album eſt leuiſsimum,
odoratum, & optimum, nigrum grauiſſimum, inodorum, & ignauum. Cinereum inter
vtrumq; eſt medium. Hoc tamen genus hodiè non reprobatur, cum ſit cinerei coloris,
Exercit. 104. venis candicantibus diſtinctum. Iulius Scaliger idem videtur diuerſimodè tamen atte-
ſtari. Nam album genus ſcribit vocari Porambar, maximiq; eſſe pretij, ſecundum quod
eſt fuſcum nominari Puambar, & talem colorem, diuturna mora, à mari traxiſſe perhi-
bet. Tertium genus, quod nigrum eſt, vile reputat, quia ſecundùm nonnullos deuora-
tum, & excretum à Balenis creditur, & à colore Pinambar indigitat. Sunt præterea ali-
qui, qui nigrum Ambræ genus à Piſcibus, vel Cętis (vt dicunt) deuoratum duplex eſſe
diuulgant, alterum in ventre animalis, alterum iuxta ſpinam dorſi repertum, quod ma-
gis probant. Sed has diſtinctiones nullius eſſe valoris iudicamus, quandoquidem non
piſcium, vel Cætorum excrementum, ſed Bituminis genus eſſe aſſeruimus.

LOCVS. G

SI natalem Ambari locum ſerie alphabetica inueſtigemus; primò ab Aethiopia
inchoabimus; cum Luſitani referant, in toto tractu maritimo Aethiopiæ, ingen-
tia Ambræ fruſta fluitare, quæ tandem certis menſibus ad litora truduntur, ſed
Lib. 1. Arom. c. 1. imperiti Picem, & Bitumen eſſe credunt. Id confirmatur a Gargia ab Orto, qui totum
Aethiopiæ tractum à Sophala ad Braua vſq;, Ambra abundantem prædicat. Quinimò
& iuxtà Arabiæ fælicis oppidum Sichrim nuncupatum inuenitur.

In Bengalæ Oceano ſunt quædam inſulæ, vt recitat Ioannes Boterus, quarum Inco-
læ magnam Ambræ quantitatem expiſcantur. Addit Gargias ab Orto, in Braſil, &
Timor, Ambram interdum inueniri. Britannicum Oceanum copia Ambrę abundantem
Iulius Scaliger extollit, dum ſcribit reponendum eſſe inter nugamenta, quòd Balena,
quam Indi Azel vocant, Ambra deuorata, pereat, & quòd ex cadauere ad litus delato,
& aperto Ambra eximatur Cum in Oceano Britannico multum Ambræ colligatur, H
Exercit. 104. ibiq; quot annis multæ Balenæ viuæ à Cantabris expugnẽtur, nullaq; per ſe mortua vn-
quam inueniatur. Addit quidem Scaliger pro comperto receptum eſſe Ambram à Vul-
pe marina mirandum in modum expeti, & deuorari, deinde parum confectam, & alte-
ratam egeri, quæ poſtmodum collecta, tanquam fuſca, & vitiata reijcitur.

Apud Comarini caput, anno poſt ſeſquimilleſimum quinquageſimo quinto, fru-
ſtum ingens Ambari repertum eſt, qui inuenerat, referente Ioanne Hugone, picem eſ-
ſe putabat.

Florida noui Orbis prouincia mittit ad nos Ambram griſeam nominatam, quæ, te-
ſte Nicolao Monarde, in litore à Canaueral ad promontorium vſq; Diuæ Helenæ paſ-
ſim inuenitur.

In Luſitaniæ portu Serubal cognominato, anno poſt ſeſquimilleſimum trigeſimo, au-
Lib. 1. Hiſt. Arom. thore Gargia ab Orto, magnum Ambræ fruſtum obſeruatum fuit. Pariter ſcriptum re-
liquit idem Gargias, quòd, flantibus Euris, in Moſambicam, totumq; illum tractum,

magna

A magna Ambræ copia eijcitur è Maldiuis inſulis Orientem ſpectantibus, At Fauonijs ſpirantibus copioſa inuenitur in inſulis, quæ vulgò de Maldiua nuncupantur, corrupto vocabulo, cum de Nalediua pronunciandum ſit. Nam, lingua Malabarica, Nale ſignificat quatuor, & Diua inſula: vnde emergit vocabulum Nalediua, quaſi quatuor inſulas dixerimus. Quapropter Chriſtophorus Acoſta Ambram cineream inſulæ Nalediuę ſummoperè commendat, quam ad Regem ſuum ſtatim collectam deferunt. Liuius in ſua Geographia, regnum Marochi Ambram perfectiſſimam aſſignat, quam ſperma Cęti eſſe pronunciat, quoniam in huiuſmodi litoribus Marocchi, & Fez, Balenæ ſæpius tempeſtatibus afflictatæ appelluntur ad Meſam illorum vrbem litoralem, vbi quoq; Ambræ maxima quantitas inuenitur.

Ex Seienich Indiæ regione, optima Ambra ſublutei coloris habetur. Ambra verò albicans ex Senchri Arabiæ fælicis loco, vt Iulius Scaliger monimentis mandauit. Item Liuius Sanutus ſcriptum reliquit in Geographia magnam quãtitatem optimi Ambracanis reperiri in Inſula Vuique, quam Ambram Mauri colligentes alienis populis venB dunt. Deniq; Zin eſſe locum, inquit Ortelius, cuius incolæ Miheræ vocantur, vbi Ambra in mari naſcitur.

DENOMINATA.

APVD Nicolaum Monardem memoratur reſina quædam nomine Liquidambar, & ex hac recenter collecta, & repoſita tenuior pars ſtillat, quam poſteà oleum de Liquidambar appellant, ex Hiſpania noua affertur vtrumq; odoratiſſimum, & præſertim oleum, cum iucundioris, & gratioris ſit odoris. Fortaſſis hęc reſina ita vocatur, quoniam, ob odorem, & facultatem, cum Ambra conueniat: propterea, quod idem Monardes refert, Incolas, vt maiorem huius olei odoratiſſimi quantitatem habeant, expreſſione etiam illud elicere, cum, in chirothecis imbuendis, huius plurimum abſumatur. Ambra quoq; ad vſum ſimilem vſurpatur. Deinde tanquam Ambræ C medicamentum ſimile in pleriſq; morbis frigidis commendatur, cum calefaciat, reſoluat, & omnem tumorem emolliat. Vnde in vteri tumoribus, in obſtructionibus, & in prouocandis menſibus, inſtar Ambræ, adhibetur. *In hiſt. Arom. cap. 8.*

Item apud Meſuem deſcribitur compoſitio cuiuſdam electuarij, quòd appellatur Diambra, quoniam optimæ, & genuinæ Ambræ portionem recipiat. Hoc autem Meſue in corporis imbecillitate commendat, quia cerebrum, & cor roborat, ventriculum calefacit, coctionem iuuat, & deniq; omnibus affectionibus frigidis prodeſt, quemadmodum inferius de Ambra promulgabimus. *Diambra quid.*

VSVS IN MEDICINA & in varijs.

D NON parum vtilitatis Ambra humano corpori eſt allatura, ſi in medicinis interdum adhibeatur. Quandoquidem mixta cum oleo florum Aurantiorum, & capiti illiſa cæphalalgiam curat: eius frequenti olfactu cerebrum roboratur, & memoria augetur. Hanc autem caput reſpicere inde colligendum eſt, quoniam vinum in quo fuerit infuſa, potantes ebrios reddit. Hinc Epilepticis conuenire dicitur, nam illius fumo naribus excepto, à paroxiſmo excitantur: quinimò frequens huius odoramen euadit præmuniens medicamentum, ne Patientes frequens Epilepſiæ paroxiſmũ incurrant. Præterea vires cordis conſeruat, & ſpiritus vitales inſtaurat. Hinc nonnulli Ambram ceræ flauæ permiſcẽt, & regioni cordis imponunt. Nicolaus Monardes, ad arcendum peſtis contagium, Ambrę odoramentum cõmendat. Crato quinetiam in affectibus, non ſolum pulmonũ eam magnificat, verùm quoq; in febribus peſtilentibus, præſtantiſſimũ remediũ eſſe ſcribit. Propter eandem rationem magno eſt adminiculo melãcholicis. Deinde obſtructiones anerit, & præſertim vteri, quare, in menſibus prouocãdis, plurimum prodeſt: Item Ambra calorem natiuũ, & viſcera omnia roborat, coctio-

nem ventriculi adiuuat, & affectus colicos ſanat, cum in ægritudinibus ventris inferioris, peridoneum ſit medicamentum. Itaq; Crato ſemilibræ Sacchari addit drachmam ſemiſſem Ambræ, idq; in prædictis morbis, fælici euentu, adhibet. Ad rem, narrat Zacutus Luſitanus uouiſse quemdam Luſitanum mercatorem continuò, & moleſtiſſimo ructu afflictatum, in quo profligando, cum varia medicamēta incaſſùm fuiſſent adhibita, tandem, annuo ſpatio, ſumptis Ambræ quatuor granis, cum vino falerno, quotidiè ieiuno ſtomacho, optimè conualuit. Ampliùs Ambra ingreditur electuarium de gemmis, & aliud electuarium, quod vocatur Diambra, quæ compoſitiones in morbis ſenum, & mulierum fæliciter adhibentur: nam vires ſenum labefactatas emendat, necnon Venerem excitat. Quandoq; ex portione Ambræ, & Galbano paratur emplaſtrum, quod poſitum vmbilico, vterum in ſuo loco retinet. Eſt enim Ambra odorifera calida, & ſicca idcircò extenuat craſſos, & lentos humores, quibus ſenes potiſſimùm redundant, ſiue cibis indatur, ſiue in ſuffumigio adhibeatur, ſiue miſceatur vino, quo facies, & manus abluuntur. Pariter in ſterilitate à frigidis humoribus orta, Monardes componit pilulas ex Ambra, Ebore, Ligno Aloes, & Algallia, quæ prædictæ affectioni non mediocriter conducunt. Iodocius ergo, in Enchiridio Simplicium, miras Ambræ prærogatiuas carminibus extollit hunc in modum.

Conſil. 121

Li. 2. Prax. med. admir. obſ. 7.

Si vitio praui proſterneris ipſe cerebri,
Et ſtupet à lenta ſi tibi ſenſus aqua,
Siue ſuis pendet matrix delapſa locellis,
Sub læuo trepidant ſeu tibi corda ſinu.
Naribus excipias aut ſuffimenta piloſis,
Aut ex fragranti munera ſume mero.
Ad tua compoſita ſic ſurges munia mente,
Sic dempto fies viuidiorq; malo.

Quoad reliquos vſus, notauit Ioannes Hugo, Ambram à Satrapis, & Regibus Indiarum, ad condimenta ciborum ſummoperè expeti. Sultanus Aegypti Tyrānus Cereis Ambram permiſceri iubebat, vt accenſi ſuauiſſimum ſpirantes odorem, & voluptati, & valetudini conſulerent. Ex Ambra quoq; veluti ex Succino globuli precarij ad coronas integrandas parantur. Aliquando ſoli globuli ex Ambra argento includuntur, quos odoramenti gratia Itinerantes ſecum deferunt. Hodie Myropæi Ambra vtuutur, qua Nobilium chirothecas imbuere ſolēt, quas Vulgus *Guanti d' Ambra* vocitat, & hæc de Succis concretis dicta ſint. Deinceps ad Hiſtoriam Lapidum accedemus.

Finis Libri Tertij.

VLYSSIS ALDROVANDI PATRITII BONONIENSIS MVSÆI METALLICI

Liber IV.

DE LAPIDIBVS IN GENERE.

Cap. I.

ÆQVIVOCA.

CVM Lapis apud Authores varijs nominibus indicetur, operę pretium eſſe duximus, horum nominum ambiguitatem primò patefacere, antequam Synonimia, & Etymum exponantur. Primitùs apud Halchemiæ profeſſores, teſte Alberto, Lapis vocatur omne illud, quod in igne in vaporem non abit. Deinde, voce Lapidis, multa alia deſignantur: nam Lapis non Lapis indicat rem, quæ materiā Lapidis chimici tantopere, celebrati ingreditur. Deinde ſignificat primam aquam, quæ in conſtituendo Lapide adhibetur, hæc aliter aqua mercurij, & ſulphuris nuncupatur. Quinimò, ex mente Authoris anonymi, denotat Elixirem: veluti Elixir oſtendit Lapidem: licèt propriè non ſint idem, cum præcedat Elixir, & poſteà Lapis conſtituatur. Inſuper Lapis, apud eoſdem Chymicos, non ſolum elixirem, ſed etiam Halchemiam, & Medicinam deſignat. Aliter, apud Ioannem Garlandum, Lapide calcis, batitura aeris, & Lapide de montanis, teſtudo intelliguntur. Credimus autem Chymiſtas ita loqui, vt fatuos vanis verborum illecebris decipiant. Tandem, in Scholis Chymicorum, nomine Lapidis, ſignificatur celeberrimus ille Lapis philoſophicus, cuius patrem, & matrem duo ſpermata elixiris conſtituunt, Solem, & Lunam appellantes, quæ poſtmodum ſpermata, in ſecunda operatione, nimirùm in operatione Lapidis, terram, & nutricem nuncupant. De hoc Lapide Mercolinus ſequentibus metris ita eſt locutus.

In lib. de Halchem. cap. 5.

Lapis philoſophicus.

Eſt Lapis occultus, & in imo fonte ſepultus
Vilis, & eiectus, fimo, vel ſtercore tectus.

Et paulò inferius hæc habet.

Et Lapis hic auis, & non Lapis, aut auis hæc eſt.
Hic Lapis eſt moles, ſtirps, & Saturnia proles,
Iupiter hic Lapis eſt, Mars, Sol, Venus, & Lapis hic eſt
Aliger, & Luna lucidior omnibus vna.

Quocirca nominando Lapidem antonomaſticè ſemper philoſophicum, & chymicum Lapidem intelligunt, quem, ob dignitatem, & excellentiam, Bulingerius æthereum his verſibus appellauit.

Lapis æthereus.

Experti multa, & non paruis ſumptibus illam
Inuenere artem, qua non ars dignior vlla eſt
Fingendi Lapidem æthereum, quem ſcire prophanis
Haudquaquam licet, & fruſtra plebs improba quærit.

De hoc Lapide multi inter nuperos Authores egerunt, vt Mylius, Fabius Gliſſentus, & plures alij ab eodem Fabio citati, vt Geber, Pythagoras, Hermes, Boſinus, Gilgilides, Auicēnas, Ioannes Aurelius Augurellus, qui Chryſopæiam carminibus conſcripſit, Albertus Magnus, Arnoldus, Raymundus, Silenus, Alchinus, Ioannes de rupe ſciſſa, Braceſcus, Parmenides, Toludanus, Lucas Rhodianus, Richardus Anglicus, Fernelius, Liber trium verborum de ſecreto Lapidis, Tuba Philoſophorum, ſemita ſemitę, Correctio Fatuorum, Clangor buccinæ, Aurora conſurgens, ſummaria Lapidis conſideratio, Liber inſcriptus, Mirabilis Philoſophus, Theſaurus Philoſophiæ, Epilogus de Formatione Lapidis Arcanum Philoſophorum, & alij multi, quos Fabius in Tractatu de Lapide philoſophico memorat.

Cap. 1.

Inſuper apud Chaldæos, & Hębreos, Lapis horarum exponitur horologium Solare: nam quando in ſacro Codice hæc verba leguntur. *Ecce ego reuerti faciam vmbram linearum.* Chaldæus vertit. *Vmbram Lapidis horarum.*

Iſaias cap. 30.

Pariter apud Græcos λίθος eſt vox Lapidem ſignificans, & æquiuocationem non effugiens: quandoquidem non ſolum Lapidem ſimpliciter indicat; ſed etiam apud Ariſtotelem calculum veſicæ, & rhenum denotat, Immò, apud Euſtathium, pro Anchora accipitur: cum olim Lapides vſum anchoræ Veteribus præſtiterint. Eadem vox, apud Pollucem, non modò Lapidem ſimpliciter, ſed Diſcum quoq;, ſeu locum demonſtrat, in quo mancipia venalia exponebantur. Alter apud Ariſtophanem λίθοι nominantur homines ſtupidi, de quibus in Adagijs verba fient. Similiter apud Græcos λᾶας, λᾶος, & λάαος vocatur Lapis, ſed λαὸς appellatur populus: hinc fortaſſis Poetæ fabulati ſunt ex lapidibus populum fuiſſe procreatum, quia fortè exiſtimarunt Lapides in populos tam facilè eſſe tranſmutandos, quàm paruo momento, vocabulum λᾶος paroxytonum in λαὸν oxytonum tranſire poteſt.

Anchora Veterum qualis.

Rurſum Petra non ſolum Lapidis, ſed multorum locorum nomen eſſe perhibetur. Etenim Petra deſerti, in ſacris paginis, eſt Regia Maobitarum, quæ etiam Mons regalis nuncupatur. Petra inciſa eſt oppidum Paleſtinæ, quod apud Vulgum *Caſtel Pelegrino* dicitur. Apud Strabonem, Petra eſt vrbs Arabiæ, Metropolis Nabatheorum; vnde illa Arabiæ pars Petrea appellatur. Item Petra eſt oppidum multiplex in Macedonia, circa Oras maris Ionij, apud Dyrachium, veluti Lucanus meminit. Petræ autem magnæ, & Petræ paruę ſunt portus in Marmarica. At Petra Syrenum eſt Promontorium Lucanię olim inſidijs Syrenum infame, quod Virgilius memorauit, vt in Lexico Geographico legitur. Amplius Petra eſt Siciliæ oppidum propè Hyblam, cuius Incolę Petrini cognominatur, de quibus Plinius verba fecit. Petra Maricorum, teſte Merula, eſt oppidulum Liguriæ apud Tanarum flumen. Tandem Petra Honorij eſt vrbs Epiſcopalis Aemiliæ, quæ vulgò *Bertinore* nominatur.

Lib. 16. *de ſitu orbis.*

Lib. 3. *cap.* 8.

Scrupus paruum Lapidem indicat, ſed apud Gellium, Aenigma denotat; quemadmodum nomen diminutiuum, ſcrupulus, paruum Lapillum aſperum in calceis latentem, & pedes lædenrem ſignificat: aliquando tamen pro ſollicitudine, dubitatione, & difficultate ſumitur. Eſt quinetiam menſuræ genus, quo terrarum menſores vtuntur, necnon genus ponderis, quod Medicamentarij adhibent; nam tres ſcrupuli drachmam conſtituunt. Demùm calculus eſt Lapis paruus, terræ permiſtus; qui interdum, ob paruitatem, ſine moleſtia premitur, & calcatur, ſed quandoque Lapillum in animalibus etiam genitum indicat. Ad finem calculi pro rationibus ſumuntur; cum olim Priſci calculis, ſiue lapillis rationes ſuas ſubducere ſolerent. Quinimò calculi apud Antiquitatem erant, quibus ſuffragia ferebantur.

Scrupi, & Scrupuli æquiuoca.

SY-

A

SYNONIMA, ET ETYMVM.

APVD Latinos, Lapis vocatur quaſi lædens pedem,& lapillus eſt nomen diminutiuum à lapide: hic quando in calceis repoſitus moleſtiam excitat, calculus, & ſcrupus nuncupatur: quare, iuxta mentem Feſti,ſcrupi vocantur lapides aſperi, & qui difficulter,ob aſperitatem, pertractantur. Hinc poſtea emergit ſcrupulus,qui pariter lapillum aſperum ſignificat.

Petra autem appellatur quaſi pedem terens; quæ cum ſit lapis, propriè tamen rupem deſignat. Cautes verò eſt ſaxum aſperum, & abruptum. Saxum enim lapide maius aſperius, & durius eſt: licèt aliquando ſaxum pro lapide vſurpetur. Cæterùm, annotante Exercit.
B Scaligero, Saxum eſt vetuſtiſſima vox Tuſca, quia nonniſi ſacrificijs adhiberetur. Hinc 108.
nonnulli affirmant ſaxum fuiſſe appellatum, quaſi ſanxum, vel ſanctum, quoniam Veteres magnum lapidem, nempè ſaxum, pro ara, eligebant, & victimam ſupra ipſum ſauciabant, & ſanciebant, nempe fœdus ſtabilibant: vnde originem duxit hoc verbum, *Sancio, Sancis, Sanxi, Sanctum,* quaſi ſanguine tactum,inde poſtea ſaxum nuncupatum eſt. (*Saxi etymum.*) Alij fuerunt, qui ſpecificum diſcrimen inter ſaxum, & lapidem perperàm obſeruarunt: ſiquidem apud Plinium, & alios Authores probatos, ſaxum cum lapide confunditur: idcirco aſſerendum erit vnam amborum ſub polyonimia eſſe naturam; idq; longa Priſcorum cōſuetudine ſeruatum fuiſſe credimus: quandoquidem Cicero, in Oratione de reſponſis Aruſpicum, ſcriptum reliquit, ſaxis factam eſſe lapidationem. Quamobrem his animaduerſis, ſaxum eſſe lapidem magnum, & lapidem eſſe ſaxum paruum aſſerere poſſumus, ſi tamen aliqua differentia aſſignanda ſit: cum hæc nomina, Lapis, Petra, & Saxum ab Authoribus indiſcriminatim vſurpentur.

Apud Græcos λᾶας, & per contractionem λᾶς lapis & ſaxum exponitur. Alioquin di-
C citur; λίθος quam vocem Euſtathius deducit παρὰ τὸ λίαν, καὶ θείνω, nimirūm valdè percutio, cum lapides iacti mirandum in modum feriant, & percutiant. Verùm ψῆφος Græcis eſt lapillus, vel calculus à verbo ψάω, in partes tenues comminuo: namq; calculi ſunt veluti lapides in partes tenues comminuti. Item στία eſt lapillus vel calculus, apud Hippocratem verò στίον etiam legitur. At ἕρμα non ſolum fulcrum, & ſtabilimentum, ſed etiam ſcopulus, & ſaxum in mari exponitur. (*Nomina græca Lapidis.*) Inſuper πέτρος, & πέτρη, necnon Ionicè πέτρα apud Græcos ſaxum indicat, fortaſſis à πέτομαι rapido curſu feror: cum lapides, & ſaxà à montibus per Torrentes rapido curſu, huc, atq; illuc deferantur. Hebreis dicitur Sech, Gallis Pietre, Italis, Pietra, Saſſo, Germanis Ein Stein, Hiſpanis Piedra.

GENERATIO, ET ORTVS.

D

OMNIVM ferè Philoſophantium opinio eſt cuncta mixta ex quatuor elementis tanquam ex materialibus cauſis integrari: quamobrem ſi huiuſmodi cauſas tanquam remotas contemplantur, illis proculdubiò,aſſentiri poterimus. Profeſſores Halchemiæ, materiales Lapidum cauſas, Salem, Sulphur, & Mercurium conſtituunt, quoniam, ope ignis, in ſeparandis mixtorum partibus, Salem, Mercurium inſtar aquei humoris, & quid ſimile Sulphuri obſeruant. (*Chymicorum opinio.*) Hæc opinio licet in analyſi omnium ferè mixtorum veritati proxima eſſe videatur: nihilominus, in auro, & Adamante, hæc principia deficiunt. Sunt tamen aliqui Chymici qui iactant ſe à prædictis huiuſmodi principia ſeparaſſe, ſed eorum impoſturis, & vanis commentis minimè credendum eſſe aſſeueramus.

Ariſtoteles nullam aliam materialem Lapidum cauſam, niſi exhalationem ſiccam igneſcentem eſſe credidit. Hæc tanti Philoſophi opinio, quamuis prima facie friuola, & à veritate remota eſſe videatur; cum probabile ſit (vt viri eruditi opinantur) (*Sententia Ariſt.*)

ex huiuſmodi exhalatione, abſq; terra, Lapides generari minimè poſſe, nam hi ex materia duriori reſultant: attamen, ſi Ariſtotelis ſententia ſaniori modo exponatur, facilè ſubſiſtere poterit. Dicamus igitur, Ariſtotelem illo in loco non habuiſſe ſermonem de exhalatione ſicca ſimplici, ſed de illa, quæ tantæ portioni humiditatis copulata eſt, coniunctioni partium Lapidis ſufficiat. Nemo enim Ariſtotelem, virum alioquin ſapientiſſimum, ingenio tam obtuto, & hebeti fuiſſe credet, vt exalationem ſimplicem, abſq; vllius humoris copulati portione, materiam Lapidum eſſe voluerit. Et licet Ariſtoteles ſolius tantùm exhalationis meminerit, hoc nulla alia de cauſa ab eo factum fuiſſe exiſtimamus, quàm propter prædominium exhalationis, quę pro maiori parte Lapidibus ineſt.

Opinio Agricolæ. Itaque non reprobata tanti Philoſophi ſententia, nobis ſummoperè arridet opinio Georgij Agricolę, qui arbitratus eſt non vnam, & eamdem omnium Lapidum eſt materiam, ſed pro varietate, & diuerſitate Lapidum, varias quoq; cauſas materiales conſtituit. Quapropter aſſerit Lapidum opacorum communiter dictorum quodam lutum tenax, & lentum cauſam materialem eſſe. Hoc enim lutum calore ſiccatum primò denſatur, deinde paulatim in Lapidem vertitur. Amplius addit cauſam materialem perſpicuorum Lapidum, & gemmarum eſſe ſuccum quemdam purum, & liquidum, qui frigore gelaſcit. Tandem diuulgat cauſam materialem corallorum, & aliorum in aquis petrificatorum eſſe ſuccum quemdam Lapideſcentem, necnon ramenta ſaxorum, violentia torrentium, & fluuiorum abraſa, quibus in meatus plantarum, & lignorum receptis, hæc in naturam Lapideam facilè tranſmutantur. Pariter in corporibus animantium calculi geniti ab humore viſcido, & lento tanquam à cauſa materiali prodeunt. Neq; à ſententia Agricolæ multum recedit opinio Kircherij, & aliorum Nuperorum, qui Lutum, ſiue Argillam lentam, & craſſam cauſam materialem Lapidum gemmarum verò tenuem, & ſubtilem eſſe voluerunt; ne aquæ immixta perſpicuitatem illarum impediat. Quinimò generationem amborum ſine aliquo Sale viſceribus terræ incluſo tanquam vnico coagulationis inſtrumento fieri non poſſe extimauerunt: dummodo materiæ proximæ aqua tanquam cauſa adiuuans famuletur, quæ dum terram humectat, lutum conſtituit, dum verò maiori copia diluitur lutum aqueum ſalſuginoſum proxima Lapidum cauſa euadit: immò propter copiam aquæ non amplius lutum, ſed, ſuccus Lapideſcens appellandus eſt, dummodo facultate Lapidifica ſit refertus. Cæterum ſi illa careat, accedente cauſa efficiente, nempè ſpiritu Lapidifico, ſiue exhalatione eumdem ſpiritum deferente, tunc, materiam, excluſa omni ſuperflua humiditate, in Lapidem conuerti aſſeuerant.

Cauſa materialis lapidum.

Circa cauſam efficientem Lapidum, varię pariter Philoſophãtium opiniones circũferuntur, quarum nonnullæ præmittuntur, vt diſcutiantur. Democritus in primis exiſtimauit nullam eſſe poſſe efficientem cauſam, quàm propriam Lapidum animam vegetatiuam: etenim hanc in Lapidibus, veluti in animantium, & plantarum ſemine perperam collocauit. Huic Democriti ſententiæ Cardanus vir alioquin doctiſſimus adſtipulatur, & quod magis mirandum eſt, talem opinionem multis argumentis ſtabilire conatur. Primitùs aſſerit, quicquid nutritur, & augetur, animam habere, deinde Lapidibus has conditiones attribuit, propterea concludit animam Lapidibus eſſe aſſignãdam. Debebat autem animaduertere Cardanus aſſumptum allati argumenti eſſe falſum, cum Lapides impropriè nutriantur, & augeantur. Siquidem hoc non à principio interno, ſeu ab anima procedit, quemadmodum in animantibus, & plantis obſeruatur, ſed id fit tantùm ab extrinſeco per additionem, ſicuti contingit calculis, qui in rhenibus, & veſica animalium generantur, qui, ex ſententia omnium Medicorum, nulla alia prorſus ratione nutriuntur, & augentur, quàm per oppoſitionem partis poſt partem. Præterea roborans Cardanus ſuam opinionem addit: quæ generuntur habere animam, & propterea Lapidibus, animam attribuit. Hoc etiam argumentum nullius eſt valoris cum magnum diſcrimen inter generationem Lapidum, & animalium obſeruetur: Prætermiſſis alijs Cardani friuolis rationibus, ne, in illis refellendis, tempus teramus, accedemus ad mentem Auicennæ.

Cardani opinio.

Auicennæ ſententia. Hic author immediatam cauſam efficientem Lapidum eſſe facultatem quamdam Lapidificam pronunciauit. Quæ opinio aliquo modo improbanda videtur: ſiquidem comparatio illa, quæ de ſemine tum animantium, tum plantarum diuulgatur, nempè facultas

cultas quædam generandi ſibi ſimile, luto minime accommodari poteſt, cum non valeat conſequentia, nimirum ſi dicamus, in ſpermate eſt facultas generandi animal, ergo in luto pariter producendi Lapidem, quoniam genitura animalis ex eadem conſtat materia, ex qua totum animal, quapropter eamdem facultatem ſpecificam acquirit. Id ſimiliter in ſeminibus plantarum veritatem habere diuulgamus, quod in luto verum eſſe nequit. Amplius Empedocles prodidit calorem vel magis, vel minus intenſum eſſe Lapidum cauſam efficientem, quæ quidem ſententia prorſus non eſt explodenda; cum in quibuſdam Lapidibus veritatem aſſequatur, non autem in omnibus, nam aliqui Lapides ſunt, qui frigore concreſcunt. *Empedoclis opinio.*

Alij inter Nuperos Spiritum quemdam lapidificum in gemmis, & alijs lapidibus cõtentum proximiorem cauſam effectricem motioris, & alterationis ad formam, conſtituerunt; calorem verò cæleſtem, qui calorem huius ſpiritus in actum redigit cauſam efficientem remotiorem, & Deum Optimum Maximum rerum omnium parentem tanquã cauſam remotiſſimam prædicarunt. Albertus Magnus cauſam efficientem lapidum eſſe virtutem mineralem ſtatuit, & quoniam virtus mineralis eſt communis metallis lapidibus, & nonnullis mixtis mediæ naturæ, propterea cauſam efficientem lapidum proprio nomine carere aſſeruit, cum tamen ſit propria ſpecies virtutis mineralis in communi: quamuis alij addant hanc virtutem poſſe vim mineralem lapidificam nuncupari. At nos in præſentia, ex ſententia Ariſtotelis, & ex mente Platonis, duplicem cauſam efficientem lapidum, nempe calorem & frigus eſſe arbitramur, & harum duarum cauſarum modò vnam, modò alteram, pro diſpoſitione, & diuerſitate materierum, operari pronunciamus. Has tantorum virorum ſententias Georgius Agricola libenter amplectitur, dũ in ſuo Volumine de cauſis ſubterraneorum, calorem, & frigus cauſas lapidum effectrices aſſignat. Namq; illos lapides, quos aqua humectando diſſoluit, à nulla alia cauſa efficiente, quam beneficio caloris, compactos, fuiſſe ſcribit, illos autem, qui violentia caloris liquefiunt, frigore concreuiſſe refert. Etenim manifeſtiſſimum eſt concretionem, atq; illi oppoſitas effectiones, veluti reſolutionem, & liquefactionem à cauſis inter ſe ſe maximè oppoſitis prodire. Vt autem veritas, & doctrina Ariſtotelis magis innoteſcat, animaduertendum eſt, lapidum fieri generationem, agente caliditate, quæ mixtionem perficit, & frigiditate quæ, mixtum condenſat. Quandoquidem caliditas ad mixtionem eſt neceſſaria, quia V.G. terra, & aqua non coirent in vnum, niſi vtraq; in materiam aeris, & ignis, ope caloris, extenuarentur: ſic enim humiditas ſiccitati copulata vnam naturam ſortiuntur; neq; ab inuicem niſi maxima violentia ſeparari poſſunt. Alioquin ex humido, & ſicco tantùm compoſitio, & non mixtio reſultaret; quemadmodum lutum ex terra, & aqua emergit, quæ ab inuicem facilè ſegregantur, dum aqua in vaporem euaneſcit, & terra in glebam friabilem tranſit. Cæterùm frigiditas non mixtionem conſtituit, ſed tantùm condenſat, non modò illa, quæ per mixtionem in vnũ, vt lateres, conuenerunt, ſed quoq; etherogenea vt lutum. Pro varia autem proportione humidi, & ſicci ſit, vt in coagulatione, & liquefactione diuerſimodè ſe ſe habeant. Quandoquidem aquea nonniſi exceſſu frigoris coagulantur, & modico tepore, vt glacies liquantur. Sed terrea, veluti lateres, frigore non denſantur, niſi prius igne molleſcant. Igne verò non omnia molleſcunt, ſed quæ humiditatem aliquam habeant inſitam, cuius beneficio, interdum, violentia ignis, liquefiunt, vt lapis molaris, Pyrimachus, & teſtæ quemadmodum Ariſtoteles in Meteorologicis annotauit. Itaq; later crudus eſt tanquam gleba terræ, cuius partes pertinaciter hærent, ſed facilè in puluerem ſoluuntur: in igne autem valido partes mollitæ copulantur, & igne recedente, eædem denſatæ relinquũtur: cum hæc coagulatio ab vtroq; proueniat, dum, calore, & frigore operante, reſultat. Quę igitur hoc modo denſata ſunt, meritò ab Ariſtotele inſolubilia appellantur. Hinc nuperi Authores colligunt, calore valde agente in fuliginem, ſeu exhalationem, & conſumpta omni humiditate, ſolo lentore relicto, ne ſubſtantia in puluerem redigatur, Lapidem opacum generari, qui, propter conſumptionem tutius humidi redundantis, liquefieri nequit, Lapides autem pellucidos concreſcere affirmant, dum calor agens in ſuccum abſumit humidum ſuperfluum, & ſuccus ille concreſcit, frigiditate loci concurrente. *Ariſtotelis mens.* *Lib. 4. c. 6.* *Nuperorũ opinio.*

Aliqui non defuerunt, qui exiſtimarunt Lapides non habere formam propriam ſubſtantialem à formis elementorum diſtinctam, & propterea illos inter ſe diſcrepare ſola com-

complexione qualitatum accidentalium tradiderunt. Sed hæc ſententia non poteſt probari, quoniam omnes lapides eſſent eiuſdem ſpeciei, & ſolum accidentaliter differrent: cum tamen proprietates planè diuerſas habeant, & ex diuerſis proprietatibus variæ etiam rerum naturæ reſultant. Præterquamquod quædam affectiones competunt lapidibus, vt expugnare venenum, & attrahere ferrum, quæ elementis ſecundum ſe conſideratis non conueniunt. Quinimò ſi lapides carerent propria ſubſtantiali forma minimè diſtincta à formis elementorum, diù tales permanere non poſſent, ſed breui temporis ſpatio in elementa ſoluerentur. Idcircò ex dictis colligit Albertus Magnus lapides proprijs formis ſubſtantialibus gaudere.

Lib. 1. miner. cap. 4. & 6.

Cauſa igitur formalis, vel forma ſubſtantialis lapidum, aut gemmarum eſt illa, quæ ipſis tribuit eſſe proprium, & propter quid talis lapis eſt id, quod eſt. Nam quilibet lapis ſiue opacus ſit, ſiue pellucidus propriam habet formam, quæ talis dicitur, & ab alijs diſtinguitur. Forma hæc ſecundùm Ariſtotelem, & alios priſcos Authores ex quatuor elementorum combinationibus, & ex eorum temperatura, cooperantibus primis, & ſecundis qualitatibus, proficiſcitur. Verùm, iuxta mentem Nuperorum, hæc forma pendet à ſeminario, & ſpiritu, qui eſt in materia, vt illam formet: quemadmodum ſeminarium expoſtulat: cum omnium rerum formas prodire tradant à ſeminarijs, & ab architectonico ſpiritu elaborari. Etenim ſeminaria à ſummo rerum omnium opifice tanquã rerum principia creata eſſe prædicant, ex quibus ſingulæ rerum ſpecies ſuas eſſentiales formas ſibi comparant.

Cauſæ varietatis Lapidum.

Antequam huic Rubricæ finem imponamus, nonnulla etiam de cauſis varietatis lapidum aſſignanda ſunt. Nuperi Authores in centro cuiuſcumq; rei naturalis quamdam virtutem latentem illi à natura ſagaci inſitam conſtituunt ad hunc finem, vt ſe conſeruare, & propagare poſſit, quantum ei à natura conceſſum eſt. Hæc autem virtus radijs quibuſdam in circumferentiam propagatur, non in cunctis ſphæricè, ſed interdum in vnam partem magis quàm in aliam longioribus radijs operatur, eadem ferè ratione, qua virtus plaſtica exiſtens in centro ſeminis, ſingulas corporis partes deſignat, non radijs in modum circuli diffuſis, ſed qui, pro cõditione partium formandarum, aut propè, aut remotè, à centro corporis diſtant; quemadmodum in Vegetabilibus virtus ſeminis exiſtens talem figuram in fructu format, aliquando ſphæricam, interdum conicam, & quandoq; tuberoſam. Similiter in floribus virtus ſeminalis fæturam in ſphæricas conicas, tetragonas, hexagonas, & ſimiles figuras angulares fundat. Pari ratione in Foſſilibus, iuxta quamdam analogiam, præſertim in lapidibus, qui ex ſalſuginoſa materia originem ſuã ducunt, vt in alumine, Chalcancho, cryſtallo, & ſimilibus contingit; in quorum materię centro quædam vis reſidet, quæ non ſemper omnibus radijs æqualibus operatur. Itaq;

Figuræ variæ Lapidũ.

animaduertendum eſt, quòd corpora figuram vt plurimum angularem, optimo naturæ conſilio, ſibi vindicant, nempè trigonam, & hexagonam: quandoquidem hæ inter omnes alias figuras optimè ſpatium implent. Etenim natura, in formandis rebus, operatur ea ferè ratione, qua nos ope formæ ligneæ, vel alterius materiei, in pyris, pomis, & alijs fructibus omnis generis varias figuras producere nitimur. Fructus enim adhuc paruus, & tenellus in forma lignea, ſeu ex alia materia incluſus, paulatim creſcens omnes interiores formæ cauitates implet; ſicq; ille fructus diſpoſitam, & deſideratam figuram acquirit. Aſſimiliter figuras naturales foſſilium, Vegetabilium, & Animalium perfici pronunciant. Nam quemadmodum vnumquodque naturale corpus particularem poſſidet virtutem, qua ſe in ſua natura conſeruat, ita ab eadem vi hoc habet, vt creſcendo ſe ad certum, & determinatum limitem propaget, quo à reliquis ſpeciebus diſtinguatur, ne in actionibus naturæ confuſio generetur.

Cæterum Ariſtoteles, in meteorologicis percolatione humoris multifariã Lapidum figuras fieri aſſeruit. Primò, quando aqua guttatim cadens congelatur; deinde quando ab aqua fluente deſcendit quidpiã, & in ſuperficie ipſius fundi fit Lapis. Tertiò ſcripſit eſſe quædam loca, ſuper quæ affuſæ aquę in lapides diuerſorum colorum conuertuntur, & tandem eſſe aquas, quæ ſeorſum acceptæ non congelantur, ſed propè alueum fuſæ durantur in Lapides: qua de cauſa ad mentem Ariſtotelis, huiuſmodi Lapides, percolatione humoris ita fiunt, vt diuerſarum rerum formas exprimant.

NATV-

NATVRA, ET AFFECTIONES.

CVIVSCVNQVE rei natura ex illius definitione innoteſcere ſolet; quapropter multi definitionem lapidis aſſignare conati ſunt, ſed poſteà illam vel non ſatis explicarunt, vel aliqua ex parte mutilam tradiderunt. Inter hos prima facie nobis occurrit Galenus, qui lapidem ſic definiuit. Lapis eſt corpus duriſſimum, quod irrigatum ab humido, non molleſcit: vnde manifeſtarium euadit, naturam rei hac definitione non ſatis ſufficienter explicatam fuiſſe; cum ferro, argento, & alijs metallis huius generis competere poſſit, quoniam nemo eſt, qui neſciat hæc corpora eſſe duriſſima, quæ rigata humiditate haudquaquam molleſcunt, etiam ſi multorum annorum ſpatio in aquis, morentur: hac de cauſa, pace tanti viri, hæc definitio probanda non videtur. Georgius Agricola ſermonem habens de natura foſſilium, definitionem lapidis affert, quæ & ipſa omni ex parte perfecta non videtur. Eſt autem talis: lapis eſt corpus foſſile, ſiccum, & durum, quod aqua longo tempore vix emollit, ignis vehemens, redigit in puluerem, vel non emollitur ab aqua, ſed à calido liquatur. Hæc Agricolæ definitio implicitè naturam lapidum explicare, & ex duobus membris cōſtare videtur: in vno enim aperit nobis naturam lapidum, qui ab aqua emolliuntur in altero, naturam eorum, qui calore liquantur. Hæc igitur definitio, quoniam rei materiam explicitè non declarat, non erit approbanda. Verùm id alicui admirationem afferre non debet, ſi Agricola vir in cognitione Foſſilium alioquin perfectiſſimus huiuſmodi definitionem tradiderit: quandoquidem hæc res adeò eſt difficilis, vt, inter Veteres, & nuperos Authores, non reperiatur, qui perfectam deſcriptionem lapidis ne dicamus definitionem, ſcriptis mandauerit. Falloppius & ipſe definitionem Agricolæ improbauit, & rectiùs lapidem ſe definire poſſe exiſtimauit, ſi pronunciauerit, lapidem eſſe corpus terreum, durum, foſſile, quod, nec virtute humidi, nec etiam ignis poteſt liquari, vel (vt comprehendātur etiam vniones, corallia, & alij lapilli non ex terra, ſed aliunde effoſſi) quodcumque corpus terreum, durum, friabile, quod neq; humido, neq; calido liquatur: dixit autem friabile, vt ferrum, & oſſa excluderet ab hac definitione, quæ nobis probanda magis videtur.

Lib. 9. de ſimp. med. fac. *Lib. 1.* *Opinio Falloppij.*

Anſelmus Boetius vir in cognitione lapidum peritiſſimus, lapidem in opacum, & pellucidum primò diſtribuit, deinde definit, ſeu deſcribit opacum hunc in modum: lapis eſt corpus mixtum, inanime, durum, inductile, in aqua non liquabile, & ſolidum, quod è terra ſimplici tanquam præcipua, & magis congrua materia, citra multas alterationes, à natura concretum eſt. Poſteà lapidem pellucidum, ſeu pulchrum, nimirum gemmam definit, ſeu deſcribit hac ratione. Gemma eſt lapis paruus, rarus, durus, & pulcher à natura procreatus: ſicq; ab hac definitione onyx, Crapundina, & ſimiles lapilli excluduntur, quos in definitione ſi quis comprehendere vellet, neceſſarium eſſet, ex mente Boetij, nomen pulchritudinis ab hac definitione auferre.

Lib. 1. de lapid.

Circa peculiares lapidum affectiones ſcriptū reliquit Cardanus lapides exciſos creſcere, quia viuant. Scaliger autem acriter reprehendit Cardanum, inquiens lapides creſcere, non quia viuant, ſed quoniam appoſito rurſus humore, matrices lapicidinarum augentur, à quibus priores lapides exciſi fuerunt. Addunt alij lapides gaudere hac proprietate, vt ſub terra obruti molliores euadant; quandoquidem ſub dio ſemper duriores fiunt: quocircà lapicidæ huius non ignari illos terra obruere ſolent, quando paulò poſt illos cęlare deſiderant. Quantum verò attinet ad particulares lapides, Plinius monimentis mandauit ſaxa quædam eſſe in Lycia, & in quodam orientali tractu, quæ viuentibus alligata erodunt corpora. Demùm ſaxa, & lapides, ratione duritiei, inter ſe diſcrepare ſolent: cum nonnulla ſint, quæ facilè, alia autē, quæ difficulter ſcindantur, & frangantur: quapropter Olaus Magnus, in Hiſtoria Gothorum, diuulgauit ſaxa quædam magna ibi eſſe, quæ non alia ratione faciliùs, quam larido accēſo franguntur. In Vmbria, teſte Gaudentio Merula, lapis albus eruitur, adeò mollis, vt ſerra dentata facilè ſecari poſſit.

Lib. 5. de Subtil. *Exercit. 111.* *Lapides erodentes.*

DIF-

DIFFERENTIÆ.

NONNVLLI fuerunt, qui Lapides in triplex diſcrimen diſtribuerunt, primum dixerunt eſſe maioris terreſtreitatis,veluti ſunt Lapides, qui paſſim inueniuntur. Secundum ſtatuerunt eſſe medium inter communes Lapides, & gemmas,& hoc diſcrimine gemmas etiam opacas comprehẽdunt.In tertia differentia gemmas tãtummodò pellucidas reponunt. Georgius Agricola quatuor Lapidum eſſe genera decreuit,quorum primum,communi nomine Lapidis, inſigniuit,& ad hoc genus Magnetem, Hæmatitem, Aetitem, &alias ſpecies complures reduxit. Secundum genus nuncupauit gemmam, & hoc genere Adamantem, Carbunculum, & ſimiles Lapillos amplectitur. Tertium vocauit genus magnum Lapidum, quod inſtar gemmæ polituram recipit, vt marmor; idq; colore, & natali loco diſcriminauit: cum aliud Porphyrites,vel Ophites, aliud Parium, Laconicum, & ſimile cognominetur. Quartum genus, ſaxum veluti arenarium, & calcarium nominauit. Fuerunt inſuper alij Authores, qui gemmas ad Lapidem tanquam ad genus referendas non eſſe aſſeuerarunt:nihilominus quia genus proximum commune habent, & horum neutrum, neque metallum, neque ſuccus concretus, neq; terra ſunt;reliquum eſt, vt genus proximum ſit terra durata, quæ nullo alio nomine quam Lapidis, indigitatur. Quocirca Lapis meritò tanquam genus dicetur, & de gemma etiam prędicabitur: hinc quæuis gemma erit dicenda Lapis, ſed quilibet Lapis gemma minimè vocabitur. Præterea Anſelmus Boetius id ſtabilire videtur, dum Lapidum differentias diſtribuit, donec in claſſem gemmarum incidat. Etenim aſſerit alium Lapidem a natura magnum produci, alium paruum, ex paruis alium eſſe inuentu rarum, alium frequentem, ex raris, alium durum, alium mollem, ex duris alium pulchrum, & aſpectu gratum, alium, turpem, & tandem pulchrum, nomine gemmę, decorat: vnde colligendum eſt gemmam ad Lapidem tanquam ad genus eſſe reducendam.

Lib. 5. foſſil.

Lib. 1. de lapid.

Saxa verò nonnulli partim diſcriminant à conſiſtentia, nam tophus eſt mollis, & ſilex prædurus; partim ab vſu, veluti ſaxum quadratum, quod ad ædificia trahitur,& ſaxum cruſtoſum, quia in cruſtas ad tecta findatur, & ſaxum calcarium, quoniam excoctum pro cæmento adhibeatur. Arenarium etiam in ædificijs eſt vtile, quia calcem bibit. Cotes ſunt, quæ ad acuendos gladios attinent, & ſic deinceps de alijs differendum eſt. Verum, ratione vſus, Leo Baptiſta in ſuo Volumine de Architectura tradit, Lapidum alios eſſe viuos, & fortes, veluti ſunt ſilices, marmora,& ſimilia, nã hi Lapides naturaliter graues,& ſonori ſunt; alios eſſe craſſos,leues,& ſurdos, quemadmodum ſunt illi, qui naturam tophi, & ſabuli referunt. Rurſus Lapidum alios planæ ſuperficiei,& angulorum æqualium conſtituit, quos vocat quadratos, alios linearum inæqualium, variorum angulorum, quos rudes nominat. Denuò Lapidum alios eſſe magnos aſſerit, qui ad libitum pertractari nequeunt, alios minutos, qui medium locum inter prædictos occupant. Quinimò ſaxa interdum tam grandia generantur, vt integros montes, & vaſtos in mari ſcopulos conſtituant. Propterea legimus in Coſmographia vniuerſali, ſaxa eſſe tam vaſta in regione Valeſiana, vt in illis excauatis numeroſæ familiæ habitent. In Valle etiam Sedunenſi Templum, & amplum Monaſterium in ſaxo ſine calce, & lignis eſſe fabricatum. Sed quid vagamur per remotas regiones, dum in Agro Bononienſi, decimo ab vrbe Lapide, habemus montem ſaxeum, in quo conſpicitur ſcalptum Templum, nomine Beatæ Mariæ ſemper Virginis, Deo dicatum, vulgò dictum *la Madonna del Saſſo*, vbi quoq; ſcalpta eſt domus Sacerdotis, quę quotidie in prædicto Templo cæleſtem Hoſtiam Deo immolat. Differunt autem hæc ingentia ſaxa à marmoribus, quia ex terreſtriori,& impuriori materia cõſtant,& licet ipſa coloribus, inſtar marmorum, varient: nihilominus à ſe inuicem ſemper diſcriminantur, quoniam colores ſaxorum obſcuriores, & fædiores obſeruantur.

Lib. 3. c. 4.

Differentia ſaxorum, & marmorum.

Cęterùm ſatiùs erit tam Lapidum,quam ſaxorum non ſolum ſubſtantiam,ſed etiam omnes qualitates, & accidentia diligentiùs examinare: ſic enim exactiorem differentiarum cognitionem manifeſtabimus. Quoad ſubſtantiam, ſaxum dicitur glareoſum, & Lapis arenoſus, deinde alij Lapides partes habent diſtinctas, alij indiſtinctas, qui

qui diſtinguuntur, vel punctis, vt nõnulli Iaſpides, & Ophites, vel corporibus vt ſaxa vulgaria, in quibus manifeſtæ arenulæ conſpiciuntur. Rurſus in ſubſtantia Lapidum durities, & mollities conſideratur. Hinc aliqui Lapides molles, aliqui duri obſeruantur. Vidimus annis elapſis lapidem tam durum, vt profectò Baſaltem æmularetur. Item Gaudentius Merula in agro Vuolſienſi apud Italos memorat Lapidem tam durum, vt in ædificijs locatum omnibus ignis, ventorum, imbris, & tempeſtatum iniurijs reluctetur, & fortaſſis non diſcrepabit ab illo, quem Nero, poſt Vrbem exuſtam, in illa renouanda adhibuit: hunc enim Baptiſta in Vitruuium ignibus minimè cedere retulit. At in Orbe nouo Lapides quidam, retenta duritiè, inueniuntur (vt Ioſephus Ieſuita anno ſexageſimo poſt ſeſquimilleſimum ex Braſilia ſcripſit) qui in quaslibet partes flectunrur, & gladiorum acuendorum, inſtar cotis, vim poſſident. *Lapidis durisſimi vbi.*

Præterea, ratione colorum, genus Lapidum multiplici varietate teperitur. Primitùs illud ſaxum cruſtoſum ſtratis, & tectis vtile innumeris ferè coloribus refulgere ſolet: quandoquidem inuenitur cinereum, candidum in cinereo viride, cæruleum, rubrum, ſubluteum, & nigrum. Pariter in eodem arborum rami cum folijs quaſi arte depicti conſpiciuntur. Eſt etiam aliud huius Lapidis genus cinereum, in quo Syluulæ ita elegantes apparent, vt nullus pictor meliùs, & elegantiùs eas penicillo exprimere poſſet. Quinimò ſi talis Lapis in varia ſegmenta ſcindatur, magnam intuentibus admirationem pariet, quoniam huiuſmodi arbuſculæ in partibus internis, & lateralibus conſpiciuntur: quocirca talis lapis Dendrites appellari poſſet. *Differentia à colore.*

Brathites, ſeu Sabinites.

Fru-

Fruſtum huius Lapidis ad noſtras peruenit manus, cuius icon exhibetur, in qua, apparet arbuſcula Sabinam referens: idcircò Brathites, ſeu Sabinites inſcribitur, cum Βράθυ Græcis Sabina dicatur.

Lauagna quid.

Venetyſ. Abaino

Lapides nigri coloris lati inſtar tabularum, longitudinis circiter decem pedum, eruuntur in Genuenſi ripa loco *Lauagna* nuncupato. In hoc Pictores penicillo icones exprimunt, & Piſcatores, ad comprimendos in vaſis ſalitos piſces, vtuntur, & *Lauagni* à loco natali nuncupant. Inſuper reperiuntur lapides pallidi, virides, & alijs coloribus inſigniti. Annis elapſis, conſpicati ſumus Lapidem durum, inſtar gemmæ, coloris circa latera ferè cærulei, in medio viridis, hic in aqua frigida locatus viriditatem ſmaragdi acquirebat, & calefactus virorem deponens priſtinum colorem induebat. Hunc Lapidem Paulus Brunus Norimbergenſis diligens rerum naturalium inquiſitor ex Vualachia nigra aduectum referebat; vnde alius lapis eiuſdem magnitudinis albus habetur; qui in aqua poſitus luteſcit, & exemptus priſtino colori reſtituitur. Ad cæruleum colorem vergit Lapis ille Petra ſerena appellatus, cuius varię fodinæ in Cortona, in Agro Volaterrano, & in omnibus ferè montibus Apenninis reperiuntur: etenim hic Lapis in multis ædificijs Florentiæ viſitur, & niſi imbribus madefiat diutiſſimè perdurat. Lapides ad ruborem inclinãtes in cuniculis Agri Præneſtini reperiuntur (Præneſte oppidum eſt Latij, vt multi volunt, ἀπὸ τῶν πρίνων, nimirum ab Ilicibus nuncupatum) vulgus ab occiſione C. Marij iunioris Lapides rubefactos opinatur. Quare de hoc Poeta quidam Germanus Georgius Fabritius ſic cecinit in ſuo Itenerario.

Petra ſerena.

——— ——— ——— tua cæcule regna
Nomen ab Ilicibuſq; tenens Præneſte venimus
Quo primùm Diuæ quæ mitto, tempore nullo
Certa loco perſtat, mittamus nobile templum,
Pluribus in templo lithoſtrotaq; picta figuris
Deinde tot effoßos tectâ tellure meatus
Qui finguntur adhuc Mariana cæde rubore.

Hieracite lapis.

Quandoque conſpicati ſumus lapides colorem ſplenis æmulantes, & talem colorem cum luteo colore permixtum habebant: hi fortaſſis ad morbos ſplenis fugandos apti erunt iudicandi. Obſeruatur alius lapis, qui colore pennas, vel oculos Accipitris, ſiue Hieracis imitans, appellatur Hieracites, & vt plurimùm ad colorem cinereum tendit, & quamuis plures ſquamæ ſuperiores ſint lucidæ, & coloris plumbei, inferiores tamen ſunt coloris cinerei, & in medio partis ſuperioris quædam concauitas, ſeu rima obſeruatur, imitans illud Conchilij genus, quod ab Authoribus Pecten nuncupatur: quemadmodum in icone licèt intueri, vbi tres huius lapidis differentię delineantur.

Lapides ab auro dicti.

Alij ſunt lapides lineis colore vario inter ſe diſtinctis ornati, vt Sardonyx, Achates, Marmor, & aliqui Iaſpides. Item alij lapides, ratione colorum, ab Authoribus, metallici cognominantur, cum variorum, & ſingulorum metallorum colores repræſentent. In extremo nouæ Zamblæ ſeptentrionali angulo, qui angulus glaciei nominatur, Hollandi nonnullos lapides, inſtar auri, fulgentes inuenerunt, & hac de cauſa aureos indigitarunt, præterea ab auri colore lapides quidam denominantur Chryſitis, Chryſolampis, Chryſolithos, Chryſophris, Chryſopraſſus, Chryſoberillus, Chryſammos, & Chryſolecaos; A colore quoque aliorum metallorum aliqui lapides nomen deſumunt, vt Argyrites, & Argyrodamos ab Argenti colore, Siderites, à Ferro, Molybdites à Plũbo, & Chalcitis ab Ære.

Alij recenſeri poſſunt lapides, qui à colore aliarum rerum inanimatarum nuncupantur, vt Hoplites à colore armorum, Crocian à colore croci, Melichlorus à melle, Capnites à fumo, Polia à canitie, Cerites à cera, Myrthites à Myrtho, Tephrites à cinere, Lychnites à colore lucernarum accenſarum, Myrrhites à myrrha, Enhydros à colore aqueo, vel quia talis lapis aqua prægnans ſit, Catoprites à colore ſpeculi, vel quia, inſtar ſpeculorum, imaginem reddat, deniq; Cepites, vel Cepoides ab hortorum coloribus, propter colorum varietatem, quæ in ſimili lapide radiat.

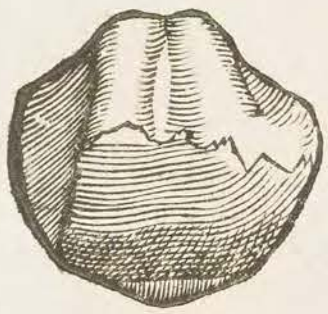
Lapides ab animalibus dicti.

Inſuper non pauci ſunt lapides, qui ab animalium, & partium eorumdem coloribus nomenclaturam ſortiuntur. Leontias, & Pardalios ſunt lapides, qui colorem pellis Pardi, & Leonis habent. Taos dicitur à colore Pauonis, Coracites à colore Corui, Perdicites à colore Perdicis, Echites à colore Viperæ, Scarites à colore piſcis Scari, Trigli-

tes

Hieracitis tres differentiæ.

1

2

3

tes à colore piſcis Mulli, Carcinas à colore Cancri marini.

Quoad colorem partium, vel excrementorum animalium, Hepatites nominatur à colore hepatis, Galactites, vel Galaxias à colore lactis, & Hæmatites à colore ſanguinis. Hoc in loco repræſentamus tabellam, in qua icones lapidum conſpiciuntur. Primò delineatur lapis niger ad ſcribendum Lydio congener, de quo in fine huius capitis verba fient, quando de vſu variorum lapidum agemus. Deinde ibidem habetur figura lapidis magnitudine non excedentis nucem auellanam, extrinſecus modicè radiantis, & quodammodo referentis naturam Achatis, in quo imago fluuij conſpicitur, & in alueo cuiuſdam fluuij inuentus eſt. Sub figura huius calculi, eſt lapis radians inſtar marmoris, cum multis maculis albis, & nigris ita inuicem diſpoſitis, vt perelegantem auis figuram reddant. In tabellæ altera parte conſpicitur lucerna parua antiqua, cuius in ſecundo libro huius Tomi, agentes de vſu Argillæ meminimus. Huic ſuccedit calculus cinereus cum annulo albo alabaſtrino eumdem cingente: vnde conſtat huiuſmodi lapidem ex duplici ſubſtantia, ſcilicet cinerea, & candida, fuiſſe à natura conſtructum. Sub hoc eſt

lapis non ſolum colore,ſed etiàm figura, nucis vomicæ æmulus,& ſub illo apparet fragmentum vaſis ex terra cinnabarini coloris.

Variæ Lapidum Icones.

Lucerna parua antiqua.

Lapis niger ad ſcribēdum lydio congener.

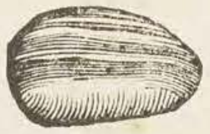

Calculus cinereus cū annulo alabaſtrino.

Lapis nucivomicæ ſimilis.

Calculus imaginem fluuij referēs.

Lapis cum figura auis.

Fragmētum vaſis ex terra cinnabarina.

Præter repræſentatos in antecedenti tabella lapides, libuit aliam exhibere, in qua viginti calculorum differentiæ, non modo ratione coloris, ſed etiam figuræ conſpiciūtur. Prima facie apparet lapis figura, & colore Mali, vel potius colore,& forma Lithoſper-

Calculorum viginti differentiæ.

ſpermatis Indici, cum apprimè illud referat. Ibi quoq; licet meditari calculum forma E
fabæ: eſt enim ſimilis fabæ maiori colore albo, & nigro variegatus, tanquam punctis
albis inſignitus. Sed inter alios admirabilis eſt ille lapis niger maculis albis refertus,
qui Leucomelanos appellari poteſt: nam cum ſubſtantia ſua ſit niger, & lucidus, Lydij
lapidis eſt æmulus, & præſertim dum annulo aureo contactus, colorem auri recipit. Ibi-
dem figurantur lapilli albi, figura nuclei Pini, præcipue quando à cortice exteriori, &
interiori ſunt nudati. Cæteri calculi ex Tago fluuio omnes lutei & ferè compreſſi inter
ſe tantùm ratione magnitudinis, & paruitatis diſcrepant.

Cæterum Natura in ſuis operibus nobis valde admirabilis videtur. Quandoquidem
ſicuti induſtria humana lapillos variorum colorum ſimul iungens, lithoſtrota aſpectu
pulcherrima, & admiranda conſtruit: pariter Natura quaſi ludens lapillos varij coloris
interdum copulat, & lithoſtrota naturalia componit:

Quoad alias qualitates, & primum quoad odorem, quædam ſaxa ingratum, & quæ-
Saxa odo- damſuauem odorem ſpirant. Saxa Aldenbergica rubei, vel cinerei coloris odo-
rata vbi. rem violæ ſpargunt. Alia Myrrh odorē emittunt, vt lapides apud Parthos naſcentes, & F
potiſſimum in Carmania, qui creduntur eſſe humores calore ſolis, in vtero terræ den-
ſati, & amplitudine nunquam paruos abacos excedunt, & tanta craſſitie, vt pocula
ex illis formari poſſint. Saxa Thuringica odorem ſerpilli naribus impertiuntur; & lapi-
des Hildeshemij malleo percuſſi odorem cornu vſti diffundunt. Sed a lapidibus Marie-
Li. 2. de la- bergicis malleo percuſſis odor moſchi egreditur. Anſelmus etiam Boetius fatetur ſe ha-
pid. c. 202. buiſſe lapides violam olentes, verùm, re accurratiùs conſiderata, huiuſmodi odorem
non à lapide prouenire deprehendit, ſed à muſco quodam ex luteo viridi, qui tanquam
corium lapidi adhęrebat: quandoquidem pars lapidis tali muſco nudata nullum prorſus
odorem ſpargebat. Hinc Boetius meritò ſuſpicabatur, his ſaxis radicem odoriferæ Iri-
dis adhæſiſſe: niſi fortè huiuſmodi genus muſci naturaliter talem odorem referret. An
verò idem in cæteris lapidibus benè olentibus contingeret, hactenus non ſe expertum id
eſſe pronunciauit. Circa guſtum, quidam lapides adſtrictione, & mordacitate non ca-
rent. Nonnulli, vt Dioſcorides, tradunt Othonam eſſe lapidem Aegyptium in Thebai-
Lib. 2. cap. de naſcentem, aureo colore, & exigua magnitudine præditum, qui in guſtu habet feruo G
217. rem cum adſtrictione mordaci.

Præterea ab effectu aliquæ differentiæ in lapidibus obſeruantur. Nam lapis dicitur
Nephriticus, quia Nephritidi medeatur, Asbeſtus, quia ignibus non deſtruatur, & He-
liotropium, quia radios ſolares in ſe geſtare videatur. Myrſinites, & Aromatites dicun-
tur, quia odorem, & Chalcophonos, quia tinnitum æris habeant. Item alij ſunt lapides,
qui à natali loco tum particulari, tum vniuerſali nomen deſumunt. Quamobrem, ratio-
ne loci, & modi generationis, aliqui lapides à radicibus, ſeu ab aliquo radicis vicem
gerente excreſcunt, vt Baſaltes, Cryſtallus, & ſimiles, qui confuſam quamdam mate-
riam, loco radicis, habere videntur. Aut hac radice, carent, vt Geodes, Bezaar, & alij
ab animalibus eruti, qui integri nulli materiæ adhærentes oriuntur. Rurſus alij in ma-
trice, vel theca proueniunt, vt Calimus in Aetite. Alij cum veſte, vel tegumento naſ-
cuntur, vt Hoplites, alij nudi, vt Silices. Deniq; aliqui in terra, alij in aquis, alij in ae-
re, alij in animalibus, & aliqui in plantis producuntur. Quoad locum vniuerſalem, la-
pis vocatur Iſter, quoniam ab Iſtria deferatur, Marinus à Mari, & Tiburtinus vulgò H
Tiburtinus Treuertino, quoniam ex Tibure ciuitate Vulgò *Tiuoli* eruatur. Ad finem, ratione vſus,
lapis qua- lapis ille dicitur elaboratus, cum ad opus dirigitur, alius rediuiuus, quando ex diruto æ-
lis. dificio erutus, denuò ad nouum ædificium trahitur, & in ædibus Deo dicatis, Petra ſa-
crata vulgò dicitur, quæ Latinis Ara mobilis appellatur.

Tandem quoad figurā lapidum, Natura maximam nobis admirationem parit: ſiqui-
dem non modò in animalibus, ſed potiſſimùm in lapidibus inſignem varietatem produ-
cit: etenim in ipſis quaſi ludens icones animalium, plantarum, & aliarum rerum ina-
nimatarum procreat. Propterea Plinium admirari non debemus, qui aliquando moni-
mentis mandauit, Naturam in Mari non ſolum animalium ſimulacra procreaſſe, ſed et-
iam ſtellarum, & rerum artificialium, nihilque ferè in terris conſpici, quod in marinis
vndis non reperiatur. Hoc idem lapidibus applicare poterimus; cū Natura in illis præ-
dicta omnia repræſentare nitatur.

Pri-

A Primum ſi de Animalibus verba fiant. In rerum natura eſt Myrmicites lapis à forma Formicæ nuncupatus, Cantharias Scarabęum refert, Batrachites habet formam Ranæ, Chelonites dicitur à Teſtudine, Draconites à Drachone, Chelidonia ab Hirundine, Alectorios à gallo, Myites à Mure, Scolopendrites à Scolopendra verme, Echinites ab Echino marino, Strombites à Cochleis aquaticis, Conchites à Concha, Tellinites à Tellinis, Oſtreites ab Oſtreis, & Ctenites à Pectine. Horum lapidum à prædictis animalibus partim nomen deſumunt, quia prædictorum figuram repræſentent, partim, quia in eorumdem viſceribus inueniantur. Quinimò non ſolum lapides ab Animalibus, ſed etiam ab eorum partibus cognominantur. Inchoantes igitur à capite, meminimus in ſuperioribus libris cornu Ammonis; cum hic lapis arietini cornu figuram reddat. Polytrix eſt lapis ad ſimilitudinem capillorum formatus; veluti Boſtrichites formam criniũ mulicbrium habet. Leucophthalmos, ſeu Bellioculus eſt lapis humanum oculum exprimens, Lycophthalmos oculum Lupi, Aegophthalmos oculum Capræ, Triophthalmos figuram trium oculorum. Geranites refert oculum Gruis, Hieracites oculum Accipi-

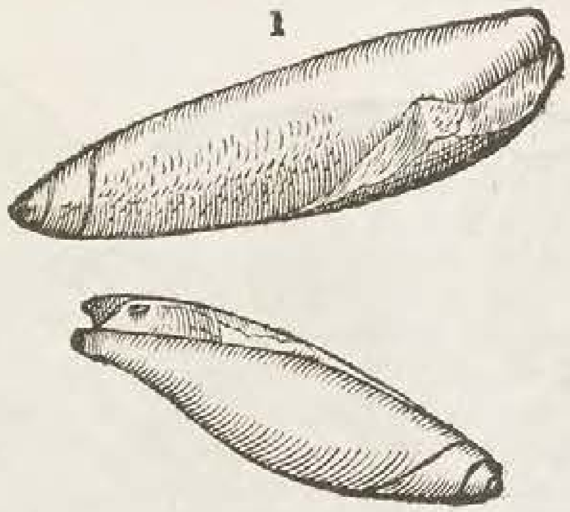
Lapides cur ab animalibus denominẽtur.

B tris, & Hyenia oculum Hyenæ animalis. Gloſſopetra oſtendit figuram linguæ, Bucardium, Telicardium, & Cardiſce formam cordis. Lapis ſarcites habet ſimilitudinem carnis, Steatites adipis, & Enoſteos formam oſſium. Hyſterapetra exprimit figurã vteri, & Enorchis teſtium. Dactylus Idæus digitus pollex eſſe videtur, & Onyx oſtendit vnguem. Tandem Lepidotes à ſquammis piſcium cognominatur.

Reliquum eſt, vt aliquid præcipuum de prædictis Lapidibus diſſeramus. Inuentum fuit ſaxum arenarium in fluuio Sapenæ, quod perbellè figuram humanam exprimebat, vel potius Idolum, quod Indi Idolatræ colere ſolent. Illa autem Idola magno artificio in ſaxis ſunt cælata, vt in fine huius capitis exponemus: hoc autem à natura fuit expreſſum. In eodem flumine, Lapis quondam inuentum fuit cinerei coloris, in cuius ſuperficie plana multæ figurę apparebant, inter quas vna rudi quodam modo hominem æmulabatur, in altera autem parte, caput quaſi hominis armati caſſide conſpiciebatur. Credendum eſt has figuras fuiſſe in hoc ſaxo genitas ab aliquo ſucco permixto, & nigre-

C

1

1 Strombites flaueſcens.

Z

2 Spirites, ſiue Ophites.

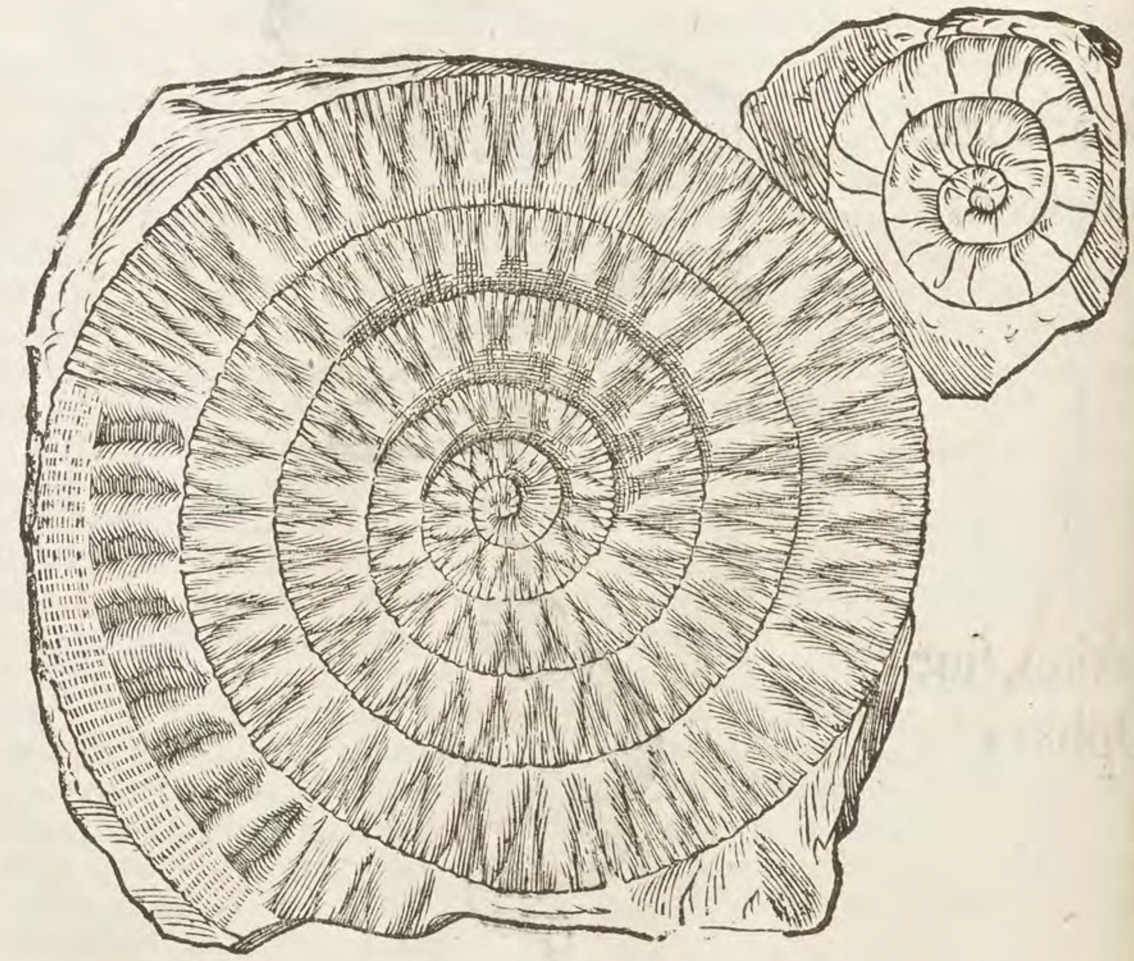
ſcente,cum ſucco illo cinereo totum Lapidem conſtituente,qui ſuccus niger iuxta mixtionem, & exhalationem in planitie factam talia lineamenta procreauit, quæ ita diſpoſita prædictas figuras repræſentarunt. Neq; mirandum eſt, quoniam Ioannes Euſebius Ieſuita narrat,quòd Auilæ,apud Auguſtinianas Moniales, imago Deiparę colitur, quæ à Natura in ſaxo figurata fuit. Memorat quinetiam idem Author non procul à Madrito eſſe Chriſti Crucifixi iconem, quam Natura Lapidi impreſſit. Pariter eodem teſte, in Clauigij campo,non ſolùm lapilli formam ſaxei bacilli,& Concharum habent, ſed etiam ibi rupes exciſæ effigiem ſancti Iacobi, natura artifice, monſtrant.

Lib.1.de Mir. nat. Europ.c.7.

Pręter humana lineamenta in ſaxis obſeruata, infinitas aliorum animalium figuras in ſaxis conſpicati ſumus. Primitùs ad litora Albis, inuenitur Lapis oblongus æmulans ſerpentem Lapideum, qui intrinſecas partes habet coloris nigri ad cæruleum tendentis, extrinſecas verò coloris albicantis.

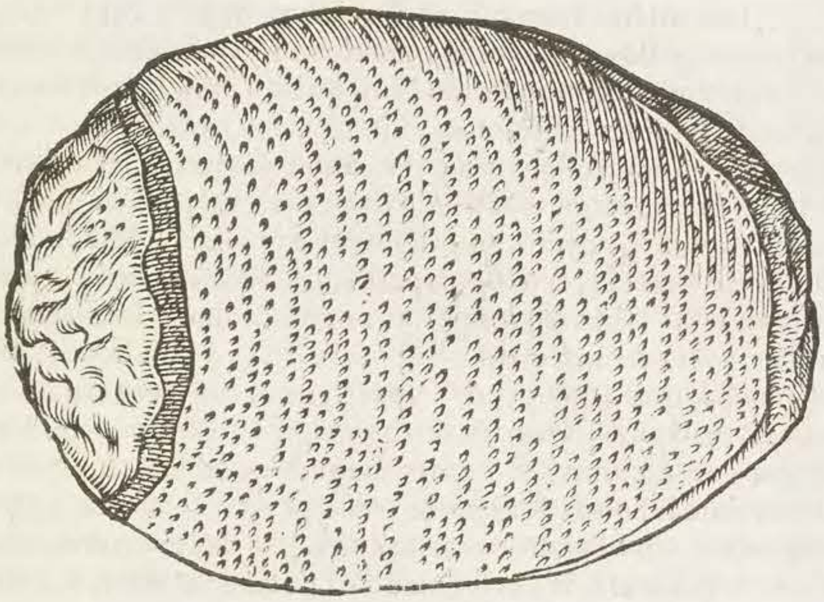
Hic damus iconem lapidis ſub numero 2. ad formam Serpentis, qui Spirites appellari poteſt, cum inſtar ſpiræ ſit conuolutus: quamuis Ophites etiam nuncupari poſſit: quadruplici inflexu conſtat, duriſſimæ eſt ſubſtantiæ, & coloris ſublutei. In eadem tabella ſub numero 1. figuratus eſt Strombites flaueſcens, ita nominatus, quia ſit lapis figuram Strombi marini omni ex parte referēs. Geſnerus inuenit in monte quodam Heluetiæ lapidem effigie Serpentis in ſpiram reuoluti ita, vt caput in circumferentia promineret, extrema autem cauda pro centro erat.Alia quoq; pars lapidis, foris aliqua ex parte ambiens tamquam alterius maiuſculi Serpentis minorem circumplectentis. Pariter in Montibus Eugubinis, qui ſunt partes Apennini in Vmbria, inuentus eſt lapis pluribus refertus ſpiris,quaſi ope ſcalpelli cælatis: ſpiræ centro vicinæ figuram Volutæ Epiſtylij Ionici repræſentant, omneſque radijs ſunt inſignitæ, & lapis in aduerſo latere Serpentem imperfectum ſpiris inuolutum exprimit, vt in icone manifeſtatur. Quapropter libuit hunc lapidem indigitare Ophiomorphitem.

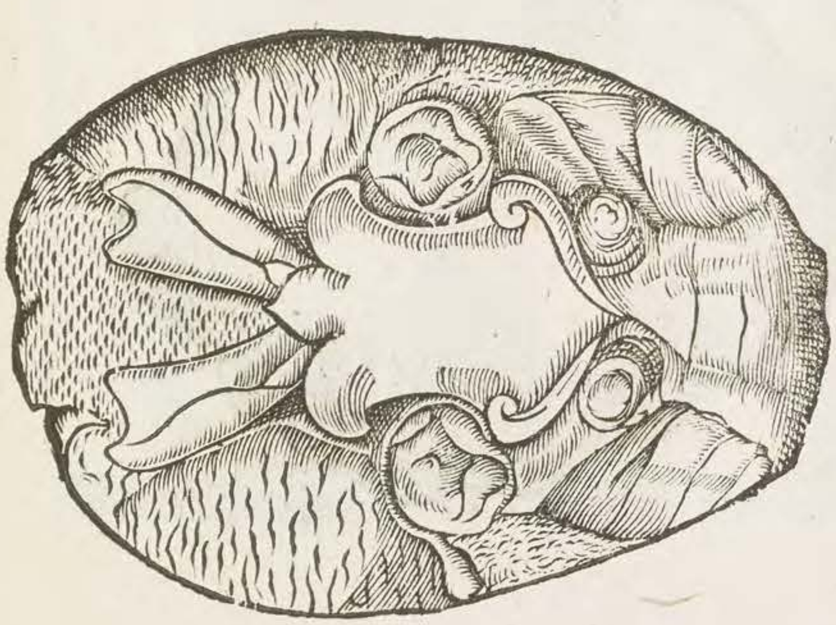
Ophiomorphites.

Se-

Sepites pronè, & ſupinè.

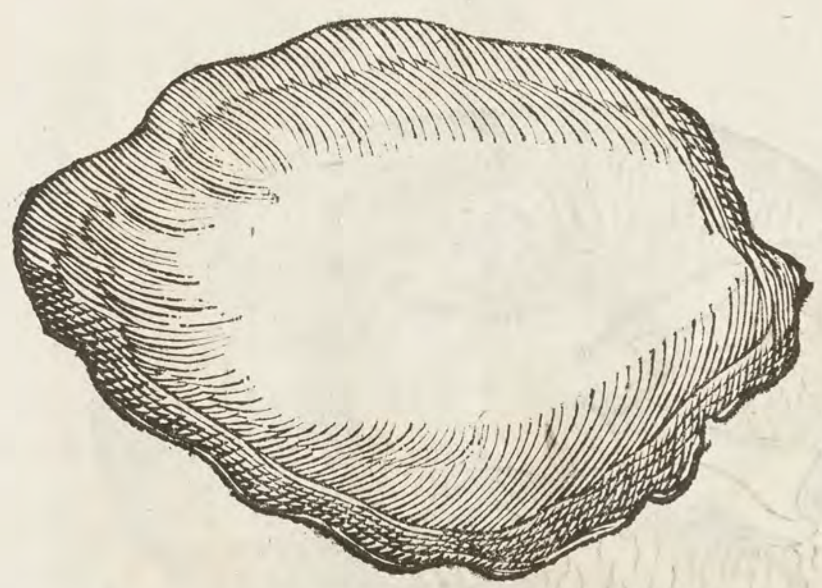
Lapis quidam Fribergi repertus eſt, qui lineamenta Simiæ exhibebat, & Gotonicæ, vt recitat Ioannes Euſebius Ieſuita, reperiuntur lapides, qui Coturnices exprimunt. Myites eſt lapis ſpeciem muſculi referens, & duplicis differentiæ obſeruatur, alter eſt oblongus, alter verò, inſtar Pectinis, rotundus, colore cinereus, & in lapidicinis Saxoniæ, propè Heldesheimum, frequens eſt.

Cæterùm multò plures ſunt Lapides, qui aquaticas animantes repræſentant, vt nos in progreſſu oſtendemus. In mari Ormuz varij Lapides figurati conſpiciuntur, & præſertim illi, qui plerumq; Scolopendras referunt. At Lapis Islebianus inter cæteros eſt valdè admirabilis, dum multis animantium ſpeciebus imprimitur: Etenim marinos Paſſeres, Percas, Lucios, gallos gallinaceos, quandoq; Salamandras, & ſimilia animantia oſtẽdit: quemadmodum Lector in Primo libro huius Tomi, & potiſſimùm in Capite de Ære poteſt intueri. Lapides Ichthiomorphites bini ex genere arenariorum habentes exactam piſcium inſculptam effigiem à nobis, annis præteritis, viſi ſunt, qui profectò Iſlebianos lapides imitabantur. Decreuimus in præſenti, prima facie præbere iconem lapidis Sepiæ æmuli, quem libuit Sepitem appellare. Hic Lapis imitatur os Sepiæ animalis maritimi mollis, cum ſignis particulæ ſpectantis ad partem ſupernam animantis. Hic lapis totus albus eſt, inſignitus nonnullis lineis formatis à quibuſdam punctis eminentibus, pulcherrimo ordine diſpoſitis: idcircò huiuſmodi puncta videntur referre illa animalia, quæ Scolopendræ appellantur: differunt tamen à ſe inuicem, quoniam lineę in animali punctis ornatæ ferrugineum colorẽ habent, in lapide autem, ſeu ſepite lineæ albæ conſpiciuntur. Aduertendum eſt, quòd inter ſupinam, & pronam partem materia quædam ſabuloſa, & arenoſa coloris cinerei concreta apparet.

Islebianus lapis qualis

Poſtea quam incidimus in Sepiam; operæ pretium eſſe duximus; verum Sepiæ os petrificatum hoc in loco delineare, vt Lector meditari poſſit diſcrimen, & conuenientiam inter Sepitem, & os Sepiæ in lapidem conuerſum, de quo noſtra intererat verba facere in Capite, in quo res lapideſcentes ponderandæ ſunt.

Sepiæ oſsis pars ſuperior lapidea.

Inſuper damus iconem lapidis, in quo Paſſeris piſcis ſpecies, vel ei ſimillima, à ludente Natura expreſſa cernitur. Nuncupatur autem Pſetites; cum Ariſtoteles huiuſmodi piſces ψῆτ⸱ας appellauerit.

Pſetites.

Amplius contemplabitur Lector figuram alterius lapidis, qui propter impreſſam in illo à ludente Natura Rhombi iconem, Rhombites à nobis cognominatur. Neque multa admiratione teneri debemus; cum Islebiani lapides paulò ante memorati multò plures & pulchriores piſcium effigies exprimant.

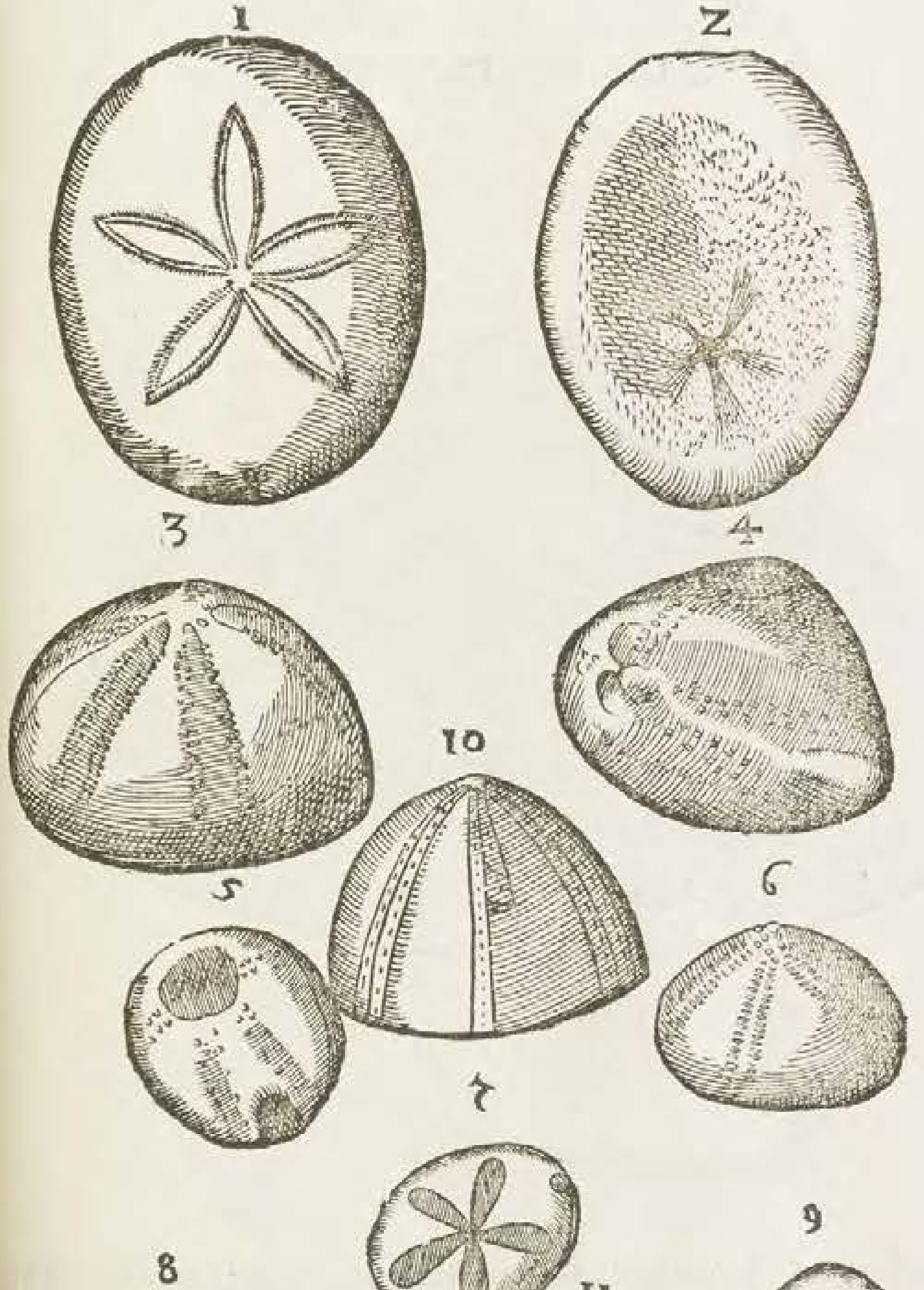
Rhombites.

Item in rerum natura frequens eſt lapis oſtendens figurā Echini marini, & propterea huiuſmodi lapis Echinites dicitur, non autem Echites; hic enim eſt lapis, vel, ſecundum alios, gemma viperini coloris, cum vipera ſecundum Græcos, Echis nuncupetur. Echinites igitur lapis eſt rotundus, & faſtigiatus radijs quinis latis ad modum ſtellę inſignitus, veluti à Pictoribus delineari ſolet, punctis exiguis veſtigia ſpinarum referentibus: iuxta infimam partem quinos habet radios ſuperioribus è diametro oppoſitos. Tandem Echinites, vt rectius figura illius exprimatur, teſtam Echini ſuis ſpinis ſpoliatam perbenè imitatur. Vnde poſſimus etiam cogitare aliquando huiuſmodi lapides rudimenta ſpinarum habentes alicubi eſſe effodiendos. Aliquando nobis allatus fuit Echinites matrici Lapideæ inſertus, quæ in colore, & ſubſtantia aſſimilabatur noſtro arenario lapidi, quē Vulgus Bononienſis macigno indigitat, eratq; lapis ſubalbidi coloris, in quatuor partes trigonas diuiſus, quæ in verticem, tanquam in centrum concurrebant, ſed cum in matrice latibularetur, pars poſterior conſpici non potuit, an quinq; tantùm, vel ſex, vel plures rimas haberet. Vt autem lectoribus inſeruiremus, placuit tabellam variarum Echinitis differentiarū exhibere conſiderādam.

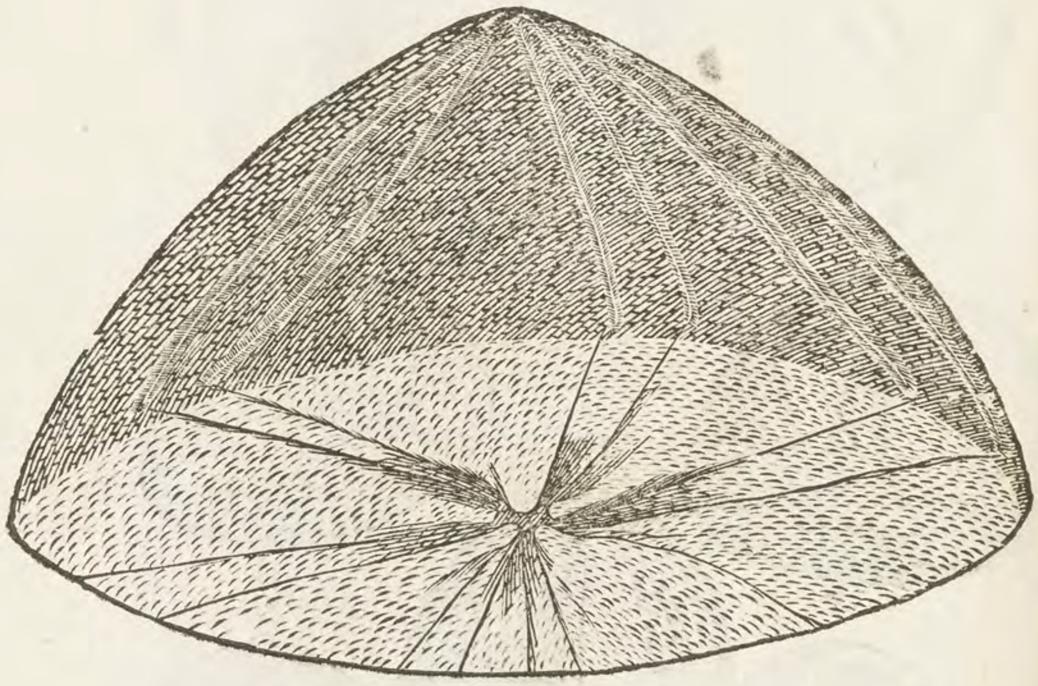
Variæ

Variæ Echinitis differentiæ.

Nobis etiam communicatus fuit lapis Echini ſpeciem æmulans ex materia alba denſatus, multis ſignis inſignitus, quæ aſtra imitabantur, vel ſummitatem quorumdam Iuncorum, qui in mari lapideſcunt: baſis huius lapidis erat plana, colore albo, ſubuiridi, & luteo referta; habebatq; particulam Selenitidi lapidi valdè ſimilem, immò duo, vel tria aſtra eiuſdem naturę cum ſuperioribus. Hic damus delineatum Echinum forma ſtellari lapideum, quem magnum Echinitem indigitare poſſumus.

Echinites magnus.

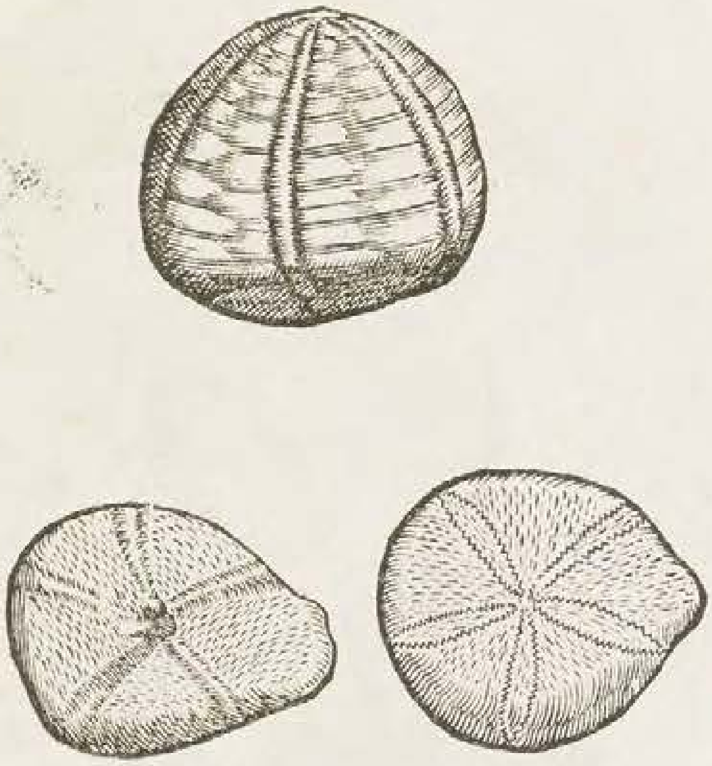

Cum diuerſas ſpecies huius lapidis pertractauerimus, varias etiam differentias delineare, & deſcribere poſſumus. In primis deſcribitur, atq; etiam delineatur Echinites leuis, valdè durus, & lucidus, figuram meſpili æmulans: in parte globoſa habet quinq; tenias æqualiter diſtantes, ad formam ſtellæ, quæ poſtmodum in centro coniunguntur. Sed illi radij, qui concluduntur duabus lineis punctis quibuſdam inſigniti, pariter deſinunt in ſtellam, iuxta partem infimam lapidis, & in illa parte media os cum quinq; dentibus eſſe videtur. Spatia illa, quæ ſunt inter radios ſtellæ referunt acetabula Polyporum, & ſtella illa formam ſtellæ marinæ cum quinq; radijs exprimit. Acetabula ſunt quadrangula, non autem rotunda, vt in ouo anguino conſpiciuntur; hæc in ſingulis interſticijs triginta numerantur: quare, ſi multiplicentur, cum quinq; ſit interſtitia, omnia acetabula quinquaginta ſupra centum reſultabunt. Quoad colorem, Echinites eſt albi, & flaui coloris: ſingula verò interſtitia duplici acetabulorum ordine exornata apparent, vt in icone licet conſpicari; vbi Echinites etiam leuis iuxta partem pronam, & ſupinam figuratur, vt Lectores diligentiùs huiuſmodi differentias meditari poſſint.

Ouum anguinum quale.

Echi-

Echinitis leuis differentiæ.

Echinites alter nobis viſus eſt coloris cinerei, cum ſtella in parte ſupina, inter cuius radios verrucæ quædam eminebant; in altera parte habebat etiam quaſdam verrucas, & ſtellam quamdam rudem, & imperfectam cum foramine tam cauo, vt Spatangũ quodammodo imitaretur. Eſt autem σπατάγγος apud Ariſtotelem quædam Echinorum ſpecies magno foramine. Deniq; cum Echinites forma ſtellari pulcherrimus, & inſignis ad noſtras manus peruenerit, hunc etiam delineatum ante oculos Legentium repreſentamus.

Lib. 4. de hiſt. Anim.

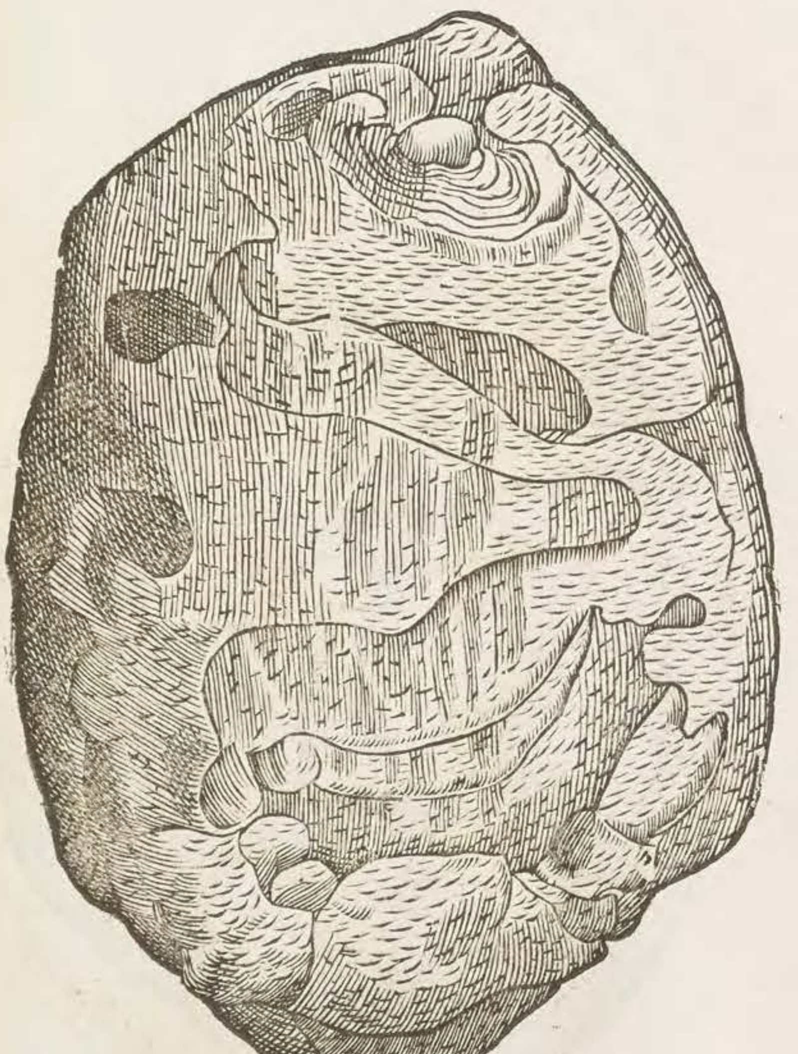
Echinites forma ſtellari.

Cum

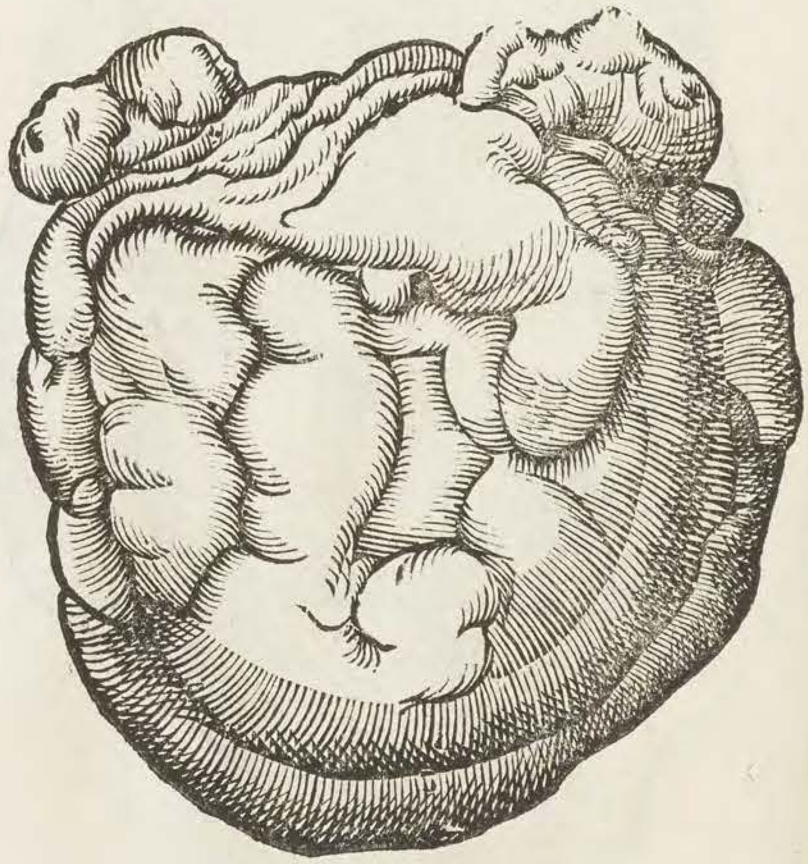
A Primò igitur loco meminimus lapidis, qui, ratione ſubſtantiæ, ad pyritum ſterilium genus eſt reducendus, & ratione figuræ, Carcinites eſt appellandus; cum rudem Cancri figuram reddat, quem Græci Carcinum nominant.

Carcinites.

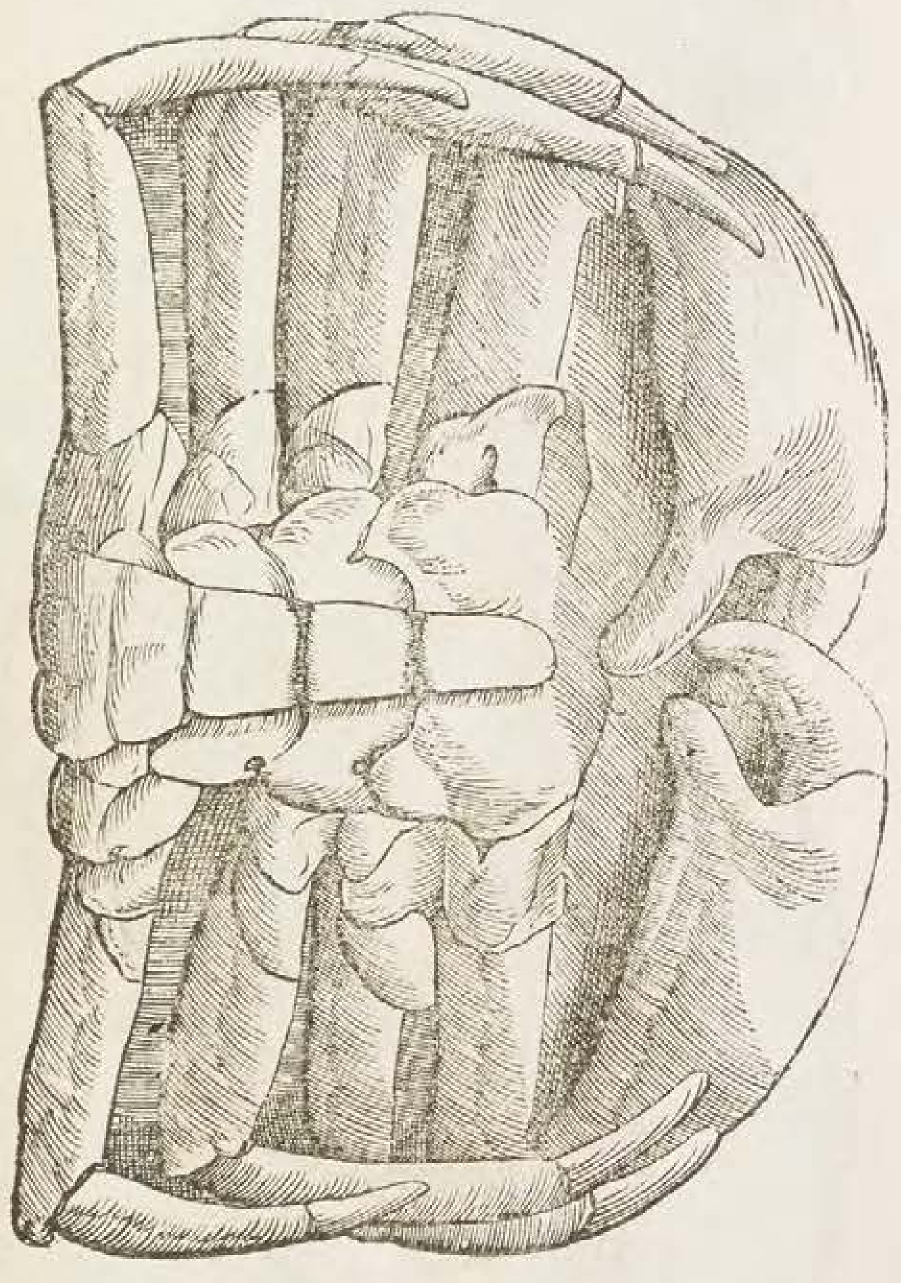
Verùm habemus alios lapides, qui prorſus Cancros æmulantur, & propterea non immeritò Cancriformes cognominantur. Hi non, vt multi credunt, olim fuerunt animalia, ſed à Natura hoc modo producta. Non tamen eſt reuocandum in dubium, quòd Natura, Aſtacos, Cancros, & Oſtreacea, tractu temporis, non poſſit in ſubſtantiam lapideam conuertere. Sed lapis hoc in loco deſignatus à Natura talis eſt genitus, & rudi modo Cãcrum pagurum exprimit, eſt cinerei coloris ex materia arenaria formatus, ſcintillis quibuſdam ſplendore plumbi albi inſignitus, & in Agro Bononienſi effoſſus. E

Lapis Cancriformis.

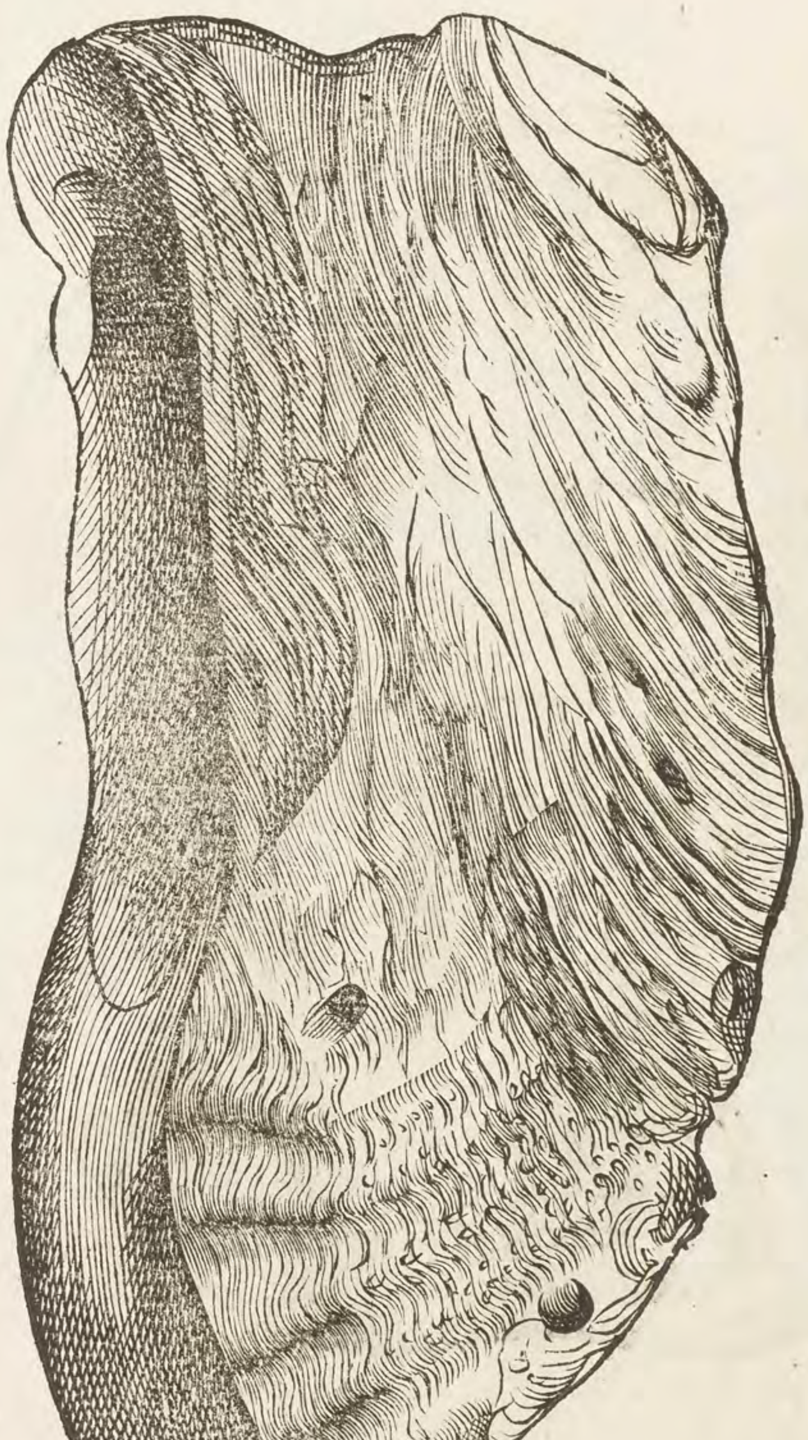
A In ſubſequenti autem icone Lector meditari poterit, quemadmodum Natura elegantiùs Pagurum expreſſerit. Eſt autem Pagurus ex genere Cancrorum, apud Ariſtotelem, & Aelianum, ità nuncupatur, quoniam ὁρεῖν, καὶ φυλάττεσθαι ἐν πάγοις, ideſt κρημνώδεσι τόποις; fabricatam enim in locis præruptis, & aſperis ſibi domum cuſtodit. Huius igitur icon in lapide expreſſus habetur.

Pagurus Lapideus.

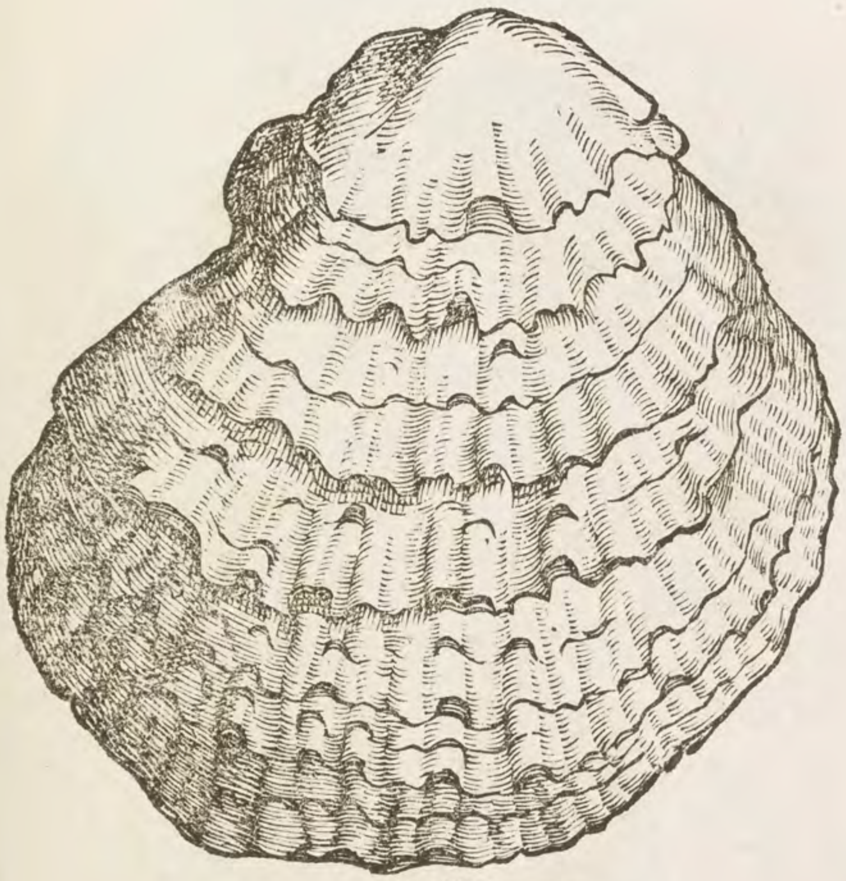
Si proſequamur in ponderandis animantibus aquaticis , incidemus in Oſtrea, quæ teſtam instar lapidis duram habent. Pariter in noſtris montibus interdum inueniuntur lapides referentes figuram conſimilium oſtreorum : quapropter talis lapis iure optimo Oſtracites nuncupabitur . Eſt enim lapis æmulans teſtam oſtrei : quamuis alij Oſtracitem vocent veram Oſtreorum teſtam, quæ tractu temporis in lapideam ſubſtantiam vertitur. E

Oſtracites.

A Eſt quidem verum, quòd aliquando, temporis progreſſu, oſtreorum teſtæ in duritiem lapideam tranſmutantur: quemadmodum eſt illa, quæ ad noſtras peruenit manus, rudimentis corallorum exornata, quamobrem Oſtracites coralloides nuncupatur, cum non ſolùm teſta, ſed etiam omne ei adhærens in lapidem tranſmutatum videatur, vt Lector in icone diligenter meditari poterit.

Oſtracites Coralloides.

Alij Oſtracitem indigitant illum lapidem, qui varias figuras Oſtrearum,& Chamarum, E
repræſentat. Nobis autem talis lapis Oſtracomorphos nominatur,& in ſequenti tabella delineatur.

Oſtracomorphos Lapis.

Scri-

Scribunt Hiſtorici, Lapides in montibus Calabriæ inueniri, qui fracti Conchas marinas retinent, ſed de his inferiùs verba fient. Scimus quidem in montibus noſtris Bononienſibus repertum fuiſſe lapidem Conchæ faſciatæ ſimilem; quapropter Conchites faſciatus cognominatus fuit, & Chamiti valdè aſſimilatur. Placuit autem iuxta partem pronam, & ſupinam figuram delineare, vt hic apparet.

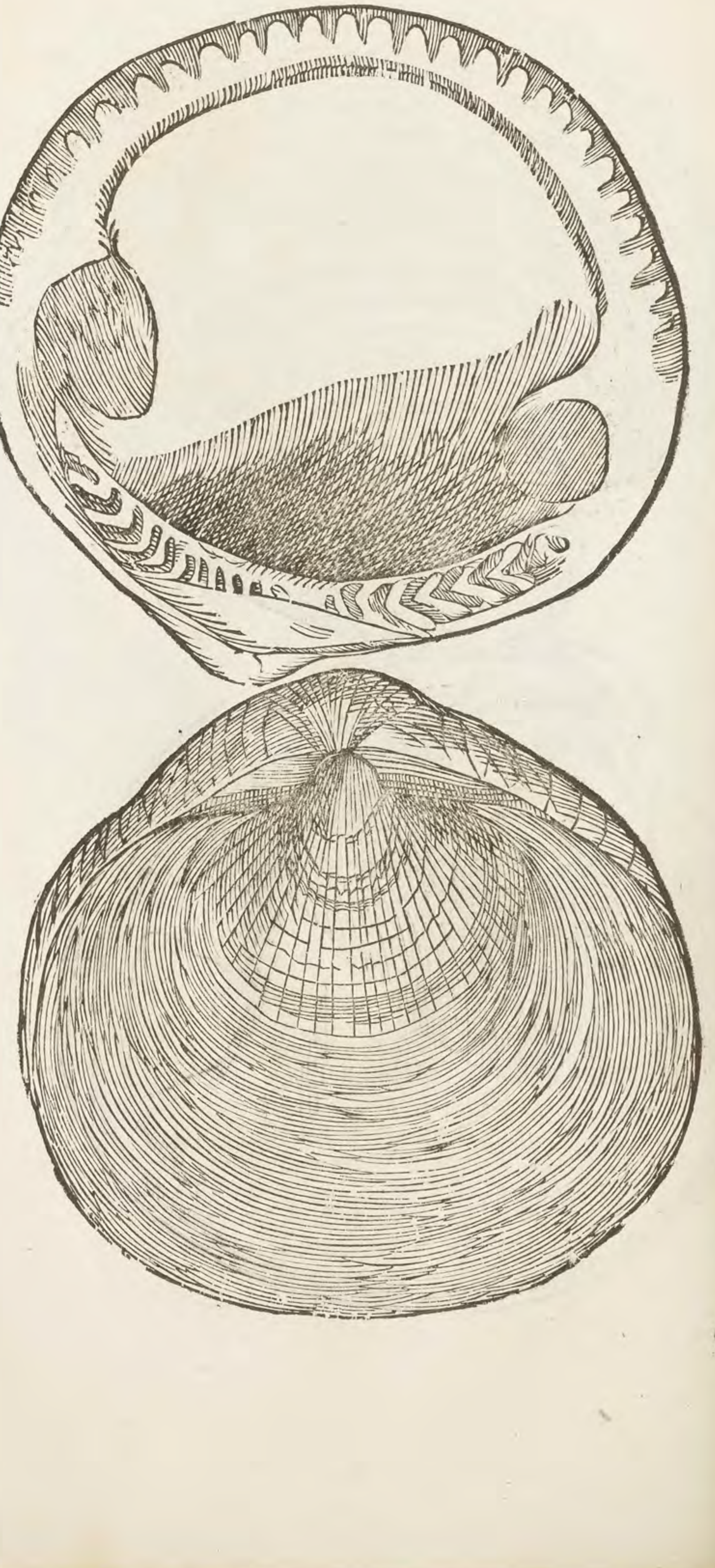
Conchites faſciatus concauus, & conuexus.

Quan-

Quandoq; repertus eſt lapis admodum ſimilis Conchæ craſſæ teſtæ, & Conchites margaritifer eſſet appellandus: quandoquidem marinam Concham margaritiferam exprimit, & diuiditur in multas laminas inſtar Selenitidis. In parte ſuperiori Conchæ, cui animal adhærere ſolet, magna latitudo obſeruatur, multis virgata lineis; pars autem inferior figuram dentium imitatur. Huius etiam iconem proponimus, vt maiorem ſpeculandi anſam Legentibus præbeamus.

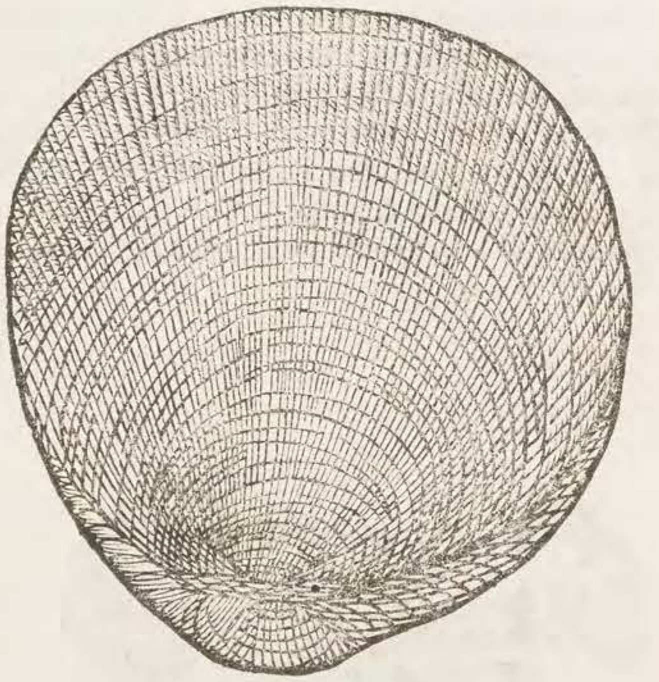
Conchites margaritifer concauus, & conuexus.

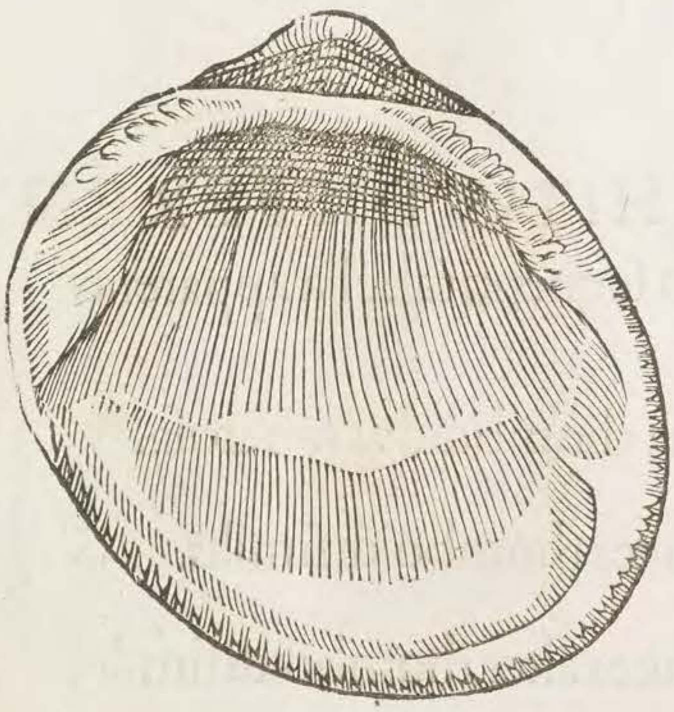

Con-

A Concham illam hirſutam craſſæ teſtæ, cuius paulò ante meminimus, Natura in lapidibus etiam figurauit. Quocirca iconē illius exhibemus,& vocamus lapidem foſſilem Conchę craſſæ teſtæ, & hirſutæ æmulum. In tabella pars dimidia pingitur,oſtendens partem concauam, ibique eadem integra, & clauſa conſpicitur.

Lapis foſsilis Conchæ craſſæ teſtæ, & hirſutæ æmulus.

Tandem vt Conchitis differentias omittamus; his tanquam coronidem addemus Conchi- E
tem rhomboidem, huiuſq; multas differentias figuramus. Prima facie in tabella ſub numero 1.& 2. deſignatur Concha rhomboides, non illa ſimplex, de qua in Tomo Teſtaceorũ actum fuit; ſed in præſentia deſcribitur, & figuratur Concha rhomboides habens tubercula lapidea adnata, Paraetonium æmulantia, cuius Paraetonij figura in ſecundo libro huius Tomi conſpici poteſt. Itaq; credendum eſt huiuſmodi verrucas, ſeu tubercula ab aliquo ſucco Maris ſalſo fuiſſe producta, qui facilè ſolet lapideſcere; hęcq; tubercula additione noui ſucci continua adhærentis teſtæ creuiſſe ad illam magnitudinem, quæ in hac icone pingitur. Quamobrem huius erit inſcriptio. Concha rhomboides tuberoſa. De hac autem hic non habetur ſermo, tanquam de re lapidea, cum, pręter tubercula, ſit genuinæ rhomboidi Conchæ ſimilis, ſed vt deinceps Conchites rhomboides conſideretur. Concha igitur rhomboides lapidea, Conchites rhomboidi ſimilis erit appellanda: quandoquidem effodiuntur interdum in montibus noſtris Bononieſibus lapides habentes figuram Teſtaceo rhomboidi ſimilem, cuius pars exterior, tanquam in Oſtreis, valdè inæqualis apparet, intus verò concaua, nam vtraq; pars tam interior, quàm exterior, ſub numero 3.& 4. delineatur. Demum Conchites alter rhom- F
boidi ſimilis ſub numero 5.& 6. figuratur, & propè os Conchitis, alium habet Conchitem, & à ſuperiori diſcrepat, ob concauitatem, quæ ita ampla, vt in ſuperiori, non apparet.

Paraetonij figura vbi.

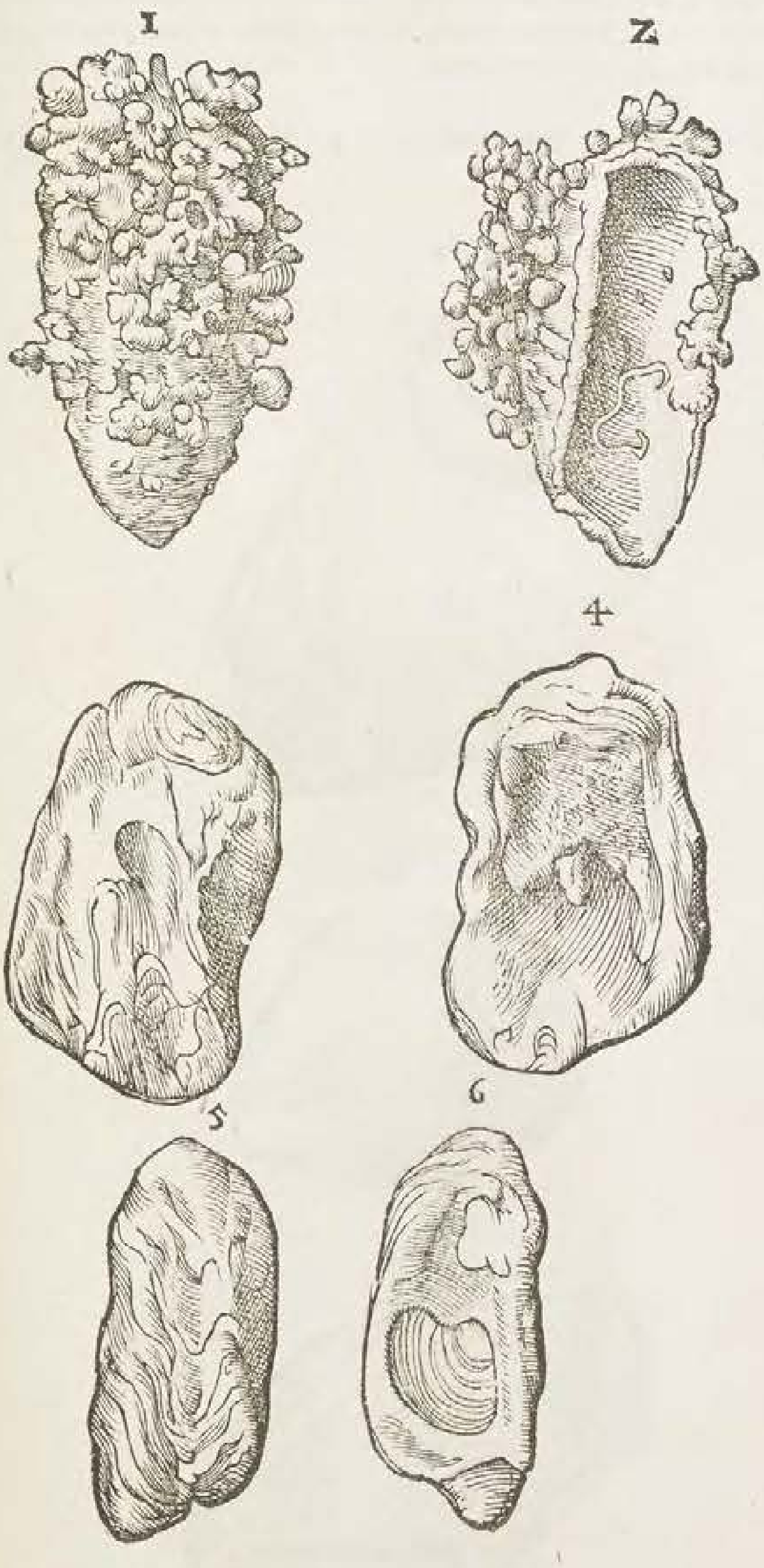
CONCHITIS DIFFERENTIÆ in ſequenti tabella apparent.

1. & 2. Concha rhomboides tuberoſa.

3. & 4. Conchites rhomboidi ſimilis.

5. & 6. Conchites alter rhomboidi ſimilis.

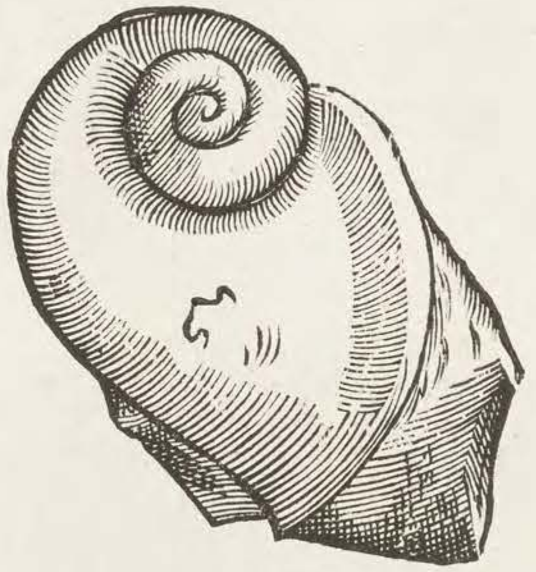
Inter

1
2
4
5
6

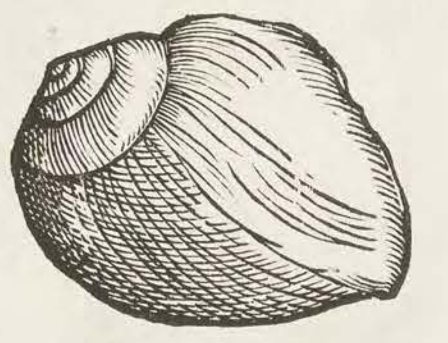
Inter teſtaceos animantes, cochleæ etiam numeratur, & harum aliquæ à natura lapideę generantur. Lapis autem cochleam repræſentans, dicitur Cochlites, & inuenitur in noſtris mõtibus, exterius albi, & interius fuſci coloris, cum lineis in gyrum ductis, cortex exterior eſt quidem totus albus, cum lineis ſpiralibus in centrum deſinentibus, more Cochlearum: corpus interuum eſt lapideum, colore cinereo refertum. Huius iconem damus numero 1. & numero 2. delineatur Buccinites: quandoquidem huiuſmodi Lapis buccinam exprimit, & demum numero 3. figuratur Myites, vel Muſculites, cum talis lapis figuram muſculi marini referat.

1 Cochlites. 2 Buccinites. 3 Muſculites, vel Myites.

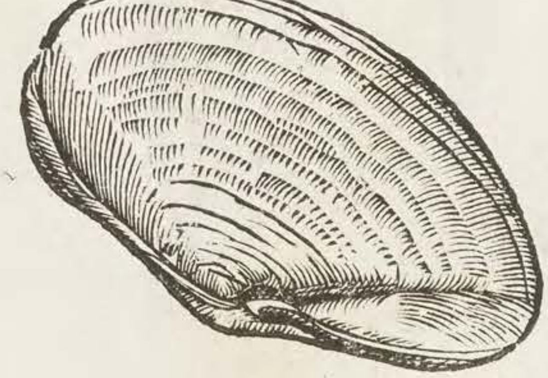
1

2

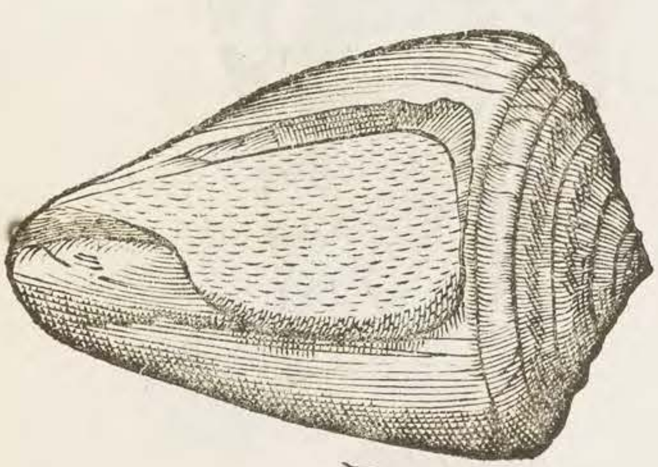
3

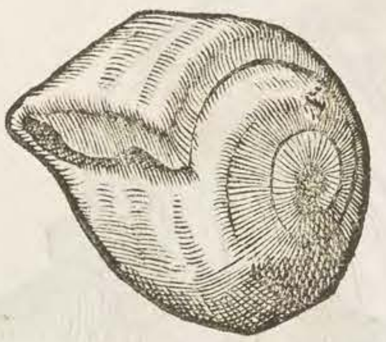
A Quinimò in montibus noſtris, quandoq; erutus eſt lapis alter noſtram terreſtrem cochleam æmulans, & quoniam in comparatione ad ſuperiorem multò minor eſt, Cochlites paruus fuit à nobis cognominatus: ex arenaria autem materia totus eſt compoſitus, necnon colore ſubluteo refertus, & in ſequenti tabella ſub numero 3. oſtenditur. Vbi quoq; Muricites lapides deſignantur. Olim ex noſtris montibus effoſſus fuit lapis figuram Muricis marini prorſus repræſentans, extrinſecùs coloris candidi, intrinſecùs autem ſubcinerei & pars infima in turbinem deſinit, aculeis tamē, tam acutis, quam obtuſis caret: quemadmodum ſub numero 1. conſpicitur. Verùm ſub numero 2. figuratur Muricites alter ſuperiori longè minor leucophæi coloris, neque tot volutas habet; immò circa vmbilicum quaſdam videtur habere eminentias, quales in Murice obſeruari ſolent.

1 Muricites.
2 Muricites alter.
3 Cochlites minor.

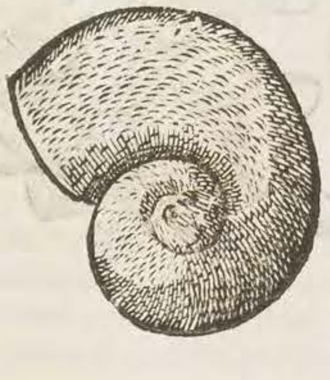
1

2

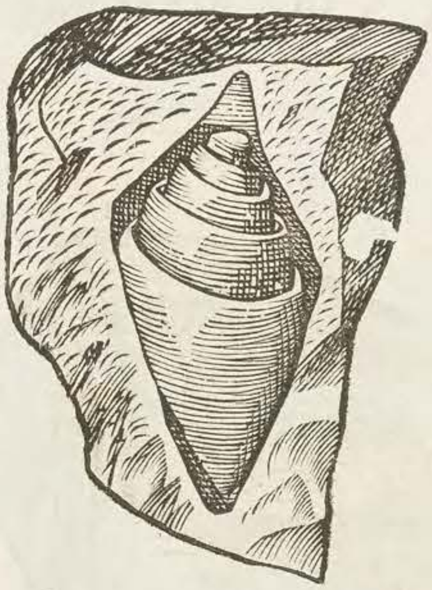

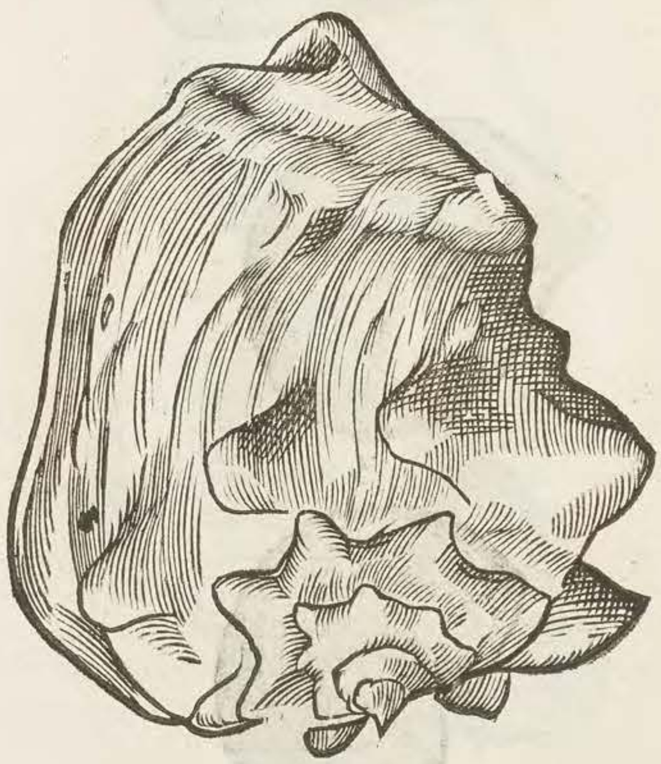
3

Habuimus alium lapidem Muricitem, quem Spiroidem nuncupauimus, & Spiroidem diximus, quoniam maximè in Spiras vſque ad centrum, iuxta partem externam, deſinebat, & quodammodo ſuis Spiris cæpam ſcillam ſimulabat: partes exteriores coloris erant cinerei, & nigri; interiores verò ſubnigri coloris. Pariter ex noſtris montibus erutus fuit Murex albus, qui prima facie lapis eſſe videbatur, ſed, re accuratiùs conſiderata, in ſubſtantiam lapideam minimè tranſmutatus erat, & quoniam erat viſu pulcherrimus, iconem illius exhibere decreuimus, in ea tabella, in qua delineatus habetur Turbinites, qui verè lapis eſt. Hic ex amplo in tenue deſinit, inſtar Turbinis, intus eſt coloris candidi, partes externę habent colorem terræ, in qua talis lapis oritur.

1. Turbinites.
2. Murex albus è monte effoſſus.

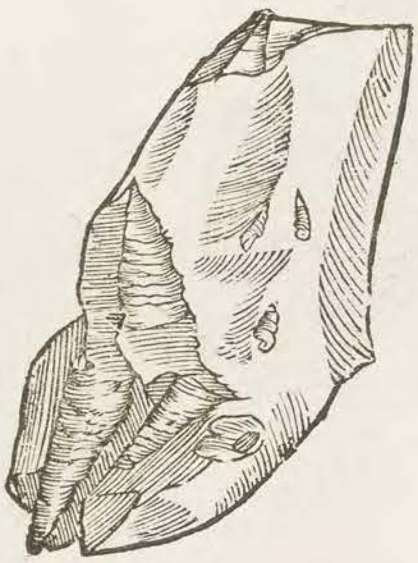

Pariter

A Pariter in loco arenoſo inuentus fuit lapis ad modum Turbinis formatus, qui Turbinites alter à nobis nuncupatur: Oſtreaceū enim Turbinem æmulatur. Fieri quidem potuit, vt talis lapis Turbini marino ſimilis, in loco arenoſo, & argillaceo, huiuſmodi ſubſtantiam, et naturam frigidam, & ſiccam acquiſiuerit: quandoquidem Oſtreacea, cum frigido, & ſicco temperamento ſint prędita, facillimè in naturam lapidis conuerti poſſunt. Vtcumq; ſit, libuit iconem illius repræſentare.

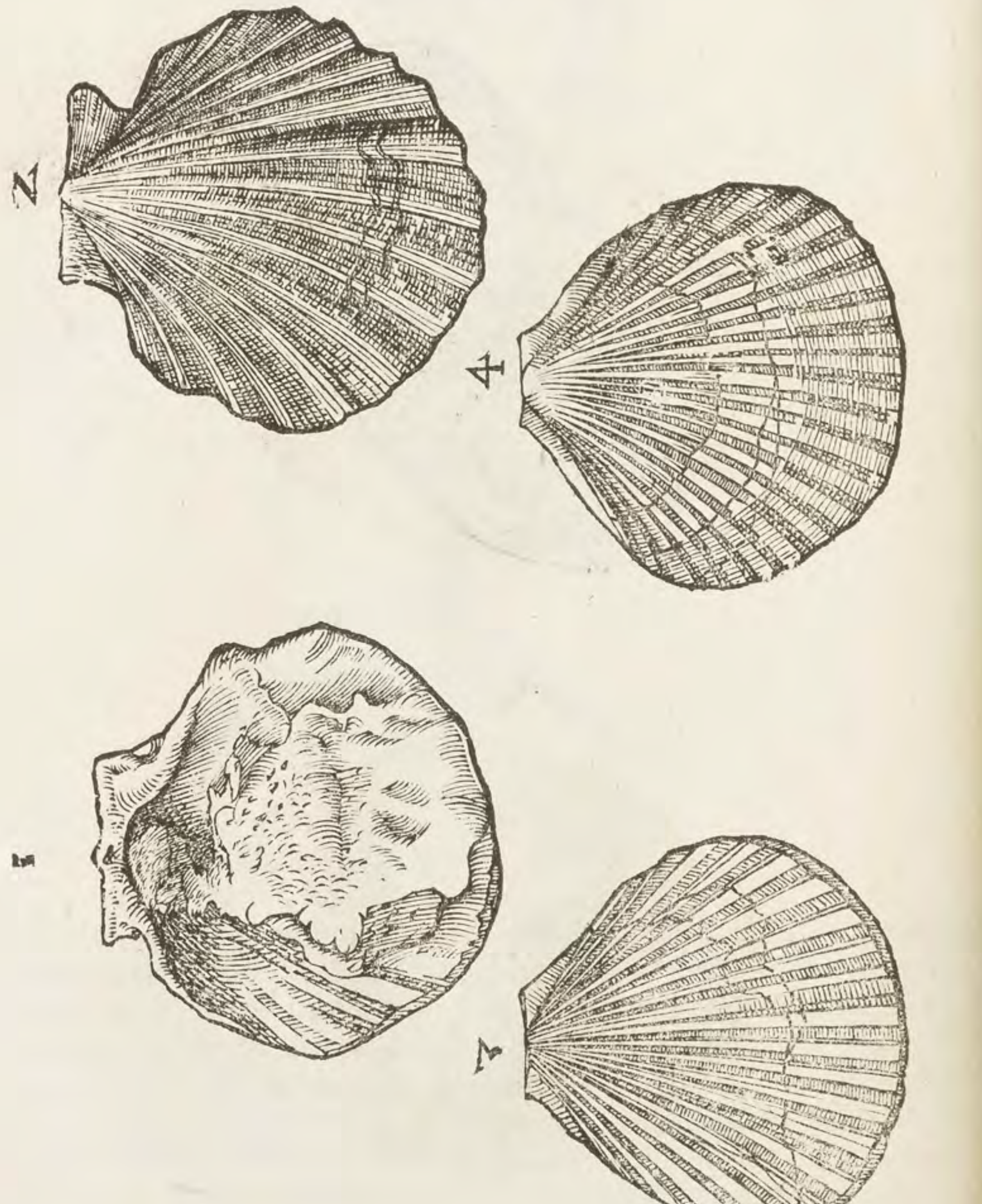
Turbinites alter.

D Reliquum eſt, vt, inter Teſtacea, Pectines conſiderentur, quorum multi lapidei, ita à Natura formati inueniuntur nam veluti Conchites, & Myites à Natura producuntur, & nomen à ſimilitudine Concharum, & μυων, ideſt muſculorum ſortiuntur; eadem ratione dantur lapilli, qui formam Ctenis, ſeu Ctenij, nempè Pectinis, ſeu Pectunculi marini à Natura accipiunt, et talis lapis Ctenites nuncupandus eſt. Ideò vidimus à ludente Natura genitum Ctenitem album, leuem, ſtrijs, atq; exochis, & coſtis priuatum, figuram tamen Pectinis auriti habebat, lineis quibuſdam tranſuerſalibus inſignitus erat, quæ in parte ſuperiori caua magis quàm in altera conſpiciebātur. In vtraq; tamen parte lineæ per tranſuerſum erant albicantes. Amplius olim fuimus conſpicati elegans Naturæ ludentis opificium, nempè Pectinitem vtrimq; auritum, cuius teſta ſuperior intus caua erat, abſq; lineis per longitudinem ductis, ſed ſolùm aliquæ lineæ tranſuerſæ, & deformes ibi apparebant; propè aures, nullæ erant ſtriæ, neque coſtæ, ſed poſtmodum ab ea parte vſque ad inferiorem, coſtæ eminentes per longitudinem ductæ videbantur. *Ctenites lapis qualis.*

Hic repræſentamus iconem Pectinitis vtrimq; auriti, necnon figuram lapidis, qui formam E Pectinis, atq; Chamæ ſapit: Hic Pecten lapideus, ſeu Chama pectinata, ſeu Concha pectinata albo colore referta, fuit effoſſa ex montibus noſtris Bononienſibus, vtrinq; aurita, extrinſecus ſtrias habet, & lineis multis eſt inſignita: Quinimò illi ſunt coſtę & inter has, quædam obſeruantur quaternis, & quinis lineis decoratæ, & à ſummo vſq; ad imum exornatæ. In parte autem, in qua ſtabulari ſolet animal, materia terrea, lapidea, & concreta erat: idcircò talis lapis Chamapectinites appellari poteſt.

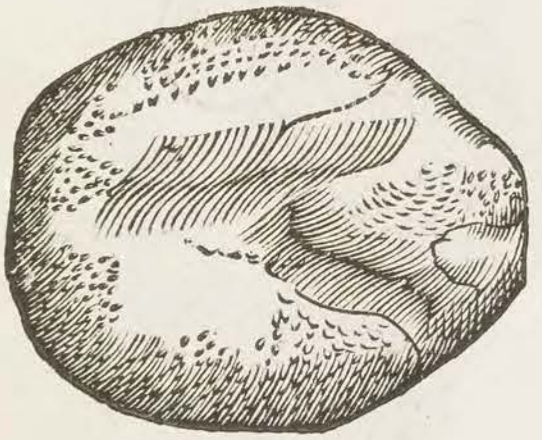
1. & 2. Pectinites vtrinq; auritus.
3. & 4. Chamapectinites.

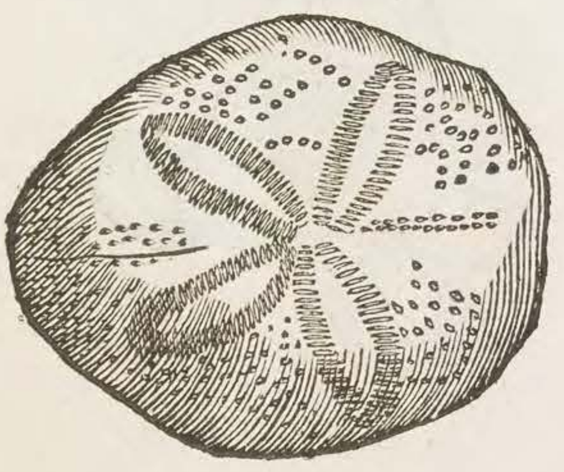

A His addere poſſumus alium lapidem viſu pulcherrimum, nempè Scolopendritem. Sed, vt melius figura huius lapidis innoteſcat, animaduertendum eſt, quòd præter Scolopendram cetaceam, cuius meminit Rondeletius, aſſerimus Scolopendram, à qua Scolopendria herba fuit denominata, eſſe animantem terreſtrem, & aquatilem ex genere Inſectorum; hac de cauſa de vtroq; animali, in opere de Inſectis, actum fuit. Hunc verò luſum Naturæ oſtendimus, dum lapidem Scolopendræ marinæ, non tamen Cetaceæ, ſimilem produxit, huius iconem iuxta vtramq; partem figurauimus, & Scolopendritem appellauimus.

Scolopēdra vox æquiuoca.

Scolopendrites pronus, & ſupinus.

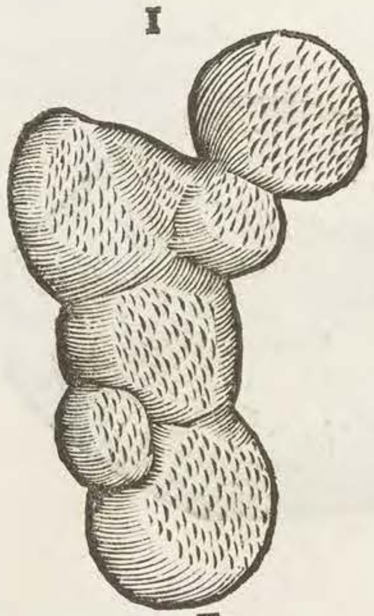

Hacte-

Hactenus examinauimus lapides figuram integri animalis referentes. Nunc accede- E
mus ad illos,quos Natura procreauit, vt aliquam animalis partem demonſtrarent. In-
choantes igitur à capite, aſſerimus in fluuio quodam agri Ariminenſis, nonnullos in-
ueniri lapides capillitium quodammodo exprimentes. Immò lapidem arenarium ali-
quãdo vidimus, qui cranium carne nudatum æmulabatur: ideòq; huiuſmodi lapis Cra-
nites appellari poterat. Item magis admirãdum eſt,inueniri lapillos referentes formam
medullæ cranij, nimirum Cerebri. Hi lapides ſimul ſunt coniuncti ſolidi, & duri, & ho-
rum quidam maiores, et quidam minores cõſpiciuntur, inter hos autem aliqui figuram
ferè tintinnabulorum oſtendunt, coloriſq; ſunt fuſci: nihilominus, inſtar cerebri geniti
eſſe videntur, vt in hac figura apparet.

Lapilli plures ſimul iuncti inſtar Cerebri.

1

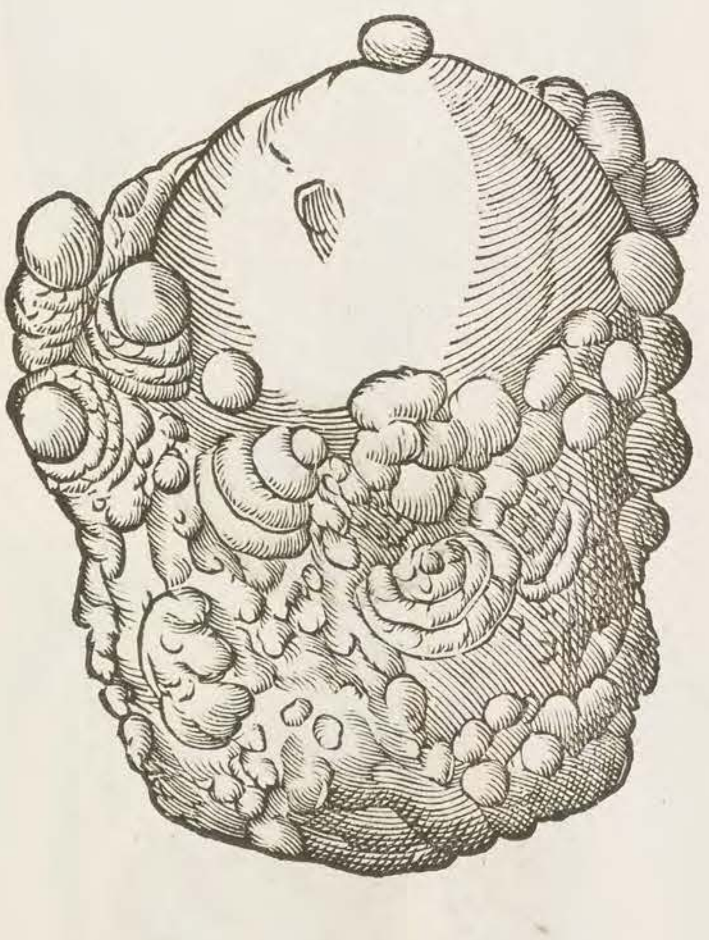
2

Huic

Huic aliam addimus tabellam, in qua melius figura cerebri in lapide exprimitur, & quoniam apud Græcos, cerebrum vocatur ἐγκέφαλος, placuit hunc lapidem Encephalitem nuncupare.

Encephalites.

Præ-

L.37.c.11. Præterea legimus apud Plinium, in Sycionia, naſci lapillum, qui Triophthalmos nuncupatur, quoniam figuram trium oculorum præ ſe ferat. Hodie ex Melitenſi Inſula nonnulli deferuntur lapides oculum perbellè repręſentantes,&, inter hos, aliqui pupillam valdè nigram, alij eamdem cum aliquo rubore, & ſplendore oſtendunt. Lapis perfectè ſimulans figuram, & magnitudinem oculi à capite vitulino extracti deſcribitur à Geſnero, qui refert ſe illum accepiſſe à Ioanne Pontano celeberrimo Principum Saxoniæ medico. Hic lapis eſt nigricans duritie ſilicea: nam ictu ferri, ignis ab eo elicitur, & idem Geſnerus hunc lapidem à figura λιθοφθαλμον nempè Lithophthalmum, ideſt oculum lapideum indigitat. *In Lib. de lapid.* Nonnulli tradunt, referente Plinio, bouino capiti lapillum inesse, qui ab animali expuitur, ſi necem timeat: hic autem, præciſo præter expectationem capite, extractus, & alligatus dentitioni mirum in modum prodeſſe perhibetur. Hic damus iconem lapidis, iuxta mentem Geſneri, & vocamus Lithophthalmitem.

Lithophthalmites.

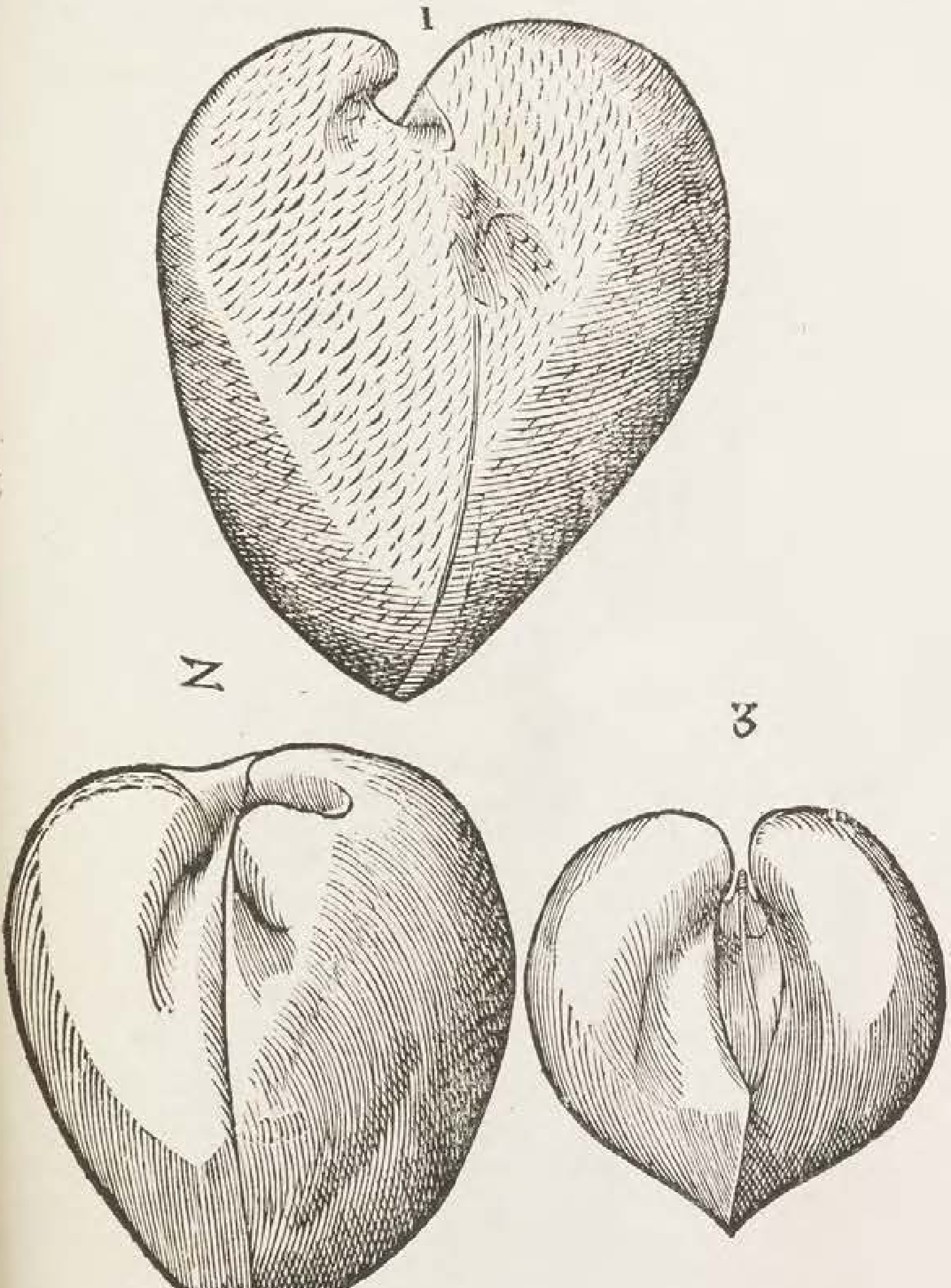

Si meditemur alias partes animalis præcipuas, & præſertim cor. In multis locis inuenitur Lapis figuram cordis habens, ideoq; καρδία, nempè cor ab Authoribus nominatur; nobis λιθοκάρδια potiùs, quaſi cor lapideum dicetur, aut rectiùs Lithocardites, vt ordinem iam incæptum proſequamur. Ad rem igitur narrat Ioannes Euſebius Ieſuita reperiri apud Sanctam Catherinam de Vadaia, in monaſterio Sancti Auguſtini, lapides ſuaptè natura ad effigiem cordis formatos, cum figura roſæ: quapropter Inſignia Sancti Auguſtini, & Sanctæ Catherinæ ab huiuſmodi lapidibus repræſentari pronunciauit. *Lib. 1. de mir. nat. Europ. c.7.* Prædictorum lapidum nonnulli tam magni reperiuntur, vt cordis bubuli ſimilitudinem gerant, quocirca Bucardia cognominãtur. Habetur, & Conchæ genus eiuſdem figuræ, & Plinius inter gemmas, ob eamdem ſimilitudinem bucardia memorat. Lapides huius generis, ſecundùm aliquos Authores, in Babylone tantùm naſcuntur.

Sed,

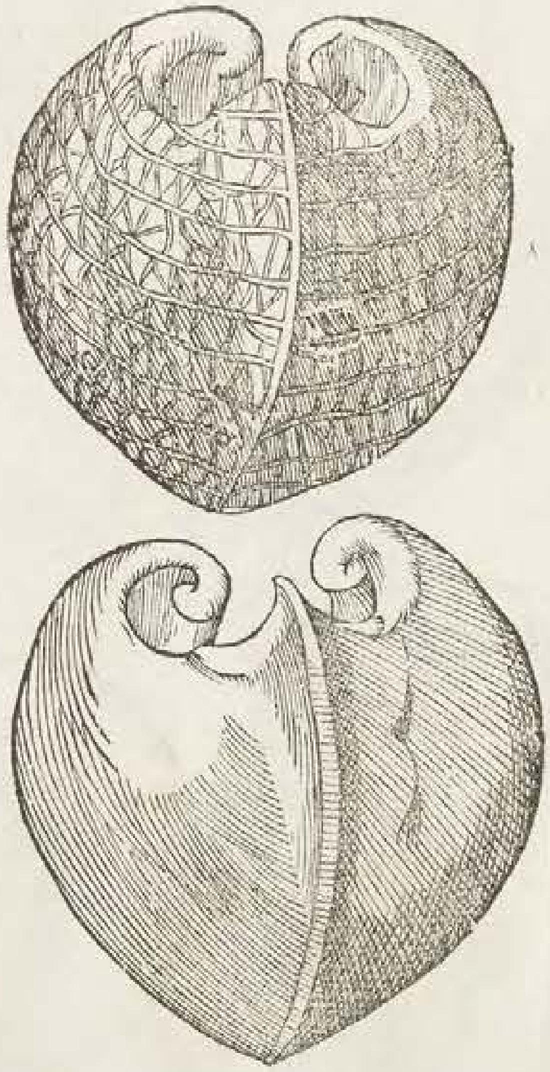
A Sed, vt veritatem fateamur, in montibus Veronæ, hoc genus lapideum frequẽs inuenitur, & etiam in noſtris Bononienſibus, quos Ruricolæ Tortellos vocitant, quoniam hi lapides torti, & flexuoſi ſint, vt in hac tabella apparet, in qua tres differentiæ Bucarditis delineantur.

Bucardites triplex.

Aliud duplex huius lapidis genus obſeruauimus, quorum alterum erat leue, & ęquale, alterum inęquale, & reticulatum. Ambobus color, figura, & magnitudo eadem. Lapis, qui leuis apparet, in parte antica, tegmen ferreum exactè refert, vt in tabella conſpicitur.

Bucardites duplex reticulatus vnus, leuis alter.

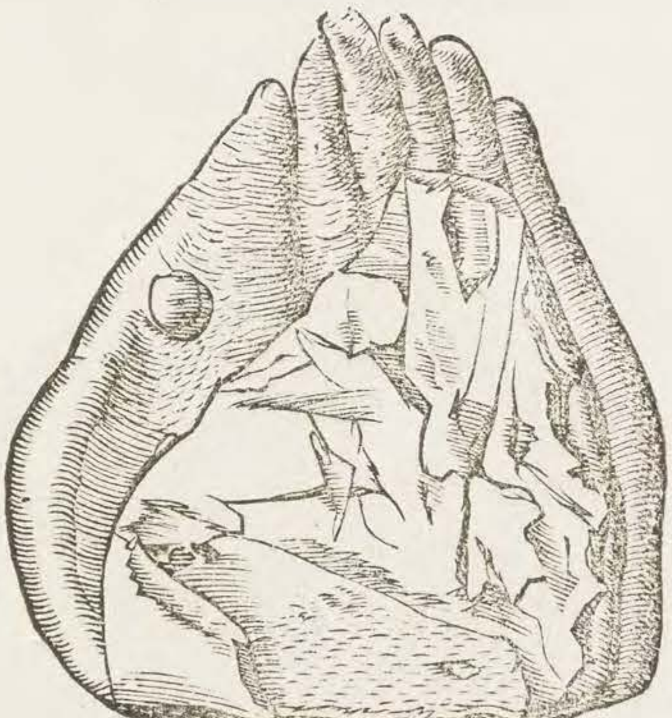

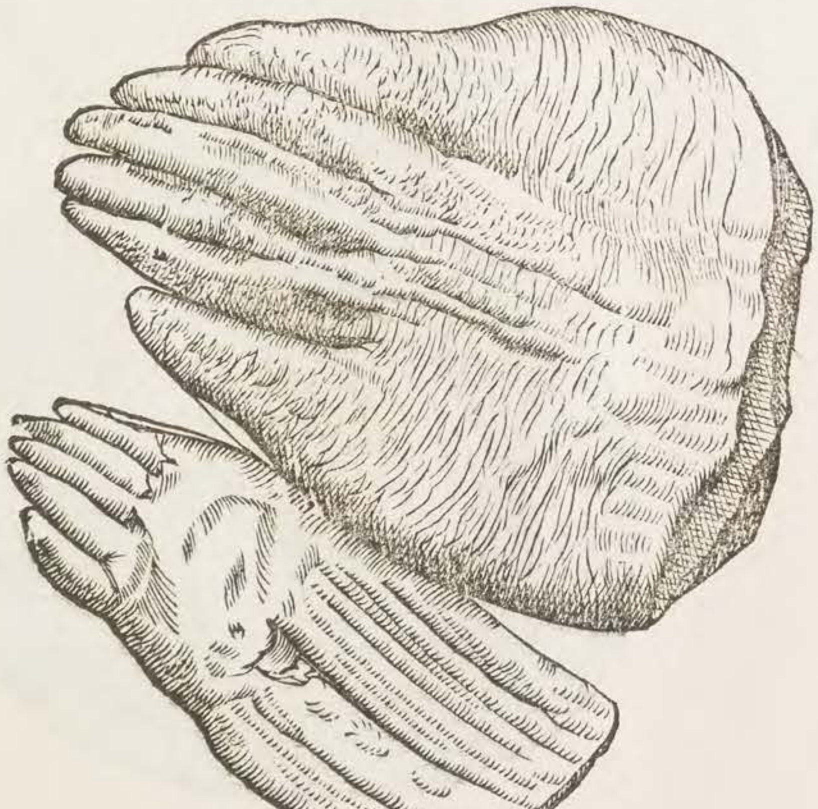
Natura tam admirabilis, & potens eſt in producendis Foſſilibus, vt non ſolùm integra animalia, ſed etiam ſeorſim illorum partes ex materia lapidea educat. Etenim in Agro Bononienſi inuentus eſt lapis manum humanam cum ſex digitis, vnà cum vnguibus æmulans, colore carneo, in parte tamen interiori propè volam quædam materia Lapidea conſpiciebatur, quaſdam rugas formans, vt in icone licet intueri.

Neq;

A Neque Natura contenta eſt genuiſſe figurã prædictæ manus coloris carnei, ſed producere etiam voluit ei conſimilem ex materia prorſus diuerſa, nimirum alba, & gypſea: hæc quinos in ſuperiori parte habebat digitos cum rudimentis congruum ſimulãs prorſus manum humanam. Vola huius manus erat ſtrigibus quibuſdam per longitudinem ductis decorata, vt in tabella conſpicitur: propterea talis lapis ob figuram Chirites nuncupari poteſt.

Chirites.

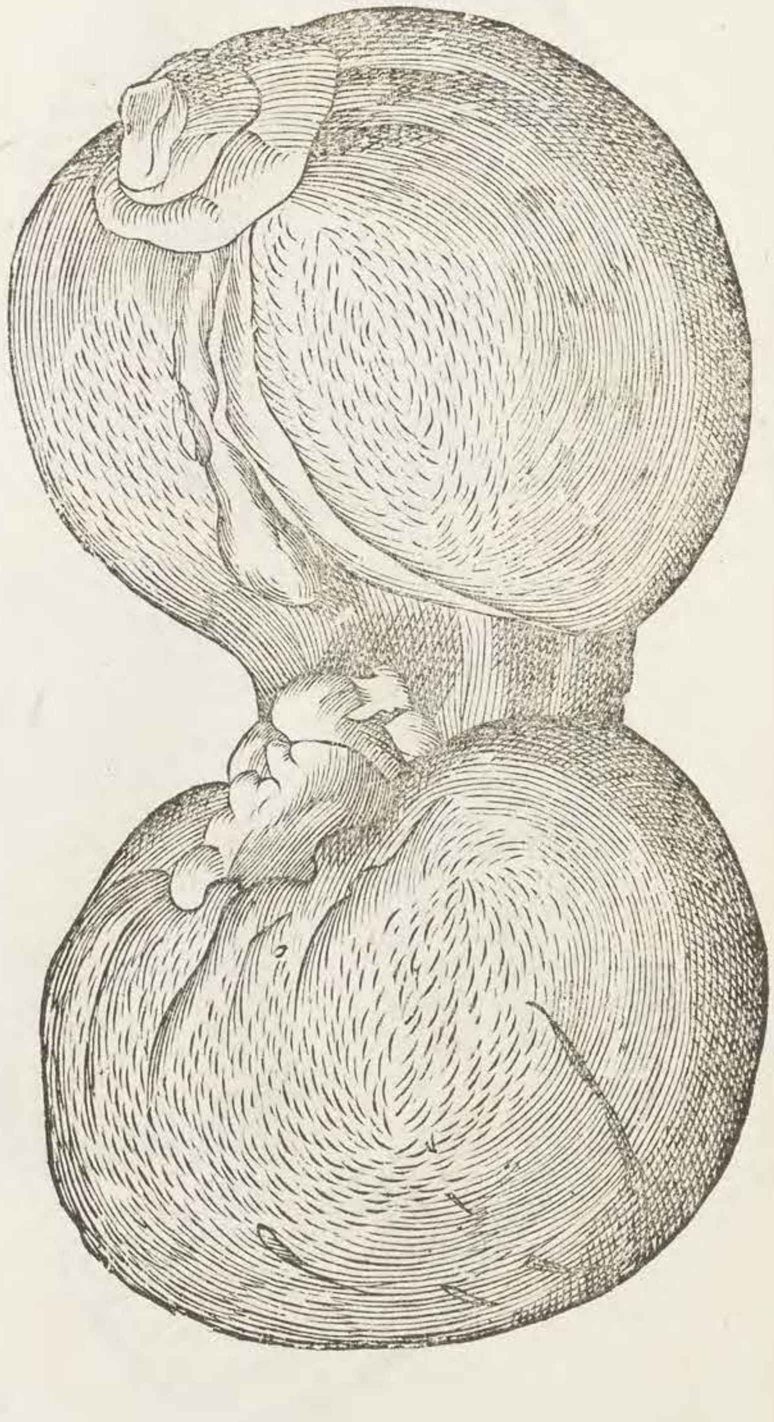

Sin properemus ad cõtemplationem aliarum animalis partium, incidemus in teſtes, qui perbellè à Natura in nonnullis ſaxis exprimuntur. Quapropter Enorchites appellatur ille lapis, qui cum ſit rotundus, & maior, alium lapidem ſimilem in ſe continet, veluti in ſcroto teſtes clauduntur. Aut potiùs Enorchites vocatur ille lapis, qui Orchidij, nempè teſticuli figuram refert. Quandoquidem in genere ſaxorum arenariorum plura obſeruantur, quæ ſimul copulata teſtium formam exhibent, vt in ſequenti figura conſpicitur: quinimò, ob ſaxi magnitudinem, Orchites maior erit appellandus, ad differentiam alterius lapidis, qui paruorum teſtium formam oſtendit, & Orchites minor dicendus erit: quemadmodum licet conſpicari in hac tabella, in qua delineatur etiam ſaxum ſimulans figuram patellæ, ſeu molæ genu.

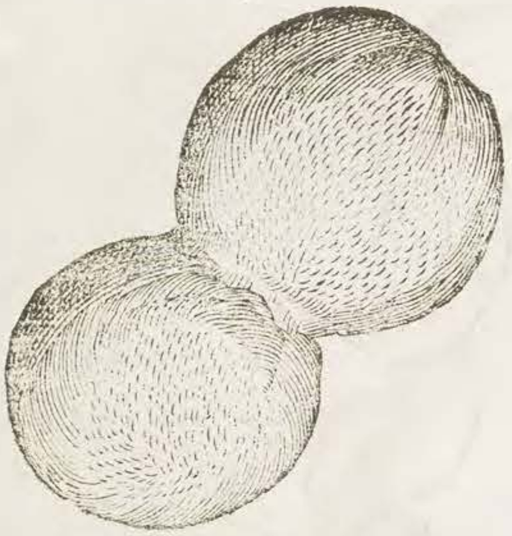
Enorchites quid.

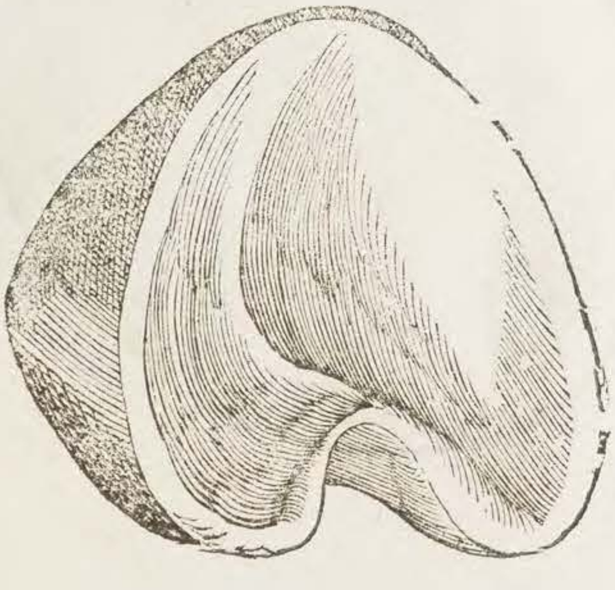
Orchites maior.

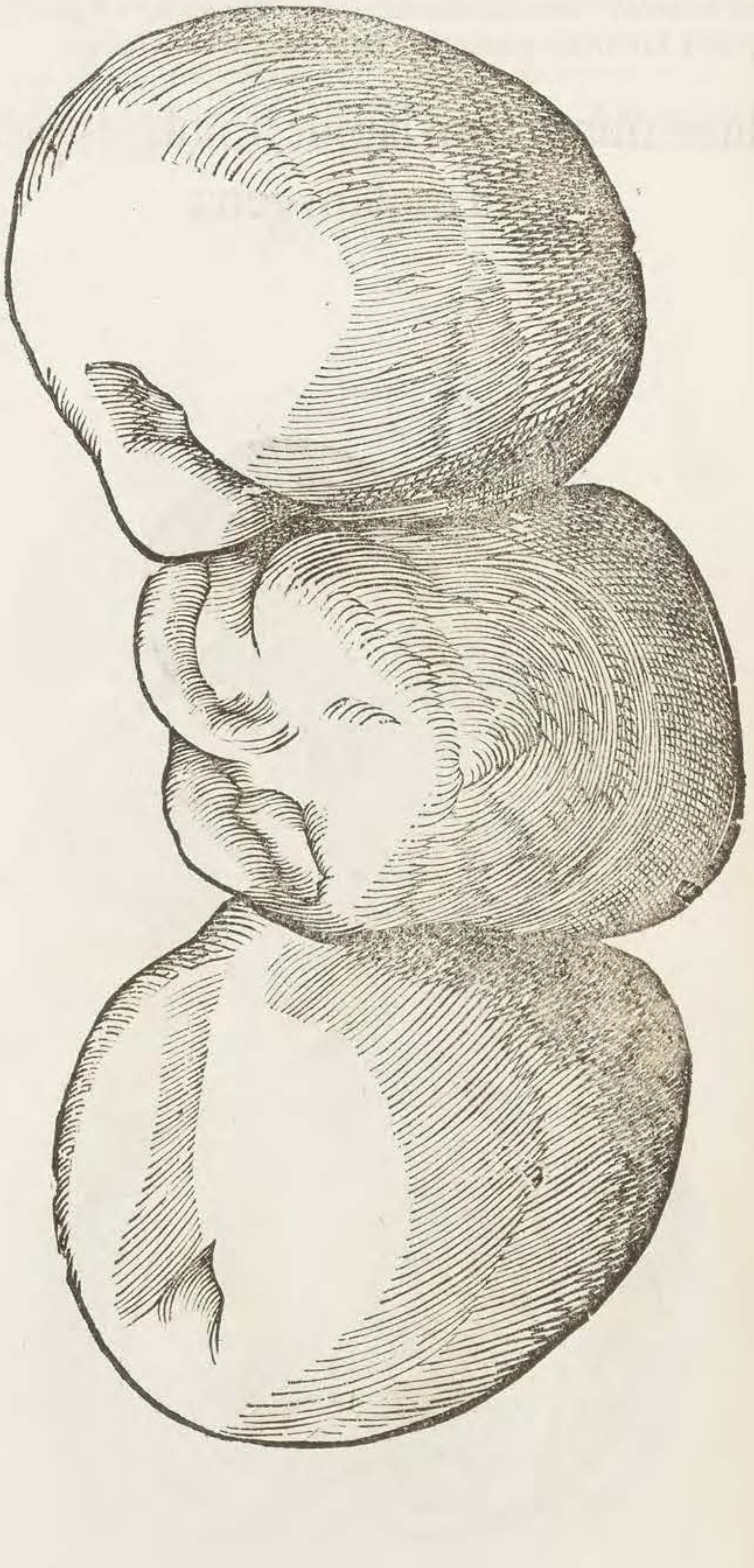
Neque ſolum Natura voluit binos copulare lapides, vt ſpeciem duorum teſtium exprimeret, ſed interdum tres etiam coniungit, vt figura trium teſtiū appareat, vt contingit in animalibus, quando huiuſmodi partes monſtroſæ generantur, ob copiam materiæ. Eſt etiam quoddam genus animalis, & potiſſimùm Accipitris, cum triplici teſte naſcentis, & hac de cauſa, apud Græcos, Triorchis cognominatur. Pariter lapis de quo ſermo habetur, Triorchites nominabitur: quamuis, ob figuram, qua panem repræſentat, poſſet Artolithos nuncupari, vt in icone manifeſtatur. *Triorchis auis quælis.*

Orchites minor cum lapide ſimulante patellam, ſeu molam genu.

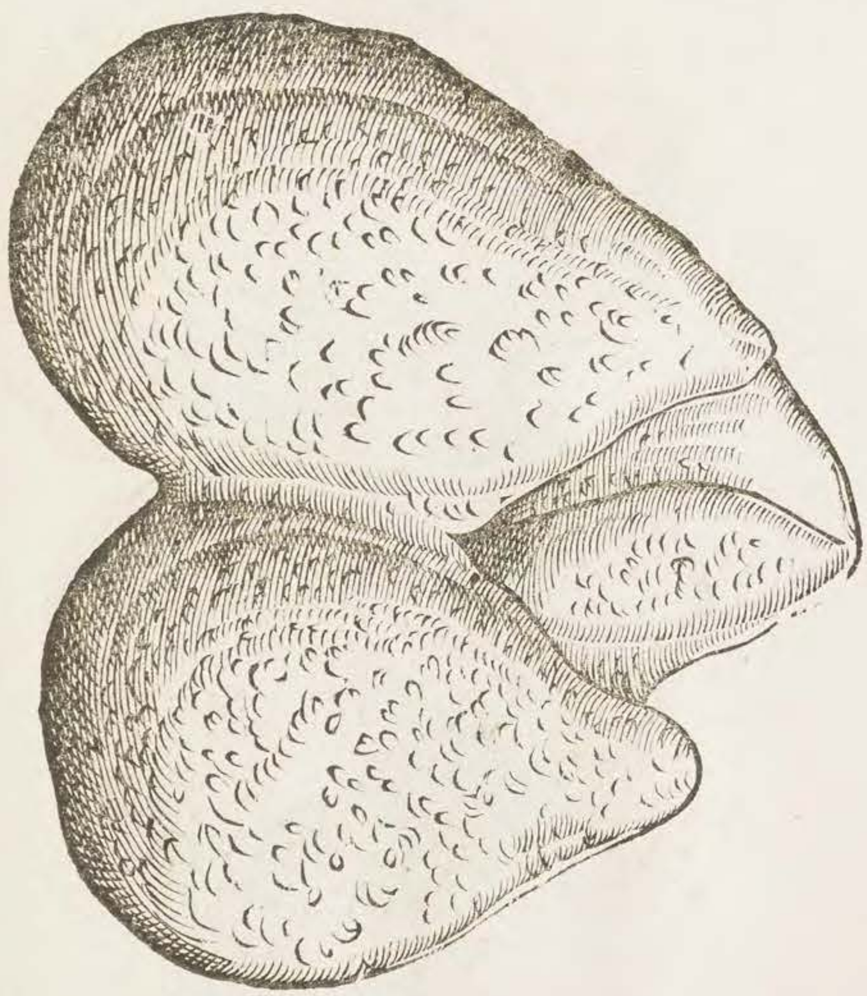
Triorchites.

Inſu-

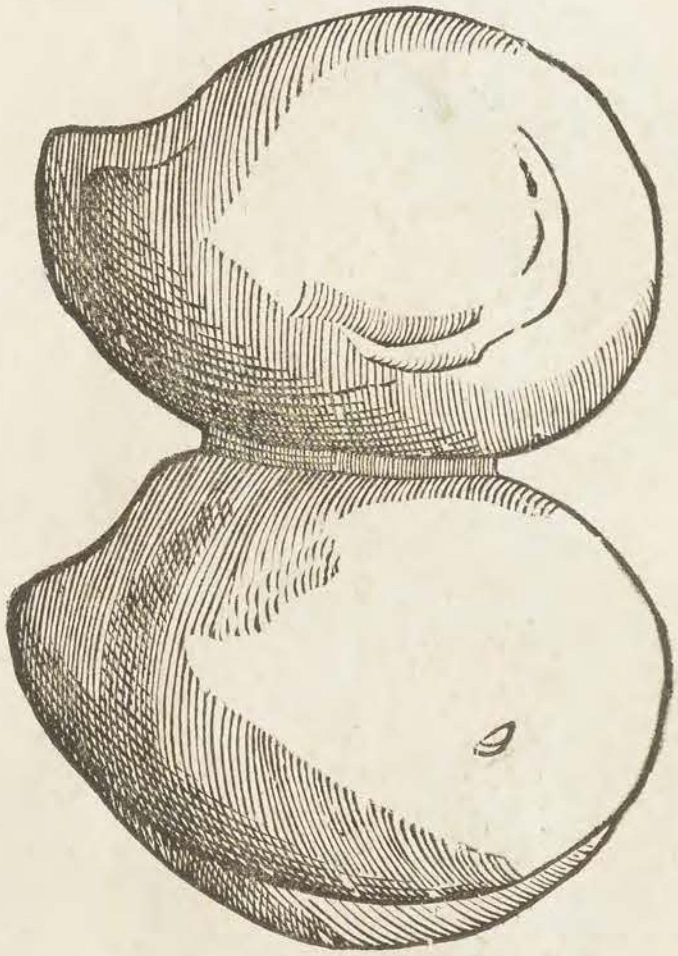
Inſuper cum Natura nunquam ceſſet, in generatione ſubterraneorum, imitari animalia, & eorum partes, nuper vidimus duos Lapides à Natura ita diligenter iunctos, vt vnà cum parte ſuperiori annexa, binos teſtes equinos ſimularent, coloris rubicundi, qualis in lateribus coctis inſpicitur. Icon id totum exprimit, & inſcribitur Diorchites equinus.

Diorchites equinus.

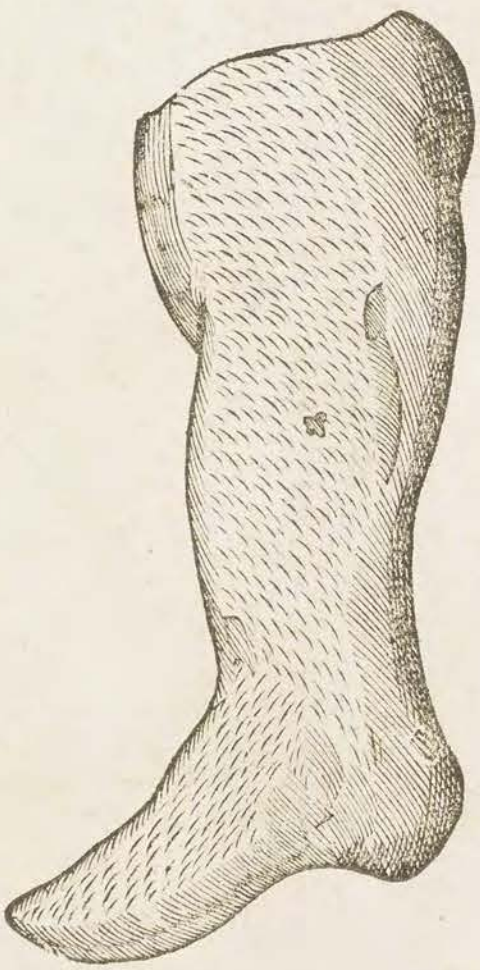
Rurſus Lapis alter obſeruatus fuit non multum à priori abſimilis, qui pariter deli- E
neatus fuit, & vocatus Diorchites equinus alter, vt iu tabella apparet.

Diorchites equinus alter.

A Si deſcendamus ad alias partes, & potiſſimùm ad illam in humano corpore, quæ à ceruice coxendicis incipit, & ad extremos pedis digitos pertingit: hanc ferè integram conſpicati ſumus in lapide coloris albicantis, ex genere arenariorum, eruto in Àgro Bononienſi. Cum autem huiuſmodi lapis ſpeciem humani cruris, quaſi arte elaborati præ ſe ferat, & crus apud Græcos nominetur σκελος, libuit hunc lapidem indigitare Scelitem.

Scelites.

Item ſolius humani pedis figuram calceo induti à Natura in lapide arenario fabricati coloris candicantis vidimus. Verùm hoc in loco damus iconem congeriei exprimentis formam humani pedis. Hæc congeries coloris rubentis à Natura eſt fabricata, in qua nonnulla granorum lentis, & hordei ſimulacra viſuntur.

Congeries pedis humani figura.

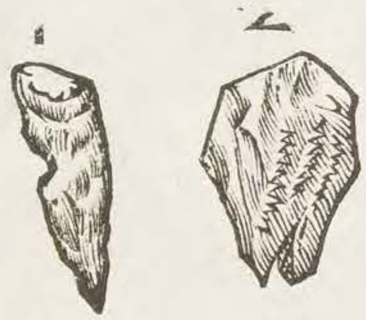

Præ-

A Præterea obſeruantur lapides, qui pennas nonnullarum auium ſimulant. Geſnerus duorum præcipuè meminit, & illum vocauit Perdicitem, qui pennas Perdicis æmulatur alium verò Hieracitem, quoniam imitatur pennas Accipitris, quem Græci [illegible] nuncupant. Nos quinetiam conſpicati ſumus lapidem lineis per longitudinem ductis exornatum, itaut referret pinnam alicuius piſcis præſertim in ſuperiori parte exiſtentem, quibus pinnis potiſſimùm quatuor, piſces natare ſolent, & huiuſmodi lapidem, propter figuram, Pinnitem appellauimus. *In lib. de Lapid.*

1 Perdicites.

2 Hieracites.

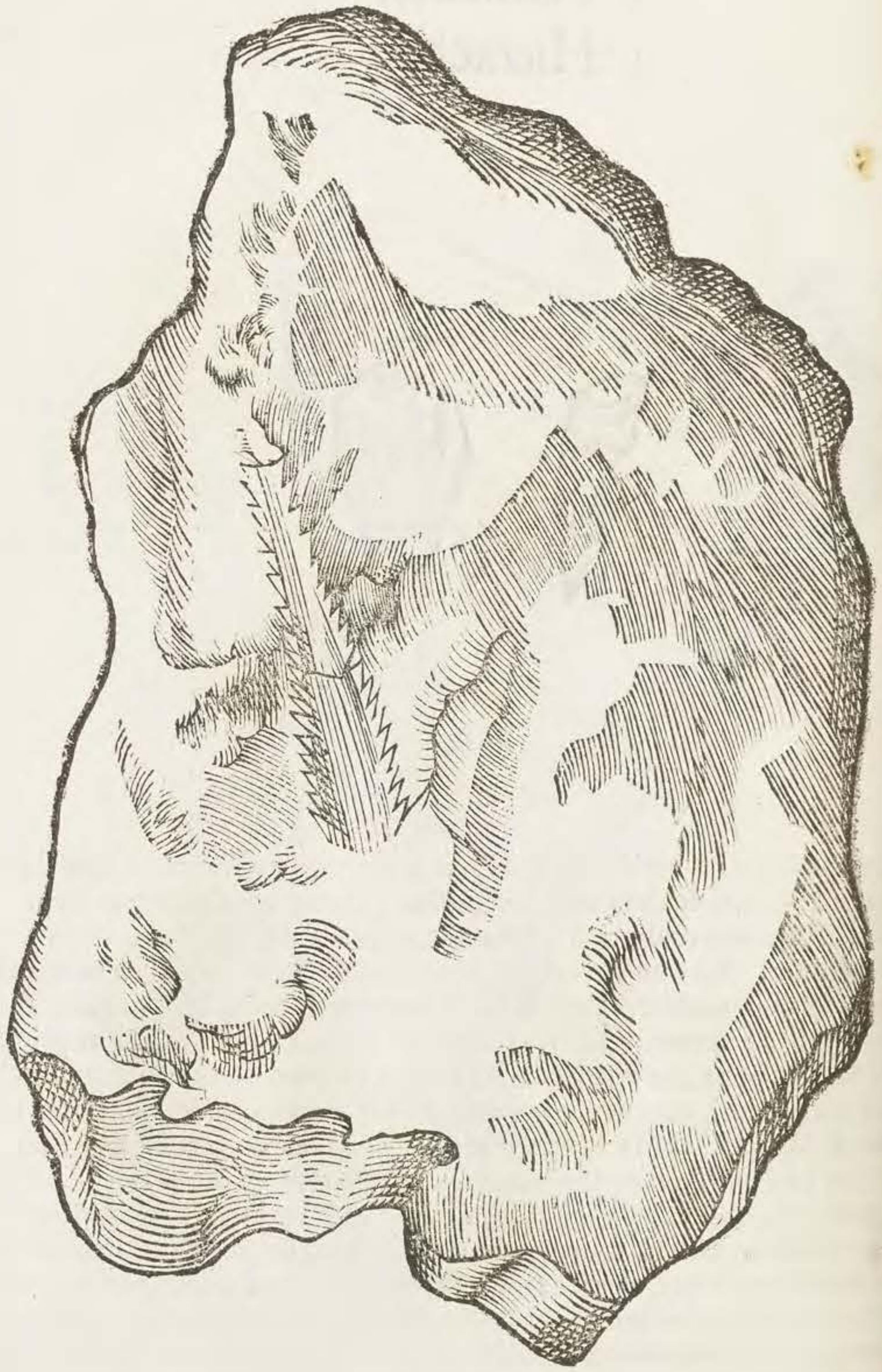

Poſteaquam in piſces incidimus, nolumus prætermittere ſaxum, in quo ſpina Paſtinacæ marinæ à Natura ſculpta eſt, colore albo, vt ſequens tabella exprimit.

Ex animalibus tranſeundum eſt ad plantas, quarum aliæ perfectæ, aliæ verò imperfectæ nominantur. Has omnes Natura, generando lapides, æmulari nititur; & quoniam inter plantas imperfectas, prima facie occurrunt fungi, de lapidibus fungos ſimulantibus verba faciemus. Carolus Cluſius de his ſermonem habiturus primò tradidit, quòd ſicuti in terra, ita etiam in mari fungi naſcuntur, qui non ſunt molles, ſed lapidea duritie præditi, quorum tria genera partim in mari Indico, partim in Nilo oriri perhibet. Eorum, qui ex Mari fuerunt eruti, iconem imprimendam non curauit, cum pediculis, ſeu pediculorum veſtigijs carerent, quibus fungi inniti ſolent. Illorum autem, qui in Nilo nati eſſe ferebantur, figuram delineauit, quorum alterum maiorem, alterum verò minorem, & magis contractum appellauit. Maior habebat circumferentiam decem vnciarum, totus erat ſaxeus, & candicans ſuperna parte, ab vmbilico ad circumferentiam multis profundis ſtrijs obliquè quodammodo excurrentibus ornatus: inferna autem parte minus elatis ſtrijs, ijſq; aſperis, & quodammodo echinatis erat refertus, cum pediculo breui, & craſſiuſculo. Minor compreſſi floris formam exprimebat, cum ambitu ſex vnciarum, & quoniam ad modum floris exurgebat, altitudo penè erat duarum vnciarum, ab extremo orbe ſenſim gracileſcens: pediculum habebat breuem, & craſſiuſculum: ſtriæ, quæ in extrema parte à pediculo ad circumferentiam excurrebant, non erant valdè conſpicuæ, at in parte interiori profundiores videbantur, & ſimul etiam in medio congrediebantur. *Li. 6. Exot. cap. 9.* *Fungites minor.*

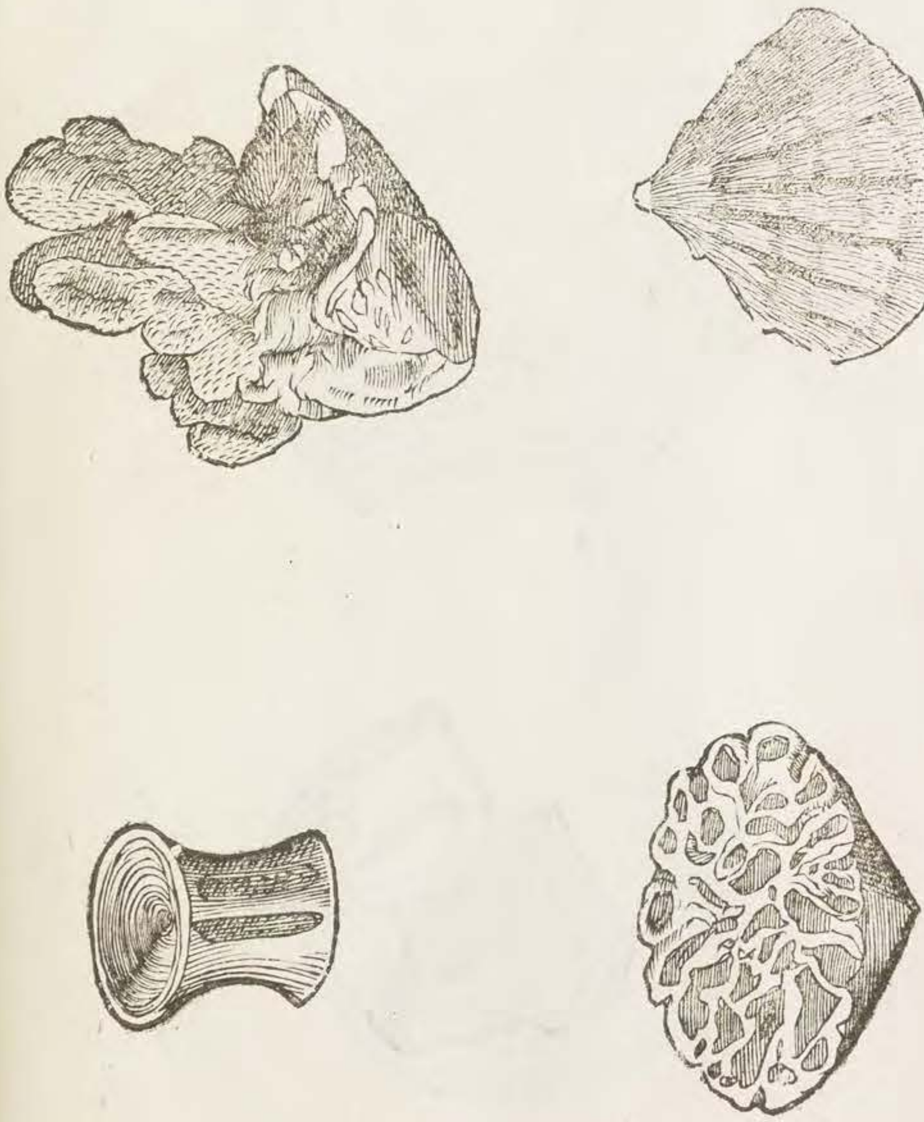
Quo-

Saxum, in quo ſpina Paſtinacæ marinæ conſpicitur.

A Quocirca non eſt in dubium reuocandum, quòd ſicuti Natura producit ex terra multos fungos edules, & inedules, qui inter plantas imperfectas reponuntur, eadem ratione ab eadem natura quaſi ludente fungi lapidei omnis ferè generis procreantur, varijs figuris inſigniti: quemadmodum in ſequenti tabella conſpicari licet, vbi delineatur ſaxeus fungus habens partem ſuperiorem, inſtar pilei, & pediculum latum, & compreſſum, colore flaueſcente: ibi quoque figuratur lapideus fungi pediculus. Alij autem duo ſunt fungi lapidei, ad inſtar floris, à Natura geniti, qui quodammodo æmulantur illos fungos ſaxeos, quos Carolus Cluſius deſcripſit.

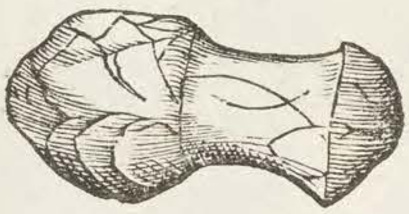
Fungites quadruplex.

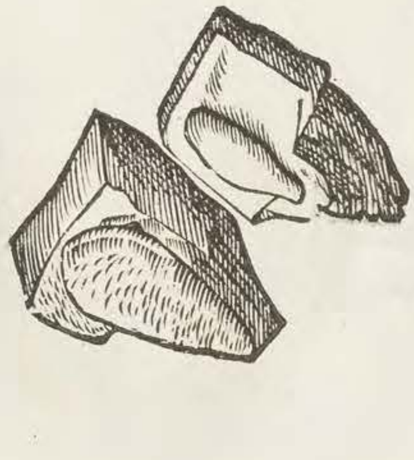

Naſcitur in Agro Bononienſi quædam fungi ſpecies parua, & ſpongioſa, quam noſtri Ruricolæ ſpongiolam, quaſi paruam ſpongiam vocant; cum paruis foraminibus, inſtar ſpongiæ, ſit referta. Nos autem inuenimus lapidem imitantem formam huius fungi, præſertim in parte ſuperiori, nam in parte inferiori pediculus ille craſſus ineſt, ſubſtantia tota lapidea, & albicante: quapropter ſpongiolitem nuncupauimus. Spongiolites tamen apud Plinium gemma eſſe perhibetur; idque monuiſſe ſat eſt, vt æquiuocatio euitetur. Hunc igitur lapideum fungum in tabella delineatum tradimus conſiderandum, in qua deſignantur etiam lapilli amygdalinam formam referentes; quamobrem Amygdalites nuncupantur.

Lib.37.ca.10.

Spongiolites cum Amygdalite.

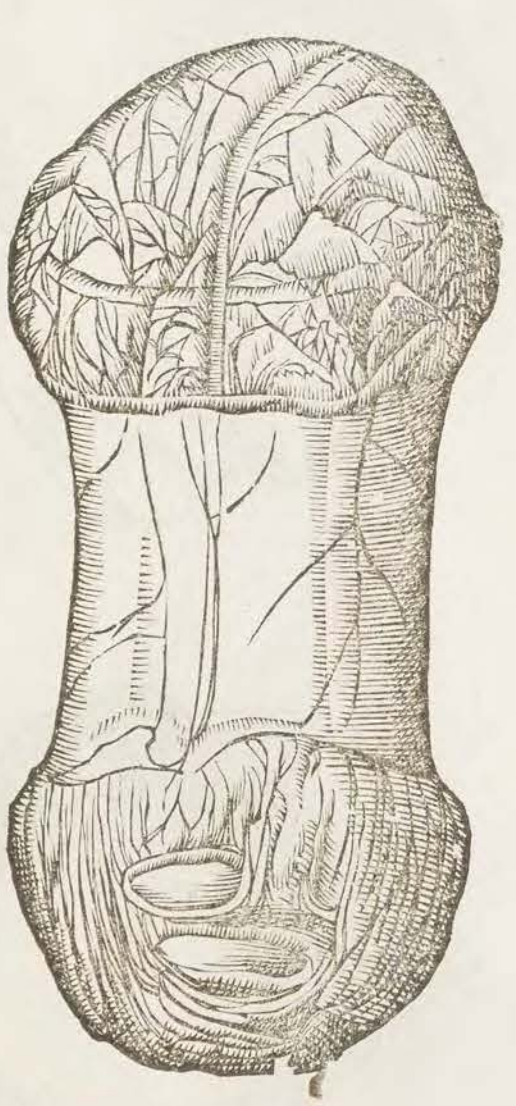

Alium

Alium lapidem ex agro Bononienſi effoſsum, & caſu repertum placuit indigitare Dioſpongiolitem fungum, quaſi dicamus duplicem ſpongiolitem petrã ex aduerſo copulatam, cum ſuperius, & inferius in eodem lapideo caule pilei, ſeu petaſi iungantur, tanquam claui inſidentes ad inſtar fungorum, quinimò huiuſmodi pilei ſunt foraminibus peruij, more ſpongiarum, quocirca non immeritò hic lapis prædictum nomen promeruit. Accidit autem huius lapidis generationi, quod contingit fæturæ humani corporis monſtroſæ, inqua gemellos infantes Natura ita coniunxit, vt horum alterum caput ſurſum, alterũ deorſum tenderet; & de hoc monſtro in propria Hiſtoria egimus, & iconem etiam dedimus. Itaq; fungus lapideus, de quo in prçſentia loquimur in ſequenti tabella ſic delineatur.

Dioſpongiolites.

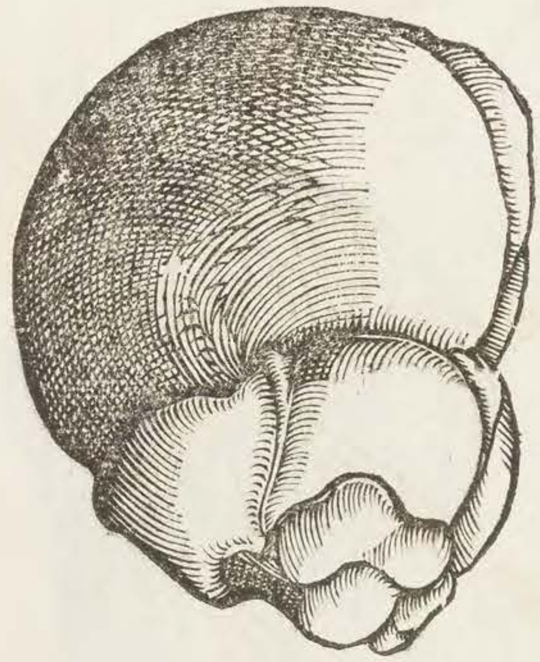

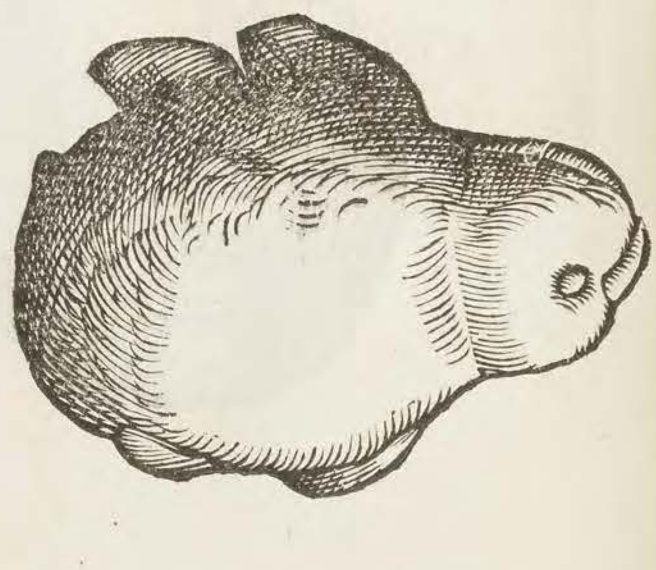
Cum autẽ Natura maximè luxuriet, in procreandis rebus lapideis, ad ſimilitudinem fungorum, cunctis manifeſtum eſt Boletum eſſe fungum inter omnes optimum, de quo Iuuenalis aliquando cecinit hunc in modum.

Vilibus ancipites fungi ponentur amicis,
Boletus Domino, ſed qualem Claudius edit.

De hoc fungo Plinius longum ſermonem habuit. Generauit igitur Natura lapidem ſimulantem Boletum cum luteo, & inuolucro, exterius coloris cinerei, ſcintillis plumbi albi præditi. Eſt tamen ex genere lapidis arenarij. Placuit huiuſmodi lapidem fungiformem appellare Boletitem, huiuſq; duæ icones in ſequenti tabella apparent.

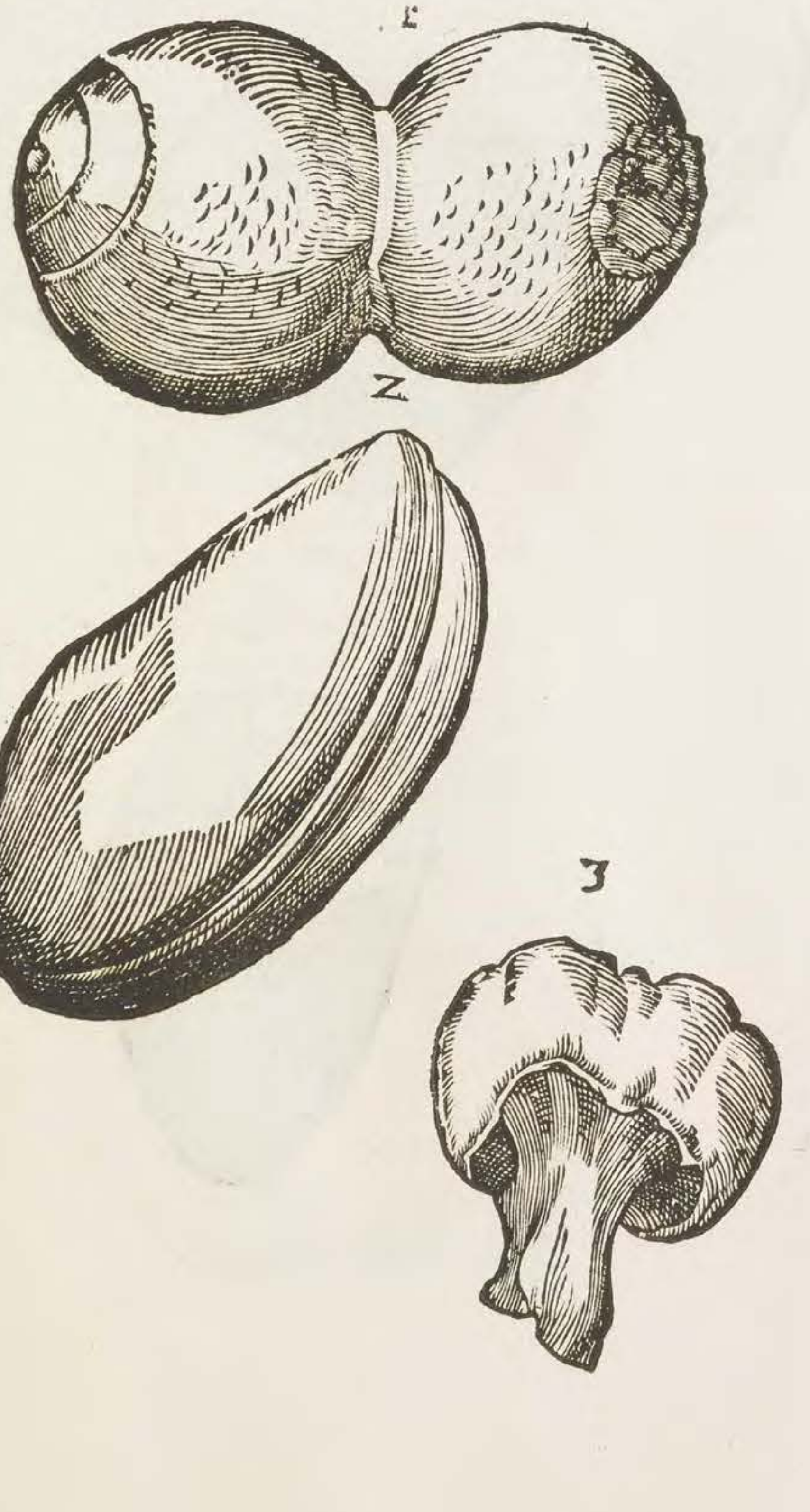
Boletites duplex.

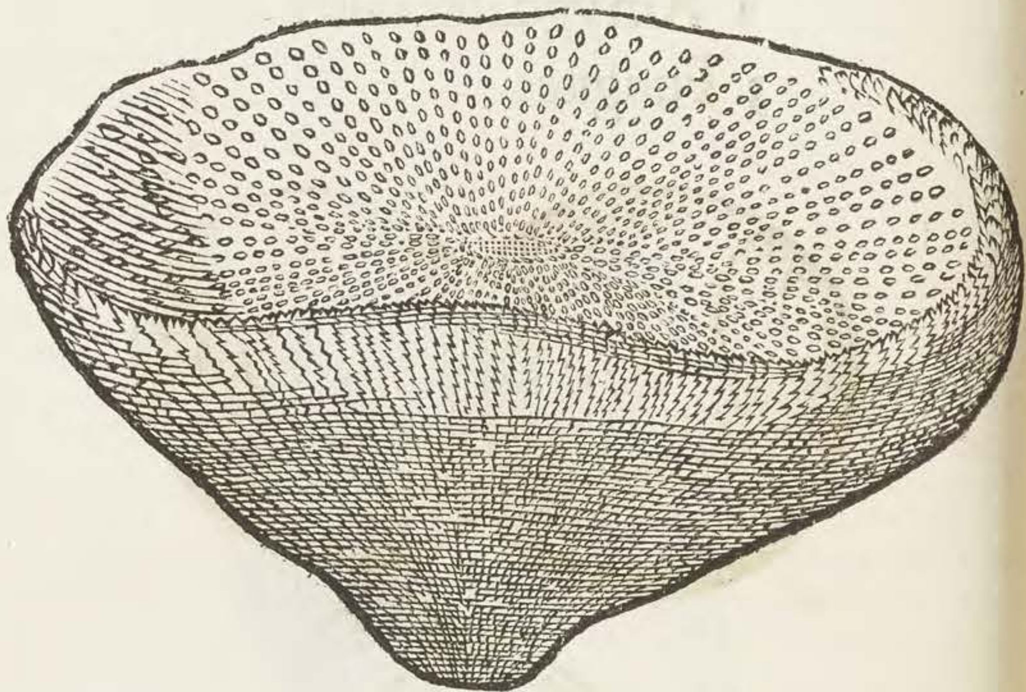
Pariter in alia tabella monſtramus fungum alterius ſpeciei, ex materia lapidea ſimiliter à Natura productum, ſub numero 3. qui lapis poteſt cognominari fungites. In eadem tabella ſub numero 1. delineatur Orchites minor alter, cuius differentias pauló ante memorauimus, & ſub numero 2. figuratur lapis referens amygdalum, quapropter nominatur amygdalites alter; cum ſuperius alterius amygdalitis meminerimus.

1. Diorchites minor alter.
2. Amygdalites alter.
3. Fungites.

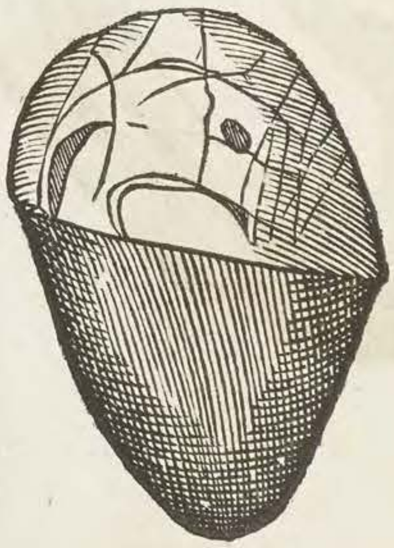

1. Fungites maior virgatus.
2. Fungiformis ſilex.

1

2

A Lapis quoque fungum ſimulans, ſiue fungites nobis communicatus fuit, colore al-
bo, figura quaſi ouali, longitudine ſex digitorum, & latitudine quinque; Superior
eius pars quaſdam lineas, ſeu virgas eminentes, aſperas, & acutas habebat, quę ta-
men ad centrum vſque non pertingebant. In centro veſtigium pediculi viſebatur, &
color in hac parte non erat adeò albicans, ſed potius flaueſcens. Pars illa, quæ in
fungis naturalibus ſolet eſſe interna, in hoc fungite exteriùs conſpiciebatur, & virgas
habebat magis euidentes acutas, & ſubtiles, more teniarum, quarum maior pars inte-
gra vſque ad centrum perueniebat, & hoc centrum valdè concauum, & profundum
erat. Item conſpicati ſumus lapidem aſpectu mirabilem, qui partim repræſentabat
fungum, & partim nucem pineam referebat, longitudine duorum palmorum, circum-
ferentia verò, iuxta partem latiorem, trium palmorum cum dimidio: ponderoſus erat,
propter ſubſtantiam terreſtrem; immò illa pars, quæ pediculo fungi reſpondebat, per-
bellè æmulabatur fructum cardui altilis in ſuas veluti ſquamas diſtinctum. Pars alte-
ra latior, quæ in vertice fungi ſolet eſſe, ad nodum inæqualis erat cum appendice
B ſquamas partis inferioris tegente. Hic duæ icones delineantur, quarum altera fungi-
tes maior virgatus, altera fungiformis ſilex inſcribitur.

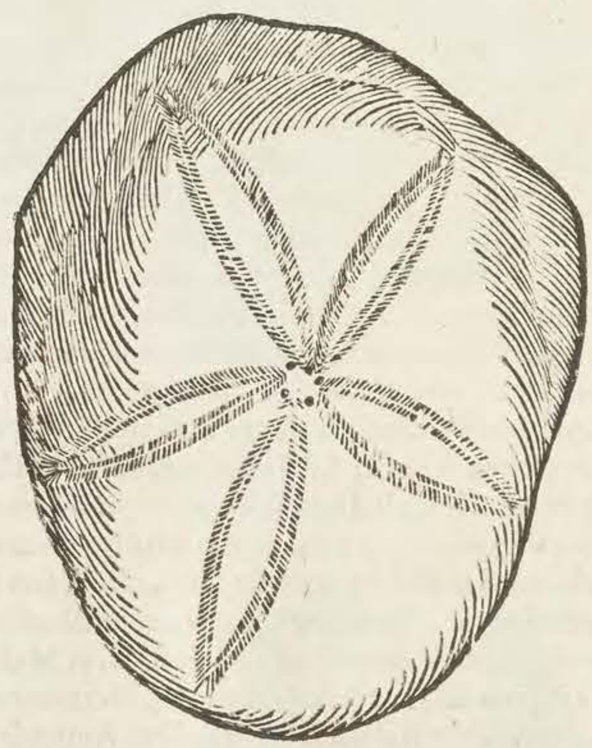
Hactenus de lapidibus fungos repræſentātibus actum ſit. Iam accedere oportet ad
examinandos lapides, qui arbores, & plantas perfectas ſimulant: quandoquidem ab
illis multi lapides denominantur. Primitùs Dendrites habet figuram arboris, Stele-
chites Trunci, Dryites Quercus, Elatites Abietis, Cletrites Alni, & Daphnites, vel
Daphnia figuram Lauri. Præterquamquòd alij ſunt lapides, qui impreſſas habent fi-
guras arborum, & plantarum, & huius generis eſt lapis naſcens in monte Sinai, vbi
corpus Diuæ Catherinæ cuſtoditur: quapropter lapis etiam ille Diuæ Catherinæ no-
men eſt adeptus. Deinde ab herbis, floribus, ſeminibus, & fructibus multi lapides no-
men ſortiuntur, cum eorum figuram referant. Ciſſites habet formam Hederę, Phyci-
tes Algæ, Spongites Spongiæ, Syringites internodiorum ſtipulæ, Corallina Coralli, *Lib. 4. hiſt.*
& Iuncites figuram Iunci. Ideò narrat Theophraſtus, apud mare, lapides naſci iunceos, *plant. ca. 8.*
quos nemo, ſolo aſpectu, à veris iuncis diſcernere poſſet.

C Quinimo lapides quoque flores exprimunt; vt Narciſſites florem Narciſſi, Encrini-
tes florem Lilij: Encrinos enim quina Lilij folia oſtendit, & Rhodites habet formam
roſę. Semina etiam plantarum ab aliquibus lapillis ſimulantur. Hinc Meconites
habet figuram ſeminum Papaueris, & Cenchrites Milij. Phacites eſt calculus ad in-
ſtar Lentis, & Piſolithos inſtar Piſi. Ciccrites ità exactè refert formam Ciceris arieti-
ni, vt à vero vix diſcerni poſſit. Denique Cyamites ſimilitudinem Fabæ repræſentat.

Maiorum fructuum figuram demonſtrant alij lapides, vt Melitites formam mali ſim-
pliciter, Cydonites effigiem mali cydonij, Botrytes incipientis vuæ ſimilitudinem,
Sycites figuram fici, Phænicites Balani, Amygdalites Amygdali, Meſpilites, ſeu Pen-
texochæ effigiem Meſpili. Pyrene, ſeu Tecolithos formam nuclei oliuæ repræſentat;
& huius conditionis eſt lapis, Iudaicus, de quo ſuo loco ſermo habebitur. Quocircà
narrat Ioannes Euſebius Ieſuita, in quodam Agro regni Aragonenſis, lapides effigiem *Lib. 1. de*
olearum perfectè oſtendentes inueniri. *mir. nat. eu-*
rop. cap. 7.

Sin exordium ſumamus à plantis; ſcribit Gaudentius Merula in Agro Veronenſi ſa- E
xa colligi frequentia, ſimulacro Pentaphilli, ſeu Quinquefolij ornata, certis, & compaaribus lineis, ita exactè deſignata à Natura, vt nemo poſſet ſubtilitatem operis imitari: quemadmodum videtur in hac figura.

Pentaphillites.

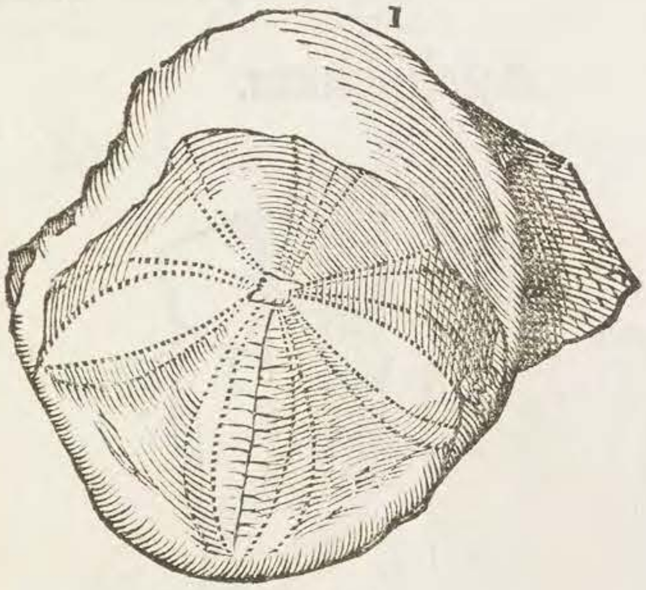

Verùm in Agro etiam Bononienſi inuenitur lapis ex genere Calcarij, imaginem
Li.1.c.21 Pentaphilli in ſuperficie gerens, figura oblonga. Sunt aliqui Authores, qui huiuſmodi effigiem, Crinitem nuncupant, quia formam foliorum floris lilij propriè imitari videatur, colore eſt luteo extrinſecus, intus cinereo; ſed in parte poſteriori nullam apparentem habet figuram, ſed tantùm quædam obſeruantur lineamenta, vt numero 3. intueri poſſumus: etenim ſupinè, & pronè in tabella delineatur. Alij hunc lapidem non ſolum cognominant Pentaphillitem, ſed etiam Rhoditem quandoquidem hac imagine, quinque Syluestris roſæ folia repręſentari perhibent: quamobrem inſcriptio erit Rhodites Pentaphillites.

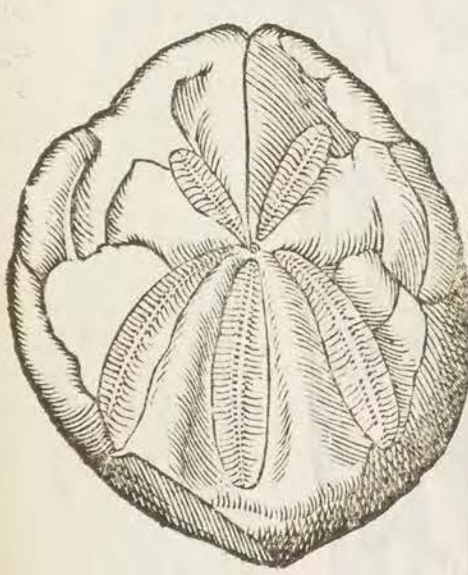
Rho-

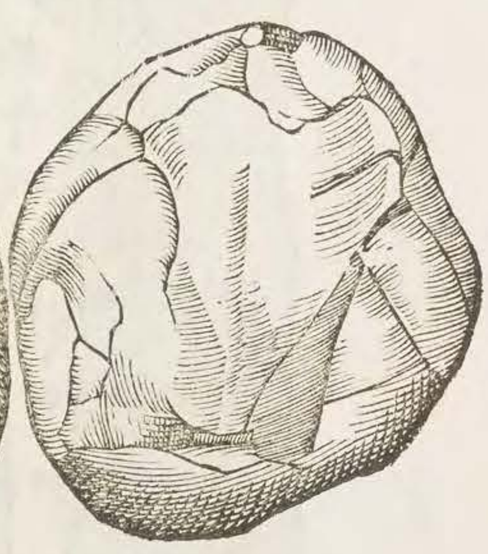
Rhodites Pentaphillites.

1

2 3

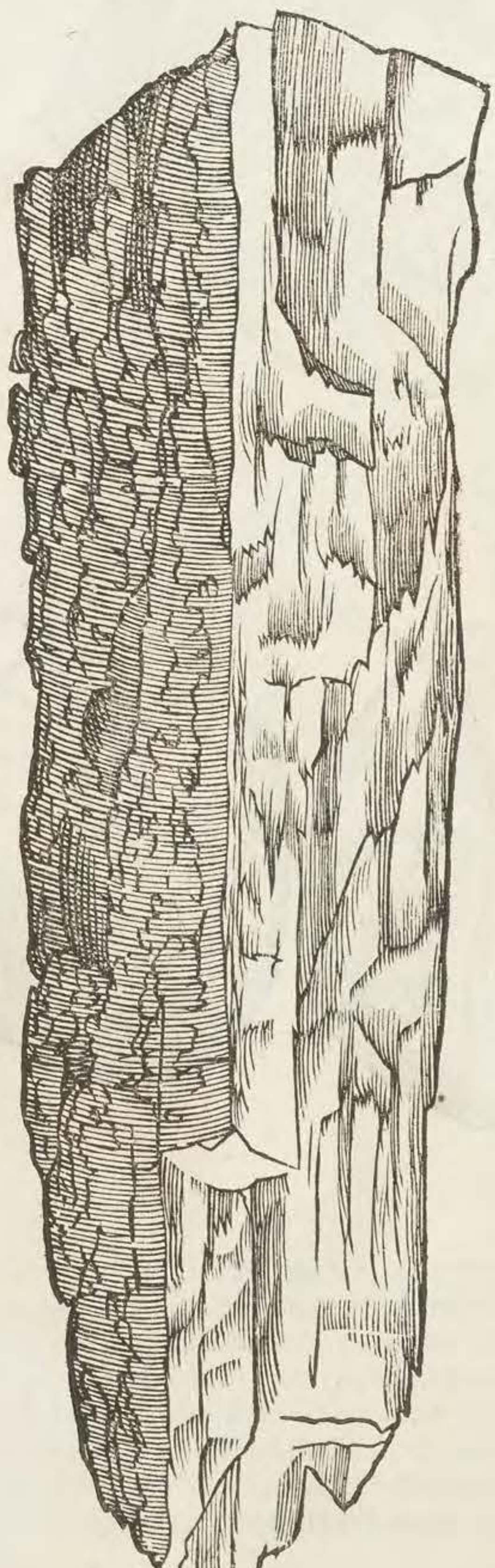

Sed

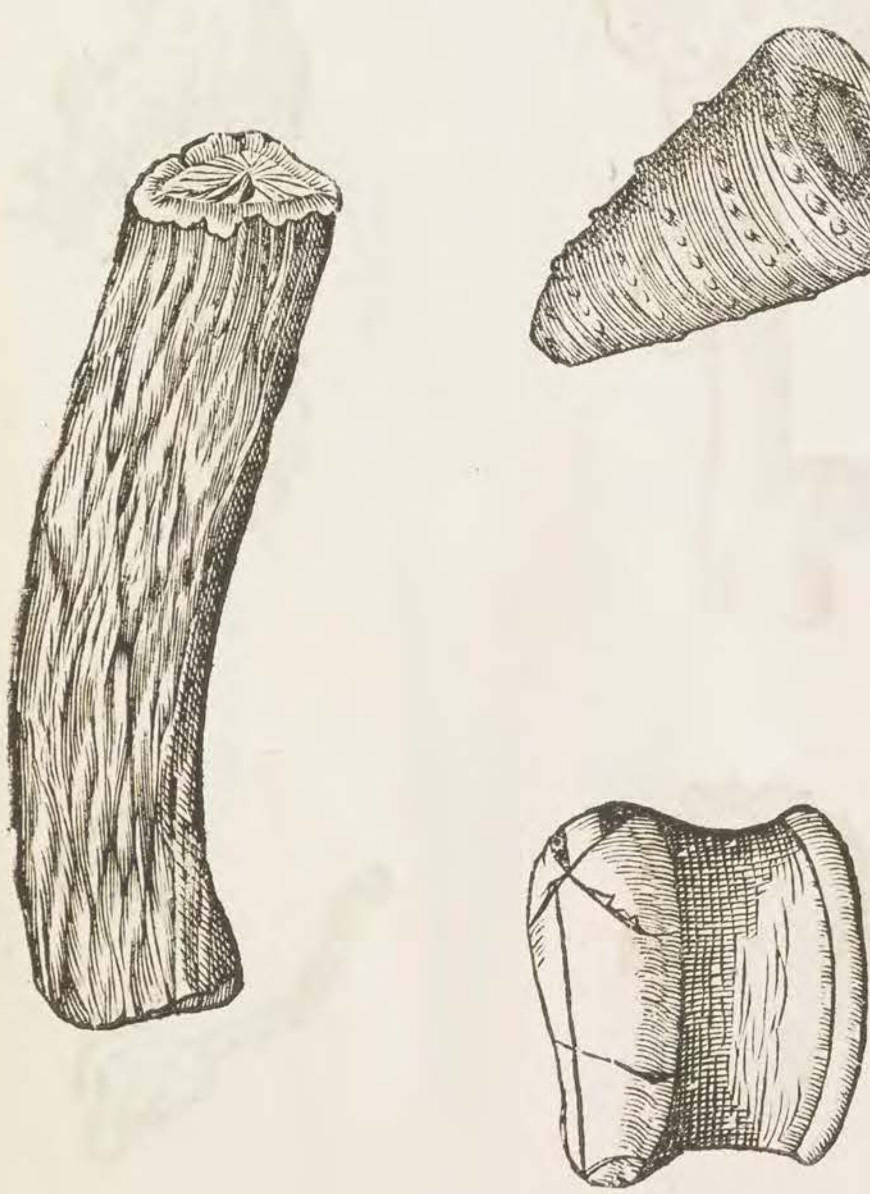
Sed quid vagamur per herbas; cum trunci arborum, & etiam exoticarum à Natura E
lapides generante producantur? Primitùs Agallochum Dioſcoridi lignum eſt, quod ex India, atq; Arabia deportatur. Hoc lignum, inter recentiores Græcos, primus Aetius, deinde Actuarius, & Simeon Sethi Xiloaloem, fortaſſis ab aliqua ſimilitudine coloris Aloes, appellarunt: vnde poſtea officinæ lignum Aloes dixerunt. Tabernemontanus, Ceſalpinus, Lonicerus, & alij nuperi Authores lignum Paradiſi, lignum Aquilæ, & lignum Sanctæ Crucis indigitarunt. Modò effigiem huius ligni in lapide expreſſam obſeruauimus, & Agallochitem nuncupauimus, vt præſenti icone oſtenditur.

Agallochites.

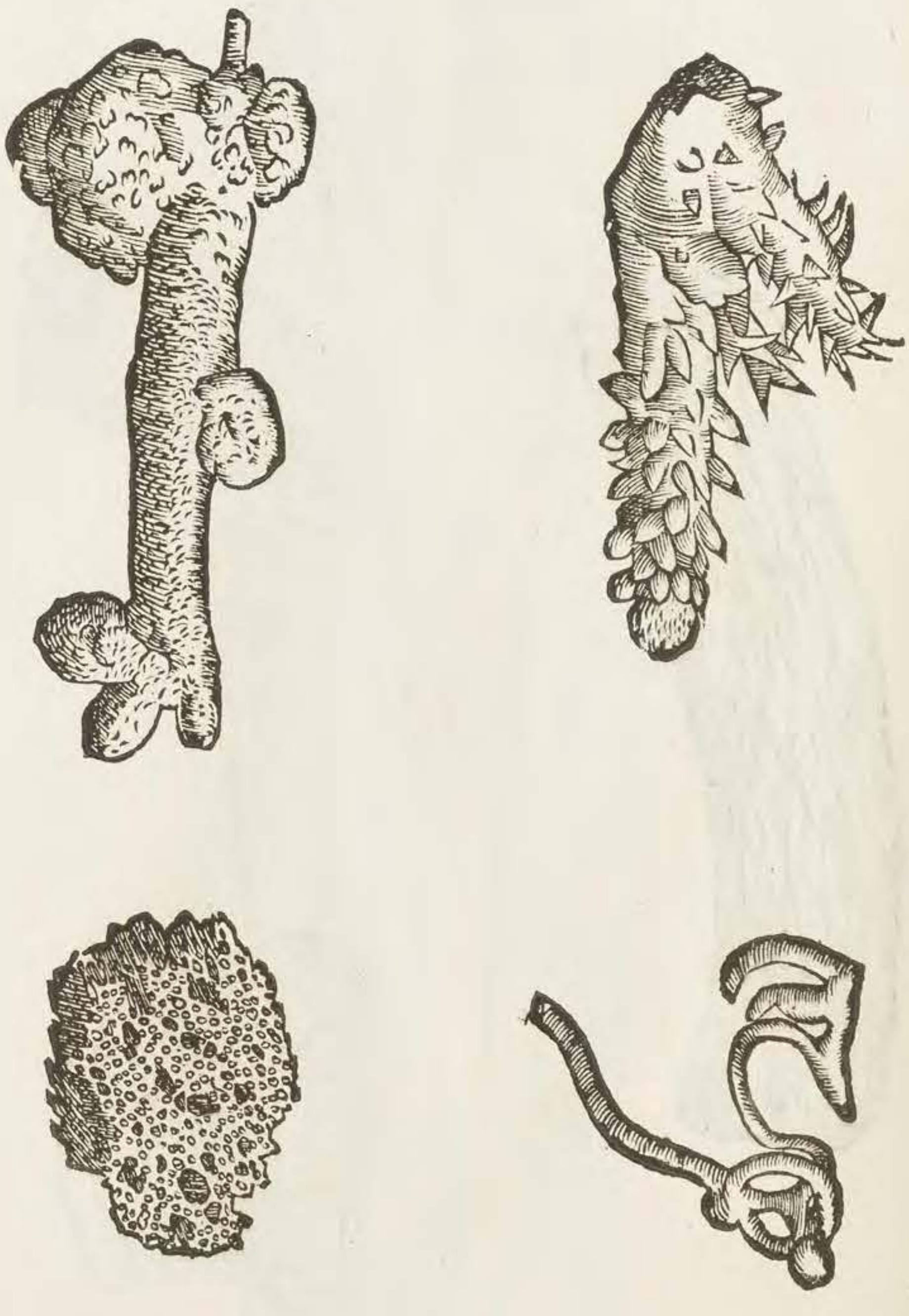
Neq; Natura contenta produxiſſe huiuſmodi lignum ſaxeum, vt oſtenſum fuit; aliud etiam lignum peregrinum ex materia lapidea eduxit, quale à nobis fuit obſeruatum, quod Sandali, vel Santali effigiem referre videtur: quandoquidem tale lignum Arabes Sandal nuncupant, Veteribus Græcis incognitum; nam, inter Nuperos, ſolus Actuarius Arabes imitatus, huiuſmodi arborem nominauit, quæ, Garzia authore, in magnitudinem nucis Iuglandis attollitur. Itaque nos inuenimus lapidem, fruſtum huius arboris æmulantem, & Sandalitem cognominauimus. Delineatur autem in hac tabella, in qua figurantur quoque lapis turbineus tuberoſus, & aliud ſaxum admirandæ figuræ, qui lapides, vno, & eodem tempore, ad noſtras manus peruenerunt.

Sandalites, cum alijs lapidibus.

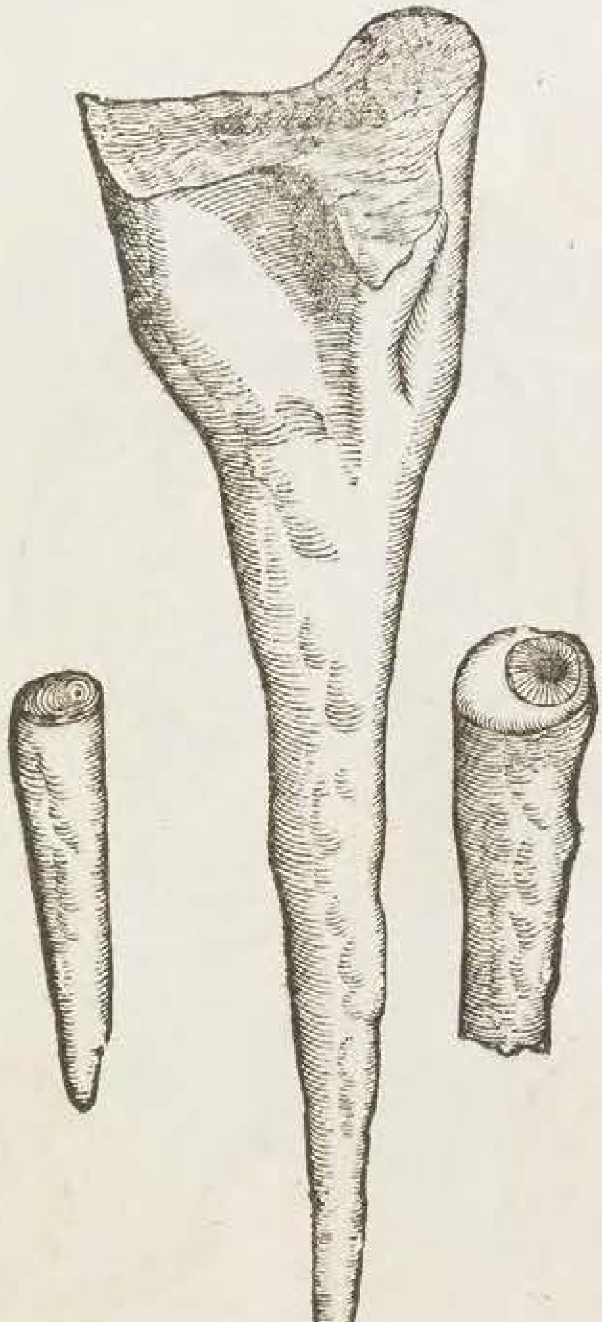
Stelechitem, in hac Hiſtoria, cognominamus ſtipitem illum ſaxeum, quem Natura E
format ex materia lapidea, ad imitationem trunci arborum; quoniam, apud Græcos, στέλεχος vocatur truncus, ſiue caudex, nempè arboris illa pars, quę ex radice ſurgit, & poſtea in ramos finditur; & quamuis apud eoſdem Græcos στελεχώδης exponatur caudicoſus, & trunci ſpeciem gerens: nihilominus ſtelecodes nuncupari minimè poſſunt trunci, & caudices à nobis hoc in loco propoſiti, quoniam non ex lignea, ſed ex lapidea materia conſtant, ſicq; nomen Stelechitis ſibi comparant. Huius varias icones in hac tabella exhibemus, in qua primo loco Stelechites rugoſus figuratur.

Variæ Stelechitis differentiæ.

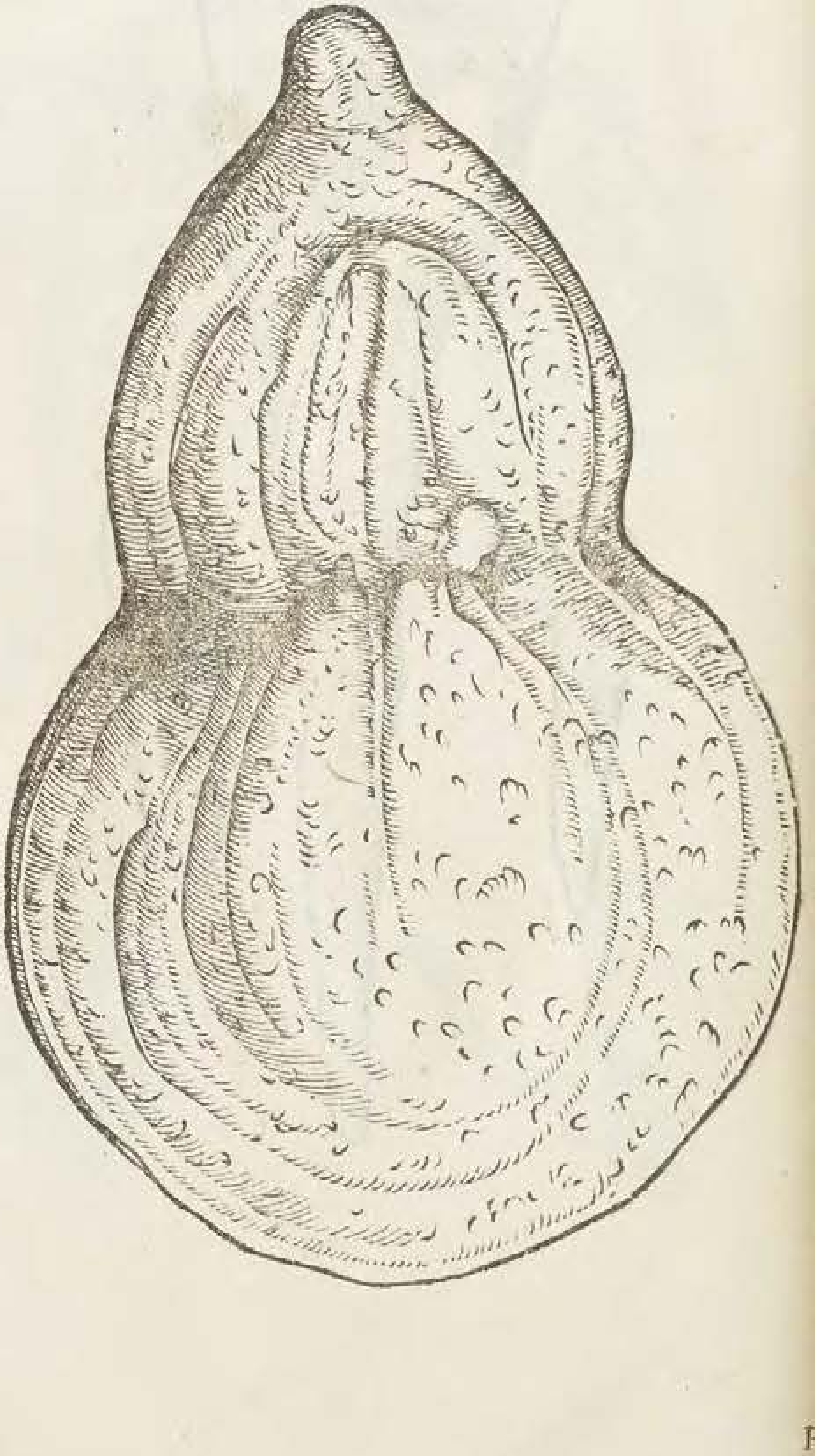
Aliæ quoq; Stelechitis ſpecies effodiuntur in Agro Bononienſi, quarum nonnullæ ferream quaſi naturam ſortiuntur, atq; illarum locus vt plurimum indicare ſolet aliquã ferri mineram ibidem latibulari; cum ex venis ferreis ſtillet humor, qui frigore concreſcit in hos ſtipites, & paruos caudices: quemadmodum in cauernis montiũ quidam ſucci concreſcunt, imitantes illas glaciei ſtirias, quæ ex tectis, brumali tempore, depẽdent. Huius generis eſt Stelechites, cuius icon hic datur, & ob figuram, Stelechites pyramidalis inſcribitur.

Stelechites Pyramidalis.

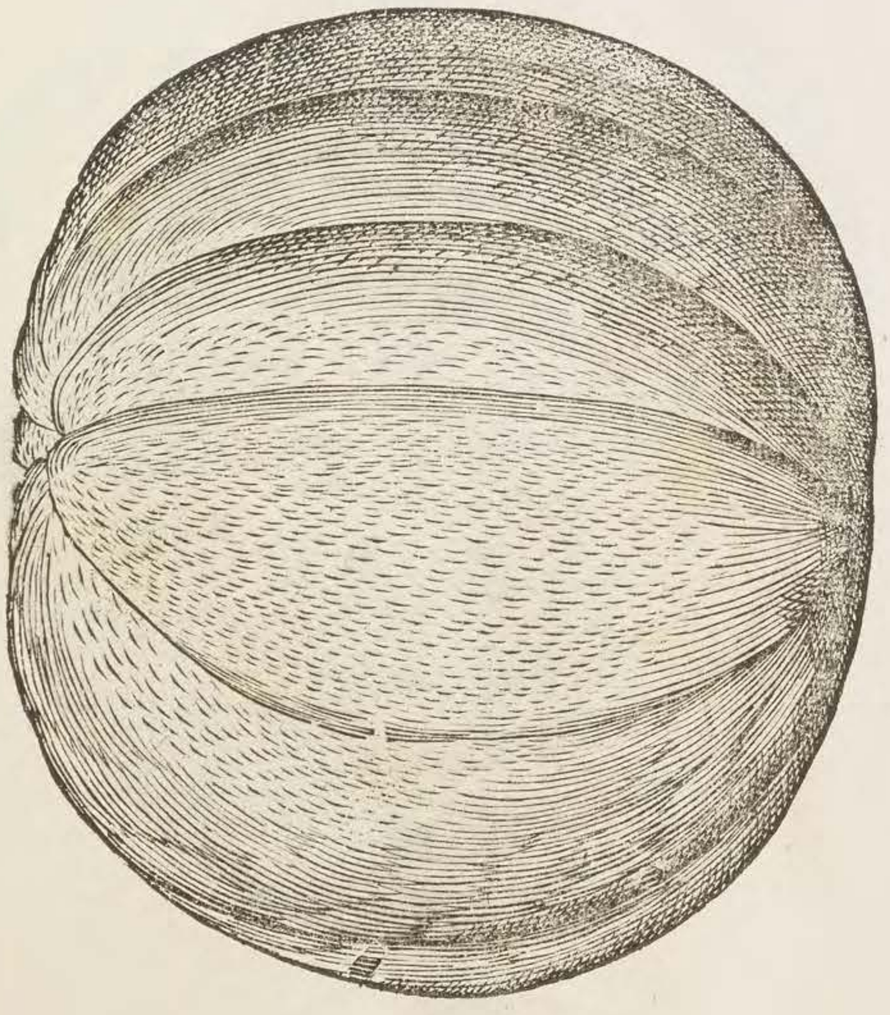
Iam ad fructus olerum, & arborum perpendendos accedemus. Quandoquidem ſimiles Natura procreauit in lapidibus. Nos hoc in loco Cucurbitem pręcipuè oſtendemus. Hic lapis fuit ex genere arenario nobis communicatus, ęmulans figuram Cucurbitæ, ſed præſertim illius ſpeciei, in qua farina apud Ruricolas, & vinum apud Peregrinātes ſeruatur. Valdè grauis eſt huiuſmodi lapis, & vocari poteſt Cucurbites, vel Colocynthites, & in præſenti tabella diligenter exprimitur. E

Cucurbites.

Præterea creſcit in Hortis, vel in aruis quoddam Peponis genus, quod, ob rotunditatem Melopepo nominatur, cum figuram Mali rotunditate ſua imitetur. Non pendet hic, ſed humi rotundatur, & ad maturitatem properans, iucundiſſimum odorem ſpargit. Habuimus igitur lapidem affabrè hunc fructum æmulantem, præterquàm in colore: nam hic lapis colore plumbeo fuit refertus, & delineatur in hac tabella, & vocatur Melopeponites.

Melopeponites.

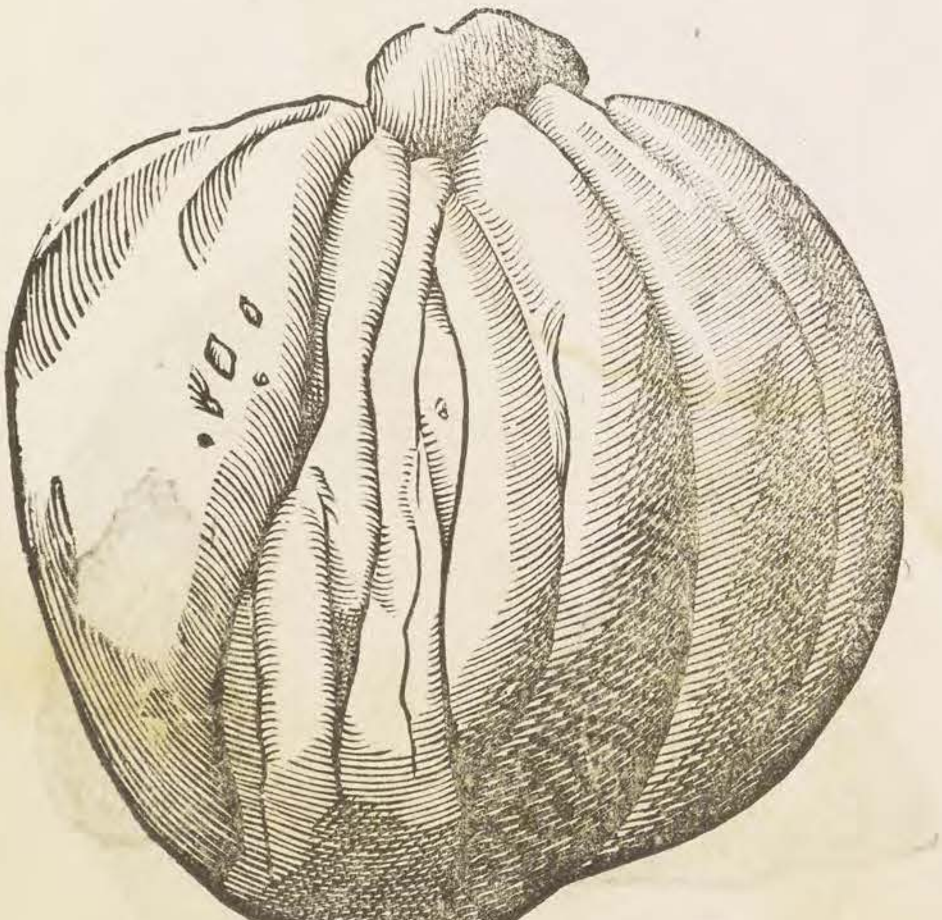
Melopeponites alter à ſuperiori non valdè diſcrepans hoc in loco pariter delineatur, habens in vna parte perfectam Melopeponis effigiem, in altera verò Chamarum, & Conchularum imagines repræſentat, vt tabella demonſtrat.

Melopeponites alter.

Pariter quemadmodũ in virente planta Melopepones aliquando monſtrifici generantur, non figura ouali, aut ſphærica, ſed ordinibus quibuſdam compreſſis: aſſimiliter Natura, in procreandis lapidibus, monſtra huius generis lapidea quodammodo effundit. Sicuti licet intueri in hoc lapide ex materia arenaria integrato, qui Melopeponem monſtrificum imitatur. Huiuſmodi lapis eſt coloris Leucophæi, quibuſdam in locis refertus eſt cauitatibus cum tuberculo quodam in ſumitate lapidis, vbi flos Melopeponis eſſe ſolet: quapropter Melopeponitem monſtrificum indigitare decreuimus. Figuratur autem in hac tabella, in qua lapis etiam alter delineatur, figura, referens cranium Simiæ.

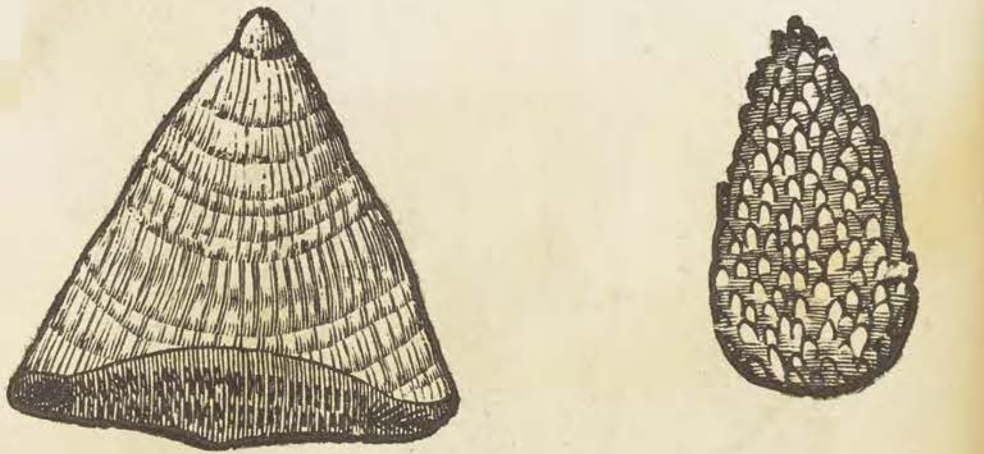
Melopeponites monſtroſus.

Creſcit quædam arbor conifera, nomine Larix, quàm Hieronymus Tragus tertiam E
Abietis ſpeciem conſtituit; & apud Ceſalpinum, eſt Pini ſylueſtris genus, cui brumali tempore folia decidunt: huius fructum æmulata eſt Natura in procreando hoc lapide, cuius iconem in præſentia damus. Niſi velimus aſſerere hunc lapidem imitari formam fructus Cedri maioris, cuius coni ſurſum ſpectant, quæ proprietas huic arbori, necnon Abieti peculiaris eſt. Hæc eſt Cedrus arbor conifera apud Geſnerum in Horto. Item apud Dodoneum, & Cedrelate apud Plinium: cum Cedri, & Abietis (quæ ἐλάτη Græcis dicitur) naturam referat. In tabella huiuſmodi lapis aſſignatur conſiderandus, colore erat niger, & figura coni Laricis, aut Cedri maioris: quinimò in eadem tabella delineatur alius lapis, effigie, aliquam fungi ſpeciem referens.

Lapis figura coni Laricis.

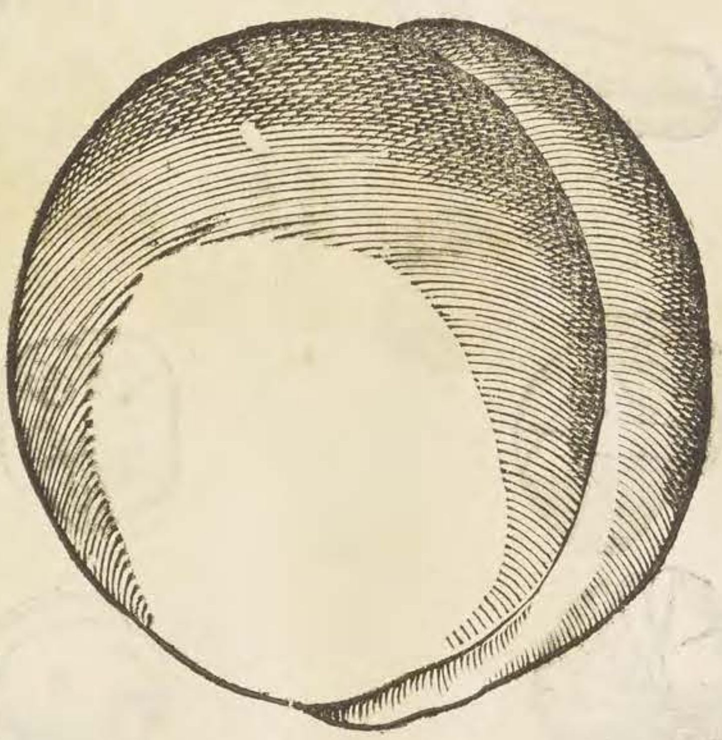

Fru-

Fungum quoq; in lapide à Natura ſimulatum memorauit Cardanus, dum narrat ſe habuiſſe lapidem in Scotia inuentum, nomine Pentacrinum diuerſum tamen ab illo in libris de Subtilitate deſcripto. Erat enim hic figura cryptæ, qualis in ſacris ædibus fabricari ſolet, dum ſenſim in faſtigium aſcendẽs coarctatur. Erat magnitudine oui gallinacei, & in imo planus: deinde in medio pediculus quaſi ab ſciſſus cernebatur, & ab eo tanquam nodi prodibant quinq; limbi ęquis ſpatijs diſtincti, qui planam ſuperficiem diuidebant. Singuli limbi duabus lineis circumdabantur; quarum vnaquæq; mirabilibus punctis erat inſignita, & abſq; illis limbis, grande meſpilum æmulabatur: namq; hic lapis grauis, & coloris buxei effigiem, & magnitudinem meſpili exprimebat. *Lib. 5. de Var.*

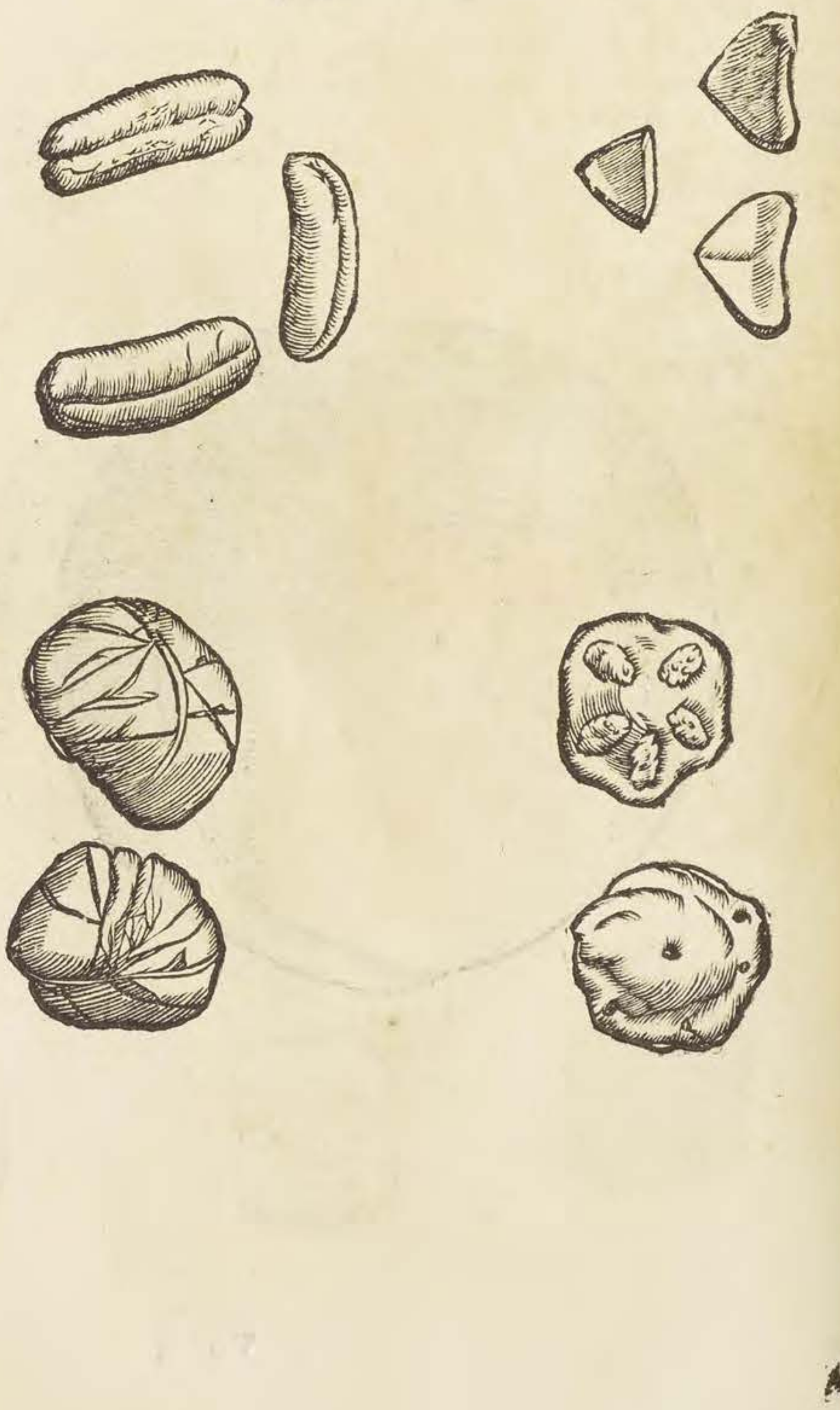
Meſpilaceus etiam lapis conſtans ex materia arenaria erutus fuit ex montibus noſtris Bononienſibus, figura Echini, ſed non ita rotundus, immò oualis formæ, & iuxta partem ſuperiorem, in acutum deſinebat, quina habens interualla, propter qui nos radios à centro ad circumferentiam productos. Sed cum huius iconem non habeamus in promptu; decreuimus exhibere iconem alterius lapidis, qui fructum Perſici ſimulat, ex materia arenaria integratus, & in monte quodam Bononienſi inuentus, & ab effigie, quam oſtendit nobis appellatur Perſilithos, aut potius Perſicites.

Perſicites.

Item lapis ex genere arenariorum coloris cinerei, micis quibuſdam argenteo colore refertis, quoad effigiem, æmulatur pyrum muſcatellum maiorem, & effoſſus fuit in noſtris montibus. Similiter alius cum appendicibus, inter quas aliæ ſunt maiores, & eminentiores, aliæ verò minus eminentes, formam pyralem exprimebat. Vidimus etiam Cyamitem calculum, à quo, faba minor, & potiſſimùm nigra repræſentatur, necnon alium figura ſeminis Caſſię, loquendo de Caſſia nigra ſolutiua, cuius ſemina ſunt caſtanei coloris; immò & lapillum in colore, figura, & magnitudine ſemen Cucurbitæ, referentem. In tabella delineatum exhibemus lapidem Caſtaneiformem: imitatur enim fructum Caſtaneæ tum à primo, tum à ſecundo cortice nudatum. In eadem quoque tabella figurantur lapilli Dactyliformes; cum nucleum Dactyli optimè referant.

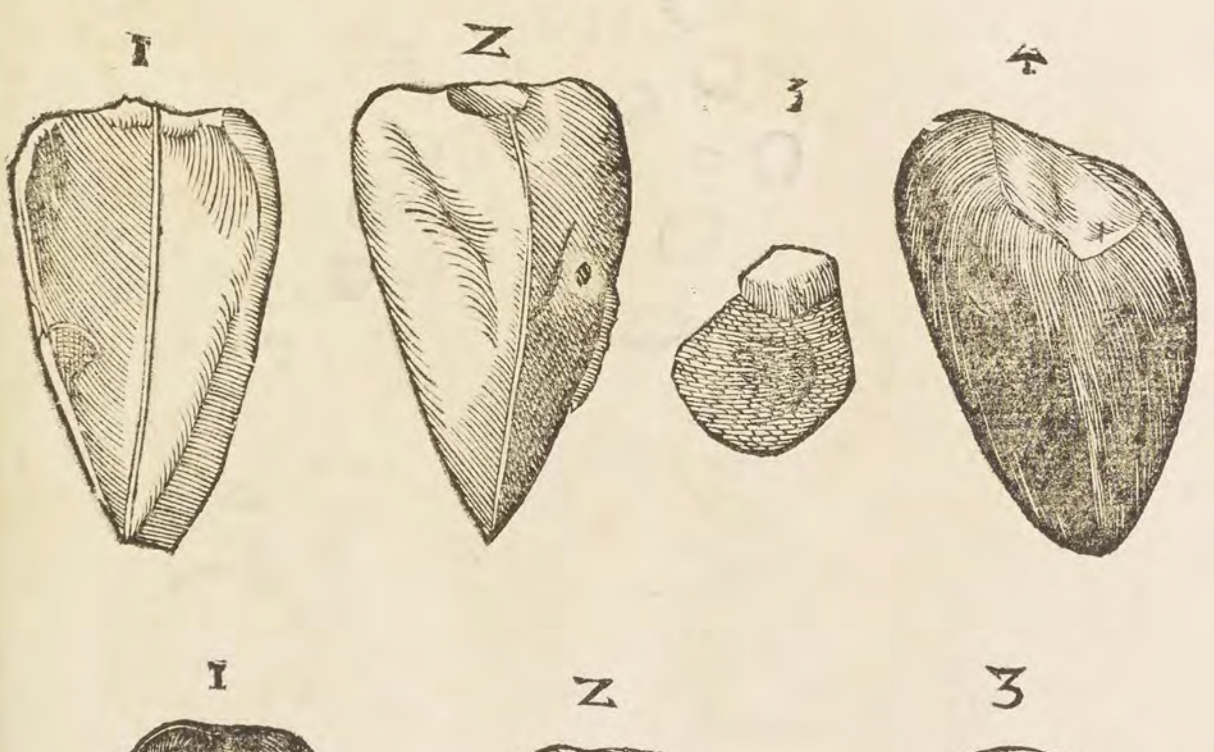
Dactylites, & Caſtanites.

Antequam hiſtoriæ fructuum finem imponamus: reperiri prodimus lapides in ripa Fluuij Idicis agrum Bononienſem alluentis, ſubſtantia dura, & ferè marmorea ex albo nonnihil ruſeſcente, effigie amygdali vtroque cortice, nimirùm herbido, & ligneo tecti, ſtirijs quibuſdam in longitudine diſſecti: Eſt autem huiuſmodi lapillus tanquam verum amygdalum duabus æquis partibus integratum: immò ſecatur in has partes, quarum diuiſionis veſtigium à Natura fuit impreſſum. Huiuſmodi partes intus planæ, non autem concauæ obſeruantur, colore partim fuluo, partim albo. Interdum etiam conſpicati ſumus Amygdalas communes lapideas adeò naturales, vt in ſecundo putamine foramina tanquam in naturali fructu apparerent; quandoq; etiam nucleos amygdalæ lapideos ſine putamine. Vidimus aliquando non ſolùm lapides ſimulantes fructum amygdali noſtratis, cum vtroq; cortice, verùm quoq; lapides imitantes amygdalas exoticas, quæ apud Florentinos amygdalæ Sanctæ Catherinæ appellantur. Hæ inter omnia amygdalarum genera, tum quoad magnitudinem, tum quoad bonitatem, & præſtantiam, primas occupant. Quoniam autem huiuſmodi fructus hippoamygdalæ, quaſi Amygdalæ magnæ vocantur: idcircò lapidem huius formæ, Hippoamygdalitem indigitare voluimus. Icones ſimilium lapidum ſuperiùs delineatas repræſentauimus.

Huic fructui valdè aſſimilatur Anacardium veteribus Græcis incognitum: Sunt autem Anacardia, teſte Serapione, fructus arboris Indicæ eiuſdem nominis auium corculis, tum forma, tum colore non diſſimiles: vnde nomen ſortiri perhibentur; illiſq; recentibus liquor ineſſe traditur, inſtar ſanguinis, rubicundus, ſub quo nucleus formam paruæ amygdalæ conſpicitur. Hunc fructum omnes fere Authores Anacardium nuncupant. Anacardum tamen vocatur Acoſte, & Anacardus Ceſalpino, Perſea fortaſſis apud Plinium. Itaq; Natura ludens ſimiles fructus in lapidibus figurauit; vt in hac tabella apparet, in qua plures differentiæ delineantur, & Anacardites nominantur.

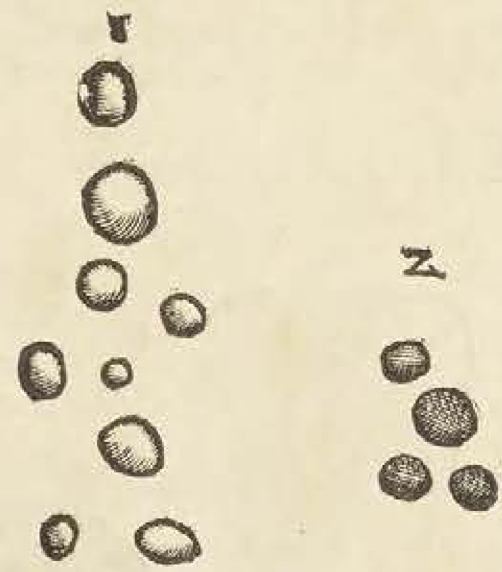
Anacardites varius.

In-

Inſuper inuentus eſt etiam lapis ſimilis Spondylo,vel folliculo à Dioſcoride ita nun- E
cupato, ſiue verticillo fructui Rhamni tertij, vel Paliuri Theophraſti; cui fructui Dio-
ſcorides verticilli figuram non temerè aſſignauit; cum repræſentet verticillum, quod
mulieres fuſo aptant, vt meliùs,& faciliùs nere poſſint. Quocirca huiuſmodi lapis Ver-
ticillites iure optimo nuncupandus erit. Deinde in alueis fluminum ſępiſſimè inueniun-
tur calculi imitantes fructum Piſi generis illius leguminis, cuius cauliculi ſparguntur
in terram, niſi adminiculum habeant. Tales lapides Piſolithi cognominari poſſunt, &
coloris ſunt cinerei. Cæterùm ſimiles lapides, vt intelleximus à viris fide dignis, ele-
ganter à Natura formati reperiuntur in agro propè oppidum Bernenſium in Heluetia.
Nos in gratiam ſtudioſorum duas differentias in hac tabella exhibemus delineatas.

Piſolithi differentiæ.

Piper eſt fructus arboris exoticæ omnibus notus, cum in quotidianis condimentis adhibeatur. Ex India ad nos in ſaccis affertur, & inter hæc grana Piperis ſunt quidam lapilli Piper adeò æmulantes, vt vix ab ipſo diſcerni poſſint, niſi diligenter inſpiciantur. Quidam etiam calculi tam exigui obſeruantur, vt ſeminibus raporum ſint ſimiles: immò ſimilitudine ouorum Piſcium etiam inueniuntur, in Ditione Bryonis vici Norimbergē-ſis, & oua Salmonis exprimunt.

Pha-

Phacites ſemen lentis refert (φακὸς enim Lens Græcis dicitur) Huius generis lapilli, necnon alij inſtar granorum Hordei, authore Strabone, circa Pyramides Memphis reperiuntur. Idcircò aliqui Authores ſcribunt, vel potiùs fabulantur huiuſmodi fuiſſe reliquias cibarij operariorum, qui Pyramides Aegypti ædificarunt, quæ reliquię tractu temporis, in lapideam duritiem tranſierunt. Ad noſtras peruenerunt manus lapilli perbenè Triticum ſimulantes, & nobis appellantur Triticites, & delineantur in hac tabella, in qua alij calculi referentes Lentem, Amomum, & fructum Stiracis deſignantur.

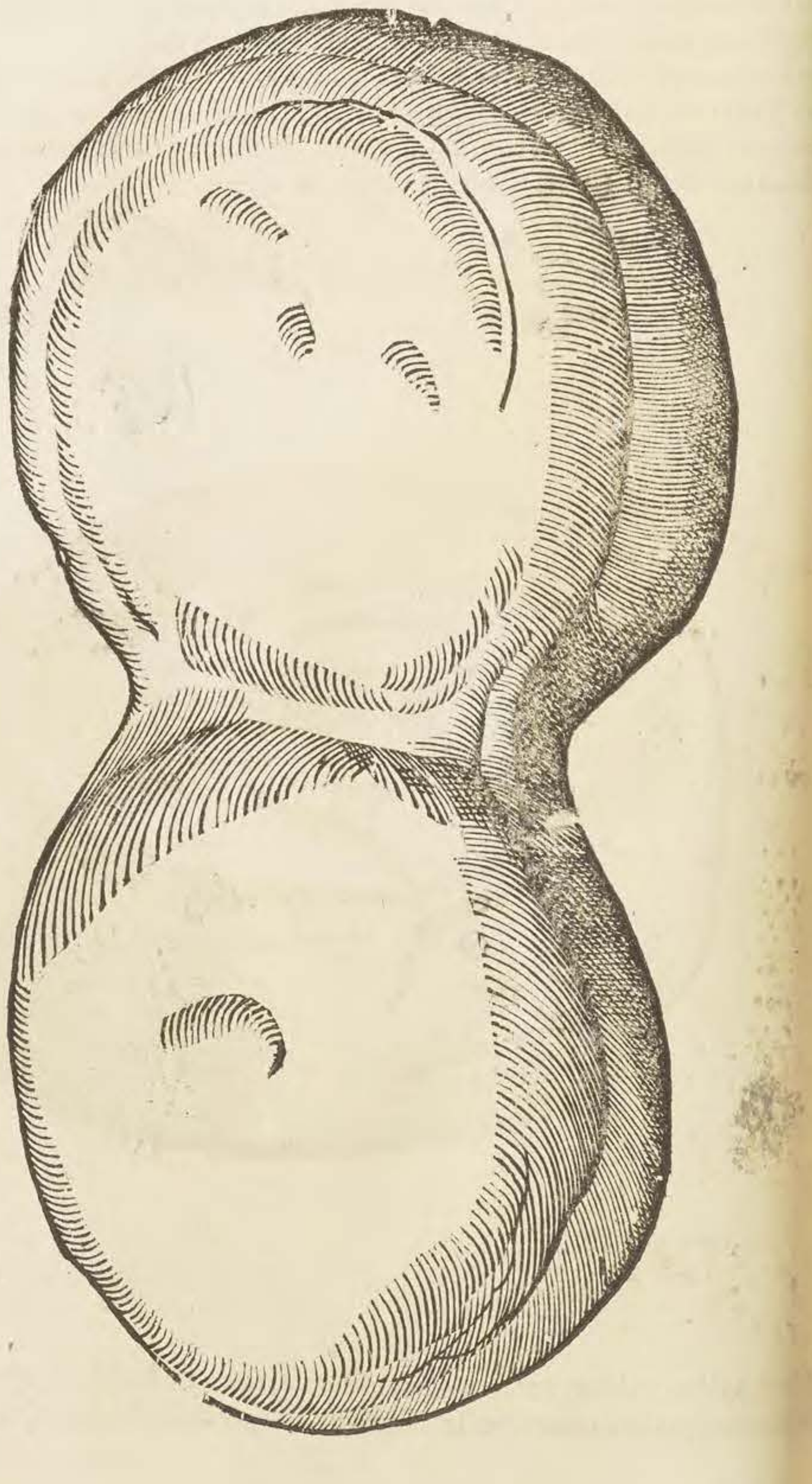
Triticites cum alijs lapillis.

Re-

Reliquum eſt modò, vt enumerare incipiamus illos lapides, quibus figuræ rerum inanimatarum repræſentantur. Primitùs Trochites eſt lapis habens formam rotæ, & Trochiſcites figuram Trochiſci theriacalis colore cinereo nonnullis lineis referto. Belemnites refert effigiem Sagittæ, Ceramites, & Oſtracites teſtæ. Aracnites exprimit filamenta Aranearum, qualia conſpicati ſumus in lapide coloris partim viridis, partim albi, & partim ſublutei. Calamites à figura, & colore calami non recedit. Anthracites à ſimilitudine ignearum ſcintillarum denominatur, & Polyzonas à multitudine Zonarum in corpore nigro radiantium. Chalazias habet formam grandinis, veluti Cryſtallus glaciei, quæ à Græcis tali nomine donatur.

Panis ſimilagites.

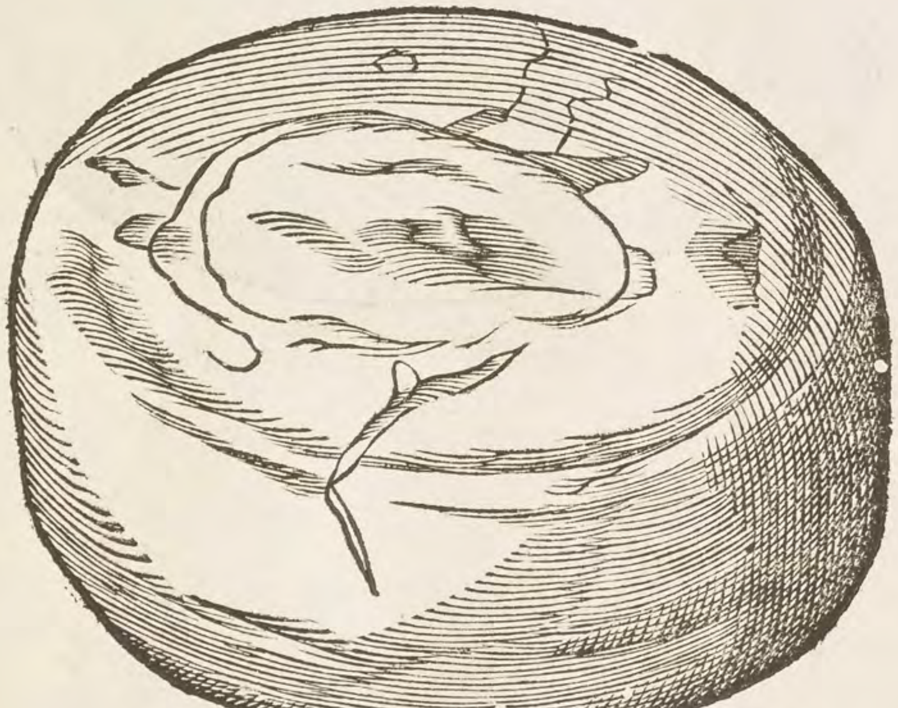
Ratione figuræ mathematicæ, ſaxum vocatur quadratum, vel quia talem formam habeat, vel quia facilè formam quadratam ad ædificia recipiat. Lapis pentagonus quinque, & hexagonus ſex angulis conſtat. Pangonius quaſi omniangulus dicitur. Lapides igitur quadratarum, & oblongarum formarum, vt vix illis pro ædificio, præter politiam, aliquod addi poſſit, obſeruantur in monte Ambergio dicto; vbi quoq; alij coloris varij, & præſertim atri, pro ædificijs, reperiuntur.

Verùm maiori admiratione dignum eſſe videtur, quando Natura aliquid edulium, & arte paratum, generando lapides æmulatur. Interdum duo ſaxa ſimul iungit, vt figuram panis repræſentet; & talis lapideus panis à nonnullis panis Dæmonum cognominatur; cum potiùs Artolithos nimirùm panis lapideus nuncupandus ſit. Cuius generis multi lapides, vt intelleximus, propè Rotuilam Sueuiæ reperiuntur. Quinimò in noſtris Bononiæ montibus, ſimiles lapides panem referentes interdum inuenimus. Hic damus iconem duorum panum lapideorum, qui perbenè ſimulant illum panem cauernoſum, pumicoſum, ſeu ſpongioſum ex ſubtiliſſima farina, nempè ſimila paratum, qui poſteà Siligineus, vel Similagineus Latinis, vulgò *Pan buffetto* nuncupatur. Ideò figura expreſſa in hac tabella, Similagites inſcribi poteſt.

Panis Dæmonum.

Quoniam autem panis obſonium expoſtulat, Natura, in generatione lapidum caſeum quoque formauit, nam ſimilis nobis occurrit in noſtris montibus, qui affabrè caſeum recentem oſtendebat, vt in hac videtur figura, ſed quia caſeus apud Græcos τυρὸς vocatur; hic lapis caſeoformis libenter nominatur Tyromorphites.

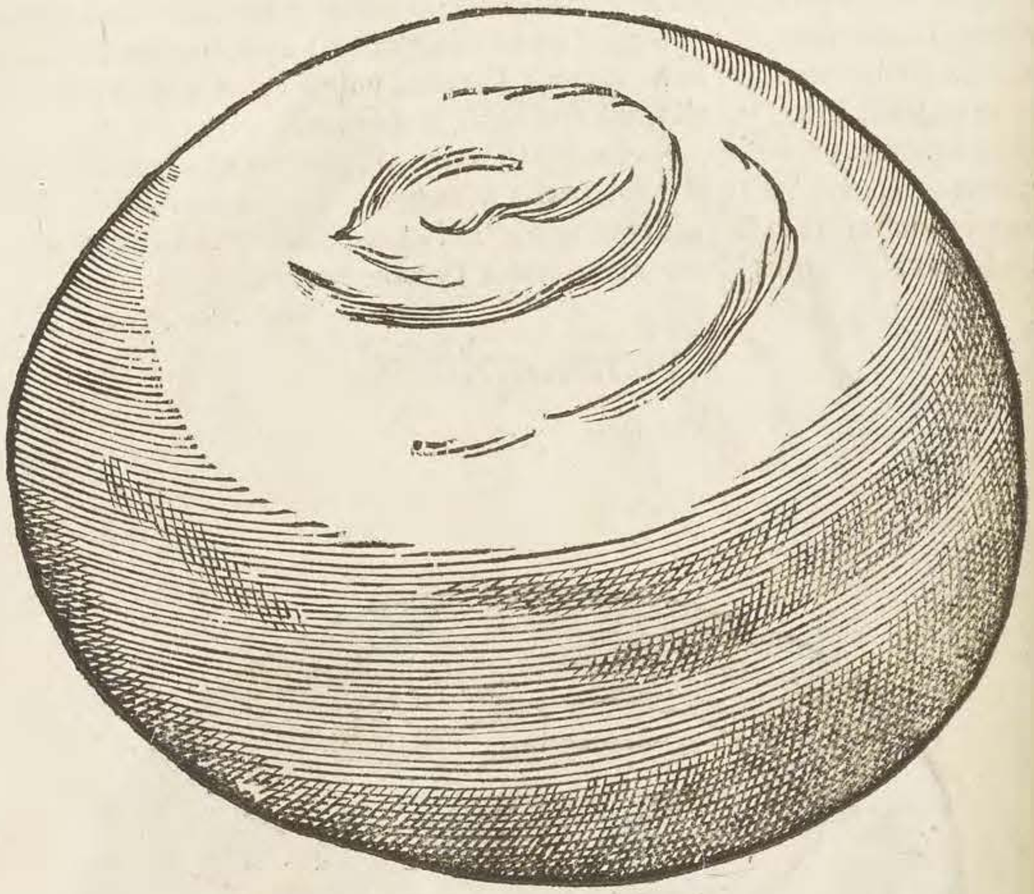
Tyromorphites.

Alium pariter caſeum veterem, & aridum Natura ex lapide figurauit, in eodem loco repertum; qualis in hac tabella effigiatus fuit, & dictus Tyromorphites alter.

Ty-

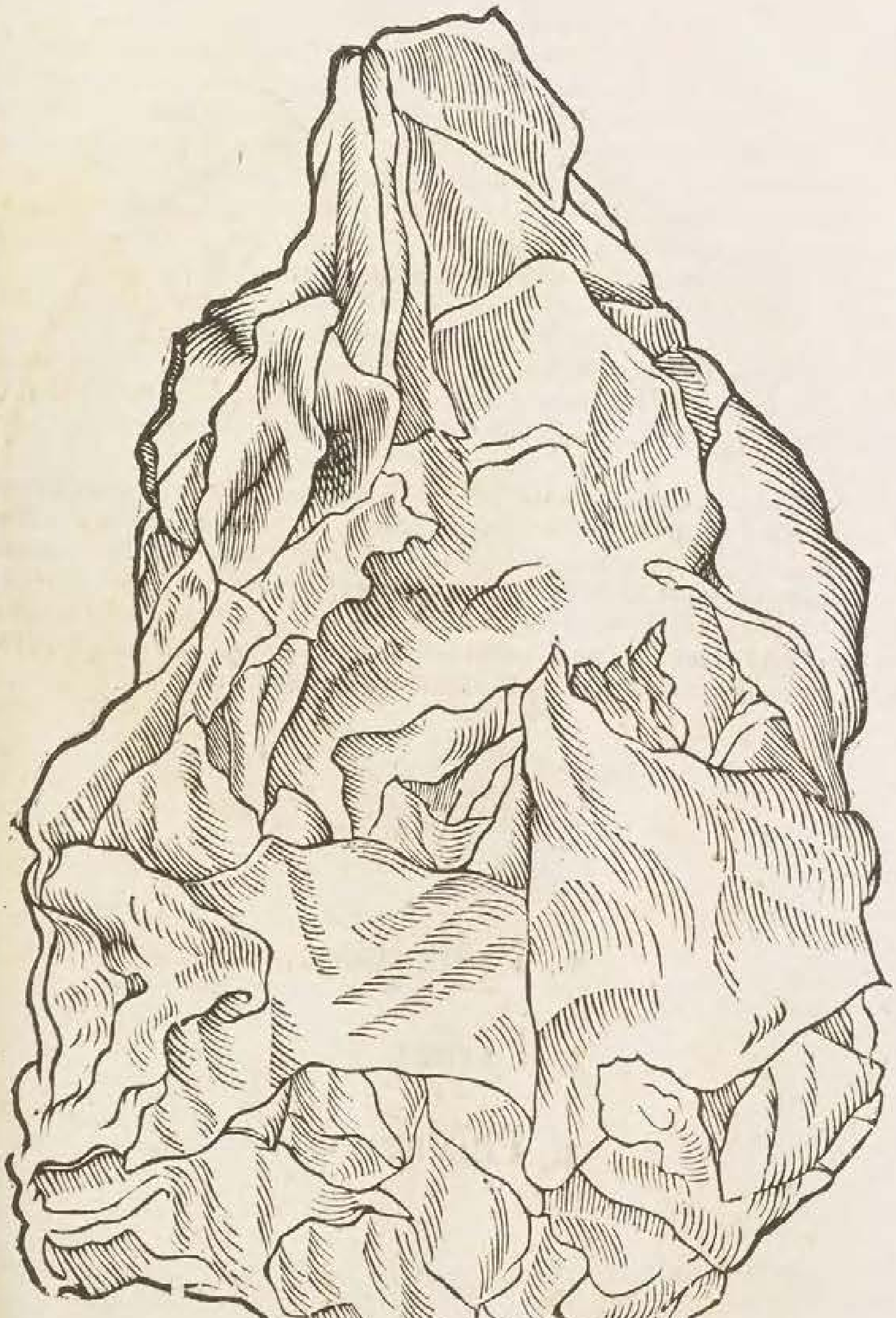
Tyromorphites alter.

Inſuper Caſeus aridus Tyrocneſte friatus condimento multorum cibariorum famulatur, ſed potiſſimùm laganis inſpergitur, vt maiorem gratiam palato concilient. Quapropter Natura huius obſonij minimè immemor, lagana quoque in lapidibus expreſſit, quemadmodum Lector iu hac tabella intueri poterit. Itaq; talis lapis inſcribendus eſt Laganites.

La-

Laganites.

In conuiuio, & à cibis, bellaria menſis inferri ſolent. Vnde Natura lapillos formauit, qui ſaccharo conditi eſſe videntur. In agro igitur Viterbienſi, tales lapilli albi, & criſpi conſpiciuntur. Pariter in illa ampla Tiburtini agri planitie generantur ſimiles calculi variarum figurarum, itaut alij Coriandros, alij Amygdalas, alij Aniſos ſaccharo conditos referant, & adeò illis aſſimilantur (inquit Leander in ſua Hiſtoria) vt homines etiam oculati, & cauti decipiantur.

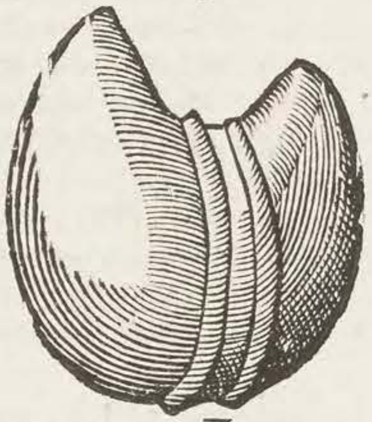
Sed magis admirandum eſt, quòd Natura ludens, in producendis lapidibus, imitari videtur voluiſſe effigies rerum ferè omnium, quæ ſunt in eleganti, & ornata totius Vniuerſi machina, quæ Cæli ambitu continetur. Quamobrem à Cælo inchoantes, Solem, Lunam, & Stellas in lapidibus obſeruauimus. In præſentia igitur omittentes lapillos pellucidos Solem referentes, & Achatem, vbi Lunæ Eclipſis conſpicitur, de quibus in fine huius libri verba fient, in hoc loco tantùm meminimus lapidis in Haſdo Pago inuenti, qui armatura aurei coloris veſtitus, adoleſcentis Lunæ ſpeciem repræſentat. Item generatur in mari Ormuz quidam lapis figuram habens plurium concauitatum, in quibus ſtellæ radijs ſuis colore albicante apparent, vt miſſam faciamus F Aſteriam, ſiue Aſtroitem lapidem, de quo paulò inferiùs agetur. At non ſolum, quæ à Natura fiunt, in lapidibus obſeruantur, ſed etiam, quæ artificio comparantur, ipſa

Lib 2. obſ. c. 69. Natura, verſans circa lapideam materiam, imitari conatur. Ad rem narrat Bellonius lapidem, inſtar nummi argentei, orbicularem paſſim conſpici in litore maris rubri, coloris ferrei, cui quidam characteres hebraici naturaliter impreſsi ſunt. In Eurota etiam, ſiue Hymero flumine oritur lapis referens formam galeæ, vt Nicanor Samius in Hiſtoria fluminum, recitauit. Item in quodam Agri Bononienſis amne, penès caſtrum Sancti Petri, repertus eſt lapis durus coloris ferruginei, formam ſoleæ equinæ repræſentans.

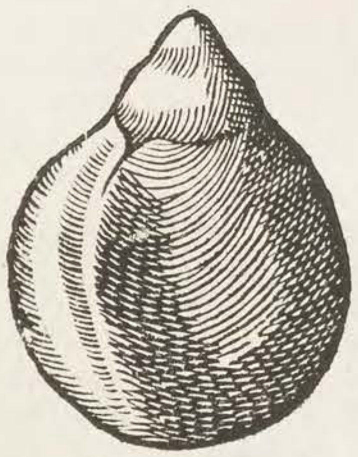
In montibus quinetiam Bononienſibus, inter lapides arenarios repertus eſt vnus, qui ſimulabat ephippium tribus ſtrijs elegantibus exornatum, nimirùm ſellam, qua Equi induti, ephippiarij dicuntur; cum illis, propter molliorem vecturam ſellæ imponantur. Huius lapidis cum ſit valdè elegans, iconem damus ſub numero 1. in tabella, in qua ſub numero 2. & 3. alij lapides delineantur formæ pyralis: vnde fingi poteſt nomen, G Pyralites, ſiue Pyrites, ad ſignificandos hos lapides. Niſi velimus indigitare Phialitem: quandoquidem formam Ampullæ, vel Phialæ oſtendunt.

1. Ephippites.
2. Pyrites.
3. Phialites.

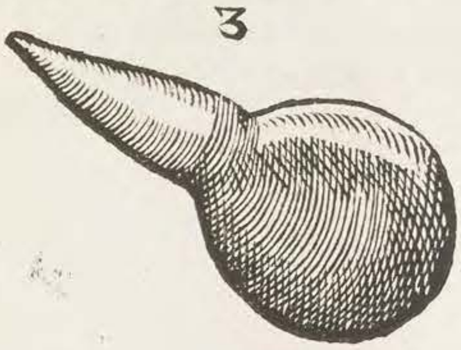
1

2

3

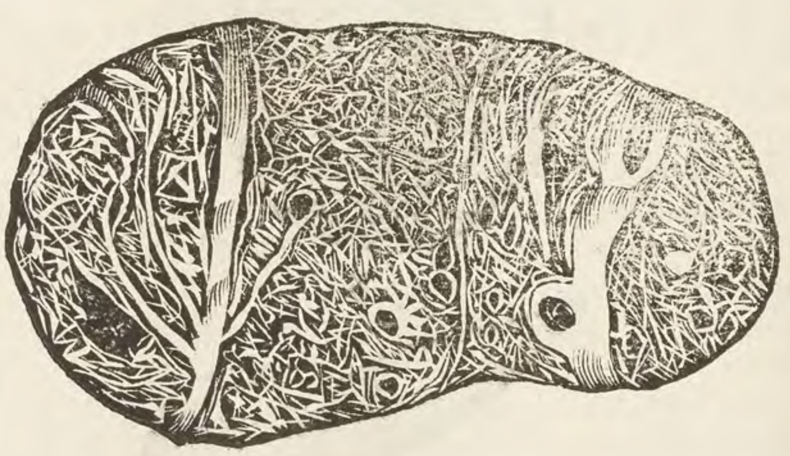

In Valle quadam Cubæ inſulæ lapides ſunt adeò rotundi, vt pilas Bombardarum imitentur;quarum aliæ magnæ, aliæ mediocres,aliæ paruæ à Natura ita eleganter formantur, vt facilè quis ſuſpicari poſſet aliquo artificio fuiſſe fabricatas. Quinimò interdum pilæ adeò ingentes ibi obſeruantur,vt quatuor homines vix illas amplecti poſſint, & aliæ minores, quæ magnitudinem mali Perſici non ſuperant. Item lapis figuratus eſt à Natura ad formam teſſeræ, qua luditur, cum aliqua concauitate in medio, quę præ ſe ferre videtur quamdam ſimilitudinem folij Cotyledonis, vel Vmbilici Ve-

Cotyledonites lapis. neris. Quocirca poſſet hic lapis non immeritò Cotyledonites nuncupari. Alter lapis E ſuperiori nō multum abſimilis inuentus eſt,& Spondylites minor à nobis fuit nominatus, quia effigiem vertebræ alicuius piſcis referebat.

Verùm, præter deſcriptos lapides, alius Melanoleucus ex genere Silicum, admirandus, & pulcherrimus viſu obſeruatus fuit: propterea effigiem propriam in hac hiſtoria habere promeruit. Habebat hic faſcias albas maculis interſtinctas, ſtructuram reticulatam æmulans, quæ figuram plagarum, quæ in retibus ſunt, imitatur. Etenim foramina, ſeu figuræ in hoc lapide apparentes, aliæ ſunt rotundæ, aliæ ouatæ, aliæ trigonæ, tetragonæ, pentagonæ, & aliarum figurarum, quæ quidem cum ſint albo circumdatæ aream nigram habent, quæ omnia lapidem hunc viſu iucundum reddunt. Videtur etiam hæc textura reticulata auxilio acus Phrygionum fabricata. Cum autem apud Græcos Δίκτυον rete ſignificet, & hic lapis albi,& nigri ſit coloris, nempè Melanoleucus, Dictynus à nobis fuit appellatus. Sed vt veritatem fateamur, videtur potiùs exprimere omentum alicuius animalis, quod Græcis ἐπίπλοον dicitur. F

Lapis Melanoleucus Dictynus.

G

Prædictis lapidibus tanquam coronidem addimus ſaxū effigie Veſpeti, in quodam Torrente Bononienſis Agri, inter alios lapides, caſu repertum innumeris ferè foraminibus refertum, & horum quædam maiora, mediocria, minima; quædam rotunda, quædam ouata, quædam profunda, & quædam in ſuperficie formata. Hic eſſet animaduertendum, qua ratione in hoc lapide tot foramina ſint genita. An fuerint ab aqua, H an verò à facultate ſaxifica naturali producta: quemadmodum multos lapides figuratos hactenus demonſtrauimus. Quid ergo prohibere poteſt, quod Natura etiam huiuſmodi lapidem foraminibus peruium producere nequiuerit? Cum in alijs figuras piſcium, & plantarum expreſſerit, qnod longè eſt mirabilius. Aut fortaſſis aliquis aſſerere poterit, huiuſmodi foramina fuiſſe ab aliquo animali fabricata, vt in illis oua, tanquam in nidulamentis includeret: quandoquidem Natura mirum in modum operatur: veluti obſeruamus intra dura ſaxa Balanos, Bufones, Ranas, & alia animantia vitam degere, vt ſæpiùs maxima admiratione conſpicati ſumus. Hactenus de Differentijs.

LOCVS.

DE loco generationis lapidum nihil certi ſtatuere poſſumus; cum hi non in vno ſed in multiplici loco, climate, & elemento producantur. Primitùs aliquando originem trahunt in nubibus, deinde in corporibus animalium, tertiò in fluminum ripis, quæ in producendis lapidibus, non ſunt vniformes; quandoquidem aliæ tardiùs, aliæ otyùs lapillos gignunt, quemadmodum de flumine Gion Auicennas teſtificatur. Hic enim amnis, nonniſi ſpatio triginta trium, annorum calculos procreat. Præterea non in omnibus fluuiorum ripis lapilli proueniunt; nam aquæ paludoſæ lapides potiùs corrumpunt, quàm generent. Inſuper copioſi lapides in montibus oriuntur: vnde Torrentes ab illis deſcendentes naturam lapidum, & montium ſolent oſtendere. Quinimò in aquis etiam lapides naſcuntur. Sunt enim quædam aquæ ſuper ſuas ripas fuſæ, quæ lapidibus ortum impertiuntur; idque illis non accidit, quando ſuper alium locum ſparguntur. Compertum etiam eſt, in Pyreneis, eſſe quædam loca, in quibus aquæ fluuiatiles in calculos tranſmutantur; cum tamen alibi affuſæ, nullam tranſmutationem admittant. Similiter ligna, quæ in quibuſdam aquis diutiùs morantur, in lapides conuertuntur, figuram lignorum adhuc retinentia. Item plantæ aliquæ in illis aquis, & etiam in marinis natæ, ità naturæ lapideæ appropinquant, vt in aere parum exſiccatæ, lapidis formam adipiſcantur.

LAPIDIS MOLLIFICANDI, & frangendi ratio.

NON poſſumus aut tacere, quæ de hoc opere ſentimus, aut non ſentire illa, quæ de hoc dici debeant. Nam Antonius Mizaldus aliquando ſcriptum reliquit, quoſcunque lapides mirum in modum molleſcere poſſe, ſi in ſanguine calido Bouis, & pinguedine Veruecis, addita portione aceti acerrimi, pernoctent. Item Olaus Magnus monimentis mandauit non alia ratione magis ſaxa frangi poſse, quàm larido accenſo, quod veriſimile eſſe exiſtimamus; cum pingue humidum illi ſit admixtum idcircò flamma acris diù ibi morari poteſt. *Vis adipis veruecis.*

Pariter lapis palmi craſſitudine frangitur, qui malleo interdum percuſſus ictum contemnit. Id autem ſolo pugno præſtari poteſt. Res autem ſic ſe habet, iuxta Cardani mentem. Lapis extenditur ſupra planum ligneum, ſed rectiùs, & meliùs ſuper lapideum; ſic autem eleuatur ab altero capite, vt tantummodò ſuſtineatur, nulla vi adhibita; deinde pars ſaxi eleuata pugno percutitur, quo ictu, ſimul, & ſemel plano alliditur, & ſic in multa fruſta finditur. Sin autem pugnus celeriùs, aut ſeriùs feriat, quàm extremam lapidis tabulam tetigerit, irrita eſt percuſſio, & lapis non frangitur: cum enim extremum vnà cum violentia ictus illiſum fuerit tabulæ prædictæ, pondus iungitur cum impetu, & ſit non ſecus, ac ſi vehementi ictu mallei percuteretur. Huius rei cauſam nobis aſſignare conatur Cardanus dum inquit id fieri, dum aer, qui eſt in medio, dilabi nequit: omnis enim motus tempore indiget; quando ergo non dilabitur, neceſſariò lapidem frangit, cum duo corpora ſe ſe penetrare nequeant, niſi quod ſolidum eſt ſcindatur. Hocque inde manifeſtum eſſe tradit, quia quantò lapis fuerit latior, & planum vtriuſq; æquale, & quantò magis eleuabitur lapis, & celerior fiet ictus, tantò faciliùs lapis ille frangetur. *Lib. 18. de ſubtil.*

DENOMINATA.

CVM lapis nominibus varijs, tam apud Latinos, quam apud Græcos inſigniatur, varia quoque & diuerſa ſunt, quæ à lapide denominantur. In primis enumerabimus illa, quæ ad lapidem pertinent. Nam lapideum dicimus, quod ex lapidibus conſtat, & murus ità vocatur, quia ex lapidibus ſit integratus. Lapidoſum

Lithurgus, & Latomus qui.
Lib. 25. de honeſt. diſcip. c. 6.

appellamus, quod lapidibus abundat. Lapidarium autem dicitur, quod ſpectat ad lapides, & lapidarius exponitur Lapicida, Lithurgus, & Latomus vulgò *Taglia pietre.* Verùm lapillus eſt paruus lapis. Lapidare eſt lapidibus obruere, vel lapides in aliquem iacere. Hinc oritur Lapidator, & Lapidatio. Sed Petrus Crinitus animaduertit varia ſignificata circa lapidationem. Inquit enim legi inter prodigia, de Cœlo lapidatum, loco dicendi, Lapides pluiſse, vt oſtendit illud apud C. Suetonium, de Germanici Cęſaris obitu: verba ſunt hæc: *qua die defunctus lapidata ſunt templa.* At per lapidationem factam in aliquem, intelligimus lapides in aliquem coniectos. Macrobius autem nouitatis affectator, lapidare pro inceſſere, vſus eſt. Dilapidare ſignificat expugnare, & deperdere, & elapidare, apud Plinium denotat lapides eximere. Tandem lapideſcere nil aliud eſt, niſi in lapidem conuerti, & in eodem ſenſu, lapire, apud Pacuuium accipitur.

Carcinites eſt locus.

Non deſunt loca quæ à lapidibus denominantur: Per campos lapideos, apud Strabonem, intelligendus eſt locus Galliæ Narbonenſis, in Prouincia, inter Maſſiliam, & Arelatum, apud oſtia Rhodani. Lapis effigiem Cancri imitans in Rubrica differentiarum vocatus fuit Carcinites. At Carcinites, Ortellio teſte, eſt ſinus Tauroſcytarum, vbi eſt Carcina vrbs vulgò *Nigropoli.* Tandem lapides atri indicant locum Hiſpaniæ Tarraconenſis, inter Manteſam, & Iliturgum, vt in Lexico Geographico habetur.

Fonte pietra vbi.

Iam ad denominata accedamus, quæ à nomine Petræ ſumuntur. In primis apud Latinos, Petroſum, & Petricoſum dicitur, quod petris abundat. Apud Athenæum πετρονυία eſt ſtructura ex petris, ſeu ſtructura ſaxea. Item πετρηρεφής petris contectus & petroſus exponitur. πετροβόλος dicitur lapides eiaculans, & πετροβόλα ſcilicet organa, ſunt machinæ, quibus Priſci lapides eiaculabantur. Petroleum eſt bitumen liquidum, de quo, in libro tertio inter ſuccos concretos, egimus. In Regione Siciliæ ſacca nuncupata, obſeruantur fons, cuius aqua paulatim in lapides concreſcit. Quocirca apud vulgum *Fontepietra* nuncupatur.

Petrones qui.
Petreia mulier quæ.

Sed magis admirandum eſt, homines etiam à petris fuiſse denominatos. Romani antiquiores, authore feſto, Petrones vocabant Ruſticos, qui à nobis Villani appellantur, à petrarum aſperitate, quoniam ſemper aſperi ſint & rudes. Petreia quoque dicebatur mulier, quæ pompam præcedens in Colonijs, aut municipijs anum ebriam imitabatur; quia petris frequenter pedes impingeret.

Petromarula qualis planta.

Non poſſumus prætermittere varias plantas, quæ à petris denominantur: namque inter has, prima facie nobis ſe ſe offert Petroſelinum, quaſi dicatur Apium petreum (etenim σέλινον Gręcis Apium exponitur) alis planta à loco natali ſibi nomen comparauit cum in petris, & rupibus libenter proueniat, ſed præſertim creſcit in Macedonia, vbi in altitudine abrupti ſaxi oritur. Hinc, apud Authores, Petroſelinum Macedonicum in Medicinis ſummoperè commendatur. In deſcriptione montis Baldi delineatur quędam planta nomine Petromarula, quoniam vulgò Cretenſi πετρομάρελα vocatur, ideſt Lactuca petrea, nam cum folia cichorij habeat, ob lactis abundantiam, lactucæ nomen promeruit. In eodem libro deſignatur planta nomine Sedi petrei Bupleuri folio, necnon Trachelium minùs petreum lignoſa radice, quæ plantæ è rupibus montis Baldi quaſi emergere videntur. In ijſdem locis, Veronica petrea ſemper virens inter ſaxa pullulat. Ibidem quoq; oritur ſaxifragia alba petrea. Immò ex rimis ſaxorum eiuſdem montis Thlaſpi alpinum petreum facie Myagri erumpit. Deniq; apud Græcos πετροφυής exponitur adhærens ſaxis, & hoc nomine donatur etiam quæuis planta in petris naſcens, vt apud Dioſcoridem legitur.

Saxetum quid.

Sin conuertamus animum ad illa, quæ à ſaxo denominantur, primò incidemus in ſaxulum diminutiuum ſaxi, quo vocabulo paruum ſaxum denotatur. Saxetum locum ſaxoſum, & petricoſum deſignat. Saxatile dicitur, quod ſaxa incolit, ſaxifragum quod ſaxa frangit, & ſaxificum, quod habet vim aliquid vertendi in ſaxa. Saxeum vocatur, quod conſtat ex ſaxis, necnon ſaxoſum, quod ſaxis abundat. Hac de re montes ſaxei, & ſaxoſi ab Authoribus appellantur. Litora quoque ob copiam lapidum ſaxoſa nominantur: immò & Mare, ob eamdem rationem, ſaxoſum cognominatur. Pariter grando, ob ſimilem duritiam, nuncupatur ſaxea: quocirca apud Poetas imber ſaxeus. Pariter grādo, ob ſimilem duritiam, nuncupatur ſaxea: quocirca apud Poetas imber ſaxeus legitur. Similiter chiragra ob materiam duram in articulis latibulantem

apud

A apud Perſium, nuncupatur ſaxea, nec immeritò: quandoquidem chiragra nodoſa laborantes ſæpiùs ab articulis tophos gypſo ſimiles extrahunt. Item apud Indos, gummi quibuſdam arboribus adhærens, ob inſignem duritiam appellatur ſaxeum, quoad pellendos capitis dolores à vaporibus ortos, feliciter vtuntur. *Chiragra vocatur ſaxea.* *Gummi ſaxeum vbi.*

Inſuper ſunt Populi Germaniæ duritia, & fortitudine inſignes nuncupati Saxones, qui, teſte Iſidoro, ſunt validiſſimi, & horum Regio ampliſſima eſt Saxonia, quæ in ſuperiorem, & inferiorem diuiditur. Saxum ferratum eſt oppidum in finibus Vmbriæ, quod num à Saxo fuerit denominatum, non ſatis conſtat: Rurſum Poetæ Meduſam indigitarunt ſaxificam, cum intuentes Meduſæ caput, in ſaxa verti dicerentur. Huius meminit Ouidius in Ibin.

Saxificæ videas infælix ora Meduſæ.

Metaphoricè etiam mens illa appellatur ſaxea, quæ flecti nequaquam poteſt.

Iam accedamus ad plantas à ſaxis cognominatas, quarum numeroſa farrago à Botanicis memoratur, taleque nomen ſibi à ſaxis vindicarunt, vel quia in comminuendis,
B dis, & frangendis calculis miram prærogatiuam poſſideant, vel quoniam inter rupes, & ſaxa frequentiſſimè naſcantur. Harum multę ſub nomine Saxifragæ, vel Saxifragiæ, apud Matthiolum, delineantur. Pariter in deſcriptione montis Baldi figuratur Saxifragia Bauarica, quæ ſemper inter ſciſſuras rupium, & ſaxorum colligitur. Caryophillus ſylueſtris flore minimo, ſiue Tunica minima in Herbario Lugdunenſi deſcripta, apud Lobellium in Iconibus, Saxifraga, vel Saxifragia veterum nominatur. Peucedanum Pannonicum Cluſij, Saxifragia tertia Matthiolo vocatur. Daucus montanus multifido folio apud Bauhinum in phytopinace, Carolo Cluſio Saxifragia Pannomia dicitur. Daucus facie Seſeli pratenſis, in Phytopinace, eſt Saxifragia Anglicana apud Lobellium in obſeruationibus. Pimpinella maior vmbella rubente eſt ſaxifragia maior rubente flore apud Geſnerum in Horto medico. Pimpinella minor apud Bauhinum Saxifragia parua Dodoneo nuncupatur. Tandem Solanum veſicarium, ſiue Halicacabum Dioſcoridis, atq; Lobelli, Saxifraga rubra & quarta apud Brunfelſium eſſe perhibetur. *Tunica minima quæ.*

C Succedunt nomina græca, quibus apud Authores lapis ſignificari ſolet, & primum eſt λίθος; vnde pendet λιθοσσόος apud Nonnium nempè lapidator. λιθοβόλος dicitur, qui iacit lapides. λιθουλκοὶ vocantur, qui lapides ex lapicidinis extrahunt; hos Plinius exemptores appellat. λιθολόγος exponitur, qui lapides ad aliquod opus idoneos ſeligit. Sed Lithologi apud Tucydidem recenſentur inter miniſtros, qui architectis ſubſeruiunt. Λιθεργος eſt qui lapides elaborat. Λιθοξόος, qui lapides ſcalpit, & radendo complanat. Λιθογλύφος dicitur Statuarius. Λιθοτόμος item λατόμος vocatur lapicida, necnon Chirurgus, qui calculos ab animantibus extrahit. Λιθόδερμος nuncupatur tectus pelle lapidea, nimirùm tectus corio, cuius durities lapidem æmulatur. Demùm λιθοκέφαλος cognominatur ille, qui lapideo, & duro capite eſt præditus. Nonnullæ etiam plantę ab hac voce cognomentum acceperunt. Nam λιθόδενδρον exponitur arbor lapidea, quam aliqui corallum interpretantur. Lithoſpermon eſt herba Græcis, & Latinis ita nominata ob lapideam ſeminis duritiem; cum nil aliud exprimat hoc vocabulum, quam ſemen lapideum. Huius plantæ multæ ſpecies apud Authores botanicos enumerantur, nem-
D pè Lithoſpermon maius, & minus Matthioli, & Dodonei, Lithoſpermon nigrum Dalechampij, Lithoſpermon Anchuſæ facie Lobellij, nec non Lithoſpermon arundinaceum, quod Botanici lacrymam Iobi nuncupant. *Lithologi qui ſint.* *Plantæ à lapide denominatæ.*

Circa loca, in lexico geographico legitur Lithophaum oppidum Galliæ Celticæ, & Lithoproſopus mons Phœnicis, qui apud Ptolemeum vocatur Theuproſopon Promontorium, inter Tripolim, & Botrim. *Loca ab hac voce.*

Denique multa alia etiam inanimata ab hoc vocabulo denominantur. Lithiaſis eſt nomen affectionis illorum, qui calculo laborant. Λιθόκολλα apud Dioſcoridem eſt glutinum, quo lapides ferruminantur. Monolithos eſt Obeliſcus, vulgò *Aguglia*, apud Plinium nuncupatur obeliſcus integer, & ſolidus. Λιθοτριβικὴ eſt ars apud Suidam, qua lapides ad ornamentum elaborantur. Λιθόστρωτος lapidibus ſtratus exponitur apud Plinium. Nonnulli tamen Lithoſtroton dicunt eſſe opus muſaicum apud Plinium, aut emblema vermiculatum apud Ciceronem: eſt enim opus ex lapidibus variorum colorum conſtractum. *Monolithos quid.*

Legi-

Legitur apud Græcos aliud vocabulum, nempè λᾶς, ſignificans lapidem, vnde Græci populum λαὸν dixerunt, vt pindarus arbitratur, ob iactum fabuloſum lapidum Deucalionis, & Pyrrhæ. λατύπος vocatur apud Pollucem, qui tundit, vel percutit lapides ad opus. Hic Latinis dicitur lapicida. Latomiæ locus eſt Siciliæ apud Siracuſas, vbi ſunt lapicidinæ vulgò *le Tagliate*. Sunt etiam, teſte Strabone, Latomiæ in Latio apud agrum Gabiorum. Itaque Latomiæ, vel Latumię appellantur Lapicidinę, vnde Latomus, nempè Lapicida dicitur. Latomias autem fuiſſe carceres Syracuſis, author eſt Cicero. Sed alij apertiùs tradunt Latomias fuiſſe loca cauernoſa, vbi exciſi fuerunt lapides ad vrbis ædificium. Officina igitur, in qua cęduntur lapides, & Latomia, & Lithotomia nuncupatur. E

Latomiæ quid, & vbi.

Lib. 4. in Ver.

Neque præter inſtitutum erit recenſere illa, quę à ſcopulo denominantur, cum ſcopulus, pro ſaxo eminenti, accipiatur. Monet igitur Petrus Crinitus olim in quadam Arabię Prouincia, genus quoddam criminis σκοπελισμὸν fuiſse appellatum, quando aliqui, inimicorum prędium ſolebant σκοπελίζειν, ſcilicet in illo lapides ponere, vt eſſet indicium, quòd is, qui eum agrum coluiſset, malo letho eſſet periturus inſidijs eorum, qui ſcopulos, nimirum lapides poſuiſsent, hęc autem res tantùm habuit timoris, vt nemo ad illum agrum accedere auderet, metuens illorum crudelitatem, qui Scopeliſmum feciſſent. Hanc rem Pręſides vſque ad pænam capitis exequi ſolebant, quoniam, & ipſa res mortem comminabatur. F

Lib. 8. de honeſt. diſcip. ca. 10.

Scopeliſmus quid.

EPITHETA.

OMNIVM calculis approbandum eſt, vt calculorum, ſeu lapidum, & ſaxorum epitheta recenſeantur; cum lapis, & ſaxum tantummodo, ratione magnitudinis, & paruitatis inter ſe diſcrepent, vt ſuperiùs monuimus. Primùm igitur ratione primarum qualitatum, vocant lapidem, vel ſaxum frigidum, gelidum, & humidum. Verùm quia in locis humentibus lapidi diutiùs moranti ſupercreſcit, & ei adhæret muſcus; hac de re à Poetis muſcoſus lapis fuit appellatus. Quoad ſecundas G qualitates, ſaxum cognominatur durum, ſolidum, & adamantinum. Idcircò, in hoc ſenſu, apud Nazianzenum, εὐπαγὴ legitur, quaſi bene compactus, & ſolidus. Apud alios ἀτειρὴς indomita petra. Item στυγερὴ grauis, necnon terribilis ob percuſſionem. Immò fortaſſis apud Theocritum, lapis dicitur ἀτέραμνο, quaſi naturæ indomitæ, necnon incoctilis, cum nullam coctionem admittat. Similiter Latini reſpicientes ſecundas qualitates, lapidem rigidum, ſcabrum, ſalebroſum, aſperum, & ſcrupoſum indigitarunt. Quocirca Græcis quoque εὐφελὴ πέτρη, nempè lapis aſper vocatur. Item apud Homerum in Odyſsea, λίθαξ, nempè petra aſpera dicitur. Demùm lapis apud Theocritum λεπρὸς propter ſcabritiem nominatur.

Epitheta græca.

Deinde, ratione loci, Authores ſaxum apricum, inuium, dumoſum, montanum, & montoſum nuncupant. Pariter conſiderantes ſaxum ingens in Mari appellarunt prominens, & fortaſſis in hoc intellectu, πέτρα nuncupata fuit ab Euripide ἀντίπυργος, quaſiquòd ob magnitudinem, turri poſſit comparari. Rurſus in hoc ſenſu ſaxum vocatum fuit Naufragum, Præruptum, & Vndiſonum. Quapropter ab alijs Gręcis lapis dicitur ἀκταῖος, nempè litoralis. Immò in Odyſſea, πλαγκτὴ Petra nominatur, quoniam per aquas fluuiorum vagetur. Tandem ſaxa maris ab impetu fluctuum exeduntur, & rimoſa, necnon cauernoſa euadunt. Vnde mirandum non eſt, ſi ſaxum apud Poetas, Adeſum, Concauum, Rimoſum, & Latebroſum dicatur. H

Demùm, ratione vſus, & operis, lapis varia epitheta ſortitus eſt: nam legitur apud Homerum πέτρῃ γλαφυρῇ, quaſi dicatur lapis cauus, & ſculptus, cum ad varia opera excauari, & ſculpi poſſit. Item apud Nonnium habetur πέτρη ἀδώμητος, nempè lapis rudis, quo nemo, in ſtruendis ædificijs, vſus eſt. Ad finem lapis cognominatur Græcis θανατηφόρος, nempè mortifer, cum, ex vehementi illius percuſſione, non modò hominibus, ſed alijs quoque animantibus mors inferatur.

Saxa cur dicãtur adeſa.

A

ADAGIA.

CVM de Prouerbijs ſæpè apud omnes ſermo incidat; non erit à ratione alienum nonnulla de illis verba facere, quæ à natura lapidum, vel ſaxorum ſumuntur. In primis ſolet hoc circumferri. *Omnem mouere lapidem*. Nimirum omnes exercere conatus, vt aliquod negotium perficiatur. Non abſimile eſt aliud. *Per ſaxa, per ignes*. Hoc profertur, quando omnibus intendimus neruis, vt aliquid peragatur. Vnde huc reſpiciens Horatius in Epiſtolis ſic cecinit.

Impiger extremus currit mercator ad Indos,
Per mare pauperiem fugiens, per ſaxa, per ignes.

Vice verſa, quando omnis labor, in aliquo perficiendo negotio, incaſsùm adhibetur: Solet adagio dici. *Omnis lapis inanis*. Huic eſt valdè ſimile illud *Lapidem elixare*. B Nimirum oleum, & operam perdere. Item *ſaxum voluere* eſt adagium prolatum in illos, qui labore inutili fatigantur. Ductum videtur hoc adagiū ex notiſſima Siſyphi fabula, qui ſaxum, apud Inferos, ſurſum, & deorſum voluere perhibetur. (*Siſyphi fabula.*) Poſteaquam in motum lapidis incidimus nolumus prætermittere illud. *Saxum volutum non obducitur muſco*. Spectat ad hominem inconſtantem, qui de re aliqua firmam non habet opinionem. Vel profertur de illo, qui in eodem loco morari neſcit: Vnde rarò fit, vt diteſcat; quandoquidem planta, quæ ſæpiùs transfertur, non coaleſcit. Superiori affine eſt alio *Verberare lapidem*. Spectatque ad illum, qui indocilem erudire conatur. Prætcrquamquòd de omni opera inani pronunciandum eſt. Ab hoc non multum recedit aliud. *In ſaxis ſeminare*. Etenim qui hoc peragit, in aere piſcatur; aut quia huiuſmodi terrenum non poſſit aratro proſcindi; aut quia plantæ in ſaxis radices figere nequeant. Ideò Ouidius, ad rem, aliquando cecinit.

—— quid arenæ ſemina mandas,
Non profecturis litora bobus aras.

C Pariter ex duritia lapidis alia reſultant adagia: veluti. *Eſt tibi cor lapide durius*. Apud Theocritum extat πάνλιθος, ideſt totus ſaxeus; proferturque de illo homine, qui vllis precibus flecti nequit. *E ſaxis, & quercubus nati*. Hoc adagium non ſolum iactatur in homines obſcuro genere natos, ſed etiam in illos, qui prauis moribus, & effero ingenio ſunt præd ti: ductum creditur adagium à Veteribus, qui in cauitatibus ſaxorum, & quercuum habitabant. (*Veterum habitationes quæ.*) At de homine vorace hoc circumfertur. *Lapides voraret*. Vel, *Batylum deglutiret* Etenim Batylus nuncupatus fuit lapis, quem Saturnus pro Ioue deuorauit. Ad duritiē quoq; lapidis ſpectat illud recitatū à Cicerone. *Lapides flere cogeret*. Id de efficacia alicuius oratoris pronunciatur. Deinde ad ſignificandum, omnia tractu temporis, conſumi, adagio hæc proferuntur verba, *Lapidem etiam tempus vitiat*. In eodem intellectu, promulgatum eſſe videtur aliud. *Aſsidua ſtilla ſaxum cauat*. Quamuis prolatum eſſe videatur ad indicandum, nihil eſſe tam durum, & tam arduum, quod aſſiduitas non emolliat, atq; ſuperet. Quandoquidem Plinius aliquando ſcriptum reliquit, nonnullos inueniri ſilices pedibus formicarum attritos. Namq; aſſiduitate D quælibet etiam ardua negotia peragi poſſunt. Propterea Ouidius huc reſpiciens cecinit hunc in modum.

Quid magis eſt durum ſaxo, quid mollius vnda,
Dura tamen molli ſaxa cauantur aqua.

Item de homine imperito, atq; ignauo diuulgatur hoc adagium. *Non plus habet ſapientiæ, quam lapis*. Huic pariter eſt conforme aliud. *Eſt fruſtum lapidis*. Namq; ad hominem ſtupidum, atq; inertem ſpectat. In hoc ſenſu diuulgatur aliud *Lapis ſedet ſuper lapidem*. de homine rudi, atq; indocto, qui ſedens in theatro, vt alicui ſpectaculo interſit, nihil tamen intelligit. Hoc prouerbium Ariſtippus inuenit, qui aliquandò interrogatus, quid adepturus eſſet filius, ſi erudiretur: reſpondit nihil aliud, niſi quòd in theatro non ſedebit lapis ſuper lapidem. (*Ariſtippi reſponſum.*) Plutarchus quoq; in Sympoſiacis aduerſus ignauos hoc citat adagium. *Pugna erat in ſaxis, neq; ſaxum tollere quibant*. Cum hi neq; etiam in ſui tutelam aliquid operari ſciant.

Præterea ſi cōſideretur lapis quatenus offendit, alijs quoq; adagijs anſam præbuit.

Etenim

Etenim hoc circumfertur. *Mulier barbata ſaxis eſt ſalutanda.* Quamuis alij tradant, mulierem barbatam eminùs eſſe ſalutandam, quia olim crediderunt occurſum fœminæ præter naturam barbatæ ominoſum fuiſſe, aut potiùs ex fœminea barba, prauæ mentis indicium eliciendum eſſe. *Ad eundem lapidem offendere.* Promulgatur de illis, qui rurſus eundem incurrunt errorem; quandoquidem primus error veniam promereri videtur, ſed culpam iteranti venia dari minimè ſolet. Quare Ouidius huc reſpiciens cecinit.

Lib. 2. Triſt. *Saxa memor refero rurſus ad icta pedem.*

Quapropter in huius ſententiæ confirmationem vulgò dici ſolet. *Stultus bis ad eundem lapidem.* Inſuper de graui periculo capiti imminente hoc adagium recitatur. *Lapis Tantali.* Vnde Virgilius id iactat in Lapithas, Ixionem, & Perithoum, quando canit.

Lib. 6. Æneid.
Quid memorem lapithas, Ixiona, Perithoumq;
Quos ſuper atra ſilex iam iam lapſura cadenti.
Imminet aſsimilis?

Iactatur quoq; in aliquem verſantem in anguſtijs hoc prouerbium. *Inter ſaxum & ſaxum.* Nam Tyndarus apud Plautum alter è captiuis, cum proditis dolis eſſet deprehenſus, nec haberet artem, qua elabi poſſet, tandem in hæc verba prorupit. *Nunc ergo inter ſaxum, & ſaxum ſto:* Hoc non multum recedit ab alio, quando dicitur *Inter malleum, & Incudem,* aut *inter calceos, & murum.* Huic ſuccedit aliud huius tenoris *Iacto lapide manum tegere.* Nimirum, aculeo infixo, fugere. Effertur de illis, qui commiſſum errorem tegere conantur. *Verbum prolatum eſt, ſaxum iaculatum.* Pertinet ad illos, qui ſæpius inconſultè loquuntur. Hinc Flaccus in Epiſtolis ſcriptum reliquit.

Et ſemel emiſſum volat irreuocabile verbum.

Rectiùs autem in Poetica cecinit.

—— neſcit vox miſſa reuerti.

Idem quoq; de lapide pronunciandum eſſe conſtat. *Lapidem altera manu ferre, altera panem oſtentare.* Attinet ad illos, qui coram, amicos agunt, & clanculum nocent. Prouerbium hoc tranſlatum videtur ab illis, qui, pane porrecto, canes alliciunt, deinde accedentibus ſaxum illidunt. *Panis lapidoſus.* Pronunciatur de benefitio dato, cum aſperitate orationis, cum oſtentatione moleſta, & cum toruitate vultus. Etenim ſimile beneficium à Seneca tali nomine inſignitur. *Tetigit lapidem à cane morſum.* Iactari poteſt in hominem conuitiatorem, & rixoſum; cum vulgus crediderit hominem calcantem lapidem à cane morſum, fieri iracundiorem. Deinde, *calculo mordere,* dicuntur, qui ſuffragio lædunt, aut vlciſcuntur: quandoquidem, hac ratione olim Plebei vindicabant, ſi quid eſſent offenſi: nam refragabantur in concione, dum calculum nempè votum ſuum præbebant, & hoc modo, non dente, ſed calculo mordere dicebantur.

Lib. 2. de Benef.

Denique lapis ad opera directus, adagijs quoq; occaſionem præbuit. Primò dicitur. *Lapis ad funiculum.* Hoc prouerbium pronunciatur, quando aliquis rectè operatur: ſiquidem lapis adamuſſim eſt accommodandus, non autem amuſſis ad lapidem. Sic docemur, quòd humana vita, iuxta leges, eſt corrigenda, non autem leges, iuxta humanos mores ſunt accommodandæ. *Paruus lapis magnum currum inuertit.* Hoc effertur ad ſignificandum, quòd virtus non conſiſtit in mole corporea. Quamobrem Ouidius ad rem cecinit hunc in modum.

Lib. 2. de remed. Amor. *A Cane non magno ſæpè tenetur Aper.*

Prouerbium quoq; veterum ſapientum Hæbreorum eſt tale. *Niſi eleuaſſem lapidem, non inuentaſ iſſet Margarita ſub eo.* Hoc quadrat in illos, qui ab aliquo negotio difficultatem tollunt, vt poſtmodum cæteri abſq; vllo labore vtilitate fruantur. Cicero, in oratione pro Plancio, meminit huius adagij. *Lapidem è ſepulchro venerari pro Deo.* Hoc non valdè diſcrepat ab alio, quod idem Author alibi recitauit hunc in modum. *Arcem facere ex cloaca.* Sic enim indicantur illi, qui rem nullius valoris plurimi faciunt, amplectuntur, & admirantur. Ab his adagijs non multum recedit hoc. *Omnem nitidum lapidem adorat.* ſpectat ad illum, qui mulierem quamcumq; deperit, quam conſpicatur. Poſtremo loco recitatur hoc *Irriſibilis lapis.* Profertur q; de re valdè acerba, & triſti, & prouerbium ductum traditur à ſaxo quodam in Attica, in quo Ceres conſediſſe fertur, quando, relicto Cælo, ſuccenſis facibus, Proſerpinam à Plutone raptam quæritabat, quæ cum veniſſet Eleuſinem, ibi mæſta in ſaxo quodam cõſedit, & hac de cauſa id ἀγέλαςον, nempè irriſibile nuncuparunt.

PRO-

PRODIGIA.

POSTEAQVAM lapides ad prodigia etiam ſpectare obſeruauimus, non piguit hoc in loco inſigniora recitare, quæ Lector translegere non aſpernabitur. Itaq; Iulius Obſequens narrauit, anno ab Vrbe condita centeſimonono, pluiſse lapides, & paulò poſt maximam peſtilentiam fuiſſe ſubſecutam. Pariter ex eodem authore, anno vndecimo poſt quadringenteſimum, ab Vrbe condita, pluiſſe lapides perhibet, facta dedicatione templi Iunonis Monetæ. Item, anno quadrageſimo ſecundo ſupra quingenteſimum, ſpatio bidui, lapides plui se, & ſaxum ingens per aerem volaſſe tradit. Idque res aduerſas Romanorum præſagiuit: nam bis ab Annibale ſuperati, & ambo Scipiones in Hiſpanijs cæſi fuerunt. Idem Iulius Obſequens prodit, anno ab Vrbe condita quadrageſimo nono poſt quingenteſimum ſæpè pluiſſe lapides, & repetit, anno ab eadem Vrbe condita quinquageſimo ſecundo poſt ſexcenteſimum, lapides pluiſse, & haſtas Martis per ſe vibratas fuiſſe, reſque Romanas benè ſe ſe habuiſſe: nam Luſitani victi, vlterior Hiſpania pacata, & Cimbri prorſus deleti ſunt. Titus etiam Liuius, tum decade prima, tum decade tertia, non ſolùm in Albano monte, ſed etiam in Piceno, pluries lapidibus pluiſſe teſtificatur. Modognetus, in Vita M. Aurelij Imperatoris ſcriptum reliquit, Conſtantinopoli, temporibus Valentiniani Imperatoris, ita lapidibus pluiſſe, vt iumenta ferè omnia extincta, & ciuium non pauci perempti fuerint. Sed nouiſſimè Surius in Commentarijs anni noſtræ ſalutis noni poſt ſeſquimilleſimum, meminit ſæuiſſimæ procellæ, in qua lapides oui gallinacei magnitudine ab aere deciderunt. Item anno ſubſequēti ſcribit pluiſſe in Inſubribus ſaxa grandia, quorum vnum centum, & viginti libras pendebat. Hæc ſilicibus duriora, & odore ſulphureo prædita fuiſſe refert.

In lib. de Prod.

Lib. 1. cap. 25.

Poſteaquam in ſaxa grandia incidimus, non erit ab re reuocare in memoriam maximum lapidem è Cælo delapſum, anno quingenteſimo ſeptuageſimo ſeptimo ab Vrbe condita, vt Iulius Obſequens teſtificatur. Pariter ſaxum ingentis molis ex Fulgoſio, in Thracia ad flumen Ægos cecidit, anno ſecundo octauæ Olympiadis ſupra ſeptuageſimam. Inter nuperos Authores, Platina, in Vita Ioannis Decimi tertij Pontificis maximi, ſcriptum reliquit, in Italia, ſæuiente Ventorum procella lapidem viſendæ magnitudinis è Cælo cecidiſſe. Item magnus è Cælo deſcendēs lapis viſus eſſe traditur, paulò antequam Lyſander anguſtiſſimo temporis ſpatio, tam magna fælicitate, aduerſus Athenienſes frueretur. Viciſſim pernicioſum fuit augurium Ariſtotimo Athenienſium tyranno ſaxum è ſublimi loco ad Aquila demiſſum in eam tecti partem, ſub qua Tyrannus cum vxore cænabat: nam paulò poſt ab Hellanico, & alijs ciuibus fædiſſimè fuit trucidatus. Plinius quoq; narrat lateribus pluiſſe, cum Milo interfectus eſt. Similiter, ex Maiolo in Colloquijs, anno ſalutis humanæ milleſimo trecenteſimo non procul à Crema, in Agro Ripaltenſi, Cælo ſereno, lapis magnitudine humani capitis, ingenti fragore ab aere deſcēdit, & intra terram penetrans in duas partes ſciſſus eſt. Anno etiam milleſimo quadringenteſimo nonageſimo ſecundo, ex Fulgoſio, ad ripas Rheni propè oppidum Cushein, VI. Kal. Decembris, lapis forma triangulari ponderis librarū trecentarum ab alto decidit. In portu Mongiæ, hęc prodigia in ſaxis apparent, vt recitat Ioannes Euſebius Ieſuita, excreſcentes enim marini fluctus dum ſaxa offendunt, cruces, & baliſtas perfectiſſimè ſculpunt, quæ, pelago detumeſcente, in illis effigiatæ apparent; rurſuſq; Oceani ęſtus, ſequenti die, omnes dolet, & in alijs rupibus eas format, delendas ſuccedenti æſtu, & alibi imprimendas. Similiter in Heluetia, authore Lycoſthene, anno quinquageſimo ſexto poſt ſeſquimilleſimum, die Lunę, poſt feſtum Diui Galli, non procul ab oppido Vuinterhut, in Theſo flumine, tres lapides naturę ſiliceę inuenti fuerunt, in quorum primo crux Heluetica, gladius, & virga conſpiciebantur, in reliquis duobus, crux, & Inſignia Burgundiaca à Natura perfectè formata viſebantur, veluti apparet in ſequenti Icone.

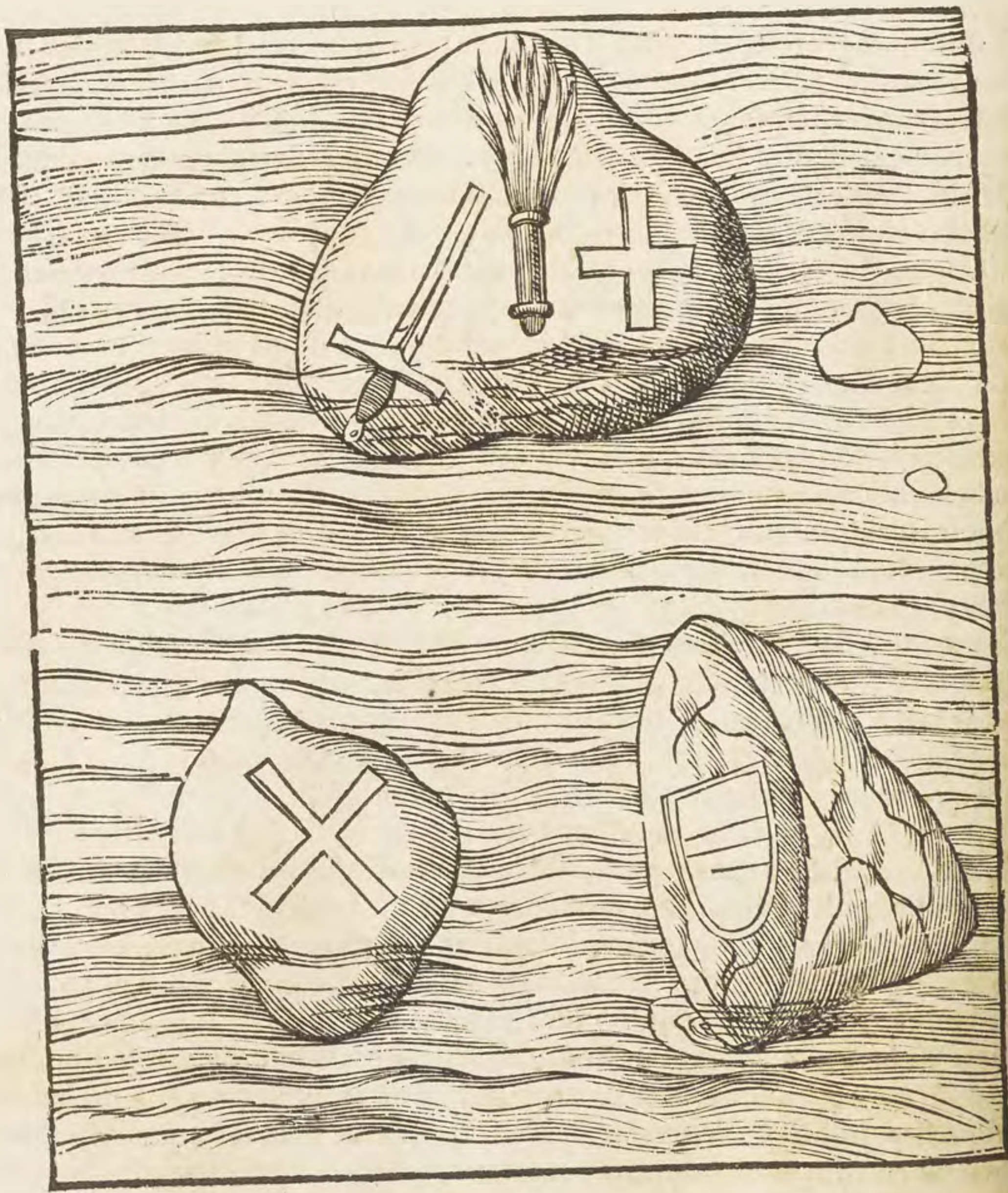
Lib. 1. cap. 4.

Lib. 2. cap. 58.

Lib. 1. de mir. nat. Europ. cap. 22.

Cruces, & baliſtæ in ſaxis.

Lapides cum figuris à Natura factis, in flumine Theſo inuenti.

Part. 1. cap. 18.

Prædictis tanquam coronidem addemus hiſtoriam pluuiæ cuiuſdam lapideæ, quæ anno Domini vigeſimo ſecundo poſt milleſimum, & ſexcenteſimum, in China accidit, vt Aluarus Ieſuita in relatione Chinenſi, nouiſſimè memorauit. Habent igitur Chinenſes, vt ipſe tradit, tres ſectas, quarum ſecundam ſectantes, Tauſi nuncupantur, cuius quidam Tauſa Philoſophus author fuit. Hi non modò Dæmoniacos liberare, ſed etiam ſuis precibus de Cælo pluuias extorquere poſſe profitentur. Quare prędicto anno milleſimo ſexcenteſimo vigeſimo ſecundo, cum China inſigni ſiccitate premeretur; Tauſi ſtatutis hora, & tempore imbrem copioſum promiſerunt. Itaque Populus, hoc intellecto, plauſu, & lætitia in publico foro geſtiebat. Hi aſcendentes altam contignationem ad id in platea fabricatam, nonnullas cæperunt murmurare preces, & eo tempore den-

denſæ nubes totum obſcurarunt Cælum, quæ, loco aquæ, copiam lapidum magnitudine oui gallinacei, fuderunt, taliſque imber lapideus ſegetes, hortos, & omnia viridaria diſſipauit, multis etiam hominibus peremptis, qui in loco aperto verſabantur. Quamobrem tunc Ieſuitæ ibi morantes, ob tantam lapidum confuſionem, & ſtrepitum, nouiſſimum diem acceſſiſſe credebant. Interea Tauſi, loco præmij, fuſtibus diligenter cæſi fuerunt.

SYMBOLA.

VIRI in litteratura politiori inſignes, & potiſſimũ Claudius Paradinus, in libro ſymbolorum Heroicorum, figurauit lapidem quadratum, in quem emiſſa ſagitta infringitur, cum hoc Dicto. INFRINGITVR SOLIDO. Sic enim deſignatur calumnia in virum cordatum illata, quæ aduerſus calumniatorem reuertitur.
B Solebant etiam Antiqui delineare lapidem rotundum, in quo Sol, Temo, & Patina cum igne conſpiciebatur; vt infinitatem ſignificarent; quoniam, Sole, Omnipotentiam, Temone, vniuerſalem prouidentiam, & Patina ardente, amorem oſtendebant. Cartarius etiam in ſua Iconologia ſcriptis mandauit, quòd lapis rotundus, & compreſſus, inſtar placentæ, in ſummitate virgæ collocatus Solem apud Priſcos deſignat. *Solis ſymbolum.* Quinimò, ex eodem authore, apud Phœnices lapis niger acuminatus cũ lata baſi pingebatur, & hunc è Cælo habuiſſe dictitabant. Hoc ſymbolo, Solem indicabant. Eadem pictura apud Megarenſes viſebatur, qua Apollo deſignari ferebatur.

Apud Coſtaliũ memoratur, & figuratur lapis, qui integer marinis aquis ſupernatat, fractus verò ſubmergitur. Hoc ſymbolo, humana concordia denotatur, qua homines muniti omnia ſuperant; ſed, ipſis inter ſe diffidentibus, omnia collabuntur. Tandem delineatur lapis, qui chalybe percuſsus ſcintillas fundit; cum hoc Dicto. NON SINE MOTV. quo ſymbolo poſſumus oſtendere hominem, qui propter otium virtutem ſibi innatam non demonſtrat.

C

HISTORICA.

QVAMVIS, ſpirante Minerua, huiuſmodi hiſtoriæ non erunt elucubratæ: nihilominus his quodam rudi modo exaratis, Lector delectari poterit. In primis Ariſtoteles narrauit petram eſſe quamdam in locis montanis Apolloniatidis, *In lib. de Admir. cap. 34.* ex qua ignis dimanans non cernitur, ſed oleo perfuſa, illicò flammam fundit. Huic non multum eſt abſimile, quod ſcripſit Plinius, nimirum, in Agro Sabino, & Sedicino, vnctum flagraſſe lapidem. Sed maiori admiratione dignum eſt, quod recolit Ortelius, *Lib. 2. cap. 107.* nempè in Scotia, & Agadia naſci lapidem, qui ſi ſtramentis, aut ſtupæ ſupponatur, ſtatim incendium parit. Item in Scotia eſt, & præſertim in Coy Prouincia, ſaxum, quòd à proprietate ſurdum nuncupatur; altitudine eſt pedum duodecim, amplitudine ad triginta tria extenditur. Itaque ſi in vno latere fiat fragor, & ſonitus etiam, inſtar
D ſtrepitus Bombardæ, is, teſte Ortelio, in altero latere non auditur, niſi quis remotiſſimè abſit à lapide. Cardanus quoque recitat lapidem fuiſse in Olympia, qui ita perterrefaciebat equos, vt, minis, & verberibus Aurigarum contemptis, currus frangerent, & ſeſſores excuterent. *Lib. 7. de ſubtil.* Quapropter talis lapis, ab hoc effectu, Taraxippus, quaſi equorum conturbator, & formido vocabatur. Quare Cardanus id contingere poſſe tradidit, quia lapis ille juberet, aut ſplendorem flammeum emitteret, vel equorum imago ibi reluceret: vnde equi, vel ignem imaginati, vel propria ſpecie decepti in fugam vertebantur; cum equi ignem maximoperè formident. Nonnulli etiam monimentis mandarunt inueniri lapidem, qui aliquandiù ignem, & interdum aquã fundat, & hac ratione aqua in ignem, & ignis in aquam verti videatur. In hoc igitur Ouidius fuit veridicus, quando cecinit hunc in modum.

Vnda dabit flammas, & dabit ignis aquas.

Quocirca in monte Gonio Ditione Carthaginenſi, iuxta quemdam fontem, naſcitur petra magnitudine non exigua, quæ tempore æſtiuo quid igneum emittit; Hyeme vero-

rò riuum aquæ fundit. Neq; hoc breui temporis ſpatio præſtat:namq; ex petra,Æſtate tota ignis, & vrgente bruna, aqua erumpit, vt Ariſtoteles in libro Admirabilium annotauit. Similem naturam lapidis Boccacius in monte Euranio reperiri tradit. Quinimò idem Author agens de montibus,narrat,quòd in Phrygiæ Syphilo monte naſcitur E
Cap. 109. lapis rotundus, inſtar columnæ, qui non permittit, vt filij iuſſis Parentum reluctentur. In Hydaſpi, ex Plutarcho de fluuiorum, & montium natura, oritur lapis nomine Lychnis colore viridi refertus,& valdè feruidus; hic, Luna creſcente, ad tibiarum ſonum reperitur, quo vtuntur illi, qui ſunt inſigniores.

[illegible] eſt [illegible] nomē [illegible]. Præterea ſcribunt multi, & præſertim Cteſias, in Pactolo Lydiæ fluuio, lapidem Chryſophylacem nuncupatum oriri. Hic eſt argento perſimilis, & cum arenæ ſit permixtus, facilè non inuenitur. Attamen, ob præſtantiam virium, ipſum à Lydis emunt, & ante aditum theſaurorum tanquam cuſtodem collocant: quandoquidem, furibus accedentibus, clangorem tanquam tuba fundit. Pauſanias quoq;, in Arce Megarenſi, lapidem quendam fuiſſe recitat, qui lapillo percuſſus, ſonum citharæ edebat: quapropter Antiqui fabulabantur ibi ab Apolline citharam fuiſſe repoſitam. Cardanus F
Lib. 7. de ſubtil. tamen huius effectus cauſam inueſtigare nititur, dum inquit: ſi citharę reſonant, quia lignum cauum, & ſpongioſum ſit, & in multiplices anfractus diuiſum: idcircò quid tale in hoc lapide excogitandum eſt. Immò, præter internas lapidis cauitates, metallicam materiam huic lapidi ineſſe putat, quę ſono apta eſſe perhibetur.

Amplius,ex Maiolo in Colloquijs, quidam lapis Memnonis fuiſſe traditur, qui cum in egregiam ſtatuam fuiſſet ſculptus, radio ſolis orientis percuſſus, quotidie vocem
Lapis Memnonis. quamdam edere ſolebat; donec Chriſtus in vtero Diuę Marię Virginis ſemper intactæ humanam formam induit: ſicuti reliqua falſorum Deorum numina, & Ægyptiorum ſimulacra ceſſarunt, in quibus Hoſtis humanę naturę Ethnicos multifariam Indificabat. In Sagai Phrygiæ fluuio inuenitur lapis nomine Authoglyphus,qui ſimulacrum matris Deorum habet impreſſum. Hunc ſi quis inuenerit (raro tamen reperitur) nullius rei admiratione capitur. In monte etiam Berecyntho lapis naſci perhibetur, qui ferro eſt ſimillimus, & gladius nuncupatur. Hunc ſi quis reperiſſet, dum Cibeles ſacra celebrantur, inſania corripi dicitur. Ex altera parte Pauſanias monimentis mandauit lapidem in Laconia illaboratum fuiſſe, in quo cum ſediſſet Oreſtes, furorem depoſuiſſe G
traditur: quocirca ob proprietatem linguæ doricæ, huiuſmodi lapis Iuppiter καππῶτας dicitur, vt Pauſanias interpretatur παρὰ τὸ καππαύειν, quod communi lingua καταπαύειν pronunciatur, & ſedare ſignificat.

MYTHOLOGICA.

IN Libycis montibus lapides admirandæ naturæ produci narrant, qui non aliter, quàm aſpectus Lupi intuentes reddere mutos feruntur.Arabes quinetiam tradunt ex his admirandam domum ab Alexandro conſtructam fuiſſe; immò ad quęrẽdos, & conuehendos huiuſmodi lapides, Ariſtotele monente, ſeruum fuiſſe præmiſſum,qui mutefactus lapidem publicaret, iuſſus ſtatim tegere ſaxum, ne Vectoribus nocumento eſſet. H

Præterea fabulati ſunt Poetæ, iactu lapidum poſt terga, Deucalionem Promethei filium, & Pyrrham Epimethei filiam, poſt vniuerſale diluuium, genus hominum reſtituiſſe, fabulam hanc cõmemorauit Ouidius, poſteaquam oculis ſubiecit cataclyſmum
Lib. 1. Metam. illum, quo genus humanum omne deletum eſt, dum canit hunc in modum.

Diſcedunt; velantq; caput, tunicasq; recingunt
Et iuſtos lapides ſua poſt veſtigia mittunt.

Cap. 154. Idem Hyginus, & Apollodorus repetunt, ſed portentoſiſſimum eſt, quod de origine
Lib. 1. Biblioth. matris Deorum,nempè Cybeles ex Deucalioneo lapide narrat Arnobius excerptum ex commentarijs cuiuſdam Timothei. In finibus Phrygiæ petra quædam eſt inauditæ vaſtitatis, cui nomen eſt Agdus, vt volunt Indiginæ. Ex illa lapides ſumptos, Themi præcinente, Deucalion,& Pyrrha in orbem vacuum iactarunt,ex quibus, cum cæteris mortalibus, magna hæc mater diuinitùs informata, atq; animata fuit. Ouidium cum legimus, proculdubiò ſtatuimus ipſum, & eos, à quibus, & hoc, & alia multa illorum librorum

A rum commenta deduxit, de vero Noæi diluuio, cauſiſque tanti ſupplicij, per nebulam ſaltem aliquid audiuiſse, quam auditionem poſtea, & alias nonnullas, eaſdemque veriſsimas rerum geſtarum narrationes mendacijs poeticis inuoluerunt, & inquinarunt.. Etenim veram terrarum eluuionem, de qua in libro Geneſeos agitur, cum ſuis cauſis grauiſſimus Author Philo Hebræus elegantiſſimo commentario diſſeruit.

Quapropter, vt ad mythologica reuertamur, primos etiam homines ante Deucalionem, ideſt ipſum genus humanum è terra, atque lapidibus, enatum crediderunt: idcircò Lucretius hoc humanum genus durum fuiſse tradit his verſibus. *Lib. 5. de nat. rer.*

Et genus humanum multo fuit illud in aruis.
Durius, vt decuit, tellus quod dura creaſſet;
Et maioribus, & ſolidis magis oſsibus intus.
Fundatum &c.

Hinc Reuſnerus, in ſuo Volumine Emblematum, arripuit occaſionem ſcribendi non eſſe admiratione dignum, ſi aliquando homines inhumani videantur, cum ex lapidi-
B bus prognati eſſe ferantur: carmina ſunt hæc.

Dum genus humanum reparat cum coniuge Pyrrha
Deucalion, ſortes poſcit, additque Themim
Illa caput velare monet; tunicisq́; recinctis
Frigida poſt tergum mittere ſaxa manu.
Parua mora eſt; vtriuſque volant poſt terga parentis;
Paulatimque anima mollia ſaxa calent.
Nam maribus nudas oſtendit Pyrrha puellas,
Quos format iactu vir, reparatq́; ſuo.
Inde genus durum ſumus, experiensq́; laborum:
Fælix naturam qui ſuperare poteſt.

SOMNIA.

C

MYTHOLOGICIS addenda ſunt, quæ narrantur ab illis, qui tempus in nugis, & ſomnijs conterunt. Nam Cardanus ſomniat, lapidibus in quiete iactis iurgia ſignificari; cum inſtar iurgiorum, cadentes offendant. Deinde quando oculi ſopore oppreſſi à lapidibus proiectis lædi cõſpicantur, turpi fama læſum aſpergi in vigilia videre dicuntur. Verùm ſi quis per ſomnum lapides iaciat peregrinationem (vt inquiunt) expectare debet. Scripſit etiam Artemidorus, referente Cardano, iactum lapidum à turba per quietem, ſolis Tibicinibus eſſe vtile, quia ex populo quæſtum facere ſoleant. *Li 1. ſomn cap. 29.*

Sed ſi lapides iaciantur, impedimentum, & cogitationes prædicunt, illa quidem, ambulantibus ſunt impedimento, has verò, quia ad ſtructuram ſunt idonei. Tandem lapidibus magnis per ſomnum viſis referuntur homines corde duri, necnon Ruſtici, & ingrati, iuxta locum, in quo conſpecti fuerint. At quando aliquis irriguo turgeſcens ſomno lapides magnos è Cælo cadentes intuetur, publicam calamitatem, ſeu potiùs
D (vt noſtra fert opinio) nugamentum præſagire poteſt. Vnus autem lapis tantummodò viſus calamitatem diùrnõ duraturam ſignificare perhibetur. Cum autem lapis cadendo confringitur, viri potentis, & improbi authoritas diſſipari dicitur. At terra tota ſaxis operta ſomnianti ſi videatur, eodem ſomniante Cardano, frugum penuria ſequetur, aut miles alienus habitatores opprimet. Galenus, & ipſe retulit quendam ſibi crus lapideum factum ſomniaſſe, & paulò poſt eiuſdem cruris paralyſim incurriſſe. Hoc autem non ſine aliquo fundamento fuit à Galeno prolatum: ſiquidem quando moleſtia aliqua, vel ſenſus læſionis in parte peculiari per quietem occurrit, & imaginatio apertè nequit cognoſcere, qualis illa ſit, aliquid aliud fingit. Aſſimiliter prædictus Patiens; cum paralyſeos cauſam iam influentem ſentiret, crus lapideum habere ſomniauit. *Calamitas ex ſomnio.*

 E

MIRACVLA.

Exod. cap. 17.

NON recolemus in præſentia,quod Moyſes,virga, percutiens petram ſupra vim naturæ egit; vnde exuberans aquarum ſcatebra erupit, vt in ſacro codice legitur. Sed memorabimus lapides campi Ciceris vulgo nuncupati planè ſterilis, & arenoſi iuxta ſepulchrum Rachelis ſiti, verſus ſeptentrionem. Nam, referente Ioanne Euſebio Ieſuita, huic nomini inſigne Chriſti miraculum dediſſe occaſionẽ tradunt: quandoquidem illac tranſeunti Ruſticola in illo campo ſeminans ab illo interrogatus quid ſereret,reſpondit lapides,& deinceps campus ille nil aliud niſi lapillos Ciceri ſimillimos produxit. Pariter, ex eodem authore, ſaltus Domini appellatur mons altus, vnde montes Tabor,& Ermon licet intueri.Per hunc montem tranſijſſe Dominum ſcribunt, quando Iudæi illum præcipitare volebant. At ſubitò ad ſimplicem veſtis Domini tactum,mons, inſtar ceræ,mollis ſinum quemdam formauit,quo corpus Dominicum recepit, & muniuit; vbi hodie vniuerſa lineamenta, & rugæ veſtis Domini, & pedum eius veſtigia expreſſa videntur. Similiter in quodam loco ad litus Maris Galileæ, qui à ciuitate Capharnao,verſus Occidentem,ſpatio milliarij,diſtat: ibi Chriſtus poſt Reſurrectionem ſuam (Ioanne Euſebio affirmante) ſtetit alloquens diſcipulos, nunquid pulmentarij aliquam portionem haberent. Hic igitur locus habebat lapidem Chriſti Domini veſtigia exprimentem; ſed hunc paucis ab hinc annis Saraceni abſtulerunt, vt Saligniacus in ſuo libro teſtificatur.Alibi idem Ioannes Euſebius narrauit ſanctum Patric um ſupra quemdã lapidem quatuor Virgines velãtem Deo dicaſſe: ſed mirandum eſt,quòd veſtigia Virginum in lapide impreſſa remanſerunt.Amplius cum Hoſtia ſalutaris in Colonia ſupra lapidem cecidiſſet,lapis, inſtar ceræ,mollis redditus veſtigia illius ſuſcepit: quemadmodum etiam noſtris temporibus Coloniæ conſpicitur.

Lib. de mir. nat. terræ promiſſ. cap. 4. — *Loco cit.* — *Lib. 2. de mir. nat. Europ. cap. 49.* — F

Apud Blaſium Buizum legimus, lapidem eſſe in eo loco, in quo Diuus Stephanus fuit lapidatus, qui lapis Sancti imaginem exprimit,& ex eodem authore, habemus ſaxum quoddam Torrentis Cedronis,ſeu vallis Ioſaphat repræſentare veſtigia manuum, & pedum Chriſti Domini, qui vinctus,& ſuper illam rupem, vel ſaxum tractus cecidit. Similiter idem Author refert à ſaxo illo, quod aliquãdo Eliæ Prophetæ pro ſtrato famulatũ fuit,eiuſdem Prophetæ effigiem reddi. Scribit etiam Boterus,ex relatione nonnullorum Hiſpanorum, in Paraguay videri petram referentem veſtigia Diui Thomæ Apoſtoli, vna cum effigie crucis, quam Sanctus digito petræ impreſſit, dum in illis Regionibus tanquam Euangelij Præco concionem habebat. G

Verùm inter cætera ſupra vim naturæ patrata, obſeruandum eſt inſigne, in Caluariæ monte, Paſſionis dominicæ monumentum, vbi omnia mortem noſtri Redemptoris ſunt teſtificata. Nam, referente Ioanne Euſebio Ieſuita, lapidis ſciſſura adhuc extat, qui ſub manu læua Chriſti Crucifixi fuit, ea eſt huius lapidis apertio, quæ humanum corpus capere facilè poteſt, profunditas verò tanta, vt à Curioſis, dimiſſa bolide, nequaquam inueſtigari potuerit, itaut veriſimile ſit ad infernas vſq; ſedes penetrare, & quemadmodum latroni dextro via per Chriſti mortem in Cælum fuit patefacta; pariter per ſciſſuram huius lapidis, latroni ſiniſtro via ad inferna domicilia fuit reſerata. H Ex eodem Authore percepimus, quòd ab orientali porta Tyri magnus in medio arenæ oſtenditur lapis, ſuper quem Chriſtus Dominus noſter ad Iudæos concionem habuiſſe dicitur,quando quædam mulier de turba extollens vocem dixit. *Beatus venter qui te portauit, & vbera quæ ſuxiſti.* Hic autem lapis in honorem Domini, neq; arena, neq; puluere, neq; niue vnquam tegitur: quamuis ibi arena aſſiduo ventorum flatu agitetur.Item in Regno Biſnaga Orientalis Indiæ, ampliſſimum eſt templum, nomine Diui Thomæ Apoſtoli, Deo conſecratum, continens lapidem, qui, dum in celebritate huius Sancti, ſolenni more ſacrificando, ſacroſanctum Euangelium recitatur, coram Populo exudat; huncq, fuiſſe lapidem tradunt,ſuper quem Sanctus martyrio affectus fuit. Mirandum etiam eſt, quod ſupra vim naturæ narrat Ioannes Euſebius Ieſuita de lapide adhærente oſtio Templi ſancti Michaelis in Inſula exiſtente circa partes Corcagiæ. Hic lapis in ſuperiori parte habet concauitatẽ,quæ in dies manè repletur tanta vini quantitate, quæ ſufficere poſſit tot Sacerdotibus,qui rem diuinam ibi ſunt facturi. His miraculis

In lib. de mir. nat. terræ promiſſ. cap. 73. — *Loc. cit. cap. 30.* — *Lib. 2. de mir. nat. Europ. cap. 10.*

A culis tanquam coronidem addemus, quod Sanctus Franciſcus de Paula ſupra ordinem
naturæ patrauit, dum ſacram ædificaret ædem: iuſſit enim cuidam operario, vt lapidem
circa flumen inuentum immenſæ molis tolleret, quem proculdubiò ſex homines non
eleuaſſent; tunc Operario ſtupeſcente, & admirante, Sanctus, formato ſupra lapidem
Crucis ſigno, eum ſupra humeros illius impoſuit, qui tanquam rem leuiſſimam ad fa-
bricã detulit. Deniq; legitur, quod Sancta Brigida, effigiato Crucis ſigno ſupra quem-
dam lapidem, illicò eum in ſalem conuertit.

LAPIDATI, ET OCCASIONE
Lapidum mortui.

PRO virili conabimur, in hac Rubrica, legentibus gratificari, narrãtes inſigniorum
B hiſtorias, qui lapidibus læſi, vel cæſi fuerunt. In primis Daphidus Sophiſta Del-
phos petens, Apollinis ſimulacrũ conſuluit, an equũ amiſſum reperire poſſet: re-
ſponſionẽ habuit, ſe magno cum mærore inuenturum. Rediens igitur, in Attalũ Regem
incidit, quẽ antea laceſſerat, à quo de ſaxo (cui equi nomẽ erat) pręcipitatus fuit. Hen-
ricus Primus Hiſpaniarũ Rex, Alphonſi Octaui Regis Caſtellę frater, apud vrbem Pa-
lantiam ludens cũ Sodalibus, lapide fuit ſauciatus in capite, & triduo poſt, referẽte Ric- *Lib. 3. hiſt.*
cio Neapolitano, occubuit. Pyrrhus Epirotarũ Rex, vt ſcribit Pauſanias in Atticis, An- *Reg. Hiſp.*
tigonum Regem in prælio ſuperatum ad vrbem vſque Argos perſecutus, lapidis, ſeu te-
gulæ ictu interijt. Mardonius Perſa (quem Xerxes apud Salaminem victum cum exerci-
tu reliquit, vt belli reliquias confoueret) ab Arimneſto Spartiata, ſaxo interemptus
eſt; quo fato, vt Plutarchus in Ariſtide recitat, eum periturum Amphiaraus præmo-
nuit. Hermanus Tyrannus, vt Sigibertus in Chronicis retulit, è Saxonia Lotharingiam
repetens, & ad concitandos regni motus, Caſtellum oppugnans, ſaxo circa caput ictus,
obijt. In bello, quod Valdemarus Tertius Danorum Rex aduerſus Vandalicas vrbes
C geſſit, nauali prælio Chriſtophorus Regis filius lapide percuſſus ſuperſtes diù non vi-
xit, vt Crancius in hiſtoria Daniæ prodidit. Burcardus à Friderico Tertio Imperato- *Li. 7. c. 38.*
re ad Carolum Septimum Galliarum Regem legatus, poſt prælium in Cæmeterio Di-
ui Iacobi cum Heluetijs commiſſum, cum per medios occiſorum aceruos equitãs, aper-
ta galea, id iucundum eſſe ſpectaculum vociferaretur; quidam Heluetius ſemianimis
genu, vt poterat, innixus, arrepto ſaxo, tanta vi frontem illius percuſſit, vt exanimis
equo delapſus impiæ vocis, & perfidiæ meritas pęnas dederit. Antiquiores hiſtorias
in hoc genere liceat recenſere. Cygnus Neptuni filius à tanto patris numine, ferro
inuulnerabilis redditus, tandem ab Achille apud Troiam, ſaxo extinctus eſt. Hiſto-
riographi etiam referunt, vt Dictys, poſt euerſam Troiam, cum Hecuba Regina in ho- *Lib. 5.*
ſtium exercitum multa maledicta, & infauſta imprecaretur, tunc Græci his vocibus
moti, illam lapidibus necarunt. Pauſanias in Corynthiacis memorat Mermerum, &
Pharum Medeæ filios à Corynthiorum puſionibus fuiſse lapidatos, quia munera exi-
tialia à matre Medea attuliſſent. Ex eodem Pauſania in Arcadicis, cum Ariſtocrates
D Arcadum rex virginem Dianæ ſacratam ad ſtuprum compellere non potuiſset, & po-
ſtea ipſam ad Deæ aram fugientem volaſſet, ſcelere patefacto, Arcades regem lapi-
darunt. Ibidem Pauſanias recitat Caphyenſes pueros circa templum Dianæ Condy-
leatidis ludentes, funiculo, quem repererant, obligato collo ſimulacri Dianæ, ioci gra-
tia, Deam ſtrangulare aſſeuerarunt. Vnde ciues Caphyenſes, concepto irarum mo-
tu, ob numen Dianæ violatum, pueros lapidibus obruerunt. Neocles, & Cleopolis
filij Themiſtoclis, cum Athenienſium memoriam refricuiſſent ſuper legibus, quæ ad-
uerſus exules fuerant ſancitæ, à paternis inimicis petiti ſaxis interierunt.

Item, ex Herodoto, Coes Euxandri filius Mitylenæorum Tyrannus à Mileſijs, qui à *Lib. 5.*
rege defecerant, captus, tandem lapidibus fuit obrutus. Theocritianum Satellitem
Amantij Eunuchi imperio inhiantem, comprehenſum, & ingentibus ſaxis petitum, Iu-
ſtinus Imperator in mare proijci iuſſit, vt Cuſpinianus animaduertit. Habemus etiam *Lib. 1. cap.*
ex Fulgoſio, quòd, contentione inter Hircanum, & Ariſtobolum, ob regni ſucceſſionem, *8.*
durante, Onias vir iuſtus ab Hircani ſectatoribus ad templum ductus, vt precibus in-

feſtum Ariſtobolo Deum conciliaret, tunc reſpond t, ſe Deum rogare, ne vllam partium aduerſus alteram (quia vtraque populus eius eſſet) audiret. Interim à fautoribus Hircani lapidatus fuit. Sigibertus, in Chronicis, monimentis mandauit, Hunaldum Aquitaniæ Ducem Romam, vt ibi diù verſaretur, acceſſiſſe, ſed ad Longobardos fugiens Apoſtata, lapidibus fuit interfectus.

Iam accedamus ad illos, qui propter pollicitationes, aut propter annonæ penuriam à militibus, vel à Populis lapidati fuerunt. In primis, vt Titus Liuius tradit: M. Poſthumius Regillenſis, Tribunus Militum, & conſulari authoritate ad bellum miſſus, dum exercitum duxiſſet, vt quoddam oppidum oppugnaret, tunc prædam Militum fore edixit; capto autem oppido, cum mentem mutaſſet, à ſuis militibus, ſaxis fuit interemptus. Ariſtides etiam narrat, Cinnam in eo bello, quod Romani aduerſus Gallos *Lib.8. Rer. Ital.* ſuſceperant, cum tritici largitionem ſurripuiſſet, ſaxis necatum fuiſſe. Item tradit Calliſthenes, quòd Pyrander quæſtor vrbanus, dum Athenienſes bellum contra Eunuchum *Lib. 3. rer. Thrac.* gererent, & illis, in maxima annonæ penuria parcè triticum ſuppeditaret in ſuſpitionem proditionis incidens, lapidibus ad necem fuit petitus. Anno trigeſimo primo poſt quadringenteſimum Conſtantinopoli, vt ſcribit Sigonius premente annonæ caritate, *Lib. 12. Imp.* cum Theodoſius primus Imperator ad horrea publica, leuandæ famis cauſa, proficiſceretur, à Populo eſuriente fuit lapidatus. Quidam Præfectus annonæ Neapoli, nomine Storax, aliquandò fugiens Populi furorem, ad ædes Diui Auguſtini, in ſepulcro ſe condidit, ſed tandem inde raptus, & denuò fugiens tot, & tantis lapidibus fuit ictus, vt nè minima quidem pars corporis ad ſepulturã inueniri potuerit. Quocirca in ipſum concinnata fuerunt hæc carmina.

Storax, qui viuens ſubijt ſepulcrum
Mirum, defunctus caruit ſepulcro.

Sed quid vagamur per hiſtorias profanas, cum ſacri codices nobis multa huius generis exempla ſuppeditent? Abimelechus Iſraelitarum Tyrannus, fragmine lapidis *Lib. Iudic. cap.9.* molaris deſuper à muliere ictus interijt. Adoramus à rege Roboamo ad conciliandas decem Tribus Iſraelitarum miſſus, ab ijſdem fuit lapidatus. Zachariam filium Iorade *Lib.2.Reg. cap. 12.* ſacerdotis, Rex Iuda iuſſit à Populo lapidari; quamuis illius pater regnum illi reſtituiſſet. Seniores duo, qui Suſannam adulterij falsò accuſarunt, Daniele puero actore *Lib.3.Reg. cap.21.* ſceleris conuicti, à Populo Iſraelitico, Babylone, lapidibus cæſi interierunt. Blaſphemus in Eremo lapidatus eſt filius mulieris Iſraelitidis de viro Ægyptio generatus. *Daniel cap. 18.* Achamum lapidari, & totam eius comburi ſupellectilem præcepit Ioſue.

Leuit. cap. 24 Inter nuperos in ſacris paginis memoratos, primas tenet Stephanus protomartyr, qui à Iudęis extra ciuitatẽ pulſus, & lapidatus fuit. Huius ſancti reliquiæ antè hæc tempora, numquam viſæ, neque auditæ ſunt, in occidentalibus oris, niſi vnus ex lapidibus, *Ioſue cap.7.* quibus ſanctus percuſſus martyrium conſumauit: hic enim lapis à quodam nauta allatus fuit Anconam Italiæ ciuitatem ad mare Adriaticum ſitam Ita Baronius in Anna-*In Act. Apoſt. cap.* libus Eccleſiaſticis retulit. Paulumque quoque Apoſtolum lapidibus obruere, & ad internetionem ducere Iudęi ſunt conati. Idem Paulus meminit ſuæ lapidationis, quando *Lib.2. cap. 11.* ſcripſit ad Corinthios hęc verba. *In laboribus plurimis, in carceribus abundantius, in plagis ſupra modum, in mortibus frequenter, à Iudæis quinquies quadragenas vna minus accepi, ter virgis cæſus ſum, ſemel lapidatus ſum.* Chryſanthus Alexandrinus, cum Daria vxore, tempo-*Lib. 18.* ribus Numeriani Imperatoris, pro catholica pietate, ſaxis fuerunt cæſi, vt Volaterranus prodidit. Ex eodẽ authore, Paulina virgo Romana, Artemij Præfecti filia, vnà cum matre, nomine Candida, Diocletiano imperante, fuit lapidata. Sigibertus in Chronicis ſcriptum reliquit Deſiderium Veſianenſem Epiſcopum, conſilio Brunechildis, iuſſu Theodorici Francorum Regis, fuiſſe lapidibus obrutum. Apud eundem authorem legimus, Telemachum monachum, Romæ, celebrato gladiatorio ludo, cum increpaſſet Populum, quia attentiùs huiuſmodi ſpectaculum obſeruaſſet, ab eodem Populo fuiſſe lapidatum. Propterea Honorius Imperator, hac occaſione arrepta, gladiatorium ludum in perpetuum remouit. Demum, ex Diuo Hieronymo, Euſebius Præſul Vercellenſis à Conſtantino Principe in Cappadociam relegatus, tandem ab Arianis lapidibus fuit interfectus.

MYSTICA.

VT res ſuccedat, ex animi noſtri ſententia, primùm Myſtica ad Deum, & Ange-
los attinentia, deinde ad viros iuſtos, & cętera quoq; reſpicientia attinge-
mus. Lapis igitur fundamenti, qui legitur in ſacro codice, virtutem verbi Dei *Iob. c. 38*
ſignificat, quo cuncta ſuſtentantur: iuxta illud vulgatum. *Verbo Domini cæli firmati ſunt.*
Verùm ad petram attendere, vnde exciſi ſumus, vt legitur apud Iſaiam, Diuo Hiero- *Iſaia c. 51.*
nymo exponente, Deum tanquam principium omnium Fidelium deſignat. Lapis adiu- *Lib. 1. Reg.*
torij, quem Samuel inter Maſphat, & Sem collocauit, à Diuo Hieronymo Meſſias ex- *cap. 4.*
primitur, quem adhuc Iudęi amentes expectant. Lauretus verò, in Sylua Allegoria-
rum, huiuſmodi lapidem, Chriſtum Dominum inter probos, & improbos iudicem, &
aduerſus Dæmones tutorem interpretatur. Item lapis, de quo Iſaias locutus eſt, quan- *Iſaia c. 28.*
B do ſcripſit: *Ecce ego fundaui in Sion lapidem probatum*: à Galatino conſtituitur Meſſias,
quem Iud i reprobarunt. Lapidem in frontem Goliath gigantis, manu Dauid, proie-
ctum, Diuus Auguſtinus, in libro aduerſus quinque genera Hæreſum, exponit Chri-
ſtum Dominum, qui ex ſemine Dauid aduerſus Diabolum erat mittendus. Item, lapide
de monte exciſo, abſque hominum adminiculo, vt legitur apud Danielem; iuxta ſen- *cap. 2.*
tentiam Laureti in Sylua Allegoriarum, Chriſtus Dei Filius, abſque humana ope, de
Maria ſemper Virgine natus exponitur. Quemadmodum lapis de pariete clamans *Abacuc.*
eundem Chriſtum Dominum ſignificare dicitur. Idem aſſerendum erit de tribus lapidi- *cap. 2.*
bus, quos Iacob ceruici ſuæ ſuppoſuit illa nocte, qua ſcalam viderat, per quam Ange-
li aſcendebant, & deſcendebant. Illi autem tres lapides manè in vnum corpus, & ſoli-
dum ſaxum abijſſe viſi ſunt. Hoc in loco multi exponunt Meſſiam, qui de lumbis Iacob
erat emerſurus, & tribus prærogatiuis potiturus, quas Deus Omnipotens homini de
muliere nato numquam conceſſit. Præterea quando in Exodo Moſes bis lapidem vir-
ga percuſſit, vnde manauit aqua: per lapidem percuſſum, vel Chriſtum, vel eius crucem
C intelligere debemus; quandoquidem dum lignum petræ appropinquauit, tunc aqua
gratiæ egreſſa eſt, & petra bis ligno percuſſa crucem Chriſti ex duobus lignis forma-
tam denotat. Hinc in confirmationem aſſertorum dicimus, quòd petra, in lingua
ſancta, tribus nominibus inſignitur: etenim dicitur Selangh, Zur, & Aben, & quodli-
bet horum trium nominum ex tribus literis componitur. Ideò, nomine petræ, Chriſtus
ſignificatur. Primitùs Selangh vocabatur illa petra, quam Moſes virga bis percuſſit, ex
qua copia aquarum erupit, & propterea mortem Moſes ſubiuit. Pariter petra, quæ
erat Chriſtus, morte propria, in lauacro regenerationis, ſitim gentium ſedauit. Zur
erat aliud petræ nomen Deum tanquam Meſſiam ſignificans, qui petra, nempè homo,
& Deus appellabatur. Aben erat tertium petrę nomen, duo includens myſteria: ſiqui-
dem, Ab, Pater exponitur, En, autem filium denotat. Hinc ſequitur, quòd in ſacris pa-
ginis ferè vbique Chriſtus Dominus, nomine petræ, ſignificatur. Meminit etiam Pſal-
mographus lapidis angularis, qui Chriſtum indicare dicitur, nam vtrumque Populum *Pſal. 117.*
vniuit, & vitam actiuam, & contemplatiuam copulauit. Rurſus, iuxta mentem Diui *Iſaia cap. 8.*
Hieronymi, Chriſtus demonſtratur à lapide offenſionis, & petra ſcandali ab Iſaia me-
D morata: quandoquidem Iudęi nolentes Chriſto credere, in hunc lapidem offenderunt.
At lapis ſub quercu, vt legitur apud Ioſuem, Laureto exponente, Chriſtum cruci affi- *cap. 24.*
xum ſignificat. Iterum Chriſtus deſignatur à petra, ſuper quam Gedeon ſacrificium
obtulit: etenim ipſe in cauſa fuit, vt ſacrificia Deo accepta, & grata fuerint. Item indi- *Lib. 1. Reg.*
catur à petra fundente riuos olei, quæ apud Iob legitur: cum Chriſtus aſſiduos miſeri- *cap. 14.*
cordiæ riuos ſpargat. Leguntur in Exodo hęc verba *Ecce locus, apud me ſtabis ſupra pe-* *Iob. cap. 29.*
tram, & cum tranſierit gloria mea, ponam te in foramine petræ. Galatinus myſticè hæc verba *cap. 33.*
interpretans aſſerit, poſt triduum animam Meſſiæ ad corpus fuiſſe reuerſuram, necnon
cum corpore glorioſo è lapide ſepulcri exituram. Hactenus conſtat, nomine petræ, paſ-
ſim, in ſacris paginis, Chriſtum eſſe intelligendum: cum hæc petra pietatis noſtræ fir-
mum fuerit fundamentum, ſuper quod Eccleſia ædificata eſt, vt meritò decantatum
ſit: Capitolij immobile ſaxum. Etenim Romano Pontifici, nimirum Petro hęc promiſ-
ſa ſunt, qui Romæ ſuam ſedem fixit, cui, vt omnia teſtificantur Euangelia, omnis po-

teſtas

teſtas in orbem vniuerſum data eſt. Quapropter hunc locum Theophilatus ponderans, E
non vnius Eccleſiæ, vel vnius Prouinciæ Imperium Petro demandatum eſſe ſcripſit.
Hancq; ſententiam ſtabilire videtur Nabucdonoſoris ſtatua, cuius partes varia Mun-
di regna deſignabant. Saxum autem montis, nullo impellente, ſtatuam percutiens pro-
ſtrauit, & in puluerem redegit, deinde ſaxum adeò vaſtum euaſit, vt totum Orbem oc-
cupare videretur.

Neq; mirandum eſt, dum nomine lapidum, Angeli quoq; intelligantur. Namq; lapi-
Cap.6. des fortes apud Iob memoratos, multi eruditi Angelos in bonitate firmatos exponunt:
Cap.28. quinimo hi petræ etiam nominantur. Pariter lapides igniti apud Ezechielem bonos
Angelos ſignificare poſſunt, & quoniam lapides ab Ezechiele memorati nouem fue-
runt: idcircò nouem Angelorum choros indicant. Sic enim Diuus Hieronymus, & Lau-
retus myſticè interpretantur.

Inſuper, nomine lapidum, in ſacris Paginis, viros perfectos, iuſtos, & ſanctos intel-
ligere poſſumus: ſiquidem lapides quadrati, ex quibus apud Ezechieles altaria fabri-
Cap.40. cantur, Diuus Hieronymus viros Sanctos interpretatur. Item petræ apud Iob, in qui- F
Cap.39. bus manet Aquila, iuxta mentem Laureti, viros Sanctos, & eorum exempla demon-
ſtrant, quibus poſtea cæteri homines ad perfectas operationes accenduntur. Immò pe-
Lib.1.Reg. træ abruptiſſimæ, in quibus Saul quærebat Dauid, ex eodem Laureto, in Sylua allego-
cap.24. riarum, ſublimitatem cõtemplationis nobis inſinuant, vbi Diabolus viros probos per-
ſequitur, vt illos præcipitet. Præterea lapides Regionum, qui apud Iob leguntur, viros
electos ſignificare dicuntur, qui tanquam lapides viui ædificium Eccleſiæ ſuſtentant,
Lib.6. Mo- vt Diuus Gregorius voluit. Similiter apud Iſaiam lapides occidentales in muris Eccle-
ral.cap.21. ſiæ, Electos, & perfectos ſignificare perhibentur, vt Diuus Hieronymus eo loci exponit.
Cap.24. Idem interpretatur Diuus Gregorius de lapidibus, quos ſcribit Iob amplexandos, ad-
ditq; id nobis inſinuare, ad Sanctorum Martyrum patrocinium eſſe confugiendum.
Pſal.107. Demum petræ apud Pſalmographum, in quorum medio Volucres ſuam vocem edunt,
iuxta ſententiam Diui Auguſtini, ſacras noui teſtamenti ſcripturas ſignificant.

Iam animus conuertendus eſt ad Patriarchas, Prophetas, & Apoſtolos, qui omnes, G
Cap.28. & ſinguli, in ſacris Paginis, lapidum nomine, indicantur. Etenim lapides duo onychi-
ni in Exodo memorati, iuxta mentem Laureti in Sylua Allegoriarum, fidem Patriar-
Pſal.101. charum ſignificant. Lapides autem Sion apud Pſalmographum, Prophetas deſignant.
Cap.5. Quinimò lapides Regionis, cum quibus incundum eſt pactum, veluti legitur apud Iob,
ſecundùm nonnullos, non modò Prophetas, ſed etiam Apoſtolos ſignificant, ex qui-
bus Eccleſia Dei conſtruitur, vbi quieſcendum eſt. Idq; eò magis confirmandum eſt,
quoniam Lauretus lapides pretioſos in fundamento templi locatos, quemadmodum
Lib.3.Reg. ex libris Regum colligitur, Apoſtolos in fundamento Eccleſiæ poſitos interpretatur.
cap.5. Idem Lauretus coronam de lapide pretioſo apud Pſalmographum memoratam, Apo-
Pſalmo 20. ſtolos exponit, ex quibus elegantiſſima Chriſto corona eſt concinnata. Idem Author
vnà cum Origene, in eodem ſenſu myſtico, intelligit duodecim lapides impoſitos, ex
Cap.8. quibus apud Ioſuem altare cõſtructum fuit. Sed in maiorem huius myſtici ſenſus con-
Pſalmo 50. firmationem, quando Pſalmographus ſcribit. *Quoniam placuerunt ſeruis tuis lapides eius.*
Diuus Gregorius, per hos lapides, intelligit Apoſtolos, qui de populo Iudaico emer- H
Cap.16. gentes Eccleſiam ex ſe ipſis ædificarunt. Quamuis petra apud Mattheum, ſuper quam
Eccleſia ædificatur, ex mente Laureti, quemlibet Chriſti cultorem denotet, quatenus
Cap.27. huius ædificij pars conſtituitur. Pariter apud eumdem Mattheum, petræ ſciſſę in mor-
Cap.17. te Chriſti, ab eodem Laureto corda Ethnicorum fide, & pænitentia ſciſſa exponuntur.
Item lapides in aceruo apud Iſaiam, à Diuo Hieronymo tot Chriſti cultores ex diuer-
ſis nationibus in Eccleſia vniti exprimuntur. At lapis non cadens in terram apud Pro-
phetam Amos, ſignificat Chriſti fidelem, qui ſaluatur. In petræ foraminibus abſcondi,
denotat Chriſti cultorem arcana, & ſacramenta in Dei obſequium meditantem, & in-
tellectum in captiuitatem reducentem. Poſtremò lapidis opacitas, ſiue foramen, per
quod Moſes poſteriora Dei tranſituri erat viſurus, deſignat illa cæleſtem domum non
manufactam, quę, iuxta aſſertum Apoſtoli, illis deſtinatur, qui terreſtre tabernaculum
diſſoluerunt. Aut ſignificat illam cæleſtem gloriam, quæ alibi nuncupatur delitiarum
Paradiſus, tabernaculum æternum, manſio apud Patrem, Patriarcharum ſinus, viuen-
tium regio, Hieruſalem ſuperior, Regnum Cælorum, Babylon vocationis, Corona gra-

tiarum,

A tiarum, Turris fortitudinis, Gaudium immenſum, Dei conſenſus, Sedes iudicij, Locus
nominatiſſimus, & Tabernaculum occultum.

Amplius, qui toto pectore in arcanis myſticis libenter verſantur, lapidis voce, legem
quoq; exponunt: nam lapis apud Mattheum, qui in oſtio monumenti Chriſti fuit loca- *Cap.* 27.
tus, à Laureto intelligitur tanquam lex mortis, quam homines euitare nequeunt. La-
pidem verò ad oſtium monumenti Lazari, vt legitur apud Ioannem, Diuus Auguſti- *Cap.* 11.
nus legis onus interpretatur, aut duram conſuetudinem, qua premitur anima ne à vi-
tijs reſurgere poſſit. Cæterum lapis, vt eſt in Pſalmo nonageſimo. *Ne offendas ad lapidem
pedem tuum.* Legem veterem in lapidibus ſcriptam ſignificat: aut, ad mentem Diui Tho-
mæ in Mattheum, criminum occaſionem denotat. Demum, per lapidem in Exodo Mo-
ſy oranti ſuppoſitum, iuxta ſententiam Venerabilis Bedæ, Eccleſia tanquam legis fun- *Cap.* 17.
damentum intelligitur, in qua lex ipſa requieſcit.

Non defuerunt, qui, per lapides, in ſacris Biblijs homines etiam nefarios, & crimi-
noſos intellexerunt. Etenim lapides, apud Ieremiam, in crypta abſconditos, Lauretus *Cap.* 43.
B Peccantes obſtinatos, & à Deo recedentes interpretatur. At lapides, quibus criminoſi,
in Exodo obrui iubentur, Gloſſa interlinearis duras obiurgationes exponit, quibus *Exod. cap.*
Peccantes corrigendi ſunt. Lapides excauari ab aquas, vt legitur apud Iobum, Laure- *19.*
tus duritiem mentis in bonitate firmatam ab aſſiduis luxus illecebris molleſcere ſcri- *Cap.* 14.
pſit. Immò idem Author, in Sylua Allegoriarum, lapides leproſos è domo auferre, vt
in Leuitico habetur, Hæreticos ab Eccleſia excludendos exponit. Item lapides, quos
Semei in Dauid iactabat, interpretatur Hæreſes, quæ Chriſtum Dominum ſauciant. *Lib. 2. Reg.*
Lapides auferre de via, vt extat apud Ieremiam, ſignificat ſcandala à via Domini ar- *cap.* 16.
cenda eſſe. Veluti lapides afferre ad erigendum vitulum, vt habetur in Geneſi, iuxta *Cap.* 4.
Gloſſam interlinearem, ſunt homines peccantes, qui ad fidei confeſſionem vocantur. *Cap.* 31.
Lapis autem caliginis, apud Iob, indicat populum Iudaicum, qui, ex mente Diui Gre-
gorij, Authori vitæ credere noluit. Poſtremò lapides, quos Diabolus apud Mattheum *Cap.* 38.
in panes tranſmutandos eſſe deſiderabat, Lauretus omnia ſuperflua interpretatur, qui-
bus Natura non indiget.

C Ad finem alia varia, per lapidem, in ſacris Paginis, myſticè demonſtrantur. Nam
lapides fundæ apud Iob, ſermonem prędicationis, ex Diuo Hieronymo, indicant, quo
communis humanæ naturæ hoſtis percutitur. Apud Prophetam Amos, petræ recenſen- *Cap.* 51.
tur, in quibus equi currere nequeunt, quas Rupertus Abbas tanquam auxilium inutile *Cap.* 6.
oſtendit. Lapides, quos Iudæi collegerunt, vt Chriſtum lapidarent, quia protulerat
hæc verba. *Antequam Abraham fieret, ego ſum.* Venerabilis Beda, & Diuus Gregorius pra-
uas cogitationes intelligunt, quas identidem homines criminoſi ſumunt. Denique la-
pidare Hieruſalem tanquam adulteram apud Ezechielem, Lauretus vult id nil aliud *Cap.* 6.
eſſe, niſi animam à Deo recendentem Dæmonibus puniendam tradi. Item lapidare *Cap.* 17.
Moſem, & Prophetas, vt habetur in Exodo, & lapidare ſeruos à Rege miſſos, vt apud *Cap.* 21.
Mattheum legitur. Origenes docet hoc nil aliud denotare, niſi optima præcepta, & pias
admonitiones aſpernari.

D

MORALIA.

DOCTRINA ad mores ſpectans, & ipſa conatur ex lapidibus vtilia elicere documenta. In primis Chriſtus petræ aſſimilatur. Nam veluti in petra ſubſtantiæ ſoliditas, materiæ puritas, figuræ diuerſitas, virtutis venuſtas, & multiplex vtilitas conſideratur: pariter in Chriſto hæc omnia obſeruantur, dum patientia ſolidus, innocentia purus, efficacia virtutis, & miraculorum ſpecioſus extitit, nec non diuerſas figuras, nempè naturam humanam, & diuinam habuit, deinde vita, & doctrina multiplicem vtilitatem Orbi terrarum attulit. Inſuper veluti petræ facilè accõmodantur ædificijs conſtruendis, plateis ſternendis, pontibus erigendis, hoſtibus expugnandis, canibus fugandis, infirmitatibus ſanandis, & ciuitatibus, & caſtris muniendis: ſimiliter Chriſtus hæc omnia præſtitiſſe perhibetur, nam ſpiritualis Eccleſię fabricam conſtruxit, cuius ipſe lapis fuit angularis, plateas, nempè latitudinem populorum, vel planas fidelium mentes diuerſis lapidibus, nimirum virtutibus ſtrauit, pontem pænitentię

ad flu-

Chriſtus petræ aſſi-milamur.

ad flumen peccati erexit, hoſtes ſpirituales expugnauit, canes, ideſt Hæreticos fugauit, ægritudines tam corporis, quàm animæ ſanauit, vrbes, & caſtra, ſcilicet fidelium habitacula, Angelorum cuſtodia, muniuit, & deniq; à Dæmonibus, & tentamentis tutatus eſt. E

Documentum etiam de Chriſto, & lapidibus percipere debemus ab Euangelio, vbi *Iudæi tulerunt lapides, vt iacerent in Ieſum, ipſe autem abſcondit ſe, & exiuit de templo*. Quocirca hoc mortis genus ſubire noluit, fortaſſis, quia ob lapidum ſtrepitum in lapidatione factum, monita, quæ Chriſtus erat daturus, non poterant excipi: quemadmodum Diuus Chryſoſtomus optimè expreſſit dicens. *Tumultuarium mortis genus eſſe lapidationem; ideoq; inter lapidum fragorem, vltima Chriſti verba exaudiri non potuiſſe*. Vel, vt alij voluerunt, Chriſtus lapide, aut ferro, vel gladio percuti noluit, quoniam nobiſcum ſemper ferrum, aut lapides ferre non poſſumus, quibus defendamur, elegit autem crucem, quæ leui manus motu exprimitur, vt aduerſus inimici verſutias, & tentamenta muniamur.

Deinde lapides viris probis, & perfectis aſſimilari poſſunt, ratione proprietatum, quæ lapidibus competunt. Itaq; petra nuncupata eſt, quaſi pedes penetrans, & lapis, quaſi pedem lædens, præterea cum ſit durus, & ſiliceus ferro percuſſus igneas ſcintillas ſpargit. Vir igitur perfectus huius eſſe debet conditionis, vt conſtantia munitus ſoliditatem acquirat, & pedes affectuum ſuorum diſcuſſione penetret, & pænitentia lædat, & tandem ferro calamitatum percuſſus ſcintillas diuini amoris fundat: iuxta illud Ezechielis. *Ex eis egreditur ignis in omnem domum Iſrael*. Quoad generationem lapidis, virtus cæleſtis in terrã fluens lapidem gignere traditur tantò nobiliorem, & meliorem, quantò ibi materiam puriorem inuenerit. Pari ratione in terram, nempè in hominem interdum virtus cæleſtis, ſcilicet diuina gratia fluit, & tunc ibi lapis pretioſus producitur, dum homo perfectionem, & omne virtutum genus adipiſcitur. Deinde lapides, cum naturaliter infima loca petant, ad amicos Dei poſſunt comparari, qui ſeſe ſubmittunt, & loca demiſſa deſiderant; quapropter omnia aſpernantes corpus ſuum neq; colunt, neq; ornant; vnde hi nomine lapidum impolitorum, iure optimo intelliguntur. Iob igitur huc reſpiciens, aliquando ſcripſit. Ædificant altare, nimirum altitudinem Eccleſiæ ex lapidibus impolitis, nempè ex hominibus, qui animi demiſſionem diligunt. Quoniam autem lapis aqua affuſa non diſſoluitur, ſed ſolum aſſidua aquæ diſtillatione excauatur, & cõminuitur. Similiter idem aſſerendum erit de viris iuſtis, & perfectis, qui in aqua mundanæ proſperitatis abluti non diſſoluuntur, ſed poſtea perſeuerante hoc aquæ ſtillicidio, impendet periculum, ne amittentes diuinam gratiam diſſipentur, & diſſoluantur Tandem lapides, ex ſententia Diui Ambroſij, oſſa terræ dicuntur, quoniam, more oſſium, terram ſuſtentant, ne ſua nimia ſiccitate ſoluatur, & diſſluat. Quamobrem, per terram, hoc in loco intelligenda eſt anima viri probi, & perfecti, quæ gratijs, & virtutibus redundat: deinde, per petram, quæ dicitur à penetrando, & per lapidem, qui denominatur à lædendo, mundi calamitates intelligendæ ſunt, quę procul-dubiò penetrant, atq; lædunt: hinc iure optimo oſſa terræ indigitari poſſunt, cum terra, nempè anima ſuſtentent, ne propter ſiccitatem impietatis diſſoluatur, & propter vitia, atq; crimina diſſipetur.

Cap. 5.

Viri probi lapidibus aſſimilati.

F G

Criminoſi lapidibus ſimiles.

Reliquum eſt modo, vt doctrina moralis, Peccantes etiam ad lapides comparet. Primitùs ex fodina lapides extrahũtur, multis ictibus poliuntur, ordinatim in ædificijs collocantur, cæmento glutinantur, & poſtea varijs coloribus exornantur. Vt igitur ædificium Paradiſi conſtruatur, neceſſarium eſt primò, vt lapides, nimirum homines criminoſi de minera mundanæ voluptatis, & de ſtatu peccati eliciantur, & malleo ærumnarum, & pænitentię percutiantur, vt poſt mortem in ædificio cæleſtis Hieruſalem ordinatè, ideſt iuxta proprium meritum, collocentur, cæmento indiſſolubilis charitatis copulentur, & picturis, nimirum varijs dotibus corporis, & animæ refulgeant. Rurſus lapis eſt frigidus, ſiccus, ſolidus, durus, compactus, grauis, & ponderoſus, quare centrum petit, & terram comprimit. Item vir improbus lapidem ęmulatur, dum impietate eſt frigidus, immiſericordia ſiccus, pigritia ponderoſus, obſtinatione ſolidus, & ſæuitia durus; ideòq; ad terram, nempè ad amorem impurum, & terrenum ſemper inclinat. Præterquamquòd lapis, quantò magis in altum proijcitur, tantò magis deſcendens terræ figitur. Sic homo peccans, qui lapideus nominatur, quò magis à Deo omnipotenti per peccatum recedit, ſi poſtea ad eumdem, pænitentia ductus, reuertatur, H

A tantò magis ei, & charitate, & amore copulatur: iuxta illud Pauli ad Romanos: *Vbi abundauit delictum, ibi ſuperabundauit & gratia.* Cap. 5.

Neq; mirandum eſt ſi lapis ad hominem comparetur. Quoniam Deus omnipotens lapidum omnium conditor, apud Ezechielem, dixit. *Dabo eis cor vnum, & Spiritum nouum tribuam in viſceribus eorum, & auferam cor lapideum de carne eorũ, & dabo eis cor carneum, vt in præceptis meis ambulent.* Cap. 11. Quamobrem vnuſquiſq; criminoſus ſupplici prece, & humili obſecratione ſummum rerum omnium opificem rogare debet, vt limum ſcelerum, deſidiæ gelu, luxus fomitem, auaritiæ ſalſuginem, inconſtantiæ fluctus, ſuberbiæ ſpumam, & diſſolutionis arenas auferat, vt cor humanum poſthac voci diuinæ, inſtar lapidis, non dureſcat. Lapis, ope conglutinationis validæ, ex terra admixto humore generatur. Pariter quando in aliquo homine reperitur terra, nempè monumentum mortis, & humor, nimirum gratia, & pietas, tunc in illo lapis, ideſt conſtantia, & perfectio producitur. Aliquando, ex ſententia Philoſophantium, lapis ex aqua gignitur, dum aliquibus in locis, ob vim illis à natura inſitam, aquæ cadentes in lapidem vertuntur Huiuſmodi B loca conſuetudinem deſignare poſſunt, & homo vocari poteſt aqua, quia mollis eſt, & ad peccata procliuis: attamen huiuſmodi loca frequentat, quando proborum conſuetudine delectatur, & tunc virtute, doctrina, & eorum exemplo fortis tanquam lapis conſtans, & perfectus euadit. Iuxta illud Iobi. *In ſimilitudinem lapidis durantur aquæ.* Cap. 38. Totum oppoſitum aſſerendum erit de homine molli inſtar aquæ, ideſt pio, & perfecto, qui huiuſmodi loca frequentans interdum fit lapis, dum obſtinatione durus, & impietatem frigidus euadit, iuxta ſententiam Iobi. *Cor eius indurabitur quaſi lapis.* Cap. 41. Tandem lapides duri ſunt, & difficulter ad opus parantur. Sed quando in ædificijs conſtringuntur, difficillimè poſtea ab illis remouentur. Similiter Ethnici lapidum fuerunt æmuli, dum magna difficultate crediderunt, ſed poſtmodum credentes ſemper in fide permanſerunt.

VSVS IN CVLTV, ET SIMVLACRIS.

C

ETHNICI ex lapidibus non ſolùm Idola fabricarunt, ſed etiam ipſos lapides rudes tanquam Numina coluerunt. Quocirca non eſt mirum, ſi aſſerente Chryſoſtomo, Ethnici, nomine lapidum, myſticè intelligantur. *In Matth. cap. 3.* Præterquamquod, vt ſcribit Suidas, lapides etiam ſuis Dijs ſacrabant. Hegyeus erat lapis, iuxta partem ſuperiorem acuminatus, quem ante Fores Ethnici ſtatuentes, vel Apollini, vel Baccho, vel potiùs vtrique conſecrabant. Olim in Emeſſa vrbe Phœniciæ, lapis erat maximus ab imo rotundus, niger, & ad figuram coni faſtigiatus, in cuius ſuperficie quædam icones naturaliter eminebant: hunc lapidem eſſe Solis, & de Cælo cecidiſſe aſſerebant: hac de cauſa non ſolùm illæ gentes, ſed etiam vicini Satrapæ magno cultu hunc lapidem venerabantur. Arabiam petream incolentes lapidem tetragonum quatuor pedes altum duos latum, & ſupra baſim auream locatum, tanquam Deum Martem, ex mente Cartarij, honorabant. Apud Thraces colebatur ſaxum, in quo veſtigium Herculis impreſſum fuiſſe ſibi perſuadebant. Apud Romanos, extra portam Capenam erat lapis, cui D præſtantiſſimus honos fuit habitus, nam, ſiccitate frugibus nocēte, intra vrbem ſolenni pompa ferebatur, & ſtatim imbres cadebant, vt memoriæ fuit proditum: idcircò lapis Manalis appellabatur; cum, eius beneficio, aquę de Cælo manarent. *Lapis Manalis qualis.* Columbus etiam, in ſua Hiſtoria, trium lapidum regionis Geamaicę meminit, quos illi Populi ſingulari quodam amore afficiunt: propterea quòd primum ad prouocandas de Cęlo pluuias, ſecundum ad ſedandos Puerperarum dolores, & tertium ad fata iuuanda adhibeant. Apud Sycionios lapis, inſtar pyramidis, erat fabricatus, quem tanquam Iouem ſummis honoribus cumulabant, vt Cartarius recitat. Ex eodem authore, lapidi effigie vmbilici, tanquam Veneri æternos honores Paphij decernebant, quoniam libidinem mulierem in vmbilico conſiſtere opinabātur. Idem Cartarius meminit Phrygiorum, qui magnum lapidem in naui tracta à quadam virgine eleganter ornata, tanquam Cybelem immodici honoris titulo proſequebantur. In Araxi flumine, teſte Plutarcho de fluminibus, lapillus oritur nigri coloris, qui, cum reſponſum fuerit redditum ab Oraculo, de homine occidendo, à duabus virginibus ſuper aras tutelarium Deorum fuit impoſitus, &

ſacer-

ſacerdote illum cultro attingente, multa inde ſanguinis copia manauit, & deinceps E rem ſacram facturi clamoribus ad aram accedebant, lapillum in templo conſeruantes. Demum in Goa apud Indos, lapis eſt nomine *Manganaco* valdè honoratus, vt in Hiſtorijs Indiæ recitatur.

Inſuper Priſci non ſolùm ſaxa colebant, verum quoq; in rebus ſacris lapides adhibebant. Nam ceremoniæ fœderis erant tales, in quibus Fecialis Porcum ſaxo feriebat, hęc interim pronuncians verba. *Qui prior populus fœdus rumpet, Iupiter ita eum feriat, velut ego Porcum lapide hoc ferio.* Erat & iuramenti genus per lapidem ſimpliciter, quo Athenienſes iurare ſolebant. Huius moris Cicero in Epiſtolis familiaribus meminit.

Lib. 1. Epiſt. 1.

Hactenus de lapidibus ſimplicibus, & rudibus dictum ſit, qui ab Antiquitatem varijs honoribus cumulati fuerunt. Iam accedendum eſt ad illos lapides Numinis loco habitos, qui aliquam figuram, & præſertim humanam habuerunt. Pharis oppidum eſt Achaiæ, in cuius foro eſt ſtatua Mercurij lapidea, & penès illam lapides ferè triginta erecti viſuntur, figura tetragona, certis nominibus appellati, & ab illis populis adorati; cum olim Græci ferè omnes rudes lapides pro Dijs colerent, vt Pauſanias in Achaicis F prodidit. Statuam quoq; Mercurij ex lapide formatam ſolebant in Triuijs collocare, quaſi quod viatoribus viam monſtrare poſſet: quapropter tranſeuntes, grati animi ergo, lapides ſecus pedes ſtatuæ proijciebant: vnde Pictores poſtea ad hanc Priſcorum conſuetudinem alludẽtes, iconem Mercurij ſupra cumulum lapidũ effigiare cœperunt.

Solebat etiam Antiquitas quadratum lapidem, cum charactere Mercurij fingere, vt grauitatem, ſtabilitatem, & conſtantiam in ſermone demonſtrarent. Idcircò Ripa in prima Iconologiæ parte, iconem Decoris pingit, cum quadrato lapide, charactere Mercurij inſignito in manu dextra ſimulacri, vt inſinuaret, iuxta præceptum Ciceronis, moderationem in ſermone ſeruandam eſſe.

Apollinis ſimulacrũ lapidibus ornatum.

Præterea ſolebant Veteres Apollinis ſimulacrum duodecim lapidibus coronare, vt quatuor anni tempora, ſimulq; duodecim menſes ſignificarent, quibus Apollo, nimirum Sol annuum circulum metitur. Item, ad figurandum Æſculapium, Priſci rudem lapidem cum humano capite oſtendebant, addito anguis ſimulacro ad caput ſtatuę ſeſe erigentis. G

Infinita huius generis ſimulacra recenſere poſſemus, quæ conſultò omittimus, vt accedamus ad examinanda Indorum varia Idola, quæ pro Dijs, ſeu Cemis colunt. Meminimus vidiſſe Idolum ex lapide vireſcente, figura Scarabęi, magnitudine nucis Iuglandis, maculis nigricantibus, & alijs iuxta partem inferiorem albicantibus: hoc in loco damus tabellam varijs Indorum Idolis figuratam.

Primo loco delineatur Idolum figura Vetulæ, cælatum in petra naturæ marmoreæ, hoc varijs rugis circa maxillas, & propè mentum erat inſignitum.

Secundo loco figuratur Idolum habens caput animalis aquatici, vel, vt noſtra fert opinio, caput Delphini,: ſculptum erat in lapide viridi, & obſcuro, cum maculis longè obſcurioribus.

Tertio loco monſtratur effigies alterius Idoli indici parati ex quodam lapide leucophæi coloris, in quo nonnulla lineamenta conſpiciuntur, æmulantia capreolos, vel ſarmenta vitium: ideòq; hoc Idolum, vel Cemus Capreolites erit appellandus.

Quarto loco repræſentatur icon Cemi, ſeu Idoli Indici, capite non rotundo, ſed quaſi H plano, oculis magnis, naſo valdè craſſo, & longo, quinimò, vt veritatem fateamur, ab hoc Idolo rictus belluinus repræſentatur, quemadmodum Lector poterit diligenter intueri.

Rurſus aliam tabellam Lectoribus ſpectandam prębemus, vbi alia Idolorum varietas conſpicitur, quæ ex lapide formata erant.

Primo loco effigiatur Idolum Iſidis litteris hieroglyphicis exaratum ex lapide vireſcente. Huiuſmodi ſimulacrum non ſolùm in ſuis templis, ſed etiam in ſepulchris collocabant, in quibus cadauera, more Ægyptiorum, condita ſeruabantur. Alij voluerunt hoc ſimulacrum ex argilla quoq; fabricatum, & in fornace coctum fuiſſe.

Secundo, & tertio loco deſignatur aliud Idolum in lapide ſculptum, habens figuram Iridis, ſeu Termini, quod iuxta partem anticã, & poſticam litteris hieroglyphicis exornatum conſpicitur; propterea pronè, & ſupinè fuit pictum: nam in Idolo prima fronte delineato huiuſmodi litteræ hieroglyphicæ in anteriori tantùm parte erant cælatæ.

Idolum Iſidis quale.

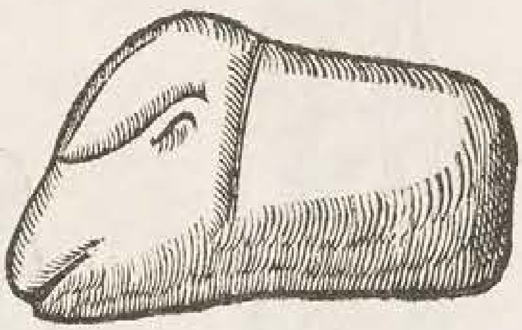
Cum

Idola Indorum varia.

1

2

3

4

5

Alia Idolorum varietas.

1

2

3

4

5

Cum autem Indi in ſuis Cemis fingendis, & ſculpendis ſummoperè varient, quarto loco deſignatur Idolum figura nudi Puſionis, capillis cincinnatis, & cymbalum manu geſtantis.

Demum quinto loco apparet effigies hominis togati capite arietino ex lapide coloris cyanei. Hoc ſimulacro Inſignia alicuius familię repreſentari videntur.

Quoniam autem Indi ſunt valdè ſuperſtitioſi: idcircò varias Idolorum, & Cemorum ſpecies ex varijs lapidibus formarunt. In hac tabella quatuor delineantur. Primum Idolum cælatum erat in lapide Ophiti ſimile coloris vireſcentis, varijs maculis inſignito. Hoc Idolum quaſi Sciographicè delineatum apparet vulgò *bozato* cum pileo, in quo varię ſunt lineæ: quamobrem libuit hoc Idolum pileatum indigitare. Secundo loco conſpicitur Idolum pariter ex petra vireſcente confectum referens Laruam, qua homines, Bacchanaliorum tempore vtuntur. Hæc Larua rimam deorſum tendentem in vtraq; maxilla habet.

Tertio loco eſt Idolum forma pietatis: eſt enim figura humana imberbis manibus ad thoracem complexis, duplici tetragonæ baſi innitens.

Quarto loco conſpicitur Idolum ſimiliter ſculptum in lapide viridi coloris dilutioris, cum capite ſatis craſſo, manibus etiam, & pedibus itá craſſis, vt figuram Bacchi æmuletur, quem craſſiſſimum Antiquitas ſemper pinxit.

Viri etiam chriſtianæ religionis, infinita Crucis, & Sanctorum ſimulacra ex lapidibus formarunt. Vna autem, inſtar omnium, ſit crux ex viuo lapide inciſa, & iuſſu Diui Ambroſij in via Sancti Vitalis Bononiæ locata, vbi Sancti Vitalis, & Agricola martyrium ſubierunt.

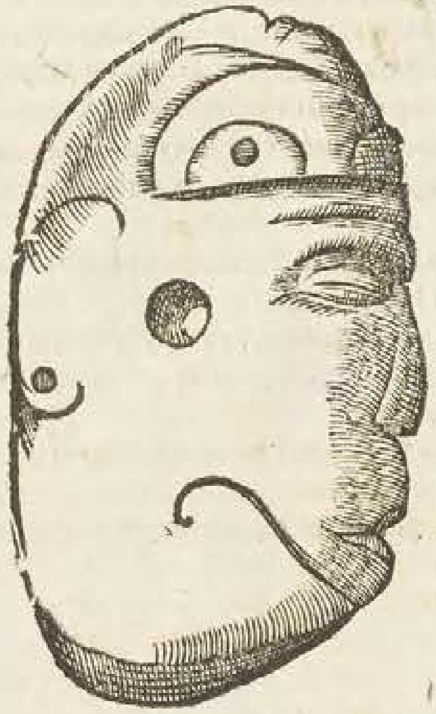
1. Idolum pileatum.

2. Idolum figura Laruæ.

3. Idolum effigie Pietatis.

4. Idolum Bacchi æmulum.

1

2

3

4

VSVS IN SVPPLICIIS.

PVBLICA conſuetudine apud Hæbreos receptum erat, Reos lapidare. Immò quædam leges erant ſancitę, quæ in ſupplicio lapidationis ſeruabantur. Etenim ſontes ad lapidationem ducti, dum per quatuor cubita à loco ſupplicij diſtabāt, eis veſtes detrahebantur. Deinde lapidatus in ſepulchro ſuorum Maiorum tumulari non poterat. Item apud ipſos ſi quis maiori excōmunicatione vinctus moriebatur, lapis eius tumulo imponebatur, vt Tumulatum lapidatione fuiſſe dignum indicaret. Peruulgati etiam moris fuit apud Epheſios lapidare delinquentes in Deum. In hoc ſenſu Philoſtrati verba ſunt hæc. *Cædite hunc lapidibus Deorum inimicum*. Quandoquidem Philoſtratus meminit Apollonij Epheſi agentis, atq; aduerſum quemdā prædicta verba proclamantis. Pręterquamquòd Timotheus eiuſdē ciuitatis Epiſcopus ab Ethnicis Epheſijs lapidatus, martyrium ſubiuit. Item, Decio imperante, Epheſi accidiſſe traditur, vt ſæuiente aduerſus viros Chriſtianæ religionis perſecutione, multi loca deſerta petierint; & inter alios, ſeptem iuuenes Chriſti cultores metu lapidationis perculſi in quoddam antrum ſe receperint, ſed, oſtio ab Inſectatoribus clauſo, in Domino obdormierint: vnde nomen ſeptem Dormientium ſibi vendicarunt, de quibus in Martyrologio Romano actum eſt. *Septem dormiētes qui.*

Interdum Ethnici chriſtiani nominis Inſectatores, in cruciandis martyribus, rotundis lapidibus eorum maxillas cōtundebant. Id colligendum eſt ex Actis Diui Adriani, in quibus hæc verba leguntur. *Maximinus ait: lapidibus rotundis ora illorum contundite, & Quæſtionarij, arreptis lapidibus, eorum maxillas verberabant.* Priſci quoq; ſolebant, pro eminenti loco patibuli, ſaxo magno vti, in quo Carnifex cum Reo coram Populo ſtabat. Inoleuit igitur conſuetudo apud Hæbreos, vt miniſter publicus, in flagellandis ſontibus, detractis, vel ſciſſis veſtimentis, & nudato pectore, aſcenderet lapidem, & manu appræhēſo loro bubulo, Reum flagellaret. Idcircò petra ſcelerata fortaſſis erat talis locus, ad quem damnati vltimo ſupplicio ducebantur: quandoquidem Baronius, in Annalibus Eccleſiaſticis, vertente anno Chriſti centeſimo nonageſimo ſecundo, habet hæc verba. *Cum poſthæc ijdem, qui detinebantur in Carcere ducti ad petram ſceleratam (ſic habent horum Acta antiquitus ſcripta, quæ in noſtra Bibliotheca ſeruantur) plumbatis necati ſunt.* *Lib. 1. Serm.* *Petra ſcelerata quæ.*

Habemus etiam apud Plutarchum, quòd Tarpeia vocatur ſaxum Capitolij, è quo ſontes deturbari ſolebant. Horatius hanc conſuetudinem memorat hunc in modum.

Tu ne Syri Damæ, aut Dionyſi filius audes
Deijcere è ſaxo Cuces? aut tradere Cadmo?

Hinc manifeſtum eſt damnatos capitali ſupplicio olim de ſaxo fuiſſe præcipitatos. Porphyrius autem hunc Horatij locum exponēns, Cadmum Carnificem notæ crudelitatis fuiſſe aſſeuerat. Plinius quoq; monimentis mandauit, Metellum à Catinio Labeone Tribuno Plebis ad Tarpeium ſaxum fuiſſe raptum, vt præcipitaretur. Quinimò Lucretius etiam huius conſuetudinis meminit hoc verſu.

Carcer, & horribilis de ſaxo iactus eorum.

Apud Perſas viguit alia conſuetudo, vt caput Veneficorum lato lapidi impoſitum alio lapide confringeretur.

His addamus, quòd Antiquitas, veluti ad metalla ſontes, vt ſuperius fuit exaratum, ita etiam ad Latumias, nempè ad loca, in quibus lapides excidebantur, damnabant: nam Eutropius author eſt, Superbum Tarquinium primùm excogitaſſe hæc ſupplicia, nimirum vincula, fuſtes, metalla, Compedes, & Latumias. Inter alia cruciamenta, quibus Martyres Chriſti affecti fuerunt, erat lapis cauus, in cuius cauitate pedes Martyrum collocati applumbabantur. Hoc cruciamenti genus in primo libro huius Tomi memorauimus. Legimus etiam, quòd Martyres interdum lapidem molarem trahere per ciuitatem iubebantur. Nam apud Simeonem Metaphraſtem hæc verba habentur. *Iudex Aphrodiſius afferri iuſsit duos lapides molares, vtrumq; verò Clementis, & Agathangeli collo alligari, & per mediam ciuitatem trahi, omnibus acclamantibus, Dijs parete, & Imperatoribus.* *Latumiæ quid.*

VSVS IN LVDIS.

SI tot ludos recenſere vellemus, quot Veteres,& nuperi Puſiones inuenerunt, proculdubiò tempus nobis deficeret. Hic autem vnum, aut alterum inſigniorem recenſebimus. Illud genus ludi, quo calculis in tabula luſoria nimirũ fritillis, & alueolis luditur, olim inuẽtum fuit circiter annum Orbis conditi ter mille ſexcenteſimum trigeſimum quintum, à quodam ſapiente viro, nomine Xerſe, qui ita Tyranni ſęuitiam coercere metu,& mouere ducumento volebat,oſtendens maieſtatem ſine viribus,& adminiculis hominum, parùm valere, & tutam eſſe; dum huiuſmodi calculorum ludo patefaciebat Regem facilè opprimi poſſe, niſi inuigilaret, & à ſuis defenderetur. Hodie vocant huiuſmodi calculos, ſiue ſcrupos, ſiue furunculos, quibus præliando ludimus (eſt enim ludus inſtar certaminis Præliantium) ſcaccos, fortaſſis dictos à ſcandendo, quoniam huiuſmodi calculi, dum in aduerſariam partem mouẽtur, ſcandere videãtur.

Etymum Scaccorũ.

Lib.1.cap. 9.

Inſuper Athenęus tradit,quòd Apion Alexandrinus ſe audiuiſſe retulit ex Creſſone Ithacenſe, cuiuſmodi eſſet Roccorum ludus apud Homerum. Octo enim ſupra centum erant calculi, & hos diſpoſuerunt inter ſe continuos, vt ex vtraq; parte quinquaginta quatuor eſſent. Spatium autem in medio vacuum relinquebatur, in quo calculus vnus collocabatur, quem Penelopem nuncupabant; huncq; tanquam ſcopum calculis percutiendum conſtituebant. Deinde cui ſors contingebat, is primus in Penelopem ictum intendebat.Si quis autem illam attigiſſet,& alterius calculum propuliſſet, ſuum calculum in loco proiectæ,& expulſæ Penelopes conſtituere debebat, & primam Penelopem ſtabilire in eo loco, in quo commorata erat, deinde ſecundum proijcere calculum. Quando verò aliquis, cæteris intactis lapillis, illam ſolam ſæpius conſequebatur, victor in huiuſmodi ludo celebrabatur.

VSVS IN MEDICINA.

NON ſolùm ex Metallis, Terris, & ſuccis concretis, de quibus hactenus ſermo eſt habitus;ſed etiam ex lapidibus,immò ex lateribus fractis,& antiquis Medicus extrahere poteſt aliquod præſidium,quo ægrotantibus opem largitur. Nihil enim eſt tam qualitatis expers, quod qualecumq; fuerit, à perito Medico ad remedia ægritudinum vſurpari non poſſit. Quocirca Diuus Thomas tertio Volumine aduerſus Gentiles, non modò herbas, ſed lapides quoq; miris quibuſdam virtutibus, vltra Elementorum naturam, potiri apertè fatetur. Itaq; apud Indos naſcitur quidam lapis pumicoſus, qui dum madeſit, terram olet, nec ingratum ſaporem palato impertitur, huius puluerem aduerſus laterum dolores,& quodcumq; febrium genus commendant: deinde huius ramenta naribus indunt, vt dolores capitis, mitigent. Item in Mexicana regione reperitur quędam lapidis ſpecies nigro, & rubicundo referta colore, cuius puluerem cryſtallo permiſcent, vt argemata tollant, & viſum acuant. Fons etiam eſt apud Allobroges producens nonnullos lapides,qui in affectibus oculorum ſummopere laudantur. Aetius meminit lapidis Scythici,quem cum felle aſpidis terit, & collyrium ad ſuffuſſiones etiam diuturnas componit. Ampliùs in quodam nodo radicis iunci lapis innatus reperitur, quem tanquam amuletum ad Epilepſiam celebrant. Scaliger recitat in Zeilan eſſe lapidem Febrium cognominatum, qui carnem attingens, febrem excitat: quapropter in illis morbis habebit locum, in quibus expugnandis, excitanda eſt febris. Ibidem quoq;, vt alij tradunt, Piſcis inuenitur Febrius nuncupatus, nam qui manu illum apprehendit,illicò febre corripitur: quamobrem cum lapide prædicto maximam conuenientiam habere videtur.

Argematum remedium.

Febrius lapis, & piſcis.

Aduerſus peſtiferam luem Vlyſſipone vagantem duo lapides ex quibuſdam conchilijs extracti,fuerunt fælici euentu adhibiti.Nam olim Reuerendus Capuccinus Luſitanus doctiſſimo Vlyſſi Aldrouando narrauit ſe vidiſſe hominem in illa regione hos duos lapides habentem cinereos,& maculis quibuſdam inſignitos,quos in vas aquæ per ſpatium horæ immergebat, &, illis exemptis, aquam peſte laborantibus propinabat, quæ

A tantam vim in hoc peſtis genere poſſidebat, vt quicumq; illam hauſiſſet vitæ periculum euaderet. Pariter Anguſciola Placentinus memorat quendam lapidem, qui vocatur Hazer Aliazar,& aduerſus venena tam erodẽtia,quàm ſtupefacientia valere prodidit, dummodò in principio adhibeatur:nam vomitum prouocãdo,Patientem liberat. Quinimò hunc lapidem præſtantiſſimum aduerſus peſtem prædicat, antequam ſtatus morbi adueniat. Rurſus, in expugnando morbo gallico, nec non in doloribus articulorum arcendis, magnificat, dummodò bis ſingulis annis, nimirum Vere, & Autummo ſumatur. Demum in Paralyſi, Apoplexia, Epilepſia, Hydrope, Dyſenteria, Colica, Strumis, & Lepra extollit. Huius quantitatem robuſtis, ad grana viginti, Patientibus imbecillis, & effæminatis ad grana duodecim, in vino, vel in alio liquore præſcribit.

Quinto lapide ab Hieruſalem, vt recitat Ioannes Euſebius Ieſuita,in loco, qui à ſep- *Lib. de*
tuaginta Interpretibus vocatur Hippodromos, iuxta ſepulchrum Rachelis lapilli qui- *mir.nat.ter*
dam omninò nigri inueniuntur, quos Peregrini colligunt,& ad faciliorem partum va- *ræpromiſſæ*
lere perhibent. Sunt etiam lapides in Inſula Catochorum, qui lac in mammis augere *cap.60.*
B dicuntur. Reperiri etiam lapidem, nonnulli pronunciant, fuſci coloris, & Corylum nuncupatum, quem corpori alligatum deferentes, nihil formidare feruntur.

VSVS IN LIMITANDIS, & diſtinguendis agris.

NOS memoria non fallit, quòd olim in circumſcribendis agris, lapidum maceria, arboribus, foſſatis, pontibus,ripis, palis picatis, laterculis, glareis fluuiatilibus,& multis alijs huius generis, pro terminis camporũ,vſi ſunt. Nihilominus natiuis aliquando lapidibus, & interdum arte paratis pro finalibus Terminis conſtituerunt. Horum Terminorum varia nomina apud Hygenum leguntur, quę nomina plerumq; à figura deſumuntur: vt lapis finalis Rhomboides. Scalenus, Iſocles, Trigonus,
C Ortogonus, Oxygonus,Trapezus, ſiue Tetragonus, Parallelogrammus, item Grammus ſimpliciter,in quo lapide forma Gammæ litteræ græcę apparebat,Scutellatus,& ſic deinceps. Hic autem lapis communi nomine Terminalis, ſiue lapideus Terminus vocabatur. Immò pręter figuras huius lapidis ſuperius memoratas, ſolebat ab Antiquitate effigiari forma rudi humana. Qnoniam autem ad noſtras peruenit manus lapis naturalis ita æmulans figuram Termini Antiquorum, vt arte præparatus eſſe videatur, decreuimus hoc in loco illius iconem aſſignare.

Lapis effigie Termini Finalis à Natura formatus.

Cæterùm non modò lapidem huius generis pro Termino Finali ſtatuerũt, ſed etiam huiuſmodi Terminum pro Deo coluerunt: Quandoquidem Numa Pompilius Rex Romanus, cum & publicum agrum Populi Romani, & priuatum vniuſcuiuſq; certis limitibus, & terminis definiuiſſet, in colle Tarpeio ſacellum Termino Deo erexit, ſaxumque erat hic Deus, & ſaxa erãt reliqui omnes agrorũ, tum Publici, tum Priuatorũ Termini, quos ſtatuto, qui dimouiſſet loco, cum hominem impunè necare licebat. Multi autem referunt Terminum lapidem in Capitolio diuinis honoribus celebratum, fuiſſe illud ſaxum, quod Saturnus, ob magnitudinem, deuorare non potuit, quando Iouem deglutire credebat. *Saxum Saturni.*

Itaq; huiuſmodi lapides, ſiue Termini, ab Antiquis, adhibito ſacrificio, diſponebantur: Qua de cauſa apud Flaccum legũtur hæc verba. Cum Terminus diſponeretur, ipſum quidem lapidem in ſolidam terram collocabant; deinde huiuſmodi loca, in quibus, factis foſſis, eos erant defixuri, vnguentis, velaminibus, & corollis coronabant, deinde ſacrificio facto, hoſtiaq; immaculata cæſa, facibus ardentibus in foſſato coopertis, ſanguinem inſtillabant, eoq; thura, fruges, vinum, fauos, & multa alia iactabant, quibus omnibus igne conſumptis, ſuper calidas reliquias, lapides collocabant, & additis aliquibus ſaxorum fragminibus circumcalcabant, vt firmius ſtarent. Tale igitur ſacrificium Domini celebrabant, inter quos, fines agrorum lapidibus dirimebantur.

VSVS IN ÆDIFICIIS.

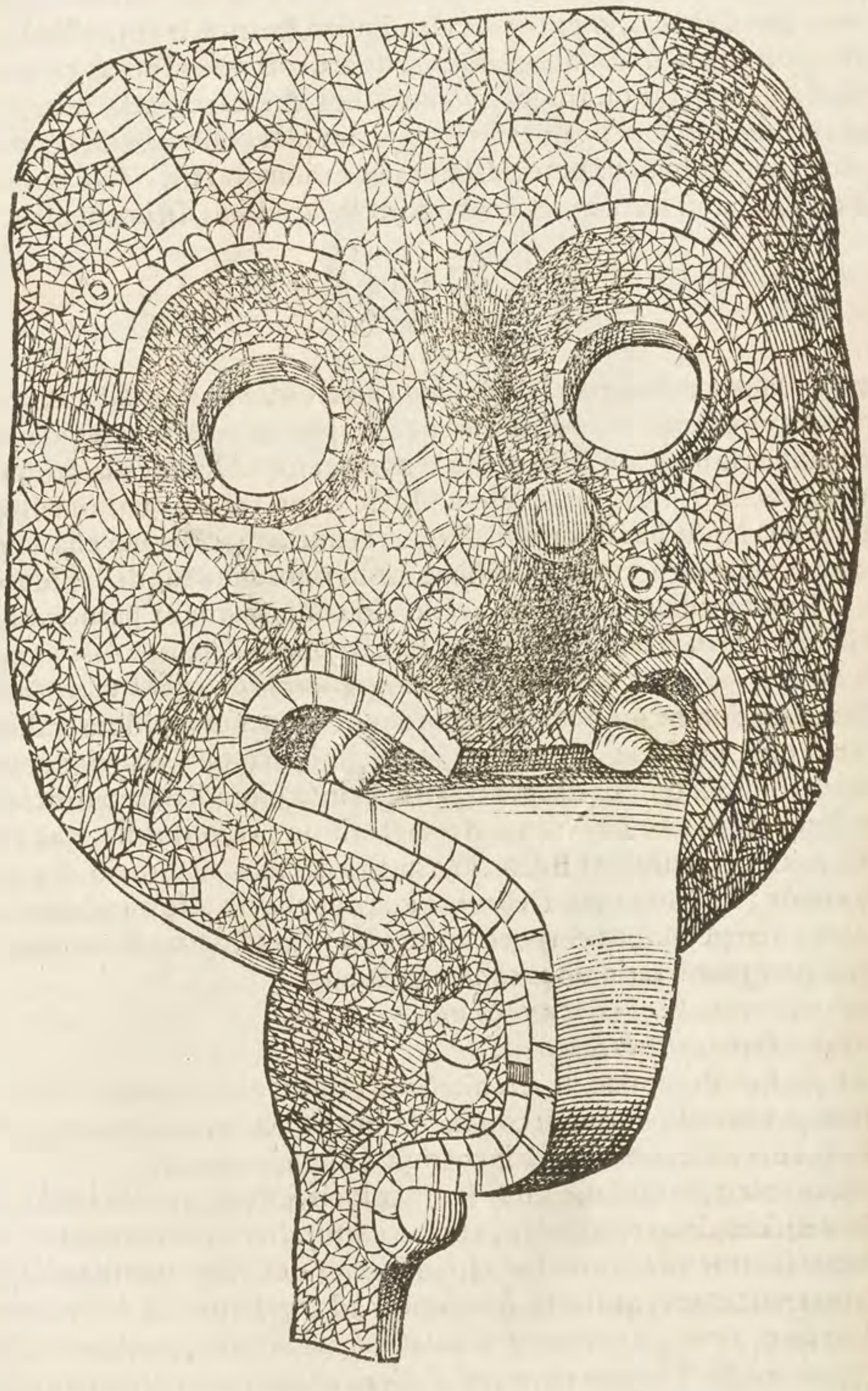
AD omne genus ædificiorum lapides concurrere manifeſtum eſt. Primitùs, in ſternendis vijs, lapides requiruntur: quapropter montes Campaniæ dicuntur illi, ex quibus lapides ad ſternendas vias eruti ſunt. Deinde viæ Itinerantium olim lapidibus fuerunt diſtinctæ, vt ex illis cuilibet innoteſceret, quantum iter perfeciſſet. Nam milliaria lapidibus diſcriminabant, vt cunctis notiſſimum eſſe credimus; ſed non ita patet cunctis, annotante doctiſſimo Nouarino, huiuſmodi lapides litteris plenos fuiſſe, vt Itinerantibus viam inſinuarent. Id confirmatur ex peruetuſto Canonum pænitentialium libro, in cuius prefatione hæc leguntur. *Quiſnam hominum erit, qui ſibi manendum exiſtimet in itinere, cum videbit milliaria lapidea litteris plena viam docere?* Inſuper ad ædificia tàm domorum, quàm templorum, omne genus lapidum trahitur. Etenim circa Tybur effodiuntur lapides vulgò Treuertini, nempè Tyburtini vocati, veluti etiam apud Gabios, ex quibus diligenti artificio inſigniora Romæ ædificia ſtruuntur. Interdum lapis tantæ molis ad aliquod opus trahitur, vt mirum ſit, qua arte illuc delatum fuerit. Extant in huius rei fidem, hac noſtra ætate, teſte Boetio, ingentia illa ſaxa delata in circos, Vulgus priſca Deorum Fana appellat: vnde mirabitur fortaſſis, qui illa ſpectabit, nempe quibus corporis viribus lapides tantæ molis in vnum locum fuerint congeſta, vt optimis rationibus canere poſſimus, *Milliaria lapidibus diſtincta.*

Si lapis eſt vnus, dic qua fuit arte locatus,
Si verò plures, dic vbi congeries.

Leo Baptiſta, in ſuo Volumine de Architectura, tradit circa agrum Bolſenæ, erui lapidem ad omne genus ædificiorum accommodatum, qui, cum iniurijs aeris, imbrium, & ignis maximoperè reſiſtat, æternus, & incorruptibilis nuncupatur. *Lapis æternus quis.*

Ioannes Boterus refert, in quibuſdam Britanniæ locis, effodi lapides inſtar aſſerum ſectiles, quibus ædificia, loco tegularum, cooperiuntur. In territorio etiam Genuenſi lapis eſt, qui facilè ſecatur ad varios vſus. Item Plinius deſcribit quoſdam lapides in regione Belgarum naſcentes, qui ſerra ſcinduntur ad tegularum, & imbricum vſum. Verba Plinij ſunt hæc. *In Belgica Prouincia candidum lapidem ſerra, qua lignum, faciliuſq; etiam ſecant, ad tegularum, & imbricum vicem, vel ſi libeat, ad quæ vocant pauonacea tegendi genera, & hi quidem ſectiles ſunt.* Ex ſcholijs Dalechampij nonnulli legunt non pauonacea, ſed pauita, vel pauimenta. Dalechampius tamen interpretatur pauonacea, quaſi picturatis lapidibus inſtructa, & inſtar pennarum Pauonis fulgentia, vt in ædibus Principum, & nonnullis templis quandoq; conſpicitur. Hæ ſtructuræ pauonaceæ, vt noſtra fert opinio, ſunt lithoſtrota, ſeu muſaica, quæ in multis Italiæ templis viſuntur. Hinc apud Calepinum legitur lapis Pœnicus, vel Punicus, eſtq; lapis Numidicus, ex quo paui- *Lib. 36. cap. 22.* *Pauonaceæ ſtructuræ.*

Larua Indica varijs lapillis exornata inſtar Lithoſtroti.

A pauimenta fiebant,quæ poſtmodum Pœnica dicebantur. Illa igitur opera,quæ Plinius muſęa vocat,intelligenda eſſe credimus,quæ Poſteriores Muſiua,vel Muſaria appellarunt, in quibus varietate teſtularum, ſeu lapillorum, quædam gratia, atq; ſpecies venuſtatis apparet. Græci hoc opus Aſaroton cognominarunt, ſic appellatum, vt nonnulli exiſtimant,quoniam cænæ purgamenta in ipſo pauimento conuerri ſolerent: ſed ad rem noſtram magis faciunt lithoſtrota, quæ à noſtris ferè teſſellata vocantur, nempè varijs cruſtis, & lapidum ſegmentis, ſeu potiùs lapillis variorum colorum conſtructa, vt paulò ante fuit declaratum. Sed mirandum eſt, quod Gomara, in Hiſtorijs Indicis, recitat, nimirum ab Indis laruas, ſeu perſonas ex ligno fabrefieri, deinde lapillis variorum colorum exornari, vt perbellè lithoſtroton æmulentur. Quamobrem in gratiam Lectoris iconem huius Laruæ exhibemus.

Lithoſtrota quæ. *Parte 2.*

VSVS IN VARIIS.

B SIMVLACRA olim ex vno ligno, vel vno lapide fiebant. Nam Plato ita ſcribit: ex ligno igitur vno,vel vno quouis lapide integræ Deorum imagines in templis communibus ſtruuntur. Hæc autem ſimulacra oleo poſtmodum vngebantur. Id animaduertit Arnobius, dum inquit. Quandò conſpexeram lubricatum lapidem, & diù vnguine ornatum. Iudæi quoq; conſueuerant Hieroſolymā adeuntes quemdam lapidem vngere, Vrbis,& templi ruinam plangentes: quemadmodum colligitur ex Itinerario Burdegalenſi, vbi agitur de loco templi: verba ſunt hæc. *Sunt, & ibi duæ ſtatuæ Adriani, eſt & non longè à ſtatuis pertuſus lapis, ad quem veniunt Iudæi, ſingulis annis, & vngunt eum, & lamentantur cum gemitu, & ſic recedunt.* Antiqua etiam fuit conſuetudo in Paleſtina,& Iudæis maximè familiaris,vt iuuenes ſe circa rotūdos lapides magni ponderis exercerent,& vires ſuas explorarent. Nam fortiores hos lapides ſupra verticem eleuabant, alij ad vmbilicum, & alij ad genua. Meminit huius moris Diuus Hieronymus in caput duodecimum Zachariæ, dum inquit. *Mos eſt in vrbibus Paleſtinæ, & vſq; hodie per omnem Iudeam vetus conſuetudo ſeruatur, vt in viculis, oppidis, & caſtellis rotundi ponantur lapides grauiſsimi ponderis, ad quos iuuenes exercere ſe ſoleant, & eos pro varietate virium ſubleuare, alij ad genua, alij ad vmbilicum, alij ad humeros, & caput, nonnulli ſuper verticem magnitudinem virium demonſtrantes pondus attollunt.*

Lib. 12. de Leg. *Lib. 1.*

C

Inſuper Antiquitas lapides, vice anchoræ funibus appenderunt; quia Plinius memorat lapidem, in oppido Cyzici nuncupatum fugitiuum, quem Argonautæ pro anchora adhibuerunt. Textores etiam lapides inter texendum ſtamini appendunt, quos Græci Agnythes indigitant. Alij lapidem caudæ aſini alligant, quoniam, teſte Vuecherio, dum pendet, impedit, quominùs Bellua rudere poſſit. Idem Author, quando poma arboris fuerint caduca, lapidem dilatatæ arboris radici figit, vt in arbore retineantur. Veteres etiam coriarij, in poliendis pellibus, vtebantur lapide, qui apud Galenum vocatur Ageratus. Nuperi tamen Coriarij, loco huius lapidis, maſſa vitri vtuntur. Demùm lapis teres inſtar columnæ, qui à Græcis nominatur Cylindrus, huc atq; D illuc volutatus aream adæquat.

Lib. 36. cap. 8. *Lib. 3. de ſecr. cap. 2.* *Lib. 9. de Simp. med. fac.*

Olim, in ferendis ſuffragijs, non fabis, ſed lapillis vtebantur: idcircò apud Authores, calculi damnatorij,& liberantes leguntur: nam, per calculum album in vrnam coniectum, aliquid probabant, per nigrum verò, condemnabant. Hinc Ouidius ad hanc conſuetudinem alludens cecinit hunc in modum.

Lib. 10. metam.

——————— *& omnis*
Calculus immitem dimittitur ater in vrnam.

Solebant etiam Thraces proſperos, & fælices dies calculo albo in vrnam coniecto, & nigro, infælices notare. Sicq; cuiuſcumq; anni dies fælices, vel infælices numerabant. Vnde abijt in prouerbium de fauſto die pronunciatum.

Hæc eſt illa dies albo notanda lapillo.

Rurſus Antiqui, in ſubducendis ſuis rationibus,& computationibus, vtebantur calculis. Quocirca ponere calculum cū aliquo, nil aliud eſt, quàm vt impenſæ rationē reddat: hinc Columella pro impenſis,& redditibus, calculos vſurpauit. Sed maiori admiratione tenemur; dū olim Americani, Theueto affirmante in hiſtorijs, lapidibus arbores

cæde-

cæderent, ſed poſt aduētum Hiſpanorū in illas regiones, ferrū poſtea adhibuerūt. Sole- I
bant etiam ſagittas ex ligno ſolido formare, & pro cuſpide ferrea, lapidem duriſſimum
adhibere. Item Franciſcus Hernandus de hoc nouo orbe recitat, quòd enſes, nouaculas
pugiones, & alia quamplurima ad ſcindendem inſtrumenta, nondum reperto ferro, ex
lapide patria lingua Yiztl nuncupato, fabricabāt. At de huiuſmodi lapidibus verba fe-
cimus in capite de ferro: vbi icon etiam gladij lapidei oſtenditur. Pariter veteres Hi-
ſtorici referunt, populos Septentrionales inter Corum, & Fauonium ſitos, pellibus Pi-
ſcium, & Lutrarum veſtiri, & loco gladiorum (cum ferro careant) lapide acuminato
Li. 17. vti. Demū ex lapide nigro, qui in montibus Aethiopię cæditur mortaria optima fiunt,
ſed, ex mente Strabonis, difficulter, ob duritiam lapidis, excauantur.

Antiquitùs etiam in vijs foris, alijſq; locis publicis, Lapides quidam eminentes ad
varios vſus viſebantur. In primis lapidem Praterem Græci vocant, in quo mancipia
venalia exponebantur: quinimò, plurium Authorum teſtimonio cōſtat, editiorem la-
pidem olim fuiſſe Romæ, vbi Præcones, in auctionibus, res venales nunciabant: hinc
Homines de lapide empti qui. Marcus Tulius Cicero homines viliſſimos, de lapide emptos appellabat. Verùm non F
ſolum Pręco verba facturus ad populum, huiuſmodi lapidem, ſed alij etiam aliquid
cantaturi, aſcendebant. Nam Plutarchus huc reſpiciens, quandoq; ſcripſit: ingenti con-
curſu facto, conſcendit lapidem Præconis, & cantu eos verſus pronunciauit, quorum
exordium ſic ſe habet.

Adſum præclara Præco Salaminis ab ora
In cælum veſtrum dulce poema ferens.

Huius poematis inſcriptio eſt SALAMIS, & verſus continet centum perquàm venu-
ſtè exaratos. Olim quoq; apud Hæbreos, res perditæ in lapide eminenti ponebantur,
qui, in Dictionario Syrochaldaico, vocatur lapis Errantium, ſuper quem res perditæ
ab inuenientibus collocabantur, & ibi quęrebantur. Hunc lapidem fuiſſe magnum do-
ctiſſimus Nouarinus conijcit ex verbis cuiuſdam Rabini, qui de hoc lapide, & eius vſu
Lapis errātium qualis. ſic inquit: lapis errantium magnus erat Hieroſolymis, ad quem ſe conferebant, qui
aliquid perdiderant: nam ibi ſtantes nonnulli, res inuentas proclamabant, & alij dato
indicio, eas recipiebant. Præterea, in publicis vijs, lapides altiores figebantur, vt fa- G
cilior equi aſcenſus eſſet. Hoc indicauit Plutarchus in Gracchis dicēs; Gracchum la-
pides non longè diſtantes in marginibus viarum defixiſſe. Nam qui vias militares ſter-
nebant, in lateribus earum, altiores collocabant lapides, ex quibus quiſq; in dorſum
equi facilè ſe conijcere poſſet. Deniq; olim in obuijs, & editioribus viarum ſaxis ſe-
dentes docebant. Id nobis inſinuat Diuus Chryſoſtomus, dum inquit: litterarum ma-
giſtri, cum pueris, ſedent in vijs, nec quidquam illos impedit, in tanta turba, docere,
atq; diſcere. Id etiam Chriſtum verum Mundi magiſtrum factitaſſe manifeſtum eſt.

Apud Indos inueniri quemdam lapidem nigerrimum nonnulli Hiſtorici referunt
quo, illi Populi in aqua diſſoluto, pro atramento vtuntur. Cæterùm talis lapis ad no-
ſtras delatus Regiones, & diligenter conſideratus, non eſt inuentus naturalis: primùm,
quia eſt figurę tetragonę, inſtar teſſerę, in cuius medio aliqui characteres ſunt impreſſi,
immò in parte oppoſita characteres cærulei viſuntur, & latera lapidis auro ſunt il-
lita. Idcircò huiuſmodi characteres forſitan bonitatem lapilli indicabunt; ſicuti apud
Antiquos, in terra Lemnia, & alijs terris huius generis obſeruatum fuiſſe, ſuperius no- H
tauimus. Maiolus, in Colloquijs, memorat quidem lapides graues, & ſolidos, qui in
Regione Tranſpadana Cacaborum, Ollarum, & aliorum vaſorum huius generis mu-
nus obeunt: etenim ignibus reſiſtunt, & obſonia in illis celeriùs, quam in vaſis metal-
licis, coquuntur; verùm ſi alicui rei duræ impegerint, facilè franguntur, facta tamen
filo æreo ad priſtinum vſum reſtituuntur. Hæc autem vaſa in Malongis montibus non
procul à iugis Rheticis conficiuntur.

Pręterea lapides ad diuinandum, & ad futura præcognoſcenda, ab Antiquitate ad-
Lib. 15. de ſecr. cap. 26. hibitos fuiſſe Cardanus, & Vuecherius recitant. Philes quoq; nugamenta ſcripſit, dum
voluit lapidem à Cane morſum, & in vino merſum prælia concitare. Tradunt quidem
lapides fabæ ſimiles in Nilo Ægypti fluuio reperiri, quos Canes intuiti, non latrant,
& ijdem Dæmoniacis conferunt. Nam ſtatimatq; naribus Vexatorum apponuntur
Dæmones à corporibus egrediuntur. Hic lapis forſitan habebat aliquam cum Gagate
conuenientiam, cuius ſuffitu Dęmonibus oppreſſos liberari, in libro antecedenti pro-
nun-

nunciamus. Item in flumine Indo lapis nomine Apertenophtoros oriri dicitur, quem Virgines ſi guſtauerint, nullo modo vim inferentes formidare perhibetur. Pariter, ex Maiolo in Colloquijs, in Prouincia Orientali Malabar, lapis inuenitur, quem Indigenæ folijs cuiuſdam oleris inuolutum tota die in ore verſant: ſiquidem Itinerantes hoc tanquàm cibo ſaturantur.

Scribunt etiam nonnulli ad mentem Ariſtotelis, lapides, qui Gruibus, pro fulcimẽto inſeruiunt, quandò deciderint, ad probationem auri vſurpari poſſe. In Lybia Corui ſitientes lapidibus vtuntur, cum aquam inferiorem roſtro attingere non poſſunt: roſtro enim, & vnguibus lapides ad fundum aquæ proijcientes, illam ad ſummitatem eleuãt, vt ſitim ſedare poſſint. Neq; id mirari debemus, quoniam legitur de quodam Cane, qui, abſentibus Coquis, lapides in olei lecythum iniecit, donec, pro voto, oleum lambere poſſet. *Lib.8. de nat. Anim.*

DE LAPIDIBVS Communi nomine dictis, & primùm de Magnete. Cap. II.

ÆQVIVOCA.

TANTA Magnetis vbiq; celebratur præſtantia, vt rectè, quis aſſeuerare poſſit, nihil in rerũ natura hoc lapide admirabilius, vſumq; illius ferè diuinum eſſe: quocirca inter lapides, primum locum non immeritò promeruit.

Itaq; lapides in genere, cum ſub ſe quatuor diuerſa genera cõprehendant, nimirũ lapides communi nomine dictos, Marmora, Saxa, & Gem-
C mas, Primitus de lapidibus cõmuni nomine dictis agendum eſſe decreuimus: Quoniam hoc nomen tam lapides in animantibus genitos, quàm lapides determinatæ figuræ, necnon litophyta, vel petrificata complectitur. Quamuis autem Plinius lapidum hiſtoriam aggreſſurus, primò de marmoribus egerit, fortaſſis ob eximiũ eorum luxũ, & ęſtimationem, in qua olim erant apud Romanos, in varijs ędificiorum generibus conſtruẽdis: nihilominus in præſentia nos prima fronte ſtatuimus de magnetico lapide ſermonem habere, propter præclaras illius dotes, & inſignes prærogatiuas, quas in progreſſu illius hiſtoriæ memorabimus. *Li.36.ca.8*

Cæterùm, vt omnis æquiuocatio tollatur, oportet varios huius nominis ſignificatus aſſignare. Suidas ſcriptis mandauit Comicum quemdam Atticum fuiſſe, cui nomen erat Magnes. Idem Author alium quemdam virum Æmyrneum in Poeſi, & Muſica celeberrimum eiũſdem nominis fuiſſe teſtificatur. Apud Herodotũ Magnes eſt nomen viri, qui naufragio diues euaſit. Inſuper hoc vocabulo vrbs Aſiæ, necnon Macedo-
D niæ Promontorium, immò, apud Homerum, Campus quidam denotatur. Item apud Græcos μάγνης non ſolum eſt lapis Magnes, de quo in præſenti capite agitur, ſed etiam iactus teſſerarij ludi, vel aleæ indicatur. *Magnes nomen proprium.*

Henricus Stephanus in Appendice ſui μάγνητιν propriũ, & gentile nomen eſſe tradit. Dicuntur enim quidam Aſiæ populi Magnetes, quondam à Cimeſijs populis funditus deleti, veluti, & alij quidam, teſte Aeliano, Mæandri accolæ: hinc ortum eſt, apud Gręcos illud vulgare adagium μαγνήτων κακά, nempè Magnetum mala: quãdoquidem illa gẽs calamitatũ genera paſſa eſt. Quocirca ad rem extat apud Ciceronem ad Quintum fratrem talis locus; *De te Mag. ab ſipylo &c.* Petrus autem Victorius putat hunc Ciceronis locum ita eſſe legẽdum. *De te à Magnetibus ab ſipylo.* inquit enim duo fuiſſe Magnetum genera, alios, qui appellabantur à Græcis μάγνητες ἐπὶ μαινδρῳ, alios, qui μάγνητες ὑπὸ σιπυλῳ dicebantur; Horum poſtremorum Magnetum ciuitatis Strabo meminit. Verùm Magnetes ijdem ſunt apud Macedones, qui nobis Senatores, ſiue Principes, & capita vrbis: hinc ſummum magiſtratum Magnetarchem nuncuparunt. *Li.14.var. hiſt. ca.14. Li.30.var. lect. Li.15.de ſitu Orb.*

Præterea obſeruamus, apud Plinium, nomine Magnetis, Hæmatitem, & præſertim E
ſpeciem Aethiopici Hęmutitis intelligi. Demùm notare oportet, quòd Magnes, apud aliquos Authores, vocatur lapis Herculis, vel Herculius, vel Herculeus, ſed hoc nomẽ æquiuocatione labrat: ſiquidem præcipuè ſpectat ad illum lapidem lydium, quo auri, & argenti bonitas exploratur: cum Theophraſtus referat lapidem quemdam eſſe Lydium, ſiue Herculeum cognominatum, qui auro, vel argento attritus, cuius conditio-
Li.37.c.8. nis ſint, facilè demonſtrat. Item Plinius id manifeſtè oſtendit inquiens Coticulam auri, & argenti eſſe lapidem, quem paſſim Heraclium, ſiue Lydium indigitant.

Magnetes autem in numero multitudinis multos lapides naturæ magneticæ denotant. Sed hæc vox, iuxta aliquorum mentem, eſt ambigua, quoniam Magnates, nempè Optimates, & Dynaſtas ſignificat: namq; hi maximam cum Magnete conuenientiã habent: cum Magnetes Ferrum, & Magnates aurum attrahant, iuxta hoc diſtichon.

Cuncta trahunt ad ſe Magnates aurea, ſicut
Ad ſe Magnetes ferrea cuncta trahunt.

Poſtremò cum hic lapis vocetur etiam apud Græcos σιδηρίτης, aduertendum eſt hoc vocabulum, æquiuocatione laborare. Namq; Sideritis artem ferrariam terram in fodinis ferri collectam, & herbam glutinantem vulnera ferro facta ſignificat. F

SYNONIMA, ET ETYMVM:

VARIANT Authores ſententijs circa Magnetis etymologiam: quandoquidem multi hoc etymum deriuant à quodam paſtore, nomine, Magnete, qui huiuſmodi lapidem, primus inueniſſe perhibetur. Alij deducunt nomen à Magneſia regione, in qua Magnetis copia prouenire dicitur, cuius Populi Magnetes nuncupantur. Lucretius huius meminit his verſibus.

Quem Magneta vocant patrio de nomine Graij
Magnetum, quia ſit patrijs in Montibus Ortus.

Magnes à magnitudine. Inter alios Authores, Ioannes Baptiſta Porta opinatus eſt Magnetem à magnitudine G
cognominatum fuiſſe, non ratione molis, ſed ratione virtutis: quemadmodum Heroes, & viri præſtantes, ob virtutis meritum, magni appellãtur. Sed præ cæteris contenti erimus ſola commemoratione Alexandri Magni Macedonum Regis, qui, propter res domi, foriſque præclarè geſtas nomen Magni prometuit; quamuis ſtatura corporis eſſet puſillus; vnde verſus.

Magnus Alexander, corpore paruus erat.

Inſuper hic lapis ab aliquibus Authoribus veluti à Matthiolo dictus fuit Herculeus, & fortaſſis ab Hercule, qui ſicuti viribus ſuis animantes efferas domuit; pariter Magnes ferrum omnium rerum domitorem ad ſe trahit. Nonnulli nominant lapidem Hercu-
Lapis heraclius cur dictus. leum ab Heraclia Lydiæ ciuitate, vbi probatiſſimus Magnes generatur: niſi velimus aſſerere, cum Nicandro, huiuſmodi lapidem ab Heracleone quodam in Hiſpania inuentum fuiſſe.

In ſcholis Græcorum lapis hic nuncupatur μάγνης, item μαγνήτης, nec non in genere fæminino μαγνῆτις, propterea quòd in Magneſiano agro, huius magna copia reper- A
ta fuerit. Aliter vocatur σιδηρίτης, propter formam, quam habet cũ ferro, quod Græcis σίδηρος dicitur, aut quoniam illud trahat, vel quia in fodinis ferri ſæpiſſimè inueniatur.
Li.21.de Ciuit. Dei cap.4. Alij cognominant Magnetem lapidem natiuum, quia maximum nauigantibus vſum præſtet. Diuus Auguſtinus hunc indigitat lapidem mirabilem ferri raptorem. Iſidorus vulgò ferrum viuum dici aſſeuerat.

Lib.16.Orig. Apud Rabinos lapis attrahẽs nominatur, Arabibus Hager Anagritos, & Maganthis, Gallis Aimant, Germanis Magnet Stein, Belgis Seyl Steen, Hiſpanis Piedra y Mancerce de Hierua Aimanto, Italis Calamita, quo vocabulo Rhaſis etiam vſus eſt; forſitan à calamis nempè ſagittis inficiendis, cũ ſcripſerit Plinius vulnera ſagittis magnete infectis facta, reddi aſperiora, aut potius, quia Magnes calamosq́; nimirum ſagittas corpori infixas extrahat. Barbari Magnetem, corrupto vocabulo, vocant Agnetem: quemadmodum loco dicendi Tecolitham, dicunt Acolithum, & pro Sapphyro, Papyrum ſcribunt.

NA-

NATVRA, ET AFFECTIONES.

QVAMVIS naturam, & dotes huius lapidis Dioſcorides, Galenus, Plinius, Matthiolus, Porta, Braſauolus, Albertus Magnus, Rueius, Zanardus, Iſidorus, Mylius, Alcaſarius, Lucretius, & alij multi diligenter expoſuerint: nihilominus in præſentia nonnihil de illius prærogatiuis dicendũ eſſe cenſuimus. Magnes in primis, quoad materiam, & colorem, eſt lapis ponderoſus ex portione materiæ mineralis conſtans, licèt, dum funditur, nihil metalli conſtituat. Quare aſſerendum erit hunc lapidem eſſe generatum ex omni compoſitione lapidum, cum aliqua admixtione materiæ metallicæ; propterea, in colore, ferro aſſimilatur. Huic ſententiæ aſſentitur Marbodeus Gallus, dum canit.

Hic ferruginei cognoſcitur eſſe coloris,
Cui Natura dedit vicinum tollere ferrum.

Diogenianus verum magnetem ita argento eſſe ſimilem voluit, vt ſæpè intuentes fallat: attamen magnes, cuius eſt vſus in Pyxide, coloris ferruginei eſſe videtur: non tamen credendum eſt, ferri prorſus ſimilitudinem gerere, ſed ferri impoliti faciem præ ſe ferre; hac de cauſa ferrugineus nominatur. Huc allluſit Claudianus in ſuo Poemate, quando cecinit.

—— —— —— lapis eſt cognomine magnes
Decolor, obſcurus, vilis, non ille repexam
Cæſariem Regum, nec candida virginis ornat
Colla, nec inſigni ſplendet per cingula meta,
Sed noua ſi nigri vide: s miracula ſaxi.
Tunc ſuperat pulchros cultus, & quidquid eois
Indus litoribus rubra ſcrutatur in alga.

Quoad virtutem, lapis hic habet inſitum à natura, vt ferrum trahat, & ſemper ad ſeptẽtrionem ſe vertat Deinde tantò eſt efficacior, & robuſtior in hoc opere, quantò è profundiori vena fuerit effoſſus; nam ex ſuperficie terræ erutus, ſemper infirmas vires habere perhibetur. Rurſus Magnes, licèt alliciat ferrum, quando erit ferro leuior, tunc ad illius occurſum ſe mouebit: trahit enim optimus magnes ſextam partem ferri, habita ponderis ratione. Immò maiori magneti maior quoq; virtus attractiua, & minori minor ineſſe traditur; ſuppoſita tamen æquali bonitate eiuſdem rationis, in vtroque lapide. Itaq ferrum allicit, & ferro rapto vim ſuam ita impertitur, vt aliud ferrum ad ſe trahat, & ſuſpenſum teneat. Quocirca ex vna acu in aliam, & ex annulo in alium vis tranſit: ideoq; virtus magnetis viribus Torpedinis aſſimilari poteſt, quæ per rete, & virgas, manibus Piſcatoris communicantur: hanc igitur vim Magnetis meditans Lucretius cecinit hunc in modum. *Virtus magnetis qualis.* *Lib. 6. de nat. rer.*

Hunc homines lapidem mirantur; quippe catenam
Sæpè ex annellis reddit pendentibus ex ſe
Quinq; etiam licet interdum, pluresq; videre
Ordine demiſſos leuibus iactarier auris.

Nonnulli, animaduerſa hac Magnetis natura, ſcripſerunt naues, quibus in Calecutanam regionem nauigatur, clauis ferreis non figi, ob magneticorum frequentiam ſcopulorum, quoniam facilè diſſoluerentur. Sed Gargias in Hiſtoria Aromatum id fabuloſum eſſe tradidit: quandoquidem plures naues Calecutanæ regionis, & illius tractus, ferreis clauis iunctas obſeruauit: immò addidit naues in inſulis Maldiuis ligneis quidem clauis copulari, non quia à Magnete ſibi metuant, ſed quoniam ferri inopia laborant. *Li. 1. c. 17.*

Ioannes Baptiſta Porta diligentiſſimus rerum naturalium inueſtigator, circa magnetis naturam, animaduertit, quòd virtus huius lapidis in ferro recepta, contactu magnetis validioris auferri poteſt. Nam ferrum à parte ſeptentrionali ignaui magnetis contactum, deinde affricatum iuxta partem auſtralem magnetis validioris, prima-

vis euaneſcit, & ad Auſtrum amplius non ſe conuertit, & tunc virtus à valentiori Magnete communicata ſuccedit. Verùm quando Magnetum vires æquales fuerint, ita inebriantur, vt neutram vim recipiant. Idem author obſeruat, quòd ferrum in vno ſui extremo Magnete tactum, iuxta illam partem, vim recipit, &, in altero extremo, oppoſitam; ſed id non perpetuò verùm eſſe ſcribit. Sed ſolummodò in illo ferro, quod proportionatæ fuerit longitudinis: nam ſi fuerit iuſtò longius, virtus ad alterum extremum non penetrabit. Amplius ferrum in medio tactum à Magnete, virtutem ad extremitates diffundit, ſed hæc vis erit obſcura. At ſi paulò remotius à medio fiat contactus, pars propinquior vires Borealis, vel Auſtralis puncti ſortietur. Item obſeruandum eſt, quòd Magnes naturaliter non ex omni ſui parte trahit ferrum, ſed tantùm iuxta conſtitutum punctum, quod diligenter inquirendum eſt, circumuoluendo Magneticum lapidem, donec ferrum ei adhæreat.

Punctum tractionis.

Etenim quando ferrum ad contactum Magnetis currere conſpicabimur, tunc punctum tractionis illud eſſe conſtituemus. Quandoquidem Magnes ſiue paruus, ſiue magnus, duos polos oppoſitos, ſcilicet borealem, & auſtralem habet, qui duo ſunt puncta oppoſita. Namq; ſi Magnes pendulus, & liber relinquatur, alterum illius punctum ad Septentrionem dirigetur, & polus borealis vocabitur, alterum, ex oppoſito, Auſtrum ſpectabit, & polus auſtralis nominabitur. Id autem multifariam inquiri, & intelligi poteſt. Primum ſi Magnes tenui filo ſuſpendatur, deinde ſi collocetur in ęquilibrio, quemadmodum in pyxide nautica accōmodatur; tertiò ſi ex modica ſuberis portione cymba paretur, fruſtulum Magnetis continens, quæ ſi ponatur in aqua, vt vltrò, citròq; moueri poſſit, cymba non quieſcet, donec alterum lapidis punctum ad Boream, & alterum ad Auſtrum dirigatur.

Modus inuentionis puncti.

Ex altera parte notat Ioannes Baptiſta Porta polarem lineam Magnetis variare, dum lapis in diuerſas partes diuiditur, ſed ſemper medium locum in lapide ſibi vendicare; ſiquidem vis borealis, & auſtralis in medio conſopita quieſcit, & in extremitatibus poſtea viget. Quinimò cum Magnes duo puncta oppoſita habeat, vt ſuperiùs fuit relatum, nempè boreale, & auſtrale, ſciendum eſt, quòd punctum boreale vnius reſpuit punctum boreale alterius, & eiuſdem punctum auſtrale allicit; & viciſſim punctum auſtrale vnius expellit punctum auſtrale alterius, & eiuſdem punctum boreale trahit. Experientia autem id facillimè docet, ſi duo Magnetes filo ſuſpendantur, hinc colligendum eſt ferrum ſeptentrionali puncto Magnetis affricatum ſe ſe vertere ad Auſtrum, & affricatum puncto auſtrali eiuſdem Magnetis, ad Boream dirigi: cum pars ferri contacta vim lapidis diſſimilem ſemper recipiat. Quamobrem Porta obſeruat Cardanum hallucinatum fuiſſe, quando ſcripſit, ferrum contactum iuxta partem borealem, ad Boream, & tactum iuxta partem Auſtralem, ad Auſtrum tendere. Itaque virtus Magnetis communicatur quidem ferro, & tranſit de ferro in ferrum vſque ad octauum, & decimum; dummodò virtus Magnetis validiſſima fuerit.

Virtus Magnetis penetrat.

Nos conſpicati ſumus Magnetem latitudinis dodrantalis ex vna parte trahentem extremam partem acus in ſublime, & ex oppoſita parte poli Antartici, non eamdem partem, ſed alteram oppoſitam alliciebat. Quocirca ſi ex eodem Magnete duæ pilæ rotundæ fabricentur, quarum altera polum arcticum, & altera antarcticum habeat, deinde in medio illarum acus filo ſuſpendatur, vtraq; pars oppoſita continuò trahet, & ſic motus perpetuus in acu obſeruabitur. Id experientia, & multis iconibus Taiſnerius Hannonius in ſuo opuſculo de Magnete verum eſſe demonſtrat.

Motus perpetuus datur.

SYMPATHIA, ET ANTIPATHIA.

MAGNES vnus, & idem numero trahit, & abigit ferrum, non tamen iuxta eamdem, ſed iuxta partem diuerſam, vt paulò ante explicatum fuit. Namque ex vna parte, ſympathia naturali ferrum allicit, & ex altera parte oppoſita, naturali quadam antipathia idem ferrum reſpuit. Quinimò Magnes ita ferrum amat, vt, ſi fruſtum Magnetis in ſinu foueat, & ferrum paulatim accedat, illicò fruſtum illud Magnetis abijcit, & ferrum amplectitur.

Hinc

A Hinc emergit naturale horum coniugium, & admirabilis ſympathia, de qua Poeta cecinit hunc in modum.

Quis calor infundit geminis alterna metallis
Fœdera? quæ duras iungit diſcordia mentes?
Flagrat anhela ſilex, & amicam ſaucia ſentit
Materiam, placidoſq; chalybs expoſcit amores.

Quare ob hanc ſingularem ſympathiam, Magnes nunquam virtutem ſuam amittit, donec in pyxide, cum ſcobe ferrea conſeruetur. Alij voluerunt, in limatura quidem ferri optimè conſeruari, ſi tamen ſingulo menſe in aquam, ſpatio diei naturalis, proijciatur, & poſtmodum panno rubicundi coloris inuoluatur. Inſuper ſi magnes fuerit ebrius, & eius virtus euanuerit propter contactum aliarum partium magnetis, tunc ob ſingularem erga ferrum amorem vim priſtinam recuperabit, ſi ſpatio multorum dierum, in limatura ferri ſepeliatur. Rurſus, ob eamdem rationem, ſcobs ferrea in papyro conuoluta virtutem admotę magnetis recipit, vt ferrum alliciat; ſed poſtmodum ſi B huiuſmodi limatura agitetur, & denuò inuoluatur papyro, virtus illa confunditur, & nihil operatur. Tandem magna admiratione dignum eſt tantam eſſe inter ferrum, & magnetem ſympathiam, vt in ſe inuicem facilè tranſmutentur, & quamuis non videatur veriſimile, ferrum, quod eſt metallum, poſſe in magnetem, qui eſt lapis, conuerti: nihilominus id experientia docet. Etenim ſeruatur in publico Muſæo fragmentum Magnetis, quod olim erat ferrum coloris nigri, & ferruginei cortice exterius albicante: docebat enim communis præceptor Ariſtoteles in habentibus ſymbolum faciliorem eſſe tranſitum. Præterea id manifeſtiſſimum eſt; quoniam Arimini, in templo Sancti Ioannis, fuit Crux ferrea, quæ tractu temporis in magnetem conuerſa eſt, & ab vno latere ferrum trahebat, & ab altero reſpuebat. Præterquamquod ipſum ferrum vim trahendi, inſtar Magnetis, acquirit, ſi ſumatur portio ferri, vel potius chalybis longitudine palmi, & acuminata ad inſtar illius ferri, quod ab equorum pedibus clauos trudit. Hæc ſi quotidie in perforando alio ferro minimè calido adhibeatur, iuxta illam extremitatem, virtutem trahendi ferri adipiſcitur. Quinimò in illa modica ferri C portione, quæ eſt inſtar grani frumenti, effectus efficaciſſimus obſeruatur, quia tantum ferri ſuſpenſum tenebit, quantum maior portio magnetis non ſuſtinebit.

Magnetis conſeruādi ratio.

Ferri, & magnetis tranſmutatio.

Ferrū ſine magnete vim magnetis acquirit

Theophraſtus Paracelſus hanc ſympathiam ferri, & magnetis contemplatus, ſcriptis mandauit oleum croci Martis ex optimo chalybe paratum huic lapidi magnam efficaciam addere, & propterea voluit magnetem ignitum, & in hoc ferri oleo ſæpius extinctum paulatim maiores vires acquirere, immò tantam virtutem adipiſci, vt clauum parieti infixum admiranda potentia euellat. At Ioannes Baptiſta Porta diligens rerum naturalium inueſtigator, facto huius rei periculo, cognouit tantùm abeſſe, vt magnes hac ratione vires acquirat, vt potiùs illas prorſus amittat: quapropter hæc Theophraſti vaniſſima commenta, & verborum impoſturas eſſe monuit. Verum quidem eſt, inter magnetem, & Hæmatitem maximam ſympathiam, & cognationem intercedere, non ſolum quia, apud Plinium, Hæmatites vocatur Magnes, ſed etiam quoniam Magnes combuſtus, ſiue calore Solis, ſiue ignis, naturam Hæmatitis induit, & pro eo vſurpatur.

D Si conuertatur ſermo ad antipathiam, plerique referunt inter magnetem, & Allium maximam cadere diſcordiam, ſiquidem hic lapis ſucco Allij perunctus propriam virtutem amittere perhibetur. Quinimò ab Adamante quoq; diſſidere ſcribunt: nam Magnes, præſente rudi Adamante, ferrum non allicere, vel raptum deponere traditur: deinde ſanguine hircino magnetem ab hoc veneficio liberari pronunciant. Hęc omnia à veritate recedere Ioannes Baptiſta Porta, facto periculo, teſtificatur. Immò idem Author obſeruauit magnam inter Adamantem, ferrum, & magnetem cadere ſympathiam, quoniam aliquid ab Adamante tactum, non ſecus ac ferrum à magnete contactum ad ſeptentrionem voluitur; quamuis aliquantò languidius; deinde pars obuerſa, veluti magnes ferrum, ad meridiem abigit. Inſuper magnes cum igne gerit inimicitias, proptereaquòd lapis hic ignitus virtutem trahendi amittat. Item Mercurius Vulgi hoſtis acerrimus magnetis eſſe fertur; cum, ſolo contactu, virtutem trahendi ferri ab ipſo magnetes in perpetuum adimat.

Antipathia

INVENTIO, ET TRAHENDI Ratio.

Magnes Paſtor inuenter magnetis.

NONNVLLI Authores, & præſertim Braſauolus inuentionis modum hunc fuiſſe declarant. Dum quidam Nautæ circa mineras Magnetis maria ſulcantes miſerè perijſſent, extractis, occultaui, ferreis nauium clauis, id à Magnete prodijſſe excogitarunt. Quocirca deinceps, ad euitandum huiuſmodi periculum, Nautæ per hæc loca tranſituri ligneis clauis naues compaginarunt, & præcipuè, qui nauigationem Indicam in Calecut ſuſceperunt. Hoc poſtea eſſe falſum ſuperius ex ſententia Gargiæ, oſtendimus. Satius igitur erit cum alijs Authoribus aſſerere magneticum lapidem in monte Ida inuentum fuiſſe à quodam paſtore nominato Magnete, qui armenta paſcens, cum baculum haberet cuſpide ferrea munitum, & calceos ferreis clauis armatos; Is armenta ſequens cum ad loca perueniſſet, vbi plurimus Magnes naſcebatur, ab eo violenter tractus, ob materiam ferream, humi hærere cogebatur: vnde ibi relictis baculo, & calceis ferratis, vix diſceſſit. F

Alia vim trahendi habentia.

Circa ferri trahendi rationem varij varias ſententias protulerunt. Aliqui hanc vim trahentem falſis Cacodæmonum impoſturis adſcripſerunt; cum potiùs id omnipotenti rerum omnium Conditori attribuendum eſſet. Cum non ſolùm hæc vis attrahens in hoc lapide, verùm quoq; in multis alijs rebus obſeruetur. Quādoquidem ſcribit Ioannes Euſebius Norimbergenſis ſe audiuiſſe à Patre quodam rem prorſus in hoc genere admirandam. Venerat is recens ex Inſula Zeilano, vbi dum moraretur, in duos homines incidiſſe aiebat, qui ſpatio viginti paſſuum diſtantes duo ligna manibus tenebant, quæ occulta quadam virtute ita trahebantur, vt vix poſſent violentiæ reſiſtere, donec coniungerentur, quæ copulatio fiebat vi cuiuſdam herbę mirabili attractione pollentis in medio duorum lignorum collocatæ. Item alius, qui, multo tempore, in Bengala verſatus erat, retulit in illa Regione noſci herbam, quæ alia ligna, veluti magnes ferrum, attracta coniungebat. G Audiuit etiam Kircherius Romæ à Patre Didaco Salazar, qui cum Procuratore Mexicano Romam, negotiorum cauſa, ſe contulerat, in Mexicana Prouincia creſcere certum virgulti genus Malo punico non abſimile, cuius tenellæ virgæ certa ratione ſectæ partes occulto quodam odio ita auerſantur, vt ſimul ne violenter quidem contineri poſſint: Quocirca ibi paſſim hit fit Puerorum iocus.

Plinius opinio.

Sed vt ad rem noſtram reuertamur. De attrahendi ferri ratione, multæ tum Veterum, tum Nuperorum opiniones circumferuntur. Thales Mileſius, qui fuit vnus ex ſeptem Græciæ Sapientibus, putauit, referente Ariſtotele, Magnetem eſſe anima quodam pręditum, cum videret in illo vim alliciendi ferri vigere. Hinc aliqui Authores ab hac ſententia non valdè diſcrepantes, vt Cardanus, & Agricola, magnetem viuere, & ferrum illius eſſe pabulum tradiderunt; cum huiuſmodi lapis in limatura ferri optimè conſeruetur. Hæc ſententia eſt explodenda, non ſolum, quia recedat à veris Philoſophiæ dogmatibus, dum Ariſtoteles pluribus in locis lapides ali minimè poſſe, conſequenterq; nec etiam viuere demonſtret. Verùm etiam, quia Scaliger, in exercitatio- H nibus contra Cardanum, aſſeuerantiùs dicit ſe obſeruaſſe ferri limaturam magnetis conſeruatricem nunquam pondere fuiſſe diminutam: quapropter illius pabulum minimè eſſe poſſe diuulgat. Plato in Timęo philoſophicis incedens ſpeculationibus, ſcriptum reliquit non ineſſe huic lapidi virtutem attrahendi ferrum, ſed propellendi aerem, itaut ſpatium inane inter vtrumque relinquatur; ideoque ferrum, propulſo aere à magnete, illicò in locum vacuum ſuccedere aſſeuerauit. Non defuerunt, qui exiſtimarunt id prouenire à quadam propria qualitate, & natura, qua ferrum ad ſtellas boreales dirigitur. Alij ad formam ſubſtantialem retulerunt. Nonnulli id aſſignarunt cuidam proprietati occultæ à Deo, vel Cælis huic lapidi impreſſæ; veluti Rhabarbarum ab humano corpore bilem, Agaricum pituitam, & Polypodium melancholiam attrahit, & educit. Sunt etiam aliqui Authores huius opinionis, hanc virtutem attribuendam eſſe certæ, & peculiari temperaturæ, & proportioni quatuor primarum qualitatum. Hanc ſententiam Diuus Thomas acriter refellit, inquiens virtute potiùs

Lib. 12. artic. 15.

cæle-

A cæleſtis, quàm aliquæ elementari vim hanc Magneti fuiſſe communicatam. Quare
Gaudentius Merula his fortè fretus verbis arbitratus eſt ferrum trahi à magnete, quia
ferro ſit ordine ſuperior apud Vrſam: idcircò magnetem collocatum ad meridiem,
ferrum verò ad ſeptentrionem, non ita vegetas vires habere pronunciauit. Franciſcus
Georgius Venetus Minoritanus in ſuis Problematibus inquirens rationem Magneticę
attractionis, prodidit hanc non dimanare à proprietate magneti indita, quoniam hæc
proprietas, iuxta aliquorum opinionem, ab influxu pendere dicitur: cum magnes, &
ferrum ſint martia, Electrum viro, & alia trahentia paleam, ſint Iouialia: deinde ar-
guit hunc in modum: Martia, & Iouialia non attrahunt congenera ſua; neceſſarium
igitur erit aſſerere id ab alio non prouenire, niſi à conſonantia quadam efficaciſſima;
quemadmodum Sapiens de Animalibus conſimilibus ſcripſit: cum vnumquodq; ſuum
ſimile diligat, & à ſimili attrahatur: hinc vis tanta amoris in quibuſdam reperiri affir-
mat, quoniam eorum temperatura admodum conformis ſit genita. Ioannes Baptiſta
Porta virtutem magnetis meditatus, ſcriptis mandauit magnetem eſſe miſturã quam- *Opinio Por-*
B dam ex lapide, & ferro, quaſi ferreus lapis, aut ferrum lapideum nominari poſſit. Ani- *tæ.*
maduertit tamen non eſſe credendum lapidem in ferrum ità eſſe mutatũ, vt ſuam natu-
ram amiſerit, nec ferrum lapidi ità adhęſiſſe, vt propriam naturam non tueatur: quo-
circà alter alterum ſuperare nititur, & ex hac pugna attractionem oriri Porta aſſerit,
quia in illa mole plus lapidis, quàm ferri eſſe exiſtimat: hinc ferrum, ne à lapide ſu-
peretur, vires ferri, & conſortium exoptare tradit. Ioannes Augurellus cauſam huius *L. 2. Chry-*
attractionis adeò occultam eſſe putauit, vt illam inueſtigare vanum eſſe exiſtimauerit, *ſop.*
verſus ſunt huius tenoris.

Herculei neq; enim lapidis ſi forte requiras,
Inuenies cauſam, qua ferrea vincula nectat,
Et trahat adiuncti pondus per inania ferri
Nec minus vnde regat Nautas, & vergat ad Arcton
Spectantes parua clauſum ſub pyxide ſydus.

Nos autem, qui ſummoperè exoptamus veras rerum cauſas rimari, hac in re, alijs
C opinionibus prætermiſſis, non recedemus à ſententia Epicuri, qui voluit ex corporibus *Epicuri*
quædam corpuſcula effluere, quibus huiuſmodi attractio celebratur. Id autem quo- *opinio.*
tidiana experientia comprobat: quandoquidem optimus magnes non alia cognoſci-
tur ratione, quam ſi gladio ferreo, vel chalybeo percutiatur; nãq;, ob talem ictum, ex
eius ſubſtantia exeunt corpuſcula, inſtar muſci herbæ capillaris, colore nigro, ſuntq;
interdum adeò copioſa, vt à lapide abradi poſſint. Vnde Lucretius non immeritò hanc
Epicuri amplectens ſententiam cecinit hos verſus. *Lib. 6. de*
nat. rer.

Hunc homines lapidem mirantur quippe catenam
Sæpe ex annellis reddit pendentibus ex ſe
Quinq; etenim licet interdum, pluresq; videre
Ordine demiſſos leuibus iactarier auris
Vnus vbi ex vno dependet ſubter adhærens
Ex alioq; alius lapidis vim, vinclaq; noſcit
Vſq; adeo permanenter vis perualet eius.
D *Hoc genus in rebus firmandum eſt multa priuſquam*
Ipſius rei rationem reddere poſsis.
Ex nimirum longis ambagibus eſt adeundum
Quo magis attentas aures, animumq; repoſco.
Principio omnibus à rebus, quaſcumq; videmus
Perpetuò fluere, ac mitti fateare neceſſe eſt
Corpora, quæ feriant oculos, viſumq; laceſsunt.
Et cætera.

Quapropter non debuit mirari Galenus, qui reprehendit Philoſophos aſſerentes
huiuſmodi corpuſcula ex ſubſtantia Magnetis dimanare. Hæc enim cum ferro affini-
tatem habent; & licèt, dum fit attractio, viſionem noſtram effugiant: nihilominus in
ictu ferri, vel Chalybis in Magnetem, huiuſmodi corpuſcula, vel Atomi viſui noſtro
ſubijciuntur: nam, in repetito ictu, meatus magnetis incaleſcentis dilatantur, quibus
apertis, Atomi illi noſtro ſenſui manifeſtantur, quamuis poſteà, in actu attractionis,
non

Attrahendi ratio.

non videantur. Sin magnes alia dura re, nimirum ære, vel ſimili percutiatur, tunc ab E
eo nihil affluit: ſiquidem nulla eſt magnetis cum illis materijs affinitas. Hinc Clemens
Alexandrinus hac fortaſſis ratione motus voluit, propter hanc magnetis cum ferro
cognationem, talem attractionem celebrari, dum hic lapis ſpiritus ferri in ſe concluſos teneat.

DIFFERENTIÆ.

VT ſermonem hunc differentiarum arctemus ad breuitatem, primùm explicandæ erunt differentiæ ab Halchemiæ profeſſoribus propoſitæ, vt cunctis manifeſtàrium euadat, has ad rem noſtram nihil attinere. Hi primum magnetis genus vocant Almagritum, cuius tactum aſſerunt tribuere vim ferro ſe vertendi ad
Auſtrum. Secundum genus cognominant Theomedem, cui virtutem aſſignant ſe vertendi in Boream freti fortaſſis ſententia Plinij, qui Theamedi lapidi ſimilem virtutem F
attribuit. Tertium genus nominant Almas Largont, quod vocabulum ficticium, & fabuloſum eſſe credimus, huicq; tribuunt virtutem ſe vertendi in Orientem. Quartum
genus indigitant Calamitrum, non Calamitam, quoniam metuunt, ne noto nimis vocabulo fraus detegatur. Vnde in doctrina Chymiſtarum quot ſunt voces, tot mendacia, & impoſturas eſſe obſeruamus.

Differentiæ apud Chymiſtas.

Itaq; omiſſis Chymicorum nugamentis, ad ſerias Magnetis differentias accedemus, quæ à colore, ſubſtantia, loco natali, & virtute deſumi poſſunt. Quoad primum, Plinius quadruplex Magnetis genus conſtituit, nempè rufum, nigrum, cæruleum, & candidum. Georgius Agricola tres differentias enumerat, nimirum Magnetem ferrugineum, album, necnon album quibuſdam maculis diſtinctum. At ſatiùs erit huiuſmodi colores vnà cum ſubſtantia examinare. Magnes candidus conſpicitur ſubſtantia leui lineis nigris maculatus, ferrum nō attrahit, & linguæ admotus tenaciter adhæret: hunc lapidem Authores referunt ad tertiū genus Calamitæ, de qua Plinius fuſiùs egit.
Magnes nigri coloris inuenitur in Troade, ſubſtantiæ pariter haudquaquam denſæ, G
& à Plinio fæmineus appellatur, quoniam in attrahendo nullius ſit valoris. Alius eſt Magnes coloris ſubrufi, cuius ſubſtantia interior punctis nigricat, & ad cæruleum colorem inclinat, ſubſtantię denſę, & in attrahendo valdè efficax. Alius Magnes denſus ſimilis lapidi Smiridi, colore pariter ad cæruleum vergente, abſque inſigni grauitate, ex Orientali climate defertur. Hic ex vna parte ferrum auidiſſimè trahit, & ex altera illud reſpuit. Optimus tamen Magnes, in trahendo, ferro, dum percùtitur, perhorreſcit, lanugine quàdā oborta, quæ ad ferrum admotum tranſmigrat. Libuit hoc in loco picturam Magnetis reponere, quę cum per ſe exprimi rectè non poſſit, ſcobem ferri ei adhærentem, necnon acum expreſſimus. Quoniam autem ad noſtras peruenit manus fragmentum Magnetis in cruſtas inæquales ſciſſilis; ideò illius etiam iconem ante legentium oculos repræſentare voluimus.

L.37.c.16.

Ratione loci Plinius, ex ſententia Sotaci, quinq; Magnetis genera conſtituit. Primum genus reperiri ait in Regione arenoſa Æthiopiæ, vnà cum Hæmatite, quem lapidem ipſe vocat Magnetem coloris ſanguinei. Hinc Silius Italicus cecinit. H

Venere Æthiopes, gens haud incognita Nilo
Qui Magneta ſecant, ſolis honor ille metalli
Incoctum chalybem vicino ducere ſaxo.

Secundum genus ex Macedonia rufum, & nigrum eſſe dicit. Tertium genus magis rufeſcens, quàm nigricans in Echio Boetiæ naſci pronunciat. Quartum genus Magnetem circa Alexandriam, & Troadem nigri coloris, & fæminei ſexus, conſequenterq; nullius valoris eſſe perhibet. Quintum genus naſci in Magneſia Aſiæ candicans, & ignauum prædicat, quoniam ferrum non attrahat.

Quoad virturem, ſcripſit Albertus inueniri Magnetes in diuerſis locis, qui varia ad ſe trahunt, nimirum æs, plumbum, carnem, pilos, piſces ex aqua, oleum, acetum, & ſimilia, ſed hæc fabuloſa potiùs, quàm vera eſſe cenſemus.

Refert quidem Hieronymus Fracaſtorius ſe vidiſſe genus Magnetis, quod argētum trahebat, & id etiam Cardanus affirmauit. Leonardus quoq; Piſaurenſis tria Magne-

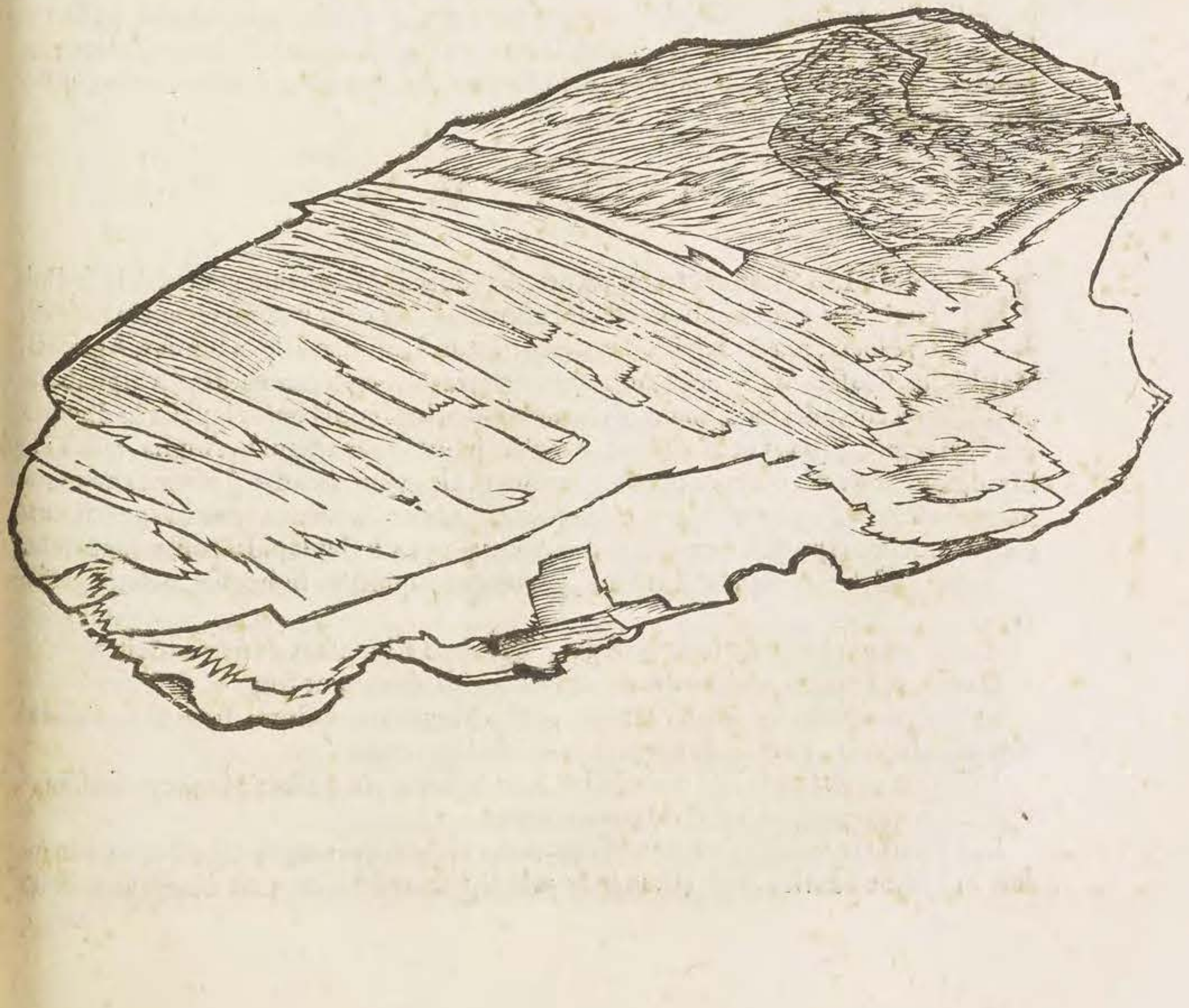
In l. de var. rer. cap. 19.

tis

Magnetis fragmentum cum ferri ſcobe, & acu.

Icon Magnetis in cruſtas inæquales ſciſsilis.

tis genera proponit, vnum trahens carnem, alterum alliciens ferrum, & tertium ferrum reſpuens. In mediterraneis Sardiniæ circa montium radices Orientem ſpectantes inuenitur Magnes ferrum alliciens; ſed in partibus Occidentem, Meridiem, & Aquilonem reſpicientibus, ad mentem Maioli, Cauſini, & aliorum, Magnes ferrum propellens naſcitur. Vnde aliqui arguunt, quòd non omnis Magnes trahat ferrum, vel afferunt hunc poſtremum lapidem eſſe Theamedem. Præterquamquod Albertus tradit, ſuis temporibus, inuentum eſſe Magnetem, qui ab vno latere ferrum trahebat, & ab altero illud fugabat, cuius, ni fallimur, meminit etiam Ariſtoteles. Hinc aliqui afferunt hunc lapidem forſitan eſſe eumdem cum Theamede Plinij, qui omne ferri genus abigit. Sed deberet animaduertere in vno, & eodem lapide magnetico duo eſſe puncta, quorum alterum ferrum allicit, & alterum abigit. Idem Albertus aliam Magnetis ſpeciem memorat, quæ apud Fridericum Imperatorem ſeruabatur, hæc ferrum non attrahebat, ſed ab eodem attrahebatur. E

Theamedes lapis.

L. 7. de ſubtil.

Aliud genus Magnetis memorat Cardanus, quo acus illita, citra dolorem vulnerat, & huius rei in ſemetipſo periculum feciſſe teſtificatur. Quinimò addit Alexandrum quemdam Veronenſem circumforaneum gladijs huiuſmodi Magnete perfricatis pueros, & ſeruos ſuos noctu ſauciaſſe, mox illos, coram populo, oleo oliuarum cum Sarcocalla, ne ſimplex oleum eſſe videretur, ſanando maximum quæſtum feciſſe, quia plebs tali oleo tantas vires ineſſe credebat: cum tamen ſanatio ex natura vulneris penderet; quoniam vulnus hac ratione inflictum, oleo, vel parum, vel nihil conferente per ſe coaleſcit. Aliam Magnetis ſpeciem proponunt, quæ vitro in fornace permiſcetur, vulgò vocatur *Manganeſe*, Alberto dicitur Magneſia: lapis eſt nigro Magneti ſimilis, & Vitrarij eo libenter vtuntur; cum vitrum ab alienis coloribus purget, illudq; clarius reddat, ſed ſi in maiuſcula quantitate addatur, vitrum colore purpureo tingit. Huiuſmodi genus ex Germania defertur, & etiam apud Italos in montibus Viterbij effoditur. An hæc ſpecies ſit pſeudomagnes apud Plinium, non audemus affirmare: etenim, ad illius mentem, in Cantabria naſcitur, & ferri aciem tanquam Magnes inficit. Sed an addatur Vitro, dum funditur, nondum manifeſtum eſt. Alius quidem eſt lapis vitrum colore cæruleo tingens, & ſi pluſculum addatur, nigredine illud maculat, Vulgus Zafferam nuncupat, fortaſſis, quia Sapphirini ſit coloris. Hic lapis, vt plurimum refertus eſt colore cinereo ad purpureum tendente, ponderoſus, & friabilis, poſitus per ſe in fornace non funditur, ſed cum vitro, inſtar aquæ, fluit. F G

Pſeudomagnes Plinij.

LOCVS.

NONNVLLI Authores monimentis mandarunt Magnetem generari in fodinis ferri. Sed aduertendum eſt, ibi aliquandò, & caſu inueniri: cum in infinitis ferè locis, præter ferri fodinas, reperiatur. Huiuſmodi loca Plinius, Agricola, Matthiolus, Cluſius, & alij multi authores enumerarũt. Nos autem ordinem alphabeticũ in illis recenſendis ſeruabimus. Braſauolus in primis copiã huius lapidis in Ægypto produci refert. Plinius verò Æthiopiæ multas huius venas aſſignat. Anglia, teſte Gilberto, nouis detectis venis, nuperrimè ingentem eius vim oſtendit. Apēninus mons totus ex Auſtro in Boream, Magnete abundat; ita ut non immeritò vena Magnetis continuata nominari poſſit. Demum toti Armeniæ opes huius lapidis paſſim ſuppetunt. A

Bœotia eſt huius lapidis ditiſſima, præterquamquòd in Bohemiæ fodinis paſſim reperitur.

Corſica venas huius materiæ poſſidet. Quinimò China hac eadem affluit.

Dania, & Francia non modicam ex hoc lapide demetunt frugem.

In Germanicis ferri fodinis omnibus paſſim Magnes inuenitur. Item in fodina antiqua Goſſelariæ, necnon in propria vena ibidem eruitur.

Hiſpania veluti olim, ita nunc habet ferri fodinas, in quibus Magnes effoditur. Hybernia quoq; copia huius materiæ potitur.

Ilua Hetruriæ inſula copioſum Magnetem exhibet, qui magnæ eſt efficaciæ non ſolum in pyxide nautica, ſed etiam in horologijs ſolaribus; maioris autem virtutis ex par-

parte Orientis extractus Magnes eſſe perhibetur, nam erutus iuxta partem Borealem, & Auſtralem vim minorem poſſidere traditur. Præterea inſulæ omnes maris mediterranei hoc lapide redundant. India potiſſimum, inter alias regiones, huius lapidis eſt ditiſſima, quemadmodum teſtatur Marbodeus Gallus his verſibus.

Magnes vbi optimas.

Magnetes lapis eſt inuentus apud Troglodytas,
Quem lapidem genitrix nihilominus India mittit.

Sed præcipuè apud Flumen Indum frequentes ſunt huius materiæ cautes: cum tamen alij referant, iuxta amnem Indum, duos videri montes, quorum alter ferrum allicere, & alter reſpuere dicitur. Vtcumq; ſit, omnes probati Authores, vt Porta, Albertus Magnus, & Ludouicus Viues in Scholijs ad Diuum Auguſtinum, narrant noſtrates Nautas referre, circa oram indicam, magneticas eſſe cautes, & ſcopulos huius materiæ innumeros, & præſertim in itinere ex India ad mare rubrum. Nam Thor, vel Thoſor eſt Emporium, vel portus maris rubri nominatiſſimus, quo naues mercibus aromaticis onuſtæ perueniunt huiuſmodi ſcopulos metuentes: hinc poſtea Alexandriam Ægypti, inde Venetias, & aliò transferuntur.

Lib. 21. de ciuit. Dei c. 4.

Lappia, & Liuonia opibus multis huius materiæ auctæ ſunt. Item Macedonia huiuſmodi venis non caret. Amplius Magnes copioſius gignitur in Magneſia prouincia inter Theſſaliam, & Macedoniam ſita: quandoquidem hic lapis ibi primùm inuentus eſſe creditur. Hanc ſententiam ſecutus eſt Lucretius, quando cecinit.

Quod ſupereſt agere incipiam, quo fœdere fiat
Natura lapis hic, vt ferrum ducere poſsit,
Quem Magneta vocant patrio de nomine Graij,
Magnetum quia ſit patrijs in finibus ortus.

Natolia, & Noruegia facultatibus huius lapidis pollent. Polonia Magneticis ſaxis non caret. Item Pruſſia, inter regiones lapidem hunc producentes, connumeratur. Ruſſia quoq; Magnetis non eſt inops.

Salueldiæ in antiquis ferri fodinis Magnes habetur. Pariter Sardinia magnete non eget. Olaus magnus in Septentrione, multos Magnetis montes collocat. Idem de regione Ponti, Ioannes de Mondeuilla recitat. Huius copia præſertim iuxtà Lappones, & in Hircinia ſylua vltra Herceburgum, & iuxta vallem Diui Ioachimi, naſcitur. Suetia tandem Magnete ſuppactum ſolum habere dicitur.

Magnes in Septentrione.

Poſtremò Tartaria, & Vngaria inter has regiones recenſentur. Item in Zimiri regione Æthiopiæ optimus Magnes, ſecundùm Plinium, producitur. Alia quoque ſunt loca huiuſmodi lapide redundantia, quæ ab Alberto, Agricola, Gilberto, Cluſio, & Boetio recenſentur.

VENENVM, ET MEDELA.

Ex multorum ſententia Authorum, Magnes potitur illa deleteria facultate, quā Botanici Solano maniaco aſſignant. Sed re vera Magnes in comparatione ad Solanum non ita frigidus eſt: immò denſiorem habet ſuæ ſubſtantiæ modum, à quo non ita calidi, & humidi in caput vapores efferuntur. Idcircò ſoporem non inducit, neq; principes functiones, & præſertim mentem corrumpit, ſed potius ſolam operationem imaginatricis deprauat. Quandoquidem vt Cordus, & alij Authores tradunt, huiuſmodi materia Magnetica homines melancholicos efficit. His addatur authoritas Plinij, qui recitauit ſagittis Magneti affricatis vulnera aſperiora reddi: quocirca hic lapis mala qualitate non carebit. Ex altera parte nonnulli Authores Magnetem minimè venenoſum, ſed vtilem, & medicinalem eſſe iudicant: cum in remedijs compoſitis aduerſus limaturam, & ſcobem ferri, à Medicis reponatur. Serapio tamen in ſuo de ſimplicibus libro, authoritate Meſſarugiæ, Magnetem valdè ſiccum conſtituit, & alij in tractatu de venenis hunc lapidem memorarunt. Quare in conciliandis tantorum virorum ſententijs, aſſerendum erit omnem Magnetis ſpeciem non eſſe venenatam, ſed tantummodo primam, & potiſſimùm, ſi lapis lotus non fuerit: nam, lotione, illius venefica vis frangitur, & tunc vtilis in multis præſidijs commendatur: quemadmodum Authores de lapide Lazuli ſcripſerunt.

Diſſenſio Authorum

Signa

Signa conſequentia hunc affectũ ſunt potiſſimum melancholia, quæ pendet ex nimia huius lapidis ſiccitate: hinc ſanguis fæculentus redditur, deinde cor, cerebrum, & hepar offenduntur. Medicus igitur, in huiuſmodi caſu, prima facie vomitum prouocare debet, vt hæc materia adhuc in ventriculo contenta expellatur: poſtmodum clyſteribus ex lacte, & oleo amygdalarum dulcium paratis, debet procedere, vt hæc materia in inteſtinis retenta educatur. His peractis, adhibenda ſunt remedia ſanguinem clarificantia, qualia in capite de melancholia ab Authoribus medicis proponuntur. Cæterùm inter alia, præcipuè probantur, quæ redacta in formam Catapotiorum, craſſos, & ſiccos humores deturbant, & contentos in capite, facilius euacuant. Etenim Magnes dum cognationem cũ humoribus craſſis, & melancholicis habet, medicamina quoq; tales ſuccos purgantia, ipſum quoq; trahere poterunt. Rurſus Authores, & præſertim Conciliator ſcobem auri tenuiſſimum in vino præſcribit: cum aurum humanę naturæ ſit amicum, & temperatum, conſequenter etiam prauas qualitates Magnetis, ſiue calidas, ſiue frigidas retundere poterit. Vinum autem exhilarando, melancholiam tollet; quæ ab hoc lapide generari ſolet. Tandem, ex mente Conciliatoris, proprium huius veneni Bezaar erit Smaragdus, qui ter ſumptus ſpatio nouem dierum ſummoperè laudatur. Lapis quoq; Theamedes, ſi tamen inuenitur, in hoc caſu eſſet adhibendus; cum contrarias Magneti qualitates, & operationes exerceat, dum Magnes trahit ferrum, & Theamedes illud reſpuit.

Remedia ſanguinem clarificātia.

Smaragdi virtus.

E

F

HISTORICA.

VT ſermonem nonnullarum Magnetis hiſtoriarum inſtituamus, non erit neceſſarium ex alto aliquid repetere, ſed breuiarium facientes memorabimus, olim Alexandriæ in templo Dei Serapidis, Magnetem fornicibus, dum ædificarentur, immiſſum fuiſſe, ideoq; naturam æneam ferro circumdatam ibidem pendulam ſeruatam fuiſſe. Diuus Auguſtinus in libris de ciuitate Dei, & Ludouicus Viues in Commentarijs ad hunc D. Auguſtini locum, narrant hoc miraculum magneticum Alexandriæ in templo Serapidis eueniſſe. Deinde ex alijs Authoribus habemus Arabes, & Turcarum Sacerdotes olim Sacellum Mahumeti ex præſtantiſſimo Magnete concamerari iuſſiſſe, vt illius arca à puriſſimo chalybe fabricata ibidem collocata, veluti diuino quodam miraculo in aere penderet. Sed Ioannes Baptiſta Porta hanc hiſtoriam prorſus falſam eſſe ſcribit. Referunt quidem nonnulli tumulum Bacchi multis circulis ferreis circumdatum fuiſſe, vt locatus in templo ex materia magnetica conſtructo, in aere ſuſpenſus maneret.

Li.21.c.6.

G

ADAGIA.

NVLLVM impendet periculum, vt nimia laborum mole premamur, in recenſendis ſententijs latentem, in hac oratione, ſenſum habentibus cum parua admodum ſint adagia, quæ de Magnete circumferantur, vel ab eodem originem habeant. Vnum, aut alterum tantummodò recitabimus. Primum eſt tale. *Omnes attrahens, vt Magnes lapis.* Videtur autem prouerbialis metaphora ducta à natura magnetici lapidis, qui ferrum ad ſe trahit, & retinet. Alterum prouerbium eſt huius tenoris. *Magnes malorum.* Hoc pronunciatur de homine infortunato, cui omnia infauſta ſuccedunt. Namque quemadmodum Magnes allicit ferrum, ſimili ratione homo infelix ad ſe omnia mala trahere videtur; veluti Cæcias allicit nubes: ſiquidem Cæcias eſt ventus inter Aquilonem, & Ortum æquinoctialem, qui, iuxta mentem Ariſtotelis, ita flare traditur, non vt nubes propellat, ſed vt illas ſemper ad ſe vocet.

H

MO-

MORALIA.

NOSMET continere non poſſumus, quin diuulgemus illa de Magnete, quæ ad moralem doctrinam attinere videntur. Primitùs hic lapis poteſt Deo aſſimilari, qui homines diligens, documentis, & beneficijs eos ad ſe trahit: iuxta illud Ioannis. *Omnia traham ad me ipſum*. Quinimò Peccantium menti niſi Omnipotens lumina præferret, nunquam prauos mores corrigere poſſent. Quare Diuus Auguſtinus ſcriptum reliquit. Magnetem amoris noſtri eſſe Deum, ad quem proportione naturali homo fertur. Præterquamquòd aſſeuerare etiam poſſumus Magnetem eſſe diuinam gratiam, quæ animam Deo reconcilians, illam tandem ad ſedes cæleſtes trahit. Amplius ſicuti ferrum Magneti copulatum effectus Magnetis participat: pariter Chriſti corpus à diuinitate aſſumptum, effectus diuinitatis habebat: hac de cauſa laborantibus medebatur, & mortuos ad vitam reuocabat. Vnde Thomas incredulus tangens Chriſti latus, illicò fuit fide repletus, & exclamans dixit: *Dominus meus, & Deus meus.*

Cap.12.

Lib. 21. de Ciuit. Dei cap.4.

Dotes, & prærogatiuæ Magnetis in viris etiam iuſtis refulgere ſolent, dum, occulta vi quadam verborum, & exemplorum, & alios attrahunt, & ad ſanctitatem, & pietatem alliciunt. De ſancto Vualerico hæc verba leguntur apud Surium prima die Aprilis: *quemadmodum magnes lapis ferrum ad ſe trahit: ita etiam gratia Dei, quæ in Sancti viri vultu, verbiſq; & moribus relucebat, permultos ad vitæ illius piam quandam, & feruentem æmulationem inuitauit, & adduxit.* Inſuper Euangelij Præcones Magneti non ſunt abſimiles, dum pænitentia affecti, coloris ſunt ferruginei, inſtar Magnetis, & poſtea ferreos, nẽpè obſtinatos peccantes, doctrina, exemplo, & prædicatione ad ſe trahunt. Vt omittamus pulchritudinem, & venuſtatem ſermonis ad Magnetem comparatam, quæ Audientium animos facilè allicit. Rurſus Magnes, ex mente Dioſcoridis, calidus, & ſiccus eſſe perhibetur, vimq; extrahendi ferri vulneribus infixi poſſidet. Huius conditionis eſt contritio; nam quando aliquis tentamentis, & criminibus ita vulneratus eſt, vt ferrum læthalis peccati in intimis conſcientiæ partibus remanſerit, ipſum vſq; ad os attrahit, vt tandem confeſſione expellatur. Item animi demiſsio, quam Vulgus humilitatem appellat, ad Magnetem meritò comparari poteſt, quoniam hæc virtus eſt tãti valoris, vt mentes ferreas criminoſorum moueat, & attrahat. Idem præſtat Dei benignitas, quæ cor Peccantium etiam obſtinatum, & durum, inſtar ferri, aliquando ad pænitentiam allicit: iuxta illud Diui Pauli ad Romanos. *An ignoras, quod benignitas Dei te ad pænitentiam adducit.*

Magnes viris iuſtis cõparata.

Humilitas comparatur Magneti.

Cap.2.

Si verum eſt, quod nonnulli Authores referunt, nimirũ reperiri nonnullas Magnetis ſpecies, quæ homines alliciendi virtutem habent: proculdubiò hæ, in doctrina morali, erunt Diabolus, Caro, & Mundus: quandoquidem hæc tria homines ad humanas voluptates alliciunt: quapropter tanto impetu ad mundanas delicias, & ad cumulum dignitatum feruntur. Niſi velimus Fæneratorem Magneti ſimilem publicare, qui homines varijs contractibus allicit, vt tandem cunctas eorum diuitias ad ſe trahat. Idem de Adulatoribus, ſiue Amicis falſis aſſerendum erit, qui tantummodo, ratione quæſtus, homines ad ſe trahere conantur. Quamobrem in præſentia illam Ouidij ſententiam tãquam veriſsimam pronunciare poterimus.

Illud amicitiæ ſanctum, & venerabile Numen
Proſtat, & in quæſtu pro meretrice ſedet.

Deniq; Plato, in Ione, Poetas Magneti comparare ſolebat: nam veluti hic lapis non ſolum ferrum allicit, ſed etiam illi alterius attrahendi ferri virtutem impertitur: pariter ſunt Poetæ diuino quodam furore concitati, qui poſtmodum tractu temporis multos alios ad certamen carminum alliciunt, vt tandem omnes huiuſmodi glorioſis Inſignibus ornentur.

VSVS IN MEDICINA.

MVLTOS ad vſus in medicina Magnes oonducere poteſt, ſed antequam adhibeatur, ex multorum authoritate, præparatione indiget. Idcircò Quercetanus, in ſuo Sclopetario, recipit vncias quatuor ſucci Ariſtolochiæ rotundæ, & tantumdem Sabinæ, vncias duas Serpentariæ, & libram ſpiritus vini: hæc omnia, ſpatio diei naturalis, circulata diſtillat: poſtmodum libram huius aquę cum vncijs quatuor pulueris Magnetis circulat, deinde à fæcibus diſtillatione ſe parat, & hanc operationem ter repetit, vt Magnes præparatus habeatur. Itaque ſi affectiones capitis reſpiciamus, ſcripſit Hollerius ſe ab antiquiſſimis Commẽtarijs intellexiſſe Magnetem, abſque præparatione, capiti admotum, omnes illius dolores, & querimonias tollere. Item Marcellus Empyricus, in ijſdem affectibus Magnetem de collo ſuſpenſum commendat. Præterea hic lapis medicaminibus ophthalmicis additur, & præſertim quando epiphoræ tollendæ ſunt. Deinde, in laxanda aluo, alijs non cedit medicamentis, quoniam, ex ſententia Mylij, craſſos humores educit. Sed id ſcripſit Dioſcorides ante ipſum dicens Magnetem, pondere trium obulorum, potum cum aqua craſſos ſuccos euacuare. Auicennas quoque prodidit Magnetem facultate abſterſiua potiri: hac de cauſa vtiliter eum in potu illis præſcribit, qui limaturam ferri hauſerunt. Quinimò, vt Porta, & alij Authores referunt, Magnes Hydropicis datus, hydragogum euadit medicamentum. Hinc Marbodeus huc reſpiciens cecinit hunc in modum.

In lib. de med. cap. 1.

Cum mulſo datus hydropem purgando reſoluit.

Lib. 9.

Et quamuis Galenus, in libris de facultatibus ſimplicium medicamentorum, vires medicas Magnetis ſimiles viribus Hæmatitis prædicauerit: nihilominus in libro de ſimplici medicina diuulgauit vires purgatiuas Magnetis, necnon Hydropicis in potu prodeſſe; quoniam humores aqueos per ſeceſſum educit. Non defuerunt, qui ſuperioribus annis in Belgio hernias, Magnetis ope, curare profiterentur. Primùm ramenta ferri in tenuiſſimum puluerẽ redacta Patiẽti exhibebant, extrinſecus verò parti affectæ emplaſtrum ex Magnete contuſo, & radicibus Conſolidæ maioris paratum applicabant, & Patientem, ſpatio octidui, ſupinum ſanabant. Hoc emplaſtro magnetico Ruſticum quemdam Bohemũ Pragæ nomine Mattheum, prodigioſo quodam morbo curatum Oſualdus Crollius, in præfatione Baſilicæ Chymicæ, recitat. Hippocrates & ipſe, in libro de ſterilitate, Magnetem non infrugiferam iudicat in mulieribus, quæ genituram continere nequeunt. Sunt qui referunt paruam quantitatem Magnetis per os ſumptam, ad conſeruandam iuuentutem valere: quapropter annotante Mylio, Rex Zeilan vaſa ex Magnete confici iuſſit, in quibus cibaria, & obſonia coquerentur, vt perpetua iuuentute frueretur.

Herniæ curatio.

In medicamentis etiam extrinſecis Magnes habere locum traditur: etenim puluis Magnetis aſperſus ſuper partes ambuſtas, illas ſanare perhibetur. Vnde Marbodeus ad rem ſic cecinit.

Partes ambuſtas ſuperaſperſus medicatur.

Deinde ferro venenato ſaucijs præſentiſſimo eſt remedio. Quinimò, atteſtante Porta, Medici, propter ſympathiam, in extrahendo ferro ſagittæ ex humano corpore, fæliciter Magnete vtuntur. Prodijt nuper ex quadam Congerronum officina vnguentum cognomento, Magneticum, non quia Magnetem recipiat, ſed ab actione ita nominatum, quia vulneratos diſtantes ſanare falsò credatur. Armarium quoque cognominatur, quoniam armis inungi ſoleat. Componitur ex varijs ſimplicibus, quæ apud Vuecherium legi poſſunt.

Vnguẽtum Magneticum.

A

VSVS IN RE NAVTICA.

NAVIGANDI vſus, ope Magnetis, & chalybis, Antiquitati incognitus, à Flauio quodam excogitatus traditur. Hæc autem res, qua Naucleri ad polos diriguntur, pyxis Nautarum, ſeu pyxidula Magnetis appellatur, in qua eſt acus ferrea vi Magnetis imbuta, in gnomone nauigatorio ſuper quamdam cuſpidem, inſtar perpendiculi, inſidens, & lineam meridianam ad demonſtrandas quatuor Cæli plagas, nempè Auſtrum, Boream, Ortum, & Occaſum demonſtrans. Hac igitur arte ſecurum Nautæ curſum ſuſcipiunt, & immenſa maris ſpatia metiuntur. Immò quantum itineris ſit peractum, & peragendum remaneat, optimè norunt, vt tandem B ad locum deſtinatum perueniant. Quamobrem Cælius Calcagninus, in libro de re Nautica, noſtros nautas fæliciſſimos appellat, qui in parua tabella, regiones, oras, ſcopulos, inſulas, promontoria, portus, & deniq; faciem totius maris circumferunt. Ad huius ſimilitudinem habemus, apud Plautum, Verſorium inſtrumentum nauticum, quo Priſci olim cognoſcebant vnde venti flarent, conſequenterq; an mare nauigantes admitteret. Hodie quoq; ad notitiam Ventorum, in pyxide variæ deſcribuntur lineæ, quædam rectæ, & quædam obliquæ, quibus nauem Nauclerus regit. Lineæ nigræ præcipuos octo ventos demonſtrant, virides eos, qui à medio veniunt, rubræ quartas indicant. Idcircò, qui locum aliquem nauigio petunt, inſpiciunt illam lineam, quæ rectà eò tendit, vt iter, ex animi ſententia, ſuccedat. V. G. ſi quis Genua Alexādriam petere velit, ne in ſcopulum aliquem incidat, proram nauis inter Oſtrum, & Syrocum dirigunt. Hoc igitur inſtrumēto moniti Nautæ, quamuis caliginoſo Cælo, & in profundo pelago verſentur, ſemper, ope acus nauticæ, ad Septentrionem curſum dirigere poſſunt.

Verſoria quid ſit.

C Reliquum eſt, vt aſſignetur ratio, qua inſtrumentum huius generis perfectum fabricari poſſit. In hoc igitur conſtruendo, Porta ſex conditiones ſeruandas eſſe docet. Primò ſumitur ferreus obelus, vel acus ferrea ex purgato ferro, vel puro chalybe fabricata: Secundò puncta polaria Magnetis leui ictu mallei percutiuntur, & ſtatim illis acus perfricatur, quoniam illicò virtutem ſe vertendi, ad polos recipit. Tertiò, quando ferrum ad Boream verti debet, Auſtralis pars lapidis tangatur, ſin ad Auſtrum, Borealis. Quartò ferrum ſemel Magneti affricatum, nullo alio ferro, vel Magnete tangatur, ſed in pyxide diligenter cuſtodiatur, ne ferrum inebrietur, & virtus euaneſcat. Quintò obelus ferreus Magneti proportionatus eſſe debet, nè ſit valdè magnus, vel nimis exiguus. Sextò cuſpis obeli, vel acus polum oſtenſura, non ſit acuta, ſed planiuſcula: ſic enim melius vim magneticam recipit, atq; retinet. Quamobrem, his ſeruatis conditionibus, huiuſmodi ferrum ſpatio annorum centum ſuam virtutem conſeruabit.

Cōditiones ſeruādæ in acu nautica

His intellectis, duæ adhuc circa Magnetem enodandæ difficultates ſuperſunt. Prima eſt, qua ratione lapis hic ad polum Arcticum dirigatur. Nonnulli ſympathiam D quamdam cum ſtella polari ei ineſſe credunt: quapropter quidam in harmonica Mundi conſonantia, nomine Magnetis, caudam Vrſæ minoris intelligunt. Hæc opinio ab aliquibus refellitur, quoniam Magnes polum etiam Antarticum reſpiciat. Alij exiſtimarunt id eo modo fieri poſſe, quo Heliotropium, Lupinus, Tragopogum, Lotus Ægyptiaca, & aliæ plantæ Solſequiæ operantur, dum tota die ad curſum Solis ſe vertunt. Hæc etiam ſententia multis non probatur, quoniam Sol motu, & luce in mundum ſublunarem præclarè agit, cùm propiùs, quàm ſtella polaris ad terram accedat. Alij ſomniarunt ſub polo montes ex ferro, vel Magnete à Natura eſſe conſtitutos, ad quos, per ſimilitudinem, Magnes impellitur, ſed ſi hoc eſſet verum, huiuſmodi montes vaſtæ amplitudinis ferrum raperent, præſertim quando naues propiùs accedunt. Ioannes de Rupe ſciſſa, in libro de quinta eſſentia, verba faciens de influxu ſtellarum, id euenire putat ab influxu, & vinculo amoris, quo cæleſtia, & ſublunaria ſibi inuicem reſpondent: ſiquidem tam ferrum, quàm Magnes, iuſſu, & imperio Dei ab influxu illius ſtellæ polaris generantur; conſequenterque naturam,

& proprietatem illius ſtellæ participant: vnde acus nautica ad illam ſtellam, tanquam ad ſuum ſimile conuertitur. E

In hoc tantorum virorum diſſenſu, quid aſſerendum ſit, ambigimus. At tamen quod à Metallaris de hac re intelleximus, in præſentia diuulgare conabimur. Referunt enim venas Magnetis nullum alium occupare ſitũ, niſi inter Meridiem, & Septentrionẽ & ſemper rectà à Meridie in Septentrionem huiuſmodi vanæ procedunt. Quamobrem ſi eadem eſt ratio totius, atq; partis, non erit mirandum ſi Magnes hiuſmodi partes reſpiciat.

Altera dubitatio eſt, quomodo in Taprobana inſula, à Calaico Indiæ Promontorio in Auſtrum, quatridui nauigatione, Magnes in vſu eſſe poſſit; cum Septentrio non conſpiciatur. Aliqui reſpondent vſum Magnetis ibi eſſe incognitum: propterea Solinus recitat nauigaturos alere aues quaſdam cicures, quas in nauigijs deferunt, horum enim volatus tanquam itineris magiſtros obſeruant. Hoc idem Plinius annotat his verbis. *In Taprobano mari nauibus vtrimq; proræ ſyderum in nauigãdo nulla obſeruatio, Septentrio non cernitur. Sed volucres ſecum vehunt, emittentes ſæpius, meatumq; illarum terras petentium comittantur: nobis diligenter notitia, Claudij principatu contingit, legatis etiam ex Inſula aduectis.* An hoc veritati ſit proximum, necne, in præſentia non inquirimus, ſolum manifeſtabimus Ludouicnm Vartomanum hac in re valdè verſatum, annotante Scaligero, in nauigatione Maris Aethiopici ſeſe vſum eſſe pyxide noſtrati; quemadmodum & in Mari Atlantico, cuius ferrum ad noſtrum ſemper polum dirigebatur. Idem cum ab Inſula Bornei ad Iauam tenderet, verſuſq; Canopum teneret curſum, animaduertit rectorem nauis vti pyxide noſtræ ſimili, & illa ſtella, in qua omnes Venti, more noſtro, deſcripti ſunt. Itaque Rector nauis ab illo rogatus rationem artis, oſtendit lucidiſſimum Canopum, in quem ſpectabat. Neq; hoc eſt mirũ, quoniam altera pars Magnetis Meridiem, altera Septentrionem ſpectat. F

Cap. 54.

VSVS IN LVDICRIS. G

MVLTÆ res ioco fieri poſſunt, ope Magnetis. Nam recitat Porta, ſi ſupra tabulam ligneam, lapideam, vel metallicam, lapides Magnetis, vel fruſta ferri penſilia accommodentur, vel in æquilibrio conſtituantur, deinde ſub tabula Magnes agitetur, lapides, vel ferramenta ſupra tabulam penſilia moueri, vel quieſcere ad motum, vel quietem Magnetis ſub tabula agitati. Prҿterea, vt acus ſupra tabulam ſaltent, vel moueantur ad tibiæ ſonum, Magnes ſub tabula clanculum iuxtà ſonum voluatur, & reuoluatur. Alij, vt exercitum arenarum prælientem oſtentent: primò aliquam Magnetis portionem in puluerem redigunt, rurſus aliam portionem in fruſtilla contundunt, vt pedites, vel equitum turmas repræſentent: poſtea ſupra tabulam has portiones magnas, & paruas, iuxtà partem dextram, & ſiniſtram, ad modum exercitus accommodant. Deinde ſub tabula, dextra, lҿuaq; manu duæ portiones Magnetis agitantur: vnde materia ſupra tabulam exiſtens paulatim ad motum Magnetis incedit. Idem Magnes in tenuem arenam reducitur, & ei, ratione diſtinctionis, arena alba additur, ex hiſq; ſimul mixtis fit cumulus: poſtmodũ ſi Magnes admoueatur, vel nudus, vel pannis inuolutus (vt eius cognitio ſpectantes fugiat) tunc puluis magneticus ab arena alba paulatim ſe paratur, & ad inſtar capillorum vnitus veluti fædere quodam copulatus currit, & lapidem amplectitur. Pariter aliqui portionem ferri dilatati chartæ agglutinant, illamq; parieti admouent, poſt quem ſit aliquis fruſtum Magnetis ſecus murum mouens, nam quodam veluti miraculo ſpectantium, charta illa per ſe muro adhæret, & etiam mouetur, immò partem muri ſuperiorem aſcendit, quando manus cum Magnete, poſt murum ad partem ſuperiorem eleuatur. Aliqui etiam ſunt, qui ſtatuam ex aliqua materia formant, cum ſceptro ferreo in manu, iubentque, vt aliquis, manu Magnetem occultans, illam adeat de aliqua re interrogans, tuncque illud ſceptrum verſus manum Magnetis parumper inclinatur, & ſic ſtatua aliquem dare nutum, vel reſponſionem videtur. H

Acus vt ſaltet ad ſonũ tibiæ.

Vt ſtatua aliquem det nutum.

Non-

A Nonnulli etiam ſunt, qui puluerem Magnetis prunis inſpergunt, vt horribilia in ædibus ſpectra appareant. Hoc autem admiratione dignum non eſt: cum hic lapis ſit naturæ ſiccæ, & terreſtris, conſequenterque fumos melancholicos, & horribiles excitat.

VSVS IN VARIIS.

GEORGIVS Agricola in libris de re metallica, fuſioni vitri Magnetem addit, dum recipit arenam factam ex lapidibus liqueſcentibus cum ſale foſſili, vel ex herba ſalſa parato, cum minutis portionibus Magnetis, quæ liquorem vitri in ſe trahere dicuntur, tractum purgant, & ex viridi, vel luteo candidum reddunt, partes autem Magnetis vi ignis conſumuntur. Qui horologia, tam Orizontalia, quàm Verticalia fabricant pyxidula Magnetis, vt plurimum vtuntur. Quamuis
B etiam ſine Magnete, inuenta per circulos linea meridiana, præparari poſſint. Metallarij quoque in fodinis pyxidem Magnetis adhibent, vt in illis abditis locis rectà ad venas metallorum diuites tendere queant. Quandoquidem vſus huius pyxidis non ſolùm maritima, ſed etiam terreſtria itinera regit. Maiolus enim in Colloquijs, ſcriptum reliquit in vaſtis Arabiæ deſertis leuiſſimas eſſe arenas, ibiq; nunquam iter rectum haberi poſſe: quoniam illæ arenæ ventis agitatæ tanquam vndæ maris vehementer fluctuant. Idcircò Itinerantes arcis ligneis incluſi, dorſoq; Camelorum vecti, ope Magnetis, iter ad deſtinatum locum dirigunt. Amplius, qui ędificiorum, & Regionum ichnographias deſcribunt, Magnete etiam vtuntur. Illi autem, qui argentum ſepultũ inuenire profitentur, illud Magnetis genus recipiunt, quod argentum allicit: ſiquidem virgula hoc Magnetis genere contacta, & verſatilis, ſemper ad argentnm aliquo in loco occultatum ſe vertere perhibetur. Inſuper referunt Magnetem habere hanc prærogatiuam, vt vxorem, vel caſtam, vel adulteram detegat: quare in hoc caſu, ad mentem Marbodei, Magnes eſt adhibendus hunc in modum.

Magnes regit itinera terreſtria.

C *Nam qui ſcire cupit, ſua num ſit adultera coniux*
Suppoſitum capiti lapidem ſtertentis adaptet,
Nam quæ caſta manet, petit amplexura maritum
Non tamen euigilans, cadit omnis adultera lecto
Tanquam pulſa manu ſubito terrore coacta.

Deinde idem Author narrat ſæpius Magnetem à furibus adhiberi, vt noctu domus diuitijs refertas ſpolient: ſiquidem huius puluis ſupra carbones accenſas inſperſus, in angulis ædium, eleuat fumum, qui mentes habitantium euertit: ideoque canit hunc in modum.

Si fur clauſtra domus ſpolijs gaxiſq; referta
Ingrediens, prunas ardentes per loca ponat,
Et ſuper aſpergat Magnetis fragmina prunis,
Vt per tetragonum fumi calor vltra vaporet,
Mentibus euerſis, velut impendente ruina
D *Diffugiunt omnes, in ea quicumq; manebunt,*
Et fur ſecurus rapiet quæcumq; libebit.

Amplius idem Marbodeus addit multos olim in arte magica hoc lapide vſos fuiſſe. Verſus Authoris ſunt hi.

Dorindus Magus hoc inprimis dicitur vſus,
Conſcius in magica nihil eſſe potentius arte,
Poſt illum fertur famoſa venefica Circe.
Hoc in præſtigijs magicis ſpecialiter vſa
Hinc & apud Medos cum res veniſſet in vſum
Detexit lapidis magis experientia vires.

Demum huius lapidis geſtatione homines reddi eloquentes, & in pronunciando gratioſos recitat Marbodeus his verſibus.

Gratia præſtatur, ſimul & ſuadela per ipſum
Sermoniſq; decor, diſceptandiq; facultas.

Poſtremò Priſci animaduertentes naturalem inter ferrum, & Magnetem ſympa- E
thiam, ei Veneris intellectum aſſignarunt, & vim conciliandi vxores viris, & viciſſim maritos vxoribus habere voluerunt. Idcircò ad hoc ſignificandum, ſæpius Venerem in Magnete ſculpſerunt: iuxta illud Claudiani.

—— Venerem Magnetica gemma figurat.

Cap. 39. Ad finem docuit Ioannes Serapio in tractatu de Mineralibus, Magnetem lapidem fieri igniferum, ſi viua calce ſepeliatur in vaſe teſtaceo diligenter creta clauſo, & in fornace figulorum locato, donec cætera vaſa percocta fuerint. Nam hic lapis poſtea extractus, ſputo, vel aqua madefactus flammam concipit. Idem Ioannes Baptiſta Porta in libro de Magia naturali recitat.

DE PYRITE.
Cap. III. F

ÆQVIVOCA.

NVLLA ratione Pyrites æquiuocationem euitare potuit. Quandoquidem Plinius, & alij Authores Pyritem vocant gemmam, quæ contactu digitos adurit: quamuis mirum videatur, id ſolo attritu contingere poſſe. Albertus tamen ſimilem ſcribit contingere Pyriti, ſeu Peridonio vocato, qui lapis fulgore ignis micãs, ſi manu arctiùs ſtringatur, digitos adurit: ideòque leuiter tangendum eſſe monet; cuius rei ſe periculum feciſſe fatetur. Quapropter apud quemdam Poetam, ad rem hęc carmina leguntur.

Necnon Pyrites digitos qui ſtrictus adurit,
Gemmaq; quæ radios emittit candida Solis G
Naſcitur hæc ſcopulis Pallenes gemma refulgens
Aſterium perhibent, ſtellis certare putatur,
Et flammæ ſimilis ſplendenti lumine lychnis.

Item Marbodeus in libro de Gemmis non intactũ id reliquit canens hunc in modum.

Cui fuluus color eſt, cui nomen ab igne Pyrites
Se vetat aſtringi, pertractariq; recuſat,
Tangi vult leuiter, pauidaq; manu retineri,
Nam preſſus nimium digitos ſtringentis adurit.

Quamobrem hinc manifeſtum eſt, hunc non eſſe lapidem, de quo in præſentia agitur.

Leonardus tamen Piſaurenſis, authoritate Dioſcoridis, confirmare conatur naturam Pyritum eſſe adeò calidam, vt re vera manus tangentis adurat. Id autem falſiſſimum eſſe pronunciamus: ſiquidem Dioſcorides id nullibi ſcriptum reliquit. Iſidorus ſilicem, quem Vulgus petram focalem nominat, Pyritem fuiſſe nuncupatum vo- H
Li. 36. cap. 19. luit. Pariter Plinius hoc verum eſſe confirmauit. Quinimò, eodem teſte, lapis etiam molaris, apud aliquos Authores Pyrites cognominatur, cum illi copia ignis inſit. Item, ex eodem Plinio, habemus, quòd Corallium, apud aliquos, appellatur Pyrites; cum proprio colore ignem imitetur. Amplius Pyrites apud Botanicos eſt Nardus montana, quoniam olim in Sacrificijs, odoramenti gratia, ignibus imponeretur. Demum apud Halchemiæ Profeſſores, vocabulo Pyritum, vel Marcheſitarum varij lapides minerales, & quandoq; venæ metallorum feraces intelliguntur. Geber Pyritem, vel marcheſitam Chymicorum dixit eſſe lapidem Philoſophorum: cum Pyrites ex ſulphure, & argento viuo conſtet, ex quibus lapidem philoſophicum integratum eſſe aſſeuerant.

Nardus Montana dicitur Pyrites.

SYNO-

SYNONIMA, ET ETYMVM.

LATINI, nomine à Græcis detorto, lapidem, de quo in præſentia agitur, Pyritem dixerunt. Alij nomen græcum aſpernantes, Vriũ ab vrendo, vel Igniarium ab igne indigitarunt; cum huic lapidi plurimus ignis ineſſe perhibeatur. Nonnulli Vulgares hac ratione moti lapidem focarium, aut igniferum cognominarunt. Idcircò apud Camillum Leonardum Piſaurenſem legimus, aliquibus dictum fuiſſe Hephæſtium, nempè Vulcanum, qui Antiquitati Deus ignis eſſe credebatur. Inueuit autem hic lapis nomen ab igne, cum percuſſione ferri, vel alterius duri lapidis ignem emittat. Matthiolus tamen tacitæ occurrens obiectioni, hæc verba protulit: cum ſint multi lapides, ex quibus percuſſis eliciatur ignis, & omnes iure optimo tali nomine inſigniri poſſent: attamen hic lapis, de quo in præſentia verba fiunt, antonomaſticè Pyrites appellatur; cum cæteris prẹſtantior ſit, & percuſſus maiorem ſcintillarum copiam ſpargat. Aut, iuxta aliorum mentem, quoniam ignem ægerrimè recipiat, receptum verò diutiſſimè conſeruet. Inſuper Latinorum aliqui hunc nuncuparunt Sideritem, aut quia coloris ſit ferrei, aut quoniam duritie ferrea refertus ſit, niſi velimus aſſerere, quia ferro percuſſus ignem producat. Hermolaus Barbarus, in Corollario, ſcriptum reliquit fuiſſe nonnullos, qui Pyritem appellarunt Boſtrichitem, & Androdamanta. Quapropter Geſnerus nõ ſine cauſa putauit aliquam Pyritis ſpeciem inueniri, quæ pilos, aut Βοστρυχους, ideſt cirrhos, circinnos, vel plexos mulierum crines referat. Idem Geſnerus prodidit, apud quoſdam Nuperos, nuncupari Marcheſitam, & hac de re Germanis, corrupto nomine, Martſtein cognominari. Alioquin apud Germanos Kieſen dicitur; Sunt tamen Arabes, qui ſuo idiomate Marcheſitam à productione ignis nominarunt: quamuis nomine hiſpanico dici marcheſitam aliqui exiſtimẽt. Aliter Arabes Lapidem luminis nominarunt, quoniam vi diſcutiendi caligines oculorum potiatur. Tandem Othonna lapis eſt in Aegypto exiguẹ magnitudinis, & ærei coloris, quem Geſnerus ad Pyritas reducendum eſſe arbitratur.

Boſtrichites lapis.

Lapis luminis qualis.

Apud Grẹcos legitur πυρίτης maſculini generis, & πυρῖτις generis fæminini, & exponitur lapis edens ignẽ; deduciturq; à vocabulo πῦρ, quod ignem ſignificat. Apud eoſdem Græcos πυροστόχος λίθος eſt lapis ignem pariens, vel ex quo ignis elicitur. Ariſtoteles, in Meteorologicis, ſcriptum reliquit lapidem Pyrimachum vnà cum metallis à terra erui; vnde Falloppius, & alij Authores de Pyrimarcho Ariſtotelis verba faciẽtes, hunc Marcheſitam Arabum, & Pyritem Græcorũ eſſe meritò voluerunt. Theophraſtus quoq; vnà cum Ariſtotele πυρίμαχον indigitauit, quoniam igni reluctetur. Tradit enim Georgius Agricola hunc lapidem in fornacem proiectum fluere, & vbi fluxerit in catinum, rurſus in lapidem concreſcere. In ſuccedaneis medicamentis Galeno attributis, pro Pyrite, Pyrobolus ſubſtituitur. Geſnerus hoc nomen meditatus, tandem ſimilem lapidem cum Pyrite eſſe opinatur, motus potiſſimùm hac ratione, quoniam ille Author multa alia ſuccedanea nominat, quæ à viris eruditis ſynonima eſſe putantur. Alioquin πυροβόλα, apud Plutarchum in Camillo, ſunt inſtrumenta quædam bellica ad ignem eiacaclandum fabricata.

Li. 3. et 4.

Pyrobolus lapis qualis.

NATVRA, ET PROPRIETATES.

MVLTI contendunt Pyritem eſſe naturẹ illorum Silicum, qui cum ẹre ſimilitudinem habent, & in metallis, fluminibuſq; quibuſdam inueniuntur. Hanc ſententiam Boetius, in libro de Gemmis, confirmare videtur. Sed ſatius eſt, ſi dicamus Pyritem ad naturam metallicam accedere, cum ſpecie auri, quandoq; argenti, & plerumq; aurichalci ſpectetur, ſubſtantia tamen lapidea. Hinc aliqui fuerunt huius opinionis, Pyritem eſſe excrementum metallorum, quod falſum eſſe exiſtimamus, propterea quòd reperiatur etiam in illis locis, in quibus nullum metallum effoditur. Immò in proprijs venis eruitur, in quibus nulla metallorum ſpecies à

na-

natura fuit producta. Birengutius ſcripſit Pyritem eſſe materiam metallorum perfectam, quæ defectu temporis,ad deſtinatam perfectionem peruenire non potuit. Idem Author paulò inferius, & rectius, vt noſtra fert opinio, prodidit Pyritem eſſe fumum, & exhalationem, minerarum, quæ ſublimatæ, & lapidibus adhærentes Pyritas generant. Hinc multi Authores hac ratione moti prodiderunt Pyritem indicare metallorũ venas. Obſeruantur enim quandoque Zonæ quædam Pyritarum in montibus diſcurrentes, & cohærent tanquam lapilli anguloſi,vt in cryſtallo, non in cuſpidem deſinentes, ſed teſſeris potius ſimiles, &, ob ſimilitudinem Adamantis, à Plinio Androdamas inter gemmas reponitur.Deniq; Pyritem participare naturam Sulphuris,& Hydrargyri aſſeuerant, ex quibus principijs metalla, & atramenta producuntur. Vnde orta eſt apud vulgares Chymiſtas præſtantiæ Pyritis exiſtimatio, itaut de illo mirabilia prædicare conſueuerint, ſub ænigmate Hermaphroditi continentis in ſe vtrumq; ſemen metallicæ generationis. E

Lib. 2. Pyrot. cap. 4.

Præterea Pyrites habet hoc inſitum à natura, vt ferro percuſſus ſcintillas edat. Sed hic oritur quæſtio digna animaduerſione, cur ferro percuſſus ignem eructet,& ex percuſſione alijs metallis facta nullus inde ignis exeat. Poſſumus reſpondere cauſam huius effectus eſſe duritiem ferri; nam abſque ferro, alio etiam pyrite, vel lapide duriori petitres, ignem tradit. Cauſa autem, cur Pyrites ignem reddat, partim eſt motus velox tanquam efficiens, partim ſulphurea materia in Pyrite contenta, quæ potentia ignis exiſtit,hac de re in naturam igneam facilè tranſit:quocirca diutius hic lapis pertractatus odorem ſulphureum ſpargit. Deinde naturaliter colorem metallicum habet; ſed in igne poſitus, nullum ſuccum metallicum fundit(loquendo tamen de Pyrite ſterili) ſed relicto quodam corpore inutili, euaneſcit, fortaſſis Agricola huc reſpexit, quando ſcriptis mandauit, Pyritem in fornace fluere, & cum defluxerit, denuò concreſcere, & in corpus durum, & inutile degenerare. Tandem Garlandus,agens de mineralibus,prodidit apud Alchimiæ Profeſſores Marcheſitam ſoluere ferrum,quando ſuper illud inſpergitur, necnon cuprum, & argentum comburere. F

Pyrites ſterilis qualis

DIFFERENTIÆ. G

NVLLVS eſt lapis,qui maiori copia differentiarũ redundet,quàm Pyrites:quãdoquidem non ſolum ratione ſubſtantiæ, ſed etiam ratione coloris, & figuræ varia diſcrimina ſortitur. In primis animaduertendum eſt Pyritem in duplici differentia eſſe conſtitutum, quoniam alius eſt naturalis, de quo in præſentia ſermo habetur, alius eſt artificialis, qui à Chymiſtis præparatur.Modum autem præparandi Pyritis ex quocumq; metallo Caneparius in libro de Atramentis recitat. At redeuntes ad Pyritem naturalem dicimus, alium ratione ſubſtantiæ eſſe friabilem, alium eſſe durũ.Præterea omnis Pyrites vel ſuus eſt, aut admixtũ habet metallum, vel lapidem, vel fluores,& quandoq; etiam Cæruleũ natiuum. Rurſus Pyritarum aliud genus(cum participent copiam ſulphuris) habet plurimum ignis, eſtquę magni ponderis,& viuus Pyrites appellatur. Hoc genus exploratoribus Caſtrorum maximè neceſſarium eſſe Plinius ſtatuit; quoniam clauo, vel alio lapide dum percutitur, illicò fundit ignem, H qui folijs aridis, fungis, aut ſulphuratis excipitur. Id præcipuè præſtant illæ Pyritarum differentiæ, quæ ſpeciem ferri percolati præ ſe ferunt, & ſupra mineram Vitrioli inueniuntur. Quocirca Pyrites iterum duplex conſtituitur, nempè metallicus, & ſterilis. Primus in excoctione aliquid metalli fundit, ſecundus nihil metalli participat. Primum genus varias ſpecies cõplectitur iuxta naturam metalli, quo potitur. Etenim Pyrites, in quo aurum refulget, vocatur ab Authoribus Chryſodes,æs participans, dicitur Chalcodes,nimirum æroſus, vt Plinius paſſim monuit. Pyrites auri particeps,aureis, & fulgentibus punctis micat. Huic ſimilis inuentus eſt in Agro Bononienſi, temporibus Gregorij XIII. Pontificis maximi. Deinde frequens eſt Pyrites æroſus, necnon Chalcanthi particeps.

Cap. 19.

Pyrites viuus qualis.

Lib. 36. ca. 16.

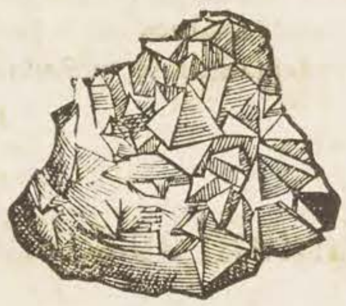
Sed aduertendum eſt aliquando Pyriti fluores adnaſci, interdum Irides, & quandoque Berillos; quemadmodum apparet in Iconibus, quas ante oculos legentium repræſentamus. Et enim primo loco delineatur Pyrites cum Berillis adnatis, lucidis, & an-

anguloſis, albis quidem, ſed ad colorem ſubnigrũ tendentibus. Secũdo loco deſignatur Pyrites fluores cryſtallinos variarum figurarum continens, qui habent quinque ſuperficies, & in pyramidem pentagonam deſinunt. Tertiò loco proponitur icon Pyritis continentis fluorem, & Berillum informem,& imperfectum, cum anguli,& ſuperficies manifeſtè non appareant.

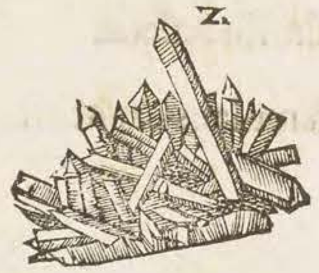
Differentiæ Pyritis aliàs materias continentis.

1 Pyrites cum Berillo adnatus.
2 Pyrites alter cum fluoribus adnaſcentibus.
3 Pyrites alter cum Berillo, & fluore.

1

2.

3

Geſnerus quoque narrat ſe accepiſſe à Ioanne Kentmano Pyritem è ligno querno, quem Dyritem appellabat friabilem, guſtu atramentoſo, & odore ſulphureo.

Quoad colorem, varius etiam videtur Pyrites,nam colorem omnium ferè metallorum refert. Obſeruatur viridis,cæruleus, purpureus, & cinereus, præſertim in fodinis plumbarijs. Eſt interdum vnius ſimplicis coloris,& aliquando mixti:hinc Plinius ſcriptum reliquit, in Cypro hunc reperiri in metallis,quæ ſunt circa Acarnaniam, aureo, & argenteo colore. Auicennas tradit hunc æreo,& quandoq; ferreo colore refertum reperiri.

Quoad figuram, Pyrites eſt varius. Sunt enim rotundi,teſſellati,anguloſi,oblongi, ouales,caui, plani, turbinati, ſpongioſi: immò ſimiles fauis, & Botro obſeruantur. In Monte *Arienti* nuncupato territorij Bononienſis,& Villa Illuſtriſſimorum Paleotorum paſſim varij Pyrites inueniuntur,vbi etiam videtur Minij quædam ſpecies foſſilis, ſed in-

inter alios Pyrites, quidam figura Piſolithi conſpiciuntur. Ludit enim natura in genere horum lapidum, & prȩſertim ſterilium: quandoquidem inuenimus, in Agro Bononienſi, Pyritem figura Teſtudinis, idcoq; Chelonitem appellauimus. Alium quoq; conſpicati ſumus pariter effoſſum in Agro Bononienſi, qui figuram duorum teſtium repræſentabat; qua de cauſa Diorchitem nuncupauimus. Item alium habuimus Pyritem forma ferè rotunda multas habentem eminentias, quæ qua ſuis figuras referre videbantur: quinimò cuiuſdam ſpongiæ erat æmulus. Primo milliari à Pienza Agro Senenſi reperiuntur Pyrites inſtar globulorum teretes, nonnullis tuberculis inæquales, more gallarum quercus, exiguæ tamen magnitudinis. Inſuper multi ſunt figuræ teſſeræ, ſeu planis ſuperficiebus æqualibus, & inæqualibus, ſplendore argenti, & magnitudine varia. Verùm figuræ quadratæ huius lapidis ſunt vel maiores, vel minores ita eleganter à Natura formatæ, vt ex Aurichalco arte fabricatæ eſſe videantur. Quapropter quãdo Feſtus Pompeius ſcripſit Aurichalcum in montibus naſci, proculdubiò non eſt locutus de Aurichalco arte parato, quòd ex Aere, & Cadmia cõficitur, ſed fortaſſis hunc Pyritem intellexit, qui Aurichalcum perbellè æmulatur. Pertractauimus etiam Pyritem coloris Aurichalci, figura quadrata, & alium, qui referebat humanum caput galea armatum, ſed hic ex tam pura materia conſtare non videbatur, ſicuti primus habens figuram quadratam, quorum omnium icones damus.

E

F

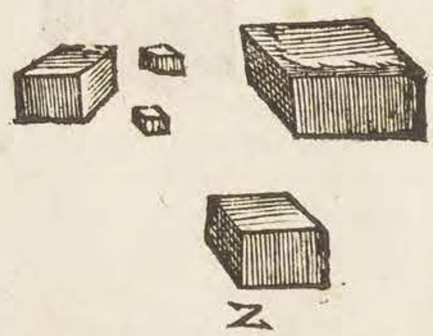
Pyritum aliæ differentiæ.

1 Pyrites ſimilis teſſeræ.

2 Pyrites æmulans caput armatum galea.

G

1

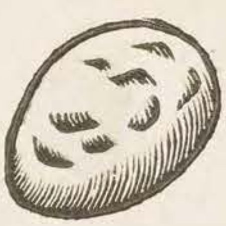
2

His addamus icones aliarum differentiarum Pyritis ratione figuræ, vt in tabella hic propoſita apparet.

Aliæ differentiæ Pyritarum ratione figuræ.

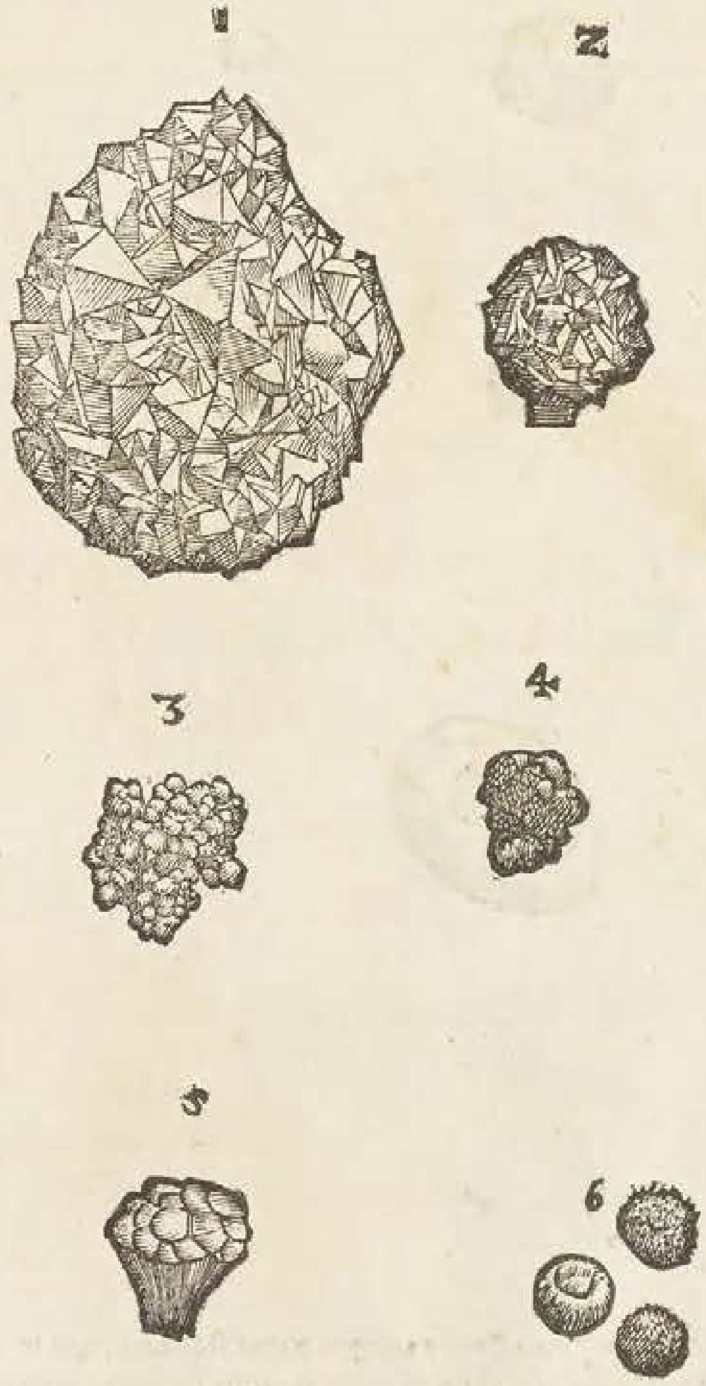

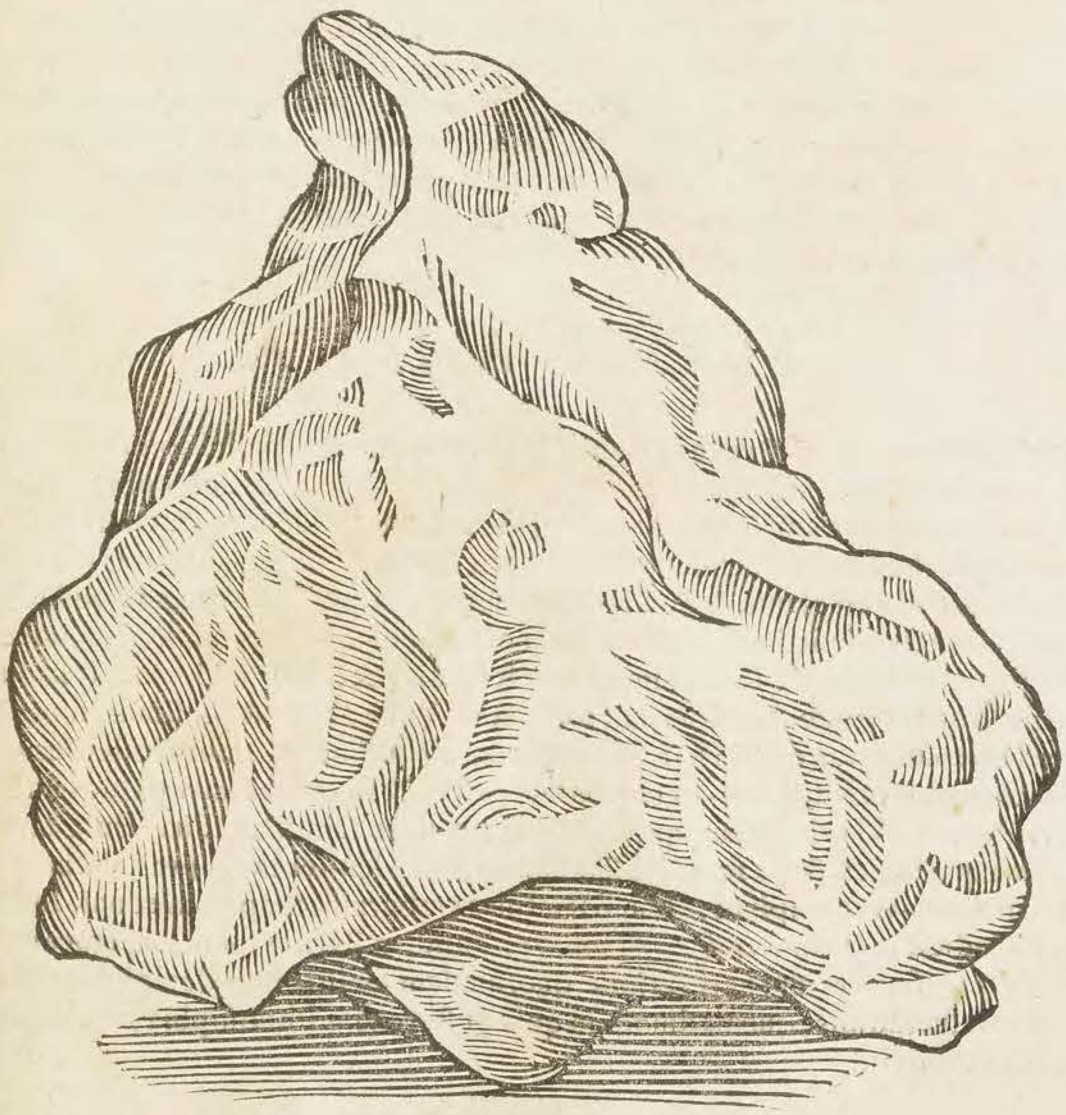
Hæc figura repræſentat Enorchim, de quo agetur ſuo loco.

Demùm nobis fuit communicatus Pyrites nnncupatus ſtellaris, qui in ſuperficie reddebat figuram multorum clauorum ſimul conſertorum, figuræ erat rotundæ, & fortaſſis, ob aliquem, quem edebat fulgorem, ſtellaris fuit cognominatus. Rurſus obſeruatus fuit etiam Pyrites formam fructus mori repræſentans, necnon alios vidimus cum figuris varijs, quorum icones in hac tabella exhibemus, cum Natura, in his producendis ſummopere ludat.

Aliæ Pyritarum ſex differentiæ.

Pyrites grandis in Muſæo ponderis librarum triginta inter alias icones differentiarum reponendus.

LOCVS. E

HIC lapis effoditur in venis aliorum metallorum, aut ſeparatus inuenitur in fluminibus, aut in argilla, vel terra vliginoſa occultatur. Quoad Regiones, naſcitur Goſſelariæ, Eislebæ, colore ſimili Galenæ, ex quo portio auri, & argẽti excoquitur. Sed copioſus reperitur in Reichenſteyn. At Rautiſij obſeruatur Pyrites, qui plus argenti, & minus auri continet. Angli Pyritem vnà cum Ochra plumbaria à fodinis eruunt. Sed Fribergi, vnà cum ſterili plumbagine effoditur, ex quo portio ſulphuris educitur. Eſt etiam Radebergenſis Pyrites, ex quo varia Sulphuris genera excoquuntur, ſed odor natiuo ſulphure eſt moleſtior, & capiti maiorem grauedinem affert. Mariebergi habetur Pyrites gleboſus, qui in terra arenoſa candida, & dura reperitur. Verùm Mansfeldius cum fluoribus candidis non pellucidis, & anguloſis naſcitur. Anebergius autem eſt angularis in ſaxo candido, qui facilè ignibus liqueſcit. F Quinimò in Bononienſibus noſtris montibus multæ Pyritum ſpecies inueniuntur, quæ non ad metallum, ſed ad ignem fundendum ſunt idoneæ, dummodò chalybe percutiantur, & colore ſunt refulgente inſtar Aurichalci, deinde quoad magnitudinem aliæ ſpecies accedunt ad craſſitiem mali Cydonij, alię ad magnitudinem pilæ tormenti manuarij, aliæ deniq; alterius figuræ, & magnitudinis, ſicuti indies perluſtrando noſtros montes obſeruamus.

Sulfur ex Pyrite.

MORALIA.

IN doctrina morali Pyrites conſideratur, quatenus multiplici colore eſt refertus: nam aliquando niger, interdum albus, & identidem multicolor obſeruatur: deinde quatenus etiam in locis calidis generatur. Siquidem ad Sacram Scripturam comparatur: hæc enim quoad ſuperficiem, diuerſorum colorum apparet. Tunc alba G videtur quando eſt planæ, & facilis expoſitionis, & tunc nigra quando difficilem interpretationem admittit; tunc etiam varia dicitur, ob diuerſos intellectus, quos ſortitur. Præterea in calidis locis, nimirum in feruidis, pectoribus virorum ſpiritualium, nempè Prophetarũ, & Apoſtolorum nidulatur. Vnde Diuus Auguſtinus, ſupra Geneſim ad litteram notat, quod ſacra Scriptura ſua altitudine ſuperbos irridet, ſua profunditate attentos tenet, ſua veritate Magnos paſcit, & ſua affabilitate paruos nutrit. Inſuper Pyrites eſt lapis igneus, quoniam petitus ferro ſcintillas edit. Huic lapidi homines impatientes, & ira feruidi aſſimilantur, qui ſi leuiter tangantur, ſtatim ingentes irarum flammas concipiunt. Immò ſcintillas verborum, & operum edunt. Iuxta illud Sacri Codicis. *Apertio oris eius inflammatio*. Tandem Pyrites ſuam vim igneam non monſtrat, niſi atteratur: pari ratione quorumdam malitia non detegitur, niſi attritu longæ conſuetudinis, quemadmodum quis guſtare vim Philoſophiæ non poterit, niſi diù ſe exercuerit. H

Cap. 5.

Eccleſ. c. 5.

VSVS IN MEDICINA.

QVONIAM Pyrites calefaciendi, ſiccandi,& diſcutiendi facultatem poſſidet, humoreſq; extenuat: propterea Medici, in duris tumoribus diſſipandis eo vtuntur. Hunc effectum pręſtat pręcipuè puluis huius lapidis, cum gummi Pini permixtus; tunc enim quaſcumq; partium duricies emollit,& furunculos ſanat. Idem præſtant illæ aquæ, quæ à minera Pyritum ſcaturiunt, vt Georgius Agricola tradidit, in libro eorum, quæ à terra fluunt. Deinde ſcobs Pyritis cum aceto mixta morpheam, lentigines, & humiditates ſub cute contentas exterminat. Immò ſanguinem, & præſertim profluuium muliebre cohibet Dioſcorides Pyritem combuſtum in vſu medico commendat,& iuxta illius mentem, ſic vritur: exiguo igni primùm imponitur, qui paulatim augetur, donec lapis rubeſcat. Alij linitum melle lapidem feruidis carbonibus rubefaciunt, poſtea illum extrahunt, idq; toties repetunt, donec lapis friabilis euadat, qui poſtmodum, vt Cadmia lauatur, antequam ad vſum medicum trahatur. Galenus, præter facultates Pyriti aſſignatas, monimentis mandauit validam poſſidere, in aperiendo, & diſcutiendo virtutem: idcircò ſcribens de arte curatiua ad Glauconem, in tollendis tumoribus ſcyrrhoſis, ſuffumigium Pyritis proponit,& inquit oportere Pyritem candefactum aceto inſpergere, & partem affectam mox ſuper lapidem mouere, vt ab eleuato ſurſum vapore durus tumor diſſoluatur. Inſuper idem Galenus alibi tradidit, medicamentum nigrum Diapyrite nuncupatum, ad vlcera phagedenica, ad fiſtulas,& ad alios ſimiles affectus curatu difficiles mirandum in modum valere. At paulò inferius, eiuſdem remedij ex Andromacho meminit, ſub nomine nigri Catagmatici, ſed aliquantiſper à ſuperiori variat. Primum tamen Bartholomæus Maggius Bononienſis adhibuit, & in libro de curatione vulnerum ſclopetorũ ſummoperè celebrauit. Nec præter rationem, quoniam Serapio, in ſimplicium libro, Marcheſitam reponit inter illa medicamina, quæ vulnera, & vlcera abſtergunt,& carne replent.

Pyritis vſtio.

Lib. 2. c. 4.

Lib. 4. de comp. med. per gen. ca. 13.

Cap. 20.

Trallianus quoque agens de morbo Cæliaco vſum Pyritis in medicina probat, dummodo ſumatur illa ſpecies, quæ à Dioſcoride fuit memorata. Hieronymus Cardanus Pyritem accęſum,& aceto inſperſum, pro liene extenuando, magnificat,& hunc effectum refert acceptum caliditati, & tenuitati partium. Pyritis, quæ paulatim penetrantes ſplenem extenuant. Tandem Chymici Marcheſitam potabilem reddunt, calcem conficiunt, & ex hoc lapide multa alia magiſteria extrahunt, quæ apud Libauium paſſim leguntur.

VSVS IN VARIIS.

METALLARII Pyritem paſſim adhibent, quoniam ex illo aliquam metalli portionem eliciunt, loquendo tamen de Pyrite non ſterili: hic enim non eſt metallifer. Quando autem Pyrites eſt metalli prægnans, à perito artifice ignibus deprehenditur. Immò id etiam cognoſcitur, ſi Pyrites aliquot dierum ſpatio aquæ imponatur, nam ſaporem aquæ communicat, iuxta metallum, cuius eſt particeps. Præterea Artifices ex Pyrite ſcintillas fundente excoquunt ſulphur, aut materiam quolibet ſulphure grauiorẽ. Quinimò Georgius Fabricius in obſeruationibus metallicis, hoc opus Cromenę in Morauia fieri ſcribit. Modũ autem extrahendi ſulphuris ab hoc lapide docet ars ſpargirica, illumq; Boetius in Volumine de lapidibus deſcribit. Item ex Pyrite Vitriolũ, nempè atramentum ſutorium mirabili artificio elicitur: quemadmodum Caneparius in libro de atramentis optimè exprimit. Hodie, licèt aliqui, ad excitandum ignem in puluere pyrio tormenti manuarij, vtantur Silice, vel Calcedonio, nihilominus Pyritem, vt plurimum adhibent; quoniam hic maiorem ſcintillarum copiam ſpargit. Rurſus, ad fingendas litteras aureas,& argenteas, variæ compoſitiones à Canepario recitantur, quæ omnes Pyritem recipiunt. Poſtremò ex marcheſita ſtannea artificioſa ſpeculum in pila ſphærica vitrea conſtruitur, vt Caneparius loco citato monuit.

L. 2. c. 290.

Part. 2. c. 1.

DE ÆTITE.

Cap. IV.

ÆQVIVOCA, SYNONIMA, ETYMVM.

PRIMA fronte ambiguitatem huius nominis euitantes, facere non poſſumus, quin vna cũ Cæſalpino diuulgemus aliũ eſſe Ætitem gemmam ab Aquila candicante cauda cognominatam, alium eſſe Ætitem lapidem, de quo in præſentia ſermo habetur, qui Græcis vocatur ἀετίτης λίθος, nempè lapis Ætites, ſiue Aquilinus; quoniã hæc vox ἀετὸς Aquilam ſignificat. Huius nominis origo varia eſſe perhibetur; cum Authores inter ſe ſententijs varient. Alij referunt hunc lapidem ita dictum eſſe, quia in nidis Aquilarum inueniatur: veluti, ad mentem Alberti Magni, Quiritia lapis in nido Vpupæ reperitur. Alij ſcribunt Aquilam huic lapidi nomen dediſſe, quia hunc aliunde delatum in nido reponat tanquam aduerſus faſcinationes amuletum, & pullos à Serpẽtum inſidijs tueatur. Id expreſſit Marbodeus hic verſibus.

Lib. 2. de Metall. ca. 47.

Lib. 2. Miner. ca. 15.

Inter præcipuos lapides memoratur Aetites,
Quem petit extremis orbis Iouis ales ab oris.
Cuſtodem nidi, defenſoremq; futurum.

Horus author non contemnendus, e mari, vel terra ſublatum hunc lapidem ab Aquila in nido reponi tradit, vt illi ſtabilitatem addat, illumq; aduerſus aeris, & ventorum iniurias tutiorem reddat. Nonnulli fuerunt huius opinionis lapidẽ hunc in nidis Aquilarum collocari, vt oua viuificentur, cum ad exactam pullorum formationem conferat. Quidam ad partum conducere pronunciant, cum ſine hoc Aquila eniti nequaquam poſſit. Multi monimentis mandarunt nidos ab Aquilis conſtrui in præruptis montium G iugis, vbi horum lapidum copia inuenitur. Cæterùm huiuſmodi lapides in nidis etiam Tetraonum obſeruari intelleximus. An fortè quoniam hi lapides tot varient coloribus, quot in varijs Aquilarum ſpeciebus obſeruantur, de quibus in primo Ornithologiæ libro actum eſt. Deniq; aliqui promulgarunt, quod etiam probabile videtur, oua Aquilarum aliquo modo hoc lapide temperari, quæ nimio auium calore percoquerentur vnde Lucanus ſic cecinit.

——— *fœta tabefacta ſub alite ſaxa.*

Lib. 2. c. 7. Encellius agens de re metallica, monuit Ætitem apud Germanos nuncupari Adlerſtein, vel propter calorem, vel propter virtutem illam, ſine qua Aquilæ parturire nequeunt. Albertus Magnus verba faciens de nominibus, & virtutibus lapidum, ſcripſit Echitem eſſe gẽmam optimã coloris purpurei, quæ à Quibuſdam Aquileius appellatur, & in ſe cõtinet alium lapidem, qui mouetur, dum quatitur, eiq; alias aſſignant prærogatiuas, quas Ætiti cõuenire ſuperius retullimus: quapropter, nomine Echitis, procul- dubio Ætitem intelligere debemus. Quamuis, ſecundùm nonnullos, Echites etiam nun- H cupari poſſit; cum Echis habitet illa loca, in quibus Ætites inuenitur. Alij Ætitem indigitarunt lapidem prægnantem, quoniam in cauitate, tanquam in vtero alium lapidem complectatur. Plinius aliquando nominauit Gagatem; ſed aduertendum eſt Seruio appellari Gagaton, dicitq; ab Aquila, ratione frigiditatis, nido admoueri. Tandem, annotante Encellio, aliquibus lapis Erodialis vocari dicitur Erodius autem eſt auis ita dicta quaſi Elodius, quia in paludibus verſetur. Aliqui putant eſſe fulicam, & Theodorus vocat Ardeolam, fortaſſis quoniam hæc auis ſimili lapide delectetur.

Lapis prægnam quis.

Li. 3. c. 47.

MA-

NATVRA, ET PROPRIETATES.

QVAMVIS, vt plurimum huiuſmodi lapis in colore aſſimiletur Ochrę, nihilominus à multis colore quodam rubenti refertus deſcribitur: hic color ab Authoribus puniceus appellatur, vnde Marbodeus huc reſpiciens ſic cecinit.

Puniceum lapis hic me‥oratur habere colorem.

Alioquin à natura ad modum Bezaar compoſitus eſſe videtur: Habet enim in meditullio cauitatem, in qua aliud corpus continetur. Sed diſcrimen inter hos lapides hoc potiſſimum conſtituitur; quia Aetites eſt foſſilis, Bezaar autem in animalibus generatur. Nam quemadmodum lapilli addita materia creſcunt, & paulatim augentur: ita circa hunc lapidem, iam genitum materia quædam ab illo ſeparata ſe ſe diffundit concreſcens, & poſtea paulatim in lapidem dureſcens Aetitem conſtituit: qua de cauſa formam prægnantis vteri præ ſe ferre videtur, & nũquam peperiſſe compertum eſt: quemadmodum Theophraſtus, & Mutianus, referente Plinio, tradiderunt, qui aliquos lapides aliquando eniti voluerunt. Habet præſertim hic lapis hoc à Natura inſitum, vt ſonitu dignoſcatur, quoniam in illius interna cauitate, tanquam in vtero alius lapillus ſeruatur: ideòq; agitatus neceſſariò ſonitum edere cogitur. Tandem eum talis naturæ prædicant Authores, vt medicam vim non poſſideat, niſi à nidis Aquilarum eruatur.

L.36.c.18.

DIFFERENTIÆ.

ISIDORVS duplicem Aetitis ſpeciem in nidis Aquilarum, nempè marem, & fæminam conſtituit. Marem durum, ſubrutilum, necnon gallæ ſimilem, fæminam verò puſillum, & mollem eſſe aſtruit. Plinius quatuor genera proponit. Primum vocat Africanum puſillum, & molle, habens intra ſe argillam candidam, hoc friabile, & fæminei ſexus eſſe tradit. Secundum appellat Arabicum, durum gallæ ſimile, cum duro lapide in aluo, & marem eſſe dicit. Tertium nominat Cyprium, in colore, Africano ſimile, cum arena, & lapillis in cauitate, tam molle, vt digitis confringi poſſi. Tertium cognominat Taphiuſium propè Leucadem repertum, candidum, & rotundum, cuius cauitas lapidem Callimum nuncupatum compræhendit. Geſnerus tria tantùm Aetitis diſcrimina cognouit. Prin us Aetites apud ipſum fuit maior ferè rotundus oui magnitudine, cum anſa quadam, ſeu vmbilico: vnde ſaxo alicui adnatus eſſe videbatur. Alius erat rotundus minor pariter vmbilicatus. Tertius latus, planus, ſuperficie nigra, & aſpera, arenis quibuſdam aſperſa. Pariter Anſelmus Boetius tria tantùm genera ſe pertractaſſe refert. Primum genus erat ſcabrum, colore vario, plerumq; pullo nigricante, cum alio lapide intus reſonante. Secundum genus cinerei coloris fuiſſe monet, cum ventre argilla, vel marga repleto, & cortice exteriori ex craſſiori arena ſilicum compoſito. Tertium fuiſſe genus priori ſimile ſcribit, terram in ſe continens, quæ duo poſtrema genera potiùs ad Geodem, quàm ad Aetitem reducenda eſſe videntur. Encellius multò plures Aetitis ſpecies, nimirum ſex obſeruauit. Prima ſpecies fuit rotunda, concaua, alium lapidem complectens, & ad Salam, & Albim inueniri ſcripſit. Secunda ſpecies erat prægnans terra, & argilla alba, vel crocea, Geodemq; vocari aſſeruit, ſed de hac in ſequenti capite verba fient. Hanc ſpeciem in Miſnia, atq; Saxonia naſci prodidit. Tertiam dixit eſſe aqua prægnantem, quæ in loco calido locata ſudorem emittit, Enydronq; cognominari monuit: q uemadmodũ hæc carmina ſignificant.

In li. de lapid. cap. 3

Lib. 2. de lap. c. 196.

Lib. 3. de re met. ca. 47.

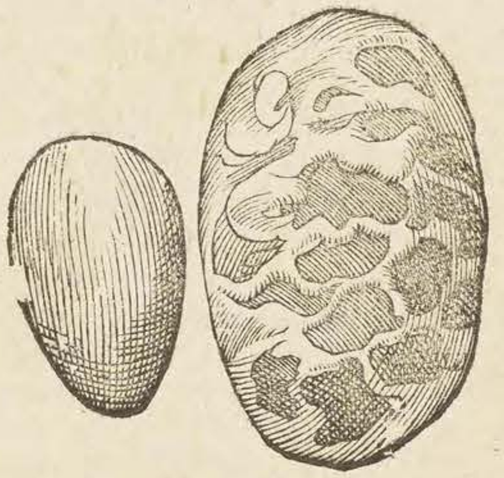
Perpetuiſletus lacrymis diſtillat Enydros,
Qui velut ex pleni fontis ſcaturigine m.anat.

Quartam ſpeciem arenis, & lapillis grauidam eſſe pronunciat. Quintam Chelonitide plenam eſſe voluit. Sextam deniq; candido ſilice refertam, & ad Albim reperiri diuulgauit: immò, aperta matrice, ſubrotundus ſilex oblongus, & durus conſpiciebatur cum figuris in ſuperficie, quæ fauos Apum æmulabantur.

Iam examinare oportet illas Aetitarum differentias, quæ ad noſtras manus peruenerunt. Prima ſpecies fuit oualis prorſus figuræ, colore cinereo, & lapillum interiorem

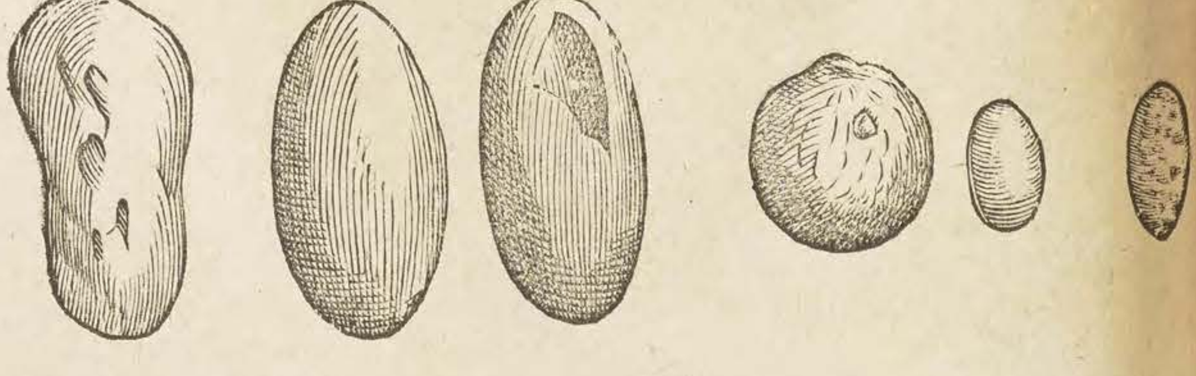
ita arctè complectebatur, vt agitatus nullum ſonitum ederent. Deinde alium habui- F
mus figuræ oblongæ, & oualis, colore ferrugineo, maculis nigricantibus, quæ vndas aquarum referebant, vt in iconibus conſpici poteſt.

Duæ Ætitarum differentiæ.

Poſtea alios lapides multò plures diligenter obſeruauimus, & examinauimus, quo- G
rum omnium in hac tabella icones exhibemus. Primo loco figuratur Aetites longus, luteus; ſecundo Aetites ſubluteus oualis apertus; tertio Aetites ſimilis clauſus; quarto Aetites rotundus; quinto deniq; loco alius minimus ſine ſonitu pingitur.

Aliæ Ætitarum differentiæ.

Inter tot, & tantas Ætitarum ſpecies meditati ſumus vnam figura admodum rotunda, colore ferrugineo, cum quibuſdam foraminibus rotundis in ſuperficie, itaut quodammodo ſpongiam imitentur: eius ſubſtantia erat coloris nigerrimi, & lucidi inſtar bituminis. Rurſus Ætitem conſpicati ſumus colore Ochræ, qui fauo Apum aſſimilabatur, quamuis Perſicitem indigitare poſſumus, cum nucleo lignoſo perſici eſſet ſimilis: iuxta partem inferiorem, materia quædam albicans conſpiciebatur, & ob cauitatem, ſonitum in cauitate alium lapillum claudebat. Horum tres differentiæ iconibus repræſentamus. *Perſicites lapis.*

Tres aliæ Ætitarum differentiæ.

1

2

3

Rurſus

Rurſus Aetitas variarum figurarum obſeruauimus; propterea prima facie monſtratur Aetites ferrugineus non perfectè rotundus, ſed potius oualis cum nonnullis angulis. Deinde delineatur Aetites luteus, figura tetragona. Pariter alius niger angulis inæqualibus inſignitus. Quarto loco habetur Aetites niger ſolidus, forma quadrata.

Quatuor aliæ Ætitarum differentiæ.

A Aliquando in Monte Gargano Apuliæ inuentus eſt Aetites globoſus magnitudine pilæ maioris, abſolutæ rotunditatis, extrinſecùs candore refertus, æqualis ſuperficiei. Subſtantia interior, vt ex fractione conijci poterat, omninò erat ſilicea, quoniam, ad ictum ferri, ſpargebat ignem. In medio lapidis erat rotũda cauitas proportione lapidi reſpondens, in qua globus candidiſſimus, & friabilis claudebatur. Alius pariter ibi repertus fuit magnus, & globoſus, ſuperficie inæquali, cauernis, & anfractibus peruius cum arena, & ſabulo; immò lutum intus purum comprehendebat. *Aetites alius grandis.*

Quoniam autem Aetites, ratione figuræ coloris, loci naturalis, & calculorum intus clauſorũ, varius eſt, in ſequenti tabella Aetitas omnis generis delineatos repræſentare decreuimus: nimirum ouales, rotundos, trigonos, clypeiformes, pileiformes, ferrugineos, luteos, plures lapillos continentes, Cyprios, & Orientales, ſed diſtinctiùs numeris hos omnes diſponemus.

Cæſalpinus quoq; prodidit reperiri aliquando glebas, ad inſtar panis, plures Aetitas continentes. Quædam enim ſolidæ ſunt, quæ intra cruſtam ferrugineam, & aſperam multos lapides farctos comprehendunt, & interdum cretam molliſsimam, nullo B inani ſpatio inibi exiſtente, & inter has, lapidem Oſtracitem contineri exiſtimat.

LOCVS.

ORTELIVS, in Theatro Orbis, Aetitas naſci in Chimao Indiæ promulgauit. Bellonius verò agens de Aegypto, ſcriptum reliquit ibi tantam Aetitis lapidis eſſe abundantiam, vt decem naues onerari poſsint. Quinimò addit olim mercatores inde Romam hos lapides aſportaſſe. Marbodeus quoq; enumerans loca, in quibus Aetites producitur, ſic cecinit.

Oceaniq; latens in litoribus reperitur,
Aut Aquilæ nidis, aut Perſarum regione,
Quem gemini Pollux, Caſtorq; tuliſſe feruntur.

Alij Authores animaduertunt marem naſci in Arabia inſigni duritia refertum, Aetitem autem fæminam in Africa mollem inueniri. Cæſalpinus monet Aetitem produci etiam in Italia, colore fuluo, parte interiori nigricante, figura, & magnitudine varia, cruſta prædura, & denſa, in cuius aluo quandoq; lapis, & interdum argilla continetur. Hæc Cæſalpini ſententia à veritate non recedit, quoniam in Monte Gargano Apuliæ, & in multis locis Apennini montis, necnon in noſtris fluminibus ſæpè Aetites obſeruatur. Item ager Tudertinus in Vmbria huiuſmodi lapidis ferax eſſe perhibetur. Inſuper in Veronenſi Territorio copioſus reperitur Aetites, in cuius aluo aliquandò lapis, & interdum argilla bolo armeno ſimilis conſpicitur: Quapropter huiuſmodi lapis conquaſſatus ſtatim ſonitum edit. Demum Venetijs, teſte Braſauolo, talis lapis habetur; ſed primum ex Armeniam Alexandriam, & inde poſteà Venetias defertur. *Lib. 3. de re metall. cap. 38.*

1 Ætites oualis facie teſtudinis.

2 Ætites oualis alter.

3 Alius oualis figuræ à Geſnero deſcriptus.

4 Ætites rotundus apud Geſnerum delineatus.

5 Ætites trigonus.

6 Ætites alius figura calculi.

7 Ætites clypeiformis.

8 Ætites ferrugineus.

9 Ætites lapillos plures in ſe continens.

10 Ætites latus, & planus apud Geſnerum delineatus.

11 Aetites pileiformis.

12 Aetites fauiformis à Geſnero pictus.

13 Aetites Cyprius.

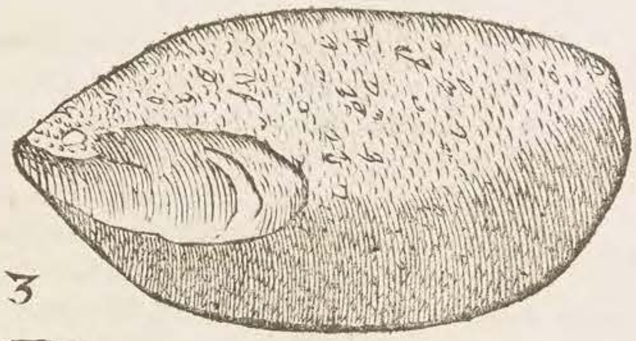
14 Aetites orientalis.

15 Aetites orientalis alter.

1

2

3

4

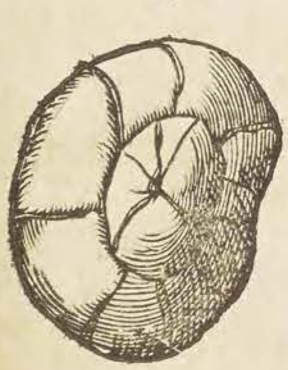
5

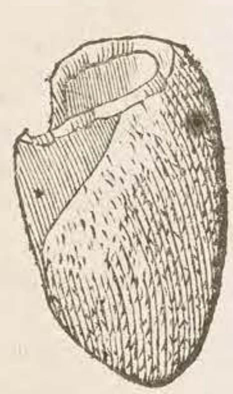
6

7

8

9

10

11

12

13

14

15

MORALIA.

SICCO pede prçterire non poſſumus, quæ ab Ætite deſumpta ad morum integritatem ſpectant.Namq; huiuſmodi lapis in Aquilarum nidis repertus duplex, ſcilicet mas, & fæmina conſtituitur: cum abſq; illis Iouis ales parere nequeat. His duobus lapidibus, in doctrina morali, duo præcepta Charitatis,nempè erga Deũ, & Proximum ſignificantur: ſunt enim in cauſa vt Aquilæ, ſcilicet viri iuſti, & perfecti fructum bonorum operum pariant: quocirca, in cordis nido, hos duos lapides iugiter conſeruare debent: aliter etiam ſic ratiocinari poſſumus, nempè Aquilam eſſe Principem, qui, in cordis ſui nido, hos duos lapides, nempè maſculum veluti Iuſtitiam, & fæminam veluti Miſericordiam claudere debet: iuxta illud Pſalmographi *Miſericordiam, & Iuſtitiam, cantabo tibi Domine.* Præterea Ætites iure optimo Iuſtitiæ aſſimilandus eſt:nam ſicuti huiuſmodi lapis nidum Aquilæ firmare,& ſtabilire perhibetur: pari ratione Iuſtitia cuncta ſtabilire poteſt. Quamobrem Ægyptij, vt rerum ſtabilimentum indicarent, icone Ætitis in nido Aquilæ locati vtebantur. Præterquamquòd, ſi Aetites, teſte Dioſcoride, partum accelerare valet; ſimiliter ad Iuſtitiam comparatur,quæ ſemper fructus bonorum operum accelerat. Aliter ad metum diuinæ Iuſtitiæ comparari poteſt, quæ in cauſa eſt, vt recta opera in lucem citò prodeant.

Princeps aſsimilatur Aquilæ.

F

VSVS IN MEDICINA.

REFERVNT multi Authores hunc lapidem de collo ſuſpenſum affectus cordis, & melancholiam arcere, immò & dolores capitis, & aliarum partium tollere, dummodo lapis partem dolore vexatam tangat. Item, ex ſententia Alberti, & Ludouici Dulcis, puluis interior huius lapidis ad Epilepſiam conducit, quando cum aqua Pœoniæ bibitur. Alij cerato prædictum puluerem excipiunt, vt paroxiſmos Epilepſiæ arceant. Marbodeus huius virtutis non fuit immemor, quando cecinit.

Epilepſiæ remedium.

G

Atq; Caducorum fertur prohibere ruinas.

Rurſus hic lapis, quia prægnans eſt, ab hac ſignatura, mulieribus prægnantibus prodeſſe traditur. Quinimò Plinius ſcriptum reliquit, non ſolùm Ætitem, ſed etiam quemlibet alium lapidem in alio corpore, vel in ramo arboris comprehenſum, more Aetitarum, fæminis grauidis auxilio eſſe. Hinc Marbodeus occaſionem arripuit canendi hunc in modum.

L.16.c.39

Continet hic alium, prægnantis more, lapillum
Creditur ergo potens prægnantibus auxiliari
Ne vel abortiuum faciant, partuve laborent
Appenſus læuo, ſolito de more, lacerto.

Sed ad maiorem harum virtutum intellectum, animaduertẽdum eſt, ex mente Dioſcoridis, & Plinij, Aetitem, & præſertim alio lapillo grauidum, ſiniſtro brachio prægnantium alligari, vt fætus retineatur; cui ſententiæ Galenus, in libro de remedijs facilè parabilibus, aſſentitur. Deinde fæmori applicandum eſſe lapidem autumant, vt partum acceleret, necnon parituram faciliorem reddat: cæterùm vbi primùm fætus in lucem prodierit, ſtatim lapidem remouendum eſſe monent; alioquin illo ibi diutiùs permanente, virtute ſua, quam à Luna, & Venere habere perhibent, vterus & ipſe in lucem prodiret, magno Patientis detrimento. Multa etiam alia de hoc lapide prædicant, quæ non ſolum Medicinæ, ſed etiam naturæ limites egredi videntur. Extat tamen, in re propoſita, apud Valeriolam medicum præſtantiſſimum, mulieris cuiuſdam exemplum, quæ, cum poſt paritionem, lapis Aetites fæmori alligatus, præ obliuione, remanſiſſet, prodeunte vtero, paucis diebus elapſis, extincta eſt.

H

Inſuper in veneni ſuſpitione Albertus Magnus huiuſmodi lapidẽ mirandum in modum probat; cum, eo præſente, cibus venenatus deglutiri nequeat, niſi amoueatur. Huius etiam opinionis fuit Marbodeus, quando cecinit hunc in modum.

Si quis ſuſpectus tibi ſit de fraude veneni,
Tuq́; probare velis, ſua num ſit iniqua voluntas.
Participem menſæ, quem formidas adhibeto,
Pulmento poſito, cui ſit ſubuerſus Aetites,
Si fraus corde ſubeſt, tentans glutire nequibit,
Si tuleris lapidem, cupidè guſtata curabit.

Serpentes etiam hic lapis arcere creditur: hac de cauſa Authores non proletarij hunc lapidem ab Aquila expeti arbitrantur, quoniam hic in nidis poſitus pullos à Serpentibus tueatur.

Anſelmus Boetius puluerem Aetitis ad dyſenterias malignas proponit, & ad alios alui fluxus, quos alia medicamina compeſcere non potuerunt. Item terra combuſta in hoc lapide facultatem terræ ſigillatæ habere dicitur: nam cum aqua Pentaphilli, vel Acetoſæ hauſta correptis febre peſtilenti opitulatur: etenim cor roborando, & ſudorem prouocando morbum expellit. Quoniam autem medicamenta illa, quæ inſigni putredini reſiſtunt, affectus etiam vermium exterminant: idcircò multi hunc lapidem in verminatione commendant. Hanc etiam interiorem terram Aetitis, pondere duarum drachmarum; Pleuriticis, ante quartam diem, fælici cum ſucceſſu, aliqui Medici præſcribunt, & in affectione hypocondriaca cum optimo iure illam propinãt. Quidam Hernias hac terra curare profitentur. Tandem cum vino mulieribus traditur, vt lac deperditum ad mammas reuocetur. Callimus autem lapis, qui in Aetite clauſus inuenitur, colore, & duritie variat, & aliquando inſtar cryſtalli eſt diaphanus, & ijs virtutibus potiri perhibetur, quas Aetiti lapidi hactenus aſſignauimus.

Terræ exiſtentis in ætite virtus.

Herniæ remedium.

VSVS IN VARIIS.

NON ſolum in vſu medico, ſed etiam in alijs, vt noſtra fert opinio, inanibus: ſiquidem multi geſtatione huius lapidis, fauorem, amorem, & valetudinem ſibi cõciliare promittunt: Quocirca Marbodeus in ſuis carminibus hæc habet.

Confert præterea geſtanti ſobrietatem,
Auget diuitias, & amari cogit habentem,
Victoremq; facit, populiq; fauoribus ornat,
Incolumes pueros aat viuere ſiue puellas.

Inſuper, ex Alberto Magno, & Ludouico Dulci, hic lapis faſtigio arboris ſuſpenſus eſt in cauſa, vt fructus retineantur, alioquin trunco ligatus omnes cadere feruntur. Alij tradũt Aetitem cum icone Aquilæ ab Animalibus, & Feris venenatis Geſtatorem defendere, & multa alia inania recitant, quæ tanquam nugamenta omittimus. Dioſcorides tamen hoc lapide furtum detegi poſſe memorat, ſed modum poſtea non aſſignat. Eſt autem talis apud Græcos. Caloiri, vt vocant, furti ſuſpectos ſimul congregãt, multis cæremonijs adhibitis, & multa verba admurmurãt, dum maſſam ſine fermento pinſunt, vt paruos panes conficiant, admixto tamen Ætitis puluere, & congregatis deuorandos præbent; qui autem furtum cõmiſerit, panem deuorare nõ poteſt. Illi autem Caloiri id tanquã inſigne ſecretũ ſeruant: cũ tamen id à puluere Aetitis procedat. Huius autẽ effectus cauſa naturalis eſt. Quoniã puluis huius lapidis adeò ſiccus eſt, vt panem ſicciſſimum, & pumicoſum efficiat, qui faucibus adhærens, nonniſi maximo conatu deglutiri poteſt. Propterea, qui furtum detegere cupit quid mirum aſſiſtentibus ſe peragere inſinuat: quare qui rem ſubripuit, metu perculſus circa guttur ſiccatur, atq; ſiti opprimitur: ideòq; panem porrectum vorare minimè poteſt. Qui autem ab hac re ſunt alieni prædictum panem vix glutire poſſunt.

Caloiri Sacerdotes græci.

Cauſa naturalis huius effectus.

DE GEODE.
Cap. V.

SYNONIMA, ET ETYMVM.

NON eſt infiniti prorſus negotij aſſignare cauſam, cur poſt Ætitem,
immediatè agendum ſit de Geode: quandoquidem hic lapis eſt ferè
rotundus, & prædicto lapidi cognatus, & à terra, quam continet, co-
gnominatus. Pręterquamquòd ex eadem materia, ex qua conſtat Æti-
tes, in natalibus integratur. Græcis appellatur λίθος γεώδης, & Latinis
pariter non ineptè Geodes nominatur: cum ad diſtinctionem Ætitis
lapidis, terram in ſua cauitate compręhendat. Quinimò ſi detur lapis, qui non terram, F
ſed arenam induratam in aluo contineat: hic, non Aetitis, ſed Geodis nomen prome-
retur. Deducitur enim hoc vocabulum à voce græca γάια, quæ terram ſignificat: vn-
de γαιώδης terrenus exponitur. Geodes ergo vocatur, quaſi lapidoſa quædam argil-
la. Tandem nonnulli conſiderantes lapides Aetitas alium lapillum in ventre ſeruan-
tes, deinde Geodem in ſe concludentem terram, vel arenam, fuerunt huius opinionis
Geodem nomine Aetitis terreni poſſe inſigniri.

Ætites terrenus qualis.

NATVRA, DIFFERENTIÆ, LOCVS.

INTER illos lapides, quos Theophraſtus, & Mutianus, atteſtante Plinio, parere
crediderunt, Geodes recenſetur, vt Georgius Agricola tradit. Eſt autem hic la-
pis rotundus terram, aut arenam in ſe continens, quē multi Authores ad tertiam G
ſpeciem Aetitis referunt, cum terram, & arenam non ſonantem in cauitate comple-
ctatur. Anſelmus Boetius ſcriptum reliquit Geodem colore rubiginis, & magnitudine
pugni in Miſnia reperiri, necnon propè Belſnam Bohemiæ, ſed nullius valoris eſſe
prodit, niſi quis lapidibus huius generis perfectè rotundis, in explodendis maioribus
bombardis, vti velit. Item Ceſalpinus monimentis mandauit, lapidem Geodem can-
didum, figura oblonga, vtrinq; acuminata, ſpecie ſtercoris canini, propè Aretium
inueniri, qui ex arena parùm denſata conſtare videtur: quinimò ſi frangatur, eadem
materia per cruſtas aggregata plenus obſeruatur; deinde friabilis eſt, ad inſtar Be-
zaar. Quamobrem nonnulli hunc lapidem fortaſſis pro Bezaar foſſili apud Aegyp-
tios acceperunt. Plinius quoq; Aetitem fæminam huic non abſimilem in Africa na-
ſcentem proponit.

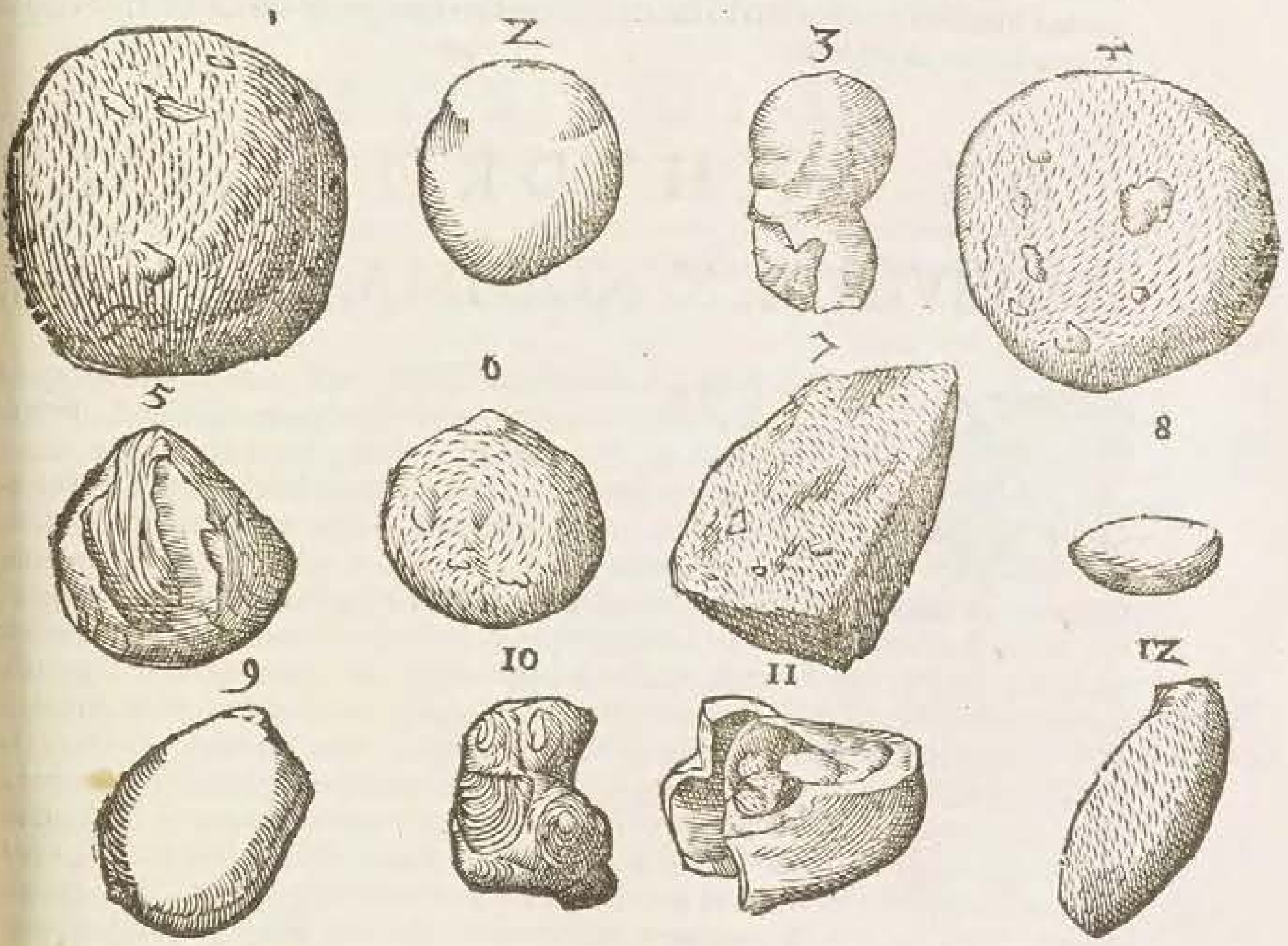
Lib. 2. de lapid.

Lib. 2. de metall.

Geſnerus, in libro lapidum, memorat Geodem durum Miſnenſem coloris ſubrutili
oblongum, magnitudine oui Struthionis comprehendentem in vtero arenam duram
colore ochræ natiuæ, qui aquæ impoſitus varium ſtridorem emittit. Poſtea meminit H
idem Author Geodis Chemnicenſis coloris fuſci lapidi ferri ſimilis, qui terrā luteam
complectitur. Tandem idem Geſnerus delineat quatuor huius lapidis differentias. In
prima exhibet globum rotūdum inſtar pilarum bombardę. Secundum dicit eſſe lapi-
dem reſonantem ſubrotundum. Tertium vocat Geodem, qui quaſſatus non reſonat,
ſed terra crocea eſt refertus. Quartum Pyriti ſterili aſſimilat. Hos autem duodecim
huius lapidis differētias obſeruauimus, & omnes in hac tabella delineatas exhibemus.

Geodis

Geodis duodecim differentiæ.

 E

VSVS IN MEDICINA.

L.5.c.123 DIOSCORIDES huic lapidi virtutem aſtringētem, & ſiccantem aſſignauit: quapropter illum, in diſcutienda oculorum caligine, commendauit. Deinde cum aqua puluerem Geodis permiſcet, vt teſtium, & mãmarum inflammationes tollat. Hoc idem Galenus agens de facultatibus ſimplicium medicamentorum repetit. *Lib.9.* An verò hic lapis eadem polleat facultate, in cuſtodiendo conceptu, & accelerando partu, quæ Ætiti ſuperiùs fuit attributa, valdè ambigimus. Sunt tamen nonnulli Authores, qui id affirmare audent, hac potiſſimum ratione ducti, quia Aetitas, & Geodes ijſdem natalibus conſtent; cum ambo in terra glutinoſa, & plerumque in commiſſuris marmorum inueniãtur. Nihilominus apud probatiſſimos Authores de virtutibus lapidum verba facientes, nondum hanc peculiarem Geodi prærogatiuam aſſignatam legimus. F

DE ENHYDRO. Cap. VI.

ÆQVIVOCA, SYNONIMA, ETYMVM.

IN primis Enhydrus, ſiuè apud Græcos ἐνύδρος exponitur id, quod aquam in ſe continet: cum hæc vox ὕδωρ aquam ſignificet. Immò, hoc nomine, deſignatur aquis abundans, & locus aquarum copia irriguus; pariter in aquis degens: etenim ἐνύδρα ζῶα apud Ariſtotelem leguntur. Alioquin Enhydros, iuxta nonnullorum ſententiam, eſt beſtiola ità nuncupata, quoniam in aqua, ſed præſerrim in Nilo, G verſetur. Verùm Iſidoro non Enhydros, ſed Enhydris appellatur. At hæc vox ἐνύδρις, ſeu ἐνύδρος Lutram quoq; apud Lexicographos, indicat: eſt enim Lutra animal amphibium, quod partim in terris, partim in aquis degit. His igitur omnibus ommiſſis, *Lutra quale animal.* de Enhydro tantum lapide in præſentia agendum eſt, & potiſſimum poſt hiſtoriam Geodis; cum ab illo, nonniſi contento diſcrepet. Nam veluti Geodes in ſua cauitate terram, vel arenam comprehendit; ſimiliter Enhydros lapis aquam in ſuo ventre continet, quapropter hic lapis proprium nomen, & etymum ab aqua deducit, quaſi aqueus lapis cognominetur: humiditatem enim quãdam exſudare perhibetur. Apud aliquos Authores inuenitur hæc vox Elydrus, qua proculdubiò hunc lapidem intelligunt, ſed hanc vocem eſſe corruptam credimus, namq; pro Elydro Enhydrum pronunciare volunt.

DESCRIPTIO, ET NATVRA. H

L.vlt.c.11 PLINIVS monimentis mandauit Enhydrum eſſe lapidem abſolutæ rotunditatis, & candore leuem, necnon agitatum fluctuare, veluti in ouo agitato liquor obſeruatur. Solinus etiam retulit lapidem hunc naturaliter ita exſudare, vt in eo clauſam fontis ſcaturiginem eſſe aſſerendum ſit. Quamobrem aliqui fuerunt huius opinionis, portionem ſucci aquei, in primordio ortus, ad generationem huius lapidis concurrere, qui poſtea, cum nequeat à calore exſiccari, neq; à frigore denſari, neceſſariò in cauitate lapidis remanet, & ad motum illius facilè fluctuat. Albertus Magnus ex Euace, Syluatico teſte, hanc ſibi ſententiam circa humorem huius lapidis, vindicauit: videlicet hunc effectum ex nimia lapidis frigiditate dimanare. *Aqua Enhydri vnde procedat.* Bartholomæus Anglicus verba faciens de proprietate rerum, cauſam inquirit, cur hic lapis aquam exſudet; ideòq; ſic arguit. Si gutta de lapidis ſubſtantia flueret, proculdubiò hæc ſubſtantia diminueretur, vel omninò liquefieret; ſin ros, vel alius humor ingredere-

A deretur, ſimiliter hic egredientem repelleret: quare & ipſe concludit id poſſe prouenire ex virtute lapidis aerem ſibi vicinum in aquam tranſmutantis, atq; hac ratione de ſubſtantia lapidis egredi videtur: quemadmodum marmora aliquandò exſudare obſeruamus, dum aer eis propinquus in aquam reſoluitur. Hanc Enhydri naturam perdoctè expreſſit Marbodeus his carminibus.

Perpetui fletus lacrymis diſtillat Enhydros,
Qui velut è pleni fontis ſcaturigine manat;
Cuius naturæ graue ſit deprehendere cauſam.
Nam ſi decurrit lapidis ſubſtantia, quare
Non minor efficitur, vel non omnino liqueſcit.
Sin ros exterior deſcendit ad interiora,
Vt ſemper refluat cur ſe non impedit ipſum,
Scilicet ingrediens contrarius egredienti?

B

MORALIA.

AD perfectam morum integritatem ſpectat etiam meditari varias huius lapidis proprietates, & præſertim dum aerem contiguum in aquam reſoluit. Namq; huius conditionis ſunt viri iuſti, & perfecti, qui totum aerem contiguum, nempè propriam diuitiarum ſubſtantiam in copioſum eleæmoſinæ imbrem conuertunt, quo Pauperes quotidie irrigantur. Quamuis autem hæc aqua ſit perpetua, nunquam tamen egeſtate diminuitur: iuxta illud ſacri Codicis: *Date, & dabitur vobis.* Quinimò alibi in ſacris Biblijs habemus hanc ſententiam. *Qui dat Pauperi, non indigebit.* Vnde huc fortaſſis reſpiciens Ouidius aliquando cecinit hunc in modum. *Luc. cap. 6. Prouerb. 28.*

Quas dederis, ſolas ſemper habebis opes.

C Etenim ſicuti circa hunc lapidem nouus ſemper aer introducitur, vt reſoluatur in aquam: pariter Deus omnipotens occulta prouidentia, nouum aerem diuitiarū ſemper illis impertitur, qui pietate in dies redundant.

Amplius veluti Enhydros lacrymas, ſeu guttas iugiter emittit, & neq; liquefit, neq; alio modo diminuitur: hac ratione lapis hic Deo Optimo Maximo, vel Beatæ Mariæ ſemper Virgini aſſimilandus erit, quoniam ab his abſq; diminutione perennis miſericordiæ ſcatebra, & beneficiorum imber ſtillat, quibus homines perpetuò irrigantur. Iuxta illud Ieremiæ. *Erit quaſi irriguus hortus, cuius non deficient aquæ.* Demum animam perpetuis deſtinatam Inferorum ſupplicijs ad hunc lapidem comparabimus, quæ perennibus, lacrymis apud infernas ſedes, affluit: ſic enim non recedamus à ſententia Matthei dicentis: *Ibi erit fletus, & ſtridor dentium.* *Cap. 31.* *Cap. 13.*

D

VSVS IN MEDICINA.

NON deſunt Authores, qui illas virtutes huic lapidi aſſignarunt, quæ de Ætite, & Geode prædicarunt. Propterea quòd hi omnes lapides cauitatem quamdam tanquam vterum habeant. Sed Albertus Magnus tantummodo voluit guttas, ab hoc lapide ſtillantes omnibus febrientibus remedio eſſe, & hæc de Enhydro dicta ſufficiant.

DE OSTRACITE.
Cap. VII.
ÆQVIVOCA.

L.37.c.10. HVIVS lapidis hiſtoria hunc locum promeruit; cum fractus aliquando plures Ætitas complecti videatur. Sed aduertendum eſt, hoc nomine multa ab Authoribus ſignificari. Plinius quamdam gemmæ ſpeciem Oſtracitem, ſiue Oſtraciam indigitauit: immò duas ſpecies nominare videtur his verbis. *Oſtracias, ſiue Oſtracites eſt teſtacea durior, altera Achati ſimilis, niſi quod Achates politura pingueſcit.* Hæc autem Plinij verba à veritate non multum aliena eſſe exiſtimamus: quandoquidem Gemmarius quidam Geſnero monſtrauit gemmam hoc nomine inſignitam, refertam colore Indici ſaturatiſſimi, ita duram, vt alias gemmas incideret. Gemmarius hanc magni pretij prædicabat, & maioris pretij eſſe aliam exiſtimabat, cui aliquid coloris auri eſt immixtum. Præterea in Rerum natura inuenitur quædam Hæmatitis ſpecies, quæ, cũ Oſtraciti Dioſcoridis aſſimiletur, ab aliquibus Authoribus Oſtracites appellatur. Quinimò Plinius Oſtracitem etiam vocauit, illam Cadmiæ ſpeciem, quæ nigra, & cæterarum ſordidiſſima eſt. F

Hæmatitis ſpecies.

Amplius ſi natura ludens aliquem lapidem ad formam Oſtrei producit, talis etiam lapis ab Authoribus Oſtracites nominatur. Sed de lapidibus huius generis in primo Capite huius libri fusè actum fuit. Immò aliquod etiam genus Oſtrei, quod, tractu temporis, in lapideam naturam tranſmutatur, Oſtracites dicitur, & Oſtreum hoc nomine inſignitum, & petrificatum communicatum fuit doctiſſimo Vlyſſi Aldrouando cum armatura dura, lapidea, colore cinereo; item & aliud materia coralli decoratum, & Oſtracites Coralloides dicebatur. Huius etiam generis fuit Oſtracites purpuræ cum cancello annexus, veluti in hac tabella oſtenditur. G

Oſtracites cum cancello.

At

At de Oſtracodermis varijs, alijſq; in lapidem conuerſis inferius ſuo loco agetur. Hic enim vnam, aut alteram iconem exhibemus, vt Lector nominum ambiguitatem obſeruet, noſcatq; diſcrimen cadens inter hunc Oſtracitem, & alium à Dioſcoride memoratum, de quo in præſenti cepite verba fiunt. Oſtracites igitur pulcherrimus primi generis in hac tabella oſtenditur: refert enim Oſtreum cum tegumento, cuius pars facta eſt lapidea, & huius alia portio nondum lapideam naturam eſt adepta: vt autem melius exprimeretur, litteris A. B. C. delineatur.

A. Oſtracites naturalis magnitudinis.
B. Eius tegumentum petrificatum.
C. Huius tegumenti pars nondum petrificata.

Poſtremò Oſtracites quibuſdam nuncupatus fuit lapillus habens figuram chamæ ſtriatæ, tuberoſus in parte ſuperiori verſus peripheriam, colore cinereo magnitudine Ciceris. Item Oſtracites apud nonnullos dicitur ille lapis, qui Germanis Vulgò vocatur Topfſtain, ſiue olla foſſilis. Has Ollas Ethnici olim, cineribus Cadauerũ impoſitis, telluri committebant, molles ſunt ſub terra, ſed exemptæ ſtatim in aere lapideſcunt. Itaque his omnibus ommiſſis, tantummodo ad Oſtracitem lapidem à Dioſcoride deſcriptum accedemus.

Olla foſsilis.

SYNONIMA, ET ETYMVM.

OSTRACITI iuxta ſententiam Plinij Oſtrea nomen, & ſimilitudinem dederunt. Sed hoc in loco, Geſnero annotante, Plinius deceptus eſſe videtur; quãdoquidem Oſtracon pro Oſtreo vſurpauit; cum tamen res ſint diuerſæ, & lapides ab vtroq; denominati valdè diſcrepent. Nam ab Oſtraco, nempè teſta figulina Oſtracites deducitur, cum etiam teſtæ Concharum, & turbinatorum in Mari Animantium ei comparentur, quæ poſtea ὀστρακόδερμα generali vocabulo, & ὄστρεια per ει diphthongum in penultima, nuncupantur: ſiquidem ὄστρεα per ε ſimplex in penultima ſunt eorum ſpecies. Itaq; Oſtracites Dioſcoridis habet teſtæ ſimilitudinem, quoniam teſta ſuperiori ablata in plures alios lapides ſcindi poteſt, cruſta ſemper intercedente. Etenim ὄστρακον, ſecũdùm Græcos, teſta exponitur, quaſi toſta; cum vas figulinum ex molli creta fabricatum in fornace torreatur. Vnde oritur ὀστράκινος, vel ὀστρακώδης, quod teſtæ ſimilitudinem imitatur: hinc quoq; naſcitur ὀστρακισμός relegationis genus, quod teſtulis in vrnam coniectis fiebat; propterea Latini hoc exilij genus teſtulatum indigitarunt. F

Oſtracon quid ſit.

Exilium teſtulatum quid.

Iuniores Græci, ad differentiam aliorum lapidum, Oſtracitem, de quo in præſentia ſermo habetur, λιθόστρεον cognominarunt. Veteres appellarunt Ceramitem, cum teſtæ colorem, & corticem præ ſe ferat, & etiam quia digitis percuſſus inſtar ollæ, ſonitum edat. Verùm κεραμίτης veteribus Græcis dicitur, quoniam κέραμος teſtam, vel tegulam ſignificat. Plinius quoq; affirmat Ceramitem eumdem eſſe lapidem cum Oſtracite, niſi quòd illum cæruleæ quædam bullę interdum cingunt. Tandem hic lapis, nonnullis alijs Oſtreites vocitatur, ſed hoc nomine inſigniri debet lapis Oſtreis ſimilis. Quãuis Oſtracitem teſtis ſimilem, & Oſtreitem referentem formam Oſtreorum multi Authores cõfundant. G

Lib. 36. c. 19.

NATVRA, DIFFERENTIÆ, LOCVS.

NATVRAM Oſtracitis Plinius, Dioſcorides, Iſidorus, Galenus, Matthiolus, & Mylius explicarũt: Eſt .n. hic lapis cruſtoſus ſciſſilis, & cruſta ſuperiori ablata, alius apparet lapis in plures pariter ſciſſilis, intercedente ſemper cruſta, non autem lamina, itaut plures lapides inſtar Ætitarum in vno comprehendi videantur.

Hic lapis, iuxta magnitudinem, & paruitatem in duplici diſcrimine conſtituitur. H Maior, qui eſt ad inſtar lapidis ſpecularis fiſſilis effoditur ex foſſa Heldeshemiæ ad Septentrionem ſpectante. Minor non longè ab Hannobera propè Lindum Pagum in terra pingui, & ſubuiridi eruitur. Plinius primam Oſtracitis ſpeciem, ad mentem Dioſcoridis, ſimilem teſtæ diuulgat. Sed Plinius alibi aliam Oſtracitem prima ſpecie duriorem conſtituit, cui Oſtrea nomen dediſſe aſtruit. Deinde tertiam Æhati aſſimilat. Cæterum in præſentia de prima tantùm ſpecie agimus.

Lib. 37. c. 10.

Itaq; Oſtracites, qui teſtæ ſimilitudinem gerit, in montibus Saxoniæ incenſis reperitur. Altera autem ſpecies, quæ ſimilitudinem Oſtrei repræſentat, in rupibus eiuſdem Saxoniæ reperitur: Geſnerus autem tradit, noſtris temporibus, erui in Heldeshemio propè antrum à Nanis cognominatum, colore ſubrubenti, & illum locum olim arſiſſe multa indicare teſtificatur.

VSVS IN MEDICINA, & in alijs.

PRIMITVS Dioſcorides ſcriptum reliquit antiquas mulieres, loco pumicis, ad leuigandã cutem, & ad pilos auferendos, oſtracite vſas fuiſſe. Deinde huius lapidis puluis in vino potus mẽſes cohibere, & conceptionẽ impedire perhibetur. Si melli admiſceatur, & mammis imponatur, earum inflammationem lenit, necnon vlcera illa ſerpentia reprimit, quæ Græci νομὴ vocant. Galenus quoq; hunc lapidem, ex aliquorum mente, aſſerit facultatem deſiccandi habere temperatam ex adſtrictione, & acrimonia; ſiquidem inſtar Geodis, papillas expurgare refert, necnon vlcera, & phlegmonas ſanare. Tandem duriori Oſtraciti, qui ſecundum Plinium inter gemmas reponitur tantam vim ineſſe pronunciant, vt eius fragmentis aliæ gemmæ ſcalpantur. *Lib. 9. de ſimp. med. fac.*

DE ENORCHI. Cap. VIII.

NOMEN, ETYMVM, NATVRA, Differentiæ.

ORDINIS ratio expoſtulare videtur, vt Enorchim lapidibus prægnãtibus annectamus, quoniam in hoc etiam continens, & contentus lapis obſeruatur. Primitus ergo conſiderandum eſt, quod quemadmodum Natura corporibus animantis, & maximè non monſtroſis propria membra greſſui, propagationi, & alijs vſibus famulãtia benignitate ſumma eſt impertita: pariter in corporibus inanimatis ludens, diuerſas rerum imagines, & potiſſimum animatorum membra diligenter expreſſit. Quinimò ne circa Venerem diminuta eſſe videretur, lapides quoſdam formauit, qui humanorum teſtium figuram repræſentant; Enorchim Plinij eſſe quis affirmare poterit: quamuis huiuſmodi lapis ſit informis, & alium lapidem rotundum, necnon teſti ſimilem in ſe contineat, & hic propriè Enorchis eſt appellandus, & Orchis eſt vocandus lapis, qui continetur. Quandoquidem apud Græcos ὄρχις teſticulum ſignificat, & ἐνόρχις dicitur, cui teſticuli inſunt: ſic enim Entrochos etiam, & Trochites diſtinguuntur, vt ſuo loco explicabitur. Neque mirandum eſt, cum aliquando reperiantur lapides, qui perbellè pudendorum humanorum cum ſua mentula, & teſtibus figuram referant: immò concubitui venereo apti eſſe viderentur, niſi eſſent lapides. Item Georgius Agricola narrat, in Diœceſi Treuirenſi inuentos eſſe lapides nigricantes, & duros, qui muliebre pudendum exprimebant, quos Cardanus, ob ſimilitudinem, Hyſterapetras nuncupauit. Sed rectiùs Hyſterolitem eſſent appellandi. *Enorchis, & Orchis.* *Hyſterolithos.*

Hic lapis duplex, iuxta varias obſeruationes, eſſe videtur. Nam Ioannes Kentmanus communicauit Geſnero Enorchim durum, ſplendidum, pallidum, & leuem. At iuxta mentem Georgij Agricolæ, Enorchis candidus eſt, & fragmentis teſtium ſimilis, nimirum iuxta fragmenta huius lapidis, in quæ frangitur, & diuiditur: hæc enim fragmẽta teſtium ſpeciem præſeferunt, & neque fulgent, neque pulchro colore nitent.

Anſelmus Boetius ſcribit hunc lapidem eſſe rotundum tanquam Geodem, plerumque oui colũbini magnitudine, & apud Germanos Hodenſtein nuncupari. Rurſus addit interiorem lapidem ita adhærere exteriori concauo, veluti vitellum oui cocti abſq; intermedio ſpatio, ſuo albumini ahhęreſcit. Præterea monet ſe inueniſſe hunc lapidem propè Pragam Bohemiæ. Interior pars terræ cinereæ colorem repræſentat, interior non micat, ſed varijs, & obſcuris coloribus ſordeſcit. Icon huius lapidis ſuperius inter Aetitas delineatur. *Locus.*

DE

DE LAPIDE RENALI.
Cap. IX.

ÆQVIVOCA.

Lib. 2. de lapid.

PRO lapide renali prima facie intelligi poteſt calculus, qui in renibus Animalium generatur, de quo inferius ſuo loco verba fiĕt. Aliũ etiam, vt notat Anſelmus Boetius, Nephriticũ, ſeu renalem lapidem ſmaragdopraſſium vocant, quoniam ad affectiones renum curandas ſummopere commendatur. Alius quoq; eſt Nephriticus lapis, quem Vulgus Oſiadam, vel Iſiadam indigitant à ſciatico affectu, quem talis lapis curare creditur. Sed de his lapidibus in præſentia ſermo non eſt habendus; cum de illo renali lapide, ſeu lapide Sardo tantùm verba fiant, qui ad Oſtracitem, vel Geodem à multis refertur. Hic ſub duro cortice, & lucido, inſtar ferri, tanquam in matrice figuram renum æmulans latibulatur. F

Oſiada quid ſit.

Lapis Sardus.

SYNONIMA, ETYMVM, & Deſcriptio.

NON ſolum hunc lapidem à ſimilitudine renum vocant renalem, ſed etiam quia affectibus nephriticis auxilietur. Deinde à loco natali appellatur Sardus, quoniam in Sardinia inſula inueniatur. Color lapidis eſt niger, inſtar thracij lapidis, lucidus ſed non diaphanus: quapropter armatura quadam obductus G eſſe videtur. Item eſt ſolidus, & compactus, necnon ponderoſus, & panno confricatus incaleſcens, paleas, more Gagatis, vel ſuccini trahit. Verùm quod magis admirãdum eſt, qui nigerrimus eſt, & maximi ponderis, euadit candidiſſimus, & leuiſſimus, ſi ſpatio horæ cãdenti ferro impoſitus igni admoueatur. Quoniam autem hic effectus in Alumine cõtingere ſolet: hinc nonnulli lapidem hunc ex puriori quadã aluminis portione naturaliter compactum eſſe crediderunt. At cum nullum adſtrictionis veſtigium in hoc lapide guſtato obſeruetur, cogimur fateri ab Aluminis natura alienum eſſe. Quamobrem in hanc ſententiam deſcendimus, vt dicamus ex materia quadam vitrea conſtare: Duplici autem ratione mouemur, primò, quoniam hic laudatur in confringẽdis renum lapillis, veluti ab Auicenna vitrum vſtum proponitur: ſecundò, quia, inſtar gladij, vel alterius acuti inſtrumenti, facultatem abradendæ ſcobis poſſidet.

Vitrum vſtum ad quid.

DIFFERENTIÆ, LOCVS, & Facultas. H

MEMINIT Anſelmus Boetius renalis lapidis cruſta quaſi ferrea muniti, ſub qua latitant lapilli figura renis, deinde inueniri propè Pragam, & colore eſſe terreo retulit. Alij huiuſmodi lapidem in duplici diſcrimine conſtituerunt, vnum dixerunt lucidum, qui in Sardinia inſula prouenire perhibetur; ideòque Sardi nomen illi aſſignarunt. Alterum non ita nigrum, neq; ſplendidum eſſe voluerunt, quem in Hiſpania erui aſſeuerarunt.

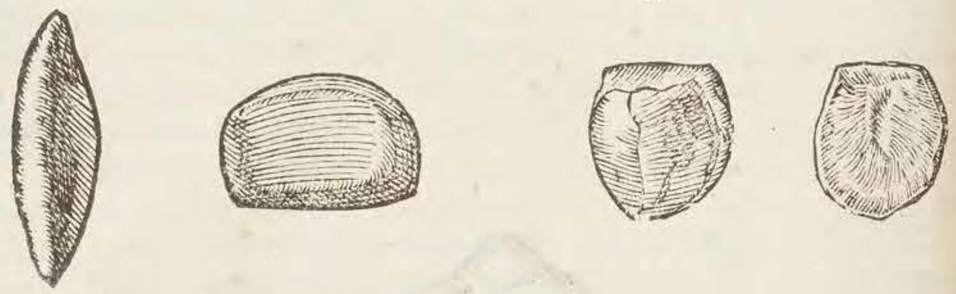
Vtriuſque puluis in vino datus aduerſus nephriticos affectus, & præcipuè contra lithiaſim, & paſsionem Iliacam valere traditur. Itaque hoc in loco huius lapidis varias icones exhibere decreuimus, & in prima tabella lapilli cum matrice repræſentatur.

Lapis renalis Sardicus, cum matrice.

Lapides renales alij.

1 2 1 2

DE GLOSSOPETRA. Cap. X.

SYNONIMA, ET ETYMVM.

HIC Lapis nuncupatur Gloſſopetra, quaſi lingua petrea, vel lapis inſtar linguæ formatus: cum autem linguam humanam, vel alterius animalis ęmuletur, cauſam ſui nominis inde traxiſſe videtur. Nam γλῶττα, ſiue γλῶσσα Græcis lingua dicitur. Cardanus hunc lapidem Glottidem vocitat. Multi nuncupant linguam ſerpentis, quia eamdem, tractu témporis, petrificatam eſſe crediderunt. Item ad mentem Gręcorum Ophiogloſſum cognominarunt. Aduertendum tamen eſt Ophiogloſſum eſſe nomen æquiuocũ, quoniam Botanici, hoc nomine, quamdam herbam in pratis vliginoſis naſcentem ſignificant. Geſnerus agens de Cane Carcharia, acriter repræhendit nonnullos, qui Gloſſopetras dentes illarum mulierum eſſe voluerunt, quæ, inſtar ſtrigum, ſanguinem Infantium ſorbent, & Lamiæ vocitantur. Inſuper aliqui dentem Lamiæ piſcis eſſe hunc lapidem exiſtimarunt, hac potiſsimùm ratione ducti, quoniam marginibus dentatis aliquando inueniantur. A Germanorum nonnullis, referente Agricola, hic lapis nominatur Haterzbinglin, nempè Natricis lingua, cui aſsimilari perhibetur. Eſt enim Natrix ſpecies quædam Serpentis, qui nando venenum in aqua ſpargit. Hinc Lucanus canebat hunc in modum.

Ophiogloſſum eſt nomen æquiuocum.

In lib. de Anim.

H

Et Natrix violator aquæ.

Hæc autem ſpècies Gloſſopetræ, vt veritatem fateamur, potius linguæ Pici auis, quàm alterius animalis aſſimilatur. Poſtremò fuerunt Authores, qui hunc lapidem Ceraunium, nempè fulminarem indigitarunt, ſed re vera hunc confundunt cum illo, de quo in ſubſequenti capite verba fient.

DESCRIPTIO, ET NATVRA.

PLINIVS deſcribens hunc lapidem, eum linguæ humanæ ſimilem conſtituit. Alij Authores eumdem linguæ alterius animalis aſſimilant: hinc Cauſinus arripuit occaſionem ſcribendi, Gloſſopetram eloquentiæ diuinæ eſſe ſymbolum ſuperficies huius lapidis pulchrè polita eſt: immò aliqua ſpecies ita exactè eſt dentibus exornata, vt vix aliquis peritus artifex hoc opus imitari poſſet. Huius craſſior pars lapidea eſt, quia lapidibus ſæpè adnaſcitur, pars mucronata cornea apparet, & plerumque atro colore inſtar vnguis ſturni refulget. Plinius, iuxta aliorum mentem, narrauit hunc lapidem eſſe talis naturæ, vt in terra non gignatur, ſed, Luna decreſcente, à Cælo decidat; propterea eo ventos comprimi, & lunares motus excitari perhibent. Aliqui monimentis mandarunt Gloſſopetras eſſe naturæ lapideæ, ſed dentes piſcium armatorum, & teſtaceorum eſſe voluerunt, qui in terris, poſt vniuerſalem inundationem, remanſerunt: veluti multa Oſtreorum, & Chamarum tegumenta in montibus paſſim obſeruantur. Hæc opinio prorſus eſt explodenda; cum Gloſſopetræ ſint lapides ſui generis, & proprias habeant mineras; immò ſatis viles ſunt, & diminuto pretio venduntur. Tandem aliqui referunt hanc prærogatiuã huic lapidi naturaliter eſſe inſitam, vt præſente veneno, in menſa ſudet. Cæterùm id non eſt tam facilè credendum, quoniam multi etiam alij lapides præduri leues, & politi iuxta vaporem facilè ſudant.

Gloſſopetra cuius ſymbolum.

L. 37. c. 10.

DIFFERENTIÆ.

DISCREPANT inter ſe Gloſſopetræ, ratione coloris, magnitudinis, & figuræ. Nam, quoad colorem, aliæ ſunt albæ, aliæ cinereæ, aliæ obſcuræ, aliæ ad roſeum, vel ad nigrum colorem vergunt. Aliæ candidæ lineis cæruleis decoratæ iuxta ſuperficiem obſeruantur, aliæ tandem ex nigro rubeſcere viſuntur. Ratione ſecundi, aliæ paruę, alię magnę ſunt, etenim Gloſſopetra pulcherrima, integra, & magna Veronæ fuit effoſſa, vt habetur in Muſæo Calceolarij, dum foſſæ illius ciuitatis excauarentur. Erat denticulata, ſeu ſerrata ſpectandæ latitudinis, cum baſi ſeptem digitorum, alia duo latera erant duorum palmorum, deinde materiæ tophaceæ adhærebat.

Colores varij.

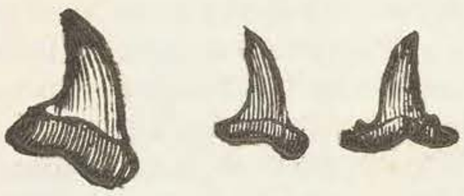
Quoad figuram, lapides huius generis alij ſerratos habent margines, alij dentibus carent, alij perfectum triangulum repræſentant, alij, inſtar trianguli acuti, ſunt formati. Alij habent acutum faſtigium, inſtar roſtri auium. Alij ſummitate ouali ſunt inſigniti: quapropter linguam humanam, vel roſtrum Anatis referre dicuntur. Lapis ille huius generis, qui ſubſtantia, duritie, & ſplendore, Gloſſopetras imitatur, ſed eſt admodum paruus, & alicuius auis, nimirum merulæ roſtri partem ſuperiorem præ ſe fert, poteſt nuncupari Rhyncholithos; quoniam Græcis ῥυγχος roſtrum, & λιθ. lapis dicitur. Aut ſi quis velit hunc lapidem ad linguam comparare, non erit diſſimilis oſſi Hyoidi bipartito, quod linguæ animalium ſubeſt. Hoc in loco tres differentias huius lapidis eleganter delineatas exhibemus, quoniam Gloſſopetræ eſt congener.

Gloſſopetra parua.

Ad has differentias reducitur alius quidam paruus lapis aliquando obliquus, & acutus, qui, vt notant Geſnerus, & Anſelmus Boetius, aliquibus, in Italia, & Luſitania Ceraſtes cognominatur; cum formam cornu exprimat, etenim κέρας Græcis cornu exponitur. Huiuſmodi lapis à Geſnero, & ab Anſelmo Boetio cum eleganter delineetur, illius icon omittitur, & hoc in loco damus iconem Gloſſopetræ cum ſua minera, delata ex Melite inſula. Hæc minera eſt tophacea, & ſpongioſa, in qua foramina quædam parua obſeruantur æmulantia loculos, in quibus vermiculi, & animantia quędam marina deliteſcere ſolent.

Ceraſtes lapis.

Rhyncholithi tres differentiæ.

Gloſſopetra cum ſua minera ex Melite Inſula.

Reli-

Reliquum eſt modò, vt varias icones differentiarum Gloſſopetræ diuulgemus. Quapropter prima facie Gloſſopetram Geſneri denticulatam figuramus.

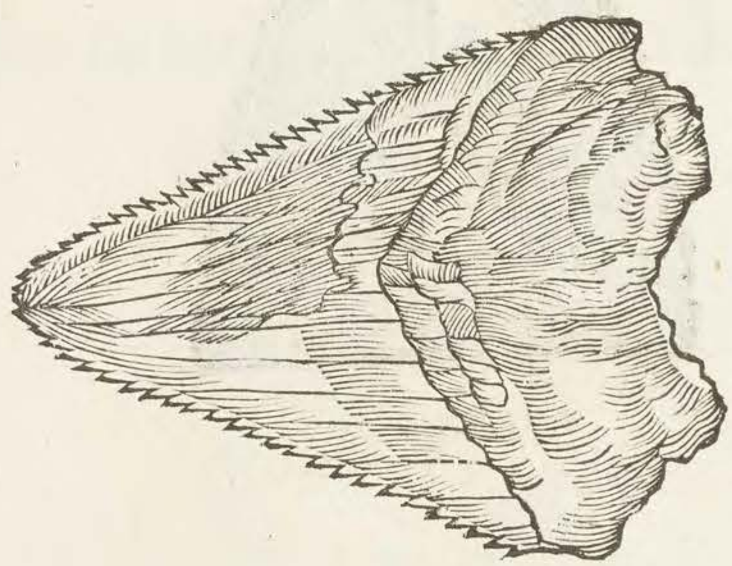
Gloſſopetra denticulata Geſneri.

Præterea alias duas icones huius lapidis, ex noſtris obſeruationibus, huic hiſtoriæ addimus, quorum lapidum alter dentes, alter quaſdam inæqualitates referebat.

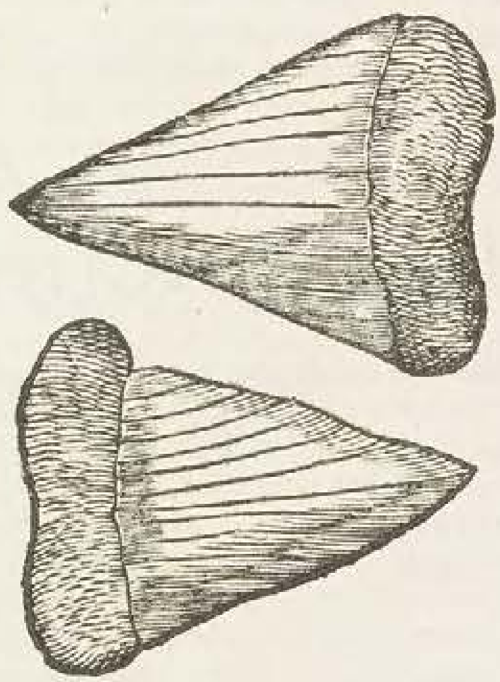
Gloſſopetræ aliæ duæ differentiæ.

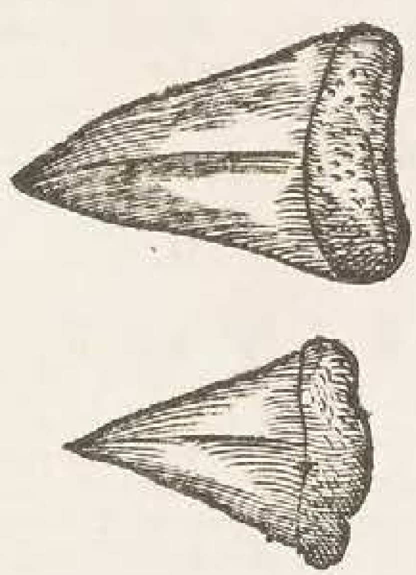

Inſuper tres alias differentias Gloſſopetræ non denticulatæ delineatas repræſentamus, vt huic hiſtoriæ nihil deeſſe poſſit.

Gloſſopetræ non denticulatæ tres differentiæ.

LOCVS.

HOS lapides è Cælo delabi multi autumant. Sed aduertendum eſt, varijs in locis, inter rupes, & terram cæmentoſam, ſic ludente Natura, reperiri. Addit Georgius Agricola inueniri quoq; in terra aluminoſa. Geſnerus, in libro de lapidibus, narrat generari in Germania, colore albicante, & roſeo, ſaxis incluſos. Idē Author in Volumine Animalium, & præſertim in Capite de Cane Charcharia, ſcripſit lapides Gloſſopetras in Melite inſula produci, quos nonnulli Lamiarum, vel Serpentum linguas nuncupant. Pariter Anſelmus Boetius monimentis mandauit, hoſce lapides eſſe plures in arenis propè Deuentriam, & vicina loca, necnon penès Luneburgum, in aluminoſis fodinis, vbi lapides huius generis linguas Serpentis ſatis eleganter exprimunt, vt non ſit mirum, ſi apud Vulgus, pro illis habeantur. Similiter, ex relatione Geſneri, in libro de lapidibus, tales lapides cinerei coloris in Pruſſia reperiuntur. Immò alios in lateribus ſerratos Geſnerus apud Tungros obſeruaſſe narrat. F

VSVS IN MEDICINA.

MVLTAS ad res Gloſſopetram conducere varij Authores pronunciant, alij ad prohibendas faſcinationes prædicant, alij huius benefitio venenū prodi affirmant: quandoquidem madore affici in præſentia veneni traditur. Sed Anſelmus Boetius hanc facultatem nondum depræhenſam eſse aſserit. Geſnerus aduerſus toxica maximam poſſidere virtutem teſtatur, ſi verum eſset huiuſmodi lapides olim Serpētum linguas fuiſse. Nihilominus nonnulli virtutem horum lapidum ad vim boli, & eboris combuſti comparant; cum in terra ſicciſſima, & plerumq; in fodinis boli inueniantur. Quinimò multi Authores addunt Naturam eas Gloſsopetræ impertitam eſse virtutes, quibus dens Elephanti, & cornu Rhinocerontis potiuntur. Quapropter, G in febribus malemogeratis expugnandis, & in variolis exterminandis magnificantur. Item verminationi magiſquam Bezaar non vulgariter proſunt. Etenim nullum præſidium putredini, conſequenterq; vermibus magis opponitur, quàm res ſicciſſima, cuius qualitatis Gloſſopetra particeps eſſe traditur.

Serpentum linguæ quales.

DE CERAVNIA. Cap. XI.

ÆQVIVOCA.

COGNATI Gloſſopetris ſunt Cerauniæ lapides, propterea hunc locum H in Hiſtoria ſibi compararunt. Sed, vt ab hoc capite omnis tollatur ambiguitas, aduertendum eſt, hoc nomen (Ceraunia) eſſe adiectiuum, quod ſignificat omne illud, quod figuram fulminis refert. Deinde Ceraunia vocantur montes Epyri Mare Ionium ab Adriatico ſeparantes, hocq; nomine gaudere dicuntur, quoniam ſumma eorum iuga fulminibus ſæpè feriantur. Eſt quoq; Ceraunia in Lexico geographico, & apud Plinium Cerynia, vrbs Cypri in ora boreali inter Carpaſiam, & Lapithū ſita. Inſuper Ceraunia eſt gemmæ ſpecies à nonnullis Authoribus nomine Aſteriæ deſcripta, quam Marbodeus, Solinus, & alij cum illo lapide Ceraunio confundunt, de quo in præſenti capite agitur. Quandoquidem falsò ſibi perſuadent hanc gemmam tantummodò in locis fulmine ictis inueniri. Dicitur hęc gemma apud Plinium fulgorem ſyderis rapere, & habere intus ſtellam concurſantem, vel rectiùs, ſecundùm nonnullos, coruſcantem, de hoc Ceraunia in præſenti non loquimur; quoniam Plinius, præter memoratam gemmam, alia

Ceraunia Vrbs vbi.

Ceraunia gemma.

A alia duo genera Cerauniæ eſſe ſcribit, quæ gemmæ non ſunt; idcircò de his in præſenti Capite verba fiunt.

Tandem vt omne genus æquiuocationis euitemus, tradit Geſnerus, in quibuſdam Heluetię locis Cryſtallum nuncupari lapidem fulminis, quod nomen noſtro Ceraunię competit, vel quia vna cum fulmine cadere credatur, vel quoniam propria figura fulmineũ lapidem imitetur. Item in quibuſdam Galliæ locis, lapis facie ligni obſeruatur, quem olim fuiſſe lignum, ſed diuturnitate temporis, in lapidem conuerſum referunt: quamuis Petrus Bellonius id nunquam lignum fuiſſe, ſed tale quid ſemper à natura procreatum eſse exiſtimat. *Lignum lapideum.* Vtcumque ſit, Indigenæ *Pierre de Foudre*, nimirum lapidèm fulminis vocitant, quod nomen Ceraunię conuenire inferius demonſtrauimus.

SYNONIMA, ETYMVM.

B HIC lapis à multis Authoribus, & præſertim à Georgio Agricola vocatur Ceraunia fæminino genere, ſicuti Brontia, & Ombria. Nihilominus ſatius eſset, vt, iuxta primam Græcorum inflexionem, maſculino genere Ceraunias, ſicuti Brontias, & Ombrias appellaretur. Inuenit autem hoc nomẽ à fulmine, quo cum, à Cęlo cadere apud Vulgus creditur: etenim κεραυνος Græcè fulmen ſignificat. Aut iuxta aliorum mentem ita nominatur, quoniam in loco à fulmine icto inueniatur. Quare Marbodeus huc reſpiciens tales verſus protulit.

Ventorum rabiem cum turbidus æſtuat aer,
Cum tonat horrendum, cum fulgurat igneus æther,
Nubibus eliſus Cælo cadit ille lapillus,
Cuius apud Græcos extat de fulmine nomen
Illis, quippe locis, quos conſtat fulmine tactos,
Iſte lapis tantùm reperiri poſſe putatur.
Vnde κεράυνιος *eſt Græco ſermone vocatus;*
C *Nam quod nos fulmen, Græci dixere* κεραυνὸν.

Quibus autem ſanior eſt mens, de caſu huius lapidis valdè dubitant, immò diffitentur, inter quos doctiſſimi illi viri Agricola, & Cardanus recenſentur: quinimò & Plinius magis alienæ opinionis enarrator, quàm propriæ ſententiæ aſſertor, de hoc & ipſe *Lib. 37. cap. 10.* dubitat, dum inquit. *Ombria, quam Aliqui Nottam vocant, ſi uti Ceraunia & Brontia cadere cum imbribus dicitur*. Vtinam in cæteris quoq; ita cautus fuiſſet.

Geſnerus author eſt hunc lapidem apud Germanos vario modo vocari, iuxta varias formas, quas ſortitur: ſiquidem aliquando ab ipſis cognominatur Malleus flumineus, interdum Cuneus fulminis, quandoq; annotante Encellio, Donerſteim, quia ex nubibus cum tonitru cadere credatur. Illam autem ſpeciem, quæ formam cunei præ ſe fert, Sotacus apud Plinium, Betulum fortè à batuendo vocari tradidit: hinc fortaſſis dimanauit illud Bononienſe vocabulum (bietta) quo Cuneum intelligunt. *Bietta vnde dicta.* Deniq; ſunt, qui hos lapides Gloſſopetras indigitent propter maximam horum affinitatem, non figura, ſed ſubſtantia duriſſima, & ſolidiſſima, & in ſuperficie ſplendida. Itali ſimiles lapides
D ſaette cognominant.

DESCRIPTIO.

LAPIDES huius generis, vt plurimum longi ſunt digitos quinq; lati tres, & iuxta partem, quæ latiſſima eſt cuneum planè referunt, craſſitudo eſt pollicaris, duriſſimi, & grauiſſimi ſunt, ſubſtantia ſimili ſilicibus, ex quibus ignis elicitur: quinimò interdum tam duri ſunt, vt limam non ſentiant. Lineis, atq; ſtrijs carent, & hac ratione à Brontijs diſcrepant, de quibus in ſubſequenti capite ſermo habebitur. Iuxta partem æquilibrij lapidis, plerumq; apparet foramen pollicis, & aliquando maius eſt, ſi maior ſit lapis. Hoc foramen eſt exactè rotundum, cum hoc tamen diſcrimine, vt vna pars ſit latior altera, non ſecus ac foramen in malleis arte factis conſpicitur: cum ea pars foraminis, cui manubrium intromittitur, latior ſemper ſit.

Omnes

Omnes autem lapides huius generis vel malleum, vel cuneum, vel ſecurim, vel alia huius generis inſtrumenta foramen habentia, ad recipiendum manubrium, imitantur. Hinc nonnulli non ſagittas fulminis, ſed ferrea inſtrumenta, tractu temporis in lapides eſſe mutata exiſtimarunt. Cæterùm multi hanc opinionẽ explodunt, & huiuſmodi lapides in ictis à fulmine arboribus, & domibus ſe inueniſſe tradunt, nam poſt ictum fulminis, in lapidis effoſſione præſentes fuiſſe aſseuerant, penès quos omnes fides maneat. Kentmanus Ceraunių̃ lapidem Torgæ anno ſexageſimo primo poſt ſeſquimilleſimum Maio menſe fulmine proiectum narrat, qui à terra crutus fuit latitudinis trium digitorum, lõgitudinis quinq;, durior verò lapide Baſalte, quo in nonnullis Germaniæ locis, Incudis vice vtũtur. Idem Author recitat propè arcem Iuliam, per ingentem quercum, fulminis impetu, deiectum fuiſse lapidem, qui effoſsus eiuſdem cum ſuperiori fuit figuræ, & Queſtori Torgenſi dono datus. Habemus etiam ex Geſnero, quòd anno nonageſimo ſecundo ſupra milleſimum, & quadringenteſimum è Cælo cecidit lapis trecentarum librarum, qui Enſishemij, in templo ſeruatur; ſed num fuerit form ę Ceraunię lapidis non explicatur.

Cruſta huius lapidis qualis. Cruſta horum lapidum leuis eſt, & pellucida, & plerumque coloris leucophæi, ſed pars aduerſa lapidis huiuſmodi cruſta eſt nudata: vnde aliqui crediderunt, violentia fulminis quo excutitur à nubibus cruſtam rumpi, & huius indicium eſſe affirmant; cum nullus lapis huius generis inueniatur, qui integra cruſta obductus fuerit: quemadmodum obſeruamus in Gloſſopetris, quæ ſemper integræ eruuntur. Demum illa pars lapidis portione cruſtæ ſpoliata, coloris eſt ferruginei, ſubſtantia dura, & graui.

GENERATIO, ET NATVRA.

Vis fulminis qualis. SI cõſideretur hic lapis, quatenus in ſua minera produci poteſt, nulli dubium eſse debet eam ſortiri generationẽ, quæ in primo Capite huius libri de ortu aliorum lapidum explicata fuit. Verùm quoniam tam conſtans fama eſt fulmen eſse lapidem, vt ſi quis hanc Vulgi opinionem explodere vellit, inſipiens prorſus eſse videatur: quocirca ratio, qua in nubibus huiuſmodi lapis gigni poſſit (ſi tamen ibi generatur) hoc in loco, ad mentem Philoſophorum, aſſignanda eſt. Exhalatio igitur quædam fulgurea, & fulminea, cum metallica quadam materia admixta, in nube plerumque viridi, aut nigricante, ab humore circũfuſo conglobatur, & coagulatur; veluti farina, aqueo humore affuſo, in maſsam conglutinatur; poſtea ſuperueniente calore, partim ex ſole, & Stellis, partim ex antiperiſtaſi genito, talis maſsa ſubacta quaſi concoquitur, & in materiam lapideam induratur; ſicuti lateres ex molli luto formati calore fornacis dureſcunt. Præterea fulminis telum acuminatur, quoniam humidum admixtum effugiens ſiccum ibi facilè conglobatur. Itaq; lapis Ceraunius exhalatione aſſociatus in nube ab humido frigido circumſtante ita preſſus, vt in tam anguſto loco amplius manere nequeat, illicò nubem, in qua tanquam in ouo eſt concluſus, rumpit tonitru, & fulgur efficiens in quæcunque obuia, veloci motu, fertur, quæ ſcindit, diſſipat, inflammat, atq; proſternit.

Cęterùm Anſelmus Boetius hunc generationis modũ maximoperè admiratur, quandoquidem lapis intra nubes productus omni ex parte deberet eſſe rotũdus: deinde quęrit, cur foramen ſit in media parte lapidis, idq; non æquale, ſed in altera parte latius. Præterquamquòd vix credendum eſſe ſcribit, lapides tam citò naſci, necnon tali duritie, tantoque pondere in nubibus vndiq; peruijs produci. Sicuti neq; dicendum eſſe exiſtimat, vi tempeſtatum, ex rupibus ad nubes, huiuſmodi lapillos deferri, vt poſtea in terram proijciantur.

Natura Ceraunia. Quoad naturam, notandum eſt huiuſmodi lapidem magis ponderoſum eſſe, quàm alium lapidem terreſtrem, data tamen magnitudinis æqualitate, ſed ferro minus ponderoſus eſſe perhibetur. Deinde referunt etiam Authores (ſi tamen verum eſt) Filum ei ità applicatum, vt nuſquam duplicatum omnes illius partes tegat, ita operari, vt prunis candentibus impoſitus non vratur, ſed tantummodò madeſcat, atq; hac ratione deprehendunt, num genuinus, vel adulterinus lapis fuerit. Tandem nonnulli diuulgant, penès quos fides maneat, huiuſmodi lapides, fulminis impetu actos, terram ſubire

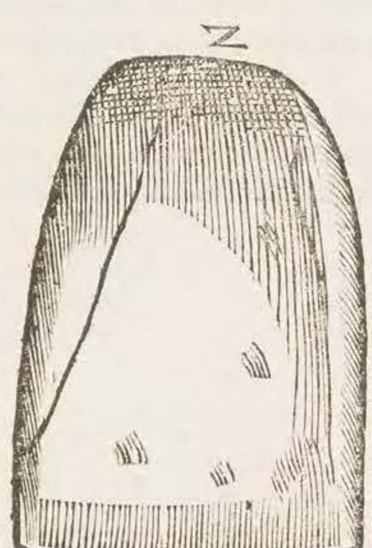
pro-

A profunditate Orgyiarum nouem,ſed poſtmodum ſingulis annis ad orgyiam vnam aſcē-dere, donec ſuperficiei telluris appropinquet.

DIFFERENTIÆ.

PRIMO lapides Ceraunij coloribus ab inuicem diſcriminantur, iuxta colores exhalationum terreſtrium,& metallicarū, quæ ab inferioribus partibus eleuantur; propterea alij ſunt candidi, & pellucidi, alij fuſci, alij nigri, alij ſubrubentes. Quinimò viridis etiam eſt obſeruatus, qui latitudinis fuit trium digitorum, altitudinis quinque, craſſitie autem vnius digiti, ſub infima parte extenuabatur vtrinq; æmulans prorſus figuram cunei. Anguli verò in cuneo congrediebantur, tanquam in aciem ſecantem exirent, craſſitudine infra medium paulatim attenuata, color eius in obſcuro viridis: immò perfricatus auro, aureum colorem, inſtar lydij lapidis, reddebat, craſ-B ſiſſimus, & duriſſimus erat ſilici vulgari ſimilis, & ex ipſo, chalybe adhibito, ignis educebatur. Icon in ſequenti tabella exponitur. *Deſcriptio Ceraunia viridis.*

Ceraunias viridis.

C

D Quoad figuram, tales lapides aliquando inueniuntur cryſtallo ſimiles infecti colore cæruleo, ſed dubitamus, quòd Authores loquantur de Ceraunia gemma. Alioquin hi lapides quandoq; ſunt pyramidales, alij turbinem ſaccharinum referunt, alij cuneum, alij diſcum, alij malleum, alij ſecurim, alij vomerem, alij clauam repræſentant: immò ſunt, qui Belemnitem perbellè exprimant. Quamobrem, ratione variarum figurarum, poterunt appellari cuneiformes,diſcoides,& clauiformes, non quia claui, ſed clauæ ſimilitudinem habeant; ſimilem Encellius ſe vidiſſe teſtificatur.

Ratione natalis loci, Iſidorus duo Cerauniarum genera conſtituere videtur; vnum, quod mittit Carmania regio Orientalis propè Indiam,& mare rubrum,cryſtallo ſimile, ad cæruleum colorem vergens, & ſubdio poſitum, ſplendorem ſyderum rapere dicitur. Alterum mittit Hiſpania ex Luſitanis litoribus, colore, inſtar Pyropi, rubeſcente. Hęc omnia ex Solino translata videntur, quæ poſtea Marbodeus recitauit his verſibus. Sed ſi rectè meditemur horum Authorum mentem, inueniemus lapidem hunc cum gemma Ceraunia confundi.

Huic

Huic binæ dantur ſpecies, totidemq́; colores,
Cryſtallo ſimilem Carmania mittere fertur,
Cæruleo tamen inf. ctum, rutiloq́; colore.
Mittit, & Hiſpanus regione manens Luſitana
Flammas ſpernentem, ſimilemq́; colore Pyropo.

Loci natales Ceraunię.

Hi autem lapides, referente Geſnero, in Germania præcipuè ad flumina, & præſertim ad Albim reperiuntur. Hoc in loco exhibemus tabellam variarum figurarum Ceraunię, & ſub numero 1. & 2. delineatur potius pars ſuperior, & inferior Gloſſopetræ, quàm Ceraunię. Sub numero 3. conſpicitur Ceraunias, qui erat longus digitos quinque, latus tres, vbi tamen craſſiſſimus apparet, & iuxta infimam partem, inſtar cunei, attenuabatur, & totus cuneum planè referebat, coloris erat in albo fuſci, grauiſſimus, & duriſſimus inſtar ſilicis.

Baſaltes lapis qualis.

Sub nu.4. pingitur Ceraunias, inſtar mallei, in albo fuſcus, hic, ad mentem Geſneri, latitudinis fuit trium ferè digitorum, longitudinis quinq; durior Baſalte lapide, quo in nonnullis Germaniæ locis, pro incude vtuntur.

Sub numero 5. delineatur Ceraunias alter Geſneri, qui iuxta vtramq; partem, mallei figuram imitatur, vel etiam vtrinq; cuneif rm s eſſet appellandus.

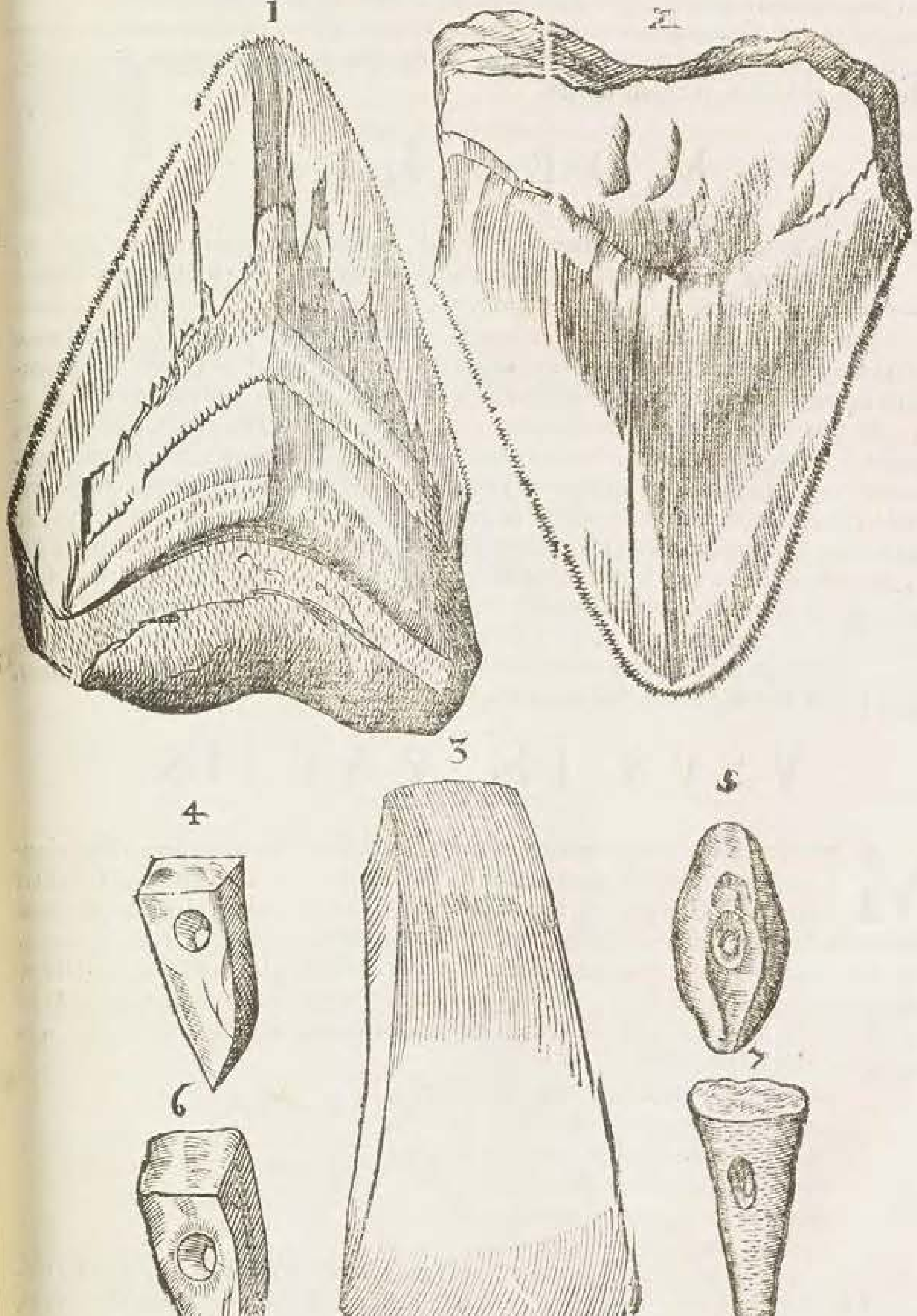
Sub numero 6. deſignatur Ceraunias alter Geſneri coloris nigricantis, partibus quibuſdam ad cæruleum tendentibus, ponderoſus, & durus, forma cunei, necnon perforatus. Hunc ex terra effoſſum, iam fulminis ictu per ingentem quercum deiectum, Kentmanus apud Geſnerum referebat. Hic autem videtur eſſe ille lapis, quem Sotacus, apud Plinium ſcripſit habere formam ſecuri ſimilem, quoniam forma eſt lata, & in aciem exit, & ibi apparet foramen, quod pariter in ſecuri, pro inſerendo manubrio, fabricatur.

Ceraunias ſecuriformis.

Sub numeto 7. exprimitur icon illius Ceraunię, quem Kentmanus, apud Geſnerum, narrauit, in Pago Siplitz, violentia fulminis, intra vineæ terram, per quamdam quercum, penetraſſe, huncq; à Ruſticis fuiſſe effoſſum, & Quæſtori Torgenſi dono fuiſſe datum.

1. Ceraunij lapidis pars ſuperior.
2. Eiuſdem pars inferior. Hi lapides in hac tabella cum ſimili inſcriptione fuerunt delineati, ſed potius ad Gloſſopetras, quàm ad Ceraunias referendos eſſe exiſtimamus.
3. Ceraunias cuneiformis magnus Geſneri.
4. Ceraunias alter cuneiformis minor.
5. Ceraunias alter iuxta vtramq; partem cuneiformis.
6. Ceraunias alter cuneiformis figura à cæteris diſcrepante.
7. Ceraunias cuneiformis valde acuminatus. Omnes autem in medio ſunt perforati, vt in iconibus conſpicitur.

Variæ Cerauniarum differentiæ.

His

His addere poſſumus lapides Ceraunios à Geſnero memoratos, ſed non delineatos, E quos è Cælo cecidiſſe prodidit. Primus fuit forma perfecti cunei, in parte latiori perforatus, longitudinis digitorum nouem, latitudinis quatuor, ponderis librarum trium cum dimidia, qui, anno quadrageſimo quarto poſt ſeſquimilleſimū, Viennæ in domum per cellam vinariam impetu fulminis, duodecim vlnas in terram adactus fuit. Alius pariter forma mallei in nigro cæruleus, quinq; digitos longus, duos latus, in latere anguſtiori perforatus, anno ſexageſimo poſt ſeſquimilleſimū, Torgę cecidit, vt recitauit Geſnerus, qui pariter alium cuneiformem in nigro viridem, in medio perforatum, &, in magnitudine, ſuperiori ſimilem eſſe retulit: quandoquidem propè Ileburgum, violentiſſimo impetu, annoſam quercum diuiſit.

MORALIA.

CERAVNIVS lapis in morali doctrina, myſticum mundanæ calamitatis typum præ ſe ferre videtur. Nam quemadmodum fulmen quicquid inuenit in terris obuium, ferit, præter Laurum, vt Plinius, & alij Authores prodiderunt. Sic humana calamitas omnia euertere poteſt, præter virtutem, F quæ tanquam Laurus ſemper virens conſpicitur, nullo vnquam fulminis ærumnarum impetu labefactanda. Amplius ſi Ceraunias in locis tonitru vexatis inuenitur, & domicilia, in quibus ſeruatur, tuta à violento fulminum ictu reddit, proculdubiò aſſerendum erit, ſimulacro huius lapidis, Patientiam, vel Perſeuerantiam indicari, quæ in loco ærumnoſo mundanæ calamitatis generatur, ſed aduerſus fulmina æternæ mœſtitiæ, & contra fulgur tentamentorum communis hoſtis valere perhibetur. Etenim quando vir chriſtianæ pietatis cultor patientiæ conſtantiam, & perſeuerantiam habuerit, violentiæ prædictorum fulminum reluctabitur, & præmium æternæ gloriæ aſſequetur. Aut dicendum erit, quod veluti Ceraunias in regionibus tonitrui ſubiectis producitur: ita viri in tonitru criminum aſſiduè verſantes, ſi ab ipſo pænitentiæ ducti egrediantur, tunc optimi aduerſus tonitrua, & fulgura vitiorum euadunt; G idq; in Paulo Apoſtolo manifeſtarium euaſit.

Virtus Lauro ſimilis.

VSVS IN VARIIS.

MARBODEVS Gallus poeta antiquus, & celeberrimus, qui carminibus virtutes omnium ferè lapidum exarauit, multas vires Cerauniæ prædicauit: cum tamen non ſatis conſtet, num lapidem hunc Ceraunium, vel potiùs gemmam intellexerit. Narrat igitur geſtātibus hunc lapidem nulla fulmina nocere, neq; nauigia, in quibus fuerit hic lapis, fulminum ictu ſubmergi poſſe. Amplius ad ſuperandas lites, & ad vincenda prælia, multum conferre perhibet. Deniq; vt oculis ſuauis ſomnus obrepat, & ſomnia iucunda noctu ſuccedant geſtationem huius lapidis cõmendat, carmina igitur ſunt huius tenoris. H

Ad lites, & prælia.

Qui caſtè gerit hunc, à fulmine non ferietur,
Nec domus, aut villæ, quibus affuerit lapis ille,
Sed neq; nauigio per flumina, vel mare vectus
Turbine mugetur, nec fulmine percutietur.
Ad cauſas etiam, vincendaq; prælia prodeſt,
Et dulces ſomnos, & dulcia ſomnia præſtat.

Tandem opinantur Germani, annotante Geſnero, lactentes pueros, ſi corripiantur hernijs, lapide hoc cunis impoſito, liberari; & ſi in hanc affectionem nondum incurrerint; hunc lapidem tanquam præmuniens medicamentum optimum eſſe exiſtimant.

DE CHELONITE.
Cap. XII.

ÆQVIVOCA.

QVADRIFARIAM Chelonitem hoc in loco intelligi poſſe pronunciamus. Nam primò Albertus Magnus hunc eſſe lapidem purpurei coloris, & reperiri in corporibus teſtudinum maiorum aſſeuerauit: cum in minoribus lapides etiam minores, iuxta molem animalis, inueniantur. Addit etiam hunc lapidem ad inſtar Vnionis refulgere, & magnitudine nucleis oliuarum ſimilem eſſe; ideòq; hunc tanquam gemmam diuulgat. Quare Marbodeus & ipſe de hoc verba fecit in libro de lapidibus canens.

Indica teſtudo lapidem mittit Chelonitem
Rarum, purpureo, varioq; colore nitentem.

Teſtudines enim Maris Indici ad tantam excreſcunt molem, vt ſingularum ſuperficies caſas habitabiles tegant: quapropter non eſt mirum, ſi in horum animalium corporibus aliqua oſſicula duritiem lapideam acquirant. Plinius quoq; hanc gemmam intelligens, Chelonitem Indicæ teſtudinis oculum eſſe conſtituit, aliter Cheloniam vocans. Fortaſſis erit humor cryſtallinus oculi huius animalis Indici: quandoquidem talis humor, in aliquibus Animantibus vaſtæ molis, lapideus eſſe videtur. Sed de his lapillis in animantibus genitis inferius ſermo habebitur. *L. 37. c. 10*

Deinde Chelonites teſtudinem in lapidem traſmutatam ſignificare poteſt: neq; ſimilem lapidem hoc in loco intelligimus, quoniam de Petrificatis ſuo loco agendum erit.

Tertiò, ſi natura ludens, lapidem effigie teſtudinis producat, hic pariter Chelonites erit appellandus. Huius conditionis fuit, qui, in Montibus Bononienſibus, inter lapides arenarios, inuentus eſt. Hic caſu à natura genitus formam aquatilis teſtudinis imitatur, præſertim in corio, & capite exerto. Quinimò in hoc ſaxo, veluti & in arenario lapide ſcintillæ quædam argenteæ conſpiciebantur. Huius igitur iconem pronè, & ſupinè pictam repræſentamus. *Lujus Naturæ.*

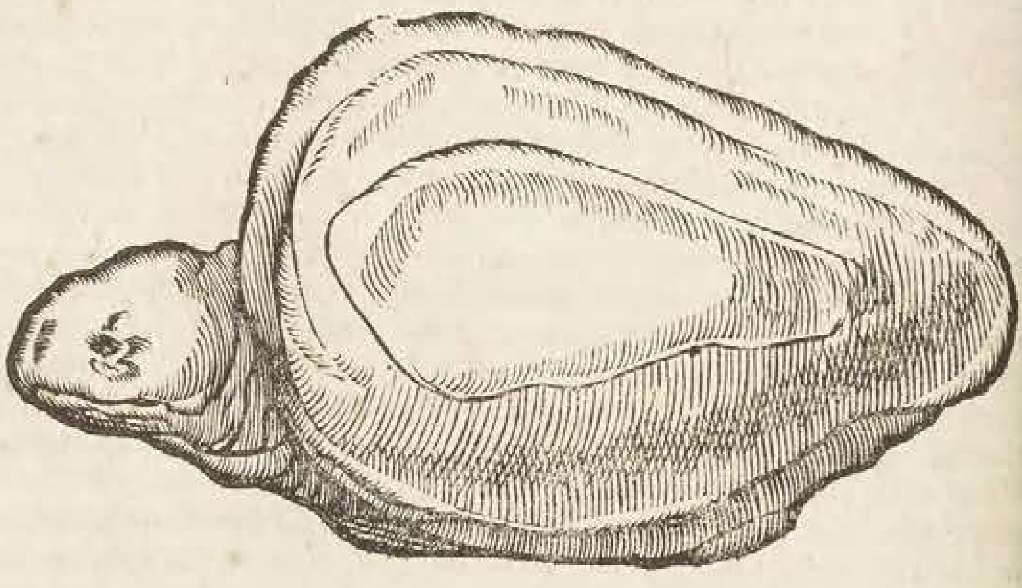
Quartò, & poſtremò hoc vocabulum (Chelonites) lapidem cum teſtudine aliquid commune habentem denotat, quem Natura ſæpè in ſuis mineris producit, & de hoc in præſenti capite habendus eſt ſermo.

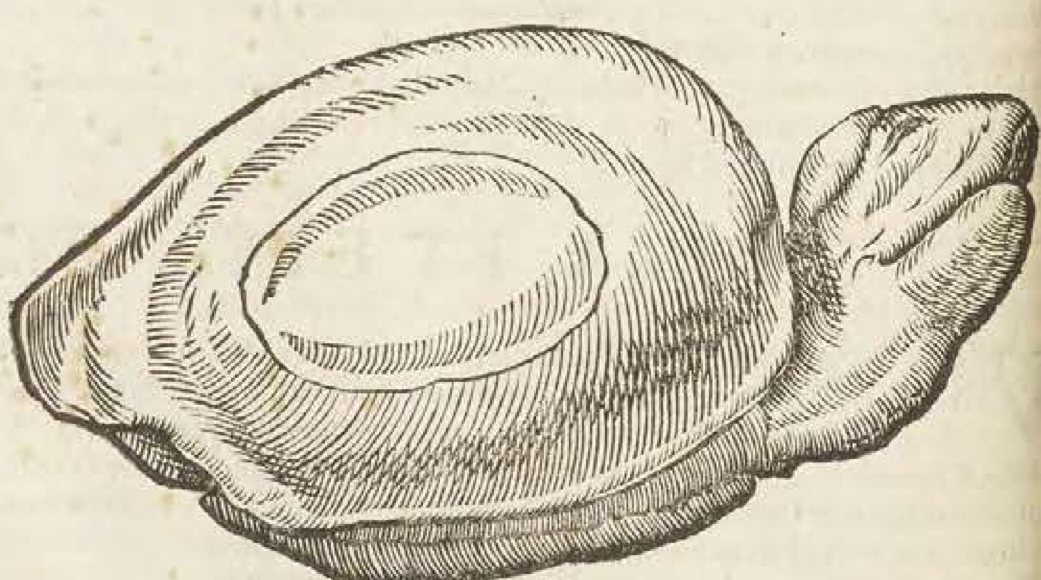
SYNONIMA, ET ETYMVM.

VOCATVR ab Authoribus hic lapis Chelonites, quia vel caput Teſtudinis referat, vel aliquam cum eius tegumento ſimilitudinem habeat. Nam græcè χέλυς, aut χελώνη eſt teſtudo: hinc χελωνίτης exponitur teſtudinarius, & χελωνίτης λίθος, Chelonites lapis, de quo in præſentia agitur. Item nuncupatur Brontias, quoniam cum tonitru, & Ombrias, quoniam cum imbre cadere apud Vulgum credatur. Immò Brontiam, & Ombriam diuerſas ſpecies eſſe exiſtimant, inquit Boetius, cum tamen nulla ratione diſcrepent. Itaque βροντὴ apud Græcos eſt tonitru; hinc Brontias poſtea originem duxit. Similiter ὄμβρος eſt imber, & ὄμβριος pluuialis: vnde poſtea nomen Ombriæ lapidis dimanauit. *Brontias lapis.* *Ombrias lapis.*

Georgius Agricola Brontiam, & Ombriam vocabulis germanicis, Batrachitem, vel lapidem Bufonis, vel Chelonitem maiorem indigitauit; quandoquidem alibi Chelonitem, Batrachitem minorem nuncupauit. Amplius Chelonitem, Brontiam, & Ombriam, lapidem etiam tonitrui, & tempeſtatis cognominauit. Deinde iiſdem nominibus Ceraunian quoq; inſigniuit, veluti ſuperius fuit explicatum. Interponit tamen hoc diſcrimen, quòd ſuperficies Ceraunię leuis, & polita ſit; cum lapis, de quo in præſenti verba fiunt, aſperitatibus, & eminentijs turgeſcat. *Li. 5. de nat foſſil.*

Chelonites, ſeu lapis effigie Teſtudinis pronè, & ſupinè delineatus.

DE-

DESCRIPTIO.

A GEORGIVS Agricola ſermonem habens de natura foſſilium, huiuſmodi lapides capitibus teſtudinum ſimiles conſtituit, coloris ſublutei, quandoq; ſubuiridis, interdum ſubrubri, & aliquando ſubfuſci, figura ferè dimidiati globi, rarò oblonga, identidem magnitudine oui. Plerumque tamen hi lapides ſunt minores. Aliquibus, vt ipſe recitat, bini ſunt circuli, quaſi quidam modioli. Sunt autem modioli, ex ſententia Plinij, mediæ partes cauæ, & rotundæ rotarum, à quibus radij ad circumferentiam extenduntur. Ab horum ſuperiori quædam lineæ eminentes, æqualibus inter ſe ſpatijs, diuiſę ad inferiorem procedunt, quarum ſingulę vtrimq; ſtriam habēt: totidem rurſus lineæ eminentes à ſuperiori circulo per media ſpatia deſcendunt ad inferiorem, è quorum ſingulis vtrimq; multæ lineæ tranſuerſæ pertinent ad ſtrias proxi-
B mas; inter illas autem ſemper humilia ſpatia quadrata obſeruantur. Alij autem lapides huius generis, referente eodem Agricola, habent has poſtremas lineas deſcendentes, cum multis tranſuerſis, & ſpatijs non multùm longis: reliqua ſpatia media tota eminēt deinde lineis, & ſtrijs carent. Alij eadem ratione à Natura fabricati conſpiciuntur, niſi quòd, linearum loco ſtrijs inſigniuntur. *Lib. 5.*

Ex altera parte Geſnerus ponderans deſcriptionem huius lapidis, aſſeruit ſe adhuc nullam capitis teſtudinum ſimilitudinem in hoc lapide inuenire potuiſſe. Minores verò, qui Batrachites appellantur, cum rotundi ferè, & caui ſint, inſtar dimidiati globi, ſpecie ſua Chelonium, nempè operimentum potiùs Teſtudinis, quàm caput imitari prodidit. Inſuper addit, ſi, nomine teſtudinis, ſtructura camerata vſurpetur, & pro capite intelligatur modiolus, qui poteſt etiam vmbilicus nuncupari, tunc Author ſimilitudinem hanc quadrare opinatur. Anſelmus Boetius ſcriptum reliquit hos lapides eſſe valdè ſimiles teſtudini nuper ab ouo excluſæ, quæ poſtmodum in lapidem ſit tranſmutata. Sunt enim teſtudines hemiſphericæ figuræ, & conuexum operimentum varijs lineis, &
C triangulis diſtinctum habent. *In lib. de lapid.* *Teſtudinis operimentū quale.*

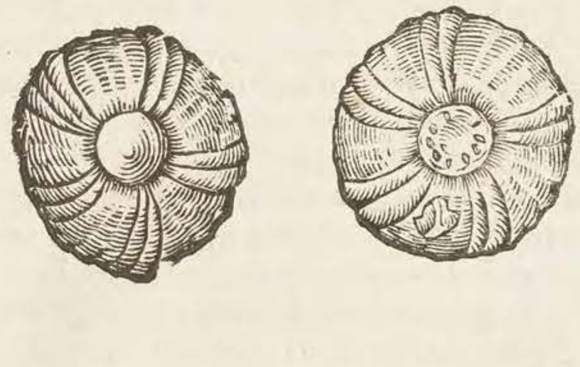
Inſuper nonnulli Ombriam à Brontia, maioribus, vel minoribus eminentijs, diſcriminant: cum Brontia maiores, & Ombria minores ſtrias habeat. Pariter hos lapides ab ouo anguino diſtinguunt: ſiquidem in hoc caudæ anguium in vnum concurrentes apparent. Anſelmus Boetius, re diligenter, & accuratè conſiderata, inter hos lapides nullum diſcrimen, præterquam in forma exteriori, obſeruauit. Verùm de his differentijs in ſequēnti Rubrica agetur.

DIFFERENTIÆ.

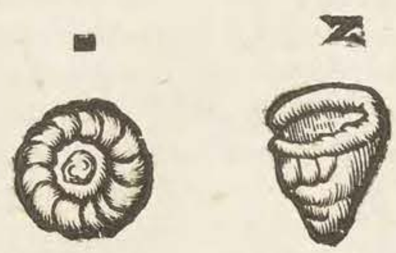
PRIMA facie notare oportet, nomine Chelonitis, & gemmam, & lapidem ſimplicem intelligi: ſic enim Geſnerus, in libro de lapidibus, loquitur. Immò lapidem, de quo in præſenti agimus, ad Ceranniam comparat. Vnde, ratione peculiaris
D loci natalis, duas videtur ſortiri hic lapis differentias: quandoquidem hi lapilli aliquãdo ſoli reperiuntur, interdum in ſua matrice occultantur. Etenim Encellius hos in alio lapide, tanquam in matrice, ſe obſeruaſſe diuulgat. Quocirca tales lapides continentes, inſtar Aetitarum, prægnantes eſſe videntur. Hoc in loco demonſtrare poſſumus iconem eorum lapidum, quos, nomine Ombriarum, circumferunt.

Olim Geſnerus à doctiſſimo viro Georgio Pictorio iconem ſubſequētem accepit, nomine lapidis Hyenæ, ſed, ex aſpectu, Ombrijs cognatum eſſe aſſerimus, & ſub numero 1. delineatur. Pariter eidem communicatus fuit lapis, nomine Brontiæ, vel Ombriæ, ſed quoniam dentis formam exprimit, Odontites erit nuncupãdus; & ſub num. 2. figuratur.

Ombriarum differentiæ.

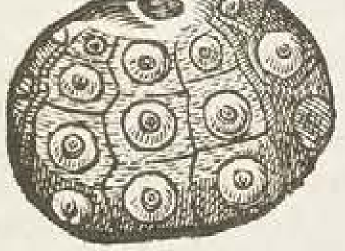

1 Ombrijs cognatus lapis.
2 Odontites lapis.

Similiter Geſnerus ſe conſpicatum eſſe fatetur Brontiam, & Ombriam ſubfuſci coloris, figura dimidiati globi, in cuius ſuperficie decem lineæ apparebant, ex vno puncto recedentes binis ſemper coniunctis, quæ paruis foraminibus diſſecantur. Hic lapis formam Ranæ rubetariæ præſeferebat. Deinde memorat lapides huius generis lutei coloris, duplo maiores ouo, lineis viginti exornatos, rurſus ex vno puncto diſcedentibus, quatuor ſemper copulatis, quæ pariter nonnullis punctis diſtinguuntur. Tertiò meminit horum lapidum prædicto colore refertorum, & compreſſorum, vbi ſunt decem lineæ ſine punctis, apparebant, necnon ſubrubri coloris, forma dimidiati globi, vbi ſunt decem lineæ ſine punctis, & foraminibus; item ſubfuſci, & flaui coloris. Quoniam autem lapis *Ouum anguinum.* Echinites ad noſtras peruenit manus, qui ouum anguinum Plinij, vel Brontiam Georgij Agricolæ perbellè ſimulat: quapropter illius iconem in hac tabella elegāter expreſſam exhibemus, vbi delineata ſunt Lithoxila, de quibus paulò inferius diſſeremus.

Brontiæ Georgij Agricolæ lapis ſimilis vná cum Lithoxilis, de quibus inferius.

NATVRA, ET LOCVS.

L. 37. c. 10. SCRIPTVM reliquit Plinius, quòd Chelonites, & Ombrias, ſicut Brontias, & Ceraunias ſunt eiuſdem naturæ: quapropter eaſdem affectiones patiuntur, & eoſdem effectus pariunt. Quinimò ex illius ſententia, ſi aris addatur libamenta non aduri traduntur.

Quoad locum natalem, nemini dubium eſſe putamus, hos lapides inueniri in illis locis, in quibus fodinæ ſimilium lapidum eruuntur. Encellius tamen prodit, in veteri Marchia, ad oſtium Tangræ, eſſe ſcaturiginem cuiuſdam fontis in fluuium Albim irruẽtis, locumq; eſſe amœniſſimum, & varijs lapillis fæcundum; vbi Chelonites variarum ſpecierum reperitur. Quinimò fatetur ſe ibi quoq; obſeruaſſe Chelonitem Cochleæ marinæ omninò ſimilem, interdum alios huius generis lapillos tam perfectos, quàm imperfectos, identidem maiores, & quandoq; ita paruos, vt viſionem ferè effugerent. F

Lib. 3. de re met. cap. 43.

VIRES, ET VSVS.

DIVVLGANT Authores de Chelonite, Brontia, & Ombria illas facultates, quas lapis Bufonis, Belemnites, & ouum anguinum poſſident. Idcircò, ſi hoc veritati accedit, prohibebit, ne quis fulmine lædatur, aut veneno inficiatur. Namq; veneno præſente, lapis Bufonis ſudare, & venenũ prodere, Belemnitem verò ſomnum, & victoriam conciliare geſtanti dicitur. Encellius narrat Chelonitem participare illam virtutem, qua Oſtracites potitur. Marbodeus de Chelonite tradit, Magos credere, hoc lapide ſub lingua varijs temporibus collocato, ſe futura præſagire poſſe, dum canit,

Quem ſi ſub lingua loto quis geſſerit ore,
Poſſe Magi credunt hunc diuinare futura.

Magi qui. Magi ſunt, annotante Strabone, quos Aegyptij Prophetas, Latini Sapientes, Perſæ Magos, Græci Philoſophos, Indi Gymnoſophiſtas, & Aſtyrij Chaldæos indigitant. G
Verùm hic Poeta de gemma loquitur; vnde Cauſinus ſumpſit occaſionem ſcribendi, Chelonite, lucem prouidentiæ referri, quæ futura intuetur. Immò ſi Chelonites gemma, eſt oculus Indicæ Teſtudinis, & ſub lingua poſitus futura diuinare facit: pariter, ad mentem eiuſdem Cauſini, oculus in lingua locatus, ſymbolum prudentiæ in loquendo eſſe tradetur.

Symbolum prudentiæ in loquendo.

DE BELEMNITE.
Cap. XIII.

ÆQVIVOCA. H

BELEMNITES deberet pronunciari Belenites: cum Græcè Βελενίτης ſcribatur. Hoc vocabulum in primo limine in ambiguitatem incurrit: quãdoquidem hoc eodem nomine inſignitur lapis arte factus figura ſagittæ, quo veteres Romani in bellis vtebantur. Diſcrepat autem à Belemnite Dioſcoridis, de quo in præſenti Capite ſermo habetur; quoniam ille figuram trigonam ab arte acquirebat, hic à Natura tereti forma generatur. Præterea hic lapis, cum dactylus etiam Idæus nuncupetur, non potuit ambiguitatem euitare quoniam apud Dioſcoridem, in antiquis ſimplicium nomẽclaturis, Pæonia fæmina Dactylus Idæus cognominatur, quia bulfoſæ eius radices figuram huius lapidis referunt. Cum autem in Ida monte vt plurimum plantæ ſalutiferæ naſcantur: quapropter hæc pæonia nomen à forma radicis, & cognomen à loco natali inuenit.

Pæonia fæmina habet aliud nomen.

Inſuper dactyli Idæi non modò hi lapides, de quibus in præſentia agendum eſt, ſed etiam

etiam Corybantes Sacerdotes Cybeles,& Iouis altores,Dactyli Idæi fuerunt nuncupa- *Dactyli*
ti, quoniam ortum traxerunt ab illis quinq; viris, nomine, Dactylis, qui primi Idam *Idæi qui.*
montem colentes, ferrum fabricarunt, à quibus poſtea Græci quinq; etiam digitos manus dactylos cognominarunt. Hi poſtea Corybantes, ne puer vagitu proderetur, nouo luſus genere excogitato, clypeis æneis inter ſe concurſantes, æris tinnitu, & numeroſi pedis compoſitione, qui dactylus inde dictus eſt, Saturnum decepiſſe feruntur; qui cum Titano fratre, inita pactione, conuenerat, vt ſobolem omnem maſculam deuorarent. Cæterùm, prætermiſſis fabulis, ad Dactylos Idæos lapideos accedemus examinandos.

SYNONIMA, EORVMQ. ETYMVM.

HIC lapis paſſim Belemnites vocatur à figura ſagittæ, quam repræſentat: etenim Græcè Βελεμνον ſagittam ſignificat. Quinimò Latinis deberet dici Belenites, vt ſuperius fuit notatum; cum apud Græcos Lexicographos Βελενίτης ſcribatur. Nam ex ampla radice lapis hic in tenuiſſimam aciem deſinit. Quocirca multi telum nuncupant: immò ab hac ſignatura optimum præſidium ad vulnera conglutinanda eſſe iudicant. Refert Georgius Agricola hunc lapidem apud Saxones cognominari ſagittam
Incubi; quoniam cum aliquo liquore aduerſus Ephialtem, ſuppreſſiones, & alia noctis *L.3. de nat.*
ludibria fælici ſucceſſu adhibeatur. Plinius, & alij Authores Belemnitem dactylum *foſsil.*
Idæum indigitarunt, cum formam digiti habere conſiderauerint. Itaq; huiuſmodi lapides non ſolum dactylli à figura, ſed etiam Idæi à celeberrimo illo monte Ida, vbi naſcuntur. Inter Germanos nonnulli, annotante Geſnero, Coraciam, vel lapidem coruinum nuncupant, ſed illam præſertim ſpeciem huius lapidis, quæ nigredine eſt ſuffuſa, *Lapis Cor-*
vel, vt alij nugantur, à ſimilitudine coruini veretri. Ceranites aliquibus appellatur, *uinus qui.*
quoniam cornu formam præ ſe ferat. Geſnerus tamen, inter hos lapides, maximum tantummodo Ceranitem dici poſſe, & hunc eſſe Aſtrapiam Plinij arbitratus eſt. *Ceraunites.*

Germani quidam, vt ſcribit Geſnerus, lapidem Lyncis vocitant, & alij Lyncurium. *Aſtrapia*
Pariter Pharmacopæi non quamlibet ſpeciem Belemnitis Lyncurium cognominant, *Lapis.*
ſed tantummodò illam, quæ flaua, & pellucida Succinum æmulatur, trahitq; ad ſe quiſquilias, & odorem iniucundum ſpargit: hac de cauſa ex Lyncis vrina concretum eſſe putarunt. Tandem Geſnerus intellexiſſe tradit alicubi talem lapidem perperàm nominari Alabandicum; cum audiuerit ad confectionem vitri aliquem vſum præſtare.

DESCRIPTIO, ET NATVRA.

EFFIGIEM ſagittæ Belemnites ita exactè repræſentat, vt aurea, argentea, ferrea, aut lignea cuſpis ſagittæ in lapidem tranſmutata eſſe videatur. Habet enim interdum armaturam aurei, argentei, aut ferrei coloris; intus verò aliquid ligno non abſimile. Nunc verò lapis eſt concauus, modò plenus, vt ligna eſſe ſolent. Quandoque lineæ à medulla ad extremitatem prodeuntes conſpiciuntur, veluti in rotis apparet. Si lapis eſt concauus terra, arena, vel lapide eſt repletus, qui lapis, & ipſe terram pariter, vel arenam intus habet.

Prætereà hic lapis, quamuis non vnius ſit magnitudinis: nihilominus vna omnibus huius generis lapidibus ſagittæ figura ineſſe videtur, dum ex ampla radice in tenuiſſimam aciem deſinunt, vnde nomen ſibi compararunt. Identidem hic lapis pollicem humanum exprimit, dum craſſus eſt circa radicem, & aliquantiſper circa extremitatem diminuitur in obliquum modicè inclinatus. Quando autem Belemnites aurea eſt munitus armatura, plerumq; ex cruſtis tanquam ex quibuſdam membranis, mox magis, atq; magis anguſtis integratur.

Omnibus ſpeciebus huius lapidis naturaliter quædam quaſi rima ineſt, qua fit, vt in longitudinem facilè findatur. Hæc autem rima in pellucidis maximè conſpicua eſt. *Rima in*
Poſteà omnium ſubſtantia ferè eſt friabilis, & vt plurimum cortice, & parte interiore *Belemnite.*
conſtant. Nonnulli tamen medullam molliorem, alij verò duriorem habent. Si aduſtantur, cinerei, vel candidi euadunt: deinde odorem oſſium, vel cornuum combuſtorum,

rum, aut vrinæ felium ſpargunt: item non combuſti ſi vehementer fricentur, limaturam cornu bubuli redolent.

DIFFERENTIÆ.

HI lapides ſubſtantia, colore, odore, ſtructura, magnitudine, paruitate, & virtute, varia diſcrimina ſortiuntur. Primitùs aliqua ſubſtantia adeò dura, & compacta conſtant, vt percuſſi tanquam ſilices igneas ſcintillas euomāt. Alij in cauitate ſubſtantiam terream candidam, vel arenoſam, vel lapideam continent.

Colores Belemnitis. Quoad colorem, alios albos, alios cinereos, alios nigros conſpicati ſumus, quos poſtremos Germani, referente Geſnero, lapides coruinos indigitant. Rurſus alij pellucidi ſunt, alij colorem vini falerni habent; alij deniq; ſuccini, vel electri ſimilitudinem, & virtutem gerunt, & ex hac ſobole erit ille lapis, quem Lyncurium vocant, de quo poſtea Marbodeus cecinit hunc in modum.

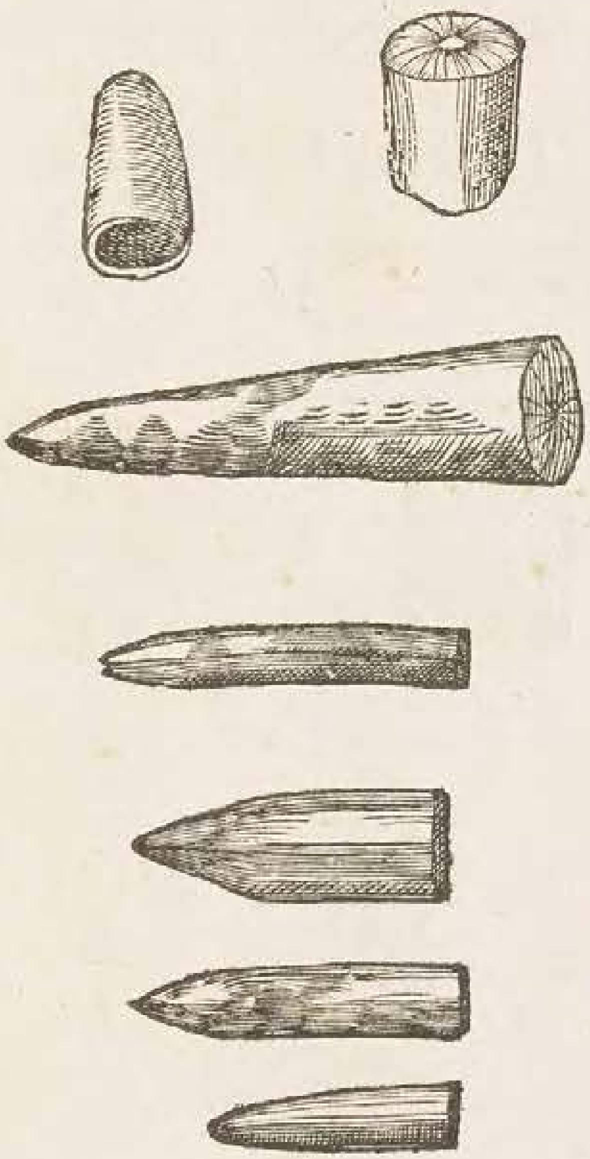
Electro ſimilem Theophraſtus habere colorem
Hunc ait, & ſimili paleas adducere pacto.

Odor varius huius lapidis. Ratione odoris, aliqua varietas in huiuſmodi lapidibus obſeruatur. Quandoquidem alij perfricati olent limaturam cornu bouis, alij vſti grauem oſſium combuſtorum odorem ſpargunt, aut potiùs fætorem vrinæ brutorum, vel potiùs felium. Hinc nonnulli lapidem eſſe concretum ex vrina bruti alicuius animalis, & præſertim Lyncis exiſtimarunt. Hunc autem odorem fortaſſis contraxerunt, quia fumo ignis ſubterranei ſint infecti, aut quia eruantur ex loco, vbi bitumen generatur. Alij non ingratum, ſed potiùs Succini odorem fundunt. Alij deniq; omni prorſus odore carent. Geſnerus multos huius generis ſe obſeruaſſe fatetur. Primus fuit Belemnites magnus cinerei coloris, qui fricatus odorem cornu vſti reddebat. Alius pariter magnus, & fricatus nihil olebat. Alius paruus candidus odorem ab odore ſuccini non diſſimilem ſpirabat. Alius ſimiliter paruus fuit terram candidam continens nihil olebat.

Amplius, ratione figurarum, nonnulli ſunt radiati, alij radijs carent. Memoratur à Geſnero quædam ſpecies minor, linea per medium diuiſa, ad lucem perſpicua, minus nigra, vel etiam ſubrufa, obſcurius radiata, nec ita fœtida, quam multi Pharmacopæi pro lapide Lyncis vſurpant. Plinius quoque meminit lapidis Aſtrapiæ, è cuius medio *Lib. 37. ca. 11.* radij fulminis diſcurrunt in candido, & cyaneo: quaſi velit inſinuare radios quoſdam ceu fulminis è medio veluti centro lapidis Aſtrapiæ nuncupati verſus circumferētiam extendi. Quamobrem Geſnerus iure optimo hunc Belemniti radianti congenerem eſſe opinatus eſt. Pariter Belemnites, vel Dactylus idæus maior radios è centro diffundit, & ſolidus eſt, excepta baſi: quemadmodum in cornibus animalium obſeruamus, quæ caua ſunt, & inde ſolida conſpiciuntur. Alij etiam ſunt, qui digitum humanū, & præſertim pollicem exprimunt, nec craſſitudine, nec longitudine excedunt.

Alioquin, ratione magnitudinis, alij ſunt magni, alij parui, alij mediocres. Ideò tradit Georgius Agricola aliquando repertum eſſe ſeſquipedis longitudine, & brachij craſſitudine in foſſa mœniorum Heldeshemij. Geſnerus pariter Belemnitem ferè pedalem non radiatum ſe vidiſſe teſtificatur. Addunt alij Authores obſeruatum eſſe craſſitudine humanæ tibiæ: qua de cauſa ſagittas baliſtarum Veterum in lapides tranſmutatas eſſe quidam pronunciarunt. *Steatites lapis.* Cum hoc Dactylo Idæo ſimilitudinem aliquam habet lapis ille, quem Authores Steatitem nominant. Tandem Geſnerus ſcriptum reliquit intellexiſſe integros etiam reperiri Belemnitas ſpecie Fuſi, ſeu Rhombi oblongi vtrinque acuminati, vel potius forma duplicis pyramidis, iunctis inuicem baſibus. Sed talem fuiſſe à natura procreatum nullum adhuc extat monumentum. Nos hoc in loco ſeptem Belemnitarum differentias exhibemus.

Belemnitarum ſeptem differentiæ.

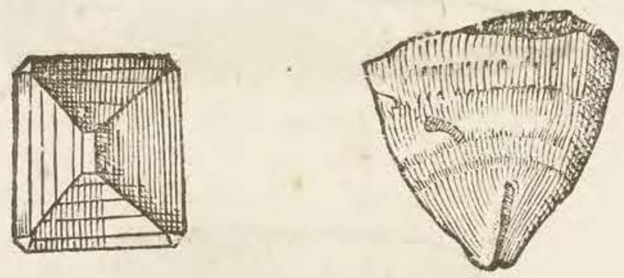

1 Belemnites, ſeu Dactylus Idæus æmulans pollicem colore cretæ.
2 Pars inferior huius lapidis radiata, in medio caua.
3 Belemnites magnus, cæruleus, radiatus.
4 Alius radiatus minor.
5 Alius niger, & cinereus.
6 Alius niger opacus.
7 Belemnites cinereus lucidus non radiatus.

Poſteaquam Lyncurium ad ſpecies Belemnitarum Authores referunt, operæ pretium eſſe iudicauimus iconem huius genuini lapidis repręſentare: quandoquidem nullus nobis obſeruatus eſt lapis, qui magis accederet ad Græcorum Lyncurium, quàm hic, qui à Domino Paulo Bruno Norimbergenſi mercatore, doctiſſimo Vlyſſi Aldrouando fuit communicatus. Hic referebat colorem vini falerni, & ſuccini, erat figura quadrangula, manu artificis elaborata: nam omnes ſuperficies quatuor erant, trigonæ figuræ quinque gradibus diſtinctæ, ſed duæ erant longiores alijs duabus. Paleas non alliciebat, in reliquis poſtea Succino valdè aſſimilabatur, & perſpicuitas lapidis aeri expoſita colorem Hyacinthi gemmæ ſimulabat. Aduertendum tamen eſt figuras illas, quas in hoc lapide trigonas appellauimus, non eſſe ſimpliciter trigonas, cum in ſuperiori parte ad angulum vergente ſint decurtatæ: quapropter triangulos etiam illos decortatos conſtituunt.

Lyncuri cõditiones.

Lyncurij legitimi icon.

LOCVS.

HABEMVS ex Geſnero huiuſmodi lapides ſupra Halloniam, & iuxta Æzingam, in locis aſperis, lapidoſis, & terreni rubentis, aliquando etiam in agris reperiri. Item ex Boetio in Ducatu Tebergenſi quatuor milliaribus, à Tubinga, ex aruis inter arandum eruuntur. At illa ſpecies, quæ pellucet, & paleas allicit, in ripa Viſtulæ fluuij apud Sueuos inuenitur. In Boruſſia, propè Regiomontem, magna horum copia ex monte effoditur. In Pomerania verò pellucidi præſertim, & ſubruſſi ſunt. Pariter inter vrbem Heldeshemium, & Marieburgum, apud antrum marmoreum, cinerei obſeruantur. Cæterùm in foſſa mœniorum Heldeshemij ſunt lapides huius generis aurea tecti armatura: propterea mirificè radiant, & imaginem ſpeculi reddunt.

Lib. 2. de lap. c. 259.

An ſit Epheſtites.

Plinius duo genera memorat, quorum vnum è Copto, aliud ex Troglodytica regione venire dicitur. Immò addit hunc lapidem reperiri in Creta ferreo colore, & in Ida monte, vnde nomen dactyli Idæi obtinuit. Bellonius narrat tantam huiuſmodi dactylo Idæi quantitatem eſſe in monte Diui Ioannis propè Luxeburgum oppidum, vt quando Gallorum Rex Franciſcus munimentum ibi extrui iuſſerit, Foſſores ad profunditatem trium pedum penetrantes copioſiſſimos inuenerint, eoſque perperàm, nomine lapidis Lyncis, Pharmacopæis vendiderint.

L. 37. c. 11. Li. 1. Obſer. cap. 15.

VSVS

VSVS IN MEDICINA,
& in alijs.

VTILITATEM non vulgarem ex hoc lapide combuſto accipiunt, qui dentes expurgare volunt. Deinde tradit Georgius Agricola huius puluere Saxones vti, in expugnando Ephialte, necnon, eodem, faſcinationes exterminare. Ad pleuritidem valere, ex ſignatura, multi prædicant: namq; ex rerum formis, & figuris vſus rerum, & remedia, indicante natura eliciuntur: ſiquidem hic lapis, inſtar teli, à natura eſt procreatus, & in pleuritico affectu membrana, nempè pleura, quaſi à telo pũcta perſentitur. Præterea ſunt, qui in Lithiaſi, & alijs renum affectibus hunc, loco lapidis Iudaici, commendent; nec præter rationem, quoniam Geſnerus ſe intellexiſſe refert, Saxones, & Medicos Hiſpanos Belemnitem tanquam lapidem iudaicum, in renum calculis, adhibere. Amplius Chirurgi quidam Germani huiuſmodi lapidibus vulnera curant, quoniam vehementer exſiccant. Boruſſiani quoq;, & Pomeranij huius puluere, fælici ſucceſſu vtuntur, vt vulnera citò conglutinent. Veterinarij, ad extergendas cicatrices, hunc puluerem in oculos equorum inſufflant.

Ephialtes morbus.

Pleuritidis remedium.

Illa autem Belemnitis ſpecies pellucens, & ſuccino ſimilis, doloribus ſtomachi; Icterico affectui, necnon ventris torminibus multò eſſe adiumento perhibetur. Quare huc reſpiciens Marbodeus, hæc carmina protulit.

Affirmant ipſum ſtomachi placare dolorem,
Ictericis etiam priſcum reparare colorem,
Et perturbati compeſcere tormina ventris.

Deniq; vſus Belemnitis illius, qui pro Lyncurio habetur, domibus non eſt ingratus, atque iniucundus, cum ad fungos procreandos adhibeatur. Etenim habemus apud Euacem, vrinam Lyncis in montibus concreſcere in lapidem, qui domi ſeruatus optimos fungos toto anno producit. Item Hermolaus Barbarus ſcriptum reliquit, fungos in ſaxo creſcere, qui ab hoc lapide Lyncurio, admirabili natura, præciduntur in eſum; alijq; toto anno ſuccreſcunt: pars verò pediculi relicta duratur in lapidem. Quamobrem hac ratione lapis rectibili fæcunditate augetur. Hodie Neapoli notiſſimus eſt lapis, qui domi ſeruatus, & irrigatus per annuum ſpatium fungos parit. Hic igitur lapis fungifer qualis qualis ſit, in affectibus renum, & veſicæ non mediocriter conducet. Etenim Nicolaus Alexandrinus, in compoſitionibus ad Lithiaſim, necnon ad affectus veſicæ, & renum conferentibus, lapidem Lyncis recipit: deinde cortex Populi albæ, ad mentem Dioſcoridis, idem præſtare traditur; qui cortex minutim cæſus, & ſulcis ſtercoratis commiſſus fungos omni tempore ediles producit. Hinc colligimus illam Belemnitis ſpeciem fungos generantem à lapide Lyncis memorato minimè diſcrepare.

Lapis fungifer.

Cortex populi albæ qualis.

DE TROCHITE.
Cap. XIV.

SYNONIMA, EORVMQVE ETYMVM.

POSTEAQVAM in antecedenti capite meminimus Trochitis, & Entrochi, operæ pretium eſſe duximus de huiuſmodi lapide in præſenti ſermonem habere. Itaq; appellatur Trochites à rotunditate: nam τρέχω eſt curro, & τροχὸς rotam ſignificat. Etenim ex ampla baſi certæ lineæ, ſeu radij diſcurrunt, cum leuore, medium lapidem, vt ſtriatus appareat, & aliquando æmulatur puerile illud ligneum inſtrumentum, quod in turbinem deſinit. Hac de cauſa Georgius Agricola hunc cum lapide Iudaico maximam habere cognationem prodidit. Hanc configurationem natura loci, in quo naſcitur, cauſa efficiens, nimirum calor ſubterraneus, & materia ad huiuſmodi lapidem formandum diſpoſita producunt. Idq; in quamplurimis alijs lapidibus intueri licet. Germanis, ex Geſnero, & Boetio, dicitur Spangeſtein, & Raderſtein, quoniam rotæ, & tympani formam referat. *Entrochos qualis.* Entrochos verò nominatur, quaſi intus habens rotam: quandoquidem ex Trochitis nondum ſeparatis integratur. Quare ab inuicem diſcrepant, quia Trochites vnus tantummodò ſit lapis, Entrochos autem modò ex binis Trochitis, modò ternis, modò quaternis, & tandem ex pluribus conſtat: cum viceni interdum copulati inueniantur. Deinde Trochite ſeparatus effigiem rotarum repræſentat.

DESCRIPTIO, ET NATVRA.

PARS rotunda huius lapidis eſt leuis; vtraq; verò plana habet modiolum, à quo, vt contingit in rotis, radij eminentes ad extimam orbis partem ita procedunt, vt inter illos ſtriæ fiant. Fractus hic lapis nitet, & leuis eſt, vt lapis Iudaicus, &, inſtar illius, in quaſuis partes frangitur. Ex Trochitis non ſeparatis conſtat Entrachos. Coniunguntur autem inuicem ſuperpoſiti ità eleganter, vt aliquo artificio copulati eſſe videantur. Nam radij vnius alterius ſtrigis inſeruntur: veluti in commiſſuris humani cranij conſpicari licet. Dum æqualiter Entrochos eſt teres, radios habet eminentes, & cingulum. Dum verò inæqualitate rotunda eſt formatus, itaut media pars tumeat, & extrema ſint anguſta, ſimiles habet radios, vel nullos, & tunc cingulo caret. *Proprietates lapidis.* Præterea hoc illi inſitum eſt à natura, vt in aceto poſitus, inſtar Aſtroitis, bullas attollat, & interdum obſeruatus eſt, qui pariter, more Aſtroitis, de loco ſe moueat.

DIFFERENTIÆ, ET LOCVS.

VARIAT mirandum in modum quantitate, ſed minimus adeò paruus eſt, referente Geſnero, vt maximus decuplo maior ſit. Maximus autem latus eſt digitum tranſcurſum, craſſus tertiam eius partem, & amplius. Deinde diſcrepant colore; nam vel cinereus eſt, vel nigricat, vel luteſcit. Qui autem luteus eſt, talem colorem à contagione terræ acquirit, nam iuxta partem interiorem cæteris candidior eſſe ſolet.

Amplius Entrochos, vel ex duplici Trochite integratur, vel ex pluribus, vt ſuperiùs in deſcriptione exarauimus. Huius autem duæ aſſignantur ſpecies. Etenim vel eſt æqualiter teres, aut teres quidem, ſed cum parte media tumida, & capite vtroq; ſtricto. Geſnerus narrat ſe vidiſſe Trochitem tum ſingularem, tum ternos copulatos, nimirum En-

tro-

A trochum Lapis erat fuſcus, & ſatis durus in medio. Centrum habebat cum leui figura modioli. In circuitu radij eminentes apparebant, interuallis medijs cauis, & cohærentes. Singulis veluti ſigillo, impreſſa erat forma rotæ, itàut quis non ineptè ſigillum rotæ appellare poſſet. Item Ioannes Kentmanus memorat Trochitem candidum Spangebergium in Haſſia inuentum, qui à laminis latis, vel rotis nomen habere ſcribit. Pariter memorat cinereum, ſubcinereum, & luteum Entrochum. Tradit Georgius Agricola huiuſmodi lapides gigni in Saxonia, ad Heldeshemium, vltra montem Mauritij, & præſertim in commiſſuris marmorum in cinereo candidorum, necnon in terra glutinoſa produci.

VSVS IN MEDICINA.

B CVM Trochites, & Entrochos maximã cum lapide Iudaico affinitatem habeant, vt Georgius Agricola teſtificatur, hic pariter tritus, & cum aqua datus calida, difficultati vrinæ medebitur, necnon calculos renum, & veſicæ franget. Similiter poſſidebit cæteras virtutes, quæ ab Authoribus lapidi Iudaico aſſignantur. *Lithiaſis remedia.*

DE HOPLITE.
Cap. XV.

ÆQVIVOCA, SYNONIMA, ETYMVM.

C CVM, in ſuperioribus capitibus agentes de Ætite, Geode, & ſimilibus lapillis, ſæpius meminerimus Hoplitis, modò neceſſarium eſſe exiſtimauimus naturam huius lapidis ponderare. Itaq; Græcis vocatur Hoplites, qui Latinis Armatura dicitur. Verùm Armatura apud Latinos varias ſignificationes ſortitur. Primitùs ipſam armandi actionem ſignificat. Deinde pro bellico apparatu, ſeu hominibus armatis vſurpatur. Tandem indicat illa arma, quibus aliquis ad præliandum munitur. Sed hoc in loco denotat lapidem cruſta veluti ferrea armatum: idcircò Græcis Hoplites nominatur; quoniam ὅπλα ſunt arma, & ὁπλίτης armiger exponitur: vnde Hoplomachus apud Martialem dicitur, qui armatus in arenam deſcendit. *Armaturæ æquiuocationes.*

Hoplomachus nunc es, fueras Ophthalmicus olim, *L.8.Epigr.*
Feciſti medicus, quod facis Hoplomachus.

Quoniam autem huiuſmodi lapis cruſta polita, inſtar ferri elaborati, circumdatur: proptereà & ipſe Hoplites nuncupatur: Metallici Armaturam cognominãt Germani, teſte D Geſnero, & Agricola Harnaſch indigitant, quoniam æris, & ferri politi ſimilitudinem referat. Cum tamen non ſolum æs politum, ſed etiam ferrum, & aurum aliquando exprimat. Nullum tamen horũ metallorum in ſua ſubſtantia continet, ſed monſtratur veluti quoddam naturæ rudimentum, huiuſmodi metalla procreare volentis. Saxum autem ſciſſile armari ſolet: quare interdum huius venæ ad longitudinem ſex pedum, vel amplius, ad inſtar ferri politi, radiant. Pariter Cornu Ammonis, & multi alij lapides armantur, vt in primo libro expoſuimus. Quamuis nonnullorum arma ex auro, vel aurichalco polito fabricata eſſe videantur. *Cornu Ammonis.*

DIFFERENTIÆ, ET VSVS.

LAPIDES, qui hac armatura muniuntur, vel ſunt magni, vel parui, vel mediocres. Deinde figuras varias habent; ſed inter alios lapides huius generis, qui cornu Ammonis vocitatur, cum Arietini cornu in ſe reuoluti formam referat, aurei coloris armatura obductus eſſe videtur. Lapis quidam nomine Armaturæ, fuit nobis communicatus, quem Vulgus Purpurinam cognominat, cùm neq; colorem purpureum, neq; amethyſtinum præ ſe ferat, ſed potius colorem orichalci imitatur; ſua natura friabilis eſt, eiuſq, puluis chartis, & alijs rebus adeò adhæret, vt immobilis eſſe videatur. Quapropter, ratione huius coloris, Chryſolithum arenarium quis appellare poſſet. Vſus illius non eſt, vt quidquam inauret, ſed vt aurum ſuo colore, vel potius Orichalcum ſimulet.

Purpurina qualis.

Ad Hoplitem nonnulli lapidem Hepheſtitem reducunt, quem Plinius tradit ſpeculi habere naturam, in reddendis imaginibus, & nomen ab eo inueniſſe, quoniam hic lapis ad Solem poſitus, aridam materiam accendat, nõ ſecus ac ſpeculum concauum ſulphurata, & ſtramina incendere ſolet. Huiuſmodi lapidem, ſcribit Anſelmus Boetius, inueniri in foſſa mæniorum Heldeshemij. Hi lapides, inſtar patinæ, excauati aurea armatura radiant: quare reddunt imagines, & ſolaribus radijs obuerſi materias aridas incendunt: de tali lapide loquitur Marbodeus.

Ad ſolem poſitus radios emittit, & ignem
Mirantes oculos perſtringens luce coruſca.

Hæc ſunt, quæ breuiter dicenda ſe offerunt de Hoplite; cum huiuſmodi armatura in multis lapidibus obſeruetur, de quibus in primo libro egimus.

DE OSTEOCOLLO.
Cap. XVI.
ÆQVIVOCA.

ORDINIS ratio expoſtulat, vt de hoc lapide in præſentia agatur; quoniam & ipſe inter lapides cruſtaceos recenſetur. Verùm quia nõ ſolum Oſteocollos, & Enoſteos, ſed etiam ab Anſelmo Boetio Oſſifragus nominatur: idcircò, ad æquiuocationem euitandam, nonnulla de his nominibus dicenda eſſe cenſuimus. Primitùs in Inſulis eruani Maris, vt Botanici obſeruarunt, creſcit arbuſcula valdè ſimilis Ficui Indicæ, ſeu Opontiæ nuncupatæ. Hæc planta apud Indos Ferruminatrix, & apud alios Oſteocollos appellatur, cum in artuũ fracturis, & in oſſium luxationibus inſignem habeat prærogatiuam. Idem quoq; præſtat lapis, de quo in præſenti capite ſermo habetur, & propterea Oſteocollos, & ipſe nominatur.

Oſteocollos herba.

Lib.5. Præterea Georgius Agricola ſermonem habẽs de natura foſſilium hæc verba protulit. Cotibus aquarijs grandibus tantùm tympani figura datur, & ex ſaxo molari duro fiunt. Ex his autem, quæ ex Germania inferiori afferuntur, quædam ſunt varij coloris, & harum quædam ſpecies figuram fracti oſſis repræſentat: ideoq; Græcis ἐνοστέος, Enoſteus nuncupatur. Hoc autem idem nomen ab aliquibus Authoribus noſtro lapidi fuit aſſignatum, cum oſſeam naturam participet.

Enoſteos vox æquiuoca.

Demùm, nomine Oſſifragi, apud Anſelmum Boetium, hic lapis intelligitur. At apud Ornithologum, Oſſifragus Latinorum eſt ſpecies quædam auis, & præſertim Aquilæ, quæ à frangendis oſſibus nomen deſumpſit. De hac Dioſcorides loquens, hæc verba protulit. *Venter auis, quam Latini Oſsifragum vocant, in potu particulatim datus, calculos cum lotio pellere traditur.*

Lib.2. cap. 47.

SYNONIMA, EORVMQVE ETYMVM.

A PLERVMQVE hunc lapidem Authores Germani, ab effectu, Oſteocollum, vel
Oſteocollam, quaſi gluten oſſium nuncupant: nam Græcè οςέον eſt os, & κολλα
gluten. Hieronymus Brunſuicenſis, in ſua Chirurgia germanicè ſcripta, Geſnero
referēte, puluerem huius lapidis in fracturis oſſiū intrinſecùs, & extrinſecùs adhibitum
ſummoperè commendat. Poteſt etiam nominari, & ſcribi Oſteocolos per ſimplex L.
cum οςεον ſit os, & κύλος ſit mancus, & truncus: quandoquidem hic noſter lapis figu-
ram truncati oſſis oſtendit. Item Euoſteos nonnullis vocatur, quia perbellè ſpeciem *Euoſteos*
oſſis referat. Immò dicitur etiam Enoſteos; cum ſubſtantiam oſſeam comprehendat. *cur dicatur*
B Apud Anſelmum Boetium, pro hoc lapide, Oſſifragus legitur: cum paſſim apud Ger-
manos in fracturis oſſium adhibeatur, niſi velimus vocare Oſſifragum, quoniam fracti *Oſſifragus*
oſſis formam oſtentet. Apud Theophraſtum (referente Plinio) legitur Oſteolithos, *lapis.*
quaſi lapis oſſeus. Concauus eſt lapis, & medullā habet friabilem linguæ adhærentem, *Oſteolithos.*
quæ facilè in liquorem ſoluitur; dum tamen aliqua ſpecies huius lapidis intelligatur:
ſiquidem non omnes hanc medullam complectuntur: etenim aliquæ ſoliditatem in
partibus etiam internis habent. Idcircò aliter hic lapis dicitur Holoſteos, nempè la-
pis totus oſſeus. Item Ammoſteos, nimirum os ex arena fabricatum. Tandem vocatur *Ammoſteos*
quoq; Stelechites, dum, ſua figura, truncum arboris exprimit.

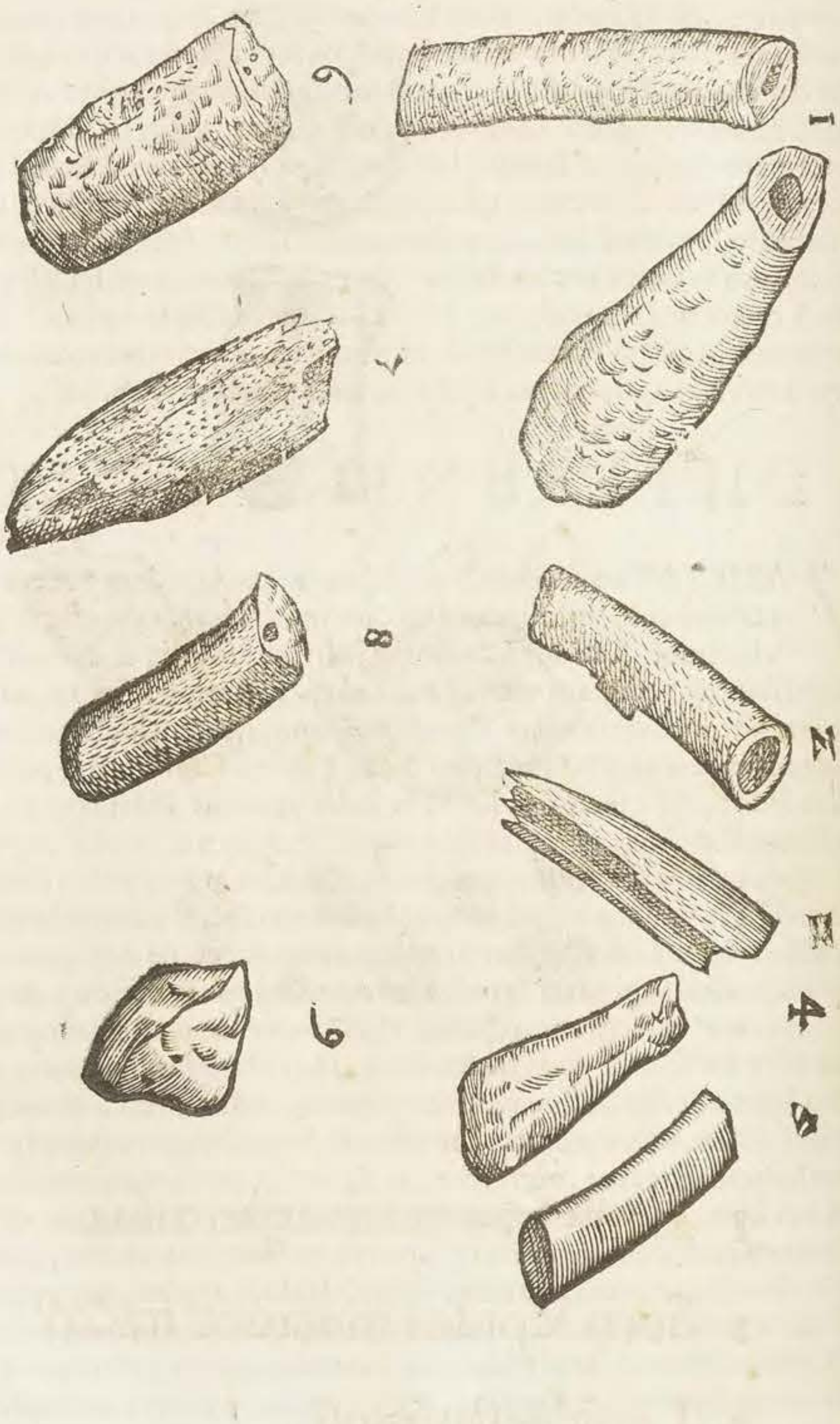
DIFFERENTIÆ, ET LOCVS.

VARIETAS animaduerſione digna in hoc lapidum genere obſeruatur. Namq;
C ratione coloris, alij candidi, nonnulli lutei, cinerei, & aliqui etiam obſcuri
viſuntur. Ratione ſubſtantiæ, alij ſunt ſolidi, & duri, alij interiorem mate-
riam molliorem, tanquam medullam habent. Ratione figuræ, alij ſunt fiſtuloſi, alij
truncos arborum æmulantur. Horum omnium, necnon loci natalis Geſnerus meminit.
Siquidem repræſentantes ſpeciem oſſis in flumine Craco uiæ reperiri ſcripſit. Fiſtulo-
ſos, candidos, vel cinerei coloris, in locis arenoſis Palatinatus, Haſſiæ, & Marchiæ
Brandeburgicæ obſeruauit. Solidos verò, & aſperos, coloris Argillæ, in Miſnia con-
ſpici aſſeruit. Ratione odoris, aliquam varietatem hi lapides ſortiuntur. Nam Geſ- *Odor lapi-*
nerus prodit ſe vnum pertractaſſe, qui odorem mali Cydonij ſpargebat, & linguæ le- *dis qualis.*
uiter adhærebat. Idem Author tradit ſe dono accepiſſe à quodam Pharmacopæo An-
tuerpiæ alios huius generis lapides fætentes, quoniam fricati odorem oſſium aduſto-
rum, vel vrinæ veteris emittebant. Quapropter non eſt mirandum, ſi nonnulli ſuſpi-
centur olim fuiſſe oſſa, quæ, tractu temporis, in lapides fuerunt tranſmutata.

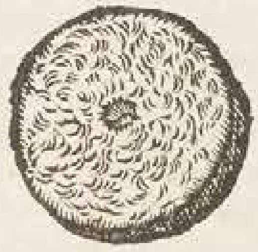
Anſelmus Boetius delineatas tres proponit differentias. Primò monſtrat lapidem
D oſſi vſto ſimilem, cum paruis foraminibus in ſuperficie, cum intus ſpongioſam oſſis com- *Lib. 2. de*
pagem habere videatur, non ſecus, ac ſi eſſet os in lapidem conuerſum. Hic lapis at- *lapi. c. 234.*
tritus os vſtum, vel vetus lotium redolere dicitur. Secundam differentiam oſtendit
eſſe formam truncorum arboris: propterea nomen Stelechitis promereri aſſeruit: cum
ςελεχὸς Græcè truncus exponatur. Propè Heldeburgum, & Lenam Saxoniæ, necnon
in Sileſia inueniri tradit. Cum autem hic lapis creſcat in locis arenoſis, à Thoma Era-
ſto, Boetio referente, lapis ſabuloſus nuncupatur. Creſcit per arenas forma Coral- *Lapis Sabu-*
lij, interdum brachij craſſitudine, & cum primum à terra erumpit, friabilis eſt; dein- *loſus qua-*
de paulatim magis, atque magis dureſcit. Boetius ſimilem lapidem forma trunci in *lis.*
pictura oſtendit; ſcribitq; mirabili modo in arenis ad inſtar plantæ augeri, nomenque
ab oſſibus conglutinandis ſortiri. Quandoquidem, dum hæc planta effoditur, eius
rami oſſei inueniuntur, quorum poſtea puluis oſſa paucis diebus ferruminare perhibe-
tur. Inſuper Anſelmus Boetius tertiam aſſignat differentiam, & delineat lapidem, qui
neq; arenoſus, neque terreus, aut friabilis eſt, ſed totus oſſi ſimilis, & ſolidus odorem

cornu Monocerotis vulgò nuncupati ſpargit, guſtu tamen ſubaſtringenti. Nos autem multò plures huius lapidis differentias obſeruauimus, quas omnes, nimirum nouem, in hac tabella diligenter deſignatas repræſentamus.

Oſteocolli varietas.

Icon lapidis molaris ex Geſnero.
Icon Oſteocolli cruſtacei Geſneri.

1 Lapis foraminibus pertuſus.

2 Stiria lapidea mucrone fracto.

3 Lapides ſtrumoſi.

Oſteocollos teſtaceus. *Stalagmites.*

Præter examinatas, & delineatas Oſteocolli differentias, recenſetur etiam, & pingitur à Geſnero, Oſteocollus cruſtaceus, qui dicitur etiam ab ipſo πλακολιθος, quaſi lapis cruſtaceus: etenim cortice quodammodo teſtaceo coopertus obſeruatur. Huius quoq;, ex mente eiuſdem Authoris, figura aſſignatur. Item ad has differentias, multi Authores, & præſertim Geſnerus, & Boetius, ſtalagmitem, vel ſtillaticium lapidem reducunt. Eſt autem ille, qui ab aquis lapidificam vim habentibus, & cadentibus, vel ab aliquo loco ſtillantibus generatur, & concreſcit, more aquarum, quæ, vrgente bruma, ex ſtillicidijs cadentes in ſtirias concreſcunt. Huius hic damus iconem forma pyramidis, mucrone fracto, ſub numero 2. Eſt enim lapis albus, grauis, durus, intus nitens, & commendatur à Chirurgis, ad oſſa fracta ferruminanda: ideòq; nomen Oſteocollæ obtinuit. Eiuſdem naturæ quidam lapilli perexigui, & duriſſimi, forma ſtrumarum concreti eſſe videntur, quos Theophraſtus ex confluxu guttarum aquæ generari eſt opinatus. Quinimò huiuſmodi aquæ prædictos lapides generantes ſi, in coquendis cibarijs, vel in potione, adhibeantur, Bronchocellas, nempè ſtrumas gutturis excitare ſolent. Viceuerſa puluis horum lapidum emplaſtris permixtus, ſtrumas diſcutere dicitur. Horum lapidum icones ſunt ſub numero 3. in tabella. Hac etiam aliqui reducunt lapides quoſdam inſtar ſilicis politos, & foraminibus naturaliter pertuſos, quos, ex Geſnero, quædã mulieres ſuperſtitioſæ circa Torrentes, & Flumina colligunt ſibi perſuadentes poſſe curare vaccas ſanguinem, cum lacte reddentes, ſi, papillis intra hæc foramina immiſſis, mulgeantur. Huius lapidis icon ſub numero 1. habetur.

Ceratites qui lapis.

Similiter ad hos lapides cornua foſſilia reduci poſſunt, quoniam ab Oſteocolli natura non valdè recedunt, & in ijſdem ferè locis, in quibus Oſteocolli, inueniuntur. Hi quoq; lapides à nonnullis Ceratitæ appellantur, quoniam formam cornu exprimunt. Verùm aliquando tam craſſus, & magnus inuenitur iſte lapis, vt alicuius animalis nunquam cornu fuiſſe credendum ſit. Vulgus tamen opinatur eſſe cornua Monocerotis, vel ſimilium animalium per orbem terræ, temporibus vniuerſalis diluuij diſperſa, quæ temporis diuturnitate, in lapidem tranſmutata fuerint. Inueniuntur hæc, ex Boetio, in varijs Germaniæ locis, in Morauia, in Sileſia, in Saxonia. Huius lapidis ſubſtantia exterius eſt dura, intrinſecus plerumq; mollis alba, leuis, friabilis, compacta aſtringens, ſiccans, linguæ firmiter adhærens, odore non ingrato. Cortex exterior interdum flaueſcit, aliquando cinereus eſt, vel albus, quandoq; ſubniger. Huius damus iconem mucrone fracto. G

Cornua foſſilia.

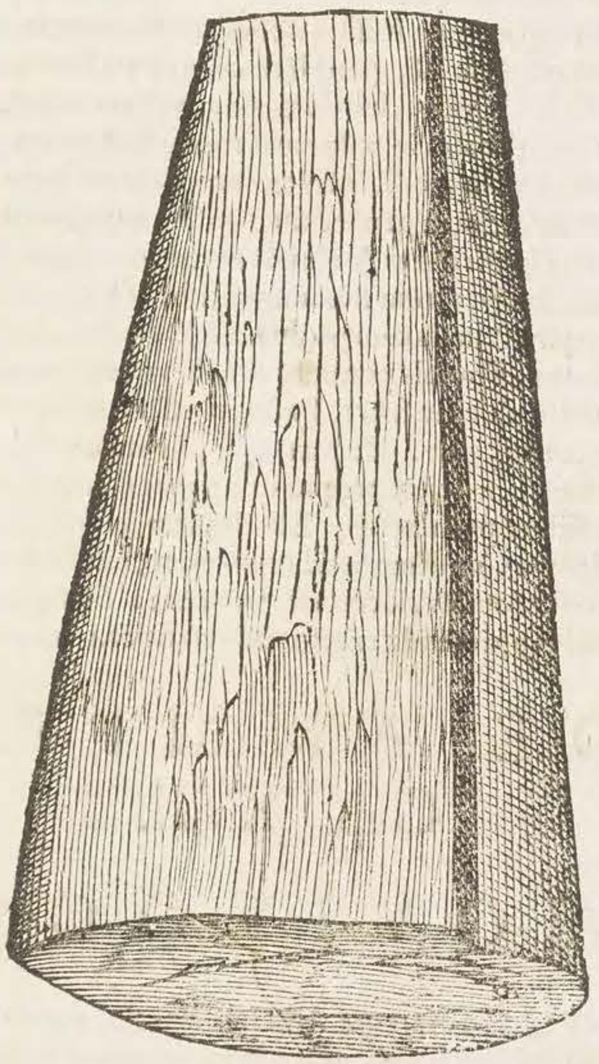
Viri autem non vulgariter eruditi exiſtimant in ſubterraneis locis huiuſmodi lapides, cornuum forma, ſpontè natura naſci: quemadmodum Oſteocolli, & alij lapides huius generis procreantur. Materia autem proxima generationis eorum Argilla, vel potius Marga eſſe dicitur, quæ dum lapideſcit, ab aquis irrigata ad inſtar lactis fluens per terræ cauitates, varias formas, & cornuum, & oſſium acquirit, iuxta figuras loci in quo concreſcens lapideſcit. Quinimò ſi lapideus hic humor fruſtum aliquod ligni in terra ſepultum inuenerit, illicò meatus penetrans, lignum in lapidem conuertit, & hæc eſt potiſſima ratio, propter quam multi, pro cornu Monocerotis huiuſmodi lignum lapideum oſtendunt. Ad rem narrat Anſelmus Boetius ſe domi habuiſſe huius ligni lapidei pluſquam viginti differentias, quas omnes pro fruſtis cornu Monocerotis ab amicis, & Circumforaneis accepit. H

VSVS IN MEDICINA.

PVLVIS huius lapidis non eſt infrugiferum præſidium in fracturis oſſium. Immò cum huiuſmodi lapis figura, & magnitudine oſſis ſæmoris, & brachij humani inueniatur: pariter hic ad fracturas crurũ conſolidandas adhibetur. Etenim huius pulueris drachma, vel ſeſquidrachma, ſpatio tridui exhibita, & extrinſecus emplaſtris permixta mirabiles effectus parit. Cur autem talis lapis tã citò oſſa ferruminet; cum natura quadraginta dies expoſtulet, antequam callum oſſeum in oſſe fracto ex alimentis generet. Anſelmus Boetius hanc affert rationem, nimirum, quia lapis hic in liquorem ſolutus eſt potentia proxima os; ideoq; facultati alteratrici laborem nullum parit, & aſſimilatrici materiam callo oſſeo idoneam citiſſimè ſuppeditat. Neceſſarium

ta-

Cornu Monocerotis vulgò dictum lapideum, mucrone fracto.

tamen eſſe indicat, vt oſſa fracta prius diligenter componantur, deinde aſſulis, vel alia ratione ligentur, cum quiete ægrotantis, & exacta victus ratione inſtituta. Pars autem affecta vnguento Geranij ſæpiùs inungatur. Paratur autem huiuſmodi vnguen ex radicibus Geranij florem cæruleum producentis in puluerem redactis, & axungiæ ſuis lactantis permixtis. Quinimò Ioſephus Quercetanus vir in facultate medica celeberrimus, virtutem huius lapidis mirandum in modum commendat. Nam inquit, Rheiſtadij non procul à Rheno obſeruaſſe Incolas illius loci vti hoc lapide in illa vicinia naſcente: huius enim drachmam patientibus, quatuor, vel quinq; dierum ſpatio, offerunt in vino rubro, in quo per noctem Vincaperuinca infuſa manſerit, ſicq; dolores, & varia ſymptomata exterminant, necnon fracturas oſſium magna cum omnium admiratione ferruminant. Hi lapides proculdubiò, Natura ipſa indicante, & quaſi loquente, ex illa forma, quam habent, ad oſſium affectiones vſurpari debent.

Vnguentũ Geranij.

Præterea, in alijs etiam affectibus, qui exſiccatione, & adſtrictione, abſq; vlla acrimonia, indigent, hic lapis non eſt contemnendus. Quinimò ſi fuerit odoratus, & Margam habuerit, in venenis, multò erit Patientibus adiumento. Item peſtilentiæ, & febribus malignis reluctabitur; nam ſuauis ille odor Cydonij, quem ſpirat, cordi, & ſpiritibus eſt amicus. Ad hunc igitur ſcopum huiuſmodi lapides diligenter lauari debẽt, vt ab arena craſſiori ſeparentur, & in paſtillos ſunt reducẽdi: ſic enim vices terræ Lemniæ ſubibunt. Demum Boetius puluerem huius lapidis, & præſertim odorati ad dentes dealbandos ſummoperè probat.

Veneni remedium.

Lapides autem illi, qui cornua foſſilia appellantur, virtute, à prædictis non multùm recedunt. Verum quidem eſt, quod hæc cornua viribus inter ſe diſcrepant. Nam quæcumq; dura ſunt inſtar lapidis, inodora, neq; vllam medullam habent, vix aliqua vi exſiccante pollent, quæ autem in puluerem facilè rediguntur, linguæ tenaciter adhærent, & mollia ſunt, hæc in medicina maximas vires exercere feruntur. In primis vlcera abſq; morſu ad cicatricem perducunt, profluuium ſanguinis ex quacunque parte manantis ſupprimit, Gonorrhæas, & alui fluxiones cohibent. Si cum lacte puluis horum, oculis inſtilletur, lacrymarum fluxum prohibent. Si cum lacte puluis horum oculis inſtilletur, lacrymarum fluxum prohibet. Deinde aduerſus omnia venena eſt præſtantiſſima antidotus, ſi puluis pondere drachmæ, vel quatuor ſcropulorum in aqua cardiaca, vel vino, abſente febre, Patienti offeratur: egregiè enim ſudorem mouet, & omne virus ad cutim pellit. Demum ad Epilepſiam, Syncopem, & alios cordis affectus pondere ſcrupuli fæliciter propinatur: quandoquidem vires terræ Lemniæ, vel Boli Armenæ poſſidere perhibetur. Effodiuntur, inquit Geſnerus, in multis locis, ſed potiſſimùm in Ditione Comitum Stolbergenſium, inſolitæ magnitudinis, & Impoſtores, pro fragmentis cornu Monocerotis, vendunt. Sed quoniam vicinis fraus eſt manifeſta, huiuſmodi lapides inde eructos ad remotiora loca deferunt.

Cornu foſſilis vires.

Locus natalis.

DE AMMITE.
Cap. XVII.
ÆQVIVOCA.

NONNVLLI, referente Anſelmo Boetio, nomine Ammitis, ſtillaticium illum lapidem intelligunt, qui ex aquarum guttis concreſcit, ſed conuenit cum Stalagmite, cum ambo ratione ſubſtantiæ ex humore aqueo generentur, & concreſcant. Ammites autem ex arenis tantùm integratur. Inſuper animaduertendum eſt, quòd, hac voce Ammitis, aliqui Ammonitrum indicant: cum tamen hæc duo à ſe inuicem toto Cælo diſcrepent. Plinius habet hæc verba Maſſa quædam ex arena alba, & molliſſima, quæ pila, molaq; teritur, deinde miſcetur tribus partibus Nitri, pondere, vel menſura, & liquefacta in alias fornaces transfunditur Ammonitrum, atq; hæc recipitur, & fit vitrum purum, & maſſa vitri candida. Iam verò per Gallias, & Hiſpanias ſimili modo arenæ

Li.36.cap.26.

arenæ temperantur. Hodie, loco Nitri, cinerem herbarum, & præſertim Alkali adhibent. Hoc autem eſt Ammonitrum, & non Ammites lapis, cuius in ſequenti Rubrica Synonima examinabimus.

SYNONIMA, EORVMQVE ETYMVM.

HIC lapis nominatur à viris eruditis Ammites. Iſidoro autem Amnites perperàm dicitur. Semper enim pronunciari debet Ammites, vel Hammites. Etenim aſpiratio, & addi, & ommitti poteſt. Immò, & Pſammites cognominari poſſet. Nam Græcè ἄμμος, vel ψάμμος arenam ſignificat. Hic autem lapis ex arenis concreſcit. Apud aliquos Authores, & præſertim apud Georgiũ Agricolam legitur Ammonites, quæ lectio arridere Geſnero nunquam potuit: quandoquidem ab ἄμμος, non ἀμμωνίτης, nempè Ammonites, ſed rectius ἀμμίτης, nimirum Ammites formari poteſt. Nos igitur hanc lectionem ſecuti, hunc lapidem in progreſſu hiſtoriæ, Ammitem ſemper nuncupabimus.

Ammonites, & Ammites.

ORTVS, ET NATVRA.

LAPIDIS huius cauſam materialem arenulas valdè minutas conſtituimus, quamuis alij velint hunc ex materia nitroſa, calore ſubterraneo operante, & potiſſimùm agente in ſubſtantiam præduram, & cineream, produci, & coaleſcere. Sed (vt noſtra fert opinio) quę lambentes arenarios lapides quodammodo ſtirias formant, dum ex illis arenulis Ammites variarum figurarum concreſcit. Hinc Georgius Agricola addit huiuſmodi lapidem ex arenis minutis ita componi, vt ouis piſcium, quoad figuram, & nitro, quoad ſubſtantiam, & colorem, aſſimiletur. Alij referunt hunc lapidem totum veluti ex arenis rotundis conflatum videri, & propterea ſimilem ouis piſcium eſſe conſtituunt, quæ Nuperorum quidam Arenida cognominant. Cæterùm apud Plinium leguntur hæc verba. *Hammites ouis piſcium ſimilis eſt, & alia velut Nitro compoſita, prædura alioquin.* Hic locus eſt valdè obſcurus: quamobrem Geſnerus Codicem eſſe deprauatum, ſicq; legendum exiſtimat. *Hammites ouis piſcium ſimilis, & tota veluti arenis compoſita.* Hac enim ratione ab etymologia non recedimus; cum ab Ammo, vel Hammo deducatur, quæ vox græca arenam ſignificat.

L. 37. c. 11.

Animaduertendum eſt hunc lapidem cum Stalagmite maximam habere ſimilitudinem; cum tamen ab inuicem diſcrepent. Nam Stalagmites ex guttis aquæ rotundis in lapidem ſubſtantiæ gypſeæ conuerſis augetur, & Ammites ex arenis ſolummodo integratur. Tandem habet hic lapis hoc inſitum à natura, vt facilè frietur, & reſoluatur in arenulas, vel grana, ex quibus conflatur, quæ poſtmodum ſingula prædura, inſipida, & inodora ſunt.

Lapis friabilis.

DIFFERENTIÆ, ET LOCVS.

RATIONE figuræ, hic lapis varius obſeruatur. Nam aliquando compactus eſt ex arenis, quæ oua piſcium referunt, & miro naturæ artificio in lapide hoc conſperſa cernuntur. Hunc aliqui Ammitem, vel Ammonitem minorem indigitant, ad differentiam alterius lapidis huius generis, qui ſimilitudinem Piſorum gerit. Hunc poſtea Ammitem maiorem nuncupant. Pariter, ex aliorum ſententia, tales arenæ interdum grana milij repræſentant: idcircò non abſq; ratione hunc Cenchritem Plinij eſſe opinantur, quem lapidem milij granis veluti ſparſis refertum eſſe ſcribit: fortaſſis à voce græca κέγχρος, quæ milium ſignificant. Quandoq; etiam arenulæ hunc lapidem conſtituentes ſunt adeò paruæ, & minutæ, vt ſemina Papaueris æmulentur: quamobrẽ Plinius hũc paulò inferius Meconitem indigitauit, à vocabulo græco μηκών,

Ammites maior.

Cẽchrites.

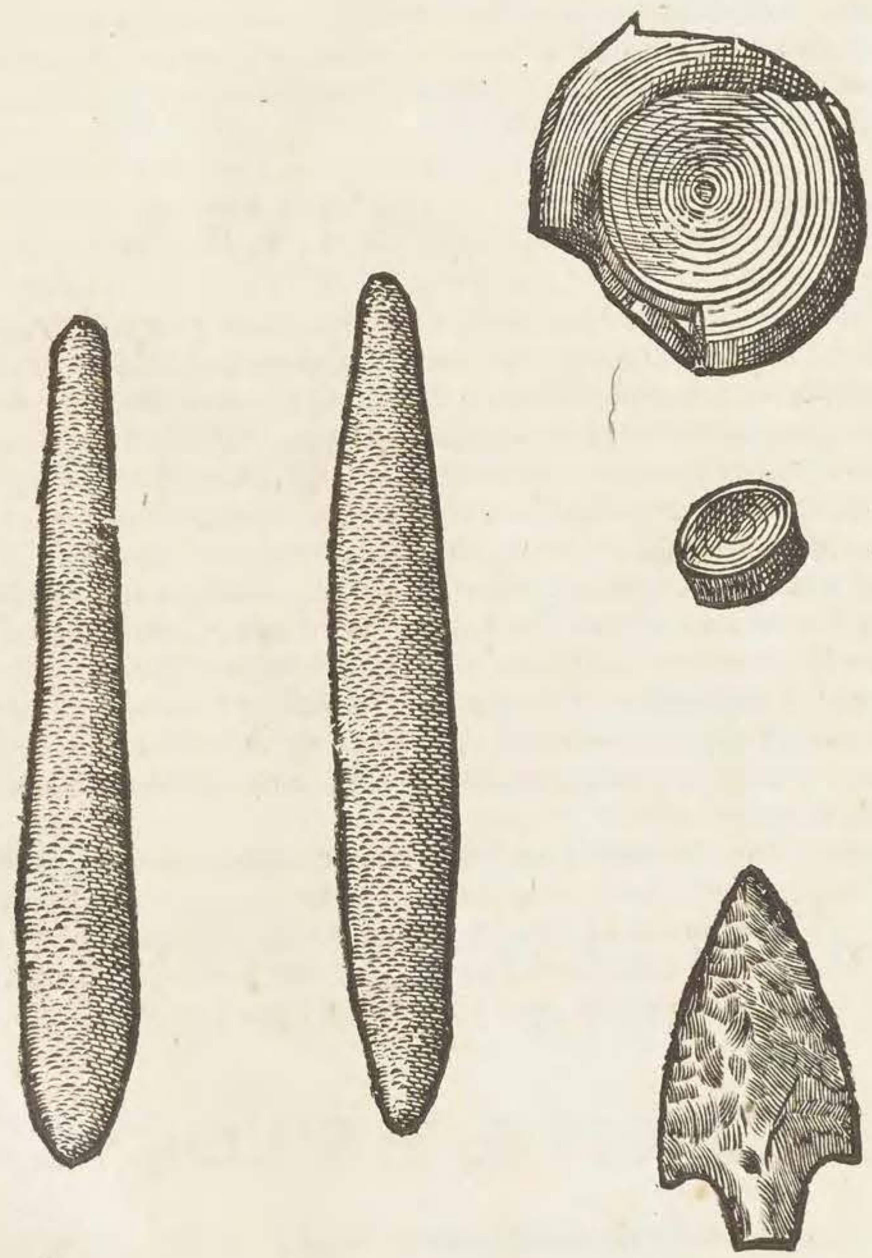
Meconites.

quo

Ammites colore cinereo.

Ammites coryledonites maior, & minor.

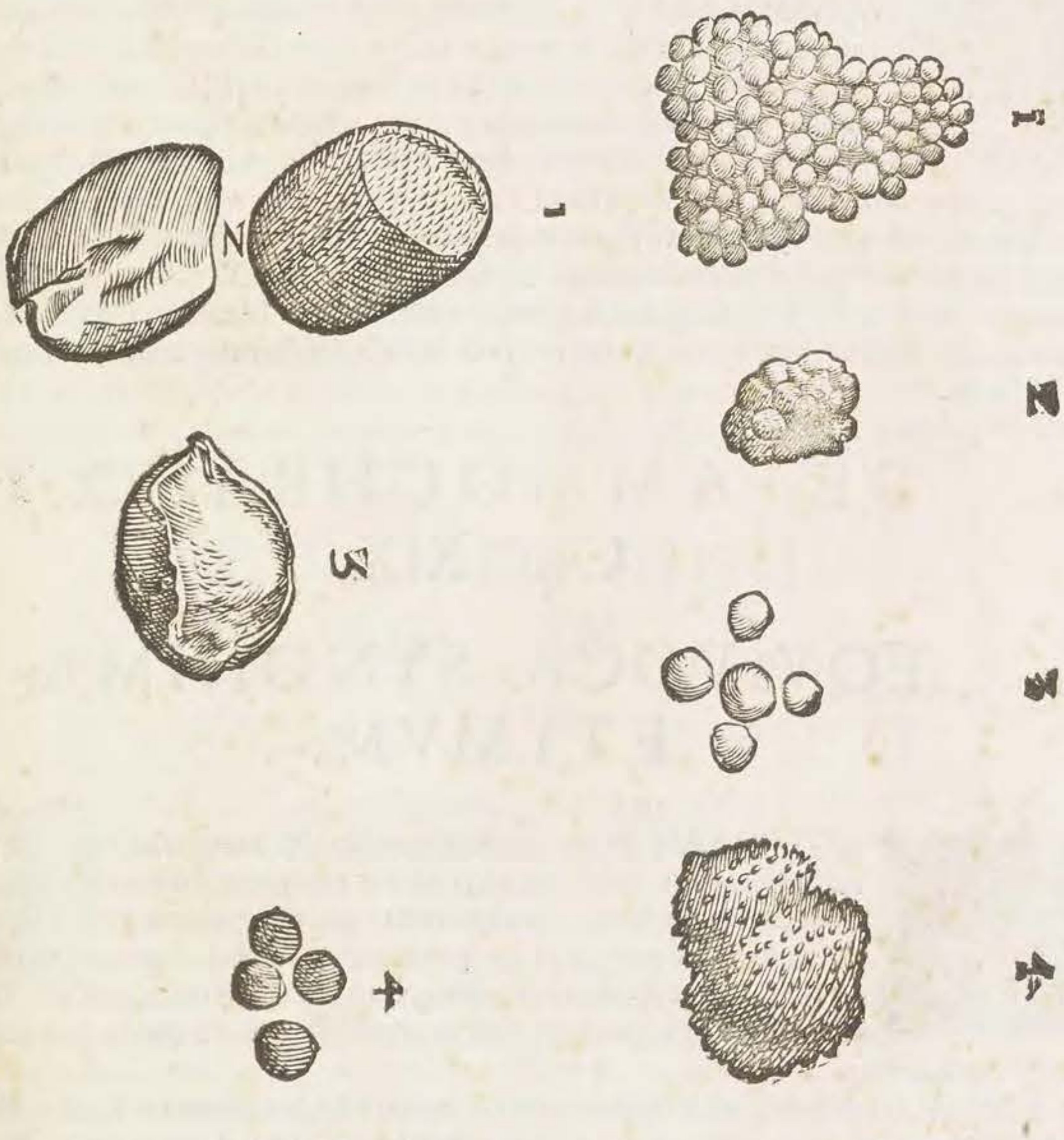
Lapis ſagittarius,quo Romani pro ſagittis vtebantur.

quo Papauer indicatur. Hunc eſſe Ammitem minorē Geſnerus arbitratur. Huius primo loco in tabella datur icon. Deinde delineatur lapis Ammonites habens figuram tabulæ luſoriæ, vel potius folij Cotyledonis, ſeu Vmbilici Veneris; quare Ammites Cotyledonites vocari poſſet. Ibi quoq; conſpicitur idem ferè lapis, ſed minor ſuperiori, licèt autem, & ipſe folium Cotyledonis repræſentare videatur; nihilominus cum iuxta vtramq; partem ſit concauus, figuram vertebræ alicuius animalis exprimit. Ad calcem huius tabellæ deſignatur Belemnites artificialis, ſeu lapis ſagittarius, quo Romani, pro ſagittis, in bello vtebantur, cuius in capite de Belemnite mentionem fecimus.

Inſuper aliam exhibemus tabellam, vbi prima figura monſtrat lapidem veluti ex piſis concretum, quam Piſolithum, vel Orobiam nuncupant, quoniam figuram Piſi, vel Orobi exprimat. Geſnerus Ammitem, vel Ammonitem maiorem cognominat. Deinceps verò aliæ figuræ maiora, vel minora grana in lapidibus exprimunt. Huiuſmodi lapides in Saxonibus ad Alfeldam, & Heldeshemium, nucis iuglādis magnitudine, & interdum maiores inueniuntur, vt in hac tabella licet conſpicari. *Piſolithos Orobias.*

Ammitis, & Piſolithi varietas.

Quo-

Quoad locum natalem, ſcribit Iſidorus hunc lapidem gigni in Ægypto, & Arabia, illum autem, qui naſcitur in Æthiopia, eſſe veluti viridem, luteum verò, quando reſoluitur. Verùm Ammites Plinij in monte Trebiæ Ciuitatis Vmbriæ, propè Aſſiſium oritur. Item magna huius copia penès Callium inuenitur.

VSVS IN MEDICINA.

AMPLISSIMVM fructum ex hoc lapide ſunt conſecuturi, qui nephritide laborant. Namque hic, more nephritici lapidis, Oſiadæ, vel Iſiadæ nuncupati, ſi brachio partis dolentis alligetur, non ſolum dolores renum compeſcere, ſed etiam calculos comminuere, & expellere traditur. Hæc ſunt, quæ breuiter de natura huius lapidis dicenda eſſe cenſuimus.

DE LAPIDE SVLPHVRIS. Cap. XVIII.

CVM in Ammite nonnullæ arenæ aureæ, vel argenteæ conſpiciantur, quæ pariter in hoc lapide apparent, illius mentionem, & hiſtoriam prætermittere noluimus. Reperitur hic in Agro Ceſenæ, albus, durus, & ferè marmoreus, in quo non aliter, ac in pyrite ſterili, quam Marcheſitam appellant, particulæ quædam aureo colore radiant. Incolæ lingua vernacula, *Pietra ſolfarina*, quaſi lapidem ſulphureum nuncupant. Sed qua ratione nomen hoc ſibi comparauerit, non ſatis conſtat: niſi velimus aſſerere hoc nomen à loco natali ſibi vindicaſſe; cum in venis ſulphuris paſſim reperiatur. Alioquin igni candelæ admotus nullum odorem ſulphureum ſpargit. Verum quidem eſt, quòd aliquas inter ardendum ſulphureas ſcintillas eiaculatur. Id autem particulis illis potius aureis, quibus intus ſcatet, quàm propriæ lapidis ſubſtantiæ attribuendum eſſe cenſemus.

Sulphureus: vulgo Pietra ſolfarina.

DE AMMOCHRYSO. Cap. XIX.

ÆQVIVOCA, SYNONIMA, ETYMVM.

POSTEAQVAM in antecedentibus lapides memorauimus auri ſpecie micantes, non debemus in præſenti omittere Ammochryſum. Hæc autem vox, vt ſonat, eſt æquiuoca: quandoquidem prima fronte arenam auream ſignificat: nam χρίσος aurum, & ἄμμος arenam exponit: nihilominus, vt Authores tradunt, hoc vocabulo indicatur ille lapis ſatis friabilis, ex quo arena aurea conficitur, & de quo in præſenti capite ſermo habetur.

Aurenius lapis. Scaliger Aurenium appellat, Germani, Geſnero teſte, ſuo idiomate Katzenſilber, nèpè aurum felium cognominant, quia in ſua ſubſtantia aliquid auro ſimile contineat, *Lib. 37. ca. 11.* non autem, vt Plinius voluit, quod lapidi huic aureæ arenæ ſint permixtæ: etenim nihil auri ſynceri participat: licet etymologia auream denotet arenam. Quandoquidem *In Thalia.* hoc nomine tantùm donatur, quia ſpeciem aurearum arenarum præ ſe ferat. Herodotus quoq; ψάμμον χρυσῖτιν nuncupare videtur; vbi auream arenam, in faciendis ſub terra domicilijs, ſcribit erui à formicis indicis, quæ canibus minores, Vulpibus autem maiores

iores

iores eſſe feruntur. Quamobrem quantum ex nominis etymologia colligendum eſt; hunc potius arenam quam lapidem indigitare debemus, veluti Georgius Agricola teſtificatur. Satius igitur erit cum Anſelmo Boetio aſſerere hunc lapidem nonnunquam eſſe ſatis durum, & aliquando manibus attritum facilè in arenas abire.

DESCRIPTIO, ET DIFFERENTIÆ.

LAPIS hic Minij natiui colorem ferè habet, vt Anſelmus Boetius affirmat, paulò tamen obſcuriorem, & flaueſcentem. Interdum arenoſus eſt, aureoq; puluere conſperſus eſſe videtur.

Quoad diſcrimina, Iſidorus ex Solino notat Ammochryſum arenis auro immixtis nunc bractearum, nunc pulueris formam habere. Nec præter rationem, quandoquidem nos quoq; hanc duplicem differentiam obſeruauimus, nam pertractauimus illum, qui in bracteas quaſi finditur, necnon qui fiſſuram non admittit, qualis eſt ille, qui in Agro Bononienſi, inter lapides arenarios, inuenitur. *L. 16. c. 14*

Præterea obſeruatus eſt Ammochryſus durus inſtar lapidis, colore rubente diluto, de quo Anſelmus Boetius fortaſſis locutus eſt. Rurſus obſeruatus eſt Ammochryſus alter durus, & difficulter friabilis. Item Ammochryſus, cum Chalcantho efflореſcente in plures bracteas diuiſibilis, & tandem Argyrammos, ſiue Ammoargyros, qui non auri, ſed argenti ſpeciem refert: ideòq; Germani, atteſtante Boetio, argentum felium, & micam ſterilem cognominant. *Argyrammos.*

LOCVS, ET VSVS.

SOLINVS monimentis mandauit Ammochryſum in Perſide generari. Nos autem copiam huius in Agro Bononienſi obſeruauimus, & Germaniam quoq; hoc abundare intelleximus. Anſelmus Boetius addit, propè oppidum Horaſdioruſium Bohemiæ copioſè erui.

Quoad vſum, res certè eſt nullius momenti, niſi quod ex eo paratur puluis, qui Germaniæ, vt intelleximus, immò etiam Bononiæ, apud Scribas eſt in vſu, ad ſiccandas extemplò ſcripturas. *Puluis ſcriptorius.*

DE LAPIDE MINII.
Cap. XX.

ÆQVIVOCATIO.

NOSTRA intereſt in præſenti de Minij ſermonem habere, cum in capite antecedenti illius mentio facta fuerit. Dioſcorides igitur in difficilem labyrinthum Lectores induxit, quando ſcriptum reliquit eos hallucinari, qui Cinnabarim rem eamdem cum Minio eſſe voluerunt. Cum poſtea quid ſit ſua Cinnabaris Dioſcorides non manifeſtauerit. Tradidit tamen agens de argento viuo, Minium eſſe Cinnabarim, ſed ita abuſiuè appellari. Verba Dioſcoridis ſunt hæc. *Argentum viuum fit ex Minio, quod abuſiuè Cinnabaris dicitur.* Poſtea addit. *Patinis enim fictilibus, impoſita ferrea concha Cinnabarim contineri.* Quare palam Cinnabarim pro Minio vſurpat. Erat igitur temporibus etiam Dioſcoridis vocis huius æquiuocatio, quam ipſe non explicauit; cum profectò expoſitione indiguiſſet, propter varias opiniones, quas peperit. Nunc autem, vt omnis ambiguitas tollatur, aſſerendum erit, Cinnabarim Dioſcoridis longè ab aliorum Græcorum Cinnabari diſcrepare, cum Cinnabaris Dioſcoridis non ſit lapis, neque quidpiam foſſile, quale à cæteris Græcis conſtituitur, ſed eſt gummi arboreum, de quo ſuo loco ſermo habebitur. Hic tantummodò notare oportet hoc gum- *Cinnabaris Dioſc. quid.*

mi eſſe coloris ſanguinei, pellucidum, leue,& fractu minimè contumax,& paſſim apud Pharmacopæos ſanguinem Draconis in lacryma nuncupari. Neq; officit afferere Dioſcoridem illo loco de metallicis pertractaſſe: quandoquidem de Indico quoque ibi ſermonum habet, quod neq, metallicum, neq; foſſiticium eſt, ſed ſpumam ex germinatione indicarum Arundinum prodeuntem eſſe retulit. Præterea, Cinnabaris nomine, τὸ ἐριθρόδανον etiam appellari obſeruauimus, vt apud eumdem Dioſcoridem legitur; fortaſſis, quia ex radicibus Erithrodani, nimirum Rubiæ Tinctorum olim, veluti hodie ſanguis Draconis adulteraretur.

Erithrodanũ herba.

Lib,7. Architec.

Item Vitruuius, voce æquiuoca, Cinnabarim appellat Anthracem. Namq; ob ſimilitudinem coloris, multæ res cognominantur Anthraces; veluti Carbunculus gemma apud Plinium; genus terræ bituminoſæ apud Belgas, & Saxones, necnon carbo quidam foſſilis, cuius in Capite de Succino, vel Gagate meminimus.

Tandem minij vox expoſitionem ambiguitatis expoſtulat: ſiquidē per Hiſpaniam decurrit flumen huius nominis, vt Author eſt Boccatius in lib. de Fluuijs. Huius etiam ſic meminit Propertius.

Vt Mæotica nix Minio ſi certet Ibero.

Hic amnis propter inſignem minij copiam nomen hoc promeruiſſe perhibetur.

SYNONIMA, ET ETYMVM.

QVEMADMODVM variæ fuerunt Veterum ſententiæ circa hiſtoriam Cinnabaris,& Minij: ſimiliter etiam in Synonimia, ſententijs variarunt. Quamuis autem Dioſcorides irrideat illos, qui Cinnabarim cum minio confundūt: nihilominus apud alios Authores priſcos, hæc duo conſtituuntur ſynonima indicantia genus pigmenti rubrum, coloris ſanguinei; quod quandoq; Minium, & interdum Cinnabaris appellatur. Quādoquidem Ariſtoteles, Theophraſtus, Galenus, Vitruuius, necnon Plinius aliquo in loco, pro Cinnabari, vel Minio, aliquod metallicum intelligunt, diuerſimodè tamen: cum multæ ſint Cinnabaris, vel Minij ſpecies naturales,& G artificiales, vt ſuo loco explicabimus.

Itaq; Minium nonnulli vocant à Minio Hiſpaniæ fluuio. Sed non eſt maior ratio, quod hoc pigmenti genus ab hoc flumine denominetur, vt potius flumen à Minio nomen ſortiatur. Eſt autem hic amnis in Hiſpania Tarraconenſi Galletiam à Portugallia diuidens; alioquin Minio eſt fluuius Hetruriæ per Agrum Cornuetanum in mare decurrens. Huius Virgilius ſic meminit.

Lib. 10. Aeneid.

Qui Careta domo, qui ſunt Minionis in aruis.

Satius erit, ſi dicamus, Minium nuncupatum, quia græcè vocatur ἄμμιον ab ἄμμος arena: cum Authores vt plurimum id arenulam rubram eſſe conſtituant. Cur non à minādo; cum Veteres legum, epigraphas Minio notarent, non ſolum, vt maieſtatem legibus afferrent, ſed etiam vt terrorem violatoribus legum incuterent? Nam Miniaceus color quid ſanguineum, & cruentum minatur. Aliter etiam apud Græcos nominatur μίλτο. Cæterum hæc vox eſt æquiuoca, quoniam apud Dioſcoridem hoc nomine, Rubrica denotatur, & apud alios Græcos, rubigo etiā ſegetum, deſignatur. Auſonius Min H vocat monoſyllaba dictione: quemadmodum pro gaudium gau legitur. Encellio Minium dicitur Cinnabari metallicum, quod poſtea eſt multiplex, vt paulò inferius exponetur. Animaduertunt tamen nonnulli, quòd vox, Cinnabaris, eſt maſculini, & fæminini generis. Cinnabari verò neutrius. Cinnabar autem eſſe vocem Indicam, Plinius annotauit.

Miniũ ſeu μίλτος vox æquiuoca.

Multi etiam Authores græci, vt Ariſtoteles,& Theophraſtus κιννάβαριν indigitarūt, quamuis Dioſcorides ἄμμιον appellauerit. Vitruuius Anthracem dixit. Geber tertia parte ſummæ perfectionis prodidit ex ſulphure Mercurio aſſociato per ſublimationē fieri Vſifur. Hoc vocabulū eſt corruptum, nam Arabicè dicitur Zengiufur, quod vocabulum apud Latinos Cinnabriū indicat, interprete Andrea Bellunēſi, in noua expoſitione operū Auicēnę. Verùm nō ſolū hoc vocabulū, ſed varia etiam Arabes finxerūt nomina, pro indicādo Cinnabari, quæ omnia alphabetica ſerie, hoc in loco recenſere decreuimus. Sūt autē Alſegi, Alſeg, Afrēgi, Cinnabriū, Cinnabrios, Ciniabar, Genabar,

Anthrax.

Cap. 28.

Ki-

A Kinabar, Screngi, Seriuch, Syringi Vzifar, Zinnabrium, Zeniafarum, Zenzifer, Zenzifur, Zumabarum, Zignofar, Zenziefer, Zengefer, Zenſiefar, Zangibar, Zangiufar. Hebreis dicitur Schaſchar, Italis Minio, Germanis Minien, Hiſpanis Belmellon, Gallis Vermeillon. Ad huius vocabuli gallici expoſitionem, notandum eſt, quòd Albertus Magnus, in tractatu de Halchemia, aſſerit Cinnabrium vocari Vſifur, fierique ex hydrargyro, & ſulphure, necnon conteri ad modũ Vermilionis. Quare vox hæc Vermilionis tãquam noua, & impropria legentibus magnam admirandi occaſionem dedit; cũ videatur tãtummodò propria Cocco baphico. nẽpè grano tinctorio, quod Ioannes Ruellius agens de natura ſtirpium tradit in Narbonẽſi Galliarum prouincia frequens eſſe, & à ruſticis vermilionem appellari. Imò idem Ruellius ibi fusè de hoc vocabulo diſcurrens, colorem rubrum à Gallis Vermelum dici aſſeruit. Itali quoq; colorem rubicundum ſplendore roſeo radiantem, Vermilium nuncupare conſueuerunt, qui à voce vermelum, aut vermilionum parùm diſcrepare videtur. Quapropter, Ruellius non immeritò putauit quoſdam tranſmõtanos, & præſertim Gallos, hac nominis ratione ductos, Cinabrium, ob eius colorem nitentem, metaphoricè loquentes Vermilionem indigitaſſe. Hinc poſteà Braſauolus Cinnabriũ à Gallis Vermylon nũcupari aſſeuerauit.

Nomina Arabica Cinnabaris.

Vermilio quid ſit.

B

DESCRIPTIO, ET NATVRA.

MINIVM, vt noſtra fert opinio, nihil aliud eſt Dioſcoridi, quàm Cinnabaris foſſilis aliorum Græcorum, vt ex verbis ipſius Dioſcoridis ſuperius allatis colligere licet. Præterea huius rei certiſſimum habemus teſtimonium, quando tradidit Dioſcorides, Minium in Metallis ſtrangulantem vaporem eructare, & hac de cauſa Foſſores faciem veſicis obuelare, vt per illas videre poſſent, & reſpirantes noxium halitum non attraherent. Id etiam noſtris temporibus Foſſores Minij præſtare intelleximus.

Hic lapis eſt coloris purpurei ad rubedinem declinantis Hæmatitæ lapidi non ad-
C modum abſimilis, ponderoſus, atq; inſigniter grauis, ſed non ita durus, cui aliquid argenti viui per mixtum, ſpontè, & abſq; vlla ignis violentia, guttatim deſtillare non poſſit. Minium autem eſſe lapidem, præclariſſimorum virorũ teſtimonio, & præſertim Plinij confirmari poteſt, qui aliquando Minium, quandoq; venam Minij, interdum lapidem nuncupauit, dum inquit. *Eſt & lapis in illis venis, cuius vomica liquoris æterni argentũ viuum appellatur.* Vitruuius Anthracem, vt ſuperius fuit notatum, æquiuoco lapidis nomine indigitauit; neq; præter rationem, cum huius lapidis vena carbonibus accenſis aſſimiletur. Authoris verba, vt magis rei veritas manifeſtetur, hoc in loco recenſenda cenſuimus. Ingrediar nunc Minij rationes explicare. Id autem agris Epheſiorum Cilbianis primum memoratur eſſe inuentum, cuius & res, & ratio ſatis magnas habet admirationes: foditur enim gleba, quæ ἄνθραξ dicitur. Vena eſt rubro colore, habens circa ſe rubicundum puluerem: cum foditur ferramentorum plagis crebras argenti viui lachrymas fundit, quæ à foſſoribus ſtatim colliguntur. Hoc genus à Plinio probatur; dum inquit arenam cocci colorem habere, hanc teri; deinde lauari, farinam, &
D quod ſubſidet, iterum lauari. Differentiam verò ab arte pendere; quoniam alij prima lotura minium faciunt, apud alios verò id eſſe dilutius. Addit etiam Plinius ſe audiuiſſe Minium ſorbis crudis, ſanguine caprino, atq; etiam calce adulterari, & in ſyncero cocci nitorem eſſe debere, ſecundarium autem, interdum, propter vliginem, in parietibus ſplendorem amittere.

Li. 35. c. 7.

Vena Minij qualis.

Minij adulteratio.

Præterea Vitruuius aſſignat modũ cognoſcendi vitia Minij, ideòq; monet Minium in ferrea lamina ad ignem collocandum eſſe, donec candeſcat, quando autem à vehementi ignis calore in atrum colorem mutatum fuerit, lamina ab igne eſt deponenda, & quando refrigeratum, colorem priſtinum acquiſiuerit, proculdubiò Minium non eſſe adulteratum, eliciendum eſt. Tandem Minium à Sandaracha eſt diſtinguendum. Quandoquidem ex Minio ſiuè rudi, ſiue elaborato argentum viuum conficitur, vt Plinius etiam annotauit, quod ex Sandaracha fieri nullo modo poteſt. Quinimò dum vena Minij lauatur, vt poſtea teratur, ſtatimatque humorem hauſerit, par ipſius in argentum viuum mutatur, quod Georgius Agricola ſe expertum eſſe teſtatur.

Miniū eſt venenatū. Rurſus hoc ſiccatum,atq; contritum ad ſuum colorem reuertitur. Poſtremò notandum eſt Minium naturæ venenatę nō eſſe expers,vt Plinius optimè monuit;tū quia hydrargyrum participat,tū quia halitus venenatos eructat; veluti foſſores Minij teſtificātur.

DIFFERENTIAE.

Lib.3.Met. *L.6.Simpl.* *Lib.7.Architect.* ARISTOTELES, Theophraſtus,Galenus,Plinius,Vitruuius,& alij viri docti,& eruditi,pro Cinnabari, vel Minio,quod idem ſunt,quid Metallicum diuerſimodè tamen intellexerunt,namq, huius plura genera aſſignarūt.Itaq; primum genus Minij naturalis,& foſſilis,eſt lapis concretus,durus,qui eruitur ex fodinis argentarijs,& Cinnabaris mineralis appellatur.Secundum genus decutiebatur ſagittis ex rupibus inacceſſis,propè Colchos,ad quos (vt fama eſt) iam nauigauit Iaſon Theſſalus, cum Argonautis, vt vellus aureum conſequeretur, ſed hoc genus Minij naturalis ignotum nobis eſt;cum ob hominum inertiam, eius vſus ceſſauerit.

Tertium genus Minij naturalis habet formam pulueris colorati exiſtentis in ijſdem fodinis,& ab Ariſtotele in Meteorologicis,coloratus cinis fuit appellatus,quē poſtea Galenus, nomine Minij, cum alijs Græcis intellexit. Qua de cauſa Galenus ſcripſit vi erodente, ad inſtar aliorum metallicorum pollere.

Quartum genus Minij naturalis,& foſſitij Cornelius Celſus proculdubiò memorauit,
Lib.4.de med.ca.15. verba faciens de Dyſenteria, vbi circa finem capitis, aduersùs vlcera inteſtinorū, Minij glebam valere aſſeruit. Gleba autem indicat quodcumq, Minerale corpus, vel terreſtre ſolidum, ope naturæ, nulloq; interueniente hominum artificio ortum. Idcircò pro gleba Minij intelligendum eſt Minium naturale coloris rubri coccinei, quod
Li.37.ca.7 ab aliquibus (referente Plinio) Cinnabaris vocabatur. Quinimò addidit Plinius,Minium Græcis μίλτον nominari. Item in antiquis Codicibus,Dioſcoridis, & in capite de Rubrica Sinopica,hæc erat inſcriptio, μίλτος σινωπικὴ; quæ voces, ad mentem Plinij,minium Sinopicum exponi poſſunt. At prædicta Rubrica olim temporibus Troianis, Homero teſte, pro picturis, & præſertim in vſu Medicinæ ſummoperè commendabatur, & præcipuè quando refrigerare,exſiccare, & omnem fluxionem coercere opus erat. Quamobrem ab omnibus ferè Authoribus celeberrimis noſtræ ætatis communis, & vulgaris Bolus Armena coccinei coloris eſſe creditur, & poſteà non ex Armenia, ſed ex Germania aduehitur: immò etiam ex fodinis Italiæ,vbi ferrum eruitur: cum tamen in mineris etiam argenteis,& aureis reperiatur.

Quintū genus Minij naturalis recenſuit Braſauolus,in libro Examinis Metallorum,
Anthax lapis. vbi hiſtoriam lapidis Anthracis recitauit,qui eſt gleba, & propria argenti viui vomica, ex qua,ope ignis fornacum, olim Minium parabant; addiditq; prædictam glebam habere circà ſe puluerem rubrum à natura productum, & pro picturis pulcherrimum. Nos habuimus à mercatore Norimbergēſi Miniū inſtar glebæ,colore penè purpureo, ſed fractum guttas argenti viui oſtendebat. Accepimus etiam ex Bohemia fruſtum lapidis marmorei,cum ſcintillis argenti viui incluſis, cuius hoc in loco icon datur. Vnde non immeritò quis dicere poſſet huiuſmodi materiam marmoream, vel alabaſtrinam in terræ viſceribus, virtute caloris ſubterranei, paulatim in lapidem miniaceum conuerti, & talem adipiſci colorem, veluti etiam experientia obſeruauimus Auripigmentum, in viſceribus terræ, non ſolum vi caloris ſubterranei, ſed etiam violentia ignis artificialis in Sandaracham tranſmutari.

Iam accedendū eſt ad differentias Cinnabaris artificialis ab Antiquitate deſcripti, quarum prima parabatur ex arena ſubrubra,& radiāte, quàm ex Cilbianis Agris pro-
Callias Athenēſis Minij inuētor. pè Epheſum Ioniæ vrbem in Aſia minori colligebant. Huius autem arenæ authorem fuiſſe Calliam Athenienſem Theophraſtus his verbis retulit. Callias enim magna ſpe ductus conficiendi auri,hanc ſubrubram coquebat arenam,mox emolliebat,eamq;lauabat,ſed tandem ſpe faciendi auri fruſtratus, fecit Miniū,quod Cinnabaris eſt, pigmenti genus præſtantiſſimum, & pulcherrimum.

Secunda differentia Cinnabaris facticij vocatur à Plinio Minium ſecundarium, quoniam ſecundum locum præſtantiæ occuparet. Hoc autem antiquitùs ex lapide palumbario vſto,& loto parabatur.

Ter-

Cinnabarinus, ſeu miniaceus lapis cum marmore argenteo.

Tertiam differentiam Minij, vel Cinnabaris facticij Veteres elicere conſueuerunt ex lapide Anthrace, coloris ſubrubri, ex quo, violentia ignis, primò Hydrargyrum extrahebatur, & rurſus paulò poſt, virtute ignis Fornacum, ex reliquo Cinnabrium faciebant, & ſæpè, Vitruuio teſte, Minium appellabant. Hoc autem Minium intellexit Dioſcorides, quando acriter reprehendit illos, qui Minium eſſe Cinnabarim exiſtimarunt; quoniam ibi Dioſcorides, pro ſua Cinnabari, lacrymam ſanguinis Draconis intellexit, veluti ſuperius explicauimus. Deinde duas minij differentias monſtrauit: vnam minij, quod fiebat ex lapide permixto arenæ argenteæ, qui in Hiſpania inueniebatur; eratq; naturæ illius arenæ, quam in Cilbianis agris colligebant. Alteram differentiam ex Anthrace elici ſolere monuit, vbi propria Hydrargyrij ſigna manifeſtat; dum inquit emittere halitum ſtrangulantem: deinde aſſignat modum adhuc obſeruatum à foſſoribus vomicæ argenti viui, ex quo Cinnabaris paratur, & Priſcorum eſſe Minium perhibetur. *Cinnabaris Dioſc. qualis.*

D Quapropter Ioſephus Quercetanus immeritò Dioſcoridem taxauit; quia aſſeruerit argentum viuum fieri ex Minio non vulgari; cum Dioſcorides Anthracem viui argenti vomicam intellexerit, quam, more Antiquorum, Minium nuncupauit. Præterquam quòd Dioſcoridi Amatus Luſitanus in Commentarijs aſſentitur, & idem aſtruit Braſauolus, in ſuo Metallicorum examine, aſſerens verum Minium eſſe glebam in venis Hydrargyrij, quæ ἄνθραξ nominatur, habens circa ſe rubrum puluerem, qui ab Antiquis pro pictura laudabatur, & pro natiuo Minio ſuperius fuit declaratus. Ideò ſatis patet hoc in loco Dioſcoridem de Minio noſtro vulgari non eſſe locutum, vt Quercetanus eſt opinatus. Hoc enim fit ex Ceruſſa ad rubedinem combuſta, quæ Sandyx, & non Minium Antiquis dicebatur, & Sandaracha apud Vitruuium æquiuoco nomine, cuius meminit poſtea Virgilius hoc verſu. *Minium verum.* *Sandyx quid ſit.*

Sponte tua Sandyx paſcentes veſtiet agnos. *Ecloga 4.*

Hoc genus Minij, noſtris temporibus, eſt in frequentiſſimo vſu Officinarum: immò præter hoc, nullum aliud Minium officinæ habent: ideòq; non ſine ratione Minium

Miniũ re-centiorum. Nuperorum appellatur. Hodie etiam aliud emergit Cinnabrium,nouum Chymiſtarum inuentum, quod à ſuperiori Minio, ratione materiæ, facultatis, atque nominis, maximè diſcrepat. Hoc enim non Minium dicitur, ſed ab ipſis Cinnaprium, & Cinnabrium, vice Cinnabaris, & arte fit adeò pulchrum, & naturali Cinnabari ſimile, vt difficulter vnum ab altero dignoſcatur. Nihilominus Vitruuius docuit rationem cognoſcendi Cinnabaris facticij à naturali, cuius in Rubrica antecedenti meminimus.

LOCVS.

EX Hiſpania ſolere Minium deferri Dioſcorides retulit. Item Iuſtinus Minium à Minio Hiſpaniæ fluuio nuncupatum voluit: cum, teſtibus Plinio, & Trogo, Hiſpania,nulla regio Minij feracior inueniatur. Vitruuius ex Colcho afferri diuulgauit. Præſtantiſſimum tamen eſt, quod ex Siſaponenſi regione Beticæ aduehitur. Quapropter legitur apud Calepinum, quod Siſapus eſt oppidum Hiſpaniæ Beticæ Miniarijs Metallis celeberrimum. Etenim Minium,teſte Plinio,ibi non excoquebatur, vel perficiebatur,ſed, vena ſignata,Romam afferrebatur. Iuba naſci in Carmania prodidit, & Hermogenes, in Aethiopia, ſed neutro ex loco ad nos aduehitur, nec ferè aliundè quàm ex Hiſpania. In ſuperiori Germania, vt notat Encellius, ex authoritate Cordi, ad Rhenum Eberborgi, & Schombachi, magna Minij copia reperitur. In Miſmenſibus autem fodinis vena illius generis Minij obſeruatur, quod olim apud Romanos tanti pretij fuit. Tandem in Hydria monte, Matthiolo authore, ex Hydrargirij fodinis Minium eruitur. Loca autem Minio redundantia, tempore niuium facilè cognoſcuntur, dum niues huiuſmodi loca tegentes, rubore inficiuntur. Quocirca, celebris ille Homeri interpres Euſtathius,quibuſdam in locis niues obſeruari rubras aſſeruit: ideoq; illa loca μιλτώδη cognominari voluit.

Hiſpania Minij ferax.

FACTICIÆ CINNABARIS conficiendi ratio.

QVIDAM partem æqualem argenti viui, & ſulphuris igni commiſcent: ſic enim illicò Hydrargyrum extinguitur. Alij recipiunt nouem vncias argenti viui, & vncias duas ſulphuris citrini, ex quibus in vaſe ſimul permixtis, violẽtia ignis, ad partem ſuperiorem vaſis ſublimatorij aſcendit materia, quæ vocatur Cinnaprium. Alij vncias tres ſulphuris nouenario ponderi argenti viui addunt; hocq; pondus vt plurimum obſeruatur. Præterea alij extinguunt libram argenti viui cum vncia ſulphuris: Quemadmodum alij vtuntur alijs menſuris, iuxta varias eorum intentiones. Id autem quocunq; modo concinnatum, vi ignis, exaltãt, præter Diodorum Euchiuntem, qui verba faciens de lapide philoſophico, diuerſam ab alijs, & etiam abſque igne, aſſignauit rationem conficiendi Cinnaprij, immò cum doſi ingredientium ab alijs diuerſa. Etenim recipit libras duas ſulphuris triti, & libram argenti viui, omniaq; ſupra tabulam marmoream ſeorſim conteri iubet, donec ita extinguatur Hydrargyrum, vt nil, præter puluerem, appareat; quem in ampulla luto diligenter oblita claudit, & Soli exponit, vt ſeptem dierum ſpatio exſiccetur. Demum, aperta ampulla, cinerem in fundo, & Cinnaprium parietibus adhærens inuenit. Nihilominus potior ſuccedit Cinnaprij conficiendi modus, quicunq; ſublimatione igni facta procedit. Quinimò variæ Cinnaprij operationes ex varijs ponderibus ingredientium deducuntur. Nam quando maior ſulphuris quantitas additur, Cinnabrium colore magis ſanguineo accenditur,picturiſq; magis conducit,& quando minor eiuſdem quantitas ſumitur, & argentum viuum ſuperat, tunc efficacius ad medicinas euadit.

Alius modus conficiendi Cinaprij.

Noſtris autem temporibus duplex modus conficiendi Cinnaprij in vſu habetur. Primus eſt, quãdo Hydrargyrum in Catinum vitriatum, & ſabulo circumdatum proijciunt,

A ijciunt, & ſulphur leui igne liquefactum ſuperfundunt, & ſpatula ferrea catenus agitant, donec ambo in puluerem nigrum conuertantur, quo puluere impletur quarta pars ampullæ breuis, & ampli colli, quam Chymiſtæ bocciã vocant. Hanc in leui igne cinerum collocant, deinde ignem per ſpatium decem horarum augent; tunc enim ſublimatur, & rurſus ignem per ſpatium duodecim horarum augent: etenim primò fumus niger egreditur, deinde luteus, & tandem rubicundus, qui perfectionem operis indicat. Quidam, loco ampullę vitreę, figulino, & vitreato vaſe vtũtur, vt melius ignem ſuſtinere poſſit, illudq; cum materia ſupra tripodẽ, aut furnũ ponunt; itaut binæ partes vaſis vacuæ extra furnum remaneant; cui, ſpatio dimidij diei, ignem lentum ſupponunt, illumq; augent per integrum diem, vel donec fumus rubicundus egrediatur, qui completi Cinnabrij ſignum eſſe ſolet. *Boccia Chymiſtarum.*

Alter modus prædicto eſt oppoſitus, & perficitur, dum ſulphur in ſartagine primò funditur, & fuſo necnon ab igne depoſito argẽtum viuum per linteolum additur, deinde altera manu tudiculam tenente, hydrargyrum, & ſulphur liquefactum agitan-
B tur, donec refrigerentur, & miſtura nigra remaneat hanc tenuiſſimè molunt, & poſteà quartam partem bocciæ longè luto ſapientiæ diligenter munitæ implent, & ſupra furnum locant, aperto ore, leui ſubiecto igne, ſpatio duarum, vel trium horarum, deinde ignem ſenſim augent, claudentes vaſis orificium, itaut prius intromittatur infundibulum, per quod tranſeat tudicula vſq; ad fundum ferè vaſis, & extra infundibulum remaneat ad menſuram palmi. Sed eſt neceſſarium, vt globus luti tudiculæ adhæreat; qui exſiccatus os infundibuli ita obſtruat, vt orificium vaſis reſpirare nequeat. Mox elapſis quinq; horis, extollendo tudiculam, aperiunt, & ſuperaddunt duo magna cochlearia prædictæ materiæ ad conficiendum Cinnaprium paratæ, quam aſſiduè apud ignem ſeruant, vt eamdem calidam in bocciam proijciãt: ſic enim augetur maſſa, quæ panis Cinaprij dicitur, quandoq; vſq; ad libras centum, & etiam ad maiorem quantitatem. Materiam hanc ſingulis horis addunt, & ſtatim os claudunt globo tudiculæ, quod, abſq; tudicula, ſublimatione materiæ obſtrueretur, facilè frangeretur, & noua materia neq; addi, neq; panis Cinaprij augeri poſſet. Itaq; tudicula in hac operatione duo beneficia parit: primùm eſt, dum os vaſis patulum ſeruat, vt noua poſſit intromitti materia, quæ ſępè affunditur. Secundum eſt dum os claudit, ne ſpiritus facilè euaneſcant. Deniq; ne vacuum in maſſa panis Cinaprij relinquatur, tudiculam penitus auferunt, & nouiſſimam materiam addunt, & ad ſummum maſſa Cinaprij completur. Tunc enim, abſq; tudicula, os vaſis clauditur, & quandiù ignis perſeuerat, tandiù materia ſolideſcit, & rubeſcit Cinnaprium; qui plura circa hoc artificium videre deſiderat, legat Vueclerium in Volumine de ſecretis. *Secũdus modus faciendi Cinaprij* *Beneficia Tudiculæ.* *Li.3.c.40.*

DENOMINATA.

HOC omnibus peruium exiſtere opinamur, Miniare, nil aliud eſſe, quàm Minio pingere: vnde Miniarius pictor ille vocatur, qui in picturis minio vtitur. Miniaria eſt locus, vnde Minium eruitur. Miniaceum eſt illud, quod ad Mi-
D nium pertinet. Miniatum verò, vel Miniatulum, quod Minio tinctum conſpicitur. Apud Græcos legitur μιλτοπάρηος, & exponitur habens genas Minio infectas. At μιλτώρυχος eſt Minij effoſſor: hinc μιλτορυχία Minij effoſſio. *Miniatulum quid.*

Præterea Cinnabaris, cum Græcis dicatur κιννάβαρι: hinc oritur verbum κινναβαρίζω, ideſt, colore, Cinnabarim imitor, necnon κινναβάρινος, Cinnabarinus, veluti color cinnabarinus, & collygrium cinnabarinum.

VIS, ET VSVS in Medicina.

VSVM cinnabaris, ſeu minij tam foſſilis, quàm facticij in Medicina ſummo-
perè vitandum eſſe arbitramur, quoniam venefica qualitate non careat.
Vnde Auſonius iure meritò læthiferum appellauit hoc verſu.

Et quod Germano mixtum malè læthiferum Min.

Luis gallicæ remedium.

Idcircò nos quoq; in Medicinis internis eius vſum libenter non admittimus: licèt qui-
dam Chymiatri, in contumaci lue gallica pilulas ex Cinnabari compoſitas præſcri-
bant. Item, in medicamentis etiam externis, illius vſum libenter non laudamus. Qui-
dam tantummodo Empyrici illo vtuntur, cum ligno Aloes, myrrha, & alijs ſimplici-
bus aromaticis: his enim ſimul permixtis, correptos morbo indico ſuffiunt. Hoc ſuf- F
fumigium bis, ter, & quater adhibent, donec copioſum ſputum ab ore Patientis exeat,
vel donec alui fluxus excitetur. Deniq; in vlceribus etiam rebellibus aliquando vſur-
patur, quando cætera præſidia non contulerint.

VSVS IN VARIIS.

PICTORES in primis, ex mente Dioſcoridis, in elegantioribus parietum
tectorijs Cinnabari vtuntur. Hodie illius vſum norunt, quando rubrum ſan-
guinei coloris atramentum deſiderant. Cinaprium prius parant ſiccum, abſq;
vllo liquore molendo ſuper lapidem porphyritem, deinde bis, aut ter aqua aſpergũt,
& ſuper nouos lateres extendunt, vt ſiccetur. Tandem, exigente occaſione, cum aqua
gummata, vel albumine oui, vel lacte ficulneo, vel oleo nucum miſcent, iuxta
opus, quod pingere deſiderant. Hinc ſiue hoc, ſiue minio vtantur Miniatores dicti G
fuerunt.

Vſus apud Chymiſtas.

Præterea Cinnabrio Profeſſores Halchemiæ ſternunt Solem, & Lunam planetas
terreſtres; hæc nobiliora ſunt Metalla, quæ Crucibulo clauſa, aut alio vaſe figulino
in fornacibus vrunt, vt in calcem conuertantur, & ſuam formam penitus exuãt, quàm
à Cinnabrio aſſumptam, & in eo repoſitam eſſe virtutem ſui lapidis philoſophici opi-
nantur. Alij à Cinnabrio argentum viuum elicere nituntur, illud à Sulphure ſeparan-
tes, vt priſtinæ formæ reſtituatur, & ſuam naturam mobilem, fluxilem, terſam, & abſq;
ſordibus mundam adipiſcatur. Item qui Corallum rubrum mentiuntur, maſſam Opi-
ficij Cinnabrio tingunt. Hodie cera Cinnabrio inficitur, vt colorem rubrum acqui-

Li. 33. c. 7.

rat ad epiſtolas ſigillandas, & ad alios etiam vſus, vt docuit Plinius. Olim ſimilem ce-
ram appellabant Miniatulam, quam præſertim adhibebant, ad notandos in ſcripturis
errores: Quapropter, vbi talis cera conſpiciebatur, loca illa corrigenda deſignabat.
Huc reſpexit Cicero ſcribens ad Atticum; quando inquit. *Cerulas illas tuas Miniatulas*

Lib. 16.

extimeſcebam. H

Tanta fuit in æſtimatione Minium apud Antiquos, vt illo ſimulacra Deorum lini-
rent. Huius teſtem habemus Plinium, qui faciem ſimulacri Iouis, diebus feſtis, illi-
ni ſolitam retulit, immò, & Triumphantium corpora; idcircò ſic Camillum triumphaſ-
ſe, & additum vnguentis cenæ triumphalis, & à Cenſoribus Iouem etiam miniandum
locari ſcripſit. His addimus, quòd apud populos Aethiopum, Proceres illo tingeban-

Li. 4. c. 12.

tur, & ibi quoq; Deorum ſimulacris talis color addebatur. Pariter Alexander ab Ale-

Simulacra Deorum Minio tincta.

xandro Æthiopas præliaturos dimidiam corpòris ſui partem minio, & dimidium gy-
pſo inficere ſolitos eſſe pronunciat. Hoc non ſolum de ſimulacro Iouis aſſerendum
eſt iuxta ſententiam Plinij: quandoquidem Pauſanias, in Achaicis, in celebritate
feſtorum Bacchi, eius ſimulacrum minio fucatum fuiſſe tradit. Pan quoq; Arcadiæ
Deus apud Virgilium Minio mangonizatus obſeruatur, quando Poeta ſic canit.

Ecloga 10.

Pan Deus Arcadiæ venit, quem vidimus ipſi
Sanguineis ebuli baccis, minioq; rubentem.

Hinc

Hinc fortaſſis hodie nobiles Italorum matronæ fucum ex Minio, vel Cinnabari ſibi comparãtes, ad augendam maieſtatem, faciem illinunt, vel vt colorat ores(nã rubedinem vultus pulcritudini ſummæ Itali adſcribunt) & rubicundiores viris ſuis appareãt. Demum in tam ſingulari honore apud Priſcos erat hoc pigmenti genus, & iuramenta Imperatoris minio ſubſcriberentur: ſic Cantacuzenus referente Nouarino, recitat. Similiter notæ illæ librorum fuerunt Miniatulæ, quas paragraphos coronidas, & aſteriſcos appellant. Quinimò librorum tituli hoc præcipuo honore afficiebantur, vt minio decorarentur. Quocirca Ouidius alloquens ſuum libellum triſtium alloquiorum, eum minio indignum reputauit, dum cecinit hunc in modum. *Li.1 Hiſt, cap.23.*

Nec titulus minio, nec cedro carthano etur.

Olim etiam legum tituli, & primæ litteræ rubrica, vel potius Minio pingebantur. Vnde Iuuenalis Maiorum leges rubras appellabat. Minium quoq; in ſcriptura Voluminum Antiquorum, iuxtà Plinij ſententiam, vſurpabatur, quoniam clariores litteras, vel in auro, vel in marmore, vel etiam in ſepulchris reddat.

DE LAPIDE SABVLI. Cap. XXI.

POSTEAQVAM de lapide ex arenis miniaceis integrato egimus, reliquum eſt, vt de alijs etiam ex materia ſabuloſa cõſtantibus verba faciamus. Lapis hic mediocriter eſt ponderoſus, colore ſubcinereo, & in tenuiſſimum puluerem, ferreo tamen aliquo inſtrumento teritur. Linguæ admotus, more plurium terrarum, adhærere conatur, ſed ſuo pondere ſubitò auellitur. Terræ Cretenſi eſt valdè ſimilis, & tamen multò durior, quippequi eſt lapis. Colore quoq; diſcrepat, nam in Creta eſt candidiſſimus, & in hoc lapide ſubcinereus conſpicitur. Lapis hic proculdubiò ſimillimus eſt ſabuloſo lapidi deſcripto à Thoma Eraſto, qui elegantiſſimum tractatum de illo compoſuit. Etenim omni ex parte illi reſpondet, cuius materiam Sabulum minutum, tenue, purum, & à calido pingui, & craſſo vapore conglutinatum eſſe tradidit. Idcircò Sabulum ab huiuſmodi lapidibus impetu aquarum, qui ſaxa, & lapides frangit, & comminuit, per flumina deferri, vnà cum Georgio Agricola exiſtimamus. *Materia lapidis.*

GENVS, NATVRA, ET LOCVS.

VNICVM tantum huius lapidis genus hactenus obſeruauimus, neque aliud ab alijs obſeruatum comperimus. Commendatur à Thoma Eraſto albidior, & durior. Sed huiuſmodi lapides talem naturã adipiſci nequeunt, niſi Soli exponantur, quoniam tunc duriores, & candidiores euadunt. Inueniuntur tales lapides in locis ſabuloſis, neque vſquam alibi. Thomas Eraſtus propè Francfordiam magnam eſſe copiam ſcribit, & apud Pagum, quem Ripam altam nominant cis Rhenum, additq; ſe intellexiſſe non procul à Villa Schuuetzingen, & propè Igelſeim, & Latinoburgum campos eſſe, qui plurimos huius generis lapillos producunt. Nos in Sapina Bononienſis Agri fluuio duos obſeruauimus ex Montibus noſtris arenarijs eò delatos. *Locus natalis.*

VIS, ET VSVS in Medicina.

De virtutibus huius lapidis plura recenſere, quàm didicimus, neq; poſſumus, neq; etiam debemus. Solũ aſſignabimus, quæ ex aliorum relatione intelleximus. Hoc tamen nobis manifeſtum eſt plurimùm ſiccare poſſe: nam præ ſiccitate, etiam linguæ admotus tenaciter adhæret, non ſecus ac eſſet Bolus Armena Orientalis, in cuius defectu hic lapillus tutò, & vtiliter vſurpari poteſt; cum non minus ſit efficax. Vnde Thomas Eraſtus frequentem eius vſum per vniuerſam Germaniam eſſe diuulgauit. Quinimò intellexit magnam huius lapidis quantitatem à viris eius virtutem noſcentibus in Pomeraniam vſq; magnam deferri. Illius virtutem in fracturis minimè ſpernendam eſſe tradunt. Nam ſi quis fractum os rectè in ſuum locum reſtitui curet, & ex puluere huius lapidis emplaſtrum cum oleo, aut Roſaceo, aut Myrthyno, aut Maſtichino, modicaq; cera imponat, & huius lapidis drachmam, vel amplius, manè, veſperiq; in aliquo liquore hauriat, proculdubiò, intra paucos dies hic Patiens ab omni dolore liberatur, & etiam paulò poſt membro vti poteſt.

Vis lapidis

DE LAPIDIBVS, Qui attriti ſuccum aliquem emittunt, & primùm de Hæmatite. Cap. XXII.

ÆQVIVOCA.

Inter lapides huius generis, prima facie de Hæmatite agendum eſſe cenſuimus, propter magnam affinitatem, quam cum Minio habere perhibetur, de quo paulò ante mentionem fecimus. Etenim vſtus Hęmatites, authore Braſauolo, in Minium vertitur. Hoc igitur vocabulum (Hæmatites) licèt ſit rarum, non potuit tamen ambiguitatem euitare. Quandoquidem apud Græcos αἱματῖτις non ſolum ſignificat lapidem, de quo in præſenti capite agitur, ſed etiam denotat venam ſanguine plenam, vt apud Lexicographos legitur. Deinde Encellius hunc lapidem nominari etiam Anthracitim voluit, & tamen Græci multas alias res Anthraces nominarunt, quas ſupra enumerauimus.

Venæ ſanguine plenæ nomen.

SYNONIMA, ET ETYMVM.

Latini hunc vocarunt lapidem ſanguineum, Græci quoq; Hæmatitem, vt Galenus, & Theophraſtus animaduertunt, quoniã ſanguinei ſit coloris. Etenim αἱματίτης ἀπὸ τοῦ αἵματος deducitur, nempè à ſanguine, aut quia, in colore ſanguini concreto ſit ſimilis, aut quia ad cotem, cum humore, attritus rubedinem colori ſanguineo ſimilem emittat, aut tandem, ratione virtutis, quoniam ſanguinem à quacumque corporis parte manentem ſupprimat. Sed iuxtà hanc poſtremam expoſitionem, Hæmathites cum aſpiratione ſcribi deberet, quoniam tunc nomen deriuant ab αἷμα ſanguis, & τίθημι repono, & ſiſto, dum ſanguinem in venis ſiſtit, & ſupprimit. Hinc Marbodeus arripuit occaſionem canendi hunc in modum.

Sumpſit Hæmatites græcum de ſanguine nomen.

Sed animaduertendum eſt, quod hic Author primam ſyllabam huius vocabuli, contra ſyllabæ rationem, corripit. Aliquibus ἐρυθρὸς, ſiue rubens lapis dicitur. Hippocrati

Lapis rubẽs qualis.

eta-

A εἰαρῖτις vocatur, vt Nicandri Scholiaſtes vertit, à voce græca εἶαρ, quæ & ipſa ſanguinem ſignificat.

Arabes varijs nomenclaturis hunc lapidem inſigniunt, vt Andreas Bellunenſis annotauit. Videlicet Sadenagi, Sadenegi, Sedenigi, Sedenegi, Scedenagi, Scedenegi, Scegdenegi, Segdenegi, Scadegni, Sedengi, Secdenegi, Sedegi, & Alſadnegi. Germanis vocatur Blutſtein, fortaſſis ob colorem ſanguineum, Gallis Ematiſtes, Hiſpanis Aloin, Italis Pietra ſanguigna.

DESCRIPTIO, NATVRA, & affectiones.

B OLIM, loco Hæmatitis, Medici, & Pharmacopæi quadam terra rubra vtebantur, ſed tandem diligentia eorum, qui naturales perſcrutantur, verus, & genuinus Hæmatites inuentus eſt. Hic, teſte Dioſcoride, ſaturato colore niger eſt, durus, æqualis, nullaq; ſorde inquinatus, nullo zonarum diſcurſu notatus, necnon friabilis. Friabilitas autem non intelligitur, quia digitis facilè friari poſſit, ſed quia cum frangitur, facilè ſcindatur. Præterea color huius lapidis variat. Namq; præter colorem nigrum, quem Dioſcorides in hoc lapide commendat, quandoque flauus, & ferrugineus conſpicitur, vt Georgius Agricola teſtificatur. Idem confirmat Marbodeus hoc verſu. *Colores lapidis varij.*

Hic ferrugineo, rubroq; colore notatur.

Lapis hic eſt reponendus inter illos, qui ſunt mediæ naturæ inter terram, lapidem, & Metallum, quoniam conſtat ex ramentis, vel ſedimento, quod aqua abradit à rubrica, vel ſaxis rubeis: quamobrem Agricola non immeritò Rubricam huius lapidis parentem eſſe pronunciauit: Hinc attritus ad cotem, ſuccum ſanguini ſimilem reddit, quoniam hæc eſt natura eorum lapidum, qui compacti ſunt ex ſedimine, quod aquæ fre-

C quenter abradunt. Braſauolus, in Examine Simplicium, Hæmatitem talis naturæ eſſe voluit, vt combuſtus illicò colorem Minij adipiſcatur. Mylius in hoc lapide hanc proprietatem admiratur, quia locatus in lebete aquam feruentem refrigeret. Verùm hoc non eſt mirandum, cum frigida, & ſicca temperatura conſtet, & propterea etiam, teſte Galeno, adſtringit. Ceſalpinus in hoc lapide proprietatem quamdam licèt obſcuram trahendi ferrum obſeruauit. Idq; mirari non debemus, propter maximam cognationem, quam habet cum Magnete. Non ſolum enim in ijſdem fodinis inuenitur, ſed etiam Magnes vſtus in Hematitem conuertitur. Denique, memorante Plinio, inter Hęmatitem, & Schiſtum maxima intercedit affinitas. *Lib. 2. de Metal. cap. 56.* *Lib. 36. ca. 20.*

ADVLTERATIO.

D TEMPORIBVS Dioſcoridis, vitiabitur hic lapis hunc in modum: ſummebant glebam denſam, & rotundam Schiſti lapidis, cuiuſmodi ſunt, quæ eius radices appellantur, & in vaſe fictili cinerem feruidum continètè obruebant, donec cote attritus, colorem Hæmatitis redderet, & reponebant. Sin Minus idem opus toties repetebant, donec deſideratum in cote colorem haberent. Dolus autem facilè depræhenditur, primò ſectione, quoniam hic in rectas laminas frangitur. Deinde fraus etiam colore detegitur: nam lapis adulterinus floridum colorem reddit. Hæmatites autem ſaturatiorem, & Cinnabaris æmulum emittit. Rurſus alio artificio Hæmatites paratur, nimirum ſi Magnes cremetur; namq; a propria recedens natura in Hematitem tranſmutatur. *Impoſtura hæmatitis.*

DIF-

DIFFERENTIÆ.

Lib. 2. de metall. cap. 56.

PLINIVS ex Sotaco authore vetuſtiſſimo, quinq; Hæmatitis genera proponit. Primum vocat Aethiopium ſanguinei coloris, in locis natalibus Magnetis proueniens. Ceſalpinus ad hoc genus reducit quemdam lapidem ferrugineum grauem, obductum rubrica,& ſupra rubricam terra pallida, deinde tegitur cruſta Aetiti ſimili, tenuiore, & fragiliore, quæ, modo ſepti ad intima penetrat: hic ad cotem, croceum, & ſanguineum ſuccum reddit; traditq; hunc reperiri Aretij,vbi fons acidulæ conſpicitur. Secundum genus,ad mentem Plinij, vocant Androdamãta, colore nigro,pondere,& duritie inſigni,ex qua nomen traxit. Id in Africa repertum allicere argentum, æs,& ferrum tradunt. Tertium nuncupant Arabicum ſimili duricia cum ſuperiori,quod coti aquarię fricatum vix ſuccum croco ſimilem quandoq;emittit. Quartum genus nominant Elatitem, quando crudum eſt, fortaſſis, quia lignum Abietis aliquo modo ſimulet: cum Græcè ἐλάτη Abies dicatur. Alioquin hoc genus lapidis coctum Miltitem appellant, quoniam Milti, nimirum Minij colorẽ repręſentet. Quintum genus dicitur Schiſtos, nempè ſciſſilis. Diſcrepat autem à ſchiſto lapide,de quo paulò inferius verba fient.

Lib. 3. de metall. c. 6.

Encellius ſex differentias huius lapidis ſibi notas enumerauit. Prima eſt foſſilis, quæ celebratur à Dioſcoride,& naſcitur in Aegypto: lapis eſt niger colore ſaturato, durus,friabilis, abſq; ſordibus,& ſine zonarum diſcurſu. Secunda ſpecies eſt Hæmatites niger Gaſſelariæ repertus; reddens ſuccum croceum, duriſſimus eſt, & officinis incognitus. Reperitur licèt rarò ad Hirciniã ſyluam, eſtq; proculdubiò apud Albertum Magnum Medus lapis niger, qui attritus ſuccum croceum emittit,cuius altera ſpecies eſt viridis. Nominatur autem Medus, quoniam à Medorum regione afferratur. Tertia differentia eſt Hæmatitis foſſilis in Haſſia, purpureus eſt, fiſſilis,& ſciſſilis. Quarta ſpecies eſt foſſilis in Annebergo Salueldiæ duriſſimus ad cotem, ſed ad gemmas poliendas idoneus, niger eſt, &, quoad figuram,turbinatus. In quinto diſcrimine reponitur Hæmatites foſſilis in ijſdem locis, niger, & ad cotem tres colores reddens; ideòq; Tirchrus Plinij appellari poſſet. Hic enim Author Tirchrum ex Africa lapidem nigrum, & tres ſuccos emittentem deſcribit, videlicet circa radicem nigrum, in medio ſanguineum, & in ſummitate candidum. Sexta ſpecies, pariter, ex ſententia Encellij, reperitur in Cheruſcis Northuſiæ, & præſertim in quibuſdam montibus. Hic Hæmatites formam detecti cerebri perbellè æmulatur, & huius virtutem, in curanda narium Hęmorrhogia Encellius ſummopere extollit. Etenim lapis, de quo in præſentia agitur, eſt mirabilis in varietate figuræ. Nam quandoq; multi huius generis lapides cohærent racematim, aliquando inſtar nucis Iuglandis,& interdum inſtar ſquammarum piſcium, & in cauitatibus Rubrica ſæpiſſimè continetur. Illa igitur ſpecies, quæ figuram detecti cerebri animalium repræſentat, habet baſim, à qua veluti à radice globuli ſatis eminentes pullulant,intuſq; colorem ſanguineum habent. In ſequenti tabella hęc delineatur, vbi conſpicitur alia Icon Hæmatitis,cum figura Cupreſſi, necnon alia cum græco charactere.

Modus lapis qualis.

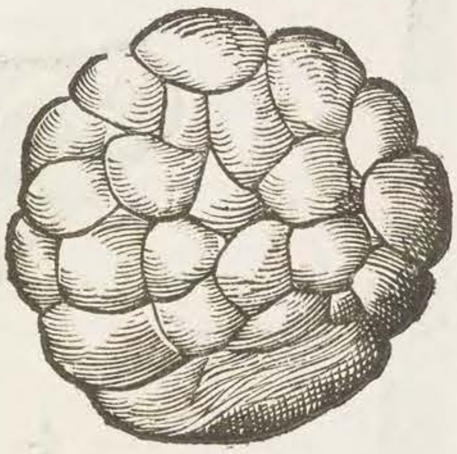
Lib. 37. ca. 10.

Trichrus lapis qualis.

Præterea Hæmatites eſt diuerſus, iuxtà locos natales, quoniam inuenitur in Libya, in Aegypto, in Hiſpania,in Germania,& in multis alij locis. Geſnerus autem inter tot, & tam varias ſpecies huius lapidis, duas præcipuas ad vſum medicum eligit, quarum altera exterius rubet, & interius nigricat, deinde colorem Magnetis quodammodo imitatur. Altera verò omni ex parte eſt nigra. Quamuis autem tot ſpecies, ratione loci natalis,& figuræ, varient: nihilominus omnes ijſdem viribus pollent,vt quotidiana experientia docet. Nos hoc in loco varias differentias Hæmatitis alias, in gratiam legentium delineatas exhibemus. Sub numero 1. deſignatur Hæmatites habens figuram Belemnitis, quam formam ab arte acquiſiuit, ad commoditatem artificis, vt illo enſes, gladios, & ſimilia inſtrumenta ferrea, meliùs illuſtrare, & inaurare poſſit. Sub numero 2. pingitur Hæmatites figuræ naturalis, venis valdè rubicundis refertus. Sub numero 3. delineatur Hæmatites naturalis, figuram quaſi quadratam habens: in reliquis autem, ſecundo Hæmatiti aſſimilatur. Quarto loco exprimitur icon Hæma-

titis

Hæmatitum differentiæ.

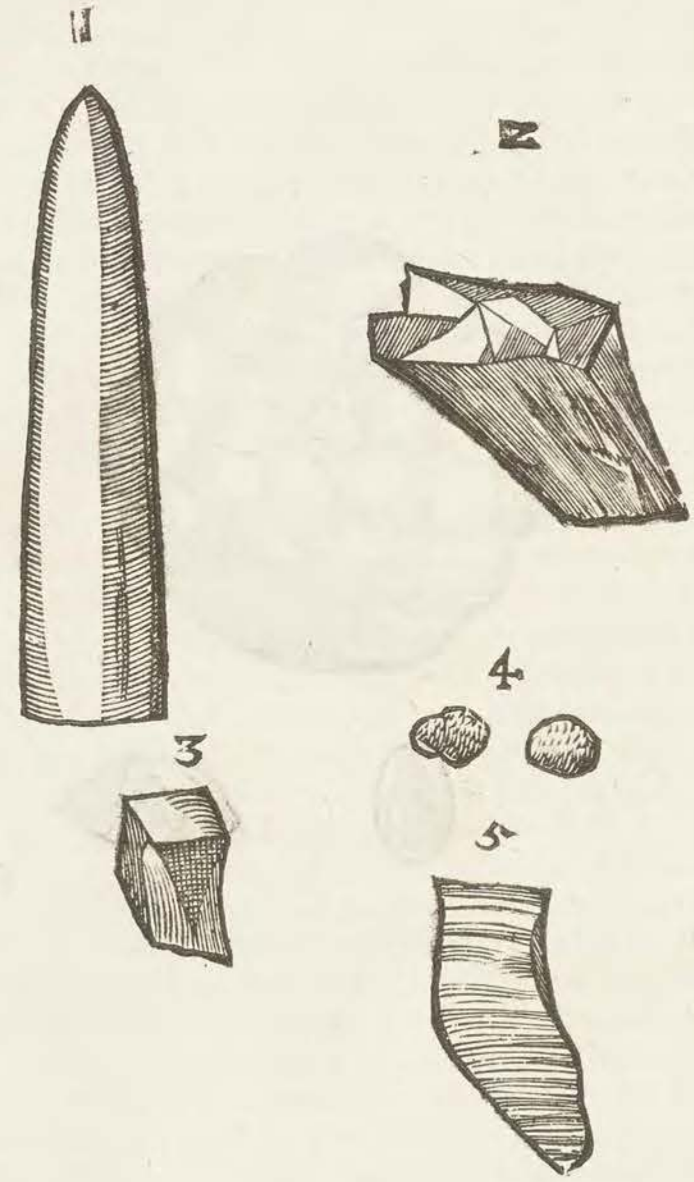

Hæmatites niger forma Cerebri detecti.
Hæmatites niger cum figura Cupreſsi.
Hæmatites coloris ferruginei cum charactere.

Aliæ Hæmatitis differentiæ.

1 Hæmatites forma Belemnitis ab arte accepta.
2 Hæmatites figuræ naturalis venis rubris refertus.
3 Hæmatites naturalis figuræ Trapeziæ.
4 Hæmatitis Icon ferè rotundi.

A titis quodammodo rotundi. Etenim natura, in procreando hoc genere lapidum, mirandum in modum ludit, vt Lector in propoſitis iconibus conſpicari poteſt.

LOCVS.

IN Metallis ferrarijs, ſæpiùs autem in proprijs Hematites inuenitur in quocumq; autem loco naſcatur, ibidem quoq; ſaxa rubra, & terra eiuſdem coloris obſeruantur. Idcircò Dioſcorides in Rubrica Sinopide inueniri teſtificatur. Loci etiã natales Magnetis habent Hæmatitem, cum inter hos duos lapides maxima cadat affinitas; hocque inde dignoſcitur, quoniam ex Magnete combuſto Hæmatites reſultat. *Lib. 16. origi. c. 8.* Naſcitur quinetiam in vltima Aegypto, & Babylonia, vt ſcribit Iſidorus. Hodie, ex Plinio, fodinæ Africanæ, Hiſpanicæ, & Germanicæ copioſum habent Hæmatitem, B quamuis colore diſcrepet: niger enim eſt, qui ex Germania tranſportatur. Marbodeus quoq; locos natales Hæmatitis enumerans canit hunc in modum.

Africa mittit eum, ſed & Aethiopes, Arabeſque.

Deinde Matthiolus inter hæc loca memorat præcipuè Hirciniam ſyluam tanquam huius lapidis feraciſſimam; preterea in Italia Agrum Brixienſem recenſet. Nos autem non debemus omittere Iluam Italiæ inſulam, cum ibi in metallis ferri huiuſmodi lapides producantur. Verùm quidem eſt, quòd peregrinis bonitate cedunt. Sunt etiam quædam loca apud Germanos peculiaria, quæ hoc lapide redundant. Quamobrem Conradus Geſnerus, & Anſelmus Boetius ſcripſerunt naſci in Cheruſcis Northuſiæ, in Saxonia Goſſellariæ, in Sudetis montibus, Annebergio Salueldiæ, Salburgiæ, & Senæ.

DENOMINATA.

C

OCCASIONE Hæmatitis nobis ſe ſe offert conſiderandus alius lapis, qui inter genera vitri naturalis à Plinio recenſetur, & ab eo Hæmatinus nuncupatur. *Hæmatinus lapis.* Nomen autem hoc inuenit, aut quia Hæmatiti ſit ſimilis, aut quia totus ſit ſanguineo colore refertus, lineis, ſeu fibris maiori ex parte rectis, colore atro. Huius anguli inſtar vitri ſunt acuti: quapropter, iuxtà ſententiam Plinij, inter vitra fuit repoſitus. *Lib. 36. ca 26.* Verba autem Plinij ſunt hæc. Fit ex tinctura genere Obſidianum ad eſcaria vaſa, & totum rubens vitrum, non tranſlucens Hæmatinum appellatum. Hæmatinum hunc Alphonſus Panſa Ferrarienſis Medicus celeberrimus, & rerum naturalium diligens inueſtigator doctiſſimo Vlyſſi Aldrouando olim impertitus eſt.

MORALIA.

D

NE morum integritate priui videamur, quæ de Hæmatite ad moralem doctrinam ſpectare poſſunt, addere huic hiſtoriæ ſtatuimus: quandoquidem Hæmatites ad cotem attritus ſanguineum colorem reddit, deinde dolores oculorum ſanat, fluxum ventris cohibet, ictibus Serpentum occurrit, & omnem ſanguinis fluxum coercet. *Cap. 22.* Hic lapis, in doctrina morali, tanquam Chriſti ſymbolum ſummi poteſt. Hic enim ad cotem paſſionis attritus, ſanguinem fudit: cum in primo paſſionis exordio apud Lucam legatur: & ſudor eius factus eſt ſicut guttæ ſanguinis decurrentis in terram. Primitùs fluxum ventris, nempè morbum libidinis plures in exitium trahentem ſanat, dolorem oculorum Inuidiæ tollit, ictus ſerpentinos detractionis curat, & fluxum ſanguinis, nempè fædam illam voluptatis momentaneæ titillationem corpus indignis modis polluentem ſupprimit, & eliminat. *Patientiæ ſymbolum.*

Aliter Hæmatites patientiæ, & abſtinentiæ erit aſſimilandus, & fæda voluptas per flu-

fluxum ſanguinis erit indicanda. Quocirca mulier hæmorrhagia laborans, dum tetigit veſtimenta Chriſti liberata eſt; nam veſtimentum Chriſti fuit ſymbolum Patientię, & Abſtinẽtię, quæ criminoſos à fluxibus ſanguineis libidinum liberare poteſt. Rurſus cum fluxus ſanguinis inhoneſtã voluptatem deſignet, poterimus memoriam mortis, & finalium tormentorum ad Hæmatitem comparare. Hæc enim ſola turpes voluptates omnium ſcelerum fautrices exterminare poteſt.

VSVS IN MEDICINA.

Lib. 9. de ſimp. med. fac. GALENVS monimentis mandauit Hæmatitem tantum habere frigiditatis, quantum adſtrictionis, & aduerſus aſperitates palpebrarum, reiectionem ſanguinis, & excreſcentiam carnis in vlceribus valere. Galeni verba ſunt hæc. *Meritò itaq; auſi ſunt Medici ocularibus facultatibus lapidem immiſcere Hæmatitem, ac ſolo eo vti poſsis palpebris exaſperatis: ſiquidem cũ phlegmone aſperæ ſint redditæ, ex ouo ipſum diluens: ac ſi magis etiam per decoctum fæni græci: ſin verò citra phlegmonem, ex aqua. Incipito verò ſemper à modicè humido per ſpecillum infundens, vbi autem quod eius vires ferant, inſpexeris, magis ac magis craſſum efficies, & tandem adeò craſſum facies, vt ſpecilli cuſpide inungas ſecundùm ſubiectionem, & euerſionem palpebræ. Hic idem lapis ſimiliter in cote contritus ſanguinis expuitione competit, omnibuſq; vlceribus. Porrò ſuccus ſi ad tantum fuerit redactus læuorem, vt pollinem tenuitate æquet, reprimit excreſcentia. Atq; eo nullus ſolo atq; per ſe vtitur. Ego verò ad ea, quæ dixi, vſus ſum, facultate eius ex guſtus qualitate comperta, cum mox experientia peculiari vellem nunquid rectè conijcerem, & ipſa quidem oculorum vlcera ſolus per ſe cicatrice inducit, vt paulò ante comprehenſus eſt atttritus, cæterũ aut affuſus, aut inunctus: nam, & id experientia comprobatum habeo.* Hactenus Galenus. Alij referunt, quòd Hæmatites manu detentus fluxum

Ad ſputum ſanguinis. ſanguinis narium reprimat, ſed Alexander ab Alexandro hunc lapidem commendat attritum ad cotem, in ſputo ſanguinis, & in pulmonum vlceribus, quoniam efficaciter abſq; calefactione ſiccat, atq; glutinat. Quapropter in frequenti potione ad pondus ſcropulorum quatuor exhibet. Alij, in hoc caſu, puluerem huius lapidis cum ſucco ma-

Li. 1. Mag. ant. li punici propinant: hocq; præſidium optimis rationibus vſurpant; proptereaquòd Hæmatites, annotante Porta, ſanguinis ſignaturam habeat. Hinc non ſolum cicatrices oculorum exterit, ſed eoſdem oculos ſanguine ſuffuſos cum lacte muliebri mixtus ſanat. Inſuper difficultati vrinæ opitulatur, & profluuium muliebre coercere traditur, & demùm ſerpentum ictibus prodeſt. Has igitur omnes virtutes, & prærogatiuas Hæmatitis Marbodeus diligenter enumerat his verſibus:

Naturæ lapis humanæ ſeruire creatus,
Stiptica, cui virtus per multa probatur ineſſe;
Nam palpebrarum ſuperillitus aſperitatem,
Et viſus hebetes, pulſa caligine, ſanat.
Huius fragmento ſi glarea miſta ſit oui
Succo dilutus, quem punica mala remittunt
In medicinali veluti collyria cote,
Vel reſolutus aqua, iuuat hos, qui ſanguinis ore
Spumas emittunt, & quæ linit vlcera, ſanat.
Potatus ſtringit, pariterque fæmina fluxum.
Carnes creſcentes in vulnere pulueris huius
Vis premit, & ventrem redimet ſine mora fluentem,
Vino dilutus veteri, bibituſq; frequenter.
Serpentis morſum, vel quod fit ab aſpide vulnus
Egregiè curat reſolutus aquis, & inunctus.
Mixtus melle poteſt oculos ſanare dolentes,
Veſicæ lapidem bibitus diſſoluere fertur.

A In chirurgicis etiam operationibus Theophraſtus Paracelſus mirabile præſidium ex Hæmatite parat hunc in modum. Hæmatitem cum bolo armeno luteo orientali, addito æquali aceto, & gummi Tragacanthæ in paſtillos cogit, quos reuerberat in calcem, ex qua Alkali extrahit, per aquam plantaginis, repetitis calcinationibus, & digeſtionibus ad libitum. Ad finem Conciliator monet ſcriptum eſſe in libro Regum Perſarum, Hæmatitem habentem ſculptam iconem hominis genuflexi ſerpente cincti, cuius caput dextra, & caudam ſiniſtra teneat, geſtatum in annulo aureo, cum radice ſerpentariæ, eſſe præſtantiſſimum aduerſus venena præmuniens medicamentum. Cæterùm Hæmatitem abſq; tot imaginibus naturaliter id præſtare poſſe opinamur. *In tractatu de Venenis cap. 4.*

VSVS IN VARIIS.

ISIDORVS narrat Magos de hoc lapide aliquid promittere ad coarguendas
B Barbarorum inſidias. Mylius quoq; affirmat hunc lapidem geſtantes à feruore Solis non lædi. Item, ex Matthiolo, ſuffitu huius lapidis, ſicuti, & myricæ viridis, mures fugantur. Similiter eodem fruges aduerſus Cicadas, & grandinem cuſtodiri traduntur. Artifices illi, qui ferrum auro exornant, id ſine Hæmatite præſtare non poſſunt. Quandoquidem illo prius aureas bracteas in ferro firmãt, deinde poliunt; quemadmodum Inauratores lupinum, vel caninum dentem adhibent, ſed Hæmatitem duriorem tanquam præſtantiorem eligunt, & ex illo coticulas formant, quæ, inſtar ferri perpoliti, nitent, & ſi alteri coti duriori affricentur, colorem ſanguineũ edunt. Metallarij hunc lapidem cum reliqua materia ei adnata in ferrum excoquunt. Pictores, & quidam fabri lignarij Hæmatite vtuntur ad deſignandum, qui ab ipſis appellatur lapis. Matthiolus tamen hunc eſſe legitimum Hęmatitem negat, aſſeritq; eſſe facticium ex bolo Armena vulgari, & alijs impoſturis. *Li. 16. c. 8.*

C

DE SMYRIDE.

Cap. XXIII.

ÆQVIVOCA.

CVM Smyris tanquam duriſſimus Hęmatites conſpiciatur, & ad cotem aquariam aliquem ſuccum ſanguineum reddat, itaut apud Plinium tertium Hęmatitis genus eſſe dicatur, quod Arabicũ fuit nuncupatum, poſt Hæmatitis hiſtoriam, de hoc verba facere operæ pretium eſſe duximus. Primò igitur, quoad nominis æquiuocationem, Smiris vocatur etiam quædam Aethiopiæ regio arenoſa, cuius Anſelmus Boetius meminit, quando locos natales Magnetis recenſebat. Illius verba ſunt hæc. *Inuenitur*
D *hic*, nimirum Magnes, *in Aethiopiæ Smiri, ita vocatur regio arenoſa*. Neq; mirandum eſt, ſi hoc vocabulum abſq; y ſcribatur, quoniam apud eumdem Authorem nomen etiam lapidis, de quo in præſentia agitur, ſine y legitur: cum autem Itali lapidem hunc Smerilium nuncupent, hoc quoq; nomen æquiuocũ eſſe comperimus: quandoquidem, apud Biringutium, aliquod tormenti manuarij genus Smerilium cognominatur, fortaſſis à duritia materiæ, ex qua integratur. *Li. 2. de lapid. ca. 56.*

SYNONIMA, ET ETYMVM.

SMYRIS Latinis vocatur, quoniam græcè dicitur σμύρις, καὶ σμυρίτης λίθος, vel à σμύχω, attero, quoniam eo gemmæ atterantur, & poliantur, vel à σμάω detergo: hinc Smegmata dicuntur pulueres ſicci, quibus mulieres cuti inſperſis, faciem detergunt. Hunc lapidem Officinæ Smirium nuncupant. Quidam lapidem Smy- *Smegmata quæ.*

Li.34.cap. 10. rium vocant. Marcellus Palingenius Smerillium indigitauit. Alij Oſtracitim Plinij eſſe dicunt. Quamuis eadem vox apud eumdem Authorem, Cadmiæ etiam ſpeciem ſignificet nigram, & cæterarum ſordidiſſimam, necnon vulneribus vtilem. E

Arabibus dicitur Sanbadegi, Alſenbadegi, Smerigi apud Bellunenſem, Aſaſenbendegi Pandectario, Sembedegi, & Smergium Serapioni cognominatur. Italis dicitur Smeriglio non ſolũ lapis, ſed etiam puluis ille ſubtilior, quo gemmæ poliuntur. Nam quando aqua miſtus, poſt polituram gemmarum, colligitur, Spultia nominatur, quia ſit inſtar pultis, & tunc venditur illis Opificibus, qui, arma poliunt. Gallis vocatur Eſmeris, & Eſmeril, Germanis Smirgel.

Spultia qua lis.

DESCRIPTIO, NATVRA, & Locus.

LAPIS hic ferrugineus eſt, ad nigredinem vergens. Eſt autem, referente Iſidoro, lapis aſper, & indomitus, omnia atterens, tantæq; duritiei, vt etiam Adamanti comparetur Omnibus autem eſt notiſſimus, propter quotidianum apud Annullarios, & Vitrarios vſum. Illi enim gemmas ſuas, quamuis duras, hoc lapide purgant, & detergunt; Hi verò vitreas laminas eodem diuidunt. Porrò ſmyris lapis, ferro, duritia, pondere, & colore non eſt abſimilis. F

Quoad locum natalem, Mylius ſcriptum reliquit hunc in Samia terra inueniri. Georgius Agricola in Metallis Miſenorum argentarijs, Annebergi, & in alijs etiã produci aſſeruit. Leander, in hiſtorijs, memorat Iluam inſulam, vbi penès radicem cuiuſdam montis, Smyris adnatus berillis effoditur.

VSVS IN MEDICINA.

GALENVS huic lapidi magnam vim abſtergentem attribuit; idq; inde colligere videtur, quoniam Dactylioglyphi, ideſt annulorum ſcalptores eò fœliciter vtantur. Quamobrem ad dentes puros reddendos, hunc puluerem extollit; dum inquit: Smyris habet quid acre, & propterea nonnulli ipſum miſcent vrentibus, & ſiccantibus compoſitionibus, & potiſſimùm ijs, quæ gingiuas humiditate flaccidas curant. Hæc autem omnia Galenus à Dioſcoride mutuatum eſſe credimus: cum textus vtriuſq; Authoris ſit manifeſtus. G

Gingiuarũ remedium

VSVS IN VARIIS.

Li.37.cap. 10. AD omne armorum genus, & ad vitra Smyris paſſim adhibetur. Primitùs in poliendis gemmis eo Artifices vtuntur. Idem Plinius repetit, qui non Smyridem, ſed Oſtracitim vocauit: hæc enim verba habet. *Oſtracias, ſiue Oſtracites eſt teſtacea durior, altera Achatæ ſimilis, niſi quod Achates politura pingueſcit, durior tamen ei ineſt vis, vt aliæ gemmæ fragmentis eius ſcalpantur.* Itaq; hic lapis ab Artifice contunditur, in puluerem, inſtar ſeminis Papaueris, & etiam minutiorem, &, addito oleo, vel aqua ad opus trahitur. Sic enim omnes gemmas ſcalpunt, vno Adamante excepto, qui adamantino tantùm ex India à Luſitanis allato ſcalpi poteſt. Quando igitur Opifex Iaſpidi, vel Cryſtallo plures angulos ad ornatũ impertiri deſiderat, puluerem Smyridis orbi æneo in plumbei locum poſito inſpergit, modò hanc, modò illam gemmæ faciem ei admouet, donec angulata euadat. H

Poſtmodum in politura armorum cuiuſcumq; generis Smyris cõmendatur, & præſertim ad loricas annulatas emundandas, & ab omni rubigine liberandas. Etenim puluis Smyridis vnà cum loricis in vaſe rotundo imponitur, quod frequenti rotatione commouetur: ſic enim hinc inde iactata lorica, & Smyridis puluere per annulos ſæpius decidente, parteſq; illius affricante, ita lorica abſtergitur, vt noua eſſe videatur.

Lorica quomodo tergatur.

A tur. Demum hoc lapide veluti, & Adamante vitra finduntur. Quinimò Marcellus Palingenius aſſignat modum pingendi vaſa, & vitra quodam vnguine, & hoc lapide, dum ſic canit.

Infudi, ac totam phialam claré renitentem
Vnxi, quo facto, tentaui ſcalpere vitrum
Cum duro lapide Smerilli nomine dicto.

Poſtremò ad fingendos typos, pro formandis numiſmatibus, Smyris valdè probatur. Namque, ad mentem Vuecherij, recipiunt hunc lapidem, & optimè conterunt, igneq; candefaciunt, deinde humectant ad modum paſtæ, & typos per ſpatium multorum annorum duraturos formant. Quinimò ſi frangantur, rurſus conterunt, & iterum finguntur, & meliores euadunt. *Lib. 10. de ſecr.*

DE SCHISTO.
B Cap. XXIV.

ÆQVIVOCA.

HOC vocabulum (Schiſtus, ſeu σχίστος) præter lapidem, de quo hic ſermo habetur, multa apud Plinium ſignificat. Primò ſcribit, illud genus concreti Aluminis Græcis Schiſton appellari, quod in capillamenta quædam dehiſcit, ideòq; Trichitim aliqui nuncuparũt, vt proprio loco explicauimus. Præterea addit lac quoddam nonnullis Medicis Schiſton nuncupari, cuius ſeroſa portio certo quodam modo ſegregata eſt à lacte. Galenus autem id damnat, inquiens non oportere ſic appellare, ſed in quo ſegregamus, & ſcindimus, ſerum à caſeo, quod σχίζειν Græcè dicitur. Rurſus Plinius aſſerit oua tota lutea, hoc etiam nomine inſigniri, quę triduo incubatu tolluntur. Cauſam huius nominis Hermolaus Barbarus arbitratur eſſe, quia vitellus oui ab alumine, vel candido diuidatur, & diſcedat. Sunt & Carbunculi, & gemmæ, quæ ex Græcia naſcuntur, quarum aliæ pretioſæ ſunt, aliæ viliores, ita cognominatæ, vt Theophraſtus, & Plinius retulerunt. Tandem σχιστὸς Græcis nomen eſt adiectiuum, exponiturq; fiſſus, ſciſſus, vel fiſſilis, vel quod findi, & ſcindi poteſt. *Lib. 28. c. 9* *Lib. 10. de ſimp. med. fac.*

SYNONIMA, ET ETYMVM.

HVNC lapidem, Serapionis Interpres, corrupto nomine, Sacharas indigitauit. Dioſcorides λίθον σχίστον μορόχθον, & λευκογραφίδα. Item alibi apud Galenum, & Dioſcoridem μορόχθον legi, Ioannes Gorręus teſtificatur. Orpheus tamen, in Argonautica, σχιστὴν in fœminino genere pronunciat, ideòq; eius Interpres Schiſtam vertit, quã in Medeæ ſacrificio memorat, verſibus græcis ſic in latinũ verſis.

Sanguine miſcebam chalcanthum & Struthion illo,
Et Schiſtam, Cnecum, deforme his pſyllion addo.

Cornelius Celſus, huncq; ſecuti alij Latini, ſciſſum, & ſciſſilem lapidem nominarunt. Plinius verò græcam Schiſti appellationem, quemadmodum, & pleriq; Dioſcoridis Interpretes ſeruarunt. Meruit igitur tale nomen hic lapis, non quòd aut fiſſus, vt facilè findi poſſit, ſed quoniam quodammodo fiſſus eſſe videatur à verbo græco σχίζω, quod findere, & ſcindere ſignificat.

DE-

DESCRIPTIO, ET NATVRA.

COMPONITVR hic lapis, & cohęret, inſtar ſalis Ammoniaci, glebas habet duras, & rotundas, quæ Schiſti radices vocantur, quibus vſtis, olim Hæmatites adulterabatur, ſed dolus detegebatur, quoniã in rectas laminas frangebatur, quod legitimo Hæmatiti non contingebat. Crocei eſt coloris, ſi fuerit optimus, aliter nigricat. Laminas habet tenues inuicem hærentes inſtar ſpecularis lapidis ſplendentes, & perſpicuas, per quas Sol inſpectus croceus eſſe videtur: Quocirca hic lapis quædam ſpecies Talci videtur eſſe, ſed poſtea diſcrepat à Talco, quoniam in rectas laminas ſcindatur. Talci verò laminæ flexiles ſunt, & vario modo complicatæ. Sotacus apud Plinium hanc Schiſti ſpeciem, quæ vocatur Anthracites inter differentias Hæmatitis recenſet. Diſcernitur tamen facillimè, tum colore, tum ſubſtantia. Etenim Schiſtus pallidior eſt, & crocei coloris, friabilis, & ſuaptè natura fiſſilis, deinde hoc habet à natura inſitum, vt ſplendeat: quemadmodum notauit Encellius. Id autem rarò in Hæmatite obſeruatur.

Schiſti legitimi color.

Talci conditiones.

DIFFERENTIÆ.

SCHISTI lapidis differentiæ peti poſſunt à locis, in quibus effoditur: non enim vbi vis idem inuenitur. Nam qui in Africa generatur, niger eſt, & hũc eſſe opinamur illum, quem Sotacus apud Plinium, ab extincti carbonis colore Anthracitim vocauit. Etenim hic, propter inſignem duritiam, ſuccum difficulter reddit, illumq; ferè ſanguineum. Schiſtus verò, qui Miſenæ eruitur, omnium duriſſimus, & ad inſtar politi ferri, iuxtà partem interiorem, minus, & iuxta exteriorem magis nitet, & in hoc quidam nodi, magnitudine nucis Iuglandis naſcuntur, qui ſupra incudim poſiti malleorum ictus reſpuunt. Cæterùm quæ producitur in ſylua Hyrcinia, exteriùs non radiat, intus verò, ad modum Minij facticij, refulget, & quando in puluerem redigitur, non aliter micat, quàm ſi viuo argento oblinitus eſſet. Deniq; qui prouenit in Saxonia, propè Goſellariam, iuxtà partem quæ, inſtar vuæ, concreuit, nigrum ſuccum reddit, & iuxta alteram, in croceo nigrum.

Differentiæ peculiares.

Reliquum eſt, vt breuiter enumeremus illas Schiſti differentias, quas peculiari obſeruatione pertractauimus. Primus fuit Schiſtus colore ferri, maculis ferrugineis inſignitus. Secundus fuit ſplendens colore plumbi, maculis Minij refertus. Tertius viridis radians, & Smaragdum æmulans. Quartus fuit Schiſtus Hæmatitis, qui redactus in puluerem, & etiam contuſus ſalis colorem oſtendit. Quintus fuit Schiſtus alius plumbeo colore inſignitus ſciſſilis in ramenta, necnon lucidus. Sextus fuit ſpecies Schiſti, vel potius Minij ſciſſilis in monte Sanctio oriens. Septima differentia fuit Schiſto congener ramentis lucidis chalybeo colore, & ferrugini permixtus. Demum octaua differẽtia pariter Schiſto fuit congener, & diuidebatur in figuras trigonas colore ſubnigro eſt præditus, & propè Campiliam in Diæceſi Florentina naſcitur.

LOCVS.

IN Iberia Hiſpanię copioſus inuenitur Schiſtus, vt Dioſcorides ſcriptum reliquit. Cæterùm non ſolum in hoc loco, ſed etiam in quamplurimis alijs, & præſertim in fodinis Hirciniæ ſyluæ, & etiam in Bohemia, vt Georgius Agricola monuit. Præterea effoditur etiam in metallis ferri, ſæpiùs tamen in proprijs, vt etiam de Hæmatite recitauimus. Euax autem, præter loca enumerata, retulit Schiſtum Salueldiæ erui, qui modicam adſtrictionem participat. Anſelmus Boetius affirmat hunc reperiri Romæ in Vaticano, necnon in Monteacuto propè Anglarium, cuius montis cacumen ex hoc lapide conſtare perhibetur.

Lib. 5. cap. 82.

Lib. 2. cap. 201.

VSVS IN MEDICINA, & in alijs.

DIOSCORIDES, & Galenus eamdem facultatem in medicina Schiſto attri- *Lib. 9. de*
buunt, quam paulò ante Hæmatiti aſſignarunt, huius tamen virtutem infir- *ſimp. med.*
miorem prædicant. Dioſcorides tamen huius lapidis puluere caua repleri *fac.*
ſcribit; dummodo lacte muliebri perfuſus fuerit. Item ad procidentia rupta, genarum craſſitiem, & ad affectus oculorum magnoperè probat. Plinius ex hoc lapide, & *Li. 33. c. 4*
auro remedium ad lichenas fieri diuulgat, eo quo ſequitur modo. Aurum torret cum grano ſalis põdere triplici, & rurſus cum duabus ſalis portionibus, & vna lapidis ſchiſti. Sic enim rebus vna in vaſe fictili crematis, virus euaneſcit, & reliquus cinis in fictili ſeruatus, & cum aqua illitus lichenas in facie ſanat.

Inſuper Georgius Agricola ſcriptum reliquit nodos illos duriſſimos in Schiſto Miſenenſi natos, eſſe in vſu apud Aurifices. Quandoquidem illis politis tergunt argentum, cui bracteas auri tenuiſſimas induxerunt. Inſuper poliunt illas coloratas bracteas, quas ſub gemmis in annulo reponunt, vt per eas meliùs gemmæ transluceant.

DE AMIANTO. Cap. XXV.

ÆQVIVOCA.

AMIANTVS non ſolum ſignificat lapidem, quem Dioſcorides in ignem
proiectum neque inquinari, neque conſumi aſſeruit, ſed etiam, apud *Lib. 5. cap.*
Græcos, eſt nomen adiectiuum, quoniam ἀμίαντος, impollutus, & *156.*
immaculatus exponitur.

Amiantus quoq; eſt mons in Cypro, qui fortaſſis huic lapidi nomen dedit, niſi velimus affirmare, huiuſmodi montem à fodinis huius lapidis nomen inueniſſe.

Inſuper dum ab alijs dicitur Amentum; ſimiliter hoc nomen æquiuocatione laborat: cum Amentum indicet omne ligamen, veluti lorum, quo media haſta olim religabatur, vt longiùs iaci poſſet. Immò, propriè loquendo, ſignificat illud ligamen ſub mento poſitum, ad pileum retinendum, ne à capite decidat.

Item Diuus Auguſtinus, & alij Authores, lapidem, de quo ſumus acturi, Asbeſtum nominarunt. Hoc autem nomen, & ipſum eſt æquiuocum, nam Plinius, præter hunc
lapidem, gemmam quoque hoc nomine inſigniuit, ferrei coloris, & in montibus Ar- *L. 37. c. 10*
cadiæ naſcentem, vel etiam in Arabia, vt voluit Albertus, quam ſemel accenſam nunquam extingui poſſe pronunciarunt. De hac canit Marbodeus hunc in modum. In textu tamen authoris Abiſton ſcribitur, ſed Arbeſton legendum eſſe cenſuimus.

Arcadiæ lapidem tellus producit Abiſton,
Ferreus huic color eſt, naturæ mira poteſtas.
Nam ſemel accenſus conceptos detinet ignes,
Extinguiq; nequit, collucens perpete flamma.
Hinc & apud Græcos Asbaſton dicitur inde,
Quod ſemel accenſum iam non extinguere poſsit.

Pariter Rhenius de hac gemma ſic canit.

Hic naſci lapidem, qui tacto accenſus ab igne
Extingui nequeat, quem Græci nomine vero
Arbeſtum memorant, ferri nitet ille coloris.

Alij deniq; fuerunt, qui hunc lapidem incombuſtibilem, æquiuoco nomine, plumam,

vel

Lib. 25. de Anim.

vel lanam Salamandræ indigitarunt. Quandoquidem ſcriptum reliquit Albertus Magnus, in eruenda ferri materia ex fodinis, vaporem quemdam coloris fuſci ad cinereum tendentis eleuari, qui, inſtar lanuginis, veſtibus, & tectis ædium adhæret, hũc quia ſit incombuſtibilis, plumam, vel lanam Salamandræ vocitant, cum inualuerit opinio apud Vulgus, huiuſmodi animal ignibus reſiſtere. E

SYNONIMA, EORVMQVE ETYMVM.

Asbeſtus lapis, qualis. *L. 37. c. 10.* *Linum aſbeſtinum, viuum, Carpaſium Caryſtium.* *Boſtrichites.*

VARIA huius lapidis apud Authores leguntur nomina. Dicitur ἀμίαντος λίθος Dioſcoridi ab (α) priuatiua particula, & à verbo μιαίνω polluo, quoniam ignibus reſiſtens, hic lapis impollutus, & incontaminatus remaneat. Latinis nominatur Amiantus, alijs Græcis ἄσβεστος, nempè Asbeſtus, videlicet inextinguibilis, F à verbo græco σβεννύω extinguo, quoniam ad formam elychnij formatus in Lucernis ſemel accenſus nunquam extinguatur, & conſumatur, donec oleum ei ſuppeditatur. Hoc etiam animaduertit Plinius, dum linum asbeſtinum nuncupat. Eſt enim inſtar lini, vel lanæ netilis. Quinimò idem Author linum viuum indigitauit: cum in igne eius ſubſtantia minimè abſumatur. Linum Carpaſium Cælius Rhodiginus vocauit, fortaſſis à Carpaſia vrbe Cypri in ora boreali ſita, vbi eius fodinæ inueniuntur. Carbaſum vocat Solinus, & Caryſtium linum Pauſanias, quia olim circa Caryſtum oppidum effoderetur. Demum alij linum Indum appellarunt, quia ex India tantummodò aduehi crederent. Dicitur quoq; Boſtrichites Zoroaſtro, quia plexis mulierum crinibus ſit ſimilis, à voce græca βόστρυχος, quæ cæſariem ad formam comæ muliebris plicatam ſignificat.

Polia. *Spartopolia* *Corſoides.*

Aliter nuncupatur Polia; namq; cum πολιὸς canus exponatur, hic lapis humanam canitiem imitatur. Alioquin nominatur Sparropolia, quoniam Sparti in Hiſpania naſcentis canitiem æmuletur; immò, & Corſoides à voce græca κόρση, quæ crinem denotat. G Georgius Agricola obſeruat hunc lapidem apud Germanos vulgò dici alumen plumæ, & hodie ſub hoc nomine circumfertur, & flos petræ etiam nuncupatur. Quadrigarius appellauit alumen, propter ſimilitudinem, quam cum alumine ſciſſili gerit. Dioſcorides tamen, inter vtrũq;, diſcrimen poſuit; cum alumen facultate adſtrigenti polleat. Quibuſdam officinis Alumen ſciſſile, ſed perperam vocitatur. Verùm potius alumen plumeum vnà cum probatiſſimis Authoribus hunc lapidem indigitare debemus, & quamuis Franciſcus Alexander Vercellenſis de hoc acriter inuehat, in Matthiolum his rationibus ductus, quia alumen plumeum texturam non patiatur, ſed ſolò attritu diſſiliat, & in illo non ſit tantum ſucci, vt inde fila formari poſſint. Nihilominus pro Matthiolo reſpondere debemus hunc lapidem apud nos neq; netilem, neq; textilem eſſe, idq; ignorantiæ noſtræ eſſe attribuendum. Præterquamquòd huc allatus eſt adeò ſiccus, & puluerolentus, vt in eo nulla ferè fila appareant. Quamobrem in tertio libro huius Tomi de Alumine verba facientes, Amiantum ab hoc alumine diſtinximus; cum re vera Amiantus netilis, & textilis recenter à propria fodina erutus faciem omninò H diuerſam ab hoc noſtro alumine plumæ habeat.

Epiſt. 66. *Salamandræ pluma.*

Paulus Venetus, in ſuo itinerario, hunc lapidem Salamandram, & Ioannes Langius in epiſtolis medicinalibus, plumam Salamandræ indigitauit, quoniam inualuit opinio apud nonnullos populos, veſtimenta ex pilis Salamandræ contexta ignibus reluctari, cum Salamandra ſit animal natura frigidiſſimum, & flammas extinguere credatur. Hoc tamen animal, neque piloſum eſt, neque ignibus reluctatur, vt in Tomo de Quadrupedibus digitatis fuit explicatum.

Quibuſdam nuperis, referente Agricola, Amentum amarum dicitur, Sabaudis Amentum dulce. Hinc fortaſſis Amentũ dulce in vnguẽto citrino, loco Amianti, legebatur, amẽtem potius huius vocis authorẽ nominare debemus. Entalium quibuſdam Pharmacopæis dicitur fortè, quia ſit lapis ſummæ perfectionis. Arabibus Lameni, & Aliameni vocitatur. Alijs Orites gemma, ſed, vt noſtra fert opinio, perperam. Apud Albertum Magnũ erit forſitan Iſcuſtus lapis; cum illi attribuat illas omnes conditio-

A ditiones, quæ Amianto aſſignantur. Verba illius ſunt hæc. *Iſcultos, vel Iſcuſtos netilis
eſt propter viſcoſitatem in eo arefactam, & de eo ſiunt veſtes, & non comburuntur, ſed igne pur-
gantur, & nitent, eſtq; fortè illud, quod Gehennam vocant Salamandræ, quia hæc lanugo eſt, ſi-
cuti lanugo lapidis humidi.*

DESCRIPTIO, ET NATVRA.

REPONITVR Amiantus inter lapides ſciſſiles, quorum corpus totum ve-
luti ex lineis contiguis ſit compoſitum, vt in generibus Aluminum, ſalis Am-
moniaci, & Hæmatitarum obſeruatur. Hæc enim omnia antequam in fila-
menta reſoluantur, compagem ſciſſilem præ ſe ferunt. Quandoquidem, ſi diligenter
totum lapidis corpus conſpiciatur, inſtar ligni fibroſum, & veluti ex lignis contiguis
compoſitum apparet. Quinimò ſcatet quibuſdam capillamentis lanuginem quam-
B dam exprimentibus, in quæ attritione facta, facilè reſoluitur. Quocirca, ad mentem
Strabonis, hic lapis, excuſſa terrea materia, propter illa capillamenta, pectinibus fa-
cilè aptatur, vt inde tela conficiatur, quæ poſtmodum maculis fœdata tergitur flam-
mis, & non comburitur. Præterea dum lapis teritur in plumam effloreſcit, quæ flos
petræ nuncupatur. Hic flos cuti inſperſus, ad modum vrticæ, pungit, ob tenuium acu- *Flos petræ*
leorum aſperitatem, qui carnis poros penetrantes continuitatem ſoluunt. *quid ſit.*

Plinius Amiantum lapidem alumini (quamuis Dalechampius, pro alumine, legen-
dum cenſeat, ex Theophraſto, putri ligno) ſimilem eſſe ſcribit, & nihil in igne depen-
dere. Hæc omnia, ex Dioſcoride, mutuatum eſſe credimus, qui Amiantum alumini
ſciſſili aſſimilauit. Aulus Gellius, authoritate Quadrigarij, ſcriptum reliquit, exem-
plo cuiuſdam turris, ligna alumine illita, violentiam ignis contemnere. Idcircò du-
bitauimus aliquandò de quanam aluminis ſpecie Quadrigarius locutus fuerit. Sed
cum abſq; epitheto alumen pronuncietur, κατὰ ἐξοχὴν ſciſſile proculdubiò intelligen-
dum eſt, quod, ob inſignem adſtrictionem, ςυπτηρία Græcis nuncupatur, cuius bene-
ficio fieri poteſt, vt eo ligna illita, & contractis porris, nulla ratione ignis nocumen-
C tum recipere poſſint. Huius conditionis eſt aurum, quod propter nimiam ſuam denſi-
tatem, ignem non admittit. Id etiam de Larice Antiquorum Vitruuius affirmat, quæ
nec flammam, nec carbonem ſuſcipiebat. Id Cæſari manifeſtum fuit, in expugnatio- *Antiquorũ*
ne Caſtelli cuiuſdam, quod Larignum vocabatur; cum Larice præmunitum fuerit. *larix.*
Huius autem effectus rationem reddens Vitruuius, tradidit Laricem illam conſtare
humore terreo, & materia ſpiſsè ſolidata, & denſis meatibus, per quos ignis pene-
trare non poſſet. Idem nobis affirmare liceat de lignis, ad mentem Quadrigarij, alu-
mine illitis. Verumtamen, vt enunciemus, quæ de hac re ſentimus, alumen illud Qua-
drigarij fuiſſe Amiantum lapidem arbitramur, qui, præter validam adſtringendi, &
ſiccandi vim, qua potitur, facultatem quoque ignibus reſiſtendi participat, & inſtar
Adamantis, innata virtute, incendia aſpernatur. Diuus Baſilius huc reſpiciens hæc
verba protulit. *Eſt quædam corporis natura, quam Amiantum vocant inconſumptibilis igne;* *Homil. 30.*
quandoquidem in flamma poſita in prunas redigi videtur, exempta autem ab igne veluti aquis il- *de Ieiunio.*
D *luſtrata durior euadit.* Cauſam, propter quam hic lapis non comburatur, philoſophan-
tes meditati, attribuunt humori in terræ viſceribus ſtabulanti, pro generatione huius
lapidis, ſua actiuitate, calore ignis fortiori; vnde fit, vt ab ignibus non abſumatur.
Quapropter Andreas Matthiolus animaduertit non deeſſe Impoſtores, qui fruſta
huius lapidis, pro ligno Crucis Saluatoris noſtri, mulieribus, & hominibus ſimplicio-
ribus vendant, cum, prima facie, lignũ præ ſe ferat, & ignibus reluctetur. Inualuit etiam
opinio apud Orientales, quòd veſtis facta ex lana terræ Abrahæ incendijs repugnet:
quapropter Ethnici dum obſeruabant Sanctos Martyres ad incendia damnatos, non
comburi, dicere ſolebant ipſos eſſe indutos veſtimentis ex lana terræ Abrahæ contex-
tis, ne id omnipotenti Deo ſupra vim naturæ operanti attribuerent.

GE-

GENERATIO, ET LOCVS.

AMIANTVS, referente Agricola, ex ſucco ſui generis reſultat: ideòq; vnaquæq; pars Amianti eſt Amiantus, veluti vnaquæq; pars auri eſt aurum, Pierius autem inter venas aluminis naſci ſcripſit, & denſiorem veluti quemdam cartilaginem interſpergi, tanquam malorum granatorum interſepimentum.

Circa natalem locum, Plinius narrat, ex mente Anaxilai,oriri in deſertis,& aduſtis Indiæ locis,quæ ab imbribus nunquam madefiunt. Dioſcorides in Cypro inſula produci aſſeruit,vbi etiam hodie propè Amiantum montem eruitur.Solinus in Arcadia inueniri prodidit. Langius quoque in Epiſtolis medicinalibus, hunc lapidem in locis auſtralibus,& in inſulis orietalibus noui orbis minimè generari aſſeuerauit.Paulus Venetus author eſt, in quodam monte regionis Chynchitale, quę iuxta Aquilonem deſerto eſt finitima,& magno Cam ſubdita, erui Amiantum lapidem,& mineram, quam Incolæ Salamandram appellant diuiſam in capillamenta, inſtar aluminis ſchiſti caneſcentia, vnà cum terra, quàm amplectitur, & propterea Græci Geodem nuncupant. Noſtris temporibus, inuenitur in fodinis Saxoniæ, itē in Germania Suaci, in Norici metallis, vt Georgius Agricola,& Encellius teſtificantur.Ioannes etiam Boterus refert,penès Caryſtium vrbem litoralem Euboeæ, in ora auſtrali ſitam, obſeruari lapidē, quem vocant Amiantum, ex quo neto Priſci telas texebant. In Italia quoque reperitur, ſed adeò eſt breuis, & fragilis, vt neri nequeat: hinc fit, vt pro alumine ſciſſili, vel plumæ vendatur pro ellychnis ad lucernas formandis.

Li. 19. c. 1. *L. 1. nauig. cap. 47.*

DIFFERENTIÆ.

HIC lapis, ratione coloris, & loci natalis, eſt varius, nam delatus è Cypro fuſci eſt coloris; quamuis fila ab illo extracta albicent, alibi verò eſt alterius coloris; veluti eſt fruſtulum, cuius iconem damus.Itaq; prima fronte duas poſſumus aſſignare differentias. Primas tenet Amiantus in Cypro erutus, quem abſq; nimio labore filant. Etenim venæ longiſſimæ ibi obſeruantur,quæ lanugines,inſtar Goſſypij, emittunt. Ad alteram differentiam reducitur Amiantus noſter communis, ab omnibus flos petræ nuncupatus, & in illius fragmentis aliqua capillamenta colliguntur,quæ ad filum trahi poſſunt.Quandoquidem vbi ſunt minerę noſtratis Amianti,ibi quoq; materia inſtar Bombacis obſeruatur, quæ proculdubiò netilis eſt. Ideò non eſt mirandum, ſi Antiquitas huius filandi rationem non docuerit, cum manifeſtarium euaſerit, ipſum neri ad modum lini. Sed huiuſmodi Amiantus in noſtris pharmacopolijs ſeruatus, eſt adeò exſuccus,& in puluerem ferè redactus,vt ad huiuſmodi opus minimè idoneus eſſe videatur. Hoc in loco fruſtum Amianti lapidis delineatū damus,Cyprio valdè ſimilis, & diuiſibilis in capillamenta, more aluminis ſciſſilis. Erat hic lapis coloris argentei in ſplendore radians, & fibris, inſtar ligni, denſis conſtabat, itaut lignum lapideum videretur. Pingitur quoq; in eadem tabella ſub numero 1. nam ſub numero 2. oſtenditur icon Steatitis, de quo in ſubſequenti capite verba fient.

Amiantus Cypri.

A nonnullis aſſignatur quædam Amianti differentia,quam Entalium vocant, & colligitur in Sabaudia ſub nomine Amenti dulcis, corrupto nomine, ab Amianto; Eſt autem, ſi non Amiantus, ſaltem Amianto congener;albicat enim,& nitet inſtar politi eburis. Eſt autem friabilis, & in fila ſolubilis,quæ admodum ſunt fragilia. Encellius quoq; narrat lapidem Amianto congenerem in fodinis Germaniæ obſeruaſſe; quem Germani lingua vernacula, argentum felium nuncupant, vel quia, more oculorum felis, radiet, vel quia prorſus ſit inutilis: putant enim igne conſumi. Encellius tamen in flammis, inſtar lapidis Amianti,minimè conſumi tradidit, ſed tantūmodò purgari,& alium colorem aſſumere.

Entalium. *Amentum.* *Li. 3. c. 29.*

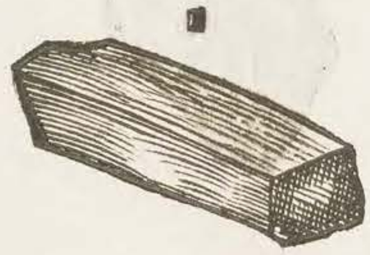
Nos quoq; duos lapides Amianto congeneres pertractauimus, quos in hac tabella delineatos repræſentamus. Sub numero 1. eſt lapis Amianto albo, & nigro congener. Hic enim Amianto legitimo maximè aſſimilabatur, ſed, propter inſignem duritiam, lina-

A linamenta ex illo extrahi haudquaquam poſſe exiſtimauimus, experiētia tamen fuiſſet comprobandum. Sub numero 2. oſtenditur icon lapidis Amianto congeneris, colore viridi. Hic ex Cypro delatus fuit, &, iuxta noſtram ſententiam, Amianti erat ſpecies, & fila quædam alba propriæ ſubſtantiæ inſerta continebat; & quamuis ſolidæ eſſet ſubſtantiæ, nihilominus in illa denſitate ſubſtantiæ, linamenta apparebant.

1 Amianti lapidis fruſtulum.

2 Steatites lapis, de quo in ſequenti Capite agetur.

1

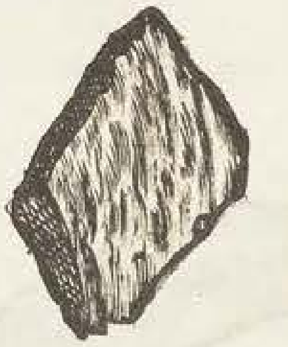
2

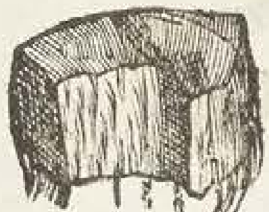
1 Lapis Amianto nigro, & albo congener.

2 Lapis Amianto congener colore viridi.

1

2

A

MORALIA.

TVTELA diuina optimè poteſt exponi illa ſimilitudine, quam Diuus Athanaſius ex Amianto lapide deduxit, ex quo telæ paratæ, & in ignem proiectæ non comburuntur. Huiuſmodi telam, vel tutelarem veſtem ſe fore Deus pollicetur illis, qui, pro illius nomine, in calamitatum incendio verſantur; ne ab illo oſtendi queant. Leguntur enim apud Iſaiam hæc verba. *Cum ambulaueris in igne, non combureris, & flammæ non ardebunt in te, quia ego Dominus tuus Sanctus in Iſrael.* Inſuper ab hoc lapide veſtes contactæ non ardent, immò hic lapis maleficijs reſiſtere perhibetur. Huius conditionis eſt virtus Patientiæ, Perſeuerantiæ, & Conſtantiæ: quandoquidem ſi veſtis, nimirum anima, virtute hac fuerit contacta, eiq; perfectè copulata, incendium criminum aſpernabitur. Quinimò veneficijs, nempè tentamentis diabolicis reſiſtet. Poſſu-
B mus quoq; hunc lapidem charitati, & timori diuino aſſimilare: nam qui Deum timent, flammam peccatorum contemnunt. Rurſus id exponi poteſt de gratia Martyribus aſſiſtente in cruciatibus; quoniam cuicumq; cruciatus igni reluctantur. Iterum Amiantus in igne locatus non comburitur, ſed nitidior euadit. Hanc perfectionem vir iuſtus conſequi debet, dum in ærumnarum igne poſitus, tantam Conſtantiæ firmitatem habet, vt violentia ignis criminum non aduratur, ſed honeſtate morum magis, atq; magis nitidus in dies euadit. Poſtremò Amiantus exprimere poteſt illum Rubum in Sacris Paginis tantoperè celebratum, qui ardebat, & non comburebatur. Immò talis debet pronunciari Chriſtus, quando homines Chriſti cultores per gratiam, & amorem tacti, incendijs peccatorum non læduntur.

Cap. 43. — *Perſeuerātia & Conſtantia.* — *Rubus in Sacris Paginis.*

MIRACVLA.

C TRADIT Metaphraſtes, apud Lipomanum, die vigeſima tertia Aprilis, in Encomio Diui, & glorioſiſſimi Georgij Martyris. Cum impijſſimi Chriſti idelium Inſectatores, hunc virum iuſtum ad incendia condemnarent, & dubitantes, ne virtus Chriſtiani nominis, diuina fauente aura, ignem extingueret, Amianto, ſeu Asbeſto lapide Sanctum obruerunt, peculiari huius lapidis vi fiſi, huiuſmodi flammas extingui minimè poſſe. Verùm ſtatimatq; Sanctus in tali incendio fuit locatus, illicò, ſupra vim naturæ, talis ignis fuit extinctus, itaut etiam crines ab huiuſmodi incendio illæſi, & intacti remanſerint.

VSVS IN MEDICINA.

ANSELMVS Boetius exiguam huius lapidis portionem manè, per ſpatium multorum dierum, cum aqua vitæ, & modico ſacchari mulieribus album pro-
D fluuium patientibus propinat, vt ſanentur. Neq; mirum eſt, quoniam vim adſtringendi, & exſiccandi validiſſimam poſſidet. Idem author deſcribit linimentum ad tineam puerorum probatiſſimum, quod recipit vncias quatuor Amianti, libram plumbi, & duas vncias tutiæ, quæ omnia in calcem rediguntur, deinde puluis in vaſe vitreo cum aceto maceratur, quotidie materia ſemel agitata, per menſem: poſteà ſpatio quadrantis horæ ferueſacta quieſcat, donec clareſcat. Deinde huius aceti clari, portio, cum æquali quantitate olei roſacei eatenus miſcetur, quatenùs formam linimenti adipiſcatur, & ſic ad vſum trahitur. Nōnulli Actiū, pro lapide Scytico, Amiantum intellexiſſe arbitrantur; quoniam hunc cum felle Serpentis, quem Græci Acontiam, & latini laculum appellant, in collyrijs ad diuturnas ſuffuſiones illiniri iubet.

Lib. 2. de lapid. cap. 206. — *Vnguētum pro Tinea puerorum.*

E

VSVS IN VARIIS.

FILA huius lapidis filis lineis non admodum ſunt diſſimilia, hæc Sole ſiccata in mortario æneo teruntur, poſtea lauantur, & à terrenis excrementis purgata texuntur. Sed modus texendi, noſtra ætate, perijſſe dicitur. Ioannes tamen Baptiſta Porta, in Magia naturali, modum ſciuiſſe videtur, ſed, in illo exponendo, verba eius adeò ſunt obſcura, vt à nemine intelligantur. Verumtamen in Inſula Cypri, lanuginem huius lapidis filant; ſed oportet illam à minera effloreſcentem ſtatim colligere, nam quæ diù aeri expoſita remanſerit, valdè dura euadit, & ad filum inepta redditur. Ideò Dioſcorides ex Amiãto lapide telas, velaq; tantùm ſpectaculi gratia, texi memoriæ prodidit, quæ ignibus iniecta ardent quidem, ſed flammis ſuperatis, inde ſplendidiora exeunt. Tales fortaſſis fuerunt telæ illæ lapideæ, quas Homerus nymphas in portu Phocyne texiſſe ſcribit, verſibus ſic in latinum verſis. F

Lib. 13. Odyſſ.

Intus telæ lapideæ prælongæ, illicq; nymphæ
Lintea texunt cærulea mirabile viſu.

L. 31. c. 18. Plinius mappas amiantinas in locis conuiuiorum vidiſſe refert, quæ maculis in flamma deletis, ab igne magiſquam ab aquis refulgentes exeunt. Indi, vt narrat Cælius Rhodiginus, veſtibus ex hoc contextis olim induebantur: quamuis Dalechampius id parum credibile eſſe tradat, cum in tantam longitudinem trahi nequeat, vt veſtimenta confici poſſint. Eſt tamen author Herocles Brachmanes Indorum Philoſophos huiuſmodi veſtimenta induiſſe. Item Pauſanias, in Atticis, & Plutarchus tradunt mantilia, calanticas, & ſimilia ex hoc lapide ſatis fuiſſe nota. Ioannes Langius diuulgat Tartarorum regem linteum ex Salamandra, nimirum ex Amianto lapide habuiſse, in quo Sudarium Sacroſancti Seruatoris noſtri vultus effigie inſignitũ inuoluebat, vt ab omni incendio tutum ſeruaretur. Quinimò Carolum Quintum Imperatorem poſſediſſe referunt mantilia, quæ in ignem proiecta, tandem à ſordibus purgata, illæſa remanebant. Antiqui Romani cum præſtantiã telarum amiantinarum perſpectam haberent, cadauera ſuorum, quæ in pyris erant comburenda, huiuſmodi linteis inuoluebant, ne eorum cineres cineribus lignorum permiſcerentur, quos cineres poſtmodum, habita funebri ante rogum oratione, in vrnas condebant. Id autem de regibus tantùm antiquis ſcriptum reliquit Plinius. Olim quoq; Thryallides, ſiue Ellychnia (ſtupini Itali vocant) ex lanugine huius lapidis parabantur, quæ in Lucernis ſemel accenſa, perpetuò ardebãt, donec tamen oleum ſupereſſet. Pauſanias refert Athenis in aurea Palladis lucerna, quã Callimachus conſecrauit ex lino caryſtio, ideſt Amianto Thyallidem perpetuò arſiſſe. Idemq; in templo Veneris factum fuiſſe, narrat Iſidorus, vt nulla tẽpeſtas, nullusq; imber extingueret, & propterea λύχνιον ἄσβεςον, nempè lucernam inextinguibilem appellauit. Diuulgat etiam Damaſus, in Vita Syluestri Summi Pontificis, à Conſtantino Magno ſtatutum fuiſſe parari ex hac materia ellychnia, quæ in baptiſterio ſuo Romæ ſemel accenſa nunquam extinguerentur. Similiter Ludouicus Viues, in ſcholijs ad Diuum Auguſtinum, exponit ſe cum Petro Garzia condiſcipulo, ellychnia multa Pariſijs vidiſſe, quæ in lucernis ardentibus nunquam conſumebantur, & mantile, Louanij, maculis inquinatum, igni datum fuiſſe, & paulò poſt immaculatum Domino redditum. Romæ in multis Sepulcris repertæ ſunt lucernæ ſemper ardentes, forſan cum ellychnijs, & oleo ex materia Amiantina paratis. Nam ſi quis lapidem hunc in oleum redigat, & ab omni externa humiditate purget, deinde vi deſtillationis, ad ſpiſſitudinem reducat, admirandum proculdubiò oleum parabit, quod perpetuò arſurum credimus.

Epiſt. 66. — Li. 19. c. 1. — Thryallis quid ſit. — G — Cap. 31. — Lib. 21. de ciuit. Dei. — H

Poſtremò hic lapis alios habet vſus: cum ſcribat Plinius, ex Anaxilao, omnibus Magorum veneficijs reſiſtere, & ſecuris ictus non audiri, dum arbor amiantino linteo circumdata cæditur. Addit etiam Vuecherius ignem manibus tutò pertractari poſſe, ſi manus ſequenti vnguine liniantur. Recipiunt puluerem Amianti, calcem exſiccatã, oui albumen, ſuccum altheæ, Hyoſciamum, & Pſillij ſemen, deinde omnia permiſcẽt, donec linimenti formam adipiſcatur.

Lib. 10. de Secret.

DE

DE STEATITE. Cap. XXVI.

QVONIAM in antecedenti capite, figura Steatitis lapidis vnà cum Amianto fuit delineata, conſequens erat in præſenti, nonnulla breuiter de illo in medium afferre. Hic enim lapis valdè ſimilis eſt Galactiti, Thyiti, & Melititi, de quibus verba fient in ſubſequentibus capitibus. Mollior eſt huius lapidis ſubſtantia, quia ſebo aſſimilatur; vnde nomen inuenit: cum στέαρ, apud Græcos, ſebum exponatur. Eſt duriuſculus hic lapis, coloris fuſci ad rubedinem tendentis. Si ſupra ligna fricetur, in illis albas lineas relinquit. Ad hoc lapidis genus nonnulli terram ſaponis referunt.

DE GALACTITE. Cap. XXVII.

ÆQVIVOCA.

NON eſt in dubium reuocandum, nomen huius lapidis eſſe æquiuocum, quoniam Smaragdum albis venis conſperſum nonnulli Galactitem vocant. Præterquamquod Galactites Plinianus ad Morochthum Leucographiam, & Galaxiam Galeni, & Dioſcoridis reducendus eſſe videtur, nõ ad eum lapidem, de quo in præſentia agitur. Nam Ceſalpinus obſeruauit hunc à Plinio inter gemmas recenſeri, & vnius coloris lactei eſſe: cum tamen Dioſcorides colorem cinereũ ei attribuat. Quapropter iure optimo dubitauit Hermolaus Barbarus, an hunc lapidem, an verò ab hoc diuerſum intellexerit. Sunt tamen, qui conantur Plinium Dioſcoridi hunc in modum conciliare, dicentes Plinium ſpectaſſe ſuccum lacteum, quem de ſe lapis emittit, à quo nomen inuenit, quaſi totus ſit naturæ lacteæ, Dioſcoridem verò indicaſſe lapidis colorem, qui prima facie nobis ſe ſe offert: eſt enim cinereus: ſic enim lapis hic à cæteris dignoſci poteſt. *Lib. 5. coroll.*

SYNONIMA, EORVMQVE ETYMVM.

QVONIAM hic lapis lacteum quemdam reſudat ſuccum, γαλακτίτης Dioſcoridi, nempè Galactites vocatur, à voce græca, γάλα, quæ lac ſignificat. Rhaſis lapidem lactiferum indigitat. Ariſtoteles autem, in lapidario ſuo, Galaricidem, & Galatrictidem nuncupauit. Alij lactarium lapillum dicunt. Solinus ſcrupulum atrum ſucci albi indigitauit. Plinius, præter Galactitem, Galaxiam, leucogæam, leucographiam, & ſynephytem appellari tradidit. Quibuſdam cinericius lapis dicitur, quia extrinſecus cinereum colorem præ ſe ferat. Item lapis lacteus, propter ſuccum candidum, quem coti attritus reddit, vel quoniam huiuſmodi ſuccus ſaporem lactis habeat. Non deſunt, qui letheum lapidem dixerint, quoniam præterita mala in obliuionem ducat, etymologia ſumpta à lethe fluuio apud infernas ſedes dilabente, cuius laticem, ſi quis guſtauerit, vt fabulantur Poetæ, præteritorum omnium obliuiſcitur. Huc reſpicit Lucretianum illud. *Lactarius lapis.* *Lapis letheus qualis.*

Quam iuxta lethes tacitus perlabitur amnis,
Supernis (vt fama eſt) ducens obliuia venis.

Arabibus,vt legitur, apud Bellunenſem,vocatur Hegino lebeni. Leonardus Piſaurenſis fatetur à nonnullis Graphitem,Galbatem, & Anachitem nominari, ſed hæc nomina barbara, & corrupta eſſe videntur. Germani cognominant Milchſtein, nempè lapidem lactis,noſtri ſartores, in deſignandis veſtibus, ſupra pannos illo vtuutur lingua madefacto, & lineas albas ſupra pannos ducunt, & petram Romanam appellant.

Petra Romana.

DESCRIPTIO, ET NATVRA.

GALACTITES ex Dioſcoride, & Galeno,vt re ipſa eſſe dignoſcitur, cinerei eſt coloris,& ſæpè etiam nigri; ſapor huic ineſt dulcis, qui non ita affatim in morochtho perſentitur,quę pariter dulcedo ſe ſe offert in Melitite lapide, eſt tamen, ad mentem Galeni, Galactite dulcior: nam hic lapis, de quo agimus, ſi teratur, ſuccũ album ad lactis ſaporem reddit.Quod Marbodeus exprimit his verſibus.

Hunc lapidem cineri ſimilem, Galactida dicunt.

Et paulò inferius.

Lactis dat ſuccum tritus lactiſq; ſaporem.

Cap.17. Aetius, ſermon primo, Galactitem Morochtho conſimilem colorem, ſubuiridem habere, lacteumq; ſuccum remittere, & leucographide albiorem eſſe ſcribit. Præterea Solinus in Polyhiſtore, atrum ſcrupulum ſucci albi eſſe tradit. *Cap.12.* Georgius Agricola, qui in hac cognitione maximè excellit, voluit eſſe lapidẽ, qui ex ſaxo calcario naſcatur; colore cinereo,& attritus ſuccum lacteum, & dulcem reddat. Habet inſuper hic lapis hoc à natura inſitum,vt mẽtem perturbet,ſi diù in ore detineatur, cuius proprietatis non fuit ignarus Marbodeus, dum cecinit hunc in modum.

Vbi ſeruetur.

Sed turbat mentem, ſi diu eius in ore liqueſcat.

Demum tritus cum aqua cuſtoditur in pyxide plumbea, propter vim glutinoſam, qua potitur:vnde cognoſcimus maximam cum plumbo habere conuenientiam.Item temperatas habet primas qualitates,propter dulcedinem, vt author eſt Galenus.

DIFFERENTIÆ.

Lac Lunæ quid ſit.

IN hoc lapidis genere nonnulli reponunt illum lapidem, quem Geſnerus lac lunæ appellauit,& in altiſſimorum quorumdam montium Helueticorum ſpeluncis reperiri aſſeruit, vt Stochornij, in Ditione Bernenſium, & Palatini Lucernenſium. Nam in ſpecu quodam per ſummum montem, fornici adhærens naſcitur. Subſtantia eſt quædam fungoſa, friabilis, alba leuiſſima, quam fungum petreum, vel agaricum ſaxatile appellat Boetius. Incolæ lingua germanica Monmilch, nempè lac Lunæ cognominant. Eſt enim ſubſtantia alba, & fungoſa, ex qua talis lapis concretus eſſe videtur: ſi tamen nomen lapidis meretur. In aqua locatus ei colorem lactis impertitur, inſipidus eſt, & abſq; morſu ſiccat. Nulla in eo inuenitur aſperitas, ſed totus cum ſaliua mandentis liqueſcit, præſertim ſi fuerit mollis: nam aliquando craſſus etiam, & aſper inuenitur; ſed tunc immaturus,& crudus eſt; ideòq; odore etiam caret:namq; coctionem,& perfectionem adeptus, aſperitatem amittit, & colore albus, pondere leuis,& odore gratus redditur. Videtur autem naturam lapidum Holoſteorum imitari, qui in Palatinatu effodiuntur, de quibus in capite de Oſteocollo verba fecimus. Quoniam autem Geſnerus huic attribuit illas facultates,quæ Galactiti competunt;idcircò Galactites Veterum appellari potuit, quando tamen lapideam duritiem adipiſcitur,nam ſi mollior ſit, potiùs ad ſpeciem margę referendus eſſet. Putat enim Anſelmus Boetius Morochthum, Galactitem, & Melititem lapides nihil aliud eſſe, niſi margam induratam, quæ lapidis ſpeciem præ ſe ferat.

Marga indurata quæ.

Iam noſtra intereſt breuiter examinare illas Galactitis differentias, quas diuturno temporis tractu obſeruauimus. Primus fuit Galactites cinerei coloris, intus verò leucophæi,cum quibuſdam maculis albicantibus, qui panno affricatus lineas albas ducebat. Secundus fuit lapis leucophæus maculis nigris,& albis,& ſuccum lacteum red-

de-

debat. Tertius fuit Galactites colore purpureo, ſubalbo, atque ſubuiridi in agro Bononienſi naſcens, & ſuccum lacteum edens. Quartus fuit variegatus purpureo, viridi, atque cinereo colote, inſtar marmoris, pariter ſuccum candidum edens. Quintus fuit alius Galactites, inſtar marmoris, radians, durus, lucidus, ſubuiridis, maculis ſubrubeſcentibus, & luteis, & panno attritus, ſuccum lacteum fundens. Demùm conſpicati ſumus lapidem Galactiti congenerem maculis albis, & cinereis obſcuris inſignitum ad colorem cæruleum tendentibus, ſed difficulter ſuccum reddebat. *Lapis congener Galactiti.*

LOCVS.

PLINIVS, & Solinus in fluuijs Acheloo, & Nilo reperiri teſtificantur, ſed potiſſimum inter calculos, quibus eorum ripæ micant. Hinc Marbodeus arripuit occaſionem canendi hunc in modum.

Hunc mittit Nilus, producit & hunc Achelous.

Leonardus Piſaurenſis in iiſdem locis reperiri tradit. At Georgius Agricola author eſt in duobus Germaniç locis produci, nimirum ad Saxonum riuos, in tractu Goſſelariano, & in Heideshemio, vbi in lacteo, & glutinoſo terreno tantum capit incrementum, vt magnitudinem humani capitis interdum adæquet. Præterea in alijs etiam locis inueniri credimus; cum ſuperiùs relatum ſit aliquam huius lapidis ſpeciem in agro etiam Bononienſi fuiſſe effoſſam. *L. 5. Foſsil.*

VSVS IN MEDICINA, & in alijs.

INTER Hæmatitem, & Melititem, lapis Galactites mediam temperaturam poſſidet, veluti Galenus eſt author. Melitites autem, eodem teſte, moderatè eſt calidus, vt pauló poſt affirmabimus. Quocirca poſſumus aſſerere Galactiti nonnihil caloris ineſſe, atque abſtergere. Rhaſis modum huius lapidis præparandi docet, dicens eum cum exigua quantitate aquæ ſupra alium lapidem conterendum eſſe, & poſtea in vaſe plumbeo ſeruandum: ſicuti Dioſcorides etiam docuit Quando igitur oculorum vlcera ſe ſe offerunt ſananda, in collyrijs fæliciter adhibetur, quoniam fluxionem ad tales partes ruentem cohibet. Dentitionem puerorum de collo ſuſpenſus faciliorem reddit, quemadmodum Aetius affirmauit. Nutricibus, ex Plinio, lactis fæcunditatem præſtat, quando collo Infantium alligatur. Quinimò eamdem vtilitatem ijs afferre perhibetur, ſi poſt balneum cum aqua, aut vino dulci bibatur. Præterea, iuxta mentem eiuſdem Plinij, in ſaliuam facere, & in ore liqueſcens memoriam adimere traditur. *Dentitionis remedium.*

Amplius Magi ſummis præconijs hunc lapidem extollebant, quoniam rixas, & maleficia obliuioni mandare credebant, & hominem offenſum ſtatim ad beneuolentiam reducere, in cauſis victorem, aſtutum, amabilem, & facundum efficere. Item hic lapis alligatus fæmori, cum filo lanæ ouis grauidæ, partum faciliorem reddi dicebant. Deinde tritum, & ſali permixtum, & in ouili mundo aſperſum, ouium vbera lacte replere, illas fæcundare, & à ſcabie liberare diuulgabant, hancque vtilitatem à Paſtoribus Aegyptijs fuiſſe manifeſtatam aſſeuerabant. Verum quidem eſt, quòd humana ſcabies hoc etiam remedio curari dicitur. Hæc omnia diligenter exarantur à Marbodeo hunc in modum. *Partus vt facilis redd atur.*

Quem mulſa tritum lac multiplicare bibenti
Si tamen ante cibos fuerit per balnea ſumptus,
Hunc ouis ex grauidæ lanæ traducere filo
Pertuſo, lapidem decet, & circumdere collo
Sic ſe portantis fæcundat vbera lacte,
Dat facilem partum ſimili ratione ligatus.
Ad fæmur illius, quæ parturiendo laborat.

At ſi

At ſi mundato circumſpergatur ouili
Cum ſale mixtus aquæ ſolis redeuntis ad ortum
Lacte replentur oues, ſcabieſq; fugatur ab illis
Præterea tantis Veteres hunc laudibus ornant.
Vt bona cuncta putent ſolum præſtare gerenti,
Quæ ſimul à reliquis cuncta virtute darentur.

DE MELLITITE. Cap. XXVIII.

ETYMVM, ET NATVRA.

MELLITITES à Galactite tantùm ratione coloris,& dulcedinis diſcrepat, propterea ſcribebat Dioſcorides hunc lapidem Galactiti eſſe ſimilem, & Mellitum ſuccum reddere; vnde etymologiam duxit. Siue poſtea huiuſmodi ſuccus, ratione guſtus, vel ratione coloris, Mellitus dicatur. Lapis hic, Encellio teſte, noſtris temporibus, planè eſt incognitus, & præſertim in officinis. Volunt autem non ſine ratione hunc dimanare à ramentis, & abraſionibus ſaxi calcarij in lapidem cõcretis, coloreq; rufo, & flauo eſſe præditum, veluti eſt chalcitis vſta,vel auripigmentum, aut ſandaracha, vt Gorræus affirmauit. Cæterùm Georgius Agricola, cui libenter aſſentiri debemus tanquam cognitionis foſſilium peritiſſimo,hunc lapidem cinerei coloris eſſe ſcribit.

Origo lapidis.

VIS, ET VSVS IN MEDICINA.

Lib. 9. de ſimp. med. fac.

GALENVS, Paulus Aegineta, & Aetius Mellititem calore temperato præditum eſſe, ideòq; abſtergere ſtatuunt. Dioſcorides huic aſſignat illas virtutes, & dotes, quas Galactiti ineſse aſserunt. Plinius hunc ceræ permiſcet in eruptionibus pituitæ, maculis cutaneis, & in exulcerationibus faucium commendat. Tandem in vteri doloribus, ſi ligatus in vellere applicetur, remedium minimè infrugiferum Boetius prædicat.

L.26.c.19

DE MOROCHTHO. Cap. XXIX.

ÆQVIVOCA.

GALACTITI, & Melliciti valdè affinis eſt Morochthus, qui Leucographis, & Galaxia apud Plinium vocatur. Hæc autem nomina nobis ambiguitatem pariunt, quoniam Plinius Leucographim inter herbas collocauit; ſed qualis ſit hæc herba apud ipſum non facilè conſtat; illi tamen ineſſe ſcribit illas proprietates, quas Dioſcorides, Galenus, & cæteri Authores Morochtho aſſignarunt. Non deſunt tamen, qui Plinium increpent, quoniam herbam pro lapide acceperit. Nihilominus Botanici Carduum quemdam flores luteos producentem, lacteum nuncupant, & Leucographim Plinij eſſe volunt, quia lineis quibuſdam variegatus conſpiciatur. Præterea Galaxia eſt circulus in Cælo lacteus, qui, annotante Auerroe, ex reflexione ſplendoris ſtellarum reſultat. Item Galaxia eſt lapis niger, vt animaduertit Leonardus Piſau-

Comment. 9. in meteo.

A ſaurenſis, venis intercurrentibus ſanguineis, & candidis prædítus. Piſcis etiam quoddam genus apud Galenum, Galaxia, ſeu Galexia nuncupatur, qui alio nomine Muſtella, ſiue Lampetra dicitur.

SYNONIMA, EORVMQ. ETYMVM.

MVLTA nomina huic lapidi aſſignantur, quæ ad Galactitem etiam ſpectare pronunciauimus, propter maximam inter hos lapides cognationem. Dicitur Dioſcoridi μόροχθος, Aetio autem μόροχος, fortaſſis à verbo μορύσσω, inquino; quoniam hoc lapide apud Aegyptios inuento linteones vtuntur, ad veſtes dealbandas, vt notauit Dioſcorides: eſt enim mollis, & facilè in liquorem ſoluitur: quare vicem ſaponis ſubire poteſt. Latini vocant Morochthum, & lapidum Aegyptiacum. Aliter dicitur Galaxias à ſucco lacteo, quem emittit. Pariter cognominatur
B Leucographis, atq; etiam graphis, quoniam vſum calami ſcriptorij præſtet, dum lineas albas inſtar cretæ, ducat. Etenim, vt conſtat ex Agricola, mollis eſt, & candidus: vnde Leucogea etiam nuncupatur à conſimili effectu; cum ſuccum lacteum fundat.

DESCRIPTIO.

MOROCHTHVS inter illos lapides ab Authoribus connumeratur, qui in ſuccum reſoluuntur. Nam ſi ad cotem affricetur, locum dealbat. Plinius Morochthum cum Galactite confundit; cum tamen Dioſcorides hos inter ſe diuerſos conſtituat. Namq; aliud de hoc lapide Plinius habere non videtur, niſi dicamus Meroctem apud illum eſſe Morochthum, quem lacte porraceo ſudare ſcribit: quemadmodum eius Cõmentator Dalechampius animaduertit. Immò Hermolaus Barbarus, atq; Encellius idem ſentire videntur. Quandoquidem maximum diſcrimen inter hos lapides ab Anſelmo Boetio proponitur, nempe Morochthum edere lacteum ſuccum, abſq; mellis dulcedine, deinde neq; album, neq; cinereum eſſe: cum Galactites, vel albus, vel cinereus ſit, lacteum ſuccum abſq; mellis dulcedine, emittens. At Melitites vario eſt colore, ſed lacteum ſuccum cum ſapore melleo promit. Nitet hic lapis dum durior eſt, inſtar gemmæ, aut ſaponis, & lineas ſiccus, non autem madefactus notat.

Horum lapidum differentia.

DIFFERENTIÆ, ET LOCVS.

VARIAT colore hic lapis. Nam aliqui ſubuirides, nigri, & mellei coloris viſuntur. Obſeruantur in Saxonia, inquit Boetius, Morochthi duri, & in foſſa Heldeshemiana, qui nigri ſunt, & lacteum ſuccum reddunt.

Nos conſpicati ſumus Morochthum colore luteo diluto, ochræ valdè ſimilem, edentem ſuccum eiuſdem coloris. Deinde Morochthum, ſiue Leucographim, & lac lunare Geſneri, friabilem, & margæ ſpeciem quibuſdam, & gypſum coctum alijs, colore candido, & linguæ adhærentem, quem, vt noſtra fert opinio, Morochthum verum eſſe credimus. Rurſus alium ſubalbum non ita adhærentem linguæ. Item Morochthum ſubrubrum, durum, quem Franciſcus Calceolarius Veronenſis rerum naturalium peritiſſimus Pſeudomorochthum appellabat. Vidimus quoq; Morochthum, vel Ruſmam Bellonij, terram metallicam extractam à fodinis propè caſam vicinam Mari maiori, quæ aptiſſima eſt ad manus dealbandas, & ad carnes reddendas molles: vnde balnea ingredientes ea vtuntur.

Lib. 3. obſ. cap. 33.

Quoad locum natalem, Dioſcorides in Aegypto naſci ſcripſit: idcircò lapis Aegyptiacus quibuſdam appellatur. Georgius Agricola teſtatur erui in Saxonia cum terra Alfeldæ, & Andreas Matthiolus, in ſuis Epiſtolis, ſcriptum reliquit reperiri circa Bononiam, vbi vulgò venditur.

VIS,

E

VIS, ET VSVS IN MEDICINA.

PRÆTERMISSO linteonum vſu, in veſtibus dealbandis, pronunciabimus cum Aetio Moroxum eſſe expertem omnium qualitatum, quia non adſtrictionem, non exterſionem, neq; mordacitatem in guſtu exhibet. Hæc omnia Aetius ex Galeno decerpſiſſe videtur. Hoc tantum habet à natura inſitum, vt citra omnem mordacitatem exſiccet: quocirca cum cerato admiſcent, & ad vlcera cicatrice claudenda adhibent in corporibus mollibus. Eumdem quoq; Ophthalmicis præſidijs permiſcent. Id etiam Rhaſis in libro de nominibus Arabicis, affirmat. Quantò autem mollior eſt, & qualitatum magis expers, tantò moderatior, & mitior euadit. Quinimò, iuxta ſententiam Pauli Aeginetæ, dolorem magis lenit.

Inſuper, Dioſcoride Authore, excreantibus ſanguinem prodeſt. Cum autem non exſiccet vehementer, non aſtringat, non abſtergat, & non mordicet, ſi bibatur in aliquo liquore, Cæliacorum, & veſicæ dolores ſedat. Pariter explet vlcera caua, deſtillationes ſupprimit, immò vlceribus diſcpuloticis valdè opitulatur. F

DE THYITE.
Cap. XXX.

SYNONIMA, ET ETYMVM.

HERMOLAVS Barbarus putat hunc lapidem nuncupari Thyitem à voce græca θυία, quæ mortarium ſignificat: cum fortaſſis olim mortaria ex hoc lapide fabricarentur. Alij opinantur hunc lapidem ab Hippocrate Aconem fuiſſe cognominatum; cum ἀκονὴ ſit cos, & Cotes olim ex tali lapide fiebant. Dubitant etiam aliqui, num lapis hic ſit ille, quem Itali *Verdello* nuncupant, in quo aurum frictione examinatur. Inueniuntur in quibuſdam fluuijs lapides virides ſuccum lacteum emittentes, qui à Thyite Dioſcoridis legitimo, & ab illius prærogatiuis recedere minimè videntur. G

Verdello quid ſit.

LOCVS, DESCRIPTIO, & vſus in Medicina.

THYITES, referente Dioſcoride, in Aethiopia generatur, colore ſubuiridi, ſimilitudine Iaſpidis, & ſuccum lacteum dilutum reddens, qui maxima acrimonia eſt inſignitus: ideòq; tenebras vexantes oculorum pupillam expurgat. H Quamobrem Galenus id obſeruans, ſcriptum reliquit, ob hanc facultatem acrem, fæliciter adhiberi ad purgandum, & abſtergendum quicquid pupillam, abſq; phlegmone, infeſtat. Idcircò in cicatricibus recentibus adhibetur, quas facilè attenuare poteſt. Quinimò & pterigia, nempè vngues oculorum, niſi fuerint admodum duri, hoc præſidio tolluntur.

A
DE SPONGITE. Cap. XXXI.

ÆQVIVOCA.

CVM Spongites inter illos lapides reponatur, qui ſuccum lacteum emittunt, operæ pretium fuit, illius quoque hiſtoriam hoc in loco recenſere. At animaduertendum eſt Spongitem ambiguitate laborare, cum hac voce, non ſolum denotetur lapis naſcens in meatibus ſpongiarum, quem in pręſenti capite ſumus examinaturi, ſed etiam quicumq; lapis multis foraminibus peruius, ad inſtar ſpongiæ: Etenim nuper præ manibus habuimus Tiburtinum ſpongioſum, quod nomen partim à loco, nempè
B ab Agro Tiburtino, partim à forma ſpongiæ, acquiſiuit: quapropter Spongites appellari potuit. Cum autem eſſet multis foraminibus refertus; nihilominus in aqua merſus, fundum petebat, & hac ratione eius grauitas dignoſci poterat. Tandem hic lapis ab aliquibus nominatur Thecolitos, quę vox eſt etiam ambigua; propterea quòd lapidem etiam Iudaicum denotat. *Lapis Tiburtinus ſpongioſus.*

SYNONIMA, ET ETYMVM.

PRIMITVS vocatur Spongiæ lapis; cum à ſpongijs originem ducat: Item ſpongites ob eamdem rationem. Paulus Ægineta Spongiam lapidem nuncupat. Quibuſdam dicitur Cyſteolithos, ob facultatem illam, quam poſſidet frangendorum veſicæ calculorum, aut quoniam in foraminibus ſpongiarum, tanquam in Cyſti generetur. A nonnullis etiam, ob prædictam virtutem, appellatur Tecolithos,
C nempè liquefaciens lapidem, à verbo græco τήκω liquefacio, ſiue attenuo, necnon à voce λίθος, quæ lapidem denotat: vnde fit τηκόλιθος, & vertitur à Latinis Tecolithus, non autem Ticolithus, vt nonnulli perperàm ſcribunt: nam Plinius hoc nomine à quibuſdam lapidem in ſpongijs naſcentem inſigniri retulit. *Tecolithus.*

DESCRIPTIO, ET NATVRA.

TRADVNT Authores huiuſmodi lapidem non eſſe cognitu difficilem; immò cunctis hunc eſſe notiſſimum ſtatuunt: cum rariſſimæ ſint ſpongiæ, quæ huiuſmodi lapidibus careant. Hic quodammodò naturæ ſpongioſæ videtur eſſe; quandoquidem, more pumicis, leuis eſt, item candidus, & friabilis, necnon in ſuccum lacteum facilè ſoluitur. Cum autem in meatibus ſpongiarum inueniatur, dicendum eſt ex aqua marina, tanquam ex cauſa materiali prodire. Hæc enim aqua in
D foraminibus ſpongiarum concreſcens, varias adipiſcitur figuras, iuxta formam loculamentorum, in quibus reſidet. Quamobrem non eſt mirandum, ſi Geſnerus ſalſum ſaporem ineſſe huic lapidi affirmet.

DIFFERENTIÆ.

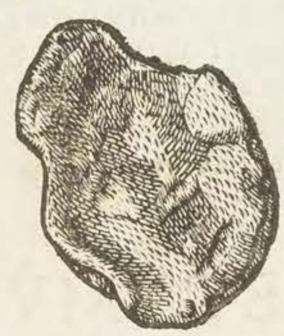
LAPIDES huius generis paſſim in ſpongijs marinis inueniuntur; cum ibi tanquam in matrice nidulentur. Colore ſunt albicantes, variaſq; ſortiuntur figuras, quas credimus dimanare à varietate cauitatum, quę in ſpongijs deprehenduntur. Namq;, iuxta figuram meatuũ ſpongiæ, conſimiles etiã formas nanciſcuntur.

Nos quinque diuerſas huius lapidis figuras obſeruauimus, & has omnes delineari curauimus; quemadmodum in ſequenti tabella numeris diſtinctæ conſpiciuntur. Cæterùm ſi rectè huiuſmodi lapides meditemur, faciem quodammodò Alcyonij habere comperiemus.

Spon-

Spongitis quinque differentiæ hactenus obſeruatæ, & delineatæ.

1

2

3

4

5

A

VSVS IN MEDICINA.

QVONIAM hic lapis facultatem extenuandi ſine caliditate inſigni poſſidet, propterea Dioſcorides cum vino huius puluerem in lithiaſi propinat, idemque Matthiolus, & Mylius affirmare videntur. Etenim inualuit opinio apud omnes ferè Medicinæ authores, calculos veſicæ auxilio huius lapidis diminui poſſe. Galenus tamen id negat, quoniam in ſolis renum lapillis diminuendis ſpongitem efficacem prędicat. Quinimò illum tantummodò ſpongitem celebrat, qui ex Cappadocia aduehitur; cum præſertim hic in lacteum ſuccum ſoluatur. *Lib. 9. de ſimp. med. fac.*

DE GYPSO. Cap. XXXII.

B

SYNONIMA, ET ETYMVM.

APVD multas nationes hoc genus lapidis idem ferè nomen ſortitur. Primitùs Græcis vocatur Γύψος fortaſſis, quoniam γύπαι ſint luſtra, & domicilia ſubterranea, quæ commodiùs fieri poſſint, vbi gypſum generatur, aut quia, in eruendo hoc lapidis genere, tales in montibus parentur cauitates, quæ ferarum luſtra eſſe poſſint. Hinc Latinis dicitur Gypſus, & etiam Gypſum. Arabibus vocatur Gepſen, & Giepſem. Pandectario Igetim, & Claſtrū ſpeculare. Italis Geſſo, Gallis Plaſtre, Germanis Gypſs, Hiſpanis Yeſſo.

DESCRIPTIO, ET NATVRA.

C PLINIVS, & cum illo multi Authores ſcribunt Gypſum rem calci cognatam eſſe, eiuſq; venas per ſaxa calcaria vagari. Diſcrepant tamen ab inuicem, quoniam Calx humore aliquo extincta inſignem calorem acquirit, Gypſum autem nequaquam. Eſt autem duplex eius genus, foſſile vnum, alterum factitium. Foſſile natiuum à terra effoditur, ſumma tamen tellure, eſt autē res ſimilis ferè nitro, latis quandoq; venis. Facticium paratur, & coquitur ex lapide albo alabaſtriti ſimili, cuius lapidis venæ, ad mentem Encelij, reperiuntur in ſaxis, Ienæ, in Germania, & ad ſyluam Hirciniam. Videtur autē lapis hic eſſe quaſi medulla ſaxi indurata, & ſpecies Aphronitri, aut Gypſi veri, aut lapidis Calaminaris. Præterea Gypſum facticium paratur ex lapide illo ſciſſili ſpeculari, qui lapis omnium optimus eſt, vt teſtatur Plinius, in Agro Bononienſi, & præſertim in Collibus Vulgo Sancti Raphaeli nuncupatis, vbi plurima illius copia effoditur. *Gypſum duplex.*

D

GENVS, ET DIFFERENTIÆ.

PLVRA Gypſi ſunt genera, ad mentem Plinij, quæ colore, ſplendore, atq; figura diſcrepant. Primum eſt cādidum, quod plerumq; multis in locis candidiſſimum generatur, vt ſcribit Agricola. Northuſæ, & Hildesheimi, vbi quamſimillimum ebori conſpicitur, ibi quoq; in candido cinereum prouenit. Cinereum nigris maculis interſtinctum in Miſena ad Salam effoditur. Cinereum tantum Northuſæ producitur. Miſena quoq; ſubrufum, & viride gignit.

Præterea Gypſum, ratione nitoris, varias ſortitur differentias, nam aliud, ſtellarum inſtar, radiat, & præſertim illud, quod glebæ figuram habet. Aliud ad modum marmoris ſplendet, vt Heldeshemium in candido cinereum, & quod ſubrufum eſt Miſenæ. Aliud tranſlucet, quale interdum ex Gallacia affertur.

Quoad figuram, Gypſum alia ſortitur diſcrimina. Namq; aliud eſt globoſum, quale eſt Miſenum ſubruſum, & cinereum, nigris maculis inſignitum aut conſtat ex cruſtis, quale eſt cinereum, quod Northuſæ eruitur. Aut, inſtar Salis Ammoniaci, fiſſum eſſe videtur, quale Miſenum, candidum, atq; viride obſeruatur. E

Figura variat.

Quatuor Gypſi genera reperiuntur in Italia, ſcilicet duo diaphana, & totidem opaca. Primum genus tranſparentium eſt ſimile fragmentis aluminis, aut potiùs alabaſtri, & vulgò vocatur *Cipollato*, quaſi, cæparum inſtar, conglobatum. Conſtat enim ex ſubtiliſſimis ſquamis: ſibi inuicem copulatis. Alterum genus eſt ſquamoſum, & nigro ſali, atq; albo alumini ſimilius eſſe videtur.

Illa verò Gypſi duo genera, quæ non ſunt diaphana, ſed opaca, ſimilia ſunt Cretæ, valdèq; ſerrata, vnum tamen albicat, atq; palleſcit, aliud quemdam ruborem cum pallore admixtum habet: Quod rubrum eſt, tenacitatem participat, & in Agro Ariminenſi potiſſimùm prouenit, eſtq; adeo durum, vt marmor, aut quoddam Alabaſtri genus eſſe videatur. Cum autem omne Gypſum plerumq; duriſſimum ſit, nihilominus in Thuringia, inter Northuſam, & Eldericum oppidum, & in Saxonia, in tractu Hildeſemio reperitur molle, & ſaccharo ſimile, & potiùs ſpeciem terræ, quàm lapidis præ ſe ferre videtur. Quandoquidem ita eſt friabile, vt digitis facilè in puluerem reducatur. Eſt etiam in Gypſo, quod flos appellatur. Veteres Chymiſtæ argentum viuum gelu conſtrictum, nempè ſpiſſatum, etiam condenſatum Gypſum vocabant. F

Flos Gypſi.

LOCVS.

IN Apennino Italiæ monte paſſim multæ Gypſi venæ obſeruantur, ſed præſertim in Agro Bononienſi in Collibus Sancti Raphaelis vulgò dictis, necnon in vniuerſa Hetruria. Plinius ex lapide coqui in Syria, & Phœnice, ac Thurijs retulit, Deinde ex terra, & quidem ſumma eius cute parari in Cypro idem Author diuulgat. Copioſa eſt Gypſi Aetolia circa Thymphem; vnde, Tymphaciũ Gypſum appellatur.

Naſcitur præterea in multis Germaniæ locis, vt Georgius Agricola teſtificatur, & potiſſimùm in montibus Miſenæ, qui ſunt ad Salam, apud Saxones, in Heldeshemio vltra montem Mauritij, in Hircinia Sylua Stolbergi. Item apud Chattos, inter Aldedorphum, & Eſchuegam oppida, non procul ab arce Pilſteino. Rurſus apud Turringos Northuſæ, vbi multi Gypſei montes conſpiciuntur, & apud eoſdem ad Gotham, vbi eruitur à monte, quem Sebergum cognominant. Reperitur etiam apud Gallecos citerioris Hiſpaniæ populos Rurſus in Thæſalia, in Mauritania Ceſarienſi, vbi portus ab eo nomen gypſariæ inuenit. G

TEMPERATVRA, & præparandi ratio.

H

NATVRA Gypſi frigida eſt, & ſicca, habetq; naturam conglutinandi, conſtringendi, & præfocandi, propterea Authores non ſine ratione venenoſum eſſe arbitrantur. Galenus, ratione communis facultatis terrarum, & lapidum, quæ deſiccandi virtutem poſſident, hoc adiunctum, ſcribit habere Gypſum, quòd facultatis ſit emplaſticæ, quia lapideſcit maceratum. Quocirca commiſcet ijs medicaminibus, quæ ſanguinis eruptioni accommodantur. Deuſtum non æquè emplaſticam virtutem habet. Cæterùm tenuiorum eſt partium, & valentius deſiccat; immò repercuſſiuum facit Galenus medicamentum, præſertim ſi oxicrato maceretur.

Lib. 9. de ſimp. med. fac.

Gypſum facticium ſic præparant. Partes integras montium perforant terebra, ad craſſitiem brachij humani, longitudine quinque cubitorum, quibus perforatis puluerem pyrium includunt, & foramina obſtruunt, rurſuſque aliud foramen exſtruunt; figura quadrata, tres dodrantes, longum, & latum vnum; quod ligno rotundo occludunt, ne pyrius ille puluis vento auferatur, deinceps appoſito igne in

Gypſum facticium.

A in principio ligni, in quo canaliculus eſt eo puluere plenus, maximo ſtrepitu, atque fragore accenditur, & tunc montium partes deſtruuntur, & rumpuntur, quorũ fragmenta fornacibus impoſita, ſpatio diei naturalis coquuntur, & deinde in Gypſum conteruntur, & ſeruatur ad vſum; nam dum recens eſt aquæ immerſum facilè lapideſcit, ſed ſeruatum ad diuturnum tempus vix coit, & vnitur.

VENENVM, ET MEDELA.

DIOSCORIDES, & Auicennas ſcripſerunt Gypſum reponendum eſſe in genere venenatorum præfocantium; ideòque propter hanc vim præfocantem, & admodum exſiccantem, humidum cordis humani abſumere traditur. Hinc aquæ thermales mineram gypſi lambentes tanquam venenatæ à potu arcentur. Præterquamquòd venenatum eſſe gypſum multa Antiquorũ exempla demonſtrant. B In primis teſtificatur Plinius C. Proculeiũ Auguſti Cæſaris familiaritate ſubnixum, vrgente ſtomachi dolore, potato Gypſo, mortem ſibi conſciuiſſe. Rurſus Manuel Imperator Conſtantinopolitanus, Cuſpiano authore, Conrado tertio Imperatori exercitum ducenti per Boſphorum inuidens, commeatus ſufficientes pollicitus, Gypſum in pollinem redactum farinæ permiſcuit: vnde Conradus, re infeſta, domum reuerti coactus eſt. Simili fraude Ludouico Francorum Regi perſuaſit per deſerta Syriæ copias ducere; itaq; inopia rerum affectus eſt exercitus, & re infecta, per Seleuciam Antiochiam petens, tandem Paleſtinam ingreſſus eſt, magno labore, & damno, multis fame, atq; morbo conſumptis. Iure igitur olim lege ſancitum eſt, vt Gypſarius à vicinis ædibus diſtaret vnius tecti, feneſtris in gypſarium caminum proſpicientibus, ad ortum vergentibus; vel Septentrionem octo cubitis, & quatuor ad Occaſum, vel Meridiem; tanta enim in Gypſo qualitas venefica fuit conſtituta. *Vis gypſi venefica.*

Hauſto igitur Gypſo, talia ſequuntur ſymptomata, nempè labiorum, linguæ, totiuſq; corporis pallor, tuſſis vehemens, ſingultus frequens, partium principum læſio, C ſcilicet amentia, & obliuio, deinde inflammatio, necnon cerebri, & totius corporis exſiccatio. Subſequitur etiam linguæ aſperitas, dolor ſtomachi, tenſio hypocondriorum, colica difficultas, anguſtia anhelitus, alui ſtipticitas, & tandem ſyncope. Hæc autem ſigna non ſemper omnia, ſed aliqua ex prædictis in Patientibus obſeruantur.

Hæc affectio difficilem admittit curationem, quando altas egit radices. Quapropter ſi Gypſum recenter fuerit ſumptum, & adhuc tunicis ventriculi hæreat, vomitus eſt prouocandus. Sin ad inteſtina deſcenderit, clyſter eſt præſcribendus. Hæc tamen medicamina parentur ex butyro, oleo, mucilagine, pinguedine, atq; alijs huius generis, quæ ad caliditatem, & humiditatem declinant. Alioquin paranda erunt enemata ex diagridio, & colocyntide præparata, habita tamen ratione ſymptomatum, quæ cardiaca medicamenta expoſtulant. Dioſcorides origanum, & eiuſdem decoctum probat. Plinius laudat oleum in aqua mulſa, & lac aſininum, quod venenum Gypſi hebetare teſtatur. Rhaſis decoctionem maluæ cum melle, & exigua olei portione prima vice præſcribit, poſtea aquam cineris vitis, & ficuum, cum dulci vi- D no, & aquam hordei per multos dies idem præſtare diuulgat. Conciliator, in Tractatu de Venenis, Gypſi Bezaar ſtatuit eſſe ſtercus muris tritum, & pondere vnius drachmæ potum, quod Muſcerdam appellare ſolent. *Medela gypſi.*

DENOMINATA.

QVATVOR pituitæ differentias ſuperuacaneæ Medici conſtituunt, quarum prima tenuis eſt, & aquea, qualis plerunq; ad modum aquæ è naribus ſtillat. Altera muco eſt ſimilis, quam calor corporis ex tenui ad modicum lentorem reducit, vt muci conſiſtentiam acquirat. Hæc ſi, virtute caloris, tantam craſſitudinem adipiſcatur, vt in partibus concluſa poſſit adhærere, vitrea appellatur, & hæc eſt pituitæ tertia differentia. At ſi ex concretione, & concoctione ita dureſcat, vt in duritiam lapidis, vel gypſi vertatur, quarta emergit ſpecies pituitæ,

Gypſea pituita. quæ gypſea nuncupatur. Hanc Fernelius ſæpè in pulmonibus, & in articulis digitorum repertam fuiſse ſcribit. E

Secundam ſpeciem Symphiti petrei Ioannes Thalius, in Hircinia ſua Saxonothuringica, γυψοφυσον vocat, quoniam radice ſua ſaxa, è quibus aquę Gypſum lambũt, *Gypſophyſon herba.* adeò arctè amplectatur, vt circa ſe nihil ferè terræ obtineat.

A Gypſo deducitur gypſatus: ideòq; apud Ciceronem in Epiſtola ad Trebatium, huiuſmodi nomen legimus. Hinc Petrus Victorius huiuſmodi verbum ex Medea Ennij depromptum fuiſſe arbitratur: ibi enim hæc leguntur. *Habet quibus illa manibus gypſatiſsimis perſuaſit, ne ſibi vitio illæ verterent, quod abeſſet à patria.* Neq, quidquam apud Euripidem reperitur, vnde fabula expreſſa eſt, quod oſtendat manus, vel partem vllam corporis Medeæ hoc, vel illo colore fuiſſe tinctam. Quamobrem Petrus Victorius ex illis verbis Ennij colligendũ eſſe putat, eum indicaſſe pulchritudinem, *Li.20.var. lec.cap.13.* & candorem corporis fuco, & induſtria acquiſitum; nam Gypſi candor eſt eximius. Id docet etiam Plato in Phœdone, vbi inducit Socratem fabulã exponentem. Cæterum Iacobus Greuinus Ciceronẽ, pro manibus gypſatiſſimis, venenatas intellexiſſe ſcribit. F

VSVS IN MEDICINA.

AVICENNAS Gypſum lapidem laminoſum, album, & tranſparentem eſſe dixit. *Lib.2.trac. 2.cap.284.* Quinimò inhærens ſententiæ Dioſcoridis, & Galeni, natura frigidũ, & ſiccum eſſe conſtituit: quocirca proprietatem, & operationem glutinandi, & ſiccandi in ipſo vigere retulit, & commendat illud in affectibus à Dioſcoride, & Galeno memoratis. Etenim Dioſcorides Gypſum præſcribit in ſputo ſanguinis, & in copioſo ſudore cohibẽdo, ſed potiſſimùm in emplaſtris, quoniam in medicamentis internis viſcera obſtruens mirandum in modum lædit. Idem repetit Galenus: deinde addit Gypſum combuſtum non æquè emplaſticã vim poſſidere, ſed tenuiſſimarum eſſe partium, & valentius exſiccare: nam, propter aduſtionem, maiorem vim ex*Gypſum in emplaſtris.* ſiccandi acquirit. Pariter in libro Galeno attributo de ſimplicibus medicamentis ad G Paternianum, leguntur hæc verba. *Gypſum lapidis genus eſt ſimile vitro, cuius optimum eſt, quod venas habet latas, & lucẽtes, & hac ratione paratur in Clybano miſſum, nam, vt calx, fit cãdidum, & vires acquirit, quas & terra Samia; & amplius ſtipticas, & refrigerantes: vnde illitum fronti, ſanguinis fluxũ reſtringit, potatũ verò in Dyſentericis, & Cœliacis, omne profluuiũ ſiſtit.*

VSVS IN VARIIS.

CVNCTIS notiſſimum eſſe credimus fabros murarios ad fabricas ædificiorum Gypſo vti. Plinius in albarijs ſigillis ædi ciorum adhibitum fuiſſe, & co-
Li.36.cap. 24. ronis gratiſſimũ diuulgauit; cum tamen Vitruuius in his Gypſum prohibeat. Legimus enim Antiquos nectend rum, & geſtandarum coronarum adeò fuiſſe curioſos, vt, quo tempore terra negat flores, ramenta cornuum in florum ſpeciem Gypſo, & alijs coloribus tingerent: quemadmodum, noſtris temporibus, pẽnis auium, lignorum ramentis, chartis, & ſerico artificioſè diſsectis, atq; vario colore tinctis, vernos H flores mentiantur. Laudatur etiam Gypſum propter tenacitatem ad vaporaria conclauium. Diodorus Siculus narrat à quodam Syro Babyloniæ rege hortum penſilem *Li.3.cap.4.* in gratiam pellicis ſuæ fabricaſſe, cuius lateres cocti duplici ordine gypſo erãt conſtructi. Romani crates luto, ſpatio tridui, contuſo oblinibãt, & poſtea calce, & gypſo veſtiebant, varijſq; picturis exornabant. Gypſum purius ad fabricam ſtatuarum, & aliorum albiſſimorum ornamẽtorum confert. Lyſiſtratus Sicyonius Frater Lyſippi fuit primus, annotante Plinio, qui Gypſo imaginem hominis è facie ipſa exprimeret. Fuit etiam apud Veteres Gypſi vſus in fabricis deſignandis, hocq; manifeſtum eſt apud Strabonem de Alexandro Rege; namq;, cum Architecti ambitum vrbis Alexandriæ Gypſo deſignarent, &, aduentante Rege, defeciſſet, qui farinam operarijs diſpenſabant, partem illis præbuerunt, qua vias in plures diuiſerunt, atq; id in bonum omen acceptum fuit.

A Prætores Romani edictum, ex quo, anno ſuo, ius dicturi erant, in Albo, nimirum in tabula gypſata, & in loco publico proponebant, vt omnibus cognoſcendi eſſet poteſtas. Si quis verò Album, nempè tabulam gypſatam corrupiſſet, proculdubiò puniebatur, quia maieſtas Prætoris contemnebatur. Hæc igitur tabula gypſata vocabatur Album, vnde Seneca inquit. *Index ex turba Selectorum, quem cenſus in Album, & equeſtris hæreditas miſit.* Hinc locus prouerbio factus eſt: non eras in hoc Albo, nimirum non eras in hoc numero. Hoc Album Pyctarium etiam dicebatur, vt in Alexandro Cæſare Lampridius notat, vulgò matrix, & matricula. Similiter illa tabula dicebatur Albũ, in qua acta ſingulorum annorum litteris mandabantur à Pontifice Maximo, proponebaturq; domi eius, vt poteſtas eſſet Populo cognoſcendi, & annales maximi nominantur, vt author eſt Cicero.

Albũ quid apud Veteres.

Lib. 3. de beneſic.

Lib. 2. de orat.

Veteres quoq; vſi ſunt Gypſo, in dealbandis armis, quandò noctu hoſtes aggredi volebant, vt comilitones ab Aduerſarijs dignoſcerent. Authores ſunt Pauſanias, & Herodotus, qui Phocenſes quingentos homines elegiſſe ſcribunt, qui, noctu, oblitis B Gypſo corporibus, & armis dealbatis, Theſſalos aggreſſi ſunt, ingentemq; eorum cædem factam fuiſſe memorant. Quandoquidem ea ſpecie territi, quid diuinitùs, per noctem ſibi accidiſſe, non autem hoſtium aſtutia inueniſſe interpretabantur. Alij oraculum ipſis editum eſſe ſcribunt terram poſſeſſuros, vſq; ad id tempus, quo Corui albi facti fuerint. Id de Iphiclo narrat Athenæus, qui venatus Coruos, illos Gypſo ob itos dimiſit, & hac ratione Regni factus eſt compos. Inoleuit etiam conſuetudo apud Romanos, vt pedes ſeruorum ſuorum Gypſo tingerent, aut creta, quæ ex longinquis regionibus aduehebatur; & ſæpè tales ſerui, Plinio referente, honoribus prętorijs fuerunt decorati. Id confirmans Tibullus dixit.

Pedes gypſati qui.

Nota loquor, regna ipſe tenet, quem ſæpè coegit
Barbara gypſatos ferre cataſta pedes.

Græci, pro Cymolia terra, in veſtibus poliendis, temporibus Theophraſti, Gypſo Tymphacio vtebantur. Oraculum vetus redditum quandoq; intelleximus, quod & Piſcatoribus fuit percelebre, ſcilicet vinum eſſe in mari demergendum. Id ſignifi- C cabat marinam aquam eſſe vino affundendam, quoniam vinum incorruptum defæcatum, & purum reddat. Neq; hoc à veritate alienum eſſe videtur, quoniam, noſtris temporibus, vinum turbidum, impoſitione ſalis, clareſcit. Qui à mari erant remoti hoc opus Gypſo conſequi putabant, ſi tamen prius exuſſerint: probabatur præcipuè ex Zacintho. Ad rem, recenſetur ab Athenæo Dionyſij fuga ad mare, quoniam ibi ſuauius fiat vinum. Vina Gypſo condita apud Africanos fuiſſe teſtatur Plinius. Id confirmare videtur ſententia Arbitri, in Satyra, quando inquit: Allatæ ſunt amphoræ vitreæ diligenter gypſatæ, in quarum ceruicibus erant pittacia hoc titulo exarata: *Vinum falernum annorum centum.* Quapropter Iulius Alexandrinus collegit vetuſtatem vino conciliari ex gypſo ſolitam, propter exſiccantem eius facultatem. Etenim ſicciſſimum eſt Gypſum, deinde vis adſtringendi in illo eſt inſignis: quapropter robur, atq; vim addere poteſt ſubſtantiæ vini, ne tam citò flacceſcat, & diſſoluatur. Hodie quoq; adſtringendi facultate aluminis rupei vinorum corruptioni occurrunt. Olim mala oblinibant cera, aut incruſtabant Gypſo. Hoc indicauit Plinius his ver- D bis. *Mala verò generoſiſſima eadem ratione cruſtant Gypſo, vel cera, quæ niſi maturuerint, incremento calicem rumpunt.*

Li. 35. cap. 17.

Vinũ gypſo conditum.

Li. 15. cap. 17.

Martyrum ſanguinem Gypſo colligi ſolitum, referente Nouarino, pronunciauit Sanctus Gaudentius Epiſcopus ſcribens ad Neophytos, dum ait: *Poſt iſtos, habemus Geruaſium, & Prothaſium, atq; Nazarium beatiſſimos Martyres, qui ſe ante paucos annos, apud vrbem Mediolanenſem, Sancto Sacerdoti Ambroſio reuelare dignati ſunt, quorum ſanguinem tenemus Gypſo collectum, nihil amplius requirentes.*

Tract. 17.

 E

DE SELENITE.
Cap. XXXIII.
ÆQVIVOCA.

Lib.4.

NE cum planta eiuſdem ferè nominis, neuè cum multis alijs lapidibus, Selenites noſter confundatur, iuremeritò, antequam eius hiſtoriam aggrediamur, nominis ambiguitatem explicare decreuimus. Selenites igitur, teſte Dioſcoride, in antiquis herbarum nomenclaturis, quibuſdam appellatur Chamæciſſos, necnon Chamæleuce, hedera ſterilis, & terreſtris, alijſq, terræ corolla. Euſtathius, pro Selenite, F vt animaduertit Hermolaus Barbarus, alium quoque lapidem intelligit, qui alio nomine Aſterius, ſiue Lychnites vocatur, naſcens in Thracia. Huius conditionis fortè fuit lapis, cuius icon in tabella ſub numero 2. repreſentatur. Vidimus alium lapidem, cuius icon numero 3. conſpicitur, figuræ oualis, qui gemmam orientalem, Heliotropium, nuncupatam æmulabatur. Erat tamen naturæ Iaſpidis, colore viridi obſcuro, & Lunæ corniculatæ effigiem, iuxta vtramq; partem, referebat, colorq; figuræ lunaris rubeſcebat. Quapropter Iaſpis Selenites fuit appellatus. Sub numero 1. pingitur alius lapis nomine Tuberites Selenites; propterea quòd, & Tuber terræ, & quodammodo Lunæ falcatæ formam exprimat. Sub numero 4. & 5. Lapis pronè, & ſupinè delineatur, qui Achates Selenites fuit cognominatus. Coloris erat albi, & ſubferruginei, & iuxta alterum latus figura oculi apparebat, quibuſdam lineis ambientibus ità circumdata, vt quodammodo effigies cæleſtis Iridis in eo appareret. Præterea, iuxta alterum latus, vt ſub numero 5 conſpicitur, erat forma corniculatæ Lunæ: quinimmò, inter duo cornua Lunæ, lapis maculam albicantem habebat. Hac de cauſa hic etiam G lapis Selenites fuit cognominatus: cum Græcè σελήνη Lunam ſignificet. Cæterùm de varijs Selenitis differentijs hactenus memoratis hoc in loco non agimus, ſed de illo tantùm, cuius ſynonima, naturam, & prærogatiuas paulò inferius explicabimus.

Heliotropium gemma.

SYNONIMA, EORVMQ ETYMVM.

SELENITES, de quo in præſenti capite ſumus acturi, non fuit nominatus, quia Lunæ imaginem contineat, ſed quia, vt inquit Dioſcorides, media nocte reperiatur, cui tempori Luna præeſſe dicitur, ſic etiam Dalechampius animaduertit. Selenites à Luna nomen obtinet, quoniam, ipſa decreſcente, vel accreſcente, augeatur, vel minuatur, à Romanis olim Lunaris gemma vocabatur, nam ab ipſis Selenites inter gemmas collocabatur. Iſidorus Selenitem latinè lunarem interpretatur, propterea quòd interior lapidis candor vnà cum Luna creſcere, atq; deficere dicatur. H Galeno, & nonnullis alijs Græcis Aphroſelinos vocatur, quaſi ſpuma Lunæ. Aetius σπεκλάριον, καὶ διαφανὴν à ſplendore nuncupat. Plinius Specularem lapidem, & Selenitem indigitat, quia perſpicuus ſit, inſtar ſpeculi. Quamobrem Stephanus Aqueus Specularem appellari voluit, quia vitreis orbibus plumbo iunctis, inſtar vitri, imponatur.

Spuma Lunæ.

In com. ad Plin.li.19. cap.5.

Comarin quoq;, & Cupholithon à ponderis leuitate aliqui indigitāt: etenim κοῦφος leuis exponitur. Apud Chymiſtas, teſte Hermolao Barbaro, Argyrolithos, quaſi lapis argenteus nominatur. Alijs Aſterius, & Lychnites appellatur, ſed perperàm, vt ſuperiùs notatum fuit in æquiuocis: namq; his nominibus diuerſi lapides à Selenite intelliguntur. Apud Iacobum Syluium, in vnguento marciato, lapis vitri, axungia vitri, & gypſum lucidum cognominatur. Non defuerunt etiam, qui Speculum Aſini, & Glaciem Mariæ nuncupauerint. Hoc enim nomen quidam Germanorum huic lapidi impoſuerunt, quia candida huius cruſta magnam cum glacie ſimilitudinem habeat.

Speculum Aſini.

Glacies Mariæ.

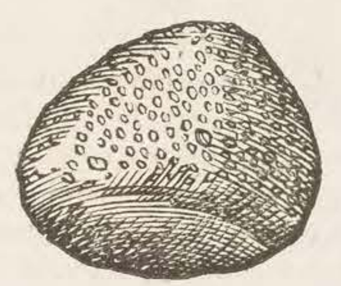
Etenim

1 Selenites Tuberites.
2 Aſterius fortè Euſtathij.
3 Selenites Iaſpis.
4 & 5 Achates Selenites pronè, & ſupinè.

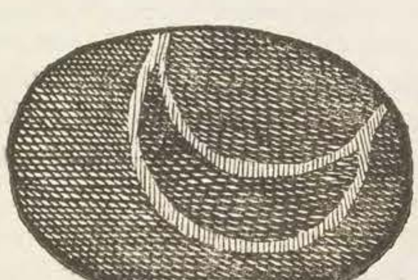
1

2

3

4

5

Etenim cum Iulianus Cęſar id in glacie fluuij Sequanæ animaduertiſſet eam ſimilem lapidi Phrygio eſſe aſſeruit: ſic enim lapidem hunc ſpecularem vocabat, quia in Phrygia reperiretur. Vocatur etiam Alumen Scaiolæ, nō quod ſit Alumen, aut quidpiam ſimile, ſed quod in Scaias, nimirum in cruſtas, & ſquamas facilè diuidatur. Tandem Marbodeus Gallus hunc nominari Sanctūm lapidem, aſſeruit his verſibus.

Alumen Scaiolæ.

Lunares motus, & menſtrua tempora ſeruat,
Creſcit enim Luna creſcente, minorq; minuta
Efficitur, tanquam cæleſtibus anxia damnis:
Idcircò Sanctus lapis à pleriſq; vocatur.

Auicennas hunc lapidem vocat Hagiar Alchamar, nimirum, vt eius Interpretes vertunt, lapidem Lunarem, vel quia ſeruet motus Lunares, vel quia, vt nonnulli volunt, noctu, inſtar Lunæ, luceat. Nunquam tamen vidimus Selenitem, neq; alium lapidem noctu vnquam lucentem, & quamuis lapis ille illuminabilis, de quo paulò inferius mentionem faciemus, in tenebris radiet; nihilominus id non naturaliter, ſed arte præſtat lapis.

DESCRIPTIO, ET NATVRA.

ALBERTVS Magnus ſcriptum reliquit hunc lapidem in quodam teſtaceorum genere naſci, in India, Perſide, & Arabia. Hinc nonnulli exiſtimarunt tales lapides eſſe Margaritas, quoniam, teſtimonio Garziæ ab Horto Proregis Indiæ Medici, plenæ inueniantur, creſcente Luna, & poſt pleniluniū captæ cum tempore minuantur, & decreſcant, & viciſſim, ſi ante hoc tempus prehendātur, in eodem ſtatu permaneant, deinde quia candidæ, & leues ſunt, in eis corniculatæ Lunæ imago apparet. Id autem prouenire putamus à ſphærica figura, quæ propter vmbram, & reflexionem, talem imaginem reddit. Cum autem à nemine Veterum, neque etiam à Plinio Margaritæ, Selenitis nomine, inſigniantur aliam gemmam pro Selenite, ab Antiquitate intellectam fuiſſe non dubitamus. G

Li.3.c.17. Encellius multis rationibus probare nititur Selenitem eumdem eſse cum lapide Arabico Dioſcoridis: cum tamen diuerſis capitibus, tanquam diuerſos lapides deſcribat Dioſcorides. Georgius Agricola diligentiſſimus Foſſilium inueſtigator, Arabicum lapidem, ex quo fit gemma Arabica, quæ, ad mentem Plinij, Eburi eſt ſimillima, candidum marmor ebori ſimile eſse ſcripſit, necnon vocari etiam lapidem coralitium, quoniam iuxta flumen Coralium in Phrygia reperiatur. Selenites verò lapis candidus eſt, teſte Dioſcoride, translucens, atq; leuis. Plinius ex candido translucere, melleo fulgore radiare, Lunæq; imaginem continere, & reddere diuulgauit. Bartholomæus Anglicus, Plinium ferè ſecutus, Lapidem Perſicum eſse dixit, inſtar herbæ, virentem, cuius color Iaſpidi eſt ſimilis, & nitere in eo candidam quandam maculam, quæ ſuo fulgore effigiem Lunæ reddit.

Lib.5.cap. 159.
Li.16.cap. 92.

Eſt autem Selenites, ſeu ſpecularis, lapis Gypſo cognatus: namque, inſtar Gypſi, & aliorum lapidum, qui ſuccum reddunt, ex lapide calcario generatur, cum permixtione paucæ aquæ. Quandoquidem, veluti humana induſtria, ex lapide ſpeculari H Gypſum reſultat: ità, Natura interdum operante, vt ſcribit Agricola, ex Gypſo lapis ſpecularis emergit. Encellius lapidem Selenitem, quaſi humorem terræ concretum eſse voluit, qui non reſoluitur, ſed, inſtar cryſtalli, glaciatur: quocirca Germani hunc lapidem Mariæ glaciem nuncuparunt. Apud nonnullos cæleſtis quidam ros eſse dicitur, qui ad claritatem Lunæ poſitus, tanquam ſpuma apparens in lapidem dureſcat, & propterea Aphroſelinos nuncupatus fuit. Fert hic lapis calores Solis, atq; hyemis iniuriæ reſiſtit, ſed imbrium adeò eſt impatiens, vt ſi magna etiam moles ipſis ſit expoſita, facilè corrumpatur. Tandem lapis, inſtar cryſtalli, pellucet, & in tenuiſſimas bracteas ſcinditur, quæ vulgari charta ſunt tenuiores.

Aphroſelinus quid ſit.

DIF-

DIFFERENTIÆ.

MVLTÆ huius lapidis reperiuntur ſpecies, quæ, ſubſtantia, colore, & figura diſcrepant. Ratione ſubſtantiæ, durus, & mollis inuenitur, nam molliſſimus in Cappadocia prouenit. Quidam durus eſt, & à molli non differt ſpecie, ſed ſola tantùm duritia: quapropter in cruſtas facilè findi non poteſt. Vterq; tamen ex eadem conſtat materia: vnde ſi aduratur, in Gypſum vertitur. Vterque leuis eſt, ſed leuior eſt mollis.

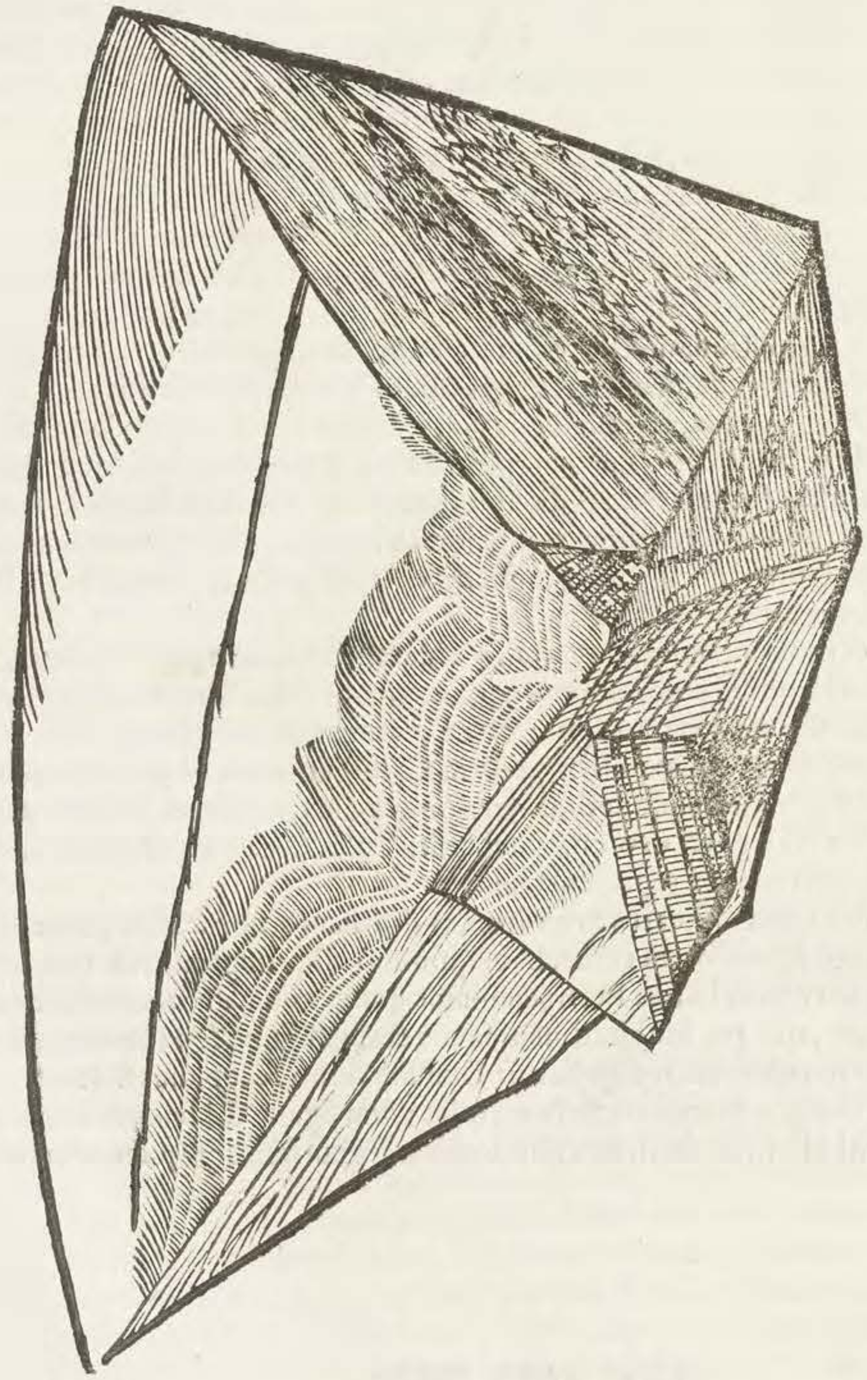
Ratione coloris, alius totus candidus, aut niger, aut ex dimidia parte candidus, & ex dimidia niger conſpicitur, qualis eruitur Hanoberæ in Germania, propè Cœnobium Franciſcanorum, vt ſcribit Agricola. Vel eſt candidus, ſed vel propter nigras maculas ophitæ eſt ſimilis, & talem fuiſſe Aegyptium author eſt Theophraſtus, *Color Selenitis.*
B quem lapidem Arabicum Dioſcoridis Encellius eſſe putauit. Aut in candido mellei eſt coloris, qui rarò inuenitur. Aut denique candidus plerumq; tranſlucet. Omnes verò alij aut minus tranſlucent, aut ſunt obſcuri cum ſplendore.

Ratione figuræ inter ſe diſcrepant: nam alibi ſunt longi, alibi breues, alibi quadrati, vt in Miſena ad Salam, & in Italia Bononiæ, ſic Plinius teſtatur. Cruſtæ ſelenitis longæ ſunt in Hiſpania, in Thuryngia, & in Cappadocia, ſed Plinius nunquam quinq; pedum longitudine ampliores inuentas eſſe retulit. Omnes iſti lapides naturaliter quadrati in Agro Romano effodiuntur. Albertus magnus tres tantùm huius lapidis ſpecies conſtituit: vnam, inſtar vitri, lucidam, ex qua feneſtrę fiunt, alteram tanquam atramentum nigram, tertiam citrinam, quam vel Arſenicum, vel Auripigmentum nominari aſſeruit. Cæterùm quamuis Arabes Arſenicum, vel Auripigmentum natiuum ad cruſtas ſpecularis lapidis comparauerint: nihilominus, cum ſit citrinus lapis ſpecularis, non eſt dicendum cum Alberto errante, Auripigmentum ſpecularis lapidis eſſe ſpeciem: nam lapis hic pinguedine Auripigmenti caret, & nulla ſimi- *Auripigmētum eſt pingue.*
C litudo præterquam in cruſtis obſeruatur.

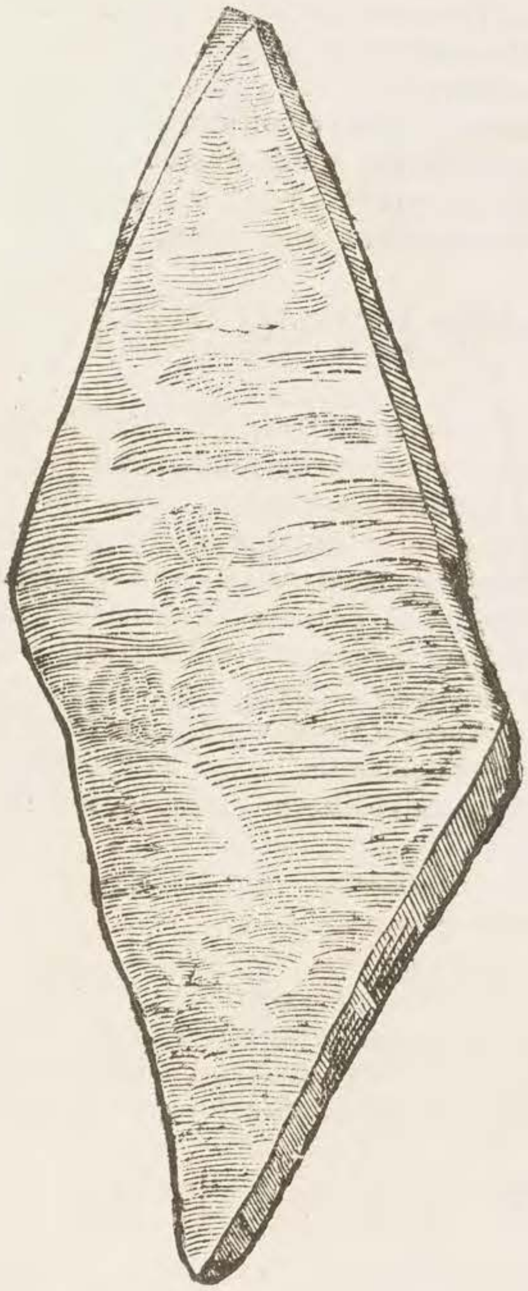
Reliquum eſt, vt proponamus huius lapidis differentias, quas pertractauimus. Primo obſeruauimus Selenitem colore albo diaphanum ex monte Sancti Raphaelis territorio Bononienſi effoſſum, in quo figura cæleſtis arcus conſpiciebatur, & facilè in laminas findebatur. Rurſus alium pulchriorem in Cypro erutum conſpicati ſumus, figura trigona, tres digitos, altum, quadrantem, longum, in quo forma pariter cæleſtis Iridis quatuor in locis elegãter expreſſa viſebatur. Color autem lapidis flaueſcebat. Huius icon in ſequenti tabella repreſentatur.

Inſuper nobis fuit communicatus Selenites candidiſſimus, non ſciſſilis, neq; pellucidus, aliquem tamen ſplendorem emittebat: quinimò alius fulgidus, ſed non tranſparens, qui difficulter findebatur. Pertractauimus quoq; alium durum, & obſcurum, necnon alium album, qui per longitudinem facilè frangebatur, ſed, iuxta tranſuerſam partem, ſciſſus in puluerem redigebatur. Demum dono accepimus Selenitem, tetragona figura, in Agro Romano effoſſum (talis enim figuræ ibi ſemper inuenitur) Bononienſi Seleniti alioquin ſimilem, cuius iconem legentibus conſpiciendam exhibemus.

Selenites Cyprius cum arcu cæleſti.

Selenites figura tetragona in Agro Romano effoſſus.

LOCVS.

HODIE hic lapis multis in regionibus producitur. Plinius olim ex Hiſpania tantùm citeriori habitum fuiſſe teſtatur, nec in ea tota generari ſcripſit, ſed tantùm intra centum millia paſſuum circa Segobricam vrbem. Iam verò in Cypro, Cappadocia, & Sicilia gignitur: quinimò nuper inuentus eſt in Africa. Omnes tamen huiuſmodi ſpecies Selenitis non ſunt Hiſpanicis præferendæ, quia ampliſſimæ quidem ſunt, ſed obſcuræ.

In Italia, Bononiæ, vbi murorum pars ex eo fuit conſtructa,& adhuc in fundamentis creber reperitur. In Gallia non ita frequẽs. In Saxonibus Germaniæ populis apud Heldeshemium paucus inuenitur. In Thuringia ad ſecundum lapidem à Northuſa, in Steigera valle copioſus eſt. Mons etiam ille, in quo Steitrum arx Vicelebrorum munita, & nobilis extructa eſt, hoc lapide abundat. In Miſnia ad Salam hic lapis eſt rarus. Dioſcorides in Arabia produci ſcripſit. Naſcitur etiam in Phrygia, vnde Phrygius lapis appellatus fuit, vt antea explicauimus. *Phrygius lapis qualis.*

VSVS IN MEDICINA.

QVAMVIS virtutem huius lapidis, præter Dioſcoridem, cæteri, quod ſciamus, Græci non memorauerint: nihilominus Arabes eaſdem celebrant facultates huius lapidis, quas Dioſcorides illi aſſignauit. Verùm licèt hic lapis cum Gypſo maximam habeat cognationem, itaut Gypſum ſit eius caput; attamen illius vſus in medelis eſt præclarus, cũ Gypſi vſus dubius ſit,& venenatus, cum, teſte Dioſcoride, vi ſtrangulandi potiatur. Dioſcorides igitur vnàq; cum illo Rhaſis, & Auicennas, ramenta Selenitis in potu comitialibus exhibenda eſſe iubent; immò eadem in vino auſtero propinata Dyſentericis auxiliari diuulgant. Id autem apud Germanos, quotidianò experimento, comprobatum eſſe Encelius tradit, dummodo quantitate auellanæ hic lapis ſumatur. Tempore creſcentis Lunæ Phthiſicos etiam iuuare perhibetur. Id Georgius Pictorius Villinganus, in Pantopolio, ſentire videtur ſic canens. *Remedium morbi comitialis.*

Nec Selenitem fas eſt omnino tacere
Lunares motus qui retinere ſolet.
Creſcit enim Luna creſcente, minorq; minuta
Efficitur, Phthyſicos is lapis atq; iuuat.

Vtuntur eodem ad ſiccandas hæmorrhoides, & ad dentifricia, vt Plinius monimentis mandauit. Rhaſis præterea hunc laudat ad vrinam cohibendam. Puluis huius lapidis combuſti vlceribus fiſtuloſis inſperſus breui tempore carnem generare dicitur. *Hæmorrhoidũ medela.*

VSVS IN VARIIS.

Lib. 19. cap. 10.

ISIDORVS vſum lapidis ſpecularis inſignem in ædificijs, & coronis gratiſſimum eſſe pronunciauit. Duplex autem eius vſus inſtituitur, nam crudus pro cemento, & coctus, vel vſtus, pro calce adhibetur. Quoniam autem perſpicuus eſt, & facilè in cruſtas tenues finditur, antiquitùs vices vitri explebat, veluti etiam hodie, vbi frequentiſſimus habetur, ad claudendas ædificiorum feneſtras. Vnde ſpeculare, ſiue ſpecular, ſiue ſpecularium vocatur genus feneſtræ pro admittẽda in ædificium luce, & excludendis iniurijs pluuiæ, atq; ventorum. Fiebant autem Hyeme huiuſmodi feneſtræ, & Aeſtate auferebantur. Immò nunc quoq; in Italia, & præſertim Bononiæ, vbi magna, huius lapidis copia effoditur, brumali tempore in Officinis Mercatorum eſt in vſu, nam feneſtras ex charta concinnant, & eis laminas Selenitis inſerunt, & ſic à frigoris iniuria ſe defendunt, & prætereuntem etiam populum cognoſcunt. Ideò Martialis ſic cecinit.

Hy-

Hybernis obiecta notis ſpecularia puros
Admittunt Soles, & ſine fæce diem.

Georgius Agricola prodidit templum Diui Corſuici in Saxonia,& alterum Merſeburgi in Turingia huiuſmodi ſpecularia habere. Ab hoc lapide ſpecularia etiam vocabantur tegumenta illa, quibus ambulationes in hortis tectæ erant. Ideò Iuuenalis ſic ſcripſit. *L.5.foſsil.*

Quæ vehitur clauſo latis ſpecularibus antro.

Antiquitas etiam roſas ſpecularibus defendebat, & Columella oſtendit cucumeres fieri præmaturos, ſi vaſis maioribus rotulæ ſubducantur: hac de cauſa Tiberio Cæſari, toto ferè anno, Cucumis oblatus fuit. Palladius iubet cælam olearem, contra frigus, eſſe ſpecularibus muniendam, vt Lunam admittat. Eodem quoque modò Plinius aluearia olim ex ſpeculari lapide facta memorat, vt apes intus laborantes ſpectarentur. Noſtra etiam ætate fuerunt, qui alueos ex hoc lapide ſtruxerunt, vbi quantum, ſingula quaq; die, apes erant operatæ, egregiè conſpicari quiſq; potuit. *L.21.c.14.*

Neq; ſilentio inuoluendum eſt, quòd Andreas Baccius monimentis mandauit, de vſu ſpecularium lapidum in Thermis, quem vſum Seneca ſummoperè deteſtatur. Perlucentem huius lapidis teſtam ante thermas collocabant, ex cuius perſpicuitate reflexa, nudorum corpora, qui intus lauabantur, maiora, & quaſi gigantea ſpecie apparebant, quam rem poſtea Perſius in Satyris riſit. *L.7.ca.14.*

Inſuper hunc lapidem mulieres tanquam amuletum geſtabant, vt Dioſcorides teſtificatur, & huiuſmodi lapis arboribus ligabatur, vt eas frugiferas redderet. Item fuit huius lapidis vſus, apud Antiquos, ad condienda vina, quod confirmauit Martialis, quando cecinit.

Condita perſpicua viuit vindema gemma,
Et tegitur fælix, nec tamen vua latet.

Gaudentius Merula Selenitem lapidem argenteo filo circumdatum,& de collo ſuſpēſum, Luna, Taurum, vel Cancrum ſubeunte, effectus lunares producere ſcripſit. Rurſus hic lapis validus eſſe traditur, in conciliando amore, quod Marbodeus Gallus teſtatus eſt inquiens. *Lib.4. memor. c.21.*

Dicitur eſſe potens ad amorem conciliandum.

Alij retulerunt, decreſcente Luna, ab hoc lapide miros emergere effectus, nam in os immiſſus prius, à quo futura negotia excogitantur, an debeant fieri, necne, quid faciendum ſit, inſinuat, nam ſi fieri debeant, adeò menti imprimuntur, vt nullo modo deleri poſſint, & niſi debeant peragi, ſtatim ab animo euaneſcunt, quæ nos nugamenta eſſe opinamur.

DE MAGNETIDE, SIVE TALCO.
Cap. XXXIV.

ÆQVIVOCA.

ANTEQVAM à familia Gypſi recedamus, hiſtoriam Talci recitare decreuimus, cum hic lapis, & Gypſo, & Seleniti lapidi valdè ſit affinis. Hunc Theophraſtus Magnetidem appellauit, non tamen intelligendo illum lapidem ferrum allicientem, cuius ſuo loco meminimus, ſed illum, qui argento valdè aſſimilatur. Verùm antequam exordiamur, ambiguitatem nominis, quæ omnium errorum, teſte Ariſtotele, mater eſt, declarare debemus. Quandoquidem quibuſdam ſignificat hic lapis Samium aſtera, quibuſdam terram Samiam Dioſcoridis,& tandem nonnulli lapidem ſpecularem intellexerunt. *Samius Aſter.*

SYNONIMA, ET ETYMVM.

HOC nomen (Talk) apud Mauritanos ſtellam ſignificare dicitur: hac de cauſa huiuſmodi lapis quibuſdam ſtella terræ appellatur, quoniam, inſtar ſtellæ, argenteoq; nitore ſplendeat. Putant aliqui eſſe Argyiodamantem Veterum, quia violentia ignium reluctetur. Aliqui, vt notat Gentilis, terram ſtellam, & ſtellam terræ, lutum ſamium, & ſtellam ſamiam, Talci ſynonima eſſe exiſtimarunt. Theophraſtus, & Georgius Agricola Magnetidem nuncuparunt. Conſtantinus Robertus, in ſupplemento ſuæ linguæ latinæ, Phengitem nominauit. In expoſitione vocabulorum arabicorum pro Talco, Schifferd, Cutfer, & Schisfer legitur, Germanicè dicitur Talck, Italis Talco.

Stella terræ.
Magnetis.

DESCRIPTIO, ET NATVRA. F

HIERONYMVS Cardanus Andream Bellunenſem fortaſſis ſecutus, qui in expoſitione vocabulorum arabicorum, pro Tal ; Selenitem vertit, Magnetidem, annotante Iulio Scaligero cum Scaiola, quæ nil aliud eſt, niſi lapis ſpecularis, confundit. Itaq; clariſſimus Scaliger Cardani opinionem explodens, Auicennæ authoritate fretus, Talk eſſe Samium Aſtera tradidit, & à Scaiola, ſiue Selenite, differre, quoniam Scaiola in ſpeciem Gypſi, aduſtione, vertatur, vt nos etiam, ex Plinio, ſuperiùs demonſtrauimus, cum Talcus nonniſi violentiſſimo igne in calcem redigatur. Præterea nihil viſcidi in Scaiola obſeruatur, & Galenus Aſterem Samiũ viſciditate ſua collyrio præfert. Huius tanti viri argumenta ſi ponderentur, atq; rectè conſiderentur, veriſſima aliqua ex parte apparent: nihilominus, pace eius, non Aſter Samius eſt Talcus, vt illè putauit, neq; etiam terra Samia, vt voluit Pandectarius: propterea quòd Talcus contactu linguæ, nunquam, modo glutinis, adhæret, attritu contumax eſt, nec, cotis inſtar, prædurus. Præterquamquòd Talcus non eſt cruſtoſus, ſed potiùs ſquammoſus, translucidus, vt vitrum, & leuis, & nonniſi magno labore, & diutino igne, ad mentem etiam Scaligeri, comburi poteſt. Immò neq; id per ſe fieri poteſt, niſi quibuſdam admixtis, quod Samio Aſteri non conuenit; cum facilè, ex ſententia Dioſcoridis, inſtar Eretriæ terræ comburatur. Prædictis addere poſſumus, quòd Talcus tanquam Gypſum ſtrãgulat, cum tamen Aſter Samius perinde atq; terra Lemnia aduerſus venena, & ictus ſerpentum venenatos ſummoperè valeat. G

Talci conditiones.

Magnetis ergo, ſeu Talcus lapis, vt noſtra fert ſententia, nihil aliud eſt, quam materia pellucida, tenuiſſimis folijs compacta, inſtar vnionum clara, atq; ſplendẽs, igniq; reſiſtens Lapidi ſpeculari aſſimilatur, item Schiſto, à quo diſcrepat non ſolum colore, ſed etiam quia non in rectas laminas findatur: flexiles enim ſunt, & vario modo complicatæ, & hic ex tenuiſſimis laminis argenti, æmulis conſtat. & neque funditur, neque comburitur, neque colorem amittit: quapropter ex hoc ellychnia complicata parantur, vt de Amianto lapide ſuperiùs explicatum fuit. H

DIFFERENTIÆ.

VARIVS in hoc lapide color obſeruatur: is enim alijs eſt argento ſimillimus quales frequenter reperiuntur; alijs color eſt ferreus, quales lapides nonnunquam Miſenæ ex Goldecrona, authore Agricola, effodiuntur. Hæc duo genera modò cum terra rubra, modò cum lutea, modò cum alia alterius coloris permiſceri ſolent. Alius habet colorem plumbeum, alius colorem mixtum ex argenteo, & plumbeo. Præterea aliud diſcrimen in hoc lapide notatur, quoniam quidam in tenuiſſimas partes findi poteſt, alius nequaquam, veluti eſt ille, qui craſſis conſtat cruſtis, coloris plumbei, vel argentei.

Colores varij Talci.

Nos varias ſpecies vidimus, quas hoc in loco recenſere non pigebit. Primus fuit Magnetis in tenuiſſimas laminas fiſſilis, more ſpecularis lapidis, ſed ipſo tenacior, colore argenteo, nitidus, atq; diaphanus. Secundus fuit ſciſſilis argenteus, ſplendidiſſimus, valdè tenax, in ſubtiliſſimas, & tenuiſſimas bracteas redactus. Hic apud Geſnerum Magnetis Liuonicus nominatur: ex hoc enim apud Polonos, atque Liuones fiunt laternæ: immo hic concuſſus ſtrepitum edit non ſecus, ac bracteæ illæ, quæ ex Orichalco, ad ornamenta coronaria, parantur. Amplius conſpicati ſumus hunc ſciſſilē plumbei coloris, ex quo menſæ, & tabulæ ſcriptoriæ, necnon tegulæ tectorum, in vtraque Germania, fabricantur. Talis lapis apud Geſnerum Magnetis Orosbachius cognominatur. Fuit etiam nobis communicatus Magnetis in cruſtas inæquales ſciſſilis, colore, primo intuitu, plumbeo, qui, iuxta alteram partem, habebat cruſtas aſperiuſculas, ad inſtar corticis arborum, flaueſcebat ab vna parte, quaſi aureo colore, & ab altera, argenteo, venis quibuſdam intercurrentibus cæruleis, quamuis, prima facie, totus lapis plumbeus appareret. *Magnetis Orosbach.*

LOCVS.

INVENITVR hic lapis, teſte Agricola, in multis Germaniæ locis, v. g. in fodina Miſenæ Goldecrona, quæ ad quintum lapidem diſtat Marceburgo, & in altera, juxta Sletum oppidum. Reperitur etiam in Bohemia, Vuildeſterni, in Francis Miltebergi, & in regione Liuonum copioſus. Liuonia eſt regio ſita inter Pruſſiam ad meridiem, & Ruſſiam ad Boream, ſubdita Regno Polonico. Quinimmò qui habetur hic Bononiæ ex hac regione aduehi dicitur. Quoddam genus cruſtoſum, & fragile, annotante Anſelmo Boetio, inuenitur in colle petræ ſanctæ, quod ignis non conſumit, & aliqui Galaicon Plinij eſſe opinantur.

VSVS IN MEDICINA.

AVERROES hunc lapidem eſſe frigidum, & temperatè ſiccum ſcripſit, minus tamen, quàm aliæ terræ, atq; luta. Andreas Matthiolus, non ſecus ac Gypſum, ſi potetur, ſtrangulare affirmat. Commendatur in medicina, quia aſtringit, ſanguinem retinet, abſceſſus mamillarum, & teſtium prohibet, Dyſentericis vtiliter infunditur. Deinde ad ſputum ſanguinis, fluxum menſium, & hæmorrhoidarum, cum aqua plantaginis exhibendum eſſe, multi diuulgant. Ioannes Guinterus Andernacus efficaciſſimum ex hoc lapide conficit oleum. Recipit enim libram Talci, catino imponit, & in luculento igne, ſpatio horarum quatuor, candefacit: deinde refrigeratum fornaci, in qua panis coctus ſit, immittit, & frigeſcere modicè permittit, poſtea exemptum oleo oliuarum humectat, & fictili imponit, &, per deſcenſum, oleum diſtillat, quod perutile commendat ad vlcera putrida, & ſordida curanda. *Comment. in Dialog. 7. de vet. & nou. med.*

VSVS IN VARIIS.

EX cruſtis tenuiſſimis huius lapidis, qui argenteum colorem præ ſe fert, in regione Liuonum laternæ, vt, ex ſpeculari lapide, feneſtræ fiunt, quia ignem non ſentit. Huius pulucrem hodie Profeſſores Halchemiæ cum ære permiſcent, & illud album, ad inſtar argenti, reddunt. Hunc etiam puluerem figuli cacabis ſuis inſpergunt, vt illis argenti nitorem, & ſplendorem concilient. Illud verò genus huius lapidis, quod eſt argentei coloris, ad plumbum vergentis, tabulis menſarum eſt aptiſſimum, quia craſſas habeat cruſtas. Quocirca huiuſmodi tabulæ ſordibus fœdatæ, non tantùm aqua, ſed etiam igne facilè purgantur. *Laternæ Liuonicæ.*

Demùm, pro mangonio mulierum, ex hoc lapide oleum varijs modis elicitur. Nonnulli puluerem Talci cum viuis cochleis ollæ immittũt, vt Talcum deuorent, vbi deuorauerint, vnà cum teſtis vitro imponũt, & ab illis aquam ad prædictum vſum diſtillant. Ioannes Baptiſta Porta alia ratione huiuſmodi oleum parat. Talcum contuſum, & in puluerem redactum forti ollæ committit, addito operculo, deinde ferreo filo *Oleũ Talci.*

omnia ligat, figulari creta illinit, triduo inſolat; & tandem in fornace vitraria collocat, poſt quatriduum, vas exemptum frangit, &, ſi in calcem abierit, ſeruatur, ſin minus, labor repetitur, donec in albã calcem perfectè tranſierit, quæ poſtea ſuper marmor porphyreticum extenditur, & in loco humidiſſimo locatur, donec in liquorem ſoluatur.

DE LAPIDE ILLVMINABILI. Cap. XXXV.

CVM hic lapis crudus primo aſpectu rude Gypſum referat, & in calcem redactus aliquoq; coniunctus liquore, noctu, ſeu in loco obſcuro, lucem reddat; hunc locum inter alios lapides promereri videtur. Vocatur Illuminabilis, quia non actu, ſed potentia lumen recipiat, aliter Phoſphoros, nempè ferens lumen, necnon, ob eamdem rationem, lapis Luminaris dicitur, quoniam certa ratione præparatus, & lumini expoſitus, illius ſplendorem ita alliciat, ſuæq; ſubſtantiæ communicet, vt, ſi in loco tenebroſo ex pyxide depromptus exponatur, conceptum lumen, atq; ſeruatum, ad inſtar viui carbonis, ſpargat.

Quamuis autem à viris eruditis, & rerum naturalium indagatoribus lapis hic in territorio Bononienſi, & præſertim in monte Paderni inuẽtus fuerit: hinc tamen non fit, quin in multis etiam alijs locis metalliferis reperiri nequeat, v. g. in multis Germaniæ locis, vbi frequentes Foſſilium fodinæ obſeruantur. Nuper repertus eſt in foro Claudij, Tolfa vulgò nuncupato, vbi Aluminis rupei mineræ ſunt frequentes, qui lapis, referente Kircherio Ieſuita, in libro de Arte Magnetica, gaudet omnibus illis conditionibus, quæ lapidi montis Paderni aſſignatæ fuerunt.

Quomodo paretur. Hic igitur lapis, vt effectum luminoſum pariat, in furno ad id conſtructo, in calcem redigitur, calx cum albumine oui, vel aqua communi, vel oleo ſeminum lini compingitur. Cæterùm, ſi poſt primam calcinationem, deſideratum effectum non conſequatur, opus calcinationis toties repetitur, donec lapis optatum effectum promat. Itaq; lapis ſic præparatus in pyxidibus ad id fabricatis imponitur, & quando effectus eſt oſtendendus, tunc maſſa in pyxide contenta diurno Solis ſplendori, vel, obtenebrato Sole, diurnæ luci, & ſi tempus fuerit nocturnum, luculento igni, aut facibus accenſis exponenda eſt. Quandoquidem ex his omnibus, breui quadrantis horæ ſpatio, lucem concipere poteſt; deinde pyxis ſtatim clauſa in locum obſcurum defertur, mox, eadem recluſa, lucem, inſtar viui carbonis, diffundit. Lumen autem non eſt perpetuum, ſed pro bonitate lapidis, aut abundantia concepti luminis, modò plus, modò minus durat, ſed duratio nunquã horam excedit: etenim lux hæc paulatim, virtute euaneſcente, extinguitur. Notandum etiam eſt hanc vim concipiendi luminis in hoc præparato lapide non perennare, ſed veluti effætam diuturnitate temporis euaneſcere, fortaſſis, quoniam hæc vis per ſubtiliſſimos, & igneos halitus calci permixtos paulatim expirat. Alia non addimus de hoc lapide, quoniam Ouidius Montalbanus in omni genere ſtudiorum exactè perfectus, necnon Mathematicarum in Patrio Bonon. Gymnaſio Profeſſor celeberrimus, in Epiſtola quadam familiari ad Maiolinum Biſſaccionum Galatij Comitem, & Fortunius Licetus litterarum omnium eminentiſſima cognitione nobilis, Philoſophicæ doctrinæ olim in Bononienſi Archigymnaſio Profeſſor eminẽs, in libro Litheoſphoro, & doctiſſimus Kircherius Ieſuita, in Volumine de Arte Magnetica, naturam effectus, & cauſas huius lapidis opulentiùs enarrarunt.

De

De Lapidibus à varijs locis nomen inuenientibus, & primum

DE LAPIDE PHRYGIO. Cap. XXXVI.

SYNONIMA, ET ETYMVM.

CVM ordo inter hos lapides ad libitum inſtitui poſſit, prima fronte de Phrygio lapide agere decreuimus, tum quia multis doctis viris eſt incognitus, tum quia in Officinis, ſub alio nomine, ſeruatur. Dicitur Dioſcoridi, & Plinio Phrygius lapis, non quia in illa regione naſcatur, cum à Cappadocia, vt notat Dioſcorides, originem ducat, ſed quoniam primùm apud Infectores Phrygios in vſu fuerit. Hodie Pharmacopolæ lapidem Lyncis nominant, & poſtea lapidem Lyncis cum Lyncurio confundunt, quia illum ex vrina Lyncis in terra concretum eſse crediderunt. Id autem fabuloſum eſse, ſuperiùs, ad mentem Dioſcoridis, & Plinij, demonſtrauimus. Item veteres Græci non modò concretum Lyncurium lapidem, ſed Succinum appellarunt, de quo in anteeedenti libro ſermonem habuimus. Demùm ridiculum etiam eſse exiſtimamus, quod Amatus Luſitanus ſcripſit, nempè hodiernum lapidem Lyncis officinarum eſse quamdam Electri ſpeciem, cum cœcus etiam eſse hunc lapidem aſseueraret.

Cur phrygius dicatur.

DESCRIPTIO, & Differentiæ.

LAPIS, qui ſub nomine lapidis Lyncis, in officinis circumfertur, teſtibus Georgius Agricola, & Fuchſio, viris in profeſſione Foſſilium peritiſſimis, proculdubiò eſt ille, quem Dioſcorides, Galenus, & Plinius Phrygiū nuncuparunt, quoniam omnes conditiones, & notæ lapidis Lyncis ei competunt. Plinius glebam pumicoſam eſse ſcripſit, cum ſapore mixto adſtrictioni, & mordacitatis nonnihil participat, quæ notæ in Lyncis lapide vulgò dicto obſeruantur. Optimus habetur, teſte Dioſcoride, colore pallido, modicè grauis, nō ſolida corporis compage, intercedentibus albis ſegmentis, vt contingit in Cadmia.

Cōditiones huius lapidis.

Huc aliqui referunt Ageratum lapidem, quo Galenns olim Coriarios vſus fuiſse teſtificatur, cum digerentis, & aſtringentis ſit facultatis, quamuis guſtu euidentem acrimoniam, aut aſtrictionem habere non videatur. Nos obſeruauimus lapidem Phrygium verum, qui linguæ adhærebat, necnon lapidem Phrygium quorumdā Nuperorum nigricantem, qui potiùs ad excrementum quoddam metallicum accedere videbatur. Demùm pertractauimus lapidem Lyncis officinarum, ſeu Lyncurium perperàm, nempè lapidem Phrygium Agricolæ, & Fuchſij fungos producentem, qui modicè grauis erat, intercedentibus albis ſegmentis.

Ageratus lapis.

VSVS IN MEDICINA, & alijs.

HACTENVS maximo errore ducti ſunt illi Medici, qui Phrygio lapide, pro Lyncurio, ſeu Lyncis lapide vſi fuerunt, ad calculos confringendos: quādoquidem Dioſcorides huius facultatis non meminit, qui lapidem hunc tam crudum, quàm vſtum aſtringente, & expurgante facultate potiri retulit: quapropter in vlceribus commendauit, & ambuſtis cum cerato mederi voluit. Errant ergo, qui hunc lapidem ad vrinam eliciendam, & ad lapides in renibus, & veſica comminuendos, vtilem eſſe opinantur. Pariter in vnguento aureo Nicolai Myrepſici, quod in Lithiaſi maximè commendatur, pro Lapatho, vt textus græcus habet, cuius radices, in lapillis veſicæ, commendantur, ad mentem Dioſcoridis, latini codices legunt F lapidem Lyncis. Hic fortè lapis ab imperito Librario, ob ſimilitudinem litterarum, cum voce Lapathi, aut à Sciolo quodam inſertus eſt, quia calculoſis mirificè conferre crediderint. Quapropter quando in compoſitionibus Lithiaſi vtilibus, lapidis Lyncis fit mentio, non eſt ſumendus lapis Lyncis, qui re vera eſt Phrygius, ſed Lyncurium Dioſcoridis, & aliorum Græcorum, quod eſſe Succinum, ſuperiùs demonſtrauimus: namq; mirificam, in attenendis lapillis, virtutem obtinet, vt Veteres teſtantur, & Nuperorum experimento comprobatur.

Lithiaſis remedia.

Li. 36. cap. 19. Plinius ſcriptum reliquit tingendis tantùm veſtibus lapidem Phrygium eſſe vtilem, ſed non rectè id tradere videtur, dum, ad hoc peragendum opus, lapidem vrere, *Lib. 9. de ſimp. med. fac.* & vino extinguere opus eſſe voluit: quandoquidem Galenus id in hoc lapide eſſe neceſſarium iudicat, quando ad vſum medicum trahitur, illius verba ſunt hæc. *Phrygio lapide ſemper vtor vſto, & ad putredinoſa quidem vlcera, aut ipſo per ſe, aut cum aceto, aut vino mulſo, aut poſca. Ad oculos autem aridum facio medicamentum, quod multi iam à me acceperunt, miſceo ad ipſum etiam alia quædam, ſed de hoc in compoſitorum pharmacorum tractatione dicetur, nunc ſatis eſt hoc de viribus eius dixiſſe, quod vehementer ſiccat, habens etiam quid aſtrictionis cum mordacitate coniunctum.* Modus autem adurendi huius lapidis pro vſu medi- G co deſcribitur alibi à Galeno his verbis. *Lib. 4. cap. 5. κατὰ τόπους.* *Vritur lapis Phrygius in minutas partes confractus, vt maior tamen ſit nuce, quæ Pontica quibuſdam, ab alijs nux parua dicta eſt. Modus vrēdi idem, qui in alijs eſt, lapide in ollam nouam coniecto, deinde ollula forinſecus luto obturata, operculum perforatum, vel in ſolo vertice, vel, quod melius eſt, etiam circa alias plures partes, imponimus, quò per ipſa foramina fuliginoſæ, & fumoſæ eorum, quæ vruntur, exhalationes facilius efferātur, poſtquam verò totus lapis ignitus factus fuerit, tunc ſanè ollulam in purum quoddam vaſculum euacuare oportet, butyrumq; infundere non vetuſtum, & circumagitare partes vſti lapidis, donec omnes extinguantur, atq; tunc ceſſare, & ſic rurſus eaſdem in ollulam coniectas vrere, rurſuſque* *Vſtio lapidis Phrygij.* *prunis candefactis ab igne ollulam imponendo, vt nihil fumoſum in ſe habeant, ventillationem etiam eaſdem excitare conuenit, vt citiùs vſtio perfruatur: deinde cum iam igniti fuerint, lapides, & nulla amplius fuligo effertur, rurſus eoſdem eximere oportet, & vino falerno extinguere, aut aliquo alio fuluo, & odorato, quale eſt Arutſium, & Lesbium. Deinde rurſus in ollulam con-* H *iectos tertiò vrere, & poſtquam ignitus fuerit lapis, rurſus extinguere melle Attico non multo. Reddetur enim pharmacum non aridum, ſed viſcoſitate aliqua præditum. Cæterùm pluribus diebus trita, & prælęuigata in promptu habere oportet, itaut in tenuiſsimum ſint redacta puluerem ſubſcripta, æris vſti, piperis albi, malabatri ana vnc. 1. ſtibij drach. 1. ſem. miſce lapidis vſti lib. 1. & poſteaquam omnia fuerint leuigata, & reponere medicamentum velis, adijce opobalſami ſyriaci vnc. 1. ſ. ſit verò opobalſamum tenue, & pellucenti compage, non craſſum, quemadmodum ſolet in vaſis circa fundum conſidere, & ſpiſſari: quod enim ita craſſum eſt, ariditatem pharmaci impediet. Porrò vſus ipſius ad ſolas palpebras competit cum ſpecillo inducti, vt plurimum tamen ſufficit circa ſolam infernam palpebram ſpecillum inducere.* Hactenus Galenus. Breuiorem tamen vrendi rationem aſſignat Dioſcorides dicens vrendum eſſe vino optimo per- *Vſtio ad mentem Dioſc.* fuſum viuis carbonibus, qui aſſiduè follibus perflentur, donec mutato colore ruteſcat. Rurſus docet lapidem extractum eodem vino eſſe reſtinguendum, idq; ter eſſe repetendum, ſed diligenter monet obſeruandum eſſe, ne lapis minutim confringatur, & in fuliginem abeat.

Præter

A Præter vſum medicum, Dioſcorides ſcribit olim in Phrygia Infectores hoc lapide fuiſſe vſos, & Plinius tingendis tantùm veſtimentis vtilem eſſe tradit. Nam deterioria facultate pollet, & propterea veſtes, ſordibus exemptis, commodiùs tincturam bibunt.

DE LAPIDE ARABICO.
Cap. XXVII.

SYNONIMA, ET ETYMVM.

HIC etiam lapis à regione nomen inuenit (quamuis, quis ſit, non ſatis adhuc conſtet) vnde Dioſcoridi, & Galeno Arabicus, Plinio Arabus,
B & Alijs Arabius nominatur. Encellius, vt ſuperius etiam monuimus, lapidem hunc cum generibus lapidis ſpecularis confundit, cui æquiuocatio nominis, vt credimus, erroris occaſionem præbuit: nam Dioſcorides Selenitem lapidem in Arabia generari ſcripſit; deinde lapidem hunc, de quo in præſentia habetur ſermo, lapidem Arabicum vocat: hinc fortaſſis Encellius vnum, & eumdem lapidem eſſe ſuſpicatus eſt. Ianus Cornarius Arabicum hunc lapidem ex genere Corneolorum eſſe credidit. Georgius Agricola candidum marmor eſſe, & ebori ſimile prodidit, necnon nuncupari lapidem coraliticum, quoniam iuxta flumen coralium Sangarium etiam nuncupatum in Phrygia reperiatur, & Arabicum, quia in Arabia, ex quo fit gemma Arabica Plinij. Verumtamen colorem carnis non habet, à quo nomen lapilli Corneoli, ſeu potiùs Carneoli meruerunt. Præterea quamuis Georgius Agricola hunc lapidem marmor appellet, nos tamen inter lapides communiter dictos hunc recenſere voluimus; cum etiam Plinius id preſtitiſſe videatur, qui in deſcriptione huius lapidis, ne tantillum quidem à verbis Dioſcoridis recedit, niſi quòd ſimpliciter Ebori ſimilem eſſe dicit, Dioſcorides ἐλεφαντος σπίλῳ, hoc eſt eboris maculæ aſſimilat, vel vt alij malunt, ebori maculoſo, nec alia Plinio videtur eſſe Ara-
C bica gemma, quam ebori ſimillimam eſſe tradit, & hoc eſſe verum videretur, niſi abnueret duritia.

Corneoli lapidis etymum.

Lib. 36. ca. 21.

Lib. 37. ca. 10.

DIFFERENTIÆ.

QVANDOQVE conſpicati ſumus Arabicum lapidem candidum, & ebori ita ſimilem, vt vix ab eo diſcriminari poſſet. Alium quoq; vidimus ſubcinereum ſolo colore à ſuperiori diſcrepantem. Alium habuimus ex Hiſpania valdè friabilem, qui fortaſſis combuſtus fuit, alioquin nullam cum Arabico habebat ſimilitudinem. Item alium, cuius icon hoc in loco repræſentatur, lucidum in aliqua

D

Lapis Arabicus.

parte

parte apparentem, colore ſubalbo, & videbatur ſimilis ebori maculoſo: vnde aliqui crediderunt eſse lapidem Arabicum Dioſcoridis, ſed experientia fuiſset comprobandum, an huiuſmodi lapis tritus, & hæmorrhoidibus tumidis inſperſus, illas exſiccaret, quam vim peculiarem huic ineſse lapidi Dioſcorides aſseruit. E

VSVS IN MEDICINA.

GALENVS exſiccantem, & extergentem huic lapidi facultatē aſſignat. Dioſcorides verò huius cinerem dentifritijs perutilem eſse ſcribit. Præterea addit puluerē huius lapidis exſiccare hæmorrhoidas, quæ ad mentem etiam Plinij, hoc eodem ſanantur, addita linteorum lanugine, necnon linteis ſuperimpoſitis.

Lib. 9. de ſimp. med. fac.

DE LAPIDE ASIO. Cap. XXXVIII. F

ÆQVIVOCA.

CVM hic lapis non ſolùm Aſius, ſed etiam Sarcophagus ab Authoribus nominetur, aduertendum eſt, hoc nomen æquiuocatione laborare, nam Sarcophagus, authore Nonio, eſt ſepulchrum, & apud Græcos, σαρκοφαγος eſt nomen adiectiuum: exponitur enim carniuorus, quocirca apud Ariſtotelē ζῶα σαρκοφάγα, animalia carniuora dicuntur: hinc poſtea σαρκοφάγος nuncupatus fuit hic lapis, quia, Dioſcoride annotante, carnem exedere dicatur. Etenim σαρξ caro exponitur.

Lib. 5. cap. 142.

SYNONIMA, ET ETYMVM. G

GRÆCIS dicitur λίθος ἄσιος, & ἀσσιος, quapropter Latinis Aſius, & Aſſius lapis nominatur. Arabibus vocatur Alager Aſos, vt apud Auicennam legitur Rhaſis lapidem Corbiſericum appellare videtur. Itali Petram Aſſiam vocant à loco, in quo naſcitur. Alioquin cognominatur Sarcophagus ab effectu, quem præſtat, dum carnes, teſte Dioſcoride, exedit. Horum vocabulorum varietas tantam Plinio peperit difficultatem, vt, in illius deſcriptione, parùm ſibi conſtare videatur. Tribus igitur in locis, de hoc lapide, diuerſis ferè nominibus, pertractauit: etenim vbi Aſium lapidem deſcribit, eumdem penitùs indicare videtur, quem Dioſcorides, &
Li. 36. cap. 12. Galenus intellexerunt. Verùm in principio illius loci, inquit, in Aſio Troadis Sarcophagus lapis ſciſſili vena ſcinditur, quibus verbis indicare videtur. Sarcophagū alium eſſe lapidem, quam illum, quem poſtea Aſium nominat: Sarcophagum enim inter mi- H
Lib. .. cap. 16. racula recenſet. Sed poſtea palam inter Sarcophagum in Aſſo naſcentem, & Aſiū lapidem diſcrimen videtur collocare, cum de vtroq; ſeorſum agat. Sic Hermolaus Barba-
Li. 36. cap. 17. rus Plinium ſecutus in eūdem errorem incidit, dū Aſſium lapidem, ab Aſio diſcrepare ſcripſit. Nos autem Sarcophagum lapidem eūdem cum Aſio lapide aduerſus Plinium aſſeuerantius dicimus, quandoquidem ipſum deceptum eſſe putamus, quoniam, apud illos Authores Græcos, ex quibus ſua tranſcripſit, Aſſium lapidem in Aſſo naſcentem legit, & rurſus apud alios Aſium, cum .ſ. ſimplici, ſcriptum obſeruauit: hinc diuerſos eſſe lapides exiſtimauit. Vnum autem, & eumdem eſſe lapidem varijs nominibus inſignitum inde colligimus, quoniam neq; Dioſcorides, neq; Galenus, neq; cæteri Græci mentionem Sarcophagi ſeorſim fecerunt. Quod autem Aſius lapis, & Sarcophagus ſint ſynonima, Dioſcorides manifeſtè oſtendit, quando corpora Defunctorum ab Aſio lapide abſumi ſcripſit: καὶ σοροὶ, inquit, σαρκοφάγοι γινονταὶ, hoc eſt, loculi Defunctorum carnem abſumentes ex illo fiunt. Hic autem Dioſcoridis locus mirè ab Interpretibus

A tibus fuit corruptus: quapropter Matthiolus ſe primùm hoc modo interpretatum fuiſſe gloriatur; cum tamen ante ipſum Ianus Cornarius, eadem ratione, hunc locum expoſuiſſet: quamuis Galenus horum loculorum non meminerit, quoniam tãtummodò illa aſſignauit de hoc lapide, quæ ad rem medicam conducere videntur. Celſi etiam teſtimonio, noſtram poſſumus ſtabilire ſententiam, qui ſcripſit hunc in modum. *Lapis etiam, qui carnem exedit, quem Sarcophagum Græci vocant, exciſus ſic, vt pedes capiat, demiſſos eos, cum dolent, retentoſq; ibi leuare conſueuit, ex quo in Aſia lapidi Aſio gratia eſt.* Quibus verbis Celſus manifeſtè oſtendit Sarcophagum eſſe Aſium lapidem. Plinius etiam vim aduerſus Podagram habere ſcripſit, quam virtutem Dioſcorides eidem aſſignauit. Sed tamen ab Aſio lapide Sarcophagum diſcrepare Plinius putauit, quia Aſſium diuerſum ab Aſio eſſe crediderit, cum apud Græcos quandoq; per .ſ. ſimplex, quandoq; per duplex, ſcribatur. Idcircò cõcludendum eſt Aſium lapidem, & Aſſium cum Sarcophago vnum, & eumdem eſſe, necnon Aſium, vel Aſſium à loco natali, & Sarcophagum ab effectu nominandum eſſe.

Lib. 5. cap. 24.

Podagræ remedium.

B

DESCRIPTIO, ET NATVRA.

LAPIS Aſius probatur ille, qui colore ſit pumicis, leuis, fungoſus, friabilis, ſciſſilis, habens venas lutei coloris ad imum penetrãtes. Vocatur autem lapis tantùm, propter colorem, & ſubſtantiam lapidis, nam ſua duritia lapidem non æmulatur. Cum autem leuis ſit, & fungoſus in illius ſuperficie quoddam inſtar farinæ volatilis reſidet, & flos Aſij lapidis appellatur: Hic linguæ admotus leuiter mordet, & guſtui ſalſedinem communicat, colore nonnunquam albo, & interdum ad luteum vergente; hunc colorem Plinius pumici rufo ſimilem eſſe dixit. Hic flos ſiccatur, & lauatur, & varios in Medicina habet vſus, & Suca vocatur à Serapione. Hunc florem petræ, & Aphronitrum vnum ferè, & idem eſſe. Encellius retulit, & ſubſtantia paululum differre: inquit enim ſi reſoluitur igne eſt flos Aſiæ petræ, & non vritur, ſi non reſoluitur, eſt ſpuma nitri. Hæc ſpecies in Turingis Ienæ reperitur, quę plurimum reſpõdet flori Aſiæ petrę à Dioſcoride deſcriptæ. Hinc Aphronitum in Aſia colligi, & in C ſpeluncis diſtillare Iſidorus tradidit, optimumq; eſſe, ſi minimè fuerit ponderoſum, & maximè friabile, colore ferè purpureo. Huic Aſiæ petræ ſimilem eſſe Adarcem Dioſcorides pronunciauit. Galenus verò conijcit florem Aſiæ petræ ex marino rore produci, qui primum lapidi inſideat, deinde a Sole exſiccetur, & hoc modo, & Maris, & lapidis naturam participet. Auicennas quoq; ex rore maris naſci, ſuperueniente tamen imbre, aſſeruit.

Flos Aſij lapidis.

Suca quid ſit.

DIFFERENTIÆ.

HVIVS generis, authore Plinio, in Lycia ſunt ſaxa, & in Oriente, quæ Viuentibus alligata, eorum corpora erodunt. Mitior autem eſt in ſeruandis D corporibus, nec abſumendis, Chermites Ebori ſimillimus, in quo Darium conditum fuiſſe Plinius retulit. Encellius, authoritate Serapionis, qui diuerſas ſpecies proponit floris Aſiæ petræ, ſcripſit, alium eſſe colore albo, qui reperitur circa Ienam; alium eſſe rufum, ſiue rubeſcentem, qualis eſt propoſitus à Plinio; alium eſſe pumici ſimilem, qui ad colorem croci declinat, & eſt flos Aſiæ petræ Dioſcoridis.

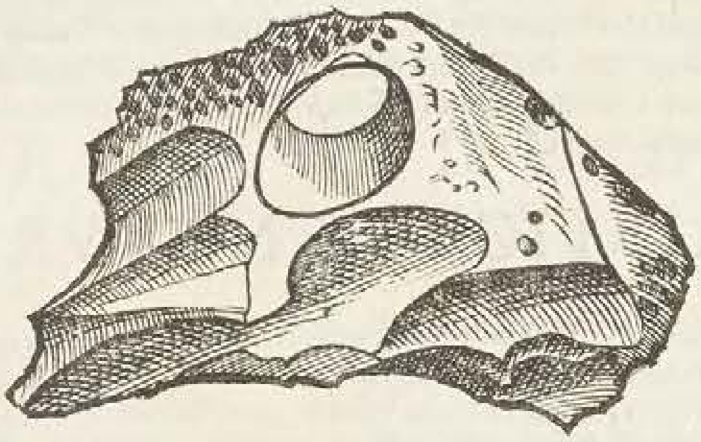
Li. 38. cap 17.

Hodie vix dignoſcitur lapis Aſius. Matthiolus circa Tridẽtum in fodinis Chalcanthi inueniri opinatur. Etenim ibi obſeruatur lapis, inſtar pumicis, ſpongioſus, frangibilis, & venis luteis inſperſus. Pariter alij dicunt naſci in Ilua, vbi alumen foſſile, & Chalcanthi vena eruitur, colore candido, inſtar Sacchari, venis quibuſdam luteis, guſtu ſubaſtringente, & modicè linguam vellicante, hunc Germanorum Tophum eſse nonnulli credunt. Ibidem quoq; alius ſine maculis naſcens obſeruatur, fungoſus, habens ſuperficiem Sali ſimilem, ſed lapidoſam, & inſipidam: hunc legitimum eſſe opinantur. Quinimò prædictis durior ibi inuenitur, venis in profundum ſe interſecantibus, qui in farinam candidam ſoluitur, aliquantulum acrem, quæ flos Aſiæ petræ nominari

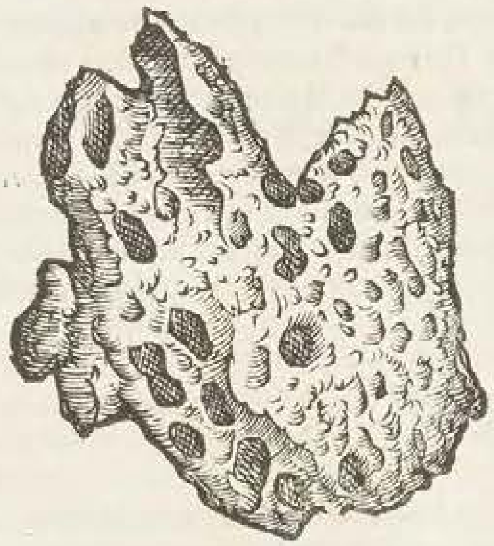
Tophus Germanorum.

Sarcophagi differentiæ, ſiue Aſij lapidis.

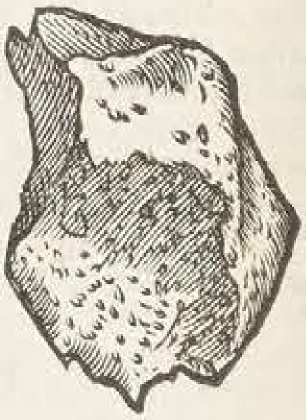
1

2

3

minari poteſt. Hic autem flos, ſi ſit luteus, nonniſi à lapide maculis luteis referto dimanat, cuius ſapor eſt etiam efficacior. Omnes igitur illi lapides, qui Alumen, Nitrum, & Salem in ſe continent, necnon leues, & ſpongioſi ſunt, iure optimo pro lapide Aſio vſurpari poſſunt, cum prædicta mineralia in illis contenta habeant illas facultates, quæ Aſio lapidi ab Authoribus aſſignantur.

Noſtra modò intereſt, vt recenſeamus illas differentias, quas temporis tractu, obſeruauimus. Itaq; primùm vidimus Aſium lapidem verum, & genuinum lapidi Aſio à Dioſcoride deſcripto reſpondentem, cuius icon in tabella ſub numero 3. conſpicitur: quandoquidem ſub numero 1. & 2. apparent icones lapidum ad naturam Aſij lapidis accedentium. Præterea conſpicati ſumus alium ſuperiori ſimillimum, quibuſdam argenteis ſcintillis radiantem. Item pertractauimus alium luteum ex montibus Tridentinis erutum, qui colore tantùm à cæteris diſcrepabat. Tandem vidimus lapidem huius generis, colore luteo in vna tantùm parte refertum, cum Chalcantho admixto, & ſcintillis argenteis micantem.

LOCVS.

PLINIVS in Aſſo Troadis, Stephanus, ex ſententia Alexandri Cornelij, in Aſſo Myſiæ generari tradidit, quæ Mytelenorum fuit Colonia. Idem in Lycia quoq; Aſſon poſuit, alteram ſublimi, & inacceſſo loco. Item pratum in Lydiæ campeſtribus, quæ Cilbrina cognominantur, propè Cayſtrum amnem: item in Epiro alteram ignobilem. Habetur etiam in Aeolide ad Helleſpontum, ciuitas hoc nomine, quam Plinius intellexiſſe videtur; quando Aſſum Troadis nominauit; namq; Aſos, per ſimplex ſ. in Creta eſt oppidulum: hinc nata videtur eſſe diſcordia inter Authores ex eo, quod ſupra Aeolida, vt inquit Plinius, & partem Troadis in Mediterraneo Myſi tenuerunt, & totus is tractus Myſia quondam appellabatur. Cum autem id oppidum, quod Aſſos dicitur in Troade Aſiæ regione ſitum ſit, parùm refert, ſi in Aſia regione, aut in Aſſo oppido generari diuulgemus.

Encellius hunc lapidem in Germania etiam prouenire teſtatur, & in eius ſuperficie naſci florem illum, & falſam lanuginem ſpecie nitri, quæ flos Aſiæ petræ Dioſcoridi nuncupatur, qui de eius natali loco nihil pronunciauit, niſi quòd ab Aſia regione Aſius lapis cognominetur.

VSVS IN MEDICINA.

NON infrugiferum eſt remedium ad podagras, authoribus Dioſcoride, atque Plinio, pedibus inditis in vaſe ex hoc lapide cauato, dolor enim lenitur. Quinimò huic affectioni lapidem hunc tota ſua ſubſtantia reſiſtere, Nuperorum Authorum experimento, comprobatur. Præterea omnia crurum vitia verſantium in his lapidicinis, ſanantur; cum in omnibus alijs metallis crura vitiëtur. Parantur quoque pulueres corpora erodentes, vt ait Dioſcorides, & luxuriantem carnem, & corporum craſſitiem abſumunt, quando vice Nitri in balneo ſparguntur. Verùm quoniam rarus admodũ eſt iſte lapis, & exoticus, Gagates, vel Sal Ammoniacus crematus, eius loco, à Galeno, in Succedaneis, ſubſtituitur: vterque enim abſtergendi, expurgandi, diſſipandi, reprimendi, & eliquendi carnes vim poſſidet. *Crurũ vitia vbi ſanentur.*

Florem huius lapidis ad quædam efficacem Plinius prædicauit, Dioſcorides verò præſtantiorem dixit, ſi mixtus æri Cyprio in mammarum vitijs adhibeatur. Præterea pici, aut reſinæ additus ſtrumas diſcutere dicitur. Rurſus cum melle Phthiſicis lingendus præbetur. Vlcera vetuſta ad cicatricem perducit, excreſcentia erodit, & ad beſtiarum morſus eſt perutilis. Tandem ex hoc flore petiæ, cum lomento fabæ, pro Podagricis cataplaſma paratur. *Strumarũ remediũ.*

VSVS

VSVS IN VARIIS.

FIEBANT olim ex hoc lapide Aſio arcæ illæ Sarcophagæ, ſiue ſepulchra carniuora, quæ Dioſcorides manifeſtè videtur appellaſſe σορὸς σαρκοφάγος, in quibus mortuorum corpora imponebantur, vt citò conſumerentur. Hoc autem opus peragebatur intra quadrageſimum diem, teſte Plinio, cum omnia membra, exceptis ſolis dentibus, conſumerentur. Mutianus quoque, referente eodem Plinio, Strigiles, quibus, in balneis vtebãtur, ad fricãda corpora, ex hoc lapide fieri memoriæ prodidit.

Lib. 36. ca. 12.

DE SCYRO LAPIDE.
Cap. XXXVIII.

SYNONIMA, ET ETYMVM.

Lib. 36. c. 12.

PLINIVS à Scyro inſula, quæ in mari Aegæo eſt ſita, nomen huic lapidi impoſuit, quam inſulam Homerus in Odyſſea Σκύριν nuncupauit. Quapropter Albertus fortaſſis, authoritate Iſidori fretus, Scyrum lapidem Syrium à Syria, vbi reperitur, indigitauit. Cæterum cum Plinius nihil de hoc lapide ſcribat, quàm quòd integer aquæ innatet, & comminutus mergatur, exiſtimamus lapidem hunc vnum, & eumdem eſſe cum illo, quem Tyrrhenum antea vocauerat, nam illum integrũ fluctuare, & comminutum in aqua mergi ſcripſit. Quamobrem, cum pumices id præſtent, qui laudatiſſimi, eodem Plinio authore, in Scyro inſula reperiuntur, Scyrus, ſiue Syrius lapis, atq; Tyrrhenus, noſtra ſententia, erit pumex. Tyrrhenum quoque pumicem appellaſſe videtur Reuſnerus in libro Emblematum, quando cecinit.

Lib. 2. cap. 18.

Lapis Scyrus, & Tyrrhenus idẽ.

Lib. 1.

Sit quamuis grandis, lapis integer innatat vndis
Tyrrhenus fractus ſcidit, & ima petit.

Theophraſtus hunc lapidem Alcyonium vocabat, quia ex ſpuma maris concreſcat. Vitruuius Chiſterim, pumicem pompeianum, & ſpongiam dixit, vel quia tanquam ſpongia lapis hic ſit fiſtulis plenus, vel quia è maris ſpuma quandoq; coaleſcat: vnde Latini ſpumicem pro pumice olim pronunciabant. Pumex in genere maſculino plerumque effertur: nihilominus etiam, iuxta genus fæmininum, inflectitur apud Catulum ad Cornelium.

Cui dono lepidum nouum libellum
Arida modò pumice expolitum.

Apud Cælium Rhodiginum pumex vocatur lapis non lapis, ſicuti vir non vir eſt Eunuchus, & lignum non lignum eſt ferula. Virgilius pumices ſaxa liquefacta indigitauit, ſic canens.

Flammarumq; globos liquefactaq; voluere ſaxa.

Pariter, apud Græcos Authores, varia nomina huius lapidis leguntur: vocant enim κισσηρις, κίσηρις & κισήριον, nempè poroſum ἀπὸ τοῦ κίος nimirum ab illo vermiculo, qui frumenta perforat, & aliter dicitur Curculio ex Erucarum minimarum genere, in frumento noſcitur, & in Papilionem abit: quapropter veluti ab hoc animante frumenta perforãtur, ita pumices à natura excauãtur: vnde exeſos hos lapides vocauit Ouidius.

Nomina græca pumicis.

Eſt ſpecus exeſi ſtructura pumicis aſper.

Alij vocarunt hunc lapidem κατακεκαυμένον, nempè deuſtum, quoniam in locis ignitis proueniat, & inueniatur. Pariter apud Arabes varia ſortitur nomina: dicitur enim Fauechi, Fanechi, Famechi, Fanich, Fanoch, Faunoch, Fenich, & Fenix Rhaſi. Pandectario lapis Vulcani, & lapis de Barche, ſeu Barchin, nam Barchen eſt Libyæ ciuitas. Pariter eidem dicitur Pupex, & Speraton. Italis Pomice, Germanis Bimſtein, Gallis Pietra Pomice, Hiſpanis la Pietra Eſpomia.

Lapis Vulcani quis.

DE-

DESCRIPTIO, ET NATVRA.

NON debet Pumex, authore Galeno, inter metallica recenſeri, neq; inter terras, neq; reduci ad quidpiam marinum,neq; etiam ad lapides,quia non concedent eſſe lapides,cum omne genus lapidum in aqua locatum demergatur,& Pumices aquæ innatent, hac de cauſa ad genus lapidum non erunt referendi. Hanc difficultatem poterimus ſoluere, aſſerentes Pumicem integrum, propter meatus, qui ſunt aeris receptacula,aquis innatare, tamen redactus in puluerem, inſtar aliorum lapidũ, demergetur. Deinde quamuis Pumices,ob inſignem raritatẽ, qua profectò à natura lapidum degenerant, aquæ ſupernatent, & lapides nuncupari nequeant; attamen duritia ſua,lapides reuera vocantur. Cæterùm ex quanam materia originem ducant, variæ Authorum fuerunt opiniones. Alij Pumices ex terra conſtare,& inueniri in fodinis Aluminis, & Sulphuris exiſtimarunt. Alij in littore maris, ex littorali arena integrari putarunt, alij, quorum opinio exploditur, maris ſpumam eſſe crediderunt. Verùm Pumex nil aliud eſt, quam ſpuma quædam,& fęx lapidum liquefactorum, quemadmodum ſcoria eſt excremẽtum metallorum, idcircò cæteris lapidibus leuior exiſtit, & meatibus multis refertus, vnde rimoſum Pumicem Claudianus appellauit. *Materia pumicis qualis.*

Pumicis igitur ſubſtantia eſt admodum rara, atq; arida, vt iure meritò ἄγονος dici poſſit. Quamobrem Virgilius de eo, in Aetna, ſic cecinit.

Cætera materies, quæcumq; eſt fertilis igni
Vt ſemel accenſa eſt, moritur, nec reſtat in illa
Quod repetas, tantum cinis, & ſinè ſemine terra eſt.

Plinius Pumicem candidũ,& minimè ponderoſum probabat,necnon aridũ,&ſpongioſum, & eum, qui facilè teri poſſet. Hæc autem omnia ex Dioſcoride tranſcripſit, qui tamen hoc addidit, Pumices etiam ſciſſiles eſſe eligendos, quorum ſectione nonnullos inhorreſcere Ariſtoteles ſcripſit. *Sect. 3. Embl. 35.*

DIFFERENTIÆ.

VARIETAS Pumicum ſumitur à colore, pondere,mollitie,& duritie. Color in quibuſdam eſt albus, quos Plinius, atq; Dioſcorides elegerunt. In alijs cinereus color obſeruatur, qui mediũ locum obtinent. In alijs eſt niger, veluti eſt Pumex Aetneus,teſte Theophraſto, qui cũ niger ſit, nihil aliud quam aduſtionem ſignificat; quandoquidem ſi rurſus torreatur, totus, ad inſtar carbonis, in cineres dilabitur; de hoc Virgilius, in Ætna ſic cecinit.

Sed genus hoc lapidis, certiſsima ſigna caloris,
Quod nullas adiunxit opes, & languit ignis.

Rurſus Pumicum alij ſunt leuiores,alij grauiores,quales ſunt plerumq;nigri:quemadmodum albi,& cinerei leuiores. Quamquam tamen omnes leues,& rari ſint propter varios meatus, qui aerem in ſe continent. Deinde alij ſunt molles, manibuſq; in arenam facilè teruntur,quales Theophraſtus in Syro reperiri tradidit. Alij plerumq; ſunt ſemper aſperi, quorum vſus eſt maximus, vt inferius demonſtrabimus.

Encellius monimentis mandauit ſe inueniſſe circa flumina Germaniæ, & præcipuè ad Albin, & ad Promontoria illa vetera Marchiæ, lapides pallidos, raros, ſpongioſos, & Pumici ſimiles, ſed adhuc graues, quos credidit eſſe prima Pumicis rudimenta, & Pumices nondum calore excoctos; quinimò prodidit ſe igne periculum feciſſe, an eorum pondus diminueretur, & aliquantulum diminutum eſſe obſeruauit. *Pumicis rudimenta.*

Iam Pumices à nobis viſos recenſebimus. Primò ſpectauimus Pumicem album, leuem, ſpongioſum, mollem, non multis foraminibus refertum,& aliquantiſper radiantem. Deinde vidimus marinum lapideum perforatum, figura cerebri, & Paretonium æmulantem, colore pallido. Rurſus cinereum figura ſilicis, valdè leuem, nullis ferè meatibus refertum. Item conſpicati ſumus cinereum, leuem, valdè aſperum, ſapore ſalſo, atq; acri præditum. Iterum habuimus alium colore vario, maiori ex parte nigricantem, & aliquantulum rubeſcentem. Tandem alium ſubcinereum, partim etiam album, multis foraminibus plenum.

E

LOCVS.

INVENIVNTVR Pumices in locis, qui olim arſerunt, vel hodie etiam conflagrant, ex terra, vel lapide excocti,& ad eam figuram, quam videmus, redacti, veluti in Veſuuio, & alijs montibus Campaniæ,in Aenaria,in Sicilia circa Aetnam montem.Cæterùm laudatiſſimi ſunt Pumices, teſte Plinio, in collibus Myſiæ regionis aduſtis, in Aeolijs inſulis, ſed præſertim in Melo,& in Scyro, vnde Scyri lapidis nomen ſibi vendicarunt. Effodiuntur etiam, vt teſtatur Agricola, ad Confluentiam Germaniæ oppidum ita appellatum, quoniam illuc Rhenus, & Meſella confluant, nimirum in Germania inferiori, in tractu nobilis Oppidi, quod ab aquis nomen traxit.

Scyrus Inſula.

F

DENOMINATA.

SAXA ſerie annorum eroſa ex ædificijs pumicoſa vocantur. Item ſaxa aliquo artificio parata, ad inſtar Pumicis, vt imaginem ſpeluncarum reddant, quas Vulgus Muſea, vel Muſaica appellat, pumicea, vel pumicoſa etiam appellantur. Quapropter apud Latinos pumicoſum dicitur, quod Pumicis naturam, vel ſimilitudinem gerit, nempè foraminibus peruium,& cauernoſum : hinc pumicoſa terra apud Plinium nominatur. Item apud Ouidium,in Faſtis,molæ nuncupantur pumiceæ, non quòd è Pumice fierent, ſed quia ſcabræ,& aſperæ, inſtar Pumicis, eſſent,ſic igitur canit.

Lib. 6. Faſtor.

Et quæ Pumicas verſat aſella molas.

Pariter apud Græcos κισσηρώδης exponitur proximè accedens ad Pumicem. Alioquin pumiceum dicitur, quod ex Pumice conſtat,vel quod ad ſimilitudinem Pumicis aridum eſt. Hinc dimanat verbum, *pumicare,* nimirum Pumice aliquam rem aſperam læuigare, & polire; vnde pumicatum exponitur Pumice politum.Quinimò *repumicare* eſt denuò pumice polire, hinc oritur repumicatio, quæ, teſte Plinio, de arboribus dicitur. G

Nos in præſentia lapides delineatos exhibemus conſpiciendos, quos vel pumiceos vocabimus, quia aridi ſint, ad ſimilitudinem Pumicis, vel indigitabimus pumicoſos, quoniam cum ſint rari, & cauernoſi, naturam, vel faciem Pumicis æmulantur. Primò deſignatur lapis Tyburtinus pumicoſus, immò inſtar ſpongiæ perforatus, & ſecundo loco Spondylites pariter pumicoſus: hic enim lapis ſpondylum conchilij genus imitatur.

Spondylus animal ex genere Cōchiliorum.

Rurſus effigiatur pulcherrimus lapis tetragona figura, inſtar pumicis, foraminoſus, qui re vera pumiceus, & pumicoſus appellari poteſt.

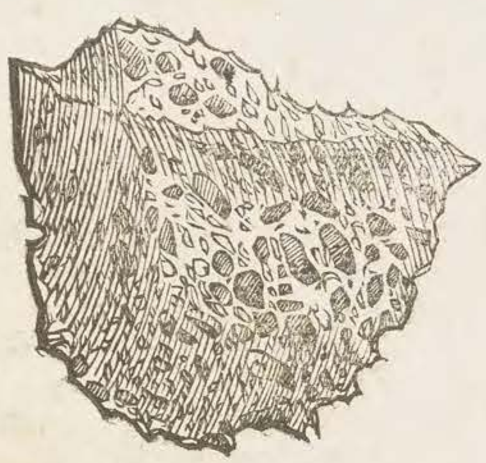
Lapides etiam illi foraminoſi, qui ad ornandas fontanas colliguntur, forſan pumices appellantur. Vulgus autem Tartaros nuncupat.

H

I. 2. La-

1. 2. Lapis Tyburtinus pumicoſus.
3. 4. Spondylites pumicoſus.

1

2

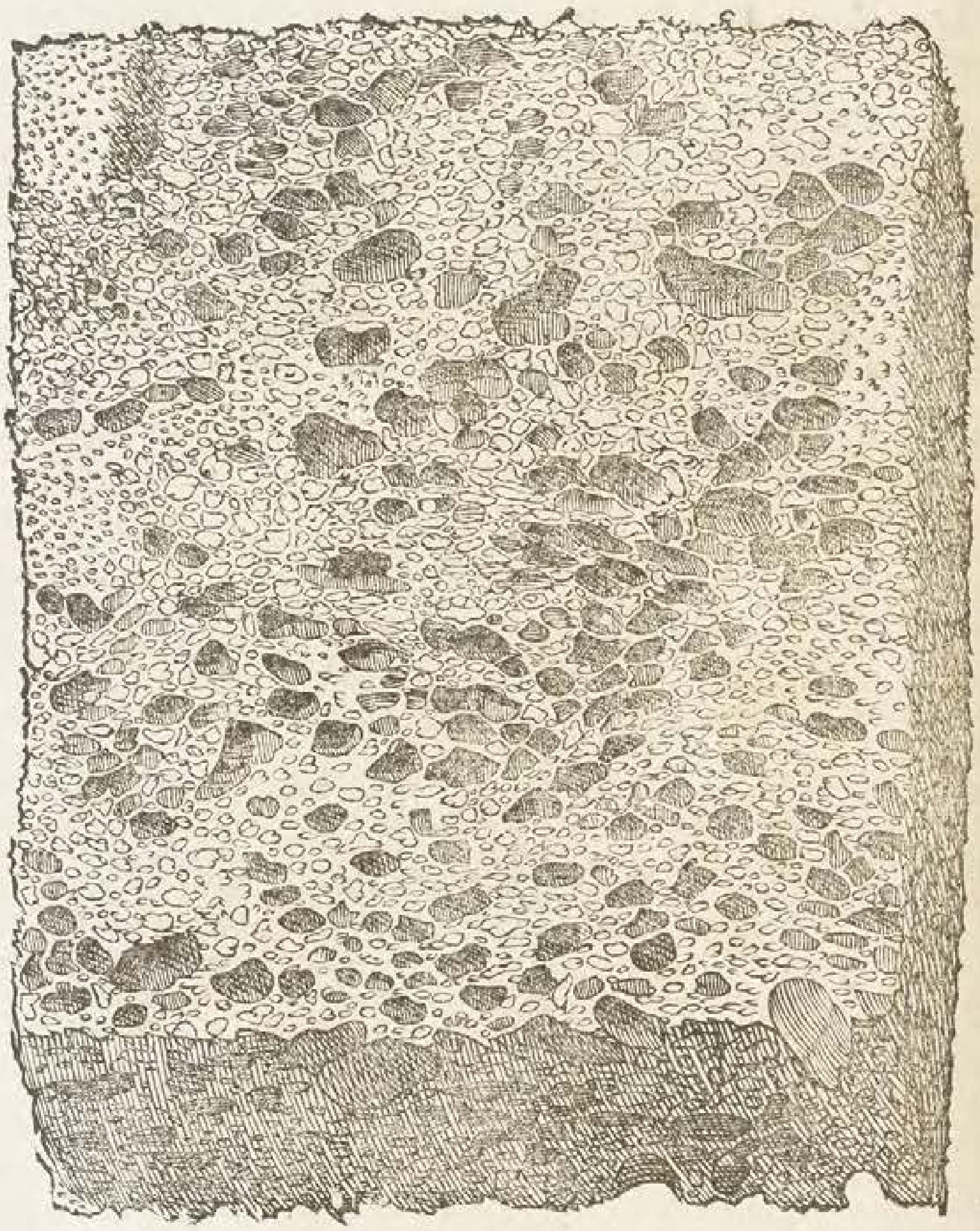
2

1

Lapis pumicoſus tetragona figura.

A

EPITHETA.

HIC lapis à forma, à pondere, à ſcabritie, & à ſubſtantia, varia ſortitur epitheta. Primitùs, cũ foraminibus ſit refertus, cauus, latebroſus, multicauus, exeſus, & cauernoſus appellatur. Sic .n. Virgilius, Propertius, Claudianus, & alij Poetę Pumicẽ nuncuparunt. Propertius vſus eſt hoc Epitheto, quando cecinit.

Pendebantq; cauis tympana pumicibus.

Et quamuis Turnebus notauerit Propertium hoc in loco non intellexiſſe Pumices, nempè lapides illos raros, & ſummæ leuitatis, ſed ſaxa potius in formam antri dependentia, nihilominus locus Propertij oſtendit, in veris etiam Pumicibus eſſe cauitatem. Ratione ſuperficiei, ſcaber, & aſper, ratione ponderis, leuis, & tandem ratione materiæ, ex qua conſtat, Pumex fragilis, & aridus nuncupatur. Hinc nonnulli, propter hanc ariditatem, vt Virgilius, bibulum indigitarunt, quoniam ſemper
B ſitire videatur, vnde ortum eſt illud prouerbium apud Plautum. *Aquam à Pumice poſtulas.* Profertur autem hoc adagium in illos, qui aliquid petunt ab illis, quod non habent. Nihil enim Pumice ſiccius inuenitur: quamobrem Plautus alio in loco dixit. *Pumex non æquè eſt aridus, atq; hic ſenex.* Huc quoq; reſpexit Ripa, in prima parte Iconologiæ, quando, ad ſignificandam Inopiam, vel egeſtatem, Anum macilentam cum ramo ſalicis in dextra, & Pumicem in ſiniſtra manu effigiauit: quandoquidem ſalix inter plantas, & Pumex inter lapides ſterilitatem nobis inſinuant.

In Aulul.

Adagium de Pumice.

VSVS IN MEDICINA.

PVMEX in medicina, iuxta ſententiam Plinij, poſſidet virtutem extenuandi, & exſiccandi; dummodò tertiam vſtionem paſſus fuerit: ter enim torretur puro carbone, & toties vino albo extinguitur, deinde lauatur vt Cadmia, & ſiccatus in loco minimè vliginoſo ſeruatur. Puluis medicamentis ophthalmicis permi-
C ſcetur, & eorum vlcera leniter purgat, cicatrices explet, atq; emendat. Quidam, poſt tertiam vſtionem, refrigeratum potius, quàm reſtinctum Pumicem ex vino terere malunt. Additur etiam malagmatibus, & verendorum vlceribus confert, necnon in dentifricijs commendatur.

Theophraſtus tradit potores in certamine bibendi præſumere huius lapidis farinam, ſed niſi immenſo potu impleantur, periclitari, totamq; refrigerandi naturam eſſe, vt muſta feruere deſinant, Pumice addito. Apud Theophraſtum, Eudemus Chius, poſt ſeptimam veratri potionem, vomitum cohibuit, primùm, ſumpto Pumice conſperſo acri aceto; deinde eodem Pumice diluto, & macerato in mero. Verùm hæc apud Theophraſtum hodie aliter ſic leguntur. *Eudemus Chius bibens Helleborum non purgabatur, & aliquando dixit ſe vna die viginti duas potiones ſumpſiſſe in foro ſedentem ad vaſorum inſtrumenta, & ante crepuſculum non ſurrexiſſe, tunc autem abijſſe, lauaſſe, & ſolito more cænaſſe, & non reuomuiſſe: verùm hic auxilio quodam inſtructus retinuit. Pumicem enim acri aceto inſperſum bibiſſe ſe dixit poſt ſeptimam potionem, & rurſus poſteà ex vino eo-*
D *dem modo. Eſſe enim Pumicis adeò vehementem vim, vt, ſi quis in dolium feruens immittat, feruorem ſedet, non ſolum in præſens, ſed etiam in totum; nimirum reſiccantem, & ſuſcipientem flatum, & hunc diſsipantem.* Hactenus Theophraſtus. Non igitur ſimpliciter ad Potores decertantes Pumex pertinet. Sunt tamen nonnulli, qui præferentes Plinij lectionem, iuxta illum, Theophraſtum emendandum eſſe cenſent, ſed eorum ſententiam, breuitatis ſtudio, nunc diſcutere nolumus.

Dētifritia ex quibus conſtent.

Lib. 9. hiſt.

Galenus Pumicem addit medicamentis carnem generantibus, & dentes extergẽtibus. Dioſcorides, vt vſus huius lapidis in medicina rectus ſit, modum præparandi docet. Vritur ergo, ad mentem Dioſcoridis, Pumex hunc in modum. Prunis obruitur, vt candefiat, extractus vino odorato extinguitur, deinde idem opus repetitur, & tertiò candefactus per ſe refrigerari permittitur, & poſteà ad vſum reponitur. Nam vim acquirit aſtringentem, extergentem, & purgantem ea, quæ pupillis oculorum tenebras offundunt. Dentibus tritus affricatur, & ad pilos abolendos idoneus eſt. Hippocrates inter cætera medicamenta impetigini vtilia Pumicem enumerat.

Vſtio pumicis ad mentem Dioſcor.

Lib. 9. de morb. mul.

E

VSVS IN VARIIS.

PVMICES olim fœminis, & Plinius, ſuis etiam temporibus, viris fuiſſe in vſu retulit, præſertim ad corpora læuiganda. Vnde Martialis idem de puero ſcribit.

Sit nobis ætate puer non pumice læuis,
Propter quem placeat nulla puella mihi.

Illæ igitur fœminæ, quæ pumicibus, necnon pſilothris, & volſellis pilos detrahebāt, ſtrictiuellæ olim fuerunt nuncupatæ, veluti incoctæ, quæ nimio calamiſtrorum vſu pellem adurebant. Pariter homines effœminati, & molles, qui ſimili artificio capillos criſpant apud Strabonem κτπύρισαι, & apud Plinium ſecūdum pumicati dicuntur, quia Pumice ſe glabros, & læues reddant. Hodie quoque vtimur pumicibus ad læuiganda corpora in balneis, & præſertim ad abſtergendas pedum ſordities; qualis mos Priſcis etiam fuit familiaris. De hoc Ouidius ſic canit. F

In Epiſt.

Lib. 1. de art. amādi.

Nec tua mordaci Pumice crura teras.

Immò ad talem vſum laudabantur potiſſimùm Pumices in Melo, atq; Inſulis Aeolijs collecti. Scribit præterea Plinius, authoritate Catulli, Pumicis vſum fuiſſe ad libros compingendos, qualis mos ad noſtrum vſq; ſæculum penetrauit: quamuis hodie alia ſcribendorum, & compingendorum librorum ratio ſeruetur. Galenus etiam ſcriptoribus Pumices vſui fuiſſe ſcribit, ad calamos temperandos: quandoquidem Pumices abradunt, & ſua aſperitate læuigant. Simili ratione Librarij Pumice vtuntur: etenim primò ſuperfluitates inſtrumentis ferreis abſcindunt, & ſi quid aſperi remanſerit, Pumice poſtea auferunt.

Fiebant etiam Muſea ex Pumicibus, atq; tophis, ad repreſentandam ſpecus, vel antri effigiem, id teſtimonio multorum Poetarum comprobare poſſumus. Claudianus ſic canit.

Rimoſam patriam, delectaq; Pumicis antra G
Defendunt.

Lib. 1. metam.

Tale fuit illud antrum pulcherrimè ab Ouidio deſcriptum. Fingit enim ex Pumicibus, & tophis à natura fuiſſe fabricatum, in quo lauacrum Dianæ conſpiciebatur. Canit igitur hunc in modum.

Cuius in extremo eſt antrum memorale receſſu
Arte laboratum nulla, ſimulauerat artem
Ingenio natura ſuo; nam Pumice viuo,
Et leuibus tophis natiuum duxerat arcum.

Reperiuntur huiuſmodi ſpecus ex Pumicibus, atque tophis conſtructi in multis Italiæ, & aliarum regionum locis, qui magnis Principum impenſis fabricati fuerunt. Hoc opus Veteres, teſte Plinio, Muſea, aut Muſaica appellabant. Hoc inuentum quidam Agrippæ acceptum referunt. Horum ædificiorum Artifices Caſſiodorus, & Iuſtiniani leges Muſearios nuncupant, quamuis nonnulli Muſcarios legant. Ammianus Marcellinus Muſicium opus nominat. In Vitis Cæſarum, quas ab Adriano H Iulius Capitulinus, & alij cōplures ſcripſerunt, pictura de Muſeo nominatur; quamuis mendosè, de Muſco legatur.

Præterea obſeruauimus apud varios Authores, præter ſpeluncas illas, quæ ex Pumicibus erant conſtructæ, tecta ædium, immò & totas ædes Pumicibus fuiſſe exornatas. Idcircò de Catane, ſeu Catania Siciliæ vrbe, ſcriptum eſt, quod ex cineribus incendij Aetnæ montis, hoc eſt ex Pumicibus quondam exornata fuit. De Tectis poſteà ex huiuſmodi lapide conſtructis, & ornatis, habemus Virgilium ſic canentem.

Poſtquam eſt ad thalami pendentia Pumice tecta
Peruentum.

Ouidius pariter ſcribens ad Liuiam hæc habet.

Lib. 8. metam.

Strictaq; pendenti Pumice tecta ſulit.

Rurſus alibi canit hunc in modum.

A *Pumice multicauo, nec leuibus atria tophis*
Structa, ſubit.

Multa alia in hoc genere ſupereſſent recenſenda, ſed, breuitati ſtudentes, ad Tophum lapidem Pumici valdè familiarem ſermonem conuertimus.

DE TOPHO.
Cap. XL.
ÆQVIVOCA, SYNONIMA, Etymum.

B NOSTRA intereſſet proſequi hiſtoriam eorum lapidum, qui à quodam particulari loco nomen habent, verùm, quia Tophus cum Pumice maximam habet ſimilitudinem, & in ijſdem operibus, in quibus Pumex, adhibetur, operæ pretium eſse duximus de illo prius nonnulla exarare, vt deinde ad noſtrum inſtitutum reuertamur. Tophus Græcis πῶρος dicitur per ω: nam πορος per ο, varias alias apud eoſdem Græcos ſignificationes ſortitur. πόρος ἀπὸ τοῦ πείρειν, hoc eſt tranſire, quandoquidem tranſitum ſignificat: vnde ἄπορος apud Plutarchum exponitur tranſitum non habens, & metaphoricè homines vocantur ἄποροι, qui ad tales anguſtias, & difficultates redacti ſunt, vt inde ſe explicari nequeant. Quandoq; hoc vocabulum indicat viam, quemadmodum Suidas, & Heſichius exponunt. Dēnotat etiam meatum, & canalem, Plinius aliquando vertit fiſtulam. Præterea πορος, vt inquit Gorræus, ſignificat id, per quod aliquid influit, ſiue ſpiritus, ſiue aer, ſiue humor,
C ſiue excrementum fuerit: quapropter nerui oculorum ab Herophilo πόροι nuncupati fuerunt. Pariter meatus, per quos cibus in ventriculum ſubit, vel ab eo egreditur, necnon per quos chylus in iecur diffunditur, πόροι appellantur. Inſuper exigua illa foramina per totam cutem diſperſa, quæ totius corporis perſpirationem moliuntur, πόροι dicuntur. Sic πορῶν μεστός apud Ariſtotelem legitur, nempè huiuſmodi meatibus, & foraminibus plenus. Dicitur quoq; πόρος apud Thucididem, vt exponit Scholiaſtes, ora maritima, dicens πόρον ibi vocari τὰ ἐμπόρια, cum in huiuſmodi locis frequens in mari ſit tranſitus, vnde cibaria, & merces aduehuntur. Interdum πόρος, addito vocabulo, χρημάτων, interdum etiam omiſſo, rei, aut pecuniæ quærendæ rationem ſignificat. Cicero vias pecuniæ appellat, inquiens, *omnes vias pecuniæ norunt, diuerſo tamen conſilio illi pecuniam quærebant.* Alicubi ipſa pecunia πόρος nominatur, nonnunquam pro quæſtu, item pro reditu, & prouentu, vectigali, quandoq; pro auxilio, vel etiam vtilitate, ac emolumento, immò pro exercitu apud Dionyſium Halicarnaſſeum vſurpatur.

Oculorum nerui pori dicti.

In Epiſt. ad Q. fratrem.

D Cæterùm vocabulum πῶρος apud græcos Medicos morbus eſt articulorũ, qui fluxione tentantur, cuius morbi curam Alexander Trallianus diligenter ſcripſit. Inſuper Græcis πῶρος callus dicitur, qui nihil aliud eſt, quàm corpus durum, ſiccum, & album oſſa fracta coniungens. Hæc vox etiam ſumitur pro ſubſtantia quadam craſſa, lenta, & dura, quæ præter naturam concreuit in modum calli, veluti ſæpè contingit in articulis, & aliquando in pulmone: hic ab oſſium callo diſcrepat, nam vnus eſt naturæ opus, alter verò eſt morbus, quem nonnulli πώρωσιν indigitant, cum cauſam, & generationem præter naturam habeat. Quemadmodum igitur πῶρος apud Græcos denotat illos morbos, quos recenſuimus, per metaphoram proculdubiò à Poro lapide, ſic Latini eoſdem morbos tophos appellant: quinimò Nuperorum nonnulli, pro λιθίασι Tophum vertunt: cum tamen in veſica non ſemper tophi, nempè lapides friabiles, ſed marmorei plerumq; calculi generentur. Plinius quoque meminit Tophorum, qui in viſceribus cornigerorum animantium naſcuntur, de quibus ſuo loco ſermo eſt habitus. Encellius Pumicem nigrum nominari tophum aſſeruit.

Morbus articularis.

Callus.

Gal-

Gallicum vulgus, authore Ruellio, Conferuam Plinij, Tofam muſci, quaſi muſcoſum aceruum appellat. Nautæ in fluminibus verſantes, fluuialem ſpongiam Tophũ cognominarunt, quia, ob foramina, faciem ſpongioſam præ ſe ferat. Hactenus de æquiuocis. E

Synonima Tophi. Nuncupatur ergo hic lapis apud Plinium Porus, & Tophus fortaſſis à verbo græco τύφω accendo;namq; ab incendijs tanquam Pumex procreatus eſſe videatur.Oppiano dicitur τρητος λίθος, Herodoto πωρινας λίθος. Italis Tufo, e Tuuo, Hiſpanis Piedra areniſca, Gallis Toffeau, Germanis Toffſtein, Belgis Thuntſtein.

DESCRIPTIO, ET NATVRA.

PORVS, ſiue Tophus lapis eſt mollis, ideóq; ob mollitiem fragilis, item ſcaber, rarus foraminibus,atq; meatibus patentibus refertus:quandoquidem partes huius lapidis in omnibus locis coniunctæ, atq; continuatæ non obſeruantur, ſed multus aer ei interiectus eſt. Etenim tales meatus à natura fiunt, quando, in primordio generationis, humor cum terra non ſatis permixtus eſt, ſed ipſum diuerſæ partes terreni tanquam vaſa quædam coercent, atq; continent. Quemadmodum viciſſim lapides compacti, & ſolidi producuntur, quando humor vbiq; in terram penetrat, eiq; probè permiſcetur. Cauſam mollitiei huiuſce lapidis Albertus ſuperfluæ humiditati non æqualiter terreno permixtæ aſſignauit: hac de cauſa Tophum igni admotum non liqueſcere, ſed in cinerem abire aſſeruit. Liquefit autem igni Tophus, ſi aceto perfundatur, vt Leuinus Lemnius annotauit; nam illi liquori vis ignea, atq; conſumens ſubeſt, quæ ſolida quæq; depaſcitur, atq; conterit. F

In lib. de lapid. cap. 4

Lib. 4. de occult. nat. mirac. c. 14

Lib. 36. ca. 17.

Color huius lapidis plerumq; eſt albus, aut terreſtris, vel talem ſortitur colorem, qualem Pumex, vt Albertus teſtatur. Plinius candore, & duritia marmori Pario ſimilem eſſe ſcribit. Albertus perſcrutans coloris cauſam, retulit Tophum lapidem generari ex terra, cui aqua permixta ſpumam edit, atque digeſtionis opera, albus euadit. G

DIFFERENTIÆ.

DVÆ huius lapidis ſpecies obſeruantur, vna eſt, quæ πῶρος Græcis, & Plinio Porus nominatur, plerumq; colore, & duritia marmori Pario ſimilis,vt Theophraſtus optimè animaduertit. Ad hanc ſpeciem referunt Tophum, qui ſerra dentata tanquam lignum ſecatur: quamuis omnia Tophorum genera, minimo etiam inſtrumento, iuxta ſententiam Alberti, ſecari poſſint. Altera Tophorum ſpecies eſt, qui in ſpeluncis ex ſucco ſtillante propter frigus concreſcunt, qualis eſt ille, quem Hydrolithum vocamus. Talis enim ſedimento aquæ in canalibus fontium concreſcere ſolet. Huius quoq; generis ſunt lapides illi, quorum meminit Geſnerus in libro Foſſilium. Hi oriuntur in fiſtulis, per quas thermæ ducuntur, vt in Badenſibus; item in tubis aquæductuum oriuntur, vt Beichlingi, eodem Geſnero teſte. Verùm huiuſmodi ſpecies cæteris Tophis ſunt ſolidiores. H

Topho Thermarũ.

Variant præterea Tophi colore, duritia, atq; mollitie. Color plerumq; illis ineſt albus. At Tophi in Campania nigrum, & rubrum colorem ſortiuntur. Rurſus Tophi non ſemper ſunt duri, licèt Plinius duritia, marmori Pario aſſimilauerit: plerumq; enim in puluerem facilè comminuuntur.

Poſſumus huc referre lapidem, qui frequẽs reperitur in Agro Romano: eſt enim ſpongioſus, grauis tamen,aſper, foraminibus modò paruis, modò maiuſculis refertus, colore primum ſubflauo, poſteà leucophæo, aquam imbibit, quæ deinde paulatim guttatim ſtillat, quaſi à lapide exprimatur. Hunc vocant Spromum, fortaſſis ab exprimendo, quia aquam hauſtam quodammodo exprimere videatur. Hic in fontibus artificioſis,quos Nymphęa vocant, ſua aſperitate,inter Tophos,atq; Pumices pulcherrimum præbet ornamentum.

LO-

LOCVS.

INVENITVR, teſte Agricola, apud Francos populos, circiter Coburgum Thuringiorum, & in ipſa Thuringia, illum enim Helba fluuius defert. Naſcitur etiam in Ditione Maneſsfeldẽſi, & ad Hircinĩam ſyluam Stolbergij, & in Dextro monte Saxoniæ. Item reperitur in multis Regionibus Italiæ, vt in Vmbria, in Piceno, & in Campania. Ambroſius Leo author eſt, Tophum altiſſimum dumtaxat *Lib.* 1.
vnum inuentum fuiſſe in illo Agri Nolani angulo (Nola eſt celebre oppidum Campaniæ) qui ad ortum æſtiuum excurrit, verumtamen non extare, aut adeò extuberare, vt verruculæ aliquæ ſupra ſolum appareant: quandoquidem infra eſt preſſus, & cæteris campis æquale dorſum præſtat, quod nihilominus terrenum vomere facilè ſcinditur, atq; feraciſſimum eſt. Quinimò hic lapis, vt idem Author teſtatur, Pago
B nomen dedit, quod Tophinum appellatur. Strabo inter Caras, & Nyſeum agrum, *Lib.* 13.
qui eſt trans Meandrum vſq; in Cibyrenſem, & Caballẽſem, ſcribit ſcaturire aquas, *Geogr.*
quæ non paruam admirationem pariunt, nam adeò facilè in Tophum durantur, vt qui deducunt aquæductus, integra ſepta ex illo aquis conficiunt.

VSVS.

OLIM Aegyptij Topho lapide, in diuulſis ædificijs, tanquam ſepto vſi fuerunt. Sic Iſidorus fundamentis aptum eſſe ait, mortalitate (alij legunt mor- *Li.* 19. *cap.*
dacitate) atq; mollitie, ſed ædificijs inutilem, quoniam ab æſtu maris fri- 10.
cetur, & imbribus verberetur. Georgius tamen Agricola ſcriptum reliquit, & quotidiana experientia docet, huiuſmodi lapidem non ſolum fundamentis, ſed etiam integris ædificijs eſſe idoneum. Etenim Manesfeldenſes muros, & propugnacu-
C la, ſolis tophis, extruunt. Murorum, & turrium fabrica Nolanæ vrbis, in Campania, non ex quadrato lapide, ſed ex tophis conſtructa eſt. Quinimò in Pago illo Nolano, quod paulò ante Tophinum nominari diximus, altæ parantur lapicidinæ in vſum fabricæ Nolanorũ: ſic enim Ambroſius Leo in deſcriptione huius vrbis retulit. *Li.* 1. *ca.* 6.

Carceres Romæ primùm ex ligno, & topho lapide fuerunt fabrefacti, & poſtea marmoreis à Claudio Imperatore permutati: Senis multæ ſunt turres, quæ nullo alio nituntur fundamento, quàm tophi lapidis, ex quo mons ſubtus ex eo lapide conſtat. Huius etiam opera Cementarij parietes incruſtant, & ciſternas conficiunt. Quinimò, inter cætera lapidum genera, hic vnus fornicibus, quos Itali *Volti* nuncupant, aptiſſimus à peritis Architectis elegitur. Præterea quem vſum præbeat ſtructuræ ſpecuum, atq; antrorum ex antecedente capite licet colligere, namq; cum Pumice miſcebatur, vt ex Ouidio colligere licet canente.

——— ——— ——— nam Pumice viuo
Et leuibus tophis natiuum duxerat arcum.

D Plinius alium vſum huius lapidis longè à prædicto diuerſum recenſuit, narrans ab Authoribus experti, & à Virgilio non improbam pro vitibus: canit enim Poeta hunc in modum.

Nam ieiuna quidem cliuoſi glarea ruris,
Vix humiles apibus caſias, roremq; miniſtrat,
Et Tophus ſcaber, & nigris exeſa chelydris
Creta.

Quo in loco, Virgilius inter alia, quæ ad culturam vitis requiruntur, tophum etiam lapidem enumerat. Ioannes Baptiſta Porta author eſt, tophaceam terram generare illud genus trifolij, quod ab odore, quem ſpirat, Aſphaltites, ſiue bituminoſum *Trifolijs*
nominatur, ideòq; mons ille tophaceus Neapoli imminens, à Galeno Trifolinus fuit *Aſphalti-*
nuncupatus propter copiam huius Trifolij, quod ibi frequens naſcitur. *tis.*

DE LAPIDE INDICO NEPRITHICO. Cap. XLI.

SYNONIMA, ET ETYMVM.

IAM ad noſtrum inſtitutum reuertentes, Indicum lapidem nephriticum examinabimus, qui ita nuncupatur partim ab effectu, quem præſtat, dum mirandum in modum nephriticis opitulatur, partim à loco natali, nam cum primùm in noſtris regionibus fuit obſeruatus, ex India,& præſertim ex noua Hiſpania deferri cœpit. Quamuis hodie in nonnullis etiam Hiſpaniæ locis, necnon in Bohemia inueniatur. Apud Geſnerum lapis oripendulus nuncupatur, quoniam creditur eſſe ille, quem nobiliores Braſilienſes,cum in publicum prodeunt,labijs ab adoleſcentia perforatis imponunt. Vulgò appellatur *Iſiada*, ſiue *Oſiada* ab Iſchiade,vel ſciatica, vt notat Anſelmus Boetius, quod morbi genus curare perhibetur. Aut potius, vt alij volunt, quoniam apud Hiſpanos vocetur Piedra de la Yiada, quaſi contra Nephritim valeat, vt nonnulli exponunt.

Braſilienſes eo vtũtur.
Oripendulus lapis.

DESCRIPTIO, ET NATVRA.

HIC lapis quemadmodum, & Heliotropium ab aliquibus inter genera Iaſpidum reponitur. Preterquamquòd ſicuti Iaſpides varijs coloribus viſuntur: ita hic lapis varios colores nanciſcitur. Diſcrepat tamen hic ab Iaſpide, cum durior ſit, & nunquam aliquid rubedinis in ſe contineat. Deinde hic nunquàm exactè poliri poteſt, quoniam ſuperficies ſemper pinguis,& quaſi oleo peruncta eſſe videtur. Rarò hic lapis duos habet coniunctos colores, plerumq; vno tantùm colore inſignitur, & talis color ſemper ex albo, & viridi ſimul mixtis reſultare videtur. Præterea, quando huiuſmodi lapis in craſſitiem etiam tenuem redigitur, admodum obſcurè tranſparet.

DIFFERENTIÆ.

SI varietas colorum diuerſas ſpecies conſtituere poteſt, proculdubiò varia huius lapidis genera aſſignare poterimus. Etenim tales lapides ex albedine vireſcentes obſeruantur. Viriditas autem aliquando ſubflaua, & quandoque ſubcærulea conſpicitur. Plerumq; talis mixtio ex viridi, albo, cæruleo, & nigro colore reſultat, non quia hi colores omnes ſimul miſceantur, ſed aliqui tantùm. Hinc fit, vt tales lapides diuerſi coloris inueniantur. Anſelmus Boetius fatetur ſe diuerſos huius generis lapides obſeruaſſe, & præſertim vnum genus, inſtar cryſtalli; nubecula viridi refertum. Poteſt etiam varietas coloris horum lapidum inde oriri, quoniam hi lapides interdum Iaſpidi, & interdum Praſſio lapidibus adnaſci ſolent. Sæpiùs tamen ſolitarij inueniuntur, & ad tantam creſcunt molem, vt ex illis pocula parari poſſint.

Lib. 2. de lapid. cap. 209.

VSVS

VSVS IN MEDICINA.

HIC lapis Indicus nephriticus magni fit, cũ ita facilè haberi nequeat. Brachialibus inſeri ſolet, non modò ad mulierum ornamentum, quia lapis non eſt elegans, ſed gratia ſanitatis; cum aduerſus dolores nephriticos ſummoperè commendetur: nam ab huiuſmodi effectu, & affectu nomen inuenit. Quinimò Anſelmus Boetius narrat ſe nouiſſe nobiliſſimũ virum, qui talem geſtãs lapidẽ, multos nephritide laborantes, alijs medicamentis non conferentibus, magna medicorum admiratione, curabat, nimirùm lapide brachio lateris laborantis circa corpum admoto, vbi pars interna manus initium habet: hac enim ratione lapis applicatus integros lapillos à renibus expellit, quemadmodum Nicolaus Monardes ſe obſeruaſſe teſtificatus eſt in illo libello, quem de hoc lapide, Hiſpanico idiomate, cõſcripſit. *Cura Nephritidis.*

DE MEMPHITE.
Cap. XXXXII.

SYNONIMA, ET DESCRIPTIO.

A CELEBERRIMO olim Ægypti oppido Memphites lapis fuit cognominatus, vbi freques reperiebatur (quãuis & Menophitis apud Bartholomeũ Anglicum legatur) hodie vix cognoſcitur, cum in Europam amplius non deferatur. Nos tamen habuimus portiunculam lapidis, quæ exactè Memphiti Dioſcoridis reſpondere videbatur. Dioſcorides hunc lapidem pinguem verſicolorem, & magnitudine calculorum eſſe prodidit. Pariter in hac portione lapidis color obſeruatur ex rubro quaſi ad cinereum tendens, itaut eminus caſtaneo colore eſſe videretur, cum maculis intus luteis, quarè varium lapidem vnà cum Dioſcoride meritò pronunciamus. Præterea, quamuis Dioſcorides pinguem eſſe ſcribat, illa verba ſic exponenda eſſe arbitramnr, nimirum quia lapis humectatus colore rubeſcente tingit, non aliter atque rubrica.

Subſtantia eſt lapidis potius, quàm marmoris: namq; cultro in puluerem facilè conteritur, & quamuis Plinius eum inter marmora reponat, addit tamen omnia illa conuenire huic marmori, quæ Dioſcorides Memphiti lapidi aſſignauit. *Li.36.c.7.*

VSVS IN MEDICINA.

TRADVNT Dioſcorides, & Plinius hoc lapide trito, atq; illito, vnà cum aceto, ſine periculo, partes ſtupefieri, itaut Patientes cruciatum non ſentiant: hinc Albertus arripuit occaſionem ſcribendi, hunc lapidem eſſe talis virtutis, vt, ſi teratur, & cum aqua in potu præbeatur illis, quorum partes ſunt amputandæ, proculdubiò tantum inducit ſtuporem, vt neq; ſectionem, neq; vſtionem ſentiant.

DE

DE LAPIDE LYDIO.
Cap. XLIII.

SYNONIMA, ET ETYMVM.

LYDIVM, atq; Heraclium lapidem à regione Plinius vocauit, qui etiam Magnetem, Heraclium lapidem indigitauit. Apud eumdem, hic lapis vocatur etiam Coticula, quia in formam cotis olim ad vſum traheretur. Apud Pindarum, atq; Sophoclem dicitur Βάσανος, quæ vox apud Græcos probationem, & explorationem ſignificat. Cæteris Gręcis nominatur χρυσιτὶς λίθος, & λυδίος λίθος, tum à regione, tum ab auro, F quoniam hoc lapide aurũ probetur. Quamobrem Zetzes probatoriũ, Ouidius Indicem, & Piſaurenſis Paragonium indigitarunt. Alij demum, ob eamdem rationem, hunc lapidem Chryſitida, & Chryſocomum vocitarunt. Seruius, vt annotauit Gaudentius Merula, Darium quoq; lapidem dici retulit, quoniam in Paro inſula, quæ vna eſt Cycladum, naſcatur, de quo Virgilius ſic cecinit.

Lapis Index Probatorius.

Lib. 2. Aeneid.

Quale manus addunt ebori decus, aut vbi flauo
Argentum, Pariuſue lapis circumdatur auro.

Hic lapis Gallis dicitur Vne Pierre de Touche, Germanis Probierſtein, Italis Parangone, & Pietra di Tocho, Hiſpanis Toque d oro.

DESCRIPTIO, ET LOCVS.

COLORE eſt lapis hic nigerrimo, & læuore inſigni præditus, probatur autem ſi G politus in halitu hominis ſudet protinus, nubemq; diſcutiat. Plinius habere modicam magnitudinem ſcripſit, nempè quaternas vncias longitudinis, & binas latitudinis non excedere. Ioannes etiam Zetzes idem teſtatur his verſibus.

Μικραὶ καὶ μέσαι εὕρηνται. Τινὲς χειροπληθεῖς γὰρ
Αὗται καλοῦνται βάσανοι, βάσανοι γὰρ χρυσίου.

Hi ſic latinè verti poſſunt.

Parui, & medij inueniuntur quidam manum replentes autem
Ii vocantur probatores, probatores autem auri.

Verùm licet Plinius quaternas vncias longitudinis, & binas latitudinis ei aſſignet, & pariter Ioannes Zetzes Lydios lapides paruos eſſe diuulget: nihilominus Georgius Agricola multò maiores inueniri ſcribit, & maximos circa Viſam Germaniæ oppidum erui. Nos autem aſſerere poſſumus aduerſus Plinium ingentis molis inueniri, cum ſimulacra, & ſtatuæ ex hoc lapide confectæ Romæ videantur.

Lib. 5. de foſsil.

Temporibus Theophraſti, & Plinij, Lydius lapis in Tmolo fluuio inueniebatur. Hodie paſſim apud Germanos in riuis Heldeshemijs, & Goſſelarianis, atq; etiam circa H Viſam pagum, qui, teſte Agricola, inter oppida Egram, & Eredorſum ſitus eſt.

VSVS.

AVTHOR eſt Plinius peritos his coticulis vti ad examinanda metalla, & talis vſus, ad hodiernam vſque diem, pro explorando legitimo auro, & argento penetrauit. Idem Plutarchus de herba quadam narrat, quæ eam ob cauſam Chryſopola nuncupata fuit. Hodie etiam, ad auri explorationem, nigro marmore, vel Baſalte vtuntur. Pariter in Italia quidam Artifices adhibent ſubuiridem quemdam lapidem, quem *Verdello* nuncupant. Similiter Boetius narrat paſſim, in varijs Germaniæ locis, circa flumina, lapides nigerrimos inueniri, qui expoliti Lydij lapidis vices ſupplent.

Chryſopola herba.

DE

A

DE LAPIDE ALDEBERGIO.
Cap. XLIV.

HIC lapis nomen acquiſiuit ab Aldenburgo Halſatiæ vrbe, quæ vrbs vetus Latinis noſtri ſeculi hominibus nominatur. Duplicis eſt generis, vnum extra albicat, & intus eſt cinereum; alterum rubeſcit, vtriq; tamen odor violæ ineſt. Hunc tamen odorem Georgius Agricola non lapidi, ſed muſco attribuit, qui lapidibus frequẽter adnaſci ſolet, fortaſſis authoritate Ariſtotelis ductus, qui nullos lapides odorem ſpargere aſſeruit. Nihilominus nos experientia edocti, talem odorem non muſco, ſed lapidi adſcribendum eſſe opinamur: habuimus enim fragmẽtum huius lapidis odorem
B violæ fundentis, in quo nulla prorſus muſci veſtigia apparebant, & tamen, diuturnitate temporis, talis odor euaneſcere debuiſſet, cum tamen odore eſſet refertus, non ſecus ac violis ſemper fuiſſet inuolutus, licet inter lapides diuerſi generis ſeruaretur. Quapropter mens Ariſtotelis de odore lapidum ita exponenda eſt, vt de pluribus intelligatur. *Odor in lapidibus.*

DE LAPIDE ALABANDICO.
Cap. XLV.

SYNONIMA.

ALABANDICVS, & Alabandinus lapis inuenit nomen ab Alabanda Cariæ. Apud Hermolaum Barbarum Abalandicus legitur. Præ-
C terea Democrato vocatur Alabaſtrus. Alijs cognominatur Magneſia, & Manganeſe. Apud Albertum Magnoſia. Deniq; alijs Pignites, & Pingnites, & ſpecies Belemnitis dicitur.

DESCRIPTIO, ET LOCVS.

COLOR huius lapidis ex rufo nigricat, perſpicuus eſt, ad inſtar ignis: quinimmò ſecundùm aliquos, nonnullis rimulis, atq; venis dehiſcit, verũ Plinius horum non meminit, qui aſſeruit hunc lapidem eſſe nigri coloris, aſpectu tamen ad purpuram declinantis facilè liquatur igni, & ad vſum vitri funditur. In Caria ad Alabandam naſcitur, & in eadem regione, Mileti, vt Plinius teſtificatur. *Adhibetur ad vitra.*

D

DE LAPIDE OBSIDIANO.
Cap. XLVI.

SYNONIMA, ET ETYMVM.

QVAMVIS Obſidianus lapis ab Obſidio inuentore ita fuerit nuncupatus, authore Plinio; attamen illum accepiſſe nomen à Regione poſſumus aſſeuerare, nimirum in qua Obſidius illum primò reperiſſe traditur. Quocirca Aethiopicus lapis etiã dici meruit ὀψίανος λίθος Conſtantino, in Dictionario ſuo, appellatur, & Obſius lapis apud Iſidorũ legitur. Hunc eumdem eſſe cum gemma obſidiana Plinij, arbitramur. Hieronymus Cardanus lapidem incidentem ab effectu indigitauit; quia ex illo cultri *Lib. 37. cap. 26.*

olim pararentur. Sunt qui Zibriten Alberto dictum eſſe volunt, quam opinionem minimè improbamus. E

DESCRIPTIO.

ETIAMSI Georgius Agricola Obſidianum hunc lapidem Gagatis, & Thracij ſpeciem eſſe conſtituat, nos tamen ab illis diuerſiſſimũ eſſe exiſtimamus. Quandoquidem, licèt primo intuitu ſimiles eſſe videantur, exactè cõſiderantibus differentias, proculdubiò diſſimiles omninò euadunt. Gagates plerumq; eſt cruſtoſus, vt Dioſcorides optimè exarat, Thracius eſt, ſubſtantia denſa compactus, & parum ſplendens obſeruatur. Obſidianus verò ſplendet, & tranſparet. Deinde Gagates, & Thracius obtuſi ſunt, & ad ſcindendum valdè inepti; Sardus verò, & hic Aethiopicus ſcindunt quidem, ſed non eodem modo: namq; Sardus non poteſt reduci ad figuram cultrorum, atq; enſium, in quam Aethiopicus facilè formatur, quoniam Sardus in minutas particulas, atq; in fruſta rumpitur. F Præterea Gagates, & Thracius ex Bitumine indurato conſtant; Sardus atq; Obſidianus ex vitrea materia integrantur. Quocirca Plinius hunc Obſidianum inter vitri genera recenſuit; cuius verba ſunt hæc. *In genere vitri, & Obſidiana numerantur ad ſimilitudinem lapidis, quem in Aethiopia inuenit Obſidius, nigerrimi coloris, aliquando & translucidi, craſsiore viſu, atq; in ſpeculis parietum, pro imagine, vmbras reddente, gemmas multi ex eo faciunt.* Deinde ſequenti libro idem Plinius ſic ſcribit. *Inueniuntur, & gemmæ eodem nomine, & colore, non ſolum in Aethiopia, Indiaq; ſed in Sammo, vt aliqui putant, & in littoribus Hiſpanienſis Oceani.* Ex verbis igitur Plinianis manifeſtarium euadit Obſidianum lapidem à Gagate, & Thracio lapide maximè diſcrepare, & quamuis ſuperius in tertio libro huius voluminis vnum, & eundem lapidem eſſe aſſeruerimus, attamen ad mentem Agricolæ, & Aſſeclarum id dictum fuiſſe affirmamus

Lib. 37. cap. 26.

Lib. 38. cap. 10.

DIFFERENTIÆ, ET LOCVS. G

NOS huius lapidis duplex genus obſeruauimus; licet Plinius vnius tantummodò generis mentionem faciat. Primùm genus Pliniano optimè reſpondet. Alterum genus non ita acutum, ſed obtuſius, & minus ſplendens, Sardo, aut renali lapidi valdè ſimile. Item diſcrepant ab effectu, quoniam Obſidianus Plinij, & Sardus paleas trahunt. At ſecundum genus Obſidiani à nobis obſeruatum hanc virtutem non poſſidet.

Locus natalis.

Quoad locũ, Xenocrates, referente Plinio, in India, & in Sammo Italiæ, & ad Oceanum Hiſpaniæ naſci tradidit, quibus in locis gemmam Plinij eiuſdem nominis reperiri paulò ante affirmauimus. Præterquamquod in Aethiopia hunc Obſidius primum reperit, & propterea Aethiopicus dici meruit.

VSVS. H

EX hoc lapide olim fuiſſe facta ſimulacra teſtatur Plinius his verbis. *Solidas imagines Diui Auguſti capti materia huius craſsitudinis vidi, & Diuus Auguſtus pro miraculo dicauit in templo Concordiæ Obſidianos quatuor Elephantos: remiſit, & Tiberius Cæſar Heliopolitarum ceremonijs repertam ibi in hæreditate eius, qui præfuerat Aegypto, Obſidianam imaginem Menelai.* Et paulò infra. *Fit ex tincturæ genere obſidianum ad eſcaria vaſa; & totum rubens vitrum, atq; non translucens Hæmatinon appellatum. Fit, & album, & murrhinum, & Hyacinthos, Sapphiroſq; imitatum, & omnibus alijs coloribus, nec eſt alia nunc materia ſequacior, aut etiam picturæ accommodatior, maximus tamen honos in candido translucentibus, quam proximè cryſtalli ſimilitudine.* Hactenus Plinius. Præterea lapidem Obſidianum cultellis materiam præſtare intelleximus, namq;, in hiſtorijs Indicis legitur, quòd, ob inopiam ferri, ex lapidibus cultros parant; immò & alia inſtrumenta, quæ ad cædendum apta eſſe debent. Horum imaginem lector videre poteſt in primo libro in Capite de Ferro.

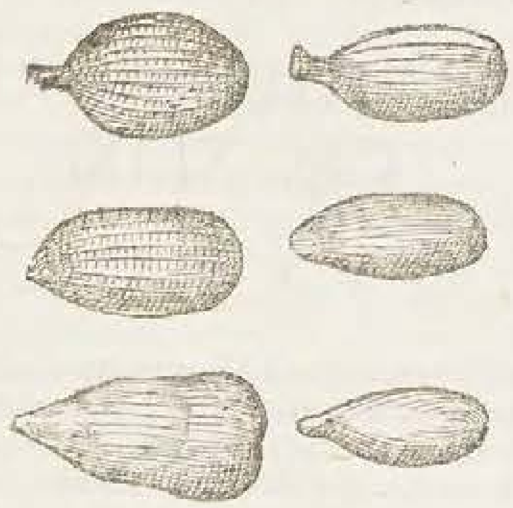
Cultri ex lapide.

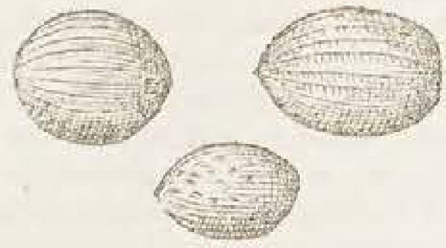
DE LAPIDE IVDAICO.
Cap. XLVII.

IVDAICVS lapis ita fuit nuncupatus, quia paſſim in Iudæa inueniatur, verùm Sileſia quoq; huiuſmodi genus lapidis habet. æmulatur figuram oliuæ, tener, & friabilis eſt, ſtrijs, iuxta longitudinem, diſcurrentibus, atque ita æqualiter diſtantibus, vt arte cælatæ eſse videantur. Colore eſt albo, aut ſubcinereo. Ab Aetio nominatur lapis Syriacus, ab alijs Phœnicites, Pyrene, vel Eurrheus. Apud Plinium nuncupatur Tecolithos, quaſi lapidem frangens, vel liquefaciens: nam, Τηκω, exponitur liquefacio. Hic lapis tritus, & cum aqua calida exhibitus, difficultati vrinæ medetur: necnon lapillos veſicæ, & renum frangit.

Thecolithus qualis.

Variæ lapidis Iudaici differentiæ.

Aliqui in his lapidibus ſexum diſtinguunt, nam minores, fæminas, & maiores, maſculos appellant; inter quos aliqui ſunt longiores minimo digito: deinde minores, ad veſicæ calculum fundendum, vtiles, maiores verò, ad rerum lapillos expellendos, peraccommodos prædicant. Nos in gratiam legentium varias huius lapides icones proponimus.

DE LAPIDE SAMIO.
Cap. XLVIII.

A LAPIDIBVS nomen à regione ſumentibus, non eſt arcendus lapis Samius; hic ſolet in terra Samia frequenter inueniri, quæ linguæ adhæret, & alba eſt. Hoc vtuntur Aurifabri ad conciliandum auro nitorem. Facultatem habet aſtringendi, & refrigerandi, ſed candidior, & durior cæteris præfertur. Partus accelerat, & tanquam Aetites conceptum cuſtodire perhibetur. Interdum hic lapis nigricat: Quapropter à nonnullis Exhebenus, aut Ebur foſſile nominatur. De hoc plura non exaramus, cum in ſecundo libro agentes de terra Samia, nonnulla ad huiuſmodi lapidem ſpectantia expoſuerimus.

DE LAPIDE ARMENO.
Cap. XLIX.

ÆQVIVOCA.

NON mediocrem vocum ſubſequentium ſimilitudo legentibus difficultatem peperit. Nam apud Galenum, Paulum Aeginetam, atque Aetium, terram Armeniam, & lapidem Armenium legimus. In Officinis Bolus Armenus, & Bolus Armena circumfertur. Cæterùm Galenus hunc, non ex propria ſententia, lapidem cognominat, ſed ad mentem illius, à quo dono accepit. Huius etiam Serapio meminit, & terram
Cap. 404. Armeniacam nuncupauit. Auicennas arabico idiomate Thin Armenan, quaſi terram
Can. 2. cap. 421. Armeniam cognominat. Prædictę voces inter ſe maximè diſcrepant. Quandoquidem Bolus Armenus, ſeu Armena non eſt lapis Lazuli, vt nonnulli perperam opinantur, ſed eſt vera rubrica ſinopica Bolus verò, vel lapis, vel terra Armena omnium antiquorum Græcorum, vno excepto Dioſcoride, nihil aliud eſt, quàm terra quædam ſublutea, vel ſubpallida, quæ, iuxta ſuperficiem, teſte Galeno, lapis eſſe videtur. Idcirco
Proprietas terrarum. qui eum dono dedit Galeno, lapidem nuncupabat. Attamen reuera terra eſt, quoniam in aqua facilè diſſoluitur more aliarum terrarum, quarum proprium eſt humiditate molliri, atq; diſſolui, quod lapidibus non contingit. Tandem aduertendum eſt, quòd Auicennas, & Serapio lapidem Lazuli cum Armenio Dioſcoridis vnum, & eundem eſſe ſtatuunt; cum tamen Græci illos inter ſe diſcriminent.

SYNONIMA, ET ETYMVM.

AB Armenia nomen deſumpſit lapis, qui apud Dioſcoridem, & Galenum dicitur ἀρμένιος λίθος, necnon ἀρμενιακος, quo nomine Dioſcorides etiam in Euporiſticis vſus eſt. Cæterùm in antiquo Dioſcoridis Codice hoc vocabulum λίθος non inuenitur. Apud Paulum Aeginetam, & apud Aetium habetur ἀρμενιακὸν τὸ τῶν ζωγράφων, ideſt Armeniacum pictorum. Ab antiquo medico Nichepſo, referente Aetio, dicitur, corrupta voce, Armuthus lapis. Multi Arabes Hager Armeni nuncupant. Auicennas tamen, & Serapio lapidem Lazuli, & Meſues lapidem Armenium indigitant. Latini lapidem Armenium, vel Armenum, vel Armeniacum vocitant. Sunt quidam, qui hunc appellant Armenium colorem, qui Opandica, lapidem viridem, & quidam Molochitem, ſed hi omnes valdè errant. Italis dicitur Pietra Armenia, & quando præparata eſt ad colorem, Verdazzuro nominatur.

Verdazzuro quid.

DESCRIPTIO, ET LOCVS.

AVTHORES de colore huius lapidis, ſententijs variarunt, & adhuc ſub Iudice lis eſt. Quamobrem fortaſſis Arabes, vno excepto Meſue, hunc cum Cæruleo confundunt. Dioſcorides Cyaneum, nempè cærulei coloris eſſe ſcripſit. Plinius verò, & Alexander Trallianus maximè viridem, communicato cæruleo, eſſe tradunt. Præterea Dioſcorides, in textu, hunc eſſe lapidem non memorauit. Plinius verò eſſe lapidem aſſeuerantiùs dixit. Hæc difficultas facilè ſolui poterit, ſi verba clariſſimorum Authorum diligenter ponderemus. Namq; Dioſcorides, dum cyaneum commendat, non de Armeno in fodinis collecto loquitur, ſed Armenum præparatum intelligit: ſic enim cæruleum colorem acquirit. Hanc noſtram ſententiam poſſumus ſtabilire authoritate Pauli, & Aetij, qui hoc medicamentum non ſimpliciter Armenium nuncupant, ſed Armenium, quo Pictores vtuntur, quod cærulei eſt coloris, & noſtris etiam Pictoribus celebratum, & vulgò noſtro idiomate *Verde azuro* cognominatum. Idcircò inſcriptio illa in textu Dioſcoridis, ſemper nobis fuit ſuſpecta: quandoquidem licet περὶ τοῦ λίθου ἀρμενίου inſcribatur, nulla tamen in textu huius vocis λίθου mentio fit, ſed Armenium ſimpliciter ſemper nominatur.

Lapis igitur, quem Plinius, & Alexander Trallianus deſcribunt, coloris eſt virentis in cæruleum tamen inclinantis. Hinc manifeſtum euadit Dioſcoridem de Armenio præparato verba feciſſe, Plinium verò intellexiſſe non præparatum, ſed illum, qui in fodinis colligebatur, deinde maceratione, & præparatione cæruleum colorem penitùs acquirebat. Quocirca vnum, & idem erit medicamentum, ſed præparatione tantùm diſcrepabit. Præterea poſſemus etiam alio modo difficultati occurrere, dicentes, cum lapis hic viridi admodum ſaturato ſit infectus colore, vt quaſi cæruleus eſſe videatur, non eſſe mirandum, ſi Dioſcorides cæruleum appellauerit: ſiquidem Plinius, & ipſe ſcribit diſtare à cæruleo, modico candore, qui hunc colorem tenuiorem reddit. Hanc noſtram opinionem Auicennas confirmat, dum in Armenio lapide aliquantulum cærulei coloris reperiri ſcribit, Meſues quoq; medio inter viridem, & obſcurum colore eſſe teſtatur. Horum atq; noſtræ etiam ſententiæ Georgius Agricola diligentiſſimus Foſſilium indagator fauet, dum colorem ex viridi, & cęruleo mixtum ei attribuit. Quapropter aſſeuerare poſſumus Armenium nihil aliud eſſe, quàm materiam Cærulei, nondum à calore, in terræ viſceribus, perfectè coctam: quemadmodum Chryſitis, Miſy, & Sory ſunt materia Calchanti, & Auripigmentum Sandarachæ.

Difficultatis ſolutio.

Colligitur hæc materia in fodinis æris, argenti, & plumbi, ſed copioſior in fodinis æris, hæcq; mollitur, & maceratur, & in Verdazurium Italis nuncupatum conuertitur, de quo egit Dioſcorides, cuius notæ erunt, dum eſt compactum, friabile, colore intensè cæruleo, læuigatum, & abſq; calculis. Notæ verò bonitatis lapidis ſunt tales, vt ſit robuſtus, non friabilis, habeatq; colorem viridem ad cæruleum tendentem: præfertur

Conditiones lapidis. etiam aureis maculis radians: ſiquidem qui apud Pharmacopolas ſeruatur,& quo Pictores in Germania colores parant, tum facultate imbecillior, tum etiam ignobilior habetur:vnde animaduertendum eſt lapidem hunc quandoq; adulterari,ſed vitium igne deprehenditur; nam in igne poſitus,& deinde extractus, ſi nigrum contraxerit colorem, lapidem eſſe dicemus. Sin color cæruleus magis intendatur,atq; pulchrior reddatur, indicabit illud pigmentum, de quo Dioſcorides egit,nimirum Armenij lapidis emolliti,atq; præparati. Præterea, multa cum Cyano, ſeu Cæruleo ſimilia habet: nihilominus ab illo diſcrepat,ratione loci natalis: etenim hic in Armenia gignitur, vt nomen indicat,Cæruleum verò multis in locis inuenitur. Demùm diſcrepant ſapore,nam cyanus multò eſt acrior, magiſq; aſtringẽs,itaut cruſtas etiam, ad inſtar ignis, inducat. E

Ratione loci, non ſolùm in Armenia inuenitur, ſed etiam in multis Germaniæ locis, ſicuti Authores quidam Germani, quinimò, & Andreas Matthiolus tradiderunt, quam ſententiam Georgius Agricola non probat, & addit poſſe tantùm per fraudem pro Armenio ſubſtitui. F

VENENVM, ET MEDELA.

Cap.19. EMINENTISSIMVS Ferdinandus Ponzettus Cardinalis Meltiſenſis, in libro ſecundo de Venenis, inter venena metallica recenſet Armenium lapidem fortaſſis minimè præparatum (præparatus enim medicaminibus addi poteſt) eumque adeò pernicioſum prædicat, vt tertia pars drachmæ interficere poſſit. Præterea addit ſymptomata huiuſmodi venenum conſequentia: quandoquidem Patiens primum de frigiditate extremitatum conquiritur,dum ſpiritus, & calor ad præcordia retrahuntur, & niſi citò huiuſmodi venenum educatur, ſyncope, & interitus ſequitur.

Medicamenta hoc venenum expugnantia debent eſſe illa,eodem authore teſte,quæ venenum Napelli profligare poſſunt, deinde proponit Diamoſchum,& radices Capparis. Inſuper tradit,iuxta aliquorum mentem, in hoc caſu oleum Nucum dandum eſſe cum decoctione butyri, & ſeminis Napi, nimirum illius ſpeciei raparum, quæ ad colorem citrinum inclinant G

VSVS IN MEDICINA.

Lib.9.de ſimp. med. fac. SCRIPTVM reliquit Galenus poſſidere facultatem extergentem, cum modica acrimonia,& pauciſſima adſtrictione,ideoque medicamentis ophthalmicis permiſcet. Aetius eadem verba ex Galeno habet, ſed poſtea addit, ex Nicheplo antiquo medico, Armenium, quo Pictores vtuntur, ad duodecimam drachmæ partem, melancholicis, & craſſum ſanguinem habentibus opitulari. Præbet etiam pueris anthrace infeſtatis: ſic enim vomunt, namque inter vomitoria medicamenta collocatur. Præterea hoc medicamen laudat in Epilepſia,& in Mania hac ratione adhibitum: *Epilepſis,& Maniæ remed.* tres manipulos centaurij in quinq; hominis aquæ marinæ coquit, donec vna ſuperſit, deinde cum decocto colato Armuthei lapidis, quem Græci Armenium vocant, tertiam drachmæ partem terit, & fæliciter exhibet. Nam per ſeceſſum materiam educit. H

Meſue autem vires huius medicamenti, ſiue crudi, ſiue præparati calefacientes,& ſiccantes in ſecundo gradu tradit, immò cum erodat,& excreſcentes carnes cohibeat, qui effectus caliditatem ſatis inſignem demonſtrant, medium tertij gradus caliditatis excedere putat. Inſuper addit habere facultatem antiquis medicis incognitam,quoniam ventrem ſoluit: nam quemadmodum Antiqui ad Veratrum nigrum tamquam ad vltimum præſidium deueniebant, ita nos, vt teſtatur Alexander Trallianus, ad Armenium poſſumus accedere, & tres, aut quatuor ſcrupulos præſcribere. Meſue ad drachmas duas cum aliquo alio medicamento mixtum præbet. Dioſcorides huic medicamento attribuit illas vires,quas antea Chryſocollæ aſſignauerat, ſed tamen inefficaciores. Cæterùm quis dubitare poſſet, num Chryſocolla vomitum ciendi, & aluum *Difficultas ſoluitur.* mouendi facultatem poſſideat, quemadmodum de Armeno dictum eſt. Huic dubio reſpondere poſſumus Dioſcoridem hæc duo medicamenta inter ſe comparaſſe, quoad

vires

A vires externas, non autem quoad vires internas. Auicennas Armeno lapidi conuenire illas virtutes opinatur, quas Græci enumerarunt, nimirum, quòd habeat vim ducendi atram bilem per ſeceſſum, quæ euacuatio hodie quoq; eſt celebris; cum, in Antidotario Bononienſi, pilulæ de lapide Armeno Meſue deſcribantur, quæ Melancholicos, & aduſtos humores clementer educunt. Manardus Ferrarienſis hoc medicamènto morbos ab atra bile pendentes ſe fælici cum ſucceſſu curaſſe gloriatur. Item Falloppius, in furore Melancholico præſtantiſſimum ait eſſe medicamentum, qui, authoritate Alexandri Tralliani, præparatum ſemper exhibuit, & nouies, vt vult Alexander, ablutum præſcripſit: quinimò addit nihil referre vtrum nouies, vel pluries abluatur, dummodò rectè abluatur, nam quantò magis abluitur, eò minori cum moleſtia euacuat. Verumtamen, ad prouocandum vomitum, medicamen nulla ablutione indiget. *Ablutio lapidis.* Donatus Altimarus noſtræ tempeſtatis medicus celeberrimus aliam vim de Armenio lapide diuulgat: ſiquidem in febribus peſtilentibus illum commendat.

Tandem nobile eſt amuletum, namq; ſi hic lapis à pueris geſtetur, nocturna terriculamenta arcet: deinde à mulieribus grauidis geſtatus, eas ab abortu præcauere
B traditur. Fuchſius, in defectu huius lapidis, ſurrogati ſcribit Cyanum, qui lapis vulgò lazuli dicitur, vel Chryſocollam, vel Indicum.

VSVS IN PICTVRA.

HVNC lapidem Pictores expetunt, quia illius color diutiſſimè durat, neq; ætate mutatur, dummodò cũ petroleo diſſoluatur, eſt enim color pulcherrimus, & Vltramarino ſimillimus. Eximitur autem ab hoc lapide color hunc in modum. Tritus aquæ ſimplici imponitur, vt modico temporis ſpatio reſideat; nam color grauior fundum petit. Poſtmodum effunditur aqua cum excrementis lapidis in aliud vas, & quod reſidet, ſi habuerit multum ſuperflui, iterùm lauatur, proiecto inutili; quando verò in fundo reſidens parùm habuerit excrementi, rurſus teritur exactè,
C & ſcutellæ vitreatæ impoſito affunditur aqua limpida, in qua ſolutum fuerit gummi Arabicum. Mouetur aqua diligenter digitis, vt puluis lapidis non reſideat. Deinde quieſcendnm eſt, per ſpatium dimidiæ horæ, donec ima petat color non totus; ſed melior pars (nam dilutior manet in aqua) tunc aqua effunditur in aliam ſcutellam, *Color pulchrior vt euadat.* quæ in fundo viliorem colorem recipiet, & ſeorſum ſeruandus eſt. Color autem præſtantior alia aqua gummata mouebitur, atq; iterùm, per ſemihoram, relinquetur, vt præſtantior pars coloris in fundo reſideat. Aqua effuſa vbi reſederit, alium dabit colorem primò elegantiorem. Id opus quoties repetitur, toties diuerſos colores exhibet, & poſteriores prioribus pulchriores, & craſſiores euadent.

DE LAPIDE COMENSI. Cap. L.

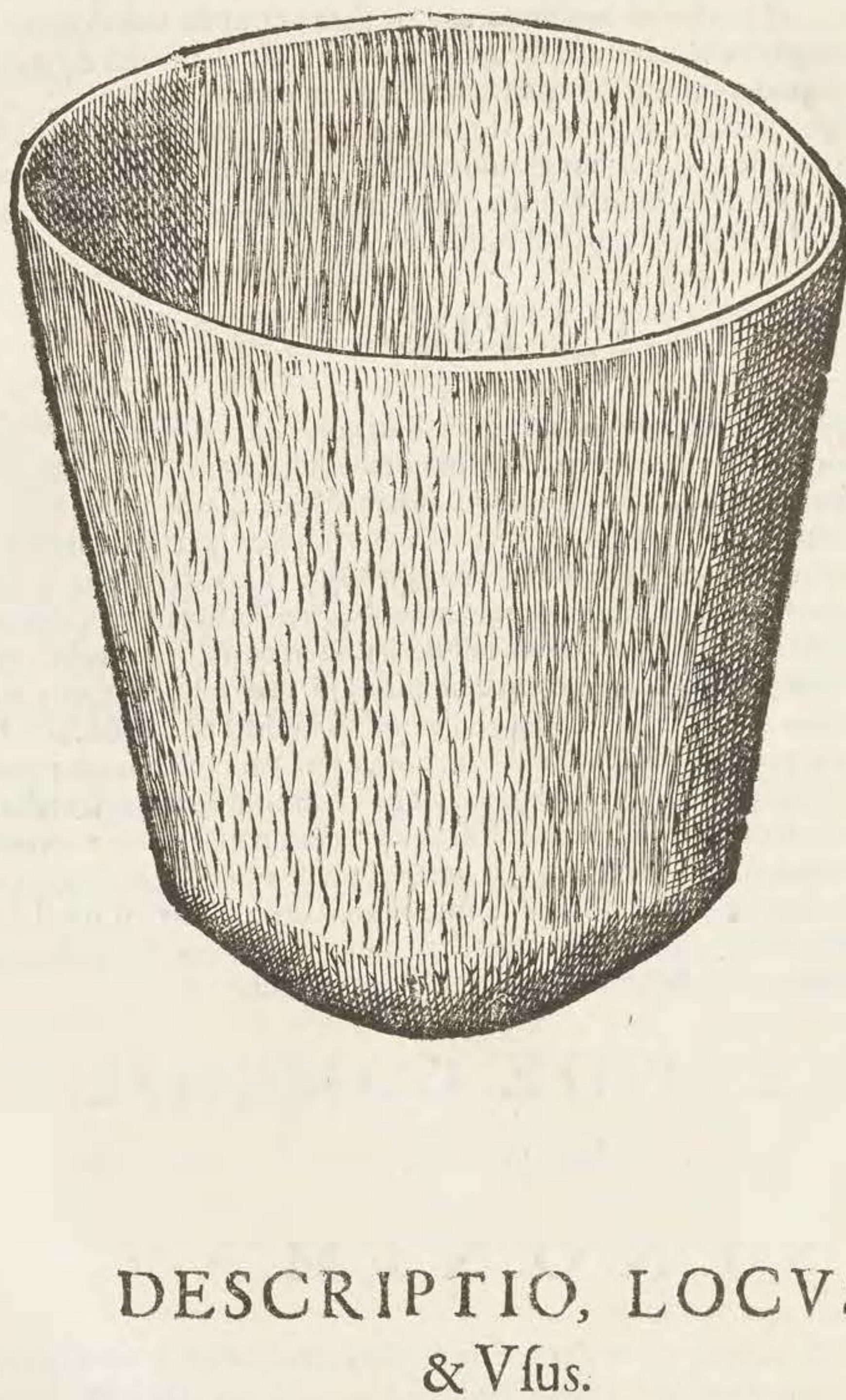
D

SYNONIMA.

IAM tempus eſt, vt ab exoticis regionibus ad noſtras recedamus. Comum, quod inſtauratum Nouumcomum dicitur eſt, ciuitas Inſubriæ, iuxta Lacum Larium, ad vigeſimum quintum lapidem, à Mediolano diſtans, cuius territorium hoc lapide abundat: propterea Plinius hunc lapidem Comenſem à Nouocomo Italiæ oppido nuncupauit. Quibuſdam Lapis lebetum appellatur, quoniam lebetes vulgò *Laveczi* ex eo fiant. Apud Hieronymum Cardanum vocatur ſpecies cotis, & apud Piſaurenſem ſpecies Ophitis, & Siphini appellatur. Etenim nominat hunc lapidem Siphinum, quia in Siphno Inſula vna Cycladum inueniatur. Georgius Agricola ſaxum Comenſe cinereum indigitat, nonnullis Pietra Columbina, vulgò *Covero*.

DE-

Olla ex lapide Comenſi.

DESCRIPTIO, LOCVS, & Vſus.

Lib.36. cap.22. COMENSIS lapis colore viridi eſt refertus, vt aſſeruit Plinius. Sed mirandum eſt cum Plinius ita ſimpliciter de colore huius lapidis ſcripſerit. Quandoquidem, licet viridis ſit, multis tamen venis, ſeu maculis candicantibus eſt refertus, quæ argenteis micis radiant. Subſtantia lapidis rara, & quodammodo ſpongioſa eſt: ideoq; facilè torno elaboratur. Plinij quoq; temporibus ex hoc vaſa fiebant, in coquendis cibis, vtilia. Hodie in Lombardia Itali huiuſmodi vaſa ad vſum eſculentorum, cacabis æneis, ſalubritatis gratia, præferunt.

Plurij,

A Plurij, qui eſt Pagus eſt Rhætorum egregius, vltra alpes, propè Clauennam oppidum Lacui Lario (quem hodie Comenſem vocant) proximum, in monteuicino talis lapis effoditur. In Siphno pariter lapis eſt eiuſdem generis, niſi hoc illi ſingulare Plinius attribuat, quod excalfactus oleo nigreſcat, & dureſcat, alioquin natura ſua molliſſimus. Horum etiam Georgius Agricola meminit, dum inquit: à fabris ærarijs ex hoc parari formas ad æs fundendum idoneas, quia ignem ſuſtineant. Huiuſmodi ſaxa eſſe apud Chattos refert in fuſco cinerea, in quorum formas quoduis metallum liquidum funditur. Hoc genus lapidis in Siphno, & in Italia circa Comum excauatur, & tornatur in vaſa coquendis cibis idonea, atq; vtilia, quæ ferreis circulis muniuntur. Vas huius generis hoc in loco exhibetur delineatum.

Locus natalis huius lapidis.

Huiuſmodi ſaxa ex lapidicinis eruta ſtatim ferro ſunt excauanda, nam aeri diutius expoſita indies magis dureſcunt. Ex his etiam mortaria Pharmacopolarum, & etiam cotes fiunt. Geſnerus Hepatitem lapidem Comenſi conſimilem facit, & inter argillam, & lapidem ferè medium conſtituit. Is quoq; tornari poteſt, & etiam facilius, quia mol-

Lapis hepatites.

B lior ſit, & fortaſſis, cum nimium mollis ſit, in vſum vaſorum nondum venit.

DE LAPIDE PHOLADIS.
Cap. L.

HACTENVS de lapidibus nomen à loco inuenientibus dictum ſit. Iam ad lapides grandiores, & ad ſaxa accedendum eſt. Itaq; huic ſaxo de quo in præſentia agitur, à natura Pholadis animalculi impoſuimus nomen, quoniam in eo latibuletur. Etenim φωλάδαι ſiue φωλάδες ſunt animalcula de genere biualuium ita nuncupata, quia ſemper deliteſcant. Nam φωλεύειν Græcis (pro quo etiam φωλεῖν, & φωλζεῖν dicitur) latere, vel in latebris degere ſignificat, & φωλεῖν, teſte Euſtathio, dicũtur aues, reptilia, vrſæ, & aliæ animantes, quando ſub terra, vel in ſaxis excauatis, vel
C alijs latibulis per aliquot temporis ſpatium, frigoris, aut æſtus vitandi gratia, occultantur. Quocirca Vrſæ etiam φολάδες ab Authoribus cognominantur. Vnde hunc lapidem φωλητήριον non abſurdè quiſpiam appellare poſſet: quandoquidem φωλητήρια apud Heſychium, publica vocabantur ædificia, in quæ olim homines (non aliter atque hæc animalcula propter ambientis iniurias) exercitij alicuius gratia, conueniebant. Sunt qui exiſtimant hæc animalia in ſaxis, vi aquæ ſalſæ, excauatis prouenire, alij ex luto in cauernulis ſaxorum cumulato generari arbitrantur. Nos autem credimus vnà cum doctiſſimo Rondeletio, in ſaxorum cauernulis, vel vi, vel natura factis, aquæ marinæ appulſu procreari, atque in conchas conuerti, quæ cauitatis, vel foraminis figuram ſeruant. Hic vir celeberrimus, in portu Veneris, huiuſmodi ſaxum obſeruaſſe ſcribit, in quo nullæ rimæ, neq; cauernæ ſed foramina tantum exigua erant, vt vix aerem admitterent, ſed in ſaxo ictibus mallei confracto, multæ viſebantur cauitates vario ſitu, & diuerſæ magnitudinis. Foramina habet hoc ſaxum plurima rotunda modò exigua modò ſatis ampla, in quibus Pholades conſpiciuntur, magnitudine etiam maioris digiti hu-

Natura Saxi.

D mani. Eſt aſperum colore leucophæo, graue, foraminibus diuerſis refertum, non tamen peruium.

Hoc ſaxum diſcrepat ab illo, in quo Balani latibulantur, propria ſubſtantia, & figura foraminum, nam figuram habet Balani; exterius tamen ne veſtigium quidem foraminis apparet; intus tamen animalia magnitudine, atque craſſitie pollicis humani occultantur. Præterea color ſaxi intensè eſt cinereus, neq; aſper, vt ſuperior, ſed læuigatus, arenario lapidi quodammodo ſimilis. Huiuſmodi ſaxa, in portu Anconæ, ſæpè viſuntur, nam aliunde illuc deferuntur. Sed dubitabit aliquis qua ratione in medio lapidis illa animalcula, nullo apparente foramine, viuere poſſint. Reſpondendum eſt huiuſmoi lapidem in mari eſſe mollem itaut per poros, & exigua admodum foramina aqua marina ab animalibus attrahatur, extractum verò dureſcere. Rurſus alia emergit dubitatio quomodo animalia ibi viuant adhuc lapide ad aliam regionem delato: dicendum eſt non ita induruiſſe, vt aer omnino prohibeatur, cuius modica attractione viuere poſſunt. Hæc enim animalia pauco ſcatent calore, & propria pituita nutriũtur.

Saxum Balani quale.

DE

DE COTE. Cap. LII.

ÆQVIVOCA.

Lib. de rat. vict.

HVIVS lapidis meminimus in Capite de lapide Comenſi, cum, ad mentem Agricolæ, ex eo fieri cotes retulimus. Quocirca neceſſarium eſſe cenſuimus, de Cote in præſenti Capite verba facere. Verùm quoniam cùm apud Græcos, tùm apud Latinos nomen huius ſaxi ambiguitatem parit, primùm æquiuocationem manifeſtabimus. Apud Hippocratem, in Adiunctis, vt annotauit Gorræus, τὴν θυίαν, nempè mortarium ſignificat hæc vox ἀκονὴ, quæ Cotem etiam indicat. Similiter legitur apud Theophraſtum. Sed ἀκόνιον coticula eſt medicamenti genus, quando, ad cotem attrito duro, vel ſolido medicamento, collyria finguntur, quæ, vel in oculorum morbis, vel in alijs affectibus adhibentur. Inſuper Cos ſignificat cautem, vnde Aconitum herba nomen habet, ita dicta, quoniam in Cautibus creſcere ſoleat. Hinc Auſonius Poeta cecinit.

Aſpergit caules, & dira Aconita creat Cos.

Cos Inſula.

Hippocratis, & Apellis patria.

Cæterùm ἀκόνιτον eſt æquiuocum, cum idem ſit quod ἀκονίατον, nempè nulla calce oblitum, vel, vt Plinius vertit, non picatum: licèt κονία calcem, non picem ſignificet. Item Cos, ſeu κῶς, maris Ægæi inſula eſt vna Cycladum ſuauitate, atq; dulcedine vini celeberrima, quæ ab Hercule olim direpta traditur, & κάρις nuncupata fuit, authore Stephano, & Merops à Merope Gigante: quemadmodum nominata fuit Cos à Co Meropis filia. Rurſus Cos eſt Vrbs Ægypti, necnon foſſa Corinthi, in qua fures, & fugitiui claudebantur, quæ Cous etiam vocabatur: quandoquidem Coos foſſas, & omnes ſpeluncas indigitant. Tandem Cos eſt inſula Cariæ, quam Hippocratis medicorum Principis, & Appellis celeberrimi pictoris patriam conſtituunt. Hæc Æſculapij templo, & Iunonis æde nobilitata fuit.

SYNONIMA, ET ETYMVM.

LATINI Authores hunc lapidem appellant Cotem fortè quaſi Cautem, cũ cautes ſaxum aſperum, & abruptum dicatur: aut quia antequam hic lapis redigatur ad formam cotis, ſit aſper, aut quoniam frequenti percuſſione mallei, aſper ſtudio reddatur, vt meliùs ferrum acuat, niſi velimus aſſerere ita nuncupari, quoniam in cautibus, nimirum in locis aſperis, & abruptis inueniatur, & eruatur; apud Calepinum legitur Allo, eſtque lapis rotundus, quo fabri ſua inſtrumenta acuunt, Græcis vocatur ἀκόνη. pariter ἀκονηλίτος, à voce ἀκὴ, quæ cuſpidem, & aciem ſignificat; ſiquidem inſtrumentis ferreis aciem communicat. Apud Pandectarium, pro hoc lapide, Aconelitos, Almeſen, & Aleon legitur. Rhaſis lapidem acuendi nuncupat. Italis dicitur Pietra d'aguzzare, Gallis Pierre à guiſer, Hiſpanis Aguzzadera, Germanis Vuetſtein, aut Schlypſtein, Belgis Vuetſteen.

DIFFERENTIÆ.

NEMINI non cognitus eſt lapis, quo cultri, aliaque huius generis inſtrumenta ferrea acuuntur. Verum huius plurima reperiuntur genera, quæ diſcrepant vel humoribus, quibus madeſiunt, vel colore, vel duritia, vel mollitie, vel figura, vel etiam regionibus, in quibus proueniunt. Quæ indigent humoribus, ſunt quatuor genera, nimirum cotes oleariæ, quæ oleo, & aquariæ, quæ aqua irrorantur, tertium genus oleum, atque aquam ſimul expoſcit, quartum ſaliua hominis humectatur.

Cos vario humore madeſit.

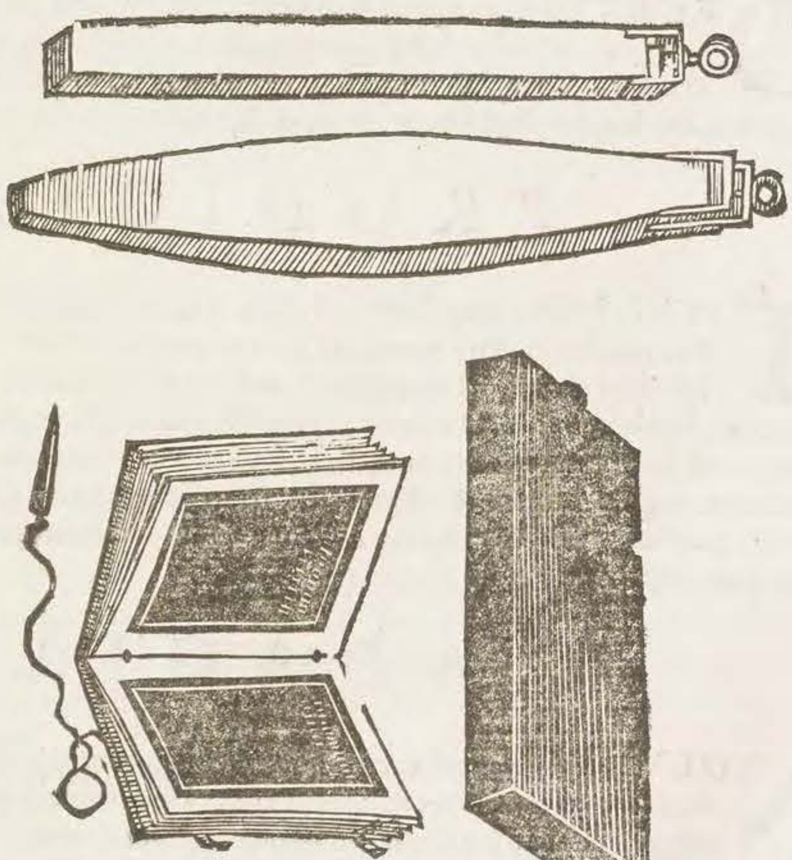
Ratione coloris, variæ obſeruantur differentiæ: nam aliæ ſunt nigræ, aliæ albæ, aliæ ex nigro, & albo permixtæ, aliæ virides, aliæ fuſcæ, aliæ candidæ, aliæ cinereæ, aliæ

ex

A excandido, & cinereo compoſitæ; aliæ tandem luteæ, & aliæ quaſi rubeſcentes inueniuntur.

Quoad duritiam, & mollitiem varias etiam differentias ſortiuntur: quandoquidē oleares ſunt molles, ſed molliores ſunt, quæ ſaliua hominis irrigantur, vtræque ſi de manu cadant, facillimè franguntur. Cæterùm cotes aquariæ duræ ſunt, neque ita facilè rumpuntur.

Cos duplex aquaria, & olearia.
Coticula.
Pugillares ex laminis ſaxi nigri Coticulæ ſimili cum ſtylo ex eodem.

Quoad

Figura. Quoad figuram, Cotes pariter ſunt diuerſæ, namq; aliæ figuram habent oblongam, E aliæ latam, quæ in duas, aut in plures diuiduntur. Præterea ſunt, quæ ſpeciem fracti oſſis præ ſe ferunt, & hac de cauſa ἐνοςεοι Græcis nuncupantur.

Item differentiæ à loco natali emergunt. Germania, ad oppidum, quod ab aquis nomen accepit, Cotes olearias probatiſſimas profert. Saxonia has profert in ſecundo *Lib. 36. ca. 22.* gradu bonitatis, & quas dat Bohæmia, tertium bonitatis gradum occupāt. Plinius Creticis primas tribuit, & ſecundum locum Laconicis, ex Taigeto monte, erutis. Aquarias Italia, eodem Plinio authore, gignit. Eiuſdem generis plurimæ, teſte Agricola, apud Germanos in Chattorum fluuijs reperiuntur. Inſuper inueniuntur in Cypro inſula ad Naxum, quas Dioſcorides commendabat; pariter ad Arſinoen in Armenia, quæ poſt Naxias, primas ſibi vindicant. Cilicia eas præbet, quæ oleo, atq; aqua madefiunt. Flamenitanas Plinius celebrat, citato loco, ex Hiſpania citeriore, quæ ſaliua humana *Lib. 3. cap. 78.* illiniuntur. Encellius in Miſnia ſpeciem quamdam cotis erui ſcriptum reliquit, qua librorum compactores vti aſſeruit, atque aliam etiam cotis viridis ſpeciem conſtituit, quæ ocularis dicitur, quoniam ei collyria oculorum, Sieff Arabibus nūcupata affricantur. F Hoc in loco exhibemus iconem Cotis duplicis aquariæ, & oleariæ: immò in eadem tabella datur effigies Coticulæ, cum lineis graduum auri, argenti, & æris; ibidemque conſpiciuntur pugillares ex laminis ſaxi nigri coticulæ ſimili, cum ſtylo ex eodem. Coticula autem ſpectat ad caput de Lydio lapide.

DENOMINATA.

L. 1. Elect. cap. 13. DECOTES nuncupatæ ſunt veſtes detritæ, quæ diuturnitate temporis, veteraſcunt, vt author eſt Feſtus, quaſi cotibus conſumptæ, & ad nihilum redactæ ſint. Cæterùm Iuſtus Lipſius mauult legere decutes veſtes, quia, tractu temporis, conſumptæ ſine flocco, & quaſi ſine cute appareant.

G

PRODIGIA.

Lib. 1. hiſt. Rom. TITVS Liuius, atq; Marcus Tullius Cicero monimentis mandarunt: quando Tarquinius Priſcus numerum centuriarum equitum ampliare vellet, Actium Neuium negaſſe id fieri debere, niſi conſultis auibus. Rex, inquiunt, vt artem eluderet, addidit, an diuina ex arte fieri poſſet, quòd ipſe cogitabat: cum autem reſponſum fuerit, id præſtari poſſe; tunc dixit, ſeca cotem nouacula, & tunc ille, præſente, & ſpectante populo, atq; Rege, id præſtitit. Itaq; deinceps magno in honore habitus fuit Actius quamdiu vixit, & ei ſtatua eodem loco, vbi id contigerat, nimirum in Comitio collocata fuit.

ADAGIA.

H

NOLVMVS præterire, quod de cote in prouerbijs dicitur. Apud Græcos legitur ἀκονὰν σιτίζεις, hoc eſt, cotem alis. Hoc prouerbium in eos quadrare traditur, qui edaces ſunt, nihilominus cum plures ingurgitent cibos, pingues non euadunt. Præterea in macilentiam Cotis adhuc prouerbium iactatur, quando ſignificaturi quempiam macilentum, illum pinguem eſſe tanquam cotem pronunciamus. Pariter cotibus illos eleganter comparare poſſumus, qui alios cùm doceant, ipſi tamen ſunt rudes. Hinc Horatius, in Arte poetica, de ſe ipſo id modeſtè protulit.

——— Ego fungar vice cotis acutum
Reddere quæ ferrum valet exſors ipſa ſecandi.

Pariter Iſocrates interrogatus, qua ratione, cum ipſe facultatem dicendi non haberet, alios bonos Oratores efficeret, reſpondit ſibi idem contingere, quod cotibus. Iſocratis autem verba à Plutarcho in illius Vita citantur.

VSVS

VSVS IN MEDICINA.

DIOSCORIDES vires medicas non Coti, ſed ei attribuit, quod de Cote Naxia deteritur. Paulus tamen hanc proponit diſtinctionem, vt id, quod de cote Naxia deteritur, vim frigefaciendi poſſideat, qua de cauſa Virginum mammas, & puerorum teſticulos contrahere poteſt. Quod autem deteritur à Cote oleаria, virtute extergendi prædituum eſſe aſſeuerat; quaptopter alopecijs conuenire tradit. Cæterùm Galenus ſimpliciter, quod deteritur à Cote Naxia, prohibere aſſerit, ne Virginum mammæ ante tempus inflentur, & puerorum teſtes augeantur, cum refrigerandi vim habeat. Tandem Dioſcorides huiuſmodi materiam in potu Lienoſis præbet, quia ſplenem abſumere dicatur, & comitialibus etiam prodeſſe ſcribit.

Ad tumorem mammarum.

VSVS IN VARIIS.

PROPTER continuum Cotis vſum, cunctis innoteſcit hic lapis. Etenim omnes homines cote aciem cultrorum excitant, Fæniſecæ falcis, Tonſores nouaculæ; Fabri materiarij ſerræ, & tandem omnia inſtrumenta ferrea ab Artificibus cote acuuntur, vt delicatior eorum acies euadat. Hinc Cupidinem ſagittas ſuas cote acuiſſe ſcribit Horatius, dum canit.

—— —— —— ferus & Cupido
Semper ardentes acuens ſagittas
Cote cruenta.

Hieronymus Cardanus, ad æneos aptandos calamos, eas eligit cotes, quæ ex Oriente, & Syria aduehuntur, tenuibus quaſi granulis conſtantes, læues, virides, duræ, & quæ oleo, non autem aqua temperantur (hæ molliores tamen ſunt, licèt ille duras vocet) aqua tamen efficit, vt gladioli celeriùs aciem recipiant. Expoliuntur, & ipſi cote chalybea, & amittunt aciem quamdam tenuem, & caducam accommodandis calamis prorſus inutilem.

Lib. 13. de rer. var. ca 64.

DE LAPIDE MOLARI.
Cap. LIII.

ÆQVIVOCA.

PRIMITVS Molaris eſt dens maxillaris, à Molo, quia cibum à cæteris dentibus inciſum molat. Item Molaris eſt compoſitio quædam medicinalis apud Galenum, ad leniendos dolores illorum dentium, quos molares vocant. Rurſus molaris eſt lapis è mola cōciſus, vt habetur apud Ouidium, quando cecinit.

Lib. 5. de comp. med. ſec. loc.

Aut comes, inquit ero, dixit, dextraq; molarem
Suſtulit.

Lib. 3. Metam.

Denuò Molaris apud Ariſtotelem eſt piſcis, qui ęſtate parit. Deniq; Molaris eſt lapis, ex quo, vt refert Plinius, molæ fiunt. Cæterùm mola quoq; ambiguitate laborat, nam, præter molam, de qua in præſentia agimus, Medici vocant molam, carnem informem, atq; inanimam, in vtero muliebri, abſq; ſemine viri, genitam. Quinimò nonnunquam mola, pro mandibula, aut maxilla, vſurpatur. Deniq; Mola, authore Feſto, apud Ethnicos erat Far toſtum, & ſale aſperſum, ità nuncupata à molito Farre, quo Hoſtiæ aſpergebantur: quapropter adhibita in ſacrificijs, ſancta Mola dicebatur, vt annuit Tibullus his verſibus.

Mola vteri

Mola mandibula.

Mola pro ſacrificijs.

Ipſe procuraui, ne poſſent ſæua nocere
Somnia, ter ſancta de veneranda mola.

Lib. 1. eleg. 5.

SYNONIMA, ET ETYMVM.

LATINI molarem lapidem nuncupant, cum ex illo molæ fiant: hunc ita nuncupatum volunt à mole, ob pondus, & grauitatem: etenim moles eſt res magna, & ponderoſa à mouendi difficultate dicta. Ouidius ſaxum aſperum indigitauit hoc verſu.

Et Cereris fruges aſpera ſaxa terent.

Pyrites quid. Plinius pyritem dici etiam teſtatur, quia ex illo non aliter, quam ex pyrite ignis elici poſſit, qui Græcis πυρ vocatur, vel vt alij volunt à frumento, quod πυρον Græci nominant, quoniam id mola teratur. Quod autem ignem hic lapis ferro percuſſus ſpargat, Virgilius ſic ſcriptum reliquit in Aetna.

Quin etiam variant quædam ſine nomine ſaxa
Toto monte liquant: illis cuſtodia flammæ F
Vera tenaxq; data eſt, ſed maxima cauſa molaris
Illius incendi lapidis, ſic vindicat Aetnam.
Quam ſi forte manu teneas, & robore cernas,
Nec ſeruare putes ignem, nec ſoluere poſſe,
Sed ſimulac ferro quæras, reſpondet, & ictu
Scintillat calor, hunc multis circumdare flammis
Et potes extorquere animos. &c.

Græci μυλιαν, μυλιτην, μυλον vocant. Hippocrates, & Strabo λίθον μυλίον nominarunt. Inſuper apud varias nationes, varia ſortitur nomina. Italis dicitur Pietra da macine. Gallis Pietre a farie meule de moulin, Hiſpanis Coſa par Nazer muela, Germanis Das der mule iſt.

DESCRIPTIO, ET NATVRA. G

HIC lapis omnibus eſt notiſſimus, natura ſua durus, atq; aſperrimus: quapropter Ouidius illum pumiceum vocabat, non quia, ad modum Pumicis, eſſet leuis; eſt enim admodum grauis, ſed quoniam, ad inſtar Pumicis, valdè aſper eſſet, verſus Ouidij eſt talis.

Et quæ pumiceas verſat aſella molas.

Lib. 36. ca. 18. Plinius de natura lapidis molaris hæc habet. Neq; eſt alius firmior, namque imbres, ſoles, aut hyemes non patitur, cum, in alijs diuerſis lapidum generibus, ſunt, qui & Lunam non tollerent, qui vetuſtate rubiginem contrahant, vel colorem candidum, cum oleo, mutent.

DIFFERENTIÆ. H

GEORGIVS Agricola duorum generum lapidem hunc eſſe ſcribit, vnum, quod igni liqueſcit, & μυλη Ariſtoteli dicitur, quod proprium eſſe mõtis Aetnæ vt paulò ante, ex Virgilio, tradidimus. Alterum eſt, quod non liqueſcit, & μυλια Ariſtoteli vocatur: quamuis Theophraſtus, & Strabo lapidem etiam liqueſcentem μυλιαι appellauerint. Plinius quoſdam molares molliores eſſe, & cote læuigari affirmauit, vt procul intuentibus ophitæ videri poſſint. Iſidorus quatuor molarium genera deſcribit, quorum tria colore diuerſa eſſe conſtituit, quartum fiſtuloſum, & cameris aptum tradit, illiq; colorem modò album, nigrum, & permixtum tribuit. *Lib. 19. ca. 10.*

Nos varias huius lapidis differentias obſeruauimus, ſed rariores deſcribemus, nimirum maculoſum, ſubuiridem, maculis purpureis, atq; albis inſignitum, quales in acinis Mali granati conſpiciuntur, cum argenteis ſcintillis, ſed admodum paucis, deinde conſpicati ſumus alium molarem fragmenta varia calculorum, & Silicum admixta habentem, vt quaſi alijs ſaxis pregnans videretur, colore cinereo, luteo, atq; fuſco.

LO-

A

LOCVS.

STEPHANO, & Strabone authoribus, Nyſyrus inſula molaribus abundat. Præterea in Antrone Theſſaliæ vrbe, ſecundùm aliquos, optimi eruuntur. Plinius nuſquam meliores, & vtiliores, quàm in Italia generari, & in quibuſdam Prouincijs omninò non reperiri ſcripſit Georgius Agricola, ad Mundam Saxoniæ oppidum, inueniri prodidit, quinimò, & in Miſena ad Lomam arcem. Ampliùs, in Gallia, aiunt erui molares, qui nonnunquam venefica qualitate ſcatent, quam ex Bufonibus (vt fama eſt) in illis natis acquirunt. *Bufones in molaribus nati.*

VSVS IN MEDICINA.

B LAPIS molaris, apud Hippocratem, ad conceptionem promouendam probatur. Deinde lactis impetum prohibet, item tritus, & reſinæ permixtus, pro cataplaſmate, ad Cheradas duras ſanandas, adhibetur. Paulus hunc lapidem molarem, loco Pyritis ſubſtituit ex Galeno, qui, ad Dyſenteriam, calefacit petram molendini, & frondes Porri pinſitas cum aceto acri, ſuperponit. *Lib. de ſteril.* *Lib. 2. ad Glauc.*

VSVS IN VARIIS.

RECENSETVR ab Iſidoro molaris, inter lapides, qui varijs ædificijs conſtruendis apti comprobantur. Cæterùm ex molari aſperiori parantur molæ, ad terendum frumentum idoneæ, quam artem humano generi tam neceſſariam, atq; vtilem Ceres primum inueniſſe traditur. Itaq; molarum varia ſunt genera, C quæ vel à mouentibus, vel à rebus, quas molunt, varia nomina ſortiuntur, hinc habemus molas frumentarias, fabarias, & olearias, quia frumenta, fabas, atq; oleas molerent. Cæterùm quæ à mouentibus nomen meruerunt, varijs mouentur modis: quandoquidem alia ab animalibus, vt aſinariæ, quia ab aſinis moueantur (quorũ loco equi, & capræ fortiores ſurrogabantur) manuariæ, quæ ab humanis manibus, verſatiles, ſeu truſatiles à trudendo nuncupatæ fuerunt, quas Plinius Volſinijs inuentas fuiſſe retulit, & ſpontè motas in prodigijs, quibus Plautum operam dediſſe, Gellius teſtificatur. Hæ olim piſtina dicebantur, & ad hoc exercitium famulos criminoſos condemnabant: vnde Terentius dixit. *Ego te*, inquit, *in piſtrinum dedam.* Inſuper aliæ mouẽtur ab aqua, quales in fluminibus ſunt plurimæ, vt hic Bononiæ, & alijs in locis innumeris, aliæ mouentur à vento, & harum duplex eſt genus, quorum vnum in eminentiori loco, aliud in nauibus ſupra flumina conſpiciuntur. *Molarum differentiæ.*

Quantam verò vtilitatem vſus horum lapidum nobis afferat, non eſt cur recenſeamus, cum ſit notiſſima: nihilominus ex hoc ioco magis cõſtabit. Cum Rodulphus Princeps Camerinus ad Ducem Andegauenſem, cum Neapolim proficiſceretur, viſendum D in caſtra veniſſet, oſtẽdit ei Dux pretioſam ſuppelectilem, & inter cætera lapides pretioſos: his conſpectis, Rodulphus quæſiuit, quanti valoris, & quantæ vtilitatis eſſent. Reſpondit Dux magnum quid æſtimari. Tunc Rodulphus addidit, oſtendam tibi duos lapides pauci valoris, nimirum decem florenorum, qui mihi annuatim ducentos reddunt; & Ducem admirantem ad molendinũ, quod iuſſerat conſtrui, duxit, & duos molares lapides illi oſtendit, dicens eos eſſe, qui lapidum pretioſiorum virtutem, & vtilitatem ſuperant. *Molaris eſt lapis pretioſus.*

 E

DE LAPIDE ARENARIO. Cap. LIV.

ARENARIVS, ſiue Arenaceus, ſiue Sabuloſus lapis, *Maſegno* Bononienſibus dicitur, fortaſſis, quia graue ſit inſtar molæ, quæ vulgò Macina nuncupatur. Italis vocatur Pietra Bigia. Ex arena compactus videtur lapis, nam cum primum effoditur, molliſſimus eſt, quando verò aeri diutiùs fuerit expoſitus, durior ſemper euadit: hinc Romani Tophum vocitant. Maxima vis huius lapidis eruitur in monte Agri *Locus lapidis.* Bononienſis, qui à Diua Margarita nomen meruit. Magnam præſtat vtilitatem, in fabricandis ædificijs, nam cum mollis primùm ſit, cuiuis operi aptatur, feneſtrarum, caminorum, & oſtiorum ornamenta præbet, quinimò integras etiam ſtatuas ex eodem F conficiunt. Florentiæ palatia ex hoc lapide fabricantur, quale eſt illud Pitorum nobilis illius Ciuitatis familiæ.

Item aliquam ſortitur differentiam; nam alius eſt mollis, alius durus, & quaſi marmoreus, alius ad flauitiem, alius ad nigredinem tendit, alius ex viridi, & cæruleo compactus videtur, qualis Florentiæ obſeruatur.

DE SILICE. Cap. LV.

ÆQVIVOCA, SYNONIMA, ETYMVM.

G

Lib. 36. ca. 18. NOMEN Silicis latiùs patere, quàm oporteat, manifeſtum eſt ex Plinio, qui, hoc nomine, & petram, & marmor intellexit. Pariter Varro Lunenſem Silicem, pro marmore Lunenſi, indigitauit, quando huiuſmodi genus marmoris ſerra ſecari aſſeruit. Nos autem in præſentia de vero, & genuino Silice verba facimus. Aduertendum autem eſt tam in genere maſculino, quàm in fæminino efferri. Lucretius hunc lapidem, iuxta genus maſculinum, vſurpauit, quando cecinit.

Vnde queant validi Silices, ferrumq; creari.

Viciſſim Virgilius, iuxta genus fæmininum, Silicem protulit, quando cecinit.

Spes gregis, ah, Silice in nuda commiſſa reliquit.

Hic lapis ſortitus eſt nomen Silicis, vel quia in illo ignis ſileat, vel quia ictu chalybis, vel alterius ferri, ab illo ignis ſaliat. Quapropter Gratius Poeta Silicem, in libro de *Lapis viuus.* Venatione, lapidem viuum nominauit; & hæc eſt potiſſima ratio, propter quam πυρίτης apud Græcos vocitetur. Apud Liuium, Lapis Silex, & apud Catonem, Lapis Siliceus H legitur. Germanis vocatur Kiſsling, ſed horum Alij Dornſtein nuncupant, nempè corneum lapidem, quoniam vel colore, vel duritia cornu imitetur. Hæbreis dicitur Challariſch, Italis Pietra focaia, Gallis Pierre à feu, Hiſpanis El Pedernal, ò Piedra dura.

NATVRA, ET AFFECTIONES.

PLERVMQVE hic lapis, vt optimè annotauit Georgius Agricola, durior eſt marmore, & aliquando inſtar marmoris radiat. Cum autem ſit duriſſimum ſaxi genus, cælaturam difficulter admittit: nam ferro pertractatus diſſilit. Præterea etiam ad conſtruenda ædificia non probatur, quia calcem non bibit. Deinde eſt etiam talis naturæ, vt violentia ignis fornacum liqueſiat. Demum ex Silice, ictu chalybis, vel alterius ferri, ignis elicitur: hinc Virgilius cecinit.

Et

A *Et primùm ſilicis ſcintillam excudit Achates,* *Lib. 1. Aeneid.*
Suſcepitq; ignem foliis.

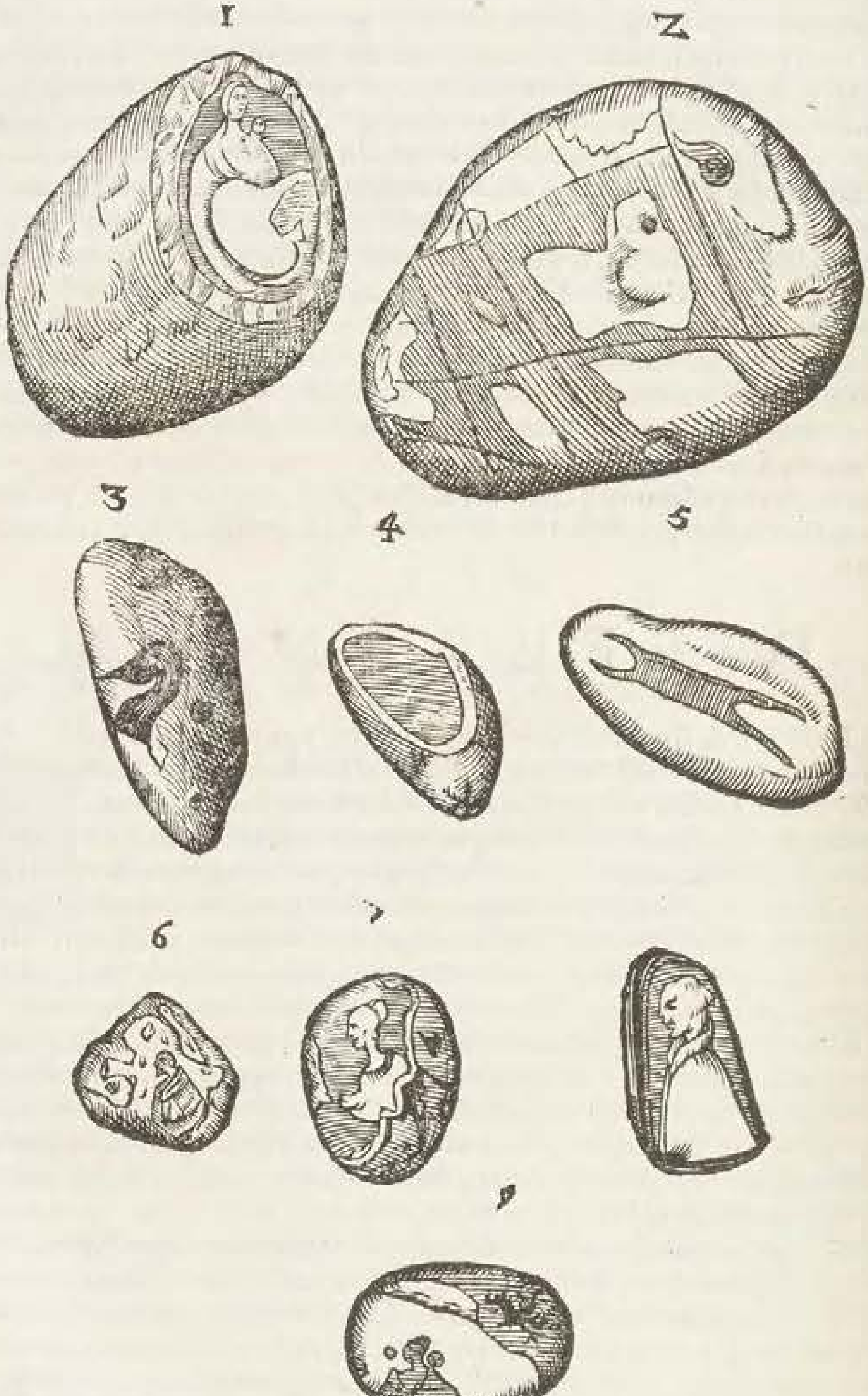
Etenim Silex percuſſus naturaliter ignem ſpargit, quoniam copia ſulphuris redundat, quod ex illius odore colligendum eſt. Quoniam autem omnia ſulphurea facilè inflammantur, & accenduntur; idcircò res illæ faciliùs accenduntur, quæ plus ſulphuris participant, & quamuis aliqua ſint, quæ pauca ſulphuris portione redundent, nihilominus ita diſpoſita ſunt, vt ignis per eorum partes faciliimè ſeſe inſinuare poſſit. Prætcrquamquòd corpora ſicca, & rara, quamuis quantitatem Sulphuris non poſſideant; attamen, ob ſiccitatem, aqueæ partes abſunt, quæ incendium prohibere queunt: quare ignis illi pauco Sulphuri facilè copulatur: vnde poſtea inflammatio emergit. Quamobrem neſcimus cognoſcere, quàm benè Scaliger, in exercitationibus, veritatem ſit aſſecutus, quando ex aere attenuato ignem prodire aſſeruit: cum obſeruemus corpora colliſa, etiamſi duriſſima fuerint, nullas ſcintillas ſpargere, niſi copioſiſſimum Sulphur obtineant. Itaque aerem neque motu, neq; vllo alio modo accendi poſſe exiſtimamus; B quandoquidem hæc affectio, & proprietas corporibus tantummodò mixtis, & ſulphureis contingit. Ariſtoteles autem duobus in locis, motu aeris, aliquid inflammari retulit, dum plumbeæ cuſpides telorum arcu eiaculatorum, motione aeris adeò igneſcunt, vt liquefieri dicantur. Cæterùm experientiæ hoc reſpondere non credimus: namq; ſi cuſpides plumbeæ liqueſcere poſſent, multò magis plumbeæ ſclopi glandes motu incaleſcere deberent, quæ tamen ſtatim poſt ſcloporum diſploſionem, manibus pertractātur. Præterea ſi motus aeris id præſtaret, ſaltem id ceræ accidere deberet, & tamen glans cerea tormento manuali eiaculata tantum abeſt, vt liqueſcat, vt potiùs integra aſſerem valdè craſſum penetret. Hæc de natura, & affectionibus Silicum breuiter dicta ſufficiant. *Lib. 2. de Cælo cap. 7. Lib. 1. Meteor. cap. 3.*

DIFFERENTIÆ.

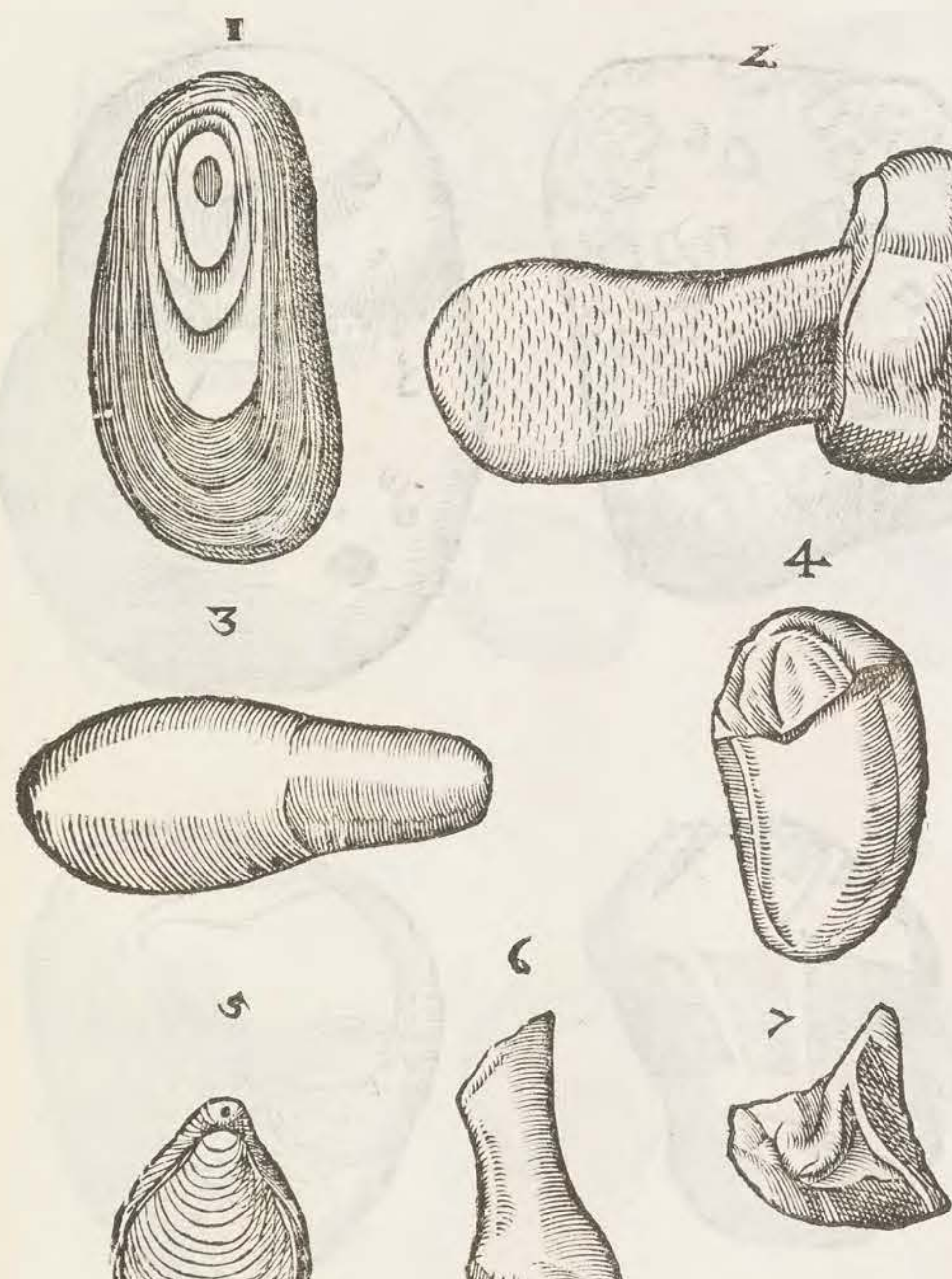
C PRIMITVS, ſi color ſilicum obſeruetur, hic erit varius: namq; hi, coloris cornei, candidi, cinerei, fuſci, cærulei, & coloris hepatici inueniuntur. Quamobrē illi ſilices, quibus viæ ſternuntur, poſt diuturnos imbres, abluti, flaui, nigri, virides, rubri, & alijs coloribus pulcherrimè diſtincti conſpiciuntur. In Bizentio Hetruriæ fluuio, ſilices inueniuntur, qui poſt polituram, marmor orientale repræſentant, & ob colorem variant, nam multas albicantes maculas oſtendunt. Demum quandoq; ſilex inuenitur nigerrimus, qui lapidi Lydio congener eſſe videtur. Alioquin plerumque ſilices ſunt opaci, nonnulli tamen prorſus diaphani interdum inueniūtur, quos ad formam gemmarum redactos, pro Adamantibus Bohemicis Gemmarij vendunt. Si ſubſtantia ſilicum conſideretur, aſſerendum erit, alios eſſe liquabiles, qui plerumq; exteriorem quamdam albedinem, & luciditatem demonſtrant, hoſq; Ariſtoteles pyrimachos nuncupauit. Alij verò ignibus reluctantur, & aduerſus vetuſtatem incorrupti permanent. Quamquam ſuperius annotatum fuerit ſilicem eſſe quoddam ſaxi genus duriſſimum: nihilominus quandoq; ſilices inueniuntur marmore molliores, qui cote ita læui-D gantur, vt procul intuentibus ophitæ videri poſſint. *Colores ſilicum.*

Quoad figuram, admiranda varietas in ſilicibus obſeruatur, cum alij lati, alij longi, alij magni, alij parui, & alij ſint ramuloſi ad inſtar corallorum. Alij varias rerum animatarum, & inanimatarum formas referunt. Alij demum diuerſis lineis exornati figuras animantium, & partium eorum exprimunt, vt, in progreſſu huius Rubricæ, multis iconibus oſtendemus. Cæterùm ſilices, qui in fluentis inueniuntur, ammiſſis angulis, ob aquæ volutationem, potiùs rotunditatem, quàm aliam figuram induunt. Vidimus ſilicem oculi figuram repræſentantem, & ophthalmitem nominauimus, alium referentem formam duorum teſtium, & Diorchitem indigitauimus. Alium habuimus, in quo figura capitis muliebris calantica induti conſpiciebatur, & Anthropomorphitem appellauimus. In alio effigies Aurigæ cum curru ab vno tantùm equo tracto viſebatur. Alium fungiformem cognominauimus, cum formam fungi oſtenderet, & alium Triticitem, quoniam in ſuperficie eminentias granorum tritici haberet. Oblatus etiam fuit ſilex forma Soleæ æquinæ, nullum tamen veſtigium foraminis clauorum habebat. *Figuræ ſilicū variæ.* *Triticites ſilex.*

Prima tabella, in qua nouem Silicum differentiæ conſpiciuntur.

Secunda tabella, in qua ſeptem Silicum differentiæ apparent.

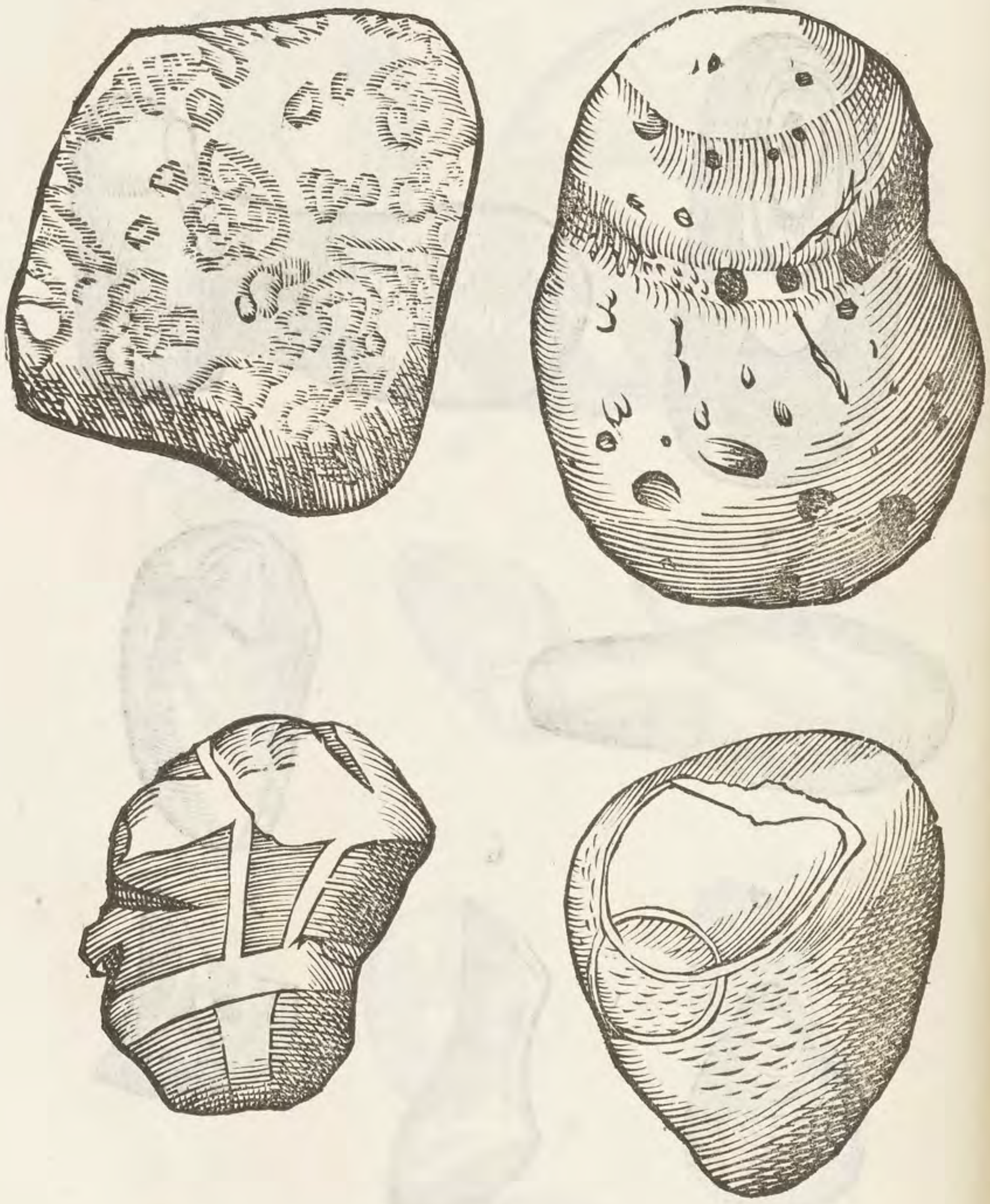

Decreuimus igitur nonnullas icones ſilicum mirabili naturæ artificio conſtructarum ante oculos legentium repræſentare.

In prima tabella conſpiciuntur nouem Silicum differentias. Prima erat ſilex colore ferrugineo præditus, cuius inciſi lapidis medulla albicans, effigiem mulieris infantem in ſinu geſtantis exprimebat.

Ter-

Tertia tabella, in qua oſtenduntur quatuor Silicum differentiæ.

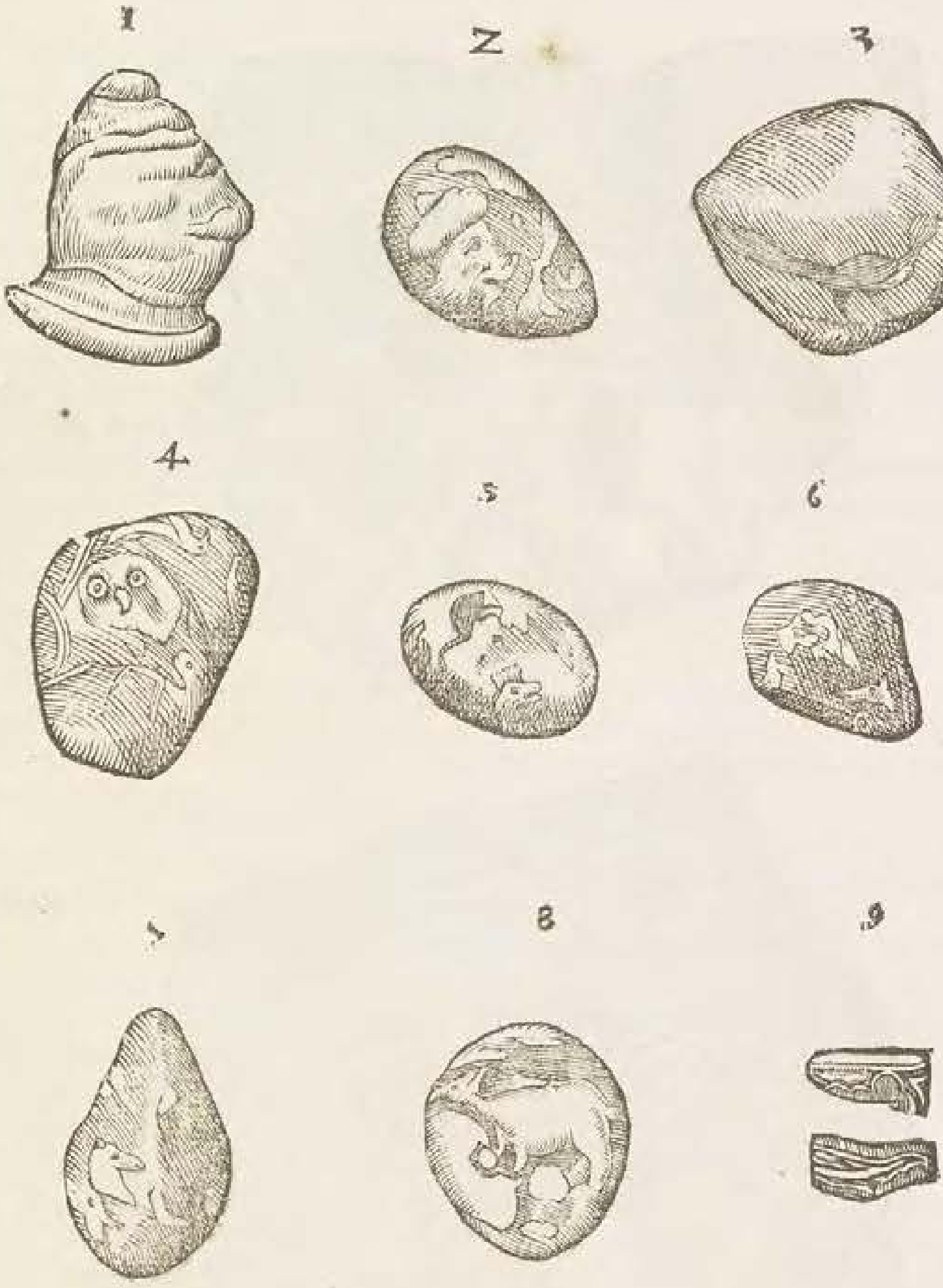

Secunda differentia primo aſpectu refert formam orbis piſcis; deinde in parte latiori, & anteriori habet effigiatũ caput Ceti maculoſi Anglici, quod animal nonnulli Pardalim maculoſum vocarunt, & apud Veteres, in rerum natura, fuiſſe crediderunt, item in eodem ſilice icon capitis cum collo canis villatici apparet: præterea totus lapis vurijs lineis eſt diſtinctus.

Tertio loco proponitur icon ſilicis leucophæi coloris, cum maculis nigris ad colorem ſubuiridem inclinantibus, quæ exprimunt caput cum collo cuiuſdam auis aquatilis, quæ à Plinio Onocrotalus vocatur.

Quar-

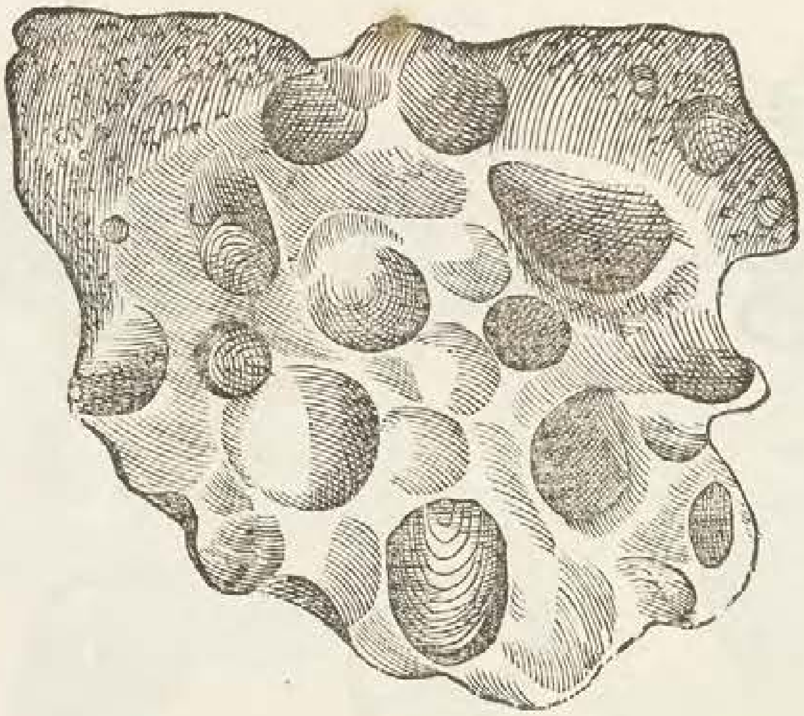
Quarta tabella cum nouem Silicum differentijs.

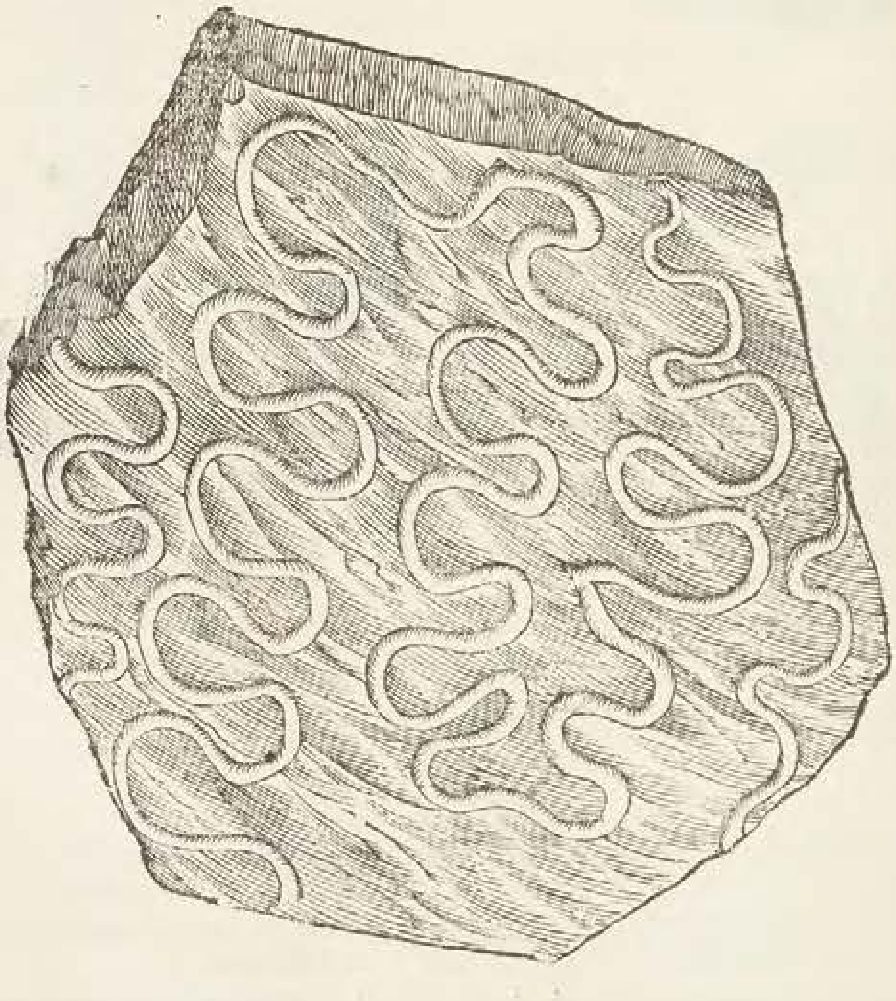

Quarto loco figuratur Silex cũ herbuſculis: ideoq; Dendrites appellari potuit. Etenim ſæpè huiuſmodi lapides viſuntur cum figuris Bryonis potiſſimùm, ſeu Muſci. Hinc aliqui Philoſophantes dixerunt id euenire poſſe, quoniam muſcus adhærens lapidibus, ſuam effigiem facilè illis imprimere poteſt. *Cur lapis cum figura Muſci.*

Quinto

Quinta tabella, in qua duæ Silicum differentiæ monſtrantur.

Quinto loco ponitur effigies Silicis albi, & figuræ oualis, vbi Natura fæturam Raiæ delineauit.

A Sexto loco habetur ſilex colore flauo, atq; nigro, rubriſq; maculis perornatus, inter quas ſunt quædam referentes caput, & thoracem monachi amicalo pontificali induti.

Septimo loco eſt ſilex coloris caſtanei, & leucophæi, exhibens figuram mulieris quoad caput, collum, & thoracem: alioquin multis alijs maculis erat conſpicuus.

Octauo loco eſt alius ſilex cum figura humana, quæ intuentibus Ieſuita eſſe videtur.

Nono loco, & in fine tabellæ ponitur icon ſilicis, qui tanquam gemma erat diaphanus, erat colore caſtaneo, nigricante, atq; albicante, in cuius altera parte caput mulieris, in altera verò Draco niger conſpiciebatur.

In SECVNDA tabella ſeptē ſilicū differentię delineātur. Primo loco habetur Silex imaginem fluuij referens: nam quemadmodum, inter gemmas nonnullæ ſunt Achates effigie amnis inſignitæ, pariter nōnullis Silicibus idem accidit: nam hic noſter erat oualis figuræ, multis lineis refertus, itaut quædam æmularentur circulos ab aqua factos, quando quis lapidem in illam proijcit. *Secūda tabella.*

Secundo loco ponitur icon Silicis quodammodo fungiformis.

B Tertio loco eſt Silex referens Soleam, colore erat flauo, atq; nigricante.

Quarto loco deſignatur Silex ferrugineus dilutus, cuius exterior cortex erat admodum tenuis, quo detracto, apparuit ſubſtantia dura, & nigra, bitumen æmulans.

Quinto loco reponitur icon Silicis, qui nobis vocatus fuit Tellinites, quia Tellinam conchæ gemis imitaretur.

Sexto loco habetur Silex ſubalbus, figura pedis cum vngue aſinino, duplici colore inſignitus, nempè albo, & corneo, quorum poſtremus iuxta ſuperiorem partem pedis apparebat.

Septimo tandem loco proponimus iconem Silicis figuræ trigonæ, cinerei coloris, cum marga nigra duriſſima, quinimò in latere triangularis figuræ foramen valdè penetrans conſpiciebatur.

In TERTIA tabella quatuor inſignes Silicum differentiæ deſignantur. *Tertia tabella.*

Primo loco reponilur Silex, qui iuxta partem æqualem, & planam erat cinerei coloris; vbi quædam natura effigiauit lineamenta intuentibus admirationem parientia:
C quandoquidem figuram cymatilis veſtimenti imitarentur.

Secundo loco deſignatur Silex foraminoſus, in fluuio Sapinæ inuentus. Hæc autem foramina terebratione videbantur facta, quamuis hexagonæ eſſent figuræ, & domunculas apum, vel nidulamenta aliquorum Inſectorum imitabantur.

Tertio loco reponitur Silex habens figuram cuiuſdam auis aquaticæ: quamobrem Silex Ornithomorphites à nobis fuit appellatus.

Quarto loco delineatur Silex pariter inuentus in fluuio Sapinæ, qui ex arenis quodammodo compactus eſſe videbatur: ideoq; nobis vocatus fuit arenarius, cinerei erat coloris, & iuxta partem ſuperiorem duos habebat circulos candidos, vnum tamen altero maiorem, qui mirabili quadam ratione ſeſe interſecabant.

QVARTA tabella oſtendit nouē Silicū differentias cum variorū iconibus animātiū. Primo loco reponitur Silex in flucto inuentus, colore albo, & leucophæo refertus, exhibēs figurā Cemi, ſeu Idoli Indici, niſi velimus aſſerere galeā militarē ab eo repręſētari. *Quarta tabella.*

In ſecundo Silice coloris albi, & cinerei conſpiciebatur caput humanum collo co-
D pulatum, & galero vittato tectum.

Tertius, qui erat coloris caſtanei, cum natura ludens in eo Pauonem expreſſerit, Pauonites fuit nominatus.

In quarto, qui erat refertus colore flauo, & caſtaneo, natura varijs maculis caput Bubonis, vel Noctuæ expreſſit, & circa latus dextrum, caput, & pedes anteriores leporis effigiauit.

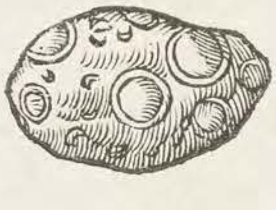
In quinto eſt pictura naturalis, quæ refert quamdam auem nigram aquatilem prorſus æmulantem Ardeam, vbi eſt etiam icon capitis equini criſtatum cum parte colli, & abſq; auribus.

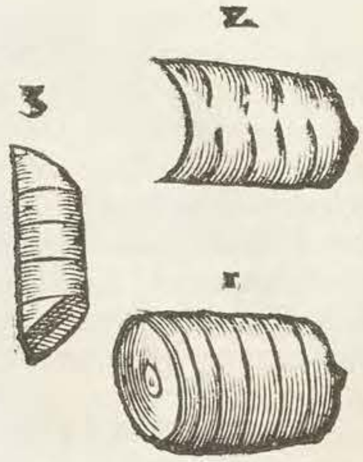
Sexta differentia dat Silicem cum rudimento capitis ceruini, & multis alijs lineis exornatum.

Septimo loco conſpicitur Silex, qui totus erat albus, & niger, tribus figuris refertus. Prima erat caput equinum, ſecunda erat Perſona, quam vulgus *Maſcheram* appellat, & tertia erat effigies pedis calceati.

Octa-

Sexta tabella duas habet differentias.

Octauo loco reponitur Silex exhibens rudem quãdam, & imperfectam effigiem Elephanti, cum promuſcide, caput tamen huius animantis ceruinum videbatur. Erat hic lapis colore nigro, & caſtaneo inſignitus

Nono loco effigiatur Silex Achatis æmulus, cum tenijs candidis, colore vitreo, & tota lapidis ſubſtantia erat polita ad inſtar marmoris.

Tabella quinta. QVINTA tabella monſtrat duas pulcherrimas Silicis differentias. Primam vocamus Silicem dactylitem. Erat enim ſolidiſſimæ, & ſiliceæ ſubſtantiæ, colore cinereo, paſſim ſinubus diuerſæ magnitudinis excauatus, qui imitabantur illas cauitates, in quibus Dactyli animantes deliteſcere ſolent. Hic Silex repertus eſſe perhibetur in Valle nuncupata Valdenſe Agri Senenſis.

Alter Silex erat varijs tenijs obliquis inſignitus, quæ prorſus figuras Serpentum æmulabantur.

Tabella ſexta. SEXTA tabella duas pariter habet differentias Prima refert figuram caudæ Cancri, ſiue Aſtaci fluuialis: quocirca dictus fuit Cancrites, & iuxta omnem partem, nimirum pronè, ſupinè, & ſecundùm latus, fuit delineatus.

Ibidem conſpicitur Silex cinereus, & lucidus, multis circulis magnis, & paruis refertus, iuxta vtramq; partem, cum quibuſdam etiam maculis, & punctis, quæ omnia ab arte potiùs, quàm à Natura formata eſſe videbantur.

Tabella ſeptima. SEPTIMA tabella ſex differentijs Silicum eſt referta. Primus Silex erat colore cinereo diluto, quibuſdam refertus appendicibus, quarum quædam maiores, & eminentiores, quædam minores, & nequaquam eminentes conſpiciebantur; deinde totus Silex figuram pyralem referebat.

Secundus Silex vocatus fuit cancellatus; cum lineas partim rectas, partim tranſuerſas haberet ad ſpeciem cancellorum.

In tertio autẽ Silice, inter ſpatia cancellorũ, circuli quidam à Natura delineati ſunt.

Quarto loco conſpicitur Silex niger, qui duas lineas albas per medium decurrentes habebat.

Quinto loco apparet effigies Silicis coloris caſtanei, & albi, qui non nullis veluti faſcijs albis erat decoratus.

Sexto, & poſtremo loco figuratur Silex æmulans Amygdalum, ideoq; ſilex Amygdaliformis fuit nuncupatus.

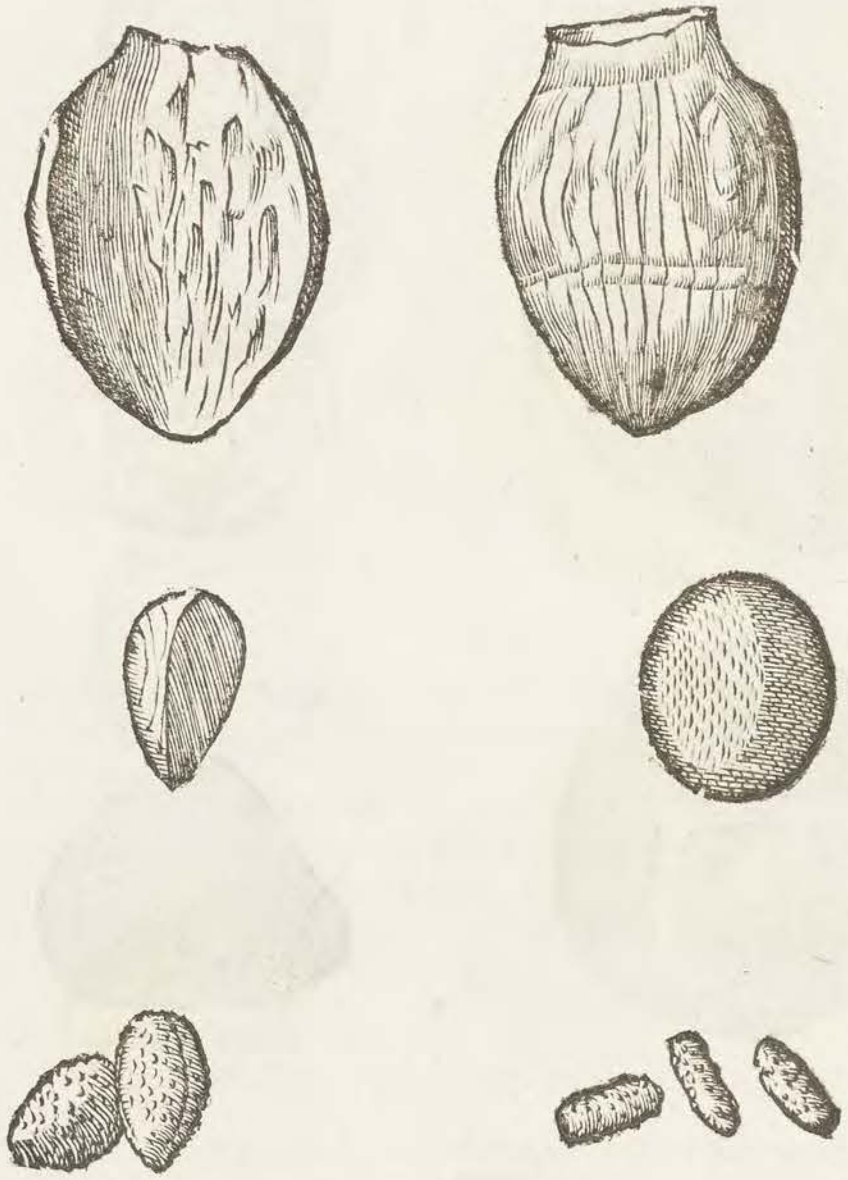
In

Septima tabella cum ſex differentijs Silicum.

In OCTAVA tabella variæ, & elegantiores formæ Nucum græcarum à Silicibus repreſentantur. Prima fronte pinguntur duo Silices imitantes effigiem quarundã Amygdalarum noſtratium, quæ acuto apice deſtituuntur; ideòq; pruna, vel perſica æmulantur, cortice ſcabro, foraminibus quibuſdam non tamen peruijs inſignito. Huiuſmodi Silices coloris erant ferruginei, longi duos digitos, & lati pollicem. *Octaua tabella.*

Octaua tabella ſex iconibus decorata.

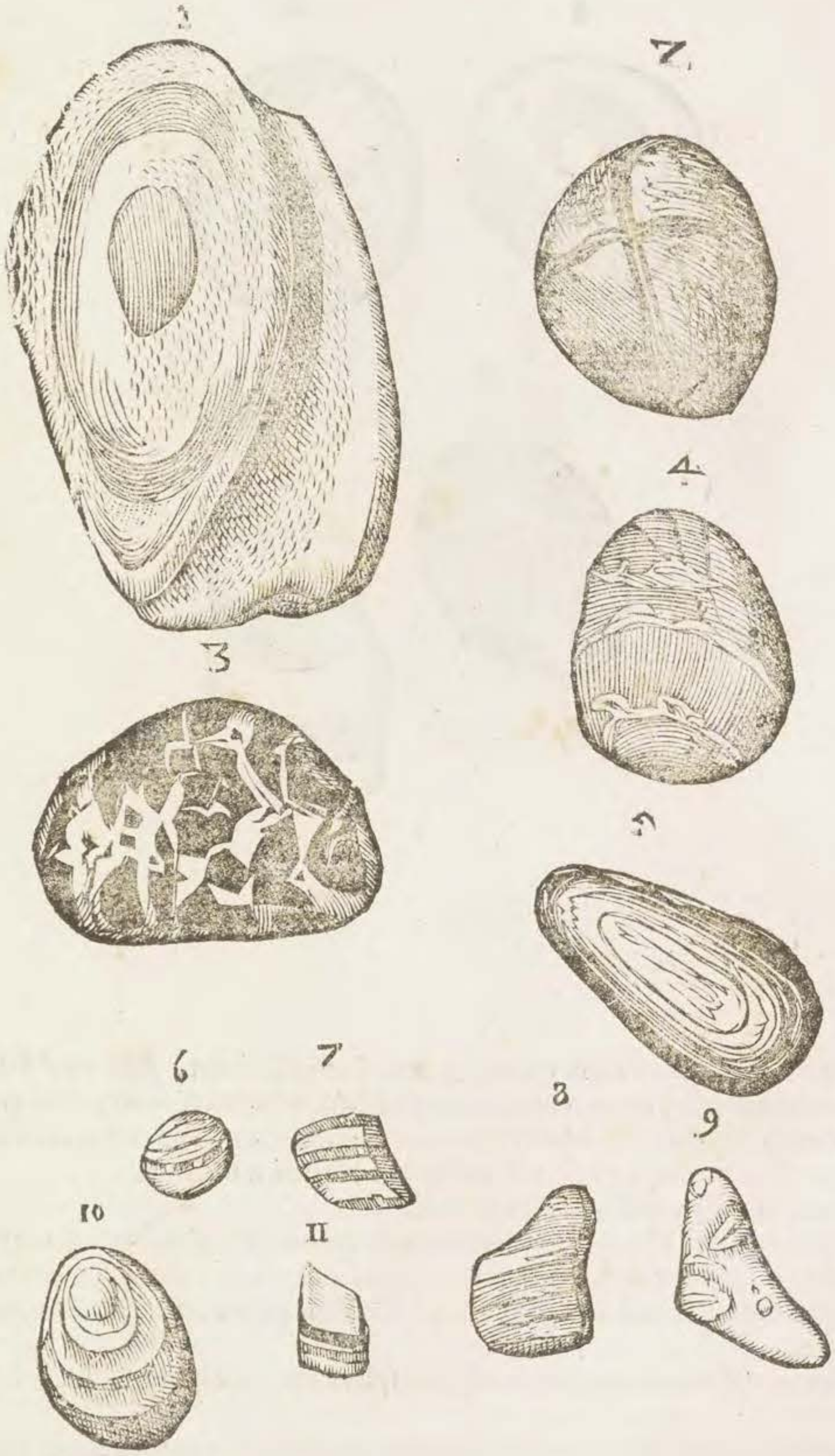

In ſecundo ordine tabellæ Silices etiam Amygdaliformes deſignantur, qui potiùs Inſecti quoddam genus referre videntur.

Quinto loco figuratur Silex forma nuclei Amygdalini, qui erat latus iuxta partem ſuperiorem, & iuxta inferiorem deſinens in acumen.

Sexto loco, & in fine tabellæ delineantur lapilli imitantes nucleos pineos ſaccharo incruſtatos. Hi producuntur à Natura in Agro Romano, & præſertim in loco *Tiuoli* nuncupato, & adeò affabre veros exprimunt, vt multos fallant. Generantur autem ex aqua Albulæ fluuij lambente ſaxa calcaria in montibus, per quos tranſit. Deponit huiuſmodi ſubſtantiam, quæ in tales lapillos conuertitur. Hi quidem lapilli ad Silices non attinent, ſed quoniam in hac tabella erant deſignati, idcircò de illis nonnulla etiam dixiſſe oportuit.

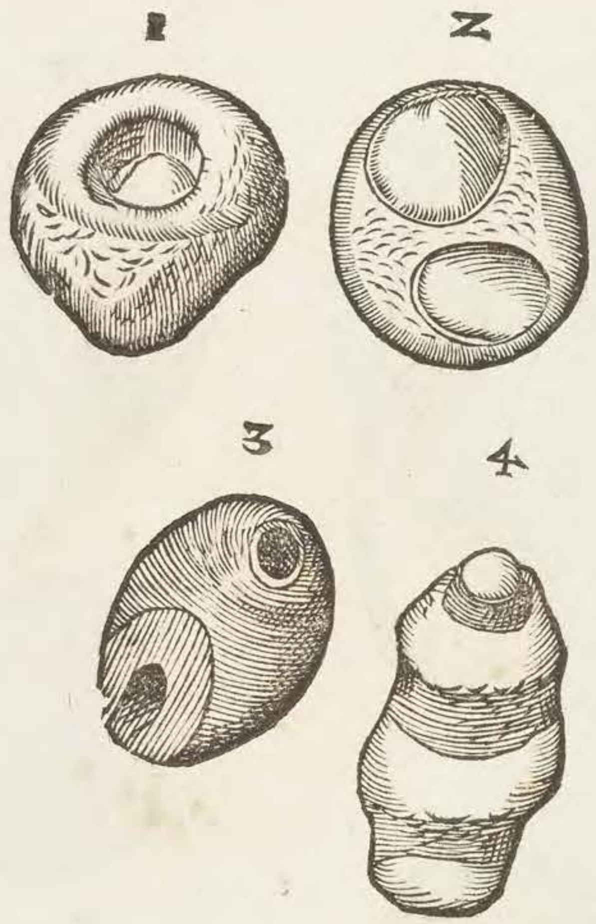
Nona tabella vndecim exhibet Silicum differentias.

NONA tabella multò plures, nempè vndecim differentias monſtrat. Primo loco eſt Silex, qui Buphthalmites eſſet appellandus; nam quodammodo Rudimentum oculi bubuli refert. *Tabella nona.*

Secundo loco eſt Silex, qui expreſſam à Natura crucem fert pulcherrimam, longitudine palmi, & latitudine trium digitorum, immò, inſtar marmoris, radiabat. Silex ſubuiridi, & obſcuro colore erat inſignitus; crux verò erat coloris herbacei, lineis intercur-

Decima tabella quatuor differentijs referta.

rentibus nigris, quæ venuſtatem quamdam cruci conciliabant. Alia verò Silicis pars quaſdam variorum colorum maculas, nempè viridis, ſubalbi, & fuſci geſtabat.

Tertio loco delineatur Silex cum mira varietate rudimentorum arbuſcularũ, & auicularum, quæ lineamenta in generatione lapidis Natura molita eſt.

Quarto loco eſt Silex varijs lineis refertus.

Quinto loco apparet Silex cum medulla ouali, colore erat plumbeo, & naturam Pyritis æmulabatur, & per medium ſectus quamdam medullam valde denſam oſtentabat, cum tenijs quibuſdam ſubalbis. Medulla verò, ſiue Marga erat lucidi coloris, fuſcis maculis inſignita.

Sexto loco reponitur Silex albicans figuræ ſphæricæ, faſcijs quibuſdam fuſcis inſignitus.

Septimo loco conſtituitur Silex figuræ trapeziæ, albicans quatuor tenijs nigricantibus faſciatus.

Octauo loco habetur Silex referens formam pedis.

Nono loco pingitur Silex habens figuram caſtaneæ coctæ, & à cortice nudatæ.

Decimo loco oſtenditur Silex quodammodo æmulus quinti.

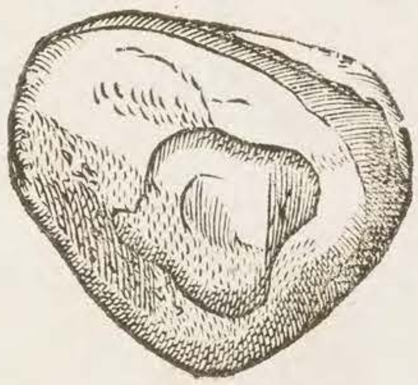
Vndecimus Silex, quoad figuram, & colorem ſeptimum imitatur.

Decima tabella. DECIMA tabella quatuor differentijs eſt referta. Primo loco habet Silicem ſubalbum, cum acetabulo, & referebat quodammodò figuram Balani; in ſummitate verò cauitatem quamdam habebat ad inſtar acetabuli.

Vn-

Vndecima tabella exhibet tres Silicum differentias.

1

2

3

Secundo loco pingitur Silex, qui erat albus; & in ſuperiori parte duabus cauitatibus erat refertus, quarum altera erat minor, & duas orbitas, ſiue loculamenta oculorum exprimebant.

Tertio loco conſpicitur Silex corneus circulis albis inſignitus, qui iuxta partem ſuperiorem imitabatur formam pyri, cum foramine, vbi vmbilicus fructus eſſe ſolet.

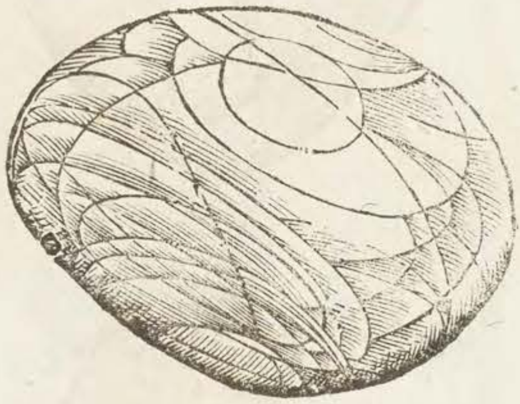
Quarto loco delineatur Silex compreſſus, qui fului, & ſubalbi erat coloris, necnon mirabilis ſtructuræ, quoniam infantem faſciarum repreſentabat.

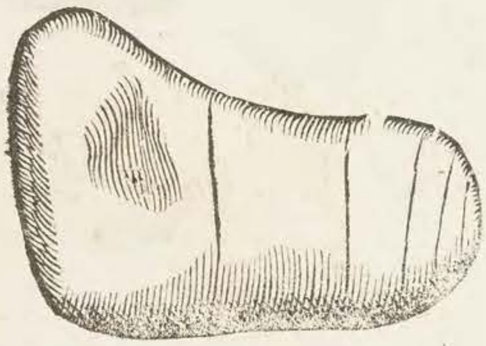
VNDECIMA tabella exhibet tres Silicum differentias. Primo loco ponitur Silex albus pumicoſus, & iuxta vtrumq; latus habebat figuras quaſi faſcias, & tenias ferruginei coloris. *Tabella vndecima.*

Secundo loco conſtituitur Silex pumicoſus paſſim foraminibus inſignitus, continẽs chamam paruam, faſciatam, & ſtriatam: quapropter credendum erit huiuſmodi chamam in hoc Silice ex putri materia fuiſſe genitam, veluti Balani inter duros lapides generantur.

Tertio loco viſitur Silex paruus, pumicoſus, atque ſpongioſus, magnitudine nuclei amygdalæ, foraminibus, & tuberculis paruis refertus.

Duodecima tabella cum duabus Silicum iconibus.

Duodecima tabella.

DVODECIMA tabella duabus iconibus inſignitur. Primo loco pingitur Silex varijs lineis refertus, quæ partim nigræ, partim ſubalbæ erant: quapropter, ob linearum multitudinem, Polygrammatos fuit nuncupatus.

Secundo loco ponitur icon Silicis, qui colore erat præditus flaueſcēte, maculis quibuſdam rubris, & nigris interſtinctus, & æmulabatur figuram Sculponearum: ſunt enim calcei ex lana parati, quibus Hyeme frigus arcetur.

Ter-

Tertiadecima tabella duas oſtendit Silicum icones.

1

2

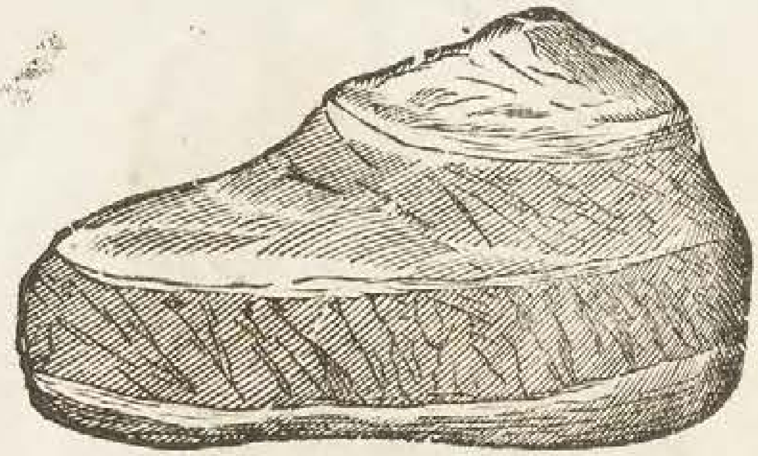
Tabella decima tertia.

TERTIADECIMA tabella duas oſtendit Silicum icones. Primo loco monſtratur icon Silicis reperti in alueo Rheni Bononienſis, in quo characteres quidam peregrini à Natura expreſſi viſebantur, & ita eminentes, vt quodam quaſi artificio ſculpti viderentur. Erat coloris nigri, ſed, iuxta alteram partem, cinerei Etenim Natura ſæpè ludens in generatione lapidum, & præſertim Silicum, quandoq; in illis nonnulla naturalia, & interdum artificialia pingit.

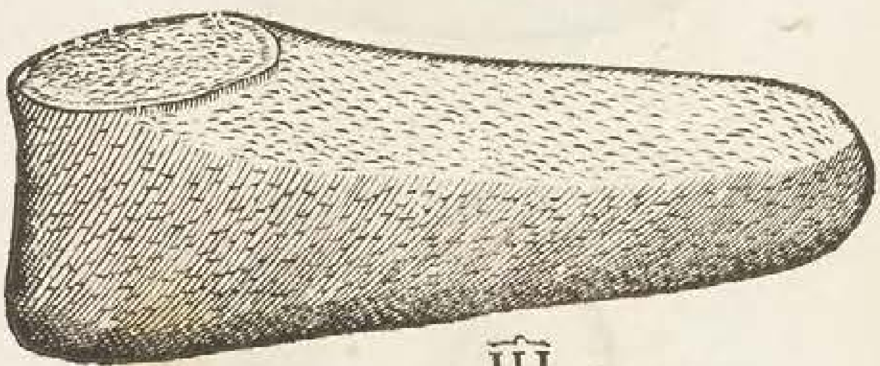
Secundo loco effigiatur Silex colore ſubluteo refertus, &, quoad formam, imitabatur figuram cordis alicuius grandis,& potiſſimùm bubuli: quocirca huiuſmodi Silicem, Bucardium indigitare decreuimus.

Quar-

Quartadecima tabella tribus Silicibus exornata.

II

III

Tabella de- QVARTADECIMA tabella tribus Silicibus eſt exornata. Primus Silex colore erat
cimaquarta albicante, & cinereo, deinde pedem calceo indutum repreſentabat.

Secundus Silex referebat Impilium, genus tegumenti pedis. Hæc Impilia, vt anno-
Lib. 29. tauit Plinius, ex lana coacta parabantur, & Vdones apud Martialem vocabantur.
cap. 9. Tertius Silex pariter quoddam rudimentum formæ pedis exprimebat.

Quin-

Quintadecima tabella tres icones Silicum repręſentat.

QVINTADECIMA tabella tres icones Silicum repręſentat. Primo loco habetur Silex, qui colore erat flaueſcente, cum maculis rubris, &, iuxta partem ſuperiorem, habebat formam balani, vel muſculi: idcircò Balanites Muſculites, vel Myites fuit nuncupatus; nam, iuxta partem inferiorem, formam ſoleæ imitabatur.

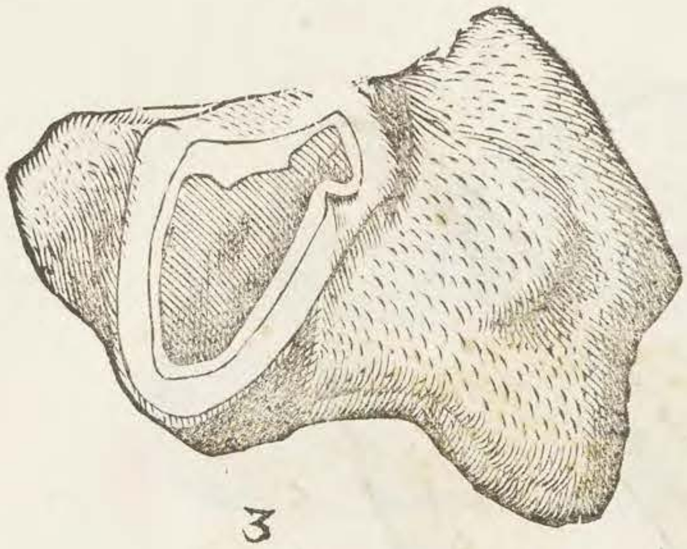
Quintadecima tabella.

Secundo loco delineatur Silex æmulans figuram illius fungi venefici, qui reticulatus appellatur: quapropter hic etiam Silex fungites reticulatus fuit nominatus.

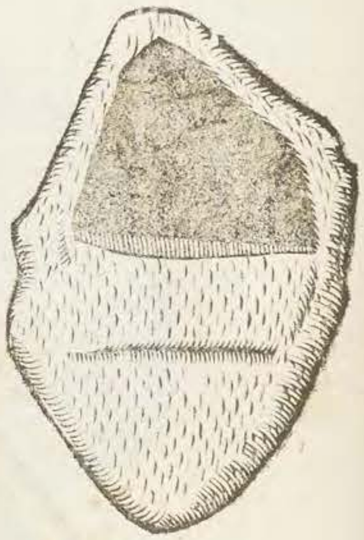
Tertio loco proponitur Silex imitans caudicem alicuius fruticis, multis tuberculis, & eminentijs inſigniti. Quare non immeritò Silex Stelechites fuit cognominatus.

Decimaſexta tabella habet effigies quatuor Silicum.

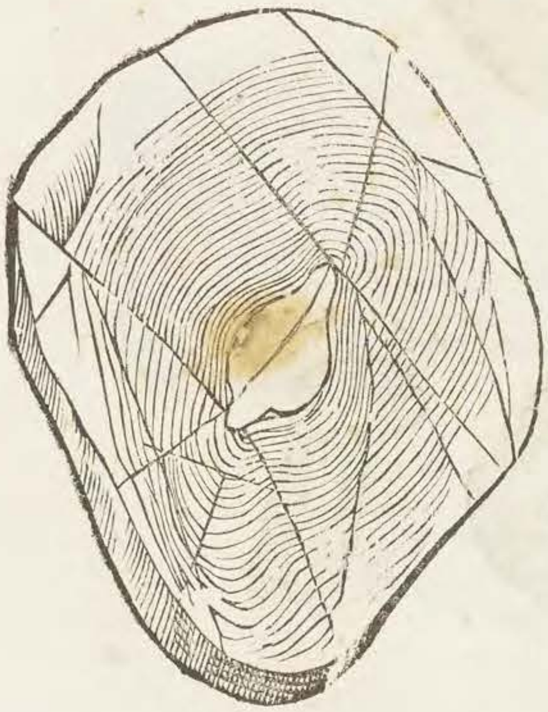
1

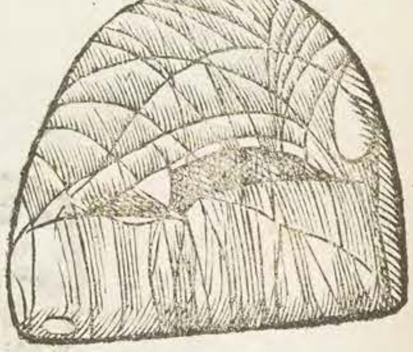
2

3

4

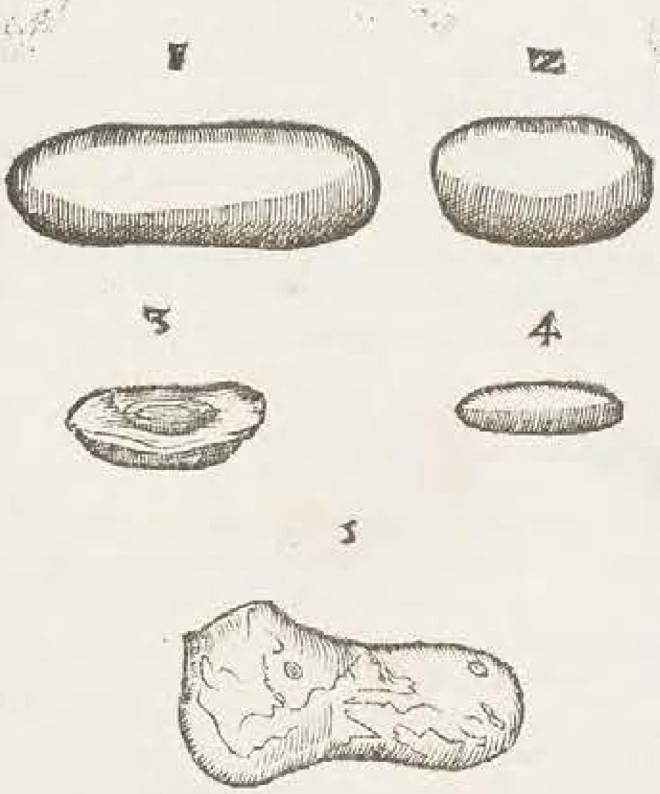

Decimaſexta tabella.

DECIMASEXTA tabella habet effigies quatuor Silicum. Primus Silex medullam oualem continens, coloris erat plumbei, & quibuſdam ſcintillis extrinſecus ita erat perornatus, vt pyritem repreſentaret, & per medium ſectus medullam quamdam valdè denſam cum aliquibus tænijs oſtendebat. Hæc autem medulla, ſeu marga erat coloris liuidi fuſcis maculis inſigniti.

Se-

Decimaſeptima tabella quinq; iconibus Silicum decorata.

Secundus Silex, iuxta partem interiorem niger tanquam bitumen videbatur: quandoquidem partes interiores horum Silicum ab exterioribus valdè diſcrepare videntur, vt icon huius Silicis demonſtrat. Propterea quod extimus cortex eſt coloris ferruginei, intima verò ſubſtantia colore nigro, ad inſtar bituminis, eſt referta.

Tertij Silicis interior medulla Polygrammatos appellanda eſſet; cum pars intima huius duriſſimi Silicis, omni ex parte, lineis tum fuſcis, tum ſubalbidis diſtincta videatur, itaut Natura ludens, vel labyrintũ formare, vel telas aranearũ velle imitari viſa ſit.

Quartus Silex cinereus, & ſubalbus, necnon figuræ ſemicircularis, ipſe quoq; polygrammatos appellari poteſt, quoniam plurimis lineis, atq; maculis fuſcis erat inſignitus.

DECIMASEPTIMA tabella quinq; iconibus Silicum inſignitur. Primus Silex erat cornei coloris, item rotundus, & oblongus, & propterea formam Cylindri imitabatur. *Decimaſeptima tabella.*

Secundus Silex tum colore, tum forma, teſticulum galli æmulabatur: idcircò, iuxta hanc formam, fuit deſignatus.

Tertius Silex erat coloris albi, & repreſentare videbatur aliquem fructum, inſtar Piſtacij, nucleum continentis, qui nucleus hoc in loco delineatus, quibuſdam lineis figuratus apparebat.

Quartus Silex exprimebat ad viuum figuram nuclei Pini à ſuo pericarpio proximo denudati: quocirca iure optimo poſſet nuncupari Pityidites: cum apud Dioſcoridem, & Galenum *πιτυΐδες* nuclei pineæ nucis appellentur.

Quintus Silex erat ſubalbus, & figuram pedis induti referebat, deinde elegantibus maculis, atq; lineis erat perornatus; itaut ad viuum ſpeciem illam marmoris oſtentare videretur, quam Vulgus Brocatellum vocat.

EPI-

EPITHETA.

MAXIMOPERE cupientes omnia ad hiſtoriam Silicum attinentia exarare, facere non potuimus, quia cuncta epitheta recenſeremus, quæ Authores, & præſertim Poetæ, lapidibus huius generis attribuunt. Quamobrem, ratione materiæ, ex qua conſtant, Silices duri, validi, rigidi, & indomiti appellati fuerunt. Cæterùm, ratione loci natalis, Politianus illos nuncupauit Caucaſeos, à Caucaſo monte Aſiæ, ſupra Iberiam ad Septentrionem ſito. Deinde, ratione vſus, Silices ignei nominantur, dum chalybe, ad quotidianum vſum, ex illis ſcintillæ excutiuntur. Alioquin dicti fuerunt calcabiles; cum plerumq; ſilicibus viæ ab omnibus calcatæ ſternantur, quæ poſtmodum ſilicatæ, vulgò *Salegate* vocitantur. Demùm, apud Cælium Rhodiginum, Silices Aſarotici dicuntur, vt ipſe inquit, ab eruditis de ratione pauimentorum, quia picturatiùs elaborata Plinio Aſarota cognominantur. *Lib. 26. variar. lect. cap. 32.*

VSVS IN VARIIS.

PRÆCIPVVS Silicis vſus paſſim eſt manifeſtus, cum, ad excitandum ignem, in dies adhibeatur, & Pyrodes Cilicis filius perhibetur fuiſſe primus, qui ex hoc lapide ignem excuſſerit; quemadmodũ à Prometheo, in ferula, aſſeruatum fuiſſe Plinius retulit. Secũdus vſus in fabricis obſeruatur; cum huiuſmodi lapillis, ob duritiam viæ ſternantur. *Lib. 7. c. 5.* Item Græci olim, apud Plinium, lateritios parietes conſtruebant, & hoc ſtructuræ genus Iſodomon vocabant. *Lib. 36. ca. 13.* Quinimò, & calcem ex Silice, apud Catonem, fieri referunt, ſed aduertendum eſt hanc quoq; ab eodem Authore improbari; niſi velimus aſſerere appellationem Silicis, ad ſaxum calcarium tranſire, ex quo, ad fabricarum ſtructuras, calx vtiliſſima paratur. Aliter, ſi Silex aliquis in calcem crematur, à natura Silicum degenerare aſſerendum erit; quemadmodum huiuſmodi calx, ratione bonitatis, ab alia ſpecie calcis valdè diſcrepat. Obſeruauimus quidem aliquando calcem ex Silicibus elici, ſed hæc ingreditur illam miſturam, quæ, aqua, vel ſputo, accenditur, vt Vuecherius annotauit. *Lib. 3. de ſecr.*

Præterea ex Silice fabricatas etiam eſſe molas non eſt negandum: quandoquidem Plinius hos Silices nonnunquam albos reperiri tradit circa lacum Volſinienſem, ex quibus molæ Volſiniæ repertæ traduntur. Quinimò, & hodie, inter molas, ad farinam parandam, aptas, quaſdam focales nominant, quæ tenuius frumentum atterunt. Item ex durioribus Silicibus formæ parantur, in quas æs funditur, necnon mortaria ad gemmas terendas idonea. Verùm hæc mortaria non ſcalpello, ſed arena, & puluere ſmiridis, aqua frequenter addita, magno labore, & diuturno tempore excauantur. Inſuper Metallarij fuſis metallis Silices addunt, vt liquati prohibeant, ne metalla fuſa euaneſcant.

Nuperi quidam puluere Silicum vtuntur ad gemmas ſimulandas; immò paſtam, pro gemmis factitijs, nobiliorem prædicant illam, quæ ex cryſtallis, & Silicibus paratur; nam quando plumbum, & vitrum adhibent, paſtam molliorem, & grauiorem, conſequenterq; viliorem conficiunt. Item ad fingendum Topatium, meliorem modum eſſe tradunt, quando cryſtallo, Silicibus, & vitro fuſis aureus color conciliatur. Alios etiam lapides fictitios nonnulli componũt ex tritis Silicibus, in quibus poſtea ad libitum, vt notauit Porta, epiſtolæ includi poſſunt. Pariter in ſtatuis marmori Pario ſimilibus conſtruendis, paſtam ex puluere Silicum alborum, calce viua, & glutine conficiunt. *L. 16. mag. nat.* *Simulatio marmoris.*

Amplius Ethnici olim fœdera ferientes, ſalice vtebantur; illumq; manu tenentes precabantur; ſi ſciens fallo, qui me deſpicit, ſalua vrbe, arceq; is me eijciat, vt hunc ego Silicem. Item, ex Cardano, litteræ in Silice ſic exprimuntur. Lapis primum cera oblinitur, deinde ſtylo ita formantur litteræ, vt nudus Silex ibi appareat, & poſtea lapis, ſpatio horarum ſeptem, in aceto acerrimo mergitur, quoniam effectus ex ſententia ſuccedet.

In quibuſdam etiam Brutorum affectibus, Silicem aliqui non improbarunt, quandoquidem

A quidem hunc tanquam amuletum, aduerſus rabiem de collo animantium vtiliter ſuſpendi tradiderunt, veluti Gratius poeta in libro de venatione his verſibus exarauit.

——— collaribus ergo
Sunt qui lucifugæ criſtas inducere Melis
Iuſſere, aut ſacris conſerta monilia conchis,
Et viuum lapidem, & circa Melite,a nectunt
Coralia &c.

Tandem quando equus eſt efferus, & regi non poteſt, exiguij, & rotundi Silices vtrique auri intrudendi ſunt, nam ambabus ſic incluſis auribus, equus mitis tanquam ouis redditur. Hoc autem arcanum Mizaldus cuidam Equiſoni Regis Nauarræ acceptum refert. *Equus vt mitieſcat.*

DE LAPIDE CALCARIO.

B

Cap. LVI.

NOMENCLATVRA, ETYMVM, Et Natura.

CALCARIVM ſaxum nomen inuenit à calce, quæ ex illo paratur, ita nuncupata, quoniam in parietibus, & alijs ædificijs, lapides calcat. Huiuſmodi ſaxum ferè vbiq; eſt obuium, & aliquando marmori ſimile inuenitur, quale eſt ragenſe, vt Boetius notauit, quia nigris, & candidis venis inſignitur. Interdum omninò album, & quandoq; fuſcum eruitur. Cato Cenſorius, referente Plinio, calcem ex lapide vario improbabat; Alij ex albo ſaxo calcem meliorem, & ſtructuræ vtiliorem prædicant. Quæ autem ex ſaxo fiſtuloſo paratur, eam tectorijs tantummodò idoneam eſſe iudicant. Illam verò, quæ ex Silicibus conficitur, neque tectorijs, neq; ædificijs accommodari poſſe referunt. *Calcis differentiæ.* Tandem aliqui Treuertinum ſaxum, pro calce, ad parietes dealbandos commodiſſimum eſſe opinantur. Nos ex ſaxo calcario cinerei coloris calcem pro ædificijs, & tectorijs paramus, & ex ſaxo calcario albo, ad dealbandos muros, calcem idoneam, & vtilem eliciamus.

PRÆPARANDI RATIO.

IN Fornace ad hoc opus conſtructa, Opifices, qui Calcarij appellantur, hunc lapidem cremant, qui vſtus, calx viua nuncupatur, quia ignem potentia in ſe contineat. Nam calor ille in calidiſſimo, & ſicciſſimo ſale calcis conſiſtit, & quando illi aqua frigidiſſima, & humidiſſima additur, ob ſubitum contrariorum motum, ſtatim caliditas calcis in actum deducitur. Hoc idem accidit genuino ſulphuris oleo, quod, ſi frigidæ aquæ in vaſe vitreo miſceatur, ita calidum redditur, vt vas manu vix contineri poſſit: cum huiuſmodi oleum calidiſſimum, & ſicciſſimum ſit, quo Chirurgi ad cauteria inurenda vtuntur.

Putarunt nonnulli hanc caliditatem in calce viua excitari, propter obſtructionem, & hæc fuit opinio Petri Aponenſis. Alij, vt Theophraſtus, ſcripſerunt in calce ignem *Li. de igne.* latitare, ſed non percipi ſine materia, affuſa verò aqua, in actum deduci, & cum vapore exhalare. Iulius Cæſar Scaliger ſcriptis mandauit in calcis meatibus, conſumpta genuina humiditate ineſſe ignem. *Exercit. 5. ſect. 9.* Is, vt ipſe inquit, ingreſſum aquæ fugiens, & ſe in partes ſolidiores contrahens, ſtipat ſe ipſum, atq; condenſatione acuitur, quoniam calcis gleba, cuius ſemiſſis tantùm aqua tegitur, quanta extat extra aquam, incaleſcit, recepto ſcilicet intrò calore illo, qui exul fit. Commentator in Theophraſtum de igne, Scaligerum reprehendit, cum in calce nõ accidat, vt pars habeat aquam, & pars ignem,

nam aqua replet vſquequaque omnia foramina, neque poteſt hæc condenſatio, ſiue E
ſtipatio fieri tanquam in arce, & in parte penitiori. Verùm quidem eſt aliquid etiam humoris exhalare è calce vnà cum igne. Sed cauſa hoc modo non redditur. Neque concentratio eſt afferenda, cum calorem potiùs effundi, quam ad interiora ſe ſe recipere experientia doceat. Quapropter, neq; illa ignis concentratio Scaligeri alicuius eſt valoris, nam, ſtatim aqua affuſa, æqualiter per omnes partes calcis penetrat. Deinde neque fieri caliditatem in calce propter obſtructionem, concedendum eſt: quandoquidem calx oleo meliùs poteſt obſtrui, &, ob id, nulla in calce caliditas excitatur. Reliquum eſt igitur, vt dicamus, calcem eſſe corpus rarum, & aquam affuſam, mox in omnes calcis partes penetrare, quàm tanquam ſibi aduerſam ignis fugiens exhalat; quoniam autem calx aliquid humidi adhuc in ſe continet, quo calx cohæret, ſtatim illud aquæ affuſæ ſe ſe copulat, & corpus deſerit, ideòq; corpus calcis diſſoluitur, & in puluerem redigitur.

Ratio, cur calx incaleſcat.

VSVS IN MEDICINA. F

EX ſaxo calcario calx extracta, Plinio authore, vrit, diſcutit, extrahit, & vlcera ſerpentia coercet. Sed ſi aceto, & roſaceo temperetur, vlcera ad cicatricem perducit Puluis calcis cum adipe ſuillo, reſina, & melle mixta, ſtrumis medetur. Calx viua, ad mentem Galeni, cruſtam efficit, ſed extincta, temporis progreſſu, nec etiam cruſtam gignere poteſt; nam ſi aqua lauetur, mordacitatem ammittit, & præcipuè ſi bis, & ter abluatur, nam, acredine depoſita, ſtrenuè, abſque mordacitate, exſiccat. Hodie lotam calcem cum oleo, & cera miſcent, & ad cicatrices obducendas vtilem prædicant. Deinde calcem aceto extinguunt, ter lauant, & cum oleo roſaceo ad formam linimenti reducunt, vt ambuſtis medeantur, quia ambuſta ſine veſtigio cicatricis ſanat, atque bullas eleuari non permittit. Chirurgi noſtræ ætatis calcem viuam saponi permiſcent, & cauterium potentiale vocant. Tandem Nuperi medici è calce viua parant aquam mirificæ virtutis ad fiſtulas, ad Cancrum, & ad rubedinem oculorum. G Etenim recipiunt vncias tres calcis viuæ, ſeſquilibram aqua pluuiæ, omnia permiſcent in vaſe, ſpatio tridui, deinde agitant, & permittunt quieſcere illam in dicto vaſe obturato, ſpatio horarum viginti quatuor, poſtmodum linteo colant materiam, & addunt drachmas decem ſalis Ammoniaci albiſſimi diligenter triti, & aquam per filtrum diſtillant. Alij aquam relinquunt in vaſe æneo, vt cæleſtem colorem acipiſcatur, & hæc eſt illa aqua, quàm Circumforanei in plateis ad oculorum vitia pro aqua Sapphiri vendunt.

Lib. 9. de ſimp. med. fac.

Ambuſtorum remedium.

DE MARMORE.
Cap. LVII.

ÆQVIVOCATIO, NOMENCLATVRA, Et Etymum. H

HOC vocabulum non ſolum apud Græcos, ſed etiam apud Latinos, vel potiùs apud Italos ambiguitatem patitur. Primitùs μὰρμαρος eſt nomen adiectiuum, quòd album aliquid, & candidum ſignificat, à μαρμαίρω ſplendeo; quandoquidem quæ candicant, ſplendorem quemdam ex ſe vibrare videntur. Aliter apud eoſdem Græcos μάρμαρος ſubſtantiuè etiam vſurpatur, pro marmore, de quo in præſentia agitur: namque hoc genus lapidis, ſi poliatur fulgorem quemdam ſpargit: hinc apud eoſdem Græcos legitur hoc verbum μαρμαρίζω, nempè marmoreo ſplendore niteo.

Marmora inſula. Præterea, cum apud Italos hoc lapidis genus *Marmora* nuncupetur, aduertendum eſt,

eſt, quod hoc nomine, apud Vulgum deſignatur inſula Propontides ante Cyzicum, *Marmora* dicta alio nomine Proconneſus, ſiue Elaphonneſus, vtroq; nomine, vt notat Plinius à Ceruis deducto. *Li.5,c.vlt.*

Itaque Latinis vocatur marmor, & Græcis μάρμαρος ἀπὸ τοῦ μαρμαίρειν, nimirùm à ſplendere, & coruſcare. Gallicè dicitur Marbre, Italicè Marmo, & Marmora, Germanicè Marmelſtein, Hiſpanicè Marmol, Georgius Agricola ſcriptum reliquit, Marmoribus ſingularia nomina non fuiſſe impoſita, ſed à coloribus eis inſidentibus nominari, vel à regionibus, in quibus naſcuntur, vt inferiùs ſuo loco explicabimus.

NATVRA, ET AFFECTIONES.

MARMOR lapidem valdè durum, & ſi poliatur, ad recipiendum nitorem valdè idoneum eſſe obſeruamus. Politiam autem admittit ob puritatem materiæ exactè, & æqualiter concretæ: quandoquidem puritas optimam concretionem, & nitor æqualitatem materiæ concomitatur. At colorum varietas cuiuſcumq; Marmoris à perfectione coctionis, in eorum generatione, dependet; quoniam ſynceri, & genuini colores nonniſi à perfecta coctione reſultant. Namque exhalatio ſicca, & ignita, vt Ariſtoteles animaduertit, pulueres coloratos conſtituit, deinde ex *Lib. 3. meteor. ca. vlt.* huiuſmodi pulueribus ſolutis lapides ſimili colore decorati integrantur. Varietas igitur colorum, quæ in marmoribus quotidie obſeruantur, à varietate exhalationum emergit: nam quemadmodum arenæ diuerſi generis, calce admixta, in vnum lapidem ferruminantur; pariter interdum varia marmorum fragmenta, adueniente noua exhalatione, veluti calce, vnum lapidem maculis diuerſis refertum conſtituunt. Id autem magis marmoribus, quàm alijs ſaxis contingere opinantur, ob tenues exhalationes, quæ intimas Marmorum partes penetrare poſſunt.

Inter alias Marmoris proprietates, vnam ad miracula Italiæ referendam eſſe Plinius *Lib. 36. ca. 15.* ſcripſit, nempè Marmor in lapidicinis augeri; idq; probat authoritate Papyrij Fabiani, quem rerum naturalium peritiſſimum nuncupauit. Quinimò addit repleri paulatim nouo Marmore montium cauitates, vnde prima marmora cæſa fuerunt. Deinde omne ferè genus marmorum, cum primum à fodinis eruitur, mollius eſt, progreſſu tamen temporis adeò dureſcit, vt vix ſcalpi poſſit. Verùm hæc proprietas cæteris etiam lapidibus communis eſſe ſolet. Hoc quidem obſeruatione dignum eſt, quòd marmora quædam ocyus, & quædam ſeriùs indurantur. Poſtmodum nonnulla etiam ſunt, quæ, diuturnitate temporis, rurſus molleſcunt, exeduntur, & tandem in terram reſoluuntur. Inſuper habent marmora hoc inſitum à natura, vt ſubſtantia quandoque nodos habeat, nempè duritias clauo ſimiles, & ferris inimicas, quæ Plinio centra appellantur; quando ſcribebat: in Marmore ſicuti in arboribus centra identidem obſeruari. *Lib. 16. ca 39.*

Ampliùs marmor hoc ſibi à natura comparauit, vt à multis rebus abhorreat. Primùm calcis contactu non ſolùm candorem ammittit, ſed etiam nitor marmoris obſcuris maculis fœdatur: Fumo etiam inquinatur, & oleo perlinitum palleſcit. Item vino nigro perfuſum, tanquam indignabundum, mirabiliter luteſcit. Tandem aqua ex caſtaneis *Marmor quibus maculetur.* deducta contactum ita fuſcatur, atq; inficitur, vt nec etiam abraſione, maculæ illæ deleantur.

Poſtremò Marmor, & potiſſimùm variatum, veluti illud, quòd Brocetellum, & pediculoſum vocant, recepit hoc à natura, vt in aceto poſitum, ad inſtar lapidis Aſtroitis, ſpontè moueatur. Hocq; ei accidere exiſtimamus, propter ſubſtantias diuerſorum colorum in materia exiſtentes; namq; acetum, cum ſit tenuium partium, penetrans, aerem expellit, qui per acetum egrediens efficit, vt Marmor, vel lapis moueatur. Etenim id in multis lapidibus, varijs venarum diſtantijs patentibus, contingere multi obſeruarunt. Quinimò Io. Baptiſta Porta fatetur ſe habuiſſe fruſtum Marmoris, quod Vulgus Codogninum appellat, & hoc in aceto mouebatur, quoniam diuerſis, & varijs venis erat diſtinctum. *Marmor mouetur in aceto.*

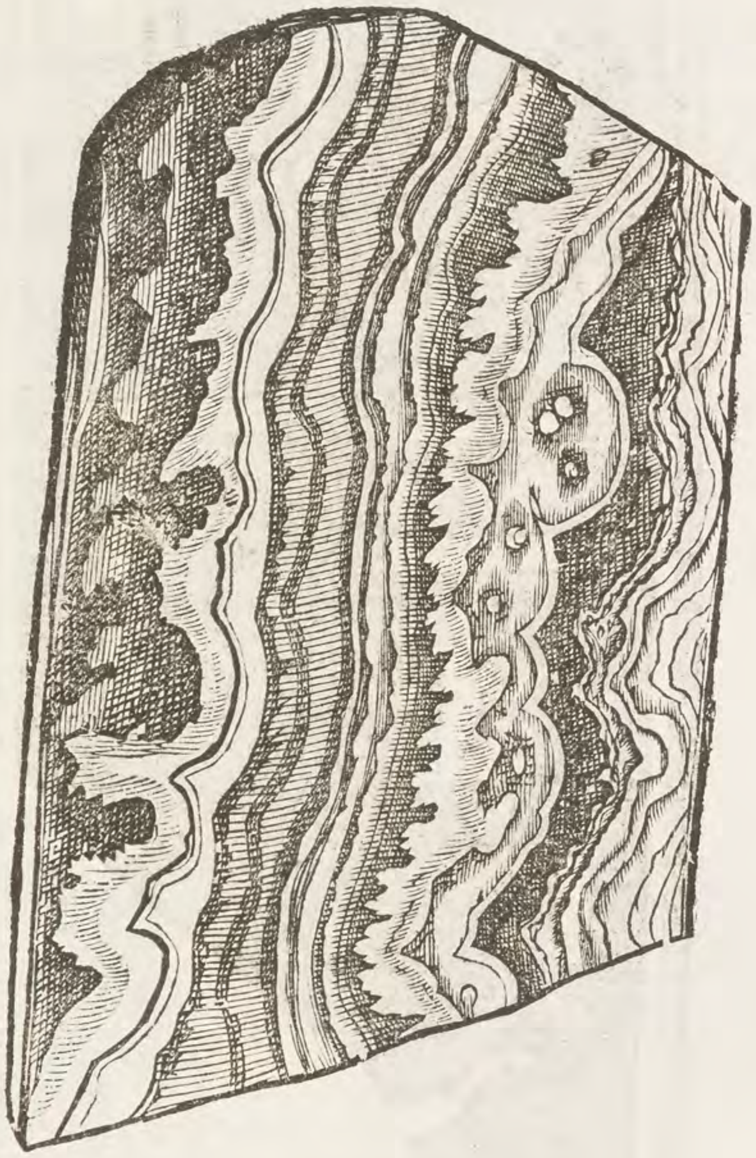
DIFFERENTIÆ.

Li.26.c.1. Li.16.c.5. INTER multas, & ferè infinitas Marmorum differentias, nos in præſentia magis celebrata genera recenſebimus. Licèt Plinius mille Marmorum diſcrimina eſſe referat, & Iſidorus Marmorum colores, & genera innumerabilia eſſe prædicet. Multi Neotericorum præcipuas Marmorum ſpecies decem, & ſeptem proponunt. Primo loco Marmor Lacedæmonium collocant, quòd eſt præſtantiſſimæ viriditatis primùm apud Lacedæmones inuentum, vt notauit Plinius. Secundo loco memorant ophitem cum maculis Serpentum, cuius duo genera, nempè candidum, necnon nigrum durum aſſignant Tertio loco meminerunt Marmoris Auguſti, & Tiberij, cum hæc in Aegypto, principatu Auguſti, & Tiberij, reperta fuerint, quæ ab ophite diſcrepant, cum hoc Marmor maculas ſerpentinis ſimiles habeat, & Marmor Auguſtum quodammodo in vertice vndatim criſpum appareat, Tiberium verò ſparſa quodammodo canitie. Quartum apud ipſos eſt Porphirites, qui candidis interuenientibus venis, rubet, ab Iſido- F
Purpurites Iſidori. ro Purpurites, ob colorem purpuræ nuncupatur. Quintum eſt Marmor obſidianum, de quo inter lapides à locis cognominatos egimus. Sextum vocatur Baſaltes à voce Æthiopum, apud quos effoditur. Septimum eſt Alabaſtrites, qui circa Thebas Ægypti, & Damaſcum Syriæ probatur. Hoc etiam Marmor in Carmania eſt vtiliſſimum, in India viliſſimum, & in Cappadocia abſque nitore inuenitur. Octauum locum occupat Marmor Parium eximij candoris. Nono loco recenſetur Coraliticum in Aſia repertum candore ebori proximo. In decima ſede reponitur Marmor Thebaicum guttis aureis diſtinctum. Vndecimum dicitur eſſe Syenites, quod circa Syenem Thebaidis oritur, ex
Obeliſci ex quo Marmore. quo Reges obeliſcos Soli ſacratos fieri curarunt. Duodecimum eſt Marmor Lesbium, lucidum, cum maculis diuerſi coloris. Decimumtertium eſt Corinthium, cum varietate colorum, quod primum Corynthi fuit inuentum. Quartumdecimum eſt Marmor Caryſteum, quod eſt viride, commendatum pro illis, qui gemmas ſcalpunt, vt Iſidorus voluit. Decimumquintum eſt Marmor Lucullenm, nomine à Lucullo Conſule accepto, G maculis, & coloribus varium; cum ille primus ex Inſula Nili hoc genus Marmoris Romam vehi curauerit Decimumſextum eſt Marmor Numidicum, quòd Numidia producit. Decimumſeptimum eſt cinerei coloris Marmor, ab Iſidoro Lunenſe cognominatum, Nuperi Cararienſe indigitant.

Differentiæ hactenus aſſignatæ quodammodo confuſæ eſſe videntur, cum partim à loco natali, & partim à colore deſumptæ videantur. Satiùs erit vna cum Cæſalpino, ex numero colorum, Marmora diſcriminare, & illa in candida, nigra, rubra, flaua, viridia, & maculoſa diſtinguere. Itaque inchoantes ab albis, Parium Marmor candidum pronunciamus; hoc tamen candidius eſt Marmor Liguſticum, quòd Lunenſe, vel Cararienſe à quodam Hetruriæ oppido cognominatur, ſed poſtea, quoad nitorem à Pario Marmore ſuperatur, quòd à Paro Inſula nominatur, vel, vt alij volunt, à ſcul-
Venus ex quo Marmore ſculpta. ptore Agoracrito Pario, qui primus ex huiuſmodi Marmore Venerem ſculpſit. Hoc idem vocatur etiam Lychnites, cum olim in fodinis, teſte Varrone, ad lucernarum ſplendorem cæderetur. Cardanus omne candidum Marmoris genus vocat Parium, H
Lychnites Marmor. cum tamen illud tantummodò candidum nominandum ſit Parium, quòd in Paro inſula eruitur. Vulgus marmor omne candidum perperam Alabaſtrum nuncupat; cum tamen hoc nomen proprio tantùm generi, nempè Alabaſtriti conueniat. Præterquam-
Alabaſtrũ vox æquiuoca. quòd Alabaſtrum eſt vox æquiuoca, quæ, apud Authores, tum vas vnguentarium ex alabaſtrite confectum, tum quoddam Ægypti oppidũ denotat. Parij igitur Marmoris duo genera aſſignantur, quorum alterum eſt diaphanum, alterum verò opacum. Primum Phengitem Plinij eſſe volunt à voce φεγγὸς, quæ ſplendorem indicat; ex quo templum Fortunæ conſtructum fuiſſe Plinius memorauit, in quo etiam clauſo claritas diurna conſpiciebatur.

Candidis Marmoribus annumerandum eſt Lygdinum, quod in Arabia eruitur, item Coralitium ebori candore proximum, necnon Alabaſtrites ab Alabaſtro Ægypti oppido nuncupatus, ob cuius candorem, multa eleganter albicantia, apud Vulgum, inſtar Alabaſtri, albeſcere traduntur. Verùm Alabaſtrites aliquam parit ambiguitatem, dum

Alabaſtrites maculis fluuium imitans.

dum indicat hoc genus Marmoris, & illam gemmam, quàm Vulgares Calcedonium appellant, & Græci Onichem, quia colorem vnguis referat. At Onyx quoque pro Alabaſtrite marmore apud Dioſcoridem, & Galenum vſurpatur, fortaſſis propter ſimilitudinem, quam cum gemma habere videatur. Alioquin Alabaſtrites, de quo in præſentia ſermonem habemus, coloris etiam mellei cum maculis commendatur, vt in præſenti icone oſtendimus; erat enim Alabaſtrites maculis fluuium imitans.

Cæterùm illud Marmor candidum, quòd in Agro Volaterrano foditur, nomine Alabaſtri, facilè vritur, neq; ingenti mole reperitur, eſt quidem materia pulcherrima candida, & translucida, tanquam Onyx, ſed propter fragilitatem à natura Marmoris recedit, & à nonnullis libentiùs inter ſpecies Gypſi collocatur.

NIGRA Marmora primo comprehendunt Numidicum, quòd eſt liuidum, & eximio ſplendore radians; ex hoc primus omnium M. Lepidus Conſul, authore Plinio, limina conſtrui curauit. Sunt qui Numidicum colore etiam flauo reperiri aſſeuerent. Huc refertur etiam Tænarium à Tænaro Laconiæ Promontorio nominatum, cum ibi effodi *Marmora nigra. Lib. 36. c. 7*

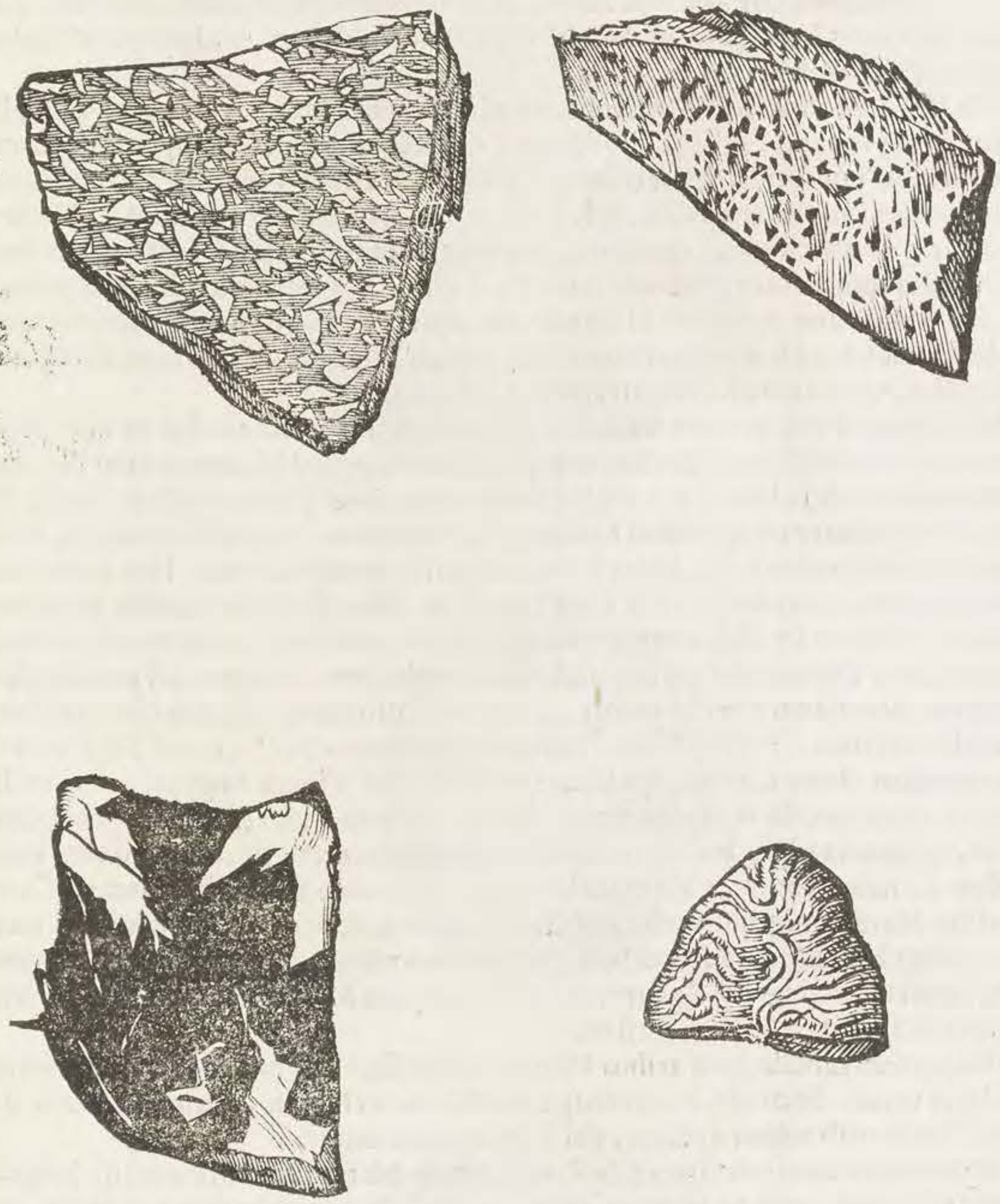
 ſoleat,

Baſaltes cum litteris hieroglyphicis.

ſoleat, necnon Luculleum, quod atrum eſſe traditur. Hodie in Agro Carrarienſi regione Hetruriæ, Marmor ita nigrum producitur, vt politum imagines, ad inſtar ſpeculi, reflectat. Ibidem eruitur etiam Marmor nigrum nonnullis venis candidis, & aureis inſignitum, quod aliqui *Paragone* nuncupant. Tandem ad marmora nigra refertur etiam Baſaltes eſt enim Marmor ferrei coloris in Æthiopia præſertim inuentum, quòd à voce Æthiopica *Baſal* cognominatur, quæ ferrum ſignificat; cum, quoad colorem, & duritiam, ferrum prorſus æmuletur. Huius generis ingentem molem Veſpeſianus Cæſar, authore Plinio, in templo Pacis dedicauit. Hoc in loco exhibemus iconem fragmenti huius marmoris, in cuius ſubſtantia ſcintillæ quædam, inſtar argenti, refulgebant. Erat autem litteris hieroglyphicis exaratum, quas Aegyptij ab animalibus plantis, & rebus etiam artificialibus deſumebant. Hic conſpiciuntur icones Ardeæ auis, Arcus Papilionis, ſceleti humani, & aliorum.

Fragmenta Marmorum varia.

RVBRA Marmora varias comprehendunt ſpecies, primo loco habent Porphiritem, quem Vulgus Porfidum vocat, à voce græca πορφύρα purpura, quoniam hoc Marmor ad modum purpuræ rubeſcat; ſed quando candida puncta interueniunt, Leucoſtictos nuncupatur, à verbo ςίζω, pungo, & λευκὸς albus.

Huiuſmodi Marmor foditur Serauitiæ, & in Agro Piſano, & quod minus maculoſum eſt, Porfidum Liguriæ cognominant. Ad Porphyritem, Marmor violacei coloris reducitur. Huc refertur etiam Marmor Syenites, cum aliquantiſper rubeat. Alijs legitur, apud Plinium, Stigmites, quoniam punctis nigris inquinatum appareat: etenim vox ςιγμὴ punctum denotat. Vulgus nominat hoc genus marmoris, Granitum rubrum; cum antea diceretur Pyrrhopæcilos, quaſi Marmor fuluo colore variatum. Rubeſcit etiam Thebaicum aureis guttis decoratum, quòd Vulgus Brocatellum indigitat, propter ſimilitudinem telæ ex auro, & ſerico contextæ, quam Vulgares Brocatum cognominant. Hic damus tabellam cum quatuor iconibus. Prima accedit ad maculas Marmoris

moris Porphyretici; nam materia Marmoris erat purpurei coloris obſcuri, maculis va- E
rijs inſigniti.

Secunda icon oſtendit fruſtum marmoris à primo diſcrepantis, tantummodò ſcintil-lis quibuſdam, ad inſtar argenti pulcherrimis.

Tertia icon repræſentat Marmor album, & nigrum, de quo inferius verba faciemus.

Quarta icon oſtendit lapidem inæqualibus lineis exornatum.

FLAVI coloris Marmora reperiuntur, & potiſſimùm ſpecie mellis, aut terebenthinæ. Hodie Marmora huius coloris, Serauitiæ eruuntur. Id apud Antiquos erat Alabaſtri-tes præ cæteris commendatus.

VIRIDIA Marmora primò Lacedæmoniū comprehendunt valdè pretioſum, hodie ſerpentinum vocatur, vt notauit Albertus, qui ſecundam ſpeciem ophitis viridem cum maculis albis conſtituit. Sunt enim in viriditate Marmoris maculæ clariores, paruæ, & frequentes, ad inſtar ophitis, & hoc genus valdè rarum eſſe perhibetur. Datur inſu-per aliud genus viride varia compoſitione maculoſum, ſiquidem noſtra ætate Serpen-

Lacedæmonium marmor.

tini lapides tum virides, tum alia ratione, & alio colore decorati, duriſſimi oſtendun- F
tur, ſed poſtea non ſpargunt illum odorem, quem de ſuo ophite Dioſcorides prædi-cabat. Demùm ad hoc genus reduci debet etiam Thyites, de quo ſuperiùs egimus in-ter lapides, qui ad cotem affricati, ſuccum aliquem reddunt.

IAM ſupereſt vt Marmora maculoſa examinemus. Primum conſtat ex albo, & nigro, cuius fragmentum Romæ effoſſum conſpicati ſumus, quod idem erat cum illo, ex quo fabricatæ fuerunt columnę in templo Pantheonis, quod hodie templum Sanctę Marię rotundę appellatur; & quoniam Marmor erat variatum colore albo, & nigro, id Mela-noleucon indigitauimus, & huius iconem ſuperiùs monſtrauimus. Hoc autem non eſt verum Marmor maculoſum, ſed illud, quod ex albo, & nigro maculis frequentibus conſtat. Genera Ophitis multa ſunt ita dicta à ſimilitudine macularum ſerpentum, &

Ophitis differentiæ. *Tephria quid.*

iuxta mentem Dioſcoridis ad tres differentias reducitur. Primum eſt ponderoſum, & nigrum, ſecundum cinereo colore, & punctis diſtinctum, tertium lineis quibuſdam candidis refertum. Pariter Plinius meminit Marmoris cinerei, quod Tephriam voca-uit, quoniam τέφρος cinerem ſignificat: vulgò dicitur Vipera Aegypti, cum in liuido G
corpore nigræ maculæ conſpiciantur. Alium ophitem Vulgares nuncupant Granitum Syriæ, vbi puncta nigra in corpore candicante apparent, vnde color cinereus emergit: forſitan ita nuncupatum, quia maculis, inſtar granorum frumenti ſcateat. Carrariæ

Granitum cur ità dictum.

effoditur Marmor nigrum lineis candidis diſtinctum, & multis alijs maioribus maculis; ideoq; inter hęc marmora Auguſtum, & Tiberium reponi debent, de quibus nonnulla ſuperius memorauimus. Aſſignatur etiam à Calepino Marmor ouatum, quia variatum ſit maculis ſpeciem oui referentibus.

Hìc ponitur tabella, cum tribus Matmoris iconibus. Primo loco apparet Serpenti-nus lapis verus. Secundo loco conſpicitur Marmor cinereis, & nigris maculis diſtin-ctum. Tertio oſtenditur ophites, vbi varia conſpiciuntur.

Repræſentamus etiam aliam tabellam quatuor Marmorum differentijs inſignitam. Primò viſitur Marmor ad formam rotundam redactum pnlcherrimis maculis, nempè albis, nigris, viridibus, rufis, caſtaneis, & flauis refertum, præterquamquòd nitore radiabat. H

Secundo loco apparet Marmor figurę oualis, lineis nigerrimis in ſubſtantia ſubal-ba decoratum, & huiuſmodi lineæ tum ſitu, tum varietate pulcherrimum Marmor red-debant.

Tertio loco oſtenditur Marmor cum maculis nigris, & albicantibus, quæ interdum ita exiguæ apparent, vt formam pediculorum referant: quapropter Vulgus hoc genus Marmoris indigitauit Pediculoſum.

Pediculoſū marmor.

Quarto loco monſtratur marmor varijs, & diuerſis coloribus refertum, cum in illo color ferrugineus, niger, carneus, cæruleus, luteus, & alij refulgeant: idcircò hoc Mar-mor, vel Iaſpidem, vel Brocatellum imitari videtur.

Hæc Marmora maculoſa aliquando ità variant, vt ſuis maculis, & lineamentis figu-ras humanas, interdum Brutorum, & plantarum, & quandoq; effigies aliarum rerum repræſentent. Inchoantes à figuris humanis, varios naturæ luſus in Marmoribus oſten-

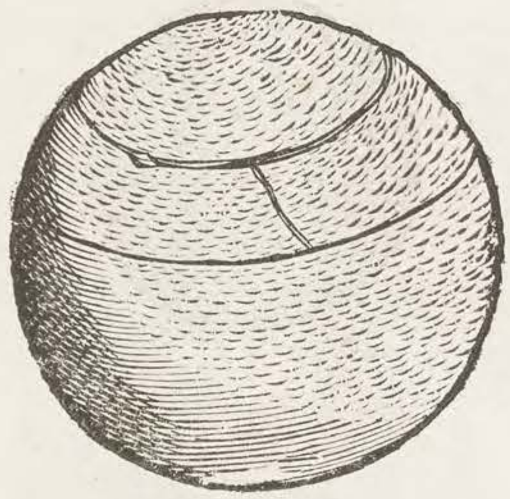
Lib.4.

demus. Gaudentius Merula, in hiſtoria Memorabilium, narrat quondam repertum

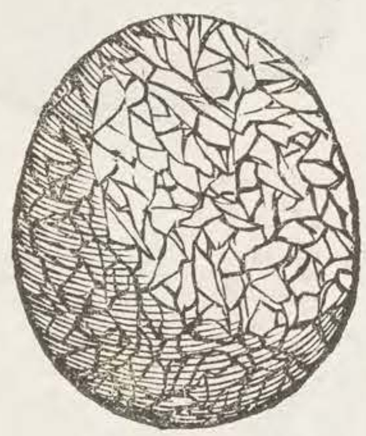
fuiſſe,

Tria Marmoris maculoſi genera.

1

2

3

fuiſſe, in Agro Placentino, Marmor alabaſtritem, quod politum effigiem humani capitis mortui referebat. Item Albertus Magnus refert ſe vidiſse Venetijs, in Marmore, caput Regis diademate coronatum, & ita à Natura ad viuum effigiatum, vt omñe

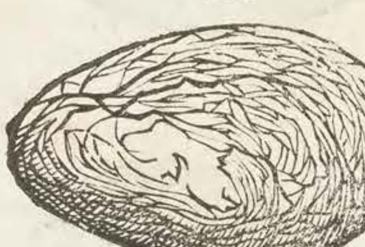
huma-

Quatuor maculoſi Marmoris differentiæ.

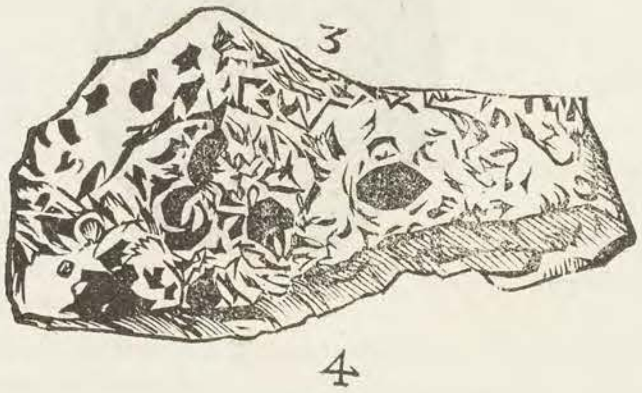
1

2

3

4

humanum ingenium, & artificium ſuperaret. Nos hoc in loco damus iconem fragmenti Marmoris maculoſi, vbi inter alias maculas, & lineamenta, quædam iconem humani capitis exprimebant, & caput pileo turcico tectum eſſe videbatur, ſed quòd magis admirandum eſt, quando hæc effigies inuertitur, aliam faciem, vertice complanato, repræſentat. Quinimò idem Marmor, iuxta partem nigram, metallis affricatum, tanquam Lydius lapis aurum, & argentum examinabat. Itaq; hoc marmor tum propter maculas, tum propter effigiem humani capitis, Ophites Anthropomorphites appellatur.

Sed

Marmor Ophites Anthropomorphites.

Sed quid de capite humano affirmamus? cum aliquando integræ hominum figuræ à natura in Marmoribus delineatæ videantur? Plinius in primis ſcriptum reliquit, ſuis temporibus, ſectum fuiſſe Marmor in Paro inſula, in cuius parte media Silenus ea forma repręſentabatur, iuxta quam ab Antiquitate pingebatur. Scaliger quoq; affirmat fruſtum Marmoris fuiſſe diſſectum, ad parietem incruſtandum, quod figuram barbati ſenis obtulit, quem omnes ſpectatores ad Paulum primum Eremitam referebant, qui erectus, & ſtorea palmacea indutus pingitur. Nos quoq; hic damus figuram Eremitæ, cum alia effigie humana in Marmore, quod Piſis in Templo Sancti Ioannis obſeruatur. Habet hæc Eremitæ icon caput cucullo tectum, more Capuccinorum, longam veſtem, & manum extenſam, cum quatuor digitis. Ibidem alia effigies hominis conſpicitur Turcam referentis, ſupra cuius caput campana cum piſtillo eleganter, & ad viuum à Natura delineata apparet.

Exercit. 117.

Pariter integra hominis ſylueſtris figura olim in Marmore græco viſa fuit apud Venetos, cuius genuinam iconem Clariſſimus vir Proſper Alpinus ad doctiſſimum Vlyſſem Aldrouandum miſit, qualis in tabella ſequenti exprimitur.

Multæ aliæ huius generis imagines in multis variarum Regionum Marmoribus obſeruantur. Narrant Hiſtoriographi Marmor eſſe in Præſepio Bethlemico, quod figuram Monachi cucullati ſuis lineamentis exprimit. Rauennæ, in Baſilica Sancti Vitalis, iuxta primam aram, imaginem habitu Peregrinatoris indutam in Marmore licet intueri. Pariter, in eadem ciuitate, quondam diſſectum fuit Marmor, quod iuxta vtramque partem, Monachi iconem monſtrauit, cum alia figura iuxta ventrem inferiorem, & alijs duabus veluti Angelorum iconibus vtrinque poſitis, quemadmodum præſens tabella oſtendit.

Ere-

Eremitæ icon cum alia effigie humana in marmore.

Hominis ſylueſtris figura in Marmore.

Præter imagines profanas, quas hactenus in Marmoribus viſas expoſuimus, quandoq; diuinæ etiam naturaliter pictæ in ijſdem obſeruantur. Georgius Agricola recitat Conſtantinopoli, in templo Sapientiæ, duas eſſe Marmoris diſſecti cruſtas, quarum vtriuſq; maculæ cinerei coloris ita erant diſpoſitæ, vt totam Diui Ioannis Baptiſtæ veſtiti tergore Cameli imaginem repræſentarent, præter alterum pedem, quem diſcurren-

Monachi effigies in Marmore.

tes lineæ non ſatis benè exprimebant. Intelleximus etiam, quod in Cænobio Cartuſianorum Papiæ ad quintum lapidem extra ciuitatem ſito, Natura in Marmore imaginem Chriſti Seruatoris noſtri ſpinea corona redimitam elegantiſſimè delineauit. Venetijs quoq; figura Chriſti Crucifixi apparet in Marmore templi Sancti Georgij maioris eodem modo deſignata, quæ conſpici poteſt in præſenti tabella.

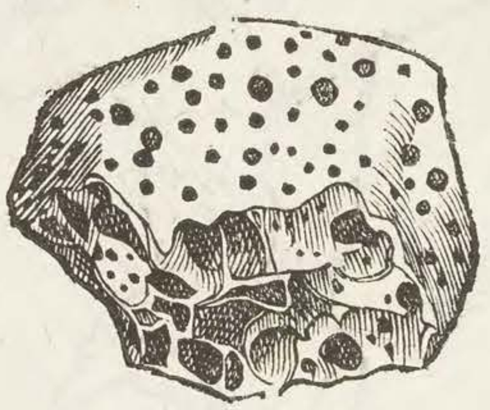
Na-

Naturalis Crucifixi icon in marmore.

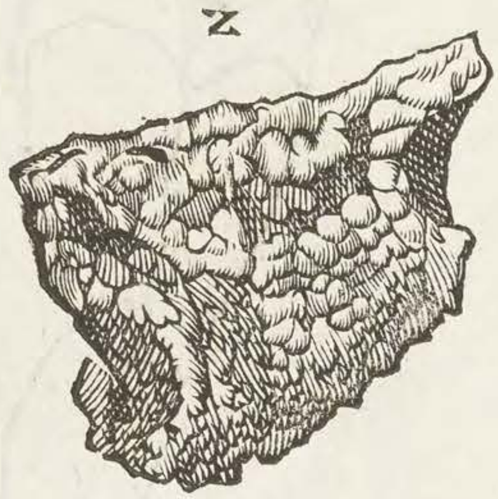

1 Pumex perforatus, & petrificatus.
2 Molochites rudis in ſua minera.
3 Marmor cum icone Mariæ ſemper Virginis.

1

2

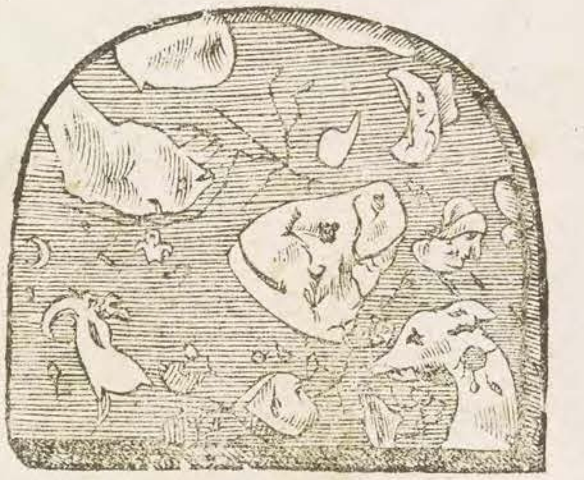
3

Pariter Natura non videtur fuiſſe voti compos, niſi iconem etiam Deiparæ ſemper Virginis in Marmoribus repræſentauerit. Namq; Piſis, in Marmore ſito in æde Cathedrali, imago Mariæ ſemper Virginis expreſſa viſitur Bononiæ quoq; olim diſſectum fuit Marmor album, cuius vtraq; pars media, lineis quibuſdam rubris, Deiparæ ſemper Virginis effigiem referebant. Hoc in loco ſub nu. 3. damus iconem Marmoris ophitis, in quo figura Mariæ ſemper Virginis apparet. Hoc fruſtum Marmoris inſertum fuit ligneo nucis inſtrumento, columnis Ionicis ornato, cruce lignea ſuperpoſita. Huius Marmoris maculæ, & lineamenta colore erant nigro viridi obſcuro, atq; diluto, & figuram ſemper Virginis Chriſtum in ſinu geſtantis oſtendebant. In eadem tabella ſub numero 1. conſpicitur pumex perforatus inſtar cribri, & petrificatus. Sub numero 2. delineatur Molochites rudis in ſua minera incluſus, de quo inferius ſuo loco verba fient.

Sin conuertemus ſermonem ad bruta, & plantas, necnon ad alia inanimata, obſeruauimus etiam hęc in Marmoribus à Natura ad viuum deſignata fuiſſe. Habuimus fruſtum Marmoris Orientalis ſplendore radiantis, in quo figura Canis Moloſſi humi iacentis conſpiciebatur: quamuis pars poſterior huius animantis, ob breuitatem fragmenti marmoris, non appareret. Hoc igitur Marmor à Canis figura Cynitem appellauimus: licèt alias etiam figuras exprimeret.

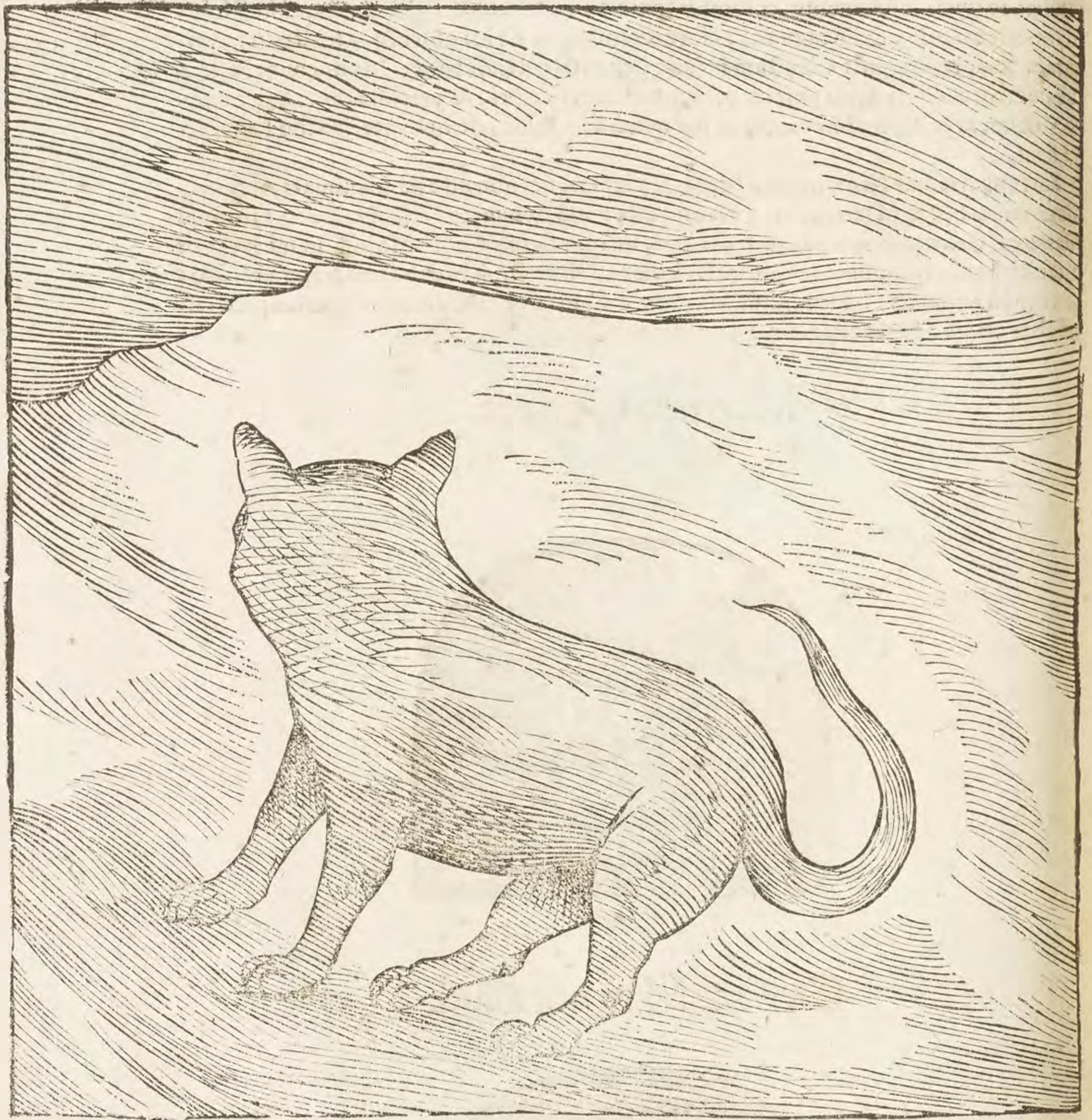
Marmor Cynites.

Cynites Marmor aliud.

Felis in Marmore à Natura ſculptus.

Similiter communicatum nobis fuit Marmor effigie Canis odoriſequi inſignitum auribus pendulis, quem Canem nonnulli gallicum, alij ſagacem indigitant. Huiuſmodi autem figura Canis à maculis fuſcis repræſentabatur, vt apparet in tabella.

Quinimò felem in Marmore ad viuum à Natura inſculptum vidimus, ſicuti in hac tabella delineatur.

Reſtat etiam aliquid dicendum de auibus; cum Rauennæ, Pauonum duæ icones ſe ſe mutuò obuerſis collis intuentium in Marmore naturaliter pictæ appareant. Pariter Venetijs, in Marmore cuiuſdam aræ templi Sancti Georgij maioris, auium figuræ conſpiciuntur ita locatæ, & diſpoſitæ, veluti in tabella delineantur.

Non deſunt etiam Marmora, quæ piſces oſtendunt. Primitùs Venetijs in templo Diui Ioannis, & Pauli, columna marmorea imaginem piſcis Sardi demonſtrat. Olim

Sere-

A Sereniſſimus Ferrariæ Dux habebat Marmor Parium, in quo Natura ad viuum piſcem Paſſerem figurauerat. Item Zenophanes Colophonius tradit in lapidicinis, quæ Syracuſis propinquæ ſunt, Marmora quędam erui, quę profundiſſimis venis figuras piſcium, & Phocarum exprimunt. Nos iconem Marmoris damus, quod Scombriforme appellauimus, quoniam primo aſpectu figuræ in illo delineatę, & à Natura deſignatæ, maiori ex parte Scombros referre videbantur: quamuis in huiuſmodi figuris pinnę non conſpicerentur, quibus ad natandum vti ſolent.

His addamus etiam Serpentes, qui aliquando in Marmoribus naturaliter figurati obſeruantur. Bergomi, in maiori Fano, Porphireticum Marmor ad ornamentum Baptiſterij locatum, Serpentem in ſpiram conuolutum oſtendit. Cochlearum quoq; figuras à Natura in Marmoribus expreſſas conſpicati ſumus: nam olim ex Iſtria delatę fuerunt columnę ex Marmore rubeſcente fabricatæ Bononiam, ad ornamentum arę maioris Baſilicę Diui Petronij, & in tali Marmore Natura ludẽs, lineis rubeſcentibus, & flaueſcentibus, effigiauit Cochleam, ſiue Nautilum argentinum, qui Cochlea margaritifera à B Rondeletio appellatur, quæ hoc in loco delineatur, & Marmor Nautilites inſcribitur.

Auium figuræ in Marmore.

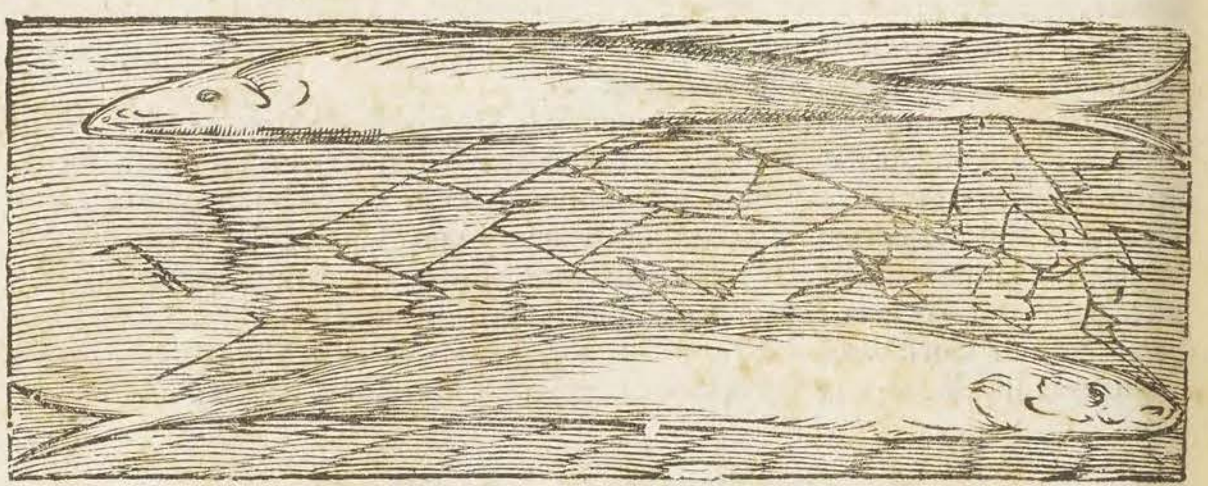
Aliud etiam Marmor orientale ποικιλὸν delineari curauimus, quod conchulas, belliculos, vndas marinas aliaq; huius generis plurima exprimebat, vt nulla manus Pictoris ea imitari poſſet. Color illius maiori ex parte luteſcebat, & magna interuenia colore, & ſplendore conchas margaritiferas referebant, vt apparet in præſenti icone.

Inſuper decreuimus alia etiam Marmora repræſentare delineata, in quibus non vna, vel duæ, ſed plures animalium naturalis figuræ viſuntur. Etenim habuimus fragmẽtum Marmoris Orientalis tetragona figura, cuius maculæ erant purpureæ, luteæ, violaceæ, cinereæ, & albicantes. Hæ autem maculæ ſimul confuſæ figuras elegantes, & conſpicuas reddebant: cum ibi Draco, Lepus, Rubeta, & varia animalium capita, vt Auium, Leonis, Arietis, & ſimilium animantium apparerent: quapropter Marmor appellauimus Polymorphitem.

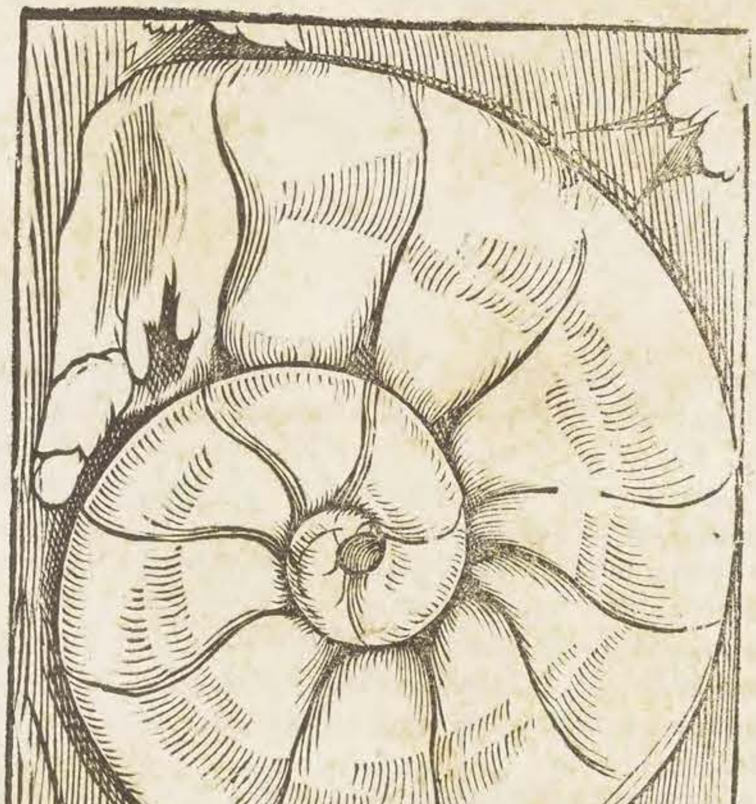
Aliud fragmentũ Marmoris varijs animalibus à natura maculatum exhibemus in alia tabella delineatum: idcircò dicitur Marmor aliud polymorphites: cum in illo effigies multæ quadrupedum, & auium intueri liceat.

Rurſus maiori admiratione tenemur, quãdo intuemur Marmora ab Opifice Dei Natura, arbuſculis elegantiſſimè picta. Theodorus Canterus recitat ſe conſpicatum eſse imaginem Lauri in Marmore à Natura diligẽter expreſsam. Nos autem damus iconem Marmoris liuidi, & albi, in quo arbuſculæ, & herbæ tam exilibus lineis fuerunt à Natura

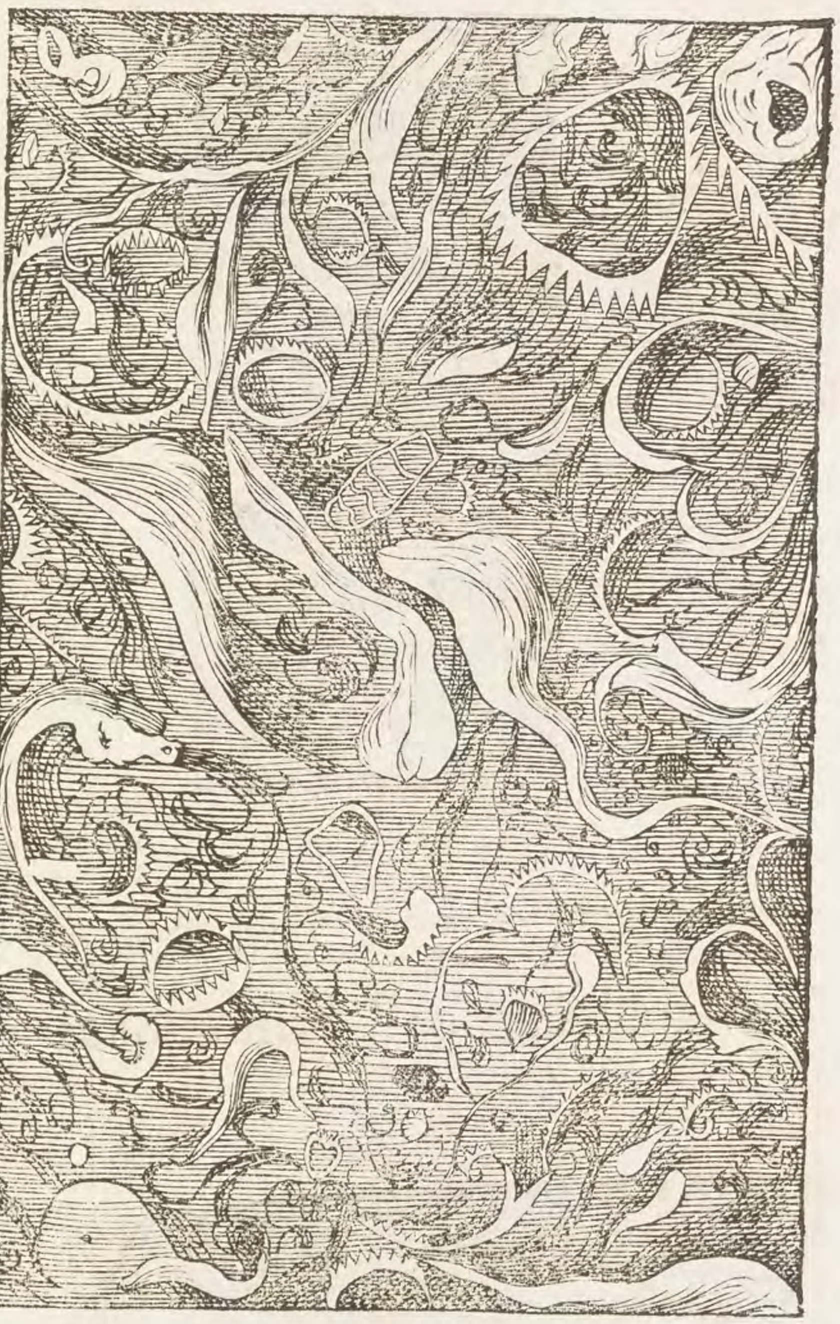
Marmor Scombriforme.

Marmor Nautilites.

Marmor orientale ποικίλου.

tura deſignatæ, vt vix oculis comprehendi poſsent. Deinde per lineam rectam tam eleganter conſtructæ, vt artificio quodam elaboratæ eſse viderentur. Quoniam autem hoc Marmor arbuſculis inſignitur, non immeritò Dendrites vocari poteſt.

Aliud Marmor conſpicati ſumus, in quo apparebant figuræ nigricantes multæ, quæ æmulabantur arbuſculas, & herbulas imperfectas, floribus, & fructibus carentes, vel potius muſcos, qui plerumq; lapidibus adnaſci, & adhærere ſolent. Quocirca nonnulli exiſtimarunt figuram huiuſmodi herbularum, tractu temporis exſiccatarum, in lapidibus, & Marmoribus impreſsam, remanere. Cæterùm, vt veritas huius effectus dignoſcatur, diligenter obſeruandum erit, an huiuſmodi herbularum effigies ad intimas lapidum partes penetrent: nam ſi penetrabunt, proculdubiò huiuſmodi imagines non ab adhærente muſco originem trahent, ſed à venis per materiam lapidum diſcurrentibus. Hic expreſsum datur aliud Marmor Dendrites, & in eadem tabella oſtenditur lapis inſtar ophitis.

Su-

Marmor Polymorphit

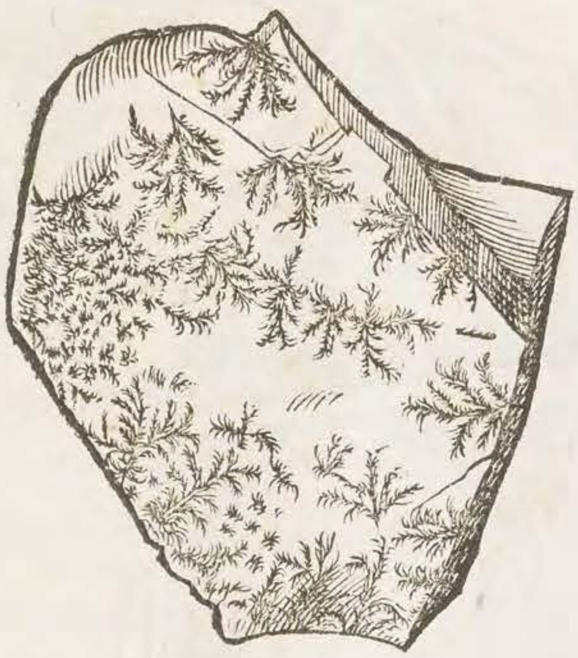

Aliud Marmor Polymorphites.

1 Marmor aliud Dendrites.

Lapis inſtar Ophitis.

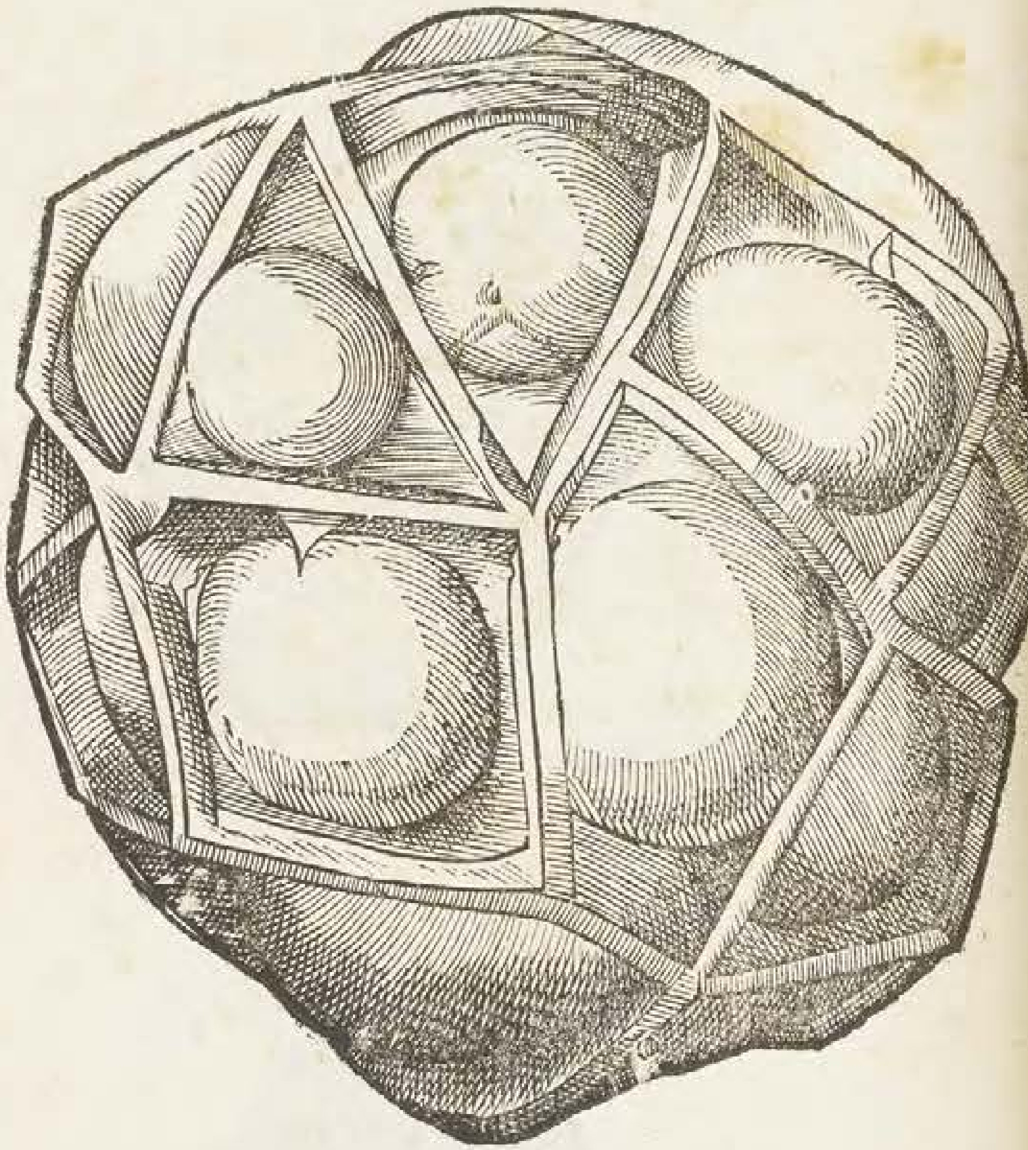

Supereſt, vt dicamus Mathematicas etiam figuras à Natura interdum in Marmoribus fuiſſe exaratas: quandoquidem in hac tabella oſtendimus Marmor ad formam ſphę æ quodammodo redactum, vel potius in formam illius corporis, quod Platonici regulare nuncupant, quod ex duodecim pentagonis cõſtare perhibetur, quamuis in hoc Marmore huiuſmodi figuræ non vniformes, neq; æquales appareant, ſed prorſus inæquales,

& di-

Marmor figuris Mathematicis naturaliter exaratum.

& diuerſæ,namq; ſuis terminis,atq; faſcijs varij anguli formantur: quocirca quędam figuræ trigonæ, quædam tetragonæ, quædam pentagonæ conſpiciuntur, & ſic deinceps, vt in icone propoſita licet intueri. H

Hactenus de figuris Marmorum, nunc ad differentias ab odore deſumptas mentem conuertemus, quoniam Marmor nigrum in Belgio effoditur, quod ſulphur redolet, ibidem, & aliud, quod odorem cornu vſti ſpirat. Alij narrant Marmora ſerpentina quandoque fuiſſe inuenta, quæ odorem olei ſpicini, & alia, quæ odorem violaceum ſpargebant. Nos habuimus vaſculum ex ophite Veterum fabricatum, quod fricatum non inſuauem de ſe odorem mittebat.

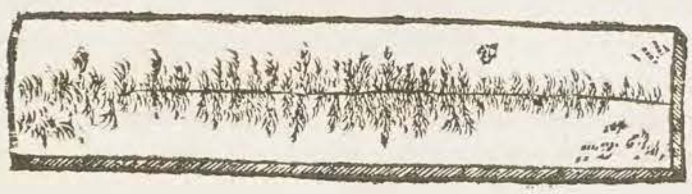
Aliqui fuerunt huius opinionis, hoc vaſculum fuiſſe ex illis, in quibus Romani Imperatores Theriacam ſeruabant: cum materia quoque ſimilium vaſorum, teſte Dioſcoride, aduerſus Serpentum ictus, & quæcumq; venena valeat.

Poſtremò loco, inter differentias Marmorum, debemus illud recenſere, quod alijs lapidibus aliquandò adnaſcitur, vt contigit in hoc, cuius iconem in præſentia non piguit repræſentare. Cum autem liceat Philoſophis nomina rebus illis carentibus imponere;

nere; placuit huiuſmodi Marmor indigitare mammoſum. Continetur in marmoreo lapide, colore violaceo diluto, & figuram mammæ exprimebat, & pars exterioris corporis amplectens mãmoſum, erat ex materia alabaſtrina compacta: quamuis aliqua ex parte color ad plumbeum accederet. Alia verò pars exterior erat colore ferrugineo referta, quo colore aliquantiſper ablato, color alioquin albus apparebat.

Marmor Dendrites.

Marmor mammoſum.

LOCVS. E

IN recenſendis Marmorum differentijs, multa loca fuerunt memorata, quæ genus omne Marmorum ad varia opera producunt. Nihilominus, vt exactam huius lapidis hiſtoriam perficiamus, breuiter alphabetico ordine, potiores marmoris locos natales exarabimus. Primitùs omittentes Agrigentinos hortos, per quos ſcatebra perennis aquæ ſpargitur, quæ tractu temporis, in marmor album dureſcit, laudabimus Andagauenſium montes, è quibus Marmora in dies eruuntur. Deinde in Arupeno terra Iſtriæ effodiuntur illi lapides Marmorei in Italia tantoperè commendati, qui Marmora Iſtriana nominantur.

Iſtrianum Marmor.

Brabantia, Ortelio teſte, ingentes habet lapidicinas, in quibus Marmora nigra ſubrufa, & varij coloris exciduntur, ex illiſq; circumiacentium regionum ædificia, atque templa conſtruuntur. F

Carrariæ oppidi Hetruriæ territorium copia Marmorum redundat. Id etiam Plinius intellexiſſe videtur, quando Lunenſem ſilicem terra ſecari ſcripſit: quoniam credimus ab ipſo Marmor Carrarienſe, vel Lunenſe intellectum fuiſſe. Circa Caryſtum inſulam, authore Calepino, Marmor varietate macularum inſigne reperitur, ſed ſententia Calepini, ſiue Theſauri linguæ latinæ, hoc in loco non admittitur; cum, in lexico geographico, Caryſtus ſit vrbs Euboeæ litoralis in ora auſtrali Marmoribus olim commendata: propterea authores Caryſteum Marmor aliquandò nominarunt. Clios quidem eſt inſula maris Icarij, quæ ſuppeditare marmora dicitur. Ex Comenſis territorij monte quodam, Marmora alba in dies cæduntur, quæ Mediolanum, pro fabrica Metropolitana, deferuntur. Condruſſis effoditur Marmor nigerrimũ, quo, in conſtruendis Regum, & Magnatum tumulis, frequenter vtuntur. Pariter apud Congitanos integri montes ex Marmore rubro viſuntur. Tandem in Cythera inſula inueniri pulcherrima Marmora Ioannes Boterus retulit.

Caryſtos vrbs.

Hymetus eſt mons Atticæ, vbi optimum mel generatur, & ibidem, ad mentem Gualterij in Horatium, effoditur Marmor pulchritudine celebratum. Hanc ſententiam Strabo videtur ſtabilire, quando dixit; nobiliorum marmorum foſſionem eſſe penès vrbem ex ora Hymetita, & Helice. G

India proculdubiò Marmoribus non caret, cum Hiſtoriographi recitent conſtructum apud Indos conſpici templum Deo Simiarum conſecratum, cum porticu ſeptingentis columnis marmoreis ornata, quæ, & pulchritudine, & altitudine quodcumq; columnarum genus ſuperant.

Laconia multos montes habere perhibetur, in quibus Marmora pretioſa generantur. Taygetus in primis eſt mons huius regionis apud Eurotam fluuium, & Tænarium eſt Laconiæ promontorium, quæ ambo loca Marmoribus nobilitantur.

Marmora varia vbi.

In Namur traduntur eſſe montes Marmora producentes nigricantia, rubeſcentia, & inſigni colorum varietate celebrata. Deinde Numidicum Marmor, & potiſſimum maculis purpuraſcentibus variatum M. Lepidus primus Romæ oſtendit.

Prædictis addatur Paros inſula, quam Marmore candido Ioannes Boterus famoſam prædicat: immò propter copiam marmoris, quandoq; marmorea à Poetis fuit nominata, vt habetur apud Ouidium. H

Et planum Seriphon, marmoreamq; Paron.

In Sicilia ſunt alti montes, vt narrant Hiſtoriographi, in quibus non ſolum ſunt mineræ ſalis, ſed etiam fodinæ Marmorum, quæ albo, & nigro colore variant. Synada eſt ciuitas Phrygiæ habens vicum Docimum nuncupatum, vbi Marmor cæditur, quod Incolæ Docimitem, & Romani Synadicum nuncupant. Penès Syenem Aegypti vrbem, olim Marmor maculoſum fodiebatur, & quoniam igneis maculis erat refertum, Pyropæcilon cognominabant.

Lib. 1. obſer.

Lib. 2. de honeſt. diſcip. cap. 9.

Thaſſus inſula eſt maris Aegei, cuius montes, & ſcopuli, vt Bellonius obſeruauit, ex elegantiſſimo, & candidiſſimo Marmore conſtant. Quinimò, vt notat Petrus Crinitus, Pixodorus fuit primus, qui in hac inſula Marmor inueniſſe traditur. Is gregem paſcẽtem cuſtodiens, & duos Arietes certatim concurrentes intuens, horum alterũ cornu lapidem pro-

A proſcidiſſe obſeruauit, ex qua cruſta maximè candida euulſa eſt: hanc Pixodorus admiratus colligens, relicto pecore, ad Epheſios detulit. Id ciues ita gratum, & opportunum habuerunt, vt non modo illum diuinis honoribus cumulauerint, ſed etiam ἐυάγγελον, pro Pixodoro, nominauerint. Tandem Tragurinum, authore Plinio, eſt oppidum Hyberniæ, iuxta quod naſcitur Marmor, quod, Traguri nomine circumfertur. *Lib. 3. cap. 22.*

In Valdagno ſunt mineræ Marmoris, quod Carrarienſi valdè aſſimilatur. In Veronenſi territorio Marmora, tam rubra, quàm alba cæduntur. Deniq; Marmore Porphyrite, & ophite Volaterranus ager abundat.

MARMORIS SIMVLANDI RATIO.

B MVLTI ſunt, qui genus omne Marmoris, & quoad colorem, & quoad nitorem, aliqua ex parte ſimulant, ſed pauci inueniuntur, qui illud, quoad duritiam, & pondus, imitari poſſint. Narrat Anſelmus Boetius quemdam artificem olim fuiſſe Pragæ, apud Imperatorem, qui ſatis egregiè Marmor mentiebatur, atque etiam illud ponderoſum reddebat, ſed poſteà admodum molle remanebat. Hic author cõiectat materiam huius miſturæ fuiſſe Gypſum, & puluerem aliorum lapidum, pondusſque cinere plumbi ei addidiſſe. Deinde liquorem, quo materia ſoluebatur, fuiſſe, vel aquam lactis, vel acetum, in quo caſeus fuerat diſſolutus, ex odore coniectauit. Quamuis intellexerit bubulum ſanguinem huic miſturæ fuiſſe additum, vt Marmor rubrum fabricarent; nam, tractu temporis, dureſcit, & materiam valdè glutinat. Nonnulli hanc miſturam ſero lactis, inſtar pultis, commiſcent, & ei addunt colores, quos deſiderant; deinde bacillo totam maſſam agitant, quam exſiccatam æquant, & ſmegmate poliunt.

Hieronymus Cardanus fruſta Marmoris, vel aliorum lapidum diuerſi coloris, puluere Marmoris, albumine oui, aut pice, vel alio tenaci glutine iungi poſſe affirmat, & hac ratione lithoſtrota, Conſtantinopoli, in æde Sapientiæ, Venetijs, in æde D. Marci, Florentiæ, in æde S. Io. Baptiſtæ, & Mediolani, in æde S. Laurentij cõſtare aſſeuerat. Statuas verò, & ſimulacra marmorea ſic fingi poſſe diuulgat. Cortices Vlmi, & populi in aqua decoquantur, & feruenti materię calx puriſſima permiſceatur, donec formam coagaluti lactis acquirat, cui Marmor candidiſſimum, & tritum addatur; miſtura ad formas trahatur, & in vmbra ſiccetur. Eodem modo vaſa fingi poſſe, paucis impenſis, teſtificatur. *Lithoſtrota ex quibus.*

Alij, ad fingendum Marmor, fragmenta ſilicum, & variorum lapidum, ſanguinem hirci, vel bouis, vinum ardens, & fel bubulum commiſcent, & formas premunt, & hac ratione Marmor mentiuntur. Alij ſunt, qui aqua calida caſeum contundunt addentes calcem viuam, & quoſuis colores: quinimò, ad hoc peragendum opus, ſolummodò Cinnabrium, chryſocollam, hæmatitem, ochram, auripigmentum, ſandaracham, viride æris, ceruſſam, & ſimiles colores idoneos eſſe iudicant, quia corpus habere dicuntur. Alij, loco aquæ, oleum lini adhibent, ne facticia hæc marmora ab humiditate diſsoluantur. Boetius nouiſse fatetur Italum quemdam in Bohemia, qui Marmor eleganter ſimulabat: ſumebat enim ſilices fluuiatiles in puluerem redactos, deinde cum calce viua, & aqua glutinis pro fingendis elegantiſſimis imaginibus, miſturam componebat. Boetius tamen opinatur ſalſas aquas, & acutas eſse adhibendas, quæ facilè penetrare, & partes copulare poſſint. Poſtea ficitij, & facticij Marmoris ſuperficiem feruenti oleo lini fricandam eſse affirmat, ne aquam combibere poſſit. *Lib. 2. de Lapid. cap. 282.*

Hodie quidam Artifices Bononienſes ſumunt illam Gypſi ſpeciem, quam Vulgus ſcaiolam appellat, & in fumo coquunt (leui enim coctione in albiſſimam calcem abit) poſtea hunc puluerem diligenter cribro farinario ſecernunt, & cum glutine, quo vtuntur Inauratores, miſturam cõponunt, & additis ad libitum coloribus tabulas, vel columnas formant, pumice leuigant, & demum ferro candente, & cera fricant, deinde frictione panni gauſapini (filtrum vocant) nitorem illi conciliant. Alij autem, loco ceræ, feruenti oleo lini vtuntur. *Marmor factitium Bonon.*

EPITHETA.

INTER alios lapides, Marmor varijs de cauſis, apud Authores, & præſertim Poetas, multa epitheta ſortitum eſt. Etenim, ratione propriæ ſubſtantiæ, vel potiùs ſecundarum qualitatum, purum, ſurdum, & durum appellatum fuit. Ratione coloris, candens, cæruleum, porphyreticum, & pictum fuit nuncupatum. Quoad primas qualitates, illud frigens, gelidum, & algens vocitarunt, & aliquando muſcoſum, quoniam illi in locis vliginoſis exiſtenti muſcus adhæreat, veluti multis alijs lapidibus accidere ſolet, qui interdum figuras muſci in ſuperficie referunt.

Ratione loci natalis, Marmor Caryſteum, Dalmaticum, Hymettium, Idæum, Liguſticum, Oebalium, ſiue Laconicum, Mygdonium, Numidicum, Parium, Phrygium, & Spartanum indigitarunt. Demum quatenus ad opera, & ædificia reducitur, Operoſum, Læuigatum, Coruſcum, Nobile, & Superbum cognominarunt. F

DENOMINATA.

QVODCVMQVE Marmorum formam, vel duritiam habens Authores, marmoroſum vocant: deinde Marmoratum dicunt, quod ex Marmore factum, vel cruſtis marmoreis obductum eſt: ſic enim quædam pauimenta marmorata nuncupantur. Varro tamen, agens de re ruſtica, hoc nomen ſubſtantiuè vſurpauit. (*Lib. 3.*) Poſt modum marmoreum vocatur, quod ex ſolido Marmore conſtat. Hinc oritur marmoratio, quæ ex Marmore eſt conſtructio: vnde dimanat verbũ marmorare, nempè aliquod ædificium ex Marmore erigere. At Marmorarius vocatur ille artifex, qui Marmora ſecat, atque polit. (*Marmorarius quis.*) Græci quoque λατόμιον μαρμάριον vocant officinam, vel lapidicinam, in qua Marmora exciduntur. Amplius Latini veteres, authore Plinio, ſordes aurium Marmorata, quas Iuniores cerumina nuncupant: fortaſſis, G quia, diuturnitate temporis, huiuſmodi ſordes, inſtar Marmoris dureſcere crederent. (*Marmorata quæ.*) Demum Achantus herba, quam Officinæ Brancam vrſinam cognominant, quia eius figuram pedum anteriorum vrſi referant, olim à Romanis vocata fuit Marmoraria, quoniam columnarum, & præſertim Corynthiarum epiſtylia, effigie foliorum huius herbæ, exornarentur. (*Marmoraria herba.*)

MORALIA.

VT rerum varietas legentium animos recreet, atque reficiat, nonnulla etiam ad moralem doctrinam ſpectantia à Marmore tamen deſumpta, explicare ſtatuimus. Cum igitur Marmor ſit lapis fortis, ſolidus, frigidus, lucidus, & pulcher, ex quo plerumq; nobiliſſimæ columnæ ad ſuſtentanda ædificia parantur: proculdubiò Marmori viros perfectos aſſimilare poterimus, qui muniti conſtantia, ſolidi, H & fortes dicuntur: deinde caſtitate frigidi, charitate lucidi, & honeſtate pulchri apparent: vnde ex his fiunt columnæ, quæ ædificium Eccleſiæ ſuſtentant. Iuxta illud ſacri Codicis. *Columnæ aureæ ſuper baſes argenteas, fundamenta æterna ſuper petram ſolidam.* (*Eccleſiaſt. cap. 16.*) Niſi velimus aſſerere illos homines ad Marmor durum, & frigidum eſſe comparandos, qui impietate gelidi, & obſtinatione duri nuncupantur, dum ſcalpello correctionis non cedunt, iuxta illud Iſaiæ. *Sciui enim, quia durus es tu.* (*Cap 48.*) Rurſus quoad varietatem colorum, Marmor ſummopere commendatur, cum aliud nigrum, aliud album, aliud viride, aliud purpureum, & aliud etiam aurei coloris inueniatur. Hæc etiam varietas in viris probis obſeruatur; dum alij ob animi demiſſionem ſunt nigri, alij caſtitate albi, alij decore virides, alij Charitate purpurei, & alij demum claritate ſapientiæ aurei reperiuntur. Tandem Marmor Parium candidiſſimum eſt; ideòq; in regalibus ædificijs libenter adhibetur. Huic Marmori virtus caſtitatis comparari poteſt; cum puritatis candore refulgeat: idcircò in ædificio Chriſti regio, atq; cæleſti præcipuum locum occupare perhibetur.

VSVS

A

VSVS IN MEDICINA.

MARMORA, quamuis duriſſima, à medicamentis non ſunt arcenda. Quinimò omnes aquæ thermales marmoreę bibi poſſunt, dummodo naturam gypſi non participent: etenim mirandum in modum refrigerant, & in aliquibus affectibus fœliciter adhibentur. Huius conditionis eſt aqua de Bora in Agro Florentino, & aqua Brandulæ in agro Mutinenſi. Pariter balneum Agnanum in Agro Piſano admodum refrigerat, quoniam ſuccum marmoreum continet: quapropter ad ſtipandum calorem natiuum adhibetur, & iuuat ſterilitatem, dummodò ab vteri laxitate pendeat. *Thermales aquæ marmoreæ.*

Marmor ſerpentinum varias in medicina exercet vires. In primis nullum venenum patitur: nam poculum ex hoc Marmore fabricatum, ſudore, venenum prodere traditur. B Deinde huiuſmodi Marmor alligatum, dolores capitis ſedare, & Serpentum ictus ſanare dicitur Ex hoc parantur globi, qui à febrientibus contrectati, ardorem morbi mulcent, peſtilentiam, & illas affectiones arcent, in quibus exanthemata apparere ſolent. Galenus ophitem cum vino, ad calculum terendum, propinat: cum vim abſtergendi, & confringendi tanquam vitrum poſſideat. Alij in affectu colico, pleuritide, Torminibus, ventriculo refrigerato, Nephritide, & Podagra, hoc idem Marmor commendant, dum illius fragmentum ad ignem, vel in aqua feruenti calefactum, & panno inuolutum parti affectæ applicant. *Marmor in quibus morbis.*

Item Marmor candidum, & præſertim alabaſtrum ægrotantibus multum adiumenti affert. Nonnulli candidum Marmor Phreneticis alligant. Alij candidum alabaſtrum cum lacte, ad pondus ſcrupuli, Dyſentericis propinant, nam cum vehementer aſtringat, certo experimento illos ſanare traditur. Vitanda tamen eſt nimia huius medicamenti quantitas, quoniam, ad inſtar gypſi, nocere poteſt. Verùm pro emplaſtris alabaſtrum ab aliquibus exuritur Hodie crudum ceratis refrigerantibus imponitur. Vn- C guentum alabaſtri magiſtrale in Antidotario Bononiẽſi deſcribitur, quod præter multos herbarum ſuccos, tres vncias puriſſimi alabaſtri recipit, & in quocumq; capitis dolore, & contuſionibus faciei, paſſim, & fælici cum ſucceſſu adhibetur. Præterquamquòd cum pice, & reſina exceptum, ſtrumas, & duritias diſcutit, &, cum cerato, ſtomachi dolores leuat. Immò ſi gingiuis inſpergatur, illas, breui temporis ſpatio, comprimit. Tandem aqua, in qua ſolutum fuerit alabaſtrum vſtum, ad exſiccandas oculorum lacrymas, non modicè confert. In Cypro eruitur quædam vena Marmoris, cuius puluis, in curandis vulneribus, paſſim adhibetur. Chymici quoq; Marmore vtuntur ad ſpontaneas rerum ſolutiones. *Vnguẽtum Alabaſtri.*

VSVS IN ÆDIFICIIS.

PLINIVS tres præcipuos Marmoris vſus proponit: primum inquit attinere ad D ædificia, ſecundum ad ſtatuas, & tertium ad vaſa vnguentaria; quoniam in his vnguenta diutiſsimè incorrupta ſeruari prodit. Verùm, pro ædificijs, Marmora prius ferro, & arena ſecari debent, deinde polita ad ſtructuras lautiores trahuntur. Mamurra eques Romanus, teſte Volaterrano, fuit primus, qui domum Marmore incruſtauerit. Pariter ex Marmore Hymetio quatuor columnæ fabricatæ feruntur, quę, ad ornandum atrium domus Craſsi aduectæ fuerunt, cum nondum in publico vllæ columnæ marmoreæ eſſent viſæ. Vnde poſtea, progreſſu temporis, integræ domus ex Marmore varijs in locis conſtructæ fuerunt, iuxta vulgatum carmen. *Lib. 36. ca. 4. 5. & 6.* *Lib. 27.*

Altaq; marmoreas ſurgere ad aſtra domos.

Cæterùm vſus Marmorum in fabricis multò antiquior eſt; cum Bellonius in ruderibus Troiæ, columnam è candido Marmore conſpicatus fuerit: immò addit illam partem Troiæ, quæ in loco infimo eſt, iuxta maris litus, & extenditur, inſtar duorum propugnaculorum, habere muros ex Marmore, tum albo, tum nigro teſſellatim compoſitos. Præterea templorum fabricæ potiſſimùm fuerunt Marmoreæ. Etenim ſump- *Lib. 2. obſ. cap. 2.*

ptioſiſsimum illud Fanum Delphicum, authore Herodoto, partim ex Pario Marmore, A
partim ex Porrino conſtructum fuit.

Hinc Plinius Marmor Parium, & Porrinum valdè ſimilia eſſe collegit. Hùc reſpexit Ouidius in Epiſtolis, quando cecinit.

Et Dea marmorea cuius in æde ſumus.

His addamus aras quoq; ex Marmoribus fuiſse erectas, dum canit quidam Poeta hunc in modum.

Marmoreas ſunt fulua canum ſimulacra per aras.

Theatrum quoq; ex Marmore fuiſse fabrefactum varij Authores recenſent, & potiſſimum Ouidius ſic canit.

Li. 2. Eleg. *Siue ego marmorei reſpexi ſumma theatri.*

Ad finem, vbi eſt copia Marmorum, ſiue nouam excitent ædem, ſiue domicilium aliquod concamerent, ſiue pontem ſuſpendant, Marmoribus vtuntur.

VSVS IN SIMVLACRIS. B

DISCRIMEN inter ſimulacrum, & ſtatuam cadens non eſt in præſentia ponderandum, cum nullius momenti eſse exiſtimemus ſæpius enim nomina huiuſmodi apud Authores confunduntur. Scimus quidem ſtatuas eſse ſimulacra, vel imagines, quæ aliquibus defunctis antiquitùs decernebantur, vt qui iam defecerant, adhuc viuere viderentur. Quinimò viuentes etiam ſimulacris, & marmoreis, & æneis honeſtabantur, quæ in foro, & in alio loco publico collocabantur, ad perpetuum alicuius rei benè geſtæ monumentum. Quapropter adeò creuit ſtatuarum numerus Romæ, vt alter populus lapideus, vel marmoreus ibi eſse videretur, hinc Cicero aliquando dixit: omnibus vicis ſtatuæ factæ ſunt. (*L. 3. de Offic.*) Nos hoc in loco damus ſimulacrum ex Marmore Pario antiquiſsimum, quod erutum fuit in antiquiſsimis Romæ ruinis, vbi multæ aliæ ſtatuæ antiquæ in dies effodiuntur. Referunt enim hoc eſse ſimulacrum Lucretiæ Romanæ, quæ fuit præcipuum caſtitatis lumen, filia Tricipitini Vrbis Præfecti, & C
vxor Collatini, quam Sextus Tarquinius ſtuprauit.

Poſtmodum ſtatuæ marmoreæ non ſolũ Romæ, verum etiam multis alijs in locis conſpiciuntur. Aliarum etiam rerum ſimulacra ex Marmore olim fiebant: quandoquidem recitat Suidas currum ex Marmore Pario mirabiliter fabricatum, & Baccho dicatum fuiſse, quem poſtea ſacrilegus quidam abſtulit. (*Cælatores qui primi.*) Marmorum autem primi Cælatores, authore Volaterrano, Pipænus, & Scylus Cretenſes, apud Sicyonem vrbem Achaiæ veterem, fuerunt, vbi vena elegantiſsimi Marmoris fodiebatur.

Præterea ſimulacra, quæ Idola vocantur, infinita ab Ethnicis ex Marmore fabrefacta fuerunt. In hoc ſenſu, intelligenda ſunt illa verba M. Tulij Ciceronis, in epiſtola ad Pomponium, Atticum. *Hermæ illi tui Pentelici cum capitibus æneis, me maxime delectant.* Petrus Crinitus, per Hermas pentelicos, exponit Idola, nempè Mercuriolos ex Marmore pentelico factos quos Cicero in gymnaſio collocare deſiderabat. Indi quoque multa Idola ex Marmore parabant, quemadmodum in primo capite huius primi libri monſtrauimus. Nos habuimus fragmentum Marmoris ſerpentini, vel ei congeneris, quod aliqui Pſaronicum nempè varium, D
alij ſturninum, à colore pennarum ſturni, vocitant. Fortaſſis hoc ſimulacrum erat pro aliquo termino locatum, vel alicubi pro Idolo ſeruatum. Habebat veſtigium manus, & pedum ſatis euidens, & reliquum marmor figuram totius corporis longa veſte induti ſimulabat, vt in icone repræſentatur.

Lu-

Lucretiæ caput cum thorace in Marmore Pario.

Marmoreum fragmentum Idoli Antiquitatis.

Aliud fragmentum Marmoris varij, & ſturnini ad noſtras peruenit manus, & colorem habebat nigrum, rubrum, & argenteum, ſplendore Selenitidis, in quo ſimulacrum humani capitis erat effigiatum: ſiquidem hanc figuram in obeliſcis huiuſmodi Marmoris inſculpere ſolebant. Huius iconem, in gratiam legentium, hoc in loco oſtendimus.

Præter

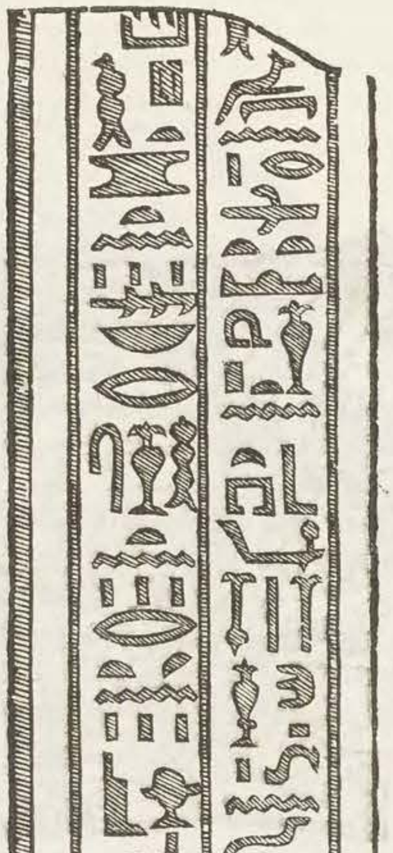
Simulacrum humani capitis in Marmore vario.

Præter ſimulacra, & Idola in Marmoribus cælata, vt oſtenſum eſt, litteræ quoq; in ijſdem olim fuerunt inciſæ, ad varias rerum memorias. Narrat Caſſiodorus, Senatus *Lib.9.c.16.* conſulta in tabulis etiam marmoreis fuiſſe inciſa. Idem Ægyptij præſtiterunt: etenim Hierogrammates eorum Sacerdotes litteras hieroglyphicas, quas ipſi ſacras appellabant, figuris Volucrum, Ferarum, & aliarum rerum etiam artificialium in Marmore cælatis exprimebant: quandoquidem huiuſmodi corporibus, & ſignis ſenſum mentis fingebant; ſed quem ſenſum, poſteà ex huiuſmodi figuris elicere poſſemus, nemo adhuc inuenitur, qui id exprimere ſciuerit. Huiuſmodi litteras hieroglyphicas in Marmore exaratas in ſequenti tabella exhibemus delineatas.

Hie-

Hieroglyphica in Marmore.

VSVS IN VARIIS.

Lib. 1. c. 7. — *Ca. 3. Iſag. in ſpec.* — *Lib. 7. Geograph.*

SAXVM lęue, & politum fungi poſſe munere ſpeculi, Seneca, in naturalibus quęſtionibus, affirmauit. Sed hoc multò magis de læuigato, & terſo Marmore aſſeuerandum erit: quemadmodum Miramus, in arte ſpecularia, obſeruauit. Quamuis ad conficienda ſpecula, materia vitrea magis idonea eſſe videatur. Itaq; ex Marmore albo fiunt oua marmorea, quæ in nidis gallinarum, pro indice ponuntur. Olim Trapeta etiam ex Marmore conſtruebantur. Deinde mortaria multa ex Marmore tum nigro, tum albo, tum etiam rubro parantur. Strabo autem ſcriptum reliquit hæc parari ſolere ex quodam Marmore nigro, quod ab extremis Æthiopiæ montibus defertur; id durum eſt, & operatu difficile. Hodie Pharmacopæi ex Marmore porphyretico, ad gemmas terendas, mortaria ſibi comparant; cum ſit Marmor duriſſimum, & attritione nihil de ſe remittat. Pictores verò, ad lęuiganda pigmenta, porphyretico Ægyptio, vel Marmore ſerpentino duriſſimo vtuntur. Baſaltes tamen Marmor Æthiopiæ, apud Plinium, omnium duriſſimum pronunciatur. Noſtris tamen temporibus, vt animaduertit Anſelmus Boetius, in varijs Germaniæ locis reperitur Marmor durum, tanquam Baſaltes; hac de re ei congener dici poteſt. Etenim huius magna fragmenta è montibus decutiuntur, quibus Fabri ferrarij, Bractearij, nempè qui aurum, & argentum in folia extenuant, nec non Librarij, ad ſua artificia, loco incudis, vtuntur. Amplius, teſte Plutarcho, olim Fabri ferrarij, ad cohibendum ferri fluorem in vſtrina, ramentis Matmoris vtebantur. Hodie noſtri Fabri ſabulo vtuntur.

Baſaltes vbi.

Vaſa ex Marmore

Inſuper narrat Poſſidonius Antiquitatem, loco argenteorum vaſorum, quibus hodie vtimur, adhibuiſſe marmorea. Quamobrem noſtris etiam temporibus vrnæ quædam, & nonnulla vaſa marmorea oſtendũtur. Quinimò etiam Abaci olim ex Marmore fabrefiebant, quorum meminit Quintianus hunc in modum.

Marmoreis cooperta Abacis, opibuſq; referta.

Quoddam genus Marmoris, & præſertim ſerpentinum, ſubnigrum, vel ſubuiride, nempè maculis albis, viridibus, & nigris variatum à Germanis ſummoperè commendatur, & in Miſnia effoditur, ex quo cochlearia, & pocula conficiunt, ſed quoniam huiuſmodi Marmor plerumq; molle eſt, & humorem combibit; quapropter, vt tranſitum liquoris impediant, huiuſmodi vaſa oleo nucis myriſticæ liniunt.

DE LAPIDIBVS IN CORPORE Animantium genitis. Cap. LVIII.

ORDINIS RATIO.

ANTEQVAM ad lapides diaphanos à Natura, in ſinu terræ, genitos accedamus, ordinis ratio expoſtulare videtur, vt prius de omnibus calculis opacis, etiam extra ſinum terræ productis, verba fiant. Hi plerumq; in animalium corporibus generantur, necnon in vaſis, in quibus vinum, & aqua ſaponis diutiùs ſeruantur, adhæret enim quædam materia lapidea parietibus vaſorum, quam Chymici tartarum appellant; imò & de ijs, quæ lapideſcunt, & vulgò petrificata dicuntur, cum hæc quoq; opaca conſpiciantur. Itaq; hoc in capite, de calculis omnium animantium agetur, præter Bezaar, & Bufonitem, de quibus ſeorſim ſermo habebitur. Poſtmodum de fæce vini ſiccata, & de Petrificatis verba fient, vt tandem ad lapillos, qui naturam gemmæ participant, & in calce libri ad veras gemmas examinandas, & ponderandas accedamus.

GENE-

E

GENERATIO.

LAPIDES in Animalibus, immò in omnibus ferè corporis partibus præter naturam generari poſſe, varijs obſeruationibus, & iconibus, in progreſsu huius Capitis oſtendemus. Idcircò valdè admiramur Ariſtotelis ſententiam, qui in Problematibus, aſſeruit, ex Animantibus ſolum hominem calculo laborare, & huius effectus rationem anguſtiæ meatuum aſſignat, dum materia terreſtris in vaſis vrinæ deſtinatis diù retinetur, & paulatim in calculum vertitur. Hac poſtea ratione fultus Alexander mulieres rarò calculis laborare affirmauit; proptereaquòd à Natura amplis vaſorum meatibus donatæ ſint. Non poſſumus igitur aliter tutari Ariſtotelem, niſi pronunciemus ipſum de frequentiori fortaſsis generatione lapidum deſſeruiſse, quæ magis in homine, quàm in alijs animantibus in dies obſeruatur. Vtcumq; ſit, Medici ferè omnes cauſam materialem calculi ſtatuunt eſſe materiam lentam, & viſcidam, quæ F à calore partium paulatim in lapidem denſatur. Hi autem remotiores tantùm cauſas, relictis proximis, inueſtigant: quandoquidem calor internus non eſt in cauſa cõcretionis materiæ lapideæ, ſed potiùs ipſa materiæ diſpoſitio ad id apta, non diſsimilis ab illa, quam in generatione lapidum terreſtrium requiri affirmauimus.

Sect. 10. probl. 39.

Cauſa lapillorum.

Itaq; ad mentem Anſelmi Boetij, aſſerendum erit, quòd materia, ex qua calculus in animalibus producitur, eſt humor ſuperfluus ab alimento ſeparatus, qui conſtat ex aqua ſimplici, & materia terreſtri, quæ materia terreſtris, pro natura alimenti, varia eſt; namq; vel eſt craſſa, & difficulter liquabilis, vel eſt tenuis, & facilè liquabilis. Craſſa, inſtar luti, ex terreſtribus alimenti portionibus à Natura in minimas particulas reſoluitur; liquabilis eſt diaphana inſtar ſalis communis, & in aqua diſſoluitur, quæ poſtmodum, iuxta diuerſas ſalium differentias, multiplex eſſe perhibetur. Talis igitur humor ex terra, aqua, & ſale conſtans, dum à Natura per meatus ad id deſtinatos non expellitur, & in viſceribus diù moratur, obſtructiones producit, ex quibus varij morbi reſultant; & quando humidum aqueum ab ipſo, vel quoad totum, vel quoad partem, recedit, tunc in lapidem conuertitur; nam terra illa in minimas partes ſoluitur ob ſalem G ibi remanentem, qui illi copulatur, propter inſitam illius proprietatem; niſi magna humoris aquei copia diluatur. Quandoquidem, vt gignatur lapis, non eſt neceſſarium, vt omnis humor recedat: ſufficit enim, vt maior illius pars euaneſcat. Hic autem ſal vnà cum terreſtri materia non in homine, neque in alio animali generatur, ſed ab alimentis dimanat: etenim prius alimento inſidet, cum ſal ſit naturæ quaſi balſamum, poſtmodum inhæret humori, qui prouenit ab alimento, deinde ſanguini permiſcetur. Quando autem fuerit ſuperfluus, ab excretrice facultate valida ſeparatus, per ſudores, & vrinam, quæ guſtu ſemper eſt ſalſa, truditur, ad inſtar illius fæculenti ſanguinis, qui in vrinis hypoſtaſim conſtituit, & calculis materiam præbet.

Humor cauſa lapidis qualis.

Itaq; ad generationem lapillorum, in Animantibus, concurrunt imbecillitas facultatis concoctricis, & expultricis, necnon copia terreſtris materiæ, & ſalis in humido ſoluti: hæc enim duo beneficio humidi copulata facilè glutinantur, & generant materiam H valdè ſimilem fæci ſiccatæ vinorum, quam Chymicis Tartarum vocari notauimus. Hic poſteà lapis, iuxtà quantitatem adiuncti ſalis, durior, vel mollior euadit. Nam quò plus ſalis habet, eò magis materia terreſtris dureſcit. Non tamen maxima quantitas ſalis minorem materiam terreſtrem poteſt in lapidem cogere: quandoquidem, in hoc opere, proportio quædam certa vtriuſq; requiritur. Sal enim glutinis vices in generatione calculi, præſtat, quando proportionatæ quantitati humoris terrei copulatur, & dureſcit. Hinc colligendum eſt lentam, & viſcidam materiam non eſſe veram materialem cauſam lapillorum: dicendum quidem eſt concurrere, cum multum terrei contineant; ſed non poſſunt procreare lapidem, niſi lentor, & viſciditas ab acrimonia, & tenuitate humoris ſalſi exedatur, & abſumatur; & quamuis videamus lutum, & argillam, materias alioquin viſcidas, ope caloris fornacum, in lapidem dureſcere: nihilominus aſſerendum erit id argillæ, & luto non ſine beneficio ſalis, accidere, quem terra quæuis in ſe continet. Deinde etiam ſi calor fornacis tanquam cauſa efficiens argillæ lapideſcentis conſtituatur: attamen hæc comparatio ad generationem lapidum in Animan-

Sal inſtar glutinis.

mantibus non eſt trahenda. Quandoquidem lutum quamdiù manſerit humidum in lapidem tranſmutari non poteſt, ſed ſolum quando humiditas à calore conſumpta fuerit; ſed in animalibus, lutoſa materia humori copioſo eſt permixta, qui à calore imbecilli partium animalis nullo modo abſumi poteſt. Reſtat igitur, vt, præter calorem, aliud quidpiam aſſignetur, quod lapidem efficiat. Idcircò, pro cauſa formali, occultā quamdam in partibus Animantium diſpoſitionem, ad lapillos generandos, eſſe ſtatuemus. *Cauſa formalis.*

DIFFERENTIÆ.

CVM in omni ferè Animantium genere lapides generentur, primùm de illis agemus, qui humano in corpore producuntur. Etenim Schenchius, non in vna ſolum parte hominis, ſed in omnibus, necnon etiam in venis, lapillos gigni, & genitos fuiſſe aſſeuerauit. Quinimò hi tantam in figura ſortiuntur varietatem, vt vix iconibus comprehendi poſſint. Inchoantes igitur à capite, affirmamus hanc fuiſſe doctorum virorū ſententiam, nempè in cerebro calculos poſſe produci, & productos fuiſſe. Hanc ſententiam Braſauolus in Commentarijs ad Aphoriſmos Hippocratis, Andreas Lacuna in Cōmentarijs ad Galenum; Hollerius & alij multi Authores ſtabiliunt. Verùm inter cæteros Ioannes Kentmanus, in libro de Calculis in corpore humano genitis, narrat, ſuis temporibus, fuiſſe hominem, qui in cōtinuum, & in dies ingraueſcentem capitis dolorem incidit; huncq; ab eſu Mori contraxiſſe affirmabat. Hic tandem omnibus præſidijs incaſſum adhibitis, obijt: & aperto cranio, inuentus eſt in cerebro lapis magnitudine, & figura Mori, colore cinereo obſcuro, & delineatur in tabella prima. Huic valdè ſimilis lapillus, noſtra etiā ætate, repertus eſt in humano cerebro, ſed cum eſſet admodum paruus à prædicto deſignato diſcrepabat.

De lapidibus in ore genitis varij Authores diſſeruerunt. In primis Ioannes Langius recitat ſe curaſſe Canonicum Ratiſponenſem abſceſſu tonſillarum laborantem, quo emollito, tandem, ingenti excitata tuſſi, calculum gypſeum expuit. Item Auenzoar tradit, in lingua natum quandoq; eſſe lapidem, qui ſermonem Patientis impediebat. Demùm Ioannes Kentmanus meminit cuiuſdam Patientis, qui diuturno tumore, doloris tamen experte, ſub lingua vexabatur; qui tandem, conſilio Chirurgorum, emollitus extrinſecis malagmatibus, & intrinſecis gargariſmatibus, apertus, vnà cum ſanie calculum edidit, qui baccam lauri ſine cortice æmulabatur, coloris ſpadicei, & iuſtæ grauitatis. Huius icon in prima tabella conſpicitur. *Li. 2. Epiſ. med.*

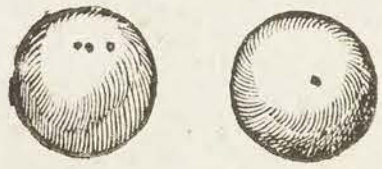
Sed maiori admiratione tenemur, cum ſcripſerit Hollerius, ſuis temporibus, fuiſse mulierem, quæ, ſpatio quadrimeſtri, vrinæ inſigni ardore laborauerat, & poſt obitum, aperto cadauere, calculos in corde cum nonnullis abſceſſibus repertos fuiſse, veſica tamen, & renibus intactis. Immò ex thorace, vehementi excitata tuſſi, reiectum fuiſse lapidem magnitudine auellanæ, & duritie lapidea Paulus Aegineta obſeruauit; idque multò euidentiùs Alexander Trallianus affirmauit. Deinde hanc veritatem prodidit Geſnerus, nimirum Monſpeſsuli, in diſsecando cadauere cuiuſdam iuuenis, lapides in ſubſtantia pulmonum fuiſse obſeruatos. Lapides autem pulmonum à Paulo memorati fuerunt aſperi inſtar Tribulorum, & horum icones in ſecunda tabella monſtrantur. *Lib. 1. cap. de palp. cord.*

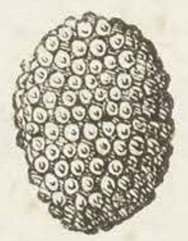
Lapides quoq; in hepatis ſubſtantia coagulatos Ioannes Kentmanus recenſuit, quorum vnus erat inſignis magnitudinis; quandoquidem ouum dimidiatum adæquabat, totuſq; angulis ſcatebat, colore liuido refertus, quoniam ex phlegmate, & humore melancholico conſtabat, huius pariter icon in ſecunda tabella apparet.

Circa lapides ſtomachi, & inteſtinorum, primùm Geſnerus monimentis mandauit calculos rotundos, duros, & colore albos à perito quodam Anatomico, in humano ſtomacho fuiſse obſeruatos. At generari lapillos in inteſtinis docuit Galenus, vbi de ſyncope verba facit. Nam cum mulier Romana, & ſyncope, & torſione inteſtiuorum affligeretur, tandem clyſtere adhibito, calculum magnitudine oui, cum multa ſanie, egeſſit, & ab ægritudine liberata eſt. Pariter Ambroſius Pareus ægram diù torminibus moleſtatam memorauit, quæ, frequentibus adhibitis clyſteribus, calculum craſſitie pilæ palmariæ eiecit. Itaq; in humanis inteſtinis lapides tam magni, quàm parui generantur, & quandoq; abſq; vllo dolore excernūtur, niſi anguloſi, & aſperi fuerint; tunc enim *Lapides ſtomachi.* *Lib. 24. chirurg.*

Tabella prima, in qua quatuor differentiæ lapillorum oſtenduntur.

1 Lacrymæ Cerui in lapidem duratæ.
2 Lapis inſtar Mori in cerebro hominis inuentus.
3 Lapis concretus in tumore ſub lingua.
4 Lapis in tumore cruris detentus.

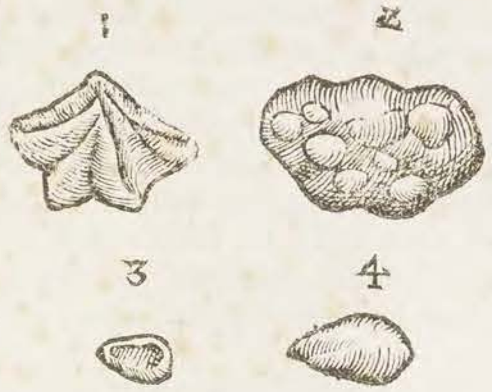

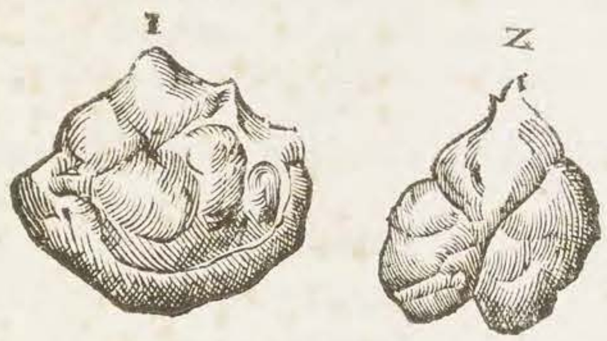
Se-

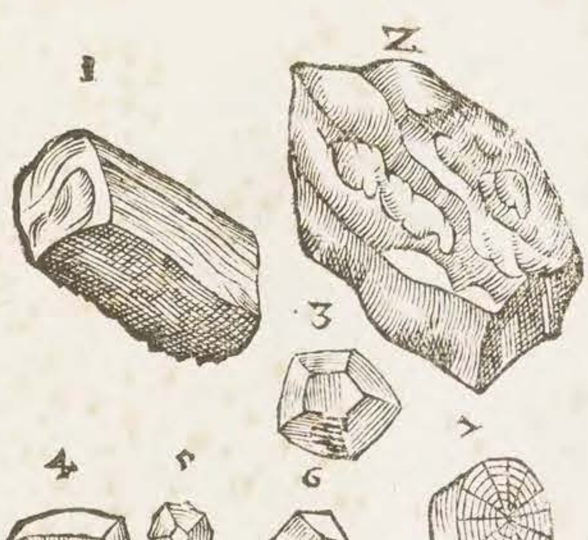
Secunda tabella, in qua ſub numero 1. 2. 3. & 4. lapides Pulmonis delineantur.

Rurſus ſub numero 1. & 2. lapides hepatis deſignantur.

Sub numero 1. 2. 3. 4. 5. 6. & 7. Calculi veſicæ felleæ figurantur.

maxima vellicatione Patientes torquent. Horum icones, ad mentẽm Ioannis Kentmani, E
in tabella octaua delineantur. Vbi 3. in calce tabellæ oſtendit lapillos inteſtinorum, quales ſingulis menſibus, à quodam Patiente excernebantur. B. oſtẽdit iconem alterius lapidis ab alio excreti, per aluum CC indicant lapidem per medium ſectum. DD. denotant foramen triquetrum. Quinimò veluti lapides producuntur in inteſtinis, pariter in vtero generantur. Etenim ſcripſit Hippocrates fuiſse mulierem diuturno dolore circa vterum tentatam, quæ poſtmodum lapidem aſperum ab ore vteri manantem, ceſſante omni dolore, peperit. *L. 5. Epid.*

Iam ad humanam cyſtim fellis ſermo eſt conuertendus, in qua lapilli ſæpiùs à Natura fabricantur. Ex Ioanne Kentmano habemus inuentos quandoq; eſse in receptaculo fellis calculos magnitudine adæquantes fabas, lentes, auellanas, & interdũ Iuglandes, quorum alij erant rotundi, & alij anguloſi, horumq; quidam pentagoni, aut heptagoni, aut octagoni, vel pluribus angulis referti: etenim quò plures ſimul coaceruantur, eò maiori angulorum copia abundant, exterius flaui ſunt coloris, & fracti ad colorem ſubpuniceum inclinant, cum circulis ſe inuicem ambientibus. Quinimò idem Author F
addit, anno quinquageſimo primo poſt ſeſquimilleſimum, duos calculos ſupra viginti in veſica fellea cuiuſdam humani cadaueris fuiſse obſeruatos, quorũ minimi piſis erant ſimiles, maximi verò fabis reſpondebant; omneſque ſeptem, octo, & pluribus angulis erant præditi. Huius generis lapillorum ſeptem icones in ſecunda tabella repræſentantur.

Nos obſeruauimus in receptaculo felleo hominis calculum magnitudine ceraſi ſubſtantia pingui, & friabili fuſci coloris, pars autem interior erat caua inſtar Geodis; vnde veriſimile eſt humorem quoque bilioſum ibi contineri. Talis lapillus pingitur in tertia tabella. Item alius apparet in tabella quarta ſub numero 2.

Tertia tabella, in qua alius lapis veſicæ fellis monſtratur.

1 Lapis integer.
2 Lapis apertus.
3 Particula illius. G

De generatione lapillorum in renibus, non eſt cur aliquis dubitet, cum quotidiana experientia id doceat. Præterea narrat Dalechampius nouiſse hominem, qui per abſceſsum lumborum, qui iam in fiſtulam degenerauerat, multos calculos in renibus genitos excreuiſse. Immò nullæ ſunt partes in homine, quæ maiorem lapillorum diuerſitatem pariant, quàm renes; in quibus procreantur calculi molles, duri, magni, parui, lati, anguloſi, rotundi, coloribus albi, pulli, flaui, ſpadicei, & nigri, & interdum ita varij, vt pingi nequaquam poſſint. *Varietas lapillorum.*

Cæte-

A In nona tabella delineatur magnus lapis, teſte Ioanne Kentmano, extractus à rene dextro Principis Federici tertij Saxoniæ Electoris: vbi A. indicat calculum. B. demonſtrat foramen eroſum, per quod vrina fluxit. Ibidem effigiatur lapis Amygdaliformis, quoad magnitudinem, formam, & colorem, ſignatus littera C. hunc mulier peperiſse, & inſigni dolore liberata fuiſse dicitur.

Quarta tabella.

1 Calculus veſicæ.
2 Alius lapis cyſtis fellis.
3 Lens petrificata.

1

2

3

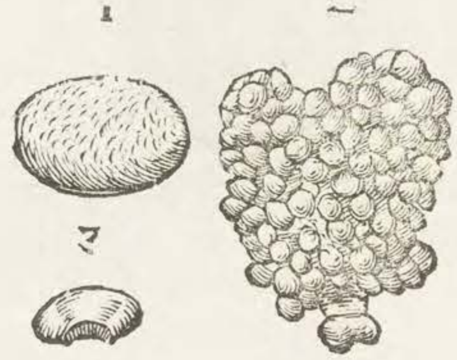

Cæterùm ſi renes hominis tentantur lithiaſi, proculdubiò veſica quoq; eodem affe- E
ctu ſæpiùs vexatur. Siquidem in quarta tabella ſub numero 1. delineatur lapis extra-ctus à veſica mulieris, colore erat ſubalbo, figura globoſa, & aliquantulum oblonga, & quodammodo Echinum æmulari videbatur. In eadem tabella ſub numero 2. pingi-tur alius lapis veſicæ fellis hominis. Sub numero 3. oſtenditur icon lentis petrificatæ, de qua ſuo loco verba fient.

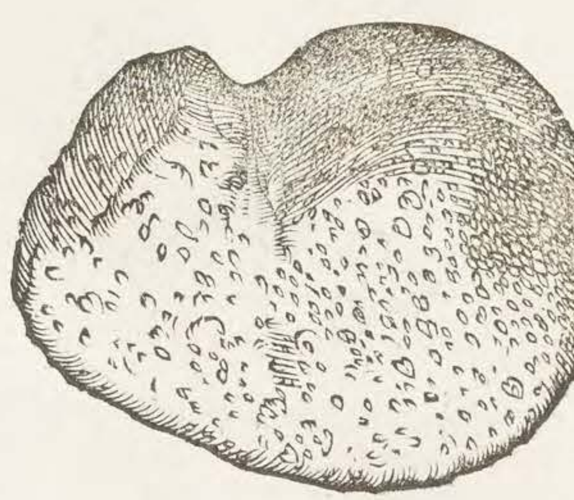
Geſnerus quoq; exhibuit figuras varias lapidum veſicæ, quæ in tabella quinta con-ſpiciuntur. Vbi ſub numero 1. effigiatur lapis veſicæ minimè aſper, ſed admodũ læuis, ſub numero 2. figuratur lapis aſper racemum vuæ imitans, ſub numero 3. ponitur icon lapidis renum, quem illis adnatum fuiſſe coniectat.

Quinta tabella.

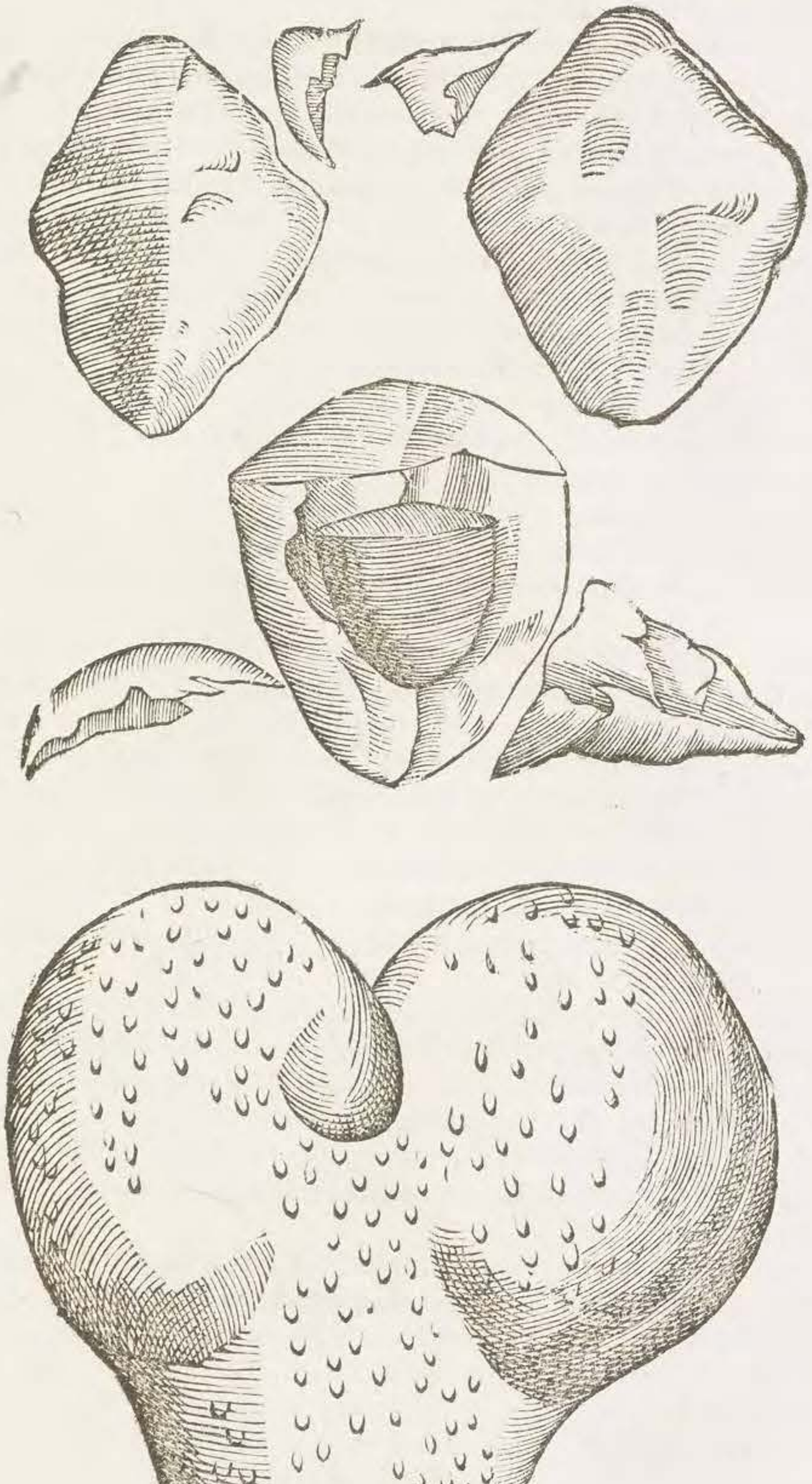
1 Lapis veſicæ læuis.
2 Lapis veſicæ aſper.
3 Lapis renum.

Sexta tabella cum calculo humanæ veſicæ.

Septima tabella cum iconibus magnorum lapidum veſicæ.

Verùm lapides multò maiores in veſica vrinæ quandoq; obſeruati fuerunt. Etenim E
Clariſſimus vir Claudius Bettus Mutinẽſis Philoſophicæ, & Medicæ facultatis Doctor,
qui in Academia Bononienſi Philoſophiam ordinariam ſummo cum honore profiteba-
tur, ſpatio multorum annorum, affectu nephritico torquebatur, & in illius veſica, poſt
obitum, inuentus eſt lapis ſolidus, vnciarum ſeptem, colore ferrugineo, multis tuber-
culis refertus; hunc doctiſſimus vir Vlyſſes Aldrouandus delineari curauit, iuxta for-
mam, quæ oſtenditur in ſexta tabella.

Lib. 24. chirurg.

Prædicto, & deſignato lapide maiorem oſtendit Ambroſius Pareus, & figuræ magis
admirãdæ. Hunc è veſica cuiuſdam Piſtoris, anno ſeptuageſimo poſt ſeſquimilleſimum,
manu Orchitomi erutum fuiſſe narrat. Talis autem exprimitur in tabella ſeptima, vbi
quoq; delineantur tres alij lapides, ad mentem Ambroſij Parei, qui pariter à veſica hu-
mana extracti fuerunt, & omnes craſſitiem oui gallinacei æquabant, colore albi, om-
neſq; ſimul duodecim vncias pendebant. Horum vnus malleo fractus, alium in medio
caſtanei coloris continebat; quorum omnium icones in tabella ſeptima oſtenduntur.

In tabella octaua pinguntur lapides ſub numero 1. & 2. in veſica hominis durati, & F
varijs litteris notati. A. latus dextrum calculi. B. ſiniſtrum indicat. C. erat cuſpis in mea-
tum vrinæ porrecta. D. erat pars latior in veſica.

Ibidem ſub numero 4. oſtenditur lapis ex veſica humana erutus magnitudine ceraſi,
cum appendice in ſuperiori parte, qua fortaſſis veſicæ infixus erat, colore vario, nempè
albo, nigro, atque cinereo erat refertus.

Lapides articulorum.

In articulis quoq; laborantium arthritide ſæpè lapilli generantur, qui rupta cute,
præditi duritie inſigni egrediuntur. In tabella nona ad calcem delineantur calculi va-
riæ magnitudinis, qui ab extremitatibus digitorum cuiuſdam laborantis chiragra
exierunt.

Demùm in abſceſſibus lapides etiam fuiſſe genitos multi Authores confirmant. Quin-
imò Ambroſius Pareus narrat, anno quinquageſimo octauo poſt ſeſquimilleſimum,
quemdã Sartorem tumore in genu laboraſſe, quo aperto, lapillus durus craſſitie amyg-
dali, albus, & læuis exiuit. Item in vlceribus, & vulneribus quandoq; calculi gignun-
tur. Etenim Ioannes entmanus recitat hiſtoriam cuiuſdam adoleſcentis tredecim G
annorum, lithiaſi laborantis, qui ab imperito Orchitomo cæſus fuit: ideòq; per meatum

Lapides vulnerum.

ferro apertum, diuturno tempore, vrina ſtillauit, & materia quædam in duritiem lapi-
deam circa labia vulneris coaluit. Huius lapidis icon litteris A. B & C. notatur, & ha-
betur in tabella nona. A. indicat calculum pueri. B. partem latiorem lapidis intra veſi-
cam. C. partem lapidis circa vulnus

Idem Author narrat aliam hiſtoriam cuiuſdam bombarda vulnerati, circa veſicam:
quocirca ſpatio trimeſtri, vrina, relicto canali ordinario, per vulnus carne, & cute
ab ictu vſtulata, manauit; interim materia quædam glutinoſa parietibus foraminis ad-
hæſit, & lapidem generauit, iuxta formam delineatam in tabella nona litteris notatam
AA. indicant ſubſtantiam carnis, & cutis puluere pyrio vſtulatæ, quæ materiam lapi-
dis circumdant. B. deſignat materiam duratam in calculum, C. ſignificat meatum, per
quem vrina fluebat.

Reliquum eſt, vt accedamus ad examen lapillorum, qui in cæteris animantibus gene-
rantur. Primum igitur de calculis auium ſermo habebitur. Hiſtorici referunt eſſe quam- H

Lapides Auium.

dam ſpeciem Mergi Indici, in cuius ventriculo lapis permagno æſtimatus ab Indis re-
peritur, ideòq, hunc tanquam gemmam ſuis Idolis offerunt. Tradit etiam Albertus Ma-

Quandro.

gnus in cerebro Vulturis interdum naſci calculum, qui, nomine Quandri, circumfer-

Alectorius.

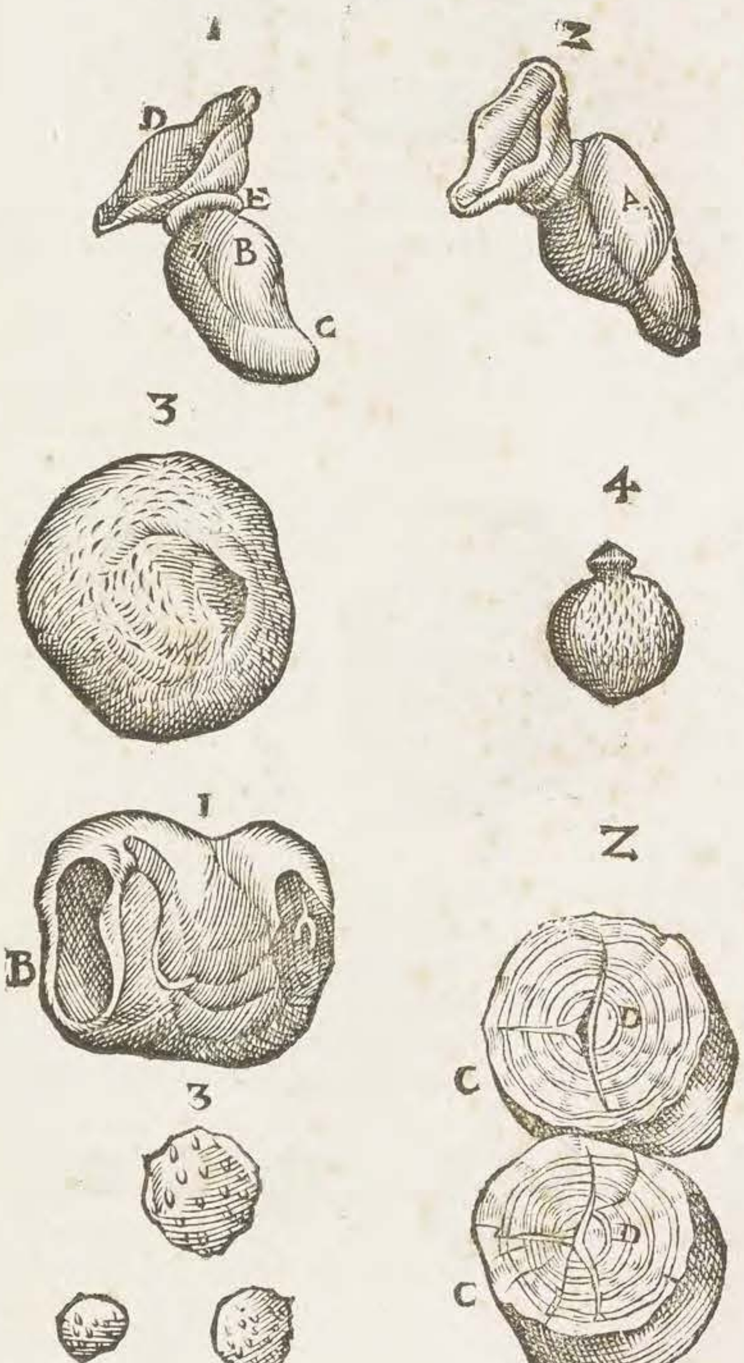
tur. Alectorius lapis in galli ingluuie procreari dicitur, ita nominatus, quoniam
ἀλέκτωρ Græcis gallus vocatur. Nonnulli affirmant hunc præſertim in ventriculo galli
caſtrati oriri ſolere: immò addunt Caponem lapillum hunc perfectum geſtantem nun-
quam bibere. Hanc opinionem de gallo caſtrato confirmat Marbodeus his verſibus.

Ventriculo galli, qui teſtibus eſt viduatus,
Cum tribus ad minimum factus ſpado vixerit annis.
Naſcitur ille lapis, cuius non vltima laus eſt.

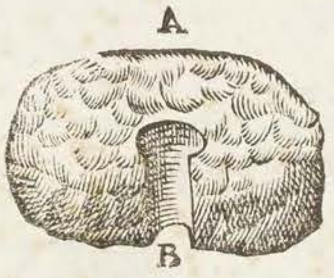
Sunt, qui non in Capone, ſed in gallo ſeneſcente inueniri lapidem tradunt, Alberto
teſte, qui poſtmodum, lapide ſub lingua detento, ſitim ſedari, & geſtantem gratioſum, &
audacem reddi perhibet. Georgius Agricola raro in ventriculis gallorum, & ſæpiùs in
ieco-

Octaua tabella cum varijs Calculis in humano corpore genitis.

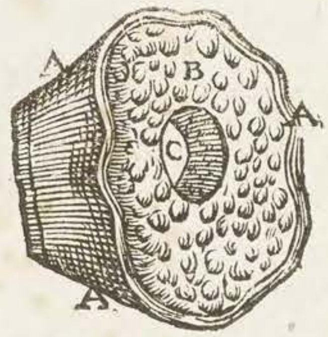
Primi quatuor ſunt lapides veſicæ.
Reliqui ſunt lapides inteſtinorum.

Nona tabella cum quinq; differentijs calculorum in varijs partibus humani corporis genitorum.

A iecore eorum lapillos generari prodidit, eoſque, qui interdum in ingluuie reperiuntur, vel lupini, vel fabæ formam habere, coloris vel cinerei, vel candidi, vel fuſci, vel cryſtallini, ſed obſcuri, cum venis aliquando ſubrubris, Hieronymus Cardanus huiuſmodi lapillos in ventriculo gallorum generari poſſe noluit, cum hic locus ſit valdè capax, humorq; ibi colligi, & concreſcere haudquaquam poſſit. Nihilominus egregius vir Calceolarius in ſuo Muſæo ſeruabat lapidem Alectorium forma triangulari, quem Ioanni Baptiſtæ Portæ Neapolitano acceptum referebat. Sequitur lapis Chelidonius, de quo canit Marbodeus hunc in modum. *Li. 7. de ſubtil.*

At Chelidonius lapis eſt, quem gignit hirundo,
Ventre gerens pretium, quo digna ſit ipſa necari.

Lapilli hirundinum, authore Agricola, figuram habent globi dimidiati, intus caui admodum læues, colore diluto, & quandoq; maculis inſignito: quapropter horum duas ſpecies eſſe opinatur. Hæc Agricolæ ſententia à veritate non recedere videtur; quandoquidem Natura in ſinu terræ interiori producit conſimiles lapillos ijs, qui in *Chelidonius lapis.*
B Animantibus generantur. Id manifeſtamus in hac tabella, in qua delineantur lapilli ex montibus effoſſi valdè ſimiles calculo reperto in ingluuie hirundinis ſeneſcentis. Figura chelidonij foſſilis erat hæmiſpherica, colore flauo, ſuperficie plana, & lapis duplo maior erat lapide hirundinis, veluti ſub numero 1. & 2. oſtenditur. Nam ſub numero 3. & 4. figuratur lapis Chelidonius verus, minor foſſili, colore tamen, & figura ſimili.

1. & 2. Lapis Chelidonius foſſilis.
3. & 4. Lapis Chelidonius Animalis.

Antonius Mizaldus monimentis mandauit, diſſectis ante Plenilunium pullis Hirundinum, ex prima fætura, duos in eorum ventriculis inueniri lapillos, quorum vnum concolorem, alterum diſcolorem conſtituit; hoſque antequam terram attingant, includendos eſſe in aluta Bucculæ, vel Cerui, & brachijs, aduerſus Epilepſiam, alligari aſſeruit. Chelidonius appellatur hic lapis; quoniam χελιδόνες Græcis Hirundines vocantur. Sed quidam Scholiaſtes Marbodei, ſimilitudine nominum, fortè deceptus, quæ Plinius de Chelidonia herba narrauit, ad Chelidonium lapidem perperàm tranſtulit. His addamus, quod in Columbis lapilli interdum inueniuntur, propterea horum icon inferius oſtendetur.

In quadrupedum Animantium genere multi ſunt, calculum generantes. Primitùs in angulis maioribus oculorum Cerui, nonnunquam lacrymæ, ad inſtar lapidum, concreſcunt, quorum icones ſuperius in prima tabella viſuntur, & aduerſus venena commendantur. Immò Amatus Luſitanus huiuſmodi lapides peſte correptis, magna cum vtilitate, præſcribit Lynx eſt Animal quadrupes, ſed in viſceribus non generat lapidem, quoniam ex animalis vrina concreſcere traditur. Hæc autem opinio aliàs refutata fuit. Caymanus eſt prægrandis Lacertus, in cuius ſtomacho oriuntur lapides fluuiorum calculis ſimiles, quos Indi, & Hiſpani, ad exterminandam febrem quartanam, temporibus febrientis alligant. Hyænam quoq; Plinius, & Albertus Feram quadrupedem eſſe *Lapides quadrupedum.* *Cerui lapides.*

vo-

volunt, in qua lapidem ad multa vtilem naſci tradunt: vnde Marbodeus ſic cecinit. E

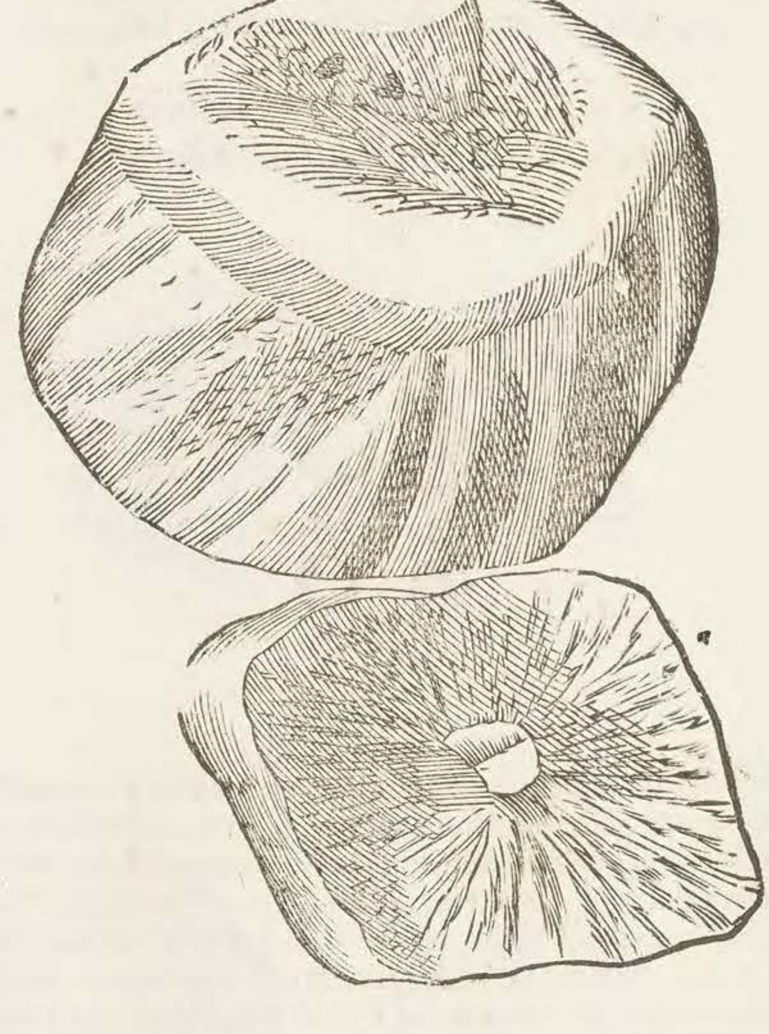
Tollitur ex oculis lapis extollendus Hyænæ.

Item ex teſtudine Indica haberi lapidem multi memorant, quem humorem cryſtallinum oculi prædicti animalis eſſe volunt: hinc Marbodeus ſic ſcripſit.

Indica teſtudo lapidem mittit Chelonitem.

Chelonites De hoc lapide legendum eſt caput duodecimum huius quarti libri. His additur, quòd in equorum inteſtinis quandoq; orti ſunt lapides. Olim equus cuiuſdam patritij Vero-
Lapis equi. nenſis per aluum egeſſit lapidem prædurum, magnitudine ſuperantem ouum, altera parte depreſſum. Nos duos tophos in interaneis equorum genitos obſeruauimus, quorum icones hoc in loco repræſentantur.

Tophus in inteſtino equi genitus.

Sed quid erit dicendum de Bobus? in quorum corde lapidem nominandum Bucardium inuentum fuiſſe nonnulli viri fide digni Geſnero retulerunt? Nam illi globi ad formam pilæ in ſecundo ventriculo Boum inuenti, non ſunt lapides, ſed tophi nigricantes ex pilis, & pituita denſati, quos Cardanus oua Vaccarum appellabat. In renibus Taurorum quandoq; lapilli rubentes, & velut aurea tunica cooperti obſeruantur, oblongi,
Lapis fellis bouis. plani, & variæ formæ. Annis elapſis, quidam Lanio Bononienſis nobis monſtrauit renem Vaccæ plenum calculis cinerei coloris, vbi vnus grandis, & quinquaginta parui calculi conſpiciebantur. Deinde in felle Boum naſcitur etiam lapis, quem Syluaticus Ma-
Li. 3. obſer. cap 46. ſatium interpretatur. Quocirca Bellonius narrat, apud Turcas, iugulato Boue, & ab-
Maſatius lapis. latis interaneis, fel diligenter obſeruari, num habeat lapidem, quem Arabes Hazaczi nomi-

1. Tophus alius equinus.
2. & 3. Calculi inuenti in cyſti fellis Boum.
4. Calculus in Columbo inuentus.

1

2

3

4

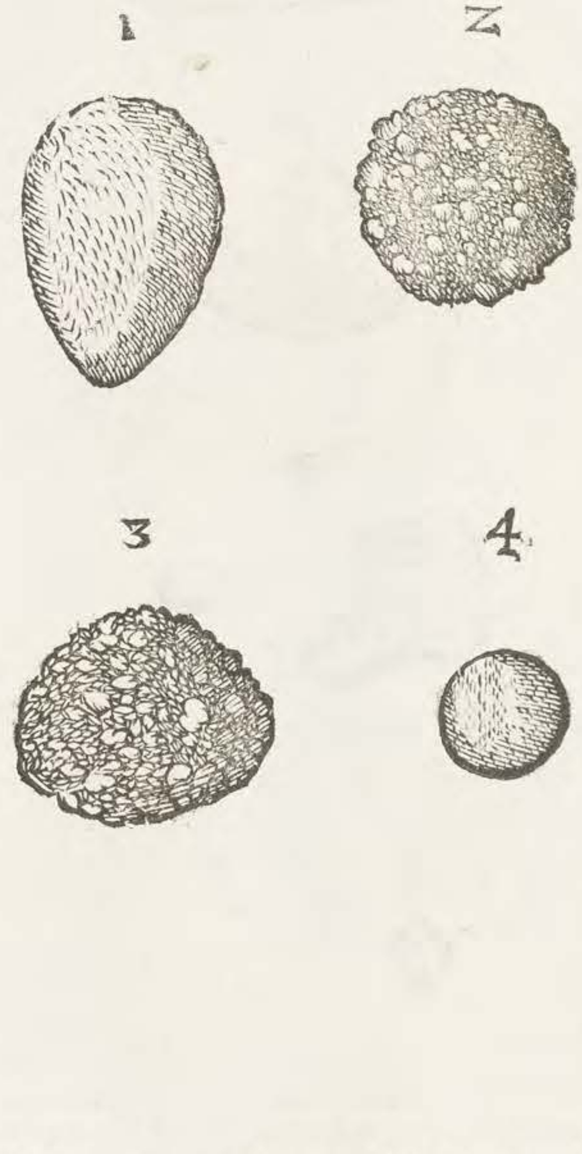

nominant, cuius vires ab Auicenna recenſentur. Prȩterea addit Bellonius à Iudæis in illis regionibus verſantibus permagnò æſtimari huiuſmodi lapidem, quàm à Turcis, cum hi Iudæis ſint ſaniores: namq; Iudæi plerumq; malo colore ſunt præditi, & regio mor-

bo identidem laborant, nullumq; præſentius remedium, quam hunc lapidem aduerſus huiuſmodi affectionem inueniunt. Hunc poſtea lapidem non in omni felle Bouis, ſed in decimo quoque reperiri Bellonius tradidit. Huius icones in antecedenti tabella, ſub numero 2.& 3. oſtenduntur. Nam ſub numero 1. pingitur alius tophus equinus, & *Lapis Columbi.* ſub numero 4 delineatur calculus in columbo inuentus. Hunc lapidem cyſtis fellis Bouis nonnulli Alcheron vocant, & naribus indunt, vt viſum acuant, & humorem ad oculos deſcendentem cohibeant. Item hoc, Lentis magnitudine, ſucco Betæ permixto, & naribus linitis, Epilepticum paroxiſmum arcere impoſterum profitentur.

Ampliùs cum, inter quadrupedes, domeſtici potiſſimùm Sues calculis renum, & veſicæ afficiantur, facere non poſſumus, quin hoc in loco aliquas horum lapidum differentias aſſignemus. Quandoquidem horum alij ſunt læues, alij verò aſperi, & fructum Mori, vel Arbuti imitantur. Itaq; quatuor differentiæ in hac tabella delineatæ conſpiciuntur.

Calculorum Suis quatuor differentiæ.

Pariter in Pam regni Malacenſis verſatur Sus ſpinoſus, ſiue Hiſtrix, cuius cyſtim felleam quidam lapis aliquando replet, à loco natali animalis nuncupatus Malacenſis: *Lapis Malacenſis.* coloris eſt purpurei dilutioris, guſtu amarus, & lubricus tanquam ſapo. Hunc, teſtibus Garzia, & Cluſio Incolæ, quoad virtutem, lapidi Bezaar præferunt, qui frequens in illis regionibus inuenitur. Immò Ferdinandus Lopes meminit lapidis magnitudine *Li.1. Hiſt. Indic.* Auellanæ, nati in capite Animalis, quod Indi Bulgolfald indigitant; additque, in expugnandis venenis, virtutem lapidis Malacenſis, & Bezaar ſuperare. Circumfertur

etiam

A etiam quidam lapis oualis figuræ, veluti delineatus eſt ſub numero 4. huncque in fronte Aſini ſylueſtris oriri referunt, vt nonnulli verſus Marbodei, vel incerti Authoris Marbodeo tamen aſcripti explicant hunc in modum.

Frons Onagri, vel frons Aſini plerumq; tumeſcens
Fert lapidem quandoq; ſuum, qui pota venena,
Atq; venenatos fertur compeſcere morſus.

Ludouicus Dulcis hunc Aſinium, vel Aſininum lapidem vocat, quia ab Aſino ſyluestri eruatur. Mollem eſſe, colore albo ad citrinum tendente, & figura plerumq; ouali, magnitudine nucis iuglandis, cum quibuſdã ſciſſuris non penetrantibus prædicat. Poſtmodum duo huius genera conſtituere videtur, quia vnum maxillarem, & alterum cephalicum appellat. Ab hoc poſtremo capiti impoſito, dolores ſedari, & epilepſiam ſanari perhibet. A maxillari verò, quoniam in maxilla reperiatur, laſſitudinem prohiberi, venena ſuperari, cum vino febrem quartanam pelli, in verminatione commendari, & in morſibus anguium mirandum in modum extolli docet. Sed dubitamus, B quòd hic Author lapidem Bezaar deſcribere, eiuſq; virtutes magnificare voluerit. *Lapis aſininus.*

Lapis Aſininus.

4

Serpentes à lapidibus non ſunt immunes, quoniam Coluber fluuiatilis lapidem eructare dicitur, qui, teſte Hollerio, Hydropicis alligatus eos liberat. Pariter Draconi- D tes, vel Dracontia eſt lapis, qui in cerebro Draconum naſci fertur. Sed ad maiorem horum lapidum intellectum, legentes ad Volumen Serpentum à nobis compoſitum relegamus. *Lapides Serpentum.*

Inter cæteras Animantes præſertim aquaticæ, aliæque aquoſa, & humida loca frequentantes lapidibus identidem ſcatent. Primùm naſcuntur lapides in capite piſcium Aſellorum, quorum icones poſitæ ſunt pagina 145. Pariter, apud Plinium, Cinediæ ſunt calculi, vel gemmæ, quæ in cerebro piſcium eiuſdem nominis inueniuntur. Mizaldus etiam memorat lapidem in Carpione naſci triangularem, qui tritus, & naribus inditus hæmarrhagiam cohibere traditur: cum facultate aſtringenti potiatur. Item Perca eſt piſcis habens lapillum, qui tritus, & in aliquo liquore hauſtus calculos humanos extra corpus trudere fertur. Locuſtæ fluuiales calculis non carent, necnon conchę, quæ nuncupantur margaritiferæ: hinc Marbodeus canebat. *Lapides piſcium. Lapis Aſellorum. Cinædia. Lapis Carpionis.*

Tollitur è conchis ſpecies memoranda marinis
Vnio dictus ab hoc, quòd ab vna naſcitur vnus. *Vnio lapis.*

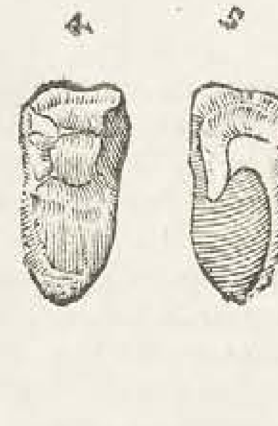
In multis alijs etiam Conchilijs lapilli ſæpius inueniuntur: namque hiſtoriam ſuperius

Lapis Auratæ piſcis.

1. 2. & 3. Lapides Coruuli piſcis.
4. 5. Lapis Vmbræ piſcis.
6. 7. Lapis piſcis Dentalis.

A riis cuiuſdam ex India rediuis recitauimus, qui Vlyſſipone, duobus lapidibus ex quodam Conchiliorum genere erutis affectos peſte liberabat, dum aquam infuſionis horum lapillorum Patientibus propinabat. Verum quidem eſt, quòd in capite Chryſophus, nimirum Auratæ creſcit lapis albus oſſeam materiam imitans, in cuius medio rima quædam longa apparet, veluti icon in hac tabella oſtendit.

Multa ſunt alia piſcium genera, quæ in capite calculum ſatis durum, & candidum gerunt Hunc licet intueri in piſce Coruulo gibboſum, iuxta partem exteriorem, & habentem tuberculum quemdam cum appendice eminentem, iuxta partem interiorem. Deinde ab hoc lapide non multum diſcrepat lapis Vmbræ piſcis, cum durus, & candidus vterq; ſit. Diſcrepant tamen, quia iuxta partem ſuperiorem, lapis Vmbræ piſcis eſt aliquantulum bifidus, vt icon in tabella demonſtrat. Verùm lapis Dentalis piſcis longè maior eſt, quàm ſit lapis Vmbræ, & Coruuli. In parte gibboſa rimam habet veluti cauitatem. Extrinſecus autem, iuxta partem ſuperiorem, eſt ſerratus: immò in parte interiori ſquamas habere videtur. Hi omnes lapides in præſenti tabella deſignantur.

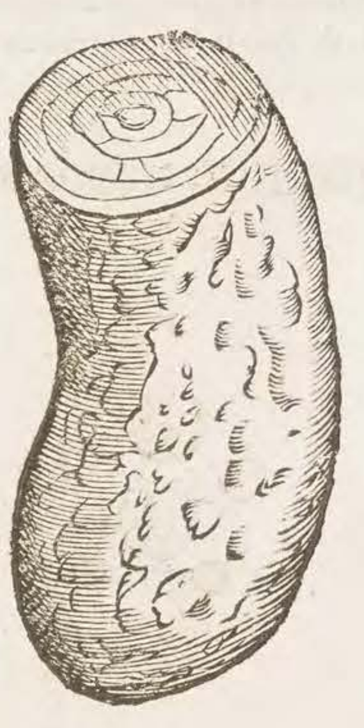
B Tiburones, vel Tuburones ſunt piſces forma marini Vituli, & mari Indico familiares, in quorũ capite lapides magni terni, & quaterni inueniuntur. Habuimus fruſtum, huius lapidis longitudine quatuor digitorum, craſſitudine duorum, forma oblonga, inſtar Cucumeris ſatiui, aliquantiſper gibboſi. Lapis reſectus oſtendit talleolas rotundas, candidas inſtar Eboris, ſubſtãtiæ tamen magis ſolidæ, & durioris, figuræ ferè oualis, cum circulis quibuſdam crebris ſe mutuò includentibus, & ambientibus, veluti in arborum quarumdam tunicis conſpicitur, quæ ex varijs ſibi inuicem ſupercreſcentibus cruſtis augentur. Subſtantia eſt duritiei ſiliceæ, vt inde quidquam abradi nequeat, deinde hunc lapidem tres libras interdũ pendere nonnulli obſeruarunt. Hoc in loco duas damus icones, quarum prima oſtendit fruſtum huius lapidis. Secunda monſtrat lapidem alterius formæ integrum, necnon per medium ſectum. Cæterùm animaduertendum eſt nonnullos Authores memoraſſe lapidem Manati animalis, tãquam diſcrepantem à lapide Tiburonis. Carolus tamen Cluſius hunc cum lapide Tiburonum ab Authoribus confundi aſſeuerat; itaut nulla differentia inter hos obſeruetur. Puluis huius lapidis, ex ſententia Anſelmi Boetij, ad Nephritidem, & vrinæ difficultatem, necnon ad renum, & veſicæ calculos deturbandos vtiliſſimus commendatur.

Tiburones piſces.

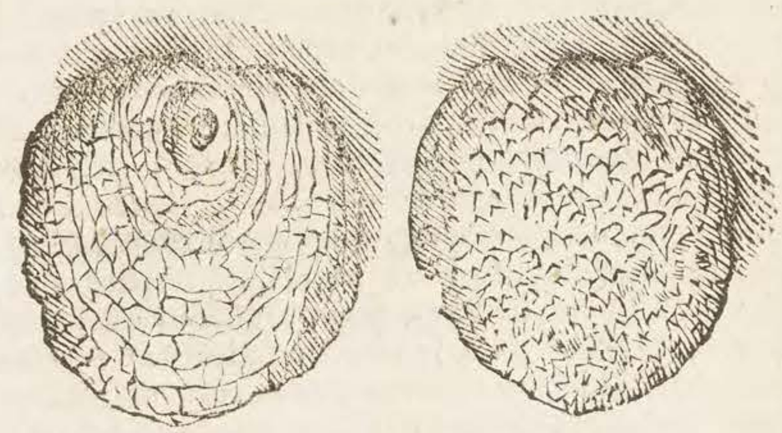
Lapis Manati.

Virtus lapidis Tiburonis.

Fruſtum lapidis Tiburonis piſcis.

Lapis Tiburonis piſcis alter integer, & per medium ſectus.

Lib. 6. de nat. foſsil.

Inſuper in capitibus fluuialium Cancrorum duos lapillos, tanquam duos globos dimidiatæ figuræ inueniri Georgius Agricola retulit, quos ad prouocandam vrinam adhiberi docuit. Etenim Cancri tam maiores, quàm minores duos oculos lapideos, & immobiles habere feruntur. Hi candidi ſunt, & figuræ hemiſphæricæ, & proportione quadam cryſtallinis reſpondent; itaut quodammodo ſemina cretici Seſeleos æmulari videantur. Sed quod magis mirandum eſt, ſi ponantur in ſucco Limonum, mouentur de loco ad locum tanquam animantes, neq; à motu ceſſant, donec, liquore ſparſo, egreſſi fuerint, more lapidis Aſterij, de quo inferius verba fient. Horum lapillorum icones hic repræſentantur.

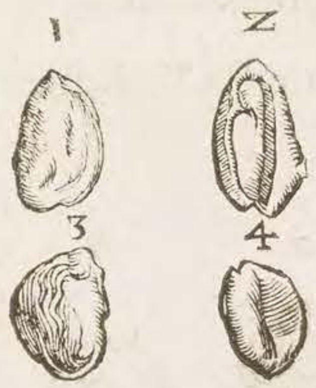
Lapilli Cancrorum maiores, & minores.

Præ-

Prædictis addi poteſt Limacites, nimirum lapis in Limace nudo inuentus. Quoniam autem duas huius lapidis differentias habuimus, has omnes pronè, & ſupinè delineari curauimus. Itaq; ſub numero 1. pars ſimplicior apparet, cum nullam habeat notam. Sub numero 2. deſignatur pars inuerſa, quæ litteram B. repræſentare videtur. Sub numero 3. pingitur altera differentia, quæ exiguis lineis inſignitur. Sub numero 4. eiuſdem differentiæ pars altera figuratur etiam tanquam cauitatem habens. Hos calculos ex nudo Limace fuiſſe extractos nobis relatum fuit. *Limacites.*

Lapidis duæ differentiæ ex nudo Limace pronè, & ſupinè pictæ.

Pariter in capite Limacis hortenſis quidam lapis albus reperitur nonnullis eminentibus lineis, colore albo, & liuido decoratus inſtar gemmæ. Illius forma minorem fabam repræſentare videtur. In hac tabella pronè, & ſupinè deſignatur, & quoniam Limax hortenſis vocatur Cochlea, placuit hunc lapidem indigitare Cochlitem.

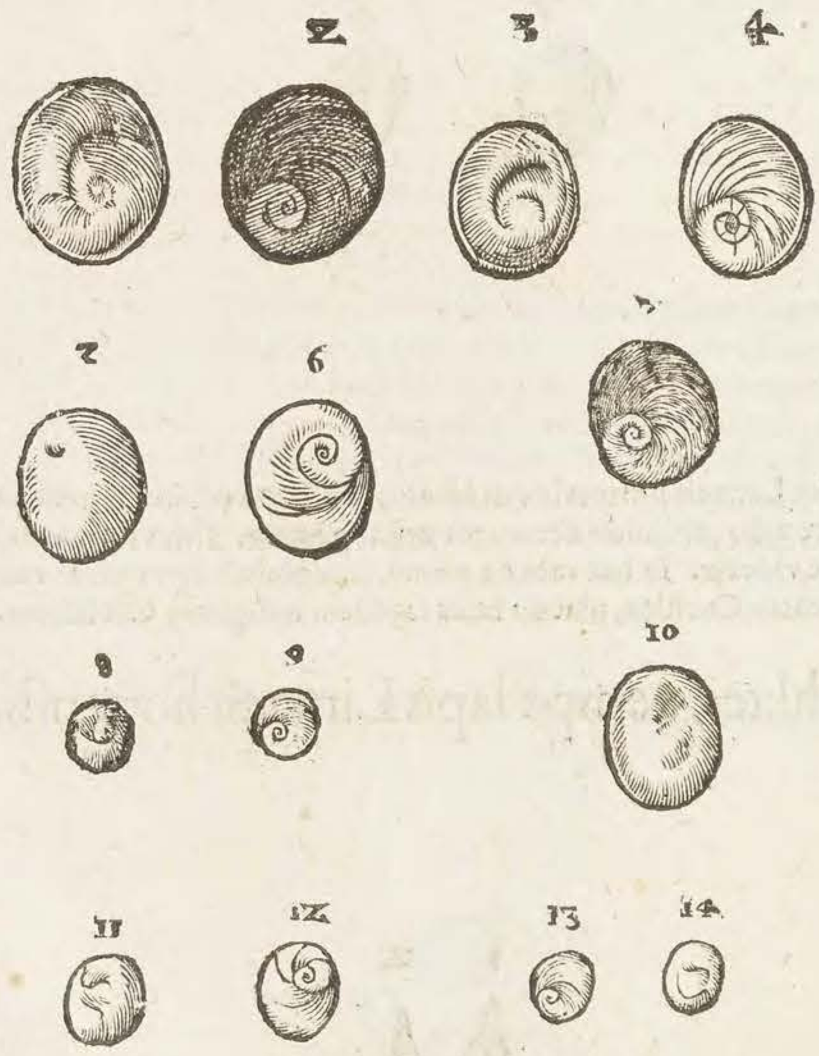
Cochlites, nempè lapis Limacis hortenſis.

Fabam

Fabam quoque nonnulli lapilli rotundi, & depreſſi in litore maris inuenti eleganter E
referunt. Altera facie leuiter ſunt excauati ad modum acetabuli, vel ad ſimilitudinem
Vmbilici marini. vmbilici humani: qua de cauſa vmbilici marini, vel Vmbiliculi, &, corrupto nomine, Belliculi nuncupantur. Alijs Fabæ marinæ dicuntur; cum Fabæ figuram habeant, & in litoribus maris inueniuntur. Læues ſunt, & perpoliti, colore candido, maculis flauis, &
Faba marina. iuxta alteram partem, plani, & minus nitentes, cum lineis nigricantibus ad imaginem Cochleæ circumductis. Subſtantia horum lapillorum, cum ſit veluti oſſea, & candida, indicat natam eſſe ex animalibus, & præſertim cum in litore maris reperiatur. Theodorus Gaza hos lapillos vertit vmbilicos, cum apud Ariſtotelem Cochleæ dicantur: quandoquidem figura turbinis demonſtrat eſſe ex genere Cochlearum, quarum teſta non extra animal, ſed intus condita ſit: veluti contingit Limacibus humentia loca frequentantibus, quarum teſtæ iconem ſuperiùs exhibuimus. Horum quoq; meminit Ci-
Lib. 2. de orat. cero, quando ſcripſit: Lelium, & Scipionem, cum ruri degerent, conchas, & vmbilicos, ad Caietam, & Lucrinum, legere conſueuiſſe. Itaq; in gratiam legentium quatuordecim horum lapillorum differentias repræſentamus. F

Quatuordecim Belliculorum, ſiue Vmbelicorũ marinorum differentię.

1. & 2. Pars exterior colore miniaceo, & albo, cum in altera parte color nigerrimus, & ruber eſſet.

3. 4. Pingitur pronè, & ſupinè, in tertio loco eſt pars exterior colore etiam albicante, & rubro diluto, intus verò lineis nigricantibus, & caſtaneis cum Voluta lutea.

5. Hic eſt pictus in parte prona verſus animal, vbi Voluta apparet alba cum reliqua pars tota ſit conſperſa maculis rubeſcentibus.

6. 7. Hic eſt totus albus iuxta partem interiorem, exterius verò rubeſcit, & albicat.

8. 9. Hi ſunt exigui albicantis, & rubeſcentis coloris: nonus tamen totus candidus cum Voluta.

10. Huius pars exterior partim albicat, & iuxta partem interiorem totus albeſcit, cum Voluta.

11. 12. Hi ſunt admodum parui, & albi iuxtà vtramq; partem.

13. 14. Hi ſunt minores, quàm ſint ſub numero 9. 10. & toti candicantes.

DE LAPIDE BEZAAR. Cap. LIX.

SYNONIMA, ET ETYMVM.

CVM de hoc lapide nulla (quod ſciamus) apud Græcos, aut Latinos eſſet mentio, ſed tantummodò Arabes, & nonnulli authores nuperi huius meminerint. Idcircò in hac hiſtoria exaranda horum veſtigia ſequemur; quorum aliqui referunt circumferri hoc vocabulum Bezuaharth apud Arabes, quod illud omne ſignificare ſolet, quod vitam conſeruare poteſt, & quoniam lapis, de quo in præſentia agitur, omni venenorum generi vitam deſtruenti mirandum in modum reluctatur, idcircò hic lapis nomen Bezaar promeruit. Hinc poſtea omnia medicamenta alexipharmaca, Bezaartica fuerunt appellata. Alij opinati ſunt lapidem hanc apud Arabes Pazar, & Pazan dici ab Hirco eiuſdem nominis, qui talem lapidem producere perhibetur, & hæc eadem vocabula apud Perſas, & Carraſones in vſu eſſe pronunciant. Nonnulli Authores ſcribunt Arabibus vocari Hazar, Perſis Bezar, & Indis Bazar. Cum Hæbrei, & Chaldæi Belzuar appellent: Quandoquidem, apud ipſos, Bel Dominum ſignificat, & Zuar venenum, quaſi velint inſinuare, hunc lapidem eſſe dominum veneni, cum omne veneni genus ab hoc lapide ſuperari tradatur. Nobis ſemper magis placuit etymologia à vocabulo indico deducta, nimirum à Bazar, qua voce Indi Emporium, & Mercatum ſignificant, quaſi hic lapis antonomaſticè emporeticus, & mercatorius dicatur: vnde fortè dimanauit vocabulum apud Italos, & præſertim apud Bononienſes, *Bazarare*, quod mercari ſignificat.

Bazar.

Bazarare.

DESCRIPTIO, ORTVS, & Natura.

MVLTI rerum naturaliũ Indagatores ſcriptis mandarunt Bezaar nil aliud eſſe, niſi lacrymam Ceruorum, quæ in rotundum lapidem paulatim conuertitur. Hæc autem ſententia nõ eſt à veritate prorſus aliena, quandoquidem huiuſmodi lacrymæ induratæ in rerum natura obſeruãtur, & aduerſus venena valere cõpertum eſt. Quapropter Cardanus aliquando damnabat Scribonium Largum, qui prodiderit lacrymam Ceruorum in lapidem duratam in Sicilia fuiſſe repertam: cum conſtet, in Paly Indiarum regione ſolitam inueniri: quamobrem nos in tabella prima Capitis antecedentis, harum lacrymarum lapideſcentium icones dedimus. Nihilominus hæc lacryma non eſt lapis ille, de quo in præſentia verba fiunt. Andreas Bellunenſis, citante

Locus, in quo lacrymæ cerui lapideſcunt.

te Monarde,ex Taphtaſi Arabe,hunc lapidem eſſe metallicum profitetur,& inſtar aliorum lapidum, à proprijs venis erui; eiuſdemq; ſententiæ, teſte eodem Monarde, fuit Serapio, qui de hoc lapide verba faciens ait. *Vena huius lapidis reperitur in Syria, India & orientalibus regionibus.* Latinus tamen Serapionis textus,ex interpretatione Nicolai Mutoni viri doctiſſimi, nulla venæ facta mentione, hæc habet ſimplicia verba. *Inuenitur maximè in Syria, India, & Oriente* Verùm vtriuſq; opinionem eſse erroneam, nonnulla animalia Indica oſtendent. Etenim noſter hic lapis ex tunicis modò craſſioribus,modò tenuioribus conſtat,vt contingit cæpis quinimò in centro portio herbæ,vel fragmentum alicuius feſtucæ inuenitur,quæ baſim huic lapidi præbuiſse videntur. Ad rem Anſelmus Boetius narrat Rodulphum Secundum Imperatorem in ſuo Chymiliarchio ſeruaſse Bezaar, ex quo poſtea poculum confici iuſſit,& in illius meditullio herbæ valdè redolentes inuentæ fuerunt,circa quas Natura cruſtas ſuperinduxit. Nos quoq; legitimum Bezaarem paulò maiorem Corylo obſeruauimus, qui per medium ſectus ſex incruſtationes circulares oſtendebat, accommodatas inſtar tunicarum cæpæ; itaut alternatim albę,& fuſcę conſpicerentur:harum media,tanquam in centro ſita albeſcebat, magnitudine lentis rotunda, & exterior circumferentia ſubalba, & lucida erat.

Naſcitur huiuſmodi lapis, ad mentem Chriſtophori Acoſtæ,qui Indicorum ſimplicium hiſtoriam conſcripſit, in ventriculo animalis Hirco ſimilis,colore rufo, acutiſſimi auditus, & agilis inſtar Cerui, itaut, iuſta ratione,Ceruicapra appellari poſſit. Ante aliquot annos incertum fuit, qua ratione, & in qua parte huius animalis lapis Bezaar generaretur, ſed hodie, atteſtantibus illis, qui animantes huius generis ſecuerunt, innotuit produci hunc lapidem in receptaculo quodam inſtar faſciæ ventriculo adhærẽte,in quod herbæ decerptæ primùm ingeruntur,antequam ruminatæ in ventriculum transmittantur. Itaq; materia huius lapidis erit ſuccus viſcidus, & terreſtris variarum herbarum, quæ dum aromaticæ, & ſalubres fuerint, virtutem huius lapidis augere feruntur. Id manifeſtum Indis eſſe cognoſcimus, dum lapides horum animalium in planis locis degentium tanquam ad medicamina inutiles nihili pendent. Verùm quando lapides eruti fuerint ab animalibus in montanis locis verſantibus, tunc in magno pretio habentur non ſolum,pro venenis expugnandis, ſed etiam pro varijs affectibus,qui medicamentis reluctari ſolent.

Itaq; lapis Bezaar naturaliter eſt lubricus, tactu mollis, & in potentia mediocriter calidus. Rhaſis atteſtatur hunc lapidem eſſe mollem, abſque vllo ſapore,& cum colore vini, ad citrinitatem, & albedinem inclinare. Deinde experientia aliam huius lapidis proprietatem docuit,quia nigreſcunt dentes eorum,qui huiuſmodi puluerem ſumunt: idcircò Patientes cauere debent, ne dentes hoc medicamento contangantur, puluere cum cochleari in fauces impoſito. Hinc colligendum eſt huiuſmodi lapidẽ facultate deleteria non carere,quam omnia alexipharmaca participare ſolent.

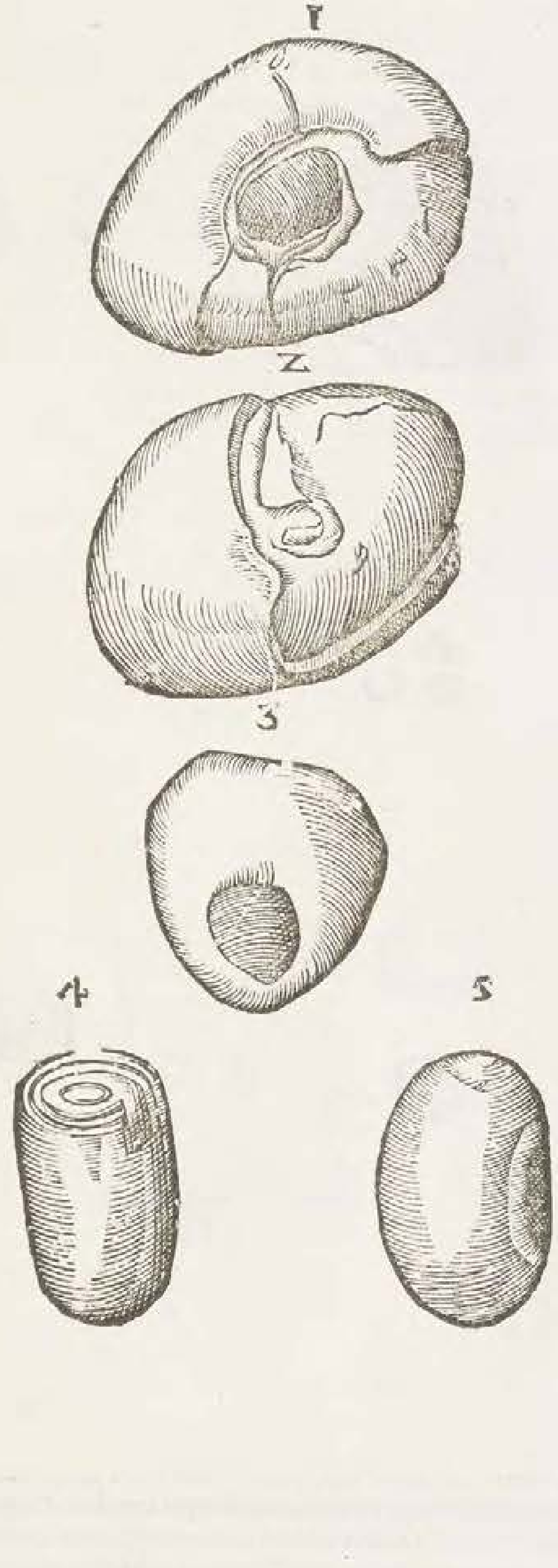
Facultas deleteria.

DIFFERENTIÆ, ET LOCVS.

SI loci natales, figura, magnitudo, & color huius animalis conſiderentur, necnon animantes, in quibus generatur, proculdubiò non paucas huius differẽtias comperiemus. Primitùs, quoad locum, duo genera huius lapidis conſtituuntur, nempè alterum Orientale, quod ex Aegypto, Perſia, India, China, Cataro,& vicinis regionibus affertur. Alterum eſt Occidentale, quod ex America, & regionibus Peruanis aduehitur. Bezaar orientalis in Animante ſimili Hirco naſci traditur, cuius cornu,& vngulæ imaginem Carolus Cluſius in annotationibus ad Nicolaum Monardem exhibuit. At Bezaar occidentalis naſci fertur in animali carente cornibus, & in montibus Perù frigidis verſante. Præterea Bezaaris orientalis cruſtæ, quoad partem interiorem, & exteriorem eiuſdem coloris apparent. Sed lapis Bezaar occidentalis cruſtas exteriores plerumq; habet nigras, vel fuluas, vel cinereas, minuſque ſplendidas, cum internæ ſint ſubalbæ, & veluti ex fibris compoſitæ. Carolus Cluſius, in ſuis Annotationibus ad hiſtoriam Aromatum, tres differentias Bezaaris occidentalis proponit, quarum icones hoc in loco damus.

Hi lapides iuxta naturalem magnitudinem deſignati,renes animalium quodammodo

Variæ Bezaaris lapidis differentiæ.

Bezaaris veri fragmenta.

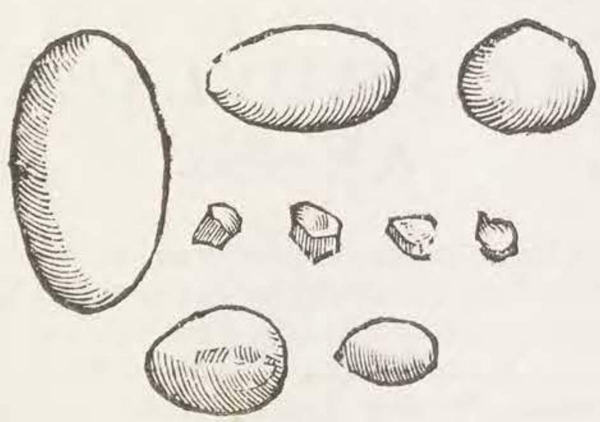
doimitari videntur. Quinimò Fragoſius, referente Cluſio, prodidit ſe intellexiſſe à viris fide dignis, huiuſmodi lapides à renibus quarumdam Caprarum Arabiæ fuiſſe erutos, & præſertim Arabiæ fælicis: nam viliores lapides ex inſula Vaccarum ad Septentrionem magis vergente aduchuntur. Itaque tres differentiæ à Cluſio propoſitæ in hac tabella ſub numero 1. 2. 3. pinguntur, Quandoquidem ſub numero 5. delineatur Bezaar

A zaar colore cinereo, & nigricante ad cinereum tendente, & idem lapis ſub numero 4. oſtenditur, ablato cortice, vbi circuli purpuraſcentes conſpiciuntur.

Præterea color in Bezaare mirandum in modum variat;cum alij lapides huius generis ſint ſpadicei, alij mellini, plurimi ſunt coloris cinerei, ſed maiori ex parte colorem viridem nigreſcentem oſtentant. Hic damus iconem fragmenti Bezaaris genuini, cuius color extrinſecus erat niger, maculis quibuſdam albicantibus interſtinctus; cum, iuxta partem interiorem, eſſet coloris albi ad cinereum tendentis. Cauitatem quamdam in medio habebat, in qua fortaſſis aliquid continebatur. In eadem tabella prima facie apparet icon fluorum ex ſaxo, de quibus poſtea ſuo loco agetur.

Ratione formæ, & magnitudinis, huiuſmodi lapides, vel ſunt rotundi, vel oblongi, alij oſſibus dactylorum aſſimilantur, alij figuram oui palumbini habent, alij renes capreolorum, & alij formam caſtaneæ æmulantur. Omnes tamen ſunt obtuſi, & in cuſpidem minimè deſinunt. Geſnerus, quoad figuram, & magnitudinem, in ſuo libro de lapidibus, tres differentias horum lapidum, cum quatuor fragmentis, propoſuit,
B quas ex lapidibus Bezaaris Ferdinandi Auguſti Imperatoris delineari iuſſit, & nos has eaſdem icones hic repreſentamus, vt legentes miram horum varietatem obſeruent. Poſtremæ tamen figuræ in fine huius tabellæ deſignatæ habent naturalem oui formam, quarum altera nonnullas habet lineas, altera verò iiſdem lineis caret, à Nuperis lacrymæ Ceruorum appellantur, haſq; Bezaari lapidi, quoad virtutes, æquiparant. Sed de huiuſmodi lapillis in antecedenti capite verba fecimus, & genuinas icones exhibuimus. *Forma huius lapidis.*

Bezaaris Geſneri tres differentiæ.

Denique ſi differentiæ huius lapidis ab Animalium varietate hunc generantium petantur; proculdubiò multò plures differentias inueniemus. Quandoquidem, iuxta relationem Fonſecæ ex Hiſpanico Idiomate in Italicam tranſlatam, ſex Animalis ſpe-

cies apud Indos verſantur, in quibus tales lapides producuntur Primum Animal apud Indos Occidentales Hirco anniculo eſſe ſimile, & Tarugam vocari ſcribit, cornibus ferè ceruinis, & villoſis, necnon cauda breui, more Ceruorum. Horum maiorem lapidem duas vncias pendere retulit, coloris mali inſani ad viridem tendentis, figura varia; cum alij lapides formam oliuæ, alij caſtaneæ, & alij paruum ouum referant. Additq; huiuſmodi Animantes paſcere herbas ſuauiter olentes, & nonnullos peruos lapillos, feſtucas, & paleas deuorare, quæ omnia poſtmodum, cæſis Animalibus, in lapide Bezaare inueniuntur. Quinimò hic Author opinatur lapidem Bezaarem ab huiuſmodi herbis, feſtucis, & calculis deuoratis virtutem recipere, & ſuã ſententiam hac obſeruatione ſtabilire nititur; quandoquidem incruſtationes Bezaaris centro, conſequenterq; calculis, herbis, & feſtucis deuoratis propinquiores, maioris virtutis, & efficaciæ eſſe feruntur. Secundum Animal eſt Africæ, & Indiæ Orientalis, hocq; Gazellam nuncupari tradit, forma Capræ, lana ſubtiliſſima, abſque cornibus, & cauda ceruina, cuius lapides coloris oliuæ apparent. Tertium Animal nominari Vicugnam ſcribit, & in locis montanis verſari, lana rubicunda, & alba, & forma ferè Cameli; cuius lapis non admodum commendatur. Quartum Animal magnum inſtar Iumenti Guanacan cognominari tradit, lapidemque producere, plerumque magnitudine oui gallinacei, coloris cinerei. Quintum Animal vocari Ceruum aſſeruit, cuius lapides tres vncias pendere ſolent. Sextam ſpeciem Animalis diuulgat eſſe formæ Guanacani, in qua lapides parui inſtar auellanæ, inueniuntur, ſed nullius valoris eſſe affirmat.

Animalia Bezaaris quot.

His expoſitis, animaduertendum eſt nonnullos alios lapides, nomine Bezaaris circumferri. Annis anteactis, à quibuſdam oſtendebatur quidam lapis, ſeu potius terra, nomine Bezaaris mineralis, & terræ Samiæ reſpondere videbatur, & linguæ tenaciter adhærebat: Immò, multorum Medicorum experimento, compertum fuit febribus malignis mirandum in modum reſiſtere. Olim etiam quidam lapis nomine Bezaaris albi, doctiſſimo viro Vlyſſi Aldrouando communicatus fuit, ſed colore, & figura à legitimo Bezaare diſcrepabat. Hoc nomen fortaſſis apud illos promeruit, quoniam aduerſus venena valeret. Doctiſſimus tamen Aldrouandus huiuſmodi lapidem Piſolitho congenerem eſſe iudicauit; cum Piſolithus ſit lapis ex multis calculis rotundis compoſitus, figura Piſorum. Verum quidem eſt, quòd iſte Bezaar albus non habet rotunda illa corpuſcula, quæ Piſum referre ſolent: nihilominus habet paruos orbes rotundos, in quibus fortaſſis aliquando grana illa Piſis ſimilia manſerunt. Color autem huius lapidis ad cinereum inclinabat: quamuis, nomine Bezaaris albi, circumferretur. Icones in ſequenti tabella delineantur.

Lapis Bezaar albus.

BEZAARIS ADVLTERATIO, & Electio.

SCRIPTORES rerum Indicarum referunt multos lapides Bezaares in illis regionibus adulterari, itaut ex centum, qui ab India, tàm Orientali, quàm Occidentali aliò feruntur, vix decem legitimi inueniri poſſint. Modos autem, quibus hi lapides ſimulantur, non libenter aſſignare debemus, ne fraudis occaſio Impoſtoribus præbeatur: nihilominus, vt vitium detegatur, facere non poſſumus, quin aliquid de adulterio huius lapidis in medium afferramus. In primis nonnulli affirmant hanc fieri poſſe impoſturam, dum pro genuino Bezaare, tophi ab equis excreti monſtrantur, qui maximam ſimilitudinem cum legitimo Bezaare habent, horum Tophorum icones in antecedenti capite expreſſimus. Deinde Ioannes Euſebius Ieſuita, in hiſtoria naturali, aliquorum Venatorum Orientalium induſtriam narrat, qui mirabili artificio ex Simijs lapides conficiunt, quos poſtea pro Bezaare venditant. Itaq; hi, certo anni tempore, ad venationẽ Simiorũ accedunt, non vt eos occidant, ſed vt ſagittis exilibus, & minimè penetrãtibus leuiter eos ſaucient, quos deinceps non inſectantur. Interim glans lapidea ex cruore vulneris intra corpus Simiorũ concreſcit, itaut ſinguli tot lapillos gignãt, quot vulnera à Venatoribus receperũt Sed cum Venatores iã maturos eſſe lapides nouerunt, rurſus ad venationẽ, & necem illorum Simiorũ reuertuntur. At Chriſtophorus

L.9.ca.61.

Bezaar Simiorum.

Acoſta

Lapis Bezaar albus.

1

2

3

Lib.2.hiſt. Ind. Acoſta diuulgat Impoſtores Indos creta, calce ex cinere oſtreorum, & ſanguine hircorum ſimulare lapides legitimo Bezaari valdè ſimiles. Intelleximus etiam, quòd, in Braſilia, lapidem Bezaarem magnitudine oui anſerini mentiuntur, cum reſina, fructu Crunacinæ, & radice Dracenæ, quam Luſitani Contrayeruam indigitant. Huiuſmodi lapis iuxta ſuperficiem flaueſcit, intus verò cinerei coloris eſſe perhibetur. Nonnulli tamen affirmant Bezaarem occidentalem vario colore intus,& extra eſſe refertum hac de cauſa minus adulterari poſſe. Quinimò vitium facilè deprehenditur: quandoquidem calefactus molleſcit, & præſertim ferro cãdenti perforatur,quod in legitimo Bezaare præſtari non poteſt. Præterea hi lapides vitiati, ſi frangantur, in meditullio, neq; paleas, neq; cauitatem, neq; aliquid aliud habent. E

Electio Bezaaris. In eligendo hoc lapide legitimo, & genuino Medici, & Pharmacopæi admodum cauti eſſe debent. Etenim occidentales ſubcinereo colore ſunt referti, neq; vt orientales ita nitent, cruſtis etiam craſſioribus integrantur. Deinde illi maximè probantur, qui è rauo, ſeu nigro colore apparent virides, & quorum puluis ſubuiridis conſpicitur. Matthiolus tamen flaueſcentes magnificauit. Item extolluntur, qui, prima cruſta ablata, inferiorem nitentem oſtendunt, & in meditullio ſunt concaui, vbi arena lapideæ ſubſtantiæ ſimilis inuenitur, & pariter ſi locati in aqua, vel linguæ applicati,nihil arenoſi relinquant. Etenim his notis inſigniti tanquam ſynceri, & orientales eſſe traduntur. Sed aduertendum eſt ſplendorem cruſtarum non eſſe indubitatum genuini Bezaaris ſignum, ſed obſeruare debemus, num ſemen,vel granum aliquod ſit in meditullio lapidis, ſuper quod Indi Bezaarem formare ſolent, ex qua nota lapides adulterinos conijcere debemus. Alij verò ad cognitionem,& electionem veri lapidis, calce in aqua diſſoluta, lapidem imbuunt, quæ ſi paulò poſt flaueſcat, inde legitimum Bezaarem eſſe arguunt. Indi tamen huiuſmodi lapides flatu probare dicuntur. Nam Bezaarem manu compreſſa continent, per quem ſi flare poſſint, eum adulterinum eſſe pronunciant. Alij creta linunt cartham, deinde ſupra fricant lapidem, & ſi linea frictionis appareat viridis, tunc lapidem eſſe legitimum arbitrantur. Nullum tamen certiùs probationis indicium eſt, quàm ſi venenum Animanti exhibeatur,& poſtea,oblato Bezaaris puluere, euadat. Solebant quoq; alio experimento genuinum Bezaarem deprehendere, ſine quo Emptores lapidem recuſabant. Filum toxico illinibant (erat autem apud illos ſuccus radicum Hellebori albi) deinde huiuſmodi filum acu per pedem, vel aliam partem Canis traijciebãt, relicto in vulnere filo, donec grauia ſymptomata accederent, quia tunc puluerem huius lapidis cum aqua propinabant. Namq; ſi lapis erat genuinus,animal tali præſidio euadebat,ſin ſecus, hunc lapidem tanquam adulterinum reijciebant. Sed Garzias ab Horto fatetur, quòd hodie hoc experimentum à mercatoribus recuſatur. F G

Indorum modus.

VSVS IN MEDICINA.

FACVLTAS manifeſta in hoc lapide nulla alia, niſi exſiccandi, & ſudorem prouocandi eſſe perhibetur At vires occultæ Bezaaris plurimæ eſſe feruntur. Puluis enim huius lapidis intrinſecùs, & extrinſecùs adhibetur, & aduerſus venena, nullum præſtantiùs remediũ inueniri poſſe autumant.Luſitani ad pondus trium granorum hordei, pro expugnando omni venenorum genere, cum aqua florum citri, vel aqua Lamfæ, quæ ex floribus Aurantiorum habetur, fælici cum ſucceſſu propinãt. Pariter hic lapis annulo incluſus, ſi frequenter ore ſugatur, venenum per ſudorem expellere traditur. Quando autem venena vehementiora fuerint, octo, vel decem grana cum vino erunt præſcribenda, & hauſtus bis, & ter erit repetendus. Ad exterminandum Napelli, & Arſenici virus, quod truculenter in corpus humanum ſæuire ſolet, hunc lapidem tanquam auxilium præſtantiſſimum Matthiolus extollit. Rhaſis quoque teſtatur bis efficaciam huius lapidis in veneno Napelli ſuperando, vidiſſe, quam operationem neque in theriaca, neq; in alia antidoto obſeruauit. Deinde in ictibus animantium venenatorum puluis Bezaar vtiliter inſpergitur Notat Gaudentius Merula hunc lapidem eſſe Iouium, cui ſi Scorpio fuerit inſculptus, Luna ſignum Scorpionis peragrante, ictibus Scorpionum reſiſtere. Quinimò hic lapis elegans H

Aqua Lãfæ qua. *Ad venena* *Lib.4. Memor.*

medi-

medicamentum præmuniens euadet, ſi, ad arcenda venena, authore Anſelmo Boetio, huius duo grana cum vncia vini, vel aqua Cardiacæ manè hauriantur. Item ſi lapis brachio ſiniſtri lateris alligetur, vt cutim contangat, venena arcere perhibetur, & cor tueri, ne ab aliqua veneni ſpecie, vel ab aere peſtilenti Patiens lædatur.

Amplius, in febribus malignis, Anſelmus Boetius octo grana huius medicaminis, cum aqua acetoſæ, Patientibus quotidie propinat, donec vel ſudore, vel vrinæ profluuio ægrotantes meliùs ſe habeant. Immò Patientem, horæ ſpatio, ab omni alia potione arceet, ne virtus lapidis hebetetur, & illius actio impediatur. His additur, quòd, apertis febrium peſtilentium carbunculis, hic puluis vtiliter inſpergitur, quoniam eorum virus exſugere creditur. Similiter, in profliganda febre quartana, adhibetur: quandoquidem ſi illa prorſus non expugnetur, illius tamen ſymptomata mirandum in modum mitigantur. Hinc quidam de lapide Bezaar eleganter ſic cecinit.

Febriũ malignarũ remedium.

Triſtibus haud tantùm eſt lapis iſte medella venenis,
Verùm, & peſtiferas depellit corpore febres.

Cum verminatio ab inſigni putredine dimanet, hinc fit, quod in hoc affectu Bezaar cum aqua graminis, vel cardui benedicti commendetur. Nicolaus Monardus, in ſimili affectu, lapidem hunc magnificat, quia innumeros Patientes ſe liberaſſe aſſerit Recipit igitur drachmas duas herbæ Lumbricorum, quam Anſelmus Boetius Tanacetum interpretatur, drachmam ſeminis Santonici, drachmam ſemiſſem cornu Cerui vſti, necnon Portulacæ, & Carolinæ, item dimidiatam drachmam lapidis Bezaaris Peruani, & ex his omnibus puluerem præparat, cuius doſim, pro ætate Patientis, augendam, & minuendam eſſe affirmat.

Vermium remedium.

Herba Lũbricorum quæ.

Inſuper, in multis alijs affectibus, hic lapis ab Authoribus commendatur. Primùm cum aliquo conuenienti liquore, à granis quatuor, ad grana decem, omnibus ægritudinibus cordis opitulatur, & potiſſimùm in cordis palpitatione, cum aqua meliſſæ quotidie præſcribitur. In epilepſia eliminanda, infantibus, cum lacte ad pondus granorum duorum, & adultis cum aqua Lilij conuallium, vel Peoniæ, vel Tiliæ, ad grana octo, vel decem exhibetur. Demùm Arabum lepram, ſiue Græcorum elephantiaſim, omne ſcabiei genus, pruriginem, impetiginem, & reliqua cutis vitia ſanat.

Epilepſiæ remedium.

Poſtremò Indi, ad iuuentutem conſeruandam, & ad omnia membra roboranda, bis in ſpatio annuo, præmiſſa generali totius corporis purgatione, decem grana huius lapidis, magna cum vtilitate, ſpatio quinque dierum, manè hauriunt. Deinde pharmacis vehementer purgantibus aliqua grana Bezaaris addunt, ne maligna eorum qualitas corporibus officere poſſit, hac enim ratione abſq; noxa, & dolore, medicamentum operari aſſeuerant. Cæterùm ſi aliquis objciat Bezaarem non præſtare in medicina, quod multi Authores pollicentur: reſpondendum eſt hunc lapidem non ſemper genuinam haberi. Præterquamquòd doſis Bezaaris orientalis debet ad quinque grana aſcendere, doſis verò occidentalis ad duodecim, & grana plura, augenda eſt. His addamus ſummum huius lapidis pretium, quod eſt in cauſa, cur medicamentum ſuas vires exercere nequeat. Id ex hiſtoria quadam Zacuti Luſitani colligitur, qui retulit fæminam quamdam febre maligna fuiſſe correptam, ſæuiſſimis aſſociata ſymptomatibus, inter quæ hoc fuit admirandum, dum ſpatio tridui ſexaginta duos vermes per os excreuit, & ex contagio omnes familiares eodem affectu fuiſſe correptos, & omnes eos perijſſe, quibus pauca Bezaaris quantitas fuit exhibita, Dominam verò, cum magnam illius doſim, nimirum ſingula vice drachmam hauſiſſet, licèt periculoſiùs cæteris ægrotaret, euaſiſſe; atq; eadem etiam quantitate ſumpta, multos alios Patientes fuiſſe curatos.

Cõſeruatio Iuuentutis.

Doſis Bezaaris.

E

DE BVFONITE.

Cap. LX.

ÆQVIVOCA.

SEPARATIM, & non in capite de lapidibus Animalium, de hoc lapide ſermonem habere decreuimus, tum quia æquiuocatione non ſpernenda laborat, tum etiam quia varias huius lapidis icones exhibemus, quæ longiori explicatione indigere videntur. Itaq; nullum eſt nomen lapidis, quòd maiori ambiguitate inuoluatur, quàm lapis hic Bufonis, qui à Scaligero, & alijs Authoribus, confictо nomine, Bufonites appel- F
latur. Siquidem hoc idem nomen Bufonem in lapidem tranſmutatum indicare poteſt. Id autem facilè contingit Bufoni,& alijs Animantibus circa aquas ſucco marmoreo imbutas verſantibus; namq; Animantes his aquis imbutæ facilè lapideſcunt, vel ab aquis ramenta marmorea, vel lapidea ducentibus ita incruſtantur, vt lapideæ appareant. Pariter Bufonites appellandus erit lapis, qui à Natura ludente ad effigiem Bufonis formatus fuerit. Huius conditionis fuit lapis ex materia arenaria conſtructus, qui caſu in montibus Bononienſibus fuit repertus,& vocatus rubetarius lapis rubetites; cum eodem nomine nuncupetur etiam lapis in capite Bufonis ortus, nec nō Bufonites, cum formam Bufonis, ſeu Ranæ rubetæ imitetur. Mirabilis enim eſt Natura, dum ex tali materia format, qui diuerſas ſpecies rerum animatarum referunt. Non huius lapidis hic repræſentatur, & inſcribitur Bufonites, ſeù Rubetites; quamuis figuram quoq; Bubonis, ſeu Sphingis animalis poſſit æmulari.

Bufonites, ſeu Rubetites.

A Alioquin Bufonites ſignificat etiam lapidem quemdam foſſilem varijs in locis inuẽtum, qui lapidi in capite Bufonum orti aſſimilatur, quem in Rubrica differentiarum memorabimus. Tandem Bufonites erit lapis genuinus Bufonis, qui hoc in loco examinabitur, & aliter à Cardano vocatur Chelonites, non tamen eſt Chelonites, de quo in capite duodecimo huius quarti libri egimus, ſed ita dictus ob cauitatem, qua lapis hic operimentnm Teſtudinis ſuperius refert, quæ χελώνη Græcis nominatur. Item dicitur Batrachites, quia in Rana rubeta, nempè in rubetis victitante inueniatur. Batrachites tamen ambiguum eſt vocabulum, cum Lobelius in obſeruationibus, quamdam herbam Batrachitem indigitet, quia ab eius flore figura Ranæ repræſentetur: Etenim βατράχος apud Græcos Ranam ſignificat.

Bufonites foſsilis. *Batrachites lapis.* *Batrachites herba.*

SYNONIMA, ET ETYMVM.

B BVFO eſt Rana terreſtris nimiæ magnitudinis, quæ cum inter vepres, & rubos ſæpè verſetur. Rubeta etiam appellatur. In huius igitur capite lapis quidam naſci perhibetur, & paulò inferius in hac hiſtoria oſtendetur, qui Bufonites, & Batrachites nuncupari poteſt: quandoquidem græcè βατράχος Rana exponitur Hunc, apud aliquos, cognominari etiam Chelonitem Hieronymns Cardanus aſſeruit; qui poſtea taxatur à Scaligero tanquam linguæ græcæ imperitus; cum neſciuerit Chelonitem ad teſtudinem, & non ad Bufonem pertinere: etenim χελώνη græcè Teſtudo eſt. Sed, vt veritatem fateamur, hoc in loco Cardanus immeritò reprehenditur: quoniam Chelonites eſt nomen æquiuocum, veluti in Rubrica antecedenti annotauimus. Significat igitur primò lapidem ad teſtudines attinẽtem; de quo in capite duodecimo huius libri egimus: deinde ſpectat etiam ad Bufonitem, dum hic lapis in capite Bufonis ortus, concauus ſit ad formam ſuperioris teſtę Teſtudinis: quocirca non immeritò Chelonites appellari poterit. Apud Mylium hic idem lapis Myexis vocatur, quaſi Bufonites, & Rubetarius; quoniam Μυξος Bufonem indicat. Alberto Magno dicitur Burax; huncq; à Bufonibus erutum aliquando viridem, & quandoq; imagine Bufonis inſignitum vidiſſe fatetur. Aliter idem Albertus, & Euax lapidem Nuſæ indigitant. Hinc varia nomina barbara apud Authores dimanarunt; cum alijs lapis Noſeth, alijs Niſus, & alijs Botrax cognominetur. Præterea multi fuerunt huius opinionis, Bufonitem eſſe illum lapidem, quem Marbodeus Gagatromeum, & Pandectarius Gagatronicam gemmam nominarunt. Amplius Crapundina à multis dicitur, quoniam Galli Crapaudine vocitant: etenim Crapaul apud ipſos Bufonem ſignificat. Germani, annotante Geſnero, Arrottenſtein, quaſi lapidem Bufonis appellant. Italis Pietra del Roſpo dicitur.

Myexis lapis. *Borax Botrax lapis Nuſæ idem* *Crapundina.*

ORTVS, ET FORMA.

HERMOLAVS Barbarus, in Corollario, monimentis mandauit, lapidem hunc, ad mentem Recentiorum, in capite Ranæ terreſtris haberi, qui geſtatus ad dolores Ilium conducit. Quapropter narrat huiuſmodi animal ſuper panno puniceo eſſe collocandum, quo colore mirandum in modum delectatur. Sic enim lapideum capitis onus deponit, ſed addit citò eſſe auferendum, alioquin ab eodem animali abſorbetur. Ioannes Baptiſta Porta, & ipſe lapidem in capite Bufonum generari aſſeuerat, ſed non eximi ea ratione, quam Hermolaus Barbarus propoſuit: ait enim Bufones verberibus ad iram concitatos, & inflãmatos lapillum euomere. Rationem eximendi huius lapidis ab Hermolao propoſitam riſu dignam eſſe affirmamus, quemadmodũ, in libro de Quadrupedibus ouiparis, ſcripſimus. Braſauolus aſſeuerantius dixit ſe in capite huius Animalis lapidem inueniſſe, qui potiùs ad materiam oſſeam, quàm ad lapideam accedebat: hac de cauſa cauum animalis cranium eſſe exiſtimauit.

Lapis hic eſt craniũ.

Eſt igitur hic lapis, inſtar mediæ auellanæ, licèt horum nonnulli figuram lupini, & minimi formam lentis habeant. Demum alij ſunt formæ oblongioris, vt in Rubica differentiarum oſtendemus. Albertus Magnus ex palpitante Bufone extractum lapidem,

figura

figura oculi, quaſi cærulea, fuiſſe refert; additq; ſuis temporibus ſimilem lapidem figura Bufonis inſignitum conſpectum fuiſſe. Ceſalpinus quoq; notauit hunc lapidem ſubalbum, & nigrum eſſe, in quo interdum icon ranæ rubetæ obſeruatur. Cum autem alius lapis metallicus, & foſſilis huic ſimillimus inueniatur, diſcrimen cognoſcetur, quoniam hic os caluariæ cum ſuis venis refert, &, iuxta conuexam ſuperficiem, quibuſdam notulis, inſtar macularum Aſterij lapidis, eſt præditus, quæ notæ maculis pellis Bufonis ſimiles apparent. Chriſtophorus Encellius ſe habuiſſe narrat huiuſmodi lapidem forma mediocris fabæ nigricantem, maculis liuentibus decoratum. Cum igitur varij colores, ſeu notæ ad modum Aſterij lapidis illi inſint. Hinc aliqui coniectant à Gagatromeo Marbodei non eſſe diſcrepantem, quem diuerſicolorem ſic appellauit.

At diuerſicolor, quem dicunt Gagatromeum,
Pelli capreoli ſimilis lapis eſſe refertur.

Color Lapidis. Anſelmus Boetius hunc lapidem Aſteriæ obſcuriori aſſimilat, quia fuſcis maculis decoretur, & colorem ſtellaris lapidis habeat. In hoc tamen ab inuicem diſcriminari ſignificat, quia color cineteus ad rubedinem inclinet. Præterea hunc lapidem eſſe conuexum inſtar oculi, & iuxta alteram partem eſſe planum, aut concauum prædicat: hac de cauſa ad lapidem ſtellarem eum reducit, huiuſque ſubſtantiam quaſi vitream duriſſimam, nitentem ſine conſpicuitate conſtituit, partique internæ quid ſaxeum attribuit, quòd à Natura loci natalis dimanare affirmat; quia cum lapidem hunc, Animalis lapidem eſſe non crediderit, nomine huius lapidis, metallicum, ſiue foſſilem intellexit. Neq; hoc à veritate recedere videtur, vt in Rubrica differentiarum exponemus.

DIFFERENTIÆ, ET LOCVS.

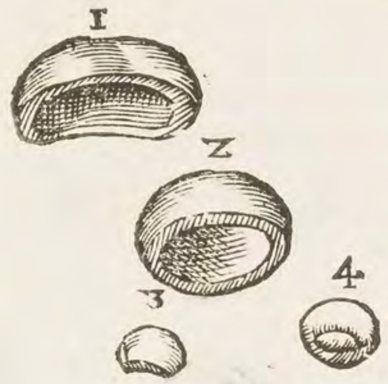
DVO genera huius lapidis ab Auctoribus proponuntur. Ad primum genus Brontiam, Ombriam, & Chelonitem reducunt, & lapides Bufonis maiores vulgò vocitari tradunt. In ſecundo genere collocant illos minores lapides, qui, magnitudine, vnguem humanam non excedunt, & à Gemmarijs, pro lapidibus Bufonum oſtenduntur, haſque omnes ſpecies in agris inueniri Boetius docuit, dùm non crediderit ſimiles in Animalibus generari. Quamobrem, apud hunc Authorem, huiuſmodi lapides metallici, foſſiles, ſiue minerales nuncupari poſſunt. Hi poſtmodum, quoad colores, ſunt varij; cum alij colorem meſpili, alij cinereum, & alij albeſcentem referant. Alij, in medio, oculi figuram habent, alij circulo albo, vel nigro ſubtiliſſimo exornantur. Iſti omnes ſunt adeò ſimiles natis in Animalibus, vt, his ſpretis, mercatores, & Gemmarij foſſiles tantummodò afferant, & offerant. *Locus natalis.* Hi in ſcopulis maris Galliæ, Sardiniæ, & inſulæ Maioricæ naſcuntur. Scopulis malleo ferreo percuſſis, fruſta quædã veluti incruſtationes parietum cadunt, in quibus huiuſmodi lapilli tanquam nodi in ligno apparent, nitentes ad modum Aſtrorum, qui poſtmodum collecti, in Hiſpaniam, Poloniam, & alias regiones deferuntur. Intelleximus quoque, quòd hodie in nonnullis Germaniæ locis reperiuntur. Item Geſnerus tres differentias figura, & magnitudine, diſcrepantes aſſignat, cauam, & conuexam ſuperficiem habentes. Prima icon in tabella maiorem, & oblongiorem lapidem oſtendit. Tertia icon monſtrat lapillum minus cauum, huncque nomine caluariæ Bufonis Hieronymo Cardano acceptum refert.

Hinc colligendum eſt horum lapidum aliquos eſſe ex capitibus Bufonum erutos, qui ad oſſeam materiam accedere videntur, quales etiam in capite Cyprini piſcis, & aliorum Animantium inueniuntur. Quoniam autem Bufones, iuxta regiones, in quibus naſcuntur, variæ formæ, & magnitudinis obſeruantur: pariter lapides in his Animalibus geniti, quoad figuram, & magnitudinem, aliquam varietatem ſortiri poſsunt. Quamobrem hic proponimus tabellam conſpiciendam, in qua ſeptem horum calculorum differentiæ, quamuis ſint octo figuræ deſignantur.

Sub numero 1. & 2. delineatur lapis à Bufone, ſeu Rubeta orientalis regionis erutus, cuius figura erat hexagona: Siquidem tetragona figura exiſtens in medio, dum, iuxta partem ſuperiorem, & inferiorem, in acumen deſinit, neceſſariò ſexangulam formam conſtituit. Coloris erat albicantis concaua, & vacua interna parte, & ad lapillos oſ-

ſeos

Bufonites, ſeu Batrachites triplex Geſneri.

ſeos potiùs attinere videbatur, licèt, ob duritiam, materia lapidea appareret. Prætærea cum eſſet figuræ oualis, aliqua arte vel ſcalpello figuram hexagonam acquiſiuit. Lapis enim ſatis craſſus erat, itaut facili artificio poliri poſſet. Nos autem ducti ſumus in hanc ſententiam, quoniam partem internam, & cauſam oualis figuræ conſpeximus, cum tamen pars conuexa eſſet ſexangularis: quocirca illa pars caua, & oualis proculdubio fuit illa, quæ animalis cerebrum continebat, & pingitur nu. 2.

3. effigiatur Bufonites, vel Batrachites alter orientalis, figuræ pariter hexagonæ, & paulò minor altero, coloris erat cinerei ad ferrugineum inclinantis concauus, vt alter erat: quamuis huiuſmodi lapides non à Natura, ſed ab arte repleti ferè ſemper obſeruentur, vt melius, & diutius conſeruentur. Etenim in illa cauitate Cerebrum Animalis ſubſtantiæ mollis, & corruptibilis continebatur: quapropter, ad arcendam ab oſſe putredinem, donec lapideſceret, miſtura aliqua exſiccante os repleri neceſſarium fuit. *Miſtura in lapide.*

4. Figuratur lapis, quem placuit appellare Batrachitem rotundum, vt à ſuperiori orientali diſtingueretur. Nemò fuit, qui primo aſpectu contemplans hunc lapidem, non dixerit cranium alicuius animalis fuiſſe: Lapis erat concauus ſubſtantia aliqua lapidea repletus, vt materia oſſea durior euaderet. Color lapidis erat albus, maculis quibuſdam cinereis, inſignitus.

5. Lapis hìc non multùm differt à quarto; quamuis ſit paulò minor. Coloris erat albeſcentis ad ſubcinereum tendentis. Nitebat, vt ſuperior, cuius pars concaua erat imbuta duriori miſtura.

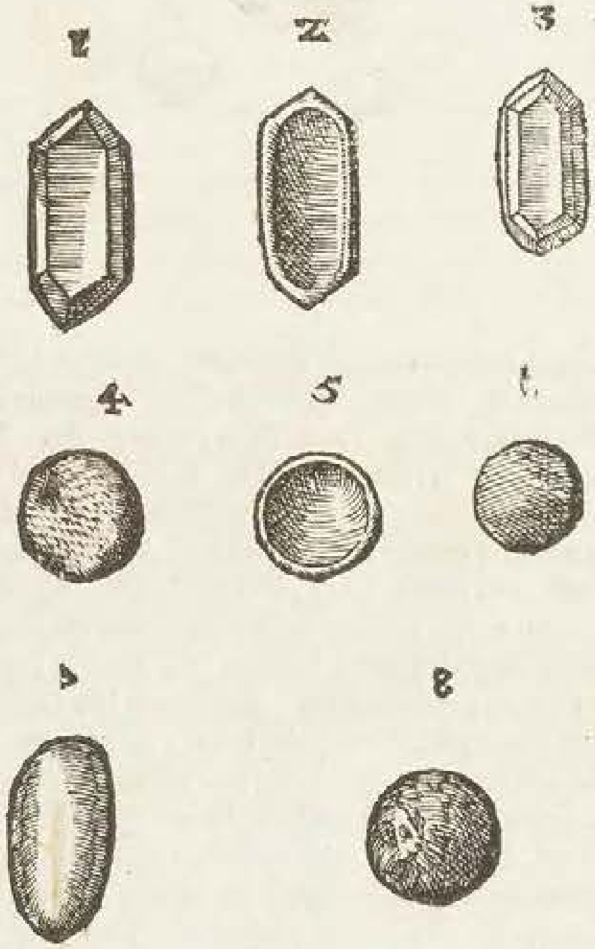
6. Hic à cæteris diſcriminatur, cum paulò minor eſſet: coloris erat caſtanei, exterius nitebat, & tota cauitas erat repleta miſtura ex cera, & ſtyrace parata: veluti ex pertractatione, & odore cognoſcebatur. Hinc manifeſtarium euadit, fuiſſe cranium Animalis, quòd huiuſmodi balſamo conſeruabatur. *Miſtura qualis.*

7. Oſtenditur Batrachites nobis dictus orientalis, figuræ oualis, & oblongæ, omnique prorſus angulo carens; hinc manifeſtè cognouimus ſimiles oſſeos lapides artificio aliquo fieri hexagonos, vt in primis figuris huius tabellæ ſub nu. 1. 2. & 3. collocatis apparet. Neq; figuram hanc oualem, & oblongam admirari debemus; quoniam fortaſſis huiuſmodi animalia illarum regionum diuerſam à noſtris formam ſortiuntur conſequenterq; cranium minimè rotundum habebunt.

8. Batrachites, ſeu Bufonites eſt ex noſtris Bufonibus extractus, figura hemicicli, cõcauus, inſtar aliorum, ſed varijs maculis, & coloribus decoratus, nempè rubro, caſtaneo, cinereo, & albicante colore, quapropter verſicolor à nobis fuit nuncupatus.

Bu-

Bufonitarum, ſeu Batrachitarum ſeptem differentiæ, cum prima differentia ſub numero 1. & 2. pronè, & ſupinè pingatur.

Nos, vt veritatem inueſtigaremus, multos Bufones necauimus, & eorum crania extraximus, quæ, licèt tunc non eſſent dura, tractu tamen temporis, lapideam duritiem acquiſiuerunt. Id autem rebus multis mollibus contingere ſolet, quæ, temporis diuturnitate, euadumt lapideæ. Rursùs aliam repræſentamus tabellam, in qua duæ icones aliæ exprimuntur, quarum prima oſtendit Batrachitem colore ſubnigro, qui admodum paruus erat. Altera monſtrat alium grandiorem, quem diligenter contemplati, venimus in hanc ſententiam, hunc eſſe potiùs lapidem Chelidonio foſſili congenerem, vt in capite quinquageſimo octauo huius libri contemplari licet.

Ba-

Batrachites colore ſubnigro.

Batrachites alter, ſeu Chelidonio lapidi congener.

MORALIA.

NONNVLLA ad morum integritatem attinentia ex natura, & affectionibus huius lapidis elicere poſſumus. Hic enim in primis naſcitur in capite Bufonis, & in illo extracto interdum effigies eiuſdem Animalis apparet, & aduerſus venena mirandum in modum extollitur. In hac doctrina Diabolum tanquam Bufonem, & hominem tanquam lapidem pronunciare poterimus, quandoquidem homo in capite Bufonis, nempè Diaboli eſſe dicitur, quando in ſtatu criminoſo, vel in delitijs mundi verſatur. Sed, ſi contingat, vt inde extrahatur, & ad pænitentiam reducatur; tunc optimus euadit lapis ad exterminandum peccati venenum: ſicuti habetur in ſacro codice. *Vbi abundauit delictum, ibi ſuperabundauit, & gratia*. Dummodo ſemper in ipſo effigies Bufonis conſpiciatur, nimirum memoria præteriri habitus criminoſi, penicillo amaræ contritionis delineata in ipſo appareat. Iuxta illud Iſaiæ. *Recordamini prioris ſæculi*. Sic enim elegantia morum incontaminatorum conſeruabitur, & refulgebit. *Ad Rom. 5.* *Cap. 46.*

VSVS IN MEDICINA.

IN varijs affectibus lapidem hunc minimè infrugiferum iudicabimus, & potiſſimùm in venenis expugnandis: quandoquidem, poculo præſente venenato, non ſolùm hic lapis colorem mutare, ſed etiam ſudore virus prodere perhibetur. Verùm, in veneno hauſto diſſipando, & ſuperando, integer lapis deglutiendus eſt, quoniam, ſuperata veneni malitia, integer deijcitur, & ablutus ad alias v ces recuperatur. Michael Mercatus narrat ab hoc lapide geſtato, venenata præſente materia, cutim aduri; quocirca ad hanc vtilitatem percipiendam, eum annulo perforato inſerunt, vt, accedente veneno, cutis calefieri poſſit. Leuinus Lemnius addit, ſolo huius lapidis contactu, partes à venenatis beſtijs vulneratas liberari. Quamobrem quando ictibus Crabronum, Veſparum, Apum, & aranearum, membra tumefiunt, & inflammantur, lapide partibus admoto, non ſolum dolor miteſcit, ſed etiam tumores, & inflammationes diſſipantur, & pænitùs ſoluuntur. *Ad ictus venenatorũ*

Inſuper aliæ quoq; ſunt affectiones, quibus hic lapis opitulari traditur. Primum in annulis geſtatur, quamuis ſit ingrati coloris, quoniam à Gemmarijs tanquam amuletum ad Nephritidem celebratur: geſtatus enim generationem calculorum prohibere fertur. Alij hunc aduerſus epilepſiam geſtant. Alij ad tollendas vertigines, calanticæ *Ad Epilepſiam.*

dormi-

dormituri imponunt; vt cutim capitis contangat. Demùm ægritudinibus ſtomachi, & E
etiam febribus multò eſſe adiumento diuulgant.

DE FÆCE VINI SICCATA, ſiue Tartaro. Cap. LXI.

ÆQVIVOCA, SYNONIMA, ETYMVM.

OPERÆ pretium eſſe duximus, examinatis lapidibus in quouis Animãte genitis, nonnulla etiam exponere de illis, qui in vaſis producuntur, & potiſſimùm de fæce illa ſiccata, & in lapidem verſa, quam vinum facit, vnde fęx à faciendo nomen deduxit. Hæc autem à multis Nuperorum Tartarus, & quandoq; etiam Tartarum vocatur. Hoc autem nomen æquiuocationem pati videtur; nam primò ſignificat locum profundiſſimum Inferorum, ita nuncupatum ἀπὸ τȣ ταράττω, ideſt perturbo; cum apud infernas ſedes omnia perturbata eſſe ferantur; vel potius ἀπὸ τȣ ταρταρίζειν, nimirũ à tremore frigoris, cum huiuſmodi profunda loca Sole careant Hæc autem etymologia noſtro lapidi tartareo aliquo modo accõmodari poſſe videtur, dum in profunda vaſorum parte cõcreſcit, & ibi naturam lapideam acquirit. Atrianus fluuius eſt apud Ptolemeũ, nunc vulgus Tartarum vocat, & Tacitus, hoc tractu, Tartarum habet. Alij hunc lapidem nuncupãt Tarrum per duplex R: etenim Tarum Dioſcoridi eſt Agallocum, ſiue lignum Aloes. Item Tarum appellamus quoddam tophi genus ex aqua concretum. Hinc nos lapidem hunc potiùs Tarum, quam Tarrum dici poſſe credimus: nam quemadmodum Tarum ex aqua, ita Tartarus ex vino in lapidem concreſcit. Diodorus Euchionthes, in ſua Polychimia, modò Crepinum, modò Tartarum, modò Taſum, quaſi Tarum vocitat. Paracelſus maiorem Anthon dixit, Germanis vocatur Vuenſtein, quaſi lapis vini. Italis varijs nominibus inſignitur, nimirum Taſo, Gomma, & Alume, & Grepola di botte, ouer Tartaro. F G

Tartari etymum.

Tartarus amnis.

Tarrum, & Tarũ quid.

DESCRIPTIO, ET DIFFERENTIÆ.

TARTARVM cuicumq; notum eſſe credimus, ideòque, in exaranda deſcriptione, diù verſari, erit ſuperuacaneum. Eſt enim vini fæx circa partes dolij indurata pertinaciùs ſæpè illi inhærens, valdè ſolida, quæ tantò melior celebratur, quantò magis cæleſti colori aſſimilatur, dummodò habeat intermixta quædam quaſi grana aurea. Hic lapis eſt duorum generum, albus ſcilicet, & ruber, ſed albus ad omnia efficacior prædicatur.

VSVS IN MEDICINA, Et alijs. H

TARTARI natura calida, & ſicca in tertio gradu eſse perhibetur, virtutemq; attenuandi, conſumendi, expurgandi, & laxandi poſſidet. Quapropter Ioannes Manardus, inter purgantia medicamenta à Meſue pretermiſſa, Tartarum repoſuit. Quinimò Matthiolus hanc ſententiam confirmans alui deiectionem puluere Tartari citari poſſe affirmat. Item experientia hoc docet, nam vncia Tartari in iure gallinaceo ſumpta aluum ſine moleſtia deijcit.

Leniens medicina.

Iodocius, in Enchiridio medico, non ſolum enarratas fæcis vini qualitates confirmat, ſed etiam illius puluerem, addito maſticis modico, ad aluum ſoluendam, & ad vlcera detergenda commendat his verſibus.

Vrit,

A *Vrit, & abſtergit, conſtringit, ſiccat, & exest,*
Et ventrem, admixta maſtice, ſumpta mouet.
Hinc oleum liquido cum ſulphure cuncta potenter
Vlcera, deterſis ſordibus, atra domat.

Immò alijs purgantibus medicamentis additur, vt Senæ, Polypodio, & Epithymo, vt facultatem eorum purgantem adaugeat. Fuchſius addit puluere Tartari ingratum Senæ ſaporem ita obtundi, permixto tamen modico Cinnamomi, vt facilè à quouis Patiente ſumatur. Noſtris temporibus Medici non puluere Tartari, ſed, illius cremore, alui deiectiones moliuntur. Cremor autem paratur hunc in modum. *Cremoris Tartari præparatio.* Tartari puluis cum aqua in vaſe vitreato ampli oris ad ignem feruefit, quoniam, refrigerata materia, in ſuperficie aquæ fit veluti quædam glacies, quæ collecta à Pharmacopæis Cryſtallus, & Cremor Tartari appellatur. Huius duæ drachmæ in aliquo liquore ſumptæ, aluum, abſq; moleſtia, ſoluunt.

Præterea ex hoc Tartaro oleum varijs modis extrahitur ad plures morbos commendatum. B Andernacus recipit libras quatuor Tartari in puluerem redacti, & ampullę curuatæ, vel etiam erectæ, & argilla obductæ indit, deinde appoſito recipiente amplo, iuxta iuncturas, diligenter lutato, ſubdit ignem per gradus, donec nulli amplius ſpiritus appareant, tunc, refrigeratis vaſis, liquor exemptus infunditur ampullæ vitreæ *Oleũ Tartari.* erectæ, & in balneo calente colligitur, & aqua ab oleo ſeparatur. Item ex cineribus, vel arena iterum à craſſo ſedimento euocatur, & oleum aurei coloris, ad curanda vlcera, præſertim ex lue venerea orta, efficaciſſimum prouenit.

Ioſephus Querzetanus, in Sclopetario, non tantum oleum, verùm etiam ſalem ex Tartaro elicit. Tartarum crudum in puluerem redactum ponit in Retorta, cum ſuo recipiente, ſubijcit ignem per gradus, qualis ad aquam fortem conficiendam adhibetur. Magna copia ſpirituum alborum producitur, qui in aquam, & in oleum craſſum, & fætens conuertũtur. Oleum illud per infundibulum ſeparatur, & ad vſum ſeruatur. Cæterùm ſalem Tartari extrahit à fæcibus in retorta relictis, quas Chymici caput mortuum appellant, eaſq; in aqua calida diſſoluit, deinde bis, vel ter filtrat, poſteà ad ignem, C per euaporationem aquæ, coagulat, & ſal in fundo vaſis remanet, qui denuò diſſolutus, & coagulatus cryſtallinus euadit. *Sal Tartari.* Hic ſal cryſtallinus in vaſe vitreo collocatus, & per aliquos dies in cella vinaria, vel in alio loco humido ſeruatus intra paucos dies in oleum reſoluetur, quod ad delendas faciei maculas, & vlcera detergenda, alijs medicamentis non cedit. Idem Author aliud oleum, Tartaro, ſibi comparat, quod balſamum Tartari nuncupat, cuius vtilitatem immenſam diuulgat.

Oleum Tartari pro tergenda, & eruganda facie, ad mentem Petri Argellatæ, ſic paratur. Sumit fæces lateribus dolij adhærentes, nimirum Tartarum album potius, quàm nigrum, & in puluerem redactum aceto macerat, poſtea panno lineo inuoluit, necnon ſtupis humefactis, & ſub cineribus ponit, ſpatio tridui, exemptum ſcutellæ parumper inclinatæ imponit, vnde humor quidam ſubrufus diſtillat. Alij Tartarum vini generoſi tritum linteolo inuoluunt, & aceto albo acri madefaciunt, & ſub cineribus calidis reponunt, vt nigreſcat; iterum terunt, & in vaſe inclinato octidui ſpatio ſeruant in loco frigido, donec in oleum reſoluatur. Alij affirmant ſatiùs eſſe Tartarum calcina-D tum manicæ Hippocratis imponere, & in loco frigido collocare, donec in vas ſubiectum oleum fluxerit. Sunt, & varij alij modi diſtillandi Tartarum, & ex illo alia magiſteria fabricandi, de quibus Lectores ad Theſaurum Euonymi, ad Penotam, ad Mylium, & Libauium relegamus. Valet huiuſmodi oleum ad omne genus ſcabiei, & impetiginis, & cutim albam, claram, & iuuenilem reddit. Antonius Mizaldus, ex authoritate cuiuſdam matronæ fucorum peritæ, refert, *Centur. 3. memor.* hoc remedio, ferrum emaculari, & deterſa omni rubigine, eximium ſplendorem ei conciliari, additq; faciei lentigines deleri, & fædas omnes puſtulas, quæ frontem, & mentum deturpant, breui temporis ſpatio, emendari. Euonymus obſeruauit nonnullos illo vti, ad manantia capitis vlcera, ad quæ vtiliùs eſſe putamus illud, quod cum Nitro paratur, Cuprum quoque, & Argẽtum dealbat, & maculas panni linei delet. Demùm additur coloribus, vt illos ſplendidiores reddat.

DE LAPIDESCENTIBVS.
Cap. LXII.

LAPIDESCENTIVM RATIO.

VT finem hiſtoriæ lapidum opacorum imponamus, nonnulla etiam de lapideſcentibus exponere decreuimus; quoniam circa hanc materiam quæſtiones duæ inſignes breuiter ſunt agitandæ. Prima ſpectat ad modum, quo varia, in terrarum orbe creata, alterius naturæ à lapide, tractu temporis, in naturam lapideam tranſmutari poſſint. Altera pertinet ad illa oſtreacea, teſtacea, & conchilia, quæ in varijs montibus ſaxea obſeruantur: nimirum an illic genita, an verò aliundè illuc translata fuerint.

Lib. 3. nat. quæſt. cap. 20.
Lib. 11. Architec. c. 3.
Lib. 2. de nat. ſubter.
Lib. 2. de ſubtil.

Quoad primum, Seneca cenſuit plura in aquas proiecta lapideam ſubſtantiam adipiſci, quoniam eorum corporibus paulatim limus circumfundatur, & adeò allinatur, vt res eo comprehenſa facilè in lapidem dureſcat. Vitruuius id euenire opinatus eſt, quoniam ſuccus lapideſcens aquas, quibus permixtus eſt, ad inſtar coaguli, ſpiſſet; itaut æſtus Solis illos facilè cogat, & in lapidem duret. Georgius Agricola hunc effectum refert in ſuccum, qui ex commiſſuris, & venis ſpeluncarum dimanat, qui antequam cadat, paulatim in lapides denſatur. Quinimò res illas omnes conuerti in lapides aſſeruit, quæ huiuſmodi ſuccum lapideſcentem combiberint. Hieronymus Cardanus ſcriptum reliquit, vel æſtu percoquente, vel cogente, & ſolidante gelu, aquas ſolideſcere; additque à colliſione fluctuum ſpumam generari, quæ ſalſugine, & frigiditate ſalſuginis vicem ſubeunte, vnà cum tenuiori arena ſpiſſeſcere, & naturam ſaxeam acquirere.

In lib. de foſsil.

Falloppius noſtræ ætatis vir egregius cauſam præcipuam huius affectus aſſignat ſucco, nempè humori cuidam elaborato cocto ex materia lapidea genito, aquiſque permixto, qui ſi aquæ fuerit diligenter mixtus, rem, quam penetrat, durat in lapidem. Sin fuerit cum aqua confuſus, rem cortice tantùm ſaxeo obducit. Hunc autem ſuccum Author triplicem eſſe ſtatuit: vnum impurum, & alterum purum, & limpidum, qui ſiccã exhalationem ſi comprehenderit, intrans aliquod corpus, illud in nobilem lapidem, vel gemmam tranſmutat. Tertium aſſerit eſſe illum ſuccum, qui à nonnullis plantis marinis appetitur. Tandem ſuccum impurum in quacumque terra generari prodidit, & propterea obſeruamus ſemina lapidea in lithoſpermate, & alijs plantis produci, cum vbiq; terrarum talis ſuccus impurus reperiatur. Matthiolus non valdè recedens à recitatis opinionibus, cauſam huius tranſmutationis diuulgat eſſe lutum, cui plus tenacis terræ, quàm aquæ videtur ineſſe: His addit ramenta ſaxorum, quæ ab aquis fluentibus abraduntur, quorum ſuccus ingrediens corporum cauitates, ibiq; quieſcens, tanquàm lapis duratur. Quamobrem Petrus Penna, & Mattheus Lobellius amnes, & riuulos memorant, in quibus pali lignei immerſi, menſtruo ſpatio, lapideſcant, priſtinam tamen formam, & ſuperficiem retinentes. Vnde Albertus Magnus, & ipſe aquas eſſe in cauſa lapideſcentium affirmauit, dum ligna in illis diù morantia ſaxeam naturam acquiuiſſe obſeruauerit. Quinimò pronunciauit etiam aquas pluuias in montibus Pyreneis, iuxta quaſdam montium partes, duritiem lapideam adipiſci.

Lib 1. de miner.

Theophraſtus Paracelſus mucum quemdam in Torrentibus adhærere ſaxis aſſeuerauit, qui tandem denſatus, in lapidem tranſmutatur. Alibi verò idem Author monimentis mandauit hanc lapideam coagulationem, virtute ſpiritus ſalis, fieri: cum aliquando obſeruare liceat ex liquore ſalſo maris, & ex illius ſpuma cum tenuiſſimis ſordibus multa agglutinata in lapides concreſcere. Hinc Auicennas, referente Alberto Magno, pronunciauit Animantia quandoque tota in lapides, & præſertim ſalſos tranſformari; nam ſicuti terram, & aquam, ita & Animantes materiam lapidum eſſe voluit; quæ dum in locis virtutem ſaxificam poſſidentibus verſantur, tunc facilè in lapides cõuer-

A uertuntur. Cum autem hæc facultas ſaxifica ſit valida, & quodammodo terreum in humido ducat, hinc non eſt mirandum, ſi ſaporem ſalis generet. His rationibus nixus fortè Diuus Auguſtinus (annotante Mercuriali in varijs lectionibus) aſſeuerantius dixit, conuerſionem vxoris Loth in ſtatuam ſalis, partim ſupra vim naturæ, & partim ſecundùm naturæ ordinem fuiſſe: quaſi ſalis ſuccus humano corpori ſit inſitus. Idcircò addit Diuus Auguſtinus, in enarrandis mirabilibus ſacræ Scripturæ, ab Omnipotenti rerum omnium Gubernatore portionem ſalis, quæ erat in abditis partibus corporis ad illius ambitum eductã fuiſſe; quaſi moles corporea vxoris Loth ex ſiccitate ſalis ſaxeam duritiem contraxerit: Verùm an huiuſmodi ſal in humano corpore reperiatur, necne non eſt præſentis loci diſputare. *L.6.c.1.28.*

Ex his allatis ſententijs, quænam ſit præferenda, proculdubiò ambigimus; cum omnes aliqua ex parte probandæ eſſe videantur. Nihilominus nos cum Boetio aſseuerabimus, ad hanc tranſmutationem requiri idoneam diſpoſitionem, tum ex parte Patientis, nempè rei tranſmutandæ, tum ex parte Agentis, nimirum efficientis, vnà B cum ſua materia, qua tanquam proximo inſtrumento vtitur. Primitùs rei tranſmutandæ diſpoſitio talis eſse debet, vt corpus penetrabile habeat, itaut omnes partes etiam penitiores proprio, vel agentis humido madefieri poſſint, deinde vt humiditas propria, vel aduentitia ab huiuſmodi corpore affatim ſegregari queat. Præterea Agens, ſiue calor ſit intenſus, ſiue remiſsus, debet habere humidum actu, vel potentia Patienti, vel ſibi adiunctum, & materia Agentis ſit ſpiritus, vel quidpiam acutum, vt partes corporis alterandas etiam magis intimas penetrare poſſit. Rurſus materia Agentis conſtare debet ex partibus terreſtribus adeò tenuibus, vt in aquam proiectæ, & exhalationibus permixtæ diaphaneitatem, nimirum perſpicuitatem non impediant. Prædictis omnibus addenda eſt virtus aſſimilatrix materiæ inſidens Agenti, quam nonnulli vim ſaxificam indigitant. *Cõditiones lapideſcentium.*

Inſuper notandum eſt, quòd quemadmodum Natura varias res, & potiſſimùm ligna reddit ſaxea, ratione ſuperiùs exarata, ars quoque in omnibus Naturæ æmula, idem præſtare nititur. Quamobrem in Germania, vt animaduertit Geſnerus, impo- C nunt lignum Alni cuiuſuis magnitudinis in labia illa ampla ænea, in quibus Lupulus, pro Cereuiſia paranda, coquitur. Cum autem lupulus abundè coctus fuerit, lignum eximunt, &, per triennium, arena, vel ſabura, in cellarijs obruunt: nam poſtea inde exemptum in lapidem duratum inueniunt, & ex illo parant Cotes, quas poſtmodum ad acuenda ferramenta adhibent.

Quoad ſecundam quæſtionem, nimirum vndenam tanta teſtaceorum, & Conchiliorum copia dimanauerit, quæ in montibus quibuſdam lapidea inuenitur. Circa hoc tres præcipuæ afferuntur ſententiæ, quarum quænam ſit præferenda, diligenter inquirendum eſt. Prima fuit illorum, qui exiſtimarunt huiuſmodi Conchas, & plura huius generis illuc reducta fuiſse, quo tempore, montes à diluuijs aquarum ſuperati fuerunt. Hæc opinio non prorſus admittenda eſse videtur, quoniam olim terra, & montes non à Mari, ſed ab immodicis imbribus, nimirum Cæli inundationibus fuerunt obruti. Præterquamquòd non in omnibus montibus, ſed in quibuſdam horum ſimilia teſtacea lapidea obſeruantur. *Prima opinio.*

D Secunda ſententia fuit illorum, qui arbitrati ſunt Conchilia, & alia huius generis teſtacea in montes à Mari fuiſse iactata; quoniam hos montes à mari factos eſse aſseuerarunt; dum olim arena in cumulos vnà cum his Conchilijs coaceruata fuit: quandoquidem, vbi nunc montes conſpiciuntur, antiquitùs mare fluctuaſse pronunciarunt, quo poſtea paulatim recedente, huiuſmodi arenarum cumuli cum teſtaceis, nimirum montes cum inſulis detecti fuerunt. Idcircò, mare recedente, & ſolo lapideſcente, Conchilia ibi relicta in lapides concreuiſse tradiderunt: ſiquidem, vbi nunc eſt arida, ibi olim fuiſse mare Ariſtoteles teſtificatur. Vnde Ouidius accedens ad hãc opinionem cecinit hunc in modum. *Secunda opinio.*

—— vidi factas ex æquore terras,
Et procul à mari Conchæ iacuere marinæ. *Li.15.metam.*

Tertia ſententia, quam magis probamus, fuit illorum, qui voluerunt Teſtacea Conchilia, & alia huius generis ibi abſq; vlla difficultate progigni poſſe, vbi humor, vel liquor ad horum generationem idoneus inuenitur: immò, quando non erit aptus ad produccen- *Tertia opinio.*

ducendum animal, teſtam tantummodò generari affirmarunt. Quid enim vetat, quominus interdum liquor ſalſus in ſaxis reperiatur, vt ex illo animalia marina viua reſultent, ſi locus, & humor id expoſtulent; ſin ſecus teſtæ tantummodo, & conchæ in lucem prodeant. Quocirca nulla debemus teneri admiratione, quando huiuſmodi teſtacea in montibus inueniuntur, quæ poſtmodum ex natura loci in lapides tranſmutantur. Quinimò, facta diligenti obſeruatione, nonnulla iuxta vnam partem lapidea, & iuxta alteram adhuc terrea vidimus. Hinc cognoſcendum eſt, quod terra illa paulatim à Natura formatrice in Conchilia conuertitur. Rurſus, apertis huiuſmodi montium Conchis, nihil referens viſcera animalis conſpicati ſumus; nàm ſi illic animal ſtabulaſſet, aliqua viſcerum rudimenta apparerent (loquendo tamen de illis conchis, quę in montibus lapideſcunt) namque in Conchilijs è Mari extractis, & lapideſcentibus aliqua partium internarum rudimenta cōſpiciuntur. Deinde turbinata Conchilia in montibus generari arbitramur ex fumoſa exhalatione cauernis incluſa, quæ exitum quærens, & non inueniens, ad inſtar turbinis agitatur, & iuxta varium illius agitationis motum, varia quoque Conchilia turbinata, quoad figuram, procreantur. Hanc noſtram ſententiam poſſumus ſtabilire authoritae Goropij viri celeberrimi, qui ſimilia teſtacea ex humore ſalſo etiam extra mare produci obſeruauit. Refert enim, apud Brabantas populos, in terreno vadis marinis reſpondente, conchilia multa inueniri, cum terra illa temperaturam quamdam liquoris marini participet. Rurſus idem Author monet, poſtquam quibuſdam in locis Antuerpiæ fodiendo terrenum, aquam inuenerint, ibi eſſe quamdam cruſtam circiter duos pedes craſſam, & alicubi tenuiorem, ex congeſtione Conchiliorum factam, qualis in noſtris montibus interdum obſeruari ſolet; itaut in nullo vnquam maris littore tanta Concharum congeries inueniatur, vt poſſimus aſſerere, vndis recedentibus marinis, eam ibi relictam fuiſſe. Quocircà addit Goropius, ſi hæc teſtacea à mari ortum duxiſſent, proculdubiò adhuc ſimilis congeries in littoribus maris Zelandiæ, Hollandiæ, & Flandriæ obſeruaretur. Inſuper Goropius, ad maiorem huius ſententiæ confirmationem, narrat Pectines Teſtaceorum ſpecies in littoribus Flandriæ ita raros eſſe, vt à Mari Galaico, pro monſtris illuc afferantur; & tamen in foſſis Antuerpiæ, horum copiam, ad inſtar montis conſpici, itaut qui ſimilia legere cupit, huc, & non ad littora proficiſcitur; additq;, non magis aſſerendum eſſe, hic fuiſſe Mare, quàm in lapidicinis Megarenſium, ex quibus lapis conſtans ex denſata congerie Concharum effoditur, qua de cauſa ipſum Conchida appellatum fuiſſe memorat. Quinimò aliquando in lapidem ita ſolideſcit, vt ex eo ſepulchrum Carys Phoronei filij fabricatum fuiſſe Pauſanias tradiderit. Idem quoque Author magis hanc opinionem roborat his verbis: Cum tota Græcia varijs promontorijs in mare excurrat, & in multis confinijs mare admittat, nullibi tanta Concharum copia, quàm Megaris inuenitur.

Pectines vbi rari.

LOCA, IN QVIBVS RES facilè lapideſcunt.

Lib. 36. ca. 17.

PLINIVS, ex ſententia Mutiani, aſſeruit, vbi de virtute Sarcophagi lapidis verba facit, ſpecula ſtrigiles, calceamenta veſtes, & ſimilia huic lapidi addita, & illata, in naturam lapideam ſolideſcere, quòd ſi veritati accedit, maxima admiratione dignum eſſe iudicabimus. Cæterùm in hac Rubrica aquas ſuccum lapideum vehentes, ordine alphabetico, recenſebimus, in quibus res locatæ, vel lapideſcunt, vel cortice ſaxeo veſtiuntur.

Loca inchoantia ab A.

Itaque in Alſatiæ finibus propè Refordiam, non longè à Scaphuſia, agri leguminoſi, nempè Fabis, Piſis, & ſimilibus lapideis referti viſuntur, quæ legumina ab irrigatione aquarum, in lapides duruiſſe feruntur, ſed hoc adhuc incertum eſt. Boccacius quidem, de fluuijs, hanc veritatem narrat, quòd in Aprutio eſt amnis nauigabilis, Crocanus, vel Crocallus nuncupatus, in cuius vndis ligna, vel folia arborum poſita lapideo cortice induuntur. Idem Author recitat, per Apuliam fluere Sarnum, cuius aqua frondes, paleas, & ligna recipiens, paucis diebus cruſta ſaxea veſtit,

Item

A Item propè Auernorum Hergobiam fons eſt limpidus, qui ſucci lapidei tantam vehit copiam, vt Accolæ pontem ex illo ſubſtructum, & aquæ curſum impedientem, ligonibus, & malleis, diruere quotannis cogantur.

Bononienſis ager ſimilibus aquis non caret:nam propè villam Albergati viginti milliaria à ciuitate diſtantem, fluit paruus amnis, circa cuius ripas plantæ interdum lapideæ obſeruantur. In Britannia magna, ſpelunca eſt ad Decuernam ſita, in quam quicquid aquarum fluxerit lapideam naturam acquirit.

Campaniæ Plinius attribuit fluuium Silarim vltra Surrentum, qui non ſolùm virgulta inciſa, ſed etiam folia in lapides tranſmutat. Vnde Silius Italicus huc reſpiciens cecinit hunc in modum. *Lib.2. cap. 103.*

Nunc Silaris quos nutrit aquis, quo gurgite tradunt *Li. 8. Pun.*
Duritiem lapidum merſis inoleſcere ramis

Cappadociæ lacus inter Mazacan, & Tyaran vrbes, gaudet hac proprietate, vt partem Arundinis in eo demerſam in lapidem duret, parte extra aquas exiſtente immutata. Circa Caſſandriam, terra exciſa cuiuslibet magnitudinis, & in mare proiecta, lapidea extrahitur. In Cepuſio Daciæ, authore Agricola, è quadam ſcatebra aquę hauſtæ, & in vrceos transfuſæ, ſpatio vnius noctis, in lapidem abeunt. In Chelmenſi tractu, rami pineæ arboris diſſecti, & in terreno iacentes, annuo ſpatio, in ſaxa vertuntur. Cicones ſunt populi Thraciæ lacum Biſtonidem incolentes, apud quos flumen decurrit, in cuius vndis res lapideſcunt. De hoc Ouidius ſic cecinit. *Li.4.de ortu ſubter.*

B

Flumen habent Cicones, quod potum ſaxea reddit *Lib.5. Metam.*
Viſcera; quod tactis inducit marmora rebus.

Pariter in Cincia, quædam fontana ſcaturigo eſt, cuius aqua terram in ſaxa transformat. Colchidis lacus Huius nuncupatus eamdem facultatem ſaxificam poſſidet. Item in Coloſſis fluuius obſeruatur, in quo lateres merſi, lapides extrahuntur. Ex Plinio quoq; in Cyzicena regione, terra exciſa cuiuslibet magnitudinis, & in mari demerſa, ſaxeam duritiem adipiſcitur. *Lib.35.ca. 13.*

Non procul à Francofurto, ſiue Helenopoli ciuitate Germaniæ celeberrima, ad Viadrum, ſcaturigo perennis conſpicitur, in cuius aqua rami, folia, cortices, ligna, carbones, oſſa, & Conchæ lapideam naturam acquirunt. Item, ex Leandro hiſtorico, in Foroliuienſi territorio, è monte Mauro ſcatebra limpidæ dimanat aquæ, in qua frondes, ligna, & herbæ lapideo cortice obducuntur.

In Gallia, propè mœnia oppiduli Veronei, fons eſt perennis ſcaturiginis aſpectu iucundiſſimus, cuius aqua à mola aquaria, cui inſeruit diſcedens, & deſcendens in ſubſtratum lutum, proxima quæq; in lapides abire cogit. In Gnido fonte, ſpatio trimeſtri, terra in lapidem dureſcere perhibetur. In Gothorum tractu, ſcatebra fonticuli fluit, quæ res in lapidem conuertit. Huius autem rei periculum Fridericus primus, referente Alberto Magno, feciſſe traditur, immiſſa in hoc fonte chirotheca, cuius dimidia pars in vndis merſa duruit in lapidem, alia parte ſub ſpecie corij, extra aquas, remanente.

Hetruria inter hæc loca connumeranda eſt, quoniam Leander, in deſcriptione Italiæ, memorat ad Senam Torrentem in Hetruria, è ſaxo quodam fontem erumpere, cuius in aqua quicquid merſum fuerit, ſpatio quindecim dierum, lapideo cortice veſtitur. Fallopius verò non fontis, ſed tantummodò illius Torrentis meminit, qui ſuccum lapideum confuſum habet; ideòq; immerſa in illo, lapidea cruſta obducit: quandoquidem, ob frigiditatem, ſuccus ille lapideus non exactè aquis permiſceri poteſt: vnde addit idem Fallopius; in eodem territorio Senenſi, apud caſtellum Rancolanum, duos eſſe fontes calidos ſuccum lapideum permixtum habentes:idq; inde colligit, quoniam aqua horum fontium, vt vicinis molis aquarijs famuletur, per quoſdam tranſit canales, qui Iuncis, & alijs herbis ita replentur, vt certò tempore illos expurgare neceſſe ſit. Illæ autem herbæ ex canalibus in terram proiectæ, omnes lapideſcunt, quoniam in illa morantes aqua, ſuccum illum lapideum vnà cum aqua mixtum attrahebat, & aqua erat impedimento, ne ſuccus ille ſuum effectum produceret; ſed extra aquam, recedente humido aquæ, ſuccus ille lapideus in herbis exiſtens ſolideſcit. In Heracleotico tractu, penes Perpercnam vrbem, fons aquas limpidas fundit, quæ terram irrigantes, eam in petram conuertunt. In Hibeſ hefemio non aqua, ſed terra aluminoſa *Herbæ lapideæ quales.*

lignum quernum in lapidem tranſmutat, vbi etiam nonnulla Animantium oſſa in lapi- E dem mutata inueniuntur. Hybernia quoq; habet lacum, cuius fundum, ſi aliquid tetigerit, tranſit in lapidem.

Aquæ in Italia quales.

In Iauæ plaga citeriori, referunt Hiſtoriographi, flumen, ſiue torrentem eſſe, cui iniecta ligna, lapideam duritiem induunt. Islandia inſula eſt ſita in Aquilonari regione Europæ, Occidentem ſpectans, admodum ſterilis, & glacialis, fontem habens, cuius aqua quodcumque fumigat, ad lapideam naturam reducit. Italia multis abundat aquis huius generis: namq; in illius finibus, à ripa lacus Larij ad Alpes Rheticas, decurrunt riui ſaxificam vim poſſidentes. Item Ariſtoteles in Mirabilibus, ſcripſit, apud Cumas in Italia, quemdam amnem fluere, in quo demerſa primùm pullulant, deinde lapideſcunt. Præterea in Italia ſunt lacus Velinus, & Albula, ſiue Tyberis, quorum aquæ ſucco lapideo affluunt, vt ſuo loco exponetur.

L. 13. Geograph.

Apud Laodiceam, atteſtante Strabone, aquæ fluuiorum lapideſcunt, & in Lucenſi agro, iuxta Conuallem dictam pagum, prægrandes columnæ ex aquis ſtillantibus paulatim concreſcunt. F

In Marchia Taruiſana, vt notat Leander in Hiſtorijs, fons mirabilis ſuper viam Fornij viſitur, cuius aqua frondes, ligna, & herbas in ſaxa transformat. In Miſnia, propè Scheleabergam arcem, eſt piſcina, in cuius aquis ligna, cortices, & folia in lapides durantur. In Morauia ad amnem Douernam, antrum eſt, in quo aqua ſtillans, tractu temporis, candidiſſimũ lapidem producit, & niſi certo annorum curriculo, huiuſmodi lapis eximeretur, iam totum antrum eſſet obſtructum. Item, in comitatu Neograd, ſpecus eſt ingens, de cuius vertice aquæ ſtillantes quaſdam veluti hominum ſtatuas lapideas formant. Deinde ab Oropo ad Aulidem vſque quicquid terrarum à mari alluitur, in ſaxum mutatur.

Lib. 1. hiſt. Pol.

Propè Pariſios, ſex leucis, fons vberrimam fundit aquæ ſcatebram, quæ facilè in lapidem conuertitur. In Patauino agro, balnea Aponitana ſuccum lapideum participant. Boccacius agens de lacubus, Velinum lacum in Piceno collocat, qui lignum quodcumq; recipiens, breui temporis ſpatio, cruſta ſaxea amplectitur. In Piſano agro, & præſertim in antris quibuſdam Sancti Iuliani, prælongæ ſtiriæ ex concreta aqua re- G ſultant. In Poloniæ Sepuſia, riuum eſſe, ſcribit Cromerus, ex arduis montibus deſcendentem, cuius guttas in talem duritiam verti aſſerit, vt ex illis parentur fulcra canales ſuſtentantia, per quos riuus ad moles aquarias ducitur. Demùm in Pyreneis montibus, multa loca memorat Albertus, in quibus aquæ pluuiæ in lapides ſolideſcunt.

In Saxonia Fetslebi, & in Turingia, vrnæ fictiles, in quibus cineres cadauerum olim fuerunt conditi, nunc lapideæ eruuntur: immò ibidem non longè à Northuſa, cinis vrnarum, ob loci naturam, ferè lapideus inuenitur. Sicilia quoq; multa habet loca, in quibus varia lapideſcunt. In primis, iuxta Aetnam montem, riuus coloris lutei fluit, qui hac proprietate gaudet, vt terram alluens, eam vertat in talem duritiam, quæ nec etiã ferro cedat. Pariter in litoribus Meſſanæ, vbi ſal ex aquis marinis ſiccatis fabricatur, arenæ, & glareæ ſimul iunctæ, authore Facello de Sicilia, in lapides agglutinantur. Demũ ſtygias aquas inter lapideſcentes recenſendas eſſe, Plinius, & Agricola affirmãt.

Tyburtinus ille lapis Romæ tam frequens, alumine Albulæ fluuij concreſcit. Pariter Tybur ciuitas Latij habet Anienum flumen, vulgus Teueronem vocat, cuius aqua H ramos arborum ſaxeos reddit.

Veronenſis ager qualis

In Veronenſi agro pars quædam montis finitima agro Vicentino, & vergens ad Auſtrum, ſterilis eſt, & cinereo colore referta, quoniam ſulphureum, & ſalſum ſaporem refert; vbi plantæ, & alia multa in lapidem durata obſeruantur. Non procul à Vienna Allobrogum, aqua limpidi fontis potum ſuauem, & ſalubrem Viatoribus præſtat, ſed proprio ſucco lapides generat, dureſcentibus ijs, quæ in illius alueum proijciuntur. In Vngaria flumen alluens comitatum Barſiæ, à parua ſcaturigine erumpit, deinde paulatim aquam in ſubſtantiam ſaxeam vertit. Ibidem varijs in locis alij fontes conſpiciuntur, quarũ aquæ cum paululum fluxerint, lapides euadunt, ex quibus Incolæ ædes

Domus ex aqua vbi fiant.

conſtruunt, & poſtmodum domos ex aqua fabricatas ſe habere ænigmaticè iactitant. Demùm apud Volaterras, vt notat Leander Hiſtoricus, ex radicibus cuiuſdam collis Fonticulus dimanat, cuius aqua quicquid madefactum fuerat, breui temporis ſpatio, ſaxea cruſtà tegitur.

DIF-

A

DIFFERENTIÆ.

TACERE non poſſumus, in hac Rubrica, quod nobis maximam admirationem mouet, nimirum, quòd omne rerum genus, ſiue ex familia Animalium, ſiue Vegetabilium, ſiue Foſſilium fuerit, operante Natura, in lapideam duritiem tranſmutari poſſit. Inchoantes igitur ab Animalibus, meminimus legiſſe apud Auicennam, quandoque Animalia ſecundùm ſe tota in lapides, & præſertim ſalſos transformata fuiſſe. Legimus quoq; in Tabula Aſiæ Cornelij de Iudæis, accidiſſe in Tartaria propè Samogedes, vt nonnulli homines paſcentes armenta, & greges, in ſaxa mutarentur, priſtina forma nunquam diminuta, veluti hodie etiam viſuntur, quemadmodum in tabella I. pinguntur.

B

I. Tabella, in qua viſuntur Homines, & Iumenta petrificata.

C

Ioannes etiam Boterus meminit ſtatuarum lapidearum hominum, pecorum, & Camelorum in Orda regione Tartarorum, penès ſiniſtram partem fluminis; quæ olim vera Animalia fuiſſe feruntur. Sed Cornelius de Iudęis hoc fuiſse prodigium pronunciauit. Nos autem, qui naturalia perſcrutamur, ad Animalia in lapideam duritiem naturaliter conuerſa, ſermonem conuertere debemus. Itaq; olim in Agro Veronenſi inuentus fuit Cuniculus naturę prorſus lapideę, excepto capite, in quo veſtigia pilorũ adhuc conſpiciebantur. Albertus etiam Magnus narrat, ingentem arboris ramum, cum auibus in nido cubantibus, impetu ſæuientis procellæ, reuulſum cecidiſse in proximum mare Dacicum, non procul à ciuitate Lubicenſi, & naturam ſaxeam acquiſiuiſse, nido etiam, & auibus in ſubſtantiam lapideam ſolidatis. Neque admiramur, quoniam nos quoq; conſpicati ſumus examen Apum, vnà cum cellis hexaxonis, & melle, in lapideam formam mutatum. *Lib. 1. Miner. cap. 7.*

D

II. Tabella eſt illa, in qua damus iconem Vermis marini, qui in tubulum conuerſus obduruit, inſtar lapidis. Hic autem in agro Puteolano inuentus fuiſſe perhibetur ſubſtantiæ duræ, & quaſi diaphanæ. Ibidem pingitur Cicer colore pallido, ſubſtantiæ pariter lapideæ, de quo poſtea ſuo loco verba fient.

Sin ad partes Animalium lapideſcentes, ſeu lapideas iam factas animus dirigatur; varias huius generis admirari poterimus. Vidimus cranium integrum naturę lapideæ in Agro Veronenſi erutum; item cor petrificatũ figura acuminata, cum foramine, per quod

aſpera

II. Tabella, cum Verme marino petrificato.

A aſpera Arteria ad cordis ventriculos ingreditur, cum trunco in parte ſuperiori, quo à reliquis partibus pendebat. Admirati etiam ſumus in Muſæo Calceolarij Veronenſis integrum Arietis caput cum cornibus, auriculis, mento barbato, & maxillis in lapidem tranſmutatum, pariter, & caput piſcis petrificatum.

Cranium lapideum. Cor petrificatum.

III Tabella exhibet iconem ſpinæ cuiuſdam piſcis in lapidem conuerſæ, quæ ad noſtras manus peruenit.

III. Tabella cum ſpina piſcis petrificata.

4

Rurſus, in Muſæo Calceolarij Veronenſis diligentiſſimi rerum naturalium perſcru-
C tatoris, conſpicati ſumus integrum pedē humanum ſaxeæ naturæ, qui niſi diligenter inſpiciatur, à tibia recenter ſeparatus eſſe videtur. Immò Romæ, apud quemdam ſtudioſum rerum naturalium, pes Vituli petrificatus ſeruatur. Amplius inter cætera petrificata, terram ſanguineis guttis aſperſam vidimus lapideam, & ſanguis adhuc rubicundiſſimus apparebat. Inter partes Animantium, illę facilè lapideſcunt, quæ magnam cum ſaxis habent conuenientiam, vt oſſa; cum, ex ſententia Ariſtotelis, in habentibus ſymbolum facilis ſit tranſitus. Olim Bononiæ in quadam Latrina, tibia equi in lapidem mutata fuit inuenta. Tota autem erat lapidea, excepta medulla, quæ adhuc parùm mollis erat, & quòd magis admirandum fuit, non ingratum odorem ſpirabat. Pariter, cum olim, orto bello, opifices in metallorum fodinas Lydiæ, circa Pergamum, confugiſſent, earum oſtium ab hoſtibus fuit obſtructum, vbi omnes perierunt. Sed, poſt longum temporis interuallum, apertis rurſus metallorum fodinis, inuenta ſunt cadauerum oſſa lapidea, vnà cum vaſis ad vſus humanos illuc delatis, quia ſuccum lapideum combiberunt.

Tibia equi petrificata.

D IV. Tabella monſtrat nonnulla oſſa petrificata, quæ ad noſtras manus peruenerunt. Primùm eſt pars inferior oſſis ſepiæ facta ſaxea, ſecundum eſt aliud os in ſaxeam naturam mutatum, & cryſtallina cruſta inæqualiter obductum, veluti Lector in figura poteſt intueri.

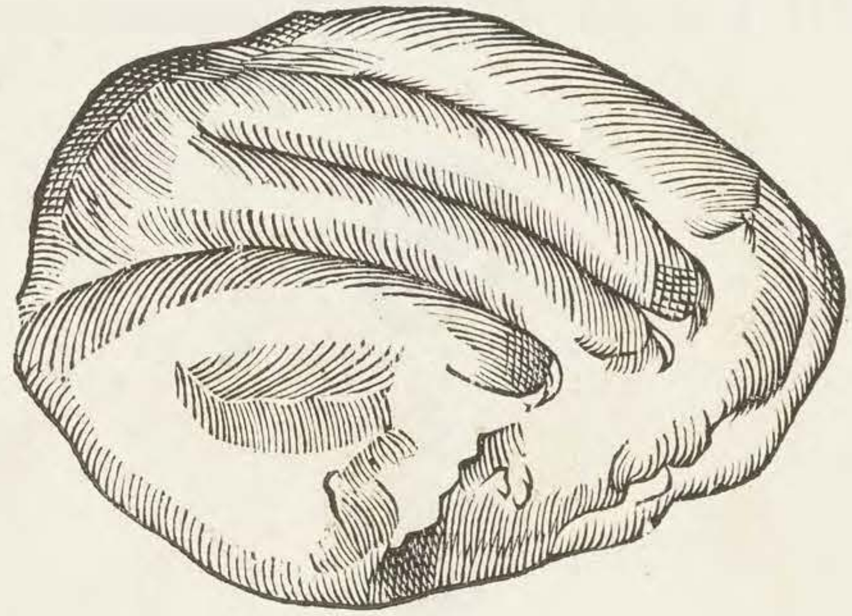
In locis ſubterraneis agri Peruſini multa oſſa, & præſertim dētes lapidei effodiuntur, quos Vulgus aſſerit eſſe dentes maxillares Elephantorum, qui, vigente bello, ex Carthagine illuc ducti, & ibi mortui fuerunt. Hinc huiuſmodi dentes, diuturnitate temporis, naturam lapideam adepti ſunt. Olim apud Imperatum Neapolitanum maxilla Elephanti petrificata ſeruabatur.

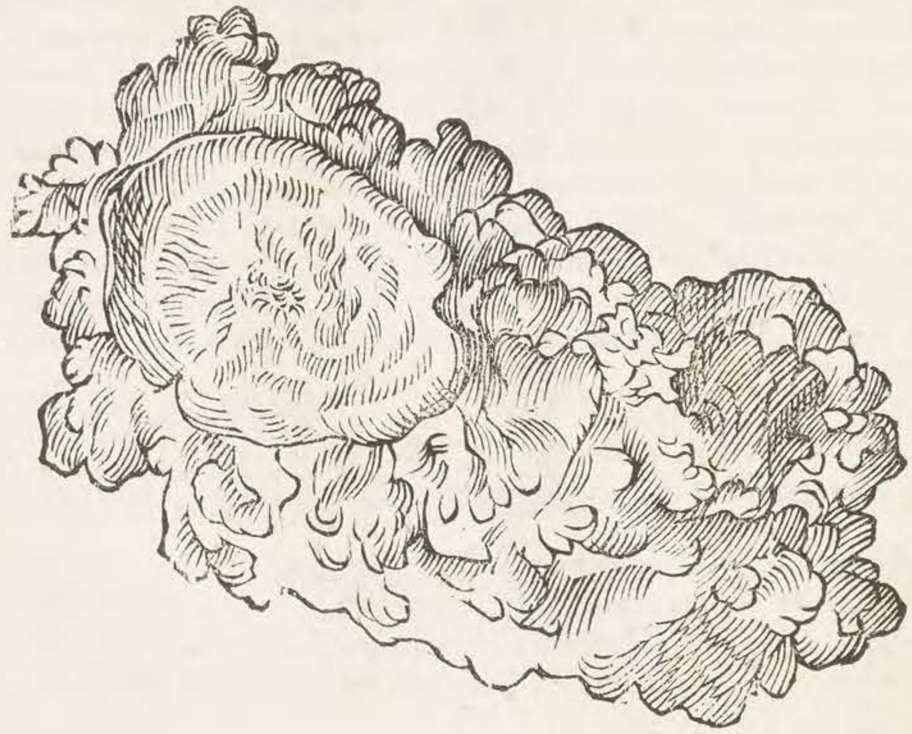
V. Tabella exhibet maxillam petrificatam, quam obſeruauimus, & delineari curauimus.

VI. Tabella repræſentat dentes delineatos pariter lapideos Elephanti, & Bouis ſub numero I. dens deſignatus, fuit maxillaris, quaſi bifidus, cum quatuor figuris pileum æmulantibus, in quibus quædam concauitates obſeruantur, quæ, ad vſum retinendi,

à Na-

IV. Tabella cum oſsibus petrificatis.

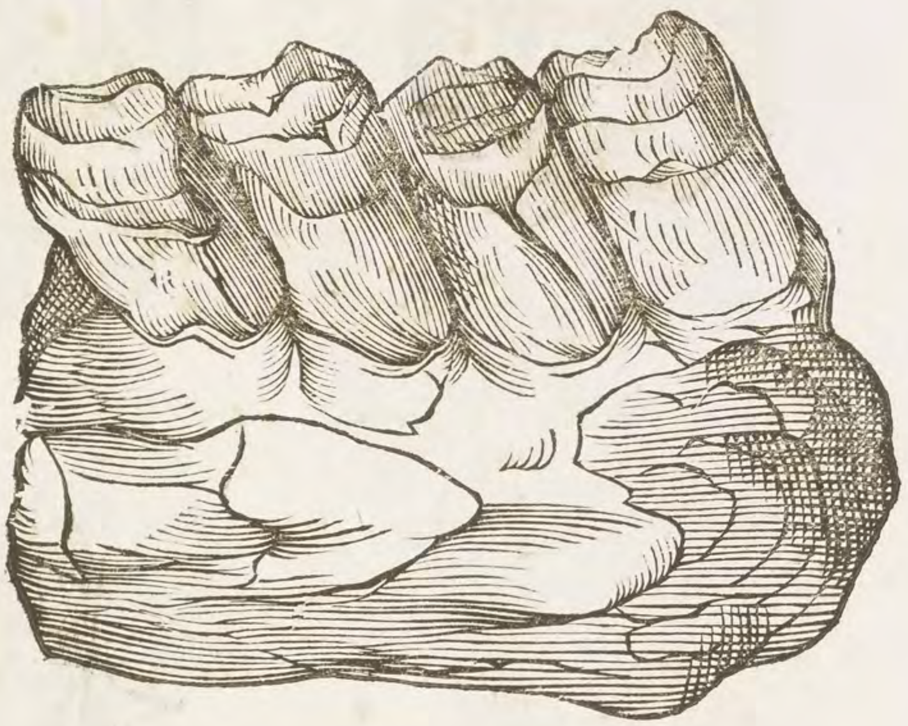

à Natura fabricatæ fuiſſe videntur. Sub numero 2. Alius dens pariter petrificatus pingitur, qui in omnibus priori eſt ſimilis prǽterquàm in parte inferiori, vbi appendices viſuntur, quæ radices dentium referunt, quibus dentes fortaſsis capſulæ inſeruntur.

Sub

V. Tabella cum maxilla petrificata.

Sub numero 3. & 4. figurantur dentes maxillares Bouis ſimiliter lapidei, figuræ ferè tetragonæ, & craſſitudinis pollicitaris. Sed dens ſub numero 3. delineatus radicibus quatuor breuioribus erat refertus. Dens valdè albus, & lucidus erat, & iuxta partem ſuperiorem inęqualis, quia habebat quaſdam cauitates cum aſperitatibus, quibus dens etiam Elephanti erat refertus.

VII Tabella exhibet iconem alterius dentis lapidei, qui, quoad figuram, Elephantis fuiſſe videtur, nam valdè aſſimilatur illis, qui, in prima facie antecedentis tabellæ, expreſſi fuerunt. In hac eadem tabella conſpicitur delineatus fungus Diorchis, & Strobilites fungiformis, de quibus ſuo loco agetur. Erat enim hic lapis talis formæ, vt pineum fructum, & etiam fungum imitaretur.

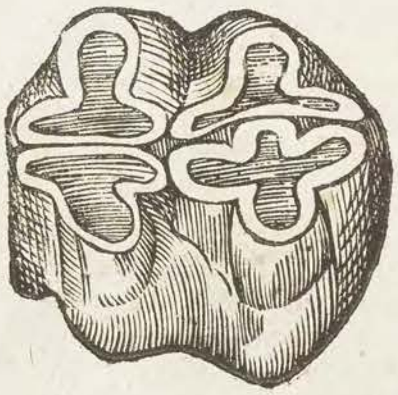
VIII. Tabella exhibet delineatos dentes etiam Equorum in ſaxeam naturam tranſmutatorum, qui ad noſtras manus peruenerunt, & cinerei erant coloris.

IX. Tabella delineatum habet dentem petrificatum cuiuſdam belluæ marinæ, quem, exactis annis, quidam rerum naturalium inueſtigator nobis impertitus eſt: idcircò hunc rectum pingi curauimus, veluti apparet in icone.

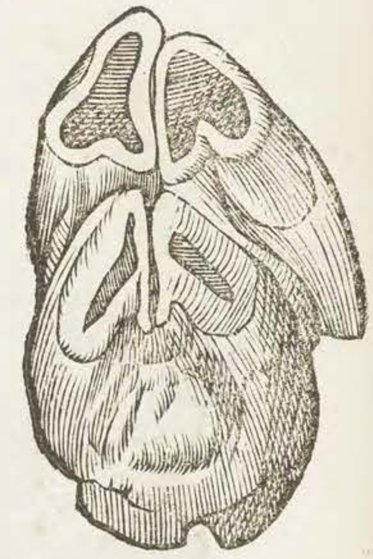
IX. Ta-

VI. Tabella cum dentibus lapideis Elephanti, & Bouis.

1

2

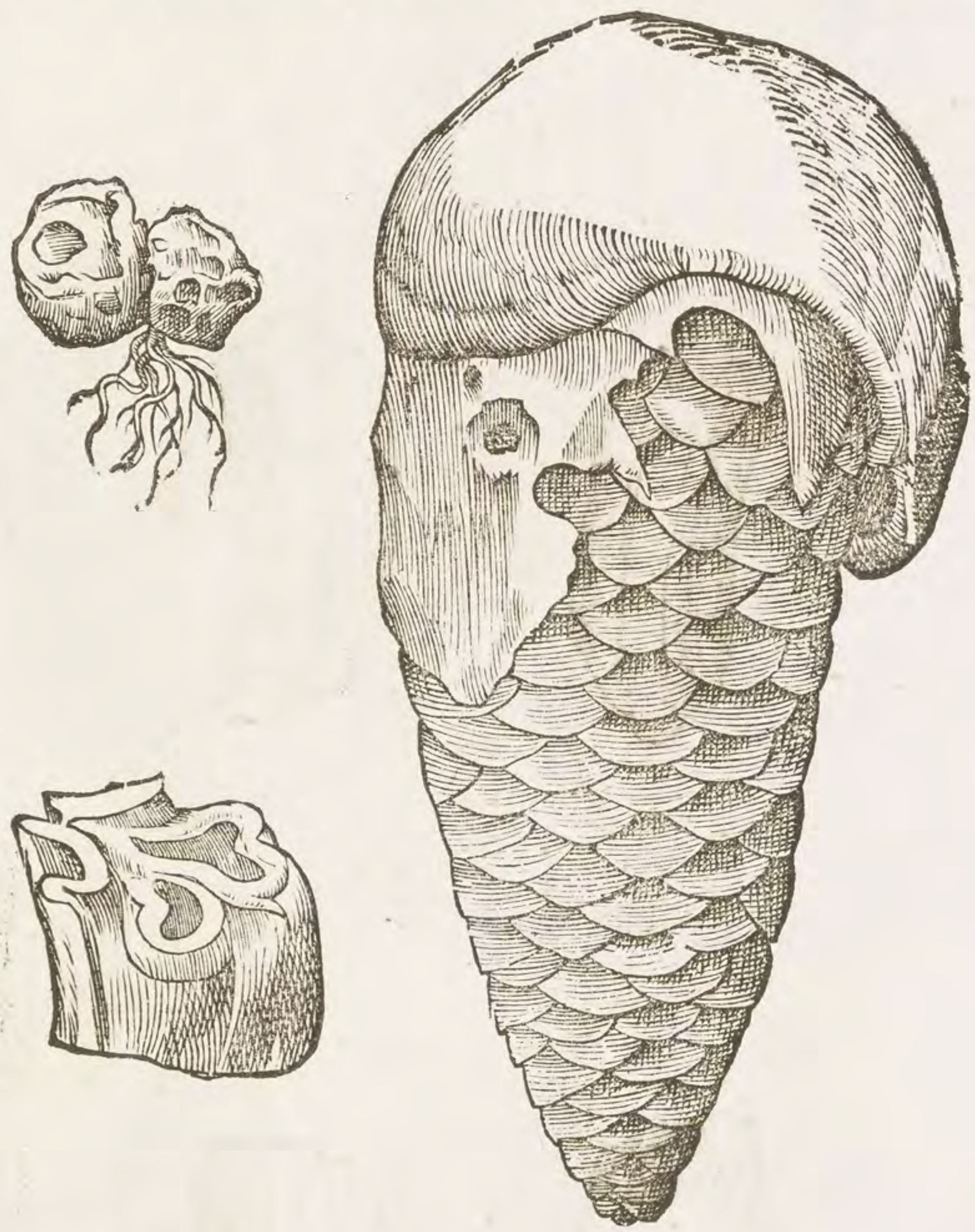
3

4

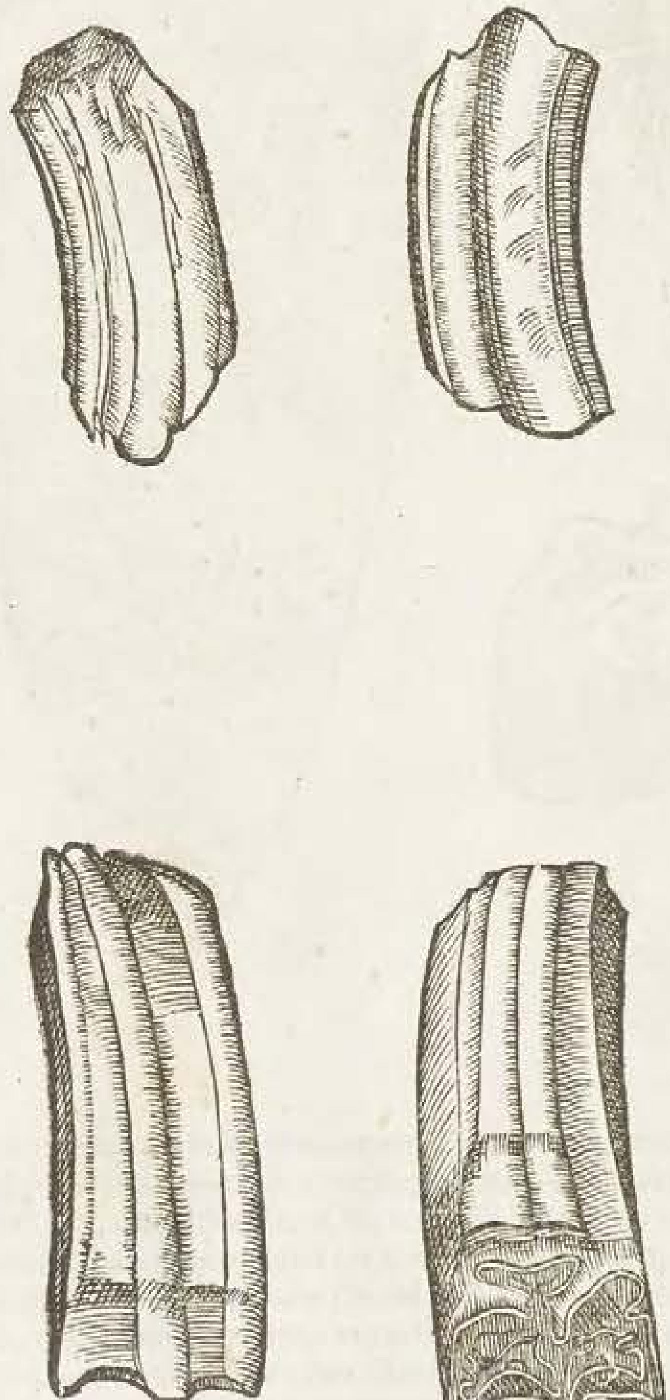

VII. Tabella cum figura dentis lapidei Elephanti.

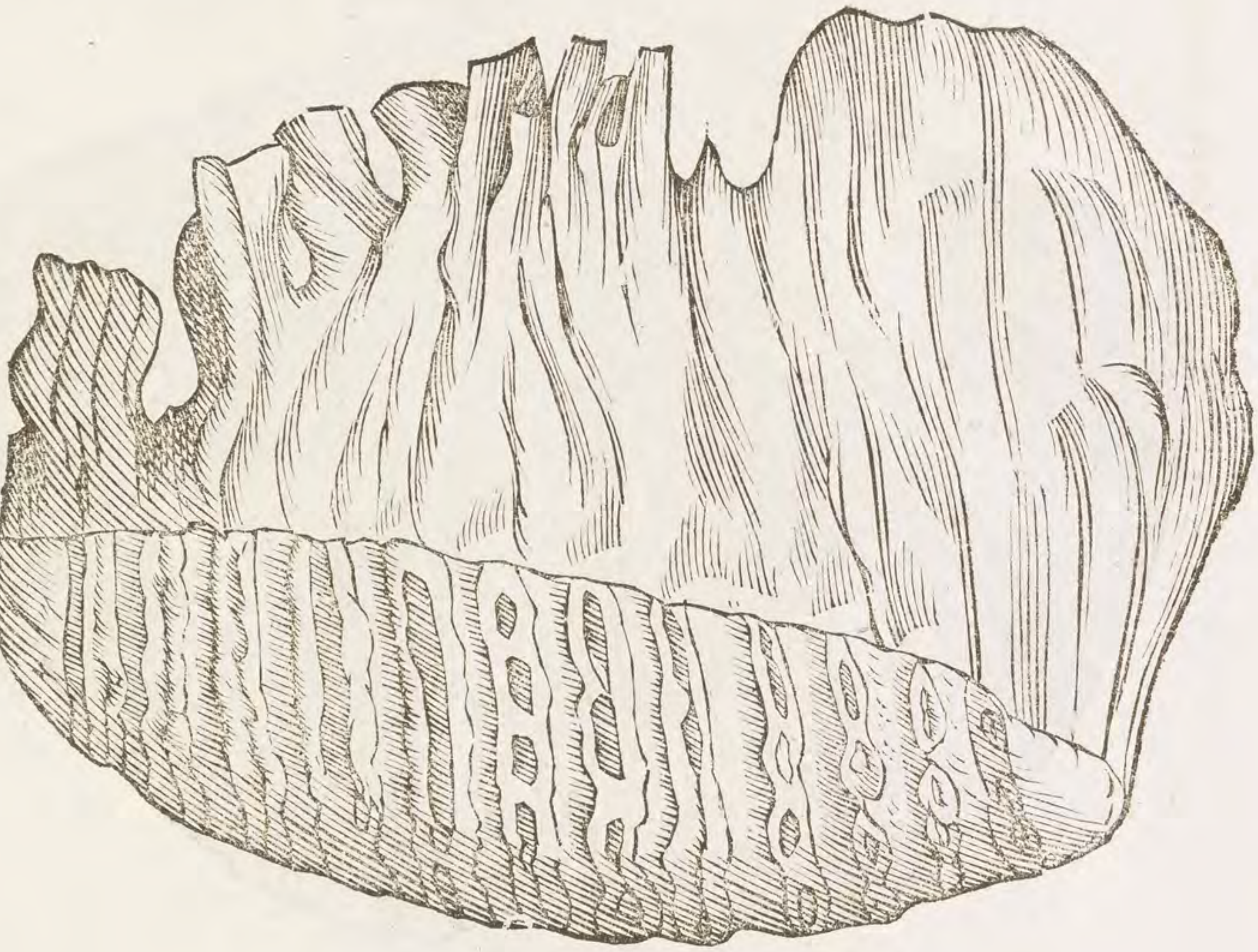

Præter oſſa, & dentes, quæ facilè in naturam lapideam conuertuntur, illa etiam animalia, quæ teſtis, conchis, & cruſtis teguntur, maximam cum lapidibus conuenientiam habent; cum, propter cruſtarum, concharum, & teſtarũ ſiccitatem, facilè, temporis diuturnitate, lapideſcant. Horum autem magna farrago in mari verſatur. Inter hæc recenſentur Pectines, Chamæ, Conchæ, Cochleæ, Turbines, Purpuræ, Strombi, Trochi, Spondyli, Muſculi, Dentali, & Cancri. Horum igitur omnium teſtas, conchas, & cruſtas petrificatas obſeruauimus. Primùm inchoantes à Pectinibus, monemus, quòd Pecten petrificatus Pectinites, vel Ctenites appellatur: nam κτεὶς græcè Pecten dicitur, & κτεῖνες ſunt Animantes marini, qui Pectines, vel Pectunculi nominantur. Diuerſæ horum ſpecies figurantur, qui petrificati in Bononienſibus noſtris montibus, & alijs etiam locis inuenti ſunt. Primus fuit Pectinites læuis albus, cum ſuis auribus abſque coſtis, atque ſtrijs, lineis tamen aliquibus per tranſuerſum erat exornatus. Pariter alius Ctenites à nobis repertus fuit in montibus vtrinque auritus, cum valuis iunctis, quarum teſta ſuperior, iuxta aures, erat caua, ibiq; nullæ ſtriæ, atq; coſtæ videbantur, inferius autem coſtas, & ſtrias euidentes habebat cum aliquibus lineis per ttanſuerſum ductis

VIII. Tabella cum dentibus lapideis Equi.

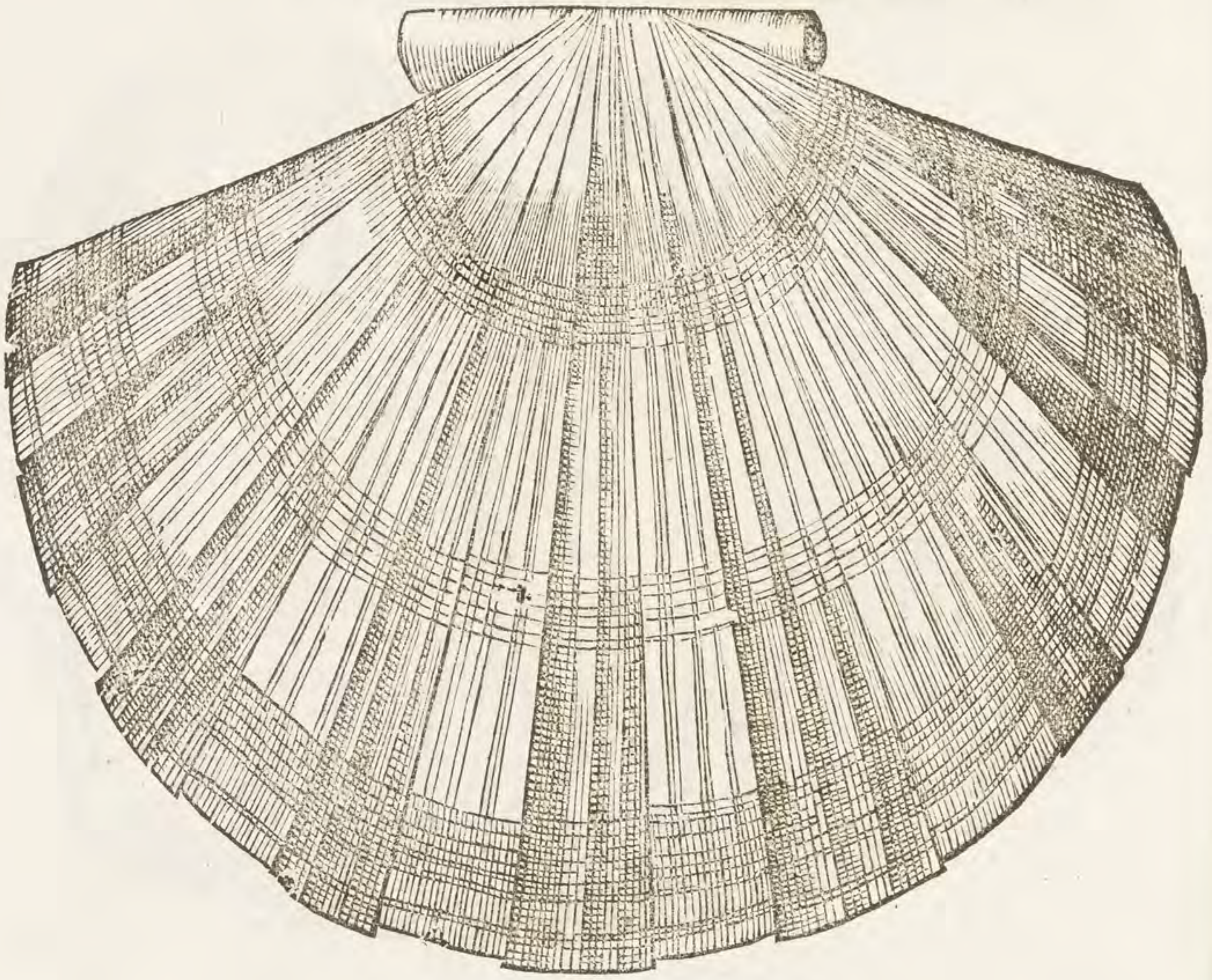

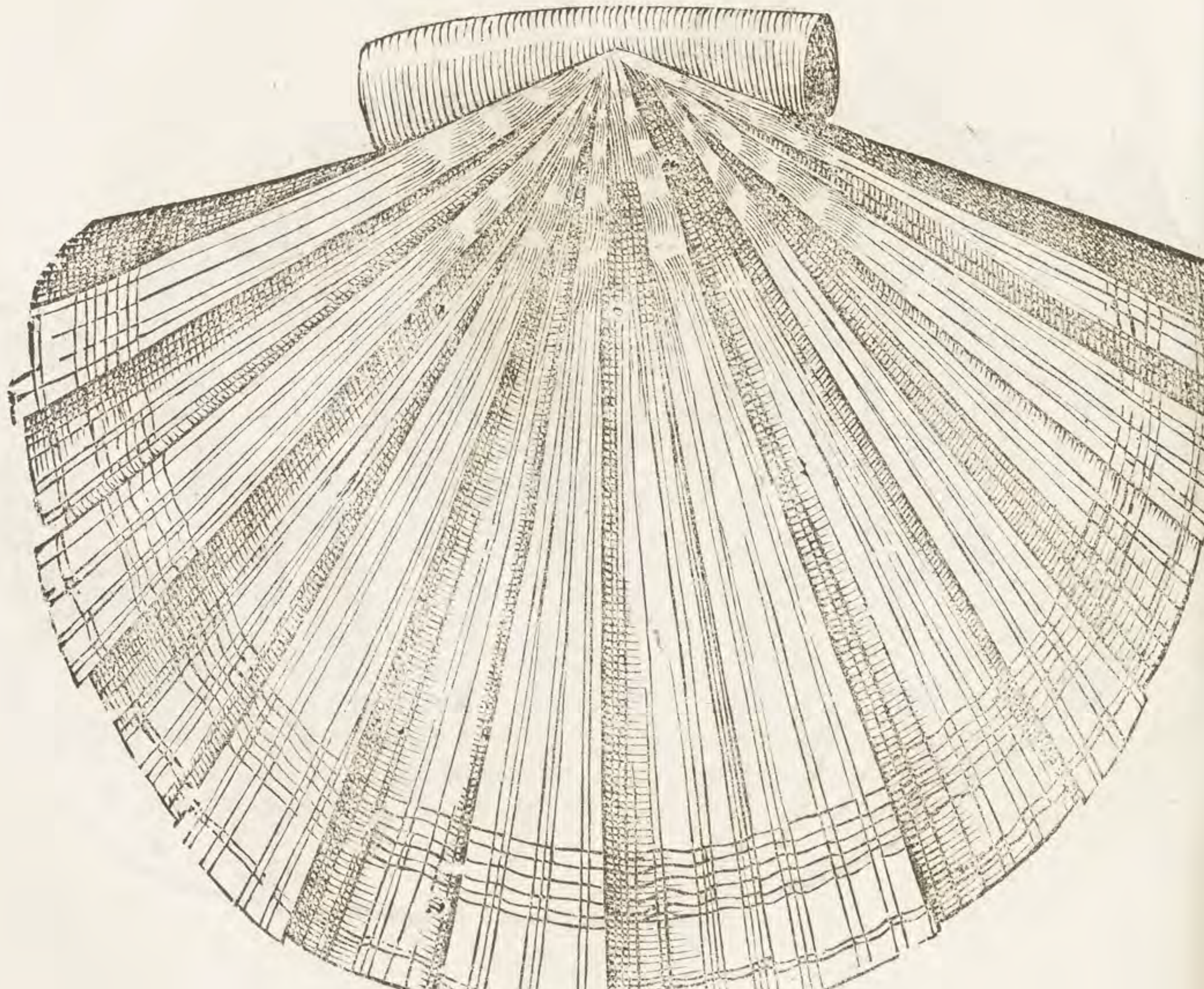
IX. Tabella cum dente Belluæ petrificato.

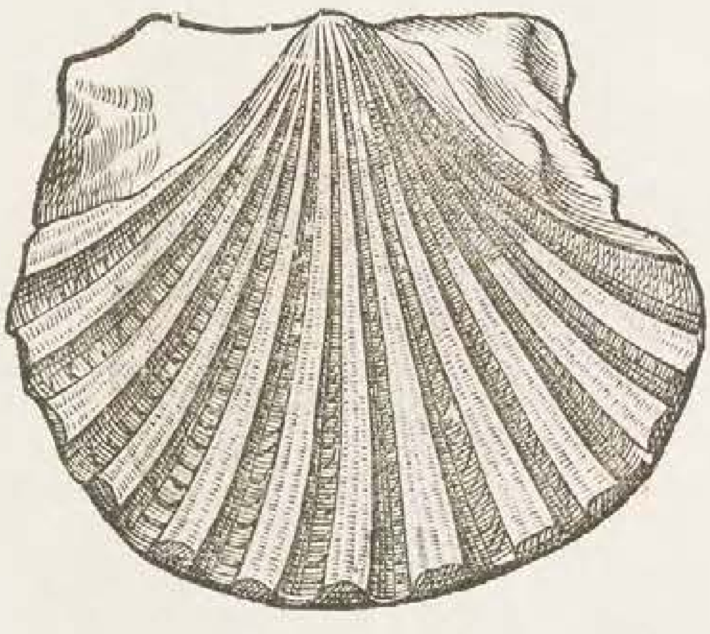
X. Tabella cum Hippoctenite.

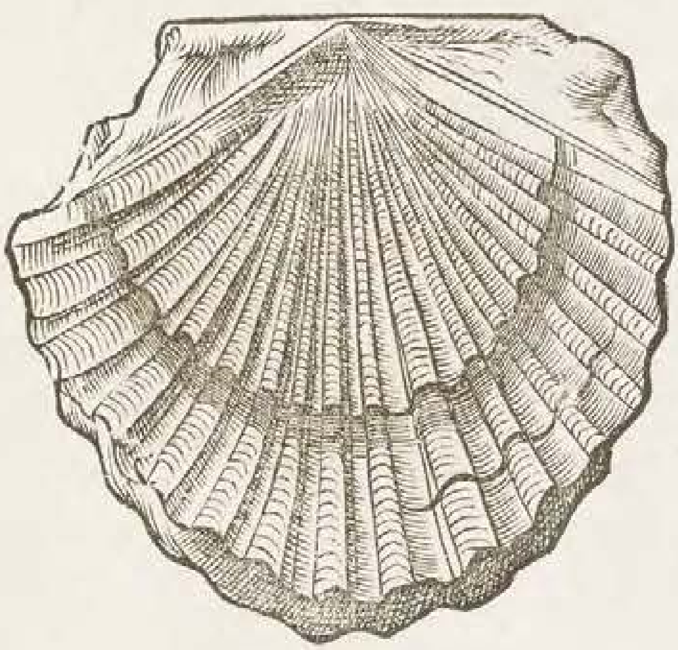

XI. Tabella cum Pectinite minore.

1

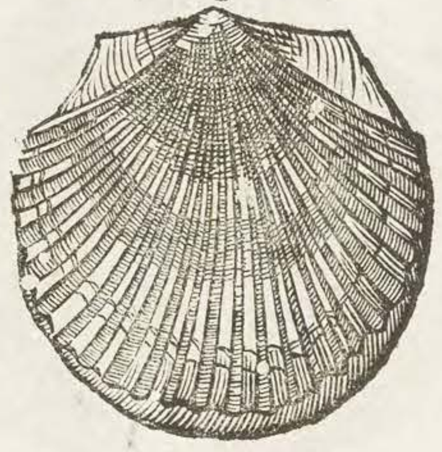
2

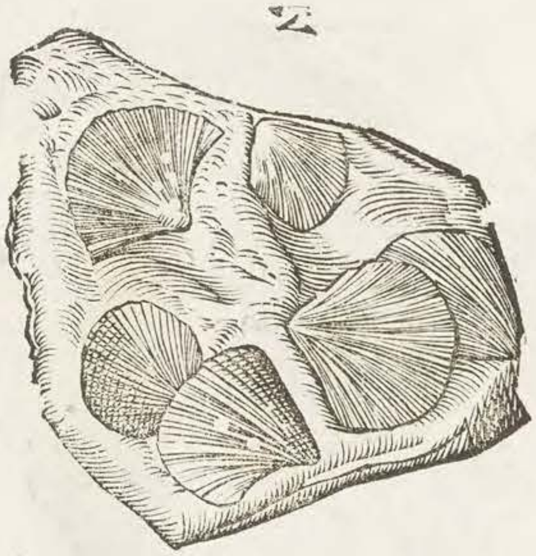
XI. Tabella repræſentat delineatum Pectinitem minorem cum vtraq; valuula. Quoniam Pecten minoris magnitudinis pariter in lapidem duratus cum vtraq, valua nobis fuit communicatus, ideò diligenter fuit delineatus, vt appareт in hac tabella ſub numero 1.& 2.

XII. Tabella cum alijs Pectinibus petrificatis.

1

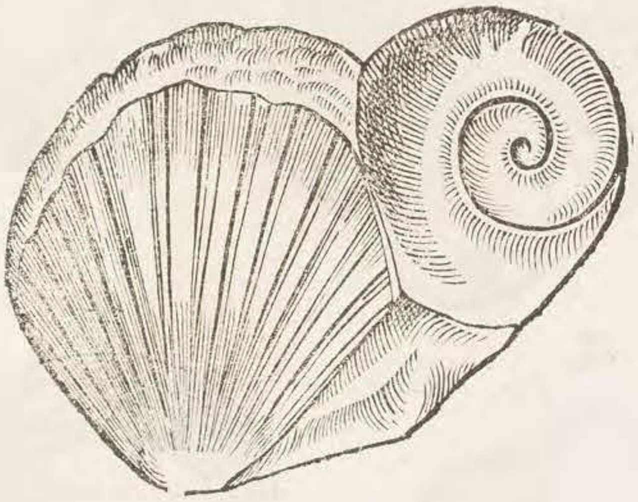

2

XII. Tabella oſtendit Ctenitem ſubnigrum. Hunc quoq; obſeruauimus coloris ſubnigri, ſolidatum pariter in lapidem, vt repręſentatur in hac tabella ſub numero 1. cum hac inſcriptione, Pectinites, vel Ctenites ſubniger. Namq; ibidem ſub numero 2. plures Pectines ſimul cum terra obdurati in lapidem, delineantur, & Pectines petrificati cognominantur.

XIII. Tabella, in qua eſt Ctenites cum Cochlite.

XIII. Tabella exhibet figuram Pectinis iuncti cum Cochlea, & quoniam erant lapideæ naturæ; ideò curauimus delineari, & inſigniri hoc nomine, Ctenites, cum Cochlite.

XIV. Tabella exhibet delineatas Chamas in lapidem tranſmutatas. Nam veluti in Chamis veris, & viuis, admiranda varietas conſpicitur; Pariter in lapideſcentibus eadem diuerſitas obſeruatur, quæ varijs iconibus hoc in loco repræſentatur.

1. Chamites erat durus, craſſus, & quaſi marmoreus, cum nonnullis lineis ductis per tranſuerſum teſtæ.

2. Chama erat lapidea, ſed læuis, cum ex materia puriori eſſet genita, & nullis lineis erat exornata: quamobrem, propter læuitatem, Chemalites appellari potuit.

3 Chama erat rugoſa lapidea, cum ſtrijs, & eminentijs euidentibus in circumferentia teſtæ ductis vſque ad medietatem Chamæ. In parte autem ſuperiori, huiuſmodi ſtriæ, & coſtæ non apparebant, vt figura id clarè demonſtrat.

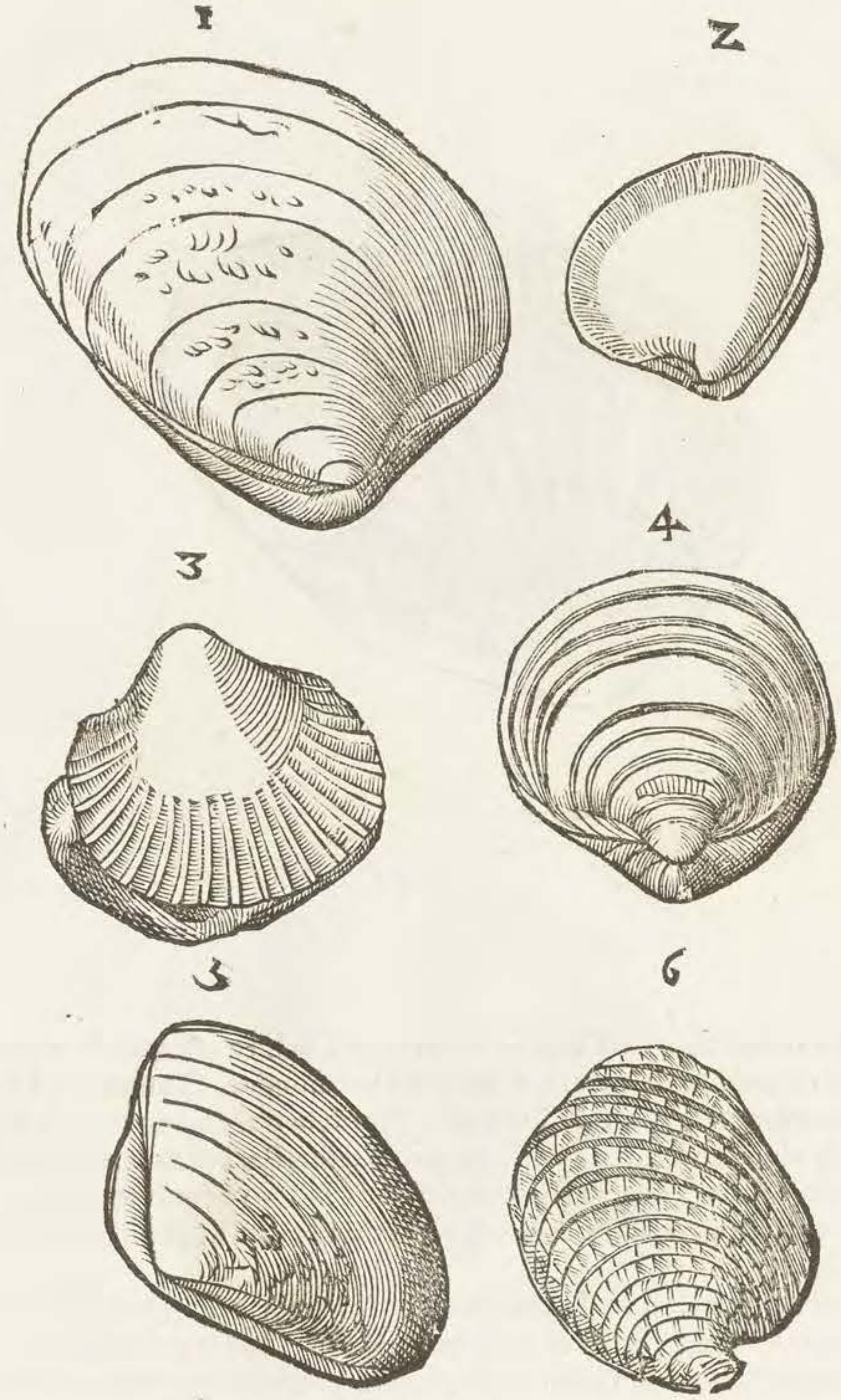
4. Chamites erat cum quibuſdam lineis per tranſuerſum ductis, & in medio terram cineream lapideam comprehendebat. Cortex valdè craſſus erat, lineæ tranſuerſales latitudinem coſtæ amplectebantur, cum nonnullis paruis longitudinem teſtæ exornantibus.

5. Chamalites oblongus dicitur, cum eſſet Chama læuis, oblonga lapidea, quoad vtramque teſtam, cum linea tanquam appendice eminenti, quæ teſtam ſuperiorem ab inferiori diuidebat. Colore ſubferrugineo diluto erat inſignita.

6 Chamalites aſper vocatur: etenim erit Chama aſpera lapidea, cum eminentijs per tranſuerſum ductis, diuerſo ordine à multis alijs: quandoquidem coſtæ illæ erant denticulis refertæ deorſum tendentibus, quæ teſtam viſu pulcherrimam reddebant.

XIV. Ta-

XIV. Tabella, in qua Chamites varius conſpicitur.

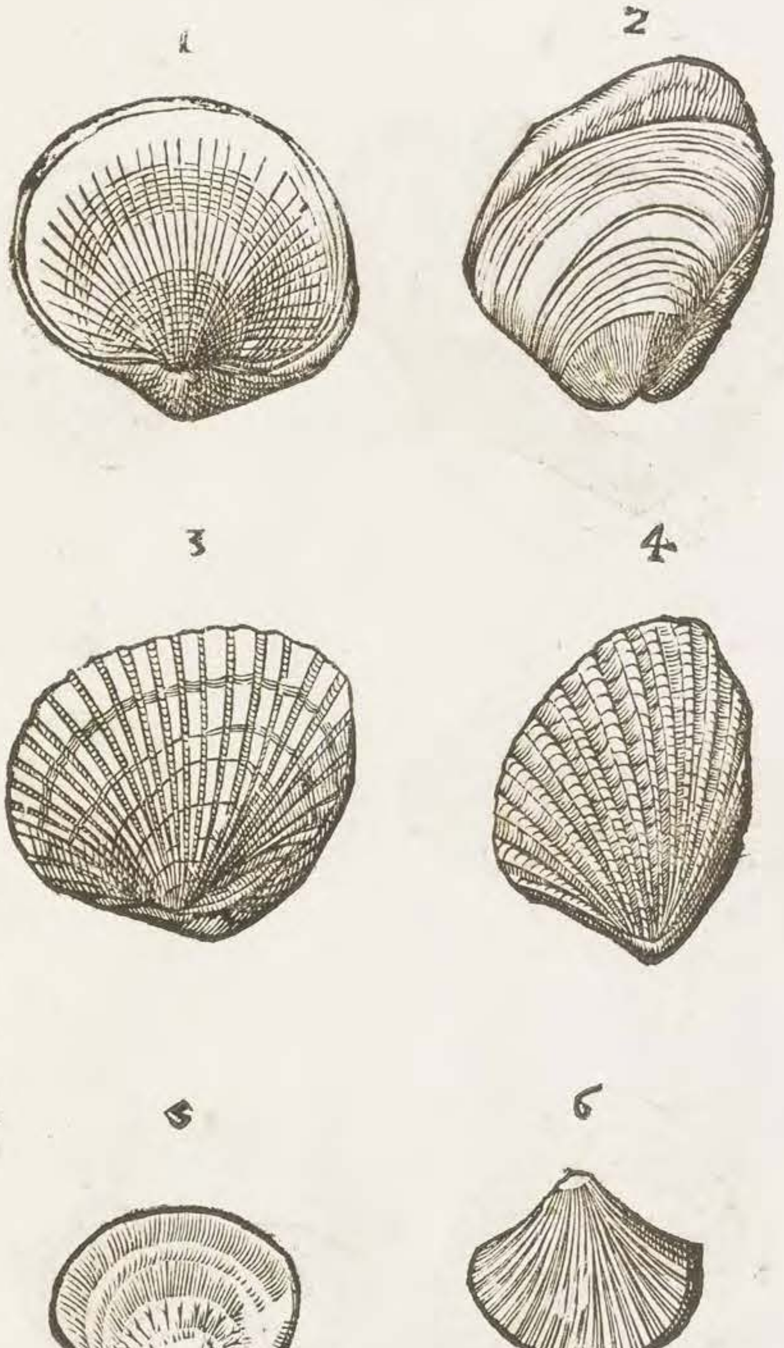

XV Tabella exornatur alijs ſex chamis lapideis, quæ iuxta numeros explicantur.

1. Chama læuis erat lapidea, variata cum lineis iuxta longitudinem, & latitudinem teſtæ ductis; coloris erat cinerei, & ambæ teſtæ terram ſaxeam claudebant.

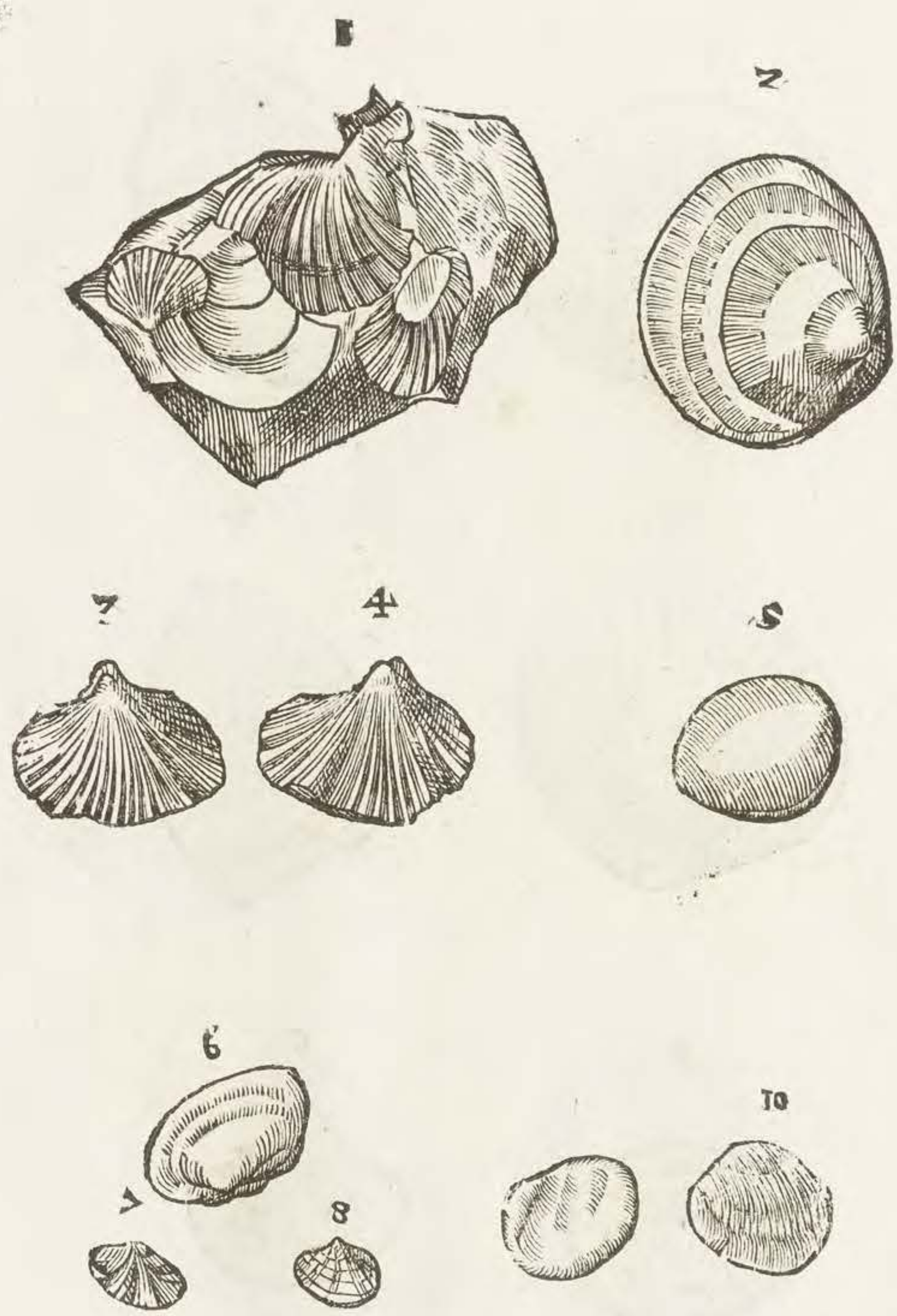
2. Cha-

XV. Tabella cum alijs Chamis lapideis.

2. Chamites faſciatus vocatur, quoniam Chama erat lapidea lineis eminentibus per tranſuerſum ductis, veluti faſcijs cincta. In parte interna conſpiciebatur terra lapidea cinerei coloris, à qua facilè teſta ſeparari poterat.

XVI. Tabella cum decem differentijs Chamarum petrificatarum.

3. Chama eſt altera pariter lapidea, quæ iure optimo appellari poteſt Chamatrachites, cum teſtas aſperas haberet exornatas lineis per trãſuerſum ductis, necnon ſtrijs longitudinem decorantibus. Quinimò eminentiæ tumidiores, & ſtriæ latiores, quàm in alijs viſebantur. Amplius teſtæ, iuxta vtramque partem, circumferentiam habebant ſerratam: quocirca valuæ pectinatim copulabantur.

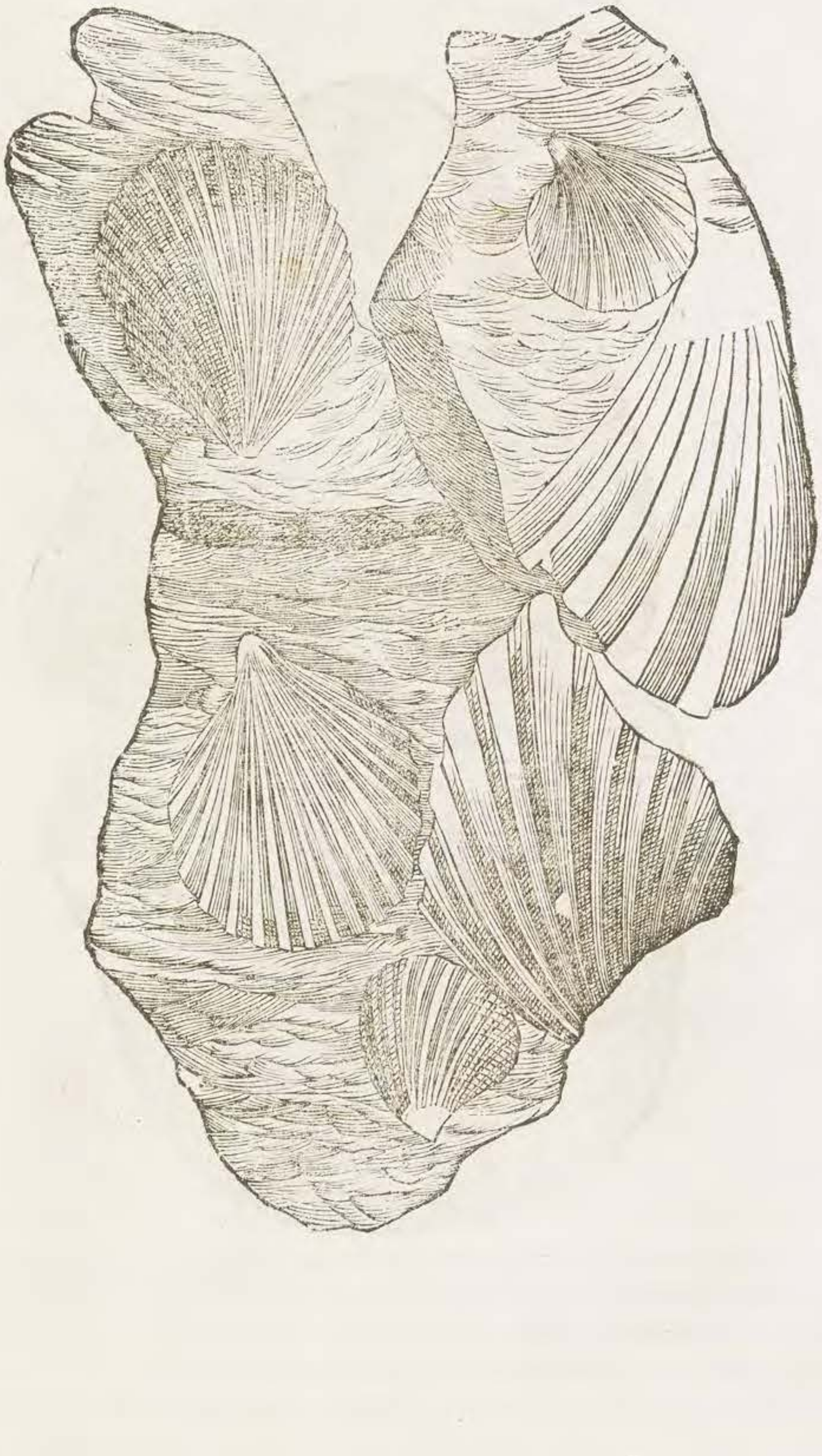
4. Chama erat lapidea, cum ſtrijs, & eminentijs æqualibus, quæ veluti nodis, ſiue tuberculis paruis contextæ apparebant.

5. Chama erat lapidea depreſſa, & quaſi, iuxta vnam partem, ſeſſili, &, iuxta alteram partem, concaua. Habebat faſciam per medium albam, ſed intermedium faſciæ lineis paruis, & copioſis decorabatur. Deinde materia lapidea erat repleta.

6. Chama lapidea, parua, rugoſa erat, eminentias, & ſtrias ferè æquales habebat. Inſuper illæ eminentiæ, ad inſtar Selenitidis, radiabant.

XVII. Ta-

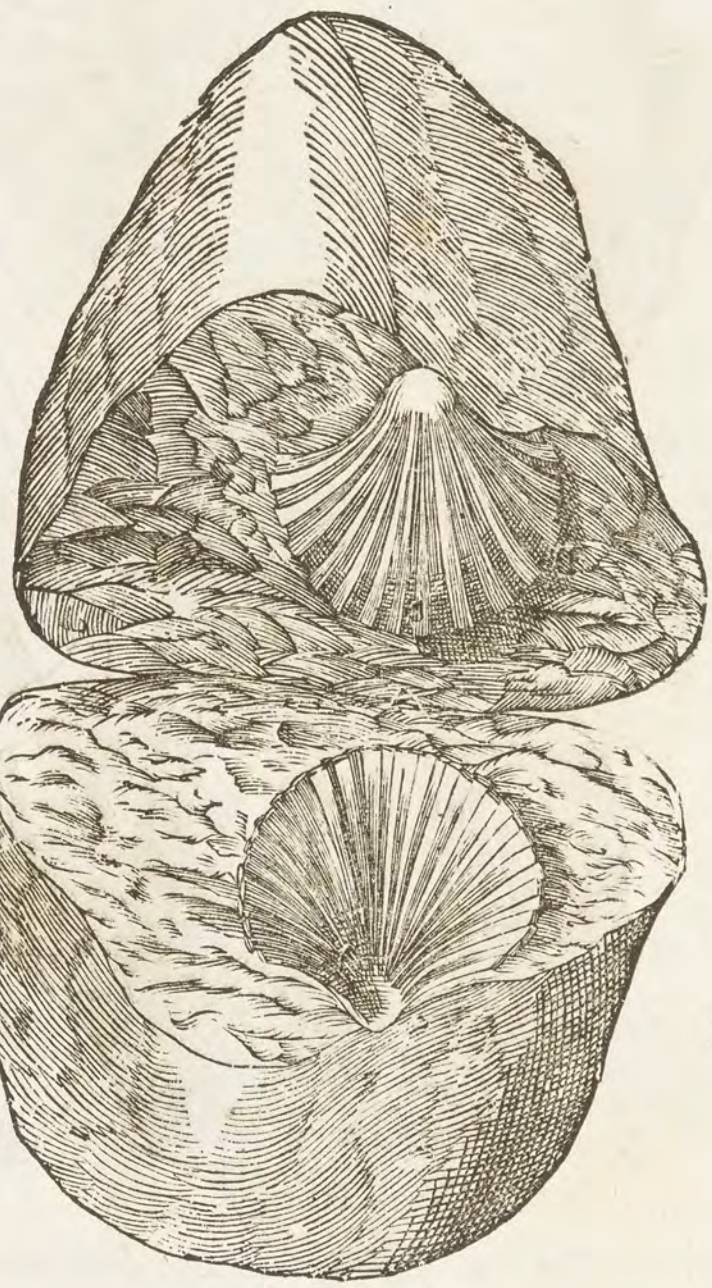
XVIII. Tabella exprimit lapidem cum Chamis ſtriatis.

XVII. Tabella exhibet delineatas Chamas ſimul copulatas, & factas lapideas in vno lapide. Quinimò in hoc eodem lapide cauitas etiam teſtarum apparebat. Huiuſmodi Chamæ noſtras Chamas aſperas, tum figura, tum magnitudine imitabantur.

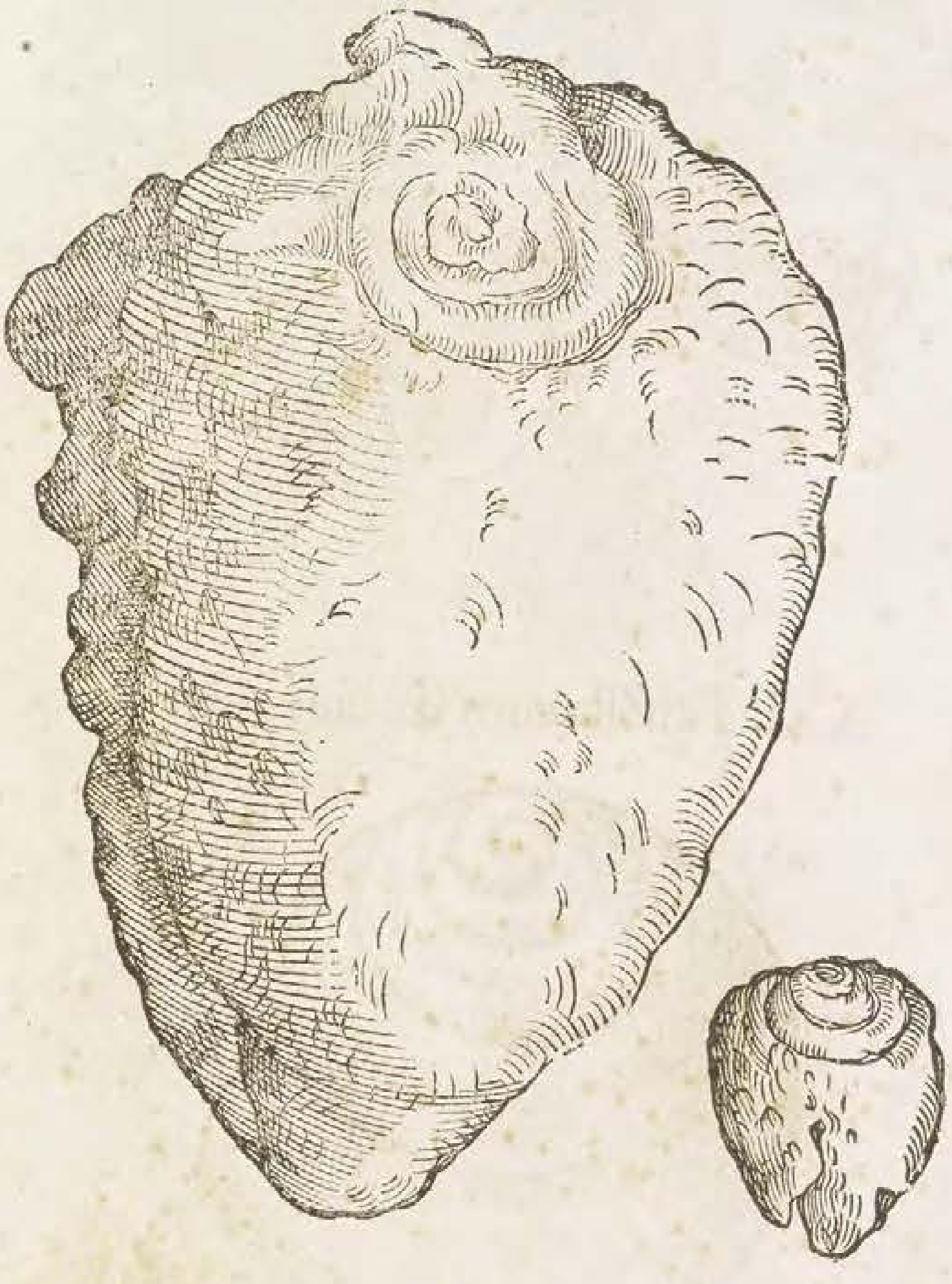
XVIII. Ta-

XVIII. Tabella cum ſaxo Chama aſpera prægnante.

XVIII. Tabella habet delineatum ſaxum, quod fractum dedit Chamam aſperam, quæ niſi ibi genita fuerit, diuturnitate tamen temporis, in ſaxeam naturam tranſmutata fuit.

XIX. Tabella cum duplici Concha petrificata.

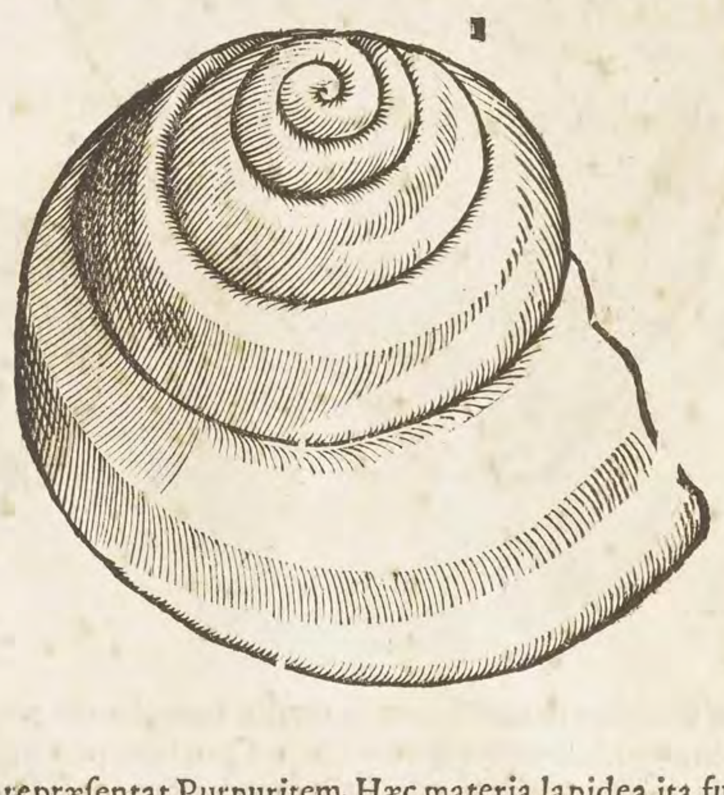
Sin accedamus ad Conchas; harum quoq; nonnullæ inueniuntur petrificatæ. Meminimus obſeruaſſe in montibus noſtris Bononiẽſibus Concham pectinatam lapideam, colore albo refertam, vtrimq; auritam, cum ſtrijs exterioribus copia linearum inſignitis, quemadmodum etiam & coſtæ, inter quas quædam erant quaternis, & quinis lineis ab imo ad ſummum inſignitæ. Pars verò Conchæ, quæ Animal complecti ſolet, materia lapidea erat repleta.

XIX. Tabella habet Conchas lapideas; quoniam, apud Geſnerum, Concha Cylindroides Rondeletij deſcribitur, quæ petrificata ad noſtras peruenit manus: quapropter illam delineari curauimus. Quinimò in hac Tabella non ſolùm Concha Cylindroides maior, ſed etiam alia minor deſignatur, quæ ſimiliter lapideſcens inuenta fuit. Huiuſmodi duæ Conchæ erant ſubſtantiæ duriſſimæ, & colore rubicundo præditæ

XX. Tabella cum Purpurite.

XXI. Tabella cum Cochlea petrificata.

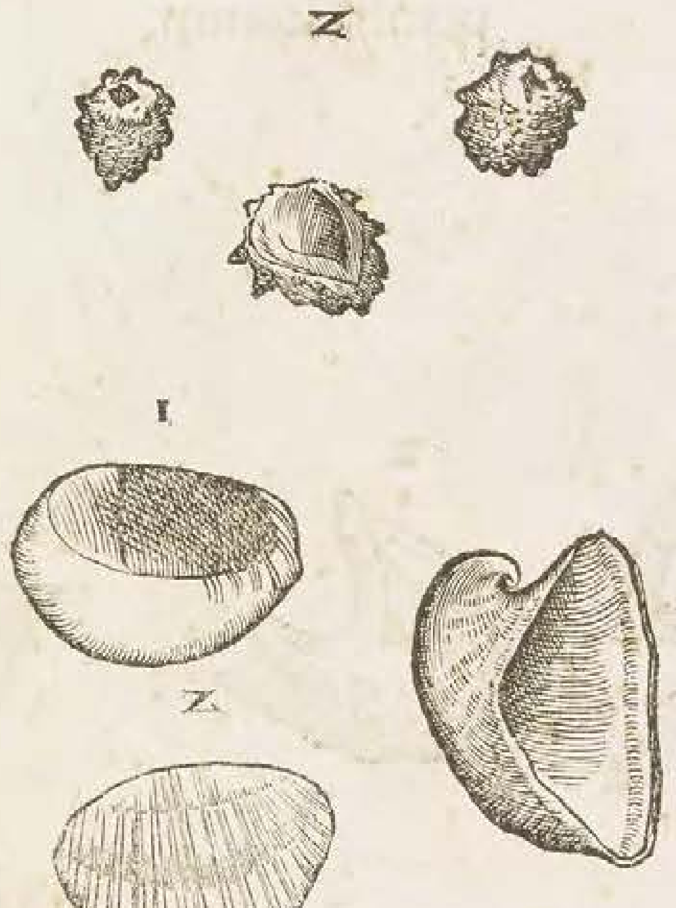

XX. Tabella repræſentat Purpuritem. Hæc materia lapidea ita fuit nuncupata, quoniam cumulum,& maſsam Purpurarum referebat, cum quadam materia cretoſa,& gypſea. Immò in hoc aceruo conſpicitur etiam Turben cum materia arenoſa concreta, & in lapidem tranſmutata. Hæc maſsa in Agro Bononienſi reperta fuit, & præſertim in loco vocato *Pradalbino*. Memoratur autem Purpurites hoc in loco, quoniam Purpura inter genera Concharum ab Authoribus recenſetur.

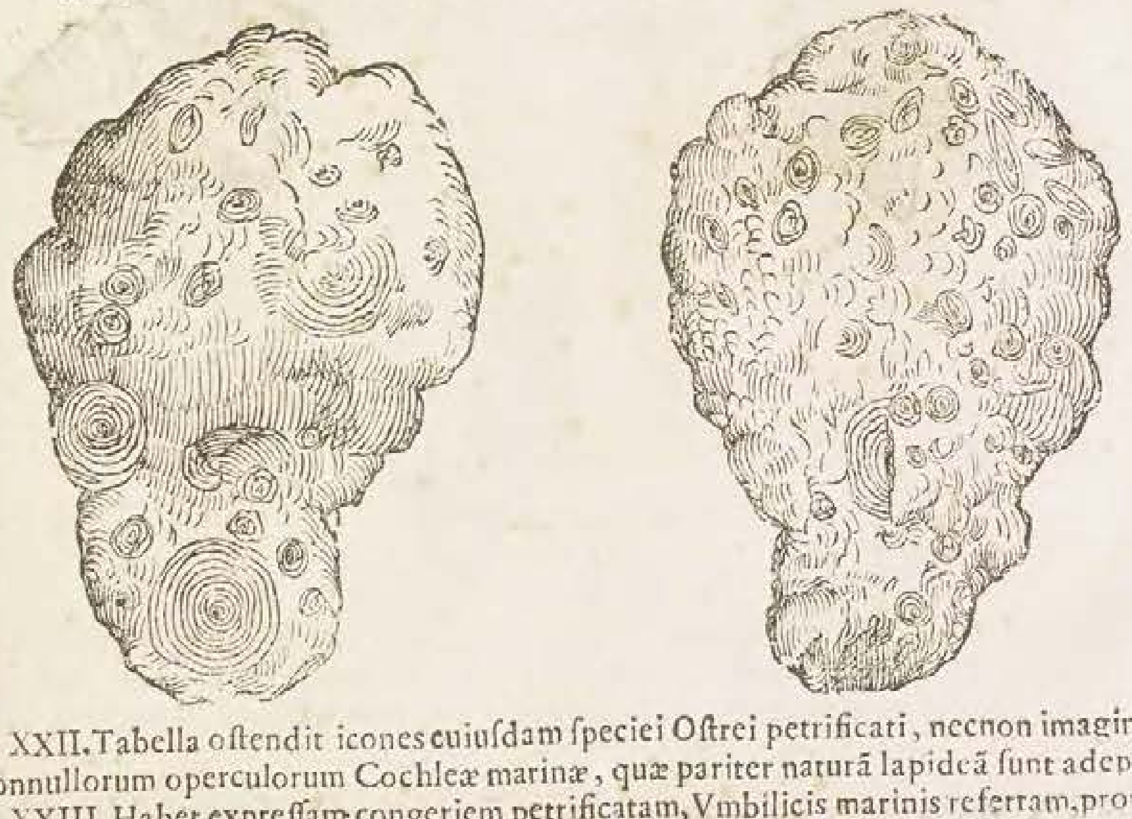
XXI. Exprimit Cochleam petrificatam, in noſtris montibus inuentam. Hic lapis erat coloris ſubalbidi, & iuxta partem externam dabat propriam Cochleæ figuram, vt icon in Tabella demonſtrat, ſed materiam lapideam in parte interna continebat.

XXII. Ta-

XXXII. Tabella cum quadam ſpecie Oſtrei petrificati, & operculis Cochleæ lapideis.

XXIII. Tabella cum Vmbilicorum petrificatorum congerie.

XXII. Tabella oſtendit icones cuiuſdam ſpeciei Oſtrei petrificati, necnon imagines nonnullorum operculorum Cochleæ marinæ, quæ pariter naturā lapideā ſunt adepta.

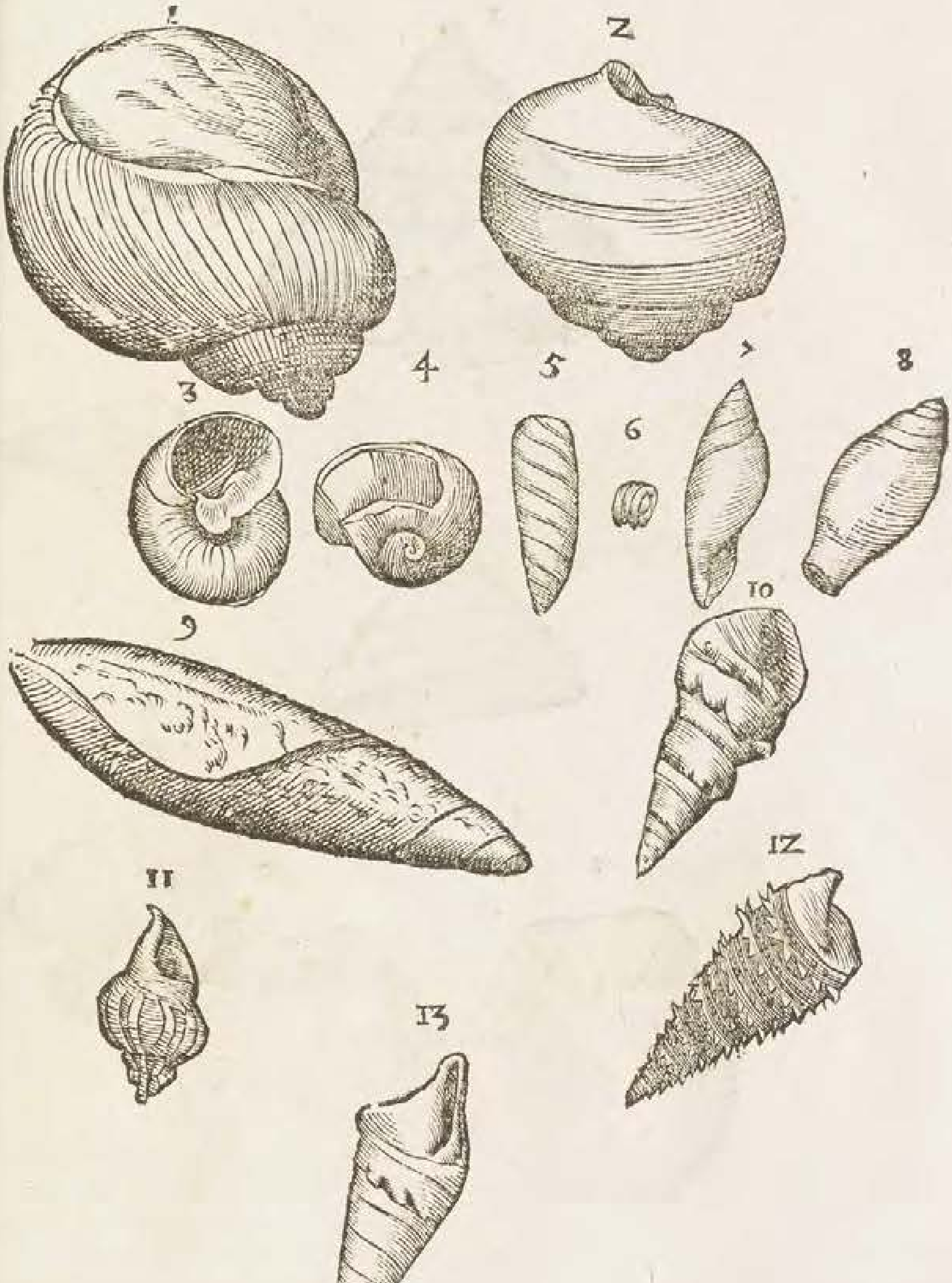
XXIII. Habet expreſſam congeriem petrificatam, Vmbilicis marinis refertam, pronè, & ſupinè delineatam. Cæterùm huiuſmodi Vmbilici marini in hac congerie à Natura agglutinati, magnitudine, erant inæquales, quemadmodum etiam ſubſtantia, & colore erant ab inuicem diſcrepantes.

XXIV. Tabella cum quinque differentijs Turbinum petrificatorum.

XXIV. Tabella habet quinque differentias Turbinum petrificatorum delineatas. Sunt enim Turbines Conchæ, quæ formam habent in imo acutam, & in ſummo latiorem, quemadmodum in figuris propoſitis licet intueri.

XXV. Tabella cum differentijs Strombitum.

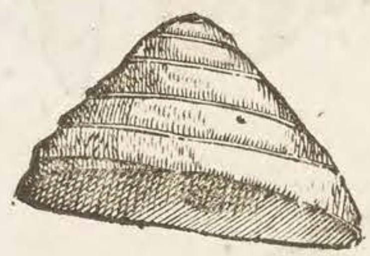
XXV. Tabella oſtendit Strombos varios in lapidem tranſmutatos, qui nobis olim fuerunt communicati. Quoniam autem erant lapidei, Strombites fuerunt nuncupati. Sunt enim varij in ſpiram reuoluti, & in acutum deſinentes, quorum partim longi, & partim breues exiſtunt, & tredecim iconibus in hac Tabella demonſtrantur.

XXVI. Tabella cum Trochite, & Spondylite.

1

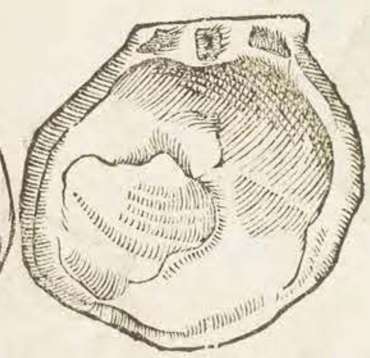

2

1 2

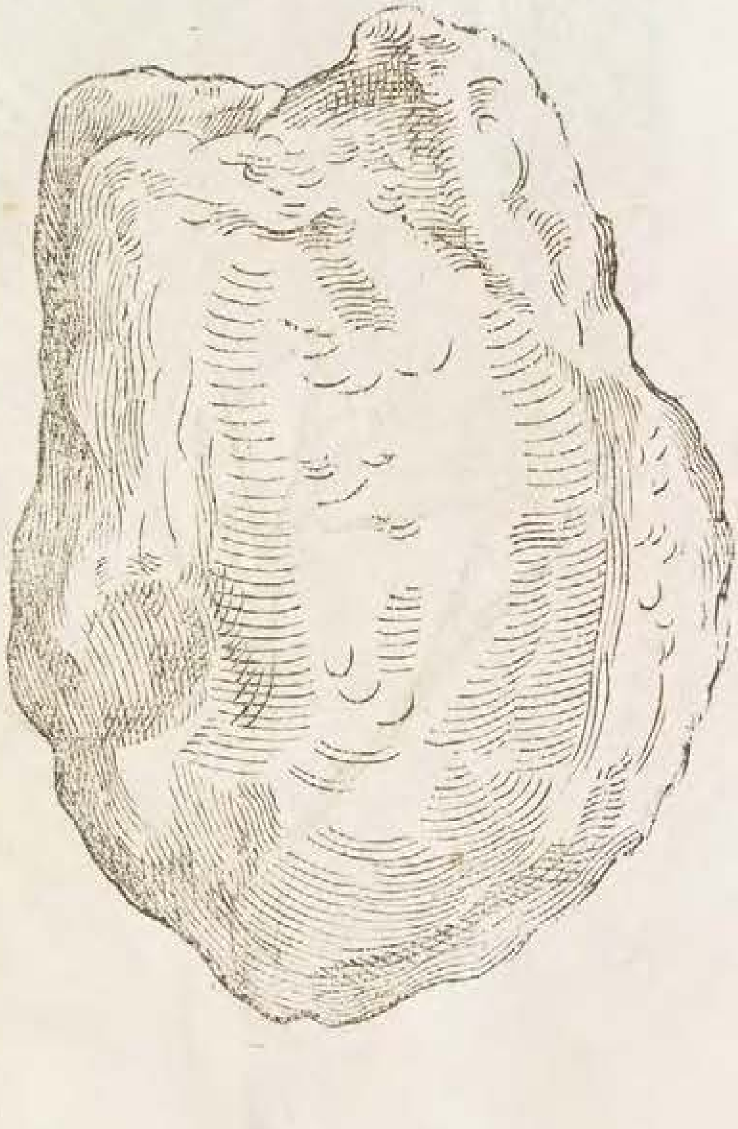

XXVI. Repreſentat icones Trochorum, & Spondylorum petrificatorum. Trochus enim eſt Animal marinum, cuius teſta æmulatur trochum, quo pueri luſitant. Quoniam autem hi à nobis delineati, erant lapidei, idcircò Trochites nominantur. Pariter Spondylus apud Plinium eſt genus marini animalis, cuius teſta nodum, vel vertebram ſpinæ animalis imitatur, quam Græci Spondylum, vel Spondylium appellant. Verùm quoniam hi in Tabella delineati, erant lapidei, idcircò Spondylites cognominantur.

XXVII. Ta-

XXVII. Tabella cum Muſculite.

XXVII. Tabella oſtendit figuram Muſculi marini lapidei non ſtriati, magni, & coloris albicantis, cuius ſubſtantia erat ſaxea, & valdè denſa. Eſt autem Muſculus animal marinum, vt Plinius annotauit.

Tandem inter Oſtracea recenſentur quædam habentia ſubſtantiam oſſeam, & in figura imitantia formam dentium longiorum Canis cum foramine. Vnde exiſtimare oportet animal in illis delituiſſe oblongum, veluti in Penicillis marinis animantia ſtabulare obſeruamus. Hæc, ob figuram dentium, Dentales appellantur. Tales autem in montibus non oſſei, ſed lapidei inueniuntur. Alij ſunt Dentales huius ferè generis, qui Entalij, & Antalij apud Vulgum Pharmacopæorum nominantur. Sunt autem Tubuli oſſei, veluti Dentales, colore albo, forma tereti, ſtriati, cum lineis tranſuerſalibus, & inæqualibus, quorum alij maiores, alij minores conſpiciuntur, & ad Penicillos illos marinos referri poſſunt. Hi pariter lapidei in montibus quandoq; reperiuntur. Tandem memoranda etiam ſunt cruſtacea, quæ, & ipſa facilè in petrã conuertuntur. Narrat Rondeletius ſe vidiſſe apud Iacobum Rhegium Lugdunenſem Chirurgum, Vrſum marinum, nempe Cancrum heracleoticum in lapidem transformatum. Hoc autem opus *Lib. 18. de Aquat.*

opus

I. Tabella cum Peucite.

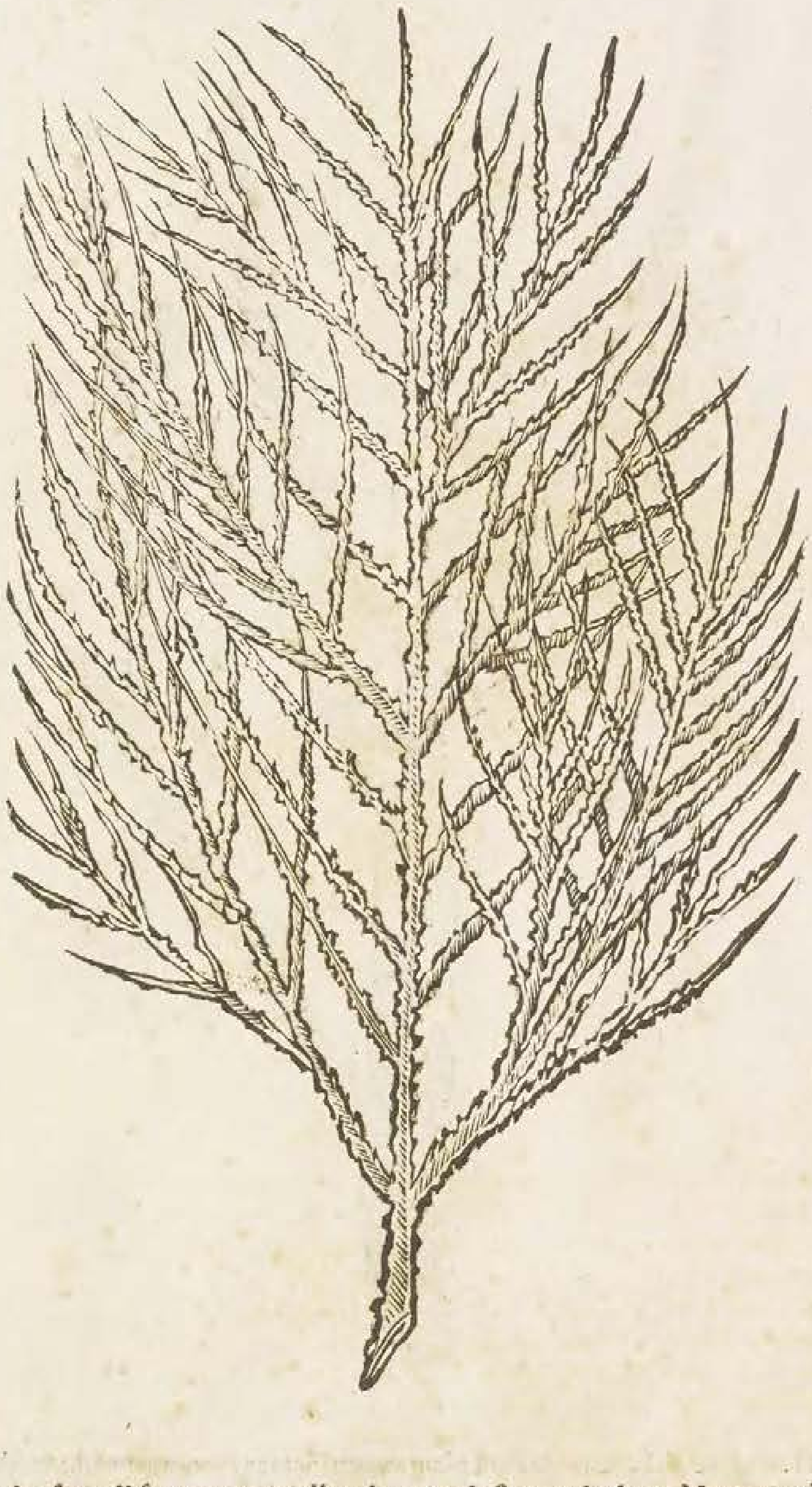

opus inde dimanaſſe opinatus eſt, quoniam ſpuma, & aqua marina animali corporata, illud in lapidem exſiccarunt. Hæc autem ſententia veritati conformis eſſe videtur; cum ſuperiùs explicatum fuerit multa cum arenis, & ſpuma maris, agglutinata duritiem ſaxeam adepta fuiſſe.

His animaduerſis de animalibus, iam ad plantas accedendum eſt, quæ,& ipſæ interdum ſucco lapideo imbutæ, ſaxeam formam induunt. Plinius memorat multos frutices circa inſulas Troglodytarum in lapidem mutatos. Item Theophraſtus aſſeruit in ſinu Heroo cognominato, ad quem deſcendunt Aegyptij, Laurũ, Oleam, & Thymum non viridia, ſed lapidis ſpecie, extra pelagum imminere, viridibus tamen folijs, & germinibus. Carolus Cluſius, in Exoticis, deſcripſit, & delineauit plantam totam ſaxeam ab ipſo obſeruatam, pedalis ferè altitudinis, in multos ramos diuiſam, foliaq; æmulabantur formam foliorum Abrotoni fœminæ, & breuibus tubulis, inſtar minutiſſimorum foliorum, conſtabant. Idem Author, in capite ſubſequenti, delineat aliam plantam ſaxeam facie Hippuris, ſeſquipedem longam, in grandes ramos diſtributam. Hanc ex orientali Oceano delatam fuiſſe pronunciauit: vbi in ſcopulo eiuſdem maris nata eſſe fere-

Lib. 13. *cap. vlt.* *Lib.* 1. *hiſt. plant. c.* 7. *Lib.* 6. *c.* 7.

II. Tabella cum Peucite altero.

ferebatur, cuius ſcopuli fragmentum adhuc in parte infima retinebat. Nos quoq; habuimus plantam ſaxeam, nempè Lithophyton ramis compreſſis, abſq; folijs, colore ferrugineo. Item vidimus aliam plantam huius generis, ſimiliter lapideam, ramis pariter compreſſis, ſine folijs, natam in mari ſupra materiam gypſeam. Itaq; Lithophyta varia in multis tabellis delineata ante Legentium oculos repræſentamus.

Tres

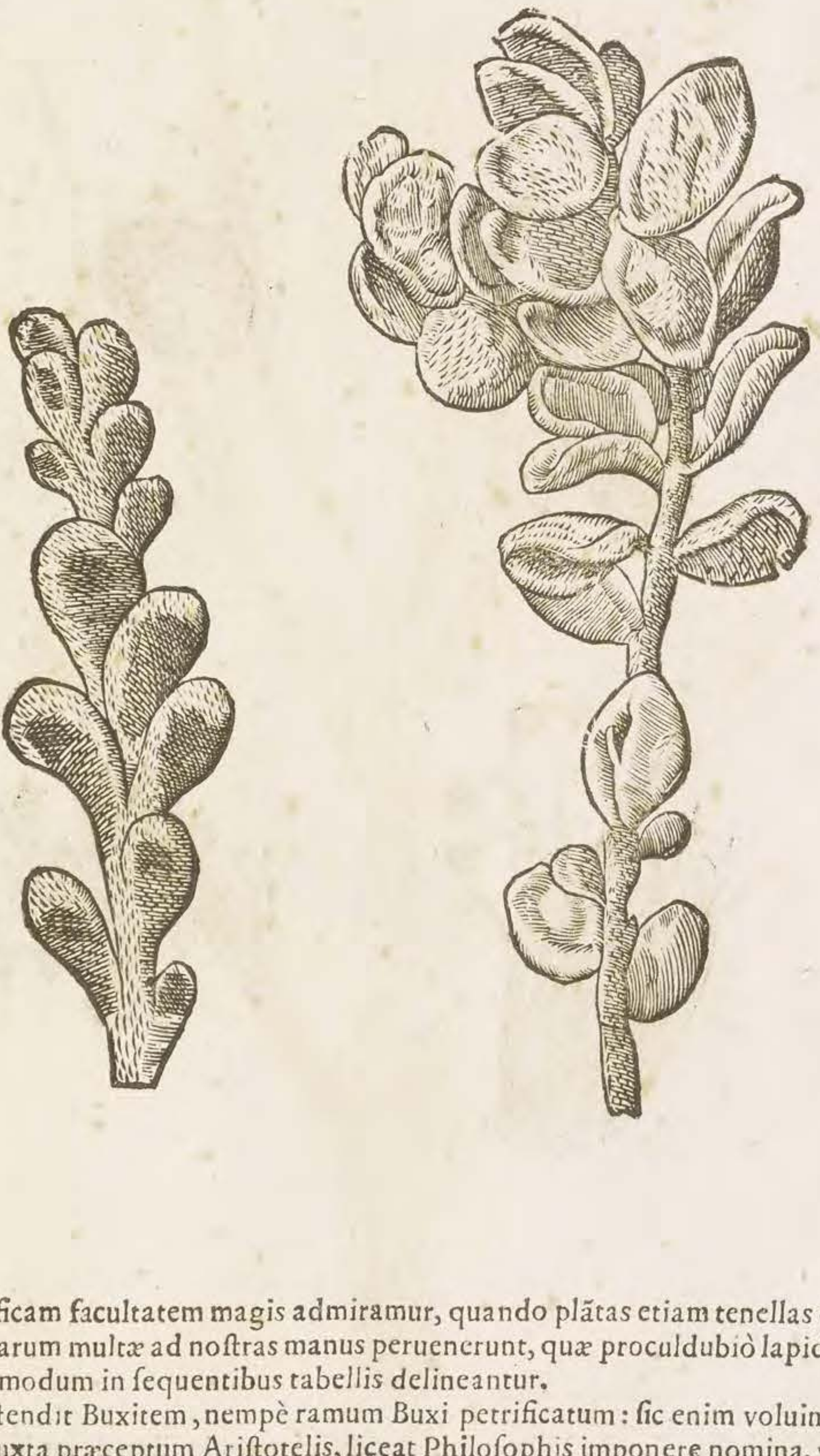
III. Tabella cum Peucite fractis folijs.

Tres primæ Tabellæ oſtendunt plantas petrificatas Pinum æmulantes; ideòq; Peucites appellantur. Neq; hoc nomen quis admirari debet; nam quamuis πεύκη Piceam, & πίτυς Pinum apud Authores multos indicent. Nihilominus hoc inde natum eſse opinamur, quoniam Theodorus Gaza, in interpretatione græcorum vocabulorum, hæc nomina confundit. Theophraſtus tamen Piceam πίτυν, & Pinum πεύκην vocat. Quamobrem non immeritò hæ plantæ ſaxeæ Pinum imitantes Peucites cognominantur.

Cæte-

IV. Tabella cum Buxite, & Telephite.

Cæterùm ſaxificam facultatem magis admiramur, quando plãtas etiam tenellas durat in lapidem. Harum multæ ad noſtras manus peruenerunt, quæ proculdubiò lapideæ fuerunt, quemadmodum in ſequentibus tabellis delineantur.

IV. Tabella oſtendit Buxitem, nempè ramum Buxi petrificatum: ſic enim voluimus appellare, cum, iuxta præceptum Ariſtotelis, liceat Philoſophis imponere nomina, vbi non ſunt. Hunc ramulum in lapidem tranſmutatum, & in Sicilia inuentum, propter ſimilitudinem, quam habet cum Buxo, Buxitem, vel Pyxitem indigitauimus. Subſtantiæ erat albæ, fortaſſis, iuxta ſuccum lapideum, ex quo concretus erat. In eadem tabella ſecundo loco effigiatur Telephites, cum referat figuram foliorum Telephij herbæ, quam Botanici Fabariam à foliorum ſimilitudine vocãt. Etenim folia ſunt craſſa, & aliquantulum curuata. Hæc planta ſaxea apud Siculos pariter inuenta fuit.

V. Ta-

V. Tabella cum Lithoxylo, oſſe Mali Perſici, Androſace, & Corallına petrificatis.

V. Tabella oſtendit Lithoxylon, quòd Geſnerus, in libro de lapidibus, depinxit, & particulam arboris in ſaxum tranſmutatam appellauit, cuius imago in primo loco huius Tabellæ cernitur. Nam ſecundo loco, ad mentem eiuſdem Geſneri, datur icon lapidis oſſi Mali Perſici ſimilis. Ibidem tertio loco delineatur Androſaces proferens fungulos, & quarto loco conſpicitur Corallina, quæ plantæ facilè euadunt ſaxeæ. Quandoquidem Theophraſtus prodidit, in mari rubro, cum aqua redundauerit, fungos iuxta mare natos à Sole in ſubſtãtiam lapideam verti; idemq; aſsequi veritatem in Corallinis, quæ facili negotio lapideſcunt.

VI. Tabella cum Origanite, Cynorhodite, & Ciſsite duplici.

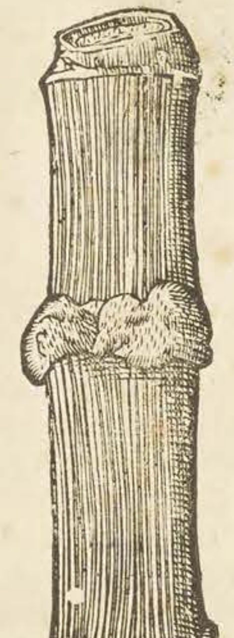

VI. Tabella continet Origanitem, Cynorhoditem, & Ciſſitem duplicem. Prima res petrificata, & in hac Tabella effigiata vocatur Origanites, quia fuerit ſurculus, cum folijs Origani, in lapidem mutatus, & in Sicilia repertus. Secundo loco figuratur ſurculus Cynorhodi; nimirum roſæ caninæ. Hic pariter lapideus apud Siculos fuit obſeruatus. Tertio, & quarto loco delineantur folia Hederæ lapidea, fortaſſis in lapideſcentibus aquis concreta. Cęterùm hæc duo folia ab inuicem diſcrepare videntur, quoniam folium poſtremo loco pictum neruos crebriores habeat.

VII. Ta-

VII. Tabella cum Arundinite, & Caule fœniculi petrificato.

Hactenus de plantis, & folijs in lapidem tranſmutatis actum ſit. Iam accedere oportet ad partes plantarum, & præſertim ad Caules, quos petrificatos obſeruauimus.

VII. Tabella monſtrat duas icones, quarum prima refert Arundinem, ſeu fruſtum eiuſdem. Secunda icon oſtendit caulem fœniculi. Arundo igitur primo loco effigiata erat nodoſa, & intus perforata, & in lapidem tranſmutata; idcircò Calamites, vel Arundinites nuncupatur, cum ſit ſimulacrum illius Arundinis, quæ olim vegetabilis fuit. Quamuis fieri etiam poſſit, vt Natura in proprijs mineris Arundines etiam lapideas generet: Hoc fragmentum ex internodio, & cauitate, Arundo Vallatoria, ſeu Phragmitis fuiſſe videtur, quæ natura ſua gracilis eſt, cum colore albo ad flauitiem tendente.

Altera icon repræſentat caulem fœniculi in lapidem duratum, cum foramen, nodos, venas, & neruos habeat, quæ omnia in vegetabili caule fœniculi obſeruantur. Verùm non debent aliqui hæſitare, an hic caulis reuera fuerit conuerſus in lapidem, quoniam Natura lapideas etiam plantas, & caules formare poteſt, cum plantas, quæ vegetabilia ſunt perfectiora, generare poſſit. Quapropter, in hoc caſu, argumentum à maiori ad minus probandum, & admittendum eſt.

VIII. Tabella cum Caule petrificato.

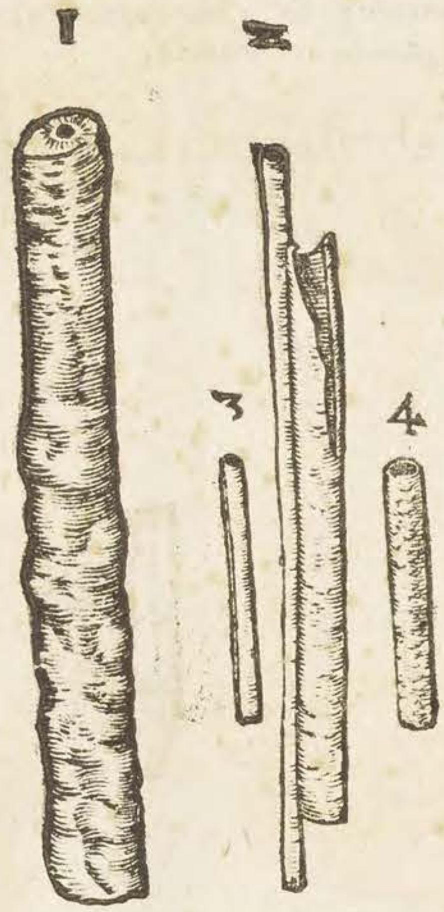

VIII. Tabella iconem caulis petrificati exhibet. Fuit olim nobis communicatus caulis, ſed incognitæ plantæ, petrificatus: referre tamen videtur figuram ramuli fiſtuloſi, & caui alicuius plantæ ferulaceæ. Ramulus hic erat compreſsus; an verò talis compreſſio naturalis fuerit, vel per accidens, difficulter cognoſci poterat.

IX. Tabella paleas oſtendit petrificatas. Prima icon indicat ſtipitem habitum ex montibus Vicentinis, nomine paleæ petrificatæ. Quandoquidem, circa illum montem, lacus conſpicitur, cuius aqua res lapideas reddit: nihilominus non videtur aliqua ſpecies paleæ, ob craſſitiem; cum noſtræ paleæ non tam craſſæ appareant. Præterea palea eſt glabra, & læuis: hic autem caulis eſt ſcaber, & inæqualis. Quamobrem, vt noſtra fert opinio, hic caulis ad ſtipitem lapideum, vel Stelechitem reducendus eſſe videtur. Quamuis autem Stelechites, vt plurimum cauus non ſit, aſſerendum erit hoc fruſtum ſtipitis, vel bacilli, hanc cauitatem accidentalem acquiſiuiſſe. Aut etiam fieri potuit, vt hic ſtipes à Natura, abſq; vlla tranſmutatione, genitus fuerit.

Sub numero 2.3.4. Paleæ genuinæ petrificatæ deſignantur: cum ex magnitudine, cortice, figura, & foramine tales eſſe colligendum ſit. Hæc enim omnia, has veras fuiſse paleas, demonſtrant. Deinde duæ ſimul copulatæ, & petrificatæ conſpiciuntur. Pariter aliæ maiores, & aliæ minores apparent. Tandem addamus, quod nihil prohibere poteſt, quin natura abſq; petrificatione, talia generare potuerit.

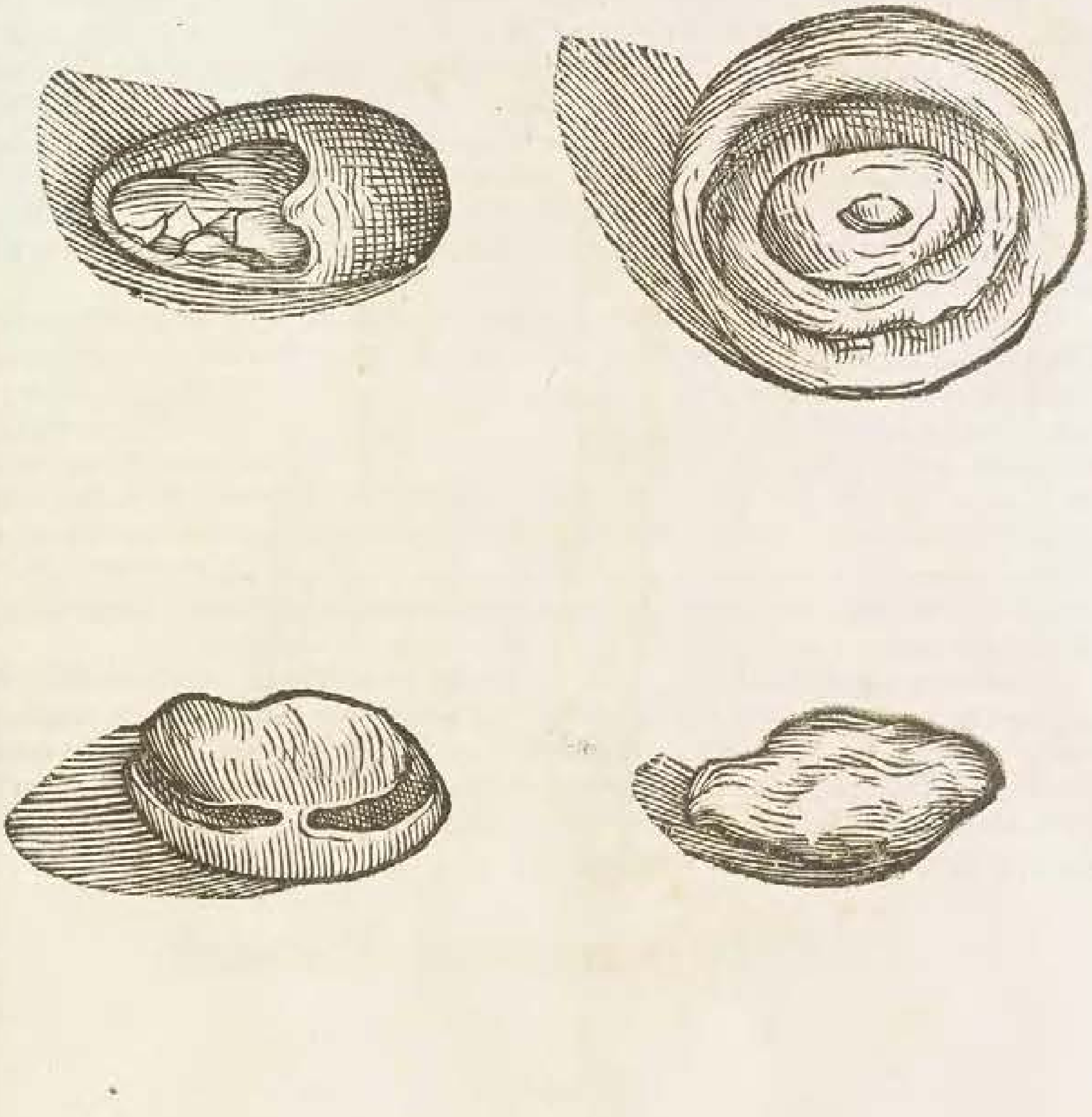
IX. Tabella cum paleis petrificatis.

Poſtremò maiori admiratione teneri debemus, dum res etiam tenellæ, vt fructus, & fungi lapideſcant. Habuimus enim fungum lapideum abſq; pediculo, ex Cairo allatum, circumferentia ferè ſeptem palmorum, ſalſo ſapore, & colore flaueſcente: nam in mari propè Cairum, multa in lapides ſolideſcunt.

Tubera etiam terræ quandoq; lapidea conſpicati ſumus, quæ ita imitabantur genuina, vt, ſola ponderis grauitate, ab illis diſtinguerentur. Radix Zinziberis contorta, & petrificata olim in Muſæo Calceolarij Veronenſis conſpiciebatur. Varij etiam fructus petrificati viſi ſunt, nempè Prunum, Glans, Amygdala, Nux myriſtica, Oliua, Acinus vuæ Damaſcenæ, quam Vulgus Zibibum appellat, necnon ſiliqua Pœoniæ vna cum ſeminibus, vt in vndecima Tabella oſtenditur.

X. Tabella cum fructibus petrificatis.

X.Tabella repræſentat fructus petrificatos,veluti Amygdalam,Prunum,Oleam, acinum vuæ Damaſcenæ, & Nucem myriſticam: nam figura in ſecundo loco Tabellæ delineata indicat lapidem naturalem, qui oculum bubulum repræſentabat.

Varia quoq; ſemina frugum, & leguminum petrificata inueniuntur. Piſa, & Lentes lapideæ formæ in Muſæo Calceolarij Veronenſis ſeruantur, quæ partim pluribus coaceruata granis, partim, iuxta ſingula grana, viſuntur. Immò quemadmodum reperiuntur lapides, in quibus ſaxea Piſa includuntur: pariter Lens ſaxea quandoq; in lapide, tanquam in ſua matrice, comprehenditur. Item, annis præteritis, communicatum nobis fuit ſemen lapideum, nomine ſeminis Platani Indicæ, coloris ſubferruginei. Sed, ſemine hoc accuratè conſiderato, tandem venimus in hanc ſententiam eſſe Cicer petrificatum, vel quid ad formam Ciceris, à Natura progenitum. Niſi velimus aſſerere, ab Indica Platano talia gigni ſemina, qualia in noſtro Lithoſpermate producuntur. Denique frumentum etiam petrificatum obſeruauimus, quòd fortaſſis aliunde delatum, in fundo nauis, ab aqua ſalſa irrigatum, in lapidem tranſmutatum fuit. Tale viſum fuit, anno nonageſimo primo poſt ſeſquimilleſimum: nam, vrgente penuria annonæ, ex longinquis regionibus Triticum per mare fuit vectum: quare in vno, & eodem ſacco quædam grana ſemiputrida, & quædam lapidea viſebantur, dum eius partes interiores naturam gypſeam erant adeptæ.

Cōditiones Ligni.

Cæterùm, inter plantarum partes, & arborum, nulla eſt, quæ citiùs lapideſcat, quàm arboris truncus. Quando igitur nobis offertur lignum petrificatum, diligenter inueſtigare oportet, an corticem, medullam, & alias conditiones habeat, quibus verum lignum gaudere ſolet: quandoquidem ex his cognoſcemus illud olim verum fuiſſe lignum, quod nunc lapideam formam eſt adeptum. Sin prædictis conditionibus carebit, id non lignum, ſed quid à Natura ſtipiti ſimile productum fuiſſe iudicabimus. Quando igitut lignum Quercus, vel aliqua eius particula in ſaxeam naturam mutabitur, Dryites vocabitur, ſi Fagus, Phegites, ſi Alnus, Cletrites, ſi Abies, Abietites, vel Elatites, & ſic de alijs arboribus dicendum erit. Hæc autem nomina prædictis lapideſcentibus imponuntur, vt meliùs, & rectiùs illorum varietas diſcriminetur.

Li.3.Epiſt.

Si ſumamus exordium ab Abiete, Matthiolus ſcriptum reliquit, repertum eſſe à Foſſoribus, in quadam montis fodina, integram, & ingentem Abietis arboris caudicem totum lapideum factum, cortice non immutato, præterquam in colore. Vnde coniectat Matthiolus olim hunc montem profundam habuiſſe voraginem, in quam Abies illa deciderit, quæ, diuturnitate temporis, lapideam naturam acquiſiuerit. Huius caudicis portio delineatur in hac Tabella I.

I. Tabella cum Abietite Matthioli.

4

Item, in tractu Elbogano, ad oppidum, quod à planitie Falconum nomen habet, inuentæ ſunt permagnæ Abietes lapideæ naturę vnà cum corticibus, in quorum rimis Pyrites concreuerant.

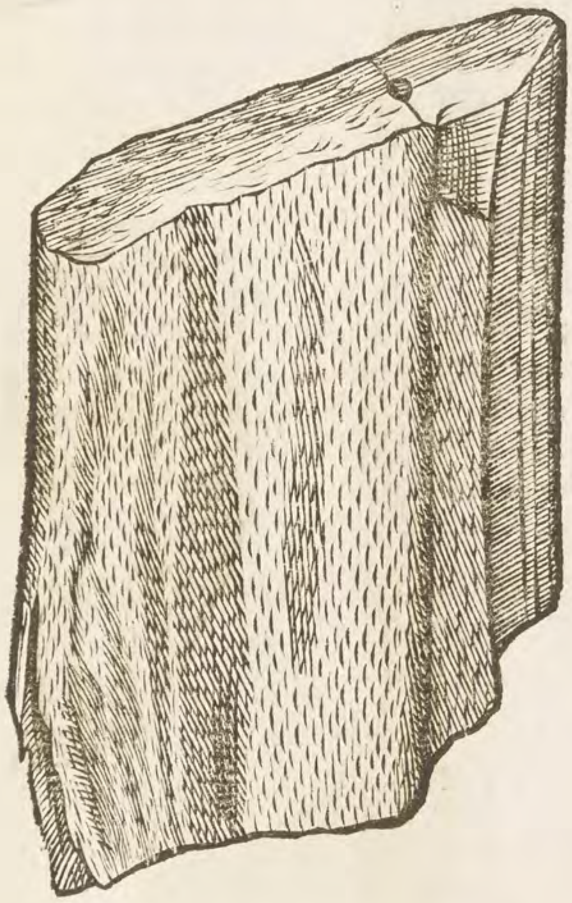
Dryites

A Dryites eſt portio trunci querni petrificata, quam conſpicati ſumus circumferentia trium cubitorum, & altitudine duorum, cuius ſuperficies adeò fulgebat, vt lucidiſſimam gemmam imitaretur. Huius effectus cauſam inde naſci credimus, quoniam ex ſucco lapideo puro, claro, & quaſi gemmeo, exhalationi ſiccæ permixto, duruerit in lapidem. Ante aliquot annos, in valle Ioachimica, referente Geſnero, Fagus cum trunco, ramis, & folijs, altitudine ſeptuaginta vlnarum ſupra centum, lapideæ naturæ ſub terra fuit reperta: quandoquidem, in Germania, ſæpè ligna in lapides mutata inueniuntur. Tandem lignum Aloes etiam petrificatum, ex Aſſyria delatum, pertractauimus.

Itaque, præter Abietitem in I. Tabella delineatum, multa alia Lithoxyla habuimus, quæ omnia in ſubſequentibus tabellis deſignata exhibebimus.

II. Tabella exhibet figuram pulcherrimam ligni petrificati, ſed adhuc in cognitionem venire non potuimus, cuiuſnam arboris lignum fuerit, & figura inſcribitur Lithoxylon.

II. Tabella cum Lythoxylo.

III. Tabella & ipſa proponit ſub numero 1. & 2. aliud Lithoxylon pariter incognitæ arboris. Erat enim fragmentum caudicis, vel rami craſſi arboris, pictum iuxta partem internam, & externam, colore caſtaneo, cum maculis quibuſdam nigris, & albicantibus. Iuxta partem internam fibræ ligni conſpiciebantur, & iuxta partem externam cortex, neq; glaber, neq; aſper apparebat.

In eadem tabella delineatur lapis albus æmulans fruſtum ligni. Pariter ibidem eſt ſimulacrum lapidis imitantis Stelechitem, quocirca Stelechiti congenerem lapidem appellauimus. Coloris erat flaueſcentis, cum duobus nodis, in vtraq; parte, & foramine in medio: vnde æmulabatur ramulum alicuius plantæ: etenim hæ cauitatem aliquandò habere ſolent.

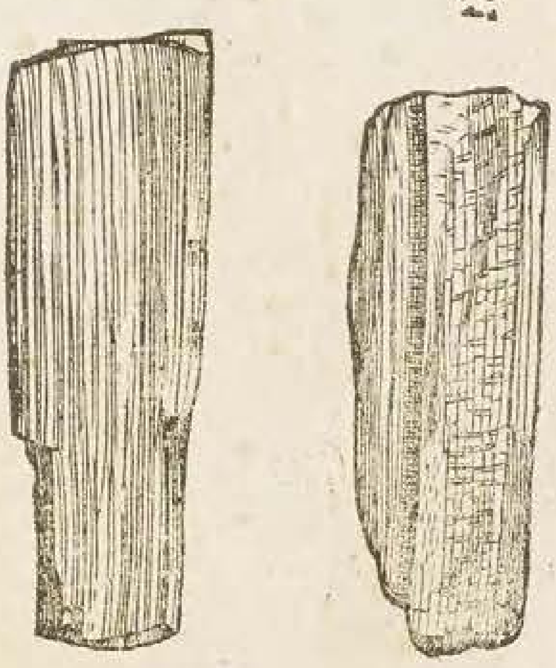
III. Ta-

III. Tabella cum Lithoxylo, & lapidibus Lithoxyla imitantibus.

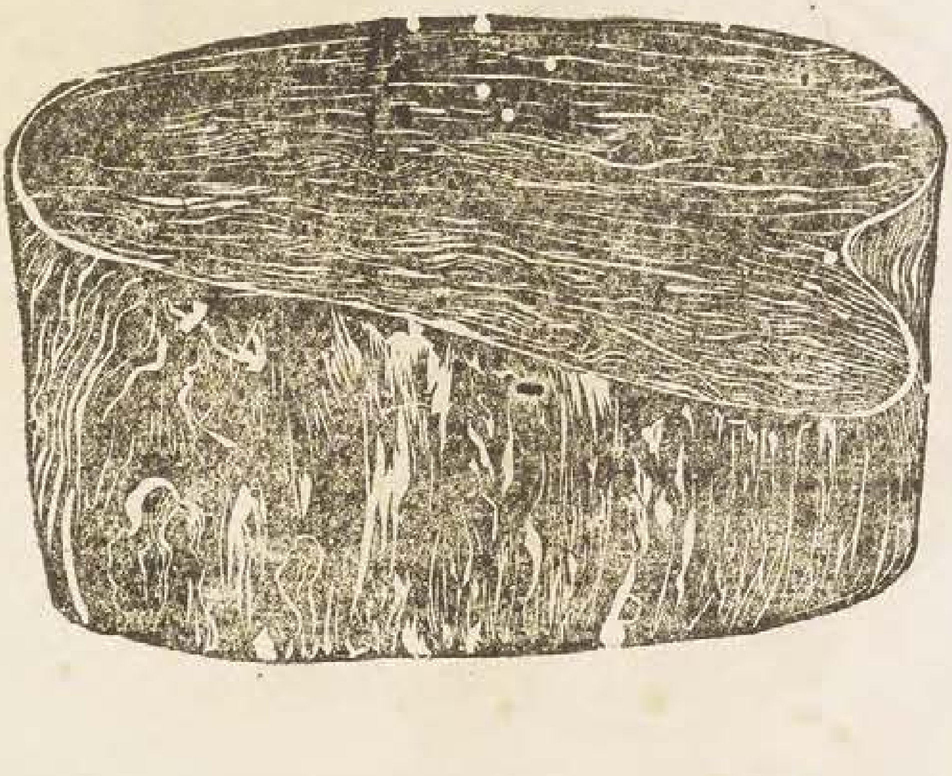

IV. Tabella ſub numero 1.& 2. præbet effigiem ligni petrificati, ſed cuiuſnam fuerit arboris, eſt admodum difficile cognoſcere: nihilominus, ſi licet aliquando diuinare, aliquam Ilicis ſpeciem fuiſſe pronunciabimus. Quandoquidem Ilicis faciem æmulabatur.

IV. Tabella ligni petrificati.

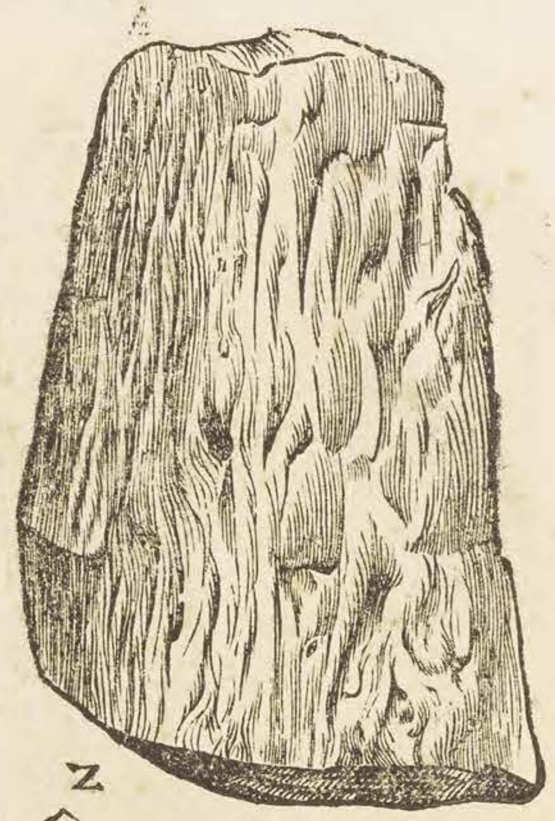
V. Tabella cum Lithoxylo leucomelano.

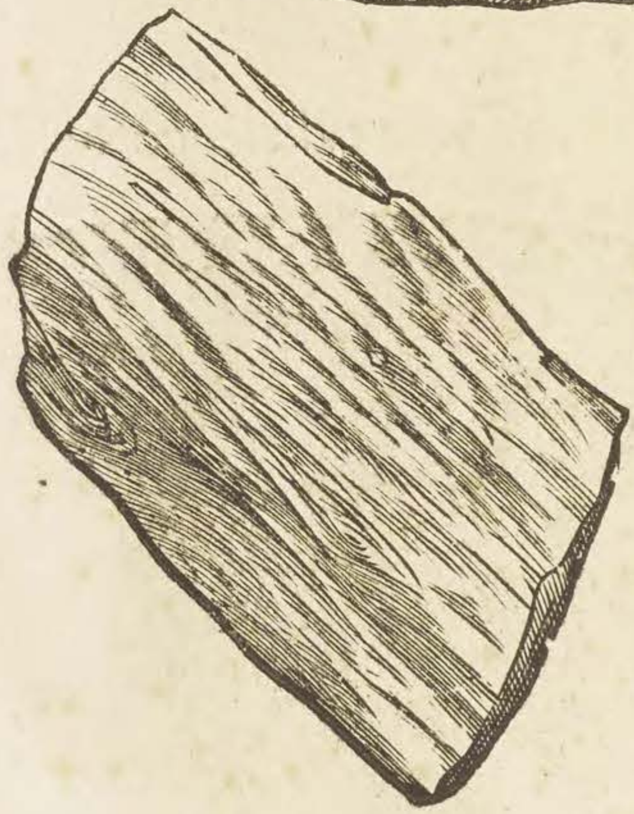
V. Tabella refert expreſſam imaginem cuiuſdam fruſti lapidei ponderoſi, quod fortaſſis olim fuit lignum, quoniam in eo venæ ligni maximè patent, colore erat albo, & nigro refertum, & ophitem æmulari videbatur. Quoniam autem coloris erat albi, & nigri, ideò inſcribitur Lithoxylon leucomelanon.

VI. Ta-

VI. Tabella cum aſſere petrificato.

2

VI. Tabella exprimit lignum petrificatum figura aſſeris, longitudine dodrantis cum palmo, & latitudine palmi. Nos autem credimus fuiſſe fragmentum aſſeris nucis, quod tractu temporis in lapidem concreuerit, cum pulcherrimis maculis, ad inſtar ligni nucis, inſignitum fuerit. Sub numero I. pars interna, & ſub numero 2. pars eiuſdem externa delineatur.

VII. Tabella cum Carpinite.

VII. Tabella oſtendit delineatum Carpinitem, nempè partem trunci lapideam, & effoſſam in Agro Bononienſi, erat autem pars caudicis Carpini, ſine cortice, fortaſſis in lapidem tranſmutata, tractu temporis. Longitudinis erat dodrantalis, colore, & ſubſtantia, Lithoxylo Alni aſſimilabatur, magis tamen albeſcebat

VIII. Tabella cum Lithoxylo triplici.

VIII. Tabella eſt valdè admiranda, quoniam repræſentat triplex Lithoxylon, nempè fragmentum Caſtaneæ, Quercus, & Vlmi in lapideam formam transformatum. Quare hæc tria fruſta ligni lapidea dici poſſunt Caſtanites, Dryites, & Ptelites: quandoquidem πτελέα Vlmus Græcis nominatur.

IX. Ta-

IX. Tabella cum Eleatite.

IX. Tabella monſtrat Eleatitem. Erat enim lignum Oleæ petrificatum, partim colore albeſcente, partim flaueſcente.

X. Tabella oſtendit aliud fragmentum Oleæ petrificatum ſub numero 3. namq; ſub numero 4. figuratur lignum Salicis pariter petrificatum, & ſub numero 2. delineantur tria fragmenta ligni lapidea, cum venis rubeſcentibus.

X. Tabella cum alijs Lignis petrificatis.

XI. Tabella habet effigiata alia lignorum fragmentà ſimiliter in lapidem tranſmutata. Primo loco pingitur Lithoxylon cinerei coloris intus flaueſcens, & in ſinu terræ in hanc formam redactum, ſed non potuit cognoſci, cuius arboris fuerit fragmentum.

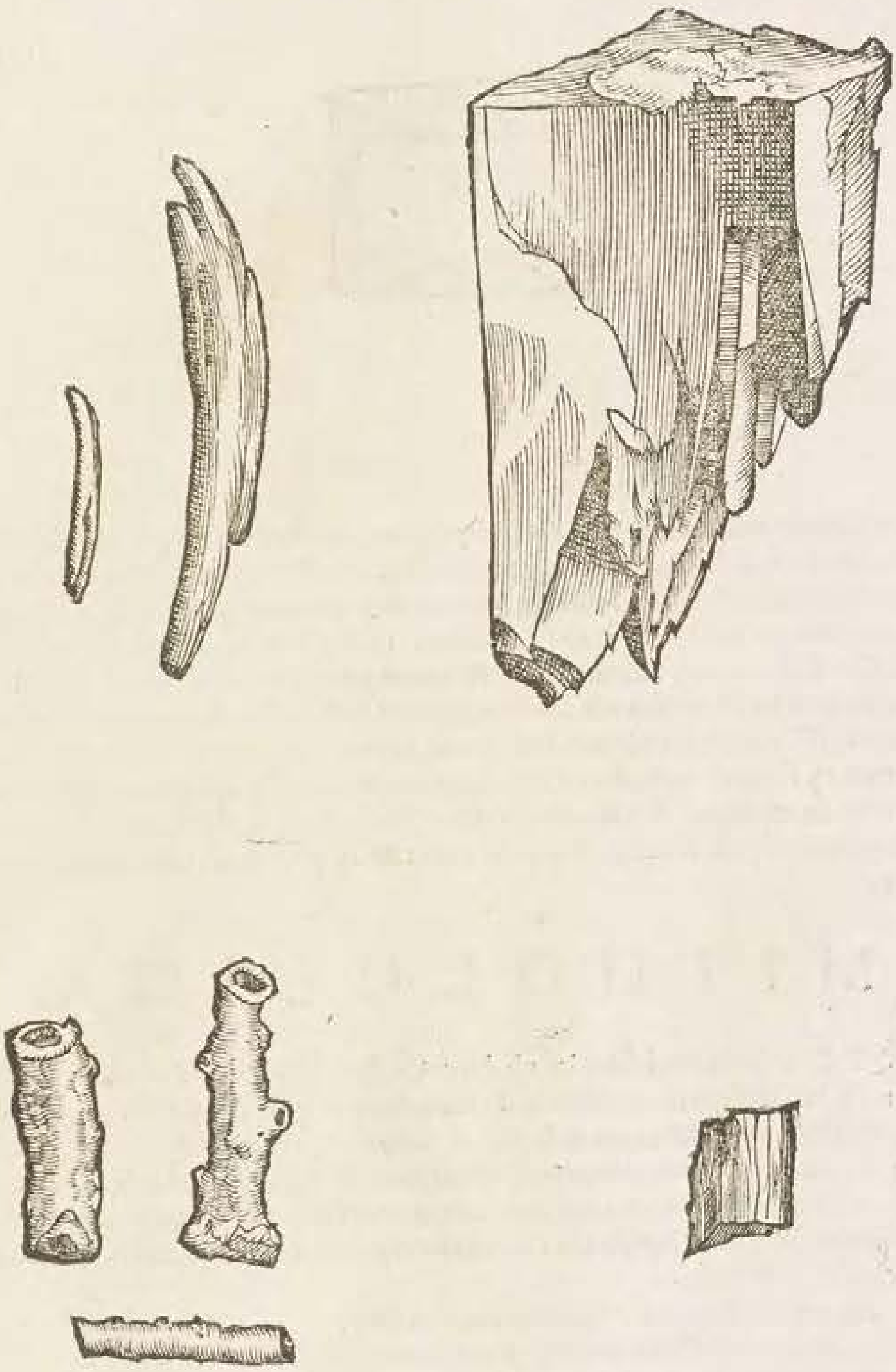
Secundo loco deſignatur pars trunci lapidea, habens colorem Chalcitis, quæ in lapide arenario reperta fuit.

Tertia icon indicat lapidem Stelechiti ſimilem, quoniam ramum alicuius fruticis, vel arboris ſimulat: etenim nodi in illo veluti in arboribus apparent.

Quarta icon exprimit corticem Betulæ petrificatum. Betula arbor fuit Antiquis notiſſima, cum ex illius virgis faſces fierent, qui Magiſtratibus præferebantur.

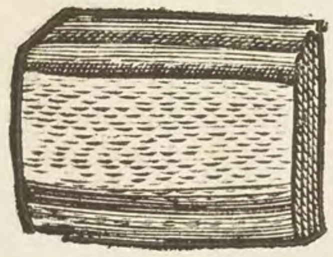
XI.Ta-

XI. Tabella cum alijs Lignis petrificatis.

XII. Tabella habet delineatum arboris incognitæ corticem pariter petrificatum. Fuiſſe olim corticem arboris cognouimus, quoniam facilè in particulas corticeas ſcindebatur, quemadmodum aliquando in arboribus obſeruamus, quarum cotcices alium corticem internum amplectuntur.

XII. Tabella cum alio cortice petrificato.

His expoſitis de rebus animatis lapideſcentibus, ad inanimata, & artificialia tranſeundum eſt, quæ & ipſa interdum in naturam ſaxeam ſolideſcunt. Neapoli quidam olim oſtendebat reticulum muliebre in litore maris repertum, cuius filum, ex quo contextum erat, iam naturam lapideam acquiſiuit. Item glomus, nempè globus ex filo factus in Muſæo Calceolarij Veronenſis obſeruatur petrificatus tactilis, & non diſſolubilis. Deniq; Nix in lapidem durata à nonnullis in Alpibus fuit obſeruata. Nos autem aſſerimus non fuiſſe niuem lapideam, ſed potiùs lapillum albicantem ſub niue repertum, & concretum ex liquore a niuibus ſtillante, quem in ſuo corpore impuro habebat. Cum non ſit veriſimile ex mixto imperfecto, velut eſt nix, aliquid reſultare poſſe, ſexcenta alia huius generis lapideſcentia, & lapidea recenſere poſſemus, ſed breuitati ſtudentes omittimus.

MITHOLOGICA.

NEQVE fabulares hiſtoriæ ab hoc Capite ſunt arcendæ, quoniam, & ipſæ multa lapideſcentia memorant. Itaq; Serpens ille, apud Homerum, poſt nouem Paſſeres deuoratos in lapidem mutatus fuiſſe perhibetur, qui gloriam captæ Troiæ, nullo vnquam tempore, perituram eſſe ſignificabat. Inſuper fabulatores Poetæ monimentis etiam mandarunt, intuentes ſcutum Mineruæ effigiatum capite Gorgonis Meduſæ, illicò lapideam naturam adipiſci: Idcircò Reuſnerus quandoque huc reſpiciens ſic canebat.

Dum mouet iniuſtum Phineus in Perſea bellum,
Multaq; fert hoſtis vulnera, multa facit:
Gorgone cum ſocijs viſa ſtupet illicò, tandem
Hic Lapis immotus fit, rigiduſq; Silex.

Niobe quæ. Amplius Poetæ fabulantur Niobem filiam Tantali, ſororem Pelopis, & vxorem Amphionis, ingenti dolore, ob interitum filiorum, agitatam, in ſaxum conuerſam fuiſſe; quandoquidem ipſi fingunt omnes illius filias, & filios ſagittis Apollinis, & Dianæ fuiſſe peremptos. Hæc autem mulier à Statio, in Syluis, Sypileia mater vocata fuit; quoniam facta ſaxea, turbine venti, in Sypilum patiram rapta fuiſſe traditur.

MI-

A

MIRACVLA.

INTER Chriſticolarum geſta à Gregorio Turonenſi, & Vincentio hiſtorico recitata legimus, quòd mendicus quidam decrepitus in litoribus maris verſans, Chriſti nomine, eleemoſynam petebat, flagitabatque modicum eſculentorum, quibus nauis onuſta vehebatur. Præfectus nauis plus iuſto immiſericors, nil præter lapides, in naui reperiri monebat. Tunc Mendicus hæc verba protuliſſe dicitur: faxit Deus, vt ita appareant. Tunc omnia eſculenta nauim onerantia, ſupra vim naturæ, in ſaxa fuerunt transformata: itaut Dactyli, Oliuæ, & cætera huius generis, retenta priſtina forma, & colore, lapides euaſerint, quos vidiſſe, & contrectaſſe, Gregorius Turonenſis hiſtoriæ ſcriptor retulit.

Item Ioãnes Euſebius Ieſuita recitat quondam in ciuitate Daroca accidiſſe, vt quidam peieraret per ſancta corporalia, in lapidem conuerti ſibi imprecatus, ſi falſa aſſereret, & ille in ſtatuam ſaxeam, ſupra ordinem naturæ, fuit mutatus, eodem, quo erat habitu, & forma, & adhuc durat omnibus conſpicuus, & homo lapideus Darocæ nuncupatur. *Lib.* 1. *de mir. nat. Europæ ca.* 2.

B

Demùm ex Actis Sãctæ Brigidæ collegimus fuiſſe virguncu lam Principis cuiuſdam filiam, quæ vouerat omnipotenti Deo illibatum virginitatis florem ad extremum vſq; ſpiritum retinere. Pater autem illam inuitam alio Principi in matrimonium promiſerat; ideòq; parato nuptiarum ſumptuoſo apparatu, hæc virgo ad ſanctam Brigidam implorans auxilium confugit; interim Patris agmine equeſtri perſequẽte, quare Sancta Brigida tot equitantes conſpicata, vt filiam raperent, ſtatim impreſſo digitis ſupra terram Crucis ſigno, illi omnes in tot ſtatuas lapideas transformati fuerunt. Vnde Pater tam ſtupendum admiratus miraculum, pœnitentia ductus, filiæ pepercit.

C

MORALIA.

MORALIS doctrina etiam à lapideſcentibus documenta percipit. Namq; veluti plantæ in vndis nonnullorum fluuiorum merſæ lapideſcunt: ita nonnulli in flumine criminum verſantes: omnem humanitatis ſenſum amittunt, & pectora prorſus ſaxea induunt, itaut ſpecie tantùm homines eſſe videantur. Quamobrem Diuus Bernardus hos meditatus, dixit, in his cor eſſe, quod compunctione non ſcinditur, nec pietate mollitur, nec precibus mouetur, nec minis cedit, flagellis duratur, fitque ingratum ad beneficia, infidum ad conſilia, ſæuum ad iudicia, inuerecundum ad turpia, impauidum ad pericula, & inhumanum, ad humana. Quamobrem facere non poſſumus, quin huiuſmodi cor lapideum indigitemus. Quapropter, in hoc caſu, criminoſi ad ſolum Deum omnium aquarum, & lapidum gubernatorem confugere debent, qui apud Ezechielem, hæc verba protulit. *Et dabo eis cor vnum, & ſpiritum nouum tribuam in viſceribus eorum, & auferam cor lapideum de carne eorum, & dabo eis cor carneum, vt in præceptis meis ambulent.* Etenim hac ratione ſceleris limum, æſtum fomitis, gelu acediæ, ſalſuginem auaritiæ, fluctus inconſtantiæ, ſpumam faſtus, & arenas diſſolutionis arcebunt: quinimò eorum cor, audita voce diuina, impoſterum non obdureſcet. *Lib.* 1. *de conſid. ad Eug. Pont.* *Cap.* 11.

D

DE EBENO FOSSILI. Cap. LXIII.

CVM Seruius in Virgilium annotauerit Ebenum eſſe arborem Indicam nigri coloris, quæ cæſa dureſcit in lapidem, opportunè tractatus Ebeni foſſilis capiti lapideſcentium ſubiungitur. Multi enim hoc lignum eſſe petrificatum crediderunt, cum tamen Ebenum foſſile quid diuerſum exiſtat. Præterquamquòd huius Ebeni hiſtoria nobis viam ſternit ad gemmas: etenim hoc Ebenum ab Authoribus inter gemmas opacas collocatur.

Itaq; Ebenum foſſile lapis eſt, non lignum,& Germani, annotante Georgio Agricola, vocant Erdſtocklein, quaſi ſtipitem, vel truncum paruum ſubterraneum dicant. Sunt, qui Antipathen cognominant, &, tali nomine, olim Venetijs in Germaniam ad Georgium Agricolam miſſum fuit. Geſnerus Pſeudocorallum nigrum appellauit. Alij Corallium ſpurium. Alij Hypoxylon, & Palmam marinam cognominarunt. Vulgus, Barbari, atq; Afri Baualiam indigitant

Baualia quid.

Ebeni nomen promeruit, quia ligno Ebeni arboris ſit ſimillimum. Georgius Agricola inter res foſſiles leues, cum Gagate, Pumice, & Tophis collocauit. Quinimò ſub finem libri ſeptimi de natura Foſſilium, retulit Hildesheimi(Germaniæ locus eſt) intra terram aluminoſam, iuxta lignum in lapidem mutatum,& in eius commiſſuris reperiri. Id etiam ſparſum in aliorum lapidum cauernis, tanquam in aluo latibulari, Theophraſtus pronunciauit, qui, teſte Plinio, ad inſtar cornu politi radiare tradidit; immò addidit ſolidum eſſe, & candido, & nigro colore reperiri Eſt autem lapis leuis, & aſpectu ſimilis Gagati, ſed natura diuerſa, cũ ignem non ſentiat, quo Gagates conſumitur.

Lib. 36. c. 18.

DE LAPIDE CYANEO, SIVE LAZVLI. Cap. LXIV.

ÆQVIVOCA, SYNONIMA, ETYMVM.

CYANEVS lapis, ſiue ſecundùm Arabes Lazuli, cærulei coloris,& aureis aliquando guttis conſperſus apparet, de quo in præſenti capite, ſermonem habere ſtatuimus, cum inter gemmas opacas ab Authoribus reponatur. Sunt, qui, hoc eodem nomine, ſuccum metallicum cæruleum cognominant, de quo, in octauo Capite tertij libri huius Tomi, verba fecimus. Quamobrem, non intellecta Cyani homonymia, multi Authores toto cælo errantes hunc lapidem cum ſucco metallico cæruleo confuderunt, & præſertim quia apud Dioſcoridem,& Galenum, Cyanus pigmentnm eſt, quod Plinius Cæruleum indigitauit.

Plinius hunc lapidem Sapphirum appellare videtur, cum nullibi Sapphirum pellucidam gemmam conſtituat, huncq; punctis aureis radiare retulit; quæ conditiones non Sapphiro gemmæ pellucidæ, ſed lapidi Lazuli gemmæ opacæ competunt. Meſue lapidem hunc, cum ſcintillis aureis maculatum obſeruauerit, ſtellatum indigitauit. Tandem Vulgò lapis Lazuli, ſeruato nomine arabico, appellatur, qui plura æquiuoca, ſynonima,& etymologias ad hunc lapidem ſpectantia ſcire cupit, ad caput octauum libri tertij confugiat, vbi fusè de Cyano egimus.

Sapphirus Plinij.

DE-

A

DESCRIPTIO, DIFFERENTIÆ, & Natura.

HIC lapis Armenio ſimilis eſſe videtur, præter duritiam, & maculas, cum Armenius non ſit ita durus, neq; maculatus, vt Lazuli. Verùm quidem eſt, quòd Armenius lapis mater Cyani eſſe perhibetur, qui in fodinis aureis inuenitur. Scintillæ igitur veluti tot ſtellæ in hoc lapide conſpiciuntur: idcircò nõ eſt mirandum, ſi Meſue hunc inter ſtellares lapides recenſuerit, de quibus nos in ſequenti capite verba faciemus. Præterea maculæ lapidem hunc exornantes quandoq; ſunt ex materia marmorea, aliquandò ex Pyrite, & interdum ex auro, fortaſſis iuxta materiam, cui lapis Lazuli adnaſcitur. Verumtamen illa ſpecies aureis guttis conſperſa rariſſima, & B pretioſiſſima habetur. Falloppius memorat ſe vidiſſe hunc lapidem auro incluſum, in quo ſeptem ſtellæ aurei coloris ordine illo diſpoſitæ conſpiciebantur, quo, ſtellæ ſydus Vrſæ cęleſtis conſtituunt, quæ adeò egregiè à Natura in tali lapide erant cælatæ, vt manu ſummi Opificis fabricatæ viderentur. *Stellæ in lapide Lazuli.*

Huiuſmodi lapis, quando ſyncerus, & orientalis eſt, hoc habet inſitum à Natura, vt bonitas illius igne deprehendatur: namq; ſi fuerit candefactus, & poſtea refrigeratus, ſcintillas aureas venuſtiores oſtendit. Id autem ſecus contingit, quando à prædicta bonitate recedit, quoniam mutat colorem. In Germania etiam talis lapis inuenitur, ſed medius inter lapidem Lazuli, & Armenium eſſe perhibetur.

VSVS IN MEDICINA.

C CVM hic lapis in medicamentis tam internis, quàm externis non vulgariter Patientibus proſit; notandum eſt, ipſum eſſe præparandum, antequam medicamina per os ſumenda ingrediatur. Hanc autem præparationem in diligenti ablutione conſiſtere arbitramur: quandoquidem abſque hac præparatione, medicamentis internis permixtus vomitum prouocare creditur: nam ablutus, & per os exhibitus humores aduſtos, & melancholicos purgat; ſicq; ægritudinibus cerebri, & cordis non parum vtilitatis affert, dum Maniæ, Epilepſiæ, & Syncopi non mediocriter opitulatur. Itaq; duas inſignes compoſitiones à Meſue recitatas ingreditur, nempè pilulas de lapide Lazuli, & Confectionem Alkermes, & vbique præparatus à Meſue commendatur. Multi autem Medici eruditi, per lapidem Lazuli præparatum, diligenter crematum interpretantur. Nos autem, vnà cum alijs, ablutum tãtummodò intelligimus, quandoquidem, aduſtione, acrimonia medicamenti augetur, & facultas ſoluens retunditur. Legimus quidem apud Antiquos, lapidem Lazuli combuſtum fuiſſe, ſed poſtea illum medicamentis tantummodò externis permiſcebant. His addamus, quòd Alexander Trallianus, Manardus, & Matthiolus monimentis mandarunt hunc lapidem tantummodò ablutum, ſecuriſſimum eſſe medicamentum, nullamq; prorſus noxam Patientibus vnquam attuliſſe. Præterquamquòd Nicolaus etiam Præpoſitus, diligenti ablutione, prauam medicaminum qualitatem, & præſertim lapidis Lazuli auferri poſſe teſtificatur Hac igitur ratione præparatus vnà cum alijs ſimplicibus pilulas de lapide Lazuli componit, quæ, ad ſeſquidrachmam præſcriptæ humores melãcholicos, & aduſtos placidiſſimè purgant, & morbos ab huiuſmodi humoribus ortos exterminant. Quinimò ingreditur etiam confectionem Alkermes, quæ in Syncope, cordis palpitatione, & in alijs affectibus, præcordia vexantibus inſignem ſolet habere prærogatiuam. *Lapis Lazuli quomodo præparetur.*

D

Leonardus Fioravantus Empyricus Venetus lapidem Lazuli vomitum prouocare, & febrem quartanam curare ſcripſit, fortaſſis hunc illotum, & minimè præparatum intellexit; deinde ex hoc lapide oleum ſe extrahere pronunciauit. Quod ſomnum conciliat, & inflammationes, necnon dolores podagræ mirandum in modum ſedat. Apud Germanos, authore Boetio, pro amuleto, aduerſùs puſionum terriculamenta, & ad roborandam oculorum aciem fæliciter vſurpatur.

VSVS

VSVS IN PICTVRA, ET ALIIS.

PICTORES, deficiente Cæruleo vltramarino, lapidem Lazuli genuinum, orientalem, & fixum ſibi comparare nituntur, vt inde pulcherrimum colorem extrahant. Fixum vocant eum lapidem, qui igni reſiſtit, proprium colorem non mutans, non fixum verò appellant, qui ab igne patitur. Ab vtroq; tamen colores cærulei tam elegantes eliciuntur, vt aſpectu ab inuicem minimè diſtinguantur. Tempus tamen illos diſcriminat: nam color ab orientali lapide, & fixo dimanans nulla vnquam vetuſtate corrumpitur, atq; mutatur, quod de alio ſecus aſſerendũ eſt. Anſelmus Boetius modum præparandi lapidis Lazuli, pro coloribus, magna impenſa factum, longa verborum ſerie docuit. Vbi non ſolum huius lapidis in calcem reducendi rationem examinat, ſed etiam vaſa, lixiuia, & emplaſtra fortia, & mitia proponit, quibus faciliori negotio color cæruleus elici poſſit, vt ablutus picturæ inſeruiat. Rurſus idem Author, in poſtremo Capite, faciliorem modum, & minori impenſa factum aſſignat, quo cæruleum vltramarinum à lapide Lazuli extrahi queat. Quoniam autem huiuſmodi color pretioſus eſt, & caro pretio venundatur, Pictores Cæruleo vtuntur ex Armenio lapide fabricato, aut ex vitro eiuſdem coloris, quod Smaltum cognominant, deinde hunc colorem cęruleum modica portione Cærulei vltramarini velant. Vitruuius quoque, & Plinius Cærulei facticij meminerunt. Sed præter has ſpecies, hic color per fraudem etiam præparatur, Indico in aqua diſſoluto, & in creta tritam infuſo. At huiuſmodi color nullius valoris eſſe traditur.

Lib. 2. de lapid. cap. 124.

Cæruleum factitiũ, & fictitium.

Alios etiam ad vſus lapis Lazuli vſurpatur. Primùm, qui aurum ex re quacumque colligere nituntur, hunc punctis aureis decoratum terunt, cui hydrargyrum in mortario cum piſtillo permiſcent, & poſtea per linteum colant, vt argentum viuum per pannum egrediens totam auri portionem ſecum ducat; nam tunc hydrargyrum in vaſe Aurificum ſuper carbones poſito, in auras euolat, & ſola auri portio in fundo vaſis remanet. Tandem hic lapis ad tantam magnitudinem excreſcit, vt ex illo Artifices manubria gladiorum, & cochlearia forment.

DE STELLATO LAPIDE.
Cap. LXV.

ÆQVIVOCA.

HIC lapis ſiue Stellatus, ſiue Stellaris nuncupetur, ſiue alijs nominibus ab Authoribus inſigniatur, æquiuocationem euitare non poteſt. Etenim illæ gemmarum ſpecies, quæ aeri expoſitæ, vel radijs Solaribus admotæ, lucem quamdam præ ſe ferunt, quæ imaginem deambulantis ſtellæ repręſentant, ſtellares appellantur; cum rectiùs tales gẽmæ ſtellantes eſſent nominandæ, nimirum ſtellæ ſplendore conſpicuæ. Stellatus autem, vel Stellaris cognominandus eſſet ille lapis, de quo in præſentia ſermo habetur; cum in ſe ſtellas quaſi arte depictas contineat. Item gemmas cuiuſcumq; generis ſplendorem ſtellæ eiaculantes ab Authoribus Aſterias nuncupari, & ad oculos Felis Nuperorum reduci Ceſalpinus tradidit, quoniam adinſtar pupillæ oculorum, modò clariùs, modò obſcuriùs niteant.

Legitur etiam in Theatro terræ Sanctæ, quòd in templo Bethlemico, pars illa lapidis, ſuper quam Chriſtus Seruator noſter natus eſſe dicitur, & cui Maria ſemper Virgo flexis genibus inſedit, marmoribus non eſt veſtita, ſed ſtellæ ſimilitudinem habet: quocirca lapis Stellaris nuncupatur.

Lapis Stella.

Notum eſt lapidem hunc à nonnullis Stellam nuncupari, ſed lapis Stella vocatur etiam ille, qui in monte Bulleneo, nuncupato Regio, naſcitur, &, inchoante Autumno,

noctе

A noćte intempeſta, inſtar ignis radiare perhibetur.

Demùm Stellaria vocatur etiam Aliquibus hæc petra, ſed apud Botanicos, Stellaria, ſiue Aſterias nomen eſt multis plantis commune: quandoquidem Bubonium, Coronopus, & aliæ plures hoc nomine donantur; cum flores, vel folia ad modum ſtellæ decuſſata producant. Nicander etiam in Theriacis, Aſteriam nempè ſtellarem quamdam Phalangij ſpeciem nuncupauit, quoniam, inſtar ſtellæ, variata eſſe feratur.

SYNONIMA, ET ETYMVM.

HVNC lapidem quidam ſtellatum, & Aſteriam, quidam Petram ſtellarem, nonnulli Recentiorum Aſtroitem cognominant, quod poſtremum nomen Geſnerus libentiùs amplectitur, quia hic lapis, inſtar ſyderis cæleſtis, in ſe plures ſtellas contineat, vt diſtinguatur ab Aſteria lapide ſolido, nimirum ab illa gemma,
B quæ, ſplendore ſuo, ſtellam æmulatur. Immò addit Geſnerus, quòd Aſtrites, Aſtrias, vel Aſterias eſt lapis pretioſus, qui, apud Pliniũ, Solis gemma nominatur, & apud Agricolam Aſtrobolos, quia, ſuo fulgore, dum mouetur, ſtellam quodammodo eiaculari videatur.

Hunc noſtrum lapidem ſtellarem Plinius Ponticam gemmam indigitare videtur. At Georgius Agricola Ponticas Plinij vocari etiam Thracicas, & Achati congeneres eſſe voluit. Poſtmodum idem Agricola prodidit hunc noſtrum lapidem, Aſteriam, & Aſtroitem appellari, quia Aſtris quodammodo ſit inſignitus: continet enim formas ſtellarum tam elegantes, vt nullus Pictor elegantiores formare poſſet. Vulgus vocat petram ſtellariam, Germani, ex Geſnero, dicunt Sternſtein, vel Sigſtein, idcircò non eſt mirum, ſi Georgius Agricola ſcripſerit, in Germania vocari Victoriam, quoniam à Geſtantibus hunc lapidem, cauſam obtineri, & hoſtes ſuperari exiſtimanr. Marſilius Ficinus hunc lapidem indigitauit Dracontiam, quoniam ex Indico Dracone eximi arbitratus eſt; ſed in hoc à veritate recedit, cum talis lapis ſuam mineram habeat.

Gemma Pontica quæ.

Dracontia lapis.

C

DESCRIPTIO, LOCVS, & Natura.

LAPIS ſtellaris, qui hodiè circumfertur, plerumq; figura oculi extuberat, & oblongus obſeruatur. A nonnullis gemma opaca dicitur colore candido, ſubcinereo, & fuſco. Ad mentem Agricolæ, petra eſt alba, vel ſubcinerea, figuris nigris ſtellas imitantibus plena, à quibus nomen inuenit. Sed animaduertendum eſt, quòd non ſolum, iuxta ſuperficiem, ſed etiam iuxta profunditatem corporis lapidei, imagines ſtellarum conſpiciuntur. Lapis hic, quandoq; ad magnitudinem humani capitis exceſcere dicitur. Petrus Bellonius olim narrauit Geſnero, in quodam tractu Galliæ, magna fruſta huius lapidis erui, quæ in ædificijs, & ſtruendis parietibus adhibentur; ſed poſtea, an in illis figuræ ſtellarum appareant, Bellonius non retulit. Cæterùm non ſolùm in Gallia, verùm quoq, in Germania, in Aprutio, & præſertim in alueo Torrentium tales lapides inueniuntur.

Li. 6. foſſil.

Locus.

Præterea hic lapis hanc proprietatem à natura ſibi comparauit, vt, in aceto, ſucco limonum, & etiam in vino, ad mentem Cardani, de loco ad locum moueatur. Quinimò, ex ſententia Georgij Agricolæ, Trochites quoque in iiſdem ſuccis locatus ſpontè ab illis egreditur. Cum igitur Trochites, & Aſtroites in prædictis ſuccis, motu locali, ferantur: poterimus ex huiuſmodi lapidibus teſtudinem, vel aliud animal huius generis formare, & automaton admiratione dignum conſpiciemus. Referunt nonnulli lapidem ingentem, & tricolorem, nimirum albo, nigro, & ſubrufo inſignitum in maiori Fano Oenipontis eſſe, qui, ſpatio decem annorum, duos digitos, per tranſuerſum mouetur. Hoc autem ſi verum eſt, quod non credimus, pendet à materia lapidis, quia ſit ſtellaris, ſed fortaſſis ab antipathia, quam habet cum terra, in qua eſt locatus.

Hieronymus Cardanus cauſam motus huius lapidis in aceto, aſſignat humido tenui,

Lib. 5. de ſubtil.

ex quo lapis conſtat, quòd humidum à virtute aceti, & vini in vaporem vertitur: vnde quærens exitum, & non inueniens, huc, atque illuc lapidem alioquin leuem facilè impellit: immò indicium tenuitatis vaporis eſſe affirmat, quia bullas non attollit. Georgius Agticola ſcriptum reliquit lapidem hunc in aceto huc, atq; illuc agitari, & in orbem nonnihil moueri, quoniam huius lapidis ſtellæ ſunt raræ, intermedium verò denſum eſt; quando igitur earum meatus liquorem combiberint, aerem expellunt, qui poſtea lapidem commouet. Hæc autem ratio veriſimilior eſſe videtur. Nam difficile eſt intelligere, ad mentem Cardani, quomodo ex aceto, & vino actu frigidis vapores ab humido tenui excitari poſſint. Satiùs igitur erit aſſerere aerem egredi ſpontè, & corpori grauiori ingredienti cedere, vt mutua corporum penetratio vitetur.

DIFFERENTIÆ.

SCRIPTVM reliquit Anſelmus Boetius quatuor genera huius lapidis inueniri. Primum genus elegantibus ſtellis eſt decoratum, ſecundum figuris roſarum eſt refertum, tertium effigies vndarum, & vermium habet, quartum maculas potiùs, & confuſas prædictarum rerum imagines repræſentat. Præterea lapides huius generis aliquando obſeruantur, qui rudimenta tantummodò ſtellarum habent; hoſq; ad genera Garantronij referenda eſſe nonnulli affirmant; Interdum in vno, & eodem lapide omnes prædictarum rerum ſpecies conſpiciuntur. Similem lapidem ad ſpecies Achatis cum Plinio reducere licet: etenim is verba faciens de Achate, Ponticarum plura genera eſſe ſtatuit, & præſertim memorat ſtellarem petram nunc ſanguineis, modò atris guttis inſignitam, quàm inter ſacras haberi perhibuit. Hæc autem verba Plinij magna obſcuritate premuntur: quare ex illis non poſſumus niſi colligere triplex eſſe huius lapidis genus, primum ſtellatum, ſcilicet modò ſanguineis, modò nigris guttis decoratum. Secundum lineas pro ſtellis habere videtur. Tertiò generi imagines montium, & conuallium aſſignat, quòd Geſnerus nunquam vidiſſe teſtificatur: quandoquidem hoc tertium genus cum Achate confunditur. Proprium enim eſt Achatis, fluuiorum, montium, & conuallium reddere imagines. Itaq; harum Ponticarum Plinij nonnullas icones exhibemns. Vna icon refert corpus hemiſphæricum, exteriùs maximè radians, & ſubſtantiam alabaſtrinam imitans, cum aliqua inæqualitate; namq; in illa materia, quædam maculæ albidiores conſpiciebantur. Alia pars nonnullis lineis, quaſi ramulis, & foliolis admodum minutis inſigniebatur. Præterea dantur figuræ aliorum lapidum, qui, ad mentem Plinij, pro ſtellis lineas habebant, & alios, qui guris montium, & conuallium referti erant, vel potiùs frequentibus lineolis prata viridia repræſentabant Ibidem pingitur lapis oblongæ figuræ, colore albo, & valdè ſimilis Aſtroiti, cum figuris ramulorum quorumdam exiguorum muſci interiectis. Quinto loco in tabella conſpicitur icon Ponticæ, figura teſſeræ. Poſteà addimus, aliam tabellam cum alijs duabus differentijs.

L.37.c.10

Achates qualis lapis.

Nos hoc in loco icones Aſtroitum genuinorum repræſentamus. Etenim in prima facie huius tabellæ pingitur Aſtroites pulcherrimis ſtellis decoratus. Secundo loco habetur Aſtroites magnus radios Solis repræſentans. Tertio loco viſitur Aſtroites Siliceus iuxta vtramq; partem delineatus. Quarto loco figuratur lapis ſtellam marinam referens.

Inſuper damus tabellam duplicem genuinum Aſtroitem coutinens Primo loco deſignatur Aſtroites ſtellatus, & alijs longis notis inſignitus. Secundo loco effigiatur Aſtroites maior candidus, iuxta vtramq; partem expreſſus.

Rurſus multi lapides in rerum natura inueniuntur, qui aliqua ſtellarum rudimenta habent; horumq; omnium figuras exprimimus, quos olim præ manibus habuimus: idcircò aliam exhibemus tabellam, cum tribns Aſtroitum differentijs.

1. Oſtendit lapidem figura meſpili inſignitum imaginibus ſtellam imitantibus: ſed hic inter genuinos Aſtroites non recenſetur.
2. Demonſtrat Aſtroitem, qui Iuncum petrificatum æmulatur.
3. Indicat lapides, qui Aſtroites parui quibuſdam nuncupantur.

His

Ponticæ gemmæ Plinij variæ, Aſtroiti congeneres.

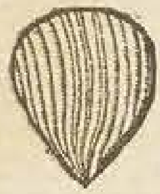
1

2

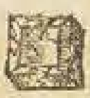
3

4

5

His lapidibus ſtellatis, plures alij, quoad proprietatem, congeneres eſſe videntur, & iconibus in tabella monſtrantur. Sub num. 3. pingitur lapis apud Vulgum *Castracane* nuncupatus, qui, ad inſtar Aſtroitis, in aceto mouetur. Sub numero 1. & 2. pronè, & ſupinè delineatur alius lapis, qui Aracane Arabum congener eſſe perhibetur. Eius pars conuexa ſub numero 1. refert picturas à natura ludente factas, nimirum Puſionem ſedentem, & pedem alterum protendentem, cum figura octauæ litteræ Habreorum ח, quæ Cheth nuncupatur, & paulò altius è regione ſcapularum Puſionis, E, Latinorum eleganter delineatur. Inter litteram hebraicam, & Puſionem quoddam rudimentum figuræ auis conſpicitur, vbi figura etiam tintinabuli apparet. Item in parte plana lapidis ſub numero 2. quædam deſignata auium rudimenta oſtenduntur.

De-

Aliæ duæ differentiæ gemmæ Ponticæ.

1

2

Demum in alia tabella Aſtroites, & Pſeudoaſtroites varios delineamus. In calce tabellæ figuratur Aſtroites, qui monſtrat lapidem aſtrum referentem, & illius radij Scolopendritem æmulantur, &, in medio, centrum illud latum tanquam os conſpicitur, vt licet in Echinis intueri. Colore erat ſubcinereo, & ſubſtantia marmorea.

2.& 3.Alij duo Aſtroites pinguntur cum punctis adeò minutis, vt ſenſum effugiant. H

4. Habetur Aſtroites figura tetragona. Verùm in parte ſuperiori tabellæ oſtenduntur Pſeudoaſtroites aſcendentes ad numerum quinarium, & ita appellantur, quoniam perfectè non accedunt ad naturam Aſtroitis, de quo agimus, neq; perfectè aſſimilantur lapidibus ſtellantibus, quos Gemmarij oculos felis nuncupant.

1.Imitabatur Bellioculum, cum colore, & ſplendore ſit igneo.

2. Pſeudoaſtroites ſeſſilis ab vtraq; parte, figura ouali, colore ſubcæruleo, cum lineis quibuſdam per tranſuerſum ductis, & intus colore ignis fulgebat.

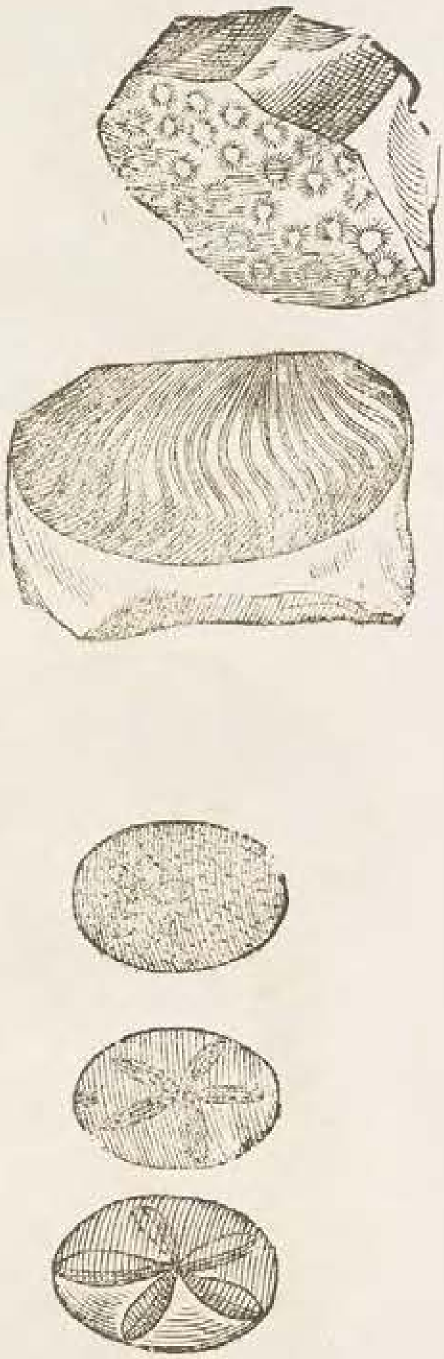
3. Pſeudoaſtroites primo maximè ſimilis, colore albicante, cuius fulgor internus erat flammeus.

4. Pſeudoaſtroites coloris cærulei, & variatus, & intus magis fulgebat, quàm tertius.

5. Pſeudoaſtroites quarto ſimilis, cæruleo tamen colore carens, lineas tranſuerſales habebat, cum colore valdè accenſo. Sed hi lapides inter gemmas ſunt recenſendi.

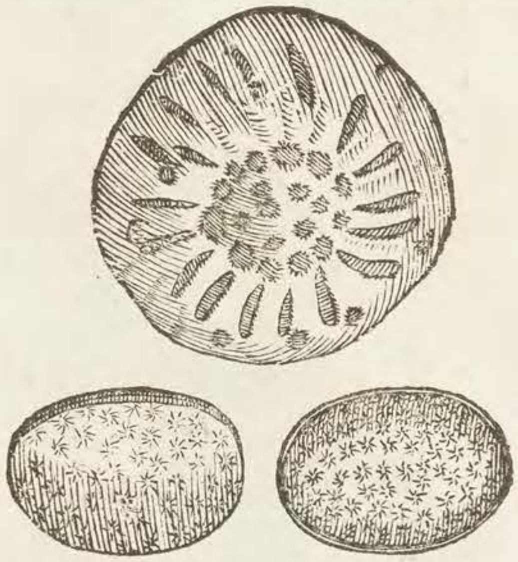
His

Aſtroitum quatuor differentiæ.

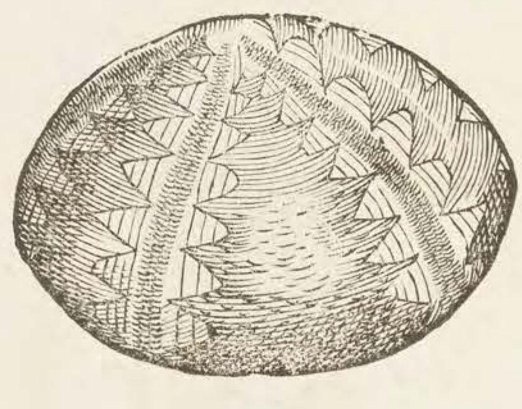

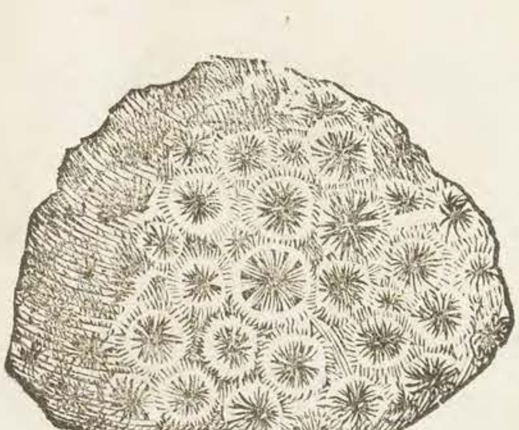
His addere debemus alium lapidem, qui nomen ſtellæ magis, quàm alij lapides deſcripti, promeretur. Etenim ſtellas habet plures ita inuicem ſuperpoſitas, vt facilè ſeparari poſſint: quemadmodum Lector in figura hoc in loco delineata intueri poteſt. Quandoquidem vna tantummodò ſtella ſeorſum pingitur, quæ alteri erat copulata. Hic lapis à Geſnero vocatur Sphragis aſteros, quaſi ſigillum ſtellæ, cum figura ſtellæ ſingulis partibus lapidis impreſſa eſſe videatur: immò radij ſtellæ ſuis angulis eminentes apparent, & ſinguli radij cauitatem mediam habent, & margines ſtrijs tranſuerſis ſulcatos. Eſt autem hic lapis ſubſtantiæ valdè duræ, & reperitur potiſſimùm, authore Geſnero, in colle edito, ad Cimmeriam arcem. Octo, vel plures ſtellæ in hoc lapide cohærentes naſcuntur, & ita copulatæ, vt nullus artifex eas rectiùs coniungere potuiſſet: deinde facilè etiam ab inuicem ſeparari poſſunt.

Aſtroitis item duæ differentiæ.

Aliæ Aſtroitum tres differentiæ.

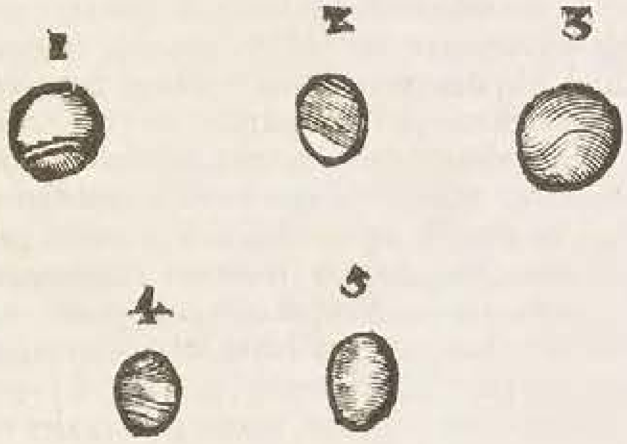

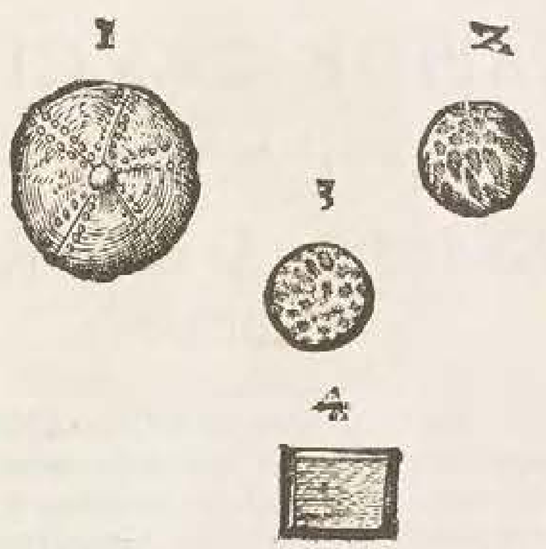
3

Aſtroiti lapides congeneres.

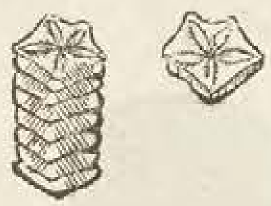
Pſeudoaſtroites, & Aſtroites varij.

 E

Aſtroitis alia differentia.

VSVS IN MEDICINA.

MARSILIVS Ficinus non modicam ex hoc lapide demeti poſſe frugem affirmat, ſi quotidie aceto madefiat, & geſtetur: quandoquidem hominem non ſolum à venenis tutum reddet, ſed etiam ſpiritus vitales mirandum in modum exhilarabit. Alij diuulgarunt, hoc lapide geſtato, hominem non modò à feris defendi, ſed etiam febrem peſtiferam arceri; & hanc veritatem colligunt ab effectu, dum in aliquo ſuſpenſus cubiculo impedit, quominus araneæ, & aliæ animantes venenatæ illuc accedant. Plinius lapidem hunc fæcunditati adiumento eſſe pronunciauit. Ioannes Baptiſta Porta arbitratus eſt, ab hoc lapide geſtato, nocturna terriculamenta aboliri: hac de cauſa aduerſus Dæmones etiam commendatur. G

Epilepſiæ remedium. Rurſus Alij ſcriptis mandarunt, hunc de collo ſuſpenſum maximoperè Epilepticis, & Apopleticis auxiliari: Quinimò, in tali caſu, intrinſecis etiam medicamentis permiſcetur: etenim abraditur puluis ab hoc lapide, & in aliquo liquore ter Apopleticis propinatur. Item à melancholicis hauſtus, partes principales recreantur, & vertigines exterminantur. Demùm puluis hic, ad pondus quatuor granorum, ad impedienda peſtis contagia præſcribitur. Similiter eadem doſis in verminatione magnificatur.

DE LAPIDE CRVCIFERO. Cap. LXVI. H

SYNONIMA, DESCRIPTIO, & Locus.

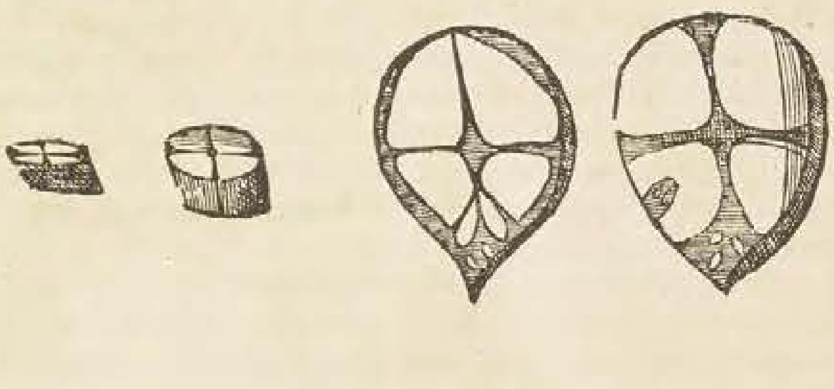
NOSTRA ætate inuentus eſt lapis, Cruce, à Natura inſignitus. Quapropter Nuperi inter ſtellarias, & Aſterias inueniri lapidẽ Cruce decoratum retulerunt. Hic lapis Antiquitati fuit incognitus: idcircò nobis vocatur Staurolithos; cum ϛαυρὸς Græcè crux exponatur. Anſelmus Boetius lapidem Cruciferum, vel Crucigerum indigitauit, & ad genera cornuum foſſilium reduxit; cum magnitudine, & facie, cornu bubulum referre videatur. Etenim ſi per tranſuerſum ſcindatur in plures orbiculos, nigro colore,

A colore, crucem exhibet, & reliqua pars ſuperficiei cinereum colorem habet, cui aliquando color rubeſcens intermixtus apparet. Extrinſeca pars in colore cinereo nigreſcit, & maculis admodum nigris diſtinguitur. Eſt autem lapis hic mollis, quoniam ab eo puluis facilè cultro abradi poteſt. Eius fodina, referente Boetio, viginti milliaribus à Fano Diui Iacobi, in Compoſtella, Hiſpaniæ reperitur. *Lapidis mollities.*

DIFFERENTIÆ.

IMPRIMIS vir Clariſſimus Laurentius Pignorius Patauinus habuit hunc lapidem Cruce à Natura effigiatum. Area erat candida vtrinque paribus interuallis decorata, lineæ albeſcebant, reliqua planities erat lutea. Nos alias differentias obſeruauimus, quarum altera Staurolithos leucos ab albedine, altera Staurolithos erithros à rubedine nuncupari poteſt. Rurſus horum lapidum vnus formam rotundam, B alter verò formam quadratam habebat. Omnes tamen hi lapides per tranſuerſum ſecti figuram Crucis oſtendebant. Quinimò horum lapidum alter aream rubeſcentem cum Cruce nigra oſtendebat, & in gratiam Legentium omnium icones in hac Tabella effigiantur.

Lapidis Cruciferi differentiæ.

VSVS IN MEDICINA.

ANIMADVERTVNT nonnulli lapidem hunc geſtatum ſupra partem dolore vexatam Nephriticis, & Iliacis auxiliari, quoniam hunc tanquam Amuletum pretioſiſſimum prædicant. Præterea addit Anſelmus Boetius hunc geſtatum ſupra cutim, ſanguinem vndequaq; manantem cohibere, & lactis vbertatem producere, necnon febres omnes curare. Tandem hic Dæmonia arcere perhibetur, ſi de collo ſuſpenſus aſſiduè geſtetur.

DE LAPIDE VARIOLATO. Cap. LXVII.

NOMENCLATVRA.

ERVPTIONES humorum in cute Græcis ἐξανθήματα, Latinis Papulæ vocātur. Arabes autem has in corporibus puſionum apparentes, Variolas, & Morbillos nuncuparunt. Verùm hæc tubercula in quodam genere lapidis, Natura tam eleganter effigiauit, vt genuina tubercula in toto corpore omnium hominum, & præſertim puerorum, apparentia imitentur, quæ cum febre, dolore, pruritu, & ichore purulento efflorescere ſolent. F Quapropter hic lapis non immeritò Variolatus fuit cognominatus, & poſt ſtellatum lapidem examinandus proponitur; cum huiuſmodi fictis Variolis, tanquam tot ſtellis inſignitus eſſe videatur. Præterquamquòd, ſi veræ ſunt virtutes, quæ illi aſſignantur, inter gemmas opacas iure optimo connumerari promeretur.

Ordinis ratio.

Meminimus, exactis annis, nonnullos Patres Ieſuitas ex India reduces, hàcq; tranſeuntes Muſæum Illuſtriſſimi Senatus Bononienſis viſitaſſe, illiq;, tanquam rem nouam obtuliſſe fruſtulum cuiuſdam lapidis variolarum rudimentis refertum. Cæterùm, anno præterito, de hoc lapide allocuti fuimus admodum Reuer. P. D. Ioſephum de Nannis Bononienſem, Ordinis Oliuetani, omnibus notitia ſimplicium dotibus cumulatiſſimum, qui nobis ſignificauit Balthaſarem, & Michaelem de Campis peritiſſimos Lucenſes Pharmacopæos, & diligentiſſimos rerum naturalium inueſtigatores, in territorio Lucenſi, hoc genus lapidis obſeruaſſe. Hi igitur perhumani viri ad nos ſcribentes retulerunt, ſe primos in manu cuiuſdam Patritij Lucenſis ſimilem lapidem argento incluſum conſpicatos fuiſſe, qui illi dono datus fuit a quodam Reuer. Patre Ieſuita ab G Indijs occidentalibus reduce. Immò addiderunt lapides huic ſimiles, in locis montoſis Agri Lucenſis, ſe inueniſſe; vnde ab impetu Torrentium, ad fluuium Auſerim poſtea deferuntur, poſt cuius inundationem facilè obſeruantur. Ex his igitur icones, quas hoc in loco repræſentamus, delineati fuerunt. Etenim prædicti viri harum rerum ſingulari peritia admirandi, multas huius lapidis differentias nobis ſunt impertiti. Quandoquidem a Luca, inter vrbes Hetruſcas, Ciuitate nobili, nonniſi ingenia totius Naturæ capacia prodeunt. Noſtris enim temporibus, primarias partes, in ſtudio theologico, nemo non tribuit Reuerendiſs. Alphonſo Puccinellio Lucenſi, Canonicorum Regularium S. Saluatoris Abbati Generali meritiſſimo, viroq; eminētiſſima litterarum omnium cognitione nobili, qui, Bononiæ, hoc anno quadrageſimo octauo, poſt milleſimum, & ſexcenteſimum, toto Ieiunij quadragenarij tempore, in Baſilica D. Petronij, tanto frequentis concionis applauſu, munus, & onus concionatorium ſuſtinuit, vt inter alios Euangelij præcones palmam retulerit.

Lucenſes de Campis.

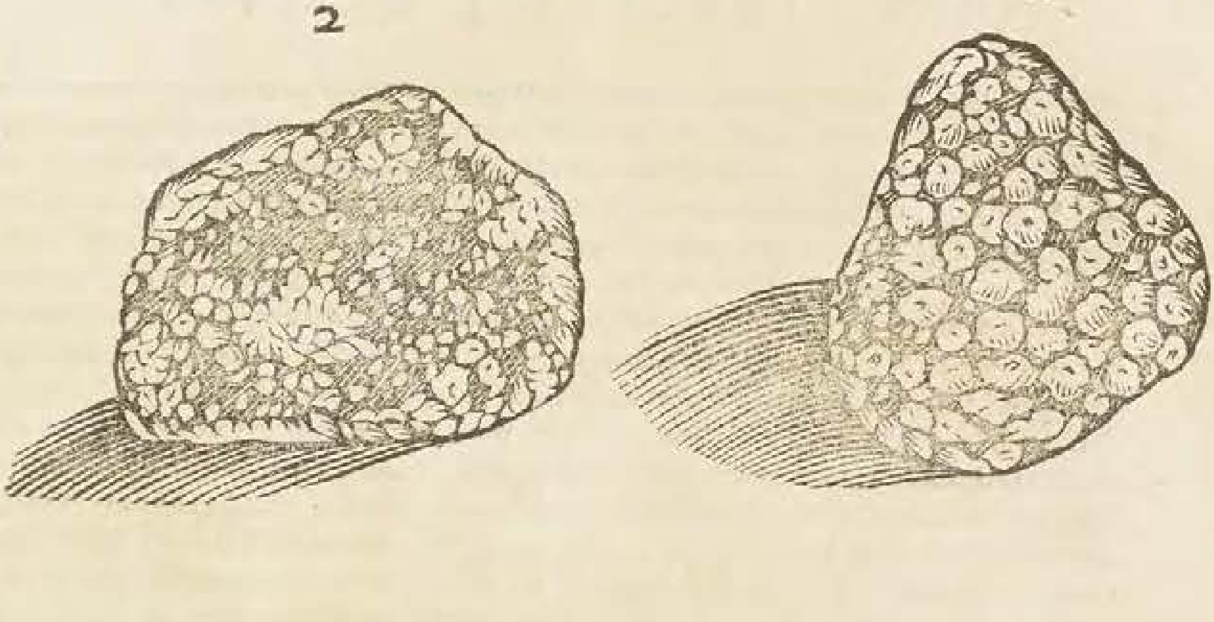
H

DESCRIPTIO, DIFFERENTIÆ, & Vſus.

HIC lapis duriſſimæ eſt ſubſtantiæ, & in colore viridi plerumq; nigreſcit, ſuperficie, iuxta vnam partem, iconibus genuinis variolarum referta, ſed iuxta alteram partem, has icones admodum confuſas refert; quemadmodum etiam in affectione Variolarum quandoq; obſeruatur. Varias huius lapidis differentias Balthaſar, & Michael de Campis viri de ſimplicium doctrina optimè meriti, tum in colore, tum in effigie, obſeruarunt. Etenim alij lapides conſpiciuntur fuſci ad viriditatem tendentes, alij flaueſcunt, alij obſcuri, & leucophæi ſunt coloris, alij demùm nigreſcunt. Pariter figuræ Variolarum ſuperficiem huius lapidis exornantes mirandum

Lapidis Variolati differentiæ.

2 I

dum in modum variant; cum aliæ maiores, aliæ minores appareant, aliæ eminentes,
aliæ depreſſæ. Aliæ deniq; Variolas diſtinctas, & aliæ harum tantummodò rudimen-
C ta exprimunt, quemadmodum in hac tabella licet intueri.

Quoad vſum, narrauit ille Patritius Lucenſis, referentibus prædictis doctis viris, ſe
experimento comprobaſſe, in affectu Variolarum, hunc lapidem miras vires exercere, *Vſus in me-*
quas etiam ille Reuerendus Pater Ieſuita de hoc lapide prædicauit. Quandoquidem *dicina.*
ſuſpenſus de collo, vt nudam cordis regionem tangat, ichorem Variolarum ad cutim
euocat, & Patientes quamprimum ab hoc affectu liberat. Neq; hoc à veritate recedit;
nam ſi Arabes in hoc morbo Lentes fortaſſis, ob ſignaturam, commendant: pariter Na-
tura, ſignatura huius lapidis, eum ad hanc ægritudinem valere docuit. Quapropter
ſi Medici in hoc caſu non ſolum totum corpus, ſed etiam peculiares partes nempè ocu-
los, & fauces reſpiciunt, vt illas aduerſus ichoris virùs præmuniant, medicamentis;
Namq; vt ab oculis impetum ichorum repellant, præſcribunt aquam roſaceam, & plan-
taginis, in quibas Sumach infuſum fuerit, vel aquam puram, in qua aurum fuerit ex-
tinctum. Deinde fauces reſpiciunt gargariſmate ex rebus adſtringentibus, & refrige-
rantibus parato. Modò, his poſtpoſitis medicinis, ſolus hic lapis omnibus indicatio-
D nibus ſatisfacere poteſt: nam fricatus ſuprà oculos, à malitia Variolarum eos tutatur.
Quinimò infuſus in aqua, parere poterit omnes illos effectus, quos prædictis medica-
mentis Medici aſſignant. Inſuper Reuerendus ille Pater Ieſuita conſueuiſſe narrauit
Indiæ paſtores de collo pecudum minorum hunc lapidem ſuſpendere, vt liberentur
ab huiuſmodi morbo, quo ſæpiùs, magno eorum damno, greges infeſtantur.

DE IASPIDE.

Cap. LXVIII.

SYNONIMA, ET ETYMVM.

OPACA gemma eſt etiam Iaſpis, & ad genus pretioſi lapidis à multis reducitur. Iuxta genus maſculinum, & interdum iuxta genus fœmininum inflectitur. Multi dictum volunt Iaſpidem, quaſi in Aſpide genitum: cum lapidem huius generis ex Aſpidis capite erutum eſſe crediderint, ideòque varijs coloribus refertum ad inſtar Serpentis Aſpidis, eſſe diuulgarunt. Immò quidam Barbari, pro Iaſpide, Aſpidem pronunciant. Verùm quia in hoc lapide color potiſſimùm viridis commendatur; hinc Iſidorus etymum à voce græca ἰας deriuat, qua, viriditatem ſignificari perhibet: cum tamen apud Lexicographos græcos hæc vox nullibi inueniatur. Latinis vocatur Iaſpis, & Græcis ἴασπις, fortaſſis à voce græca ἰα, quæ, in numero multitudinis, violas ſignificat, & ab alia voce σπέος, quæ ſpecum indicat; cum fortè Iaſpis violaceo colore infectus olim in profundiſſimis Idæ montis ſpecubus erueretur. Cùm autem primus violacei coloris repertus fuerit, non eſt mirum, ſi tale nomen ad alias poſtea ſpecies, cuiuſcumq; fuerint coloris, deductum ſit. Alioquin lapis ſanguinalis ab effectu cognominatur, quoniam ſanguinem à quacumq; humani corporis parte manantem cohibeat. Sed apud Nicolaum Monardem, hoc nomine, donatur potiſſimùm illa ſpecies, quæ ex noua Hiſpania huc affertur, qua Indi pariter, in ſimili caſu, vtuntur. Hebraicè dicitur Iahalon. Sed illa gemma, quam ſeptuaginta Interpretes in Exodo, & in Iſaia Iaſpidem nuncupant, eſt Adamas, cum tamen propriè, vt Alcaſar notat, Iaſpis ſit exponenda. Gallis vocatur Iaſpe, Germanis Ein Edelgeſtein, Hiſpanis Iaſpe; verùm, nomen hoc, apud ipſos eſt æquiuocum: quandoquidem non ſolùm lapidem intelligunt, de quo in præſentia agitur, ſed etiam quodcumq; marmoris genus varijs coloribus refertum, Italis Iaſpe, & Diaſpro.

Color Iaſpidis.

Lapis ſanguinalis.

NATVRA, ET AFFECTIONES.

IASPIDES, propter admirandam colorum varietatem, & elegantiam, necnon propter varias imagines, quas ſuis coloribus reddere ſolent, non in minori pretio, & authoritate, quàm Achates, conſiſtunt. Quamobrem ab Achate, nonniſi mollitie diſcrepare videntur: vnde non exactè, vt Achates poliri poſſunt. Huius autem effectus cauſa eſſe perhibetur materia terreſtris impurior, & craſſior, ex qua Iaſpides originem ducunt. Deinde Iaſpis omnes colores inſtar Achatis, cum tamen non ſit perſpicuus, recipit. Quamuis, vt plurimum color viridis, & Smaragdo proximior in illo obſeruetur.

Præterea habere Iaſpidem à Natura hoc inſitum nonnulli referunt, vt ſuſpenſus ſupra poculum vino plenum tremet. Quinimò alij addunt, quod Iaſpis ſpontè horas indicet, & experimentum hoc modo peragunt. Poculum vitreum aqua, vel vino vſque ad medietatem implent; deinde annulum, cum Iaſpide intra vitri labra ſuſpendunt. Hunc aliquandiù immotum pendere referunt, poſtmodum ſenſim moueri, & tandem librato impetu in vtramq; vaſis partem agitari, & latus vitri feriendo horam fluentem indicare. Hoc autem experimentum ab aliquibus narratur, nullo prorſus ſucceſſu, fuit comprobatum.

Iaſpidis proprietas.

DIF-

DIFFERENTIÆ.

VARIA Iaſpidum genera, iuxta varias Authorum mentes, eſſe feruntur. Nam Iſidorus ſexdecim ſpecies, Albertus Magnus decē, & Mylius octo conſtituunt. Sed ſatiùs erit cum Anſelmo Boetio, has differentias, iuxta locos natales, iuxta varios colores, & iuxta commixtionem huius lapidis cum alijs, enumerare.

Primitùs, ratione loci, Iaſpides dicuntur Indi, Cyprij, Perſici, Caſpij, Phrygij, Cappadoces, Thracici, & Chalcidici. His addūtur Thermodontici à fontibus Thermodontis fluuij, in quorum numero Grammatias præſertim, vel Polygrāmos reponitur. Hunc Plinius in Oriente, & India etiam reperiri retulit. Hodie ex India occidentali affertur quędam ſpecies coloris hepatis, & propterea ad affectus etiam hepatis commendatur. *Grāmatias quid.*

Si colores Iaſpidum obſeruentur, varias etiam differētias habebimus. Plinius memo-
B rat virides, cæruleos, rubros, & candidos. Ad rubros purpurei, violacei, & roſei reuocari poſſunt. Ad candidos cryſtallini, niuei, & ſalis colorem imitantes reducuntur. Eidem Plinio recenſetur alia ſpecies vocata Capnias, quoniam fumo infecta eſſe videatur. Ibidem alia ſpecies dicitur Borea, vel Aerizuſa, quoniam Cælo ſereno autumnali aſſimiletur. Tandem illa ſpecies, quæ nubes, vel niuem imitatur, rutilis ſignata punctis, eidem Iaſponyx, vel Onychipuncta appellatur. Marbodeus de his differentijs ſic cecinit. *Capnias.* *Iaſponyx.*

Iaſpidis eſſe decem ſpecies ſeptemque feruntur,
Hic & multorum cognoſcitur eſſe colorum;
Et multis naſci perhibetur partibus orbis.
Optimus in viridi, tranſlucentique colore.

Marbodeus hoc in loco primā litteram conſtituit conſonantem, cum alij Authores vocalem faciant. Eſt enim hæc vox (Iaſpis) triſyllaba, & ille diſyllabam conſtituit. Id indicat Claudianus canens.

C *Collectæ tereti nodantur Iaſpide veſtes.*

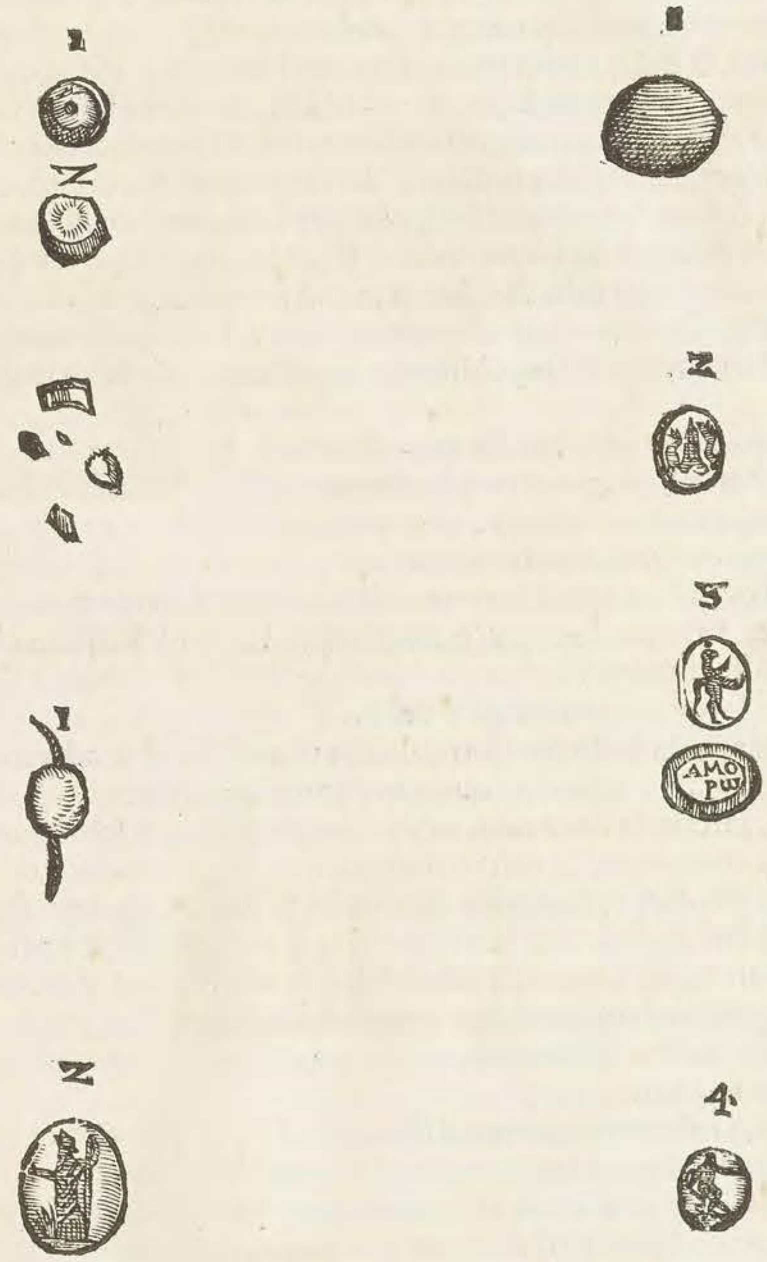
Inter tot, & tantas Iaſpidis ſpecies manifeſtanda eſt illa, quæ ad varios vſus ſit præferenda. Olim Grammatias dicta, quæ apud Indos eruebatur, aliquid purpurei admixtum habens, interiecta linea alba, cæteris pręferebatur, & ſecundum locum occupabat illa ſpecies, quæ nonnihil roſei coloris oſtendebat, tertio loco collocabatur, quę colore ſereni Cæli radiabat, & demum quarto loco, quæ colore Smaragdi refulgebat. Quinimò apud Plinium, quando Iaſpis abſolutè pronunciatur, ſemper viridis eſt intelligendus. Hodie Iaſpis orientalis ſubcærulei, & viridis coloris obſcuri, ſanguineis guttis conſperſus mirandum in modum commendatur. Amplius, quando hæc ſpecies cum aliqua perſpicuitate obſeruatur, vulgò nominatur Heliotropium, de quo in ſequenti capite verba fient. *Iaſpis viridis qualis.* *Heliotropiū*

Reliquum eſt, vt illas enumeremus differentias à colore petitas, quas, longa obſeruatione, conſpicati ſumus. Habuimus ſpeciem Iaſpidis orientalis, figura ferè trigona refertum, maculis viridibus, æreis, albis, ſanguineis, flauis, cæruleis, & alijs adeò va-
D rijs, vt non immeritò Iaſpis polychromos dici poſſet. Item vidimus Iaſpidem, ex quo manubrium cultri fuerat fabricatum, cum octo angulis, colore purpureo, & maculis nigricantibus; immò & Iaſpidem guttis aureis decoratum, inſtar lapidis Lazuli. Sed magis admirati ſumus lignum in Iaſpidem tranſmutatum, fulgens, more alabaſtri, ebore mixto. Decreuimus igitur nonnullas dare tabellas, in quibus variæ Iaſpidum differentiæ delineantur.

I. Tabella oſtendit quatuor differentias Iaſpidis, cum differenti s aliorum lapillorum diuerſi generis, qui, commoditatis ergo, ibi deſignati fuerunt. Sub numero 1. in parte ſiniſtra tabellæ monſtratur Iaſpis, qui admodum lucidus erat. 2. Iaſpis fuit albo, & amethiſtino colore variatus. 3. Iaſpis cum figura Faunum imitante, & cum nonnullis characteribus. 4. Iaſpis Smaragdi colorem æmulans cum figura.

In parte dextra eiuſdem tabellæ ſub numero 1. & 2. pingitur lapis Vnioni conſimilis, qui potius oculum piſcis referre videtur. Poſtea ſequuntur icones lapillorum in ventriculis hirundinum repertorum. Ruſus ſub numero 1. effigiatur lapis, qui Amiantho con-

I. Tabella cum differentijs Iaſpidum, & aliorum lapillorum.

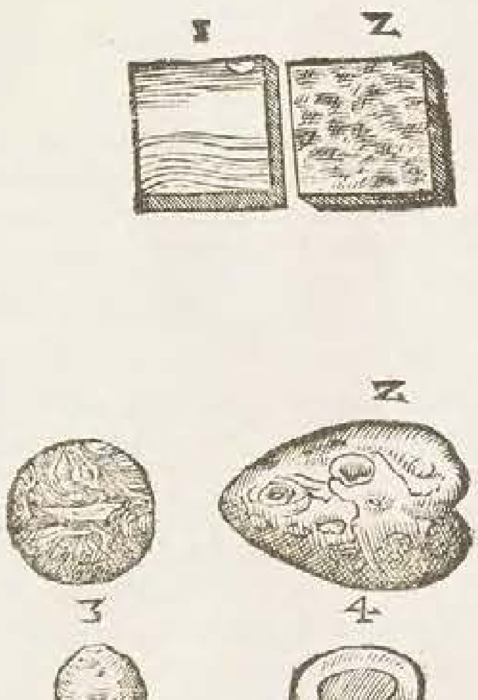
congener videbatur, & ſub numero 2.oſtenditur Saphirus figuratus.

II Tabella monſtrat tres pulcherrimas Iaſpidis differentias. Sub numero 1.eſt Iaſpis habens figuram cordis pellucidus cum maculis luteis, & amethiſtinis, & quibuſdam venis cæruleis obſcuris. Sub numero 2.effigiatur Iaſpis arte elaboratus, infinitos quaſi

II. Tabella cum tribus Iaſpidum differentijs.

III. Tabella cum ſex differentijs Iaſpidum.

IV. Tabella cum duabus iconibus.

angulos habens, colore vario, nimirum miniaceo, albicante, ſanguineo, leucophæo, & alijs multis, & varijs venis inſignitus, in quo rudis quędam imago capitis Leonis conſpiciebantur. Sub numero 3. datur icon Iaſpidis figuræ quadratæ, colore luteo, & albicante, ad modum marmoris orientalis. Natura enim mirabilis fuit in huius generatione; cum in eo varij luſus, nempè icones turbinum, circulorum, ſemicirculorum, necnon rudimenta quædam roſtrorum auium conſpiciantur.

III. Tabella demonſtrat ſex differentias Iaſpidis, ſed prima facie, ſub numero 1. oſtenditur Iaſpis rufi, vel xerampelini coloris, cum maculis fuſcis. Sub numero 2. eſt Iaſpis alter pellucidus magis, iuxta ſuperiorem partẽ, alioquin cornei ferè coloris, cum tribus lineis rubeſcentibus. H

Inferius numero 1. eſt Iaſpis forma rotunda, vario linearum, & macularum ductu elegans: imò, inſtar ſpeculi, imaginem reddebat. 2. Iaſpis figura cordis rubeus albicantibus maculis inſignitus. 3. Iaſpis Indicus viridis rubentibus maculis. 4. Iaſpis viridis orientalis rubentibus, ſed minoribus maculis, quàm in tertio.

IV. Tabella aliàs exhibet icones, & primo loco pingitur Iaſpis figura cordis rubri coloris, quibuſdam lineis nigris inſperſus, & Volaterranus nominari poteſt, cum ſimilis effodiatur Volaterris. Secundo loco in eadem tabella datur icon lapidis ſubſtantiam Iaſpidum imitantis figuræ pentagonæ, & formam veſpeti referens.

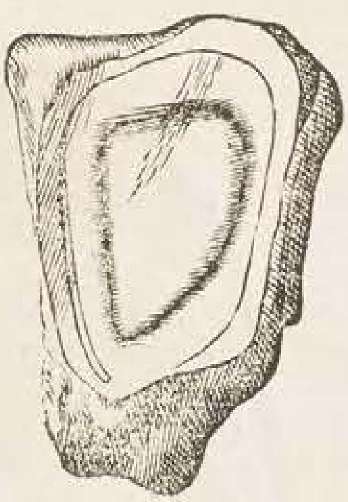
V. Tabella cum alijs ſex differentijs repræſentatur. 1. Fuit Iaſpis coloris hepatis, qui maculis multis, & lineis albis, necnon purpureis maximè nitebat. 2. fuit Iaſpis colore flaueſcente, in cuius medio faſcia nigricans triangularis conſpiciebatur. 3 fuit oualis figuræ, pariter flaueſcens, linea alba circumcirca percurrente, & formam operculi pyxidis

V. Tabella cum alijs Iaſpidum differentijs.

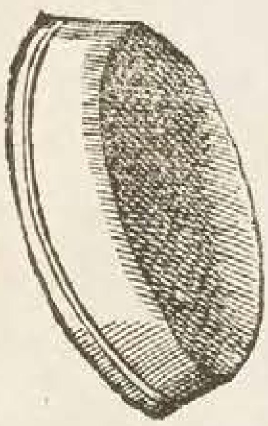
1

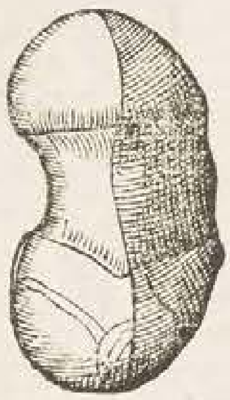
2

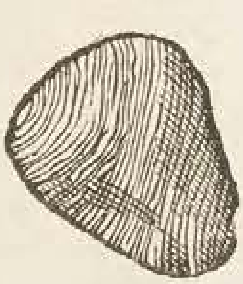
3

4

5

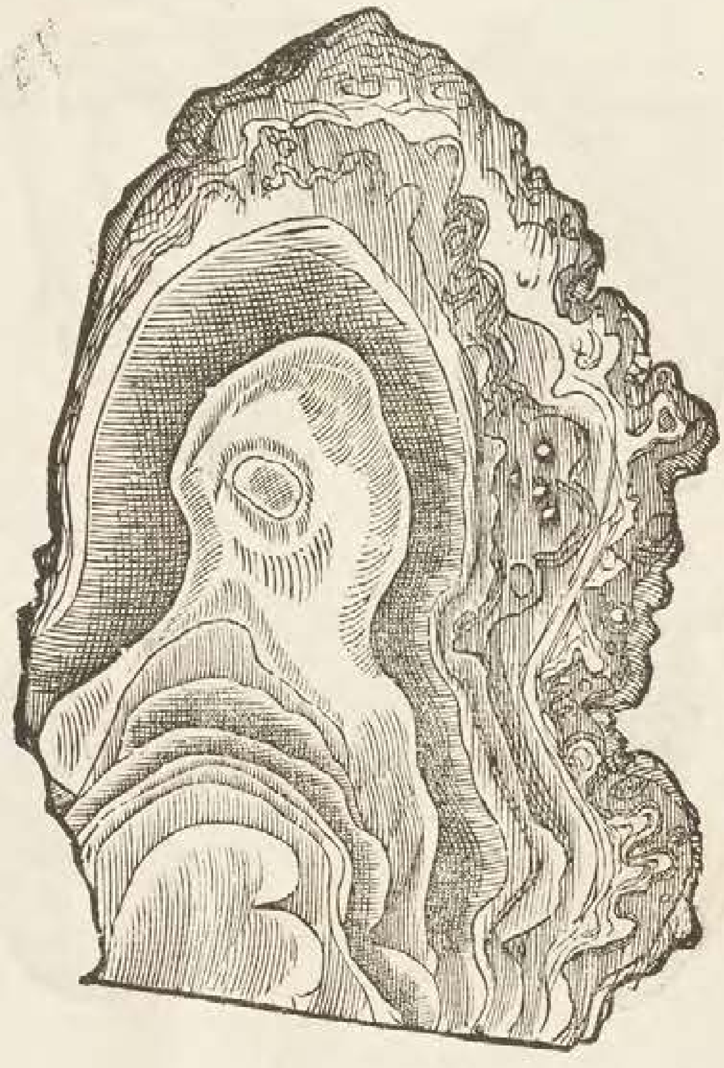

6

xidis referebat. 4. hic fuit colore præditus partim flauo, partim nigricante, & partim ſubalbo. 5. & 6 hi lapides referebantur ad genus Iaſpidum, aliquantiſper flaueſcebant, & proprijs lineis quodammodo formam fluuij repræſentabant. Quandoquidem quamplures eorum lineæ ita erant diſpoſitæ, vt vndas aquarum fluentium imitarentur.

VI. Tabella cum Iaſpide figura fluuij.

Amplius in Iaſpide, veluti & in marmore, interdum lineis, & coloribus varijs, præ-er formam fluuiorum, figuræ etiam elegantiores exprimuntur. Olim conſpectus fuit Iaſpis figuræ oualis, cum effigie Scorpionis à Natura ad viuum delineata Item communicatus fuit Iaſpis colore viridi obſcuro, qui, iuxta vtramque partem, Lunam in dichotomo oſtendebat. Immò referebat hic Iaſpis illam ſpeciem, quæ Heliotropium vulgò nominatur. Alius Iaſpis aliquando obſeruatur nigricans, cum figura plumarum Milui, &, in ſanguine ſupprimendo, probatur: quapropter Hieracites Plinij eſſe videtur. Pariter Anſelmus Boetius narrat ſe vidiſſe in ſcrinio Rodulphi ſecundi Imperatoris pulcherrimos Iaſpides, qui, ſuis lineamentis, ſyluas, loca paluſtria, arbores, flumina, & nubes ita exprimebant, vt procul intuentibus non lapides, ſed picturæ viderentur. Ex Vincentio Belluacenſi, tria horum Iaſpidum genera obſeruantur Primum genus eſt Iaſpis, in quo eſt vir geſtans clypeum de collo ſuſpenſum, & cuſpidem manu, pedibuſq; ſerpentem calcans: hic aduerſus hoſtes valere perhibetur. Secundum genus dicitur eſſe, in quo cernitur homo habens collum faſciculo herbæ implicatum, cuius vis non ſolum cohibere fluentem ſanguinem, ſed etiam, ad morbos diſcernẽdos, homi-

hominem reddere procliuem traditur. Hunc Iaſpidem annulo incluſum à Galeno geſtatum fuiſſe tradunt. Tertium genus eſt viridantis coloris, quod geſtantem à periculo aquarum tueri perhibetur. Hoc in loco datur ſexta tabella cum pulcherrima icone Iaſpidis figura fluuij.

VI. Tabella refert iconem Iaſpidis flumen repræſentantis, cum quibuſdam venis rubeſcentibus, vbi variarum rerum rudimenta apparent. In parte autem exteriori quædam tubercula rotunda conſpiciebantur.

Tandem, ratione commixtionis Iaſpidis cum alijs multis lapillis, multæ aliæ differentiæ emergunt. Quandoquidem cum Achate mixtus, vocatur Iaſpachates, cum Sarda, Sardoiaſpis, cum Onyche, Iaſponyx, Anſelmus Boetius fatetur ſe habuiſſe Iaſpidem, qui Amethiſtum, Sardam, & Chalcedonium, diſtinctis locis, comprehendebat. *Iaſpachates.* *Iaſponyx.*

LOCVS.

IN recenſendis varijs Iaſpidum differentijs, multos locos memorauimus, in quibus Natura huiuſmodi lapides procreat. Nihilominus, vt exactam Iaſpidis habeamus hiſtoriam, prædictis alios natales locos addemus. Pluribus in locis Germaniæ Iaſpides effodiuntur. Item Coræ in Miſnia, colore flauo, & ſanguineo eruuntur. Ibidem alio in loco Iaſpis non abſimilis Boreæ Plinij nuncupato reperitur. Ad Salam nigri, & rubentes inueniuntur. Ad Pagum Caueſſungam, rubentes, & ſpurij producuntur. Bohemia multas habet ſpecies Iaſpidis rubeſcentes, purpureas, albas, conſpicuas, varijſq; coloribus mixtas, omnes pulcherrimas, & mirabili Naturæ artificio compoſitas. Quinimò huius magna moles ibi creſcit, vt inde cochlearia, & ſtatuæ fabricari poſſint. Colliſanus eſt caſtellum in Sicilia, annotante Facello in hiſtorijs, vbi ſunt fodinæ, ex quibus porphyrites, & Iaſpides eruuntur. *Bohemia abūdat Iaſpide.*

SIMVLANDI RATIO.

CVM Iaſpidum copia multis in locis inueniatur, non eſt bono Impoſtoribus, & Mercatoribus, vt, in Iaſpide ſimulando, diù laborent. Nihilominus narrat Anſelmus Boetius ſe vidiſſe Iaſpidem ita eleganter à quodam milite ſimulatum, vt nonniſi duritia à genuino, & naturali dignoſceretur. Hic Author credit maſſam ex gypſo, calce, ſero lactis, puluere lapidum, & glutine comparatam fuiſſe, hanc maſſam varijs coloribus infici vidit, antequam dureſceret, bacilloq; hincinde materiam moueri obſeruauit: hac enim ratione colores tanquam per anfractus ducebantur, & veros, naturaleſq; Iaſpidis colores repræſentabant.

MYSTICA.

IASPIS eſt prima Apocalypſis gemma, & ſexto loco inter gemmas Rationalis collocatur. Ideò Diuus Anſelmus Cantuarienſis, pro Iaſpide, virorem fidei myſticè agnoſcit. Diuus Auguſtinus Petrum Chriſti vicarium interpretatur, qui pariter, ob fidei virorem, ab illo Iaſpis nuncupatur. Vnde Explicatio rhythmica incerti Authoris de duodecim lapidibus Rationalis hæc habet. *In Apocal. cap. 21.* *In pſal. 86.*

Iaſpis colore viridi præſtat v rorem fidei,
Qui in perfectis hominibus numquam marceſcit penitus
Cuius forti præſidio reſiſti ur Diabolo.

Cornelius à Lapide vir in Myſticis non vulgariter eruditus retulit fortitudinem fidei Iaſpide denotari: hac de cauſa in Apocalypſi, Diuo Petro aſſignatur, quem, poſt Chriſtum petram, & Eccleſiæ fundamentum eſſe ſtatuimus. Hinc Ribera Diuum Petrum ad Iaſpidem comparauit, propter animi, & fidei firmitudinem. Item cum viror, & nitor huius lapidis nunquam euaneſcat: pariter fortitudo, & fides Diui Petri, poſt diuini ſpiritus aduentum, nunquam diminuta eſſe perhibetur. *In cap. 21. Apoc.*

Rurſus Viegas, in expoſitione vigeſimi primi Capitis Apocalypſis, aſſeruit omnes Interprętes vno ore fateri myſticam Iaſpidis aſſimilationem Diuo Petro competere, in quo fides, poſt aduentum Spiritus Sancti, firma ſemper remanſit. Quamuis, Iaſpide, quilibet Apoſtolus, propter firmitudinem fidei, deſignari poſſit. Namque ſicuti, hoc lapide geſtato, ſpectra fugantur, pariter, ſola fide, omnia errorum phantaſmata abiguntur: Amplius, ex ſententia Cornelij à Lapide, & Riberæ, Iaſpide, Patriarcha Tribus Gad, ob fortitudinem, denotatur: cum hæc Tribus Gad fortiſſimè aliàs Tribus ad terram promiſſam præiuerit.

Denuò Iaſpis prima gemma Apocalypſis primò articulo ſymboli Apoſtolici myſticè conuenire videtur. Primùm, quoniam Iaſpis cæteros lapides pretioſos antiquitate ſuperat: cum Natura aliàs gemmas in ſinu terræ abdiderit, Iaſpidem verò, iuxta terræ ſuperficiem, omnium oculis ſubiecerit. Pariter id veritatibus ſacræ fidei, & Theologiæ contingit, quarum aliæ profundiorem ſpeculationem expoſtulant, aliæ verò per ſe patent, ſed nulla antiquior, & clarior eſt illa, quæ Deum eſſe docet. Deinde veritas primi articuli omnipotentiam ſummi Opificis indicat, cuius opera, tam varia, & multiplicia, in toto terrarũ orbe, conſpiciuntur, quæ, varietate coloris Iaſpidei, deſignantur. Immò veritas primi articuli omnibus Idolatrijs, & fictis Dæmonum ſuperſtitionibus opponitur; cuius rei Iaſpis idoneum ſymbolum eſſe poteſt; cum, pro amuleto, aduer-
Idola quæ ſint. ſùs cuncta terriculamenta, & phantaſmata ſuſpendatur: quandoquidem Idola nonniſi quædam inania phantaſmata diuulgantur. Deniq; ſi Iaſpis tutelam geſtantibus præſtat; aſſimiliter veritas primi articuli nobis patrocinium Dei omnipotentis pollicetur:
Cap. 54. iuxta illud Iſaiæ. *Ponam Iaſpidem propugnacula tua.* Cæterùm cum multæ Iaſpidis ſpecies hactenus memoratæ fuerint; manifeſtare oportet, quænam, in ſacris Paginis, nomine Iaſpidis, intelligatur Alcaſarij opinio fuit, illam ſpeciem eſſe intelligendam, quæ in Paleſtina, & in toto Oriente frequens inuenitur. Talis enim eſt viridis, linea alba inſignita, & Grammatias nuncupatur.

MORALIA.

MAXIMOPERE cupimus illa etiam recenſere, quæ ex Iaſpide ad morum integritatem trahuntur. Etenim Iaſpis viriditate refertus hominem inter pericula tutum reddit, maleficijs reluctatur, viſionem acuit, phantaſmata fu-
Fides cui ſimilis. gat, & denique ardorem internum extinguit. Melius tamen argento, quàm auro incluſus ſuas virtutes exercet. Fides huius conditionis eſſe traditur, quæ hominem inter aduerſa ſecurum conſtituit, maleficijs, nempè Dæmonum, & Hæreticorum tentamentis occurrit, viſum intellectus acuit, & tandem feruorem auaritiæ, & libidinis mitigat. Deinde magis in argento clauſus, quàm in alio metallo magnificatur: quandoquidem fides in eloquēte Euangelij Pręcone magis, quàm in alio homine progreſſum facit, dum diffunditur, & alijs communicatur.

Rurſus Iaſpis geſtatus ardorem internum temperat, febres, & hydropem curat. Pęnitentia huic lapidi comparatur; nam quando homo illam ſeriò amplectitur, ab ardore voluptatum, à febre libidinoſa, & ab hydrope auaritiæ liberatur. Quinimò ſi ſudor immodicus, geſtato Iaſpide, cohibetur: pari ratione, vi pœnitentiæ, ſudor malarum cogitationum, & ſanguis prauarum delitiarum coercetur.

VSVS IN MEDICINA.

INTER tot huius lapidis ſpecies, Iaſpis omniũ pręſtantiſſimus in vſu medico vſurpandus eſt, & talis, ad mentē Alberti Magni, eſt viridis, rubicundis inſignitus notis.
Li. 37. c. 8. Plinius verba faciēs de Iaſpide, optimã ſpeciem illam eſſe iudicauit, quę nonnihil purpurei in ſe continet, ſecundũ locum aſſignabat illi, quę colore roſeo decoratur, & in poſtremo loco ſimilē ſmaragdo reponebat. Alcaſarius exiſtimauit illũ Iaſpidē eſſe præferēdũ, qui virorē habet cum linea alba, & guttis ſanguineis eſt maculatus, quē Grãmatiã ſuperiùs nominari explicauimus. Itaq; hic, ex authoritate Alberti, Matthioli, Mylij, & alio-

A & aliorum, fluxum ſanguinis coercere perhibetur. Immò addit Alcaſarius, Cordubæ factum fuiſſe periculum, annulo ex viridi Iaſpide notis ſanguineis aſperſo. Quare fortaſſis huiuſmodi ſanguinis notæ, ad inſtar ſignaturæ, à ſummo rerum omnium Opifice huic lapidi fuerunt impreſſæ, vt homines, ex colore, virtutem huius lapidis peculiarem in ſanguine cohibendo, cognoſcerent. Attamen Anſelmus Boetius non viridi, ſed tantũ rubro Iaſpide, in ſimili caſu periculum feciſſe diuulgauit; dum fæmori mulieris nimio menſium fluxu laborantis, alijs præſidijs incaſſum adhibitis, Iaſpidem rubrum impolitum, & rudem alligari iuſſit; quo fluxio ſanguinis illicò ſuppreſſa eſt. Alioquin in alia hæmorrhagia, Iaſpis aqua frigidiſſima madefieri debet, & manu dextra Patientis ſtringi, & paulo poſt, iterum madefieri, idq; toties repetendum eſt, donec ſanguis dimanans coerceatur. Aliter etiam parti, ex qua ſanguis egreditur, applicandus eſt.

Præterea in multis etiam alijs affectibus commendatur. Primum referunt in Epilepſia adhiberi, quandoquidem, ſi ſpatio diei naturalis, à Patiente circa cartilaginem enſiformem geſtetur, excitato ſudore, à paroxyſmo liberatur, ſin ſecus moritur. Deinde B ad dolorem ſtomachi, Iaſpis viridis ita ſuſpenditur, vt regionem oris ventriculi tangat: quinimò, ad id præſtandum, Iaſpis figura Draconis cælatus annulis includi ſolebat. Cæterùm Galenus, qui nonniſi Iaſpidem viridem memorauit, hunc, abſq; vlla figura, in hoc caſu valere prodidit. Alij Iaſpidem viridem maculis albicantibus conſperſum ex India Occidentali delatum in affectu colico, & nephritico ita ſuſpendunt, vt particulam dolore afflictatam contangat. Nonnulli, hac gemma generationem calculi impediri poſſe crediderunt, & præcipuè ſi Scorpionis effigiem habuerit cælatam ea hora, qua Sol ſignum Scorpionis ingreditur, quoniam, hoc tempore, peculiares de Cælo virtutes, ad prohibendam calculorum generationem, acquirere exiſtimarunt: cum vanum ſit opinari aliquid à figura, quæ neq; qualitas, neq; ſubſtantia eſt, prodire poſſe. Poſtremò ad febres, & hydropes curandas, necnon in paritura, non improbatur. Hinc Marbodeus cecinit hunc in modum.

Ad dolorẽ ſtomachi.

Caſte geſtatus febrem fugat, arcet hydropem
Appoſituſq; iuuat mulierem parturientem.

C Cæterùm non omnes febres, & hydropes Iaſpide ſanari pronunciant, ſed tantummodò illas, quæ à concoctione labefactata, & à nimio ſanguinis fluxu oriuntur. Prædictis addamus, ex ſententia Mylij, virore Iaſpidis aciem oculorum refici, & illos ab omnibus ſordibus expurgari, necnon ſpiritus vitales mirandum in modum recreari.

VSVS IN VARIIS.

OBSTVPVIMVS, quando legimus Plinium, qui ſe vidiſſe Iaſpidem vndecim vnciarum, & inde effigiem Neronis formatam fuiſſe referebat. Nihilominus Eraſmus Stella Iaſpidem ad tantam magnitudinem excreſcere ſcripſit, vt in ædificijs adhiberetur; quãdoquidem parietes Iaſpide incruſtatas obſeruaſſe teſtificatus eſt. Idem Author addit tantam huius copiam apud Tubantinos erui ſole- *Li. 37. c. 9.*
D re, vt in publicis fabricis, rudi forma, à Veteribus incluſus fuerit. Narrat etiam Maiolus, ex Iaſpide vas olim in Sicilia fuiſſe fabricatum, cuius orificium ad decem palmos, patebat, &, miraculi loco, in montis Regalis templo, ad aquas baptiſmales ſeruandas, Deo dicatum fuiſſe. Garzias ab Horto ſcriptum reliquit ex Iaſpide viridi vaſa quædam murrhina fieri, quæ Smaragdum prorſus æmulantur. Quinimò ex tali materia confectum eſſe illud vas exiſtimat, quod tanquam ex Smaragdo formatum Genuæ oſtenditur. Quandoquidem huiuſmodi vas quandoq; venale ducentis aureis hiſpanicis obſeruauit; quod ſi ſmaragdinum eſſet, vix hoc pretio milleſima illius pars comparari poſſet. Nos craterem ex Iaſpide partim flauum, partim rubrum, & nigricantem venis albicantibus conſperſum vidimus, qui ita erat pellucidus, vt, inſtar ſpeculi, imagines redderet. Geſnerus quoq; mortaria excauari in Iaſpide Germanico prodidit. Deinde Iaſpis cum optimè ſignet, Plinius eum idoneum ad ſigilla iudicauit. Sed, præter ſigilla, ex hoc lapide pocula, coronæ precariæ, cochlearia, manubria cultrorum, & alia huius generis formantur. Ideò damus tabellam, in qua capulus gladij ex Iaſpide, & alij lapides Iaſpidei artificio elaborati cernuntur.

Colloq. 18. *Lib. 1. hiſt. Arom.* *Crater ex Iaſpide.* *Li. 37. c. 8.*

Iaſpides variè elaborati.

1

2

3

4

5

Inſuper Iſidorus, Albertus,& Matthiolus monimentis mãdarunt, Iaſpidem,ad conciliandam hominum gratiam geſtari ſolere. Idcircò Ripa, pro icone Gratiæ,venuſtam Iuuenem Iaſpide coronatam effigiauit: deinde paulò inferius, ad oſtendendam Laudis imaginem, pulcherrimam iuuenem cum Iaſpide de collo ſuſpenſo figurauit. Huc etiam reſpexit Virgilius, quando cecinit. H

Par.2. Iconol.

Lib.4. Æneid.

—— illi ſtellatus Iaſpide fulua
Enſis erat.

Quoniam tunc Didonis gratia expetebatur. Iſidorus tamen,& Albertus id eſſe nugamentum opinantur. Tandem addit Plinius,cui Mylius, & alij Authores fauent, Iaſpide ſimili Smaragdo phantaſmata pelli; qua de re Incolæ Orientis, pro amuleto, hunc aſſiduè geſtant. Dioſcorides tamen, & alij hanc proprietatem omni Iaſpidum ſpeciei aſſignant: etenim omnes Iaſpidis ſpecies tanquam amuletum aduerſus veneficia commendantur,& præſertim ſi in argento clauſæ fuerint;vnde Marbodeus ad rem hos verſus protulit.

Et (ſicut perhibent) Phantaſmata noxia pellit,
Cuius in argento vis fortior eſſe putatur.

DE

DE HELIOTROPIO.
Cap. LXIX.

ÆQVIVOCA.

SÆPIVS, in antecedenti Capite, Heliotropij mẽtionem fecimus, quia cum Iaſpide maximam affinitatem habeat: quare ordinis ratio expoſtulat, vt in præſentia, de huiuſmodi lapide ſermo habeatur. At nomen hoc multis alijs conuenire videtur, itaut in æquiuocationem incurrat. Primitùs Heliotropium eſt herba apud Dioſcoridem, cuius folia cum Sole, nubilo etiam Cælo, circumaguntur: tanta eſt cum Sole huius ſimplicis herbæ conuenientia. Huius poſtea plantæ Bauhinus, in Phytopinace, quinque differentias proponit. Præterea Athenæus Heliotropiũ ſcribit eſſe Solarium, vel locum, in quo horæ ad Solem, veruto vmbram faciente, denotantur. Tandem Heliotropium eſt gemma opaca, de qua in præſenti Capite verba fiunt.

Lib. 4. cap. 193.

Lib. 5.

NOMENCLATVRA, ET ETYMVM.

HIC lapis ab Anſelmo Boetio vocatur Heliotropius, fortaſſis ad differentiam plantæ. Verùm apud Græcos hoc nomen ἡλιοτρόπιον, nempè Heliotropium, tam ad plantam, quàm ad gemmam indicandam, in genere neutro vſurpatur. Huius autem nominis rationem eſſe dicimus, quoniam Græci ἥλιον Solem, & τροπὴν motionem, vel conuerſionem appellant: namq; lapis hic, ſub aqua locatus, ex Plinio, & Iſidoro, ad radios ſolares, ob vinacem forſitan rubedinem, & viriditatem, colorem adeò croceum ſpargit, vt aerem nubibus replere videatur. Aut etiam ita vocatur, quoniam extra aquam, inſtar ſpeculi, Solem recipiat, illumq; tanquam Eclipſi afflictatum oſtendat. Cum autem hic lapis Solis claritatem mutare videatur, non eſt mirandum, ſi nomen Heliotropij ſibi comparauit. Id eleganter expreſſit Marbodeus his verſibus.

Heliotropij effectus.

Ex re nomen habens eſt Heliotropia gemma,
Quæ Solis radijs in aqua ſubiecta bacillo;
Sanguineum reddit mutato lumine Solem,
Eclipſimq; nouam terris effundere cogit.

Huiuſmodi effectus de Sole ab Heliotropio noſtræ ætatis non producuntur: quamobrem neceſſariò aſſerendum erit, vel Heliotropium Antiquitatis à noſtro diſcrepare, vel huiuſmodi affectiones Heliotropio perperàm fuiſſe aſſignatas.

DESCRIPTIO, ET NATVRA.

IN deſcribendo hoc lapide, eum Marbodeus cum Smaragdo ſimilem, & maculis conſperſum ſanguineis conſtituit: canit igitur de illo hunc in modum.

Sanguineis aſperſum guttis, ſimilemq; Smaragdo.

Porraceo colore infectum videtur Heliotropium guttis puniceis, & venis ſanguineis diſtinctum, ad differentiam Iaſpidis viridis, in quo maculæ ſanguineæ conſpiciuntur: cum Heliotropium non punctis, atq; guttis, ſed venis ſanguineis interſtinguatur. Virorem autem non habet elegantem, quoniam ex ſuccis non claris, immò turbidis, viridibus, rubris, & nigredine quadam infectis, in ſinu terræ, concreuit. Apud Anſelmum Boetium hæc gemma opaca eſt, viridis, ſanguineis punctis, aut venis variata; hodieq; Iaſpis orientalis appellatur. Apud nonnullos priſtinum nomen retinet, præſertim quando aliqua ex parte translucet: hac enim ratione Gemmarij peritiores Heliotropium ab Iaſpide diſcriminare ſolent.

Iaſpis orientalis.

Eſt

Eſt autem huius natura, vt maiorem Iaſpide authoritatem habeat. Vilioribus Iaſpidibus, & Praſijs adnaſcitur, & aliquando mater Praſij, Smaragdi, & aliarum gemmarum viridium eſſe perhibetur.

DIFFERENTIÆ, ET LOCVS.

SI perpendamus differentias ratione loci natalis, obſeruabimus, annotante Plinio, horum lapidum alios ab India, alios ab Africa, alios ab Aethiopia, & alios à Cypro mitti. Quamuis Germania, & præſertim Bohemia illis non careat. Quinimò ex India Orientali interdum affertur tantæ magnitudinis, vt inde excauari poſſint Sarcophagi, quibus cadauera Defunctorum conduntur, & talem, in vrbe Burgenſi, ſe conſpicatum fuiſſe, Boetius teſtificatur. Sed certant Authores inter ſe, ex quonam loco præſtantiſſimum habeatur Heliotropium, & tandem deprehenſum eſt, Aethiopicum, vel Libycum inter alias differentias principalem locum occupare. Quoniam autem, ratione colorum, varietas non vulgaris in Heliotropio obſeruatur. Damus hoc in loco tabellam quinq; differentias oſtentantem, vbi Heliotropia variorum colorum, & figurata delineantur.

Magnitudo lapidis.

1. Heliotropium erat coloris viridis, maculis purpureis, & luteis refertum, vbi ſculpta conſpiciebatur mulier, quæ manibus aliquod ſignum triumphantis geſtabat.

2. Eſt aliud Heliotropium cum effigie viri baculum manu tenentis.

3. Heliotropium figura ferè hexagona, quod maximè lucidum erat, cum maculis albicantibus, ſubuiridibus, & purpureis.

4 Heliotropium cælatum, &, figura, referebat aliquem Geometram: nam inſtrumentum mathematicum manu geſtare videbatur. Præterea coloris erat viridis diluti, & figuræ oualis.

Heliotropij quinque differentiæ.

3. He-

A 5. Heliotropium fuit orientale, figuræ trigonæ, colore viridi ſubobſcuro inſignitum, cum maculis rubris ſaturatis, cuius pars exterior valdè nitebat.

Aliquando inuenitur Heliotropium, quod viridi colore, & ſanguineis venis caret, hocq; nomen Heliotropij non meretur, ſed ad aliud genus lapidis pretioſi, vel gemmæ opacæ referri debet.

VSVS IN MEDICINA, & alijs.

CVM Heliotropium noſtrum maximam cum Iaſpide affinitatem habeat, nemini dubium eſſe debet, vires etiam Iaſpidis poſſidere. Primò venenis reluctatur, & ſanguinem vndequaq; fluentem ſupprimit. Hinc Marbodeus hoc carmen
B prodidit.

Sanguinis aſtringit fluxum, pelliſque venena.

Inſuper addit Boetius, hoc lapide geſtato, calculi generationem prohiberi, ventriculi coctionem iuuari, & Epilepſiam arceri. Tandem alium vſum habuiſſe videtur apud Antiquos; nam Geſtantes hanc gemmam plurima vaticinari, & futurarum rerum quædam præcognoſcere Marbodeus ſcripſit.

Sed quoq; geſtanti dat plurima vaticinari,
Atq; futurarum quædam prænoſcere rerum.

Hanc autem operationem fabuloſam, & ridiculam eſſe credendum eſt: quandoquidem olim, hoc lapide, Ethnici à cultu diuino aberrantes, præſertim in Idolorum feſtis, Alberto Magno referente, vtebantur. Alium etiam vſum antiquum huius lapidis Marbodeus recitat, dum Heliotropium geſtabatur, vt geſtans ab oculis humanis ſubtraheretur: verſus Marbodei ſunt hi.

Nam ſi coniungatur eiuſdem nominis herbæ
C *Carmine legitimo, verboq; ſacrata potenti.*
Subtrahit humanis oculis quemcumq; gerentem.

Hanc quoq; operationem, & vſum Plinius improbat, & damnat, & à Magorum impudentia id fictum, & factum eſſe retulit. Etenim certum eſt nullum lapidem, vel gemmã, naturali ſua facultate, impedire poſſe, quominus geſtãs à Præſentibus cõſpiciatur.

DE PRASIO.
Cap. LXX.

ÆQVIVOCA.

D

HVNC locum Praſio lapidi libenter aſſignauimus, quoniam, ex mente Plinij, tres huius lapidis ſpecies proponentis, ſecunda cum Heliotropio conuenire videtur, cuius hiſtoria paulò ante fuit exarata. Itaque Praſius; ſiue πράσιος inter gemmas opacas ab Authoribus reponitur. Verùm Praſius etiam poteſt appellari homo ex Praſijs Indiæ populis, quorum metropolis, referente Plinio, Palibrota nominatur; vel etiam ex Praſia oppido in ora Laconica ſito, cuius Thucidides meminit. Alioquin Praſium, *Lib. 2. belli Pelopon.* in genere neutro, prolatum, apud Tabernemontanum, & Anguillaram, denotat illam plantam, quam Botanici paſſim Marrubium appellant, quoniam ſuo colore πράσον, nempè Porrum æmuletur. *Marrubiũ.* Hæc poſtmodum planta in album, & nigrum Praſium deſtribuitur, vt ſuo loco exponetur.

SYNO-

E

SYNONIMA, ET ETYMVM.

LAPIS hic à Latinis Praſius, & à Græcis πράσιος cognominatur, vel ἀπὸ τοῦ πράσου, nimirum à Porro, cum illius colorem imitetur, vel à verbo græco πρασίζω, quòd vireſcere ſignificat: etenim lapis hic in natalibus talem ſibi acquirit viriditatem, quæ porrorum caudis, vel eorumdem ſucco non eſt abſimilis. Alij crediderunt hunc lapidem ita fuiſſe nuncupatum à Praſio Græcorum, vel à Marrubio Latinorum: cum hæc planta virore fuſco, & porraceo referta ſit, qualis color in Praſio etiam lapide obſeruatur: habet enim pinguem ſmaragdi colorem. Immò hæc obſcuritas ſemper in aliquibus eius partibus conſpicitur: hac de re gemma pinguis, purulenta, & multis in partibus opaca cognominatur. Alij ſcripſerunt hunc lapidem eſſe Praſitim apud Theophraſtum. Italis dicitur, corrupto nomine, Praſma, & Plaſma, Germanis Ein Praeſem, vt notat Boetius. F

Color Praſij.

DESCRIPTIO, ET NATVRA.

INTER viridantes vilioris turbæ gemmas à Plinio, & Iſidoro hic lapis collocatur, cuius color proximè ad colorem Porri, vel Marrubij accedit. Oritur autem huiuſmodi color ex miſtura flaui, & viridis coloris. Eſt veluti nubeculis perſpicuus, vel, vt alij referunt, totum lapidis corpus quadam diaphaneitate impeditur. Huic interdum aliquid rubri, albi, vel nigri inſidet: cum adnaſcatur Iaſpidi, Cryſtallo, Smaragdo, & alijs gemmis, à quibus varia corpuſcula, & diuerſos colores acquirit, &, iuxta ſententiam Alberti, veluti mater Smaragdi conſtituitur, quia frequenter in eo incluſus reperitur: immò vires inter Iaſpidem, & Smaragdum medias illi attribuit: cum moneat Plinius, talem in Cypro media parte Iaſpidem, & media Smaragdum inueniri. Hieronymus Cardanus Praſium virentem obſcuriùs Smaragdo contemplatur, & illius colorem Iaſpideo hilariorem, ſed impurum eſſe refert, illique nonnulla puncta rubra, nigra, & alba aliquando attribuit. G

Mater Smaragdi.

DIFFERENTIÆ, ET LOCVS.

RATIONE coloris, tres differentiæ proponi poſſunt. Prima, ad mentem Boetij, continet Praſium, qui exactè colorem Porri imitatur; ſecunda comprehendit illum, qui multum flauedinis habet, & colorem quaſi filicis areſcentis repræſentat, hic, ſi aureo ſplendore radiet, Chryſopteros Veterum eſſe perhibetur. Tertia differentia amplectitur Praſium, qui exigua viriditate, ſed maiori flauitie luteſcit. Hoc poſtremum genus ad lapides nephriticos reduci poteſt. Marbodeus, & ipſe colores reſpiciens, tres Praſij ſpecies deſcribit. Primam viridem cum aureo colore H facit, ſecundam ſanguineis venis, & tertiam candidis notis decorat his verſibus.

Conſpicuis Praſius gemmis ſolet annumerari,
Sed non eſt carus contextus quippe decore,
Vtile nil affert, niſi quòd viret, & decet aurum.
Altera ſanguineis ſpecies eſt illita venis,
Tertia candidulis tribus eſt inſcripta lituris.

Chryſopteros.

Verùm dubitamus, ne Author hic verum Praſium cum Chryſopraſio, & nonnullis alijs gemmis cõſpicuis confundat, de quibus, in Rubrica Denominatorum, agetur. Nos habuimus gemmam opacam huius generis, & Praſium leucochloron appellauimus; cum maculis albis, & virentibus eſſet referta, aliqua tamen ex parte nitebat. Hic datur icon Praſij coloris viridis, qui ſcalptam habebat figuram Temperantiæ, cum aſteriſco ad latus, formæ lunaris. Ibidem delineatur lapis pronè, & ſupinè, qui Malachites dicitur, de quo in ſequenti Capite agemus.

Praſius leucochloros.

Pra-

Praſius, & Malachites.

Inſuper à magnitudine, vel à mole aliquam differẽtiam elicere poſſumus. Quoniam hæc gemma vilis ab Authoribus appellatur, cum copia illius inueniatur, & ad tantam molem excreſcat; vt inde, Boetio annotante, ſtatuæ concinnari poſſint. Exhibetur tabella cum icone fruſti grandioris Praſij cylindrici, in quo hieroglyphica quædam conſpiciuntur. Etenim antiquiſſimi illi Philoſophi incolæ Ægypti ſua myſteria characteribus Ægyptijs in lapidibus nobilioribus exarabant, vt ad tempus diuturnum forent perennia. Quamobrem, in hoc Praſio, præter hieroglyphicos characteres, effigies etiam Satyri, & Leonis apparent. Præterquamquod lapis hic erat perforatus.

Statuæ ex praſio.

Praſius Cylindricus cum hieroglyphicis.

Hu-

Locus. Huiuſmodi lapides non ſolùm in India orientali, & occidentali, ſed etiam in Europa, & præſertim in Bohemia, & vicinis regionibus inueniuntur. Hodie intelleximus à nonnullis, multos huius generis lapides circa litora maris Adriatici in Dalmatia obſeruari. E

DENOMINATA.

Chryſopraſus. *Smaragdopraſus.* *Chloritis Plinij.* *Praſoides.*

SVNT in rerum natura multæ gemmæ diaphanæ, quæ à Praſio lapide denominationem ſortiuntur. Prima eſt Chryſopraſus, quaſi dicatur Praſius aureum ſplendorem cum viriditate Porri, ſeu Praſij coniunctam habens. Hæc gemma viſui grata eſt, & viribus Praſij lapidis reſpondet. Alia nuncupatur Smaragdopraſius, quæ naturam mediam inter Praſium, & Smaragdum poſſidet. Hæc gemma viriditate graminis gaudet, nec quidquam flauitiei in ſe continere videtur, dum Praſio comparatur, at collata, ad Smaragdum, quamdam flaueſcentem viriditatem, magis, quàm Smaragdus oſtendit. Raro conſpicua inuenitur, cum vt plurimum opacam perſpicuitatem habeat. Apud Boetium, pro pſeudoſmaragdo habetur, & fortaſſis apud Plinium Chlorites vocabitur. In Bohemia, & occidentali India reperitur. His addatur Praſoides gemma, quam ad genus Topatiorum reducunt. F

VSVS IN VARIIS.

Venenis reſiſtit.

A NONNVLLIS Praſius commendatur ad roborandam oculorum aciem, quoniam eorumdem caligini occurrat: quapropter, ex Alberto Magno, lapis hic cum Iaſpide, & Smaragdo virtutes habere communes traditur. Non deſunt, qui affirmant, ad reficiendos ſpiritus vitales, in vſu eſſe. Hæc autem virtus in Smaragdo etiam vigere fertur, qui ſua perſpicuitate ſubſtantiam ſpirituum recreat. Tradit quoq; Michael Mercatus, Praſiũ, veneno præſente, viriditatem amittere, quam nonniſi diligenter ablutus recuperare poteſt. G

DE MALACHITE.
Cap. LXXI.

SYNONIMA, ET ETYMVM.

Molochites. *Molochinarij qui.* *Lapis Pauonius.* *Taos.*

CVM ad Praſij ſpecies Malachitem nonnulli referant, non eſſe ab re iudicauimus naturam illius hoc in loco examinare. Hæc gemma eſt opaca Malachites nuncupata, ſimiliſque virori foliorum maluæ, quam Græci μαλαχην vocant. Quapropter à Gemmarijs non ſine cauſa Malachita, &, nomine corrupto, Malaquita nominatur. Aliter dicitur Molochites, fortaſſis, quoniam huiuſmodi color in purpureũ vergens Molochinus, quaſi Malachinus vocetur, dum colori florum maluæ aſſimilatur. Quamobrem Plautus homines lanam, huiuſmodi colore, inficientes, Molochinarios indigitauit. Ideò ſi talis color alicui gemmæ competere debet, hæc proculdubiò erit illa Malachitis, vel Molochitis ſpecies, quæ lapis pauonius, ſiue ταώς, nempè Taos nominatur (ταὸς enim Græcè Pauo exponitur) cum apud Authorem non proletarium legerimus Pauoniam gemmam æmulari pennas Pauonis, dum partim viridis, & partim amethiſtini ſit coloris. Vulgò dicitur Melochite, vel Malachita. H

DE-

DESCRIPTIO, DIFFERENTIÆ, & Locus.

COLOREM foliorum maluæ recentium lapis hic refert; ſed Marbodeus craſſiori ſmaragdino colori eum aſſimilat hoc verſu.

Craſſum quippe virens ſimilis ſolet eſſe Smaragdo.

Licet quandoq; venis albis exornetur, interdum cæruleus color illi gratiam conciliat: alter verò hunc lapidem maculat, & deturpat. Quocirca ſi à colore differentiæ petantur, non ſolum obſeruabimus aliquam huius ſpeciem ad colorem viridem inclinare, ſed etiam aliam ad cæruleum dilutum accedere, qualis color in Turcheſia, vel Turcoide conſpici ſolet, de qua in ſubſequenti capite verba fient. Hodie monſtratur quidam lapis vireſcens, opacus, nimirum minimè tranſlucens, inſignitus quibuſdam maculis à dilutiori viriditate factis, quæ oculos pennarum Pauonis repræſentare videntur, & præſertim ſi madefactus radijs ſolaribus exponatur: quapropter ab aliquibus Gemmarijs lapis pauonius cognominatur, & inter ſpecies Malachitis reponitur. Huius fortè meminit Plinius, quando loquens de Smaragdis, Carchedonios pennis Pauonis ſimiles eſſe pronunciauit. Varietas coloris quatuor genera huius lapidis, apud Anſelmum Boetium, conſtituit. In primo genere collocatur Malachites exactè colorem maluæ referens, in ſecundo lineas albas habēs, in tertio, cui color cæruleus diſtinctè intermixtus, non ſecus ac ex lapide Lazuli, & Malachite hic lapis integratus fuiſſet. In quarto genere recenſetur illa differentia, quæ ad colorem Turcheſiæ accedit, & hæc cæteris præſtantior habetur.

Lib. 37. de Smaragdo.

Charchedonius lapis.

Ratione loci natalis, colorem in hoc lapide eſſe varium aſſerimus: quandoquidem gemma hæc ex Arabia delata, virorem magis intenſum habet; quam Cyprus mittit, ad flauitiem inclinare videtur. Perſica ex viriditate ad cæruleum vergit. Itaq; præcipuè inuenitur in Arabia: iuxta carmen Marbodei.

Hanc Arabum gentes prius inueniſſe feruntur.

Deinde reperitur in Perſia, in Cypro, in Miſnia, & in comitatu Tyrolenſi. Adnaſcitur plerumq; Chryſocollæ, ita ut hæc quodammodo Malachitis mater eſſe videatur: etenim Boetius huius fruſtum, quod ex Malachite, & Chryſocolla coaluit, ſe habuiſſe fatetur.

Malachitis mater.

VSVS IN VARIIS.

CVM aſpectui non admodum ſit grata Malachites, rarò annulis, ornamenti gratia inſeritur. Sed, cum ad aliquam magnitudinem excreſcat, exigua pocula, & cultrorum manubria inde fabricantur. Cæterùm, ſanitatis cauſa, non ſolum ad annulos, ſed etiam ad bracchialia admittitur: quoniam geſtantem à fulmine, ab animi perturbatione, à contagio, à terriculamentis diurnis, atq; nocturnis, necnon à faſcinatione defendere traditur, & propter hanc cauſam pueris appenditur. Id non intactatum reliquit Marbodeus his verſibus.

Infantum cunas virtute ſua Molachites
Protegit, & caſus abigit quoſcumque ſiniſtros,
Ne teneris membris pars poſsit iniqua nocere.

Olim ſuperſtitioſi Magi figuram Solis huic lapidi inſculpebant, vt geſtantes à faſcinationibus, malis ſpiritibus, & venenatis animalibus ſecuros redderent. Id autem inter aniles fabulas recenſendum eſſe opinamur. Præterea hic lapis ad ſyncopem, ad dolores, hernias, & caſus impediendos, pro amuleto vſurpatur. Huius puluis cum lacte propinatus colicam, & cardialgiam ſanare perhibetur fortaſſis purgando; quoniam Boetius ab amico intellexit, hunc puluerem, pondere ſex granorum, inſtar Antimonij purgare. Idem puluis cum modico mellis hauſtus menſes prouocare traditur. Idem cum linteolo humido parti ſpaſmo affectæ applicatus, affectionem tollit. Mixtus cum aqua vitæ vlcera virulenta curat. Si regioni ventriculi apponatur, authore Cratone, cum corroborat: quapropter coincidet fortè cum illa ſpecie Iaſpidis, quæ ad conciliandum ſtomacho robur, tum a Galeno, tum à cæteris Veteribus tantoperè fuit celebrata.

Amuletum medicamētum.

Purgās inſtar Antimonij.

DE TVRCHESIA. Cap. LXXII.

SYNONIMA, ET ETYMVM.

TANTAM affinitatem habet hęc gemma opaca cum ſuperiori, vt multi obſeruauerint, Turcheſiam, frequenti ablutione, in malachitem degeneraſſe. Aliter vocatur Turcois, Turcoſa, & Turchina, Germanis Ein Turkes; quinimò omnibus nationibus, hoc nomine, notiſſima eſſe perhibetur: cum, è regionibus Turcarum afferatur. Nonnulli, vt Agricola, crediderunt aliquam ſpeciem Iaſpidis apud Antiquos fuiſſe, & præſertim illam, quam Plinius Boream, Græci Aerizuſam, & alij Calaidem appellarunt. Meſue nuncupauit Feruzegi, corrupto nomine, propter litterarum vicinitatem, in lingua arabica, à vocabulo Peruzaa, quo Mauritani Turcoidem indigitant Et quamuis, in ſacris Biblijs, inter gemmas Rationalis hæc gemma memorata non videatur: nihilominus, octauo loco, inter alias gemmas, in Exodo recenſeri Arias montanus retulit. Quandoquidem verbum hæbraicum (Sabò) Græci, & Latini Achatem exponunt, ſed Chaldæi interpretes Turkaia vertunt, quæ vox noſtræ Turcheſiæ conuenire videtur.

Turcois. Turchina. Boreagemma. Aerizuſa. Calais. Feruzegi. Cap. 28. Turkaia.

NATVRA, ET AFFECTIONES.

COLOREM naturaliter habet ex viridi, albo, & cæruleo compoſitum. Quoad colorem æruginis aliquo modo inclinare debet. Quapropter Gemmarij principaliter hunc colorem obſeruant, deinde num ſit in lapide permanſurus; quia horum lapidum aliqui reperiuntur, qui colorem mutant, & alij, qui, tractu temporis, illum pedetentim amittunt. Cæteris ſemper præfertur, qui colorem æruginis depuratæ refert, & viriditatem cærulei lacteſcentis oculis gratam oſtentat. Lapides autem huius generis, qui venas habent nigras, aut plus iuſtò vireſcunt, vel lacteſcunt, nihili ęſtimantur. Non habet hic lapis diaphaneitatem, & vt plurimum cælaturam non admittit. Sunt, qui dicant optimam cognoſci Turcheſiam, quando noctu vireſcit, & diù cærulea apparet. Interdum nonnullis notis albicantibus maculatur; hanc Gemmarij marmorinam appellant, & tanquam nimis vulgarem improbant. Præterea aliam patitur affectionem, nam, etiamſi elegantem oſtendat colorem, frequenti tamen tactu, vel ablutione, vel ſudore natiuum colorem deponit.

Conditiones Turcheſiæ.

Amplius aliqui, longa obſeruatione, didicerunt hanc proprietatem ineſſe Turcoidi, vt geſtata ab homine in ſecũda valetudine verſante, in dies proprium colorem elegantiorem oſtendat, & viciſſim ab homine valetudinario pertractata, aut in manibus Defuncti poſita, genuinum colorem amittat. Eadem poſtea à digito Defuncti ablata, & ad manus ſanas delata, amiſſum colorem recuperare perhibetur. Nonnulli crediderunt nullam huius effectus cauſam naturalem aſſignari poſſe: nihilominus mutationem coloris in hoc lapillo naturaliter fieri poſſe aſſeuerantiùs dicimus. Quandoquidẽ gemma hæc non eſt admodum dura; ideò facilè ab halitu, vel vapore alteratur, qui à meatibus cutis perpetuò egrediens, vel pulchrum, vel turpem colorem lapillo impertiri poteſt. Quando igitur Turcheſiæ Defuncti, amiſſo ſuo colore, geſtatæ ab homine ſano, & viuente priſtinus color reſtituitur, dicendum erit à corpore viuente continuum halitum, & vaporem eleuari à cute, cuius ſalſedo, ad priſtinum colorem, gemmam reuocare poteſt: cum experientia doceat, nullo alio artificio colorem Turcoidis, niſi aceto, & ſale ammoniaco emendari.

Mutatio coloris Turcheſiæ.

Inſuper opinantur alij Turcheſiam horologij vicem præſtare, & horas diei indicare, ſi filo, pollice, & indice ſuſpendatur intra cauitatem vitri, palmaris, vel minoris lati-

A latitudinis: tunc enim latera cyathi verberari aſſerunt tot ictibus, quot horæ diei ab horologio machinali percuſſæ fuerunt. Id autem homines tantummodò vani, & in rebus naturalibus parum verſati credunt: ſiquidem horæ non à Natura ſed ab humano ingenio excogitatæ, & inſtitutæ fuerunt.

DIFFERENTIÆ, ET LOCVS.

DIſtribuitur hic lapis in Orientalem, & Occidentalem. Vocant Orientalem cæruleo potiùs, quàm viridi colore refertum. Occidentalis eſt, qui magis vireſcit, & plus iuſtò albeſcit. Cæterùm Orientalis adhuc duplex conſtituitur; nam alius natiuum colorem perpetuò ſeruat, & hunc de rupe veteri nuncupant. Alius colorem paulatim amittit, & quodammodo vireſcit; huncque de rupe noua indigitãt.

Lapides primi generis in Perſia, & India Orientali eruuntur; ſecundi in Hiſpania, B Germania, Bohemia, & Sileſia inueniuntur. In Perſia Turcois quibuſdam lapidibus nigris adnaſcitur, quaſi illorum excrementum eſſe videatur. Si differentiæ à magnitudine, vel mole lapides petãtur, notandum eſt, Turcheſiam nunquam, aut rariſſimè maiorem nuce auellana inueniri. Referunt tamen apud Magnum Etruriæ Ducem, magnã obſeruari, quæ Caij Iulij Cæſaris effigiem oſtendit.

SIMVLATIO, ET COLORIS emendatio.

VENETIIS Vitrarij Turcheſiam eleganter ſimulant. Boetius quoq; narrat ſe vidiſſe quamdam Gallum, qui ex varia materia Turcoidem ita mentiebatur, vt, propter venulas nigras, quas illi inſerebat, à genuina diſtingui minimè poſſet. Immò, propter artificij elegantiam, caro ſatis pretio pro fictitijs, & facticijs venditabat.

Præterea, vt hæc gemma colorem amiſſum recuperet, cæruleum tranſmarinũ aqua chryſulca ſoluunt, deinde, fæcibus poſt deſtillationem aquæ relictis, lapidem fricant. Alij in aqua chryſulca lapillum imponunt, deinde abſterſum aceto, modico temporis ſpatio, committunt, & tandem aqua frigidiſſima mergunt: ſic enim coloratior euadit. *Emẽdatur multifariã.* Alij acetum, & ſalem amoniacum adhibent. Cæterùm huiuſmodi artificijs color intrinſecus ad cutim lapidis extrahitur, qui poſtmodum pedetẽtim euaneſcit, gemmaq; ingratior, & vilior redditur. Quare ſatiùs eſſet, ad mentem Boetij, cutim lapidis extimam oleo vitrioli excedere, vt color ſubiectus elegantior appareat. Cognoſcitur autem lapidis vitium, ſcilicet quando aliquo artificio lapis fuerit coloratus; quoniam color non eſt æqualiter cæruleus, dum in ſummitate lapidis continuo vſu abſtergitur.

VSVS IN MEDICINA, & alijs.

ARABES hanc petram ad vſum medicum trahunt: nam Meſue, in Electuario de gemmis, præſcribit gemmam Feruzegi, quam Interpretes Smaragdum exponunt, ſed perperàm, vt Gargias ab Horto animaduertit, qui Turcheſiam intelligi voluit, quæ Arabicè Peruzegi, vel Peruzoa ſcribitur, nimirum mutata F. littera in P. & viciſſim: namq; hæ duæ litteræ magnam inter ſe affinitatem habent.

Deinde tantam authoritatem apud viros habet Turcheſia, vt nemo niſi hanc habuerit elegantem, proprias manus ea exornare voluerit. Multi tamen, pro amuleto, ad caſum ſuſpendunt, & præſertim æquitantes, vt caſum ab equo arceant: quare hæc opinio ita inualuit apud Turcas, vt capita equorum, eorumq; ornamenta huiuſmodi lapide exornent. *Amuletum eſt.*

DE ACHATE.
Cap. LXXIII.

ÆQVIVOCA, SYNONIMA, Etymum.

MVLTI lapides in proximè antecedẽtibus capitibus examinati, & præſertim Iaſpis ratione varietatis colorum, cum Achate communicant: quapropter ordinis ratio expoſcit, vt hoc in loco de Achate agatur. Hic tamen lapis ab æquiuocatione non eſt immunis, quandoquidem Achates apud Virgilium traditur fuiſſe nomen proprium perpetui Comitis Æneæ, dum de illo ſic canit Poeta. F

—— ipſe vno graditur comitatus Achate,

Lib. 1. Aeneid. Seruius tamen deducit hoc nomen ἀπὸ τοῦ ἄχεος nimirum à cura, & ſollicitudine, quæ Reges, & Principes perpetuò concomitari debet. Aliter Achates eſt Siciliæ fluuius, vulgò *Cantara* nuncupatus, vbi, teſte Plinio, gemma hæc primùm inuenta fuiſſe perhibetur, de quo fluuio Silius Italicus ſic cecinit.

Et perlucentem ſplendenti gurgite Achatem.

Lib. 14. Tandem Achates eſt gẽma varijs coloribus decorata, cuius hiſtoriam in præſenti capite proſequemur. Græcis vocatur ἀχάτης, Italis Agata, Alberto, & Iſidoro Agates. Aduertendum autem eſt, ne confundatur cum Gagate ſuccini ſpecie, de quo ſucco concreto, in tertio libro, actum fuit. Nomen autem ſibi comparauit à loco, vbi primum inuentus traditur lapis, nempè ab Achate fluuio Siciliæ Tyrrheni maris Inſulæ. Hanc etymologiam Marbodeus his verſibus ſic proſequitur. G

Gagates ſuccus concretus.

Vt perhibent primùm lapis eſt inuentus Achates
In ripis fluuij, qui nomine dictus eodem
Hic pretio diues ſiculas perlabitur oras.

Pariter Rhennius de etymo huius lapidis hæc habet.

Cernitur egregius lapis hic, cui nomen Achates,
Hoc dederat fluuius, cuius generatur ad vndas.

Ponticam, pro Achate, Plinius dixit, alioquin hoc nomen adiectiuum eſt.

NATVRA.

OLIM in magna authoritate fuit Achates; hodie, propter copiam, multum dignitatis amiſit. Etenim, quæ nimis familiaria ſunt, quodammodo contemnuntur, cum nihil carum, niſi rarum eſſe videatur. Hic lapis varietate colorum ornatus conſpicitur, idcircò formam diuerſarum gemmarum complecti videtur, & primum Iaſpidi valdè aſſimilatur. Diſcrepant poſteà ab inuicem, quoniam Achates eſt gemma durior, & exactiorem polituram admittit, cum ex tenuioribus ſuccis cõcreſcat. Præterea Iaſpis ſemper aliquid pulueruIenti in ſe continet, quo caret Achates. Deinde forma, & coloribus non eſt abſimilis Onychi, cuius hiſtoriam in ſequenti capite proſequemur. Onyx tamen non eſt ita durus, magiſq; eſt diaphanus, quam Achates. Rurſus Onyx zonis decoratur; Achates verò, loco zonarum, lineas, ſeu maculas variorum colorum comprehendit, quibus ſimul iunctis, & commixtis, variarum rerum imagines repræſentantur. Affinitatem verò Achatis cum prædictis gẽmis Calcedonius oſtendit: hic enim, tanquam mater, & radix Iaſpidis, & Achatis conſtituitur: quãdoquidem in Calcedonio germanico maculæ virides Iaſpidis, necnon cinereæ, cum varijs coloribus Achatis conſpiciuntur. H

Matrix Achatis.

DIF-

A

DIFFERENTIÆ.

HIC lapis partim à coloribus, partim à figuris, quas exprimit, partim à gemmis, quibus, in primordio generationis, permiſcetur, & partim ab odore differentias ſortitur. Ratione colorum, ſcripſit Cardanus, Achatem eſſe lapidem *Lib.7.de* tam varium, vt non vna tantùm gemma ſit appellanda: namque conſpicitur ruber, lu- *Var.* teus, cinereus, viridis, niger, cæruleus, & alijs coloribus diuerſis inſignitus. Hinc Marbodeus huc reſpiciens cecinit hunc in modum.

Sit licet ipſe niger, zonis tamen obſitus albis.

Quandoquidem Poeta zonas, pro lineis, vſurpat. In primis Perileucus eſt ſpecies Achatis, à cuius ſuperficie ad radicem vſq; lineæ, inſtar albi marmoris, deſcendunt; & quamuis, propter colorem nigrum, & ſubobſcurum, gemma non ſit admodum conſpi-
B cua; nihilominus ſi diuidatur in tenues laminas, aliqua ex parte perſpicuitatem oſtentat. Pariter à colore denominatur Leucachates, ob perſpicuitatem in candore pulcher- *Leucacha-* rimam; nam λευκὸς eſt græca vox, album ſignificans. Phaſſachates palumbini eſt colo- *tes.* ris; cum vox græca φάσσα palumbum exponat. Cerachates dicitur, quia ſit cornei co- *Phaſſacha-* loris: nam κέρας Græcis cornu eſt. Hæmachates vocatur, quando lapis eſt venis ſan- *tes.* guineis inſignitus. Vnde Marbodeus hoc carmen protulit. *Cerachates*

Sanguineas maculas eſt, qui perhibetur habere. *Hæmacha-*

Leonachates eſt, cui color ineſt croceus & leoninæ pelli non abſimilis: veluti Panta- *tes.* chates dicitur ob varias maculas, quibus lapis aſſimilatur Pantheræ. Inuenitur quoq; *Leonacha-* habens colorem pelli Ceruorum conſimilem: hinc Plinius non immeritò gemmam Ne- *tes.* britem indigitauit: etenim Nebris pullum Cerui ſignificat. Tandem prædictis additur *Păteracha-* Corallachates; cum colorem rubrum, inſtar Corallij, guttis aureis præditum habeat. *tes.* De hoc ſic cecinit Marbodeus. *Lib.37. ca.*

Hunc quoq; Coralio ſimilem gerit Inſula Creta, *10.*

C *Cuius planities chryſeis eſt illita venis.* *Nebrites.*

Ratione figuræ, in hoc genere lapidis, omnium ferè Animantium, Vegetabilium, & aliorum inanimatorum icones obſeruantur: quapropter Marbodeus hos verſus protulit.

Hic lapis ingentias perhibetur habere figuras
Nunc Regum formas, nunc dat ſimulacra Deorum.

Et paulò inferius.

Nunc nemorum frondes, nunc præbet ſigna Ferarum.

Idcircò Camillus Leonardus Piſaurenſis narrat ſe conſpicatum fuiſſe Achatem, quæ ſeptem arbores in planitie quadam vireſcentes exprimebat. Rhennius quoque varias figuras in hoc lapide meditatus, in hæc verba prorupit.

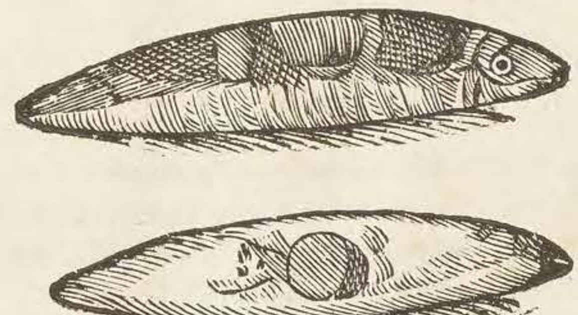
Hanc ſimulacra vides venis oſtendere gemmam.

Nos primum in hoc lapide diuerſas rerum animatarum icones contemplati ſumus: quamobrem vocauimus quamdam ſpeciem Achatis Lagitem, in qua ludens Natura
D caput, & partem colli Leporis delineauit. Quamuis hoc caput, cum auribus careret, Molam potiùs piſcem repręſentare videretur, quam nonnulli Rotam nuncupant. Pa- *Mola piſcis* riter Achatem habuimus longitudine digiti auricularis, quæ in ſe figuram alicuius inſecti, & præſertim hirudinis continebat: licèt nonnulli hanc eſſe figuram piſcis aſſeuerarent. Id autem nobis perſuadere non potuerunt, cum careret pinnis, quibus, ad natandum, piſces vtuntur. Vocauimus igitur Achatem Bdellitem; cum βδέλλα gręcè hirudo exponatur. Deinde lapis hic, iuxta alteram partem, caput cum oculo referebat, & iuxta hanc partem, Achates ophthalmites nuncupari poterat. Propterea hic lapis pronè, & ſupinè delineatus iu hac tabella exhibetur. Ibidem quoq; eſt alius lapis deſignatus, quoad lineamenta, & figuras, referens Achatem. Ibidem etiam gemma alectoria pronè, & ſupinè pingitur, non excedens magnitudinem lupini, forma ſphęrica compreſſa, ad cryſtallinam gemmam accedens, & in ventriculo galli inuenta. Habebat autem paruam appendicem, qua fortaſſis ſtomacho adhærebat. Huius hiſtoriam paulò ſuperius examinauimus.

Achati ſimilis lapis.
Alectoria gemma pronè, & ſupinè picta.
Achates Bdellites pronè, & ſupinè delineatus.

Cæterùm in hoc lapide nobiliores etiam figuræ, veluti ſunt humanæ, obſeruantur. Boetius recitat ſe habuiſſe Achatem vngue medij digiti non maiorem, cum perfecto circulo, fuſci coloris, in cuius medio effigies Epiſcopi mitrati viſebatur. Plinius quoq; monimentis mandauit Pyrrhum Regem Epirotarum poſſediſſe ſimilem lapidem, in quo, penicillo Naturæ, nouem Muſæ, cum Apolline in medio illarum, cytharam tenente, delineatæ fuerant, & venis ita diſcurrentibus, vt ſingulis Muſis ſua redderentur inſignia. Id eleganter explicauit Marbodeus his verſibus.

A *Rex Pyrrhus digito geſtaſſe refertur Achatem,*
Cuius plana nouem ſignabat pagina muſas,
Et ſtans in medio cytharam tangebat Apollo.
Naturæ, non artis opus. &c.

Hieronymus Cardanus imagines Muſarum in huiuſmodi Achate, tanquam ridiculas eſſe exiſtimauit; quoniam, non à Natura, ſed caſu, id contigiſſe tradidit, nempè dum Pictor in aliquo marmoris fruſto Muſas pinxerit, quod poſtea, longa annorum ſerie, terra fuerit obrutum, eò potiſſimùm in loco, vbi Achates effodiuntur. Hæc autem opinio Cardani probanda eſſe non videtur; quandoquidem colores, tractu temporis, & præſertim ſub terra obſoleſcunt, & ſuum nitorem amittunt. Potiùs aſſerẽdum eſſet aliquem artificis laborẽ opificio Naturæ fuiſſe additum, quia augẽdo, & minuendo, aliquid artificij huiuſmodi lapidibus addi poteſt. Præterquamquod in multis alijs Achatibus, abſq; vlla arte, præſtantiſſimæ, & pulcherrimæ icones conſpiciuntur. Venetijs, in Baſilica Diui Marci, Achates, naturalibus ſic diſcurrentibus venis, regium caput diademate coronatum oſtentat.

Achates Pyrrhi.

B Nos autem Achatem multò mirabiliorem vidimus, colore albicante, & caſtaneo, vbi figura humana, genibus flexis, manibus iunctis, & ſupplicibus, facie ad Cælum eleuata conſpiciebatur. Immò è regione loci, ad quem imago aciem oculorum dirigebat, nonnihil ſplendoris quaſi à nubibus erumpere viſebatur: quapropter hanc figuram, ob colorem indumenti, Diui Franciſci de Paula indigitauimus, & præſertim, quia radians ille ſplendor in nube, ſymbolum charitatis exprimebat. Deinde, iuxta alteram partem lapidis, in parte inferiori, elegantiſſimum ſpelæum apparebat, & in parte ſuperiori icon venuſti Puſionis ſupra ſiniſtrũ brachium cubantis, & quaſi dormientis, penicillo Naturæ expreſſus erat. Quamobrem fuit concinnatum octaſtichon alludens ad hunc lapidem, & ad Achatem Pyrrhi, hunc in modum.

Achates cũ imagine S. Frãciſci de Paula.

Protulit Epiri celebratus Regis Achates
Effigiem Phœbi, Pieridumq; chori.
Noſter at hic Paulæ Franciſcum in imagine ſancta
C *Spectantem Solis lumina clara refert.*
Necnon vt vita ſemper ſine labe peracta
Gaudeat, angelicis ceu puer ille choris.
Hic lapis eſt igitur multò pretioſior illo.
Hoc etenim Chriſti, Dæmonis illud opus.

Inſuper quondam conſpicati ſumus Achatem magnitudine glandis, vbi imago Beatæ ſemper Virginis cum Ieſu infante in ſinu, circumdata veſte alba, necnon cum ſigno Iridis cæleſtis apparebat. Rurſus alium huius generis lapidem pertractauimus, altitudinis trium digitorum, & craſſitiei digiti cum dimidio, vbi erat effigies Bacchi vite frondoſa, cum vuis albis, & nigris circumdata; ibi quoq; icon ampli vaſis erat maculis purpureis, cinereis, & albis variati. Figuræ rerum inanimatarum complures in huiuſmodi lapidibus pariter conſpiciuntur; Quandoquidem habuimus Achatem cum figura Lunæ adoleſcentis à Natura diligenter deſignata, & inter cornua Lunæ quædam rotunda, & albicans macula apparebat: idcircò, propter effigiem Lunæ, Achatem ſelenitem indigitare voluimus. D Similiter Achatem vidimus cum Sole radiato a tribus Lunæ iconibus circumdato. Item pertractauimus Achatem cum ſimulacro duarum ſagittarum, ſed admirationem nobis afferebat, quia hic lapis concuſſus, inſtar Aetitis, reſonabat. Tandem inueniuntur multæ huius lapidis differentiæ, quæ multis circulis exornantur; ideòq; variorum animalium oculos repræſentant. Decreuimus igitur tribus tabellis varietatem colorum, & figurarum Achatis oſtendere.

Achates ſelenites.

I. Tabella habet quindecim Achatum differentias.

1. Dendrachates cum arbuſculis nigris, colore ſubrubro.

2. Dendrachates alter ſiliceus in fluuio repertus: hi lapides tali nomine donantur, quoniam δένδρον arborem ſignificat.

3. Achates mineralis, coloris obſcuri vireſcentis.

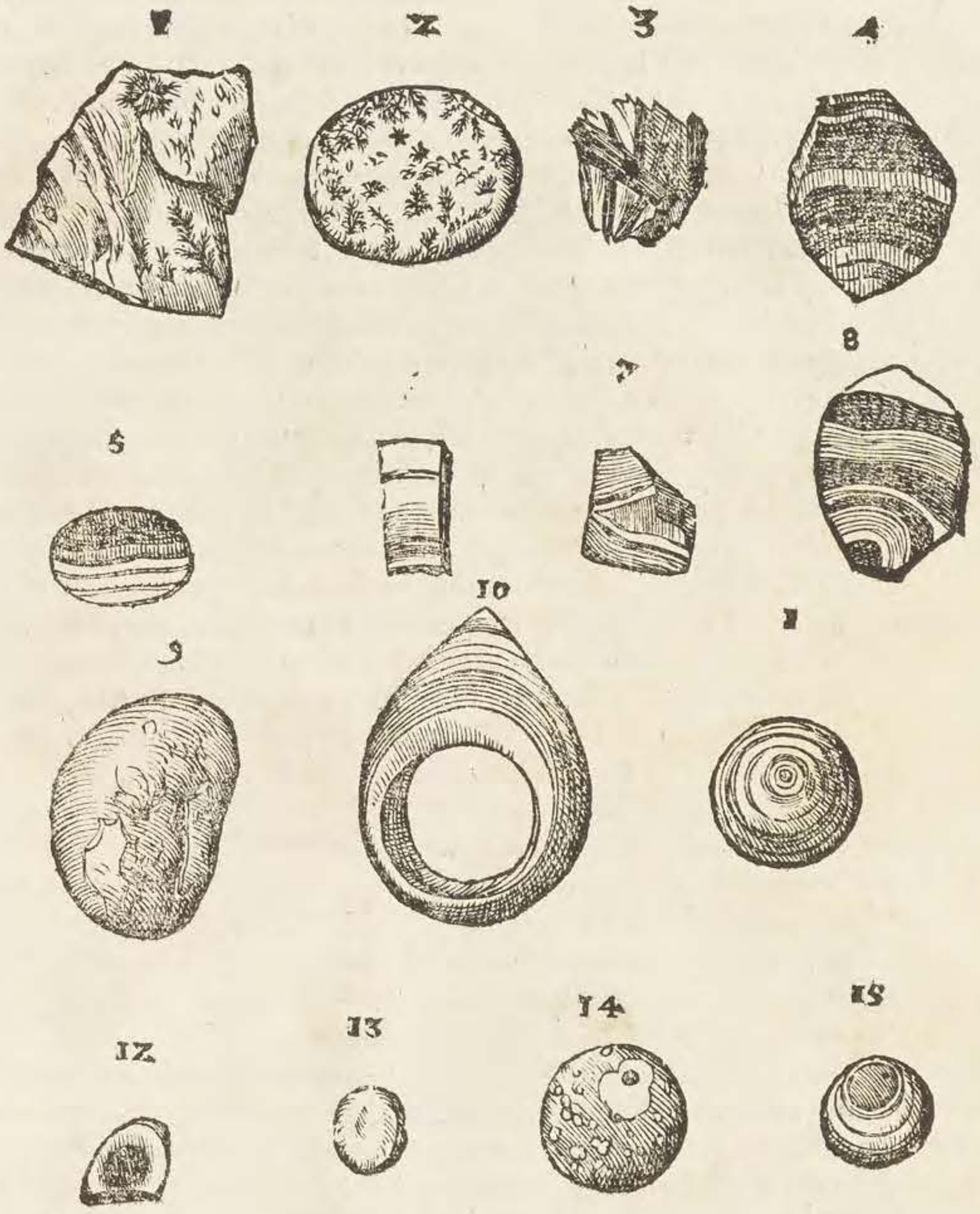
4. Achates flumen referẽs, colore cinereo, & ferrugineo, cũ tænijs coloris leucophęi.

5. Achates lineis albicantibus fuſcis, & caſtaneis, vndas fluuiorum æmulantibus.

6. Achates colore caſtaneo, & albo.

7. Acha-

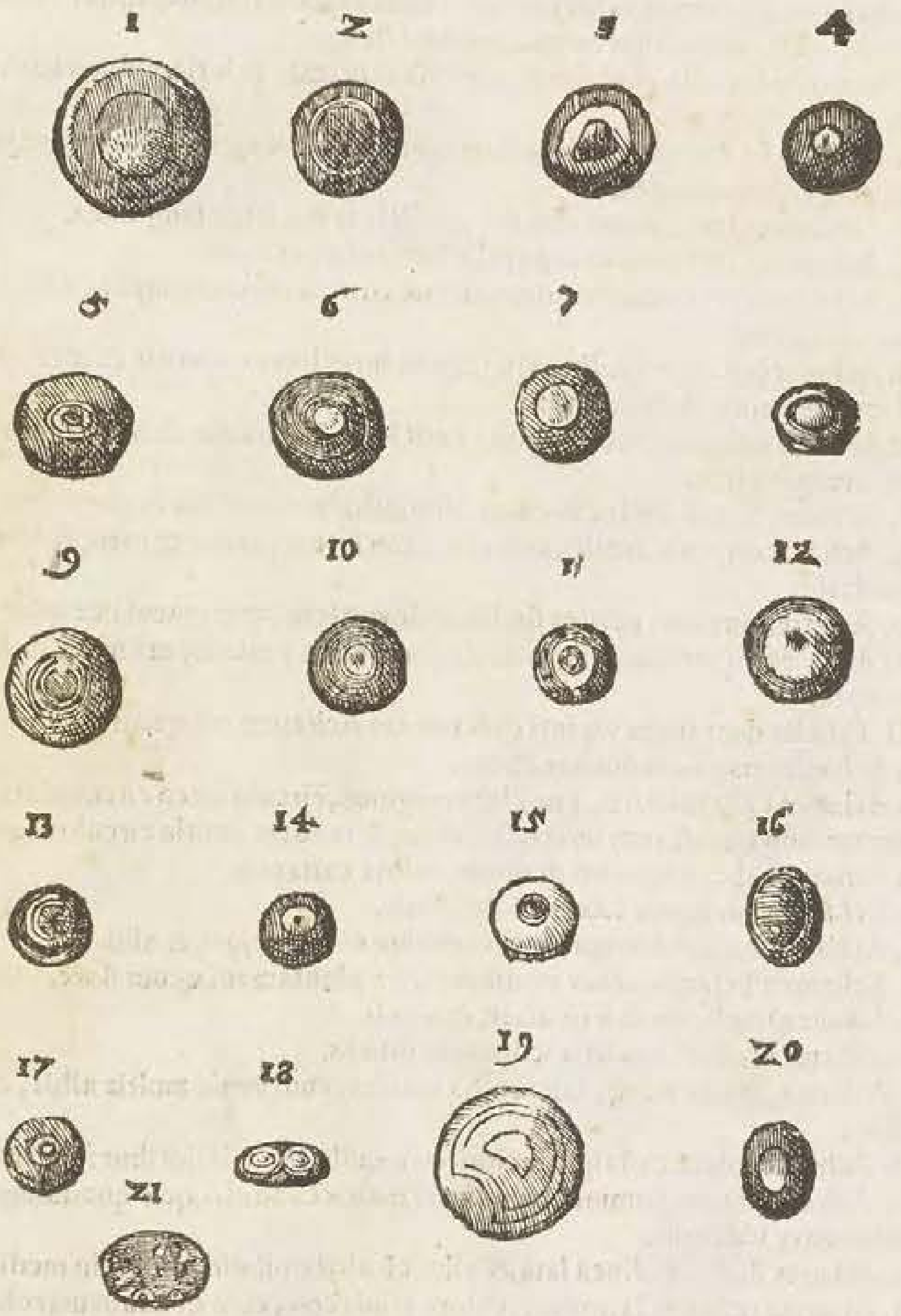
I. Tabella cum quindecim Achatum differentijs.

7. Achates imitans flumen colore albo, & leucophæo.
8. Achates nigris, & albis lineis imaginem amnis repręſentans.
9. Achates figura ſilicis aliquantulum pellucidi, colore ferrugineo, ſeu caſtaneo diluto, & ſubflauodè obſcuro.
10. Achates inſtar annuli albis, & nigris lineis ſtriatus.
11. Achates ægophthalmos, nempè oculum capræ referens, humoribus, & tunicis diſtinctis.
12. Achates androphthalmites, pupilla caſtanei coloris, & iride alba: hominis enim oculum imitatur.
13. Achates colore marmoris albicantis, parte inferna pellucidus, corona onyculi refertus.
14. Achates colore corneo cum multis maculis albicantibus.
15. Achates oculi formam habens, puplla ferruginea, iride ſubalba.

II. Ta-

II. Tabella vnam differentiam Achatum ſupra viginti exhibet.

II. Tabella vnam differentiam Achatum ſupra viginti exhibet.

1. Achates oculum reddens, concauitatem habens, ad inſtar Cotyledonis, colore rubeſcente, cum macula ſubalba in medio.

2. Achates oculum exprimens, colore miniaceo intenſo, & iride albicante.

3. Achates pariter forma oculi, pupilla acuminata, iride candicante, colore miniaceo dilutiore.

4. Achates colore Sardæ, formam oculi reddens, pupilla flaueſcente, cum quadam macula in medio, iride albicante, reliquo colore miniaceo.

5. Achates colore leucophæo, figura ouali, pupilla alba, cum macula lutea in medio, inſtar puncti.

6. Acha-

6. Achates effigians oculum, colore corneo, pupilla flaueſcente, cuius medium nota rubra maculatur,& lineis multis partim albicantibus, partim flaueſcentibus circũdatur. E

7. Achates colore corneo, figurans oculum, pupilla rotunda, & alba.

8. Achates ad formam oculi, colore rubeſcente, iride, ſeu corona albicante, pupilla miniacea, cuius medium macula candida notatur.

9. Achates colore leucophæo intenſo, & tribus lineis circularibus cingitur.

10. Achates perfectam oculi formam reddens, & luteſcens, inſtar ſuccini, iride lactea, cum pupilla admodum exigua coloris lutei.

11. Achates criſtallini coloris, cum pupilla rotunda coloris miniacei, iride exili, ſanguinei coloris cingente.

12. Achates ad figuram oculi coloris cornei, iride magna, & lata, cum pupilla flaueſcente, cuius medium nigricat.

13. Achates colore corneo obſcuro, pupilla fuſca, iride ſanguinea.

14. Achates colore albo cum pupilla leucophæi coloris.

15. Achates repreſentans oculum, colore corneo obſcuro, pupilla dilutè flaueſcente, & iride albeſcente. F

16. Achates inſtar Onyculi, iuxta partem ſuperiorem, coloris cornei, cum macula quadam luteſcente, & linea alba.

17. Achates colore corneo, pupilla exili lutea, & circulis duobus altero miniaceo, & altero luteo cingitur.

18. Achates figura ouali concauus, diophthalmos, colore corneo.

19. Achates onyculo ſimilis, colore partim luteo, partim corneo, & linea albeſcente circumdatur.

20. Achates onyculo pariter ſimilis, colore nigro, cum macula cærulea in medio.

21. Achates nigerrimus, cum maculis cinereis in parte ſuperiori, & in parte inferiori leucophæis.

III. Tabella duas ſupra viginti differentias Achatum repręſentat.

1. Achates imaginem Solis reddens.

2. Achates ophthalmites, pupilla ferruginea, circulo luteo circumdata. Hunc poſtea ſequuntur duo circuli cum interuallis albis, & tandem omnia circulo nigro terminãtur. G

3. Achates habens figuram fluminis, colore caſtaneo.

4. Achates cum figura Lunæ adoleſcentis.

5. Achates formæ oblongæ, cum varietate coloris nigri, & albi.

6. Achates albeſcens, cuius medium refert plantam roſæ cum flore.

7. Achates lineis, ſeu faſcijs albis, & nigris.

8. Achates arcis, & nemoris iconem exhibens.

9. Achates, inſtar fluuij, faſcia alba cinctus, cum venis multis albis, & nigris valdè exilibus.

10. Achates colore caſtaneo lucido, cum quibuſdam latioribus ſubrubris.

11. Achates figura fluminis, cum lineis multis candidis, quæ quodammodo labyrinthum formare videntur.

12. Achates flaueſcẽs, linea lata, & alba, cũ alijs quibuſdã lineis in medio interceptis.

13. Achates referens Iaſpidem, colore miniaceo, cum quadam macula flaueſcente. H

14. Achates oculum Lupi repræſentans, pupilla ferruginea; ideò Lycophthalmites vocari poteſt. Quamuis ab alijs Aegophthalmites nuncupetur; cum illis potiùs capræ oculus, quàm lupi eſſe videatur.

15. Achates figura cordis, cuius medium linea alba, & lata cingitur.

16. Achates nigricans, cum venis, & maculis ſubalbis.

17. Achates figura ouali, onyculum referens, cuius pars ſuperior ad cæruleum inclinat, corona caſtanei coloris cingente.

18. Achates polyophthalmites; quandoquidem ibi multi oculi, pupilla flaueſcente, conſpiciuntur.

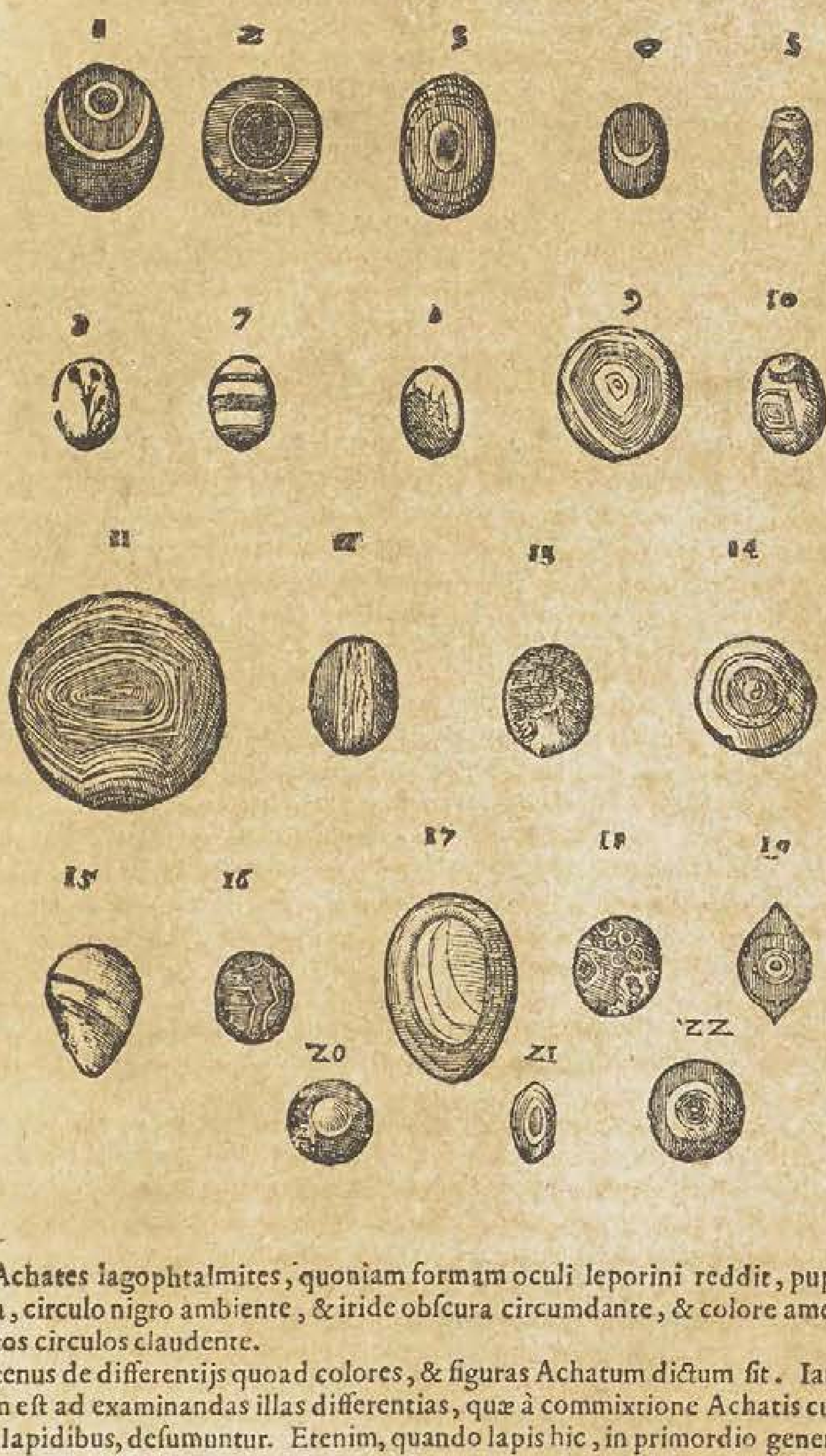
19. Achates ægophthalmites, cum exactè ab hoc lapide oculus capræ exprimatur.

20. Achates figuram nummi referens.

21. Achates imitans vndas amnis, ſeu venas diſcurrentes, quæ in ſecto trunco alicuius arboris apparent.

22. Acha-

III. Tabella duas ſupra viginti differentias Achatum repræſentat.

22. Achates lagophtalmites, quoniam formam oculi leporini reddit, pupilla ferruginea, circulo nigro ambiente, & iride obſcura circumdante, & colore amethiſtino prædictos circulos claudente.

Hactenus de differentijs quoad colores, & figuras Achatum dictum ſit. Iam accedendum eſt ad examinandas illas differentias, quæ à commixtione Achatis cum multis alijs lapidibus, deſumuntur. Etenim, quando lapis hic, in primordio generationis, Sardæ permiſcetur, tunc aliquid illius ſubſtantiæ, & coloris refert, & Sardachates appellatur. Sin aliquid Sapphiri participet, tunc Sapphirachates, & tandem ſi nonnihil amethiſtinæ ſubſtantiæ contrahat, Amethiſtachates nominatur. *Differentiæ ratione miſtionis.*

Poſtrema differentia, iuxta mentem aliquorum, ab odore deſumenda eſſe videtur;

cum

cum ſcripſerit Plinius ab aduſtione Antachatis odorem aliquem exhalare: quocirca Marbodeus, & ipſe huc fortaſſis reſpexit, quando cecinit hunc in modum. E

Eſt & qui myrrhæ ſuccenſus ſpirat odorem.

Verùm hanc poſtremam differentiam potiùs ad ſuccos concretos, quàm ad lapides referendam eſſe cenſemus.

LOCVS.

NOMEN huius lapidis locum natalem indicare paulò ante explicauimus: nam primùm in Sicilia, iuxta flumen eiuſdem nominis, inuentus eſſe traditur. Hodie pulcherrimas, & admirabiles huius generis lapides India mittit, quinimò in Perſia, Aegypto, Phrygia, Parnaſſo, Thracia, Lesbo, & Rhodo, ad mentem Plinij, naſcitur. Noſtris tamen temporibus, vt Anſelmus Boetius animaduertit, in Germania, ſub Ditione Landtgrauij, à Lictenberg, magna horum lapidum copia inuenitur. Sed interdum ibi ita elegantes eruuntur Achates, vt cum orientalibus certent, atq; etiam, pro talibus, venduntur. Item in Bohemia, non procul ab Argentina ciuitate, Leucachates cum punctis nigris, & purpureis effoditur. F

MYSTICA, ET MORALIA.

HÆC gemma, ob varietatem colorum, à Ribera, Tribui Iſſachar aſſignatur, cum varietate virtutum delectaretur, quæ cum eſſet in tenebris, inter peccantes, candorem non amiſit; immò criminoſos ad iuſtitiam vocauit. Etenim in ſacro Codice hæc leguntur. Lætare Zabulon in exitu tuo, & Iſſachar in tabernaculis tuis, populos vocabunt ad montem, & ibi immolabunt victimas Iuſtitiæ, nimirum tantæ pietatis erunt, vt ad templum alios vocent, & victimas Deo gratiſſimas immolent.

Deuter. ca. 33.

Qui autem Chriſtiana morum honeſtate refertus eſſe cupit, conditiones, & prærogatiuas Achatis meditari debet: quandoquidem ſi gemma hæc viſum recreat, ſitim extollit, & venenum reprimit: pariter ſacri Euangelij Præco, exemplo, & doctrina, viſionem fidei in alijs ſerere, & augere debet, ardorem, & ſitim auaritiæ ſedare, necnon virus criminum, & mundanæ voluptatis compeſcere. Præterquamquòd, ſi Achates hac proprietate gaudet, vt ſitim extinguat, poterit etiam ad gratiam diuini Spiritus comparari. Nam quando, in ſacris paginis, Chriſtus, apud Ioannem, hæc verba protulit. *Qui biberit ex hac aqua, quam ego dabo ei, non ſitiet in æternum.* Hæc verba à Sanctis Patribus hunc locum exponentibus, ad gratiam diuinam trahuntur, quæ ſitim animæ, nimirum vana deſideria, & concupiſcentias extinguit. Quinimò hoc aſſertum de ſiti etiam corporali exponi poteſt; quandoquidem multa exempla virorum inſignium, apud Metaphraſtem recitantur, qui gratia diuini Spiritus repleti non ſolùm ad dies, ſed etiam ad menſes, & annos, abſq; cibo, & potu vitam traxerunt. G

Diuina gratia cui comparata.

VSVS IN MEDICINA. H

Achatis puluis.

MVLTI tradunt quamcumque Achatis ſpeciem non vulgariter prodeſſe Patientibus, in expugnandis venenis, necnon in curandis Aranearum, Scorpionum, & Viperarum ictibus: ideò Cretenſes hac ratione moti Achatem, gemmam ſacram nuncuparunt. Hæc virtus non fuit ignota Marbodeo, quando cecinit.

Iſte Nepæ virus fugat, & quod Vipera fundit.

Mylius, in hoc caſu, puluerem huius lapidis in aliquo liquore propinat, vel partibus à venenata beſtia vulneratis inſpergit. Alij autem, in hac affectione, illam ſpeciem Achatis tantummodò probant, quæ pellis leoninæ colorem refert. Hanc quoq; virtutem Aquilis notam eſſe ſcribunt, dum in nidis ſimilem lapidem cum prole reponunt, vt pullos à morſibus venenatarum animantium tueantur. Sed dubitãdum, ne authores, pro Achate, debeant legere ætitem lapidem, qui in Aquilarum nidis inuenitur, vt ſuo loco expli-

explicauimus. Deinde ampliſſimum fructum eſt cõſequuturus ab Achate, qui frequenter rubeſcentem intuetur, quãdoquidem oculorum aciei opitulatur. Item cor recreat, conſequenterq; illud ab omni genere contagij tuetur. Poſtremò hic lapis ore detentus, & manibus febricitantium contrectatus, æſtus morboſos,& ſitim clamoſam mirandum in modum ſedare perhibetur.

VSVS IN VARIIS.

HVNC lapidem geſtatum non parum vtilitatis eſſe allaturum illis pronſiciant, qui in eloquentia excellere cupiunt: nam proprietate quadam cæleſti facundiam præſtare traditur: quocirca Aſtronomi Achatem Mercurio tanquam eloquentiæ parenti conſecrarunt. Marbodeus quoq; hũc lapidem geſtanti, facundiam pollicetur hoc verſu. *Achates facit ad Eloquentiam.*

Facundumq; facit, gratumq; boniq; coloris.

Huius autem nullam aliam rationem afferre poſſumus, niſi cum Cauſſino affirmare varietatem colorum huius lapidis id nobis inſinuare poſſe, dum aliquando omnes aliarum gemmarum colores repræſentet: hac de cauſa amnes, prata, flores, animantia, arbores, natura ſic ludente, in Achate conſpiciuntur: quapropter eloquentia, propter amænam ſtyli varietatem, Achati comparatur, dum in illa diuerſi Rhetorum colores obſeruantur, quos Politianus his verſibus expreſſit. *Eloquentia Achati comparata.*

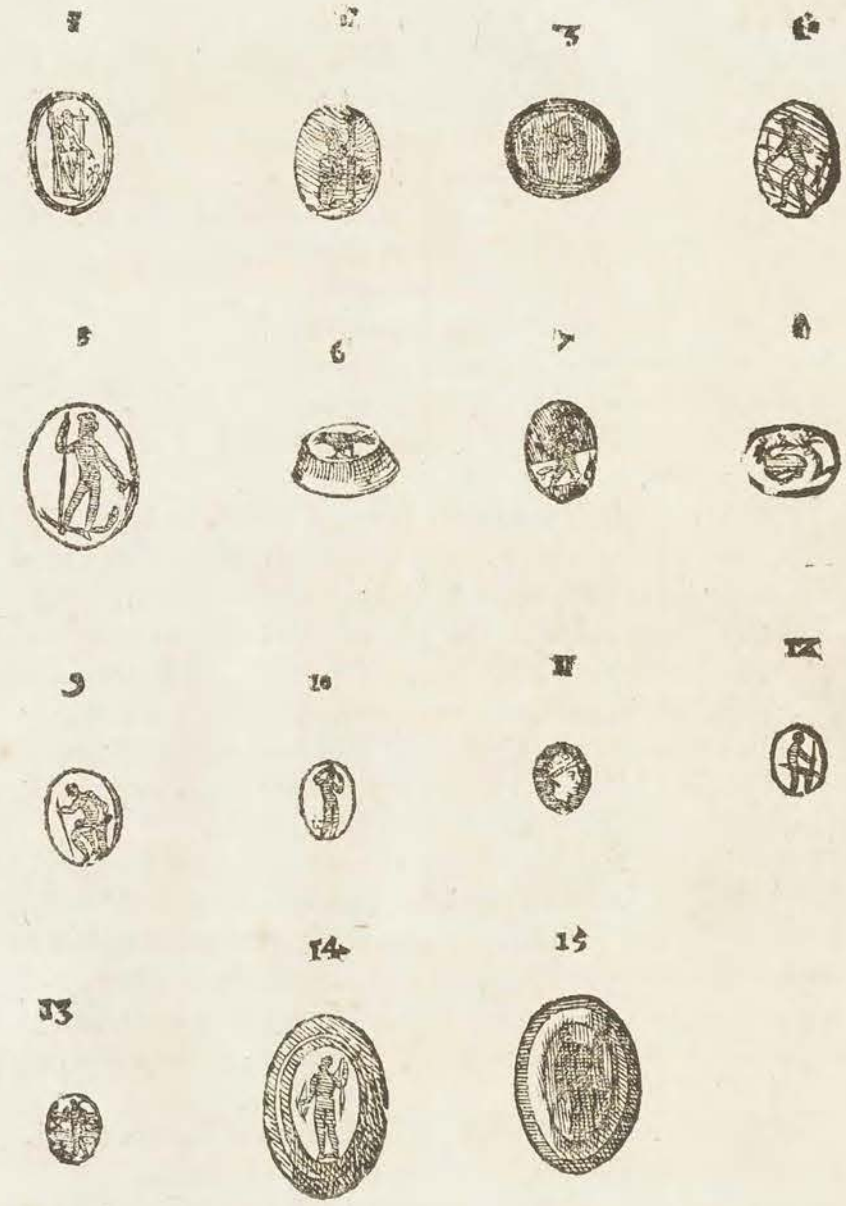
Hic varios ſe ſe in vultus facundia diues
Induit, & vaſto nunc torrens impete fertur
Fluminis in morem, ſicco nunc aret in alueo,
Nunc ſe ſe laxat, nunc expatiata coercet
Nunc inculta docet, nunc blandis plena renidet
Floribus &c.

Hodie ex Achate globuli precarij parantur. Immò, in Belgio, ob elegantiam colorum lapidis, loco catenæ aureæ, colla Virginum, coronis ex hac materia concinnatis exornantur. Artifices tamen, vitro Achatem ſimulare nituntur, ſed fraus facilè detegitur; cum Achates limam reſpuat. Deinde ad varia cælamina lapis trahitur. Etenim narrat Anſelmus Boetius ſe vidiſſe fruſtum Achatis, altitudine duorum palmorum, in quo Iulij Cæſaris imago, vnà cum effigie vxoris, inſculpta fuerat,& ob antiquitatem caro pretio fuit venundatum. Creſcit interdum ad talem magnitudinem, vt inde pocula fabricari poſſint. Nos varia fruſta huius lapidis cælata petractauimus, quæ omnia delineari curauimus, vt conſpicari licet in hac tabella.

Tabella cum varietate cælaturarum Achatis, quæ ſunt numero quindecim.

1. Achates onyculi forma colore albo, cum effigie mulieris in throno ſedentis.
2. Achates forma fluuij, cum icone hominis genuflexi, & columnæ alligati.
3. Achates colore nigro exprimens virum mactantem ouem.
4. Achates fluminis vndas imitans, cum figura hominis nudi.
5. Achates iuxta alteram partem coloris leonini, & iuxta alteram coloris albeſcentis, cum icone Herculis.
6. Achates figura onyculi, baſi latiori referens cælaturam corui.
7. Achates leucomelanos exhibens iconem viri ſedentis.
8. Achates albeſcens cum ſimulacro rami, ſub quo ceruus procumbit.
9. Achates coloris ferruginei, cum figura hominis ſub arboris trunco ſedentis.
10. Achates colore ſubnigro, & viridi, vt icon cælaturæ eſt homo manu capiti admouens.
11. Achates niger, cum cælatura capitis humani coronati.
12 Achates albicans, cum effigie hominis baculum terræ impingentis.
13. Achates triplici colore alternatim variatus, nempè albo, caſtaneo, & ſubluteo, referens figuram hominis ſedentis.
14. Achates habens iconem hominis antiqua veſte induti, altera manu arcum,& altera ſagittam tenentis.
15. Achates habens cælaturam hominis ante altare.

Tabella cum varietate quindecim cælaturarum Achatis.

DE ONYCHE.
Cap. LXXIV.

ÆQVIVOCA.

A ANTEQVAM à ſemiopacis, & ſemiperſpicuis lapidibus recedamus, aliquid de Onyche exarare oportet, & præſertim, quoniam hæc vox non vulgarem patitur æquiuocationem: cum non ſolùm indicet gemmam ad ſimilitudinem vnguis humani carni ſuperpoſiti, de qua in præſenti capite agitur; ſed etiam, in doctrina Græcorum, ὄνυξ vnguem humanum, & vngulam quadrupedum ſignificat. B Apud Hippocratem pro vnco, vel vncino vſurpatur, & apud Syneſium, eſt βασανιστήριον ὄργανον, nempè inſtrumentum, quod, ad explorandum, adhibetur. Alioquin Onyx eſt lapis ex genere marmorum, cum, inſtar Onychis, niteat, & alabaſtrites appellatur, & fortè erit, ex quo olim vaſa, & pauimenta fabricabantur: vnde Martialis arripuit occaſionem canendi.

In lib. de ſuper. fæt.

Onyx marmor.

Calcatuſq; tuo ſub pede lucet Onyx.

Quinimò Onyx pro vaſe illo accipiebatur, quod ex tali lapide erat confectum: id alibi Martialis explicauit hoc verſu.

Onyx vas.

Vnguentum fuerat, quòd Onyx modò parua gerebat.

Li. 6. Epig.

Fuerunt poſtea nonnulli, qui ſcripſerunt omne genus marmoris, ab exploratione vnguis, Onychem, vel onychitem nuncupari: quandoquidem Marmorarij, vel Lapicidæ duo fruſtra marmoris diligenter polita ſimul copulantes, vngue explorant, num optimè iungantur. Alioquin Onychites vocatur apud Galenum illa Cadmiæ ſpecies, quæ varios Onychis gemmæ colores repræſentat. Apud Rufum Epheſium, quædam C cordis particula ὄνυξ cognominatur. Paſſim apud Medicos, Onyx eſt oculorum affectio, quando tunica cornea adeò purulenta apparet, vt ſanies illa figuram vnguis referat. Apud Cornelium Celſum, Onyx eſt alius oculorũ affectus, quem Græci πτερύγιον nuncupant, & tunc generatur, quãdo in membrana adnata quiddam durum, inſtar vnguis, à maiori angulo oculi oriens ita excreſcit, vt quandoq; pupillam tegat. Talis morbus plerumq; in oculis brutorum obſeruatur, quem Ruſtici, & Veterinarij vngulam indigitant. Apud Athenæum, Oſtreum, Onyx nominatur, & in officinis Onyx eſt Blatta Bizantia, nempè vnguis odoratus: eſt enim tegumentum Conchilij, quod, in paludibus Indiæ nardiferis, inueniri traditur. Huius meminit Iodocius in Enchiridio Simplicium his verſibus.

Onyx deſignat duos morbos oculorum.

Lib. 3.

Onyx Blatta Bizantia.

Viſceribus reddit vires, roburq; ſolutis,
Et ventrem potu mollit odorus Onyx.

Apud Botanicos, Onyx eſt illa pars candicans in folijs roſarum: idcircò præcipiunt Medici, vt folia roſarum, demptis vnguibus, ad vſum conſeruarum trahantur. D Demùm planta quędam, nomine Aſtragalus, in antiquis Dioſcoridis nomenclaturis, onyx vocitatur, quoniam, iuxta radicem, quædam duræ appendices, forma vnguis, excreſcant.

Onyx roſarum.

Onyx planta.

SYNONIMA, ET ETYMVM.

ONYX tam maſculini, quàm fæminini eſt generis, frequentiùs tamen in maſculino genere vſurpatur. Ex mente Plinij, & Iſidori hoc nomen ſibi vindicauit, propter ſimilitudinem, quam cum vngue humano gerit: vnguis enim græcè ὄνυξ appellatur. Quamobrem Columella quædam pruna nuncupauit Onychina, cum prædicto colore referta eſſent. Marbodeus huc reſpexit canens.

Nomen ab vngue trahens Græci ſermonis in vſu,
Nam quos nos vngues, noſtro ſermone, vocamus
Hos ὄνυχας patrio ſolet ille tenore vocare.

Aliquibus vocatur Onychites, & potiſſimùm ille lapis, qui ceræ aſſimilatur, nam quando candore eſt inſignitus, Chalcedonium nominant à loco, nempè à Chalcedonia ciuitate, ad quam olim ſæpè afferebatur. Quando autem Sardæ gemmæ permiſcetur, Sardonyx cognominatur. Quamuis Sardonyx, & Chalcedonius lapis olim, pro Onyche, confunderentur. Hinc pocula illa Mitridatis Regis, & Onyche, Sardonyche, & Chalcedonio elaborata, Authores ex Onyche tantùm fabricata fuiſſe retulerunt. Vox hębraica Soham, vel Schoham aliquibus vertitur Onyx, Onychinus, & Onychium: quinimò, in ſacris paginis, Onyx, & Sardonyx ab inuicem non diſtinguuntur, quandoquidem, in Exodo, voce hæbraica Soham, duæ Onyches inſertæ ſuperhumerali Pontificis Aaronis ſignificantur, & eodem nomine gemma vndecima Rationalis denotatur, quæ Onyx nuncupatur. Præterea in Apocalypſi, quinta gemma reſpondens vndecimæ Rationalis, Sardonyx nominatur: hinc colligendum eſt has gemmasſ, in ſacro Codice, nominibus non diſcriminari. Germanicè dicitur Onykel, Italicè Nicolo, quaſi Onycolo, quo nomine, Sardonychem etiam indigitant. Hazer, Aliazar memoratur, ex mente Serapionis, à Pandectario, nimirum à Mattheo Syluatico, & hic lapis, ſecundùm aliquos, eſt Onyx, vel Chalcedonius. Apud Gemmarios, Onyx, vel Sardonyx conſtans potiſſimùm nigris, & albis zonis, Nicolo vocatur. Quando autem cruſta ſuperior vnius coloris cælata eſt, remanente cruſta inferiori alterius coloris inſculpta, tanquam baſi, vocatur Camehuia, & Cameus; fortaſſis quoniam colorem camelinum exhibeat, niſi velimus aſſerere aliquid ſimile Chamæ ab hoc lapide cælato repræſentari. Aliqui deducunt hoc nomen à vocabulo græco χαῦμα, quòd ſignificat incendium, tradunt enim, in locis calidis, & ſulphureis hos lapides inueniri: hac de cauſa horum puluere hydropem curari aſſeuerant.

Cap. 28. *Cap. 21.* *Nicolo quid.* *Cameus quid.* *Hydrops.*

DESCRIPTIO, ET NATVRA.

IN Onyche ſummoperè commendatur candor, & varietas colorum, veluti color igneus, niger, & corneus, candidis cingentibus venis, inſtar oculi. Immò colores in Sardonyche obſeruantur, qui lapis ex Sarda, & Onyche integratur. Naturaliter tamen tres colores impermixtos habere dicitur. Infimus eſt niger, medius candicans, & ſupremus rubeus exiſtit: participat enim naturam Sardij, & Onychis; cum ab illo ruborem, & ab hoc candorem acquirat. Erit fortaſſis ſimillimus lapidi, vel idem cum illo, qui Murrha olim vocabatur, ex quo Murrhina vaſa Antiqui factitabant; quoniam apud Propertium Onyx, Murrheus appellatur.

Murrha lapis. *Li. 3. Eleg.*

Inſuper gaudet hic lapis naturali quadam proprietate, vt geſtanti timorem, & triſtitiam afferat, conſequenterq; melancholiam generet. De hac affectione ſcripſit Marbodeus hunc in modum.

At collo ſuſpenſus Onyx, digitoue ligatus
Inſomnes lemures, & triſtia cuncta figurat.

Cæterùm, iuxta mentem Alberti Magni, hoc lapide geſtato, vires roborantur, & homines redduntur audaces; cum ſua frigiditate ſpiritus vitales conſtringat, conſequenterq; robur geſtanti addat. Alij addũt aliam huius lapidis proprietatem, nimirum, ſi duo fruſta huius ſimul fricentur, adeò incaleſcere, vt digitis tangi minimè queant.

DIFFERENTIÆ.

HIERONYMVS Cardanus tres huius ſpecies conſtituit. Primã vocat Chalcedonium, à Chalcedonia ciuitate Bithiniæ, non quia ibi naſcatur, ſed quia illuc afferri ſoleat. Secundam differentiam Onyculum nominat. Tertiam eſſe ferruginei in ſummitate, in baſi coloris nigri, & iuxta mediam partem, coloris albicantis deſcribit. Camillus Leonardus Piſaurenſis quinq; ſpecies Onychis eſſe pronunciauit. Hanc ſententiam recitauit etiam Marbodeus de Onyche loquens hunc in modum.

Hæc etiam quinas ſpecies perhibetur habere.

Similiter idem Poeta de Sardonyche ſic canit.

Iſtum diſtribuunt ſpecies in quinq; magiſtri.

Pri-

A Primam ſpeciem aſſimilant vngui ſuperpoſito carni, ſecundam nigerrimam eſſe volunt, tertiam nigram cum venis, & circulis albis prædicant, quartam coloris flaueſcentis, cum venis albis, eſſe tradunt, quintam colore nigro cum varietate coloris flaueſcẽtis exornant; hancq; Indicã eſſe produnt. Albertus quoq; huius quinq; ſpecies obſeruauit, iuxta differentiam colorum, qui in hoc lapide conſpiciuntur: cum, varijs coloribus, Natura in hoc lapide ludat. Nam quando rubedo ad colorem laccæ inclinat, Onychem incarnatum reddit: præterquamquòd color purpureus, cæruleus, roſeus, & flauus ibidem apparet. Onyx autem, quem Vulgus Sardonium appellat, Pramnion, teſte Plinio, dicunt, fortaſſis à colore vuæ Pramniæ. Albertus inquit hunc inueniri nigro colore refertum, & præſtantiorem eſſe, qui nigredinem venis albis diſtinctam oſtentat. Colores varij, præſertim in Sardonyche conſpiciuntur: vnde Marbodeus ſic cecinit. *Species quinque Onychis.*

Sardonychem faciunt duo nomina Sardus, onyxq́;
Tres capit ex binis vnus lapis iſte colores
Albus, & hinc nigro rubeus ſupereminet albo.

B Nos habuimus lapidem, nomine Chalcedonij fuſibilis, qui exteriùs erat coloris ferruginei, interiùs candoris niuei, quaſi candicantis ad modum eboris: immò lapis ferro percuſſus ſcintillas ſpargebat. In gratiam colorum huius lapidis tres tabellas proponimus, cum iconibus Onychis, & Sardonychis.

Prima Tabella exhibet varias onychum differentias, & ſunt potiſſimùm ſexdecim.

1. Onyx colore partim luteo, partim vitreo linea roſea diſtinctus.
2. Onychis fruſtum naturale nondum arte expolitum, cortice albicante.
3. Onychinus ſilex.
4. Onyx coloribus varijs, & venis diſtinctus.
5. Species Chalcedonij iuxta vnam partem coloris ſanguinei, & iuxta alteram, coloris vitrei.
6. Species Chalcedonij altera coloris vitrei faſcia alba diſtincti.
7. Onyx figura ouali
8. Onyx coloribus variatus.

C 9. Onyx media parte cinereus, venis quamplurimis reſperſus, vtrinque colore roſeo diluto.

10. Onyx colore corneo rufo, & flauo.
11. Onyx duabus maculis inſignitus, vna prorſus nigra, & rotunda, & altera oblonga coloris cærulei.
12. Onyx duplici faſcia iunctus.
13. Onyx colore pallido maculis duabus conſpicuus, vna rotunda coloris miniacei altera triangulari, & obliqua coloris flaui, & vena ſanguinea circumdatus.
14. Onyx niger macula magna tetragona, colore ſubalbo cũ aliquot venis in ambitu.
15. Onychinus inauris cum linea rubra.
16. Onychinus inauris alter colore nigro.

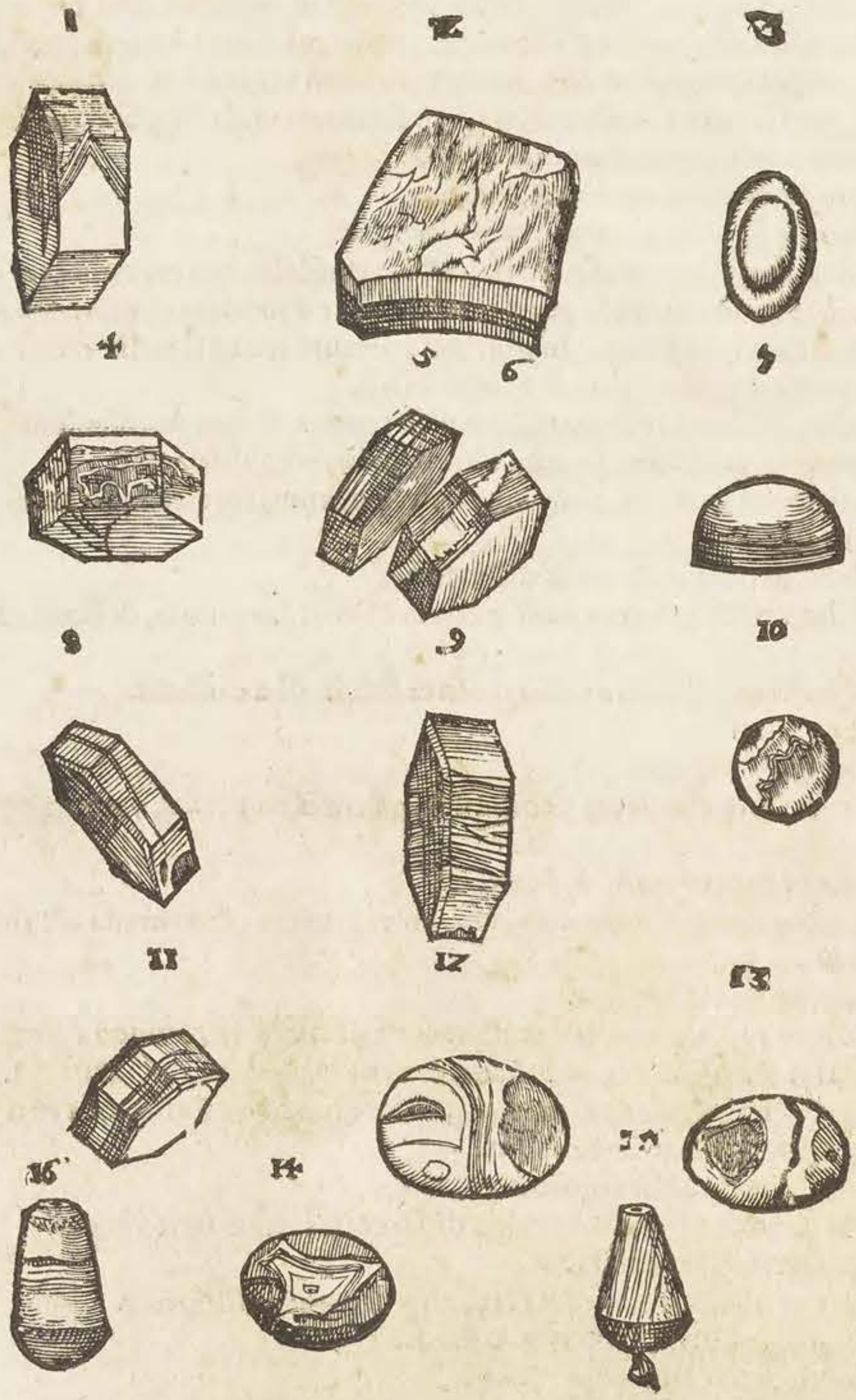
Secunda tabella alias oſtendit onychis differentias, quæ ſunt viginti.

1. Onyx cum faſcia roſea diluta.
2. Onyx vitreus circulis quatuor luteis, alijs orbiculis diſtinctus.

D 3. Onyx, inſtar marmoris ophitis, maculatus.

4. Onyx colore partim miniaceo vitreo.
5. Onyx colore amethiſtino diluto, aliquot venis inſignitus.
6. Onyx zona lutea per medium diſtinctus.
7. Onyx partim corneus, & partim ferrugineus.
8. Onyx faſcia orbiculari candida circa medium diuiſus.
9. Onyx cornei coloris, zona roſea refertus.
10. Onyx figura oculi, faſcia roſea decoratus.
11. Onyx coloris partim ferruginei, partim vitrei obſcuri.
12. Onyx refertus colore partim miniaceo, partim vitreo.
13. Onyx colore vitreo, macula ſanguinea conſpicuus.
14. Onyx faſcia alba cinctus.
15. Onyx corneus circulis multis albicantibus circumdatus, & macula quadam lactea notatus.

Variæ Onychis differentiæ.

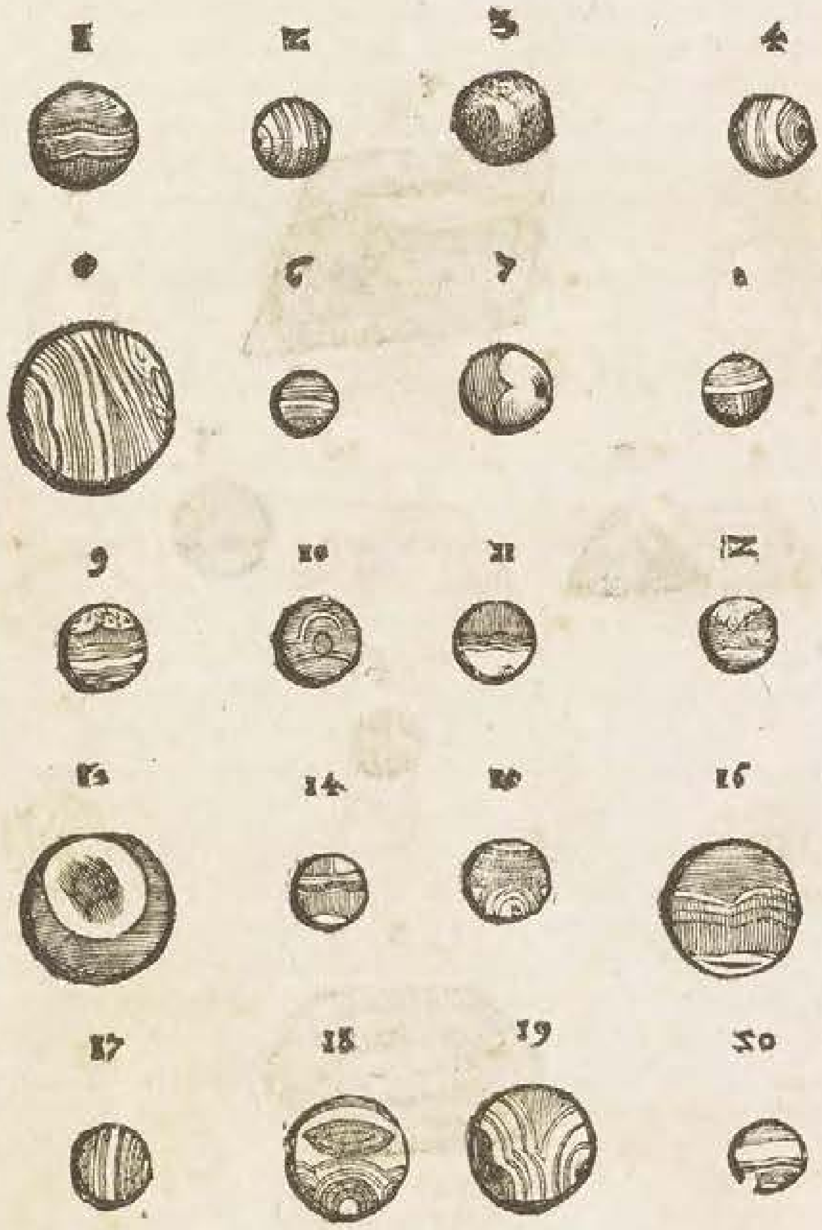

16. Onyx colore partim ſubpuniceo, & partim leucophæo.
17. Onyx albo circulo, veluti in duo hemiſpheria diuiſus.
18. Onyx in medio pupillam quaſi album habens.
19. Onyx colore corneo, cum multis venis, & macula nigra.
20. Onyx venis varijs ornatus.

Tertia Tabella Sardonychis differentias exhibet.

1. Sardonychus lapis figura quadrangula.

Aliæ Onychis differentiæ.

2. Sardonyx figura tetragona.
3. Sardonyx albus.
4. Sardonyx in medio maculatus.
5. Sardonyx albicantis coloris alter.

Locus natalis differentias quoque, Onychis exhibet, quoniam Dioſcorides Arabicum memorat, igneumq; eſſe tradit, & Indicum varium, & potiſſimùm figuris oculorum inſignitum conſtituit. Præterea album Onychem chalcedonium pariter à loco cognominant. Hodie chalcedonios lapides in orientales, & Europeos diſcriminant. Namque duri qui ſunt, & colore aliquo oculis grati, pro orientalibus, habentur. Tales ſunt, in quibus quid purpureum, vel cæruleum albo permixtum eſt, aut in quibus aliqua rubedo grata apparet. Illi autem, qui obſcurè candicant, ignobiliores eſſe feruntur. *Orientales quales ſint.* Vidimus nos Chalcedonium oualis figuræ grati coloris, in quo duæ feſtucæ palearum continebantur, quales in Succino obſeruari ſolent. Item Chalcedonium Dendritem, in cuius parte interiori muſcus viridis conſpiciebatur.

Sardonychis differentiæ.

LOCVS.

SVNT in India, ſecundùm Cteſiam, montes altiſſimi, vbi multæ gemmæ, & præſertim Onyches effodiuntur. Plutarchus etiam, de montibus, narrat montem Drymillum Euphrati fluuio eſſe propinquum, in quo Sardonyx eruitur. Inſuper, ex ſententia Toſtati, Onyx quoq; in fluuio Phiſone, vel in terra Euilath producitur. Ceterùm non ſolùm Onyx naſcitur in India, cui primæ partes tribuuntur, ſed etiam in Arabia: quamobrem Marbodeus ſic canit.

Hanc quoq; dant nobis Arabes, dat & India gemmam.

Amplius in Cappadocia inuenitur, creſcit, & in Germania, in Bohemia, in Sileſia, & alijs locis finitimis à Plinio enumeratis. Diuulgat etiam Valerius Cordus, Anaburgi, potiſſimum in Miſnia reperiri, quinimò Ortelius, in Theatro Orbis, prodit quod inſula Melo huiuſmodi lapide non caret. Demùm Ioannes Boterus regioni Cartagenæ copiam huius lapidis attribuit.

SIMV-

A

SIMVLATIO.

SIMPLICEM Onychem Artifices vix vnquam imitari conantur, niſi fortè illius corpus nigrum fuerit albedine diſtinctum, quoniam tunc, cælatura, Cameum ſimulat. Hoc igitur artificio vtuntur Conchæ paruæ marinæ, quæ ad mangonium mulierum trahuntur, & vulgò *Porcellete* nominantur, in pulverem redigunt, & in ſucco limonum diligenter colato ità reponunt, vt ſuccus, quatuor digitos, ſuperemineat, & in loco calido, nempè in æſtuario, decem dierum ſpatio, ſeruant. Poſtmodùm ſuccus effunditur, & ſedimentum materiæ, aqua, lotum, ſuper porphyritem teritur, deinde albumine oui diligenter conquaſſato formatur paſta, quæ ſiccata optimè politur, vt ſupra nigrum ſtratum collocari poſſit, vt fraus non ita facilè cunctis innoteſcat. *Porcellete quæ.*

B

MYSTICA, ET MORALIA.

HIC lapis à ſimilitudine vnguis humani cognominatus, iuxta mentem Cornelij à Lapide, Manaſſem, ob morum candorem, & humanitatem indicare poteſt. Idem Author lapidem hunc myſticè aptat Diuo Philippo Apoſtolo, dum in Sardonyche colorem rubrum, candidum, & nigrum contemplatur: quandoquidem in hoc Apoſtolo candor animi, rubedo charitatis, & nigredo triſtitiæ a charitate compreſſa obſeruatur. Alioquin ſi Onyche denotatur deſcenſus Chriſti ad Inferos: hac eadem ratione indicari poteſt Ioſephus, qui miſſus in ciſternam veterem, vt legitur in Sacro Codice, Chriſtum deſcendentem ad Limbum figurauit. *Geneſ.c.27*

Rurſus in doctrina morali, Onyx, cum dicatur timorem, & triſtitiam generare, mundanæ proſperitati aſſimilari poteſt, quæ triſtitiam, & timorem producit, dum diues, diu, noctuque timet, ne illius theſaurus auferatur: iuxta illud Sacræ Paginæ, *Saturitas* C *Diuitis non ſinit eum dormire* Aliter, ob ſimilitudinem vnguis, homo auri ſitientiſſimus, Onyx nominabitur, ob rapacitatem; cum illi nullus ſatis ſit theſaurus. Aut hic lapis comparatur ad Auaros, nam ſi lapis hic niger eſt zonis albis diſtinctus. Pariter Diuites zonis albis cincti apparent, quando in medio mundanæ fælicitatis verſantur, ſed poſtea interiorem criminum nigredinem habent. Quocirca dixit Dominus apud Lucam. *Veh vobis Diuitibus, qui habetis conſolationem veſtram in hoc mundo.* Niſi velimus Onychem ad contemplationem mortis comparare, quæ mærorem non vulgarem hominibus criminoſis afferre ſolet. *Eccl. c.21.* *Cap.6.*

VSVS IN MEDICINA, & in alijs.

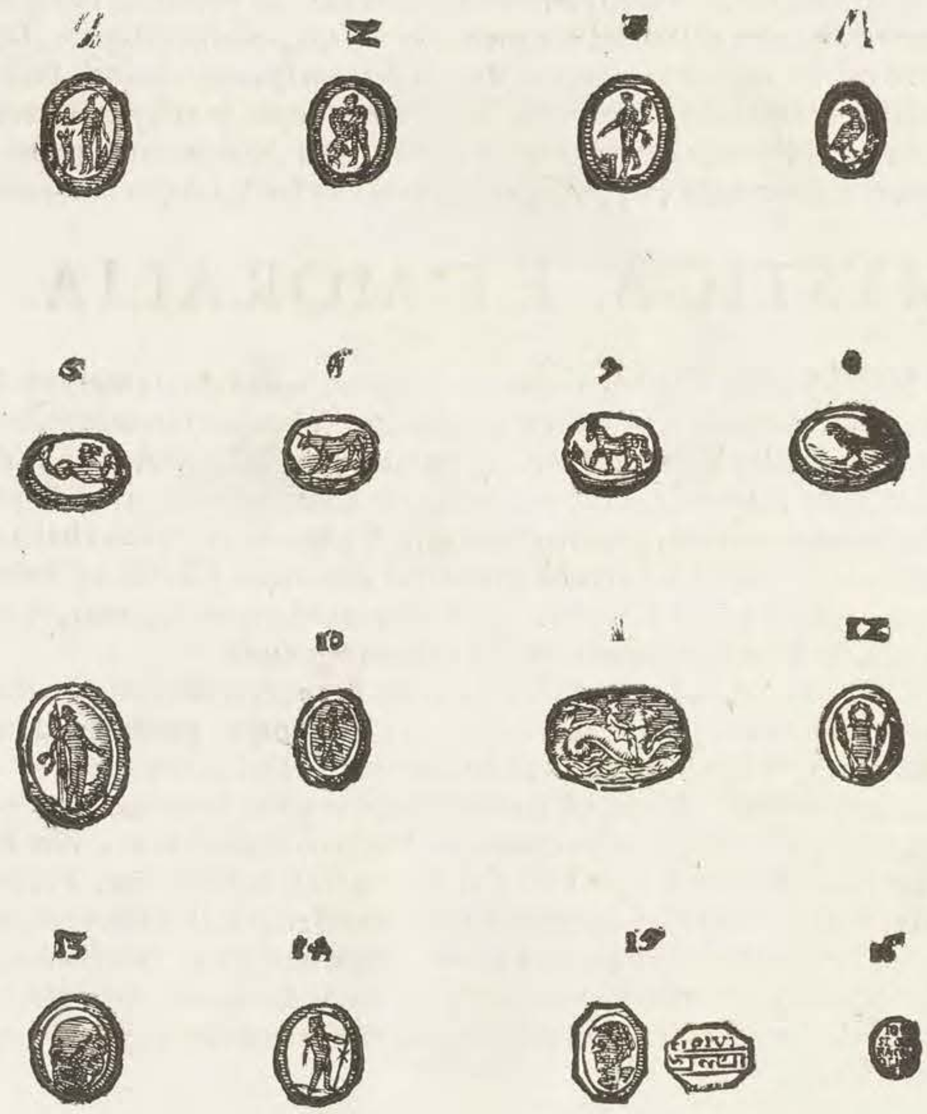
D IN affectu epileptico deferendum eſſe Onychem, Camillus Piſaurenſis tradidit. Deinde in affectione oculorum hic lapis ſine moleſtia illis imponitur, nam in oculo circumfertur, & humores noxios excernere dicitur. Cæterùm hæc virtus multis alijs lapidibus ophtalmicis conuenire perhibetur.

Plinius, cum Sardonyx ad aliquam magnitudinem excreſcat, ſcriptum reliquit ex hoc manubria gladiorum factitari. Sed aliquando Onyx eſt tantæ magnitudinis, vt alia maiora inde eliciantur: nam Antiquitas vaſa formauit. Tradit enim Cornelius Nepos magno fuiſſe miraculo, cum P. Lentulus Spinther amphoras ex Onyche, & vrceos, magnitudine cadorum, oſtendiſſet. Pariter vaſa ex hoc lapide in lauto conuiuiorum apparatu fuerunt viſa, vt Martialis docet hoc verſu.

Paruus Onyx vna ponetur cærula menſa. *Lib.10. Epigr.*

Vt omittamus hiſtoriam Mitridatis Ponti Regis, qui ex Onyche nõnulla poculorum millia habuiſſe traditur. Cæterum Sardonyx apud Romanos fuit in frequenti vſu ad ſigilla: cum huiuſmodi lapis, ex ſententia Plinij, in ſignando, nihil ceræ euellat. Vnde

Onycolorum, ſeu Nicolorum ſexdecim differentiæ cum cælaturis.

de poſtea Marbodeus hanc prærogatiuam hoc verſu expreſſit.

Hic ſolus lapidum neſcit conuellere ceram.

Lib. 11. Symb.

Alioquin Onyx apud Antiquitatẽ varijs ornabatur cælaturis. Cauſinus narrat fuiſſe in Onyche ſcalptũ caput equinum,humana facie in pectore, pedibus gruinis,& cauda pulli gallinacei, quo ſymbolo, virtutes optimi Imperatoris figurabantur. Quoniam autem in Onyche interdum lineæ diſcurrentes naturaliter varias imagines exprimunt, aliquando etiam ab arte, ad aliquid repræſentandum, adiuuantur. Vidimus in Onyche ſacrificium Iſaac, ſed ars, ſcalptura, arietem,& ligna addiderat. Hodie Gemmarij vario modo hos lapides cælant: nam cruſtam ſuperiorem, ſiue alba fuerit, ſiue alterius coloris, ita ſcalpunt, vt infima cruſta alterius coloris tanquam ſtratum remaneat. Nos in

A in Onyche varias icones oſtendemus, iuxta tabellam propoſitam, quæ exhibet varias Nicolorum, vel Onyculorum ſpecies.

1. Nicolus cum figura mulieris manu caput truncatum tenentis.
2. Alius cum figura hominis luctantis cum Leone.
3. Alius cum icone hominis remum manu tenentis.
4. Alius cum effigie auis retroſpicientis.
5. Alius exhibens formam equi marini.
6. Alius cum icone Lupi.
7. Alius oſtendens figuram equi progredientis.
8. Alius cum coruo.
9. Alius cum homine altera manu chartam tenentis, altera panis fruſtum exhibentis.
10. Alius cum puero manu iaculum, altera clauam humero impoſitam amplectente.
11. Alius cum puſione inſidente ſupra equum marinum.
12. Alius cum figura antiqui vaſis.
B 13. Alius cum facie humana ore hiante.
14. Alius cum figura capitis Imperatoris, & nonnullis characteribus.
15. Alius cum figura hominis baculum tenentis.
16. Alius cum litteris latinis antiquis.

DE SARDIO LAPIDE, ſiue Corneolo. Cap. LXXV.

SYNONIMA, ET ETYMVM.

C AD calcem hiſtoriæ lapidum ſemiperſpicuorum, vel ſemiopacorum reponimus Corneolum, cuius nominum multitudo nonnullos Authores decepit, vt Albertum Magnum, Marbodeum, & Rueum, qui, capitibus diſtinctis, de Sardo, & Corneolo pertractarunt. Boetius tamen, & alij eruditi viri, experientia teſte, Sardium, & Corneolum ſynonima eſſe tradiderunt. Itaq; primò lapis nuncupatur Sardius, Sardinus, & Sarda, pariter Græcis σαρδιος λιθος, & σαρδινος, quoniam hic lapis, authore Plinio, à Sardibus primum repertus fuerit. Quamobrem Marbodeus Poeta huc reſpiciens canit.

Sardius à Sardis eſt, à quibus ante repertus
Sortitus nomen, rubri ſolet eſſe coloris.

Alij voluerunt cognominatum fuiſſe Sardium, quia Sardio piſci ſale condito aſſimiletur. Erit igitur prima gemma impoſita Rationali Aaronis, quam Iudæi perperàm Rubinum eſſe arbitrantur. Hodie paſſim vocatur Corneola, Corneolus, vel Carneolus, & idem nomen Italicè, Gallicè, & Germanicè, paucis mutatis litteris, Anſelmus Boetius retineri aſſeruit. Corneolus autem quaſi Carneolus appellatur, quia colorem D carnis imitari videatur, vel, vt voluit Albertus, quoniam rubedinem remiſſam habeat, qualis in lotura carnis obſeruari ſolet. Idcircò Aliquibus, ob eamdem rationem, Cornerina quaſi Carnerina nominatur. Corneolum etiam meritò indigitare poterimus: nam interdum ità ſaturatè rubet, vt Corna rubentia æmuletur. Hebraicè hunc lapidem vocari Adam retulit Alcaſarius; quoniam hæc gemma, ſuo rubore, colorem humanæ carnis repræſentat. Vulgò Cornelio, & Corniola dicitur.

Prima gēma Rationalis.

Cornerina.

NATVRA.

HIC lapis eſt ſemiopacus, & fortaſſis carnem, ſuo colore, ſimulat. Quare à nonnullis colorem ſanguineum habere, & ſpeciem ignis referre perhibetur. Habet autem hāc proprietatem ingenitam, vt inter ſemiperſpicuos lapides, tardiùs humore affuſo hebetetur: quare gemma hæc maculam, vel vaporem non timet,

qui

qui ſplendorem illius hebetare poſſit. Præterea, ad mentem Alcaſarij, matrix, vel E
origo Amethiſti eſſe traditur: nam hic author vnum, & eundem lapidem, iuxta alteram partem, Sardam, & iuxta alteram, Amethiſtum obſeruauit. Apud Hæbreos olim fuit in magna authoritate, cum fuerit prima gemma, quam Deus inſeri iuſſerit Rationali, quod Aaron ſummus Pontifex ſupra pectus geſtabat. Quamuis autem hanc multi Iudęi Rubinum eſſe exiſtimauerint: nihilominus nos vnà cum ſeptuaginta interpretibus, ad Sardam reducere debemus, nam licèt non expreſsè Sardius, Sardonyx tamen dicitur, qui lapis ex Sardo, & Onyche conſtat, vt in capite antecedenti expoſuimus.

Matrix Amethiſti.

DIFFERENTIÆ, ET LOCVS.

QVOAD colores, multæ poſſunt aſſignari Corneolorum differentiæ: etenim, præter albeſcentes, rubeſcentes, & flaueſcentes, Albertus Magnus aliam proponit differentiam, quam Sardam appellat, ſed potiùs cum Sagda Plinij coloris virentis conuenire videtur, cuius proprium eſt, ligno adhærere, veluti Magnes ad ferrum confluit; deinde Sardonychem tanquam aliam differentiam proponit, de qua, in capite antecedenti, actum fuit. Addit etiam Serapio aliam, quam, ſua lingua, Hazer, Albuzedi appellat, & colore hyacinthino fulgere prædicat, deinde ſcribit hunc lapidem, frictione, calefactum trahere paleas: hinc colligendum eſt, pro Sarda, ſuccinum ab hoc authore intellectum fuiſſe. Alij ſcriptum reliquerunt, ex indica regione tria genera huius lapidis haberi. Primum genus rubicundum conſtituunt ſecundum. Demiùm à colore pinguedinis nuncupant, quoniam δημος Grecè pinguedinem denotat. Tertium genus dicunt æmulari lapidem perſpicuum ſuper bracteas collocatum. Sed differentiæ multò plures, ratione coloris, in hoc lapide obſeruantur. Quandoquidem alij lapides ſunt coloris mellini, alij vergunt ad ruborem, alij aquæ à carnibus ſalitis diſtillanti aſſimilantur. Alij demùm Locuſtis marinis coctis non ſunt abſimiles. Rurſus alij obſcuriores, alij clariores conſtituuntur: cum nonnulli voluerint Indicos corneolos, maiorem perſpicuitatem participare; & Arabicos craſſiores eſſe. Marbodeus quinq; differentias aſſignari canit hoc verſu.

Sagda quid (F, G)

Huic quoq; dat quinas ſpecies ſtudioſa vetuſtas.

Anſelmus Boetius monimentis mandauit ad tria tantùm genera hos lapides eſſe referendos. Primum rubrum, ſecundum exigua ſanguinis rubedine tinctum, & ſemiperſpicuum, tertium flaueſcens ex rubedine conſtituit: Amplius ſunt aliqui, qui huiuſmodi lapides in mares, & fæminas diſcriminant, & mares clariores fulgere, pinguiores verò, & minus nitentes, iuxta mentem Plinij, fæminas eſſe pronuntiant.

Tres differentiæ.

Reliquum eſt, vt alias differentias, quoad figuram, proſequamur. Corneolum, in quo à Natura ſculptæ erant icones arboris, & Lunæ eclypſim patientis, Hieronymus Cardanus Geſnero donauit, vt ipſe Geſnerus, in libro de lapidibus, teſtificatur. Nos dabimus icones Corneolorum in colore variorum, & nonnullorum ab arte cælatorum. Ideò in tabella duodecim differentiæ oſtenduntur.

1. Corneolus figura hexagona colore ſanguineo, albicante, & flaueſcente. H

2. Corneolus maculis caſtanei coloris, rubicundi, ſubcærulei, & albicantis. Erat figuræ pyramidalis rotundæ, & arte perforatus, quia collo fortaſſis, ad ſuppreſſionem ſanguinis, ſuſpendebatur.

3. Corneolus æmulans colorem vitreum, licèt intus aliqua ex parte flaueſceret, arte fuit redactus ad formam ferè cylindri, vel potiùs formam inauris imitabatur.

4. Corneolus colore vitreo, non tamen ſplendido.

5. Corneolus iuxta partem extimam albicans, & iuxta partem internam, coloris carnei, hic aliquibus dicitur Sardonyx Indica.

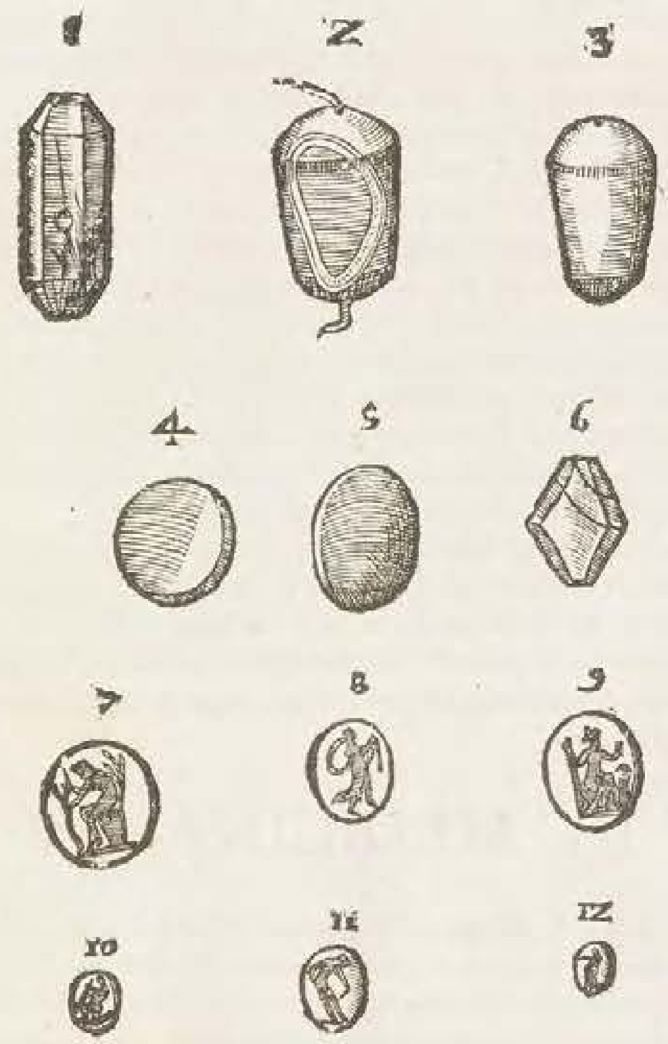
6. Corneolus figura quadrangula, colore in vtraq; ſuperficie candido, intus rubeſcente.

7. Alius colore luteo, & purpureo habens cælatam antiquam figuram hominis ſedentis ſupra truncum arboris.

8. Alius lucidus, inſtar cryſtalli, habens figurā Dianæ cum peplo à capite pendente.

9. Alius

Corneolorum differentiæ duodecim.

9. Alius diaphanus, inſtar Cryſtalli, cum figura viri in maieſtate ſedentis, & baculo innitentis.

10. Alius admodum paruus, in quo eſt cælatura hominis alteri genu incumbentis.

11. Alius ſubruber, cum figura viri cuiuſdam ſe ſe flectentis.

12. Alius albus, & ſubruber cum lineis nigris, & cælatura hominis baculo incedentis. *Loci natales.*

Quoad locos natales, aliqui probant hunc lapidem circa Babylonem natum in corde ſaxi. Alij hunc ortum in Sardinia commendant: quamuis in Epiro etiam, & in Ægypto naſcatur. Pariter Indici, & Arabici, necnon Europei, iuxta ſententiam Boetij, non ſunt contemnendi. Quandoquidem ad Rhenum in Bohemia, Sileſia, & alijs regionibus inueniuntur.

MYSTICA, ET MORALIA.

CVM hic lapis ſanguineo ſit refertus colore, non ineptè gloriam martyrij ſignificare poteſt. Deinde, quia affuſo humore, hic lapis tardiùs hebetatur, myſticè poteſt Ruben indicare, qui minus, quam reliqui fratres, ſuffuſo inuidiæ
Geneſ.c.37 humore, imbutus eſt: namq; in amore conſtans, vt legitur in ſacro Codice Ioſephum à manibus fratrum liberare conatus eſt. Amplius in ſacris Biblijs hęc habentur verba. *Ecce ſedes poſita erat in cælo, & ſupra ſedem ſedens, & qui ſedebat ſimilis erat aſpectu Iaſpidis,*
In Apocalypſ. li.21. *& Sardini.* Quibus verbis, vt myſticè explicat Cornelius a Lapide, Ioãnes oſtendit imaginem æterni Patris Iaſpide, & Sardio figuratam, cuius ſymboli myſterium eò ſpectat, vt inter admirabilia opera, quæ ſacræ litteræ æterno Patri attribuunt, duo clariſſimè emineant; nimirum rerum omnium creatio adumbrata à colorum varietate, quæ in Iaſpide refulgent; deinde Chriſti Domini reſurrectio Sardio lapide figurata: hic enim lapis ſpeciem humanæ carnis refert; immò caro in lapidem tranſmutata eſſe videtur: hac de cauſa myſticè perſpicuam, & immortalem Chriſti reſurgentis carnem deſignare poteſt. Præterquamquòd ſicuti Sarda habet hanc prærogatiuam, vt eam geſtantes agat in gaudium: pariter Chriſti Domini noſtri Reſurrectio diſcipulos lætificauit. Rurſus ſicuti Sarda Feris terrorem incutit: pariter Chriſtus reuiuiſcens Dæmones inſigni terrore affecit. Inſuper, ad mentem Cornelij à Lapide, per Sardam, Diuus Bartholomæus Apoſtolus myſticè denotatur: nam veluti Sarda ſanguineo colore eſt referta, &, inſita vi, Feras perterrefacit. Similiter hic Apoſtolus, detracta pelle, totus ſanguineus apparuit, & Feras, nempè Dæmones perterrefecit.

Moralis doctrina hunc lapidem rubeſcentem, & Feris aduerſantem meditans, hunc ad Chriſtum Cruci affixum, & ſanguine rubeſcentem comparat. Quandoquidem criminoſi memores Chriſti paſſionis, feras beſtias, nempè Diabolum, & mundum non metuunt. Iterum hic lapis rubeſcens in digito geſtatus, ſanguinis fluxum ſupprimere
Pœnitentia cui comparata. dicitur. Huius conditionis eſt pænitentia, quæ proculdubiò fluxum ſanguinis vanæ voluptatis compeſcit.

VSVS IN MEDICINA, ET IN ALIIS.

ALBERTVS Magnus ſcriptum reliquit hunc lapidem geſtatum arcere faſcinationes, & aduerſari venenis, illiſq; præſertim, quæ ab humorum corruptione proueniunt. Deinde applicatus tumoribus ab humore calido ortis medetur, & puluis huius cum vino auſtero exhibitus ſanguinem vndequaq; fluentem coercet. Verùm Marbodeus, in hoc caſu, illam præcipuè Corneoli ſpeciem commendat, quæ carnis loturæ aſſimilatur his verſibus.

Quiq; lauaturæ carnis bonus eſſe videtur
Sanguinis ex membro ſiſtit quemcumq; fluorem,
Præcipuè talem patitur ſi fœmina fluxum.

Inſuper huius puluis ad dentificia trahitur, quoniam dentes mirandum in modum dealbat. Rurſus, ex Alberto Magno, & alijs Authoribus, Corneolus malitiæ Onychis reſiſtere, ingenium acuere, animum exhilarare, & ingentes irarum motus compeſcere traditur: propterea Marbodeus ſic cecinit:

Nam lapis hic digito, colloue gerentis adhærens
In diſceptando ſurgentes mitigat iras.

Hieronymus Cardanus, in ſuo de ſubtilitate libro, hoc lapide geſtato, litigantes fieri victores, & homines euadere diuites diuulgauit. Verùm non eſt credendum illis, qui interdum inſulſiſſimas nænias proferunt. Plinius hunc lapidem, apud Anti-
Ad ſigilla. quitatem, in frequenti vſu ſigillorum fuiſſe aſſeruit; cum nihil ceræ in ſigno retineat. Hanc proprietatem Sardonychi etiam conuenire in capite antecedenti expoſuimus. Hodie ad varias cælaturas expetitur, qui vſus non eſt nouus; cum Beda retulerit Iſraelitas, in Deſerto, multos lapides huius generis ſculpſiſſe.

DE FLVORIBVS.
Cap. LXXVI.

NOMENCLATVRA, ET ETYMVM.

HACTENVS de lapidibus ſemiperſpicuis actum eſt. Iam ad perſpicuos, & diaphanos ponderandos ſermo eſt conuertendus, qui gemmæ ab Authoribus appellantur. Gemma dicitur lapis paruus diaphanus per translationem à gemma vitis, vel alterius arboris; hæc enim dicitur quaſi germa, ideſt germen, nempè principium generationis foliorum, quod inſtar oculi protuberat: idcircò prima germina vitis, vel alterius arboris oculi etiam appellantur. Inter gemmas autem, nimirum lapillos paruos, & pretioſos obſeruantur quidam lapides à Natura geniti, colore vario, genuinas gemmas æmulantes. Idcircò primò de his in præſenti capite verba facienda ſunt. Hi autem lapides Veteribus fuerunt incogniti, quoniam tantummodò horum mentionem apud Geſnerum, Agricolam, Cardanum, & Encellium factam fuiſſe inuenimus. Etenim Fluores ab his Authoribus appellantur, quoniam calore ignis, tanquam glacies, calore Solis, liquefiãt: nam à Metallarijs in ardentes fornaces coniecti illicò fluunt, qui effectus in veris gemmis non obſeruãtur: quapropter nomen hoc ſibi compararunt. Encellius addit, quòd ſi Theophraſtus hos fluores nouiſſet, proculdubiò ἐκσηῤῥους appellaſset, quoniam fluxu, in terræ ſinu, fiant. Sunt autem gemmis admodum ſimiles, ſed minus duri, itaut dentibus compreſſi aliquando cedant: quamobrem non malè pronunciaret, qui hos inchoatas, & non perfectas gemmas, aut potiùs rudimenta gemmarum eſſe aſſeueraret. *Gemmæ Etymum.* *Fluoris Etymum.*

DIFFERENTIÆ.

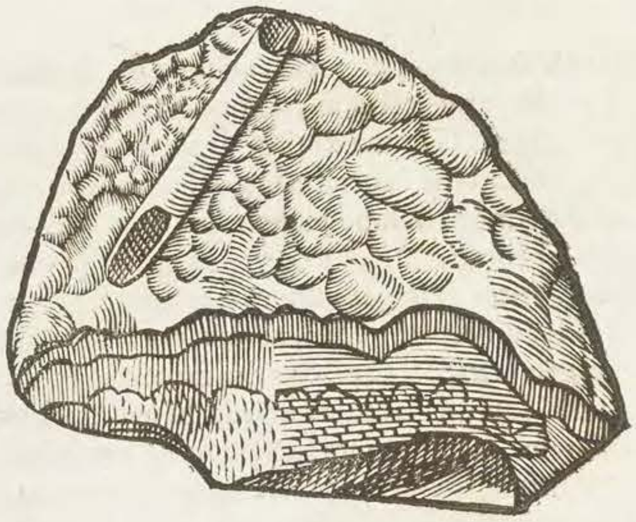
FLVORVM tria genera Georgius Agricola conſtituit. Primum genus diuerſis gemmis translucidis ſimile fuit, ſecundum opacum, quia non multum pelluceat, quòd paſſim in fodinis argentarijs reperitur. Tertium genus illud eſt, ex quo vitrum præcipuè conficitur (quamuis ex alijs etiam duabus differentijs parari poſſit) cuius arena ἄμμος ὑαλῖτις nominatur, quoniam vox græca ὕαλος vitrum ſignificat. Nos autem in præſentia de primo tantùm genere verba facimus, quod gemmis genuinis aſſimilatur, &, in gratiam ſtudioſorum, multas tabellas proponimus horum Fluorum iconibus delineatas. *Li. 5. foſſil.*

I. Tabella cum Fluore candido Geſneri.

II. Tabella cum tribus differentijs Fluorum.

I

2

3

I. Tabella erit cum icone Fluoris candidi, & translucidi apud Geſnerum deſignati. Ipſe enim, in libro de lapidibus, ſcripſit hunc Fluorem fuiſſe candidum, ſplendidam ad lucem ſuperficie, & ita mollem, vt dentibus comprimentibus cederet. Deinde, in illius compoſitione, portiones plures ab vno centro prodeunt, & repertum fuiſse in Miſnia retulit. Huic ſimilem conſtituit alium albicantem, qui ad Thermas Heluetiorum

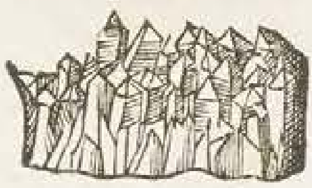
Lima-

III. Tabella cum quinque differentijs Fluorum.

1

2

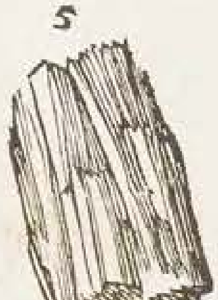

3

4 5

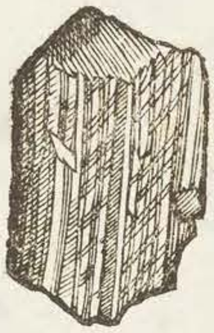

Limago Fluuio adiacentes reperitur. Hic primo guſtu videtur inſipidus, ſed paulò poſt, in ore acrimoniam quamdam excitat.

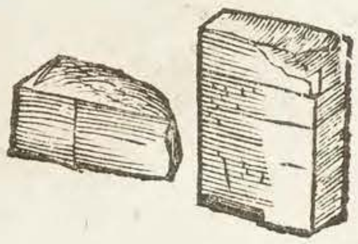
Itẽ Geſnerus proponit plures alios lapides huius generis, à diuerſis amicis acceptos, & præcipuè vnum, adamantis Cyprij nomine, inſignitum, ſed Geſnerus hunc vilem lapillum, & potiùs fluorem adamanti, vel cryſtallo perſimilem iudicauit. In noſtris

IV. Tabella cum quatuor alijs Fluorum differentijs.

1

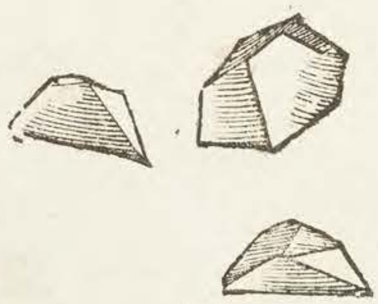
2

3

4.

etiam montibus Bononienſibus reperiuntur quidã lapides, ſubſtantia, colore,& ſplendore æmulantes gemmam, & in aliquibus quædam tubercula ex Fluore illo ſtillatitio anguloſa conſpiciuntur, quæ aliqua ratione ſaccharum candidum imitantur.

II. Tabella tres Fluoris exhibet differentias.

1. Fluoris rudimentum, cum maior portio ſaxi eſſet opaca, cum quibuſdam eminentijs translucidis.

2. Fluor albicans cum quibuſdam matricibus, à quibus fluit tanquã marga pellucida.

3 Fluoris ſpecies alia, quæ in montibus metalliferis inuenitur.

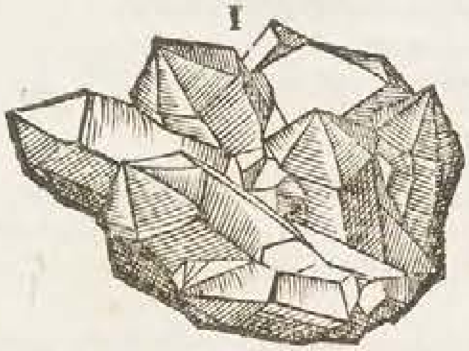
III. Tabella repræſentat quinque Fluorum differentias.

1. Fluores ex ſaxo. Nam reperitur quoddam ſaxi genus, aliquibus Spathum nuncupatum, ex quo Fluores quidam lucidi, exiles, & diaphani, necnon tubercula quædam non diaphana ſimul copulata. Sed inter hæc lucidi Fluores eminent: deinde, in aliquibus locis huius ſaxi, minera plumbi albi apparet.

2. Fluo-

V. Tabella cum tribus alijs Fluorum differentijs.

I

2

3

4

2. Fluores cryſtallini ex quibuſdam lapidibus manantes, iuxtà partem ſuperiorem lucidi, & in acumen deſinentes, tribus, vel quatuor triangulis inſigniti, & iuxtà partem inferiorem, nempè iuxtà matricem non pellucidi. Deinde Cadmiam botritem æmulari videntur.

3. Fluor albicans ſubſtantiæ Amianthi æmulus, cum Pyrite mixtus eſſe videtur, & aliquid auri, vel plumbi continere, lapidi marmoreo adhærens, & in metallis fuit inuentus.

4. & 5 Sunt Fluorum rudimenta lucida iuxtà partem, à qua dimanant, & iuxtà partem exteriorem, obſcuri ſunt coloris.

Animaduertendum eſt huiuſmodi Fluores aliquãdo obſeruari cryſtallinos, alios flaueſcentes, alios purpureos, alios variatos. Encellius, ratione coloris, ſex differentias conſtituit. Primam dicit eſſe rubri coloris, & huiuſmodi Fluores, primò aſpectu, carbunculi eſſe videntur, ſed languidius fulgent, ſed poſtea diſtinguuntur, quoniam hi

ſta-

ſtatim, atq; ignem ſenſerint, inſtar aquæ, difluunt, Carbunculi verò genuini flammis A reſiſtunt. Fluores purpureos aſſerit eſſe coloris dilutioris, & amethiſtini vireſcentis, quales in multis Bohemiæ locis inueniuntur. Deinde alios Fluores candidos, alios luteos, alios cinereos, alios ſubnigros, alioſq; coloris mixti conſtituit.

IV. Tabella cum alijs differentijs Fluorum proponitur.

1. Fluor ad flauum colorem inclinans.

2. Fluor albus imitans cryſtallum.

3. Fluor alius pellucidus.

4. Fluores tres ſmaragdini coloris.

V. Tabella alias tres Fluorum differentias exhibet deſignatas.

1. Fluores candidi cryſtallini, iuxtà partem ſuperiorem, ſex angulorum, cum ſex ſuperficiebus quadrãgulis, & adeò claro ſucco conſtabant, vt in illis nulla prorſus macula appareret.

2. Fluores præditi colore ſubalbido in ſtirias acutiſſimas, & anguloſas deſinentes. Succus autem alabaſtrinam materiam æmulari videbatur. B

3. Fluores parui, immò exigui tanquam ſcintillæ argenteæ in materia amethiſtina exiſtentes, & in hac minera, ſeu fragmento eſt quidam lapis cinereus materiæ candicanti admixtus, quæ Paretonio congener eſse videtur.

VI. Tabella delineatos offert Fluores virides, qui valdè aſſimilantur Fluoribus illis, qui, in montium viſceribus, ex aquis ſtillantibus, & lapideſcentibus concreſcunt. Hac eadem ratione huiuſmodi Fluores, in ſinu terræ, diaphani & virides, ad modum ſtiriarum gelu concretarum, generati fuerunt, ſaxo marmoreo albo, & fuſco adhęrentes, vt in figura conſpicitur.

VI. Tabella cum Fluoribus vireſcentibus.

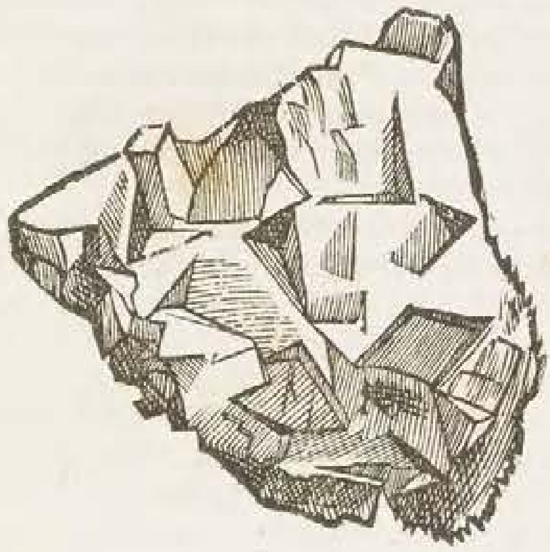
Itaq; Fluores noſtri exprimunt colores, iuxtà qualitatem humoris fluentis in vtero terræ; namque dum humor fluens eſt viridis, Fluores etiam viriditatem nanciſcuntur. Sin humor fluens inclinet ad purpuram, Fluores quoq; amethiſtini prodeunt, quales aliquando obſeruauimus triangulares, materiæ albicanti adhærentes.

VII. Tabella figuratum exhibet Fluorem varium, ſeu fragmentum Fluoris, tum colore, tum ſubſtantiæ varietate, necnon figura conſpicuum. Quandoquidem, vaporis, & exhalationis permixtione, habet aliquam partem coloris argentei, deinde ferruginei, albicantis, nigri, & plumbei. Quinimò figuræ diuerſitas in illo apparet; ſiquidem in illo Irides, & Berylli quodammodo apparent. Hoc autem inde naſci opinamur; nam quemadmodum, vi ignis, glacies ſoluitur; pariter à virtute caloris interni

terræ,

A terræ, vel à vi Solis in ipſius vtero, varia, & diuerſa liquantur, quæ, in ſpelæis, vel fodinis liquefacta tandem concreſcunt,&,iuxta naturam materiæ, necnon miſcellam variam vaporum,& exhalationum, varietatem in ſubſtantia, & coloribus acquirunt, quos poſtea denſitas, & opacitas concomitatur. Hinc accidit, vt tam diuerſæ Fluorum differentiæ obſeruentur, quemadmodum Lector in propoſito fragmento poteſt intueri.

VII. Tabella cum Fluore vario.

V S V S.

FLVORES, propter mollitiem, poliri non poſſunt, ſed aliqui interdum à Natura ita eleganter formantur, vt annulis includi poſſint. Encelius narrat horum
D vſum eſſe apud metallarios; quandoquidem illos in fornaces inijciunt, vt materiam metallorum fluidiorem reddant, ſed Fluor, quod lapis, qui ex pyrite conficitur, idem præſtare ſolet. Georgius Agricola alium memorat eſſe vſum apud aliquos Impoſtores, qui huiuſmodi fluores, pro gummatibus in aliquibus medicamentis adhibent, quod ſummopere improbat, cum aliqui fluores inueniantur, qui nonnihil acrimoniæ participant, conſequenterq; praua qualitate non carent. *Lib. 5. foſſil.*

DE CRYSTALLO. Cap. LXXVII.

ÆQVIVOCA.

Vitri genus

CVM Fluores candidi, de quibus paulò ante petractatum fuit, prorſus Cryſtallo aſſimilentur, hi noſtræ menti hiſtoriam cryſtalli inſinuarunt. Quapropter, de hoc, in præſenti capite, agentes, prima facie æquiuocationem explicabimus: quãdoquidem, voce Cryſtalli, quatuor præcipuè intelliguntur. Primum eſt quoddam vitri genus, quod candore, & puritate cryſtalli nomen promeretur. Secũdum eſt gelu, vel glacies, quam Græci κρύσαλλον vocant. Tertio hæc vox grandinem indicare poteſt, iuxta ſententiam illorum, qui verba illa Pſalmi centeſimi quadrageſimi ſeptimi expoſuerũt. *Mittit cryſtallum ſuam &c.* Quarto Cryſtallus ſumitur pro illa gemma, cuius hiſtoriam in præſentia recitamus. Verùm quoniam Cryſtallus comprehendit quamdam ſpeciem, quæ Iris nominatur, non erit ab re, huius etiam vocis ambiguitatem exponere antequam ad ſynonima Cryſtalli accedamus.

Iris vox æquiuoca.

Primitùs Iris ſignificat arcum cæleſtem, ita nuncupatum ab εἴρειν, nimirum nuntiare, propterea quòd Iris in Cælo conſpectus pluuias nunciare ſoleat. Hinc Poetæ Irim Iunonis nuntiam eſſe finxerunt. Deinde Iris eſt circulus coloratus pupillam oculorum ambiens. Amplius Iris eſt planta lilij ſpecies, radice odorata, & flore ſimilitudinem arcus cæleſtis gerente, cuius triginta tres differentias Bauhinus in Phythopinace enumerauit. Inſuper Iris apud Scholiaſtem Nicandri, medicamẽtum venenatum denotat. Item, apud Hermolaũ Barbarum, Iris fuit, apud Antiquos, medicamen ex croco, myrrha, & alumine compoſitum. Tandem Iris eſt gemma cryſtallina, quæ aliquando inſculptum arcum cæleſtem gerit, & aliquando ita appellatur, quoniam obiecta radijs ſolaribus figuram arcus cæleſtis in proximum parietem eiaculatur. Huc reſpiciens Marbodeus ſic canit.

Nam ſi ſub tecto radijs ſit ſubdita Solis
Proximus inficitur paries, varioq; colore
Arcus cæleſtis depingit vtrinq; figuram.

SYNONIMA, ET ETYMVM.

Cryſtallum ſpargit ſcintillas ignis.

LAPIS hic clarus, & pellucidus Latinis nominatur Cryſtallus, & iuxta fœmininum genus inflectitur. Alioquin, in genere etiam neutro, Cryſtallum profertur. Verùm, apud Græcos, hæc vox, κρύσαλλος, eſt maſculini generis, & gelu, vel glaciem ſignificat; traduntq; nomen hoc deductum à κρύος frigus, & σέλλομαι, pro συστέλλομαι contrahor, quoniam glacies fit aqua frigore contracta, & concreta. Græci poſtmodum hoc eodem nomine vtuntur, ad ſignificandam gemmam pellucidam, inſtar gelu, de qua in præſenti capite ſermo habetur. Immò nomen hoc, κρύσαλλος, in epigrammatibus græcis, fœminino genere prolatum, & vnico λ ſcriptum obſeruatur. Claudianus Cryſtallum cognominauit ſaxum liquidum, quia ex aqua eſſe conflatum exiſtimauerit, & alibi prodigioſum Silicem indigitauit, fortaſſis, quia cum ſit lapis pellucidus, ferro tamen percuſſus ſcintillas, inſtar ſilicis, ſpargat. Hinc cryſtallinum vocatur, quod ex cryſtallo conſtat, vel quod cryſtalli claritatem æmulatur: idcircò Cælum cryſtallinum, & Saccharum candidum pariter cryſtallinum dicitur. Italis vocatur Criſtallo, Gallis, Germanis, & Hiſpanis Cryſtal.

GENERATIO, ET NATVRA.

CIRCA Cryſtalli ortum duo quæſita proponi ſolent. Primum ad materiam, & ſecundum ad figuram Cryſtalli pertinet. Quoad primum, duplex circumfertur opinio. Prima fuit eorum, qui putarunt Cryſtallum eſſe aquam in glaciem denſatam, quæ, diuturnitate temporis, in montibus frigidiſſimis permanens, tandem in Cryſtallum conuertitur. Inter hos Authores recenſetur Plinius, Iſidorus, Seneca, Maiolus, Statius, Braſauolus, Claudianus, Propertius, & Marbodeus, qui de Cryſtalli ortu ſic cecinit.

Cryſtallus glacies multos durata per annos,
Vt placuit doctis, qui ſic ſcripſere, quibuſdam
Grandinis antiquæ frigus tenet atq; colorem.

B Hæc autem opinio non poteſt admitti, propter rationes, quas inferius aſſignabimus. Altera ſententia fuit Agricolæ, Matthioli, & aliorum, qui cenſuerunt Cryſtallum, neq; ex glacie, neq; ex niue vnquam generari poſſe, ſed, in ſinu terræ, ex illo humore produci affirmarunt, ex quo Berylli, Adamantes, & aliæ gemmæ huius generis reſultant, ſuamq; ſtabiliunt ſententiam his rationibus. Primò, quia ſi cryſtallum prodiret ex aqua congelata, calore etiam ignis, vel Solis ſolueretur. Deinde ſi aquæ montium, & niues frigidiſſimæ in cryſtallum verterentur, maior copia cryſtalli, quàm aliorum lapidum ibi inueniretur. Præterea glacies in aquis locata innatat, cum cryſtallum illicò ſubſideat, quoniam ex materia diuerſa conſtat. Tandem Cryſtallum, iuxta primam opinionem, in locis tantummodò frigidiſſimis reperiretur, ſed loci natales oppoſitum demonſtrant; quoniam magna cryſtalli copia in locis calidiſſimis generatur, vt in rubrica locorum natalium oſtendemus. His addamus glaciem, & niuem eſſe mixta imperfecta, cum cryſtallum, tanquam mixtum perfectum, ex quatuor elementis integretur. Generatur enim, dum tenuiſſima portio terræ, cum modico ignis, vel ſulphu-
C ris puriſſimi permiſcetur aquæ: vnde Cryſtallum ferro percuſſum, inſtar ſilicis, ſcintillas fundit. *Secunda opinio ortus cryſtalli.*

Secundum quæſitum verſatur circa figuram Cryſtalli, quam à Natura, vel circularem, ſed vt plurimum angularem, & præſertim hexagonam nanciſcitur. Immò anguli cryſtalli in cuſpidem deſinentes ita eleganter flectuntur in latus propè mucronem, vt Artifex vix tales imitari poſſet. Id inde oriri aſſeuerandum eſt, quoniam, in huius lapidis generatione, terreſtris materia ſubtilis ſemetipſam ſeparans ab aqua, ſe ſe vnire nititur, & ſingulæ particulæ quocumq; modo centrum ſui corporis ambiunt, atque appetunt: quamobrem neceſſe eſt, vt vel circularem, vel hexagonam figuram indicāt, cum nulla alia, præter circulum, perfectior eſſe videatur, vt Ariſtoteles optimè animaduertit. *Lib. 3. Cæli text. 66.*

Tandem Cryſtallum à Natura plerumque producitur, cum feſtucis, atomis, ſalibus, nebulis, ferruginibus, & vitijs ſimilibus inquinatum: quando autem perſpicuum eſt, Cryſtallum montanum nuncupatur. Georgius Agricola Cryſtallum cum argento rudi
D genitum obſeruauit, & ſimile non improbauit, ſed mirandum in modum commēdauit. Hieronymus Cardanus Cryſtallum cum aqua ingenita habuiſſe fatetur, quæ ad motum Cryſtalli mouebatur. *Lib. 5. foſſil.* *Lib. 7. de ſubtil.*

DIFFERENTIÆ.

HÆC gemma, ſi tamen gemmæ nomen promeretur, dum pellucida, ad modum glaciei, generatur, cryſtallum appellatur, ſin coloretur, nomen ab illa gemma ſortitur, quam æmulatur. Quocirca, ſi referat Beryllum, vocatur Pſeudoberyllus, ſi Topaſium, Pſeudotopaſius, ſi Sapphyrum, Pſeudoſapphyrus, ſi Smaragdum, Pſeudoſmaragdus. Illud autem Cryſtallum, quòd ſolares radios recipiens, figuram arcus cæleſtis in proximum parietem iacit, vel luci obiectum varietatem coloris refert, Iris appellatur: ſin citrinum colorem referat, à Gemmarijs Iris citrina nuncupa-

cupatur, & fortaſſis erit illa Iris, quam Veteres ceræ ſimilem conſtituebant. Eritque forte illa gemma apud Plinium, quæ diſtinguitur macula alba, vel nigra, & zeros dicitur. Præterea Irides, quoad materiam, diuerſæ conſtituuntur. Nam quædam ex ſucco puriſſimo generantur, & Cryſtallum limpidiſſimum æmulantur; quamuis poſtmodum, copia angulorum, à Cryſtallo diſtinguantur. Aliæ Irides ex ſucco impuro producuntur, quæ non ita diaphanæ, & perſpicuæ apparent. Aliæ tandem ſunt, quæ ex ſucco vario reſultant; conſequenterq; has Irides non eodem colore omnes refertas eſſe intuemur: nam quædam albæ, quædam nigræ, quædam citrinæ, & quædam ſubrubræ oculis intuentium ſe ſe offerunt. Præterea, ratione angulorum, Irides ab inuicem diſcriminantur: etenim quædam habent duodecim angulos, hoſq; interdum æquales interdum inæquales. Quædam ſexangulis perornatæ inueniuntur, lateribus æqualibus, & inæqualibus; omneſque non iiſdem ſunt præditæ; nam quædam acutis, quædam, vel in ſummo, vel in imo, aliquando acutis, & aliquando obtuſis angulis inſigniuntur.

L.37.ca.9.

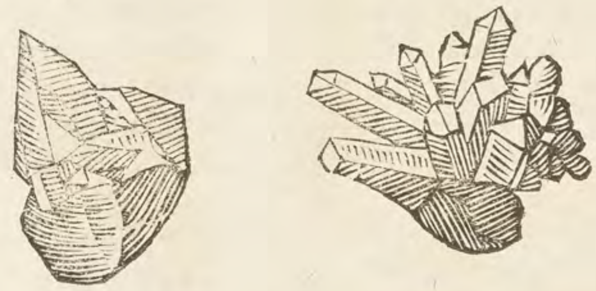
Irides variæ.

Ratione ſubſtantiæ, cryſtallum aliquam ſortitur varietatem; nam aliquod valdè durum eſt, & PſeudoAdamas vocatur, ſed poſteà igne, & ſenecta corrumpitur, quod Adamanti genuino nequaquam contingit. Attamen PſeudoAdamas alijs Cryſtallis nobilior penès Authores dicitur; quemadmodum Cryſtallum citrinum eſt nobilius Iride, & Iris nobilior Cryſtallo appellatur. Nonnullas tabellas hic exhibemus varijs iconibus exornatas, quæ non ſolum rudimenta Cryſtallorum, ſed etiam Cryſtalla, & varias Irides repræſentant.

PſeudoAdamas quid.

I. Tabella oſtendit Cryſtallum cum minera.
1. Minera Cryſtalli.
2. Minera plumbea vnde Cryſtalla tanquam fluores egrediuntur.

I. Tabella oſtendit Cryſtallum cum minera.

I. Tabella oſtendit Cryſtallum cum minera.

Vidimus olim aliam Cryſtalli congeriem hic non delineatam, in cuius latiore parte muſcoſæ quædam portiones, veluti capillamenta apparebant, quæ ramulos tenues muſci referebant. Quinimò in huiuſmodi capillamentorum medio, figura arcus cæleſtis conſpiciebatur: hinc non immeritò Cryſtallum dendrites nominari poterat.

Dendrites cryſtallum.

Item obſeruauimus Cryſtallum, in quo materia quædam Antimonio ſimilis à Natura fuerat incluſa, necnon conſpicati fuimus aliud Cryſtallum, in quo arbores, flumina, montes, & alia Naturæ ludicra viſebantur.

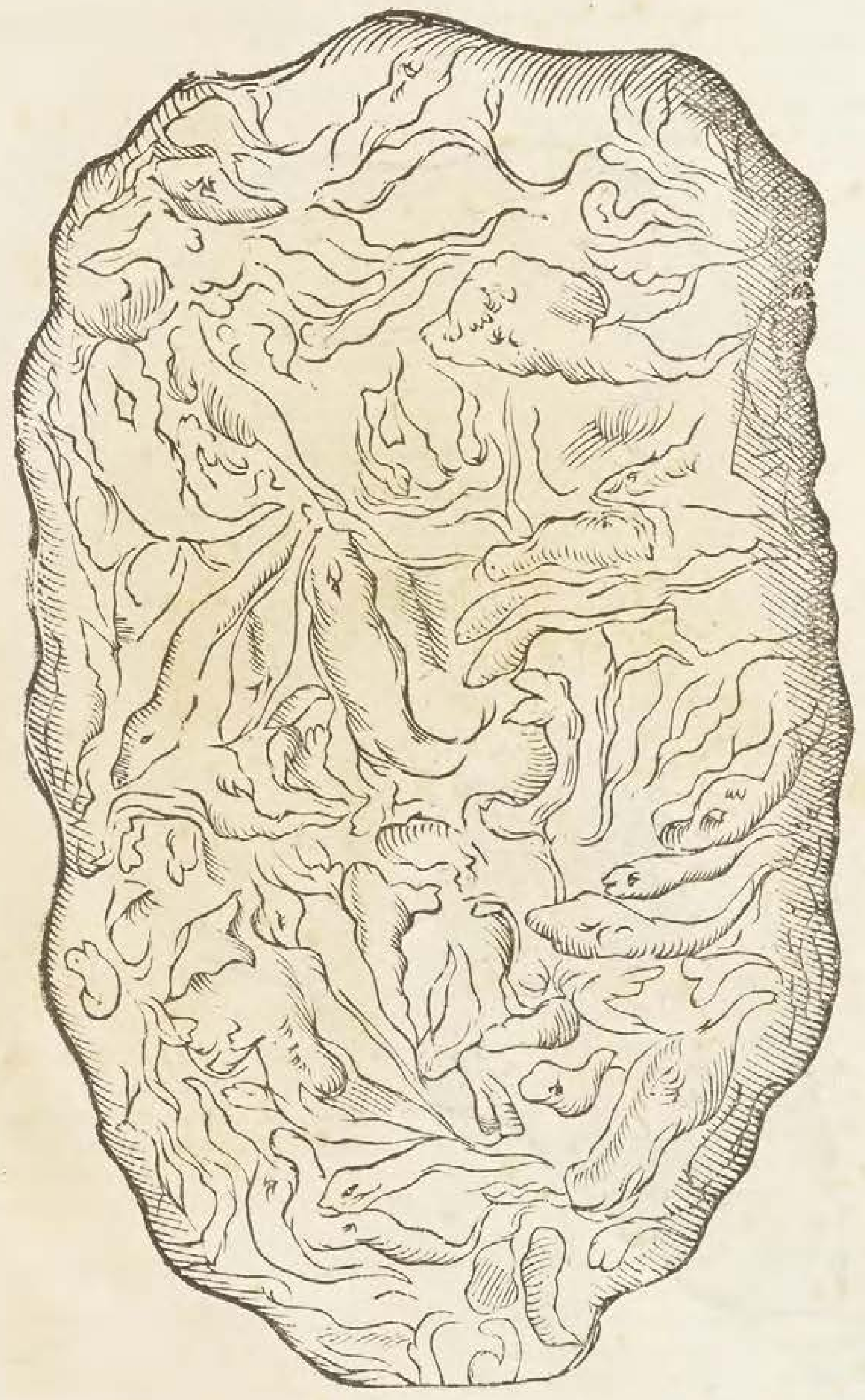
II. Tabella oſtendit figuram lapidis materia Cryſtallina referti, qui ob varias figuras, quas referebat, admirationem non mediocrem intuentibus afferebat.

II.Ta-

II. Tabella cum lapide cryſtallina materia referto.

III. Tabella cum cryſtallina congerie.

III. Tabella repræſentat congeriem cryſtallinam diuerſis piſcium, & aliarum rerum exornatam, quæ olim in agro Veronenſi reperta fuit.

IV. Ta-

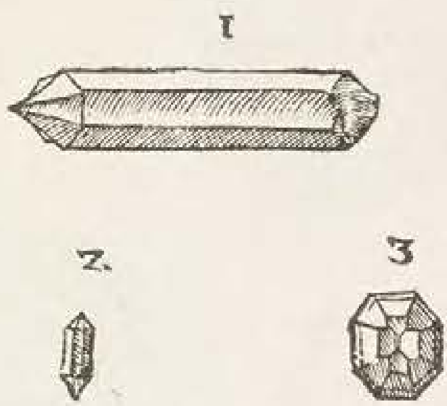
IV. Tabella tres Cryſtalli icones oſtentat ad mentem Geſneri.

1. Cryſtallum iuxtà hanc formam à Natura productum.

2. Cryſtallum paruum vtrimq; æqualiter mucronatum, quod tanquam à Natura ita productum, & in monte Baldo repertum, Geſnero fuit communicatum. Cæterùm Geſnerus arbitratus eſt hoc Cryſtallum hanc formamnon totam à Natura, ſed partim etiam ab arte acquiſiuiſſe.

3. Cryſtallum pangonium, nempè omni ex parte anguloſum; ſed angulos, ope artis, adeptum erat.

IV. Tabella cum tribus Cryſtalli figuris.

V. Tabella oſtendit quatuor differentias Iridum.

1 Iris, in qua figuræ admodum anguloſæ, & Arcus cæleſtes conſpiciuntur.

2. Iris nitens, & diaphana, citra maculas, habens ſex quadrangulas ſuperficies: idcircò trianguli in ſummitate iuncti pyramidalem figuram imitari videntur.

D 3. Iris habens copulatam mineram, vel matricem Amethiſti. Inſuper ibidem quidam fluores albicantes conſpiciuntur. In medio autem Amethiſti lapis apparet æmulans Iridem, & in ſex ſuperficies trigonas definit, quarum tres maiores, & tres minores viſuntur, & pyramidem ſexilateram conſtituunt, quę tribus angulis maioribus, & tribus minoribus integratur.

4. Irides plures, iuxtà partem inferiorem, ſimul copulati, referentes figuram octo triangulorum.

VI. Tabella exhibet pictas Irides nigras, cum Beryllis mineræ adhærentibus.

Naſcitur quoddam lapidis genus atrum, ſed pellucidum, inſtar vitri, non multum abſimile Gagati, ſed multò lucidiùs in territorio Senenſi. Quoniam autem huiuſmodi lapis figura Adamantis à Natura producitur colore nigricante, Incolæ ſimiles lapides Adamantes nigros appellant. Nos autem Irides nigras eſſe exiſtimamus. *Adamas niger vbi.*

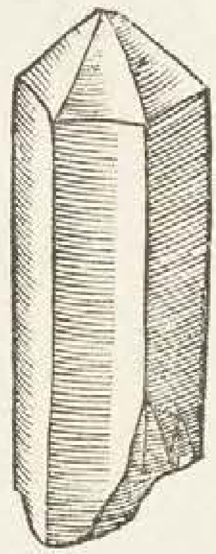
Præterea in hac eadem tabella delineati apparent Berylli plures cum minera copulati, de quibus paulò inferius pertractabimus.

V. Tabella cum quatuor differentijs Iridum.

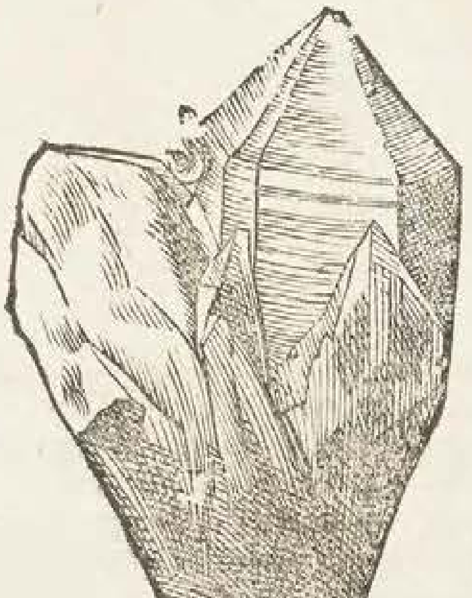
1

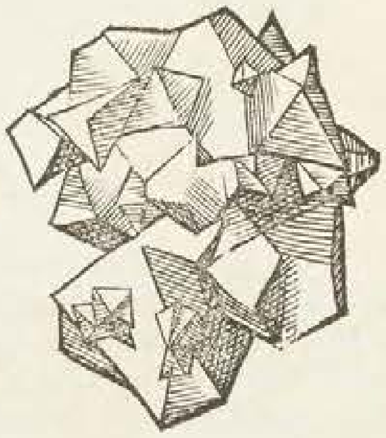
2.

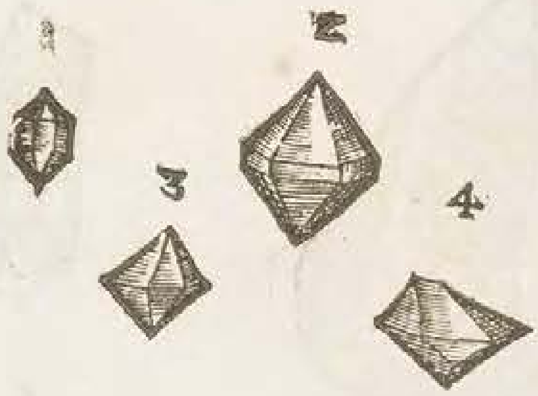
3

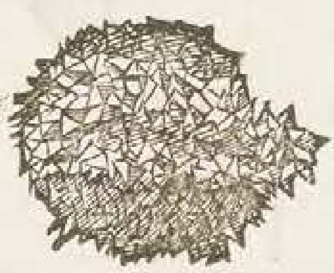

4.

VI. Tabella cum Iride nigra, & Beryllis.

VII. Tabella ſexdecim Iridum differentias monſtrat, quam prædictis addere voluimus, vt coronidem his differentijs imponeremus.

1. 2. 3. Sunt Irides impuræ, & valdè imperfectæ, quoad angulos, ſuperficies, & pyramides.

4. Iris valdè lucida, & admirabilis ob figuras geometricas, nam in medio ſex quadrangulæ ſunt figuræ, quæ, iuxta partem ſuperiorem, & inferiorem, in ſex triangulos deſinunt, vtrinq; pyramidem hexagonam formantes, vt in icone conſpicitur.

5. Iris non diſcrepans à ſuperiori, niſi quòd triangulos, ſuperficies, & pyramides habebat oblongiores, & anguſtiores, vt Lector in figura intueri poteſt.

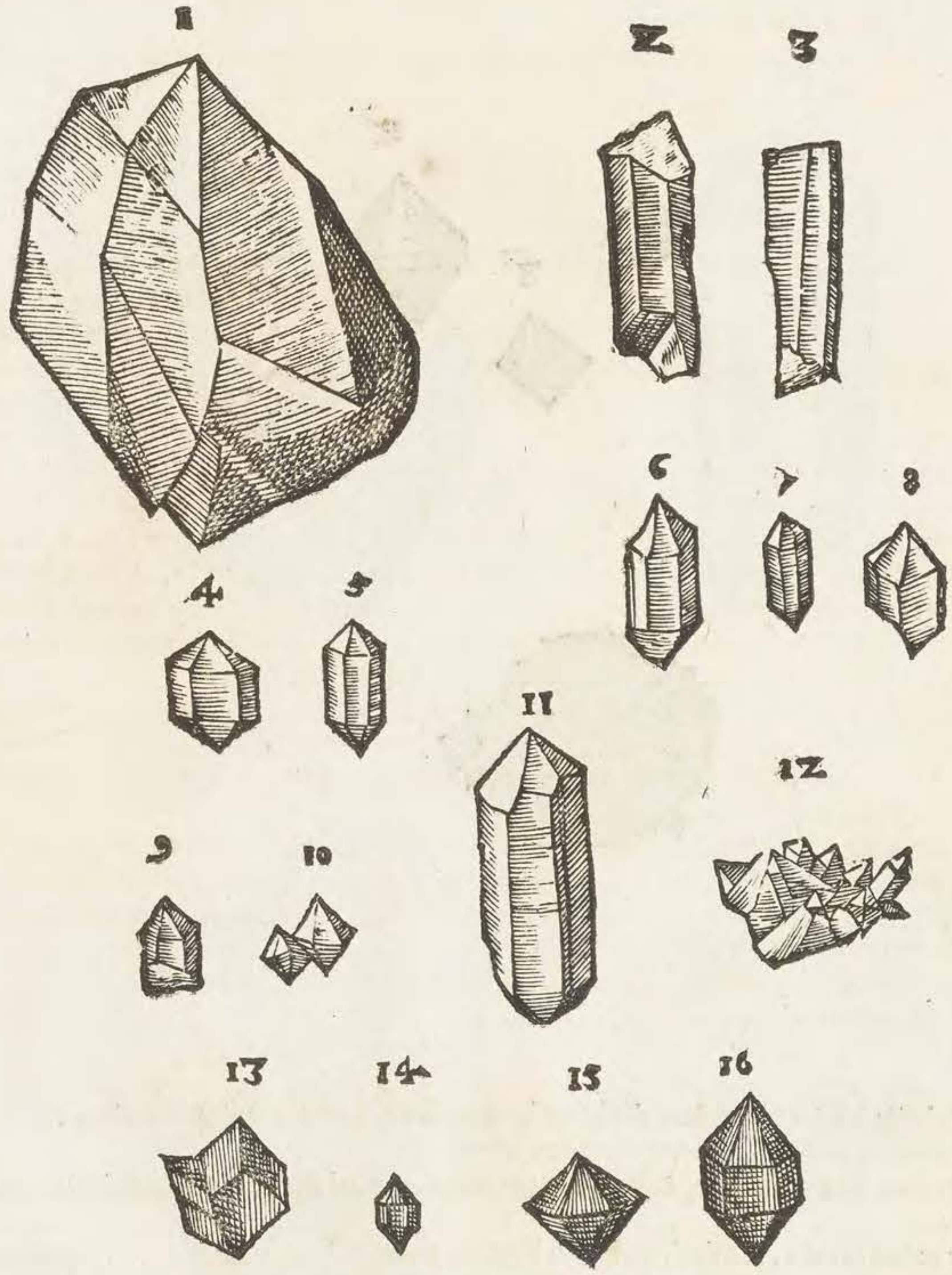
6. & 7. Irides cum ſuperficiebus quadrangulis, & ſex triangulis, tam in parte ſuperiori, quàm inferiori, & ſibi inuicem ſola magnitudine diſcrepant.

8. Iris alia imperfecta: etenim, in parte ſuperiori ſex trianguli, ſed inæquales conſpiciuntur, & in parte inferiori vnus tantùm apparet, cum reliqui deſint.

9. Iris pariter minor, & imperfecta, cum ſex quadrangulas ſuperficies inæquales habeat, & iuxtà partem ſuperiorem deſinit in acutos angulos, ſed iuxta partem inferiorem eſt mutilata.

10. Irides duæ coniunctæ, & vnaquæq; ſuperiùs, & inferiùs triangulos format, & ibi nulla ſuperficies apparet quadrata.

VII. Tabella cum ſexdecim Iridum differentijs.

11. Iris trium digitorum altitudine, cum ſex quadrangulis ſuperficiebus inæqualibus, habet pyramidem ſuperiorem quinque triangulis inæqualibus, & decurtatis conſtantem; pyramis autem inferior eſt obtuſa.

A 12. Irides quædam ſimul iunctæ adhærentes materiæ cuidam ſubalbæ;harumq; nonnullæ maiores, nonnullæ minores, ſed inæquales inter ſe conſpiciuntur.

13. Iris nigra, & exterius nitens, inſtar ſpeculi, ſed deformis quoad angulos viſitur.

14. Iris altera nigra, & parua, in cuius medio ſex ſunt quadratæ figuræ, quæ pariter in ſex triangulos iuxta partem ſuperiorem, & inferiorem definunt.

15. Iris nigra duas habens pyramides ſimul iunctas, quæ quoad partem ſupernam, & infernam, octo angulos formant.

16. Iris altera nigra habens ſex figuras quadrangulas inæquales, quæ vtrinque ſex triangulos formant.

LOCVS.

B NASCITVR Cryſtallum quandoque ſaxis ita tenaciter adhærens, vt inde nonniſi magna difficultate auelli poſſit. In marmoribus agglutinatum inuenitur; nam quando quidam Cælator egregius effigiem Sereniſſimi Octauij Ducis Parmenſis ex marmore Carrarienſi fingeret, in facie ſtatuæ calloſam lineam, quam Cælatores pilum vocant, inuenit, ſed cum altiùs ſubſtantiam marmoris ſubiret, marmor ſcalpro aperuit, & fruſtum Cryſtalli valdè conſpicui, iuxta interiorem marmoris ſubſtantiam, obſeruauit. Verùm, quoad regiones, in quibus Cryſtallum ferè ſemper inuenitur, notandum eſt, ex Iſidoro, naſci in Aſia, in Cypro, & in iugis Alpium Septentrionis. Ex Maioli mente, oritur etiam in Italia, & præſertim in monte Ætna, in aliquibus Calabriæ montibus, & in nonnullis Corſicæ Inſulæ vallibus. Item rudimenta Cryſtalli aliquando in monte Baldo inuenta fuerunt. Circa Piſas, & potiſſimùm in Torrente inuenitur, qui ex monte Magno defluit. In Verruca etiam monte proximo foditur. Immò territorium Parmenſe Cryſtallis pellucidis non caret. Amplius, propè Arnehmum Geldriæ oppidum, in Sileſia, & in Bohemia Cryſtalla admodum dura, & tanta elegantia reperiuntur, vt vix ab Adamantibus diſtinguantur. Tandem C in Luſitania Cryſtallum frequens, & ingentis ponderis effoditur. Apud Inſulas Sundi, & in tota regione Congi naſcitur. *Aetna mōs*

Illa autem Cryſtalli ſpecies, quam vocant Irim, oritur quidem in locis, in quibus alia Cryſtalla obſeruantur, ſed potiſſimùm in Saxonibus, in Chattis, propè Heldebergum, ſimiliter in Perſide, in Arabia, & in quadam inſula maris rubri. Horum locorum natalium Marbodeus meminit his verſibus.

Irim dant Arabes, ſed gignit eam mare rubrum
Cryſtallo ſimilem, cuius ſexangula forma.

MYSTICA, ET MORALIA.

NONNVLLA de Cryſtallo ad doctrinam myſticam, & moralem ſpectantia ſicco pede præterire noluimus. Nam, ex ſententia Diui Hieronymi, in expoſi-D tione Pſalmi centeſimi quadrageſimi ſeptimi, Cryſtallum tãquam frigidi Peccantis ſymbolum diuulgatur, qui diuina calefactus gratia, ſupernum ignem, tanquam Cryſtallum calorem Solis, ſuſcipit. Deinde, iuxta mentem eiuſdem Diui Hieronymi, in primum caput Ezechielis, Cryſtallum eximiam puritatem myſticè ſignificat. Inſuper Gregorius Magnus in primum caput Ezechielis, Cryſtallum angelicę naturę ſymbolum conſtituit, vbi leguntur hæc verba. *Quaſi aſpectus Cryſtalli horribilis.* Prædictis addamus, quòd conſcientia pura, Cryſtallo, myſticè demonſtratur. Etenim ſi Cryſtallum radijs ſolaribus obiectum flammam concipit, illamq; folijs ſiccis, & eſcæ impertitur: ſic recta conſcientia radijs diuinæ gratiæ icta, ſtatim flammas charitatis rapit, quas alijs poſteà impertitur. Neque Fides eſt omittenda, quæ, ſymbolo Cryſtalli, denotatur. Etenim quemadmodum, per Cryſtallum, res longinquæ interlucent, & , ope Cryſtalli, ſpecies ad noſtram viſionem tranſmittunt: ſimiliter, ope fidei, Deum, & quæ Dei ſunt, intuemur. *Homil. 7.* *Fides cui aſsimilatur.*

Item Cryſtallo Abſtinentia, & Caſtitas aſſimilari poteſt, Quandoquidem, ſi Cryſtallum

ſtallum purum in medicamine ſumptum, ventris fluxiones coercet: pariter Abſtinentia, & Caſtitas cryſtallinam puritatem præ ſe ferunt, & fluxum inhoneſtæ, & pernicioſæ libidinis compeſcunt. Præterea viri omnes probi, & iuſti naturam Cryſtalli imitari videntur: ſiquidem Cryſtallum, ſi rapiens ignem, eſcæ illum communicat; aſſimiliter hi diuinæ charitatis flammam ſuſcipientes, cæteros homines, exemplo, & doctrina, ad timorem, & amorem Dei alliciunt, & inflammant. Tandem homo criminoſus pœnitentia ductus, per naturam Cryſtalli, meliùs manifeſtatur, quoniam propria crimina patefaciens, claritatem Cryſtalli acquirit, & lumen diuinæ gratiæ ſuſcipit; deinde, ad modum Cryſtalli, aduerſus quæcumq; Diaboli, & mundi tentamenta dureſcit. E

VSVS IN MEDICINA.

EXTRINSECVS, & intrinſecùs Cryſtallum in medicina non mediocriter conducit. Primitùs, collo ſi ſuſpendatur, praua, & turbulenta inſomnia arcere perhibetur, necnon vertigini medetur. Olim, loco cauterij ferrei candefacti, vtebantur pila cryſtallina radijs ſolaribus expoſita, & Matthiolus hanc magna Patiẽtum, & Aſtantium admiratione adhibuiſſe fatetur. Anſelmus tamen Boetius non minorem dolorem hac excitari, quam ferro candenti exiſtimat. Pila quoq; ex cryſtallo, ob frigiditatem, linguæ febricitantium ſupponitur, vt ſitis tollatur. Rurſus eadem manibus ægrotantium frequenter pertractatur, vt calor febrilis remittatur. Sed aqua roſacea ſæpiùs mergi debet, quando hæc pila manibus ægrotantis incaluerit. Puluis quoque Cryſtalli vtiliter ad dentifricia vſurpatur, & compoſitionem vnguẽti citrini ingreditur, quod in lentigine faciei, & in cicatricibus dealbandis, fæliciter adhibetur. F

Vertiginis remedium.

Vnguentũ citrinum.

Puluis etiam Cryſtalli, in multis affectibus internis, commendatur, & primùm aduerſus Epilepſiam, & potiſſimum aduerſus illam, quæ per conſenſum vteri generatur. Crato quemdam puluerem contra Epilepſiam memorat, quem Cæſar pro maximo ſecreto habuit: quandoquidem homines etiam prouectæ ætatis huic morbo obnoxij, poſt purgationem, liberati fuerunt. Compoſitio huius pulueris recipiebat vnciam Cryſtalli præparati, ſcrupulos duos corallorum rubrorum, ſcrupulum margaritarum præparatarum, & ſcrupulum ſemiſſem ſmaragdi orientalis, cuius compoſitionis dimidia pars pro doſi conſtituebatur. In ſyncope, & alijs affectionibus cordis non vulgariter probatur; quoniam, cum ſit lapis ſolaris, mirandum in modum ſpiritus vitales exhilarat; idcircò veteres Aſtrologi cryſtallum Soli dicarunt. Item puluis huius lapidis in vino propinatus dyſenteriam coercet, & albos vteri fluores cohibet. Inſuper fluxum cæliacum à proprietate, tanquam Bezaar compeſcit. Deinde calculos frangit, illoſque cum arenulis per vrinam expellit. Amplius cum vino, vel iuſculo nutricibus datus, copiam lactis augere traditur. Hinc Marbodeus ſic cecinit G

Cryſtallum Soli dicatum.

Hunc etiam quidam tritum cum melle propinant,
Quo potu credunt impleriet vbera lacte.

Plinius illam Cryſtalli ſpeciem, quam Iridem ceræ ſimilem Veteres faciebant, & in puluerem redactam laudat, vt morſibus Ichneumonum medeatur. Immò puluis cuiuſcumq; Cryſtalli, ad pondus drachmæ, cum oleo amygdalarum dulcium exhibitus curat Patientes, qui argentum ſublimatum hauſerunt. Andreas Libauius, & alij Chymiſtæ ex Chryſtallo liquorem, & alia magiſteria, chymicis organis parant, vt prædictis morbis medeantur, quoniam hæc medicamina crudo Cryſtallo præſtantiora eſſe arbitrantur. Cryſtallum quoque, teſte Quercetano, in pollinem redactum, ſpatio horæ, vi ignis, excandeſcit, deinde extinguitur aqua Raphani, Ononidis, vel Petroſelini, cui quarta pars olei vitrioli, vel ſulphuris acidi fuerit addita. Hoc opus decies repetitur, & poſtea ſaccharo optimè trito prædicta aqua paulatim affunditur, & diligenter ſpathula lignea mouetur. Huius ſacchari ſemichoclear manè, & Veſperi Patientibus prabetur, quoniam non ſolum obſtructiones contumaces reſerat, ſed etiam lithiaſim curat. Podagricis item conuenire, ſyncopi, & affectibus Cerebri competere perhibetur, quia cerebrum roborat, & ſpiritus vitales recreat. H

Cryſtallum apud Chymiſtas.

VSVS

A

V S V S I N V A R I I S.

OLIM Cryſtallum, iuxtà ſententiam Plinij, radijs Solaribus apponebant, & ignem Cryſtallo correptum folijs aridis excipiebant. Marbodeus hunc affectum manifeſtat his verſibus.

Sed certum cunctis nec ſtat dubitabile cuiquam,
Quod lapis hic ſoli ſubiectus corripit ignem,
Admotoſq; ſibi ſolet hinc accendere fungos.

Hodie ex Cryſtallo lentem conuexam formant, vt notauit Porta, quæ ad radios Solares maxima violentia ignem accendit, & magis, quàm ſpeculum concauum operatur: quandoquidem plumbum liquefacit, & metalla ignita reddit. Præterea vaſa non contemnendæ magnitudinis aliquando ex Cryſtallo fabrefiunt, & potiſſimùm quando B ad aliquam magnitudinem excreſcit: narrat enim Olaus Magnus, referente Maiolo, *Vaſa ex cryſtallo.* nõ procul à Ludeocopia Oſtrogothorum vrbe, fruſta Cryſtalli paſſim inueniri hexagona figura, quorum magnitudo pugnum humanum excedit, ſed alibi compertum eſt magnitudinis inſignioris: ſiquidem, ex Plinio, Cryſtallum quinquaginta librarum à Liuia Auguſta in Capitolio dicatum fuit. Quinimò vaſa ex Cryſtallo quatuor ſextariorum apud Indos viſa fuiſſe referunt. Non ſolùm igitur globuli precarij, perſpicilla, & pocula ex hoc fabricantur, ſed etiam grandes calices formantur. Plinius memorat calices, quos fregit Nero illiſos, ne quis alius in illis biberet. *L.37.ca.2.* Noſtra ætate, ex Cryſtallo fracto, nitro, & ſale alkali, Venetijs, calices conflantur, qui cryſtallinis proculdubiò comparari poſſunt. Immò, vt voluit Agricola, Cryſtallum ad cælaturam rarò trahitur, quoniam vſu atteritur, &, in comparatione ad alias gemmas, molle eſt, necnon mirandum in modum limam ſentit. Quando autem Cryſtalla ſunt dura à Gemmarijs ad modum Adamantis ſcalpuntur, &, Berylli nomine, venduntur, cum tamen Beryllus, ſit gemma à Cryſtallo diuerſa, vt inferiùs oſtendemus.

C Ex Cryſtallo Vitrarij Smaltum cuiuſcumq; coloris fabricant. Deinde gemmas, tincto Cryſtallo, cuiuſcumq; fuerint coloris, ſimulant. De his operibus Magia Portę legenda eſt: *L.6.c.2 3. & 4.* Gemmarij rurſus portionem telæ ſericeæ rubicundi coloris inter duo polita Cryſtalli fruſtula collocant, annuloq; includunt Carbunculum fingentes, hancq; fictitiam gemmam *Doppia* indigitant, quoniam ex duplici portione Cryſtalli componatur.

D E A D A M A N T E.
Cap. LXXVIII.

Æ Q V I V O C A.

D CVM Adamas Cryſtallo, affinitate, & cognatione quadam, coniungatur, ordinis ratio expoſcit, vt, poſt caput Cryſtalli, hiſtoriam Adamantis examinemus. Verùm quia hæc vox ambiguitatem euitare non poteſt: idcircò, prima fronte capitis, æquiuoca ſe ſe offerunt ponderanda. In primis (Adamo) verbum eſt Latinorum, quod vehementer amare ſignificat; & in ſecunda perſona format (adamas) ideòque erit vox æquiuoca ad vocabulum (Adamas.) Meminimus ad rem legiſſe apud doctiſſimum Nouarinum, in hoc genere pulcherrimum diſtichon huius tenoris.

Te quiſceis amat, domis & prodit amorem,
Et tu ſi quoq; eum non adamas ADAMAS.

Aliter Adamas, in antiquis Dioſc. nomenclaturis, herba eſt, quæ, alio nomine, Apollinaris, vel Hyoſciamus dicitur, fortaſſis ita appellata, quia, more Adamantis, praua herbæ qualitas nullo medicamine domari poſſit; cum per os ſumpta inſaniam parere tradatur. *Lib.4.*

Inſu-

Inſuper Adamas, in caſu obliquo, inflectitur Adamantis: verùm Adamantis, apud E
Lib.24.ca.17. Plinium, eſt herba, quæ, ex mente Magorum, in Armenia, & Cappadocia creſcit, qua admota, Leones reſupinari feruntur. Cæterùm, his omiſſis, ad vocabulum (Adamas) quod lapillum pretioſum denotat, accedere oportet.

SYNONIMA, ET ETYMVM.

LATINIS vocatur Adamas, quoniam Græcis dicitur ἀδάμας, ab ἀ priuatiua, & verbo δαμάω, vel δαμάζω, domo, quoniam hic lapis duriſſimus, & nulla vi domabilis credatur. Aliquibus nuncupatur Anachites, vel Anchites, nomine de-
Anachites quid. ducto, ab ἄγχος, quæ vox angorem ſignificat: cum inualuerit opinio apud Vulgares, Adamante geſtato, vanos mentis timores, & animi angores arceri. Alioquin gemma reconciliationis nominatur, quoniam, hoc lapide, rixas componi, & coniugum amorem firmari perhibent. Alcaſarius animaduertit, nomine Carbunculi, in ſacris Pa- F
In Apocal. cap.21. ginis, Adamantem eſſe intelligendum. Aliter apud Hæbreos appellatur Samir, quod nomen non ſolum Adamanti, ſed etiam ſenti, & ſpinæ conuenit; deducitur enim à principali verbo Samar, quod, ex ſententia Alcaſarij, ſibi cauere ſignificat. Germanis dicitur Ein Demut Demant, & Diamant. Italis, & Hiſpanis Diamante, Gallis Diamant, Arabibus, & Mauritanis Almaz; quamuis Serapio, ad hunc lapidem indicandum, alio vocabulo vſus fuerit. Indi, vt plurimum vocant Iram, etiamſi horum nonnulli Naifes nuncupent. In Malaio, vbi etiam Adamas inuenitur, Itam dicitur, veluti Garzias ab Horto animaduertit.

ORTVS, ET NATVRA.

VT omittamus opinionem eorum, qui Adamantes, paritura Adamantum, in lucem prodire ſcripſerunt, veluti fuit Ludouicus Viues, in Scholijs ad Di- G
Lib.21. de ciuit. Dei cap.4. uum Auguſtinum, vbi memorauit Adamantes, qui fatiſcunt, & alios pariunt: fortaſſis nixus illis Authoribus, qui parere lapides non diffitentur. Nos tamen in præſentia pronunciamus ex ſucco non valdè diſſimili emergere Adamantem ab eo, ex quo Cryſtallum generari ſolet. Sed, biennij ſpatio, perfici Adamantes, Authores quidam, referente Garzia, monimentis mandarunt: quandoquidem, exinanito fodinæ loco, poſt biennium, Adamantes denuò ibi reperiuntur, ſed grandiores ſub infima rupe, minores autem in ſuperiori parte gigni perhibentur. Deinde Natura tantam huic lapidi ingenuit duritiam, vt nonnulli Interpretes Heſiodi Adamantem Ferri ſpeciem eſſe exiſtimauerint. Hac etiam de cauſa à multis Poetis Adamas perennis, inuictus, ſo-
Epitheta Adamãtis. lidus, æternus, indomitus, & ferreus fuit nuncupatus. Hanc proprietatem Marbodeus his verſibus expreſſit.

Huius durities ſolidiſsima cedere neſcit
Ferrum contemnens, nulloq́; domabilis igne.

Non tamen obſeruamus tantam in illo duritiem, quam Poetæ ineſſe illi diuulgarunt, H
quoniam, piſtillo ferreo, in mortario tandem confringitur. Hoc fortè à Poetis, & ab alijs Authoribus, de duritia huius lapidis, prolatum fuit, quoniam cæteræ gemmæ etiam duræ in comparatione ad Adamantem, molles eſſe feruntur. Hæc autem durities Adamantem à Cryſtallo diſcriminat: quamuis perſpicuitas etiam id præſtet: etenim, cum Adamas ſit pellucidus, inſtar aquæ, & diaphanus, more cryſtalli: nihilominus nitor Adamantis eſt viuax, cum ſplendor cryſtalli admodum langueſcat. Hæ duæ proprietates in Adamante inſignes, nempè duritia, & diaphaneitas ſummoperè à Gemmarijs obſeruantur, & commendantur. Rurſus Natura hoc illi congenuiſſe traditur, vt ignis iniurias facilè ferat: ſiquidem, ſpatio nouem dierum, igni reſiſtere poſſe traditur, cum Rubinus, ſpatio tantùm quinque dierum, flammis reluctetur. Non omnes poſtea Adamantes ſemper perſpicui, & radiantes inueniuntur, ſed horum nonnulli vitijs quibuſdam, nempè nubeculis, vel alienis coloribus inquinantur. Hæc autem vitia, ex Anſelmo Boetio, aqua Mercuriali ex Stibio diſtillata auferuntur. Quando igitur

tur Adamas diaphanus, & radians alicuius inſignis magnitudinis inuenitur, cariùs, quàm alia gemma conſtat. Ad rem narrat Benuenutus Cellinus Florentinus ſe vidiſſe in nodulo aureo, quo mantelum Clementis Septimi Pontificis Maximi ligabatur, Adamantem, cuius pretium fuit triginta ſex mille nummorum aureorum. Idem refert ſe pertractaſſe Adamantem, qui duodecim mille aureis nummis conſtabat: hunc Carolus Quintus Imperator Summo Pontifici Paulo Farneſio dono dedit, quando ab expeditione Byſaciana Romam ſe contulit. Tandem huic lapidi Naturam attribuiſſe hoc Garzias obſeruat, vt attritu calefactus, inſtar Electri, feſtucas attrahat. Idem Author addit duos Adamantes ſimul fricatos ita agglutinari, vt nonniſi difficulter ab inuicem ſeparari poſſint.

Lib.2.de lapid.ca.4.
Lib.1.artis aurariæ.
Li.1.hiſt. Arom.

DIFFERENTIÆ.

SEX Adamantum genera Plinius recenſuit. Primum Indicum quadam cognatione cryſtallo affinem, & non in auro naſcentem Adamantem memorauit. Secundum genus Arabicum priori ſimile, ſed minus, quoad molem, conſtituit, & quoniam ſimilitudinem milij repræſentat, Cenchrum nominauit. Tertium genus Macedonicum; &, quoad figuram, ſimile ſemini Cucumeris eſſe voluit. Quartum genus Cyprium, & in colore aereum prædicauit. Quintum Sideritem nuncupauit, quia ferrei ſit coloris, & ictibus frangatur, & alio Adamante perforetur. Tandem huc refertur Androdamas ità appellatus, quoniam iras, & hominum impetus domare credatur. An poſtea ſit idem cum Argyrodamante, Authores non exponunt. Marbodeus & ipſe nonnulla genera Adamantis his verſibus recenſet.

Adamas Cenchros.
Androdamas.

Vltima præcipuum genus India fert Adamantis,
De Cryſtallorum natum ſumptumuè metallis.

Rurſus paulò inferiùs addit.

Alterius generis producit Arabs Adamantem,
Non ſic inuictum, nam frangitur abſq; cruore.

Iterum paulò inferiùs ſic canit.

Tertius eſt Adamas, quem dat Maris inſula Cyprus
Quartum producit Ferraria vena Philippis.

Genera Adamantum ab Antiquis propoſita hodie ignota eſſe videntur: quandoquidem vnum tantùm Adamantis genus habetur, quod tincturam recipit. Niſi velimus, ratione loci natalis, & colorum, varias Adamantis differentias aſſignare, quoniam alij albicant, alij nigreſcunt, & alij palleſcunt. Verùm, ratione loci natalis, alij Bohemici, alij Anglici, & alij Vngarici appellantur. Immò inter has differentias aliqui ſunt hexagoni, & alij globoſi, qui maiore duritia referti obſeruantur.

Quantum attinet ad molem, ſiue magnitudinem, animaduertendum eſt, iuxta ſententiam Plinij, Solini, & Iſidori, Adamantem nunquam maiorem nucleo auellanæ repertum fuiſſe. Cardanus quoq; maiorem Faba non inueniri aſſeruit. Noſtris temporibus duo genera Adamantum, parua tamen, monſtrãtur: vnum de Rupe noua, alterum de Rupe veteri vocitant. Facticius pariter Adamas ex Sapphyro fæmina conficitur; nam igne albeſcit, & inter cæteros Adamantes durus, & conſpicuus apparet.

Magnitudo Adamãtis.

Quoad colorem, quamuis relatũ ſit Adamantem aſſimilari aquæ: nihilominus aqua, cui Adamas comparatur, omni prorſus colore priuata eſſe non debet: etenim ſolùm purum aquæ elementum hac conditione gaudet. Præterquamquòd Benuenutus Cellinus Gemmarius inſignis recitat, ſe Adamantes variorum colorum obſeruaſſe, qui duritiam, & perſpicuitatem radiantem participabant. Primò conſpicatus eſt Adamantem ex albo rubeſcentem (hunc colorem vulgus Incarnatum vocat) in diademate Pontificio Clementis Septimi, qui adeò nitens radiabat, vt cæteri Adamantes in conſpectu illius obſcuri apparerent. Rurſus ſe conſpexiſſe fatetur Mantuæ viridem Adamantem, qui Smaragdum dilutioris coloris imitabatur, &, inſtar aliorum Adamantum, optimè refulgebat.

Libr.1.art. aur.
Adamantes varij coloris.

E

ANTIPATHIA, ET SYMPATHIA.

GRAVES Adamas cum Magnete inimicitias exercere dicitur: propterea quòd, ipſo præſente, ferrum à Magnete non attrahatur, & ſi attractum fuerit illud abigit. Hæc fuit ſententia Plinij, quàm poſteà multi alij Authores ſunt ſecuti, & potiſſimùm Marbodeus, quando cecinit.

Omnibus æqua tamen vis eſt adducere ferrum,
Quod facit & Magnes abſente potens Adamante,
Nam præſens Adamas, Magneti, quod rapit, aufert.

Ioannes Baptiſta Porta id non eſſe verum experientia comprehendiſſe teſtificatur. Interea ipſe docet ferrum Adamante tactum ad Septentrionem volui; partem verò obuerſam, more Magnetis, ferrum ad meridiem abigere. Id autem, ſi veritatem aſſequitur, veriſimile eſt borealem Magnetis partem à parte boreali Adamantis abigi: hac de F cauſa vim trahendi impediri. Hæc igitur fortaſſis erit ratio, cui Plinius, & alij Veteres nixi, id de Magnete, & Adamante inſinuare voluerunt. Inſuper alij ſcripſerunt priuatis odijs Adamantem ab igne, & ferro diffidere; cum flammis reluctetur, & ferro non frangatur. Nos autem credimus horum aſſerta deflectere à veritate; cum, diuturnitate temporis, ignibus conſumatur, & ferro tandem in puluerem redigatur, ſi piſtillo ferreo in mortario contundatur.

Viciſſim Adamas cum Plumbo, hircino, vel leonino ſanguine amicitiam non vulgarem exercere videtur, quoniam, his admixtus, facilè molliatur. Primò aciem Adamantis plumbo retundi poſſe affirmant; quod experimento nequaquam reſpondet. Hircino autem ſanguine, vel leonino molleſcere Adamantem arbitrantur, quoniam hic ſanguis adamantinam penetret ſubſtantiam, propter principij communis analogiam. Scaliger autem, in Exercitationibus, ſcriptum reliquit, nihil aliud eſſe analogiam principij communis, niſi rerum proprietatem occultam; addiditque, huiuſmodi ſanguine, Adamantem non teneréſcere, vt experimento veritas monſtrat. Eſſe quidem valdè exploratum aſſeruit, tam hircino, quàm leporino ſanguine, lapillos in renibus comminui poſſe. G

Sanguinis hircini vis.

Lithiaſis remedium.

Tandem, ſi in rebus inanimatis amicitia aliqua verſari poteſt, proculdubiò hæc in Adamante, & maſtiche obſeruatur: nam exiguum eboris combuſti cum maſtiche miſcetur, & hanc tincturam ſuppoſitam Adamas ita amplectitur, vt micans radios, inſtar Carbunculi, procul iaciat. Quapropter aliqui ſympathiam hanc inter Maſtichem, & Adamantem meditantes, tandem hanc protulerunt ſententiã ignea natura Maſtichem, & Adamantem potiri. Huic opinioni Nicolaus Monardes fauere videtur, dum Adamantes in locis calidiſſimis generari aſſeruit, in quibus exhalationes nonniſi igneæ, & ſulphureæ prodeunt, & vigent.

Maſtiche, & Adamas

LOCVS.

H

APVD Aethiopas locus eſt delubrum Mercurij nuncupatus, inter quem, & Meroem inſulam Adamantes reperiri ſcripſit Plinius. In Anglia pariter quidam montes, & cautes ſunt, & Adamantum feraces eſſe feruntur. Baltica inſula Adamantes producit, vt Metrodorus docuit. Verùm, in inſula Bornei, referente Botero, pretioſiores, quàm alibi, Adamantes naſcuntur.

L.37.c.4.

In Canada Adamantes pauci valoris inueniuntur, quoniam molles ſunt. Viciſſim in Canaria maximi pretij, & egregiè elaborati, quamuis parui, producuntur, & Adamantes de rupe veteri vocantur. Regionis Coraſſeni fluuius Mes appellatur, quem nemo, præter Alexandrum, adiuit, ibi autem Adamantes creſcunt, vt Ortelius narrauit. Item in Cypro Adamantes obſeruantur, qui, ad mentem Ruſcellij, *Diamanti del Baffo* nuncupantur. Germaniam quoq; diuitem Adamantum Plinius conſtituit. Vltra regnum Malabar, per ſpatium milliariorum mille, Marſili regnum eſt ſitum, vt M. Paulus Venetus in Hiſtorijs notauit, cuius Regni montes plurimis, ſed prauis Adamantibus

tibus ſcatent; ideoq; poſt imbres, ad riuos à montibus deſcendentes, homines accedunt, vt huiuſmodi lapides pretioſos colligant. Verùm quoniam maior copia Adamantum in Vallibus inacceſſis eorũdem montium obſeruatur, ad illos colligendos tali ingenio vtuntur. Multæ Aquilæ albæ prædictos montes incolunt, quæ Serpentibus ibi verſantibus veſcuntur: itaq; Inueſtigatores Adamantum fruſta carnium in valles, videntibus Aquilis, proijciunt: hinc aues ad carnem accurrentes, illam ad montes deferunt, vbi homines, magno ſtrepitu, Aquilas abigunt, & Adamantes carnibus adhærentes colligunt. *Modus colligendi Adamantes.* Sin accidat, vt aues in vallibus carnes veſcantur; tunc Venatores diligenter Aquilarum locum obſeruant, in quo noctu morantur, nam fimum diſcutientes, Adamantes colligunt, ſi quos cum carnibus aues illæ deuorauerint.

Referunt quidam, in Noruegia quoq; naſci Adamantes, quibus ad ſcindenda vitra vtuntur. In Peruana regione oriri etiam Adamantes Franciſcus de Tamara prodidit, cui Garzias ab Horto paucam fidem adhibendam eſſe ſcripſit; cum retulerit ibi frequentes Dracones tanquam Adamantum cuſtodes morari: vnde, nonniſi Draconi-
B bus circa proiectas ſtudio carnes deuorandas occupatis, auferri poſſunt. Sicilia quoque non caret Adamantibus, ſi Facellus in hiſtorijs veritatem aſſecutus eſt. Legimus etiam in Hiſtorijs Hollandorum, quòd ipſi peruenientes ad Tartariæ latus, cui nomen *Lib. 2. Nauig. Holland.* inſulæ ordinum dederunt, multos Adamantes, ſed tenellos inuenerunt. Tandem in cacumine Veſuli montis Liguriæ in Gallia Subalpina, ex cuius radicibus Padus flumen oritur, Adamantes quadrilateri ſunt, & ita in acutum tendentes, vt manu ſolertiſſimi artificis elaborati eſſe videãtur: immò Gaudẽtius Merula ſe ibi hos obſeruaſſe prodidit. *Lib. 4. memor. ca. 21*

VENENVM AN INSIT Adamanti.

C MVLTI homines proletarij crediderunt Adamantem à Venenarijs adhiberi, quoniam, ſua praua qualitate, venenare poſſit: hac de cauſa huius lapidis puluerem inter venena exitioſa collocarunt; proptereaquòd nullis præſidijs emendari queat. Hanc ſtabilire ſententiam conantur, quoniam Theophraſtum Paracelſum, qui in Chymica facultate primam laudem obtinuit, puluere Adamantis, perijſſe intellexerunt: cum tamen id à Diſcipulis Theophraſti diuulgatum fuiſſe perhibeatur, vt illius impoſturam velarent: nam ille vitam perennem ſibi, ſuiſque, adhibitis medicaminibus chymicis, pollicitus fuerat: nihilominus in flore virilis ætatis extinctus eſt. *Theophraſti Paracelſi mors.* Verùm hæc opinio explodenda videtur; cum experimentum, & ratio ſuadeant, nihil veneni in Adamantibus reſidere. Niſi velimus aſſerere Adamantem in fruſta diſſectum, & minimè politum in ventriculo, & inteſtinis, ad modum vitri, exulceratorium euadere, dum, ſauciatis inteſtinis, vulnera illa, orta putredine, in ſordida vlcera, & lethalia degenerant. Nam Zacutus Luſitanus id, exemplo cuiuſdam ſerui mercatoris, *Li. 2. Prax. med. obſer. 16.* confirmat, qui cum tres impolitos Adamantes doloſè deuoraſſet, poſtridie in tormina ventris incurrit, & deinceps, inteſtinis exulceratis, cruenta deijciens, febre correptus
D eſt, & nullis præſidijs conualeſcere potuit, quoniam, vlceribus in dies magis, atq; magis ſorditie ambundantibus, tabefactus interijt. Hinc manifeſtarium euadit Adamantem non venenando, ſed ſauciando exitioſum eſſe.

Ex altera parte Nicolaus Monardes recitat hiſtoriam priuati ſerui, qui furtiuos vorauerat Adamantes, illoſq; poſtea integros, ſine vllo valetudinis periculo, vnà cum alui excrementis egeſſit. Vnde colligere oportet non ſemper Adamantibus inteſtina ſauciari, & multò minus puluere eorumdem poſſe lædi, dum craſſioribus excrementis inuolutus vix inteſtina attingere poteſt: quinimò Monardes hanc roborat ſententiam, exemplo cuiuſdam mulieris, quæ ſcobem Adamantis marito antiqua laboranti dyſenteria, abſq; detrimento, propinauit.

DENOMINATA.

Baſaltes dura ſubſt. *Li. 37. cap. 11.*

ADAMANTINVM, vel Adamantæum non ſolum ſignificat quodcumq; ex Adamante conſtans, ſed plerumq; metaphoricè indicat omne illud, quòd impenetrabile, & validiſſimum eſt. Immò, in hoc eodem ſenſu, hæc vox ἀδαμάντινος à Græcis vſurpatur. Ideò Baptiſta Pius, iuxtà hanc ſignificationem, compedes adamantæos vocauit. Præterea quidam lapis aſper, ferrugineus, & duritie adamantina refertus vocatur adamantinus, & præſertim illa marmoris ſpecies, quæ Baſaltes nuncupatur. Item quidem ſilex diaphanus, & durus vocatur à Gemmarijs adamantinus, quoniam ab illis ſculptus, & politus, pro Adamante Bohemico, venditur. Demùm quidam lapis Chalazias Plinio vocatus, adamantina duritie eſt præditus, deinde colorem, & figuram habet grandinis (Barbari Geloſiam vocant) etenim χάλαζα apud Græcos grandinem ſignificat. Ad finem adamantinus etiam ad homines transfertur; quandoquidem vir inexorabilis, adagio, adamantinus cognominatur. Quamobrem, qui verbis nequaquam flecti poſſunt, ex ſanguine adamantino procreati, vel tunica adamantina veſtiti dicuntur. De his Heſiodus ſic cecinit.

Durus hic eſt animus ſolido ex Adamante creatus.

Lib. 6. Aeneid.

Ideò, in hoc intellectu, Pluto pectora adamantina habere à Poetis traditur, & hac ratione motus Virgilius columnas infernarum ſedium ex Adamante fabricatas eſſe finxit.

SYMBOLA.

Tyrannorum ſymbolum.

DVRITIES in gemmis id præſtare ſolet, vt ignibus magis reluctentur, conſequenterq; minus ab incendijs patiantur. In hoc genere, præcipuum locum occupat Adamas, qui duritia inſigni refertus, vix ab igne aliquam iniuriam percipit. Quapropter multi Principes, & viri eruditi Adamantem ad ſymbola traxerunt; vt Innocentiam, Fortitudinem, Conſtantiam, & alias virtutes huius generis ſignificarent. Quare Nonnulli in muſarum ſtudio accuratiſſimè exercitati pinxerunt Adamantem carbonibus accenſis circumdatū, cum Dicto. SEMPER CONSTANS. Meminimus etiā vidiſſe apud Authores non proletarios, effigiem Adamantis inter malleum, & incudem, cum hoc Dicto. SEMPER IDEM. Nam pariter Conſtantiam, & Perſeuerantiam demonſtrare volebant. Hinc viri litterarum non tenuiter eruditi, quæ ad perpetuam rei memoriam ſeruantur, Adamante notanda eſſe prodiderunt. Tandem in Emblematibus politicis, ad effigiem Tyranni indicandam, figuratur patina ſanguine plena, cuius medium occupat Adamas decoratus hac inſcriptione. SINE CÆDE, ET SANGVIME PAVCI. Cum re vera pauci ſint tyrannicum imperium exercentes, qui tandem ferro non pereant.

MYSTICA, ET MORALIA.

Iobus adamas myſticus. *Chriſtus adamas dictus.* *Serm. 5.*

VT oſtendamus quid arcani ſub Adamante lateat, animum ad Iobum conuertere debemus, qui omni cruciatuum, & calamitatum genere examinatus, nunquam à fortitudine, & conſtātia receſſit: quocirca iure optimo myſticus Adamas fuit nuncupatus: quinimò, iuxta ſententiam Adamantij, naturam Myſtici Adamantis Chriſtus induit, de quo Deus Pater id prodidit. Ecce ego ponam Adamantem in medio populi mei, quem neq; ignis tentamentorum in Deſerto comminuet, quem ictus malleorum, & plagæ Impiorum in Cruce non atterent, quem neq; ſepultura, neq; deſcenſus ad infernas ſedes violare poterunt. Sed omnia tanquam incorruptibilis, & diuinus Adamas ſuperabit. Myſticus etiam Adamas fuit vocatus in Præſepio, de quo Beatus Albertus verba faciēs de die Natali Domini, hæc prodidit: *Iacet Deus in præſepio quaſi quidam Adamas, vi charitatis, iumenta, paſtores, & reges ad ſe trahens, nullus arcetur, omnes*

nes inuitantur, ſolus Herodes excluditur, qui omnem religionem, & pietatem à ſua mentis domicilio excluſerat. Aliter Adamas, in ſacris Hebræorum, tanquam litationis ſignum obſeruabatur, quia de rebus mortalium quænam eſſet ſuperni Numinis ſententia, manifeſtabat. Namq; gemma hæc in medio pectoris ſummi Sacerdotis ſita erat, & ardentiſſimo fulgore micabat, ſi Deus proſpera, & ſecunda polliceretur. Sin ex voto nihil promittebatur, Adamas nihil mutatus priſtinum ſplendorem ſpargebat. At ſi Deus populum cædi deſtinaſſet, ſanguineus apparebat, demum ſi mors cuipiam impendebat, quodammodo nigrore ſuffuſus conſpiciebatur.

Moralis doctrinæ Profeſſores Adamantem ad hominem criminoſum comparant, qui ſceleribus inquinatus, colorem ferri, præ ſe fert, deinde duritie adamantina præditus eſſe videtur, dum ignibus ærumnarum, & ferro correctionum domari non poteſt. Rurſus virum etiam probum, & iuſtum Adamanti conferunt, qui, animi demiſſione, paruus, inſtar Adamantis, conſpicitur, ferrugineus abſtinentia, & auſteritate apparet, honeſtatis ſplendore radiat, & denique conſtantia ita durus eſſe traditur, vt flammæ *Moralia.*
B tentamenti interioris, & ferrum exteriorum calamitatum ab ipſo facilè ſuperentur.

VSVS IN MEDICINA, & in Varijs.

MINIME infrugiferum in medicina Adamantem eſſe multi arbitrātur; quoniam, in confringendo calculo, illius puluerem, per monocalamon, in veſicam inijciunt. Pariter Adamas tanquam amuletum aduerſus multas affectiones geſtatur. Sed Mylius, in hoc caſu, Adamantem auro, vel argento, vel chalybe incluſum commendat. At Michael Mercatus Adamantem probat geſtatum inter humerum, & cubitum brachij ſiniſtri, vt venena omnia ſuperentur. Præterquamquòd Incubum, & nocturna terriculamenta arcere traditur: idcircò veteres Aſtrologi hanc gem- *Locus in quo geſtandus eſt adamas.*
C mam Lunæ dicarunt, quæ ſola noctibus præeſſe perhibetur. Præter has Adamantis prærogatiuas, Marbodeus addit, hoc geſtato, rixas ſedari, & inſanos curari his verſibus.

Indomitumq; facit mira virtute gerentem
Et noctis lemures, & ſomnia vana repellit,
Atra venena fugat, rixas, & iurgia ſedat,
Inſanos curat &c.

Inſuper hæc gemma non ſolum medicinæ inſeruit, & ornamenti gratia geſtatur, ſed etiam multis mallei ictibus finditur in cruſtas, & in ſcobem redigitur, vt aliæ gemmæ ſcalpantur: quandoquidem abſq; huius ope, neq; aliæ gemmæ, neque ipſemet Adamas ſcalpi poſſet; cum cæteras gemmas duritie ſuperet. Marbodeus id memorat hoc verſu.

Huius fragmentis gemmæ ſcalpuntur acutis.

Verùm quidem eſt, quòd Adamas, multos dies, reſiſtit, antequam aliquid ſcobis ab ipſo ablatum appareat: nihilominus tandem ſcobs aufertur, & Adamas politur. Neq; aliquis vlla admiratione teneri debet, dum puluis Adamantum, cum non ſit ipſis du-
D rior, in illis tamen operetur; notum enim eſt omne agens patiente fortius eſſe debere. Id autem contingit, in hoc lapillo, quoniam particula Adamantis, quæ excauatur, vel politur, ſemper eadem manet, cum ſcobs Adamantis agens, & poliens non ſemper ſit eadem, ſæpiùs enim mutatur, vt ſingula pulueris corpuſcula, in excauando, & poliendo proprium munus obeant. Prædictis addit Benuenutus Cellinus, quòd duo Adamantes melius vnica vice ad perfectam polituram reducuntur, quia cum ſint duriſſimi, alterum ab altero abſumi neceſſe eſt. Quocirca duo diù ita ſimul fricantur, vt illis figura deſiderata concilietur. Deinde polito Adamanti infraſcripta tinctura ſupponitur, vt melius radiet. Hæc ex maſtiche mundata, & portione eboris combuſti in pollinem redacti componitur. Cæterùm Adamantes in Biſnagar ita perfecti, & politi inueniuntur, vt artis ope non indigeant, hoſq; de rupe veteri indigitant. *Quomodo Adamas poliat adamantem.* *Libr. 1. art. auraria.*

E

DE BERYLLO.
Cap. LXXIX.

ÆQVIVOCA.

FACERE non poſſumus, quin in præſenti Capite de Beryllo agamus, quoniam in antecedenti, necnon in Capite de Cryſtallo ſæpius Beryllorum meminimus. Sed quoniam hæc vox non caret ambiguitate, propterea primum æquiuoca examinabimus. Hodie gemmam anguloſam ex Cryſtallo fabricatam, quæ ſplendorem quemdam, inſtar Berylli, eiaculatur. Gemmarij Itali Beryllum indigitant; cum tamen Gemmarij F aliarum Nationum Beryllos tantùm appellent illos lapides pretioſos, aquæ marinę colorem referentes, de quibus in præſentia ſermo habebitur.

Lib. 6. *Berylius nomen Præſulis.* *Beryllus herba.*

Aliter Beryllus fuit nomen proprium Præſulis Boſtremæ vrbis Arabiæ, qui, ex ſententia Volaterrani, cum plura rectè, pro religione, ſcripſiſſet, poſtmodum omnia corrupit, peregrina quædam adducens, quæ multum à veritate recedebant: quamobrem conuocata Præſulum non paucorum ſynodo, annitente potiſſimùm Origene, tandem ad ſanitatem mentis redactus eſt. Rurſum Beryllus eſt herbæ genus, teſte Heſychio, apud Dionyſium de ſitu Orbis, ſed poſtea, quænam ſit hæc herba non deſcribitur. Meminimus quidem legiſſe apud Dioſcoridem, in antiquis nomenclaturis, hoc vocabulum (Berylion) quo, Antimone herba ab Antiquis indicabatur.

SYNONIMA, ET ETYMVM.

G

HÆC gemma à Latinis vocatur Beryllus, Græcis pariter βηρύλλος, & iuxta genus maſculinum, & fœmininum inflectitur. Aliter dicitur βηρύλλιος, λίθος. Apud ſeptuaginta Interpretes βηρύλλιον nempè Beryllum legitur. Quamobrem tàm à Latinis, quàm à Græcis, eodem nomine donatur detorto ab Indis, apud quos copia horum lapillorum generatur. Poetæ, vt plurimum primam ſyllabam huius vocabuli producunt, ſed alij, vt Prudentius, contra rationem proſodiæ eamdem corripiunt.

Hinc tibi ſapphyrum ſociauerat, inde Beryllum.

Marbodeus quoque, Poeta idem præſtat, vt inferius oſtendetur. Itaque Beryllus eſt octaua gemma Apocalypſis, & inter duodecim gēmas Rationalis poſtremo loco reponitur. Hæbraicè vocatur Iaſchpech; hinc nomen Iaſpidis deductum eſſe multi arbitrantur. Itali Aquam marinam nuncupant, nam Beryllum vocant lapillum anguloſum ex Cryſtallo fabricatum, & Nos Bononienſes Brillum appellamus quoddam genus ſalicis, quo calathi texuntur, fortaſſis, quia, detracto cortice ad modum Berylli gemmæ, ſplendeat. Barbari, loco dicendi Beryllum, ſpecillum pronunciant. H

Aqua marina gemma eſt.

DESCRIPTIO, ET NATVRA.

BERYLLVS gemma eſt, quæ colorem ex viridi cæruleum exhibere videtur, qualis color in aqua maris aliquando obſeruatur; ideòq; talis lapis Aqua marina à Gemmarijs appellatur. Quidam attribuunt illi colorem Hyacinthi dilutioris, quem glaucum nominant. Vnde Rhenius ſic cecinit.

Berylli lapidem liquidum, glauciq; coloris.

Marbodeus colorem Berylli non ſolum aquæ marinæ, ſed etiam virenti oleo aſſimilat his verſibus.

Eximios oleo ſimiles, lymphæue marinæ
Eſſe volunt, & eos probat horum gnara Vetuſtas.

Idcircò

A Idcircò ſi quis vellet rectè colorem Berylli exprimere, poſſet exiguam portionem Indici, quo Pictores vtuntur, in aqua clara diſſoluere, eiq; decimam partem coloris viridis addere: ſic enim, ad mentem Boetij, colorem genuini Berylli imitaretur. Poſtmodum Berylli omnes ſunt diaphani,& diluto colore referti; quando autem ſaturatum colorem induunt, tunc, pro alijs gemmis, annotante Boetio, habentur. Albertus Magnus ſcriptum reliquit, Beryllum eſſe candidum, &,ad inſtar aquæ, perſpicuum, ſed hic Author fortè ſeptimam ſpeciem Beryllorum à Plinio deſcriptam intellexit, quā Cryſtallis ſimilem eſſe voluit. Tandem Beryllus hoc habet à Natura inſitum, vt induſtria opificum ad ſexangulam formam redactus, inſtar ſtellæ, radiet: quocirca apud Vulgus Italicum, quicquid ſimilem fulgorem emittit, *Brillare* dicitur.

Imitatio coloris Berylli.

Brillare vnde dictum.

DIFFERENTIÆ, ET LOCVS.

B NATVRA ſummi Opificis miniſtra aliquando eſt Geometra, dum in varijs rebus generandis, varias figuras omnigenas eis imprimit: quandoquidem Beryllos interdum obſeruauimus ita eleganter à Natura ad angularem formam redactos, vt manus Artificis rectiùs eos formare non potuiſſet. Deinde, quoad colorem, Berylli variant: nam alij ſunt lucidi, & ſimiles aquæ Maris. Alij è regione Solis, nonnulla veluti grana milij intus habere videntur. Alij pupillis oculorum Serpentū ſunt ſimiles. Alij vergunt in aureum colorem, & hi Chryſoberylli appellantur. Quare, ratione figuræ, & ratione colorum, difficillimum eſt omnes Beryllorum ſpecies comprehendere, & potiſſimùm, quoniam, in hac hiſtoria, Authores inter ſe ſententijs variant. Albertus, Solinus, & alij multa Beryllorum genera eſſe autumant, ſed poſteà

Chryſoberilli qui.

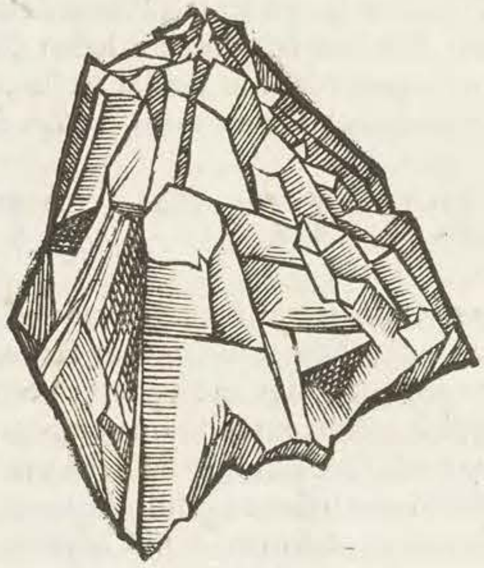
I. Tabella cum Beryllo, & ſpecie Ophitis.

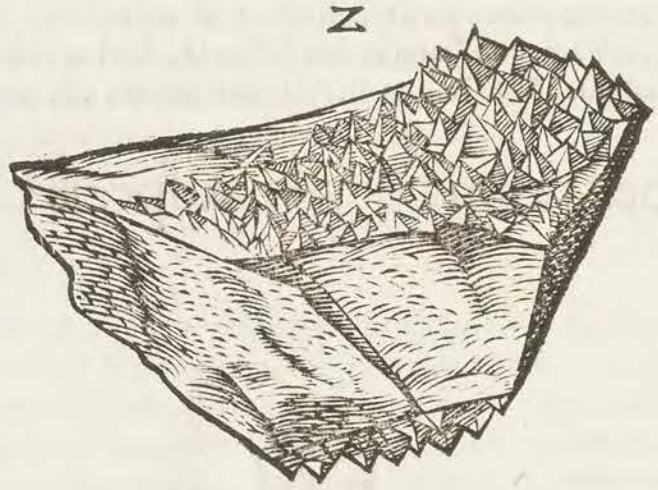

II. Tabella cum tribus Beryllorum differentijs.

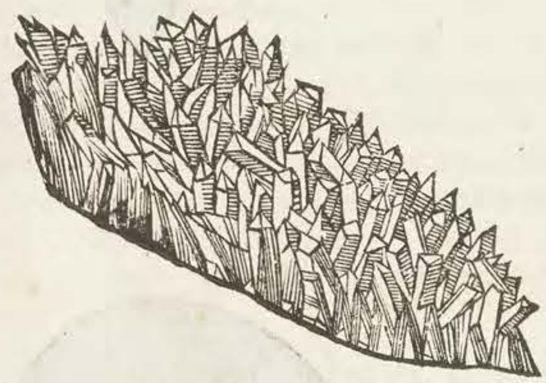
1

2

3

numerum non aſſignant. Rurſus decem eſſe ſpecies diuulgauit Mylius, & Marbodeus nouem tantùm proponit, dum ſic canit.

Iſtius eſſe nouem ſpecies dixere magiſtri.

Nos in præſentia ſpecies memoratas à Plinio proſequemur, deinde icones Beryllorũ repręſentabimus, qui nobis obſeruati fuerunt. Itaque, apud Plinium, primo loco memoratur Beryllus probatiſſimus viriditatem puri maris imitans. Huic proximum conſtituit

A ſtituit Beryllum primo pallidiorem, cum fulgore ad aureum colorem tendente. Vicinum genus pallidius facit, & Chryſopraſum dici aſſeuerat. Quarto loco Berylli hyacinthizontes collocantur, nimirum illi, qui colorem hyacinthi æmulantur. Quinto loco recenſentur Berylli Æroides, quoniam viriditatem Æris referant. Sexto loco ponuntur cerini, qui ſplendore cryſtallino colorem ceræ exprimunt. Cæterùm vna cum Boetio dubitamus, quòd Plinius, & alij Authores ad prædicta genera multas alias gemmas reducant: cum nomen Berylli olim commune fuiſſe videatur, & comprehendiſſe illas omnes gemmas, quæ, inſtar Cryſtalli, fulgentes aliquo colore diluto infectæ fuerunt. Nos hoc in loco damus tabellas duas cum iconibus Beryllorum, qui diuturnitate temporis nobis obſeruati fuerunt.

I. Tabella repræſentat Beryllum, in flauitie, æmulantem aquam maris. Deinde in eadem tabella delineata apparet quædam ophitis ſpecies, maculis paruis, de quo lapide ſuo loco actum eſt.

II. Tabella habet tres Beryllorum icones valdè inter ſe diſcrepantes.

B 1 Fluores, qui Beryllos imitantur.

2. Berylli plures ſimul iuncti.

3. Berylli alij pariter plures ſimul copulati.

Quoad locos natales, animaduertendum eſt, hunc lapidem naſci in Phœnicia; ſed quoniam maior copia ab Indis aduehitur: idcircò Marbodeus cecinit.

Hic lapis ad noſtras partes peruenit ab Indis.

Præterea memoratur ab Ortelio Ophietis petra, circa Babyloniam, vbi Beryllus oritur. Ad radices etiam Tauri montis, & in litore Euphratis fluuij potiſſimùm Beryllus producitur. Cæterùm Berylli, qui ſunt dilutioris coloris, & cryſtallis ſimiles, in varijs alijs regionibus, & præſertim in Germania, & Bohemia eruuntur. Facellus, in hiſtorijs, cuiuſdam oppidi, in Sicilia, Gratterij nuncupati meminit, vbi copia Beryllorum effoditur. Leander quoq; hiſtoricus, in deſcriptione Iluæ inſulæ, Smiridem cum multis Beryllis ibi inueniri aſſeruit. *Loci natales Beryllorum.*

C

SIMVLATIO.

NONNVLLI, inter Nuperos, tam eleganter, & ad viuum, ſummoq; artificio gemmas variorum colorum mentiuntur, vt Gemmarij ſæpiùs decipiantur: Vidimus aliquando Beryllum facticium, & ficticium, qui ita maris aquam æmulabatur, vt ſua perſpicuitate, & venuſtate cum legitimo, & genuino certaret. Berylli autem illis modis adulterantur, & ſimulantur, quibus cæteras gemmas fingi poſſe ſuperiùs demonſtrauimus. Verùm inter alios nobilior modus eſt, dum æs combuſtum in tenuiſſimum puluerem redigitur, & cum Cryſtallo in calcem redacto fornaci vitrariæ committitur. Talis autem ſeruanda eſt doſis, vt drachma æris libræ maſſæ vitri addatur. De his autem modis gemmarum ſimulandarum Ioannes Baptiſta Porta, in Magia naturali, legendus eſt. *Simulatio Beryllorũ.*

D

MYSTICA, ET MORALIA.

HIC lapis, qui quidem vt diaphanus fulget, ſed reciſus in ſexangulã formam clariùs ſplendet, myſticè, iuxtà ſententiam Cornelij à Lapide, aptatur Tribui Beniamin, quæ primum Hębreis Regem Saulem dedit, ſed ſtatim, eo mortuo, priuata eſt regno, ſed reciſa, nempè varijs ærumnis afflictata, denuò fulgere cæpit, & deniq; dedit Paulum Apoſtolum, in medio calamitatum refulgentem, & triumphantem. Rursùm, ex mente eiuſdem Cornelij à Lapide, Beryllus, cum in ſexangulas formas poliatur, myſticè Diuo Thomæ Apoſtolo conuenire videtur, qui tentamentis, & aduerſitatibus percuſſus, in fide ſemper probatus, & roboratus mirandum in modum refulſit. Ribera pariter Diuum Thomam Apoſtolum myſticum Beryllum appellauit, cum hæc gemma, præſertim apud Indos, reperiatur; nam, & ipſe in India euangelicæ doctrinæ Præco fuit, & ibidem eius corpus requieſcit. Præterquamquòd qui- *In cap. 28. Exod.* *In cap. 21. Apoc.*

quilibet Apoſtolus, propter mentis puritatem, myſticus Beryllus nuncupari poteſt: E
etenim quaſi aqua clariſſima gratiæ cæleſtis gradum ſuſcepit, repercuſſione angulorum magis refulſit: ſiquidem Apoſtoli, quò magis laboribus premebantur, quaſi factis in lapide angulis, magis atq; magis radiabant. His addamus, quòd glaucus color, qualis in oculis Leonum, Aquilarum, & Draconum obſeruatur, & talis oculorum Neronis color fuiſſe dicitur, maximum intuentibus terrorem incutit: idcircò Antiquitas Palladem bellorum præſidem glaucis oculis figurauit. Itaq; Beryllus tali colore refertus terrorem diei nouiſſimæ indicabit, de qua dicitur apud Ioelem. *Dies Domini terribilis valdè.*

Inſuper, in doctrina morali, Beryllus, qui nullum dicitur habere ſplendorem, niſi ſcindatur, & ad hexagonam figuram reducatur, ad illos comparari poteſt, qui nullo honeſtamenti fulgore ſunt ornati, & in criminibus verſantur, donec ſcindantur, nimirum donec malleo calamitatum percutiantur, quia tunc refulgere incipiunt.

VSVS IN MEDICINA, F
&in Varijs.

PLINIVS, ex Magorũ ſententia, ſcriptis mandauit, Beryllũ contra ſegnitiam valere, ingenio prodeſſe, Coniugatos inuicem cõciliare, quia Venus huic gēmę pręeſt, & deniq; hoſtiũ pericula arcere, ſed ſatiùs fuiſſet aſſerere, Beryllum vitia hepatis & vētriculi corrigere, & affectibus oris, gulæ, & oculorum mederi: quandoquidem aqua, in qua Beryllus ſpatio diei naturalis, fuerit infuſus, oculos humētes ſanare perhibetur. Rectiùs, teſte Boetio, quando vulnera oculis ſiue pupillæ, ſiue alteri parti inflicta fuerint, redigitur Beryllus in tenuiſſimum puluerem, qui, quantitate lentis, quotidie, ſupino iacente ægro, in oculum inijcitur, donec ſanetur, dummodo patiens aliquantiſper immotus iaceat. Sin pupilla ſauciata fuerit, etiamſi commodè ſanari nequeat, attamen hoc præſidio ita emendatur, vt oculus minimè deformis appareat. Sin ocu- G
lus extra pupillam læſionem patiatur, à Beryllo non parum vtilitatis recipit; quemadmodum etiam in ſugillationibus oculorum, mirandum in modum probatur. Siquidem, in tali caſu, Boetius commendat infuſionem Berylli in aqua Verbaſci, & præſente inflammatione, in aqua Plantaginis, vel Euphragiæ, &, præſente vulnere, infuſionem in aqua Betonicæ, vel Tormentillæ extollit. Marbodeus nonnullis verſibus enumerat breuiter omnes affectus, quibus Beryllus occurrere poteſt hunc in modum.

Oculorum remedia.

Hic & coniugij præſtare refertur amorem,
Et ſe portantem perhibetur magnificare
Infirmis oculis, in qua iacet vnda medetur.
Pota ſimul ructus, ſimul & ſuſpiria tollit,
Et cunctos hepatis fertur curare dolores.

Præter vſus medicos, Paracelſus apud Mylium retulit, in Beryllo, præſentia, præterita, & futura conſpici, quoniam ſydus influentiæ imprimit gemmæ imaginem rei ſimilem, de qua quæritur. Sed minimè credendum eſt illis, qui inſulſiſſimas nænias, pro H
oraculis habent: Scimus quidem Beryllum, induſtria artis, ad hexagonam formam poliri, quoniam illius color ſurdus, angulorum repercuſſu, excitatur, & magis refulget; de hac re Marbodeus ſic canit.

Conſpicuos reddit ſexangula forma Beryllos;
Quòd niſi fiat, hebes his pallor ineſſe videtur.

In cap. 21. Apoc. Sanctus Anſelmus Cantuarienſis formæ ſeptangulæ in Beryllis meminit; ſed fortaſſis, ob errorem, ſeptangulum, pro ſexangulo, ſcriptum fuit. Rurſus Berylli ad ſphæricam figuram redacti, & radijs ſolaribus expoſiti, authore Anonymo, tanquam ſpecula concaua ignem excitant. *L.37.ca.5.* Apud Indos, referente Plinio, Beryllos inelegantes perforare, & ſetis Elephantorum traijcere ſolebant, vt monilia formarent. Elegantes verò non perforabant, quoniam ad ſexangulam formam arte trahi poterant, vt ſuperiùs annotauimus. Quamuis Berylli à Natura etiam aliquandò ſexanguli, in ſinu terrę, formentur, vt Plinius monuit.

DE

A

DE CARBVNCVLO, SIVE RVBINO. Cap LXXX.

ÆQVIVOCA.

NONNVLLIS Carbunculus cum nominetur Adamas, non erit ab re huius hiſtoriam præcedenti annectere. Sed quoniam hoc vocabulum in æquiuocationem incurrit; primùm aliquid de hoc nomine memorabitur.

Carbunculus, apud Latinos, eſt nomen diminutiuum, & paruum car-
B bonem ſignificat. Apud Medicos eſt malignus tumor præter naturam cum vlcere citò cruſtam faciente, & vehementi totius partis circumſtantis inflammatione: hic, vagante peſtilentia, in corporibus humanis ortus, Carbunculus peſtilens appellatur. *Carbunculus morbus.* Apud Authores, de re ruſtica, Carbunculus vſurpatur pro terra, vbi teſſellæ lapideæ, & nigræ reperiuntur: hinc carbunculoſus ager vocatur, qui copia huiuſmodi Carbunculi abundat. *Carbũculus eſt terra.* Pariter Carbunculus in vitibus, & arboribus florum adustio appellatur, quæ ad nigredinem carbonis accedit. Item Chryſippus monimentis mandauit, quòd materia lapidis philoſophici Carbunculus, ſiue Apyros Chymiſtis cognominatur, quoniam, ad inſtar Carbunculi gemmæ, ignem non timeat. *Lib. 1. de re metall.* Demùm, iuxta aliquorum ſententiam, Carbunculus eſt lapillus naſcens in fronte cuiuſdam animalis, more ardentis facis de ſe lumen emittens. Id autem fabuloſum eſſe Alcaſarius opinatur. *In Apoc. ca. 2.* Tandem Carbunculus eſt gemma, quam in præſenti Capite, examinaturi ſumus. Hæc apud Græcos vocatur ἄνθραξ, ſcilicet Anthrax, quæ vox ſimiliter non ſolum gemmam, ſed etiam Carbonem accenſum indicat: immò eſt genus tumoris pau-
C lò ante deſcripti. Amplius, apud Suidam, eſt genus piſcis, quod ſupra carbones, vt plurimum aſſatur. Quædam Carbunculi ſpecies nominatur Lychnites, quoniam, more flammarum lucernæ, ſplendeat. Hæc autem vox eſt æquiuoca: quandoquidem marmoris etiam quædam ſpecies ſuperiùs memorata dicitur Lychnites, cum olim in fodinis ad lumen lucernæ cæderetur.

SYNONIMA, ET ETYMVM.

CARBVNCVLVS eſt quarta gemma Rationalis, & aliquibus Adamas vocatur, quoniam, dum perfectiſſimus eſt, fulgorem candidum ſpargit; niſi velimus aſſerere hanc gemmam, inſtar Adamantis, ignibus reſiſtere. Alioquin nomen Carbunculi huic gemmæ aſſignatur, quoniam fulgorem ſuum, ad modum carbonis ardentis, eiaculetur. Hinc Marbodeus cecinit.

D
Ardentes gemmas ſuperat Carbunculus omnes:
Nam velut ignitus radios iacit vndiq; carbo,
Nominis vnde ſui cauſam traxiſſe videtur.
Sed græca lingua lapis idem dicitur ἄνθραξ.

Alij addunt inde traxiſſe nomenclaturam, quia, more accenſi carbonis, in tenebris ſplendeat. Sed ſatiùs erit, vt dicamus, hanc gemmam ſolaribus radijs expoſitam, colorem ardentibus prunis ſimilem fundere. Aliter Latinis vocatur Rubinus, ob inſignem ruborem, quo refertus eſt. *Rubinus quid.* Græcis vocatur ἄνθραξ, nempè Anthrax, quia, hac voce, Carbo denotatur. Alioquin Anthracites eſt quædam Carbunculi ſpecies, in qua, veluti ſcintillæ ignis, diſcurrere videntur. *Anthracites.* Dicitur etiam Apyrotus, quoniam ignem non ſentiat, necnon Pyropus, quia ignei ſit aſpectus. *Apyrotus. Pyropus.* Cæterum Pyropos apud Authores græcos eſt nomen tantummodò adiectiuum. Poetæ autem latini, pro nomine ſubſtantiuo gemmam indicante, vſurparunt. Ouidius hæc habet.

Clara micante auro flammaſq; imitante pyropo. *Li. 2. metamor.*

Hæ-

Hæbraicè appellatur Bareketh, Chaldaicè Barkan, quæ vox prorſus idem ſignificare videtur, quoniam hæc vocabula ab eodem themate deducuntur. Italis Carbonchio, Germanis Carfunckelſtein, Indis Tokes, vel Mamca, Perſis, & Arabibus Iacut. E

ORTVS, ET NATVRA.

EX ſuccis rubentibus claris, & diaphanis Carbunculus originem ducere perhibetur: quoniam autem à Natura optimè concoctus eſt, & inſigniter durus, nullum ab ignibus damnum recipere poteſt. Plerumq; naſci ſolet in quadam matrice lapidea roſei coloris, quæ dum perſpicua eſt. Rubinus Balaſius cognominatur. Sin perſpicuitate careat, matrix Rubinorum paſſim nuncupatur: cum, in hoc lapide, Rubinus tanquam infans in vtero moretur, vbi formatur, & creſcit, & primum candicare, deinde paulatim rubedinem nanciſci traditur. Hinc fit, vt Rubini in colore varij inueniantur. Qui autem ruborem perfectum induunt, in tenebris etiam radiare dicuntur. F
Vnde Marbodeus de hoc Rubino verba fecit hunc in modum.

Rubinus balaſius quid.

Huius nec tenebræ poſſunt extinguere lucem.

Quoniam autem naturaliter hic lapis igneum nitorem fundere videtur: propterea à Poetis igniuomus, præfulgens, flammiuomus, & radians nuncupatur. Quod autem noctu, inſtar carbonis luceat, adhuc non eſt exploratum. Garzias ab horto refert ſe allocutum eſſe nonnullos, qui id obſeruauerint, ſed ijs fidem non adhibuit. Gemmas autem in tenebris fulgentes poſſe à Natura produci affirmamus, dum eadem Natura lignis putridis, nitedulis, ſquamis piſcium, & oculis felium talem lucem impertitur, vt in tenebris fulgeant; ſed apud nos adhuc incertum eſt, num aliqua gemma huius conditionis inueniatur.

Præterea, inter omnes gemmas ardentes, Carbunculus principatum occupat: Nam inter illas, veluti aurum, inter metalla, & Sol, inter ſydera, refulget. Quapropter non eſt mirum, ſi Veteres Carbunculum Soli conſecrarunt. Itaq; Rubinus eſt gemma diaphana, limam reſpuens, in rubore rutilans, cum exigua portione cærulei coloris. Rubor huius gemmæ rubedini ſanguinis, Cocci, vel Laccæ Indicæ aſſimilatur. Quandò autem ex flauedine rubet, tunc non ad Rubinum, ſed ad Granatum, vel Hyacinthum G
Nuperorum refertur. Deinde Rubinus, ex mente Plinij, hoc habet inſitum à Natura, vt ſurſum ſi attollatur, magis ſplendeat, & in acetum acre proiectus magis niteat. Quinimò digitis calefactus, vel etiam Sole, paleas, & fila chartarum ad ſe allicere traditur. Tandem Rubini granati tali colore ſunt referti, vt is nulla ignis violentia auferri poſſit: talis enim color, annotante Boetio, ita incendijs reſiſtit, vt in vaporem, vel halitum abire nequeat.

L. 37. ca. 7.

DIFFERENTIÆ.

PLINIVS Rubinos, ſeu Carbunculos, ratione loci natalis, diſcriminat, & in vnoquoque genere mares, & fæminas conſtituit; quoniam maſculos in colore acriores, & fæminas languidiores eſſe affirmat. In primis memorat Rubinos amethiſtizontas, qui in colorem amethiſti vergunt, deinde, Syrtitas: Syrtes enim ſunt ſaxa circa fines Africæ, poſtea Indicos, quos plerumque ſordidos facit. Lithizontas candidiores diuulgat. Apud Græcos λιθίζω eſt lapidem refero. Carchedonios minores Indicis prædicat. Carchedon eſt vrbs Africæ. Æthiopicos pingues, & ferè abſque nitore publicat. Alabandicos ſcabros, & cæteris nigriores eſſe dicit. Alabanda eſt ciuitas Cariæ. Tandem Troezenij, apud Plinium, varij ſunt, at maculis albis diſtincti, fortè erunt Amandini Nuperorum à loco ita nuncupati: etenim Troezen eſt oppidum in ſinu Argolico. His additur Sandaſtros, alijs nominatus Grammatites aureas guttas veluti ſtellantes intus continens; cum in ſuperficie nihil appareat. Plinius prædictas differentias ita tradit confuſas, vt difficulter internoſci, & diſtingui poſſint. Euax vndecim Rubinorum ſpecies proponit. Marbodeus duodecim eſſe voluit, dum canit, H

Sexus in gemmis.

Sandaſtros, & Grammatites.

Et ſep-

A *Et ſpecies eius ter trinæ, treſq; feruntur.*

Albertus Magnus Carbunculum ad tria genera reuocat, nempè ad Balaſcium, Granatum, & Rubinum. Ruieus ad quatuor reducit, nempè ad Carbunculum, Balaſcium, Rubinum, & Granatum. Pariter, ex Boetio, Rubinorum quatuor genera conſtituuntur, nempè Rubinus verus, Rubacellus, Balaſcius, & Spinellus. Horum poſtea, alij albicant, alij rubent. Deinde horum rubor eſt varius, nam alij media parte rubent, & media candicant: Alij demùm, iuxta alteram partem, Rubini naturam, &, iuxta alteram, ſapphiri participant. Vt autem differentias à Veteribus propoſitas conciliemus differentijs Nuperorum, ſciendum eſt, apud Gemmarios noſtræ ætatis, Granatos ſplendidiſſimos vocari Rubinos, qui Antiquis Carbunculi, & Græcis Pyropi fuerunt nominati. *Pyropi.* Quando autem rubedinem dilutiorem, & maximè fulgentem habent, Spinellæ Neotericis dicuntur, fortaſſis, apud Plinium, erunt Rubini fœminæ, quia languidioris ſint flammæ, aut referri poterunt ad illam ſpeciem, quam Epiphanius tradit noctu σπινθηρίζοντα, ideſt ſcintillas emittentem, quoniam σπινθὴρ græcè ſcintilla eſt: Alio-
B quin ſpinellæ vocantur, quia tales Rubini nonniſi parui, veluti ſpinæ inueniantur. Harum poſteà gemmarum color, iuxta intenſionem, & remiſſionem, variat. *Spinellæ etymum.*

Poſtmodum vocant Rubinum Balaſcium, vt aliqui Authores volunt, quaſi palatium; cum ſit veluti domicilium, & matrix Rubinorum. Aut potiùs, vt noſtra fert opinio, nuncupatur βαλιοκιος, quaſi iaciens vmbram, cum nonnihil vmbræ Rubini referat: eſt enim dilutioris coloris. *Balaſcij etymum.* Nuperi Carchedonios dicunt eſſe Rubinos granatos à ſimilitudine granorum mali punici, horumq; alios orientales, & alios occidentales conſtituunt. Alabandinos Granatis nigriores eſſe ſtatuunt. Tandem Amandinos nonnullis maculis inſignitos, Troezenios Plinij eſſe volunt. *Amandini qui.*

Poſtremò, ratione magnitudinis, aliqua differentia, in hoc genere lapidis pretioſi, obſeruatur. Nam recitat M. Paulus Venetus, in hiſtorijs, admirabilem Rubini magnitudinem apud Regem inſulæ orientalis Zeilæ: ſiquidem, cum Rubinus non reperiatur Amygdala maior; ille erat longitudinis palmi, & craſſitiei humani brachij, &, coruſcatione, igneam flammam ſuperabat. Item Boetius tradit, noſtris temporibus, apud *Li. 2. de lapid. c. 3.*
C Rodulphum ſecundum Imperatorem, ſe vidiſſe Rubinum, magnitudine oui gallinacei, qui olim ſexaginta millibus ducatis emptus fuerat. Nos damus hic tabellam varijs iconibus lapillorum decoratam, inter quos, nonnulli ad hoc caput attinentes deſignantur, & omnes numeris explicantur.

1. & 2. Lapillus eſt pronè, & ſupinè pictus, quem Praſium Leucochloron appellauimus, quoniam maculis tùm albis, tùm viridibus erat refertus, &, iuxta partem exteriorem, nitebat.

3. & 4. Lapis figura ferè quadrangula pronè, & ſupinè delineatus, coloris erat rubentis, & lutei, & æmulari videbatur Iaſpidem Erythroochron.

5. Lapilli Vnioni ſimiles, quoad figuram, & in colore Rubinos dilutiores imitabantur.

6. & 7. Lapillus ſubuiridis cælatura figuram monſtrans: erat admodum exiguus, &, iuxta alteram partem, videbatur habere figuram humanam, &, iuxta alteram partem, maculam in medio nigricantem habebat.

D 8. Rubinus granatus, quem Carbunculum Carchedonium à regione aliqui Authores nuncupant Colore erat rubeſcente ſaturato, & maximè lucido, ex quo monilia, & coronæ precariæ interdum fabricantur.

9. & 10. Rubinus Amandinus Nuperis dicitur. Erat lapis radians, cum quibuſdam maculis albicantibus.

11. Lapis pellucidæ ſubſtantiæ, & expoſitus radijs ſolaribus Rubinum æmulari videbatur.

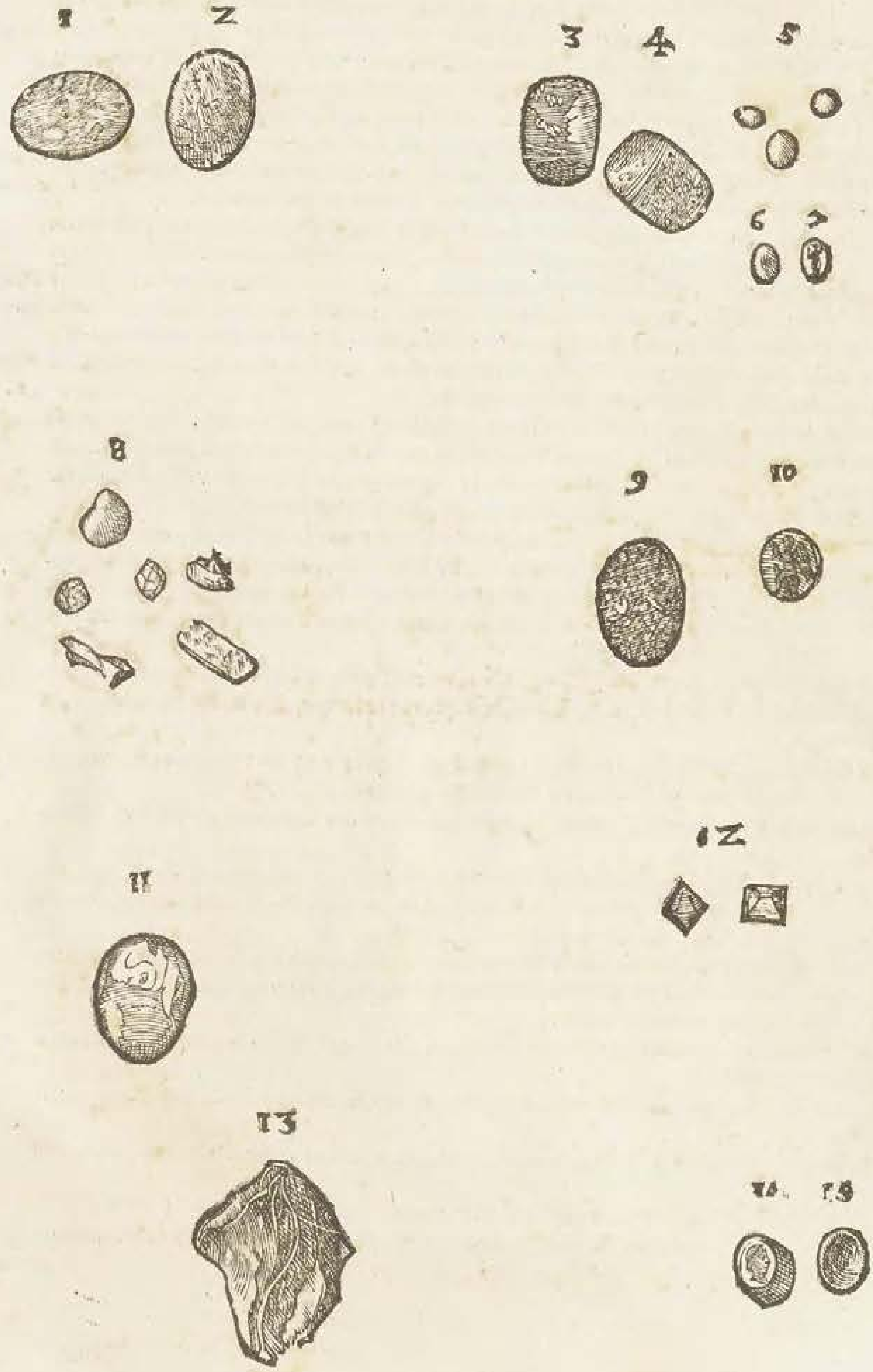
12. Berylli octagoni à Natura ita producti, qui primo aſpectu Rubinum Balaſcium repræſentabant.

13. Lapis pellucidus, qui Amandinum referebat.

14. & 15. Rubinus granatus pronè, & ſupinè deſignatus, pellucidus, & ſaturato purpureo colore micabat, & in eo effigies humana ſculpta erat.

Tabel-

Tabella varijs lapillorum iconibus decorata.

LOCVS, ET ADVLTERATIO.

IN montibus naſcitur Carbunculus apud Naſamonas, & Incolæ talem lapidem diuino imbre generari opinantur. Hi autem, ex Plinio, ſunt populi Libyæ: propterea hæc ſententia erit conformis aſſerto Alberti Magni, quando differens de hac gemma ſcripſit, Carbunculos plurimos in Libya eſſe. Alij tradunt Amethes eſſe populos Africæ Troglodytis proximos, apud quos copia Rubinorum naſcitur: vnde Marbodeus de hac gemma canens ſic ſcripſit.

Naſcitur in Libyæ Troglodytarum regione.

Nobiliores tamen Rubini in inſula Zeilan oriuntur. Minores in Corin, Calecut, Cãbaia, & Biſnagar reperiuntur. Optimi in Fluuio Pegu inueniuntur, quos Incolæ lingua, & ore explorant: quandoquidem frigidiores, & duriores, eſſe meliores arbitrantur. In
B Iaua, referente Botero, Rubini, & Spinelli habentur. Demũ in Taprobana Carbunculi excellentes venduntur.

Quoad ſimulationem huius gemmæ, Ioannes Augurellus, ad calcem Chryſopeię, docet modum mentiendi aliquas gemmas, & præſertim Carbunculum, & Balaſcium: etenim recenſet multa ingredientia, ex quibus paſta componitur, & poſtea addit. *Simulatio, & adulteratio.*

Nam Carbunculus atq; Balaſcius hinc pretioſus
Exit, & artificem ditat in orbe ſuum.

Trifariam igitur lapillus hic adulterari poteſt. Primus modus eſt, quando Rubinus pauca rubedine eſt refertus, nam tunc bractea rubeſcens, vel vitrum colore rubro tinctum ſubſternitur. Secundus eſt, quando gemma candicans, vt ſapphirus albus, Topaſius, Pſeudoadamas, vel Cryſtallus ſubſtituitur, & bractea rubens, vel aliud corpus rubicundum ſubſternitur: tunc enim gemma ita rubet, & radiat, vt à genuino rubino dignoſci nequeat. Tertius modus eſt, quando duæ vitri partes maſtiche tincta colore cocci agglutinantur, nam ita gemma fictitia tunc pellucet, vt verus Rubinus eſſe videa-
C tur. Huiuſcemodi fictitiam gemmam Artifices *Doppie* vocitant. Nonnulli auripigmento Rubinum mentiuntur: illud enim in vitro excoquunt, & materia parietibus vaſis adhęrens Rubini colorem acquirit. Alij modi legantur apud Portam in Magia naturali. *Lib. 6. c. 7.*

MYSTICA, ET MORALIA.

IN ſacris Paginis, nomine Carbunculi, ex ſententia Pererij, Chriſtus Redemptor noſter ſignificatur. Etenim inter huius mundi tenebras, more Carbunculi refulſit, quando, VERBVM CARO FACTVM EST, ET HABITAVIT IN NOBIS. Alioquin Carbunculus charitatis typus eſſe dicitur, quæ omnibus virtutibus pr-fertur: ſiquidem in nocte calamitatum fulget, venenum peccati fugat, & cæteras omnes virtutes conſeruat. Item Ribera Carbunculum attribuit Dan, propter Tribum eius, cuius magna fuit fortitudo, quæ, ad ſimilitudinem ignis, vrbem Lais exuſit, & *Iudic. cap. 18.*
D præcipuè, propter Samſonem, qui veluti quidam ignis in Paleſtinos fuit. Pariter Cornelius à Lapide myſticum Carbũculum appellauit Iacobum Apoſtolum fratrem Sancti Ioannis, qui ardens charitate Chriſti, primus Apoſtolorum, pro Chriſto, martyrium ſubiuit. Poſſumus etiam moraliter Carbunculum ad viros perfectos comparare: quandoquidem Carbunculus lapis eſt pretioſus ignei coloris, & admirandum fulgorem ſpargit. Viri perfecti his prærogatiuis gaudent, dum feruenti charitate ardent, & candore honeſtatis nitent. His etiam conditionibus Dynaſtæ referti eſſe debent, vt exemplis, doctrina, & virtutibus alios imbuant, & illuſtrent. *Cõditiones viri perfecti.*

 E

VSVS IN MEDICINA.

CARBVNCVLO, ſiue legitimo Rubino, venena profligari, & aerem peſtilentem emendari author eſt Mylius. Alij authores tradunt Rubinum nõ ſolum geſtatum, immò eius puluerem in aliquo liquore hauſtum venenis reluctari, & medicamentum præmuniens aduerſus peſtiferos halitus euadere; item triſtitiam, & vana inſomnia arcere perhibent. Rubinus autem balaſcius facultates Carbunculi, ſed languidiores poſſidet. Tandem Rubinus granatus gemma Martialis manifeſtè exſic- *Facultates rubini.* cat, & collo ſuſpenſus cor exhilarat, necnon hauſtus in aliquo liquore affectui melancholico occurrit: hac de cauſa ingreditur electuaria cardiaca, quorum deſcriptiones in Antidotarijs exarantur.

DE HYACINTHO. F
Cap. LXXXI.

ÆQVIVOCA.

QVONIAM Hyacinthus in colore rubeſcit, & flammas ignis quodammodo æmulatur, ad genera Carbunculi à nonnullis reducitur: ideò huius hiſtoriam præcedenti annectere operę pretium eſſe duximus Id igitur, conſiderata nominis ambiguitate, præſtabimus. In primis Hyacinthus fuit puer Laconicus admirandæ venuſtatis ab Apolline, & Zephiro vento adamatus, qui (vt fabulantur Poetæ) cum in Apollinis beneuolentiam magis inclinaret, ob Zelotypiam, Zephirum in ſe armauit: cum igitur, G Diſco, cum Apolline luderet, Zephirus vehementiùs ſpirans Diſcum in aerem ab Apolline proiectum ira repercuſſit in puſionem Hyacinthum, vt ipſum interficeret. Hinc Apollo, ne tam formoſi pueri monimentum interiret, ipſum in ſui nominis florem commutauit; vnde Hyacinthia quædam nocturna ſacra dimanarunt à Lacedæmonijs in *Hyacinthus nomẽ virorum* honorem Hyacinthi ab Apolline perempti reperta. Sed omiſſis Ethnicorum nugamentis, apud Chriſticolas multi viri fuerunt inſigniti hoc nomine, & præcipuè ſeptem in Martyrologio Romano recenſentur, qui martyrio affecti cæleſte regnum adepti ſunt. His meritò addatur Hyacinthus Confeſſor natione Polonus, religioſam in ſeruitutem, Diuo Dominico adhuc inter viuos verſante, Deo ſacratus, & Sanctorum cætui, anno poſt ſeſquimilleſimũ nonageſimo quarto, à Clemente Octauo Pontifice Maximo aſcriptus: ſiquidem ex Illuſtriſſimo fuit Diui Dominici Ordine religioſo, qui proculdubiò Theologicæ militiæ anteſignanus eſt: vnde tot, & tanti viri in omni ſtudiorum genere exactè perfecti, & tot Euangelij Præcones, Eccleſiæq; Catholicæ lumina prodierunt, vt cunctos, qui doctrina claruerunt, & clarent, meruit, & mereat habere laudatores. H

Aliter Hyacinthus eſt planta, & flos eiuſdem nominis, cuius vnius tantum differen- *Hyacinthus planta* tiæ Dioſcorides meminit, Theophraſtus duas recenſuit, & Bauhinus, in Phytopinace, octo ſupra viginti ſpecies deſcripſit (loquendo tamen de Hyacintho verno, & martio) nam apud Poetas, vt noſtra fert opinio, eſt Lilium croceum maius Plinij apud Bauhinum, vel Lilium rufum apud Tragum, qui poſtea Lilium montanum, ſeu Martagon Hyacinthum Poetarum indigitauit: etenim Ouidius Florem natum ex ſanguine Puſionis Lilium nominauit his verſibus.

Li. 10. metam.

Flos oritur, formamq; capit, quam Lilia, ſi non
Purpureus color his, argenteus eſſet in illis.

Pariter apud Græcos ὑάκινθος eſt vox æquiuoca, dum herbam, vel florem, vel gemmam, de qua in præſentia agitur, necnon lanam hyacinthino colore infectam ſignificat.

SYNONIMA, ET ETYMVM.

IN Apocalypſi Hyacinthus eſt vndecima gemma, & nomen à planta, vel flore eiuſdem nominis ſortitur, cuius colorem quamproximè repræſentat, vt Iſidorus annotauit. Sed hoc non aſſequitur veritatem, niſi in Hyacintho Veterum, qui in colore neſcioquid cærulei, & violacei participat, & hac ratione flori Hyacintho verno, ſiue martio aſſimilatur. Namq; gemma, ſeu Hyacinthus Nuperorum conuenit in colore cum lilio croceo Plinij apud Bauhinum, quod aliqui Hyacinthum Poetarum indigitarunt: proptereaquòd Poetæ Hyacinthum puſionem in hunc florem ab Apolline transmutatum finxerunt. Garzias ab Horto gemmam hanc Rubinum flauum cognominauit, quoniam illam Hyacinthi ſpeciem intellexit, quæ nonnihil coloris rubri in ſe continet. Germanis vocatur Ein hiacinth. Apud Turcas dicitur Sariſilan. Apud nonnullos Italos, Guarnacino, à colore vini flaui in rubedinem inclinantis.

DESCRIPTIO, ET NATVRA.

HÆC gemma colore cæruleo, violaceo, & purpureo fulgere perhibetur, & color purpureus violæ purpureæ aſſimilatur: hinc ſententia Plinij veritatem aſſequitur, quoniam ſcripſit fulgorem violaceum in Amethyſto, & eumdem, ſed dilutiorem in Hyacintho nitere: quapropter Albertus ei colorem ſapphirinum, & Iſidorus cæruleum, & violaceum aſſignarunt. Sed aſſerendum erit colorem violæ in Amethyſto eſſe viuacem, & in hac gemma dilutiorem, & quodammodo à colore violaceo ad aureum inclinare. Verùm hodie apud nos talis Hyacinthus non obſeruatur. *Hyacinthus*
Habere hoc naturaliter inſitum à Natura Hyacinthus dicitur, & potiſſimùm illa ſpe- *Veterum*
cies, quæ ad ſapphyrinum colorem tendit, vt, ſereno Cælo, hilarem colorem oſtendat; *qualis.*
nubiloſo enim eius color obſcurus, & iniucundus euadit. Marbodeus de hac proprietate ſic cecinit.

——— qui protinus aera ſentit
Nubilus obſcuro, rutilans, clarusq; ſereno.

Duas alias proprietates Solinus memorat. Prima eſt, vt, cum ſit frigidæ naturæ in ore poſitus magis frigeſcat. Deinde adeò durus eſt, vt nonniſi ſcobe Adamantis ſcalpi poſſit. Hanc ſententiam confirmauit Marbodeus his verſibus.

Hic & in os miſſus, plus frigidus eſſe probatur,
Duritia ſolida cædi, ſcalpiq; recuſat,
Fragmentis tantùm ſuperabilis eſt Adamantis.

DIFFERENTIÆ.

ALBERTVS Magnus duas huius gemmæ differentias conſtituere videtur, primam aquaticam, & in flauo candicare aſſeruit, ſecundam ſapphirinam, & pellucidam eſſe ſcripſit. Hinc Agricola & ipſe duas ſpecies proponit: nam Hyacinthos dilutioris coloris, fœminas, & obſcurioris, maſculos nuncupauit. Arabes authores coloris citrini, rubri, & antimonij meminerunt; conſequenterq; tres differentias Hyacinthi conſtituerunt. Item Franciſcus Ruieus tria genera aſſignauit, pri- *Lib. 2. de*
mum genus ad ruborem inclinare, ſecundum ad croceum colorem, & tertium ad cæru- *Gemm. ca*
leum tendere ſcripſit. Vnde Marbodeus hanc ſtabilire ſententiam videtur his carmi- *12.*
nibus.

Hyacinthi ſpecies docti tres eſſe loquuntur;
Nam ſunt granati, ſunt citrini, venetiq;.

Itaq; vltima differentia à Marbodeo memorata fortaſſis erit Hyacinthus ab Epiphanio nuncupatus θαλασσίδης, quia colorem maris referat. Boetius quatuor Hyacinthorum differentias obſeruat: in primo genere Hyacinthum rutilantem, & colorem ſan- *Li. 2. de lapid. c. 30.*

guinis biliofi oſtentantem reponit. In ſecundo genere Hyacinthum ex rubore flaueſcentem collocat. In tertio, qui colorem habet flaui ſuccini, recenſet & nonniſi duritia, ab inuicem diſcriminantur. In quarto genere memorat Hyacinthum præditum colore ſuccini albi, & pellucidi; huncq; viliſſimum inter cæteros prædicat. Verùm Hyacinthus Antiquorum, cum ad violaceum, & purpureum colorem inclinet, inter Amethyſti, & Sapphiri genera collocandus eſt. Cùm Gemmarij noſtræ ætatis Serapionem ſequuti, pro Hyacintho, accipiant illam gemmam ad croceum colorem, vel aureum tendentem, quæ inter genera Chryſolithi reponitur, & talis gemma, inter fragmenta pretioſa à Medicis admittitur. E

Qui autem exactam Hyacinthi cognitionem, & diuiſionem exoptat, neceſſe eſt, vt illum in tres præcipuas ſpecies diſtribuat, iuxta colorem, rubicundum, flauū, & amethiſtinum, qui in tali gemma dominantur. Prima ex principalibus differentijs, in quinq; alias ſpecies diuiditur. Prima aſſimilatur Granato. Secunda eſt ſimilis vino in rubedine flaueſcenti, & hæc ſpecies fortè erit Rubinus flauus Garziæ ab horto. Tertia in colore rubro flaueſcente nonnihil purpurei participat; & ex Cayro Babyloniæ deferri dicitur. Quarta eſt ſuperiori ſimilis, ſed ibi nonnulla puncta rutilantia inſtar ſtellarum aurearum obſeruantur, & aliqui ſpeciem hanc Sandaſtrum Plinij eſſe opinantur. Quinta ſpecies pariter prædictæ aſſimilatur, ſed, in illa loco ſtellarum, atomi nigricantes conſpiciuntur, & ob viridem, & aureum colorem, hæc ſpecies aliquibus Chryſopraſſus nominatur. F

Diuiſio Hyacinthi in varias ſpecies.

Sandaſtros.

Secunda ſpecies principalis Hyacinthi, in qua flauus color dominatur, & Chryſolithos cognominari poteſt in quatuor alias ſpecies ſubdiuiditur. Prima fulget, inſtar auri, &, ad mentem Plinij, ab Æthiopia defertur. Secunda eſt coloris dilutioris; ideò Albertus Magnus ſimilem gemmam in obſcuriorem, & clariorem diſtribuebat. Tertia eſt, in qua prædominatur flauus color, cum aliqua rubedine, & ad virorem obſcurum inclinat. Quarta eſt habens colorem flauum ita dilutum, vt Topaſio ſit ſimilis.

Tertia ſpecies principalis, quæ amethyſtini coloris eſſe dicebatur, in quinq; etiam ſpecies diuiditur. Prima eſt, quando in cæruleo nonnihil ruboris, & purpurei apparet. Secunda eſt vbi in cæruleo diluto aliquis color flauus conſpicitur. Tertia, vbi color eſt violaceus, ſed obſcurus, & opacus, & ex Arabia, iuxta mentem Plinij, afferri perhibetur. Quarta eſt ſubſtantiæ craſſæ, cum cæruleo diluto, portione coloris flaui, & huiuſmodi Hyacinthus viliſſimus habetur. Quinta, & poſtrema ſpecies eſt coloris dilutiſſimi, & fortaſſis erit illa apud Albertum, quæ Hyacinthus aquaticus nominatur. G

LOCVS, ET SIMVLATIO.

PLINIVS, Iſidorus, Albertus, & Maiolus monimentis mandarunt locum natalem huius gemmæ eſſe Æthiopiam; quam ſententiam ſequitur Marbodeus canens.

Aethiopes nobis tranſmittunt hanc quoq; gemmam
Cum multis alijs &c.

Nihilominus, ad mentem Mylij, naſcitur etiam in Luſitania, & ex multis Indiæ locis aduehitur, quia creſcit in Cananor, Calicut, & Cambaia. In nonnullis etiam Hiſpaniæ locis reperitur. Ignobiliores verò Hyacinthi ad Iſeram fluuium, in confinibus Sileſiæ, & Bohemiæ inueniuntur. H

Præterea Ficticius, vel facticius Hyacinthus ſic paratur. Plumbum in olla poſitum fornaci vitrariæ committitur, per aliquod temporis ſpatium: ſic enim plumbum in vitrum vertitur, & hyacinthinum colorem imitatur. Alios modos fingendarum gemmarum aſſignat Porta, quos Lector apud ipſum legere poterit.

Fictitius Hyacinthus. [margin partly illegible]

MY-

MYSTICA, ET MORALIA.

A COLOR Hyacinthi quamdam mollitiem præ ſe ferre videtur; ideò myſticè Dei clementiam indicare poteſt. Quocirca Deus, in veteri lege, præcepit, vt tunica Summi Pontificis hyacinthino colore referta eſſet; vt Chriſti clementia denotaretur. Quinimò Chriſtus ipſe à noſtris Pictoribus, veſtimentis eiuſdem coloris figuratur, vt inſinuent innatam miſericordiam, qua humanum genus proſequitur. Amplius cum Hyacinthus gemma ſit, nubilo cælo, obſcura, &, ſereno, rutilans, erit ſymbolum miſericordiæ ad remiſſionem criminum requiſitæ. Præterquamquod ſicuti Hyacinthus geſtantem ſecurum à fulmine reddit; pariter Peccatorum remiſſio aduerſus ictum fulminantis iræ Dei nos præmunit. *Miſericordiæ ſymbolum.*

B Moraliter etiam acceptus Hyacinthus, iuxta prædictam proprietatem, & cum ſit lapis temperatus, viro probo, & perfecto aſſimilari poterit, qui, in ſuis actionibus, temperatus eſſe debet, cũ non debeat plus ſapere, quàm oporteat, ſed ſapere ad ſobrietatem, vt Paulus Apoſtolus ſcripſit. Deinde, iuxta locum, & tempus, colorem mutare debet, quia, ſereno proſperitatum tempore, lætus Deo optimo maximo debitas grates perſoluere, & tempore calamitatum ærumnoſo, erga omnes miſericors eſſe debet. *Ad Rom. cap. 12.*

VSVS IN MEDICINA.

HANC gemmam magno vſui futuram eſſe ſcribunt illis, qui ſomnum conciliare deſiderant, necnon ijs, qui cor roborare, & ærumnas pellere volunt. Itaque Marbodeus de virtutibus cuiuſcumq; generis Hyacinthorum ſic canit.

Confortatiuæ cuncti virtutis habentur,
Triſtitiamq; fugant, & vanas ſuſpitiones.

C Cæterùm Albertus Magnus, & Fernelius, in expugnando toxico, hanc gemmam commendant. Auicennas quoque, in libro de viribus cordis, magnam vim roborandi ſpiritus vitales ei attribuit. Præterea peſtem ſæuientem arcet, ſi collo ſuſpenſus cutim regionis cordis contangat. Immò Marbodeus addit, hac gemma in annulo geſtata, ſecurum reddi hominem quocumq; progredientem, his verſibus.

Sed quodcumq; genus collo ſuſpendere poſsis,
Vel digito portes, terras ſecurus adibis,
Nec tibi peſtiferæ regionis cauſa nocebit.

Prædictis addit Mylius, Hyacinthum geſtatum ab homine peſte correpto, ſuum nitorem amittere, & colorem dilutiorem, & ingratum induere. Hinc non eſt mirandum, ſi Michael Mercatus, in libro de peſte, ſcripſerit hanc gemmam, in hoc affectu, tantoperè commendari. Quocirca, Conſtantinopoli, vbi vt plurimum, tertio quoq; anno, peſtis Incolas affligit, Hyacinthum ſemper geſtare conſueuerunt. Intelleximus etiam, quòd Poloniæ in quadam Pharmacopæa, Hyacinthus, magnitudine vnguis humani, argento incluſus ſeruatur, qui detentus apud vulneratos, impedit, quominus in vulnere putrefactio oriatur. Noſtris etiam temporibus ex Hyacintho Cardiaca electuaria parantur, quæ in febribus peſtilentibus inſignem ſolent habere prærogatiuam. Deſcriptio Diahyacinthi, ſeu hyacinthinæ confectionis apud Michaelem Mercatum habetur. Altera deſcriptio, & nobilior in noſtro Bononienſi Antidotario recitatur. Hæc autem electuaria, præter hyacinthum, radices, herbas, flores, & alia ſimplicia cordialia recipiũt. Pro componendis prædictis electuarijs, eligenda eſt illa Hyacinthi ſpecies, quæ ad colorem ſapphirinum inclinat: ſiquidem hæc, inter alias differentias, principatum occupare, & magnam refrigerandi facultatem poſſidere perhibetur: cum illa ſpecies, quæ ad Rubinum tendit, minori virtute refrigerãdi potiatur. Tandem ſunt, qui ſcripſerint, vt Serapio, fulgura, & fulmina geſtantibus hunc lapidem non nocere: hac de cauſa Aſtrologi veteres Hyacinthum Ioui conſecrarunt. *Remedium peſtis.* *Diahyacinthum.*

D

 E

DE AMETHYSTO. Cap. LXXXII.

ÆQVIVOCA.

L.14.ca.2. *Inerticula vitis ſpecies.* *L 5.ca.25.*

MAGNA afficimur admiratione, quòd nomen huius gemmæ haudquaquam vulgare in ambiguitate non ſpernenda verſetur: ſiquidem Amethyſtus apud nonnullos Veterum fuit quædam vuæ ſpecies virium ita infirmarum, vt nullo modo eius ſuccus ebrietatem excitare poſſet; quocirca Plinius narrat, ſuis temporibus, hanc vitem Inerticulam appellatam fuiſſe, quoniam iners, in tentandis neruis, haberetur. Item, apud F
Botanicos, Amethyſtus herba eſſe perhibetur, ſed poſtea, quænam ſit, ab illis non deſcribitur. Ioannes Baptiſta, in Phytognomonicis, habet hæc herba: Amethyſti herbæ folium meracioris vini colorem æmulatur, & contrà ebrietatem pollere aiunt. Fortaſſis Blitum rubrum intellexerũt, inter cuius varias ſpecies aliqua vini meracioris colorem refert; immò hæc herba ebrietati reſiſtere creditur.

Tandem, apud Græcos, hoc nomen, ἀμέθυσος, ſiue ἀμέθυστος æquiuocatione non caret, inflectitur iuxta maſculinum, & fæmininum genus, & ſignificat hominem minimè ebrium, ſiue aliquid ebrietatem arcens, præterea denotat gemmam, cuius hiſtoriam in præſenti capite examinamus.

SYNONIMA, ET ETYMVM.

L 3. quæſt. 1. *Nomina hebraica.*

HÆC gemma nona eſt Rationalis, & vltima inter duodecim gemmas Apocalypſis, Amethyſtuſq; vocatur Latinis, quia ἀμέθυστος Græcis dicitur, à littera α priuatiua, & verbo græco μεθύσκω, inebrior, ſiue quia ebrietati reſiſtat, ſiue quia, vt fuit ſententia Plinij, quoniam ad colorem vini accedens, tandem in colorem violæ terminet. Hæc poſtrema opinio magis aſſentitur ſententiæ Plutarchi, qui, in ſympoſiacis, ſcriptum reliquit illos in magno errore verſari, qui putarunt nomenclaturam Amethyſti tam herbæ, quàm gemmæ ab arcenda ebrietate deductam eſſe, quoniam vtrumq; ſortiri nomẽ à colore vini perhibet. Germanicè dicitur Ein amethyſt, Hebraicè dicitur Achlamah, vel Ahalamah, videtur autem Grammaticis Iudæorum hoc nomen deduci à Chalom, nimirum à ſomnio, quoniam geſtans hunc lapidem in ſomnia frequenter incurrat. Chaldaicè nominatur Enegla, nimirum oculus Vituli, cum color gemmæ ad ſimilitudinem oculi vitulini refulgeat. G

ORTVS, DESCRIPTIO, & Natura. H

Sarda Matrix Amethyſti.

HANC gemmam ex puro, & diluto nigro originem trahere multi affirmant, eidemq; accidere volunt, quod acinis vuarum contingit. Alioquin in Sarda gemma tanquam in matrice naſcitur, & augetur. Quapropter aliquandò inuenitur gemma, quæ, iuxta alteram partem, naturam Sardæ, &, iuxta alteram, naturam Amethyſti participat. Namq; veluti Sarda in corde ſaxi inuenitur, pariter, ex ſententia Theophraſti, Amethyſtus in aliquibus fractis lapidibus reperitur. Quoad deſcriptionem, Ouidius Amethyſto colorem purpureum aſſignauit, canens hũc in modum.

Lib.3.de Arte.

Hic Paphias myrthos, hic purpureos Amethyſtos.

Alij verò, vt Marbodeus, in hoc lapide non modò colorem purpureum, ſed violaceum, & roſeum commendarunt, verſus Marbodei ſunt hi.

Pur-

A *Purpureus color, & violaceus eſt Amethyſto*
Qui quaſi gutta meri ſolet, aut roſa munda videri,
Quidam marcidior, velut euaneſcit in album,
Vt corruptus aqua vini rubor eſſe putatur.

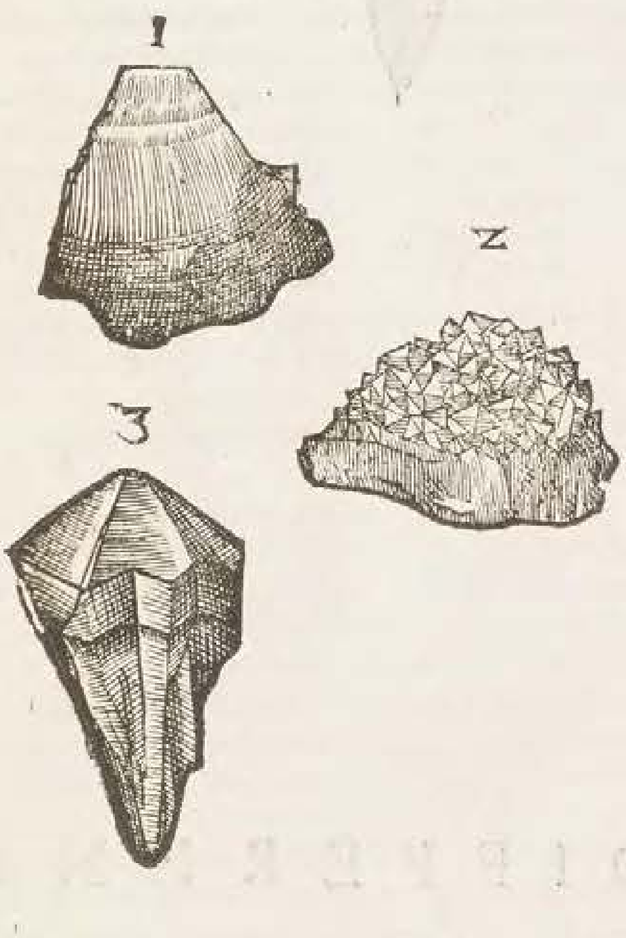
Hæc ſententia non recedit à veritate, quoniam gemma hæc, quando ſuam perfectionem adepta fuerit, triplici colore, ſcilicet roſeo, violaceo, & purpureo radiat: quandoquidem ille Amethyſtus, qui prædictis coloribus refulgebit, mirandum in modum commendatur, tum quia eſt durior, tum quia in Adamantem verti poteſt; & id fit eo modo, quo Sapphirus in Adamantem facilè tranſmutatur.

Hæc autem gemma tam grato, & iucundo aſpectu apparet, vt antiqui Authores eam nobilibus cognomentis decorauerint. In primis Dionyſius Afer eam dulcem nuncupauit, & Plinius, ex multorum ſententia, hanc Veneris gemmam indigitauit: quamuis hoc nomen cuidam tantum ſpeciei conuenire videatur, quemadmodum, in Rubrica differentiarum, exponetur. Prædictis addamus hanc gemmam facilè ſcalpi poſſe, ob B mollitiem, necnon in vili pretio haberi. Marbodeus de his proprietatibus ſcripſit hos verſus. *Gemma Veneris.*

Hic facilis ſculpi, contrarius ebrietati
Carus haberetur, meritò ſi rarior eſſet
At nunc negligitur quoniam communis habetur.

Eſt enim Amethyſtus inter omnes gemmas, vilior: hinc apud Italos circumfertur hoc adagium. *Amethiſta frà le gioie è la più triſta.*

I. Tabella cum tribus differentijs Amethyſti.

DIF-

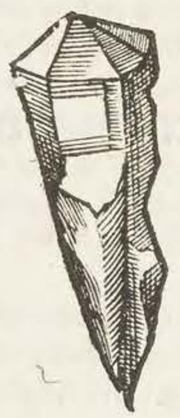
II. Tabella cum alijs Amethiſti differentijs.

1 2

3 4

1 2

1 2

DIFFERENTIÆ.

Li.27.cap. 6. MVLTÆ ſpecies, ſed præſertim quinque, iuxta ſententiam Plinij, proponuntur. Prima colorem abſolutè purpureum habet. Secunda ad colorem Hyacinthi vergit. Tertia eſt dilutior. Quarta eſt referta colore vini. Quinta ad naturam Cryſtalli accedit, modicoq; coloris purpurei inſignita eſt. Hanc poſtre-

A· ſtremam ſpeciem eſſe gemmam Veneris & Pæderotam, & Anterotam vocari perhibēt. Nam ἀντέρος Græcis eſt Cupido, aut quia παις eſt puer, & ἐρός amor dicitur; cum hæc gemma pueros ad amorem excitare credatur. Cum igitur Plinius quinque differentias propoſuerit, palmam tamen Amethyſto Indico aſſignauit. Albertus quoq; quinque differentiarum meminit, illaſq; iuxta maiorem, vel minorem coloris purpurei intenſionem diſcriminat. Hinc Marbodeus cecinit de hac gemma hunc in modum.

Pæderota. *Anterota.* *L. 2. de foſſil. c. 1.*

Huic quoq; dat ſpecies Veterum ſententia quinq;.

Præterea Orientales Amethyſti, quamuis in violaceo colore ad ſapphirinum tendant, nihilominus, & ipſi ab inuicem diſcrepant, quoniam alij obſcuriores, alij dilutiores inueniuntur. Immò quædam ſpecies in diluto colore ad roſeum vergens, aliquibus vocatur Balaſius, & ſpecies Cryſtalli apud Turcas habetur. Præter naturales, factitij quoq; dantur Amethyſti, dum drachma Mãganeſij vocati libræ vitri permiſcetur: hęc enim maſſa in fornace Vitrariorum liquefacta colorem amethyſtinũ acquirit. Nos hoc in loco nonnullas Amethyſti naturales icones in duabus tabellis repræſentamus.

B I. Tabella exhibet tres Amethyſti differentias.

1. Amethyſtus diaphanus, figuræ ferè triãgularis, colore ſaturatiore, in inferiori parte: nam in parte ſuperiori, iuxta angulum decurtatum, erat coloris albicantis cum linea tortuoſa fuſca.

2. Amethyſtus cum Fluore: nam in parte ſuperiori ſunt multi Fluores acuti, Iridem æmulantes, coloris violacei diluti. Poſt Fluores ſequitur materia concreta albicans, in qua Fluores amethyſtini reſident, cuius pars infima ad colorem cæruleum inclinat.

3. Amethyſti minera, cum ſucco concreto albicante, qui vlteriori coctione, vt noſtra fert opinio, in gemmam Amethyſti conuertitur.

Amethyſtus factitius.

II. Tabella alias Amethyſti differentias exhibet.

1. Gemma amethyſtina cum figura alata, quæ Angelum præ ſe ferre videtur: quandoquidem gemma hæc facilem cælaturam admittit.

2. Amethyſtus alter cælatus, referens figuram mulieris coma ſparſa, cum floſculo in manu.

C 3. & 4. Fluores amethyſtini, & quarto loco delineatus, fuit à Natura formatus cum ſex triangulis in vertice, colore ſubflauo. Poſt triangulos ſequitur materia albicans, & radians, & poſtremo loco ex amethyſtina, vbi eſt aliud fragmentum Amethyſti impuri cum aliqua materia albicante.

1. & 2. Lapis videtur amethiſtini coloris opacus. Verùm eſt ſpleneticus lapis, vel quia in colore lienem æmuletur, vel quia affectibus lienis medeatur.

1. & 2. in fine tabellæ alij lapides amethiſtini delineantur.

LOCVS, ET SIMVLATIO.

IN multis regionibus Orientis Amethiſti pręſtantes inueniuntur Marbodeus in hoc verſu ſic canit.

India mittit cum gemmarum maxima nutrix.

D In India etiam Occidentali huiuſmodi gem̃a obſeruatur, vbi Tlapaltehuilati vocatur. Incolæ renum regioni hunc lapidem alligant, vt doloribus nephriticis medeantur. Item, ex Epiphanio, in montibus Lybyæ naſcitur. Verùm in Arabia, Armenia, Ægypto, & Galatia reperitur, & ignobiliores Amethiſti in Thaſo, aut Cypro generantur. Pariter in Germania, Bohemia, Miſnia, & ſimilibus locis eruuntur, ſuntq; violacei, & pulcherrimi coloris, ſed quoniam nimis ſunt molles, idcircò in vili pretio habentur. Tandem Conſtantipoli magna Amethyſti copia dilutiotis inuenitur, qua Turcę vittata capitum tegumenta exornant, & quamdam Cryſtalli ſpeciem eſſe exiſtimant.

Ignobiliores Amethiſti vbi.

Quoad ſimulationem, mentiuntur Amethyſtum plumbo in maſſa vitri fuſo, vel colore violaceo cum maſtiche inter duo fruſta vitri glutinata, ſed Amethyſti in Germania inuenti ſimulationem non merentur, cum eorum copiam illa regio nobis ſuppeditet.

DE-

E

DENOMINATA.

Ameſtides lapis.

Veneris gẽma.

AMETHYSTINVM vocant, quòd ex Amethyſto cõſtat, vel quod amethyſtinum colorem repræſentat. Item amethyſtinatum appellauit Martialis, quod amethyſtino colore eſt exornatum. Ameſtides lapis apud Calepinum legitur, gemma ebrietati reſiſtens, fortaſſis erit Amethyſtus, de quo in præſentia agitur, cum aduersùs ebrietatem valere dicatur. Aliter Amethyſtina gemma erit Veneris gemma, apud Plinium, roſeum habens colorem ex carbunculo in purpuram refulgentem. Demùm Vuolcheſteinin in Miſnia eſt Fodina, quæ ab Amethyſto nomen inueniſſe perhibetur, quoniam copia huius lapidis ibi reperiatur.

F

MYSTICA, ET MORALIA.

Roſa gratiæ ſymbolum.

MYSTICVM huius lapidis ſignificatum Ribera, & Cornelius à Lapide ad Zabulon attinere affirmant, tum quia hoc lapide, charitas, & mores cæleſtes Zabulon, & Tribus eius denotantur, tum quia ex hac nonnulli Apoſtoli prodierunt, cæleſti virtutum ſplendore radiantes. Quinimò, apud Viegam, Amethyſto, Apoſtoli deſignantur. Quandoquidem, ſi Amethyſtus purpureo, & roſeo fulget nitore, & facilè ſcalpitur, Apoſtoli in laboribus patientes, facilè ſcalpi dicebantur: deinde purpureo colore in martyrijs refulgebant, & nitorem roſæ emittebant, dum gratiam ſibi conciliabant: etenim roſa gratiæ ſymbolum eſſe traditur: deinde ſuauiſſimas amoris flammulas de ſe fundebant.

Obedientiæ ſymbolum.

Rurſus quoniam hæc gemma parua eſt, & ebrietati reluctetur, Cornelius à Lapide illam Matthiæ Apoſtolo aptat, quia paruus ratione humilitatis fuit, deinde ſuperbia nunquam fuit inebriatus: hinc diuina ſorte, & vocatione, numero Apoſtolorum fuit aſcriptus. Inſuper cum hic lapis facilem admittat cælaturam, tamquam ſymbolum G Obedientiæ poterit diuulgari. Immò denotare poteſt charitatem, quæ ſcintillas quaſdam fundit. Huiuſmodi virtutes in viris iuſtis, & perfectis refulgent, dum omnium imperijs parcent, charitatis ardore flagrant, & tandem ſcintillas bonorum exemplorum ſpargunt. His addamus aſſertum Pierij, qui Amethyſtum ſobrietatis hieroglyphicum eſſe voluit, cum ebrietati aduerſetur, cum nemo poſſit vino vexari, qui huiuſmodi lapidem geſtauerit, vel guſtauerit.

VSVS IN VARIIS.

In lib. de lapid.

HVNC lapidem in lethargo non parum habere momenti aliqui affirmãt, quoniam Mercurialis ſit, vnde vigilantia prodire ſolet. Alij hoc, ad arcendam ebrietatem, vtuntur, quoniam à ſignatura, vel characteriſmo hanc virtutem ei ineſſe exiſtimant. Ariſtoteles author eſt, referente Franciſco Rueio (ſed non citat H locum) Amethyſtum vmbelico admotum vini vaporem ad ſe trahere, & diſcutere, conſequenterq; Patientem ab ebrietate liberare. Alij voluerunt, hoc lapide geſtato, prauas cogitationes reprimi, ingenium fælix reddi, & gratiam Principum conciliari. Rurſus, ad incendia, hic lapis commendatur, quoniam, periculo facto, aliqui teſtificantur modicum telæ, in quo lapis fuerit inuolutus, ſupra flammam lucernæ, vel prunas poſitum non comburi, niſi iuxta illam partem, quæ lapidem non tetigerit. Tandem annularij hac gemma vtuntur, dum politam palæ annulorum inſerunt. Immò nonnulli aſſerunt ſimilem gemmam fuiſſe annulo incluſam, quo Beata ſemper Virgo Diuo Ioſeph deſponſata fuit.

A

DE SAPPHYRO.
Cap. LXXXIII.

SYNONIMA, ET ETYMVM.

APVD omnes ferè Nationes Sapphirus hoc nomẽ obtinet Græcis Σάπ-φειρος λίθος, & etiam σάπειρος in aliquibus Lexicographis legitur: potius σύμφορος vtilis, & commodus, propter magnam vtilitatem, quam geſtantibus affert; vel quaſi σαφὴς ἴρις; nempè manifeſtus iris, quoniam colorem tum arcus cæleſtis, tum floris iridis referat. Albertus Syrtitem appellauit à loco natali, cum circa Syrtes inueniatur. Syrtes autem *Syrtites lapis.*
B duo ſinus Africani maris eſſe perhibentur: hinc Marbodeus ſic cecinit.

Hic quoq; Syrtites lapis à pleriſq; vocatur,
Quod circa Syrtes Libycis permixtus arenis.

Eſt Sapphirus ſecunda gemma Apocalypſis, & quinto loco inter gemmas Rationalis collocatur: deinde multis in locis ſacri Codicis memoratur: hinc fortè gemma caua, & gemma gemmarum nuncupatur. Id Marbodeus explicauit his verſibus.

Quem Natura potens tanto ditauit honore,
Vt ſacer, & meritò gemmarum gemma vocetur.

Hebraicè appellatur Sappir, Germanicè Ein Saphyr, Perſis Hylaa. Barbari, pro ſapphiro, papyrum pronunciant.

ORTVS, DESCRIPTIO,
C
& Natura.

EX ſuccis cæruleis, ob perfectam eorum coctionem, valdè perſpicuis gemma hæc ducit originem, & colorem Cælo ſereno ſimilem nanciſcitur. Eſt enim gemma in cæruleo colore pellucida, & diaphana, & ſecundùm Boetium, colorem Myoſotidis, aut Scorpioidis æmulatur, & in hac gemma rubedo nulla ſubeſſe videtur, quæ in Amethiſto vocatur. Propterea apud Marbodeum ſic canitur de Sapphiro.

Gemma refulgens eſt, puroq; ſimillima Cælo.

Camillus autem Leonardus Piſaurẽſis ei colorem puriſſimi cærulei attribuit, quamuis, iuxta ſententiam Epiphanij, purpuraſcere tradatur. Hinc poſtea Poetæ Cælum ſapphirinum cognominarunt. Plinius deſcribens hanc gemmam, ei colorem cæruleum cum punctis aureis attribuit: vnde hic Author pro Sapphiro, proculdubiò lapidem Lazuli intellexit. Præterea nulla inuenitur gemma, quæ Adamanti ſit proximior quàm
D Sapphirus. Immò nobiliſſima, & pretioſiſſima eſt, quoniam digna fuit, vt in throno *Cur gemma ſacra.* Dei repræſentaretur. Ezechielis verba ſunt hæc. *Aſpectus lapidis ſapphirini ſimilitudo throni.* *Cap. 1.* Item, ex Epiphanio, in Tractatu de duodecim gemmis, Deus ſuam cæleſtem laturus legem, in lapidibus ſapphirinis eam inſculpſit, veluti Hebræorum traditio affirmat, vt omittam Ioſephum, Toſtatum, & Caietanum, qui ab eadem ſententia non recedunt: Tandem olim tanti fecerunt, Sapphirum, vt, litteras Amicorum, Hebræi ſapphiro comparauerint.

DIFFEERENTIÆ, ET LOCVS.

RATIONE coloris, loci natalis, & magnitudinis, Sapphiri ab inuicem diſcriminari poſſunt. Quoad primum alij ſunt ſaturati coloris cærulei; hique pretioſiſſimi habentur, & alij ſunt albicantes; hi fœminæ, & illi mares appellantur

lantur. Sin omni colore careant, albi Sapphiri dicuntur, & Adamantibus valdè aſſimilantur, eorumq; vices, ad ornatum, ſubeunt, & peritiſſimos etiam Gemmarios decipiunt, quia Adamantes eſſe credant. Sunt aliqui Authores, qui hos in multas alias ſpecies diſtribuunt, ſed nos, in præſentia, cum iconibus Sapphiri careamus, prædictis duabus differentijs principalibus contenti erimus. E

Locus natalis. Quoad ſecundum, Sapphiri alij Orientales, alij Occidentales eſſe feruntur, qui poſtremi viliores eſſe traduntur. Quoad molem, hæc gemma magnitudinem amygdalæ non excedit: quocirca magnæ admirationi cunctis fuit Sapphirus in Indijs Occidentalibus repertus, qui magnitudinem oui gallinacei ſuperabat. Quoad locos natales, inueniuntur in Calecut, Cananor, Biſnagar, & Zeilan inſula, & præſertim in regno Pegu. Occidentales varijs in locis reperiuntur, nimirum in Bohemia, Sileſia, apud Rhodanum fluuium, & alijs huiuſmodi locis, ſed molliores ſunt, & lacteo colore perfuſi apparent; ideò Leucoſapphiri appellantur. Marbodeus tamen illum magnificat Sapphirum, quem Media producit: dum ſic canit.

Ille ſed optimus eſt, quem Tellus medica gignit. F

SIMVLATIO.

VITRVM cæruleum inter duos Adamantes Bohemicos glutinatum egregiè Sapphirum ſimulare ſolet. Alij ex vitro maſſam cæruleam in igne conflant, eamq; expoliri iubent, & imperitis pro Sapphiro offerunt. Hęc autem miſtura multifariam parari poteſt. In primis habetur lapis vitrum tingens colore cæruleo, & ſi plus iuſtò addatur, illud nigredine inficit, hunc Artifices Zafferam vocant, fortaſſis à colore ſapphirino. *Zaffera lapis.* Talis lapis ex colore cinereo tendit ad purpureum, ponderoſus, & friabilis eſt, ſolus non funditur, ſed vitro additus in fornacibus, inſtar vitri, fluit. Quando igitur drachmæ duæ huius lapidis libræ vitri maſſæ permiſcetur, & ſpatio ſex horarum in fornace manſerit, Sapphirinum colorem acquirit. Hæc autem materia à fornace exempta perito artifici polienda traditur, & Pſeudoſapphirus elegans fingitur. G Sed quoniam hæc maſſa non exactè aliquandò formatur, ideò in illa ſæpius bullę, & atomi apparent.

VSVS IN MEDICINA.

CVM hic lapis frigidæ, & ſiccæ ſit temperaturæ, vt cæteræ ferè omnes gemmæ, in puluerem redactus oculorum humiditates exſiccat, inflãmationes arcet, collyrijs ſi adhibeatur. Solo contactu non modò dolorem frontis ſanat, ſed viſionem etiam recreat, oculoſq; aduersùs quoſcumq; affectus præmunit. Hæc igitur opinio inualuit apud Turcas; proptereaquod eorum fœminæ inaures ex ſapphiris geſtare conſueuerunt. Amplius ſi quis ſæpiùs ſapphirum intueatur, oculos ab omni iniuria defendet, immò ita tutabitur, vt nihil aduerſi illis contingere poſſit. Deinde huius puluis cum lacte hauſtus vlcera, & vulnera interna ſanare traditur. Hinc fortè Dioſcorides Sapphirum in vlceribus inteſtinorum tantoperè commendauit. H Rurſus tota materia aduerſari venenis traditur, ſicuti Galenus, & Dioſcorides affirmant: quoniam ictibus Scorpionum, & Aranearum optimè occurrit: nam Aranea vitro incluſa, & orificio vaſis ſapphyro applicato, breui interire perhibetur. Albertus Magnus hanc gemmam omnibus vitijs cutis eſſe vtilem diuulgat, cum omnes inflammationes, & tumores præter naturam reprimat, & potiſſimùm anthraces peſtilentes extinguat, ſi lapis diù ſupra ipſos detineatur. Geſnerus id confirmat, quoniam ſapphirus manubrio plumbeo incluſus paſſim à Medicis Germaniæ, in anthrace contangendo, adhibetur, quia vapores venenatos expugnans, prohibet, quominus ad cor aſcendere poſſint. Quamobrem non eſt mirandum, ſi electuarium Diahyacinthum non ſine hac gemma componatur, quod poſtea frequenter à Medicis, in febribus malignis extirpandis, adhibetur. Chymici ſapphirum in ſalem redigunt, quoniam putant maiores vires in prædictis affectibus poſſidere. Alij tincturam, & eſſentiam Sapphiri extrahunt, quoniam

Lib. 9. de Simp. med. fac.

Lib. 5. de mat. med.

Lib. 2. de lapid. cap. 7.

Diahyacinthum.

niam in prædictis affectionibus, & præſertim in veneno, & peſte præſtantiſſimum remedium eſſe opinantur. Tandem oleum ſapphiri in prædictis commendant, ſed illius loco aliud poſtea obtrudunt. Anſelmus Boetius narrat ſe nouiſſe quemdam Chymicum, in Bohemia, qui oleum chamæmelinum pro ſapphirino vendebat, quod in vaſe æneo deſtillauerat, dum aqua egrediens oleum coloris ſapphirini in ſuperficie habebat. Huiuſmodi colorem ex floribus chamæmeli dimanare arbitrantur; cum tamen talis color ab æneo vaſe proueniat: quandoquidem ſal ammoniacus in vaſe æreo locatus, adiecta calce viua, colorem cæruleo vltramarino ſimilem paucis diebus reddit. Fiorauantus etiam Empyricus Sapphirum ad generãdam lætitiam ſummopere probat, quoniam Iouius ſit lapis: hac de cauſa omnes cordis affectiones mirabiliter ſanare aſſeuerat. Has medicas Sapphiri prærogatiuas Marbodeus explicat his verſibus. *Oleum Sapphiri.*

Corporeis etiam morbis lapis iſte medetur
Scilicet ardorem refrigerat interiorem
Sudorem ſtringit, nimio torrente, fluentem
Contritus parti ſuperillitus vlcera ſanat,
Tollit & ex oculis ſordes, & forte dolores,
Et vitijs linguæ ſimili ratione medetur.

VSVS IN VARIIS.

ANNVLARII non ſolum in annulis, ſed etiam in armillis, & monilibus, cæteriſq; ornamentis, & præſertim regalibus adhibent, hinc Marbodeus ſumpſit occaſionem canendi hunc in modum.

Sapphiri ſpecies digitis aptiſsima Regum.

Quinimò Sapphiro tanquam Sapphiro non contenti, illum in adamãtem transmutare conantur, dum in aurum liquefactum eum proijciunt, ſpatio horarum quatuor, nam, depoſito colore, albus inde tanquam Adamas extrahitur. Prædictis addamus, quòd Sapphirus libenter à nonnullis geſtatur, quia hominem reddit caſtum, fortaſſis, quia refrigerandi facultatem poſſideat. Vnde de hac virtute hoc diſtichon circumfertur. *Sapphiri mutatio in adamantẽ.*

Corporis ardorem refrigerat interiorem
Sapphirus, & cypriæ languida vota facit.

Marbodeus quoq; ad hanc proprietatem reſpiciens de vſu huius gemmæ ſic canit.

Et qui geſtat eum caſtiſsimus eſſe iubetur.

Hinc veteres Aſtrologi gemmam hanc Veneri dicatam eſſe voluerunt: quamuis alij ſacratam potius Ioui eſſe ſcripſerint. Alij tandẽ Phœbo dicatam eſſe exiſtimarunt; quoniam, cũ olim ſacra Apollini fierent, aut ab illo reſponſa peterẽtur, creditum eſt illi magis placere, & ab eo faciliùs aliquid obtineri poſſe, ſi Sapphirus tanquam concordiæ ſignum adhiberetur.

DE SMARAGDO. Cap. LXXXIV.

SYNONIMA, ET ETYMVM.

NOMEN Smaragdi Anſelmus Boetius deriuat ab arabica voce Zamarrut, qua lapillũ hunc ſignificant. Sed rectiùs eſt, vt deducatur hoc vocabulum à Græcis, quibus dicitur σμάραγδος, & etiam μάραγδος, παρὰ τὸ μαρμαίρειν, nimirum à rutilando, quoniam vbicunq; Smaragdus conſpicitur, ſiue ad radios ſolares, ſiue ad flammam lucernæ, ſiue ad vmbram, ſemper rutilans apparet, vt Marbodeus optimè exprimit hoc verſu.

Quem neq; Sol mutat, nec clara lucerna, nec vmbra.

Aliquibus vocatur Praſinus ob magnam, quam habet cum Praſio lapide ſimilitudinem. Apud Epiphanium lapis Neronianus, vel Domitianus nuncupatur. Quandoquidem referunt à Nerone, & Domitiano oleum in multa vaſa fuiſſe infuſum, quod, tractu temporis, pulcherrimum virorem contraxit, & hoc oleo, poſtea petram ſæpiùs irrigatam ſmaragdinum colorem acquiſiuiſſe. Alij tradunt ita nuncupatum, quoniam

Nero gladiatoriam pugnam per Smaragdum intueri conſueuerit. Id etiam Marbodeus E
his verſibus teſtificatur.

His viſum ſpeculis teſtatur fama Neronem,
Cum Gladiatorum pugnas ſpectare liberet.

Gēma Neroniana.

Alij putant Neronem fuiſſe quemdam antiquum Artificem, & gemmarum ſculptorem, qui primus omnium, ad vſum ornamenti, Smaragdum traxerit, hincq; Neronianam gemmam cognominatam fuiſſe. Italis dicitur Smeraldo, Gallis Vne Eſmeraude, Germanis Ein Smaragd, Hiſpanis la Eſmeralda piedra, Indis, & Perſis Pacheæ, Arabibus Zamarrut, Serapioni, & Pandectario Tabarzet perperam vocatur.

ORTVS, ET NATVRA.

INTER omnes gemmas virentes nulla præſtantior, elegantior, & iucundior Smaragdo inuenitur: grato enim ſuo virore oculorum aciem ita demulcet, animumq; F
ita recreat, vt herbarum quarumuis amœnitatem longè ſuperet. Quocirca Gemmarij hanc ſemper ſcalpere, & polire deſiderant. Vnde huc reſpiciens Marbodeus non immeritò cecinit.

Omne virens ſuperat forma viridante Smaragdus.

Gemma eſt pellucida, diaphana, venerea, & mercurialis, quæ vbicumq; poſita ſemper ſuum fulgentem virorem fundit, fuitq; ſemper in ſumma dignitate, pretio, & exiſtimatione: propterea ab Antiquis illi aliquid inſculpi vetitum eſt. Quinimò Antiquitas fabulata eſt, ad augendam huius gemmæ authoritatem, Smaragdos Scythicos omnium pretioſiſſimos in auri fodinis naſci, & inde non ſine magno vitæ diſcrimine erui poſſe, cum Gryphes ferociſſimæ Alites illic nidulentur: quamobrem Arimaſpi monoculi populi ſmaragdorum cupidi, nonniſi armis muniti, ad huiuſmodi fodinas accedũt. Id non intactum reliquit Marbodeus canens.

Fabula Gryphium.

Præcipuus Scythicis honor eſt, & gratia maior,
Gryphibus eripiunt ſeruantibus hos Arimaſpi. G

Commendatur tamen Smaragdus Scythicus duritie inſignis, qui ore detentus frigidus appareat, &, ad radios Solis, viriditatem non amittat. Tandem augetur dignitas huius lapidis, dum ſæpiùs in ſacro Codice memoratur: nam quarto loco ponitur in Apocalypſi, & tertio loco inter gemmas Rationalis.

DIFFERENTIÆ, ET LOCVS.

PLINIVS Smaragdi genera vltra duodecim recenſuit, & iuxta ordinem infraſcriptum ab ipſo commendantur, nimirum Scythici, Bactriani, Aegyptij, Cyprij, Aethiopici, Perſici, Attici, Medici, Chalcedonici, Laconici, Calcoſmaragdi, qui æreis venis ſunt maculati, necnon Pſeudoſmaragdi dimidia parte Smaragdum, & dimidia Iaſpidem referentes. Marbodeus quoq; prædictum numerum in differentijs Smaragdi approbat hoc verſu.

Huius bis quinæ ſpecies, binæq; feruntur. H

Serapio tria genera memorat, Smaragdũ, Smaragdeum, & Pſeudoſmaragdũ; quemadmodum interpretes vertunt. Per Smaragdum, diaphanum lapillum, & intenſè virentem intelligunt, per Smaragdeum, obſcuriorem, per Pſeudoſmaragdum, nempè non tranſlucentem, forſitan Praſium intellexerunt.

Orientalis, & Occidētalis differentia.

Noſtris temporibus, Smaragdi in duplici diſcrimine tantùm cõſtituuntur. Alij enim ſunt Orientales, alij Occidentales. Orientales ſunt duriſſimi, & virenti iucunditate amœniſſimi. Occidentales in duas ſpecies ſubdiuiduntur, nempè in Europeos, & Peruuianos. Peruuiani etiamſi viriditate iucunda ſcateant; nihilominus, vt cæteri non radiant, & plerumq; maculis hinc inde ſunt inquinati, deinde duritia carent, quã Orientales poſſident. At ex vicinis regionibus paulò duriores afferuntur, ſed exiguam apud Gemmarios authoritatem habent, quia ad nigredinem inclinant, & cum ſint planè virides, Praſio valdè aſſimilantur. Europei, qui in Cypro, Britannia, alijſq; locis huius generis reperiuntur, ignobiliores ſunt, niſi duritiam, & elegantiam habuerint.

Sin

Si à magnitudine petantur differentiæ, Orientales rarò nucis auellanæ magnitudinem excedunt. Occidentales tam magni obſeruantur, vt latitudinem palmæ manus ſuperent. Cæterùm Europei rarò magni inueniuntur. Hinc fabuloſam credimus eſſe hiſtoriam, apud Theophraſtum, recitatam de Rege Babyloniæ, qui Ægyptiorum Regi Smaragdum quatuor cubitos longum, & tres latum, dono miſit, & obeliſcum ex Smaragdo quadraginta cubitos altum in templo Iouis fuiſſe dicatum, & ſtatuam ſmaragdinam Herculi ſacratam in Tyro viſam fuiſſe. Huiuſmodi autem opificia non ex Smaragdo, ſed potiùs ex Praſina gemma, vel Iaſpide fabricata fuiſſe exiſtimamus: nam hi duo lapides optimè Smaragdum ſimulant. *Magnitudo Smaragdi.*

SIMVLATIO.

NOSTRA ætate adulteratur Smaragdus lapidibus cryſtallinis tritis cum duplo pondere Sandycis, minium vulgus vocat, in fornace vitraria fuſis, nam inde emergit lapis adeò Smaragdo ſimilis, vt peritos quoſuis fallat. Alij ęs vſtum in tenuiſſimum puluerem redactum vitro addunt, a dicto croci ferri dimidiato pondere, & ſex horarum ſpatio coquunt, deinde gemmam polituræ committunt: etenim ſi Artifex optimè operetur, pulcherrimum Smaragdum ſimulare poterit, ſed adulterium igne deprehenditur, flammam enim edit ob æris participationem. Præterquamquod lima vitium detegere poteſt.

VSVS IN MEDICINA.

SMARAGDVS vt omnes aliæ gemmæ, frigidi, & ſicci eſt temperamenti. Idcircò omnes alui, ſanguiniſq; fluxiones, & præſertim dyſenteriam hauſtus in aliquo liquore cohibet, vt Auenzoar atteſtatur. Neq; refert an affectus ob acrimonia humoris, an à veneno originem traxerit. In affectibus venenatis ad pondus ſex, vel octo granorum in aqua Tormentillæ, Acetoſæ Nympheæ, vel Boraginis exhibetur; quandoquidem Patiens, ſi venenum ſumpſerit, illicò cordis anxietates patitur, & ſudore oborto, decem horarum ſpatio, liberatur. Hac ea dem ratione ictibus Animantium venenatarum, necnon febribus peſtilentibus, & malignis medetur. *Ad venena*

Inter amuleta Smaragdus potiſſimùm magnificatur: nam ſi de puerorum collo pendeat, eos ab Epilepſiæ paroxiſmo tueri creditur. In annulo etiam geſtato comitialem morbum impediri omnes Authores affirmant. Ori inditus hæmorrhagiam coercere tradunt. Si ventri applicetur, dyſenterias omnes, teſte Antonio Guainerio, inſtar miraculi, auferri dicunt. Item de collo pendulus nocturna terriculamenta arcet, & febrem hemitritęam tollit. Memoriam etiam firmare, necnon viſum reficere, & recreare affirmant. Quid ſimile à Marbodeo ſcribitur hunc in modum. *Epilepſiæ remedium. Hemititræi remedium.*

Collo ſuſpenſus durum fugat hemitritæum,
Et ſanare poteſt ſimili ratione caducos.
Emendat feſſos viridi medicamine viſus.

Chymiſtæ, ad prædictos affectus, vtiliſſimam tincturam ex Smaragdo elicitam exiſtimant. Parari autem ſolet ab ipſis hoc modo. In ferreo vaſe redigitur in puluerem, & per linteum traijcitur, huic affunditur ſpiritus vrinæ aliquid phlegmatis adiunctum habens, vt color extrahatur, ſpirituſq; iterum diſtillatione aufertur, vt, in fundo vaſis, Extractum Smaragdi remaneat, à quo tandem, ſpiritu vini, color Smaragdi elicitur. Cum igitur Smaragdus tot, & tantis dotibus, prærogatiuis, & facultatibus gaudeat, non eſt mirandum, ſi ingrediatur electuarium de gemmis Meſue, & diahyacinthum, quæ electuaria inter Cardiaca pharmaca proculdubiò principem locum occupant. *Extractũ Smaragdi.*

E

DE TOPAZIO. Cap. LXXXV.

SYNONIMA, ET ETYMVM.

CVM Plinius gemmis virentibus Topazium annumerauerit, non erit ab re poſt Smaragdum, de hac gemma diſſerere, quæ Latinis Topazius in genere fæminino,& etiam Topazium in genere neutro inflectitur. Græcis θοπάζιος λίθος, item τοπάζιον neutri generis in Apocalypſi, & Exodo dicitur, quoniam eſt gemma nona Apocalypſis, & ponitur ſecundo loco inter gemmas Rationalis. Triſyllaba autem voce τόπαζος, ſeu τόπαζον apud Dionyſium, de ſitu Orbis, legitur. Etymologiam hanc deriuant παρὰ τὸ τοπάζειν, nimirum à quærendo, quoniam cum olim Troglodytæ Predones diutiùs fame, & tempeſtate preſſi herbas, & radices ad victum quæritarent, tandem hanc gemmam primi inuenerunt. F Alij deducunt etymum à Topazo inſula maris rubri, in qua huiuſmodi gemma excellentiſſima, & præſtantiſſima inuenitur. Hæc ſententia eſt conformis menti Marbodei, qui in ſuo Lapidario ſic canit.

Topazius inſula.

Nominis eiuſdem Topazius inſula gignit.

Italis dicitur Topazzo, Gallis Topaſſe, Germanis Ein Topaſs, Hiſpanis Topazio. Aliquibus tamen Latinis Topaſius, & Topatius ſcribitur.

DIFFERENTIÆ, ET LOCVS.

MVLTA de Chryſopraſijs, Chryſolithis, & Chryſopatijs à Plinio traduntur, ſed adeò confuſa, vt nihil inde certi colligi poſſit. Quandoquidem ſi ponderemus conditiones Topazij, & Chryſopatij Veterum, proculdubiò videbimus has Chryſolitho Nuperorum competere, in qua gemma color Smaragdi, ſed G dilutior obſeruatur, cui nonnihil flaui coloris ineſſe videtur. Huic viror eſt aureus, & Chryſopatius, necnon mater Smaragdi vocatur. Hic à noſtris Gemmarijs Chryſolithos appellatur, quoniam aureus color in viridi refulgeat, qui, noctu, ſi admoto igne, vehementer ſplendeat, Chryſolampis apud Plinium erit. At Chryſopraſſus cum hac gemma confunditur, cum parùm ab illa diſcrepet

Chryſolithi lapides. Chryſelectri, Mellichryſi.

Hodie Topazij Gemmariorum aurei ſunt coloris,& inter Chryſolithos Veterum recenſendi, fortaſſis à Plinio Chryſelectri, & Mellichryſi nuncupantur: namque nomen Chryſolithi tanquam genus omnibus gemmis aureum colorem habentibus Antiquitas applicauit. Color nullo alio colore eſt intermixtus, & ſimilis aquæ, in qua crocus, vel Rhabarbarũ diſſoluta fuerint. Hi lapides, ratione loci, diſtinguuntur; nam alij Orientales, & alij Europei nominantur. Orientales ſunt, qui, ad inſtar puriſſimi auri, rutilant, & omnibus gemmis, Adamante excepto, duriores ſunt. Horum alij in colore ſunt dilutiores, ſed qui medio modo ſe ſe habent, præſtantiores eſſe feruntur. Europei ad modum Chryſtalli ſunt molles,& in aureo colore, vel multum, vel parũ nigricant. H Quidam paſſim inueniuntur in Bohemia aureo colore ſplendentes, & ab Orientalibus nonniſi duritie diſcrepant. Orientales in Aethiopia, in Arabia reperiuntur, ſed præſtantiores in India, & Bactriana eruuntur.

Locus.

Quoad molem, Anſelmus Boetius narrat aliquando repertum eſſe Topazium permagnum, pondo duodecim, ponderantem. Immò vidiſſe fatetur Bohemicum, duarum vlnarum longitudine,& trium latitudine Rodulpho II. Imperatori donatum. Nos in hac tabella aliquas differentias repreſentamus, vbi etiam aliorũ lapillorũ icones deſignãtur.

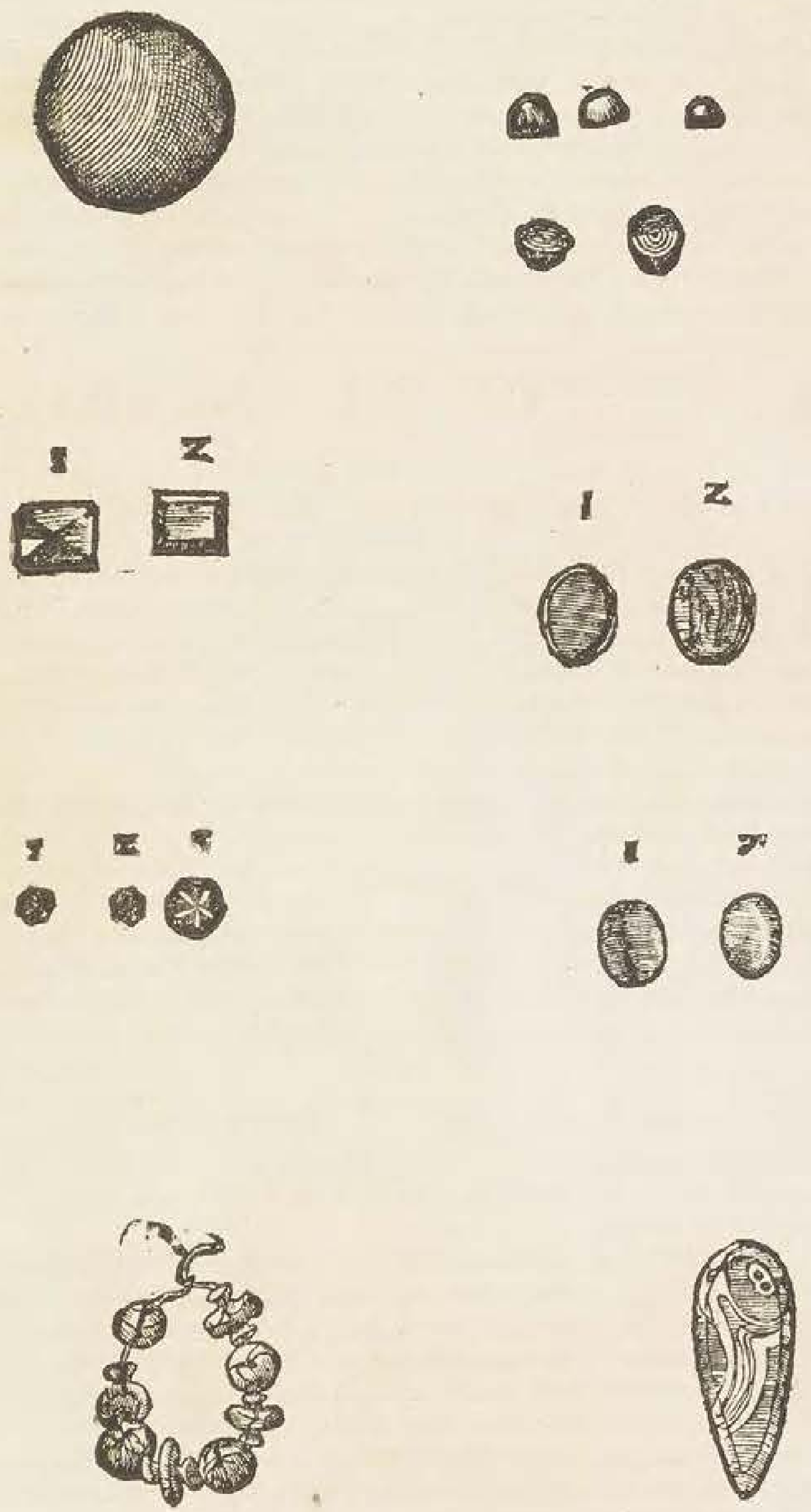
Magnitudo Oculus bouis gemma.

Primo loco in hac tabella delineatur quædam gemma ex Aſſyria allata, valde ſimilis Machumæ fructui Indorum, ſplendore radiabat, & in illa, tanquam in ſpeculo, cuncta illi obiecta conſpiciebantur, at quodammodo aureo colore obſcuro nitebat, ideoque Topazium aliqua ex parte æmulabatur. Hæc à multis oculus Bouis appellatur.

Secundo loco delineantur oculi Sepiæ, qui gemmæ eſſe videntur, namque cryſtallini humores oculorum Sepiæ ſunt diaphani,& hemiſphærici; quapropter ex duobus ſimul iunctis monilia conficiunt.

Tertio

Tabella cum Topazio, & alijs lapillis.

Tertio loco ſub numero 1. & 2. effigiatur Topazium figuræ quadrangulæ, eminens iuxta partem ſuperiorem, cum duobus diametris decuſſatim apparentibus, & crucem quodammodò formantibus. E

Chryſopus. Quarto loco ſub numero 1. & 2. figuratur gemma Chryſopus vocata, quaſi dicatur aſpectus auri; etenim mirabiliter Topazium imitatur, ibique duæ figuræ ſculptæ apparent.

Encrinos. Quinto loco deſignatur gemma Encrinos ſub numero 1.2.& 3. quæ iconem lilij quodammodò inſculptam habere videtur. Poteſt hæc gemma referri ad Aſtroitem, de qua gemma paulò ſuperiùs actum fuit.

Callais gẽma. Sexto loco ſub numero 1.& 2. Callais gemma pingitur, diaphana, & radians, quæ hoc in loco præter rationem non memoratur; cum Plinius ad gemmas virentes, Topazium, Callaidem, & Nilion reduxerit. Tandem in fine Tabellæ habetur figura fructus humilis Palmæ, & cuiuſdam Achatis fluuium imitantis.

Factitij Topatij. Factitij quoq; Topazij multæ oſtenduntur differentiæ, iuxtà materias, quæ vitro fuſo adduntur. Nam alij addunt parùm croci ferri, cum tantillo minij; alij triplum plumbi permiſcent. Alij ex ære vſto, cinnabari natiuo, & Cryſtallo, cum quadruplo ſtanni vſti in vaſe fuſorio Topazium ſimulant. De his, & alijs modis Ioannes Baptiſta Porta in Magia naturali legendus eſt. F

VSVS IN MEDICINA.

GEMMA hæc aureo colore referta, non ſecus ac aurum, naturæ eſt ſolaris: quapropter facultatem vitalem roborare poteſt. Itaque, in timoribus nocturnis fugandis, in minuenda, & expellenda melancholia, fœliciter adhibetur, ſi brachio ſiniſtro alligetur, vel de collo ita ſuſpendatur, vt cutim contangat. Hieronymus Cardanus, in libro de Curationibus admirandis, mira de hoc lapide prædicat, quoniam nobiles quoſdam, ſolo hauſtu pulueris huius gemmæ curauit: ſiquidem, alijs medicamentis incaſſum adhibitis, alium melancholia, & alium epilepſia laborantem, G

Melancholiæ, & epilepſiæ remedium. oıidui ſpatio, liberauit. Sanguinis etiam profluuia coercere traditur. Huius meminit Marbodeus de Topazio canens hunc in modum.

Item hæmorrhoicis idem lapis auxiliari.

Sunt, qui ſcribunt hanc gemmam tritam, & in aliquo liquore pectorali exhibitam mitigare poſſe paroxiſmum aſthmatis. Sed has omnes vires non Topazio tantùm, ſed Chryſolitho etiam attribuunt, quæ gemma in aureo colore vireſcit, & ad Topazij genus reducenda eſt, Michael Mercatus, in ſuo libro de peſtilentia, ſcriptum reliquit, hunc lapidem, in affectu peſtilenti, inſignem habere prærogatiuam. Narrat enim, *Peſtis remedium.* temporibus Gregorij Vndecimi Pontificis Maximi, fuiſſe medicum Romæ, qui peſte correptos, ſolo tactu Topazij curabat: hac de re numeratur hæc gemma inter illas, quæ electuaria cardiaca, & præſertim diahyacinthum ingrediuntur.

DE OPALO. H
Cap. LXXXVI.

POSTREMVM locum inter gemmas à nobis reponitur Opalus, quoniam cæterarum gemmarum colorem, naturam, & facultatem participet, Vulgò vocatur Giraſole, & Scambiacolore. Nam cum lapis ſit candidus Carbunculi fulgorem, Amethiſti purpuram, & Smaragdi virorem oſtentat: quocirca prædictarum etiam gemmarum virtutem poſſidere creditur. Anſelmus Boetius quatuor huius genera obſeruauit. Primum genus eſt diaphanum abſq; vlla opacitate. Secundum tendit ad nigredinem cum fulgore Carbunculi. Tertium varios habet colores, & huc referuntur, qui lacteo colore opaci ſunt, & oculi felis à Gemmarijs dicuntur, & etiam Pſeudoopali. Quartum genus, nomine Pſeudoopali, circumfertur, & diaphanum eſt, oculiſq; piſcium ſimile,

ſimile, & parum cærulei lactis, aut flaui coloris in ſe habere videtur, immò luci oppoſitum, ſi vertatur, intus ſplendere, propter lucis reflexionem, conſpicitur. Hoc poſtremum Opali genus Aſteriam aliqui nuncupant, & Itali Giraſole propriè nominant. Nonius Senator Romanus, Opalum primi generis ad magnitudinem Auellanæ accedentem habuit, qui viginti mille aureos æſtimatus fuit. Hæc autem de Gemmis, & cæteris lapidibus dicta ſufficiant. Omittimus conſultò multas alias gemmas à Plinio, Alberto, Euace, Anglico, & Ludouico Dulci memoratas, tum quia ita paucis notis deſcriptæ fuerunt, vt nemo in veram illarum cognitionem venire potuerit, tum etiam, quia earum nomina à Barbaris ita corrupta fuerunt, vt quis dubitare poſſit, num in rerum natura inueniantur.

F I N I S.

Laus Deo, D. S. V. & B. I.

INDEX RERVM.

& Verborum locupletiſsimus.

A

ACELDEMA quid 220.e.

Achates 904. eius æquiuoca, ſynonima, etymum ibid. natura ibid. differētiæ 905. icones 906.908.909.911.914. locus 912 myſtica, & moralia 912. vſus in medicina ibid. vſus in varijs 913.

Achates cum imagine Sancti Franciſci de Paula 907.b.

Achates Pyrrhi 907.a.

Achatis matrix 904.b.

Acus nauticæ conditiones 567.c.

Acus non erat apud Americanos 157.a.

Adamas 945.d.

Adamas niger 939.d.

Adamas cenchros 947 b.

Adamantis epitheta 946.g.

Adarces quibus morbis medeatur 214.e. icon ibid.

Ænobarbi vnde dicti 109.d.

Æs coronarium 105 c.

Æs corynthium figuratum 105.

Æs Dodoneum 114.g.

Æs decorum quid 113.d.

Æs hieroglyphicum perpetuitatis 124.h.

Æs marsanum, & cordubenſe 108.h.

Æs montanum qual. 126.h.

Æs pyropum 105.c.

Æs cur ſaturnium dictum 113.d.

Æs ſignatum 119.d.

Æs veneri ſacrum 98.g.

Æris mineræ icon 100.

Æris miſtura varia 107.d.

Æris natiui icones 99.d.

Æris recrementi icon 14.h.

Æris æquiuoca 97.c. ſynonima, etymum 98.f. natura ibid. differentiæ 99.c. recrementa 105.d. venenum, & medela 106.f. epitheta 113. præparatio 107.a. locus 108.e. denominata 109 d. problemata 114.e. adagia ibid. myſtic. 115.a. miracula 116.e. moralia ibid. ſimulacra 117.a. vſus in medicina 119. vſus in monetis ibid. vſus in bello 121. vſus in varijs 125.

Ærizula 902.f.

Ærugo 252 c.

Ærugo factitia triplex 106.e.

Ærugo cur viridis 114.f.

Ætas aurea cur dicta 58.e.

Ætites 580. eius æquiuoca, ſynonima, etymum ibid. natura 581. differentiæ ibid. Icones 582 583. 584.585.587 Locus 585. Moralia 588. vſus in medicina ibid. vſus in varijs 589.

Ætites terrenus 590.f.

Æther medicamentum 191.a.

Agallochites 500.

Agaricum aereum 211.c.

Ageratus lapis 689.d.

Alabaſtrum vox æquiuoca 748.h.

Album quid apud veteres 677.a.

Album hiſpaniæ quid 164.g.

Alchemiæ ars qualis 8.f.

Alcyonium 211.d.

Alcyonij icones 212.213.

Alectoria gemma 906.f.

Alkali quid 300.h.

Altaria ex auro 68.h.

Alumen catinum 333.c.300.h.

Alumen fecis 333.c.

Alumen glaciale 334.h.

Alumen amenum 332.e.

Alumen plumæ 331.d.

Alumen rochæ 332.f.

Alumen rochæ vſtum 334.h.

Alumen ſcaiola 331.a. 680.e.

Alumen zuccharinum 333.c.

Aluminis etymum 328. æquiuoca ibid. ſynonyma ibid. natura 329. differentiæ 330. locus 333. præparandi ratio 334 vſus in medicina 335. vſus in varijs 335.

Aluminis icones 331.332.

Alumine qui vtantur 336.e.

Ambra nigra 410.e.

Ambræ æquiuoca 430. ſynonima, & etymum ibid. natura ibid. differentia 432. locus ibid.

Ambuſtorum remedium 746.g.

Amentum 660.h.

Amethyſtus 966.c. Icones 967.

Amethyſtus factitius 967.d.

Amethyſti matrix 924.c.

Amianti æquiuoca 657. ſynonima 658. etymum ibid. natura 659. locus 660. differentiæ ibid. moralia 663. miracula ibid. vſus in medicina ibid. vſus in varijs 664. icon 661.

Ammochryſi æquiuoca 636.h. ſynonima, & etymū ib.

Ammoſteos 627.b.

Ammites 632. eius æquiuoca ibid. ſynonima, & etymum 633. natura ibid. differentiæ ibid. locus ibid. icones 634. 635. vſus in medicina 636.

Ampelitis terra 260.e.

Ana-

INDEX.

Anacardites 511.
Anachites 946.e.
Anchora veterum qualis 436.g.
Androdamas 947.b.
Animalia auri amica 43.b.
Animalia ab auro denominata 51.a.
Animalia ab ære nominata 110.f.
Annulus æneus in piſce 125.b.
Anterota 967.c.
Anthrax 638.b.640.g.
Antimonium hyacinthinum quale 191.d.
Antimonium plumoſum 188.f.
Antimonij butyrum 192.f.
Antimonij flores 192.b. *Tinctura ibid. magiſterium ibid. oleum ibid.*
Antimonij vis cathartica 191.b.
Antimonij nomina græca 187.b.
Antimonij ſal 192.e.
Antimonij ſexus 189.a.
S. Antonius viſo auro fugit 62.b.
Aphroſelinus 680.h.
Aporexis 389.a.
Apyrometallum 29.b.38.f.
Aqua ferrum rodens 131.b.
Aqua Lamſæ quæ 808.h.
Aqua Nili vis 322.f.
Aquæ ad temperandum ferrum quales 138.e.
Aquæ veſicariæ quæ 153.d.
Aquilæ argenteæ 93.d.
Arbores quo artificio ſiccentur 204.g.
Arenæ figura 211.a.
Argentum felium 83.d.
Argentum trichites 77.78.
Argentum vndecim legarum 95.b.
Argenti æquiuoca 72.b. *ſynonima etymum* 73.c. *natura ib. differentiæ* 74.f. *præparandi ratio* 78.b. *locus* 79.c. *denominata* 82.e. *epitheta* 90.e. *adagia* 90.g. *myſtica* 91.a. *vſus in medicina* 94.e. *moralia* 92.g. *miracula* 93.c. *ſimulacra ib. vſus in monetis* 94.b. *vſus in pictura* 95.c. *vſus in bello* 96.e. *vſus in varijs* 96.g.
Argenti maſſa inſtar tabulæ 78.g.
Argenti puri natiui icon 76.e.
Argenti variæ icones 77.
Argentea fames 90.b.
Argentaria petrea 82.b.
Argentangina 90.g.
Argentina 82.b.
Argentina vrbs 83.a.
Argentei triginta qui 95.i.
Argenti viui ſynonima, etymum 194. *differentiæ* 195. *natura* 196. *locus* 198. *præparandi ratio* 199. *venenum ibid. hiſtorica* 200. *adagia* 201. *moralia ib. problemata* 202. *vſus in medicina ib. vſus in fucis, & ludicris* 204. *vſus in varijs ibid.*
Argenti viui operationes in corpore 202.g.
Argyraſpides 82.f.
Argyrolithos 84.
Argyrammos 637.b.
Argyrippus 84.e.
Argyrochonchites 87.a.
Argyromelanos lapis 84.
Argillæ ſynonima 226. *æquiuoca ibid. etymum ibidem differentiæ* 227. *natura ibid. denominata ibid. vſus in vaſis* 231. *vſus in lucernis* 234. *vſus in varijs* 238.
Argilla Bonon. 228.e.
Ariadna 389.b.
Arienti villa Illuſtriſs. Paleotorum 83.b.
Arma ærea 121.c.
Arma ex auro fabricata 49.a.
Armatura quæ 625.d.
Armenij color 351.c. *ſapor ibid.*
Arſenicum cryſtallinum 254.g.
Arſenici oleum 358.f.
Asbeſtus 658.f.
Aſinus coronatus 90.h.
Aſter ſamius 240.e.
Aſtroites 879 873.a.
Atramentum ſcriptorium ex quibus conſtet 347.d.
Atramenta varia 356.g.
Aurea lamina pro ægrotis 66.h.
Aurenius lapis 636.b.
Aureus circulus quid notet 65.d.
Aurum coronarium 39.b.
Aurum in cranio humano 41.b.
Aurum cui adhæreat 45.c.
Aurum fulminatum quid 72.f.
Aurum miraculoſum 63.a.
Aurum nobilitatis ſignum 65.d.
Aurum numen creditum 64.h.
Aurum potabile 67.d.
Aurum Toloſanum 49.d.
Auri æquiuoca 37.a. *ſynonima, & etymum* 37.d. *differentiæ* 38.g. *icones mineræ* 40.e. *natura* 41.c. *antipathia* 42.g. *inueniendi ratio* 43.d. *locus* 45.a. *denominata* 50.e. *epitheta* 58.e. *myſtica* 60.f. *moralia* 61.c. *miracula* 63.c. *hiſtorica* 64.e. *ſomnia* 64.b. *ſimulacra* 65.b. *vſus in cibis* 66.c. *vſus in medicina* 66.g. *vſus in templis* 68.e. *vſus in ſacrificijs* 68.e. *vſus in monetis* 69.c. *vſus in pictura ibid. vſus in veſtibus* 70.f. *vſus in operibus aurificum ib. vſus in armis* 71.d.
Auri cognoſcendi modus 44.b.
Auri colligendi modus 44.e.
Auri oleum 67.d.
Auripigmenti etymum 353. *ſynonima ibid. differentiæ ibid. natura* 355. *venenum ibid. moralia* 356. *vſus in medicina* 357. *vſus in varijs* 358.

INDEX.

B

BAlneum porectanum quale 308.b.
Balnea ſulphurea 372.e.
Baſaltes 750.e.779.b.
Baurach quid 326.h.
Batrachites 811.a.
Batrachites herba 811 b.
Batrachitarum iconis 813.814.815.
Belemnites 618.eius æquiuoca ibidem, ſynonima 619. etymum ibid. natura ibid. differentiæ 620. icones 621.locus 622.vſus in medicina 623.
Berith herba quæ 325.d.
Beta argentea 93.d.
Betula ad quid 385.a.
Belliculi 800.e.
Beryllorum natura 952.icones 953.954.
Bezaar albus 806.f.807.
Bezaar ſimiorum 806.h.
Bezaaris ſynonima 801.etymum ibid.ortus ibid.natura ibidem, differentiæ 802. locus ibid. icones 803. 804.805.807.adulteratio 806.vſus in medicina 808.
Bietta vnde dicta 607.c.
Biſemutum 161.b.
Bitumen inſtar carbonis 381.c.
Bitumen ad ædificia 388.e.
Bitumen in medicinis internis 386.h.
Bitumen rubrum 381.d.
Bituminis æquiuoca 377.ſynonima 378.etymum ibid. natura 379. differentiæ 380. locus ibid.398. præparandi, & colligendi ratio 383. antipathia, & ſympathia 384. denominata ibid. vſus 398.
Bolus quid 269.c.
Boli varij 271.a.b.c.
Borea gemma 902.f.
Boriza herba 44.f.
Boſtrichites 571.b.658.f.
Botrax, & Borax 811.c.
Brathites 443.
Brixiæ laudes 139.c.
Brontias lapis 613.d.
Bucardites 479.480.
Buccaferreorum mentio 141.c.
Bufones in lapidibus nati 723.a.
Bufonites 810.

C

CAdauera noſolomij condita qualia 400.b.
Cadauerum condiendorum ratio 401.b.
Cadmia 256.f.
Cælatores qui primi 774.e.
Cærulei etymum 349.c.æquiuoca ibid.ſynonima ibid. differentiæ 350.locus ibid.vſus 351.
Calcis præparandæ ratio 745.c.
Calculi veſicæ humanæ 785.786.787.789.
Cambil quid 258.e.
Cameus quid 916.f.
Campanarum vſus quando inuentus 123.d.
Cencriformis lapis 460.
Caphuræ æquiuoca 425.ſynonima, etymum ibid. natura ibid. differentiæ 428. temperamentum 427. locus 428.denominata ibid.moralia 429.vſus in medicina, & in alijs ibid.
Carbones terreni 262.g.
Carbunculi hiſtoria 957.icones 960.
Carcinites 459.
Caritoblepharon 404.g.
Caſsiterides inſulæ 181.b.183.c.
Caſtanites 510.
Caules lapidei 854.855.
Cauterium excitantia 346.e.
Celmis quis 148.e.
Cephalalgiæ remedium 403.b.
Cæranites lapis 619.b.
Ceracathes 905.b.
Ceraſtes lapis 601.d.
Ceratites 630.f.
Ceraunia æquiuoca 606.ſynonima 607.etymum ibid. deſcriptio ibid.natura 608.differentiæ 609. icones 609.611.moralia 612.vſus in varijs 612.
Ceruſſa venenum 164.h.
Ceruſsa vſta quid præſtet 176.h.
Ceruſsæ etymum 164.g.differentiæ ibid.
Ceruſſæ virus 175.a.
Ceſpes foſsititius 261.c.
Chalcanthum cur dicatur vitriolum 337.a.
Chalcanthum factitium 339.a.
Chalcanthi æquiuoca 356.ſynonima ibid. etym. ibid. natura 337.differentiæ 338. locus 342.præparandi ratio ibid.venenum, & medela 343.vſus in medicina 344.vſus in varijs 347.
Chalcanthi ſpiritus 346.g.
Chalybs vox æquiuoca 130.e.
Chalybs fluuius 130.g.
Chalybis denominata 147.b.
Chalybis extractum 154.h.
Chalybis præparatio 154.g.
Chalybis ſpuma 154.h.
Chalybis tinctura 154.g.
Chelidonius lapis 791.b.
Chelonites 613.eius æquiuoca 613.ſynonima ibidem, etymum.ibid.deſcriptio 615.differentiæ ibid.locus 618.natura ibid.vis, & vſus ibid.
Chirites 481.
Chloritis plin.900.f.
Chriſtus petræ aſsimilatur 538.e.
Chryſocolla 273.d.
Chryſocollæ etym.349.g.differentiæ ibid.vſus ibid.
Chryſomelites 52.f.
Chryſammonites 54.55.56.

Chry-

INDEX.

Chriſopraſus 900.e.
Chriſopterus 898.g.
Chryſopola herba 708.h.
Chryſos nomen proprium viri 37.c.
Chymicorum opinio circa caſus metallorum 5.d.
Cimices ferri amicæ 132.g.
Cimoliæ ſynonima 235.*etymum ibid. natura ibidem differentiæ ibid. vſus* 246.
Cinnabaris Dioſc. 637.d.
Cinnaba i ar ificialis r t o 642.h.
Claui ex ære 19.a.
Cochlites 470.471.
Collyrion quid 240.e.
Concha argentea 89.
Conchites 465 466.469.
Conuoluoli 260 f.
Coralium aſperum 288.b.
Coralium aduerſus tempeſtates 290.e.
Coralium cui ſacrum 297.a.
Coralium album officinarum 288.h.
Coralij ſynonima 284.*etymum ibid. generatio* 285. *natura* 286.*locus ibid. differentiæ* 287.*præparandi ratio* 294.*denominata* 295.*moralia ibid. vſus in medicina* 296.*vſus in varijs* 297.
Coralij variæ icones 287.288.289.290.291.292. 293.
Coralij tinctura 296.h.
Coralio vt color reſtituatur 294.h.
Coralinæ etymum 295.b.
Corneolus 923.b.
Corneolarum icones 925.
Corne ina 923.
Coronæ aureæ vſus 71.b.
Cornu Ammonis 625.d.
Cornua foſsilia 630.b.632.g.
Coryli facultas 20.g.
Cotis æquiuoca 718.*ſynonima ibid. differentiæ ibid. denominata* 720.*prodigia ibid. adagia ibid. vſus in medicina* 721.*vſus in varijs ibid.*
Crater ex Iaſpide 893.d.
Cremor Tartari 817.a.
Creta inſula vnde dicta 241.d.
Creta cimolia 245.a.
Cretæ æquiuoca 241.*ſynonima ibid. etymum ibidem, locus* 242.*denominata ibid. differentiæ ibid. vſus* 243.
Creta eretriæ etymum 249. *deſcriptio ibid. differentiæ ibid. vſus ibid.*
Creta ſelinuſiæ etymum 248.*æquiuoca ibid. vſus ibidem deſcriptio ibid.*
Crocus Martis 154.b.
Crocus Martis quomodo paretur 347.c.
Crurum vitia vbi ſanentur. 695.d.
Cryſtallum dendrites 936.h.
Cryſtalli æquiuoca 934.*ſynonima ibid. etymum ibid. differentiæ* 935.*icones* 936.937.938. 939.*locus* 943.*myſtica, & moralia ibid. vſus in medicino* 944.*vſus in varijs* 945.
Cucurbites 504
Cultellus pro circumciſione 137.a.
Cultri lapidei indici icon 156.157.
Cupella quid 179.d.
Cuperola 328.b.343.a.
Cyani æquiuocatio 349.c.
Cygni purpura 379.d.

D

DActylites 310.
Dactyliurgus 1.e.
Dæmonis ſtercus 382.f.
Deæ prolis quæ 299.d.
Dentes anus apud Genuenſes 291.d.
Dentes lapidei 827.828.829.830.831.
Dentitionis remedium 667.c.290.g.
Diahyacintum eſt electuarium 965.
Diambra quid. 433.c.
Diorchites 485.486.495.
Diphriges quid. 14.b.
Diſcus Solis quid 195.d.
Diſtillandi modus nouus 36.e.
Doctor nullius ætis 115.a.
Dolor capitis vt tollatur 175.1.
Draconitia lapis 873.b.

E

EBenus quid 289.d.
Echinitum icones 455.456.457.458.
Elector nomen Solis 404.f.
Electrum 403.d.
Eloquentia quotuplex 117.b.
Encephalites 477.
Enhydros 592.*eius æquiuoca ibid. ſynonima ibid. etymum ibid. natura ibid. moralia* 593. *vſus in medicina ibid.*
Enorchis, & orchis 597.c.
Enolteos 626 b.627.a.
Entalium 660.b.
Entrochos 624 f.
Epilepſiæ remedium 290. g. 588. g. 684.f.714.b. 809.b.815.d.
Erectum quid 232.e.
Exilium teſtulatum 596.f.

F

FAba Marina 800.e.
Febris quartanæ remedium 318.b.
Febrium malignarum remedium 809.a.
Febrius lapis 546.h.
Fel Draconis quid 195.a.

Fer-

INDEX.

Ferramenta prodigioſa 151.a.
Ferrum manibus torquetur 131.c.
Ferrum liquidum vbi 150.g.
Ferrum Inſula 129.d.
Ferrum conuerſum in magnetem 134.e.
Ferrum habet vim purgandi 153.d.
Ferrum vbi renaſcatur 140.f.
Ferrum molle redditur 138.f.
Ferri dignoſcendi modus 132.h.
Ferri lanugo qualis 131.a.
Ferri æquiuoca 129.d.ſynonima 130.etymum ibid. natura ibid.ſympathia 132.e.venenum,& medela 133.differentiæ ibid.temperandi ratio 137.locus 139.b.denominata 141.c.epitheta 147.adagia ibid.myſtica 148.g.moralia 149.a. miracula 150.prodigia ibid.problemata 152.ſimulacra 153.vſus in medicina 153.d. vſus in ſupplicijs 155.vſus in bello ibidem.vſus in inſtrumentis 156.e.
Ferretum hiſpaniæ quid 142.f.
Ferrugo quæ 352.h.
Ferrugo venenata 133.a.
Fidicula quid 129.c.
Figuræ in marmore à natura factæ 756.757.vſque ad pagina 769.
Filum ſecans ferrum 142.e.
Flos petræ 659.b.
Fluuij ſalem ducentes 307.a.
Flumina argentifera 79.d.
Flumina aurifera 47.b.
Fluoris nomenclatura 927.etymum ibid.differentiæ ibid.icones 927.928.929.930.931.932.933. vſus ibid.
Fluores ex minera ferri 135.d.
Fœtoris pedum remedium 154.f.
Forella piſcis 39.a.
Foſſilia quæ 1.d.
Foſſilium differentiæ compoſitæ 9.b.
Fucorum mos antiquus 178.g.
Fulminis vis 608.g.
Fungites 491.494.495.496.
Funus conditum quid 396.g.

G

Gagates 418.ſynonima ibid. etymum ibid. natura ibid.differentiæ 419.icones 420.
Galactites 665.æquiuoca ibid.ſynonima, & etymum ibid.natura 666.differentiæ ibid. locus 667.vſus in medicina ibid.
Galena qualis 182.g.
Gallicæ luis remedium 644.e.
Gemma Neroniana quæ 974.e.
Gemma ſacra 971.d.
Geodes 590.ſynonima, etymum 590.natura ibid.differentiæ ibid.locus ibid.Icones 591.vſus in medicina 592.
Germania metallis plena 25.d.
Gingiuarum remedium 654.g.
Glacani mentio 49.d.
Glacies Mariæ 678.h.
Gladius damaſchinatus quomodo fiat 155.c.
Gladius plumbeus 171.d.
Gleſſum quid 404.h.
Gloſſopetra 600.g.eius icones 602.603.604.605. locus 606.vſus in medicina ibid.
Gloſſopetra parua 601.c.
Gluten pro lapidibus 159.c.
Gorab ſalicis ſpecies 325.a.
Græcula herba 349.d.
Gryphium fabula 974.f.
Gummi cupri 337.b.
Gypſum 673.eius ſynonima, etymum ibid.natura ib. differentiæ ibid.locus 674.temperamentum ibid. venenum, & medela 675.denominata ibid.vſus in medicina 676.vſus in varijs ibid.
Gypſum factitium 674.h.
Gypſiflos 674.e.
Gypſophyſon herba 276.e.

H

Hæmachates 905.b.
Hæmatites 646.æquiuoca ibid.ſynonima, etymum ibid.natura 647. adulteratio ibid.differentiæ 648.icones 649.650.locus 651.denominata ibid. moralia ib. vſus in medicina 652. vſus in varijs 653.
Hæmatinus lapis 651.c.
Hæmorrhagiæ remedium 403.c.
Hæmorrhoidum medela 684.g.
Halenſes fontes 307.c.
Helcyſma quid 14.g.
Heliotropium 895.icones 896.
Herba lumbricorum 809.b.
Herba medica 389.a.
Herba ſeminalis 335.a.
Herba vitri quæ 27.d.
Herbæ ab ære nominatæ 110.f.
Herbæ ab auro denominatæ 51.b.
Herbæ auri amicæ quæ 43.b.
Herbæ indices metallorum 20.e.
Herbæ lapideæ 848.& 5.
Herniæ curatio 566.g.589.b.
Hieracites 489.
Hieracitis icones 445.
Hieroglyphica in marmore 778.
Hiſpanæ mulieres quales 193.d.
Holitha herba 377.a.
Homines de lapide empti 552.f.
Hoplites 625.eius æquiuoca ibid.ſynonima, & etymum ibid.differentiæ 626.vſus ibid.
Humilitas comparatur Magneti 565.c.

Hu-

Humus cur dicitur 207.*b.*
Hyalurgi ſale viuutur 320.*h.*
Hyacinthi vires 965.
Hyacinthus Veterum 963.
Hydrargyri ſecundæ qualitates 197.*b.*
Hydrargyrum quarum virtutum ſymbolum 202.*f.*
Hydrargyri vnctio 203.*b.*
Hydrargyri vnguinis doſis 203.*c.*
Hydrophobia quomodo arceatur 387.*a.*
Hydropis remedium 210.*b.*
Hypocrita aſsimilatur argento 92.*g.*
Hyſterolithos 597.*d.*

I

IAſpachates 891.*a.*
Iaſpidis ſynonima 884.*natura ibi. differentiæ* 885. *icones* 886. 887.*&ſq; ad* 890. *locus* 891.*ſimulandi ratio ibid. myſtica ibid. moralia* 892.*vſus in medicina* 892.*vſus in varijs* 893.
Iaſponyx 891.*a.*
Idolum Iſidis 540.*b.*
Idola varia 118.541.542.544.
Ignis cœleſtis alimentum 380.*g.*
Ignis perpetui fomes 348.*f.*
Incendium ſyluarum detegit metalla 21.*e.*
Indicum coloris genus 248.*h.*
Ilua Inſula 26.*e.*
Inſigne nobilitatis apud antiquos 70.*g.*
Inſignia gentilitia 32.*h.*
Inſula Molybdoides 171.*a.*
Interuenium quid 24.*e.*
Iouis ſimulacra varia 117.*c.*
Iris vox æquiuoca 934.*f.*
Iridis differentiæ 936.*e.*
Iridis icones 940.941.
Iter terreſtre regitur à magnete 569.*b.*
Iſiada 706.*e.*
Islebianus lapis qualis 452.*f.*
Iuuentutis conſeruatio 809.*c.*
Iuſtitiæ icon qualis 65.*c.*

L

LAc Lunæ 666.*g.*
Lacrymatorium vas 233.*d.*
Laganites 517.
Lapidati & occaſione lapidum mortui 533.*a.*
Lapideſcentium ratio 818.
Lapilli aſellorum piſcium 145.*b.*
Lapis æroſus qualis 107.*b.*
Lapis æternus 549.*d.*
Lapis Alabandicus 709.*b.*
Lapis Aldebergius 709.*a.*
Lapis arabicus 691.*eius icon ibid.*
Lapis arenarius 724.*e.*
Lapis armenus 712.*f.*
Lapis Aſellorum 795.*d.*
Lapis aſininus 795.
Lapis Aurata 796.*e.*
Lapis calcarius 745.*b.*
Lapis carpioni 795.*d.*
Lapis cerebri 782.
Lapis comenſis 715.*d.*
Lapis coruinus 619.*b.*
Lapis coruuli piſcis 796.
Lapis Crucifer 880.*ſynonima ibidem, locus ibidem, differentiæ* 881. *vſus in medicina ibidem, icones ibid.*
Lapis Dentalis piſcis 796.
Lapis errantium 552.*g.*
Lapis fellis bouis 792.*h.*
Lapis fungifer 623.*c.*
Lapis heraclius 554.*g.*
Lapis ichthyomorphos 102. 103.
Lapis illuminabilis 688.*f.*
Lapis indicus 706.*e.*
Lapis inteſtini equorum 792.793.
Lapis iudaicus 711.*a. icones ibid.*
Lapis lactarius 665.*d.*
Lapis lazuli 870.*g.ſynonima etymum ibid. differentiæ & vſus* 871.*vſus in pictura* 873.
Lapis letheus 665.*d.*
Lapis limacis hortenſis 799.
Lapis luminis 571.*b.*
Lapis lydius 708.*f.*
Lapis manati 797.*c.*
Lapis manalis qualis 539.*g.*
Lapis memnonis 530.*f.*
Lapis mi ſy 637.*d.ſynonima* 638.*natura* 639.
Lapis miniaceus cum marmore 641.*a.*
Lapis molaris 721.*d.*
Lapis molaris cur pretioſus 723.*d.*
Lapis nephriticus 706.*e.*
Lapis obſidianus 709.*d.*
Lapis pauonius 900.*h.*
Lapis philoſophicus 435.*d.*
Lapis pholadis 717.*b.*
Lapis phrygius quali 689.*b.*
Lapis piſcium 795.*d.*
Lapis plumbarius 167.*c.*
Lapis prægnans 580.*d.*
Lapis renalis ſardicus 598.*icon* 599.600.
Lapis ſabuloſus 627.*d.*
Lapis ſabuli 645.
Lapis ſagittarius apud Romanos 634.
Lapis ſamius qualis 239.*c.*712.*e.*
Lapis ſulphuris 636.
Lapis ſuis 794.
Lapis Tiburonum 797.*c.*

INDEX.

Lapis in tumore 782.
Lapis Tyrrhenus 696.g.
Lapis vmbræ piſcis 796.
Lapis vulcani 696.h.
Lapidis æquiuoca 435.ſynonima 437.ortus ibid.natura 441.differentiæ 442.ſymbola 529.hiſtorica ibid. mithologica 530.ſomnia 531.miracula 532.myſtica 535.moralia 537.vſus in ſimulacris 539.vſus in ſupplicijs 545.vſus in ludis 546.vſus in medicina ibid.vſus in agris 547.vſus in ædificijs 549.vſus in varijs 551.prodigia 528.
Lapidis Aſij æquiuoca 692.ſynonima ib.natura 693. differentiæ ibid. icones 694. locus 695. vſus 695. 696.
Lapidis Islebiani icon 101.
Lapidis variolati nomenclatura 882. differentiæ, & vſus ibid icones 883.
Lapides amici auri qui 43.a.
Lapides in animalibus geniti 779.d. generatio 780. differentiæ 781.icones 782.783.vſq. ad 780.
Lapides articulorum 788.f.
Lapides auium 788.h.
Lapides ab auro nominati 53.a.b.
Lapides cancrorum 798.
Lapides erodentes 441.d.
Lapides hepatis 783.
Lapides inteſtinorum 789.
Lapides nudi limacis 799.
Lapides pulmonis 783.
Lapides ſerpentum 795.d.
Lapides ſtomachi 781.d.
Lapides veſicæ fellis 783.784.785.
Lapides vulnerum 788.g.
Lapidum variæ icones 446.447.
Lapidum margam continētiam icones 223.224.225.
Larix antiquorum 659.c.
Laruæ indicæ icon 550.
Laternæ laconicæ 687.d.
Litumiæ 545.d.
Lauagna quid 444.e.
Lauri virtus 612.f.
Lectus ferreus 157.d.
Leonachates 905.b.
Lepræ remedium 67.c.
Leucachates 905.b.
Lienis remedium 153.d.
Lignum pro vomere 157.a.
Ligna lapidea 859.& 607.a.
Limæ temperatio 138.g.
Linum asbeſtinum 658.f.
Linum carpaſium linum viuum 658.f.
Linum caryſtium 658.f.
Lippitudinis remedium 326.f.
Liquor æternus chymicorum 197.d.
Lithargirij etymum, differentiæ, & icon 18.e.f.g.
Lithiaſis remedia 625.b.948.g.
Lithophtalmites 478.
Lithoſtrota ex quibus fiant 771.c.
Litteræ coloris metallici 36.b.
Litteræ vt delineantur 178.e.
Loca metallifera 24.f.g.h.
Lorica quomodo tergatur 654.h.
Lucernarum antiquarum icon 234.235.236.237.
Lucenſes de campis 882.g.
Luna vrbs 27.a.
Lupi ſpuma 182.h.
Luridi coloris etymum 354.f.
Lutum diuinum 263.b.
Lychnis vox æquiuoca 530.e.
Lychnites marmor 748.h.
Lynceus cur acutæ viſionis 22.h.
Lyncurium 405.d.
Lyncurij icon 622.

M

MAgnes 553.æquiuoca ibid.ſynonima 554.etymum ibid. natura 555.ſympathia, & antipathia 556. inuentio 558. trahendi ratio ibid. differentia 560.icones 561.locus 562.venenum 563. hiſtorica 564.adagia ibid. moralia 565.vſus in medicina 566. vſus in re nautica 567. vſus in ludicris 568.vſus in varijs 569.
Magnes argenteus 83.c.
Magnes in mineris ferri 152.h.
Magnes vbi perfectus 563.a.
Magnetis conſeruandi ratio 557.b.
Magnetis virtus penetrat 556.g.
Magnetidis nomen quid 685.d.
Malachitis mater 901.c.
Malleus campanæ aureus 69.a.
Malleus ferreus in martyrio 155.a.
Maltha quid 242.f.
Mamarum tumoris remedium 721.a.
Manna lanea 211.c.
Marchaſita argentea 182.g.
Margæ ſynonima 221.c.etymum ibid. differentia ibid. locus, & vſus 226.
Marmor in quibus morbis adhibeatur 773.b.
Marmor anthropomorphites 755.a.
Marmor Cynites 761.
Marmor dendrites 767.769.
Marmor factitium Bononienſe 771.d.
Marmor granitum 750.g.
Marmor Lacedemonium 750.f.
Marmor mouetur in aceto 747.d.
Marmor nautilites 764.
Marmor pediculoſum 750.h.
Marmor polymorphites 766.
Marmor ſcombriforme 764.
Marmoris æquiuoca 746.etymum ibid. natura 747. differentiæ 748.icones 749.750.751.753.754. 755.

I N D E X.

755.756. vſq; ad pag. 769. locus 770. Epitheta 771. denominata ibid. moralia ibid. vſus in medicina 773. vſus in ædificijs ib. Vſus in ſimulacris 774. vſus in varijs 779.

Marmoris ſimulatio 744.b.770.b.

Marmora inſula 746.b.

Marmora nigra 749 d.

Marmoraria herba 772.g.

Maſatius lapis 792.b.

Maſtichis regio 247.c.

Medaglia vnde dicta 29.b.

Medus lapis 648.f.

Melanteria quid 341.d.

Mellitites 668.f.

Melopeponites 505.506.507.

Memphites lapis 707.b.

Mercurius chymiſtarum 195.a.

Mercurij quot fuerint 22.e.

Metallica materia in nubibus 23.b.

Metallicorum inſtrumenta 12.f.

Metallophyton 29.b.

Metallurgus quis 29.a.

Metallum lapideum 10.e.

Metallum renaſcitur 4.b.

Metallorum miſtura 2.g. æquiuoca, ſynonima 2.h. definitio, & forma 3.e. Generatio 4.g. differentiæ 8.g. natura, & propriet. 10.g. ſympathia, & antipathia 11.d. præparatio 12.g. miſtura 13.a. locus 23.a. denominata 28.e. epitheta 29.c. myſtica, & moralia 29.d. ſomnia 31.e. Hiſtorica 32.e. ſimulacra 32.g. vſus in medicina 33.a. vſus in ſupplicijs 34.g. vſus in monetis 34.h.

Metalla Italiæ cur non eruantur 26.b.

Metalla mixta qualia 9.a.

Metalla lata 4.g.

Metalla viliora 13.d.

Metalla vbi rubiginem non contrahant 11.c.

Metallorum generatio artificioſa 7.c.

Metallorum nomina iuxta aſtrologes 3.b.

Metallorum odor canibus noxius 12 f.

Metallorum odor, & ſapor 10.h.

Metallorum oleum 36.f.

Metallorum ſpecies 9.d.

Metallorum ſperma 194.b.

Metallorum ſeparandorum ratio 12.b.

Metallis ditati qui 22 f.

Milliaria lapidibus diſtincta 549.c.

Minera hydrargyri delata Romam 198.g.

Minera Iluenſis qualis 134.f.

Mineræ etymum 2.f.

Mineralia media quæ 8.b.

Minerua cur armata 148.g.

Minium verum 641.a.

Minij adulteratio 639.d.

Minij inuentor quis 640.b.

Mola eſt vox æquiuoca 721.d.

Mola piſcis 905.d.

Molæ argenteæ 97.a.

Molochinarij 900.h.

Molochites 900.h.

Molybdena quid 18.h.

Molybditis quid 166.h.

Moneta ex ſale vbi 320.e.

Monetæ etymum 35.a.

Monetæ cudendæ modus 35.c.

Monetarum icones variæ 120.

Mons ſalis vbi 307.b.

Mons totus ex ferro 139.d.

Montium colores 19.d.

Morochthus 668.h.

Motus perpetuus datur 556.h.

Mulieres vitries quæ 261.c.

Mumia quid 378.c.

Mumia Arabum non eſt mumia vulgi 397.b.

Mumia officinarum 400.f. vulgi 401.d.

Mumiæ differentia 396.f.g.

Mumiæ æquiuoca 399. ſynonima ibid. natura 400. differentiæ 401. locus 402. moralia ibid. vſus in mcaicina 403.

Muricites 471.

Murium venenum 358.g.

Muſca ferrea 153.b.

Myenis lapis 811.b.

Myites 470.

Myſy tuberum genus 341.b.

N

Nabucdonoſoris ſtatua 30.b.

Naphtha montis Z by 390.c.

Naphthæ æquiuoca 388. ſynonima ibid. natura 389. differētiæ 391. locus ibid. myſtica, & moralia 394. vſus in medicina 395.

Narciſſus totus albus 82.g.

Naſus plumbeus 174.g.

Nebrites 905.b.

Nectar quid 230.f.

Nephritidis remedia 707.a.

Nicolus quid 916.f.

Nitrum factitium 323.c.

Nitrum virginale quid 323.c.

Nitri ſynonima 321.a. etymum ibid. natura ibid. generatio 322. differentia ibid. locus 324. præparandi ratio ibid. denominata 325. myſtica, & moralia 325. vſus in medicina 326. vſus in eſculentis ibi. vſus in varijs 327.

Nitri ſpuma 323.c.

Nola cur dicatur campana 123.d.

Nomina propria ab auro 50.e.

Numerus aureus cur ſic dictus 57.d.

Nummus diaboli 120.g.

Nummus plumbeus 171.d.

Nummi etymum 35.a.
Nummi ex ferro 159.b.

O

OBeliſci ex quo marmore 748.f.
Ochræ ſynonima 254.etymum ibid.natura, & locus ibid.differentiæ ibidem, vſus 255.
Oculorum morbi vbi ſanentur 119.b.
Oculos ferreos habere quid 148.g.
Ollaria quid 232.e.
Oleum ex Gagate 423.d.
Oleum ad hæmorrhoides 174.f.
Oleum Lunæ 94.f.
Oleum Medeæ 890.e.
Oleum philoſophorum 389.b.
Oleum ſapphiri 972.a.
Oleum ex ſale communi 320.f.
Oleum ſaxi 389.b.
Oleum ſiculum 389.b.
Oleum ſulphuris 369.e.
Oleum Talci 687.d.
Oleum tartari 817.b.
Oleum vinum 389.b.
Oleum vitrioli 346.h.
Olla foſsilis 596.e.
Ombrias lapis 613.d.
Onyx 915.ſynon.etymum ibid. natura 916.differentiæ ibidem icones 918.919.920.922.
Onyx herba 915.d.
Onyx marmor 915.b.
Onyx morbus 915.c.
Onyx vas 915.b.
Opalus 978.
Ophiagloſſum 600.g.
Ophiomorphites 450.
Orchites 482.483.
Organa ænea 123.c.
Orichalci æquiuoca, ſynonima, & etymum 126.f.natura 127.a.differentiæ ibid. locus ibid. præparandi ratio ibid.moralia 128.f.vſus in varijs 129.a.
Oripendulus 706.f.
Orobias 635.
Oſsifragus lapis 627.b.
Oſtracites 462.463.
Oſtracitis æquiuoca 594.ſynonima 596. etymum ibid. natura ibid.differentiæ ibid.locus ibid. vſus in medicina 597.
Oſtracon 596.f.
Oſtracomorphos lapis 464.
Oſteocollus herba 626.h.
Oſteocollus lapis 626. eius æquiuoca ib. ſynonima 627. etymum ibid.differentiæ ibid.locus ibid.vſus in medicina 630.icones 628.629.
Oſteolithos 627.b.

P

PÆderota 967.c.
Palea lapidea 856.
Panis Dæmonum 515.
Panterachates 905.b.
Paretonium quid 250.eius etymum ibid.generatio ib. differentiæ ibid.vſus ibid.icones 251.
Patientiæ ſymbolum 651.d.
Pauli Aldrouandi operationes chymicæ circa antimonium 192.g.
Pauonaceæ ſtructura 549.d.
Pauperes plumbo ſimiles 172.g.
Pectinites 474.
Pedes gypſati 677.b.
Penna marina 214.f.icon ibid.
Pentaphillites.490.498
Perdicites 489.
Pernionum remedia 326.f.
Peru abundat plumbo 166.h.
Peſtis remedium 344.g.596.965.c.978.g.
Petra romana 666.e.
Petra ſcelerata quæ 545.c.
Petra ſerena 444.f.
Petra ſtellaris 873.b.
Petrificatorum icones 823.824.825.vſq; ad paginam 868.
Petroleum 377.d.
Petrolei vires 375.c.
Phaſachates 905.b.
Phialites 519.
Philargyria 82.g.
Phrygius lapis 684.f.
Picibitumen 397.d.
Pigmentum apianum 244.h.
Pileus plumbeus 178.g.
Piſolithos 635.
Piſſaſphaltum 397.d.339.a.
Pituita gypſea 676.e.
Plumbago 167 a.
Plumbum auribus infuſum 175.c.
Plumbeæ glandis icones 176.
Plumbei tubi ad loquendum 180.g.
Plumbi æquiuoca 160.e.ſynonima,& etymum ibidem, differentiæ ibid.natura 161.d.ſympathia 164.e.recrementa ibid.venenum, & medela, ibid. præparandi ratio 165.d.locus 166 f.denominata ibidem Epitheta 171.adagia ibid.myſtica 172.problemata 173.ſimulacra ibid. vſus in medicina 174. vſus in ſupplicijs 175. vſus in bello ibid. vſus in coloribus 176.h.vſus in fucis 178.vſus in varijs ibid.
Plumbi adurendi modus 174.g.
Plumbi cinis ad quid 180.e.
Plumbi flos qualis 161.c.
Plumbi fumus auro inimicus 42.g.
Plumbi odor qualis 163.d.

INDEX.

Plumbi mineræ icones 162.
Plumbi pondus augetur 173.b.
Plumbi quarta ſpecies 189.c.
Plumbi ſcoria 33.d.
Plumbi ſpuma quæ 164.f.
Podagræ remedium 693.a.
Polia 658.f.
Polygonum argenteum 82.h.
Ponpholygis etymum 16.g.
Pontica gemma 875.876.
Populi corticis vis 623.c.
Porcellanici vaſis etymam 230.e.icon 231.
Porcellete quæ 921.b.
Portæ æreæ vbi 122.h.
Præcipitati etymum 203.d.
Prædia adærata quæ 113.a.
Præſepe æreum vbi 124.h.
Præſepia argentea vbi 96.h.
Praſius 897.icones 899.
Praſoides 900.f.
Prudentiæ ſymbolum 618.g.
Pſeudoadamas 936.f.
Pſeudoargyrum 74.f.
Pſeudoaſtroites 879.
Pſeudocoralia 290.h.
Pſeudomagnes Plinij 562.g.
Pſilothrum vulgare 357.c.261.b.
Pſetites 453.
Pterigophoron 404.g.
Puccinellij Abbatis mentio 882.g.
Pulmonum balſamum 374.f.
Puluis pyrius ex quibus conſtet 376.g.
Puluis ſcriptorius 637.c.
Pumicis natura 697.differentiæ ibid.locus 698.denominata ibid.epitheta 701.vſus in medicina ibidem vſus in varijs 702.
Purgans inſtar antimonij 901.d.
Purpuræ ſplendor qualis 379.a.
Purpurina quid 185.b.626.e.
Purpurinæ compoſitio 205.a.
Puteolanus puluis 220.e.
Pyrites 570. æquiuoca ibid. ſynonima, etymum 571. natura ibid.differētiæ 572.Icones 573.574.575.576.577.locus 578.moralia ibid. vſus in medicina 579.vius in varijs ibid.
Pyrites ærosus 111.a.
Pyrites herba 570.h.
Pyrites ſterilis 572.f.
Pyrites viuus 572.g.
Pyritis vſtio 579.a.
Pyritæ quid indicent 19.d.
Pyrimachus lapis 11.d.
Pyrobolus lapis 571.c.

R

Ramina quid ſit 15.b.
Raphanus aureus 68.g.
Reſina cur cum ſtanno 184.h.
Retia pro auro 43.d.
Rhombites 454.
Riſagallum quid 354.b.
Roſa gratiæ ſymbolum 970.f.
Rubigo vox æquiuoca 142.f.
Rubigo plumbi qualis 181.d.
Rubinus quid 957.d.
Rubrica, & ochra qualis 255.
Rubricæ æquiuoca 257.ſynonima ibid.etymum ibidem natura, & locus ibid.differentiæ 258.e.vſus ibid.
Ruſma quid 29.b.159.c.
Ryncolithos 602.

S

Sabinites 443.
Sacrium quid 404.h.
Sagda quid 924.f.
Sal cur dictus diuinus 308.d.
Sal Armeniacus 323.d.
Sal atticus 306.f.
Sal ferri 154.f.
Sal indus 298.h.
Sal Iouis quid 185.a.
Sal naphticus 301.d.
Sal odoris violacei 308.b.
Sal petræ 324.e.
Sal ſitim cohibet 33.b.
Sal tartari 817.c.
Sal vino permiſtus 317.b.
Salis æquiuoca 298.ſynonima ibid.etymum ibid.natura 299.generatio 300.differentiæ 301.electio 306 locus ibid.epitheta 308.denominata 309. adagia 310. myſtica, & ſymbolica 311.moralia ibidem, auguria, & ſomnia 312.hiſtorica 313.miracula ibid.vſus in ſacris 314.vſus in ſupplicijs 316.vſus in cibis ibid.vſus in medicina 317.vſus apud Agricolas 319.vſus in varijs 320.
Salis nitri conficiendi ratio 325.b.
Salis gemmæ vis 318.e.
Salis icones 302.303.304.
Salis inſula 306.d.
Salis locus in menſa 316.g.
Salis operationes chymicæ 318.h.
Salis ſpumæ differentiæ 305.
Salis vis in cibis 316.h.
Sales myſtici 298.g.
Sales nigri 298.g.
Salarium cur dicatur merces 309.b.
Salaria via vbi 309.d.
Salitares menſæ 309.c.

Salamandræ pluma 658. h.
Saldatura quæ 13. d.
Salgama quid 309. b.
Salſola herba 309. c.
Samiæ terræ etymum 239. locus ibid. natura ibid. denominata ibid. differentiæ 240. vſus in varÿs ibid.
Samiare quid 239. d.
Samiarÿ qui 239. d.
Samius aſter 685. d.
Sanctorum fortitudo 31. b.
Sandalites 501.
Sandarachæ æquiuoca 359. ſynonima ibid. etymum ib. natura 260. differẽtiæ ibid. locus ibid. vſus in medicina 26. vſus in varÿs ibid.
Sandarachatum quid 360. c.
Sandyx quid 641. d.
Sanguinis hircini vis 948. g.
Sapphirus 971.
Sapphiri oleum 973. a.
Saponaria terra 245. b.
Sarcophagus lapis 692. g.
Sarda matrix amethyſti 966. h.
Sardius lapis 923. b.
Saturnus chymicorum 160. g.
Saxum balani 717. d.
Saxum cum minera argenti 75. d.
Saxum ſaturni 549. a.
Saxi etymum 437. b.
Saxa odorata 448. e.
Saxa ſalis 308. c.
Scaccorum etymum 546. f.
Scelites 487.
Schiſti æquiuoca 655. ſynonima ibid. etymum ibidem. natura 656. differentiæ ibid. locus ibid. vſus in medicina, & in alÿs 657.
Sclopi ænei vbi 121. d.
Scolopendrites 475.
Scoriæ etymum 14. f.
Scrupi, & ſcrupuli æquiuoca 436. g.
Scyrus lapis 696. f.
Securis lapideæ icon 158.
Selenites 678. eius æquiuoca ibid. ſynonima, & etymum ib. natura 680. differentiæ 681. icones 682. 683. locus 684. vſus in medicina ibid. vſus in varÿs ibid.
Semimetallum 29. b.
Sepites 451.
Septem dormientes qui 545. b.
Serra ærea 125. a.
Sideritis vnde dicta 141. d.
Sideritis nomen æquiuocum 142. g.
Signaturæ à colore 259. a.
Silicis æquiuoca 724. ſynonima, etymum, natura ibid. differentiæ 725. icones 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. epitheta 744. vſus in varÿs 744.
Simulacra Antiquorum in marmore 776. 777.
Simulacra brutorum ænea 117. d.
Simulacra Deorum minio tincta 644. h.
Smaragdopraſus 900. e.
Smaragdi vis 564. f. differentiæ 974. h.
Smegmata quæ 653. d.
Smyridis æquiuoca 653. ſynonima ibid. etymum ibid. locus, & natura 654. vſus in medicina, & in varÿs ibid.
Soda herba 328. e.
Solea calceorum plumbea 163. b.
Soleæ aureæ equorum 71. d.
Solis ſymbolum 529. b.
Sory quid 341. c.
Spartopolia 658. f.
Speculum aſini 678. h.
Specula ex ære 126. e.
Sphragis vox æquiuoca 263. a.
Spirites 449. d.
Spiritus ſulphuris, & chalcanthi differentia 337. d.
Spodÿ etymum, & æquiuoca 16. h. Icones 17. h.
Spondylus animal 698. g.
Spongiolites 492. 493.
Spongites 671. a.
Spongitum icones 672.
Sportæ argenteæ vbi 96. h.
Spultia quæ 654. e.
Spuma Lunæ 678. h.
Sputi ſanguinis remedium 652. g.
Stagnare vnde dictum 185. c.
Stalagmites 630. e.
Stannum in argentum mutatur 93. c.
Stanni ſynonima, & etymum 181. a. natura ibid. differentiæ 182. f. præparandi ratio 183. locus ibid. moralia 184. problemata ibid. vſus in medicina 185. vſus in pictura ibid. vſus in varÿs ibid.
Stanni ſtridor vt tollatur 183. b.
Statua ex auro ſolido 68. c.
Statua ſalis vbi 313. d.
Statua vt aliquem det nutum 568. b.
Steatites 661. 665. 620. b.
Steinomarga quid 221. c.
Stelechites 502. 503.
Stelechites ferrei icones 143.
Stella terræ 686. e.
Stellæ in lapide lazuli 871. b.
Stellati lapidis æquiuoca 872. h. ſynonima 873. natura, & locus ibid. differentiæ 874. 877. 878. 879. 880. vſus in medicina 880.
Stibÿ æquiuoca 186. ſynonima, etymum 187. differentiæ 188. natura 189. locus ibid. præparandi ratio 190. myſtica, & moralia ibid. vſus in medicina ib. vſus in decoratione 193. vſus in varÿs ibid.
Stibÿ cum fluore icon 188. b.
Stibÿ venenati hiſtoria 272. f.
Stimmi quid 181. b.

I N D E X.

Stomachi doloris remedium 893.*b.*
Stomoma quid 19.*b.*
Strombites 449.*c.*
Strumaria herba 141.*d.*
Strumarum remedium 695.*d.*
Stygiæ aquæ etymum 343.*d.*
Stypteria 328.*b.*
Sualternium 404.*h.*
Sublimati etymum 203.*d.*
Suca quid 693.*a.*
Succi concreti lapidei icones 275.276 277.278.279 280.281.282.283.
Succi macri, & pingues qui 284.*f.*
Succinum adulterinum 409.*d.*
Succini æquiuoca 403.*ſynonima* 404.*etymum ibidem, ortus* 405.*natura* 408.*differentiæ* 409.*locus* 411. *colligendi ratio* 412 *denominata* 413.*myſtica, & moralia* 414. *vſus in medicina* 415. *vſus in varijs* 416.
Succini magiſterium 416.*e.*
Succini icones 410. 417.
Sulphur ſublimatum 365.*a.*
Sulphur caballinum 369.*b.*
Sulphur cauton 364.*f.*
Sulphur metallicum 364.*g.*
Sulphur ex pyrite 578.*c.*
Sulphur ſacrum quid 362.*h.*
Sulphur vitriolatum 374.*g.*
Sulphuris æquiuoca 362.*e.ſynonima ibid.etymum ibid. natura* 363.*differentiæ* 364.*locus* 365.*præparandi ratio* 369.*a.venenum, & medela ibid.denominata* 370.*epitheta* 371.*myſtica, & moralia* 372.*vſus in medicina* 373.*vſus in ſupplicijs* 374.*vſus in ſacris* 375.*vſus in varijs* 376.
Sulphuris ſapor 363.*c.*
Symptomata ab hydrargyro genita 200.*f.*
Syticus color qualis 258.*h.*

T

TAlci æquiuoca 685.*ſynonima* 686. *etymum ibi. natura ibid.differentiæ ibid.locus* 687.*vſus in medicina* 687. *vſus in varijs ibid.*
Talci conditiones 656.*f.*
Taos lapis 900.*h.*
Tartari æquiuoca 816. *ſynonima ibid. etymum ibid. differentiæ ibid. vſus in medicina ibid.*
Taſconium quid 228.*f.*
Templa ænea 122.*h.*
Tephria quid 750.*g.*
Termini effigies 548.
Terra armenia 269.*a.æquiuoca ibid. ſynonima ibid. etymum ibid. locus* 270. *natura ibid. adulteratio ibid. differentiæ ibid.vſus in medicina* 271.
Terra creata nuncupata 241.*d.*
Terra Dei quæ 242.*h.*
Terra figlina quæ 226.*g.*
Terra græca 263.*c.*
Terra lemnia 262.*h.æquiuoca ibid.ſynon.ibid.etymum ibid.deſcriptio ibid.locus* 263.*differentiæ* 264. *Electio* 268. *præparandi ratio ibid.vſus ibid.*
Terra magica 306.*e.*
Terra melia 252.
Terra Melitenſis quæ 253.*a.*268.*f.*
Terra nigra quæ 259.*d.*
Terra odorata, & fætens 210.*e.*
Terra pnigitis 259.*b.etymum ibi.natura ibid. differentiæ ibid.*
Terra puteolana 260.*h.*
Terræ æquiuoca 206.*ſynonima, etymum* 207. *natura ibid. generatio* 209. *differentiæ* 210. *denominata* 215. *epitheta ibid. adagia ibid. ſomnia* 216.*myſtica ibid. moralia* 218. *hiſtorica* 220. *ſimulacra ibid. hieroglyphica ibid. prodigia* 221.
Terræ aſſinia 210.*h.*
Terræ bullientis ſpuma 363.
Terræ chiæ æquiuoca 247. *ſynonima ibid. etymũ ibid. differentiæ ibid. vſus ibid.*
Terræ ſigillatæ icones 265. 266. 267.
Terræ inteſtina 216.*f.*
Terræ odor qualis 208.*f.*
Terræ ſudor qualis 406 *f.*
Terræ tremoris cauſa 216.*g.*
Terræ compoſitæ 260.*e.*
Terræ medicinales 262.*g.*
Terraneola auis 215.*b.*
Terrella quid 215.*b.*
Teſtacea lapidea 832.*e.*
Tetragonon Hippocratis 187.*d.*
Theamedes lapis 562.*e.*
Theodotium quid 243.*d.*
Thertacæ color qualis 340 *g.*
Thermæ argenteæ 97.*a.*
Theſauri etymum 37.*d.*
Thyallis quid 664.*g.*
Thyites 670.*f.*
Tiburtinus lapis 448.*h.*
Tineæ puſionum remedium 663.*d.*
Topazius 977.978.
Tophus 703 *æquiuoca ibid. ſynonima ibi. natura* 704. *differentiæ ibid.locus* 705. *vſus ibid.*
Tophus Germanorum 693.*d.*
Torrentes detegunt metalla 21.*d.*
Trahendi vim habentia quæ 558.*f.*
Trichrus lapis 648.*g.*
Trifolium aſphaltæum 385.*a.*
Triorchites 484.
Tripoles terræ etymum 255.*e.*
Triticites 513.
Trochites 624.*ſynonima, & etymum ibid.natura ibid. locus ibid.vſus in medicina* 625.
Tubæ argenteæ 96.*e.*

Tu.

Tubæ argenteæ 96.e.
Terbinites 472.473.
Turbith metallorum 33.b.
Turcois 902.e.
Turchesiæ ſynonima 902.etymum ibid.natura ibid.differentiæ 903.locus ibid.ſimulatio, & emendatio ib. vſus in medicina ibid.
Turkaia 902 f.
Turpetum minerale 204.e.
Tutia Inda quæ 339.b.343.a.
Tutia nomen arabicum 15.d.
Tyrannidis ſimulacrum 153.b.
Tyromorphites 515. 516.

V

VAgina ferrea 155.c.
Vaſa aurea 70.g.
Vaſa ad fuſionem quæ 234.e.
Vaſa ex cryſtallo 945.b.
Vaſorum icones 229.232.233.
Vaſa quomodo inaurentur 204.b.
Vaſa ex marmore 779.c.
Vas plumbeum ſupra ignem non funditur 163.c.
Vellus aureum 44.e.
Vena crudaria 74.f.
Venenata potionis remedium 228.b.
Veneris gemma 967.a.
Venus ex quo marmore ſculpta 748.b.
Vermilio quid 639.a.
Verminationis remedium 809.b.
Verſoria quid 567.b.
Verticilli naſcuntur 178.b.icon eorum 179.
Vertiginis remedium 944.f.
Veſtis attalica quæ 70.f.
Vicugnarum venatio 176.b.
Vinum gypſo conditum 677.c.
Vini refrigerandi modus 327.a.
Vir iuſtus auro comparatur 61.d.
Vitrioli magiſterium quomodo paretur 347.b.
Vitrioli phlegma 346.f.
Vitumen quid 378.f.
Vlex frutex 45.d.
Vmbilici marini 800.e.
Vnguentum alabaſtri 773.c.
Vnguentum citrinum 944.f.
Vnguentum Geranij 632.e.
Vnguentum magneticum 566.b.
Vnio lapis 795.d.
Vocis remedium 361.c.
Volucres qui 260.f.
Vomer æneus 124.g.
Vomitoria quando conueniant 344.f.
Vrbes ab ære denominatæ 112.b.
Vrina pueri ad quid 384.g.
Vulcanus cur ephestius 263.d.

Y

YCho herba quæ 27.c.

Z

ZAphera quid. 260.b.972.f.

REGISTRVM.

¶A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn Oo Pp Qq Rr Ss Tt Vu Xx Yy Zz Aaa Bbb Ccc Ddd Eee Fff Ggg Hhh Iii Kkk Lll Mmm Nnn Ooo Ppp Qqq Rrr Sss Ttt Vuu Xxx Yyy Zzz Aaaa Bbbb Cccc Dddd Eeee Ffff Gggg Hhhh Iiii Kkkk Llll Mmmm Nnnn Oooo

Omnes ſunt Terniones, præter ¶, & Oooo, quæ ſunt Duerniones.

Bononiæ, Typis Io. Baptiſtæ Ferronij 1648. Superiorum permiſſu.

ROYAL ENTOMOLOGICAL SOCIETY OF LONDON

[illegible]